הלכה · ספרי מצוות

ספר מצוות גדול

רבנו משה מקוצי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ספר מצוות גדול

רבנו משה מקוצי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ספר-מצוות-גדול/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

לאוין 13
הקדמה 13
רמזים 19
מצות לא תעשה א 37
מצות לא תעשה ב 37
מצות לא תעשה ג 38
מצות לא תעשה ד 38
מצות לא תעשה ה 38
מצות לא תעשה ו 39
מצות לא תעשה ז 39
מצות לא תעשה ח 39
מצות לא תעשה ט 40
מצות לא תעשה י 41
מצות לא תעשה יא 41
מצות לא תעשה יב 42
מצות לא תעשה יג 42
מצות לא תעשה יד 43
מצות לא תעשה טו 43
מצות לא תעשה טז 43
מצות לא תעשה יז 44
מצות לא תעשה יח 45
מצות לא תעשה יט 45
מצות לא תעשה כ 45
מצות לא תעשה כא 45
מצות לא תעשה כב 46
מצות לא תעשה כג 46
מצות לא תעשה כד 46
מצות לא תעשה כה 46
מצות לא תעשה כו 47
מצות לא תעשה כז 47
מצות לא תעשה כח 47
מצות לא תעשה כט 47
מצות לא תעשה ל 47
מצות לא תעשה לא 47
מצות לא תעשה לב 47
מצות לא תעשה לג 48
מצות לא תעשה לד 48
מצות לא תעשה לה 48
מצות לא תעשה לו 48
מצות לא תעשה לז 49
מצות לא תעשה לח 49
מצות לא תעשה לט 49
מצות לא תעשה מ 49
מצות לא תעשה מא 50
מצות לא תעשה מב 50
מצות לא תעשה מג 50
מצות לא תעשה מד 51
מצות לא תעשה מה 51
מצות לא תעשה מו 54
מצות לא תעשה מז 54
מצות לא תעשה מח 54
מצות לא תעשה מט 55
מצות לא תעשה נ 55
מצות לא תעשה נא 56
מצות לא תעשה נב 56
מצות לא תעשה נג 57
מצות לא תעשה נד 57
מצות לא תעשה נה 57
מצות לא תעשה נו 57
מצות לא תעשה נז 58
מצות לא תעשה נח 59
מצות לא תעשה נט 59

מצות לא תעשה ס 59
מצות לא תעשה סא 60
מצות לא תעשה סב 60
מצות לא תעשה סג 61
מצות לא תעשה סד 61
מצות לא תעשה סה 62
מצות לא תעשה סו 118
מצות לא תעשה סז 121
מצות לא תעשה סח 121
מצות לא תעשה סט 121
מצות לא תעשה ע 125
מצות לא תעשה עא 125
מצות לא תעשה עב 125
מצות לא תעשה עג 125
מצות לא תעשה עד 126
מצות לא תעשה עה 126
מצות לא תעשה עו 149
מצות לא תעשה עז 150
מצות לא תעשה עח 151
מצות לא תעשה עט 156
מצות לא תעשה פ 161
מצות לא תעשה פא 161
מצות לא תעשה פב 173
מצות לא תעשה פג 173
מצות לא תעשה פד 174
מצות לא תעשה פה 174
מצות לא תעשה פו 175
מצות לא תעשה פז 175
מצות לא תעשה פח 175
מצות לא תעשה פט 175
מצות לא תעשה צ 176
מצות לא תעשה צא 176
מצות לא תעשה צב 176
מצות לא תעשה צג 176
מצות לא תעשה צד 176
מצות לא תעשה צה 177
מצות לא תעשה צו 177
מצות לא תעשה צז 177
מצות לא תעשה צח 178
מצות לא תעשה צט 178
מצות לא תעשה ק 178
מצות לא תעשה קא 178
מצות לא תעשה קב 178
מצות לא תעשה קג 178
מצות לא תעשה קד 180
מצות לא תעשה קה 180
מצות לא תעשה קו 181
מצות לא תעשה קז 181
מצות לא תעשה קח 181
מצות לא תעשה קט 181
מצות לא תעשה קי 182
מצות לא תעשה קיא 184
מצות לא תעשה קיב 203
מצות לא תעשה קיג 204
מצות לא תעשה קיד 204
מצות לא תעשה קטו 205
מצות לא תעשה קטז 205
מצות לא תעשה קיז 210
מצות לא תעשה קיח 212
מצות לא תעשה קיט 213
מצות לא תעשה קכ 214
מצות לא תעשה קכא 215
מצות לא תעשה קכב 216
מצות לא תעשה קכג 218

מצות לא תעשה קכד 218
מצות לא תעשה קכה 218
מצות לא תעשה קכו 219
מצות לא תעשה קכז 224
מצות לא תעשה קכח 225
מצות לא תעשה קכט 225
מצות לא תעשה קל 225
מצות לא תעשה קלא 225
מצות לא תעשה קלב 225
מצות לא תעשה קלג 234
מצות לא תעשה קלד 235
מצות לא תעשה קלה 237
מצות לא תעשה קלו 237
מצות לא תעשה קלז 238
מצות לא תעשה קלח 251
מצות לא תעשה קלט 259
מצות לא תעשה קמ 261
מצות לא תעשה קמא 261
מצות לא תעשה קמב 275
מצות לא תעשה קמג 276
מצות לא תעשה קמד 276
מצות לא תעשה קמה 277
מצות לא תעשה קמו 277
מצות לא תעשה קמז 279
מצות לא תעשה קמח 280
מצות לא תעשה קמט 296
מצות לא תעשה קנ 297
מצות לא תעשה קנא 298
מצות לא תעשה קנב 298
מצות לא תעשה קנג 300
מצות לא תעשה קנד 300
מצות לא תעשה קנה 301
מצות לא תעשה קנו 301
מצות לא תעשה קנז 302
מצות לא תעשה קנח 302
מצות לא תעשה קנט 303
מצות לא תעשה קס 303
מצות לא תעשה קסא 304
מצות לא תעשה קסב 304
מצות לא תעשה קסג 304
מצות לא תעשה קסד 307
מצות לא תעשה קסה 308
מצות לא תעשה קסו 308
מצות לא תעשה קסז 309
מצות לא תעשה קסח 309
מצות לא תעשה קסט 309
מצות לא תעשה קע 309
מצות לא תעשה קעא 317
מצות לא תעשה קעב 317
מצות לא תעשה קעג 317
מצות לא תעשה קעד 318
מצות לא תעשה קעה 318
מצות לא תעשה קעו 318
מצות לא תעשה קעז 318
מצות לא תעשה קעח 318
מצות לא תעשה קעט 319
מצות לא תעשה קפ 319
מצות לא תעשה קפא 319
מצות לא תעשה קפב 320
מצות לא תעשה קפג 321
מצות לא תעשה קפד 321
מצות לא תעשה קפה 321
מצות לא תעשה קפו 322
מצות לא תעשה קפז 322

מצות לא תעשה קפח 322
מצות לא תעשה קפט 323
מצות לא תעשה קצ 323
מצות לא תעשה קצא 323
מצות לא תעשה קצב 323
מצות לא תעשה קצג 323
מצות לא תעשה קצד 333
מצות לא תעשה קצה 334
מצות לא תעשה קצו 334
מצות לא תעשה קצז 334
מצות לא תעשה קצח 335
מצות לא תעשה קצט 335
מצות לא תעשה ר 335
מצות לא תעשה רא 336
מצות לא תעשה רב 336
מצות לא תעשה רג 336
מצות לא תעשה רד 336
מצות לא תעשה רה 337
מצות לא תעשה רו 337
מצות לא תעשה רז 337
מצות לא תעשה רח 337
מצות לא תעשה רט 341
מצות לא תעשה רי 341
מצות לא תעשה ריא 341
מצות לא תעשה ריב 341
מצות לא תעשה ריג 342
מצות לא תעשה ריד 343
מצות לא תעשה רטו 346
מצות לא תעשה רטז 349
מצות לא תעשה ריז 349
מצות לא תעשה ריח 351
מצות לא תעשה ריט 351
מצות לא תעשה רכ 352
מצות לא תעשה רכא 354
מצות לא תעשה רכב 354
מצות לא תעשה רכג 354
מצות לא תעשה רכד 354
מצות לא תעשה רכה 355
מצות לא תעשה רכו 355
מצות לא תעשה רכז 355
מצות לא תעשה רכח 355
מצות לא תעשה רכט 356
מצות לא תעשה רל 356
מצות לא תעשה רלא 357
מצות לא תעשה רלב 357
מצות לא תעשה רלג 357
מצות לא תעשה רלד 357
מצות לא תעשה רלה 357
מצות לא תעשה רלו 359
מצות לא תעשה רלז 359
מצות לא תעשה רלח 360
מצות לא תעשה רלט 360
מצות לא תעשה רמ 361
מצות לא תעשה רמא 361
מצות לא תעשה רמב 370
מצות לא תעשה רמג 386
מצות לא תעשה רמד 386
מצות לא תעשה רמה 386
מצות לא תעשה רמו 386
מצות לא תעשה רמז 386
מצות לא תעשה רמח 387
מצות לא תעשה רמט 387
מצות לא תעשה רנ 387
מצות לא תעשה רנא 391

מצות לא תעשה רנב 391
מצות לא תעשה רנג 392
מצות לא תעשה רנד 392
מצות לא תעשה רנה 392
מצות לא תעשה רנו 393
מצות לא תעשה רנז 394
מצות לא תעשה רנח 394
מצות לא תעשה רנט 401
מצות לא תעשה רס 401
מצות לא תעשה רסא 401
מצות לא תעשה רסב 401
מצות לא תעשה רסג 401
מצות לא תעשה רסד 401
מצות לא תעשה רסה 404
מצות לא תעשה רסו 404
מצות לא תעשה רסז 405
מצות לא תעשה רסח 406
מצות לא תעשה רסט 408
מצות לא תעשה רע 408
מצות לא תעשה רעא 410
מצות לא תעשה רעב 411
מצות לא תעשה רעג 411
מצות לא תעשה רעד 411
מצות לא תעשה רעה 411
מצות לא תעשה רעו 412
מצות לא תעשה רעז 413
מצות לא תעשה רעח 413
מצות לא תעשה רעט 413
מצות לא תעשה רפ 417
מצות לא תעשה רפא 422
מצות לא תעשה רפב 423
מצות לא תעשה רפג 423
מצות לא תעשה רפד 427
מצות לא תעשה רפה 430
מצות לא תעשה רפו 431
מצות לא תעשה רפז 431
מצות לא תעשה רפח 431
מצות לא תעשה רפט 434
מצות לא תעשה רצ 434
מצות לא תעשה רצא 435
מצות לא תעשה רצב 435
מצות לא תעשה רצג 435
מצות לא תעשה רצד 436
מצות לא תעשה רצה 436
מצות לא תעשה רצו 436
מצות לא תעשה רצז 436
מצות לא תעשה רצח 437
מצות לא תעשה רצט 437
מצות לא תעשה ש 437
מצות לא תעשה שא 438
מצות לא תעשה שב 438
מצות לא תעשה שג 438
מצות לא תעשה שד 439
מצות לא תעשה שה 441
מצות לא תעשה שו 441
מצות לא תעשה שז 444
מצות לא תעשה שח 444
מצות לא תעשה שט 450
מצות לא תעשה שי 451
מצות לא תעשה שיא 451
מצות לא תעשה שיב 451
מצות לא תעשה שיג 452
מצות לא תעשה שיד 452
מצות לא תעשה שטו 453

מצות לא תעשה שטז 455
מצות לא תעשה שיז 455
מצות לא תעשה שיח 456
מצות לא תעשה שיט 456
מצות לא תעשה שכ 459
מצות לא תעשה שכא 459
מצות לא תעשה שכב 459
מצות לא תעשה שכג 459
מצות לא תעשה שכד 459
מצות לא תעשה שכה 459
מצות לא תעשה שכו 460
מצות לא תעשה שכז 460
מצות לא תעשה שכח 460
מצות לא תעשה שכט 460
מצות לא תעשה של 461
מצות לא תעשה שלא 461
מצות לא תעשה שלב 462
מצות לא תעשה שלג 462
מצות לא תעשה שלד 464
מצות לא תעשה שלה 464
מצות לא תעשה שלו 464
מצות לא תעשה שלז 464
מצות לא תעשה שלח 467
מצות לא תעשה שלט 467
מצות לא תעשה שמ 468
מצות לא תעשה שמא 468
מצות לא תעשה שמב 469
מצות לא תעשה שמג 469
מצות לא תעשה שמד 469
מצות לא תעשה שמה 470
מצות לא תעשה שמו 472
מצות לא תעשה שמז 473
מצות לא תעשה שמח 473
מצות לא תעשה שמט 473
מצות לא תעשה שנ 474
מצות לא תעשה שנא 474
מצות לא תעשה שנב 475
מצות לא תעשה שנג 475
מצות לא תעשה שנד 476
מצות לא תעשה שנה 476
מצות לא תעשה שנו 476
מצות לא תעשה שנז 476
מצות לא תעשה שנח 476
מצות לא תעשה שנט 477
מצות לא תעשה שס 477
מצות לא תעשה שסא 477
מצות לא תעשה שסב 477
מצות לא תעשה שסג 477
מצות לא תעשה שסד 478
מצות לא תעשה שסה 479
עשין 479
הקדמה 479
רמזים 482
מצות עשה א 497
מצות עשה ב 497
מצות עשה ג 498
מצות עשה ד 502
מצות עשה ה 503
מצות עשה ו 503
מצות עשה ז 504
מצות עשה ח 504
מצות עשה ט 504
מצות עשה י 504
מצות עשה יא 505

מצות עשה יב 506
מצות עשה יג 509
מצות עשה יד 511
מצות עשה טו 511
מצות עשה טז 512
מצות עשה יז 516
מצות עשה יח 516
מצות עשה יט 521
מצות עשה כ 536
מצות עשה כא 540
מצות עשה כב 541
מצות עשה כג 550
מצות עשה כד 554
מצות עשה כה 554
מצות עשה כו 562
מצות עשה כז 568
מצות עשה כח 596
מצות עשה כט 600
מצות עשה ל 605
מצות עשה לא 607
מצות עשה לב 607
מצות עשה לג 608
מצות עשה לד 609
מצות עשה לה 609
מצות עשה לו 609
מצות עשה לז 609
מצות עשה לח 609
מצות עשה לט 609
מצות עשה מ 612
מצות עשה מא 613
מצות עשה מב 617
מצות עשה מג 623
מצות עשה מד 629
מצות עשה מה 636
מצות עשה מו 639
מצות עשה מז 640
מצות עשה מח 646
מצות עשה מט 673
מצות עשה נ 674
מצות עשה נא 708
מצות עשה נב 712
מצות עשה נג 720
מצות עשה נד 720
מצות עשה נה 722
מצות עשה נו 723
מצות עשה נז 727
מצות עשה נח 727
מצות עשה נט 727
מצות עשה ס 727
מצות עשה סא 727
מצות עשה סב 727
מצות עשה סג 731
מצות עשה סד 752
מצות עשה סה 754
מצות עשה סו 755
מצות עשה סז 755
מצות עשה סח 762
מצות עשה סט 765
מצות עשה ע 766
מצות עשה עא 778
מצות עשה עב 784
מצות עשה עג 785
מצות עשה עד 799
מצות עשה עה 813

מצות עשה עו 815
מצות עשה עז 816
מצות עשה עח 816
מצות עשה עט 818
מצות עשה פ 820
מצות עשה פא 821
מצות עשה פב 822
מצות עשה פג 889
מצות עשה פד 893
מצות עשה פה 893
מצות עשה פו 894
מצות עשה פז 894
מצות עשה פח 897
מצות עשה פט 903
מצות עשה צ 917
מצות עשה צא 919
מצות עשה צב 920
מצות עשה צג 923
מצות עשה צד 926
מצות עשה צה 952
מצות עשה צו 975
מצות עשה צז 986
מצות עשה צח 994
מצות עשה צט 998
מצות עשה ק 998
מצות עשה קא 998
מצות עשה קב 998
מצות עשה קג 1000
מצות עשה קד 1000
מצות עשה קה 1000
מצות עשה קו 1002
מצות עשה קז 1004
מצות עשה קח 1006
מצות עשה קט 1006
מצות עשה קי 1010
מצות עשה קיא 1013
מצות עשה קיב 1015
מצות עשה קיג 1015
מצות עשה קיד 1016
מצות עשה קטו 1017
מצות עשה קטז 1019
מצות עשה קיז 1019
מצות עשה קיח 1019
מצות עשה קיט 1020
מצות עשה קכ 1021
מצות עשה קכא 1022
מצות עשה קכב 1022
מצות עשה קכג 1024
מצות עשה קכד 1026
מצות עשה קכה 1026
מצות עשה קכו 1027
מצות עשה קכז 1027
מצות עשה קכח 1029
מצות עשה קכט 1029
מצות עשה קל 1029
מצות עשה קלא 1029
מצות עשה קלב 1036
מצות עשה קלג 1040
מצות עשה קלד 1048
מצות עשה קלה 1054
מצות עשה קלו 1062
מצות עשה קלז 1068
מצות עשה קלח 1070
מצות עשה קלט 1072

מצות עשה קמ 1074
מצות עשה קמא 1076
מצות עשה קמב 1083
מצות עשה קמג 1085
מצות עשה קמד 1086
מצות עשה קמה 1087
מצות עשה קמו 1087
מצות עשה קמז 1090
מצות עשה קמח 1090
מצות עשה קמט 1094
מצות עשה קנ 1095
מצות עשה קנא 1095
מצות עשה קנב 1095
מצות עשה קנג 1095
מצות עשה קנד 1097
מצות עשה קנה 1098
מצות עשה קנו 1099
מצות עשה קנז 1099
מצות עשה קנח 1100
מצות עשה קנט 1100
מצות עשה קס 1100
מצות עשה קסא 1100
מצות עשה קסב 1101
מצות עשה קסג 1109
מצות עשה קסד 1119
מצות עשה קסה 1122
מצות עשה קסו 1123
מצות עשה קסז 1124
מצות עשה קסח 1124
מצות עשה קסט 1125
מצות עשה קע 1125
מצות עשה קעא 1126
מצות עשה קעב 1126
מצות עשה קעג 1128
מצות עשה קעד 1132
מצות עשה קעה 1133
מצות עשה קעו 1134
מצות עשה קעז 1134
מצות עשה קעח 1134
מצות עשה קעט 1135
מצות עשה קפ 1136
מצות עשה קפא 1139
מצות עשה קפב 1142
מצות עשה קפג 1143
מצות עשה קפד 1150
מצות עשה קפה 1151
מצות עשה קפו 1152
מצות עשה קפז 1158
מצות עשה קפח 1158
מצות עשה קפט 1158
מצות עשה קצ 1159
מצות עשה קצא 1160
מצות עשה קצב 1160
מצות עשה קצג 1168
מצות עשה קצד 1168
מצות עשה קצה 1168
מצות עשה קצו 1169
מצות עשה קצז 1170
מצות עשה קצח 1171
מצות עשה קצט 1171
מצות עשה ר 1173
מצות עשה רא 1174
מצות עשה רב 1174
מצות עשה רג 1175

מצות עשה רד 1175
מצות עשה רה 1175
מצות עשה רו 1176
מצות עשה רז 1176
מצות עשה רח 1177
מצות עשה רט 1178
מצות עשה רי 1186
מצות עשה ריא 1190
מצות עשה ריב 1195
מצות עשה ריג 1199
מצות עשה ריד 1204
מצות עשה רטו 1205
מצות עשה רטז 1206
מצות עשה ריז 1209
מצות עשה ריח 1211
מצות עשה ריט 1211
מצות עשה רכ 1212
מצות עשה רכא 1212
מצות עשה רכב 1217
מצות עשה רכג 1217
מצות עשה רכד 1221
מצות עשה רכה 1225
מצות עשה רכו 1225
מצות עשה רכז 1226
מצות עשה רכח 1226
מצות עשה רכט 1226
מצות עשה רל 1228
מצות עשה רלא 1229
מצות עשה רלב 1240
מצות עשה רלג 1240
מצות עשה רלד 1249
מצות עשה רלה 1257
מצות עשה רלו 1259
מצות עשה רלז 1259
מצות עשה רלח 1260
מצות עשה רלט 1263
מצות עשה רמ 1266
מצות עשה רמא 1267
מצות עשה רמב 1267
מצות עשה רמג 1267
מצות עשה רמד 1275
מצות עשה רמה 1275
מצות עשה רמו 1275
מצות עשה רמז 1284
מצות עשה רמח 1285
עשין דרבנן 1296
הלכות עירובין 1296
הלכות אבילות 1315
הלכות תשעה באב 1330
הלכות מגילה 1335
הלכות חנוכה 1339

לאוין

הקדמה

משה קבל תורה מפי אדון העולם מסיני ומסרה ליהושע. שכן כתוב ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל. ויהושע מסרה לשבעים זקנים לנהג ישראל אחריו בדרך ישרה שכן הוא אומר ויעבד ישראל את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים, והזקנים מסרוה לנביאים, ונביאים הראשונים מסרוה לנביאים האחרונים, והם חגי זכריה ומלאכי, והם מסרוה לאנשי כנסת הגדולה, ומהם קבלו החכמה דור אחר דור מאז ועד עתה, וכאשר הגלתה הגולה בימי יהויכין מלך יהודה אשר גלו עמו חורי יהודה ובנימין, ונביאי הצדק עמהם דניאל וחבורתו, ועזרא הסופר וחבורתו, ומרדכי וחבורתו וגם ירמיה וברוך הוגלו אחרי כן לבבל כשנכבשה ארץ מצרים ביד נבוכדנצר ועמו הורידם לבבל, ומאותו היום והלאה ישיבת החכמה לא זזה ממקום נהרדעא היושבת על נהר פרת, ושם וועד לרוב חכמים עד היום הזה, והם תלמידי חכמים אשר למדו מפי הנביאים המוגלים עם יכניהו, וכשעלו בני הגולה עם זרובבל לירושלים ואחרי כן עלו מקצתם עם עזרא וקבעו ישיבת החכמה בירושלם, לא כל בני הגולה עלו עמהם אלא נשאר המון רב מישראל בבבל, ואף על פי שנקבעה ישיבת החכמה בירושלם ישיבת החכמה אשר בנהרדעא לא פסקה, ומישיבת ארץ ישראל ומישיבת בבל תלמידים חכמים ונביאים, פשטה הוראה לכל ישראל ומפיהם חיים כל ישראל ודור אחר דור עד היום הזה ויתבוננו כל הנבראים כי באמת גילה הקב"ה למשה פירוש כל מצוה ומצוה, ושיעור כל דבר ודבר ודקדוקיהם היטב, והוא תורה שבעל פה והוא פירוש התורה והודה והדרה, ולפיכך שהה משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה ולמד פירושיה ודקדוקיה שאם לא היה לו ליתן אלא הלוחות היה יכול ליתן לו בשעה קלה ולא איחרו ארבעים יום כי אם לבאר פירושי המצוה ודקדוקיהן היטב, וללי כי ניתן פירוש לתורה בעל פה היתה כל התורה כסמיות ועיוורון כי המקראות שוברין וסותרין זה את זה, כגון ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים שלשים וארבע מאות שנה ומצינו שקהת בן לוי מיורדי מצרים היה ואם תמנם כל שני חיי קהת מאה ושלשים ושלש, וכל שני עמרם שהם מאה ושלשים ושבע, ומשה שהיה בן שמנים שנה כשדבר עמו הקב"ה במצרים, לא יעלו כלם כי אם שלש מאות וחמשים, וכן בשבעים נפש שירדו אבותינו למצרים שהם שבעים על הכלל, וכשאתה מונה אותם על הפרט הם שבעים חסר אחת, וכן במניין הלוים נמנים על הכלל עשרים ושנים אלף וכשאתה מונה אותם על הפרט הם יתרים שלש מאות, וכן בגביית הכסף שכתב בקע לגולגולת מחצי השקל בשקל הקודש לכל העובר על הפקודים לשש מאות

אלף ולשלשת אלפים וחמש מאות וחמשים, וכתיב ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש ואת אדני הפרכת מאת אדנים למאת הככר ככר לאדן ואת האלף ושבע מאות וחמשה ושבעים עשה ווים לעמודים, נכללו כל השקלים האלו של ישראל למאת ככר ונשארו אלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל, ולפי חשבון השקלים הם מאתים ככר, וכן כתוב אחד אומר שבעת ימים תאכל מצות, וכתוב אחד אומר ששת ימים תאכל מצות, כתוב אחד אומר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם, וכתוב אחד אומר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ואם השתתת שאור ביום ראשון של חג המצות איך יתקיים שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם, הרי נמצא שאור בבית במקצת יום ראשון ולא ימצאו שבעת ימים שלמים בלא שאור וכן כתוב אחד אומר שבעת שבועת תספר לך שאין לך לספר אלא ארבעים ותשעה יום וכתוב אחד אומר תספרו חמשים יום, כתוב אחד אומר וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר יש במשמעו שיוכל להביא פסח מן הצאן ומן הבקר, וכתוב אחד אומר שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים ומן העזים תקחו משמע ולא מן הבקר, כתוב אחד אומר כל בכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה', וכתוב אחד אומר אך בכור אשר יבוכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו כתוב אחד אומר כי תראה חמור וגו' משמע ראיה אפי' מרחוק, וכתוב אחד אומר כי תפגע שור אויבך משמע כאדם שפוגעו בחבירו, כתוב אחד אומר וירד ה' על הר סיני, וכתוב אחד אומר {מחוק} עמכם, וכאלה רבים לא יוכל להתבאר פתרונם כי אם על ידי תורה שבעל פה שהוא מסורת ביד החכמים, ועוד סימני עוף טהור אין אתה יכול לברר מדברי תורה כי אם מתורה שבעל פה, וכן סימני בהמ' וחיה לידע איזו חלבה אסור ואיזו חלבה מותר לא יתבאר כי אם מתורה שבעל פה וגם לברר איזו חלב ואיזו שומן לא יוכל להיות מבואר אם לא על ידי תורה שבלע פה והתורה שבכתב סתומים אמריה וכעין רמז הן, ואין אדם יכול להתבונן בה לידע אפי' דין קל, ולא לידע אפילו הכשר מצוה אחת, לפי שהזהיר הקב"ה על השבת לשומרה להיות חייב מיתה למי שמחללה בזדון ואין לידע יציאותיה ומנין מלאכותיה ושיעוריהם במה יתחייבו על זדונן סקילה ועל שגגתן חטאת כי אם על פי הקבלה מתורה שבעל פה וכן צוה הקב"ה לעשות סוכה, ואין לידע שיעורה כמה וכמה דפנותיה ודתי סיכוכיה כי אם מתורת משנה ותלמוד יודע הכשירה ופיסולה, וכן במילה אם למול ולפרוע או למול בלא פריעה כדרך שהישמעאלים עושים, ובמה תפסל המילה, ויפסל הגוף מלאכול בתרומה וקדשים ולעבוד עבודה במקדש, וכן מצות ציצית לא תתבאר כמה חוטין הוא נותן וכמה קשרים ושיעור החוטין וקשריהן, וכן מצות תפילין לא יתבאר מהו טוטפות ועניין הפרשיות והבתים וקביעותן היאך הן.

ומצות מזוזה היאך וכתיבתה ומקום קביעתה אם מימין הפתח אם משמאל אם בגובהו אם בשיפולו, כל אלה לולי שפירשה הקדוש ב"ה למשה לא נודע פתרונם, וכן כל איסורין שבתורה דם וחלב פיגול ונותר וזר שאכל תרומה כמה שיעור אכילתו להתחייב וכן האוכל ושות' ביוה"כ כמה שיעור אכילתו ושתייתו לפי שבכל איסורין שבתורה נכתב לא תאכל דבר פלוני ופלוני וביום הכיפורים אין כתוב בו לא תאכל כי אם אשר לא תעונה מה ראה הכתוב לשנות יום הכפורים משאר איסורין שבתורה, וכן טומאת מת ונגעים ונבילות ושרצים שיעור טומאתן וכן כל דקדוקי המסורת וסמניות שבתורה וטעמי הנקודות והתלויות שבמקרא לא יוודע פתרונם כי אם בתורה שבעל פה, ואמרינן במסכת נדרים בפרק אין בין המודר הנאה (ד' ל"ז)מקרא סופרים ועיטור סופרים וקריין ולא כתבין כתבין ולא קריין הלכה למשה מסיני, ועל כי התורה רבה ועצומה מאד אשר הכתב לא יכילנה כמה שאמר דוד לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד, וכן ישעיה אמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר, לכך כתב הקב"ה זכרון המצות בקוצר בתורה שבכתב ופתרונם ודקדוקיהם בתורה שבעל פה, ועוד טעם אחר בפרקי דרבי אליעזר מפני שראה הקב"ה שעתידין אומות העולם לכתוב עשרים וארבע ספרים שיש בספר שיש בספר תורה נביאים וכתובים ולהפכם לרעה ולמינות, מסר סימנין למשה בעל פה, ולא הסכימו מן השמים לכתבן עד לאחר שעמדו אמונת אדום וישמעאל פן יעתיקו אותם הגוים ויהפכו אותם לרעה כמו שעשו בתורה שבכתב, ולעתיד לבא ישאל הקב"ה מי הם בניו, ובני ישראל מביאים ספר תורה, והאומות מביאים ספר תורה אלו אומרים שהם בניו, ואלו אומרים שהם בניו, ושהקב"ה שואל מי יש לו הסימנים שמסר בסיני בעל פה ואין מי שיודע אותם כי אם ישראל, וזהו שכתוב בנביאים אכתב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו ולפי שמסר הקב"ה עצמו פירש התורה ועיקרה בעל פה הנמסר מאיש לאיש בכל דור ודור, לכך הזהיר הקב"ה את ישראל שלא לסור מדברי חכמים ימין ושמאל שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, וכתוב ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם, וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא יהיה בימיו אלא מזהיר על כל איש לשמוע אל השופט אשר יהיה בימיו ונאמר והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן העומד לשרת שם את ה' אלהיך או אל השופט זה ראש סנהדרי גדולה ומת האיש ההוא, ולמיום שנסתם חזון ונביא ונסתלקה רוח הקדש מישראל העמיד הקב"ה את החכמים שהיו תלמידי הנביאים לתקן לישראל כל תקנות טובות והרביצו תורה בישראל הם, ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם עד היום הזה.

העניין שכתוב בחזון דניאל ומשכילי עם יבינו לרבים ועם יודעי אלהיו יחזיקו ועשו, צא ולמד כמה תקנות טובות עשו לישראל התקינו ליחד שם הנכבד והנורא ערב ובקר, כמו שכתוב בשכבך ובקומך, ולברך על יציאת המאורות בשחר ועל אהבת עמו ישראל לפניה ולאחריה לחתום בגאל ישראל כמו שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. וכמו כן בערב לברך שתים לפניה על יציאת הכוכבים ועל אהבת עמו ישראל, שכן הוא אומר אהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד. ולברך שתי ברכות לאחריה והוא שאמר דוד להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות. והוא שכתוב שבע יום הללתיך על משפטי צדקך כנגד שבע ברכות אלו הקבועות ביום ובלילה לפני קרית שמע ולאחריה. והתקינו שמונה עשרה ברכות של תפלה להתפלל בלחש ובעמידה כדרך שמצינו בתפלת חנה שכתוב בה וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע, שלש ברכות הראשונות יש בהן שבחו של הבורא. ואחר כך ישאל אדם צרכיו לפני בוראו ולבקש ממנו חנינות דיעה והשכל. ואחר כך להתחנן על עסקי התשובה להשיב אותנו ליראתו בלבב שלם, ואחר כך להתחנן על עסקי הסליחה. ואחר כך על גאולה לגאול אותנו שנית כאשר הבטיחנו. ואחר כך על הרפואה לרפאות תחלואינו. ואחר כך לברך שנותינו. ואחר כך על קיבוץ גליות. להשיב שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה. ולעשות דין רשעים ולגדע קרנם ולרומם קרנות צדיקים. ולבנות ירושלים, ולהצמיח מלכות בית דוד, ולשמוע תפלת עמו, ולהשיב עבודת בית המקדש למקומה, ולזבוח זבחי תודה ולהודות לשמו, ולברך עמו ישראל בשלום, ושנו חכמים בפרק שני דמגילה (ד' י"ז) מאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים תקנו שמנה עשרה ברכות על הסדר והם סדורות דבר דבור על אופניו זו אחר זו מטעמי המקראות, והתקינו להתפלל שלשה פעמים ביום כמו שכתוב ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי, וכמו שכתוב בדניאל וזמנין תלתא ביומא הוא בריך על ברכוהי ומצלי ומודי קדם אלהיה, ולהתפלל נגד ירושלים כמו שנאמר והתפללו לה' דרך ארצם, וכן בדניאל וכוין בפתיחין ליה בעליתיה נגד ירושלים, והתקינו לברך על המזון לפניו ברכה אחת כגון שמצינו בשמואל הנביא כי הוא יברך הזבח ואחרי כן יאכלו הקרואים, ובירושלמי מפרש לברך אחריו כמו שכתוב בתורה ואכלת ושבעת וברכת וגו'. ולברך על כל פרי ופרי כעין ברכותיו ככל אשר כתבנו בספר מצות עשה, וברכת הריח של בשמים וברכת ההודיהו ולברך על חידוש הלבנה, וראיית הקשת והרעמים, ככל אשר בארנו שם, והתקינו שיברך כל אחד ואחד מישראל מאה ברכות בכל יום כאשר בארנו שם וכל זה עשו בשביל שיהו ישראל דבקים במקום ללכת אחריו לעבדו בלבב שלם, והתקינו להושיב מלמדי

תינוקות בכל עיר ועיר, ולקרות בתורה בשני ובחמשי ובשבתות ובימים טובים ולברך ברכת התורה כמו שכתוב בעזרא ויברך עזרא את ה' האלהים הגדול, ואחר כך פיתח בתורה וכל זה כדי שלא תשתכח תורה מישראל, ואסרו פתם של עכו"ם ויינם ובשולם כמו שכתוב בדניאל וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו שלא להתערב בעם הארץ ולהתחתן בם, ודורו של דניאל לא שמו על לבם מה שהוא שם על לבו נתערבו בעמי הארצות ונשאו נשים נכריות ויד השרים והסגנים היתה במעל הזה ראשונה, ואשר יתבונן בספר זה בכל מצוה ומצוה יראה כמה עשו סייג לתורה ועשו הרחקות מדבריהם שלא יגעו ישראל בגוף האיסור של תורה ובימי רבינו הקדוש הקרוי רבי בלשון משנה שנתן לו הקב"ה חן בעיני אנטונינוס מלך רומי וקיבץ כל חכמי הארצות ויסד ששה סדרי משנה על פי הקבלה, וכמעט נחלקו יחיד ומריבים ומפני צרות החורבן לא עמדו על מקצת דברים שבהם בהסכמה אחת, ועל כיוצא בה הזהירה תורה אחרי רבים להטות, ובמסכת עדיות מפרש פ"ק (ד"א) שלכך נקבעו דברי היחיד בין המרובים במשנה אף עלפי שדבריו בטלים. ומפני שאם יאמר אדם כך שמעתי יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת. ואחרי כן עמדו צרות רבות ונתפזרו חכמי הדורות ונולדו ספיקות בביאור המשנה מפני שנתמעטו הלבבות ועמדו אמוראים רב בבבל. ורבי יוחנן בארץ ישראל ותלמידיהם אחריהם וביארו טעמי המשנה ומחלקותיה כאשר האריך הזמן מפני הפיזור הגדול ולא היו חכמי הארצות בדעה אחת ובהסכמה אחת בפירוש המשנה עד שעמד רב אשי בשלש מאות ושמונה וחמשים שנה אחר החורבן כמו שכתוב בכתב רב שרירא גאון אבא של רבי האי גאון. האיש ההוא רב אשי היה ראש ישיבות גליות ישראל: ומימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, ונתן לו הקדוש ב"ה חן בעיני מלך פרס ושלח וקיבץ כל חכמי ישראל שבכל הארצות והעמידו פירוש המשנה על מתכונתו. והוא הנקרא תלמוד בבלי. וסדרוהו בהסכמת כל חכמי הדור, ואחרי כן עמדו צרות רבות ונתפזרו חכמי ישראל פיזור גדול ונתמעטו הלבבות והתחילו לכתוב התלמוד בספר וראו הגאונים שעמדו אחרי האמוראים שאין יכולין להספיק ללמוד לרבים כל התלמוד ועשו ספרים קצרים מהלכות פסוקות לקיים תורה בישראל, רב יהודאי גאון עשה הלכות גדולות. ורבי יצחק מפ"ס עשה חיבור וקראוהו אלפס, וכן רבים כל אחד ואחד ספרו. והנה אחרי כן גם דבריהם היו סתומים מפני שנתמעטו הלבבות ועמד האיש הגדול רבי' משה ב"ר מיימון היה מקורדוב"ה ובא בארץ ישמעאל ועשה חיבור מכל התורה חיבור נאה ומשובח והאיר עיני ישראל ובכל החכמות היה רב מופלא לא נשמע בדורות אחרונות כמוהו. ורבים נתאמצו בתורה על ידי ספריו שפשטו בארץ אדום

ובארץ ישמעאל. אמנם לא הביא הגאון שום ראיה בספריו, וכל אדם שיורה מתוך ספריו ויבקשו ממנו כתב ראיה מניין אם לא למד הראיה או אפילו למדה ואינו זוכרה יהא לו הדבר ההוא כחלום בלא פתרון, וגם בכמה מקומות על פירושיו ועל פסקיו חולקין עמודי התורה ואשיותיה, והם רבינו שלמה ברבי יצחק, ורבינו יעקב בן רבינו מאיר, ורבינו יצחק בר שמואל אשר כל חכמי ישראל האחרונים שותין מימיהם וגם בחשבון המצות חולקין עליו שהוא מונה אלמנה ויתום לא תענון בלאו אחד, ועמוני ומואבי בלאו אחד, ושאור ודבש בלאו אחד, ואתנן ומחיר בלאו אחד, ותרצן וזג בלאו אחד, ורחים ורכב בלאו אחד, ופצוע דכא וכרות שפכה בלאו אחד, ונא מבושל בלאו אחד ומפני זה דחק עצמו למצוא לאוין דחוקין למלא חשבונו ובשם רבינו שלמה בר יצחק בארנו בספר מצות לא תעשה (סימן שי"ח שי"ט) במצות שאור ודבר בל תקטירו שהם במניין שני לאוין, כמו אלמנה וגרושה שגם הוא מודה שהם שני לאוין אף על פי שנכתבו בלאו אחד, ושם הבאנו ראיות מבוארות על הדברים הלאה, וכן בחשבון העשה כתב לנכרי תשיך זו מצות עשה, וכן לנכרית גוש, ואמת הוא כי בספרי (פרש' כי תצא דף נ"א) מצא דבר זה, אבל תלמוד שלנו עיקר שסותר שאינו עשה לעניין הנכרי, שאומר בב"מ (ד' ע') לא סגי דלאו הכי, אלא כך פירושו לנכרי אתה רשאי להלוות ברבית אבל לא לישראל, ולענין ישראל נחשב לאו הבא מכלל עשה עשה ויהי כאשר הייתה סבה מן השמים שאסבב בארצות להוכיח גליות ישראל נתתי את פני לסדר בעל פה המצות, כל מצוה ומצוה כמאמרה יסודות המצוה ולא כל חילוקיה, למען לא אשגה בתוכחתה, ובכמה מקומות בקשו ממני לכתוב יחוד המצוה על פי הראיות ולעשות ממנו ספר, ואירא לעשות כן לעשות ספר תורה לרבים כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי, ובתחילת אלף הששי בא אלי עניין מראה בחלום קום עשה ספר תורה משני חלקים, ואתבונן על המראה והנה השני חלקים לכתוב ספר מצות עשה בחלק אחד, וספר מצות לא תעשה בחלק שני, ולכן הנני משה בן יעקב נתתי פני לחבר שני הספרים ומכל מלמדי השכלתי להביא ראיות קצרות בכל היכולת ולא בלשון תלמוד ממש כי בכמה מקומות שינתי הלשון לכותבו בלשון צח וקצר למען ירוץ הקורא בו, וגם סדרתים בפרשיות קטנות ליתן ריוח להתבונן בין פרשה לפרשה. ויעזרני אלהי גליות ישראל יברך שמו על המלאכה לעשות אותה, וגם בעניין לאוין בא אלי בחלום ענין מראה בזה הלשון, הנה שכחת את העיקר השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך כי לא היה בדעתי לחברו במניין הלאוין, וגם רבינו משה לא הזכירו במניין, ואתבונן אליו בבקר והנה יסוד גדול הוא ביראת השם וחיברתיו

בעיקרים גדולים במקומן, וה' אלהים יודע כי לפי דעתי איני משקר מעניין המראות. וה' יודע כי לא הזכרתים בספר זה אלא למאן יתחזקו ישראל בתורה וחפץ ה' בידי יצלח:

רמזים

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני אסרה תורה בהם הקיום והשיתוף:
לא תחללו את שם קדשי בארנו שם מהו חלול השם והעונש:
לא תעשון כן לה' אלהיכם בארנו שם איסור מחיקת שמות הקדושים ואסור נתיצת אבן אחת מן המקדש:
לא תנסו את ה' בארנו שם מהו נסיון ושמות' לנסות במעשר:
לא תשנא את אחיך בלבבך שם בארנו מצוה זו שמותר לשנוא אדם רשע שאין מקבל תוכחה:
שלא להלבין פני אדם בישראל שנא' הוכח תוכיח וגו' ולא תשא עליו חטא:
שלא להונות עבד שברח מח"ל לארץ שנ' עמך ישב בקרבך וגו':
שלא לענות אלמנה ושלא לענות יתום שנ' כל אלמנה ויתום לא תענון ומי שלבו נוקפו למנו' בב' לאוין ימנה שלא להונות עבד שובח מח"ל לארץ שנא' לא תוננו:
שלא לרגל בחברו שנא' לא תלך רכיל בעמיך שם בארנו הלכות לשון הרע:
לא תשא שמע שוא אזהרה למקבל לשון הרע ואזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חברו:
לא תקום בארנו שם מה היא הנקימה:
לא תטור בארנו שם מה היא הנטירה:
אפי' זקן גדול אסור לפרוש מן התורה שנא' ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך וכתיב השמור לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים:
שלא לפנות אחר ע"ז לא במחשבה ולא בדבור ולא בראייה שנא' ופן תשא עיניך השמימה וראית השמש ואת הירח וגו' ונאמר אל תפנו אל האלילים ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו וגו':
שלא לתור אחר מחשבת הלב וראיית העינים שנ' לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וגו':
שאנו מוזהרים על ברכת השם שנאמר אלהים לא תקלל ובאל שום אזהרה הואיל ונאמר בעונש ונקב שם ה' מות יומת ה"ז מצות ל"ת וזדו הכלל כל שענש עליו הכתוב כרת או מיתת ב"ד ה"ז ל"ת חוץ ממילה ופסח שהם בכרת והם מ"ע:
נאמ' בדברו' ולא תעבדם אזהרה שלא לעבוד ע"ז בדברים שדרכה לעבוד בהם:

נאמר בפ' משפטים ולא תעבדם מקרא זה ללמד על המגפף והמנשק לכל ע"ז ואפי' שאין דרך עבודתה בכך:
שלא להשתחות לשם ע"ז אפי' אין דרך עבודתה בכך שנ' לא תשתחוה להם:
לא תעשה לך פסל וכל תמונה להזהיר על העושה לעצמו ואע"פ שלא עבדה:
ואלהי מסכה לא תעשו להזהיר אף על העושה אותה לגוי:
שלא לעשות צורת אדם הבולטת אף לנוי שנא' לא תעשון אתי אלהי כסף:
שלא להדיח בני ישראל אחר ע"ז שנ' ולא ישמע על פיך:
שלא להינות בממון עיר הנדחת שנא' לא ידבק בידך מאומה מן החרם:
שלא לבנות עיר הנדחת שנ' לא תבנה עוד:
שלא להסית אדם מישראל אחר ע"ז שנא' במסית לא יוסיפו לעשות שם בארנו הלכות מסית:
שלא לאהוב את המסית שנאמר לא תאבה לו:
שלא לעזרו בשום עזר שנאמר לא תשמע אליו:
שלא להצילו שנאמר לא תחוס עינך עליו:
שלא ילמד המוסת זכות על המסית שנאמר לא תחמול עליו:
אם יודע המוסת על המסית חובה שלא ישתוק ממנה שנאמר לא תכסה עליו:
שלא להתנבא בשם עבודה זרה שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו ובכלל לאו זה שלא יאמר אדם לחברו שמור לי בצד עבודה זרה פלונית:
שלא לשמוע למתנבא בשם ע"ז אפילו נתן אות או מופת שנא' לא תשמע אל דברי הנביא ההוא:
שלא להתנבא בשקר שנא' ומת הנביא ההוא:
שלא לירא מהריגת נביא שקר שנא' ולא תגור ממנו:
שלא לשאול באוב שנאמר לא ימצא בך שואל אוב:
שלא לשאול בידעוני שנא' וידעוני:
שלא לעשות מעשה אוב שנ' אל תפנו אל האובו':
שלא לעשות מעשה ידעוני שנ' ואל הידעונים:
שלא להעביר מזרעו למולך שנאמר ומזרעך לא תתן להעביר למולך:
שלא להקים מצבת אבן אחת שנ' ולא תקים לך מצבה:
ופסל ומצבה לא תקימו לכם ותניא בת"כ להזהיר בא על המקים פסל אע"פ שלא עבדו ולא עשאו:

שלא ליתן אבן משכי' להשתחוות עליה בפישוט ידים ורגלים שנ' ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות:
שלא ליטע אילן במקדש שנ' לא תנוע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ואפי' אכסדראות של עץ אסור לעשות במקדש ש' כל עץ:
שלא ליהנות מע"ז ומכל משמשיה שנ' לא תביא תועבה אל ביתיך ודברים האסורים למכור להם ואל יעתיק אדם במצוה זו הלכות יין נסך כלל כי אם במצות השמר לך פי תכרות ברית ליושב הארץ וקרא לך ואכלת מזבחו המסודר בעניין איסורי מאכלות:
שלא ליהנות מציפוי לעבד שנ' לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך:
שלא לכרות ברי' לשבעה עממים בארצינו שנ' לא תכרות להם ברית:
שלא ליתן חניי' לגוי בקרקע בא"י שנ' לא תחנם ודרשו בו לשון חן וחנייה וחנם:
שלא להושיב אחד משבעה עממי' בארצינו שנא' לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי ולא הוצרך מקרא זה אלא בכנעניים הדרים בח"ל שלא נצתוינו להורגם:
שלא ללכת בדרכי האמורי שנ' ולא תלכו בחוקות הגוי וגו' ונאמר ובחוקותיהם לא תלכו:
שלא לנחש שנ' לא תנחשו:
שלא לקסום שנ' לא ימצא בך וגו' וקוסם קסמים:
שלא לעונן שנ' לא תעוננו:
שלא לחבר חבר שנ' לא ימצא בך וגו' וחובר חבר:
שלא לכשף שנ' לא ימצא וגו' ומכשף:
שלא לדרוש אל המתים שנא' ודורש אל המתים:
שלא לגלח בתער פאת הראש שנא' לא תקיפו פאת ראשכם:
שלא להשחית פאת הזקן בתער שנ' לא תשחית פאת זקנך:
שלא יהיה כלי גבר על אשה ושלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה:
שלא ילבש גבר שמלת אשה ושלא יתקן איש בתיקוני אשה:
שלא יכתוב איש בשריטה בבשרו ויקעקע ששריטה בצבע שנ' וכתובת קעקע לא תתנו בבשרכם:
שלא ישרוט אדם בבשרו על המת שנ' ושרט לנפש לא תתנו בשרכם ושריטה וגדידה אחת היא:
נאמר בישראל לא תשימו קרחה בין עיניכם למת ובכהני' לא יקרחו קרחה בראשם ובג"ש קרח הקרחה אנו למדים שלא דבר בכהנים כי אם למת ולחייב ישראל על קרחת הראש כבין העינים:

השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך לאו זה נאמר אלי במראה לכותבו ויסדתיו אזהרה לגסי הרוח ואחרי כן מצאתיו במסכת סוטה:
וביום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה שם בארנו מ' אבות מלאכות חסר א' ותולדותיהן האסורין הנוספין עליהם מדברי סופרים:
שלא יצא אדם חוץ לתחום בשבת שנא' אל יצא איש ממקומו ביום השביעי:
שלא ישרופו בית דין בשבת מי שנתחייב שריפה שנאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת והוא הדין לשאר עונשים:
שלא לעשות מלאכה בי"ה שנאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו:
שלא לאכול ולשתות בי"ה שנ' כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה וכל שיש בו כרת או מיתה ה"ז באזהרת לאו, ובארנו שם הלכות עינוי י"ה של תורה ושל דבריהם ועניין התקיעה של אחריו:
שלא לעשות מלאכה בראשון של פסח כמו שכתוב שם:
שלא לעשות מלאכה בז' של פסח כמו שכתוב שם:
שלא לעשות מלאכה בחג השבועות כמו שכתוב שם:
שלא לעשות מלאכה בר"ה כמו שכתוב שם:
שלא לעשות מלאכה ביום ראשון של חג הסכות כמו שכתוב שם:
שלא לעשות מלאכה בשמיני החג כמו שכתוב שם בארנו שם הלכות י"ט והלכות איסור מלאכה בערבי שבתות ובערבי י"ט מן המנחה ולמעלה:
שלא לאכול חמץ בפסח שנ' לא יאכל חמץ בארנו שם שביום בו י"ד מחצות היום ולמעלה יש בו איסור מן התורה אבל אין לאו לרבי שמעון ולר' יהוד שהלכה כמותו יש בו לאו:
[עח] המניח חמץ ברשותו בפסח עובר שני לאוין שנ' לא יראה לך שאור בכל גבולך, ונאמר שאור לא ימצא בבתיכם ואיסור חמץ עצמו השאור שבו מחמיצי' אחד הוא שנא' ולא יראה לך חמץ:
שלא לאכול דבר שיש בו תערובות חמץ שנא' כל מחמצת לא תאכלו בארנו במצות אלו הלכות חמץ ותערובתו והגלת הכלים הבלועים מחמץ:
ואלה הם לאוין מסדר נשים
לא יהיה קדש מבני ישראל ולא תהיה קדשה מבנות ישראל פירש אונקלוס שלא ישא ישראל שפחה ולא תינשא בת ישראל לעבד ועניין לאו אחד הוא ובארנו שם מי קרוי עבד ומי קרוי שפחה:
שאר' כסות' ועונתה לא יגרע בארנו שם דין המזונות והכסו' והעונה, ודין שחייב אדם במזונות בניו הקטנים ודין לוותה ואכלה ודין מניעת קרובים מלבא לבית והרחקת

פריצים ודין לאיזה מקום אדם יכול להוציא את אשתו ממקומה, ודין מציאת האשה ומעשה ידיה, ודין אשה המניקה, ודין גרושה המניקה ובן ישאר עם אמו עד שש והבת לעולם ודין נכסים שיזכה בהן הבעל כשיכנוס ודין אשה מברחת ואין איש מבריח, ודין נותן מתנה לאשתו ודין קבל פקדונות מן הנשים ומן הקטנים:

שלא יחזיר אדם גרושתו אחר שנשאת לאחר או נתארסה לאחר שנ' והלכה והיתה לאיש אחר לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה שם בארנו דין יצא קול שנתקדשה לאחר ובא אחר וקדשה, ודין יצא קול של פסול על הגט:

שלא תנשא יבמה לאיש זר עד שתסיר רשות היבם מעליה שנ' לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר:

שלא יגרש האונס את אנוסתו שנ' לא יוכל לשלחה כל ימיו:

אל תחלל בתך להזנות' תניא בספרי ובסנהדרין זה המוסר בתו שלא לשם אישות ובדרך רמז אמרו שם בתלמוד זה המשיא בתו לזקן:

שלא יגרש מוציא שם רע את אשתו שנ' לא יוכל לשלחה כל ימיו:

[פח] הזהירה תורה על מנחת קנאות שנ' לא יצוק עליה שמן ולא יתן עליה לבונה:

שלא לגלות ערות האב עצמו יתירה על אזהרה של משכב זכור שנאמ' ערות אביך לא תגלה:

שלא לגלות ערות אחי האב עצמו יתירה על אזהרה של משכב זכור שנ' ערות אחי אביך לא תגלה:

שלא לגלות ערות אשת האב שנא' ערות אשת אביך לא תגלה אף לאחר מיתת האב:

שלא לגלות ערות אמו אפילו היה אנוסת אביו שנא' ערות אמך לא תגלה:

שלא לגלות ערות אשת הבן שנ' ערות כלתך לא תגלה:

ואת זכר לא תשכב משכבי אשה:

ובכל בהמתך לא תתן שכבתך:

ואשה לא תעמוד לפני בהמה לרבעה:

ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמא' בה ונא' לא תנאף ואין ניאוף אלא באשת איש שנא' מות יומת הנואף והנואפת ובלאוין אלו נאמ' אלו נערה המאורסה בסקילה ואשת איש בחנק ובת כהן בשרפה:

שלא לגלות ערות בת הבן שנא' ערות בת בנך לא תגלה:

שלא לגלות ערות בת הבת שנ' ערות בת בתך לא תגלה:

שלא לגלות ערות הבת ורבותינו למדוה יש מהן בקל וחומר ויש מהן בגזרה שוה:

שלא לגלות ערות אשה ובתה שנ' ערות אשה ובתה לא תגלה:

שלא לגלות ערות אשה ובת בנה שנ' את בת בנ':
שלא לגלות ערות אשה ובת בתה שנא' ואת בת בתה:
שלא לגלות ערות אחותו מנשואת אביו שנאמר ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא לא תגלה ערותה:
שלא לגלות ערות אחותו אפי' היא מאנוסת אביו שנ' אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת חוץ לא תגלה ערותה:
ערות אחות אביך לא תגלה:
ערות אחות אמך לא תגלה:
ואשה אל אחותה לא תקח לצרור לגלות ערותה, עליה בחיה:
ערות אשת אחיך לא תגלה בא להזהיר אף לאחר מיתת אחיו בארנו שם מה בין כרת לעריי:
שלא לגלות ערות אשת אחי אביך אף לאחר מיתת דודו שנ' ערות אחי אביך לא תגלה ואל אשתו לא תקרב דודת' היא בארנו שם כל השניו' לעריות האסורות מדבריהם וכן קרובת זקוקתו וכן קרובת חלוצתו והנטען על האשה אסור בקרובותיה הכל מדבריהם:
אל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה ארנו שם הלכות נדה וטומאתה לבעלה וטהרתה:
בשבע' עממי' כתוב לא תתחתן בם ומפרש בפ' הערל אף כשיתגיירו יעבור משעת הקידושין אבל בגיותן אין בהם שום תפיסת קידושין אבל משאר אומות מותר להתחתן רק בגר עמוני ומואבי בארנו שם איסור הבא על הגוים:
שלא ישא עמוני בת ישראל שנ' לא יבא עמוני:
שלא ישא מואבי בת ישראל שנ' ומואבי:
שלא להרחיק זרע עשו מן הקהל אלא עד ג' דורות שנא' לא תתעב אדומי':
שלא ישא ממזר בת ישראל שנ' לא יבאם מזר בקהל ה' בארנו שם באיזה דבר יחשב ממזר:
מי שנפצעו בצים שלו לא ישא בת ישראל שנאמר לא יבא פצוע דכא בקהל ה':
מי שנכרת הגיד שלו עד שלא נשתייר מן העטרה כלום לא ישא ישראלית שנא' וכרות שפכה:
שלא יסרס אדם זכר מאחד מכל המינים לא אדם ולא בהמה ולא עוף שנ' ובארצכם לא תעשו:
שלא ישא כהן זונה שנ' אשה זונה לא יקחו בארנו שם מה היא זונה ודין אשת כהן שנאנסה:

שלא ישא כהן חללה שנאמר וחללה לא יקחו ושם ביארנו דין חללה:
שלא ישא כהן גרושה שנ' ואשה גרושה מאשה לא יקחו:
שלא ישא כהן גדול אלמנה שנ' אלמנה וגרושה וחללה זונה:
שלא יבעול כהן אלמנה אפי' בלא קידושין מפני שמחללה שנאמר לא יחלל זרעו בעמיו הרי הוא מוזהר שלא לחלל זרעו עניין הכתוב שלא יחלל כשרים לא את האשה ולא את זרעו בארנו שם כי הראה כגמר ביאה בכל העריות חוץ משפחה חרופה:
שלא לקרב לעריות בדברים המביאין לידי גילוי ערוה כגון חיבוק ונישוק שנ' אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה בקריבה המביא לידי גילוי ערוה הכתוב מדבר בארנו שם דין ייחוד ודין נשים מסוללות ודין השחתת זרע והיאך יתנהג אדם עם אשתו במטה ודין מגרש אשתו היאך יתנהג עמה ודין במי ראוי לידבק:
אלו הם לאוין של איסורי מאכלות
שלא לאכול בהמה טמאה שנ' את זה לא תאכלו:
שלא לאכול עוף טמא שנ' את אל תשקצו מן העוף לא יאכלו:
של לאכול דג טמא שנ' מבשרם לא תאכלו:
שלא לאכול חגב טמא שנ' כל שרץ העוף טמא הוא לא יאכל:
שלא לאכול שרץ הארץ שנ' כל השרץ השורץ:
שלא לאכול שרץ המים שנ' וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו בארנו שם דין תולעים הנמצאים בפירות או בבשר או בכלי ודין שרביטי פולין שיש בו תולעת או ביצה אסורה שנתבשלה עם אחרות, ודין סימני בצים וסימני עוברי דגים, ודין ביצת נבלה וטריפ' וחלבון וחלב בהמה טמאה וחלב האדם ועד כמה תינוק יונק, ודין דבש דבורי' ובכלל זה בהמה טמאה השסועה אפילו נולדה מבהמה טהורה:
שלא לאכול מבהמה שמתה מאליה שנ' לא תאכלו כל נבלה ובכלל לאו זה בהמה שנולדה עד ליל שמיני:
שלא לאכול טרפה שנ' ובשר בשדה טרפה לא תאכלו בארנו שם עקרי הטרפה האמורה בתורה שטרפה ארי או דוב ונוטה למות וכשם שבנבילה אין חילוק באיזה עניין שנתנבלה כך אין חילוק בטרפה באיזה עניין שנטרפה ונוטה למות כגון על ידי נבילה וטרפות הריאה ושאר טרפות שבארנו שם בספר מצות עשה אצל הלכות שחיטה ועוד בארנו שם עם לאו זה דין שוחט בהמה מסוכנת ודין קיבות נבלות וטרפות:
שור הנסקל לא יאכל את בשרו:
שלא לאכול אבר מן החי שנאמ' לא תאכל הנפש עם הבשר שם ברנו דין עובר הנמצא בבהמה לעניין חלבו וגידו ודמו.

וכל דם לא תאכלו שם בארנו איור דם וכל ענייני מליחה ודין סכין הבלוע מאיסור:
כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו שם בארנו כל דין חלב ומין במינו וטעם כעיקר:
לא יאכלו בני ישראל גיד הנשה שם בארנו דין גיד הנשה וניקורו ומהו קרוי בריה:
[קמא] לא תבשל גדי בחלב אמו שלשה פעמים ותנ' רבי ישמעאל אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בישול ובכל מקום איסור הנאה ואיסור אכילה לאו אחד הם ולא נמנ' בחשבון כי אם שני לאוין ובארנו שם כל עניני בשר בחלב ודין חתיכה עצה נעשית נבלה ודין כחל ודין כף חולבת בתבשיל בשר או להיפך ודין דברים האסורים שנתערבו ודין כל דבר שאיסורו מן התורה אסור לעשות בו סחורה ודין גבינות שנעשו מבהמה טרפה:
שלא לאכול פת מתבואה חדשה קודם הפסח שנ' ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה:
שלא לאכול קלי מן החדש שנ' וקלי:
שלא לאכול כרמל מתבואה חדשה שנ' וכרמל:
שלא לאכול כלאי הכרם שנא' פן תקדש המלאה ותניא נאמר כאן קדש ונאמר להלן כל זר לא יאכל קדש מה להלן איסור אכילה והנאה אף כאן איסור אכילה והנאה:
שלא לאכול ערלה שנאמר ערלים לא יאכל שם בארנו דין ערלה בארץ ובחוצה לארץ ודין פדיון נטע רבעי:
שלא לאכול טבל והטבל הוא דבר שחייב בתרומות ומעשרות ולא הוציא ממנו תרומה שנ' ולא יחללו את קדשי בני ישראל אשר ירימו לה' בעתידים ליתרם הכתוב עדבר וענין הכתוב לא ינהגו בו מנהג חולין בשלא הורמו קדשים העתידים ליתרם מהם:
שלא לאכול תקרובת ע"ז ולא לשתות יין נסיכם שנא' השמר לך פן תכרות ברית ליושב הארץ וזבחו לאלהים וקרא לך ואכלת מזבחו בכלל לאו זה יין שנתנסך לע"ז שהוא עיקר שמחתם בזבח וכאן ראוי להעתיק הלכות יין נסך וכללתי במצוה זו הלכות גיעולי גוי' ובישוליהן ודין קטן אוכל נבילות ושלא לשתות בכלים מאוסים:
ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד:
לא תקח האם על בנים:
אלו הן לאוין של סדר נזיקין
לא תעשו עול במשפט במדה ובמשקל ובמשורה במשפט המדות רוצה לומר:
שלא ישהא אדם בביתו מדה חסרה או משקל חסר שנא' לא יהיה בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה לא יהיה בביתך איפה ואיפה וגו':
שלא להשיג גבול רעך שנ' לא תשיג גבול רעך:

שלא לגנוב נפש מישראל שנאמר לא תגנוב:
שלא לגנוב ממון שנא' לא תגנובו:
מי שבא לידו ממון הבעלים ברצונם שלא לעכבו שנאמר לא תעשוק את רעך:
ולא תגזול ולפי שאמר רבא בפרק המקבל שעשק וגזל הכל אחד נמנה דגרסינן בפרק חלק אמר רבא כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנא' לא יהיה כקרח וכעדתו:
לא תחמוד:
כתוב בהשבת אבידה לא תוכל להתעלם:
לא תרצח שם בארנו דין הבא במחתרת:
לא תקחו כפר לנפש רוצח:
שלא ליקח כופר להציל מגלות שנא' לא תקחו כופר לנפש רוצח לנוס אל עיר מקלטו:
רוצח שהרג בזדון אין ממיתין אותן עד שידונו אותו בית דין שנ' ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט:
שלא לחוס על הרודף שנא' וקצותה את כפה ולא תחוס עיניך:
לא תעמוד על דם רעך:
שלא לעבוד ולזרוע בנחל איתן שנ' אשר לא יעבד ולא יזרע:
שלא להני' מכשל שנ' לא תשים דמי' בביתך:
שלא להכשיל תם בדרך שנאמר לפני עור לא תתן מכשול:
שלא נוכל להתעלם מלעזור כאשר יראה בהמת חברו הטעונה נופלת שנאמר לא תראה חמור אחיך או שורו נופלים בדרך והתעלמת:
וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו ותניא בתורת כהנים באונאת ממון הכתוב מדבר שם בארנו דיני אונאה ודין אונא ודין מוכר ואירע אונס במכר:
ולא תונו איש את עמיתו תני' בתורת כהנים באונאת דברים הכתוב מדבר:
וגר לא תונו
ולא תלחצנו:
שלא לעבוד בעבד עברי בפרך שנאמר ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך:
שלא למכור עבד עברי בהכרזה שנאמר לא ימכרו ממכרת עבד:
שלא יעבוד בעבד עברי עבודה של גנאי שנאמר לא תעבוד בו עבודת עבד:
שלא נניח לעבד עברי הנמכר לגוי שירדנו בפרך שנאמר לא ירדנו בפרך לעיניך:
שלא ישלח עבדו ריקם בצאתו שנ' ולא תשלחנו ריקם:

שלא ימכור אדם בתו לשפחה אחר שפחות שנא' לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה:
לא תסגיר עבר אל אדניו בעבד שברח מחוצה לארץ לארץ הכתוב מדבר:
שלא לאחר פעולת שכיר שנאמר לא תלין פעולת שכיר:
שלא יקח השכיר יותר מאכילתו שנאמר ואל כליך לא תתן:
שלא יקצור הפועל בדבר שדרכו לקצור ולא לבצור בדבר שדרכו לבצור לצורך אכילתו שנאמר וקטפת מלילות בידך וחרמש לא תניף על קמת רעך:
שלא לחסום בהמה בשעת מלאכה בדבר שאוכלת ממנו ונהנית שנא' לא תחסום שור בדישו:
אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה:
כי תשה ברעך משאת מאומה לא תבא אל ביו לעבוט עבוטו:
שלא יאחר המשכון מבעליו העני בעת שהוא צריך לו שנא' ואם איש עני הוא לא תשכב בעבוטו:
לא תחבול בגד אלמנה:
[קצ] לא יחבול רחים ורכב בפר' המקבל מפרש שחייב על הרחים בפני עצמו ועל הרכב בפני עצמו לפיכך נמנין בב' לאוין:
שלא להלוות בריבות לישראל שנאמר את כספך לא תתן לו בנשך:
שלא ללוות בריבית מישראל שנאמר לא תשיך לאחיך נשך כסף אזהרה ללוה שלא ינשך למלוה:
שלא להשית יד בין לוה למלוה בריבית לא להיות לא ערב ולא עד ולא לכתוב שטר ביניהם שנאמר לא תשימון עליו נשך במצות אלו ביאנו דיני הריבית:
שלא למנות בדיינין איש שאין בקי בדינים שנאמר לא תכירו פנים במשפט:
שלא לנטות אחרי רבים בדיני נפשות אם רבו המחייבין יותר על המזכין באיש אחד עד שיהיו שנים שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות:
אם ידבר מופלא שבדיינין בדיני נפשות אסור לנטות מדבריו שנאמר לא תענה על רב לנטות רב כתיב לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הקטנים שבסנהדרין:
שלא ילין הצלוב על העץ שנא' ולא תלין נבלתו:
מכשפה לא תחיה הוא הדין למכשף אלא שדבר הכתוב בהווה:
שלא להוסיף במלקות המחוייב שנאמר לא יוסיף פן יוסיף שם בארנו דין מכה חברו:
שלא להרוג הרוצח אפי' חרב בידו ודם מטפטף והרוג מפרפר עד שיראו שני העדים גופו של דבר שנאמר ונקי וצדיק אל תהרוג מכאן למדו רבותינו שמחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה:

שלא לענוש האנוסה שנא' ולנערה לא תעשה דבר:
שלא לחוס על הרוצח שנא' ולא תחוס עיניך עליו ובערת דם הנקי:
שלא לרחם על העני בדין שנאמר ודל לא תהדר בריבו ונא' לא תשא פני דל.
שלא לכבד פני גדול בדין שנא' לא תהדר פני גדול:
לא תעשו עול במשפט ונא' לא תטה משפט:
לא תטה משפט גר יתום:
שלא ירא הדיין מאדם בדין שנאמר לא תגורו מפני איש:
לא תקח שוחד שם בארנו עניין הדיינין שיכולין לגדור פרץ לפי שעה שלא כדין ודין הזמנת בית דין ונדוי והזמנה שלהם:
שלא לקלל לא דיין ולא נשיא:
או ראש או מלך שנאמר אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור:
שלא לקלל אחד מישראל שנא' לא תקלל חרש:
שלא לקלל את עצמו שנאמר שמר לך ושמור נפשך מאוד:
לא יקום עד אחד באיש:
שלא יעיד רשע שנא' אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס שם בארנו כל הפסולים להעידג לבד פסול קרובים:
שלא יעיר קרוב שנאמר לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים הוא הדין לקרובים אחרי שם בארנו כל הפסולים להעיר מחמת קרובים:
לא תענה ברעך עד שקר במעיד בבית דין הכתוב מדבר:
שלא להמרות על פי בית דין הגדול שנאמר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל שם בארנו דין זקן ממרא:
שלא לקלל אביו ואמו שנאמר ומקלל אביו ואמו מות יומת:
שלא להכות אביו ואמו שנאמר ומכה אביו ואמו מות יומת וכבר בארנו שזה הכלל כל שיש בו כרת או מיתה הרי זו מצות לא תעשה וחוץ מפסח ומילה ולפיכך נחשבין אלו שני לאוין במניין אע"פ שאזהרה שלהם יצאת מכלל לאוין שנמנו כבר הואיל ואין באותן שני לאוין שנמנו כבר עונש כרת ומיתה עניין ה צ"ל במברך את השם:
לא תאכלו על הדם אזהרה לבן סורר ומורה שאכילתו מביאתו לידי מיתת בית דין ועוד אזהרות דרשי' ממנו ושם ברנו הלכות בן סורר ומורה:
שלא למנות איש על ישראל מקהל עכ"ם שנאמר לא תוכל לתת עליך איש נכרי:
מלך לא ירבה לו נשים:
ולא ירבה לו סוסים:

וכסף וזהב לא ירבה מאד:
שלא לקרא לשלום לעמון ומואב בתחילה בשעת המלחמה כשאר גוים שנ' לא תדרוש שלומם וטובתם:
שלא להשחית אלני מאכל במצור שנ' לא תשחית את עצה שם בארנו איסור השחתה מכל דבר:
שלא יתחייב חתן בדבר מצורכי רבי' כל שנתו שנ' לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר:
שלא יראו ולא יפחדו אנשי הצבא מאויביה בשעת מלחמה שנ' לא תערצו מפניהם:
שלא למכור אשת יפת תואר שנ' ומכור לא תמכרנה בכסף:
שלא יכבוש אשת יפת תואר לשפחה שנ' לא תתעמר בה:
שלא יטמא למת כהן הדיוט שנאמר לנפש לא יטמא בעמיו:
שלא יכנס כהן הדיוט באהל המת והתורת כהנים לימד אותה בגזירה שוה דלא יטמא האמור בכהן גדול שם בארנו שם הקרובים שמטמאים להם ודין קברי עכו"ם אם מטמאין באהל ודן הגוסס ששנינו שאינו מטמא:
שלא יטמא כהן גדול אף לקרובים שנאמר לאביו ולאמו לא יטמא:
שלא יכנס עם המת באהל שנ' על כל נפשות מת לא יבא:
לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא:
לא תשבעו בשמי לשקר זו שבועת ביטוי:
שלא לכחש בממון חבירו שנאמר לא תכחשו:
שלא לישבע על כפירת ממון חבירו שנאמר לא תשקרו כלומר לא תשבעו לשקר בממון שיש לחברך בידך שם ביארנו דין שבועת הפיקדון ודין שבועת העדות וחילוקי שבועה באיזה עניין חלה ובאיזה עניין התרתה:
שלא לעבור על דברים שאדם אוסר עצמו בהם שנאמר לא יחל דברו שם בארנו מה בין נדרים לשבועת ביטוי ודין הנדר באיזה עניין יחול ובאיזה עניין התרתו ודין בן כמה שנים נדרו קיים ודין הפרת נדרים של אב ושל הבעל:
שמנה לאוין יש בנזיר ואלו הן
שלא ישתה הנזיר יין ושכר ולא שרייתו ולא חומץ שלהם.
שלא יאכל גוף הפרי כגון ענבים לחים:
שלא יאכל ענבים יבשים הנקראים צימוקים:
שלא יאכל פסולת הפרי כגון החרצנים:
שלא יאכל זגים והוא החיצון שנאמר מחרצנים ועד זג לא יאכל:

שלא יכנס באהל המת שנאמר על כל נפשות מת לא יבא:
שלא יטמא למתים שנא' לאביו ולאמו לא יטמא:
תער לא יעבור על ראשו באלו האלוין בארנו הלכות נדרי נזיר באיזה עניין יחול נזירות ודין טומאתו ותגלחתו:
שלא למכור שדה החרם שנאמר לא ימכר:
שלא לפדות שדה החרם שנאמר לא יגאל:
שלא יקדים תרומה לביכורים ולא מעשר ראשון לתרומה ולא מעשר שני לראשון שנאמר מליאתך ודמעך לא תאחר כלו' לא תאחר דבר שראוי להקדימו:
שלא יאכל זר תרומה שנאמר וכל זר לא יאכל קודש:
שלא יאכל אפי' תושב כהן ושכיר תרומה שנאמר תושב כהן ושכיר לא יאכל בו שם בארנו מי ראוי מביתו של כהן לאכול תרומה:
שלא תאכל בת כהן הנשאת לזר חזה ושוק שנאמר ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל ואפי' בעלה מת בלא זרע שחוזרת לתרומת בית אביה שנאמר מלחם אביה תאכל ולא חזה ושוק:
שלא יאכל כהן טמא תרומה שנאמר איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר:
שלא יכל ערל תרומה והוא הדין לשאר קדשים רבותינו למדוה בפרק הערל בגזרה שוה דתושב ושכיר תושב ושכיר מפסח ושם בארנו מקצת חלוקים השנוים במסכת תרומה ובפרק הערל ושאר מקומות בתלמוד:
שלא לאכול מעשר שני של דגן חוץ לירושלם שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך:
שלא לאכול מעשר שני של תירוש חוץ לירושלם שנ' ותירושך:
שלא לאכול מעשר שני של יצהר חוץ לירושלם שנ' ויצהריך:
שלא לאכול מעשר שני בטומאה ואפי' בירושלם עד שיפדה שנא' לא בערתי ממנו בטמא ואזהרתו מלא תוכל לאכול בשעריך בפ' הערל:
שלא לאכול מעשר שני באנינות שנ' לא אכלתי באוני ממנו ואם לא ימצא לאו באזהרתו אלא יוצא מכלל עשה דושמחת כמו בביכורים נמנה שלא לאכול קדשים באנינות שנא' ואכלתי חטאת היום היטב בעיני ה' ואף אם ימצא לאו באזהרת מעשר הרי שניהן לאו אחד הם שלא יאכל קדשים באנינות ואין למנותם שניהם כי אם הכל בלאו אחד:
שלא להוציא מעות מעשר שני בשאר דברים שאין בהם אכילה ושתייה וסיכה שנאמר לא נתתי ממנו למת כלומר לא הוצאתי ממנו בדבר שאינו מקיים חיות הגוף ואם בזה

לא ימצא אזהרת לאו נמנה תחתיו שלא יאכל ערל במעשר ובפרק הערל למדוה בגזרה שוה נאמר ממנו בפסח ונאמר מנו במעשר מה ממנו דגבי פסח ערל אסור בו דגבי פסח ערל אסור בו אף ממנו דגבי מעשר ערל אסור בו ואם ימצא לאו בלא נתתי ממנו למת נאמר שעניין לאו אחד הם מעשר ותרומה כי שנים נקראין קודש ובשניהם ערל אסור:

שלא יאכל כהן ביכורים קודם הנחה בעזרה שנאמר לא תוכל לאכול וגו' ואמר מר ותרומת ידיך אלו הביכורים:

שלא לעבוד אדמה בשביעית שנ' שדך לא תזרע:

שלא לעבוד אילן בשביעית שנ' וכרמך לא תזמור במצות אלו בארנו איסור עבודת שביעית:

שלא לקצור ספיחי שביעית כדרך שקוצרין בשאר השנים שנ' את ספיח קצירך לא תקצור:

שלא לאסוף פירות האילן בשביעית כדרך שאוספין בשאר השנים שנא' ואת ענבי נזירך לא תבצור:

שלא יתבע הלואה שעברה עליו שביעית שנ' לא יגוש את רעהו:

שלא ימנע מלהלוות לעני מפני השמיטה שנ' תשמר לך (ושמור נפשך) פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה והשמר הוא לאו בכל מקום דתניא אמר מר כל מקום שנ' השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה:

שלא לעבוד בשנת היובל עבודת קרקע שנאמר לא תזרעו:

שלא לקצור ספיחי יובל כשאר שנים שנאמר לא תקצרו את ספיחיה:

שלא לאסוף פירות יובל כאסיפת ישאר שאר שנים שנאמר ולא תבצרו את נזירה:

שלא למכור שדה בארץ ישראל לצמיתות שנ' והארץ לא תמכר לצמיתות:

שלא יקח כל שבט לוי חלק ונחלה בארץ שנאמר ונחלה לא יהיה זו נחלת שאר שבטים בקרב אחיו זו נחלת חמשת אחיו מאמו בריתא זו שויה בספרי:

הלא יקח כל שבט לוי חלק בביזה בשעת כיבוש הארץ שנ' לא יהיה לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל פ' חלק בביזה ונחלה בארץ:

שלא לשנות מגרש ערי הלוים ושדותיהן שנאמר ושדה מגרש עריהם לא ימכר ומפרש בסוף מס' ערכין שלא ימכר הוא לא ישתנה ולא קאמר ומכירה ממש שהרי כתוב גאולת עולם תהיה ללוי' מכלל שנמכר:

שלא לזרוע כלאי זרעים שנאמר שדך לא תזרע כלאים שם בארנו דין כלאים זרעים. שלא לזרוע כלאים בכרם שנאמר לא תזרע כרמך כלאים שם בארנו דיני כלאי הכרם. שלא להרביע בהמה מין בשאינו מינו שנאמר בהמתך לא תרביע כלאים. שלא לעשות מלאכה

בשני מיני בהמה כאחד שנאמר לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו. לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו ונא' ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך שם בארנו הלכות כלאי בגדים.
שלא יקצור אדם כל שדהו שנאמר לא תכלה פאת שדך בקצרך. שלא לנקוט השבלים אחת או שתים הנופלות בשעת קצירם שנא' ולקט קצירך לא תלקט. שלא ללקט פרט הכרם שנא' ופרט כרמך לא תלקט זה הנושר בשעת בצירה גרגיר אחד או שנים. שלא לבצור עוללות הכרם שנא' וכרמך לא תעולל. שלא ליקח עומר השכחה שנא' לא תשוב לקחתו ושכחה ופאה נוהגים באילן שנא' כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך ותניא בספרי ובפרק הזרוע מביאה לא תטול תפארתו ממנה זו פאה אחריך זו שכחה עניין לאו אחד הוא שלא יקח שכחה וכן פאת האילן עם לאו פאת השדה הכל אחד. שלא יעלים עיניו מן הצדקה שנא' לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון:
אלו הן מצות לא תעשה התלויין במקדש
שלא לבנות אבני מזבח גזית שנא' לא תבנה אתהן גזית:
שלא לפסוע על המזבח שנאמר לא תעלה במעלות על מזבחי:
שלא יסוך אדם זר בשמן המשחה שעשה משה שנאמר על בשר אדם לא ייסך.
שלא לעשותם במתכונתם שמן המשחה שנאמר וכמתכונתו לא תעשו כמוהו:
שלא לעשות כמתכונת הקטורת שנאמר וכמתכונתו לא תעשו:
שלא להקריב על מזבח הזהב שבהיכל כי אם הקטרת שבכל יום בלבד שנ' לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה וגו':
שלא להוציא בדי הארון כשנושאין אותו בכתף שנ' לא יסורו ממנו:
שלא יתעסקו הכהנים בעבודת לוים ולאלוים בעבודת כהנים שנאמ' אך אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו ולא ימותו גם הם גם אתם לא יקרבו פירוש לעבודה:
שלא יקרע פי המעיל של כהן גדול שנא' לא יקרע:
שלא יפרק אדם את החשן מעל האפוד בשעת עבודה שנא' לא יזח החשן מעל האפוד:
שלא יכנס במקדש ולא יורה בתורה שתויי יין שנא' ויין ושכר אל תשת וגו' להורות את בני ישראל:
שלא יגדל כהן גדול פרע לעולם שהרי תמיד הוא במקדש שנא' את ראשו לא יפרע:
שלא יקרע את בגדיו שנא' ובגדו לא יפרוס וכן כהנים הדיוטים ביום שמתחנכין לעבודה שנאמר ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם אל תפרומו ולא תמותו ופרועי ראש ופרומי בגדים ששמשו במיתה כדתניא בפ' הנשרפין:
שלא יכנס כהן גדול אל ההיכל בכל עת שנא' ואל יבא בכל עת אל הקדש:

שלא יכנסו המצורע במחנה ישראל היא ירושלים וזבים וזבות ובעלי קרי בהר הבית וטמא מת לא יכנס בעזרה שנא' ולא יטמאו את מחניהם תן מחנה לזה ומחנה לזה דברי ר' יהודה ורבי שמעון חולק עליו במצורע:

שלא יעבוד כהן טמא שנא' וינזרו מקדשי וגו'.

שלא יעבוד כהן טבול יום עד שיעריב שמשו שנא' קדושים יהיו לאלהיהם ולא יחללו וגו' ומעמידו בפ' הנשרפין בטבול יום:

שלא יכנס בעל מום אפי' בלא עבודה אל הפרוכת ואל המזבח שנא' אך על הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו:

שלא יעבוד כהן בעל מום אפי' מום עובר שנא' כל אשר כל אשר בו מום לא יקרב:

שלא יעבוד זר במקדש שנא' וזר לא יקרב אליכם:

[שיא] [שיב] [שיג] ארבעה לאוין יש בבעלי מומין למזבח שהרי ג' פעמים לא תקריבו בפרשת אמור להזהיר על הקדישן ושחיטתן וזריקת דמן כשהוא אומ' ואשה לא תתנו מהם להזהיר על הקטרתן ואפי' בעל מום עובר בכלל שנא' אשר בו מום לא יקריב כך שנינו בת"כ:

שלא להקריב בעל מום מיד הגוים שנא' בפרשת בעלי מומים ומיד בן נכר לא תקריבו:

שלא ליתן מום בקדשים שנא' כל מום לא יהיה בו:

שלא להקריב אתנן זונה שנא' לא תביא אתנן זונה:

שלא להקריב מחיר כלב שנא' ומחיר כלב:

שלא להקטיר שאור שנא' כל שאור לא תקטירו:

שלא להקטיר דבש שנא' וכל דבש לא תקטירו:

שלא להקריב קרבן בלא מלח שנאמר לא תשבית מלח ברית אלהיך:

שלא לאכול בשר העולה שנא' לא תוכל לאכול וגו' ונדריך אשר תדור וגו' כלומר לא תוכל לאכול נדריך וזו היא אזהרה של כל מועל שלא יהנה מן הקדשים האסור ליהנות מהן ואם נהנה מעל:

שלא תאכל מנחת כהן שנא' כל מנחה כהן כליל תהיה לא תאכל:

שלא לאכול בשר חטאת הנעשת בפני' שנא' וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד וגו' לא תאכל:

שלא לאכול בשר קדשים קודם זריקת דמים שנא' לא תוכל לאכול וגומ' ונדבותיך כלומר לא תוכל לאכול נדבותיך קודם זריקת הדם:

שלא יאכלו הכהנים בשר קדשי קדשים חוץ לעזרה שנא' לא תוכל לאכול בשעריך וגו'. קרך וצאנך ותניא בפ' אלו הן הצלוקין שלא בא הכתוב אלא לאסור בשר חטאות ואשמות חוץ לעזרה לפי שכל דבר שיאכל חוץ למקום אכילתו לא תוכל לאכול בשעריך אקרא בו:
שלא יאכל זר בשר קדשי קדשים שנאמר וכל זר לא יאכל כי קדש הם:
שלא יבדיל בחטאת העוף שנא' ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל:
שלא ליתן שמן במנחת חוטא שנ' לא יצוק עליה שמן:
שלא ליתן לבונה במנחת חוטא שנאמר ולא יתן עליה לבונה:
שלא לעשות שיורי מנחת חמץ שנא' לא תאפה חמץ:
שלא לאחר הנדרים והנדבות שנדר ושנדב שנא' כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו:
שלא להעלות קדשים בחוץ שנא' השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר שם תעלה עולתיך ושם תעשה:
שלא לשחוט קדשים בחוץ שנאמר אשר ישחט מחוץ למחנה ואל פתח אוהל מועד לא הביאו וגו' ונכרתה עונש שמענו אזהרה מניין אמר קרא ושם תעשה הוקשה עשייה להעלאה עוד למדוה בזבחים בגזירה שוה:
שלא לכתוב אש המזבח שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה:
שלא להותיר מבשר התודה עד הבקר שנא' לא יניח ממנו עד בקר וה"ה לשאר קדשים שאין מניחין אותן אחר זמן אכילתן:
שלא לאכול נותר שנא' ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הם:
שלא לאכול פיגול למדוה בגזירה שוה עון עון מנותר שם בארנו עניין פיגול בקרבנות ובמנחות ודין מחשבת שלא לשמן:
שלא לאכול בשר קדש שנטמא שנאמר והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל:
שלא יאכל טמא את הקדשים שנאמר בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל עוד למדו אזהרה בזבחים ובמכות בגזירה שוה:
שלא לעבוד בקדשים שנא' לא תעבוד בבכור שורך:
שלא לגזוז את הקדשים שנא' ולא תגוז בכור צאנך:
שלא לאכול בשר תמים חוץ לירושלים שנא' לא תוכל לאכול בשעריך ובכורות בקרך וצאנך:
שלא לפדות בכור בהמה טהורה שנאמר אך בכור שור או בכור כשב או בכור עז לא תפדה.
שלא לגאול מעשר בהמה שנא' לא יגאל:

שלא להמיר שנאמ' לא יחליפנו ולא ימיר שם בארנו דין תמורה:
שלא לשנות הקדשים מקדושה לקדושה שנא' בבכור לא יקדיש איש אותו:
שלא ישחט הפסח ועדיין חמץ קיים שנא' לא תשחט על חמץ דם זבחי:
שלא ילין אמורי הפסח למזבח מלהעלות עד הבקר שנא' לא ילין חלב חגי עד בקר:
שלא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר תניא בפסחים לימד על חגיגת ארבעה עשר שלא להותיר עד יום השלישי וזה שנ' לבקר לבקרו של יום שני של פסח שהוא שלישי לשחיטתו:
שלא לאכול מבשר הפסח נא שנאמר לא תאכל ממנו נא:
שלא לאכול מבשר הפסח מבושל שנאמר ובשל מבשל:
שלא להוציא בשר הפסח מן החבור' שנ' לא תוציא מן הבית:
שלא יאכל משומד מן הפסח שנ' כל בן נכר לא יאכל בו שנתנכרו מעשיו:
שלא להאכיל בשר פסח לגר תושב שנאמר תושב ושכיר לא יאכל בו ותניא במכילתין תושב זה הגר:
שלא יאכל ערל בפסח שנ' וכל ערל לא יאכל בו:
שלא לשבור עצם בפסח ראשון שנא' ועצם לא תשברו בו:
שלא לשבור עצם בפסח שני שנא' ועצם לא ישברו בו:
שלא להותיר מבשר הפסח שנא' לא תותירו ממנו עד בקר:
שלא להותיר מבשר פסח שני שנא' לא ישאירו ממנו עד בקר:
שלא לעלות לחג בלא קרבן שנ אמר לא יראו פני ריקם:
שלא לעזוב הלוים אלא נותנין להם מתנותיהם ומשמחין אותם בכל רגל ורגל שנאמ' השמר לך פן תעזוב הלוי:
שלא יגלח שער הנתק שנאמ' ואת הנתק לא יגלח:
שלא לתלוש סימני צרעת שנאמר השמר בנגע:
שלא להוסיף על המצוה שבתורה לא בתורה שבכתב ולא בתורה בעל פה שהיא פירוש והוא שיאמר שהיא תוספת מן התורה כגון שיאמר על ארבעה בתים של תפילין שיש לעשות מן התורה חמשה וכן כל כיוצא בזה שנאמר את כל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסיפו עליו:
שלא לגרוע מכל המצות האמורות בתורה כגון ארבע בתים של תפילין לעשות שלש וכן כל כיוצא בזה שנאמר לא תגרעו ממנו:
נשלמו רמזי המצות ל"ת מניינם כמניין ימות החמה

מצות לא תעשה א

המצוה הראשונה שלא (א) לעלות במחשבה שיש שום אלוה זולתי ה' שנ' לא יהי' לך אלהי' אחרים על פני (מכאן אסרה תורה הקיום והשיתוף אעפ"י שלא עבד [כך מצאתי בסמ"ג ישן נושן, ויען כי גם סימני הספר מורים עליו מלאני לבי להגיהו ג"כ.]) ותניא במכילתא (יתרו פ"ו) לפי שנא' לא תעשה לך פסל, העשוי כבר מניין שלא יקיים ת"ל לא יהי' לך, ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, ומלשון על פני דורש כמדרש כפשוטו שאסור לשתף שם שמים וד"א וזהו מה שאומר שם אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ובפ' ד' מיתות (סנהדרין ד' ס"ג) שאומר שם כל המשתף ש"ש וד"א נעקר מן העולם שנאמר בלתי לה' לבדו המקרא ההוא בא לעונש וזה לאזהרה, ואומר רבינו יעקב (בתו' שם) שמה שכ' כי דברנו בה' ובך וכן חרב לה' ולגדעון אין זה שיתוף לאלהות ואדנות:

מצות לא תעשה ב

שלא (א) לחלל את השם שנא' לא תחללו את שם קדשי וגרסי' ביומא [דף פ"ו] (ב) עבר על מצות עשה ועשה תשובה אינו זז משם עד שמוחלין לו מיד שנא' שובו בנים שובבים ארפא משובתיכם עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה תולה ויום הכפורים מכפר שנא' כי ביום הזה יכפר עליכם עבר אדם על כריתות ב"ד תשובה ויום הכפורים תולין (ג) ויסורין ממרקין שנא' ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם אבל כל מי שיש בידו חילול השם תשובה ויום הכפורים ויסורין תולין ומיתה ממרקת ועל זה נאמר ונגלה באזני וגו' אם יכופר העון הזה עד תמותון ומפרש התם [ד' פ"ו] (ד) ה"ד חילול השם א"ר כגון תלמוד חכם דשקיל בשרא מבי מטבחיא ולא יהיב דמי לאלתר ומעמידה במקום שאין דרך הטבח לשאול הקפותיו רב נחמן בר יצחק אמר כגון דאמרי אינשי שרא לי' מרי' לפלני' רבינא בר אבדימי אמר כגון ת"ח שחבריו בושים מחמת שמועתו, מהלכה זו אתה למד שחילול השם קרוי ת"ח שאינו נזהר במעשיו (ה) וגורם שאומרים עליו דופי, ואני דרשתי לגליות ישראל בי המשקרים לעכו"ם וגונבים להם הם בכלל מחללי השם שגורמים שיאמרו העכו"ם אין תורה לישראל ואומר שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית ותנן באבות [פ' בן זומא] כל המחלל שם שמים בסתר נפרעים ממנו בגלוי אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם [קידושין ד' מ' עי"ש בתוס' ורש"י] ואין מקיפין בחילול השם ובקידושין [שם] אומר שאם היו עונותיו וזכיותיו מחצה על מחצה וחילול השם בכלל העבירות מכרעת:

מצות לא תעשה ג

כתוב בפרשת (א) ראה ונתצתם את מזבחותם ושברתם את מצבותם ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את שמם מן המקום ההוא וכתיב בסמוך לא תעשון כן לה' אלהיכם ובספרי [ראה] דורש (ב) מכאן שהנותץ אבן אחד מן ההיכל או מן המזבח ומן העזרה שעובר בלא תעשה רבי ישמעאל אומר מנין למוחק אות אחת מן השמות המקודשין שעובר בל"ת שנאמר ואבדתם את שמם וכתיב בתריה לא תעשון כן לה' אלהיכם, בשבועות [ד' ל"ה] ובמס' סופרים [ד' מ"ד] מפרש (ג) השמות המקודשין כתוב (ד) בהלכות גדולות כתב שם שלא במקומו פי' במקום שאין ראוי ליכתב לא קדיש כוליה גליון דידיה כדתניא [בשבת ד' ס"א ובערכין ד' ו'] היה כתוב על ידות הכלים ועל כרעי המטה ה"ז יגוד ויגנוז פירוש יחתוך מקומו ויגנז, מכלל זה אתה למד שאם כתב שם על יריעה בס"ת או תפילין ואפילו בטעות שכל היריעה קדושה ובלבד שנתכוון לכתוב שם דכוונה בעינן כדמוכח בשבת [ד' ס"ד] ובסופרים [שם] דתניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוון לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דל"ת שאומר' חכמי' שאינו מקודש אף בהעברת קולמוס והביא הרב ר' אליעזר ממי"ץ ראיה ע"ז מדקאמר במועד קטן [ד' כ"ו] אמר רב הונא הרואה ס"ת שנשרף חייב לקרוע שתי קריעות אחת על הגויל ואחת על הכתב שנ' ויהי דבר ה' אל ירמיהו אחרי שרוף המלך את המגילה ואת הדברים באש וכתוב שם למעלה ולא קרעו בגדיהם המלך וכל עבדיו מכלל דהי' להם לקרוע:

מצות לא תעשה ד

כתוב (א) בפרשת ואתחנן ולא תנסו את ה' אלהיכם פי' שלא יאמר אדם אעשה מצוה זו ואראה אם אתברך ובתענית [ד' ט'] מקשה עליה מדכתיב עשר תעשר ופי' רבי יוחנן עשר בשביל שתתעשר ותירץ שם חוץ מזו שנא' הביאו את המעשר אל בית האוצר ובחנוני נא בזאת אמר ה' אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די מאי עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר די די (ב) והא דתניא האומר סלע זו לצדקה כדי שאהיה אני ובני הרי זה צדיק גמור בב"ב [ד' י'] מעמידה בישראל שגומרין בלבם לתת הן יחיה הן לא יחיה ועל דרך זה שנינו [באבות פ"א] אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס ואם לא יקבלו פרס מתחרטין:

מצות לא תעשה ה

שלא (א) תשנא את אחיך בלבבך אין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה (ב) ותניא בתורת כהנים ומביאה בערכין [ד' י"ז] יכול לא יכנו ולא יסרטנו ולא יקללנו ת"ל בלבבך בשנאה שבלב הכתוב מדבר וגרסינן ביומא [ד' ל"ה] על מעשה בית גרמו בלחם הפנים

ובית אבטינס בקטרת שבקשו חכמים לדחותם ממקומם ולא יכלו מכאן אמר בן עזאי בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ומשלך יתנו לך ואין אדם נוגע במוכן לחבירו ע"כ אל ישנא אדם את חברו כשמרויח אצלו ודואג פן יקפח פרנסתו [מיימו' פ"ו דהלכות דעות] כשיחטא איש לאיש לא ישנאנו וישתוק כמו שנא' ברשעים ולא דבר אבשלום עם אמנון אלא מצוה להודיע ולומר לו למה עשית לי כך וכך שנ' הוכה תוכיח את עמיתך ואם חזר בו ובקש ממנו למחול לו לא יהא המוחל אכזרי שנא' ויתפלל אברהם אל האלהים כמו ששנינו בב"ק [ד' צ"ב] אמנם אם ראה אדם באדם דבר עבירה והוכיחו פעמים רבות ולא קיבלו מותר לשנאותו כדאמר בפסחים [ד' קי"ג] כי תראה חמור שונאך רובץ דמיירי בזה הענין שראה בו דבר עבירה שמותר לשנאותו וכן כתוב יראת ה' שנאת רע:

מצות לא תעשה ו

שלא (א) להלבין פני אדם מישראל שנא' (ב) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא כלומר לא תוכיחנו בדברים קשים עד שיהיו פניו משתנות כדדרשינן בערכין [ד' י"ו] ואם הקפידה תורה שלא לבייש אדם במקום תוכחה ק"ו שלא במקום תוכחה אמרינן (ג) בב"מ [ד' נ"ח] כל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא וכן (ד) לא יכנה אדם שם לחבירו שהוא בוש ממנו בד"א בדברים שבין אדם לחבירו אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מלבינים אותו ברבים ומפרסמין חטאו בפניו ומחרפין ומקללין אותו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים לישראל:

מצות לא תעשה ז

שלא (א) להונות עבד שברח מחוצה לארץ לארץ שנא' עמך ישב בקרביך וגו' באחד שעריך וטוב לו לא תוננו ומצוה זו בעבד שברח מחוצה לארץ לארץ כמו שיתבאר במצות ל"ת ק"פ:

מצות לא תעשה ח

שלא (א) לענות יתום ואלמנה מפני שנפשם שפלה עד מאד ורוחם נמוכה ואע"פ שהם בעלי עושר אפילו (ב) אלמנותיו של מלך ויתומים של מלך מוזהרים אנו עליהם שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון ואע"פ שפירש רש"י [בפ' משפטים] שהוא הדין לכל אדם אלא שדיבר הכתוב בהווה לפי שהן תשושי כח ודבר מצוי לענותם מכל מקום אני אומר שתפס אלמנה ויתום מפני הברית הכרותה להם שכל זמן שהם צועקים על מעניהם הן נענין שנאמר על זה כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו ונאמר אבי יתומים ודיין אלמנות בד"א בזמן שעינה אותן לצורך עצמו אבל עינה אותם ליישרם בדרך טובה הרי

זה מותר ואעפ"כ ינהגם יותר ברחמים משאר כל אדם אחד יתום מאב ואחד יתום מאם נחשב יתום עד שיגדל ולא יצטרך גדול להטפל בו אלא עושה צרכיו כשאר הגדולים:

מצות לא תעשה ט

שלא (א) לרגל בחבירו שנא' לא תלך רכיל בעמך (ב) ואע"פ שאין לוקין על לאו זה עון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות מישראל לכך נסמך לו לא תעמוד על דם רעך וכתיב הולכי רכיל היו בך למען שפוך דם צא (ג) ולמד מה אירע לדואג האדומי, איזהו רכיל המגלה לחברו דברים שדיבר ממנו אדם בסתר ותניא בסנהדרין [ד' ל"א] מנין לדיין שלא יאמר אני מזכה וחבריי מחייבין אבל מה אעשה שחברי רבו עלי לכך נאמר לא תלך רכיל בעמך, ויש עון אחר שהוא גדול מזה והוא בכלל לאו זה והוא המספר בגנות חבירו אע"פ שיאמר אמת וכ"ש האומר שקר ומוציא שם רע על חבירו ועיקרי הלכות לשון הרע מפרש בפ' יש בערכין (ערכין ד' ט"ו) ותניא [שם] אמר ר' אליעזר בן פרטא בוא וראה כמה גדול כחה של לשון הרע מנלן ממרגלים ומה המוציא שם רע על העצים ועל האבנים כך המוציא שם רע על חבירו על אחת כמה וכמה ואמרינן בירושלמי דפאה [פר"ק] ובתוספתא דפאה על שלש עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעה"ב ע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולם וכן בפרק יש בערכין אומר שבע"ז הוא אומר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ובגילוי עריות אומר איך אעשה הרעה הגדולה הזאת ובשפיכות דמים כתיב גדול עוני מנשוא ובלשון הרע כתיב לשון מדברת גדולות ללמדך שהוא כנגד כולם וכן יש במדר' ובירושלמי דפאה שבימי אחאב היו נוצחין המלחמות מפני שלא היה בהן לשון הרע שלא הלשינו על עובדיה שההיה את הנביאים ובסוף ימי שאול שהיה בהם לה"ר היו נופלין אע"פ שלא היו עובדי עכו"ם כמו שהיו בימי אחאב, גרסינן בערכין [שם ד' יו] כל המספר לה"ר כאלו כופר בעיקר שנ' אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו ועוד אמרו ג' לה"ר הורגתן האומרו המקבלו ואותו שאמרוהו עליו והמקבלו נענש יותר מן האמרו, ואמרינן עוד בפ' יש בערכין היכי דמי לישנא בישא כגון דאמרי היכא איכא נורא בי פלניא דשכיחי בישרא וכורי פי' אפי' זה לה"ר ויש דברים שהן אבק לה"ר כגון שיאמר שתקו מן פלוני איני רוצה להודיע מה שאני יודע ממנו וכן כל כיוצא בזה ואמר בפ' גט פשוט (בבא בתרא ד' קס"ד) תני (ד) רב דימי לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו שמתוך טובתו בא לידי רעתו פי' אל יספר בטובתו בפני שונאיו וע"ז אמר שלמה מברך רעהו בקול גדול קללה תחשב לו אבל בפני אוהביו מותר כדתניא [באבות] חמשה תלמידים היו לו לר' יוחנן בן זכאי הוא היה מונה שבחן, גרסינן ביומא פר"ק [ד' ד'] אמר ר' מוסיא

מניין לאומר לחבירו דבר שהוא בבל יאמר עד שיאמר לו לך ואמור ת"ל מאהל מועד לאמור לאו אמור בדברים הללו אלא א"כ נתן לורשות, גרסינן בפר"ק דגיטין [עי' שם ד' ז'] דשלח ר' אלעזר למר עוקבא אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אע"פ שרשע לנגדי ומצערני אשמרה לפי מחסום אלא השכם והערב לבית המדרש והם כלים מאליהם עוד גרסינן בפ' יש בערכין אמר רבא כל מילתא דמתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא וכתב רבינו משה [פ"ז דהל' דעות] והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר ואם האומר הדבר הזהיר שלא לאמרו אפי' אמרו בפני רבים יש בו לה"ר כדאמר בפ' זה בורר בסנהדרין [ד' ל"א] דההוא תלמידא דגלי מילתא דמתאמרא בבי מדרשא בתר עשרין ותרתין שנין ואפקיה ר' אמי מבי מדרשא ואמר דין גלי רזיא:

מצות לא תעשה י

שלא (א) יקבל אדם לשון הרע דכתיב בפ' משפטים לא תשא שמע שוא וגו' וגרסינן בפ' ערבי פסחים (פסחים ד' קי"ח) א"ר ששת משום ר' אלעזר בן עזריה כל המספר לשון הרע וכל המקבל לה"ר וכל המעיד עדות שקר בחבירו ראוי להשליכו לכלבים שנ' לכלב תשליכון אותו (ב) וכתיב בתריה לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס קרי ביה לא תשא וקרי ביה לא תשיא (ג) עוד דרשינן מיניה בשבועות [ד' ל"א] ובסנהדרין [ד' ז'] (ד) אסור לדיין שישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו, גרסינן בנדה פ' האשה [ד' ס"א] (ה) אמר רבא האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מבעי למיחש ליה מיבעי דכתיב והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי האנשים אשר הכה ביד גדלי' בן אחיקם וכי גדליה בן אחיקם הרגן והלא ישמעאל הרגן אלא מתוך שהי' לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש מעלה עליו הכתוב כאלו הרגן ואם אדם רואה בחבירו צדדים ועניינים שנראה הדבר אמת רשאי להאמין ולקבל כדאמ' בשבת פ' במה בהמה (שבת ד' נ"ו) לא קיבל דוד לה"ר מ"ט דברים ניכרים חזא ביה במפיבושת (ו) עוד גרסינן בירושלמי דפאה פ"ק ר' שמואל בר' נחמני בשם ר' יונתן אמר מותר לומר לה"ר על בעלי המחלוקת שנ' ואני אבא אחריך ומלאתי את דבריך:

מצות לא תעשה יא

הנוקם (א) על חבירו עובר בל"ת שנא' לא תקום (ב) ואע"פ שאינו לוקה על לאו זה מ"מ דיעה רעה היא עד מאד יומא [ד' כ"ג] ובת"כ [קדושים פרשה ד'] מפרש מה היא הנקימה כגון ראובן שאמר לשמעון השאילני קרדומך אמר ליה איני משאילך למחר נצטרך שמעון לשאול מראובן א"ל השאילני קרדומך אמר לו ראובן איני משאילך כדרך שלא השאלתני כששאלתי ממך הר"ז נוקם וכן כל כיוצא בזה:

מצות לא תעשה יב

כל הנוטר (א) לאחד מישראל עובר בל"ת שנ' לא תטור מפרש ביומא [ד' כ"ג] ובת"כ [קדושים] (ב) מה היא הנטירה כגון ראובן שאמר לשמעון השאילני קרדומך ענהו שמעון איני משאילך למחר נצטרך שמעון לראובן אמר לו השאילני קרדומך ענהו ראובן הריני משאילך ואיני כמותך ולא אשלם לך מעשיך העושה זה וכיוצא בו הר"ז עובר בלא תטור, עוד שם [ביומא] א"ר יוחנן (ג) כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר איבה כנחש אינו ת"ח (ד) והכתיב לא תקום ולא תטור ההוא בממון הוא דכתיב (ה) ומסיק שם דת"ח צריך שיהא עלוב ולא עולב שומע חרפתו ואינו משיב ולעולם דנקיט ליה בליביה וכי מפייסין ליה מפייס (ו) וכתב רבי' משה [סוף פ"ז דהל' ת"ת] דהתם מיירי בת"ח שביזוהו בפרהסיא שאסור לו למחול על כבודו ואם מחל נענש מפני שזה בזיון התורה אבל אם לא ביזוהו בפרהסיא לא ושאר כל אדם שמתקוטטים עם חבריהם אע"פ שאין לאו בזה אם ינקום מחבירו מדת חסידות הוא להעביר על מדותיו כדאמרינן כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו וכן דוד הי' משתבח במדותיו הטובות ואמר אם גמלתי שולמי רע וגו' וההוא חסידא [פרק בתרא דמגילה דף כ"ח] דכל אימת דסליק לפורייה הוה אמר שרי ומחיל כל מאן דמצערן לי:

מצות לא תעשה יג

הפורש (א) מן התורה אפילו זקן מופלג עובר בלא תעשה שנא' ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך ותנן באבות [פרק ג' מ"ח] כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו שנאמר השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך יכול אפילו תקפה עליו משנתו ת"ל ופן יסורו מלבבך הא אינו מתחייב עד שישב ויסירם מלבו (ב) ובפ' שתי הלחם (מנחות דף צ"ט) אמרינן שעובר בשני לאוין שהרי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא ל"ת. גרסינן בפר"ק דכתובות (ג) ת"ר אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטילים מפני שהם נכוות תחלה לאברים וביומא פר"ק [ד' י"ט] גרסינן אמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה דת"ר ודברת בם ולא בתפלה ודברת בם ולא בדברים אחרים פירש רב אחאי תורה בקול רם אבל תפלה בלחש שנ' וקולה לא ישמע ובירושלמי [בפ' הי' קורא ובתוס' שלנו ברכות ד' י"ג] מפרש בקרית שמע אתה יכול לדבר בין הפרקים ולא בתפלה כלל, גרסינן בפ"ג דיומא [ד' ל"ה] אמר רב כל המשכח דבר אחד מתלמודו גורם גלות לבניו שנ' ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני א"ר אבהו אף מורידים אותו מגדולתו שנ' כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי:

מצות לא תעשה יד

הלכות ע"ז וחקות העכו"ם

שלא (א) לפנות אחר עבודה זרה (ב) וכל הפונה אחריה בדרך שהוא עשה בה מעשה (ג) הר"ז לוקה שנ' ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש וגו' וכתיב השמרו לכם פן יפתה לבבכם (ד) ואמרי' בשבת פר' שואל (שבת ד' קמ"ט) שהצורה עצמה אסור להסתכל בה משום שנ' אל תפנו אל האלילים, ובענין זה נאמר ופן תדרוש לאלהיהם לאמור איכה יעבדו הגוים האלה שלא תשאל על דרך עבודתה היאך היא ואע"פ שאין אתה עובד שדבר זה גורם לך להפנות אחריה ולעשות מה שהם עושים שנא' ואעשה כן גם אני כל הלאוין האלה מענין אחד שלא לפנות אחר ע"ז כלל לא במחשבה ולא בראייה ולא בדיבור ובתוספתא שנינו [פ"ק דע"ז] לא יטייל אדם עם תועים ואפילו לצאת לדרך ואפילו מקדים ואפילו מחשיך ואפילו מתיירא מפני גוים ולסטים ורוח רעה שנא' לא תלכו אחרי אלהים אחרים:

מצות לא תעשה טו

שלא (א) לתור אחר מחשבת הלב וראיית העינים שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (ב) דרשו רבותי' בפ"ק דברכות [ד' י"ב] אחרי לבבכם זו מינות פירוש שלא יפנה אחר שום מחשבה שעל ידה יוכל לבוא לידי מינות לפי קוצר דעתו כיצד פעמים יחשב ביחוד השם ברוך הוא שמא הוא שמא אינו מה למעלה [ר"פ אין דורשין ועי' בתוס' סוף פ' הקורא עומד (מגילה ד' כ"ה)] מה למטה מה לפנים מה לאחור ופעמים יחשוב על תורה שבע"פ שמא היא מן השמים שמא אינה ועל ידי כך השטן מסיתו ויבא לידי מינות ואחרי עיניכם זו זנות ולאו זה אע"פ שגורם לאדם לטורדו מן העולם הבא אין בו מלקות כדין לאו שאין בו מעשה:

מצות לא תעשה טז

שאנו (א) מוזהרין על ברכת השם שנ' אלהים לא תקלל ונאמ' בעונשו ונוקב שם ה' יומת וזה הכלל כל שענש עליו הכתוב כרת או מיתת ב"ד הר"ז מל"ת חוץ ממילה ופסח שהן בכרת והן מצות עשה [עי' לעיל בסימני הספר סי' רי"ט ולקמן במצוה רי"ט ובתחלת מצות ס"ט ובמצוה ל"ד גם בריש אלו הן הלוקין אומר מזה בדף י"ג] ואמרינן בפ' ד' מיתות אין (ב) המגדף חייב סקילה עד (ג) שיפרש את השם המיוחד פי' בכתיבתו ויש אומ' אף בקריאתו ויברך (ד) אותו בשם מן השמות שאינן נמחקין שנא' ונוקב שם ה' בנקבו שם עד (ה) שיברך שם בשם ועל (ו) שם המיוחד חייב סקילה ועל הכנויין באזהרה, בכל (ז) יום דנין את העדים בכינוי יכה יוסי את יוסי נגמר הדין מוציאין כל

האדם לחוץ ושואלין את הגדול שבעדים ואומרי' לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינין עומדין על רגליהם וקורעין ולא מאחין והשני אומר אף אני כמותו שמעתי ואם היו העדים רבים צריך כל אחד ואחד מהם לומר כזה שמעתי כל השומע ברכת השם חייב לקרוע ואפילו על ברכת הכינוי חייב לקרוע והוא שישמענה מישראל, אחד השומע מפיו ואחד השומע מפי השומע אבל השומע מפי העכו"ם אינו חייב לקרוע ולא קרעו אליקים ושבנא אלא מפני שהיה רבשקה ישראל משומד, כל (ה) העדים והדיינין סומכין ידיהן על ראש המגדף ואומרי' דמך בראשך שאתה גרמת לך ואין לך בכל הרוגי ב"ד מי שסומכין עליו אלא על מגדף בלבד שנ' וסמכו כל השומעי' את ידיהם וגו' גרסינן (ט) בב"ב כל תוך כדי דיבור כדיבור דמי חוץ ממגדף ועובד ע"ז כו' פי' שאם בירך אחד את ה' או אמר לע"ז אלהי אתה וחזר בו אפי' תכ"ד והוא שיעור שלום עליך ר' אינו כלום אלא נסקל, המגדף (י) שלא בעדים הר"ז בכרת שנאמר והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו' את ה' הוא מגדף ונכרתה וגו' ובכריתות [ד' ז'] אמרי רבנן שבא ליתן כרת למברך את השם, כשם (יא) שתולין המגדף לאחר סקילה שנ' בי קללת אלהים תלוי וגו' בך תולין העע"ז אחר סקילה ואין שאר הנסקלין נתלין אלא אלו ששניהם כופרין בעיקר כדאמרי' בסנהדרין [ד' מ"ה] ותניא (יב) איש איש מת"ל לרבות את העכו"ם שמצווין על ברכת השם כישראל:

מצות לא תעשה יז

שלא (א) לעבוד ע"ז בדברים שדרכה להעבד בהם שנאמר (ב) בדברות הראשונות והאחרונות לא תעבדם וכל (ג) העובד עבודה זרה ברצונו בזדון חייב כרת ואם יש עדים והתראה חייב סקילה ואם עבד בשוגג מביא חטאת קבועה [כל הסוגיא מתחלה ועד סוף מבוארת ממשמעות הגמרא פ"ד מיתות דף ס' ודין נתכוין לבזותה הוא בדף ס"ו] הפוער עצמו לפעור שזו היא עבודתו וכן הזורק אבן למרקוליס לשם עבודה חייב מיתה ואם נתכוין לבזותה מביא חטאת על שגגתו הפוער עצמו למרקוליס או שזורק אבן לפעור פטור מפני שאין זה דרך עבודתם שנא' איכה יעבדו הגוים האלה וגו' ואין סוקלין ב"ד עובדי עכו"ם עד שידעו בודאי שעבדו דרך עבודתה בד"א בשאר עבודות אבל המזבח והמקטר והמנסך ומשתחוה כל העובד באחד מארבעתן לכל מיני עכו"ם שבעולם חייב אע"פ שאין דרכה בכך כיצד הרי שזבח למרקוליס או שנסך לפעור חייב שנאמר זובח לאלהים יחרם זביחה בכלל עבודה היתה ולמה יצאת לומר לך מה זביחה מיוחדת שעובדים בה לשם בפנים וחייב בה הזובח לאל אחר סקילה בין היתה דרך עבודת' בזביחה בין אין דרך עבודתה בכך חייב עליה אף כל עבודה שהיא מיוחדת לשם אם

עבד בה לאל אחר בין שהיתה דרך עבודתה בכך בין שאין דרך עבודתה בכך חייב עליה למדנו מזבה מקטר מנסך שהם עבודות פנים מיוחדות לשם אבל משתחוה שאינו דומה כל כך עבודה לא למדנו ואמרינן בסנהדרין [דף ס"ג] ג"פ לא תשתחוה האמורים בתורה למה חד לע"ז שדרך עבודתה בהשתחואה [מצאתי בספרים מוגהי' כהשתחו' בכ"ף ועי' שם בגמ' שמורה כן בהדי'] ואחד לעכו"ם שאין דרך עבודת' בכך ואחד לחלק שעל כל עבודה בפ"ע יתחייב, אתמר העובד עכו"ם מאהבה או מיראה אביי אמר חייב ורבא אמר פטור פי' הר"א ממיץ דמיירי בעכו"ם שלא נעשית מעולם ע"ז אלא מאהבת אדם או מיראת אדם כגון אנדרטי של מלך וכגון המן שהביאו בעניין זו השמועה בסנהדרין שם וכן עיקר כוונתו של עובד:

מצות לא תעשה יח

לא (א) תעבדם אחר כתוב בפ' משפטים ללמד על המגפף והמנשק לעכו"ם וכל (ב) העובד דרך כבוד עובר בל"ת [סנהדרין במשנה ד' ס'] אפי' אין דרך עבודתה בכך:

מצות לא תעשה יט

שלא (א) להשתחוות לשום עכו"ם שנ' לא תשתחוה להם ואע"פ שאין דרך עבודתה בכך כאשר ביארנו גרסינן (ב) במס' ע"ז [ד' י"ב] ישב לו קוץ ברגלו לפני עכו"ם לא ישחה ויטלנו מפני שנר' כמשתחוה לה נתפזרו לו מעותיו כפני' לא ישחה ויטלם מפני שנראה כמשתחוה לה אלא ישב ואח"כ יטלם ואומר שם אם אינו נראה מותר מאי אינו נראה אילימא דלא מיתחזי והאמר רב [שם ועיקר בשבת דף ס"ד] כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור אלא אינו נראה כגון שהופך עצמו לצדדין מכאן (ג) יש ללמוד שהלכה כרב שמקשה סתם גמ' מדבריו אמנם בירושלמי דכלאים מקשה מכמה משניות על רב ואינו מתרץ כלום, עוד גרסינן בע"ז שם פרצופות המקלחו' מים לפני עכו"ם לא יניח פיו על פיהם וישתה מפני שנראה כמנשק לעכו"ם:

מצות לא תעשה כ

העושה (א) ע"ז לעצמו אע"פ (ב) שלא עשאה אלא לעצמו ואע"פ שלא עבדה לוקה שנאמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה:

מצות לא תעשה כא

העושה (א) ע"ז בידו לאחרי' אפי' עשאה לעכו"ם לוקה שנא' ואלהי מסכה לא תעשו לפיכך (ב) העושה ע"ז לעצמו לוקה שתים:

מצות לא תעשה כב

שלא (א) לעשות צורה לנוי אע"פ שאינה ע"ז שנ' (ב) לא תעשון אתי אלהי כסף וגו' כלומר (ג) צורת אדם של כסף ושל זהב לנוי כדי שלא יטעו בהן הטועים וידמו שהם של ע"ז ואין אסור לנוי אלא צורת אדם בלבד והוא שתהא בולטת אבל משוקעת או צורת של סמנין מותר כדאיתא בע"ז [דף ס"ג] כתב מורי כי בה"ג [שם בתוס' ד"ה שאני ר"ג] העמיד טבעת דרב יהודא דאמר סמי עיניה דדין בצורת דרקון והא דחיישי' שם לחשד באנדרטי לפי שהוא צלם גמור ויש בו כל הגוף אבל פרצוף אדם לבדו לא מצינו שיהא אסור ואומר אני שאין להקל בזה מאחר שאין כאן ראי' ברורה. שנינו בפי' כל הצלמים (עבודה זרה דף מ"ב) רשב"ג אומר שעל המכובדים אסורים שעל המבוזים מותרין ובגמ' מפרש מבוזין מטפחות וסדינים ור' חננאל גורס מטבעות ובירושלמי [פ"ג] אומר דכוסות וקיתון מבוזין הם שדרך לשקען במים. טבעת שיש עליה חותם שהיא צורת אדם אם היתה הצורה בולטת אסור להניחה ומותר לחתום בה ואם הייתה שוקעת מותר להניחה ואסור לחתום בה מפני שהחותם תעשה הצורה בולטת ואמרינן נמי שם שאסור לעשות דמות חמה ולבנה וכוכבים ומזלות שנא' לא תעשון אתי אלהי כסף לא תעשו בדמות שמשי שהם אתי במרום ואפילו אין הצורה בולטת בו שברקיע הם שקועים וכן פיר"ת ור"י [בתוס' שם] בד"א בעושה אבל במוצא שנינו שם המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח פי' דרקון הוא ענין נחש ואומר שיש לו ציצין בין פירקי צוארו, צורת הבהמה וחיה ועוף וצורות ירקות אילנות ופרחים מותר לצוד אותם ואפי' הצורה בולטת:

מצות לא תעשה כג

שלא (א) להדיח בני ישראל אחר ע"ז שנאמר לא ישמע על פיך זו אזהרה למדיח כדאיתא בסנהדרין [ד' ס"ג] ואמרינן נמי התם [בד' ס"ז] שמדיחי עיר מישראל הרי אלו נסקלין לרבנן דר' שמעון אע"פ שלא עבדו ע"ז אלא הדיחו את יושבי עירם עד שעבדו אותה:

מצות לא תעשה כד

שלא (א) ליהנות בממון עיר הנדחת והנהנה (ב) ממנה בכל שהוא לוקה שנאמר לא ידבק בידך מאומה מן החרם:

מצות לא תעשה כה

שלא (א) לבנות עיר הנדחת עוד והבונה אותה לוקה שנא' לא תבנה עוד ודרשינן בחלק [דף קי"א] לא תבנה עוד אבל נעשית גנות ופרדסים.

מצות לא תעשה כו

שלא (א) להסית אדם מישראל אחר עכו"ם שנא' (ב) במסית וכל ישראל ישמעו ויראו ולא יוסיפו לעשות וגו' סדר ההלכות בפ' ד' מיתות [סנהדרין דף ס"א וס"ז] שהמסית שהסית בין בלשון רבים בין בלשון יחיד הר"ז נסקל אע"פ שלא עבדו ע"ז עדיין לא המסית ולא המוסת כיצד (ג) האומר לחבירו נלך ונעבוד לך ועבוד הר"ז מסית, הסית לשנים הרי הן עדיו והן מביאין אותו לב"ד ומעידין עליו שכך הי' אומר להן וסוקלין אותו ואין המסית צריך התראה אמר לאחד הרי הוא אומר לו יש לי חבירים רוצים בכך ומערים עליו כדי שיסית בפני שנים כדי להורגו ואם לא רצה המסית להסית לשנים מפני היראה מצוה להכמין עדים בסתר, כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהם עדים חוץ מזו כיצד מכמינין עליו המוסת מביא שנים ומעמידן במקום אפל כדי שלא יראה אותם המסית ויראו אותו וישמעו דבריו ויאמר למסית אמור מה שאמרת לי ביחוד והוא אומר לו והמוסת משיבו והיאך נניח את הבורא ונלך ונעבוד את העצים ואת האבנים אם חזר בו או שתק פטור ואם אמר כך היא חובותינו וכך יפה לנו העומדים שם בסתר מביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו ומצוה ביד המוסת תחלה להורגו שנאמר ידך תהי' בו בראשונה להמיתו ומה בין מסית למדיח מסית יחידים מדיח את המרובין:

מצות לא תעשה כז

שלא (א) לאהוב את המסית שנא' ולא תאבה לו:

מצות לא תעשה כח

שלא (א) לעזור לו בשום עזר שנאמר ולא תשמע אליו ותניא [סוגיות אלו עיקרם בספרי פ' ראה] לפי שנא' בשונא עזוב תעזוב יכול אתה עוזב לזה ת"ל ולא תשמע אליו:

מצות לא תעשה כט

שלא (א) להצילו שנא' לא תחוס עינך ותניא לפי שנא' לא תעמוד על דם רעך יכול אין אתה עומד על דמו של זה ת"ל לא תחוס עינך עליו:

מצות לא תעשה ל

שלא (א) ילמד המוסת זכות על המסית שנאמר לא תחמול:

מצות לא תעשה לא

אם (א) ידע המוסת חובה על המסית שלא ישתוק ממנה שנא' ולא תכסה עליו:

מצות לא תעשה לב

שלא (א) להתנבא בשם ע"ז שנא' ושם אלהי' אחרי' לא תזכירו ובכלל (ב) לאו זה שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד ע"ז פלונית כדאמר בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף ס"ג) והוא

הדין שבכל ענין אסור להזכיר שם ע"ז שהרי המקרא נכתב בסתמא אלא א"כ היא ע"ז הכתובה בתורה שמותר להזכיר שמה ומה שאומר לא יאמר שמור לי דבר ההווה תפש ומרקוליס אומר רבינו יעקב [שם בתוס' דס"ד] ששמה קילוס לשון שבח וחכמים החליפו שמה קוליס לשון גנאי ומר לשון חילוף כמו במר דכנתא [בבכורות דף ל'] במר דשחוטה [בחולין דצ"ד] ובכלל לאו זה הנודר בשם ע"ז והנשבע בשם ע"ז לוקה, והא דאמרינן שם אסור (ג) לאדם שיעשה שותפות עם העכו"ם שמא יתחייב לו שבועה ונשבע בע"ז שלו והתורה אמרה לא ישמע על פיך זהו בלשון אחד אשר שם אבל בלשון שני שאומר לא ישמע על פיך אזהרה למדיח נפקא לן אסור לגרום לאחרים לישבע ולידור בשם ע"ז משם אלהים אחרים לא תזכירו, שנינו בפ' הנחנקין (סנהדרין דף פ"ט) שהמתנבא בשם ע"ז אפילו כיוון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור אם התרו בו בפני שנים הר"ז בחנק שנ' ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת:

מצות לא תעשה לג

שלא (א) לשמוע למתנבא בשם ע"ז אפילו נתן אות או מופת שנאמר לא תשמע אל דברי הנביא ההוא:

מצות לא תעשה לד

שלא (א) להתנבא שקר מדענש אותו הכתוב מיתת ב"ד וזה הכלל [עי' ברמזיו רמז רי"ט ובחיבורו לקמן מל"ת רי"ט] כל שענש עליו הכתוב כרת או מיתת ב"ד הר"ז מצות לא תעשה חוץ ממילה ופסח שהן בכרת והן מ"ע ואולי אזהרתו (ב) מלא תכחשו ולא תשקרו שאפילו על עמיתו הוזהר ואע"פ שאין מזהירין מן הדין גילוי מילתא הוא:

מצות לא תעשה לה

שלא (א) למנוע מהריגת נביא שקר ולא נירא ממנו שנא' לא תגורו ממנו אחד המתנבא מה שלא שמע במראה הנבואה או מי ששמע דברי נביא חבירו ואומר שזה הדבר נאמר לו והוא מתנבא בו הר"ז נביא שקר ומיתתו בחנק שנאמר אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי זה המתנבא מה שלא שמע אשר לא צויתיו הא לחבירו צויתי זה המתנבא מה שנ' לחבירו כדאיתא בסנהדרין נדף פ"ט]:

מצות לא תעשה לו

שלא (א) לשאול באוב כגון שאול ששאל בבעלת אוב שנ' לא ימצא בך מעביר וגו' ושואל אוב כך קבלתי מרבותי, ורש"י (ב) פיר' [בפ' ד' מיתות במשנה דף ס"ה ועי' בתוס' שם] מאל תפנו אל האובות ואאל"כ שהרי בפונה יש כרת שנאמר והנפש אשר תפנה אל

האובות וגו' והכרתי ושנינו בפ"ד מיתות [שם] שבעל אוב בכרת או בסקיל' והנשאל בהן באזהרה בלבד:

מצות לא תעשה לז

שלא (א) לשאול בידעוני שנ' וידעוני פירוש שלא לבקש אדם הבקי במעשה ידעוני לעשותו בשבילו:

מצות לא תעשה לח

שלא (א) לפנות אחר אוב בגון בעלת אוב עצמה דשאול שעושה מעשה אוב שנא' אל תפנו אל האובות ואל הידעונים והעושה אוב או ידעוני ברצונו בזדון חייב כרת שנ' והנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעוני' וגו' ואם יש שם עדים והתראה נסקל שנ' ואיש או אשה כי יהי' בהם אוב או ידעוני באבן ירגמו אותם דמיהם בם היה שוגג מביא חטאת קבועה שנינו בפ"ד מיתות [דס"ה] בעל אוב זה פיתום המדבר משיחיו ותניא בעל אוב זה המדבר בין הפרקים פירוש עולה המת ויושב בין פירקי המכשף או בין שיחיו ומדבר בקול נמוך מאד כאילו יוצא מתחת לארץ שנאמר והי' כאוב מארץ קולך ועוד יש מעשה אחר של אוב הנשאל בגלגולת של מת כדאי' התם ומדברת בלט על ידי לחשים שלו:

מצות לא תעשה לט

שלא (א) לפנות אחר ידעוני הוא האדם עצמו העושה מעשה ידעוני שנ' ואל הידעונים וידעוני זה המניח עצם של חי' ששמה ידוע בפיו והוא מדבר מאליו, ובסדר זרעים [כלאים פ"ח מ"ח] כתב ר' שמשון איש ירושלים בשם רבינו מאיר בר ר' קלונימוס מאשפירא שהיא היה ששמה ידוע וכמין חבל גדול יוצא משורש שבארץ ששם גדלה אותה חיה כעין אותן קישואין ודלועין אלא שהידוע צורתו כצורת אדם בכל דבר בצורת פנים בגוף וידים ורגלים ומטיבורו מחובר לחבל היוצא מן השורש ואין כל בריה רשאי ליקרב כמלא החבל שטורפת והורגת את הכל וכמלא החבל רועה כל סביבותיה וכשבאים לצוד אותה מורים בחיצים מרחוק אל החבל עד שהוא נפסק והיא מתה מיד וכן יש בירושלמי דכלאים [מובא גם בר"ש שם] גבי אבני השדה בר נש דטור הוא והוא חי מן טיבוריה איפסיק טיבוריה לא חיי:

מצות לא תעשה מ

שלא (א) להעביר מזרעו למולך שנ' ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולהלן הוא אומר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש כיצד (ב) היו עושים מדליק אש גדולה ולוקח מקצת זרעו ומוסרן לכומרין עובדי האש ואותן הכומרים נותנין הבן לאביו אחרי שנמסר להם

להעבירו באש ברשותם ואבי הבן הוא שמעביר בנו או בתו על האש ברשות הכומרין ומעביר (ג) אותו מצד זה לצד זה בתוך השלהבת כמו משוורתא דפוריא פירוש כמו שמדלגין בפורים על האש במהירות מצד זה לצד זה כן מפרש רבא [בסנהדרין דס"ד] שזהו דרך העברה ותניא כוותיה העבירו ברגל פטור פירוש שלא בקפיצה, ולא (ד) היו שורפין את בניהם כלל למולך מדתניא המעביר עצמו למולך פטור ועוד תניא העביר כל זרעו פטור שנאמר כי מזרעו נתן למולך מקצת זרעו ולא כל זרעו ויש (ה) טעם בזה לתשובת המינים מפני שבמיתת ב"ד מתכפרין המומתין וזה עשה כל כך עבירה גדולה שאין הקב"ה רוצה שיהא לו שום כפרה ומטעם זה אני אומר שנסתפק משה במברך את השם שמא פטור הוא ממיתת ב"ד אע"פ שאפילו מקלל אביו ואמו הוא בסקילה החמורה יותר מכל המיתות, הנותן מזרעו למולך ברצונו במזיד חייב כרת בשוגג חייב חטאת קבועה ואם עשה בעדים והתראה נסקל שנאמר עם הארץ ירגמוהו וגו' ומלשון לא תתן להעביר ומלשון לא ימצא בך מעביר מדקדק בפ"ד מיתות [שם] שאם מסר לכומרים ולא העבירו או העבירו ולא מסרו שפטור מסקילה ומפרש שם אחד זרע הכשר ואחד זרע פסול ואחד זרע זרעו על כל יוצאי יריכו חייב, ומולך לאו ע"ז הוא דתנן סתם משנה בפ"ד מיתות [דף נ"ג] הנסקלין העובד ע"ז והנותן מזרעו למולך אלמא קתני להו בתרתי ונפקא מינה שאם זבח או קטר לפני מולך שפטור:

מצות לא תעשה מא

שלא (א) להקים מצבת אבן להקריב עליה אפי' לשמים אע"פ שהיתה מצבה אהובה לפני המקום בימי האבות אחרי כן שנאה מפני שעשאוה כנענים לחוק לע"ז שנא' לא תקים לך מצבה אשר שנא ה' אלקיך כל (ב) המקים מצבה לוקה:

מצות לא תעשה מב

שלא (א) להקים פסל אע"פ שלא עשאו ולא עבדו לוקה שנ' ופסל ומצבה לא תקימו לכם ותניא בת"כ בפ' בהר סיני מה מצבה בבל תקים אף פסל בבל תקים:

מצות לא תעשה מג

שלא (א) ליתן אבן משכית להשתחוות עליה והמשתחוה עליה לוקה שנ' ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה ואמר (ב) עולא במס' מגילה [דכ"ב] לא אסרה תורה אלא פישוט ידים ורגלים אמנם מדברי סופרים אסור כל צידי השתחואה מדאמר שם חזינא להו לאביי ורבא דמצלי אצלויי שלא יהיו נראין כמשתחוין וכ"כ רב האי גאון [מיימוני פ"ו דהל' עכו"ם] בד"א בשאר ארצות אבל במקדש מותר להשתחוות לשם

על האבנים שאינו מוזהר אלא בארצכם ולא במקדש, וראוי (ג) להציע מחצלאות בבתי כנסיות הרצופין באבנים או מיני קש ותבן כדי להבדיל בין פני הציבור והאבנים.

מצות לא תעשה מד

שלא (א) ליטע אילן במקדש שנא' ולא תטע לך אשירה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך ובספרי (ב) [שופטים] ובמס' תמיד [דף כ"ח] מוכיח כי הנוטע אילן אצל המזבח או בכל העזרה בין אילן סרק בין אילן מאכל אע"פ שהוא עושה אותו לנוי הר"ז לוקה, ואסור, (ג) לעשות אכסדראות של עץ במקדש בדרך שעושים בחצרות ואע"פ שהוא בבנין ואינו עץ נטוע וזו הרחקה יתירה שנא' כל עץ, מפני שזה הי' דרך ע"ז שנוטעים אילנות בצד מזבח שלה כדי שיקבצו שם העם ומוכיח במס' תמיד [שם] שכל האכסדראות והסככות היוצאות מן הכתלי' שהיו במקדש של אבן הי' ולא של עץ:

מצות לא תעשה מה

שלא (א) ליהנות מעבודה זרה ומכל משמשיה שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך והנהנה (ב) מאחד מהן לוקה שתים [מכות דף כ"ב] אחת משום לא תביא ואחת משום לא ידבק וגו' ועבודה זרה נקרא כל דבר שעשאו עכו"ם או ישראל אלוה ושנינו בע"ז פרק רבי ישמעאל [עבודה זרה דף נ"א ונ"ב] ע"ז של עכו"ם אסורה מיד שנאמר פסילי אלהיהם תשרפון באש משפסלו נעשה לו אלוה ושל ישראל אינו אסורה בהנאה עד שתעבד שנ' ושם בסתר עד שיעשה לה דברים שבסתר שהם עבודתה, ומשמשי ע"ז בין של עכו"ם בין של ישראל אינן אסורין עד שיעבדו שנ' אבד תאבדון את כל המקומות ותניא התם בכלים שנשתמשו לע"ז הכתוב מדבר וכתיב אשר עבדו שם הגוים אין אסורין עד שיעבדו, [שם בדף נ"ד] עבר ומכר ע"ז ומשמשיה או תקרובת שלה הרי הדמים אסורים בהנאה ואסורין ככל שהוא כע"ז עצמה שנא' והיית חרם כמוהו כל שאתה מחיה ממנו הרי הוא כמוהו [שם דף מ"ה] האשרה (ג) בין שהיתה נעבדת בין שהיתה ע"ז תחתיה אסור לישב בצילה ואסור (ד) לעבור תחתיה אם יש לו דרך אחרת ואם אין לו דרך אחרת עובר תחתיה במרוצה כדאמר רב ששת לשמעיה כי מטית להתם ארהיטני [שם בדף מ"ז] ובית שבנאו מתחילה לע"ז הרי זה אסור הכניס לתוכ' ע"ז והוציאוה הרי זה מותר המוצא כסות וכלים ומעות בראש עבודה זרה אם מצאן דרך בזיון הרי אלו מותרים ואם מצאן דרך כבוד הרי אלו אסורין בדדרשינן בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה דף נ"א) מקרא דותראו את שיקוציהן ואת גילוליהן כסף וזהב אשר עמהם, מוכיחות ההלכו' [שם דף נ"ב] ובפ' כל הצלמים (עבודה זרה דף מ"ב) שעבודה זרה של עכו"ם שבטלוה קודם שבאתה ליד ישראל ה"ז מותרת בהנאה שנא' פסילי אלהיהם תשרפון באש כשבאו לידינו והם נוהגים

בהן מנהג אלהות אבל אם בטלו הרי אלו מותרים, ע"ז (ה) של ישראל אינה בטילה לעולם אפי' הי' לעכו"ם בה שותפות אין ביטולו מועיל כלום אלא אסורה בהנאה לעולם וטעונה גניזה וכן ע"ז של עכו"ם שבאתה ליד ישראל ואה"כ בטלה העכו"ם אין ביטולו מועיל כלום אלא אסורה בהנאה לעולם גזירה משום ע"ז של ישראל עצמה כדמפרש התם [בדף מ"ב] וכתב רבי אליעזר ממי"ץ דמשמשי ע"ז ונוייה אם באו ליד ישראל ואח"כ בטלם העכו"ם שמותרין שאין להחמיר בהם ע"י גזירה זאת כמו בע"ז עצמה עוד מוכיח שם [בדף מ"ג] שעכו"ם שביטל ע"ז בין שלו בין של עכו"ם אחרים בעל כרחו אע"פ שאנסו ישראל על כך ה"ז בטילה ובלבד שיהא העכו"ם המבטל עובד ע"ז, [בדף נ"ב] המבטל ע"ז ביטל משמשיה ביטל משמשיה הן מותרין והיא אסורה ותקרובת ע"ז אין לה ביטול עולמית משום דאיתקש למת שאין לה ביטול עולמית שנאמר ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, ושנינו שם [בדף נ"ג] כיצד מבטלה קוטע ראש אזנה או ראש חוטמה פחסה בפניה פירוש השפיל בליטת צורת הפנים אע"פ שלא חסרה בטלה מכרה או משכנה בין לעכו"ם בין לישראל לא בטלה לרבנן דרבי אבל מכרה לצורף ישראל ה"ז בטלה דמסתמא לחבלה מכרה מצא (ו) שברי ע"ז מותרין [בעז דף מ"א] מצא תבנית יד או רגל עומדין על בסיסן הרי אלו אסורין וע"ז שנשתברה מאליה קיימא לן כר' יוחנן דאמר בע"ז [שם] שאסורה מתוך הלכות אלו למדנו שצריך ישראל להזהר שלא ליקחנה במשכון ולא יהנה ממשמשי ע"ז ונוייה כגון גביעיה ומחתותי' ומעילה ומטרוניות שלובשים בשעת עבודתה אבל (ז) נרות של שעוה שמביאין דורון לע"ז ומדליקין בפניה אם [*עיין בתוס' ותמצא שם משכיבן ושם כל הסוגיא בד"ה בעינן כעין פנים דף נ'.] משכנן הכומר מכרן או נתנן לישראל כתב מורי רבי' יהודא בשם רבינו יצחק שאין לך ביטול גדול מזה דשוב אינו רוצה להדליקן בפני עבודה זרה אלא לצורכו נוטלן אמנם במטרונות שלובשין בשעת עבודתן פסק רבינו שמואל בשם רבי' שלמה שנוי שלהם הוא ולא של עבודה זרה ומותרין בלא ביטול שנינו בתהילת מסכת ע"ז [דף ב'] לפני אידיהם של עכו"ם ג' ימים אסור לשאת ולתת עמהם במקח וממכר ולהלוות' וללוות מהן ולפורעם ולהפרע מהן ואוקמינא בגמרא [דף ו] במלוה בשטר או שעל המשכון אבל מלוה על פה נפרעין מהן שהוא במציל מידם, אמר שמואל [בדף י"א] בגולה אין אסור אלא יום אידם בלבד פי' בגולה בחוצה לארץ מפני שאינם כל כך עובדי ע"ז ופי' רבי' שמואל בשם רש"י דווקא ניט"ל וקיס"ח שהן עיקר אידם וראש יראתם אסור, ואפי' אותם יש להתיר במקום שיש לעכו"ם איבה כדמוכח שם [בדף ו'] דקאמר ההוא מינא דשדר דינרא קיסריינא לרבי יהודא נשיאה ביום אידם אמר אי לא אקבליה הויא ליה איבה עוד יש

היתר אחד בגוי שאנו מכירין שאינו אדוק בע"ז ולא אזיל ומודה כדאמרינן התם [דף ס"ד] רבא שדר קורבנא לבר ששך ביום אידו אמר קים לי בגווי' דלא אזיל ומודה פי' קורבנא דורון עוד יש היתר אחר במקום שצריך להחניפו כדאמרינן בירושלמי בעכו"ם המכירו מותר מפני שהוא כמחניף לו ותניא נכנס בעיר ומצאן שמחים שמח עמהם מפני שהוא כמחניף להם, גרסי' בע"ז [דף ל"ב] אמר שמואל עכו"ם ההולך לתרפות בהליכה אסור לשאת ולתת עמו בחזרה מותר, אסור למכור לבונה לגלח ולכומר עכו"ם דתקרובת הוא וכן שעוה אסור למכור לעכו"ם ביום איד קנדליר שלהם אבל שעוה בשאר ימים ולבונה לשאר עכו"ם מותר למכור דתנן [שם י"ג] סתמן מותר ופירושן אסור פי' סתמן שאינו יודע למה קונה אותן פירושן שוודאי לוקחן בשביל ע"ז וכן גביעים שפגם העכו"ם ובטלן ואח"כ קנאם ישראל ה"ז אסור למוכרם לעכו"ם לפי שהכומר יעשה בו תפלה לע"ז ועובר הישראל משום לפני עור וגו'. וכן ספרים הראוין לע"ז אסור למוכרן לעכו"ם מפני שהכומר קורא בו ומזמר ומשבח לע"ז ואפי' לעכו"ם שאינו כומר אסור למוכרה משום דוודאי העכו"ם ימכרנו או יתננו לכומר והוי כמו עצים שאסור למכור לכומרים לשרוף תקרובת שלהן כדאיתא פרק קונם [דף ס"ב] אבל בסתם מתיר שם רב אשי דרוב עצים להסקה ניתנו. ישראל שהי' לו עבודה זרה בידו ומכרה אמרינן למעלה שהדמים אסורים אבל עכו"ם שמכר ע"ז שלו אמרי' בע"ז [דף ס"ד] שהדמים מותרים אלא אם כן ידוע שמקצה אותם לע"ז אחרת דבהכי מיירי ההיא דע"ז [דף ל"ג] דקאמר התם עכו"ם נמי נימא ע"ז זבין דמי ע"ז איכא בידי' ואסורין כך פי' רבינו יעקב [בתוס' בד"ה דכוות' דף י"ב] הילכך מותר לקבל חוב מן הכומרים אע"פ שמכרו ע"ז כדי לשלם החוב, ויריד שקבעו הכומרים לקבל בה המכס וישראל מוכרין שם בהמות ובגדים ולוקחים מכס ממה שקנה ומכר ואמר ר' יוחנן [בדף י"ג] מהנה אסור יש לפרש דהיינו בזמן שהמכס לקנות ממנו תשמישי ע"ז ואם עכו"ם מוכר חפץ שלו בשוק או ביריד שאומר בכך וכך יהיה ועוד פשוט לע"ז פלונית לבנותה זה הישראל אסור ליקח דהיינו מהנה אסור ואם אומר ועוד פשוט לאלוה יכול להיות דמותר דשמא יתננו לעניי עכו"ם. [בע"ז דכ"ו] בת ישראל לא תיילד את העכו"ם לפי שמיילדת בן לע"ז והני מילי בחנם אבל בשכר מותר משום איבה אבל עכו"ם מיילדת בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה ולא בינה לבינה דלמא קטלא לי' שמנחת ידה במקום שמוחו רופף ואין ניכר שהרגתו, בת ישראל לא תיינק בן עכו"ם ואפי' בשכר דלא שייך משום איבה בהא אבל עכו"ם מניקה של ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה וכתב רבי' ברוך ונר' דאפי' אין ישראל בבית מותר אם יש בעיר ישראל יוצא ונכנס אבל הלכו כל הישראלים חוץ לעיר ונשארה המנקת

עכו"ם בעיר ה"ז אסור, מותר [שם דף כ"ז] להתרפאות מן העכו"ם חולה שאין בו סכנה ואם הוא מומחה אפי' יש בו סכנה מותר ולגבי הקזה רובן מומחין הן אבל מן המינין ומן העכו"ם שיאמרו לחש של ע"ז אסור וכן מן העכו"ם שיאמר ליקח ממעיין או מאילן לפני ע"ז אסור אבל אם אמר לו סתם קח מימי מעיין או מאילן פלוני אע"פ שאינו מוצא דבר זה אלא בע"ז מותר כיון שלא תלה רפואתו בע"ז ואם הי' מוצאו במקום אחר היו מועילין כמו אלו כדאיתא בירושלמי [דע"ז פ"ב הלכה ב' ובשבת סוף פי"ד] בגיטין (ח) [דף ע'] משמע שמותר לרפאות העכו"ם לכל הפחות בשכר שאומר שם רב שימי בר' אשי עבד ליה להוא עכו"ם אסותא לדבר אחר ואיתסי ועל זה סמך רבי' משה להיות רופא בארץ מצרים לישמעאלים אע"פ שיש לדחות שעשה רב שימי כן לנסותה אם טובה היא לעשות לישראל אסור לאיש להסתפר מן העכו"ם ביחוד אם לא הישראל רואה במראה דלמא קטיל ליה אע"פ שלכאורה אסור לראות במראה משום לא ילבש גבר וגו' מדהתירו לבית רבי דווקא לראות במראה מפני שהיו קרובים למלכות וגם אמרו כי המסתפר מן העכו"ם אינו רואה במראה אם לא תאמר הפי' כי אין רואה היינו אינו צריך והא דבשבת [דף קמ"ט] מוקי טעמא דאיסור מראה בשבת דווקא של מתכת שלא ישיר נימין המדולדלין היינו באשה אבל באיש אפי' בחול אסור אמנם יש שמסתכלין במראה להאיר עיניהם שאומרים חכמי הרופאים שהוא טוב לזה ורחמנא לבא בעי כי כל לבבות הוא דורש:

מצות לא תעשה מו

שלא (א) ליהנות מציפוי נעבד כיצד כגון כל דבר שאין בו תפיסת ידי אדם כמו ההרים והגבעות והאילנות אע"פ שהנעבד עצמו מותר בהנאה שנאמר אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם צפויין אסור כמו ששנינו בע"ז [דמ"ה] והנהנה (ב) מהן בכל שהו לוקה שנא' לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך וכל ציפוי ע"ז הרי הן בכלל משמשיה:

מצות לא תעשה מז

שלא (א) לכרות ברית לשבעה עממים שנאמ' לא תכרות להם ולאלהיהם ברית אבל בשאר אומות לא נאסרה כריתת ברית כמו שמצינו בגבעונים שאמרו להם ואולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך ברית וכתיב ויכרתו שלמה וחירם ברית:

מצות לא תעשה מח

שלא (א) ליתן לעכו"ם חנייה בקרקע ארץ ישראל שנ' לא תחנם ומטעם (ב) זה שנינו בע"ז [דכ"א] אין מוכרים להם בתים ושדות בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ מותר, ג' דברים דרשו רבותינו [שם ד"כ] ממקרא זה לשון חנייה כאשר בארנו ולשון חן שאסור

לומר כמה נאה עכו"ם זה שלא ימשך אחריו ללמוד ממעשיו ואם כן מדבר באותם שלא נצטוינו עליהם להורגם ולשון חנינה לכך אמר עליהם בע"ז [די"ג] לא מעלין אותן מן הבור ולא מורידין ועיקר פשוטו לא תרחם עליהם אלא תהרגם ומדבר בשבעה האומות האמורי והכנעני וגו'. הנה בע"ז [דף כ"א] אמר שמותר למכור לעכו"ם בחוצה לארץ בתים ושדות אמר רב יוסף ובלבד שלא יעשה שכונה ואין (ג) שכונה פחותה מג' בתים הילכך אסור למכור להם ג' בתים זה בצד זה לשלשה עכו"ם אם שום ישראל נשאר סמוך להם דילמא הני תלתא עכו"ם מייעצי עלי' עצה רעה וקטלין ליה או מזקי ליה עוד שם אמרינן אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו מפני שמכניס עכו"ם ע"ז לתוכו והתורה אמרה לא תביא תועבה אל ביתך דאגרא לא קניא אבל משכיר להם בתים לעשות אוצר ועכשיו (ד) נהגו העם להשכיר אף לדירה ומביא אבי אמי רבינו חיי' כהן ראי' לזה מדאמרינן בירושלמי הא במקום שאמרו למכור כגון בחוצה לארץ מותר למכור אפילו לבית דירה ולהשכיר אף לבית דירה אף על פי שבסוריא אין זה הכלל שהרי תנא בתוס' שמותר למכור ואסור להשכיר וזהו לשון התוספתא אין משכירים להם בתים ושדות בא"י ובסוריא מוכרים בתים ומשכירין שדות ובח"ל מוכרים אלו ואלו כאן וכאן לא ישכיר בית דירה פירוש כאן וכאן בא"י ובסוריא דרישא מדבר אבל כח"ל מותר כדאי' בירושלמי וטעם שאמרנו בחו"ל שמותר להשכיר משום דמן התורה אין אסור אלא בבית שישראל עצמו דר בו דומיא דמזוזה שהיא חובת הדר ומדברי סופרים אסרו בביתו אפילו אינו דר שם וכשמכרה או השכירה לא רצו לגזור:

מצות לא תעשה מט

שלא (א) להושיב אחד משבעה עממין עכו"ם בארצנו שנ' לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות וגר מכאן (ב) אמרו [בסוטה דף ל"ה] שאם נתגיירו מקבלין אותן שאין לחוש עוד ללמוד ממעשיהם במד"א בכנעי' הדרים בחוצה לארץ אבל הדרים בארץ ישראל אין מקבלין אותן שהרי בגבעונים שמלו בימי יהושע כתיב ולא הכום בני ישראל כי נשבעו להם נשיאי העדה:

מצות לא תעשה נ

שלא (א) ללכת בחוקות עכו"ם לא במלבושיהן ולא במנהגיהם שנא' ולא תלכו בחוקת העכו"ם וגו' ונאמר ובחקותיהם לא תלכו ונאמר השמר לך פן תנקש אחריהם וגו' הכל בענין א' הוא מזהיר שיהא (ב) ישראל מובדלין מן העכו"ם במלבוש במנהג בדבור וכן הוא אומר ואבדיל אתכם מן העמים ישראל שהיה קרוב למלכות וצריך לישב לפני מלכיהם הרי זה מתנאה מקצת כמנהגם כדאמרי' בסוטה אבטולס ברבי ראובן התירו לו

לספר קומי כדרך העכו"ם מפני שהיו קרובים למלכות ובתוספתא דשבת מונה כל מה שהיתה קבלה ביד חכמים מחקותיהם ודרכי האמורי:

מצות לא תעשה נא

שלא (א) לנחש כעכו"ם שנאמר לא תנחשו כיצד הוא הניחוש מפרש (ב) בסנהדרין [דף ס"ה] כגון אלו האומרים הואיל ונפלה פתי מפי או נפל מקלי מידי איני הולך למקום פלוני היום שאם אלך אין חפצי נעשין וכן האומר אל תתחיל בי שחרית הוא מוצאי שבת הוא ר"ח הוא ובענין (ג)זה קצת האדמה דמפרש בפ' במה אשה שהאומר שחטו תרנגולת זו שקראה כתרנגול שחטו התרנגול זה שקרא כמו עורב הרי זה מדרכי האמורי שהוא ניחוש וכן המשים לעצמו סימן אם יארע לי כך וכך אעשה דבר פלוני ואם לא יארע לי לא אעשה כאליעזר עבד אברהם וכיהונתן בן שאול כל העושה מעשה מפני דברים אלו לוקה ואם (ד) לחשך אדם לומר והיאך עשו אליעזר ויהונתן הדבר זה והלא בן נח מוזהר על הניחוש כדאמרינן בסנהדרין [דף נ"ו] י"ל שאליעזר לא סמך על הדבר ולא נתן הנזמים תחילה ואח"כ שאל בת מי את כמו שכתוב בפרשה ראשונה אלא כמו שכתוב בפ' אחרת ששאל תחלה בת מי את ואח"כ נתן הנזמים ויונתן בן שאול לזרז את נערו עשה כן ובלאו הכי הי' עולה כך מפרש רבי' יצחק בחולין [בתוספות שם דף צ"ח] עוד מפרש מבחולין [שם בגמרא] בית ותנוק ואשה אף על פי שאסור לנחש יש בו סימן אם הצליח ג' פעמים אחר שבנה הבית או אחר שנולד התינוק או נשא אשה או לא הצליח שנא' יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימן תקחו עלי היו כלנה ומצינו במה גדולים שאמרו לינוקא פסוק לי פסוקיך ר' יוחנן בחולין [שם], ורב ששת בגיטין [ד' ס"ח] ועושים מעשה כדברי הפסוק וחושבין זה כעין נבואה:

מצות לא תעשה נב

שלא (א) לקסום שנאמר לא ימצא בך וגו' קוסם קסמי' יש כשיוצאי' לדרך בודקין בקסמי' קודם צאתם ולוקחים קסמים מעץ ומקלפין אותם מצד אחד ומצד השני מניח הקליפה ולוקח הקיסם וזורקו מידו אם כשנפל נמצאת הקליפה למעלה זהו איש ואח"כ זורק קיסם אחר אם מחשוף הלבן עולה למעלה אומר זו היא אשה הרי איש ואח"כ אשה זהו סימן טוב והולך לדרכו או עושה המעשה שחפץ לעשות ואם מחשוף הלבן נראה תחלה ואח"כ הקליפה אומר הרי אשה ואח"כ איש ונמנע ואם הקליפה למעלה בשניה או מחשוף הלבן למעלה בשניהם הרי איש אחר איש או אשה אחר אשה ודרכו בינונית ועדיין עושין כן בארץ אשק"לבוניאה ועל שם הקיסמים נקרא קוסם קסמים הוא שאמר הנביא עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו:

מצות לא תעשה נג

שלא (א) לעונן שנ' לא תעוננו תניא בת"כ [קדושים פרק ו'] לא תעוננו אלו אוחזי העינים והא דאמר בסנהדרין [דף ס"ו] האוחז את העינים פטור זהו פטור ממיתת ב"ד של מכשף מפני שאינו עושה מעשה ואף (ב) מן המלקות פטור לדברי האומר לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו ובסנהדרין [דף ס"ה] מפרש ר' עקיבא לא תעוננו אלו נותנין העונות כמו אצטגנונים שיאמרו יום פלוני רע יום פלוני טוב וכיוצא בזה האומרים לא נתחיל דבר זה אלא בראש חדש:

מצות לא תעשה נד

שלא (א) לחבר חבר שנ' לא ימצא בך וגו' וחובר חבר פירוש שמצרף (ב) ומחבר נחשים ועקרבים או שאר חיות למקום אחד על ידי לחש:

מצות לא תעשה נה

שלא (א) לכשף שנאמר לא ימצא בך גו' ומכשף והמכשף חייב סקיל" והוא שעוש' מעשה שנ' מכשפה לא תחיה דבר הכתוב בהווה והוא הדין למכשף ובפ' ארבע (ב) מיתות [דס"ז] דורש רבי עקיבא שהוא בסקילה כמו שנא' אם בהמה אם איש לא יחיה ובן עזאי ורבי יהודא דורשים סקילה ממקום אחר. ודרשינן נמי התם בלטיהם אלו מעשה כשפים בלהטיהם אלו מעשה שדים למדנו שהשבעת שדים אינו מעשה כשפים אמנם בפרק חלק [דק"א] בספרים ישנים גרסינן אמר רב הונא הלכה כרבי יוסי [הגה"ה כך מצאתי שנמחוק מן הספרים אין שכן באלפסי ובאשרי פ' ד' מיתות ופ' חלק וכן בהג"ה מיימונית בפ' י"א דע"ז משמע דגרסי הלכה אבל ברוב ספרים ישנים מצאתי שיטת הס' כך. ובפרק חלק בספרים ישנים גרסינן א"ר הונא אין הלכה כר' יוסי שאסר לשאול בשדי' אף בחול ואף ר' יוסי לא אסר אלא מפני הסכנה, ותניא בפ' ח' שרי שמן ושרי ביצה מותר לשאול בהם אלא מפני שמכזבין] שאוסר לשאול בשדים אף בחול ואף ר' יוסי לא אסר אלא משום סכנה והא דתניא בפרק חלק [שם] דדוקא שרי שמן ושרי ביצה מותרין לשאול בהן מפני שמכזבין שמא אינן שדי', וצריך להתיישב במקרא זה אם לוקין על אזהרותיו מפני שניתן לאזהרת מיתת בית דין דמכשף ואין לוקין על לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין ורבינו משה כתב [פרק י"א דהלכות עכו"ם] דלוקין על אזהרותיו:

מצות לא תעשה נו

שלא (א) לדרוש אל המתים שנ' לא ימצא בך וגו' ודורש אל המתים [סנהדרין דס"ה] וזה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שיבא אליו המת בחלום ויודיעו דבר שהוא צריך לישאל ונראה לי (ב) שבעל אוב נמי עובר משום לאו זה שדורש אל המתים:

מצות לא תעשה נז

שלא (א) לגלח פיאות הראש כמו שהיו עושין כומרי עבודה זרה שנא' לא תקיפו פאת ראשכם, ותנן בפרק אלו הן הלוקין (מכות דף כ') שהמגלח שני צדעיו אפילו בבת אחת ובהתראה אחת לוקה שתים והפיאות הם הצדעין [שם בדף כ"א] כדמחוי רב ששת בין פירקי ראשו ובת"ב נמי תניא הכי ומייתי לה התם [קדושי' פ' ו'] שהן הצדעין ואיזוהי הקפה זה המשוה צדעיו לאחורי אזניו ופדחתו ומסיק (ב) שם שאף הניקף לוקה אם סייע למקיף שעתה יש בו מעשה וקיימא לן כרב הונא בפרק שני נזירין [דף נ"ז] שהמקיף את הקטן חייב ובפ"ק דבבא מציעא [ד"י] נמי אזלא סוגיא אליביה ובפרק שני נזירין [דף נ"ז] קאמר דבין רב הונא ובין רב אדא החולק עליו סבירא להו שהקפת כל הראש שמיה הקפה ותנן (ג) בקדושין פרק קמא [דף כ"ט] ובגמרא [דף ל"ה] כל מצות לא תעשה שבתורה אחד האנשים ואחד הנשים חייבין שנאמר איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם חוץ מבל תקיף ובל יטמא למתים לפיכך האשה שגלחה פאת ראש האיש או שנתגלחה פטורה הואיל ואינה בבל תשחית פאת זקנך שאין לה זקן אינה בבל תקיף, ופאה זו שמניחין בצדעין לא נתנו לה חכמים שיעור וכתב רבינו משה [פי"ב דהל' עכו"ם] שמענו וקבלנו מזקנינו שלא יניח פחות מארבע שערות ואומר אני שיש להתיישב בדבר משום דתניא בתוספתא דמכות יש תולש שתי שערות וחייב משום נזיר ומשום מקיף עוד דורש בתוספתא לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך הוקשו יחד ללמד מה בהקפה לוקה הניקף אם סייע למקיף אף בהשחתה בן ומה השחתה אינו חייב אלא בתער שהוא גילוח שיש בו השחתה אף בהקפה כן, ומה ששנינו בת"ב פרשת מצורע [פרשתא ב'] הראש אסור במספרים כבתער והזקן אינו אסור במספרים כבתער התם מיירי בנזיר כדמוכח שם וכן פירושו הראש בנזיר והזקן בכל אדם ותניא נמי גבי נזיר בפ' שלשה מינין [דל"ט] תער לא יעביר על ראשו אין לי אלא תער תולש ומורט ושיפשף מניין תלמוד לומר קדש יהי' מכל מקום, קבלתי בתחילת מסכת שבועות [עיין בתוס' שם דף ג' ובתוס' בפרק ב' נזירין דף נ"ז] שאסור להשחית הפיאות על ידי גוי אע"פ שאין מלקות אלא במסייע איסורא מיהו איכא שאין צריך שיהו המקיף והניקף בני חיובא שהרי המקיף את הקטן חייב וכן מוכיח בנזיר [דף מ'] שאומר שם דגילוח מצורע בתער מפני שדוחה עשה שלו לאו דהשחתת זקן ואם היה אפשר לקיים את שניהם על ידי גוי לא הי' לאו דהשחתת זקן נדחה, כתב רבינו משה [פרק י"ב דהלכות עכו"ם] דאשה אע"פ שאין בה מלקות הרי היא אסורה לגלח פאת ראש הזכר ואפילו הקטן אסור לה לגלחו אמנם שמואל ורב הונא משמע שמתירים [שם דף נ"ז]:

מצות לא תעשה נח

שלא (א) להשחית פיאות הזקן שנא' לא תשחית פאת זקנך ותניא בתורת כהנים [קדושים פרשה ו'] ומביאה בקדושין [ד"ה] איזהו גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער יכול ליקטו במלקט ורהיטני יהא חייב בהשחתה זו תלמוד לומר בכהנים ופאת זקנם לא יגלחו ואין זה גילוח והתם [דף ל"ה] ילפינן גזירה שוה פאת פאת ישראל מכהנים ליתן האמור של זה בזה אבל בתער מצינו גילוח דכתיב יגלח בתער השכירה, ושנינו במכות [דף כ'] חייב אדם על הזקן שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה [שם] מחוי רב ששת בין פירקי הזקן ותניא בת"כ [דלעיל] פאת זקנך סוף הזקן שבולת הזקן. פירוש שיוצא השיער באותה בליטה כעין שבולת והם לחי העליון ולחי התחתון מימין ולחי העליון והתחתון משמאל וסוף הזקן הוא שנטירו בלעז מנטון. [עיין באשירי דסוף מכות דף כ"ח עמוד ב'] ורבינו חננאל אינו מונה לחי התחתון אלא שתי פאות השפה:

מצות לא תעשה נט

לא יהיה כלי גבר על אשה בסמוך אפרשנו:

מצות לא תעשה ס

ולא (א) ילבש גבר שמלת אשה גרסינן בנזיר [כל הסוגיא בדף נ"ט] אמרבי יוחנן המעביר שער של בית השחי ובית הערוה לוקה משום לא ילבש גבר וגו' סבר לה כר' אלייעזר בן יעקב שמפרש הלאוין כן שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה ולא יתקן איש כתיקוני אשה והלכה כראב"י בכל מקום וכן תירגם אונקלוס [פרשת כי תצא] ולא יהא תיקון זיין דגבר על איתתא ולא יתקן גבר כתיקוני אתתא והא דתניא העברת שיער מדברי סופרים כתנא קמא דראב"י דמפרש המקרא כפשוטו שלא ילבש איש מלבושים המיוחדי' לנשים כגון צעיף וקיינשא וכיוצא בו לשבת בין הנשים לניאוף וכן אשה לשבת בין האנשים ואומר אני שראב"י נמי מודה בזאת לתנא קמא שאין מקרא יוצא מידי פשוטו גרסינן (ב)עוד [בנזיר דנ"ח] אמר רב מיקל אדם כל גופו בתער מיתיבי המעביר שער בית השחי ובית הערוה לוקה ומתרץ הא בתער הא במספרי' ומקשה והא רב בתער קאמר ומתרץ כעין תער קאמר משמע דבמספרים בעין תער מותר אפילו בית השחי ובית הערוה והא דבעי רב מרבי חייא [בדף נ"ט] מהו לגלח שער בית הערוה מפרש רבינו יעקב מהו יגלה בתער אמר ליה אסור אמר ליה והא קא גדילי פירוש כיון דגדיל ומצטער אפילו בתער היה לנו להתיר כיון שאין עושה משום יפוי ומתרץ גבול יש לו כל זמן שמגדל נושר וצריך לומר שלא היה יודע רב ברייתות שהביא למעלה שאוסרות ובערוך גרסינן כגרסת הספרים שלנו אמנם בהלכות גדולות שכתב רבינו יוסף טוב עלם

וכתוב בסופו סליק סיפרא דרב יהודאי גאון והלכות נזיר אין בהן אבל כתוב בהלכות נדה גירסא זו אמר רב מיקל אדם כל גופו בתער מיתבי המעביר שער בית השחי ובית הערוה לוקה ומתרץ כי קאמר רב בשאר אברים ושאר אברים מי שרי והתניא העברת שער מדברי סופרים ומתרץ כי קאמר רב דשאר איברים שרו במספרים כי תניא ההיא בתער והא רב בתער קאמר כעין תער קאמר משמע לפי גירסא זו כי דווקא בשאר איברים מתיר רב במספרים כעין תער אבל שער בית השחי ובית הערוה אף במספרים כעין תער אסור רק שהוא מדברי סופרים שהרי אינו לוקה אלא בתער ומה שכתוב במפיבושת לא עשה רגליו ומפרש רבי' יצחק שלא העביר שער בית הערוה כדמשמע ביבמות [דף ק"ג] דקאמר לישנא מעליא נקט צריך לומר דבימי דוד עדיין לא גזרו על כך ובהלכות גדולות שלנו מצינו גירסא זו רק שגורם בתירוץ אלא הא בתער הא במספרים וחוזר בו מן תירוץ הראשון דודאי במספרים מותר אף בית השחי ובית הערוה ובתער אסור מן התורה ושאר איברים אסורים בתער מדברי סופרים ובתשובת הגאונים כתוב דבית השחי ובית הערוה אם מגלה מראשו ועד רגליו מותר פירוש במספרים כעין תער כדמשמע לשון רב מיקל אדם כל גופו בתער:

מצות לא תעשה סא

כתוב (א) בפרשת קדושים וכתובת קעקע לא תתנו בבשרכם אני ה' פי' כתובת קעקע האמורה בתורה הוא שישרטט על בשרו וימלא מקום השריטה כחול או דיו וכיוצא בהן זה היה מנהג הגוי' שרושמין עצמן לעבודה זרה שלהן כלומר שהוא עבד מכור לה ומורשם לעבודתה, שנינו במכות [דף כ"א] שאינו חייב עד שיעשה שני הדברים שיכתוב' בשריטה וגם יקעקע בצבע וקיימא לן כרבנן דאמרי התם דכל כתובת קעקע אסור אע"ג (ב) דאיכא דפליג עלייהו ואמר אינו חייב עד שיכתוב שם ע"ז וקיימא לן כרב אשי דאמר התם דמותר ליתן אפר מקלה על גבי מכתו דמכתו מוכיח עליו ושרי:

מצות לא תעשה סב

כתוב (א) בפרשת קדושים ושרט לא תתנו בבשרכם וכן בכהנים כתוב ובבשרם לא ישרטו שרטת ודורש (ב) בת"כ שחייב על כל שריטה ושריטה והוא שהתרו בו על כל אחד ואחד וגדידה ושריטה אחת היא וככלל לא תתגודדו אזהרה אף לע"ז שחוק ע"ז כן שנאמר ויתגודדו כמשפט' בחרבות וברמחים ותניא במכות [דף כ"א] על המת בין ביד בין בכלי חייב ועל ע"ז ביד פטור בכלי חייב שנאמר בחרבות, ומה (ג) שמצינו בסנהדרין [דף ס"ה] שכשנפטר רבי אליעזר היה רבי עקיבא מכה בעצמו עד שדמו שותת לארץ על התורה ועל המצות היה עושה כך כמו שאומר שם הרבה מעות יש לי ואין לי שלחני

להרצותם ובכלל לא תתגודדו דרשינן ביבמות [דף י"ד]אל תעשו אגודות אגודות שלא יהו שני בתי דינין בעיר אחת זה נוהג מנהג אחד וזה נוהג מנהג אחר:

מצות לא תעשה סג

נאמר (א) בישראל ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת ונאמר בכהנים לא יקרחו קרחה בראשם ותני' (ב) בת"כ ובמכות [דף כ'] לחייב על כל קרחה וקרחה בין ביד בין בסם והוא שהתרו בו על כל קרחה וקרחה ואם בבת אחת באו כגון שהטביל חמש אצבעותיו בסם והניח בחמשה מקומות בראשו בבת אחת אע"פ שהיא התראה אחת לוקה חמש כדאיתא במכות' גרסינן (ג) בירושלמי דקידושין [פ"ק הלכה ז'] רב הונא מפקיד לחבריה פקדון לנשיכון כד יהון קיימיה על מיתיה דלא ליתלשון בשעריהון שלא יבאו לידי קרחה שנאמ' כי עם קדוש אתה דמשמע אחד אנשים ואחד נשים, ותניא (ד) בת"כ ובקידושין [דף ל"ו] הרי אתה דן קרחה קרחה לגזירה שוה מה קרחה האמור' בישראל למת דווקא אף קרחה האמור' בכהנים למת דוקא ומה קרחה האמורה בכהנים חייב על כל הראש כבין העינים אף בישראל כן, וכמה (ה) שיעור הקרחה אמרינן במכות [ד"כ] אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר בן שמעון כגריס פנוי בלא שיער ורבינו משה [פי"ב דהלכ' ע"ז] תפס שיטתו כן ולא כברייתא שאומר שתי שערות:

מצות לא תעשה סד

השמר (א) לך פן תשכח את ה' אלהיך אזהרה שלא יתגאו בני ישראל כשהקדוש ברוך הוא משפיע להם טובה ויאמרו שבריוח שלהם ועמלם הרויחו כל זה ולא יחזיקו טובה להקב"ה מחמת גאונם שעל זה עונה זה המקרא ואומר גם בפ' ואתחנן ובתים טובים מלאים כל טוב אשר (מאת) [לא מלאת] וגומ' ואכלת ושבעת השמר לך פן תשכח וגו' וזה הפי' שפירשתי מפורש בסמוך פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת ובקרך וצאנך ירביון וכסף וזהב ירבה לך וגומ' ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים וגו' ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל ומכאן (ב) אזהרה שלא יתגאה האדם במה שחננו הבורא הן בממון הן ביופי הן בחכמה אלא יש לו להיות ענו מאד ושפל ברך לפני ה' אלהי' ואנשי' ולהודות לבוראו שחננו זה המעלה ובמוסר השירה כתוב הליי' תגמלו זאת וגו' הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך ושבח הכתוב הענוה שנ' והאיש משה ענו מאד ואמרינן בירושלמי בשבת [פ"ק הלכה ג' מובא בתו' יבמות דף ק"ג ד"ה המסוליים] מה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה עקב לסולייתא פירוש למנעלה שנאמר, ראשית חכמה יראת ה' וגו' ונאמר עקב ענוה יראת ה' ודרך שתשרה שכינה על הענוים

שנאמר אשכון את דכא ושפל רוח ודרשי בסוטה [דף ה'] שכל המשפיל עצמו מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן שנאמ' זבחי אלקים רוח נשברה ולא עוד אלא שתפלתו מקובלת שנאמ' לב נשבר ונדכא וגו'. ואני דרשתי עוד כי אפילו משאלות לבם ותאותם שומע הקב"ה וממלא רצונם אע"פ שלא התפללו על זה שנאמר תאות ענוים שמעת ה' תכין לבם תקשיב אזנך תפלת ענוים לא נאמר אלא תאות תכין לבם כלומר מה שחושבים בלבם צאו וראו מה פיר' דוד מ"י ואנכי תולעת ולא איש חרפת אדם ובזוי עם כלומר יש לי לדמות עצמי לתולעת שהוא תחת העפר בחרפה כך כשאדם מת העפר למעלה מראשו ולכך היה שפל לפני האלהים שהיה מפזז ומכרכר לפני בוראו כמו שאמר למיכל והייתי שפל בעיני ולפני אנשים כשקילל אותו שמעי בן גירא אמר הניחו לו וכל זה גרמה לו הענוה היתירה, והאריכו רבותינו בגנאי גסי הרוח במס' סוטה שנקראו תועבה כדכתיב תועבת ה' כל גבה לב ולא יראו בנחמת ציון כדכתב כי אז אסיר מקרבך את עליזי גאותך ולא תוסיף לגובהה עוד בהר קדשי והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה' ואינו ר"ל עם עני ממש שהרי כתוב כי לי איים יקוו ואניות תרשיש כבראשונה להביא בנייך מרחוק כספם וזהבם אתם אלא רוצה לומר עם ענו וכן תרגם יונתן עם ענוותן ואומר בספר משלי גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמוך כבוד, ואמרו רבותינו [במס' אבות] מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רימה ומותר האדם מן הבהמה אין כי אם עבודת הבורא יוצר הכל ולעשות לו נחת רוח, תוכחת הענוה דרשתי לרבים כך אבל לחברה על לאו זה ולמנות זה בלאו לא היה דעתי גם רבינו משה לא חיברו ולא הזכירו בחשבון הלאוין וכשהגעתי להשלים ע"כ הלאוין וארא בחלום במראית הלילה הנה שכחת את העיקר השמר לך פן תשכח את ה' והתבוננתי עליו בבקר והנה יסוד גדול הוא ביראת השם הואלתי לחברו בעזרת יהיב חכמתא לחכימין אחרי כן עיינתי בספר פ"ק דסוטה [דף ה'] וגרסינן שם בהדיא אזהרה לגסי הרוח מניין רב נחמן ברבי יצחק אמר מהכא ורם לבבך ושכחת את ה' וכתיב השמר פן תשכח את ה' וכדרבי אבין אמר רבי אלעאי דאמר כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה:

מצות לא תעשה סה

הלכות שבת

צוה (א) הקב"ה בדברות הראשונות ואחרונות שלא לעשות מלאכה בשבת שנא' וביום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה והזהיר גם באמור אל הכהנים ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו וענש בפ' ויקהל וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה' כל העושה בו

מלאכה יומת ומיתה (ב) זו נתפרשה בפר' מקושש שהיא בסקילה בזמן שיש שם עדים והתראה אין שם עדים והתראה הן בכרת ואם עשה בשגגה חייב קרבן חטאת קבועה, ומה (ג) הן המלאכות שנינו במסכת שבת אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ואלו הן החורש, הזורע, הקוצר, המעמר, הדש הזורה הבורר, הטוחן, המרקד, הלש, האופה, הגוזז את הצמר, המלבנו והמנפצו, והצובעו, והטוואו, המיסך, העושה שתי בתי נירין, האורג שני חוטין, הפוצע שני חוטין, הקושר, המתיר, התופר שתי תפירות, הקורע על מנת לתפור שתי תפירות, הצד צבי, השוחטו, המפשיטו, המולחו, המעבדו, והממחקו, והמחתכו, הכותב שתי אותיות, והמוחק על מנת לכתוב ב, אותיות, הבונה, הסותר, המכבה, המבעיר, המכה בפטיש המוציא מרשות לרשות, כל אלו המלאכות וכל (ד) שהוא, מעניינם הם הנקראים אבות מלאכות, כיצד הוא עניינם:

החורש (ה) אמרינן התם דהחורש או החופר או העוש' חריץ הרי זה אב מלאכה שכל אחד ואחד חפירה היא בקרקע וענין אחד הוא וכן (ו) אחד הזורע זרעים או הנוטע אילנו' או המבריך אילנות או המרכיב או הזומר גפנים כל אלו אב אחד הם מאבות מלאכות וענין אחד הוא שכל אחת מהן לצמח דבר הוא מתכוין ועל דרך זה שאר האבות ותניא (ז) רבי יוסי אומר הנה אבות מהנה תולדות והתולדות הם המלאכות שאינן מעניין האב אלא דומים לאב, כיצד כדאמר בשבת היתה (ח) לו גבשושית פירוש כעין תל קטן ונטלה או שהיתה לו גומא וסתמה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש ובריש (ט) מועד קטן מסיק אביי דמשקה מים לזרעים חייב משום חורש ומשום זורע וכן בשאר האבות יש להם תולדות על דרך זו שאמרנו, אחד העושה אב מאבות מלאכות או תולדה מן התולדות במזיד חייב כרת בעדים נסקל בשוגג חייב חטאת קבועה ואין בהן הפרש אלא לענין הקרבן כדמפרש בשבת [דף ע"ג] שאם עשה שתי אבות או שתי תולדות משתי אבות בשוגג בהעלם אחד חייב שני חטאות ואם עשה אב ותולדה שלו בשוגג בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת וכן העושה הרבה מלאכות מעין מלאכה אחת כאותם שהזכרתי למעלה שחורש וחופר ועושה חריץ בשוגג בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת, מההיא (י) דמועד קטן שהבאתי למעלה יש ללמוד שצריך ליזהר כשאוכלין בשבת בפרדס ורוחצין ידיהן שלא יפלו מים על העשבי' ואע"ג דקיימא לן [בספ"ב דביצה] כרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר הא אמרינן בשבת [דף קל"ג] ובכתובות פ"ק [דף י'] דמודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות פירוש הוא מודה בדבר שאי איפשר למי שפסקו ראשו ולא ימות והכי נמי בשנופלין המים אי איפשר שלא ישקה העשבים ומגדל אמנם לפי' הערוך שמפרש דפסיק רישיה בדבר דלא ניחא ליה מותר וראיותיו מפורשות לפנים

במלאכת שחיטה אין ראייה לנו לאסור לכל הפחות באוכל בגנות חבירו שאינו נהנה בגידול העשבים ואף אם יהא אסור במים ביין ששורף את העשבים אין לחוש, תניא (יא) רבי שמעון אומר גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ ומסיק עולא בשבת [דף כ"ט] מחלוקת בקטנים אבל בגדולים דברי הכל מותר מסקינן (יב) בפ' המצניע האידנא דקיימא לן כר' שמעון שרי אפילו לכתחילה לרבץ את הבית אבל (יג) לכבד אסור כדאמר בפ' כל הכלים (שבת דף קכ"ד) רבי אליעזר אומר אף מכבדות של תמרה מותר לטלטל בשבת ומדקדק אי מחמה לצל אמאי ואם היה מותר לכבד את הבית מה היה שואל אמאי הא ר"ש מתיר לטלטל דבר שמלאכתו להיתר אפילו מחמה לצל אלא ודאי שמע מינה (יד) שאסור לכבד את הקרקע שמא ישוה גומות שהיא תולדה דחורש וכן אמרן חכמים בשבת [דף פ"א] שאסור לפנות בשדה ניר בשבת גזירה שמא ישוה גומות שהיא תולדה דחורש ומותר לדרוס הרוק שעל גבי הקרקע והולך לפי תומו כדאיתא בשבת [דף קכ"א] ונשים המשחקות באגוזים וביוצא בהן אסורות לשחק בהן בשבת שמא יבאו להשוות גומות כדאיתא בעירובין [דף ק"ד] ואף על פי כן אין למנוע להם כי שמא לא יניחו בשביל כך והנח להם לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין, ופי' רבינו יצחק בכל אלה שמא ישוה גומות במתכוין שישכחו שבת מחמת טירדתם שהרי דבר שאין מתכוין מותר ובלבד שלא יהא פסיק רישיה:

הקוצר (טו) תניא בשבת [דף ע"ג] הקוצר (טז) בתבואה הבוצר בענבים הגודר בתמרי' המוסק בזתים האורה בתאנים כולן מלאכה אחת הן העושה אותם בשוגג בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת, תולש חייב משום קוצר לפיכך אסור לרדות דבש מכוורתו מפני שהוא כתולש כל מקום שתמצא חייב חטאת הוא באב מלאכה או תולד' דאורייתא וכל מקום שתמצא פטור אבל אסור היא תולדה דרבנן' ותנן בביצה [דף ל"ו] אלו משום שבות אין עולין באילן ומפרש שם גזירה שמא יתלוש ואמרינן נמי בעירובין [דף ק'] אסור להלך על גבי עשבים בשבת במקום שאי איפשר לו שלא יתלוש ואמרינן נמי בסוכה [דף ל"ז] אתרוג במחובר אסור להריח בו דכיון דלאכילה קאי אי שרית ליה אתי למגזייה כל אלה וכיוצא בהן היא תולדה דרבנן וכן אמרו [בעירובין דף ק,] אין עולין באילן בין לח בין יבש ואין נתלין באילן ואין נסמכין באילן ולא יעלה מבעוד יום לישב שם כל היום כולו ואין משתמשין במחובר לקרקע כלל גזירה שמא יעלה ויתלוש ואמרינן בעירובין [דף צ"ט] אילן שאין שרשיו גבוהים מן הארץ שלשה טפחים הרי הן בארץ ומותר לישב עליו, פירות שנשרו [* עיין בתוס' פ"ק דביצה בד"ה גזירה שמא דף ג'] בשבת אסור לאוכלן עד מוצאי שבת גזירה שמא יתלוש וטעם זה הוא דווקא בפירות האילן שקלים הן לינשר

ובעודה בכפו יבלענה אבל בלפת וצנון שהוא צריך מרא וחצינא להסירם לא יועיל טעם זה אלא טעם הקצאה דהוי כמוקצה דגרוגרות וצימוקין דמודה ר' שמעון כמה שפירש רבינו שלמה בביצה [דף כ"ד] דמודה רבי שמעון במוקצה דמחובר וטעם הקצאה לא שייך בפירות האילן דאיכא יושב ומצפה מתי יפלו, [ביצה דף ל"ו] אין רוכבין על גבי בהמה בשבת גזירה שמא יחתוך זמורה להנהיגה ואין נתלין בבהמה ולא יעלה עליה מבעוד יום לישב עליה בשבת ואין נסמכין לצידי בהמה וצידי צדדין מותר כדאיתא בפרק בתרא דשבת [דף קנ"ה]:

המעמר (יז) כל כינוס דבר גידולי קרקע נקרא מעמר כדאמר בשבת אמר אביי האי מאן דעביד חלתא חייב אחת עשרה חטאות חלתא פי' כוורת ואחד מן החטאות הוא מפני כינום העצים הילכך יזהר אדם שלא לאסוף פירות ולקבצם יחד דהוי כמעמר מיהו (יח) בפ' המביא [דף ל"ג] מוכיח שאין עימור אלא כשלוקחן ממקום גידולן ומקבצם יחד כעין קמה קצורה שמעמר השיבולין כדתנן התם מגבב עצים מן החצר ומדליק ואמר רבא בשבת האי מאן דכניף מלחא ממלחתא חייב משום מעמר ששם גדל המלח וכאן נמי יש לפרש במלקט קנים שנתלו שבמקום גידולם:

הדש (יט) תולדה דאורייתא היא דתניא הדש והמנפץ והמנפט כולן מלאכה אחת הן פי' דש בתבואה מנפץ, פשתן מנפט צמר גפן בקשת מגרעינים, תולדה (כ) דרבנן היא דמסקינן בשבת [דף קמ"ג] זתים וענבים אין סוחטין אותם ואם יצאו מעצמן אסורין ושאר הפירות כגון פרישין ועוזרדין סוחטין אותן לכתחלה בשבת תותים ורמונים אסור לסוחטן בשבת לדברי הכל ואם יצאו מעצמן אם הוכנו למשקה היוצא מהם אסור ואם לאוכלין היוצא מהן מותר כרבי יהודה, תו גרסינן התם [דף קמ"ד] אמר (כא) שמואל סוחט אדם אשכול ענבים לתוך קדירה שיש שם תבשיל אבל לא לתוך הקערה ריקנית קסבר המשקה הבא לאוכל כאוכל דמי פי' כאוכל המותר דמי כיון שבא מאוכל מותר ונכנס מיד באוכל מותר הילכך אף בשכת מותר לעשות כן אמר רב חסדא מדברי רבינו נלמד חולב אדם עז לתוך הקדירה ולא לתוך הקערה ואם יש בקערה פירורין שפיר דמי ודוקא ביום טוב ועז העומדת לאכילה שיכול לשוחטה ביו"ט אבל לא בשבת וכן פי' רב יהודאי גאון ראיתי כתוב בהלכות גדולות קדמוניות דרב יהודא גאון שרי למיעבד ביומא טבא מידי דמישתי ביומי כי מיפא ובשולי וליכא למיחש משום סחיטה ושריוה רבנן במתיבתא עכ"ל ואיני רואה היתר סחיטה בי"ט אלא כעין שביארנו וכן כתב מורי רבי' יהודא בשם ר' יצחק כי הר"ר יוסף התיר לדוך שומן בי"ט ולקחת הבוסר ולדוך ולסחוט משקין של הבוסר על השומן הנדוכין משום דהוי משקין הבא לאוכל כסחיטת

אשכול בקדירה ולא הודה לו רבי' יעקב דדווקא נקט אשכול של ענבים שענבים ראוין לאכילה אבל בוסר אינו ראוי לאכילה כי אותן שאוכלין בטלה דעתן אצל כל אדם והוי כבורר אוכל מתוך פסולת עכ"ל מורי, גרסינן בכתובות [דף ס'] גונח יונק חלב בשבת מאי טעמא יונק מפרק כלאחר יד הוא ובמקום צערא לא גזרו רבנן והא דאמר ביבמות [דף קי"ד] נוהגין היינו שהיינו יונקים מבהמה טהורה ביום טוב אומר רבי' יעקב [בתו' שם] דמשמע הלשון דבבריאים קאמר ובמקום צערא צמא לא גזרו רבנן בי"ט אבל בשבת אסור וגונח אף בשבת מותר מסקינן התם בשבת [דף קמ"ה] כבושים ושלקות שסחטן לגופן מותר כשמואל ור' יוחנן למימיהם פטור אבל אסור כרב ושמואל דתנא דבי מנשה מסייע להו פי' כבושים כגון בשר ודגים ודברים אחרים נכבשים כחומץ ומלח ונקרא שוצ"י בלע"ז, דיני סחיטה אסור לאדם ליכנס במים בשבת אם בגדיו נוגעין במים פן יסחטם כדאמרינן בשבת [דף קי"ג] וסחיטה דמיא הויא תולדה דליבון שהיא אב מלאכה ואם הוא הולך לדבר מצוה כגון שהיה הולך להקביל פני רבו מותר ולא גזרינן מידי בדאמר ביומא [דף ע"ז] ואומר בפ' י"ט [דף י"ח] נדה מערמת וטובלת בבגדיה ואם יש טינוף בבגדיה מקנחת בסמרטוט, והורה רבי' יעקב לנשים מניקות שהתינוקו' ליכלכו בגדיה שמותרות ליטול ידיהם ולקנח במקום הליכלוך כדי שתוכל להתפלל שאין זה אלא דרך ליכלוך שאין מעביר מי רגלי' לבדה אלא מעביר המים האחרים עמהם וגם במקום מצוה הקילו בכמה מקומות כאשר בארנו ורבי' שמשון כתב בשם ר' יצחק שקשה לו לומר כך הואיל ומתכוונות לטהר הליכלוך והמסקנא כך היא הבגד שיש עליו טינוף שאין ליתן עליו מים דשרייתו זו היא כיבוסו כדאמר בזבחים [דף צ"ד] ובשבת [דף קמ"ב] מאחר שיש שם טינוף אבל אם אין שם טינוף אין נתינת מים בבגד קרוי כיבוס ואינו אסור אלא משום גזירה שמא יסחוט דהוי ליבון ובמקום מצוה לא גזור כדפירש לעיל וכן מקנח ידיו במפה שאינו מתכוין ללבן ואין שם רק מעט מים ואין אלא דרך ליכלוך בד"א במים אבל ביין ושמן ושאר משקין שאין מלבנין אין חוששין אם בגדיו טובל בהן ובלבד שלא יסחוט הבגד שאסור משום דש שמוציא מתוכו המשקה וליכא למיגזר שמא יסחוט לצורך המשקה הבלוע בבגד דאין זה רגילות שהרי אין חפץ באותן משקה ולכך מסננין יין בסודרין כדתנן בשבת [דף קל"ט] אבל סתימת בד וחבית שפיה למעלה והסתימ' היה מבגד או נעור' פשתן ובלוע' מיין אסור לתוחבה בחוזק בנקב לפי שהמשקה נסחט לתוך הכלי והוי דש כדאמרי' התם בשבת [דף קמ"א] לא ליהדק אינישׁ אודרא אפומא דשישא פי' מוך בפי צלוחית ואם כן מן הצד כגון ברזא הכרוכה מקנבוס או פשתן והיא בנקב החבית מן הצד אם יש כלי תחת החבית לקבל מה שנופל אסור למשוך באותו ברזא

לפי שהמשקה נסחט וגם אינו הולך לאיבוד כיון שיש כלי תחת החבית וחשוב כמו סתימת פך למעלה דאסור ואם אין כלי תחת החבית דהשתא מה שנסחט מן הבגד הכרוך בברזא נופל לארץ לאיבוד ולא ניחא ליה באותו משקה לפי' הערוך מותר למשוך בברזא ומביא ראיי' מדאמרי' בשבת [דף ק"ג] גבי תולש עולשין בשבת בקרקע חברו שאינו חושש לייפותו והוי פסיק רישי' דלא ניחא ליה שאינו חייב דלא הויא מלאכת מחשב' וכן מוכיח בשבת [דף קי"ו] גבי מפשיטין את הפסח ובסוכה [דף ל"ג] גבי ממעטין ענפים מן ההדס בי"ט דפסיק רישיה שאינו נהנה בו אינו אסור ומסוכריא דנזיית' דאסור להדוקה ביומא טבא [בשבת דף קי"א ובכתובות דף ו' ועיין שם בתו' ותמצא כל הסוגי' מתחלה ועד סוף] פי' סתימת נקב החבית זהו כשהו' למעלה שאין המשקה הנסחט הולך לאיבוד ורבי' יצחק בר' שמואל מפרש דאיסורא דרבנן מיהא איכא אע"פ שהמשקה הולך לאיבוד כדאמ' בשבת [קמ"ג] ספוג אם אין לו בית אחיזה אין מקנחין בו את הקערה מן השומן והמאכל אע"פ שהנסחט מן הספוג הוא דבר נפסד ומההיא דשבת אין ראייה נהי דחיוב חטא' ליכא איסורא דרבנן מיהא איכא ובשבת עיקר הטעם מפני שאין שם שיעור להתחייב ובסוכה מצוה שאני ומסקינן שאסור למשוך בברזא הכרוכה במוכין אפי' היא מן הצד וגם אין כלי תחת החבית גרסי' בשבת [דף קל"ט] אמר זעירי נותן אדם יין צלול או מים צלולים לתוך המשמר ואינו חושש משום בורר אם יש בהן קיסמין קצת כיון שיכולין לשתותו כן מקודם ומשום סחיטה ליכא למיגזר אע"פ שהן מים שהרי המשמר עשוייה לכך ולא קפיד בליבונה כדאמ' גבי פרוונקא בשבת [דף מ"ח] אבל בסודר במים אסור אבל ביין מותר ומכאן הורה רבי' יצחק בר' שמואל הלכה למעשה על משקין של שקדים כתושין מערב שבת שמותר לסננן דרך סדין או דרך מטפחת בשבת דמשום בורר ליכא כיון שיכולין לשתותו מקמי הכי בלא סינון ושמא יסחוט לא גזרינן אלא במים שהבגד מתלבן ומתכבס בכך פסקו רבותינו כי גיגית מלאה ענבים בעוטין ויש הרבה יין צלול בגיגית ושוהא שם שבוע או יותר מותר ליקח בשבת מן היין שבגיגית אע"פ שכל שעה יוצא המשקה מתוך הענבים השחוקין כיון שמע"ש היה שם כבר הרבה יין צלול ואותו שיוצא בשבת כל זמן שיוצא מעט מעט מתערב ומתבטל ביין שכבר יוצא ולבדו מעולם לא היה שם יין עליו שאם היה עליו כשיוצא בשבת שם יין קודם שיתבטל אין לו תקנה בביטול כדאמרי' [בביצה דף ג' וד'] דבר שיש לו מתירין כגון זה לאחר השבת אפי' באלף לא בטיל וכן כשהענבים שלמים ונותנין יין צלול עליהן וקורין אותו גרשפי"א מותר למשוך יין בשבת אע"פ שהענבים מתבקעין ויוצא מהן יין בשבת מאחר שבשעת יציאת היין מתערב ומתבטל ביין צלול של היתר והא דאמר בשבת [דף י"ט] במחוסרין

דיכה אסור היינו כי ליכא יין צלול מע"ש ומתמצה היין בשבת מן הענבים המרוסקין וכן ענבים שדרכן היטב והוציא היין ונתנו שם מים לעשות תמד מותר למשוך מהן ולשתות ואפילו לא נתנו שם מים אלא היין זב ומתמצה מאיליו מותר כיון דשחקו היטב תחילה כר' ישמעאל דאית ליה במס' עדיות [דף נ'] ומייתי לה בשבת [דף י"ט] דכל מידי דאתי ממילא מיקמי שבת שפיר דמי ואין כאן איסור משום משקין שזבו כדתנן גבי הבוסר והמלילות שריסקם מע"ש והלכה בר' ישמעאל דמוקמינן סתם מתניתין דהתם כוותיה, המפרק ה"ז תולדה דדש החולב את הבהמה חייב משום מפרק וכן הסוחט זתים או ענבים חייב משום מפרק:

הזורה (כב) והבורר, והמרקד. אמר בשבת [דף ע"ג] שג' אלו דומין ענייניהן זה לזה ומפני מה מנו אותם ג' מפני שכל מלאכה שהיתה במשכן מונין אותה בפני עצמה, המחבץ אמרינן התם [בדף צ"ה] שהיא תולדה דבורר וכן הבורר שמרים מתוך המשקין לרבא ה"ז תולדה דבורר ולר' זירא תולדה דמרקד כדאיתא בשבת [דף קל"ח], שם [דף ע'] פסק (כג) רבי' חננאל שיש שלשה ענייני ברירות בלאלתר כיצד הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלין ובירר מין ממין אחר בנפה ובכברה חייב בקנון ובתמחוי פטור אבל אסור וביד מותר לכתחילה בד"א שבורר לאכול לאלתר אבל אם בירר להניח אפי' לבו ביום נעשה כבורר לאוצר וחייב ואפי' בירר ביד והבורר (כד) פסולת מתוך האוכל אפי' בידו ולאלתר חייב:

הטוחן (כה) כל השוחק תבלין וסמנין במכתשת ה"ז טוחן וחייב ותולדתן א"ר (כו) פפא האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן פי' שמחתך ירק תלוש וכן האי מאן דסלית סילתי חייב משום טוחן פי' שמנסר עצים ליהנו' בנסורת שלהן וכתב רבי יוסף בשם רבי' שמואל שמותר לפרר לחם שמאחר שנטחן כבר לא מצינו טוחן אחר טוחן כתב הרב רמב"ם [הל"ש פכ"א הל"כ] הצריך לדוק פלפלין וכיוצא בהן ליתן לתוך המאכל בשבת ה"ז כותש ביד הסכין ובקערה אבל במכתשת חייב מפני שהוא טוחן וכן פירש רבי' יצחק בשבת [דף קמ"א]:

הלש (כז) תולדה שאסור ליתן מים לצורך פרה או תרנגולין בסובין כר' דאסר בשבת [דף קנ"ה] וסתם מתני' [דף י"ז] אין שורין דיו וסמנין כוותיה ואם נתן המים מבעוד יום מותר בשבת להוליך המקל פעם אחת שתי ופעם אחת ערב כדי שיהיו המורסן והמים מעורבין יחד ואמר ר' יהודא מנערן בכלי פי' ינענע הכלי היטב כדי שיתערבו יחד כדאיתא בשבת [דף קנ"ו] וחרדל שלשו מע"ש וכן שום שכתשו ורסקו מבעוד יום מבחול אמרי' בשבת [דף ק"מ] למחר ממחו ביד או בכלי פי' יערב בהן באצבעו או בכלי ונותן לתוכו דבש

ובלבד שלא יטרף הדבש בכף לתוך החרדל וצריך לומר הא דשרי לערב המשקה בחרדל או בשום בשבת היינו דווקא כשנתן המשקה מבעוד יום אבל בשבת אסור לתת מים או יין בחרדל או בשום שנשחקו מאתמול כדאיתא בירו' דשבת [פ"ז] האי מאן דשחיק תומא כד מפרק ברישיה חייב משום דש דמבחר בקליפות חייב משום בורר כד שחיק במדוכתא חייב משום טוחן דיהיב משקין חייב משום לש ומההיא דירוש' אין לאסור לקלוף שומים ובצלים לאכול לאלתר דההוא דירוש' לא מיירי בקולף לאכול לאלתר ולכן אסור כמו שפי' רבינו חננאל למעלה וחייב משום דש דקאמר בירושלמי נראה לי דמיירי בשוחקו עם קליפתו שדומה לדש בתבואה אבל שוחק שום קלוף הוי טוחן גמור:

האופה (כח) אמרי' בפ' כלל גדול דה"ה מבשל ומפני שהתחיל בסדר פת נקט אופה תנן בפרק כירה (שבת דף מ"ב) האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין מפני שהוא כלי ראשון אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי וגרסינן [שם איכא דאמר סבר רב יוסף למימר מלח הרי הוא כתבלין דבכלי ראשון מיהא בשלה אמר ליה אביי תני ר' חייא דמלח אינו כתבלין דבכלי ראשון נמי לא בשלה והיינו דרב נחמן דאמר צריכא מילחא בישולא כבישרא דתורא וזה הלשון נראה עיקר שאינו חולק על רב נחמן ולא כלשון אחר שחולק יותר מדאי על רב נחמן שאומר שמלח אפי' בכלי שני נמי בשלה כל זמן שהיד סולדת בו והמחמיר תבא עליו ברכה, גרסינן בירושלמי [פ"ג הלכה ה'] מהו ליתן תבלין מלמטה ולערות עליו מלמעלה רבי יונה אומר אסור עירוי בבלי ראשון חיילה רבי יונה מן הדא וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר אין לי אלא שמבשל בו עירה לתוכו רותח מניין ת"ל אשר תבושל בו מכל מקום התיבון תמן כלי חרש בולע תבלין אין מתבשלין והתני אף בכלי נחשת כן אית לך למימר כלי נחשת בולע בתמיה וכן הלכה ואף על פי דקיימא לן כשמואל דאית ליה בפסחים [דף ע"ו] דתתאה גבר מכל מקום מודי שמואל בערוי דמבשל כדי קליפה לכל הפחות הילכך אם עירו מים רותחים מכלי ראשון על התרנגולת קודם שנמלחה אסור בה כדי קליפה שבישל בה דמה, אמנם אם הנוצה שוכבת באותו עניין בשעת העירוי שהנוצה מהלכת למטה מותרת לגמרי לפי שהנוצה מפסקת בין המים לבשר יותר מכדי קליפה ולכתחלה אין למלוג התרנגולת כי אם בכלי שני, כתב מורי שמעינן מן הירושלמי שאמרנו דדווקא על ידי עירוי שמבשל דבר חי כשמערין עליו בולע גם הכלי מה שמערין לתוכו אבל דבר המונח בכלי שני כבר אינו בולע שאין כח בכלי שני לעניין בליעה יתר מלענין בישול ומטעם זה אומר רבינו יצחק כשנמלגו תרנגולין הרבה בכלי אחת ונמצא אחת מהן טריפה שמעשים בכל יום שמתירין האחרות וכן הלכה ומה שנהגו לרחוץ צואר התרנגולת אחר שחיטה הוא

מפני שפעמים נותנין אותו מים על האש להרתיח אחר המילוג ואם היה ממשות הדם בעין ורוחצות בו קערות אחר כך נמצא שהיה בו דם בכלי ראשון, דיני ענייני הטמנה מוכיחות ההלכות כי מותר לתת קדירה מע"ש על פיטפוט שקורין טרפיי"ד בלע"ז אע"פ שיש אש תחתיו ושוהה הקדירה שם בשבת כדאמרי' בפרק כירה (שבת בדף ל"ו) שאם התבשיל כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו על גבי כירה אע"פ שאינה גרופה וקטומה כחנניא הואיל וסתם מתניתין כוותיה כדאמר רבא לשם ובתנור שהבלו גדול אסור. ואפילו תבשיל שמצטמק ויפה לו ומשביח להשהות הרבה על האש מותר בכירה ברבי יוחנן וכן פוסק רבינו חננאל אבל צריך ליתנו מבעוד יום כדי שיוכל להתחמם קודם חשיכה אם היה צונן והא דתנן לא יתן עד שיגרוף ומפרש בגמ' לא יחזיר ואפילו מערב שבת התם מיירי בשעה שלא היה יכול להתחמם קודם חשיכה אם היה צונן אבל לסמיך הקדרה אצל האש מותר אפילו סמוך לחשיכה ממש אבל לא נתבשל המאכל כמאכל בן דרוסאי אסור להשהותו ע"ג כירה ואפילו מבעוד יום אם אינה גרופה מגחלים או אינו קטומה ואם שכח ושהה אסור בשבת לאוכלה ולא דמי למבשל בשבת [בדף ל"ח] דקיימא לן בשוגג יאכל דהתם ליכא לאערומי שלא נחשדו ישראל לבשל במזיד, תבשיל חי שלא בישל כלל או שבישל כל צרכו אם השליך לתוכו אבר חי סמוך לבין השמשות נעשה הכל כתבשיל חי ומותר לשהותו על גבי כירה בשבת שאינה גרופה ואינו קטומה ואף בתנור שיש לו הבל יותר מותר ופירש רש"י הטעם שהרי ודאי לא על דעת לאוכלה הלילה הניחה שם ולצורך מחר לא יבא לחתות שהרי יש לה שהות לבשל כל הלילה, ובחופה רגילין ליתן היורה מערב שבת על הפיטפוט שקורין טרפיי"ד והאש בוערת ומכסין היורה בנסרים ועבדי העכו"ם מחממין אותה בשבת אם לא נתקררה כל כך שלא היתה ראויה לאכילה דוגמת טעם מאכל בן דרוסאי קודם שחממו אותם העכו"ם א"כ אין חששא בחימום ושריא לאכול, ואע"פ שמותר להשהות הקדירה על גבי בירה שיש בה גחלים בוערות מכל מקום אם עושה הטמנה כמו שרגילין לעשות אם כן גילה בדעתו שלא תתקרר ומקפיד בכך אסור שהרי תנן [שם ד' מ"ז] אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפי' מבעוד יום ואפי' על גבי מלח סיד וגפת שהוא פסולת זתים [*] בשבת דף ל"ד ועיין בתו' דר"פ במה טומנין שמחלקין בין השהאה להטמנה ובפי' המשניות להרמב"ם ר"פ במה טומנין תמצא טעם דגזרינן גזיר' לגזירה בשכולה חדא גזירה.] גזירה שמא יטמין ברמץ ועל ידי כן שמא יחתה בגחלים ואפילו הקדירה מבושלת כל צרכה דהא בסתם קדירות שרגילין להטמין מיירי מתני' וסתם קדירות בין השמשות רותחות הן ומבושלות בל צורכן ומה שנותנין הקדירה על המקום שהוא חם מאד בשעה שטומנין

אותה ופעמים נותנין אותה בגומא שחממוה היטב אין כאן איסור אף על פי שמוסיף הבל [הסוגיא בתוס' בד"ה דזתים ושם תמצא היתר להטמנה שלנו בדף מ"ח] דלא אסרי להטמין בדבר המוסיף הבל גזירה שמא יטמין ברמץ אלא בדבר הדומה לרמץ שמטלטל ואסור לתת גחלים בוערות תחת הקדירה שמטמין אע"פ שאין גחלים סביבה כדאמר שם קופה שטמן בה אסור להניח הקופה על הגפת ואם מצא למחר קצת גחלים בוערות עם הדשן שטמן בו הקדירה אין בכך כלום כיון שעיקר הטמנתה היתה מדבר היתר ולהכי לא דמי למעשה דאנשי טבריא ולשוכח קדירה על גבי בירה בשבת דאסור דעיקר הדבר נעשה באיסור ופירות חיות מותר להטמין אפי' סמוך לחשיכה כיון שנאכלות כמות שהן חיות אמנם משחשיכה אסור להטמינם ולא להוסיף כיסוי עליהם אפי' על קדירה שאינה מבושלת כל צרכה אעפ"י שהתבשיל כמאכל בן דרוסאי דבתוס' כיסוי בשבת הוי ליה מבשל בשבת וכ"ש שאסור לתת התפוחים אצל האש בשבת לצלותן ולא חמים משחשיכה אלא כדי להפיג צינתן [בדף נ"א] אע"פ שאמרו אין טומנין משחשיכה אבל אם בא להוסיף מוסיף כיצד רשבג"א נוטל הסדינן ומניח הגלופקרין נוטל הגלופקרין ומניח הסדינין ובן היה ארשב"ג קולא אחרת בהטמנה כו' נר' לר"י '[בתו' שם] דלא גרסי' כיצד דתנא קמא לא שרי אלא להוסיף ולא להחליף רי שמעון בן גמליאל מתיר להחליף שאם בא לפרש דברי ת"ק באיזה ענין מתיר להוסיף והלא בשנוטל הגלופקרין ומניח הסדינין אינו אלא פוחת אלא ודאי חולקין הם והלכה כחכמים, ואם לא הטמין מבעוד יום אסור להטמין משתחשך אע"פ שהקדירה מבושלת כל צרכה והיכא דאטמין בהיתר מבעוד יום מותר ליקח מן התבשיל משתחשך ולחזור ולכסותו כדתנן [שם] נתגלה פי' משתחשך מותר לכסותו ותניא נוטל הסדינין ומניח הגלופקרין אבל נתגלח מבעוד יום אסור לכסותו משתחשך דדמי לתחלת הטמנה ולהכי נקט לשון נתגלה בדיעבד לדקדק דווקא נתגלה משתחשך אבל נתגלה מבעוד יום אסור לכסותו ורבי שמשון כתב בשם רבי' יצחק דאפי' נתגלה מבעוד יום מותר לכסותו משחשיכה כדמשמע הלשון ובלבד שלא יגלהו מבעוד יום, לדעת שלא לכסותו עד שתחשך אמנם ראיתי בירושלמי [פרק במה טומנין] נתגלה מבעוד יום מכסהו מבעוד יום נתגלה משתחשך יכסהו משתחשך תניא בחולין [דף ט"ו] ובכמה מקומות [בגיטין דף נ"ג ובכתובות דף ל"ד] המבשל בשבת בשוגג יאכל פי' אפי' הוא עצמו ואפי' בו ביום כדמוכח [בשבת דף ל"ח] במזיד לא יאכל דברי ר"מ פי' לא יאכל הוא ולא אחרים אבל למוצאי שבת יאכל אפי' הוא עצמו בכדי שיעשו ר' יהודא אומר בשוגג יאכל למוצאי שבת פי' שוגג דרבי יהודא כמזיד דר' מאיר וכן מוכיח [בחולין דף ט"ו] דבעי לאוקמי מתניתין דהשוחט בשבת וביום הכיפורים

שחיטתו כשירה ואסורה באכילה ליומה במזיד ורבי מאיר אומר בשוגג ורבי יהודא במזיד לא יאכל עולמית פירוש הוא לא יאכל אבל אחרים אוכלים שאם היה אסור אף לאחרים מה בין מזיד דר"י למזיד דר' יוחנן הסנדל' דאסר לכו"ע ומסקינן כי מורי להו רב לתלמידיו מורי להו כר' מאיר וכי דריש בפירקיה פסיק כרבי יהודא משום ע"ה הלכך כר"י נדרוש אנן אף על גב דקיימא לן כרבי מאיר ותנן נמי סתם משנה בתרומות המבשל בשבת בשוגג יאכל גרסי' בירושלמי דכירה לא תמלא אשה קרירה עסיות ותורמוסין ותתנם לתוך התנור ע"ש עם חשיכה ואם נתנה למוצאי שבת אסורים בכדי שיעשו אמר רבי יוסי בשוגג ורבי יהודא כו' מכאן שימתין בכדי שיעשו כדי שלא יהא נהנה ממלאכת שבת, בסוף פרק קמא דשבת מוכיח שמותר לתת סמוך לחשיכה שפוד של בשר או עוף אם הוא מנותח לנתחי' בתוך התנור ופיו מכוסה אף על פי שיש אש כתוך התנור ואע"פ שאינו כמאכל בן דרוסאי כרב אשי דשרי גדי בשיל ולא בשיל בין שריק בין לא שריק ומוקמינן לה [דף כ'] במנותח אבל עוף או טלה שלם אסור עד שיהא כמאכל בן דרוסאי דפסח דווקא שרי התם משום דבני חבורה זריזין הן אבל חוץ לתנור סמוך לאש אסור אף במנותח אלא אם כן הוא כמאכל בן דרוסאי קודם בדתנן [בדף י"ט] אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מכעוד יום ואמרי' עלה [בדף כ] וכמה כדי שיצולו כמאכל בן דרוסאי ומוקי לה [בדף י"ח] בבישרא אגומרי פירוש חוץ לתנור סמוך לגחלים ולצורך לאכול בלילה, תנן [בדף י"ט] אין נותנין פת לתנור עם חשיכה ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פניה רבי אליעזר אומר כדי שיקרמו פנים המדובקי' לתנור ולהקל אתא כדמוכח בירושלמי [*] פ"ק הלכ' י' ובתו' בשבת דף כ' מביאו ורש"י פי' שם להיפך, ובתו' מנחות דף נ"ז ע"ב ד"ה ושמעינן מפ' איזו קרוי הקרמת פנים:] דקאמר מודי רבי אליעזר בלחם הפנים כו' הילכך עוגה או פשיטיד"א או פלאד"ן יתנו סמוך לחשיכ' על מקום חם כדי לאפות בעת שיקרמו את פני העיסה תחתון ועליון ומה שבתוכ' כמאכל בן דרוסאי קודם השבת. מוכיח בפרק כירה (שבת דף מ') דיין ומים ושמן מותר לפשר בבלי שני כדאמר רבי לרב יצחק בר אבדימי הנח בכלי שני ותן אבל בכלי ראשון אסור לפשר גזירה פן יבשל וגם לתת כנגדה מדורה אסור לפשר אבל כדי להפיג צינתו מותר. כיון שאין דעתו להשהותו רק זמן מועט עוד מוכיח שם במעשה דאנשי טבריא שאסור לרחוץ כל גופו בחמין בשבת ואפילו להשתטף פסקינן כרבי יהודא דאסר אפילו הוחמו מערב שבת ואפילו בקרקע שאין כל כך לגזור פן יבא לחמם בשבת עצמה אבל בחמי טבריא ודוגמתם בקרקע דווקא מותר כדתניא מרחץ שפקקו נקביו מע"ש כו' ואסרו רחיצה וגם אסרו זיעה בלא רחיצה והתירו חמי טבריא והוא הדין אם אינו נכנס בחמין אלא

רוחץ אבר אבר לבדו עד שירחץ כל גופו בעניין זה שאסור אבל פניו ידיו ורגליו מותר כשהוחמו מערב שבת ואפילו הוחמו בכלי ולא גזרינן פן יבא לחמם בשבת עצמה וכן אמר שמואל ותניא כוותיה חמין שהוחמו מע"ש למחר רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו אבל לא כל גופו אבר אבר ואין צריך לומר חמין שהוחמו ביום טוב מלשון זה משמע שראוי להחמיר בשהוחמו ביום טוב יותר אם כן שמא אף בהוחמו בקרקע נאסור מה שאנו מתירין בהוחמו בע"ש שמוכיח שם שאם החמין הן בקרקע מותר לשפוך מן המים על כל גופו אבר אבר דהיינו להשתטף ברבי שמעון דמתניתין כוותיה דשריא להשתטף בעניין זה בד"א בהוחמו מערב שבת אבל בהוחמו בשבת אסור אפילו ידיו לחודיה אפילו הן בקרקע אבל ביום טוב תנן [שם] ב"ש אומרים לא יחם אדם חמין לרגלו וב"ה מתירין אע"פ שיש דברי' בשיטה זו שיש מפרשין השמועה בעניין אחר כן תופשים כל רבותינו עיקר באשר בארנו. בשבת [דף ד] מסקינן שאם שכח והדביק פת בתנור בשבת ונזכר מותר לו לרדות קודם שתאפה ויבא לידי מלאכה גמורה שרדיית הפת אע"פ שהיא אינה מלאכה אסרו אותה חכמים שמא יבא לאפות כדתניא בפרק כל כתבי הקדש [דף קי"ז] המדביק פת בתנור מבעוד יום וקדש עליו היום מציל ממנה מזון שלש סעודות ואומר לאחרים באו והצילו לכם ואע"פ שאינה מלאכה כשהוא מציל לא ירדה במרדה אלא בסכין כדי לשנות פסק הר"ר אליעזר אע"פ שאין בישול אחר בישול כדתנן בפרק חבית שנשברה [דף קמ"ה] כל שבא בחמין מלפני השבת מדיחין אותו בחמין בשבת פירוש בחמין בכלי ראשון שנתכשל כל צרכו מכל מקום יש בישול אחר אפוי וצלי דקיימא לן כרבי יוסי דאמר [בפרק כל שעה דף מ"א] יוצאין בפסח במצות רקיקי שרוי אבל לא במבושל אחר אפיי' אע"ג שלא נמוח שהבישול שאחר כן מבטל האפייה ורבי מאיר ורבי יוסי הלכה ברבי יוסי וכן פסק בה"ג כרבי יוסי הלכה יזהר אדם שלא יתן פת אפוייה אף בכלי שני בשבת במקום שהוא סולדת בו וגם מצלי יזהר אדם ובשר או דג מבושל לא יתן אצל האש כחום גדול שהיד סולדת בו ואם עשה חילל את השבת וחוששני לו מסקילה וחטאת עכ"ל, ומכלי שני שכתב הרב דומה שתופס עיקר דיש דברים שמתבשלין אף בכלי שני כדאמר לעיל דמלח בכלי שני נמי בשלה ואין אנו בקיאין בדברים הקלים להתבשל וראוי להחמיר בכולן ובירושלמי דמעשרות [פרק קמא סוף הלכה ד'] גרסינן מה בין כלי ראשון לכלי שני אמר רבי בון בכלי ראשון אין היד שולטת בכלי שני היד שולטת אמר רבי יונה אף בכלי שני אין היד שולטת אלא עשו הרחקה לכלי ראשון ולא עשו הרחקה לכלי שני אמרינן בפרק כירה (שבת דף מ"א) המיחם שפינהו ויש בו מים המים לא יתן לתוכו מים מועטים כדי שיחמו אבל נותן לתוכו מים מרובין כדי להפשירם:

הגוזז (כט) עיקרו של גוזז הוא שגוזז צמר או שער מעל (ל) הבהמה חיה ותולדה (לא) דאורייתא הוא דאמר ריש לקיש בפרק כלל גדול (שבת דף ע"ד) התולש כנף חייב משום גוזז מפני שדרך כנף בתלישה והקוטמו חייב משום מחתך והמורטו חייב משום ממחק ובפרק הלוקח בהמה (בכורות דף כ"ה) מסקינן דשוחט בהמה בי"ט עושה מקום לקופיץ מכאן ומכאן ותולש את השער ובלבד שלא יזיזנו ממקומו ובעוף (לב) לא יתלוש מפני שהוא דרכו ובתולדה דרבנן דתנן בפרק שואל (שבת דף קמ"ט) אין רואין במראה של מתכת בשבת ומפרש התם מפני שאדם עשוי להסיר בה נימין המדולדלות שאינן שוות לשאר שערות עוד יש תולדה דאורייתא ותולדה דרבנן בפרק המצניע (שבת דף צ"ד) דאמר התם הנוטל מלא פי הזוג בשבת שהם שתי שערות חייב משום גוזז רבי אליעזר אומר אחת ומודים חכמים לרבי אליעזר במלקט לבנות מתוך שחורות שאפילו אחת חייב ודבר זה אפילו בחול אסור משום לא ילבש גבר וגומ' ותנן [שם] התולש צפורניו בידו או בשיניו וכן שערו ושפמו וזקנו רבי אליעזר מחייב חטאת וחכמים אוסרין משום שבות תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר צפורן שפירשה רובה וציצין שפרשו רובן ביד מותר בכלי פטור אבל אסור וביד מותר לא אמרן אלא שפרשו כלפי מעלה ומצערות אותו ונחלקו רבינו שלמה ורבינו יעקב בפירוש דכלפי מעלה אם לצד הגוף אם לצד החוץ לא פירשו רובן ביד פטור אבל אסור בכלי חייב חטאת:

המלבן (לג) תולדה דאורייתא למלבן אמרי' בזבחים אמר רבא זרק סודר למים חייב חטאת ומפרש (לד) טעמא דשריי' בגד זהו כיבוסו וליבונו כשיש שם טינוף ומכאן פוסק בהלכות גדולות אם נפל יין על בגד בשבת שאסור להשליך עליו מים ודיני סחיטה מפורשין במלאכת דש שיש סחיטה שהיא תולדת ליבון ויש שהיא תולדת דש, תולדה דרבנן תנן בפרק חבית שנשברה [דף קמ"ו] מי שנשרו כליו במים מהלך בהן ואינו חושש ובפרק משילין (ביצה דף ל"ה) מוכיח שפירוש מי שנשרו לשון נשירה ונפילה הגיע לחצר החיצונה שוטחם בחמה אבל לא כנגד העם ותני עלה רבי אליעזר ורבי שמעון אוסרין לשוטחן בחמה אפילו שלא כנגד העם סברי לה כרב דאמר כל דבר שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור והלכה כרב דסתמא תלמודא הכי אית ליה במסכת ע"ז [דף י"ב] גבי מעות שנפלו לפני ע"ז לא ישחה ויטלם מפני שנראה כמשתחוה לע"ז ואם אינו נראה מותר ומדקדק שם מאי אינו נראה אילימא דלא מיתחזי לעלמא והאמר רב כל דבר שאסרו חכמים וכו' וכן פסק רב אלפס ואמרינן בפרק תולין טיט שעל בגדו מכסכסו מבפנים ולא מבחוץ ומותר לגוררו בצפורן עוד אמרינן התם [בדף קמ"א] טיט שעל גבי רגלו מקנחו בקורה וכו' בפרק חבית אמרינן עוד המנער (לה)

טליתו בשבת חייב חטאת ואוקמא בחדתי ואוכמי דקפיד עלייהו דהוי כמלבן פירש רבי' שלמה יצחקי ורבי' חננאל מפני האבק ורבינו יצחק קבל מרבי' יעקב שמנערו מפני מים או גשמים שנפלו על טליתו שבעניין זה מדברת משנתינו ודומה יותר תיקון מנעירה לצורך אבק בזבחי' [דף צ"ד] אמרינן שכשוך מותר במנעל כיבום אסור ותנן בשבת [דף קמ"ב] כר שיש עליה לשלשת יקנחנה בסמרטוט ואם הוא של עור נותן עליו מים עד שתכלה:

המנפץ (לו) בין במנפץ בין במלבן אין חילוק בין צמר ופשתן לדברים אחרים בד"א בפשתן שאין בו גבעולין אבל (לז) יש בו גבעולין הרי הוא תולדת דש תולדה דאורייתא דאמרינן בירושלמי [פרק כלל גדול דף י' עמוד ג'] ההין דנפיץ סיב או גמי או הוצין חייב משום מנפץ ההין כמו מי שמנפץ ומזה למדנו שהמנפץ את הגידין עד שיעשו כצמר כדי לטוות אותן הרי זה תולדת מנפץ וחייב:

הצובע (לח) מסקינן בפרק כלל גדול (שבת דף ע"ה) לרב דשוחט חייב משום נטילת נשמה ומשום צובע כדאמרי' התם שרצונו שיהא נצבע בית השחיטה בדם כדי שיראו בני אדם שנשחטה מחדש ויקחו ממנו וגרסינן בתוספתא [פרק ט' דשבת] מניין למאדים שהוא חייב שנאמר עורות אלים מאדמים וגרסינן בירושלמי [פ"ז הלכה ב'] מה צביעה היתה במשכן שהיו משרבטין בשרביט בעורות האלים והדם נצרר שם ונצבע וגרסינן בירושלמי [שם] הפוקסת חייבת משום צובע פירוש כמין בצק מדבקת בפנים וכשנוטלתו מאדים וגרסינן נמי בפרק המצניע אשה (לט) לא תעביר שרק על פניה מפני שצובעת בכל (מ) אלה לא מצינו חיוב אלא כשאדם חפץ באותה צביעה:

הטווה (מא) אורך ד' טפחים [* כך הוא במיימוני פרק ט' דשבת ובסמ"ק מצוה ר"פ אכן סוגית הגמ' ומשנה דפ' האורג (שבת דף ק"ה) וק"ו לא משמע כן דנותן שיעור לאריגה בסיט ולטוייה בסיט כפול ואח"כ כתב בעל הספר עצמו דשיעור לאריגה אורך ב' אצבעו' ולפי זה הי' שיעור טוייה אורך ד' אצבעות ולא ד' טפחים וצ"ע:] מכל דבר הנטווה חייב, המיסך (מב) אור"דיר בלע"ז, ועושה (מג) שתי בתי נירי' פיר' לי"צש בלעז, והאורג (מד) שני חוטים הוא הדין קולע שני נימין ושיעור (מה) האריגה והקליעה על אורך שתי אצבעות:

והפוצע (מו) שני חוטין פירוש מנתק שני חוטין לשם צורך אריגה ובספרי ארץ ישמעאל וספרד גורסי' הבוצע בבי"ת ופי' רבינו משה [בפ' ט' הל' י'] בוצע מפריש השתי מעל הערב או הערב מעל השתי לצורך האריגה תולדה (מז) דאורייתא גרסינן בפ' כלל גדול

(שבת דף ע"ד) אמר אביי האי מאן דעביד חלתא פיר' כוורת חייב משום אחת עשרה חטאות ושלש מהן מיסך ועושה שתי בתי נירין ואורג:
והקושר (מח) והמתיר אומר שם [בדף ע"ד] שכן ציידי חלזון קושרין הרשת ומתירין גרסינן בפ' אלו קשרים (שבת דף קי"ב) גבי היתר רצועות מנעל הא דתניא חייב חטאת בדאושכפי פי' דרצען שתוחב ראש הרצועה במנעל דרך הנקב וקושרה בפני' שלא תצא והא דתניא פטור אבל אסור בדרבנן פי' תלמיד חכם שהרצועה שכורך סביב רגלו אינה כרוכה בחוזק ואינה מהודקת יפה ושומט' ולפעמים נועלו עם הרצועות הכרוכות סביב מנעלו בלא התרת קשר והא דתניא אידך מותר לכתחילה בדבני מהוזאי פי' שקושרין הרצועות סביב מנעלו ורגלו בדוחק וצריך להתירו בכל ערבית כך פירש רבינו שלמה ור"י (מט) מפרש שמנעל של תלמידי חכמים כורכין אותם בדוחק וקושרין ואין חולצין מנעליהן מרגליהם אלא בליל שבת לפי שלומדי' ככל הלילות של חול ושוכבי' מעט במלבושיהם הלכך פטור אבל אסור ולפי זה אסור לקשור שני ראשי האבנט ברצועות בתוך המכנסיים בשבת כי אם בעניבה וטוב לעשות בראש האבנט כמו שעושין לחגורות בעין בוקל"א בלעז או של ברזל או של שאר מתכת ומוכיח (נ) בשבת [דף קי"א] שכל קשר שחייבין על קישורו כך חייבין על היתירו וכל קשר שפטור אבל אסור כך היתירו וכל קשר שמותר לקושרו כך מותר להתירו גרסי' בירושלמי דאלו קשרים נשמטו רצועות המנעל מותר להחזיר הרצועות למקומן ובלבד שלא יקשור, חבל דלי שנפסק לא יהא קושרו אלא עונבו כרבנן דסתמא דתלמודא פריך בעירובין [דף צ"ו] גבי תפילין שאין מקושרות ולענביה מיענב':
התופר (נא) שני תפירות, אמר ר' יוחנן והוא שקשר שני ראשי החוט מכאן ומכאן כדי שתעמוד התפירה ולא תשמט אבל אם תפר יותר על שתי תפירות אע"פ שלא קשר חייב שהרי מתקיימת התפירה ואמר מר זוטרא בר טוביה המותח (נב) חוט של תפירה בשבת חייב חטאת פי' שנתרווחה התפירה ונתרווחו הנקבים והוא מותח החוט להדק את התפירה חייב מדקדק (נג) הרב רבי אליעזר ממיץ למה אין תופר שתי תפירות חייב גם משום קושר שהרי אין מתחייב אלא אם כן קשרן ופוסק מכאן שאין נקרא קשר של קיימא אלא אם כן עשה קשר על גבי קשר אמנם יש קשרים שמתקיימין בקשר אחר כגון שקושר חבל אחד בראש ואינו קושר שני ראשיו וכיוצא בזה ודאי נחשב קשר של קיימא אף בקשר אחד:
הקורע (נד) על מנת לתפור שתי תפירות שכן יריעה שנפל בה דרנה פירוש תולע קורעים אותה ותופרים אותה אבל קורע להפסידה פטור מפני שהוא מקלקל ואמרינן בשבת

[דף ק"ה] הקורע (נה) בחמתו או על מתו הואיל וחמתו שוככת בדבר זה הוי במתקן וחייב לר' יהודא שאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה אבל ר"י פוסק לפני' כר' שמעון [לקמן במלאכ' הצד מביאו]:

הצד (נו) מוכחת (נו) ההלכה [בדף ק"ו] שעיקר חיוב צידה הוא בדבר שדרך מינו לצוד אותו כגון חיה ועוף ודגים והוא שיצוד אותו למקום שאינו מחוסר צידה כגון שרדף אחרי הנצוד עד שיכנסו למקום צר שיכול ליטלו בשחייה אחת הצד (נח) את הישן ואת הסומא חייב הצד צבי זקן או חגר או חולה או קטן פטור הצד חיה או עוף שברשותו כגון אווזין ותרנגולים ויוני עליה פטור [שם בדף ק"ז] הצד פרעוש ר' יהושע פוטר הואיל ואין במינו ניצוד ואע"פ שר' אליעזר מחייב הלכה כר' יהושע וכל אלה שהוא פטור מ"מ אסור מדרבנן ואסור לצוד פרעוש בשעה שקופצת מכאן לכאן אבל בשעה שעוקצת מותר ליקח אותה ולהשליכה דדבר שאין בו אלא איסורא דרבנן במקום צערא לא גזרו. גרסינן כשבת [דף ק"ז] אמר (נט) שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור לבר מהני תלת דפטור ומותר חד הא דתנן צבי שנכנס לבית וישב הראשון על הפתח ומלאהו ובא השני וישב בצידו אע"פ שעמד הראשון והלך לו הראשון חייב והשני פטור וזה הפטור פי' פטור ומותר כדמסיים בסיפא הא למה זה דומה לנועל ביתו לשומרו ונמצא צבי שמור בתוכו ואידך דתנן במס' עדיות [דף ב'] המפיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב ואם להוציא ממנה לחה פטור ומנלן דפטור ומותר דתנן בשבת [דף קכ"ב] שמטלטלין מחט של יד ליטול בה את הקוץ ופריך וניחוש דילמא חביל ביה ומקלקל בחבורה [*) בפרק הנחנקי תמצא כל הסוגיא דף פ"ד ופ"ה ועיין בתוס' פרק האורג שם ותמצא מבואר יותר:] חייב ומתרץ דאפי' חביל ביה הויא מלאכה שאינה צריכה לגופה ופטר עליה ר' שמעון ואין כאן אלא איסורא דרבנן ובמקום צערא לא גזרו ואפילו לרבי יהודא דאמר מלאכה שאינה צריכא לגופה חייב עליה קסבר מקלקל בחבורה פטור ואין כאן אלא איסורא דרבנן ובמקום צערא לא גזור מכאן מביא רבינו יצחק ראייה [תוס' פ"ק דכתובות בד"ה האי דף ו'] דפסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור שהרי במתכוין להוציא לחה היה אסור מדרבנן אי לאו משום דבמקום צערא לא גזרו אע"פ שלעניין הפה הוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה דאי ניחא בפה כי לא מכוין נמי חייב ואידך דתנן [בעדיות דף ב'] הצד נחש בשבת אם מתעסק בו שלא ישכנו פטור ומנלן דפטור ומותר דתנן [שבת דף קכ"א] כופין קערה של חרס על הנר בשביל שלא תאחוז בקורה ועל צואת קטן ועל עקרב שלא תשוך, בריש שמנה שרצים מוכיח דהנך דפטורין ומותרין היינו אליבא דר' שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ושמואל אליביה מיירי אבל שמואל גופיה

סבירא ליה בזבחים [דף צ"ב] כר' יהודא דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייבין עליה ופוסק רבינו יצחק דכרבי שמעון קיימא לן דהא רבא דהוה בתראה סבירא ליה בפרק נוטל (שבת דף קמ"א) כוותיה, תנן [דף ק"ו] שמונה שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהן חייב פי' אע"פ שלא יצא מהן דם אלא נצרר דסופו לצאת ושאר שקצים שאין להם עור החובל בהן פטור פי' עד שיצא מהם דם דודאי אין סופו לצאת דכיון שאין להם עור מי מעכבו והצדן לצורך חייב שלא לצורך פטור וברישא לא הוצרך לפרש לצורך שמאחר שיש להם עור סתם צידתן לצורך:

השוחט (ס) פירש שמואל [בשבת דף ע"ה] שוחט משום מאי מחייב משום נטילת נשמה שהיתה דאין עיבוד באוכלין ומ"מ (סט) מצינו איסור מליחת באוכלים מדרבנן שלא לעשות כמעשה חול כדאמרי' בשבת [דף ק"ח] דביצה לאביי מותר למלוח אבל צנון אסור למלוח כדי לשהו' בתוך המלח יותר מחתיכה אח' אבל לטבול פעם אח' במלה שרי כרב נחמן וכתב רבי' שמשון שיש ליזהר שלא למלוח בשבת פולין ועדשים שנתבשלו הרבה יחד עם קליפתן וגרסי' [שם] אין עושין מי מלח מרובין לתת בתוך הכבשים אבל עושים מי מלח מועטים ואוכל בהן פתו ונותן לתוך התבשיל ואע"פ שר' יוסי חולק ואומר מסקינן בעירובין [דף י"ד] דאין הלכה כר' יוסי בהילמי הוא מה שאמרנו הלכך מותר לעשות מי מלח מועטין לערב מים עם מלח יחד ולשפוך על נתחי עוף צלוי ואפי' ר' יוסי שרי התם כשנותן שמן לכתחלה לתוך המים או לתוך המלח הלכך אפי' לר' יוסי אם מפזר מלח על נתחי העוף ואח"כ נותן עליהן מים או יין ומנענע יחד מותר ושמנונית העוף ולחלוחיתו ממתק כח המלח ובליל פסח שחל להיות בשבת מותר לערב חומץ ומלח או יין ומלח בשבת כדי לעשות בו טיבול ראשון כרבנן דשרו מי מלח מועטין אבל בחרוסת אומר ר' יעקב ורבי' יצחק שאינו נזכר במשנה עד טיבול שני ושם הוא עיקר עם המרור כדאיתא בפסחים [דף קי"ד] וקודם המצות אין למלאות כריסו ממנו, גרסי' בביצה [דף י"א] לגבי יו"ט אומר שמואל מולח אדם כמה חתיכות בשר אע"פ שאינו צריך אלא לחתיכה אח' רב אדא מערי' ומלח להו גרמי גרמי, ותולדה דרבנן לעיבוד עור כדתנא בביצה [שם] אין נותנין העור לפני הדורסן וב"ה מתירי' ומפרש שם שאפי' ב"ה אין מתירין אלא כדי שלא יבא להמנע משמחת י"ט מלשחוט בהמות ואם לא היה כן אסו' מפני שדומ' דריסת העור לעיבוד וכתב רבי' משה [פ"א] שהעושה כן בשבת הוה תולדה דאורייתא למעבד וחייב:

הממחקו (ע) תולדה דאורייתא א"ר יוסי בר' חנינא [בד' ע"ה ועיין שם בתוספות] השף את העור בין העמודים בשבת חייב משום ממחק ופי' בירושלמי[שבת פ"ו] שזו המחיקה

היתה במשכן ואריב"ל הממרח רטיי' בשבת חייב משום ממחק גרסי' בשבת [דף קמ"ו] לא יתן שעוה בנקב המגופה מפני שהוא ממרח:

המחתכו (עא) המחתך מן העור כדי (עב) לעשות קמיע חייב וכל דבר שאדם מחתך ומקפיד על מדתו נקרא' מלאכ' מחתך כדאמר (עג) בשב' [דף ע"ד] דהחותך כנף לצורך חייב משום מחתך ואמר אביי [שם] האי מאן דעביד חלתא היא כוורת חייב י"א הטאות וא' מהן הוא מחתך קנים במדה, בפ' המביא מסקינן (עד) כי הנוטל קיס' של עץ מלפניו וקוטמו לחצות בו שיניו חייב וכל דבר שהוא ראוי למאכל בהמה כגון תבן ועשבים לחין והוצין וכיוצא בהן מותר לקטום אותם בשבת מפני שאין בחיתוכן שום תיקון ומותר לקטום עצי בשמים להריח בהן כדאמרי' התם דמפשח רבי יהודא אלוותה פי' אלוותה מקלות;

הכותב (עה) ב' אותיות,

והמוחק (עו) ע"מ לכתוב במקום המחק שתי אותיות חייב סתם (עז) כתיבה אינה אלא בקלף ובדיו תולדה דאוריי' דתנן [בשבת דף ק"ד] כתב בסם ובסיקרא וכל דבר המתקיים חייב תולדה דרבנן בשבת [שם] כתב במשקין ובמי פירות וכל דבר שאינו מתקיים פטור אבל אסור תניא בשבת [דף צ"ד] הכוחלת רבי אליעזר מחייב חטאת והכמים אוסרין משום שבות ואמרי' (עח) בגמרא דכוחלת היא תולדה דכותב תולדה דרבנן למוחק דתנן בפ' שואל (שבת דף קמ"ח) מונח אדם את ארחיו ואת פרפרותיו מפיו ולא מן הכתב מאי טעמא אמר רב ביבי גזירה שמא ימחוק ומסקינן אפי' בכותבו בכותל גבוה:

הבונה (עט) תנן הבונה כל שהוא חייב והקודח כל שהוא חייב ולמעלה במלאכת חורש הבאתי שהמשוו' פני קרקע בבית כגון שהשפיל תל או מילא חריץ הרי זה בונה וחייב וגרסינן התם [בדק"ב] עייל שופתא בקופינא דמרא פי' שהכניס עץ לחיות בית יד של קורדום בנקב הקורדום או בנקב המרא ה"ז תולדת בונה וכן כל כיוצא בזה וכן התוקע עץ בעץ כדאמרי' [שבת מ"ו] מטה של תרסיים לא יתקע ואם תקע חייב חטאת שיש בניין בכלים ודווקא במקום שצריך גבורה ואומנות יש בניין וסתירה בכלים אבל לא במקום שאין צריך גבורה ואומנות דהא תניא בשבת [דף קכ"ב] דלת של שידה תיבה ומגדל נוטלין ולא מחזירין גזירה שמא יתקע וכן מוכיח גבי החזרת תריסי' ומנורה של חליות שמתיר במס' ביצה [דף י"א] ובשבת [דף מ"ז] אמרי' שהיו עושים האמוראים מעשה כר' שמעון בן גמליאל דאמר אם היה רפוי מותר, המגבן את הגבינה ה"ז תולדת בונה כדאמרינן בשבת [דצ"ה] חולב חייב משום מפרק מחבץ חייב משום בורר מגבן חייב משום בונה ואינו חייב עד שיגבן כגרוגרת תולדה דרבנן דתנן בשבת [דף קל"ז]

שחכמים אומרים אין תולין את המשמרת בי"ט מפני שאין עושין אהל עראי בתחלה בי"ט וכ"ש בשבת אמרינן פ' המביא [דף ל"ב] אהל קבע אסרה תורה וגזרו חכמים על אהל עראי משום אוהל קבע בניין קבע אסרה תורה וגזרו רבנן על בניין עראי משום בנין קבע ובשבת [דף קל"ט] אמרי' פרוונקא אפלגא דכובא שרי כולא כובא אסיר פי' בגד שמכסה פי החבית לא יכסה בו את כולה מפני שנעשה אהל אבל מכסה בו את מקצת פיח ובשבת [דף קכ"ה] גרסי' דחכמים אומרין אין עושין אהל עראי בתחלה בי"ט אבל מוסיפים עליו אף בשבת וכל מקום שיש אהל טפח מע"ש או מעי"ט למחר פושטו ומרויחו יותר דלא הוי אוהל אלא תוספת ושרי והכי נמי אמרינן בעירובין [דף ק"ב] זילו כרובו בודיי היא מחצלת ושיירו בח טפח למחר פשטוה דמוסיף על אהל עראי הוא ושפיר דמי, מסקינן בשבת [דף ק"ד] נפל דופן שלישי של סוכה לא יעמיד בה כלים ולא יזקוף את המטה לפרוש עליה סדין לפי שאין עושין אהל עראי ודווקא דופן ג' שהוא מעיקר מחיצות המתירות את הסוכה אבל דופן רביעי שאינו מתיר הסוכה מותר לזקוף שם המטה לפרוש עליה סדין וגרסינן [בפ' כל גגות] שמואל ורב הוו יתבי בההוא חצר נפלה המחיצה המפסקת בין חצר לחצר אמר שמואל נגידו לי גלימא דקסבר דבלא שום מחיצה מטלטלין עד עיקר מחיצה דקסבר כיון שהותר למקצת שבת הותר לכולה הילכך אין מחיצה זו של גלימא באה להתיר אהדרינהו רב לאפיה דקסבר אם אין שם מחיצה אין מטלטלין בו אלא ד"א הילכך מחיצת הגלימא באה להתיר לטלטל ואסור לנטותה ובההיא עובדא הלכתא כשמואל דהא ק"ל שם [בדף צ"ג] דדיורין הבאין בשבת לא אסרי דהואיל והותרה מקצת שבת הותרה כולה וכן פסק רב אלפס [פרק כל גגות] הרי למדנו דכל מחיצה מן הצד שאינה צריכה להתיר שום דבר שמותר לנטותה בשבת ואמרי' נמי בשבת [דף קל"ח] ובערובין [דף ק"צ] וילון מותר לנטותו ומותר לפורקו בשבת וכן כילת חתנים שאין בגגה טפח ולא נחית מפוריא טפח מותר לנטותה ומותר לפורקה בפ' כל גגות (עירובין דף צ"ג) דרש מרימר גידוד חמשה ומחיצה חמשה מצטרפין ומסקינן שם שכן הלכה ולפיכך שתי חצירות זו למעלה מזו ויש בעליונה גידוד חמשה ומחיצה חמשה לא מיבעיא בתחתונה שמותר לטלטל בה הואיל ורואה פני עשרה שבזה אפי' רב חסדא שחולק [שם] על מרימר מודה אלא אף בעליונה מותר לטלטל בה גרסי' בעירובין [דף ק"א] ובגיטין [דף ל"ב] אמר רב יהודא ביעתא מדורתא פוריא קדרא חביתא מלמעלה למטה שרי מלמטה למעלה אסור פי' רבי' יעקב [בתו' שם דף ק"א] ביעתא שני סדרי בצים וסדרי בצים מלמעלה ומדורתא שני סדרי עצים וסדר עצים מלמעלה פוריא היא כעין קיקח"א בלעז היא מטה גדולה שמחיצותיה מגיעות עד לארץ ונוטי' באמצעה עור

גדולה וקושרין אותם בלולאות סביב סביב [בתו' פ' המביא ל"ב] וקידרא היא קדירה אחת על שתים חביתא חבית אחת על שתים שכל אלו דומים לבניין שמחיצותיהם מגיעות עד לארץ הלכך כשמתחיל מלמטה למעלה אסור [שם בתו' ד' ל"ג] ולא תימא דרב יהודה כרב סבירא ליה דקסבר כר' יהודא בשבת ובכתובות [דף ה'] דדבר שאין מתכוין אסור אלא אפי' לר' שמעון נמי אסור כיון שמתכוין לסדרם בעניין זה אבל לקבוע שלחן על סמיכותיו כיון שאין מחיצות מגיעות עד לארץ מותר בכל עניין מסקינן בשבת [דף קכ"ה] שפקק החלון בזמן שהוא מתוקן לכך אע"פ שאינו קשור ואינו תלוי מותר לפקק בו את החלון:

והסותר (פ) דווקא סותר ע"מ לבנות [עיין בשבת ובתוס' דף ל"א] אבל סותר ע"מ לקלקל פטור ויש סותר בכלים שמותר כדתנן בשבת [דק"מ ועיין שם בתו'] שובר אדם חבית לאכול ממנה גרוגרות וקאמר שמואל בביצה [דף ל"א] חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע וחותך אחד שבת וא' י"ט מכאן הורה הרב רבי אליעזר ממי"ץ שאם נאבדה מפתח של תיבה והוא צריך לפותחה לצורך שבת ישברנה לכתחלה ואין בדבר חשש איסור אבל רבי' שמשון כתב וזה לשונו אמר רבי דמההיא דבכל מערבין [דף ל"ד] יש ללמוד דדווקא בקשור בחבל מפקיע וחותך אבל פותח' של עץ ושל מתכת אסור לשבר ולהפקיע מדקשיא לן גבי נתן עירובו במגדל אמאי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר דפשיטא ליה שאין יכול להפקיע בפותחת וליטול העירוב אע"פ דסתם המגדל שבכל התלמוד הוא כלי כמו הצד צבי לבית וצפור למגדל וכמו ההיא דתחילת פ' כל הכלים (שבת דף קכ"ב) עד כאן דבריו:

המכבה (פא) והמבעיר תניא בביצה [דף כ"ב] הנותן (פב) שמן לנר חייב משום מבעיר והמסתפק ממנו חייב משום מכבה מסקינן (פג) בשבת [דף י"ב] שאסור לקרות לאור הנר בשבת אלא אם כן קורא אחר עמו ובמקום אחד יקראו שניהן אבל אסור לקרות בשני מקומות אפי' בספר אחד כל זה שמא יטה הנר ונמצא מבעיר שממשיך השמן לפי הפתילה ואמר רבה [שם] ואפילו הנר גבוה שתי קומות לא חלקו באיסור אמר רב הונא [שם] ובאור המדורה אפילו עשרה בני אדם ואפילו בענין אחד אסור לקרות שקל יותר לנענע לפידים וביום הכפורים שרגילין לומר סליחות ותפילות לאור הנר וקורא בספר יחידי התם אימת יום הכפורי' עליו ואימת ציבור עליו וגם צורך שעה להרבות תחנונים אבל ליל יו"ט שחל להיות בשבת אין החזן אומר מעריב ופיוט בתוך המחזור לאור הנר ביחידי שאינו כל כך צורך שעה לומר פיוט [שם] אמר רבה בר שמואל אבל מסדר הוא ראשי הפרשיות פירוש מריץ בפיו ראשי כל הפרשיות בספר יחידי לאור הנר ומתוך

שראש הפרשה שגור בפיו הוא נזכר בכולה וכן הדין בלילה ראשון של פסח שחל להיות בשבת וחפץ לומר האגדה לאור הנר אסור אלא צריך שיקרא אחר עמו בספרו ולעיין עמו מי שאינו יודע לקרות אינו מועיל ואם בעיוני כל ראש פרשה ופרשה יודע לגמור את כולה בעל פה טוב הדבר כדפרישית וכן מסקינן [בתוס' שם] שלא יפלה כליו לאור הנר [שם] וגם להבחין בין בגדו לבגד חבירו אסור למעלה בדיני הטמנה אמרנו דגרסינן במסכת שבת בשלהי פרק במה מדליקין [דל"ד] אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום גזירה שמא יטמין ברמץ של גחלים וזה אסור פן יחתה בגחלים משתחשך ותניא בכריתות [דף כ'] החותה בגחלים בשבת חייב שתים מפני שמכבה את התחתונות ומבעיר את העליונות דברי רבי אליעזר ברבי צדוק וחכמים אומרים אינו חייב אלא אחת בסוף פ"ק דשבת [בדף כ'] מסקינן שאסור ליתן עצים באש סמוך לחשיכה ערב שבת אלא אם כן נאחז האור ברוב העצים קודם חשכה אבל סילתי פירוש קיסמין דקין שרי [ובגמרא שם לא משמע כן וצריך עיון] דנדלקין בקל ובפחמין אפילו כל שהו נדלקין מותר שהולך ומתפשט האש מעט מעט וליכא למיגזר שמא יחתה בשבת [דף כ'] תנן שאין עושין פתילה שמדליקין בה בשבת מדברים שהאש מסכסך בו כגון צמר הנעשה מקליפה דקה שסמוכה לגוף הארז תחת הקליפה עבה וזה קרוי בלשון משנה לכש ולא בצמר העשייה מקליפה דקה הסמוכה לאילן ערבה תחת הקליפה עבה וזה קרוי בלשון משנה פתילת האידן ולא בפשתה שאינה נפוצה וקרוייה בלשון משנה חוסן [שם] וכן לא מצמרי הבהמות ולא משער ומאיזה דבר עושין פתילה מדברי, שהאור נתלית בהן כגון הפשתה הנפוצה ובגדי שש וקנבוס שקורין יקאנב"ו בלע"ז וצמר גפן שקורין קוטו"ן אומר רבינו יעקב [בתוס' שס בדף כ"ז כל הסוגיא] שמותר לעשות מהם פתילות וכן הוא מנהג בכל מקום ואע"ג דתנן [שם בדף כ"ז] כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן הני קנבוס וצמר גפן לאו יוצא מן העץ הם דאמר בפ' כיצד מברכין (ברכות דף מ"ב) כל היכא דשקיל פירא הדר מפיק גווזא מברכין בורא פרי העץ והני הענף אינו מוציא פרי בשנה שנייה [שם] ופשתן שהוצרך להתיר לפי שהוא קרוי עץ שנאמר ותטמנם בפשתי העץ ועוד אומר הרב רבי אליעזר ממיץ שאינו נקרא יוצא מן העץ אלא הנקלף מן העץ קליפה העליונה כעין פשתן דאי מפרש הגדל מן העץ לא הוצרך לשנות לכש ופתילת האידן [דף כ"א] כרך דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו אם להעבות את הפתילה פירוש כדי להוסיף אורה אסור ואם להקפות את הפתילה כדי שתהא עומדת למעלה ולא תשלשל למטה מותר אמר עולא [בדף כ"ה] המדליק צריך שידליק ברוב היוצא פירוש ברוב הפתילה היוצא מן השמן או מן השעוה שמן שמדליקין בו בשבת

צריך שיהא נמשך אחר הפתילה אבל שמנים שאינם נמשכין אחר הפתילה כגון זפת [כולם במשנה ריש פרק ב' דף כ'] ושעוה ושמן קיק ואליה וחלב אין מדליקין בהן מפני מה אין מדליקין [בדף כ"א] בפתילות שאין האור נתלה בהן ולא בשמני' שאין נמשכי' אחר הפתילה גזירה שמא יהא אור הנר אפל ויטה אותה בשעה שישתמש לאורה ונמצא מבעיר חלב מבושל כלומר מהותך וצלול וקרבי דגי' שנימוחו אין נותן לתוכו שמן כל שהו ומדליק דדילמא רבנן דאסרי לית להו דרב ברונא דשרי דקאמר תלמודא [עיין בדף כ"ד ודף כ"ו ומילתא דרב ברונא בדף כ"א] דלא מסיימי איזה תנא לית ליה דרב ברונא. [בדף כ"א] וכן כל שמני' שאמרו חכמים שאין מדליקין בהן אפי' עירבן בשמנים שמדליקין בהן לא ידליק מפני שאינן נמשכין [בדף כ"ד] אין מדליקין בעטרן מפני שריחו רע שמא יניחנו ויצא וחובה עליו לישב לאור הנר [עיין בדף כ"ה] [דף כ"ו] ולא בצרי מפני שריחו טוב שמא יקח ממנו מן הנר ועוד מפני שהוא עף [שם] ולא בנפט לבן ואפילו בחול מפני שהוא עף ויבא לידי סכנה והלכה בחבמים שאומרין [בדכ"ד והמסקנא בדכ"ו] שמותר להדליק לכתחלה בשאר שמנים כגון שמן צנון ושמן לפת ושומשמין וכל כיוצא בהן אין אסור אלא אלו שמנו חכמים בלבד [במשנה ראשונה דף כ'] פסקו רבותינו שהזפת ושעוה וחלב מותר לעשות מהן כעין פתילה ארוכה שקורין קנדיל"א בלעז להאיר על השלחן בשבת דהא דתנן [שם] לא בזפת ולא בשעוה היינו לתת מהם חתיכה על הפתילה אבל לעשות כעין פתילה מותר כדאמר התם [בדף כ'] מהו דתימא לפתילתא נמי לא קא משמע לן דשרי ונר הדולק מערב שבת במרתף לראו' ולמשוך היין או בחדר אסור להיות מחלב כי אם מדברים שמדליקין בהן לאכול דאמר רב חסדא [בדף כ"א] שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם לצורך שבת מדליק בהן בחול בחנוכה דכבתה אין זקוק לה אבל בשבת בחנוכה אין מדליקין משום דמותר להשתמש לאורה ואיכא למיגזר שמא יטה ונר חנוכה היתה בחוץ על הפתח ושם לא היו אוכלין וקאמר דכיון שיכול להשתמש לאורח איכא למיחש לשמא יטה והוא הדין לנר של מרתף או של חדר גרסי' בשבת [דף כ"ב ודף ס'] ובפסחים [דף ק"א] אמר אביי כל מילי דמר הוא רבה הוה עביד כרב בר מהני תלת דעביד כשמואל שאומר שמותר להתיר ציצית מטלית זו וליתנו כטלית אחרת ושאומר הלכה כרבי שמעון שמתיר לגרור מטח כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ ושאומר מדליקין מנר לנר פירוש לא מיבעיא נר של מצוה מנר של מצוה דשרי כיון דליכא בזויי מצוה וטעמא אכחושי מצוה עלה בקושיא [שם בדף כ"ב] אלא אפי' נר של חול מותר להדליק מנר של מצוה היכא שרוצה להדליק מנר של חול נר של מצוה אחרת וכתב הרב רבינו ברוך [בספרו סימן

רכ"ט] הן נרות שבת הן נרות חנוכה הן נרות בית הכנסת מותר אבל נר של חול לצורך עצמה לכולי עלמא אסור כדמוכח בשבת [בדף כ"ב] דאמר התם דאין שוקלין דינרי זהב כנגד דינרי כסף של מעשר שני ואפי' לחלל עליהם מעשר שני אחר גזירה שמא לא יכוין משקלותיו ונמצא שלא שקל דינרי זהב של חול לצורך מצוה אמרינן בסוף כירה (שבת דף מ"ב) אין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו שמן בשבת שהרי מבטל כלי מהיכנו ואם נתנו שם מבעוד יום מותר [בדמ"ז] ונותנים כלי תחת הנר בשבת לקבל בו ניצוצות [הסוגיא בתוס' שם] ואסור ליתן בתוך אותו כלי מים ואפילו מע"ש מפני שהוא מקרב כיבוי הניצוצות ומוקמינן לה אפילו לרבנן דאמרינן בפרק כל כתבי (שבת דף ק"כ) גרם כיבוי מותר וטעמא כיון שהמים בעין ובודאי יפלו הניצוצות ובכוונת כיבוי נותן המים הרי אלו כמכבה בידים אבל אלו צלוחיות של בית הכנסת שנותנין שם מים להגביה את השמן או שלא ישבר הכלי מותר [בפ"ק דף י"ב] כלים הדומין זה לזה ואינן ניכרין אלא בעיון הרבה אסור להקריבן לאור הנר ולהבחין ביניהם שמא ישחה ויטה לפיכך שמש שאינו קבוע אסור לבדוק כוסו' וקערות לאור הנר מפני שאינו מכירן גרסינן בפרק כל כתבי (שבת דף ק"כ) ר' שמעון בן ננס אומר פורסין עוד גדי על שידה תיבה ומגדל שאחז בהן האור וכן עושין מחיצה בכלים אפילו מלאים מים ואפילו חדשים הראוי' להתבקע ועל ידי כן תכבה הדליקה דגרם כיבוי מותר כדאיתא בגמרא [שם] אמר רב יהודא טלית שאחז בה האור נותנים בה מים [עיין שם בתוס' ולעיל בדיני סחיטה] מצד אחד אם כבתה כבתה וקאמר דסבר כר' שמעון בן ננס דשרי גרם כיבוי תנו רבנן [שם] נר שעל גבי טבלא כגון קרושו"ל בלעז שפתילה דולקת בו מערב שבת מנער הטבלא ונופלת ואם כבתה כבתה ומוקי לה [שם] בשכח דלא נעשה בסיס לדבר האסור מיהו אמרינן עלה בירושלמי כפרק כירה [דף ו, עמוד נ' ובתוס' שם מביאו] אמר ר' יוחנן קרוב זה לידי חיוב חטאת לפניו משום מבעיר לאחריו משום מכבה פירוש אם ימשך השמן לפניו או אחריו אמר שמואל בן ר' אבא קומי ר' אסא בכבתה א"ל תנוח רוחך ולא גרסינן בירושלמי ואם כבתה כבתה [שם בדף ק"כ] תנא נר שאחורי הדלת פירוש נר שנקבע בגוף הדלת כמו שרגילין להניח נרות חנוכה בדלת פותח ונועל כדרכו לייט עלה רב על מי שעושה כן דהוי פסיק רישיה דוודאי יכבהו ודווקא כשפותח ונועל כדרכו אבל בנחת בנחת ונזהר בשע' שפותח ובשעה שנועל מותר וכן כתב ר"מ [בפ"ה דף פ"ג] אמר שמואל [שם בדף ק"כ] פותח אדם דלת כנגד מדורה ולייט עלה אביי דגזר רוח מצויה שאינו מבעיר אטו רוח שאינה מצוייה שמבעיר תניא ירושלמי דפר' כירה נר המונח כנגד הדלת פותח ונועל בשבת ובלבד שלא יתכוין לכבות ולהבעיר רב ושמואל פתרין לה בששכח

ומקללין למאן דעביד כן יכרת ה' לאיש אשר יעשינה. מסקינן בשבת [דקכ"א] הלכה שנכרי שבא לכבות הדליקה אין אומרים לו כבה ואל תכבה מפני שאין שביתתו עליהם אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו שכן שביתתו עליהם [שם דף קי"ד] דווקא קטן העושה לדעת אביו אבל כשאינו עושה לדעת אביו קיימא לן קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווין להפרישו [שם] אמר רבי אמי בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד [ובכתובות ד"ע] קאמר למעוטי שאר איסורי שבת לאפוקי מהלכות גדולות שפירשו שאין חילוק בין דליקה לשאר אסורי שבת מסקינן בשבת [דף קי"ו] שאם נפלה דליקה בשבת בחצר שאינו מציל כל מה שבאותו חצר לחצר אחרת שבאותו מבוי אף על פי שעירבו גזירה שמא יכבה הדליקה כדי שיציל מפני שהאדם בהול על ממונו [בשבת דף מ"ד בתוס' שמתרץ מ"ש דנכי מת אמרינן איפכא] לפיכך גזרו שלא יציל אלא מזון שהוא צריך לו לאותו שבת וכלי' שהוא צריך להשתמש בהן בשבת ובגדים שיכול ללבוש שנמצא מתיאש מן הכל ואינו בא לידי כיבוי ואם לא עירבו אפי' מזונו וכליו אינו מציל ומהו מציל למזונו אם נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון ג' סעודות הראוי לאדם לאדם הראוי לבהמה לבהמה נפלה בשחרית מצילין מזון שתי סעודו' נפלה במנחה מזון סעודה אחת ומפרש רב הונא [שם דף ק"כ] בד"א בבא לקפל פירוש שבא לקבץ ממקומות הרבה כלים הרבה או שהיה ממלא כלי ומוציאו ומערה וחוזר וממלא אותו פעם שנייה הוא שאינו מציל אלא מה שהוא צריך לו אבל אם הציל כלי אחד בהוצאה אחת אף על פי שיש לו כמה סעודות מותר והיינו דתנן [שם] מצילין סל מלא ככרות אף על פי שיש בו מאה ככרות ומיירי בעניין זה והוא הדין אם פירש טליתו וקיבץ בה כל מה שיכול והוציאה מליאה בבת אחת מותר ואומר לאחרים באו והצילו לכם כל אחד ואחד מציל מזון שהוא צריך לו או כלי אחד שמחזיק אפילו דבר גדול והרי הוא של מציל אם לא רצה המציל לקחתו ונתנו לבעליו מותר לו ליקח הימנו אחר השבת שכר עמלו ואין זה שכר שבת שהרי אין שם מלאכה ולא איסור שלא הוציאה אלא במקום מעורב ומה שהוא מציל ללבושו לובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול להתעטף ומוציא לחצר שאינה מעורבת כך פוסק רבינו ברוך [בספרו סוף סי' רמ"ה] אבל רבי משה כתב [פ' כ"ג] דדווקא במעורבת ופושט וחוזר ולובש ומוציא ואומר לאחרי' באו והצילו לכם וכל אחד לובש ומתעטף ומוציא והרי הן שלו כמו המאכל שהרי מן ההפקר הן זוכין [בדף קט"ו] מצילין כל כתבי הקדש שיש בחצר לחצר אחרת שבאותה מבוי ואף על פי שלא עירבו ובלבד שיהא מבוי שלש מחיצות ולחי אחד [שם ובפרק במה אשה (שבת דף ס"א)] הברכות הם התפלה והקמיעים אף על פי שיש בהן אותיות של

שם ומענינות הרבה של תורה אין מצילין אותו מפני הדליקה פי' רבינו יצחק דווקא בימי התנאים והאמוראי' שלא נתנו ליכתב לא התלמוד ולא תפלות משום דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבן אבל עכשיו שרבתה השכחה אנו מתירין לכתוב את הכל [בגיטין דף ס'] משום עת לעשות לח' הפרו תורתיך ושפיר מצילין הכל מפני הדליקה הן תלמוד הן תפלות [דף קט"ז] מצילין תיק הספר עם הספר אע"פ שיש בתוכו מעות ומכאן יש להוכיח שאם היו תפילין בתוך ארנקי של מעות מע"ש והיית' דליקא בשבת שיציל המעות אגב תפילין למקום הראוי להציל תפלין למבוי שאינו מפולש ואין די להציל ארנקי של מעות שהן מוקצה כמו אבנים אגב טבעות שיש בארנקי דשמא הטבעת בטל אגב המעות ששוים יותר ולא דמי לנוטל בנו ואבן בידו כלכל' ואבן בתוכה [בשבת דף קמ"א] מיהו בירושלמי [דף ט"ו] יש דסקיא מלאה מעות נותן עליה ככר ומטלטלה מפני הדליקה ומיהו בשילהי פרק נוטל (שבת דף קמ"ב) אמרינן לא אמרו כבר או תינוק אלא למת בלבד ושמא בדליקה מודה תלמוד שלנו לדברי הירושלמי, [תו' ר"פ כל כתבי קט"ז] אומר רבי' יעקב שמה שאמרנו למעלה שלא התירו רק הכלים הצריכין לו ודווקא מזון שלש סעודות זהו דווקא כשהדליקה באותה בית דמתוך שבהול אי שרית ליה טפי אתי לכבויי אבל כשהדליקה בבית אחר מותר להציל כל מה שיחפוץ בחצר חבירו המעורבת עוד אומר הרב רבי ברוך [בספרו סימן דמ"ה ועיין באורח חיים סימן שנ"ח] דווקא לחצר ולמבוי שסמוכין לרשות הרבים וגם אינן מקורין שאין גג עליהם ומיחליף לרשות הרבי' לדידהו דהוו להו רשות הרבי' דאורייי' רחבים שש עשרה אמה ומפולשים משער לשער ומצויים בו ששים ריבוא אבל בבית חבירו שיש לו גג ויש לו שם עירוב יכול להציל כל מה שירצה ועוד שאין לנו רשות הרבים גמורה וליכא למיגזר לאיסורא דאורייתא:

המכה (פד) בפטיש [פרק ז' דף ע"ח] על כל גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש כגון המנפח בכלי זכוכית והמסתת את האבן על שם שהאומן שמלאכתו בפטיש מכה בפטיש על הכלי בשעת גמר מלאכה להחליקו ולתקנו כן (פה) פירש רב יצחק ואמר רב יהודא [שם] האי מאן דשקיל אקופי מגלימא חייב משום מכה בפטיש והני מילי הוא דקפיד עלייהו, פירוש אקופי הם בליטות ראשי החוטין הנראין על הבגדים לאחר גמר אריגתן וגרסינן (פו) במכות [דף ג'] אמר רב הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת פירוש משום מכה בפטיש:

המוציא (פז) מרשות לרשות מדקדק (פח) התלמוד [בשבת ד"ב] מלשון זה שאפילו מרשות הרבים לרשות היחיד קרי הוצאה וטעמא מאי דכל עקירת הפץ ממקומו תנא קרי ליה הוצאה מיהו אמרינן בשבת [דף צ"ו] דהוצאת מרשות היחיד לרשות הרבים אב

הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד תולדה, דייקא בהזורק הוצאה היכא בתיבה פירוש [בתוס' שם ובתוס' פ"ק דף ב'] אף על גב דבמשכן הויא מתוך שאינה נראית מלאכה לא גמרינן ממשכן ואי לא דכתיבה לא מחשבינן ליה מלאכה ובירושלמי [דשבת] אומר בזה הלשון מניין שהוצאה קרויה מלאכה ומייתי לה קרא ויצו משה ויעבירו קול במחנה איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש ויכלא העם מהביא שנמנעו העם להוציא הנדבה מבתיהן ליתן לגזברים [שם בשבת] ומשה והגזברים היו עומדים במחנה לויה שהוא רשות הרבים וקאמרי להו אל תפיקו ותיתו מרשות היחיד לרשות הרבים [שם ועיין בתו' שם] ומנלן דבשבת קאי גמרינן העברה העברה מיום הכיפורי' מה להלן ביום אסור אף כאן ביום אסור, וגרסינן בירושלמי [שם ברי' פ"ק] אמר רבי חייא בשם רבי אילא אפילו הכנסה את שמעת מינה כשם שנמנעו העם מלהוציא מבתי' וליתן לגיזברי' כך נמנעו הגיזברים מלקבל מידם ולהכני' ללישכה, וכשאחד עושה כל העקירה וההנחה היא איסורא דאורייתא [בשבת ד"כ] זה עוקר וזה מניח שניהן פטורין אבל אסורים [כל הסוגיא שם בד"ו] ת"ר (פט) ד' רשויות לשבת רשות הרבי' ורשות היחיד כרמלית ומקום פטור איזהו רשות היחיד חריץ שהוא עמוק עשרה טפחים ורחב ארבעה וכן גדר שהוא גבוה עשרה ורחב ארבעה וכל שכן היקף מחיצה גבוה עשרה טפחים שמקיף ארבעה טפחים וכן תל המתלקט גבוה עשרה טפחים מתוך ארבע אמות הרי הוא רשות היחיד כדאיתא בפרק הזורק [ד"ק] [שם בפ"ק] איזהו רשות הרבי' סרטיא היא דרך כבושה ופלטיא גדולה היא מקום השוק שמתקבצים בו ומבואות המפולשות ורחבים שש עשרה אמה אין מוציאין ואין מכניסין מרשות זו לרשות זו ואם הכניס והוציא בשוגג חייב חטאת במזיד ענוש כרת ונסקל בהתראה אבל (צ) ים ובקעה כגון שדות דלא דרסי בה רבים והכרמלית רחבה ארבעה ובמקום שרבים רגילין אלא אינה רחבה ששה עשר אמה או אין שולטין ששים ריבוא דומיא דדגלי מדבר [שם] וכן עמוד רחב ארבעה וגבוה שלשה או יותר אבל אין גבוה תשעה דאם גבוה תשעה מכתפי עלה רבים ומקרי ר"ה כל אלה קרויין כרמלית ואין להם לא דין רשות הרבים ולא דין רשות היחיד ולשון כרמלית מפרש בירושלמי [שבת דף ב, ומביאו בתוס' שם דף ו'] כר ומלא לא נגמר היטב כך כרמלית אין לא דין רשות זה ולא דין רשות זה ואין מוציאין ואין מכניסין ממנו לא לרשות הרבים ולא לרה"י ואם הוציאו והכניסו פטור אבל אסור אמר רבי יוחנן אין כרמלית פחותה מארבעה רחב אבל מקום פטור הוי מקום ברשה"ר שאין לו רחב ד' וגבוה ג' ומותר לטלטל ממנו לרה"י או לרה"ר ואם המקום שאינו רחב ארבעה וגבוה ג' עומד בין רה"י לרה"ר ע"ז א"ר יוחנן מקום שאין בו ד' על ד' מותר לבני רה"ר או לבני רשות היחיד לכתף עליו

פי' לתת משא או חבילה על אותו מקום ובלבד שלא יחליפו פי' שבני רשות הרבים לא יקחו אליהם חפץ שבני רשות היחיד נתנו שם שיש לגזור פן יביאו חפץ מרשות הרבים לרשות היחיד דרך אותו מקום פטור בלא שום הנחה שם באמצ' ואם כן יהא חייב דתנו רבנן [שם בדף ה'] המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו שהוא כרמלית ומן התורה הוא מקום פטור חייב [בהזורק דף ק'] הזורק למעלה מעשרה טפחים באויר רשות הרבים ולמעלה מעשרה באויר כרמלית בדבר שאינו מסויים כגון פני הכותל הם מקום פטור אבל אויר רשות היחיד עולה עד לרקיע מסקינן (צא) בשבת [דף צ"ו] שהמעביר חפץ מתחילת ד' לסוף ד' ברה"ר ה"ז כמוציא מרשות לרשות וחייב, הזורק מרשות לרשות או המושיט מרשות לרשות ה"ז תולדת המוציא וחייב וכן הזורק או המושיט מתחלת ארבע לסוף ארבע ברשות הרבי' הרי זה תולדת המוציא וחייב, דרשינן בערובין [דף מ"ח] שבו איש תחתיו שלא יטלטל חוץ לארבע אמות בר"ה אלא בתוך ריבוע זה של ארבע אמות על ארבע אמות יש לו לטלטל שהיא כמדת ארך אדם בינוני כשיפשוט ידיו ורגליו ובאמה שלו מודדים לו [שם] ואם היה ננס באבריו נותנין לו בד' אמות בינונית של שאדם [בעירובין בדף צ"ה] לפיכך מותר אדם לעקור חפץ ברשות הרבים וליתנו לחבירו שעמו בתוך ד' אמות וכן חבירו לחבירו אע"פ שהחפץ הולך כמה מילין בשבת מותר. [(* עיין כל הסוגיא במיימוני פרק י"ב דשבת דצ"ה ובפ' מי שהוציאוהו (עירובין דף נ"א) וע"ש בפי' רש"י ור"ת בתוספות:] הואיל ויש לו לאדם לטלטל בכל המרובע הזה שהוא ארבע אמות על ארבע אמות נמצא מטלטל באורך אלכסונו של מרובע זה שהוא חמש אמות ושלשה חומשי אמות דכל שיעורי ארבע אמות שאמרנו הן ואלכסונן ופחות מזה פטור [במ"ס אין זה (אבל אסור) מסקינן בערובין [דצ"ה] לרבנן עומד אדם ברשות הרבים ומטלטל ברשות היחיד כולה ועומד אדם ברשות היחיד ומטלטל ברשות הרבי' ובלבד שלא יוציא חוץ לד' אמות ואם הוציא פטור מפני שהוא ברשות אחרת [שם בדק"א] ובן עומד אדם ברשות היחיד ופותח בר"ה בר"ה פותח ברשות היחיד, עוד שנינו שם [בדף צ"ט] לא יעמוד אדם ברה"י וישתה בר"ה ברשות הרבי' וישתה ברשות היחיד אלא אם כן הכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה ומוקמינן לה התם כשהיה שותה בכלים נאים שהוא צריך להם גזירה שמא יוציאם אבל אם היו כלים שאינם נאים שאינו צריך להם מותר וכן אליבא דרבא [שם] אם הי' הבור בכרמלית אע"פ שהכלי' נאים מכניס ראשו בלבד ושותה במקומו אע"פ שלא הכניס ראשו ורובו, שנינו בעירובין [דף "ז] גזוזטרא שהיא למעלה מן הים אין ממלאין ממנה בשבת אא"כ עושה לו מחיצה גבוה עשרה טפחי' למעלה לגזוזטרא או מלמטה פירוש מלמעלה כל סביבותיה או סביב נקב ד' על ד' במקום

החקוק באמצעיתה בין מלמטה מחוברת לגזוזטרא מתחתיה ורואין זו המחיצה התלויה כאילו ירדה ונגעה על המים ומסקינן לחד לישנא בגמרא [דף פ"ח] דאפילו לשפוך מותר אע"פ שהים מוליך שופכין חוץ למחיצת הגזוזטרא ופוסקים הגאונים כזה הלשון שמיקל כשל סופרים ומכאן יש להתיר אותם בתי כסאות שהם על המים הואיל ויש בהן מחיצה למעלה עוד שנינו שם [בדפ"ח] חצר שהיא פחותה מד' אמות אין שופכין לתוכה מים בשבת מפני שיוצאין ברשות הרבים במהרה אלא אם כן עשו לה עוקה מחזקת סאתים בין בחצר בין ברה"ר בצד החצר כדי שיהא המים נקבצים לתוכה רק שאם היא מבחוץ צריך לקמור העוקה פירוש לכסות הגומא מלמעלה בנסרין כדי שיפלו המים מידיו לתוך מקום פטור ותניא עלה בתוספתא [פ"ו] אע"פ שנתמלאת העוקה מבעוד יום שופכים לה מים בשבת אע"פ שהמים יוצאים ממנה לר"ה לכל הפחות בימות הגשמים כדמפורש בגמרא [שם בדף פ"ח] שהחצירות מתקלקלות וסתם צינורות מקלחין אבל בימות החמה אין שופכים לה אלא סאתים, שנינו עוד שם [בדף פ"ח] ר' אליעזר בן יעקב אומר ביב הוא חריץ שקמור ד' אמות בר"ה שופכין לתוכו מים בשבת פירש רבי' שמואל בתו' [שם] טעם קמירת הביב מפני החשד שהרואה המים שיוצאין מן הביב אינו ניכר שמן החצר הם יוצאים הואיל ומופלגים מן החצר ורבי' שלמה פירש שכשיעור ד' אמות על ד' אמות יש שיעור לבלוע סאתים מים שאדם עשוי להסתפק מהם בכל יום כדאי' בגמ' [שם] וחכמים אומרים [שם במשנה] לא ישפוך על פי הביב כלומר בתוך החריץ ואע"פ שיש אורך עד יציאתה מאה אמה כדאמר כגמ' [שם] גזירה שמא יאמרו צינורו של פלוני מקלח מים בשבת לרשות הרבים אבל שופך חוץ ויורדין לביב ובגמ' גרסינן [שם] תניא במה דברי' אמורים בימות החמה אבל בימות הגשמים שופך ושונה ואינו נמנע שסתם צינורות מקלחין הן ואדם רוצה שיבלעו המים במקומן, ופירש רבינו יעקב [בתוס' שם] וכן רבינו משה [פ' ט"ו] דהאי בד"א קאי על לא ישפוך על הביב, פסק רבינו שמואל שמותר לשפוך מים ואע"פ שהולכין לרשות אחרת שאינה מעורבת ואין צריך קמירה מרשות לרשות וכן מוכח בגמרא דעירובין [דף פ"ח] דשתי עליות שלא עירבו ולפניהם חצר פחותה מד' אמות לשפוך מימיהם שאותה עליה שעשתה עוקה מותרת לשפוך על הדיוטא והן יורדין לעוקה אע"פ שאין החצר מעורבת, בפ' הזורק, [ד"ק] אמרינן דשופכין דספינה שופכין אותם על דופני הספינה והם יורדין לים דכחו בכרמלית לא גזרו רבנן מכאן פוסק רבינו משה [שם] שאם היה שופך על פי הביב והמים יוצאין לכרמלית הרי זה מותר ואפילו בימות החמה, [בתוס' שם דף ק' ובערובין דף פ"ח] ורבי' יעקב מחלק דשאני ספינה דאין דרכה להיות אצל רשות הרבי' ואין שייך לגזור בה כל כך

כמו בבית אמרינן בעירובין [די"ב] שאמר רב יהודא שלשון ים הנכנס לחצר ופרץ הדופן במלואו אם עשה פס אחת בראש הכותל מותר למלאות מן המים לפנים ממקום המחיצה [שם] ות"ר חצר שנפרץ ביותר מעשר ונכנס בה לשון ים אין ממלאים ממנו בשבת, [שם ועיין לקמן במצות עירובין בסוף הספר] וגם אין מטלטלין בחצר חוץ לים מפני שנפרץ למקום האסור לו, אם צריך לחפץ שברשות הרבים או יש לו חפץ בבית אחר שלו או להביא יין ורשות הרבים מפסקת יוליך לשם תינוקת אם יקחוהו מאיליהן טוב הדבר כדאי' בפי חרש [ד' קי"ג] גבי מפתיחות בית המדרש שנאבדו אמר רבי פדת לידבר טליא וטליתא להתם ואם לא יבחינו להביאם יעשה מחיצה של בני אדם שלא ידעו שלשם מחיצה נאספו ויסדרם שלא יהא שלשה טפחים בין זה לזה ויועילו כמו קנים כדאיתא בשבת [דס"ד] גבי זיקי דאישתאר בריסקא במחוזא אבל בבית חבירו לא יועיל לזה לפי שצריך עירוב, וע"ש עם חשיכ' צריך למשמש בגדיו כדתני חנניא [בשבת דף י"ב] אם יהא סכינו עליו או מחט בבגדו או מעות בכיסו ועל ידי כן יסלקם מפני השבת אשה נדה ורגילה לתת בחול בגד כעין סינר מלאחוריה סמוך לבשרה שיפלו שם נידתה ולא יטנפו שאר בגדיה וקושרתו ברצועות או בחוט של משיחה לפניה אסור ללובשו בשבת כדי להוציאו לבוש בכרמלית דמשוי הוא ולא מלבוש כדמוכח בשבת [דף י"א] דכל אצולי מטינוף משוי הוא ולא דמי לסינר שתיקן עזרא שתהא אשה חוגרת בו בפ' מרובה [דפ"ב] וכן בשבת [דל"ב] אשה החוגרת בסינר והוציאה חפץ בתוכו בין מלפניה ובין מאחריה חייב משום ההפץ ולא משום הסינר אותו הסינר הי' דרך מלבוש שהבגד הי' בין לפניה בין לאחריה משום צניעות כמו מכנסיים אסור לילך בספינה בשבת כדאמרינן בשבת [דף קל"ט] ואפי' נכנס בה מערב שבת משום דנראה כשט [תוס' בשבת דף מ"ג ובאשירי] גזירה שמא יעשה חבית של שייטין או גזירה שמא ינהיגנה ד' אמות דרך המים שהן כרמלית וכל שכן אם הולך חוץ לתחום דאסור דבעיא היא בשבת [דף מ"ג] אם יש תחומים למעלה מעשרה ולא איפשיטא, ואם שלשה ימים נכנס בה קודם השבת שרי להיות בה וללכת בתוכה אפי' בשבת כדתניא [בשבת ד' י"ט] מפליגים בספינה פחות מג' ימים קודם השבת אף לבית שמאי וכל שכן לבית הילל דתניא בירושלמי דשבת [*) דף ד' ע"א ובתוספות דשבת מביאו דף מ"ג ובאשירי שם.] אין מפליגין לים הגדול לא בערב שבת ולא בחמישי בשבת בית שמאי אוסרין אפי' ברביעי וב"ה מתירין [שם בדף י"ט] ואם לדבר מצוה שרי אפילו מע"ש ולעבור ים האי שקורין אינגילטיר"א דרך רייפ"א רגילי' לעבור ביום אחד כשיש להם רוח טוב ומותר ליכנס בספינה בבקר בע"ש אפילו שלא לדבר מצוה כדאמר התם [בדף י"ט] דמצור לציידן אפי' מע"ש מותר

ומה שפסק רבי' שמואל כדברי הלכות גדולות שפסקו כל היכא דקנה שביתה מחולא שפיר דמי למיתב בה בשבתא וסגיי אין נראה לרבי' יצחק דהא אסרי מע"ש אם לא מצור לצייד, אמנם בכל עניין שנכנס בספינה או בהיתר או אפי' בשבת עצמה מותר ללכת בכל הספינה אפי' שהלך חוץ לתחום ואע"פ שלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום כרב דפסק בשבת [דמ"ב] כרבן גמליאל בדיר ובסהר ובספינה, דתנן שם [בדמ"א] מי שהוציאוהו גוים והוליכוהו לעיר אחרת שיש לה מחיצות או נתנוהו בדיר או בסהר שיש לו היקף גדול או בספינה מהלך את כולה וכן פסק רב אלפס [שם] וכן משמע שם [בדף ס"ז] גבי דכרי דאתו למברכתא וכן אומר שם שהמפרש לים הגדול בספינה אף על פי שהוא חוץ לתחום ששבת בו מהלך את כולה והלכה כמותו עוד שנינו שם [דף מ"א] פעם אחת לא נכנסו לנמל עד שחשיכה אמרו לו לרבן גמליאל מה אנו לירד מן הספינה אמר להו מותרין אתם שכבר הייתי מסתכל והיינו בתוך התחום עד שלא חשכה אמנם בלא זה אם הוציאוהו גוים מן הספינה בחזקה והוליכוהו לעיר שיש בה מחיצות מותר להלך את כולה אבל בקרון אסור לילך אע"פ שהגוי מנהיג את הבהמה [עיין בתוס' שם בדף מ"ג] מפני שנשתמש בבהמה ותנן [ביצה דל"ו] אין רוכבין על גבי בהמה [בגמ' שם] גזירה שמא יחתוך זמורה להנהיגה ואפי' צדדין כגון זה אמרינן בשבת [דקנ"ה] דאסור, מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי או חבילתו והוא אחד משמנה עשר דברים שגזרו [בשבת דף י"ג] שלא יוליכנה פחות פחות מד' אמות ואם אין שם נכרי או אין מאמינו יתננה על הסוס מבעוד יום ואם רוצה הסוס לעמוד יטלנה מעליו וכשיתחיל ללכת יתננה עליו שלא תעשה הבהמה עקירה והנהה משתכנס השבת ואם אין הבהמ' עמו ויש עמו קטן יתננה לקטן ישראל ואם אין שם לא זה ולא זה יוליכנה פחות פחות מד' אמות ויעשה הנחה קודם שיגמור ארבע אמות, ואם דואג פן יראוה העכו"ם ויגזלוה ממנו יניחנו עליו וירוץ שלא יעמוד כלל וכשיהיה על פתח ביתו יזרקנה כלאחר יד קודם שיעמוד והשתא לא עשה כלל איסורא דאורייי' דהא מבעוד יום התחיל לרוץ ואם כן לא עשה עקירי' משהתחיל שבת וכן אמר רב הונא הייתה חבילתו על כתפיו רהיט ומייתא לה בפרק בתרא [ד' קנ"ג ובספר התרומות סימן רכ"ו] ונראין הדברים דאם ירא פן יבואו עבדי המושל ליקח המעות שבתיבתו בשבת או כספו או זהבו שאינם כלים מותר להצניע במקום שירצה ברשות היחיד אף על פי שהם מוקצים שהרי גדולה מזו התירו משום פסידא להוליך פחות פחות מד' אמות דרך ר"ה שיש לחוש לאיסור' דאורייי' וכל שכן הא ודווקא בדליקה [כדלעיל בד' י"ו] לא התירו להציל מעות אם לא שיש ספר עמה, דילמא אתי לכבויי תניא בסוף פר"ק דשבת [ד' י"ט] נותנין מזונות לעכו"ם

ולכלב בחצר ואם יצא אין נזקקין לו אבל לחזיר אסור ליתן כלל כדאיתא בשבת [ד' קנ"ה] שאסור לגדל חזירים א"כ אין מזנותיו עליך כמו כלב או עכו"ם שהוא משום דרכי שלום כדאמרינן בגיטין [ד' ס"א] מפרנסין ענייי עכו"ם עם ענייי ישראל מפני דרכי שלום בשבת [ד' נ"ב] מוכיח דפרה אסורה לצאת בשבת בחבל שבצווארה לפי שאינה צריכה שמיר' ואין להתפחד שמא תברח וכל נטירות' יתירתא לבהמ' משוי הוא, דהכי אמר רב [שם] פרה לשמור אסור ולא כשמואל דשרי בבכורות [ד' מ"ט] פסקינן כרב באיסורי לגבי שמואל [כל המו' בספר התרומה סי' רל"ו] חמור אסור לצאת בפרומביא לפי שנשמ' בטוב באפסר או בשיר שהוא חבל כרוך בצווארו אבל סוס מותר לצאת בפרומביא שהוא חזק יותר מחמור ואע"ג דתניא [שם בד' נ"א] ד' בהמות יוצאות באפסר החמור והסוס והגמל והפרד ונטירותא משוי הוא ואסור מ"מ פרומביא לא מיקרי נטירותא יתירתא אבל חמור נוח יותר ודי לו בשיר וגם באפסר מותר ואין יכול לכוין השמירה ולצמצם שלא להוסיף מעט שהרי שנינו [שם] הסוס בשיר ואפי' הכי תניא בד' בהמות שהסוס יוצא באפסר וכן לוברקי' תניא [שם] באפסר ובמתני' [שם] תנן בפרומביא, אפי' הכי יש שמחמירין שלא להוציא סוס בפרומביא אבל אפסר עם פרומביא ביחד בסוס ודאי אסור דמשוי הוא, וגמל מותר באפסר לבדו או בפרומביא לבדה אבל בחוטם אסור [שם], ועגלים מותרין לצאת בחבל לפי שצריכים שמירה ובורחים יותר מפרה גדולה כדעביד רב הונא [שם בדף נ"ב] וכשמוציא הסוס לר"ה ותופס האפסר בידו צריך שלא יצא החבל חוץ לידו טפח וגם צריך שיגביה מן הקרקע טפח החבל שבין ראש הבהמה לידו, ואומר הרב ר' ברוך [בספרו סי' רל"ו] שאסור להניח זמם בחוטמו של עגל כמו שרגילין לעשות ויש בו יתידות דקות שלא יינק הפרה בשדה דמשוי הוא דוגמא דתנן [שם בדף נ"ד] ולא פרה בעור הקופר שקורין הריצון כי היכי דלא למצייה יאלי' אין הסוס יוצא לר"ה עם האוכף שעליו ולא חמור במרדעת שעליו אא"כ קשורה בו מע"ש וחמור דוקא שרי בקשירה מפני שמצטער יותר בצינה כדאמרי אינשי חמרא אפי' בתקופת תמוז קרירא ליה וכן אסור להסיר האוכף מעל הסוס ומרדעת מעל החמור אפילו בחצירו [שם] אבל יכול להתיר החבק מתחתיו ומוליכה ומביאה בחצ' ואם יפול מאליו יפול אבל מותר ליתנו לכתחלה על גבי החמור בשבת בחצרו מפני הקור שלא יצטנן ועל הסוס אסור, אסור להעמיד הסוס במים כדי לצנן גזרה משום שחיקת סמנין בשכת כדתניא [שם] בהמה שאחזה דם אין מעמידין אותה במים כדי לצנן אע"ג דאמרי' התם שחיקת סמנים תנאי היא ודרש רבא [שם] הלכה כר' יאשיה דמיקל דווקא הולכה בחצ' שרי ר' יאשיה כדי שתתרפא לשלשל שאין ניכר כל כך משום רפואה אבל להעמידה במים איכא

הוכחה טפי לרפוא' ואסור' [דף נ"ד] ואין בהמה יוצאה בזוג שבצוארה לכרמלית אע"פ שהוא פקוק משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא פירוש לחינגא לשוק למוכרה וגם משום משוי אבל בחצר מותר ובלבד שיהא הזוג פקוק ואינו משמיע קול והוא הדין לתרנגול אסור כעין בהמה, [שם] ואין הסוס יוצא בסולם שבצוארו כשיש לו מכה שעושים לו שלא יכוף ראשו לחכך בשיניו על המכה ולא ברצועה שברגליו שעושין לו כדי שלא יגעו רגליו זו את זו בלכתו ולא תרנגולין בחוטין שקושרין להם לסימן שלא יתחלפו ולא ברצועה שברגליהם שעושין להם שלא יברחו וגם לא ישליכו צרורות על כלים בלכתם, [שם בדף נ"ד] ולא יצא לא העגל ולא הפרה בגימון פי' עול שבצוארו ולא סוס וחמור כמו כן, ואם ב' סוסי' או ב' גמלים קשורין זה בזה אסור להוליכן דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא למוכרה בשוק אבל שתי בהמות שאינם קשורות מותר להוליכם יחד בידו אחת, בשבת [ד' נ"ז] מוכיח שאשה אינה יוצאה בחוטין של צמר או של פשתן או רצועות הכרוכות סביב שערות ראשה דלמא מתרמיא לה טבילה של מצוה ותסיר אותם משום חציצה ומייתי להו ד"א בר"ה כך פי' רבי' יצחק [בתו' שם] דבכרוכות מיירי אבל אם הם בתוך קליע' שער' ראש' מותר דיש איסור בסתיר' הקליע' בדאמר בשבת [ד' צ"ה] הגודלת חייבת משום בונ' ואם החוטין הן חלולים כעין תיבי חלילתה מסקינן [שם ד' נ"ז] דמותר אפי' הם כרוכות סביב השערות משום דליכא בהן חציצה ואינה צריכה להסירם משום חציצה ואם הם מוזהבות שמקפדת בטינופם אסור בכל ענין שמסירתן בשעת טבילה פן יטנפו כך פי' רבי' יצחק לשון דמיטנפי הכתוב בתלמוד [שס] אבל רבי' שלמה פי' דמיטנפי שהן מטונפות כבר (עיין שם) ואם טובלת בעודן בראשה יהא נמחה ליכלוך שעל החוטי על בשרה ולכך צריכה להסירם מן ראשה דלמא אתי לאתויינהו ד"א בר"ה ואומר הרב רבי ברוך [בספרו סוף סי' רל"ט] שיכול להיות דבכל ענין מותר לדידן דלית לן ר"ה רחב י"ו אמה ושילכו שם ששים רבוא וליכא למיגזר מידי ואפי' לתנאים שהיה להם ר"ה רחב י"ו לא מצינו בכרמלית שאסור ב"א כתכשיטין דווקא:

דיני תכשיטי אשה חשוק של כסף או של זהב סביב ראשה ואין צעיף עליו דהיינו עיר של זהב [עיין בספר התרומה סי' רל"ט ותמצא מבואר] והיינו עטרות כלות דאסרו אפי' בחול לכלות דווקא כדאי, בסוטה [ד' מ"ט] ואין זה כלילא דדרשינן התם בשבת (ד' נ"ט] דשרי לצאת בו וכן אישפי"גל בלעז דהיינו מחט שאינה נקובה שראשה אחד עב וסוגרת בה מפתחי צוארה או הצעיף וטבעת שאין עליה חותם בכל אלה תנן [בד' נ"ז שם] לא תצא לר"ה ואם יוצאת אינ' חייבת ואסורים דלמא שלפא ומחויא, ורב אמר [בד' ס"ד] אף בחצר המעורבת אסורין מדתנן [שם במשנה] בכבול ופאה נכרית יוצאין בחצר ואף

בכרמלי' דדווקא ולא בכבול בר"ה תנן ונקט בחצר להשמיענו שהאחרים אסורים אף בחצר [ד' כ"ט] ונזמי האף כמו כן אסורין ופי' בירו' [בשבת] שהן דפוס שעל גבי החוטם אבל נזמי האוזן פי' רבי' שלמ' [שם] דמהודקין היטב ומותרין, אמנם ר' יעקב אומר (בתו' שם בד"ה ר' ענני ד' ס"ד) דכל תכשיטין אלו מותרין דבשל סופרים הלך אחר המיקל וא"כ הלכה כר' ענני בר' ששון [בד' ס"ד] דלא אסר כ"א בר"ה ופליג אמתניתן ואם כן לדידן דלית לן ר"ה גמורה מותר ובירו' גרסי' [בד' ז'] דברים שאסרו לצאת בהן לר"ה בשבת ואם יצא חייב חטאת אסור לצאת בהן אף להצר המעורב' ודברים שאין חייב בהן חטאת מותר לצאת בהן לחצר המעורבת, ואומר הרב ר' ברוך [כל הסו' עד סופ' בספרו סי' ר"מ ובתו' שם מביאו ד' ס"ד ומביאים עוד טעם אחר להיתר] לישב המנהג שנהגו היתר ואפי' לדברי מתני' דאסר' בכרמלית וחצר היינו לדידהו דאית להו ר"ה אבל לדידן דלית לן רק כרמלית מותר דליכא למיגזר מידי ואף לדידהו הוי כמו גזירה לגזירה דאסרו כרמלית אטו ר"ה ובר"ה עצמה גזירה דלמא שלפא ומחוי הלכך לדידן לא גזרו דלית לן רק כרמלית אבל לדידן לא נתיר הא דתנן [בעירובין פ' בתרא ד' צ"ט ועיין בספר התרומה שם] לא יעמוד אדם בר"ה וישתה ברה"י וכן לא ירוק ולא ישתין ובכרמלית נמי אומר שם דהא היא, בר"ה דידן נמי אסור דהתם מזומן הדבר לעשות ולדידהו לא הוי אלא הדא גזירה פן יביא אליו הכלי, ונושקא של כסף או של זהב דהוא כוליאר דהיינו מכבנתא דתנן בה [בד' מ"ב] חייב חטאת גם לדידן אסור דכל שאסור מן התורה בר"ה אסור אפי' לדידן אע"פ דלית לן רק כרמלית וטעמא דחייבת חטאת פי' רבי' שלמה [שם בדף ב"ב] דאינ' תכשיט אלא להראות עושר והיינו משוי, אמנם אם תקועה בשלשלת של כסף שעתה יש שם תכשיטות עלי' מותר או אם יש מחט באות' נושקא שסוגר' בה מפתחי מלבושה סביב צוארה והויא כמו איישפיגל בלעז שהוא תכשיט, וזה הדבר פשוט לסמוך היתר ודוגמת זו רגילו' עשירות להוציא בשבת מפתח של כסף או של זהב ויש בה מחט לסגור מפתחי חלוקה של צוארה או של קוט"א ועושות כן מפני יראת העבדים או השפחות שגונבות המפתח מתיבות שלהם ונותנות כל המפתחות של תיבותם בתיבה אחת שמפתח שלה של זהב ונושאת אותו בצואר, והוי תכשיט כמו מפתח של זהב שיצא בו רבן גמליאל כדאמרי' בירו' [בשבת ד' ח'] ואע"ג שגערו בו חביריו משום תכשיט יש לומר אדם חשוב שאני [עיין בפ' מי שהפך (מועד קטן ד' י"ב)] עתה התרנו תכשיטי אשה לדידן דלית לן רק כרמלית דלדידהו אפי' בר"ה אינן אסורין אלא דילמא שלפא ומחויא וכן טבעת שיש עליה חותם מותר באיש ואפי' בר"ה גמורה גזרינן באיש דילמא שליף ומחוי' כדתני [בשבת ד' ס"א] קמיע לא

יקשרנו בשיר ובטבעת אלמא האיש נושא טבעת ושיר וכן בירו' [שם בד' ז'] תכשיטי אשה אסורין לפי שהן שחצניות משמע אבל באיש לא גזרינן ולא קשיא ממפתח של זהב שיצא בו רבן גמליאל וגערו בו חבריו כדפרישית לעיל דאדם חשוב שאני, אמנם בירו' דשבת אומר על עניין רבן גמליאל [שם בד' ד' ובאשורי מביאו] שמענו אחד האיש ואחד האשה אסורין, ושמא מפתח של זהב שאני שהוא תכשיט גדול עוד שם [ד' ו] א"ר איל' כל המחובר לכסות הרי הוא ככסות ותניא יוצא הוא בזוגין שבכסותו ואינו יוצא בזוגין שבצוארו ואומר אח"כ [בד' ח' ע"ב] בעון קומי ד' יונתן מהו מפיק בהדין מונייקא פי' רביד זהב אמר לו אסור משו' תכשיט ומקשינן אי משום תכשיט היה לו לדניאל להיות אסור דכתיב והמניכא דדהבא על צואריה ואי משום משוי בשבת נימא כל המחובר לכסות הרי הוא ככסות, אבל טבעת שיש עלי' חותם לאשה וטבעת שאין עליה חותם לאיש שניהן אסורין אפילו לדידן דהא תנן בהן [בפרק במה אשה ד' ס"ב] חייב חטאת וא"כ בכרמלית אסור אפי' לדידן, והיינו דאמר עולא [שם] וחילופיהן באיש [שם בד' ס'] לא יצא האיש בשריון שדומה שרוצה לצאת למלחמ' ואם יצא אינו חייב חטאת ואומר רבינו יצחק בר רבי שמואל שמותר לאשה לקשור סביב בתי שוקים שלה רצועה או משיחה פן ישתלשלו למטה אע"פ שאין המשיחה או הרצועה קשורה בהן כמו ביריית דאמר רב הונא אמר רבי יוחנן [שם בד' ס"ג] דהוא בשתי רגלים ויוצאין בהן וכבלים דאמר התם דאין יוצאין בהן זהו כשיש שלשלת מזו לזו ובני אדם הנחבשים ויש כבלים ברגליהם פן יברחו מנהג הוא שיוצאין בהן לר"ה ואומר ר' יצחק שמותר ואינו משוי וליכא למיגזר בהן דילמא מיפסיק ואתי לאתויי ארבע אמות בר"ה לפי שתקועין היטב תנן [בד' מ"ד] יוצאין במוך שבסנדל תני' רמי ב"ר יחזקאל [בד' ס"ה] והוא שקשרו אבל במנעל שלנו מותר לצאת במוך שבתוכו דלא מצי נפיל כמו מסנדל ואפילו בשבת יכול ליתנו לכתחילה וסיפא דקתני [שם במשנה] ובלבד שלא תתן לכתחילה ואם נפל לא תחזיר לא קאי אלא אפלפל וגרגיר מלח שבפיה שנראה כשנותן בשבת בפיו שרוצה להוליכו במקו' אחר דרך ר"ה ומערים להוציאו בעניין זה [גם כן במשנה שם] ויוצאה אשה במוך שנתנה באותו מקום כשהיא נדה פן יפול דם על בשרה ויצערנה כשהוא יבש אבל שלא יטנפו בגדי' אסור כדמשמ' פ"ק דשבת [ד' י"א] דכל אצולי מטינוף משוי הוא ואסור [שם במשנ'] ואדם שיש לו ריח הפה מותר לתת פלפל בפיו ולצאת לרשות הרבים אבל ספק אם צריך ליתנו מע"ש כמו גרגיר מלח [בד' ס"ה] מותר לכתחלה ליתן אגוז בטליתו או בסרבלו משני צדדין ולכרוך שם הלולאות שתוחב שם ראשו או אבן אם התקינו מערב שבת אבל על המטבע אסור בשבת לפרוף פירוש לכרוך דנר' כמערים

להוציאו ולהוליכו במקום אחר ולא לצורך מלבוש [שם] אבל אם פרף וכרך מערב שבת אף על המטבע מותר וכן מותר ליתן אגוז לכתחלה בשבת בראש בתי שוקים ולכרוך שם רצוע' כדי למתוח הבתי שוקים ומותר לצאת בשבת בשני סרבלים מפני הצינה אפי' יהא אסור לצאת בשבת בשני חגורות כדקאמר תלמודא [שם בד' כ"ט] תרי הימייני קאמרת ועוד שגם שם יש פירוש אחר להיתר [בפירו' רש"י מביאו שם], [בד' ס"א] מותר לצאת בשבת בקמיע תלוי בצוארו בשביל חולי שעליו או בשביל שלא יחלה עוד אם ידאג מחולי ואפילו מחולי שאין בו סכנה ודווקא אם האדם הנותנו הוא מומחה דתניא [שם] כל שריפא ושנה ושילש פי' שאד' זה הנותנו ריפא שלשה בני אדם כל אחד משונה מחברו וכל אחד מלחש משונה שבאותו לחש שריפא זה לא ריפא זה ואע"פ שלחש הכתוב בזה הקמיע לא ריפא רק פעם אחת זהו אדם מומחה וכל קמיעין שיתן אדם זה מותר לצאת בהם בשבת ואפי' לא ריפא לחש זה שום אדם אבל אינו קרוי אדם מומחה על שם שריפא שלשה בני אדם על ידי תחבושת או משקה אלא אם כן הוא מומחה מקמיעין והוא הדין אם הרופא אינו מומחה אלא הקמיע לבדו הוא מומחה כדתניא [שם] איזהו קמיע מומחה כל שריפא שלשה פעמים חולי אחד בין לאדם אחד בין לג' בני אדם ואפילו יתננו נכרי ללחש זה לאדם זה מותר לצאת בו בשבת אבל אם ריפא שלשה חלאים משונים לאדם אחד מג' לחשים לא איתמחי גברא בהכי אלא אם כן ריפא שלשה בני אדם מותר ליכנס בבית הכסא בקמיע דאיתמחי גברא או איתמחי קמיעא כיון שמחופה עור [שם בד' מ"ב] אעפ"י שכתוב בו שמות תניא בפרק במה אשה (שבת בד' ס"ו) יוצאין באבן תקומה בשבת הוא אבן שהאשה נושאה שלא תפיל משום ר' מאיר אמרו אף במשקל אבן תקומה והוא דאיכוון ותקיל [שם] פי' שמוציא את האבן מכוונת למשקלה עוד תנן בפ' במה אשה (שבת בד' ס"ה) הקיטע יוצ' בקב שלו דברי מאיר ור' יוסי אוסר סמוכות שלו טמאי' מדרס ויוצאין בהן בשבת פירש הרב רבי יוסף בר' משה המכונה דו"ן בינדי"ט וכן תופסין רבותינו עיקר [עיין בתו' שם בד"ה הקיטע] שמדבר באדם שנקטעו שני רגליו ועושין במקומו שני דפוסי רגל של עץ כעין קבין ונותן בהן ראשי שוקיו שלא יבחנו בני אדם היושבים אצלו שנקטעו רגליו וכופף לאחריו שתי רגליו ועושה שתי סומכות של עץ דוגמת אישקנ"צא בלעז ונותן בהן ארכבותיו וקושר הסמוכות לירכותיו והולך בדרך במקלו וסבורין העולם שמחמת חולי הוא הולך כן ולא מחמת שנקטעו רגליו רבי יוסי אוסר לצאת באותו קבין דילמא מיפסק ואתי לאיתויינהו ארבע אמות ברשות הרבים כן מפרש בפרק בת' דיומא [ד' ע"ה וכן גם הסוגיא בתו' שם] והטעם הזה דכיון שהן של עץ וקשה אינו יכול להדקו סביב רגלו ונפיל וגם חליצ'

פסול' בו כמו קטן במנעל גדול שאינו יכול להלך בו ובפרק מצות חליצה (יבמות ד' ק"ג) דשרי לחלוץ במנעל של עץ במחופה עור לפי שעל ידי העור יכול לקושרו שלא יפול ולהדקו סביב רגלו ומכאן יש ראייה לחגר או שכווצו גידי שוקיו שמותר ללכת בשבת במקלות בר"ה ואפילו רבי יוסי אינו אוסר אלא מטעם הקב ולא מטעם המקלות ועוד ראייה מדקתני סיפא [שם בד' ס"ו] כסא וסמוכות שלו טמאים מדרס ואין יוצאין בהן בשב' ופירש רש"י מי שכווצו גידי שוקיו או גידי ארכבותיו שאף על ידי ארכבותיו אינו יכול לילך נותן עגבותיו בקב רחב ויושב שם וקושר הקב בגופו ויש לו שני ספסלים קטנים בשתי ידיו שנשען עליו ונדחף בהן ויוצאין בספסלים בשבת והא דקתני אין יוצאין בהן בשבת היינו בסמוכות שלו ופירש רבינו שלמה [שם] סמוכות הן ברגליו שתלויין באויר לפניו ואין נוגעין לארץ ועושה להם סמוכו' של עור או של עץ ופעמי' נסמך עליהם כשעולה בקרקע גבוה לכך אין יוצאין בהן לפי שאין צריכין לו אי נמי זימנין דמישתלפי מפני שאינן נוגעים בארץ ואתי לאתוייהו ד' אמות ברשות הרבים אלמא הספסלים שבידיו לסמוך בהן מותר לצאת בהן בשבת והוא הדין למקלות וכן הורה רבינו יעקב [בתו' שם ד' ס"ה] אבל זקנים שמנעים גופן אסור לצאת בשבת במקלות לסמוך בהן בשביל ללכת בהן דרך ישרה כיון דלתרוצי סוגיא דלהילוך עבידי וטהורים כדתניא [בד' ס"ו] מקל של זקנים טהורה וקאמר טעמא דלא עבידא כ"א ללכת דרך ישרה בפרק תולין (שבת ד' קמ"א) תנו רבנן לא יצא קטן במנעל גדול פן יפול המנעל מרגלו ואתי לאיתויי אבל יוצא בחלוק גדול [שם] ולא תצא האשה במנעל מרופט פירוש קרוע מלמעלה משום דמחכו עלה ושלפא ומייתא ליה [שם] ולא תצא אשה במנעל חדש בשבת אלא אם כן יוצא' בה שעה אחת מבעוד יום לפי שהיא מקפדת שיהא המנעל למדת רגלה ואם אינו מיושר ברגלה לרצונ' שלפא ומייתא לה אבל אדם שאינו מקפיד מותר לצאת במנעל שלא ניסהו בחול עוד שם [ד' קל"ה] ובעירובין [פרק בתרא דף ק"כ] אמר רב שישא בריה דרב אידי סיינא שרי והתניא סיינא אסור ומסקי' [שם] לא קשיא הא דמיהדק הא דלא מיהד' פירוש כובע של לבד שנותנין בראש כשהוא מהודק בראשו מותר לצאת בו כגון שיש משיחה או רצועה תחת צוארו וקושרו שם דליכ' למיחש שמא יפול וכן נוהגין בא"שכנז ולותי"ר לשאת כובעין בראשיהן אבל לא מיהדק בחזקה בראשו אסור לצאת בו פן יגביהנו הרוח ויפול ואתי לאתויי בשבת אבל כובעין של צמר וא"למוצש אפילו בלא שום קשירה כשהן מהודקים היטב מותר לצאת בהן מסקינן בעירובין [ד' צ"ה] המוצא תפילין בשבת כיצד הוא עושה לובשן כדרכן ומניח של ראש בראשו ושל יד בידו ונכנס וחולצן בביתו וחוזר ויוצא ולובש זוג שני וחולצן עד שיכניס את כולן ואם היו הרבה ולא

ישאר מן היום כדי להכניסן דרך מלבוש הרי זה מחשיך עליהם ומכניסן במוצאי שבת [שם בד' צ"ו] ואם היה בימי השמד שמתיירא לישב ולשומרם עד הערב מפני העכו"ם מכסן במקומן ומניחן והולך [שם] היה מתיירי' להחשיך עליהם מפני ליסטין נוטל את כולן כאחד ומוליכן פחות פחות מד' אמות או נותנן לחברו וחברו לחברו עד שמגיע לחצר החיצונה [מיימו' פרק י"ט] בד"א כשהיו בהן רצועות והיו מקושרות קשר של תפילין שודאי תפילין הן אבל אם לא היו רצועותיהם מקושרות אינו נזקק להם ועוד שאינו יכול לקושרו פר"ק דשבת [ד' י"ב] אמרינ' מותר לצאת בתפי' ע"ש עם חשיכה הואיל וחייב אדם למשמש בתפילין בכל עת אינו שוכחן שכח ויצא בהן ברשות הרבים ונזכר שיש לו תפילין בראשו אמרינן בביצה [ד' ט"ו] שמכס' את ראשו עד שמגיע לביתו או לבית המדרש [פ' שור שנגח את הפרה ד' נ"ד] אסור להוציא משא על הבהמה וחיה ועוף בשבת וזה שנא' למען יגוח שורך וחמורך דבר הכתוב בהווה [פרק מי שהחשיך ד' קנ"ד] ואם הוציאו אע"פ שהישראל מחמר אחר בהמתו בשבת פטור אע"פ שיש בדבר לאו שנ' לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך וגו' ובהמתך מכל מקום אין לוקין עליו לפי שהוא לאו הניתן לאזהרת מיתת בית דין ואין לוקין על לאו כגון זה:

גרסינן (צב) בפרק קמא דשבת [ד' י"ח] תנו רבנן מניחין קילור בעין ואספלנית ע"ג מכה ע"ש ומתרפאת והולכת כל השבת כולה אבל לא בשבת גזירה שמא ישחוק סמנין בשבת ואם (צג) נפל תנן בפרק המוציא תפילין [ד' ק"ב] מחזירין רטיה במקדש בשבת אבל לא במדינה ודווקא אם נפלה בארץ אבל אם נפלה על הכלי מחזירין אותה כדאיתא התם גרסי' בירושלמי דפר' במה אשה [ד' ה' ע"ב] אמר רבי יוסי מכה שנתרפאה נותנין עליה רטיה שאינו אלא כמשמרה ונותנין עלה על גבי מכה בשבת שאינו אלא כמשמרה אמר ר' תנחום חוץ מעלי גפנים שהן לרפואה והא (צד) דשרי בפר' שמנה שרצים (שבת ד' ק"ח) קלורים אפילו בשבת היינו לתת על גב העין ומסקינן התם שלעצום עיניו ולפתוח כדי שיכנס הקילור שעל גב העין בעין אסור והכא מיירי בתוך העין ממש הלכך מערב שבת דווקא מותר ולא בשבת [כל הסוגי' פר"ק דשבת ד' י"ח] ואין נותנין חטים בתוך הרחיים אלא כדי שיטחנו מערב שבת ואמר רבה הטעם מפני שמשמעת קול ויאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת ויסברו דבשבת נתנו החטין רב יוסף אמר משום שביתת כלים ופסק ר"ח [בתו' שם בד"ה והשתא] דהלכה כרבה וסתמא דתלמודא נמי הכי אית ליה דקאמר לקמן [בד' י"ט שם] מאי שנא דבית שמאי שרו לטעון קורות של בית הבד על הזתים והענבים המרוסקים והולכין ומתמצים בשבת יותר ממלאכות דמתניתין אין פורסין מצידה ואין נותנין אונין של פשתן לתוך התנור ומתרץ התלמוד כולהו דאי עביד

להו בשבת חייב חטאת גזרו בהן ע"ש עם חשיכה [עיין שם בתוס' ד"ה ולימא מר] והשתא אמאי לא אמר בלא גזירה משום שביתת כלים ואע"פ שהדבר מונח מערב שבת בכלי כיון שישנו בתוכו בשבת אסור מן התורה אלא ודאי שביתת כלים שרי הילכך מותר לתת גחלים מערב שבת בבלי מנוקב שעושין מבריחי ברזל ומתחממין בו בשבת מותר להשאיל אותו קרדומו ומחבתו מערב שבת לגוי ואע"פ שיעשה בו הגוי מלאכה בשבת [צ"ע בספר התרומה סימן ר"כ ובתו' שם] דהא בית הילל לית להו שביתת כלים לרבה, ת"ר לא ישכיר כליו לגוי מע"ש ובד' וה' מותר ואיסור זה אינו משום שביתת כלים דהא בית הילל אין חוש' לזה ועוד א"כ אף ד' ובחמשי יאסר אם ישנו לכליו ביד גוי בשבת וגם אינו מדבר בשוכרו לימי' אלא לשבוע או לחדש דאי בשוכר כליו לימים אפי' כשנות ביד גוי בד' ובה' יהא אסור אם ישהא ביד גוי בשבת כמו שכר לשמור פרה אדומה לשמור הזרעים ועומר דשכיר יום אסור שנראה כשכיר שבת בב"מ אלא בשוכרו לשבוע או לחדש מיירי [ד' נ"ה] ואפי' הכי אסור לשוכרו מערב שבת דכיון דקרוב כל כך וסמוך נראה ששוכרו לשבת עצמה אבל שאלה בחנם מותר ואפי' בערב שבת אבל בשבת עצמה אסור להשאיל לעכו"ם וכן תנו רבנן [שם ד' י"ח] בית שמאי אומרים לא ימכור אדם חפצו לגוי ולא ישאילנו ולא ילוונו ולא יתן לו במתנה אלא כדי שיגיע בביתו למקום שרוצה העכו"ם להוליכו שם שהיה שם קודם השבת ורבי עקיבא אומר לבית הילל כדי שיצא העכו"ם מפתח ביתו של ישראל שהשאילו אע"פ שהעכו"ם נושאו בשב' אבל בשב' עצמה אסור הוא להשאיל לעכו"ם כ"א מערב שבת עם חשיכה כדי שיצא מפתח ביתו וטעמא שהרואה סבור שישראל צוה לעכו"ם להוליכו חוץ לבית ברשות הרבים שהרי בשבת עצמו מוציאו מבית ישראל ולא ידעו שהגוי נושאו לצורך עצמו כתוב בספר התרומה [סימן רכ"א] אבל בהמתו אסור להשאיל לעכו"ם אפי' הרבה רחוק משבת ולא בשכר ולא בחינם אם יודע שעושה בו מלאכה בשבת משום שנאמר למען ינוח שורך וחמורך עכ"ל וכבר בארנו בעניין אסור והיתר שאין לסמוך על דבריו של עכו"ם כלל לא לאיסור ולא להיתר ואפילו לב"ש [בשבת ד' י"ח אומר כן הגמ' אליבא דרב אשי וע"ש] שמועיל הפקר בשביתת כלים זה דווקא שאי אפשר בלא הם כגון נר הדולק בשבת וקדירה שעל גבי כירה אבל לא בשאר כלים ק"ו בבהמ' שלא יועיל כן כתב רבי שמשון איש ירושלים תנן [בד' י"ז] בית שמאי אומר אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום ובכולן ב"ה מתירין עם השמש גרסי' בירוש' דשבת פ"ק ובע"ז [ד' ל"ט ע"ב ובתו' פ"ק דע"ז תמצא כל הסוגיא בד"ה אריסא ד' כ"א] תני' אומני עכו"ם שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו של עכו"ם מותר אומר ר' שמעון

בן אלעזר בד"א בקיבולת אבל בשכיר יום אסור בד"א בתלוש מן הקרקע אבל במחובר אסור ובעיר אחרת בין כך ובין כך מותר מה בין כך ובין כך מותר בין בתלוש בין במחובר בין בשכיר יום בין בקיבולת אמר ר' אילא בין בתלוש בין במחובר ובלבד בקיבולת רבי שמעון בן ביסנ' בשם רבי אומר הלכ' כרשב"א בשבת ואבל וע"ז עכ"ל הירושל', ואף על גב דאין הלכ' כר"ש בן רבי אלעזר גבי מחובר של שדה אלא כרבן שמעון ב"ג וכסתם מתניתן בע"ז [הכל שם בד' כ"א וגם בתו' דשבת ד' י"ז] דשרי להשכיר שדהו לעכו"ם למחצה לשליש ולרביע וחורש וזורע בשבת משום דעכו"ם בשלו הוא טורח ואריסותי' קעביד דלא אסרה סתם מתניתין אלא דווקא מרחץ להשכיר לעכו"ם מפני שנקראת על שמו אבל שדה לעכו"ם שרי אין דומה מחובר של שדה למחובר של בית דדווקא שדה שרגילות לקבלו באריסות למחצה לשליש ולרביע ושייך לומר עכו"ם אריסותי' קעבי' אבל בית רגילו' להשכיר פועלים שכירי יום ולא יאמרו הרואה עכו"ם קבלנותיה קעבי', מכאן פסק רבינו יצחק ברבי שמואל [גם כן בתו' דשבת ובפ"ק דע"ז שם] שאסור לעשות כל קבולת במחובר בתוך התחום כדמוכ' בתוספת' דע"ז ובירוש' [היינו דלעיל] ולא מיבעיא הבניין עצמו דאסורה אלא אפילו לתקן האבנים נמי אסור אפי' רחוק מן החומה ואפי' בביתו של עכו"ם כיון דצורך מחובר הוא דבמחובר כי האי גוונא פליגי ופסיק כרשב"א דאילו לעשות הבנין אפי' רבנן מודו דאסור דהא ברשות ישראל הוא דאף תלוש לא שריא אלא בביתו של נכרי, אסור לומר לעכו"ם מערב שבת תעשה כך וכך בשבת שהרי בית הילל שמתירין עם השמש [בשבת ד' י"ז] היינו שהעכו"ם עושה המלאכה מאליו אבל אינו מתיר לומר לו לעשו' בשבת אבל מותר לומר מדוע לא עשית כך בשבת שעברה אע"פ שעל ידי כך יעשה העכו"ם כך בשבת הבאה מותר להניח לעבדו עכו"ם לעשו' מלאכתו בשבת כשהמלאכה לעכו"ם עצמו וליכא לאו דלמען ינוח כדאיתא פ"ד מחוסרי כפרה [ד' ט' ושם הסוגיא בתו'] אין (צה) משלחין איגרת ביד עכו"ם מערב שבת היכא שיודעין שנושאן העכו"ם בשבת לפי שניכר יותר שכתב ישראל ביד עכו"ם הוא ויסברו שבשבת נתנו לו אבל אם קצץ ליתן לו מעות בכך מותר דעכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד, אבל אם הדליק הנר או עשה האש בשביל ישראל תנן בשבת [דקכ"ב] לא ישתמש ישראל לאורו אעפ"י שקצץ ושכרו לכך לפי שגוף ישראל נהנה ממלאכת שבת הנעשית בשבילו ולא דמי לשולח אגרות דאין גוף הישראל נהנה מגוף השליחות לכך אם קצץ מותר, תנן סתם משנה בתרומות המבשל בשבת בשוגג יאכל ודווקא מכשל דחזי מקמי בישולו לכוס מותר אפי' לבו ביום ואפי' הוא עצמו כדמוכח בפרק כירה וכן היה מורה רב לתלמידיו [בחולין דף ט"ו] אבל שוחט בשבת בשוגג אסור ליהנות בו באותה

שבת וכן אם עשה ישראל מלאכה בשבת בשוגג בדבר שאינה אכילה כגון להדליק הנר או עשה כבש אסור ליהנות בהן באותה שבת דדמי לשוחט דאסור משום דמקודם לא היה ראוי כלל ואם עכו"ם עשה מלאכה בשבת בשביל עצמו מותר ישראל ליהנות אפי' באותה שבת כדתנן [בפ' כל כתבי דקכ"ב] עכו"ם שהדליק את הנר או עשה כבש או מילא מים לבהמתו ישתמש ישראל לאורו וירד בו ישראל וישקה מהם ישראל היינו אפי' באותה שבת כמו רבן גמליאל וזקנים שירדו בכבש בשבת אבל בענין אכילה כמו עכו"ם שבישל בשבת לצורך עצמו בשר דגים או ביצים יש צדדין לאסור [ובמרדכי פרק בכל מערבין מפרש טעמא] ולחלק שבדבר אכילה ראוי להחמיר יותר מבעכו"ם שהדליק את הנר שישתמש ישראל לאורו ולא דמי להא דתנן במסכת תרומות המבשל בשבת בשוגג יאכל דהתם ליכא למיגזר פן יבשל הישראל מזיד שאין להחזיקו כרשע לבשל במזיד בשבת ולעשות איסורא דאוריי' אבל יקיל בעיניו לומר לעכו"ם לבשל בשבת שאין כאן איסורא אלא מדברי סופרים [בס' התרומה סי' רמ"ד] ועל הלחם שאפה עכו"ם בשבת וגם שמא נטחנו החיטין ונרקד בשבת יש פנים להתיר כמו מבשל בשבת יאכל וכמו נכרי שהדליק את הנר שישתמש ישראל לאורו ויש פנים לאיסור כדמפרש לעיל דלא דמי למבשל דהתם ליכא למיגזר שמא יהי' הישראל רשע לבשל במזיד אבל יקל לומר לעכו"ם לבשל ועוד שמא יש לדמותו לשוחט מפני שהקמח לא היה ראוי לכוס מקודם לכן ואין לומר שהלחם מותר דהא פסקינן [בשבת דף נ"ז] כר' שמעון דשרי במוקצה בר מנר שהדליקו בה באותו שבת דדחייה בידים לא דמי דשמא הכא מודה ר"ש דהוי כמוקצה דגרוגרות וצמוקים כיון שנטחן ונרקד ונאפה בשבת כדאמרי' [בפרק אין צדין דכ"ד] עכו"ם שהביא דורן לישראל אם יש במינו במחובר אסור ופירש רבינו שלמה [שם] דאפי' ר"ש מודה בהא דהוי כמוקצה דגרוגרות וצמוקין דאמר [בפרק כירה דף מ"ה] דמודה ר"ש בהא ורבינו יעקב היה אוסר להרב רבי יצחק בן רבי מרדכי לאכול להם שנאפה בשבת [בתוס' פ' אין צדין בד"ה ולערבן] ואם עכו"ם לקט פירות לעצמו בשבת או ביום טוב או צד דגים היה או עוף בשביל עכו"ם אסור הישראל ליהנות בו משום מוקצה והוא הדין נשרו מאליהן או ניצודו מאליהן כמו ביצה שנולדה ביו"ט זה לא תאכל ביו"ט זה [פ"ק דביצה דף ב'] כמו פירות שנשרו ומשקין שזבו מאליהן שאסורין [שם בד"ב וג'] אבל למ"ש מותרין מיד ואין צריך להמתין בכדי שיעשו כדתנן [במסכת מכשירין] מרחץ המרחצת בשבת אם רוב עכו"ם למ"ש רוחץ בה מיד ואם בשביל ישראל ליקט העכו"ם פירות וצד הדגים חיה או עוף בשבת או ביו"ט אסור למ"ש בכדי שיעשו כדאמרי' בביצה [דכ"ד] גוי שהביא דורון לישראל אם יש במינו במחובר אסור לערב בכדי שיעשו וכן

בעירובין [דף מ'] גוי שגזל הדס לאפריון של ישראל ואסר להו רבא למ"ש בכדי שיעשו ואם הדגי' והעופות נצודו בשביל ישראל ביו"ט ראשון או פירות שנתלשו ביו"ט ראשון בשביל ישראל ויש במינו במחובר אמרינן [בביצה דכ"ד בתוס' ורש"י פ' אין צדין (ביצה דף כ"ד)] דאסורין לערב בכדי שיעשו פירש בהלכות גדולות של רב יהודאי גאון לערב יו"ט שני שיהא ראוי לעשות מלאכ' שלא ירויח במעשה יו"ט הנעשית בשבילו פן יאמר לעכו"ם בי"ט ראשון ללקט כדי שיהא מותרות לו ביו"ט שני ובעניין זה אומר בירושלמי דשבת [פ"ק] גבי שבת מכאן שאתה אומר לו ימתין למוצאי שבת בכדי שיעשו כמי שלא נהנה מחמת שבת כלום [ברש"י ותוספת שם כל הסוגיא ע"ס בד"ה ולערב דף כ"ד] ורבינו גרשם ורבינו שלמה ור' קלונימוס איש רומי מפרשים לעי"ט ראשון כדגרסי' בעירובין [דף ל"ט] דההוא בר טביא דאיתצד ביו"ט ראשון ואישחיט ביו"ט שני רב נחמן ורב חסדא אכול ורב ששת לא אכל לבסוף הדר ביה ובן בביצה [דף ב'] ביצה שנולדה בזה מותרת בזה ואומר רבי' יצחק דלא דמי דגבי ביצה דבר הנעשית מאיליו הוא ואין שייך שם שום גזירה אלא איסור מוקצה לבדו וגבי ההוא בר טביא נמי יש לפרש שנצוד בשביל גוי או מיירי שניצוד מאליו על ידי מצודות שפרוסות מערב יו"ט ואין שייך גם שם אלא איסור מוקצה לבדו ולכך מתיר ביום טוב שני מיד בלא בכדי שיעשו משום דשני י"ט של גליות הן שתי קדושות שמחמת ספק נעשים והאחד חול ולא שייך איסור מוקצה בחול ואמר לי רבינו יהודא בן ר' יצחק כי רבו רבינו יצחק בן רבי שמואל היה נוהג הלכה למעשה כדברי הלכות גדולות אמנם בר"ה אף בדבר הנעשה מאיליו או בשביל עכו"ם פסקי' בביצה [דף ד'] ביצה שנולדה בזה אסורה בזה דקדושה אחת הן לפי שאף בזמן שבית המקדש קיים פעמים שהיו עושין ר"ה שני ימים כגון שבאו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש כדאי' בר"ה [דף כ"ג] וכן הפירות והדגים אסורין עד למוצאי יום טוב שני ואז מותרין מיד, ופסקינן נמי בביצה [דף ד'] כרב דאסר אף בפסח עצרת וסוכות אם היו סמוכין לשבת לפניה או לאחריה דביצה שנולדה בזה אסורה בזה וכן הדין בפירות ודגים אסורין עד החול והטעם דאע"ג דהלכה כארבע זקנים [שם] ואליבא דרבי אלעזר דאמר שתי קדושת הן שבת ויו"ט מכל מקום אסורין משום הכנה דרבה [שם] דאין יו"ט מכין לשבת ולא שבת מכין לי"ט ואם ספק אם נלקטו ביו"ט אם לא הא תנן [ביצה דכ"ד] ספק מוכן אסור ואם ליקט הגוי בשבת פירות וצד דגים בשביל עכו"ם ובשביל ישראל אסור למ"ש בכדי שיעשו כמו שמפורש בירושלמי [היינו שהביא לעיל] אבל אין ידוע אם בשביל ישראל ליקטן וצד דגים אם בשבת אם לאו או להפך שידוע לכל שבשביל ישראל נעשה אבל ספק אם נלקטו היום בשבת אם לאו אותו

היום אסור משום ספק מובן אמנם הם מותרין למוצאי שבת מיד כשמואל דפרק שואל (שבת דף קנ"א) דאמר אין צריך להמתין במ"ש בכדי שיעשו, ואע"ג דהלכה כרב באיסורי כדאי ביש בכור [דמ"ט] מכל מקום הלכה כשמואל כדפסיק תלמודא [פ' שואל ד' קנ"א] גבי הא דתנן עכו"ם שהביא חלילין לא יספוד בהן הישראל אלא אם כן באו ממקום קרוב ומפרש רב שידוע בודאי שבאו ממקום קרוב ולא חוץ לתחום ואע"פ שדרך רשות הרבים באו יש לומר דממקום קרוב כל כך לא מהני הבאתן אבל ספק אסור עד בכדי שיעשו ושמואל סבר חיישינן שמא חוץ לחומה לנו פירוש חששה זו לקולא יש לנו לומר שבאו ממקום קרוב ומותר כמו חיישינן שמא באמבטי עיברה ושריא לכהן [בחגיגה ד' ט"ו] ה"ג בספרים ישינים ובפי' ר"ח [בתוס' ומשנה הוא במס' מכשירי' פ"ב] תנן כוותיה דשמואל מרחץ המרחצת בשבת אם רוב גוים למ"ש רוחץ בה מיד ואם רוב ישראל צריך להמתין בכדי שיעשו מחצה על מחצה בכדי שיעשו ר' יהודא אומר אם יש רשות מותר מיד פי' רשות דעכו"ם חשוב שישנו בעיר שיש לו אז לומר שבשביל עכו"ם נתחמם אלמא ספיק' שרי כשמואל ומרבנן דאסרי בכדי שיעשו במחצה על מחצה לא תיקשי לשמואל שהרי יש לומר דסברי רבנן דודאי לשם שניהם נתחמם בשביל גוים ובשביל ישראל ולכך אסור דהיאך יהא ספק אם בשביל גוים לבד נתחמם אם בשביל ישראל לבד נתחמם הלא לא חממוהו בשביל איש אחד כל זה פי' רבי' שלמה [שם בד' קנ"א] ותופס גירסא זו עיקר הרי למדנו מכאן דדבר שנעשה בשביל ישראל וגם בשביל עכו"ם אסור למ"ש בכדי שיעשו וגם משמע קצת בירוש' שילהי פ' כל כתבי הקדש [וכן הוא בסוף כל כתבי שלנו דף קכ"ב] בעובדא דאיקלע שמואל בבית עכו"ם אדליק עכו"ם בוצינא בשבתא והפך שמואל אפויי אייתי גוי שטרא וקרא ביה ידע שמואל דלאו בגינותיה אדליק הדר אפויי וקאמר הדה אמרה נעשה בשביל ישראל ובשביל עכו"ם מותר וקאמר דלמא משום דאין מכריחין את האדם לצאת מביתו אבל בעלמא אסור מיהו יש ספר ירושלמי שגורס [שם] הדא אמרה נעשה בשביל ישראל ובשביל גוי אסור ונר' דטעות סופר ומשפט פירות או דבר הבא מחוץ לתחום בשבת בשביל ישראל זה מותר לישרא' אחר [(* הגה"ה ושם פי' רש"י הטעם דבתחומין דרבנן הקילו ופעם אחר נ' לומ' דמחוץ לתחום אסור גזיר' שמא ישלח להביא בשבילו והבא בשביל ישראל זה מותר לישר' אחר דליכ' למיגזר בי' כשאין מכירו.] הגה"ה כדאיתא בעירובין [דף מ'] ובביצה [דף כ"ח] ולאותו ישראל שנעשה בשבילו צריך להמתין למ"ש בכדי שיעשו אע"ג דהוי' איסורא דתחומים דרבנן ויש קצת ראי' מדתנן [בפ' שואל דף קנ"א] עכו"ם שהביא חלילין לא יספוד בהן ישראל אא"כ באו ממקום קרוב משמע דאם נודע שבשביל ישראל באו מחוץ לתחום שלא יספוד

בהן עד כדי שיבואו למ"ש ממקום שהביאם דהא מדמה לה לעיל [שם] למרחץ שנתחמם ויש לדחות דבמת החמירו יותר שהרי חפרו קבר בשביל ישראל בשבת בפלטיא שהוא פרהסיא יתירא לא יקבור בו אותו מת עולמית ומ"מ נכון להחמיר אע"פ שיש לדחות אדיחוי לא סמכינן וגם שמא אין הלילה מן החשבון לפי שאין רגילות בלילה להביא ממקום רחוק וצריך להמתין בכדי שיעשו ביום למחרת שבת [שבת ד' קכ"ב] ועל המים שעבד או שפחה שואב בשבת מבור שהוא רחב ארבעה ועמוק עשרה ומביאין דרך ר"ה לבית ישרא' מתיר רבינו יעקב [בתו' שם] אם לא אמר לו הישראל להביא אע"פ שבשביל ישראל מביא כיון שיכול הישראל לילך ולירד בבור ולשתות שם דווקא לבהמה אסרה מתניתין דתנן [שם] מילא מים לבהמתו משקה ישראל אחריו שאינו מכירו ואם בשביל ישראל מילא אסור ותניא בתוספתא [פ"י] דבמכירו אסור מפני שמרגילו לעשות כן בשבת אחרת כדאשכחן [פ' עושין פסין ד' כ'] גבי פסי ביראות שלא הוצרכו אלא לבהמה אבל לאדם מטפס ועולה מטפס ויורד ובריתא [דשבת ד' קכ"ב] דליקט עשבים בשביל ישראל לא יאכיל לבהמתו מוקי לה רבי' יעקב [בתו' שם] בתרי עברי נהרא שאין ישראל יכול להוליך בהמתו שם וכל שכן אם העכו"ם מביא מן הנהר שמותר שהיה יכול הישראל לשתות שם בקל ולאותו שמחמיר שם ואינו רוצה לסמוך על היתר זה מותר לשתות אם העכו"ם הביא בשביל ישראל אחר לדידן דלית לן ר"ה רק כרמלית וליכא רק איסור דרבנן כגון פירות שבאו מחוץ לתחום בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר [הגהת מיימ' פ"ו מספר התרומ' סי' רנ"ב] ואם נר אחד דולק בשבת ועכו"ם הדליק עוד הרבה נרות או נתן הרבה עצים באש מותר ישראל ליהנות מהן כיון שמתחילה היה יכול קצת ליהנות מן הנר ומן האש וכן אם עשה הגוי האש בשביל תינוק או לעשות לתינוק מאכלו או בשביל חולה גדול אפי' שאין בו סכנה מותר אף לבריא גרסינן בירו' דביצה רב חסדא שאל מיחלפא שיטתיה דרב תמן הוא עביד ליה שתי קדושות פי' דרב פסק בעירובין [בירו' ובתלמוד שלנו בד' נ"א] כארבע זקנים ואליבא דרבי אלעזר דאמר שבת ויו"ט שתי קדושות הן והכא הוא עביד ליה קדושה אחת דאיפליגו שירי פתילה ושירי מדורה שירי שמן שכבו בשבת מהו להדליקן ביו"ט רב ורבי חנינא תרווייהו אמרין אסור ורבי יוחנן אמר מותר פי' רבי ברוך בר' יצחק [בספרו סי' רנ"ג] דרב חסדא לטעמיה דלית ליה הכנ' דרבה בעירובין [שם] ולהכי קאמר טעמא דרב משום קדושה אחת אבל אנן דאית לן הכנה דרבה הוי טעמא דרב משום הכנה דרבה שהפתילה והשמן והמדורה שתחילת כיבויין היה בשבת היא הכנתן שעל ידי כן נוחות יותר לחזור ולהדליקן וכן שירי שמן נמי נעשה צלול יותר כשהדליקו בו והלכה כרב כדפסקינן בביצה [דף ד'] על

כיוצא בזה אע"פ שר' יוחנן חולק עליו ודין זה נוהג אליבא דרב ללשון דהבנה בשני ימים טובים של ראש השנה או יו"ט הסמוך לשבת לפניה או לאחריה וכן הלפידים שהובערו קצת ביו"ט ראשון וכבו אסור לחזור ולהדליקן בי"ט שני של ר"ה אא"כ הובערו בחול בע"ט וכבו אותן וכן לפידים שנותרו משבת ונכבו אסור להדליקן ביו"ט שלאחריו כי הכיבוי הוא הכנה שטובות הן יותר לחזור ולהדליקן וצריך עצים אחרים מוכנים להרבות ולערב בהן כדאמר בביצה [דף ד'] מרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקן ומבטלן אמנם בשני ימים טובים של גליות של פסח עצרת וסוכות אין חוששין בכל אלה שיום אחד חול ואיסור הכנה לא שייך מיו"ט לחול דביצה שנולדה בשבת או ביו"ט מותרות בחול וכן פירות שנשרו מאיליהן בשבת או ביו"ט מותרין למחר בחול עכ"ד [וכן הם בס"ת קצר וארוך סימן רנ"ג] אמנם רבינו שמשון איש ירושלים כתב בתוספתא דביצה שאין שייך כלל טעם הכנה בירושלמי שהזכרנו לעיל ולא ירד לטעם זה כלל מדנקט שירי שמן והלכה כרבי יוחנן ומורי רבינו יהודא כתב שלבו נוקפו להחמיר ע"כ מסקינן (צו) בריש פרק כל הכלים שכל כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו מחמה לצל או להצניעו שלא יגנב ואם מלאכתו לאיסור כגון קורנס של נפחים וכיוצא בו מותר לטלטלו לצורך גופו או לצורך מקומו אבל מחמה לצל או שלא יגנב אסור אפי' שמעון שמיקל במוקצ' דגרסינן התם [קכ"ד] אמר ר' אלעזר מכבדות של תמרה שמכבדין בהן את הבית מותר לטלטלן ופריך אי מחמה לצל בהא לימא רבי אליעזר דמותר הא מלאכתו לאיסור הוא ומדלא מתרץ אין הכי נמי דסבר לה כר' שמעון ש"מ דאפי' (צז) לר' שמעון דבר שמלאכתו לאיסור אסור לטלטלו מחמה לצל וגם למדנו שם שאסור לכבד את הבית אף לר' שמעון אע"פ שמתיר ר' שמעון לרבץ את הבית ולא כה"ג שמתירו' לכבד את הבית, תנן (צח) מחט נקוב' של יד מותר לטלטלה ליטול בה את הקוץ אע"ג (צט) דחביל ומוציא דם משום דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ופטור אבל אסור מדרבנן לרבי שמעון ובמקום צער פטור ומותר כדאי' שלהי [דף ק"ז] אמנם אסור לצאת בה לרשות הרבים לסגור חלוקו סביב צוארו או אשה לקשור צעיפה אבל במחט שאינה נקובה מותר לצאת בענין הזה בשיש לה ראש מצד אחד כעין אישפיגלא בלעז הוא נקרא תכשיט מחט נקובה שניטל חור שלה או עוקצה אמרינן התם [בדף קכ"ג] שהיא כאבן ואסור לטלטלה אמרינן (ק) בפסחים [דף ע"ד] ובחולין [דף צ"ג] שכל מקום שנחלקו רב אחא ורבינא הלכה בדברי המיקל והם נחלקו בשבת [דף קנ"ו] בעניין מוקצה והמיקל משניהם אומר שהלכה (קא) כר"ש בכל דיני מוקצה דשרי במוקצה מחמת מיאוס ובמוקצה מחמת איסור חוץ מנר שהדליקו באותה שבת דדחייה בידים אבל (קב) במוקצה מחמת חסרון כיס מודה ר"ש

דאסור דתנן בשבת [דף קכ"ג] כל הכלים ניטלין חוץ ממיסר הגדול ויתד של מחרישה וסכין המיוחד לשחיטה וסכינא דאושכפי, גרסינן בשבת [דף קכ"ה] דג (קג) מליח מותר לטלטלו אפילו לא בשלו אבל בשאינו מליח אסור לטלטלו אבל בשר אפי' תפל וחי מותר לטלטלו, מסקינן (קד) בשבת [דף קמ"ג] לרב נחמן דלב"ה מגביהין מעל השלחן עצמות וקליפין הראויין לאכילת בהמה אבל דברים שאינן ראויין למאכל בהמה אסורין להגביהן אלא לנער השלחן או המפה כמו מעות שעל הכר מנער את הכר והן נופלות וכן באבן על החבית [שס בדף קמ"ב] בד"א (ק"ה) בשכח אבל במניח אסור לנער ופי' של מניח היינו שמניח שם המעות או דבר האיסור כדי לשהות שם כל השבת כולה אבל אם נתן שם במזיד מע"ש כדי לטלטל למחר בשבת מותר לנער כמו שכח כדתנן בשבת [דף מ"ט] טומנין בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן למחר אלא נוטל את הכיסוי והן נופלות כך פירש רבי' יצחק בכתב ידו ודלא כפי' רש"י בשבת [דף כ"א ועיין בתוס' שם] בשבת [דף קמ"ב] תנן מעות שעל הכר מנער את הכר והן נופלות אמר ר' יוחנן לא שנו אלא לצורך גופו שצריך לכר לישב עליו אבל לצורך מקומו מטלטל דבר עם המעות ויניח הכל במקום אחר שאם ינער הכר שם לא יוכל לישב באותו מקום מסקי' [שם בדף קס"א] שאסור ליטול התינוק אם אבן בידו או דינר דלא שרי מתני' נוטל את בנו והאבן בידו אלא בתינוק שיש לו גיעגועין על אביו ואעפ"כ בדינר אסור שמא יפול מיד התינוק ויטלנה אביו, תנן בשבת [דף קל"ט] מסננין יין בסודרין לתוך הכלי ובלבד שלא יעשה גומא בסודר לקבל היין מפני שדבר זה מעשה חול ויין עכור אסור לסנן לפי שנראה כבורר ובין הגיתו' שכול' עכורין מותר, מסקינן התם [בדף ק"מ] שאסור לגרוף את האבוס אפי' היא של אבן או של עץ גזירה אטו של קרקע שאסור לגרוף ולכבד פן ישוה גומות וגם מכאן ראייה שאסור לכבד את הבית בשבת אמנם השלחן מותר לגרוף הפירורין או התיבה בשבת שאין שייך שם לגזור, וגרסי' התם [בדף ק"מ] אמר אביי מקמי חמרא לוקחין מותר האוכל ויהבי' קמי תורא אבל מקמי תורא לא שקלי' בשבת מותר התבן והאוכל כדי ליתן לפני החמור ומפ' [שם] מפני שהחמו' אין בידו יוצא מפיו ומותרו ראוי לבהמה אחרת ואין זה טילטול שלא לצורך הילכך צריך לדקדק בשאר בהמות אם מותר לתת מספוא שנשאר לזו לפני זו שאין מינה, [שם בדף קמ"א] הקש שעל המטה לא ינענענו בידו כדי לשכב עליו אבל מנענעו בגופו דטלטול מן הצד לא שמיה טילטול ואם הקש הי' מאכל בהמה מותר בשבת לטלטלו ואם היה עליו כר או סדין מבעוד יום מותר בשבת לנענעו בידו אע"פ שאינו ראוי למאכל בהמה, אמר (קי) רבא טיט שעל גבי רגלו מקנחו בכותל ואין מקנחו בקרקע משום אשויי גומות מר בריה דרבינא אמר

אפי' בכותל אסור משום בונה שמוסיף טיט על הכותל אלא יקנחנו בקורה רב פפא אמר אחד זה ואחד זה מותר וצריך ליישב הלכה כדברי מי [עיין באשירי שם] תני ר' חייא אין מגררין טיט בגב הסכין לא ממנעל חדש ולא ממנעל ישן כו', [בדף קמ"א] וסך אדם כל גופו שמן בשבת, תניא [שם] שומטין מנעל מעל גבי האימום פירוש דפוס של עץ שבתוך המנעל ויסירו הדפוס כדי ליקח המנעל כרבא דאמר מלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו מותר והלכה כמותו, מסקינן (קז) בשבת [דף קכ"ב] שמות' לאדם להעמיד בהמתו על גבי עשבים מחוברים והיא אוכלת ותניא במכילתיה [משפטים פ' כ' ובתוס' שם מביאה] יכול לא יניח בהמתו לעקור ולתלוש ולאכול ת"ל למען ינוח ואין זה נייח אבל (קח) לא יעמיד אותה על גבי דבר שמוקצה ועובר בפניה כדי שתחזיר פניה לדבר המוקצה ותאכל ממנו וכן בי"ט, תנן (קט) בשבת [דף קמ"ג] חבית שנשברה מצילין מזון ג' סעודות היינו בהרבה כלים אם בא להציל בהן ובלבד שלא יקלוט הקילוח מאויר בכלי אלא יניח הכלי על הארץ אבל בחד מנא כמה דבעי יציל ואפי' טובא ובאיזה עניין שירצה, [בשבת דף קמ"ו] דרש רב שישא בריה דרב אידי משמיה דר' יוחנן הלכה כר' יאשיה דמיקל ומתיר לתת גובתא הוא קנה חלול לתוך החבית בשבת אע"פ שלא ניסהו תחילה מבחול אם ראוי לאותו נקב של חבית זו ומפ' התלמוד [שם] לחתוך הקנה חלול לתקנו שיוכל ליכנס בחור החבית אסור אפי' בי"ט אמר רבי יוחנן [שם בדף קמ"ו] היוצא בטלית מקופלת על כתיפו חייב חטאת [שם] פעם אחת יצא ר' לשדה והיו שני צידי טליתו מונחין על כתיפו פי' ב' צידי טליתו התלויין לפניו אחד מימין ואחד משמאל קפלן והניחן על כתיפו אמר ליה ר' יהושע בן זירוז בזו חייב ר' מאיר חטאת ושלשל ר' את טליתו, אמר ר' יהודא [שם] מעשה בהורקנוס בנו של ר' אליעזר שיצא בסודר שעל כתיפו ונימא כרוכה באצבעו וכשבא הדבר לפני חכמים אמרו אע"פ שאין נימא כרוכה לו באצבעו מותר וכן פוסק רב נחמן [שם] א"כ אדם שנפסקו לו לולאות טליתו מותר לצאת בטליתו לבושה סביביו בכל מקום שירצה וכתב מו' [בתוס' בשבת דף מ"ח] שאם נתקו חוטי הסרבל ויש שם נקב רחב שיוכל לתחוב החוט בהם יכניסנו בתוכו ויענבנו אמנם אם הלולאות שנפסקו מוזהבות אם הם תלויות בו חשובות הם ואינם בטלות לגבי הטלית ואסור לצאת בהן משום משוי וכן אומר בשבת [דף קל"ט] דהא דאמר רב הונא היוצא בטלית שאינה מצוייצת כהילכתה בשבת חייב חטאת היינו משום דהנהו חוטי חשיבי ולא בטלי ופירש רבי' חננאל [בתוס' שם] שאינו מבטלם לפי שחשובי' הם בעיניו שדעתו ליתן באותו טלית ציצית רביעית אבל רבי' שלמה פירש [שם] שחשיבותן לפי שהן של תכלת שזהו דכבר שאינו מצוי אבל בדבר התלוי ואינו חשוב מותר לצאת בו

לכתחילה כמו שמוכיח שם גבי כילה, ומיהו אין בידינו כח לברר אם הלולאות של משי שלא יהא חשובות וראוי לאסור לצאת בהן בשבת ואותן לולאו' של משי הקבועו' באבנט מותר לצאת בהן יחף הואיל וראויות לקשור בה אחד מראשי המכנסיים התלויי' למטה להגביהן מן הארץ כמו שהוא מנהג תניא בשבת [דף נ"א] אין (קי) מרסקין לא את השלג ולא את הברד אבל נותנו לתוך כוס חמין לצננו או לתוך הקערה ואינו חושש אע"פ שעל ידי כן הוא נמחה מכאן הביא רבי' ברוך ראייה [בספרו סימן רל"ה] לפשטידא בימות החורף שצריך לשמור בשבת שלא יתננה סמוך לאש לחמם מפני השמנונית הנקרש ועתה נמחה ע"י עכ"ל ויותר יש מכאן ראייה להיתר מלאיסור סכין (קיא) ומפרכסין לאדם אומר רבי' יצחק דווקא שמן שכבר הוא נמחה סכין אבל חלב ושומן לא לפי שנמחי' בידו והוה ליה נולד כמו אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד ובחול מותר לסוך חטטין מהלב ומאיסור אע"ג דסיכה כשתייה בשבת [ד' פ"ו] מותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו וזר אסור לסוך בשמן של תרומה מלא יחללו בפ' בנות כותים [דל"ב] קראי אסמכתא בעלמא ומדרב' אין איסור אלא כי עביד לתענוג אבל משום צערא כגון חטטין או למכה שרי דהא בפ' יה"כ (יומא ד' ע"ו) שנינו מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש ובכריתות [ד' ז'] אמרינן כהן שסך שמן של תרומה בן בתו ישראל מתעגל בו ואינו חושש פי' משפשף עצמו כתב רבי' ברוך [בספרו סי' קל"ח] ותינוקות נראה שאסור לסוך גופן מחלב וחזיר שאין זה אלא תענוג אבל יניח לגויה לסוכן ולהאכילן ולהזהיר גדולים על הקטנים אין אסור אלא דווקא כי סכו להו בידים אך לפי' רבי' יעקב [בתו' דנידה ד' ל"ב] מותר אפי' לסוך ישראל מחלב ומחזיר שאמר דדווקא סיכת שמן דאסמוכ' רבנן אקרא אסור אבל שאר סיכה לא ומפרכסין לאדם פירו' מותר להסיר גילדי צואה וגלדי מכה ואפילו משום תענוג ולבהמה משום תענוג אסור ומשום צער' שרי ומורס' שיש בה קוייטורא מותר להוציא ממנה לחה אע"פ שיש בה דם כדא' בכתובות [ד' ז'] גבי מתניתין דהמפיס מורסא להוציא לחה פטור ומפר' דאע"ג דאית בה דם משום דדם מיפקד פקיד אבל אם מתכוין לה לעשות פה ולהכניס בה הרוח ולהוציא הלחה חייב ספק (קיב) סכנת נפשות דוח' את השבת לפיכך חולה שיש בו סכנ' מותר להדליק ולכבות בשבילו ושוחטין ואופין ומבשלין ולא סכנה ברורה בלבד אלא אפי' ספק סכנה כגון שרופא אחד אומר שהוא צריך ורופא אחד אומר שאינו צריך מחללין עליו את השבת כדאי' ביומא [ד' פ"ג] והשיב רבי' יצחק בר שמואל כי כל בני אדם חשובים בקיאין במקצת וספק נפשות להקל [שם ד' פ"ד] כשעושין דברים אלו אין עושין אותן לא ע"י קטנים ולא ע"י נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם אלא ע"י גדולים ונבונים ועוד

פי' ר"י בר' אשר שהטעם שלא יביא לידי דיחוי ואסור להתאחר כדי לשאל אם הדבר מותר כדאמרינן בירו' [דיומא] הנשאל הרי זה מגונה והשואל הרי זה שופך דמים והרי הכתוב אומר [בגמרא שלנו ד' פ"ה] וחי בהם ולא שימות בהם, גרסינן בע"ז [ד' כ"ה] אמר רב גב היד וגב הרגל ומכה שבחלל הגוף מן השפה ולפני' כלומר בין בפיו בין במעיו בין בכבד בין בטחול הרי זה חולה שיש בו סכנה ומחללין עליו את השבת אמר שמואל הך פדעתא פי' מכת חרב בכל מקום שהיא מחללין עליה השבת רב יהודא התיר לכחול עין בשבת ואפי' לשחוק סמנין ולהביאן דרך ר"ה מותר שיש סכנ' בדבר כמו שאומר דשיריני דעינא בליבא תלו פירוש שוריני מקורות הראיה ובאיזה חולי התירו אמר רב יהודא [שם] כגון רירא עבה היוצאה מתוך העין תדיר ודיינא אפויינט בלעז ודמעתא על ידי גודל הכאב מדמעת תמיד וקדחה הוא החימום הגדול שבעין ותחילת אוכלא פי' מניישון לאפוקי סוף אוכלא פירוש סוף החולי שכבר נתרפא במקצת ופצוחי עינא להאיר העין זה אסור לעשות בשבת [פרק בתרא דיומא ד' ע"ג] מי שנשכו כלב שוטה או א' מזוחלי עפר שממיתין אפי' היה ספק ממיתין ספק אין ממיתין עושין לו כל צרכי רפואה להצילו, [פ"ק דחולין דף ט"ו] המבשל לחולה בשבת ואכל החולה והותיר אסור לבריא לאכול מן המותר גזיר' שמא ירב' בשבילו אבל השוחט לחול' בשבת מותר לבריא לאכול הימנו בשר חי שאין בדבר איסור תוספת שנגזור שמא ירבה בשבילו וכן כל כיוצא בזה, אמרי' בשבת [ד' קכ"ט] חולה שאין בו סכנה אומר לגוי ועושה לו כל צרכיו [בביצה ד' כ"ב] וכן כוחל עינו הגוי בשבת אע"פ שאין בו סכנה [כל הסוגיא פרק מפנין קכ"ה] היולדות כשכורעת לילד הרי היא בסכנת נפשות ומחללין עליה את השבת קוראין לה אשה חכמה ממקום למקום וחותכין לה את הטיבור וקושרין אותו ואם היתה צריכה לנר בשעת חבליה מדליק לה את הנר ואפי' היתה סומא מפני שדעתה מתיישבת עליה בזה ואם צריכה לשמן וכיוצא בו מביאין לה וכל שאיפשר לשנות משנין בשעת ההבאה כגון שתביא לה חבירתה כלי תלוי בשער' ואם אי איפשר מביאה כדרכה [פ' אין מעמידין ד' כ"ו] אין מיילדין את הגויה בשבת ואפי' בשכר ואין חוששין לאיבה ואפי' אין שם חילול [כל הסוגיא פרק מפנין (שבת ד' קכ"ט)] היולדת שמתחיל הדם להיות שותת עד שתלד ואחר שתלד עד שלשה ימים מחללין עליה את השבת ועושין לה כל צרכה בין שאמרה צריכה אני בין שאמרה אינה צריכה ומשלשה ועד ז' אם אמרה אין צריכ' אני אין מחללין ואם שתקה ואין צ"ל אם אמרה צריכה אני מחללין ומשבעה ועד שלשים הרי היא כחולה שאין בו סכנה ואפי' אמרה צריכה אני אין עושין לה מלאכ' אלא ע"י עכו"ם עושין מדורה ליולדת ואפילו בימות החמ' מפני שהצינ' קשה לה הרבה במקומות הקור אבל אין עושין

מדור' לחול' להתחמם בה [שם] אדם שהקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפי' בתקופת תמוז [שם] מרחיצין את הולד בשבת ביום שנולד אחר שחותכין טיבורו אפי' בחמין שהוחמו בשבת ומולחין ומלפפין אותו מפני שסכנה היא אם לא עשו כל אילו [פ' ר"א דמילה ד' קל"ד] וכן מרחיצין אותו לפני המילה ולאחר המילה וביום השלישי אפי' בחמין שהוחמו בשבת מפני הסכנה כמו שבארנו במצות מיל' [לקמן מצות עשה כ"א] בערכין [ד' ו'] אמר שמואל האשה שישבה על המשבר ומתה מביאין סכין בשבת אפילו דרך ר"ה וקורעין את כריסה ומוציאין את הולד שמא ימצא חי שספק נפשות דוחה את השבת ואפי' לזה שאין חזקתו חי מסקינן ביומא [ד' פ"ד] מפקחינן פיקוח נפש בשבת ואין צריך ליטול רשות מבית דין והמקדים להציל את הנפש הרי זה משובח כיצד ראה תינוק שנפל לים פורש מצודה ומעלהו אע"פ שהוא צד דגים עמו ננעלה הדלת בפני התינוק שובר את הדלת ומוציאו אע"פ שהוא מפצל עצים שראוים למלאכה שמא יבעת התינוק וימות וכן מותר לכבות הדליקה להציל הנפש שיראים פן ישרף [שם גם בד' פ"ח] מי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם מפקחין עליו מצאוהו חי אע"פ שנתרוצץ ואי איפשר שיבריא מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי אותה שעה, תניא [בשבת ד' מ"ד] עכו"ם שצרו על עיירות ישראל אם ידוע שלא באו אלא על עיסקי ממון אין מחללין עליהן את השבת ואם באו על עיסקי נפשו' או שערכו מלחמה סתם או שצדו סתם יוצאין עליה בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת כדאי' התם ומצוה על כל ישראל לצאת ממקומם וללכת מזויינים לעזור לאחיהם שבמצור וכשיצילו את אחיהם מותר להם לחזור בכלי זיין שלהם למקומם בשבת כדי שלא להכשילם לעתיד לבא וכן (קיג) זועקין ומתחננין בשבת אף על היחיד הנרדף כדתניא במס' תענית [ד' כ"ב] ואין (קיד) זועקין ומתחננין על הדבר בשבת שדה (קטו) של ישראל שקיבלה עכו"ם לחרוש ולזרוע ולקצור למחצה לשליש ולרביע מותר לטרוח בו עכו"ם בשבת כדאמר בפר"ק דע"ז [ד' כ"א] דאריס אריסותיה קעביד ואם אין נותן לו רק מעות לטרוח אסור כדפסק בירושלמי [דשבת] כרבי שמעון בן אלעזר דאסר קיבולת במחובר לקרקע ולמעלה הארכתי בדבר זה ומרחץ אסור כדאמר התם [בע"ז ד' כ"א] דמרחץ לאריסותא לא עבדי אינשי אמנם תנור יכול להיות דמותר כמו שדה דרגילות הוא לשוכרו לשליש ולרביע ואינו כמו מרחץ תניא ומייתי לה בע"ז [בד' כ"ה] ישראל ועכו"ם שקבלו שדה בשותפות לא יאמר לעכו"ם טול חלקך בשבת ואני אטול חלקי בחול ואם התנו מתחילה מותר ואם באו לחשבון אסור פירוש [עיין בפרש"י שם] ואם לא התנו מתחילה ולקח העכו"ם את ימי השבת מעצמו בלא ציווי של ישראל אם אמר לו ישראל כמה ימי שבתות נטלת ואטול גם אני ימי החול

כנגדן אסור וכן המשפט במרחץ כדתניא התוספתא בדמאי [ובתו' שם מביא' בד"ה לא יאמר ד' כ"ב] ישראל ועכו"ם שלקחו מרחץ בשותפות לא יאמר לעכו"ם טול חלקך בשבת ואני חלקי בחול והוא הדין בתנור ואם התנו מתחילה קודם שקנו את השדה או המרחץ או התנור שלא יהא לישראל חלק בהם ביום השבת כ"א לעכו"ם זה מותר ופר"ח דה"ה רחיים של עכו"ם ומסיק רב גביה מבי כתיל אליבא דרבא בע"ז [ד' כ"ב, ועיין ברש"י שם] שמותר לומר לעכו"ם עמול וזמור בשני ערלה ותיטול הפירות של אותן השנים ואני או שלוחי נטרח אחרי כן גם שלש שנים אחרות כנגדן ואני אטול את הפירות הרי זה מותר וכשר הדבר ואפילו לא התנו מתחלה [מיימו' פ"ו] הנותן מעות לעכו"ם להתעסק בהן אע"פ שהעכו"ם נושא ונותן בשבת חולק עמו בשוה בשכר וכן הורו כל הגאונים עוד אמרי' בע"ז [ד' ס"ד] ישראל ועכו"ם שנשתתפו לקנות סחורה אחת והיה שם ע"ז ודברים אחרים לא יאמר ישראל לעכו"ם טול אתה ע"ז ואני אטול כנגדן דברים אחרים ישראל שיש לו שוורים ומשכירן לעכו"ם לחרוש בהן עד אחר זמן וחורש בהן בשבת בימי ר' שלמה שאלו דבר זה ויש שהיו מתירין אם העכו"ם קיבל עליו אחריות מיתה וגניבה עליו וגם יוקרא וזולא דהשתא הוי כמו צאן ברזל לישראל ויש שאוסרין בכל עניין דאין העכו"ם יכול למוכרה ונקראת בהמתו של ישראל בכל מקום שהיא וישראל מצוה על שביתתה תניא בב"מ [ד' כ"ח] השוכר את הפועל לשמור את הפר' ואת התינוק לא יתן לו את שכרו של שבת לפיכך אין אחריות של שבת עליו ואם היה השכיר שכיר שבת או שנה נותן לו שכרו משלם לפיכך אחריות שבת עליו ולא יאמר לו תן לי שכרי של שב' אלא אומר לו תן לי שכרי של שנה זו או של כ' יום, גרסינן בשבת [ד' ק"ט] אמר (קטז) מר עוקבא מי שנגפה ידו או רגלו צומתה ביין ואינו חושש אבל לא בחומץ מפני שנראה יותר רפואה וכל מעשה רפואה אסרו בשבת גזירה שמא ישחוק סמנין אמנם (קיז) אם נגף בגב היד או בגב הרגל הרי הן כמכה של חלל ומחללין עליה את השבת אין (קיח) רוחצין במים שמשלשלין ולא במי משרה הבאושין ולא בים סדום ולא במים הרעים שבים הגדול שהוא ים אינגי"לטירא כמו שכתוב בספר יוסיפון מפני שכל אילו צער הם וכתיב וקראת לשבת עונג לפיכך (קיט) אם לא נשתהא בהן אלא עלה מיד אע"פ שיש לו חטטין בראשו מותר [שם בד' קי"א] וחושש בשיניו לא יגמע בהם את החומץ אבל מטבל הוא כדרכו שאף ע"פ שכשאין לו חול' בשיניו החומץ מקלקל את השינים שנא' כחומץ לשינים מכל מקום כשיש לו חולי בשינים מרפאו ומסקינן [שם] לא יגמע בהן את החומץ ויפלוט אבל מגמע הוא ובולע [שם בד' ק"ט] לא יאכל אדם דברים שאינם מאכל בריאין ולא דברים המשלשלין כגון לענה וכיוצא בהן וכן לא ישתה דברים שאין דרך הבריאים

לשתותן כגון שבשלו בו עשבים וסמנין אבל אוכל אדם אוכלין ומשקין שדרך הבריאין לשתותן ולאוכלן כמו הירקות הקרות בימות החמה כגון החורף והכוסבר וחלוגלוגת והחמות בימות הגשמים כגון החורף בלשון ערבי ונקר' קרשו"ן או לנייש אע"פ שהן מרפאין ואוכלין כדי להתרפאו' בהן מותר הואיל והן מאכל בריאין וכן השמנים שדרך הבריאי' לסוך בהן מותר לסוך בהן בשבת אע"פ שנתכוון לרפואה ושאין הבריאין סכין בהן אסורין, [שם בד' קי"א] החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן ואפילו שמן וורד מותר במקום שמצוי שמן וורד והבריאין סכין אותו וכן פוסק רב לשם תניא בתוספתא [פי"ג דשבת] אין לועסין המצטכי ואין שפין את השינים בסם בשבת בזמן שמתכוין לרפואה ואם נתכוין לריח הפה מותר פירוש מצטכי הוא לשון ערבי והוא סם הנקרא משטי"ק בלשון העכו"ם, תניא במס' ע"ז [ד' י"ד] אין (קכ) מוכרין לעכו"ם בהמה גסה עגלים וסייחים שלמים ושבורין ומפרש שם [בד' ט"ו] הטעם גזירה (קכא) שמא ישאיל' או ישכירה לעכו"ם ועובר משום למען ינוח שורך וחמורך ששכירות אינו קונה עוד מפרש [שם] טעם אחר משום נסיוני שפעמי' דסמוך לשקיעת החמה דמעלי שבת' מוכר ואומר ישראל לעכו"ם לנסותה ושומעת קול בעלה ישראל והולכת מחמתו ועובר משום מחמר אחר בהמתו בשבת דאסור משום ל"ת כל מלאכ' אתה וגו' כדאי' בפ' מי שהחשיך (שבת ד' קנ"ד) אבל לא רצה לומר הטעם משום למען ינוח [עיין בתו' ע"ז ד' ט"ו] דשמ' משום גזירת איסור בהמתו שאינו תלוי בגופו לא היו אסורין למכור לעכו"ם [שם בד' ט"ו] רבא שרי לזבוני חמרא אידא דספסי' פירו' על ידי סרסוראי משום נסיוני לא ידעה לקליה ואי משום שאל' ושכירות כיון דלאו דידיה היא לא מושיל ולא מוגר ועוד שלא יתגלה מום הבהמה רב הונא [שם] זבין ההיא פרה לעכו"ם אמר ליה רב חסדא מאי טעמא עביד מר הכי אמר ליה אימר לשחי' ומתניתין [שם בד' י"ד] דקתני אין מוכרין מדברת שפירש לו העכו"ם למלאכ' אני צריך לה ובהמה טמא' אפילו בסתמא אסור דהא לאו לאכילה קיימא כך פירש רש"י ורבינו שמואל [בתו' שם בד' ט"ו] ורבי' יעקב מחלקין עוד בעניין אחר אבל אינן סותרין פירוש רבינו שלמה וצריך למצוא היתר למנהגינו שאנו מוכרין להם הכל דאע"ג דפסיק תלמודא כר' יהודא בן בתירא [בד' ט"ז] שמתיר בסוס זהו מטעם שעושין בו מלאכה שאין חייבין עליה חטאת שבימי חכמים היו מיוחדים הסוסים לרכיב' ולעופות אבל עכשיו רגילין לחרוש בהן ולמשוך בקרון ויש לפרש [כל הסוגיא עד סופה בתו' שם בד' ט"ו] שעתה אין אנו בקיאין כל כך בקול ואין לחוש לנסיוני דשמעה לקליה כמה שאנו מתירין על ידי ספסר מפני שאין מכרת קולו ומשום שאלה ושכירות נמי ליכ' למיחש שהרי אין אנו רגילין להשאיל עכשיו

לנוי ולא לקנות בהמה כדי להשכיר לאחרים כך פיר' רבינו יעקב ורבינו יצחק מפרש שבימי חכמים היו הרבה יהודים ביחד והיו יכולין למכור זה לזה אבל עכשיו שאין כ"א מעט במקום אחד איכא הפסד אם לא היינו מוכרים לעכו"ם ומהאי טעמא שרי התם [בד' ט"ו] למכור להם חטים ושעורים משום פסידא אמנם מזה הטעם אין אנו מתירין למכור להם בהמות אלא כשישנן בידו כבר אבל אסור לכתחילה לקנותם כדי למכרם לעכו"ם, אמרי' [בשבת ד' קי"ג] אין (קכב) מקפלין את הכלים בשבת כדרך שעושין בחול בבגדים כשיכבסו אותן ואם לא הי' לו כלי אחר להחליפו מותר לקפלו ולפשטו ולהתכסו' בו כדי להתנאות בו בשבת והוא שיהיה בגד לבן וחדש שהרי הוא מתמעך ומתלכלך מיד וכשיקפל לא יקפל אל' איש אחד אבל לקפל בשנים אסור, אמרינן בשבת [ד' קמ"ו] העושה נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא כגון נקב שבלול התרנגולים שהוא עשוי להכניס האויר ולהוצי' ההבל הרי זה חייב משום מכה בפטיש לפיכך גזרו על כל נקב אפי' הי' עשוי להוציא בלבד או להכניס בלבד שלא יבא לעשות נקב שחייבין עליו ומפני זה אין נוקבין בחבית נקב חדש ואין מוסיפין בו אבל פותחין נקב ישן והוא שלא יהא הנקב למטה מן השמרים שהרי זה עשוי לחזק ואסור לפותחן עוד שם שובר אדם את החבית כדי לאכול ממנה גרוגרות ומביא אדם חבית של יין ומתיז את ראשו בסייף לפני האורחים ואינו חושש שאין כוונתו אלא להראות נדיבות לבו וכשם שאסור לפתוח כל נקב כך אסור לסתום כל נקב ואם הניח שם אוכל כדי להצניעו ונמצ' הנקב נסתם אמרי' בפרק תולין (שבת ד' קל"ט) שהוא מותר ומותר להערים בדבר זה, [בשבת ד' ע"ה] כל (קכג) דבר שהוא גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש ומפני זה הגורר או המתקן כלי באיז' דבר שתקן חייב [בעירובין ד' ק"ד] לפיכך אסור להשמיע קול של שיר בשבת בין בכלי שיר כגון כנורות ונבלים בין בשאר דברים אפי' להכות באצבע על הקרקע או על הלוח אחת כנגד אחת כדרך המשוררים או לקרקש האגוז לתינוק או לשחוק לו בזוג כדי שישתוק כל זה וכיוצא בזה אסור שמא יתקן כלי שיר וכן אמר רב [שם] נשים המשחקות באגוזים אסור פירוש לזרוק אחת ולקבל אחת בהשמעת קול ואמר רב [שם ועיין בתו' שם] נשים המשחקות בתפוחים אסור פירוש לגררם על גבי קרקע דילמא אתי לאשוויי גומות והוא הדין להטיח בין תפוחים בין אגוזים בתוך הגומא שאסור [בתו' שם] אמנם אין למחות בנשים ובתינוקות המשחקות באגוזים כיון שידוע שאין מקבלים מהן הנח להם לישרא' מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, [בפ' המביא ד' ל' ובפ' משילין ל"ו] ואין (קכד) מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין בשבת גזירה שמא יתקן כלי שיר ולספק כלאחר יד מותר כדאמר בירושלמי [פרק משילין ולקמן במצו'

ע"ה מביאו] בהילולא דר"ש בר' הוו מטפחין אחורי ידיהון בשבתא, בערובין [ד' ק"ד] אוסר עולא להקיש על הדלת בשב' מפני השמעת קול וא"ל רבא לא אסרו אלא בקול של שיר בלבד ואיתיביה ממתני' [שם] ממלאין מבור הגולה במקדש אבל לא במדינה פירוש מפני שהגלגל משמיע קול כך דעת המקש' ומתרץ דמה שהוא אסור גזירה שמא ימלא לגנתו ולחורבתו אמימר התיר למלאות בגלגל במחוזא מפני שאין שם לא גנה ולא חורבה משמע שסובר כתירוצו של רבא וכן הלכה וכן פסק רב אלפס ועוד כתב ואע"פ שבירר דביצה אוסר להקיש על הדלת תלמוד של בבל עיקר שהוא בתראה ורבא ואמימר היו בקיאין בירושלמי יותר ממנו וידעו שאין כך הלכ' [בביצה] אין שטין על פני המים גזירה שמא יעשה חבית של שייטין אמרי' בשבת [ד' קמ"ו] אסור להניח עלה של הדם וכיוצא בו בתוך הנקב שבחבית כדי שיקלח היין מפני שהוא כעושה מרזב בשבת, תניא בשבת [ד' ג'] אסור לחוף כלי כסף בגרתקון מפני שהוא מלבנן כדרך שהאומנים עושין ונמצא כמתקן כלי וגומר מלאכתו בשבת אבל חופפין אותה בחול ובנתר וכן כל חבלים חופפין אותן בכל דבר ת"ר בשבת [ד' י"ח] אסור להדיח קערות ואילפסים וכיוצא בהן מפני שהוא כמתקן אלא אם כן הדיחן לאכול בהן סעודה אחרת באותה שבת אבל כלי שתי' כגון כוסות וקיתיניות מותר להדיחן בכל עת שאין קבע לשתי' ואין מציעין את המטות בשבת כדי לישן עליה במ"ש אבל מציעין מלילי שבת לשבת כדאיתא בשבת [דף קי"ב] אסור להטביל כלים בשבת כדאיתא בביצה [ד' קי"ח] מפני שהוא כמתקן כלי אבל אדם טמא מותר לטבול מפני שנראה כמיקר ואין מגביהין תרומות ומעשרות מפני שנראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן, כותב מאבות מלאכות לפיכך אסור לכחול בפוך וכיוצא בו בשבת מפני שהוא ככותב [שם צ"ד] ואסור ללוות ולהלוות גזירה שמא יכתוב אמרינן בשבת [ד' ק"נ] לא ישכור אדם פועלים בשבת ולא יאמר אדם לחבירו לשכור לו [שם בד' קמ"ה] שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לו הלויני אומר רבינו יצחק כי בלשונינו אין חילוק בין משמעות שאלה להלואה לפיכך לא יזכיר אל' לשון מסיר' או נתינה ואסור לשקול ולמנות ולמדוד בין בכלי בין ביד [בשבת דף ל"ו] אין דנין בשבת ולא חולצין ולא מיבמין ולא מקדשים גזירה שמא יכתוב שנינו בתרומות המגביה תרומות ומעשרות ביום טוב או בשבת בשוגג יאכל ממה שתיקן את הפירות המטביל כלים בשב' בשוגג ישתמש בהן אכל המקנה לחבירו בשבת אף מזיד קנה כדאיתא בירושלמי עוד מסקינן בשבת [דף קמ"ט] אסור להפיס ולשחוק בקוביא מפני שהוא כמקח וממכר ומפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על מנה גדול' כנגד מנה קטנה מפני שאינם מקפידין עוד בשבת [ד' ק"ג] אסור לחשוב חשבונות שהוא צריך

להם בשבת בין שעבר בין שעתיד להיות גזירה שמא יכתוב לפיכך חשבונות שאין בהן צורך מותר לחשבן בשבת כיצד כמה תבואה היה לנו בשבת פלוגי כמה דינרים הוציא בחתנות בנו וכיוצא באילו בכלל שיחה בטילה הם שאין בהן צורך כלל והמחשב אותן בשב' כמחשב אותן בחול עוד שם [בד' קמ"ה וד' קי"ט] אסור לקרות בשטרי הדיוטות שלא יהא בהול ויבא למחוק ואסור לקרות בכתב המהלך מתחת הצורה ותחת הדיוקני בשבת ואף לקרות בכתובים כשבת כשעת בית המדרש אסור [שבת ד' קי"ו] גזירה משום ביטול ביה"מ אסור כדי שלא יהא כל אחד יושב בביתו וקורא ומונע עצמו מבית המדרש, יש דברים שהן אסורין בשבת אע"פ שאינן דומין למלאכה ואין מביאין לידי מלאכה מפני מה נאסרו משום שנאמר אם תשיב משבת רגליך עשות חפציך ביום קדשי וגו' וכבדת מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר בשבת [ד' ק"ן וד' קי"ג] לפיכך אסור לאדם להלך בחפציו בשבת ואפילו לדבר בהן כגון שידבר לשותפו מד' ימכור למחר או מה יקנה או היאך יבנה בית זה ובאיזה סחורה ילך למקום פלוני כל זה וכיוצא בזה אסור שנא' ודבר דבר דיבור אסור והרהור מותר אסור לאדם לפקוד גנותיו ושדותיו בשבת כדי לראותן מה הן צריכין או היאך פירותיהן מתבשלין שהרי זה מהלך לעשות חפציו מותר אדם לומר לפועל הנרא' בעיניך שתעמוד עמי לערב כדפסקינן התם בשבת [ד' ק"נ] ופירש ר"י הנראה בעיניך שתוכל לעמוד עמי לערב אבל לא יאמר לו היה לי נכון לעמוד עמי לערב שנמצא עושה חפציו בשבת [ד' קי"ג] ואסור לרוץ ולדלג בשבת שנא' מעשות דרכיך שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול [פ' המוצא תפילין ד' ק'] ויורד אדם לבור שיח ומערה אפילו הן מאה אמה ומטפס ויורד ושותה ומטפס ועולה [בשבת ד' קי"ג] ואסור להרבו' בשיח' בטילה שנא' ודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול, גרסינן [בברכות ד' ו'] מותר לרוץ בשבת לדבר מצוה כגון שירוץ לבהכ"נ או לביה"מ ואמרינן [בכתובות ד"ה ובשבת ד' ק"נ] מחשבין חשבונות של מצוה והוא הדין שמודדין מדידה של מצוה כגון מקוה לידע אם יש בו שיעור כדאי' [בשבת קנ"ז] ואמרי' בכתובות ובשבת [שם] פוסקין צדקה לעניים והולכין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ואפי' לטרטיאות ולטרקלין של עכו"ם לפקה על עסקי רבים בשבת ומשדכים על התינוקת לארס ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות בשבת [דף י"ב] אמר מבקרים חולין והנכנס לבקר את החולה אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא ומחשכים על התחום לקרב עצמו בשבת עד סוף התחום כדי שיהא קרוב לפקח על עסקי כלה ועל עיסקי המת להביא לו ארון ותכריכין כמו ששנו בשבת [ד' קנ"א] ואמרי' בתוספתא דשבת שאומרים לך למקום פלוני לא מצאת שם הבא ממקו' פלו' לא מצאת במנ' הבא

במאתי' ובלבד שלא יזכיר לו סכום המקח שכל אלו וכיוצא בהן מצו' הם ונאמר מעשות חפציך חפציך אסורין חפצי שמים מותרין תניא בשבת [ד' י"ט] ר' אומר מפליגים בים הגדול בע"ש לדבר מצוה ופוסק עמו לשבות ואינו שובת, ומסקינן (קכה) במס' נדרים [ד' ע"ז] שמפירין נדרים בשב' בין לצורך שבת בין שלא לצורך שבת שאין הלכה כאותו הזוג שחולק על זה כדאיתא התם [בד' ע"ו] ותניא בתוספתא [שבת] מפני מה אמרו נדרי שבת מפירין אותן בשבת שאם חשכה אינו יכול להפר [שם בפ' נערה] ומתירין אותן לצורך השבת דווקא אע"פ שהיה להם פנאי להתירם מערב שבת שדברים אלו דברי מצותן הן וכן מסקינן בשבת [דף קנ"ז] כל (קכו) הדברים שהן אסורין משום שבות לא גזרו עליהן בין השמשות כדברי רבי שסתם משנה כמותו בעירובין [דף ל"ב] אלא בעצמו של יום הוא שהן אסורין אבל בבין השמשות מותרים והוא שיהיה בהן צורך דבר מצו' או דוחק כגון שהיה טרוד ונחפז לדבר זה [עיין במיימו' ובמגיד משנה שם בפ' כ"ד] אסרו (קכז) חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול ומפני מה נגעו באיסור זה אמרו חכמים מה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול ולא שיחת השבת כשיחת החול שנאמר ודבר דבר ק"ו שלא יהא טלטול השבת כטלטול החול כדי שלא יהא יום השבת כיום החול בעיניו ויבא להגביה כלי מפינה לפינה או מביתו לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהן שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו ונמצא שלא שבת ובטל מצוה שנא' בתורה וביום השביעי תשבות ועוד כשישב ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסו' אפש' שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה ועוד טעם אחר מפני שמקצת העם אינם בעלי אומנות אלא בטלין כל ימיהם כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהם שובתין ממלאכה ואם יהיה מותר ליילך ולטל' ולדבר כשאר כל הימים נמצ' שלא שבת שביתה הניכר' לפיכך שבית' מדברים אלו היא שוה בכל מקום ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטילטול ואסרו שלא לטלטל אלא כלים הצריך להם בלבד, מסקינן בשבת [ד' קנ"ד] שכל הכלים הניטלין בשבת שנשתברו שבריהן ניטלין אפי' נשתברו בשב' לת"ק דר' יהודא והוא שיהו שבריהן עושין מעין מלאכה כגון שברי עריבה לכסות פי החבית שברי זכוכית לכסות בהן פי הפך פירות (קכח) שאסור לאוכלן כגון פירות שאינם מעושרים או תרומה טמאה אסור לטלטל אבל מטלט' ישראל את התרומה אע"פ שאינה ראויה לו כדאיתא בפרק מפנין [ד' קנ"ז] אמר (קכט) רב בשבת [דף נ'] המכניס קופה של עפר לביתו אם ייחד לה קרן זוית מערב שבת מטלטלה בשבת ועושה בה כל צרכיו וכבר בארנו למעלה הא דמסקי' בשבת [ד' מ"ב] שאסור (קל) לבטל כלי מהיכנו כיצד לא יתן בלי תחת הנר בשבת לקבל בו את השמן

הנוטף שהשמן שבנר אסור לטלטל ולכשיפול לכלי אסור לטלטל הכלי שהיה מותר וכן כל כיוצ' בזה לפיכך אין נותנין כלי תחת התרנגול' לקבל ביצתה אבל כופה עליה הכלי וכן כופה הכלי על כל דבר שאסור לטלטלו שהרי לא בטלו שהרי אם יחפוץ יטלנו [שם בד' מ"ח] ונותנין כלי תחת הנר לקבל הניצוצות כמו שבארנו למעלה מפני שאין בהן ממש מותר לטלטל הכלי, משמע (קלא) בפ' מפנין (שבת ד' קכ"ח) שהבהמה שנפלה לבור או לאמת המים אסור להעלותה בידו ואם יכול ליתן לה פרנס' במקומה מפרנסין אותה עד מ"ש עוד מסקי' בשב' [שם] תרנגולת (קלב) שברחה אין מדדין אותה מפני שהיא נשמטת מן היד נמצאו ? נתלשין אבל דוחין אותה עד שתכנס אע"פ (קלג) שאסור לטלטל המת אמרינן [בשבת ד' קנ"א] שסכין אותו ומדיחין אותו ובלבד שלא יזיז בו אכר ושומטין את הכר מתחתיו כדי שיהיה מוטל על החול בשביל שיצטנן ומביאין כלי מיקר וכלי מתכות ומניחין על כריסו שלא יתפח ופוקקין את נקביו שלא תכנס בהן הרוח וקושרים את הלחי לא שיעלה אלא שלא יוסיף ואין מאמצין את עיניו בשבת מסקי' בפ' כירה [ד' ס"ג] מת המוטל בחמה מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו ואם אין שם ככר ולא תינוק מצילין אותו מפני הדליק' מכל מקום שמא יבא לכבות מתוך שבהול אדם על מתו אמר רב נחמן בשבת [ד' צ"ד] מת (קלד) שהסריח בבית ונמצא מתבזה בין החיים והן מתבזים ממנו מותר להוציאו לכרמלית שגדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה שהוא לא תסור מכל הדברים אשר יגידו לך ואם היה להם מקום אחר לצאת בו אין מוציאין אותו ממקומו אבל יוצאין הם וכן פירש גאון דבמת שהסריח מדבר ועל כל זאת פירש רבינו שמש? לא התירו אלא ע"י ככר או תינוק קמיע שאינו מומחה אף על פי שאין יוצאין בו כדאיתא בשבת [ד' ס'] מ"מ מטלטלין אותו גיזי צמר אין מטלטלין אותן מפני שהוא מקפיד עליהן לפיכך אם ייחדן לתשמיש מותר והשלחין הם העורו' שהופשטו מותרין לטלטלן בין שהן של בעל הבית בין שהן של אומן מפני שאינו מקפיד עליהן כדאי' בשבת [ד' מ"ט] ובפר' המוציא יין (שבת ד' פ"א) נמנו (קלה) וגמרו שמותר להכניס אבנים לביה"כ מלא היד מוכיח בשבת [ד' קכ"א] שכל (קלו) דבר מטונף כגון צואה ורעי וכיוצא בהן אם היו בחצר שיושבין בה מותר להוציאן לאשפה או לבית הכסא וזהו הנקרא גרף של רעי ואם היו בחצר אחרת כופין עליה כלי כדי שלא יצא הקטן ויתלכלך בהן ואמר בפ' כירה [ד' ס"ז] שמטלטלין כנונא מפני עפרו אע"פ שיש עליה שברי עצים מפני שהוא כגרף של רעי לאביי ולרבא כעפר המוכן ואמר בסוף פ' נוטל (שבת ד' קמ"ג) שאין עושין גרף של רעי לכתחילה בשבת אבל אם נעשה מאליו או שעבר ועשאו מוציאין אותו בעירובי' [ד' ק"א] אמר נגר שיש בראשו קלוסטרא שמוכיח

עליו שהוא כלי וראוי לכתוש בו פלפלין ואינה קורה כשאר קורות נועלין בה בשבת כר' יוסי אם אין בראשו קלוסטרא אם היה קשור ותלוי בדלת נועלים בו לד"ה וכן אם היה ניטל ואגודו עמו אבל אם היה אגודו קבוע בדלת והיה הנגר נשמט כמין קורה ומניחין אותו בזויות וחוזרים ונועלים בו כשרוצים הרי זה אסור לנעול בו לר' יהודא [שם בד' ק"ב] שאין תורת כלי עליו ואין בו אגד להוכיח עליו ופוס' רבי' יעקב שהוא הדין אם אין בראשו קלוסטרא ועושה בו תיקון ושיפוי לשם נגר שמועיל שהלכה כר' יוחנן שפוסק בשבת [ד' קכ"ו ועיין בתו' שם] כרבן שמעון בן גמליאל דלא בעי אלא הזמנה בעלמא ואינו מצריך שום קשירה בנגר אלא תורת כלי ואע"ג דבעירובין פוסק שמואל הלכה כר' יהוד' שמצריך קשירה בנגר מכל מקום שמואל ורבי יוחנן הלכה כר"י ואע"פ שרבא מפרש [שם] דברי שמואל פי' יסבור רבא כר"י יכול הוא לפרש דברי שמואל ואע"פ שפוסק ר"י בירושלמי [דעירובין] כר' יהודה יש לומר דלעניין כן פוסק כמותו שאם לא עשה בו שום תיקון לשם נגר שצריך קשירה מ"מ יש מחמירים בדבר להצריך קשירה מפני שרבא מפרש דברי שמואל:

מצות לא תעשה סו

שלא (א) יצא אדם חוץ לתחום המדינה בשבת וכל היוצא חוץ לתחום שבת בשבת לוקה [בעירובין ד' י"ז] שנ' אל יצא איש ממקומו ביום השביעי זהו תחום העיר ולא נתנה תורה שיעור לתחום זה אבל חכמים העתיקו שתחום זה חוץ לשנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל וכן אמר להם משה רבינו לא תצאו חוץ למחנה ומדברי סופרי' שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא ער אלפים אמה אבל חוץ לאלפים אמה אסור שאלפים הוא מגרש הערים והסמיכוה בעירובין [ד' נ"א] לגזירה שוה נמצא שמותר לאדם לילך בשבת את כל העיר אפי' היתה כנינוה שהיתה מוקפת חומה בין שלא היתה מוקפת חומה וכן מותר לאדם להלך חוץ לעיר אלפים אמה מרובעים כטבלא מרובעת כדי שיהא נשכר את הזויות כרבנן דר' חנינא בן אנטיגנוס בשבת [ד' מ"ט] ואם יצא חוץ לאלפים אמה מכין אותו מכות מרדות עד שנים עשר מיל אבל אם יצא והרחיק מן העיר יתר על שנים עשר מיל אפי' אמ' אחת לוקה מן התורה ודבר זה שביארנו מוכיח בירו' [כל הסוגי' בעירובין ד' כ"א ע"א ובאשרי פ"ק דעירובין מביאו] וז"ל הגיעוך סוף תחומי שבת שאינן מחוורין דבר תורה ר' מנא בעי ניחא אלפים שאינו מחוור ארבעת אלפים מחוור הוא ר"ש בן ביסנא בשם ר' אחא אין לך מחוור מכולם אלא תחום שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל משמע שזה מחוור אפי' לרבנן דר"ע [בסוטה דף כ"ז] לפי עניין זה כשאומר בשבת [ד' ס"ט] דידע לה בשבת במאי ומתרץ דידע לה בתחומין ואליבא דר"ע היה יכול לומר דידע

לה בתחומין דשנים עשר מיל ואפי' אליבא דרבנן, המינין אומרים אל יצא איש ממקומו כמשמעו והשיב רבינו משולם בר' קלונימוס להקהות שיניהם מנבואת ישעיה ויחזקאל שכתו' בנבואת ישעיה והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחות ובנבואת יחזקאל כתיב והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא בשבתות ובחדשים לפני ה' ואם הי' אסור לזוז ממקומו איך יבא כל בשר להשתחוות בבהמ"ק [*) הגה"ה וכן וימצאו איש מקושש עצים במדבר איך נדדו ממקומם ע"כ.] אמר שמואל בשבת [ד' מ"ב] היה מהלך בבקעה ואינו יודע תחום שבת מהלך אלפים פסיעות בינוניות וזהו תחום שבת מי שכלתה לו מדתו בחצי העיר אע"פ שאינו מהלך אלא עד סוף מדתו מותר לטלטל בכל העיר על ידי זריקה כדתניא בשבת [שם] עוד מוכיח שם [בד' נ"ב] מי שהיה בא בדרך ליכנס במדינה בין שהיה בא בים בין שהיה בא בחרבה אם נכנס באלפים אמה קרוב לעיר קודם השבת אע"פ שלא הגיע למדינה אלא בשבת הרי זה יכנס ויהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח עוד שנינו שם [בד' נ"ב] מי שיצא חוץ מתחום אפי' אמה אחת לא יכנס פי' רבי' משה שד' אמות שיש לו לאדם תחילתן ממקום שהוא עומד בו לפיכך כיון שיצא חוץ מתחומו אמה או יתר ישב במקומו ואין לו להלך אלא בתוך ד' אמות מעמידת רגליו ולחוץ ורבי' יצחק פי' לא יכנס להיות כאילו לא יצא אבל ארבע אמות יש לו כשאר יוצא חוץ לתחום ומותר ליכנס בתוך תחומו הראשון עד ארבע אמותיו [שם בד' ס"ה] וכן מי שהחשיך לו חוץ לתחום המדינה אפי' אמה אחת הרי זה לא יכנס אלא יהלך ממקום שנכנס עליו השבת והוא עומד בו אלפים אמה ואם כלת' מדתו במקצת העיר מהלך עד סוף מדתו, שנינו בשבת [ד' מ"א] מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת כגון שהוציאוהו עכו"ם או רוח רעה או שוגג ויצא אין לו אל' ד"א חזר לדעת אין לו אלא ד"א החזירוהו כאלו לא יצא ואם נתנוהו ברה"י כגון שנתנוהו עכו"ם בדיר וסהר ומערה או ספינ' או בעיר אחרת אמר רב [בד' מ"ב] הלכה כרבן גמליאל שאומר שיש לו להלך את כולה וכן אם יצא לאחד מאילו בשוגג ונזכר והוא בתוכה מהלך את כולה יצא חוץ לתחום לדעת אע"פ שהוא בתוך רה"י כגון דיר וסהר אין לו אלא ד"א וצריך להתיישב בנכנס בספינה לדעת בשבת ומפליגה חוץ לתחום אם מותר להלך את כולה או אין לו אלא ד"א ולמעל' בארנו בשם ר"י שמותר להלך את כולה, אמר רבה בשבת [ד' מ"א] כל מי שאין לו לזוז ממקומו אלא בתוך ד"א אם נצרך לנקביו ה"ז יוצא ומרחיק ונפנה שגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה וחוזר למקומו ואם נכנס במקצת התחום שיצא ממנו בעת שירחיק לפנות אמרי נהרדעי [שם] הואיל ונכנס ברשות יכנס כאלו לא יצא והוא שלא יצא לכתחילה לדעת אבל אם יצא לדעת אע"פ שנכנס אין לו אלא ד"א,

שנינו שם [בד' מ"ד] כל היוצאים להציל נפשות ישראל מיד נהר או מיד מפולת יש להם אלפים אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו [בד' מ"ה] ואם היתה יד עכו"ם תקופה והיו מפחידין לשבות במקום שהצילו הרי אלו חוזרין בשבת למקומן בכלי זיינם, מסקינן בערובין [ד' נ"ה] שכל בית דירה שהוא יוצא מן המדינה אם בינו לבין המדינה שבעים אמה ושני שלישי אמה שהוא כשיעור בית סאתים המרובעות או פחות מזה ה"ז מצטרף למדינה ונחשב ממנה וכשמודדין לה אלפים אמה לכל רוח מודדין חוץ מבית דירה זה היה בית קרוב למדינה לשבעים אמה ובית שני קרוב לו בשבעים אמה וכן עד מהלך כמה ימים הרי הכל כמדינה אחת וכשמודדין מודדין חוץ לבית אחרון והוא שיהיה בית אחרון בית דירה ד"א או יותר וכן בית הכנסת שיש בו בית דירה לחזנים ובית ע"ז שיש בו בית דיר' לכומרים והאוצרות שיש בהן בית דירה הקבר והגשר שיש בהן בית דירה ושלש מחיצות שאין עליה תקרה ויש בהן ד"א על ד"א והבורגנין ובית הבנוי בהן וב' מחיצות שיש עליהם תקרה ומעזיבה ומערה שיש בנין על פיה ויש בה בית דירה כל אלו מצטרפין עמה אם היו בתוך שבעים אמה ושירים, ומאותו הבית היוצא רואין כאלו חוט מתוח על כל פני המדיד' ומודדין חוץ לאותו החוט אלפים אמה, גרסינן בנדרים [ד' נ"ו] הנודר מן העיר מותר ליכנס בתחומיה ואסור ליכנס בעיבור' ומנלן דעיבורה של עיר כעיר אמר ר' יוחנן דאמר קרא ויהי בהיות יהושע ביריחו אילימא ביריחו ממש והכתיב ויריחו סוגרת ומסוגרת אלא ש"מ בעיבורה, נחזור לפ' כיצד מעברין (עירובין ד' נ"ז) היו שתי עיירות סמוכות זו לזו אם יש ביניה' ק' אמה ומ' ואחת ושליש כדי שיהא ע' אמה ושיריים של זו וע' אמה ושיריים של זו חושבים שתיהן בעיר אחת נמצאת כל עיר מהן מהלכת את כל העיר השניה וחוצה לה אלפים אמה [שם בד' נ"ה] עיר שהיתה ארוכ' או מרובעת הואיל ויש לה ד' זויות שוות מניחין אותה כמות שהיא ומודדין לה אלפים אמה לכל רוח מד' רוחות היתה עגולה עושין לה זויות ורואין אותה כאלו היא בתוך המרובע ומודדין חוץ מצלעות אותו מרובע אלפים אמה לכל רוח שנמצ' משתכר את הזויות וכשהיא מרבעת מרבע' בריבוע העולם כדי שתהא כל רוח ממנה משוכה כנגד רוח מרוחות העולם ומכוונות כנגדה [ד' נ"ה] היתה רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחד רואין אותה כאלו היא כולה רחבה היתה עשוייה כמין גאם כזה ?ך או שהיתה עשוייה כקשת אם יש בין שני ראשיה פחות מארבעת אלפים אמות מודדין לה מן היתר ורואין הקשת כאלו הוא מלא בתים ואם היו בין שני ראשים ד' אלפים אין מודדין לה אלא מן הקשת [עיין בתו' שם בד"ה ואם לא] עוד שם [בד' נ"ה] אמר רב הונא עיר שיושבת על שפת הנחל אם יש לפניו דקה הוא בניין רחב ד"א על שפת הנחל כדי שיעמדו עליה

וישתמשו בנחל נמצא הנחל ככל העיר ומודדין לה אלפים משפת הנחל השנייה ויעשה הנחל כולו בכלל המדינה מפני הדקה הבנוייה בצדו ואם אין שם דקה אין מודדין אלא מפתח בתיהן ונמצא הנחל נמדד מן האלפים שלהם ואמר רב הונא יושבי צריפין אין מודדין להם אלא מפתח בתיהן ואם היו שם שלש חצירות של ב' בתים הודבקו כולן ומרבעין אותן ונותנין להם אלפים אמה לכל רוח כשאר עיירות שנינו שם [בד' נ"ז] אין מודדין אלא בחבל של נ' אמה לא פחות ולא יותר ובחבל של פשתן כדי שלא ימשך יותר אמרי' בכתובות [ד' כ"ח] אפי' עבד אפי' שפחה נאמנין לומר עד כאן תחום שבת ונאמן הגדול לומר זכור אני שעד כאן היינו באין בשבת כשהייתי קטן וסומכין על עדתו בדבר זה ולא הלכו בו חכמים [בעירובין ד' נ"ח] אלא להקל מפני ששיעור אלפים מדבריהם:

מצות לא תעשה סז

אין (א) עונשין בשבת אע"פ שהעונש מצות עשה אינו דוחה את השבת כדאי' ביבמות [ד' ו'] ובסנהדרין [ד' ל"ה] כיצד (ב) הרי שנתחייב בב"ד מלקות או מיתה אין מלקין אותו ואין ממיתין אותו בשבת שנאמר לא תבערו אש בכל מושבותיבם ביום השבת זו אזהרה לב"ד שלא ישרפו בשבת מי שנתחייב שריפה והוא הדין למי שנתחייב שאר עונשין אמרי' (ג) במדר' ויברך אלהים את יום השביעי ברכו בטעם תבשילין ברכו באור פניו שמאירים פני שומרי שבת ביום השבת ברכו שאין לו זוג שאין עושין ב' ימים שבת ברכו שאינו נדחה אבל ימים טובים נדחים ע"י עיבור וסימן טאז"ן

מצות לא תעשה סח

הלכות יום הכיפורים

כל (א) העושה מלאכה בי"ה בטל מ"ע המפורשת בספר מצות עשה [מצוה ל"א] ועובר על ל"ת שנאמר ובעשור לחדש וגו' כל מלאכת עבודה לא תעשו ותנן [במגילה ד' ו'] אין (ב) בין שבת ליה"כ אלא שזדון מלאכת שבת בסקילה ובי"ה בכרת הא לכל דבריהם זה וזה שוין בין לענין עושה מלאכה בשגגה שחייב בשניהם קרבן חטאת קבועה בין באיסור מלאכה דאורייתא ודרבנן בין באיסור טלטול וביומא [ד' י"ד] מסיק דלית לדרפרם דאמר אין עירוב ואיסור הוצאה לי"ה וכ"ש לי"ט:

מצות לא תעשה סט

כל (א) האוכל ושותה בי"ה ביטל מצות עשה המפורשת בסמ"ע [מצוה ל"ב] ועובר על ל"ת שנ' כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרת' [עיין לעיל במצות י"ו] מאחר (ב) שענש הכתוב כרת למי שלא התענה למדנו שמוזהרים בו על אכילה ושתייה, וכל האוכל ושותה בו בשוגג חייב קרבן חטאת קבועה, וכבר ביארנו בסמ"ע [מצוה

ל"ב] שי"ה אסור גם ברחיצה ובסיכה בנעילת הסנדל ובתשמיש המטה גם בארנו שם שתוספת י"ה מן התור' בכניסתו וביציאתו אמרי' (ג) בביצה [ד' ל'] הני נשי דידן דאכלי ושתו עד אורתא ולא מחינן בידיהון הנח להם לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין וכל כיוצא בזה, מסקינן בי"ה [ד' ע"ט] שהאוכל מאכלים הראוין לאדם ככותבת גסה כמוה וכגרעניתה בי"ה ה"ז חייב כרת וגרסינן בירושלמי די"ה הדא אמרה צריך למעך חלל' שאין משערים אלא בה ובגרעינת' ושיעור זה פחות מכביצה תניא ר' אומר [ד' פ'] כל שיעורין שבתורה בכזית חוץ מטומאת אוכלין ששינה הכתוב במשמעו ושינו חכמים בשיעורו דכתיב מכל האוכל אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת ושיערו חכמים שאין בית הבליעה מחזיק יותר מכביצת תרנגולת כמו כן י"ה ששינה הכתוב במשמעו שנא' תענו את נפשותיכם ולא כתיב לא תאכלו ושינו חכמים בשיעורו בככותבת וכי קאמר [שם בד' פ"א] חייב כרת הני מילי אגופיה דיומא אבל אתוספת י"ה לא מיחייב דכתיב כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרת' על עצומו של יום ענוש כרת ואין ענוש כרת על התוספת והוא הדין שאין ענוש כרת אם עשה מלאכה בתוספת ותניא בתורת כהנים ומביאה שם [בד' פ"א] יכול לא תהא התוספת בעונש אבל תהא בכלל אזהרת לאו ת"ל כל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה על עצמו של יום הוא מוזהר בלאו ולא על התוספת ומה במלאכה לא הזהיר אלא במקום שנענש אף בעינוי לא הזהיר בלאו אלא במקום שענש משם אתה למד שאין בתוספת רק עשה [שם בד' ע"ג] כל (ד) האוכלין מצטר' לשיעור כותבת וכן השותה משקה הראוי לשתיי' אדם כמלא לוגמא של שותה כל אחד ואחד לפי לוגמיו חייב ואומר התם [בד' פ'] וכמה מלא לוגמיו כדי שיסלקנה לצד אחר ויראה כמלא לוגמיו ושיעור זה באדם בינוני פחות מרביעית וכל המשקין מצטרפין לשיעור אחד, עוד מרבינן שם [ד' ע"ג] מנפשותיכם אחד האוכל דברים המותרין או שאכל אוכלין האסורין כגון פיגול ונותר וטבל ונבילות או טריפות או דם הואיל ואכל אוכלין הראויין לאדם ה"ז חייב כרת משום אוכל בי"ה תניא [שם בד' פ'] שיעורין של עונשין הלכה למש' מסיני, ובחצי (ה) שיעור נחלקו [שם בד' ע"ד] ר' יוחנן אומר אסור מן התורה כיון דחזי לאיצטרופי ריש לקיש אמר מותר אכילה בעינן וליכא והלכה כרבי יוחנז לגבי ריש לקיש ורב אשי נמי דהוא בתראה סבר כר"י בחולין [ד' צ"ה] לפיכך האוכל או השות' חצי שיעור מכין אותו מכת מרדות אמר רבא [שם בד' פ"א] כס זנגביל יבישא ופלפלין וכיוצא בהן ביו"ה פטור מכרת פי' כס הכוסס והיכא דאיכא חולה דאי לא אכיל מסתכין שרי למיכל ביומא דכיפורים ותניא [בד' פ"ב] עוברה שהריחה בשר קודש או בשר חזיר תוחבין לה כוש ברוטב אם נתיישבה דעתה מוטב

ואם לאו מאכילין אותה רוטב עצמו אם נתיישבה דעתה מוטב ואם לאו מאכילין אותה שומן עצמו שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא ע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים, מסקינן התם [בד' ע"ט] שמאכילין אותה פחות פחות מכשיעור עד שיהא לה די [בד' פ"ג] ומי שאחזו בולמוס מאכילין אותו מיד מה שימצאו אפילו דברים טמאים עד שיאורו עיניו אמרי דבי רבי ינאי חולה אומר צריך ורופא אומר אין צריך שומעין לחולה חולה אומר אין צריך ורופא אומר צריך שומעין לרופא רופא אחד אומר צריך ושנים אומרים אין צריך אין דבריו של אחד במקום שנים וכן שנים במקום שלשה וכן שלשה במקום ארבעה רופא אחד אומר צריך ואחד אומר אינו צריך מחללינן עליה שבתא ומוכלינן ליה מפני שספק נפשות להקל פסק בהלכות גדולות דהלכה כרבי יוחנן דאמר [שם בד' פ"ב] בן עשר בן אחד עשר אין מענין אותו אבל מחנכין אותו לשעות כיצד היה רגיל לאכול בשתים מאכילו בשלש היה רגיל בשלש מאכילו בארבע ובן שלש עשר' בתינוק ובת שתים עשרה בתינוקת משלים מן התורה וכן גרסי' בפרק נערה [ד' ?] אמר אביי אמרה לי אם בר שית למקרא בר עשר למשנה בר תליסר שנין לתעניתא מעת לעת ובתינוקת מבת תריסר משמע דסבירא ליה כרבי יוחנן ולשון התוספתא [ר"פ ד' דיומא] משמע נמי כר' יוחנן דתניא התינוקות מחנכים אותם סמוך לפרקן לפני שנה ולפני שתים ורב אלפס [פ' יוה"כ] ורבינו משה [בפר"ב דהלכות שביתת עשור] פירשו דהלכה כרב נחמן דאמר בן תשע ובן עשר מחנכין אותו בן אחת עשרה מתענה ומשלים מדברי סופרים כדי לחנכו במצות, [שם ד' ע"ג] יום הכיפורים אסו' ברחיצ' בין בחמין בין בצונן בין כל גופו בין אבר אחד אפי' אצבע קטנ' אסור להושיטה במים אפי' מלך וכלה לדברי רבנן דר' אלי'עזר ותניא [שם בד' ע"ז] אסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו ואם היו ידיו מלוכלכות בטיט וצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש ורבינו יעקב [בתו' שם] אומר שבבקר יכול אדם לרחוץ כדרכו שאין לך מלוכלכות בטיט ובצואה יותר מידים בבקר דאמר התם שרוח רעה שורה עליהם ונקראת בת מלך וסכנה היא ליגע בעיניו או בחוטמו ולא לפיו קודם נטילה והא דתנא דבי מנשה בפרק כל הבשר (חולין ד' ק"ז) אשה מדיחה ידה אחת במים ונותנת פת לבנה קטן מפני רוח רעה השורה על הידים ששמה שיבתה התם מיירי אפי' אחר נטילת שחרית שרגילה לשרות על הידים בעת שרוצין להאכיל דתינוקות ואותה רוח רעה אינה מצויה ביניו ואין אנו נזהרים ממנה כדרך שאין אנו נזהרים מגילוי מפני שאין נחשים מצויים ביניו וממים אחרונים מפני שאין מלח סדומית מצוי ביניו תניא כירושלמי דפ"ק דתענית ובפרק בתרא דיומא [בתלמוד שלנו בדף ע"ז] הורה רבי אחאי בבא מן הדרך והיו רגליו כהות עליו מותר לרחצם במים ובתוספתא דיומא תניא וכן היה

רבן שמעון בן גמליאל אומר היו רגליו מלוכלכות בטיט ובצואה מדיחן במים כדי שלא יטנפו כליו ואין שם מחלוקת בדבר [בפ' יו"ה ד' ע"ח] תניא אסור לישב על גבי טיט המטפחת ביו"ה ומסקינן דמיירי בטיט שהוא לח ביותר שיש בו טופח כדי להטפיח פי' שאם יניח ידו עליו ותעלה בה ליחלוחית שאם הדביק אותה לידו אחרת תדבק בה ליחלוחית אסור לישב עליה [שם] לא ימלא אדם כלי חרש מים ויצטנן בו שהמים נוזלין מדופנו ואפי' כלי מתכו' אסור שמא ינתזו המים על בשרו ומותר להצטנן בפירות [שם] ר' יהושע בן לוי בכל ערב י"ה היו מביאין לו מטפחת ושורה אותה במים ועושה אותה כמין כלים נגובים למחר מעבירה על גבי עיניו ואינו חושש פירוש כלים נגובים שסוחט כל המטפחת עד שלא נשאר בה בטופח על מנת להטפיח כתב מו' רבי' יהודא שאין ענין זה דשריית מפה מדבר אלא לקרר עצמו ולהעבירה על גבי עיניו שהרי [בהגהת מיימו' פרק ג' דשביתת עשור] פיר' רבינו שמואל ור"י ב"ר אשר שאם היסך רגליו מותר לרחוץ ידיו משום הכון לקראת אלהיך ישראל וכן נראה למו' דה"ה דשייך הכון אף בקטנים אפי' לא שיפשף [בד' ע"ז] תניא שומר פירות בשדות וההולך להקביל פני רבו או מי שגדול ממנו עובר עד צוארו במים ואין חושש ובלבד שלא יוציאו ידיהם מתחת שולי בגדיהם כדרך שעושין בחול ומי שעבר במים לדבר מצוה מותר לו לחזור במים שאם לא תתיר לו לחזור אינו הולך ונמצא נכשל מן המצו' [בביצה ד' י"ח ובתענית ד' י"ג ובפרק ח' שרצים (שבת ד' קי"א)] תניא כל חייבי טבילות טובלים כדרכן בין בתשעה באב בין בי"ה ובתשעה באב אין כך הלכה כאשר בארנו בהלכות נדה [לקמן במל"ת קי"א] אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו בין סיכה שהיא של תענוג בין סיכ' שאינה של תענוג ואם היה חולה אע"פ שאין בו סכנה או שיש לו חטטים בראשו סך כדרכו ואינו חושש והא דגרסינן בירושל' [וכן הוא בהגהת מיימו' פר"נ דלעיל אבל צ"ע בירו' דלא משמע כן בפרק בתר' דיומא] הדא דאת אמרת בסיכה שהיא של תענוג אבל שאינה של תענוג מותר שמא אינו מתיר אלא כגון לחולה ולחטטין, אסור לנעול מנעל וסנדל ואפילו ברגלו אחת ומותר לצאת בסנדל של גמי וכיוצא בהן דקאמר התם [ד' ע"ח] אביי נפיק בדהוצי רבא נפיק בדיקולי רבה כריך סודרא אכרעיה ונפיק ובירושלמי דיומא אמרינן יוצאין באנפילאות של בגד וכן בפרק מצות חליצה (יבמות בדף ק"ב) תניא מטייל אדם בתוך ביתו באנפילאות של בגד ובתוספת' אוסר [ריש פר"ד דיומא] התינוקות אע"פ שהן מותרים באכילה ושתייה וברחיצה וסיכה מונעין אותם ממנעל וסנדל וכן כתב מו' שמותר לעכו"ם לרחוץ התינוק אפילו בחמין שהוחמו בו ביום דסתם תינוק חולה אצל חמין וחולה שאין בו סכנ' אומר לעכו"ם ועושה ואמרינן נמי בפרק יום הכפורים (יומא

ד' ע"ח) כל מידי דאית ביה רביתא לינוקא לא גזור ביה רבנן והיינו רחיצה וסיכה דאמר רבי חנינא [פ"ק דחולין ד' כ"ד] חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הם עמדו לי בזקנותי פסק רבינו יעקב שמותר ליתן כוס של ברכת מילה לתינוק בי"ה ולא חיישי' דילמא אתי למיסרך כיון שאין זה דבר קבוע ולא דמי להא דאמר בערובין [ד' מ'] דאין מברכין זמן על הכוס בי"ה דהיכי ליעביד ליתביה לינוקא אתי למסרך לשתות ג"כ כשיהא גדול דהתם ודאי כיון שיהא המנהג בכל שנה ליתן לתינוק לשתות בי"ה אתי למיסרך לשתות אפילו כשיהיה גדול, ר' יצחק הלוי וגדולים אחרים היו נוהגין להתענות ממחרת י"ה מההיא [דר"ה כ"א] רבא הוה יתיב תרי יומא בתעניתא ואישתכח כוותיה ואותם הנוהגים כן אין להם לאכול במוצאי יה"כ כלל עד לילה אחרת ולשמור עצמם למחרת מכל מלאכה נהגו העם לתקוע קשר"ק במוצאי יה"כ ואין זה זכר ליובל שאם כן לא היו עושין כך בכל שנה אלא בזמן היובל ועוד ביה"כ עצמו היה דינו וחכמה היא ואינה מלאכה אלא יש לומר שנתקן משום דאמרינן במדרש במוצאי יה"כ בת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמך וכן יסד הפייט גמר מצוי אכול דצוי ורצוי ומפני שאין יו"ט זה מפורסם עשו בו תקנה לפרסמו ולכך תוקעין קשר"ק כדאמר בשבת [ד' ל"ה] תוקע ומריע ותוקע ואין צריך להמתין עד אחר הבדלה בחונן הדעת מפני שהיא חכמה ואינה מלאכה ואפילו בשבת אין איסור לתקוע אלא גזיר' שמא יוציא השופר מרשות לרשות ללמוד סדר התקיעות ואין כאן לחוש בתקיעה מועטת כזו וקבלתו ממורי רבינו יהודא בר רבי יצחק אחר שהשלים תפילת נעילה אומר קדיש ואח"כ ז' פעמים ה' הוא האלהים לפי שהשכינה עולה למעלה מז' רקיעי' ואחר כך שמע ישראל פעם אחת ומיד תוקעין משום דכתיב עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר:

מצות לא תעשה ע

הלכות יום טוב

שלא לעשות מלאכה בא' של פסח

מצות לא תעשה עא

שלא לעשות מלאכ' בז' של פסח.

מצות לא תעשה עב

שלא לעשות מלאכ' בחג השבועות.

מצות לא תעשה עג

שלא לעשות מלאכה בר"ה.

מצות לא תעשה עד

שלא לעשות מלאכה בחג הסכות ביום הראשון:

מצות לא תעשה עה

שלא (א) לעשות מלאכה בשמיני של חג כל העוש' מלאכה באחד מששת ימים הללו ביטל מ"ע המפורשות בספר מ"ע [מל"ג עד ל"ט] ועובר על ל"ת שכתו' בכולן לאו שלא לעשות מלאכה בהם ואם עשה בעדי' ובהתרא' לוקה מן התור' כל מלאכ' שהיא לצורך אוכל נפש מותר לעשותה בי"ט שנאמר כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם, ואיסור כל המלאכות דאורייתא ודרבנן משבת ילפינן בדבר שאינו צורך יו"ט כלל כגון הוצא' אבנים לב"ה בביצה [ד' י"ב] כל כיוצא בזה ותניא במכלתיה [פרשת בא] כל מלאכה לא יעשה בהן לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה העכו"ם מלאכתך משמע מכאן שאסו' לישראל להניח לגוי לעשות מלאכתו בין בי"ט בין בשבת דאורייתא אבל אם מסר לו הישראל המלאכה מע"ש מותר ובלבד שיהא בביתו של גוי באשר בארנו בהלכות שבת, אמנם י"ל שהיא אסמכתא בעלמא שאם היתה מן התורה לא היו מתירין חכמים לעשותה אף בביתו של גוי ואף מסרה מע"ש ולשון לא יעשה הכתוב בתורה מוכיח קצת שהוא דרשה גמורה אף (ב) צורך אוכל נפש שמותר דוקא בדברים שאי איפשר לעשותן מערב יו"ט לפיכך לשין ואופין ושוחטין ומבשלין ביו"ט שאם עשה את אלו מעיו"ט יש בכך הפסד או חסרון טעם וכן כל כיוצא בזה אבל אין קוצרין ולא דשין ולא זורין ולא בוררין ולא טוחנין ולא מרקדין ביו"ט שכל אלו וכיוצא בהן איפשר לעשותן מעיו"ט ואין בכך הפסד ולא חסרון טעם והרקדה שאמרנו שאסורה ביו"ט ה"מ פעם ראשו' אבל לרקד פעם שנייה דילמא נפל בה צרור או קיסם מותר ובלבד שישנה במקצת שלא יראה כמעשה חול כדדרש רבה בר רב הונא ביצה [ד' כ"ט] הלכה שונין את הקמח ומסיק התם דצריך שינוי דדביתהו דרב אשי היתה שונה אגבא דפתורא ומדתנן בביצה [ד' י"ד] והמלח במדוך של עץ למדנו שכל מלאכת אוכל נפש מותרת על ידי שינוי אפי' בדבר שאינו מפיג טעמו ואיפשר לעשות מעי"ט ותניא בתוספת הפלפלין כתבלין שב"ה מתירין כדרכן אף במדוך של אבן והא דאמר בסוף שבת [ד' קמ"א] הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינ' שרי תרתי תרתי אסור רבא אמר כיון דמשני אפילו טובא נמי התם בשבת מיירי דבעי שינוי ולא כמו שפי' שם רבינו שלמה ור"ח והשאלתות דרב אחאי [בתו' שם] דבי"ט מיירי וליתא כדאיתא בתוספתא וגם שם [בפ' תולין דלעיל] היה לו לפרש בהדי ביו"ט כיון דכולה מסכתא איירי בשבת והא דאסרינן בפ' שני דביצה [ד' כ"ג] לטחון פלפלין בריחים שלהן והן מוליניש בלע"ז כדמוכח התם שיש בו ג' כלי'

ריחים שאני משום דמחזי בעובדא דחול עוד גרסינן בביצה [ד' י"ד] רב ששת שמע קול מכתשת ביו"ט אמר זה לא היו עושין בביתי ומקש' ושמא היו כותשין ע"י הטיה ומתרץ ששמע הקול צלול מפני שהיו כותשין כדרכן ומק' עוד ושמא תבלין היו כותשין שאין צריך הטייה ושינוי ומתרץ כי ידע שלא היו כותשין תבלין כי יש להם קול ניבוח משמע שכל מיני תבלין נדוכין כדרכן ודווקא במלח צריך הטייה ותניא בביצה [ד' כ"א] נפש יכול אפי' נפש בהמה ת"ל לכם לכם ולא לעכו"ם לכם ולא לכלבים דברי ר' יוסי הגלילי וכן הלכה שהרי בית הילל דורשין כן באותו פרק [בד' כ'] ואין הלכה כר' עקיבא שאומר דלבהמה מותר ולא ממעט מלכם אלא עכו"ם ועוד שסתם לנו מתניתין במס' חלה כר' יוסי הגלילי דתנן התם עיסת הכלבים כזמן שאין הרועים אוכלין ממנה אינ' נעשית ביו"ט והוי סתם משנ' ומחלוקת בברייתא והלכה כסתם משנה כך פסק רב אלפס [בביצה] בתשובת הגאונים ומכשירי (ג) אוכל נפש שאי איפשר לעשותן מערב יום טוב כגון סכין שנפגמה ביום טוב ושפוד שנרצם וגרופת תנור ביום טוב פלוגתא דר' יהודא ורבנן דתני' [בביצה ד' כ"ח] אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד ר' יהודא אומר אף מכשירי אוכל נפש ואפי' ר' יהוד' לא שרי אלא במכשירין שאי איפשר לעשותן מערב יום טוב דכתיב הוא לבדו יעשה לכם ודרשינן [שם] הוא ולא מכשיריו כגון מכשירין שאיפשר לעשותן מעי"ט ודרשינן לכם לכל צרכיכם לרבות מכשירין שאי אפשר לעשותן מעי"ט ופוסק [שם בד' כ"ה] הלכה כר' יהודא אומר רבינו יצחק בר' שמו' דמכשירין דין הוא שיהו מותרין מן התורה בכל עניין אם לא מיעט רחמנא הוא שהרי כך יהיו טובים אם נעשו אתמול כאילו נעשו היום אבל אוכל נפש ודאי אסור מן התורה אלא בדבר המתקלקל אם נעשה אתמול [בביצה ד' ג'] ולהכי גזרינן בפירות הנושרים גזירה שמא יתלוש ובמשקין שזבו גזירה שמא יסחוט מפני שתלישׁ' וסחיט אסורין מן התורה בדבר שאינו מתקלקל אם נעשה מאתמול שאם נאמר שתלישה וסחיטה עצמה אסורין מדרבנן גזירה יו"ט אטו שבת אם כן היא גופה גזירה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזיר' [ובפירו' רש"י שם תמצא הטעם בד' ב'] כתב בה"ג אע"ג דסתם לן תנא במתני' כרבנן במגילה [ד' ז'] אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד כיון דמותבי' ממתני' [דביצה ד' ל"ז ופרק כל הכלים (שבת ד' קכ"ד)] פירות דרך ארובה בי"ט לאין בין י"ט לשבת ומתרץ רב פפא דההיא דאין בין יום טוב לשבת כבית שמאי וההיא דמשילין כב"ה ור' יהודא כב"ה וכן הלכה ומידי דלאו לצורך אוכל נפש לא מיבעי' במלאכה דאורייתא דאסור בי"ט אלא אפי' שבות דרבנן נמי אסור דתנן בביצה [ד' ל"ו] כל שחייבים עליו משום שבות משום רשות משום מצוה חייבין בי"ט, [ביצה ד' כ"ה] וסכין שנפגמה בי"ט אע"ג דהלכה כרבי יהודה

דשרי אמרו חכמים הלכה ואין מורין כן דילמ' אתי לאיחלופי בסכין שנפגמה מערב י"ט, ר"י התיר בתשובה אחת ללבן בי"ט מחבת שקורין טרפ"א שאפו בו ביום פ"לדון ואחר הליבון אפו תחתיה מיד פשטי"דא של בשר דמשום תיקון כלי אין כאן איסור דנראה כמחממה לבשל תחתיה ומשום מכשיר' נמי ליכא שהרי הבערה זו צריכה לבשל דבלא כן צריך לצורך אוכל נפש [בביצה ד' כ"ו ובשבת ד' מ"ה] תניא היה אוכל בתאנים והותיר והעלן לגג לעשות גרוגרות ענבים והותיר והעלן לגג לעשות מהן צימוקים לא יאכל עד שיזמין ואפילו לרבי שמעון דלית ליה מוקצה בגרוגרות וצימוקים אוסר [היינו אליבא דרבי שמואל שם בשבת] ובירושלמי גרסינן [בשבת ד' ס"ב ובתוס' דפר' כירה מביאו שם] מאי שנא הני הואיל ומסריחות בינתים [בשבת דף י"ט] אמר רב נחמן עז לחלבה ורחל לגיזתה ותרנגולת לביצתה ותורי לרדיא ותמרי דעיסקי באנו למחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון דרבי יהוד' דאית ליה מוקצה אסר ור"ש שרי והלכה כר"ש [בשבת ד' קנ"ו] בכל איסורי מוקצה בר במוקצה מחמת איסור דדחייה בידים ואין חילוק בין שבת ליו"ט כדמותבינן בסוף שבת [ד' קנ"ו] דסתמא דתלמודא מקשה שם לרבי יוחנן שמדבר על שבת מסתם משנה די"ט משמ' דאין חילוק, ואע"ג דבמוקצה הלכה כר"ש דשרי בנולד אסור כגון מנא דמיתבא בי"ט דאסור לשורפו ולבשל בו דהוה ליה נולד דדרש רב בביצה [ד' ל"ג ובפרק נוטל (שבת ד' קמ"ג)] אשה לא תכנס לבית העצים ליטול מהן אוד משום דקמתקנא מנא בי"ט ותיקון כלי בי"ט אסור ואוד שנשבר בי"ט אין מסיקין אותו ביו"ט לפי שמסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים דהוה ליה נולד ואסור כל זאת השיטה פי' בה"ג דרב יהודאי גאון אמנם לא היו צריכות לפרש טעם אוד משום תיקון כלי אלא משום מוקצה כגון בעצים רטובים שאינן ראויי' להסקה דבהדיא סובר רבא בפרק נוטל (שבת ד' קמ"ג) כר' יהודה במוקצה ואין כן הלכה ורבי' שלמה ורבינו תם [בתו' שם] מסכימים לזה ועוד מביא רבינו תם ראיה דנולד אסור מדקאמר סתם תלמודא דסוף פרק נוטל [שם] הני גרעיני תמרי פרסייתא אסור לטלטלינהו וכי תימא היינו משום דאפילו לבהמה לא חזו לא היא כדמוכח בשבת [ד' כ"ט] והא דפריך בסוף כירה (שבת ד' מ"ה) על ר' יוחנן מדרב נחמן דאמר מאן דלית ליה מוקצה לית ליה נולד לא קיימי לן הכי בביצה [ד' ב'] דאמרינן דר' סתם לן כרבי יהודה בי"ט במוקצה כדי שלא יזלזלו בי"ט ע"י שהותרה להם מלאכת אוכל נפש אין כן הלכה ועוד יש לפרש דלא סתם לנו כמותו אלא בנולד [היינו מתני' דפ' המביא ד' ל"א] וקורה שנשברה הוי נולד כמו שברי כלים וכן כתב רבינו משה בהל' יום טוב שיש בה איסור נולד אבל מה שאין מבקעין עצים מן הקורה זהו משום מוקצה מחמת חסרון כיס דאפילו ר"ש מודה דהיינו ארזי דשבת

[ד' קנ"ז] ורבי' משה בר מיימון תפש שיטתו כרב נחמן דביצה [ד' ב'] דקאמר דגבי שבת סתם לן תנא כר"ש אבל גבי י"ט סתם לן כר' יהודא ואומר רבינו שלמה ורבינו יעקב שרב נחמן דחק עצמו לפי שיטתו ואין צ"ל כן לשאר האמוראים לרב יוסף ולרבה ולרב יצחק [שם בד' ב'] ובפרק המביא [ד' ל"ג] גרסינן והילכתא ענף חד כגון קוץ יבישא שרי לצלות בו רטיבא אסור ופירש שם רבי' שלמה דהך הילכתא אליבא דמאן דאית ליה מוקצה אבל אנן כר"ש סבירא לן וכלהו שרו וכענין זה נאמר [שם בר' ל"ג] גבי אין סומכין את הקדירה בבקעת וזהו דוחק שיפסוק התלמוד דלא כהילכתא ופירש רבי' יעקב [עיין באשירי פרק המביא וגם בתו' תמצא קצת שם בד' ל"ג] דהך דהמביא דאין סומכין לאו משום מוקצה אלא משום דגזרינן י"ט אטו שבת כדמסיק בפרק כל הכלים ומסיק התם דמתני' דהכא בית שמאי היא אבל בית הלל שרו והא דאסר הכא ברטיבא לאו משום דאית ליה כבית שמאי דאמרו לא נתנו עצים אלא להסקה משום גזירה יו"ט אטו שבת אלא אליב' דב"ה פוסק והיכא דחזו להסקה שרו ב"ה לכל דבר לסמוך הקדירה וכיוצא בו אבל רטיבא דלא חזי להסקה אסרי' לכל דבר אף לעשות ממנו שפוד לצלות בו וביצה שנולדה בי"ט לא מבעיא באכילה דאסורה אלא אפי' לטלטל אסורה דת"ר אחת ביצה שנולדה בשבת ואחת ביצה שנולדה בי"ט אין מטלטלין אותה לכסות בה את הכלי כו' אבל כופין עליה כלי בשביל שלא תשבר וספקה אסורה נתערבה באלף כולן אסורות שהרי למחר יותרו כולן ודבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל והיכא דאיקלע יו"ט בא' בשבת, ואיתיילידא בשבתא אסור למיכל בי"ט דאתמר שבת וי"ט רב אמר נולדה בזה אסורה בזה ור' יוחנן אמר נולדה בזה מותרת בזה ותרווייהו סבירא להו דשבת וי"ט שתי קדושות הן מיהו רב אית ליה הכנה דרבה ור"י ל"ל הכנה דרבה דאמר רבה והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו ואין צ"ל הכנה דבידים שהרי כבר כתוב את אשר תאפו אפו אלא בכל הכנות מדבר ללמדינו שחול מכין לשכת וחול מכין לי"ט שהרי הששי משמ' שמבורר שהוא חול ואין י"ט מכין לשבת ואין שבת מכין ליו"ט לפיכך ביצ' שנולדה ביו"ט אחר השבת אסור' אע"פ שהתרנגולת עומדת לאכילה מפני שמאתמול נגמרת הביצה נמצא שבת מכין אותה ליו"ט ואסרוה בכל יו"ט גזירה משום יו"ט אחר השבת וכן ביצה שנולדה בכל שבת גזירה משום שבת אחד יו"ט והשוחט את התרנגולת ביו"ט ומצא בה ביצים גמורות הרי אלו מותרות שאין זה מצוי תמיד ודבר שאינה מצוי אלא במקרה לא גזרו ושני ימים טובים של ראש השנה נולדה בזה אסורה בזה דאיתמר שני ימים טובים של ר"ה רב ושמואל דאמרי תרוייהו נולד' בזה אסורה בזה ושני ימים טובים של גליות רב אמר נולדה בזה מותרת בזה ושמואל אמר נולדה בזה אסורה בזה

ואמר רבא הלכתא כוותיה דרב בהני תלת בין לקולא בין לחומרא ולגבי מת אפי' ב' ימים של ר"ה יתעסקו בו ישראל בי"ט שני דאמר רבא מת בי"ט ראשון יתעסקו בו עממים בי"ט שני יתעסקו בו ישראל ואפי' ב' ימים טובים של ר"ה משא"כ בביצה ואמר רבי אשי אפי' לא אישתהי המת ואין לחוש כ"כ שיסרי' וגרסי' בשב' [קל"ט] שלחו להו לבני בשכר לפי שלא היו בני תורה מת לא יתעסקו בו לא יהודאין ולא ארמאין לא בי"ט ראשון ולא ביו"ט שני ועוד מסיק רבינא [שם] האידנא דאיכא חברי חיישינן פירוש שכופין את הישראלים לעשות מלאכתן לא יתעסקו בו ישראל בי"ט שני וכן הורה ר"ת עכשיו כדברי רבינא מפני השלום ור"י בן אחותו אומר כי אין לאסור עתה מטעם זה מאחר שאין מצוי ביניהו שיכופו ישר' למלאכה ומטעם זה אין אנו נוהגין איסור בגילוי מפני שאין נחשים מצויין ביניהו עכשיו וגם מההיא דבני בשכר אין ראייה שהרי [בע"ז נ"ט] גבי ר' חייא בר' אבא דאיקלע לגבלא אסר להו תורמוס דשלקי עכו"ם לפי שאינן בני תורה ואנו נוהגין להתיר בכל הנאכל כמו שהוא חי וכל שאינו עולה על שולחן מלכים מחמרינן מטעם לפי שאינן בני תורה וכן פוסק גם ר"ת וגם כתב מו' כי מעשה בא לפני זקני הרב ר' יהודה והרב ר' יוסף אחיו והתירו ותמה ר"ת היאך התירו אמר בפרק קמא דביצה דאפי' בדק בקינו של תרנגולת מערב יו"ט ולא מצא בה ביצים ולמחר קודם עלות השחר השכים ומצא בה ביצים מותרות אם יש זכר עד ששח בתים דכל שתשמישו ביום נולד ביום וא"כ ודאי יצתה מאתמול רובה וחזרה לכך אומר רבי יוחנן [שם] שמותר לאוכלה ביו"ט אבל אם אין זכר וספנא מארעא פעמים יולדת בלילה ולא נתירנה מספק מטעם שאמרנו שמא יצתה רובה שזהו דבר שאינו מצוי אבל אם לא בדק מותרות כי שמא מאתמול נולדו שכן רוב תרנגולות יולדת ביום תניא אפרוח שנולד ביו"ט אסור משום מוקצה רבי אליעזר בן יעקב אומר אף בחול אסור מפני שלא נתפתחו עיניו כדאמרינן באלו טריפות [דף ס"ד] ובביצה, [שם בדף ו'] ועגל שנולד בי"ט מותר לשוחטו ביו"ט מפני שמוכן אגב אמו שאילו שחט את אמו היה זה שבמעיה מותר ביו"ט אע"פ שלא נולד ובשבת [ד' קל"ו] מעמיד בשכלו לו חדשיו בודאי שיצא מכלל נפל וקאמר התם רב פפא ורב הונא בריה דרבי יהושע איקלעו לבי רב אידי בר אבין עבד להו עגלא תילתא ביומא שביעאה פירוש הכינו לצרכיהם עגל שמן ביום השביעי שנולד אמרו ליה אי אחריתי ליה עד לאורתא אכליה מיניה השתא לא אכליה מיניה פירוש אם המתנתם עד הלילה היינו אוכלין ממנו דתניא [שם בד' קל"ה] כל ששהא שמנה ימים בבהמה אין נפל, העושה אבות מלאכו' הרבה ביו"ט בהתראה כגון שזרע ובנה וארג בהתראה אחת אינו לוקה אלא אחת חילוק מלאכות לשבת ואין חילוק מלאכו' ליו"ט כדאיתא במכות

[בד' כ"א] כל (ד) מלאכ' שחייבין עלי' בשבת אם עשה אותה ביו"ט שלא לצורך אכילת יו"ט לוקה חוץ מן ההוצאה מרשות לרשות וההבערה שמתוך שהותרו לצורך אכילה ביו"ט הותרו שלא לצורך אכילה ובלבד שיהא צורך יו"ט קצת מדקאמר התם [בביצה ד' י"ב] אלא מעתה הוציא אבנים לבית הלל הכי נמי דלא מיחייב [כן המסקנא בפ' יו"ט דף ב"ב ועיין באשירי] אבל הכיבוי לא הותר בי"ט ובירושלמי דביצ' [פ"ה הלכה ב'] קאמר מהו להדליק נר של בטלה בי"ט חזקיה אמר אסור ומסיק אמר ר' אבונא תמן תני בית שמאי אוסרין ובית הלל מתירין ר' נחום אחוה דרבי אילא בעי קמי דרבי יוחנן אמר ליה לא תאסור ולא תשרי [פ' אלו עוברין ד' מ"ו] אין (ה) אופין ואין מבשלין בי"ט מה שיאכל בחול דלא הותרו מלאכה שהיא לצורך אכילה אלא כדי ליהנות בי"ט עשה כדי לאכול בי"ט והותיר מותה לאכול המותר' בחול ובלבד שלא יערים [פ' י"ט ד' י"ז] ואם הערים אסור מפני שהחמירו במערים יותר מבמזיד והטעם מפרש לקמן בדיני עירובי תבשילין, שנינו בשבת [ד' כ"ה] מי שהיתה לו בהמה מסוכנת בי"ט לא ישחוט אותה ביו"ט אא"כ יודע שיוכל לאכול כזית ממנה צלי מבעוד יום כדי שלא ישחוט בי"ט מה שיאכל בחול וכן כל כיוצא בזה [פ' י"ט ד' י"ז] ממלא את הקדירה בשר אע"פ שאינו צריך אלא לחתיכה אחת וממלא נחתום חבית של מים אע"פ שאינו צריך אלא לקיתון אחד וממלאה אשה תנור פת אע"פ שאינה צריכה אלא לככר אחת שבזמן שהפת מרובה היא נאפת יפה [בפ"ק ד' י"א] ומולח אדם כמה חתיכות בשר אע"פ שאינו צריך אלא לחתיכה אחת ואומר התם רב אדא מערים ומלח גרמא גרמא ויש חילוק בהערמות שיש אסורה ויש מותרת שלא יבא להמנע משמחת י"ט [בפ' י"ט ד' כ"א] המבשל ביו"ט לעכו"ם ולבהמה או להניח לחול קי"ל ברבה בפסחים [ד' מ"ו] דאמר אינו לוקה דמיתוקמא מילתיה כרבי אליעזר [בד' מ"ה] ופסקינן הילכתא כוותיה והטעם הוא הואיל ומקלעי ליה אורחים חזי ליה, רחיצה סיכה הרי הן כאכילה ושתייה ועושין אותה בי"ט שנא' אך אשר יאכל לכל נפש לכל צורך הגוף [היינו כב"ה בפ' י"ט ד' כ"א] לפיכך מחממין חמין בי"ט ורוחץ בהן פניו ידיו ורגליו אבל לא כל גופו משום גזירת מרחץ וחמין שהוחמו מערב יו"ט פסק הגאון [באלפסי פ' י"ט וכן תמצא באשירי ד' מ"ח ע"א] שרוחץ בהן כל גופו בי"ט שלא גזרו על דבר זה אלא בשבת בלבד יש דברים אסורין בי"ט ומותרין בשבת כגון הא דאמרינן [בפ' י"ט ד' כ"א] ואין מזמנים עכו"ם בי"ט גזירה שמא ירבה בשבילו אבל אם בא מאליו אוכל עמהם במה שכבר הכינו וכגון הא דאמרן בשבת [ד' כ"ה] מניחין נר על גבי אילן בשבת אבל לא בי"ט כיון דשרי לטלטלו לא בדיל מיניה ואתי לאשתמושי במחובר, שנינו בביצה [ד' כ"ג] ביברין של חיה ועוף ודגים אין צדין מהם בי"ט בכל

שמחוסר צידה שצריך לומר הבא מצודה ונצודינו ואין נותנין לפניהם מזונות והיכא דאיכא מצודה של חיה ועופות ודגים דמיתצדו בי"ט אסור למיכל מהן דתנן [שם בד' כ"ד] מצודות של חיות ועופות ודגים שעשאן מעי"ט לא יטול מהן אא"כ יודע שניצודו מערב י"ט ואפי' ספק אסור דאמרינן [שם] ספק רבן גמליאל מתיר ורבי יהושע אוסר ואמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה כרבן גמליאל [שם] ודין עכו"ם שהביא דורון לישראל אם יש מאותו המין במחובר אסור, ולערב י"ט שני אסורין בכדי שיעשו כדברי הלכות גדולות [בפרש"י ותו' שם] דרב יהודאי גאון, ובהלכות שבת הארכתי בדבר זה גרסינן בעירובין [ד' ה'] ההוא לפתא דאתא למחוזא חזי רבא דכמישא והתיר לקנות ממנ' שודאי נעקר' מאתמול מאי אמרת מחוץ לתחום אתאי הבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר כל שכן האי אדעתא דגוים אתי כיון דחזא דמפשן ומייתי אסר להו אמר (ו) רבא עצים שנשרו מן הדקל בי"ט לתוך התנור מרבה עליהם עצים מובנים ומסיקן שבטלים ברוב דאיסור נולד דרבנן ובדרבנן מבטלין איסור לכתחילה כדמסקינן בביצה [ד' ד' ושם כל הסוגי' ועיין גם בתו' שם] ואע"ג דקי"ל כרב אשי דאמר דבר שיש לו מתירין אף בדרבנן לא בטיל הני מילי היכא דאיכא לאיסור בעינן אבל הכא מיקלא קלי לאיסור, [בפ' המביא ד' ל"א] אין מבקעין עצים מסדרי הקורות מפני שהן מוקצין מחמת חסרון כיס דאפי' ר"ש מודה ולא מן הקורה שנשברה בי"ט מפני שהוא נולד, [בשבת ד' כ"ט] אכל אגוזים ותמרים ביו"ט אין מסיקין בקליפיהן מפני שהן נולד מסקינן בביצה [ד' ה'] המכניס עפר מערב י"ט אם ייחד לו קרן זוית הרי זה מוכן ומותר לטלטלו ולעשות בו כל צרכיו וכן אפר שהוסק בי"ט כל זמן שהוא חם כדי לצלות בו ביצה מותר לטלטלו דעדיין הם הוא ואם לאו אסור לטלטלו מפני שהוא נולד ובירושלמי אמר [בפ"ק ובתו' שם מביאו בד"ה אמר ועיין גם באשירי] באפר שהוסק בי"ט אסור בד"א בשלא שחט אבל שחט מוטב שיטול מאפר שהוסק בי"ט מלבטל מצות כסוי, [שם בד' ח'] מי שהיה לו אפר מוכן או אפר שמותר לטלטלו הרי זה שוחט בהמה חיה ועוף ומכסה ואם אין לו עפר מוכן ה"ז לא ישחוט ואם עבר ושחט לא יכס' דמן עד הערב ולפי הירושלמי יש לו תקנה כדפי' וגם מורי כתב דהיכא דשחט כבר ואין לו עפר מוכן שיכול לכסות באין מוכן כדאמרינן [במשנה שם בד' ב' ועיין בגמ' בד' ו'] ומודין שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה ועוד כתב בשם ר"ת כשאומר שם [בד' ט' וכל הסוגי' בתו' שם בד"ה אמר] מוחלפת השיטה שזו היא ההיא דשוחט ומתירין ב"ה לחפור בדקר לכתחילה ואין צריך עפר מוכן לכסוי כלל כ"א לשאר צרכין וכן היה זכור רבי' תם שלא היו רגילין מקודם להכין שום עפר לשחוט, מסקינן בבכורות [ד' כ"ד] שהשוחט בהמה ביו"ט מותר לו

לתלוש צמר למקום הסכין ובלבד שלא יזיזנו ממקומו אלא ישאר שם מסובך כשאר צמר הצואר אבל בעוף לא ימרוט מפני שזהו דרכו בחול ונמצא תולש בי"ט, מסקינן בביצה [ד' י"א] המפשיט עור הבהמה בי"ט לא ימלחנו שזהו עיבוד ונמצא עושה מלאכה שלא לצורך אכילה אבל נותנו לפני בית הדריסה כדי שידרסו עליו ולא יפסיד ולא התירו דבר זה אלא מפני שמחת יו"ט כדי שלא ימנע מלשחוט, ומותר למלוח בשר לצלי על גבי העור ומערימין בדבר כיצד מולח מעט בשר כאן ומעט כאן עד שימלח כולו בד"א במולח לצלי שאינו צריך מלח הרבה אבל לקדירה אסור למלוח על גבי העור [שם] וכן אין מולחין את החלבים ואין מהפכין בהן ואין שוטחין אותן על גבי יתידות מפני שאינן ראויים לאכילה, ת"ר [בביצה ד' ל"ד] מולגין את הראש ואת הרגלים ומהבהבין אותם באור אבל אין טופלים אותם בסיד ובחרסית ולא באדמה, [שם] ואין גוזזין את הירק בתספורת שלו אבל מתקנין את האוכל שיש בה קוצין כגון קונדס ועכביות בתספורת תני בב"ר דרב אושעיא [פ"כ] קוץ זה הקונדס דרדר אלו העכביות, בפסחים [ד' ל"ז ובפ' י"ט ד' כ"ב] מתירים בית הילל ללוש פת עבה בי"ט ואומר שם מאי פת עבה פת מרובה ומוכיח בירו' [בפ' י"ט ובתו' מביאו שם בד' כ"ב] שרוצה לומר רקיקין דקין שמפרש שם שמותר שמתוך שאתה מייגעו אינו אופה אלא כדי צורכו פירוש שיש לו טורח ברקיקים יותר [בפ"ק ד' ט'] הלש עיסה מערב יו"ט אין מפריש ממנה חלה בי"ט ואם לשה בי"ט מפריש ממנה חלה היתה העיסה טמאה או שנטמאה החלה לא יאפה את החלה שאין אופין ומבשלין בי"ט אלא לאכול וזו לשריפה עומדת וכן אין שורפין אותה ביו"ט שאין שורפים קדשים שנטמאו ביו"ט ששריפת קדשים שנטמאו מצות עשה שנאמר באש תשרף ועשיית מלאכה שאינה לצורך אכילה וכיוצא בה עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה, בפ' אלו עוברין (פסחים ד' מ"ו) מפרש כיצד יעשה בה יניחנה עד הערב וישרוף אותה היה יום טוב של פסח שאם יניחנה תחמיץ פסקינן שם [בד' מ"ה] הלכה כר' אליעזר שאומר לא תקרא לה שם עד שתאפה ולא יפריש את החלה בצק אלא יאפה כל העיסה טמאה ואח"כ יפריש את החלה לחם ואומר שם רבינו יעקב [בתו' שם בד"ה תטיל] שאם אירע שקרא לה שם הכל מודים שיעשה כבן בתירא שאומר שם שתטיל העיסה במים צוננין שלא תחמיץ ורבינו יעקב ורבינו יצחק מפרשים [ג"כ בתו' שם בד"ה עד שתאפה] כי בכל ימים טובים קורא שם חלה בחלה דידן שהיא חלת חוץ לארץ ואופה אח"כ דאמר שמואל בבכורות [ד' כ"ז] אין תרומת ח"ל אסורה אלא למי שטומאה יוצא עליו מגופו הילכך אפייה לצורך היא אם יש בעיר כהן קטן שלא ראה קרי או אפי' גדול שטבל לקריו או לבטלה ברוב חולין ואוכלה אף בימי טומאתו

[ומותר לטלטל אף לזר] ובמקום שאין שם כהן בעיר אופ' תחילה וקורא שם ומותר לטלטלה כמו שמטלטלים את הלוף מפני שהוא מאכל לעורבים אפי' לאדם שאין לו עורבים כיון שהלוף ראוי לאדם אחר שיש לו עורבים וכמו זר שמותר לטלטל תרומה טהורה כדאי' בשבת [ד' קכ"ו] ומסתמא בכל מקום אפי' אין שם כהן וכן בלא זה כיון דמותר לטלטל' בשע' קריאת השם מותר לטלטלה אח"כ קודם שיניחנה לארץ כמו צריך למקומו דשרי בשבת [ד' קכ"ד] למ"ד אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל, בביצה [ד' ל"ד] מסקינן אין אופין בפורני חדשה גזירה שמא תפחת ותפסיד הלחם וימנע משמחת י"ט וגרסינן בירו' [דמ"ק] רבי יודא בר' ישמעאל הורה מדוחק להביא כירה חדשה מבית האומן לשפות עליה קדירה בי"ט, [עיין בהגמ"י הלי"ט] ויש רוצים ללמוד מכאן שאסור לבשל בקדירה חדשה בי"ט בתחילה וצריך ליתנה על האש מעי"ט אבל יש לחלק בין קדירות שלנו לכירה, תני ר' חייא ברבי יוסי בביצה [ד' ל"ב] אין גורפין תנור וכירים אבל מכבשין את האפר ואם אי איפשר לאפות בו או לצלות בו אא"כ גרפו מותר וסותמין פי התנור בטיט או ברפש שבסביבות הנהר והוא שרככו מאמש אבל לגבל טיט בי"ט אסור אמר רבינא ודשן מותר פי' לגבל בי"ט לסתום פי התנור לפי שאינו בר גבול כך פי' רש"י שם ור"מ בהלכות י"ט וקשה לרבי' יעקב דבשבת [ד' קנ"ה] ושם [ד' י"ח] מוכיח שראוי לחייבו יותר במידי דלאו בר גיבול דנתינת מים זהו גיבולו טפי מבמידי דבר גיבול הוא ומפרש רבינו יעקב דקאי רבינא אמתני' [דביצה ד' ל"ב] דאין גורפין תנור וכירים דמתקן מנא כרבנן דאסרי מכשירי אוכל נפש אבל מכבשין כלומר משכיבין העפר והאפר שיהא חלק דלא חשיב תיקון ואתא רבינא לאשמעינן דשרי דדשן לגרוף אפי' באיפשר לתקן מעי"ט עכ"ל, [בשבת ד' קל"ד] אין עושין גבינה ביו"ט שאם גבן מעי"ט אין בזה חסרון טעם [בביצה ד' י"ד] אין כותשין את הריפות במכתשת גדול' אבל כותשין במכתשת קטנה שהוא שינוי לה ובארץ ישראל אפי' בקטנה אסור שהתבואה שלהם טובה היא ואם כותשין אותה מעי"ט אין בכך הפסד בפרק [המביא ד' ל"ג] אין מוציאין האש לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן המתכות שלא הותר בי"ט להבעיר אל' מאש מצויה, אין מסלקין פי הנר למעלה כדי שתכב' ואין מסירין את השמן ממנה דגרסינן בי"ט [ד' כ"ב] מעשה בעולא שבא ללון בי"ט בבית רב יהודא ובא שמש של עולא וזקף הנר לגרום הכיבוי ע"י שיסתלק השמן לאחריו ולא ימשך אל הפתילה והקשה ר"י לעולא מדתניא הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר ומסתפק ממנ' חייב משום מכבה לר"י דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה וא"כ לר"ש פטור אבל אסור כמו שמוכיח בשבת [דף ל'] גבי מכבה מפני החולה הא למדת שאסור לגרום הכיבוי והשיבו עולא שהדין עמו ושלא

מדעתו עשה השמש כן, [בביצה ד' ל"ב] ואין חותך ראש הפתילה בכלי אלא נופץ את ראשה בידו, אגודה של עצים שהדליקה במדורה העץ שלא אחז בו האש מותר לשומטו ואינו דומה למסיר שמן מן הנר כך פירש רב אלפ' [בפ' י"ט] הא דאמר קנבא שרי בי"ט [ד' כ"ב] ורבי' שלמה פירש קנבא למחוט ראש הפתילה שנעשית פיחם ואין נרא' דהא בביצה [ד' ל"ב] אומרה בלשון אחר אמר רב מוחטין את הפתילה ביו"ט עוד בפ' י"ט [ד' כ"ב] אין מכבין את הדליקה כדי להציל ממון בי"ט כדרך שאין מכבין בשבת אלא מניחה ויוצא ואין מכבין את דבקעת אפי' כדי שלא תתעשן הבית כרבנן שכל האמוראים סוברין כן בי"ט [ד' כ"ב] אע"ג דבביצה [ד' כ"ה] פסקינן כר' יהוד' במכשירין מ"מ בדבר שאינו צורך אוכל נפש החמירו ואין מכבין את הנר מפני תשמיש המטה [בפ' י"ט ד' כ"ב] אלא כופה עלי' כלי או מחיצה עושה בינו לבין הנר או מוציאו לבית אחר ואם אינו יכול לעשות א' מכל אלו ה"ז אסור לכבות ואסור לשמש עד שתכבה מאליה [ממשמעות הגמ' דשבת ד' ס"ה] מותר לטלטל את הנר בעוד שהוא דולק ואין גוזרין שמא יכבה, בשבת [ד' ל"ד] אמרינן אין נופחין במפוח בי"ט כדי שלא יעשה כדרך שהאומנים עושין אבל נופחים בשפופרת כתב רבינו שמשון ובמפוחים קטנים שלנו מותר הרגילין לבעלי בתים בלבד ולא לאומנים לא למלאכת נפחים ולא לצורפי זהב וכסף ומ"מ אין להקל מדלא שרי אלא בשפופרת והיינו שפופרת של קנה ארוך נקובה מעבר אל עבר ראשה אחת בפיו וראשה אחת מקרב אצל האש ונופח, עוד מביא בביצה [ד' ל"ב] אין עושין פיחמין ואין גודלין את הפתילה ולא מהבהבין אותה ולא חותכין אותה לשנים בכלי אבל ממעכה ביד ושורה אותה בשמן ומניחין אותה בין שתי נרות ומדליק באמצע ונמצא הפתילה נחלקת בפי שתי נרות אמרי' בביצה [ד' כ"ה] אין משחיזין את הסכין במשחזת שלה אבל מחדדה על גבי עץ או על חרש או אבן ואין מורין דבר זה לרבים כדי שלא יבאו לחדד' במשחזת בד"א כשיכול לחתוך בדוחק או שנפגמה אבל אם אינו יכול לחתוך כלל אין משחיזין אותה אפי' על גבי העץ שמא יבא לשחזה במשחזת ומפני זה אסרו לראות סכין לעם הארץ ביו"ט שמא תהיה פגומה ויאמר לו אסור לשחוט בה משום פגימתה וילך ויחדדנה במשחזת וחכם שראה את הסכין לעצמו ה"ז משאיל' לעם הארץ אבל רבינו שלמה פירש בביצה [שם] שאסרו להראות את הסכין לחכם מפני שנראה כמעשה חול בפרהסיא כסחורה מכירת בשר דחכם רואה לעצמו שאין בזה כל כך פרהסיא, אמרי' בביצ' [ד' ל"א] אין מבקעין עצים בי"ט לא בקורדום ולא במגל ולא במגירה אלא בקופיץ ובצד החד שלו אבל לא בצד הרחב מפני שהוא כקורדום ולמה אסרו בקורדום וכיוצא בו שלא יעשה כדרך שהוא עוש' בחול שהרי איפשר היה לו לבקע עצים מעי"ט [מיימו'

פ"ד דהלכות י"ט] ולא רצו לאסור הביקוע לגמרי מפני שאיפשר שיפגע בעץ עבה ולא יכול להבעירו וימנע מלבשל לפיכך התירו לבקע כשינוי וכל הדברים הדומין לזה מזה הטעם התירו בהן מה שהתירו ואסרו בהם מה שאסרו, אמרי' בביצה [ד' י"א] לבית הילל שמסלקין תריסי החניות ומסירין אותן בי"ט כדי שיוציא תבלין מה שצריך להם מן החנות ולא ימנע משמחת י"ט בד"א כשיש להם ציר באמצע אבל יש להם ציר מן הצד אסור גזירה שמא יתקע ושאין להם ציר כל עיקר אפי' בבית מותר להחזיר שנינו בשבת [ד' קכ"ה] אין מיילדין את הבהמה בי"ט אבל מסעדין כיצד אוחז בוולד שלא תפול לארץ ונופח לו בחוטמו ונותן לו דד לתוך פיו, דברים רבים גזרו [בביצה ד' נ"ז] בי"ט משום גזירת מקח וממכר כיצד אין פוסקין דמים לכתחילה על הבהמה בי"ט אלא מביא שני בהמות שוות זו לזו ושוחטין אחת מהן ומחלקין ביניהם ולמחר יודעים כמה דמי השנייה וכל אחד וא' נותן דמי חלקו וכשהם מחלקים ביניהם לא יאמר זה יאמר זה אני בסלע ואתה בשנים שאין מזכירין שום דמים אלא זה נוטל שליש וזה נוטל רביע וכשהן מחלקין לא ישקלו במאזנים [שם בד' כ"ה] שאין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר אפי' ליתן בו בשר לשמרו מן העכברים אסור אם היו המאזנים תלויין מפני שנראה כשוקל בכף מאזנים וטבח אומן אסור לשקול בידו ואסור לשקול בכלי מלא מים ואין מטילין גורל על המנות, לא יאמר אדם לטבח תן לי בדינר בשר אלא תן לי חלק אחד ולמחר עושין חשבון על שויו וכן לא יקח מבעלי החנות במדה ובמשקל אלא כיצד הוא עושה אומר לחנווני מלא לי כלי זה ולמחר נותן לו שויו ואפי' המיוחד למדה ימלאנו והוא שלא יזכור לו שם מדה כך מסיק רבא אליבא דרבנן לר' יהודא וכן הלכה, גרסי' בב"מ [שם ד' כ"ט] אמר שמואל בני חבורי' המקפידין זה על זה עוברים בשבת ובי"ט משום מדה משקל ומניין ומשום לוין ופורעים בי"ט כדתנן בשבת [ד' קמ"ה] לא יאמר הלויני גזירה שמא יכתוב דרש רבנא עוקבא בביצה [ד' כ"ט] לא ימדוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו אבל משער ונותן לה אבל נחתום מודד תבלין ונותן לתוך קדירתו כדי שלא יקדיח תבשילו אמר רב [שם] אשה מודדת קמח ונותנת לתוך עיסתה כדי שתיטול מעיסתה חלה בעין יפה ושמואל אמר אסור והא תנא דבי שמואל מותר אמר אביי שמואל הלכה למעשה אתא לאשמעינן דאסור וכן פוסק רבי' משה [בפ"ד ובהג"ה שם] אע"פ דבשאר מקומות הלכה כרב באיסורי וכן פסק בתשובת הגאונים בשם ישיבה דפומבדיתא דאסור מפני שיכול למדוד מעי"ט ולא צורך קדירה הוא דנימא שמא יפחות טעמו או יקדיח תבשילו אבל שדרו ממסיבתא דסורא דהלכה כרב דשרי חדא דהלכה כרב באיסורי ועוד דתנא דבי שמואל כוותי, ת"ר בסוף ביצה [ד' כ"ט] הולך אדם אצל חנווני הרגיל אצלו ואומר

לו תן לי עשרים ביצים וכ' אגוזים שכן דרך בעל הבית להיות מונח בתוך ביתו עשרה אפרסקין וי' רימונים ובלבד שלא יאמר לו סכום מדה ר"ש בן אלעזר אומר ובלבד שלא יזכור לו סכום מקח פי' רבי' שלמה [שם] סכום מדה קב או קביים סכום מקח דמים ורבי' חננאל [בתו' שם] גורס סכום מנין בדברי ת"ק ולא גרסינן סכום מדה וכן גרסינן בתוספתא דביצה והלכות גדולות שלא יאמר כך וכך אגוזים נטלת קח עדיין כך וכך כדי שיהו מאה או מאתים בין הכל ורשב"א מתיר אע"פ שמזכיר סכום מניין מאחר שאין מזכיר סכום מקח שלא יאמר תן לי כך וכך להשלים הדינר גרסינן בירושלמי [דביצה] תני שאסור להוציא המפתח ובית הילל מתירין אמר רב הושעיא בר יצחק הדא דאת אמר במפתח של אוכלים אבל במפתח של כלים לא אע"פ שהותרה הוצאה בי"ט אפי' שלא לצורך אוכל נפש רק שיהא צורך י"ט קצת לא ישא משאות גדולות כדרך שהוא עושה בחול אבל צריך לשנות ואם אי אפשר לשנות מותר כדתנן בריש פר' המביא [ד' כ"ט] המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה אבל מביא הוא על כתיפו אע"ג דמסקי' בפרק מפנין (שבת ד' קכ"ז) דמיעוט בהילוכא עדיף הני מילי היכא דלא הוי כעין חול כגון באותו בית מזוית לזית אבל היכא דמיחזי כעובדא דחול מוטב שיביא על כתיפו אע"פ שמרבה בהילוך כדתנן נמי לעיל [בפ' אין צדין ד' כ"ה] דאין מביאה במוט ובמוטה אלא בידו איברים איברים אע"פ שמרבה בהילוך [ר"פ המביא ד' כ"ט] המוליך את התבן לא יפשיל את הקופה לאחוריו אלא מוליכה בידו וכן משאות שדרך לישא אותם במוט ישא אותם על גבו מאחוריו ושדרכו לישא אותם מאחוריו ישא אותן על כתיפו ושדרכן לישא בכתף ישא אותם בידו לפניו או יפרוס עליהם בגד [שם ד' ל'] וכן כל כיוצא בזה משינוי המשא ואפילו משנה להחמיר וכן פירש רש"י שם [בד' ל'] גבי דדרו באגדא לדרו באכפא דדרו וכו' והוא כעניין שאמרנו ואפילו אינו להקל מ"מ אין לחוש מאחר שמשנה ממעשה חול ואם אי איפשר לשנות נושא ומביא כדרכו בד"א בנושא על האדם אבל נושא על הבהמ' לא יביא כלל שלא יעש' כדרך שעוש' בחול אין מנהיגין את הבהמה במקל, [פרק אין צדין ד' כ"ה] ואין הסומ' יוצא במקלו אע"ג דפי' בהילכות שבת במלאכת הוצא' שהקיטע יוצא בסמוכות שלו והם כמקלו לא דמי לסומא דלא עביד אלא לתרוצי סוגי' בביצה [ד' כ"ה] שחט בהמה בשד' לא יביאנה לעיר במוט ובמוטה אלא מביאה אברים אברים, מסקינן בביצה [ד' י"ד וט"ו] כל דבר שניאותין בו בחול אע"פ שאין ניאותין בו בי"ט כגון תפילין מותר לשלחו לחבירו בי"ט ואין צריך לומר דבר שניאותים בו בי"ט וכל דבר שאין ניאותין בו בחול עד שיעשה בו מעשה כגון חטין וכל מיני תבואה שצריכין טחינה אין משלחין אותו בי"ט מפני שאסור לטחון בי"ט

אבל משלחים בהמ' וחיה ועוף אפי' חיים שמותר לשחוט בי"ט וכן כל כיוצא בזה כל דבר שמותר לשלחו בי"ט כשישלחנו לחבירו לתשורה לא ישלחנו בשורה [בד' י"ד] ואין שור' פחות' משלשה בני אדם כיצד הרי ששולה לחבירו יינות או בהמות ביד שלשה וארבעה בני אדם כאחד בזא"ז וכולן הולכין בשור' אחת הרי זה אסור שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שלח שלשה מינין ביד ג' בני אדם כאחד ה"ז מותר שנשאר שם [בד' י"ד] בתיקו וספיק' בדברי סופרים להקל שמעינן בביצה [ד' כ"ב] מדברי אמימר שמותר לכחול העין שאין בו סכנה בי"ט שני של גליות, [בפ"ב ד' ט"ו] י"ט (ז) שהל להיות בע"ש אין אופין ומבשלין ביו"ט מה שהוא אוכל למחר בשבת ואיסור זה מדברי סופרים הוא כדי שלא יבא לבשל מעי"ט לחול שק"ו הוא לשבת אינו מבשל לחול לא כל שכן לפיכך אם עשה תבשיל מערב י"ט שהוא סומך עליו ואופה מי"ט לשבת הרי זה מותר ותבשיל זה שסומך עליו הוא הנקרא עירובי תבשילין זה דברי רבי' משה [פ"ו מהל' י"ט] אבל כל רבותינו שבצרפת שוים דאע"ג דהכנה מן התורה לרבה אפילו מי"ט לשבת וכוותיה ק"ל אע"פ כן מועיל עירובי תבשיל דרבה לטעמיה דאמר בפרק אלו עוברין (פסחים ד' מ"ו) גבי אופה מי"ט לחול דליכא איסורא דאורייתא הואיל ואי מיקלעי ליה אורחין חזי ליה ומיתוקמא שם [בד' מ"ה] מילתא דרבה כר' אלעזר ופוסק שם כמותו [בתו' שם בד"ה רבה ד' מ"ו] ואיסור הכנה דאורייתא משכחת לה כגון סמוך לחשיכה שאין שהות לאורחין לאוכלו מבעוד יום עוד לשון אחר פי' רבינו יצחק בר' אשר כי בזה תלוי איסור הכנה כשהוא מכין דבר שאינו ראוי היום ליהנות בו כגון קניית שביתה שהוא צורך מחר וכגון ביצה שנגמרה היום שלידתה למחר ומה שאומר שם רב אשי [בפ' י"ט ד' ט"ו] הטעם כדי שיאמרו אין אופין מי"ט לשבת ק"ו מי"ט לחול על טעם העירוב עומד שלכך נתקן שיאמרו שאפילו מי"ט לשבת אין אופין אלא אם כן התחיל קודם י"ט שאין אלא כגומר בי"ט ק"ו שאין אופין מי"ט לחול וכן פירש שם רש"י פסק בהלכות גדולות וכן פסק רבינו יעקב [כל הסוגי' בתו' פ"ב דע"ז בד"ה והשלקות ד' ל"ו ובתו' פרק י"ט בד"ה אמר רבא ד' י"ז] והרב רבי' שמעון מפלא"ייד' דעירובי תבשיל צריכין פת ותבשיל והא דאמר אביי בפרק י"ט [ד' י"ו] לא שנו אלא תבשיל אבל פת לא הני מילי לבשל אבל לאפות בעי פת וכן הא דאמר רבא התם [בד' י"ז] הלכה כתנא דידן אליבא דבית הילל דאמר תבשיל אחד התם נמי כשאין צריך לאפיית פת דכולהו אית להו דרשה דרבי אלעזר דאמר [בד' ט"ו] אין אופין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא על המבושל ואומר רבינו יצחק [גם כן בתו' שם] דלאו דברי הכל היא דתניא בתוספתא [פ"ב דביצה] העושה תבשיל מערב י"ט אופה ומבשל עליו לשבת ומטמינין עליו את

החמין עוד תניא התם [בתוספתא דלעיל] רשאין בני מבוי לעשות תבשיל לאפות ולבשל עליו ורשאין לעשות שיתוף למבוי ובהדיא פליגי ר' אליעזר ור' יהושע בירושלמי [ריש פרק י"ט ובאשרי מביא כל הסוגיא שם] ר' אליעזר גרסינן ולא ר' אלעזר דר' אליעזר בר פלוגתיה דר' יהושע וק"ל כר' יהושע דרבי אליעזר שמותי הוא ומה שלא חש התלמוד להביא בפרק י"ט [בד' ט"ו] דברי רבי יהושע לאו משום דלא יהא הלכה כמותו אלא דר' אליעזר מייתי משום דמקרא הוא דורש ותלמודא מהדר ואזיל מנא הני מילי, וזה לשון הירושלמי [דלעיל] רבי אליעזר אומר אופין על האפוי ומבשלין על המבושל מה טעם אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ר' יהושע אומר אופין ומבשלין על המבושל ואשר תאפו אפו דריש ליה רבי יהושע במכילתיה [בשלח בפרשת המן פרשה ה'] הרוצה אפוי הי' מתאפה לו והרוצה בישול היה מתבשל לו כלומר מעשה ניסים היו נעשים במן ומילתיה דר' אליעזר נמי איתא התם וגם רש"י פסק בשם רבינו יצחק בר יהודא דסגי בתבשיל אחד וכתב ר"י [ג"כ בתו' דלעיל] אע"פ כן בעבור המנהג ובעבור לצאת ידי כל רבותינו נוהג אני לערב גם בפת [מימונ' פר' ו' די"ט] ולמה נקרא שמו עירוב שכשם שעושים העירוב בחצרות ובמבואות ערב שבת משום היכר כדי שלא יעלה על דעתו שמותר להוציא מרשות לרשות כך זה התבשיל משום היכר וזכרון שלא ידמו ויחשבו שמותר לאפות בי"ט מה שאינו נאכל בו ולפיכך נקרא תבשיל זה עירובי תבשילין אע"פ שעירובי תחומין בעינן שתי סעודות לכל אחד ובעירובי חצירות פת שלימה ובשיתופי מבואות כגרוגרת לכל אחד ואחד בעירובי תבשיל הקלו שיעורו בכזית בין לאחד בין למאה ואף בסופו הואיל וצורך אכילה הוא צריך שיעור זה כדמסקינן התם [בפי"ט ד' י"ו] מה שאין כן בשאר עירובין ששיריהן בכל שהו ותנן [בד' ט"ו] אכלו אושאכד לא יבשל עליו לכתחילה אמר אביי [בד' י"ז] נקטינן התחיל בעיסתו ונאכל עירובו או שאבד הרי זה גומר המניח עירובי תבשילין כדי שיסמוך עליהם הוא ואחרים צריך לזכות להן כדרך שמזכה בעירובי שבת וכל שזוכה בעירובי שבת זוכה בעירובי תבשילין וכל שאינו זוכה בעירובי שבת אינו זוכה בזה ואין צריך להודיע לאלו שזכה להם מערב י"ט דהא שמואל מערב אכולה נהרדעא אבל הן צריכין בי"ט לידע שכבר זיכה להן ככר אחד ועירב להם ואחר כך יסמכו עליו ויאפו ויבשלו עליו אע"פ שלא ידעו אלא בי"ט הרי אלו מותרין דמכריז רבי יעקב בר אידי מי שלא הניח עירובי תבשילין יבא ויסמוך על שלנו עד תחום שבת המניח עירובי תבשילין חייב לברך אשר קדשנו במצותיו וציונו על מצות עירוב ואומר בעירוב זה יותר לי ולכל בני העיר לאפות ולבשל מי"ט של מחר לשבת אמנם נהגו העולם בשעה שמניחין עירובי תבשילין לומר לאפות ולבשל ולהטמין

ולהדליק דבהדיא מזכיר בפרק י"ט [ד' כ"ב] אימור הטמנה והדלקת הנר למי שלא הניח עירובי תבשילין וכן משמע בתוספתא שהבאתי למעלה [שם בד' י"ז] תניא מי שלא הניח עירובי תבשילין ה"ז לא יאפה ולא יבשל לא לו ולא לאחרים ולא אחרים אופין ומבשלין לו כיצד הוא עושה מקנה קמחו לאחרים ואחרים אופין ומבשלין לו, [שם] מי שלא הניח עירובי תבשילין ובשל ואפה בי"ט לאכול בי"ט והותיר או שזימן אורחין ולא באו הרי זה אוכל המותר למחר ואם הערים הרי זה אסור לאכלו עבר ואפה ובשל לשבת אין אוסרין עליו ולמה החמירו ואסרו על המערים ולא אסרו על המזיד שאם תתיר למערים נמצאו הכל מערימין [בפרש"י שם] וישתקע שם עירובי תבשילין אבל המזיד אינו מצוי ואם עבר היום לא יעבור פעם אחרת שני ימים טובים שחלו להיות בחמישי וערב שבת עושה עירובי תבשילין מיום רביעי שהוא ערב יו"ט [בפרק י"ט ד' י"ז] שכח ולא הניח מניח בראשון ומתנה כיצד מניח עירובי תבשילין ביום ה' ואומר אם היום י"ט ולמחר חול למחר אבשל ואאפה לשבת ואיני צריך כלום ואם היום חול ולמחר י"ט בעירוב זה יותר לי לאפות ולבשל ולהטמין ולהדליק מי"ט שלמחר לשבת בד"א בשני ימים טובים של גליות אבל שני ימים טובים של ראש השנה אם שכח ולא הניח ביום הרביעי שוב אינו מניח כדמסקי' התם [בפ"ק ד' ו'] כתב רבינו משה [בפ' ו' דהל' י"ט] שכל הדברים הללו שאמרנו היו בזמן שבית המקדש קיים שהיו ב"ד של א"י מקדשין על פי הראייה והיו בני הגולה עושין שני ימים כדי להסתלק מן הספק לפי שלא היו יודעין יום שקדשו בו בא"י אבל היום שבני א"י סומכין על חשבון ומקדשין עליו אין י"ט שני להסתלק מן הספק אלא מנהג בלבד וכך שלחו מתם [בפ"ק ד' ד'] הזהרו בכם מנהג אבותיכם בידכם אע"פ דבקיאי בקביעא דירחא ולפיכך נרא' לו שאין מערב אדם ומתנה בזמן הזה לא עירובי חצירות ולא עירובי תבשילין ולא שיתופי מבואות כתב רב אלפס [בפ"ק דביצה] קיימא לן דיו"ט צריך עירובי תחומין ואין צריך עירובי הוצאה אבל יום הכפורים צריך עירובי חצירות ושתופי מבואות בשבת דתניא בעירובין [ד' ל'] אמרו להם ב"ה לבית שמאי אי אתם מודים שמערבין לגדול בי"ה אע"פ שאסור לאכול כך מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה וכן הלכה כשם שמצוה לענג בשבת ולכבדו [כמו שמפרש במ"ע ל'] כך כל ימים טובים שנאמר ולקדוש י"י מכובד וכל ימים טובים נאמ' בהן מקראי קדש וכן תניא כל המבזה את המועדות באילו נטפל לע"ז ואסמכוה [בפסחים ד' קי"ח] אהאי קרא אלהי מסכה לא תעשה לך וכתיב בתריה את חג המצות תשמור, שבעת ימי פסח ושמנת ימי החג עם שאר ימים טובים כולן אסורין בהספד ותענית [בפסחים ד' ק"ט] וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנ'

ושמחת בחגך וגו' אע"פ שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארים בהל' חגיגה [במ"ע רכ"ט] יש בכלל השמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו שאין מקרא יוצא מידי פשוטו [שם] כיצד הקטנים נותן להם קליות ומגדנות ואגוזים והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין גרסינן בביצה [ד' ט"ו] כתוב אחד אומר עצרת לה' וכתוב אחד אומר עצרת תהי' לכם מכאן אמר רבי יהושע חלקיהו חציו לה' לבית המדרש וחציו לכם לאכילה ושתייה ואין הלכה כרבי אליעזר שאומר או כולו לגבוה או כולו לכם ובפסחים גרסינן [ד' ס"ח] הכל מודים בעצרת ושבת שצריך חציו לכם עצרת מפני שניתנה בו תורה ושבת משום עונג אבל בשאר ימים טובים חולק ר"א ואומר או כולו לה' או כולו לכם וכשהוא אוכל ושותה ביו"ט חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללין ומי שאינו מחלק מסעודתו לעניים עליו הכתוב אומר זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם וגו' ושמחה כזו הא קלון להם שנ' וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל לא ימשוך עצמו ביין ובשחוק ובקלות ראש שנ' תחת אשר לא עבדת ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל הא למדת שלא נצטוינו אלא על השמח' שיש בה עבודת יוצר הכל וא"א לעבוד את ה' לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שכרות תנן בביצה [דף ל"ו] כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה בשבת חייבין עליו ביו"ט כלומר כל דבר שבות שאין בו מצוה כלל או דבר רשות שיש בו קצת מצוה או דבר שיש בו מצוה ממש וחייבו חכמים לשבות מהן בשבת כמו כן חייבו חכמים לשבות מהן ביו"ט אלו הן משום שבות לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין ואלו הן משום רשות לא דנין ולא מקדשין ובתוספתא [דביצה] מוסיף ולא מגרשין אמנם בפ' הזורק [ד' ע"ו] מוכיח שהתירו לגרש בשבת במקום שיש לחוש שמא תזקק ליבם ולא חולצין ולא מיבמין ואלו הן משום מצוה לא מעריכין ולא מחרימין ולא מגביהין תרומה ומעשרות כל אלו בי"ט ק"ו בשבת וטעם כולם מפרש שם בגמ' [בד' ל"ו] ופירש רבינו שלמה מטפחין יד על יד מספקין כף על ירך ובירושלמי [דביצה] לא משמע כן דקאמר עלה לא מספקין סיפוק שהוא מחמתו כמו דאת אמר ויחר אף בלק אל בלעם ויספוק כפיו ולא מטפחין טפוח שהוא לרצונו משמע דשניהם יד על יד אלא שזה מחמתו וזה לרצונו וכיון דעושין להשמעת קול גזרינן שמא יתקן כלי שיר מיחו בפי' רבינו שלמה נמי אשכחן קרא דכתיב ספקתי ידי על ירך תו גרסינן בירושלמי [שם] בהילולי דר"ש ברבי הוו מטפחין אחורי

ידיהון בשבתא עבר ר' מאיר ואמר רבותינו הותרה שבת שמע רבי ואמר מי הוא זה שבא לרדותינו בביתינו שמע ר"מ קליה דרבי וערק נפקי פדיי בתריה פירוש פדיי פוצעים אפרח קדליה פירוש נפל כובעו בברחו וראהו רבי מאחוריו בלבד ושוב לא ראהו משמע שמתיר ר' דבר זה ובנדה [ד' י"ד] משמע שיש לסמוך על דבריו משום דהוו שכיחי רבים גביה ומחדדן שמעתתיה עוד מסיק שם על משנתינו שלמעלה [היינו דבירושלמי דלעיל ובאשירי מביא כל הסוגי' וכן באלפס] לא דנין כו' וכולן שעשו אף מזידין מה שעשה עשוי אף בשבת ושמעינן מינה מאן דעבר ואקני מקרקעי או מטלטלי הקנאתן הקנאה וההיא דאין מקדשין מוקי לה ביצה [ד' ל"ז] כשיש לו אשה ובני' משמע שאם אין לו מותר וקצת משמע בירושלמי דיומא [ובתו' שם מביא בד"ה והא ד' ל"ו] דבכל עניין אסור לקדש אשה בשבת דמפרש טעמא דאין מקדשין משום דנמצא כקונה קניין בשבת והדר מסיק [שם] א"ר מנא הדה אמרה הלין דכנסין ארמלן צריך לכונפן מבעוד יום שלא יהא כקונה קניין בשבת ומיהו ההוא נמי איכא לאוקומי בשיש לו אשה ובנים וכתב ר"ת בתשובתו כי בדוחק גדול התירו לקדש בשבת ולא היה מורה כן הלכה למעשה ובהא פליג הירושלמי על תלמוד שלנו דהתם מפרש טעמא דאין מקדשין משום קונה קניין דהיינו משום דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר ובגמ' שלנו מפרש [בד' ל"ז] וכולהו מ"ט גזירה שמא יכתוב גרסינן בביצה [ד' ל'] א"ל רבא בר רב חנין לאביי והלא אנו רואים בני אדם שמספקין ומרקדין ומטפחין ואין אנו גוערין בהן א"ל הנח להן לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהיו מזידין ומסיק שאפי' באיסור מן התורה מניחים להם וטעם ולא מגביהין תרומות ומעשרות מפני שמתקן הטבל ומיהו היכא דקרא שם מבעוד יום שאמר שאני עתיד להפריש למחר שרי לתקן אפי' בשבת מה שלצורך שבת ולא מיבעיא דמאי אלא אפי' ודאי טבל כדאיתא בירושלמי דדמאי דא"ר ינאי הוה ליה טבל ודאי שאל לר' חייא רבה מהו לתקנה בשבתא אמר ליה למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים אפי בשבת תניא בביצה [ד' ל"ג] ר' אליעזר אומר נוטל אדם קיסם מלפניו לחצות בו שיניו וחכמים אומרים לא יטול אלא מן האבוס של בהמה ושוין בקיסם שלא יקטמנו כו' פי' רבינו יצחק טעמא דרבנן משום דמיחזי כמתקן כלי ואפי' ר"ש מודה אבל מן האבוס של בהמה או הראוי לאבוס שרי כדאמר רב יהודה שם [בד' ל"ג] אוכלי בהמה כגון קש ועלי קנים אין בהן משום תיקון כלי ומותר לקטום ולתקן קש של שבולין בשבת לחצות בו שיניו לשון רבינו שלמה ואמרינן התם דלרבנן קוטם עצי בשמים להריח מותר לכתחילה רבין בר רב אדא ורבא בר רב הונא תרוייהו אמרי כי הוינן בי רב יהודא היה מסעף ענפים במקלות קשים וראויין לעשות בית יד לקורדום והוא היה מפשחן

להריח ויש שם ברייתא שאוסרה והיא כר"א ומשמע מכאן דמותר להריח בבשמים בי"ט ולא כדברי האומרים דאין מברכין על הבשמים בשעת הבדלה בי"ט שחל להיות במ"ש שמא יקטמנו מן המחובר דהכא שרינן בהדיא ולא גזרינן אבל אומר רבי' יצחק הטעם דתענוג י"ט והשמח' משיבין הנפש שנאבד' [בתו' שם] ולא דמי להא דאמרי' בשבת [ד' קמ"ו] האי טרפא דאסא אסיר גזיר' שמא יקטום דהתם לאו משום מחוב' דמיירי לתת עלה של הדס בנקב החבית שהעלה עשוי כמרזב והיין זב דרך שם וגזיר' שמא יקטום העלה מן הענף והוה ליה כמתקן כלי ולפי שעל' אחד קל להנתק גזרינן בי' טפי שמא יקטום העל' מן הענף כדגזרי' בגיטין [ד' כ"ב] גבי גט דפוסל רבא כשכתבו על עלה של עציץ נקוב גזיר' שמ' יקטום, [ביצ' ד' ל"ו] אמרי' גרף של רעי מותר להוציאו לאשפ' ואפי' הרעי בפני עצמו כדמו' שם בעכבר מת שנמצא בבשמים של רב אשי בי"ט וצוה להוציאו בידים וגם בשבת נמי מותר כמו שמוכיח בשבת [ד' קכ"א] בהמות מדבריות שבאו בי"ט בשביל עכו"ם יש בפ' כיר' [ד' מ"ה] שני לשונות בלשון אחד אומר דמוד' ר"ש בהן דמדמ' להו למוקצה דגרוגרות וצימוקין ולאידך לישנא שרי ר"ש למישחטינהו ופוסק בה"ג כלישנא דלקולא דכל היכ' דאיכ' תרי לישני ולא איפסוק הילכתא בחד מנייהו בדאוריי' עבדינן לחומרא בדרבנן עבדינן לקול' מסקנ' דמילת' [בשבת ד' קנ"ו] כר"ש סביר' לן דלית ליה מוקצה לא ביו"ט ולא בשבת אבל מודה הוא במוקצה מחמת חסרון כיס ובמוקצה דגרוגרת וצמוקין ובמוקצ' דמחובר כמו שפי' רבי' שלמה ביצה [ד' כ"ד] גבי עכו"ם שהביא דורון ובהל' שבת הארכנו בדבר זה [ל"ת ס"ה] ושם פירשנו משפט כל דבר הנצוד והנלקט מן המחוב' בי"ט ואין הלכה כמותו במוקצה מחמת איסור דדחיי' בידים כמו נר שהדליקו באותה שבת כדאי' בשבת [ד' קנ"ז] ומוד' הוא במוקצ' דאבנים ומודה בקוץ רטוב כדפרשתי לעיל דכיון דלא חזי להסקה, אסרי ב"ה לכל דבר אבל בנולד סבירא לן דאסור:

בפרק (ח) אין דורשין [ד' י"ח] דריש כל מלאכת עבודה לא תעשו לימד על חש"מ שאסור בעשיית מלאכה תניא אידך ששת ימים תאכל מצות וביום הז' עצרת מה ז' עצור אף ששי עצור אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה ת"ל השביעי שביעי עצור בכל מלאכה ולא ששי הא לא מסרו הכתוב אלא לחכמים להודיע איזו מלאכה מותרת ואיזה אסורה והתירו כל דבר האבד עוד מביא בה"ג ההיא דאמרינן במגילה [ד' כ"ב] ימים שאין בהן ביטול מלאכה לעם כגון ראשי חדשים וחש"מ קורין ארבעה מהכא משמע שאין איסור מלאכה בהה"מ מן התורה כמו בר"ח ואיסור מלאכה לנשים בר"ח ואיסור מלאכה לאנשים בחה"מ הכל מד"ס כאשר יתבאר אומר רבינו יעקב דכל

המקראות שמביאין התנאין בפ' אין דורשין אינן אלא אסמכתא בעלמא דאי מדאורייתא לא היו חכמים מקילין לחלק מלבם בין דבר האבד לשאינו אבד דבדאורייתא אין שייך לחלק אע"ג דאמרינן התם לא מסרו הכתוב אלא לחכמים מ"מ א"א שהיו חכמים מקילין כל כך אי הוה איסור דאורייתא וכן משמע במו"ק [ד' ב'] ובסוף פ' מי שהפך (מועד קטן ד' י"ג) דאמר מועד משום טירחא הוא ולא טירחא הוא פי' כשטורח נראה מבזה את המועדות והא דאמרינן בתחילת מי שהפך [ד' י"א] אבל איסור מלאכה מדרבנן חש"מ איסור מלאכה דאורייתא היינו דסמכינן לי' אקראי דאורייתא אבל אסמכתא דאבל והפכתי חגיכם לאבל דברי קבלה הם, שנינו במ"ק [ד' ב'] משקין בית השלחין במועד מן המעיין שממשיכו ומשקה בו אבל לא ידלה מן הבריכה וישקה שיש שם טורח גדול ובית השלחין היא ארץ צמאה שיפסידו כל האילנות שבה אם לא ישקוה ולכך הותר, הלכה כר' יוסי דאמר [במ"ק ד' י"ב] כל דבר שיש בו הפסד אם לא נעשה עושה כדרכו ואין צריך שינוי דרבינא ורב אשי מוקמי סתם מתניתין כוותיה [שם] ואסור לאדם לאחר מלאכות אלו וכיוצא בהן ויניח כדי לעשותן במועד מפני שהוא פנוי וכל המכוין מלאכתו והניחה במועד ועשאן במועד ב"ד מאבדין אותה ומפקירין אותה לכל [שם בד' י"ב] ואם כיון מלאכתו ומת אין קונסין בנו אחריו ואין מאבדין ממנו ואין מונעין את הבן מלעשות אותה מלאכה במועד שלא תאבד, חש"מ אע"פ שהוא אסור בהספד ותענית [בס"ק ד' כ"ז] מותר לספוד בו ת"ח בפניו אבל אחר שיקבר אסור לספדו בו וכן בר"ח בחנוכ' ובפורים ובשם רבינו שלמה מצינו כתוב שקרע על מת אחד בחש"מ אע"פ שאין אבילות נוהג [בתו' שם בד' ב'] אמנם הבראה אין שייך מאחר שאין אבילות וגם לאחר המועד אי להברות מאחר שאין סעוד' ראשונ' אין מקום להבראה וכן פוסק רבינו שלמה גרסי' בירושלמי דמ"ק רבי קרוספדאי נפטר במועד עשו עליו הבראה והיו סבורין שמדעת ר' אמי עשו כן ולבסוף נודע שלא היה מדעתו אבל בחנוכ' ובר"ח משמע שלדברי הכל מברין, שנינו במ"ק [בד' כ"ח] נשים במועד מענות אבל לא מטפחות ולא מקוננות נקבר המת אינן מענות בר"ה בחנובה ובפורים בפני המת מענות ומטפחות אבל לא מקוננות איזהו עינוי שכולם עונות כאחת קינה אחת אומרת וכולן עונות ובמ"ק [ד' ה'] שנינו שאסור לאדם שיספוד על מתו קודם הרגל שלשים יום כדי שלא יבא הרגל והוא נעצב ולבו דואג ומזכיר הצער אלא יסור הדאגה מלבו ויכוין לבו לשמחה, [שם] ההדיוט תופר כדרכו ה"ד הדיוט אמרי דבי ר' ינאי [שם בדף י'] כל שאינו יכול להוציא מלא מחט בבת אחת ר' יוסי ברבי חנינא אומר כל שאינו יכול לכוין אימרא בשפת חלוקו והאומן מכליב מאי מכליב רבי יוחנן אומר מפסע פי' מרחיב תפירתו רבא בר שמואל אומר כלבתא

פי' כשיני כלב שאינו מכוין אלא זה למעלה וזה למטה במ"ק [ד' י"ג] אמרי' כל מלאכות שהן לצורך המועד כשעושין אותן אומניהם עושין אותן בצינעא כיצד הציידין והטוחנין והבוצרים למכור בשוק הרי אלו עושין בצינעא לצורך המועד והעוש' שלא לצורך המועד אסור ואם עשה לצורך המועד והותיר הרי זה מותר [ובפ"ק ד' ב'] אמרינן עושין כל צרכי הרבים במועד כיצד מתקנין קילקולי המים שבר"ה ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות וחופרים לרבי' בורות שיחין ומערות ונהרות ומודדים את המקואות וכל מקוה שנמצא חסר מרגילין לו מים משלימין שיעורו [שם בד' ו'] ויוצאין שלוחי ב"ד להפקיר את הכלאים ופודים את השבויין ואת ההקדשות ודנין דיני נפשות ודיני ממנות במועד ודיני מכות ומי שלא קיבל עליו את הדין משמתים אותו במועד וכשם שדנין במועד כך כותבין כל מעשה ב"ד במועד והדומה לו כדאיתא במ"ק [ד' י"ח] כיצד כותבין הדיינין איגרות שום ואיגרות מזה ומפרש בירושלמי [דמ"ק] איגרות שום שום היתומים ואיגרות מזון האלמנה והבנות אמנם בכללם גם שומות ששמין לבעל חוב וכותבין שטרי חליצה ומיאונין וכל הדברים הדומין להם מדברים הצריכים לדיינין לכותבם כדי שיזכרום כגון טענות בעלי דיני ודברים שקבלו עליהם כגון איש פלוני נאמן עלי, איש פלוני ידו [ג"כ שם בד' י"ח] מי שצריך ללות במועד ולא האמינו המלוה הרי זה כותב שטר חוב וכן כותבים גיטי נשים ושוברות ומתנות שכל אלה כצרכי רבים הם, ואסור לכתוב במועד ספרים תפילין ומזוזות ואין מגיהין אפי' אות אחת אף בס"ת שבעזרה מפני שזו מלאכה שאינה לצורך המועד אבל כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו, ובירושלמי מפרש רב [ג"כ שם] בד"א להניח פי' להניחם אחר המועד אבל להניחם במועד אפי' להניחם לאחרים יכול לכותבן והירושלמי הבאתי בהל' תפילין [מ"ע כ"ה] וטווה תכלת לבגדו ואם אין לו מה יאכל כותב ומוכר תפילין לאחרים כדי פרנסתו וכותבים איגרות של רשות כתוב בה"ג איגרות של רשות פיסקי דרשוותא אבל דיסקי אסור למכתבינהו אבל בירושלמי [שם ובתו' מביא שם בד' י"ח] כתב שהן איגרות של שאילת שלום וכן כתבו רבי' משה [בפ"ז דהל' י"ט] ורב אלפס [באלו מגלחין] ותניא בתוספתא [דמ"ק] שכותב חשבונותיו ומחשב יציאותיו שכתיבות אלו אין אדם נזהר בתיקונן ונמצאו כמעשה הדיוט במלאכות [בפ"ק ד' ח'] עושין כל צרכי המת במועד גוזזין שערו ומכבסין כסותו ועושין לו ארון ואם לא היו להם נסרים מביאין לו קורות ונוסרין מהן נסרים בצינעא בתוך הבית כרשב"ג וגרסינן בירושלמי [פ"ק] שאם היה אדם מפורסם פי' בעל שם עושין לו אפי' בשוק [שם בד' ח'] אין נושאין נשים ולא מייבמין במועד כדי שלא תשתכח שמחת י"ט בשמחת הנישואין אבל מחזיר גרושתו ומארסים נשים במועד כדתני דבי שמואל במ"ק [ד' י"ח]

ובלבד שלא יעשה סעודת אירוסין ולא סעודת נישואין שלא לערב שמחה בשמחה שנאמר מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת וגו' כדאי' בירו' [בפ"ק] אבל בתלמוד שלנו [בפ"ק ד' ט'] נפקא לן הא מבניין בית המקדש דכתיב ויעש שלמה את החג שבעת ימים ושבעת ימים שלא לערב שמחת הבניין בשמחת החג [שם ד' י"ד] אין מגלחין ואין מכבסין במועד גזירה שמא ישהא אדם עצמו לתוך המועד ויבא י"ט ראשון והוא מנוול לפיכך כל מי שא"א לו לכבס ולגלח מערב יו"ט הרי זה מותר לכבס ולגלח כיצד אבל שחל שביעי שלו להיות ביו"ט [מיימו' פ"ז די"ט וע"ש במ"מ] או שחל להיות בערב י"ט והרי היא שבת שא"א לגלח [שם בד' י"ג] והיוצא מבית השבייה ומבית האסורים ומי שהיה מנודה ולא התירוהו אלא במועד הרי אלו מגלחים במועד [שם בד' י"ז] וכולן שהיה להם פנאי לגלח קודם הרגל ולא גלחו הרי אלו אסורין מותר ליטול שפה בחה"מ וליטול צפרנים אפי' בכלי כי לד"ה הלכה כר"י במועד [ד' י"ז] והוא מתיר וכן ר' התירם כמו שאומר שם [בד' י"ח] אח"כ אמנם רבותינו שבצרפת מצריכין שינוי מפני שאו' שם שקלינהו לטופריה בשיניה ועוד אומר שם דבנגוסטרי אסור ורב אלפס כתב [שם] דדוקא באבל אסור בנגוסטרי אבל במועד מותר תדע דקאמר התם [דף י"ח] ר' יוחנן הוה יתיב בי מדרשא ושקליה לטופריה בשיניה וזרקינהו ש"מ תלת ולמה אינו אומר ש"מ ארבע דבנוגסטרי אסור אלא ודאי להכא נקט בי מדרשא שלא היה שם נגוסטרי שאילו היה שם נגוסטרי היה עושה בגגוסטרי ונראין דבריו מעברת אשה שער מבית השחי ומבית הערוה בין ביד בין בכלי ועושה כל תכשיטי' במועד [ד' ז' וד' ח' שם] כוחלת ופוקסת ומעברת סרק על פני' וטופלת עצמה בסיד וכיוצא בו והוא שתוכל לקופלו במועד [ד' י"ד] הזבים והזבות נידות וילדות וכל העולים מטומאה לטהרה במועד הרי אלו מותרין לכבס [בד' י"ח] וכן כל כלי פשתן מותרין לכבסן במועד מפני שהן צריכין תמיד כיבוס אפילו נתכבסו בערב יו"ט [שם ובד' י"ד] מי שאין לו אלא חלוק אחד אפי' אינו של פשתן מותר לכבסו במועד מטפחות הידים ומטפחות הספרים ומטפחות הספוג הרי אלו מותרים לכבס וגרסי' בירו' [בפ' אלו מגלחין ובתו' שם מביא בד"ה שאין ד' י"ד] בגדי הקטנים בגדי נשים מותרין לכבסן בחה"מ אמר רבא בשילהי דמו"ק [ד' י'] פרגמטיא כל שהו אסורה א"ר יוסי בר' אבין ובדבר האבד מותר וגרסינן בירושלמי [דמ"ק ובאשירי] שאם היה דבר האבד שאינו מצוי תמיד לאחר המועד כגון ספינות שיירות שבאו או שהן מבקשין לצאת ומכרו בזול או לקחו ביוקר הר"ז מותר למכור או לקנות גרסינן עוד בירוש' [שם וגם באשירי שם] אמר ר' יוסי ברבי בון אגרא לקרנא אי ידע דאי לא מיזדבן והוא פחת מן קרנא מיזדבן ואי לא לא מיזדבן מכאן משמע דאין קרוי דבר האבד

אא"כ פוחת מן הקרן אם ימתין עד לאחר המועד וכמו ההיא דמ"ק [בד' י'] דרבינא הוה מסיק זוזי בבני אקרא דשניותא דלא שרינן ליה רק משום דהאידנא משתכחי ולבתר יומא לא משתכח והילכך מפסיד הקרן אבל בשביל שימכרנה יותר ביוקר אין להתיר אמנם מוכר כדי שיהו לו מעות בריוח להוציא בשמחת המועד מותר דגרסינן בירושלמי [שם וגם באשירי שם] ר' יוסי ור' אליעזר מפקדי לר' אושעיא דהוה פריש פי' שהיה פורש מלמכור אי את ידע דאת מזבן ואת שתי גבן זבין ר' יונה הוה ליה ספרין אתא שאיל לרב הונא מהו מזדבנינון במועדא א"ל שרי מחדי את במועדא פי' לשמוח שתי את קונדיטון במועדא ועל הלוואות שמלוין בחה"מ כתב ר"י [בתו' שם בד"ה פרקמטיא ד' י' וגם באשירי שם] בתשובה שלא היה נראה לרבינו יעקב לאסור משום פרגמטיא אלא משא ומתן של סחורה ולא הלוואות וההיא דרבינא דמסיק זוזי בבני אקרא דשנוותא דלא שרי ר' אשי אלא משום דבשאר יומי לא משתכחי ליה אותה הלוואה לא היתה אלא כעין פרגמטיא שהיה נותן להם מעות ביין כדי להרויח כדי שיהיה לו יותר כדאמרינן בב"מ [ד' ע"ג] רבינא הוה יהיב זוזי לבני אקרא דשנוותא ושפכי ליה טפי תרי כופייתא אתא לקמיה דרב אשי אמר ליה ומי שרי הכי אמר ליה אחולי הוא דמחלי גבך והיינו ההוא עובדא גופא דמ"ק [שהבאתי לעיל מיניה] אבל הלוואה גופא אינה כעין פרגמטיא ושרי וכתב רבי' יצחק ומאחר שהיה ר"ת מתיר ורוב בני אדם נוהגין בו היתר אין בידי לאסור להם והמחמיר תע"ב ואני רגיל לומר למלוים בחה"מ שיקחו הריבית של אותו שבוע מיד העכו"ם ויוציאוהו ליתרון שמחת י"ט כי ההיא דירו' שהבאתי למעלה עכ"ד, גרסינן במו"ק [ד' י"ג] אין לוקחים בתים ועבדים ובהמה אלא לצורך המועד, אמרי' בסוף מ"ק מוכרי פירות כסות וכלים מוכרים בצינעא לצורך המועד כיצד אם היתה החנות פתוחה לזוית או למבוי פותח כדרכו ואם היתה פתוחה לר"ה פותח אחת ונועל אחת ועי"ט האחרון של הג הסוכות מוציא ומעטר את השוק בפירות בשביל כבוד י"ט, [שם] מוכרי תבלין מוכרין כדרכן בפרהסיא תניא במ"ק [ד' י"ב] כל שאסור לעשות במועד אין אומרים לעכו"ם לעשותו במועד, אם אין לו מה יאכל ה"ז עושה כדי פרנסתו וכן עושה סחורה כדי פרנסתו [שם] ומותר לעשיר לשכור פועלים עניים שאין להם לאכול לעשות מלאכה שהיא אסורה במועד כדי שיטול שכרו להתפרנס בו וכן לוקחין דברים שאינם לצורך המועד אם הם צורך המוכר שאין לו מה יאכל תניא [בד' י"ב] שוכרין השכיר על המלאכה במועד לעשותו לאחר המועד ובלבד שלא ישקול ולא ימדוד ולא ימנה כדרך שהוא עושה בחול אמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר ואין חילוק בין בשבת ובין במועד בין באבל משפט אחד להם כאשר כתוב בירו'

שהבאתי בהיל' שבת ראב"י אומר בפ"ק [ד' ו'] מושכין את המים מאילן לאילן אבל לא ישקה את כל השדה וזרעים שלא שתו לפני המועד לא ישקם במועד מפני שצריכין מים רבים ויבא לידי טורח וחכמים מתירין בזה ובזה אמר רבינא ש"מ האי תרביצא שרי לתרבוצי בחולא דמועדא פסק הרב ר' יוסף שמותר להסיר גבשושית בתוך חבית מאחר שאין שם חרישה ולא אסר התם אלא במקום שראוי לחרישה [ד' ו'] כותל חצר שנפל בונהו כדרכו [בד' י"א] וכן הציר והדלת והמנעול והמנורה שנשברו מתקנן במועד כדרכן בין בשל ברזל בין בשל עץ שזה הפסד גדול הוא שאם יניח הפתח פתוח דלתות שבורות נמצא מאבד כל אשר בבית וכבר בארנו [למעלה] דק"ל כר' יוסי שכל שיש בו הפסד אין צריך שינוי אמר רבא [בד' ו'] בונה אדם איצטבא לישב עליה או לישן עליה' [בד' ה'] אין חופרין קבר להיות מוכן למת שימות אבל למי שמת כבר מותר אף בי"ט שני [היינו כר' יוסי] ואין מפנין את המת ואת העצמות מקבר לקבר מסרגין את המטות כרבנן אע"פ שרבי יוסי חולק ואומר דדווקא ממתחין שאם היה רפוי ממתחו מ"מ ק"ל כסתם משנה דשריא [במ"ק ד' כ'] וגרסי' בירו' [שם] רבי אסא הורה לר' שמואל בר' חנינא לסרוג המטות שתי וערב ודווקא לצורך המועד [בד' י'] ונוקרין את הרחיים [ד' י"ב] וזופתין את החבית כדי שלא יפסיד את היין וזופתין כוזתא מפני שאין בו טורח כשני הלשונות להקל, רבא שרא לכסכוסי קרמי פי' [ד' י'] לרכך את הבגדים בידים מפני שהוא עושה מעשה הדיוט כך פי' רבי' משה ורבי' יצחק פי' ליסא"ר בלע"ז שמחלקין את הבגדים באבן זכוכית לאחר הכיבוס והוא גיהוץ ל"א לכסכוסי במי קמח שזהו אגפז"ייר בלעז וראשון עיקר דכיסכוס הוא לשון שיפשוף כדאמרינן בשבת [ד' קמ"א] טיט שעל בגדו מכסכסו מבפנים ולא מבחוץ, אמר רב יצחק א"ר אמי אמר רב חסדא קטורי בידי' אסור פי' לעשות קישרי בית הידים מפני שהוא עושה מעשה אומן וכן כל כיוצא בזה כך פי' רבי' משה גירסא אחרת קיטרי בירי כמו בירית והם בתי שוקים ואסור לקמטן [בפרש"י שם ובפ' י"ט ד' כ"ג] וכן בתי ידים וכן פר"ח והוא רידי"יר בלעז, [בד' י'] סוס שרוכב עליו מותר ליטול צפרניו פן ינקפם זו בזו וכ"ש ברזל הסוס שמותר שיותר הוא דבר האבד ואין צריך להזכירו וכן פסק הרב רבי יצחק בר' מרדכי, [שם בד' י'] ולסרקו כדי לייפותו מותר, תניא [שם] מקיזין דם לבהמה ואין מונעים ממנה רפואה מביאים כלים שהן לצורך המועד מבית האומן כגון כרים וכסתות וצלוחיות אבל כלים שאינם לצורך המועד אין מביאין ואם אין לאומן מה יאכל נותן לו שכרו ומניחן אצלו [ד' י"ג] ואם אינו מאמינו מניחן במקום קרוב שיוכל למצא מקום המשתמר אבל לא יביאם לביתו

אסור לתקן מנעלים בחוח"מ דדווקא עולי רגלים מתקנים כדאיתא בפסחים [ד' נ"ה] ואין מחשיבו דבר האבד הואיל ויכול לקנות חדשים:

בפרק מקום שנהגו (פסחים ד' נ') אמרי' שאסור לעשות מלאכה בערבי ימים טובים מן המנחה ולמעל' כמו בערבי שבתות וכל העוש' מלאכה בהן אין רואה סימן ברכה וגועריים בו אבל אין מכין אותו מכת מרדות ואין צ"ל שאין מנדין אותו חוץ מע"פ אחר חצות שכל העושה בו מלאכה אחר חצות מנדין אותו ואצ"ל שמכין אותו מ"מ אם לא נדוהו לפי שיום י"ד בניסן אינו כשאר ע"ט מפני שיש בו חגיגה ושחיטת קרבן כדמפ' בירושלמי [פ' מקום שנהגו ובתוס' שם כל הסוגיא] וזמן חיוב פסח מתחיל בחצות ומשמ' שם בירושלמי דאף ביחיד בשאר ימות השנה ביום שמביא קרבן אסור במלאכה כל היום הואיל וזמנו כל היום ועשיית תמיד אינה מונעת מלאכה דא"כ מתי תתקיים ואספת דגנך ועבשיו בזמן הזה נמי אסור במו בן ביום הקרבן מד"ס כחש"מ אמנם הוא קל מחש"מ שהרי אינו אסור אלא מחצי היום שהוא זמן שחיט' אבל מהנץ החמה עד חצי היום תלוי במנהג מקום שנהגו לעשות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, ואפילו במקום שנהגו לעשות לא יתחיל לעשות בתחלה בי"ד [כל הסו' שם בד' נ"ה ואליבא דחכמים] אע"פ שיכול לגומרה קודם חצות אלא ג' אומניות בלבד הן שמתחילין במקום שנהגו לעשות ועושין עד חצות ואלו הן החייטין והספרים והכובסין אבל שאר האומניות אם התחילו בהן קודם י"ד הוא שגומר עד חצות שאין העם צריכין לשאר אומניות צורך הרבה מוליכין ומביאים כלים מבית האומן בי"ד עד חצות אע"פ שאינו לצורך המועד וגורפין זבל מתחת הבהמה ומביאין אותו לאשפה ומושיבין שובכין לתרנגולין, הלכות אלו בפסחים גרסי' בירו' דפסחים נשייא דנהיגי דלא למיעבד עבידת' באפוקי שבתא אינו מנהג עד דאיתפני סדרא מנהגא פי' רבי' יצחק [בתו' שם ד"ה העושה ד' ג'] עד שיתפללו סדר קדושה בערובת' דשבתא אינו מנהג במנחתא ולעיל מנהג ביומא דירחא מנהג דלא למישתי חמרא מן דעייל אב מנהג ואומר אח"כ רבי אליעזר בשם ר' אבין כל דבר שאינו יודע שהוא מותר והוא טועה בו באיסור נשאל ומתירים לו וכל דבר שהוא יודע בו שהוא מותר והוא נוהג בו מנהג איסור נשאל אין מתירין לו.

מצות לא תעשה עו

הלכות חמץ

אסור (א) לאכול חמץ ביום י"ד מחצי היום ולמעל' שהוא מתחילת שעה שביעי ביום והעובר על זה לוקה מן התורה אם הלכה כר' יהודא שנ' לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות ודרשינן בפסחים [ד' כ"ה] לר' יהודא שהלכה כמותו לגבי ר"ש דעליו

דחמץ קאי אשעת זביחת הפסח כלומר לא תאכל חמץ משעה שראויה לשחיטת הפסח שהוא בין הערבים והוא חצי היום אע"פ שעליו דמצות אשעת אכילת הפסח קאי בשיטה זו כתב רבינו משה [בהל' חמץ] הלאו וקשה על זה שהרי פוסק שם רבא ושמואל כר"ש שאומר שם [בד' ל'] חמץ לפני זמנו ולאחר זמנו אינו עובר עליו בולא כלום ואע"פ שפי' שם רבינו יצחק [בתו' ד"ה ר"ש] דברי ר"ש דדווקא לאו אין בו אבל מאך חלק ותשביתו שמעינן ביעור שלא כדרך הנאה למעט אכילה ולכך מצריך שם בפסחים [ד' י"א] שריפה בשש בתרומה טהורה מ"מ לאו אין בו, [עי' בהגמ"יי שם פ"א] ואומר אני שדעת הרב היה שאין פוסק רבא כר"ש אלא מחמץ לאחר זמנו אבל מלפני זמנו שלא מצינו שיפסוק כמותו אין לנו להוציא ספק זה מן הכלל שפוסק בעירובין [ד' מ"ו] ר' יהודא ור"ש הלכה כר' יהודא ור' יהודא אומר שם תלתא לאוי כתיבי לא תאכל עליו חמץ לפני זמנו לא יאכל חמץ לתוך זמנו כל מחמצת לא תאכלו לאחר זמנו ור"ש דורש המקראות לדברים אחרים ודורש קרא דכל מחמצת לכדתניא מחמצת אין לי אלא נתחמץ מאליו נתחמץ מחמת ד"א כגון מחמת שמרי יין שנתייבשו וכיוצא בזה מניין ת"ל כל מחמצת לא תאכלו ומדרשת זה המקרא בלבד [עיין באשירי שם] פוסק רבא כר"ש ואעפ"כ נ"ל שאין למנותו בלאוים כי לגמרי פוסק כר"ש מאחר שלא פי' במה פוסק ובמה אינו פוסק וכן נראה אל הרב ר' יחיאל בר' יוסף ומ"מ אף לר"ש יש בו איסור מה"ת כאשר בארנו אבל בעניין זה אין לאו כי אם בפסח וזה בלבד אינו מונין כאן, והלכה כר' יהודא שאומר [בפ"ק ד' י"א] אוכלין חמץ כל ד' שעות ראשונות של יום ושע' חמישי' אין אוכלין בה חמץ גזירה משום יום המעונן שמא יטעה בין חמישית לששית ושורפים בתחילת שש שמשעה ששית אסור בהנאה מד"ס והאוכל (ב) חמץ בפסח כל שהוא הר"ז אסור מה"ת שנ' ולא יאכל חמץ ואע"פ כן אינו חייב קרבן או כרת אלא על שיעור שהוא כזית והאוכל פחות מכזית במזיד מכין אותו מכת מרדות כל האוכל כזית חמץ בפסח מתחיל' חמשה עשר עד סוף אחד ועשרים בניסן במזיד חייב כרת שנאמר כי כל אוכל חמץ ונכרתה ובשוגג חייב קרבן חטאת קבועה אחד האוכל ואחד הממחה ושותה [בחולין ד' ק"ך] [פ' כל שעה ד' כ"א] החמץ (ג) בפסח אסור בהנאה שנ' לא יאכל חמץ לא יהיה בו היתר אכילה ואין הלכה כרבי יוסי הגלילי דאמר [שם בד' כ"ח] שמותר בהנאה:

מצות לא תעשה עז

[**ראה מצוה עח**]:

מצות לא תעשה עח

מצוות עז, עח: המניח (א) חמץ ברשותו (ב) בפסח אע"פ שלא אכל עובר בשני לאוין שנא' לא יראה לך שאור בכל גבוליך [מבואר בברייתא פ"ק ד' ה'] ונאמר שאור לא ימצא בבתיכם ואיסור החמץ עצמו והשאור שבו מחמיצין אחד הוא [היינו כב"ה במשנה דביצה ד' ב' ובגמ' ד' ז'] אינו (ג) עובר משום בל יראה ובל ימצא ללקות עליהם אא"כ קנה חמץ בפסח או חמצו כדי שיעשה בו עיסה אבל (ד) אם היה לו חמץ קודם הפסח ובא הפסח ולא ביערו אלא הניחו ברשותו [בתופסתא פ"ד דביצה] אע"פ שעבר על שני לאוין אינו לוקה מה"ת מפני שלא עשה מעשה ומכין אותו מכת מרדות תניא (ה) בתוספת דביצה [פ"ק] שאור מחמץ אחרים חמץ שנתחמץ מאחרים מאימתי קרוי שאור משיפסל מלאכול לכלב, [בפ' כל שעה ד' ל'] אמר (ו) רבא הילכתא חמץ בזמנו פי' בתוך הפסח בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב שלא בזמנו פי' לאחר הפסח בין במינו בין שלא במינו מותר כר"ש ומקשה והאמר רבא דר"ש קניס בחמץ לאחר זמנו לאסרו הואיל ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא ומתרץ [שם] ה"מ בעיני' אבל ע"י תערובת לא [כל הסוגי' בתו' שם ובתו' פ' ג"ה ד' צ"ז ולקמן במצו' קל"ח] השיב רב יהודאי גאון מדאמר רבא בחמץ בפסח במשהו כרב מכאן יש לדקדק שסובר בשאר איסורין כר' יוחנן וריש לקיש דאמרי [בע"ז ד' ע"ד] כל איסורין שבתורה בששים חוץ מטבל ויין נסך ותניא כוותיהו [שם] וכן סובר רבא בפ' ג"ה [ד' צ"ז] ודווקא חמץ יש להחמיר לפי שחמור מאד שחייבין עליו כרת ועוברין עליו בבל יראה ובל ימצא ואין בני אדם רגילין להיות בדילין ממנו בשאר ימות השנה ולכך מחמיר אף בשלא במינו במשהו שלא יבא להקל במינו מה שאין כן בטבל וי"נ שהם שלא במינו בנ"ט והא דאמרינן בע"ז [ד' ס"ו] על יין של איסור המעורב בענבים וחמץ של חיטים איסור שנתערב בעיסת שעורין של היתר וסובר שם רבא שמין במינו במשהו אומר ר' יעקב דביין נסך שנתנסך לע"ז מדבר שם ואותו חמץ הוא של טבל שבזה הכל מודים דבמשהו ועוד אומר ר' רבינו יעקב שכתוב בה"ג אמר רבא הילכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור ומדקדקים מדלא יהיב רבא שיעור' למילתיה ש"מ במשהו כרב א"כ דומה שלא היה כתוב בספרי' שלהם במשהו כרב ויכול להיות שרוצה רבא לומר אסור בששים ולא הוצרך לפרש לפי שכבר פסק בפ' ג"ה [ד' צ"ז ור"ת בתו' שם] כל איסורים שבתורה בששים וכן פוסק בשאלתו' דרב אחאי גאון שחמץ בפסח בששים אפס רבינו יעקב לא היה רוצה להקל לעשות מעשה וכשהיו מוצאין חטה בתוך התרנגולת מבושלת בפסח לא היה מתירה רק היה מתיר לשהותה עד לאחר הפסח כל (ז) קדירות של חרס שנשתמ' בהן חמץ בחמין אמר שמואל בפרק

כל שעה (פסחים ד' ל') שמשהה אותם עד לאחר הפסח ומבשל בהן כל מה שירצה כר"ש וכן סובר רבא לעיל וכן הלכה [היינו שהביא לעיל דפסק כר"ש] ?ל (ח) כלי חרס שנשתמש בהן חמץ בצונן מותר להשתמש בהן מצה [שם בד' ל'] חוץ מכלי שמניחין בו את השאור וכלי שמניחין בו חרוסת מפני שחימוצו קשה [שם] וכן עריבות שלשין בהן את החמץ ומניחין אותו שם עד שיחמיץ הרי הן כבית שאור ואין משתמשין בהן בפסח רבינו יעקב ורבינו שמשון בר ר' יונה אסרו מדוכין שלנו אף בהגעלה מפני שהם בית חרוסת ואומר הרב רבי יהודה בן הרב ר' יום טוב [עיין באשירי שם] שלא נאסרו אלא ללוש בהן מצה כמו שמשמע הלשון משתמש בהן מצה אבל לשאר תשמישין סגי בהגעלה וכן פוסק רבינו יצחק ומדוכות של גוי אף לשאר תשמישין צריכין הגעלה לפי שנותנים שם רוטב נבילה ושמנונית' עם הפלפלי' והא דתניא בתוספתא דזבחים [פ"י] כלי אבנים אין טעונין מריקה ושטיפה אלא מדיחה ההוא מדיחין הוי פי' כמו מגעילין כלו' מדיחין במים רותחין וכן שונה שם למעלה מבבא זו ר"ש אומר קדשים קלים אין טעונין מריקה ושטיפה אלא מדיחן מפני שנ"ט ומדקתני שנ"ט יש ללמוד דההוא מדיחין היינו מגעילין ועוד פשיטא דקדשים קלים לאחר שהם נותר בכלי נחשת טעונין הגעלה כי אפי' בתרומה שאין צריך שטיפ' בצונן צריך הגעלה בחמין כמו שיש בפ' [דם חטאת ד' צ"ז] וכן הפירו' אין טעונין דין מריקה ושטיפה האמור במקרא שזהו מריקה בחמין ושטיפה בצונן לדברי חכמים [בפ' דם חטאת ד' צ"ז ולקמן מביאה] ולדברי רבי מריקה בצונן ושטיפה בצונן אלא די במריק' בחמין ומה שאינו [בתוספתא דלעיל] מפני שנ"ט גבי כלי אבנים זהו מפני ששנאו כבר לענין קדשים קלים וכן מצינו בתוספתא דע"ז פרק אחרון ששונה שם מדיחן במקום מגעילן וכן היא שם הלוקח כלים מן הגוי הכוסות והצלוחיות מדיחן בצונן פי' הואיל ונשתמשו בהם בצונן היורות והקומקמוסין מדיחן ברותחין השפודין והאסכלאות מלבנן בעניין היורות מפרש [בע"ז ע"ו] כיצד מגעילן נותן יורה קטנה לתוך יורה גדולה ויורה גדולה מקיף על שפתה בצק או טיט כדי שתקבל מים הרבה ויעברו המים הרותחין על שפתה שבענין שבלעו שפתי היורה [ועי' בפירו' רש"י שם] את האיסור מניצוצות שנתזו מן הרתיחה כך בשעת פליטתה הואיל ונתמלאה יפה מעלה ניצוצות על שפתה ופולט וכתב מו' רבי' יהודה שכמו כן הי' יכול לעשות עירוי מאחר שפסקנו למעלה [בהל' שבת] שהוא ככלי ראשון [פ' כל שעה ד' ל'] א"ל (ט) רבינא לרב אשי הני סכיני דפסחא היכי עבדי להו אמר ליה קתייהו בטיני' ופרזלייהו בנורא והילכתא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון פי' כל זה מדברי רב אשי כלו' אני מחמיר על עצמי ללבנן אע"פ שהלכ' דשריין בהגעלה ודווקא (י) גבי חמץ דהתירא בלע אבל במקום

שאיסורא בלע תניא בתוספתא דע"ז [פ' בתרא] סכין מלבנה וגרסינן בירושלמי [בסוף מסכתא ע"ז] סכין תוחבה ג"פ בקרקע ודיו הדא דאת אמר בסכין קטנה אבל בסכין גדולה צריכה ליבון והליבון שאמרנו שיהא הניצוצות מנתזין ממנה פי' סכין גדולה דרך להפך בה בשר באש ולכך כאיסור' באש כך התירה באש והא דאמר דסכין קטנה די בתחיב' זהו לחתוך בה צונן ובתלמודינו בע"ז [ד' ע"ו ובתו' שם] אומר נועצה י"פ בקרקע קשה אבל לחתוך בה דבר חם צריך הגעלה [תו' בפ' כל שעה בד"ה לשהינהו ד' ל'] אין (יא) לדקדק היאך מגעילין כלים והלא אין מבטלין איסור לכתחלה דתנן בתרומות [פ"ה] סאה של תרומה שנפלה לתוך מאה סאין חסר אחת של חולין ואחר כך נפלה שם סאה של חולין אם בשוגג נפלה תעלה ואם במזיד הפילה לא תעלה ובפ"ק (יב) דחגיגה בירושל' אמר רבי אבהו בשם רבי אחא דה"ה לכל איסורים שבתורה וי"ל (יג) דוקא לאכול האיסור ע"י הביטול אז אין מבטלין אבל גבי כלים אין עושין שום דבר מן המים שנפלט בהן האיסור [בתו' דע"ו ד' ע"ו] נכון שלא להגעיל כלי בן יומו אם לא יהיה במים ס' כיוצא בו שהרי המים נאסרין מחמת פליט' כלי הנגעל וחוזרין ונבלעין בכלי הנגעל וכשמגעילין כלי שאינו בן יומו אפי' אין ס' במים שביורה אין נאסרין מחמת פליטת האיסור כי הכלי אינו נ"ט במים כי אם לפגם ומותר אפס ע"פ שמגעילין כלים משום איסור חמץ מותר להגעיל קודם ד' שעות אפי' אותן שהם בני יומן שנשתמש בהן חמץ רותח באותו יום שהרי יש כאן שלשה נ"ט של היתר בטרם יבא האיסור כיצד החמץ נ"ט בקערה והקערה נ"ט במים והמים חזרו ונ"ט בקערה ועדיין איסור חמץ לא הגיע אבל לאחר ד' שעות לא יגעיל כלי בן יומו אא"כ יש שם ששים מן המים כי מיד שהחמץ נפלט מן הקערה אל המים נעשית נבילי' וחוזרין ונבלעים בכלי ואוסרי' אותן וכלי שאינו בן יומו מותר להגעילו בכלי כשר ויש מחמירין ומגעילין אותו בכלי אסור שאינו בן יומו ושיעור בן יומו זהו מעת לעת אמנם השיב ר"ת, [ג"כ בתו' שם וכן באשירי] בתשובה אחת כי פי' כל רבותינו דלינת לילה פוגמת וכן מוכיח הלשון דאמר דלא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא ואינו אומר מעת לעת אמנם מאחר שאין ידוע לנו מי גורם פגימת הטעם או תחילת לילה או סופו או כולה צריך שתעמוד כל הלילה בלא בישול ועל דא אנא סמיך והמחמיר תע"ב ויש לחוש מפני החסרון עכ"ל ור"י אומר כי לדברי המחמיר ומצריך מעת לעת יתיישב יותר מה שמצריך הכתו' שבירה ומריקה ושטיפה אחר בישול חטאת כי כל שעה שבשלו' בכלי חרס או נחשת אפי' שחרית בתחילת היום בעמוד השחר דלמחר יהיו בלועים הכלים מאיסור נותר כי אין כאן נ"ט לפגם שהרי הוא בתוך מעת לעת וביון שחל עליהם חיוב מריקה ושטיפה תו לא פקע ואין תקנה להשהותם עד יום השני

כדי שלא יהו בני יומן אומר הרב רבי אליעזר דבכל איסורין שבתורה כשנבלע האיסור במקצת הכלי אין צריך הגעלה כ"א במקום בליעתו חוץ מבליעת קדשים כדאמר בפרק דם חטאת (זבחים ד' צ"ו) אותם פרט לתרומה אמר אביי לכדמר דאמר מר גבי קדשים ומורק ושוטף במים במים ולא ביין ולא במזוג ובתרומה אפי' ביין ובמזוג רבא אמר לא נצרכה אלא לכדתני' בישל במקצת כלי טעון מריקה ושטיפה כל הכלי ובתרומה א"צ עולא אמר לא נצרכה אלא לשטיפה יתירתא שאינה בתרומה ושלשה האמוראים אינם חולקים וכל אחד אומר אמת והלכה פירשו רב האי גאון ומר רב נהילאי שכשמסירין הכלי הנגעל מן היורה רותחת ששופכים על הכלי מים צוננין מיד וכן נהגו העם [בתו' דע"ז ד' ע"ו] ולא נתברר מה טעם צריך לעשות כן שהרי אם בשביל שלא יבלעו בתוך הכלי המים רותחין שפלט בהן האיסור הלא קודם שיספיק לשוטפו במים צוננין יש לנו לומר שהמים של איסור נבלעו בכלי ועוד אם מגעילין כלי בן יומו והמים אסורין מחמת שאין במים ששים הלא מיד בעודן במים חוזר ובולע ואם מגעיל כלי שאינו בן יומו הלא אין המים נאסרין כלל כאשר כתבתי למעל' ובספר התרומה [בסימן ל"ה] כתב בשם רבי' יצחק הטעם מפני שאנו אומרים בזבחים [ד' צ"ו] ת"ר ומורק ושוטף במים מריקה ושטיפה בצונן דברי רבי וח"א מריקה בחמין ושטיפה בצונן כגיעולי עכו"ם וה"ה שנעשה גיעולי עכו"ם כקדשים ואין נ"ל שלשם כך הפירוש שאין לעשות מריקה בצונן כדברי רבי אלא בחמין כגיעולי עכו"ם ולשם הוא אומר ששטיפה בצונן יתירה היא בקדשים ואין צריך לעשות כן באיסור אחר אפי' בתרומ' שהיא במיתה אם בשלוה בקדירה להתיר הקדירה לזרים וכל שכן באיסור אחר כגון נבילה וחזיר אמנם אומר אבי אמי רבי' חיים ברבי חננאל הכהן כי איסור תרומה קל מאיסור נבילה כדמוכח בירושלמי דתרומות דפריך דתני גבי תרומות כלי שבישל בו תרומה מגעילו ג"פ בחמין פי' בכלי שני וגבי נבל' תניא כלי שבישל בו נבילה מגעילו באור פי' בכלי ראשון כעין שאנו עושין ובירושלמי שלפנינו אין כתוב כי אם מגעילו ג"פ בחמין ואין למדין ממנה לעניין נבל' ומקשה שם תרומה דעון מיתה התרת נבל' דאיסור לאו לכ"ש ומשני תרומות ומעשרות קבלו מעצמן כלו' ישראל קבלו מעצמן להפריש תרומות ומעשרות בבית שני ולכך אין להחמיר בהן דאין זה איסור גמור אבל נבילה אסר הכתוב ולפי' זה יתיישב אף בקדירה של נחשת ורבינו שמשון פירש [בפי' המשניות דתרומות ושם מביא הירושלמי במשנה ה'] בשל חרס ובחמין ובכלי ראשון רוצה לומר ובנבילה אין לו תקנה ואין קשה מדברי זקני לדברי כי לשם בזבחים [ד' צ"ו] אומר אותה פרט לתרומה ובתרומה דאוריי' בבית ראשון מיירי אומר (יד) רבינו יעקב דהא דאמרינן בפסחים [ד"ל ור"ת באשירי שם] הני

מאני דקוניא אסור לאשתמושי בהו בפסחא היינו דווקא היתוך זכוכית והוא מן החול ככלי חרס כדאמר בשבת [ד' ט"ו] אבל היתוך עופרת מותרין בהגעל' ככלי מתכות [כל הסוגיא בפ"ת סימן נ"ה] חטה (טו) שנמצאת בעופות ע"פ והם מלוחים או צלויים ישליך החטה והכל מותר כיון שנתבטל טעם חמץ בששים קודם הפסח אינו חוזר וניעור לאסור במשהו כשיבא פסח דאינו במשהו עד שיהא בכרת שזהו בפסח וראי' מדתנן [בכלאים] צמר נמלים ורחלים שטרפן זה בזה אם הרוב מן הגמלים מותר להביא פשתן לשם וכן בשר מליח ישן או גבינה או דגים מלוחים שלא נבדק המלח מן החמץ וכן בעור אווז שנפשט ונמלח קודם הפסח ולא נבדק המלח מותרין בפסח אבל בשומן מהותך לפני הפסח אסור בשביל המחבת שמבשלין בה לחם שקורין של נקו"ק או מיטגנין רישו"לש בתוכה גם פעמים שנשאר לאחר הטיגון מעט שומן במחבת ומחזיר אותו שומן לקדירה עם שאר השומן הרוצה לטגן בו בפסח וכן הדין בחביות פעמים נותנין עיסה בשולים לדבק הנסרים מותר היין לשתות בפסח כיון שטעם חמץ ביין נתבטל קודם הפסח ובתוך הפסח אינו נותן טעם ביין שהרי כבר הוקשה החמץ אבל סמוך לפסח שני חדשים אם נתן עיסה בשולי' אסור לשתות בפסח מאותו הבית לפי שעדיין העיסה רכה וגם תוך ימי פסח נ"ט ביין כתב רבי' שמשון בתוספתא דמנחות במסקנא מתוך הסברא נראה בין לעניין טומאה בין לעניין איסור דכל דבר שהוא שלם שהוא ניכר בשלמותו שלא נתעכל ולא נלעס כגון חטין שלמים שבגללי בקר דקאמר במנחות [ד' ס"ט וכל הסוגיא בתו' שם בד"ה דבלע] דלקטן לאכילה מיטמו טומאת אוכלין ודגים שלמים כגון דג טהור שבלע דג טמא כדתנן בבכורות [ד' ז' ולקמן בל"ת קל"ב] שאסור באכילה ולהכי נקט בלע מפני שהוא שלם כל אלו אינו עיכול ביומא [ד' פ"א] זר שבלע שזפין של תרומה והקיאן ובא אחר ובלען שפטור השני פירוש שזפין פרונש בלעז אומר אבי אמי רבינו חיים כהן [גם כן בתו' דלעיל] שאע"פ שהם שלמים ולא נתעכלו פטור השני לפי שכבר נתחללה כמו שמצינו בכריתות [ד' ז'] כהן שסך שמן של תרומה בן בתו ישראל מתעגל בו ואינו חושש ומפ' שם הטעם מפני שנתחללה כבר וזאבים שבלעו תינוקות וטהרו את הבשר בפ' ר' ישמעאל (מנחות ד' ס"ט) אע"פ דנקט שבלעו מסתברא שלא היו שלמים ואותן חטין שנמצאו במעי תרנגולת בפסח ראוי להחמיר ולאסור אם נתבשלו או נצלו עמהם דלא הוי עיכול ויש בהן איסור חמץ ולא דמי להההיא דאהלות [פ' י"א] גבי בשר המת כמה ישהא במעיו ויהא עיכול בעופות ובדגים כדי שתפול לאור ותשרף ששם מדבר בבשר המת שנלעס ולא נכנס שלם בגוף אומר הרב ר' אליעזר ממיץ דהא דמסקינן בע"ז [ד' ס"ה] נ"ט לפגם מותר ה"מ באיסורים שאין איסורן בכל שהוא אבל חמץ בפסח שאיסורו בכל

שהוא לא אלמא לאו בטעמא תליא מילתא נ"ט לפגם אסור וראייה לך דאמרינן בפ' כל שעה (פסחים דף ל') אמר רב קדירות בפסח ישברו ואמאי לישהינהו עד לאחר הפסח וליעביד בהו שלא במינן ומשני גזירה דילמא אתי למיעבד בהו במינן פירוש ובמינן אמר רב [שם בד' כ"ט] דאסור בכ"ש וטעם זה שבקדירות פגום הוא לאחר יום ראשון ומה יש לחוש אם עביד בהו במינן אפי' בפסח וכרב ק"ל בהא דקאמר [שם] חמץ בזמנו בין במינו ובין שלא במינו בכל שהו שהרי רבא פוסק כן [שם בד' ל'] ש"מ נ"ט לפגם אסור ועוד אומר הרב ר' אליעזר ממיץ שחמץ שאוסר במשהו היינו בדבר לח ומתערב אבל ביבש כגון שנמצ' על בשר מלוח או צלי או מצה רותחת חותך מקום פיעפועו לפי אומד הדעת וריבוי החמץ ודיו עכ"ד אבל מורי רבינו יהודה בשם רבו רבי' יצחק ורבינו יעקב אומר דבכ"מ נ"ט לפגם מותר, חמץ נקרא משנבקעה העיסה ונתערבו סדקי העיסה זה בזה כדתנן בפסחים [כל הסוגי' ד' מ"ה] סידוק ישרף והאוכלו ענוש כרת ובשיאור נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה שר"מ אומר שיאור כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו לו שערותיו ור"י אומר שיאור כקרני חגבים ואמרינן התם [בדף מ"ג] דשיאור דר"מ אליבא דר"מ ישרף ואין כרת כאכילתו אלא מלקות שחושבו כחמץ נוקשה ואינו כשאור גמור שראוי להחמיץ אחרים ושיאור דר"י לר"י ישרף ופטור על אכילתו ושיאור דר"מ לר"י מצה מעלייתא היא מיהו מדרבנן בעלמא אסור כדאמר [שם] ונותנו לפני כלבו שיאור דר"י לר"מ ענוש כרת ופסק רב אלפס כר"מ שהרי שונהו במשנה בלשון רבים וח"א זה וזה ענוש כרת פירוש זה וזה שיאור כקרני חגבים וסידוק שנתערבו סדקיו ומי שאינו בקי באלו הסימנים מסקינן שם [ד' ס"ו] אם פירש מלעסוק בעיסה ושהה כדי שיהלך אדם מיל [היינו רביע שעה וחלק אחד מכ' בשעה ועיין בתוספות בפסחים ותמצא החשבון כך בד"ה אחד ד' י"א] כבר החמיץ וישרף:

מצות לא תעשה עט

אין (א) חייבין כרת אלא על אכילת עצמו של חמץ [שם ד' מ"ג] אבל עירוב חמץ כגון כותח הבבלי ושכר המדי וכל הדומה להם מדברים שהחמץ מעורב בהן אם אכלו בפסח לוקה ואין בו כרת שנאמר כל מחמצת לא תאכלו [שם בד' מ"ד] בד"א (ב) כשאכל כזית חמץ בתוך התערובת בכדי א"פ הוא שלוקה מה"ת אבל על פחות מיכן אינו לוקה אבל מכין אותו מכת מרדות [בפ"ק ד' ה'] כתוב (ג) בתורה לא יראה לך חמץ יכול אם טמן אותו או הפקידו עכו"ם אצלו וקיבל עליו אחריות לא יהא עובר ת"ל שאור לא ימצא בבתיכם אפי' הפקידו עכו"ם אצלו או הטמינו יכול לא יהא עובר אלא בביתו שדר בו מניין לרבות כל שברשותו ת"ל בכל גבולך יכול יהא חייב לבער מרשותו חמץ של גוי

או של הקדש ת"ל לא יראה לך שאור שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה [שם בד' ו'] אבל צריך לעשו' מחיצ' גבוה עשר' טפחים בפני חמצו של עכו"ם שמא יבא להסתפק ממנו אבל אם של הקדש הוא א"צ מפני שהכל פורשין מן ההקדש כדי שלא יבואו לידי מעילה מכאן למדנו שעכו"ם שהפקיד חמצו אצל ישראל אם קבל ישראל אחריותו שאם אבד או נגנב שישלם לו דמיו נעשה כשלו וחייב לבער [בדף מ"ב] תנן (ד) אילו עוברין בפסח כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי אלו שלשה הן חמץ דגן גמור ע"י תערובת וזיתום המצרי וזומן של צבעים ועמילן של טבחים וקולן של סופרים הן חמץ נוקשה בעיניה ומסיים (ה) בסיפא זה הכלל כל שהוא מין דגן הר"ז עובר עליו בפסח הרי אלו באזהרה ואין בהן משום כרת ומעמידן כולן בירושלמי [שם] שיש בהן תערובת מים דמי פירות אין מחמיצין ומשמ' דהך סיפ' לפרושי עוברין דרישא אתי ואי כפירוש רבינו שלמה שפירש [שם] אלו עוברין בבל יראה ובל ימצא פשיטא דליכא כרת בבל יראה ועוד דחמץ מעורב ונוקשה בעיניה אפילו באכילה לא מיחייב אי לאו דרבינהו בקרא בגמרא [בד' מ"ג] מכל מחמצת ומהיכא תיתי לן אזהרת בל יראה אלא פי' רבינו יעקב [בתוס' שם מ"ב] אלו עוברין מעל השלחן שיש לאו באכילתן ואומר רבי' יעקב [עיין באשירי שם] דשכר שלנו איכא בל ירא' לכ"ע שיש שנותנין בו שעורים כל כך עד שיש בו כזית בכדי אכילת פרס דבהכי מודו כ"ע כדמשמ' התם בגמ' [ד' מ"ד] (ו) ומ"מ לא נברך על השכר בורא פרי האדמה דמאן נימא לן דהוי כמו קימחא דשערי דאיכא מ"ד [בברכות ד' ל"ו] דמברכי עליה בורא פרי האדמה דהתם ודאי אישתני לעילויא למדנו (ז) מכאן שמותר לקיים בפסח דבר שיש בו חמץ מעורב וכן חמץ נוקשה בעיני' נוקשה פי' רע וקשה לאוכלו אמרינן (ה) בפסחים [דף ל"ה] שאין אסור משום חמץ בפסח אלא חמשה מיני דגן והם שני מיני חטה שדם החטה והכוסמת ושלשה מיני שעורין השעור' ושבולת שועל ושיפון אבל (ט) מיני קיטנית כמו אורז ודוחן ופולין ועדשים וכיוצא בהן אין בהן משום חמץ ואפילו לש קמחן במים חמין וכסהו בבגדים עד שנתפח כמו בצק שהחמיץ זה מותר באכילה שאין זה חימוץ אלא סירחון ואמרי' שם [דף קי"ד] מאי שני תבשילין סילקא וארוזא ש"מ לית דחש להא דר' יוחנן בן נורי דאמר [בר' ל"ה] אורז מין דגן הוא וכל שאין חייבין עליו משום חמץ אין אדם יוצא בהן משום מצה [שם] שנאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, חמשה

י מיני דגן אלו אם לשן במי פירות בלבד בלא שום מים בעולם אין באין לידי חימוץ ואפי' הניחן כל היום כולו עד שנתפח הבצק הר"ז מותר באכילה שאין מי פירות מחמיצין אבל מסריחין דהכי קסבר שם רבא [בד' מ'] והלכה כמותו מי (יא) פירות הן כמו יין

תותים ותפוחים ומי רמונים וכל כיוצא בהם משאר יינות שמנים ומשקין ולא מבעיא דבש תמרים אלא אפי' דבש דבורים נחשב מי פירות דכתיב כאשר תעשנ' הדבורים ומתרגם רב יוסף [בסוטה ד' מ"ה] כמה דמנתזן דבריי' ושייטן ברום עלמא ומייתן דובשא מעשבי טוריא בד"א שלא נתערב בהן שום מים אבל אם נתערב בהן מים מים כ"ש דרי אלו מחמיצין ובהכי מיירי ההיא דאמרינן [בפסחים ד' ל"ו] אם לש ביין ושמן ודבש תשרף ובמנחות [ד' נ"ז] אמרינן אשר תקריבו לרבות מנחת נסכים לאיסור חימוץ ומקשה [שם] מנחת נסכים מי פירות הן ומי פירות אין מחמיצין ומשני אמר ריש לקיש ז"א מנחת נסכים מגבלה במים וכשירה דכיון שמעורב מים עם השמן מחמיץ והא דתנן [במס' תרומות ומביאה במנחות ד' נ"ד] תפוח שרסקו ונתנו לתוך העיסה והחמיצה הרי זו אסורה התם מיירי בעיסה שכבר נילושה במים כדמשמע הלשון וגרסינן בירושלמי [דתרומות ובפסחים] הדא דאת אמרת במחמץ בגופו של תפוח כלומר שכבר נילושה במים ומשים גוף התפוח בתוכו לחמצו אבל במחמיץ במימיו כלומר שכל העיסה נילושה במי התפוח מותר אמנם בירושלמי במקום אחר [בפסחים ובאשירי מביאו ושם למעלה כל הסוגי'] משמע דמי פירות אפי' בפני עצמן מחמיצין דקאמר ר' שמואל בר' יצחק הוה ליה יין תוסס פי' מתוק יהב בגויה שעורים בדיל דיחמע פי' כדי שיחמיץ אתא שאיל לרבי מנא אמר לי' צריך אתה לבער [שם] חד מן אילין דבי ביראי הוה לי' גרבא דמישחא גו אוצרא דחיטי אתא שאיל לרבנין אמרו ליה זיל גרוף מה דתחותיהן ושמא הירושלמי סובר באביי דאסר אבל אנן ק"ל כרבא דשרי ומעשה היה והתיר ר' יצחק בר' אברהם ללוש מצות ביין מפני שזרקו מים שלנו מפני מת אחד אע"פ שא"א ליין בלא טיפת מים ואף לכתחילה רגילין לתת בו מים בשעת הבצירה כדי להתיר נצוק בכלי גוי בלא טעם דנצוק אינו חיבור [בע"ז ד' ע"ב ולקמן במל"ת קמ"ח] אעפ"כ אין להוש למים הואיל וכבר נתבטלו המים ביין קודם שלשו את העיס' וכן רבינו משה [בפ"ו דהל' חמץ] היה מתיר חימוץ מי פירות אבל ר' יצחק ברבי שמואל כתב בתשובה אחת שירא להקל מפני הירושלמי שמחמיר בהלכה למעשה אמנם בתוספתא דפסחים פי' רבי' שמשון בשם ר"י ור"ת היתר גמור בחימוץ מי פירות וכן פי' רבינו יוסף טוב עלם בסדר שבת הגדול [בתו' דפסחים בד"ה מי ד' ל"ד] ובמי בצים נסתפק רבינו שלמה אם מחמיצין מפני שמתפיחין את העיסה בד"א בשאר ימי פסח אז מותר ללוש במי פירות לבדן אבל בלילה הראשונה אסור משום דהוה ליה מצה עשירה ואמר להו ר' יהושע בן לוי [בפסחים ד' ל"ו] לבנתיה יומא קמא לא תלושו לי בחלבא מכאן ואילך לושו לי מעט בחלבא כעינא דתורא שיהא נאכל מיד ולא יבא מכשול שיאכלוהו עם הבשר, אין

מבשלין את את החטין במים כמו ריפות וקמח כדאמר שם [ד' ל"ט] דאדמבשל בשולי חמועי מחמעא מותר ללתות חטין במים [שם בד' מ'] כדי להסיר סובן וטוחנין אותן מיד ודוקא חטין מותר לבלול במים מפני שהן קשים אבל שעורים רפים ומחמצין מהרה ואסור ונהגו העם אף בחטין שלא ללתות גזירה שמא ישהו במים ויחמיצו, חכמים (יב) הראשונים היו נזהרים בדגן שהיו אוכלין ממנו בפסח לשומרו משעת קצירה שלא יבואו עליו מים שלא יהא בו שום חימוץ ואסמכוה על מקרא זה ושמרתם את המצות כלומר הזהרו במצה ושמרו אותה מכל צד חימוץ [שם] דגן (יג) שנטבע בנהר או שנפל עליו מים כשם שאסור לאוכלו כך אסור לקיימו אלא מוכרו לישראל ומודיעו כדי שיאכלנו קודם הפסח או מוכרו לגוים מעט לכל אחד ואחד כדי שיכלה קודם הפסח שמא יחזור הגוי וימכרנו לישראל [שם בד' ל"ט] דגן שנפל עליו דלף כל זמן שהוא טורד טיפה אחר טיפה אפי' כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ אבל כשפוסק אם נשתהא כשיעור הר"ז אסור, כתוב בה"ג אסור למילש מצה אלא במים דבייתי מ"ט כיון דלא בייתי חבילי פירוש חמימי ומחמעי ליה לעיסה דאמר רב יהודא [שם בד' מ"ב] אשה לא תלוש אלא במים שלנו ודרש רבא [שם] אשה לא תלוש לא בחמה ולא בחמין ולא בחמי חמה ולא במים הגרופין מן המוליאר ולא תגביה ידה מן התנור עד שתגמור את הפת וצריכה שני כלים של מים אחד שמקטפת בו היכא דקאפיא נהמא ואחד שמצננת בו את הידים והיכא דעברה ולשה בהני דאמרי' אסור למיכל מההוא נהמא דאיבעיא להו [שם] עברה ולשה מהו מר זוטרא שרי ורב אסי אסיר והלכתא כרב אשי והיכא דעבר ולש עיסה עכו"ם או חש"ו דלאו בני שימור נינהו אע"ג דבשעת אפייה עבד לה שימור ישראל בר דעה לא נפיק בה ידי חובתיה עכ"ל למדנו מדבריהם דרב אשי דאסר אכולהו קאי אף אמים שלנו ולא כפי' רבינו שלמה שפי' [שם] עברה ולשה דאחמין דווק' קאי ואומר הר"א ממיץ דוקא עברה שהזידה ולשה אבל אם שגגה ולשה מותר ולכתחילה לשין בהן היכא דלא איפשר כדקאמר [שם] דרשה רב מתנה בפפוניא אשה לא תלוש אלא במים שלנו למחר אייתו כ"ע חצבייהו לגביה ולא מצינו שהתענו מלאכול ופי' רבינו שלמה [שם] הטעם דמים שלנו לפי שהחמה מהלכת בימי ניסן שהוא עדיין מימות הגשמים בשפולו של רקיע ומעיינות רותחין ולפי טעמו השואבין בבקר ומשהן עד הערב מותר ומההיא דפפוניא אין ראייה מעתה אך נ"ל הטעם לפי שהחמה מהלכת בלילה תחת הקרקע כחכמי א"ה כדאיתא שם [ד' צ"ד] אמר רבי נראין דבריהם הילכך אין להם תקנה אא"כ שלא יהו בליל' במחובר ולפ"ז הטעם השואבים בתחילת הלילה מותרות מיד ולפ"ז הטעם אסור לאחר שאיבתם לאחר התחלת הליל' עכ"ל הרב ר"א ממיץ והריב"ן פסק בפי' מפסחים שאסור

לאפות קודם עמוד השחר ואם אפו ראוי לאסור האפוי דאימר סוף הליל' גורם הצינון אמנם אין שייך איסור זה אלא לפי' רבינו שלמה ולא לפי' הרב ר"א ממיץ אומר הרב רבי יחיאל שראה שהתיר מורי רבינו יהודה ברבי' יצחק מים שלא לנו שנתבטלו ברוב מים שלנו הואיל ונתבטלו כבר קודם הלישה והותרו לא תשב האשה תחת השמש ותלוש לאו דווקא תחת השמש אלא אפי' ללוש תחת הרקיע ביום המעונן אסור כדאמר ביומא [ד' כ"ה] יומא דעיבא כוליה שמשא וקאמר [שם] דנ"מ לכדרבא דאמר אשה לא תלוש לא בחמה כו' ומטעם זה ראוי להזהר קצת שלא להוליך המים לבית התנור מגולות תחת הרקיע גרסינן (יד) בירוש' [דפסחים] מצה ישנה באנו למחלוקת ב"ש וב"ה פי' כשם שחולקין בסוכה ישנה סוכה ד' ט'] ב"ה מתירין ואפי' לא עשאה לשם החג כך חולקין במצה ישנה ותנן [בפסחים ד' ל"ה] חלות תודה ורקיקי נזיר אם עשאו למכור בשוק יוצא בהן ועל כרחיך בי"ג מיירי דאי בי"ד אי מביאין תודה לפי שממעט באכילה ותניא בתוספתא [דפסחים] י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ואופה לו מצה מע"ש מכל אלה משמע שמצה שנעשית קודם ביעור חמץ שכשרה גרסינן בפסחים [ד' מ"ה] אמר (טו) רב קבא מלוגנאה לפסחא וכן לחלה והוא שיעור חמשת רבעים קמח צפוריות ועוד שהן שש ירושלמיות כתב רבינו שלמה [שם] ויותר משיעור זה אין ללוש כדי שיוכל לשמרם מן החימוץ וכתב רבינו משה בר מיימון [בפ"ח] אם עשה עיסה יותר על שיעור זה הפת מותרת וכן נוהגין באשכנז לכתחילה אמר רב יוסף [שם] הני נשי דידן נהגי למיפא קפיזא קפיז' פי' שלשת לוגין ביחד בלבד ואח"כ מצרפן בסל להתחיי' בחלה כר"א דתנן [במס' הלה ולקמן מ"ע קמ"א] העושה עיסתו קביים פי' קב קב ונגעו זה בזה פטורין מן החלה עד שישוכו ר"א אומר אף הרודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה פי' בלא נשיכ' רק שיגעו יחד ואמר שמואל [שם] הלכה כר"א ודווקא שאין בכל אחת כשיעור צריך שניהם צירוף סל ונגיעה אבל אם יש בכל אחת כשיעור צירוף סל בלא נגיעה נמי מהני בכל דבר שאינו מקפיד על תערובתו כדאמרינן בירושלמי [דחלה] והא דאמר בסוטה [ד' ל'] שתי עיסות אחת טמאה ואחת טהורה נוטל כדי חלה מן הטהורה ונותן פחות מכביצה באמצע כדי לתרום מן המוקף והתם ר"א קאמר לה ואין דיי לו בצירוף סל בלא נגיעה זהו מפני שמקפיד על תערובת טמאה וטהורה, [בפסחים ד' ל"ו] אין עושין סריקין המצויירים בפסח מפני שהאש' שוהה עליהן ומחמצן בעת עשייתן ואפי' הדפוס גזירה שמא יעשה בלא דפוס [שם בד' מ"ב] מי (טז) תשמישו של נחתום ישפכו במקום מדרון מפני שמחמיצין [שם בד' ל"ט] אין שורין את המורסן ומניחין לפני התרנגולין שמא יחמיץ אבל חולטין להן המורסן ברותחין וכבר נהגו רוב העם שלא לחלוט שמא

לא ירתיח המים יפה [שם] ולא ילעוס אדם חטין ויתן על גבי מכתו מפני שמחמיצות, גרסינן (יז) במנחות מצה שתבלה בקצת בשומשמין ובכל מיני תבלין כשרה מצה היא אלא שנקראת מצה מתובלת ובתוספתא [דפסחים] תניא יוצאין במצ' המתובלת בפסח:

מצות לא תעשה פ

הלכות אישות

לא (א) תהיה קדשה מבנות ישראל. פשוטו של מקרא זו אשה הנבעלת לשם זנות בלא קידושין כמו הקדשה שנכתב בעניין יהודא ותמר אמנם אונקלוס תרגם בפ' תצא לא יהיה קדש בבני ישראל וגו' לא יסב בר ישראל אתתא אמתא לא תהיה קדשה וגו' ולא תהא בת ישראל איתתא לגבר עבד הא למדת שרוצה לפ' לאוין אלו שלא ישא ישראל שפחה ולא תנשא בת ישראל לעבד עבד ושפח' נקראים אחד מן האומות שנמכר לישראל שגופו קנוי לישראל אבל הנמכרים לעכו"ם אינם נקראים עבד ושפחה שאינם קונים גופן ואינם קניין להם אלא למעשה ידיהם כדאמר בגיטין [דף ל"ח] מהם תקנו עבד ואמה אתם קונים מהם ולא הם קונים מכם ולא הם קונים זה מזה לגופם אלא למעשה ידיהם עבד עברי מותר בשפחה כדאמרינן בקידושין [ד' ט"ז] אם אדוניו יתן לו אשה מכאן שרבו מוסר לו שפחה כנענית, וממזר מותר בשפחה כדתנן שם [קידושין ד' ס"ט ולקמן מל"ת קי"ז] רבי טרפון אומר יכולין ממזרים ליטהר כיצד ממזר נושא שפחה הוולד עבד שחררו הוולד בן חורין ומסקינן דלר' טרפון מותר לכתחלה לעשות כן ואמר רב יהודא אמר שמואל [שם] הלכה כרבי טרפון והטעם דכתיב לא יהי' קדש יצא ממזר שכבר הוא קדש:

מצות לא תעשה פא

שארה (א) כסותה ועונתה לא יגרע צוה הקב"ה שהנושא אשה לא יגרע ממנה שאר כסות ועונה ובפירוש המקרא נחלקו רבותינו בכתובות [ד' מ"ז] שח"א שארה אלו מזונות כסותה כמשמעו ועונתה תשמיש וראב"י אומר כסותה ועונתה לפי עונתה תן לה כסותה שלא יתן לה חדשים בימות החמה ושחקים בימות הגשמים שארה לפי שארה תן לה כסותה שלא יתן של ילדה לזקנה ושל זקנ' לילדה [במקצת ספרים אין זה] ולראב"י מזונות ועונתה כדרבנן ותניא בתוספתא [שם] לראב"י מזונות מניין ומה דברים שאין כהן קיום נפש כגון כסותה אין רשאי למנוע ממנה דברים שיש כהן קיום נפש לכ"ש עונה מניין ומה דברים שלא נישאת עליהן מתחילה אינו רשאי למנוע ממנה דברים שנישאת עליהן מתחילה לכ"ש, תני רב יוסף [שם בד' מ"ח] שארה זו קירוב בשר שלא ינהג בה מנהג פרסיים שמשמשין מטותיהן בלבושיהן מסייע לה לרב הונא דאמר האומר אי

איפשי אלא אני בבגדי והיא בבגדה יוציא ויתן כתובה, ושיעור העונה והמזונות והכסות מפורשים בפ' אע"פ (כתובות ד' ס"א) דתנן עונה האמורה בתורה הטיילין הם בני אדם פנויין ובטלין בכל יום הפועלין אם עושין מלאכה בעיר אחרת פעם אחת בשבת ואם בעירם שתים בשבת החמרים אחת בשבת הגמלים אחת לל' יום הספנים אחת לששה חדשים דברי ר"א והטעם שמאחר שהעונה סתומה בתורה יש לפרש לפי הנראה הכל לפי טורח אומנתו ינהיג עצמו, [שם בד' ס"ד] מזון וכסות דתנן המשרה אשתו ע"י שליש כלו' שנותן לה מזונות ע"י שליש לא יפחות לה בכל שבוע מקביים חטים או ארבע קבין שעורין אמר ר' יוסי [שם] לא פסק שעורים כפלים בחטים אלא ר' ישמעאל מפני שהיה סמוך לאדום שהשעורים אדומיות רעות הם, [שם] ונותן לה חצי קב קטנית וחצי לוג שמן וקב גרוגרות או מנה דבילה הם תאנים הנדרסות בעיגול ואם אין לו פוסק לעומתם פירות ממקום אחר ונותן לה מטה ומפץ ואם אין לו מפץ נותן לה מחצלת ונותן לה כיפה לראשה וחגור למתניה ומנעלים לרגליה ממועד למועד, ואומר שם [בד' ס"ה] שהתנא היה דר במקום הרים שאין דיי לאשה בפחות משלשה זוגות מנעלים לשנה, [שם במשנה דלעיל] ונותן לה בגדים של חמשים זוז משנ' לשנה ומפרש שם [בד' ס"ה] שהם חמשים זוזי פשוטי כלומר זיזי מדינה שזוז צורי שוה שמנה מהם [גם בן במשנה שם] ואינו נותן לה לא חדשים בימות החמה ולא שחקים בימות הגשמים אבל נותן לה חדשים בימות הגשמים ולובשת בלאותיהן בימות החמה, והשחקים הן מותר הכסות הרי הן שלה כדי שתתכסה בהם בימי נידותה [שם בדף ס"ה], מתוך שיטת התלמוד למדנו שכל תנא היה דן בארצו לפי עניין הארץ שהיה דר בה א"כ עכשיו ראוי לדון שפוסקין לה בכל יום שתי סעודות בינוניות של בני אדם הדרים באותה העיר ואין משערין לא בחולה ולא בגרגרן ומאותו מאכל שרגילין בינוניים של אנשי אותה העיר לאכול, וכן תמצא שם בדף ס"ה] וכן פוסקין לה מעט יין לשתות אם הי' מנהג המקום שישתו הנשים יין, [שם במשנה דלעיל] ואם היתה מניקה פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה, ואמר ר' יהושע בן לוי [בדף ס"ה] נותנין לה יין שהוא יפה לחלב ויבי' אליהו הי' אומר [בתו' שם בד"ה באות דף ס"ג] שחייב אדם להשכיר עצמו לפרנס אשתו כדכתבינן בכתובה ואנא אפלח ואוקיר ואיזון ואפרנס כך המסקנא שם בדף ס"ד] ופוסקין לה ג' סעודות בשבת בשר או דגים כמנהג המקום ואומר שם התלמוד [בדף ס"ד] שנותן לה בכל שבת מעה כסף לצרכה כגון לצורך כיבוסי נשים ומרחץ, הדברים שאמרנו במזונות ובכסות זהו דווקא בעני שבישראל [שם] אבל במכובד הכל לפי כבודו, כתב רבי' משה [בהלכות אישות] שאם היה עני ביותר ואינו יכול ליתן אפי' כפי הצורך כופין אותו להוציא ותהי'

כתובתה לחוב עליו עד שתמצא ידו ויתן, בפ' אע"פ דרש רבי שילא כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני שש שנים ומשם ואילך תקנת חכמים היא להאכיל עד שיגדלו כדאיתא בכתובות [דף מ"ט] ואם לא רצה גוערין בו ומכלימין אותו ברבי' לאמר לו עורבא בעי בני וההוא גברא לא בעי בני כן אומרים לו בצבור בד"א באיש שאינו אמוד ואינו יודע אם ראוי ליתן צדקה אם לאו אבל אם היה אמוד שיש לו ממון הראוי ליתן צדקה המספקת להם מוציאין ממנו בעל כרחו משום צדקה וזנין אותן עד שיגדלו כדמסקינן התם [בדף מ"ט], בכתובות [דף ק"ז] אמרי' מי שהלך למדינת הים ובאה אשתו לב"ד לתבוע מזונות שלשה חדשים הראשונים מיום הליכת' אין פוסקין לה מזונו' חזקה היא שאין אדם מניח ביתו ריקן מכאן ואילך פוסקין לה מזונות כרב שאומר שם כן ואם היו לו נכסים ב"ד יורדין לנכסיו ומוכרין למזונותיהן ואין מחשבין עמה על מעשה ידיה עד שיבא בעלה ואם מצא שעשתה הרי זו שלו וכן אם לא עמדה בב"ד אלא מכרה עצמה לצורך מזונות מכרה קיים ואינה צריכה הכרזה [שם דף פ"ו] ולא שבועה כחנן שאומר שם [דף ק"ה] כן עד שיבא בעלה ויטעון פסקתי לה מזונות שאומר שם [בדף ק"ז ופסק ר"י בתוס' שם וע"ש] שהוא נאמן ופסק רבינו יצחק נאמן להצריכה שבועה שאם לא תהא נאמנת בשבועה לא תמצא מי שילוה לה מפני שירא להפסיד, וכן אם באת לגבות כתובתה [שם בדף ד"ה] לאחר מותו אז מגלגלין עליה שבועה שלא מכרה אלא למזונות שהוצרכו לה, וכשם שב"ד מוכרין למזון האשה שהלך בעלה למדינת הים כך מוכרין למזון בניו ובנותיו עד שש שנים אבל יתר משש שנים אין זנין אותן מנכסיו שלא בפניו אע"פ שהוא אמוד וכן אומר שם בכתובות [דף מ"ח] שמי שנש' ב"ד יורדין לנכסיו ומוכרין וזנין אשתו ובניו ובנותיו שהם בני שש או פחות ומפרנסין אותן, הלך בעלה למדינת הים ולוותה ואכלה כשיבא חייב לשלם אפי' לא לוותה בב"ד וכן מוכיח גם מתוך פי' רש"י בכתובות [דף ק"ז], בעניין דברי חנן שאומר כן, עמד אחד מדעת עצמו וזנן משלו אם יבא הבעל אין חייב לשלם לו והר"ז איבד מעותיו מפני שלא ציוהו לזונה והיא לא לותה הימנו אבל אם לותה הימנו חייב לשלם, וכן אמרי' התם [בדף ק"ז] כיצד אמרו ממאנת אין לה מזונות כגון שהלך בעלה למדינת הים ולותה ואכלה ועמדה ומיאנה אינו משלם משמע הא אם לא מיאנה משלם. אמנם מקצת רבותינו שבצרפת נוהגים בשם רבי' יעקב שתצטרך שתלוה האשה בבית דין מההיא דכתובות [שם] מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות ובא ואמר צאי מעשה ידיך במזונותיך רשאי קדמו ב"ד ופסקו מה שפסקו פסקו, ואמרינן בירושלמי [פרק נערה] ור"ח הביאו בפ' נערה ובקבורתה תניא לא רצה הבעל לקוברה וקברה האב

מוציאין ממנו בדין ר' יוסי אומר בין אב ובין אחר גובה שלא עלה על דעתו שתהא אשתו מושלכת לכלבים ולמזונות בין אב בין אחר אינו גובה, כמו שאמרנו לעניין המזונות כך הדין לעניין הבגדים הכל לפי המקום ולפי המנהג שהרי יש מקומות שהבגדים ביוקר הרבה ויש מקומות שהן בזול אלא העיקר שסומכים עליו הוא שמחייבין אותו ליתן לה בגדים הראויים לימות הגשמים ולימות החמה בפחות שלובשת כל אשה בעלת בית שם באותו מדינה וכל שיש לו על האיש מזונות בין בחייו בין לאחר מותו יש לו כסות וכלי בית ומדור וכל שב"ד מוכרין למזונותיו כך מוכרין לכלי בית וכסותו ומדורו. כתב רבינו משה [בפ' י"ג דאישות] האומר לאשתו אין רצוני שיבא לביתי אביך ואמך ואחיך ואחיותיך שומעין לו ותהא היא הולכת להם כשאירע להם דבר ותלך בית אביה פעם ושנים בחדש ובכל רגל ורגל ולא יכנסו הם אא"כ אירע לה דבר כגון חולי או לידה שאין כופין את האדם שיכנסו אחרים ברשותו וכן היא שאמרה אין רצוני שיכנס אצלי אמך ואחיותיך ואיני עומדת עמהם בחצר אחד מפני שהם מריעים לי ומצירים לי שומעין לה [שם במיימו'] האיש שאמר איני דר במדור זה מפני שבני אדם רעים פריצים בשכונתי שומעין לו ואע"פ שלא הוחזקו בפריצות שכך צוו חכמים הרחק משכן רע וכן היא שאמרה כך שומעין לה כל הישוב ארצות ארצות הוא כגון ארץ מצרים ארץ כנען וארץ תימן וארץ שנער וארץ כוש וצרפת ואשכנז וכיוצא בהן וכל ארץ וארץ יש בה כרכים וכפרים וערי ישראל לעניין נישואין שנינו בכתובות [דף ק"י] כי שלש ארצות הן יהודא ועבר הירדן והגליל איש שהיה מארץ אחת ונשא אשה בארץ אחרת כופין אותה ויוצאה עמו לארצו או תצא בלא כתובה שעל מנת כן נשאה אע"פ שלא פירש כדאיתא בתוספתא דכתובות [וגם בתוס' שם מביאה] אבל הנושא אשה באחת מן הארצות והוא מאנשי אותה הארץ אינו יכול להוציאה לארץ אחרת אבל מוציאה מכרך לכרך [שם בדף ק"י] ומכפר לכפר באותה הארץ ואינו יכול להוציא מכפר לכרך ומכרך לכפר אף באותה הארץ שיש דברים שישיבת הכרך טובה להם ויש דברים שישיבת הכפר טובה להם, כשמוציאה מכרך לכרך או מכפר לכפר באותה הארץ אינו מוציאה מנוה היפה לנוה הרע ולא מרעה ליפה [היינו אליבא דרשב"ג שם במשנה והפי' מהמיי' וצ"ע שבגמ' לא משמע כפירושו] מפני שנוה היפה בודק פירוש מפני שהיא צריכה להטפל ולבדוק עצמה בנוה היפה כדי שלא תהא קלה בעיניו וכעורה ורש"י פירש בודק את הגוף למי שבא מנוה רע שהוא שנוי ווסת ומתוך כך חלאים באים עליו וכן פירש בערוך [ערך בדק] וכן לא יוציאנה ממקום שרובי ישראל למקום שרובי עכו"ם [בתוס' לעיל] ובכ"מ מוציאין ממקום שרובו עכו"ם למקום שרובו ישראל בד"א מח"ל לח"ל או מא"י לא"י

אבל מח"ל לא"י כופין לעלות אפי' מנוה היפה לנוה הרע [שם ובתלמוד דף ק"י] אפי' ממקום שרובו ישראל למקום שרובו עכו"ם מעלין ואין מוציאין מא"י לח"ל ואפי' מנוה הרע שרובו עכו"ם לנוה היפה שרובו ישראל אמר האיש לעלות לא"י והיא אינה רוצה תצא בלא כתובה אמרה היא לעלות והוא אינו רוצה יוציא ויתן כתובה וה"ה לכ"מ מא"י עם ירושלם שהכל מעלין לא"י [במשנה שם] ואין הכל מוציאין משם והכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין משם כבר בארנו למעלה עונת הפועלים ותלמידי חכמים עונתן פעם אחת בשבת [כתובות דף ס"ב] מפני שת"ת מתיש כחן ודרך ת"ח לשמש מטתן מלילי שבת ללילי שבת [ממשמעו' הגמרא שם] היכולת ביד האשה לעכב על בעלה שלא יצא לסחורה אלא למקום קרוב שלא ימנע מעונתה וכן יש לה למנוע אותו לצאת ממלאכה שעונתה קרובה למלאכה שעונתה רחוקה ות"ח יוצאין לת"ת שתים ושלש שנים שלא ברשות [היינו אליבא דחכמים] האשה שמנעה בעלה מתשמיש המטה היא נקראת מורדת [שם] ושואלים אותה [בדף ס"ג] מפני מה מרדה אם אמרה מאיס עלי [שם] ואיני יכולה לשכב עמו מדעתי כופין אותו לגרשה לפי שאינה כשבויה שתיבעל לשנוי לה ותצא בלא כתובה בלל ותטול בלאותיה הקיימים בין מנכסים שהכניסה לבעלה ונתחייב באחריותן בין מנכסים שלא נתחייב באחריותן ואינה נוטלת משל בעלה כלום ואפי' מנעל שברגלה ומטפחת שבראשה שלקחן לה פושטת ונותנת וכן כל מה שנתן לה בעלה מתנה מחזרת אותו שלא נתן לה על מנת שתטול ותצא ואם מרדה מתחת בעלה כדי לצערו ואמרה הריני מצערת אותו בכך מפני שעשה לי כך וכך או מפני שקללני שולחין [שם בדף ס"ג] לה מב"ד ואומרי' לה הוי יודע שאם את עומדת במרדך אפי' כתובתיך מאה מנה הפסדת אותה ואחר כך מכריזין עליה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ד' שבתות זו אחר זו ולא בכל יום דהא בהדיא קתני בתוספתא [דכתובות] פעם אחת בשבת ואומרים פלונית מרדה על בעלה ואחר ההכרזה שולחין ואומרים לה אם את עומדת במרדך הפסדת כתובתיך וכן פוסק רבינו יעקב [בתוס' שם] כרבא ורמי בר חמא [שם] שנמלכים בה להוכיחה ב"פ אחת קודם הכרזה ואחת לאחר הכרזה ומשהינן לה תריסר ירחי שתא אגיטא ואין לה מזונות מהבעל כל י"ב חדש וכשהיא יוצאה לסוף י"ב חדש תצא בלא כתובה ותחזיר כל דבר שהוא של בעל ושהוא שלה מבלאותיה אם תפסה [שם] אין מוציאין מידה ואם תפשן הבעל אין מוציאין מידו וכל מה שאבד מנכסיה שקיבל הבעל באחריותו עליו אינו משלם לה כלום ורבינו יעקב פירש כל הסוגיא [בתוס' שם דף ס"ג] להפך כי דין זה אחרון במאיס עלי אבל במרידה אחרת תטול בלאותיה כי הפסד שבעה דינרים תנן [שם] הפסד בלאותיה לא תנן וכלל הדבר לדברי רבינו יעקב

במורדת דבעינא ליה ומצערנא ליה מכריזין ד' שבתות ונמלכין בה להתרות אותה ב"פ פעם אחת קודם הכרזה ואחת לאחר הכרזה ובמורדת דמאיס עלי לא הוא ולא כתובתו משהינן לה תרסר ירחי שתא ואח"כ תצא בלא כתובה והפסידה בלאותיה אם תפשם הבעל ובכל מה שכתב לה בעל אפי' תפשה מוציאין זהו דין התלמוד שמפורש [שם] ויש גאונים שכתבו מנהגים אחרים ולא פשטו בכל ישראל אמנם רב שרירא גאון כתב בדין המורדת [באלפס שם ובאשירי] דלא משהין לה אגיטא כלל פן תצאנה בנות ישראל לתרבות רעה אלא נותנין לה גט מיד כתקנת הגאונים אחר ארבע שבתות ובכל מה שכתב לה הבעל אפי' תפשה מוציאין מידה אבל מה שהביא' אין מוציאין מידה במורדת דמאיס עלי שבארנו שוים רבינו שלמה ורבינו משה [באישות] שיגרשנה בעל כרחו כאשר בארנו וחולק עליהם רבי' יעקב [בתוס' שם דף ס"ג] שהרי בפי' שנינו בהניזקין [דף מ"ט] וכן שנינו בפ' חרש [דף קי"ג] האיש אינו מוציא אלא לרצונו אפשר דמשהי לה אגיטא ומפרש כל שמועה זו כשהבעל רוצה לגרשה רק שיהי' פטור מן הכתובה גם ר"ח איש רומי פירש בפירושו זה הלשון אם אמר לה הבעל אתן לך גט, אלמנה ניזונית [דף צ"ה] מנכסי יתומי' כל ימי אלמנותה עד שתטול כתובתה ומשתבע' כתובתה בב"ד אין לה מזונות כדאמר שמואל [דף נ"ד] פי' רבינו יצחק דכל שכן תבעוה לינשא ונתפייסה דאין לה מזונות ומה שאומר [בתוס' שם] לית הלכתא בכל הני שמעתתא לא קאי אתבעוה לינשא וכן אם מכרה כתובתה כולה או משכנה כתובתה או עשתה כתובתה אפותיקי לאחר והיא שתאמר פה תגבה חובך אין לה מזונות מן היורשין אבל אם מכרה מקצתה יש לה מזונות ומשתתארס האלמנה אין לה מזונות כשם שניזונת אחר מותו מנכסיו כך נותני' לה כסות וכלי תשמיש ומדור שהיתה יושבת בו בחיי בעלה ומשתמשת בכלים ובכרים ובכסתות בעבדים ושפחות שנשתמשה בהן בחיי בעלה ותניא שם בפרק הנושא נפל המדור אין חייבין לבנותו ואם אמרה הניחו לי ואני אבנני משלי אין שומעין לה וכן לא תחזיק בדקו ולא טוחה אותו שהי' בעיא ולא נפשט' אלא תשב בו כמות שהוא או תצא ואמר רב נחמן ויורשים שמכרו מדור האלמנה לא עשו ולא כלום [מימו' פי"ח דהל' אישות] נפל הבית או שלא היה לבעלה בית אלא בשכר נותנין לה מדור לפי כבודה וכן מזונותיה וכסותה נותנין לה לפי כבודה וכן אם היה כבוד בעלה גדול מכבודה נותנין לה לפי כבודו [שם דף מ"ח] שעולה עמו ואין יורדת עמו ואפי' לאחר מיתה ברכת הבית ברובה [פרק הנושא דף ק"ג] כיצד חמשה שהיו מזונות כל אחד מהן קב כשיאכל לבדו אם היו חמשתן בבית אחד אוכלים בעירוב אחד מספיק להם ד' קבץ והוא הדין לשאר צרכי הבית לפיכך אלמנה שאמרה איני זזה מבית אבי תפסקו לי מזונות ותנו לי שם

יכולין היורשין לומר אם את אצלנו יש לך מזונות ואם לאו לא ניתן לך מזונות אלא לפי ברכת הבית כמו ששנינו בפרק הנושא [שם] ואם היתה טוענת מפני שהיא ילדה והם ילדים שומעין לה ור"ח [בתוס' שם] פירש ברכת הבית ברובה כגון נר לאחד נר למאה וכיוצא בזה תניא בפרק נערה (כתובות דף נ"ב) אלמנה שחלתה אם צריכה לרפואה שאין לה קצבה הר"ז כמזונות ויורשי' חייבין בה ואם היא רפואה שיש לה קצבה מתרפאת מכתובתה מסקינן בפ' אלמנה ניזונת [כתובות דף צ"ה ועיין במיימו' ובהשגו' פרק י"ח דלעיל] מתה האלמנה יורשי הבעל חייבים בקבורתה ויורשים כתובתה אבל לא יורשיה יורשים כתובתה ואם נשבעה שבועת אלמנה ואחר כך מתה יורשיה יורשין כתובתה והם חייבין בקבורת' אבל לא יורשי הבעל מעשה ידי האלמנה ליורשין כמה ששנינו שם [בדף צ"ה] ויורש שאמר לאלמנה טלי מעשה ידיך במזונותיך אין שומעין לו אבל היא שרצתה בזה שומעין לה ואמר רבי יוסי ברבי חנינא שם [דף צ"ו] כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה אלמנה עושה ליתומים חוץ ממזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו אמר שמואל [שם] מציאת האלמנה לעצמה ופירות נכסים שהכניסה לבעל לעצמה ואין ליורש בהן כלום שהרי פרקונה תחת פירות ומאחר שאם נשבית אין היורשין חייבין לפדותה כדאמר בפרק נערה (כתובות דף נ"ב) אין להם פירות והנכסין עצמן שהם נדונייתה נוטלת אותן בלא שבועה ואין ליורשין בהם דין בעולם אא"כ הותירו בחיי הבעל והיו נכסי צאן ברזל שהמות' לבעל ואם מתה האלמנה בלא שבועה יורשיה יורשין נדונייתה אע"פ שהוא נכסי צאן ברזל ואם היה בהם מותר המותר ליורשי הבעל גרסינן בכתובות [צ"ו] אמר רבי אליעזר אלמנה שתפסה מטלטלין במזונותיה מה שתפס תפסה אמר רבינא לא אמרן אלא למזוני אבל לכתובה מפקין מינה פירוש מזוגי הואיל ולא גבי ממשעבדי והוי נמי תנאי ב"ד אלמוה רבנן להועיל בה תפיסה יותר מכתובתה מתקיף לה מר בר רב אשי [שם] מאי שנא כתובה ממזונות הלא דין שניהם שוה לגבות ממקרקעי אלא בשניהם מה שתפסה תפסה אמר ליה רב יעקב בר נפתלי לרבינא הכי אמרינן משמיה דרבא כוותי' פירש הרב רבי יהודא בר נתן [בתוס' שם] דווקא בתפיסה דלאחר מיתה אבל תפסה מחיים אמר רבא גופיה לעיל בפרק הכותב (כתובות דף פ"ד) דמהניא אף לכתובה דקא' שם גבי תפיסת ב"ח ואשה בכתובתה ולרבי עקיבא לא מהניא תפיסה כלל אמר רבא אמר רב נחמן שתפס מחיים וכן בפ' אלמנה [דף צ"ח] ההיא איתתא דתפסא כסא דכספא בכתובה וקתבעה מזוגי אמר להו רבא זולו הבו לה מזוני ונעמידנה בשתפסה מחיים הואיל ורבא ורבינא בשיטה אחת פוסקין ה"ג ורבינו משה [בפרק י"ח דאישות והסוגי' בהגה שם] כמותם ואע"פ שפסק בתשובת הגאונים הלכה

כמר בר רב אשי בכולי תלמודא בר ממיפך שבועה ואודיתא [לקמן מ"ע צ"ה] איכא למימר דדברי מר בר רב אשי אינן אלא אתקפתא בעלמא ולא שיסבור כן אמנם ר"ח [וכל הסוגי' בתוס' שם דף צ"ו ובפרק הכותב (כתובות דף פ"ד) וע"ש] פסק כמר בר רב אשי וגם פירש דדברי רבינא בתפיסה מחיים ודווקא למזוני מהני אבל משום כתובה לא דלא נתנה כתובה לגבות מחיים ומר בר רב אשי אמר דאף לכתובה מועלת תפיסה מחיים כרבא אמר רב נחמן בפרק הכותב (כתובות דף פ"ד) וכרבא דפרק אלמנה [דף צ"ו] גבי כסא דכספא ודרב יעקב בר נפתלי שאומר דרבא כרבינא ליתא דודאי רבא כמר בר רב אשי סבירא ליה ואפשר שרב יעקב בר נפתלי סובר דההיא דהכותב אתפיסת בעל חוב קאי ולא אכתובה וההיא דכסא דכספא נעמידנה כשתפשה אחר מיתה ומ"מ המסקנא כדברי ר"ח שהלכה כדברי מר בר רב אשי ואף לדבריו מועלת תפיסה לכתובה מחיים, אלמנה שבאת לב"ד לתבוע מזונות הורו הגאונים ורבותיו של רבינו משה [מיימו' פרק י"ח דאישות] שאין לה מזונות מב"ד עד שתשבע שהרי זו באה ליפרע מנכסי יתומים וכל הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה אלמנה שפסקו לה בית דין מזונות אין מחשבין עמה על מעשה ידיה עד שיבאו היורשין ויתבעוה אם מצאו לה מעשה ידיה נוטלין אותם ואם לאו הולכין לדרכן ונראה לרבינו משה [שם] שאם היו היורשין קטנים ב"ד מחשבין עמה ופוסקין לה מזונות על מעשה ידיה, [פרק הנושא דף ק"ד] אלמנה שאין שטר כתובה יוצא מתחת ידה אין לה מזונות [עיין במיימוני ובהשגותיו פי"ט דאישות] ולא מזון הבנות שמא מחל' כתובתה או מכרה או משכנה ואע"פ שלא טען היורש אנו טוענים לו ואומרים לה הביאי כתובתיך והשבעי וטלי מזונות אא"כ אין דרכן לכתוב כתובה ויש מרבותינו שבצרפת חולקין על זה מההיא [דב"מ דף י"ז] דהטוען אחר מעשה ב"ד לא אמר כלום, מסקינן בפ' אלמנה ניזונית (כתובות דף צ"ו) אלמנה ענייה ששהתה שתי שנים ולא תבעה מזונות או עשירה ששהתה שלש שנים ולא תבעה ויתרה ואין לה מזונות בשנים שעברו אלא משע' שתבעה ואם שהתה פחות מזה אפי' יום אחד לא ויתרה אלא נוטלת מזון השני' שעברו, עוד תני רבי לוי בכתובות [שם] אלמנה שתבעה מזונות מן היורשין הם אומרים נתננו והיא אומרת לא נטלתי כל זמן שלא נשאת על היתומים להביא ראיה או תשבע שבועת היסת ותיטול משניסת עליה להביא ראי' או ישבע היורש שבועת היסת שנתן וכיוצא בזה תניא בירושלמי דנערה לעניין כתובה מסקי' בכתובות [דף נ"ג] שמתנאי כתובה שתהיינה הבנות ניזונות מנכסי אביהן אחר מותו עד שיתארסו או יתבגרו [שם בדף מ"ג] ובת הניזונת מנכסי אביה לאחר מותו מעשה ידיה ומציאתה לעצמה ולא לאחיה פוסקין לבת מזונות וכסות ומדור מנכסי

אביה ומוכרין בלא הכרזה כדרך שפוסקין לאלמנה אלא שהאשה פוסקין לה לפי כבודה ולפי כבוד בעלה ולבנות פוסקין להם דבר המספיק להם בלבד [שם דף ס"ט] ואין הבנות נשבעות המארס בת הניזונת מן האחין חייב במזונות משעת האירוסין כדמסקינן בפר' נערה שהרי אין לה מזונות מהאחין משנתארסה אינה בוגרת שנאמר שתזון עצמה ואין אדם רוצה שתתבזה ארוסתו ותלך ותשאל על הפתחין, עוד אמרי' שם [בדף נ"ג] נשאת הבת ומיאנה או נתגרשה או נתארמלה אפי' היא שומרת יבם הואיל וחזרה לבית אביה ועדיין לא בגרה הר"ז ניזונת מנכסי אביה עד שתתבגר או עד שתתארס שנינו בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קל"ט) מי שמת והניח בנים ובנות ירשו הבנים כל הנכסים והם זנין אחיותיהן עד שיבגרו או עד שיתארסו בד"א כשהניח נכסים שאיפשר שיזונו מהן הבנות והבני' כאחד עד שיבגרו הבנות אע"פ שנתמעטו אח"כ ואלו הנקראים נכסים מרובים אבל אם אין בנכסים שהניח אלא פחות מזה מוציאין מהם מזונות לבנות עד שיבגרו או עד שיתארסו ונותנים השאר לבנים ואם אין שם אלא כדי מזון הבנות בלבד הבנות ניזונות מהן עד שיתבגרו או עד שיתארסו והבנים ישאלו על הפתחים ואע"פ שאמר אדמון שם [דף ק"ה והסוגיא בתו' שם] וכי בשביל שאני זכר הפסדתי ואומר רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון ואמר מר [שם בדף קי"ט] כ"מ שאמר ר"ג כן הלכה כמותו מ"מ בזה אין הלכה כמותו אלא כחכמים כי אף אדמון אינו חולק אלא תמה ור"ג שראה דבריו זהו שיש לתמוה וכרבנן סובר סתם התלמוד בפ' מי שמת (בבא בתרא דף קל"ט) ובפ' נערה (כתובות דף מ"ג) אמר ר' יוחנן עשו האלמנה אצל הבת כבת אצל האחין בנכסין מועטין משמע שסובר כרבנן בד"א כשהניח קרקע אבל אם הניח מטלטלין הואיל ובתקנת הגאונים הוא שיזונו הבנות מן המטלטלין הרי הבנים והבנות ניזונות כאחד מן הנכסי' האלו המועטין שלא תקנו להם במטלטלין אלא כדי שיהיו כבנים וכן הורו הגאוני' צוו חכמים [בפרק נערה דף נ"ב] שיתן אדם מנכסיו מעט לבתו כדי שתינשא בו וזהו הנקרא פרנסה ואם מת האב אומדין דעתו כמה הי' דעתו ליתן לפרנסתה ונותנין לה והלכותיה מפורשות בכתובות [דף ס"ח ופי ר"ה בתו' ופ' נערה בד"ה ומאי דף ס'] ופירש ר"ח ששמין האב לגרע כחה ליתן לה פחות מעישור אבל לא ליפות כחה ליתן לה יותר מעישור נכסים שחושבן אעבורי אחסנתא ומניין אנו יודעין אומד דעתו חוקרין מריעיו ומיודעיו משאו ומתנו וכן אם השיא בת בחייו אומדין בה ואם לא ידעו ב"ד אומדן דעתו נותנין לה עישור נכסין לפרנסה, [שם בדף ס"ח] הניח בנות רבות כל שתבא תחלה להנשא נותנין העישור נכסים ושל אחריה עישור ממה ששייר' ראשונה ושלאחרי' ממה ששיירה שנייה ואם באו כולן להנשא כאחת אחר שנטלו זאח"ז העישור ממה ששיירו

שלפניה חוזרות וחולקות העישורי' בשוה עישור זה שהוא לפרנסה אינו מתנאי כתובה [שם במיימו' פ"כ דאישות ובהגה שם] לפיכך אפי' בתקנת אחרונים אינו נוטל אלא מן הקרקע לדברי ר"ח ולדברי ר"ש נגבית אף מן המטלטלין [כן פסק לקמן מ"ע מ"ח] ויש לה לגבות עישור זה משכירות הקרקע אף לר"ח [שם וע"ש בתו' בד"ה מעמלא] ואם רצו האחים ליתן להם מעות כנגד שכירות הקרקע נותנין, עוד מסקינן שם [בדף ס"ט] הבת בעישור זה כב"ח של אחים היא לפיכך נוטלת אותו מן הבינונית בלא שבועה ואם מתו האחין נוטלת אותו מבניהן מן הזיבורית בשבועה שהרי היא נפרעת מנכסי יתומים והבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבוע' ומן הזבורית, [שם] והאחין שמכרו או משכנו קרקע אביהן הבת טורפת מן הלקוחות פרנסתה כדרך שטורפין כל בעלי חובות מן הלקוחות [בדף ס"ח] מי שצוה בשעת מיתתו אל תפרנסו מנכסי לבנותי שומעין לו שאין זה מתנאי כתובה מסקינן בפרק נערה (כתובות דף מ"ג) מי שמת והניח אלמנה ובת מזונות האלמנה קודמין למזונות הבת בנכסים מועטין וכן אם נישאת הבת אינה נוטלת עישור נכסים מפני מזונות האלמנה בפרק אע"פ (כתובות דף נ"ו) פסקינן הלכה כר' אלעזר בן עזריה שאומר שאם נתארמלה או נתגרשה מן הנישואים גובה את הכל מן האירוסין בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה שלא כתב לה אלא לכונסה גרסי' בפרק נערה (כתובות דף מ"ז) ת"ר כתב לה פירות כסות וכלים שיבאו עמה מבית אביה לבית בעלה מתה לא זכה הבעל בדברים האלו משום רבי נתן אמרו זכה הבעל בדברים הללו ופירש רבי שלמה [שם] שזאת הברייתא מדבר' באירוסין וקשה שהרי שונה אותה על המשנה [בדף מ"ו] דנשאת שהיא ברשות הבעל ועוד למה זכה לרבי נתן הלא לא פסק עד שתבא לבית בעלה אלא בנישואין מדבר וטעמא דת"ק שאומדין דעתו של אב שלא הקנה הנדונייא אלא על מנת שתהנה בתו ממנה כמו הבעל והיינו כראב"ע [שהביא לעיל בסמוך] דאזיל בתר אומדנא ורבי נתן אינו הולך אחר אומדנא והואיל וזאת השמועה מדברת בנדוניית חתני' שלא זכו בה נראה לרבי' יעקב [כל הסוגיא מתחילה ועד סוף בתוס' בד"ה כתב דף מ"ז] שאין חייבין לשלם להם ועבד כשמעתיה וכן ר"ח פסק כת"ק והא דתניא בת"כ [בחקותי פ' ה'] ותם לריק כחכם זה המשיא בתו ונתן עליה ממון ולא הספיקו שבעת ימי המשתה עד שמתה בתו הר"ז מאבד בתו ומאבד ממונו התם שאני שכבר נתן וזכה הבעל אמנם רבינו יעקב גזר ותקן לשלם אפי' זכה אם מתה תוך שנה ולא פשטה גזירתו בכל ישראל [ר"פ דף ס"ה] מציאת האשה ומעשה ידיה לבעלה ועיקרי המלאכות מפורשות בפ' אע"פ (כתובות דף נ"ט) ומה שהיא עושה הכל כמנהג המדינה מקום שדרכן לארוג אורגת לרקום רוקמת לטוות צמר או פשטן טווה אבל אם לא היה

דרך נשי העיר לעשות כל המלאכות האלו אינו כופה אותה אלא לטוות הצמר בלבד שהפשתן מזיק את הפה ואת השפתים [במסכת יומא דף ס"ו] והטיווי היא המלאכה המיוחדת לאשה שנא' וכל אשה חכמת לב בידיה טוו [פ' מציאת האשה דף ס"ו] דחקה עצמה ועשתה יותר מן הראוי לה המותר לבעלה היה לו ולה ממון הרבה אפי' היה לה כמה שפחות אינה יושבת לבטלה כלל בלא מלאכה שהבטלה מביאה לידי זימה [בפרק אע"פ דף נ"ט] אבל אין כופין אותה לעשות מלאכה כל היום כולו אלא לפי רוב הממון ממעטת במלאכה [שם] המדיר את אשתו שלא תעשה מלאכה כלל יוציא ויתן כתובה שהבטלה מביאה לידי זימה [שם בדף ס"א] וכן כל אשה רוחצת לבעלה פניו ידיו ורגליו ומוזגה לו את הכוס ומצעת לו את המטה ועומדת ומשמשת בפני בעלה כגון שתתן לו מים או כלים או תטול מלפניו וכיוצא בדברי' אלו אבל אינה עומדת ומשמשת בפני בנו או בפני אביו ומלאכות אלו עושה אותן היא בפני עצמה ואפי' היה לה כמה שפחות אין עושין מלאכות אלו לבעל אלא אשתו ויש מלאכות אחרות שהאשה עושה לבעל בזמן שהם עניים ואלו הן אופה את הפת בתנור [שם בדף נ"ט] [בב"ק דף פ"ב] ועזרא תיקן שתהיה אשה משכמת ואופה כדי שתהיה הפת מצויה לעניים [בדף נ"ט דלעיל] ומבשלת את התבשילין ומכבסת את הבגדים ומניקה את בנה [שם בדף ס"א] ונותנת תבן לבהמתו ולא לפני בקרו ומטחנת כיצד מטחנת יושבת בריחים ומשמרת את הקמח ואם דרכן לטחון בריחים של יד טוחנת [שם] בד"א בעניי' אבל אם הכניסה לו שפחה אחת או נכסים שראויין לקנות בהם שפחה אחת אינה מטחנת ולא אופ' ולא מכבסת ולא נותנת תבן לפני בהמתו הכניסה לו שתים או נכסים שראויין לקנות שתים אינה מבשלת ואינה מניקה את בנה אבל נותנת אותו לשפחה להניק [בדף ס"ד] האשה כל זמן שהיא מניקה פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה דברים שיפין לחלב אמרי' בירושלמי [פ' אע"פ ובאשירי מביאה] ילדה תאומי' אין כופין אותה להניק את שניהם אלא מניקה אחד ושוכר הבעל להניק את השני תניא בתוס' [פ"ו דכתובות] הרי שרצתה האשה להניק בן חבירתה עם בנה הבעל מעכב ואינו מניחה אלא להניק בנו בלבד [פ' אע"פ דף נ"ט] נדרה שלא להניק בנה הבעל כופה ומניקתו עד שיהא בן כ"ד חדש אחד לזכר ואחד לנקבה בכתובות [דף נ"ד] אמר שמואל הל' כאנשי גליל דאמרי [במשנה דף נ"ב] אלמנה ניזונת כל ימי מיגר אלמנותה ואין יכולין לסלקה בכתובתה ופסק ר"ח [בתו' דף נ"ד] במקום שיש מנהג הלך אחר המנהג ובמקום שאין מנהג הלכה כשמואל בדיני' ובירושלמי [פ' אלמנה ניזונית] גרסי' דרב יהודא בשם שמואל אמר מוחלת כתובתה דיתומים ניזונות משלהם, [בפ' אע"פ דף נ"ט] האשה שנתגרשה אין כופין אותה להניק

אלא אם רצתה נותן לה שכרה ומניקתו ואם לא רצתה נותנת לו את בנו ומטפל בו בד"א שלא הניקה אותו עד שהכירה אבל הכירה אפי' הי' סומא [שם בד' מ'] אין מפרישין אותו מאמו מפני סכנת הוולד אלא כופין אותה ומניקתו בשכר עד כ"ד חדשי' [כל הסוגי' במיימו' ספ"ב דאישות וע"ש בביאוריו] גרושה אין לה מזונות אע"פ שהיא מניקה את בנה אבל נותן לה יתר על שכרה דברים שהקטן צריך להם מכסות ומאכל ומשקה וסיכה וכיוצא בהם אבל מעוברת גרושה אין לה כלום שלמו כ"ד חדשים וגמלתו אם רצתה המגורשת שיהא בנה אצלה אין מפרישין אותו הימינה עד שיהא בן שש שנים גמורות אלא כופין את אביו ונותן לו מזונות והוא אצל אמו ואחר השש שנים יש לאב לומר אם הוא אצלי אתן לו מזונות ואם הוא אצל אמו לא אתן לו כלום והבת אצל אמה לעולם כדמסקינן בכתובות ואפי' לאחר שש כיצד היה האב ראוי לצדקה מוציאין ממנו הראוי לה בעל כרחו וזנין אותה והיא אצל אמה ואפי' נשאת האם לאחר בתה אצלה ואביה זן אותה אצלה משום צדקה עד שימות האב ותזון מנכסיו אחר מותו בתנאי כתובה והיא אצל אמה ואם לא רצתה האם שיהו בניה אצלה אחר שגמלתה אחד זכרים ואחד נקבות הרשות בידה ונותנת אותן לאביהן או משלכת אותן לקהל אם אין להם אב והם מטפלין בהן [פרק האשה דף ע"ה] אין לבעל בנכסי ארוסתו כלום עד שיכנוס וכשנכנס כל הנכסים הידועין לה בין נכסי מלוג בין נכסי צאן ברזל הבעל אוכל כל פירותיהן בחייה ואין לה יכולת למכור הפירות ואם מתה בחיי בעלה יורש את הכל ובאושא התקינו [שם] האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה הבעל מוציא הגוף מיד הלקוחות בלא דמים ואם הדמים שלקחה מן הלקוחות קיימין בעצמן מחזירין ללקוחות בד"א בנכסים הידועים לבעל אבל אם נפלו לה נכסים במדינה אחרת ולא ידע בהן הבעל ומכרה אותן מכרה קיים כר"ש שאומר כן בכתובות [דף ע"ח], שם [דף ע"ט] מוכיח שהאשה שרוצה שתבריח מקצת נכסיה מבעלה וכתבתן לאחרי' קנאו אותם אחרי' אא"כ כתבה לו קנה מהיום ולכשארצה אבל מברחת כל נכסיה לא קנו ואפי' לא כתבה כן וההברחה קיימת שאע"פ שלא קנה הלוקח לא קנה בעל שעשאום כנכסים שאינן ידועים לבעל ואליבא דר"ש ופסק רבי' יעקב [בתוס' שם כל הסוגיא בד"ה עשאום] באדם המבריח נכסיו שלא ישתעבדו לכתובת אשה ולבעל חוב שהשטר קיים וקנאם לוקח מאחר שאם לא קנאם לוקח שיחול השיעבוד א"כ אין לומר שנתכוין להבריח מאחר שעי"כ אינו מובח הנותן מתנה לאשתו בין שנתן לה קרקע בין שנתן לה מעות ולקחה בהן קרקע אמרינן בב"ב [דף נ"א] שאין לבעל פירות במתנה זו וכן הנותן מתנה לאשה על מנת שלא יהא הבעל אוכל פירותיה אלא יהיו פירותיה לאשה למה שתרצה אין הבעל אוכל פירות מתנה זו עוד

שם [בדף כ"א] ת"ר אין מקבלין פקדונות לא מן הנשים ולא מן העבדים ולא מן הקטנים ואם עבר וקיבל מן האשה יחזיר לאשה ואם מתה יחזיר לבעלה מן העבד יחזיר לעבד ואם מת יחזיר לרבו פי' רבינו שמואל ונראה בעיני דה"ה אם נשתחרר העבד יחזיר לרבו שהרי היה עבד כשהפקידו אצלו וסתם עבדים גזלנים הם אבל נתגרשה האשה ואח"כ מתה יחזיר ליורשיה דמשנתגרשה אין הבעל יורשה דסתמא לאו גזלנות היא [שם בדף נ"ב] קיבל מן הקטן יקנה לו ס"ת או דבר שאוכל פירותיו וכולן שאמרו בשעת מיתתן פקדון זה של פלוני הוא אם היו בחזקת נאמנים אצל זה שהפקדון אצלו יעשה כמו שצוו ואם לאו יתן ליורשיהם:

מצות לא תעשה פב

המגרש (א) את אשתו בין מן האירוסין בין מן הנשואין והלכה ונשאת לאחר או נתארסה לו אסורה לחזור לראשון שנאמר והלכה והיתה לאיש אחר לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה כך אומרים חכמים [ביבמות דף י"א] ומה אני מקיים אחרי אשר הוטמאה לרבות אשה המזנה תחת בעלה שנאסרה על בעלה ולוקה (ב) על לאו זה ורבי יוסי בן כפור אומר [שם] מן הנישואין אסורה מן האירוסין מותרת דכתיב אחרי אשר הוטמאה והל' כחכמים כמו שאומר התלמוד בגיטין [דף פ"ט] יצא עליה קול שנתקדשה לראשון ובא אחר וקדשה קידושי תורה מגרש ראשון ונושא שני אבל מגרש שני ונושא ראשון לא שלא יאמרו מחזיר גרושתו מן האירוסין הוא הרי למדת שאפי' מן האירוסין לאירוסין אסורה לחזור לו ודווקא בקידושין אבל זינת' מותרת לחזור לו כדמוכח בסוטה [דף י"ח] עוד אומר [בגיטין דף פ"ט] יצא עליה קול מזה ומזה אמר אמימר מותרת לשניהם כלו' אף מגרש שני ונושא ראשון [בתוס' שם ד"צ] מעשה אירע בגט שיצא עליו קול של פסול והצריך רבי' יעקב גט אחר מפני הלעז ודקדק מכאן שאינה צריכה להמתין שלשה חדשי' אחר גט שני כיון שאינו בא אלא להפסיק הקול כמו שלא החמירו כאן לחוש משום מחזיר גרושתו מן האירוסין לאוסרה לראשון הואיל ואין כאן אלא קול:

מצות לא תעשה פג

שלא (א) תנשא יבמה לאיש זר עד שתסיר רשות היבם מעליה שנא' לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר ואם (ב) נשאת לאחר ובעלה לוקין שניהם הוא והיא ומוציאה בגט [כשמואל בפ' האשה רבה (יבמות דף צ"ב)] ואפי' היו לו כמה בנים נאסרה עליו ועל היבם והיבם חולץ ואח"כ מותרת לאחרים וכן פסקו ר"ה [בתוס' שם בד"ה אבל] ורב אלפס [שם] והביאו ראייה מן הירושלמי וז"ל הירושלמי [שם ובגיטין] יבמה שנשאת בלא חליצה רבי ירמיה אומר זה חולץ וזה מקיים רבי יהודא בן פזי בשם ר' יוחנן אומר

תצא רבי אסא אומר בשם ר' אילא תצא רבי אסא שאל לרבי פנחס איך רבי סבר א"ל כרבי ירמיה א"ל חזור בך ואם לא כן אנא אכתוב עליך זקן ממרא אמר ר' זירא מתני' מסייעא ליה לרבי יוחנן תצא מזה ומזה ושלש עשרה דברים בה דברי ר"מ שאומר בשם רבי עקיבא רבו אבל חכמים אומרים אין ממזר מיבמה הא לצאת תצא ואומרים בכתובות [דף צ"ב] שאם נתקדשה בלבד בלא חליצה נותן לה הזר שקדשה גט ומותרת ליבם אומר ר"ת [בתוס' שם בד"ה נותן כל הסוגיא] בד"א כשרוצה היבם לייבם אבל אם אין רוצה ליבם חולץ לה ומותר לזה שקדשה וכן הורה הלכה למעשה דבקידושין לא קנסינן אפי' באשה שהלך בעלה למדינת הים כדתנן שם [בדף צ"ב] שמותרת לחזור לו ומה שמקשה שם היאך חולץ לה ומותרת לבעל א"כ מצינו חוטא שקדשה באיסור נשכר זהו מפני שמשמע לו חלוץ יבם בעל כרחו אע"פ שרוצה ליבם מסקינן בסוטה [דף י"ח] שהיבמה שזינתה והיא זקוקה ליבם לא נאסרה על היבם אלא רצה מיבם רצה חולץ שאין הלכה כרב המנונא דאסר:

מצות לא תעשה פד

כבר (א) בארנו במ"ע [נ"ד] שהמאנס את האשה שותה (ב) בעציצו אפי' היא חגרת או סומא כופין אותו לכנוס וצותה תורה שאינו מוציאה לעולם שנא' לא יוכל לשלחה כל ימיו ומ"מ אין לוקין עליה שהרי נתקו הכתוב לעשה ולו תהיה לאשה וכל ימיו מוזהר בעמוד והחזר ואם עבר ושלחה בגט כופין אותו להחזיר:

מצות לא תעשה פה

אל (א) תחלל את בתך להזנותה תניא בת"כ בפ' קדושים [פרק ז' ומביאה בסנהדרין דף ע"ו] זה המוסר בתו שלא לשם אישות וכן המוסרת עצמה שלא לשם אישות פי' מייחדת עצמה לזנות לכל ותניא בסיפא דברייתא יכול על מעשה יחידי פי' אם מסר את בתו לאדם אחד להיות לפלגש וכן היא שנתפתתה למפתה שהיא עברה בלאו זה ת"ל ומלאה הארץ זמה ולא מעשה יחידי את זו דרש רבי' משה בר' מיימון [בפ"ב מהלכות נערה בתולה] שזה שכתוב בתורה אל תחלל בתך להזנותה שלא יאמר האב הואיל ולא חייבה תורה מפתה ואונס אלא שיתן ממון לאב הריני שוכר את בתי הבתולה לבא עלי' למי שארצה או אניח זה לבא עליה בחנם שיש לאדם למחול וליתן את ממונו לכל מי שירצה לכך נא' אל תחלל את בתך להזנותה שזה שחייבה תורה לאונס ומפתה ממון ולא מלקות היינו כשאירע הדבר במקרה שלא מדעת אביה ולא הכינה עצמה לכך שדבר זה אינו הווה תמיד ואינו מצוי אבל זה שהפקיר בתו הבתולה להיות מוכנת לכל מי שירצה לבא עליה גורם שתמלא הארץ זמה ונמצא שהאב נושא את בתו והאח נושא את אחותו שאם

תתעבר ותלד לא ידע בן מי הוא, והמכין בתו לכך הרי היא קדשה ולוקין הבועל והנבעלת משום לא תהי' קדשה ואין קונסין אותו שלא חייבה תורה קנס אלא לאונס ומפתה אבל זו שהכינה עצמה לכך בין מדעתה בין מדעת אביה הר"ז קדשה ואיסור קדשה אחד הוא בין בבתולה בין בבעולה, ולפיכך אמרו חכמים [בכתובות דף ל"ו] שמי שיצאה עליה ש"ר בילדותה אין לה קנס כמו שכתבנו במ"ע [נ"ד] שהרי זו בחזקה שהפקירה עצמה לדבר זה לרצונה:

מצות לא תעשה פו

המוציא (א) ש"ר על בתולת ישראל נתפרשו דיניו במ"ע [נ"ה] והזהירה תורה שאם נמצא הדבר שקר שתהיה לו לאשה עולמית ולא יכול לשלחה כל ימיו ושילוח זח בגט כמו ושלחה מביתו ואם עבר ושלחה בגט כופין אותו ומחזירה ואינו לוקה כמו שבארנו באונס [במל"ת פ"ד]:

מצות לא תעשה פז

[**ראה מצוה פח**]:

מצות לא תעשה פח

מצוות פז, **פח**: הזהירה (א) תורה על מנחת קנאות לא יצוק עליה שמן ולא יתן עליה לבונה ואם (ב) נתן לוקה על השמן בפני עצמו ועל הלבונה בפני עצמו [סוטה דף ט"ו] ושאר דיני הסוטה נתפרשו במ"ע [נ"ו]: אלו הן סדר לאוין של איסורי ביאה וכלל הדבר כל האזהרות כולן של כל העריות נתפרשו בפ' אחרי מות וכתוב בסוף כולן כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות שניהם במשמע האיש והאשה והכרת הוא אף בלא עדים והתראה אבל אם יש עדים והתראה יש מקצתן שהן נסקלין ויש מקצתן שהן נשרפין ויש מקצתן שהן נחנקין יתר על הכרת השוה בכולן. ואלו הן הנסקלין הבא על האם ועל אשת האב ועל הכלה ועל הזכר ועל הבהמה והאשה המביאה עליה את הבהמה ונערה המאורשה [פ"ד מיתות דף נ"ג], באלה השבעה נתפרשו סקילתן בפרשת קדושים תהיו, וכ"מ שנא' בתורה דמיהם בם הרי זו סקילה [שם] וזה בנה אב שנ' באוב וידעוני באבן ירגמו אותם דמיהם בם:

מצות לא תעשה פט

הלכות איסורי ביאה

הזהירה (א) תורה שלא לגלות ערות האב עצמו יתירה על האזהרה של משכב זכר שנ' ערות אביך לא תגלה וכן פירשוה רבותינו בפ"ד מיתות [דף נ"ד].

מצות לא תעשה צ

שלא (א) לגלות ערות אחי האב עצמו יתירה על אזהרת משכב זכר שנא' ערות אחי אביך לא תגלה וכן מפרש בפ"ד מיתות [שם]:

מצות לא תעשה צא

שלא (א) לגלות ערות אשת האב בין בחיים בין לאחר מיתת האב שנא' ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא ומלשון ערות אביך היא שלא הוצרך ליכתב אנו למדים בסנהדרין [שם] שבא לרבות לאחר מיתה ובפרשת קדושים כתיב איש אשר ישכב את אשת אביו ערות אביו גלה מות יומתו שניהם דמיהם בם וכל דמיהם בם האמורה בפ' היא סקילה כאשר בארנו, לעיל ומערות אביו גלה שלא היה צריך ליכתב אנו למדין שבא לרבות עונש סקילה לבא על אשת אביו לאחר מיתת אביו:

מצות לא תעשה צב

שלא (א) לגלות ערות אמו אפי' אינה אשת אביו אלא היתה אנוסתו או מפותתו שנ' וערות אמך לא תגלה אמך היא לא תגלה ערותה ומלשון אמך היא לא תגלה ערותה שלא הוצרך ליכתב לאזהרה אנו למדין בסנהדרין [דף נ"ד] אם אינו עניין לאזהרה תניהו עניין לעונש סקילה באמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו:

מצות לא תעשה צג

שלא (א) לבא על כלתו בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו בין מן האירוסין בין מן הנישואים כמו ששנינו בסנהדרין [דף נ"ג] שנאמר ערות כלתך לא תגלה אשת בנך היא לא תגלה ערותה וקבלנו מרבותינו [שם] כי מלא תגלה ערותה שלא הוצרך ליכתב לאזהרת כלה אנו למדין שבא לרבות אחר מיתת בנו, וענש סקילה בפ' קדושים שנ' ואיש אשר ישכב את כלתו מות יומתו שניהם תבל עשו דמיהם בם ועונש דלאחר מיתת בנו אנו למידין בגז"ש דמיהם בם דמיהם בם מאשת אב ועוד גרסינן בת"כ אשת בנך פרט לשפחה ונכרית ואנוסת בנו ומפותת בנו שאין אני קורא בהן אשת בנך:

מצות לא תעשה צד

שלא (א) לשכב עם זכר דכתיב בפרשת אחרי מות ואת זכר לא תשכב משכבי אשה ואזהרה לנשכב דרשו רבותינו [שם] לא תשכב לא תשכב וענש סקילה בפ' קדושים ואיש אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם דמיהם בם ומתוך ההלכות אשר בסנהדרין [שם] אנו למדין שאין השוכב חייב סקילה אא"כ הנשכב בן ט' שנים שכך סובר רב שם ושנינו ברייתא [שם] כמותו ואין הגדול הנשכב חייב אא"כ השוכב בן ט' שנים וכן שנינו בנדה [דף מ"ה] בן ט' שנים ויום אחד שבא על אחת מכל העריות

שבתורה כולן מומתין על ידו והוא פטור ועוד למדנו רבותינו [בפ' ד' מיתות דף נ"ד] מלשון משכבי אשה שיש משכב שני באשה שהוא כיוצא בו במשכב זכור:

מצות לא תעשה צה

שלא (א) לשכב עם בהמה שנאמר ובכל בהמה לא תתן שכבתך ואנו דורשין בסנהדרין [כל הסוגיא דף נ"ד] גם אזהרה לנשכב מלשון שכבתך הנשמע גם שכיבתך וענש סקילה שנאמר ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת ואת הבהמה תהרוגו ומצינו במסית הנסקל שכתוב שם כי הרג תהרגנו ואומר ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אותה והרגת את האשה ואת הבהמה מות יומתו דמיהם בם למדנו עונש לשוכב עונש לנשכב מניין ת"ל בפ' משפטי' כל שוכב עם בהמה מות יומת אם אינו עניין לשוכב שכבר למדנוהו תנהו עניין לנשכב ונכתב לשון שוכב לדרוש שהנשכב בעונש השוכב בסקילה שאל"כ הייתי אומר שזו היא המיתה האמורה בתורה סתם שהיא חנק ויש להסתפק למה לא נלמד עונש לנשכב מלשון שכבתו הנשמע גם שכיבתו, [שם] ואין חילוק בין בהמה גדולה לקטנה:

מצות לא תעשה צו

ואשה (א) לא תעמד לפני בהמה לרבעה תבל היא וענש סקילה ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אותה והרגת את האשה ואת הבהמה מות יומתו דמיהם בם ולמדנו בכל התורה כולה חיה בכלל בהמה ואפשר שגם רביעת עוף בכלל בהמה שנלמד בהמה בהמה משבת שכתוב שם באיסור מלאכה וכל בהמתך וחיה ועוף בכלל כמו שיש בב"ק [דף נ"ד] ולעניין קרבנות נמי מסקינן בזבחים [דף פ"ה] שיש נרבע בעופות:

מצות לא תעשה צז

שלא (א) לבא על נערה המאורסה שנא' ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה ואמרו רבותי' שנערה המאורסה בכלל אשת עמיתך היא למדנו אזהרה לאיש אזהרה לאשה מניין ת"ל בי' הדברות לא תנאף ואין ניאוף אלא באשת איש שנאמר בפ' קדושים ואיש אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו מות יומת הנואף והנואפת ואע"פ שאזהרת לא תנאף נאמרה כלשון זכר הא תני דבי ר' ישמעאל [בקידושין דף ל"ה] איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה וענש סקילה בפ' תצא כי יהי' נערה בתולה מאורשה מאיש ומצאה איש בעיר ושבב עמה והוצאתם את שניהם אל שער העיר ההוא וסקלתם אותם באבנים ומתו ודרשו רבותינו בכתובות [דף מ"ח] נערה בסקילה ולא בוגרת בתולה ולא בעולה מאורסה ולא נשואה ועוד דרשו רבותינו [שם] מבית אביה הכתוב בעניין פרט לשמסר האב לשלוחי

הבעל להוליכה לבית בעלה שמאותה שעה והלאה אם זינתה נידונת בחנק שם [דף מ'] נחלקו רבי מאיר וחכמים ר"מ סובר נערה ולא קטנה וחכ"א נערה חסר ה"א ואפי' קטנה במשמע והמקרא של והוצאתם את שניהם אל שער העיר ההיא ודאי דבר זה אינו מדבר אלא בנערה דקטנה אינה בת עונשין וכל דיני קדושין ואישות נתפרשו במ"ע [מ"ח] וגם בספר זה בלאו של שארה כסותה ועונתה לא יגרע [ל"ת פ"א], ואלו הן העריות שהן בשרפה [ר"פ הנשרפין דף ע"ה] הבא על בת כהן והבא על בת אשתו ועל בת בתה ועל בת בנה ועל אם אשתו ועל אם אמה ועל אם אביה ועל בתו ועל בת בתו ועל בת בנו והם עשר נשים בשריפה בת כהן מניין שנא' באמור אל הכהנים ובת איש כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת באש תשרף ודרשי' בפ"ד מיתות [דף נ'] יכול אפי' פנויה וזינתה תשרף נאמר כאן אביה ונא' להלן אביה במוש"ר לזנות בית אביה מה להלן זנות עם זיקת הבעל אף כאן זנות עם זיקת הבעל ואומר שם חכמים [לעיל] דווקא נשואה בת כהן בשרפה אבל ארוסה בסקילה כדין ארוסה בת ישראל שאם אתה אומר בשריפה א"כ הקלתה במיתתה שהרי סקילה חמורה משריפה ואתה בא לדונה בשריפה הקלה והרי הכתוב דומה שבא להחמיר עליה ודרשו רבותינו היא באש תשרף ולא בועלה ולא זוממיה אלא מיתתן בחנק מצינו עונש שריפה מבת כהן ואזהרתה בפ' אחרי ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה:

מצות לא תעשה צח
שלא (א) לבעול בת הבן:

מצות לא תעשה צט
שלא לבעול בת הבת:

מצות לא תעשה ק
שלא לבעול הבת:

מצות לא תעשה קא
שלא לבעול אשה ובתה:

מצות לא תעשה קב
שלא לבעול אשה ובת בנה:

מצות לא תעשה קג
שלא לישא אשה ובת בתה, כתוב בפרשת אחרי מות ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן כי ערותך הנה מצינו אזהרה לבת בתו ולבת בנו אזהרה לבתו מניין וגרסינן בפ' הנשרפין (סנהדרין דף ע"ו) אביי אמר קל וחומר ומה על בת בתו חייב על בתו לא כל

שכן ואע"פ שאין מזהירין לאוין מקל וחומר דבר זה אינו חסר כי אם גילוי העניין במקצת ורב יצחק בר רבי אבדימי אמר [שם] נלמדנה בגזירה שוה הנה הנה זמה זמה נאמר כאן כי ערותך הנה ונאמר להלן בסוף הפרשה ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות ערותה שארה הנה זמה היא מה להלן עשה בתה כבת בנה ובת בתה אף כאן עשה בתו כבת בנו ובת בתו ומה הנה האמור שם כתוב זמה עמו אף הנה האמור כאן נעשה כאילו כתוב זמה עמו ומעכשיו נלמד עונש שריפה בבתו ובת בנו ובת בתו ובתה ובת בתה ובת בנה בגזירה שוה נאמר כאן זמה ונאמר להלן בפרשת קדושים איש כי יקח את אשה ואת אמה זמה היא באש ישרפו אותו ואתהן מה זמה הכתוב שם בשרפה אף זמה הכתוב כאן בשריפה ויש בכלל [ע"ש בדף ע"ה] אשה ובתה אשה ובת בנה אשה ובת בתה חמותו ואם חמותו ואם חמיו אמרו רבותי' ביבמות [דף כ"ז] שזה שכתוב בתורה ערות בת בנך וגומר דמשמע הא בת בנה ובת בתה תגלה שבזרעו מאנוסתו הכתוב מדבר מדלא כתיב בה שאר לפיכך הבא על בתו מנשואתו חייב שתים משום בתו ומשום ערות אשה ובתה ובחמותו לאחר מיתת אשתו נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא בפ' הנשרפין (סנהדרין דף ע"ו) אם היא בשריפה דתניא רבי ישמעאל אומר באש ישרפו אותו ואתהן אותו ואת אחת מהן שכך בלשון יווני וכן בלשון אשכנז קורין לאחת הן ללמד שאפי' לא היתה אלא אחת בחיים חייב ורבי עקיבא דורש אותו ואתהן אותו ואת שתיהן ואם אינו עניין לשריפת שתי נשים שזה אין יכול להיות תניהו עניין לדרוש שיהיו שתיהן קיימות אומר שם דקסבר רבי עקיבא חמותו לאחר מיתת אשתו איסורא בעלמא הוא דאיכא פירוש זאת האיסור אינה מדברי סופרים שאינו מונה אותה ביבמות [דף כ"א] עם השניות אלא איסורא מן התורה דארור שוכב עם חותנתו וגרסינן שם [דף צ"ד] חמותו לאחר מיתה נהי דמיעטה קרא משריפה מאיסורא לא מיעטה רחמנא אלמא איכא איסורא דאוריי' שם [דף כ"א וכל הסוגיא בתוס' שם] מותר אדם באשת חמיו אבל בירושלמי [שם] אומר אשת חמיו אסורה מפני מראית העין וא"ת תורה היא לאסור הרי דוד נשא רצפה בת איה שהיתה אשת שאול חמיו שנאמר ואתנה לך את נשי אדוניך בחיקיך ומעשה באחד שהיה טבחו טבוח ויינו מזוג לישא אשת חמיו והפסיד ר"ת את סעודתו ואסר לו שם [דף צ"ז והטעם במ"ע ק"י] אומרי' שהנטען מן האשה אסור באמה ובתה ובאחותה והא דת"ר [שם] אנס אשה מותר לישא בתה היינו לאחר מיתה אין לך ערוה בחנק אלא בעולת בעל בלבד שנא' איש אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף את אשר רעהו מות יומת הנואף והנואפת ותניא [בפ' ד' מיתות ד' נ"ב] איש פרט לקטן פחות מבן ט' שהנבעלת לו פטורה שלפטור הקטן אינו

צריך שהרי אינו בן עונשים אבל אם הוא בן תשע שנים שנינו בנדה [דף מ"ה] בן תשע שנים ויום אחד שבא על אחת מכל עריות האמורות בתורה כלן מומתין על ידו והוא פטור [מן הברייתא דלעיל] אשר ינאף את אשת איש פרט לאשת קטן אפי' היתה יבמה שבא עליה בן ט' וקנאה אע"פ כן הכא עליה פטור אשת רעהו פרט לאשת גוי פירש בין ארוסת גוי בין נשואת גוי הבא עליהן אינו במיתה דתניא בסנהדרין [דף ע"א] בן נח שבא על אשת חבירו ואחר כך נתגייר פטור משמע הא אם לא נתגייר חייב ובנשואה מדבר דאילו בארוסה פטור כדמפרש [דף נ"ז] בעולת בעל יש להם נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם ושם [בדף ע"א] מוכיח שמה שהוא פטור כשנתגייר זהו מפני שאם היה עושה עתה דבר זה לא היה מתחייב ודווקא ממיתה ממעט הבא על אשת גוי אבל מדאורייי' איסורא יש מדהוצרך להתיר אשת גוי ביפת תואר דתניא בקידושין [דף נ"א] וראית בשביה אשת יפת תואר אשת אפי' אשת איש [סוף הברייתא דלעיל] מות יומת הנואף והנואפת בחנק שכל מיתה האמורה בתורה סתם אינו אלא חנק כמו שמפרש שם [בפ' ד"מ דף נ"ב] נאמר מיתה סתם בידי שמים שנאמר ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו ונאמרה מיתה סתם בידי אדם מות יומת מה מיתה האמורה סתם בידי שמים אין בה רושם אף מיתה סתם האמורה בידי אדם אין בה רושם ואזהרת אשת איש כתובה במצות נערה המאורשה [היינו לעיל בסי' צ"ו] ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך וגו' וכתיב בעשרת הדברות לא תנאף ודרשינן עוד בשבועות [דף מ"ז] מלא תנאף לא תגרום ניאוף אזהרה לעוקב אחר המנאף פירש בערוך [בערך עקב] הולך על עקיביו להביא לחבירו נשים לניאוף:

מצות לא תעשה קד

[**ראה מצוה קה**]:

מצות לא תעשה קה

מצוות קד, קה: ואלו (א) העריו' שהם בכרת בלבד והם שבע נשים, אחותו ואחות אביו ואחות אמו, ואחות אשתו ואשת אחיו ואשת אחי אביו, והגדה, אחותו מניין שנא' בפרשת אחרי מות ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת חוץ לא תגלה ערותה תניא במכות [דף ה'] אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו, בת אביו ובת אמו מניין שהרי היה לו לכתוב ערות אחותך סתמא אם היה בא לאסור בכל עניין ת"ל ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא לא תגלה ערותה ואע"פ שבק"ו הי' יכול ללמוד דבר זה הוצרך מקרא זה ללמד שאין מזהירין לאוין מדין ק"ו [ביבמות דף כ"ב] הבא על אחותו שהיא בת נשואת אביו חייב שתים אחת משום

ערות אחותך לא תגלה ואחת משום ערות בת אשת אביך לא תגלה שיש כאן שני לאוין אבל על אחותו מאנוסת אביו אינו חייב אלא משום אחותו בלבד וענשה מפורש בפרשת קדושים ואיש אשר יקח את אחותו בת אביו או בת אמו וראה את ערותה והיא תראה את ערותו חסד הוא ונכרתו לעיני בני עמם ערות אחותו גלה עונו ישא ותניא במכות [דף ה'] אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו בת אמו שלא בת אביו בת אביו ובת אמו מניין ת"ל ערות אחותו גלה ואע"פ שבק"ו היה יכול ללמוד דבר זה הוצרך מקרא זה ללמד שאין עונשין מדין ק"ו ואחותו נקראת אפי' נולדה מחייבי כריתות ומחייבי מיתות ב"ד דתנן ביבמות [דף כ"ב] מי שיש לו אח מ"מ זוקק את אחיו לייבום ואחיו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו אח מן השפחה ומן הנכרית מפני שולד שפחה ונכרית כמוה ואמרינן בגמ' [שם] מ"מ לאתויי מאי לאתויי ממזר:

מצות לא תעשה קו

אחות אב מניין כתוב בפ' אחרי ערות אחות אביך לא תגלה שאר אביך היא:

מצות לא תעשה קז

אחות אם מניין שנאמר ערות אחות אמך לא תגלה שאר אמך היא ותניא [ביבמות דף נ"ד] אין לי אלא אחות אביו מן האב ואחות האם מן האב דמשפחת אב קרוייה משפחה אחות אביו מן האם אחות אמו מן האם מניין ת"ל בפ' קדושים ערות אחות אמך ואחות אביך לא תגלה שאין ת"ל להזהיר שכבר הזהיר בפ' אחרי אלא בא ללמוד דאפי' מן האם ועונשן בכרת האמור בפרשת אחרי מות בסוף כל העריות ונכרתו הנפשות העושות:

מצות לא תעשה קח

אחות (א) אשה מניין שנא' בפ' אחרי ואשה אל אחותה לא תקח לצרור לגלות ערותה עליה בחייה וענש בסוף העניין ונכרתו הנפשות העושות ותנן בפרק החולץ (יבמות דף מ"ט) אשתו שמתה מותר באחותה והטעם מפני שלא אסרה הכתוב אלא בחייה מוכיח בפ' האומר [דף ט"ז] ששני מקראות נכתבו באחות אשה אחד לכתחילה שאסור לקדשה דכתיב לא תקח לא תקדש ואחד בדיעבד שאם קדש אותה אין קידושין תופסין לו בה ולוקה עליה דכתיב ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר ולא לקרובים ומוקמינן לה [שם] באחות אשה וכל העריות הוקשו לאחות אשה חוץ מנדה כדאמר התם [בדף ס"ז וס"ח] מזה המקרא כי כל אשר יעשה מכל התועבות האל הוקשו כולן לאחות אשה:

מצות לא תעשה קט

אשת אחיו לאחר מיתת אחיו או גרושין מניין שנא' בפ' אחרי ערות אשת אחיך לא תגלה ודורש ביבמות [דף נ"ה] אין לי אלא אשת אחיו מן האב כמו שמצינו באשת אחי אביו

שאין האיסור אלא באשת אחי האב מן האב כמו שיתבאר [במ"ע ק"י] אשת אחיו מן האם מניין ת"ל ערות אחיך היא שמיותר לדרשה זו והעונש בכרת שהרי נא' בסוף העניין ונכרתו הנפשות העושות [כל הסוגיא בתוס' ביבמות בד"ה אשת דף ב'] ומה שכתוב בפרשת קדושים ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה היא ערות אחיו גילה ערירים יהיו דורש בת"כ לא אמרתי אלא באשת אח שהיא כנדה שיש לה היתר ויש לה איסור בחיי אחיו לאחר גרושין ואיזו זו אשת אחיו מן האב אבל באשת אחיו מאמו אין עונש ערירי אע"פ שהוא בכרת ומה בין כרת לערירי כרת הוא שנענש מיתה בין חמשים שנה לששים שנה כמו שאומר במו"ק [דף כ"ה] רב יוסף כי מטא לשיתין שנין עבד יומא טבא לרבנן אמר פלטי לי מכרת אמרו ליה אם מכרת דשני פליט מר מכרת דיומי מי פליט מר דאמרינן מת בשלשה ימים זו מיתת כרת ועוד יש ללמוד משם כיון שלא אמרו לו מכרת דבני מי פלט מר שהוא נכרת ואין זרעו נכרת ועוד אומר שם מת קודם ששים זהו מיתת כרת והא דלא חשיב לי' משום כבודו של שמואל הרמתי שמת בחמשים ושתים שנה שקצר הקב"ה את ימיו שלא יראה במיתת שאול הרי מדמה זה לכרת ושמואל הרמתי בנים היו לו שנא' ויהי כי זקן שמואל ולא הלכו בניו בדרכיו הרי למדת שבכרת הוא נכרת ואין זרעו נכרת [בתוס' שם ובתוס' דלעיל] ובירושלמי דרשו עוד מאל תכריתו את שבט משפחות הקהתי כלו' אל תמהרו כרת שלהם להכריתם מעבודתם קודם חמשים שנה אבל משיגיעו לחמשים כתוב ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ומדמה זה לכרת אע"פ שהיו ללוים בנים ובעונש ערירים דרשינן ביבמות [דף נ"ה] נאמר באשת אח ערירים יהיו ונאמר בדודתו ערירים ימותו הא כיצד יש לו בנים קוברן אין לו בנים הולך ערירים ועוד דורש שם [בדף נ"ד] מה נדה אע"פ שיש לה היתר בשעת איסורא היא בכרת אף אשת אחיו אע"פ שיש לה היתר בשעת איסורא היא בכרת והוא בחיי אחיו לאחר גירושין דבעודה תחתיו יש כאן מיתת חנק שהיא אשת איש:

מצות לא תעשה קי

אשת אחי אביו לאחר מיתת דודו מניין שכתוב בפרשת אחרי מות ערות אחי אביך לא תגלה ואל אשתו לא תקרב דודתך היא ועונש כרת מונכרתו הנפשות העושות וגם עונש ערירי יש שם שנאמר בפרשת קדושים ואיש אשר ישכב את דודתו ערות דודו גלה ערירים ימותו ודורש שם [דף נ"ד] נאמר כאן ערות דודו גלה ונא' להלן או דודו או בן דודו יגאלנו מה להלן מן האב ולא מן האם אף כאן מן האב ולא מן האם והתם מנלן אמר קרא אחר ממשפחתו יגאלנו ומשפחת אב קרויה משפחה דווקא ולא משפחת האם שנאמר למשפחותם לבית אבותם [שם דף כ"א כל הסוגיא] ובירושלמי [שם] מסקי' שיש

נשים אחרות שהן אסורות מפי הקבלה ואסורות מד"ס לעשות גדר לעריות והם הנקראות שניות מפני שהן שניות לעריות וכל אחת מהן נקראת שנייה ועשרים נשים הן ואלו הן:
א אם אמו וזו אין לה הפסק אפי' אם אם עד למעלה אסורה.
ב והיא בירושלמי [שם] אם אבי אמו בלבד.
ג ואם אביו וזו אין לו הפסק אפי' אם אם אביו עד למעלה אסורה.
ד הוא בירושלמי [שם] ואם אבי אביו בלבד.
ה ואשת אבי אביו וזו אין לו הפסק אפי' אשת יעקב אסורה על אחד ממנו.
ו אשת אבי אמו בלבד.
ז ואשת אחי האב מן האם בלבד.
ח ואשת אחי האם בין מן האב בין מן האם אין לו הפסק [במ"ס רק כי מן האב בלבד ומן האם אין לה הפסק וצ"ע דבגמרא לא משמע הכי כלל ועי' בכתבי מהר"ר ישראל סי' קע"ב].
ט וכלת בנו וזו אין לה הפסק אפי' כלת בן בן בנו עד סוף העולם אסורה,
י וכלת בתו בלבד,
יא ובת בת בנו בלבד,
יב ובת בן בנו בלבד [ע"ש בתוס' בד"ה שניות דף כ"ב].
יג ובת בת בתו בלבד.
יד ובת בן בתו בלבד.
טו ובת בת בן אשתו בלבד.
טז ובת בת בת אשתו בלבד.
יז ואם אם אבי אשתו בלבד.
יח ואם אבי אב אשתו בלבד.
יט ואם אם אם אשתו בלבד.
כ ואם אב אם אשתו בלבד זה שכתבנו באבות אבות אשתו בלבד שיש להן הפסק וכן בבת בת בתו ובת בת בנו וכן בבת בת בתה ובת בת בנה שיש להן הפסק זהו לדברי ר"ה ור"מ שפוסקין דכל תיקו מד"ס לקולא שהיא בעיא שם [ביבמות דף כ"ב] ולא פשיטא אם יש להן הפסק או אין להן הפסק ונחלקו עליהן גדולים או אומרים דכל תיקו דאיסורא לחומרא ואין להן הפסק מסקינן שם [דף מ'] שאיסור אחות גרושה מדברי תורה ואיסור אחות חלוצה מד"ס וכללו של דבר כל קרובות האסורות באשתו גרושה אסורות ביבמתו החלוצה וכן אומר שם [בדף מ"א] שאסור ליבם לישא קרובת זקוקתו עד שייבם אחד מאחיו לה או יחליץ ותסור זיקתו מעליה וכל זה מד"ס וכן צוו חכמים שם [דף צ"ט]

שהנטען על האשה מעבירה אסור לישא אמה ובתה ואחותה ואם אמה ואם אביה ובת בתה ובת בנה והטעם מפני שהנטענת רגילה עם כל אלו ויבא לידי קילקול:

מצות לא תעשה קיא

הלכות נדה

הנדה (א) מניין שנאמר בפרשת אחרי ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה והעונש כתוב בפר' קדושים ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגלה ערותה את מקור' הערה והיא גלתה את מקור דמיה ונכרתו שניהם מקרב עמם, ונדה (ב) נקראת כשדם יוצא מן המקור והוא הנקרא הדר בלשון משנה בנדה [דף י"ז] וע"י הדם טמאה שבעה שנ' בפרשת זאת תהיה ואשה כי תהיה זבה דם יהי' זובה בבשרה שבעת ימים תהיה בנדתה [שם] חמשה דמים טמאין באשה והשאר טהורין ואלו הן האדום והשחור כקרן כרכום כמימי אדמה וכיין מזוג, האדום כיצד הוא עינו כעמוד ראשון [שם דף כ'] שיצא ראשון מדם הקזה של אדם נותן הדם בכוס ומקיף לו ורואה השחור עינו כעין הדיו היבש כקרן כרכום כיצד יביא כרכום [שם] לח בגוש אדמה שעליו ולוקח מן הברור שבו הקנה האמצעי שלו שכולו כמו קנה הוא ובכל אחד שלש קנים ובכל קנה וקנה ג' עלין ומקיף הדם לעלה האמצעי שבקנה האמצעי ורואה בו כמימי אדמה כיצד יביא אדמה מבקעת סכני [שם] וכיוצא בה שהיא אדומה ונותן עליה מים בכלי עד שיעלו המים על העפר כקליפת השום ואין שיעור לא למים ולא לעפר ומעכרם בכלי ומשער בהן לשעתו ובמקומן כשהן עכורין ואם צללו חוזר ומעכרן אמנם בתוספתא [דכירה] שנינו צללו לא יחזור ויעכרם פעם שנייה ותלמוד שלנו עיקר ארבע מראות הללו אם מראה הדם כמראה כל אחר מהן או עמוק מהן הר"ז טמא היה דיהה במראה הר"ז טהור כבר קפרא [שם בד' כ'] שהי' גדול מכל האמוראים החולקים עליו כיצד היה הדם שחור יותר יותר מן הדיו היבש הר"ז טמא היה פחות ממנו כגון שהיה מראהו כעין תאנה שחורה או כעין העורב הר"ז טהור וכן בשאר השלשה מראות ורבינו שמואל פירש בשחור עמוק ממנו טמא כגון שהוא לבן יותר ממנו כמראה חמה עמוקה מן הצל ובירושלמי [פ"ב דנדה] גרסינן שחור מקדיר טהור מצחצח טמא כיין מזוג כיצד [שם בד' כ"א] חלק אחד יין מן השרוני של א"י חי וחדש ושני חלקי מים היה מראה הדם עמוק ממנו או דיהה ממנו הר"ז טהור עד שיהא כמזג זה בלבד, דם הנדה ודם הזיבה ודם הקושי ודם היולדת ודם טוהר כולן דם אחד ומן המקור הוא בא דק"ל נדה [ד' ל"ה] כרב דאמר כולן מעיין אחד והתורה טמאתו והתור' טהרתו ובזמנים בלבד הוא שישתנה דינו ותהיה רואה דם זו טהורה וזו נדה וזו זבה כיצד כשתראה האשה דם תחילה או כשתראה בשעת ווסתה

והוא העת שקבעה לנדתה הרי זו נדה כל שבעת הימים בין ראתה כל שבעה בין לא ראתה אלא טיפה ראשונה בלבד וטובלת לערב ומשמשת ראתה דם ביום השמיני ה"ז דם זיבה מפני שהוא בלא עת נדתה וכל דם ודם שתראה באותן הימים שבין ווסת נדה לווסת נדה הר"ז דם זיבה והל"מ [נדה ד' ע"ב] שאין בין זמן נדה לזמן נדה אלא אחד עשר יום בלבד כל שבעת הימים שנקבע לה ווסת בתחילתן הם נקראין ימי נדתה בין ראתה דם בין לא ראתה ומפני מה נקראין ימי נדתה מפני שהן ראויין לנדה וכל דם שתראה בהם תחשב לדם נדה וכל אחד עשר יום שאחר השבעה נקראין ימי זיבתה בין ראתה בין לא ראתה ולמה נקראין ימי זיבתה מפני שהן ראויין לזיבה וכל דם שתראה בהן דם זיבה יחשב והזהר בשתי שמות אלו שהן ימי נדתה וימי זיבתה כל ימי האשה מיום שנקבע לה ווסת עד שתמות או עד שיעקור הווסת ליום אחר תספור לעולם שבעה מתחילת יום הווסת ואחריהם אחד עשר יום ואחריהם שבעה ואחריהם אחד עשר יום ותזהר במניין כדי שתדע בעת שתראה דם אם בימי נדה ראתה אם בימי זיבה שכל ימיה של אשה כך הם שבעה ימי הנדה ואחד עשר יום שהן ימי זיבה אא"כ הפסיקה הלידה כמו שמוכיח שם [ד' ל"ז ול"ח] אשה שראתה דם בימי זיבתה יום אחד בלבד או שני ימים זה אחר זה נקראת זיבה קטנה ונקראת שומרת יום כנגד יום ואם ראתה שלשה ימים זה אחר זה הרי זו זבה גמורה והיא נקראת זבה גדולה ונקראת זבה סתם שנ' ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים מיעוט ימים שנים רבים שלשה אין בין זבה גדולה לזבה קטנה [במגילה ד' ח'] אלא ספירת שבעה והבאת קרבן שזבה גדולה צריכה לספור ז' נקיים וזבה קטנה אינה סופרת אלא יום אחד בלבד ואינה מביאה קרבן וזבה גדול' מביאה קרבן כשתטהר אבל לעניין טומאה ואיסור ביאה שתיהן שוות ותניא בת"כ [פ' מצורע] ולאיש אשר ישכב עם טמאה להביא הבא על שומרת יום כנגד יום כיצד ראתה דם בימי זיבתה בין שראתה דם בתחילת הלילה בין שראתה בתחילת היום הרי אותו יום כולו טמא וכאילו לא פסק הדם מעת שראתה עד ששקעה החמה ומשמרת כל הליל' ואם לא ראתה כלום בלילה משכמת למחר וטובלת לאחר הנץ החמה כדתנן במגילה [דף כ'] וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד הנץ החמה ומשמרת כל היום כולו אם לא ראתה כלום הר"ז יום א' טהור כנגד היום הטמא והרי מותרת לבעלה לערב ראתה דם גם בשני בין בלילו בין ביומו אחר שטבלה הרי היום השני טמא ומשמרת כל ליל שלישי ואם לא ראתה משכמת למחר וטובלת אחר הנץ החמה ומשמרת כל היום כולו ואם לא ראתה כלום הר"ז יום אחד טהור כנגד שני ימים טמאים ומותרת לבעלה לערב ראתה דם גם ביום ג' בין בלילו בין ביומו הרי זו זבה גדולה מאחר ששלשת הימים רצופים כדמוכח נדה [דף

נ"ד] וצריך לספור שבעה ימים טהורים בלא דם שנ' וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר וטובלת ביום השביעי אחר הנץ החמה והרי היא מותרת לבעלה לערב וביום השמיני מביאה קרבנה שתי תורים או שני בני יונה [כל הסוגיא בדף ע"ב] האשה שראתה דם יום אחד עשר לבדו אינה צריכה שימור יום המחרת אלא מותרת באותו יום עצמו לערב אבל מד"ס צריכה שימור ואם ראתה יום עשירי צריכה שימור לר' יוחנן יום אחד עשר כנגדו מן התורה אבל אם ראתה יום עשירי ויום י"א שעכשיו כלו ימי זיבה ומתחילין ימי נדה צריכה שימור יום שנים עשר לרבי יוחנן מן התורה וי"א מד"ס מאחר שעברו ימי זיבה וכן מוכיח שם [דף נ"ד] זבה קטנה שטבלה בלילה של יום השימור [שם בדף ע"ב] או זבה גדולה שטבלה בליל שביעי כאלו לא טבלה והרי היא כנדה שטבלה בתוך שבעה וכל אלו החילוקין של נדות וזבות מפורשים [שם] לרבי אליעזר בן עזריה הל"מ ולרבי עקיבא מן המקראות זבה שספרה ששה ימים נקיים ובשביעי ראת' דם אפי' סמוך לשקיעת החמה סתרה הכל וחוזרת למנות מאחר היום הטמא שבעה ימים נקיים [בנדה ד' ל"ג ולקמן מביא כל הסוגיא] פלטה שכבת זרע בתוך ימי הספירה סותרת יום אחד מפני שהיא כזב שראה קרי שסותר יום אחד שם (ג) [דף ל"ב ודף ס"ד] דרשו רבותינו מריבוי המקרא שאשה בת יום אחד מטמאה בנדה ובת עשרה ימים מטמאה בזיבה ונדה וזבה שוין לעניין בחכ"ם סימן בבשרה חרדל כרת מקוה פי' בבשרה שכל הנשים מטמאות בבית החיצון [במשנה דנדה דף מ' ובגמ' בדף מ"א] אע"פ שלא יצא הדם חוץ לרחם שכותלי בית הרחם העמידוהו ושתיהן מטמאין כעין החרדל ובפחות מכן ושתיהן בכרת ושתיהן כשירה טבילתן במקוה כדתניא בתוספתא דמס' זכים [דפ"ג] חומר בזב מבזבה שהזב טעון מים חיים והזבה אפי' במי מקוה [בכמה מקומות וכן כל הסוגיא במיימו' פ"ד דהל' איסורי ביאה] אחד הבא על הנדה כל שבעת הימים ואפי' לא ראתה אלא יום ראשון ואחד הבא על היולדת זכר כל שבעה או יולדת נקבה כל ארבעה עשר או על הזבה כל ימי זובה וספירתה הכל בכרת שנ' בנדה שבעת ימים תהיה בנדתה ובזבה נאמר כל ימי זוב טומאתה בימי נדתה תהיה טמאה היא וביולדת נאמר כימי נדת דוותה תטמא ונא' וטמאה שבועיים כנדתה בד"א שהטומאה תלויה בימים בשטבל' במי מקוה אחר הימים הספורים אבל נדה זבה ויולדת שלא טבלו במי מקוה הבא על אחת מהן אפי' אחר כמה שנים חייב כרת שבימים וטבילה תלה הכתוב שנא' ורחצו במים זה (ד) בניין אב לכל טמא שהוא בטומאתו עד שיטבול ועוד דרשו רבותינו בשבת [דף ס"ד] שבעה ימים תהיה בנדתה בנדתה תהא עד שתבא במים ומכאן לטבילת נדה מן התורה ורב היי גאון פירש שלמדנו טבילה לנדה מן התורה בק"ו ממגעה שנ' והנוגע במשכבה

ירחץ במים ורבי' יעקב מפרש שלמדנו מכלי מדין שנ' שם אך במי נדה יתחטא ודורש בע"ז [דף ע"ה] במים שהנדה טובלת בהם ובדברי הקבלה כתוב ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד לחטאת ולנדה אמרי' ביומא [דף ו'] ובפסחים [דף צ'] כל חייבי טבילות טבילתן ביום ואפי' בועל נדה טבילתו ביום חוץ מן הנדה והיולדת שהרי הוא אומר בנדה שבעת ימים תהיה בנדתה השבעה כולן כנדה וטובלת בליל שמיני וכן יולדת זכר בליל שמיני וכן יולדת נקבה בליל חמשה עשר שביולדת נאמר וטמאה שבועיים כנדתה כל השבועיים כנדות כל שאמרנו בנדה ובזבה וביולדת בד"א בימים קדמונים שהיה ב"ד הגדול מצויין והיו שם חכמים גדולים שמכירין את הדמים אם נולד להם ספק בראיות או בימי נדה וזיבה יעלו לב"ד הגדול וישאלו כמו שהבטיחה תורה עליהם שנא' כי יפלא ממך דבר בין דם לדם בין דם נדה לדם לידה ולדם זיבה ובאותן הימים היו בנות ישראל נזהרות ומשמרות ווסתותיהם וסופרות תמיד ימי נדה וימי זיבה וטורח גדול יש במניין הימים ופעמים רבות יבאו לידי ספק שאפי' ראתה הבת דם ביום הלידה מאותו היום מתחילין לה למנות ימי נדה וידי זיבה כמו שבארנו [במצוה זו] ולפיכך לא תטמא הבת בזיבה עד עשרה ימים שאם ראתה דם ביום שנולדה הר"ז נדה שבעה ושלשה ימים סמוך לנדתה הרי עשרה ימים הנה למדת שמתחילת ראייה מתחלת למנות ימי נדה וימי זיבה כל ימיה ואפי' ראתה והיא קטנה ובימי חכמי התלמוד נסתפק דבר זה בראיית הדמים כדאמרינן בנדה [דף כ'] שרבי זירא ורבא לא היו רואים דם ונתקלקלו הווסתות לפי שלא היה כח בכל הנשים למנות ימי נדה וימי זיבה ולפיכך החמירו חכמים בדבר וגזרו שיהא כל ימי האשה כימי זיבתה ויהיה כל דם שתראה ספק דם זיבות עוד אמר ר' זירא [דף ס"ו] שמהיום ההוא בנות ישראל החמירו על עצמן חומרא יתירא על זו ונהגו בכל גליות ישראל שכל בת שתראה דם אפי' לא ראתה אלא טיפת דם כחרדל בלבד ופסק הדם סופרת לה שבעה נקיים מלבד יום שפסקה בו בין שראתה בעת נדתה בין שראתה בלא עת נדתה בין ראתה יום אחד או שנים או השבעה כולן או יותר משיפסוק הדם סופרת שבעה ימים נקיים כזבה גדולה וטובלת בליל שמיני וכן היולדת בזמן הזה הרי היא כיולדת בזוב וצריכה שבעה נקיים, יום שפוסקת בו אינו ממניין השבעה שהרי שנינו [דף ל"א ועי' בדף ל"ב] הכותים מטמאים משכב התחתון כעליון ומפרש הטעם [בדף ל"ג] משום דיום שפוסקת בו סופרתו למניין שבעה, גרסי' בנדה [דף ס"ז וכל הסוגיא בתוס' שם] א"ל רב פפי לרבא מאחר שכל הנשים בספק זבות למה אינן טובלות ביום א"ל משום דר"ש דתניא אחר תטהר אחר אחד לכולן שלא תהא טומאה מפסקת בנתיים [פירשו רש"י דף ל"ג] ר"ש אומר אחר תטהר אחר מעשה תטהר אבל אמרו חכמים אסור

לעשות כן שמא תבא לידי ספק פי' רבי' שלמה [דף ס"ו] שאומר ר"ש שאסור לטבול ביום שמא תבא לידי ספק שמא תשמש מטתה ויהא בספק שמא תראה דם ביום זה אחר הטבילה ונמצאת זבה למפרע וכן פירש רבינו יעקב בתשובתו אל רבינו משולם אבל רבינו משה פי' [בפ"ו דאיסורי ביאה אבל צ"ע דבסוף פי"א ובהגהתו שם משמע שהפי' בהיפך] שאסורה לשמש עד הערב שמא תבא לידי ספק וכן משמע בנדה בהלכה של טועה שאומר שם [בדף כ"ט] ביום אחד ועשרים יום למה אינה משמשת ומפרש משום דר"ש וכו' משמע דאתשמיש עומד דאילו הטבילה מצריך אותו תנא לעשות משום טבילה בזמנה מצוה כמו שמוכיח שם וקשה לפירושו מהו שמא תבא לידי ספק הלא בששמשה כבר באת לידי ספק אולי תראה ועוד שאף חכמים לא נחלקו שאסורה לשמש כמו ששנינו [בדף ע"ב] שהאשה ששמשה אחר הטבילה של אחר הנץ החמה ששומרת יום כנגד יום עושה שזו תרבות רעה ומגעתה ובעילתה תלוייה ועוד בנדה [דף ס"ו] באותה שהבאתי מביא דברי ר"ש על הטבילה וצריך לפרש אותה דהמפלת [בדף כ"ט] כן שאומר שם שהואיל ויש ספיקות רבות בעניין הטועה תהא מותרת אף לשמש ומשני הא מני ר"ש שמחמיר בספק ולכן בטועה התשמיש לכל הפחות אסור אבל בטבילה מודה ר"ש בעניין הטועה שהיא מותרת הואיל ויש בה ספקות רבות וגם מוכיח שם שעושה ל"ה טבילות בלא תשמיש כמו כן אין לחוש אם עושה גם טבילה זו, הלכה (ה) למעשה הוא שהאשה ביום שפוסקת בו מלראות תלבש בגדים לבנים נקיים מכתמי' קודם שיהיה לילה ותתחיל לספור למחרת שבעת ימי ספירתה וכל ז' ימי ספירתה צריכה ליקח בגד פשתן נקי ולבן או מוך ולהכניסו באותו מקום בעומק ולחורין ולסדקין שכן מוכיח בנדה [דף ה'] שאומר שם כשהיא ממהרת אינה מכניסתו לחורין ולסדקין ולהוציאו ולראות אם ניכר בו שום אדמומית וכן עושה שחרית וערבית בשחר כשעומדת ממטתה וערבית כשהולכת לבית הכנסת קודם שיהא לילה ואם שכחה ולא בדקה עצמה כי אם יום שפסקה בו לערב ולמחרת שהוא יום ראשון של ספירה בדקה עצמה שחרית וערבית ולא בדקה עצמה עד יום השביעי כמו כן שחרית וערבית מותרת וטובלת בלילה וטהורה כדתנן [בדף ס"ה] הזב והזבה שבדקו עצמן יום ראשון ומצאו טהור ויום השביעי ומצאו טהור ושאר הימים לא בדקו ר"א אומר הרי אלו בחזקת טהורין רבי עקיבא אומר אין להם אלא יום שביעי בלבד [בדף י'] פוסק שמואל כרבי אליעזר בארבע וזו אחת מהן אבל אם בדקה יום ראשון ויום שמיני בלבד ולא ביום השביעי בזה נחלקו רב ור"ח [בדף ס"ט] ואליבא דר"א שרב מתיר הואיל ובדקה מתחילתן של ז' אע"פ שלא בדקה בסופן ור"ח אוסר הואיל ולא בדקה בסופן ואומר שם שכמו שמתיר

רב תחילתן אע"פ שאין סופן כך מתיר סופן אע"פ שאין תחילתן כלו' שבדקה עצמה יום שביעי ולא בדקה יום ראשון והואיל ולא נתברר הלכה כדברי מי ראוי להחמיר כדברי ר"ח שלא יהא יותר מחמשה ימים בין בדיקה לבדיקה מלבד יום שפסקה בו שצריכה לבדוק לערב כדי להפריש בטהרה ואם בדקה עצמה לערב של יום שפוסקת בו כדי להפסיק בטהרה ולמחרת שהיא יום ראשון לא בדקה וגם ביום הז' לא בדקה עד יום השמיני בזה אפי' רב מודה שאינו מועיל כלום שהרי אין כאן לא תחילתן ולא סופן ובספר חפץ פוסק רב ור"ח הלכה כרב ומ"מ מאחר שאין זה פסק מבורר ראוי להחמיר בדבר וכל אותן הימים שהיא טמאה אסורה ליגע בבעלה אפי' באצבע קטנה כדאמרי' בשבת [דף י"ג] שאמר אליהו לאשה שמת בעלה בחצי ימיו בימי נדותיך מהו אצליך אמרה לו ח"ו אפי' בעצבע קטנה לא נגע בי ואפי' ליתן מידו לידה את המפתח או חפץ אחר היה רבי' שלמה נזהר [בתו' שם] אע"פ שמתוך ההלכה לא למדנו אלא הושטת כוס של יין שהוא דבר של חבה שאסור מיד ליד כדאמרינן בפ' אע"פ [כתובות דף ס"א ושם כל הסוגיא בתו'] רבא מנח ליה אבי סדיא רב פפא לשרשיפא הוא ספסל, בכתובות [דף ס"א] אמר רב הונא כל מלאכות שהאשה עושה נדה עושה לבעלה חוץ ממזיגת כוס כשהכוס בידו והצעת המטה בפניו והרחצת פניו ידיו ורגליו ובסדר אליהו [פ"ק דשבת וגם כל הסוגיא בתו' שם] שכתוב שם שאמר לה שמא הבאת לו את הפך שמא הבאת לו את השמן ונגע ביך פי' שע"י כך נגע ביך כדמשמע הלשון וגם שמן לסיכה הוא דבר חיבה, וכל חומר שיש לאשה ביום שרואה כך יש להחמיר בימי ליבונה שלובשת בגדי' לבני' וסופרת שבעה נקיים ואפי' אחר הספירה אסורה לבעלה עד שתטבול ככל חומר ימים שרואה וכמעשה דאליהו [דלעיל] שאמר לאשה בימי ליבוניך מהו אצליך ואמרה לו אכל עמי ושתה עמי וישן עמי בקירוב בשר אך שסינר היה מפסיק בינו לביני ונענש אותו חסיד ומת, דרשינן בשבת [שם] המקרא שנ' אשת רעהו לא טמא ואל אשה נדה לא קרב מה אשת רעהו הוא בבגדו והיא בבגד' אסור אף אשה נדה אסורה לישן עם בעלה במט' אחת אפי' הוא בבגדו והיא בבגדה גם אסור לבעל לאכול על השלחן שאשתו אוכלת עליו כשהיא נדה אא"כ יש שם שום שינוי לחם או קנקן בין קערה שלו לקערה שלה כמו ששנינו [בשבת דף י"א] לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה וגם שם [דף י"ג] מדמה דבר זה לשני בני אדם שמכירין זה את זה שאסורים לאכול על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה אא"כ יש ביניהם שינוי והפסק להכירא ואינה מוזגת לו את הכוס ואינה מצעת לו את המטה בפניו ואינה מרחצת לו פניו ידיו ורגליו אפי' בשפיכות מים שאינה נונעת בו כדאיתא בכתובות [דף מ"א], האשה (ו) שאמרה לבעלה

טמאה אני ואח"כ אמרה לא כי טהורה אני בזה אומר שם [דף כ"ב] שאינה נאמנת לומר משטה הייתי בך בתחילה וצריך הבעל לפרוש הימנה עד שתספור או מחמת טעות או מחמת שלא היתה בריאה ולא היה בה כח לתשמי' נאמנת ומותרת לבעלה מיד גרסי' (ז) בירו' [שם] שמואל רצה להזקק לאשתו אמר' לו טמאה אני למחרת אמרה לו טהורה אני אמר לה אתמול טמאה שמירון טהורה בתמיה פי' שמירון אחר המתנה מועטת כמו ואביו שמר את הדבר אמרה לו אתמול לא היה בי כח הנה דברנו ביודעת שיש שראתה דם אבל מצאת כתם בחלוקה או בסדינה אם יודעת שיש לה חבורה או גרב שאם היתה מסירה הגלד והקליפה היתה מוציאה דם טהורה דתולה כתם זה בזה או בבנה או בבעלה ששכבו עמה או אשה אחרת ויודעת שיש להם מכה או גרב שיכולה להוציא דם ע"י הוצאת הקליפה כמו כן טהורה דתולה בהן ואע"פ שעתה אינו מוציא דם מ"מ שמא חפפו וגררו את עצמן עד שהוציאו דם בלא ראות או נתעסקו בצפור או בבשר אדום או שישבה בצד העסוקין בהן שיכולה לתלות בהן שמשם בא הדם תולה בהם וטהורה ואפי' הכתם גדול מפני שאיסור כתמי' מד"ס שנ' דם יהיה זובה בבשרה ולא כתם הלכו בהן להקל. ואם אין מכה ולא גרב לא בה ולא באחר ששוכב עמה וגם לא נתעסקה בדבר אדום אם הכת' גדול כגריס של פול ועוד טמאה דמאיזה מקום בא אם לא מן המקור ואם הכתם פחות מכגריס של פול ועוד הוא חצי פול ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר תולה במאכול' ואע"פ שלא הרגה מאכולת תולה בה וטהורה שאין לך מטה ומטה שאין בה כמה טיפי דמים ואם באת להחמיר בזה לא תמצא אשה שטהורה לבעלה לכך עד כגריס תולה בדם מאכולת היא פרעוש וכנה וטהורה כל זה שנינו בנדה [דף י"ד] וכן הלכה וכן אומר [בדף נ"ח כל הסו' מתחילה ועד סוף] שצריך כגריס ועוד להוציא מספק דם מאכולת וכן סוברים רב חסדא ור' חנינא ור' ינאי ורבי אבהו [דף נ"ח ונ"ט] וכן הלכה ומכאן אני סותר מה שכתב בס' התרומה [סי' צ"ב] דדווקא פחות מכגריס תולה ומה שאמרנו שהכתם הנמצא בחלוק או בסדין טהור עד כגריס ושיעורו תשע עדשות ג' על ג' והטעם לפי שתולה במאכולת אין חילוק בדבר בין יהא כתם עגול בין יהא משוך וארוך טהורה אם אין בה כגריס ואפי' לר' אליעזר בן צדוק שאומר בנדה [דף נ"ח] משוך בכל שהו טמא ופוסק שם שמואל [בדף נ"ט] כמותו זהו דווקא אם נמצא על עד שבדקה בו אבל בכתם הנמצא בחלוק ובסדין אפי' משוך טהור עד כגריס ומביא ראייה רבי' יצחק לדבר זה מדתניא בתוספתא [דנד' וכן מביא בס"ת דלעיל] ראב"צ אומר משוך טמא בכל שהוא מפני שהוא דם הקינוח משמ' שמאחר שנ"ט לדבריו מפני שהוא דם הקינוח שהכתם הנמצא בחלוק ובסדין טהורה גרסי' בנדה [דף נ"ח] עיר שיש בה חזירים אין

חוששין לכתמים פיי רבי' שמואל [בתו' שם] ואפי' יותר מכגריס ואפי' למטה מן החגו' ואפי' אין לה מכה שיכולה להגלע ולהוציא דם אמנ' אין מנהג להקל כל כך בכתמים אלא במקום שיש הוכחה שעברה ביניהם, עוד שם [בדף נ"ז] בדקה (ה) קרקע עולם וישבה עליו ומצאה דם טהורה דכל דבר שאין מקבל טומאה לא גזרו עליו משום כתמים והוא הדין אם נמצא דם על בית הכסה שישבה עליו שם [דף נ"ט] שלש נשים שלבשו חלוק אחר זו אחר זה ואח"כ נמצא עליו כתם וכן אם ישנו במטה אחת כאחת ונמצא דם תחת אחת מהן כלן טמאות [שם] והאשה שהשאילה חלוקה לנדה בין לישראלית בין לגויה תולה בה [בדף נ"ט] [שם] השאילתו לבעלת הכתם אין תולה בה, אסור לאדם שיבא על אשתו סמוך לווסתה שמא תראה דם בשעת תשמיש שנ' והזהרתם את ב"י מטומאתם וסמיך ליה והדוה בנדתה כדגרסי' בנדה [דף ס"ג] וכמה אמר ר' יהודה עונה או יום או לילה זו היא עונה ואם היה דרכה לראות ביום אסורה לשמש מתחילת היום ואם היה דדכה לראות בלילה אסורה לשמש מתחילת הלילה עבר ווסתה ולא ראתה אסורה לשמש עד שתעבור עונת הווסת כיצד היה דרכה לראות בשש שעות ביום אסור לשמש בתחלת היום עברו שש שעות ביום אסור לשמש עד הערב ואם היה דרכה לראות בלילה בשש שעות ועברו ולא ראה אסורה לשמש עד שתזרח השמש כן מוכיח שם [בדף דלעיל] בעניין שפוסק הלכה כר' יהודה גרסי' ביבמות [דף ס"ב] היוצא לדרך חייב לפקוד את אשתו אמר רבא לא נצרכה אלא אפי' סמוך לווסת, אותה פקידה אינה בתשמיש שדבר זה אסור כאשר בארנו אלא בדברי רצוי ופיוסים ואין חוששין שמא יבא עליה אמנם רבי' שמשון איש ירושלם [בתו' שם כל הסוגיא] כתב ביבמות שאותה פקידה בתשמיש ממש שכן משמע הלשון וקסבר כמאן דאמר בנדה [דף י"ו] ווסתות דרבנן וכוותיה קי"ל כמו שפוסק בשאלתות פ' אחרי מות ומדווסתות דרבנן סמוך לווסתה נמי דרבנן ובשעה שיוצא לדרך אוקמוה אדאורייתא שאם בדברים רוצה לומר אפי' באשתו נדה היה מותר ואע"פ כן המחמיר תע"ב שנינו בנדה [דף י"א וע"ש גם בדף ד'] שהאשה צריכה לבדוק עצמה פעמים ביום בשחרית ובין השמשות ובשעה שהיא עוברת לשמש את ביתה ובגמ' [שם] אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא באשה עסוקה בטהרו' שמתוך שצריכה בדיקה לטהרו' צריכה בדיקה גם לבעלה אבל אם אינה עסוק' בטהרות אינה צריכה בדיקה לבעלה ואומר שם מאי קמ"ל תנינא [שם] כל הנשים בחזקת טהרה לבעליהן אי מהתם הייתי אומר באשה שיש לה וסת קמ"ל שמואל אפי' באשה שאין לה ווסת ומקשה [בפ"ק דף י"א] והא אמרה שמואל הדא זמנא דאמר רב ירמיה בר אבא אמר שמואל אשה שאין לה ווסת אסורה לשמש עד שתבדוק והעמדנוה [שם בדף י"ב]

דווקא בעסוקה בטהרות ומתרץ [בדף י"א וע"ש בתו'] חדא מכלל חברתה איתמר ואומר שם תניא נמי הכי בד"א לטהרות אבל לבעלה מותרת בד"א כשהניחה בחזק' טהורה אבל הניחה בחזקת טמאה לעולם היא בטומאתה עד שתאמר לו טהורה אני [בתו' שם כל הסוגיא] ומסתמא זאת הברייתא מדברת אפי' באין לה ווסת שהרי לא מצא התנא חילוק להחמיר כי אם בהניחה בחזקת טמאה ואע"פ שיש ברייתא לפנים [שם בדף י"ב] שמחלקת כעניין זה אבל אם הניחה בחזקת טמאה וכו' ומעמיד אותה שם דווקא ביש לה ווסת ואין חושש לחלק באין לה ווסת והניחה בחזקת טהורה יש לפרש ששם משמיענו חידוש שבין ערה בין ישנה צריכה שתאמר טהורה אני אבל הניחה בחזקת טהורה אפי' אין לה ווסת אם היא ערה ותבעה לתשמיש אינה בחזקת טמאה דכיון דתבעה אין לך בדיקה גדולה מזו אפי' לטהרות כמו שאומר שם [בדף י"ב ועיין גם שם בתו'] שמאחר שתבעה ומרצה אותה אם ראתה היתה נזכרת ואומרת לו ועוד יש לפרש דהכא סמיך אירשא דברייתא אחרת השנויה בתוספתא [בפ"ג דנדה ובן בתו דלעיל] מעוברת ומניקה שראתה דם בועלה טהור למפרע וכל אשה שיש לה ווסת ושאר כל הנשים פי' שאין להם וסת טמאות במגע פירוש לטהרות וטהורות לבעליהן, גרסי' שם [דף י"ו] אמר ר' זירא בעל נפש כלו' אדם חסיד לא יבעול וישנה פי' בלא בדיקה רבא אמר בועל ושונה בלא בדיקה שאין צריך בדיקה כי אם לטהרות ואומר שם תניא נמי הכי בד"א לטהרות וכו' כמו שבארנו למעלה מכל אלה יש ללמוד שאשה אינה צריכה לבדוק את עצמה לא שחרית וערבית ולא בין השמשות ולא בשעת תשמיש ואפי' אין לה ווסת וכן כתב מורי במסקנא, גרסינן בנידה [דף ט"ו] אשה שיש לה ווסת בעלה מחשב ימי ווסתה ובא עליה ואומר בירו' [שם] הדא אמרה שאסור לאשה לעמוד בימי טומאתה אלא יש לה לטבול מיד וכן ראיתי גיסי ר"ש ברבי שמשון שהיה מנהיג לבתו לטבול אף בחורף בזמנה אע"פ שאין בעלה בעיר, אמר בשבועות [דף י"ז] אדם שהיה משמש מטתו עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי לא יפרוש מיד בעוד שהוא בקושיו שהרי יציאתו הנאה לו בביאתו ואם פירש והוא בקושי חייב כרת כמי שבעל נדה והוא הדין לשאר עריות אלא כיצד יעשה [שם בדף י"ח] נועץ צפורני רגליו בקרקע ושוהה ומזדעזע ומפנה לבו בפחד ורתת גדול עד שימות האבר ואח"כ נשמט ממנה גרסינן בנדה [דף ל"ג] בעי רמי בר חמא פולטת שכבת זרע מהו שתסתור בזיבה רואה הויא וסתרה או נוגעת הויא ולא סתרה אמר רבא לפום חורפא שבשתא נהי דסתרה כמה תסתור שבעה דיה כבועלה שאין קרי סותר בזיבה רק יום אחד ואם תאמר שתסתור יום א' ואם תאמר שתסתור יום אחד ואחר תטהר אמר רחמנא שלא תהא טומאה מפסקת בנתים והשיבו רמי בר חמא וליטעמיך גבי זב נמי

היכי סתר יום אחד לטהרתו אמר רחמנא שלא תהא מפסקת טומאה בנתים אלא מאי אית לך למימר שלא תהא טומאת זיבה מפסקת ביניהם ה"נ שלא תהא טומאת זיבה מפסקת ביניהם ואומר ר"י [בתו' שם] שרבא קבל דברי רמי בר חמא וכן משמע מתוך פר"ח שפי' דבעיא דרמי בר חמא לא איפשיטא ועוד דשם [דף מ"ב] סוברים אביי ורבא ורב יוסף דרואה הויא וסתרה הילכך למדנו הלכה למעשה שהאשה ששמשה בלילה וראתה למחרת דם או כתם צריכה להמתי' שש עונו' שלמות כרבנן דשבת [דף פ"ו ועי' בתו' נדה דלעיל ובאשירי שם ג"כ כל הסוגיא] שהם שלשה ימים שלימי' לילה ויום שמא בכל יום תפלוט שכבת זרע והוי סותרת יום הפליטה לפיכך אם שמשה במו"ש וראתה בו ביום אינה מתחלת לספור עד יום ה' בשבת ובערב ד' תבדוק עצמה כדי להפסיק בטהרה ותלבש חלוק לבן או תרחץ במים הכתם ותתחיל לספור מליל חמישי ואילך ותבדוק עצמה כל ימי הספירה שחרית וערבית ותרחץ ביום ד' בחמין שהוא יום שביעי ותטבול בליל חמישי ומותר' ואם רצת' להתחיל לספור למחרת ראיית הדם או הכתם אם תרחץ בחמין ותקנח עצמה יפה במטלית או במוך שתכניס באותו מקום להסיר שכבת זרע אז תוכל להתחיל לספור למחרת וכן מוכיח בפ"ח דמקוואות ששנינו שם האשה ששמשה וירדה וטבלה ולא כבדה הבית כאילו לא טבלה משמע דקודם טבילה יכולה לכבד ולקנח וכענין זה מסתמא מדבר ביבמות שאומר שם [דף ס"ט] גבי משמשת שאם מת בעלה טובלת ואוכלת בתרומה לערב בנדה [דף מ"א] אמרינן דכי כתיב ורחצו במים וטמאו עד הערב מדבר בהטבילוה במטה ולא נתהפכה אבל נתהפכה כל שלשה ימים אסורה לאכול בתרומה דא"א שלא תפלוט בודאי ומוכיח שם דווקא הטבילוה במטה ונתהפכה ודאי פולטת אבל אם הלכה ברגליה אין כאן ודאות אלא הדבר בספק אם תפלוט [בספר התרומה סימן כ"ה] ומה שאין מעמיד שם המקרא ע"י קינוח ורחיצ' שזה מועיל כאשר בארנו מפני שמשמעו' המקרא משמע שבלא עשיית שום מעשה טובלת וטהורה לערב, אדם הנושא את הבתולה הלכה אע"פ שראתה דם מתחילת הבעילה לא יחוש אלא יגמור כל ביאתו ואחר כך יפרוש שכך סוברים רבי ינאי ורבי יוחנן בירושלמי ובנדה [דף ס"ה] פוסקין כן רב ושמואל ומאחר שצריך לפרוש מחמת הדם תתנהג בהמתנת שש עונות לפליטה ובספירה ככל אשר בארנו למעלה, [שם דף ל"ו] מעוברת שהתחילה להצטער ואחזתה חבלי לידה והתחיל הדם לצאת קודם שתלד אותו הדם הוא הנקרא דם הקושי והיאך דינו אם בא בימי נדתה הרי הוא דם נדה והר"ז טמאה נדה ואם בא בימי זיבה הר"ז טהורה שנא' בזבה דם יהיה זובה בבשרה ודורש [שם] זובה מחמת עצמה ולא מחמת וולד ובלבד שתלד וולד חי [היינו כרבא דנדה דף ס"ו] אבל אם הפילה

אין קושי לנפלים [שם] אמר רבא שאם הפילה אשה נפל ואינה יודעת אם ראתה אם לאו טמאה שא"א לפתיחת הקבר בלא דם ובפ"ד מחוסרי כפרה בכריתות [דף י'] אמר רבא שם איפשר לפתיחת הקבר בלא דם ונראה לפרש שרבא אומר כן אליבא דההיא ברייתא [שם] וליה לא סבירא ליה ובשאלתות דרב אחאי פירש שבמסכת כריתות מדבר בנפל שלא נגמרה צורתו הילכך לכל הפחות אנחנו שאין אנו בקיאין בגמר צורת הוולד אשה שילדה בין וולד של קיימא בין נפל יש לנו לפסוק שא"א לפתיחת הקבר בלא דם ונשים שלנו חשבינן להו כיולדות בזוב מדרבי זירא [בנידה דף ס"ו] דאמר בטיפת דם כחרדל יושבות ז' נקיים והמשפט כן הוא שיולדת בזוב שלא פסק דמה [עיין שם דף ל"ה ול"ו ותמצא מבואר כל הסוגי'] אין לה דם טוהר אלא כל דם שתראה כדם זיבה הוא עד שתספור ז' נקיים אחר שתשלים ז' לזכר ושבועיים לנקבה ואחר כך תטבול ואפי' ראתה דם אחרי כן בתוך ארבעים יום מלידת הזכר ושמונים מלידת נקבה הכתוב קראם דמי טהרה ובסוף ימי טוהר אסורה לשמש כדאמרינן בפסחים [דף קי"ג] וכמה אמר רב יהודה עונה ופירש רבינו שמואל [שם] לילה אחת כגון ליל ארבעים ואחד לזכר או ליל שמנים ואחד לנקיבה ואפי' לא תראה שמתוך שהורגל לשמש עד עתה כל ימי טוהר אפי' תראה דם יש לחוש שלפעמים שתראה דם ולא ירגישו בדבר אבל רבינו שלמה פירש [שם] עונה לילה ויום וזה לא מצינו בכל התלמוד שתקרא עונה כי אם יום אחד לבדו או לילה לבדה, האשה היולדת בזמן הזה וספרה ז' ימים נקיים כמשפטה ולא טבלה ואחד כך ראתה דם הר"ז טובלת ומותרת לבעלה מיד שכל ימי טוהר אין ראויין לא לנדה ולא לזיבה אבל דם עצמו טמא ומטמא כדין דם הנדה עד שתטבול כן אומרים ב"ה בנדה [דף ל"ד] שמטמא לה ויבש זה שאמרנו בראיית הדם שקודם טבילת היולדת לא תמנע האשה מלטבול מביא רבינו יעקב ראיה לדבר מדאמרי' שם [דף ל"ו ודר"ת בתו' שם] גבי יולדת נקבה בזוב שפסקה מלראות בשבוע ראשון ובשבוע שניה לא פסקה לדברי האומר ימי לידתה שאינה רואה בהן עולין לספירת זיבתה ששבוע ראשון עולה ואין שבוע שני שראת' בו סותר הספירה אע"פ שהוא דם טמא כל שכן דם טוהר שאינו סותר שם [בדף ל"ז כל הסוגיא] תניא רבי מרינוס אומר אין לידה סותרת בזיבה פי' שאם ספרה מקצת שבעה ואחר כך ילדה ובשעת לידה לא ראתה אינה סותרת אע"פ שראתה בתוך השבע' של לידת זכר או בתוך י"ד של לידת נקבה תשלים אחר כך ותטבול ומותרת וסובר רבי מרינוס וכן סובר רבא בסמוך אליבא דרבי מרינוס שאיפשר לפתיחת הקבר בלא דם איבעיא להו מהו שתעלה פירוש אם לא ראת' בתוך השבעה של לידת זכר או בתוך י"ד של נקבה אם עולין לספירת זיבתה שראתה קודם לידה או לא או אם ילדה

בזוב ובימי לידתה לא ראתה או אפי' ראתה בתחילה שבעה לזכר וי"ד לנקבה ובסופן לא ראתה בשנים או שלשה ימים מהו שיעלו למנין שבעה ותשלים אחר כך פירש רבינו שלמה בתשובה [ובתו' שם כל הסוגיא] שזו הבעיא היא אליבא דרבי מרינוס דאילו לפנים שם [דף נ"ד] שואל התלמוד ימי לידתה שאינה רואה בהן מהו שיעלו כו' ואין שיטת התלמוד לשאול בעיא אחת שתי פעמים בתוך הגמר' ונחלקו על זה אביי ורבא אליבא דר' מרינוס [שם דף ל"ז] אביי אמר כשם שאינה סותרת כך אינה עולה ואינו סובר כברייתא שם [דף נ"ד] שסוברת עולה ורבא אמר שסובר רבי מרינוס דדווקא אינה סותרת אבל עולה כברייי שם לפי זה אין לנו כח לפסוק כרבא מאחר שלא נחלקו כי אם בדעת רבי מרינוס וכן מוכיח לשון סותרת שהזכירו בדבריהם אבל לדעת עצמם יכולין לסבור שניהן דאין עולין או יסברו דעולי' כברייתא דס"פ בא סימן ובשאלתות דרב אחאי פוסק כרבא מפני שאין הלכה כאביי בשמועות אלא בי"על קג"ם וכן פסק רב סעדיה בחיבור טומאה וטהרה שיסד דעולים וכן דברי ר"ח ורב אלפס וה"ג וחולק רבינו יעקב על כולן ואומר שהלכה כאביי דאמר אין עולין דרב פפא שהוא בתראה סובר כן בפר' בא סימן (נדה דף נ"ד) ומפרש הברייתא שלשם שסוברת כן ואומר רבינו יעקב שלמ"ד של לידתה היא למ"ד של יע"ל קג"ם ולפי שכבר קדם סימן היו"ד לא אמר יע"י יאוש עד ימי שתיבת יע"ל נוחה יותר להזכיר בגירסא ועוד מדקדק רבינו יעקב בפ' המפלת (נדה דף ל') בברייתא דאשה טועה שאמר שם ש"מ ש"מ ש"מ מג' דברים ועוד היה יכול לומר ש"מ רביעי ש"מ ימי לידתה שאינה רואה בהן אין עולין לספירת זיבתה ומפר' שלכך לא חש לומר כן שלמדנו זה מתוך הברייתא מפני שזה פשוט לתלמוד אבל השלש דברים שלומד שם הם דבר חידוש ודוחה ר"י ראייה זו שלכך לא אמר זה הש"מ מפני שאין מחלוקת בדבר זה שלאביי לד"ה אין עולין ורבא נמי מודה דלרבי אליעזר [בפ' בנות כותים דף נ"ז] אין עולין ואותה ברייתא כר"א ולכך לא חש לאומרו ואדרבה קשה לפי' רבינו יעקב למה אין אביי עצמו מביא אות' ראייה דברייתא דטועה לדבריו ועוד שכל הקדמונים והגאונים וסדר תנאים ואמוראים פירשו דלמ"ד של יע"ל קג"ם היא למ"ד של לחי העומד מאליו ואע"פ כן נהגו בצרפת להחמיר כרבי' יעקב לומר שאין עולין הואיל והדבר יצא מפיו, גרסינן בנדה [דף ס"ח] אמר רבי יוחנן אשה לא תחוף בע"ש ותטבול למו"ש ותמה על עצמך היאך אשה חופפת ביום וטובלת בלילה והילכתא אשה לא תחוף אלא בלילה קשיא הילכתא אהילכתא שאומר שם עוד שהילכתא אשה חופפת ביום וטובלת בלילה ומתרץ לא קשיא הא דאיפשר הא דלא אפשר ופירש שם רבינו שלמה ותמה על עצמך היאך אשה חופפת וכו' כלו' בקושי התירו להרחיק טבילת' מחפיפתה

אלא מפני שבעניין זה טוב יותר לחוף ביום שאם חופפת בלילה מתוך שתאבה לבעלה ממהרת ואין חופפת כראוי ופירש הא דאיפשר לחוף ביום כגון בימי החול חופפת ביום הא דלא איפשר לחוף ביום כי אם בלילה כגון שחל ליל טבילתה במו"ש שאם חופף ע"ש לא תהא סמוכה לטבילתה לכך חופפת ליל טבילתה במו"ש אפס במקום שאינה יכולה לחוף במו"ש כגון שאירע בו י"ט פסקינן שם כרב חסדא [בדף ס"ו] שאומר שם דהאשה חופפת בע"ש וטובלת במו"ש או בליל שני של י"ט שלאחר השבת ובשאלתו' דרב אחאי פרש' אחרי מות [בסימן צ"ו ובתו' שם בד"ה כך דף ס"ה כל הסוגיא] מפרש להיפוך הא דאיפשר לחוף בלילה לא תחוף אלא בלילה ולא ביום הא דלא איפשר לחוף בלילה כגון שהיה שבת או י"ט אז אינה חופפת בלילה ולפי"ז הפי' נשים שלנו שחופפות תמיד ביום הואיל ונכנסות שם בחמין בעוד היום גדול ושוהות שם עד הערב חשובה חפיפה זו כאלו היא בלילה לד"ה ורבי' יעקב מפרש שאין מדבר כלל בימי החול אלא כך הוא אומר במקום שאפשר לחוף במו"ש תחוף בלילה ולא תרחיק לחוף מע"ש אבל במקום שא"א לחוף במו"ש כגון שאירע בו י"ט אז חופפת בע"ש אע"פ שטבילתה בליל מו"ש או בליל שני בשבת שהוא י"ט ולכל הפירושים נשים שלנו שחופפו' ורוחצות בחמין עד הערב וטובלות בלילה מנהג כשר הוא, טוב ונכון הדבר לאש' החופפת מערב שבת וטובלת למו"ש שתרחץ מע"ש כל גופה וראשה וכשיהיה מו"ש תחמם קדירה גדולה מלאה מים חמין ותשפשף שם גופה בידים ותסרק גם ראשה עוד במסרק היטב ואם הוא י"ט במו"ש או הל טבילתה ליל שני בשבת והרי שני ימים טובים אירע באחד בשבת שאינה יכולה לרחוץ בחמין כלל ולא לסרוק כלל ראשה אז תרחוץ בחמין מע"ש ותחוף ותסרוק ותשמור עצמה בימים שבנתים בכל היכולת מכל טינוף ובליל טבילתה תנקר ותחצוץ שיניה בטוב מפני המאכל שאכלה בימים שבנתים שלא ישאר פירורין ולא בשר ולא עצם שאם היה שום דבר בין שיניה בשעת טבילת' יהיה חוצץ שאע"פ שאין צריך ביאת מים בשיניה מ"מ ראוי' לביאת מים בעינן [שם בדף ט"ו] שהרי מעשה היה בשפחתו של בית רבי שטבלה ומצאה עצם בין שיניה והצריכה רבי טבילה אחרת, בנדה [דף ס"ז] שוים רב ורבי יוחנן שנדה בין בזמנה כגון בשביעי בין שלא בזמנה כגון בשמיני ובתשיעי לא תטבול אלא בלילה בשביעי לא תטבול אלא בלילה מן התורה שהרי צריכה ז' ימים שלמים לילה ויום [כן הוא בפ"ת סי' ק"א וכן משמע בפרש"י שם] ובשמיני ובט' לא תטבול אלא בלילה משום סרך בתה פיר' שתהא בתה סבורה שהוא יום הז' ותעשה כך היא לעצמה ותטבול ביום הז' ואומר שם שהתקין רב אידי בר אבין בעיר נרש שיטבלו הנשים ביום הח' מפני פחד האריות וכן רב אחא בר יעקב בעירו מפני פחד

הגנבים וכן רב יהוד' בעירו מפני הצינה וכן רב במחזוא מפני שומרי העיר המעלילי' על אותם ההולכים בלילות ואם לא כך היו כולם מצריכים לטבול בלילה [ע"ש בתו' בד"ה משום ותמצא מבואר] אע"פ שבימיהם היתה נוהגת חומרא דרבי זירא כדגרסינן התם אמר ליה רב פפי לרבא מכדי האידנא כולהו ספק זיבה שוינהו רבנן לטבלו ביממא והשיב לו שאין לעשות כן משום דר"ש ודבר זה בארנו למעלה, רבי' שמואל היה מצריך ללכת לטבול אחר חשיכה [בתו' דלעיל] ור"ת לא היה מצריך רק כשתשוב מן הטבילה יהיה חשיכה ומו' כתב שנכון להחמיר כרבי' שמואל משום סרך בתה שלא תאמר שאמ' מבעוד יום טבלה ורבי' משולם התיר בעיר שיש לחוש מפני גנבים או מפני שומרי העיר לחוף בערב שבת שהוא יום ז' שלה ולטבול למחרת ביום השבת שהוא יום השמיני שלה ואס' רבי' יעקב לעשות כן מפני שיש כאן שתי קולות קולא אחת לטבול ביום שיש לחוש לסרך בתה וקולא אחרת להרחיק החפיפה מן הטבילה ושתי קולות ביחד לא מצינו שיתיר התלמוד, האשה צריכה בשעת טבילה להרחיב ירכותיה שלא יגעו זה לזה ולא לגופה ולפשוט זרועותיה מעל גופה כדי שיכנסו המים בכל מקום כדברי ריש לקיש בנדה [דף ס"ז] אשה לא תטבול אלא כדרך גדילתה דתנן בנגעים האיש נראה כעודר וכמוסק זתים והאשה נראית כעורכת פת וכמניקה את בנה ובספרים בנדה [דף ס"ו] לא כתיב כעורכת אלא כאורגת אמנם פירש בערוך כי היכי דבעינן דרך גדילתה כשהיא בודקת לטהרה מנגעים ה"נ בעינן שתטבול דרך גדילתה לטהרות אבל לבעלה לא צריך ופירוש זה הדבר דרך גדילתה כמו דרך גידוליה כמו שרגילה להיות כשהיא הולכת כדמפרש והולך והמשנה מפרש בת"כ [תזריע פרשת נגעים פרשה ח'] לכל מראה עיני הכהן פרט לבית הסתרים מכאן אמרו האיש נראה כעודר בבית הסתרים וכמוסק בבית השחי כלו' צריך לכוף את עצמו כאלו הוא עודר כדי שיראנו הכהן ואם אין ראוי לראות בעניין זה טהור שאין צריך לכוף יותר שיתר על כן חשוב בית הסתרים וטהור וגם צריך לפשוט זרועותיו כמוסק זתים כדי שיראה הכהן בית השחי והאשה כעורכת פת לפשוט זרעותיה ולפסוק ירכיה כמקצת כדי להתחזק לערוך את הפת בחוזק וכמניקה את בנה לעניין להגביה הדד כאורגת בעמודים שמגבהת יד הימנית עד שמגלה בית השחי יתר על כן הוא בית הסתרים ואין קפידא אם אין מים באין שם רק שיהא ראוי לביאת מים שנינו במסכ' מקוואות נתנה שערה בפיה קרצה שפתותיה כלו' דחקה שפתותיה לא עלתה לה טבילה ואמר רבי יוחנן בנדה [דף ס"ז] עצמה עיני' ביותר פתחה עיניה ביותר לא עלתה לה טבילה שצריך ראוי לביאת מים ואמר רבא [שם בדף ס"ו] לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא אשה מדיחה בית קמטיה אע"פ שאין צריכין לביאת מים צריך

שיהו ראוין לביאת מים אמר רבא [שם] האשה לא תעמוד על גבי כלי חרס ותטבול מפני שנבעתת לטבול ותמהר ולא תטבול יפה ומשום טעם זה אומר שם אשה לא תטבול בנמל מפני שנבעתת מהמון עם המתאספים שם [בדף ס"ז] ואבוה דשמואל הוה עביד מפצי לבנתיה פי' מחצלות לפורשם לצניעות שלא יראום בני אדם וימהרו לטבול כך פירש ר"ח [בתו' שם בדף ס"ו] והערוך [בערך כף] וכן אומר רבינו יעקב ולא גרסינן מה שכתו' שם בספרים ואע"ג דליכא השתא אימר ברדיוני נפל כלו' על ידי נדידה נפלו כי גירסא זו על מה שאומר שם [בדף ס"ו] נתנה תבשיל לבנה וטבלה לא עלתה לה טבילה מפני השמנונית שעל ידיה ובספרים ישנים [בתו' שם ד"ה פתחה כל הסוגיא] ובפירוש ר"ה ובספר רב אלפס [בהל' נדה בשבועות] כתוב אחר פתחה עיניה ביותר וכו' ולית הילכתא ככל הני שמעתת' כי איתמר הני לטהרות אבל לבעלה לא כי הא דאמר ריש לקיש אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה ופירש בערוך כי היכא דבעינן דרך גדילתה כשהיא בודקת לטהרה מנגעה ה"נ בעינן שתטבול דרך גדילתה לטהרות אבל לבעל לא משמע דקאי אההיא דאשה לא תטבול אלא דרך גדילתה [שם] ואריבדא דכוסילת' ואנתנה תבשיל לבנה ואפתחה עיניה ביותר וכן גבי כלי חרס ונמל רבינו שלמה מחקה מפני שכל האמוראים שאמרו דברי' ההם היו בבבל שאין שם טהרות ועוד היה מקשה במה דברים אבל רבינו יעקב אומר כי אותה הגירסא היא בחיבור רב סעדיה ובה"ג וגם רבינו משה [פ"ט] כתבה ואין לשנותה וכן מצינו במסכת מקוואות דקאמר בפ"ב דהל' מקוואות ואלו חוצצין באדם וקחשיב בית הסתרים משמע דבעינן ביאת מים ממש ועל כרחך היינו לטהרות דאילו לבעל' לא בעינן ביאת מים ממש אלא ראוי לביאת מים כדאיתא בנדה [דף ס"ד] אמנם רואה אני בזה את דברי הרב ר"א שאומר דאף לגירסא זו אינו אומר לית הילכתא אלא בדיעבד אבל לכתחילה צריך ליזהר בכולן ואמר רבא [שם] דנידה טבלה ועלתה ונמצא עליה דבר חוצץ אם באותו יום שחפפה טבלה אינה צריכה לחוף ולטבול פעם אחרת ואם לאו צריכה לחוף ולטבול והא דאמרי' בחולין [דף י'] טבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ לא עלתה לו טבילה עד שיאמר ברי לי שלא היה עלי קודם לכן בשעת טבילה יש להעמידה בשלא טבל סמוך לחפיפה ורבינו יעקב [כל הסוגי' בתו' פרק בתר' דנידה בד"ה אם דף מ"ו ובאשרי] תירץ שבמסכת חולין מדבר בגוף שאין שם חפיפה לכך צריך לומר ברי לי אבל במסכת נדה מדבר בראש שחפף ומביא ראייה שחפיפות אינה בגוף כ"א בראש מדאמר רבא [שם בדף ס"ו] אשה לא תחוף אלא בחמין ואפילו בחמי חמה תוכל לחוף משום דמשרו מזיא כך ראה מורי בפי' ר"ח ולא גרסינן אבל בקרירי לא משום דמשרו מזייא ודומה שר"ח רוצה לפרש משרו

כעין שרויה כלו' שהשיער נהפך היטב על ידם עוד מביא ראיה גבי אבישי בן צרויה שהיה חופף ראשו וכן הלל שהיה חופף ראשו בשבת [דף ל"א] ובנזיר [דף כ"ב] חופף ראשו ומפספס אבל לא סורק וכן לא יחוף ראשו באדמה [שם] עוד ראייה מהא דאמר בב"ק [דף פ"ב] גבי עזרא שתיקן חפיפה דאורייתא עיוני בעלמא דילמא מיקטר כלו' שנקשר השער ובא עזרא ותיקן חפיפה ומה שאומר בכתובות [דף י"ז] משחא דחפיפות' קאמר מר לשם מדבר בחטטין שבראש והרב רבי' שמחה כתב במחזיר ויטרי בשם רבינו שלמה כי חפיפה היא בכל הגוף מדאמרינן בנדה [דף ס"ה] גבי אשתו של ראש גולה שהיתה בכעס עם בעלה והלך רב נחמן לפייסה והיתה רוצה לדחות הטבילה עד למחר ואמר לה למה תמתיני עד למחר אטו עבדי חסרת דודי חסרת טשטקי חסרת ופירש רבינו שלמה טשטקי כסא לישב עליו במרחץ דודי להחם מרחץ ואם לא היה צריך לחוף אלא ראשה לא היה צריך כל זה אמנם ר"ח פירש דודי חסרת להחם בהן חמין ולהשליך במקוה מפני הצינה ואף לפירוש רבי' שלמה שפירש לרחוץ בחמין יש לפרש שלאחר שתעלה מן המים הצוננים תכנס בחמין להחם גופה וצשטקי פי' רבינו סעדיה מסרקות מ"מ נכון להחמיר לעשות חפיפה בבל הגוף ולסרוק ראשה במסרק פן נתקשרו השערות דא"ר הונא [שם בדף ס"ז] נימא אחת קשורה חוצצת שלש אינה חוצצות שתים איני יודע ורבי יוחנן אמר אנו אין לנו אלא אחת והלכה בר"י שהוא רבו וצריך להסיר כל גלד וכל מכה מעליה כדאמר רמי בר חמא [שם] האי ריבדא דכוסילתא פי' מכה של הקזה עד תלתא יומי לא חייצה שעדיין הגלד לח הוא מכאן ואילך חוצץ שנתייבש ונדבק בדוחק על הבשר ואפי' מצטער יסיר הגלד מעל המכה או אבעבועות שחין שעתה לא היה דעתו להסיר וקרוי אינו מקפיד מ"מ רגילות הוא להסיר הכל או ימתין עד שיתרפא ויוכל להסיר בקל כל זה פי' רבינו יצחק בתשובה אחת תניא בתוספתא דמקוואות [ספ"ו] הצואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר והטיט והבצק שתחת הצפורן אפי' כנגד הבשר הרי אלו חוצצין ופירש ר"ת [וכן הוא לקמן מ"ע כ"ז] בתשובה אחת שמדבר בטיט הדומה לבצק שנדבק מאד כגון טיט של יוצרים אבל לא בטיט אחר וצואה תדע שהרי תנן במס' מקוואות אלו שאין חוצצין לכלוכי צואה שעל בשרו וצואה שתחת הצפורן עוד אומר רבינו יעקב דאפי' בטיט ובצק אם יש ממנו כל כך מעט שאין מקפיד מיעוטו שאינו מקפיד אין חוצץ אמר מר עוקבא [בנידה דף ס"ז] ליפלוף שבעין ששנינו במס' מקוואות [פ"ט] שאינו חוצץ דווקא בלח אבל אם היה יבש חוצץ פי' ליפלוף ליחה לבנה קציא"ה בלע"ז ומה ששנינו במס' מקוואות [שם] ליפלוף שחוץ לעין חוצץ זהו מפני שסתמו יבש אבל אותו שבתוך העין סתמו לח ולא הוצרך לפרש זה בגוף המשנה ורבינו יעקב מפרש

[וכן פירשו התוס' שם] שחוץ לעין חוצץ בין לח בין יבש אמנם לגירסא דגרסי' [שם] ה"מ לטהרות ליפלוף וריבדא דכוסילתא אין חוצצין לכל הפחות בדיעבד כאשר בארנו לעיל נהגו הנשים לחתוך הצפרנים קודם הטבילה מפני חששה של טיט ובצק שתחת הצפורן וכשאירע טבילה בחה"מ תחתוך צפורניה בשיניה או דרך שינוי דבמו"ק אמרינן [ד' י"ח וכל הסוגיא בתו' שם] דאין איסור לגלח הצפרנים במועד אלא בגנוסטרי פי' במספרים ושמ' ה"ה בסכין שגם בסכין רגילות הוא לגלחם או שפחתה גויה תגלחם לה וכן נכון לעשות דאע"ג דאמירה לגוי שבות במועד בכאן במקום מצוה מותר ויותר טוב בעניין זה משתעשה היא בעצמה ואם אין לה גויה תנקר בעצמה בטוב דטיט שתחת הצפורן ודייה אמנם רב אלפס [במ"ק] פסק דבח"ה מותר אף בגנוסטרי ומה שאוסר לשם זהו דווקא באבל ודבריו כתבתי בהל' חה"מ שנינו במקוואות [פ"י] חץ שהוא תחוב באדם בזמן שנראה חוצץ אם אין נראה טובל ואוכל בתרומתו ותניא בתוספתא [שם בפ' בתרא] אם קרם עליו העור ד"ה אינו חוצץ ומפרש רבינו יצחק שהחץ או הקוץ שמדברת בו הברייתא היה נראה אם לא היתה הקרימה של עור אבל אם הוא כל כך בעומק שאינו נראה אינו חוצץ אפי' בלא קרימה כדמשמע בהמשנה [שם] ואשה שהשתינה ומצאה דם בתוך מימי רגליה פסקו שמואל ורבי אבא כרבי יוסי שאומר בפ' האשה [דף נ"ט] שהיא טהורה והטעם הוא מפני שדם זה מן המקור לא בא אלא ממקום מי רגלים שם [דף ס"ה] ת"ר הרואה דם מחמת תשמיש פי' כגון שרואה דם לאחר תשמיש מיד או אחר זמן [מבואר שם דף י"ד] כדי שתרד מן המטה ותבדוק עצמה שבכך הוי חיוב אשם תלוי וכל שכן אם נמצא הדם על שלו כשפירש ממנה בזה העניין קרוי מחמת תשמיש הרי זו מותרת עוד לשמש פעם שנייה לאחר שתטהר ואם עדיין ראתה מחמת תשמיש מותרת עוד לשמש פעם שלישית ואם עדיין ראתה מחמת תשמיש אומרת הברייתא [שם בדף ס"ו] שלא תשמש עוד לזה הבעל אלא תתגרש ותנשא לאחר נישאת לשני וראתה דם מחמת תשמיש משמשת פעם ראשונה ושנייה ושלישית מכאן ואילך לא תשמש אלא תתגרש ותנשא לשלישי נישאת לשלישי וראת' דם מחמת תשמיש משמש פעם ראשונה שנייה ושלישית מכאן ואילך לא תשמש עד שתבדוק עצמה [שם] כיצד בודקת עצמה מביא שפופרת פי' קנה של אבר ופיה רצוף שיהא חלק ולא יסרט את הבשר ובתוכה מכחול ומוך מונח על ראשו אם נמצא דם על ראש המכחול בראש המוך בידוע שהוא בא מן המקור ואם לאו בידוע שהוא מן הצדדין ונאמנת אשה לומר מכה יש לה באותו מקום שממנה יוצאה דם פי' לטהרה שלא בשעת וסתה ותניא בתוספתא דנדה וכולן בודקים אותם בשפופרת חוץ מן הבתולה מפני שדמיה טהורים ומקשה התלמוד [שם כל הסוגיא

בדף ס"ו] ותבדוק עצמה בביאה שלישית של בעל ראשון ומתרץ לפי שאין כל האצבעות שוות וחוזר ומקשה ותבדוק עצמה בביא' ראשונה של בעל שלישי ומתרץ לפי שאין כל כח הבעילות שוות ופירש רבי' שלמה שכן מקשה התלמוד מתחילה למה תתגרש מן הראשון אלא תבדוק עצמה ומתרץ לפי שאין כל האצבעות שוות ומאחר שמזה הטעם יכול להתירה לשני בלא בדיקה מוטב שתתגרש ותנשא לאחר עד שתתחזק בשלש אצבעות ולא השאר לראשון בשגגת כרת משמע לפירושו שאסור' לשמש עוד לבעל ראשון אפי' בבדיקה מאחר שהוחזקה לו ג"פ וגם יכולה למצא היתר לעצמה להתגרש ולינשא לשני בלא בדיקה וקשה לרבינו יצחק על זה דאם לראשון אסורה אף בבדיקה א"כ לבו של בעל שני ושלישי נוקפו ופורש ועוד מקשה רבינו יצחק לפירושו שמסתמא שכמו שקושיא שניה שמקש' התלמוד ותבדוק בביאה ראשונה של בעל שלישי ולמה מותרת לו בלא בדיקה ומתרץ לפי שאין כל הכחות שוות כמו כן מסתמא מקשה מתחיל' למה מותרת לשני בלא בדיקה הלא הוחזקה כבר ג"פ א"כ תבדוק עצמה תחילה ומתרץ אין חזקה של בעל ראשון קרויה חזקה לבעל שני דאין כל האצבעות שוות ואפי' ראתה לראשון מן המקור אולי לא תראה לשני אבל ודאי אם רוצה לבדוק את עצמה ולישאר לראשון הרשות בידה כמו שמותרת לבעלה שלישי ע"י בדיקה ומה שלא פי' התנא הבדיקה לאחר פעם שלישית של ראשון כדי שתשאר עמו כמו שפירש לבעל שלישי נראה דמשום עצה טובה דהשתא מותרת לשני בלא בדיקה מטעם ספק ספיקא שמא לא בא דם מן המקור אלא מן הצדדין ואפי' בא לראשון מן המקור שמא לא יבא לבעל שני דאין כל האצבעות שוות אבל אם היתה בודקת לראשון ותראה דם בראש מכחול שעכשיו נתברר שמן המקור בא לא תהא מותר' לשני מטעם שאין כל האצבעות שוות בלבד ולפי פירוש זה אם אוהבת בעלה הראשון ורוצה ליכנס בספק זה שתהא אסורה לכל אדם ועגונה כל ימיה אם תראה בראש המכחול הרשות בידה לבדוק עצמה תחת הראשון וכן משמע בתוספ' [דנדה] דמותרת לראשון בבדיקה ששונה שם עד כמה מותרת לינשא עד שלשה אנשים יתר מכאן אסורה לשמש עד שתבדוק ואינו מפר' שמביא' רביעית דראשון אסורה אף בבדיקה משמע שעיקר' נשנית להשמיענו היתר בלא בדיק' ועוד האריך ר"י בתשובתו להרב רבינו ברוך מריגנש"פורק ודווקא ברואה מיד לאחר תשמיש כשיעור שפירשתי בתחלת השמועה אבל אם ראת' לאחר זמן שפירשתי אינה אסורה לו בכך אפי' פעמים רבות אלא מותרת לו לאחר שבעה נקיים וטבילתה ואם יש רופא שסבור לרפאותה ולעצור הדם מלבא ע"י תשמיש טוב הדבר לנסות את הרפואה פעם ראשונה ושניה קודם שהוחזקה אבל לאחר פעם שלישית צריך להתיישב אם תוכל

לסמוך על הרפואה ואפי' הוא רופא מומחה בדבר זה ולשמש אח"כ פעם רביעית פוסק רבינו יצחק [בתוס' דנדה בד"ה והילכתא דף ס"ח] דנדה שאירע טבילתה ליל תשעה באב אסורה לטבול ואין הלכה כאותה ברייתא דתניא בשבת [דף קי"א ובביצה דף י"ח] כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בתשעה באב בין בי"ה שהרי בתענית [דף י"ג] חולק רבי חנינא סגן הכהנים ואומר כדאי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה אחת בשנה ואמרי' בירושלמי [דביצה] על זה הורה רבי לוי כחדא דרבי חנינא סגן הכהנים בנדה [דף ס"ו] אמר רבא תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה ז' נקיים ואין חילוק בין גדולה לקטנה דכשם שגדולה רואה דם מחמת חימוד כן קטנה רואה דם מחמת חימוד ואם נשאת קודם הספירה החתן אסור לישן בחדר שהכלה שם אא"כ יש עמהם אחר באותו חדר כיון שעדיין לא בא מעולם אל אשה זאת אסור להתייחד עמה אולי יהא יצרו תוקפו ויבא עליה באיסור כדאמרי' בכתובות [דף ד'] שאם פירסה כלה נדה ולא בעל הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים גרסינן בנדה [דף ס"ז וכל הסוגיא תמצא שם מבואר בפרש"י] שאבוה דשמואל היה עושה לבנותיו מקוואות בימי ניסן ומפרש בשבת [דף ס"ה וגם שם מביא בפרש"י ובבכורות דף צ"ה ובנדרים דף מ'] שמא ירבו הגשמי' הנוטפין על הזוחלין הנובעים ותניא בת"כ [שמיני פ' י'] אך מעיין מיעוט לדרוש מעיין מטהר בזוחלי' פי' רבינו יעקב מכח ראיות וכן פירש בה"ג שמעיין מטהר אף כזוחלין וה"ה באשבורן אבל המקוה אינו מטהר אלא במים נחים באשבורן ולא בזוחלין וכיון דרבו נוטפים שהם מי גשמים והם זוחלין פסולי' למקוה ופוסק רבינו יעקב שאנחנו מותרין עתה לטבול בנהרות אף בימי ניסן אע"פ שהן זוחלין דאין לחוש לרבו הנוטפין דהא תניא בתענית [דף כ"ה] אין לך כל טפה וטפה שיורד מלמעלה שאין התהום עולה לקראתו טפחיים וכן אומר שמואל [שבת דף ס"ה] נהרא מכיפיה מיבריך כלו' עיקר מה שגדל הנהר גדל מסלע שלו וממקורו הוא מתברך ושאר דיני מקווה יתבארו בהלכות מקוואות [מ"ע רמ"ח] שנינו בפ' המפלת שאין צורת הוולד נגמרת פחות מארבעים יום אחד לזכר ואחד לנקבה הילכך המפלת בתוך ארבעים יום אינה טמאה לידה ואפי' ביום הארבעים הפילה ביום ארבעים ואחד מאחר התשמיש הרי זו ספק יולדת וטמאה שבועיים אפי' לא ראתה כיולדת נקיבה ואין לה ימי טוהר כלל, [שם בדף כ"ד] המפלת צורת אדם דקה ביותר ואינה נכרת יפה ה"ז תשב לזכר ולנקבה כלומר שיש לה חומר ימי טומאה דנקיבה וחומר ימי טהרה דזכר וזהו הנקרא שפיר מרוקם אבא שאול אומר [שם בדף כ"ה] איזהו שפיר מרוקם תחילת ברייתו של אדם כרשון כך גירסת ר"ת ור"ח והתוספ' [בתוס' שם] כלו' חגב דהכי מתרגמינ' סלעם רשונא ובסוטה [דף ס"ה] אומר אבא שאול שתחלת

ברייתו מטיבורו ולא מראשו, [בפ' המפלת דלעיל כל הסוגיא] גוייתו כעדשה פי' רש"י הוא הגיד שתי עיניו בשתי טיפות זבוב מרוחקות זו מזו שני חוטמיו כשתי טיפי זבוב מקורבין זה לזה פיו מתוח כחוט השערה וחיתוך רגלים וידים אין לו נתבארה צורתו יותר מזה ועדיין אין ניכר בין זכר לנקבה אין בודקין אותו במים אלא בשמן שהשמן מצחצחו ומבי' קיסם שראשו חלק ומנענע באותו מקום מלמעלה למטה אם מסכסך בידוע שהוא זכר ואם ראה באותו מקום כשעור' סדוקה הרי זו נקבה ובכל אלו הרקימות של נפלים אין נותנים להם ימי טוהר עד שישעיר הולד כדמסקינן בנדה [דף כ"ד] חומרא גדולה ההמירו על עצמן בבבל ובא"י ובספרד ובארץ המערב היא ממלכת מרוק שאין נותנין דמי טוהר ליולדת כלל וכל דם שרואה בתוך מלאת סופרת לו ז' נקיים כמו אחר מלאת אבל בלונברדי"אה ואשכנז ואגפיה וצרפת וארץ האי בועלין על דם טוהר כדין התלמוד שחומרא דר' זירא [בנדה דף ס"ו ולעיל כמעט בתחילת המצוה] אינה אלא בדם טמא ולא ביושבת על דמי טהרה:

מצות לא תעשה קיב

שבעה (א) אומות הזהיר עליהן הכתוב בפ' ואתחנן שנ' ונשל גוים רבים מפניך החתי והגרגשי והאמרי והכנעני והפריזי והחוי והיבוסי וכתיב אח"כ לא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך כי יסיר את בנך מאחרי פשוטו של מקרא שבגיותם הכתוב מדבר שהם בני הסרה יותר מכל האומות כמו שאמרו רבותי' [בחולין דף י"ג] דעכו"ם שבח"ל לא עובדי ע"ז הם אלא מנהג אבותיהן בידיה' ביבמות [דף ע"ו] דורש רבא שאותו לאו דלא תתחתן משמע דמשעת חיתון הן הקידושין עובר בלאו ואפי' לא בעל זה אינו אלא בגירותן שיש שם תפיסת קידושין ורחב (ב) הזונ' שנתגיירה ונשאה יהושע מאומה אחרת היתה ולא מז' אומות אבל בגיותן אינו עובר בלאו עד שיבעול וכשבעל עובר בלאו דכתי' לא תקח לבנך כי יסיר את בנך מאחרי אבל שאר אומות שנתגיירו מותר להתחתן בהם שהרי מאחר שהוצרך הכתוב לאסור גר עמוני ומואבי מכלל דשאר גרי' מותרים לבא בקהל מאחר שאין הלכה כר' שמעון שדורש ביבמות [דף נ"ג] ובקידושין [דף ס"ה] שאף שאר האומות בגיותן בלאו דכתיב לא תקח לבנך שדורש כי יסיר לרבות כל המסירי' וחכמים חולקים עליו ואומרים שאין הכתוב מדבר אלא בשבעה אומות דווקא כאשר בארנו הילכך הבא על שאר גויו' משאר אומות אינו לוקה אא"כ הוא כהן שלוקה עליה משום זונה ובבעילה בלבד הוא לוקה שהרי אינה בת קידושין ואע"פ שאין ישראל הבא על הגויה לוקה מה"ת אם בועלה בפרהסיא והוא שיבעול לעיני עשרה מישראל או יותר אם פגעו בו קנאין לשמים והרגוהו הרי אלו משובחין וזריזין ודכר זה

הל"מ כמו שיש בסנהדרין [דף פ"ב] וראייה לדבר מעשה פנחס וזמרי ואין הקנאי רשאי לפגוע בו אלא בשעת מעשה כזמרי שנ' ואת האשה אל קבתה אבל אם פירש ממנה אין הורגים אותו ואם הרגו נהרג עליו ואם בא הקנאי ליטול רשות מב"ד להורגו אין מורי' כך אע"ג שהוא בשעת מעשה ולא עוד אלא אפי' בא הקנאי להרוג את הבועל ונשמט הבועל והרג את הקנאי כדי להציל את עצמו מידו אין הבועל נהרג עליו ובע"ז [דף ל"ו] אמרי' שב"ד של חשמונאי גזרו שהבא על הכותית אף בצינעא חייב עליה משום נשג"ז נדה שפחה גויה זונה ועון זה אע"פ שאין בו מיתת ב"ד ולא מלקות אל יהי קל בעיניך שיש בו הפסד יותר מבכל העריות כיוצא בו שהרי מוליד בן לע"ז ומתייחס אחר הכותית שאין בנו הבא מן הכותי' קרוי בנך אלא בנה כדאמר ביבמות [דף י"ו] ובקידושין [דף ס"ה] ודבר זה גור' להדבק בעכו"ם שהבדילנו הקב"ה מהם ולשוב מאחרי ה' ולמעול בו והרי שלח הקב"ה ביד נביאיו שעונשו בכר' חמור יותר מכרתה של תורה שנ' בנבואת מלאכי בגדה יהודא ותועב' נעשית בישראל ובירושלים כי חלל יהוד' את קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות ודרשו רבותינו בסנהדרין [דף ס"ב] אם ישראל הוא לא יהיה לו ער בחכמי' ועונה בתלמידים ואם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות הא למדת שהבועל את הכותית כאלו נתחתן לע"ז שנ' ובעל בת אל נכר ונק' מחלל קדש לה' והארכתי בדרשות כאלו לגלו' ירושלי' אשר בספרד והוציאו נשי' נכריו' רבות בשנ' תתקצ"ו לפרט שבח לאדון הכל:

מצות לא תעשה קיג

[**ראה מצוה קיד**]:

מצות לא תעשה קיד

מצוה קיג, קיד: בפרשת (א) תצא כתוב לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' הנה בארנו במצות שאור ודבש בל תקטירו בשם רבי' שלמה ובשם רבי יצחק שמואבי לאו בפני עצמו ועמוני לאו בפני עצמו ושנינו ביבמות [דף ע"ו] עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם הזכרים אפי' בני בניהם עד סוף כל הדורות אסורין לישא ישראלי' אבל (ב) הנקבות מותרת מיד כשאר אומות וכן קבלו מבית דין של שמואל הרמתי והוא קבל דבר זה הל"מ עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית והטעם מפרש המקרא על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים והרב ר' יוסי מקרטרש היה אומר כי בעמון היה טעם זה כי מתוך המקרא משמע כי מואבים קדמו כמו בני עשו שנא' אוכל בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים

בער אבל במואב מפרש אח"כ טעם אחר ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגו' וכשם שטעם זה למואב לבדו כך טעם ראשון לעמון לבדו וגם משני הטעמים יש ללמוד שנשים מותרת שאין דרכם לקדם ולא לשכור וכן יש בירו' דהערל:

מצות לא תעשה קטו

שלא (א) להרחיק זרע עשו מן הקהל מלישא בת ישראל אלא עד ג' דורות שנא' לא תתעב אדומי כי אחיך הוא:

מצות לא תעשה קטז

שלא (א) להרחיק מצרי מלבא בקהל לישא בת ישראל אלא עד שלשה דורות שנא' לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה' [במשנה דיבמות דף ע"ו] מצרי ואדומי אחד זכר ואחד נקבה דור ראשון ודור שני אסורין לבא בקהל שנ' דור שלישי ולא דור שני ולאו הכא מכלל עשה הוא כעונש עשה ולא בעונש לאו, [שם בדף ע"ה] ומצרית מעוברת שנתגיירה בנה מצרי שני, כבר בארנו למעלה [ל"ת קי"ב] ששבעה עממין אסורין לבא בקהל אף לאחר שנתגיירו שנ' לא תתחתן בם ואמרינן ביבמות [דף ע"ו] דבגירותם אית להו איסור חתנות והדבר ידוע שלא מצינו מי שנתגייר מהם אלא הגבעונים ואמרינן בירו' [דכתובות ובפ' יוחסין] נתינים יהושע ריחקם כלום ריחקם אם לא משום פסול משפחה פי' שאסורין לבא בקהל שאם תאמ' שריחק' משום פסול עבדו' שגזרו עליהם להיות עבדים מעתה הבא על הנתינה היא הגבעונית לא יהא לה קנס ושנינו במשנה שלימה [דכתובות דף נ"ט] שיש לה קנס [כל הסוגיא ביבמות דף ע"ט] יהושע גזר על הגבעונים להיות משועבדים למקדש שנא' חוטבי עצים ושואבי מים לבית אלהים תלה שיעבודם במקדש לכך נקראים נתיני' לפי שנתנם לעבודת המקדש ואם לא היתה כאן אלא גזירת יהושע כשחרב המקדש בראשונה לא היה עליה' שום שיעבו' אלא בא דוד וגזר עליהם שיעבוד לישראל אף שלא בזמן הבית וכן מפורש בעזרא ומן הנתינים אשר נתן דוד והשרים לעבודת הלוים נתינים מאתים ועשרים הרי שקרוין נתינים אף בגולה ולמה גזר עליהם לפי שראה עזות ואכזריות שהיתה בהן בעת שבקשו שבעה בני שאול בחיר השם לתלותם והרגום ולא ריחמו עליהם ואומר רבי' יעקב [בתוס' שם בד"ה נתינים] שמה שאומר ביבמות [שם] שאמר דוד שלש סימנים יש בישראל רחמנים וביישנים וגומלי חסדים והגבעונים שאין להם סימנים הללו אינם ראויים לידבק בהן ולא בא לומר שאם היו בהם סימנים אלו שמותר לישא מהם ולהנשא להם שהרי מן התורה אסורין בדבר זה אלא לידבק במעשיהן ולהניחם משוחררים כישראל רוצה לומר מה שאמר [שם] בימי ר' בקשו להתיר נתינים

רוצה לומר להתיר שיעבודם ואמרו חלקנו נתיר חלק מזבח מי יתיר וכיון שלא נוכל להתיר חלק מזבח גם חלקינו לא נתיר של ישתכח חלק מזבח כשיבנה בית המקדש [כל הסו' בתו' שם בד"ה מגיטין דף ע"ו] ועכשיו בזמן הזה כל הגרים מותרים לבא בישראל מיד דתניא בתוספתא דידים ומביאה בברכות [דף כ"ט] שבא יהודה גר העמוני לפני חכמים שאל להם מה אני לבא בקהל והמסקנא שהתירוהו לבא בקהל מפני שכבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל העולם כולו ועירבבם זה בזה והגלה כל אומה ואומה ממקומה והואיל ונתערבו האומות האסורות באומות המותרות שהן רוב הותר הכל שכל הפורש מן האומות להתגייר חזקתו שמן הרוב פורש ומה שאמרו [במגילה דף י"ב] דסנהדרין בגולה לאחשורוש כשבא ליטול עצה מהם להרוג את ושתי ואמרו לו לך קח עצה מחכמי מואב שהן מיושבין שנ' שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא על שמריו לא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר דוחים היו את המלך פן יחרה אפו עליהם כאשר תשוב חמתו מושתי ומן המקרא אין ראיה שהרי הוא נאמר קודם בלבולו של סנחריב תניא בתוספתא דקידושין [ומביאה ביבמות דף ע"ו ובסוטה דף ט' ובתו' שם כל הסוגיא] אמר ר' יהודא מנימין גר המצרי היה לי חבר מתלמידי ר' עקיבא אמר אני מצרי ראשון אשיא לבני מצרית שניי' כדי שיהא בן בני ראוי לבא בקהל אמר לו רבי עקיבא טעית שכבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל כל העולם כולו אמנם בתוספתא דמס' ידים [פ"ב] תניא אמר לו רבן גמליאל אף גר המצרי יהא מותר אמר לו רבי יהושע למצריים נתן להם הכתוב קצבה שנ' מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מן העמים אשר נפוצו שם וישבו על אדמתם פי' וחזרו לקביעותם ונאסרו וצריך להתיישב בדבר ורבינו שמשון איש ירושלם כתב כי בחלק משמע שעמון ומואב לא בלבלם סנחריב כי אם נבוכדנאצר שאומר שם עמון ומואב שכיני בישי דישראל הוו שלחו לנבוכדנאצר תא עלייהו וירמיה נמי כתב עשה לך מוסרות ומוטות ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב ואל מלך בני עמון ביד המלאכים הבאים אל ירושלם אל צדקיהו משמע שאחר סנחריב היו שכיני ישראל והיו משועבדים לצדקיהו ובלבלבם נבוכדנאצר אחרי כאן וכמו שבלבל עמון ומואב כן בלבל מצרי' אחר ששבו מבלבולו של סנחריב ולפי שהתחיל סנחריב הבלבול נקט סנחריב ועיקרו אחורבן נבוכדנאצר לא סמיך וכתיב בירמיה בחורבן שחרב נבוכדנאצר את עמון הילילי חשבון כי שודדה ער צעקנה בנות רבה ובמצרים כתיב כלי גולה עשי לך יושבת בת מצרים יש מדקדקים שאדומים לא נתבלבלו דאמרי' בע"ז [דף י'] ששאל אנטונינוס המלך לר' אם יהיה לו חלק לעולם הבא ואמר לו הן והשיב לו אנטונינוס והכתיב שמה אדום מלכיה ושריה ועוד

מדקדק שם התלמוד גבי יום גינוסי"א של מלכים ומי מוקמי בני עשו מלכא והכתיב הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד שאין מעמידין מלך בן מלך משמע שאדום לא נתבלבל יש לפרש שאין בלבול מועיל בזרע המלכים שמתוך חשיבותם יש להם שם וניכרים בכל מקום בכריתות [דף ט'] אומר שבשלשה דברים נכנסו ישראל לברית במילה ובטבילה ובהרצאת דמים של קרבן שהרי מילה היתה במצרים שנ' וכל ערל לא יאכל בו ומל אותם משה רבי' שכולם בטלו ברית מילה במצרים חוץ משבט לוי ועליהם נאמר ובריתך ינצורו וטבילה היתה במדבר קודם מתן תורה שנ' וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם וקרבן שנ' וישלח נערי ב"י ע"י בל ישראל הקריבום וכן לדורות כשירצה העכו"ם ליכנס בברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ולקבל עליו עול תורה צריך מילה וטבילה והרצאת דמים של קרבן ואם נקבה היא טבילה וקרבן שנ' ככם בגר מה אתם במילה וטבילה והרצאת דמים של קרבן אף הגר כן ומהו קרבן הגר עולת בהמה או שתי תורים או שני בני יונה ושניהם עולות ובזמן הזה שאין שם קרבן צריך מילה וטבילה וכשיבנה בית המקדש יביא קרבנו, ביבמות [דף מ"ו] גר שמל ולא טבל או טבל ולא מל אינו גר עד שימול ויטבול וצריך שיטבול בפני ג' כמו שאומר [שם] והואיל והדבר צריך ב"ד אין מטבילין אותו לא בשבת ולא בי"ט ולא בלילה [שם] ואם הטבילוהו הר"ז גר כדאמר בירושלמי [בפ' אחד דיני ממונות] דיינין שטעו ודנו בלילה דיניהם דין שנ' ושפטו את העם בכל עת ובה"ג פסק מטבילין בשבת לכתחילה [ממשמעות הברייתא שם דף מ"ז] טבל בינו לבין עצמו אפי' בפני שנים אינו גר וכן א"ר יוחנן ור"ל בירושלמי [בפ"ק דסנהדרין] שנים שדנו אין דיניהם דין ובגר כתיב משפט שנאמר משפט אחד יהיה לכם ולגר וכתיב ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו וגר (ב) קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד שזכות הוא לו כדאמרינן בכתובות [דף י"א] ואמרינן ביבמות [דף ע"ח] מעוברת שנתגיירה וטבלה אין בנה צריך טבילה בפ' החולץ (יבמות דף מ"ו) אמרינן מי שבא ואמר גר אני יכול נקבלנו ת"ל וכי יגור אתך גר אתך במוחזק לך כלו' שיביא עדים ומפרש רבינו יעקב [בתוס' שם בד"ה במוחזק דף מ"ז] בד"א שאנו מכירים בו שהוא גוי מעיקרו אבל אם אין אנו מכירין בו נאמן במגו שהיה יכול לומר ישראל אני והיה נאמן כמו שהיו חכמים אומרים פרק החולץ [דף ס"ה] לבני אדם שהם פגומים שיגלה או יקח אשה פגומה כיוצא בו ובפסחים [דף ג'] גבי ההוא גוי דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים ולא היו בודקין אחריו ומעשים בכל יום שאורחים באים ואין אנו בודקין אחריהן ושותים אנו עמהם יין ואוכלין משחיטתם כשם שמלין ומטבילין את הגרים כך מטבילין ומלין את העבדים הנלקחים מן הגוים לשם עבדות [בפ' החולץ דף מ"ה] הלוקח עבד מן הגוי וקדם העבד

וטבל לשם בן חורין קנה את עצמו והוא שיאמר בשעת טבילה [שם בדף מ"ו] הריני טובל בפניכם לשם גרות ואם טבל בפני רבו אינו צריך לפרש אלא כיון שטבל נשתחרר לפיכך צריך רבו לתקפו במים עד שיעלה וישים עליו משוי כשיעלה להראות שהוי תחת שיעבודו ואין העבד טובל אלא בפני שלשה וביום כגר שמקצת גרות הוא זה כשישתחרר העבד צריך טבילה אחרת בפני ג' וביום שגומר גרותו כרבי שמעון בן אלעזר [שם בדף מ"ו] ויהיה כישראל ואין צריך לקבל עליו עול מצות [שם] ולהודיעו עיקרי הדת שכבר הודיעוהו כשטבל לשם עבדות [שם] וכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה אמרינן ביבמות [דף כ"ד] שאחד גר שנתגייר לשם אשה ואחד גיורת שנתגיירה לשם איש והמתגייר לשם שלחן של מלכים ולשם עבדי שלמה הלכה כלם גרים הם ולכך קיימו שמשון הגבור ושלמה המלך את נשותיהם אע"פ שנתגיירו לשם דבר אחר ובירושלמי דסוטה [פ"ק] אמרינן בעניין דלילה אמר רבי שמואל בר נחמני דרך נישואין היו ואם כן נתגיירה ת"ר בפרק החולץ [יבמות דף מ"ו כל דסוגיא] גר שבא להתגייר אומרי' לו מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דווים וסחופים ומטורפים כספינה המטורפת בים אם אמר יודע אני שכן הוא ואיני כדיי מקבלין אותו מיד ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופיאה ומעשר עני פי' שמא יחזור בו מלהתגייר לפי שמקפידין על פחות משוה פרוטה ומודיעין אותו עונשין של מצות ואומרים לו הוי יודע שעד שלא באת לתורה זו אכלת חלב ואי אתה ענוש כרת חללת שבת אי אתה ענוש סקילה וכשם שמודיעין אותו מקצת עונשין של מצות כך מודיעין אותו מתן שכרן של מצות ואומר לו הוי יודע שהעולם הבא אינו צפון אלא לצדיקים השומרים המצות הכתובות בתורה זו ומה שתראה ישראל בצער בעולם הזה טובה צפונה להם שאינם יכולין לקבל רוב הטובה בעולם הזה כאומות העולם שמא ירום לבכם ויחטאו ויפסדו שכר עולם הבא כעניין שנ' וישמן ישורון ויבעט ואין הקב"ה מביא להם רוב פורענות כדי שלא יאבדו אלא כל האומות כלים ובישראל כתיב לא מאסתים ולא געלתים לכלותם ואין מרבין עליו הזכרת עונשין ואין מדקדקין עליו שנ' ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה ומכ"מ מזכירין לו מקצת עונשין כדי שלא יאמר אחר מכאן אלו הייתי יודע כן לא הייתי מתגייר ובפרק החולץ (יבמות דף מ"ו) אמר הטעם שמזכירין להם העונשים מפני שהוא טוב לישראל שלא יתגיירו גרים דאמר רבי חלבו קשים גרים לישראל כספחת שנ' ונספחו על בית יעקב [בתוספת שם ובתוספת פ' כל היד (נדה ד' י"ג) ותוספת פ' י' יוחסין (קידושין דף ע')] לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצות ולומדים ישראל ממעשיהם

צא ולמר מה אירע במדבר במעשה העגל ובקברות התאוה שהאספסוף היו בהן תחילה וגם מתערבין בישראל ואין שכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות מישראל ועוד שבכמה מקומות הזהירה תורה על אונאת הגר ואין אנו יכולין בטוב להזהר על אונאתן ויש עוד מפרשים קשים גרים לישראל כספחת מפני שהקב"ה רואה מעשיהם הטובים שעזבו כל משפחותם וכל טוב העולם הזה בשביל לעבוד הקדוש ברוך הוא וישראל אין עובדין אותו בלב שלם ואני ראיתי במדרש אמר ריש לקיש גדולים גרים בזמן הזה מישראל בעמידתן על הר סיני שהם ראו הקולות והלפידים והנפלאות הגדולות ושמעו קול אלהים חיים מדבר והגרים לא ראו מדבר זה כלל ובאים בצר ובמצוק להסתופף בצל כנפי שכינה נחזור לעניין ראשון אחר שהודיעוהו הדברים שבארנו [שם] אם קבל עליו להתגייר אין משהין את המצוה אלא מוחלין אותו מיד ומשהין אותו עד שיתרפא רפואה שלימה קודם שיטבלוהו מפני הסכנה נתרפא מטבילין אותו מיד ושלשה עומדין על גביו ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצות מצות חמורות טבל ועלה הרי הוא כישראל לכל דבר ואם אחר כך נשתמד ואחר שנשתמד קדש אשה צריכה ממנו גט [שם] ואם היתה אשה נשים מושיבות אותה במים עד צוארה והדיינין מבחוץ ומודיעין אותה מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות בעוד שהיא יושבת במים ואחר כך טובלת בפניהם והם מחזירין פניהם ויוצאין כדי שלא יראו אותה בעלותה מן המים פסק בה"ג [בתוספת שם בד"ה דרב"י דף מ"ו] דקטן שנולד כשהוא מהול אינו צריך להטיף ממנו דם ברית וסובר כמו האמוראים שאומרי' כן בשבת [דף קל"ה] אבל גר שנתגייר כשהיא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית שסובר שהלכה כרבי יוסי שאומר כן ביבמות [דף מ"ו] וגם שם [דף ע"א] חולקים התנאים בגר שנתגייר כשהוא מהול אם נמול ביום או אפי' בלילה אבל כולם מודים שצריך הטפת דם ברית וכן ראוי לחלק בין קטן שלא היה לו ערלה מעולם לגר שהיתה לו ערלה והמילה שעשה בגיותו אינה כלום לכך צריך להטיף ממנו דם ברית ור"ח פסק בשבת להפך וכן משמע שם [דף קל"ה ופסק דר"ה בתוס' שם ובתוס' פ' החולץ דלעיל] דאמר רבי אליעזר הקפר לא נחלקו ב"ש וב"ה על נולד מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית על מה נחלקו על גר שנתגייר כשהוא מהול שב"ה אומרים אין צריך להטיף ממנו דם ברית ויש שם ברייתא אחרת כזו אלא שמסיים בה על מה נחלקו בקטן לחלל עליו את השבת שב"ה אומרים אין מחללין דחיישינן שמא ערלה כבושה היא כרבה שאומר שם כן [בדף דלעיל] כלו' העור דבוק בבשר ומחמת ספק זה אומר שצריך להטיף ממנו דם ברית ומדקדק רב אלפס [שם] מדאמר רבה שהוא בתראה אחדא ברייתא ש"מ שהלכה היא והלכה כרבה לגבי רב יוסף שחולק עליו הילכך צריך

להטיף ממנו דם ברית בחול אבל לא בשבת וזאת השיב רב האי גאון [באלפסי שם וכן באשירי שם] וששאלתם נולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית או לא צריך להתיישב בדבר בנחת ולבדוק יפה יפה בידים ובמראות עינים ולא בברזל ואין מברכין על המילה אא"כ נראית לו ערלה כבושה ורואין ונזהרין היאך מלים אותו אם נראית לו ערלה ממתינין לו הרב' ואין חוששים לשמיני שמא יביאוהו לידי סכנה עכ"ל ומאחר שרב האי גאון ור"ח ורב אלפס בשיטה אחת אין לסור מדבריהם שבקטן צריך הטפת דם ברית:

מצות לא תעשה קיז

הזהירה (א) תורה על ממזר בפ' תצא לא יבא ממזר בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' כלו' לעולם אסורין [בפ' הערל דף ע"ח] אחד זכרים וא' נקבות באיסור זה ושנינו שם [דף מ"ט] איזהו ממזר כל שאר בשר שהוא בלא יבא דברי ר"ע ור"ש התימני אומר כל שחייבין עליו כרת בידי שמים והלכה כדבריו ורבי יהושע אומר כל שחייבים עליו מיתת ב"ד וטעם כולם מפרש בגמ' [שם] פוסק בה"ג וכן הר"י שהלכה כשמעון התימני [וכן הוא בתוס' שם] אע"פ שאין למידין מהלכה הכתובה במשנה ובריייתא כדאיתא בב"ב [דף ק"ל] מ"מ הלכה כשמעון התימני שהרי שנינו סתם משנה כמותו בפ' האומר [דף ס"ו] ושנויות שם הלכות פסוקות וכיוצא באותה משנה סתמא קורא הילכתא פסיקתא בב"ק [דף ק"ב] וגם ר"א בן יעקב שמשנתו קב ונקי סובר בפר' החולץ (יבמות דף ל"ו) יש ממזר מאשת אח ותניא ראב"י אומר [שם בדף ל"ז] לא ישא אדם אשה במדינה זו וילך במדינה אחרת וישא אשה אחרת שמא יזדווגו זה לזה ונמצא אח נושא אחותו ונתמלא כל העולם ממזרים ועל זה נאמר ומלאה הארץ זמה אבל מחייבי לאוין אין ממזר דפסקינן בפר' החולץ [דף ס"ה] הלכה שעכו"ם ועבד שבא על בת ישראל הוולד כשר ואמרי' [ביבמות דף י"ד] פשיטא שבני חייבי לאוין כשרים נינהו ובקדושין אומר [דף ע"ח] הכל מודים במחזיר גרושתו שאם בעל ולא קידש שאינו לוקה אלמא יש תפיסת קידושין אפי' בלאו דשאר וא"כ אין הוולד ממזר וטעם דשמעון התימני [דלעיל] אע"פ שמפי הקבלה אמר כן הסמיכו [שם בדף מ"ט] על המקרא שנ' ולא יגלה כנף אביו וסובר שבשומר' יבם של אביו הכתוב מדבר שהיא עליו בכרת וסמיך ליה לא יבא ממזר ללמד שיש ממזר מחייבי כריתות וזהו מכל העריות כולן אף מחייבי מיתות בית דין שבכולן כרת ואעפ"כ אומר שם שהכל מודים בבא על הנדה [והטעם מפרש שם] שהוולד אינו ממזר [בתוס' שם בד"ה וכתיב' לא יבא] ומה שאמרנו שאלו המקראות הם סמוכין והרי מפסיק לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה יש לפרש שמאחר שאינם בני בנים לא חשיב

הפסק ומנין שלא יבא דכתיב גבי ממזר ופצוע דכא וכרות שפכה עמוני ומואבי מצרי ואדומי בביאת בעילה הכתוב מדבר כביאה בא אל אשת אחיו וכביאה ויבא אליה ותהר לו ולא נפרשנו כביאה ולא יבא אל תוך המחנה וכבואכם אל אהל מועד שפירושן לא יכנסו לתוך הקהל ולא יכנסו לאהל מועד אמרת צא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן דבר הלמד מעניינו במה העניין מדבר בעריות ובבעילת איסור כדכתי' לא יגלה את כנף אביו אף כאן בביאת ערו' ובבעיל' איסור הכתוב מדבר, גרסינן בבימות [דף מ"ט] אמר אביי הכל מודים בבא על הנדה שאין הוולד ממזר מ"ט ותהי' נדת' עליו אפי' בשעת נדתה תהא בה הויה בקדושין (ב) פוסק כרבי יוסי שאומר ממזרים נתינים טהורים לבא בקהל לעתיד לבא [מיימו' פט"ו דא"כ] אחר ממזר שנשא ישראלית ואחד ישראל שנשא ממזרת כיון שבעלו אחר קידושין לוקה קידש ולא בעל אינו לוק' בעל ולא קדש אינו לוקה משום ממזרת שאין לך בכל חייבי לאוין מי שלוקה על בעילה בלא קידושין אלא כ"ג באלמנה כמו שיתבאר [לקמן בל"ת קכ"ה] ביבמות [דף מ"ה] פסקינן עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הוולד כשר בין בפנוי' בין באשת איש בין באונס בין ברצון ועכו"ם ועבד הבא על ממזרת הולד ממזר וממזר הבא על הגויה הולד עכו"ם נתגייר הרי הוא כשר כשאר גרים ואם בא על השפחה הוולד עבד שחררו הוולד כשר כשאר עבדים משוחררים ומותרין בבת ישראל זה הכלל [בקדושין דף ס"ה] בן הבא מן העבד ומן העכו"ם ומן השפחה ומן הגויה הרי הוא כמוהו לפיכך פוסק בפ' האומר [דף ס"ט] כרבי טרפון שאומר יכולין ממזרין ליטהר כיצד ממזר מותר מתחילה לישא שפחה כדי לטהר את בניו שהרי כשנולד הבן הוא עבד שחררו הוולד בן חורין, בקדושין [דף ע"ב] מסקינן ממזר מותר לישא גיורת ובן הממזרת מותרת לגר והבנים משניהם ממזרים כרבי יוסי כדאיתא בפ' האומר [דף מ"ו] שהוולד הולך אחר הפגום שנאמר בקהל ה' [בקדושין דף ע"ג] וקהל גרים לא איקרי קהל ה' [בברייתא שם דף ע"ה] גיורת שנשאת לגר וילדה בן אע"פ שהורתו ולידתו בקדושה הרי זה מותר בממזרת וכן בן בנו עד שישתקע שם גיותו ממנו ולא יודע שהוא גר ואח"כ יאסר בממזרת, [פשוט ומבואר בכמה מקומות] ואחד הגרים ואחד העבדים משוחררים דין אחד לכולם [מהמיימו' פרק ט"ו דאיסורי ביאה מבואר שם במ"מ] אבל גר שנשא בת ישראל או ישראל שנשא גיורת הוולד ישראל לכל דבר ואסור בממזרת שלשה ממזרים הם ממזר ודאי ממזר ספק ממזר מד"ס ממזר ודאי כאשר בארנו [לעיל] ממזר ספק זה הבא מספק ערוה כגון הבא על האשה שנתקדשה ספק קידושין או שנתגרשה ספק גירושין וכיוצא בהן [ר"פ האשה רבה דף פ"ו מבואר שם בגמרא דף פ"ט] והאשה ששמעה שמת בעלה ונשא' והרי בעלה קיים ובא בעלה

הראשון עליה והיא תחת השני הרי הבן ממזר מד"ס [בפ"י יוחסין דף ע"ג כל הסוגיא] דין (ג) תורה שספק ממזר מותר לבא בקהל שנ' לא יבא ממזר בקהל ה' ממזר ודאי אסור ולא ממזר ספק אבל חכמים עשו מעלה ביוחסין [היינו כר"א שם דף ע"ד ורב פסק כוותיה בדף ע"ה] ואסרו כל הספיקות לבא בקהל וממזר ספק אסור בממזר' ודאי ואפי' בממזר' ספק אסור שמא אחד אין ממזר והשני ממזר ודאי דאין לספיקות תקנה אלא שישאו מן הגרים אבל ממזר של דבריה' מותר לישא ממזרת של דבריהם גרסי' בסוטה [דף כ"ז] אשת איש שיצא עליה קול שהיא מזנה והכל מרנני' אחריה אין חוששין לבניה שמא ממזרים הם שרוב בעילות אחר הבעל ומותר לישא בתה לכתחלה אא"כ היתה מפקרת עצמה לכל לכתחילה בפרהסיא [בפ' האומ' דף ע"ח ובפ' החולץ (יבמות דף מ"ז)] האב שהוחזק שזה הוא בנו ואמ' בני זה ממזר נאמן ואם יש לאותו בן בנים אינו נאמן אף על הבן כמו שמוכיח שם [בפ' החולץ דלעיל] שלא האמינה אותו תורה אלא על בנו שנ' כי את הבכור בן השנואה יכיר ודרש רבי יהודה יכירנו לאחרים וכשם שנאמן לומר זה בני בכור כך נאמן לומר שהוא ממזר או בן גרושה וחלוצה כמו שאומר [שם] ובן גרושה וחלוצה שאומר ביבמות פירש רבינו אליהו [בתוס' שם הסוגיא] דנפקא ליה מדכתיב בן השנואה יכיר שדורש שם ששנואה בנישואין וכן משמע בירושלמי דקידושין ורבינו יצחק פי' מדנאמן לומר זה בני בכור אפי' בתינוק בין הבנים וכשהוא אומר על הקטן שהוא בכור א"כ עושה הגדולים ממזרים אלמא על בנו נאמן לפוסלו ולפיכך נאמן לומר בן גרושה היא והלכה כר' יהודה דאמר בב"ב [דף קכ"ז] כשאומר על התינוק בין הבנים בכור הוא נאמן עוד תניא ביבמות [דף מ"ז כל הסוגיא] מעשה בעכו"ם שבא לפני רבי יהודה אמר לו נתגיירתי ביני לבין עצמי אמר לו יש לך עדים שנתגיירת [ע"ש בתוס'] אמר ליה לא אמר ליה יש לך בנים אמר ליה הן אמר ליה לדבריך עכו"ם אתה ואין עדות לעכו"ם [ע"ש בתוס' בד"ה נאמן] ואי אתה נאמן לפסול את בניך כך מפרש שם רב נחמן בר יצחק דברי רבי יהודה ופוסק שם הילכתא כרב נחמן בר רבי יצחק משמע שאם יש עדות לעכו"ם שנאמן לפסול בניו אפי' שלא ע"י הכרת בכור [בתוס' שם] וכן פוסק בשאלתות פרשת וארא וכן פוסק רבי' משה [בפ' ט"ו דאיסורי ביאה] ולא כמו שפוסק בה"ג שאינו נאמן לפסול את בניו אלא במקום הכרת בכורה כמו שאמר על תינוק בין הבנים שהוא בכור:

מצות לא תעשה קיח

[**ראה מצוה קיט**]:

מצות לא תעשה קיט

מצוות קיח, קיט: לא (א) יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה' ושנינו בפ' הערל (יבמות דף ע"ו) שמותרים לישא גיורת ומשוחררות ושנינו עוד שם [דף ע'] איזהו פצוע דכא כל שנפצעו ביצים שלו אפי' אחת מהן ותניא [שם בדף ע"ה] אפי' נקבו או נמקו או שחסרו פי' ניקבו נקב מפולש שכל נקבים שבתלמוד מפולשין הן דתנא [בחולין דף מ"ב] ניקבה המרה נקבו הדקין וגבי אתרוג נמי שנינו [בסוכה דף ל"ד] ניקב וחסר כל שהו ואמרינן בגמ' [שם בדף ט'] ניקב נקב מפולש בכל שהו שאינו מפולש בכאיסר [בפ' הערל דף ע'] איזהו כרות שפכה כל שנכרת הגיד שלו ואם נשתייר מן העטרה אפי' כחוט השערה מקיף לכל הגיד [שם בדף ע"ה] הר"ז כשר ומניין שפצוע דכא באותו מקום וכן כרות שפכה במתניתין תנא שלכך הם סמוכין ללא יבא ממזר ללמד מה להלן פסולו על ידי מקום ביאה אף פצוע דכא וכרות שפכה פסולו ע"י מקום ביאה פסול ובהלכות חלוצה כתוב בספר התרומה שסומכין העולם להכשיר בני אדם הנתוקי' שכורתין מהן ביצה אחת על מה שנשנה בכרם ביבנה [פ' הערל דף ע"ה ולקמן מ"ע נ"ב] שכל מי שאין לו אלא ביצה אחת הרי הוא כסריס חמה ובשר ולפי שהיו שם שירות תלמידי חכמים רבים לכך נקרא כרם אמנם בה"ג מפרש משנת הכרם באדם שנולד כן בביצה אחת אבל אם כרתו ממנו ביצה אחת מודה למשנתינו דפ' הערל (יבמות דף ע') שפוסלת ורבינו שמשון כתב [כל הסוגיא מו"ס בתוס' שם בד"ה שאין ד' ע"ה ובאשירי] חזינן כמה בני אדם שכורתין מהן ביצה אחת ומולידין לכך אומר רבי' יעקב דאפי' בידי אדם כשר והא דתנן [שם בדף ע'] כל שנפצעו בצים שלו אפי' אחד מהן יש לומר פצוע גרע מניטל כעין שמצינו בניקב הטחול בעביו דגרע מניטל [בחולין דף נ"ה] ואפי' את"ל שחולק מ"מ המשנה השנויה בכרם עיקר ואע"פ שאומר שהוא כסריס חמה מ"מ יש לו רפואה ופעמים שמוליד מדמכשר ליה ובירושלמי [פ' הערל] משמע שהוא כשר לבא בקהל אלא שאינו מוליד דאמר שמואל אם יבא לפני בעל ביצה אחת אני מכשירו [שם] כר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן ברוקה אמר רבי יודן אמר רבי יוחנן ובלבד של ימין ע"כ הירושלמי פי' אם של ימין תיבה אחת רוצה לומר כי יותר טוב נטילת ביצה שלמה מפצוע ויותר נראה לר"י שהם שני תיבות של ימין כלו' שתשאר ביצה של ימין וחומרא גדולה היא וטוב להזהיר הרופאים לחתוך של שמאל אם אפשר ומשמע שם מתוך המסקנא דרבי ישמעאל איירי בידי אדם וכולם סוברים כר' ישמעאל שכשר לבא בקהל אלא שאין מוליד, שלשה עניני אברים יש לזרע והם הגיד והבצים והשבילים שבהן תתבשל שכבת זרע והם הנקראים חוטי ביצים ואמר רבא [ביבמות דף ע"ה והמחבר נקט הסוגיא לפי סברתו] כיון שנפצע

אחד משלשה אברי' אלו או נכרת או נידך אפי' אחד מן הבצים או אחד מחוטי הבצים הר"ז פסול ולפי' ר"ת [דלעיל וגם זה בתוס' דלעיל] נוכל לפרש כי כרות בכולן שאמר רבא לא דיבר על אחד מהבצים, אמר שמואל [שם] שכל פסול שאמר כענין זה כשלא היה בידי שמים אלא בידי אדם ע"י פשיעתו כגון שכרתו אדם או הכהו קוץ אבל אם נולד כך או ע"י חולי אירע לו כשר לבא בקהל ואומר שם שכל זה למדנו ממה שהסמיכו ללא יבא ממזר שפסולו לא בא בידי שמים שנינו בספרי [תצא] ומביאה בירושלמי דפ' הערל שפצוע דכא יש לו רפואה וחוזר להכשרו אכל כרות שפכה אינו חוזר וזו הלכות רופאים פירש הרב ר"א ממיץ וז"ל הא דתניא ביבמות [דף ע"ו] ניקב הגיד פסול מפני שהוא שותת [עיין בפרש"י בחולין דף מ"ח] נסתם כשר וזהו פסול החוזר להכשירו פי' פסול הוולד שנולד מאשתו שהרי הוא ממזר מאחר שבעל אשה זו אינו מוליד אבל הבעל עצמו כשר לבא בקהל ועוד אומר שם [דף ע"ה] מעשה היה בפומבדיתא באחד שנסתם שביל של שכבת זרע שלו והוציא במקום קטנים ופסק רב מרי בר רחל שהואיל שמוציא שכבת זרע שלא במקום הוצאתו אין הזרע מתבשל ואין ראוי להוליד וא"כ הבן הנולד לאשתו של זה ודאי ממזר הוא אבל הבעל עצמו כשר לבא בקהל שאינו אלא עקור [היינו רש"י דלעיל] והמפרש שזה האיש פסול לבא בקהל מפני שהוא כרות שפכה טועה שהרי שנינו [היינו ברייתא דלעיל] נסתם כשר וזהו פסול שחוזר להכשירו וכרות שפכה שנינו בספרי שאין לו רפואה וגם אין לפסול האיש הזה מפני פסולי פצוע דכא שהרי סתימה זו שנסתם שבילו בידי שמים היתה ואמר שמואל [בפ' הערל דף ע"ה] פצוע דכא בידי שמים כשר ועוד גרסינן בספרי' ישנים בבכורות [דף מ"ד] ת"ר שני נקבים יש באדם אחד מוציא שתן ואחד מוציא זרע ואין בין זה לזה אלא כדי קליפת השום נקבו זה לתוך זה נעשה עקור ולא גרסינן שם נעשה כרות שפכה והלכה למדה מעניינה שכולה מדברת בעקירות ועוד לא יתכן לומר כי נקב וכרות דבר אחד כי שני דברים הם עכ"ד:

מצות לא תעשה קכ

כתוב (א) בפרשת אמור אל הכהנים ובארצכם לא תעשו ולמעלה ממקר' זה כתיב ומעוך וכתות ונתוק וכרות וגו' ודורש מכאן בת"כ [אמור בפ' ו'] שאסור להפסיד איברי הזרע בין באדם בין בבהמה בין בחיה ועוף אחד טמאים ואחד טהורים בין בארץ בין בחו"ל וכן קבלו מפי השמועה שזה שנ' ובארצכם לא תעשו עניין הכתוב כך הוא שלא יעשה דבר זה בישראל בכל הארצות אשר תשבו בין בגופו בין בגוף אחרים שזה הכלל בכל מצוה שהיא חובת הגוף שנוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ ואמרינן בחגיגה [דף י"ד] שאלו את בן זומא מהו לסרס את הכלב אמר להם כל שבארצכם לא תעשו ובבכורות [דף

ל"ג] אמר רבי חייא בר אבא הכל מודים במסרס אחר מסרס שהוא חייב כגון שבא אחד וכרת את הגיד ובא אחר וכרת את הבצים או נתקן כולן לוקין דכתיב ונתוק וכרות אם על כורת חייב על נותק לא כל שכן אלא להביא נותק אחר כורת שהוא חייב ומוכיח בפ' אלו מומין [דף ל"ט] כורת הוא שכורת מקצת החוטין שהביצים תלויין בהן נותק שגתקן כולן ובין כורת ובין נותק שניהם בתוך הכוס והמסרס את הנקבה בין באדם בין בבהמה בין בשאר מינים פטור והא דתניא בת"כ [בפרשה דלעיל] מניין שאף הנקבות בסירוס ת"ל כי משחתם בהם, מום בם לאיסור הקרבה מרבה אותם כמו שכתוב בסוף המקרא לא תקריבו ולא לאיסור סירוס בשבת [דף קי"א] מוכיח שהמשקה כוס של עיקרין לאדם כדי לסרס ובזכר אסור בנקבה מותר וה"ה לשאר מינין וכן משמע ביבמות [דף ס"ה] שהאשה מותרת לשתות כוס של עיקרין שמסרסין אותה שלא תלד גבי יהודית דביתהו של ר' חייא וכתב רבינו משה שסירוס סם בזכר אסור ואין לוקין עליו ואסור לומר לעכו"ם לסרס בהמה שלנו כדמוכח בב"מ [דף צ'] דס"ל כרבי חידקא שאומר בני נח מצווין על הסירוס ועובר משום לפני עור לא תתן מכשול ואם לקחה הגוי מעצמו וסירס אותה מותר ואומר שם שמרימר ומר זוטרא היו מחמירין על עצמן והיו מחליפין זה לזה כשאירע שלקחה גוי מעצמו ואע"פ שאין צריך ואומר אבוה דשמואל שאם הערים ישראל על דבר זה קונסין אותו למוכרה לישראל אחר ואפי' לבנו גדול מותר למוכרה אם הקנהו לבנו קטן רב אחי אסר ורב אסי שרי ופוסק בשאלתות [בסי' ק"ה] כרב אסי דשרי ואפי' מוטל בעריסה נמי שרי ורבי' משה [סוף פ' י"ו דלעיל] פוסק כדברי האוסר:

מצות לא תעשה קכא

הזהיר (א) הכתוב בפרשת אמור שלא ישא כהן זונה דכתיב אשה זונה לא יקחו ומה היא זונה שנינו בת"כ [אמור פ' א'] ומביאה ביבמות [דף ס"א] זונה כשמה פי' שזנתה תחת בעלה דברי ראב"י ר"ע אומר זונה זו מופקרת רבי מתיא בן חרש אומר אפי' הלך בעלה לבית דין הגדול והוליכה להשקותה מים המרים אחר שקינא לה ונסתרה והיא אסורה לבעלה עד שתשתה ובא עליה עשאה זונה ואם מת אסורה לכהן שסובר שנעשית זונה בכל בעילת איסור ור' יהודה אומר זונה זו אילונית היא אשה עקרה שאינה יולדת והרי היא אסורה לכהן ומפרש שם הטעם [בגמ' דלעיל] דכתיב הזנו ולא יפרצו כל ביאה שאין בה פריצה וריבוי אינה אלא בעילת זנות וחכ"א [בברייתא דלעיל] אין זונה אלא גיורת ומשוחררת פי' ואפילו נתגיירה פחותה מבת שלש שנים לפי שבאתה מן הגוים השטופים בזמה וכן מוכח ביבמות [דף ס'] גבי עיר אחת שהיתה בא"י [סיפא דחכמי דלעיל] ושנבעלה בעילת זנות פי' לאותן שאין קידושין תופסין בהן כדאמר [בתמורה דף

כ"ט] מה עריות דלא תפס בהן קידושין והויא זונה עוד שם אומר רבא בהן הבא על הגויה לוקה עליה משום זונה דאורייתא [בברייתא דלעיל] ר"א אומר פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה ומדאמר רב עמרם [שם] אין הלכה כר"א ש"מ הא כדברי כולן הלכ' וחוששין לדברי כולם להחמיר עוד שם [דף נ"ו] אמר רבא אשת כהן שנאנסה בעלה לוקה עליה משום טמאה שנ' לא יוכל בעלה הראשון וגו' הכל בכלל זה שאם נבעלו נאסרו על בעליהן פרט לך הכתוב באשת ישראל שנאנסה שמותרת לבעלה שנ' והיא לא נתפשה הא נתפשה מותרת אבל אשת כהן באיסורא עומדת שהרי היא זונה אמר רב ששת [שם] אשת ישראל שנאנסה אע"פ שמותרת לבעלה אסורה היא לכהונה כתוב (ב) בה"ג בהל' מיאון מה ששנינו בכתובות [דף י"ג] ראוה מדברת עם איש אחד ואומרים לה מה טיבו של זה ואמרה איש פלוני וכהן הוא ר"ג ור"א אומרים נאמנת להשיאה לכהונה ומפרש בגמ' [שם] מאי מדברת זעירי אמר נסתרה ה"מ נסתרה עם ישראל אבל נסתרה עם הגוי הרי היא כשבויה ופסולה לכהונה עכ"ד אמרינן [שם ודף כ"ז ובכמה מקומות] שהשבויה שנפדית והיא בת שלש שנים ויום אחד או יותר אסורה לכהונה מפני שהיא ספק זונה שמא נבעלה לגוי [שם] ואם יש לה עד אחד שלא נתייחדה עם הגוי הרי היא כשירה לכהונה [שם] ואפי' עבד או שפחה או קרוב נאמן לעדות זו [שם בדף כ"ג] ושתי שבויות שמעידות כל אחת מהן על חברתה הרי אלו נאמנות הואיל וכל הספיקות מד"ס לפיכך הקילו בשבוייה [שם בדף כ"ו במשנה] והאשה שנחבשה בידי גוים ע"י נפשות אסורה לבעלה פי' הרי"ף [וכן בתו' שם] מדלא קאמר אסורה לכהונה ש"מ דאף לבעלה ישראל קאמר דחיישינן שמא נתרצית למצוא חן כשנחבשה על ידי נפשות וכשיד גוים תקפה אומר [שם בגמ'] דאף ע"י ממון אסורה לבעלה משמע לבעלה דומיא לבעלה דמתניתין או שמא אגב מתניתין נקטיה ודווקא לכהונה אסורה אבל מו' רבינו יהודה כתב בשם ר"י ור"ת והרב ר"י בן ר"מ שכולה ההיא דממון מדברת באשת כהן הנה למדנו מכאן דאע"ג דרחמנ' אפקריה לזרעיה דעכו"ם ה"מ לעניין חיים אבל ביאת עכו"ם לא אפקריה ונאסרה לבעלה אמרינן נמי בסוטה [דף כ"ו] דעכו"ם מקנאין על ידו ומאחר שאסורה לבעל אסורה לבועל אף אם יתגייר הגוי אחר כך פסק רב אלפס ור"י בר ר' מרדכי:

מצות לא תעשה קכב

שלא יקח כהן חללה שנ' וחללה לא יקחו ותניא בפ' י' יוחסין (קידושין דף ע"ז) איזהו חללה זו שנולדה מאיסורי כהונה וכן אחת מן הנשים האסורות לכהונה שנבעלה לכהן נתחללה אבל הכהן עצמו שעובר העבירה לא נתחלל ובין שנבעלה באונס או בשגגה

בין כדרכה בין שלא כדרכה משהערה בה נתחללה [מבו' יבמות דף נ"ג] [מבו' בנדה דף מ"ד] והוא שיה' הכהן בן תשע שנים ויום אחד ומעלה ותהיה זו האשה האסורה לו בת ג' שנים ויום א' ומעלה, [בקידושין דלעיל] ואם הוליד ממנה בן בין זה שחללה בין כהן אחר הוולד חלל, חלל ודאי שאינו מספק גרושה הרי הוא כזר ונושא גרושה ומטמא למתים שנ' אמור אל הכהנים בני אהרן אע"פ שהן בני אהרן עד שיהיו בכהונתם, [שם בדף ע"ג] כהן זכר הוא שאסור לישא חללה וזונה ולפיכך אסור בגיורת ומשוחררת ובנבעלה לחייבי כריתות וגם בנבעלה לחייבי לאוין אע"פ שאינה זונה הואיל ותפסו בהו קידושין מוכיח בכתובות [דף ס"ה] שאסורה לכהן מזה המקרא דכתיב ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל כיון שנבעלה למי שזר אצלה מעיקרא פסולה לכהונה אבל הכהנת מותרת לינשא לחלל ולגר ולמשוחרר כדאמר רב ביבמות [דף פ"ד] שלא הוזהרו כשירות לינשא לפסולים שנ' בני אהרן ולא בנות אהרן ודורש רבא בקדושין [דף ע"ג] הגר מותר לישא ממזרת ומותר לישא כהנת, חלל שנשא כשירה זרעו ממנה חללין כדאיתא שם [דף ע"ו] וכן בן בן בנו אפי' אחר אלף דור שבן החלל הזכר הלל הוא לעולם ואם היתה בת אסורה לכהונה שהרי היא חללה [שם] אבל ישראל שנשא חללה הולד כשר ואם היתה בת כשרה לכהונה ובן ישראל שנשא גרושה הבת כשרה לכהונה וכן גר שנשא בת ישראל בתו כשרה לכהונה כראב"י בבכורות [דף פ"ג] ובקידושין [דף ע"ז] ואין הלכה כר' יהודא שפוסל' מסקינן שם [בדף ע"ה] גר שנשא גיורת בתו אסורה לכהן לכתחלה ואם נשאת כבר מותר לקיימה כר' יוסי, מוכיחות ההלכות כתובות [דף כ"ג] שמי שבא בזמן הזה ואמר כהן אני אינו נאמן ואין מעלין אותו לכהונה ע"פ עצמו ולא יקרא בתורה ראשון ולא ישא את כפיו ולא יאכל קדשי הגבול כגון חלות עד שיהיה לו עד אחד אבל אוסר עצמו בגרושה זונה וחללה ואינו מטמא למתים ואם נשא או נטמא לוקח, [שם בדף כ"ו] ואם היה מסיח לפי תומו נאמן כיצד מעשה באחד שהיה מסיח לפי תומו ואמר זכור אני כשהייתי תינוק והייתי מורכב על כתפו של אבי והוציאוני מבית הספר [ע"ש בתו'] והפשיטוני את כתונתי והטבילוני לאכול בתרומח לערב וחברי בדלין ממני והיו קורין אותי יוחנן אוכל חלות והעלהו רבי' הקדוש לכהונה על פיו, שלשה חללין הן חלל מן התורה כאשר בארנו וחלל ספק מספק גרושה [שם דף י"ד] וחלל של דבריהם מחלוצה שבא כהן עליה שהיא חללה וזרעה מכהן חללים מדבריהם כדאמרינן בקידושין [דף ע"ח וביבמות דף כ"ד ודף פ"ח] גרושה מד"ת חלוצה מד"ס, [כך משמע שם דף צ"ט] כל שאינו חלל מה"ת נותנין עליו חומרי כהנים שאינו מטמא למתים ונושא

אשה הראוייה לכהן וחומרי ישראל שאינו אוכל בתרומה ואם אכל או נטמא או נשא גרושה מכין אותו מ"מ:

מצות לא תעשה קכג

הזהיר (א) הכתוב בפרשת אמור ואשה גרושה מאישה לא יקחו ואם אמר לה הא גיטך ותהא מגורשת ממני ולא תהא מותרת לכל אדם זהו ריח הגט שפוסל בכהונה אע"פ שאינו גט גמור שהוא פסול כדדרשינן ביבמות [דף צ"ד] ובגיטין [דף פ"ב] ואשה גרושה מאישה לא יקחו אפי' לא נתגרשה אלא מאישה פסלה מן הכהונה ובקדושין [דף ע"ח וע"ש דף ע"ז] נחלקו אביי ורבא בכ"ג בגרושה אביי אמר קדש לוקה בעל לוקה ורבא אמר בעל לוקה לא בעל אינו לוקה מ"ט לא יקח משום לא יחלל וקיי"ל כרבא דאמר דצריך קידושין ובעילה ואז לוקח שתים משום לא יקח ומשום לא יחלל:

מצות לא תעשה קכד

שלא (א) יקח כ"ג אלמנה שנ' בפ' אמור אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח ושנינו ביבמות [דף נ"ט] כ"ג לא ישא את האלמנה בין מן האירוסין בין מן הנשואין וכהן גדול הוא בין נמשח בשמן המשחה בין מרובה בגדים ואף משוח מלחמה כדתניא בהוריות [דף י"ב] והכהן הגדול מאחיו זה כ"ג שנמשח אשר יוצק על ראשו שמן המשחה זה משוה מלחמה ומלא את ידיו ללבוש את הבגדים זה מרובה בגדים על כלם הוא אומר אחר כך את ראשו לא יפרע וגר ואלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח ותניא [שם] וכולן אין נוהגין במשוח מלחמה חוץ מה' דברים האמורים בפ' ואלו הן לא פורע ולא פורם ואין מטמא אל הקרובים ומצווה על הבתולה ואסור באלמנה ותניא בת"כ [אמור פ' א'] ומביאה ביומא [דף י"ב] נמשח יום אחד או נתרבה יום אחד דין כ"ג נוהג בו:

מצות לא תעשה קכה

כהן (א) גדול שבעל אלמנה לוקה ואע"פ שלא קידש שנ' ולא יחלל כיון שבעלה חללה ופסלה מן הכהונה כדאמרינן בקדושין [דף ע"ח] שמודה רבא בכך אבל זונה וחללה וגרושה הרי הן מחוללות מקודם בעילתן [שם] קדש כ"ג אלמנה ובעלה לוקה שתים אחת משום אלמנה לא יקח ואחת משום לא יחלל, [שם] ובין כ"ג ובין כהן הדיוט שנשא אשה מן הארבע ולא בעל אינו לוקה וכ"מ שהוא לוקה היא לוקה וכ"מ שהוא אינו לוקה היא אינה לוקה שאין הפרש בין איש לאשה לעונשין אלא בשפחה חרופה בלבד כאשר יתבאר [בסוף המצוה] זה שאמרנו שבבעילת אלמנה לוקה והרי הכתוב אומר ולא יחלל את זרעו בעמיו ענין הכתוב שלא יחלל כשרים לא האשה ולא זרעו בעמיו זו אשתו, [ביבמות דף נ"ט] וכל פסולי כהונה גדולה אם אירס האשה בעודה כשירה לו ואחר כך

נתמנה להיות כ"ג יכנוס והטעם משום דיקח הכתוב במקרא קידושין הוא, וכל העריות החמורות וקלות חייבי מיתות ב"ד וחייבי כריתות וחייבי לאוין ועשה בכולן חשובה העראה כגמר ביאה כדתנן שם [דף נ"ג] אחד המערה ואחד הגומר ולא חילק בין ביאה לביאה [שם בדף נ"ד] והעראה היכן היא כתובה אמר עולא ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגלה את ערותה את מקורה הערה מכאן להעראה מה"ת ושאר כל העריות למדות מנדה דאמר רבי יונה [שם] ואיתימא רב הונא בריה דרב יהושע כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה הוקשו כל העריות כולן לנדה מה נדה בהעראה אף כולן בהעראה, למדנו [שם] חייבי כריתות מנדה חייבי לאוין מניין מדגלי רחמנא שצריך שכבת זרע להלקות שפחה חרופה כמו שיתבאר [בסוף המצוה] שמענו דשאר חייבי לאוין לוקין בהעראה למדנו [שם בדף נ"ה] חייבי לאוין השוין לכל' חייבי לאוין דכהונה מניין בגזירה שוה דקיחה קיחה מחייבי מיתות וכריתות שנ' בכולן לא יקח, [שם] חייבי עשה כגון מצרי ואדומי בדור שני שהרי כתיב דור שלישי יבא להם ולא דור שני ולאו הבא מכלל עשה עשה ומניין שבהעראה בלבד עובר בעשה בגזירה שוה ביאה האמורה כאן מביאה האמורה בלאוין לעניין ממזר ופצוע דכא ופי' העראה זו הכנסת עטרה שכל האמוראים לבד רבה בר הנה סובריי כר' יוחנן שאומר [שם] כן ואע"פ שחולק שמואל על ר"י ואומר העראה זו נשיקת אבר אין דבריו של שמואל כלום במקום רבי יוחנן כמו שאומר בשבת [דף מ"ז] שמואל ור"י הלכה כר"י וגם אומר ביצה [דף ד] דרב ור' יוחנן הלכה בר"י כל שכן שמואל שהרי רב הלכה כמותו באיסורין בכ"מ כשחולק על שמואל [כך ק"ל בפ' יש בכור (בכורות דף מ"ט) והטעם באשירי פ' שור שנגח ד' וה'] שפחה חרופה האמור בתורה שהזכרנו מפרש בפ"ד מחוסרי כפרה [דף י"א] שהיא חצייה שפחה וחצייה בת חורין ומקודשת לעבד עברי שנ' לא יומתו כי לא חופשה הא נשתחררה כולה חייבין עליה מיתת ב"ד שהרי תעשה אשת איש גמורה, [שם במשנה וגו'] ביאת שפחה זו משונה מכל ביאות האמורות בתורה שהרי היא לוקה שנא' בקורת תהיה והוא חייב קרבן אשם שנ' והביא את אשמו [שם] אחד שוגג ואחד מזיד בשפחה חרופה מביא אשם והבא עליה שלא כדרכה או הערה בה פטור האיש מאשם והאשה פטורה ממלקות שנ' ואיש אשר ישכב את אשה שכבת זרע והיא שפחה נחרפת לאיש וגו' [שם במשנה ורש"י]:

מצות לא תעשה קכו

כל (א) הבא על הערוה מן העריות דרך אברים או שחבק ונשק דרך תאוה ונהנה בקירוב בשר ה"ז לוקה מה"ת שנ' לא תעשו מכל התועבות האלה ואלו הן חקות המתפרצים בתועבות הזימה ונאמר לא תקרבו לגלותא ערוה בקריבה המביאה לידי גילוי ערוה

הכתוב מדבר ותניא בת"כ [אחרי מות פ' י"ג] יכול יהא ענוש כרת על הקריב' ת"ל ונכרתו הנפשו' העושות, העושו' בכר' ואין נענשין כרת על הקריבה אבל לאו יש שם ותניא עוד שם [לעיל מיניה] אין לי אלא שלא יגלה מניין שלא יקרב ת"ל לא תקרב אין לי אלא נדה בלא תקרב ולא תגלה מניין לשאר עריות ת"ל לא תקרבו לגלות ערוה, לפיכך אמרו חכמים [בב"ק דף ח' תנן שחוק וקלות ראש וכו' וכן באבות דרבי נתן] שאסור לו לאדם לשחוק עם הנשים ולא לקרוץ בידיו ורגליו ולא לרמוז בעיניו ולא להסתכל בהן [ע"ז דף כ'] ואפי' לשמוע קולה ולהרהר בהן ולראות שערן אסור [פ' מי שמתו דף כ"ד] וגם מטעם זה אסור להתייחד עם העריות [קדושין ד"פ ע"ו דף ל"ו] שהדברים האלו מביאין לידי גילוי ערוה ואפי' בפני אשה פנויה אסרו חכמים [ע"ז דף כ'] להסתכל דרך זנות הרי הוא אומ' ברי' כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה וכן אסור להסתכל בבגדי צבע ישנים קצת של אשה שהוא מכיר ואפילו שטוחים על גבי כותל כדאיתא בע"ז [שם] שעי"כ מהרהר בה ואומר ביומא [דף ע"ד] טוב מראה עיני' באשה יותר מגופה של מעשה לפיכך צריך ליזהר מאד בדבר ואם נתכוון להסתכל בה כדי לישא אותה אם תישר בעיניו מותר [בקדושין דף מ"א] וגם חייב הוא לעשות כן כאשר בארנו [מ"ע מ"ח] במצות קידושין שאסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה, מסקינן בקידושין [כל הסוגיא דף פ' ופ"א] שמותר לאב לחבק את בתו ולנשקה ותישן עמו בקירוב בשר וכן האם עם בנה כל זמן שהן קטנים הגדילו ונעשה הבן גדול והבת גדולה אסור והוא שיהו שדים נכונו ושער צמח זה ישן בכסותו וזו ישנה בכסותה ואם היתה הבת בושה לעמוד בפני אביה ערומה או נשאת וכן אם האם בושה לעמוד לפני בנה ערומה אע"פ שהם קטנים משהגיעו ליכלם מהם אינם ישנים עמהם אלא בכסותם [פ' הערל דף ע"ו] נשים המסוללות זו בזו אסור ומעשה מצרית הוא שהוזהרנו עליו שנ' כמעשה ארץ מצרים ואמרו חכמים בת"כ [אחרי מות פרשה י"ב] מה היו עושין איש נושא איש ואשה נושאת אשה ואע"פ שמעשה זה אסור אין מלקין עליו שאין בו לאו מיוחד והרי אין שם ביאה כלל לפיכך אינם נאסרו' לכהונה משום זנות ולא לבעלה [בפ' הערל דלעיל] וראוי להכותן מכת מרדות הואיל ועשו איסור ויש לאיש להקפיד על אשתו בדבר זה ולמנוע הנשים הידועות בכך מלהכנס לה ומלצאת היא אליהם [בפ' כל היד דף ט"ז] אמרו חכמים שאסור לשמש מטתו לאור הנר וגם אמרו שישראל קדושים הם ואין משמשים מטותיהן ביום ותלמיד חכם שהוא צנוע מאפיל עליה בטליתו והוא מותר וכן אסרו חכמים בנדרי' [דף כ'] שלא ישמש מטתו ולבו מחשב באשה אחר' ולא יבעול מתוך שכרו' ולא מתוך מריב' ולא מתוך שנאה ולא יבא עליה על כרחה והיא יריאה ממנו ולא כשיהיה האחד מנודה ולא יבא

עליה אחר שגמר בלבו לגרשה ואם עשה כן הבנים אינם הגונים אלא מהן עזי פנים ומהן מורדין ופושעים וכן אסרו חכמים על האיש שידור בבית חמיו שזו עזות פנים [*) בפר"ק דקדושין דף י"ב ובפרק ר"ג ביבמות דף נ"ב ובפר' המוכר פירו' דף ל"ה וצ"ע דבגמרא לא קאמר האי טעמא וכן המחבר עצמו לקמן בשמ"ע בסימן מ"ח] היא ולא יכנס עמו למרחץ ולא יכנס עם אביו למרחץ ולא עם בעל אחותו ולא עם תלמידו ואם הוא צריך לתלמידו מותר להכנס עמו ויש מקומות שנהגו שלא יכנסו שני אחי' למרחץ כדאיתא פ' מקום שנהגו [פסחים דף נ"א כל הסוגיא מתחילתה] [בסהנדרין דף י"ט] ולא תהלך אשה בשוק ובנה אחריה גזירה שמא יתפשו בנה ותלך אחריו להחזירו ויתעללו בה הרשעים שתפשוהו דרך שחוק [פ' כל היד דף י"ג] אסור לאדם להוציא ש"ז לבטלה לפיכך לא יהא אדם דש מבפנים וזורה מבחוץ [שם] ואלו שמנאפים ביד ומוציאין ש"ז לא די להם שאיסור גדול הוא אלא שהעושה זה בנידוי הוא יושב [ע"ש בתו'] ועליהם נאמר ידיכם דמים מלאו וכאילו הרגו את הנפש [שם] וכן אסור לאדם שיקשה עצמו לדעת או יביא עצמו לידי הירהור [במ"מ אין זה] (והסמיכוהו על זה המקרא) ודורשו רבי פנחס ונשמרת מכל דבר רע בכתובות [דף מ"ו] ודרשה גמורה היא [תו' דע"ז דף ק'] ולא סמכתא שהרי מעמידה שם אזהרה למוציא ש"ר ואחר כך אומר אידך מבעי ליה לכדרבי פנחס וכו' אלא אם יבא לו הרהור יסיע לבו מדברי הבאי והשחת' לד"ת שהיא איילת אהבי' ויעלת חן [עירובין דף נ"ד] [פ' כל היד דף י"ד ובפ' היה קורא (ברכות ד' י"ד)] לפיכך אסור לאדם לישן על ערפו ופניו למעלה עד שיטה מעט כדי שלא יבא לידי קושי ולא יסתכל בבהמה וחיה ועוף בשעה שנזקקים זה לזה כדאיתא בע"ז [דף כ'] ומותר למרביע בהמה להכניס כמכחול בשפופרת כדאיתא בב"מ [דף צ"א] מפני שהן עסוקין במלאכתן ולא יבאו לידי הרהור, מי שפגע באשה בשוק אסור להלך אחריה אלא רץ ומסלקה לצדדין או לאחריו כדאיתא פ' עושין פסין (עירובין דף י"ח) ולא יעבור אדם על פתח אשה זונה עד שירחיק ארבע אמות שנ' אל תקרב אל פתח ביתה כדאיתא בע"ז [דף י"ז] ואסור למי שאינו נשוי לשלוח יד במבושיו [פ' כל היד ד' י"ג] שלא יבא לידי הרהור ואפי' מתחת טיבורו לא יכניס אדם ידו ואם ישתין מים לא יאחז באמה שלא יבא לידי הרהור ואם היה נשוי מותר ובין נשוי ובין שאינו נשוי לא יושיט ידו לאמה כלל אלא בשעה שהוא נצרך לנקביו אמנם אומר מורי כי הרי"ץ היה מסופק אם נשוי מותר דווקא להשתין אבל להתחכך אסור או שמא מותר להתחכך אמרו בפ' הנשרפין (סנהדרין דף ע"ו) שמצות חכמים להשיא אדם בניו ובנותיו סמוך לפרקן שאם יניחם יבאו לידי זנות או הרהור ועל זה נאמר ופקדת נוך ולא תחטא [שם] ולא ישא זקן ילדה שדבר זה גורם לזנות והזכירו

על זה אל תחלל בתך להזנותה וכן אמרו חכמים בכתובות [כל הסוגיא עד סופה בדף כ"ז וכ"ח] שמי שמגרש אשתו מן הנשואין לא תינשא בשכונתו שמא יבא לידי זנות ואם היה כהן לא תדור עמו במבוי פירש רש"י אף קודם שנשאת וכן יש במסכת שמחו' [פ"ב דף ל"ה ע"ב] וכפר קטן נידון כמבוי היה לה מלוה אצלו עושה שליח לתובעו וגרושה שבאה עם המגרש לדין מנדין אותן או מכין אותן מכת מרדות ואם נתגרשה מן האירוסין מותר לתובעו בדין ולדור עמו במבוי ואם היה לבו גס בה אף מן האירוסין אסור ופי' רש"י כל אלה מדבר בכהן ואין לנו ראייה בישראל שיאסר לדור עמה בחצר אחד לפירושו ומי נדחה מפני מי היא נדחת מפניו ואם היה החצר שלה הוא נדחה מפניה, אסור לאדם שישא אשה ודעתו לגרשה שנ' אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך ואם הודיעה בתחילה שהוא נושא אותה לימים ידועים מותר כדאיתא בפרק החולץ [יבמות דף ל"ו כל הסוגיא] [יבמות דף ס"ד] לא ישא אדם אשה לא ממשפחת מצורעים ולא ממשפחת נכפים והוא שהוחזקו שלשה פעמים שיבואו בניהם לידי כך [שם] פוסק כרבי שהאשה שנשאת לשני אנשים ומתו לשלישי לא תנשא ואם נשאת לא תצא ואפי' נתקדשה יכנוס לא ישא עם הארץ כהנת שזה כמו חלל לזרעו של אהרן ואם נשא אמרו חכמים בפסחים [דף מ"ט כל הסוגי' מו"ס] שאין זיויגן עולה יפה ולא ישא אדם בת ע"ה שאם מת או גולה בניו עמי הארץ שאין אמן יודעת כתר תורה ולא ישיא בתו לע"ה שכל המשיאה אותה לו כאילו כפתה אותה ונתנה לפני ארי מה ארי מכה ואוכל ואין לו בושת פנים להמתין עד שיפייסנה ולעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח שאם מת או גולה בניו ת"ח וכן ישיא בתו לת"ח שאין דבר מגונה ולא מריבה בתוך ביתו של ת"ח [בפי' יוחסין דף פ ובע"ז דף ל"ו] אסור להתייחד עם ערוה מן העריות בין זקנה בין ילדה כאשר בארנו [בתחילת המצוה] מפני שהיא קריבה המביא לידי גילוי ערוה חוץ מן האם עם בנה [שם] והאב עם בתו והבעל עם אשתו נדה אלא הכלה בלבד שפרסה נדה קודם שתתבעל כאשר בארנו [לעיל ל"ת קי"א וכן משמע בכתובות דף ד'] בהלכות נדה [בפר' י' יוחסין דף פ"ב] ולא נחשדו ישראל על משכב זכור ועל הבהמה לפיכך אין אסור להתייחד עמהן [שם בדף פ"א] ואעפ"כ גדולי החכמים היו מחמירין על עצמן ומרחיקין הבהמה כדי שלא יתייחדו עמה [בפר' כ"ב דאיסור ביאה] כתב רבינו משה שאיסור ייחוד עריות מפי הקבלה אמנם רמזוה על המקרא בפרק בתרא דקידושין [ד"פ] ובפר' אין מעמידין (עבודה זרה דף ל"ו) אמר בפירוש ייחוד דאורייתא הוא [שם כל הסוגיא ובסנהדרין דף כ"א] בשאירע מעשה אמנון ותמר גזר דוד ובית דינו על ייחוד פנוייה ואחר כך גזרו חשמונאים על ביאת גויה אף בצינעא ואחר כך גזרו שמאי והלל על

ייחוד גויה נמצא כל המתייחד עם האש' שאסור להתייחד עמה בין ישראלית בין גויה מכין אותו מכת מרדות חוץ מאשת איש שאע"פ שאסור להתייחד עמה אם נתיחד עמה אין לוקין שלא להוציא לעז על בניה שהם ממזרים כדאיתא בקידושין [דף פ"א] ושם עיקרי הלכות ייחוד, מסקי' בע"ז [דף כ"ה] כל אשה שאסור להתייחד עמה אם היתה אשתו עמו הרי זה מותר להתייחד עמה מפני שאשתו משמרתו [שם] אבל לא תתייחד ישראלית עם העכו"ם אפי' אשתו עמו מפני שהעכו"ם אינם בני בושת ובקידושין [דף פ' מן המשנה וגמ' משמע כן] לא תתייחד אשה אחת אפי' אם אנשים הרבה עד שתהיה שם אשתו של אחד מהם אלא אם כן הם כשרים כרבי חנינא בר פפי וחביריו [שם בדף פ"א] [שם במשנה דף פ' ועיי' שם בתו'] וכן לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים אבל עם שלש מותר [שם בדף פ"ב] אבל כל שעסקיו עם הנשי' לא יתייחד אף עם נשים הרבה' אנשים הרבה עם נשים הרבה אין חוששין בייחוד [שם בדף פ"א] היו האנשים מבחוץ והנשים מבפנים או להיפוך ופירשה אשה לבין האנשים והאיש לבין הנשים אסורין משום ייחוד גרסי' בירושלמי דסוטה [פ"ק] רבי חייא ברבי יוסי שלה בתר אתתיה אמר יסקון עמה תלתא תלמידי שאם יפנה אחד מהן תתייחד עם השנים וכן המסקנא בגמרא שלנו [שם] [פ"י יוחסין דף פ"א] מותר להתייחד עם שתי יבמות או שתי צרות או עם אשה וחמותה או עם אשה ובת בעלה או עם אשה ובתה חמותה מפני ששונאות זו את זו ואין מחפות זו על זו [שם] וכן מותר להתייחד עם אשה שיש עמה תינוקת קטנה שיודע' טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה שיראה לזנות בפניה פן תגלח את סודה ולא גזרו אלא על ייחוד שיהא האיש בן י"ג והאשה בת שלשה אמר רבא אשת איש שהיה בעלה בעיר אינה חוששת לייחוד מפני שאימת בעלה עליה ואם היה זה גס בה כגון שגדלה עמו שהיתה קרובתו לא יתייחד עמה אע"פ שבעלה בעיר כמו שאומר רב יוסף שם שקולו דרגא מתותי רב ביבי וכן כל המתיחד עם האשה והיה הפתח פתוח לר"ה אין חוששין משום ייחוד כדאמר רב יוסף שם עוד אומר שם [בדף פ"ב] מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני שאמות הבנים באות לבית הספר בגלל בניהם וכן אשה לא תלמד קטני' מפני אביה' שהם באים בגלל בניהם ונמצאו מתייחדים עמה [כך משמע שם ובירו' דסוף קדושין] ואין צריך שתהא אשת המלמד שרויה עמו בבית הספר אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו [בסנהדרין דף י"ט] תקנו חכמים שיהו נשים מספרות בבית הכסא זו לזו כדי שלא יכנס שם איש משום ייחוד [כך משמע בע"ז דף כ"ב] אסור לת"ח לשכון בחצר שיש בו אלמנה אע"פ שאינו מתייחד עמה מפני החשד אא"כ היתה אשתו עמו וכן אלמנה אסורה לגדל כלב מפני החשד כדאיתא [שם] ולא תקנה אשה עבדים זכרים

[בב"מ דף ע"א] ואפי' קטנים מפני החשד בב"מ [דף פ"ז] גבי איה שרה אשתך משמע ששואלים בשלום אשה ע"י בעלה וכתב מורי בד"א כששואל לבעלה בשלומה אבל שיהא בעלה שליח ליתן לה שלום אסור כדאיתא בקדושין [דף ע'] [במכות דף כ"ג] אמרו חכמים גזל ועריות נפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן ואמרינן עוד [בב"ב דף קס"ה] שרוב העולם נכשלים באיסור גזל ומיעוט בעריות והכל באבק לשון הרע לפיכך ראוי לו לאדם לקדש עצמו לפנו' לבו לדברי תורה ויסיר מחשבתו מהבלי עולם ומן השחוק ומן השכרות ומן הייחוד שהוא הגורם הגדול [בקדושין דף פ"א] גדולי החכמים כגון רבי טרפון ורבי מאיר היו אומרים לתלמידיהן הזהרו בי מפני בתי הזהרו בי מפני בלתי כדי ללמד לתלמידיהן שלא יתביישו מדבר זה ויתנהגו בקדושה ובטהרה אמר רב יהודה אמר רב אסי [שם] מתייחד אדם עם אחותו ודר עם אמו ועם בתו כי אמרה קמיה דשמואל א"ל אסור להתייחד עם כל העריות שבתור' אומר הרי"ץ דשמואל מדרבנן מחמיר מהתייחד עם כלן ואפי' עם בהמה וצריך להתיישב הלכה כדברי מי דשמא הלכה כרב אסי שדומה שהיה גדול משמואל כדאמרינן במרובה [דף פ] שמואל לא על מקמי דרב אסי והמחמיר תע"ב וגם מורי רבי' יהודה כתב ואנן קיימי לן כרבנן דר' יהודה דאמרינן בפ"י יוחסין דף פ"ב] לא נחשדו ישראל על משכב זכור ועל הבהמה ואומר הרי"ץ דאע"ג דאמר שמואל [שם בדף פ"א] אין משתמשין באשה בין גדולה בין קטנה מ"מ סמכינן אהא דאמר [שם בדף פ"ב] הכל לשם שמים מותר:

מצות לא תעשה קכז

אלו הן לאוין של איסורי מאכלות

מכלל (א) שנ' וכל בהמה מפרסת פרסה ושוסעת שסע מעלת גרה וגו' [מבואר בספרי פרשה ראה ובת"כ פרשת שמיני פרק ג'] שומע אני שכל שאינה מעלת גרה ומפרסת פרסה לא תאכלו ולאו הכא מכלל עשה עשה הוא ובגמל ובארנבת ובשפן וחזיר נאמר את זה לא תאכלו ממעלה הגרה וממפריסי הפרסה וגו' הא למדת שהם בל"ת אע"פ שיש בהן סימן אחד ואין צריך לומר אותם שאין בהן סימן כלל שיאסור אכילתם בל"ת יתר על עשה הבא מכלל אותה תאכלו ושיעור אכילתם ללקו' בכזית [זה השיעור מבואר בכמה מקומות דסתם אכילה אינה פחותה מכזית], האדם אע"פ שנ' בו ויהי' האדם לנפש חיה אינו בכלל מיני חיה בעלת פרסה לפיכך האוכל מבשרו בין חי בין מת אינו לוקה אבל אסור הוא בעשה שהרי מנה הכתוב שבעה מיני חיה ואמר בהן זאת החיה אשר תאכלו הא כל שהוא חוץ מהן לא תאכלו ולאו הכא מכלל עשה עשה לפי זה הא דגרסי' בת"כ [שמיני פ"ד] הוא טמא ואין דם וחלב ובשר של מהלכי שתים טמא אלא

טהור אינו מעניין אחד כי החלב שפירש אמרינן בכתובות [דף ס' וכל הסוגיא בתו' שם ולקמן] שאפי' מצות פרישה אין בו וכמו כן דם וחלב אינו מענין אחר כמו שאומר שם וחילופא בדם דאמרינן שעל הכבד גוררו שבין השינים מוצצו:

מצות לא תעשה קכח

האוכל (א) כזית מבשר עוף טמא לוקה מה"ת שנ' ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו ועוד עובר על עשה שנ' כל צפור טהורה תאכלו הא טמאה לא תאכלו ולאו הבא מכלל עשה עשה:

מצות לא תעשה קכט

האוכל (א) כזית מדג טמא לוקה שנ' ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו ועובר על עשה כל אשר לו סנפיר וקשקשת אותם תאכלו מכלל שמי שאין לו סנפיר וקשקשת לא יאכל חולין [דף ס"ז] תני דבי רבי ישמעאל במים במים שני פעמים הרי הם שני ריבויין ביחד והטל מיעוט בימים ובנחלים ביניהן ודרשיהו בריבה ומיעוט וריבה ודורש שם דווקא בימים ובנחלים מי שיש לו סימן טהרה אכול אבל מי שאין לו סימן טהרה לא תאכל הא בכלים בבורות שיחין ומערות העצורין ככלים אפי' מי שאין לו תאכל:

מצות לא תעשה קל

חגב (א) טמא הרי הוא בכלל שרץ העוף והאוכל כזית משרץ העוף לוקה שנ' כל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכל ואיזה שרץ העוף כגון זבוב ויתוש ודבורה וצירעה וכיוצא בהן וכבר בארנו במ"ע [כ"ט] סימני בהמה וחיה וסימני עופות וסימני דגים וסימני חגבים:

מצות לא תעשה קלא

האוכל (א) כזית משרץ הארץ לוקה שנ' וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל אבל שמנה שרצים האמורים בתורה האוכל כעדשה מבשרן לוקה שיעור אכילתן כשיעור טומאתן בד"א כשאכל מהן לאחר מיתתן אבל אכל מהן בחייהן צריך כזית כדאיתא במעילה [דף י"ו] וכל השיעורים הל"מ [בכמה מקומות ומהם בעירובין דף ד, ובסוכה דף ה'] :

מצות לא תעשה קלב

האוכל (א) כזית משרץ המים לוקה מה"ת שנ' אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם הרי כלל בלאו זה שרץ הארץ ושרץ העוף ושרץ המים ומהו שרץ המים כל שאינן בצורת הדגים לא דג טמא ולא דג טהור ואע"פ שלאו שבכללות אין לוקין עליו זהו במקום שאין שם לאו אלא הוא אבל במקום שיש שם לאו שלא

הוא לוקין על כל אזהרותיו ואמר מר בפסחים [דף כ"ד] אכל פוטיתא הוא שרץ המים לוקה ארבע הוא לאו זה ולא תטמאו בהן הרי שנים ובבשרם לא תאכלו הרי שלשה ולאו רביעי במשנה תורה וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו עוד אומר שם אכל נמלה לוקה חמש לאוין דשרץ הארץ תמצאו בסדר פרשת שמיני וב' מהן הן הלאוין שהזכרנו אל תשקצו נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהן והאוכל צרעה לוקה שש חמש לאוין דשרץ הארץ שהזכרנו ולאו דשרץ העוף הכתוב במשנה תורה וכל שרץ העוף שקץ לא יאכל [בתו' שם] ומה שאינו מונה בלאוין דשרץ הארץ הלאו הכתוב בקדושים ולא תשקצו את נפשותיכם בכהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה מפני שאותו המקרא מדבר כשמנה שרצים דווקא כמו שכתוב אח"כ אשר הבדלתי לכם לטמא במובדלים הכתוב מדבר וכן מפרש [במעילה דף ט"ז] [בחולין דף ס"ז] אמר שמואל קישות שהתליעה באיביה כלומר בעוד שהיא מחוברת באילן אסורה התולעת משום שרץ השורץ על הארץ ופי' רבי' שלמה שכיון שמהלכת התולעת בתוך הקישות והיא מחוברת לקרקע הרי היא כשורצת ע"ג קרקע אבל אם התליעה בתלוש מותרת התולעת ואמרינן [שם] לימא מסייע ליה דתנא חדא על הארץ להוציא זיזין שבעדשים והתולעים שבתמרים שאינן על הארץ ומותרין ותניא בברייתא אחרת כל לרבות תולעים שבעיקרי זיתים ושבעיקרי גפנים שאסורים וסובר שברייתא שמתרת בתלוש ושאוסרת בתולעת שבזיתים בעודן מחוברין בעיקרי זיתים כעין דבריו של שמואל ודוחה שלא תסייע לשמואל מכאן כי הברייתא שמתרת מדברת כשהתליעה במחובר וחולקת על שמואל והברייתא האוסרת מדברת כשהתליע האילן עצמו דיקא נימא דקתני בעיקרי זיתים דמשמע בעיקרי העץ מכאן מדקדק ר"ת והרי"ץ בר אשר שאין הלכה כשמואל שאומר התלמוד דיקא נמי לסתור דבריו, ובה"ג ובשאלתות דרב אחאי פוסק הלכה כשמואל מדקאמר רב פפא בחולין ש"מ מדרב הונא הא דאמר שמואל קישות שהתליעה באיביה אסורה הני תמרי שהתליעו לבתר תריסר ירחי שתא שרו משמע שפוסק שהתמרים שהתליעו במחובר אסורים וכששהו שנים עשר חדש כשנעקרו ונמצא בהן תולעת ודאי התליעו בתלוש דאמר רב הונא [שם] כל בריה שאין לה עצם אין מתקיים י"ב חדש ויש להחמיר כדבריהם כי גם הברייתות שלמעלה יש לפרשם שלא יקשו לשמואל כאשר בארנו למעלה התולעת שהתליעה הפרי בתלוש שהתרנו בד"א שלא יצא חי אבל אם יצא חי מן חלל הפרי אפי' על גב הפרי אסור משום שרץ השורץ וגו' כמו שמפרש שם [דף ס"ז] והתולעים שנמצאו בשרביטי גוש"ש [כל סוגיו' אלו במ"ע ל"ה] של פולין ופיי"ש שאותם באו במחובר אסורין ואותן זבובים שבתוך גוף הפולין

עצמן באין כתלוש ומותרין ואינם אסורין אא"כ פירשו חיים ומשפירשו אינם חוזרים ונכנסין לכך כשנמצאו בתבשיל של קדירה עם הפולין והם מתים מותרין שבתלוש גדלו בפולין ואין בהן משום השרץ השורץ על הארץ ויש שמחמירים ונותנין אותן תחילה לבשל במים רותחין כדי שימותו מיד בתוך הפולין שאם ישימו הפולין במים צוננים אולי מחמת המים יצאו הזבובים לחוץ בתוך המים ונאסרו ומתים שם בשעת רתיחה והרי אוכלם בקערה שרביטי נוש"ש של פולים ושל פויי"ש שנתבשלו ונמצא תולע באחד מהם השרביט שנמצא בה התולע זורק לחוץ והשאר יש שאוסרין ואפי' ע"י ששים של היתר שיש במחבת וכן דגים קטנים שנתבשלו ונמצא באחד מהם דג טמא הדג טמא זורק לחוץ והשאר יש שאוסרין אפי' ע"י ס' לפי שכשמערה המים חמין פעמים בסוף העירוי עם מעט מים ישנו לדג טמא עם ב' דגים או ל' דגים ונאסרו וחוזרין ונוגעין חמין לכל שאר הדגים, ואומר הרב ר' ברוך בן רבי' יצחק [בספרו שם ובס"ת קצר מבואר יותר] שהן מותרין מפני שאותן הכ' או הל' שנאסרו בטלים ברוב בתערובתם כי אין שייך לומר בריה לא בטלה אלא בבריה שאיסורה מחמת עצמה ולא מחמת בליעת איסור אחר ואינן חוזרין ואוסרין השאר שבמחבת אע"פ שנוגעין בהן חמין לפי שאיסור הנבלע ואין איסורו מחמת עצמו אינו חוזר ונפלט ביבש אע"י מים שעמהן כמו שנבאר בעזרת הבורא [ל"ת ק"מ וקמ"א] אמנם ביצים שנתבשלו ונמצא באחד מהן אפרוח או דם הכל אסור דאין רגילות לבשל בצים כל כך ביחד שיהא עשרים בצים או שלשים שנאסרו בטלין בתערובות ברוב של היתר לכן טוב להמתין עד שיצטננו קודם שיוציאם מן המים שנתבשלו שם, ואם רוצה למהר ישים מים צוננין עמהן לצננם תחילה כתב מורי רבינו יהודה כי אע"פ כן לא היה מצריך רבינו יצחק להגעיל המתכת כי אמר בשביל ספק כזה אין לחוש שנשארו בסוף אלא העמד המחבת בחזקת כשרות שהיתה מתחילה ועוד היה רבינו שמשון אומר טעם אחר להתיר שיש לנו לומר דאיסורא ברובה איתא בדאמרינן בפ' התערובות [דף ע"ד] גבי טבעת של ע"ז שנתערבה הילכך אין לתלות שבסוף העירוי עם מעט מים נשאר שם הדג טמא [בחולין דף ס"ז] תניא את נבלתם תשקצו לרבות דרנים שבבהמה פי' הם תולעים הנמצאים בכבד או בחתיכת בשר שבאו מחיי הבהמה וכן פוסק שם הילכתא קוקוני אסירי ופי' ר"ת [בתוס' שם] הם תולעים שבדג שבאו מחיי הדג שאין לפרש תולעים שבבשר שאם כן רב שישא שמתירם יקשה היאך חולק על הברייתא אמנם אם לאחר מיתה באו התולעים בחתיכת בשר מחמת סרחון או בחתיכת דג או בגבינה אז אפי' התולעים מותרין שאע"פ שאומר שם [בעיא היא שם ולא איפשיטא וכל תיקו דאורייתא לחומרא] תולעים שפירשו על גג תמרה אסורין בד"א כשפירשו מחיים

אבל תולעים מתים שנמצאו בקערה שנפלו מן הבשר שהוסרח אין בכך כלום וגם אין לחוש שפירשו מחיים חוץ לחתיכה דמסתמא אותן שהיו לחוץ נפלו כשהדיחו הבשר וכן בארנו למעלה [ל"ת קכ"ט ובגמ' שם בדף ס"ו] שהמים שבכלים ושבבורות ובשיחין ובמערות שהן עצורין ככלים שהשריצו תולעים ששוחה ושותה מהן ואינו נמנע ואע"פ שבולע בשעת שתייה מאותן התולעים והוא הדין שאותן יבחושין שהן זבובים קטנים הנמצאים ביין ובשכר שהן מותרין בד"א בשלא פירשו ממקום ברייתן אבל אם פירש השרץ אע"פ שחזר לתוך הכלי או לתוך הבור אסור פירש לדופני דחבית וחזר ונפל לתוך המים או לתוך השכר מותר וכן אם פירש לדופני הבור או המערה וחזר למים מותר תניא [שם בדף ס"ז] את נבלתם תשקצו לרבות יבחושין שסיננן לפיכך אם סינן את היין או השכר ואכל היבחושין או היתושין או התולעים אחר שסיננן ורחשו על המסננת לוקה משום שרץ המים או שרץ העוף אע"פ שחזרו לתוך הכלי אחר שסיננן ומטעם זה אוסר רב הונא שם לסנן שכר על קסמים בלילה שמא לא יראה היבחושים אם יפרשו על המסננת ואחר כך יפלו לתוך הכלי ולא ירגיש זה שהזכרנו למעלה [ל"ת קל"א] שבאכילת שרצים צריך כזית בד"א כשאכל מבריה גדולה אבל האוכל בריה טמאה בפני עצמה כולה הרי זה לוקה מה"ת ואפי' היתה פחותה מחרדל בין שאכלה מתה בין שאכלה חיה כדאמר במכות [דף י"ז] ובפסחים [דף כ"ד] אכל נמלה לוקה חמש כל המאכל היוצא מן המינין האסורין שלוקה על אכילתן הרי אותו המאכל אסור באכילה מה"ת כגון חלב בהמה וחיה טמאין וביצי עוף ודג הטמא כמו שיתבאר אמר חזקיה בחולין [דף ס"ד] מניין לביצה טמאה שהיא אסורה שנ' ואת בת היענה וכי בת יש לה ליענה אלא זו היא ביצתה ואומר הרי"ץ [בתוס' שם בד"ה שאם] שמן הדין אפי' ביצת עוף טהור אסורה כאבר מן החי שלא מצינו דבר הבא מן החי שיהא מותר והתירה הכתוב בפרשת שלוח הקן שדורש שם [בפרק שילוח הקן דף ק"מ] ואת הבנים תקח לך בראויין לך כגון ביצים טהורים פרט לעוף טהור הרובץ על ביצי עוף טמא שאין הבנים ראויין לך אלא לכלביך והיתר זה חדוש הילכך היה לנו לומר שגם ביצי עוף טמא יהיו מותרין לכך הוצרך הפסוק לאסור ביצה טמאה ובעניין זה אומר בבכורות [דף ו'] שדורש שם הגמל הגמל לאסור חלב בהמה טמאה ואומר שם שצריך הפסוק לאסור מפני שמן הדין אפי' חלב בהמה טהורה אסור שלא מצינו דבר הבא מן החי שיהא מותר והתירו תורה שנ' זבת חלב ודבש הילכך אפי' של בהמה טמאה נמי יהא מותר הואיל וההיתר חידוש הוא לכך צריך הגמל הגמל לאסור חלבו ואע"פ שיש עתה שני דברי' הבאים מן החי דמותרין החלב והביצים מ"מ נחשבים חידוש מפני שאין שניהן באין מן החי

כעניין אחד בחולין [דף ס"ג] ת"ר לוקחין ביצים מן הגוים ואין חוששין לחם לא משום נבילות ולא משום טריפות ומסיק ובלבד שיאמר הגוי משל עוף פלוני הם אלו הביצים ואנו מכירים שאותו עוף פלוני טהור ומקשה התלמוד [שם] למה צריך שיאמר הגוי כן ולבדוק בסימנים דתניא כסימני ביצים כך סימני עוברי דגים ראשו אחד כך כלומר רחב ועב ועגול וראשה אחד חד חלבון מבחוץ וחלמון מבפנים טהורה כן סימנין של עוברי דגים יבדוק בהן כשהן שלמים אם ראשו אחד כך וראשו אחד חד א"כ הם מדגים טהורים ומתרץ דסימני בצים אינם מה"ת לסמוך עליהם מפני שביצי עורב דומין לביצי יונה הילכך אנו צריכים לדברי הגוי כאשר בארנו [בתוס' שם דף ס"ד בד"ה סימנין כל הסוגיא] ומה שאנו לוקחין עתה ביצים מן הגוים אע"פ שאינם אומרים של עוף פלוני הם אנו סומכין על רוב ביצים המצויים בינינו שהם של עופות טהורים ומה שאנו לוקחין מן הגוים כגון או בלי"אש וקנטי"אה הם מיני פת הנילושים בביצים אע"פ שבחולין [דף ס"ד] אוסר ליקח מן הגוים בצים טרופות בקערה זהו לפי שאמרו אין מוכרין ביצים של עוף טריפה לגוי פן יחזור וימכרם לישראל אא"כ הם טרופות בקערה אבל בעיסה שנילושה בבצים אין ניכרת שום ריעותא ויש לסמוך על רוב ביצים שבינינו שאינן של עוף טריפה וגם אין לחוש שמא היה בהם דם דרוב ביצים אין להם דם ומעשים בכל יום שאוכלים ביצים צלויות אע"פ שאין יכולת ליבדק וכתב מורי רבי' יהודה דמעשה היה ואכל מהן רשב"ם ור"ת אחיו אמנם לבסוף היה ר"ת נזהר מהם מפני שאנו אומרים בע"ז [דף ל"א ועי' שם בתוס'] ביצה שצלאה עכו"ם בבית עכו"ם שאסורה משום בישולי גוים ואין גזירת בישולי גוים בכלל היתר גזירת הפת ששתי גזירות היו שגזירת הפת היתה בשמנה עשר דבר שגזרו תלמידי שמאי והילל וגזירת שלוקות בשול גוים קדמה מהם הרבה עד שהיה התלמוד ר"ל שם [דף ל"ז ועי' שם בתוס'] שהיא מה"ת ואומר הרי"ץ שאין נראה לאסור עיסה הנילושה בביצים מטעם בישולי גוים של ביצים מאחר שאין הביצים בעין שנתערבו בעיסה והעיסה עיקר שהרי אנו מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ אפס מטעם זה אין להתיר אותם פשטידא של דגים שאפו גוים שהשמנונית הוא בעין על העיסה וגם מתחלתו נאסר משום בישולי גוים ואינו דומה לעיסה הנילושה בביצים שהביצה נתבטלה בתחילה בעודה היה ולא נאסרה מעולם אומר ר"ת [ג"כ בתוס' דחולין דלעיל] אע"פ שאמרנו כי סימני ביצים אין לסמוך עליהם מפני שביצי עורב דומין לביצי יונה מ"מ סימני עוברי דגים דאורייתא ויש לסמוך עליהם בע"ז [דף מ' וגם שם הסוגיא בתוס'] קירבי דגים ועוברן אינם נקחים אלא מישראל מומחה שלקחן מן הגוי שמאחר שהוא מומחה להכירו אין יכול הגוי להטעותו ולמכור לו עוברי דגים טמאין ומקשה

התלמוד למה לו מומחה ולבדוק בסימני עוברי דגים דתניא שהם כסימני ביצים כאשר בארנו למעלה ומתרץ כשנימוחו לאחר שבאו ליד הישראל ועתה מדקדק ר"ת למה אינו מתרץ סימני עוברי דגים לאו דאורייתא כמו שמתרץ גבי ביצים אלא ש"מ שיש לסמוך עליהם ועוד סומכין העולם לאכול אותו דג שקורין ברבוט"א על סימנים של עובריה אע"פ שאין לה קשקשת ואומרים מפני כן שודאי נשרו הקשקשין כשעולין מן המים [בתוס' דליעל] והרי"ץ בן אחותו היה אומר כי יש לדחות קצת אותה ראיה ולפרש כן למה לי מומחה לבדוק בסימנים כלו' כשיאמר של דג פלוני טהור הם וגם יש סימנים שיש תרתי לטיבותא היה לו להועיל בעניין זה אפי' בביצי עוף שאינן דאורייתא ולמה לי מומחה על זה הוצרך לתרץ כשנימוחו וא"ת יעמידנה בלא אמר של דג פלוני טהור הם ובלא נימוחו ויתרץ סימנין לאו דאורייתא י"ל מפני שרוצה להעמיד בכל עניין אפי' אמר של דג פלוני טהור לכך הוצרך לומר כשנימוחו על מה שאומר שנהגו לאכול ברבוט"א לאו בכ"מ נהגו כן כי באשכנז נהגו שלא לאוכלה, שנינו בעדיות [דף ה'] ביצת נבילה אם יש כמוה נמכרת בשוק ב"ש מתירין וב"ה אוסרין ומודים בביצת טריפה שהיא אסורה מפני שהגדילה באיסור ומקשה בה"ג [בתוס' פ' הדר בד"ה אפי' דף ס"ב] שב"ה חושבין הביצה כבשר נבילה ובביצה [דף י'] תניא השוחט את התרנגולת ומצא בה בצים גמורות שאינן מעורות בגידין מותרות לאוכלן בחלב לד"ה ותירצו דגבי בשר נבילה שאיסורה מה"ת החמירו בביצים אבל גבי בשר עוף בחלב שהוא מד"ס הקילו ור"ת תירץ [בתוס' דלעיל] דבביצת נבילה החמירו מפני שנבילה דבר האסור הוא אבל בשר בחלב שכל אחד וא' היתר בפני עצמו לא החמירו אבל לתירוץ ה"ג קשה דמשמע בחולין [דף ק"ד] דבשר עוף בחלב מה"ת שגוזר שם העלאה על השלחן אטו אכילה שמא יאכלנו באילפס רותח עם הגבינה ואם בשר עוף בחלב דרבנן א"כ היא גזירה לגזירה העלאה אטו אכילה ואכילת עוף אטו אכילת בהמה, ביצת נבילה שאוסרין ב"ה מד"ס הוא שהרי ביצה זו גדילתה בהיתר בחייה אבר ביצה טריפה היא ספיקא דאורייתא דשמא משעה שנטרפה התרנגולת לא היתה הביצה כי אם בשר מעורה בגידים בלא קליפה והרי היא כמו גוף האם ואחרי כן נגמרת בקליפתה, בחולין [דף צ"ז וצ"ח] נושא ונותן התלמוד בביצי עוף טמא ששלקן עם ביצים טהורים אם יש בהן בה לאסור משום דאמרי אינשי במיא דביעי בעלמא ונשאר הדבר בדיחוי לכן טוב להחמיר והא דת"ר שם [דף ס"ד וכל הסוגיא] גיעולי בצים מותרין ופי' רש"י ביצים טהורים ששלקן עם טמאין אין פליטת הגיעול של טמאין אוסרתן כדאמרי' שם [דף צ"ז] כמים דביעי בעלמא שאין להם טעם חולק ר"ת על פי' זה שאין עניין השמועה בזה אלא נראה לו כמו שמפרש בערוך [בערך געל] שהכו

התרנגולת על רחמה ומפלת ביצים שלא נגמרו ולשון גיעול נופל זה כגון שורו עובר ולא יגעיל ואשמעינן שאין חשובין כאבר מן החי אע"פ שלא נגמרו ומותרין ובזה העניין מדבר השמועה שם [בחולין דלעיל] בהיתר ביצים מוזרות שזהו בהיתר הביצים עצמן וכפי' זה משמע בתוס' דמס' תרומות ששנינו שם ביצים טהורות ששלקן עם ביצים טמאות אם יש בהן בנ"ט אסורות ואם לאו מותרות גיעולי ביצים מותרין באכילה בצים ששלקן ונמצא באחד מהן אפרוח אם יש בה בנ"ט אסורות ואם לאו מותרות בצים המוזרות נפש היפה תאכלם מצא באחד מהן דם זורק את הדם ואוכל השאר ואוכל דם דגים וחגבים בין היין בין מתים ואין חושש עכ"ל הברייתא הרי למדת שגיעולי ביצים וביצים ששלקן שני דברים הם, ובירר דתרומה [וגם בתוס' דלעיל מביאה ובהג"ה מיימו' פרק ט"ו דהלכות מאכלות אסורות] אומר מעשה בא לפני רב הונא ואמר קליפי איסור מעלין את ההיתר אמר ר' זעירא הדא דאת אמר' ששלקן בקליפיהן אבל קלופות בשאינן קלופות צריכין שיעור אחר מפני גיעולי בצים משמע שגיעולי בצים מדבר בבישול בפי' רש"י ונראה שמפני גיעולי ביצים אינה מן הגירסה ושום תלמיד הגיהו שהרי כתוב [שם בירו' דלעיל] אח"כ שורו עיבר ולא יגעיל ואין זה דומה לזה אם לא נפר' כפי' הערוך, ת"ר בחולין [דף ס"ד] נמצא על הביצה קורט דם זורק את הדם ואוכל השאר ומעמידה כשנמצא דם על הקשר ומפרש אח"כ דווקא של חלבון כלו' קשר של חלבון אבל נמצא על חלמון שלה כלו' על קשר של חלמון כל הביצה אסורה שדם שעל קשר החלמון אסור מה"ת וחשוב כבשר מפני שממנו אפרוח נוצר וכן אמר ר' זעירא במס' תרומות בירר [ובתוס' דחולין דף ס"ד] בחלמון אסור והוא שנמצא על זכרותו של חלמון על הקשר שממנו האפרוח נוצר ואם נמצא הדם במקום אחר בביצה שאין לא על קשר של חלמון ולא על קשר של חלבון אף הדם מותר כמו שמוכיח בכריתות [דף כ"א] דתניא יצא דם ביצים שאינו מין בשר יצא דם דגים וחגבים שכלו היתר משמע שכמו שדם דגים וחגבים מותר אך מד"ס [כך מסיק שם ולקמן ל"ת קל"ז מביאה] כל זמן שהוא עליהם וניכר שהוא מהם כמו כן דם ביצים ורש"י פי' [בחולין דלעיל ובתוס' שם מבואר יותר] והוא שנמצא הדם על קשר שלה אבל אם נתפשט הדם חוץ לקשר החלבון אף הביצה אסורה וזהו מפני שהדם על הקשר נתפשט חוץ לקשר אבל אם אין דם כלל על הקשר מודה שהכל מותר כאשר בארנו ויש שאין רוצים לסמוך על זה וקולפין מקום הדם אף כשנמצא במקום אחר בביצה, ביצה שמרוקמת ויש בה צורת אפרוח יש בה איסורא כל זמן שהאפרוח בתוך הקליפה, ואם יצא לחוץ מותר מיד לרבנן, ולראב"י אסור עד שיתפתחו עיניו כדאיתא בביצה [דף ו'] אע"פ שחלב בהמה טמאה וביצי עוף טמא אסורין מה"ת אין לוקין עליהם [מיימו' פ"ג

דמאכלות ומבואר שם] במ"מ שנ' מבשרם לא תאכלו על הבשר הוא לוקה ואינו לוקה על הביצה ועל החלב והרי האוכל אותה כאוכל חצי שיעור שהוא אסור מה"ת ואינו לוקה [ביומא דף ע"ד] אבל מכין אותו מכת מרדות [כך משמע בחולין במשנת כשירה שינקה מן הטריפה דף קט"ו] בהמה טהורה שנטרפה חלבה אסור כחלב בהמה טמאה [במשנה פ"ה דמסכת עדיות דף ה'] וכן ביצת עוף טהור שנטרף בביצת עוף טמא אפרוח של ביצת טריפה מותרת שאין מינו טמא כדמסקינן בתמורה [דף ל"א] היה העוף ספק טריפה אומר בחולין [דף נ"ח] שכל הביצים שתלד בשחלא ראשונה כלו' ערימה ראשונה משהין אותן אם טענה ערימה שנייה והתחילה לילד הותרו הראשונות שאם היתה טריפה לא היתה יולדת עוד ואם לא ילדה הרי הן אסורות [ע"ז דף ל"ה] חלב בהמה טמאה אינו נקפה ועומד כחלב בהמה טהורה ואם נתער' חלב בהמה טהורה בחלב בהמה טמאה כשתעמוד אותם יעמוד חלב הטהורה ויצא חלב הטמאה עם הקום של גבינה והם מי חלב ומפני זה יתן הדין שכל חלב הנמצא ביד גוי אסור שמא עירב בו חלב בהמה טמאה וגבינות הגוים מותרות שאין חלב בהמה טמאה מתגבן אבל בימי חכמי המשנה גזרו על גבינות הגוים ואסרוה כדאיתא [שם] ובירו' [שם] גרסי' חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רוא' רב ירמיה אומר אסור מפני שמערבין בו חלב בהמה טמאה ר' יהושע בן לוי אומר מפני הגילוי, עוד אמרו בספ' העתים בשם הירו' דשבת שחמאותיהן מי"ח דבר דקתני התם תני ר' שמעון בן יוחי בו ביום גזרו על פיתן ועל שמנן ועל כבושיהם וכל מלוחיהן וגבינותיהם וחמאותיהן אמנם בירו' שלפנינו אין שם חמאותיהן ובכל הספרים שלנו בתלמודינו בע"ז [דף ל"ה] אומר שאסור מטעם חלב טמא כר' ירמיה וכן פי' רש"י ור"ת [בתוס' שם כל הסוגיא] תפש שיטתו כר' יהושע בן לוי ופי' דאגב איטפא עומד הארס שם ואע"פ שעכשיו אין אנו נזהרין בגילוי אין להקל בגבינות הגוים מפני שנגזר במניין כמו שאומר שם [דף ל"ה] גזירה חדשה היא ואע"פ שבטל הטעם צריך מניין אחר להתירו כדמוכח בביצה [דף ה'] מדכתיב שובו לכם לאהליכם, שאלו את רבי' יצחק על הרבה גבינות שעשה ישראל בבית העכו"ם והניחום שם ארבעה ימים או הי להתייבש ונתייבש והיו חתומין בחותם בדפוס של עץ ושכחו הדפוס בבית הגוי' ויראין פן זייף העכו"ם וחתם אחרי כן כמו כן אחרים באותו דפוס והשיב כי מאחר שאיסור גבינות עכו"ם משום גילוי כר' יהושע בן לוי שדבריו עיקר ואין אנו נזהרין עכשיו משום גילוי יש להתיר הגבינות כי התורה חסה על ממונן של ישראל ויש לומר שירא העכו"ם לזייף ובהרבה ענייני' יחוש העכו"ם כיון שהיהודי רגיל לעשות חותמו במקום מיוחד שיש לו בחותמו טביעות עין או סי' וגם בשנותני' להם עורות לעבד לשם כתבי הקדש מסמנין בנקבים

באמצע הדפין במרצע כגון אותיות והרבה נקל לגוי לזייף כי יכול לתת העורות הנקובים על שאינן נקובי' וינקב כעין שעשה הישראל ואע"פ כן אין חוששים לזיוף כי ירא שמא לא יכוון וגם ירא העכו"ם פן יבין הישראל הדבר מחמת שהגבינות שנעשו אח"כ לחות יותר' ועוד השיב שראה רבי' יעקב שהקפיד על אחד שהיו רחלותיו אצל עכו"ם אחד והיה שולח שם בכל בקר את בתו לראות ולא היתה מספקת לבא שם עד שחלבו רובו או כולו הורו מקצת גאונים שכל גבינות העכו"ם אסורות בין שהעמידן בדבר האוסר בין שהעמידם בדבר המותר שכללם בגזירתם הכל אפי' במקום שאין שם טעמי דאיסור המפורשים שם [בדף ל"ה] גזירה אטו במקום שיש טעמי דאיסור ועוד שם ערבו בו חלב טמא אע"פ שאינו נקפה נשאר ממנו בין חריצי הגבינה כמו שאומר שם איכא דקאי ביני אטפי לדברי ר' יהושע בן לוי, שאומר בירו' [דע"ז ובתוס' שם בד"ה לפי דף ל"ה ועי' שם] מפני הגילוי גרסי' בירו' ויעמיד פי' ויבשנה א"ר שמואל בר' יצחק מפני ארס הנתון בין הנקבים פי' ואין מניח ליבש כן כתב מורי ור"ח מפרש גם בגמרא שלנו [שם בדף ל"ט כדברי ר' יהושע בן לוי אמרינן בע"ז [שם] שישראל שישב בצד העדר של גוים והלך העכו"ם והביא לו חלב מן העדר אע"פ שיש בעדר בהמה טמאה הרי זו מותר אע"פ שלא ראה אותו חולב והוא שיכול לראותו כשהוא חולב כשיעמוד שהעכו"ם מתיירא לחלוב מן הטמא שמא יעמוד ויראה אותו' מסקי' בכתובות [דף ס'] חלב האדם מותר באכילה אע"פ שבשר האדם אסור באכילה בעשה כאשר בארנו [לע"ל קכ"ז ובתורת כהנים פ' שמיני פ' ד'] גרסי' ומביאה בכריתות [דף כ"ב] יכול יהא דם חלב ובשר של מהלכי שתים בלא תעשה על אכילתו ת"ל הוא טמא למעטם אבל אסרו חכמים [בכתובות דף ס' כל דסוגיא] לגדול לינק אותו מן השדים אלא חולבת אשה לתוך הכלי וגדול שינק מן השד כיונק מן השרץ ומכין אותו מכת מרדות עוד פוסק שם רב יוסף כדברי ר' יהושע בן לוי שיונק תינוק והולך אפי' ד' וחמש שנים ואם גמלוהו ופירש ג' ימים או יותר מחמת בוריו ולא מחמת חוליו כדאיתא בירו' [שם בדף ל' ע"א] אינו חוזר ויונק והוא שגמלהו אחר כ"ד חדש אבל בתוך זמן זה אפי' גמלוהו חדש או שנים מותר לחזור ולינק עד סוף כ"ד חדש, גרסי' בירו' דע"ז ומביאה מקצתה בגמרא שלנו ביבמות [דף קי"ד] תני יונק התינוק והולך מן הנכרית ומן הבהמה טמאה ומביאין לו חלב מ"מ ואין חוששין לא משום שקץ ולא משום טמאה, סתם משנה שנינו [בבכורות דף ה'] כל היוצא מן הנקרא טמא טמא ומן הטהור טהור הילכך פרה שילדה כמין סוס או חמור מותר וסוסיא שילדה כמין פרה אסורה [שם בדף ז'] אבל דג טהור שבלע דג טמא אסור ודג טהור הנמצא במעי דג טמא מותר כדאמר רב אשי בבכורות [שם] שאין דגים משריצים אלא במינן ואם כן

ודאי בלעו תניא בבכורות מפני מה אמרו דבש דבורים מותר והרי הוא יוצא מן הטמא מפני שאינו מתמצית גופן אלא כונסין אותו מכל העשבים בתוך פיהן ומקיאות אותו בכורת בימות החמה כדי שימצאו אותן לאכול ממנו בימות הגשמים ומטעם זה היה ראוי להתיר אף דבש הצרעים וכן פוסק רבינו יעקב מדתנן סתם משנה במכשירין [פ"ו] דבש הצרעין טהור ומותר באכילה אבל רבינו יצחק בן אחותו פוסק שהוא אסור כרבי יעקב שאוסרו שם בברייתא [בפ"ק דבכורות] אע"פ שהתיר דבש דבורים מגזירת הכתוב שנ' את זה לא תאכלו מכל שרץ העוף אבל אתה אוכל מה שעוף טמא משריץ ואי זה זה דבש דבורים אעפ"כ אוסר דבש הצרעין שאינו בכלל ההיתר מפני שאינו נקרא דבש סתם כדבש דבורים אלא יש לו שם לווי שנקרא דבש הצרעים ונקרא שם הטמא עליהן וכן סובר שם רב ששת כרבי יעקב שאין דבש דבורי' מותר אלא מגזירת הכתוב שהיה ראוי לאוסרו הואיל והיה בתוך גופו של טמא דבש דבורים אע"פ שגופי השרצים של דבורים שהם אסורים מעורבים על הדבש וכשמפרישין הדבש מהם מחמין אותם ומרתיחין אותן אין לחוש דקי"ל נטל"פ מותר ועוד שהדבורים הם כנבלה סרוחה מעיקרא שמותר אליבא דמ"ד נמי נטל"פ אסור כדאיתא בע"ז [דף כ"ד] אמר רב בנדה [דף מ"ח] בהמה טהורה שילדה או שנמצא בה ברייה שיש לה שני גבים ושני שדראות אסורה באכילה והלכה כרב באיסורי וזו היא השסוע' שנאסרה בתורה שנ' את זה לא תאכלו וגו' השסועה כך קבלו רבותינו בחולין מפי השמועה שזו היה בריה שנולדה שסועה לשתי בהמות::

מצות לא תעשה קלג

האוכל (א) כזית מבשר בהמה שמתה או חיה שמתה או עוף שמת לוקה שנ' לא תאכלו כל נבלה [במשנה דחולין דף ל"ב] וכל שלא נשחט' כראוי הרי זו נבילה ובהלכות שחיטה יתבאר [מ"ע ס"ג] השחיטה שהיא כראוי והשחיטה שאינה כראוי אין אסור משום נבילה אלא מינין טהורין בלבד מפני שהם ראויים לשחיטה [כך משמע שם ד"ק משום דאין איסור חל על איסור וע"ש בברייתא דרבי יהודא] אבל במיני' טמאין שאין שחיטה מועלת בהן בין שנשחטה בין שמתה כדרכה בין שחתך בשר מן החי ממנה ואכלה אינו לוקה לא משום נבילה וטריפה אלא משום אוכל בשר בהמה טמאה האוכל כזית מבשר נפל בהמה טהורה לוקה משום אוכל נבילה [כך משמע שם דף ע"ח] ואסור לאכול מן הבהמה שנולדה עד ליל שמיני כדאיתא בשבת [דף קל"ו] שכל שלא שהה בבהמה עד יום שמיני הרי זה כנפל ומתיר שם בליל שמיני [שם] ואם נודע שכלו לו חדשיו בבטן ואחר כך נולד שהם תשעה חדשים לבהמה גסה וחמשה לדקה הרי זה מותר ביום שנולד [כך הוא בבכורות דף ה']:

מצות לא תעשה קלד

האוכל (א) כזית מבשר בהמה או היה או עוף טהורין שנטרפו לוקה שנ' ובשר בשדה טריפה לא תאכלו [במיימו' כל הסוגיא פרק ד' דמאכלת] טריפה האמורה בתורה זו שטרפה חית היער כגון ארי ונמר וכיוצא בהן וכן עוף שטרף אותו עוף הדורס ואין אתה יכול לומר שטרפה והמיתה שאם מתה הרי זו נבלה ומה לי מתה מחמת עצמה או הכה אותה בסייף והמיתה או שברה ארי והמיתה הא אינו מדבר אלא כשנטרפה ולא מתה אם הטרפה שלא מתה אסורה יכול אם בא הזאב וגרר הגדי ברגלו או בזנבו או באזנו ורדף והצילו מפיו יהיה אסור שהרי נטרף ת"ל ובשר בשדה וגו' לכלב תשליכון אותו שיעשה אותו בשר הראוי לכלב הא למדת שהטרפה האמורה היא טריפה שטרפה אותה חית היער ושברה אותה ונטת למות ועדיין לא מתה אע"פ שקדם ושחט קודם שתמות הרי זה אסורה משום טריפה הואיל ואי אפשר לחיות ממכה זו הבאה עליה הרי למדת שהתורה אסרה מתה והיא הנבלה ואסרה הנוטה למות מחמת מכותיה ואע"פ שעדיין לא מתה והיא הטריפה וכשם שלא תחלוק במתה בין מתה מחמת עצמה בין שנפלה ומתה בין שנחנקה ומתה בין שדרסה חיה והרגתה כך לא תחלק בנוטה למות בין שטרפתה חיה ושברתה בין שנפלה מן הגג ונשתברו רוב צלעותיה בין שנפלה ונתרסקו רוב איבריה בין שזרק חץ וניקב לבה או ריאתה בין שבא לה חולי מחמת עצמה וניקב לבה או ריאתה או שבר רוב צלעותיה וכיוצא בהן הואיל והיא נוטה למות מכל מקום הרי זו טריפה בין שהיה הגורם בידי בשר ודם בין שהיה בידי שמים אם כן למה נאמר בתורה טריפה דבר הכתוב בהווה שאם לא תאמר כן לא תאסור אלא בשנטרפה בשדה אבל נטרפה בחצר לא תאסור הא למדת שאין הכתוב מדבר אלא בהווה ועניין הכתוב שהנוטה למות מחמת מכותיה דא"א לחיות מחמת מכה זו אסורה, מכאן אמרו חכמים בחולין [דף מ"ב] זה הכלל כל שאין כמוה היה טריפה ובהלכות שחיטה יתבאר [מ"ע ס"ג] איזה חולי עושה טריפה ואיזה חולי אין עושה אותה טריפה כמו שאומר שם [בדף נ"ד] שאין לך להוסיף בטריפות אלא אותם שמנו חכמים [שם דף סח וכן משמע בדף ק"ב] וכן החותך בשר מן החי מן הטהורים הרי אותו הבשר טריפה והאוכל ממנו כזית לוקה משום אוכל טריפה שהרי בשר זה מבהמה שלא נשחטה ולא מתה ומה לי טרפה אותה חיה ומה לי חתכה בסכין מה לי בכולה מה לי במקצתה הרי הוא אומר ובשר בשדה טריפה כיון שנעשית הבהמה בשר בשדה הרי היא טריפה וולד הטריפה מותר כרבי יהושע דפליג על ר"א [דף נ"ח] ואומר דעובר לאו ירך אמו הוא ואומר הרי"ץ [וכן הוא בתוס' שם בד"ה והלכתא] דבכ"מ עובר ירך אמו חוץ מלעניין טריפות מפני שהטרפות תלוי בחיות

והעובר יש לו חיות בפני עצמו ולא אמרינן שנטרף עם אמו [שם דף ל"ז] בהמה שהיא חולה מפני שתש כחה והיא מסוכנת ונטה למות הואיל ולא אירעה מכה באחד מאבריה הממיתין אותה הרי זו מותרת שלא אסרה תורה אלא כעין טרפות חית היער שעשה בה מכה הממיתה אותה [שם] המסוכנות שאמרנו היא כל שמעמידין אותה ואינה עומדת אע"פ שהיא אוכלת מאכל הבריאות אם שחטה ולא פירכסה כלל הרי היא נבילה ולוקין עליה ואם פירכסה הר"ז מותרת וצריך שיהא הפירכוס בסוף השחיטה אבל בתחילתה אינו מועיל כדאיתא שם [דף ל"ה] ואע"פ שהיא מותרת בעניין זה אומר שם [דף ל"ז] שגדולי ישראל מחמירין על עצמן ולא היו אוכלין ממנה, הפירכוס שאמרנו כיצד מפרש שם [דף ל"ה] שבבהמה דקה ובחיה בין דקה בין גסה בין שפשטה ידה והחזירתה כין שפשטה רגלה אע"פ שלא החזירתה או שכפפה רגלה בלבד הר"ז פירכוס ומותרת אבל אם פשטה ידה ולא החזירתה הרי זו אסורה שאין זה אלא הוצאת הנפש ובהמה גסה אחד היד ואחד הרגל בין שפשטה ולא כפפה בין שכפפה ולא פשטה הר"ז פירכוס ומותרת ואם לא פשטה לא ידה ולא רגלה ולא כפפה כלל הרי זו נבילה [בגמרא שם גר' בגפו וכן באשירי] ובעוף אפי' לא ריפרף אלא בעינו ולא כשכש אלא בזנבו הר"ז פירכוס [שם בדף ל"ז] והשוחט את המסוכנת בלילה ולא ידע אם פירכסה אם לאו הרי זו ספק נבילה ואסורה אבל השוחט את הבריאה ולא פירכסה הרי זו מותרת וכן שנינו בחולין [דף ל"ג] שהשוחט בהמה חיה ועוף ולא יצא ממנו דם הרי אלו מותרין ואין אומרין שמא מתה היה שנינו שם [דף קט"ז] המעמיד חלב בעור של קיבה אם יש בו בנ"ט הר"ז אסור ואם אין בו בנ"ט כגון פחות מששים הר"ז מותר פירוש אע"פ שהעור העמיד החלב זהו מחמת חוזק וכח שלו מחמת נ"ט [שם במשנה] כשירה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה טריפה שינקה מן הכשירה קיבתה מותרת מפני שכנוס במעיה ואין החלב מגופ' אלא מן הכשיר' שזאת ינקה ממנה ובגמ' גורס ברוב הספרים [שם כל הסוגיא] והילכתא אין מעמידין בעור של הקיבה אבל מעמידין בקיבת נבילה ובקיבת שחיטת נכרי ואין חוששין שמא ינקה מן הטמאה ומעמידין בקיבה כשירה שינקה מן הטריפה וכל שכן בטריפה שינקה מן הכשירה מאי טעמא חלב המכונס בעור פירשא בעלמא הוא עכ"ל הגמרא וגם בירושלמי דע"ז [פרק אין מעמידין] גרסינן רבי יוסא בשם רבי יוחנן בראשונה היו אומרים אין מעמידין לא בקיבת נבילה ולא בקיבת גוי חזרו לומר בין בזה ובין בזה מותר רבי יוסף בר רבי אבין בשם רבי יוחנן אומר מעשה בבני שמוע שבקעו להם זאבים יותר מג' מאות צאן ובא מעשה לפני חכמים והתירו קיבותיהן אמרו ביצה גידולי גופה קיבה ממקום אחר באת ואומר ר"ת [תוס' פרק כל הבשר (חולין דף קי"א)

בד"ה הכי] שאין חולק פסק זה על משנתינו ששנינו כשירה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה ששני עניינים של חלב יש בתוך הקיבה חלב צלול וחלב קרוש ומשנתינו מדברת בחלב צלול שדין חלב גמור יש עליו ואם נמלח עם העור אסור מטעם בשר בחלב ופסק הגמרא מדבר בחלב הקרוש שאותו חשוב פירשא ואותו הקרוש אם נמלח בתוך הקיבה מותר אפס אין להקל בזה עכשיו לפי שנראה כאוכל נבילות וטריפות אם היה מעמיד בקיבת נבילה ובקיבת שחיטת נכרי אבל אם העמיד בדיעבד או נתערבה אחד באחד מותר אע"פ שלשון הירושלמי [דלעיל] והגמ' דלעיל מוכיח ודאי שמעמידין לכתחילה יש נמנעים להתיר משום מראית העין ואותם קיבות שאנו לוקחין מגדיים וטלאים שלנו ואנו מניחין הקיבה בתוך העור לאחר שחיטה ופעמים ששוהה בעור יום אחד שלם או יותר בלא מליחה יש לדקדק למה אין הקיבה נאסרת לפי שהיא נבלעת ע"י השרייה מטעמו של עור שהרי מצינו ששריית יום שלם מבלעת ומפלטת מבלע' לעניין בשר בחלב שאומר בפסחים [דף מ"ד] שחידוש הוא דאי תרו ליה כוליה יומא בחלבה שרי מן התורה ומדרבנן אסור ומפלטת לעניין עירוי ביין נסך שמערה המים מעת לעת וגם עור הקיבה תאסור החלב הצלול ואוסרין זה את זה ונראה ודאי שיש להחמיר בדבר וא"ת ששם בגמ' [בחולין דף קט"ז] וע"ז [דף ל"ג והתוס' בתו' שם] מפרש טעם איסור גבינות העכו"ם מפני שמעמידין אותם בעור קיבת נבילה משמע שאם היו מעמידין אותם בעור קיבה כשירה שאין לחוש והלא שנינו בחולין [דף קט"ז] שאסור כאשר בארנו ויש לפרש שמשום בשר בחלב לא היו אוסרין הגבינות מספק מפני שאין כאן איסור אלא מדברי סופרים שהרי לא אסרה תורה אלא דרך בישול:

מצות לא תעשה קלה

נאמר (א) בשור הנסקל ולא יאכל את בשרו ותניא בפסחים [דף כ"ב] ממשמע שנאמר סקול יסקל השור איני יודע שלא יאכל את בשרו שהרי היא נבילה מה ת"ל לא יאכל את בשרו מגיד לך הכתוב שאם לא סקלו ושחטו לאחר שנגמר דינו שאסור באכילה ובהנאה כמו שדורש שם ואם אכל כזית מבשרו לוקה:

מצות לא תעשה קלו

לא (א) תאכל הנפש עם הבשר מפרש [בחולין דף ק"כ] שזה המקרא בא לאסור אבר מן החי דאבר קרוי נפש שאם יחתכנו לא ישוב עוד כנפש הנטולה שאינה חוזרת וכן משמעות המקר' לא תאכל הנפש בעודו עם הבשר כלו' בעוד החיות עם הבשר ועל אבר מן החי הוא אומר לבני נח אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו ואמר בחולין [דף ק"א] שאיסור אבר מן החי נוהג בבהמה חיה ועוף הטהורים אבל לא בטמאים כדברי הכמים

ומסיק שם שבן נח מוזהר על הטמאים כטהורים, אמר רב אבר מן החי צריך כזית פי' משהו בשר וגידים ועצמות משלימם מ"ט אכילה כתיבה ביה וכל אכילה עד דאיכא כזית תניא [בחולין דף ל"ג] הרוצה לאכול מבהמה קודם שתצא נפשה חותך כזית בשר מבית השחיטה ומולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה וממתי' לה עד שתצא נפשה ואחד עכו"ם ואחד ישראל מותרין בו בחולין [דף ס"ח כל הסוגיא] מסקינן הלכה כרב ושמואל דאמר שהעובר שהוציא את ידו ואת רגלו נאסר אותו אבר לעול' בין שנשחט' אמו קודם שחתכו בין שחתכו קודם שנשחט' אמו ואפי' החזיר אותו אבר למעי' אמו ואחר כך נשחטה ואף אם נולד הוולד אחר שחיטת האם וחיה כמה שנים הרי אותו האבר אסור משום טריפה שכל בשר שיצא חוץ למחיצתו נאסר בבשר שפירש מן החי שנ' ובשר בשדה וגו' כיון שיצא למקום שהוא לו כשדה טריפה כמו שבארנו שדברי ר' יוחנן שמתיר האבר עלו בתיובתא' הוציא מקצת האבר ונשאר מקצתו בפנים אפי' לא נשאר אלא מיעוטו היוצא אסור ושבפנים מותר כרבי יוחנן שמדבר זה לא עלו דבריו בתיובת' שנינו בחולין [דף ע"ד] שהשוחט את הבהמה ומצא בה עובר חי אע"פ שהוא בן תשעה חדשים גמורים ואיפשר שיהיה אמרו שם חכמים ששחיטת אמו מטהרתו [שם בדף ע"ה] ואם הפריס על גבי הקרקע צריך שחיטה מפני מראית העין וכן פוסק שם רב אסי ואע"פ שר"ש בן שזורי חולק על זה מסיק שם שאין הלכה כמותו אלא במסוכן ובתרומת מעשר של דמאי הם שני דברים ואע"פ שדרסו זאב לאחר שיצא קודם שנשחט התירו שם רב אשי מפני שמה"ת חשוב כשחוט מתחילתו [שם דף ע"ד ודף צ"ב] תניא ג"ה נוהג בשליל הוא העובר הנמצא בבהמה וחלבו אסור דברי ר"מ ורבי יהודה אומר חלבו וגידו מותר ומפרש שם רבי אושעיא מחלוקת בבן תשעה שרבי יהודה הוא חכמים שאומר שבן תשעה חי שחיטת אמו מטהרתו ולכך מתיר חלבו וגידו אפס דמו אסור דאמר רבי יוחנן [שם] אף לדברי המתיר בחלבו אוסר בדמו קי"ל כרבא שאומר בחולין [דף ע"ה] שארבעה סימנין הכשירה תורה בעובר בן תשעה שנמצא בבהמה שאם נמצאת האם טריפה שעכשיו אין שחיטת סימני אמו מועילי' לו יועילו לו סימני עצמו וישחטוהו ומותר אבל כן שמונה הרי הוא כנפל ואין שחיטת עצמו כלום לכך כשנמצאת האם טריפה טוב לאסור כל הוולדות הנמצאות בתוכה מספק שמא אינן בני תשעה חדשים:

מצות לא תעשה קלז

הזהירה (א) תורה בפרשת צו וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם לעוף ולבהמה וחיה בכלל בהמה שנ' זאת הבהמה אשר תאכלו וכתיב אחריו איל וצבי ויחמו' וכל האוכל כזית מן הדם במזיד חייב כרת בשוגג מביא חטאת קבוע שנ' כל נפש אשר תאכל כל

דם ונכרתה הנפש ההיא מעמיה, תניא בת"כ [פרשה צ"ו פר' ט"ו] ומביאה בכריתות [דף כ'] כל דם לא תאכלו שומע אני דם מהלכי שתים כגון דם האדם ודם שרצים ודם בצים וחגבים הכל בכלל ת"ל לעוף ולבהמה מה עוף ובהמה מיוחדין שיש בהן טומאה קלה היא טומאת מגע וטומא' חמורה היא טומאת משא ויש בהן איסור אם לא נשחטו והיתר אם נשחטו והן מין בשר [שם דף כ"א] יצא דם מהלכי שתים שאין בהן טומאה קלה לאחר מיתה שאף הנוגע במת הוא אב הטומאה וכזית מן המת בחיפהו בבצק טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת יצא דם שרצים שאין בהן טומאת משא יצא דם דגים וחגבים שכולם היתר שהרי אין טעונים שחיטה יצא דם ביצים שלא נמצא על הקשר כאשר בארנו למעלה [בל"ת קל"ב] שאינו מין בשר ומסיק שם דדם דגים שכנסו בלא קשקשין שהוא אסור עוד מפרש בברייתא שאם נכתב עוף בלבד לא חיה אוסר כי אם דם עוף וכיוצא בו בלבד שאין בצמרו משום כלאים אבל לא בהמה ואם לא נכתב רק בהמה בלבד לא הייתי אוסר כי אם דם בהמה וכיוצא בה בלבד שאינה באיסור אם על בנים אבל לא עוף לכן הוצרכו שניהם ליכתב לעוף ולבהמה שנינו בכריתות [דף כ'] דם שחיטה בבהמה חיה ועוף בין טמאין בין טהורין או דם נחירה או דם עיקור [מפרש בתוס' שם] או דם הקזה שהנשמה יוצאה בו חייבין עליו כרת ותניא בברייתא [שם בדף כ"ב] איזהו דם הקזה שהנשמה תלויה בו כל זמן שמקלח יצא דם התמצית מפני שהיא שותת ומוכיח שם ששלשת גוונים דמים יורדים בשתיתה הראשון שחור והשני אדום ואחר כך מתחיל לקלח ואחר כך כשנתמעט הדם שותת בקירוב ושלשתן קרויין דם התמצית לרבי יוחנן שנינו שם [דף ק"ט] הלב קורעו ומוציא את דמו לא קרעו אינו עובר עליו וגרסינן עלה בכריתות [דף כ"ב] א"ר זירא אמר רב לא שנו אלא בלב עוף שאין בדמו כזית אבל בלב בהמה הואיל ויש בדמו כזית ענוש כרת ופירש רש"י שענוש כרת אף לאחר בישולו ורוצה לומר שאינו סובר כאותו אמורא שאומר בהקומץ רבה [דף כ"א] דם שבשלו אינו עובר עליו שנ' כי הדם הוא בנפש יכפר לא חייב הכתוב אלא על הדם הראוי לכפרה וזה הואיל וקרוש הוא ע"י בישול אינו ראוי לכפרה לכל הפחות כחטאות הפנימיות שנ' וטבל והזה ומתוך שקרוש הוא אינו ראוי לטבילה והזאה אלא סובר רב כאותו אמורא שאומר [שם] שחייב דם על שבשלו הואיל וראוי לכפרח בחטאות החיצונות שנ' ולקח ונתן ובר נתינה ולקיחה הוא אע"פ שהוא קרוש אפס יש ליישב דברי רב לד"ה ולפרש כי לא קרעו אינו עובר עליו מדבר בין אכלו חי בין אכלו מבושל ועל זה מפרש רב שבלב בהמה ענוש כרת אם אכלו חי והולך לשון הגמרא על זה בכריתות [דף כ"ב] וכן כתוב בה"ג מתיבי דם הכליות ודם הטחול ודם הלב ודם האיברים הרי אלו בל"ת ומתרץ ההוא בדם דאתי

ללב מעלמא כי קאמר רב דענוש כרת בדם הלב עצמו ומקשה אי דם דאתי ללב מעלמא היינו דם האיברים ולמה הוצרך להזכיר שניהן ומתרץ וכי דם הכליות אינו דם האיברים אלא מזכיר קצת דם האיברים בפרט כגון דם הכליות ודם הלב ואח"כ שונה כל האיברים בכלל ומפרש התלמוד מהיכא אתי ללב דם מעלמא א"ר זירא בשעת יציאת נשמה דם מישרף שריף פי' מדם האיברים למסקנת גירסא זו דם הלב עצמו בכרת ודם הכנוס בתוכו בלאו ואני קבלתי הגירסא להפך שדם הלב עצמו בלאו כמו דם הטחול והכליות שמדבר בדם של עצמם ודם הכנוס בתוך הלב בשעת יציאת נשמה מישרף שריף מדם הנפש וכן כתבו הרב רבי אליעזר ממיץ תני' בחולין [דף ק"ט] הלב קורעו ומוציא את דמו לא קרעו קורעו לאחר בישולו ומותר בפסחים [דף ע"ד] רוצה לפשוט מכאן כבולעו כך פולטו ודחה שם שאני לב דשיע פיר' שהלב חלק ולא בלע שום דבר מן הדם ואומר ר"ת [בתוס' שם בד"ה הלב] שאין לסמוך על אותו דיחוי להתיר לב שנתבשל עם דמו בקדרה לאחר שקרעוהו כי למסקנא שנפשט כבולעו כך פולטו אין צריך עוד אותו דיחוי ולא נאמר עוד שהלב שיע לפיכך קורעו לאחר בישולו פי' אחר צלייתו ששייך בו כבולעו כך פולטו דמה שבלע פלט ונפל לארץ אבל נתבשל הלב בקדירה דאין מועיל מה שפולט שנשאר הדם בקדירה צריך ששים מדם הלב ואם אין ששים מדם הלב אף הלב עצמו אסור לפי שחוזר ובולע דם שפלט [בהג"ה באשירי בחולין] מעשה בטלה אחד שנמלח ונתבשל עם הלב ולא קרעוהו תחילה והשיב הרי"ץ ברבי שמואל אם יש ששים בין המים והטלה כנגד דם הלב נראה לי שהוא מותר אם היה הלב כל שעה מכוסה במים אך לא נתיר עתה הטעם זה לפי שנ"ל שרש"י היה משער בכל החתיכה אע"פ שהכל מכוסה במים עכ"ל גרסינן בכריתות [דף ד'] אמר רבא שלש כריתות האמורות בדם למה א' לדם קדשים ואחד לדם חולין וא' לדם חיה הטעון כיסוי שאילמלי לא ריבת' תורה הייתי אומר שפטור בדם חולין ודם חיה לפי שנ' כי הדם הוא בנפש יכפר דמשמע עניין המקרא בדם המכפר, ואמר רבא [שם] ה' לאוין האמורים בדם למה אחד לדם קדשים ואחד לדם חולין ואחד לדם חיה ואחד לדם התמצית ואחד לדם האיברים ומעמיד שם איסור דם האיברים כשפי' אבל אם לא פירש מותר כמו שמוכיח בחולין [דף ט"ו] ובשבת [דף קכ"ט] שאדם מותר לאכול בשר חי בלא מליחה גרסינן בחולין [דף ק"י וכל הסוגיא סו"ס ור"ת בתוס' שם] אמר ליה רב אמי לרב ספרא כשתעלה לא"י תשאל מהן כבד מה אתם מורים בה אם מותר לבשלה בקדירה עם בשר אם לאו הרי שנינו סתם משנה בתרומות [ועי' בתוס' דלעיל] הכבד אוסרת ואינה נאסרת מפני שפולטת ואינה בולעת ופיר' אינה נאסרת כך הוא אינה נאסרת כשמבושלת לבדה בקדירה שטרודה תמיד לפלוט אפי' שלוקח לגמרי

שמסתמ' היה לה לגמור פליטתה אע"פ כן הואיל ויש בה רוב דם פולטת תמיד ואינה בולעת לעולם וכן הלכה אבל הכבד אוסרת שמא אין הפי' שתאסור בשר שמבושלת עמה בפליטת דמה כי הכבד כולו דם והתירו הקב"ה כמו שאנו אומרים בחולין [בדף ק"ט] אסר לן דמא שרא לן כבדא אלא לצדדין היא שנוייה שאם זו הכבד מנבילה או טריפה אוסרת בשר המבושל עמה מחמת שמנונית הטריפה רש"י היה מפרש שאילה זו שאמרנו בכבד שנמלחה ואע"פ כן שמא אין יוצא כל דם שבה ע"י מליחה ור"ת בן בתו פי' דאם נמלחה פשיטא שמותרת עם בשר שהרי נהגו העולם לבשלה עם בשר לאחר צלייה ומסתמא ה"ה אחר מליחה שיש לנו להתיר שפולט ע"י מליחה כמו ע"י צלייה כי מליח כרותח דצלי ולכך פי' בה"ג דשיעור מליחה לקדירה כשיעור צלייה ושאלה זו פי' ר"ת בכבד שלא נמלחה ומסתפק בזה שמאחר שהכבד כולו דם והתירו הקב"ה ואפי' הדם הפורש ממנו מותר מה"ת כדתניא בכריתות [דף כ"ב] דם הטחול ודם הכליות דם האיברים דם הלב הרי אלו בל"ת ואינו מונה דם הכבד עמהם ואפי' נאסור מדרבנן הדם היוצא ממנה ע"י מליחה לפי שהוא בעין גזירה אטו שאר דם כמו שאמרו חכמים [שם דף כ"א] בדם האדם שאע"פ שהוא מותר מה"ת אפי' פי' כמו שאמרו למעלה [ל"ת קכ"ז] מ"מ אמרו [שם ובכתובות דף ס'] דם שבין השינים מוצצו אבל שעל הכבד גוררו לפי שהוא בעין מ"מ בבישול הכבד שאין ניכר כלל שם דם בעין יהא מותר [חולין דף קי"א] כשעלה רב ספרא לא"י ושאל שאילה זו השיבו רבי זריקא אני ורבי ינאי בנו של רבי אמי נתארחנו בבית רבי יהודה בנו של ר"ש בן פזי והביאו לפנינו קניא בקופיה ואכלנוהו פי' קניא בקופיה הקנה עם כל המחובר לו הריאה והלב והכבד וכולם נתבשלו יחד וצ"ל לפי' ר"ת [בתוס' דלעיל] שיודע היה שהכבד לא נמלח אע"פ שהריאה והלב נמלחו שכמה דברים היו עושין להראות דבר חידוש לתלמידים והקשה רב אשי [שם] שאין ראיה משם כי שמא פי הקנה חוץ לקדירה היה וסימפוני הכבד שופכים דרך קנה הכבד לתוך קנה הגדול של ריאה ויוצא הדם דרך הללו חוץ לקדירה או שמא חלוט היה מתחלה בחומץ ומכה החומץ הוא נצמת ושוב אינו פולט דם עולמית ודמו הנבלע בתוכו מותר כל זמן שלא יצא ומסיק שם שאותו חומץ שנצמת בו הכבד מותר שלא פלטה הדם לתוכו שאם פלט דם לתוכו כלל היתה הכבד חוזרת ובולעת שאינה טרודה לפלוט מחמת שצמתה החומץ הרי סדרנו השאלה והתשובה שעלתה בדיחוי שאין להוכיח ההיתר ורב אלפס כתב [שם] שמנהג בכל ישראל שלא לבשל כבד בקדירה אלא אחר צלייתן אבל לא אחר מליחה כתב מורי ואי אישתלי ועבד כדברי רבינו יעקב עבד מסקינן שם [בדף קי"א] שמי שצולה כבד שלם צריך לקרוע שתי וערב והחתך יהיה למטה שיזוב

ממנו הדם הכנוס בסמפונות אבל טחול אין בו סמפונות ואין צריך קריעה אפי' לקדירה שהרי לשמואל היה עושין לו תבשיל של טחול שלם ביום הקזה וכתוב בה"ג אם לא קרע הכבד מתחילה קורעו לאחר בישולו ומותר ויצא דם הכנוס בסמפונות ואין לחוש לדם הסמפונות שמא חזר ונבלע בכבד אחר כך מפני שטרודה לפלוט ועוד שכבולעו כך פולטו דרש מרימר [שם] הילכתא בין כבד בין כחל מותר לצלותו בשפוד אחד תחת בשר שהדם נשרק ונופל מעל הכבד ומעל הכחל לארץ ואין לחוש אם שמנונית הבשר נופל על הכחל ונדבק שם מאחר שקרעוהו שתי וערב וטחוהו בכותל וכל שכן בקדירה עם בשר שיש ללמוד מכאן שמותר לאחר שקרעוהו ומסקינן שם אבל אסור לצלות לכתחילה כבד או כחל על הבשר בשפוד אחד מחמת שיש בכבד רוב דם ורואין הכל הדם יורד בשפע על הבשר ומ"מ בדיעבד מותר שכל הדם הנופל על הבשר נשרק ונופל לארץ וכן כחל לכתחלה אסור שאע"פ שקרעוהו ויצא כל חלבו יוצא ממנו לבנונית כעין חלב ונסרך על הבשר ונראה כבשר בחלב ובדיעבד מותר שאין זה חלב בד"א לבני בבל שהתנורים שלהם פיהם למעלה והיה השפוד זקוף אבל שפודים שלנו שהם מושכבים ופעמים שראש זה עליון פעמים שהוא תחתון ולכך לעולם לכתחלה אסור לצלו' בשפוד אחד לא כחל ולא כבד עם בשר ובדיעבד מותר והוא הדין במליחה ויש שנותנין בלי לקבל השומן היוצא מן הצלי והוא הנקרא בי דוגי כלשון ארמי ואף בשר על הכבד אסור בעניין זה לפי שדם הכבד נוטף לתוך הבי דוגי ונמצא אוכלו ומה שמניחין כלי תחת האווזין לקבל השומן הרי מפרש התלמוד לפנים שנותנין שני גללי מלח בתוך הכלי והדם נגרר אצל המלח לשולים והשומן צף למעלה ומניחין בתוך הכלי מראה אדמומית שבשולים אבל כבד אף ע"י מלח אין לו תקנה לפי שדם שלו צף תמיד [בתוס' שם אפם אין נכון לעשות כן עתה כאווזין לפי שפי' כה"ג שתופס התלמוד לשון תרי גללי דמילחא כלו' מעט מלח אבל מלח הרבה פוסק כח הדם ועושה אותו צלול כמים ומתערב עם השומן ואין אנו בקיאין בדבר שלא להרבות ושלא למעט ואין לנו ליתן כלי לקבל השומן של צלי אא"כ שהה הצלי שיעור מליחה קודם שנתנוהו אצל האש אמר רב נחמן [שם דף קי"א] סכין ששחט בה ובלועה מדם רותח של בית השחיטה אם בא לחתוך בה דבר רותח יגעילנה ולחתוך בה צונן צריך הדחה או לקנחה בבלאי מטלניות, ואמר שמואל [שם] קערה שמלח בה בשר אסור לאכול בה רותח לפי שמליח כרותח ובלועה מדם רותח מסקינן בחולין [דף צ"ג ומבואר שם באשירי] שחוטין שאנו נוטלין מן הכתף ומן הלחיים אסורין משום דם והרוצח לצלותם צריכין חתיכה לפי שהן בתוך הכתף ואין להם מקום לפלוט ולקדירה צריכין חתיכה ומליחה כתב מורי אם נצלה היד עם אותן

החוטין מצאתי בשם רבי שמותר הבשר דכבולעו כך פולטו שכמו שבולע הבשר מדם החוטין כך פולטו לחוץ ואפי' קליפה נמי לא צריך אלא נטילת החוטין שהרי העור של חוטים ושל מזירקי מגין כלפי הדם ואינו אוסר הבשר וגם הדם מתיבש ואינו מלחלח לפלוט [שם] אומצא דאסמיק היא חתיכת בשר שיש בה דם מרובה וביצי זכר וכן וורידי צואר לצלי אין צריכין מליחה ושמא אפי' חתיכה אין צריך הואיל ויש להם מקום וריוח לפלוט ולקדירה צריכין חתיכה ומליחה צלי, שאמרנו אפי' בצלי של גבי הגחלים ממש מותר שכח האור שואב הדם [שם] ראש כבש וגדי שנתנוהו במים והטמינוהו ברמץ להסיר את השער אם העמידו בית השחיטה למטה שיוכל הדם לצאת מותר ואם לאו אסור המוח בלבד לפי שמתבשל בדם הקרום [בתוס' שם] אבל הראש עצמו מותר כך פסק בה"ג ודוקא בראש יש חילוק לפי שיש בו עצמות ודברי' המעכבי' את הדם מלצאת אבל תרנגולת ורגלי בהמה מותר בכל עניין:

עתה נבאר בע"ה דיני מליחה מעשה היה בגוזל אחד שנשחט ונפל לתוך פרק כל הבשר כד של כותח שיש בו חלב ומלח דף קי"ב והתירו רב חנינא בריה דרב מפשרוניא שסובר שמה שאומר שמואל מליח הרי הוא כרותח זהו דווקא כשאין נאכל מחמת מלחו פי' רש"י אינו נח לאכול מחמת רוב מלח שבו עד ששורין ומדיחין אותו במים כעין מליחת בשר להצניע אבל הכותח הזה נאכל במלחו הוא והרב רבינו יעקב ישראל פי' [בתוס' שם כל הסוגיא] שקורא אינו נאכל מחמת מלחו בשר מלוח כעין עיבוד כמו שאנו אומרים בשבת [דף ע"ה] מי שמלח בשר חייב משום מעבד וכגון שצריך להוליך הבשר לדרך רחוקה שאז מולחה מאד ואין נראה לר"ת כי בהרבה מקומות מביא בחולין דברי שמואל ואין סברא לומר כי בכל המקומות שמביא דבריו נמלח הבשר כעין עיבוד שרוצין להוליכו לדרך או כעין מליחת בשר להצניע ואומר רבי' יעקב שכל מליחות שאנו עושין לקדירה חשובים אינם נאכלות מהמת מלחן מדפי' בה"ג שיעור מליחה כשיעור צלייה לפי שיוצא הדם ע"י מליחה כמו ע"י צלייה דמליח כרותח דצלי ועוד גרסינן בפ' הקומץ רבה [מנחות דף כ"א ובתוס' שם כל הסוגיא] לא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך ולא מעל דמך ומדקדק התלמוד למה לי פסוק למעט דם ממלח פשיטא שאין צריך מלח שאם היה מלוח בטל מתורת דם דאמר זעירי אמר רבי חנינא דם שבשלו אינו עובר עליו ורב יהודה אמר זעירי דם שמלחו אינו עובר עליו ורב יהודה דידיה אמר אברים שצלאם והעלן אין בהן משום ריח ויש לדקדק משם שמליחות שרגילין לעשות בקדשי' הם כבישול ועל מליחות של קדשי' אמר אביי [שם] וכן לקדירה א"כ כל מליחות של קדירה צריכין להיות כמו כמו בישול והיך? הברייתא השנויה שם תניא כל קרבן מנחתך

במלח תמלח אי במלח יכול תבוננו ומפרש רב אשי [שם] שרוצה לומר יכול יתן טעם כבינה ומפרש ר"ת [בתו' שם] מעט מלח רק להסיר טעם התפל כבינה המישרת את האדם שנכנסה מעט מעט בגוף ת"ל תמלח שצריך מליחה מרובה אי תמלח יכול במי מלח פי' מי מלה מרובים סאלאמור"ה בלעז ת"ל במלח כיצד עושה מביא את האבר ונותן עליו מלח וחוזר והופכו ונותן עליו מלה ומעליהו אמר אביי וכן לקדירה, אפס לפי' ר"ה ובסדר קדשים כתב יד רבי' גרשם מאור הגולה גריס וכן לצלי ואומר הרי"ץ בר' שמואל שאין גירסא זו מכוונת דאין צריך מליחה כלל לצלי' שהרי דם האברים כל זמן שלא פירש מותר גמור כמו שיש בכריתות [דף כ"ב] ואותו דם שנפלט אינו חוזר ונבלע אלא נופל לארץ ומטעם זה אומר שמואל בחולין [דף קי"ב] כבר שחתך עליה בשר אסור לאכלה לפי שמתוך דוחק הסכין נפלט דם שבתוך הבשר בתוך הככר אבל הבשר מותר אע"פ שלא נפלט עדיין כל דמו שדם האברים מותר כל זמן שלא פירש ומזה אין הלכה כשמואל שאוסר הככר אלא כרבא שמתירו [שם] הואיל והבשר נצלה כל צרכו, לפנים בהלכה שלנו אומר שמואל השובר מפרקתה של בהמה קודם שתצא נפשה ה"ז מכביד הבשר וגוזל את הבריות שלוקחין את הבשר במשקל ומבליע דם כאיברים ושאלו בני הישיבה [שם] היאך רוצה לומר מכביד הבשר וגוזל את הבריות משום דמבליע דם באיברים וכתוב בספר רבי' גרשם הא לדידיה באומצא שפיר דמי או דילמא לדידיה נמי אסור תיקו פי' באומצא לאוכלה חיה לפי שדם האיברים מותר כל זמן שרא פירש או דילמא לדידיה נמי אסור הואיל והבליע בו דם ממקום אחר מכל זה יש לדקדק דלא צלי ולא בשר חי צריכים מליחה וכן מוכיח בחולין [דף ט"ו] ובשבת [דף קכ"ח] ומה שאנו אומרים בביצה [דף י"א] ושוין שמולחין עליו בשר לצלי לא מפני שצריך מליחה לצלי [בתו' שם] אלא משמיענו שמותר למלוח בשר על העור בי"ט מליחה מועטת כמו שרגילות לעשות לצלי להסיר טעם התפל ואין כאן איסור עיבור העור' וקשה לרי"ץ בר אברהם על גירסא זו וכן לקדירה ומפרשת שתמלח בא לרבות ואין משמעות המקרא מתמלח שיהא יותר ממלח וגם ראייה שמביאין דם שמלחו הוי כמו שבישלו אינה ראיה שאין מביא התלמוד שני דברים יחד מפני זה אלא מפני סדר גירסתו שקבלם בזה הסדר שכמו כן מביא אברים שצלאן שאין עניינו דומה להם ואדרבה מביא ראיה שצריך מליחה לצלי מדאמרי' בירושלמי דנדרים על האומר הרי עלי כבשר מליח וכיין נסך אם של שמים נדר הר"ז אסור שזהו דבר הנדור ואם של ע"ז נדר הר"ז מותר ומדקדק שם מליח לעולם או מליח לשעה לישמעיניה מן הדא אם של שמים נדר ה"ז אסור א"כ מדבר במליח לשעה ואיזהו מליח לשעה כהדא דתנינן כיצד עושה מביא את האבר ונותן עליו

מלח ומעלהו א"ר אבא בר מדי שניא היא שאם משהין אותן הם נמלחים ואין זה מליח לשעה אם כן משמע שמליחות קדשים קורא מליח לשעה וזהו כעין מליחת צלי ותמלח בא למעט שאם היה בא לרבות מניין הוא יודע שמליחות קדשים אינו כמו מלוח לעולם אמנם לפי התירוץ אינו מליח לשעה כמו שהוא אומר שאם משהא אותן הם נמלחים ובמנחות [דף כ"א] כך הפי' יכול יתן טעם כבינה שנותנת טעם גדול באדם ת"ל תמלח שדי במליחה מועטת כדמסיק מביא את האבר ונותן עליו מלח וכו' וגרסי' וכן לצלי די במליחה זו אבל לקדירה אין די במליחה זו כי צריך לשפשף בידיו שיבלע בו המלח והטעם שאמר למעלה שצלי אין צריך מליחה מפני שדם האיברים מותר כל זמן שלא פי' ואותו שפירש נופל לארץ אין עניין טעם זה בתרנגולת או אווז שהם חלולים ופורש הדם מלמעלה למטה בתוך החלל והרי הוא כאלו פורש מהתיכה לחתיכה ופעמים שהאווז או התרנגולת נצלים יפה מצד אחד ופלטו כל דם אותו צד ואין נצלי' יפה מצד אחד ולא פלטו כל דם שלו וכמו כן אינו פולט כל דם שבא לו מלמעלה לפי' זה נכון למי שהוא רוצה לצלות עוף שלם שימלחנו מבחוץ ומבפנים וישהא כשיעור מליחה ואח"כ ידיחנו ויצלה אותו, נחזור לעניין הגוזל שנפל לכותח שאומר שם בחולין [דף קיב] בד"א שהוא מותר שנפל בו חי אבל אם היה הגוזל צלי צריך קליפה ואם יש בו בקעים אסור כולו פרש"י הואיל והוא צלי משמע שאין בקעים אמורין בדבר חי וכן אם הוא מתובל בתבלין לפי שהתבלין מרככין אותו ונבלע החלב בכולו, אמר שמואל [שם] דגים ועופות שמלחו זה עם זה אסורין מ"ט הדגים קרום שלהם רך ורפה וקודמין ופולטין ציר שלהן ועופות בשר שלהם צומת וקמוט ולאחר שנחו הדגים מלפלוט פולטין עדיין העופות וחוזר הדם ונבלע בדגים ואע"פ שמלחן בכלי מנוקב אין להתיר הדגים מטעם דדם מישרק שריק לפי שהדגים בשר שלהם רך ורפה ובולע בקל והדגים הללו אין חוזרין ואוסרין העופות בצירן שנתיר אותן מטעם משריק שריק [בתוס' שם] ומה שאינו שונה בלשון זה דגים שמלחן עם עופות אסורין לפי שהיה משמע שאפי' העופות תפל והדגים מלוחי' עמהם אסורין כמו דג טהור שמלחו עם דג טמא דבסמוך [שם בדף קי"ג] שמעמידו בטהו' מליח וטמא תפל וזה היה שקר כי בעניין זה לא היו הדגים אסורין בד"א בעופות ודגי' [גם כן בתוס' שם בד"ה ודגי'] אבל בשר ובשר מעשי' בכל יום שמולחין חתיכות הרבה זו אחר זו והדבר פשוט שכשמולחין חתיכה אחרונה שכבר שהתה הראשונה שיעור מליחה ואע"פ כן מותרות לפי שדם משרק שריק ואפי' יש גומות בחתיכות שאינו יכול להיות נשרק מ"מ הואיל ושמו חתיכה שנייה על החתיכה הראשונה עד שלא גמר' פליטת דמה וכן השלישית על השנייה הם לעולם פתוחות ומה שבולעות פולטות ועוד אומר

הרי"ץ בר' שמואל כי אפי' נסתמה התיבה ראשונה מלפלוט דם מ"מ פתוחה לפלוט ציד יום או יומים ובתוך הזמן הזה כל מה שבולעת פולטת, ואם שהה הבשר במלח כדי שיעור צלייה על דף אחד ואח"כ שמוהו כגיגי' והיה שם כל הלילה ולמחר נמצא הכלי מלא מן המליחה שיצא מן הבשר אירע מעשה בבית רש"י והתיר [בתוס' דלעיל כל הסוגיא] דמאחר ששהא הבשר במלח כדי שיעור מליחה טרם אשר שמוהו בכלי והיה ראוי להדיחו ולבשלו בקדירה א"כ כל מה שפולט מכאן ואילך אין זה כי אם מוהל הבשר וליחלוחיתה ועל כרחינו אין איסור באותו מוהל אלא מחמת המלח שעל הבשר שנימוח בתוך המוהל והמלח בלוע מדם ואם מכח זה באנו לאסור את הבשר לפי שהמלח יעשה כרותח א"כ מטעם זה יאסר כל הבשר שבעולם כשמניחין אותו במים שבתוך הכלי להדיחו שנימוח המלח שעל הבשר בתוך המים ועושה אותו ברותח ובן בחתיכות המלוחות זו ע"ג זו תמצא בהן לאחר ח' ימים או יותר גומות מליאות ציר בין חתיכה לחתיכה והמלח נימוח בתוכו וכבר נסתמה כל פליטתו והיה לו לאסור כדי קליפה בחתיכה אלא ודאי צ"ל שדם המלח נתייבש בו ואין עוד בו כח לצאת ועוד טעם אחר הגון דלאחר שנתן המלח כחו בבשר והפליט דמה פסק כחו ומחמת אותו מלח לא יחשב כרותח עוד וכעניין זה אנו אומרים בפסחים [דף ע"ד] החומץ שחלטו בו פעם אחת אין חולטין בו פעם אחרת ואומר שם מאי שנא מחומץ מתמהא פי' חלט שאנו חולטין בו ואומר כי לשם יש קיוהא של פרי וכחו בעין אבל בזה שנתן כחו אין עוד קיוהא שלו בעין, ואין דומה דבר זה לגוזל שנפל בכותח שאמרנו למעלה שהיה נחשב כרותח אם לא היה הכותח נאכל מחמת מלחו אע"פ שהכותח היה מליח מימים רבים שהרי לשם לא פסק כח המלח שלא הפליט שום דבר אפס אין להקל בבשר שנמצא בציר שכבר נהגו העם הדבר לאיסור יש נוהגין בחתיכת בשר מליח כשרוצין ליתן אותה בקדירה והיה מליחה יותר מדאי וצריך לשרות אותה במים שמדיחים אותה קודם השרייה כי שרייה מבלעת דם שבמלח בתוך החתיכה אפס אין שרייה מבלע' הדם שבמלח בתוך החתיכה אם אין שורין אותה יום שלם כאשר בארנו למעלה [ל"ת קל"ד] בעניין הקיבה וכן כתב מורי כי ציר המעורב במים הרבה אין לחוש בו לעשות כרותח, ומה שעושין העולם שמולחין בשר ע"ג הקערה כפויה ואין נאסרת הקערה לפי שנשרק הדם ונופל לארץ ואם יש גומא בגב הקערה ודאי נאסרת דמליח כרותח, [בחולין דף קי"ב] ומעשה היה בבית רב מרי בר רחל שמלחו בשר שחוטה עם בשר טריפה בכלי מנוקב שאין לחוש לדם ואסרה רבא מדתניא הטמאים לאסור צידן ורוטבן וקיפה שלהן וציר נוח לבלוע יותר מן הדם פי' שכתוב בשרצים הטמאים לכם בכל השרץ והה"י יתירה לרבות

כל אלו פי' קיפה דקדקת שבשולי קדירה הנלעז פונדריל"א ואומר הרי"ץ [בתוס' שם] כי ודאי ממשרת אנו למדין טעם כעיקר בכל התורה כולה בפסחים [דף ס"ד] והוצרך כאן לרוטבן וקיפה שלהן להשמיענו דמיחוי כמשמ אם המחה השרץ וגמעו לחייבו על השתייה כעל האכילה ולפנים בפ' העור והרוטב מביאו על הממחה את החלב וגמעו ודבר זה לא הייתי רואה מריבוי ציר שהייתי מעמידו בהקפהו ואכלו וציר ורוטב וקיפה מתרבי' מריבוי אחד כי שקולין הם, תניא [בחולין דף קי"ג] טהור מליח וטמא תפל מותר טמא מליח וטהור תפל אסור אומר הרי"ץ [בתו' שם] דגבי מליח כרותח אין שייך לומר לא עילאה גבר ולא תתאה גבר ולא שנא זה אצל זה ולא שנא שוכבין זה על זה אם הטמא תפל מותר הטהור ואפי' קליפה אין צריך ואע"פ שבחם ע"י האור אנו אומרים בפ' כיצד צולין (פסחים דף ע"ו) כשהאחד חם דאדמיקר ליה בלע וצריך קליפה [בתוספת דלעיל] יש ללמוד מכאן דאין צריך להגעיל דפוסי גביני הגוים ומותר לעשות בהן גבינה לישראל ולמולחה בתוכו שהר"ז כמו טהור מליח וטמא תפל שאין עניין מליחה בעץ ולא נעשה עץ רותח על ידי המליחה ואין כח למלח להפליט מה שבלוע בעץ ומתכת וחרס ואבן ומעשים בכל יום דמלח שבקערה שמשתמשין בה בשר לוקחין ממנו לתת בתוך החלב והמחמיר תע"ב טמא מליח וטהור תפל כבר אמרנו שהוא אסור ואין די בקליפה אפי' בכלי מנוקב כי ציר נוח ליבלע יותר מן הדם וה"ה שניהן מלוחין אע"פ שהטהור טרוד לפלוט בולע ואגב ששנה ברישא טהור מליח וטמא תפל שנה בסיפא טמא מליח וטהור תפל, [*הג"הה מעשה בא לפני מורי הר' שמואל בבני מעיים שנמלחו ושהו כדי מליחה וקודם שהודחו נפלו במי חלב שקוריו מינ"א בלעז שנתבשל על האש והסירו החלב הקרוש ונשאר הצלול וקורין דפורי"א וצונן היה והתיר הבני מעיים על ידי הדחה מטעם טהור מליח וטמא תפל שאין כח בדם של הבני מעיים ליכנס בחלב ולחזור ולאסור הבני מעיי' אמנם אסר המי חלב, ואני דנתי לפניו דבלא זה הטעם יש להתירו מאחר שאין מחזיקין דם בבני מעיים (בפ' בל הבשר ד' קי"ג ולקמן בסמוך מביאו) אם כן אין כח בדם עוד לחזור ולאסור הבני מעיים ע"כ:] מעניין הלכות אלו יש ללמוד שבשר כשרה ובשר נבילה שנגעו זה בזה אם השחוט' מלוח' לבד' הכל מות' ואם הנבילה לבדה מלוחה הכל אסור כדין טמא מליח וטהור תפל ובשר וגבינה שנגעו זה בזה כשהן לחי' אם שניהן מלוחים ואינם יבשים שניהן אסורין ואם הבשר מלוחה והגבינה תפל הגבינה אסור והבשר מותר, ואם הגבינח מלוחה והבשר תפל הבשר אסור והגבינה מותרת אבל בשר חי או צלי שנפל עליו חלב בין יש מלח בחלב לבדו או בבשר לבדו הכל אסור עד ששי' כיון שהאיסור הוא צלול רק שיהא שם מלח כראוי שיחשב כרותח מחמת אותו

המלח, והגוזל שנפל לכותח שהותר זהו מפני שהגוזל היה תפל וגם הכותח לא היה בו כי אם מעט מלח ואם אין מלח לא בבשר ולא בחלב אם אין שם בקעים הכל מותר בהדחה רק שיהא הבשר חי כענין הגוזל שאמרנו [לעיל] ואם צלי הוא אפי' בלא בקעים צריך קליפה בד"א בדבר שהוא חם ע"י מליחה אבל בדבר שהוא חם ע"י האור כגון בשר או נבילה שאחד חם מחמת בישול או מחמת דבר אחר אין לה דין טהור מליח וטמא תפל אלא יש להן דין אחר שרב ושמואל נחלקו בזה בפ' כיצד צולין (פסחים דף ע"ו) לרב עילאה גבר ולשמואל תתאה גבר והלכת' כשמואל דתניא כוותיה ואם בשר נבלה החמה למטה והשחוטה הצונן' למעלה השחוטה אסורה דתתאה גבר ואם השחוטה הצוננת למטה והנבלה החמה למעלה אז השהוטה כשירה דאין התחתון הצונן בולע מהמת החם שעליו ומ"מ קליפה מיהא צריך כדמפרש [שם] דאדמיקר ליה בלע פורתא, ובשר שחוטה שנמלח עם בשר נבילה אפי' בכלי מנוקב כבר בארנו [לעיל] שהשחוטה נאסרת מה"ת דצירן של טמאים מה"ת ואם ספק לחומרא אבל דג טהור שנמלח עם דג טמא אסור מדרבנן דציר דגים טמאין מד"ס כמו שאומר בפ' ג"ה [דף צ"ט וכל הסוגיא בתו' שם] שאני ציר דגים דזיעה בעלמא הוא ואם ספק לקולא כמו הרינג"י וציפל"י וסלמו"ן שהגוים מוכרין מלוחין וספק אם מלחן עמה דגים טמאין נהגו העם לאוכלן שמותרין מספק אע"פ שבת"כ דורש בפרש' דגים טמאים שקץ הוא לכם לאסור צירן ורוטבן וכו' אסמכתא בעלמא היא אבל הדרשה שדרשנו גבי נבילה דרשה גמורה היא כמו שמוכיח בבכורות [דף ו'] שמקשה שם למה צריך פסוק לאסור חלב בהמה טמאה מה נשתנה מציר שאנו דורשין לאסור מהטמאים שתי חתיכות בשר זו ע"ג זו והעליונה מלוחה ופולטת על התחתונה יחזור וימלח התחתונה והכל מותר [פ' כל הבשר דף קי"ג] אין הבשר יוצא מידי דמו אא"כ מדיחו במים תחלה ומולחו יפה יפה ואחר כך מדיחו יפה יפה פיר' הדחה ראשונה היא מפני דם קרוש שעל החתיכה וע"י המלח נבלע קצת בחתיכה ואינו יכול לצאת לכך צריך הדחה ומולחו והופכו וחוזר ומולחו ולקדירה צריך לשפשף בידיו לדברי רבינו יצחק בר רבי אברהם [היינו דלעיל] ומדיחו שני פעמי' הדחה ראשונה להעביר המלח הבלוע מן הדם והדחה שנייה להעביר אותן המים האסורין מהדחת מלח שנשאר על הבשר ואם עכו"ם או עבד שם בשר בקדירה ולא ראה ישראל אם הדיחו הבשר אם לאו אע"פ שכתב רב חיי גאון שאין סומכין על דבריו של עכו"ם לא לאיסור ולא להיתר לאיסור מדאמר ביבמות [דף קכ"ב] תניא בעכו"ם שהיה מוכר פירות בשוק ואמר פירות הללו של ערלה הן של עזקה הן פי' רש"י שהיא שם עיר שבא"י שפירותיה משתמרי' וצריכין להתעשר ורבותי' פי' לשון גרר כמו ויעזקהו ובשביעית

מדבר דתניא בת"כ אי אתה בוצר מן המשומר של נטע רבעי הן לא אמר כלום לא נתכוון זה אלא להשביח מקחו לומר שהם מאילן בחור ולא להיתר מדאמר רב בשר שנתעלמה מן העין אסור [בפ' נ"ה דף צ"ה] מכ"מ יש להתיר כאן אם יודע העכו"ם מנהג ישראל והיה שם שום ישראל יוצא ונכנס או שום קטן בר דעת בבית שירא פן יגיד הדבר ועוד אנו אומרים בע"ז [דף ל'] עכו"ם נהי אדאיסורא לא קפדי אנקיותא קפדי וזהו נקיות להדיחם אחר המליחה ורבינו יצחק בר אברהם פי' שלא להתיר זה אלא על ידי טעימת קפילא [ועיין בתו' פ' כל הבשר דף צ"ז בד"ה סמכינן ולקמן ל"ת קנ"ח] פיר' העכו"ם הבקי בטעימת תבשילין לדעת אם יש בקדירה טעם מלח יותר מדאי אמנם בבשר יבש בימות הקיץ שנתייבש בחורף כתב מורי דלא חשיב כרותח אם אינו לח קצת, [בפ' כל הבשר דף קי"ג] אמר רב משרשיא אין מחזיקין דם בבני מעיין לאסור אם לא נמלחו באלו בני מעיים אמרו בכרכשא שקורין טבחיא' והבני מעיים כרס ובית הכוסות והמסס ודקין הסובבין הכנתא שהיא קרוייה אינטרי"ליי בלעז, אבל הלב והריאה והכבד וכנתא גופא יש בהן דם וצריכין מליחה, כתב רב יהודאי גאון שזה השומן הקרוי כנתא יש בה ווירידין קטנים של דם ואע"פ שחתכה ומלחה אסורה בין בשור בין בכבש ועז עד שיוציא הווירידי' קטנים עכ"ד, ויש ליישב דבריו שאף ע"פ שפסקנו למעלה בווירידי צוואר שדיין בחתיכה ומליחה מ"מ ווירידי שומן הכנתא דקין מאד ואין יוצאין מהן דם אף בחתיכה ומליחה, [שם] ואמר שמואל אין מולחין בשר אלא על גבי כלי מנוקב ויכול למלוח אפי' כמה חתיכות ביחד ואין לחוש לדם הפורש שיבלע בחבירתה כי משרק שריק וגם כל מה שבולעת פולטת הכל כאשר ביארנו למעלה [בתו' שם] ואין להתיר מטעם משרק שריק אם היו שופכים דם רותח על צלי בשעת צלייה אי נמי אפי' דם צונן היה אוסרו משום דתתאה גבר ואוסר כדי קליפה או כדי נטילה, דדווקא גבי דם הנפלט ונוטף עם הציר ע"י צלייה מצינו טעם משרק שריק וגם נכון להזהר שפעמים שחותכין בסכין את הבשר או הכבד בשעת צלייה לנסות אם צלוי הרבה ופעמים שמקום החתך מלא דם לפי שעדיין לא נגמר מלצלות ופעמים שהוא עושה שם גומא והיא מליאה דם רותח ואוסרת הסכין כי שם אין יכול להיות שריק ואפי' בלא גומא ראוי לאסור הסכין מחמת הדם שהוא חם כמו בסכין ששחט בה [שם בדף קי"א] וצריך להתיישב בדבר וכן כתב מורי, [בפ"ו דהלכות מאכלות האסורות] כתב רבינו משה וכן ראיתי כתו' בה"ג דרב יהודאי גאון אין מולחין את הבשר אלא במלח עבה כחול הגס שהמלח הדק כקמח נבלע בבשר ולא יוציא דם וצריך לנפץ כל הבשר מן המלח ואחר כך ידיחנו ושורש דבר זה לקחו בפ' כל הבשר (חולין דף קי"ג) שאומר שם רב דימי מנהרדעא מלח לה במלחא גלליתא

ומנפץ לה ועוד כתב רבינו משה [בפ"ו דלעיל] שאחר מליחה והדחת הבשר שישליך מיד הבשר לתוך המים הרותחין ולא לתוך המים הפושרין כדי שיתלבן מיד ולא יצא דם, עופות שהניחן שלמים ומלא חללן בשר ובצים וצלאן הרי אלו מותרין אע"פ שהבשר שבתוכו חי ואפי' פיהן למעלה כדפסקינן בפ' כיצד צולין (פסחים דף ע"ד) הילכתא מולייתא שרי שפולטת אע"פ דפומ' לעיל ואם היא בעיסה צריך למלחה קודם ולהדיחה, ומה שמתיר שם טיפול באווז בלא מליחה לא כמו שפי' רש"י שהיא פשטידא שהרי התנור יבש מתחתיו ונראה לעין שאין פולט אלא מפרש ר"י שטיפול היינו טיחא בעלמא גרסינן בחולין [דף ה'] שהרוצה להשתמש בסכין של עכו"ם צריך ללבנה באור ומפרש כן גם בתוספתא [פ' בת' דע"ז] ובירושלמי [סוף ע"ו] גרסינן הסכין שפה בקרקע קשה והיא טהורה הדא דאיתמר בסכין קטנה אבל בסכין גדולה צריכה ליבון והליבון שאמ' שיהו הניצוצות מנתזין הימנה וכן אמר בסוף ע"ז [דף ע"ו] מלבנה עד שתסיר קליפתה ופי' הרי"ץ [בתו' שם] דבסכינים גדולים שדרך לצלות בהן בשר ולהפך בשר מעל הגחלים צריך ליבון ולא בקטנים וכן בארנו במצות הגעלה לעניין חמץ [סימן ע"ז בפ' י"ז דדעיל] ורבינו משה וכן הרי"ץ פי' דבסכינים קטנים שאין דרך להיות בהן גומות די בנעיצ' עשר פעמים בקרקע קשה כמו שמפרש בירושלמי [דלעיל] בע"ז [ובירו' לא הזכיר כ"א ג"פ ועיי' שם תו' בד"ה הסכין] וגם מוכיח שם שאף בקטנים דווקא לחתוך בה צונן די בנעיצה אבל לחתוך בה רותח אפי' אין בה גומות או אפי' לחתוך בה צונן צריך ליבון וכן כתב רבינו משה [בפ' י"ז דלעיל] וכן מצאתי בתלמידי הרי"ץ ברבי אברהם שאם לא ליבן והשחיזה יפה בריחי' שלה שמועיל כמו הליבון שהניצוצות מנתזין ממנה גם היה ריב"א מדקדק מדמצריך ליבון שאין מועיל שפשוף בפחמים במקום הגומות, [בחולין דף ה'] ומי ששחט בסכין של עכו"ם קודם שהכשירה רב אמר קולף בית השחיטה [בתו' שם מבואר] ומדבר כשאנו יודעין בו שהוא בן יומו שהרי בכמה מקומות מוכיח בע"ז [ע' ת' ד"ה אי דף ל"ח] שסתם כלים של עכו"ם אינם בני יומן אי נמי קסבר נותן טעם לפגם אסור במקום שמשביח מעיקרו וא"ג דגבי עכברא בשיכרא [בע"ז דף ס"ח] מספקא ליה לרב שם אי נותן טעם לפגם מותר או אסור זהו מפני שפוגם מעיקרו ולפי פי' זה לא יהא הלכה כרב שהרי בכ"מ ק"ל הלכה נותן טעם לפגם מותר אלא יהא הלכה כרבה בר בר חנא שאומר [בחולין דלעיל] מדיח וכן פסק רבי' משה [בפ' י"ז דמאכלות] ובלשון אחד מפרש שסובר רב בית השחיטה רותח וללשון אחר סובר בית השחיטה צונן ומכל מקום קולף שאגב דוחק הסכין בולע ואומר הרי"ץ [בתו' שם] שמה שאומר שהסכין בולע על ידי הדחק זהו דווקא גבי בית השחיטה שהוא קצת רותח אבל עכו"ם המפשיט בהמה

בסכין שלו אין כל הבהמה טעונה קליפה תדע שהרי אומר בחולין [דף קי"א] צנון שחתכו בסכין שחתכו בו בשר רותח אסור לאכלו בכותח דאגב חורפא דצנון בלע אבל משום דוחק הסכין אינו אומר שיהא בולע, סכין טריפה פליגי בה רב אחא ורבינא [בחולין דף ה'] חד אמר בחמין וחד אמר בצונן פי' סכין שבלוע משמנונית טריפה ורוצה לשחוט בה בהמה אחרת אבל לחתוך בה רותח אפי' סכין ששחט בה כשירה אמרינן בחולין [דף קי"א] שאסור לחתוך בה רותח ובה"ג מביא אותו דבר לפסק הלכה אבל לשחוט בהמה אחרת אין נאסר בסכין ששחט בה כשרה אפי' מלוכלך הרבה בדם דבלא זה יש הרבה דם בבית השחיטה מבהמה עצמה ואינה בולעת מפני שטרודה להוציא דם וגם דם משרק שריק ומסיק [שם וע"ש בתו'] הלכ' כדברי האומר שאין צריך הגעלה אלא להדיח בצונן ואם יש בלאי מטלניות לקנחה בהן די ויש חילוק בין זה לסכין של עכו"ם שחתכו בו איסור רותח ואסור תדיר ופוסק רש"י [שם] וז"ל אע"פ שפוסק כאן בית השחיטה צונן זהו דווקא לענין סכין של היתר הוא שפוסק הלכה להיתר שאין נאסר בבליעה זו שקשה היא לבלוע אע"י רתיחה אבל לעניין סכין האסור כגון של עכו"ם אינו פוסק להיתר מפני שהסכין אסור והבשר רך לבלוע אומר הרי"ץ בר אברהם שצריך לדקדק בהדחת סכין שיש בה שמנונית במים צוננים כי צריך להעביר תחילה השמנונית כולו עד שיתן מים על הסכין ויהיו המים זבים מזנבה לראשה ומראשה לזנבה שבעוד שיש שמנונית המים מתעכבין ואינן יכולין לזוב, לא תאכלנו למען ייטב לך כתוב בדם ושנינו במכות [דף כ"ג] אם הדם שנפשו של אדם קצה בו כן גזל ועריות לא כל שכן שזוכה לו ולדורותיו עד סוף כל הדורות:

מצות לא תעשה קלח

כל (א) חלב שור וכשב ועז לא תאכלו מקרא זה כתוב בפרשת צו ותניא בת"כ [פרשה צו פ' ט"ו] שור או כשב או עז פרט לבהמה טמאה לחיה ולעופות, [במשנה קמא דכריתות] והאוכל כזית חלב במזיד ענוש כרת בשוגג מביא חטאת קבועה ועוד שנינו שם [בגמ' דף ד'] בברייתא פחות מכזית שאינו בכלל עונש יכול לא יהא בכלל אזהרה ת"ל כל חלב ובריית זאת היא סייעתא לר' יוחנן שאומר חצי שיעור אסור מה"ת ביומא [דף ע"ד] שנינו בת"כ [בפר' דלעיל] כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה' אין לי אלא חלב תמימים הראויין ליקרב חלב בעלי מומין מניין ת"ל מן הבהמה, חלב חולין מניין ת"ל כי כל אוכל חלב א"כ למה נאמר אשר יקריבו ללמדך שדווקא חלב שכמותו כשר ליקרב אסרתי לך יצא חלב שעל גבי דפנות עכ"ד הברייתא, ונראה שמה שהוצרך למעט חלב שעל גבי דפנות זהו לפי שהוא דומה לשאר חלב גמור שהוא כשמלה פרושה

וקרום דק יש עליו ונקלף החלב מעל הבשר בקל שאלו הם סימני הלב בחלב המכסה את הקרב אבל שומן אליה ושומן יותרת אין צריכין מיעוט אע"ג שכמותו כשר ליקרב לפי שהם אינן דומין כלל לשאר חלב האסור, או כשהן קריבין אינן קריבין בתורת חלב אלא בכלל אליה ויותרת המה ולא הוצרכנו לטעם זה להתיר חלב האליה שהרי נלמד זה ממה שנ' כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו למה הוצרך אם לומר פרט לחיה מאשר יקריבו נלמד זה, [בכריתות דף ד'] אלא ללמדך שכל חלב שאין שוה בשור או כשב ועז אינו חלב וחלב האליה אינו קרב אלא בכבש בלבד וכן מפרש בחולין [דף קי"ו] אבל לשומן יותרת הוצרכנו לטעם שביארנו, [בחולין דף צ"ג] אמר שמואל חלב המכוסה במתניים שקורין לונבי"ש בלעז אסור אע"פ שחלב שהבשר חופה אותו מותר אין זה חשוב חיפוי בשר לפי שכשהבמה הולכת אבריה נעים והמתניים פעמים שנמשכין למעלה והכסלים נמשכים למטה ואין החלב נכסה בהן, חלב שעל המסס ובית הכוסות חלב שעל הקרב הוא וחייבין עליו כרת [שם] תרבא דקליבוסתא פי' רבי' שלמה חלב הקליבוסת שהוא עצם קטן ומונח על העצם שקורין הנקנ"ה ומחובר לקולית האליה מלמעלה ועליו יש חלב תחת המתן שקורין לונבי"ל בלעז ומחלב שעל הכסלי' הוא וחייבין עליו כרת על זה כתב ר' אליעזר ממי"ץ וז"ל סמוך לזנב יש שומן האליה ועליה יש חלב הקילבוסת שאמרנו ואותו חלב ושומן האליה דבוקים זה בזה ואין ביניהן אלא גיד אחד לבן כעין הקרום ומראהו כמראה שומן מה שעל אותו גיד שהוא כעין קרום לבן אסור בכרת ומה שתחתיו מותר מטעם חלב שהבשר חופה אותו וצריך לגרוד אותו הגיד יפה יפה ולפי שהוא לבן טועים בו כמה בני אדם ואין יודעין להפריש בין חלב לשומן עכ"ד, ובשאלתות דרב אחאי וכה"ג כתבו חלב שעל הכסלי' הוא חלב שעל הקילבוסת במקום שהירכים מתחברות וכן כתב רבינו משה [בפ"ז דמאכלות] חלב שבעיקרי היריכות מבפנים חייבי' עליו כרת והוא החלב שעל הכסלים החלב המכסה את הקרב מונח על הקרב כשמלה פרושה, והלב שעל דד הטחול בעוביו ממנו הוא ולכך הוא אומר בחולין [דף צ"ב] בהלכות אלו שחייבים עליו כרת והוא כעין קרום אבל הקרום שבטחול למטה מזה אין אסור אלא מד"ס, ואת כל החלב אשר על הקרב תניא בת"כ [ויקרא פרשה י"ו] ומביאה בחולין [דף מ'"ט] רבי ישמעאל אומר להביא חלב שעל גבי הקיבה רבי עקיבא אומר להביא חלב שעל גבי הדקין וקי"ל הלכה כדברי שניהם כיצד כי בקיבה יש שני עניני חלב שחלב שעל הקיבה עקום כמו הקשת אומר בחולין [דף ג'] שלדברי הכל אסור אבל חלב שבמקום היתר והיא חוט משוך כמו יתר בני א"י מתירין אותו, ובני בבל אוסרים אותו, וכל בני ח"ל נמשכין אחר תלמוד בבלי נמצא שחלב דאקשתא ודאיתרא שניהם אסורין

לנו, ובחלב שעל הדקין נמי הלכה כרבי עקיבא דאמר רב יהודה [בחולין דף צ"ג] ראש המעיים באמה צריך לגרור החלב שעליה וזהו חלב שעל הדקין ופי' שם רש"י משהקיבה מתחלת להתקצר והדקין יוצאין ממנה צריך לגרור החלב שלהן עד אמה נמצאת אומר החלבין שענוש עליהן כרת הם החלב המכסה את הקרב והחלב שעל הכליות וחלב שעל הכסלים וחלב שעל המסס ובית הכוסות והחלב שבעיקרי המתנים והלב שעל הקיבה דאייתרא ודאקשתא וחלב שעל הדקין עד אמה משהקיבה מתחלת להתקצר אבל שאר חלב המעיים הנשארו הן הדקין המלופפין וחלב חלב מותר ויש מן הגאונים שאומרים שראש המעיים הזה שצריך לגררו הוא המעי שיצא בו הרעי שהוא סוף המעי' כך כתב רבינו משה [בפ"ז דמאכלות] בחלב שעל הכליות [בחולין דף צ"ג] יש שני קרומין אחד עליון מלמעלה לחלב קרום דק וחייבין עליו כרת שהוא מגוף חלב הכליות אבל קרום התחתון המפסיק בין החלב לכליות אינו אסור כי אם מד"ס [שם] קרום שבכסלים סמוך לחזה עם קרום הבשר שסביב לדפנות שחותכין כדי לתחוב ידו שם כדי לבדוק את הריאה אסור משום חלב מד"ס נמצאו הקרומים האסורין משום חלב שלש' קרום שעל הטחול, קרום שעל הכסלים, קרום שעל הכליות, לובן כוליא שבתוך החריץ מתפשט והולך בתוך הכוליא ויש מחמירין בחולין [דף צ"ב] לחטט אותו לובן מעיקרו אבל אומר שם אביי שנראה שאין לאסור אלא אותו הנראה מבחוץ, אבל המובלע בתוך הכליות לא אסרה תורה שנ' על הכליות ולא שבתוך הכליות וכיוצא בדבר זה אומר שמואל שם [בדף צ"ג] שהחלב שהבשר חופה אותו מותר כמו חלב שעל הכסלים שתחת הכליות הנראה בגובה הכסלים ולמטה מאותו מקום נבלע אותו חלב תחת בשר אדום דק ומתפשט תחת אותו בשר בכל הכסלים ומשהבשר חופה מותר שנ' על הכסלים ולא שבתוך הכסלים ומטעם זה פוסק בשאלתות פרשת וישב כאביי המתיר לובן כוליא שבתוך החריץ ופיר' ישנים של רבי' שלמה נמצא כתוב [שם וכן הסוגי' בתו' שם בד"ה אמר] כדברי שמואל שכשכלה למטה אותו בשר החופה יוצא ממנו קרום לבן ועב מלבד קרום דק מאוד ההולך בכל הכסלים שאסור משום חלב ותחת אותו קרום עב יש לובן חלב ויש שנוהגין איסור באותו חלב לפי שאין חושבין אותו קרום חיפוי בשר אבל בארץ אשכנז נוהגים בו היתר ועוד כתוב שם ובלובן כוליא הלך אחר המחמיר מאחר שלא פסק התלמוד הלכה כדברי מי והמיקל לא הפסיד, חוטין שבחלב אסורין מד"ס ולא מה"ת שהרי חלב אמר הכתוב ולא חוטין ואותן החוטין נמצאים בטחול ובכסלים ובכליות, כל הלכות שאמרנו בעניין זה עיקרן בחולין [דף צ"ג] ואומר עוד שם שחמשה חוטין יש בכסלים והם אסורין משום חלב מד"ס, ג' חוטין בימין ושני חוטין יש בשמאל השלשה מתפצלים

לשנים שנים והשנים מתפצלין לשלשה שלש' וסמוך לשחיטה כשהבהמה המה יכול להסיר אותם בקל אבל לאחר שנצטננה קשה יותר וצריך לחטט אחריהם עד שימצאם במספר הזה וראשו אחד מחובר למעלה לשדרה וראשי הפיצולים נמצאים תחת החזה בראשי הצלעות, בפ"ק דשחיטת חולין אומר שם סכין שחתך בה חלבים לא יחתוך בה בשר וכלי שהדיחו בו חלבים לא ידיחו בו בשר' לפיכך צריך הטבח להתקין שלשה סכינין אחד ששוחט בה וא' שמחתך בה בשר ואחד שמחתך בה חלבים ואם הוא מנהג הטבחי' להדיח הבשר בחנות צריך להתקין שני כלים של מים אחד שמדיח בו בשר ואחד שמדיח בו חלבים, עוד אומר שם שאסור לטבח לפרוש חלב הכסלים על הבשר כדי לנאותן שהקרום שעל החלב דק ויתמעך ביד הטבחים ויזוב החלב ויבלע בבשר, וכתב רבינו שמשון דווקא מיד לאחר ניתוח שעודו חם אבל בשנתקרר יפה מותר שהרי נאמר וישימו החלבי' על החזות עוד אמרינן בחולין [דף צ"ג] שהטבח נאמן על חטיטת הגיד וניקור החלב וטבח שנמצא אחריו חלב אם היה כשעורה מעבירין אותו ואם נמצא אחריו כזית חלב אפי' במקומות הרבה מכין אותו מכת מרדות ומעבירין אותו עוד בפ' גיד הנשה [דף כ"ו] אמר רב הונא גדי שצלאו בחלבו אסור לאכול מן הבשר אפי' מראש אזנו פי' לפי שחלב מפעפע אפי' מלמטה למעלה שהרי בשר צונן על חלב רותח אסור לדברי האומר בפסחים [דף ע"ו] שהתחתון מתגבר ואין די בקליפה, [בתו' דחולין דף צ"ו בד"ה אפי'] ומה שנוהגין כשמולחים בשר הרבה ומניחין בגיגית ופעמים שחתיכה אחת חציה בתוך הציר וחציה חוץ לציר וחותכין מה שבתוך הציר ומשליכין לחוץ ומעט למעלה כדי קליפה מפני שחשוב ככבוש בתוכו ומה שחוץ לציר מותר לפי שאין דם מפעפע ואפי' יש שומן בבשר שבתוך הציר אין אנו אומרים שיעשה השומן נבלה מחמת הדם ויפעפע למעלה שזה הכלל שאין לומר חתיכה עצמה נעשית נבילה לאסור אלא במקום שהאיסור שהיא נעשית נבילה על ידו יכול לילך עם טעם החתיכה וכאן אין הדם יכול לפעפע עם השומן למעלה ומטעם זה שבארנו דבר הנאסר כדי קליפה אין חוזר ואוסר כדי קליפה ומלח הבלוע מן הדם אין אוסר הבשר אע"פ שלאחר שנעשה נבילה נ"ט בבשר שהרי כל בשר שנמלח כששוהא במלחו יום או יומים יש בו טעם מלח יותר וצ"ל אע"פ שנבלע בבשר טעם המלח טעם הדם שבמלח לא נבלע בו כלל [שם דף צ"ז] וגדי כחוש שצלאו בחלבו קולף ואוכל עד שמגיע לחלבו לפי שאין חלבו מפעפע ואפי' מפעפע מעט יש בו חלב ובטל בששים ואומר רבינו יצחק בר שמואל [וכן בתו' שם ד' צ"ו בד"ה עד] דלאו דווקא עד שמגיע לחלבו שהרי צריך להניח כדי קליפה סמוך לחלב ואפי' כדי נטילת מקום בעומק צריך שיניח, וכן מוכיח בפסחים

[דף ע"ה] שאומר שם נטף מרוטבו של פסח כשצולין אותו על החרס וחזר אליו אותו טיף שנתחמם מן החרס יטול את מקומו מן הפסח לפי שמתבשל על ידי חמימות אותו טיף והרי הכתוב אומר צלי אש ולא צלי מחמת דבר אחר ואין לנו שום הוכחה שיהא רותח לצלי די בקליפה [ובחולין דף קי"ב] שאו' על הגוזל שנפל לכותח שאם הוא צלי צריך קליפה לשם בצלי צונן מדבר ואעפ"כ צריך קליפה לפי שהגוזל רך ובולע א"ר הונא בר רב יהודא [בחולין דף י"ז] מעשה היה והתיר ר' יוחנן כוליא שנצלית בחלבה ופי' רבינו שלמה שהתירה מפני שמפסיק הקרום והקרום אינו אוסר בכוליא שום דבר לפי שאיסורו מד"ס וכן לובן כוליא שאמר למעלה שרבי יוחנן מחמיר שם [בדף צ"ב] לשרש אחריו ואעפ"כ סובר כאן שאין אוסר הכוליא לפי שאיסורה מד"ס עוד בחולין [דף צ"ו וכל הסוגיא מו"ס מבואר שם בתו' באריכות] אמר רבא מין בשאינו מינו שאדם יכול להבחין טעמו ושניהן של היתר שיכול בן ברית לטעמו כגון תרומה שנפלה בתבשיל חולין יטעימנו כהן ואם אין התרומה נותנת טעם בחולין יאכל אף התבשיל לזרים, מין בשאינו מינו של איסור כגון חלב שנפל בקדירה או בשר בחלב מותר לסמוך על הקפילא הוא גוי בקי בטעימה שיטעום אותו לפי תומו ולא יודיעוהו שצריכין לו לדבר איסור והיתר, ובמקום שלא ימצא אותו גוי סתם נותן טעם שיערו חכמים בששים, וכן מין במינו שאין אדם יכול להבחין טעמו בששים ע"כ דברי רבא, ומדקדק רבינו יעקב שבלא מין במינו מצא רבא שני החילוקים שאמר חילוק ששים וחילוק טעימה ולא היה מפרש חילוק ששים במין ומינו אם לא שסובר שכך הלכה ויש לתמוה שהרי במס' ע"ז [דף ס"ו] על יין של איסור המעורב בענבים וחמץ של חיטי איסור שנתערב בעיסת שעורין של היתר וסובר שם רבא שמין במינו במשהו. ואומר רבינו יעקב דביין נסך מדבר שם בע"ז, ואותו חמץ הוא של טבל שהרי רבי יוחנן וריש לקיש אומרים שניהם בע"ז [דף ע"ג] כל איסורין שבתורה בנ"ט חוץ מטבל ויין נסך ומביא שם ברייתא שנוייה כדבריהם ופסק רבי' יעקב שהלכה כן במין במינו בששים שהרי רבא שהוא מן האמוראים האחרונים פוסק כך, וכן שאלו לפני רב יהודאי גאון כל איסורין שבתורה מין במינו במשהו כרב ושמואל שאומר כן בסוף ע"ז [שם] או בנ"ט כרבי יוחנן וריש לקיש והשיב להם מדאמר רבא בפסחים [דף ל'] גבי חמץ במשהו כרב משם יש לדקדק שבשאר איסורין סובר כרבי יוחנן וריש לקיש, אפס בחמץ יש להחמיר לפי שחמור מאד שחייבין עליו כרת ועוברין עליו בבל יראה ובל ימצא ואין בני אדם רגילין להיות בדילין הימנו בשאר ימות השנה הילכך מחמיר אף בשלא במינו במשהו, שלא יבא להקל במינו, מה שאין כן בטבל ויין נסך שהן שלא במינו בנותן טעם ולענין חמץ הארכנו בדבר זה [בל"ת ע"ז]

ועוד יש להביא ראייה שכן הלכה דמין במינו בששים דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ור"י סובר בששים ועוד מצינו רבי יהושע בן לוי שסובר לפנים [בחולין דף צ"ה] כל איסורין שבתורה בששים אפי' מין במינו שמביא סעד לדבריו מזרוע בשלה המבושלת עם האיל, ובסדר תנאים ואמוראים כתב יד רבי יוסף טוב עלם וכן ר"ח וה"ג פוסקין ברבי יהושע בן לוי בכ"מ אפי' לגבי רבי יוחנן וכל שכן לגבי רב ושמואל, ועוד יש להביא ראיה מפרק התערובות [דף ע"ט] בשמועה של חרסן של זב וזבה שסובר רבי אליעזר בן יעקב מין במינו בטל בששים ומשנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי כלומר במקומות מועטין נזכר אבל הלכה כמותו בכ"מ וכן סתם התלמוד סובר בביצה [ד' ל"ח] בענין חטין בחטין שמין במינו בטל בששים, וכן ה"ג של אספמיא פוסקות חתיכות בחתיכות בנ"ט מכח דבריו של רבא מכל אלה יש ללמוד שכך הלכה שמין במינו בששים פסק בה"ג דשרץ אין טעמו בטל אלא באלף ואין זה אמת שהרי פוסק התלמוד בע"ז [דף ס"ח] גבי עכברא בשיכרא שהוא בששים ומה שיש בירושלמי דתרומות [פ"י] הורה רבי יוסי בר רבי בון בעכברא אחד כאלף עכברא שם מקום הוא ועומד שם על דג טמא שכבשו עם דג טהור, עוד בחולין [דף צ"ו] אמר שמואל מליח הרי הוא כרותח דצלי כבוש בחומץ ובתבלין וכבש בהן איסור והיתר יחד ובלעז קרוי שוצ"י הרי הוא כמבושל חלב או איסור אחר שנפל בקדירה וצריך לשער ששים [שם] ומשערים ברוטב ובחתיכות ובקיפה הוא דקדקת שבשולי הקדירה ובלעז פונדריל"ה, [שם בדף כ"ה] ואין מסייע עובי הקדירה לשער ששים ולא מה שבלעה הקדירה מן ההיתר כי כמו כן בלעה הקדירה מן האיסור ואין לעמוד על הדבר וששים שאמרנו הוא מלבד האיסור שאין האיסור ממניין ששים [שם בדף צ"ז]:

·**בעזרת הבורא נפרש שמועה זו של זרוע בשילה בקוצר וממנה נלמד הלכה למעשה.** דתניא בפ' גיד הנשה (חולין דף צ"ח) ולקח הכהן הזרוע בשלה מן האיל אין בשילה אלא שלימה פי' כמו בשלה בלמ"ד דגושה במה שיש לה כלו' כמו שהוא ר"ש אומר אין בשלה אלא שנתבשלה עם האיל וזה היתר שבמקום אחר אסור כיוצא בו ומפרש רבא [שם] כגון טעם כעיקר ובקדשים אסור וכאן מותר פי' טעם חשוב שהוא כעיקר ממשו של איסור במינו כקדשים כגון בפחות מרוב שהרי מה"ת בטל ברוב בין בחולין בין בקדשי' כמו שאומר ריש לקיש בפ' התערובת (זבחים דף ע"ה) הפיגול והנותר והטמא שבללן זה בזה ואכלן פטור שכל אחד בטל ברוב ועוד אנו אומרים בפ' הקומץ רבה (מנחות דף כ"ב) בעניין שתי מנחות שנקמצו ונתערבו זו בזו בטלות ברוב לדברי חכמים שאומרים מין במינו בטל ואין לחלק בין התערובת ההוא לדבר שיש בו רוטב שהרי קמח בקמח

הוא ומתערב יפה ולכך חולק שם רבי יהודה ואומר שאינו בטל אע"פ שאין אומר כן כי אם בדבר לח שהרי בשבת [דף קכ"ב] מודה ר' יהודה שתרומת חטין עולה באחד ומאה ודבר לח למד ממה שכתוב בפ' אחרי ולקח מדם הפר ומדם השעיר וסובר ר' יהודה [בפ' הקומץ דלעיל ובחולין דף צ"ח] שמערה דם שניהם לכלי אחד והדבר ידוע שדם הפר מרובה משל שעיר ועדיין קורא אותו דם השעיר הא למדת שאינו בטל, וחכמים אומרים [שם] דווקא בדם שהוא עצמו עולה למזבח אינו בטל אבל בשאר קדשים וחולין בטל הרי הביאנו לך ראיות שמין במינו בטל ברוב אפי' בקדשים, ומה שאמר רבא דטעם כעיקר בקדשים אסור זהו בפחות מרוב כאשר בארנו, ובזרוע בשלה מותר אף פחות מרוב שפעמים שהזרוע מקצת מן האיל חוץ לרוטב ונותן הזרוע טעם במה שחוץ לרוטב שבכל עניין שיבשל התירו הכתוב, וששים שמזכיר התלמוד [בחולין דף צ"ח] על זרוע בשלה אין זה אלא רמז ואסמכתא בעלמא, ועיקר הדבר מפי הקבלה, נחזור לסדר השמועה שמדקדק התלמוד [שם דף צ"ט] למה לא נלמד שטעם כעיקר יהא מותר מזרוע בשלה והשיבו על כן שכתוב לעניין חטאת כל אשר יגע בבשרה יקדש להיות כמוה שאם פסולה היא תפסל הנוגעת, ואם היא כשירה תאכל כחמור שבה, ופי' ר"ח כגון שבישל שלמים של אתמול בקדירה שבישל בה חטאת היום שנותן עליו הכתוב חומר חטאת ואסור לזרים לנשים ולעבדים, וחומר שלמים שאין מושך זמן אכילתן כי אם עד הלילה, וחטאת דהיום זמן אכילתן עד למחר, ומפרש רבינו יצחק בן רבינו שמואל [וכן הוא בתו' שם בד"ה גלי] שאע"פ שבפסחים [דף מ"ד] אנו דורשין טעם כעיקר ממשרת דכתוב בנזיר, וזה המקרא של חטאת אנו דורשין שם להיתר מצטרף לאיסור יכול להיות שסובר כאן כמו גירסא אחת בנזיר [דף ל"ז] שדורש שם שני המקראות חטאת ומשרת לטעם כעיקר, ומפרש שם למה הוצרכנו שניהן ומדקדק עדיין התלמוד [בחולין דף צ"ט] מה ראית ללמוד מחטאת יותר מזרוע בשלה, ומשיב לפי שזרוע בשלה הוא חידוש שצוה הכתוב לבשל איסור עם ההיתר לכתחילה ואין למדין מחידוש ע"כ שיטת השמועה, אבל רבי' שלמה פי' [שם בדף צ"ה] לא נצרכה לטעם כל שהו שהוא כעיקר ממשו של איסור בקדשים ואינו בטל אפי' בששים או במאה, ובזרוע בשלה מותר בששים או בק', ואע"פ שאין ללמוד קדשים להתיר בס' או בק' מזרוע בשלה מדגלי רחמנא גבי חטאת וכו' מ"מ חולין נלמד מזרוע בשלה להתיר בששים או בק' שהרי מאחרי רבים להטות אנו למדין שבטלי' ברוב ונלמד מזרוע בשלה להחמיר שלא יבטלו אלא בס', שסובר רבא טעם כעיקר בחולין דרבנן, ולכך תפס דבקדשים אסור מפני שבחולין מותר' ובפסחים [דף מ"ד] שדורש ממשרת שטעם כעיקר אסמכתא היא, ועוד מביא ראייה שלפנים בחולין

[דף ק"ח] בעניין טיפת חלב שנפלה על החתיכה שאוסרת בנ"ט ומדקדק אביי שם מאחר שצריך נתינת טעם א"כ אין בשר בחלב חידוש ולמדין ממנו לאסור טעם כעיקר במקום אחר ומשיב לו רבא שלעולם הוא חידוש ואין למדין ממנו ומה שצריך נתינת טעם לפי שדרך בישול אסרה תורה ואין יכול להיות בישול שלא יהא בו נתינת טעם עכ"ד וכבר סתרנו דבר זה שאמר כי טעם כל דהו אסור בקדשים שהרי הוכחנו [לעיל] שמין במינו בקדשים בטל ברוב ומה שאומר כי דרשה דמשרת אסמכתא היא אין נראה לרבי' יעקב [בתו' דחולין דף צ"ד בד"ה רבא ובאשרי שם] שהרי כמו שר' עקיבא שדורש [בפסחים דף מ"ה] להיתר מצטרף לאיסור שלוק' עליו כמו כן לחכמים שדורשין משרת לטעם כעיקר לוקה עליו וראייתו מדרבא דיחוי הוא שאמר רבא ואין לסמוך עליו וכן פסק בח"ג דטעם כעיקר מה"ת דמין שאינו מינו מקרא דמשרת, ועוד מביא שם דברי אביי שאומר טעם כעיקר דאורייתא ודיחוי רבא אינו מביא כלל ורבא שתפס דבריו בקדשים מפני שבקדשים עומד והוא הדין לחולין סוף דבר זה לפי דברי ר' יעקב וה"ג כי מין במינו בטל ברוב מה"ת אף בקדשים, וכ"ש בחולין, ומד"ס אינו בטל עד שיהא בששים, ומין בשאינו מינו מה"ת טעם כעיקר מקרא דמשרת וזהו כשיש כזית בכדי אכילת פרס ללקות עליו אף בחולין וכ"ש בקדשים, וזהו מה שאומר בע"ז [דף ס"ז] אמר ר' יוחנן טעמו וממשו של איסור אסור ולוקין עליו וזהו כזית בכדי אכילת פרס אבל טעמו ולא ממשו שהקדירה כל כך גדולה שלא יוכל לאכול כל הזית של איסור בכדי אכילת פרס אסור עד ששים ואין לוקין עליו, והא לך הירושלמי שראיתי בנזיר [דף נ"ד] וממנו תלמוד מה בין טעם כעיקר להיתר מצטרף לאיסור וגם משמע שם לכאורה שיש מחלוקת אמוראים אם טעם כעיקר מד"ת או מד"ס וכן כתב שם ר' זעירא אמר כל נותנין טעמין אין לוקין חוץ מנותן טעם דמנזיר פי' שסובר בכ"מ טעם כעיקר מד"ס חוץ מנזיר אבל הית' מצטרף לאיסור אינו אפי' בנזיר שסובר שהמקרא של חטאת הנדרש בפסחים [דף מ"ה] להיתר מצטרף לאיסור אינו נדרש אלא לטעם כעיקר וכן מקרא של נזיר הוא משרת לטעם כעיקר, והרי נזיר וחטאת שני כתובין הבאין כאחד ואין מלמדין במקום אחד לאסור טעם כעיקר מה"ת ובעניין זה רוצה התלמוד לומר בפסחים [שם] אליבא דדבנן וחולק עליו ר' אבא וז"ל ר' אבא בר ממל אומר כל נותני טעמים אין איסור והיתר מצטרפין ובנזיר איסור והיתר מצטרפין פי' שסובר בכ"מ טעם כעיקר מה"ת אבל היתר מצטרף לאיסור אינו אלא בנזיר ומסיים בה מתניתין מסייעתא לר' זירא כזית יין שנפל לקדירה ואכל ממנו כזית פטור עד שיאכל את כולה פי' בכדי אכילת פרס על דעתיה דר' אבא כיון שאכל ממנה כזית יהא חייב פי' אם היה אמת כדעתו של ר' אבא שבנזיר איסור והיתר

מצטרפין מכיון שאכל ממנה כזית בין איסור בין היתר יהא חייב ואח"כ אומר מתני' מסייעתא לר' אבא ומביא ברייתא דפסחים [שם בדף מ"ד] דת"ר שנכתב משרת ליתן טעם כעיקר שאם שרה ענבים במים ויש בהן טעם יין אסור ומכאן אתה דן בכל התורה כלה עכ"ד הירו' [בפ' השוחט דף ל"ו ובחולין דף ק"ג] אמרה תורה חלב נבילה וחלב טריפה יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלוהו ולמה הוצרך להזהיר לא תאכלוהו וכי מפני שהוא נבילה הות' איסורו אלא אמרה תורה יבא איסור נבילה וטריפה ויחול על איסור חלב והאוכל מחלב נבילה וטריפה חייב משום אוכל חלב ומשום אוכל נבילה וטריפה ולזה קורא התלמוד [שם] איסור מוסיף שמתוך שנוסף האיסור בבשרה שהיה מותר נוסף על החלב לפיכך לוקה שתים:

מצות לא תעשה קלט

כתוב (א) בפ' וישלח על כן לא יאכלו ב"י את גיד הנשה אשר על כף הירך ואמרו חכמים בחולין [דף ק'] שבסיני נצטוו ישראל על כך אלא שנכתבה במקומה להודיע מאיזה טעם נאסר ומפרש עוד שם [בדף צ"א] ששני גידין הם פנימי סמוך לעצם אסור וחייבין עליו מלקות ופי' רבי' שלמה כי הגיד הזה הוא גיד ארוך וראשו מחובר בעצם האליה ויורד ומתפשט על הכף הוא עוגל בשר הנתון על עצם הקולית וכשמגיע למקום חיבור הקולית ועצם הירך שם הוא סמוך לעצם ומשם ואילך נכנס לצד פנימי של ירך שתחת הבשר לאורך הירך על הארכובה התחתונה לצומת הגידין, ועוד יש גיד אחר והוא חיצון סמוך לבשר ואסור ואין חייבין עליו והגיד הזה הוא גיד קצר ואינו על הכף אלא מובלע בתוך בשר הכף ולכך אין חייבין עליו שהרי לא אסרה תורה אלא שעל הכף וקורהו בתלמוד [שם] חיצון על שם שהוא נתון כולו בצד חיצון של ירך, שנינו שם [דף פ"ט] גיד הנשה נוהג בבהמה וחיה בירך של ימין ובירך של שמאל ואינו נוהג בעוף מפני שאין לו כף הירך בעוגל כבהמה הילכך אם ימצא עוף שיש לו כף כבהמה ראוי להחמיר בו [בגמ' דף צ"ב], הלכה כר"מ שאומר שם [בדף צ"ב] שגיד הנשה מחטט אחריו שרשיו וקנוקנותיו בכ"מ שהן שכך הורה שמואל [בדף צ"ו] לבר פאלי וגם חותך שומן הגיד מעיקרו בכ"מ שהוא נתפשט ונשרש בבשר שאע"פ ששומן הגיד מותר מה"ת וגם קנוקנותיו שהרי גיד אסרה תורה ולא שומן וקנוקנות אף ע"פ כן אסורין מד"ס כמו שאומר שם [בדף צ"א] שומנו מותר וישראל קדושים נהגו בו איסור ובבראשית רבה [פ' ע"ח דף ג'] גרסי' הני פקקוליתא דגיד הנשה שריין וישראל קדושים נהגו בו איסור פי' פקקיליתא הם קנוקנות כמו ששנינו בסדר זרעי' הפקולית שבגפן, אמר (ב) ר' אבהו א"ר אליעזר [בכמה דוכתי ובפ' כל שעה (פסחים דף כ"א)] כ"מ שנ' בתורה לא יאכל לא תאכל ולא תאכלו ולא

יאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרט לך הכתוב היתר הנאה כדרך שפרט לך בנבילה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה ובטריפה לכלב תשליכון אותו ובחלב נא' יעשה לכל מלאכה ומקשה בפסחים [דף כ"ב] על זה והרי גיד שהזהירה תורה לא יאכלו ושנינו בחולין [דף צ"ג] שמותר אדם לשלוח לנכרי ירך שגיד הנשה בתוכו ונותן לו הירך שלימה בפני הישראל ואין חוששין שמא יאכל ממנה הישראל זה קודם שינטל הגיד ממנו שהרי מקומו ניכר לפיכך אם היתה הירך חתוכה לא יתננה לעכו"ם בפני ישראל עד שיטול הגיד שמא יאכל ממנה ישראל הרי למדת שגיד הנשה מותר בהנאה ובמסקנת ההלכה שמה שגיד הנשה מותר בהנאה זהו לדברי האומר [כך הוא פסחים דף כ"ב] יש בגידין בנ"ט וכשהותרה נבילה בהנאה היא וחלבה וגידה הותרה בהנאה שהרי הגיד כמו הבשר אבל לדברי האומר אין בגידין בנ"ט אין הגיד כבשר ואסור בהנאה מתוך (ג) כך היה פוסק הרב רבי אליעזר ממי"ץ שגיד הנשה אסור בהנאה שהרי בחולין [דף צ"ט וכן הוא בתו' שם] פוסק הלכה אין בגידין בנ"ט לפי מה שפוסק אין בגידין בנ"ט ירך שנתבשל בה גיד הנשה מותר וחולץ הגיד וזורקו אפס שומנו של גיד פי' רש"י [שם] שיש בו בנ"ט ואסור והרב ר"י בן בתו פי' [בתו' שם כל הסוגיא בד"ה שאני דף צ"ו] שמאחר שאין איסור בשומנו של גיד כי אם מחמת הגיד אוסר אין השומן אוסר [בדף צ"ו במשנה וגמ' וכל הסוגיא ע"ס המצוה בתו' שם בד"ה מאי] האוכל כזית מגיד הנשה לוקה אוכלו כולו ואין בו כזית חייב מלקות מפני שהגיד בריה איסור בפני עצמה היא וזה הכלל אומר ר' יצחק שכל דבר ששמו עליו בעודו שלם וכשאינו שלם אבד שמו זה קרוי בריה כגון גיד אם אינו שלם אינו קרוי גיד כי אם חתיכת גיד וכן חצי נמלה אין קרוי שרץ וכשהזהיר הכתוב מלאכול הרי הוא כאלו פי' לא תאכלנו בין גדול בין קטן וכן הוא אומר בשבועות [דף כ"א] שהמפרש שבועה שלא אוכל כל שהו הרי הוא כבריה מטעם שפירשתי שגם בריה אסור בכל שהו מטע' שהיא כאילו פי' הכתוב כך ולשון אכילה הכתובה בגיד ושרצים ולא כתב תשקצו ללמדינו שאם יש בהן ארבעה וחמשה זיתים ואכל זית אחת חייב אבל חתיכת נבילה קרויה נבילה ולכך אין דין בריה עליה וצריך כזית אפי' באוכלה כולה שכך כתוב בסוף זה הפרק [היינו בחולין דף ק"ב] אכל צפור טהור בחייה בכל שהו אכלה במיתת' צריך כזית וטמאה בין בחייה בין במיתתה בכל שהוא וכן חצי חטה וחצי אגוז קרוי טבל ולכך אין דין בריה עליהם ולכך אנו אומרים בפ' אלו הן חלוקין [דף י"ג] כמה יאכל מן הטבל ויהא חייב בכזית ר"ש חולק לשם ואומר בכל שהו מפני שמחשיבו בריה ומחלקין לשם חכמים [בדף י"ז וגם שם בתו' זאת הסוגיא] בין בריית נשמה לדבר שאין בו נשמה ולא היו צריכין לחילוק זה

כי אף אם היתה בחטה נשמה אין דין בריה עליה מטעם שביארנו, אבל חכמים אינם אלא כמתווכחים על דברי ר"ש שמחשיב בריה לעניין מלקות והלא אתה בעצמך אין אתה מחשיבה בריה לענין בטול שהרי הכל מודים שתרומת חיטין עולה באחד ומאה:

מצות לא תעשה קמ

[**ראה מצוה קמא**]:

מצות לא תעשה קמא

מצוות קמ, קמא: ולא (א) תבשל גדי בחלב אמו כתוב בתורה ג"פ בפרשת משפטים ובפר' תשא ובפ' ראה ותניא דבי ר' ישמעאל [בפ' כל הבשר דף קט"ו ועי' לקמן ל"ת קמ"ב] אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בישול ומי שכישל חצי זית בשר חצי זית חלב לוק' לדברי לוי אע"פ שלא אכלו וגם האוכל כזית משניהם מן הבשר ומן החלב שנתבשלו כאחד לוקה יש להסביר לתשובת המינין שלא שתק הכתוב מלאסור האכילה אלא מפני שאסור הבישול כלו' אפי' בישולו אסור ואין צ"ל אכילתו והנאתו כמו ששתק מלאסור הבת מאחר שאסר בת הבת, וגדי ג"פ דורש שמואל בפ' כל הבשר [דף קי"ג] אחד להשמיענו שאיסור בשר בחלב חל על איסור נבילה וחלב אם בישלו בחלב ואחד לרבות השליל שבישלו בחלב שמתחייב עליו ואחד למעט בהמה טמאה שלא יתחייב עליה משום בשר בחלב, [שם] ושלשה בחלב אמו דורש בחלב אמו ולא בחלב זכר אם נשתנה הוא והיו לו דדין בחלב אמו ולא בחלב שחוטה שאינה ראויי' להיות אם בחלב אמו ולא בחלב בהמה טמאה [שם בדף קי"ד] ואין לי אלא בחלב אמו גדי בחלב פרה ורחל מניין ת"ל בחלב אמו דמאחר שכתוב באחד מהן בחלב אמו היה יכול לכתוב בשנים האחרים באמו והייתי יודע שרוצה לומר בחלב אמו היא עצמה בחלבה מניין ת"ל בחלב אמו כל הדברים שאומר בתורה שבעל פה נמסרו והסמיכום על המקרא בכלל גדי נכלל ולד השור ולד העז ולד השה עד שיפרוט ואומר גדי עזים ולא נאמר גדי בחלב אמו אלא שדבר הכתוב בהוה תניא [שם] המבשל במי חלב פטור דם שבשלו בחלב פטור העצמות והגידין והקרנים והטלפים שבשל בחלב פטור שנינו בפ' כל הבשר [דף ק"ג] אסור לבשל בחלב מהם מד"ת מהם מד"ס לדברי רבי עקיבא שאומר [בדף ק"ד] חיה ועוף אינו מה"ת ובשר דגים וחגבים מותרין לבשל בחלב ואסור להעלות בשר עם הגבינה על השלחן אפי' בשר עוף כדברי בית הילל ומפרש שם באיזה שלחן אמרו בשלחן שאוכל עליו אבל שלחן שסודר עליו את התבשיל נותן זה בצד זה ואינו חושש [שם בדף ק"ז] וצורר אדם בשר וגבינה במטפחת אחת ובלבד שלא יהיו נוגעים זה בזה שאע"פ שצוננין הן יצטרך בהן הרחקה רשב"ג אומר [שם] שני אכסנאים שנתארחו לפונדוק אחד זה בא

מן הצפון וזה בא מן הדרום וזה בא בחתיכתו וזה בא בגבינתו אוכלין על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה ואין חוששין מאחר שאין מכירין זה את זה ולא אסרו אלא מעין תפיסה אחת ופי' רבינו שלמה תפיסה אחת מעין כרך אחד כלומר שמכירין זה את זה ואין שום דבר מפסיק ביניהן ומנהג הוא להשים לחם או קנקן להפסיק בין אוכלי בשר לאוכלי גבינה וכן מוכיח בע"ז [דף נ'] בעניין אבני מרקוליס שקרוי תפיסה אחת שתי אבנים ואין שום דבר גבוה מפסיק ביניהם וכשיש דבר גבוה מפסיק בנתים קרוי שתי תפיסות אמר רב חסדא [בפר' כל הבשר דף ק"ה] אכל בשר אסור לאכול גבינה פי' עד סעודה אחרת שכן היה נוהג מר עוקבא ובשר שבין השינים נדון כבשר גמור שנ' הבשר עודנו בין שיניהם אכל גבינה מותר לאכול בשר פי' אף באותה סעודה רק שיעשה קנוח והדחה דתניא [שם] ששוין בית שמאי ובית הילל שמדיח והוא הדין למקנח ומפרש ר"ח ורבינו שלמה [שם] שרוצה לומר שצריך שניהם הדחה וקינוח ומנהגו של רבינו יצחק ברבי אברהם לאחד שאכל גבינה היה עושה הדחה לידיו ולפיו ומשים אצבעותיו לתוך פיו כדי לבדוק יפה שלא ישאר שום דבר בפיו ואחר כך עושה קנוח בפת ומסקנא פוסק שם בפ' כל הבשר [דף ק"ה] שבכל דבר יכולין לקנח לבד מקמח ותמרים וירקות אבל מורי רבינו יהודה כתב שהיה נוהג ר"י בר' שמואל ששורה פת במים או ביין ואוכל שעולה בשביל שניהן קנוח והדחת הפה או כשאכל דבר שמקנחין בו ושתה מים או יין אחר כך, [שם בדף ק"ד] רב יצחק בנו של רב משרשיא נתארח בבית רב אשי והביאו לו גבינה ואכל הביאו לו בשר ואכל ולא נטל ידיו אמר לו והתני אגרא עוף וגבינה נאכלים באפיקורן כלו' דרך הפקר בלא קינוח הפה ובלא נטילת ידים אבל בשר וגבינה לא פי' אבל בשר וגבינה צריך קינוח הפה ונטילת ידים ואינו מדבר [כל הסוגיא מו"ס ור"ת בתו' שם בד"ה עוף] באוכל בשר ואחר כך גבינה שבזה לא יהא די בקינוח והדחה ואין מותר לאכול גבינה עד סעודה אחרת אלא ודאי בגבינה ואחר כך בשר מדבר ולפי שתפש אגרא עוף בדבריו תחילה תפש גם כאן בשר תחילה והשיב להם רבי יצחק כי הדברים שאמרתם שצריך נטילת ידים זהו בלילה אבל ביום שיש אורה גדולה הרי אני רואה שאין שום דבר נדבק בידי ומ"מ הדחת הפה וקנוח בפת עושה ורבינו יעקב מפרש וכן בה"ג אמר רב חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה פי' עד שיעשה קנוח הפה ונטילת ידים ומר עוקבא שהיה נוהג שלא היה אוכל גבינה עד סעודה אחרת מחמיר על עצמו היה אכל גבינה מותר לאכול בשר בלא קינוח הפה שהרי גבינה אין נדבקת בין השיני' וגם בלא נטילת ידים ביום אבל בלילה צריך נטילת ידים ומקשה כך לרב יצחק עוף וגבינה דווקא אבל בשר וגבינה לא אע"פ שאין צריך לגבינה ואחר כך בשר בקינוח הפה לכל הפחות צריך

נטילת ידים והעולם נהגו כשאכלו בשר אפי' בשר עוף שלא לאכול גבינה עד סעודה אחרת ומפרש רבינו יצחק שאינו מדבר בסעודה שרגילין לעשות אחת שחרית ואחת ערבית אלא אפי' אם סילק מיד ובירך מותר שלא חלקו חכמי' ורבינו משה כתב [בסוף פ"ט דמאכלות] שצריך שש שעות בין סעודה לסעודה ומפר' רבינו יעקב [בתו' דלעיל] טעם דברי אגרא לפי שעוף אינו נדבק בידים ובשיני' ובחנכיים ויש לפרש עוד דבריו לפי שסובר בשר עוף בחלב מד"ס שסובר כרבי עקיבא שאומר שם [בדף ק"ד] חיה עוף אינו מה"ת ותפש עוף כדבריו לפי שמצוי יותר מהיה ומתוך זה הפירוש מתיישב מה שלא נהגו העולם כמותו כי יכולין לסבור שבשר עוף בחלב אסור מה"ת מדמחמירין בית הילל כל כך שאוסרין אפי' להעלותן עם הגבינה על השולחן פן יבא לאוכלן באילפס רותח עם הגבינה וגרסינן בירושלמי דפ' אלו דברים אמר רבי יוסי הדא אמרה הדא דאכל חוביץ ובעי למיכל קופר צריך למבעריה פתיתין פי' מי שאכל גבינה ורוצה לאכול בשר צריך למבער מעל השלחן שיורי הפת שנאכל עם הגבינה, שנינו בפ' כל הבשר [דף ק"ח] טיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר אם יש בנ"ט באותה חתיכה אסור ניער את הקדירה אם יש בנ"ח בקדירה אסור עד כאן המשנה לדברי רבי חנינא ורבי יוחנן שאומר [שם בגמרא] אפשר לסוחטו אסור כיצד חתיכת בשר שנאסרה מחמת טיפת חלב או דבר אחר ונעשי' נבילה ואחר כך נתן אותו חתיכה בתוך הקדירה שיש בה הרבה חתיכות בשר והאיסור נסחט ממנה ואוסר החתיכות שבקדירה עד ששים ואם יש ששים חתיכות של היתר לבטל אותה חתיכה אע"פ שהאיסור נסחט ממנה ונתבטל בשאר חתיכות אמר רבי יוחנן שאותה חתיכה לעולם אסורה והלכה כמותו לגבי שמואל וריש לקיש שאומרי' [שם] מותרת ולפי עניין זה כך פי' המשנה טיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר ואין ששים באותה חתיכה לבטל הטיפה נאסרת החתיכה ונעשית נבלה לפי שיש בה נתינת טעם של חלב ואם אחר כך ניער את הקדירה בכף ועל ידי כן נכנסה החתיכה בתוך הרוטב אז צריך ששים בקדירה לבטל החתיכה שנאסרה ומ"מ אותה חתיכה אסורה עולמית ואם מיד שנפלה הטיפה ניער הקדירה אין צריך כי אם ששים בקדירה לבטל הטיפה מתוך פי' רבינו שלמה שפי' בגמרא [שם] מוכיח שרוצה לומר שאפי' החתיכה בתוך הרוטב כשנפלה טיפת חלב עליה אם לא ניער וכיסה אין מסייע הרוטב לבטל טעם הטיפה אבל כשניער את הקדירה מוליך הוא את הטיפה בכל הקדירה ומסייע כל מה שבתוכה לבטל הטיפה וכן כשכסה הקדירה עולות הרתיחות משוליה לפיה אפס נראה לפרש שאם החתיכה שנפל עליה האיסור מקצתה בתוך הרוטב מתערב הטעם בכל מה שבקדירה ואפי' לא ניער ולא כיסה וכל מה שבקדירה מסייע לבטל טעם האיסור ומשנתינו מדברת

כגון שיש חתיכה אחרת לגמרי חוץ לרוטב ומונחת עם שאר חתיכות שמקצתן בתוך הרוטב ומקצתן חוץ לרוטב ונפלה הטיפה על אותה חתיכה שכולה חוץ לרוטב ואין מתפשט טעם החלב ויוצא לחוץ מן החתיכה ואין מפעפע מחתיכה לחתיכה אא"כ ניער וכיסה ולפיכך זה היה יכול לחלק בלא ניער וכיסה ולשנות אם היתה החתיכה בתוך הרוטב אם יש נ"ט בקדירה אלא שונה ניער מפני שדבר פשוט הוא שבכל עניין שתהא אותה חתיכה מונחת שנפלה עליה הטיפה מצטרף כל מה שיש בקדירה לבטל החתיכה עם הטיפה ואם לא ניער את הקדירה וסילק את החתיכה שנעשית נבילה אינה נאסרת אפי' אותה חתיכה שהיתה נוגעת בה ובעניין זה אומר התלמוד בגמר' [שם] שכשלא ניער כלל מבלע בלע מיפלט לא פליט שאע"פ שחתיכה שאיסורה מחמת עצמה כגון של נבילה היתה אוסרת חברתה במגעה אם היתה חמה כמו שאומ' בפ' כיצד צולין [דף ע"ו] חם לתוך חם דברי הכל אסור מ"מ הואיל ואין חתיכה זו נאסרה אלא מחמת בליעה אינה אוסרת הנוגעת בה ביבש אע"י רוטב בנוער וכיס' וגרסינן בזבחים [דף צ"ו] דם לא מפעפע בשול מפעפע כלו' מתפשט בכל הכלי כתב מורי מכאן נוהג רבי שאם נפלה טיפת חלב על גבה של קדירה רותחת באור שמפעפע בכל חרס של קדירה וחתיכה עצמה נעשית נבילה ובכולה קדירה משערינן שהחלב מתפשט בכל הקדירה ואין לו מקום להתבטל בששים עכ"ל [כל הסוגי' מו"ס בתו' פ' גיד הנשה ד"ק בד"ה כשקדם] פי' הרב רבי אפרים הגדול מריגנשבור"ק שמה שאנו אומרים חתיכה עצמה נעשית נבילה וצריך ששים לבטל כל החתיכה ואין די בששים לבטל הבליעה כמו שמוכיח בגמרא [בפ' כל הבשר דף ק"ה] על טיפת חלב שנפלה על החתיכה שחכ"א עד שיתן טעם ברוטב ובקיפה ובחתיכות שהם סוברים איפשר לסוחטו אסור ומין במינו בטל שיהיה פי' דבריהם עד שתתן החתיכה טעם ולא הטיפה בד"א בבשר בחלב שכל אחד לבדו היתר וכשנתערבו נאסרו כל החתיכות גוף האיסור ושרשו שאם אכל חצי זית מן הבשר וחצי זית מן החלב מצטרף ללקות עליו אבל בשאר איסורין שאינו חייב עד שיאכל מן היתר כל כך שיהא בו כזית איסור בכדי אכילת פרס שאין ההיתר מצטרף לאיסור ולכך אם נפלה אותה חתיכה אחר כך ברוטב לא יצטרך רק ששים לבטל האיסור הבלוע ואע"פ שחתיכה לעולם אסורה כי הלכה היא שאיפשר לסוחטו אסור מכ"מ הרוטב ושאר החתיכות מותרים אם יש ששים מן האיסור הבלוע ומביא ראיה מדאמר התם [בחולין דף צ"ה] ההוא כזיתא דתרבא דנפל לדיקולא דבישרא ובכל התלמוד דיקולא הוא סל והיה שם סל מלא חתיכות של בשר רותח ואומר שם שנשער הזית בכל הבשר שבסל ואין אומר שם חתיכה עצמה שנפל החלב עליה נעשית נבילה שאין בה כדי לבטלה ותאסור שאר החתיכות

ואין ראיה משם כלל שאם נאמר שהחלב כחלב שאמרנו למעלה שאין מפעפע מהתיכה לחתיכה ביבש אם כן אותה חתיכה שנפל עליה החלב אסורה והשאר מותרות ואם הוא מפעפע מחתיכה לחתיכה אם כן בדין הוא שכל החתיכות מסייעות לבטלן ועוד הביא ראיות לדבריו ודחויותיהן לפיכך נראה דאין לעשות מעשה להקל כדבריו כי כל רבותינו הקדמונים חולקין עליו ומקשה ר' יצחק על פירושו מדאמר רב בחולין [דף ק' כל הסוגיא] חתיכה של נבילה ושל דג טמא כיון שנתנה טעם בחתיכה שאצלה פי' דבר זה הוא כעין שביארנו למעלה שיש חתיכה של היתר כולה חוץ לרוטב ושוכבת חתיכה של נבילה עליה ונותנת בה טעם ונעשית החתיכה של היתר נבילה שאין בה ששים לבטל הטעם ואחר כך ניער את הקדירה בכף ועירב הכל אוסרת כל החתיכות שבקדירה אפי' הם אלף שסובר רב כרבי יהודה שאומר מין במינו אינו בטיל, ומדקדק שם למה לי שתתן טעם בחתיכה של היתר הלא החתיכה של נבילה בתוך הקדירה של היתר שניער אותה ובכך יש די לאסור כל החתיכות ואומר שם רבא מפני שהייתי אומר מין במינו ודבר אחר סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו פי' מין במינו כגון נבילה ושחוט' ודבר אחר הוא רוטב סלק חתיכות היתר כמי שאינו שאינו מבטל את האיסור ולא מוסיפו אלא סלקהו כמי שאינו בקדירה זו ונשארו הנבילה והרוטב ויש ברוטב כדי לבטל חתיכה אחת ואין בו כדי לבטל שתי חתיכות הילכך כשלא נתנה הנבילה טעם בחתיכה הנוגעת בה אין כאן אלא חתיכת הנבילה ובטלה ברוטב אבל כשנתנה טעם הרי יש כאן שתי חתיכות של איסור ואין ברוטב כדי לבטל שתיהם עד כאן שיטת ההלכה, [בתו' שם בדיבור דלעיל] ועתה קשה לפי' הרב רבי אפרים כי לפירושו אפי' נתנה הנבילה טעם בחתיכה הנוגעת בה אין צריך לבטל החתיכה הבלועה כי אם שיעור הבליעה ואין צריך רוטב אלא כדי לבטל חתיכה הנבילה כמו שהיתה קודם שנתנה טעם ומתרצים בדוחק ואין לי להאריך, אמר רב [בחולין דף ק"ה] איפשר לסוחטו אסור ומקשה הספר והא איתמר כזית בשר שנפל לתוך יורה של חלב אמר רב בשר אסור חלב מותר פי' שיש ששים בחלב לבטל טעם הבשר ואין ששים בבשר לבטל טעם החלב ואם איתא שרב סובר איפשר לסוחטו אסור למה החלב מותר והלא חלב נבילה הוא פי' מעט החלב הנבלע בבשר ונאסר באותה שעה וכשחוזר ונסחט מן הבשר ונפלט לחוץ עם שאר החלב הוא אסור ואוסר כל החלב שביורה שהרי סובר רב [שם] כרבי יהודה שאומר מין במינו בטל ומתרץ כגון שנפל לתוך יורה של חלב רותח דמיבלע בלע מיפלט לא פליט פי' שמה שבולע השתא אינו פולט שכל זמן שאינו נח מרתיחותיו אינו פולט אבל מה שבלע קודם לכן הוא פולט שהרי דבר הנראה לעינים כשנותנים ירק בקדירה רותחת משתנה

מראית המים ומוריק ובשר שמן נימוח בתוכה ונראית השמנונית על הרוטב ומעשים בכל יום כשמגעילים כלי בתוך יורה רותחת לפי שפולט בה בטוב האיסור שבלעו קודם לכן כך פירש רש"י ורבי יעקב [בתו' שם בד"ה שנפל] מזאת השמועה מוכיח רבינו שמואל ורבינו יעקב של מעלה [שם בד"ה אמאי כל הסוגיא] בעניין חתיכת נבילה שהרוטב הבלוע בה נעשית נבילה וכשחוזר ונסחט ונפלט לחוץ ברוטב אוסר כל הרוטב מפני שהיא מינו כעניין שאנו אומרים כאן גבי חלב וצריך עוד ששים בחתיכת היתר לבטל הרוטב הנבלע בחתיכות נבילה ע"י סלק את הרוטב מינו כמי שאינו וחתיכות שאינו מינו רבין עליו ומבטלין אותו ואומר רבי' יצחק שחילוק גדול יש ביניהם שהרי החלב הנפלט איסורו מחמת עצמו שבין הבשר ובין החלב גוף האיסור ושרשו אבל ברוטב הנבלע בנבילה שאין אסור אלא מחמת הנבילה אין להחמיר בו יותר ממה שאם היה כולו נבילה שהיה בטל בשאינו מינו ברוטב ובספר התרומה [בסימן פ"ג] פוסק מתוך כך שמלח הבלוע מדם כגון שיורי מליחת בשר ונתנוהו בקדירה או שמו בקדירה בשר מליח בלא הדחה בעוד המלח בלוע מן הדם עליו אם יש ששים כדי שיעור של מלח הכל מותר ואין צריך יותר אע"פ שהמלח נעשה נבילה וגם נותן טעם בקדירה ביותר מאלף הכל מותר לפי שהמלח אין לו כח לאסור יותר מאילו היה כלו דם שאין להחמיר בנאסר יותר מן האיסור ואין למלח הזה הנאסר מחמת בלי"ע' דין מלח של הקדש ושל ע"ז שאוסר עד נתינת טעמו שזהו יותר מאלף מפני שאיסורו מחמת עצמו ורבי' יצחק ברבי אברהם וגיסו רבינו שמשון חולקין עליו בדבר ואומרים שמאחר שהמלח נימוח עם הדם כולו ומתערב בכל הקדירה ומוליך איסורו עמו יש לשער כאילו הדם כלו מלח ומביאין ראיה ממה שאנו אומרים בפ' גיד הנשה [דף צ"ט] רבי יהודה אומר רביעית ציר דגים טמאין צריך סאתים של ציר טהור לבטלו ולמה צריך כל כך הלא אין החומץ והמלח שבציר אסור אלא מחמת שמנונית דג טמא והשמנונית היה בטל בששים אלא מאחר שהחומץ והמלח והשמנונית מתערבין יחד ומוליכים את האיסור עמהן יש לנו לשער כאילו השמנונית כולו חומץ ומלח ודווקא בציר וכיוצא בו מתבטל טעמו אבל בקדירה של מים ובשר אין בטל החומץ והמלח אפי' באלף ונחזור לתירוץ שבארנו למעלה שנפל לתוך יורה רותחת שמקשה הספר סוף סוף כי ניח הדר פליט פי' כשנח היורה מרתיחתה פולט הכזית חלב שנבלע בה ואוסר כל חלב שביורה מפני שהוא מינו ומתרץ בשקדם וסילק הכזית בבשר טרם תנוח היורה מרתיחתו [עיין לעיל ל"ת קל"ח] ומסקינן שאין הלכה כרבי יהודה שאומר מין במינו אינו בטל:

דין כחל שנינו [בחלין דף ק"ט] הכחל קורעו ומוציא את חלבו לא קרעו אינו עובר עליו ובגמר' שם יש שני לשונות מעניין זה אליבא דרב בלשון ראשון אומר אינו עובר עליו ומותר לפי ששנה למעלה באותה משנה לעניין הלב שאם לא קרעו אינו עובר עליו אבל איסור יש בדבר שנה גם כאן אינו עובר עליו אע"פ שגם איסור אין כאן ובלשון שני אומר אינו עובר ואסור ותניא כלשון ראשון כחל שבשלו בחלבו מותר א"ר אלעזר אין הכחל צריך קריעה שתי וערב וטחוי בכותל אלא לקדירה אבל לצלי אין צריך כ"א קריעה קצת [שם] אמרה ילתא אשת רב נחמן לר"נ כל מה שאס' לנו הקב"ה התי' לנו דוגמתו אסר לנו דם התיר לנו כבד אסר לנו חזיר התיר לנו מוח של דג הקרוי שיבוטא וספרו לי הבאים מבבל שהוא מצוי שם והוא דג גדול מאוד ונקרא שיבוטא אסר לנו אשת איש התיר לנו גרושה בחיי בעלה ועתה אני רוצה לאכול דבר שיהא דוגמא כבשר בחלב אם אוכל למצוא דבר זה ואמר רב נחמן לשמשיה זויקו לה כחלי פי' תצלו לה כחל נפוח מחלב אמו כמו ארמאי זווקנאי [בע"ז דף ל"א] ומתיר בלא קריעה אף לכתחילה ומקשה הספר והתנן הכחל קורעו ומוציא חלבו ומתרץ שזהו לקדירה ומה ששונה אינו עובר עליו הפי' הוא אבל איסור יש ומקשה והתנן כחל שבשלו בחלבו מותר דמשמע בשלו דיעבד אבל לכתחילה צריך קריעה ומתרץ שאגב שרוצה לשנות בסיפ' קיבה שבשלה בחלבה אסורה לפי שהחלב כנוס בתוכה דאפי' בדיעבד אסור שונה גם כאן לשון דיעבד ע"כ שיטת הגמ' ומפרש רבינו שלמה כל השמועה לצלי ולכך אומר בלשון ראשון אינו עובר עליו ומותר אפי' לא יעשה קריעה לבסוף דמה שנפלט הוא נופל לארץ ומה שלא פירש מותר שאיסור חלב שחוטה מד"ס כשפי' וכשלא פירש לא גזרו בה איסור אבל לקדרה אסור אפי' קרעו לבסוף דנפלט וחוזר ונבלע ואוסר הכחל ומ"מ צריך קריעה לכתחילה אף לצלי רק שאין צריך כל כך קריעה לצלי באשר מפורש בדברי רבי אלעזר [דלעיל] והלכה כלשון ראשון דתניא כוותיה כחל שבשלה בחלבה מותר ופי' שמבשלו שצלאו כמו ויבשלו הפסח בדברי הימים ע"כ פירושו יראה לי שיכול להיות שהלכה כרב נחמן [דלעיל] שמיקל עדיין יותר ואומר שאין צריך קריעה לכתחילה בצלי שהרי עשה מעשה כן ומעשה רב ועוד שבשל סופרים הלך אחר המיקל ורבינו יעקב מפרש [כל הסוגיא בתו' שם בד"ה ההוא] שאין חילוק בין צלי לקדירה ואין בשר עמו שאע"פ שפי' החלב וחוזר ונבלע אין אוסר הכחל מאחר שלא נשתנה טעמו מכמות שהיה תחילה ולקדירה שאומר [שם] התלמוד בדברי רבי אלעזר ורב נחמן זהו לקדירה עם בשר וכן ישנו בסדר קדשים שכתב רבינו גרשם מאור הגולה שאומר החלב הפורש קולט טעם הבשר וחוזר ונבלע ומשתנה טעם הכחל וכן פי' המשנ' הכחל קורעו שתי וערב וטחו בכותל לקדירה עם הבשר ולצלי

ולקדירה בלא בשר קריעה מקצת ולכך לא הזכיר במשנה שתי וערב שאין עניין זה בצלי לא קרעו לקדירה כי אם מקצת ולצלי כלל אמר בלשון ראשון שמותר ותניא כוותיה כחל שבשלו בחלבו מותר ומדבר בצלי או בקדירה בלא בשר דמשמע לשון הברייתא שאין כאן איסור אלא הכחל בחלבו ומזה לבד מביא תניא כוותיה אבל לא לקדירה עם בשר ויכול להיות שאין הלכה כמותו בזה ורב נחמן מפרש משנתינו לקדירה עם בשר דווקא ושני לשונות דרב הם בקדירה עם בשר אבל לצלי או לקדירה בלא בשר אין צריך קריעה כלל אף לכתחילה ולכל דפירושים כחל שקרעו שתי וערב וטחו בכותל מותר לבשלו עם בשר ואין חילוק מן כחל שהוא מבהמה מניקה לכחל שאינה מבהמה מניקה כמו שמצינו ברמי בר תמרי [שם בדף ק"י ועיין בטור אורח חיים סי' תר"ה] שליקט כל הכחלים בעירו של רב חסדא ואכלם צלויים ותניא בתוספתא [דחולין] כחל של מניקה קרעו ומוציא חלבה ומה שאסר רב בסורא [שם בגמ' דלעיל] כחל לאכול אפי' צלי ואפי' בקריעה הא אמר רב כהנא רב בקעה פרוצה מצא וגדר בה גדר כלו' ראה שמזלזלין היו בבשר בחלב והחמיר עליהן, בחולין [דף צ"ז כל הסוגיא בגמרא ותו'] מפרש אע"פ שבשאר איסורין צריך שיהא ששים של היתר לבטל האיסור ואין האיסור ממניין ששים הכחל שנתבשל בקדירה עם בשר הואיל וכחל מין היתר הוא וגם חלב הנבלע בו אינו אסור מה"ת כי חלב שחוטה מד"ס שיעורו בששים וכחל מן המניין אפס אין להתיר על ידי ביטול זה כי אם הקדירה והתבשיל אבל הכחל עצמו אסור לפי שעד שלא נצטמך נתנה הקדירה טעם בכחל ונבלע טעם הבשר והחלב בגומות שבכחל ולא יסחט משם האיסור לעולם לפי שעשוי גומות ואם הכחל הזה נפל אחר כך לקדירה אחרת אוסר אותה אע"פ שיש לו לתלות להקל כל מה שסופו לפלוט יצא בקדירה ראשונה כמו שאנו מקילין בו לעניין ששים מטעם שאמרנו מ"מ הואיל ואסרוהו חכמי' עשאוהו כחתיכה נבילה לעניין לאסור קדירה אחרת וששים שאנו משערין בכחל זהו ששים כמות כולו לפי שכמה פעמים בלע ופלט ואין לעמוד על הדבר כמה איסור יצא ממנו עד כאן שיטת התלמוד וכן הדין אם הכניסו כף חולבת בתוך קדירה של בשר רותחת או להיפוך שבכל מה שנכנס מן הכף בקדירה יש לשער שאין לעמוד על הדבר כמה איסור יצא ממנה אבל מה שלא נכנס בקדירה אין צריך לבטל אפי' היא של מתכת שכשחם מקצתו הם כולו כדאיתא בפסחים [דף ע"ד] מ"מ אינו מוליך בליעתו בכולו, והרי יש לך כאן חמשה דינין, הראשון כף חולבת בת יומא בקדירה של בשר אם יש ששים ממה שתחב מן הכף בקדירה הקדירה והתבשיל מותרין והכף אסור' מפני שבלועה הוא מבשר ומחלב ואם אין ששים הכל אסור והכלים הללו שאסרנו מותר לתת לתוכן צונן ופירות אע"פ

שבלועים מאיסור הנאה שהרי החבית הבלועה מיין נסך אמרינן בע"ז [דף ל"ג] שמותר לתת לתוכה שכר אע"פ שחרס הדרייני שהוא שברי חרסים חדשים הבלועין מיין נסך ואומר שם [בדף ל"ב] שאסור לסמוך בו כרעי המטה זהו לפי שרוצה בקיומו מפני היין הבלוע בו שמפליטין אותו במים ע"י שרייה, הדין השני כשאין הכף בת יומא הכל מותר הקדירה והתבשיל ואפי' אין ששים לבטל אבל הכף מ"מ אסורה שהרי בלועה מטעם בשר לכך אסור לתוחבה בקדירה של חלב ואוסרתה ואף בדיעבד בתוך מעת לעת וגם בקדירה של בשר אסור לתוחבה לכתחילה שיש בה איסור אע"פ שאינה בת יומא שגזרו חכמים פן יבא להקל בבת יומא ואין סברא לומר שנגעלה כשנתחבה בקדירה של בשר ופלטה החלב, הדין השלישי שצריך החכם לחקור ולדרוש אם משנתחבה הכף בקדירה נתנו מים בקדירה דאין מצטרף לששים המים ששמו אחר כך, הדין הרביעי אם נשפכו המים שבקדירה והדבר עומד בספק אם היה ששים אם לאו לדברי רבינו שלמה שאומר [בחולין דף צ"ה] טעם כעיקר מד"ס דנין בספיקא זו להקל ולדברי רבי יעקב [בתוס' שם ולעיל סי' קל"ח הביא כל הסוגיא] שאומר טעם כעיקר מה"ת דנין בספיקא זו להחמיר אפס אדם שאינו בקי לשער זה אינו קרוי ספיקא, הדין החמישי כתוב בספר התרומה [סי' ע"ה ובתו' דע"ז מביאו בד"ה בת דף מ"ו] כשהחכם בא להתיר תבשיל המבושל בכלי אסור על ידי שהקדירה אינה בת יומא או פעמים שכבר עבר שבוע צריך להקור אם בכלי הוחמו בו מים בתוך מעת לעת שעשו בו האיסור שכך שוין המים לבדם כמו האיסור עצמו שכל המים נעשו נבילה מאחר שלא היה בהן ששים לבטל פליטת האיסור שבכל הקדירה יש לשער וחזרו ונבלעו אמנם אם לא נשתמש בתוך הקדירה כי אם דבר היתר כגון בשר היתר ואחר מעת לעת בשלו בו חלב ובנתים נתנו מים המין בקדירה זה אין החמין אוסרים הקדירה להחשיבה לחלב הבא אחרי כן כבת יומא:

דין ביטול ביצה אסורה

ביצה שיש בה אפרוח או דם על הקשר של חלמון בששים והיא אסורה בששים ואחד והיא מותרת כך המסקנא בחולין [דף צ"ח והטעם באשירי שם ובמימוני פ' ט"ו דמאכלות טעם אחר] בד"א בזמן שמכירה אבל אם אין מכירה אינה בטילה אם הלכה כאותו תנא האומר בביצה [דף ג'] שכל דבר שמונין אותו בשום פעם אינו בטל וכן פוסק בספר התרומה [סי' כ'] אבל רבינו יצחק ברבי אברהם אומר שהלכה כרבי יוחנן האומר בפ' הערל (יבמות דף ע"ב) ובפ' התערובת (זבחים דף פ"א) את שדרכו לימנות שנינו שאינו בטל כלו' אין דבר חשוב שבמניין אלא דבר המיוחד למנין לעולם ולא דבר שפעמים מונין אותן ופעמים אין מונין אותן וביצים פעמים מוכרין סל מלא באומד ומתוך כך התיר

קורקבן של תרנגולת נבילה שנתערבה בקורקבנין כשרין ואומר שבטל ברוב ואומר שאין זה הדבר שבמניין וגם אין לאסור הקורקבן מכח דבר הראוי להתכבד שאינו בטל שאין הקורקבן ראוי להתכבד דאמרי' בנדרים קרבים לא בני מיכל נינהו ואוכליהון לאו בר אינש ובביצה [דף ז'] גרסינן מידי דהוה אקורקבנין ובני מעיים אע"ג דבישרא נינהו כיון דאיכא אינשא דאכלי ואיכא אינשי דלא אכלי כו' ורבי' משה פסק [בפ' ט"ז דמאכלות] שאין הלכה לא כרבי יוחנן ולא כריש לקיש כי שניהם אליבא דרבי מאיר נחלקו בביצה [דף ג'] אלא הלכה כחכמים שחולקין עליו ואומרים שאף דבר שדרכו למנות בטל ושבעה דברים הן בלבד שאינן בטלים אגוזי פרך ורימוני באדן כו', תניא בביצה [שם] ספק ביצה טריפה אסורה ואם נתערבה באלף כולן אסורות ואומר רבינו יעקב [בתו' שם] דנתערבה עומד על ודאי ביצה טריפה שבתחלת הברייתא דאילו אספיקה למה כולן אסורות והלא ספק ספיקא הוא ואמר שמואל בפ' התערובות [דף ע"ד] ספק ספיקא אסור בע"ז ולא בשאר איסורין ואף בע"ז אין הלכה כמותו אלא כרב באיסורי ורב שרי וכן בכתובות [דף ט'] האומר פתח פתוח מצאתי נאמן לאוסרה עליו ומקשה שם נאמן והלא ספק ספיקא הוא ספק אם זינתה תחתיו ואם לאו ואת"ל תחתיו ספק באונס ספק ברצון ורבינו ברוך כתב [בספרו סי' ע"ו] בשם רבינו יצחק דנתערבה קאי אספיקה שכן פשט הברייתא שמאחר שהיא אסורה מה"ת ומתחייב עליה אשם תלוי אם היה כרת בוודאה לכן כשנתערבה אין נחשבת אלא ספיקא אחת ואינה בטילה אפי' באלף לאותו תנא ואע"פ שפסק רבינו יצחק ברבי אברהם למעלה שאין הלכה כאותו תנא מ"מ אתה יכול ללמד מכאן לבריה ודבר שבמנין ודבר הראוי להתכבד אם קודם שנתערב אסור הספק מה"ת שלא נתבטל ברוב שאין להתירם על ידי טעם ספק ספיקא לפי עניין זה תרנגולת או בהמה או ביצה והם ספק טריפה או חתיכה שנאסרה מספק ונתערבה עם אחרת של היתר וכיוצא בהן שכל אחת היא ספק דאורייתא כיון שלא נתערבו ברוב אם הספיקה נתערבה באלף כולן אסורות כדין דבר שבמניין שאינו בטל כמו אם נתערב בודאי של איסור אבל אם האיסורין נתערבו בודאי תחילה בשנים דהשתא מותר הכל מה"ת מטעם רוב אבל מדרבנן אסור משום דהוי דבר שבמניין אם נפל אחד מן התערובת ברוב הכל מותר מטעם ספק ספיקא [בפ' דתערובות כל הסוגיא דף ע"ד] כגון מרבויא לריבויא שיש שם שני בטולים ברוב או ספק ספיקא שהכל בגוף הדבר בלא תערובות נמי מותר ומורי כתב בזבחים ומכח זה לא רצה ר"י להתיר על ישראל אחד שהיו לו רגלי בהמה בבית טבח גוי והיו הרוב חתומין ומקצתם לא היו חתומים ושכחן והביאום ונתערבו כולן ולא הוכרו ולא רצה ר"י להתירם לו מטעם ספק ספיקא ספק הוחלפו

בבית העכו"ם או לא ואם ת"ל הוחלפו נתבטלו הן ברוב הכשרים דכיון דליכא שני בטולין ברוב אין להתיר כיון דהוי כל שדרכו למנות עכ"ל, [בכתובות דף ט"ו ובחולין דף צ"ה] תשע חניות כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה ולקח מאחד מהן ואינו יודע מאיזה לקח ספיקו אסור שכל איסור הקבוע בין היתר נדון כמחצה על מחצה, ושני ענייני' קבוע הן הקבוע הזה שהאיסור מבורר מקומו מה"ת ויש עוד קבוע מד"ס איסור והיתר המעורבים יחד [ר"פ התערובות דף ע"א] כגון שור הנסקל שנתערב מחיים עם שאר שוורים וחטאת המתה שנתערבה עם שאר חטאות שמה"ת בטלה ברוב ואמרינן בזבחים [דף ע"ג] שבעלי חיים חשובין ואינן בטילין וקרהו לשם קבוע וכן כל דבר שיש לו מתירין [בביצה דף ג' וד'] כגון ביצה שנולד' ביו"ט שיש לה היתר אחר יום טוב שאומרים חכמים שאפי' באלף כמותה אינה בטילה וכן תניא בנדרים [דף נ"ז] כל דבר שיש לו מתירין כגון טבל ומעשר שני והקדש לא נתנו כו חכמים שיעור וגרסינן בירושלמי דנדרים בד"א במינו אבל שלא במינו בנ"ט ובסוף ביצה [במשנה דף ל"ז ובגמ' דף ל"ה ול"ט] שאומר לעניין תחומים שמים ומלח אינן בטלין בעיסה מפני שיש להם מתירין לשם המים והמלח שהעיסה נעשית מהן נחשבין מן העיסה, [בכמה מקומות] וכן יין נסך וחתיכה הראויה להתכבד ובריה שלימה ודבר שבמניין בעודו שלם כל אלה אינן בטלין וחשובין קבוע מדרבנן וכן כתב מורי בשם ר"י שמפורש בירו' דשביעית דקתני התם זה הכלל שהיה רבי שמעון אומר משום ר' יהושע כל דבר שיש לו מתירין כגון טבל ומעשר שני והקדש וחדש לא נתנו לו חכמים שיעור אלא מן במינו במשהו שלא במינו בנ"ט ודבר שאין לו מתירין בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם והגירסא כך היא נכונה מדפריך עלה דהא מילתא בירו' [שם] והרי שביעית דאין לה מתירין ולא נתנו לה חכמים שיעור דתנן בשביעית [סוף פ"ו דף כ"ג] דשביעית אסורה בכל שהו במינו ושלא במינו בנ"ט ודין שנים קבועין הללו חלוקין שהרי בקבוע דתשע חנויות שהוא מה"ת אם פירש ממקום הקביעות שלא בפנינו מותר מטעם שסברא היא שכל הפורש מן הרוב פורש שאם פי' בפנינו לא הפסיד קביעותיו כמו שמוכיח בפסחים [דף ט'] ואין לגזור שמא יקח מן הקבוע מאחר שהקבוע ניכר ויודע האיסור היכן הוא אבל בקבוע שהוא מד"ס מאהר שמה"ת בטל ברוב אף הפורש אסור שאם היינו מתירין הפורש יבא להתיר הקבוע כמו בזבחים [דף ע"ג] על אותה שכתבתי למעלה כך פי' רבי יצחק [בתוס' דפסחים דף ט' בד"ה היינו ודר' יעקב בתו' דחולין דף צ"ה בד"ה הכא] ורבי' יעקב היה מחלק דווקא בקדשים יש להחמיר בפורש כמו שאומר בזבחים [דף ע"ג] אבל לא בחולין וכשנכנס זאב לעדר ודרס בהם שנים או ג' היה מתיר הפורש מפני שיש

לו לומר מן הרוב פי ואין נראה לרבי יצחק בן אחותו אלא כמו שאמרנו, כל רבותינו שבצרפת הקדמונים שוין שאין הלכה כרב שאומר בחולין [דף צ"ה] בשר שנתעלם מן העין אסור שמא נתחלף בבשר אסור שהרי כמה משניו' חלקו עליו שמביא שם בגמ' והוא מתרצם בתירוצים דחוקין ואין לסמוך עליהם ועוד לשון התלמוד שואל ורב היכי אכיל בישרא ומשיב בצרורה וחתומה ואין שואל היאך אנו אוכלים בשר לפי שאין אנו תופסין הלכה כמותו ומסיק שם לעניין בשר שאבד' דבין בסימן בין בטביעות עין מותרת, שנינו בחולין [דף ל"ו] ג"ה שנתערבה עם שאר הגידין כולן אסורין ומקשה התלמוד [בדף צ"ט] ולבטיל ברובה פי' שמין במינו בדברי יבש בטל ברוב אפי' מד"ס לבל הפחות לשני בני אדם אבל לאדם אחד שיאכל בודאי האיסור יש להחמיר ומשני [בדף ק'] שאני הגיד דבריה הוא [במשנה דלעיל] וכן חתיכה של נבילה ושל דג טמא שנתערבה עם שאר חתיכות אינה בטילה ומקשה התלמוד [בדף ק'] וליבטיל ברובה ומתרץ שאני החתיכה הואיל וראויה להתכבד לפני האורחין [פי' בתו' שם כל הסוגיא מו"ס] אם תתבטל יהא ראויה להתכבד לפני האורחין אפי' ישראל ואין הטעם מפני שעד שלא נתערבו ראויה להתכבד לפני האורחין עכו"ם שהרי חתיכת בשר בחלב שאסורה בהנאה ואין רשאי ליתנה לעכו"ם שני' בע"ז [דף ע"ד] שאינה בטילה ואין יכול להיות שם הטעם אלא מפני שאם תתבטל תהא ראויה להתכבד לפני האורחין אפי' ישראל ומזה הטעם עצמו שנינו בפרק הערל (יבמות דף פ"א) בברייתא שחתיכת חטאת טהורה שנתערבה בחתיכת חולין שאינה בטילה אבל חתיכת חטאת טמאה שנתערבה עם שאר חתיכות של חטאת טהורה אומר לשם שהיא בטל' שאין זה קרוי ראוי להתכבד כיון שאסורה לזרים ולנשים ואינה ראויה אלא לזכרי כהונה אפי' כשתבטל, בד"א בבריה ודבר שבמניין ודבר הראוי להתכבד שאסורין מחמת עצמן אבל נאסרו מחמת בליעת איסור אין זה הדין עליהם ובטלין ברוב וחתיכת בשר בחלב חשובה כאיסורא מחמת עצמו הואיל וכל אחד בפני עצמו של היתר וכשתבשלם יחד נאסרין תרומה עולה באחד ומאה במינו ודורש בספרי [סוף פ' קר"ח] מכל חלבו את מקדשו ממנו שאם חזר ונפל בתוכו מה שאתה מרי' ממנו הרי הוא מקדשו ובתרומת מעשר שהוא אחד ממאה מדבר בעניין ומלמדינו שאם חזרה לתוך התשעים ותשעה מקדשי מכאן אמרו תרומה במאה עם האיסור אסורה במאה והיא מותרת ואסמכת' בעלמא היא שהרי מה"ת בטלה ברוב כדמוכח ביבמות [דף פ"ב] גבי שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה וכו' שאני או' חולין לתוך חולין נפלו אמר ר' יוחנן והוא שרבו חולין על התרומה הערלה וכלאי הכרם הואיל שכפל איסורן שהן אסורין בהנאה כפלו בעלייתן ואמרו [ביבמות דף פ'] שעולין באחד ומאתים אמנם

מה"ת בטלים ברוב כדאיתא בגיטין [דף נ"ד] גבי אגוזי פרך של ערלה שנפלו לתוך של היתר ונתבצעו, ודרשה [בפסחים דף מ"ח] דמן המאתים אסמכתא היא בד"א כשנתערב במינו אבל שלא במינו יש בהן בנ"ט אינו בטל אין בהן בנ"ט בששים, שנינו [ביבמות דף פ'] התרומה ותרומת מעשר החלה והביכורים שכולם נקראים תרומה עולי' באחד ומאה וצריך להרים מן המדומע כשיעור התרומה שנפלה והשאר מותר ומפרש בירו' [שם בדף ס"א] מפני גזל השבט כלו' מפני גזל הכהן ומעלה היא בתרומה ואין צריך לעשות כן לאיסור אחר שנתבטל, בריה ודבר שבמניין ודבר הראוי להתכבד שנתערבו ביבש כבר ביארנו דינם, [כך משמע בחולין דף ק'] אבל אם נתבשלו ברוטב עם כיוצא בהן אם יש ששים ברוטב לבטל החתיכה הגדולה שבקדירה הרוטב מותר שהרי מן הדין אף החתיכות מותרות רק מתוך שאין האיסור ניכר אנו מספקין בכל חתיכה וחתיכה שהיא של איסור, גרסי' בחולין [דף קי"א] אמר חזקיה משמיה דאביי הלכה דגים שעלו מן הצלי לתוך הקערה שאכלו בה בשר רותח מותרים הדגים לאוכלן בכותח שיש בה חלב לפי שנ"ט בר נ"ט הוא שהבשר נותן טעם בקערה והקערה בדגים ועדיין שני טעמים הללו של היתר וכל שכן נתבשל ובמחבת שיש כאן שלשה טעמים של היתר הבשר נ"ט במחבת והמחבת במים והמים בדגים ואע"פ שהדגים נוגעין קצת במחבת מכל מקום רוב הטעם נפלט במים [בתו' שם כל הסוגיא בד"ה הלכתא] קערות מקונחות שמשתמשין בהן בשר שהודחו במחבת שמשתמשים בה חלב ושניהן בני יומן אם המחבת על האש הכל אסור ואין דומה כלל לדגי' שעלו בקערה שלשם כשהטעם השני של בשר בדגים עדיין הכל היתר ואותו טעם שני נכנס בכותח אבל בכאן מיד כשהטעם שני של בשר ושל חלב נכנס במים מיד נאסרין המים וחוזרין ואוסרין הקערות והמחבת אבל אם המחבת אינה בת יומא אינה אוסרת שום דבר והרי היא כמו שאינה ולא עוד אלא שאין נאסרת לבשל בה חלב שהרי יש כאן ג' נ"ט של היתר מן הבשר בקערה ומשם למים ומן המים למחבת ועדיין היתר הוא כיון שאינה בת יומא אפס דגי' שצלאן בשפוד שצלו בו בשר שמא יש להחמיר בהן יותר מדגים שעלו בקערה ומה שאומר שם בע"ז [דף ע"ו] כל יום ויום נעשה גיעול לחברו ומותר לצלות שלמים של היום בשפוד שצלו בו שלמים אתמול ולא נאמר שממעט באכילת שלמים שהרי נאכלין לשני ימים ולילה אחד ועתה שבלעו שלמים של היום משלמים של אתמול אין נאכלין אלא עד הלילה וזה לא נאמר ומותרין עד הלילה של מחר אין ללמוד משם היתר לנצלה שהרי שם הטעם מפני שמין במינו בטל ברוב מה"ת ובכלי המקדש העמידוהו על של תורה וגם אין להביא ראיה לאסור לנצלה ממה שאומר בפסחים [דף ל'] אין טשין את התנור באליה ואם טש כל הפת כולה אסורה עד

שיסיק את התנור פעם שנייה פן יבא לאכול הפת ההוא עם חלב ולשם שני טעמים יש האליה בתנור והתנור בפת ויש לחלק כי לשם שמנונית בתנור אי איפשר להתקנח יפה והוא נ"ט הבא מן הממש ולכך אסור' עוד גרסי' בחולין [דף קי"א] צנון שחתכו בסכין שחתך בו בשר רותח אסור לאכלו בכותח לפי שמתוך חריפות הצנון ודוחק הסכין בולע יותר מדגים הרותחין ועוד שפעמים שיש על הסכין שמנונית קרוש ואינו ניכר וכשחותך הצנון הרי הוא נ"ט הבא מן הממש אכל סתם קערה רגילין לקנח משומן הקרוש שעליה מחמת מיאוס וצריך להזהיר כמו כן בשומים ובצלים החריפים [בתו' שם דף קי"ב] וכתב רבי' ברוך [בספרו סי' ס'] שיכול להיות שנדמה אותם לקורט של חלתית שנפסק בסכין של עכו"ם [בע"ז דף ל"ט] דאגב חורפא מחליא ליה והוי לשבח אמנם אף לפי דבדיו בד"א שחתכו בו הבצלים דק דק כדרך שעושין לקדירה אבל לא חתכו כ"א מצד אחד אע"פ שאין די בגריד לבי פסקיה מ"מ יחתוך מקומו בעומק ודיו ואם אירע הדבר שחתכו בצלים ושומים בסכין חולבת בת יומא ונתנו בקדירה די בששים מן הבליעה לבד כי אין לומר בבליעת היתר חתיכה עצמה נעשית נבילה ומחמיר התלמוד [בפ' כל הבשר דף קי"ב] בקלחין תרדין כמו בצנון אבל בקישואים אין מצריך כ"א לגרור מקום החתך ובקלחי לפת מיקל לגמרי לפי שחלפ' מתוק ואין טעם שומן ניכר בו ועוד מיקל אם חתך חתך אחד של לפת וחתך אחד של תרדין וכן תמיד לפי שמתיקות הלפת מבטל טעם השמנונית מן הסכין ואין התרדין מקבלין טעם הימנו אמר רב נחמן [שם כל הסוגיא] אסור להניח כד של מלח אצל כד של חלב בתיבה אחת פן יפול מן החלב לתוך המלח בלא ראות וימלחו ממנו קדירות של בשר אבל כד של בשר ממש אצל כד של חלב מותר שנזהרין בני בית מזה אבל במלח אין נזהרין כל כך וכן מותר להניח כד של חומץ אצל כד חלב אע"פ שדרך חומץ לתת לתוך התבשיל ואין חוששין שמא יפול מן החלב בחומץ ויחזור ויתן ממנו לתבשיל לפי שאפי' יפול מן הכותח בחומץ מתבטל שם וגם אין נ"ט בחומץ אבל הלב או כותח הנופל במלח נראה וניכר הוא מפני שהוא עבה תניא בפסחים [דף ע"ו] פת שאפאה עם צלי בתנור אסור לאוכלה בכותח ופי' רבי' שלמה שאין הלכה כן דהא ק"ל כרבא דאמר בע"ז [דף ס"ו ובתו' שם כל הסוגיא] גבי ההיא בת תיהא דריחא לאו מילתא היא פי' ר"ח חננאל קנה שקוע בפי חבית ומאותה קנה בולט קנה קטן כמין דד ומריח היין דרך אותה דד זה קרוי בת תיהא ור' יעקב פוסק שכן הלכה ומודה רב' מכאן שאסור דריחא דאית ביה פטומ' שאני ועוד אומר רבינו יעקב דווקא בתנורים קטנים דנפיש טעם פטומייהו שהתנורים שבימי חכמים קטנים היו אבל בתנורים גדולין כעין שלנו מותר לאפות פת עם צלי שיש שם אויר גדול וכן כתב הר"ר אליעזר ממי"ץ

מפי רבי' יעקב עוד אומר שם [בפ' כיצד צולין דלעיל] דג שנצלה עם בשר אסור לאוכלו בכותח רב אשי אמר אפי' במילחא נמי לא דקשי לריחא ולדבר אחר, תניא בפ' כל שעה (פסחים דף ל') אין לשין את העיסה בחלב ואם לש כל הפת כולה אסורה מפני הרגל עבירה ומסיק [שם בדף ל"ו] דכעינא דתורא שרי פי' מותר ללוש בחלב עוגה קטנה כעינו של שור מפני שנאכלת מיד ולא יבא לידי שכח' שיאכלנה עם בשר גרסינן בפ' כל הבשר (חולין דף ק"ה) מים שבאמצע סעודה רשות היא אותה הנטילה אמר רב נחמן לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל מפ' ר' יעקב [בתו' שם] כי בין תבשיל של בשר לתבשיל של גבינה שאין הבשר בעין ולא הגבינה בעין ואין שם אלא הטעם אבל בין תבשיל לגבינה חובה פי' מן תבשיל של בשר לגבינה של אחריו חובה, בירושלמי [פ' ז' דשביעית] אומר כללו של דבר כל שאיסורו מה"ת אסור לעשות בו סחורה וכל שאיסורו מד"ס כגון חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו ובגבינות העכו"ם מותר לעשות בהן סחורה ומקשה הירושלמי והלא נהגו העולם לעשות סחורה בסוס וחמור וכגמל ומתרץ למלאכתו הוא גדל עוד שנינו במסכת שביעית [דף כ"ג] ומביאה בפ' כל שעה (פסחים דף מ"ב) הצייד שנזדמנו לו חיה או עוף ודגים טמאים מותרים למוכרן אבל לא יכוון מלאכתו לטמאין ומכאן הורו הגאונים לאדם שגבה חבית של יין של עכו"ם בחובו שיכול למוכרו, בהמה ששחטו ונמצאת טריפה מעשה היה והתיר רבינו שמואל כל הגבינו' שעשאו ממנה כל השנה מטעם שנעמידנה על חזקתה והשתא היא דנטרפה וא"ת א"כ בחולין [בדף י"א וכל הסוגיא בתו' שם בד"ה אתיא] שאומר מניין שהולכין אחר הרוב ולמד מפרה אדומה ומעדי' זוממין כמו שאומ' שם ומקשה דילמא טריפה נינהו אלא לאו משום דאזלינן בתר רובה ומה הוכחה עושה שהרי אין לומר שהם טריפה שיש לי לומר העמיד על חזקתה שלא נולדה טריפה למאן דאמר טריפה אינה חיה וי"ל [בחולין דף נ"ז] שמקשה למאן דאמר טריפה חיה ואומר מורי בשם זקני רבינו היים דכיון שלא נתבררה אותה חזקה מעולם אין לסמוך עליה והרב רבי יוסף איש ירושלים פי' שכל זמן שלא הוכחנו שהולכין אחר הרוב אין חזקה זו שאמרנו כלום כיון שלא נתבררה מעולם אבל למסקנא שהוכיח ממקום אחר שהולכין אחר הרוב הרוב עושה חזקה מבוררת הלכך הגבינות מותרין וכן התירם רב יהודאי גאון בהלכות אותו ואת בנו אלא במקום שנודע שקודם ששחטה היתה טריפה כמו ביתרת שלא בדרא דאוני וכיוצא בזה שהוא טרפות הבא מן הבטן אז הגבינות אסורין:

מצות לא תעשה קמב

[**ראה מצוה קמד**]:

מצות לא תעשה קמג

[**ראה מצוה קמד**]:

מצות לא תעשה קמד

מצוות קמב–קמד: לחם (א) קלי וכרמל הנה סדרנו לאוין של איסורי מאכלות ממיני נפש חיה וספרנו בבשר בחלב שני לאוין [ק"מ וקמ"א] אחד שלא לבשלו והשני שלא לאוכלו ואע"פ שדורשין לא תבשל שלישי לאיסור הנאה בכל התורה נחשבין איסור אכילה והנאה בלאו אחד ובעניין זה יסדם רבינו משה [בספ' מניין המצות סימן קפ"ו וקפ"ז] ויש איסורים אחרים של תורה בזרע הארץ והם החדש וכלאי הכרם והערלה והטבל והחדש נבאר תחילה בע"ה, [במשנה מנחות דף ע'] החטים הכוסמין והשעורין ושיבולת שועל והשיפון מאלה חמשה המינין בלבד הזהירה תורה שלא לאכול מהחדש שלהם קודם שיקרב העומר בששה עשר בניסן שנ' בפרשת אמור ולחם וקלי וכרמל לא תאכל עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם והאוכל (ב) כזית קלי כזית כרמל כזית לחם לוקה שלש מלקיות תניא בת"כ [אמור פרשה י"א] אילו נאמר קלי וכרמל לא תאכלו הייתי אומר אף הקטניות בכלל ת"ל לחם מה לחם מיוחד של חמשת מינין אף כאן של חמשת מינין איסור חדש נוהג בכ"מ וכל זמן בין בא"י בין בח"ל ומושב הכתוב בחדש רוצה לומר כ"מ שאתם יושבים וכן סובר רבינא בפ' רבי ישמעאל (מנחות דף ס"ה) ונוהג בין בפני הבית בין שלא בפני הבית אלא בזמן שבית המקדש קיים משיקרב העומר הותר החדש בירושלם והמקומות הרחוקין מותרין אחר חצות שאין ב"ד מתעצלין בו עד אחר חצות כדאיתא בפ' רבי ישמעאל [שם] משחרב בית המקדש דרש רבי יוחנן בן זכאי [שם] שיום הנף כולו אסור שנ' עד עצם היום הזה עד עצומו של יום וסובר עד ועד בכלל ומקרא זה מדבר אחר החורבן שבזמן שבית המקדש קיים אמרה תורה עד הביאכם את קרבן וגומר הא למדת שיום הנף העומר שהוא יום ששה עשר בניסן אסור מה"ת בזמן הזה לפיכך במקומות שעושין שני ימים טובים אסור בכל יום שבעה עשר בניסן עד לערב מד"ס כדאמר רבינא בפרק רבי ישמעאל [שם] [שם דף ע'] כל תבואה שהשרישה קודם הקרבת העומר אע"פ שלא נגמרה אלא אחר שקרב העומר מותרת באכילה ותבואה שהשרישה אחר שיקרב העומר הר"ז אסור עד שיקרב העומר של שנה הבאה ודין זה בכ"מ ובכל זמן מה"ת השיב רבינו יצחק ברבי שמואל בתשובה אחת כי החדש הזרוע בחו"ל אסור אבל מספק אין לנו לאסור כי רוב תבואות שלנו נזרעות ונשרשות קודם העומר בין חרפי בין אפלי ובלומבר"דיאה רובן זורעין שבולת שועל אחר

הפסח ואעפ"כ מותר מאחר שאין דלתות מדינות נעולות ויכול לבא שם מצרפת שרובן זורעין קודם הפסח מותר.

מצות לא תעשה קמה

כלאי (א) הכרם הן מי שזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד כיחד בין שזרען ישראל בין שזרען עכו"ם בין שעלו מאליהן שניהן (ב) אסורים באכילה ובהנאה [בכמה מקומות ובקדושין דף ל"ט ועי' לקמן ל"ת ר"פ] שנ' פן תקדש המלאה הזרע כלו' פן תרחק ותאסור את שתיהם ודרשינן בפ' כל הבשר (חולין דף קט"ו) פן תוקד אש וגם תניא נאמר כאן פן תקדש ונאמר להלן כל זר לא יאכל קדש מה להלן איסור אכילה והנאה אף כאן איסור אכילה והנא' לפיכך האוכל כזית מכלאי הכרם בין מן התבואה בין מן הענבים לוקה מה"ת ושניהם מצטרפין זה עם זה [בפרק ב' דערלה] בד"א שנזרעו בא"י שנ' כרמך אבל בח"ל כלאי הכרם מד"ס [בקדושין דף ל"ט] בלאו לא תזרע כלאים יתבאר [לקמן ל"ת ר"פ] איזה מין אסור בכלאי הכרם ואיזה מין מותר וכל ענייני שרשי איסוריהם יתבארו שם בע"ה:

מצות לא תעשה קמו

הנוטע (א) אילן מאכל הפירות שעושה אותו אילן כל שלש שנים משהיה נטוע הרי אלו אסורין באכילה ובהנאה שנ' שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל וכל האוכל מהן כזית לוקה מה"ת בד"א בנוטע בא"י שנ' כי תבאו אל הארץ אבל איסור ערלה בחו"ל הל"מ כדאמר בקידושין [דף ל"ז] וכן הל"מ שודאי ערלה בחוצה לארץ אסורה וספיקה מותרת ובהלכות נטע רבעי יתבאר [במ"ע קל"ו] דברים האסורים משום ערלה ודברים המותרין ותניא בקידושין [דף ל"ח ובפר' בתר' דערלה] ומסקנא כך היא שספק ערלה וכלאי הכרם בארץ אסור ובסוריא שהוא ארם צובה שכבש דוד מותר כיצד היה כרם ערלה וענבים נמכרים חוצה לו היה ירק זרוע בכרם וירק נמכר חוצה לו שמא ממנו הוא זה שמא מאחר בסוריא מותר ובה"ל אפי' ראה הענבים יוצאין מכרם הערל או ירק יוצא מן הכרם לוקח מהן והוא שלא יראה אותו בוצר מן הערלה או לוקט מן הירק בידו, כרם שהוא ספק ערלה או ספק כלאים בא"י אסור ובסוריא מותר ואין צ"ל בחוצה לארץ כדאיתא בפ' בתרא דערלה [דף פ"ג] שנינו בקידושין [דף ל"ו] מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בארץ ובח"ל וכל שהיא תלויה בארץ אינם נוהג' אלא בארץ חוץ מן הערלה וכלאי הכרם רבי אליעזר אומר אף החדש, שנינו סתם משנה בסוף מסכת ערלה [דף פ"ג] החדש אסור מה"ת בכ"מ והערלה הלכה והכלאי' מד"ס וגרסינן בירושלמי [שם ובתוס' דקדושין מביא בד"ה כד דף ל"ו] רבי יונה בעי למה לא תנינן אף החלה פי' אפי' היא

מדרבנן שהרי שונה כלאים שהן מדרבנן ומתרץ שם אמר רב יוסף לא נשנית משנתינו אלא בדברי' הנוהגים בישראל ובעכו"ם אבל חלה אין נוהגת בעכו"ם הא למדת שערלה וכלאי הכרם וחדש נוהגין בח"ל אף בשל גוים וגם אומר ביבמות [דף קכ"ב] גוי שהיה מוכר פירו' בסוף ואמר פירו' הללו של ערלה הן של נטע רבעי הן לא אמר כלום לא נתכוין זה אלא להשביח מקחו שהפירות מאילן בחור הם טובים יותר ועוד אומר בפ' אין מעמידין (עבודה זרה דף ל"ה) שהגבינות העכו"ם אסורין מפני שמעמידין אותה בשרף ערלה וצריך לדקדק מאחר שערלה וכלאים נוהגים בשל עכו"ם היאך מתירין לשתות יין עתה לפי שנוהגין עכשיו בכרמים שלנו כשזומרים אותם בכל שנה ושנה שנועצים ראש הגפנים בארץ וקורין לזה פרובנ"ירה בלעז ואחר שהשריש ראש הגפנים בארץ חותכין אותו להבדילן מן השרשים ונעשה כשני גפנים ועניין זה קרוי הברכה ותניא בר"ה [דף ט'] לעניין ערלה אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב והא דתניא בת"כ [קדושים פ' ה'] ונטעתם פרט למבריך ומרכיב זה כשלא חתכו באמצע שעדיין מחובר הוא באילן הזקן ונותן רבינו יצחק טעם להיתר מפני שאני דן בכל אחד שאינו ערלה וספק מותר מאחר שלא ראינוהו לוקט ואף על פי שמסיק בקידושין [דף ל"ט] סתם ספיקה שלא להורות ברבים מ"מ אמת הוא שספק מותר וגם פי' שם רבינו גרשם כי לא אמר לסתם ספיקה אלא להם שהיו מקילין גם בודאי שהיו אומרים אין ערלה בה"ל וגם כשנותנין הענבים בגיגית גדולה שמא נתבטל באחד ומאתיים אחרי כן כתב רבי' שמשון בן ר' אברהם [בתו' דקדושין דף ל"ו] וז"ל שוב בדקתי בעובדי כרמים ואמרו לי כי רוב כרמים מוברכים שרוב הכרם באות עשר ידות כמעט ע"י הברכה שקורין פרובני"ר ושאלתי היאך מבריכין ואמרו לי כשיש לשרש שלש ראשים או ארבעה שיוצא מן השרש ועושין הפירות סמוך לשרש מכסין בעפר כל אותם ראשים מלמטה ואין ניכר השורש הראשון כלל ונראה הראשון כששה גפנים יוצאין כל אחד מן הקרקע ואין דומה בעניין זה איסור ערלה כלל שלעולם קיים שורש הראשון ולא גרע במה שנתכסה ונטמן בארץ עכ"ד נראה לרבי' משה [בפר' י' דאיסורי מאכלות] שאין דין נטע רבעי נוהג בח"ל, אבל אוכל פירות שנה רביעית בלא פדיון כלל שלא אסרו אלא הערלה וק"ו הדברים ומה סוריא שהיא חייבת במעשרות ובשביעית מדבריהם אינה חייבת בנטע רבעי כמו שיתבאר בהלכות נטע רבעי [מ"ע קל"ז] ח"ל לא שכן שלא יהא נטע רבעי נוהג בה וגם ר"י דקדק בתשובה אחת מההיא [ברכות דף ל"ז] דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל שאין נטע רבעי נוהג בח"ל משום דבארץ איכא דלית ליה רבעי [שם בדף ל"ו ודסוגי' בתו' שם] אלא בכרם ושוב מצא כן בתשובת דשאלתות דרב אחאי [בסימן ק'] אבל בארץ נוהג בין בפני הבית

בין שלא בפני הבית ובהלכות נטע רבעי [דלעיל] יתבאר משפטי פדיונו ודין אכילתו מאימתי מונין לערלה ולרבעי כיצד פודין פירות רבעי בזמן הזה אחר שאוסף אותם מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון נטע רבעי ואחר כן פודה אותן אפי' בפרוטה אחת ואומר הרי אלו פדויין בפרוטה זו ומשליך אותה פרוטה לים המלח או מחללו על שוה פרוטה מפירות אחרות ואומר כל פירות אלו מחוללים על חטין אלו על שעורין אלו וכיוצא בהן ושורף אותן כדי שלא יהא תקלה לאחרים וכן בכרם רבעי השיב רבינו יצחק בתשובה אחת אחרי ששאלתות דרב אחאי שהוא בר סמכא וקדמון וגם רב יהודאי גאון מביא מדבריו ראיה בהרבה מקומות פוסק שיכול לחלל שוה מנה על שוה פרוטה ראוי הוא לסמוך עליו וכן בכל הקדשות אמר שמואל [בב"מ דף נ"ז] הקדש שוה מנה שחלל על שוה פרוטה מחולל, ואומר התלמוד בערכין דף כ"ט אימר דאמר שמואל שחללו בדיעבד לכתחילה מי אמר ומתרץ בד"א בזמן שבית המקדש קיים ומשום פסידא דהקדש אבל בזמן הזה אפי' לכתחילה:

מצות לא תעשה קמז

כל (א) אוכל שהוא חייב להפריש ממנו תרומה ומעשר נקרא טבל קודם הפרשה ואסור לאכול ממנו שנ' ולא יחללו את קדשי בני ישראל אשר ירימו לה' ודורש בסנהדרין [דף פ"ג] בעתידין ליתרם הכתוב מדבר שכן משמע ירימו להבא ופי' הכתוב כך היא שלא ינהגו בו מנהג חולין ועדיין קדשים שעתידין ליתרם מהם לא הורמו והאוכל כזית מן הטבל קודם שיפרוש ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר חייב מיתה בידי שמים כמו שאומר [שם] גמר חילול חילול מתרומה שנ' בה ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללוהו ובת"כ [אמור סוף פ"ו] דורש כל זה מן המקרא שנ' אחר זה המקרא של ולא יחללו שכתוב אחר כך והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם ותניא בספרי [דמכו' דף מ'] ומביאה במכות [דף ט"ז] יכול לא יהיו חייבין אלא על הטבל שלא הורמו ממנו כלום הורם ממנו תרומה גדולה ולא הורם ממנו מעשר ראשון ומעשר שני ואפי' מעשר עני מניין ת"ל לא תוכל לאכול בשעריך וגו' ולהלן הוא אומר ואכלו בשעריך ושבעו מה להלן מעשר עני אף כאן מעשר עני ואין בטבל זה מיתה אלא מלקות שאין מיתה אלא בטבל הטבול לתרומה גדולה או לתרומת מעשר ובהלכות תרומות ומעשרות יתבאר כל משפטי תרומות ומעשרות דברים שהם עיקרי המצוה, והאוכל כזית מטבל של דבריהם כגון דבר הגדל בעצוץ שאינו נקוב ושאר פירות שאינן דגן ותירוש ויצהר וכן האוכל מכלאי הכרם וערלה של ח"ל מכין אותו מ"מ וכל עונשי טבל אין חילוק בין כהן ללוי וישראל כי כולם שוין בדבר ואיסורי מאכלות שבקדשים ואיסור יוצא מן הגפן

לנזיר יתבאר כל אחד במקומו והל"מ [ביומא דף כ"ו ובכמה מקומות בפ' שבועות תניין] ששיעור כל האכילות בכזית למלקות לכרת ולמיתה ואיסור חמץ בפסח ודיניו ואיסור אכילה ביום הכפורים נתבארו במקומן:

מצות לא תעשה קמח

הלכות יין נסך וכלים האסורים

כתוב (א) בפ' כי תשא השמר לך פן תכרות ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו וכשם שהזהירה תורה שלא לאכול מזבח ע"ז בכלל איסור זה שלא לשתות מיין שנתנסך לע"ז שזהו עיקר שמחתם בזבח ע"ז והכתוב משוה אותם בעונש שנ' אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם מאחר שאיסור זה משום ע"ז איסורו בכל שהו ואסור בהנאה שנ' ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת אסור בהנאה דגמרינן שם שם מעגלה ערופה כדאיתא בע"ז [דף כ"ט כל הסוגיא] אף זבח ע"ז אסור בהנאה והיין בכלל כאשר ביארנו יין העכו"ם שאין אנו יודעין אם נתנסך אם לא נתנסך הוא הנקרא סתם יינם והרי הוא אסור בשתייה ובהנאה מד"ס [בע"ז דף ל"א ול"ו] והשותה מסתם יינם רביעית מכין אותו מ"מ וכל יין שיגע בו העכו"ם הר"ז אסור שמא נסך אותו שמחשבת העכו"ם לע"ז [כך משמע בע"ז דף נ"ח] ויינו של ישראל שנגע בו העכו"ם דינו כסתם יינם שהוא אסור בהנא' ויינן של ישמעאלי' ומגען שאומרים עליהן שאין מנסכין אסור בשתייה שגזרו על יינן משום בנותיהן כדאיתא בשבת [דף י"ו] ובמסכת ע"ז [דף ל"ו] צא ולמד מה אירע בתקלת פעור ע"י היין ובדניאל כתיב וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתם ובני דורו שלא שמו לבן על זאת ושתו מיין העכו"ם כולם נתערבו בעמי הארץ ולקחו להם נשים אשדודיות ועמוניות חתיות ויד השרים והסגנים היתה במעל זה ראשונה כך דרשתי בספרד, [שם דף כ"ט] אין מתנסך לע"ז אלא יין שראוי להקריבו על גבי המזבח לפיכך לא גזרו במגעו של יין מבושל [שם דף ל'] מדשתי ליה שמואל ואבלט שהיה עכו"ם ויש לו גבול לאחר שהרתיח על האור קרוי מבושל, [שם דף כ"ט ובתו' שם הסוגי' בד"ה אי] חומץ אע"פ שהתלמוד מתיר ליגע בו עכו"ם מ"מ לדידן אסור דאין אנו בקיאים בשיעור חזוקו מתי קרוי חומץ ומתי קרוי יין ואמר רב יוסף חומץ שכר של עכו"ם אסור מפני שמערבים בהן שמרי יין [בדף ל"ב] אמר רבא ומאוצר מותר שאם ערבו בה היה מסריח [בתו' דף כ"ט כל הסוגיא בדבור דלעיל] וכן בוסר אסור לומר לעכו"ם לסוחטו וליגע בו אחר שנסחט דאין אנו בקיאי' בשיעורו מתי קרוי בוסר ומתי קרוי ענבים, ויש שהיו רוצים לסמוך להיתר מדתנן במסכת שביעית [פ' ד' דף ל"ח] הבוסר משהביא מים אוכל בו פתו בשדה

כו' הרי שנקרא לחלוחית שבבוסר מים מ"מ אומר רבינו יעקב אין אנו בקיאים מתי קרוי מים ומתי קרוי יין ופעם אחת היו כל היינות של שנה אחת בוסר ולא נתבשלו יפה וכי תאמר שלא נהג יין נסך באותה שנה, ועוד ללשון שני שפירש רש"י בפ' כל הגט (גיטין דף ל"א) משעת כניס' המים לבוסר בכל עניין אסור, יין שנתנו בתבשיל או עם משקי' אחרים ונגע בו גוי קודם שהרתיח על האור מותר וראייה מדתניא [בע"ז דף ל'] ומייתי לה בחולין [דף ו'] אלונתית כברייתא מותרת פי' כברייתא שלקחה עכו"ם מישראל עשוייה מיינו של ישראל ואיזו היא אלונתית יין ישן ומים צלולין ואפרסמון שהיוצאין מן המרחץ רגילין לשתותו כדי לצנן ותניא נמי רישא בתוספתא [שם] אלונתית של עכו"ם אסורה מפני שתחילות יין פירוש שתחילתו יין של עכו"ם משמע הא תחילות יין של ישראל אינו נאסר במגע עכו"ם, שכר של עכו"ם אסור לשתותן בבית העכו"ם משום גזרת חתנות דהא רב פפא [דף ל"א] אפקא ליה אבבא דחנותא ואם נתאכסן בבית העכו"ם מותר אבל דבש ושאר משקין מותרין אפי' בבית הגוי ומי תותים וכל משקין שיקרים יותר מיין אוסרין לשתות אם לא ראוהו ישראל כשמשכו עכו"ם מן החבית שמא עירב בו יין להגדיל המדה אבל בחבית אין לחוש שמא ערבו בו יין שהרי היה מתקלקל ואם היין יותר יקר מן המשקה אין לחוש שערבו יין להרשיע כדמוכח שם [דף ל"ד] גבי קיסתא דמוריסא כלומ' קיסת' דחמרא בארב' לומא, מתוך ההלכות שבפ' אין מעמידין [עבודה זרה דף ל"ב ול"ג] למדנו דין נודות העכו"ם וקנקניהם שאם הם חדשים זפותים אסורין פיר' רבינו משה [בפ' י"א דמאכלות אסורות] שהתירה בהדחה בלבד ואם הן ישנים זפותים מיישנן שנים עשר חדש או יחזירם לאור עד שיתרפה זפת שעליהן או יתן לתוכה מים שלשה ימים ומערה ומחליף מים אחרים כל מעת לעת וישנים שאינם זפותים כמו כן מיישנן או מערן שאין לחשב אין מכניסו לקיום אלא כגון כוסו' או משפך וכיוצא בהן כתוב בספר התרומה [סימן קס"א] שנודות וקנקנים של ישראל הזפותין ויש בהן יין ומשקה טופח עליהם ונגע בהם עכו"ם צריכין לכתחילה עירוי או הגעלה ולא סגי בהדחה שפעמים שנשר הזפת ממקומו ויש בהן מקומות מליאות יין [ע"ז דף ע"ד] כמו מעצרתא דבי רב דפלי פלויי ומלי חמרא תותיה ואמר לא סגי בניגוב אמנם אף בדיעבד קשה בעיני להתיר שהרי אומ' שם [בב"ק אין מעמידין דף ל"ג] ל"ש נודות ול"ש קנקנים ול"ש דידן ול"ש דידהו במסקנא מיישנן או מערן או יחזירם לאור עד שיתרפה הזפת שעליהן ומורי רבינו יהודא פירש בשם ר"ת [בתו' שם כל הסוגיא מוע"ס בד"ה כך היא גירסת הספרים] שנראה לו גירסת התוספ' שמחלק בין נודות לקנקנים וזו היא הגירסא בקוצר ופירושו נודות העכו"ם גרודין מותרים חדשים זפותין אסורין פי' גרודין

שאין בהם זפת מותרין אפי' ישנים דכיון דאין מכניסין לקיום משכשכה במים ומותרין ואפי' היה בהן זפת אלא שנקלף דיין בשכשו' סגי כדמוכ' [בע"ז דף ע"ד] גבי הא דמקשה מההוא דאע"פ שקלף את הזפת אסורה להההיא דגת ומחץ שאינן זפותין, חדשים זפותין אסורין פי' חדשים שדומה לחדשים שלא היה בהן יין מעולם אע"פ כן אסורין שמאחר שהן זפותין אין ניכר בהן כל כך ואע"פ שאין מכניסן לקיום צריכין עירוי מפני שזפת בולע אפי' בפעם אחת ולא משום יין הנתון בשעת זפיתה דהא איכא למ"ד [בע"ז דף נ"ג] דהוי כזורק מים לטיט [שם] תניא אחר כך קנקנים של עכו"ם חדשים מותרין ישנים זפותין אסורין פי' חדשים מותרין דודאי לא היה שם יין מעולם שמאחר שאינן זפותים היה ניכר מיד וישנים או זפותין אסורין פי' אפי' פעם אחת נקראין ישנים או זפותין אפי' נראין חדשים אסורין מפני שאין ניכר כל כך אם שמו בהן יין לפי שיטה זו סובר שנודות אין מכניסין לקיום אבל קנקנים מכניסין לקיום אמנם אמרינן בירושלמי [שם] קנקני העכו"ם חדשים מותרין אע"פ שהן זפותין וישנים אסורין אע"פ שאינן זפותין ור"ת [בתו' דלעיל] התיר לסוף ימיו בוט"ש וקאנ"ש שלנו אע"פ שזפותים וחושבן אין מכניסן לקיום ואמר כי מנהג קדמון הוא להתירם בשכשוך לפי שיש בהן תרתי לטיבותא חדא שהן של עץ ואין נבלע בהן היין כל כך ע"י זפיתה ועוד שאין תדירות כל כך כיין ולא דמי לכלי הגת שהן של עץ הזפותין שאסורין שהן תדירות מאד מיין [שם בדף ל"ג] חביות של גוים אע"ג דקנסא אסור פי' לכפות החבית על האש מכ"מ אם האש גדול כל כך וחזק בפנים שידו סולדת בחוץ מותר וחשוב כמו הגעלה [שם] חביות של עכו"ם מותר לתת לתוכן שכר ושאר משקין אבל יין אסור לתת לתוכן אפי' לאחר שנותן בהם שאר משקין ואם נתן בהם ציר או מורייס ששורף היין האסור הכלוע אז מותר לתת אחרי כן יין של היתר, [שם בדף ל"ד] ההרצנים והזגין של עכו"ם מותרים לאחר שנים עשר חדש, [שם דף ע"ד] והגת של גוי שדרך בה אם אינה זפותה של עץ ושל אבן ינגב ואם זפותה צריך קילוף זפת ודין זה באבן כשדרך בה ובשל עץ אף בלא דרך בה ואם הגת של חרס דרש רבא [שם] נעוה ארתחו פי' הגת הרתיחו ברותחי' תרגומו של גת הוא נעוה ואם היה זפותה תנן [שם] של חרס אע"פ שקלף את הזפת הר"ז אסור אלא מיישנה או מערה או מחזירה לאור עד שיתרפה הזפת [שם] ואם הגת של ישראל ודרך בה תחילה ואח"כ נגע עכו"ם ביין שבגת או אפי' דרך בה אין צריך רק הדחה ואם זפותה צריכה קלוף זפת, [שם] גת ומחץ ומשפך משפט אחד להן כמו שמצינו דרבנן אסרי שם כשהן של חרס אף בניגוב ומשוי' אותם והוא הדין כלי המדה כגון המוריא וההין שמשפט אחד להם ובשל עץ ובשל אבן ינגבן ואם זפותין יקלוף הזפת, [כך משמע שם] וגת שיש

בה נעורת של פשתן או בלאי בגדים בין נסר לנסר במו שרגילו' לדבקן יחד אפי' אינה זפותה אין די בניגוב, [עיין באשירי שם] גיגיות גדולות אם רגילות לדרוך בהן ודרך בהן עכו"ם תחילה יש להן דין גת להצריך ניגוב כי אין לומר כי בגת דווקא צריך ניגוב שנכנס בה היין בדוחק וכובד הקורה אין לומר בן שהרי בגיתות שלהן לא היו דורכין כי אם ברגל ולא היה בהן קורה כי אם בבית הבד כדאמרינן שם [בע"ז דף נ"ו] מהו לדרוך עם הנכרי בגת ומקשה והא קמנסך ברגל ואפי' הכי מצריך ניגוב והוא הדין בגיגיות גדולות, ודין ניגוב מים ואפר ארבע פעמים ואם יש בהם לחלוחית ומקדים האפר למים ואם הם יבשין צריך להקדים המים כדאיתא [בע"ז דף ע"ד] ולפי' רבינו שלמה מים נחשבין אחר ואפר אחד ואין צריך לכל היותר כי אם שני פעמים מים ואפר [שם] אותן גיגיות גדולות או גיתות שלא דרך בהן נוי מאשתקד צריכות ניגוב או שהיו שנים עשר חדש מסוף ימי הבציר דאשתקד עדהאידנא, גת או גיגית שדרך בהן עבדים היום וישראל דרך בהן אחר כך וגם המשיך בהן היין היה מתיר רבי יעקב מטעם דיין שלא נתנסך לע"ז בטל בששים או משום חמרא חדתא בעינבי דאמר רבא [שם בדף ס"ו] בתר שמא אזלינן והוה ליה מין בשאינו מינו ואפי' לאחר שנתן בה הגרגותני מותר מטעם סלק מינו במי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו ורב אדא אמר [בע"ז דף צ"ו וע"ש בתו'] החזיר הגורגותני לגת אסורה ל"ל סלק את מינו במי שאינו או אית ליה כאביי דאמר [שם דף ס"ו] בתר טעמא אזלינן ומין במינו הוא ואם הגיגית שהיא אסורה מלאה ענבים דרוכין אם עדיין לא נמשך ממנה כלום טוב לפנותה בגיגית כשירה ולהמשיך היין שם ולא נצטרך לטעם רבינו יעקב [בתו' פרק בתרא דף ע"ג בד"ה יין] דאמר יין ביין בששים מסקינן בע"ז [דף ע"ד] לעניין יין נסך כלי הגת שדרך בהן הנכרי הדפין והעדשין והלולבין מדיחן העקלין של נצרין פי' בערוך [בערך נצר] שוטים כמו ונצר משרשיו יפרה ופי' [בע' טלפח] עדשים גלגל כעדשה של טיט ומכבידו על הדפין של ענבים אבל גת עצמה צריכה ניגוב כן פר"ת אבל לפי התוספתא [בע"ז] שגורס מנגבן יכול להיות בפרש"י שפי' עדשים גת עצמו, ושל בצבוץ פי' קנבוס מנגבן של שיפה ושל גמי מיישנן שנים עשר חדש רבי יוסי אומר הרוצה לטהרן מיד מגעילן ברותחין או חולטן במי זתים או מניחן תחת הצנור שמימיו מקלחין או במעיין שמימיו רודפין שתים עשרה שעות ואח"כ יותרו שק שמשמרין בו יין של צמר מנגבה של שער מדיחה של שש מיישנה י"ב חדש, ואם יש בו קשרים מתירן וכן הסלים והכפיפות שדורכין בהם אם היו תפורין בחבלים מנגבן ואם תפורין בפשתן מיישנם שנים עשר חדש ואם יש בהן קשרים מתירן כדמסיק בע"ז [דף ע"ה כל הסוגיא] כתב מורי כי ר"ת [בתי' דע"ז דף ל"ג בד"ה קינסיה] התיר כשפותח החבית משוליה

ושופך לתוכה מכלי ראשון אפי' מגלגל אחר כך החבית כדי שיעברו המים בכולה ושמא יש להקל משום דתשמישו בצונן כדאמרי [שם דף ל"ד] גבי מאני דקוניא ומצינו למעלה [היינו שם דף ע"ה] חולטן במי זתים ובשאר איסורין צריכין הגעלה, [שם] סל וגרגותני אם היו של עכו"ם והם של שיפה ושל גמי מיישנן כמו עקלין או שמא אפי' הן של קנים נחמיר בהן כמו בשל שיפה ושל גמי ואם של ישראל הם ונגע בהן עכו"ם כשהיה בהן יין משקה טופח שמא סגי בהדחה כמו גת של ישראל שנגע בה עכו"ם אי שמא כיון שהוא חמור יותר מגת של עכו"ם שאין די לו בניגוב כשהוא של עכו"ם גם של ישראל אין די לו בהדחה, בלי חרס חדש צריך שיתן בהן מים בתחילה שלשה פעמים כדפי' רש"י גבי כוסות של חרס בע"ז [דף ל"ג] שפוסק שם פעם ראשון ושני אסור ושלישי מותר וה"ה שמועיל אם ישהא בהן המים זמן גדול עד שיהו המים בלועים בהן ואם לא עשה כן לא זה ולא זה אם נתן בהן עכו"ם יין אסורין וצריכי' עירוי מים שלשה ימים ורבינו יעקב פי' [בתו' שם] שלשם מדבר כשנתנו בכוסות של יין העכו"ם ופוסק התלמוד שדי לו בהדחה שלשה פעמים לאחר שיהיה בהן יין נסך, יש מקומות שהעכו"ם מחמיצין העיסה משמרי יין שמייבשין אותו בתנור תחילה ויש מתירין הפת כמו דורדיא דארמאי דשרי לבתר תריסר ירחי שתא ורבינו יעקב [בתו' שם כל הסוגיא] אסר דהיינו דווקא שמרים שנתמדו במים ונסחטו ואותן קרויין דורדיא אבל שמרים קרוי אותו שלא היה בהן מים מעולם ואותן אינן מועיל לייבש בתנור ולא שנים עשר חדש וכן ראיתי בתוספתא שמרי יין שיבשו אסורים בהנאה בירושלמי [דדמאי] קאמר שמרים של ע"ז לאחר שנתייבשו מותרין גיגית של ענבים דרוכים מותר להניח ליגע בהן עכו"ם אפי' לכתחילה דאמר רב הונא [בע"ז דף נ"ד] אינו נעשה יין נסך עד שימשך וזהו עד שיתן סל וגורגותני לשם ולקח ישראל מן היין שבסל מאותה שעה ואילך אם נגע עכו"ם ביין שבגיגית נאסר הבל ואם לא נגע רק בזגים ובחרצנים אין הכל נאסר אא"כ טופח כדי להטפיח עליהן שמחבר את הכל ואפי' לא לקח הישראל מן היין שבסל נקראת המשכה כיון שהיין צלול נכנס בתוך הסל ונבדל מן הזגין ומן החרצנין לדברי רבינו שלמה [שם] אפי' כלא נתינת סל אלא שפינה הענבי' אילך ואילך ויין צלול כנוס באמצע נקראת המשכה ושמא לדבריו זהו כשלא נשאר ענבי' עד שולי הגיגית במקום שהיין צלול כנוס שם, כתב מורי רבינו יהודה [בתו' שם] יש שהיו רוצים למצא חן בעיני הגוים והיו דורכי' עמם בגיגית קודם המשכה שמע רבינו יעקב והקפיד ורצה לנדותם כי אסרו לפי משנה אחרונה לדרוך עם העכו"ם בגת קודם המשכה אטו אחר המשכה ואע"פ שאינו גוזר שם [דף נ"ו] כשיד העכו"ם צרורה וקשורה ואינו יכול לנסך אטו שאינה צרורה ומתוך דברי רבי', משה [בפ"א דמאכלות

אסורות] משמע שאותו תינוק בן ששה שהורה להתיר כשידו צרורה [שם בדף נ"ו] טעה כי בכל עניין שונה אין דורכין, [מספר התרומה סי' קס"ה] גיגית שהיא דרוכה ועדיין לא המשיכו ממנו ורוצה ישראל או עכו"ם ליקח ממנו בכיס לנסות אם הוא טוב אם לאו יקח יין וענבים יחד כדי שלא תחשב המשכה ותאסר כל הגיגית אם יגע בה עכו"ם אחר כך אמנם אפי' לקח בכוס יין צלול יכול להיות שאינו נחשב המשכה בשביל דבר מועט כזה וגם לא נתכוין להמשיך כי אם לנסות אבל אותו שבכוס חשוב יין ונאסר במגע עכו"ם ואם אחרי שנאסר אותו שבכוס החזירו לגיגית דרוכה הכל מותר ואפי' נמשך מן הגיגית מטעם סלק את מינו כמי שאינו וזגים וחרצנים שקרויין אינו מינו לרבא דאמר [בע"ז דף ס"ו] בתר שמא אזלינן רבין עליו ומבטלין אותו ואפי' לאביי דאמר [שם] חמרא חדתא בענבי בתר טעמא אזלינן והכל מין במינו הוא מ"מ מותר בששים לפירוש רבינו יעקב דמפרש [בתו' שם בד"ה יין דף ע"ג] דווקא יין שנתנסך לע"ז אסור במשהו דומי' דמים במים דתנן התם וכן כתוב בתשובת הגאונים כתב יד רבי' יוסף טוב עלם שמדבר ביין שנתנסך לע"ז, [בתו' פ' ר' ישמעאל כל הסו' בד"ה אמר רב הונא דף נ"ה] גיגיות מלאות ענבים דרוכין ובעוטין ושוהין בבית העכו"ם שבוע או יותר ויש הרבה מקומות שישראל קונים אחר כך יין שם ואין חוששין שמא המשיך העכו"ם ממנה ונאסר כל מה שנשאר שם וגם בירו' [שם] אמרי' דאם העלים אינו אסור ודוחק הוא לומר שבירושלמי מיירי בגיגית שאינה מלאה שלשם אם המשיך ממנה אין החסרון ניכר אבל אם הגיגית מלאה שאם המשיך ממנה קצת ניכר החסרון לשם אין לחוש שמא לאחר שהמשיך חזר ומלאה והמחמיר טוב הדבר לתת בגד על פי הגיגית ועושה חותם מיד שבצד הענבים ודרכן עכו"ם שנגע ביין ונתכוון ליגע וגם היה יודע שהוא יין אע"פ שלא נתכוון לנסך אסור בהנאה כי ההוא עכו"ם דשיכשך בידיה בדוילא להראות שהוא יין ואסור שמואל ורבי יוחנן בהנאה [שם] וגם ראייה מאגר דמים גוי שקדח במינק' והעלה שמציץ בפיו דרך קנה ואסרו בהנאה, אם נגע בידו ליין שלא נתכוין אפי' ליגע כגון שהלכה ידו על היין בלא ידיעתו אסור בשתיי' ומותר בהנאה כי ההוא דסליק לדיקלא בהדי דנחית נגע בחמרא שלא בכוונה ושרי רב לזבוני לעכו"ם ולא גרסי' התם נגע ברישא דלוליב' [שם דף נ"ו] ועוד יש ראיה להתיר בהנאה אפי' כי נגע בידו בלא כוונת מגע מהא דתניא [שם] מדדו ביד ימכר ואפי' לר' נתן דאמר אסור בהנאה זהו מפני שמתכוין ליגע ביין וגזר טרוד למדוד אטו מתכוין ליגע בלא טירדא, נגע עכ"ם בידו ביין וסבור שהוא משקה אחר כמו כן מותר בהנאה ואסור בשתייה כדתניא התם [שם בדף נ"א] עכו"ם שהושיט ידו לחבית של יין וכסבור שהוא של שמן זה היה מעשה ואמרו ימכר וכ"ש היכא דלא נתכוון ליגע

שמותר בהנאה נגע גוי ביין בקנה או בדבר אחר שאינו ידו אם יודע שהוא יין ונתכוין ליגע אסור בהנאה אע"פ שלא נתכוין לנסך ואם טרוד בדבר אחר כגון למדוד וכיוצא בזה תנן [שם בדף ט'] מדדו בקנה ימכר ואין הלכה כר"ש דשרי בשתייה ואם לא נתכוין כלל ליגע ביין כמו כן אסור בשתייה דגרסי' [שם בדף נ"ז] ברישא דלוליבא שלא בכוונה ושרייה רב לזבוני לעכו"ם אבל לשתות אסור וכן מקשה שם [דף נ"ח] והא קא נגע בנטלא פי' שתחב הנטלא בתוך היין שבדוולא ואסור אע"פ שהיה סבור שהוא שכר ולגירסא זו צריך לחלק בין זה לזורק חבית לבור בהמתו [שם דף ס'] דשאני התם שאינו אוחזה בירו ואינו קל להזיז יין שבבור ולכך מותר ולפי' ר' יעקב [בתו' שם כל התו' דף נ"ו] והגאונים דלא גרסי' ברישא דלוליבא אלא בידו היה ולכך אסרו בשתייה אבל אם בדבר אחר נגע היה מותר אף בשתייה כיון שלא נתכוין כלל ליגע ליין כמו זרק חבית לבור בהמתו מותר אף בשתייה אע"ג דאזיל מיני' מיני' [עי' שם בפי' רש"י דף ס"א] ומה שמקשה שם והא קא נגע בנטלא לא גרסי' ברוב ספרים בנטלא ומי שגרסו כך הפי' והא קא נגע ביין כששואב בנטלא מתוך כובא והוה ליה מגעו שלא בכוונה שהוא סובר שהוא שכר ואסור אם שפך עכו"ם יין מכלי אל כלי אם היה סבור שהוא שכר או משקה אחר מותר אף בשתייה כעובדא דר' יוחנן בן ארזא [שם בדף נ"ח] דאתא עכו"ם ואוריק אורוקי ושרא אף בשתייה מפני שהיה סובר הגוי שהוא שכר והוא הדין אם נושא גוי יין בגיגי' מליאה יין במוט ובלכתו נפל מן היין לחוץ שלא בכוונתו מותר אף בשתייה אפי' מה שנפל וכן פי' רבי' שמואל בפ' בתרא [בתו' דף ע"ב] אם שפך גוי ויין מכלי אל כלי בכוונה וגם היה יודע שהוא יין מה שנפל לחוץ אסור אף בהנאה כעובדא דר' יוחנן כן ארזא דחד אסר אפי' בהנאה לפי שהעכו"ם היה יודע שהוא יין ומוקמינן לה באוריק אורוקי וכן אמר רב פפא [בפ' ר' ישמעאל דף ס'] גוי אדנא של יין וישראל אכובא ריקנית ושפך עכו"ם האדנא בתוך הכובא חמרא אסור אפי' בהנאה כדפרישי' אבל מה שנשא' בכלי' שלא עירה עדיין מותר אפי' בשתייה למ"ד [בפרק בתר' דף ע"ב] נצוק אינו חיבור ולמ"ד נצוק חיבור מותר אי מיקטף אקטופי כדאמר [שם] גבי מערה חבי' של יין כשר לבור של יין נסך קילוח שמחבית לבור אסור ומה שבחבית מותר באיקטף ולדברי האומ' דנצוק אינו חכור מוקי לה בגוי המערה דמה דלבראי גזור רבנן שיצא ע"י כחו ומה דלגואי לא גזור ומה שנפל לחוץ דאמרי' דאסור היינו דווקא כי עירה גוי לבדו אבל סייע לו ישראל לערות מותר הכל ישראל שבא לערות כלי גדול מלא יין אל כלי אחר אסור לומר לגוי לבא לסייעו כדאמר רב [שם] לשיפכאי לא לסייעי עכו"ם בהדייכו דילמא מישתליתו וסמכיתו עליה אמנם אם סייע עכו"ם עם ישראל כשר היין ואמר רב פפא [בע"ז דף ס'] גוי אכובא ריקנית

וישראל אדנא וישראל מוריק היין מותר ואם העכו"ם מצדד הכובא אסור דילמא נגע כך פי' רבי' שלמה והרב ר' יצחק בר' מאיר פי' [בתו' שם] דאסור מפני שמצדד הכובא בשעה שהיין מקלח לתוכה הוה ליה כנוגע בקנה פסק רבי' שלמה במכשירין ובשם רבינו יעקב [והסו' בתו' שם] קבלנו דנצוק אינו חיבור שהרי רב נחמן ורב ששת ור' חייא לכאורה סוברין [שם] אינו חיבור ודוחין כל ראיות רב הונא שאומר חיבור וכן גבי גישתא [שם] אמר ליה רב פפא לרבא ש"מ נצוק חיבור אמר ליה לא וכו', ועוד דרבה בר רב הונא [שם בד' ע"ג] אשתי בקנישקנים הוא כלי מוקף קנים מתוכם וכשמוצצין אחד מן הקנים מתמלאין כל הקנים ויכולין כמה בני אדם לשתות ביחד זה בקנה זה וזה בקנה זה ומותר ישראל וגוי לשתות יחד כשקדם ופסק ישראל מלשתות אבל קדם גוי ופסק אסור שחוזר היין שנוגע בו העכו"ם ונתערב באחר דאי לאו דשמיע מאביו דהדר ביה לא היה חולק על ישיבתו של אביו ורבו, וכן משמע בפ' ר' ישמעאל [עבודה זרה דף נ"ו ובתו' שם] שמדקדק על דברי רב הונא ש"מ נצוק חיבור ואין אומר אין הכי נמי דרב הונא לטעמיה דאמר נצוק חיבור אלמא משמע דפשיטא ליה דהדר ביה, המשפיל קורה כבידה של גת על גבי תפוח של ענבים לא יניח לעכו"ם לגלגל לבדו דר"ה פסק כמאן דאסר [שם בדף ס' והסוגיא בתו' שם בדברי המתחיל הוה] אפי' בכח כחו ואע"ג דבמעצרתא שלנו יש שלש כחות אין חילוק בין שנים לשלשה [בפ' בתרא דף ס"ד] יין נסך שנפל על גבי ענבים ידיחם ואם מבוקעות או שנטל העוקץ הרי הן כמבוקעות כדאמרי' בירושלמי [שם דף מ"ד ע"ד] ואסורות בנ"ט כרבא [שם דף ס"ו] והוא הדין בחטין שהן מבוקעות ומתיר רבא [שם] למכור לגוים החטין שנפל עליהן היין נסך, אסור להניח לעכו"ם לישא כלי מלא יין פן יגע ביין דאמר רב פפא [בפ' ר' ישמעאל דף ס'] כובא חסירא שריא מליא אסורה והני מילי כשנושא הדלי בין ידיו או על כתיפו אבל במוט או לישא הדלי דרך טבעתו מותר ולא גזרינן דילמא נגע ביין אבל נוד שפיו סתום או עקום אמר רב אשי [שם ובס"ת סי' קע"ט מבואר יותר] זיקא בין מליאה בין חסירה שרי דאין דרך ניסוך בכך וכן הלכה ולא כרב פפא דאסר מכאן התיר רבינו יעקב [בתו' שם] על ברזא שהיתה רפויה בחבית ועל סתימת המגופה שהיתה רפויה על פי חבית ובא עכו"ם והדקה בפנים וגם בפיטום גדול שלא היו השולי' מהודקי' ובא יהודי ושם נעורת של פשתן והיה תופש כנגד הנקב ומנע קצת היין מלצאת ולא כל כך ובא הנגר עכו"ם והעמידו בהדוק כנגד הסדק בסכין עד שסתם הפיטם כל זה התיר שאין זה דרך ניסוך בכך ויראה לי דהא דגרסינן בירושלמי דסנהדרין אמר רב יהודה אין מדקדקים ביין נסך שעל כיוצא בעניינים אלו אמר כן, עכו"ם שזרק צרור או שום דבר בתוך היין מרחוק ואפי' בכוונה מותר אפי' בשתייה

דאמרינן בירושלמי [פ' רבי ישמעאל] תני שמואל בשם ר' אבהו אין זריקה אוסרת ביין נסך, ועכו"ם המטפח על פי החבית מרותחת כשהיין תוסס אסור בשתייה כמו ששנינו בפ' רבי ישמעאל (עבודה זרה דף ס'), [תו' שם ד"ה מהו דף נ"ט] גיגית שיש בה ענבים דרוכין והמשיכו ממנה אסור להניח שיביא העכו"ם ענבים בסלים ולשופכן בגיגית מפני שהאשכולות דבוקות זו בזו והוו כמו אזיל מיניה ומיניה שלא בחמתו דאסור [שם בדף ס"א] וצריך שיסייע לו הישראל לשפוך ואם שפך ולא סייע אסור אם לא זרק מרחוק, [שם בדף נ"ח] ואסור שישפוך עכו"ם מים לתוך כלי של יין משום לך לך אמרי' נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב חבית שהיין יוצא דרך סדקין מותר להניח לעכו"ם לתת בו חשוקין ולהדקה ולא דמי לחבית הנבקעה לאורכה ואתא גוי וחבקיה דאסור [שם בדף ס' והסו' בתו' שם בד"ה מעשה] אבל לתחוב נעורת או מטלית בסדקין שהיין יוצא בו אם הוא סביב השולי' מקום שמתחברים אל דופני החבית שם מותר לפי שאינו תוחב כנגד חלל החבית שראשי השולי' מפסיקין שתחובין בחריצין שבדופני החבית סביב סביב והוה לי טפי מקטפרס [בפרק בתרא דף ע"ב] ואפי' באמצע חבור השולים אם אין חלל בסדק אך הנסרים אין מחוברין ודבוקין בחוזק זה לזה כמו כן מותר לעכו"ם לתחוב שם מטלית או נעור' ובלבד שלא יתחבם ויכנסם עד חלל החבית, עכו"ם שתחב אצבע בתוך נקב חבית של יין שהיין יוצא דרך שם הכל אסור בהנאה או תחב שם ברזא לסתום כמו חבית של תרומה [בפ' שני דטבול יום ד' ע"ג ומביאה שם בפ' רבי ישמעאל (עבודה זרה דף ס')], שנקבה בין מפיה בין משוליה ונגע בה טבול יום דהכל טמאה וכן אם נענע הברזא שהיה כבר בתוך נקב של יין הכל אסור בהנאה ואם הניח ידו על הנקב שלא יזוב אבל לא נכנס בתוך החלל מעשה היה ואמר רב פפא [שם] לחד לישנא דעד ברזא חמרא אסור ופי' רבי' שלמה ורבי' משה [בפרק י"ב דמאכלות] דעד ברזא אסור חמרא בהנאה משם ולמטה מותר בשתייה ודבר נפלא הוא זה שיין ישכב זה על זה וחציו יהא אסור אף בהנאה וחציו יהא מותר אף בשתייה אלא נפרש דעד ברזא אסור בהנאה ומשם ולמטה מותר בהנאה אבל אסור בשתייה פסקו ר"ח ורש"י [כל הסו' בתו' שם בד"ה אמר] שאין הלכה כרב פפא שהרי העמיד' [שם] רב יימר כתנאי ודברי רב פפא כיחידאה אלא הכל אסור בהנאה וגם ר"י פסק שאין הלכה כרב פפא שהרי רבא חולק עליו בפ' אחרון גבי ההוא גברא דאסיק חמרא בגישתא ובת גישתא פי' ב' קני' חלולין וחתוכין בשיפוע ומדבקין ראשיהם מלמעלה ושני ראשין פוני' מלמטה כזה ומניחים א' מן הראשין בחבי' המלאה עד שמגיע לשולים וראש הקנה השניה נותן בפיו ומוצץ מעט עד שעולה היין ושומטו מפיו ומניח חבית ריקנית כנגד הקילוח והיין עולה כולו מחבית לחבית והניח

העכו"ם ידו עליו ומנעו מלצאת ואסר רבא כל היין אע"פ שלא היתה הגישתא מגעת עד שולי החבית כך פי' ר"ת א"ל רב פפא ש"מ נצוק חיבור א"ל לא שאני הכא דכולי חמרא בתר גישתא גריר ומפרש שם רבי' יעקב שהגישת' לא היתה מגעת לשולי החבית ורבא אסר כל היין אפי' מה שתחת הגישתא כיון שכל היין מתנענע תחילה לצאת ובנחת ידו שם הרי נינוח הכל וחשוב כאלו נגע בכולן הרי שרבא חולק על רב פפא והלכה כמותו, פוסקים רבותי' שבצרפת הקדמונים שיין של עכו"ם בזמן הזה אסור בשתייה ומותר בהנאה שהרי פוסק רבינו יעקב כרב [בפר' רבי ישמעאל דף ל"ז וכל הסוגיא בתוספות שם בד"ה לאפוקי] שמחמי' בתינוק ומיקל בעבדים שאומר שם תינוק בן יומו עושה יין נסך ליאסר בשתייה ועבדי' שמלו וטבלו מותרין בנגיעת יין ישראל אע"פ שלא נשתקע שם ע"ז מפיהם ואין הלכה כשמואל שמיקל בתינוק בן יומו ומתיר מגעו בשתייה ומחמיר בעבדים שמלו וטבלו ואוסר מגען בשתייה עד שישתקע שם ע"ז מפיהם ופי' רבינו שמואל והריב"ן בשם רבינו שלמה כי כתוב בתשובת הגאונים שהעכו"ם בזמן הזה אין רגילין לנסך והרי הן בתינוק בן יומו ומותר בהנאה אמנם לדברי הה"ג ור"ח שפוסקין כשמואל מדקאמר רבי יהושע בן לוי כוותיה [שם] אם נשוה מגע עכו"ם לתינוק יהא מותר אף בשתייה אבל אין נראה לרבינו יעקב לפסוק אלא כרב והראיה שמביאין מרבי יהושע בן לוי שאומר על דברי שמואל בכמה נשתקע שם ע"ז מפיה' בשנים עשר חדש עיקר דבריו נאמר בהחולץ [דף מ"א] גבי לוקח עבדים מן העכו"ם שמגלגל עמו שנים עשר חדש והתלמוד הביא [בפ' רבי ישמעאל דלעיל] לפרש דברי שמואל בכמה הוי שקוע לפיכך אין ראיה משם לפי מה שאמר' יכול הישראל ליקח אותו מן העכו"ם בחובו ויין של ישראל שנגע בו עכו"ם מותר למוכרו והמחמיר שלא ליקח אותו מן העכו"ם בחובו מ"מ אם נגע עכו"ם ביינו של ישראל מכרו לאותו עכו"ם שנסכו מאי טעמא שקל מיניה מאי דאזקי' כדאמר רב אשי [שם בדף נ"ט] וכן נכון לעשות אם יכול, נכרי שקנח יין כשר מישראל ומחתימו הישראל חותם בתוך חותם כגון שמילא כל החבית חשוקים ועשה שולים כפילים משני צדדין ומוליכן העכו"ם למקום אחר למכור ופעמי' מתאכסן בעיר שכולה עכו"ם וגם הפתח נעול מותר בשתייה דברייתא [שם בדף ס"א] דמטהר יינו של נכרי בחצר אחרת אסור אע"פ שיש ביד ישראל מפתח וחותם היינו דווקא כשעשה העכו"ם את היין מכרמיו ודרכו ישראל אבל קנה מישראל יין עשוי כיון שטורח כל כך לא טרח ומזייף ועוד התיר רבינו יעקב [בתו' שם] אפי' יינו של עכו"ם מכרמיו שטהרו ישראל משום דברייתא לא אסרה אלא מפתח אחד או חותם אחר אבל חותם בתוך חותם מותר דבפ' אין מעמידין (עבודה זרה דף ל"א) חזינא דאיכא חילוק בין חותם אחד לחותם

בתוך חותם, ואם העכו"ם המוליך חביות של יין נתאכסן בעיר שכולה עכו"ם והיה פתח פתוח לר"ה אז מותר אפי' בחותם אחד דמירת' מישראלים שעוברים שם לפעמים כעין שאומר [בפ' רבי ישמעאל דף ס"א] שם דמרתת מרוכלים ישראל שעוברין שם לפעמים, יין שהוא של ישראל ושולחו ביד עכו"ם בעיר אחרת ופעמים שלן בעיר שכולה עכו"ם מותר אפי' בחותם אחד כרבי אלעזר [בפ' אין מעמידין דף ל"א] יין משתמר בחותם אחד ורב פסק כוותיה וגם בפ' בתרא [דף נ"ט] אמרינן האידנא ק"ל כר' אלעזר דלא חייש לזיופא אבל מצא החותם נשבר או המפתח נסתר היין אסור ולא קשיא ממסכת טהרות פ"ח [דף נ"ח] דשרי בטהרות כ"ש ביין נסך דתנן חבית שהניחה מכוסה ומצא מגולה ר' מטמא וחכמים מטהרין שהגנבים נמלכו והלכו להם דהתם מיירי ביוצא ונכנס ומחמת כן נמלכו והלכו להם, וכשהחותם שלם צריך שיכיר חותמו לבסוף לאחר שהוא בא כמו שמחלק שם בפ' אין מעמידין [עבודה זרה דף ל"א וכל הסוגיא בתו' שם בד"ה דאסר] בין מכיר חותמו לאין מכיר או שמא די שישלח לישר' חבירו היאך החותם עשוי ובאיזה עניין וזה יודיע לעכו"ם תחילה שישלח לישראל חבירו עניין החותם ואז מירתת מלזייף תדע שיש לחלק בזה שהרי רב עצמו אומר בסוף פרק אין מעמידין (עבודה זרה דף ל"ט)] חבי"ת אסור בחותם אחד פירוש סימן חתיכת דג שאין בה סימן ובשר או יין או תכלת המפ"ג פי' חלתית מורייס פת וגבינה מותרין בחותם אחר ולפי זה קשה דרב אדרב שהרי פוסק רב כרבי אליעזר דאמר [שם בדף ל"א] יין משתמר בחותם אחד אלא ההיא דחבי"ת מדברת באין חוזר ורואה לבסוף וכן פי' לנו מורי רבי יהודה אבל רבינו יעקב פי' דההיא דאין מעמידין מדברת בישראל חשוד שכך מדברת עניין ההלכה ההיא למעלה [שם דף ל"ט] וישראל חשוד אינו ירא כל כך כמו העכו"ם שסובר שיאמינוהו אבל בירושלמי [שם] משמע שבגוי מדבר, עוד אמר לנו מורי כי רבינו יצחק היה שותה מיין הבא בחביות שלנו ביד עכו"ם ושולים כפולים רק בביתו היה מחמיר על זה ופעם אחת לא היה לו יין ושלח לאלצור"א ושמע שלא היו נזהרים יפה מניגוב ואע"פ כן שתה ממנו כל ימות הקיץ מפני שלא היה בריא ואחר כך צוה להכשיר את החבית, [כל הסוגי' מו"ס בתו' פרק בתרא דף ס"ט בד"ה מאי ובתו' פרק אין מעמידין (עבודה זרה דף ל"א) בד"ה השולח] ונכון הדבר לסתום פי החבית בנעורת או בשום דבר ולתת עור על הסתימה קבוע במסמרות ולכתוב אותיות חציין על העור וחציין על דופני החבית שאם יגביה העכו"ם העור לא ידע ליישבו כבתחילה ועוד יתן חשוק אחד שקורין צירקו"לייה בלעז סביב השולים במקום שמתחברין אל דופני החבית ולקבעו במסמרות מפני הנעורת התחובה שם סביב שלא יוציאם העכו"ם להוציא היין דרך שם ולתוחבה

אחר כך אל מקומו הראשון, וכל הברזות לחותכן ולקבוע עליהן עור במסמרות או לקבוע עליהן נסרים במסמרות לכסות כל השולים והברזות וצריך שישלח הישראל כתבו מזה וגם יודיע לעכו"ם היאך חתמו ובאיזה עניין, יש מחמירין לאסור אפי' על ידי חותם על המגופה ועל הברזות ואפי' בהכרת חותם פן ינעוץ העכו"ם מסמר או חודו של סכין בין הנסרים ויוציא מעט יין, [בפר' בתרא דף ס"ט] והתלמוד שמתיר זהו בחביותיהן שהיו של חרס שאין לחוש לכך ואין להחמיר כל כך לחוש לזה, ויש מקילין להתיר בחותם אחר בלא הכרת חותם וגם אין שולחין לחביריהן היאך עשוי וכשהמעשה בא בדיעבד אין לנו ראיה ברורה לאסור, שולח אדם חביותיו ריקניו' כדי לתקנן בבית העכו"ם ושוהין שם יום או יומים ואין צריכין חותם שבכלים גדולים כאלה אין רגילות שישתמש בהן עכו"ם לשעה, והא דאמרינן בסוף ע"ז [דף ע"ד] רבא כי הוה משדר חביותיו להרפניא סחיף להו אפומייהו והתי' להו אברזונייהי קסבר כל דבר שמכניסו לקיום אפי' שעה אחת גזרו ביה רבנן פי' סחיף להו כו' נותנם בדיסקיא פיה למטה וחותם פי השק כלפי שוליהם משום חותם בתוך חותם [בפירוש רש"י פ' אין מעמידין (עבודה זרה דף ל"א) מבואר יותר] זהו להם דווקא מפני שהיו חביותיהם של חרס קטנות, [בע"ז דף ס"א] יינו של ישראל שהניחו ברשות עכו"ם ופתח פתוח לר"ה והישראל הלך לחוץ מותר אם לא הודיעו היכן הלך אבל אם הודיעו שהפליג ובתוך כך יוכל העכו"ם ליגע ביין אסור אבל אם ישראל אחר דר בעיר מותר דמירתת מיניה, ובמקום שאסור פי' רבינו שמואל [בתו' פרק בתרא דלעיל] זהו דווקא במקום שיוכל להביא מים תחת חסרון היין שהוציא או להחליף טוב ברע אבל כדי ליגע בחנם לא חיישינן ושמא הני מילי בחבית אבל בגיגית או כוס של יין נראה דאסור בלא שתיית שיעור למלאות החסרון שכן דרך ליגע ליין שלפניו דרך מתעסק אבל אם יש מגיפה על החבית מקרקע יבשה או נסר או עור קבוע במסמרות מותר ולא חיישינן לסתימה פי' לנקוב המגופה ולסותמה דהא הלכה כרשב"ג [בפ' בת' דף ס"ט] דלא חייש להכי וגם לא חיישינן להסיר כל המגופה ולעשות אחרת כמוה דהא הלכה כר' אלעזר [שם] דלא חייש לזיופא ושני הפסקי' צריכי [מבואר שם בתו' בד"ה והאידנא ובס"ת סימן קפ"ב] אבל נעורת או מטלית תחוב בפי חבית אפי' תחוב בדוחק אין זה חותם דגוי לא מירתת להסירו ולהחזירו ואסור לשלוח חביות מעיר לעיר בעניין זה, [בס"פ רבי ישמעאל דף ס"א ועי' שם בתו' ובפי' רש"י דף ע'] יינו של ישראל שהוא ברשות ישראל בלא שום חותם והפתח נעול והלך לו הישראל לחוץ ובשובו מצא שם גוי אם אינו נתפש כגנב היין אסור פי' שיכול לומר בשביל כן נכנסתי במרתף לבקש תרנגולת או טענה אחר' ואם אין לו שום טענה שיוכל לומר מדוע

הלך לשם היין מותר [שם] ואם יש שם חלון או סדק בכותל או חוץ לכותל יש מקום גבוה שיוכל לראות שם היין כפתח פתוח דמי ומותר כדפסק שם רבא בפרק בתרא דע"ז [דף ע'] בהלכות אלו בגיטין בפ' הניזקין (גיטין דף נ"ד) ובקידושין [דף ס"ה] גבי אמ' לו עד אחד נטמאו טהרותיך והלא שותק נאמ' ואמרי' עליה בפ' האשה רבה (יבמות דף פ"ז) ממאי משום דעד אחד מהימן דילמא משום דשתיקה כהודאה דמיא אבל אם אמר איני יודע אינו נאמן כיון שאינו בידו על זה אומר רבינו יעקב שכשאדם אומר לחבירו שנתנסך יינו צרי' ליזהר שלא ישתוק או יכחישנו או יאמר אינו יודע אמנם אם ידענו בו ששתק מחמת שאינו יודע אין שתיקתו הודאה וכן בכל דיני שבעולם לא תחשב שתיקתו הודאה בכיוצא בזה והא לך לשון מורי רבינו יהודה שכתב בפ' הניזקין פסק רבינו יעקב [והוא בתו' שם בד"ה אמר דף נ"ד] שאם עשה אדם יין לחבירו ומצאו ולא אמר לו דבר ואחר כך אמר לו יינך נתנסך אינו נאמן אבל אם בפעם ראשונה אמר כן נאמן אפי' מכחישו כיון שהיה בידו כרבא [שם ועי' גם בתו' פ' האומר דלעיל] ואם לא היה בידו ואמר לבעל היין שנתנסך אינו נאמן אם הכחישו או אם אמר לו איני יודע אבל אם שתק נאמן וסעד מצא לדבריו בתשובת רבינו משולם בר' קלונימוס כאשר כתב בספר הישר ואומר הרב רבינו אלחנן על זה שלא תחשוב שתיקתו כהודאה אלא בדבר שרגלים לדבר שהיה לו לידע עכ"ל סיפר לנו מורי רבינו יהודה שמעשה היה והלכו היהודים מישוב אחד למניין ביום הכפורים והניחה יהודית אחת מפתח המרתף כיד שכינתה גויה או ביד שפחתה אין זכור אני איזו והתיר רבינו יעקב את היין מפני שאומרה הגויה דיהודאי לא מנטרי שבתא כדאיתא בפ' בתרא דע"ז [דף ע'] אמרינן בירושלמי [שם] מעשה שהפליגו קרנות של בית רבי הטעונות יין ארבעה מילין בין טבריא לציפורי והתירו את היין מפני שיש בדרך כוכין ואטדים וסוברין שהן בני אדם ויראין ליגע ביין, בפרשת כלי מדין אמרה תורה שבכל כלי מתכות כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים המקרא הזה אינו מדבר בטהרתן מידי טומאה שאין לך טומאה שעולה על ידי האש אלא על ידי טבילה בנהר או במי מקוה ומשמעות המקרא שמדבר בכלי סעודה שכל דבר שתשמישו באש כגון השפודין והאסכלאות תעבירו באש ומפרש במסכת ע"ז [דף ע"ו] בסופה מלבנן באש עד שתסיר קליפתן ואח"כ אמר הכתוב וטהר [שם בדף ע"ה] כל' הוסיף להם טהרה אחרת והוא להטבילן במים אחר הליבון ובכמה מים פי' הכתוב אך במי נדה יתחטא כלו' במים שהנדה טובלת בהן [שם] והם ארבעים סאה וכל אשר לא יבא באש כלו' שאין עיקר תשמישו על ידי האש לבדו אלא על ידי המין [בברייתא שם] כגון הקדירות והיורות תעבירו במים כלומר מגעילן במים

רותחין ואח"כ מטבילן כמו שפיר' הכתוב לענין הליבון וכן פי' רבינו שמואל דדווקא מנעילן תחילה ואח"כ מטבילן לשון הברייתא אבל הטביל ואח"כ הגעיל הוי כטובל ושרץ בידו ואין נראה לרבינו יצחק [וכן הו' בתו' שם בד"ה מגעילין] שהרי אפי' כלים חדשים צריכין טבילה ואם כן אין הטבילה בשביל הטומאה, אמר רב נחמן [שם] אפי' כלים חדשים צריכין טבילה דהא ישנים ולבנן כחדשים דמו ואפי' הכי בעי טבילה וכתב מורי דספרי תניא המטביל סכין צריך להעביר חלודה וטעמא אמר רבינו יצחק משום חציצה ובמקפיד עליה אמר רב חייא בריה דרב הונא [שם] לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא בלבד שהקדרה שבשל בה העכו"ם היום בשר נבלה צריך הגעלה עם הטבילה אבל שאינה בת יומא אינה צריכה הגעלה שכבר נפגם טעם השומן שבקדירה ונ"ט לפגם מותר ואינה צריכה אלא טבילה בלבד כמו הלוקח כלי מתכות חדשים שמטבילן ומותרין ואמר רב אשי [שם] שכלי זכוכית הואיל וכשנשתברו יש להם תקנה הם ככלי מתכות וצריכין טבילה, [שם] וכן במסקנא שכלי חרס השועין באבר צריכין טבילה, [שם] כלי מתכות של סעודה אמורים בפרשה אבל כלי עץ כלי אבנים אין טעונין טבילה אא"כ נשתמשו בהן עכו"ם בצונן מדיחן ואם בחמין מגעילן וכלי חרס שנשתמש בו עכו"ם בחמין אין להם תקנה שהרי התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם שנ' וכל כלי חרס אשר תבושל בו ישבר אמר רבה בר אבוה [שם] לא שנו שכלי מתכות צריכין טבילה אלא בלקוחין וכמעשה מדין אבל שאולין אין צריכין טבילה ושאלו בני הישיבה [שם] מה נא' בממושכנים והשיב מר בר רב אשי כי מעשה היה ומשכן עכו"ם כוס של כסף לרב אשי אבי והלך אבי והטבילו ושתה בו אבל איני יודע אם הטבילו מפני שסובר ממושכנין כלקוחין או מפני שראה שאין בדעת העכו"ם לפדותו עוד והרי לא נפשטה שאלה זו ופסק רבינו משה [בפי"ז דמאכלות] להקל ומקצת רבותי' שבצרפת כמו כן [בתו' שם] ויש מטבילין אותן בלא ברכה, אע"פ שלא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא אסרו חכמים קדירה שאינה בת יומה אטו בת יומא בד"א לכתחילה אבל בדיעבד התבשיל שנתבשל בה מותר מפני שנ"ט לפגם, יש דברים אחרים שאסרו אותן חכמים ואע"פ שאין לאיסורן עיקר מה"ת גזרו עליהן כדי להתרחק מן העכו"ם שלא יתערבו בהן ישראל ויבאו לידי חתנות ואלו הן אסרו לשתות עמהן בבתיהם אפי' שכר של תמרים ושל שעורין כאשר בארנו למעלה ואומר שם רב פפא [בפ' אין מעמידין דף ל"א] כשהיה רוצה לשתות משכר העכו"ם היה מצוה להביאו לפתח החנות שלא יראה בשותה עם העכו"ם ותניא בתוספתא דת"כ [מביאה בע"ז דף מ'] יין תפוח מן האוצר מותר היה נמכר בשוק אסור מפני שמזויף פי' מערבין בו יין הנראה דווקא במקום שהיין יותר בזול מיין

תפוחים אז צריך שיראה ישראל כשמושכין אותו מן החבית ואומר רבינו משה [בפ"יז דלעיל] כי על יין תפוחים לא גזרו כי דבר שאינו מצוי הוא, [במשנה דע"ז דף ל"ה] וגזרו על פתן ועל בשוליהם ואע"פ שגזרו על פתן אמרי' בירושלמי [דע"ז ובשבת] פת טעמו עליו והתירוהו מפני חיי נפש כגון שהתענה שלשה ימים [בפסחים דף כ"ה ע"ד] עוד אומר בירושלמי גבי חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה משמע אבל באכילה אסורה הדא דאת אמרת במקום שנהגו שלא לאכול פת של עכו"ם אבל במקום שנהגו לאכול פת של עכו"ם אף באכילה מותר ואותה שהבאתי למעלה שבמקום שהתענה שלשה ימים התירוה זה במקום שנהגו שלא לאכול ואפי' במקום שנהגו איסור אמרינן בע"ז [דף ל"ח] שאם הדליק העכו"ם את התנור ואפה בו ישראל או שהדליק ישראל ואפה בו עכו"ם או שהדליק עכו"ם ואפה עכו"ם ובא ישראל ובער את האש מעט הואיל ונשתתף במלאכ' הפת הר"ז מותרת [בתו' שם] ואפי' לא זרק אלא עץ אחד לתוך התנור התיר כל הפת שבו כדאיתא בדברים שבין בני בבל לבני א"י שאין הדבר אלא להיות היכר שהפת שלהן אסור ובירושלמי דע"ז גרסינן [בפרק אין מעמידין] רבינו יהודא הנשיא התיר חלוט של עכו"ם מפני שמחוסר מעשה האור ועוד כתב מורי שרבינו יצחק [בתו' שם דף ל"ה בד"ה מכלל] היה מיקל להתיר שיאכל הנזהר מפת של עכו"ם עם שאינו נזהר בקערה אחת ואין לחוש על טעם פת של עכו"ם כמו שלא גזרו על התערובת של דמאי גרסינן בע"ז [דף ל"ח] אמר רב שמואל בר יצחק אמר רב כל שנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי עכו"ם לפיכך הדבש שבשלוהו עכו"ם מותר שאומר סתם התלמוד [שם דף ל"ט] דבש למאי ניחוש לה אי משום בישולי עכו"ם נאכל כמו' שהוא חיי ואמשום גיעולי עכו"ם נ"ט לפגם הוא שמותר ולשון אחר אומר, [בדף ל"ח] אמר רב שמואל בר יצחק אמר רב כל שאינו עולה על שולחן מלכים ללפת בו את הפת אין בו משום בישולי עכו"ם ואומר רבינו יעקב [בתו' שם בד"ה איכא] שזה הלשון בא להקל כמו שאומר אחר כך איכא בנייהו דגים קטנים שאע"פ שאין נאכלים כמות שהן חיין הואיל ואינן עולין על שלחן מלכים אין בהן משום בישולי עכו"ם אבל לא בא להחמיר ולומר שאפי' בדבר שנאכל כמו' שהוא חי כמו הדבש יש בו משום בישולי עכו"ם הואיל ועולה על שלחן של מלכים שאם כן היה התלמוד אומר איכא בנייהו דבש וגבינה אלא ודאי לשון אחרון מודה לקולות של לשון ראשון אבל לשון ראשון אינו מודה לקולות של לשון אחרון הילכך הלכה כקולות של ראשון שהכל מודין בהם וגם סתם התלמוד אומר כן בעניין הדבש כאשר ביארנו והלכה כלשון אחרון שהרי רבי יוחנן תופסו עיקר וסובר כן ביבמות [דף מ"ו] ובע"ז [דף נ"ט] לפיכך לא תמצא דבר שיאסר משום בישולי

עכו"ם אא"כ אינו נאכל כמות שהוא חי וגם שיהא עולה על שולחן של מלכים כגון בשר דגים גדולים ובצים כן פסקו רבי' יעקב ורבינו משה [בפר' י"ז דמאכלות] שהרי עיקר הגזירה משום חתנות שמא יזמיננו העכו"ם בסעודה ודבר שאינו עולה על שולחן של מלכים לאכול בו את הפת אין אדם מזמן חבירו עליו ביצה שצלאה עכו"ם פסקינן הלכה בפ' אין מעמידין (עבודה זרה דף ל"ה) כר' יוחנן דאסר, גרסינן בביצה [דף ט"ו] אמר רב דגים קטנים שמלחן ישראל או עכו"ם הרי הם כמי שנתבשלו מקצת בישול ונאכלין כמות שהן חיין ואם צלאן עכו"ם אחר כך מותרין דאיתמר בע"ז [דף ל"ח] דג מליח חזקיה ובר קפרא שרו ור' יוחנן אסר ופסק רב אלפס בשם גאון דהלכה כחזקיה ובר קפרא דאינהו רבים לגבי רבי יוחנן, כל שבשלו ישראל מעט בין בתחילה בין בסוף מותר לכך אומר בע"ז [שם] הניח העכו"ם בשר או קדירה על גבי האש והפך הישראל בבשר והגיס בקדירה או שהניח ישראל וגמר העכו"ם הר"ז מותר משמע אפי' בשלו העכו"ם הרבה יותר ממאכל בן דרוסאי הואיל וגמרו ישראל מותר וכן קבלתי מרבי' יהודה, [בתו' שם דף ל"א בד"ה ותרווייהו] עוד קבלנו ממנו דשכר אין בו משום בישולי עכו"ם כמו שהתבואה בטילה במים לעניין ברכה, [שם דף ל"ה] שמן של עכו"ם רב אמר דניאל גזר עליו ושמואל אמר זליפתן של כלים אוסרתן והמסקנא בע"ז [דף ל"ו] דר' יהודה הנשיא ובית דינו נמנו עליו והתירוהו משום שסובר נ"ט לפגם מותר לפי זה משנתינו [שם דף ל"ה שאוסרה השמן סובר' שנ"ט לפגם אסור וקשה היאך יתכן לומר כן והלא שנינו שם [בדף ל"ט] משנה שלמה שמתרת הדבש ומפרש בגמ' [שם] שאין לחוש לגיעולי עכו"ם מפני שנ"ט לפגם מותר וצריך לחלק דודאי בעניין הדבש הכל מודים בו מפני שאפי' היה בן יומו שמנונית בדבש פוגם מעיקרו אבל שמנונית בשמן שאם היה בן יומו היה משביחו יש לנו לאסור לפיכך היה צריך לומר שמח שחשבו בעניין השמן נ"ט לפגם [בתו' שם דף ל"ה מפרש טעמא בד"ה אי] מפני שסתם כלים של עכו"ם אינן בני יומן וגם מטעם זה מתיר שם [בדף ל"ה] חמין של עכו"ם שחממו עכו"ם בין ביורה קטנה בין ביורה גדולה עוד בע"ז [במשנה דף נ"ה והטעם בגמ' דף ל"ט] אומר קורט של חלתית של גוים אסור באכילה מפני שמחתכין אותן בסכין שלהן ואע"ג דנ"ט לפגם מותר אגב חריפות החלתית ממתקו אותו שמנונית שבסכין והרי הוא נ"ט לשבח, אמרינן ביבמות [דף קי"ד] קטן אוכל נבילות וטריפות אין ב"ד מצווין להפרישו אלא שלא יאכילנו בידים אפי' דברים שאיסורן מד"ס וכן קטן שבא לכבות הדליקה אין ב"ד מצווין להפרישו ומה ששנינו בשבת [דף קכ"א] קטן שבא לכבות הדליקה אין שומעים לו מפני ששביתתו עליך הרי מעמידו ר' יוחנן ביבמות [דף קי"ד] בקטן שהוא בן דעת קצת ועושה לדעת

אביו, ואעפ"כ מצוה להרגילו בקדושה ובטהרה שנ' חנוך לנער על פי דרכו, אמרינן בסנהדרין [דף ט"ז] מי ששותה מים בכלים המאוסים כגון בכלי זכוכית של מקיזי דם וכיוצא בהן עובר משום בל תשקצו את נפשותיכם ומטעם זה יש ליזהר מכל מאכלות ומכל משקין שחי בכלים מאוסין או שנתערב בהן דבר מיאוס וכן אומר שם שהמשהא נקביו עובר משום בל תשקצו מלבד חולאין קשים שמביא על עצמו ומתחייב בנפשו וכן לא יאכל בידים מזוהמות וצריך ליזהר בכל הדברים האלה ולהתנהג בקדושה ובטהרה כמו שנ' והתקדשתם והיתם קדושים.

מצות לא תעשה קמט

הלכות אותו ואת בנו

כתוב (א) בפ' אמור בעניין הקדשים ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד [בחולין דף ע"ח] אותו ואת בנו נוהג בין בארץ בין בחו"ל בחולין ובמוקדשין ואינו נוהג בחיה ובעוף, כדתניא בת"כ [אמור פ' ח'] שור ולא חיה שה ולא עוף שאם היינו לומדין שור שור משבת לרבות את הכל אם כן שה למה נכתב [שם] והשוחט אותו ואת בנו ביום אחד הבשר מותר באכילה והשוחט לוקה ואינו לוקה אלא על שחיטת האחרון לפיכך אם שחט אחד משניהם ובא חבירו ושחט את השני חבירו לוקה ושנינו שם [בדף פ"ב] שנים שלקחו פרה ובנה זה שלקח ראשון ישחוט ראשון תניא בת"כ [אמור פ' ח'] לא תשחטו פרט לשוחט ונתנבלה בידו שמותר לשחוט את השני, [שם דף פ"א] וכן הנוחר והמעקר פטור מאותו ואת בנו אבל השוחט לכלבים או לרפואה או לעכו"ם חייב ת"ר [שם דף ע"ט] אותו ואת בנו נוהג בכלאים כגון כבש שבא על העז ושחט את העז ובנה לוקה או להפך אבל (ב) בכוי נחלקו שחכ"א נוהג ור"א אומר אינו נוהג בו ומפ' רב חסדא [שם] איזהו כוי שנחלקו בו חכמים ור"א [שם] ומפרש במסקנא שנחלקו בין נולד מתיש הבא על הצביה בין נולד מצבי הבא על העז [שם] ובין רבי אליעזר ובין חכמים מסופקין אם חוששין לזרע האב או אין חוששין אלא שחכמים אומרי' [שם בדף פ'] שם ואפי' מקצת שה אמרי' ור"א סובר שאין אומרים כן וכן מפרש בפ' הזרוע (חולין דף קל"ב) ובפ' אותו ואת בנו (חולין דף ע"ט) מסקינן שר' יהודה מסופק כמו כן אם חוששין לזרע האב, ואוסר לקשור בקרון שתי פרדות להנהיגם עד שיהו שוות מאב ומאם ובכתובות [דף קי"א] פוסק הלכה כרבי יהודה בפרדות וגם ר' אבא [בפ' אותו ו"ב דף ע"ט] מצינו שצוה לשמש שלו שלא יביא פ' פרדות בקרון אע"כ דומות יחד וגם רב פפא שאומר [שם] שכשאזניו גדולות וזנבו קטן שהוא בן חמור וכשאזניו קטנו' וזנבו גדול הוא בן הסוס משמע שהיה אוסר אם אין דומין זה לזה [שם דף ע"ח] תניא אותו ואת בנו נוהג

בנקבות שזה בנה ודאי וכתיב בנו שמשמע מי שבנו כרוך אחריו זהו האם אבל האב והבן מותר לשחוט ביום אחד וחנניה אמר אף באב ובבן נוהג שסובר חוששין לזרע האב אמר שמואל [שם דף ע"ט] הלכה כחנניה ובנו לאו דווקא דהוא הדין בתו ומסיק שם שלדברי חנניא כל מיני פרדות אחד הן ומותרין לקושרן בקרון אע"פ שאינן שוות מאב ומאם כיון שחוששין לזרע האב וכן חשוב צד אב כמו צד האם, פסקו ה"ג ורב אלפס [שם] שאין הלכה כחנניה לא באותו ואת בנו ולא בפרדות מאחר שמצינו בכתובות [דף קי"א] שפוסק הלכה כרבי יהודה בפרדות וגם האמוראים היו נוהגים כן כאשר ביארנו למעלה אמנם פסק שפסק שמואל כחנניה יכול להתקיים לאסור מספק מאחר שרבי אלעזר וחכמים ורבי יהודה מסופקין אם חוששין לזרע האב אבל אינו לוקה מאחר שאנו מסופקים בדבר ואונקלוס שתרגם ושור או שה ותורתא או שיתא תפס דבריו באם ללקות עליו אבל מודה שאף באב ובבן אסור מספק כאשר בארנו, שנינו [בחולין דף פ"ג] בארבעה פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו לומר כבר מכרתי לאחר או בתה או אמה לשוחטה כדי שימתין זה האחרון ולא ישחוט עד למהר ואלו הן ערב י"ט האחרון של חג וערב יום טוב הראשון של פסח וערב עצרת וערב ראש השנה אמר ר' יהודה אמתי בזמן שראה זה שלקח באחרונה נחפז לקנות והיה בסוף היום שחזקתו שהוא שוחט בתה אבל אם היה ריוח ביום אינו צריך להודיע שמא לא ישחוט אלא למחר ומודה רבי יהודה במוכר את האם לחתן ואת הבת לכלה שצריך להודיעו שהדבר ידוע ששניהם שוחטין ביום אחד [שם] תניא אם לא הודיעו הולך ושוחט ואינו נמנע, פי' למדת מכאן שאע"פ שרבי יהודה אוסר באב ובבן מספק תפש בדבריו האם מפני שהוא הודאי ללקות עליו כאשר בארנו על תרגומו של אונקלוס שנינו (ג) יום אחד האומר באותו ואת בנו הלילה הולך אחר היום כמו ביום אחד האמור במעשה בראשית לפיכך שחט הראשון בתחילת לית רביעי לא ישחוט השני עד תחילת ליל חמישי ואין חילוק בין שחט הבן תחילה לשחט האב תחילה:

מצות לא תעשה קנ

צפור (א) טהורה הרובצת על האפרוחים שאין מפריחין או על ביצי עוף טהור ולקח האם על הבנים ושחטן הבשר מותר באכילה ולוקה על שחיטת האם שנ' לא תקח האם על הבנים וכן אם מתה קודם שישלחנה לוקח ואם שלחה אחר שלקחה אמרו חכמים בפ' שלוח הקן [דף קמ"א] דאינו לוקה, זה הכלל בכל מל"ת שבתורה שניתק לעשה חייב לקיים העשה שבה ואם קיימו הר"ז פטור ואם (ב) לא קיימו לוקה, [שם] לא יקח אדם האם על הבנים אפי' לטהר בה את המצורע שאין עשה דטהרת מצורע דוחה ל"ת ועשה

ושאר דיני שילוח הקן מפורשים בסמ"ע [מ"ע ס"ה] ומה במצוה קלה שהיא כשוה איסר אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים ק"ו במצות חמורות שבתורה:

מצות לא תעשה קנא

סדר לאוין של נזיקין

לא (א) תעשו עול:

מצות לא תעשה קנב

לא (א) יהיה בכיסך כתוב בפ' קדושים לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה ותניא בת"כ [קדושים פ' ח'] אם בדין הרי הדין אמור א"כ למה נ' במשפט במדה מלמד שהמודד נקרא דיין שאם שיקר במדה נקרא ע"ס שח"ת סי' פי' עוול משוקץ שנוי חרם תועבה כי בכל אלה נכתב תועבה וכתיב במשקולת כי תועבת ה' כל עושה אלה כל עושה עוול וגורם חמשה דברים מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל לחרב ומגלה אותם מארצם ומדה זו מדת הארץ במשקל זו טורטוני ותניא בב"ב [דף פ"ט] ובב"מ [דף ס"א] במדה זו מדת קרקע שלא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים פי' רבי' שמואל שבימות החמה החבל יבש וקצר יותר מבימות הגשמים ור"ח פי' שבימות הגשמים הקרקע קווץ ובימות החמה מתבקע ומוסיף במדתו, במשקל שלא יטמין משקלותיו במלח פי' רבינו שמואל מפני שהוא מכביד ואין נראה לר"ת [בתו' שם] דהא משמע דבמוכר איירי דומיא דבמשורה שלא ירתיח לכן מפרש ר"ת שהוא מיקל המשקולת ושואב את הכובד, וכן יש בירו' מפני שהמלח שואב את המשקל ובמשורה (ב) שלא ירתיח שלא ישפוך לתוך המדה במקום גבוה כדי שיעלה הקצף אישקומא בלעז ונראה כמלא ולעניין זה יש בה שוה פרוטה כגון בדבר יקר הוצרך ליכתוב לעבור משעת הרתחה כדאמר נמי בפרק איזהו נשך (בבא מציעא דף ס"א) לאו דכתב רחמנא גבי משקלות למה לי לטומן משקלותיו במלח ומקשינן האי גזילה מעליית' הוא ומשני לעבור עליו משעת עשייה והדברים ק"ו ומה משורה שהיא קטנה כ"כ שלשי' וששה יש מהן בלוג הקפידה תורה על רתיחת' שהיא פחות ממאה בלוג ק"ו ברתיחת כלי גדול, [מיימוני פ"ז דהלכות גניבה עיין שם במ"מ] אע"פ שהמודד או השוקל חסר גונב אינו משלם תשלומי כפל אלא משלם לו המדה או המשקל ואין לוקין על לאו זה מפני שהוא חייב בתשלומין, כל שמשהא בביתו או בחנותו מדה חסרה או משקל חסר עובר בל"ת שנ' בפר' תצא לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה בב"ב [דף פ"ט] שאסור אפי' לעשות המדה עביט של מימי רגלים ואע"פ שאינו לוקה ומוכר בה שמא יבא מי שאינו יודע שהיא חסרה וימדוד בה

ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה, [שם] היו המדות והמשקלות של בני העיר חתומות בחותם ידוע וזו המדה או המשקל בלא חותם הר"ז מותר להשהותם לשאר תשמישי הבית ותניא בספרי [תצא] יכול לא יעשה אדם ליטרא רביע ליטרא סאה וחצי סאה ת"ל גדולה או קטנה גדולה שמכחשת את הקטנה ומסקינן בב"ב [דף צ'] שטועין בני אדם ברובע הילכך עושה אדם מדותיו סאה ותרקב [שם] דהיינו חצי סאה ורביע סאה וקב וחצי קב ורובע הקב ותומן פי' ג' ביצים מדה המחזקת שמינית הקב וחצי תומן הם ביצה ומחצה ועוכלא [בדף צ' כל הסוגיא] וכמה היה עוכלא אחר מחמשה ברובע דהיינו ביצה וחומש ביצה כך הגירסא בתוספתא ובפירש ר"ח, אבל לא יעשה קביים שלא יתחלף ברובע הסאה שהוא קב ומחצה ומקשה התלמוד א"כ לא יעשה חצי תומן ועוכלא שהן אינם יתירין זה על זה כי אם חומש וחצי חומש והוא פחות מרביע וכל שכן שנוח לטעות בהן שהרי העוכלא ששה חומשין ואם היה חצי תומן יתר שני חומשין מעוכלא אז היה יתר רביע והוא אינו יתר אלא חצי חומש בל זה פי' ר"ח ועיקר ומתרץ דבמדות קטנות בקיאין בני אדם ולא יבאו לטעות וכן במדות הלח עושה הין וחצי הין ורביעית ההין לוג חצי לוג רביעית הלוג שמינית הלוג דהיינו חצי ביצה ורביע ביצה וחצי שמינית כך הגירסא בתוספתא [היינו בגמ' שם] אבל בספרים שלנו גורס ואחד משמנ' בשמינית ומדה זו שמה קורטב וכן היא בתוספתא שלפנינו [בב"ב דף רס"ג] ואמר ר' חיים כהן אבי אמי שזאת הגירסא עיקר מדגרי' בסוטה [דף ה'] כל אדם שיש בו גסות הרוח עוכרתו ק"ו מים ומה ים שיש בה כמה רביעיות הרוח עוכרתו אדם שאין בו אלא רביעי' לא כ"ש פי' רביעית דם ואומר שם ותלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמנה בשמינית ואם אין אנו גורסי' כאן אחד משמונה בשמינית היכן מצא זה השיעור ואומר אני שאין זה הוכחה שהר"ז השיעור במקום אחר בסוף תוספתא דתרומה [דף ס"ב] גבי תרומת מעשר והבאתיה במצות התרו' [מ"ע קל"ד] וכן במשנה בפ' בתרא דתרומות [דף ס'] ומ"מ שמענו שהיא מדה כדברי זקני' ולא אסרו לעשות רביעית ההין ושלישית ההין אע"פ שמתחלפין זה בזה הואיל והיו במקדש מימות משה רבי' [דיני גזל הגוי בפ' הגוזל בתרא (בבא קמא דף קי"ג)] אחד הנושא ונותן עם ישראל או עם עכו"ם עובד ע"ז אם מדד או שקל בחסר עובר בל"ת וחייב להחזיר, וכן אסור להטעות את העכו"ם בחשבון אלא ידקדק עמו שנ' וחשב עם קונהו ואע"פ שהוא כבוש תחת ידך קל וחומר לעכו"ם שאינו כבוש תחת ידך והרי הכתוב כלל כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול ואף על פי לדברי האומר בגיטין [דף קי"א] שגזלו של גוי מותר זהו בגוי שצערו לישראל ואף בזו אין הלכה כמותו אבל בחנם אף הוא מודה שאסור לגזול הגוי והקפידה תורה על גזל

הרשעים כמו שנ' ותמלא הארץ המס וכן ראיתי בתוספתא דב"ק הגוזל את העכו"ם חייב להחזיר לו וחמור גזל הגוי מגזל יהודי מפני חילול השם, אמר ר' לוי [בב"ב דף פ"ח] גדול עונשן של מידות מעונשן של עריו' ומסיק [שם כל הסו' בתו'] שעריות איפשר בתשובה כל זמן שלא הוליד ממזר אבל אם הוליד ממזר ה"ז מעוות לא יוכל לתקון כדאמ' ביבמות [דף כ"ד] וגבי מדות שגוזל את הרבים לא אפשר בתשובה דאינו יודע למי ישיב ואע"ג דאמרי' בביצה [דף כ"ט] יעשה בהן צרכי רבים לאו תשובה גמורה היא כיון שאינו משיב לבעלי' אלא מה שאפשר לו לעשות עושה ומ"ע של צידוק המאזני' והמשקלות נתבארו בסמ"ע [מ"ע ע"ב]:

מצות לא תעשה קנג

כתוב (א) בפ' שופטים אל תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים בנחלתך אשר תנחל ותניא בספרי [שופטים] מה ת"ל אם בפרהסיא הרי כבר נאמר לא תגזול ואם בסתר הרי כבר נא' לא תגנובו הא למדת שהעוקר תחומו של חברו בא"י עובר בשני לאוין ואינו עובר על לאו זה דלא תסיג אלא בא"י שנ' בנחלתך אשר תנחל:

מצות לא תעשה קנד

כתוב (א) בעשרת הדברות לא תגנוב ותניא בסנהדרין [דף פ"ו] בגונב נפשות הכתוב מדבר לא תגנובו בגונב ממון צא ולמד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן דבר הלמד מעניינו לא תגנובו כתוב אצל לא תכחשו ולא תשקרו דמיירי בממון ואין העניין מדבר בנפשות אבל לא תגנוב דענין מדבר בנפשות לא תרצח ולא תנאף אע"פ שגם בממון מדבר העניין לא תענה לא תחמוד מ"מ אם אינו עניין לממון שהרי כבר אמור תנהו עניין לנפשות כעין אותם הכתובים למעלה הימנו וכן המוכר נפשות הרי בכלל לא ימכרו ממכר' עבד, [שם] ואין לוקין על שני לאוין הללו מפני שהן לאו הניתן לאזהרת מיתת ב"ד שנ' וכי ימצא איש גונב נפש וגומר ומיתתו בחנק, [במשנה שם דף פ"ה] ואין הגנב חייב מיתת חנק עד שיגנוב את הישראל ויכניסנו לרשותו וישתמש בו וימכרנו לאחרים שנא' והתעמר בו ומכרו וחכמים שחולקין על ר' יהודא [מבואר שם בגמ'] אומרים אפי' לא נשתמש בו אלא בפחות משוה פרוטה הר"ז שימושו [כל הסוגיא בברייתא שם] גנבו ונשתמשו בו ומכרו ועדיין הנגנב ברשות עצמו שלא הכניסו גנב לרשותו פטור, גנבו והוציאו לרשותו ונשתמש בו ולא מכרו או מכרו קודם שנשתמש בו או נשתמש בו ומכרו לאחד מקרוביו של גנוב כגון שמכרו לאביו או לאחיו ה"ז פטור שנ' גונב נפש מאחיו עד שיבדילנו מאחיו ומקרובין במכיר', הגונב את בנו או אחיו הקטן ובעל הבית שגנב אחד מבני ביתו הסמוכין על שולחנו ומלמד תינוקות שגנב אחד מן הלומדים אצלו אע"פ

שנשתמש בו ומכרו פטור שנ' ונמצא בידו פרט לאלו שהיו מצויין בידו כבר' אחד הגונב את הגדול או הגונב את הקטן בן יומו שכלו לו חדשיו בין זכר בין נקבה בין שהיה הגנב איש או אשה הרי אלו נהרגין שנ' גונב נפש מאחיו מ"מ ואחד הגונב את ישראל או שגנב גר או עבד משוחרר שנ' נפש מאחיו מ"מ ואלו בכלל אחינו הם לתורה ולמצוה גנב מי שחציו עבד וחציו בן חורין חכמים פוטרין ועיקרי הלכות אלו בסנהדרין [דף פ"ה ופ"ו]:

מצות לא תעשה קנה

בפרשת (א) קדושים כתוב לא תגנובו כבר בארנו למעלה [בל"ת שבסמוך] שבממון הכתוב מדבר ותניא בת"כ [קדושים פ' ג'] מכלל שנ' בגנבה שנים ישלם למדנו עונש אזהרה מניין ת"ל לא תגנבו [בב"ב דף ס"א] לא תגנובו ע"מ למיקט ולא תגנובו ע"מ לשלם תשלומי כפל ד' וה' בן בג בג אומר לא תגנובו משלך מבית אחרים אלא שבור את שיניו ואומר לו שלי אני נוטל ותניא בתוספתא דב"ק [פ' ו'] שלשה גנבים הם הראשון שבכולם גונב דעת הבריות מרבה לו בתקרובת ויודע שאינו מקבלו ומסרב בו לאכול ויודע בו שאינו אוכל ותניא במסכת סוטה [דף ט'] לפי שגנב אבשלום שלש גנבות לב אביו ולב בית דין ולב כל ישראל נתקעו בו שלשה שבטים שנ' ויקח שלשה שבטים בכפו ויתקע' בלב אבשלום וגונב דעת הבריות נקרא גנב שנ' ויגנוב אבשלום את לב אנשי ישראל וכתיב ותגנוב את לבבי, גרסי' בחולין [דף צ"ד] אמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעת העכו"ם ויש ליתן טעם אע"ג דכתיב לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו לא תגנובו לא קאי אבעמיתו במליצת הלשון דא"כ היה לו לומר מעמיתו ועוד כי ניגון טעם מפסיקו כדאמרי' בנדרים [דף ל"ז] ושום שכל אלו פסוקי טעמים משמע שפסוקי טעמים מה"ת, כל הגונב ממון משוה פרוטה ומעלה עובר על לא תגנובו ואין לוקין על לאו זה שהרי ניתן לתשלומין, [פ' הגוזל בתרא דף קי"ג] אחד הגונב ממון לישראל ואחד הגונב ממון עכו"ם עובד ע"ז [כך משמע בסנהדרין דף נ"ו ונ"ט] ואסור לגנוב כל שהו דין תורה, איזהו גנב זה הלוקח ממון חברו בסתר בלא ידיעת הבעלים כדאמר בפ' הכונס (בבא קמא דף נ"ז) כיון דמיחבא מאינשי גנב הוא אבל אם לקח בגלוי ובפרהסיא ובחוזק יד אין זה גנב אלא גזלן, [עי' במיימוני ובביאוריו פ"א דהלכות גניבה] ולסטים מזויין שגנב אין זה גנב אלא גזלן אע"פ שאין הבעלים יודעין בעת שגנב ומצות עשה לדון בדיני הגנבה מפורש בסמ"ע [מ"ע ע"א]:

מצות לא תעשה קנו

[**ראה מצוה קנז**]:

מצות לא תעשה קנז

מצוות קנו, קנז: כתוב (א) בפרשת קדושים לא תעשוק את רעך ולא תגזול [פ' מרובה דף ע"ט] איזהו גוזל זה הלוקח ממון חבירו בחזקה כגון שחטף מטלטלין מידו או שנכנס לרשותו שלא ברצון הבעלי' ונטל כלים משם או שתקף בעבדיו ובהמתו ונשתמש בהן או שירד לתוך שדהו ואכל פירותיו וכל כיוצא בזה הוא הגזל כעניין שנ' ויגזול החנית מיד המצרי [בגיטין דף קי"א] איזהו עושק זה שבא ממון חברו לידו ברצון הבעלים וכיון שתבעו כבש הממון אצלו ולא החזירו כגון שהיה לו ביד חברו פקדון או הלואה או שכירות והוא תובעו ואין יכול להוציאו בדיינין מפני שהוא אלם וקשה אע"פ שפשוטו כך הוא מ"מ אמר רבא בפ' המקבל (בבא מציעא דף קי"א) זהו עשוק זהו גזל להכי אפקיה רחמנא בתרי לישני לעבור עליו בשני לאוין לפי עניין זה לאו אחד הוא ונמנה תחתיו הא דגרסי' בפ' חלק (סנהדרין דף ק"י) אמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנ' ולא יהיה כקרח וכעדתו וגו', הגוזל או עושק שוה פרוט' עובר על ל"ת ואין לוקין על לאו זה שהרי הכתוב נתקו לעשה שחייב להחזיר כאשר בארנו בסמ"ע [מ"ע ע"ג] ואפי' שרף את הגזילה אשר גזל אינו לוקה שהרי חייב לשלם דמיה וכל לאו שניתן לתשלומין אין לוקין עליו ואסור (ב) לגזול כל שהוא דין תורה ואפי' מגוי עובד ע"ז אסור לגוזלו או לעושקו ואם גזלו או עשק יחזיר כמו שהבאתי למעלה [מל"ת קנ"ב] מן התוספתא וכל דיני הגזילה מפורשין בסמ"ע [מ"ע ע"ג]:

מצות לא תעשה קנח

כתוב (א) בי' הדברות לא תחמוד וכתוב שם עוד לא תתאוה והכל אחד ותניא במכילתיה [יתרו פ' ד'] לא תחמוד יכול אפי' בדברי' ת"ל לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך עד שיעשה מעשה ובב"מ [דף ה'] גרתי' דא"ר הונא שומר שאמר הריני משלם ואיני נשבע משביע' אותו שבועה שאינה ברשותו ומקשה היאך ישבע והלא חשוד הוא לעבור על לא תחמוד, ומתרץ לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו פי' רבינו משה והר' אליעזר ממיץ ואינו חשוד על לא תחמוד לפי דעתו ואע"פ שעיקר לא תחמוד בדמים לפי' זה משמע אע"פ שנתן לו דמים יקרים הר"ז עובר בלא תחמוד, וקשה לפי' זה שהרי בפ' זה בורר [סנהדרין דף כ"ה וכל הסוגיא בתוספת שם] אומר דחמסן שנותן דמי אינו פסול אלא מד"ס ויש לפרש בלא דמי משמע להו וכך הוא אמת, כתב רבינו משה [כל הסוגיא מוע"ס בפ"א דהלכו' גזילה] לא תתאוה אין תאוה אלא בלב ומשעת שהתאוה בלבו עובר בלאו דלא תתאוה אע"פ שלא עשה מעש' התאוה מביאו לידי חימוד והחימוד לידי גזל כמו שנ' וחמדו בתי' וגזלו שאם לא יתננה לו ברצון יגזלנה בחזקה וגזל מביא לידי

שפיכות דמים כמו שמצינו במעשה אחאב ונבות, הנה למדת שהמתאוה עובר בלאו אחד, עשה מעשה כגון שהפציר ברעים ובקש שיתננה לו ונתנה לו עובר בב' לאוין לא תתאוה ולא תחמוד ואם גזל עובר בשלשה לאוין עכ"ד, ולא יתכן לומר כן כי כן כתוב בדברות לא תחמוד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך ולפי דבריו החמיר בבית מבאשת איש אלא החמוד והתאוה הכל אחד וכן פירשו אונקלוס לא תרוג, וכן ונחמד למראה מתרגמינן דמרגג' למיחזי וכן פי' רבינו שלמה כי הכל אחד [בפי' חומש פרשה ואתחנן] :

מצות לא תעשה קנט

כתוב (א) בפרשת תצא כן תעשה לכל אבידת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאת לא תוכל להתעלם וכתיב לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחי' והתעלמת מהם והרי עניין זה אם תראה לא תתעלם ופי' רבא בפ' אלו מציאות (בבא מציעא דף כ"ו) ראובן שראה סלע שנפלה משמעון ונטלה לפני יאוש על מנת לגוזלה עובר בכולן משום בל תגזול ומשום השב תשיבם ומשום לא תוכל להתעלם ואפי' החזיר לו הסלע לאחר הייאוש זו מתנה הי' וכבר עבר על האיסורין נטלה לפני יאוש על מנת להחזיר' ולאחר יאוש נתכוון לגוזלה עובר משום השב תשיבם המתין עד שנתייאשו הבעלים ונטל אינו עובר אלא משום לא תוכל להתעלם בלבד וכל דיני השבת אבדה יתבארו בסמ"ע [מ"ע ע"ד] :

מצות לא תעשה קס

לא (א) תרצח צוה הקב"ה בדברות ראשונות ואחרונות ועונש בפרשת אלה מסעי שנ' כל מכה נפש לפי עדים ירצח הרוצח ואם רצח הרוצח בזדון בפני עדים מיתתו בסייף שנ' נקום ינקם ודרשו רבותינו [בפ' ד' מיתות דף נ"ב] על פי הקבלה זו מיתת סייף כמו שנ' חרב נקמת נקם ברית, ורציחה נקראת בכל עניין שאדם נהרג בו כמו שנ' ואם בכלי ברזל הכהו וימת רוצח הוא מות יומת הרוצח ונ' אם בכלי עץ הכהו וימות רוצח הוא ונאמר אם בשנאה יהדפו או השליך עליו בצדיה ותנא בספרי [מסעי] הרי את דן בניין אב מביניהם הצד השוה שבהן שמחמת הממיתין מת וחייב אף כל שמחמת הממיתין מת חייב ואפי' גוסס דאמרי' רוב גוססין למיתה ההורגו חייב כדאיתא בפ' הנשרפין (סנהדרין דף ע"ח) בגוסס בידי שמים דכ"ע לא פליגי דחייב והיינו דתנן בשבת [דף קנ"א] המעמץ עיניו של מת עם יציאת נפש הר"ז שופך דמים ואומר בסנהדרין [בפ' אחד דיני ממונות דף ל"ז] שלכך נברא אדם יחידי שכל המאבד נפש אחת מישראל כאילו איבה עולם מלא וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא והרודף אחר חבירו להורגו או בא לגזול ממונו בכלי זיינו רשאי הנרדף להורגו שנ' אם במחתרת ימצא הגנב והוכה ומת אין לו דמים ושנינו בפ' בן סורר ומורה (סנהדרין בדף ע"ב) הבא במחתרת נידון על שם

סופו והטעם מפרש רבא בגמ' [שם] אין אדם מעמיד עצמו על ממונו ויודע שיעמוד בעל הממון בפניו ועל דעת להורגו הוא הולך ואמרה תורה אם בא להורגך השכם להורגו היה הדבר ברור לבעל הבית שזה הגנב הבא עליו אינו בא להורגו ולא בא אלא על עיסקי ממון אסור להורגו ואם הרגו הרי הוא הורג נפש שנ' אם זרחה השמש עליו דמים לו אם ברור לך הדבר כשמש שיש לו שלום עמך אל תהרגהו אבל בסתמא הרגהו לפיכך אב הבא במחתרת על בנו אינו נהרג שודאי שלא יהרגהו אבל הבן הבא על האב נהרג וגרסינן בסנהדרין [שם] אמר רב כל מאן דאתי עלאי במחתרתא קטילנא ליה לבר מרב חנינא בר שילא דקי' לי בגויה דמרחם עלאי כאב על בן, [שם] ת"ר אין לי אלא מחתרת גגו חצירו וקרפיפו מניין ת"ל ימצא הגנב מ"מ א"ב כן מה ת"ל מחתרת מפני שרוב גנבי' מצויים במחתרת, [כך משמע שם בירושלמי] הגנב שגנב ויצא או שלא גנב ומצאו יוצא מן המחתרת הואיל ופנה עורף ואינו רודף יש לו דמים, וכן אם הקיפוהו עדים או בני אדם אע"פ שעדיין הוא ברשות זה שבא עליו אינו נהרג ואין צ"ל אם בא לב"ד שאינו נהרג וזהו שתירגם אונקלוס אם זרחה השמש וגר אם עינא דסהדא נפלת עלוהי [* כך משמע מן הברייתא דלעיל דלא ריבתה אלא גגו וכו' שבע"ה מצוי בהם] וכן הבא במחתרת לתוך גינתו או לתוך שדהו או לתוך הדיר יש לו דמים שחזקתו שבא על הממון בלבד לפי שאין הבעלים מצויין במקומות אלו, הרב רבי אליעזר ממי"ץ היה מדמה עניין המסור לבא במחתרת לפי שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ולכך מותר להרגו כדאמרינן בפ' הגוזל אחרון [דף קי"ז] רב כהנא שמטיה לקועיה דההוא מסור:

מצות לא תעשה קסא

מוזהרין (א) ב"ד שלא ליקח כופר מן הרוצח ואפי' נותן כל ממון שבעולם ואפי' רצה גואל הדם לפוטרו שנ' לא תקחו כופר לנפש רוצח ונ' לא תחניפו את הארץ כי הדם הוא יחניף:

מצות לא תעשה קסב

הזהירה (א) תורה שלא ליקח כופר להציל מגלות הרוצח בשגגה שנ' ולא תקחו כופר לנפש רוצח לנוס אל עיר מקלטו וגו':

מצות לא תעשה קסג

רוצח (א) שהרג בזדון אין ממיתין אותו העדים ולא הרואין עד שיבואו לב"ד וידונוהו למיתה שנ' ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט והוא הדין לכל מחוייבי מיתות ב"ד שעברו ועשו שאין ממיתין אותו עד שיגמור דינו בב"ד [מיימו' פ"ב דהלכות רוצח] אמרה תורה שופך דם האדם באדם דמו ישפך זה ההורג בעצמו שלא ע"י שליח,

אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש זה ההורג את עצמו, ומיד כל חיה אדרשנו זה המוסר את חבירו לפני חיה לטרפו, מיד האדם מיד איש אחיו דרוש את נפש האדם זה השוכר אחרי' להרוג את חבירו, ובפי' נאמר בשלשתן לשון דרישה הרי דינו מסור לשמים אעפ"כ [בפ' הנשרפי' דף פ"א] חייבין ב"ד להכותו מכה רבה ולאסור אותו שנים רבות במצור ובמצוק לשבור את זרוע הרשעים ואם היתה השעה צריכה לכך הרשות בידן להרגו להוראת שעה, [פ' יוצא דופן דף מ"ד] ההורג את הקטן בן יומו שכלו לו חדשיו הר"ז נהרג עליו, אמר רבא בפ' הנשרפים (סנהדרין דף ע"ח) ההורג את הטריפה אע"פ שאוכל ושותה ומהלך בשוק פטור מדיני אדם וכל אדם בחזקת שלם עד שיודע בודאי שהוא טריפה אבל אדם טריפה שהרג את הנפש נהרג שנ' ובערת הרע מקרבך והוא שהרג בפני ב"ד אבל בפני עדים פטור שמא יוזמו העדים ואם הוזמו אין נהרגין שהרי לא זממו אלא להרוג טריפה וכל עדות שאינה ראויה להזמה בדיני נפשות אינה עדות [מימוני פ"ב דהלכות רוצח] אחד ההורג את ישראל או ההורג עבד כנעני הר"ז נהרג עליו שהרי העבד קבל עליו מצות והרי הוא נוסף על נחלת השם, חילוק יש בין עבדו לעבד אחרים שעבדו יש לו רשות להכותו לפיכך אם הכה את עבדו הכאה שיש בה כדי להמית ונטה למות ועמד כ"ד שעות ואחר כך מת אינו נהרג עליו אע"פ שמת מחמת המכה שנ' אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם איזהו יום שהוא כיומים הוי אומר זה מעת לעת אבל המכה עבד שאינו שלו אפי' מת לאחר כמה ימים מחמת המכה הואיל והכהו ויש בו כדי להמית הר"ז נהרג עליו בשאר בני חורין, נר' לרבי' משה [בפר' דלעיל] שהמכה עבדו בסכין ובסייף או באבן ובאגרוף וכיוצא בהן ואמדוהו למיתה ומת אינו בדין יום או יומים אלא אפי' מת לאחר שנה נהרג עליו לכך נא' בשבט שלא נתנה לו התורה רשות להכותו אלא בשבט ומקל ורצועה וכיוצא בהן בלא רציחה, המכה חבירו בזדון באבן או בעץ והמיתו אומדין [בפר' הנשרפים דף ע"ט] דבר שהכהו בו ומקום שהכהו עליו אם ראוי אותו חפץ להמיתו באבר זה או אינו ראוי שנא' באבן יד אשר ימות בה הכהו או בכלי עץ יד שיהא בהן מלא היד וראויה להמית ונאמר אשר ימות בה מכאן שאומדין מקום המכה וכח ההכאה וכח המוכ' וכח המכה שאינו דומה חולה וחלש המכה לפח בריא וגבור המכה, [שם דף ע"ו] תניא רבי אומר כלי ברזל לא נתנה תורה שיעור שממית בכל שהו שנ' אם בכלי ברזל הכהו וימות רוצח הוא ואפי' במחט והוא שיהיה לו חד כמו מחט או שפוד או סכין ושאין כיוצא בהן אומדין אותו כמו העץ והאבן, ולא בכלי לבד אלא אפי' הכהו בידו או ברגליו והרגו אומדי' כח המכה וכח הנהרג ומקום המכה, [שם] וכן אם דחפו מראש הגג ונפל אומדי' גובה המקום שהפילו מעליו שנ' או באיבה הכהו

בידו וימות מות יומת המכה אע"פ שנ' בידו הצריך הכתוב להיות ההכאה באיבה מכלל שמשערין כח ההכאה וכן לעניין הדחופה נאמר אם בשנאה יהדפנו וכתב רבינו משה [בפ"ג דרוצח] יראה לי שכל שאין בגובהו עשר טפחים אין בו כדי להמי' כדרך שאמרו בבור לעניין בהמ' [בב"ק דף ג'] תנא דבי חזקיה בפ' הנשרפי' [דף ע"ט] נא' מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת הקיש מכה אדם למכה בהמה מה מכה בהמה לא חלקת בין שוגג למזיד בין מתכוין לאינו מתכוין בין דרך ירידה לדרך עליה לפוטרו ממון אלא לחייבו ממון אף מכה אדם לא תחלוק בו בין בשוגג בין במזיד בין מתכוין לשאינו מתכוין בין דרך עליה לדרך ירידה בכל אלה לחייבו ממון אלא לפוטרו בממון, [כל הסוגיא בתו' שם] בשלש' ענייני ממון מדבר תנא דבי חזקיה כי בין שוגג למזיד מדבר בממון אחד עם המיתה ואומר שכמו שמזיד פטור שנ' ולא יהיה אסון ענוש יענש הא אם יהיה אסון לא יענש כך שוגג פטור מן התשלומין ובזאת ודאי הלכה בתנא דבי חזקיה שעל זה מביאה בפרק אלו נערות (כתובות דף ל"ה) ובפ' המניח (בבא קמא דף ל"ה) ואומר שם בפ' אלו נערות (כתובות דף ל"ה) ומי איכא דלית להו לתנא דבי חזקיה אבל בין מתכוין לשאין מתכוין מדבר לפטור מדמי הנהרג שכמו המתכוין פטור שנ' אם כופר יושת עליו ולא על האדם כדדרשינן בב"ק [דף כ"ו] כך שאין מתכוין לזה אלא לזה ועל זה אומר שם [בפ' הנשרפים דף ע"ט] כי הך דתנא דבי חזקיה מפקא מדרבי ומפקא מדרבנן כי רבי אומר שם נתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב ממון ופטור מן המיתה, ורבנן אומרים כי מתכוין להרוג זה והרג את זה חייב מיתה ופטור מממון ואומר כי לתנא דבי חזקיה לאו בר קטלא הוא ולאו בר ממונא הוא שאם היה חייב מיתה לא היה צריך להביא פסוק לפוטרו מממון, מאחר שרבי ורבנן חולקין עליו יראה לי שאין הלכה כמותו אלא כרבנן, ורבינו משה פסק [ריש פ"ד דרוצח וע"ש במגדל עוז] הלכה לגמרי כתנא דבי חזקיה, ובין דרך ירידה לדרך עליה בא לומר שכמו שהרגו במזיד בדרך עלייה שלא נתנה שגגתו לכפרה לא שקלינן מיניה ממונא ומפטריה מקטלא כך דרך ירידה אע"פ שנתנה שגגתו לכפרה לא שקלינן מיניה ממונא וניפטריה מקטלא ובעניין זה אומר בכתובות [דף ל"ז], [בסנהדרין דף ע"ה] ת"ר הכוהו עשרה בני אדם בעשר מקלות וכל אחד יש בו כדי להמית ומת [כך משמע שם מברייתא שאחרי'] בין שהכוהו בזה אחר זה בין שהכוהו כאחד כולן פטורין ממיתת ב"ד שנ' כל נפש אדם שיהיה אחד שהרג כל הנפש והוא הדין לדחפוהו שנים לתוך המים או שהיו רבים יושבים ויצא חץ מביניהן והרג כולן פטורין כמו שאומר שם [דף פ'] אחר כך זרקו בו עשרה אבני' זה אחר זה וכל אחד מהן אין בו כדי להמית וזרק אחד אבן באחרונה ויש בו כדי להמית ומת הר"ז האחרון נהרג עליו,

אמרינן בסנהדרין [דף פ"א] שההורג נפשות בעדות מיוחדת כגון שלא היו השני עדים רואים אותו כאחד אלא ראהו האחד אחר האחד או שהרג בפני שני עדים בלא התראה או שהוכחשו העדים בבדיקות ולא הוכחשו בחקירות כל אלו רצחנים הן וכונסין אותן לכיפה ומאכילין אותן לחם צר ומים לחץ עד שיצאו מעיהן ואחד כך מאכילין אותן שעורין עד שכריסן נבקעת מכובד החולי ואין עושין דבר זה לשאר מחוייבי מיתות ב"ד שכשאינם חייבין מיתה פוטרין אותן, אע"פ שיש עונות חמורות משפיכות דמים אין בהן השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים אפי' ע"ז ואין צ"ל עריות או חילול שבת שאינו כשפיכות דמים שאלו עונות הם הן מעבירות שבין אדם להקב"ה אבל שפיכות דמים מעבירות שבינו לבין חבירו וכל מי שיש בידו עון זה הרי הוא רשע גמור ואין כל המצות שעשה כל ימיו שקולין כנגד עון זה מן הדין שנ' במשלי אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו, צא ולמד מאחאב עובד ע"ז שהרי נאמר רק לא היה כאחאב וגו' וכשנסדרו עונותיו וזכיותיו לפני אלהי הרוחות לא נמצאו דבר שחייבו כליה ולא היה דבר אחר ששקול כנגדו אלא דמי נבות שנ' ותצא הרוח ותעמוד זו רוח נבות ויאמר לו תפתה וגם תוכל והרי אותו הרשע לא הרג בידו אלא סבב ק"ו להורג ביד' המינין ועושין עבירות להכעיס והאפיקורסין הם שכופרין בתורה ובנביאים מורידין לבור ולא מעלין אבל העכו"ם עובדי ע"ז והרועים בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין אבל ישראל העושין עבירות להנאתן מצוה להצילן ואסור לעמוד על דמן כדאיתא במסכת ע"ז [דף כ"ו]:

מצות לא תעשה קסד

הזהירה (א) תורה שלא לחוס על הרודף כמו שדורש בספרי [תצא] ממקרא שנ' וקצותה את כפה ולא תחוס עיניך לרבנן דרבי יהודה עניין הכתוב שכל החושב להכות את חבירו הכאה שממיתה אותו אחד במבושיו ואחד בכל דבר שיש בו סכנת נפשות מ"ע להציל הנרדף בכפו של רודף כאשר בארנו בסמ"ע [מ"ע ע"ז] ואם אין יכולין מצילין אותו אף בנפשו שנ' לא תחוס עיניך לפיכך שנו חכמים במסכת אהלות [דף ל'] כך שהעוברה שהיא מקשה ללילד מותר לחתוך העובר במעיה בין בסם בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להורגה ואם משהוציא את ראשו אין נוגעין בו מפני שאין דוחין נפש מפני נפש וזהו טבעו של עולם, ולפי ברייתא שהביא רבינו שלמה בפירוש חומש [פרש' כי תצא] וקצותה את כפה ממון בגזירה שוה דלא תחוס לא תחוס מעדי' זוממין ורבי יהודה שנאה בספרי [בברייתא דלעיל] וחולק על תנא קמא גם בזה יש בו עשה ול"ת:

מצות לא תעשה קסה

הזהירה (א) תורה בפרשת קדושים לא תעמוד על דם ריעך ותניא בת"כ מניין שאם ראית את חבירך טובע בנהר או לסטים או חיה רעה באין עליו שאתה חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם ריעך ומניין שאף לרודף אחר חבירו להורגו או רודף אחר נערה המאורסה שאתה חייב להצילה בנפשו ת"ל לא תעמוד על דם ריעך עד כאן הברייתא [בסימן דלעיל מיניה] ולמעלה הביאנו דבר זה מלא תחוס עיניך וצריך להתיישב בדבר כי לפי הנראה יש כאן שני לאוין בדבר זה וכן כתב רבינו משה [בסוף פ"א דהלכות רוצח] אמנם בפ' בן סורר ומורה (סנהדרין דף ע"ג) דוחה שאין זו הברייתא אמת וניתן להצילו בנפשו דורש מדהוקש רוצח לנערה המאורסה שנאמר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו וגו' ברודף אחר נערה המאורסה כתוב אין מושיע לה הא אם יש לה מושיע מושיעה בכל דבר שהוא יכול להושיעה ואפי' בהריגת הרודף והוא הדין לשאר כל העריות חוץ מן הבהמה [שם דף ע"ב] אבל הזכור מצילין אותו בנפש הרודף כשאר כל העריות אבל הרודף אחר בהמה לרובעה או שרדף לעשות מלאכה בשבת או לע"ז אע"פ ששבת וע"ז עיקרי הדת אין ממיתין אותו עד שיעשה ויביאוהו לב"ד וידונוהו וימות כך המסקנא בסנהדרין [דף עד] כל היכול להציל באחד מאבריו ולא טרח בכך אלא להציל בנפשו של רודף והרגו הר"ז שופך דמים וחייב מיתה אבל ב"ד אין ממיתין אותו, שנינו בתרומות [דף נ"ז] נשים שאמרו להם עכו"ם תנו לנו אחת מכם ונטמא אותה ואם לאו הרי אנו מטמאים את כולכם יטמאו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל וכן לעניין הריגת שונא בתוספתא [שם פ' ו' דף ס"ב] יהרגו את כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל וגרסינן עלה בירושלמי [שם פ"ח] יחדו להם אחד ימסרוהו אמר ר"ל והוא שחייב מיתה כשבע בן בכרי ואמר ר' יוחנן אע"פ שאינו חייב מיתה:

מצות לא תעשה קסו

הזהירה (א) תורה שלא לעבוד ושלא לזרוע בגופו של קרקע במקום שנתערפה שם העגלה המובאה על החלל הנמצא שנ' בפרשת שופטים והורידו את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע פיר' אשר צויתי שלא לעבוד ושלא לזרוע ושנינו בסוטה [דף מ"ה] מקומה אסור לזרוע ולעבוד ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים ותניא שם [דף מ"ו] ובספרי לא יזרע זרועה בכלל לא יעבוד היתה [שופטים] ולמה יצאה להקיש אליה ולומר לך מה זריעה מיוחדת עבודת קרקע אף כל עבודת קרקע יצאו ניקור אבנים וסריקת פשתן שאינם עבודת קרקע:

מצות לא תעשה קסז

לא (א) תשים דמים בביתך לא לעניין מעקה בלבד דבר הכתוב אלא כל דבר המזיק כדאמרינן בכתובות [דף מ"א] רבי נתן אומר מניין שלא יעמיד אדם סולם רעוע בתוך ביתו ולא יגדל כלב רע בתוך ביתו ת"ל לא תשים דמים בביתך אבל כלב שאינו רע מותר לגדל כדאמרינן בע"ז [דף כ"ב] האי ארמלתא לא תרבי כלבא באושפיזה מפני החשד ומשמע דאחר מותר:

מצות לא תעשה קסח

כתוב (א) בפרשת קדושים לפני עור לא תתן מכשול בכלל אזהרה זו כל דבר שאדם מוזהר והוא עור באותו דבר שאינו יודע, או אפילו יודע ואינו יכול לעשות איסור זה ובא חבירו והמציא לו עובר בלפני עור לא תתן מכשול כדתנן במסכ' ע"ז [דף י"ג] אלו דברים אסורין למכור לעכו"ם וכו', בחולין [דף צ"ג] שנינו שולח אדם ירך לנכרי שגיד הנשה בתוכו מפני שמקומו ניכר הא אין מקומו ניכר אסור שמא יאכילנה לישראל, ושנינו עוד בתוספתא דמסכת כלאי' [בפרק בתרא ומביא בניד' דף ס"א ובע"ז דף ס"ה] בגד שאבד בו כלאי' ואינו ניכר שם לא ימכרנו לעכו"ם שמא ימכרנו לישראל אבל לא אבד שהוא ניכר מותר למוכרו כדתנן [בפ' ט' דכלאים] מוכרי כסות מוכרים כדרכן פי' כסות כלאי' אחרי שישראל רואה ויכול ליזהר, עוד (ב) תניא בע"ז [דף ו'] ובפסחים [דף כ"ב] מניין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח ת"ל לפני עור לא תתן מכשול ומעמידין דקאי בתרי עברי נהרא שאינו יכול ליקחנה אם לא יושיטנה לו ולכך תפס לשון הושטה וה"ה [בתו' דע"ז דף ו'] שאסור להושיט דבר איסור למשומדים כעניין זה עוד דרשו רבותינו [בת"כ פרשת קדושים סוף פרק ג'] מלאו זה הבא לשאול עצה ממך תן לו עצה הוגנת:

מצות לא תעשה קסט

כתוב (א) בפרשת תצא לא תראה חמור אחיך או שורו נופלי' בדרך והתעלמת מהם הקים תקים עמו פי' אל תעמוד מנגד בראותך אלא תלך ותסייענו ה"ז מל"ת וכל דיני פריקה וטעינה נתבארנו בספר מ"ע [מ"ע פ' ופ"א]:

מצות לא תעשה קע

הלכות אונאות

וכי (א) תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו ותניא בת"כ באונאת ממון הכתוב מדבר שהרי באונאת דברים כתוב מקרא אחר לא תונו איש את עמיתו, ושיעור אונאת ממון לא נתפרש בתורה אבל שנינו בפ' הזהב (בבא מציעא דף

מ"ט) האונאה ארבעה כסף מעשרים וארבעה כסף לסלע שתות למקח' [שם] ואיתמר רב אמ' שתות מקח שנינו ושמואל אמר שתות מעות נמי שנינו והלכה כשמואל בדינא לגבי רב ועוד דתניא [שם] כוותיה הילכך מי שמכר שוה שש בחמש או שוה ה' בשש ונתאנה לוקח משתות המעות וחומש המקח או שוה שש בשבע הר"ז אונאה, ואמר רבא [שם בדף ג' וכל הסוגיא בתו' שם] הילכתא פחות משתות נקנה מקה והר"ז מחילה פי' לאלתר כדמוכח שם גבי מכירת וורשכי [דף נ"א] יתר משתות בטל מקח ושניהן חוזרין ויש אומרים שאין חוזר אלא המתאנה אבל המאנה אינו חוזר אא"כ המתאנה תובע אונאתו כך אמרינן בפ' הספינה (בבא בתרא דף פ"ד) גבי שתות אי לאו דאוניתו לא מצית הדרת בך השתא מצית הדרת בך, ויש לחלק דיתר משתות אין ראוי המקח להתקיים והרי הוא כאילו לא מכר כלל ושניהן חוזרין, שתות קנה ומחזיר האונאה פי' רבינו יעקב [בתו' דלעיל] שתות רצה קנה וכן סובר רב חסדא בפ' הספינה (בבא בתרא דף פ"ג) ולא הוצרך רבא לפרש רצה משום דקאי על משנה דהתם [בפ' הזהב דף נ"א] מי שהוטל עליו ידו על העליונה רצה כו' וזה וזה פי' שתות ויתר משתות בכדי שיראה לתגר או לקרובו, [שם דף נ'] ומזה בלבד מביא תניא כוותיה דרבא ולא מדרבי נתן שהרי רבי נתן ר"ל קנה בעל כרחו בשתות לרבא כדמסיק בסוף ההלכה [שם דף נ"א ועי' בתו' דלעיל] דכיון דלא קאי אמתניתין היה לרבי נתן לפרש רצה, אמר רב נחמן [שם דף ג'] לא שנו שיש לו זמן זה אלא לוקח שנתאנה שהרי המקח בידו ומראהו אבל מוכר שנתאנה לעולם חוזר ואמר רבא [שם דף נ"א] ל"ש אלא בלוקח מן התגר אבל בלוקח מבעל הבית כלי תשמישו שיקרין בעיניו אין לו עליו אונאה, [שם במשנה] כשם שיש אונאה להדיוט שנתאנה כך יש אונאה לתגר שנתאנה, כתב רבינו משה [ר"פ י"ג דהלכות מכירה] כי המחליף כלים בכלים או בהמה בבהמה אפי' מחט בשיריים או טלה בסוס אין לו אונאה שזה רוצה במחט יותר מן השיריים אבל המחליף פירות בפירות בין ששמו אותם קודם המכירה בין ששמו אותם אחר המכירה יש להן אונאה ונראה טעמו מפני שאין עושין חליפין כי אם מכלים ובהמות ודרך חליפין שבנעל קטן קונין דבר גדול, אמר רב הונא [בפ' הזהב דף מ"ז] היו לו מעות בכיסו ואמר לו מכור לי פרתך באלו קנה ומחזיר אונאה וכן לקח סל מלא פירות שאין ידועה מדתו ואמר לו מכור לי אלו בסלע או כשתים קנה ומחזיר אונאה, תניא [שם דף נ"א] בד"א שיש דין אונאה בסתם אבל מפרש כגון מוכר שאומר ללוקח חפץ שאני מוכר לך במאתים יודע אני שאינה שוה אלא מנה ע"מ שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה וכן הלוקח שאמר למוכר חפץ זה שאני לוקח ממך במנה יודע אני ששוה מאתים ע"מ שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה, ובסתם נמי

אתמר [שם] האומר לחבירו על מנת שאין לך עלי אונאה רב אמר יש לו עליו אונאה ושמואל אמר אין לו עליו אונאה א"ר ענן [שם] פי' לי מר שמואל בד"א שאומר אין לך עלי אונאה אבל אמר ע"מ שאין בו אונאה הרי יש בו אונאה ונחלקו גאונים בזה יש שפוסק כשמואל שהרי בבכורות פוסק כמותו בדינין לגבי רב ויש שפוסק כרב מפני שזו איסורא היא והלכה כמותו באיסורים וכן פסק רבינו משה [בפ' י"ג דמכירה והסוגיא בהגה"ה שם והשאלתות בסי' קי"ג] וכן פסק בשאלתות מכח ברייתא של מעלה דיש אונאה בסתם, ודווקא דטעה בכדי שהדעת טועה אמרינן דחוזר אבל בכדי שאין הדעת טועה אמרינן בפ' הספינה (בבא בתרא דף ע"ה) כי אמרינן אונאה בטול מקח ה"מ בכדי שהדעת טועה אבל בכדי שאין הדעת טועה, אימר מתנה הוא דיהיב ליה, שנינו שם [בפ' הזהב דף נ"ו] אלו דברים שאין להם אונאה הקרקעות והעבדים והשטרות וההקדשות ודורש בגמרא [שם] מנין לנו דבר זה דתניא או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד יצאו קרקעות שאינם מטלטלין יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות יצאו שטרות שאין גופן קנוי ומכור שאין עומדין אלא לראייה שבהן עמיתך ולא הקדש פי' רבא בקידושין [דף ס"ב] דבקרקעות לא יבטל המקח אפי' ביתר משתות וכן אמר רב נחמן דבתראה הוא והילכתא כוותיה בדינא בפ' המקבל (בבא מציעא דף ק"ח) וכן במאתן ושוה מאה אין אונאה לקרקעות וכן אמר רבה בר עולא בב"ק [דף י"ד] שקרקע הוא הדבר השוה לכל כסף מכל אלה יש ללמוד שאין הלכה כרבי אמי ור' יוחנן שאמרו [בפ' הזהב דף נ"ז] ביטול מקח יש לקרקעות וכן פסק רב אלפס [שם] בד"א במוכר נכסי עצמו [בפ' האיש מקדש דלעיל] אבל שליח שטעה בכל שהו בין במטלטלין בין קרקעות אומר שם שהוא חוזר, ופוסק רבינו משה [בפ' י"ג דמכירה] שאפוטרופס של יתומים בשליח ומה שאומר רבא בכתובות [דף ק' והסוגיא בתו' שם ובאשירי פ' הזהב דף קמ"א ע"ב מבואר יותר] דשליח כדיינים אומר ד"ת דבשליח של דיינים מדבר שם, אמנם גרסינן בירושלמי דכתובות [דף ל"ד] גבי אלמנה שכתובתה מאתים ומכרה שוה מאתים במנה או להפך נתקבלה כתובתה ומקשה ואין סופה לחזור משום מקח טעות ומעמידה שם לרבי יוחנן כשהוקיר המקח אם כן סובר רבי יוחנן בשוה מאתים במנה שיש להם ביטול מקח, וכן אמר רב נחמן משמיה דחסא שאומר בפ' הזהב (בבא מציעא דף נ"ז) יש ביטול מקח לקרקעות איפשר שסובר בזה כרבי יוחנן וגם איפשר דרב נחמן משמיה דנפשיה סובר כן ומה שהזכיר בפ' המקבל (בבא מציעא דף ק"ח) מאה במאתן לאו דווקא אלא מעט פחות כך פי' ר"ת ור"ח, אמר רבא אמר רב נחמן בקידושין [דף מ"ב] האחין שחלקו מטלטלין הרי הן כלקוחות פחות משתות קנה מקח יתר על שתות בטל מקח כשתות קנה מקח

ומחזיר אונאה ואם התנו ביניהן שיחלקוה בשוה וטעו הדיינים בשתות בטלה חלוקה שדיינין ששמו ופחתו שתות או התירו שתות מכרן בטל כרבנן שרב נחמן פוסק כמותן [שם ובכתובות דף ק'] ושיטה זו כתבתי לפי גירסת ר"ח [ה"ג שתופש' רבי' יעקב עיקר [בתו' שם בשניהם] ומדקדק ר"ת דמדאמר רבא אמר רב נחמן דלקוחות הן מחזירין זה לזה ביובל שהלכה דאין ברירה, אין הלכה כרבי יהודה שאמר שם [בפ' הזהב דף נ"ו] אף המוכר ס"ת בהמה ומרגלית אין להם אונאה אלא כחכמים שאומרים אין לך דבר שאין בה אונאה חוץ מד' דברים שאמרנו וכן פסק רב האי בספר מקח וממכר [שם] כשם שאין אונאה לקרקע כך שכירות קרקע אין לו אונאה ואפי' שכר טרקלין גדול בדינר בשנה או רפת קטנה בדינר בכל יום ויום אין לו אונאה, [שם] השוכר את הפועל לעשות עמו בין בקרקעות בין במטלטלין אין לו אונאה מפני שהוא כקונה אותו לזמן ועבדים אין בהם אונאה, תניא בב"מ [דף נ"א ומבואר בתו' שם] הנושא והנותן באמנה ואמר כך וכך אני משתכר אין לו עליו אונאה [בב"ב דף פ"ט] אבל ב"ד מעמידים אגרדמי' פי' שוטר ממונה בין למדות בין לשערים לקרנא ולרבי יצחק והורה גאון כך, ולא ישתכר המוכר יתר על שתות כדאיתא בב"ב [שם דף צ'] בד"א בדברים שיש בהן חיי נפש [שם ד' צ"א] כגון יינות שמנים וסלתות אבל העיקרים כגון הכמון והקושט והלבונה וכיוצא בהן משתכר כל מה שירצה, [שם] ואין משתכר פעמים בבצים אלא התגר הראשון הוא מוכרן בשכר והלוקח ממנו מוכרן בקרן בלבד, [שם דף צ'] אין אוצרין פירות שיש בהן חיי נפש בא"י וכן בכ"מ שרובן ישראל שהרי דבר זה גורם צער לישראל בד"א בלוקח פירות מן השוק אבל במכניס משלו מותר לו לעשות אותם אוצר כדאיתא בב"ב [דף ה'], בב"ב [שם] אמרינן רשאין בני העיר להתנות על המדות ועל השערים ולהסיע מדת דין תורה ולקנוס העובר על קיצתן, [שם דף ט'] ורשאין בני העיר לפסוק ביניהן שלא יעשה אחד ביום שיעשה בו חבירו וכן כיוצא כזה וכל מי שיעבור על התנאי יענשו אותו כך, וכך [שם] בד"א במדינה שאין בה אדם חשוב ונשמע לתקן את העיר אבל יש בה אדם חשוב אין תנאי שלהן מועיל כלום ואין רשאי' לענוש אדם אע"פ חכם אמר רבא בקידושין [דף מ"ב ובפ' הזהב (בבא מציעא דף נ"ו) מוכיח בתוס' דמיירי אף בקרקעות] המוכר לחבירו במשקל או במדה או במניין בין במטלטלין בין בקרקעות וטעה בכל שהוא חוזר לעולם שאין אונאה אלא בדמים אבל בחשבון חוזר שזה קנין בטעות הוא וכן כתב רב אלפס [בפ' הזהב דף ע"ט] בשם רב האי גאון כי המוכר לחבירו קרקע או עבד או בהמה או שאר מטלטלין ונמצא במקח מום שלא ידע בו מחזירין אפי' אחר כמה שנים שזה מקח טעות הוא והוא שלא ישתמש במקח זה אחר שידע בו מום אבל אם

נשתמש בו אחר שראה בו מום הר"ז מחל ואינו יכול לחזור, [כל הסוגיא במיימוני פ' ט"ו דמכירה] כל שהסכימו עליו בני המדינה שהוא מום שמחזירים בו מקח זה מחזירים וכל שהסכימו עליו שאינו מום הרי זה אינו מחזיר בו אא"כ פי' שכל הנושא ונותן סתם על מנהג המדינה הוא סומך, כל הלוקח סתם אינו לוקח אלא דבר השלם מכל מום ואם פי' המוכר ואומר על מנת שאין אתה חוזר עלי במום הר"ז חוזר עד שיפרוש המום שיש בו בממכרו וימחול הלוקח או עד שיאמר לו כל מום שימצא במקח זה הפוחת דמיו כך וכך קבלתי אותו שהמוחל צריך לידע דבר שימחול בו ויפרש אותו כמו המפרש באונאה תניא בפ' המוכר פירות (בבא בתרא דף צ"ב) המוכר עבד או שפחה אין בו מקח טעות אלא במום המבטלו ממלאכתו או נמצא בו חולי מאוס אבל נמצא גנב או קוביוסטוס אין זה מקח טעות שסתם עבדים יש בהן הרעות האלו אא"כ פי' בב"ב [דף צ"ג כל הסוגיא] מסקינן המוכר זרעוני גינה שאין עצמן של זרעונין נאכלין וזרען ולא צמחו חייב באחריותן ומחזיר הדמים שלקח ממנו שחזקתן לזריעה אמנם אם לקתה הארץ בברד תולין בברד וכן כל כיוצא בזה, מכר לו זרעים הנאכלים אפי' זרע פשתן שהרוב קונין אותו לזריעה הואיל ויש אוכלין אותו אינו חייב באחריות זריעתו ואם הודיעו שהוא קנה לזרע חייב באחריותו והוא הדין לדברים אחרים הנמכרים לרפואה ולצביעה וכן כל כיוצא בזה, [מיימוני פ' ט"ז דמכירה ע"ש במגדל עוז] מכאן אתה למד שכל הלוקח מקח מחבירו והודיעו שהוא מוליכו למדינה פלוני' למוכרו שם ואחר שהוליכו שם נמצא בו מום אינו יכול לומר לו החזר לי מקחי לכאן אלא מחזיר לו הדמים והמוכר מטפל להביא ממכרו או למוכרו שם אפי' אבד או נגנב אחר שהודיעו הרי הוא ברשות המוכר אבל אם לא הודיעו שיוליכו למדינה אחרת והוליכו ונמצא שם בו מום הרי הוא ברשות הלוקח עד שיחזיר המקח במומו למוכר' הלוקח מקח ונמצא בו מום ואבד אח"כ או נגנב ה"ז ברשות הלוקח עד שיחזירו ואם התליע ונפסד מחמת אורך הזמן אחר שהודיעו ה"ז ברשות מוכר ואם היה לו להודיעו למוכר ולא הודיעו ה"ז ברשות לוקח, המוכר שור לחברו ונמצא נגחן יכול לומר לו לשחיטה מכרתיו לך שהלכה כשמואל שאומר כן שם בפ' המוכר פירות (בבא בתרא דף צ"ב), בד"א כשהיה הלוקה קונה לשחיטה ולחרישה ואם היה יודע שקנה לחרישה בלבד ה"ז מקח טעות חוזר וכן כל כיוצא בזה, שנינו בזבחים [דף ל"ז] המוכר בהמה לטבח ושחטה ונמצאת טריפה אם נודע בודאי שהיתה טריפה כשלקחה ה"ז מחזיר לו את השחוטה ויחזיר המוכר את הדמים, בביצה [דף ז'] אמרי' שהמוכר ביצי תרנגולת שחוטה בכלל של היה אם לאכילה קנה מחזיר אונאה ואם לאפרוחים מקח טעות הוא, מוכיח בב"מ [דף מ"ב] שהמוכר שור לחברו

שאין לו טוחנו' והניחו הלוקח עם הבקר שלו והיה מניח המאכל לפני כולן ואוכלין ולא היה יודע שזה לא היה אוכל עד שמת ברעב ה"ז מחזיר לו את הנבילה ויחזיר לו הדמים וכן כל כיוצא בזה, [שם] היה המוכר סרסור שלוקח מזה ומוכר לזה ואינו משהא המקח עמו ולא ידע במום זה הרי הסרסור נשבע שבועת היסת שלא ידע במום זה ויפטר מפני שהיה על הלוקח לבדוק את השור בפני עצמו ולהחזיר לו קודם שימות והיה הסרסור מחזירו על המוכר ראשון והואיל ולא עשה הוא הפסיד את עצמו, עוד אומר שם [בדף דלעיל] שאם היה הלוקח אפוטרופוס של יתומים ואחר שלקחו מסרו לבקרו לשמרו ואומר שם נימא לאפוטרופוס זיל שלים יאמר אני מסרתיו לבקרא ולא פשעתי בו משמע [בתו' שם] שהאפוטרופוס של יתומים משלמין אם פשעו ובב"ק [דף ל"ט] אומר שור של יתומין שנגח משל' מעליי' יתומי' אבל לא מעליית אפוטרופוס דילמא מימנע ולא עביד' התם שאני שכל עיקר מינוי האפוטרופוס לא היה מפני תקנת היתומים אלא מפני תקנת העולם לשלם להן הזיקן כמו שאומר [שם] מעמידים להן אפוטרופוס ומעידי' בהן בפני אפוטרופוס לפיכך נמנעין יותר בקל בבכורות מוכיח שהמוכר בשר לחברו ונמצאו בשר בכורות פירו' ונמצא טבלי' יין ונמצא יין נסך מה שאכלו אכלו ומחזי' להם את הדמי', וכן כל המוכר דבר שאסור לאוכלו מן התורה כך הוא דינו בין שהיה איסורו בכרת בין שהיה איסורו בלאו בלבד אבל המוכ' דבר שאיסו' אכילתו מד"ס אם היו הפירות קיימין מחזיר את הפירות ונוטל דמיו ואם אכלן אין המוכר מחזיר לו כלום וכל איסורי הנאה בין מה"ת בין מדבריהם מחזיר הדמים ואין בהן דין מכירה כלל, בפ' הספינה [בבא בתרא דף פ"ג כל הסוגיא] אמרי' ארבע מדות במוכרין מכר לו חטין יפות ונמצאו רעות הלוקח יכול לחזור בו ולא המוכר רעות ונמצאו יפות, המוכר יכול לחזור ולא הלוקח רעות ונמצאו רעות יפות ונמצאו יפות אע"פ שאינן יפות שאין למעלה מהן ולא רעות שאין למטה מהן והרי יש שם אונאה שתות אין אחד מהן יכול לחזור בו אלא קנה ומחזיר אונאה ורבי' שמואל פי' בבבא זו שאין שם אונאה כלל ומה שאומר שאין אחד מהן יכול לחזור בו משנה שאינה צריכה היא ואגב שאר חבבות נשנית שאילו יש שם אונאה רצה קנה רצה חוזר וכן פר"ת לעיל [בתחילת המצוה] בדין אונאת שתות אבל המוכר חטין שחמתית ונמצאת לבנה או לבנה ונמצאת שחמתית יין ונמצא חומץ חומץ ונמצא יין כל אחד משניהם יכול לחזור בחברו שאין זה חמין שאומר לחברו שימכור לו וכן כל כיוצא בזה, מסקינן בפ' המוכר פירות (בבא בתרא דף צ"ח) במוכר יין לחברו ונתנו הלוקח בקנקני' והחמיץ מיד אין חייב באחריותו אע"פ שאמר לו לתבשיל אני צריך מכר לו את היין והרי הוא בקנקני המוכר והחמיץ אם אמר לו למקפה אני צריך והחמיץ מחזיר ואומר לו

הרי יינך וקנקנך שאני לא קניתי לשתותו אלא לבשל מעט מעט ואם לא אמר לו למקפה אני צריך אינו יכול לחזור שהרי אומר לו למה לא שתי' אותו ולא היה לך להשהותו עד שיחמיץ, [שם דף צ"ו] המוכר חבית של שכר לחברו והחבית של מוכר והחמיצה בתוך שלשה ימים הראשונים הר"ז ברשות המוכר ומחזיר את הדמים מכאן ואילך ברשות לוקח דעבד רב יוסף [שם] עובדא בשיכרא כוותיה דרב ובחמרא כוותי' דשמואל שאפי' בג' ימים הראשונים הוא ברשות לוקח דחמרא אכתפה דגברי שוורא כלו' ע"י נדנוד המשא מקלקל כך פי' ר"ת [בתו' שם] עוד שם [בדף צ"ח] אמר רבא המוכר חבית של יין לחברו כדי למוכר' מעט מעט והחמיצה במחציתה או בשלישׁ' חוזרת למוכר ואם שינה הלוקח נקב שלה או שהגיע יום השוק ושהה ולא מכר הרי היא ברשות לוקח וכן אמר רבא [שם] המקבל חבית של יין מחברו למחצי' שכר כדי להוליכה למקום פלו' למוכרה שם וקודם שהגיע לשם הוזל היין או החמיצה הר"ז ברשות המוכר כדברי ר"א בר' יוסי [שם] מפני שהחבית והיין שלו וכן כל כיוצא בזה, [מבואר באריכות בחולין דף צ"ד] אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתן אפי' דעתו של עכו"ם ואחד עכו"ם ואחד ישראלים שוים בדבר זה ואם היה יודע שיש בממכר מום יודיעו ללוקח ואפי' לגנוב דעת הבריות בדברים אסור, שנינו בפ' הזהב (בבא מציעא דף ס') ביין התירו לערב קשה ברך בין הגתות בלבד מפני שמשביחו ואם היה טעמו ניכר תניא ר' אחא אומר מותר לערב בכ"מ שכל דבר שניכר טעמו הלוקח מרגיש אותו לפיכך מותר לו לערב אותו, [שם] אסור לערב שמרים בין ביין בין בשמן ואפי' כל שהו ואפי' שמרים של אמש בשמרים של יום אסור אבל אם עירה היין מכלי אל כלי נותן שמרים לתוכו, יש מקומות שנהגו שיהיו כל הפירות ברורים ומנוקים מכל דבר ושיהיו היינות והשמנים צלולים ולא ימכרו שמרים כלל ויש מקומות שנהגו אפי' היו בהן מחצ' שמרי' או שהיה בפירות מחצה עפר או תבן או מין אחר ימכור כמו' שהוא הכל בזה וכיוצא בזה כמנהג המדינה לפיכך או' בירו' דכלאים [דף כ"ז], ובביצה [דף ל"ח] ובגמ' שלנו, ובפ' המוכר פירות (בבא בתרא דף צ"ג) הבורר צרור מתוך גרנו של חברו נותן לו דמי חטין כשיעור צרור שבירר שאילו הניחו היה ניכר במדת החטין, וא"ת יחזירנו הרי אמר שמואל ואשר לא טוב עשה בעמיו זה הלוקח שדה שיש עליה עסיקין וכן מן הדין אסור למכור לחברו קרקע או מטלטלין שיש עסיקין פי' עוררין ויש בהן דין עד שודיעוהו שאע"פ שאחריותו עליו אין אדם רוצה שיתן מעותיו וירד לדין ויהיה נתבע מאחרים פסק רבא בב"מ [דף ט"ו] אחריות ט"ס הוא בין בשטרי הלואה בין בשטרי מקח וממכר הילכך כל המוכר קרקע או עבד או שאר מטלטלין ח"ז חייב באחריותו כיצד אם הוציאו המקח מן הלוקח

מחמת המוכר חוזר הלוקח ונוטל כל הדמים שנתן למוכר שהרי נלקח המקח מחמתו כך הוא הדין בכל ממכר אע"פ שלא פי' הלוקח דבר זה אלא קנה סתם אפי' מכר קרקע בשטר ולא הזכיר בו אחריות הר"ז באחריות בד"א כשהוציאו המקח מיד הלוקח בב"ד של ישראל כגון שהיה המקח מטלטלין והיו גנובים או גזולי' או שהיתה הקרקע גזולה או שבא ב"ח של מוכר וטרפה מיד הלוקח והכל בב"ד של ישראל אבל אם עכו"ם הוא שהוציא המקח מיד הלוקח בין בדין מלך בין בערכאות שלהן אין המוכר חייב באחריותו כך פסק אמימר [דף מ"ה] מסקינן בגיטין [דף ע"ג] שהמוכר קרקע לחברו והתנה עמו שכל אונס שיולד בקרקע זו יהא חייב לשלם אפי' בא עכו"ם וגזלה מחמת המוכר חייב לשלם אבל אם נפסק הנהר שהיה משקה אותה או שחזר הנהר לעבור בתוכה ונעשית בריכ' וכן כל כיוצא בזה פסק שם רבא שהר"ז פטור שאונס שאינו מצוי הוא זה ואינו בכלל תנאי זה שלא עלה על לב המוכר שיבא דבר זה, מסקינן שם [דף מ"ד] המוכר קרקע לחברו והתנה המוכר שלא יהא עליו אחריות אפי' נודע בודאי שזו הארץ גזולה ויצאה מיד הלוקח אין המוכר חייב לשלם כלום כרב זביד שאומר כן שם ואין צ"ל אם בא ב"ח וטרפה שאינו מחזיר לו כלום שכל תנאי שבממון תנאו קיי' זו דברי ר"מ [בפ' י"ט דמכירה] אבל ר"י פסק כרב פפא שחולק על רב זביד ואומר דנמצאת שאינה שלו חוזר עליו דאינו מכר כלום מאחר שנגזל טורף קרן ופירות אבל ב"ח שאינו טורף פירות כל זמן שלא טרפה נחשב המכר מכר' וכן מוכיח בב"מ [דף ט"ו] גבי הכי' בה שאינה שלו ולקחה שנחלקו שם רב ושמואל ואמרו שהמעות פקדון או מתנה, וא"כ מדבר שלא באחריות, מכלל דדומיא דהכי בלא הכיר בה לדברי הכל יש לו מעות מן המוכר' גרסי' בב"ק [דף ח'] ובב"מ [דף י"ד] אמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות ובא לוי ב"ח דראובן והוציאה מיד שמעון אם אין שמעון כל כך פקח לעמוד עמו בדין ולסתור דבריו או שאמר לב"ד הגדול אני רוצה לילך ושמעון אינו יכול לילך ורצה ראובן לעשות דין עם לוי עושה ואין יכול לומר לו מה לי ולך והלא אין עליך אחריות לאו בעל דברים דידי את שהרי ראובן אומר לו אין רצוני שתהיה לשמעון תרעומת עלי שהרי הפסיד בגללי, בכתובות [דף צ"ב] אמר רבא ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות וחזר ולקחה משמעון באחריות ובא ב"ח של ראובן לטרוף אותה ממנו אינו יכול לחזור על שמעון שאע"פ שלא קבל ראובן אחריות לשמעון אחריות של עצמו קבל עליו שלא יהא הוא המוכר והוא המוציא לעצמו אבל אם בא ב"ח של יעקב אביהם וטרפה מיד ראובן חוזר בכל הדמים על שמעון מפני ששמעון קבל עליו אחריות וראובן לא קבל לשמעון אחריו' של אחרים כלל:

מצות לא תעשה קעא

בפרשת (א) בהר אל תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך אני ה' ותניא בת"כ [בהר רפ"ד כל הסוגיא] ומביאה בפרק הזהב [דף כ"ח] שבאונאת דברים הכתוב מדבר שאם לאונאת ממון הרי כבר אמר לא תונו איש את אחיו כיצד אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם הוא בן גרים לא יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות יבא וילמד תורה שנתנה למשה מסיני מפי הגבורה אם היו ייסורין באין עליו או היה מקבר בניו לא יאמר לו כדרך שאמרו חביריו לאיוב הלא יראתך כסלתך זכור נא מי הוא נקי אבד [מבואר שם בתוס' ועי' באשירי שם] [זה אינו מן הברייתא והוא מן המיימו' עי' שם במ"מ פי"ד דהלכות מכירה] ובכלל לאו זה השואל דבר חכמה למי שאינו יודע אותה חכמה שזה דבר המסור ללב, [בברייתא דלעיל] ותניא רבי יהודה אומר אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים שהוא דבר המסור ללב וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך, תניא בפ' הזהב (בבא מציעא דף נ"ט) לא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך עם שאתך בתורה ובמצוה אל תונו למדנו שלא הזהיר הכתוב באונאת דברים אלא על יראי ה' ואמרינן במדרש שאם הונה אותך אתה רשאי להנותו שאינו קרוי עמיתך ואמרינן במגילה [דף ל"ה] האי מאן דסני שומעניה פי' שיצא עליו ש"ר בודאי שרי לבזוייה בגימ"ל ושי"ן פי' גייפא שיטא פי' אחר בן גויה או בן שפחה פי' אחר גערת שמת' כמו ששנינו במועד קטן [בדף י"ז] ברב יודה שנדה לאותו תלמיד דסני שומעניה ואמרי' [בפר' כירה דף ט'] נמי האי מאן דעבד אדרבנן שרי למיקריה עברייא [בפר' הזהב דף נ"ח] בשלשה דברים גדולה אונאת דברי' מאונאת ממון שזה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון זה בממונו וזה בגופו זה לא נאמר בו ויראת וזה נאמר בו ויראת וכל הצועק מאונאת דברים נענה מיד שנ' כי אני ה' ואמר רב חסדא [שם דף נ"ט] כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה:

מצות לא תעשה קעב

[**ראה מצוה קעג**]:

מצות לא תעשה קעג

מצוות קעב, קעג: בפרשת (א) משפטים כתוב וגר לא תונה ולא תלחצנו ובפרשת קדושים כתוב וכי יגור אתכם גר בארצכם לא תונו אותו כאזרח מכם יהיה לכם ולגר הגר אתכם מפרש בפר' עד כמה [בבכורות דף ל'] בזמן שקיבל עליו כל התורה כולה כאחד מכם לא תונו אותו ויש ספרים הרבה שאינו כלל שם בפר' עד כמה אלא כך הוא שם גר שבא לקבל עליו ד"ת חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, האונה את הגר אף בדברים עובר

בשני לאוין משום לא תונו איש את עמיתו ומשום וגר לא תונה והאונה אותו בממון עובר משום אל תונו איש את אחיו ומשום לא תונו ומה שאומ' בפר' הזהב (בבא מציעא דף נ"ט) שעובר בשלשה לאוין כולל כל הלאוין יחד וכן אם לחצו בממון תניא בפ' הזהב [שם] שעובר משום לא תלחצנו וגר לא תלחץ ולא תהיה לו כנושה, וילך עם הגר לפנים משורת הדין ולא יעמיד עצמו על ד"ת:

מצות לא תעשה קעד

ובאחיכם (א) בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך בפרשת בהר מכאן אסרה תורה שלא לעבוד בעבד עברי בפרך ותניא בת"כ [בהר פרק ז'] בו אי אתה רודה בפרך אבל אתה רודה בבן חורין ונלמד פרך זה מפרך האמור במצרים ויעבידו מצרים את ב"י ישראל בפרך [שם] ותניא בפרך שהיו מחליפין עבודת נשים לאנשים ועבודת אנשים לנשים עבודת יום לעבודת לילה ועבודת לילה לעבודת יום, [שם] ותניא לא תרדה בו בפרך לא יאמר לו החם לי כוס הזה והוא אינו צריך צנן את הכוס הזה והוא אינו צריך וא"ת לעצמי אני עושה דבר זה המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך:

מצות לא תעשה קעה

כתוב (א) בפרשת בהר כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד פירוש לא ימכרו בהכרז' לומר ולהכריז כאן יש עבד לימכר כדתניא בת"כ [שם] לא יעמידנו בסימטא ולא יעמידנו על אבן הלקח:

מצות לא תעשה קעו

כתוב (א) בפרשת בהר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבוד בו עבודת עבד פי' עבודות של גנאי שיהא נראה כעבד כדתניא בת"כ [שם] שלא ינעול לו מנעליו ולא יחלוץ ולא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ בו אי אתה עובד אבל אתה עובד בבני חורין עבודת עבד שהרי אין לו בושת בזה שאינו עובדו אלא ברצונו:

מצות לא תעשה קעז

עבד (א) עברי הנמכר לעכו"ם אם רודהו העכו"ם בפרך הרי ישראל מצווין למונעו ואם הניחוהו עוברין בל"ת שנ' לא ירדנו בפרך לעיניך ואין אנו זקוקים ליכנס ברשותו של עכו"ם לראות ולבדוק אחריו שלא יעבדנו בפרך שנ' לעיניך:

מצות לא תעשה קעח

כל (א) המשלח עבדו ואמתו העברי' ריקם בצאתם מאתו עובר בל"ת שנ' וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם והרי הכתוב נתקו לעשה שנ' העניק תעניק לו וכתיב ואף לאמתך תעשה כן והיוצא בגרעון כסף אין מעניקין אותו כדאיתא בקידושין [דף

ט"ז] וכי תשלחנו חפשי וגו' מי ששלחו חפשי מעמך כגון היוצא בשש או ביובל או במיתת האדון ואמה העבריה בסימנין אבל זה אין שילוחו חפשי מעמך כי העבד נתן שאר הדמים שנשאר לו לעבוד בהן ועל ידי כן יצא:

מצות לא תעשה קעט

בפרשת (א) משפטים אשר לא יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה תניא בקידושין [דף י"ח והסוגיא בתו' שם] לגירסת ספרים ישנים וכן גורס רבינו יעקב בבגדו בה כיון שפירס טליתו עליה שוב אינו רשאי למוכרה דברי רבי אלעזר בן יעקב רבי עקיבא אומר בבגדו בה כיון שבגד בה האב שמכרה אפי' יצאה מרשות האדון בעודה קטנה שוב אינו רשאי למוכרה אבל לשפחות אחר אישות יכול למוכרה ולר' אלעזר הפירוש שאין האדון יכול למכרה לאחר וגם האב אינו יכול למכרה לשפחות אחר אישות כדמסקינן התם ונראין הדברים לרבינו משה [בפ' ד' דהל' עבדים] שהוא הדין לעבד עברי שאין אדון יכול למוכרו ולא הוצרך הכתוב לאסור דבר זה באמה אלא מפני שיש לו לייעדה לבנו לכך נאמר לעם נכרי לא ימשול למכרה:

מצות לא תעשה קפ

כתוב (א) בפרשת תצא לא תסגיר עבד אל אדוניו אשר ינצל אליך מעם אדוניו בפרק השולח [גיטין דף מ"ה כל הסוגיא] מפרש ר' אחאי ברבי יאשיה שמדבר בעבד שברח מח"ל לארץ שאין מחזירין אותו לעבדו ואומרי' לרבו שיכתוב לו גט שיחרור ויכתוב עליו שטר חוב בדמיו עד שתשיג ידו ויתן לו ואם לא רצה האדון לשחררו בית דין מפקיעין שיעבודו מעליו וילך לו עבד זה שברח לא"י הר"ז גר צדק והוסיף לו הכתוב אזהרה אחרת למי שאונה אותו מפני שהוא שפל רוח יותר מן הגר לכך צוה עליו הכתוב שנ' עמך ישב בקרבך וגומר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו ומכל מקום בכלל אזהרת הגר הוא והכל עניין לאו אחד הוא והדעת מכרעת שהם שני לאוין ולא נמנה כל אלמנה ויתום לא תענון כי אם בלאו אחד [והוא לעיל בסימן ח'] :

מצות לא תעשה קפא

הזהירה (א) תורה בפרשת קדושים לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר מפרש בפ' המקבל (בבא מציעא דף ק"י) שזהו שכיר יום שגובה כל הלילה שאח' יום השכירות ועל שכי' לילה הזהיר בפרשת כי תצא לא תעשוק שכיר עני ואביון מאחיך או מגרך אשר בארצך בשערך ביומו תתן שכרו זה שכיר לילה שגובה כל היום שאחר ליל השכירו' ושכיר שעות של יום גובה כל היום ושכיר שעות של לילה גובה כל הלילה וכל היום דקיימ' לן כשמואל בדיני שמפ' כן [שם דף דף קי"א] ושכיר חדש שכיר שנה יצא ביום

גובה כל היום יצא בלילה גובה כל הלילה וכל היום [כך מצאתי בספר מדוייק וכן משמע שם אליבא דשמואל שפסק המחבר כמותו וכן הוא גם בסת' מתניתי' שם דף ק"י], [שם דף קי"ב] כל הכובש שכר שכיר כאלו הוא נוטל נשמתו ממנו שנא' ואליו הוא נושא את נפשו [שם דף קי"א] ועובר בארבע אזהרות ועש' משום לא תעשוק, ומשום לא תגזול, ומשום לא תלין פעולת שכיר, ומשום לא תבא עליו השמש, ומשום ביומו תתן שכרו, [שם] וגר תושב יש בו משום ביומו תתן שכרו, ואם איחרו אינו עובר בל"ת [שם דף ק"י] תניא ממשמע שנאמר לא תלין פעולת שכיר איני יודע עד בקר מה ת"ל עד בקר מלמד שאינו עובר אלא עד בקר ראשון בלבד, מכאן ואילך עובר בלאו של דבריהם אל תאמר לרעך לך ושוב, שנינו שם [בדף קי"א] אחד שכר אדם ובהמה וכלי' יש בהן משום ביומו תתן שכרו ומשום לא תלין שנ' בארצך כל אשר בארצך כך מפרש בגמרא [שם] ואע"פ שזה המקרא אינו מדבר בשכיר לילה מ"מ שכיר לילה לומד שם בגזירה שוה שכיר שכיר ובת"כ (ב) [קדושים פרק ג'] תניא אין לי אלא שכר האדם שכר הבהמה וכלים וקרקעות מניין תלמוד לומר לא תלין פעולת שכיר פעולת כל דבר במשמע לא תבעו או אין לו במה לפרוע או המחאו אצל חנווני ואצל שלחני דורש שם [בפרק המקבל דף קי"ב] מלא תלין פעולת שכיר אתך שאינו עובר בלאו והלכתא כרבה שאומר שם שאם לא פרעו החנווני שחוז' הפועל על הבעל הבי' וכן פסק רב אלפס ורב מתתיה גאון [שם] דדיוק המשנה כמותו ואינו עובר מיעבר הוא דלא עבר הא מהדר מצי הדר ומה שאומר בירושלמי [פ' ז' דשבועות] העמיד בעל הבית פועלים אצל השלחני אין להן אצל הבעל הבית כלום ההיא כרב ששת ואנן כרבה ק"ל כל זה פי' רב אלפס [דלעיל] נתן טליתו לאומן וגמרו והודיעו אפי' איחרו עשרה ימים כל זמן שהכלי ביד האומן אינו עובר עליו נתנה לו בחצי היום כיון ששקע' עליו החמה עובר משום בל תלין שהקבלנות כשכירות הו' וחייב ליתן לו בזמנו וכן מסיק רב ששת [שם]:

מצות לא תעשה קפב

כתוב (א) בפרשה תצא כי תבא בכרם רעיך ואכלת ענבים כנפשיך שבעך ואל כליך לא תתן ותניא בב"מ [שם] בביאת פועל הכתוב מדבר וכן תניא כי תבא בכרם רעיך ואכלת ולא מוצץ ענבים ולהשליך הפסולת ענבים ולא ענבים ודבר אחר שלא יאכלם לא בפת ולא במלח בנפשך מה נפשך אם חסמת פטור אף החוסם את הפועל פטור שבעך ולא אכילה גסה ואל כליך לא תתן בשעה שאתה נותן לכלים של ב"ה אתה אוכל וזהו דווקא בשעת גמר מלאכה בשעה שאין אתה נותן לכליו של בעל הבית אי אתה אוכל כדתנן

ואלו אוכלין מה"ת העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה הרי למדנו מכאן אזהרה שלא יקח הפועל יתר על אכילתו ואין לוקין על לאו זה שהרי אם עשה כן חייב לשלם:

מצות לא תעשה קפג

כתוב (א) בפרש' תצא כי תבא בקמת רעיך וקטפת מלילות בידך וחרמש לא תניף על קמת רעיך ותניא [בספרי פרש' תצא] בידך ולא במגל ולא' בחרמש וכאשר הזהיר לפועל שלא לקטוף קמה ולאכל כ"א ביד כך הזהיר בכרם שלא לבצור לצורך אכילתו כדבר שדרכו לבצור שהרי סמוכים זה לזה ואפי' רבי יהודה ביבמות דף ד'] דלא דריש סמוכין במשנה תורה דריש ועוד דכתיב כי תבא בכרם רעיך וכתיב וכי תבא בקמת רעיך וי"ו מוסיף על עניין ראשון ולמדין זה מזה אמנם בספרי ספרד אין שם וי"ו ורבי' משה כתב [בהלכות שכירות] שלא יאכל הפועל כשיבצור הכרם עד שימלא סלו ואח"כ אוכל עד שיעריהו למקום אחר ושאר הילכות פועל ושכירות יתבארו בסמ"ע [מ"ע צא] :

מצות לא תעשה קפד

לא (א) תחסום שור בדישו כתוב בפרשה תצא מכאן הזהירה תורה שבהמה העושה מלאכה בגידולי קרקע בין במחובר בין בתלוש שלא יחסמנה ואם חסמה לוקה ותנן בפר' הפרה [דף נ"ד] אחד השור ואחד כל בהמה היה ועוף לפריקה ולחסימה שלמדנו שור שור משבת שכתוב שם וכל בהמתך לרבות את הכל ובב"מ [דף פ"ט] תניא מה דישה מיוחד בגידולי קרקע גמר מלאכתו ולא נגמרה מלאכתו למעשר ולחלה אף כל כיוצא בזה איתמר [שם דף צ'] חסמה (ב) בקול רבי יוחנן אמר חייב וריש לקיש אמר פטור והלכה כר' יוחנן והטעם מפני שבדבורו נעשה מעשה, וכן מצינו בתמורה [דף ג'] דאמר רבי יוחנן רבי יהודה אומר משום רבי יוסי הגלילי כל לא תעשה שבתורה שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם אמר רבי יוחנן [שם] לתנא אל תשנה מימר מפני שבדבורו נעשה מעשה, אמר (ג) לעכו"ם חסום פרתי ודוש בה היא בעיא שם [פרק הפועלים דף צ'] ולא נפשטה הילכך אסור ואינו לוקה.

מצות לא תעשה קפה

אם (א) כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה מכאן שכל הנוגש את העני והוא יודע שאין לו מה יחזיר עובר בל"ת וגם מפורש בב"מ [דף ע"ה] שאסור לאדם להראות לבעל חובו בזמן שיודע שאין לו ואפי' לעבור לפניו שלא יפחידו בלבו שבא לנגשו ולתובעו:

מצות לא תעשה קפו

כי (א) תשה ברעך משאת מאומה לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה, ושנינו בפ' המקבל (בבא מציעא דף קי"ג) המלוה את חבירו לא ימשכננו אלא בב"ד ולא יכנס לביתו ליטול את משכונו שנא' בחוץ תעמוד, [שם דף קט"ו] ותניא לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לשכר חמר, שכר כתף, שכר פונדוק, יכול אפי' זקפן עליו במלוה ת"ל כי תשה ברעך משאת מאומה, ותניא בספרי [תצא דף נ"א ע"ד עי' שם] יכול לא ימשכננו מבפנים אבל ממשכנו מבחוץ ת"ל לעבוט עבוטו בחוץ, כשהוא אומר והאיש לרבות שליח בית דין, ואמרינן בפ' המקבל (בבא מציעא דף קי"ג) ששליח ב"ד אינו רשאי ליכנס בביתו של לוה למשכנו מבפנים אבל מבחוץ ממשכנו בזרוע ובעל חוב אף בחוץ לא ימשכננו כך אמר שמואל, ואע"פ שיש תנאים [שם] חולקין בדבריו הלכה כמותו, ומה שאנו אומרים והאיש לרבות שליח בית דין זהו לעניין שלא ימשכננו בפנים כבעל חוב שבדבר הנראה יש לנו להעמיד הריבוי [מיימו' פ"ג דהלכות שכירות וע"ש במגדל עוז] עבר המלוה ומשכן הלוה אינו לוקה שהרי ניתק לעשה דהשבת העבוט ואם אבד המשכון לוקה הואיל ואי איפשר לו לקיים העשה:

מצות לא תעשה קפז

שלא (א) יאחר המשכון מבעליו העני בעת שהוא צריך לו שנא' בפרשת תצא ואם איש עני הוא לא תשכב בעבוטו ותניא לא תשכב ועבוטו עמך ואמר רב ששת בפרק המקבל (בבא מציעא דף קי"ד) עני לא תשכב ועבוטו עמך הא עשיר שכב ועבוטו עמך וכבר בארנו בסמ"ע [מ"ע צ"ד] שמקרא זה מדבר בכסות לילה שניתן למשכן ביום ומקרא שכתוב עד בא השמש תשיבנו לו מדבר בכסות יום שניתן למשכן בלילה וכדתנן שם [דף קי"ג] מחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום ותניא [שם דף קי"ד] בד"א שמשכנו שלא בשעת הלואתו שבזה מדבר העניין שמדבר בשליח בית דין אבל משכנו בשעת הלואתו אינו חייב להחזיר לו:

מצות לא תעשה קפח

לא (א) תחבול בגד אלמנה ושנינו בפרק המקבל (בבא מציעא דף קט"ו) אלמנה בין ענייה בין עשירה אין ממשכנין אותה וסתם משנה זו מפורש בגמרא [שם] בברייתא שהיא דברי רבי יהודה ואע"פ שרבי שמעון חולק עליו הלכה כרבי יהודה כדאמ' ביבמות [דף מ"ב] סתם משנה ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם משנה ועוד דאמר בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ו) רבי יהודה ור"ש הלכה כרבי יהודה:

מצות לא תעשה קפט

[**ראה מצוה קצ**]:

מצות לא תעשה קצ

מצוות קפט, קצ: המלוה (א) את חבירו ובא למשכנו על ידי שליח ב"ד לא ימשכננו בדברי' שעושין בהן אוכל נפש שנ' לא יחבול ריחים ורכב כי נפש הוא חובל ותניא בפ' המקבל [בבא מציעא דף קט"ו ואי הברייתא שם כשיטה זו אלא שגם במשנה שם בדף קט"ו משמע כך ועקר' מצאתי בספרי פרשת תצא] אין לי אלא ריחים ורכב מניין לרבות כל דבר כגון הערבות של עץ והיורו' והקדירות וסכין של שחיטה וכיוצא בזה ת"ל כי נפש הוא חוב' א"כ מה ת"ל ריחים ורכב לומר לך מה ריחים ורכב שהן שני כלים ועושין מלאכה אחת וחייבי' שני לאוין על זה בעצמו וע"ז בעצמו אף כל שהן שני כלים אע"פ שאין המלאכה נעשית אלא מבין שניהם כגון זוג של מספריים לגזוז ירק וצמד של פרות לדוש בתבוא' חייבין על זה בעצמו ועל זה בעצמו, אבל מחרישה מותר לחבול כדתנן [שם דף קי"ג] ואת המחרישה ביום, ואוכל נפש עצמו פוסק רבי יצחק [בתו' שם דף קט"ו בד"ה כלים] שמותר לחבול:

מצות לא תעשה קצא

[**ראה מצוה קצג**]:

מצות לא תעשה קצב

[**ראה מצוה קצג**]:

מצות לא תעשה קצג

הלכות רבית

מצוות קצא-קצג: בעניין (א) הרבית יש שלשה לאוין האחד שלא להלות ברבית שנ' את כספך לא תתן לו בנשך השני שלא ללות מישראל ברבית שנא' לא תשיך לאחיך אזהרה ללוה שלא ינשך למלוה, השלישי שלא להשית יד בין מלוה ללוה בריבית לא להיות ערב ולא לכתוב ביניהם שטר שנ' לא תשימון עליו נשך, שנינו בב"מ [דף ע'] מקבלין צאן ברזל מן העכו"ם ולוין מהם ומלוין אותן בריבית וכן בגר תושב שאע"פ שכתוב כי ימוך אחיך ומטה ידו עמך גר ותושב וחי עמך אל תקח מאתו נשך ותרבית אין גר תושב בכלל הלאו כדמפרש רב נחמן בר יצחק [שם דף ע"א] דלא כתיב מאתם אלא מאתו משמע מישראל לבדו, שני לשונות יש [שם דף ע'] הראשון אוסר רב הונא מדבריה' ריבית העכו"ם אלא בכדי חייו ובשני מתירו [בדף ע"א] ופוסק ר"ת כלשון שני שמיקל בשל סופרים [בתו' שם דף ע' בד"ה תשיך] ואמר רבא [שם דף ס'] אי אתה מוצא נשך

בלא תרבית ותרבית בלא נשך ולמה חלקו הכתוב לעבור עליו בשני לאוין, ואע"ג דכסף ואוכל כתובים במקרא לאו דווקא היא דה"ה לכל דבר דתניא [שם דף ס"א] מניין לרבות כל דבר ת"ל נשך כל דבר אשר ישך ואפילו נשך דבור אסור [שם דף ע"ה] כגון הקדמת שלום למי שאינו רגיל או כגון שאמר לו דע כי בא איש פלוני ממקום פלוני [כן הוא שם] כשתדקדק בדברי' תמצא שהמלוה בריבית עובר בששה לאוין לא תהיה לו כנושה את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך אל תקח מאתו נשך ותרבית לא תשימון עליו נשך ולפני עור לא תתן מכשול והלוה עובר בשלשה לאוין ועשה אחד והם לא תשיך לאחיך ולאחיך לא תשיך ולפני עור לא תתן מכשול ועשה דלנכרי תשיך הא לאחיך לא תשיך ולאו הבא מכלל עשה עשה ובספרי [תצא] דורש לנכרי תשיך זו מ"ע אבל בתלמוד שלנו סותר דבר זה בפ' איזהו נשך (בבא מציעא דף ע') ואומר לא סגי דלאו הכי ומפרש שלא בא אלא לומר הא לאחיך לא תשיך כאשר ביארנו והערב והעדים עוברין משום לא תשימון עליו נשך ומשום לפני עור לא תתן מכשול אע"פ שהלו' והמלוה עוברין על כל אלו הלאוין אין לוקין מפני שניתן להשבון שכל המלוה בריבי' אם היתה ריבית קצוצה שהיא אסורה מה"ת הר"ז יוצאה בדיינין כרבי אלעזר [דף ס"א] שפוסק שם [דף ס"ב] הלכה כמותו ומוציאין אותה מן המלוה ומחזירין ללוה, [שם] ואם מת המלוה אין מוציאין מיד הבנים שנ' אל תקח מאתו נשך ותרבית לאב דווקא הזהיר ולא לבנים אמנם על לא תשימון פיר' ר"י שלוקה כשגובה שהרי נגמרה השימה, וכן מוכיח שם [דף ס"ב], [שם] הניח להם אביהם פרה או טלית של רבית וכל דבר המסויים חייבין להחזיר מפני כבוד אביהם ומקשה שם והני מי מיחייב בכבוד אביהם קרי כאן ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך ומתרץ שעשה תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת כבר ביארנו בספר מ"ע [מ"ע ע"ג] מה ששנינו בפ' הגוזל קמא (בבא קמא דף צ"ד) הגזלנין ומלוי בריבית שהחזירו אין מקבלין מהן וחולק רבי' יעקב ע"ז שטר שכתוב בו ריבית בין קצוצה בין של דבריה' גובה את הקרן ולא את הריבית כרבנן דרבי מאיר [בב"מ דף ע"ב ובתו' שם] שאין הלכה כרבי מאיר בקנסותיו כמו שפסקו הגאונים [היינו כרבי אלעזר דלעיל] קידם וגבה הכל מוציאין ממנו הריבית קצוצה אבל אבק ריבי' שהוא מדבריהם אינו גובה מן הלוה למלוה ואין מחזירין אותו מן המלוה ללוה' [שם דף ע"א] כל הכותב שטר ריבית ככותב ומעיד עליו עדים שכפר באלהי ישראל, וכן הלוה והמלוה בריבית בינם ובין עצמו הרי הם ככופרים באלהי ישראל וכופרים ביציאת מצרים [היינו בהשגחה שמורה עליה יציאת מצרים כמבואר שם דף ס"א] שנא' את כספך לא תתן לו בנשך וגו' אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, [שם דף ע"ה כל הסוגיא]

אסור לאדם להלוות בניו ובני ביתו בריבית אע"פ שאינו מקפיד ומתנה הוא שנותן להם הרי הוא אסור שמא ירגילם בדבר זה, אבל תלמידי חכמים שהלוו זה לזה ונותנים לו יתר על מה שהלוה ממנו הר"ז מותר שהדבר ידוע שלא נתן לו אלא מתנה בלב שלם שהרי הם יודעין חומר איסור הרבית וחרדין יותר מכל אדם ואעפ"כ אינו הגון לת"ח להיות רגילין בדבר זה שלא ירגילו המון העם בזה, ואף לת"ח אמר רבינו יעקב [וכן הוא בתו' שם] שאינו מתיר אלא בדבר מועט שידוע שבלא זה היה נותן לו אבל לא בדבר מרובה, אמר רב נחמן [שם דף ס"ג כ־ל הסוגיא] המלוה את חבירו ומצא הלוה יתר או שהחזיר לו חובו ומצא יתר אם בכדי שהדעת טועה חייב להחזיר ואם לאו מתנה הוא שנתן לו או גזילה היתה לו והבליע לו בחשבון בכמה הדעת טועה באחד ובשתים או בחמש או בעשר לאותן שדרכן למנות בחמישיות או בעשיריות בפ' הגוזל קמא (בבא קמא דף צ"ז) המלוה את חבירו על המטבע פי' רבינו שלמה בסוף ימיו בתשובה אחת כגון שהלווהו מעות ע"מ שישלם לו מעות ולא שאר סחורה והוא הדין למוכר לחבירו לזמן על המטב' על מנת שישלם לו מטבע, וכן הכותב לאשתו בכתובתה מטבע ידוע ופי' משקלו והוסיפו על משקלו אם הוזלו הפירות מחמת התוס' מנכה לו שיעור התוס' מפני איסור ריבית אפי' הוסיפו עליו כל שהו ואם לא הוזלו מחמת התוספת אין כאן ריבית ואינו מנכה לו אלא נותן לו ממטבע היוצא באותו שעה בד"א כשהוסיפו עליה' עד חמשיתו כגון שהיה משקלו ארבע ועשאוהו ה' שעד השיעור הזה אין קפידא ודעת הלוה לכך אם ישתנה המטבע אבל אם הוסיפו עליו יתר על חמשיתו מנכה לו כל התוספת אע"פ שלא הוזלו הפירות, והוא הדין למלוה על המטבע ופיחתו ממנו וכן פי' ר"ח ורב אלפס [שם דף מ"א] אמר שמואל [בדף צ"ז דליעיל] המלוה את חבירו על המטבע ונפסל אם יכול להוציאו במדינה אחרת ויש לו דרך לאותה מדינה נותן לו ממטבע שהלוהו ואומר לו לך והוציאו במקום פלוני, וכל שכן אם סוחרי אותה מדינה מצויין לכאן שדי במטבע שהלוהו ואם אין לו דרך לשם הוא נותן לו ממטבע היוצא באותה שעה, וכן בכתובה, אע"פ ששנינו שם במשנה [דף צ"ו] גזל מטבע ונפסל אומר לו הרי שלך לפניך ואינו משלם לו מטבע חדש זהו מפני שבתורת גזלנו, היה אצלו וכיון שמחזיר אותו מטבע עצמו שגזל פטור אבל מלוה להוצאה ניתנה ומחזיר לו מעות אחרים הילכך אפי' מחזיר לו אותן מעות עצמן אין זה פרעון עד שישלם מטבע חדש ובלבד שלא יהא שם צד ריבית כאותו עניין שביארנו למעלה כך פי' רבי' שלמה בתשובה אחת, הורה רבינו משה [בפ"ד דהלכות מלוה ולוה] שהלוה שמחל למלוה הריבית שלקח ממנו או שעתיד לקחת ממנו וקנו מידו שמחל שהמחילה מועלת כדאמר [בפ' הגוזל קמא דף צ"ד] הגזלנים ומלוי בריבית

שהחזירו אין מקבלין מהן ואין נראה לי זאת הראיה שלשם הפקיעו ב"ד ממון הלוה מפני תקנת השבים, וגם הוא כתב שהגאונים חולקין עליו בזה, אמר רב ששת [בב"מ דף ע'] נכסי יתומים מותר להלוותם לאדם נאמן שיש לו נכסים טובים קרוב לשכר ורחוק להפסד כיצד אומר לו תהיה נושא ונותן בהן ואם יהיה שם ריוח תן להם מן הריוח חלק ואם יש שם הפסד אתה תפסיד לבדך שזה כאבק ריבית וכל אבק ריבית אינה אסורה אלא מדבריהם ובנכסי יתומין לא גזרו, שנינו שם [דף ע"א] ישראל שלוה מעות מן העכו"ם בריבית ובקש להחזירם לו ומצאו ישראל אחר ואמר לו תנם לי ואני מעלה לך כדרך שאתה מעלה לעכו"ם הר"ז ריבית קצוצה, ואם העמידו אצל העכו"ם מותר, מפרש לה רב פפא [שם] בנושא ונותן ביד שנטל העכו"ם מעותיו וחזר ונתנם לישראל אחר מותר אע"פ שנראה קצת שלדעת הישראל עושה כן, [שם] ועכו"ם שלוה מעות מישראל ברבית ובקש להחזירם לו מצאו ישראל אחר ואמר לו תנם לי ואני מעלה לך כדרך שאתה מעלה לישראל הר"ז מותר ואם העמידו אצל ישראל אסור פי' רבינו שלמה ור"ח וגאוני המערב [כל הסוגיא בתו' שם] שאף על פי שנתן העכו"ם המעות בידו הואיל ומדעת הישראל נתן הר"ז ריבית קצוצה ומכאן פסק ר"ח שיש שליחות לעכו"ם מדבריהם לעניין חומרא אבל רבינו יעקב פסק שאין שליחות לעכו"ם אף לחומרא, ורב פפא שהעמידה בנושא ונותן ביד עונה גם על הסיפא שאינו אסור אלא בנושא הישראל ונותן ביד הישראל אחר אמנם הרב ר' אליעזר ממיץ הביא ראייה מן התוספתא [בפ"ה דב"מ] שיש שליחות לעכו"ם לחומרא דתניא ישראל שאמר לעכו"ם הא לך שכרך וצא הלוה מעותי בריבית אסור, ועכו"ם שאמר לישראל הא לך שכרך והלוה מעותי בריבית מותר אבל אסור לעשות כן מפני מראית העין אבל נראה בעיניו שהיא כתובה בשיבוש שהיאך יהא מותר בסיפא עכו"ם שאמר לישראל וכו' אם כן מצינו שליחות לעכו"ם לקולא וכן ראוי להיות שם ישראל שאומר לעכו"ם הא לך שכרך וצא הלוה מעותי בריבית מותר אבל אסור לעשות כן מפני מראית העין ועכו"ם שאמר לישראל הלוה מעותי אסור מ"מ למדנו שיש שליחות לעכו"ם לחומרא וכן משמע גם מתוך דברי רב יהודאי גאון בה"ג ונראה לי כי גירסא ראשונה עיקר ומה שמותר זהו כשהדבר ידוע שהמעות באחריות העכו"ם וראיה עוד מדתניא בירושלמי [דב"מ והתוס' בפ' דלעיל] ובתוספתא מעות ישראל המופקדות ביד עכו"ם מותר להלוותן בריבית כו' זה הכלל כל שבאחריות ישראל אסור באחריות עכו"ם מותר ישראל שנעשה אפוטרופא לעכו"ם או סנטירו מותר ללות ממנו בריבית ועכו"ם שנעשה אפוטרופא לישראל או סנטירו אסור ללות ממנו בריבית הרי משמע כגירסא ראשונה שבתוס' של מעלה, אמר רבא [בב"מ דף ס"א וע"ש בתו'] יציאת מצרים דכתיב

גבי ריבית למה אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לשאינה של בכור אני הוא שעתיד ליפרע ממי שתולה מעותיו בעכו"ם ומלוה אותם לישראל ברבית פי' כגון שאומר לו ראובן לשמעון קח משכוני ולוה לי מעות מעכו"ם פלוני הרגיל אצלך והלך שמעון ולקחם משלו ומטעה את ראובן לומר מן העכו"ם לקחתים יש פירושים אחרים וזה עיקר מסקינן שם [דף ע"א] כי עכו"ם שהלוה לישראל בריבית אסור לישראל אחר להיות לו ערב שכיון שבדיניהם שתובע את הערב תחילה נמצא הערב תובע את הישראל בריבית שישראל ערב חייב בה לעכו"ם לפיכך אם קבל עליו העכו"ם שלא יתבע הערב תחילה הר"ז מותר אם כסף תלוה את עמי עמי ועכו"ם עמי קודם שמצוה להקדים הלואת ישראל בחנם מהלואת העכו"ם בריבית שנינו שם [דף ס"ח] אין מושיבין חנווני למחצית שכר ולא יתן לו מעות ליקח בהן פירות למחצית שכר אלא אם כן נותן לו שכרו כפועל בטל, וכל דיני העסק בארנו בסמ"ע במצות וכי תמכרו ממכר לעמיתך [סי' פ"ב] בדיני השותפות פסקינן שם [דף ס"ח] שהמשתתף עם חבירו במעות או בקרקע או הנותן לו עסק לא יצרף השכר עם הקרן שמא יהיה שם שכר ונמצאו באין לידי ריבית, שנינו שם [דף ע"ה] ר"ג אומר יש ריבית מוקדמת ויש ריבית מאוחרת כיצד נתן עיניו ללות והיה משלח לו דורון בשביל שילוונו הר"ז ריבית מוקדמת, לוה ממנו והחזיר לו מעותיו ואח"כ שלח לו דורון מפני מעותיו שהיו בטילות אצלו הר"ז ריבית מאוחרת, ואין ריבית מוקדמת ומאוחרת אסורה אלא במפרש מפני ההלואה אבל בסתם מותר ודווקא מתנה מועטת שאין כאן פירסום שמפני ההלואה נותן לו אבל מתנה מרובה אפי' בסתמא אסור, יש דברים שהן כמו ריבית ומותרין כיצד לוקח אדם שטרותיו של חבירו ומלווהו בפחות ואינו חושש משום ריבית כדאיתא בירושלמי [שם ומבואר בהגה באשרי שם] ובתוספתא [דב"מ] ובתלמודינו בב"מ [דף ס"ט] אומר שמותר לתת לחבירו דינר כדי שילוה לפלוני מאה דינרין שלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מלוה למלוה וכן אומר אדם לחבירו הילך דינר זה ואמור לפלוני שילויני שלא נתן לו אלא שכר אמירה [שם דף ס"ב] תני רבי חייא אומר יש דברים שהן מותרים ואסור לעשותן מפני הערמת ריבית כיצד אמר לו הלויני מנה אמר לו מנה אין לי חטין במנה יש לי ונתן לו חטין במנה וחזר ולקח ממנו בתשעים הר"ז מותר אבל אסרוהו מפני הערמת ריבית שהרי נתן לו תשעים ולקח ממנו מנה, ואם עבר ועשה כן הר"ז מוציא ממנו מנה בדין שאפי' אבק ריבית אין כאן [שם דף ס"ט] רב חמא היה רגיל להשכיר מעותיו פי' רבינו יצחק [בתו' שם כל הסוגיא] שהיה מקבל עליו אחריות אונסין ולכך היה עולה על דעתו שיהיה מותר וכלו מעותיו למדנו שאסור להשכיר הדינרין שאין זה דומה למשכי' שהכלי חוזר בעצמו וזה

מוציא דינרין אלו ומביא דינרין אחרים נמצא זה אבק ריבית, והא דתני' בתוספ' [בפ"ה דב"מ] מותר אדם להשכיר מעותיו לשולחני להתנאות בהן לשם המעות חוזרין בעצמן ולכך מותר ועוד מפרש שם בגמ' דלעיל] טעם אחר כלי ניכר פחת שלו והשכר נראה מפני שמקבל עליו הפחת הילכך אפי' היה נותן לו חמרא לכולתא במלאכתו ולשלם אחרת מותר, אבל מעות אינו ניכר פחת שלהן משבאו לידו ואין נראה השכר שלהן אלא שכר מלוה, מצאתי בשם רבי' יעקב שהמקבל מעות לחצי ריוח וכופר ואומר כי מלוה בריבית היא אע"ג דאיבעי פטר נפשיה בפרעתי או באומר לא לויתי ואיכא מגו אע"פ כן אינו נאמן דאין אדם משים עצמו רשע, כל הלואה בתוספת בין נשך כסף בין נשך אוכל ה"ז ריבית של תורה ויוצאה בדיינין, [שם דף ס"ד] וכן המלוה את חבירו והתנה עמו שידור בחצרו חנם עד שיחזיר לו הלואתו או ששכר ממנו בפחות וקצב לו הדבר שפוחת לו מן השכר עד שיחזיר לו הלואתו או שמשכן בידו מקום שפירותיו מצויין בעת ההלואה כגון שמשכן חצירו ע"מ שידו' בו בחנם הר"ז ריבית של תורה ויוצאה בדיינין וכיוצא במשכנתא זו קורא התלמוד [בדף ס"ח] משכנתא בלא גבייתא, אבל המלוה את חברו ומשכן לו שדהו על מנת שיאכל פירותיה כל ימי המשכונתא אע"פ שאין מנכה לו כלום ה"ז אבק ריבית ואינה יוצאה בדיינין שאין המשכן שדהו דומה לממשכן חצרו שהרי אין בשדה פירות מצויין בעת ההלואה ואיפשר שירויח ויהיה שם פירות ואיפשר שיפסי' בזריעתו ובעבומתה ולפיכך הוא אבק ריבית, וזהו מה שאמר שם רבינא לרב אשי [בדף ס"ב] הרי משכנתא בלא נכייתא בדינינו אין מחזירין ממלוה ללוה, ועוד אמר רב אשי [שם דף ס"ז] המלוה את חברו ומשכן לו את השדה עד זמן קצוב או עד שיביא לו מעות ויסתלק והיה המלוה אוכל כל פירותיו אפי' אכל כשיעור חובו אין מסלקין אותו בולא כלום שאם תסלקנו בלא מעות ה"ז כמו שהוצי' ממנו בדיינין, לפיכך אין הלכה כאותו רבינא [שם] דחשיב ואפיק פירי במשכנתא דשדה, ואין זה אותו רבינא שהיה תלמיד חבר לרב אשי שאותו אמרנו למעלה שהוא סובר במשכנתא דשדה שהוא אבק ריבית אלא רבינא אחר שהיה קדמון הוא רבינא בחולין [דף מ"ח והסו' בתו' שם] בעניין טרפות הריאה שבא רב יוסף להשיב על דבריו, [בב"מ דף ס"ז] עוד יש משכנתא אחרת הקרויה משכנתא בנכייתא כגון שהלוהו ק' דינרים ומשכן לו בהן חצירו או שדהו ואמר לו המלוה הריני מנכה לך מעה כסף כל שנה בשכר קרקע זו כדי שיהו כל פירותיה שלי בחצר וכיוצא בו אסור, אבל בשדה וכיוצא בו מותר, [שם והסו' בתו'] כי הא דרבינא אכיל בנכייתא ואע"פ דאמר רב האי צורבא מרבנן אפי' בנכייתא לא ניכול רבינא לא היה רוצה להחזיק עצמו כצורבא מרבנן, כך הורו גאוני המערב וכל רבו' שבצרפת רבי'

שלמה ובית דינו, אבל ר"ת אומר [בתו' שם דף ס"ד בד"ה ולא ישכור] שאין חילוק בין בית לחצר ושדה דבית נמי פעמים שנופל או נשרף ובדבריו יש תמיהות ומפרש עוד דווקא המלוה את חברו בלא משכון החצר שלו לא ידור בו חנם או בפחות, אבל מלווהו על חצרו, שהלוה אינו יכול להשכי' חצרו ומותר להשכיר בפחות שהרי כל מה שנותן לו המלוה ריוח הוא לו, ומפרש שזו היא נכייתא דרבינא הוה אכיל, אמנם בשדה ובכר' לא יתכן טעם זה שהרי בעל כרחו של מלוה יקח הלוה את הפירות וימכרם או יקחם המלוה כשוויים, שנינו [שם בדף ס"ד] המלוה את חברו לא ידור בחצירו חנם ולא ישכור ממנו בפחות אע"פ שאין החצר עשויה לשכור ואין דרך בעל החצר להשכיר ואם דר צריך להעלות לו שכר ואם לא העלה לו ה"ז אבק רבית לפי שלא התנה עמו שילוהו וידור בחצירו כדאמר שם רב נחמן ללשון הראשון ואע"ג שבלשון שני אומר שאינו אסור אלא באומר לו הלויני ודור בחצירי שמתחיל' לשם כך הלווהו מ"מ כלשון ראשון הלכה שהרי רבא סובר שם [בדף ס"ה] כאותו לשון, [בתו' שם בד"ה אבל חצר] ודווקא דירת חצר שהיא בפרהסיא יותר מדאי אבל סוכו וכליו אי לא קיימו לאגרא ומתחילה היה רגיל להשאילו אינו דומה שיהא אסור, [מן המיימו' פ"ו דמלוה וע"ש בביאוריו] וכן הורו הגאונים שהמלוה חברו ולאחר זמן תבע חובו ואמר הלוה דור בחצרי עד שאחזיר לך את חובך ה"ז אבק ריבית לפי שלא קצץ לו בשעת הלואה שנא' לא תתן לו בנשך, [שם דף ס"ז ועי' שם בתו' בד"ה במישלם] משכנת' דסורא הותר אפי' לצורבא מרבנן כיצד כגון שהלוהו ק' דינרים ומשכן לו בית או שדה והתנה עמו שאמר שאחר י' שנים תחזור קרקע זו לבעליה חנם ה"ז מותר לאכול פירותיה כל עשר שנים ואפי' היו שוין אלף דינר בכל שנה שאין זה הלואה אלא כמי שלקח פירותיה בפחות, וכן אם התנה בעל השדה עמו כל זמן שיביא לו מעות יחשב לו לכל שנה ויסלקנו ממנה ה"ז מותר, [שם דף ס"ח] הממשכן סתם אינו יכול להוציאו עד שנים עשר חדש, [בדף ס"ז] וכל מקום שאינו יכול לסלקו עד סוף זמנו, בעל חוב של מלוה גובה ממנה מן היתומים שנחשבת כקרקע, והבכור נוטל פי שנים ואין שביעית משמטתה, ומקום שמנהגם לסלק המלוה בכל עת שיביא לו מעותיו אין ב"ח של מלוה גובה ממנה מן היתומין ואין הבכור נוטל בה פי שנים ושביעית משמטתה, אמנם במשכון של מטלטלין שהן לגמרי ברשותו אמרי' בב"מ [דף מ"ח] [בסוף שבועת הדיינין דף מ"ד] [בפ' איזהו נשך דף ס"ה] המוכר בית או שדה ואמר המוכר ללוקח לכשיהיו לי מעות תחזור לי הקרקע לא קנה ואומר שם היינו כרבינו שם [דף ס"ז וע"ש בתו' בד"ה פירי ובאשירי שם וכן דעת המיימוני וע"ש בפ"ו דלעיל במגיד משנה ובד"ה שם בראש הפרק] שכל הפירות שאכל ריבית קצוצה היא ויוצאה

בדיינין, שנינו שם [דף ס"ה] מרבין על השכר ולא על המכר כיצר השכיר לו חצרו ואמר לו אם מעכשיו אתה נותן לי הרי היא לך בעשר סלעין לשנה ואם של חדש בחדש סלע בחדש מותר, מכר לו שדהו ואמר לו אם מעכשיו אתה נותן לי הרי היא לך באלף זוז ואם לגורן בשנים עשר מנה אסור, והטעם מפרש בגמ' [שם] דשכירות אינו משתלמת אלא לבסוף אבל במכר שזמן פרעון מיד אגר נטר לי הוא ואסור, ואמר רב נחמן [שם דף ס"ג] כללא דריביתא כל אגר נטר לי אסור, אמנם דבר ששמו שכך שוה לגורן ותחילת המכר לגורן יכול לומר לו תן לי בפחות מיד ואינו חושש משום ריבית כדתניא בתוספתא [דב"מ] אסור להרבות בשכר אדם כיצד לא יאמר אדם לחברו עשה עמי מלאכה שהיא שוה דינר היום ואני אעשה עמך בשבוע האחרת מלאכה שהיא שתים לפיכך אומר שם שלא יאמר אדם לחברו נכש עמי היום ואעדור עמך, עדור עמי ואנכש עמך, ולא יאמר חרוש עמי בגריד ואני אחרוש עמך ברביעה שהרי טורח החרישה בימות הגשמים יותר, אמר רב חמא [שם בדף ס"ה כל הסו'] טרשא דידי ודאי שרי פי' טרשא למכור סחורה בהמתנה יותר מדמיה והיה מוכר במקום הזול כשעה שהיה נמכר במקום היוקר וממתין להם והם מעלין אותה למקום היוקר והוא מקבל עליו אחריות הדרך בהליכה והלקוחות משתכרים בפרקמטיא שלוקחים שם במעותיו ומביאין לכאן ואחריות החזרה עליהן ומאחר שאינן מקבלים עליהן אחריות אינו מלוה אצלם עד שהפרגמטיא נמכרת והן מקבלין את המעות ואותן המעות נעשות מלוה ואין כאן ריבית, ועוד אומר שם מ"ט ניחא להו דליקו ברשות רב חמא דכל היכא דאזלי שבקי להו מכסא ונקטין להו שוקא [עיין שם בתו'] ומסקינן והלכתא כטרשא דרב חמא' אמר רב נחמן [שם] טרשא דידי שרי פי' למכור סחורה בהמתנה יותר מכדי דמיה ובלבד שלא יפרוש לו אם מעכשיו הרי היא לך בפחות אלא ימכור סתם בכך וכך ליום פלוני ולכך אינו דומה להיא דאין מרבין על המכר דהתם במפרש [שהביא דלעיל] ואפי' בסתם שמתיר רב נחמן אינו מתיר אלא בדבר שאין דמיו ידועין כגון חפץ הנמכר בחמש לכל ומכרו לשנה בשש שאין זה דומה לאגר נטר כי גם עתה יכול למצוא בן אדם שצריך לו שיתן לו שש אבל שוה ה' בי' היה מודה דאסור אפי' בסתם וגם בטרשא זו פסקו רב האי [בתו' שם בד"ה והלכתא] ורבי' יעקב [שם בדף ס"ה] הלכה מדקאמר ולית הילכתא כטרשא דרב פפא מפני שמדבר כטרשא דרב נחמן [שם דף ע"ג] פרדיסא רב אסר ושמואל שרי והלכתא כרב באיסורי פי' אסור להקנות פרי הפרדס קודם שיגמר ויתבשל מפני שזהו קנה עתה בדינר שוה שני דנרין כשיגמר נמצאת התוספת בשביל ההקפה ומודי רב בתורא דנפיש פסידייהו פירוש ר"ח [בתו' שם] אם קנה עגל בזול ויהיה אצל הבעלים עד שיגדיל הר"ז מותר שהרי

אם מת או כחש ברשות הלוקח הוא והמיתה מצויה תמיד, אמר אביי [שם דף ס"ד] מותר לאדם לתת דמי חבית של יין לחברו ולומר לו אם החמיצה מכאן ועד יום פלוני הרי היא ברשותך אבל הוקרה או הוזלה הרי היא שלי שרי כיון שקבל עליו הזול הר"ז קרוב לשכר ולהפסד וכן כל כיוצא בזה, מותר להשכיר סיר של נחשת וכיוצא בו ונוטל השכר ודמי מה שפיחת ממשקלה וכן כל כיוצא בזה כדמוכח [שם דף ע'] גבי דודא דהוה לבני מר עוקבא רק שיקבל עליו חוסכא דנחשא פי' חסרון של נחשת כלומר מה ששוה הנחשת פחות מפני שנשרף אבל בקבלת זולא אין די [בתו' שם] ומכאן למדנו שאסור ליתן עסקא למחצית שכר קרוב לשכר ורחוק להפסד אפי' במקום שמקבל עליו זולא ואינו דומה לחבית של יין של מעלה שהרי שם הוא מכר גמור, שנינו [שם דף ע'] אין מקבלים צאן ברזל מישראל פי' רבי' שלמה ורבי' משה [בפ' ה' דמלוה ולוה] מפני שזה אבק ריבית וכיצד הן צאן ברזל הרי שהיו לו ק' צאן וקבלם ממנו להטפל בהן ויהיו הגיזות והוולדות והחלב לאמצע עד זמן אחד כמו שהתנו ביניהם ואם מתו או הוזלו הצאן הרי המקבל משלם דמיהן כמו שאומר שם דקביל עליה אונסא וזולא ה"ז אסור שבעל הצאן קרוב לשכר ורחוק להפסד לפיכך אם קבל עליו בעל הצאן שאם הוקרו או הוזלו או נטרפו יהיו ברשותו ה"ז מותר וכן כל כיוצא בזה אבל בקבלת זול בלבד אין די באשר בארנו למעלה, ורבי' יעקב פי' [בתו' שם כל הסוגיא] ריבית של תורה וכן מוכיח בירושלמי [שם] שאומר איזהו צאן ברזל אמר לו האיך הרי מאה צאן עשויות עליך במאה דינרים וולדן וגיזתן וחלבן שלך ואם מתו חייב אתה באחריותן ואתה מעלה לי סלע מכל אחת ואחת באחרונה משלך הר"ז אסור [שם דף ס"ה] משכרת אשה לחברתה תרנגולת לישב על הבצים בשני אפרוחים ואין בהן משום ריבית, שנינו [דף ע"ב] אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער יצא השער פוסקין אע"פ שאין לזה יש לזה, [בברייתא שם] כיצד היה השער לחטי' קבוע בשוק ארבע סאים בסלע הר"ז פוסק עמו על מאה סאין ונותן לו כ"ה סלעים ואם יתן לו מאה סאין של חטים לאחר זמן בעת שיהו החטין סאה בסלע אין בזה ריבית כלל אע"פ שלא היה למוכר חטין כלל בעת שפסק, בד"א כשלא היה לו כלום מאותו המין שפסק עליו אבל אם היה למוכר מאותו המין כלומר אע"פ שלא נגמרה מלאכתו הרי זה מותר לפסוק עליו אע"פ שעדיין לא יצא השער [במשנה דלעיל] כיצד היה הוא תחילה לקוצרים הר"ז פוסק עמו על החטין אע"פ שעדיין הן גדיש, ופוסק על היין משיבצור הענבים ויתנם בעביט, ועל השמן משנתן הזתים במעטן וכן כל כיוצא בזה רק שלא יהא מחוסר שלש מלאכות [שם דף ע"ד] כגון גדיש לח שמחוסר הנחה בשמש כדי שייבש ודישה וזרייה, בזה אינו פוסק עליו אא"כ יצא השער וכן כל כיוצא

בזה, ודווקא כפי השער פוסקין אבל לזלזל אצלו באין לו אסור, כמו שאומר שם רב נחמן [בדף ס"ג וע"ש בתו'] האי מאן דיהיב זוזי לקיראה פי' מוכר חלות שעוה וקאזלי ארבעה בזוזא ואמר ליה יהיבנא לך חמשא חמשא בזוזא, איתנהו גביה שרי ליתנהו אסור דטרשא בדבר שדמיו ידועין אסור כמו שבארנו למעלה [שם בדף ע"ב] אמר רבי יוסי אמר רבי יוחנן ואין פוסקין אלא על שער של דורומוס הוא איטליז רב וגדול של מדינ' אע"פ שאינו גדול כשער הבא על ידי אוצרו' שנפתחו וספינות הבאות דרך הנהר, אבל בשוק של עירות אין פוסקין שאין שערי' שלהן נמשך וקבוע ויש גאונים שפוסקין כרבי יוחנן, אבל נראה שאין הלכה כרבי יוחנן וראייה דאמר רב [שם דף ס"ג] עושין אמנה בפירות פיר' המוכר יכול לקיים נאמנותו לשלם פירות אחר שהוקרו מאחר שפסקו עליו אחר שיצא השער ואין עושין אמנה בדמים פי' אין יכול לקיים נאמנות לשלם דמי הפירות אחר שהוקרו דכיון דזוזי יהב וזוזי שקל מיחזי כריבית, שקבל סלע ומחזיר שתים וחולק ר' ינאי [שם] על זה ואומר מה לי הן מה לי דמיהן ועושין אמנה אף בדמים שכמו שמותר לקבל הן כך מותר לקבל דמיהן ומטעם זה משמע בהגוזל קמא [דף ק"ג וכל הסוגיא בתו' שם] דרב כהנ' יהב זוזי אכיתנא ואייקר כיתנא של רבי ינאי היה מותר ליטול את דמיו [בפ' איזהו נשך דף ס"ג וכל הסוגי' בפיר' רש"י וע"ש בתו' בד"ה ופוסקין] ואמר רבא השתא דאמר רבי ינאי מה לי הן מה לי דמיהן מה לי דמיהן מה לי הן נמי אמרינן ופוסקים על השע' אע"פ שאין לו שכמו שאילו היו לו דמי המעות שמקבל שהן דחטין היה מותר לפסוק כך מאחר שיש לו הן המעות מותר לפסוק מפני שבדמי' אלו יכול ליקח. ועתה קשיא מה משמיענו רבא מתניתי' היא [היינו מתניתין דלעיל] יצא השער פוסקין אלא בא לחדש שאף בשער של עיירות פוסקין, והלכה כרבא שלמד כן כר' ינאי רבו של ר' יוחנן שפוסק שם [בדף ס"ה] כמותו בד"א בפוסק על חשבון הסאין כאשר בארנו אבל בפוסק על חשבון המעות שאמר לו הא לך כ"ה סלעי' ותפרנסני מדי חדש בחדשו כל השנה צריך לפסוק עמו כשער הגבוה שאם יוזלו יותר משער של עכשיו שיתן לו כשער הזול של אמצע השנה או סופה [שם דף ע"ד] אבל אם לא פסק עמו כשער הגבוה והוזלו נותן לו כשער שהיו שוין כשנתן לו המעות ומי שיחזור בו מקבל מי שפרע [שם] רש"י פירש דפוסק על שער הגבוה אכולה מתניתין קאי בד"א בפוסק על דעת עצמו אבל היה שליח [שם] לאחרים בין המוכר בין הלוקח אינו נוטל אלא כשער הזול או מחזיר הדמי' ואינו מקבל מי שפרע שהרי המשלח אומר לתקוני שלחתיך ולא לעוותי, כשם שמותר למוכר לפסוק על השער שבשוק כך מותר ללוות הפירות סתם ופורעין סתם בלא קביעות זמן ובלא קציצת מעות על שער שבשוק שהלכ' כרב הונא

ור"א שאומרים כן [שם דף ע"ב] כיצד היה השער קבוע וידוע לשניהם ולוה מחבירו עשרה סאין חייב להחזיר לו עשרה סאין אף ע"פ שהוקרו החטין שהרי כשלוה ממנו היה השער ידוע ואילו רצה היה קונה ומחזיר לו שהרי לא קבע לו זמן, ואפי' לא יצא השער אם היה לו מאותו המין שלוה הר"ז מותר ללוות סתם בלא קביעות זמן ופורעין סתם [היינו כר' יצחק שם דף ע"ה] ואפי' לא היתה לו אלא סאה בלבד לוה עליה כמה סאין, היתה לו טיפה אחת של שמן או יין לוה עליה כמה גרבי יין או שמן [כן הוא במיימוני פרק י' דמלוה ולוה וכן נכון לפי שיטת הספר אכן בכל הספרים או לא וצ"ע] לא היתה לו מאותו המין כלום ולא יצא השער הר"ז אסור ללוות סאה בסאה עד שיעשו דמים' אם לוה ולא עשאם דמים והוזלו [שם] מחזיר לו הפירות במדה שלוה או במשקל ואם הוקר נוטל דמים שהיו שוים בשעת הלואה, אע"פ שיש לו מאותו המין או שיצא השער הר"ז אסור ללות סאה בסאה עד זמן קבוע אלא לוה סתם ופורע באיזה זמן שיפרע דתנן [שם] לא יאמר אדם לחברו הלויני כור חטין ואני נותן לך לגורן אבל אומר לו הלויני עד שיבא בני או עד שאמצא המפתח, כשם שאסרו חכמי' ללוות סאה בסאה כך אסרו ללוות כסף בכסף וזהב בזהב וכל דבר שאין תורת מטבע עליו כדמוכח בב"מ [דף מ"ד] וגם דינרי זהב בדנרי זהב אומר שם שאסור ללות דחשיב פירי אלא אם כן אומר לו הלויני עד שיבא בני או עד שאמצא המפתח, [שם דף ס"ו] וכן מטבע שפסלו המלך ואין נמכר אלא במשקל חשוב פירי ומה שזהב נחשב פירי זהו לגבי נפשיה או לגבי כסף דחריף כדמסיק שם [בדף מ"ד] אבל לגבי כל מטלטלין חשוב מטבע דק"ל [שם דף מ"ה] אין דינר זהב קונה טלית אין מעמידין מלוה על גבי פירות באין לו אפילו יצא השער דתני רבי אושעיא [ב"מ דף ס"ג] הרי שהיה נושה בחבירו מנה והלך ועמד על גרנו ואמר לו תן לי מעותי שאני רוצה ליקח בהן חיטין אמר לו חיטין יש לי שאני נותן לך צא ועשאם עלי כשער של עכשיו יש לו מותר אין לו אסור מדקתני כשער של עכשיו אלמא כיצא השער מיירי ואפי' הכי קתני אין לו אסור וק"ל כרבי אושעיא שהרי מעמיד סתם משנה כמותו [שם וסתם מתניתין בריש פירקא] :

מצות לא תעשה קצד

אלו הן משפטי הדיינים

כתוב (א) בפרשת דברים לא תכירו פנים במשפט ותניא בספרי [דברים כל הסוגיא] אזהרה זו לממונה להושיב דיינים שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעיר והוא אינו בקי בדינין נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב מעלה הכתוב על שמינהו כאילו הכיר פנים בדין כקטן כגדול תשמעון שיהא

חביב עליך דין של פרוטה כדין של ק' מנה אם קדם ובא לפניך חתכהו תחילה כדמפרש בפר"ק דסנהדרין [דף ה'] ד"א שלא תאמר זה עני וחברו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות, ד"א שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר גדול זה כשכיל דינר אזכנו עכשיו ולכשיצא לחוץ אומר לו תן לו שאתה חייב לו:

מצות לא תעשה קצה

[**ראה מצוה קצו**]:

מצות לא תעשה קצו

מצוות קצה, קצו: הזהירה (א) תורה בפ' משפטים שלא להרוג אם המחייבי' רבו על המזכין באיש אחד עד שיהא יתר שנים [ריש פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ב)] ועוד אזהרה שאם ידבר מופלא שבדיינים בדיני נפשות שאסור לנטות מדבריו לפיכך מתחילין [שם] בדיני נפשות מן הצד, לקטנים שבהן שואלים תחילה שיאמרו דעתן שנאמ' לא תהיה אחרי רבים לרעות לחייב מיתה בשביל שירבו המחייבין על המזכין ולא תענה על הרב לנטות מדבריו ולפי שהו' חסר יו"ד דרשו בו כן [שם דף ל"ו] ופעמים שתלך אחרי רבים להטות ואימתי כזמן שהן שני' המכריעין המחייבין יותר מן המזכין ושנינו בפר"ק דסנהדרין משמע שנ' לא תהי' אחרי רבים לרעות שומע אני שתהיה עמהם לטובה מכאן אמרו דיני נפשות מטין על פי דיין אחד לזכות וע"פ שנים לחובה, ועיקר זה המקרא משמע בדיני נפשות שאמר לרעות דאילו בדיני ממונות מה שהוא טוב לזה רע לזה, ומפני שאמרו רבותינו [בכמה מקומות ומהם בפ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ד) ועש בתו'] שבכל התורה כולה אע"פ שהדרשה אמת שנא' וכפטיש יפוצץ סלע שהפטיש מתחלק לכמה ניצוצות, מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו שגם בפשוטו צריך לדרוש לא תהיה אחרי רבים לרעות אם ראית רשעים מטי משפט אל תאמר הואיל והן רבים אהיה אחריהם ואם ישאלך הנדון מה דעתך בדין זה לא תעננו על אותו הריב לנטות אחר אותן הרבים להטות את המשפט מאמתו אלא אמור המשפט כאשר הוא וקולר יהא תלוי בצואר הרבים:

מצות לא תעשה קצז

וכי (א) יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ לא תלי' נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא ושנינו בפרק נגמ' הדין [דף מ"ו] לא הרוגי ב"ד בלבד אמרו אלא כל המלין את מתו עובר בלא תעשה הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו ואמר' בגמרא [שם] אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מניין למלין את מתו שעובר בל"ת שנא' כי קבר תקברנו מה ת"ל תקברנו מכאן למלין את מתו שעובר

בל"ת ואית דאמרי א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי רמז לקבורה מה"ת מניין ת"ל כי קבר תקברנו מת"ל תקברנו מכאן רמז לקבורה מה"ת:

מצות לא תעשה קצח

כתוב (א) בפרשת משפטים מכשפה לא תחיה, ותניא בסנהדרין [דף ס"ז] אחד האיש ואחד האשה ולא נאמר מכשפה אלא שדבר הכתוב בהווה שנשים כשפי' מצויין בהן, [שם] ומיתתן (ב) במה אוב וידעוני בכלל כל המכשפים היו ולמה יצאו לומר לך מה אוב וידעוני בסקילה אף כל המכשפים בסקילה כל מחוייב מיתת בית דין שלא המיתו אותו ב"ד לא עברו על מל"ת חוץ מן המכשף:

מצות לא תעשה קצט

כתוב (א) בפרש' תצא לא יוסיף להכותו על אלה מכה רבה ותניא בספרי [תצא וסיפא דברייתא בפר' אלו הן הלוקין דף כ"ב] אם הוסיף עובר בלאו אין לי אלא בזמן שמוסיף על מניין הכתוב על כל אומד שאמדוהו ב"ד מניין ת"ל לא יוסיף מ"מ אין לי אלא מכה רבה מכה מועטת מניין ת"ל על אלה, לפיכך אמר במכות [דף כ"ב] שאם הוסיף רצועה אחת על האומד ומת הר"ז גולה ואם לא מת הרי עבר החזן על מל"ת והוא הדין לכל מכה חבירו שעובר בל"ת ומה אם זה שנתנה התורה רשות להכותו צוה הקב"ה שלא להכותו יתר על רשעו קל וחומר לשאר בני אדם לפיכך אמרינן בכתובות [דף ל"ג] שכל המכה את חבירו אפי' הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה אבל אם יש בה שוה פרוטה הואיל וחייב לשלם ממון שבפי' רבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין אין אדם משלם ולוקה שנ' כדי רשעתו משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות ואמרינן בפ' ד' מיתות [דף ל"ח כל הסוגיא] אמר רבי שמעון בן לקיש כל המגביה ידו על חבירו נקרא רשע שנאמר ויאמר לרשע למה תכה רעך, רב הונא אמר תקצץ ידו שנ' וזרוע רמה תשבר רב הונא קץ ידא רבי אלעזר אומר אין לו תקנה אלא בקבורה שנ' איש זרוע לו הארץ, והמכה לשם מוסר אינו עובר על בל תוסיף כמו ששנינו בפ' אלו הן הגולין (מכות דף ח') מה חטיבת עצים ביער רשות אף כל רשות יצא האב הרודה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח בית דין ונאמר בספר עזרא ואכה מהם אנשים ואמרטם וגו':

מצות לא תעשה ר

כתוב (א) בפרשת משפטים ונקי וצדיק אל תהרוג, בסנהדרין [דף ל"ג] תניא מניין ליוצא מב"ד חייב ואמר אחד יש לי ללמוד עליו זכות שמחזירין אותו ת"ל ונקי אל תהרוג וזה אע"פ שאינו צדיק שלא נצטדק בב"ד מ"מ נקי הוא מדין מיתה שהרי יש לזכותו, ומניין ליוצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה להמיתו שאין מחזירין אותו

לב"ד לחייבו ת"ל וצדיק אל תהרוג זה שנצטדק בדין אע"פ שיכול להיו' שאינו נקי אל תהרוג אותו כי לא אצדיק רשע אם מידך יצא זכאי מידי לא יצא זכאי יש לי הרבה שלוחים ליפרע ממנו, ותניא שם [בדף דלעיל] דה"ה חייבי גליות וחייבי מלקיות, ובכלל לאו זה הא דת"ר בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ז) שאומר בית דין לעידי נפשות שמא ראיתם שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתם אחריו ומצאתן חרב בידו דם מטפטף והרוג מפרפר א"כ ראיתם אין בדבריכם כלים אין הורגין בעדות זו אלא על פי ראיית שני עדים ועל זה וכיוצא בזה נאמר ונקי וצדיק אל תהרוג כלומר הואיל ויש צד לנקותו ולהצדיקו אל תהרגו:

מצות לא תעשה רא

כל (א) מי שעשה דבר שחייבים עליו מיתת בית דין באונס אין ממיתין אותו, ואפי' היה מצוה שיהרג ולא יעבור אע"פ שחילל את השם הואיל והוא אנוס אינו נהרג [בע"ז דף נ"ד] שנא' ולנערה לא תעשה דבר אזהרה לבית דין שלא יעשו משפט בדבר שנעשה באונס, ביבמות [דף נ"ג וע"ש בתו'] אמרינן שהאיש שאנסוהו עד שבא על הערוה חייב מיתת ב"ד שאין קישוי אלא לדעת אבל האשה שנבעלה באונס [בכתובות דף נ"א] אפי' אמר' אחר שנאנסה הניחו לו הר"ז פטורה מפני שיצר' תקפה בסוף הביאה ונתגבר עליה:

מצות לא תעשה רב

אסור (א) לב"ד לחוס על ההורג שלא יאמרו כבר נהרג זה [ספרי פרש' שופטים] ומה תועלת יש בהריגת האחר ונמצאו מתרשלים בהריגתו שנ' ולא תחוס עיניך עליו ובערת דם הנקי וכן אסור לב"ד לחוס מי שנתחייב קנס שלא יאמרו עני הוא זה שלא בכוונה עשה אלא מגבין ממנו כל מה שיש לו בלא חנינה שנאמר לא תחוס עינך עליו:

מצות לא תעשה רג

[**ראה מצוה רג**]:

מצות לא תעשה רד

מצוות רג, רד: הזהירה (א) תורה שלא לרחם העני בדין ושלא להדר גדול שנ' ודל לא תהדר בריבו, תירגם אונקלוס בדיניה נאמר לא תשא פני דל אזהרת לאו על עשה שפירשנו למעלה [בל"ת קצ"ד] לעניין כקטן כגדול תשמעון [בת"כ פרשת קדושים פרק ד'] שלא יאמר זה עני הוא וחבירו עשיר מצוה לפרנסו אזכנו כדין ונמצא מתפרנס בנקיות, וגם לא יהדרנו בדברים מפני שסבור לעשות מצוה יותר מן האחר, ולא תהדר פני גדול שלא יאמר גדול הוא זה ובן גדולים הוא היאך אביישנו בשביל דינר אחד אזכנו ולכשיצא לחוץ אומר לו תן לו שאתה חייב לו ד"א שלא יאמר גדול הוא חזקתו שאינו

משקר יש לי להאמינו יותר מן האחר ולהדר פניו, אע"פ שלא יפסוק הדבר כי אם על פי עדים מפני שעל ידי כן מסתתמים טענותיו של עני:

מצות לא תעשה רה

[**ראה מצוה רו**]:

מצות לא תעשה רו

מצוות רה, רו: כתוב (א) בפרש' קדושים לא תעשו עול במשפט ותניא בת"כ [קדושים פרק ד'] המעול משפט נקרא ה' שמות עוול משוקץ שנאוי חרם תועבה, וכנגדן גורם חמשה דברים מטמא את הארץ, ומחלל את השם, ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב, ומגלה אותם מארצם, וכולם דורש שם מן המקרא והרי לאו זה בכלל לא תטה משפט, כל המטה משפט אחד מישראל עובר בשני לאוין לא תעשו עול במשפט ולא תטה משפט, ואם היה אביון עובר בשלשה לאוין שנ' לא תטה משפט אביונך בריבו, ואם היה גר עובר בד' לאוין שנ' לא תטה משפט גר ואם היה יתום עובר בה' לאוין שנ' משפט גר יתום וראוי למנות כאן שני לאוין בלבד לא תטה משפט גר עניין לאו בפ"ע וכל השאר בלאו אחד:

מצות לא תעשה רז

בפ"ק (א) דסנהדרין [דף י'] דורש שנים שבאו לפניו לדין אחד רך ואחד קשה עד שלא תשמע את דבריהם או משתשמע דבריהם ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר איני נזקק לכם שמא יתחייב חזק' ונמצא רודף לדיין אבל משתשמע דבריהם ותדע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר איני נזקק לכם שנ' לא תגורו מפני איש ר' יהושע בן קרחה אומר מניין לתלמיד היושב בפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר מניין שלא ישתוק ת"ל לא תגורו מפני איש, [שם] ויהיו הדיינין יודעים מי הם דנים ומי עתיד ליפרע מהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט, וכן ביהושפט ויאמר לשופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה' שמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה ת"ל עמכם בדבר המשפט אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות:

מצות לא תעשה רח

כתוב (א) בפרשת שופטים לא תקח שוחד תניא בספרי [ריש פרשת שופטים דף מ"ד] ומייתי לה בכתובות [דף ק"ה] לא תקח שוחד מה ת"ל אם לזכות החייב ולחייב את הזכאי הרי כבר נאמר לא תטה משפט אלא אפי' לזכות את הזכאי ולחייב את החייב ושנינו בבכורות הנוטל שכר לדון דיניו בטלין להעיד עדותו בטלה ואמר רב פפא בכתובות מאי שחד שהוא חד כלומר הרי הוא כגופו ואין אדם רואה חוב' לעצמו ותני' בכתובות

[דף ק"ה כל הסוגיא] ושוחד לא תקח אינו אומ' שחד ממון אלא אפי' שוחד דברים כמו שמספר שם מעשה בשמואל שהיה עובר כספינה ופשט אחד ידו וסייעו בעלייתו והיה לו דין וא"ל הריני פסול לך לדון, וכן באחד שהעבי' נוצה של עוף מעל הדיין וכן אחד שכס' רוק לפני הדיין וכן א' שהביא מתנה אחת ממתנות כהונה לדיין בכולן מחשיבו שם שוחד דברים וכן בסנהדרין [דף ח'] רב שאמר לאושפיזכנו פסילנא לך לדינא אמנ' אומר שם ר"י [וכן בתו' שם] שמרחיק היה את עצמו אבל מן הדין אינו נפסל ומד"ס אסור שכר בטלה דלא מוכח כדתניא בכתובות [דף ק"ד] מכוער הדיין שנוטל שכר לדון אלא שדינו דין ומעמיד' בשכר בטלה דלא מוכח' אבל בשכר בטלה דמוכחא מותר כמו שאמ' [שם] בקרנא שהיה דיין הוה שקיל איסתירא מזכאי ואיסתירא מחייב ודאין דינא, ומסיק שהיתה שכר בטלה דמוכח, דקרנא הוה תהי חמרא ויהבו ליה זוזא פירוש תהי מריח איזהו טוב וראוי להתקיים [שם] ודייני גזלות שהיו נוטלין שכרם מתרומת הלשכה פי' רבי' יצחק [בתו' שם] דהתם שלא בתור' שכר היו נוטלין אלא מפני שכל שעה היו יושבים בדין ולא היו עסוקין בשום מלאכה ולא היו להם במה להתפרנס והיה מוטל על הציבור לפרנסם, גרסינן בירו' דסנהדרין רב הונא הוה רעי תורין והוה ידע סהדותא לבר אנש אמר ליה תא מסהדי עלואי אמ"ל הב לי אגרי, ותני כך נותנין לדיין שכר בטלונו ולעד שכר בטלונו עוד אומר שם [בכתובות דף ק"ה] שכל דיין ששואל שאלה פסול לדין זה שהשאילו בד"א כשלא היה לו לדיין להשאיל אבל היה לו לדיין להשאיל כשר שהרי גם הוא שואל ממנו ועוד אומר שם לא לידון איניש לא למאן דרחי' ליה ולא למאן דסני ליה למאן דרחים ליה לא חזי ליה חובת' למאן דסני ליה לא חזי ליה זכותא ואומר רבינו שמשון [וכן הוא בתו' שם] שאין מדבר באוהב גמור כגון שושבינו ולא בשונא גמור שלא דבר עמו ג' ימים שאין זה חידוש ובסנהדרין [דף ל"ט] אמר ששני תלמידי חכמים ששונאים זה את זה שאין יושבין בדין זה עם זה, כל דיין שנוטל ממון מזה ונותן לזה שלא כדין הקב"ה גובה ממנו נפשו שנ' וקבע את קובעיהם נפש [בריש פ"ק דאבות ובפ"ק דסנהדרין דף ז'] לפיכך צוו חכמים הוו מתונים בדין, וכן באיוב הוא אומר ודין לא ידעתי אחקרהו, וכן [ביבמות דף ק"ט] תבא רעה לתוקע עצמו בדבר הלכה כמו דיינא דאתא דינא קמיה וגמר הילכתא ומדמי מילתא למילתא ואית ליה רב ולא אזיל למישאל ואמר רבי יוחנן [בסנהדרין דף ז'] לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגהינם פתוח' מתחתיו, וגרסינן בירושלמי [שם פ"ג ובאשירי שם מביאו] רב הונא כי הוה ידע זכותא לאיניש ולא ידע ליה פתח ליה איהו על שם פתח פיך לאלם, [בסנהדרין דף ז'] אסור לדיין לשמוע דברים מבעלי דינין זה שלא בפני זה שנ' שמוע בין אחיכם

ואם עבר ושמע עובר משום לא תשא שמע שוא ובכלל לאו זה אזהרה למעיד עדות שקר ומקבל לה"ר ומספר לשון הרע והזכרתיו למעלה [ל"ת י'] אצל לא תלך רכיל, [בסנהדרין דלעיל] וכן בעל דין מוזהר שלא ישמיע דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו קרי ביה לא תשיא אע"פ שאמרה תורה לא תטה משפט הרשות ביד בית דין לגדור פרץ להוראת שעה כפי הצורך דתניא בפ' נגמר הדין [דף ס"ו] א"ר אב"י שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מה"ת ולא לעבור על ד"ת אלא כדי לעשות סייג לתורה ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יווני והביאוהו לבית דין וסקלוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך ושוב מעשה באחד שבא על אשתו תחת התאינה והביאוהו לבית דין והלקוהו לא מפני שראוי לכך אלא מפני שהשעה צריכה לכך [שם דף מ"א והסיבה כדפרש"י שם דף ס"ד] ומעשה היה ותלה שמעון בן שטח שמונים נשים באשקלון ביום אחד ולא היה שם כל דרכי הדריש' והחקירה וההתראה ולא עדות ברורה אלא הוראת שעה היתה כפי מה שראה וכן אמרינן [בקדושין דף פ"א] שמלקין על לא טובה השמועה ואמרינן במגילה [דף כ"ה] האי מאן דסני שומעניה שרי לבזוייה וכו' וגרסינן בס"ס [דף ט"ז כל הסוגיא] אמר רב מנלן דקבעינן בי דינא ומשדרינן שליחא שנא' וישלח משח ויקרא לדתן ולאבירם בני אליאב ומנלן דמזמנינן לדינא דכתיב ויאמר משה לקרח אתה וכל עדתך היו וגו' לקמי רבה פלני' דכתיב לפני ה', את וגברא פלניא דכתיב אתה והם דקבעינן זימנא מנלן דכתב מחר, ומנלן דאי מתפקר גבי שליחא דבי דינא ואתא ואמר לא מיחזי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר וגו' ומנלן דמשמתינן דכתיב אורו מרוז דהכי סבר גברא רבא פלני מנלן דכתיב אמר מלאך ה' [ע"ש בפירש"י] ומנלן דמחרמינן דכתיב אורו ארור, דקאי בד"א דיליה מנלן דכתיב יושביה דפרטינן חטאיה בציבורא דכתיב כי לא באו לעזרת ה' תלמיד שנדה לכבוד שמים מנודה לרב כדמוכח במ"ק [דף ט"ז] ובסנהדרין [דף ח'] דקאמר מפינקא לך רב מאונך והא דאמרינן במ"ק [דף י"ז] מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב זהו כשנדהו התלמיד לכבודו כדמסקי' שם, [דף י"ד] מסופק אם מנודה נוהג נידוי ברגל [שם דף ט"ו] ואם חייב אף בחול בעטיפת הראש, ובהנחת תפילין ובקריעה, ובכפיית המטה, ואם הוא מותר ברחיצה, ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה, ואם הוא מותר בשאלת שלום ולא נפשטו, ומביא ברייתא [שם] מנודה שונה ושונה לו, נשכר ונשכרין לו, מוחרם לא שונה ולא שונין לו לא נשכר ולא נשכרין לו אבל שונה הוא לעצמו שלא יפסיד מתלמודו, ואסור לספר ולכבס, ומסקינן [שם דף ט"ז] כי מנדין ומתירין לאלתר לממון אבל לאפקירותא אין מתירין אלא לאחר שלשים יום, ושם אמר אמימר הילכתא הני בי תלתא דשמתי אתו בי תלתא אחרינא ושרו, [שם

דף י"ז] ואמר רב ת"ח מנדה לעצמו ומפר לעצמו, [שם דף ט"ז] ומנלן דמפקרינן נכסי דכתיב בעזרא וכל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרי' והזקנים יחרם כל רכושו מכאן שהפקר בית דין הפקר, [שם] וכן יש לדיין להריב ולהכות ולקלל לצורך שעה שנ' ואריב עמהם ואקללם ואכה כהם אנשים ואמרטם ואשביעם באלהים, [שם] וכן יש רשות לדיין לכפות ידים ורגלים ולאסור בבית האיסורין ולדחות ולסחוב על הארץ שנ' הן למות הן לשרושי הן לענוש נכסין ולאיסורין, במ"ק [שם] מפרש לשרושי שמנדין לאלתר ושונין לאחר שלשים יום ומחרימין לאחר ששים יום, ואע"פ שיש רשות לדיין לכל זה אסור לו להטיל אימה יתירה על הצבור [בסנהדרין דף ז'] ולא יפסיע על ראשי עם קדש, וגרסינן בסנהדרין [דף ח'] כתיב ואצוה את שפטיכם וכתי' ואצוה אתכם א"ר שמלאי אזהר' לצבור שתהא אימת דיין עליהם ואזהרה לדיין שיסבול את הציבור ועד כמה כאשר ישא האומן את היונק, לפי שהוזהרו ישראל להיות אימת הדיין עליהם כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור לעשות מלאכה בפני שלשה כדאיתא בקדושין [דף ע'] ולא לאכול ולשתות בסעודת הרשות ובכנסיות עמי הארץ ויזהר מן השחוק וקלות ראש בפני רבים, וגרסי' במכות [דף י"א] קללת חכם אפי' בחנם אפילו על תנאי היא באה ונידוי על תנאי אפי' מעצמו צריך הפרה וכל זה לומד שם ממקראות, בקידושין [ד"ב] אמרינן שכל המצער שליח ב"ד יש לבית דין להכותו מכת מרדות וגרסי' בהגוזל בתרא [דף קי"ב] אמר רבא שליח בית דין מהימן כבי תרי לומר שלא רצה לבא לעניין שמנדין אותו אבל אין כותבין שטר שמתא הנקרא בתלמוד [שם דף קי"ג] פתיחא אלא על פי שנים מפני שעליו ליתן שכר הסופר בטרם יקרעו השטר כשיתפייסו עמו ויש כאן הוצאת ממון, בסנהדרין [דף ח'] אמר רבא הני בי תלתא דיתבי בדינא ואזל שליחא דבי דינא ואזמין מפומא דחד לא אמר כלום והני מילי בלא יומא דדינא אבל ביומא דדינא לית לן בה, ואמר רבא בפ' הגוזל בתרא (בבא קמא דף קי"ב) קבעינן זימנא אפי' על פי אשה או על פי השכנים לאדם שאינו בשעת הזמנה בעיר ויש לו לבא בו ביום, שלא ישכחו מלהזמינו וגם כשאין דרכו לפני פתח ב"ד שאם היה דרכו לפני פתח ב"ד לא יחושו להזמינו כי יאמרו ב"ד יראוהו כשיעבור שם, ואומר שם [בדף קי"ג] דכתבינן פתיחה עילויה על דלא אתא לדינא כי אתא לדינא קרעינן לפתיחה וכמו כן כתבינן על דלא ציית כיון דאמר צייתנא קרעינן, אמר רב חסדא קבעינן זמן שני וחמישי ושני למחר כתבינן פתיחא אבל איתתא דשכיחא במתא אי קבעו לה זמן בצפרא ולא אתת כתבי' עלה פתיחא לאורתא אמר רב חסדא [שם] לא מקבעינן זימנא לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי ולא בערבי שבתות וימים טובים אבל מניסן לבתר ניסן קבעינן וכן מתשרי לבתר

תשרי קבעינן זימנא אבל ממעלי שבתא לבתר שבתא לא מקבעינן משום דטריד, גרסינן בפ' הבית והעליה (בבא מציעא דף קי"ח) אמר רבי יוחנן זמן בית דין שלשים יום ואמר רבינו יצחק זהו דווקא בדבר שיש בו טורח כגון סתירת כותל וקציצת אילן השנויים שם וכן בסתם מלוה [בתו שם]:

מצות לא תעשה רט

[**ראה מצוה ריב**]:

מצות לא תעשה רי

[**ראה מצוה ריב**]:

מצות לא תעשה ריא

[**ראה מצוה ריב**]:

מצות לא תעשה ריב

מצוות רט–ריב: הזהירה (א) תורה שלא לקלל את הדיין מישראל שנ' אלהים לא תקלל: וכן (ב) הזהירה תורה [בפ"ד מיתות דף ס"ו] שלא לקלל ראש סנהדרי גדולה או המלך שנ' ונשיא בעמך לא תאור:

וכן (ג) הזהירה תורה שלא לקלל אחד מישראל הכשרים שנא' לא תקלל חרש, ולמה נאמר חרש שאפי' זה שאינו שומע ולא נצטער בקללה זו לוקה על קללתו, ותניא בפ' שבועת העדות [שבועות דף ל"ו ועי"ש בתו"] ובת"כ [קדושים ס' פ"ג] מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים, יצא המקלל את המת שהוא פטור:

וכן (ד) הזהירה תורה שלא לקלל עצמו כדאיתא בפ' שבועת העדות (שבועות דף ל"ו) שנ' השמר לך ושמור נפשך מאד ואמר רבי אבין אמר רבי אילעא [שם] כל מקום שנ' השמר פן ואל אינו אלא ל"ת, לא הזהירה תורה על כלן אלא בכשרים שנ' ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך [בסנהדרין דף פ"ד] ונמצא למד שהמקלל אחד מישראל בין איש בין אשה בין קטן בין גדול לוקה אחת, ואם קלל דיין לוקה שתים, ואם קלל נשיא לוקה שלש, אע"פ שהמקלל אביו ואמו אינו חייב אלא עד שיקללם בשם [במשנה פ' ד' מיתות דף מ"ו] המקלל עצמו או חברו או דיין או נשיא אפי' בכל הכינויין כגון חנון או רחום וכיוצא בהן חייב כמו ששנינו בפ' שבועת העדות (שבועות דף ל"ה) לפיכך אם קלל בכל לשון חייב שהשמות שקורין בהן הגוים להקב"ה הרי הם בכלל הכינויין ואינו לוקה עד שיתרו בו בפני עדים כשרים כשאר כל חייבי לאוין בכלל ארור בו נידוי דכתיב אורו ארור יושביה, בו קללה דכתיב ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה, בו

שבועה דכתיב וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש וגו' כדאיתא בפ' שבועת העדות (שבועות דף ל"ו):

מצות לא תעשה ריג

כתוב (א) בפרשת שופטים לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא ותניא בספרי [שופטים] לא יקום עד אחד באיש אין לי אלא בדיני ממונות בדיני נפשות מניין ת"ל לכל עון, קרבנות מניין ת"ל ולכל חטאת, למכות מניין ת"ל בכל חטא אשר יחטא לכל ולכל בכל לרבות להעלות לכהונה ולהוריד מן הכהונה [היינו כרבי יהודה דכתובות דף כ"ג ולעיל בל"ת פסק כרבנן דמעלין] ולרבות את האשה, וכי מאחר שסופינו לרבות לכל דבר מה ת"ל באיש לומר לך באיש אינו קם אבל קם הוא באשה להשיאה דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר לעון אינו קם אבל קם הוא לשבועה [וכן הוא גם בשבועות דף מ'] ולמדנו מכאן שעד אחד שיודע בחבירו עון דבר שאין ראוי להשביעו שלא יקום להעיד עליו ואם קם והעיד עליו לוקה דשום ביש הוא דקא מפיק עליה כדאמרי' בפסחים [דף קי"ג] טוביה חטא אתא זיגיד קמסהיד עליה נגדיה רבא לזיגוד פי' משום לאו דלא יקום, אמנם אותו מלקות מדרבנן היה שהרי בסנהדרין [דף י'] למדין מכות מדיני נפשות בגזירה שוה דרשע רשע ודיני נפשות אין דנין אלא בזמן שסנהדרין נוהגת ומה שמצינו בקידושין [דף ס"ו] באותו סומא שהעיד שליח שזינתה אשתו א"ל מר שמואל אי מהימן ליה כבי תרי זיל אפקה ולא גער ביה מר שמואל על מה שהעיד ביחידי' ובפ' הניזקין (גיטין דף נ"ד) גרסי' ההוא דאתא לקמיה דר' אמי א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני אזכרות שלו לא כתבתים לשמן, ובגיטין [דף פ"ה] דאמרה ליה בת רב חסדא לרבא ידענא בה בההיא אתתא דחשודא אשבועתא ולא גער בה י"ל הפרשת איסורא שאני, בשני מקומות האמינה תורה עד אחד בסוטה [דף י"ב] שלא תשתה מים המרים ובעגלה ערופה שלא תערף [פ' האשה רבה דף פ"ח וע"ש בתו' בד"ה מתוך] וכן מדבריהם בעדות אשה שיעיד לה שמת בעלה ואמרי' בסוטה [דף מ"ז] ובפ' האשה שהלכה (יבמות דף קי"ז) ובכמה מקומות שכ"מ שעד אחד מועיל אשה ופסול מועילים, חוץ מעד אחד המחייבו שבועה דאמר מר [בשבועות דף מ' ובמיימו' רפ"ה דהלכות עדות מבואר יותר] כל מקום שב' מחייבי' אותו ממון עד א' מחייבו שבועה, שנינו במכות [דף ה'] ע"פ שנים עדים או על פי שלשה עדים אם עדות מתקיימת בב' למה פרט לך הכתוב ג' אלא להקיש ג' לב' מה ג' מזימין את השנים אף שנים מזימין את הג' ומניין אפי' הן מאה ת"ל עדים, רבי שמעון בן יוחי אומר מה שנים אין נהרגים עד שיזומו כולן, אף שלשה אין נהרגים עד שיזומו כולן, ומניין אפי' הן ק' ת"ל עדים ר' עקיבא אומר לא

בא שלישי להקל עליו אלא להחמיר עליו כחבריו פי' דלהקל לא הוצרך שהרי כתוב במקום אחר והנה עד שקר העד עד שתשקר כל העדות כולה, ואם ענש הכתוב למטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה, על אחת כמה וכמה שישלם שכר טוב למטפל לעושה מצוה כעושה מצוה ומה שנים נמצא א' מהם קרוב או פסול עדותן בטילה אף שלשה אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטילה, ומניין אפי' הן מאה ת"ל עדים, ומפרש רבא בגמ' [שם דף ו' וע"ש בתו' ובהג"ה מיימו' פ"ה, דעדות] והוא שיעיד כל אחד ואחד בתוך כדי דבור של חברו אמר ר' יוסי [שם במשנה ועי' במשנה וע"ש בתו'] בד"א בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר, ר' אומר א' דיני ממונות ואחד דיני נפשות בזמן שהתרו בהן אבל בזמן שלא התרו בהן מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש, ומפ' רבא בגמ' [שם] אליבא דר' שיילינן להו אי למיחזי אתיתו אי לאסהידו אתיתו וכל אותם שיאמרו שבאו לאסהידו כשנקבצו לראות זה שהרג אם נמצא א' מהם קרוב או פסול עדותן בטילה, [שם] רב יהודא אמר שמואל הלכה כר' יוסי, ורב נחמן אמר הלכה כר' ונר' לי שהלכה כרב נחמן אע"פ ששמואל רבו שהרי בסנהדרין [דף ט'] מעמיד רבינא שהוא בתראה דברי ר' מאיר כר' יוסי ודברי רבנן כר' וכן פוסק רבי' משה [שם] ורב אלפס [בפ"ה דעדות] אבל לא פירשו הטעם:

מצות לא תעשה ריד

הרשעים (א) פסולין לעדות מה"ת שנא' אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס ודרשו רבותינו בפ' זה בורר [דף ע"ב] ובמרובה [דף כ"ה וכ"ז] אל תשת רשע עד, ובפשוטו אפי' עד כשר שיודע בחברו שהוא רשע ואין הדיינין מכירין רשעו אסור להעיד עמו אע"פ שהוא עדות אמת מפני שמצטרף עמו ונמצא זה הכשר השית ידו עם הרשע עד שנתקבלה עדותו, ואין צ"ל עד כשר שהוא יודע בעדות חברו ויודע שהעד השני עד שקר שאסור לו להעיד שנא' אל תשת ידך עם רשע, ובפ' זה בורר (סנהדרין דף כ"ג) אמר רב אין העדים חותמין אא"כ יודעין מי חות' עמהן [כך משמע שם דף כ"ה] איזהו רשע כל מי שעבר עבירה שחייבין עליה מלקות זהו רשע ופסול לעדות שהרי התורה קראה למחוייב מלקות רשע שנא' והי' אם בן הכות הרשע, ואין צ"ל למחוייב במיתת ב"ד שהוא פסול שנ' אשר הוא רשע למות, עבר על עבירה שחייב מלקות מה"ת ה"ז פסול מה"ת ואם היה החיוב שבה מדבריהם ה"ז פסול מדבריהם, [שם] ועוד יש רשעים שהן בני תשלומין ואינם בני מלקות הואיל ולוקחין ממון שאינו שלהם בחמס פסולין שנ' כי יקום עד חמס באיש כגון הגנבים והחמסנים אע"פ שהחזיר ה"ז פסול לעדות מעת שגזל או שגנב [שם דף כ"ז] וכן עד זומם אע"פ שהוזם בעדות ממון ושילם הר"ז פסול

מה"ת לכל העדיות, ומאימתי הוא נפסל אביי אמר [שם] למפר, הוא נפסל כלו' מעת שהעיד בבית דין אעפ"י שלא הוזם על אותו עדות אלא אחר כמה ימים מ"ט מעידנא דאסהיד הוה ליה רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד [שם] והלכה באביי [שם דף כ"ה] וכן המלוה בריבית אחד המלוה ואחד הלווה שניהם פסולים לעדות אם ריבית קצוצה עשו הרי הם פסולים מה"ת ואם אבק ריבית עשו הרי הן פסולין מדבריהם ועיקר הלכות אלו כולן בפ' זה ברור [דף פ"ד] עוד מפרש שם [בד' כ"ה] שכל העובר על גזל של דבריהם הרי הוא פסול מדבריהם כגון החמסנין הלוקחין קרקע או מטלטלין שלא ברצון בעלים אע"פ שנותנין הממון הרי אלו פסולין מדבריהם, [שם] וכן הרועים אחד הרועה בהמה דקה ואחד הרועה בהמה גסה של עצמו הרי אלו פסולים שחזקתן פושטין בגזל ומניחין בהמתן לרעות בשדות ופרדיסות של אחרים ולפיכך אמר רב יהודא שם סתם רועה בהמה פסול לעדות [שם] ומגדלי בהמה דקה בא"י פסולין, אבל בח"ל לארץ כשרים, [שם ובפי' מרובה דף ע"ט] ומותר לגדל בהמה גסה בכ"מ [בסנהדרין דף ס"ה] וכן המוכסין סתמן פסולין מפני שחזקתן לוקחין יותר מדבר הקצוב להן בדין המלכות ולוקחין היותר לעצמן, אבל גבאי מנת המלך סתמ' כשרין עד שיודע שגבו יותר מן הראוי, [שם] וכן מפריחי יונים ביישוב פסולים מפני שחזקתן שגוזלין יונים של אחרים בחנם [שם דף כ"ו] וכן סוחרי שביעית והם בני אדם שיושבין בטלין כל ששת השנים כדאיתא בירו' דשבועות [ובסנהדרין] וכיון שבאת שביעית פושטין ידיהם ומתחילין לישא וליתן בפירות שביעית [בסנהדרין דף כ"ד ושם בתו' תמצא כל דיני שחוק] וכן המשחק בקוביא והוא שלא תהא לו אומנות אחרת אלא היא כר' יהודא שפוסק ר' אבהו כמותו [שם דף כ"ו] ואע"פ שאומר שמואל בפ' שואל (שבת דף קמ"ט) דלשחק בקוביא אף בחול אסור אומר רבי יעקב [וכן הוא בתו' שם] מדאינו מביאה בפ' זה בורר (סנהדרין דף כ"ו) במקום דברי ר' יהודה ש"מ שאינה עיקר ואין כך הלכה, [שם דף כ"ה] וכן הדין בבל מיני קוביא בקליפי אגוזים ורימונים, א"ר נחמן [שם דף כ"ו] גנב בניסן וגנב בתשרי לא שמיה גנב והני מילי באריסא ודבר מועט ודבר שנגמרה מלאכתו, ועשרה מיני פסלות הן הנשים [בריש פרק שבועת העדות (שבועות דף ל')] שנא' על פי שנים עדים לשון זכר, [בפרק החובל דף פ"ה] ועבדים ועכו"ם שנא' ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו מכלל שאחיו כמוהו, [כך משמע בפ' מי שמת (בבא בתרא ד' קנ"ה) ובפ"ב דכתובות דף נ"ח] והקטנים פסולין שנא' ועמדו שני האנשים ולא הקטנים, [בפ' יוצא דופן דף מ"ו] והרי היא קטן עד שיביא שתי שערות אחר שלשה עשר שנה גמורות, [שם ובפ' מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ה)] ואם הגיע לעשרים שנה ולא הביא שתי שערות ונולד בו סי'

מסימני סריס ה"ז סריס ויעיד ואם לא נולד בו סימני סריס לא יעיד עד רוב שנותיו, [כך משמע ברי' פ' בא סי' ד' מ"ח והוא מלשון המיימ' דפ"ט דעדות] קטן שהגיע לכלל שנותיו שנראו בו סימני גדלו' מלמעלה אינו צריך בדיקה ואם לאו אין מקבלין עדותו עד שיבדק, ובפרק מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ה) אמר רב הונא בריה דרב יהושע בן שלש עשרה שנה ויום אחד שהביא שתי שערות עדותו עדות אע"פ שאין יודע בטיב משא ומתן, אמר מר זוטרא [שם] לא אמרן אלא במטלטלי אבל במקרקעי לא, [שלשתם בברייתא פ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ה)] וכן השוטים, והחרשים והסומים, [בפ' חזקת הבתים דף ס"ג] ובכמה מקומות והנוגעים בעדות, והרשעים כאשר בארנו והקרובים כאשר יתבאר [לקמן ל"ת רט"ו], וכן הבזויין כדאמרי' במס' קדושין [דף ט'] ת"ר האוכל בשוק ה"ז ככלב ויש אומרים אף פסול לעדות אמר רב אידי בר אבין הלכה כיש אומרים, ופי' רבי' יעקב [בתו' שם כל הסו'] דווקא באוכל פת, ור"ח מפרש אף בפירות בחוטף פחות פחות משוה פרוטה ואוכל, והא דאמרי' בירו' [דמעשרות] דר' שמעון בר' הוה קאכיל בשוקא חזייה ר' מאיר אמר אין שבח לת"ח לעשות כן לשם באוכל פירות משלו שאין לחוש כל כך באדם אחר, גרסי' בסנהדרין [דף ל"ד] הסומא באחת מעיניו כשר דקרינן ביה או ראה, וגרסינן בפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ה) שלח ליה ר' אבא לרב יוסף בר חמא היה יודע לו בעדות קרקע עד שלא נסתמא ונסתמא פסול, ושמואל אמר כשר אפשר דמתכוון מצרנא, ואין הלכה כשמואל דמותבינן ליה [שם] מברייתא דקתני זה הכלל כל שתחילתו וסופו בכשרות כשר כגון פתח ונסתמא וחוזר ונפתחה אבל כל שתחילתו או סופו בפסול פסול' אעפ"י שסומ' כשר לדון כאשר בארנו [בסמ"ע מ"ע צ"ז] פסול להעיד והא דתנן בנדה [דף מ"ט] כל הכשר לדון כשר להעיד ההיא ר"מ היא דפסל סומא לדון [שם דף נ'] גרסי' בסנהדרין [דף נ"ו] א"ר נחמן אוכלי ד"א פירו' מקבלי צדקה מן העכו"ם פסולין לעדות מדבריהם וה"מ בפרהסיא אבל בצינעא לא ובפרהסיא נמי לא אמרן אלא דאיפשר לאיתזוני בצינעא וקמבזי נפשיה בפרהסיא אבל לא איפשר ליה, לא חיותיה היא עוד שם [בדף כ"ו] החשוד על העריות כשר לעדות, פי' רבינו יעקב [בתו' שם] שבא על הערוה ודאי מפני שיצרו תקפו, מה בין פסול מה"ת לעדות לפסול מדבריהם שהפסול מה"ת שהעיד עדותו בטילה אע"פ שלא הכריזו עליו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות והפסול מדבריהם צריך הכרזה וכל עדות שהעיד קודם שהכריזו עליו מקבלין אותה כך אמר רבא שם בסנהדרין [דף כ"ה] עוד שם [בדף כ"ו] בר בייתוס אסהידו בי' תרי סהדי חד אמר קמי דידי אוזיף בריביתא וחד אמר לדידי אוזפן בריבית פסליה רבא לבר בייתוס, והא רבא הוא דאמר לוה בריבית פסול לעדות דהוה ליה רשע והתורה אמרה אל תשת רשע

עד, רבא לטעמיה דאמר רבא אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע ופלגינן דיבוריה שהלוה בריבית ולא שהלוה לו, [כך משמע שם מהנהו קבוראי דאכשרינהו רב הונא בדף כ"ו] כל הנפסל בעבירה אם העידו עליו שני עדים שעשה עבירה פלונית אע"פ שלא התרו בו הר"ז פסול לעדות אא"כ אותה עבירה אינה ידועה כל כך וקרוב העושה להיות שוגג שצריכין להזהירו ואחר כך יפסל, משומד לדבר אחד לא הוי משומד לכל התורה כולה כדאיתא במס' חולין [דף ד'] לפיכך רשע בעבירה אחת ששחט שחיטתו כשירה שעד אחד נאמן באיסורים אבל החשוד על הדבר אינו נאמן על שלו אבל נאמן על של אחרים חזקה אין אדם חוטא כדי שיהנו אחרים כרשב"ג דפסקי' כוותיה ביומא [דף ע"ה] כל מי שנתחייב מלקות כיון שלקה בב"ד חוזר לכשרותו כדאמרי' במכות [דף כ"ג] ונקלה אחיך לעיניך אחר שלקה הרי הוא אחיך אבל שאר פסול עדות שהם פסולין משום ממון שחמסו או שגזלו ששלמו צריכים תשובה והרי הן פסולין עד שיודע בהם שחזרו מדרכם הרע, מאימתי חזרת מלוה בריבית אמרינן בפר' זה בורר [סנהדרין דף כ"ה כל הסוגיא] משיקרעו את שטרותיהם מעצמן ויחזרו בהן חזרה גמורה שלא ילוו ברבית אפי' לגוי, מאימתי חזרת המשחקים בקוביא משישברו פספסיהן ויעשו בהן חזרה גמורה שלא ישחק עוד אפי' בחינם, מאימתי חזרת מפריחי יונים משישברו את הכלים שצדין בהם ויחזרו בהם חזרה גמורה שאפי' במדבר לא היו עושין, מאימתי חזרת סוחרי שביעית משתגיע שביעית אחרת ויבדלו ולא חזרת דברים בלבד אלא כותב אני פלוני בן פלוני כנסתי מאתי' זוז מפירות שביעית והרי הם נתונים במתנה לעניים, גרסי' בירושלמי [בפ"ו דשבועות] מאמתי חזרת המועל בשבועה משיבא לבית דין שאין מכירין אותו ויאמר להם חשוד אני או יתחייב שבועה בב"ד שאין מכירין אותו בממון חשוב וישלם ולא ירצה לישבע וכן טבח שהיה בודק לעצמו ויצתה טריפה מתחת ידו הר"ז פסול לעדות עד שיראה ממעשיו שיעשה תשובה שילבש שחורים ויתכסה שחורים וילך למקום שאין מכירין אותו ויחזיר אבדה בממון חשוב או יוציא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב כדאיתא בפ' זה בורר (סנהדרין דף כ"ה) :

מצות לא תעשה רטו

גרסינן (א) בפ' זה בורר [דף כ"ז] ת"ר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות מה ת"ל אם ללמד שלא יומתו אבות בעון בנים הרי כבר נאמר איש בחטאו יומת אלא שלא יומתו אבות בעדות בנים ובנים לא יומתו בעדות אבות, [שם דף כ"ה כל הסוגיא] אשכחן קרובי האב דפסולין לעדות קרובי האם מנלן אמר קרא אבות אבות תרי זימני אם אינו עניין לקרובי האב תניהו עניין לקרובי האם לפסול עדותם, אשכחן לחובה לזכות מנלן

יומתו יומתו תרי זימני אם אינו עניין לחובה תניהו עניין לזכות, אשכחן אבות לבנים ובנים לאבות וכ"ש אבות להדדי בנים להדדי שהם שני בשני מנלן א"כ לכתוב קרא לא יומתו אבות על בן מאי בנים דאפי' בנים להדדי בנים לעלמא מנלן שלא יעידו אם כן לכתוב קרא בן על אבות אי נמי הם על אבות מאי ובנים דאפי' בנים לעלמא, אשכחן בדיני נפשות בדיני ממונות מנלן אמר קרא משפט אחד יהיה לכם, ובירו' גרסי' [שם ובאלפסי שם] ורב אלפס הביאו מניין שלא יהיו העדים קרובים זה לזה מפני שאם הוזמו נהרגין זה בעדות זה שהרי אין נהרגין עד שיזומו שניהם, ומניין שלא יהיו העדים קרובים לדיינים מפני שלא ירצה הדיין לקבל הזמה על קרובו והוה ליה עדות שאי אתה יכול להזימה, ומניין פסול קורבא בדיינים כמו בעדים מפני שאמרה תורה הרוג ע"פ עדים וע"פ דיינים מה בעדים שלא יהא שם צד קורבא אף בדיינין לא יהא שם צד קורבא והלכתא אפי' אין שם קורבא כי אם לערב פסולין דאי לית לי' בתר ערבא אזל כדאיתא בפ"ק דמכות [דף ז'] עכ"ל, לפי עניין ההלכה האחין זה עם זה ראשון בראשון ובניהם זה עם זה שני בשני ובני בניהם זה עם זה שלישי בג' שני בשני ואין צ"ל שני בראשון שניהם פסולין, וגר' בפ' יש נוחלין [דף קכ"ח] שלח ליה ר' אבא לרב יוסף בר חמא הלכה שלישי בשני כשר, רבא אמר אף בראשון, מר בר רב אשי אכשר באבא דאבא ולית הלכת' כוותיה [ע"ש בתו' בדף דלעיל] משמע אבל באבא דאבא דאיתפלג דרא כשר לד"ה ושם פוסק הלכה כר' אבא פוסק רבינו יעקב שאי' הלכה כרבא דמכשר שלישי בראשון והא דקא' התם [בדף קכ"ט ופסק דר' יעקב וכל הסוגיא בתו' שם ובתו' פר' זה בורר דף כ"ה בד"ה רב] הלכה דפסקי' כר' אבא לאפוקי ממאי אי לאפוקי מדרבא מוסיף הוי, כך הפי' כיון שאינו אלא מוסיף לא היה לו לומר הילכתא כר' אבא לאפוקי מדרבא דאינו מוציא בלשון הזה מאחר שאינו אלא מוסיף אלא הוה ליה למימר לית הלכתא כרבא, וכן משמע בירושלמי [פ"ג דסנהדרין וגם באשירי שם מביא כל הסוגיא] דקאמר משה מהו באשת פנחס לעדות, אמר רבי יוחנן מותר לכתחילה, מדנקט אשת פנחס מכלל דלפנחס לא יעיד דהוה ליה שלישי בראשון, ומה שאינו אומ' אשה כבעלה כדאמ' בפ' זה בורר [דף כ"ט] באשת חורגו משום דהתם אתפלג דרא, וכן פס' בה"ג דג' בראשון פסו' מדרבנן, ונראה דהאי מדרבנן טעות סופר הוא אלא כתוב היה שם מדרב שדורש [שם וכן פסק רש"י שם] מיתורא דוי"ו ובנים לרבות דור שלישי לפסול על הראשון, ובפ' יש נוחלין [דף קכ"ח] פוסק רבי שמואל וכן רבי' משה [בפר' י"ג דעדו'] הלכה כרבא וכמתני' דפ זה בורר [דף כ"ז] דפסלה שני בשני ושני בראשון וטפי לא, ואי' להקל בדבר מאחר שחולק עליהם ר"ת וה"ג ובירושלמי, כדרך שמנית ראשון בראשון ושני בשני ושלישי בשלישי בזכרים כך תמנה בנקבות באחיו' או באח ואחותו

[שם דף כ"ה] וכל אשה שאתה פסו' לה כך אתה פסו' לבעלה, וכל בעל שאתה פסול לו כך אתה פסו' לאשתו שהאשה כבעלה חוץ משלישי בראשון כאשר בארנו למעלה, ותרי בעל כאשתו לא אמרי' בקורבא שנתרחק' קצת ואפי' אם לקח זה האשה וזה לקח בת אחותה שהרי מסקי' בפ' זה בורר [שם] הלכה כר' יוסי דאמר גיסו לבדו ובא למעט התנו דאלו בנו ליכא למעט דהא ברייתא [היינו דתני ר' חייא שם] ר' יוסי היא דקתני בה בעל אחות אמו פסולין זה בזה וגיסו הוא שני' הנשואי' לשתי אחיות, וא"כ יש ללמוד דכ"ש שנים הנשואים לבנות שתי אחיות דכשרים כך פסק ר"י [כן הסוגיא בתו' שם בד"ה גיסו] אבל לקח זה האשה וזה בתה וכן בעלי אחיות פסולין זה לזה ורב אלפס כתב [שם ועי' באשירי שם] שלא בא גיסו לבדו למעט בנו וחתנו מאחות אשתו אלא למעט בנו וחתנו של גיסו מאשה אחרת והכי מפרש בירושלמי [שם] גיסו אית תנא תני יש לו בנים וחתנים ואית תנא תני אין לו בנים וחתנים מאן דאמר יש לו בנים וחתנים מאחות אשתו ומאן דאמר אין לו בנים וחתנים מאשה אחרת, [מיימו' פי"ג דעדות] כל איש שאין אתה מעיד עליו מפני שהוא בעל קרובתך הרי אתה מעיד לשאר קרוביו כגון בנו ואחיו וכל אשה שאין אתה מעיד עליה מפני שהיא אשת קרוביך הרי אתה מעיד לשאר קרוביה', א"ר חסדא [בפ' זה בורר דף כ"ח] אבי חתן ואבי כלה מעידי' זה לזה, [שם] רב אכשר באחי האח מן האם שיעידו זה לזה שהרי אין ביניהם קורבה כלל [שם] האיש פסול לחורגו לבדו וחורגו לו, [שם] ומסקי' דאשת חורגו כחורגו, וחורגו הוא בן אשתו מאיש אחר אבל הוא כשר לבן חורגו, ובפ' זה בורר [שם] מדקדק מתוך המשנה אחי חמותי לא יעיד לי ובן אחי חמותי לא יעיד לי בן אחות חמותי לא יעיד לי' ובן אחי חמי ובן אחות חמי לא יעידו לי, [שם] ומסקי' שאין מעיד אדם לאשתו ארוסה משום דאיקרבה דעתי' לגבה אבל לקרוביה כשר עד שישאנה, זה שפסלה תורה עדות קרובים גזירת המלך היא ולא מפני שהם בחזקת אוהבים זה את זה [כך משמע שם ובמ"ס מצאתי שהרי אף לקרובו שונאו אינו מעיד (שהרי אינו מעיד לו אף לחובתו)] לפיכך שנינו בפ' זה בורר שהאוהב והשונא אע"פ שלא דבר עמו שלש ימים באיבה כשירים לעדות אע"פ שהן פסולין לדין [הטעם באשירי שם], שנינו שם [דף כ"ז] שכל הקרוב לו באותה שעה ונתרחק הר"ז כשר, וכן הלכה [במשנה דלעיל] ואין הלכה כרבי יהודה שאומר שם [דף כ"ח] אפי' מתה בתו ויש לו בנים ממנה הרי חתנו קרוב לו, תניא בפ' יש נוחלין [דף קכ"ח] היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו הר"ז פסול שכל שתחילתו או סופו בפסול פסל לפיכך היה יודע בעדות כשהיה קטן והגדיל אין עדותו עדות, ושנינו בכתובות [דף כ"ח] שיש דברים מדבריהם שאדם נאמן להעיד בגודלו על מה שראה בקטנו נאמן לומר זה כתב ידו של אבי או של אחי מפני

שקיום שטרות מדבריהם זכור אני בפלונית שנשאת ונעשה לה מנהג בתולות הואיל ורוב נשים בתולות נשאות, ועד כאן היינו באין בשבת שצמצום התחום עד אלפים אמה בלבד מדבריהם [שם בברייתא] אבל אם היה עכו"ם או עבד כשראה דברים אלו והעיד אחר שנתגייר ונשתחרר אינו נאמן, כל עדות שיראה לדיין שיש לזה העד שום הנאה בעולם בעדות זו לא יקבל עדותו לפיכך בני העיר שבא שום מערער עליהם בדבר שהוא לכל בני העיר כגון המעיין והמרחץ אין דנין אותו בדייני אותה העיר ואין מביאין ראיי' מאנשי אותה העיר עד שיסלק עצמו ממנו בקניין גמור ואחר כך יעיד או ידין כדתניא בפ' חזקת הבתים [דף ס"ג ושם משמעות כל הסוגי' ועי' בהג"ה מיימו' פט"ו דעדות] האומר דין ודברים אין לי על שדה זו אינו כלום אלא אם כן קנו מידו דמדין ודברים סילק את עצמו ולא מגוף השדה, תניא בפ' חזקת הבתים [דף ס"ג] בני העיר שנגנב ס"ת שלהם הואיל ולשמיעה הוא עשוי שא"א לאדם לסלק את עצמו ממנו אין דנין אותו בדייני אותה העיר ואין מביאין ראייה מאנשי אותה העיר [שם] וכן האומר תנו מנה לעניי עירי אין דנין אותו בדייני אותה העי' ואין מביאין ראייה מאנשי אותה העיר וכן כל כיוצא בזה.

מצות לא תעשה רטז

כתוב (א) בדברות הראשונות והאחרונות לא תענה ברעך עד שקר, ובמעיד עדות בב"ד במקום שאינו יכול לחזור ולהגיד הכתוב מדבר, וכן כל עדות שבתורה דילמד סתום מן המפורש דכתיב גבי שמיעת קול אלה בפרשת ויקרא נפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו, ואמרינן בת"כ ובשבועת העדות [ויקרא פרק י"א] השביע עליהן חוץ לבית דין וכפרו פטורין, וטעמ' אמר אביי [שם דף ל"ב] אם לא יגיד ונשא עונו לא אמרתי אלא במקום שאילו מגיד זה מתחייב זה ממון, בפ' זה בורר (סנהדרין דף כ"ט) מפרש במשנה שמאיימין על עידי ממון ובגמ' אומר [שם] שאומרים להם סהדי שקרי אפי' אאוגרייהו זילי שנ' והושיבו שני אנשים בני בליעל נגדו ויעידוהו וגו' ועונש המעידין שקר מזכירים להן ובמשנה דלעיל] ואח"כ מוציאין כל אדם לחוץ ומשיירין גדול שבעדים ואומרים לו אמור היאך אתה יודע שזה חייב לזה אם אמר שהוא אמר לי שהוא חייב לו, או איש פלו' אמר לי שהוא חייב לו' לא אמר כלום, עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו, ואז מכניסין את העד השני ובודקין אותו אם נמצאו דבריהם מכוונים נושאין ונותנים בדבר וגומרין את הדין:

מצות לא תעשה ריז

כי (א) יפלא ממך דבר למשפט וגו' וקמת ועלית אל המקום וגו' לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע וגר ומת האיש ההוא

בחנק, והוא הנקרא זקן ממרא, זקן ממרא האמור בתורה הוא ת"ח שהגיע להוראה ואין נעלם ממנו דבר אלא דבר מופלא שנא' כי יפלא ממך דבר, וזהו מה ששנינו בפ' הנחנקין (סנהדרין דף פ"ו) תלמיד שהורה לעשות פטור ועיקר דיני זקן ממרא מפורשין שם, ותניא שם [בדף פ"ו] אינו חייב אא"כ חולק עליהן בדבר שחייבין על זדונו כרת ושגגתו חטאת או בדבר המביא לכך דברי ר"מ, שאפי' דיני ממונות יכול לבא לכך, [מבוארים שם בגמ' ורש"י דף ס"ה] כגון לקדש בו את האשה שאם הדין דין אמת אין הממון שגבו ב"ד גזל והאשה מקודשת, ואם בעיבור השנה נחלקו יכול לבא לידי חמץ בפסח ואם בטומאה נחלקו לעניין ליכנס למקדש [שם בדף פ"ז כל הסוגי'] מ"ט דר"מ גמר דבר דבר כתוב כאן כי יפלא ממך דבר ונאמר שם ונעלם דבר מעיני העד' ושם מדבר בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת, רבי יהודה אומר בדבר שעיקרו מה"ת ופירושו מד"ס שנ' על פי התורה אשר יורוך עד דאיכא תורה ויורוך ורבי שמעון אומר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אפי' דקדוק אחד מד"ס [שם דף פ"ה] א"ר אלעזר א"ר אושעיא אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מד"ס ויש בו להוסיף ואם הוסיף וגרע ואין לנו אלא תפילין ואליבא דר' יהודה פי' ר"מ [בהלכות ממרי] אינו חייב בדבר שאין בו כרת וחטא' כ"א בתפילין, ומקש' הספר [בדף פ"ה דלעיל] והאיכא לולב דעקרו מד"ת ופירושו מד"ס ויש בו להוסיף וכל המוסיף גורע ומתרץ בלולב מאי סביר' לן איסביר' לן דאין צריך אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואין כאן תוספת ואי סביר' לן דצריך אגד גרוע ועומד הוא [עי' שם בתו' בד"ה אי] ומקשה עוד והאיכא ציצי' דעקרו מד"ת ופירושו מד"ס ויש בו להוסיף וכל המוסיף גורע ומתרץ בציצית מאי סבירא לן אי סבירא לן דקשר העליון לאו דאורייתא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואי סבירא ליה דקשר העליון מדאורייתא גרוע ועומד הוא ומקשה [שם דף פ"ט] אם כן תפילין נמי תאמר כן אי עבד ארבע בתי ואייתי אחריני ואנח גבייהו האי לחוד' קאי והאי לחודיה קאי ואי עבד חמשה בתי גרוע ועומד הוא ומתרץ הא א"ר זירא בית החיצון שאינו רואה את האויר פסול אע"ג דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי' שנינו בסנהדרין [דף פ"ו] שזקן ממרא והחולקין עמו עולין לב"ד שעל פתח הר חבית ואומר כך דרשתי וכן דרשו חברייי כך למדתי וכך למדו חברייי אם שמעו אמרו להם ואם לאו באין לזה שעל פתח העזרה אם שמעו אמרו להם ואם לאו אלו ואלו באין לב"ד שבלשכת הגזית שמש' תורה יוצאה לישר' שנ' אל המקום אשר יבחר ה', חזר לעירו ושנה ולמד כדרך שלמד פטור ואם הורה לעשות חייב שנ' והאיש אשר יעשה בזדון וגומ' אינו חייב עד שיעשה מעשה או יורה לעשות, כיון שרא' עדים שעשה כן גומרים דינו למיתה בב"ד שבעירו' [שם דף פ"ט]

ואין ממיתין אותו בעירו אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלם ומשמרים אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל שנאמ' וכל ישראל ישמעו ויראו, [בדף פ"ח] רבי אלעזר אומר אפי' היה הזקן ממרא אומר מפי השמועה והן אומרים כן נראה בעינינו נהרג שלא ירבו לעשות מחלוקת בישראל, וכן אומר שם [בדף דלעיל] אם רצו למחול לו אינם יכולין שלא ירבו מחלוקת בישראל, [בדף פ"ו ובפ"ק שם דף י"ד] מכאן חוץ ללשכת הגזית והמרה עליהן פטור שנא' וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם הכופר בתורה שבע"פ הם המינין שמורידין ולא מעלין [בע"ז דף כ"ו] ופסק ר"מ [בפ"ג דממרים] בבני אדם שהם מינים על ידי שגדלים אבותיהם בעניין זה הרי הן אנוסין וכתינוק שנשבה לבין העכו"ם ומצוה להמשיכם בדרכי שלום ולהחזיר' בתשובה ואין להורידה כל כך במהרה:

מצות לא תעשה ריח

אזהרה (א) למקלל אביו ואמו מלא תקלל חרש כמו שדורש בשבועות [דף ל"ו] מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים, והמקלל אביו או אמו נסקל שנ' אביו ואמו קלל דמיו בו לפיכך נחשב בלאו בפני עצמו שבקללת חרש אין שם מיתת ב"ד, ותניא בפרק ד' מיתות (סנהדרין דף ס') איש איש כי יקלל אביו ואמו איש איש לרבות את האשה ואין לי אלא אביו ואמו, אביו לבד או אמו לבד מניין ת"ל אביו ואמו קילל פי' בסוף המקרא סמך הקללה אצל האם ובראש המקרא סמך הקללה אצל האב דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר אינו צריך משמע שניהם כאחד ומשמע אחד אחד עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו, שנינו שהמקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקלל בשם מן השמות המיוחדין אבל אם קללם בכינוי פטור מן הסקילה ומ"מ לוקה כדרך שלוקה על קללת כל אדם כשר מישראל וכן המקלל אבי אביו ואבי אמו הרי הוא כמקלל לא' משאר ישראל:

מצות לא תעשה ריט

אזהרה (א) למכה אביו ואמו בכלל אזהרה לא יוסיף שהוא לאו דהואיל והוא מוזהר שלא להכות שום אדם מישראל הרי אביו ואמו בכלל וכבר כתבנו למעלה [בל"ת רצ"ט] לאו זה ופירושו וכן לאו של מקלל [לעיל בל"ת ר"ט] הוא ופירושו מ"מ נחשבי' מקלל אביו ואמו ומכ' אותם שני לאוין בפני עצמן הואיל וחייבין עליהן מיתת ב"ד כי אפי' לא מצינו שם שום אזהרה המיתה או הכרת היא האזהרה וכן המבר' השם מזה הטעם נחשב לאו בפני עצמו [עי' לעיל בל"ת ט"ו] אע"פ שאזהרתו מאלהים לא תקלל שלמדנו גם ממנו אזהרה למקלל דיין, [כדאמרי' בקדושין דף ל"ה השוה הכתוב אשה לאיש וכו'] בין איש בין אשה המכה אביו ואמו מיתתו בחנק שנאמר מכה אביו ואמו מות יומת ומיתה [פרק הנחנקין דף פ"ד] האמורה בתורה סתם אינו אלא חנק ושנינו בפ'

הנחנקין [סנהדרין דף פ"ה כל הסוגי'] המכה אביו ואמו אינו חייב מיתה עד שיעשה בהם חבורה והמכה אותה לאחר מיתה פטור וזה חומר שבמקלל מבמכה שהמקלל לאחר מיתה חייב סקילה וכגמרא דורש כל זה מן המקראות ומקשה שם וליתני נמי חומר במכה מהמקלל שהמכה נפש ענש בו בשלא בעמך כבעמך מה שאין כן במקלל שנ' ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך ומתרץ קסבר מקשי' הכאה לקללה, וכן שנינו ביבמות [דף כ"ב] מי שיש לו אפי' בן ממזר חייב על קללתו ועל הכאתו ובנו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרי' ומקשה שם איקרי כאן ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך ומתרץ כשעשה תשובה, ואע"פ שיש מחלוקת בדבר זה בברייתא [בפ' הנחנקין דף פ"ה] אי מקשינן הכאה לקללה אי לא סתמי המשניות עיקר כדאיתא ביבמות, [דף מ"ב] אבעיא להו [בפ' הנחנקין דף פ"ד] בן מהו שיקיז דם לאביו רבי חנינא אמר מותר דכתיב ואהבת לרעך כמוך ואע"פ שמותר לכתחילה לא יעשה אלא אם כן אין שם שיקיז לו ומצטער כמו שאומר בסנהדרין [דף פ"ד] רב פפא לא שביק ליה לבריה למשקל ליה סלוא פיר' קוץ התחוב בבשרו שמא יחבול בו, מר בריה דרבינא לא שביק ליה לבריה למיפתח ליה בעותא פירוש מורסא ואע"פ שאמר שבאדם רשע אין מתחייב הבן מיתה על הכאתו ועל קלקלתו מ"מ אסור לו לעשות כן דתנא דבי רבי ישמעאל [שם דף פ"ה] לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו הורו הגאונים שמי שנתחייב שבועה לבנו אינו משביעו בשבועת האלה כמו שרגילים להחרים באלה ובנידוי בשמתא וכיוצא בזה שהר"ז בא לקללת אביו אלא משביעו שבועה שאין בה אלה, ולא על ההכאה והקללה בלבד הקפידה תורה אלא אפי' על הבזיון שכל המבזה אביו ואמו אפי' בדברים ואפי' ברמיזה הר"ז ארור מפי הגבורה שנ' ארור מקלה אביו ואמו וגו' הרי הוא אומר עין תלעג לאב, ותבוז ליקהת אם פי' לקיבוץ קמטים שבפניה:

מצות לא תעשה רכ

לא (א) תאכלו על הדם בפ"ד מיתות [דף ס"ג כל הסוגיא] דורש מכאן אזהרה לבן סורר ומורה כלו' לא תאכל אכילה המביאה לידי שפיכות דמים שהרי אינו נהרג אלא על אכילה מכוערת שאכל שנא' זולל וסובא ואין לוקין על לאו זה לפי שהוא לאו שבכללות שכמה דרשות דורש מזה, שסנהדרין שהרגו את הנפש לא טעמו כלום כל אותו היום, ועוד אזהרה שאין מברין על הרוגי ב"ד, ועוד אזהרה שלא יאכל אדם קודם שיתפלל על דמו כדאיתא בברכות [פ"ק דף י"א] ולכך הוצרך שם בפרק סורר ומורה [דף ע"א] ללמוד מלקות מויסרו, שנינו בפ' בן סורר ומורה [ריש פירקא] מאימתי נעשה בן סורר

ומורה משיביא שתי שערות עד שיקיף זקן התחתון ולא העליון אלא שדברו חכמים בלשון נקייה שנא' כי יהיה לאיש בן סורר ומורה, כי יהיה לאיש בן בן הסמוך לגבורתו של איש וזהו כשהביא שתי שערות, בן ולא בת בן ולא איש וכשהקיף הרי הוא איש, קטן פטור שלא בא לכלל המצות, ובגמ' [שם דף ס"ח] א"ר כרוספדאי א"ר שבתאי כל ימיו של בן סורר ומורה אינו אלא שלש חדשים בלבד שהרי משהביא שתי שערות ראוי להוליד ואחר ג' חדשים ניכר העובר ואמרה תורה בן ולא הראוי לקרותו אב, ואע"פ שלא הקיף הזקן עדיין, או אם הקיף אפי' קודם שלשה חדשים פטור שנא' בן ולא איש, מסקנו' ההלכות שם [דף ע' וע"א כל הסוגיא מו"ס] שאין בן סורר ומורה חייב סקילה עד שיגנוב משל אביו ויקנה בשר בזול ויין בזול ויאבל אותם חוץ לרשות אביו בחבורה שכולם סריקים פי' ריקים תרגומו סריקים, ויאכל בשר חי ואינו חי מבושל ואינו מבושל כדרך שהגנבים אוכלין וישתה היין מזוגו אינו מזוג כדרך שהגרגרנים שותים, שבכל העניין הזה הוא נמשך יותר, והוא שיאכל תרטימר בשר פי' חצי מנה וישתה חצי לוג יין האיטלקי בסעודה אחת, אבל בסעודת מצוה אפי' כולם ריקים אינו נמשך אחר זה ופטור, אכל נבילות וטריפות פטור שנ' איננו שומע בקולינו זולל וסובא ולא בקולו של מקום, אכל כל מאכל ולא אכל בשר, שתה כל משקה ולא שתה יין אינו נעשה בן סורר ומורה שנא' זולל וסובא, ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנא' אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו, כיצד דנין בן סורר ומורה מביאין אותו אביו ואמו תחילה לב"ד של שלשה ואומרים להם בנינו זה סורר ומורה, ומביאין שם שני עדים שגנב משל אביו וקנה בשר ויין במה שגנב, ואכל אותה האכילה ברשות אחרי' באותו העניין שאמרנו ומלקין אותו שנ' ויסרו אותו, חזר וגנב משל אביו ואכל אכילה זו אביו ואמו מביאין אותו לב"ד של עשרים ושלשה ומביאין שנים ומעידין עליו שגנב ואכל אכילה זו האמורה, אחר שהותרו בו, וזו היא עדות אחרונה אפי' היו שנים הראשונים הם האחרונים, ואחר שמקבלין עדותן בודקים אותו שמא הקיף השער את כל הגיד אם לא הקיף ולא שלמו לו ג' חדשים, גומרים את כל דינו כדרך כל הרוגי בית דין וסוקלין אותו, ואינו נסקל עד שיהיו שם שלשה הראשונים שנא' בנינו זה זהו שלקה בפניכם, עוד שנינו שם [בדף ע"א] היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה אמו רוצה ואביו אינו רוצה אינו נעשה בן סורר ומורה שנ' ותפשו בו אביו ואמו, [שם] היה אחד מהם גידם או חיגר או אילם או סומא או חרש אינו נעשה בן סורר ומורה שנ' ותפשו בו ולא גידמין, והוציאו אותו ולא חיגרין, ואמרו ולא אילמין, בנינו זה ולא סומין, אינו שומע בקולינו ולא חרשין, וכבר בארנו במקום אחר [בסמ"ע מ"ע ק"י הוא מפ' הנחנקין (סנהדרין דף פ"ט)] שבן סורר ומורה

אחד מן הארבעה שצריכין הכרזה שכותבין לכל ישראל פלוני נסקל על שהיה בן סורר ומורה שהרי כתוב בו וכל ישראל ישמעו ויראו:

מצות לא תעשה רכא

לא (א) תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא [ביבמות דף ס"ה ובפ' החובל (בבא קמא דף פ"ח)] מכאן שאין מעמידין שום שררה ולא דיין על ישראל אלא מישראל ולא מגרים, ובפ' החולץ (יבמות דף מ"ה) אומר שאם אמו מישראל אחיך קרינא ביה בד"א בשאר שררות אבל (ב) במלכות תניא בתוספתא [ספ"ד דסנהדרין] אין מעמידין מלך אלא מן המשיאין לכהונה והטעם משום שנ' מקרב אחיך תשים עליך מלך ממובחרין שבאחיך, ולכך נתחייבו שונאיהם של ישראל כלייה שהחניפו לאגריפס ואמרו לו אחינו אתה כדאמרינן בסוטה [דף מ"א], וזהו מה שאומר בב"ב [דף נ' ומבואר שם בתו'] בעניין הורדוס שאמר מאן דריש מקרב אחיך תשים עליך מלך רבנן שהרגם מפני שדורשין ממובחרים שבאחיך:

מצות לא תעשה רכב

לא (א) ירבה לו נשים רבות אמרו בפ' כהן גדול (סנהדרין דף כ"א) שמותר לישא עד שמנה עשר נשים בין נשים בין פלגשים וזהו מה שנא' לדוד שהיו לו שש נשים ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה, ואמר רבא שם נשים בכתובה וקידושין פלגשים בלא כתובה וקדושין, וגרסינן בירושלמי דכתובות רבי מאיר אומר פלגש אין לה כתובה רבי יהודה אומר יש לה כתובה אבל לא תנאי כתובה, כתב רבינו משה [פ"ד דהלכות מלכים] שהדיוט אסור בפלגש אלא באמה העברייה בלבד אחר הייעוד:

מצות לא תעשה רכג

מלך (א) לא ירבה לו סוסים ושנינו בסנהדרין [דף נ"א כל הסוגיא] סוסים בטלין הוא דאינו מרבה לו אבל מרבה לו כדי רכבו ופרשיו, ומניין שאפי' סוס אחד והוא בטל שעובר בלא ירבה ת"ל למען הרבות סוס, וכי מאחר שאפי' על סוס אחד עובר בלא ירבה למה לי למיכתב סוסים לעבור בלא ירבה על כל סוס וסוס:

מצות לא תעשה רכד

מלך (א) כסף וזהב לא ירבה לו מאד, ושנינו בפ' כ"ג (סנהדרין דף כ"א) לו הוא דאינו מרבה כלומר להניח בבית גנזיו אבל מרבה הוא כדי ליתן לאכסניא של מלך הוא ליתן לחיילותיו ופרשיו ועבדיו, ויביא את הכסף לאוצר בית ה' תחת ידי נאמני ישראל להיות מוכן, לצרכי ישראל ולמלחמותיהם, בפ' בן סורר ומורה (סנהדרין דף ע') ובדברי קבלה

מלך אסור לשתות דרך שכרות שנ' אל למלכים שתו יין, והמלך אסור לחיות שטוף בנשים לכלות כחו שנ' אל תתן לנשים חילך וכל זה ליישרו לדרך האמת:

מצות לא תעשה רכה

כל (א) מי שבא לידו אחד מן השבעה עממים החתי והגרגשי וגו' ולא הרגו עובר בל"ת בעוד שישראל שוכנים בא"י שנ' לא תחיה כל נשמה וכבר נמחה זכרם מתחת השמים:

מצות לא תעשה רכו

כשם (א) שנמחה שבעת עממים כך נצטוו ישראל למחות את זכר עמלק שנ' תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח ובשתי מצות אלו גם יש מצות עשה כאשר בארנו בסמ"ע [מ"ע קט"ו וקי"ז] מצוה זו אינה נוהגת אלא לימות מלך המשיח לאחר כיבוש הארץ שנ' והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל אויביך וגו' תמחה את זכר עמלק מתחת השמים:

מצות לא תעשה רכז

צוה (א) הקב"ה שלא ישובו ישראל למצרים שנא' לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד, וגרסי' בירושלמי [בס"פ חלק ובאלפסי] לישיבה אי אתה חוזר אבל אתה חוזר לסחורה ולפרגמטיא ולכבוש הארץ ויש (ב) תימה על כמה קהילות השוכנים שם וגם רבינו משה בר מיימון הלך לשם לגור ושמא טעמו משום שעלה סנחרב ובילבל כל העולם כולו וגם מצרים נתבלבלו כדתני' בתוס' דקידושין [פ"ה] אמר לו רבי עקיבא למנימין גר המצרי טעית כבר עלה סנחריב וכו', אמנם מצינו רבי יהושע שנחלק עליו במס' ידים בתוספתא [פ"ב] ואומר שם למצרים נתן להם הכתוב קצבה שנא' מקץ ארבעים שנה אקבץ מצרים מן העמים אשר נפוצו שם וישובו על אדמתם, וגם בסוכה אומר ואלכסנדריא מ"ט דאיעגוש משום דעברו אהאי קרא דלא תוסיפו לשוב וגו' ואותו מעשה היה אחר בלבול של סנחריב ואין (ג) טעם להתיר אם לא נפרש כפירוש הרב ר"א ממיץ לא תוסיפו וגו' לא אסרה תורה אלא בדרך הזה כלו' מארץ ישראל למצרים אבל משאר ארצות מותר:

מצות לא תעשה רכח

כתוב (א) בעמון ומואב לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם, [בספרי פ' תצא] לפי שבשאר מלחמות כתיב וקראת אליה לשלום יכול אף אלו כן ת"ל לא תדרוש שלומם ואע"פ שאין שואלין בשלומם השלימו מעצמן תחילה מקבלין אותן, ובספרי [שם] תניא מכלל שנא' בטוב לו לא תוננו יכול אף אלו כן ת"ל וטובתם אמנם אומר הרב ר' אליעזר ממיץ בד"א בדרישת שלום אבל תשלומי שלום מותר כגון אם עשו עמך חסד מותר

לפקדם לשלום שנא' וימת מלך עמון וימלוך חנון בנו תחתיו וכתיב ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון כאשר עשה אביו עמי חסד וישלח דוד לנחמו וגו':

מצות לא תעשה רכט

כי (א) תצור על עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה לנדוח עליה גרזן כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור מכאן שאסור לכרות ולהשחית כל אילני מאכל ולא במצור בלבד דהא אמרינן בפ' החובל (בבא קמא דף צ"א) דקלא דטעין קבא אסיר למקצייה ואם היה מעולה כדמים לבניין מלפירות מותר וגם כשהשרשים מכחישים את הגפנים ביניקתם צוה שמואל בב"ק [דף צ"ב] לקצץ האילן, ופירש רבינו שמואל כי זה כמו אלא כלומר אלא אותו עץ מאכל שהאדם יכול לבא שם בין האילנות מפניך במצור ולירות בחיצים מבין האילנות אותו עץ אתה מותר לכרות, רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אותו תשחית וכרת, וגרסינן בפ' החובל (בבא קמא דף צ"א) רק עץ אשר תדע זה אילן מאכל, כי לא עץ מאכל זה אילן סרק ודורש כן מפני שהיה לו ליכתוב רק עץ אשר לא עץ מאכל הוא, ופירש רבינו משה [בפ"ו דמלכים] אשר תדע כלו' שידעת שהיה עץ מאכל מתחילה ועתה הזקין ואינו עושה אלא דבר מועט אבל רבינו שלמה פי' [בגמרא שם] אם אינך יודע קרוב למצור אלא הוא קחנו ואפילו של מאכל הוא' ומכאן למדנו איסור השחתה בכל דבר דהא גרסינן במס' קידושין [כן הוא בגמרא שם דף ל"ב] דרב הונא קרע מאניה באפיה בריה למיחזי אי קפיד אי לא קפיד ומקשה שם והא קעבר משום בל תשחית, וגרסינן בשבת [דף קכ"ט] רבא בקעו ליה ספסל אחת לעשות לו אש להתחמם א"ל אביי והא קעבר מר משום בל תשחית א"ל בל תשחית דגופאי עדיף, וכן ביבמות [דף מ"ד] גרסינן אמר רב יוסף כאן שנה ר' לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכין להם, ואם אדם משחית שום דבר להטיל אימה על בני ביתו כדי שיראו ממנו ויהיה שלום בביתו מותר ששכר הטלת יראתו מרובה על השחתו כדאמרינן בשבת [דף ק"ה] רב ששת שדי מוניני אריש דאמתיה רב הונא תבר נכתמא:

מצות לא תעשה רל

בפרשת (א) תצא כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר נקי יהיה לביתו שנה אחרת ושמח את אשתו אשר לקח מכאן שנינו בסוטה [דף מ"ג] שמי שנטע כרם וחללו או בנה בית וחנכו והנושא את ארוסתו והכונס את יבמתו שלא יצא בצבא כלל ולא יעבור עליהם שום עול מן הצבא לא לספק מים ומזון ולא לתקן את הדרכים ודורש [שם] נקי יהיה לרבות כרמו לביתו כמשמעו, אשתו זה שכונס ארוסתו,

אשר לקח להביא את יבמתו, ויש כאן גם עשה דנקי יהיה לביתו כאש' בארנו בסמ"ע [מ"ע קכ"א] ושני (ב) לאוין אלו עניין אחד הוא:

מצות לא תעשה רלא

כתוב (א) בפ' שופטים אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, ד' לאוין הללו עניין אחד הם והן כנגד ארבע דברים שמלכי אומות העולם עושין במלחמות מגיפין בתריסיהן להקישן זה לזה [בפ' משוח מלחמה דף מ"ב] כדי להשמיע קול שיפחדו שכנגדם וינוסו, ומצהלין בסוסיהן להשמיע שעטת סוסיהן. וצווחין בקול' ותוקעין בשופרות ובמיני משמיעי קול, והזהירה תורה לכך אל ירך לבבכם מצהלות סוסים ואל תראו מהגפת תריסין, ואל תחפזו מקול הקרנות, ואל תערצו מקול הצווחה כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם, ונ' לא תערוץ מפניהם כי ה' אלהיך בקרבך אל גדול ונורא:

מצות לא תעשה רלב

[**ראה מצוה רלג**]:

מצות לא תעשה רלג

מצוות רלב, רלג: יפת (א) תואר שלא חפץ בה אדוניה משלחה לנפשה ואם ימכר אותה עובר בל"ת שנ' והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה ומכר לא תמכרנה בכסף, וכן אם כבש אותה אחר שנבעלה לשום שפחות משישתמש בה לוקה שנ' לא תתעמר בה לא תשמש בה ופי' רבינו שלמה בשם רבינו משה הדרשן [בפירוש חומש פ' תצא] שכן בלשון פרסי קורא לעבודת שימוש עמרא:

מצות לא תעשה רלד

[**ראה מצוה רלה**]:

מצות לא תעשה רלה

מצוות רלד, רלה: אמור (א) אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו ותניא [באלפסי ריש הלכות טומאה מביאה וע"ש בפירושיו] אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים, ובפ' חרש [דף קי"ד] אמרינן מאי לאו דאמרינן להו דלא ליטמו ומסיק לא, אלא שלא יטמאו אותן בידים, [באלפסי דלעיל ובת"כ פרשת אמור] בני אהרן יכול חללים ת"ל הכהנים, בני אהרן אף בעלי מומין במשמע, בני אהרן ולא בנות אהרן, לא יטמא בעמיו בעוד שהמת בתוך עמיו יצא מת מצוה, לנפש תניא בת"כ [ריש פרשת אמור ובאלפסי דלעיל] לרבות את הדם, מניין לרבות כל הטומאות הפורשות מן המת ת"ל לנפש, [בסמ"ע מ"ע רל"א] ובהלכות טומאת מת יתבאר כל ענייני טומאות מת ויש כאן

ב' לאוין שלא יטמא למתים ושלא יכנס עם המת באהל דתניא בת"כ [פרשת אמור] נאמר לא יטמא בכהן גדול ונא' לא יטמא בכהן הדיוט מה לא יטמא האמור בכהן גדול חייב בבל יבא ובבל יטמא, אף לא יטמא האמור בכהן הדיוט חייב בבל יבא ובבל יטמא, ובן מצינו בנזיר [לקמן בל"ת רמ"ג] שאין קדושתו אלא לשעה שחייב בשניהם ביבמות (ב) פוסק רבינו יעקב שאין הלכה כר"ש בן יוחי שאומר [שם] קברי עכו"ם אין מטמאין באהל דהא רשב"ג חולק עליו במשנה דאהלות [פ' י"ח דף ל"ו] [בפ' גט פשוט דף קע"ד ובפ' מי שאחזו (גיטין דף ע"ה) ובפ' זה בורר (סנהדרין דף ל') ובשאר מקומות] וכל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה במותו חוץ מערב וכו' וצריכין כהנים ליזהר מקברי עכו"ם, [בגיטין דף קי"ג] וההיא עובדא דאליהו שהיה עומד בבית הקברות של עכו"ם ואמר לו רבה בר אבוה לאו כהן ניהו מר ואמר ליה הך דר"ש בן יוחי דחוי הוא שאמר לו ועיקר טעמו היה סומך על רוב ארונות שיש בהן פותח טפח, ובסדר אליהו מצינו שאמר אליהו שהו מזרעו של רחל שכן כתוב בייחוסו של בנימן ואליהו וזכריה בני ירוחם, [בת"כ ריש פרשת אמור ובאלפסי דלעיל] כי אם לשארו הקרוב אליו לשארו זו אשתו, הקרוב ולא הארוסה, אליו ולא הגרושה, לאמו לאביו ולבנו ולבתו מה אמו ואביו בני קיימא אף בנו ובתו בני קיימא, יצא נפלים, ומה בנו ובתו שהן יורשין אף לאחיו ולאחותו מן האב שהם יורשין, ואחותו ארוסה אמרינן בפ' הבא על יבמתו [יבמות דף ס' כל הסוגיא ע"ש] רבי מאיר ורבי יהודה אומר מטמא לה ורבי יוסי ור"ש אומרים אין מטמא לה והלכה כרבי יוסי ור"ש וטעמייהו מדכתיב ולאחותו הבתולה הקרובה אליו אשר לא היתה לאיש לה יטמא ודרשינן אשר לא היתה לאיש פרט לארוסה והקרובה לרבות ארוסה שנתגרשה, אליו לרבות הבוגרת, ולרבי מאיר ולרבי יהודא ולרבי יוסי מרבינן אף מוכת עץ, אבל אנוסה ומפותה אין מטמא לה ד"ה דכתיב הבתולה, [בת"כ דלעיל וגם באלפסי דלעיל כל הסוגיא מו"ס ומעשה דיוסף הכהן בזבחים דף ק'] לה יטמא מצוה ומטמאין אותו בעל כרחו, כמו שטמאו את יוסף הכהן על אשתו שמתה בערב פסח לה יטמא על הודאי הוא מיטמא ואינו מיטמא על הספק, ובה"ג מביא ברייתא [וברייתא דה"ג במסכת שמחות פ"ד] ספק אחיו ספק אינו אחיו ספק בנו ספק אינו בנו מתאבל ואונן ואינו מיטמא, איזהו אנינות מיום המיתה עד יום הקבורה דברי רבי וחכ"א אין לו איסור באנינות אלא יום המיתה בלבד לה יטמא ואינו מטמא לאחרים עמה שלא יאמר הואיל ונטמאתי בשביל אבא אלקט עצמות פלוני, לה יטמא ואינו מטמא על איבריה, אין הכהן מיטמא לאבר מן החי מן אביו ולא לעצם מעצמות אביו, וכן המלקט עצמות אביו אין מטמא להם אע"פ שהשדרה קיימת, נקטע ראשו של אביו אין מטמא לו כדדרשינן במס' נזיר [דף מ"ג ומ"ד

כל הסוגיא] לאביו ולאמו שלמים ולא חסרים והוא הדין שאר קרובים, מת תופס ארבע אמות לטומאה ומסקינן בפ' משוח מלחמה (סוטה דף מ"ד) דאם יש מחיצה מותר, ועל הגוסס פסק בה"ג ורב אלפס [בהלכות טומאה והמשנה בפ"ח דאהלות] כדתנן במשניות אדם אינו מטמא עד שתצא נפשו אפי' מגויד אפי' גוסס, ואפי' לדברי האומר בנזיר [דף כ"ג כל הסוגיא] גבי להחלו דרבנן אומרים עד שעת מיתה ורבי אומר במותם עד שעה שימות, ואיכא מאן דאמרי גוסס איכא בינייהו דרבנן אמרי להחלו אפי' גוסס מטמא, מ"מ הלכה כרבי דהוי סתם משנה ומחלוקת בברייתא והרב רבי אליעזר ממיץ היה מחמיר בגוסס שהרי המשנה דוחה שם בנזיר [דף מ"ג] הני מילי לעניין אהל אבל לעניין אחולי מתחיל ואפי לרבי יוחנן דאמר [שם] משמעות דורשין איכא בינייהו שמא אין חולק על ריש לקיש בזה שרבנן יהיו אוסרין בגוסס, [ממשמעות ת"כ דלעיל ובפ' האשה רבה (יבמות דף צ')] לא יטמא בעל בעמיו להחלו לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחולל בה בעודה עמו וכן פשוטו של מקרא לא יטמא בעל בשארו בעוד שהוא בתוך עמיו שיש לה קוברין אחרי' שאינו מת מצוה ובאיזה שאר אמרתי באותו שאר שהוא להחלו להתחלל הוא מכהונתו, כהן שנכנס לאהל המת או לבית הקברות בשגגה ואחר שידע התרו בו אם קפץ ויצא פטור ואם ישב שם כדי השתחואה ה"ז לוקה אמנם היא בעיא בשבוע' [דף י"ו] אי גמירי שהייה למלקות אי גמירי שהייה בחוץ לעזרה ולא נפשטה וכתב מורי דבשהייה אין שם מלקות אלא איסור מלקות דלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו [כך משמע בנזיר דף מ"ב] ונכנס ויצא וחוזר ונכנס ויצא התרו בו על כל פעם ופעם לוקה על כל כניסה וכניסה בע"ז [דף י"ג] א"ר יוחנן הלכה כר' יוסי שאומר מותר לכהן ליטמא בבית הפרס או בח"ל לדבר מצוה בזמן שאין שם דרך אלא הוא כגון שהלך לישא אשה או ללמוד תורה אע"פ שיש שם מי שילמדוהו בא"י לא מן כל אדם זוכה ללמוד, וכן אמר בברכות [דף כ'] שמדלגין על גבי ארונות של מתים לצאת לקראת מלכים ואפי' לקראת מלכי גוים להבחין בינם לבין מלכי ישראל כשיחזור כבודם למקומן, וכן מטמא בטומאה של דבריהם לדון עם העכו"ם ולערער עמהם מפני שהוא כמציל מידים:

מצות לא תעשה רלו

[**ראה מצוה רלו**]:

מצות לא תעשה רלז

מצוות רלו, רלז: כהן (א) גדול אינו מטמא לקרובים שנ' לאביו ולאמו לא יטמא וכן אינו נכנס עם מת באהל אפי' עם קרוביו שנ' על כל נפשות מת לא יבא הא למדת שחייב בלא יבא וחייב בלא יטמא, כיצד נגע או נשא לוקה אחת נכנס לאהל וישב שם עד שמת

המת עליו או שנכנס בשידה תיבה ומגדל ובא חברו ופרע עליו גג השידה והרי הטומאה וביאה באין כאחת ה"ז לוקה שתים משום לא יבא ומשום לא יטמא כדאיתא בנזיר [דף מ"ג] עוד שם [בנזיר דף מ"ז] כהן שפגע במת מצוה בדרך מטמא לו ואפי' כ"ג חייב ליטמא לו ולקוברו, [בנזיר דף מ"ג] ואיזהו מת מצוה זה אחד מישראל שהיה מושלך בדרך ואין לו קוברין והיה הכהן לבדו ואין עמו אחר אפי' קרא שם בדרך אין לו עונה אבל אם כשקר' אחרי' עונין אותו אין זה מת מצוה אלא קורא לאחרי' ויבואו ויתעסקו בו, [שם דף מ"ז] ואפי' היה עמו נזיר יטמא הנזיר שאין קדושתו קדוש' עול' ולא יטמא אפי' כהן הדיוט היה שם כ"ג וכהן הדיוט יטמא כהן הדיוט ואל יטמא כ"ג וכן ישנו במס' שמחות:

מצות לא תעשה רלח

אלו הן לאוין משבועות ונדרים

כתוב (א) בדברות הראשונות והאחרונות לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא ובשבועות [דף כ"ט שלשתם] מפרש בשבועות שוא שלשה חילוקין האחד שנשבע לשנו' את הידוע כמו על עמוד של שיש שהוא של זהב, וכן כל כיוצא בזה והוא שיהא ידוע לשלשה בני אדם כדברי עולא, החילוק השני שנשבע שראה גמל פורח באויר דבר שאינו יכול להיות [שם דף כ"ה] ובכלל זה נשבע על דבר שאין בו כח לעשותו כגון שנשבע שלא יישן ג' ימים לילה ויום רצופין או שלא יטעום כלום שבעה ימים רצופין, החילוק השלישי שנשבע לבטל את המצות כגון שנשבע שלא להתעטף בציצית ושלא יניח תפילין ושלא ישב בסוכה בחג הסכות ולא יאכל מצה בליל פסח, והורה גאון שבכלל זה הנשבע שלא יכנס בתקנת הקהל, וכן ראיתי בתשובת רבינו יוסף טוב עלם ובתשובת הגאונים ור"י בר יהודה ורש"י, עוד יש שם חילוק רביעי בירו' [שם] ההן דמישתבע על תרין דאינון תרין חייב משום שבועת שוא, [בתלמודינו שם דף כ"א] כל הנשבע אחד מארבע שבועות הללו עובר בל"ת ואם היה מזיד לוקה שנ' כי לא ינקה ה' אבל ב"ד מלקין אותו ומלקין אותו, ומותר במה שנשבע כדאמר רבי יוחנן בשבועות [דף כ"ה] גבי שינה, ואם היה שוגג פטור מכולם:

מצות לא תעשה רלט

ולא (א) תשבעו בשמי לשקר ותניא [בת"כ פרשת קדושים פ' ג'] לפי שנאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא אין לי אלא בשם המיוחד בלבד מניין לרבות כל הכנויין ת"ל לא תשבעו בשמי לשקר בכל השמות שיש לי [בשבועות דף כ'] ולמדנו מכאן אזהרה לשבועת ביטוי האמור במקרא או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב

כלו' אוכל ולא אוכל ומריבוי לכל אשר יבטא מתרבה לשעבר כגון אכלתי ולא אכלתי ברבי עקיבא בשבועות [דף כ"ה] נשבע על אחת מאלו ושיקר כגון שנשבע שלא יאכל ואכל או נשבע שאכל ולא אכל הרי זה שבועת שקר כרבין אמר רבי יוחנן בשבועות [דף כ"א] ולוקה אם במזיד היה, ואם בשוגג מביא קרבן עולה ויורד שנ' ונעלם ממנו והוא ידע ואשם.

מצות לא תעשה רמ

[**ראה מצוה רמא**]:

מצות לא תעשה רמא

מצוות רמ, רמא: לא (א) תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו מפרש בת"כ בפרשת קדושים [פ' נ' ובפ' הגוזל מביאה דף ק"ה] לפי שנ' עונש בעניין כפירת הפקדון ומלוה וגזל ועשק או מצא אבידה וכחש בה עונש שמענו אזהרה מניין, ת"ל לא תכחשו הרי זו אזהרה לכפירת ממון ולפי שנאמר בעניין הכפירה או מכל אשר ישבע עליו לשקר עונש שמענו אזהרה מניין ת"ל לא תשקרו איש בעמיתו זו היא שבועת הפקדון שהכתוב מפרש שמשלם קרן ומוסיף חומש ומקריב אשם ודאי אף במזיד שאין כתוב שם ונעלם לפטור את המזיד לפיכך בין מזיד בין שוגג מקריב אשם בפ' שבועת הפקדון (שבועות דף ל"ו) מפרש שהמזיד שאמרנו הוא שיזיד בפקדון או בממון שנתחייב בו וידע בו בשעת שבועה, אבל אם שגג ושכח שיש אצלו ממון וכפר ונשבע ואחר כך ידע הר"ז אנוס ופטור מכלום, וכן אם לא ידע שאסור לישבע לשקר על כפירת ממון הר"ז פטור, אם כן היאך היא שגגת שבועת הפקדון כגון שנעלם ממנו אם חייבין עליה קרבן אם לאו וידע שאסורה ושיש לו אצלו ממון וזו היא שגגתה וזדונה שידע שחייבין עליה קרבן:

שבועת העדות אזהרתה בכלל לא תשבעו בשמי לשקר [בפ' שבועת העדות דף ל"א] וכיצד היא העדים שידעו עדות ממון ותבעם בעל העדות להעיד לו וכפרו בעדות, ולא העידו ונשבעו לו שאין יודעים לו עדות זו היא שנקראת שבועת העדות [במתני' שם דף ל'] וחייבין על שבועה זו קרבן עולה ויורד בין שהיו שוגגין בין שהיו מזידין כדמפרש בפ' שבועת העדות [שבועות דף ל"א שנ' נפש כי תחטא ושמעה קול אלה וגומר ולא נאמר שם ונעלם לפטור את המזיד [במתני' דלעיל] כיצד שגגת שבועת העדות כגון שנעלם ממנו שחייבין עליה קרבן אבל אם לא ידע שהיא אסורה או ששכחו העדות ונשבעו על שקר הרי אלו אנוסין ופטורין אף מן הקרבן, אחד הנשבע אחד מארבע מיני שבועות אלו מפי עצמו, ואחד המושבע מפי אחרים וענה אמן, ודורשו שמואל בשבועות [דף כ"ט וכן תמצא דף ל"ו] מואמרה האשה אמן אמן ולאו דווקא אמן אלא אפי' אמר דברים

שעניין שלחן כאמן כגון שאמר הן או מחוייב אני שבועה זו קבלתי עלי שבועה זו וכיוצא בהן הרי זה כנשב' גמו' [בשבוע' העדות דף ל"ה] אחד הנשבע או שהשביעו אחר בשם המיוח' או באחד מן הכנויין כגון שנשבע במי ששמו חנון או במי ששמו רחום במי ששמו ארך אפים וכיוצא בהן בכל לשון הר"ז שבועה גמורה, ותנן בסוטה [דף ל"ה] אלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה וידוי מעשר, ק"ש ותפלה, ברכת המזון, ושבועת העדות, ושבועת הפקדון, עוד מפרש בפ' שבועת העדות (שבועות דף ל"ה) שאלה וארור הרי הן כשבועה והוא שיזכיר שם מן השמות או כינוי מן הכינויין כיצד כגון שאמר יהא באלה או בארור למי ששמו חנון מי שיאכל דבר פלוני ואכל הר"ז נשבע על שקר, וכן בשאר מיני שבועות וכן האומר שבועה ביי' או ששמו חנון שלא אוכל ואכל, שאיני יודע עדות לך והוא יודע הר"ז חייב, [מיימו' פ"ב דהל' שבועות] אמר אלה או ארור או שבועה ולא הזכיר שם ולא כינוי הר"ז אסור כדבר שנשבע עליו אבל אינו לוקה ולא מביא קרבן אם עבר על שבועתו עד שיהיה בה שם מן השמות המיוחדים או כינוי מן הכינויין כמו שבארנו [בנדרי' דף י'] ותנן כל כינוי שבועה כשבועה כגון שבותה שקוקה והוא שיהו אנשי המקום עלגין וקורין לשבועה כן, וכן אומר בשבועות [דף ל"ו] האומר לאו לאו שני פעמים דרך שבועה או הן הן והזכיר שם או כינוי הר"ז כנשבע, [בנדרים דף ג'] וכן ימין שבועה ושמאל שבועה שנא' נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו, וכן המסקנא [בשבועות דף ל"ה] שבכל האלות והשבועות צריך שם או כינוי וגם מביא שם [בדף ל"ו] דברים אלו על מה שאמר שבשבועות צריך שם או כינוי, השיב ר"י הבטחה בתקיעת כף היה אומר רבי' תם שהיא ככריתות ברית והיה נראה להחמיר בה יותר מבנדר ושבועה והיה דורש מן הפסוק ובזה באלה להפר ברית והנה נתן ידו בכל אלה לא ימלט, ואע"פ שלא מצינו בשום מקום מפורש שתהיה זו הנתינת יד תקיעת כף אלא איפשר להיות שהיה נתינת יד לישבע בס"ת מ"מ איפשר שתקיעת כף היתה שם ואעפ"כ אם יש מכשול רב והפסד מרובה בדבר ויבא בכך לעבור מוטב לאכול בשר תמותות שחוטות ולא לאכול בשר תמורות נבלות ויתירנה חכם כי קצת הדעת מכרעת דלא חמירא משבועה ולא נהגו הדורות להחמיר בה יותר אלא להקל להמנע מעונש שבועה ועושין תקיעת כף עכ"ד, אמר רבא בפ"ג דשבועות שמע חברו נשבע ואמר ואני כמותך הואיל ולא יצתה שבועה מפיו ולא השביעו חבירו הר"ז פטור וזהו מתפיס בשבועה שהוא פטור, וכן אם נשבע שלא אוכל בשר זה וחזר ואמר הרי הפת זה כבשר זה הר"ז פטור על הפת שהרי לא הוציא שבוע' עליה אלא התפיסה ואע"פ שהוא פטור מן המלקות או מן הקרבן אסור לו לאכול אותה הפת שהתפיסה בשבועה, [בשבועות דף כ"ו] מי שנתכוון לשבועה וגמר

בלבו שלא יאכל היום או שלא ישתה היום ושדבר זה אסור עליו בשבועה ולא הוציא בשפתיו הר"ז מותר שנ' לבטא בשפתים אין הנשבע חייב עד שיוציא עניין השבועה בשפתיו [שם] וכן אם גמר בלבו להשבע וטעה והוציא בשפתיו דבר שלא היה בלבו הר"ז מותר ובכל מיני שבועות צריך שיהא פיו ולבו שוין וכן כתב הר' יצחק בר מאיר כי הנשאל לחכם יהא נזהר שלא יאמר מתחרט אני על תחילת הנדר אא"כ פיו ולבו שוין, גמר בלבו שלא לאכל פת חטין ונשבע שלא לאכל פת סתם אין אסור אלא בפת חיטין ודרשו בשבועות [דף כ"ו ובתו' שם כל הסוגיא מכל אשר יבטא וגו' [דף כ"ז] וקשה על זה דבפ"ד נדרים תנן נודרין להרגין ולחרמין ולמוכסין שהן של תרומה כו' שהן של בית המלך וכו' ומסקינן שם [בדף כ"ח] שאף נשבעין ואף פותחין להם לבית הילל אם תרצו אעשה נדר זה או שבועה זו [שם] ומפרש בגמרא דאמר יאסרו עלי כל פירות שבעולם אם אינן של בית המלך ואומר בלבו היום ומוציא משפתיו סתם וא"ע גב דק"ל דברים שבלב אינן דברים לגבי אונסין שאני ואם כן בכאן שאינו אנוס יאסר בכל פת ויש לחלק ששם מדבר בעם הארץ שאין להתיר לו אלא באונסין שלא ינהוג קלות ראש בנדרים אבל בת"ח אפי' שלא במקום אונס מותר כמו שמצינו במסכת כלה [עמוד ב'] ברבי עקיבא שהיה נשבע בשפתיו ומבטל בלבו, וגם בפ' ואלו מותרין (נדרים דף כ') תנן נדר בחרם ואמר לא נדרתי אלא בחרמו של ים וכו' וכולן אין נשאלין עליהן ומפרש שם בגמרא שאין צריכין שאלה בד"א בת"ח אבל בע"ה שבא לישאל עונשין אותו ומחמירין עליו [כך משמע בפ' שבוע' העדות דף ל"ב ובנדרים דף כ"ז ובפי' רבי' נסים שם] והנשבע וחזר בו בתוך כדי דיבור והוא כדי שיאמר תלמיד לרב שלום עליך ר' הר"ז מותר ונעקרה השבועה והוא שיפרש בפיו החזרה כמו שפירש השבועה, [כך משמע בפ"ד דנדרים דף נ"ג דמקשה וכיון דאמר כל נדר וכו' ע"ש באשירי ותמצא מבואר בשם הר"א ממיץ] כל הנשבע אחת מד' מיני שבועות אלו באונס פטור מכלום דת"ר בשבועות [דף כ"ו ובתו' שם כל הסוגיא] לכל אשר יבטא האדם בשבועה פרט לאנוס כדרב כהנא ורב אסי כי הוו קיימי מקמיה דרב מר משתבע דהכי אמר רב ומר משתבע דהכי אמר רב ומסיק דשרי משום דליביה אנסיה ובפ"ד נדרים [דף כ"ה] נמי קאמר היכי דמי שבועות דשגגות דמותרין כדרב כהנא ורב אסי, ולא דמי להההיא דפר' השולח [גיטין דף ל"ה וגם שם בתו' כל הסוגיא] שאמרה יהנה סם המות באחד מבניה ונענשה דשאני התם שמתחילה היה לה לדקדק שסופה לבא לידי שבועה אם יאבד' וההיא דסוף ד' אחין דקאמר לרבי חייא [דף ל"ג] בר קפרא שקורי משקר, לא לעניין עונש שבוע' אמר כן אלא כמה שטעה רוצה לומד [בנדרים דף נ"ד] וכן נדרי הבאי מותרין כיצד כגון שראה חיילות גדולות וחומה

גבוהה ונדר ואמר קונם שראיתי חיל פלו' והם כיוצאי מצרים ושראיתי חומת עיר פלוני גבוהה עד לרקיע שזה לא גמר בלבו שהדבר כן לא פחות ולא יותר ולא נתכוון אלא לספר שיש שם עם רב מאד והחומה גבוהה מאר אבל שבועות הבאי אסורות כדפסקינן התם [בדף כ"ה] אם אמר יאסרו כל פירות שבעולם עלי בשבועה אם לא ראיתי בדרך הזה ביוצאי מצרים מפני שבשבועה על דעת העומדים שם נשבע וצריך לדקדק יותר, ובתוספתא אומר [בנדרים] ששבועות הבאי מותרות ומקשה לה בירושלמי [פ"ד דנדרים] ומתרץ דההיא באין מעמידין והכא במעמידין פי' שבמתכוין אומר כך ואין דעתו להבאי כך פי' הרב ר' אלחנן, ורבי' יעקב כתב בספרו דשבועות הבאי אסורות היינו משום דהוי שבועות שוא ומותר בפירות העולם ולוקה והיינו ממש ההיא דשבועות עכ"ל [היינו דמוקמינן נמי התם מתניתין דאיזו היא שבועת שוא וכו' באומר יאסרו עלי כל פירות וכו' ועיין שם בתי' דף כ"ט ובאשירי פ"ד נדרים] ולפי' זה מותרות דתוספתא אפירות קאי עוד בשבועות [דף כ"א] מי שנשבע שלא יאכל היום ואכל פחות מכזית פטור שאין אכילה פחותה מכזית והרי הוא כאוכל חצי שיעור מנבילות וטריפות ואם אמר שבועה שלא אוכל דבר זה ואכלו חייב ואפי' היה דבר שנשבע עליו כזרע חרדל או נשבע שלא יטעום כלום ואכל כל שהו חייב, [שם דף כ"ב] מי שנשבע שלא יאכל ושתה חייב ששתייה בכלל אכילה לפיכך אם אכל ושתה אינו חייב אלא אחת, [שם] שבועה שלא אוכל ושלא אשתה ואכל ושתה חייב שתים שגלה בדעתו שלא כלל השתייה עם האכילה עוד בשבועות [שם דף כ"א וכ"ב וכ"ג] שבועה שלא אוכל ואכל אוכלין האסורים מה"ת פטור משום שבועת ביטוי דמושבע ועומד מהר סיני הוא ואין שבועה הלה עליהן, כבר בארנו [לעיל בל"ת רל"ח] שהנשבע לבטל המצוה חייב משום שבועת שוא אבל פטור משבועת ביטוי וכן נשבע לקיים המצוה ולא קיים פטור משבועת ביטוי שאין שבועת ביטוי חלה אלא על דברי הרשות שאם רצה עושה ואם לא רצה אינו עושה שנא' להרע או להטיב [כל הסוגי' שם דף כ"ו] לפיכך כל הנשבע להרע לאחרים פטור משבועת ביטוי כגון שנשבע שיכה פלוני או יקללנו מפני שהוא מוזהר שלא לעשות, נשבע להרע לעצמו כגון שנשבע שיחבול עצמו אע"פ שאינו רשאי שבועה חלה עליו ואם עבר ולא עשה חייב משום שבועת ביטוי נשבע להטיב לאחרים בדבר שיש בידו לעשות ועבר ולא עשה חייב משום שבועת ביטוי גרסינן בירושלמי [פר' ג' דשבועות] נשבע שלא יאכל מצה שנה או שנתים הר"ז אסור לאכול מצה בלילי פסח ואם אכל חייב משום שבועת ביטוי ואין זו שבועת שוא שהרי לא נשבע שלא יאכל מצה בליל הפסח אלא כלל כל העתים שאכילת מצה בהן רשות עם עת שאכילת מצה בה חובה ומתוך שחלה שבועה על שאר הימים חלה

על ליל הפסח וכן כל כיוצא בזה כגון שנשבע שלא ישב בצל סוכה לעולם מי שנשבע שבועת ביטוי ונתחרט על שבועתו ונתהפכה דעתו לדעת אחרת או שנולד לו דבר שלא היה בדעתו בשעת השבועה ונתחרט ע"י כן הר"ז נשאל לחכם אחד או לג' הדיוטות במקום שאין שם חכם כדאיתא בבכורות פ' כל הפסולין [דף ל"ז ודרב נחמן שם דף ל"ז] ובנדרים [דף ע"ד ודף כ"א ובפי' רבי' ניסים] [שם דף כ"ג] ומתירין לו שבועתו ואומר שם חכם כגון מאן אמר רב נחמן כגון אנא ודבר זה אין לו עיקר בתורה שבכתב לפיכך אמרו רבותינו [בחגינה דף י'] היתר נדרים פורחים באויר אלא כך אמרו רבותינו רב מפי רב מפי משה רבי' שז"ש הכתוב לא יחל דברו כלומ' הוא לא יחלל נדרו דרך קלות ראש בשאט הנפש כעניין שנ' וחללת את שם ה' אלהיך אני ה' אבל אחרים מוחלין לו כלו' יש להם רשות להתיר שבועתו כדאיתא במסכת נדרי' [דלעיל וכן משמע נמי בנדרים דף פ"א] ובחגיגה ואין אדם רשאי להתיר שבועה או נדר במקום שיש גדול ממנו בחכמה ובמקום רבו אסור להתיר לו אלא מדעת רבו כדאמר בנדרים [דף ח' גבי דקאמר ש"מ תלת] זה שנשבע צריך שיבא לפני החכם להתיר לו בין איש ובין אשה ואין עושה שליח להשאיל לו על נדרו והבעל נעשה שליח לחרטת אשתו כדאיתא בנדרים [דף ח' ודאחר אינו נעשה שליח מבואר שם בפי' ר' נסים] ומתירין לה ובלבד שיהו השלשה מקובצים אבל לא יקבץ אותם להתיר לה לכתחילה [בתו' שם הטעם בדף נ' ע"א] אמנם שיטה זו לפי גירסת הספרים שכתוב שם רבינא הוה ליה נדרה לדביתהו אתא לקמיה דרב אשי ובעא מיניה אם הבעל נעשה שליח לחרטת אשתו והיא גירסת ה"ג [היינו גירסת רשב"ם בתו' שם דף ג' ע"א] אבל לא לגירסא אחרת דגרסינן ה"ל נדויא לדביתהו ובמקום חרטת גרסינן להתרת אשתו והיא נראית עיקר שעל עניין נידוי מדברת כל ההלכה וגם אין עניין נדרי נשים כי אם בפרקים אחרונים דנדרים, [שם בפר' נערה דף ע"ח ובפ' כל הפסולים (זבחים דף ל"ו)] כיצד מתירין יבא הנשבע לחכם מומחה או לג' הדיוטות אם אין שם מומחה, [בפ' השולח דף ל"ה ובפ' מומין אלו (בכורות דף מ"ה)] וצריך לפרט הנדר או השבועה ואומר אני נשבעתי על כך ונחמתי ואלו הייתי יודע שאני מצטער בדבר זה עד כה או שיארע לי כך וכך לא הייתי נשבע ואילו היתה דעתי כמו עתה לא הייתי נשבע והחכם או גדול השלשה אומר וכבר נחמת והוא אומר הן ולשון התלמוד אומר [בנדרים דף כ"א] וכדו תהית או לבך עלך ואח"כ החכם אומר שרי לך או מותר לך או מחול לך וכל כיוצא בעניין זה בכל לשון אבל אם אמר לו מופר לך או נעקרה שבועתך לא אמר כלום [שם בפ' נערה דף ע"ז] שאין מפר אלא הבעל או האב רבינו שמואל פירש הטעם בב"ב [דף ק"כ] כי הפרה היא בלא שום טעם כמו בריתי הפר אבל בלשון היתר צריך טעם

הקרובים כשרים להתיר נדרים ושבועות ובפ' נער' [דף ע"ז] פוסק רב נחמן הלכה נשאלין בנדרים מעומד יחידי ובלילה, ובקרובים וגם נשאלים נדרים בשבת לצורך השבת [שם בשבת דף קנ"ז] ראובן שהשביע לשמעון וענה אמן או קבל לו השבועה ונחם שמעון על שבועתו ונשאל עליה אין מתירין אלא בפני ראובן שהשביעו כדגרסינן בנדרים [דף ס"ה] במדין נדרת במדין לך והתר נדרך ואומר רבינו יצחק כי דוקא לכתחילה צריך בפניו אבל לא בדיעבד כדמוכח בגיטין [דף ל"ה וכל הסוגיא בתו' שם בד"ה ליחוש] וגם ראייה מצדקיה [דף ס"ה דלעי' ומבואר שם בפיר' רבי' נסים] שהיה צדיק גמור ונשאל שלא בפני נבוכדנצר ולכתחילה נמי לא אמרן אלא באדם שעשה לו טובה כגון משה שנתן לו יתרו בתו על ידי שבועתו וכן נבוכד נצר הוציא את צדקיה ממאסר על ידי כן אבל באדם אחר אפי' לכתחילה כדמוכח [בסוטה דף ל"ו] דקאמר ליה פרעה ליוסף זיל איתשיל אשבועתיך שהשביעך אביך ובירושלמי [פר' השותפין בנדרים] משמע שצריך שיודיע לו שהתירוהו מפני החשד, גרסינן בנדרים [דף כ"ב] אמר רב נחמן הלכה פותחין בחרטה ונזקקין להתיר שבועה שנשבע באלהי ישראל ופיר' רבינו יעקב פותחין בחרטה לבדה בלא טעם כגון שיאמר החכם כדי תהית כלומר מתחרט אתה עכשיו על שנדרת כל עיקר ולשון כדו עכשיו כמו וכדו פטרית או לבך עלך כלומר אם היתה דעתך בעת השבועה כמו עתה היית נשבע כאשר בארנו למעלה ובספר העתים כתב בי מר יהודאי גאון היה נמנע מלהתיר אחריו שבועות ואשר נשאו ק"ו בעצמן זולתי לדבר מצוה ואמר כי נדרים לא נשנית בבית המדרש לפניו יותר ממאה שנה ואין מי יודע לדקדק בה כראוי גרסינן במכות [דף ט"ז] אמר אמימר הילכת' נדר שהודר ברבים יש לו הפרה על דעת רבים אין לו הפרה ואפי' ללישנא דגרסינן בגיטין [דף ל"ו עיין שם בתו'] אפי' למ"ד נדר שהודר ברבים יש לו הפרה על דעת רבים אין לו הפרה מ"מ לא בא לפסוק שלא יהא הפרה אלא בעל דעת רבים אבל להודר ברבים יש לו התרה וכן פסקו הגאונים ונדר שהודר על דעת רבי' אין לו הפרה אלא לדבר מצוה דאנן סהדי דרבים ניחא להו לקיים המצוה כי ההו' מלמד תינוקו' דהוה פשע בינוקי להכותם מכה רבה ואדריה רב אחא על דעת רבי' ואהדריה דלא אישתכח דדייק כוותיה וגרסי' בגיטין [דף מ"ו] וכמה רבים רב נחמן אמר שלשה ר' יצחק אומר עשרה ופי' [בתו' שם דף ל"ו בד"ה אבל] רבים שמזכיר שם פלוני ופלוני אבל רבים סתמא או יחיד יכול חכם להתירו והא לך לשון רבינו שמשון [וכן היא בתו' שם דף מ"ו] נראה דעל דעת רבים לא בעי אלא שנים דבפר' שבועת תניין [דף כ"ט] כשאמר להם משה לישראל הוו יודעים שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעת המקום ועל דעתי ופי' רש"י דהיינו על דעת רבים אמנם לפי טעם זה אין

היתר לחרמות שגוזרין על דעת המקום ועל דעת הקהל, ונראה דלא אמר משה כן אלא כדי שלא יערימו כדמפרש שם [בדף דלעיל] גבי ב"ד משום קניא דרבא ואם תתמה על דעת יחיד נמי לא יהא לו הפר כיון דתלה בו נדרו יש לומר שמבטל דעתו משום רבי' ולא משום יחיד עוד כתב בשם ר"י מה טעם נדר על דעת רבים אין לו הפרה פני שאין חכם מתיר אלא על ידי חרטה או פתח של נדר טעות כדאיתא בנדרים [דף כ"ב] ועל דעת רבים אין לו הפרה מפני שאין חרטתם שוה אבל לדבר מצוה כולם מסכימים ונחרטים בדעת אחת אבל בעל שגזירת הכתוב הוא שמפר בלא פתח וחרטה אין לחלק כנדרי אשתו בין ברבים בין על דעת רבים עכ"ל, ור"י חולק על זה במצות קדושין [היינו לקמן בסמ"ע מ"ה גבי שבועת האלמנה מביאו] [בנדרים דף ס"ה] מי שנשבע ולא ניחם על שבועתו וראו ב"ד שהיתר שבועה זו גורם למצוה ולשלום בין איש לאשתו בין אדם לחבירו ושקיום שבועה זו גורם לעבירה ולקטטה פותחין לו פתח ונושאין ונותנין עמו בדבר ומודיעים לו דברים שגורמת שבועתו עד שיתנחם ואם ניחם בדבריהם מתירין לו ואם לא ניחם ועמד במריו הר"ז יקיים שבועתו, אין פותחין בנולד כדאיתא בנדרים [דף נ"ג ועיקר הסוגיא שם בפ' ר' אלעזר (נדרים דף ס"ד) והטעם בפי' הרא"ש שם] כיצד נשבע שלא יהנה מפלוני ונעשה סופר העיר הואיל ולא ניחם על שבועתו אין פותחין לו בדבר זה אפי' אמר הוא עצמו אילו הייתי יודע כן לא הייתי נשבע אין מתירין לו הואיל ועדיין לא ניחם אלא רצונו שלא יהנה לו ושלא יעשה זה סופר אבל אם ניחם הוא בעצמו מעיקרו מפני הנולד מתירין לו וכן כל כיוצא בזה, ודווקא בנולד שאינו מצוי ותדיר אבל בנולד המצוי ותדיר מסיק בנדרים [דף כ"ג] דפותחין, וכמו שכתבתי פסק רבינו משה [בפ' דשביעית] בעניין הנולד וגם הרב רבי אליעזר ממיץ פסק דההיא דאין פותחין בנולד זהו כשאינו מתחרט אלא מנולד ואילך אבל אם מתחרט מעיקרו אפי' בנולד דלא מסיק אדעתיה יבטל הנדר וראיה מההיא [שם דף כ"א] דכדו תהית ולבך עלך שלא חקר אם חוזר בו מחמת נולד שאינו מצוי ומטעם זה אינו מקשה בנדרים [דף כ"ב וכ"ג] בכמה מקומות והא אין פותחין בנולד, גרסינן בנזיר [דף ל"ב] אמר רבא אע"ג דאמור רבנן אין פותחין בנולד אבל פותחין בתנאי נולד ואמר שם כגון נזירים שנדרו קודם שחרב בית המקדש ואח"כ חרב שאין אומרים להם אילו הייתם יודעים שיחרב בית המקדש כלום הייתם נודרים אבל פותחין בתנאי נולד כלו' אומרים להם אילו בא לכם אדם בשעת הנדר שהיה משקר לכם ואומר שמאותה שעה חרב בית המקדש כלום הייתם נודרים וכן כל כיוצא בזה, [בנדרים דף צ' כל הסוגיא] מי שנשבע על דבר ונשבע שלא יתיר שבועה זו וניחם הר"ז נשאל על השבועה האחרונה תחילה שנשבע שלא יתיר

ואח"כ ישאל על הראשונה, נשבע שלא ידבר עם פלוני ונשבע אחר כך שאם ישאל על שבועה זו ויתירוה יהא אסור לשתות יין לעולם וניחם הר"ז נשאל על השבועה הראשונה ומתירה ואח"כ ישאל על השנייה שאין מתירין נדר או שבועה שעדיין לא חלו לפיכך אם היה עומד בניסן ונשבע שלא יאכל בשר מאייר ואילך עד סוף החדש אינו נשאל עד שיכנס אייר, תניא בנדרים [דף צ'] קונם שאני נהנה מפלוני והריני נזיר לכשאשאל עליו נשאל על נדרו, ואחר כך על נזרו, שבועה שלא אוכל היום שבועה שלא אוכל היום שבועה שלא אוכלנה שלש פעמים ונשאל על שבועה ראשונה והותרה הר"ז חייב משום שבועה שנייה וכן אם ישאל על השנייה חייב על השלישית נשאל על השלישית בלבד חייב משום ראשונה ושנייה אם כן, מפני מה אמרו אין שבועה חלה על שבועה שאם לא נשאל ואכלה אינו חייב אלא אחת כדאיתא בנדרים [כל הסוגיא בדף י"ח] בשבועות [במשנה ל"ו ובגמ' דף ל"ח] מפרש שאם תבעו בממון שאם יודה לו ויאמר כן הדבר לא יהיה חייב לשלם כגון שתבעו בקנס שאין אדם משלם קנס על פי עצמו וכפר ונשבע הר"ז פטור משבועת הפקדון וחייב משום שבועת ביטוי וכן אם תבעו בקרקע או בעבד או בשטר וכפר ונשבע פטור משבועת הפקדון וחייב בשבועת ביטוי שהרי נשבע על שקר, [שם דף ל"ו] ולמה נפטר משבועת הפקדון לפי שנא' בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו או מצא אבידה הכל מטלטלין שאם יודה בהן יוציא ממון מתחת ידו' יצאו קרקעות שאינן מטלטלין והרי הן לפני בעליהן ובחזקתן ויצאו עבדי' שהוקשו לקרקעות ויצאו שטרות שאין גופן ממון, [שם] וכן בשבועת העדות אם העדות מקרקעות או מעבדים או משטרות וכפרו ונשבעו פטורים משבועת העדות שאין חייבין אלא על כפירת ממון שדומה לפקדון וכן. [*כך פסק במיימ' פרק ט' דשבועת דף שצ"ה ע"ש ובעיא היא בפרק שבועת העדות (שבועות דף ל"ג) ולא אפשיטה] המשביע עדי קנס וכפרו פרוטין משבועת העדות, [גם זה מפסק המיימו' שם מפרק ז' ובעיא היא בשבועות דף ל"ז] הנשבע שבועת הפקדון במזיד אע"פ שנשבע לשקר והתרו בו עדים בשעת שבועתו אינו לוקה אבל מביא אשמו בלבד שהרי הכתוב הוציאו מכלל חייבי מלקיות וחייבו אשם בין במזיד בין בשוגג [כך משמע שם בדף ע"ז ובתו' בד"ה הזיד] וכן בשבועת העדות אינו חייב אלא קרבן בלבד, אין העדים חייבים בשבועת העדות עד שיכפרו עדותן בב"ד, בין שנשבעו או השביען בב"ד בין שנשבעו או שהשביען חוץ לב"ד הכפירה בב"ד בלבד שנ' אם לא יגיד ונשא עונו לא אמרתי אלא במקום שאילו מגיד זה מתחייב זה ממון כדאיתא בשבועות [דף ל"ב] [שם] היה עד אחד והשביעו פטור משבועת העדות שאין עד אחד מחייב ממון, [בשבועות דף ל"א ודף ל"ט] אע"פ

שהנשבע לשוא ולשקר לוקה והנשבע שבועת העדות או שבועת הפקדון מביא קרבן אין מתכפר להן עון השבועה כולו שנ' כי לא ינקה ה' אין לזה נקיות מדין שמים עד שיפרע ממנו על השם הגדול שחלל שנ' וחללת את שם ה' אלהיך אני ה' לפיכך צריך אדם להזהר בעון זה יותר מכל העבירות, [בשבועות דף ל"ח] מי שנשבע בשמים ובארץ אע"פ שאין כוונתו אלא למי שבראם אין זו שבועה, [מיימוני פי"ב דשבועות] וכן הנשבע בנביאים ובכתובים אע"פ שאין כוונתו אלא למי ששלח נביא זה או למי שצוה בכתב זה אין זו שבועה, ואע"פ שאין אלו שבועות מאיימין עליהם ומלמדין את העם ומראין בעיניהם שזו שבועה שלא ינהגו קלות ראש בכך ומתירין להן, ומסקי' בנדרים [דף י"ד] שהנשבע בתורה אם נשבע במה שכתוב בה דעתו על האזכרות, ואם נשבע בה סתם דעתי על הגויל ואין כאן שבועה, נטלה בידו נשבע במה שכתוב בה ואסור, [שם] הנשבע בתורה סתם אם ת"ח הוא אינו צריך שאילה לחכם ואם עם הארץ הוא צריך שאילה לחכם כדי שלא ינהגו קלות ראש בשבועות, [במיימו' דלעיל כל הסוגיא] קטנים שנשבעו והן יודעים טעם השבועה כופין אותן לעמוד בדבריהם שלא ינהגו קלות ראש בשבועות אע"פ שאינן חייבין, ואם נשבע בדבר שאין יכול לעמוד בו אלא אם כן נזוק כגון שנדר להתענות מכין אותו וגוערין בו ומראין לו שהותרה שבועתו כדי שלא יהא רגיל להקל ראש בשבועות, צריך להזהר בקטנים הרבה וללמד לשונם דבר אמת בלא שבועה כדי שלא יהיו רגילים להשבע תמיד כעכו"ם וזה הדבר כמו חובה הוא על אבותיהם ועל מלמדי תינוקות בנדרים [דף ז' כל הסוגיא] אמר ר' יוחנן השומע הזכרת השם מפי חבירו לשוא או שנשבע לפניו לשקר או שברך ברכה שאינה צריכה שהוא עובר משום נושא שם ה' לשוא כמו שבארנו בהלכות ברכות [בסמ"ע מ"ע מ"ז] הר"ז חייב לנדותו ואם לא נידהו הוא עצמו יהא בנידוי וצריך להתיר אותו מיד כדי שלא יהא מכשול לאחרים שהרי אינו ידוע שנידוהו, ואם תאמר יודיעו נמצא כל העולם בנידוי שהרי למדו לשונם העוה ושבוע' תמיד בד"א בשהיה הנשבע הזה או המברך לבטלה מזיד אבל אם היה שוגג ולא ידע שהוא אסור אינו חייב לנדותו, ואומר רבינו משה [בפי"ב דשבועות] שאסור לנדותו מפני שהוא שוגג אלא מזהירו ומתרה בו שלא ירגיל לשונו בכך, ולא שבועה לשוא בלבד היא אסורה אלא אפי' להזכיר שם אחד מן השמות המיוחדין לבטלה אסור אפי' בלא שבועה כדדרשינן [בתמורה דף ד] מאת ה' אלהיך תירא, ואם טעה הלשון והוציא שם לבטלה ימהר ויאמר ברוך הוא לעולם ועד או שבח אחר, וכעניין זה אומר בירושלמי דברכות ההוא דנסיב פוגלא ומברך עילויה והוא לא אתא בידיה צריך לברוכי עליה תניינות וצריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלא להזכיר שם שמים

לבטלה, אע"פ שמותר להשאל על השבועה ואין בזה דופי ומי שלבו נוקפו בדבר זה אינו אלא שמץ מינות אע"פ כן ראוי להזהר בדבר זה ואין נזקקין להתיר אלא מפני דבר מצוה או צורך גדול וטוב לו לאדם שלא ישבע כלל ואם עבר ונשבע צריך שיצטער ויעמוד בשבועתו שנ' נשבע להרע ולא ימיר וכתיב עושה אלה לא ימוט לעולם, ומצינו בכתובות [פ' המדיר דף ע"ז] בר' יהושע בן לוי שזכה על ידי כך ליכנס בג"ע חי שלא התיר מעולם שבועתו, גרסי' בנדרים [דף ה'] אמר רב מניין שנשבעין לקיים המצוה לזרז עצמו אע"פ שהוא מושבע ועומד מהר סיני שנאמר נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך:

מצות לא תעשה רמב

איש (א) כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור איסר על נפשו לא יחל דברו [בשבועות דף כ"ב משמעות כל הסוגיא] לפיכך אם אמר פרי זה אסור עלי אפי' ענב אחד ואפי' פרי קטן ממנו ואכלו לוקה מה"ת ואפי' אכל ממנו כל שהוא שאין לנדרים שיעור שכל הנודר מן הדבר הרי הוא כמפרש כל שהו, אבל אם אמר אכילה מפרי פלוני אסורה עלי אינו לוקה עד שיהא בו כזית, ארבעה דברים יש בין נדרים לשבועות ביטוי, [בנדרים דף י"ז] ששבועות ביטוי אין שבועה חלה על שבועה ובנדרים יחל נדר על נדר, המתפיס בשבועה פטור כדאיתא בשבועות [דף כ'] ובנדרים חייב כדאיתא בנזיר [דף כ'] אין שבועת ביטוי חלה אלא על דבר הרשות כדאיתא בשבועות [דף כ"ה וכ"ז] ובנדרים [דף ט"ז] ונדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות, [בשבועות דף כ"ה ובנדרים דף ט"ו וי"ז] שבועת ביטוי חלה על דבר שיש בו ממש על דבר שאין בו ממש ונדרים אינן חלים אלא על דבר שיש בו ממש כיצד יחול נדר על נדר האומר הרי עלי קרבן אם אוכל ככר זו הרי עלי נדר אם אוכלנה הרי עלי קרבן אם אוכלנה ואכלה חייב על כל אחת ואחת כדאיתא בנדרים [דף י"ז] וכן כל כיוצא בזה, כיצד המתפיס בנדרים חייב [בפ' מי שאמר תניין דף כ'] שמע חבירו שנדר ואמר ואני כמוך בתוך כדי דיבור הר"ז אסור במה שנאסר בו חבירו, שמע השלישי את זה שאמר ואני ואמר ואני אפי' היו מאה וכל אחד מהן אמר ואני כמוך בתוך כדי דיבורו של חבירו הרי כלן אסורין, וכן האומר הבשר הזה אסור עלי וחזר ואמר אפי' אמר כמה ימים והפת זו כבשר הזה הרי הפת נתפסת ונאסרת חזר ואמר ודבש זה כפת זו ויין זה כדבש הזה אפי' היו מאה בעניין זה כולן אסורי', הרי שמת אביו או רבו ונדר שיצו' אותו היום וצם ולאחר כמה שנים אמר הרי יום זה עלי כיום שמת בו אביו או רבו הר"ז אסור לאכול בו ביום כלום שהרי התפיס יום זה ואסרו כיום האסור לו וכן כל כיוצא בזה, ודורשו שמואל בשבועות [דף כ' ושם כל הסו'] מכי ידור נדר עד שידור בדבר הנדור, עוד שם [בדף כ"ה וכל הסו' בתו' שם בד"ה מה] בנדרים

[דף ט"ז] מפרש שחלין הנדרים על דבר מצוה כדבר הרשות כגון האומר הרי מצה בלילי פסח אסור' עלי או ישיבת סוכה בחג אסורה עלי או תפילין אסורין כנטילה עלי הרי אלו אסורין עליו, ואם אכל או ישב או נטל לוקה וכן כל כיוצא בזה, ואין צ"ל במי שאמר הרי עלי קרבן אם אוכל מצה בלילי הפסח שחייב בקרבן, ומפני מה נדרים חלים על דבר מצוה והשבועה אינה חלה על דכר מצוה מפני שהנשבע אוסר עצמו על דבר שנשבע עליו, והנודר אוסר דבר הנדור על עצמו, נמצא הנשבע לבטל את המצוה אוסר את עצמו בה וכבר עצמו מושבע עליה מהר סיני ואין שבועה חלה על שבועה, אבל האוסר דבר זה בנדר אותו הדבר הוא שנאסר ואותו הדבר אינו מושבע ועומד מהר סיני' ומוכיח בנדרים [דף ט"ז] שאם אמר ישיבת סוכה עלי שבועה שדומה לנדר שחל בעניין זה, מדכתיב לה' גם בשבועה כמו כן יחול שנא' לה' או השבע שבועה אבל שבועה שלא אשב בסוכה אין זה חל, וכן פי' [שם ובפ' ג' דשבועות דף כ"ה] חומר בנדרים מבשבועות שהנדר בכל אותו עניין שחל על דבר הרשות חל על דבר המצוה כגון שאמר ישיבת סוכה קונם עלי אבל אם אמר קונם שלא אשב בסוכה אינו חל אפי' בסוכת הרשות [בתו' דלעיל מבואר] אבל בשבועה יש עניין שחל על דבר הרשות ואינו חל על דבר מצוה כגון שבועה שלא אשב בסוכה, כשאתה מתבונן בפסוקים תמצא שהדברים מראין כן כמו שקיבלו חכמים מפי השמועה שהרי הוא אומר בשבועת בטוי להרע או להיטיב שמשמעו בדבר הרשות שיאכל וישתה היום או שיצום היום וכיוצא בהן ובנדרים הוא אומר ככל היוצא מפיו יעשה ולא חלק בין לדבר מצוה בין לדבר הרשות, [כך משמע שם בפ' ר"א דף כ"ו] הנודר שיצום בשבת או בי"ט חייב לצום שהנדרים חלים על דבר מצוה, וכן הנודר שיצום שני וחמישי כל ימיו ופגע בהן ימים טובים חייב לצום, פגע בה חנוכה ופורים ידחה נדרו מפני שהימים האלו הואיל ואיסור הצום בהם מד"ס הרי הן צריכין חיזוק וידחה נדרו מפני גזירת חכמים כדאיתא בתענית [דף י"ט] וכן מחלק בר"ה [דף י"ב] בין חנוכה ופורים לשאר ימ"ט מטעם זה ואומר שם שבטלה מגילת תענית חוץ מחנוכה ופורים פי' מגילת תענית היא מגילה שכתוב בה אילין יומיא דלא להתענאה בהון, כיצד אין הנדרים חלין אלא על דבר שיש בו ממש האומר דבורי עליך קרבן אינו אסור לדבר עמו שהדיבור אין בו ממש וכן אם אומר לו דיבורי אסור עליך ואין זה כאומר פירותי עליך קרבן או פירותי אסורין עליך שהן אסורין עליו [בכולהו גריס רבי' נסים שאני בלא יו"ד עי' בפירושו פ"ב דנדרים במשנה] לפיכך האומר לחברו קרבן שאני מדבר עמד או שאני מהלך עמך או שאמר קרבן שאני ישן שאני מדבר שאני מהלך אין הנדרים חלין בכל אלו מפני שאין בהן ממש כדאיתא בנדרים [דף ט"ו וט"ז]

והא דתניא בשבועות [דף כ' ע"ש בתו' בד"ה שלא] איזהו איסור נדר האמור בתורה הרי עלי שלא אוכל בשר, דקדק בלשונו, אבל האומר יאסר פי לדיבורו וידי למעשיה ורגלי להילוכן ועיני לשינתן הרי הנדר חל עליהם לפיכך האומר לחברו קרבן קרבן פי מלדבר עמך וידי מלעשות עמך ורגלי מלהלך עמך ה"ז אסור כדאיתא בנדרים [דף י"ג] הנודר בדברים שאין בהם ממש ואסרן אע"פ שאין הנדר חל עליהן אין מורין לו להקל הואיל ובדעתו שהנדר חל עליהם ומתירין לו נדרו אע"פ שלא נאסר שלא ינהגו קלות ראש בנדרים, וגם הרב, אלחנן כתב בפ' ואלו מותרים צריך להחמיר לאדם שנדר קונם שאני ישן קונם שאני מדבר משום דרבינא לכל הפחות אשכחן דאית ליה בל יחל מדרבנן בדבר שאין בו ממש [בנדרים דף ט"ו] מסקינן בנדרים [דף כ"א] שנדרי אונסים ונדרי שגגות ונדרי הבאי הרי אלו מותרין, כדרך שבארנו בשבועות [לעיל ל"ת רמ"א] הרי שהדירוהו האונסין או המוכסין ואמרו לו נדור לנו שהבשר אסור עליך אם יש עמך דבר שחייב במכס ונדר ואמר הרי הפת והבשר והיין אסורין עלי ה"ז מותר בכל אע"פ שהוסיף על מה שבקשו ממנו [שם דף כ"ח כל הסו'] וכל הנדרים האלו צריך שיכוין בלבו לדבר המותר כגון שישים בלבו שיהו אסורין עליו אותו היום בלבד או אותה שעה וכיוצא בזה וסומך על דברים שבלבו הואיל והוא אנוס ואינו יכול להוציא בשפתיו ונמצא בשעה שידור להם אין פיו ולבו שוין כמו שבארנו בשבועות [בל"ת דלעיל] ולשון הבאי פירש ר"ת שהוא לשון המקרא מה הבמה אשר אתם הבאים שמה תירגם יונתן הבאים משתטן [שם דף כ' וכ"ג] וכן נדרי זרוזין מותרין, כיצד כגון שהדיר חברו שיאכל אצלו ונדר זה שלא יאכל מפני שאינו רוצה להטריח עליו בין אכל בין לא אכל שניהן פטורין, [שם דף כ'] וכן המוכר שנדר שלא ימכור חפץ זה אלא בסלע והלוקח נדר שלא יקחנה אלא בשקל רצו בג' דינרי שניהן פטורים וכן כל כיוצא בזה לפי שכל אחד מהם לא גמר בלבו ולא נדר אלא כדי לזרז את חברו, נראה שהלכה כשמואל שאומר שם [דף כ"א] ארבעה נדרים אלו הן צריכין התרת חכם שהרי בירו' [שם וכן כל הסוגיא באשירי שם] סובר רב כמותו וחולקין על רב אסי וגם לשון המשנה, [בדף כ'] ששונה התירו משמע כן וגם רב יוסף מתני לה [בדף כ"א] לקולא וגרסי' בירו' דנדרים ובתוספתא [והתוספ' שם בפרק ד'] מניין שאפי' ארבעה מיני נדרים אלו שהן מותרין שאסור לו לאדם להיות נודר בהן על מנת לבטלן תלמוד לומר לא יחל דברו לא יעשה דברו חולין מי שנדר וניחם על נדרו הר"ז נשאל לחכם ומתירו, ודין היתר נדרים כדין היתר שבועות שאין מתיר אלא חכם מובהק או שלשה הדיוטות במקום שאין חכם וכלשון שמתירין השבועה מתירין הנדר וכן כל שאר העניינים שבארנו בשבועות [בל"ת דלעיל] כולן בנדרים כדרך שהן בשבועות, ואין

מתירין הנדר עד שיחול כמו בשבועה [גם כן בל"ת דלעיל] וכשם שנשאלין על נדרי האיסור כן נשאלין על נדרי הקדש [בפ' נערה דף ע"ה ובפרק ו' דערכין דף כ"ג] לבית הילל דאמרי' בנזיר [דף ל"א ומבואר יותר בסמ"ע מ"ע קל"ד] אין הקדש טעות הקדש ומתירין אותו בין נדרי קדשי בדק הבית בין נדרי קדשי מזבח, ואין נשאלין על התמורה [כך משמע בנדר דלעיל] וכשם שאב ובעל מיפר נדרי האיסור כך מיפר נדרי ההקדשות הדומין לנדרי האיסור [פשוט ומבואר הוא] אמרי' בנזיר [דף כ'] מי שנדר ושמע חברו ואמר ואני ושמע הג' ואמר ואני ונשאל הראשון על נדרו או על שבועתו והותר הותרו כולן אבל אם נשאל האחרון האחרון מותר וכולן אסורין נשאל הב', השני והג' מותר והראשון אסור, וכן שנינו בנדרים [דף ס"ו] הנשבע או הנודר שאיני נהנה לכולכם ונשאל על נדרו או על שבועתו על אחד מהם והותר הותרו כולם שהנדר שהותר מקצתו הותר כולו, אמר שאיני נהנה לא לזה ולא לזה ולזה הותר הראשון הותרו כולן הותרו האחרון והאחרון מותר וכולן אסורין האומר הרי פירות אלו אסורין עלי היום אם אלך למקום פלוני למח' ה"ז אסור לאכול אותו היום גזיר' שמא ילך למחר לאותו מקום כדאמר רב יהודא גבי שינה בפ' אלו מותרין (נדרים דף י"ד) ואם עבר ואכלן אותו היום והלך למחר לאותו מקום לוקה, [בה"ג מודה רב יהודא] אמר הרי הן אסורין עלי למחר אם אלך היום למקום פלוני ה"ז מותר לילך היום לאותו מקום ויאסרו עליו אותן הפירות למחר וכן כל כיוצא בזה מפני שהאדם זהיר בדבר האסור שלא לעשותו ואינו נזהר בתנאי שגורם לאסור דבר המותר, בתעני' [דף י"ב] הנודר לצום בי' ימים באיזה יום שירצה והיה מתענה בא' מהן והוצרך לדבר מצוה או מפני כבוד אדם גדול ה"ז אוכל ופורע יום אחר שהרי לא קבע הימים בתחילת הנדר, [בנדרים] גרסי' בירו' תני חדא המתענ' ושכח ואכל ישלי' ותניא אידך איבד תעניתו לא קשיא הא דקאמר ישלים כגון דאמר יום זה והא דקאמר איבד תעניתו כשנדר להתענות יום סתם, בברכות [דף י"ד] מסקי' שהשרוי בתענית טועם עד רביעית ואין בכך כלום ופי' ר"ח בתו' שם כגון שחוזר ופולט, האומר הרי פירות האלו עלי קרבן או שאמר הרי הן עלי כקרבן הרי אלו אסורין עליו, ומפני שאיפשר שידור אדם קרבן ויעשה בהמה שהיתה חול ותאסר, אבל האומר מאכל פלוני עלי כבשר חזיר כנבילות וטריפות אין כאן נדר שנ' כי ידור נדר עד שידור בדבר הנדור כדאיתא בנדרים [דף י"ד] החטאת והאשם אע"פ שאינן באין בנדר או בנדבה איפשר לנודר להביא אותם מחמת נדרו, שהנודר בנזיר מביא חטאת ואם נטמא מביא אשם לפיכך האומר פירות אלו עלי כחטאת וכאשם או שאמר הרי הן חטאת או הרי הן אשם הרי אלו אסורין שנינו בנדרים [ריש פירקא] כל כינוי נדרים כנדרים וחרמים כחרמים

וכו' פי' יש מקומות שהאנשים עלגים ומפסידין הלשון ומכנין דבר בדבר אחר הולכין שם אחר הכינוי, [שם דף י'] כיצד כל כינוי קרבן כקרבן האומר הרי עלי קונם קונח קונס הרי אלו כינוי לקרבן, חרק חרף חרך הרי אלו כינויין לחרם, וכן כל כיוצא בזה הולכין אחר לשון כלל העם שבאותו מקום, וכן אמר רבי יוחנן [שם] כינויין לשון עכו"ם הם, [בירו' שם] וכשם שאוסר עצמו בכינויין כך אם הקדיש בכינויין הרי הן הקדש, וכינויי הכינויין מותרין בין בנדרי איסור בין בנדרי הקדש, עוד אומר שם [דף ה'] האומר לחבירו מודר אני הנאה ממך משמע דבר זה שלא ידבר עמו, מופרש אני ממך משמע שלא ישא ויתן עמו, מרוחק אני ממך משמע שלא ישב עמו בארבע אמות, וכן אם אמר לו מנודה אני לך, או משומת אני לך משמעו בן אבל אם אמר לו מודר אני ממך שלא אוכל לך או מרוחק אני ממך שלא אוכל לך או מופרש אני ממך שלא אוכל לך הר"ז אסור לאכול לו, מסקינן בנדרים [דף י"ד] הנודר בתורה כגון שאמר פירות אלו עלי כזו לא אמר כלום ואיננו צריך שאלה לחכם אלא אם כן היה עם הארץ כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים נדר במה שכתוב בתורה הר"ז אסור שהרי כתוב איסור ונדר ואם נטלה בידו ונדר בה הר"ז כמו שנדר במה שכתוב בה, בנדרים [דף ח'] אמר רב גידל אמר רב האומר לחבירו נשכים ונשנה פרק אחד עליו להשכים ולשנו' שזה הוא כמו נרר, וכן האומר אשנה פרק זה, ומקשה שם והלא מושבע ועומד מהר סיני ואין שבועה חלה על שבועה ומאי קמ"ל דשרי ליה לזרוזי נפשיה היינו דרב גידל קמייתא דאמר [שם] שנשבעין לקיים המצוה ומשני כיון דאי בעי פטר נפשיה בקרית שמע דשחרית וערבית משום הכי חלה עליה שבועה ומדקדק ר"י [וכן הוא בתו' שם דף ב' ע"ד] מדמקשה היינו דרב גידל קמייתא דאמר שנשבעים לקיים את המצוה משמע שגם כאן נשבע אשנה פרק זה, אחד הנודר מפי עצמו או שהדירו חבירו ואמר אמן או דבר שעניינו כעניין אמן שהוא קבלת דברים אסור ואין הנודר נאסר בדבר שאסר על עצמו עד שיוציא בשפתיו ויהא פיו ולבו שוין כאחד כמו שנתבאר בשבועות [לעיל בל"ת רמ"א] וכן שנינו במסכת תרומה [דף נ"א] המתכוין לומר עולה ואמר שלמי' שאיני נכנס לבית זה ואמר לזה שאיני נהנה לזה ואומר לזה לא אמר כלום עד שיהיו פיו ולבו שוים, שנינו בנדרים [דף כ"ג] ראב"י אומר הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה כולה יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור כל השנה יהא בטל ובלבד שיהא זכור התנאי בשעת הנדר [שם כל הסוגיא מתחילה וע"ס] ומקשה הספר אדרבה כשהוא זוכר את התנאי בשעת הנדר הרי נדרו קיים שהרי ביטל את התנאי בנדר זה ומתרץ אביי תני ובלבד שלא יהא זכור בשעת הנדר מן התנאי ואח"כ נזכר מן התנאי הרי נדרו בטל, [בפירוש רבינו נסים מבואר שם יותר] ורבא אינו

חולק על שיטת התלמוד ותירוצו של אביי אלא מחזר להעמיד לשון המשנה כמו שעושה במקום אחר שם [דף כ"ד] גבי שבועת הבאי, ומפרש לשון המשנה כגון שהתנה בר"ה ואחר כך נדר ונזכר בשעה שנדר שיש לו תנאי ושכח על איזה דבר התנה אם מאכילה ושתייה או מדברים אחרים אם אמר על דעת הראשונה אני עושה ואח"כ נזכר שמזה הדבר התנה אין נדרו נדר שהרי בטלו, ואם לא אמר על דעת הראשונה אני עושה כבר בטל התנאי וקיים הנדר שהרי זכר בשעת הנדר שיש שם תנאי ואעפ"כ נדר, ואומר שם סבר רב הונא בר חנינא למידרשיה בפירקא כלומר לדרוש ברבים המשנה כפי' של אביי א"ל רבא תנא מסתם לה סתומי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים נר' לפי דבריו [מבואר שם בפי' הרא"ש] שאינו מפרש ואת בעי למדרשה לה בפירקא, ונהגו העולם לומר בכל נדרי מיום הכפורים זה עד יום כפורים הע"ל, ודנדרנא להבא משמע כדאמרינן בשבועות [דף י"ט] שאוכל דאכילנא משמע כראב"י וכדפירש ליה אביי ואין בית התפלה כמו בית דרשה בפירקא מאחר שלא אמר בפי' מותרין אתם, ואומר אותו ג"פ לפרסם הדבר כעין שבארנו בתרומת הלשכה [בסמ"ע מ"ע מ"ה] ובקצירת העומר [שם מ"ע קצ"ט ולא משתרי בהכי אלא בנדרי יחיד דאיכא רגילותא וקילותא אבל חרמו' דרבי' ושבועות ב"ד שמשביעי' על דעתם אינן בכלל הזה שאי איפשר שלא יהא אחד מהם זכור מן התנאי בשעת החרם או השבועה כל זה פירש רבינו יעקב [בתו' שם כל הסוגיא באריכות דף ה' ודף ו' ושם תמצא טעם למנהגינו שאומרים כל נדרי בליל יום כפור] כתב רבינו משה [בפ"ב דהלכות נדרים] יש גאונים אומרי' שאין כל הדברים האלו נוהגין אלא בנדרים ולא בשבועות, ויש שמורי' שדין הנדרים והשבועות בעניינים אלו אחד הן וכי יש לו להקדים תנאי לשבועתו כדרך שאמר בנדרים ואני ראיתי בירושלמי [פ"ד נדרי'] על עניין זה תנאי בנדרים ואין תנאי בשבועות [כך משמע בפר' אין בין המודר דף מ"ג ובירושלמי שם] ההפקר אע"פ שאינו נדו הרי הוא כמו נדר שאינו יכול לחזור בו ומה הוא ההפקר הוא שיאמר אדם נכסים אלו הפקר לכל בין בקרקעות בין במטלטלין וכיצד דין ההפקר כל הקודם וזכה בו קנהו לעצמו ונעשה שלו ואפי' זה שהפקירו דינו בו כדין כל אדם אם קדם וזכה בו קנהו, שנינו במסכת פיאה [פ"ו דף ה'] שבית הילל אומר המפקיר לעניים אבל לא לעשירים אינו הפקר עד שיפקיר לכל כשמיטה ודרשו בירושלמי [שם] מתשמטנה ונטשתה מה ת"ל ונטשתה יש לך נטישה אחרת שהיא כזו ואיזו הוא זו הפקר' בסוף פרק אי' בין המודר [דף ס"ד] א"ר יהושע בן לוי דין תורה אפי' הפקיר בפני אחד הר"ז הפקר אבל מד"ס אינו הפקר עד שיפקיר בפני שלשה כדי שיהא אחד זוכה אם ירצה והשני' עדים עוד שם [בדף מ"ג ע"ש בפי' הרא"ש] תני' המפקיר שדהו ולא זכה בו אדם

כל ג' ימים יכול לחזור בו אחר ג' ימים אינו יכול לחזור בו אבל אם קדם וזכה בו הרי הוא כזוכה מן ההפקר בין הוא בין אחר' מסקינן בפרק הנודר מן המבושל [דף ל"ב] מי שאסר עליו מין ממיני מאכל בין בנדר בין בשבועה ונתבשל עם מינין אחרים או נתערב עמהם הר"ז מותר במינין המותרין אע"פ שיש בהן טעם המין האסור, ואם אסר עצמו בפירות אלו ונתערבו באחרים אם יש בהם טעם דבר האסור אסורין ואם לאו מותרין, כיצד נאסר בבשר או ביין הר"ז מותר לאכול מרק וירקות שנשבשלו עם הבשר ועם היין אע"פ שיש בהן טעם הבשר או טעם היין ואינו אסור אלא באכילת בשר בפני עצמו או לשתות יין בפני עצמו, נאסר בבשר זה או ביין זה ונתבשל עם הירק אם יש בירקות טעם בשר או טעם יין אסורין ואם לאו מותרין שזה הבשר וזה היין נעשה כמו בשר נבילות ושקצים, [*הכי איתא בפרק ז' דנדרי' דף נ"ט קונמו' מצוה לאיתשולי עלייהו וכו' ועיקר הסוגי' בירושלמי שם בפ"ו דף ל"ט ע"ד ובפי' רבינו נסים מביא שם בדף נ"ב במשנה] נתערב יין זה שאסרו על עצמו ביין אחר אפי' טיפה בחבית נאסר הכל מפני שיש לו להשאל על נדרו נעשה כדבר שיש לו מתירין שאינו בטל במינו, שנינו בפ' אין בין המודר [נדרים דף ל"ג מביאה בשר' בפר' דכתובות דף ק"ה] ראובן שנאסרה עליו הנאת שמעון בין בנדר בין בשבועה מותר לו לשמעו' לפרוע חוב שעליו שהרי לא הגיע ליד ראובן כלום אלא מנע ממנו התביעה ומניעת התביעה אינו בכלל איסור הנאה וקורהו שם הבריח ארי אע"פ שיש הפסד למבריח וצריך להתיישב בההיא דהכונס [דף נ"ט ובתו' שם מבואר יותר] שאומר מבריח ארי לית ליה פסידא ומפרש דמיירי שם במבריח שלא מדעתו של מבריח כגון שתקפו חבירו לכך ובעניין זה מדבר שם במבריח שהוא עצמו לא ידע, [בסוף מתני' דלעיל דף ל"ה ובגמ' דף ל"ו] ומלמדו תורה שבעל פה שהרי אסור ליטול עליה שכר אבל לא תורה שבכתב שנוטלין עליה שכר, ומותר ללמד את בנו ומקריב את קרבנותיו דאמר רב הונא בריה דרב יהושע ביומא [דף י"ט] ובקדושין [דף כ"ג] הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו, שנינו בפ' השותפין (נדרים דף מ"ו) היה לשמעון מרחץ ובית הבד מושכרין בעיר אם היה לשמעון בהן תפיסת יד כגון שהניח מהן כל שהוא לעצמו ולא שכרו אפי' הניח במרחץ אמבטי אחד ובבית הבד עקל אחד אסור לראובן להכנס לאותו מרחץ ולדרוך בגת, ואם לא הניח לעצמו כלום אלא שכר הכל הר"ז מותר שאין אני קורא בזה איש כי יקדיש את ביתו, אע"פ שנקרא ביתו לעניין לא תביא תועבה אל ביתך בע"ז [דף ט"ו] דשכירות אינה קונה, ויש חילוק בין נדר להקדש גמור שהרי אומר בערכין בפרק האומר משקלי עלי (ערכין דף כ"א) המשכיר בית לחבירו והקדישו הדר בו מעלה שכר להקדש וכן ישנה בתוספתא דב"מ [פ"ח] ובירושלמי דפרק מקום שנהגו מסיים בד"א בזמן שלא

הקדים לו שכרו אבל הקדים לו שכרו הר"ז דר בתוכו בחנם והטעם הוא שבנדרים הלך אחר לשון בני אדם ואין נקרא ביתו כשהשאילו או השכירו וכן השיב רבינו יעקב והא דאמרינן בנדרים [דף נ"ט] ובפרק אע"פ [דף פ"ו] שדה זו שמשכנתי לך לכשאפדנה ממך תקדוש דקדשה משמע משום דאמר ליה לכשאפדנה אבל אמר מעכשיו אינה קדושה, זה פירש רבינו יצחק ברבי אברהם מפני שממשכן דומה למשכיר שהקדים לו שכרו שאין יכול להקדיש כדאיתא בירושלמי [שהבי' לעיל] ואע"פ שבפ' איזהו נשך (בבא מציעא בדף ע"ג) גבי רב מרי בר רחל שמשכן לו עכו"ם בית אחד משמע שאדם יכול למכור דבר הממושכן ביד אחרים ומסתמא הוא הדין למושכר ביד אחרים אפי' הקדים לו שכרו אומר אני דגבי הקדש שאני דכתיב ביתו, תניא בפרק אין המודר [דף ל"ה] המדיר את בנו מפני שאינו עוסק בתורה ונאסר בהניית אביו הר"ז האב מותר למלאת לו חבית של מים ולהדליק לו את הנר ולצלות לו דג קטן שאין כוונתו אלא להנאה גדולה ודברים אלו לגבי הבן אינן חשובין, הורו הגאונים שמי שנשבע או נדר שלא ידבר עם חבירו הר"ז מותר לכתוב לו בכתב ולדבר עם אחר והוא שומע העניין שירצה להשמיעו ראיתי תשובה שהשיב ר"י על המדיר את חבירו על דעת רבים והיה בה"כ בתוך ביתו של מדיר ואין מניין בעיר אפי עם המודר והשיב שדבר מצוה הוא להתירו מאחר שכבר קבעו שם מקום לתפילתן, הלכות אלו מבוארות בנדרים בפ' השותפין [נדרים דף מ"ו ומ"ח] חוץ מבבא ראשונה זו היא משנה בפ' אין בין המודר (נדרים דף ל"ג) שנים שנאסרה הנאת כל אחד ואחד מהם על גבי חבירו בין בנדר בין בשבועה הרי אלו מותרין להחזיר אבידה זה לזה מפני שהוא מצוה ובמקום שדרכו שנוטל שכר להחזיר אבדה יפול השכר להקדש שאם יטול שכר נמצא נהנה ואם לא יטול נמצא מהנה [בפ' השותפין דף מ"ח] ומותרים בדברים שהם בשותפות כל ישראל כגון הר הבית והלשכות והעזרות והבאר שבאמצע הדרך ואסורין בדברים שהם בשותפות כל אנשי העיר כגון הרחבה שבעיר, והמרחץ ובית הכנסת והתיבה והספרים וכיצד יעשו כדי שיהו מותרים בדברים אלו כל אחד מהם כותב חלקו לנשיא או לאחד משאר העם ומזכה לו בחלקו על ידי אחר ונמצא כל אחד מהם כשיכנס למרחץ שהוא לכל אנשי העיר או לבית הכנסת אינו נכנס לרשות חבירו אלא לרשות אחרים שהרי כל אחד מהם נסתלק מחלקו במקום זה ונתנו במתנה, [במשנה שם דף מ"ה ודין הלוקח דף ס"ו] היו שותפין בחצר אם יש בה דין חלוקה הרי אלו אסורים ליכנס לה עד שיחלוקו ויכנס כל אחד ואחד לחלקו, ואם אין בה דין חלוקה כל אחד ואחד נכנס לביתו והוא אומר בתוך שלי אני נכנס, [במתני' דלעיל דף ס"ו ומבואר בפירוש רבינו נסים ובתו' שם דף ע"ג] ובין כך ובין כך שניהם אסורין מלהעמיד ריחים

ותנור ולגדל תרנגולין בחצר זו, ב' שהיו שותפין בחצר ונדר אחד מהם שלא יהנה בו השני כופין את הנודר למכור חלקו [במתני' דלעיל וע"ש בפירושיו ובאשירי] נדר שלא יהנה הוא בחלק שני ה"ז מותר ליכנס בביתו מפני שברשותו הוא נכנס אבל אינו יכול להשתמש בחצר כמו שביארנו, היה אחד מן השוק אסור בהנאת אחד משניהם הר"ז מותר ליכנס לחצר זו מפני שהוא אומר לתוך של חברך אני נכנס ואיני נכנ' לתוך שלך שהלכה כראב"י שאומר שם כן בפ' השותפין [נדרים דף מ"ו וסוגית ר"י ור"ת בתו' שם דף ט' עמוד ד' ובפי' רבינו נכנס בדף ס"ה ע"ש] ואומר רבינו יצחק דמכח שיש ברירה בדאורייי' פוסק כמותו, [שם] וכן משמע בפ' הפרה [דף נ"א] ורבינו יעקב אומר שמכח שחושבו ויתור והרי ויתור מותר פוסק כמותו וזהו כהלכתיה ולא כטעמיה שודאי רבי אלעזר סובר יש ברירה, שנינו בפ' אין המודר [דף ס"ג] מי שהיית' הנאתו אסורה על חבירו ואין לחברו מה יאכל הולך אצל חנוני ואומ' איש פלו' אסור בהנאתי ואיני יודע מה אעשה אם הלך החנוני ונתן לו ובא ונטל מזה הר"ז מותר היה ביתו לבנות גדרו לגדור שדהו לקצור והלך אצל פועלים ואמ' איש פלו' אסור בהנאתי ואיני יודע מה אעשה והלכוהן ועשו עמו ובאו לזה ונתן להם שכרם הר"ז מותר שנמצא זה פורע לו חובו וכבר בארנו [לעיל] שזה מותר לפרוע לו חובו [במתניתין דלעיל] היו מהלכין בדרך ואין לו מה יאכל נותן לאחר במתנה והלה מות' בה ואם אין עמהן אחר מניח על הסלע ואומ' הרי הן מופקרי' לכל מי שיחפוץ והלה נוטל ואוכל שנינו בפ' השותפין (נדרים דף מ"ח) נתן לאחר מתנה ואמ' לו הרי סעוד' זו נתונה לך במתנה ויבא פלו' שהוא אסור בהניתי ויאכל עמנו הר"ז אסר ולא עוד אלא אפי' נתן לו סתם וחזר ואמ' רצונך שיבא איש פלו' ויאכל עמנו אם הוכיח סופו על תחילתו שלא נתן לו אלא על מנת שיבא פלו' ויאכל הר"ז אסור כגון שהיתה סעודה גדולה והו' רוצה שיבא אביו או רבו וכיוצא בהן לאכול בסעודה זו שהרי סעודתו מוכחת עליו שלא להקנות לו נתכוון, [*במתני' שם וכן היה גירסת רש"י ורבינו ניסים עיין שם רס"ג שאם הקדישה מקודשת והיינו הך עיין שם בפי' דרא"ש דף מ"ז] וכן כל כיוצא בזה, ועל מה שאומר על זה כל מתנה שאינה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה כבר בארנו בהלכות אתרוג בסמ"ע [מ"ע מ"ה] בשם רבינו יצחק שכך הפי' שאינה מתנה חשובה כלל לענין שום כח שיהא לו בה דבר שלא נתנה לו כלל אלא כדי שיבא אביו ויאכל, שעל ידי שהיא גרועה כל כך אם הקדישה אינה מקודשת, אינה מתנה ואינו מזכיר שם הקדש אלא מפני שעל הקדש היה אותו מעשה דבית חורון, אבל ודאי אפי' במקום שאינו יכול להקדישה הויא המתנה מתנה כאשר הבאתי שם ראיות הרבה על זה, בפ' רבי אלעזר (נדרים דף ס"ה) בנדרים מסקינן

מי שנדר או שנשבע ופי' בשעת נדרו דבר שנדר או נשבע בגללו הר"ז כמי שתלה נדרו או שבועתו באותו דבר ואם לא נתקיים אותו דבר שנשבע בגללו הר"ז מותר כיצד נדר או נשבע שלא ישא אשה פלונית שאביה רע שאיני נכנס לבית זה שכלב רע בתוכו, מתו או שעשה האב תשובה הר"ז מותר שזה כמי שנדר או נשבע שלא ישא אשה פלונית ולא יכנם לבית זה אלא אם כן נסתלק ההיזק, וכן כל כיוצא בזה, אמרינן בנדרים [דף ס"ה כל הסוגיא ובפ' ר' אליעזר (נדרים דף ס"ו)] הנודר או הנשבע שאינו נושא אשה פלונית הכעורה ונמצאת נאה, שחורה ונמצאת לבנה, קצרה ונמצאת ארוכה או שאין אשתי נהנית לי שגנבה את כיסי, ושהכתה את בני ונודע שלא גנבה ושלא הכתה הר"ז מותר מפני שהוא נדר טעות והוא בכלל נדרי שגגות דמותרין ואין זה כתולה נדרו בדבר ולא נתקיים הדבר שהרי הסבה שבגללה נדר לא הייתה מצוייה וטעות היה, ולא עוד אלא מי שראה אנשים מרחוק אוכלים תאנים שלו ואמר להם הרי הם עליכם קרבן, וכיון שקרב אליהם והביט והר"ז אחיו ואביו הרי אילו מותרין ואע"פ שלא פי' הסיבה שהדירן בגללה הרי זה כמי שפיר, שהדבר מוכיח שלא אסר עליהם אלא מפני שהיה בדעתו שהן זרים וכן כל כיוצא בזה, עוד שם [בדף כ"ה דלעיל] כל נדר שהותר מקצתו הותר כולו וכן בשבועה כיצד ראה אנשים מרחוק אוכלי פירותיו ואמר הרי הן עליכם קרבן וכשהגיע אליהם ראה והנה הם אביו ואנשים זרים הואיל ואביו מותר כולם מותרים ואפי' אמר אילו הייתי יודע כן הייתי אומר פלוני ופלוני אסורין ואבי מותר הרי אלו מותרין אבל אם אמר כשהגיע אליהם אילו הייתי יודע שאבי ביניכם הייתי אומר כולכם אסורין חוץ מאבי הרי כולם אסורים חוץ מאביו שהרי גילה דעתו שלא התיר מקצת הנדר לרבה ולרבא אף בזה כולם מותרין לבית הילל וכן שנינו האומר יין קרבן עלי מפני שהיין רע לבני מעי אמרו לו הרי המיושן יפה לבני מעי' אם אמר אילו הייתי כן יודע הייתי אומר החדש אסור והישן מותר מותר בחדש ובישן אבל אם אמר אילו הייתי יודע כן הייתי אומר כל היינות אסורות עלי חוץ מן המיושן הר"ז מותר במיושן בלבד וכן כל כיוצא בזה בפ' קונם [דף ס"ג] שנינו כי כל הנודר או הנשבע רואין בדברים שבגללן נשבע או נדר ולמדין מהם לאיזה דבר שנתכוון והולכין אחר העניין ולא אחר כל משמעות הדיבור כיצד הקורא לחבירו שיסעד אצלו ומיאן ונשבע או נדר שלא יכנס לביתו או לא ישתה לו טיפת צונן הר"ז מותר ליכנס לביתו ולשתות לו צונן שלא נתכוון זה אלא שלא יאכל עמו בסעודה זו וכן כל כיוצא בזה תניא בתוספת' דב"ק ומביאה בפר' מרוב' [פ"ח דף נ"ו ע"ד] מי שנשבע או נדר שישא אשה או שיקנה בית או שיצא בשיירא או שיפרוש בים אין מחייבין אותו לישא או לקנות או לצאת מיד אלא עד שימצא דבר ההגון לו

[שם] מעשה באחת שנדרה שכל מי שיתבע אותה תנשא לו וקפצו עליה בני אדם ואמרו חכמים לא נתכוונה זו אלא לכל מי שיתבע אותה מן ההגונים לה וכן כל כיוצא בזה, בנדרים [דף ס"ג] המדיר את חבירו או שנשבע ואמר לו שתבא ותטול לבניך כור אחד של חטין הר"ז יכול להתיר נדרו בלא שא' לחכם ויאמר לו כלום נתכוונת אלא לכבדני כבודי שלא אטול וכבר הגיע אלי כבוד שנדרת בשבילי, וכן הנודר או הנשבע שאין אתה נהנה לי אם אין אתה נותן לבני כור של חיטים ושתי חביות של יין הר"ז יכול להתיר נדרו שלא בשאלת חכם ויאמר הריני כאלו התקבלתי והגיעו לידי וכן כל כיוצא בזה כלל גדול יהא בידך שבנדרים הלך אחר לשון בני אדם שבאותו מקום, באותו לשון, ובאותו זמן, ועל פי עיקר זה תורה ותאמר זה הנודר אסור בדבר פלוני ומותר בדבר פלוני לפיכך שנינו בפר' הנודר מן המבושל (נדרים דף נ"ב) כי הנודר מן הענבים מותר ביין מן הזתים מותר בשמן, הנודר מן התמרים [שם דף נ"ג] מותר בדבש תמרים [שם] מן היין מותר ביין תפוחים, מן השמן מותר בשמן שומשמין, מן הדבש מותר בדבש תמרים, מן הירק מותר בירקות שדה מפני שכל אלו שם לווי יש להם והוא לא נדר אלא ממה שאין לו שם לווי באותו מקום וכן כל כיוצא בזה, הלכות אלו מפר' בפ' קונם [בדף ס' וע"ש בפי' רבי' נסים ותמצא היתר למנהגינו שאוכלים בתעניות לער' בלא שאלה] שהנודר שאינו טועם היום אע"ג שהוא מותר משתחשך לא יאכל משתחשך עד שישאל לחכם גזירה שמא ישבע פעם אחרת יום אחד שלם ויאכל משתחשך והוא אסור לארבעה ועשרים שעות שהוא יום אחד שלם משעת נדרו שאין כל העם יודעים הפרש דבר שבין זה לזה, נדר שאינו טועם יום הר"ז ספק ואסור מעת לעת כאומר יום אחד ואם אכל אחר שחשכ' אינו לוקח, שאינו טועם שבת זו הר"ז אסור בשאר ימי השבת וביום השבת והרי הוא מותר באחד בשבת, שאינו טועם שבת אחת הר"ז אסור שבעה ימים מעת לעת, אמר שבת סתם ולא פירש לא אחת ולא זו הר"ז ספק ואסור שבעת ימים מעת לעת ואם אכל אחר השבת אינו לוקה כמו שבארנו שאינו טועם חדש זה אסור בשאר ימי החדש אבל בראש חדש יהיה מותר אע"פ שהיה חדש זה חסר שאינו טועם חדש אחד אסור שלשים יום גמורים מעת לעת, נדר חדש סתם אסור שלשים יום מעת לעת מספק, שאינו אוכל בשר שנה זו אפי' לא נשאר מן השנה אלא יום אחד אינו אסור אלא אותו היום וביום ראש השנה מותר וראש השנה לנדרים הוא יום ראש חדש תשרי, שאינו אוכל שנה אחת הר"ז אסור שנה תמימה מיום ליום [שם ועיקרו במשנה דף ס"ג] ואם נתעברה השנה אסור גם בעיבורה שאינו אוכל שנה א' ה"ז אסור שנה תמימה מיום ליום מספק כמו שביאר ועוד [שם דף ס'] שנינו האוסר עצמו בדבר עד הפסח או לכל דבר שזמנו קבוע

אין אסור אלא עד שיגיע בלבד, נדר עד שיהא הר"ז אסור עד שיצא [שם דף ס"א] וכל שאין לו זמן קבוע כגון שאסר עצמו עד הקציר או עד הבציר בין שנדר עד שיגיע בין שנדר עד שיהא אינו אלא עד שיגיע, הנודר ואומר קונם כל פירות שבעולם עלי אומר רבינו יעקב [בתו' דשבועות דף כ"ט בד"ה באוסר] שבענין זה אין הנדר חל הואיל ואי איפשר שלא יעבור כעניין שאנו אומרים בשינה בתחילת נדרים [דף ט"ו וגם בתו' שם הסוגיא בדף ד' ע"ב בד"ה והא"ר יוחנן] אלא ידור מכל פירות שבעולם חוץ ממין אחד, אפס אם אמר אדם קונם עלי כל פירות שבעולם אם אעשה דבר זה נראה שמועיל כיון שיכול להיות שלא יעבור התנאי גרסי' בנדרים [דף מ"ז] בעי רמי בר חמא האומר קונם פירות האילן על פלוני מהו בחלופיהן פי' רבינו יצחק [וכן הוא שם בפי' רבינו נסים ובתו' בדף ט' ע"ד] כשהחליפן המודר עצמו שואל, אבל אם החליפן אדם אחר או אפי' המדיר עצמו מותרין למודר כמו שמצינו בחליפי חמץ שמותרין לאותם שלא החליפו בחולין [דף ד'] ואומר [בדף מ"ז דלעיל] ת"ש המקדש בערלה אינה מקודשת מכרן וקדש בדמיהן מקודשת, ודחי ליה דילמא לכתחילה הוא דלא אבל בדעבד עבד, מסקינן בנדה [דף מ"ד ומ"ו כל הסוגיא] כי קטן בן שתים עשרה שנה ויום אחד וקטנה בת י"א שנה ויום אחד שנשבעו או שנדרו בין נדרי איסור בין נדרי הקדש בודקים ושואלים אותן אם יודעים לשם מי נדרו או לשם מי הקדישו ונשבעו נדריהן קיימים והקדשן הקדש ואם לא ידעו אין דבריהם כלום, וצריכין בדיקה כל השנה כולה שהיא שנת שתים עשרה לקטנה ושנת שלש עשרה לקטן כיצד הרי שנדרו או הקדישו בתחילת שנה זו ושאלו אותם ונמצאו יודעין ונדרו נדר אחר אפי' בסוף שנה זו צריכין בדיקה ואח"כ יתקיים ואין אומרי' הואיל ונמצאו יודעין בתחילת השנה אין צריכין בדיקה אלא בודקין כל השנה כולה, קודם הזמן הזה אע"פ שאומרי' יודעין אנו לשם מי נדרנו אין נדריהם נדר ואין הקדשן הקדש ואחר הזמן הזה שנמצא הבן בן שלש עשרה שנה ויום אחד והבת בת שתים עשרה שנה ויום אחד אע"פ שאמרו אין אנו יודעין לשם מי נדרו נדרן והקדישן קיים אע"פ שלא הביאו שתי שערות וזו עונת נדרים האמורה [בגיטין דף ס"ה] ובכ"מ הואיל והגיע לשני הגדולים נדריהן קיימין אע"פ שלא הביאו סימנים ודבר זה מד"ת [בנדה דף מ"ו] שהמופלא סמוך לאיש הקדשו הקדש ונדרו נדר כך פירשו בה"ג בהלכות מיאון [בפ' התקבל דלעיל] אבל רבינו שלמה פי' כי עונת נדרים הוא שנה שלפני גדלו' ועל הה"ג יש תימה שהרי בנדה [דף ס"ו] אומר איש כי יפליא מה ת"ל איש לרבות בן י"ג שנה ויום אחד שאע"פ שאין יודע להפלות נדריו קיימים היכי דמי אי דלא אייתי ב' שערות קטן הוא וכו' אע"פ שנדרן קיים בעונת נדרים [שם] אם הללו נדרים או נשבעו

והחליפו אינם לוקין עד שיגדילו ויביאו שתי שערות, א"ר יוחנן וריש לקיש הקדישו ובא הגדול ונהנה מן ההקדש שהקדישו לוקה מפני שנדריהם נדר והקדשן הקדש מן התורה כמו שביארנו, בד"א שבת שתים עשרה שנה ויום אחד נדריה קיימין כשלא היתה ברשות האב או ברשות הבעל בכתובות דף מ"ו ובנדרים דף ג' וד'] אבל אם היתה ברשות האב אפי' הגדילה והרי היא נערה אביה מפר כל נדריה וכל שבועות שתשבע ביום שמעו שנא' כל נדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה לא יקום וה' יסלח לה כי הניא אביה אותה [בנדרים דף ע'] ועד מתי האב מפר עד שתבגר בגרה אינו מפר לה והרי כל נדריה ושבועותיה בנדר אלמנה וגרושה שנ' בהן כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה, [שם דף ע"ג] ואימתי הבעל מפר נדרי אשתו ושבועותיה משתכנס לחופה [כך משמע שם דף ע"א וע"ג] והוא מפר לעולם עד שיגרשנה ויגיע הגט לידה, בפ' נערה [שם דף ס"ז] מפרש הלכות אלו שנערה המאורסה אין מפר נדריה אלא האב עם הבעל כאחד ואם מפר האחד לבדו אינו מופר [שם דף ס"ח וס"ט] הפר הבעל לבדו ועברה על נדריה קודם שיפר האב אינה לוקה, [שם דף ע'] מת הארוס חזרה לרשות אביה וכל שתדור האב מפר כמו שהיתה קודם שנתארסה, [שם] מת האב אחר שנתארסה ונדרה אחרי מותו אין הבעל מפר [שם דף ע"ג] שאין הבעל מפר נדרי אשתו עד שתכנס להופה, נדרה והפר לה אביה לבדו ולא שמע הארוס עד שנכנסה לרשותו אינו יכול להפר שאין הבעל מפר נדרי ארוסתו אחר שנשאת אפי' ביום שמוע האב אלא קודם שתכנס לרשותו הוא שמפר בשותפות האב' [שם דף ע"ב כל הסוגיא] לפיכך היה דרך ת"ח עד שלא תצא בתו מרשותו אומר לה כל נדרים שנדרת בתוך ביתי הרי הן מופרים, וכן הבעל עד שלא תכנס לרשותו אומר לה כל הנדרים שנדרת משארסתיך עד שלא תכנסי בתוך ביתי הרי הן מופרים שהבעל מפר נדרי אשתו אע"פ שלא שמע אותם כפשוטן של משניות [היינו הני דמייתי שם בדף ע"ב לפשוט בעיא דרמי בר חמא ודחי] אמנם התלמוד דוחה שם ומסופק בדבר אם מפר נדרים שלא שמע ואינו פושט כלום מסקינן בנדרים [דף כ"ט] נערה שהשיאה אביה ונתארמלה או נתגרשה מן הנישואין הרי זו כיתומה בחיי האב ואין אביה מפר נדריה ואע"פ שעדיין היא נערה, נערה המאורסה שנדרה ולא שמעו אביה ובעלה את נדריה עד שבגרה או עד שנעשית יתומה בחיי האב נדריה קיימן [דין זה ממשמעות מתני' וגמ' דפ' נערה דף ע"א ע"ש] ואין הבעל יכול להפר שהרי יצתה מרשות אביה שהוא מפר עמו בשותפות ועדיין לא נכנסה לרשות הבעל, כל הנדרים והשבועות האב מפר ביום שמעו שנא' ואם הניא אביה אותה ביום שמעו כל נדריה וגומ' אבל הבעל אינו יכול להפר אלא נדרים ושבועות שיש בהן ענוי נפש שנ' כל נדר וכל

שבועת איסר לענות נפש אישה יקימנו ואישה יפירנו והוא הדין שמפר בנדרים שבינו לבינה שנ' אלה החוקים אשר צוה ה' את משה בין איש לאשתו וגו' כדאמרינן בנדרים [דף ע"ט] ונפלאתי על ההיא דתניא בספרי פרשת מטות בין איש לאשתו בין אב לבתו הוקשו יחד מה הבעל אינו מפר אלא נדרי עינוי נפש ודברים שבינו לבינה אף האב כן, ופי' הרב רבינו יחיאל בארוס' שמת בעלה ונתרוקנה רשות לאב אבל קודם שתתארס מפר כל נדריה עוד מסקינן שם [בדף ע"ט דלעיל] כי דברים שיש בהן עינוי נפש מפר לעצמו ולאחר כיצד נדרה שלא לאכול בשר עם שום אדם מפר לה ותהא מותרת לאכול עם כל אדם שבעולם אבל דברים שבינו לבינה לעצמו מפר לאחרים אינו מפר כיצד אסרה עליה תשמיש כל אדם שבעולם מפר חלקו ותהא משמשתו וכשימות או יגרשנה היא אסורה בתשמיש כל אדם, וכן כל כיוצא בזה, [ממשמעות משנה וגמ' שם דף ע"ט ודף פ'] אחד עינוי גדול ואחד עינוי קטן בין שהוא לזמן מרובה או לפי שעה הכל מפר הבעל כיצד נדרה או נשבעה שלא תרחץ היום או שלא תשתה יין היום או שלא תאכל היום דבש וכן אם נדרה שלא תכחול או שלא תלבש רקמה היום מפר לה, וכן כל כיוצא בזה [שם דף פ"ג] נדרה שלא ליהנות מן הבריות אע"פ שאין הבעל בכלל, לא יפר משום עינוי נפש [כדמסיק שם דף פ"א אפי' לר' יוסי] אבל מפר משום דברים שבינו לבינה שלא יהא זקוק להאכילה משלו בלבד עוד בפ' אחרון [דף פ"א] אמר רב כהנא האשה שאמרה לבעלה הנאת תשמישי אסורה עליך אינו צריך להפר הא למה זה דומה לאוסר פירות חבירו על בעל הפירות, וכן הוא שאמר לה הנאת תשמישי אסורה עליך לא אמר כלום מפני שהוא משועבד לה בשאר כסות ועונה אבל אם אמרה לו הנאת תשמישך אסורה עלי צריך להפר ואם לא הפר הר"ז אסור לשמשה שאין מאכילין את האדם דבר האסור לו, עוד שם [בדף פ"ה] אמרה יקדשו ידי לעושיה, או שנדרה שלא יהנה במעשה ידיה אינו נאסר במעשה ידיה מפני שידיה משועבדים לו, אע"ג דאמר רבא [שם דף פ"ו] הקדש חמץ ושיחרור מפקיעי' מידי שיעבוד [כך משמע שם ועי' בפי' רבינו נסים והעיקר בכתובות] דף פ"ט] חכמים עשו חיזוק לשיעבוד הבעל שאינה יכולה להפקיעו ממנו מפני שהוא מדבריהם [כרבי יוחנן בדף פ"ה דלעיל] אבל צריך לו להפר שמא יגרשנה ותהיה אסורה לחזור לו עוד שם [בדף פ"א] תניא נשבעה או נדרה שלא יהנה בה לא אביבעלה ולא אחיו ושאר קרוביו אינו יכול להפר וצ"ע דלעיל ל"ת פ"א כתב דהוי מלאכה שהיא חייבת] וכן נדרה שלא אתן מים לפני בקרך וכיוצא בהן שאין בהן עינוי נפש ואינו מדברים שבינו לבינה ואינו ממלאכות שהיא חייבת בהן הר"ז אינו יכול להפר, עוד מסקינן בפ' בתרא [דף פ'] לרבנן שיש לבעל ולאב להפר נדרים שעדיין לא

חלו ולא נאסרה בהן כיצד כגון שאמרה יין אסור עלי אם אלך למקום פלוני הר"ז מפר אע"פ שעדיין לא הלכה ולא נאסרה וכן כל כיוצא בזה, מסקי' בפ' נערה (נדרים דף ע"ג) כי האב והבעל שאין שומעין כגון שהם חרשים אינם מפירין אע"פ שהבעל מפר בנדרים שלא שמע כמו שבארנו למעלה בבא דדרך ת"ח מ"מ כיון שראוי לשמוע אין השמיעה מעכבת בו, עוד מסקי' בפרק נערה (נדרים דף ע"ו) הפרת נדרים כל היום ואינה מעת לעת שאין הלכה כאותו הזוג שאומר מעת לעת, כיצד נדרה בתחילת ליל שני הר"ז מפר כל אותו הלילה וכל יום השני' נדרה ביום שני בתחילת היום מפר כל אותו היום, נדרה בסוף היום עם חשיכה אם הפר לה עד שלא תחשך מופר ואם לא הפר לה עד שחשכה אינו יכול להפר לה [שם] ומה הוא שכתוב בתורה מיום אל יום ללמד שמפר בלילה אם נדרה בלילה וכן מפר כל היום אם נדרה ביום כמו שבארנו, נדרה ושהתה כמה ימים ואחר כך שמע האב או הבעל הרי זה מפר ביום שמעו כאילו נדרה בעת ששמע שנ' ביום שמעו לא ביום שנדרה בלבד, [מיימו' פי"ב דנדרים] נערה המאורסה שנדרה ושמע אביה והפר לה ולאחר ימים שמע הארוס והפר ביום שמעו אין זה מופר שנ' ואם הניא אביה אותה וגו' ואם היה תהיה לאיש ונדריה עליה וגומר ושמע אישה ביום שמעו וגומר הא למד' שאם הפר האב ושמע הארוס הר"ז מפר ביום שמוע האב וכן מוכיח בתוספתא וגם בגמ' שלנו [דף ע"ב] אומר כגון דלא שמע הארוס ושמע האב דבו ביום מצי הארוס מפר מכאן ואילך לא מצי מפר [שם דף ס"ז] ומניין שבנערה המאורסה הכתוב מדבר שהרי אומר למטה ואם בית אישה נדרה וגו' ושמע אישה והחריש לה מכלל שאישה האמור למעלה זהו ארוס כמו שביארנו [בנזיר דף כ"ג ובפ' י' יוחסין (קידושין דף פ"א)] נדרה והפר לה האב או הבעל והיא לא ידעה שהפר ועברה על נדרה או על שבועתה בזדון הר"ז פטורה ואע"פ שנתכוונה לאיסור הואיל ונעשה לה היתר פטורה ועל זה נאמר וה' יסלח לה כי הניא אביה אותה [שם] ומכין אותה מכת מרדות מפני שנתכוונה לאיסור [שם] נדרה ועברה על נדרה קודם שיפר לה אביה או בעלה אע"פ ששמע בו ביום והפר לה הר"ז חייבת על דבר שעברה אם מלקות מלקות אם קרבן קרבן [בנדרים דף פ"ז] שמע אביה או בעלה שנדרה ושתק מפני שלא היה יודע שיש לבעל או לאב להפר או שידע שיש להם להפר אבל לא ידע שנדר זה צריך הפרה ולאחר זמן ידע הר"ז יפר בשעת ידיעתו כאלו הוא שעת הנדר או שעת שמועתו ומפר כל היום, [מן המיימו' ריש פי"ג דנדרים כל הסו' וממשמעות דגמרא פ' נערה דף ע"ז והירושלמי שם] מפר אדם או מקיים נדרי אשתו או בתו בכל לשון אעפ"י שאינה מכרת שאין האשה צריכה לשמוע ההפרה או הקיום, וכיצד מפר אומר מופר או בטל או אין נדר כלום וכיוצא בדברים שעניין'

עקירת הנדר מעיקרו בין בפניה בין באחריה, אבל אם אמר לה א"א שתדרי או אין כאן נדר זה הר"ז לא הפר, וכן האומר לאשתו או לבתו מחול לך או מותר לך או שרי לך וכל כיוצא בעניין זה לא אמר כלום שאין האב והבעל מתירין כמו החכם שנא' זה הדבר לעכב שהבעל בלשון הפרה והחכם בלשון התרה כדתניא בכתובות [דף ע"ז וע"ח] וכיצד מקיים כגון שיאמר לה קיים ליכי או יפה נדרת או אין כמותך או אילו לא נדרת הייתי מדירך וכל כיוצא בדברים אלו שמשמעו שרצה בנדר זה כדאיתא בכתובות [דף ע"ו] עוד שם המבטל נדרי אשתו או בתו אין צ"ל כלום ונתבטלו כל הנדרים ומה הוא הביטול שיכוף אותה לעשות דבר שאסרה אותו אבל ההפרה אינו כופה אותה אלא מפר לה ומניחה אם רצתה לעשות עושה ואם לא רצתה אינה עושה, כיצד נדרה או נשבעה שלא תאכל או שלא תשתה ואמר לה מופר לך הר"ז מופר ומותרת לאכול ולשתות נטל ונתן לה טלי ואכלי טלי ושתי הרי זו אוכלת ושותה והנדר בטל מאליו, אמר רבי יוחנן [שם] וצריך שיבטל בלבו, [שם דף ע"ט] המפר נדרי אשתו או בתו צריך להוציא בשפתיו, אבל המבטל אינו צריך להוציא בשפתיו אלא מבטל בלבו בלבד וכופה אותה לעשות [*היינו כב"ה שאמר שם בדף ע"ז דאפילו בחול מועיל ביטול בלב בשכופ' אותה ואומר טלי ואכלי לפי' רבינו נסים והרא"ש ע"ש, ומה שכתב המחבר ובין עשתה בין לא עשתה וכו' היינו דאיתא במתני' ר"פ בתרא דנדר דף ס"א שאינו יכול לכוף את אשתו אם לא רצתה לאכול, ועיין במגדל עוז פי"ג דנדרים דף ת"ו ותמצא קצת מזה בתשובתו להראב"ד.] ובין עשתה בין לא עשת' בטל הנדר, עוד מסקינן שם [בדף דלעיל] שמפיר נדרים בשבת בין לצורך שבת בין שלא לצורך שבת [שם] ולא יאמר בשבת מופר לך כדרך שאומר בחול אלא מבטל בלבו ואומר לה טלי ואכלי טלי ושתי וכן כל כיוצא בזה עוד שם [דף ע"ה] תנן האומר לאשתו או לבתו כל נדרים שתדרי מכאן ועד שאבא ממקום פלוני הרי הן קיימין או הרי הן מופרין לא אמר כלום [שם דף ע"ב] עשה שליח להפר לה או להקם לה אינו כלום שנא' אישה יקימנו ואישה יפירנו וכן האב בעצמו ולא בשלוחו' מסיק רבי יוחנן בנדרים [דף פ"ו] לדברי חכמי' שאם אסרה עצמה בתאנים וענבים בין בנדר בין בשבועה בין שאסרה עצמה בכל המין בין שאסרה עצמה בתאנים וענבים אלו וקיים לתאנים והפר בענבים מה שקיים קיים ומה שהפר מופר וכן כל כיוצא בזה ואין אומרים בהפרה נדר שהופר מקצתו הופר כולו כדרך שאומרים בהתרה [כדלעיל בדף ע"ב] תניא בכתובות [דף ע"ט] המקיים בלבו ה"ז קיים, המפר בלבו אינו מופר כמו שבארנו [לעיל] לפיכך אם הפר בלבו יכול לחזור ולקיים ואם קיים בלבו אינו יכול לחזור ולהפר אא"כ חזר בו בתוך כדי דיבור שלא יהא כח דברים שבלבו גדול מכח המוציא בשפתיו, עוד

שם [בדף ע"ט] אמר רבי יוחנן המקיים נדרי אשתו או בתו וניחם ה"ז נשאל לחכם ומתיר לו הקמתו וחוזר ומפר לה בו ביום אבל אם הפר לה וניחם אינו יכול לישאל לחכם כדי שיחזור ויקיים [שם דף ס"ז] נערה המאורסה שנדרה וקיים לה אביה לבדו או בעלה לבדו והפר לה האחד אע"פ שנשאל לחכם והתיר לו הקמתו אינו חוזר ומפר לה עם האחר שכבר הפר שאין להם להפר אלא שניהם כאחד, בפ' קונם [דף ס'] תניא ר' נתן אומר כל הנודר כאלו בנה במה והמקיימו כאלו הקריב עליה קרבן [עיין בפ"ד נדרים בגמ' ופי' רבי' נסים דף כ"ב] לפיכך לא ירגיל אדם עצמו בנדרי איסור והרי אמרו בירו' דנדרים פ' רבי אלעזר לא דייך מה שאסרה עליך תורה אלא שאתה בא לאסור עצמך בדברים אחרים, ואם נדר מצוה להשאל על נדרו פן יבא לידי מכשול [*הגה"ה ונדר של קוביא משמ' מן הירו' דנדרים פרק השותפין [ד' לט ע"ב] דאין להתיר דאמר התם חד בר נש נדר דלא מרווח אתא לקמיה דר' יודן אמר ליה ממאי אישתבע' אמר ליה דלא מרווחנא אמר ליה וכי בר נש עביד כדי אמר ליה בקובייסט' קאמינא אמר ברוך שבחר בדברי חכמי' שאמר שצריך לפרוט את הנדר אבל נוהגים להתיר באנשי' קלים פן יכשלו לעבור על שבועותיהם כי יצר קוביא גדול מאוד לרגילים בו, וכן היה אומר רבינו טוביה דכל נדר של קוביא עתה יש להתיר כי השוגי' בו אינם יכולי' להתאפ' ולמשול ברוחם עכ"ל.] אמנם אם נדר לצדקה או להקדש מצוה לקיימו ולא ישאל עליהם אלא מדוחק שנ' נדרי לה' אשלם וזה שאמרו חכמים [בפ' ג' דאבות] סייג לפרישות נדרים זהו שנודר לפי שעה דבר שאיפשר לקיים כגון שיאמר לא אשתה היום יין אם לא אעשה מצוה זו בבקר או לא אוכל עד שאשלים הלכה זו ובבראשית רבה [פרשה ע'] אומר בעניין וידר יעקב נדר לאמר לאמר לדורו' שיהו נודרין בשעת צרה:

מצות לא תעשה רמג

[**ראה מצוה רנ**]:

מצות לא תעשה רמד

[**ראה מצוה רנ**]:

מצות לא תעשה רמה

[**ראה מצוה רנ**]:

מצות לא תעשה רמו

[**ראה מצוה רנ**]:

מצות לא תעשה רמז

[**ראה מצוה רנ**]:

מצות לא תעשה רמח
[**ראה מצוה רנ**]:

מצות לא תעשה רמט
[**ראה מצוה רנ**]:

מצות לא תעשה רנ
מצוות רמג-רנ: דבר (א) אל ב"י ואמרת אליהם איש או אשה כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה' פירו' מצות נזיר מפורש במס' נזיר ואומר שם [דף ב'] למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה ללמדך שכל הרואה סוטה בקילקולה יזיר עצמו מן היין שהוא מביא לידי ניאוף, כי יפליא כי יפריש ונזיר לשון פרישה שפורש עצמו מן היין לשם שמים, מיין ושכר יזיר חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה וכל משרת ענבים לא ישתה וענבים לחים ויבשים לא יאכל כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל, פי' מיין ושכר כתרגומו מחמר חדת ועתיק שהיין ישן משכר, וכל משרת לשון שרייה וכן בלשון משנה [ופ"ג מינין דף ל"ד] נזיר ששרה פתו ביין, ותנן [שם] ר' יוסי אומר החרצנים הם הפנימים שזורעין אותן, והזגין הם הקליפה החיצונה שלא תטעה כזוג של בהמה החיצון זוג והפנימי ענבל, כל ימי נדר נזרו תער לא יעבור על ראשו עד מלאת הימים אשר יזיר לה' קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו פירוש קדוש יהיה השער לגדל פרע של שער ראשו, ופירו' של פרע גידול של שער וכן את ראשו לא יפרע ואין קרוי פרע פחות משלשים יום, כל ימי הזירו לה' על נפש מת לא יבא לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם במותם כי נזר אלהיו על ראשו כל ימי נזרו קדוש הוא לה' זו קדושת הגוף מלטמא למתים הרי יש כאן שמנה לאוין בנזיר: א) שלא ישתה יין ושכר ולא שריית' ולא חומץ שלהם. ב) שלא יאכל גוף הפרי כגון ענבים לחים. ג) שלא יאכל ענבים יבשים הנקראים צימוקין. ד) שלא יאכל פסולת הפרי כגון החרצנים. ה) שלא יאכל הזגים. ו) שלא יכנס באהל המת. ז) שלא יטמא למתים. ח) תער לא יעבור על ראשו. שנינו בנזיר [דף ל"ד כל הסוגיא] שלשה מינין אסורין לנזיר הטומא' והתגלחת והיוצא מן הגפן ובפרשה מפורש פרי ופסולת פרי כאשר בארנו, הראוי לאכילה שיעורו בכזית, והראוי לשתייה ברביעית, דתניא בתוספתא דנזיר מביא כוס מלא יין ונותן זית איגור לתוכו ושופע ואם שתה כיוצא בו חייב ואם לאו פטור דברי ר"ע ר"א בן עזריה או' אינו חייב עד שישתה רביעית יין וסוגי דעירובין [דף ד'] שאומ' גפן כדי רביעית יין לנזיר כראב"ע אמנם בירו' דנזיר גרסינן משנה ראשונה עד שיתה רביעית יין דהוו דרשי שכר מה להלן רביעית אף כאן רביעית, חזרו לומר לא יאכל ולא ישתה מה אכילה בכזית אף שתייה

בכזית, [בפ' שלש מינין דף ל"ד] אבל העלי והלולבין ומי גפנים וסמדר הרי אלו מותרין לנזיר שאינן לא פרי ולא פסולת אלא מן העץ הם נחשבין, וכן שכר של תמרים ושל גרוגרות מותר לנזיר, זה שנאמר בתורה כל משרת ענבים דרשוהו רבותינו בנזיר [פ"ג מינין דף ל"ו] ובפסחים [דף מ"ה] לאסור טעם בעיקר שכל דבר שנתערב בו יין וטעמו כטעם יין אסור לנזיר ולוקה עליו והוא שיאכל כזית מן האיסור בכדי אכילת פרס, ותניא בירושלמי דנזיר [פ"ג מינין] כזית יין שנפל לקדירה ואכל ממנה כזית פטור עד שיאכל את כולה פירוש בכדי אכילת פרס ולמד משם שאין אומרים בנזיר היתר מצטרף לאיסור שאם כן מכיון שאכל כזית ממנה יהא לוקה, תניא בפרק ג' מינין (נזיר דף ל"ז) מכל אשר יעשה מגפן היין מלמד שכל איסורי נזיר מצטרפין זה עם זה כיצד הרי שצירף ענבים לחים עם יבשים או עם בוסר וחרצן וזג ואכל מן התערובת כזית לוקה וכן אם שתה כזית או רביעי' תערובת יין וחומץ לוקה, עוד שם [בדף ל"ח] תניא נזיר שאכל כזית ענבים וכזית חרצן וכזית זג, וכזית צימוקין, ושתה רביעית יין הר"ז לוקה חמש מלקיות, ולוקה מלקות ששי משום לא יחל דברו השוה בכל הנדרים, וכן אם אכל כזית זג או כזית ענבים לוקה שתים אחד משום זג ומשום ענבים, ואחד משום לא יחל דברו השוה בכל הנדרים [מיימו' פ"ה דהלכות נזירות ועי' שם במגדל עוז] נזיר ששתה רביעית יין ורביעית חומץ אינו לוקה אלא אחת שמשמעות המקרא לא ישתה יין ושכר ואפי' החמיצו שנינו בפ"ג מינין [דף מ"ב] נזיר שהיה שותה יין כל היום כולו אע"פ שהוא חייב לשמים על כל כל רביעי, ורביעי' אינו לוקה אלא אחת משום יין ואחת משום לאו דלא יחל דברו ואם התרו בו על כל רביעית ורביעית ואמרו לו אל תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת, אמרו חכמים [בפ' כל שעה דף מ' ובע"ז דף נ"ט ובכמה דוכתי] לך לך אמרין נזיר סחור סחור לכרמא לא תקרב פן ישכח ויאכל מן הענבים, וכן יתרחק ממושב שותי יין פן יבא לידי מכשול, עוד שם בפ"ג מינין [דף מ"ב] נזיר שגלח שערה אחת לוקה בין בתער בין בזוג והוא שקצצה מעיקרה כעין תער, [שם דף ל"ט] העביר על ראשו סם שמשיר את השער והשיר שערו אינו לוקה אבל ביטל מ"ע שנ' קדוש יהיה גדל פרע וגומ' כאשר יתבאר בסמ"ע [מ"ע קכ"ז] עוד שנינו שם [דף מ"ב] נזיר החופף על שערו בידיו וחוכך בצפרניו ואם השיר שער אינו חושש שהרי אין כוונתו להשיר שער ואפשר שלא ישיר אבל לא יסרוק במסרק ולא יחוף באדמה מפני שמשרת את השער, אמנם אם עשה כן אינו לוקה, עוד שנינו שם בפ"נ מינין [דף מ'] נזיר שגלח כל ראשו אינו לוקה על התגלחת אלא אחת ואם התרו בו על כל שער ושער ואמרו לו אל תגלח והוא מגלח לוקה על כל אחד ואחד, שנינו בנזיר [ריש פירקא] כל כנויי נזירות כנזירות כיצד מקומות העלגים

שמשני' את הדיבור ואומרים הריני נזיק נזיח פזיח הר"ז נזיר, [שם דף ג'] האומר הריני נזיר מן החרצנים בלבד או מן הזגין בלבד או הריני נזיר מן התגלחת או הריני נזיר מן הטומאה בלבד הר"ז נזיר גמו' וכל דקדוקי נזירות עליו ואע"פ שלא הי' בלבו להזיר אלא מדבר זה בלבד הואיל והדבר שנדר עליו ממנו אסור על הנזיר הר"ז נזיר גמור, בנזיר [כל הסוגי' ממשמעו' המשנה וגמ' שם דף י"א וע"ש בפיר' המשניות דף ס"ז ע"א] מסקינן מזגו לו כוס של יין ונתנו לו לשתות, ואמר הריני נזיר ממנו הר"ז נזיר גמור, ואם היה מר נפש או כעוס או מתאבל והיו מבקשין ממנו שישתה כדי לשכח עמלו ואמר הריני נזיר ממנו הר"ז אסור באותו כוס בלבד ואינו נזיר שלא נתכוון זה אלא שלא ישתה כוס זה, וכן שכור שנתנו לו כוס ואמר הריני נזיר ממנו הר"ז באותו הכוס בלבד ואינו חייב כנזירות שלא נתכוין זה אלא שלא ישכרו אותו יותר מדאי, ואם הגיע לשכרותו של לוט אין דבריו כלום ואינו חייב על כל עבר' שיעשה שמשהגיע לשכרותו של לוט אינו בן חיוב עור שנינו שם [בדף דלעיל כל הסוגיא] האומר הריני נזיר על מנת שאהיה שותה יין או מטמא למתי' או מגלח שערו הר"ז נזיר ואסר בכולם מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה, וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, עוד שם נדר בנזיר ואומר לא הייתי יודע שהנזיר אסור ביין או בטומא' או בתגלחת ואלו הייתי יודע כן לא הייתי נודר ה"ז נזיר וחייב בכולן כרבנן דר שמעון שהרי הוא יודע שאסר עצמו באחד משלשה מינין, וכבר בארנו [לעיל] שאפי' לא נדר אלא מאחד מהם אסור בכולן עוד שם אומר ידרע אני שהנזיר אסור בכל אלו אבל היה בדעתי שמות' לי לשתות יין מפני שאינו יכול להיות בלא יין הר"ז אינו נזיר לרבנן מפני שאלו בכלל נדרי שגגות [מבוארים לעיל בסי' רמ"א ע"ג ובסימן רמ"ב] שאינן צריכין שאלה לחכם [בנזיר דף כ"א] האומר הרי ידי נזירה הרי רגלי נזירה לא אמר כלום הרי ראשי נזיר כבדי נזירה הר"ז נזיר מפני שנדר באבר שאם יטול מן החי שימות [בנזיר דף י"א] הנודר בנזיר בשוגג או באונס או שנדר לזרז חבירו או דרך הבאי הר"ז פטור כשאר נדרים ומי שנדר בנזיר וניחם על נדרו הר"ז נשאל לחכם ומתיר לו נזירותו כדרך שמתירין שאר הנדרים כדאיתא בפ' שני דנזיר, [דף ט'] קטן שהגיע לעונת הנדרי' ונדר בנזיר הר"ז נזיר ומביא קרבנותיו אע"פ שעדין לא הביא שתי שערות כשאר נדרים, ושנינו בנזיר [דף כ"ח] האיש מדיר את בנו הקטן בנזיר אע"פ שלא בא לעונת נדרי' ואין האשה מדרת את בנה בנזיר ודבר זה אמר רבי יוחנן שהיא הלכה מפי הקבלה ואינו נוהג בשאר נדרים, נזירות נוהגת בפני הבית ושלא בפני הבית לפיכך מי שנדר בנזיר בזמן הזה הר"ז נזיר לעול' שאין לנו בית כדי שיביא קרבנותיו במלאת ימי נדרו, אין נזירות נוהגת אלא בא"י ומי שנדר בה"ל קונסין אותו ומחייבין

אותו לעלות לא"י להיות נזיר כא"י כמניין הימים שנדר כמו שהורו בית הילל להילני המלכה בנזיר [דף י"ט וכל הסוגיא מו"ס במיימוני פ"ג דנזיר וע"ש במגדל עוז] לפיכך מי שנדר בזמן הזה בח"ל כופין אותו לעלות לא"י ויהי' נוהג נזירות שם עד שימות או עד שיבנה בית המקדש ויקריב קרבנותיו במלאת ימי נזרו וכל זמן שהוא בח"ל הר"ז אסור לשתות יין ולהטמא למתים ולגלח וכל דקדוקי נזירות עליו אע"פ שאין ימים אלו עולין לו' ואם עבר ושתה או גלח או נטמא לוקח מסקי' בנזיר [דף ז' כל הסוגיא סתם נזירו' שלשים יום כיצד מי שאמר סתם הריני נזיר אין פחות מל' יום, אפי' אמר הריני נזיר נזירות גדולה הרבה מאד הר"ז נזיר ל' יום שהרי לא פירש זמן, פירש זמן פחות משלשים יום כגון שאמר הריני נזיר יום אחד או עשרה ימים או כ' יום הר"ז נזיר שלשים יום שאין נזירו' פחות משלשים יום ודבר זה הלכה מפי הקבלה, פירש זמן יותר משלשים יום הר"ז נזיר ככל מה שפי'. עוד שם [דף ח'] מי שאמר הריני נזיר לעולם או כל ימי חיי הר"ז נזיר כל ימי חייו [שם דף ד' כל הסוגיא מו"ס] ומה בין נזיר לעולם לזמן קצוב שהנזיר לזמן קצוב אסור לגלח עד סוף ימי נדרו שנ' כל ימי נדר נזרו תער לא יעבו' וגומר, אבל נזיר לעולם אם הכביד עליו שערו מיקל בתער מי"ב חדש לי"ב חדש ומביא קרבנותיו שלש בהמו' כשיגלח שנ' באבשלום והיה מקץ ימים לימים וגו' ואבשלום נזיר עולם היה ודבר זה הלכה מפי הקבלה, ונזיר עולם שנטמא הר"ז מביא קרבן טומאה ומגלח תגלחת טומאה כמו נזיר לזמן קצוב, עוד אומר שם כי שמשון לא היה נזיר גמור שהרי לא נדר בנזיר אלא המלאך הפרישו מן הטומאה. וכיצד היה דינו היה אסור ביין ואסור בתגלחת ומותר היה ליטמא למתים ודבר זה הלכה מפי הקבלה, לפיכך מי שאמר הריני נזיר כשמשון הר"ז נזיר מן היין ומן התגלחת לעולם, ואינו מגלח כל שנים עשר חדש כשאר נזיר עולם ומותר לטמא למתים ואם אמר לא נתכוונתי אלא לאיש אחר ששמו שמשון אינו נזיר, ומי שנדר נזיר כשמשון אינו יכול להשאל על נדרו שנזירות שמשון היתה לעולם, האומר הריני נזיר בשמשון בן מנוח כבעל דלילה כמי שעקר דלתות עזה כמי שנקרו פלשתים עיניו הרי זה נזיר כנזירות שמשון ואף ע"פ שאיפשר שנעשו מעשים אלו לאיש אחר, שמואל הרמתי נזיר עולם היה כמו ששנינו בנזיר [דף ס"ו] לפיכך האומר הריני נזיר כשמואל הרמתי כבן חנה בן אלקנה כמי ששסף את אגג בגלגל וכיוצא באלו הר"ז נזיר עולם ואין אומרים שמא לאיש אחר שמעשיו כאלו נתכוון [מיימו' פ"ד דנזירות] מי שאמר הריני נזיר יום אחד לפני מיתתי הר"ז נזיר לעולם ואסור לשתות יין ולהטמא למתים ולגלח לעולם [בנדרים דף י"ז] האומר הריני נזיר אם אוכל ככר זו הריני נזיר אם אוכלה הריני נזיר אם אוכלנה ואכלה חייב כנזירות כמניין שאמר ומונח אחת אחת

כל אחת מהן שלשים יום' ומגלח בסוף כל שלשים יום ומביא קרבנותיו, ומצות תגלחת הנזיר והבאת קרבנותיו יתבאר בסמ"ע מסקינן בפ"ג מינים [סימן קכ"ז] נזיר שנכנס לבית ושהה שם עד שמת שם המת, או שנכנס לאהל המת בשידה תיבה ומגדל ובא חבירו ופרע גג התיבה מעליו מדעתו, הר"ז לוקה שתים אחת משום לא יבא, ואחת משום לא יטמא, שהרי טומאה וביאה באין כאחד אבל אם נכנס כדרכו טומאתו קודמת לביאתו שמעת שיכניס חוטמו או אצבעות רגליו נטמא ואינו חייב משום ביאה עד שיכנס כולו, תניא בתוספתא ומביאה בפרק כיצד צולין [פסחים דף פ"א וגם בנזיר דף ס"ג] המוצא מת מושכב לרחבו של דרך והוא שלם שאין לומר בין פרקיו עבר, לנזיר ועושה פסח טהור, ולתרומה טמא ולא הותרה בה טומאת התהום, בד"א שאין שם מקום לעבור ומ"מ קורהו טומאת התחום מפני שלא נודע לאדם עד שנשחטו קרבנותיו, אבל אם יש מקום לעבור אף לתרומה טהור, ומפורק טהור אף לתרומה בד"א במהלך ברגליו אכל בטעון או ברכוב טמא שמהלך ברגליו אפשר שלא יגע ושלא יסיט ושלא יאהיל שיעבור בין פרקיו והרי היא ספק טומאה ברשות הרבים אבל טעון משאוי על כרחו נע ונד לכאן ולכאן ומאהיל על צדדיו, נכנס לאהל המת או לבית הקברות בשגגה ואחר שנודע לו התרו בו ולא קפץ ויצא אלא עמד שם הר"ז לוקה והוא שישהא שם כדי השתחואה כמו טמא שנכנס למקדש שיבנה במהרה בימינו כדמפרש בשבועות [דף י"ז] אמנם היא בעיא שלא נפשטה אי גמירי שהייה חוץ לבית המקדש ונשאר בתיקו בנזיר [דף י"ז] ובפרק כהן גדול אמרינן כי הנזיר מותר בטומאת מת מצוה שנ' לאביו ולאמו לא יטמא אבל' מטמא למת מצוה ומפרש בגמרא בפ"ג מיני' [דף ס"ג] כל שקורא ואחרים עונים אותו אין זה מת מצוה [שם דף מ"ד] ומותר בתגלחת מצוה ואסור ביין מצוה כיין הרשות כיצד כדאמר רב פפא בפ"ק דנזיר [דף ד] מי שנשבע שישתה היום יין והרי מצוה עליו לשתות ואחר כך נדר בנזיר חלה הנזירות, על השבועה ואסור ביין ואין צריך לומר שהוא אסור ביין קידוש והבדלה שאינו אלא מד"ס:

מצות לא תעשה רנא

[**ראה מצוה רנא**]:

מצות לא תעשה רנב

נכסים (א) שהחרימו אותם ונתנו לכהנים אין להם פדיון לעולם אלא נתנין לכהנים כתרומה ועל החרמים נאמ' כל חרם בישראל לך יהיה ונחלקו רבותינו יש אומ' שהמקרא הזה מדבר בחרמי' סתם ויש אומרים שמדבר במפר' שיהא החרם הזה לכהנים כאשר

בארנו בדיני חרמי' בסמ"ע [מ"ע קל"ב] ולדברי הכל על חרם הכהנים הוא אומר לא ימכר ולא יגאל לא ימכר לאחרים ולא יגאל לעולם לבעלים:

מצות לא תעשה רנג

הלכות תרומות

שנינו (א) מסכת תרומות [דף נ"א] המקדים תרומה לביכורים ומעשר ראשון לתרומה ומעשר שני לראשון אע"פ שהוא עובר בל"ת מה שעשה עשוי ומניין שהוא עובר בל"ת שנ' מלאתך ודמעך לא תאחר כלומ' לא תאחר דבר שראוי להקדימו:

מצות לא תעשה רנד

[**ראה מצוה רנה**]:

מצות לא תעשה רנה

מצוות רנד, רנה: הזר (א) אסור בתרומה לאכול שנ' וכל זר לא יאכל קדש תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש [בת"כ פרש' אמור פ"ד ומביאה בקידושין דף ד' ובפ' הערל (יבמות דף ע')] תושב זה קנוי קנין עולם שכיר זה קנוי קניין שנים, [ביבמות דף ס"ח] וכהנת אשת הזר הרי היא כזר שנ' וכל זר בין הוא בין אשתו ודרשינן בפר' הערל [יבמות דף ע' וע"א] זר וכל זר זרות אמרתי לך ולא אנינות, תרומה ותרומת מעשר נאכלת לכהנים בין גדולים בין קטנים בין זכרים בין נקבות [בפר' אלמנה לכ"ג דף ס"ו] הן ועבדיהם הכנענים ובהמתם שנ' וכהן כי יקנה נפש קניין כספו ואמרינן בגיטין [דף י"ב] עבד כהן שברח ואשת כהן שמרדה הרי אלו אוכלין תרומה של תורה אין אוכל אותה אלא כהן מיוחס אבל כהני חזקה אוכלין בתרומה של דבריהם בלבד כדאיתא בכתובות [דף כ"ד וכ"ה] ותרומה טהורה בין תרומה גדולה בין תרומת מעשר בין של תורה בין של דבריהם אינה ניתנת אלא לכהן ת"ח [בתוס' דתרומות דף ס"א] מפני' שאסו' לאכול תרומה טמאה [כך משמע בניד' דף ל"ג ול"ד] וכל עמי הארץ בחזקת טומאה לפיכך נותן תרומה טמאה לכל כהן שירצה [מיימוני פר' ו' דהל' תרומות ע"ש] ישראלית שנישאת לכהן אפי' קטנה בת שלש שנים ויום אחד תאכל בתרומה ובחזה ושוק ודין תורה שתאכל משנתארסה שהרי היא קנינו אבל אסרו חכמים שלא תאכל עד שתכנס לחופה גזירה שמא תאכיל תרומה לאביה ולאחיה כשהיא ארוסה בבית אביה כדאיתא בכתובות. [*דף נ"ז ודנקט דווקא בת ג' שנים ויום אחד היינו משום דפחות מזה אין לה חופה כמבואר בפ' הבא על יבמתו (יבמות דף נ"ז)] חרשת ושוטה שנישת לכהן אינה אוכלת אפי' השיא' אביה גזירה שמא ישא כהן חרש לחרשת ומאכיל אותה לפיכך גזרו שלא תאכל חרשת בת ישראל כלל כדאיתא בפ' חרש [דף קי"ג] זר שאכל תרומה בזדון בין שהיה טמא בין שהיה טהור בין

שאכל תרומה טמאה בין שאכל תרומה טהורה חייב מיתה בידי שמים שנ' ומתו בו כי יחללוהו כדתניא בסנהדרין [דף פ"ג] ואלו הן שבמיתה כהן טמא שאכל תרומה טהורה וזר שאכל תרומה משמע שאינו מחלק לזר בין טמאה לטהורה ולוקה על אכילתו ואינו משלם דמי תרומה שאכל שאינו לוקה ומשלם ואם אכל בשגגה יוסיף חומש שנ' ואיש כי יאכל קדש וגו':

מצות לא תעשה רנו

חללה (א) לא תאכל קדש שנ' ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל שני עניינים נכללו בלאו זה שאם תבעל לאסור' לה ותעשה זונה וחללה כמו שבארנו בהלכות איסורי ביאה [סי' קכ"א וקכ"ב] הרי היא אסורה לאכול בתרומה לעולם כדין כל חלל שהחלל כזר לכל דבר [משמעות כל הסוגיא במשנה פ"ז דתרומות ובפירושיה] ושאם תינשא לישראל הרי היא אסורה לאכול במורם מן הקדשים שהיא חזה ושוק לעולם אפי' גרשה או מת אבל התרומות אוכלת אחר שגרשה הישראלי או מת אם לא הניח ממנה בן שנא' ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה וגו' מלח' אביה תאכל דרשו רבותי' ביבמות [דף פז] מלחם ולא כל לחם חוזרת היא לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק ולא הכהנת בלבד אלא לויה וישראלית שנבעלה לאסור לה ונעשית זונה אסורה לאכול בתרומה לעולם ואע"פ שיש לה זרע מכהן ישראלית שיש לה זרע מכהן אוכלת בשביל בניה בין זכרים בין נקבות ואפי' טומטום ואנדרוגינוס ואפי' זרע הזרע עד סוף העולם שנאמר וזרע אין לה כשם שזרע ישראל מכהנת פוסל אותה כך זרע כהן מישראלית מאכיל אותה ואפילו זרע פסול כדאיתא ביבמות [דף ס"ט] עוד שנינו בפ' אלמנה [דף ע'] בת כהן שניסת לישראל וילדה ממנו בת והלכה הבת וניסת לכהן וילדה ממנו בן הר"ז ראוי להיות כ"ג מאכיל את אמו ופוסל את אם אמו אע"פ שמתה אמו וזאת אומרת לא כבני כהן גדול שפוסלני מן התרומה [שם] והעבד אינו פוסל משום זרע ואינו מאכיל מפני שאין לו חייס כלומ' יחס, שנינו בפ' יש מותרות (יבמות דף פ"ו) בת ישראל שניסת לכהן ומת ולה ממנו בן וחזרה וניסת לישראל לא תאכל בתרומה מת הישראל ולה הימנו בן לא תאכל בתרומה מת בנה מישראל אוכלת בשביל בנה הראשון [שם דף פ"ז] בת כהן שניסת לישראל ויש לה בן ממנו וחזרה וניסת לכהן תאכל בתרומה מת ולה ממנו בן תאכל בתרומה מת בנה מכהן אסורה לאכול מפני בנה של ישראל מת בנה מישראל חוזרת לבית אביה בנעוריה חוזרת לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק:

מצות לא תעשה רנז

כהן (א) טמא אסור לאכול בתרומה בין טמאה בין טהורה שנ' איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל וגו' ודרשינן בפ' הערל (יבמות דף ע"ד) איזהו קדש שאוכלין כל זרע אהרן בין זכרים בין נקבות הוי אומר אלו תרומות אלא שהאוכל תרומה טהורה חייב מיתה בידי שמים לפיכך לוקה שנ' ושמרו משמרתי ולא ישאו עליו חטא, וטמא שאכל תרומה טמאה אע"פ שהוא בלאו אינו לוקה ואינו במיתה שהרי אינו קדש לכהן כדדריש בסנהדרין [דף פ"ג] ומתו בו כי יחללוה פרט לזו שמחוללת ועומדת, אין הטמאין אוכלים בתרומה עד שיעריבו שמשן ויצאו שלשה כוכבים בינונים וזה העת כמו שליש שעה, אחר שקיעת החמה שנ' ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים עד שיטהר הרקיע מן האור כדמפרש בברכו' [דף ב'] כהן טהור שאכל תרומה טמא' אינו לוקה מפני שהיא בעש' שנ' ואחר יאכל מן הקדשים מדבר שהוא בקדושה הוא שיאכל כשיטהר אבל דבר טמא לא יאכל אע"פ שטהר ולאו הבא מכלל עשה עשה הוא ביבמות [דף ע"ג] דורשו מבשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדיו דווקא פסולי המוקדשי' שנפדו כתב תאכלנו בטומאת עצמו ולא בתרומה, גרסינן בבכורות [דף כ"ז] אמר שמואל אין תרומת ח"ל אסורה אלא למי שטומאה יוצא עליו מגופו והני מילי באכילה אבל בנגיעה לית לן בה אמר רבינא הילכך נדה קוצה לה חלה ואכיל לה כהן קטן [עי' שם בתו'] שלא ראה קרי מימיו כו':

מצות לא תעשה רנח

כהן (א) ערל אסור לאכול בתרומה מה"ת כדתניא ביבמות [דף ע'] נאמר תושב ושכיר בתרומה ונאמר תושב שכיר בפסח מה תושב ושכיר האמור בפסח ערל אסור בו אף תושב ושכיר האמור בתרומה ערל אסור בו ואם אכל לוקה, גרסי' ביבמות [דף ע"ב] אמר רב הונא משוך מותר לאכול בתרומה ואע"פ שנראה כערל ומד"ס צריך שימול אותו שנייה עד שיראה מהול ותניא שם [בדף ע"ב ?ושהאגדר ג' חייב לימול מבואר בפר' רבי אליעזר דמילה דף קל"ד] הנולד מהול אוכל בתרומה והטומטום אינו אוכל בתרומה מפני שהוא ספק ערל ואנדרוגינוס מל ואוכל שנינו ביבמות [דף ע'] הערל וכל הטמאים אע"פ שהם אסורים מלאכול בתרומה נשיה' ועבדיהם אוכלין פצוע דכא וכרות שפכה הם ועבדיהם אוכלים ונשיהם לא יאכלו ואם לא ידע את אשתו משנעשה פצוע דכא וכרות שפכה הרי אלו יאכלו וכן מסקי' בפ' הבא על יבמתו (יבמות דף נ"ז) וכן אם נשא בת גרים [שם] הרי זו אוכלת [שם דף ה"ו] פצוע דכא כהן שקידש בת כהן אינה אוכלת כך הגירסא בפי' רב"ח [בתו' שם בד"ה מן] ואומר שם שנחלקו בה ולא נפסק הלכה

כדברי מי, שנינו בפרק אלמנה ביבמות [דף ט"ז] העובר והיבם והאירוסין והחרש ובן תשע שנים ויום אחד פוסלין ולא מאכילין [כל הסוגיא ע"ס שם בגמ' דף ס"ז וס"ח] העובר כיצד בת ישראל המעוברת מכהן לא תאכל בשביל העובר ובת כהן המעוברת מישראל אסורה לאכול מפני העובר שנאמר ושבה אל בית אביה בנעוריה פרט למעוברת, היבם כיצד בת ישראל הזקוקה ליבם כהן לא תאכל שנ' וכהן כי יקנה נפש וזה עדין לא קנה אותה ובת כהן הזקוקה ליבם ישראל אסורה מפני יבמה שנ' ושבה אל בית אביה בנעוריה פרט לשומרת יבם, האירוסין כיצד בת כהן שנתארסה לישראל אסורה לאכול שהרי יש לו בה קניין ובת ישראל שנתארסה לכהן לא תאכל עד שתכנס לחופה שמא תאכיל לבני בית אביה כמו שביארנו [לעיל בל"ת רנ"ה] החרש כיצד כהנת שנשאת לחרש ישראל לא תאכל שהרי קונה בתקנת חכמים שתקנו לו נישואין ובת ישראל שנשאת לכהן חרש לא תאכל שהרי אינו קונה מה"ת שאינו בן דעת, [פשוט ומבואר הוא דלא גרעה מאנוסה ומפותת כהן שילדה דאוכלת כדאיתא התם בדף ס"ט] ואשת חרש שילדה ממנו הרי זו אוכלת בשביל בנה בן תשע שנים ויום אחד כיצד מי שנשאת לכהן והוא בן תשע שנים ויום אחד אע"פ שביאתו ביאה אינה אוכלת בתרומה בשביל הקטן שאינו קונה עד שיגדיל ואם נבעלה לבן תשע הפסול לה הואיל וביאתו ביאה נפסל המן הכהונה ואסורה לאכול [פ' חרש דף קי"ג ובגיטין דף נ"ד] וכל אלו שאין מאכילין אותה בתרומה של תורה כך אין מאכילין בתרומה של דבריהם גזירה שמא יאכילנה בשל תורה מסקינן בגיטין [דף ס"ה] האשה אוכלת בתרומה עד שיגיע גט לידה או ליד שלוחה שעשתה לקבלו וכל שהיא ספק גרושה הר"ז לא תאכל לפיכך האשה שעשתה שליח לקבל גיטה אסורה לאכול בתרומה מיד מספק ואם אמרה לו קבל גיטי במקום פלוני אינה אסורה עד שיגיע שליח לאותו מקום, שלחה שליח להבאת גיטה אוכלת בתרומה עד שיגיע גט לידה, שנינו בתרומות [דף ס' וע"ש בפי' ר"ש] ישראל ששכר בהמה מכהן מאכילה בתרומה וכהן ששכר בהמה מישראל אע"פ שהוא חייב במזונותיה לא יאכילנה תרומה מפני שאינה קניין כספו, ישראל ששם פרה מכהן לפטמה ולהיות השכר ביניהם לא יאכילנה תרומה אע"פ שיש לו לכהן חלק בשבחה אבל כהן ששם פרת ישראל לפטמה אע"פ שיש לישראל חלק בשבחה הואיל וגופה לכהן שהרי שמה לעצמו הר"ז מאכילה בתרומה, מי שאכל תרומה בשגגה משלם קרן וחומש אפי' ידע שהיא תרומה ושהוא מוזהר עליה אבל לא ידע אם חייב עליה מיתה אם לאו הר"ז שגגה ומשלם קרן וחומש [מבואר בשבת דף ס"ט] אחד האוכל דבר שדרכו לאכול ואחר השותה דבר שדרכו לשתות ואחד הסך דבר שדרכו לסוך שנ' ולא יחללו את קדשי ב"י לרבות את הסך, [בנדה דף ל"ב] ואחד

האוכל תרומה טמאה ואחד האוכל תרומה טהורה בשגגה משלם קרן וחומש כדתנן בתרומה [דף נ"ד כל הסוגיא ומבואר שם בפי' ר"מ ור"ש] עוד שנינו שם [בדף נ"ה ובת"כ פ' אמור פו'] אינו חייב בחומש עד שיאכל כזית שנ' ואיש כי יאכל קדש בשגגה ואין אכילה פחותה מכזית, וכשם שאכילת תרומה בכזית כך שתייתה בכזית [בתו' פ"ו דתרומות דף ס"א] [במעילה דף ט"ו ובתרומות דף פ'] התרומה ותרומת מעשר בין של דמאי בין של ודאי והחלה הביכורים כולן מצטרפין לכזית לחייב עליהם מיתה וחומש שכולן נקראו תרומה, [ירושלמי דדמאי] ומן הדין היה שאין חייבין חומש על תרומת מעשר של דמאי כמו שאין חייבין חומש על מעשר שני שלו כמו שיתבאר [בסמ"ע מ"ע קל"ו] אבל אמרו חכמים שאם לא יתחייבו עליה חומש יזלזלו בה [*בירושלמי ריש פ"ז דתרומ' וממשמעות מתניתין דרפ"ז דתרומות דף נ"ה ומבואר שם בפי' ר"ש באריכות] כדאיתא בפ' הזהב (בבא מציעא דף נ"ד), אכל תרומה. במזיד אם התרו בו לוקה ואינו משלם ואם לא התרו בו אם היתה טהורה משלם את הקרן ואינו משלם את ההומש, [בתוס' פ"ו דתרומות דף ס"א וכן משמע בפסחים דף ל"ב] ואם היתה טמאה משלם דמי עצים אם ראויה להסקה [בפסחים דף ל"א ול"ב] האוכל תרומת חמץ בפסח בין בזדון בין בשגגה בין טמאה בין טהורה פטור מן התשלומין ואפילו הפרישה כשהיא מצה והחמיצה פטור ואפי' דמי עצים אינו משלם שהרי אינה ראוייה להסקה מפני שהיא אסורה בהנאה אין לה דמים שנינו בתרומות [דף נ"ד] האוכל את החומש בשוגג הרי זה מוסיף עליו חומשו שהחומש כקרן לכל דבר וכן מוסיף חומש על חומש לעולם שנינו עוד בתרומות [שם ודגידוליהם חולין בירושלמי שם דף מ"ד] כל המשלם קרן וחומש הרי התשלומין כתרומה לכל דבר אלא שאם נזרעו גידוליהן חולין ואם רצה הכהן למחול אינו מוחל, [שם דף נ"ד] וכל המשלם את הקרן בלבד הרי התשלומים חולין ואם רצה הכהן למחול מוחל [שם דף נ"ד] כל האוכל תרומה בין בשוגג בין במזיד אינו משלם אלא מן החולין המתוקנים שהוציאו מהן תרומות ומעשרות, ומשלמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפיאה ומן ההפקר וממעשר ראשון שניטלה תרומתו אע"פ שעדיין לא ניטלה תרומה גדולה שיש בו כגון אם הקדים המעשר לתרומה ומשלמין ממעשר שני והקדש שנפדו אע"פ שנפדו שלא כהלכה כדבנן דרבי מאיר [שם בדף נ"ה] ומשלמין מן החדש על הישן אבל אין משלמין ממין על שאינו מינו כדברי רבי עקיבא [שם] שנא' ונתן לכהן את הקדש כקדש שאכל, תניא בגיטין [דף נ"ד] אכל תרומה טמאה משלם חולין בין טמאין בין טהורין אכל תרומה טהורה משלם חולין טהורים ותניא בתוספתא דתרומות שאם שילם חולין טמאין בין בשוגג בין במזיד תשלומין תשלומין ויחזור וישלם

מן הטהורים, הגוזל את התרומה ואכלה משלם קרן וחומש אחד וכעין זה שנינו במסכת תרומות [דף נ"ה ומביאה בב"מ דף נ"ד] כעניין הגונב תרומה שאינו משלם אלא חומש אחד שהחומש שחייב בו משום תרומה יצא בו משום ידי גזלות שנאמר ונתן לכהן את הקדש אינו חייב אלא בחומש של קדש בלבד, גזלה והאכילה לאחר האוכל משלם קרן וחומש וכ"מ שאמרנו משלם קרן וחומש אם אכל שוה ארבעה משלם שוה חמשה ממין שאכל, התרומה ניתנת לאכילה ולשתיה ולסיכה שהסיכה כשתייה [בשבת דף פ"ו וביומא דף ע"ו וע"ש בתו'] שנ' ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו [שם] והשתיה בכלל אכילה שנאמר ואכלת לפני וגו' מעשר דגנך תירושך ויצהרך [בתוספתא דתרומות פ"ה כל הסוגיא וכן במשנת שביעית דף ס"ג] לאכול דבר שדרכו לאכול לשתות דבר שדרכו לשתות ולסוך דבר שדרכו לסוך ולא יסוך יין וחומץ אבל כך הוא השמן הטהור ומדליק את הטמא וזהו הנקרא שמן שריפה בכ"מ [הכי איתא בשבת דף כ"ג] תמרים של תרומה מותר להכין אותם ולקבצם בעיגול הדבילה ואסור לעשות מהם שכר וכן אין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא פירות הסתיו לחומץ וכן כל שאר הפירות אין משנין אותן מברייתן בתרומה חוץ מזתים וענבים בלבד ואין מבשלין יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו כמו ששנינו כתרומות [דף נ"ט כל הסוגיא], [בחלה דע"ד ובבכורים דב"ד ובחגיגה דף י"ח] כל האוכל תרומה אפי' פירות צריך נטילת ידים אע"פ שהיו ידיו טהורות ואינה נאכלת עם הזר על השלחן גזירה שמא יאכל ממנה ותרומת חוצה לארץ נאכלת עם הזר על השלחן כדאי' בחלה [דף ע"ז] ואינה צריכה נטילת ידים כחולין, ואין סכין שמן של תרומה בידים מסואבות וכהן שסך שמן של תרומה בן בתו של ישראל מתעגל בו ואינו חושש כדאיתא בתוס' [דתרומות דף ס"ב] ובכריתות [דף ו] תניא בתוספתא דתרומות [בפ"ט דלעיל כל הסוגיא] ממלא כהן נר שמן שריפה ונותנו לישראל לעלות בו לעלייה ולהכנס בו לחדר לעשות בו צרכי הכהן אבל לא צרכי ישראל ואם היה שותף עמו מותר וישראל שהיה אורח אצל כהן והדליק לו שמן שרפה ועמד הכהן והלך לו אינו חייב לכבות את הנר עד שיתכבה מאליו וטובל הישראל פתילה בנר הכהן ומדליקה לילך בה כדאיתא בירושלמי [מתרומות] שנינו בתרומות [דף ס' כל הסוגיא] מדליקין שמן שריפה בבתי כנסיות ובתי מדרשות ובמבואות האפילין על גבי החולים ברשות כהן שהנאה של כילוי אסורה לזר, בת ישראל שנשאת לכהן והיא למודה לבא אצל אביה אביה מדליק ברשותה מדליקין בבית המשתה אבל לא בבית האבל דברי ר"י ר' יוסי אומר בבית האבל אבל לא בבית המשתה ר"מ אוסר כאן וכאן ר"ש מתיר כאן וכאן וטעמא של ר"ש מפרש בירו' [שם] שאין חוששין שמא יסתפקו

ממנו בבית המשתה מפני נקיון כליהם אין נוגעין בו, ובבית האבל מפני שאין להם פנאי מפני האיבול ובירושלמי פוסק כרבי שמעון [שם] גדולי תרומה הרי הן כחולין לכל דבר כדתניא בתוספתא דטהרות ומפרש רבינו ניסים גאון על פי' הירושלמי [דתרומות] שהיא כחולין להתחייב עליהם בלקט שכחה ופיאה ומעשרות ועניי ישראל ועניי כהנים מלקטים אותם ועניי ישראל מוכרים את שלהם לכהנים בדמי תרומה אלא שאסורים לזרים משמנה עשר דבר בשבת [דף י"ו] שגזרו עליהן חכמים שיהו אסורין לזרים כתרומה משום תרומה טמאה שביד כהן שלא ישהה אותה אצלו כדי שיזרענה ותצא לחולין ונמצא בא לידי תקלה לפיכך מותר לאכול הגידולים בידים טמאות ומותרין לטבול יום כחולין אבל גידולי גידולין חולין לכל דבר כמו ששנינו בתרומות [דף נ"ז ושם כל הסוגיא בפי' ר"ש] אמרי' בפסחי' [דף ל"ה] הזורע תרומ' טמאה אע"פ שהגידולין טהורין הרי הן אסורין באכילה הואיל והתרומה שנזרעה אסורה באכילה היתה כבר נדחו, אסור לטמא את התרומה שבא"י כשאר קדשים ולא יביא אותה לידי טומאה ולא יפסיד אותה אלא אוכל הטהורה ומדליק הטמאה [במשנה דתמורה דף ל"ג] ומותר לטמא תרומת חוצה לארץ בטמאות של תורה אע"פ שאינה טמאה אלא בארץ העמים שהיא מדבריהם כדאמרי' [בשבת דף י"ד וט"ו] בההיא דבכורות שהבאתי למעלה [בל"ת רנ"ז נדה קוצה לה חלה וכו' הורה רבי יצחק בתרומה בזמן הזה בא"י אם היא טהורה כגון פירות שלא הוכשרו הואיל ואין לה אוכלין מאחר שאין לנו אפר הפרה וגם חיוב התרומה אינה אלא מדבריהם [בפ' אלו עוברין דף מ"ד ובפ"ג מינין דף ל"ז ובפ' הערל (יבמות דף פ"א) ופ"ב] טוב שיקברנה כדתנן בחלה [דף קי"א] גבי עיר הנידחת התרומות ירקבו ולא ישרפו עם שלל העיר ולא יתננה בכלי פן יאכלוה וטוב מכולם להכשיר במים ואח"כ יסיקנה הכהן, תרומה שנטמאת בספק לא אוכלין ולא שורפין אלא תהא מונח' עד שתטמא טומאה ודאית ותשרף כדתנן בתרומות [דף נ"ז] ויש ספיקות ששורפין עליה את התרומ' כדתנן בטהרו' [דף נ"ו] כעניין טמאה וטהור' מסקי' בפסחי' [דף ל"ג] פת תרומה שנטמא' משליכה לבית העצים עד שישרפנה וכן השמן שנטמא נותנו בכלי מאוס עד שידליקנו כדי שלא יהא בו תקלה לאחרים ויאכלוהו [שם] חטין שנטמאו שולקן ומניחן בכלי מאוס כדי שלא יהיו ראויין לאכיל' ואח"כ יסיק בהן תנור וכירים [בתמור' דף ל"ג] ומשקין שאין ראוין להדלקה שנטמאו כגון היין קוברין אותו [מיימו' דתרומו'] אסור לכהן ליטול תרומה ושאר מתנות שלו עד שיפרישו אותן הבעלים שנ' ראשית אשר יתנו לה' לך נתתי וגו' ונא' אשר ירימו בני ישראל לה' נתתי לך עד שירימו הם ואח"כ יזכה בהם [מספרי פ' נשא] ולא יטול אותם אחר שהורמו אלא מדעת הבעלים

שהרי הן לבעלים ליתן אותם לכל כהן שירצה שנ' ואיש את קדשיו לו יהיו, [במיימו' פי"ב דלעיל] ואם לקחן שלא מדעת הבעלים זכה בהן שאין לבעלים בהן אלא טובת הנאה וטוב' הנאה אינה ממון, תניא בפ' הזרוע (חולין דף קל"ד) אין ישר' חייבין להטפל בתרומה ולהביא אותה מן הגורן לעיר ומן המדבר ליישוב אלא כהנים יוצאים לגרנות וישרא' נותני' להם חלקם שם ואם לא יצאו ה"ז מפרישה ומניחה בגורן, ואם הייתה חיה או בהמה אוכלת שם ואינה משתמרת שם מהם התקינו חכמי' שיטפל בה ויביאנה לעיר ויטול שכר הבאתה מכהן שאם הפרישה להניחה לחיה ובהמה הרי חילל השם [בבכורות דף כ"ו] אסור לכהני' וללוים לסייע בכית הגרנות כדי ליטול מתנותיהם וכל המסייע חילל קדשי ה' ועליהם נאמר שחתם ברית הלוי ואסור לישראל להניחם שיסייעו אלא נותן להם חלקם בכבוד בקידושין [דף ו'] מסקי' נתן תרומה לכהן ע"מ להחזירה יצא ידי נתינה ואסור לעשות כן מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות וכן אסור להם שיחטפו תרומו' ומעשרות כדאי' בפ' הזרוע [חולין דף קל"א וקל"ג] ואפי' לשאול בפיהם אסור אלא נוטלים בכבוד שעל שלחן המקום הם אוכלים ועל שלחנו הם שותים ומתנו' אלו לאלהי' הם והוא זיכה להם שנ' ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי' תניא בפ' עד כמה (בכורות דף כ"ו) לא יתן אדם תרומה לשומר גתו ולא בכור לשומר עדרו ולא מתנות לרועה בהמתו ואם נתן חלל אא"כ נתן שכר שמירתו תחילה, ורשאי ישראל לומר לישראל אחר הילך סלע זה ותן תרומ' או בכור או שאר מתנו' לפלוני הכהן בן בתי או בן אחותי [מיימו' דתרומות] בד"א כשהיו הבעלים רוצים ליתן אותה לאחד משני הכהנים אלו בחנם ואו' לו חברו הילך ותן לזה אבל בעלים שאמרו לכהן או ללוי הילך חלק זה בטובת הנאה ה"ז אסור וכן אסור לעשות סחורה בתרומה אע"פ שהוא לוקח מכהן ומוכר לכהן כדתנן בשביעית [דף צ"ט וק'] ומסקי' בכתובות [דף מ"ב] שאין חולקין תרומה בבית הגרנות לעבד שמא יראו אותן העוברים בשדה ויעירו עליו שהוא כהן ולא לאשה שמא תתגרש וגם מפני הייחוד וגם לא לחרש שוטה וקטן וכולם משלחין לחם בבתיהם, וחולקין להם בשאר קדשי הגבול והנושא אשה שאינה הוגנת לו קנסו אותו שלא יחלוק בבית הגרנות עד שיגרשנה וגם לא ישלחו לביתו כלל תניא בספרי [קרח] מכל חלבו את מקדשו ממנו למדך הכתוב שבתרומת מעשר שהרמתה אחד ממאה שאם חזרה ונפלה לתוך התשעים ותשעה מקדשתן אבל עולה באחד ומאה ומפריש מן הכל חלק אחד כאותו חלק אחד שנפל ונותנה לכהן והשאר מותר לזרים אבל אם אין שם אחד וק' ימכר הכל בדמי תרומה חוץ מדמי אותו חלק, בד"א כשנתערב מין במינו שבזה הכתוב מדבר [ביבמות דף נ"א] אבל נתערב מן בשאין מינו בנ"ט אם יש בכל טעם תרומה הכל מדומע

וימכר לכהנים חוץ מדמי תרומה שבו ואם טעם חולין הכל מותר לזרים, תרומ' ח"ל מותר לבטל אותה ברוב ואוכל אותה בימי טומאתו כדאית' בבכורות [דף כ"ז] ולא עוד אלא אם היה לו יין של תרומת ח"ל נוטל ממנו לוג אחר ונותן עליו שני לוגין של חולין ונמצא הכל ג' ואח"כ נוטל מיין של תרומה לוג ונותן לתוך השלשה ומגביה מארבעתן לוג ושותה וכן נותן לוג א' ונוטל א' ושותה וכן עד שיכלה כל היין של תרומה והן עתה שנים בשני' כעניין שאמר ר' זעירא בירו' [דחלה] שמבטל אפי' א' בא' רק שעניין זה שבארנו התירו ע"י ביטול ברוב ביבמות [דף פ"ב] תניא שתי קופות אחת של חולין וא' של תרומה ולפניהם שני סאין אחת של הולין וא' של תרומה ונפלו אלו לתוך אלו מותרין שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו תרומה לתוך תרומה נפלה וא"ר יוחנן אע"פ שלא רבו חולין על התרומ' בד"א אליבא דרבנן שאומרי' תרומ' בזמן הזה מדבריהם כדאי' בפסחים [דף מ"ד] ובנזיר [דף ל"ז] אבל אליבא דר' יוסי דסדר עולם עד שירבה חולין על התרומה ואומר שם [ביבמות דלעיל] כי ר' יוחנן סובר כר' יוסי שנינו בתרומות [דף נ"ג] סאה תרומה טמאה שנפלה למאה חולין טהורין וכן סאה תרומה טהורה שנפלה למאה חולין טמאים תעלה באחד וק' וצריך לתרום ותאכל קליות או תלוש כמי פירות או פחות מכביצה שאין הסאה שנפלה היא עצמה שעלתה כדברי חכמי' [שם] סאה תרומה טמאה שנפלה לק' סאין של תרומה טהור' בטלה במיעוטה ואוכלין הכל בטהר' ואם נפלה לפחות מק' יניח הכל עד שירקב עוד שנינו בתרומה [שם] תרומה טהורה שנפלה לפחות מק' של חולין טמאים ימכר הכל לכהני' חוץ מדמי תרומ' והכהן אוכל מדומע זה קליות או ילוש אותו במי פירות שאין מכשירין כדי שלא תטמא את התרומ' מן החולין הטמאין או ילוש מדומע זה פחות פחות מכביצה שאין אוכל טמא מטמא אוכל אחר עד שיהא כביצה [בתרומות דף נ"ט] מי כבשים ומי שלקות של תרומה הרי הן אסורין לזרים, יין של תרומה שנפל על גבי פירות ידיחם והם מותרות וכן שמן של תרומה שנפל על גבי פירות ידיחם והם מותרות כדתניא בתו' דתרומות [דף ס"ב], [שם ובזבחים דף צ"ו] קדירה שבישל בה תרומה לא יבשל בה חולין ואם בישל בנ"ט ואם שטף את הקדירה במים או ביין אחר מריקה ה"ז מותר לבשל בה, בשל במקצת הכלי אין צריך לשטו' את כולו אלא שוטף מקום הבישול בלבד כדאי' בזבחים [דף צ"ו] מה שאין כן בקדשים, תרומה גדולה ותרומת מעשר והחלה והביכורים כולם נקראין תרומה בתרומ' מעשר הוא אומר והרמותם ממנו תרומ' ה' ואומר כתרומת גורן וגו' [בספרי פ' ראה] ובחלה הוא אומר חלה תרימו תרומה ונאמר לא תוכל לאכול בשעריך וגו' ותרומ' ידך אלו הביכורים שהרי אין לך דבר שטעון הבאת מקום שלא פרטו בפסוק זה חוץ מן

הביכורים, [הכי איתא ביבמות דף פ' ובבכורים דפ"ד] לפיכך דין ארבעתם לעניין אכילה ודימוע אחד הוא ואם נטמאו ישרפו, ודין תרומת מעשר של דמאי בכל אלו הדברים כתרומת מעשר של ודאי אלא שאין לוקין על אכילתה כתב רבי', משה [בסוף הלכות תרומות] כל האוכל תרומה מברך ברכ' אותו מאכל ואח"כ מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה וכן קבל מרבותיו וכן ראה שנוהגי' שמברכי' אפי' בחלת ח"ל שגם אכילת קדשי הגבול בעבודה שנ' עבודת מתנה אתן את כהונתכם:

מצות לא תעשה רנט

[**ראה מצוה רסד**]:

מצות לא תעשה רס

[**ראה מצוה רסד**]:

מצות לא תעשה רסא

[**ראה מצוה רסד**]:

מצות לא תעשה רסב

[**ראה מצוה רסד**]:

מצות לא תעשה רסג

[**ראה מצוה רסד**]:

מצות לא תעשה רסד

הלכות מעשר שני

מצוות רנט–רסד: כל (א) האוכל כזית מעשר שני או ששתה ממנו רביעית יין חוץ לחומ' ירושלי' לוקה שנ' לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהריך, ולוקה על כל א' וא' בפני עצמו לפיכך אם אכל שלשתן חוץ לחומה לוקה שלש מלקיות שנ' ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ולמה פרטם ולא אמר לא תאכלום כשעריך לחייב על כל א' וא' בפני עצמו כדאי' במכות [דף י"ח], [שם דף י"ט] אינו לוקה מה"ת עד שיאכל אותו אחר שנכנס לחומת ירושלים שנ' לא תוכל לאכול וגו' ואכלת לפני ה' אלהיך כיון שנכנס למקום אכילתו ואכל כחוץ לוקה [ה"נ משמעות התו' שם] אבל אם אכלו קודם שיכנס לירושל' מכין אותו מכת מרדות מדבריהם [שם כל הסו'] האוכל מעשר שני בטומאה לוקה שנ' ולא בערתי ממנו בטמא בין שהמעשר טמא והאוכל טהור בין שהמעשר טהור והאוכל טמא והוא שיאכל אותו בירושל' קודם שיפדה שאינו לוקה על אכילתו בטומאה אלא במקום אכילתו אבל אם אכלו בטומאה חוץ לירושלים מכין אותו מ"מ [בשבת דף כ"ה] ואפי' להדליק בו את הנר אחר שנטמא עד שיפדה

אסור שנ' ולא בערתי ממנו בטמא' ומפרש ביבמות [דף ע"ג] היכן הוזהר שלא לבערו בטמא ומסיק דכתיב במקום אחר בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדיו ומפרש שטמא וטהור אוכלין בקערה אחת ומה שהתרתי לך שם אסרתי לך כאן מלא תוכל לאכול בשעריך, משמע שלא בערתי אינו לאו שהוצרך למצוא לאו במקום אחר על כן צריך להתיישב על לא אכלתי באוני ממנו ועל לא נתתי ממנו למת היכן הוזהר שיהא ראוי למנותו בחשבון הלאוין וגם על זה הלאו דלא תוכל לאכול ראוי להסתפק אם נמנהו ללאו יתר שכב' מנינו לא תוכל לאכול בשעריך ללאוין אחרים או שמא לוקה עליו כמו שלוקה על דגן ותירוש ויצהר על כל א' לבד כמו כן לוקה על בשעריך לבד וראוי למנותו, בסמ"ע [מ"ע קל"ו] בארנו שמעשר שני שנטמא פודין אותו אפי' בירושלים ואוכלין דמיו בטהרה בתורת פירות מעשר אפי' נטמאו הפירו' כולן כשהן טבל מפריש מעשר שני בטומאה ופודה, [מיימו' דמעשר שני] הערל כטמא ואם אכל מעשר שני לוקה מה"ת כדרך שלוקה על אכילת תרומה שהתרומה קרויה קדש ומעשר שני קרוי קדש שהרי נאמר בו קדש לה' [שם דף ע"ד ובפ' בתר' דנגעי' דף מ"ה] וטמא שטבל אוכל במעשר שני אע"פ שלא העריב שמשו, [עיקר סוגיא מיימו' דפ"ג דלעיל ממשמעו' מתני' דבכורים דף פ"ד כמבואר שם בפירושו ועי' לקמן בסוף המצוה] האוכל מעשר שני באנינות של תורה לוקה שנא' לא אכלתי באוני ממנו והוא שיאכל אותו במקום אכילתו בירושלם אבל אינו לוקה אם אכלו בחוץ ובאנינות של דבריהם מכין אותו מ"מ איזהו אונן זה המתאבל על אחד מן הקרובים שהוא חייב להתאבל עליהם וביום המיתה בלבד הוא אונן מה"ת ובלילה הוא אונן מדבריהם שנא' ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה' היום הוא אסור ובלילה מותר כדאיתא בזבחים פ' טבול יום [זבחים דף ק"א כל הסוגיא מו"ס] נשתהא המת ימים רבים ואח"כ נקבר כל אותן הימים שאחר יום המיתה עד יום הקבורה הוא אונן מדבריהם ואין יום הקבורה תופש לילו עמו, ולא מעשר שני בלבד אלא כל הקדשים כולם [כדמשמע שם] אם אכלן באנינות של תורה לוקה ובאנינות מדבריהם מכין אותו מ"מ [כך משמע בפ"ג דמעשר שני משנה ג' ובירוש' שם ובפ"ק דדמאי] אין נותנין פירות מעשר שני לעם הארץ ולא פירות הנלקחו' במעות מעשר ולא מעות מעשר מפני שהוא בחזקת טמאה [פ"ק דדמאי דף י"ב] ומותר לאכול מעשר שני של דמאי באנינות וליתנו לע"ה והוא שיאכל כנגדו [רפ"ב דמעשר שני] מעשר שני ניתן לאכילה ושתייה שנ' ואכלת לפני ה' אלהיך, דסיכה כשתייה כדאמר ר' סימאי בפרק הערל (יבמות דף ע"ד) ולא נתתי ממנו למת הא לחי דומיא דמת נתתי והיא סיכה ששוה בחיי' ובמתי' ומקשינן ואימא ליקח לו ארון ותכריכין אמר רב אשי בעינן לא נתתי דומיא דלא אכלתי מה להלן

מגופו אף כאן מגופו, [כך משמע בירושלמי פ"ב דמעשר שני ומבואר בפי' ר"ש פר' כרם רבעי במשנה י"ב] ואסור להוציאו בשאר צרכיו כגון שיקח בו כלים או עבדים או בגדי' וקרקעות שנאמר לא נתתי ממנו למת כלומר לא הוצאתי אותו בדבר שאינו מקיים את הגוף ואם הוציא ממנו בשאר דברים אפי' בדבר מצוה כגון שלקח ממנו ארון ותכריכין למת מצוה הר"ז אוכל כנגדן בתורת מעשר כמו ששנינו בפ"ק דמעשר שני, שנינו בפ' ב' דמעשר שני [שם] אוכל דבר שדרכו ליאכל ושותה דבר שדרכו לשתות וסך דבר שדרכו לסוך ולא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן [בפ' י"א דתרומו'] ולא יסחוט את הפירו' להוציא מהם משקין חוץ מזתים וענבים בלבד, בקידושין [דף נ"ד] מסקינן כר"מ שאומ' מעשר שני ממון גבוה הוא שנ' לה' הוא לפיכך אינו נקנה במתנה אא"כ נתן לו הטבל והמקבל מפריש המעשר, [שם דף נ"ג] ואין מקדשין בו את האשה, ואין מוכרין אותו ואין ממשכנין אותו ואין מחליפין אותו כמו ששנינו בתחילת מעשר שני ומפרש בירושלמי [שם] כיצד אין ממשכנים אותו לא יכנס לביתו וימשכננו מעשר שני שלו, עבר ומשכן מוציאין אותו מידו, כיצד אין מחליפין אותו לא יאמר לו הא לך יין מעשר ותן לי שמן מעשר אבל אומר לו הא לך יין, שאין לי שמן ואם רצה חברו ליתן לו שמן מותר שהרי לא החליף עמו אלא הודיעו שאין לו ואם רצה הלה ליתן יתן, [במשנה וירוש' דלעיל] וגם אין שוקלין כנגדן אפי' דינרי זהב ואפי' לחלל עליהם מעשר שני אחד כמו שמפרש הטעם בפ' במה מדליקין (שבת דף כ"ב) גזרה שמא לא יכוין משקלותיו ויניח הדינרים בחוליהן ונמצא שבזה מעשר שני שלא לצורך [בתוספת' ריש מעשר שני] וכן מעות מעשר שני אין שוקלין כנגדן ולא מוכרין אותן ולא מחליפין אותן ולא יתנם לשולחני להתנאות בהן ולא ילוה אותן להתגדל בהן ואם הלוון שלא יעלו חלודה מותר, תניא בירושלמי [רפ"ג דדמאי] שאין פורעין מהן המלוה ואין משלמים מהן תגמולין ואין פוסקין מהן צדקה בבית הכנסת אבל משלמין מהן דברי' של גמילות חסדים וצריך להודיע וכן בפירות שביעית וכן ראיתיה בתוספת' דשביעית [פ"ו] הרי יש כאן שש מל"ת, **א**) שלא לאכול מעשר שני של דגן חוץ לירושלם, **ב**) שלא לאכול מעשר תירוש חוץ לירושלם, **ג**) שלא לאכול בטומאה, **ד**) שלא לאכול מעשר יצהר חוץ לירושלם, **ה**) שלא לאכול באנינות, **ו**) שלא להוציא דמיו בשאר צרכי בני אדם חוץ מאכילה ושתייה וסיכה, אם נחסר אלו השני לאוין מטעם דמשמע בפ' הערל (יבמות דף ע"ג) שאינו לאו ואולי שניהם יוצאים ממקרא שנ' במעשר שני ואכלת שם לפני ה' אלהיך ושמחת ומלשון שמח' יש לאסור אונן כעין שמצינו בביכורים [בפ"ב דמסכ' בכורים דפ"ד ע"א בפי ר"מ] ולאסור שאר צרכים שכל הפרשה מדברת בצרכי אכילה וכיוצא בה ואינן כי אם באזהרת עשה, נמנה

לא תבשל גדי שלישי לאיסו' הנאה ולא נכלול אותו בכלל האכילה כאשר כללנו, ונמנה שלא לאכול בשר פסולי המוקדשין שהוטל בהן מום בכוונה שנ' לא תאכל כל תועבה ומנאו רבי' משה [בספר מניין המצות סימן ק"מ] ואין נראה לי למנות זה הלאו שאין זו דרשה גמורה שהרי בפר' כל פסולי המוקדשין (בכורות דף ל"ד) משמע גבי בכור שהטילו בו מום שלא ישחוט עליו משום קנס ולי נראה למנות שלא יאכל ערל במעשר דגרסינן בפ' הערל (יבמות דף ע"ד) מניין לערל שאסור במעשר נאמר ממנו בפסח ונאמר ממנו במעשר מה ממנו האמור בפסח ערל אסור בו אף ממנו האמור במעשר ערל אסור בו ולא כמו שביארנו למעלה מלשון קדש, [בפ' טבול יום דף ק"א] ולאו שני שלא לאכול קדשי מזבח באנינות שנ' ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה' וא"ת שזה אינו לאו אלא איסורו יוצא ממה שנאמר בקדשים למשחה לגדולה כדרך מלכים, נמנה הא דגרסינן בירושלמי דסנהדרין בפ' אחד דיני ממונות וגם בגמרא מביאה [שם בדף ל"ג] העד שהעיד בדיני נפשות לא ילמד באותו הדין לא זכות ולא חובה שנ' ועד אחד לא יענה בנפש למות ומקרא יתר הוא לדרשה זו שהרי כבר נאמר לא יקום עד אחד באיש וכן פירוש המקרא העד שהעיד בנפש למות לא יענה אחר כך לא זכות ולא חובה אלא יעיד וישתוק אבל בדיני ממונות מלמד זכות וחובה:

מצות לא תעשה רסה

כהן (א) שאכל ביכורים חוץ לירושלם מאחר שנכנסו לפנים מן החומה [בפ' הלוקין דף י"ט] לוקה מה"ת שנ' לא תוכל לאכול בשעריך מעשר וגומר ותרומת ידך ואמר מר [שם דף י"ו] ותרומת ידך אלו הביכורים, וכן אם אכלן הכהן בירושלים קודם הנחה בעזרה לוקה מה"ת כמי שאכלן בחוץ לפי שהן טעונים הנחה בעזרה שנא' והנחת לפני ה' ומשהניחן המביא אותן לעזרה הותרו לכהן ואע"פ שעדיין לא התוודה עליהן כדמסיק בפ' ואלו הן הלוקין [דף י"ז וי"ח] שאין הקריאה מעכבת אכילתם, [בחולין דף ס"ח] וביכורים שיצאו חוץ למחיצתם וחזרו מותרים באכילה [רפ"ב דבכורים דפ"ד ובפ' הערל (יבמות דף ע"ג) כל הסוגיא] אכילת ביכורים כאכילת תרומה לבל דבר יתר עליהן הביכורים שהן אסורין לאונן וטעונות הבאת מקום וכהן טהור שאכל ביכורי' טמאים לוקה כשם שלוקה ישר' טהור שאכל מעשר שני טמא מה שאין כן בתרומה ומניין שהביכורים אסורין לאונן [בפי' ר"מ פ"ב דלעיל משנה ב'] שהרי נאמר בהן ושמחת בכל הטוב מכלל שהוא חייב לאוכלן בשמחה ולא באנינות והאוכלן באנינות מכין אותו מ"מ:

מצות לא תעשה רסו

[**ראה מצוה רסז**]:

מצות לא תעשה רסז

הלכות שמיטה

מצוות רסו, רסז: בשנה (א) השביעית שנת השמיטה כל העושה בה מלאכה מעבודת קרקע או מעבודת האילנות בטל מ"ע המפורשת בסמ"ע [מ"ע קמ"ז] ועבר על ל"ת שנ' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור ואינו לוקה מה"ת אלא על הזריעה או על הזמירה ועל הקצירה ועל הבצירה אחד הכרם ואחד שאר האילנות, ודרשינן במו"ק [דף ג' כל הסוגיא] זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה ולמה פרטן הכתוב לומר שעל שתי תולדות אלו בלבד ואבות שלהם חייב אבל שאר עבודת שלא בפרשו בעניין זה אינו לוקה עליהן אבל מכין אותו מ"מ כיצד החורש או החופר לצורך קרקע או המסקל או המזבל וכיוצא בהן משאר עבודות הארץ וכן המבריך או המרכיב או הנוטע וכיוצא בהן משאר עבודות הארץ מכין אותו מ"מ למדנו מתוך המשנה דשביעית [דף ל"ה ול"ו כל הסוגיא] שאין נוטעין בשביעית אפי' אילן סרק ולא יחתוך היבלת מן האילנות ולא יפרק העלין והבדים היבשי' ולא יעשן תחתיו כדי שתמות התולעת ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא כדי שלא יאכל אותן העוף כשהוא רך ולא יסוך את הפגין ולא ינקוב אותן ולא יכרוך את הנטיעות ולא יקטום אותם ולא יפסג את האילנות וכן כל שאר עבודות האילן ואם עשה אחד מאלו בשביעית מכין אותו מ"מ [מ"ק דף ב'] משקין בית השלחין בשביעית והיא שדה הזרעים שהיא צמאה ביותר [שם דף ו' ועשר לבית סאה דנק' תמצ' מבואר בירושלמי סוף פר' ב' דשביעית] וכן שדה האילנות אם היו מרוחקין זה מזה יותר מעשר לבית סאה מושכין את המים מאילן לאילן אבל לא ישקו את השדה ואם היו מקורבים זה לזה עשר לבית סאה משקין כל השדה בשבילה [בשביעית דף ל"ז במ"ק ד"ו] וכן עפר הלבן מרביצין אותו במי' בשביעית בשביל האילנות שלא יפסידו [שם דף ג, ובתוס' דשביעית דף ס"ג ע"ב] ועושין עוגיאו' לגפנים ועושין אמת המי' לכתחילה וממלאין את הנקעי' מים ומפני מה התירו כל אלה להשקות שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה והואיל ואיסור הדברים האלה וכיוצא כהן מדבריהם לא גזרו על אלו שאין איסור מה"ת אלא אותן שתי אבות ושתי תולדות שלהם כמו שבארנו [בתחילת המצוה] משרבו האנסין והטילו מלכי עכו"ם על ישראל לעשות מזונו לחיילותיהן התירו לזרוע להם בשביעית דברים שצריכין להם עבדי המלך בלבד כדאמר בפר' זה בורר (סנהדרין דף כ"ו) פוקו זרעו בשביעיתא משום ארנונא וגם גרסינן בירושלמי דשביעית כראשונה כשהיתה המלכות אונסת הורה ר' ינאי לחרוש חרישה ראשונה בשביעית וכן מי שכפה אותו אנס לעשות בשביעית בחנם כמו עבודת

המלך וכן כל כיוצא בזה ה"ז עושה שנינו בתרומה [דף ס"ט] הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור מפני שישראל חדושין על השביעית וא"ת בשוגג יקיים יאמר המזיד שוגג הייתי, החורש שדהו או נרה או זבלה בשביעית כדי שתהא יפה לזריעה במוצאי שביעית קונסין אותו ולא יזרענה במוצאי שביעית אבל אם מת בנו זורעה כדמסקי' במ"ק [דף י"ג] שנינו בשביעית [דף ל"ח ומה שכתב משדה חבירו וכולי בירושל'] בראשונה היו אומרים מנקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שדהו והוא שיטול הגס הגס כדי שלא יתכוין לנקות הארץ אבל משדה חבירו נוטל בין גם בין דק משרבו עוברי עבירה שמתכונין לנקות ואומרים הגס אנו נוטלין אסרו שלא יטול אדם כלום משדהו אלא מתוך שדה חבירו והוא שלא ילקט בטובה שלא יאמר לו ראה כמה טובה עשיתי לך שהרי נקיתי לך שדך [בירושלמי דלעיל] הייתה בהמתו עומדת בתוך שדה מלקט ומבי' לפניה שבהמתו מוכחת עליו, וכן אם הייתה שם כירתו מלקט הכל ומדליק שכירתו מוכחת עליו, עבודת הארץ בשנה השישית שלשים יום סמוך לשביעית אסורה הלכה למשה מסיני מפני שהוא מתקנה לשביעית ודבר זה בזמן שבית המקדש קיים הוא שנאסר מפי השמועה וגזרו חכמים שלא יהא חורשין שדה אילן בערב שביעית בזמן המקדש אלא עד עצרת ושדה לבן עד הפסח ובזמן שאין ב"ה קיים מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה כדין תורה כדאמרינן בפ"ק דמ"ק [דף ג' וד' כל הסוגיא סו"ס] רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים האלו והתירום דקסברי כי גמירי הלכה בזמן שבית המקדש קיים אבל האידנא לא, אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהא אחר הקליטה שלשים יום קודם ראש השנה של שביעית וסתם קליטה שתי שבתות כרבי יוסי ור"ש שהלכה כמותן לגבי רבי יהודה החולק עליהם בשביעית [דף ל"ו] ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו נמצאת אומר [בר"ה דף י"ב] שהנוטע או המבריך או המרכיב ערב שביעית קודם ר"ה מ"ד יום יקיים פחות מכן יעקור, [בירושלמי דשביעית] ואם לא עקר הפירות מותרין, [שם] ואם מת קודם שיעקור מחייבין את היורש לעקור שנינו בשביעית [דף ל"ה] עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ראש השנה אף בזמן בית המקדש ודבר זה הל"מ [במ"ק דף ג']:

מצות לא תעשה רסח

כל (א) שתוציא הארץ בשנה השביעית בין מזרע תבואה שנפל בה מקודם שביעית בין מן העיקרין שנקצרו מקודם וחזרו ועשו שניהם נקראים ספיחים, בין מן העשבים והירקות שעלו מאליהן ואין מהם זרע הכל מותר לאכול מה"ת שנ' והייתה שבת הארץ לכם

לאכלה וגו' [בשביעית דף ל"ה] אפי' שדה שנטייב' בשביעית וצמחה מותרין פירותיה לאכלה ומה שאמרה תורה את ספיח קצירך לא תקצור שלא יקצור כדרך הקוצרים שבכל שנה כדתניא בת"כ [פרש' בהר פ"א] ואם קצר לוקה כיצד כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר אלא קוצר מעט וחובט ואוכל ומד"ס שיהו כל הספיחים אסורין באכילה [בשביעית דף מ"ד] ולמה גזרו עליהם מפני עוברי עבירה שלא ילך ויזרע תבואה וקטנית וזרעוני גינה בתוך שדהו וכשיצמחו יאכל מהן ויאמר ספיחי' הם לפיכך אסרו כל הספיחים הצומחין בשביעית, הא למדת שאין אוכלין מפירות שביעית אלא פירות האילנות והעשבים שאין זורעין אותן רוב בני אדם אבל הדברים שדרך רוב בני אדם לזרוע כל הצומח מהן אסור מדבריהם והמלקט אותן מכין אותו מ"מ ויש מפרשים כי הספיחים אסורין מה"ת [בת"כ פרשת בהר פ"ד ובפ' מקום שנהגו (פסחים דף נ"א)] דתניא הן לא נזרע ולא נאסוף אמר ר' עקיבא וכי מאחר שאין זורעין מהיכן אוספין לימד אל הספיחים שהם אסורין, [בתו' שם כל הסוגי' באריכות] ובספיחין הגדלין בשביעית קודם הביעור מדבר כדמוכח במנחות [דף ה'] וגם הלשון מוכיח כן שעונה על וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית ואליבא דר' עקיבא נחלקו בספיחים [בפ' מקום שנהגו דלעיל] דתניא רבי שמעון אומר כל הספיחים אסורין חוץ מספיחי כרוב פיר' שלא אסרה תורה אלא ספיחים שהן כמו זרעים אבל קלחי כרוב הן כעין אילן וחכמים אוסרין אף ספיחים של כרוב דגזרו אטו שאר ספיחים, ובשביעית [דף מ"ד] שנינו להפך ר' יהודה אומר ספיחי חרדל מותרין מפני שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה ר"ש אומר כל הספיחים מותרין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירקות השדה וחכמים אומרים כל הספיחין אסורין ולשון ראשון שביארנו שהספיחים אסורין מד"ת מפני עוברי עבירה זהו בלשון המשנה ואליבא דחכמים ובפי' תניא בת"כ בפרש' בהר [פר' ד'] אחר דברי ר"ע וחכ"א אין הספיחין אסורין מד"ס אלא מד"ס ודורש הן לא נזרע אמרת לנו אל תזרעו ומה שאנו אוספין מן ההפקר אין מכניסו לקיום פיר' שצריך לבערו בשביעית ורבי' ניסים גאון מפרש המשנה שמדברת בספיחים של ששית שנשתהו עד שנת השמיני' אחר הביעור ולכך אותן ספיחין מותרין שהרי גדלו כהיתר, חוץ מספיחי כרוב לפי שהכרוב הוא גדל מאד וענפיו רבים ואין להכיר בו בין אותן שגדלו בשביעית לאותן שגדלו ערב שביעית, הילכך אסורים לאחר הביעור מפני חשד עוברי עבירה, וחכמים אוסרין כל הספיחים אטו אותן של כרוב ומביא ראייה מן הירושלמי [שם] שאמר כל ירק אתה יכול לעמוד עליו בין חדש בין ישן ברם הכא שלא יביא מן האיסור ויאמר מן האמהו' הבאתי מסקינן בירושלמי דכלאים [וע"ש והטעם במיימו' פ"ד דהל' שמיטה] שספיחים העולים בשדה

בור ובשדה ניר ובשדה כרם ובשדה זרע מותרים באכילה ומפני מה לא גזרו עליהם לפי שאין דרך לזרוע במקומות אלו [בירושלמי דשביעית] וכן התבן של שביעית מותר בכ"מ ולא גזרו עליו [כל הסוגי' מהמיימ' פ"ד דלעיל וקצת משמעות בשביעית משנה ז' ועי' בהשגת הראב"ד שם] ספיחין של שביעית שצמחו למוצאי שביעית אסורים באכילה ואין תולשין אותן ביד אלא חורש כדרכו ובהמה רועה כדרכה ועד מתי אסורין ספיחי שביעית במוצאי שביעית מראש השנה ועד חנוכה ומחנוכה ואילך מותרין, [בד"ה דף ב'] באחד בתשרי ראש השנה לשמיטין וליובלות, [כך משמע בד"ה דף י"ג ועונת המעשרות יתבאר בסמ"ע מ"ע קל"ה] פירות ששית שנכנסו לשביעית אם היו תבואה או קטנית או פירות האילן והגיעו לעונת המעשרות קודם ראש השנה הרי אלו מותרין ואע"פ שאוסף אותן בשביעית הרי הן כפירות ששית לכל דבר, ואם לא באו לעונת המעשרות אלא אחר ראש השנה הרי הן כפירות שביעית בתוספתא דשביעית] התבואות והקטניות אסורין באכילה משום ספיחין [יתבאר בסמ"ע מ"ע קמ"ח] ופירו' האילן אוכלין אותן בקדושת שביעית, [בשביעית דף ל"ו ובפ"ה דף י"ג ודנקט אחר גמר פרי היינו כשמואל שם] האורז והדוחן והפרגים והשומשמין ופול המצרי שזרעו לזרע הולכין בהן אחר גמר הפרי אם נגמר פריו קודם ראש השנה הרי אלו מותרין בשביעית כפירות ששית ואם נגמרו אחר ראש השנה אע"פ שהשרישו קודם ראש השנה הרי אלו אסורין משום ספיחים [שם] והירק הולכין אחר לקיטתו. [*פשו' ומבוא' הוא שהנגמ' הוא לשעבר ושלא נגמר הוא להבא וכן משמע נמי התם שלהי דף י"ב ובתו' פר' קמא דמעשרות דף מ"ו] וכן פירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית בתבואה וקטניות ואילנות הולכין אחר עונת המעשרות, והאורז והדוהן והפרגין והשומשמין ופול המצרי שזרעו לזרע אחר גמר הפרי והירק אחר לקיטתו:

מצות לא תעשה רסט

ואת (א) ענבי נזירך לא תבצור כלו' הפירות שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרת לא תבצור אותם אינך בוצר אלא מן ההפקר וגם בזו לא תבצור כדרך הבוצרים אלא ישנה כדאיתא בת"כ [פרש' בהר פ"א] ובירושלמי דשביעית וכן ספיח קצירך לא תקצור פירושו גם בענין זה שהרי הזהירה תורה שלא ינעול אדם כרמו ולא שדהו בשביעית אלא יהא הפקר לכל שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה כאשר יתבאר בסמ"ע [מ"ע קמ"ח] :

מצות לא תעשה רע

התובע (א) חוב שעברה עליו שביעית עובר בל"ת שנ' לא יגוש את רעהו ובטל מ"ע כאשר יתבאר בסמ"ע [מ"ע קמ"ט] שנ' שמוט כל בעל משה ידו, אין שמיטת כספים נוהגת מה"ת

בשביעית אלא בזמן שהיובל נוהג בו שיש שם שמיטת קרקע שישוב הקרקע לבעליו בלא כסף כדתניא [במ"ק דף ב'] ר' אומר וזה דבר השמיט' שמוט בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים בכל מקום בין בארץ בין בח"ל ובזמן שאין אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים בשביעית אפי' בארץ ומד"ס [שם] שתהיה שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה בכ"מ ואע"פ שאין היובל נוהג [והטעם בתו' שם] כדי שלא תשתכח תורת השמטת כספים מישראל [בספרי פ' ראה וכן משמע בשביעית דף מ"ו משנה ב' ע"ש בפי' ר"ש] אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה שנ' מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה וגומר ושם הוא אומר מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות מה שם אחר שבע אף השמטת כספים אחר שבע לפיכך המלו' את חברו בשביעית עצמה גובה כל חובו כל השנה וכשתשקע החמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב מסקינן [בגיטין דף ל"ז] שביעית משמטת המלוה ואפי' מלוה בשטר שיש בו אחריות נכסים הר"ז משמט, ואם סיים לו שדה בהלואתו אינו משמט, גרסינן בירושל' דשביעית מלוה שעשאה כפרנית פי' הלוה שכפר במלוה והגיעה שמיטה והוא עומד בכפירתו והודה אחר השביעית אינה משמטת כופרנית ונעשית מלוה שהודה בשביעית משמטת, שנינו בשבועות [דף מ"ה] השביעית משמטת את השבועה שנא' לא יגוש מ"מ פירוש לא לשלם ולא לישבע, ורב גידל אמר רב דורשו בגמרא [דף מ"ט] מוזה דבר השמיטה אפילו דבור משמטת [כך משמע בתוספתא דשביעית פ"ז] בד"א בשבועת הדיינין וכל כיוצא בה מדברים שאם יודה בהן שביעית משמטתן אבל שבועת השותפין והשומרין וכיוצא בהן משבועות שאם יודה בהם ישלם הר"ז ישבע אחר השמיטה, במכות [דף ג' ומבואר שם בתו'] אמר שמואל המלוה חבירו והתנ' עמו שלא תשמטנו שביעית הר"ז משמט שאינו יכול לבעל דין השביעית התנה עמו שלא ישמיט הוא חוב זה ואפי' בשביעית תנאו קיים שכל תנאי שבממון קיים ונמצא שזה חייב את עצמו בממון שלא חייבה אותו בו תורה, [בשביעית דף מ"ו כל הסוגיא ודין הכתובה בגיטין דף י"ח] הקפת חנות ושכר שכיר אינו משמט אא"כ זקפה עליו במלוה, והמגרש את אשתו קודם השמיטה אין כתובתה נשמטת, ואם פגמה אותה או זקפה עליו במלוה שביעית משמטת, והמלוה על המשכון אינו משמט והוא שיהיה החוב כנגד המשכון ואם היה בחוב יותר משמט את היתר על המשכון כדאיתא בשבועות [דף מ"ד] וכן המוסר שטרותיו לבית דין ואמר להם אתם גבו לי חובי זה אינו משמט כדאיתא במכות [דף ג'] שנ' ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך וזה בית דין תובעין אותו וכן בית דין שפסקו את הדין וכתבו איש פלוני אתה חייב

ליתן לזה כך וכך אינו משמט שזה כגבוי וכאילו בא לידו ואינו כמלוה כדתנן בשביעית [דף מ"ו]:

מצות לא תעשה רעא

גזרו (א) חכמים שהשביעית נוהגת בכספים לאחר חורבן הבית בין בארץ בחוצה לארץ דתנן בשביעית [דף מ"ו] הילל תקן פרוזבול ומעמידה בגיטין [דף ל"ו] בשביעית בזמן הזה דתקון רבנן דתשמט זכר לשמיטה ושנינו בשביעית [שם] ומביאה בגיטין [שם] פרוזבול אינו משמט וזה אחד מן הדברים שתקן הילל הזקן שראה שמונעין העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיך האביון מלהלוות לו עמד והתקין פרוזבול וזהו גופו של פרוזבול מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינין כל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה והדיינין חותמין למטה או העדים ושוב איני קורא בו לא יגוש שהרי ב"ד נוגשין אותו והלכה למעשה ששמיטת כספים נוהגת בחוצה לארץ כדאיתא בגיטין [דף ל"ו] אבא בר מניומי הוה מסיק בי רבא זוזי אייתינהו ניהליה בשביעית אמר ליה משמט אני ומסיק שם [דף ל"ז] שאין כותבין פרוזבול אלא בי דינא דר' אמי ור' אסי דאלימי לאפקועי ממונא אבל שאר בתי דינין לא ומעשה היה וכתב רבינו יעקב בתו' [שם] פרוזבול מפני שהיה גדול הדור וכן בכל דור ודור הרשות ביד גדול הדור לכותבו, שנינו בשביעית [דף מ"ו] ומביאה בגיטין [דף ל"ז ושם כל הסוגי'] אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע מפני שזו מלוה מצויה פי' מפני שאינו יכול להשמט ממנו שאפי' לא ישוה הקרקע כנגד החוב יכול להיות גובה וחוזר וגובה כמעשה דקטינא דאבי [בכתובות דף צ"א ועי' בתו' דגיטין דף ל' בד"ה וכמעשה] ואם אין לו קרקע מזכה לו בתוך שדהו כל שהו, וכמה כל שהו א"ר חייא בר אשי אפי' קלח של כרוב, דתניא אין לו קרקע ולערב לו יש קרקע כותבין עליו פרוזבול, לו ולערב אין להם קרקע ולחייב לו יש לו קרקע כותבין עליו פרוזבל מדר' נתן דא"ר נתן מניין לנושה בחבירו מנה וחבירו בחבירו מניין שמוציאין מזה ונותנין לזה ת"ל ונתן לאשר אשם לו, אמר רב נחמן [בפ' השולח דלעיל] נאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד ממני לא שביק היתירא ואכל איסור' אומר רבי' יעקב [בתו' שם] דמטעם זה נאמן אף שלא בשבועה, ונראין הדברים דווקא במקום שרגילין ליכתוב פרוזבול אבל במקום שאין רגילין אינו נאמן, מסקינן עוד שם [בדף דלעיל] שפותחין לו תחילה כיצד טען הנתבע ואמר איה הפרוזבול שלו אומרים לתובע כלום היה לך פרוזבול ואבד אם אמר כן היה לי ואבד נאמן, [שם] [מיימ' פ"ט דשמיטה] ואין היתומים צריכים פרוזבול טען הנתבע ואמר מלוה יש לו

אצלי ומשמטת והתובע אמר הקפת חנות היא שאינה משמטת נאמן במגו דאי בעי אמר מלוה היא ופרוזבול היה לי ואבד, ת"ח שהלוו זה את זה ומסר דבריו לתלמידים ואמר מוסרני לכם שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה אינו צריך לכתוב פרוזבול מפני שהם יודעין שהשמטת כספים בזמן הזה מדבריהם ובדברים בלבד היא נדחית כדאיתא בגיטין [דף ל"ז] רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו אהדדי, שנינו בשביעית [דף מ"ו] המחזיר חוב בשביעית יאמר להם משמט אני אמר לו אעפ"כ יקבל ממנו שנא' וזה דבר השמיטה שמוט ובגיטין [דף ל"ז] מוכיח שלא יאמר לו בחובי אני נותן לך אלא יאמר שלי הן ומתנה אני נותן לך החזיר לו ולא אמר לו כלום בית דין מסבבין לו בדברים עד שיאמר לו שלי הן ובמתנה אני נותן לך ואם לא אמר לו לא יקבל ממנו אלא יטול מעותיו וילך לו ומה שאמר שם ותלי ליה עד דאמר פי' בירושלמי [דשביעית] תולה לו עיניו וידיו פשוטות לקבל מעותיו:

כל המונע מלהלוות לחבירו קודם השמיטה שמא ישמט החוב נקרא בליעל וחוטא ועובר בשני לאוין ועשה שנ' השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך ואמרינן [בכמה דוכתי ומהם במכות דף י"ג ובהגהות דף ל"ו] כל מקום שנ' השמר פן ואל אינו אלא ל"ת וכל זה אנו מונים בעניין לאו אחד:

מצות לא תעשה רעב

[**ראה מצוה עדר**]:

מצות לא תעשה רעג

[**ראה מצוה עדר**]:

מצות לא תעשה רעד

מצוות ערב-עדר: כתוב (א) בפ' בהר יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזיריה ותניא בת"כ [פ' בהר פ"ג] כשם שנ' בשביעית כך נאמר ביובל פי' שכשם שהשביעית אסורה בעבודת אדמה ובעבודת אילן כך ביובל כשם שדרשנו על הספיחים בשביעית שלא לקצור ושלא לבצור כדרך הקוצרים והבוצרים כך נדרש ביובל ועניין בניין אב הוא:

מצות לא תעשה רעה

צוה (א) הקב"ה פ' בהר והארץ לא תמכר לצמיתות וזהו משפט מכירת' במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני תבואות ימכר לך מכאן שנינו בערכין [דף

נ"ט] שאין המוכר רשאי לגאול עד שיאכלנה הלוקח שני תבואות בשתי שנים ואין שנת שדפון מן המניין [שם דף ל'] ואפי' יש לו שלש תבואות באותן שתי שנים כגון שמכרה לו בקמותיה, זהו מדרש רבותינו, ולפי פשוטו כמו שהולך ומפרש לפי רוב השנים תרבה מקנתו ולפי מעט השנים תמעיט מקנתו כי מספר תבואות היא מוכר לך לפי שחוזרת ביובל ואינו מוכר לך אלא מספר התבואות שיש לו עד היובל והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי כל הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי בא הכתוב ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא הלוקח כובשה, ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ דרשינן בקידושין [דף כ"א] לרבות בתים וחצרים ועבד עברי הנמכר לעכו"ם שיהא הקרוב גואל וזה שנ' דודו או בן דודו וגו' בנמכר לעכו"ם ההוא לקובעו חובה שלא יטמע בגוים אבל הנמכר לישראל בעיא היא שם ולא נפשטה אם נגאל בקרובים ולפי פשוטו כמשמעו סמוך לפרשה שאחריו שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב שנ' וכי ימוך אחיך ומכר מאחזתו ובא גאלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו, ולמדה תורה עוד שלא ימכור אדם אחוזתו אלא מחמת דוחק עוני וכן מפרש בתוספתא דערכין ואף גם זאת לא ימכור כל אחוזתו שנאמר מאחוזתו ואיש כי לא יהיה לו גואל והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו וחשב את שני ממכרו והשיב את העודף לאיש אשר מכר לו ושב לאחוזתו פי' [שם] שלא יהיה לו גואל שיכול לגאול את ממכרו והשיגה ידו וגר יחשוב כמה שנים היו עד היובל כך וכך ובכמה מכרה לו כך וכך ומחלק דמי המקח כמה עולה לכל שנה והשיב המוכר את העודף מדמי המקח על האכילה שאכלה ויתנם ללוקח, ואם לא מצאה ידו די השיב לו, והיה המקח מונח ביד הקונה אותו עד שנת היובל ויצא ביובל ושב לאחוזתו [שם ובפ' המקדיש שדהו (ערכין דף כ"ח)] עד שנת היובל שהיובל משמט בתחלתו [בערכין דף ל' כל הסוגיא] המוכר שדה אחוזה והיו לו שדות אחרות ומכר מאותן השדות כדי לגאול שדה שמכר אין שומעין לי שנ' ומצא כדי גאולתו עד שימצו דבר שאינו מצוי לו בשעה שמכר, וכן אם לוה לגאול אין שומעין לו שנ' והשיגה ידו ולא שילוח, מצא מעט ורצה לגאול חצי השדה שמכר אין שומעין לו שנ' ומצא כדי גאולתו, ואם לא מצאה ידו די השיב לו והיה ממכרו ביד הקונה אותו וגו' [שם דף ל"א] הנותן שדהו מתנה הרי היא חוזרת לו ביובל שנא' תשובו איש אל אחוזתו לרבות המתנה [בבכורות דף נ"ב] והאחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל חלק שנטל ונוטל חלק שכנגדו:

מצות לא תעשה רעו

[**ראה מצוה רעז**]:

מצות לא תעשה רעז

מצוות רעו, רעז: לא (א) יהיה לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל חלק בבזה בשעה שכובשין את הערים ולא נחלה בארצם [בספרי פ' שופטים] וכן הוא אומר מקרא אחר בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכ' בבזה, נראה (ב) לרבי' משה [בשמיטה] שאם כבש מלך ישראל ח"ל שהכהנים ולוים נוטלים שם חלק ונחלה, ולעתיד לבוא נוטלין חלק אף בארץ שנא' שער לוי אחד כדאי' בב"ב [דף קכ"ב]:

מצות לא תעשה רעח

ושדה (א) מגרש עריהם לא ימכר כי אחוזת עולם היא להם ותניא בת"כ [פ' בהר פ"ו] לא ימכר מכר הגזבר שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה ומכרה גזבר אינה יוצאה לכהנים ביובל כמו בישראל אלא גואל לעולם אף לאחר היובל כי אחוזת עולם היא להם כך פי' רש"י בפי' חומש [שם] אבל בסוף ערכין [דף ל"ג] שנינו אין עושין שדה מגרש, ולא מגרש שדה [בגמ' שם] שנא' ושדה מגרש עריהם לא ימכר, מאי לא ימכר אילימא לא ימכר כלל, והא מדכתב גאולת עולם תהיה ללוי' מכלל שנמכר אלא מאי לא ימכר לא ישונה:

מצות לא תעשה רעט

הלכות כלאים

כתוב (א) בפ' קדושים שדך לא תזרע כלאים שלא יזרע שני מיני זרעים כאחד בא"י ואמרי' בקדושין [דף ל"א] שדך למעוטי זרעים שבח"ל ואע"פ שהיא מצוה התלויה בארץ הוצרך למעטה משום דכתיב בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים וסד"א דתיהוי כהרבעת בהמה שהיא חובת הגוף ונוהגת אף בח"ל ואומר שם כי רב יוסף היה מערב הזרעי' לכתחילה וזורען בח"ל ותניא בסנהדרין [דף כ"א] המנכש והמחפה כלאי זרעים בקרקע לוקה רבי עקיבא אומר אף המקיים שנ' שדך לא תזרע כלאים כדדרשינן בת"כ [קדושים פ"ד] יש בכלל לאו זה מה ששנינו בכלאים אין מביאין אילן באילן ולא ירק בירק ולא ירק באילן ולא אילן בירק, ואע"פ שבכללן הוא הרכבת אילן באילן וירק באילן שאמרנו נוהגת אף בח"ל ללקות עליה כדאיתא בקידושין [דף ל"ט] שנא' בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך בהרבעה אף בח"ל אף שדך בהרכבה אף בח"ל [כך משמע שם דלא אסר אלא הרכבה דומיא דהרבע' דבהמ'] ואין לך כלאים באילנות אלא בהרכבה בלבד, אבל מותר להביא הזרעים זה בזה של אילן ושל ירק לזורעם באחד, [*מהמיימוני ריש הלכות כלאים וע"ש בהשגת הראב"ד ובכלאי אילנות שכת' אסור היינו כדאמר בפי חולין ד' קלט דאפי' כשות בכרמ' אסו' להניח לנוי

לזורעו בכרמו] עוד יש חילוק בין כלאי זרעים לכלאי אילנות כי בכלאי זרעים מותר. לומר לעכו"ם לזורעם ובכלאי אילנות אסור, הזורע זרעים כלאים וכן המרכיב אילנות כלאים אע"פ שהוא לוקה הרי אלו מותרין באכילה ואפי' לזה שעבר וזרעו שלא נאסר אלא זריעתן בלבד כמו ששנינו בכלאים, שנינו בתחילת מסכ' כלאי' החטין והזונין אינם כלאים זה בזה השעורין והשיבולת שועל והכוסמין והשיפון והפול והספיר הפרקדן והטופח פול הלבן והשעועי' אינן כלאים זה בזה וכיוצא בזה מפרש במינים רבים שאע"פ שאין דומין זה לזה הואיל והן מין אחד אינן כלאים זה בזה, ויש מינין אחרים אע"פ שדומין זה לזה הרי אלו כלאים זה בזה כמו ששנינו שם התפוח והחזרת והאפרסקין והשקדין והשזפין והרימון אע"פ שהם דומין זה לזה הרי הם כלאים זה בזה, וכן הצנון והנפוס החירדל והלפסן דלעת יוונית עם המצרית והרמוצה אע"פ שהן דומין זה לזה הם כלאים זה בזה ולפי שאין המון העולם מכירין רוב המינין טוב ליזהר מכולם, שנינו בכלאים כל סאה שיש בו רוב הקב זרע ממין אחר ימעט פירוש כגון רובע הקב של חיטין שנתערב בב"ג רביעי קבין של שעורים ובין הכל יש סאה והרי המעורב יש אחד מעשרים וארבע ה"ז אסור לזרוע את המעורב עד שימעט את החטין או יוסיף על השעורים כדאיתא בירושלמי [שם] ואם זרע לוקה, וכל שהוא כלאים עם הזרע מצטרף לאחד מכ"ד כמו שמסיים במשנה [דלעיל] במין אחד בין בשני מינין בד"א תבואה בתבואה קטנית בקטנית תבואה בקטני' וקטני' בתבואה אבל זרעוני גינה שאין נאכלין מצטרפין אחד מעשרים וארבעה בנופל לבית סאה פי' שיעורו אחד מכ"ד ממה שזורעין בבית סאה מאותו המין כיצד חרדל שנתערב בתבואה והרי החרדל זורעין ממנו קב בכל בית סאה אם נתערב ממנו אחד מן הכ"ד של הקב בסאה של תבואה או של קיטני' חיי' למעט ולאו דווקא חרדל שהרי הם מזרעי' הנאכלים ומפרש בירו' בד"א בשלא נתכוון לערב ובשלא נתכוון לזרוע הב' מינין שנתערבו אבל אם נתכוון לערב או לזרוע הב' מינין לא מצי' היתר בזה ואפי' הייתה חטה אחת בתוך כרי של שעורה אסור לזורעם, וכמה מרחיקין בין שני מיני זרעים שהן כלאים זה מזה נראין מובדלין זה מזה אין חוששין ליניקתן אפי' הן זה בצד זה כדמוכח בההיא דנוטע אדם קישות שנביא בסמוך [בכלאים] ובזמן שיש בין שני המינין שיעור הרחקה הראויה להם כדי שלא ינקו זה מזה אין חוששין למראית העין שנראין מעורבין כמו שמוכיחות משניות כלאים [ספ"ב] כדתנן תבואה נוטה על גבי ירק וירק על גבי תבואה הכל מותר חוץ מדלעת יונית, שנינו [שם] ערוגה שהיא ששה טפחים על ו' טפחים זורעים בתוכה ה' זרעונים ד' בד' רוחות הערוגה ואחד באמצע, כתב רבי משה [בפ"ד דהלכות כלאים] מרחיק בין כל מין ומין כמו טפח ומחצה כדי שלא ינקו

זה מזה אבל יתר על ה' מינין לא יזרע אע"פ שמרחיק ביניהן לפי שמינין הרבה בערוגה כזו הרי הן כנטועין בערבוביא, גם רבי' שמשון פי' בפי' זרעים [בכלאים] שאין צריך להרחיק כי אם טפח ומחצה בין מין ומין כדי שלא ינקו זה מזה ואע"ג דתנן בפ' לא יחפור [דף צ"ג] מרחיקין הזרעים מן הכותל ג' טפחים דווקא זרעים אבל ירקות שאנו מדברין בו כאשר יתבאר די להם בטפח ומחצה ומותר, בד"א בערוגה שהיא בחורבה ואין שם ערוגה חוצה לה כדמפרש בשבת [דף פ"ד] אבל ערוגה בין הערוגות אסור שאם יזרע לכל רוח מערוגה זו ולכל רוח מערוגה שסיבותיה יראה הכל מעורב ואם הטה עלין שבערוגה זו לכאן ועלין שבערוגה זו לכאן עד שיראו מובדלין מותר, וכן אמר רב אשי שם אם עשה תלם בין ערוגה לערוגה מותר ואסור לזרוע חוץ לערוגה בלא תלם ובלא נטייה ואפי' כנגד הקרנות של ערוגה שאין בה זרע גזירה שמא יזרע ד' מינין בד' זויות הערוגה ויזרע מינין אחרים חוצה לה כנגד הזויות ונמצא הכל מעורב, אמנם רש"י פי' שם [דף פ"ד] שצריך ג' טפחים בין מין ומין טפח ומחצה לכל אחד וא' שלא תתערב יניקת מין זה ביניקת מין אחר, וגם ר"י קבל מרבי' יעקב כן והא לך לשונו [בתו' שם דף פ"ה] כדברי רב שהם עיקר באיסורין לגב שמואל שחולק עליו אמר רב ערוגה בחורבה שנינו ועלה על דעתו עתה שאינו ממלא כל הרוח אלא באמצע רוח מזרחית זורע טפח וג' חומשין ממין אחד ומניח ב' טפחים וחומש חרב לצד צפון וכן שני טפחים וחומש חרב לצד דרום וכן לכל רוח ורוח מין אחד ואין זרעוני המין שברוח מזרחי יונקים מזרעוני המין שברוח צפוני שמאחר שמניח שני טפחים וחומש חרב לצד הקרן רואין אותו כטבלא מרובעת של שני טפחים וחומש על שני טפחים וחומש, בדוק באלכסון ותמצא שלשה טפחים ושני חומשים של חומש טפח לפי חשבון כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשין באלכסונא וזו היא שיעור הרחקה של זרעוני רוח זה לזרעוני רוח אחר, ומקשה הספר [היינו בגמרא שם] והאיכא מקום קרנות שיכול לעשות ערוגות לשם אע"פ שלא הרחיק אלא שיעור הגבולים ויש שם הרחקה גדולה, שהרי בקרנות של ערוגה הוא חרב ולשם יעשה ערוגה שעכשיו יש בין זרע ערוגה לערוגה שני הגבולים של שתי הערוגות שהם שני טפחים, וטפחיים וחומש על שני טפחיים וחומש חרב, ומתרץ דמה שאמר רב ערוגה בחורבה שנינו זהו בממלא הערוגה משתי רוחותיה מזרחי ומערבי וברוח צפון ודרום גרעין לכל רוח ורוח ויש עתה הרחקה שלשה באותה ערוגה, ואם באתה לסכה בערוגות לא יהיו ג' טפחים בין זרעוני ערוגה אמצעית לזרעוני ערוגה של קרנות, ומסיק [שם] דאפי' אינו ממלא הערוגה משתי רוחותיה צריך שתהא בחורבה גזירה שמא ימלא, ומקשה הספר והלא אפי' ימלא הקרנות אין כאן עירבוב שמאחר שקרנות ערוגה אמצעית באות כנגד

ריבוע אותה שבביבותיה יש שם היכירא גדולה שהן כעין ראש תור באלכסון כראש חשוד וניכר שאין הערוגות כאחד. ומתיר שם כמסכת כלאים [פרק שלישי] בעניין זה בלא הרחקה שלש טפחים ומתרץ אין היתר ראש תור בדבר קטן כמו מערוגה לערוגה אלא דווקא בשדה גדולה נוהג זה ההיתר עכ"ל ומפרש שם במסכת כלאים כל מין זרעים אין זורעין בערוגה וכל מין ירקות נזרעים בערוגה פירוש שאסור לזרוע בערוגה מיני זרעים ובעניין זה מפני שהן נראין כלאים אבל מיני ירקות הואיל ואין דרך בני אדם לזרוע מהן אלא מעט מעט מותר חמשה כערוגה ששה כאשר בארנו, ובשבת [דף פ"ה] בשמעתין דערוגה גבי חמשה בשיתא לא ינקי, אבל פחות משיתא ינקי פי' רבינו שלמה שם ואע"ג דלעניין כלאים היכרא בעלמא בעינן דלא חיישינן ליניקה אפי' בכלאי הכרם [בפ' לא יחפור דף כ"ו וע"ש בתו' בד"ה אח' גפנים ובפירו' רש"י בדף י"ח] כדתנן היה גדר בינתים זה סומך לגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן אע"פ שיונקין מתחת הקרקע וכל שכן גבי כלאי זרעים דלא חיישינן ליניקה כדתנן גבי ראש תור לקמן [היינו שם בפ' רבי עקיבא] בשמעתין מיהו הפרשת זרעוני גינה דלא ליהוו ערבוב ליכא היכירא בפחות משיעור יניקה שנינו בפ"ג דכלאים הנוטע שתי שורות של קישואים ושתי שורות של דילועין ושתי שורות של פול המצרי מותרין פירוש [בפי' ר"מ שם] ויעשה תלם בין מין ומין אבל לא יזרע שורה אחת של קישואין ושורה אחת של דלועין ושירה אחת של פול המצרי אע"פ שהתלם מבדיל בין כל מין ומין מטני שמינין אילו עלין שלהם ארוכין ונמשכין ומסתברין ואם זרען שורה בצד שורה יתערב הכל ויראו כנזרעין בערבובי' עוד שנינו שם נוטע אדם קישו' ודלעת בתוך גומא אחת ובלבד שתהא זו נוטה לצד זו וזו נוט' לצד זו, שנינו בכלאים הרחקה בין תבואה לתבואה בית רובע, וירק בירק ששה טפחים, תבואה בירק וירק בתבואה בית רובע, ובית רובע הוא כעשר אמות וחצי אמה על עשר אמות וחצי אמה, שלשה חלוקין יש בהרחקת מין זה מהרחקת מין אחר בירק, כי מה ששנינו ירק בירק ששה טפחים זהו בין שתי שורות, ופירש רבינו שמשון [שם] שצריך רוחב ששה טפחים על פני כל אורך השורות ורבינו משה כתב [בהלכות כלאים] שאין צריך רק ו' טפחים על ו' טפחים מרובעות וכן משמע קצת לשון התוספתא [בכלאים] ומביאה בפי' רבי עקיבא (שבת דף פ"ה) עבודת ירק בירק אחר ששה טפחים בין מן האמצע בין מן הצד ורואין אותה כטבלא מרובעת, אמנם רבינו שלמה ורבינו יצחק [בתו' שם] פירשו שם עבודת ירק בירק אחר כמה שיעור עבודתו להרחיק חברו ממנו ששה טפחים לה' זרעונים החלוק השני בכלאים היתה שדהו זרועה ירק ומבקש ליטע באותה שדה שורה של ירק אחר רבי עקיבא אומר אורך ו' טפחים ורוחב מלואו, פירש רבי'

שמשון ו' על ו' בריבוע אע"פ שאינו מפסיק על פני כל אורך השורו' ורבינו משה פירש [שם ובמיימו' דלעיל] רוחב מלואו כלו' רחבו כעומקו, ר' יהודה אומר טפח על פני כל הגבול, ונראה שהלכה כרבי יהודה שסתם התלמוד מביא דבריו לראיה בפר' ר' עקיבא (שבת דף פ"ה) הדין הג' בערוגה שאין שם לא שדה שלם ולא שורו' שלמות כי אם מעט מכל מין יכול לעשות ה' זרעונין בערוגה ששה [בכלאים] היה בין שני המינין גדר גבוה י' טפחים או חריץ עמוק י' טפחים או אילן שהוא מיסך על הארץ זה סומך מכאן וזה סומך מכאן, היינו כרבי יוסי ור"ש שאמרו אין אדם מקדש וכו' בפ"ז דכלאי' דפסק שמואל ורב אח' משמיה דרב כוותייהו בפ' הערל (יבמות דף פ"ג) בד"א שצריך הרחקה או דבר המבדיל כשזרע בתוך שדהו אבל אם היתה שדהו זרועה חיטין מותר לחברו לזרוע בצדה שעורין שנ' שדך לא תזרע כלאים אין האיסור אלא למי שזרע שדהו כלאים ולא נאמר הארץ לא תזרע כלאים:

מצות לא תעשה רפ

כתוב (א) בפרשת תצא לא תזרע כרמך כלאים וק"ל כרבי יאשיה דאמ' [בקדושין דף ל"ט ובתוספו' שם] אינו לוקה עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד כדאמר רב נחמן בפ' ראשית הגז [דף קנ"ו] דמשמע לא תזרע כרמך עם כלאים ובירושלמי [דכלאים] מפרש שלוקה שתים אחת משום שדך לא תזרע כלאים ואחת משום לא תזרע כרמך כלאים, פירש הר"ר משה וכן הרב רבי אלעזר ממיץ דכי בעי רבי שיאיה שלשה מינין זהו לחייב את הזורע מלקו' אבל הכרם והמלאה נאסרין בלא זה דמסתמ' לא פליג רבי יאשיה על כמה משניות, [אינה משנה בשום מקום אך תוספתא בכלאם] אהא דתנן מחיצת הכרם שנפרצ' קדש וחייב באחריותו, ואהא דתנן [בפ"ז דכלאי'] המסכך גפנו על גבי תבואתו של חבירו קדש, ואהא דתניא במנחות [דף ט"ו] מעשה באחד שזרע כרמו של חבירו סמדר ואסרו את הזרעים ועוד אהא דתנן [בכלאי] המעביר עציץ נקוב בכרם אם הוסיף מאתים אסורין ודריש ליה רבא בחולין [דף קט"ז] מדכתיב המלאה דמשמע מילואו. ותוספתו וכתיב הזרע דמשמ' כשנזרעו ונשרשו נאסר מיד הא כיצד זרוע מעיקרו בכרם בהשרשה, זרוע ובא בהיתר הוסיף אין לא הוסיף לא, ובשם ר"י פירשו [בתו' דקדושין דלעיל] שכל אלה דלא כרבי יאשיה, וצ"ע [בבכורות דף נ"ד] דמשמע שם דרבי יאשיה אין אוסר בכלאים כלל אף בכלאי זרעים אלא בג' מינין שאומר שם לרבי יאשיה תירוש ודגן דגן ודגן שהם כלאים זה בזה ע"י דבר אחר אינו דין שלא יתעשרו מזה על זה משמע דדגן ודגן שהם חטה ושעורה אינן כלאי' אלא ע"י דבר אחר לרבי יאשי' אומר רבינו יצחק [בתו' שם] דהאי דבר אחר לא קאי אדגן ודגן אלא אתירוש ודגן אבל דגן ודגן הוו כלאים בלא

דבר אחר, אומר במנחות [דף ט"ו] קנבוס ולוף אסרה תורה ושאר זרעים אסורים מדרבנן פי' לא למעט חמשת המינין בא אלא כך הפי' קנבוס ולוף וכיוצא בהן כגון התבואה שנגמרה עם שאר גמר תבואות הכרם וגם יש להם אשכולות ושורש מתקיים בימות החמה ובימות הגשמים בכרם כך פי' רבינו שלמה שם, כלאי הכרם אסורים בח"ל מד"ס כדאיתא בקידושין [דף ל"ט] מפני שאסורין בארץ איסור הנאה מה שאין כן בכלאי זרעים [שם] ואין אסור בח"ל כלל אלא לזרוע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד, ואם אמר לתינוק גוי לזרוע לו בחוצ' לארץ מותר אבל לא יאמר לעכו"ם גדול שלא יתחלף בישראל כדאיתא בשבת [דף קל"ט] ואע"פ שמותר לזרוע ירק בצד הכרם בחוצה לארץ הרי אותו ירק הזרוע שם אסור באכילה ואפילו בח"ל והוא שיראה אותו לוקט ומוכר אבל ספיקו מותר [בסוף מסכת ערלה עיין שם בפי' ר"ש בהלכות קטנות הלכות כלאי' מבואר יותר], [תוספת' ספ"ב דכלאי' ומביאה בע"ז דף ס"ג] אין עודרין עם העכו"ם בכלאים אבל עוקרין עמו כדי למעט התפלה, אחד הנוטע ואחד המקיים כגון שראה כלאים צמחו בכרמו והניחן הר"ז קדש כדתנן [בכלאים] הרואה ירק בכרם ואמר לכשאגיע שם אלקטנו מותר כשאחזור אלקטנו אם הוסיף במאתים אסור מפני שדומה שמתייאש, [שם] והמקיים קוצים בכרם רבי אלעזר אומר קדש וחכמים אומרי' הר"ז לא קדש עד שיקיים דבר שכמוהו מקיימין רוב העם באותו מקום כיצד המקיים קוצים בכרם בארץ מערב שרוצים בקוצים לגמלים הר"ז קדש, כיצד משערין שיעור תוספת מאתים רואין אם נחתוך יקר זה או מין תבואה זה מן הארץ בכמה זמן ייבש הגע עצמך, שייבש עד שלא תשאר בו לחה במאה שעה אם נשתהא בארץ משהגיע לו חצי שעה הרי הוסיף במאתי' לאיסור ואם נשתהא פחות מחצי שעה מותר, ובירושלמי [שם] גרסי' דבי רבי ינאי משערין בהדין ירבתא לוקט אחד ומניח אחד ומה שזה פוחת זה מוסיף פירו' כשילקט ירבת אחד ומניח אחד בכרם ויגדל אותו שהניח עד שהראשון פוחת אחד ממאתים שבו, שנינו בכלאים [דף ל"א] המסכך גפנו על גבי תבואתו של חבירו הר"ז קדש וחייב באחריותו רבי יוסי ור"ש אומרים אין אדם אוסר דבר שאינו שלו פי' דכתיב כרמך, אמר רבי יוסי מעשה באחד שזרע כרמו בשביעית ובא מעשה לפני רבי עקיבא ואמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו והלכה כרבי יוסי ורבי שמעון כדפסק שמואל ביבמות [דף פ"ג] עוד שנינו שם הרוח שעלעלה הגפנים על גבי תבואה יגדור מיד ואם ארעו אונס מותר, התבואה שהיא נוטה תחת הגפן וכן בירק מחזיר פי' לצד אחד ואינו מקד' [שם] מאימתי תבוא' מתקדשת משתשליש [היינו כר' יוחנן דתני הכי בירושלמי שם עי' בפי' ר"ש] וענבי' משיעשו כפול הלבן, תבוא' שיבשה כל צרכה וענבים שבשלו כל צרכן אינן מתקדשות, פי' תבוא' שיבשה כל

צרכה ובא ונטע גפן בתוכה וכן ענבים שבשלו כל צרכן וזרע תבואה או ירק בצדה אע"פ שזה אסור ומקדשות אחרים כדאיתא בירושלמי [שם מבואר בפי' ר"ש שם] מ"מ אינן מתקדשות, כרם שלא הגיעו ענביו להיות כפול הלבן אלא עדיין הם בוסר וזרע בתוכו ירק או תבואה והשרישו הר"ז לא קדש וקונסין אותו ואוסרין אותו הזרע אבל הבוסר מותר כדאיתא במנחות [דף ט"ו] גפן שיבשו העלין שלה ונפלו כדרך שתיבש הגפן בימי הקור אסור לזרוע בצדה ירק או תבואה ואם זרע לא קדש כדתנן בכלאים [שם] וכן הזורע בעציץ שאינו נקוב המונח בכרם לא קדש, ומכין אותו מ"מ, אבל עציץ נקוב הרי הוא כארץ [תוספתא בכלאים ומביא' בעירובין דף ל"ד] הקנים והוורד והאטדין מיני אילן הם ואינם כלאים בכרם זה הכלל כל המוציא עלין מעיקרו הר"ז ירק וכל שאינו מוציא עלין מיעקרו הר"ז אילן, ואין אסור משום כלאים אלא מיני תבואה ומיני ירקות בלבד אבל שאר מיני זרעים מותר לזורעם בכרם כדתנן בכלאים האירוס והקיסום ושושנת המלך מיני זרעים הם ואינם כלאים בכרם, אמנם מדרבנן אסירי כדאמרי' במנחות שאר זרעי' מדרבנן אסירי, שנינו בפ"ד דכלאים הנוטע שתי גפני' כנגד שתי' ואח' יוצאת זנב הר"ז כרם, פירו' והבא לזרוע בצדן צריך להרחיק ד' אמות לכל רוח, אבל נטען שתים כנגד שתים ואחת באמצע או שלש בשורה זו ושתים כנגדן בשורה שנייה אינו כרם פי' דאין לו אלא דין גפן יהודית שהבא לזרוע בצדה אין צריך להרחיק אלא ששה טפחים לכל רוח כדתנן בפ"ג שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב שאמרנו שהם כרם אחד אין הדברים אמורים אלא כשיש בין כל גפן וגפן מארבע אמות ועד שמנה [בתוספתא ריש פר"ג דכלאים] אבל אם היה בין שתי השורות שמנה חוץ ממקום הגפנים עצמן [כירושלמי שם] הרי אלו כמובדלות זו מזו ואינם כרם אחד ואינו מרחיק אלא ו"ט מכל שורה, וכן אם הייתה ביניהם פחות מארבע אמות הרי אלו כגפן אחת ומרחיקין ו' טפחים לכל רוח היו ג' שורות אע"פ שיש ביניהם פחות מד' אמות על זה שנינו בפ"ה [וטעם שניהם מבואר שם בפי' ר"ש] כרם שהוא נטוע על פחות פחות מארבע אמות ר"ש אומר אינו כרם וחכ"א שהוא כרם ורואין את האמצעיות כאלו אינן וכן אם היו ג' שורות וכין כל שורה ושורה שמנה אמות או יותר הר"ז זורע בין השורות, לפיכך הנוטע כרמו מתחילה והרחיק בין כל שורה ושורה שמנה אמות מותר להביא זרע בתוכו וירחיק מכל שורה ושורה ששה טפחים, ואין דין בין השורות של זה הכרם ככרם שחרב באמצעו [שם דף כ"ה] שצריך שש עשרה אמה שהרי נטעו מתחלה מרוחקין, וכן שנינו בפ"ד [בדף כ"ו] הנוטע שתי שורות אם אין ביניהן שמנה אמות לא יביא זרע לשם, היו שלש אם אין בין שורה לחבירתה שש עשרה אמה לא יביא זרע לשם, ראב"י אומר משום רבי חנינא בן

חכינאי אפי' הרבה האמצעית ואין בין שורה לחברתה שש עשרה אמה לא יביא זרע לשם שאילו מתחילה נטען היה מותר בשמנה אמות, והלכה כראב"י שמשנתו קב ונקי, ותנן עוד [שם דף כ"ח] ר' מאיר ורבי שמעון אומרים אף הנוטע כרמו על ח' אמות מותר ובירושלמי דכלאים [שם] פוסק רב כרבי מאיר וכר"ש והלכה כרב באיסורי לגבי שמואל שחולק עליו בפ' הספינה (בבא בתרא דף פ"ב) אמנם לעניין מכר פוסק שם רבא [בדף פ"ג] מארבע אמות עד ט"ז וט"ז בכלל לא חשיבי מפוזרין, [בתו' שם] ומה שלעניין כלאים חשיבי מפוזרין בי"ו זה מפני שאמות כלאים שוחקות, שנינו בכלאים אליבא דבית היללכרם שחרב באמצעו אם אין שם שש עשרה אמה לא יביא זרע לשם היו שם ט"ז אמה נותנין לו כדי עבודתו וזורע את המותר פי' מרחיק מעיקרי גפנים ארבע אמות לכל רוח וזורע באמצע הקרחת ובמחול הכרם אומרים בית הילל [שם] שתי' עשרה אמה, ואיזהו מחול הכרם מקום שנשאר פנוי בין סוף הכרם ובין הגדר אם יש שם י"ב אמה מרחיק ד' אמות וזורע את המותר היו פחות מי"ב אמה לא יביא זרע לשם, [שם] גדר שהוא גבוה י' טפחים וכן חריץ שהוא עמוק י' טפחים הר"ז מותר ליטע כרם בצדו מכאן וירקות בצדו מכאן, עוד שנינו [שם] מחיצת הקנים אם אין בין קנה לחבירו ג' טפחים כדי שיכנס הגדי הרי זו כמחיצה וגדר שנפרץ עד עשר אמות הר"ז כפתח ומותר, יתר מעשר כנגד הפרצה אסור לזרוע עד שירחיק כשיעור, נפרצו בו פרצות הרבה אם היה העומד מרובה על הפרוץ ואפי' עומד כפרוץ מותר כדמוכח בעירובין [דף ט"ו] וכאילו אין שם פרצה היה הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרצה אסור וכנגד העומד מותר, [תוספתא דכלאים ומביאה בהגוזל קמא דף ק' ובבא בתרא דף ב'] מהיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור חזרה ונפרצה אומרים לו גדור נתיאש הימנה ולא גדרה הר"ז קידש, מוכיח בפ"ה שגפן יחידית שהיתה בתוך נקע פיר' חריץ או מוקפת גדר גבוה עשרה ורחב ארבעה לא יזרע בכל המחיצה אע"פ שהרחיק ששה עד שירחיק ד' אמות לכל רוח ואח"כ יזרע שאר החריץ או שאר המקום המוקף גדר כי גפן יחידית אין לה דין מחול, [כך משמע שם משנה ו'] שביל שבין שני כרמים הר"ז הוא ככרם שחרב באמצעו אם יש ביניהם ששה עשר אמות מרחיק מזה ארבע אמות ומזה ארבע אמות וזורע את המותר ואם היה פחות מכאן לא יביא זרע לשם, שנינו בפרק ה' הנוטע ירק בכרם או המקיים הר"ז מקדש ארבעים וחמשה גפנים אימתי בזמן שהיו נטועות על ד"ד או על ה"ה, היו נטועות על שש שש או על שבעה שבעה הר"ז מקדש שש עשרה אמה לכל רוח עגולות ולא מרובעות בד"א בזורע או מקיים בתוך הכרם אבל הזורע חוץ לכרם וסמך לו הר"ז מקדש שתי שורות של גפנים הסמוכו' לזרע באורך כל הזרע ויתר ד' אמות חוץ לזרע ומתקדש מן

הזרע רחב ד"א באורך כל השורה של הכרם ואם זרע בצד גפן יחידית אינו מתקדש את הזרע אלא ששה טפחים בלבד לכל רוח כדתנן בפ"ד [ד' כ"ז] הנוטע שורות של חמש גפני ב"ש אומרים כרם וב"ה אומרי' אינו כרם עד שיהא שם שתי שורות לפיכך הזורע ד"א שבכרם ב"ש אומרים קדש שורה אחת וב"ה או' קדש שתי שורות, שנינו בפ' שני [דף כ"ג] היתי' שדהו זרועה ירק או תבואה ונמלך לנוטעה גפנים הופך אותה במחרישה ואח"כ נוטע ולא יטע ואח"כ הופך היתה נטועה ונמלך לזורעה לא יאמר אזרע ואחר כך אשרש הגפנים אלא משרש ואחר כך זורע או גומם הגפנים עד פחות מטפח וזורע ואה"כ משרש, שנינו בפ"ז המבריך גפן יחידית בארץ אם אין עפר על גבה ג' טפחים לא יביא זרע עליה אבל בצדה מותר כדתניא עלה בפ' לא יחפור (בבא בתרא דף י"ט) לפי שאינו משתרש לצדדין ואין נוגע בגפן אע"פ שיונק מן הקרקע בתוך ג' טפחים עם הגפן אין לחוש ובירו' דכלאי' מפרש דעל גבה משום מגע זרעים בגפן נגעו בה שהם כלאי הכרם שנוקב השורש אבל בשא' אילן שהשורש קשה אין לחוש לכלאי' מאח' שאינו נוקב השורש, [במתני' דלעיל] אפי' הכריכה בדלעת ובסילון אסור ומפ' בירושלמי [דלעיל] דווקא בסילון של חרס אבל בסילון של אבר אין צריך עפר ג"ט מלמעלה, ומיירי בדלעת יבשה, הבריכ' בסלע אע"פ שאין עפר על גבה אלא שלש אצבעות מותר להביא זרע עליה, [בירושלמי דלעיל] ואין הדברים אמורים אלא כשאין עיקר הגפן נראה אבל אם היה עיקר הגפן נראה צריך להרחיק ששה טפחים לכל רוח, מוכיח בפרק ששי דכלאים בירושלמי שהזורע תחת השריגים והעלין היוצאין מן הגפן הר"ז קדש ואע"פ שהזרע רחוק מעיקר הגפן כמה אמות, הירק או התבואה והגפנים המתקדשין שורפין את שתיהן [בתמורה דף ל"ג ודרשה דפן תיקדש בפר' כל הבשר דף קט"ז] שנא' פן תוקדש המלאה פן תוקד אש, [כך משמע בפר' כל שעה דף כ"ו וכן בתו דכלאים דתני כל הגפן אסורה היא ופירותיה] ואפי' הקש של תבואה והעצים של גפנים אלו אסורין בהנאה ושורפין אותן ולא יסיק בהם את התנור וכירים ולא יבשל בהן בשעת שריפתן, אע"פ שמרחיקין בין הזרע ובין הגפנים כשיעור צריך להזהר שלא תסתכך הגפן על הירק או יסכך הירק על הגפן, [כך משמע בכלאים] זרע ירק או זרע תבואה וצמחה ואה"כ סיכך עליה את הגפן הקשים מותרין והדגן ידלק, [בתוספת דכלאים] היו שרשי הכרם יוצאין לתוך ארבע אמות שבין הכרם והתבואה יעקור היו שרשי התבואה יוצאין לתוך ארבע אמות מותרין כל הרחקות והשיעורין האמורים בכלאים באמה בת ששה טפחים שוחקות ולא יצמצם במדות הכלאים שאין מצמצמין אלא להחמיר כדאיתא בעירובין [דף ג' וד']:

מצות לא תעשה רפא

בהמתך (א) לא תרביע כלאים הר"ז אזהרה שלא ירביע בהמה עם בהמה וחיה עם חיה בהמה עם חיה וחיה עם בהמה טמאה עם טמאה וטהורה עם טהורה וטהורה עם טמאה טמאה עם טהורה אסורין בהרבעה זה עם זה ותניא בת"כ [קדושים פ"ד] אין לי אלא בהמתך על בהמתך בהמתך על בהמת אחרים בהמת אחרים על בהמתך בהמת אחרים על בהמת אחרים מניין ת"ל את חוקותי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים, ומניין שחיה ועוף ביוצא בהן דתנן בבב"ק [דף נ"ד] אחד השור ואחד כל הבהמה לכלאים וכן חיה ועוף וכיוצא בהן ומפרש בגמ' [שם] אי כלאים דהרבעה יליף בהמתך בהמתך משבת מה להלן חיה ועוף כיוצא בהן אף כאן חי' ועוף כיוצא בהן וגבי שבת מנלן דתניא ר' יוסי אומר משום ר' ישמעאל בדברות הראשונות נאמר עבדך ואמתך ובהמתך ובדברות אחרונות נאמר שורך וחמורך וכל בהמתך והלא שור וחמור בכלל בהמה היו ולמה יצאו לומר לך מה שור האמורים כאן חיה וחמור ועוף כיוצא בהן אף כאן חיה ועוף כיוצא בהן [בת"כ דלעיל] ותניא אין לי אלא שני מיני חיות שני מיני עופות בהמה על חיה וחיה על בהמה טמאה על טהורה טהורה על טמאה חיה או בהמה על עוף מניין ת"ל את חוקותי תשמרו בהמתך לא תרביע פיר' שממנו למד גזרה שוה משבת כאשר בארנו, ולוק' על לאו זה בכל מקום בין בארץ בין בח"ל [בקדושין דף ל"ט] ואומר בב"ק [דף נ"ה] שאפי' הרביע על מיני חיה שבים לוקה מה"ת ואמר שמואל בפרק הפועלי' [דף צ"א] אינו לוקה עד שיכניס בידו כמכחול בשפופרת אבל אם העלם זה על זה בלבד מכין אותו מ"מ ואמר רב יהודה אמר רב [שם] מין במינו מותר להכניס כמכחול בשפופרת ואפי' משום הירהור פריצות אין בו שטרוד במלאכתו עוד שם אמר רב פפא מותר להכניס שני מינין בדירה אחת ואם ראה אותן שרבעו אין זקוק להפרישן, שני מיני בהמה או חיה שדומין זה לזה אע"פ שמתעברין זה מזה ודומין זה לזה הואיל והן שני מינין הרי הן כלאים כדאיתא בכלאים ואסור להרכיבן כגון הזאב והכלב והצבאים עם העזים והסוס עם הפרד והפרד עם החמור והחמור עם הערוד הוא חמור הבר הרי הן כלאים זה בזה, שור ישוב עם שור הבר מין אחד הן כרבנן דרבי יוסי בכלאי' ודלא כר' יוסי שאמר שהוא מין חיה אבל אווז עם אווז הבר כלאי' זה בזה שהאווז בייתי ביציו מבפני' והאווז הבט ביציו מבחוץ מכלל דשני מינין הן כדאמר שמואל בבכורות [דף ח'] הנה בארנו במצות אותו ואת בנו [לעיל ל"ת קמ"ט] עניני איסור פרדות לקשור בקרון וממנו תלמד להרכבה ואין להאריך כאן בדבר הזה, שנינו בכלאים כלאי הכרם אסורין מלזרוע ומלקיים ואסורין בהנאה כלאי זרעים אסורין מלזרוע ומלקיים ומותרין באכילה וכל שכן בהנאה כלאי

בגדים מותרין לכל דבר ואינן אסורין אלא מללבוש כלאי בהמה מותרין לגדל ולקיים ואינם אסורין אלא מלהרביע:

מצות לא תעשה רפב

כתוב (א) בפ' תצא לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו ותניא בספרי [פ' תצא] מניין לרבות שאר בהמה חיה ועוף ת"ל לא תחרוש מ"מ ובפ' הפרה [דף נ"ד] לומדה בגזירה שוה שור שור משבת, ומסיים בברייתא בספרי אם כן למה נאמר שור וחמור לומר לך בשור וחמור אי אתה חורש אבל אתה חורש בשור ואדם, ומניין לרבות הדש והמנהיג ת"ל יחדיו מכל מקום ולהוציא קושר סוס בצידי הקרון או לאחר הקרון שאינו יחדיו, ר' מאיר פוטר את היושב בקרון, ובב"מ [דף ח'] מהפך שמואל ותני חכמים פוטרין היושב בקרון דסבר דהכי הילכתא, ואע"פ שהקושר סוס בצידי הקרן אינו לוקה מדרבנן אסור כדתני בתוספות דכלאים אין קושרין סוס לא בצידי הקרון ולא לאחר הקרון ורבי יהודה מתיר ואם היו מסייעין זה את זה בירידה ובעלייה הכל מודים שאסור והלכה כחכמים ועוד דסתם לן בכלאים סתם משנה כחכמים ואין שם דברי ר' יהודה, גרסי' בב"מ [דף צ'] הנהיגה בקול ר"י אמר לוקה פי' משום דבדיבוריה מתעביד מעשה כדאמר ליה ר' יוחנן לתנא [בתמורה דף ג'] לא תיתני מימר משום דבדיבוריה מתעביד מעשה וכתב רבי' משה [בפ"ט דהלכות כלאים] שאין חייבין מלקות אלא על שני מינין אחד טמא ואחד טהור דומיא דשור וחמור אבל אם שניהם טמאים אין שם איסור מה"ת ואעפ"כ אסור מד"ס ויש להביא ראיה לדבריו מדתניא בתוספתא דכלאים לא יקשור סוס לפרד ופרד לחמור וחמור לערוד מפני שמנהיגים זה את זה, עשה כן רבי מאיר מחייב וחכמים פוטרים פי' ממלקות אבל אסור הוא שהרי לא יקשור דרישא דברי הכל הוא, ועוד שנינו בכלאים בהמה עם בהמה וחיה עם וחיה בהמה עם חיה וחיה עם בהמה טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה טהורה עם טהורה טמאה עם טמאה אסורין לחרוש למשוך ולנהוג:

מצות לא תעשה רפג

כתוב (א) בפ' תצא לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו וכתוב בפ' קדושים ובגד כלאים שטנז לא יעלה עליך, ושנינו בכלאים אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים ומפרש בירושלמי [שם] שאין נקרא צמר אלא של רחלים ואלים כדכתיב במלכי' ומישע מלך מואב היה נוקד ומפרש שם מהו נוקד רועה והשיב למלך ישראל מאה אלף אלים צמר ומאה אלף כרים צמר, שנינו עוד שם אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג שנאמר לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז רבי ישמעאל ברבי אליעזר אומר גלוז ומליז הוא את אביו שבשמים עליו ביבמות [דף ה'] מפרש רבינו שלמה שמה"ת אינו חייב

על הכלאים עד שיהו הצמר והפשתן יחד מתוקנין במסרק, שוע לשון חלק דמתרגמינן שעיע, טווי שיהו שניהם טווין יחד, ונוז שיהו שניהם ארוגים יחד, [בתו' שם קצת מזה] וקשה לפירושו למה לי נוז הלא אפי' שתי תכיפות חיבור שנ' יחדיו [בגמ' שם] ועוד אמרו רבותינו [שם דף ד' ובפ"ה התכלת דף ל"ט] שנסמכה פרשת כלאים לפרשת ציצית להתיר כלאים בציצית ולפי זה היאך ימצא מה"ת כלאים בציצית והלא אין ציצית ארוג בטלית ופי' רבינו יעקב בספר הישר דנוז הוא משזר כדתנן נלוז ומליז נלוז מעוקל כמו חוט משזר אטור"ש בלעז, וכן פי' רבינו שלמה בפי' חומש [פ' קדושים] כמו חזיין לנזי דאית בהו [בס"ק דף י"ב] ועיקר כלאים מה"ת כשהצמר שוע וטווי ומשזר לבדו והפשתן שוע טווי ומשזר לבדו ואחר כך יחדיו דהיינו שתי תכיפות ולפי זה יתיישב שמצינו כלאים בציצית דבסוף הטלית מקום הנחת הציצית היה רגיל להיות שזור כדאמרינן בעירובין [דף צ"ו] המוציא חוטי תכלת שזורין כשרין, ומקשה ודילמא אדעתא דשיפתא דגלימא עייפינהו ושזרן, ומשם נמי יש ראיה דחוטי הציצית היו שזורין, ואמרינן נמי בספרי [פרשת שלח] פתיל תכלת טווי ושזור אין לי אלא תכלת לבן מניין אמרה תורה תן תכלת ותן לבן מה תכלת טווי ושזור אף לבן טווי ושזור ומה ששנינו בכלאים אין חייבין משום כלאים אלא על טווי וארוג שנאמר שעטנז אומר רבינו יעקב דאין מביא דרשא זו אלא להזכיר טווי תדע שלא הזכיר שוע אם כן לא בא לדרוש כל לשון שעטנז אמנם בירושלמי [שם] גרסינן על ההיא משנה ניתני שוע ולא ניתני נוז אילו כן הוה אמינא נוז מותר ומתני' לא אמרה כן אלא פיף של צמר ושל פשתן אסורין מפני שהן חוזרין [מבואר שם בפי' רבי' שמשון] פי' פיף צלצול בינדי"ל בלעז משמע דנוז הוא ארוג, וצריך להתיישב בפירוש הירושלמי' גרסי' בנדה [דף מ"א] אמר מר זוטרא האי מאן דאבד ליה חיטא דכיתנא בגלימא דעמרא ולא ידעינן אי נתקיה אי לא נתקיה שרי דספיקא דרבנן היא דשעטנז אמר רחמנא, פירוש החוט הזה הוא חוט יחידי שאינו שזור, מתקיף לה רב אשי ואימא או שוע, פירוש וחברו כעין לבדין או טווי בלא בלא שוע ונוז, פי' וחברו כעין בגדים גרועים או נוז, פי' ששזר פתילה של צמר ופתילה של פשתן וחבר' יחד, ומסיק [שם] דהלכה כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא דשעטנז בעינן בצמר ושעטנז בעינן בפשתים, אמנם מד"ס אסור אפי' אחד מהם כדתנן בכלאים הלבדים אסורין משום שהן שועין, וגרסינן בתמיד [דף כ"ו] ובביצה [דף ט"ו] האי נמטא גמדא דנרש שריא פירוש הלבדים הקשין מותרין אף בלבישה מפני שאפי' לבדים הרכים אינם אלא מד"ס ומסקינן בתמיד [שם] דבגדי כהונה שהן שעטנז וקשים הותר בהן הצעה דרבני כדתניא [שם ובביצה דף י"ד וביומא דף ס"ט] לא יעלה עליך אבל אתה מותר להציעו תחתיך אבל

אמרו חכמים אסור לעשות בן שמא תכרך לו נימ' על בשרו, תניא בספרי [תצא] לא תלבש שעטנז שלא יתכסה מניין ת"ל לא יעלה עליך, יכול לא יפשילנו בקופה לאחריו ת"ל לא תלבש לבישה בכלל העלאה היתה ולמה יצתה להקיש אליה ולומר לך מה לבישה מיוחדת שהיא הנאת הגוף אף כל שהוא הנאת הגוף, יכול חלוק של צמר על חלוק של פשתן יהא אסור ת"ל יחדיו, רבי חנינא בן גמליאל אומר מניין שלא יקשור סרק פי' גדיל של צמר בשל פשתן לחגור בו מתניו אע"פ שהרצועה באמצע ת"ל יחדיו מ"מ פי' שסובר חבור על ידי דבר אחר שמו חיבור, ותניא נמי בתוספתא דכלאים ההיא דר' חנינא בן גמליאל דספרי וכן שנינו בכלאים ולא הוזכר שם רבי חנינא בן גמליאל ועוד תניא בברייתא אחרת בתוספתא [בפ' בתרא דלעיל] חלוק שכולו צמר גמלים וצמר ארנבים וארג בו חוט אחד של פשתן בצד זה וחוט של צמר בצד זה אסור, מכל אלה משמע שכך הלכה אפי' ימצא חכמים חלוקין עליו שהר"ז סתם במשנה ומחלוקת בברייתא והלכה כסתם משנה והרב ר' אליעזר ממיץ דוחה שאינה סתם משנה שיכול להיות שכולה ר' יוסי היא השנוי בראש הדבר דתנן [במתני' דלעיל] רבי יוסי אומר משיחות של ארגמן אסורות מפני שהוא מולל עד שלא קושר, סרק כו' ורבי שמשון בר' אברהם פי' [שם ובסוף משנה קמיית' דההיא פירקא] בההיא דתוספתא ששני החוטין הן זה בצד זה, ולא גרסי' וחוט של צמר בצד אחר, וכן סרק שהיא חגורה אסור מפני שכשחוגר קושר שני ראשים של צמר ושל פשתן ביחד לפירוש זה אותן בגדים שאנו לובשין ובתוכן עורות שתפורין קודם בפשתן אע"פ שמדבק העור לבגד מאחר שאינו מדבק הפשתן לצמר מותר אפי' לרבי חנינא בן גמליאל, וכל שכן לחכמים אם חולקין עליו ועוד כי אפי' לרבי חנינא בן גמליאל לא אמר דבר זה אלא בכלאים דאוריית' כמו שמביא מן המקרא אבל בכלאים דרבנן לא החמירו, ובגדים שלנו אינן שזורין, שנינו במסכת כלאים צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב מן הגמלים מותר, פי' מותר להביא פשתן לשם, ואם רוב מן הרחלים אסור, מחצה על מחצה, אסור, וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה, ותני עלה בתוספתא [שם] בד"א שהביא פשתן וטרף ביניהן אבל הביא חוטי צמר של רחלים וטרף בין חוטי צמר של גמלים אסור, פי' חוטי חשיבי ולא בטלי, עוד שנינו שם [בדף ל"ג] השיראי' והכלך אין בהן משום כלאים אבל אסורין משום מראית העין, ואין לאסור לולאו' של משי בבגדי צמר שהרי משי מצוי בינינו ואילו שיראי' אינו דבר מצוי בינינו שר"ל בשבת [דף כ'] ושירים זו היא שירא פרנדא, ובסוטה [דף מ"ה] אומר משחרב בית המקדש בטלה שירא פרנדא [במתני' דלעיל] הכרים והכסתות אין בהן משום כלאים ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהן, ודווקא שהן ריקנין מונחין על איצטבא

כדאיתא בירושלמי [שם] אבל כר מלא נכפף על צידי האדם, וכן ריקן ומונח על תבן אדם נשקע באמצעיתו ונכפפין הצדדין עליו, [בתו' פ' בא לו (יומא דף ס"ט) ובביצה דף ט"ו בד"ו קשין] ועל קוטרא פוי"ינט השיב ר"י לרבינו שמשון מאיי"נבילא שאם אין בתוכה כלאי בגדים אלא גיזי צמר בין בגד לבגד אין זה חיבור שאם היו פותחים שני הבגדים היו יכולין למשוך הצמר מבין התפירה, [סוף מתני' דלעיל] אין עראי לכלאים ולא ילבש את הכלאים אפי' על גבי עשרה בגדים ואפי' לגנוב את המכס, אמנם בהגוזל בתרא [דף קי"ג] תניא רבי שמעון בן יהודה אומר לובש אדם את הכלאים להבריח את המכס וכן הלכה אע"פ שהוא סתם במשנה דלא כר"ש ומחלוקת בברייתא מ"מ הלכה כמותו שהרי מפרש שם שסובר כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר, וכן שנינו דהעלאת כלאים כשאין מתכוין ליהנות מותר דתנן [בכלאים] מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמי' והצנועים השומרין עצמן מן הכיעור מפשילין אותן לאחוריהן במקל ומעמידה בשבת [דף כ"ט ודף מ"ו] כרבי שמעון, שנינו עוד שם [בכלאים] מטפחות הידים מטפחות הספרים מטפחות הספג אין בהן משום כלאים ורבי אליעזר אוסר, ובתוספתא [שם] מסיים דברי ר"מ, רבי יהודא אומר רבי אליעזר מתיר וחכמים אוסרין, [במתני' דלעיל] מטפחות הספרי' אסורה משום כלאים מפני שלובשין סביבות כתיפיו של אדם המסתפר ומפרש בירו' [שם] הדא דאת אמר במתכוון לשם מלבוש וטעמו של רבי אלעזר שאוסר באחרים מפני שהידים נוגעות בהן והן נכרכות תמיד על היד ומחממו' אותן, פיר' מטפחות הידים שמקנחין בהן את הידים, ומטפחות של ס"ת ומטפחות הספוג שמספגין בהן את הכלים או היוצא מבית המרחץ מסתפג בה ובירו' [שם] פוסק הלכה כרבי אלעזר לאיסור וכן פסק רבי' משה [בהלכות כלאים] לאיסו' עוד שם [במתני' דלעיל] תכריכי המת ומרדע' של חמו' שיושב עליהם אין בהן משום כלאים, פי' [כדתנן לעיל מינה] גבי כרים וכסתות ובלבד שלא יהיה בשרו נוגע בהן, אע"פ שאסרו חכמים [בביצה דף י"ד] הצעה שמא תכרך לו נימא ה"מ במידי דאורחיה בלבישה אבל מרדעת וכרים וכסתות דלאו אורחייהו בלבישה לא גזור, ואם לחשך אדם לומר מאי שנא מציצית שאומ' בפ' התכלת (מנחות דף מ"א) שכשמת יניחו לו ציצית אומר רבי' יצחק [בתו' דנדה דף ס"א בד"ה אבל] מפני שבימיה' היו לכולם ציצית בחייהם אבל עכשיו שאין לכולם ד' כנפות רגילין להסירן קודם קבורה שלא יתביישו אות' שלא היו להם ציצית בחייהם כדאי' בנדה [דף ע"א] בתחילה היו מטבילין כלים ע"ג נדות מתות והיו נדות חיות מתביישות התקינו שיהו מטבילין על הכל, אמרי' בשבת [דף נ"ד] שאם החבלים מבהמה אחת צמר ומבהמה אחרת פשתים אסור לכרוך

החבלים בידו משום כלאי חבלים, שנינו בכלאים ר' יוסי אומר כלים הבאים ממדינת הים אינן צריכין בדיקה מפני שחזקתן מן הקנבוס ומפרש בירו' [שם] הדא דאת אמר בראשונה שאין הפשתן מצויה בכ"מ אכל עכשיו שהיא מצוי' בכ"מ צריכה בדיקה וכתב רבי' שמשון בר' אברהם [בפי' מתני' דלעיל] שיש להתיר בצרפת מפני שהקנבוס בזול יותר וגם חזק יותר לתפו' וגם מורי רבי' יהודא בר' יצחק היה אומר כן מפני שרובן תופרין בקנבוס, אמרי' בפסחים [דף מ'] בגד שאבד בו כלאים לא ימכרנו לעכו"ם שמא ימכרנו לישראל [בתו' דנדה דף ס"א] ואין שייך בטול ברוב אלא בדבר שהיה אסור קודם שנתערב ובשר בחלב שבטל בנ"ט זהו מפני שלא אסרה תורה אלא דרך בשול מפני נתינת טעם, וגם לא יעשנה מרדעת לחמור פי' שמא ימצא אותו אחר ויקרענה מעל המרדעת שהרי אין הכלאים ניכרין בו, וכיצד היא תקנת בגד זה צובעו שאין הצמר והפשתן עולין בצבע אחד כדאי' בנדה [דף ס"א] ומיד הוא ניכר לו ושומטו ואם לא ניכר מותר שמא נשמט והלך לו שהרי בדקו ולא מצאו, [מיימו' דכלאים] הרוא' כלאים של תורה על חברו אפי' היה מהלך בשוק קופץ לו וקורעו מעליו מיד, ואפי' היה רבו שלמדו חכמ' שאין כבוד חבריו דוחה איסור ל"ת המפורש בתורה, ולמה נדחה בהשב' אבידה מפני שהוא לאו של ממון, ולמה נדחה בטומאת מת הואיל ופרט דכתוב ולאחותו לדרוש ולאחותו הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה, אבל דבר שאסור מד"ס הרי הוא נדחה מפני כבוד הבריות בכל מקום אע"פ שכתב בתורה לא תסיר מכל הדברים הרי לאו זה נדחה מפני כבוד הבריות כדאי' במנחות [דף ל' ועיקר כל הסוגיא] לפיכך אם היה עליו שעטנז של דבריהם אינו קורעו מעליו בשוק ואינו פשטו בשוק עד שמגיע לביתו ואם היה של תורה פושטו מיד, וגרסי' בירו' דכלאים [דף ל"ג ומבואר בפי' ר"ש] תני אין מדקדקין במת כדקא' ר' יוסי הוה יתיב ומתני ולא הודיעוהו שהיה שם מת עד שיצא, ואין מדקדקין בכלאים כדקאמר רבי יוסי הוה יתיב ומתני אמר חד לחבריה את לביש כלאים אמר ליה רבי אמי שלח מאנך והב ליה פירוש בכלאים מדבריהם הוא מדבר:

מצות לא תעשה רפד

אילו הן לאוין של מתנות עניים

כתוב (א) בפ' קדושים ובקצרכם את קציר ארצרכם לא תכלה פאת שדך לקצור ובפרשה אמור כתיב ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקצרך ותניא בת"כ בפ' אמור [פ' י"ג] א"ר וורדימס בר' יוסי מה ראה ליתנם באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן ר"ה וי"ה מכאן והלא כבר נאמר בפר' קדושים לא תכלה וכו' אלא ללמדך שכל מי שמניח לקט שכחה ופאה ומעשר עני מעלה עליו הכתוב כאלו בית המקדש קיים

והקריב קרבנות בתוכו, שנינו בפאה ומביאה בשבת [דף ס"ח] ובפסחים [דף נ"ו] כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל ונשמר וגידולו מן הארץ ולקיטתו כאחד ומכניסו לקיום חייב בפאה והקטניות בכלל הזה, ובאילן האוג והחרובין והאגוזי' והשקדים והגפנים והרמונים והזתים והתמרים חייבים בפאה, פי' אוג הוא פרי המתקיים והוא אדום כדתניא בריש מעשרות האוג והתותים משיאדימו ואמרו לי בספרד שהוא פרי ששמו סומ"ק ומוכרין אותו הבשמים, ותניא בת"כ בפ' קדושים [פ' א'] אין לי אלא הקוצר מניין אף התולש ת"ל קציר מנין אף העוקר ת"ל לקצור אין לי אלא תבואה קטנית מנין ת"ל ארצכם, אילנות מנין ת"ל שדך, פי' מקראות יתרים דורש לרבות שהיה יכול לכתוב ובקצרכם לא תכלה פאה ולא יותר, ועוד שהדבר הזה כתוב בשני מקראות ובא לרבות כל אלה כאשר בארנו, סוף הברייתא [שם] יכול הירק והקישואין והדילועין והאבטיחים בכלל ת"ל קציר מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר כו', יצאו ספחי סטיס וקוצה שאינן אוכל פי' סטיס וקוצה צובעין בהן והוא גיר"א בלעז וקוצה גרנצ"א בלעז, יצא ההפקר שאינו נשמר, יצאו כמהין ופטריות שאין גידולן מן הארץ, יצאו תאנים שאין לקיטתן כאחד, יצאו ירקות שאין מכניסין אותן לקיום, שנינו בפ' שני שדה שקצרוה גוים קצרוה ליסטים קרסמוה נמלים שברתה הרוח או בהמה פטורין פירוש שאין כאן ובקצרכם, שנינו בפאה אילו דברים שאין להם שיעור הפאה והביכורים והראיון וגמילת חסדים ותלמור תורה ומביאה בחגיגה [דף ו'] ובפ' ראשית הגז (חולין דף קל"ז) ושונה אחר כן [שם] אין פוחתים לפאה מששים אע"פ שאמרו אין לפאה שיעור הכל לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ולפי רוב הענבה פי' מה"ת אין להם שיעו' ואפי' בשיבולת אחת יצא ידי חובתו אבל מדבריהם אין פחות מאחד מששים בין בארץ בין בח"ל כדאי' בחולין [בדף קל"ז דלעיל] ומוסיף על האחד מן הששים לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ולפי ברכת הזרע כי גרגירי תבואה וענבים הכל נקרא ענבה וכן שנינו בפ' ששי דפאה ענבה של שעורין, כיצד שדה שהיא קטנה ביותר שאם הניח ממנה אחד מששים אינו מועיל לעני ה"ז מוסיף על השיעור, וכן אם היו העניים מרובים מוסיף, ואם זרע מעט ונתברך ואסף הרבה מוסיף לפי הברכה, שנינו בפ' ב' ומביאה בפ' חזקת הבתים [דף ד'] ובפ' הכונס [דף ע"א] ובמנחות [דף ס"א] אילו מפסיקין לפיאה פי' כדדריש בת"כ [פ' קדושים פ"א וב'] שדך לחייב על כל שדה ושדה מכאן אמרו אלו מפסיקין לפאה הנחל והשלולית, ומפרש בירו' [דפאה] נחל אע"פ שאינו מושך שלולית שהיא מושכת, וכמו שמפרש שם שתהא אמת המים רחבה ועמוקה עד שאינו יכול לקצור שני צדדיה כאחת וכן אם היה מפסיק בה דרך היחיד שהוא רחב ד' אמות, או דרך רשות הרבים רחב ט"ז

אמות ושביל הרבים ושביל היחיד הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים ושביל הוא פחות מדרך, עוד שם [בפאה] שדה בור שבנתים או שדה ניר או זרע אחר כגון חיטים בשני צדדין ושעורין באמצע והקוצר לשחת פי' קודם שתביא שליש מפסיק דברי ר"מ וחכ"א אינו מפסיק אא"כ חרש בכל ההפסקות אלו חייב על כל שדה ושדה, [שם] וכל ההרים אשר במעד' יעדרון אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו הוא נותן פאה לכל אחת פי' אע"פ שאין יכול לחרוש כולם כאחד מפני תלים גבוהים או מקומות עמוקות, [שם] הכל מפסיק לזרעים ואין מפסיק לאילן אלא גדר עוד שנינו שם הזורע שדהו מין אחד אע"פ שהוא עושהו שתי גרנות נותן פאה אחת, זרע שני מינין אע"פ שעשאו גורן אחת נותן שני פאות, מעשה שזרע ר"ש איש המצפה לפני רבן גמליאל ועלו ללשכת הגזית ושאלו את נחום הלבלר ואמר מקובל אני מר' מיאשא שקיבל מאביו שקבל מן הזוגו' שקיבלו מן הנביאים הל"מ בזורע את שדהו שני מיני חיטין אם עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות, שנינו בפ"ג האחין שחלקו נותנין שתי פאות חזרו ונשתתפו נותנין פאה א' שנים שלקחו את האילן נותנין פאה א' לקח זה צפונו וזה דרומו זה נותן פאה לעצמו וזה נותן פאה לעצמו, עוד שם ר' עקיבא אומר קרקע כל שהו חייבת בפאה ומקשה בירו' [שם] והלא צריך בקוצרך שיקצר לעצמו שום דבר, ולפיכך שני' בתו' [דפאה] העושה כל שדהו פאה אינה פאה והא דתניא בנדרי' [דף ו'] מנין שאם רוצה לעשות כל שדהו פאה שהרשות בידו ת"ל פאת שדך כל שדהו לאו דווקא, ומתרץ [בירו' דלעיל] תפתר כגון שעלו חמש שבולת בקנ' א' שיקצו' הד' ויניח הה' פאה שנינו [שם] הפאה נתנת במחובר לקרקע, בדלי' ובדקל בעל הבית מוריד ומחלק לענייי' פי' מפני שאין העניי' יכולים לבוז אותה אלא בסכנה וגם נשים וזקנים אין יכולין לעלות שם, בשדה אפי' תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבוז לזה שומעין שאומר כהלכה, ודורש בת"כ [פרשה קדושים פ"ג] שנא' תעזוב הנח להם שיבוזו, בדלית ובדקל אינו כך אפי' תשעים ותשעה אומרים לבוז ואחד אומר לחלק לזה שומעין שאומר כהלכה עוד שם נטל מקצת פאה וזרק לו על השאר אין לו בה כלום נפל לו עליה פירש טליתו עליה מעבירים אותו הימנה וכן בעומר השכחה, [שם] הפאה אין קוצרין אותה במגלות ואין עוקרין אותה בקרדומות כדי שלא יכו איש את רעהו, [שם] שלש אבעיות ביום בשחר ובחצו' ובמנחה, פירו' בשלש עתות הללו נוטלין עניים את הפאה ומתגלה בעל הבית ליתן פאה מלשון נבעו מצפוניו כמו שמפרש בירושלמי [שם] ועני שבא בלא זמן זה אין מניחין אותו ליטול כדי שיהא עת הקבועה לעניים שיתקבצו בו כולם ליטול, ולמה לא קבעו להם עת אחד ביום מפרש בירושלמי [שם] בשחר מפני המניקות פי' מפני שיש

עניות מניקות צריכות לאכול בתחלת היום, בחצות מפני התינוקות, פירוש שיש בני עניים שאינם נעורים בבקר ולא יגיעו לשדה עד חצי היום, [מבואר לקמן ל"ת רפ"ח] במנחה מפני הגמושות שיש זקני' שאין מגיעים עד המנחה, עוד שם [בפ"ד דלעיל דף ו'] מי שליקט את הפאה ואמר הר"ז לאיש פלוני רבי אלעזר אומר זכה לו וחכמי' אומרי' יתננה לעני הנמצא ראשון, תניא בפ' הגוזל קמא [דף כ"ד] מצות פאה להפריש מן הקמ' לא הפריש מן הק' מפריש מן העומרים לא הפריש מן העומרים מפריש מן הכרי עד שלא מרחו מרחו מעשר ונותן לו, ר' ישמעאל אומר אף מפריש מן העיסה ונותן לו, ועוד מביאה בתמורה [דף ו'] ובפ' הנחנקין (סנהדרין דף פ"ח) ובמכות [דף ט"ז] ואומר שם אין לוקין על לאו זה של לא תכלה אא"כ אבד ונשרף כל הקציר שקצר שמעתה אין יכול לקיים העשה שבה שניתק לו, וכן בלקט ובפרט ובעומר השכחה שבכולן כתוב עשה או לעני ולגר תעזוב אותם, או לגר ליתום ולאלמנה יהיה, תניא בת"כ [פרש' קדושים פ"א] ומביאה בפ' במה מדליקין (שבת דף כ"ג) אמר רבי שמעון מפני ארבעה דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף השדה מפני גזל עניים שלא יראה בעל הבית שעה פנויה ויאמר לקרובו עני הר"ז פיאה, ומפני ביטול עניים שלא יהיו עניים יושבין ומשמרין ואומרין מתי יניח בעל הבית פאה ומפני החשד שיהא המקום ניכר לעוברים ושבים ולא יחשד ומפני הרמאים העוברים על לא תכלה ואומרים כבר הנחנוה, ומה ששנינו בפאה [פ"ק] נותנין פאה מתחילת השדה ובאמצעה ר"ש אומר ובלבד שיתן לבסוף כשיעור זהו בעבר והפריש הפאה מתחילתה או מאמצעיתה ששם פאה עליה:

מצות לא תעשה רפה

כתוב (א) בפרשת קדושים ובפרשת אמור ולקט קצירך לא תלקט, ולקט אינו נוהג באילן דמארצכם דכתיב בפאה [בסימן דלעיל הביאו מת"כ] מרבינן אילן ובלקט אין כתוב אלא קצירך, ואין נקרא קציר אלא תבואה שדרכה ליקצר, ושנינו בפאה [פ"ד] איזהו לקט זהו הנושר בשעת קצירה, פירו' ולא בשעת קיטוף אם הולך בתוך שדהו וקוטף מלילות ונושר מידו אין זה לקט, כדתניא בת"כ בפרשת קדושים [פרק כ'] ולקט קצירך ולא לקט קיטוף ולקט קצירך אין לקט אלא מחמת הקציר מכאן אמרו היה קוצר וקצר מלא ידו דברים הראוי' ליקצר תלש מלא קומצו דברים הראוים ליתלש הכהו הקוץ ונפל מידו על הארץ הר"ז של בעל הבית, הנופל מתוך היד בשעה שיקבץ השבלי' ויקצור או מתוך המגל לעניים לאחר היד ואחר המגל לבעל הבית, והטעם שכל נשירה שהיא דרך אונס אינו לקק שלקט דרך קציר אמרה תורה [שם] תניא לא תלקט לעני לא תסייע לעני לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו, ושנינו בפ"ז המניח כלכלה תחת הגפן לקבל הפרט

הנושר הר"ז גוזל את העניים ועל זה נאמר לא תשיג גבול עולם, ולמדנו כמו כן שהמניח כלכלה תחת הקציר לקבל הלקט הר"ז גוזל לעניים עוד במסכת פאה פר' ה' המוכר את שדהו מוכר מותר אם הוא עני ולוקח אסור' ולא ישכור אדם את הפועל על מנת שילקט בנו אחריו, [שם] מי שאינו מניח את העניים ללקט או שהוא מניח את אחד ואת אחד לא או שמסייע את אחד מהן הר"ז גוזל את העניים ועל זה נאמר לא תשיג גבול עולם:

מצות לא תעשה רפו

כתוב (א) בפרש' קדושים ופרט כרמך לא תלקט ושנינו בפ' שביעי דפאה איזהו פרט זה הנושר בשעת הבציר פי' גרגיר אחד או שני גרגרים ותניא בת"כ [פרש' קדושים פ"ג] ופרט כרמך אין פרט אלא בשעת הבציר מכאן שנינו בפאה [פ"ז] היה בוצר עוקר האשכול והוסבך בעלים ונפל לארץ ונפרט הרי היא של בעל הבית ושנינו עוד בפ"ו שני גרגרים פרט שלשה אינו פרט, שני שבלים לקט ושלש אינו לקט כדברי בית הילל:

מצות לא תעשה רפז

כתוב (א) בפרשת קדושים וכרמך לא תעולל ובפר' תצא כתיב כי תבצו' כרמך לא תעולל אחריך עוללות הן אשכולות קטנות כמו עולל כדכתיב אם בוצרים באו לך הלא ישאירו עוללות, ושנינו בפאה [פ"ז] איזהו עוללות כל שאין לה לא כתף ולא נטף ואם ספק לעניים, ומפר' בירו' [שם] איזהו כתף כל שאין לה פסיגין זה על זה נטף אלו התלויות בשדרה ויורדות והוא שיחו כל הענבים שבעוללות נוגעות בפס ידו, שנינו עוד שם [בדף י' דלעיל] כרם שהוא כולו עוללו' ר' אליעזר או' לבעל הבית ור' עקיבא או' לעניים, א"ר אליעזר כי תבצור כרמך לא תעולל אם אין בציר מניין עוללות א"ל רבי עקיבא וכרמך לא תעולל אפי' כולן עוללות, אם כן למה נאמר כי תבצור לא תעולל אין לעניים בעוללות קודם הבציר, תניא בת"כ [פרשת קדושים סוף פרק ג'] מניין שספק לקט, לקט ספק עוללות עוללות ספק שכחה שכחה ספק פאה פאה תלמוד לומר לעני ולגר תעזוב אותם, ושכחה כדי נסבה, שבספרי [פרשת תצא] דורשו מליתום ולאלמנה יהיה הכתוב בה כאשר יתבאר [בסימן שבסמוך] ובחולין [דף קל"ד] אמר ריש לקיש עני ורש הצדיקו צדק משלך ותן לו מכאן שהספק לעניים:

מצות לא תעשה רפח

כתוב (א) בפרשת תצא כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה ותניא בספרי [פרשת תצא] קצירך פרט לשקצרוהו עכו"ם קצרוהו לסטי' כו', קצירך פרק להקדש בשדך פרט להקדש בשדך פרט למעמר בשדה אחר דברי ר"מ וחכ"א כי תקצור קצירך בשדך מכאן אמרו, שכחו בעל הבית ולא שכחוהו

פועלין שכחוהו פועלים ולא שכחו בעל הבית אינו שכחה, פי' כדדריש בירוש' דפאה [פ"ה] כי תקצור זה פועל קצירך בשדך זהו בעל הבית ועל שניהם הוא אומר ושכחת, ושנינו בפ"ו דפאה ומביאה בב"מ [דף ח'] יחיד שהתחיל לקצור מראש השורה ושכח לפניו ולאחריו שלפניו אינו שכחה של אחריו הוי שכחה שהוא בבל תשוב זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה שאינו בבל תשוב אינו שכחה, [שם] שני עומרים שכחה שלשה אינו שכחה, [שם] העומר שיש בו סאתים ושכח אינו שכחה שנ' עומר ולא הגדוש אע"פ שכל העומרי' סאתי' ובסוף המוכר את הבית (בבא בתרא דף ע"ב) אמרינן שגם זה תורת העומר עליו שאם שכח שני עומרים קטנים מצטרף עמהם להחשב שלש עומרים ואינו שכחה, שני עומרים אע"פ שיש בשניהם סאתים הואיל ואין בכל אחד ואחד סאתים הרי אלו שכחה כדברי חכמים בפ"ו דפיאה, [שם] קמה שיש בה סאתים ושכחה אינו שכחה, השוכח עומר בצד הקמה אינה שכחה שנ' כי תקצור וגומ' ושכחת עומר שסביבותיו קציר שכחה אבל עומר שסביבותיו קמה אינה שכחה, וכן אם שכח קמה בצד קמה שאינה שכוחה אפילו היתה זו שאינה שכוחה קלח אחד הר"ז מצלת השכוחה ויהא מותר לקחתה אכל אם שכח עומר או קמה בצד עומר שאינו שכוח אפי' היה בו סאתים אינו מציל אותו והרי השכוח לעניים כמו ששנינו בפ' ו' דפאה [שם] עוד שנינו שם כל הטמונים בארץ כגון הלוף והשום והבצלים רבי יהודה אומר אין להם שכחה וחכ"א יש להם שכחה והלכה כחכמים, כבר בארנו שצריך שכחת בעל הבית ושכחת פועלים ותניא בב"מ [דף י"א] היה בעל השדה עומד בעיר ואומר יודע אני שעומר שיש לי בשדה פועלין שכחוה לא יהא שכחה ואחר כך שכחוהו שניהם הר"ז שכחה אבל אם היה בשדה ואחר כן שכחוהו אינה שכחה שנ' ושכחת עומר בשדה השכוח מעיקרו בשדה על ידי פועלים ובעל הבית הר"ז שכחה אבל זכור ולבסוף שכוח אינו שכחה אבל בעיר אפי' זכור אחד מהן ולבסוף שכחו כולם הוי שכחה ומפרש מזה הטעם בב"מ [שם] שבעיר הוי שכחה בקל יותר מבשדה מפני שאינו אצלו שיזכה בו ומקשה התלמוד למה לא נ' שגזירת הכתוב הוא שבעיר לא תהיה שכחה כלל ומתרץ רב אשי לגר ליתום ולאלמנה יהיה לרבות שכחת העיר והשכחה נוהגת באילן ותניא בספרי [פרשת תצא] ומביאה בפ' הזרוע (חולין דף קל"א) כי תחבוט זיתיך לא תפאר אחריך לא תטול תפארתו ממנו זו פאה אחריך זו שכחה, ושנינו בפ"ז [ריש פירקא] כל זית שיש לו שם בשדה כזית הנטופה בשעתה אינו שכחה בד"א שהו' משונה בשמו ובמעשיו ובמקומו בשמו שהו' שופכני או בוישני, במעשיו שהוא עושה הרבה ברוב השנים כדאיתא בירושלמי [שם] במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה, ושאר כל הזתים שנים שכחה שלש

אינן שכחה ושאר כל האילנות נלמד מזית, והטעם מפרש בירושלמי [שם] מפני שנ' ושכחת דבר שאתה שוכחו לעולם ואי אתה יודע בו אלא אם כן תשוב ותראהו יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן, [במשנה דלעיל] בד"א כשלא התחיל באילן זה המפורסם אבל אם התחיל בו ושכח מקצתו הר"ז שכחה אע"פ שהוא מפורסם ובלבד שיהא הנשאר בו פחות מסאתים אבל סאתים אינו שכחה והשוכח אילן שאינו מפורסם אפי' היה בו כמה סאים פירות הר"ז שכחה ותניא בספרי [דלעיל] מנין שספק שכחה שכחה, ת"ל לגר ליתום ולאלמנה יהיה א"ר אלעזר מניין למאבד סלע מתוך כיסו ומצאו עני והלך ומתפרנס בו מעלה עליו הכתוב כאילו זכה לו ת"ל לגר ליתום ולאלמנה יהיה הא למדת שהכתוב קבע לו ברכה, תניא בתוספתא דפאה ד' מתנות לעניים בכרם ואלו הם הפרט והעוללות והפאה והשכחה וג' מתנות בתבואה הלקט והשכחה והפאה, ושתים בשאר אילנות השכחה והפאה, אמרינן בפ' הזרוע (חולין דף קל"ד) מעשה באחד שזרע בעיר אחת ולא היו שם עניים ליטול בא לפני רב פפא אמר לו לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולא לעטלפים, אבל תרומה מתנות דכתיב בהם נתינה אמרינן התם דתרומה ניטלת ומביאה במקום כהן מתנות מעלן בדמים ואוכלן, שנינו בפ"ח דפאה מאימתי כל אדם מותרין בלקט משיהלכו בה נמושות בב"מ מפרש [דף כ"א] שהם לקוטי בתר לקוטי מאותה שעה נתייאשו העניים בפרט ובעוללות משיהלכו העניים בכרם ויבאו, ובשכחה של זתים משתרד רביעה שנייה, נראה לרבינו משה [בהלכות מתנות עניים] שכמו שפאה נוהגת בח"ל מד"ס כדאיתא בפ' ראשית הגז (חולין דף קל"ז) לשאר מתנות עניים שכולם נוהגות בח"ל מד"ס תניא בת"כ [פרש' קדושים] לעני ולגר תעזוב אותם יכול אף לעני מעכו"ם ת"ל לגר אי לגר יכול אפי' לגר תושב ת"ל ללוי פי' במקום אחר כתיב גר ולוי דכתיב ובא הלוי והגר והיתום והאלמנה מקיש גר ללוי מה לוי בן ברית אף גר בן ברית, אי ללוי ולגר יכול בין חסרין בין שאינן חסרין ת"ל לעני מה עני מחוסר ובן ברית אף כל מחוסר ובן ברית וכמה שיעור חסרונו שיטול כדתנן במסכת פאה מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני היו לו מאתים זוז חסר דינר אפי' אלף נותנין לו בבת אחת הר"ז יטול, היו ממושכנין לכתובת אשתו או לבעל חוב הר"ז יטול, ואין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו [שם] מי שיש לו חמשים זוז ונושא ונותן בהם הר"ז לא יטול, שנינו בפ"ה בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני יטול וכשיחזור לביתו ישלם דברי רבי אלעזר וחכ"א עני היה באותה שעה פיר' ולא ישלם אע"פ שהוא עשיר בתוך ביתו:

מצות לא תעשה רפט

שלא (א) יעלים עיניו מן הצדקה וכל המעלי' עיניו מן הצדקה עובר בל"ת שנ' ולא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון ותניא בספרי [פרשה ראה] יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן פיר' על אימוץ הלב מוזהר אדם כשלבו נוטה לרחם שלא יסוב את לבבו ולא יאמץ להסב הרחמנות מלבו ויש לך אדם שפושט ידו וחוזר וקופצה על זה נאמר לא תקפוץ, והנותן צדקה בעין רעה עובר משום אל ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך וענין הצדקה מפורשת בסמ"ע [מ"ע קס"ב]:

מצות לא תעשה רצ

אלו הן מצות לא תעשה התלויות במקדש

שלא (א) לבנות אבני מזבח גזית דכתיב בפרשת יתרו ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית וגו' וכתיב בפרש' תבא על עניין הר עיבל ובנית שם מזבח לה' אלהיך מזבח אבנים לא תניף עליהן ברזל אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלהיך הרי הכתוב הזה מלמד על אם מזבח אבנים שאינו רשות אלא חובה, גרסינן בזבחים [דף נ"ד] תני לוי כיצד בונין את המזבח מביא מלבן שהו' שלשים ושתים על שלשים ושתים וגבהו אמה ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות פי' לחות כמו דגים מפולמין בביצה [דף כ"ד] ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו יסוד, וחוזר ומביא מלבן שהוא שלשים על שלשים וגבהו חמשה ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו סובב, וחוזר ומביא מלבן שהיא כ"ח על ב"ח וגבהו שלשה ומביא חלוקי אבני' מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו מקום המערכה, וחוזר ומביא מלבן שהוא אמה על אמה וגבהו אמה ומביא חלוקי אבנים מפולמו' בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו קרן וכן כל קרן וקרן ומקשה שם מדתניא במסכת מדו' [דף ל"ה] היסוד היה מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב אוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת אבל קרן דרומית לא היה לו יסוד ובכאן משמע שהיה לו יסוד ומתרץ דמחית מידי תותיה ושקיל ליה פי' נתן בתוך המלבן חתיכות של עץ או אבן כמד' היסוד ואחר שגמר המזבח נוטלן, ואומר שם דאי לא תימא הכי הא דאמר רב כהנא קרנות המזבח חלולות היו שנאמר ומלאו כמזרק בזויות המזבח, וכאן משמע שלא היו חלולות אלא ודאי מחית מידי תותי ושקיל ליה דאין לשבר הבניין אחר כך כי אבנים שלמות אמר רחמנא כל אבן שנפגמה כדי שתחגור בה הצפורן כסכין של שחיטה הרי היא פסולה לכבש למזבח שנ' אבנים שלמות תבנה והסיד שנפגם משנבנה טפח, ר' אלעזר בן יעקב

אומר כזית כדאיתא בחולין [דף י"ח], שנינו במסכת מדות [דף ל"ז] אחד אבני מזבח ואחד אבני הכבש היו חופרין מבקעת בית כרם פי' הוא מקום אשר לא עובד בו ולא נזרע וחופרין שם למטה ומביאים משם אבנים שלמות שלא הונף עליהם ברזל שהברזל פוסל בנגיעה ובפגימה, נפגמה אחת מהן היא פסולה וכולן כשרות, ומלבנין אותו פעמים בשנה אחת בפסח ואחת בחג, וההיכל פעם אחת בפסח ולא היו סדין אותם בכפים של ברזל שמא יגע בו, כשבונין את ההיכל והעזרה בונים באבנים גדולות שנ' אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית ואין מפצלין את אבני הבניין בהר הבית אלא מפצצין אותן ומסתתין אותן מבחוץ שנ' ומקבות הגת וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו ותניא במכילתא [יתרו פרשׁ' י"א] ובתוספתא דסוט' לא נשמע בבית אבל נשמע בחוץ ואין עושין אכסדראות של עץ בכל העזרה כדאיתא בתמיד [דף כ"ח]:

מצות לא תעשה רצא

שלא (א) לפסוע על המזבח שנ' לא תעלה במעלות על מזבחי ותניא במכילתא מכאן אמרו עשה כבש למזבח פירו' שלא יעשה מדרגות שגורמין לגילוי ערוה מחמת הרחבת הפסיעות אין לי אלא עלייה ירידה מניין ת"ל אשר לא תגלה ערותך עליו רבי ישמעאל אומר אינו צריך והלא כבר נאמר ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה מה ת"ל אשר לא תגלה שלא יפסיע פסיעה גסה אלא עקב בצד גודל ולאו (ב) דווקא עקב בצד גודל שהרי לא אסר אלא הרחבת פסיעות [ביומא דף כ"ב] ותנן נמי היו רצין ועולין בכבש:

מצות לא תעשה רצב

[**ראה מצוה רצג**]:

מצות לא תעשה רצג

מצוות רצב, **רצג**: שלא (א) לסוך משמן המשחה שעשה משה רבינו שנ' על בשר אדם לא ייסך וכן ענוש כרת שנ' ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו פירוש על זר שאינו צורך כהונה ומלכות, ובמתכונתו לא תעשו כמוהו בסכום סימנין שלו לפי חשבון מדת הין שמן וענו' כרת שנ' איש אשר ירקח כמוהו ונכרת מעמיו הא אם פטמה לחצאין פטור כדאיתא בכריתות [דף ה'] שאין זה כמהו תניא בכריתות [שם] אין חייבין כרת אלא על סיכת שמן המשחה שעשה משה בלבד שנאמר ממנו והמפטם (ב) את השמן על מנת להתלמד בה או למוסר' לציבור לאח' פיטומה פטור ולא מצינו שמעולם נמצא אחר חוץ מאותו שעשה משה ונגנז בימי יאשיהו כמו שאומר שם ואת סדר עשייתו בארנו במקום אחר במצות עשה [מ"ע קס"ו]:

מצות לא תעשה רצד

שלא (א) לעשו' במתכונת הקטור' שנ' ובמתכונתו לא תעשו והעושה קטרת מאחד עשר סמנים שלה כדי להריח בה אע"פ שלא הריח בה חייב כרת על עשייתה אע"פ [בכריתות דף ו'] שלא עשה המשקל כולו אלא חציו או שלישו הואיל ועשה לפי משקלות אלו חייב שנ' והקטורת אשר תעשה במתכונתה לא תעשו איש אשר יעשה כמוה להריח בה ונכרת מעמיו, אמר הכתוב אשר תעשה כל עשייה דקטרת איפשר דמפטם פרס שחרית ופרס בין הערבים הא למדת שאם פטמה לחצאין חייב, עשאה להתלמד בה או למוסרה לצבור לאחר פיטומה פטור כדאיתא בכריתות [שם] הריח בה ולא עשאה אינו ענוש כרת אלא שמעל, וסדר עשייתו מבואר בסמ"ע [מ"ע קס"ז]:

מצות לא תעשה רצה

שלא (א) להקטיר על המזבח הזהב שבהיכל אלא קטרת בלבד שמקטירים עליו בכל יום ואם הקטיר עליו קטרת נדבת יחיד או נדבת רבים או הקריב עליו קרבן או הסך נסך לוקה, שנ' לא תעלה עליו קטרת זרה ועולה ומנחה ונסך לא תסכו עליו:

מצות לא תעשה רצו

שלא (א) להוציא בדי ארון שנאמר בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו, וכשנושאין אותו בכתף צריך להזהר שלא ישמטו הבדים מן הטבעות שהמסיר אחד מן הבדים מן הטבעות לוקה שנ' בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו וכן אמר רבי אלעזר ביומא [דף ע"ב]:

מצות לא תעשה רצז

כל (א) הלוים [בספרי פרש' קרח] מוזהרין על עבודת המזבח שנא' אך אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו ולא ימותו, לא יקרבו לעבודה אבל ליגע מותרין וכש' שהלוים מוזהרין שלא לעבוד עבודת כהנים כך הכהנים מוזהרים שלא לעבוד עבודת הלוים שנ' גם הם גם אתם, וכן הלוים מוזהרין שלא יעשה אחר במלאכת חבירו שלא יסייע המשורר לשוער ולא השוער למשורר שנ' איש איש על עבדתו ואל משאו [מהמיימוני פרק ג' דהלכו' כל כלי המקדש] ותניא בערכין [דף י"א כל הסוגי'] גם הם גם אתם בשלכם ואתם בשלהם במיתה הם בשלהם אינם במיתה אלא באזהרה אמר אביי נקיטינן משורר ומשוער בשל חבירו במיתה שנא' והחונים לפני המשכן קדמה וגו' וכתיב והזר הקרב יומת מאי זר אילימא זר ממש הא כתיב חדא זימנא אלא לאו זר מאותו עבודה מיתיבי משורר ששער ושוער ששרר אינו במיתה אלא באזהרה ומתרץ תנאי היא ודוחה שם ודילמא דכ"ע באזהרה ודומה שנדחו שם דברי אביי מאחר שאינו מתרץ כלום ורבינו

משה כתב [בספ"ג דלעיל] כאביי ועוד כתב שכהן שעבד עבודת לוי אינו במיתה אלא בל"ת כברייתא אחרת אשר שם [לא מצאתי שם ובספר מניין המצות לרבינו משה מביא ברייתא ממכילתא בדבריו ע"ש בסי' ע"ב]:

מצות לא תעשה רצח

שלא (א) יקרע פי המעיל של כ"ג שנ' לא יקרע וה"ה לכל בגדי כהונה שהקורע אותם דרך השחתה לוקה וכן אמר רב יהודה ביומא [דף ע"ב]:

מצות לא תעשה רצט

שלא (א) יפרק החשן מעל האפוד בשעת עבודה שנ' ולא יזח החשן וגו' ולוקה ובמכות [דף כ"ב] מביאו ללאו וכן ביומא [דף ע"ב] :

מצות לא תעשה ש

שלא (א) יכנס במקדש ולא יורה בתורה שתוי יין יין ושכר אל תשת וגו' ולהורות את ב"י ותניא בת"כ [שמיני פרש' ד'] ומביאה ביומא [דף י"ג] יין ושכר אל תשת יכול אפי' כל שהו יכול מגתו ת"ל שכר לא אמרתי אלא הראוי לשכר וכמה כדי לשכר רביעית יין בן ארבעים יום רבי יהודה אומר יין אל תשת אין לי אלא יין מניין לרבות כל המשכרין ת"ל ושכר א"כ למה נאמר יין לומר לך על היין במיתה ועל שאר המשכרי' באזהרה, רבי אלעזר אומר יין ושכר אל תשת אל תשתהו כדרך שכרותו הא אם הפסיק בו או נתן לתוכו מים כל שהו פטור וביומא [דף ד'] ובנזיר [דף ע"ו] ובכמה מקומות אומר אכל דבילה קעילית ושתה דבש וחלב ונכנס למקדש חייב ומעמידה כרבי יהודה ופוסק רב ביומא [דף י"ג] כרבי אלעזר ודווקא ברביעית אבל ביתר מרביעית אפי' נתן מים חייב, [בת"כ דלעיל] אתה ובניך אתה מה אתה כשר אף בניך הכשרים, יצאו חללים ובעלי מומין, אין לי אלא בביאה מניין אף ביציאה ת"ל אתה ובניך פי' אפי' אחד מהן יוצא, מניין לעשות המזבח כאהל מועד ת"ל אתך ובניך פי' בדבר שאתה ובניך חלוקין משאר ישראל, רבי אומר נאמר כאן בבאכם אל אהל מועד ונאמר בקדוש ידים ורגלים בבואם אל אהל מועד מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד ועשה בו יציאה כביאה אף כאן כן, ולהבדיל כדי שיבדיל בין עבודה קדושה למחוללת הא למדת שאם עבד פסל, ולהורות לימד ששיכור אסור להורות יכול יהא חייב מיתה ת"ל אתה ובניך אתך ולא תמותו כהנים בעבודתם במיתה ואין חכמים בהוראתן במיתה, עוד תניא שם [בת"כ דלעיל] חוקת עולם לרבות יציקות ובלילות תנופו' והגשות והקמיצות וההקטרות והמליקות והקבלות וההזאות, אמרי' בעירובין [דף ס"ד] שתה כדי רביעית בלבד ואף

לא היה בו מים כל שהו אם ישן מעט או הלך כדי מיל מפיג את היין אבל שתה יתר מרביעית כל שכן שדרך הרגל טורחתו ושינה משכרתו אבל רוכב לא:

מצות לא תעשה שא

[**ראה מצוה שב**]:

מצות לא תעשה שב

מצוות שא, שב: שלא (א) לגדל כהן גדול פרע שנא' את ראשו לא יפרע וזהו מפני שהוא תמיד במקדש ותניא בפ' הנשרפין (סנהדרין דף פ"ג) פרועי ראש ששמשו במיתה שנ' ופרע לא ישלחו וכתיב בתריה ויין לא ישתו כל כהן הוקשו יחד ללמד מה שתוי יין במיתה אף פרועי ראש במיתה ומה שתוי יין בעבודה אף פרוע ראש בעבודה [דף כ"ב] ואין פרועי ראש מחללין העבודה אלא עבודתן כשרה, פרועי ראש פירוש כהנים שגדלו שערותיהן יותר מן הדין כדתניא בסנהדרין מלך מסתפר בכל יום משום מלך ביופיו תחזינה עיניך, כהן גדול מערב שבת לערב שבת, כהן הדיוט אחד לשלשים יום מ"ט דכתיב וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו וילף פרע מנזיר דכתיב ביה גדל פרע שער ראשו מה להלן שלשים אף כאן שלשים והתם מנלן דכתיב קדוש יהיה בגימטריא שלשים, דין פרועי ראש ודין קרועי בגדים אחד הוא שנאמר ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו הא אם עבד והוא קרוע בגדים חייב מיתה בידי שמים ואע"פ שעבודתו כשרה ולא חללה, וכהן גדול אסור לגדל פרע ולקרוע בגדיו לעולם שהרי תמיד הוא במקדש ולכך נאמר בו את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום, אזהרת כל אלו היא שלא יכנסו מן המזבח ולפנים לצד האולם כדתנן בכלים בין האולם ולמזבח מקודש ממנה שאין בעלי מומין ופרועי ראש וקרועי בגדים נכנסין לשם:

מצות לא תעשה שג

שלא (א) יכנס כ"ג בכל עת אל קדש הקדשים כי אם מיום הכפורים ליום הכפורים שנ' אל יבא בכל עת אל הקדש וזהו קדש הקדשים וכהן הדיוט נכנס בכל יום לקדש בהיכל לעבוד, והוזהרו כל הכהנים שלא יכנסו למקדש או לקדש הקדשים שלא בשעת עבודה שנ' אל יבא בכל עת אל הקדש זה קדש הקדשים עכשיו שנא' מבית לפרכת מיותר אל הקדש להזהיר על כל הבית אומר רבי' יצחק דהא דתניא בירושלמי דיומא ומביאה בפטום הקטרת חסר מכל סמן וסמן או שלא נתן לתוכה מעלה עשן כל שהו או שחסר אחת מכל סממניה חייב מיתה ואמ' ר' זעירא ועובר משום הכנסה יתרה פי' חייב משום ואל יבא בכל עת אל הקדש שנכנס להיכל בחנם, כהן שנכנס לקדש הקדשים בשאר ימות השנה בין כ"ג בין כהן הדיוט או כ"נ שנכנס לשם ביום הכפורים שלא בשעת עבודה

חייב מיתה בידי שמים שנ' ולא ימותו וכמה פעמים הוא נכנס לשם ביום הכפורים ד' פעמים ואם נכנס ה' חייב מיתה בידי שמים כדתניא בת"כ [אחרי פ"ח משמעו כל הסוגיא מו"ס] והנכנס להיכל חוץ לקדש הקדשים שלא לעבודה או להשתחוייה בין גדול בין הדיוט לוקה ואינו חייב מיתה שנא' אל פני הכפרת ולא ימות על קדש הקדשים במיתה ועל שאר הבית בלאו ולוקה אליבא דרבנן במנחות [דף צ"ז] ומה ששנינו במסכת תמיד [דף ל"ג] בזמן שכהן גדול נכנס להשתחוות כו' בגמ' עבודה מדבר, כהן הדיוט שהיה במקדש בעבודתו ושמע שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו אינו עובד מפני שהוא אונן ואם עבד והוא אונן של תורה חילל עבודתו בין בקרבן יחיד בין בקרבן ציבור כדמסקינן בזבחים [דף ט"ו] אבל כהן גדול עובד כשהוא אונן שנא' ומן המקדש לא יצא ולא יחלל כלומר אינו צריך לצאת מן המקדש ולהניח עבודתו שהרי אם עבד לא חילל, ותניא ביומא [דף י"ג] כ"ג מקריב אונן ואינו אוכל, ועוד תניא [שם] היה כהן הדיוט עומד ומקריב ושמע שמת לו מת ר' יוסי אומר יגמור עבודתו והלכה כר' יוסי לגבי ר' יהודה שחולק עליו, ומניין שעבודת האונן פסולה דבי ר' ישמעאל תנא בזבחים [דף ט"ז] אתיא בק"ו אם בעל מום שאוכל בקדשים אם עבד חילל אונן שאסור לאכול בקדשים שנ' לא אכלתי באוני ממנו אינו דין שיחלל, ואע"פ שכ"ג עובד אונן אסור לאכול בקדשים כאשר ביארנו שנ' ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה' וכן אינו חולק לאכול לערב כדאיתא בזבחים [דף צ"ט וק"א עוד מסקינן שם [בדף ק' וק"א] כי ביום המיתה בלבד נקרא אונן מה"ת ובלילה הוא אונן מדבריהם, וביום הקבורה כולו אפי' אינו ביום המיתה הוא אונן מדבריהם אבל אינו תופס לילו ואפי' מדבריהם, וטובל ואוכל בקדשים לערב, ויום שמועה קרובה ויום ליקוט עצמות הרי הוא כיום הקבורה שאינו תופס לילו, [במ"ק דף ט"ו] האבל אינו משלח קרבנותיו כל שבעה וכן המצורע כל זמן שאינו ראוי לביאה אל המחנה [בזבחים דף כ"ב וכ"ג] וטמא שרץ וכיוצא בו שולחין קרבנותיו ומקריבין עליהן, חוץ מפסח דאין שוחטין אותו על טמא שרץ לדברי רב בפסחי' [דף צ'] ושם [דף פ'] אבל טמא מת אין מקריבין עליו קרבן כלל עד שיטהר [כך משמע בכלהו דלעיל ועיין בתו' דמ"ק בד"ה אחרי]:

מצות לא תעשה שד

שלא (א) יכנסו מצורעין למחנה ישראל שנא' ולא יטמאו את מחניהם ותניא בספרי [ריש פ' נשא] למה נאמר בפרשה זו לפי שנ' ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההיא מישראל כי את מקדש ה' טמא עונש שמענו אזהרה מניין ת"ל ולא יטמאו את מחניהם הר"ז אזהרה לטמאים שלא יכנסו למקדש, ותניא בפסחים [דף ס"ז כל הסוגיא]

יכול יהיה זבים וטמאי מתים משתלחים חוץ למחנה אחת ת"ל ולא יטמאו את מחניהם תן מחנה לזה ומחנה לזה דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר אינו צריך הרי הוא אומר וישלחו מן המחנה וגו' יאמר טמא נפש ואל יאמר זב ואני אומר ומה טמא נפש משתלח זב לא ב"ש מה ת"ל זב תן לו מחנה שניה יאמר זב ואל יאמר מצורע ואני אומר זב משתלח מצורע לא כל שכן מה ת"ל מצורע תן לו מחנה שלישית כשהוא אומר בדד ישב מחוץ למחנה מושבו נותקו הכתוב לעשה אינו לוקה אם נכנס לירושלם כן פירש רבינו יצחק [בתו' שם] ורבי יהודה דורש בדד ישב שלא ישבו אפילו טמאים עמו, ושם תופס רב חסדא שיטתו כר"ש אבל משמע שלא שמע ברייתא זאת מדלא אמר הלכה כר"ש ואולי אם שמע אותה היה תופס שיטתו כר' יהודה שהלכה כמותו לגבי רבי שמעון כן נראה לי גם רבינו משה תופס [בפ"ג דהלכות ביאת המקדש ושם כל הסוגיא דלקמיה ועיקרה מספרי פרשה דלעיל ומפ"ק דכלים] שיטתו כרבי יהודה, מה מצורע שטומאתו חמורה חמור שלוחי משילוח חבירו אף כל שטומאתו חמורה חמור שילוחו משילוח חבירו לפיכך משלחין המצורע חוץ לשלשה מחנות שהוא חוץ לירושלם מפני שהוא מטמא בביאה מה שאין כן בזב, ומשלחי זבים וזבות נדות ויולדות חוץ לשתי מחנות שהוא חוץ להר הבית מפני שהן מטמאין במשכב ובמושב אפילו מתחת האבן מה שאין המת מטמא, [בפסחים דלעיל] טמא מת ואפי' המת עצמו מותר ליכנס בהר הבית שנ' ויקח משה את עצמות יוסף עמו במחיצתו במחנה הלויה שהוא הר הבית אבל החיל מקודש הימנו משלחים ממנו גוים וטמאי מתים ובועלי נדות אבל טבול יום נכנס לשם שכבר טבל, ועזרת נשים משלחין ממנה טבול יום אבל לא מחוסר כפורים שמחוסר בפורים העריב שמשו, ואיסור טבול יום במחנה לויה מד"ס [בזבחים דף ל"ב] מעזרת ישראל ולפנים אפי' מחוסר כפורים לא יכנס לשם שעדיין לא טיהר טהרה גמורה שנ' וכפר עליה הכהן וטהרה מכלל שעדיין לא גמרה טהרתה, ואפי' אחד מאצבעותיו לא יכניס דדרשי' בזבחים [דף ל"ב] בכל קדש לא תגע מה נגיעה במקצ' שמה נגיעה אף ביאה במקצ' שמה ביאה' שני' ביומא [דף ל'] אין אדם נכנס לעזרה לעבודה אפי' טהור עד שהוא טובל, ופי' רש"י לעבודה לאו דווקא ויש מפרש לעבודה דווקא, ומסקי' שם [בדף ל"א] אם הכניס שם אחד מאבריו שמה ביאה, שני' בסדר טהרות שאין חייבין על ביאת מקדש בטומאה מן המת אלא אדם שנגע במת שהוא אב הטומאה ובטמא מת שהוא ראשון, וכן תניא בתו' [דאהלות] שאין הנזיר מגלח אלא על המת בלבד ולביאת מקדש בראשון שנגע במת והשני שנגע בו בלבד, ומה ששני' [באהלות וכל הסו' מבוארת שם בפירוש ר"ש באריכות] ד' טמאין במת וה' טמאים במת זהו לתרומה וקדשים אמרי' בפסחים

[דף ס"ה] תני תנא קמי דרב יצחק בר אבודימי ויצא אל מחוץ למחנה זה מחנה שכינה ולא יבא אל תוך המחנה זה מחנה לויה לימד על בעל קרי שאסור במחנה לויה ועניין לאו אחד הוא בכלל ולא יטמאו את מחניהם תן מחנה לזה ומחנה לזה, גרסינן בעירובין [דף ק"ד] אמר שמואל המכניס טמא שרץ למקדש חייב שרץ עצמו פטור שנא' מזכר ועד נקבה תשלחו מי שיש לו טהרה במקוה יצא שרץ ונדחו שם דבריו אלא אפי' הכניס שרץ עצמו ענוש כרת שהרי טמא מקדש ה' אבל הזורק כלים טמאי' למקדש אפי' הם כלים שנגעו במת פטור מן הכרת אבל חייב מלקות שנ' ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו ודרשו רבותינו בת"כ [פ' אחרי פ' י"א] על רחיצת גופו ענוש כרת ועל כיבוס בגדים לוקה מ' [בשבועות דף י"ז] וטמא שנכנס למקדש דרך גגות פטור שנ' ואל המקדש לא תבא דרך ביאה חייבה תורה, אחד טמא שנכנס למקדש טהור או טהור שנכנס למקדש שיש בו טומאה כגון שהיה מת תחת אהל במקדש ונכנס הוא תחת האהל ה"ז חייב כרת שהרי ביאתו וטומאתו באים כאחד, נכנס למקדש ונטמא שם אחר שנכנס אפי' טימא עצמו שם במזיד ימהר ויבהל ויצא בדרך קצרה ואסור לו להשתחוו' ולשהות או לצאת בדרך ארוכה, ואם שהה או שיצא בארוכה אע"פ שלא שהה או שהחזיר פניו להיכל והשתחוה אע"פ שלא שהה חייב כרת אם היה שוגג מביא קרבן כדאי' בשבועות [דף י"ד כל הסו'] וכמה שיעור שהייתו כדי לקרות ויכרעו אפים ארצה [להשתחו'] על הרצפ' וישתחוו והודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו וזהו שיעור השתחויה והוא פסוק בדברי הימים, ואיזהו דרך ארוכה כל שאיפשר לצאת מן המקדש בדרך קצרה ממנה, יצא בקצרה אע"פ שלא רץ אלא הלך עקב בצד גודל אפי' כל היום כולו פטור יצא בארוכה אע"פ שרץ ורחק עצמו בכל כחו ונמצא שיעור זמן שהלך בו בארוכה פחות מכשיעור הזמן שמהלך כל אדם בקצרה הואיל ויצא בארוכה חייב כל עניין זה מפרש בשבועות [דף י"ז] :

מצות לא תעשה שה

[**ראה מצוה שו**]:

מצות לא תעשה שו

מצוות שה, שו: שלא (א) יעבוד כהן טמא שנ' בפ' אמור וינזרו מקדשי ב"י ולא יחללו, ולא יעבוד כהן טבול יום עד שיעריב שמשו שנ' קדושים יהיו וגו' תניא בפ' הנשרפין (סנהדרין דף פ"ג) אלו הן שבמית' טמא ששמש וטבול יום ששימש טמא מנ"ל דכתיב דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי ב"י ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי אני ה' ותניא בת"כ [אמור פ' ג'] אין נזירה אלא פרישה וכן הוא אומר וינזרו מאחרי

וכן נזורו אחור כלו' יפרשו מן הקדשים בימי טומאתן, אשר הם מקדישים לי לרבות קדשי כהנים עצמן וסרס המקרא וינזרו מקדשי ב"י אשר הם מקדישים לי, ולא יחללו וגו' [שם ובסנהדרין דלעיל] נאמר כאן לא יחללו ונאמר בתרומה ומתו בו כי יחללוהו מה חילול האמור שם במיתה בידי שמים אף חילול האמור כאן בידי שמים, וכל לאו שחייבין עליו מיתה בידי שמים לוקין עליו, אע"פ שאם עבד בטומאה אינו חייב בבית דין אלא מלקות שני' בסנהדרין [דף פ"א] שאחיו הכהנים לא היו מביאין אותו לב"ד אלא מוציאין אותו לחוץ ופוצעין את מוחו בגיזרין ואין מוחין עליהם בכך, [בשבועות דף י"ז] והיאך איפשר לעבוד שלא ישהא עד שלא יתחייב כרת אלא במיתה בידי שמים כגון שנטמא בעזרה ויצא בקצרה וביציאתו היה צינור' בידו והפך בו אבר על גבי האש במזבח וקירב שריפתו שכל קירוב העבודה הרי היא כעבודה, טבול יום מנלן לומדו בסנהדרין [דף פ"ג] מקדושים יהיו לאלהיהם ולא יחללו וגמר חילול חילול מתרומה אם אינו עניין לטמ' ששימש דנפקא לן מוינזרו תנהו עניין לטבול יום, מכאן דקדק רבי' חיים כהן אבי אמי דטבול יום שאכל תרומה במית' ולא הוצרך לשנותו עם טמא שאכל תרומה מפני ששניהם יוצאים ממקרא א' [שם בדף פ"ג והסו' בתו' בד"ה וליף] דהכי כתיבי קראי בפ' אמור ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים וגו' ומתו בו כי יחללוהו, וכן מחוסר כפורים שעבד תניא שם שהוא במיתה ועבודתו פסולה וחלל, [שם] ומניין שעבודתו פסולה שנא' וכפר עליה הכהן וטהרה מכלל שעדיין לא נגמרה טהרתה והוא הדין לכל מחוסר כפורים, כהן שעבד ואח"כ נודע שהוא טמא אם היית' טומאה ידועה כל הקרבנות שהקריב פסולין שהרי עבודתו חולין ואם היא טומאת התהום בנזיר ועושה פסח הציץ מרצה כדאי' בזבחים [דף כ"ג] וכל הזבחים שהקריב נראה ואפי' נודע לו שהוא טמא קודם שיזרוק הדם וזרק הורצה כדאי' בפסחים [דף פ'] שהציץ מרצה על טומאת התהום בנזיר ועושה פסח, ואו' בנזיר [דף ס"ג] ובתוספתא [דזבחים] איזהו טומאת התהום כל שאין אדם מכירה אפי' בסוף העולם ולא אמרו טומאת התהום אלא למת בלבד ולא להרוג שהרי יודע בו זה שהרגו, נמצא המת גלוי אין זה טומאת התהום, נמצא משוקע בקרקעית מערה והמים על גביו וכן היה טמון בתבן או בעפר או בצרורות הר"ז טומאת התהום היה נקבר במים באפילה ובנקיקי הסלעים אינה טומא' התהום פי' שהרי המציץ שם יכול לראות, וכן הציץ מרצה על טומאת הדברים הקרבים שנ' והיה על מצח אהרן את עון הקדשים אבל אינו מרצה על טומאת הנאכלין לר' יוסי במנחות [דף כ"ה] ולא על טומאת אדם שנטמא בטומאה ידועה אא"כ הייתה הטומאה דחויה בציבור שהציץ מרצה עליה, וק"ל כר' יהודא שאומר בסנהדרין [דף י"ב] וביומא [דף ז'] שאין

הציץ מרצה אלא על מצחו שנ' והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה' ולשון תמיד שלא יסיח דעתו ממנו דר' יהודא ור' שמעון הלכה כר' יהודא כדאי' בשבת [דף מ"ו] וגרסי' ביומא [דף ו'] ומשנה היא בתמורה [דף י"ד] כל קרבן שאין לו זמן קבוע אינו דוחה לא את השבת ולא את הטומאה שאם לא יקרב היום יקרב למחר וכל קרבן שקבוע לו זמן בין קרבן ציבור בין קרבן יחיד כגון פסח וחביתי כ"ג דוחה את השבת ודוחה את הטומאה ולא כל טומאות הוא דוחה אלא טומאת המת בלבד כדאי' ביומא [דף ו] כל קרבנות הציבור קבוע להם זמן לפיכך כולן דוחין את השבת ואת הטומא' מחמת כל קרבן מהם שיקריב בטומאה אינו נאכל חוץ מן הפסח בלבד כדאי' בפסחים [דף ע"ו] אלא מקטירין ממנו דברים הראוי' להקטרה והשאר הראוי' לאכילה נשרף כשאר קדשים שנטמאו [שם דף ע"ט] כיצד דוחה את הטומאה הגיע זמנו של אותו קרבן והיו רוב הקהל שמקריבים טמאין למת או שהיו הקהל טהורים והיו הכהנים המקריבין טמאין למת או שהיו אלו ואלו טהורים והיו הכלי שרת טמאין למת ה"ז יעשה בטומא' ויתעסקו בו בין טמאים בין טהורים כאחד ויכנסו כולם לעזרה, [כך משמע שם דף פ'] אבל הטמאין בטומאה אחרת כגון זבין וזבות נדות ויולדות וטמא שרץ ונבילה וכיוצא בהן לא יתעסקו בו ולא יכנסו לעזרה אע"פ שנעשה בטומאה ואם עברו ועשו ונכנסו חייבין כרת על הביאה ומיתה על העבודה שלא נדחית אלא בטומאת מת בלבד, ולעולם מחזירין אחר כהנים טהורים אפי' מבית אב אחר מפני שהטומאה לא הותר בציבו' אלא באיסורה עומדת ודחויה היא עתה מפני הדחק כרב ששת שאו' כן ביומא [דף ו'] וגם מסקי' שם [בדף ח'] שר' מאיר ור' חנינא סגן הכהנים כולם סוברין דחויה היא בציבור ואין דוחין כל דבר הנדחה אלא במקום שא"א ומפני זה צריכה ציץ לרצות עליה [בפסחים דף ס"ז] ומניין שטומאת מת דחויה היא בציבור שנ' ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם וגו' איש כי יהיה טמא איש נדחה ואין ציבור נדחין אלא הטומאה נדחית מפניהם ויעשו הפסח בטומא' והרי מפורש בכתובים כי דבת הקהל אשר לא התקדשו והלוים על שחיטת הפסח לכל לא טהור, ומה הוא שנא' שם כי אכלו את הפסח בלא ככתוב בתורה מפני שעיבר אותה השנה מפני הטומא' שנ' ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלם לעשות פסח בחדש השני כי לא יכלו לעשותו בעת ההי' כי הכהנים לא נתקדשו והעם לא נאספו לירושלם, ותניא בסנהדרין [דף י"ב] שאין מעברים השנה לכתחילה מפני הטומאה ועוד אחרת היתה שם באותה השנה שעיבר חזקיה המלך את השנה ביום שלשים של אדר שראוי להיות ראש חדש ניסן ועשה אותו החדש אדר השני ולא הודו לו חכמים לפי שאין מעברין ביום זה כדאמרי' בסנהדרין [שם] ולפיכך בקש רחמים על עצמו ועל שריו

שהסכימו עמו שנ' כי התפלל חזקיה וגו' ונאמר וישמע ה' אל חזקיה וירפא את העם שנרצה את קרבנם:

מצות לא תעשה שז

שלא (א) יכנסו בעלי מומין אל הפרוכת ואל המזבח דכתיב בפרשת אמור אך אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לאיגש להקריב כי מום בו ותניא בת"כ אם נאמר מזבח למה נאמ' פרוכת אילו נאמר מזבח הייתי אומר אל המזבח שהוא כשר לעבודה יהיה אסור אל הפרוכת שאינו כשר לעבודה לא יהא אסור לכך צריך פרוכת ואילו נאמר פרוכת הייתי אומר אל הפרוכת שבפנים יהא אסור למזבח שבחוץ לא יהא אסור לכך נאמר שניהם יכול לא יכנס לעשות ריקועים ת"ל אך כך היא מצותו הכהנים נכנסין אם אין הכהנים נכנסין לוים ואם אין לוים נכנסין ישראלים אם אין טהורים נכנסים טמאים אם אין תמימים נכנסין בעלי מומין ומל"ת אחת היא שלא ליכנס לפנים מן המזבח:

מצות לא תעשה שח

שלא (א) יעבוד כהן עבודה אם הוא בעל מום שנ' איש מזרעך לדורותם אשר יהיה בו מום לא יקרב ותניא בת"כ [אמור פ' ב'] איש אמר ר' אלעזר ברבי צדוק למדנו תינוק פסול אפי' תמים עד מתי עבודתו פסולה עד שיביא שתי שערות, אין לי אלא שנולד בו מום לאחר הדיבור כלומר לאחר שנאמרה אזהרה זו היה בו מום לפני הדיבור מניין ת"ל אשר בו מום, אין לי אלא שנולד תמים ונעשה בעל מום בעל מום ממעי אמו מניין ת"ל אשר היה בו מום אין לי אלא תמידים שנקראו לחם שנ' את קרבני לחמי לאישי מניין לרבות שאר קרבנות ציבור ת"ל לחם אלהיו לא יגש להקריב, ומלשון הקרבה מרבה שם את הדם שנ' ויקריבו בני אהרן את הדם, מניין לרבות אימורי חטאת ואימורי אשם ואימורי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים ת"ל לא יקריב, מניין לרבות את הקומץ והלבונה והקטרת ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח ומנחת נסכים ת"ל לא יגש להקריב, מניין לרבות אף היציקו' והבלילות והתנופות וההגשות והקמיצות וההקטרות והמליקות והקבלות וההזאות ת"ל לא יגש להקריב, יכול יהא חייב על כולן ת"ל לחם מה לחם מיוחד שהוא משום עבודה אף כל שהוא משום עבודה יצאו אותן שאינן משום עבודה עד כאן הברייתא, תניא בת"כ [שם] אין לי אלא מום קבוע מום עובר מניין ת"ל אשר בו מום, וגרסינן בפ' האומר [דף ס"ו] מניין שאם עבד פסול שנאמר הנני נותן לו את בריתי שלום וי"ו דשלום קטועה ללמד כשהוא שלם יעבוד ולא כשהוא חסר, עוד תניא בת"כ [בפ"ג דלעיל] מניין שאם עבד בעל מום שחילל ת"ל ולא יחלל את מקדשי, רבי אומר מניין שבעל מום במיתה נלמד חילול חילול מתרומה, וחכ"א אין בעל מום במיתה

אלא באזהרה ודברי חכמים עיקר, יש מום קבוע מפורש בתורה כגון שבר יד ושבר רגל ויש מום עובר כגון גרב או ילפת והיא חזזית ולא המומין הכתובין בתורה בלבד הם פסולים אלא כל המומין הנראים בגוף שנ' כל אשר בו מום מ"מ ואלו הכתובין בתורה דוגמא הם, במסכת בכורות בפ' על אילו מומין ובפ' מומין אלו עיקרי מצוה זו ושם [בדף מ"ג] מוכיחות ההלכו' שג' מיני מומין הם יש מומין שפוסלין בכהנים מלעבוד והבהמה מליקרב ויש מומין שפוסלין את האדם בלבד מלעבוד ויש מומין שאין פוסלין אלא משום מראית העין, [שם כל הסוגיא] אמרו שכל כהן שיש בו אחד מהן אינו עובד, כל מי שיש בו מום שפוסל באדם ובבהמה ועובד בין בשוגג בין במזיד עבודתו פסולה, ואם היה מזיד לוקה, וכל מי שיש בו מום מן המומים המיוחדים לאדם בלבד ועבד אעפ"י שהוא לוקה לא חילל עבודתו, ואם היה בו דבר שהוא מפני מראית העין אינו לוקה ועבודתו כשירה, [הכי איתא לגבי מומי בכור וקדשים בפר' על אלו מומין דף ל"ה] אין פסול באדם אלא מומין שבגלוי אבל מומין שבחלל הגוף כגון שניטלה כולייתו או הטחול או שניקבו מעיו אע"פ שנעשה טריפה עבודתו כשירה שנ' שבר רגל או שבר יד מה אלו בגלוי אף כל בגלוי:

כל המומין הנאמרין באדם תשעים וזהו פרטן:

חמשה באזן ואלו הן, א' מי שנפגם שחום אזנו כדי שתחגור בו צפורן בפגם אבל בעור המוקף לשחום האזן אין בו מום בין נפגם בין ניקב בין נסדק, ב' מי שנסדק שחום אזנו בכל שהוא אע"פ שלא חסר, ג' מי שניקב שחום אזנו ניקב בכרשינה בין נקב עגול בין נקב ארוך אם מצטרף לכרשינה הר"ז מום, ד' מי שיבשה אזנו כדי שתנקב ולא תוציא דם, ה' מי שהייתה אזנו כפולה לשני' אפי' בגדי שדרך אזנו להיות כפולות נוטו' ובלבד שיהיו לו שני שחומים אבל אם אין לו אלא שחום אחד הרי הוא כגוף אחד שנכפל וכשר ויש ספרים גרסינן להפך והיא גירסת רש"י [שם דף מ'] אבל בתוספתא [פ"ד דבכורות] ראיתי כגירסא שכתבנו אזניו מגופפו' בחסיסה אחת לא ישחט בשתי חסיסות ישחט פי' חסיסה ושחומים הכל אחד עוד נקר' חסכום כשני סמכין ובדל אזן מתרגמינן חסכום דאונא:

שלשה דברים הם בריסי העין ואלו הן, א' מי שנקב ריס אחד מריסי עיניו בכל שהו, ב' מי שנסדק ריס מריסי עיניו בכל שהוא, ג' מי שנפגם ריס מריסי עיניו בכל שהוא וג' מומין אלו בכלל חרוץ האמור בתורה.

שמנה בעין ואלו הן, א' העיור בין באחד מעיניו בין בשתיהם, ב' מי שאינו רואה בשתי עיניו או באחת מהן אע"פ שאינו נראה בהן שינוי כלל מחמת שירדו מים קבועין כנגד

מאורותיו, ג' מי שאינו רואה בשתי עיניו או באחת מהן ראייה ברורה מחמת שהיו בה סנוירים קבועים, ד' מי שבעיניו כמו עצב מעיי"לא בלעז אע"פ שאינו נראה, ה' מי שיצא בשר יותר בעיניו עד שחופה מעט מן השחור שבעין, ו' מי שנמשך הלובן שבעי' ונכנס ממנו מעט בשחור עד שנמצא השחור מעורב בלובן וזהו תבלול האמור בתורה אבל אם יצא מן השחור לתוך הלובן אינו מום שאין מום בלובן ותרגום של תבלול חיליז וכן כנוה חכמים בבכורות [דף לח] חלזון נחש מפני שאותו החוט הנמשך כמין תולעת דומה לנחש כך פי' רש"י [בפי' חומש פרש' אמור] וי"מ שחלזון נחש האמור בבכורות הוא אותו בשר יתר הנכנס על השחור שביארנו למעלה ואע"פ כן הוא בכלל תבלול כמו שאומר רבא [בפ' מומין אלו דף מ"ג] כל מחמת מיבלבליתא אתיא מתבלול ז' מי שהיית' נקודה לבנה בתוך השחור וזהו דק האמור בתורה והוא שתהיה צפה על גבי השחור אבל אם לא הייתה צפה שהייתה משוקעת בשחור אינו מום וכן אם הייתה נקודה שחורה בתוך הלובן אפי' צפה אינו מום שאין מומין בלבן, ח' מי שהייתה נקודה שחורה שוקעת בתוך השחור אף זה נקרא דק אבל אם הייתה צפה הואיל והיא שחורה בשחור אינו מום:

שלשה בחוטם ואלו הן. א. מי שניקב חוטמו אפי' מצד אחד. ב. מי שנסדק חוטמו. ג. מי שנפגם חוטמו:

ששה בפה ואלו הן. א. מי שניקבה שפתיו ואפי' אחד מהן ב. מי שנפגמה שפתו. ג. מי שנסדק' שפתו והוא שנסדק חוד שלה עד שתחלק לשני ראשין. ד. מי שעצם לחייו התחתון עודף על העליון כל שהו. ח'. מי שפיו בלום מחמת גופו ובריתו אבל מחמת הרוח אינו מום פי, בלום במם כמו [בפ' כסוי הדם דף פ"ט] בולם עצמו בשעת מריבה וכמו אוצר בלום שהוא לשון חתימה מחמת שהוא מעוקם. ו. מי שנטל רוב המדבר שבלשונו:

שנים עשר באיברי הזרע ואלו הן, א. מי שנמעך הגיד שלו, ב. או שנכתת, ג. או ניתק, ד. או נכרת. ה. מי שנמעכו ביצים שלו או אחד מהם. ו. או נכתתו אחד מהן. ז. או נכרתו מקצתן, ח. או נתקו כולם ובין נתוק ובין כרות הביצים בתוך הכיס כן מוכיח שם [בפ' על אלו מומין דף ל"ט] אמנם יש חולקין ואומרים כי נתוק וכרות בבצים אינו מום מאחר שהם בתוך הכיס. ט. מי שאין לו אלא ביצה אחת אע"פ שיש לו ב' כיסין. י. מי ששני בציו בכיס אחד. יא. הטומטום. יב. האנדרוגינוס:

ששה בידים וברגלים ואלו הן, א. הפיסח, ב. מי שנשמטה ירכו עד שהיא ארוכה מחברתה והוא שרוע האמור בתורה, ג. מי שאחת מיריכותיו גבוהה מחברתה, ד. מי שנשבר עצם ידו והוא שיהי' ניכר. ה. מי שנשבר עצם רגלו והוא שיהיה ניכר אע"פ

שאינו ניכר כשעומד אם ניכר כשיהלך הר"ז מום, ו. מי שרגליו מבולמות מחמת עצמן ובריתן אבל אם היו מבולמו' מחמת הרוח אינו מום:

ארבע ראוין להיות בכל הגוף ואלו הן, א. מי שהיה לו גרב יבש כל שהוא וזהו גרב האמור בתורה, ב. מי שיש לו יבלת שיש בו עצם וזהו יבלת ווירוא"ה בלעז האמורה בתורה, ג. מי שיש לו חזזית המצרית וחיא חזזית קשה וכעורה וזו היא ילפת האמור' בתורה. ד. כל עצם שבגלוי שנחרץ בו חריץ הר"ז מום שהוא בכלל חרוץ האמור בתורה ואין הצלעים בכלל העצמו' שבגלוי:

ועוד שם [בדף מ"א] שלשה מומין אחרי' ואלו הן, א. הזקן שהגיע להיות רותת ורועד כשהוא עומד כדמסקינן בחולין [דף כ"ד], ב. החולה שהוא רועד מחמת חוליו וכשלון כחו, [בפ' מומין אלו דף מ"ה] אבל הטריפה בשר באדם ופסול בבהמה וכן יוצא דופן, ג. מי שהוא מזוהם, וכהן המזוהם בזיעתו רוחץ ושף כל גופו בבושם ועובד, היה ריח בפיו נותן בפיו פלפל או זנגביל וכיוצא בהן ועובד ואם עבד בזיהום פה הר"ז חלל עבודתו כשאר בעלי מומין כולן:

שמנה בראש ואלו הן, א. מי שאמצע קדקדו שקוע למטה כמו שדחקו בידו, ב. מי שאמצע קדקדו עולה למעלה כמו ביצה. ג. מי שפאת ראשו יוצא כנגד פניו כמו מקבת, ד. מי שראשו יוצא מאחוריו כנגד ערפו, ה. מי שראשו רחב ויוצא מכאן ומכאן עד שנמשך ראשו על צוארו כמו ראש הלפת על העלין שלו, ו. מי שהוא קרח שאין בכל ראשו שער כל עיקר ואם יש בו שיטה של שער מוקפ' מאחוריו מאזן לאזן כשר, ז. מי שהיה השער מקיף מאזן לאזן מלפניו ושאר הראש קרח הר"ז פסול. ח. מי שהיה השער מקיף את כל הראש סביב מלפניו ומלאחריו ואם אין שם שער באמצע גם זה קרה ופסול:

שנים בצואר ואלו הן, א. מי שצוארו שוקע הרבה עד שנמצא ראשו כאלו מונח על כתיפיו. ב. מי שצוארו ארוך הרבה עד שיראה נשמט מבין כתיפיו:

ארבעה באזן ואלו הן, א. מי ששתי אזניו קטנות הרבה, ב. מי ששתי אזניו נפוחות הרבה דומה לספוג, ג. מי שאזניו מדולדלו' למטה. ד. מי שאחת מאזניו משונה מחבירתה במראה:

חמשה בגבינין ואלו הן. א. מי שאין לו שער בגביניו וזהו גבן האמור בתורה, ב. מי שגביניו שוכבין, ג. מי שאין לו אלא גבן אחד. ד. מי שיש לו גבינין יותר על שנים, ה. מי שא' מגביניו משונה מחבירו בין ששערו של זה ארוך בין ששערו של זה קצר בין ששערו של אחד שחור ושער השני לבן או אדום הואיל ויש בין שניהן שינוי הר"ז פסול:

ארבעה בריסי העין ואלו הן, א. מי שאין לו שער כלל בריסי עיניו, ב. מי ששער עיניו מרובה מעובה הרבה, ג. מי ששער אחד מריסי עיניו משונה משער ריס אחד כגון שאחד שחור ואחד לבן או אחר נושר ואחד מעובה, ד. מי שעפעפיו סגורות מעט ואינן נפתחות הרבה כשאר בני אדם:

אחד עשר בעינים ואלו הן, א. מי שהיו שתי עיניו למעלה מן המקום הראוי להם קרובות מפדחתו. ב. מי שהיו שתי עיניו למטה מן המקום הראוי להם. ג. מי שהיו שתי עיניו עגולות ואינן נמשכות באורך מעט כשאר העינים, ד. מי שעיניו מזורות והם יוצאות כעיני הנמר וכמי שהוא מסתכל בעת שכועס כעס הרבה, ה. מי שעיניו גדולות הרבה כשל עגל, ו. מי שעיניו קטנות כשל אווז. ז. מי שדמעיו זולפות תמיד, ח. מי שלחלוחית נמשכת מראש עיניו מכנגד החוטם או מזנב עיניו מצד צדעיו, ט. מי שמקבץ ריסי עיניו ועוצמן מעט מעט כשעה שרואה או בשעת שהוא רוצה לדקדק בראייה, י. מי שראיית עיניו מעורבבת עד שרואה את החדר ואת העליה כאחד ויודע לך דבר זה בעת שידבר עם חבירו נראה כאילו הוא מסתכל באיש אחר, יא. מי שאחת מעיניו משונה מחבירת' בין בקומה בין במראה כגון שהיתה אחת שחורה ואחת פתוכה או אחת גדולה ואחת קטנה הואיל ויש ביניהם שינוי מ"מ פסול:

ששה בחוטם ואלו הן, א. מי שעיקר חוטמו שקוע אע"פ שאינו כוחל שתי עיניו כאחת וזהו חרום האמור בתורה ב. מי שאמצע חוטמו בולט ועולה למעלה, ג. מי שעוקץ חוטמו נוטה למטה, ד. מי שחוטמו עקום לצד אחד. ה. שחוטמו גדול מאיבריו, ו. מי שחוטמו קטן מאיבריו וכיצד משערין באצבע קטנה של ידו אם היה חוטמו גדול ממנה או קטן ממנה הרי זה מום:

שלשה בשפתים ואלו הן, א. מי ששפתו עליונה עודפת על התחתונה, ב. מי ששפתו התחתונה עודפת עליו העליונה, ג. מי שפיו רפוי ורירו יוצא מפיו:

שלשה בבטן ואלו הן, א. מי שכריסו צבה, ב. מי שטבורו יוצא ואינו שוקע כשאר בני אדם, ג. מי שדדיו שוכבות על בטנו כדדי אשה:

שלשה בשדרה ואלו הן, א. מי ששדרתו עקומה, ב, מי שיצאה חוליא משדרתו בין שפלטה לחוץ בין שנכנסה לפנים או נטתה לצדדין וזהו בעל חטוטרת, ג. מי שנפתח בשר מגבו ונעשה כחטוטרת אף על פי שלא זזה חוליא ממקומה הר"ז מום:

ששה בידים ואלו הן, א. מי שיש לו אצבע יתרה באצבעות ידיו אפי' היו שש ושש ואם חתך היתירה כשר ואם היה בה עצם אפי' חתיכה פסול, ב. מי שחסר אצבע מידו, ג. מי ששתי אצבעות ידיו קולטות עד למעלה מן הפרק ואם חתכן והפרישן עד הפרק כשר

באיזה פרק אמרו בפרק ראשון הסמוך לכף היד, ד. מי שאצבעותיו מורכבן' זו על זו, ה. מי שפיקה יוצאת מגודלו, ו. מי שהו' אטר יד ימינו ואם היה שולט בשתי ידיו כשר: ארבעה באברי הזרע ואלו הן, א. מי שכיס הבצים גדול וארוך עד שמגיע לארכובותיו, ב. מי שהגיד שלו ארוך עד שמגיע לארכובותיו, ג. מי שנימוחו מבושיו והוא הכיס של בצים שנימוחו הבצים שלו בתוכו. ד. מי שהרוח במבושיו ונפחו והוא מרוח אשך האמור בתורה:

חמשה עשר בשוקים וברגלים ואלו הן, א. מי ששוקיו עקומו' עד שמחבר רגל לרגל ואין ארכובותיו נוגעות זו בזו, ב. מי שפיקתו יוצאו' והפיקה הוא העצם הגדול העגול שלמעלה מן העקב מצד פנים והוא דומה לפיקה שטוות הנשים בה, ג. מי שעקבו יוצא לאחוריו עד שנמצא השוק כאילו הוא באמצע רגלו עומד, ד. מי שפרסתו רחב' כשל אווז אע"פ שאין קלוט' כשל אווז, ה. מי שפיקה יוצאה מגודלו פי חתיכת בשר עגולה כפיקה, ו. מי שיש לו אצבע יתירה אפי' יש לו שש ושש ואם חתכה כשר והוא שלא יהיה בה עצם, ז. מי שחסר אחת מאצבעו' רגליו, חי מי שאצבעותיו מורכבות זו על גב זו, ט. מי שהיו אצבעות רגליו קולטות עד למטה מן הפרק ואם היו עד הפרק או שחתכן והפרישן כשר, י. מי שרגלו כולה שוה שנמצא רוחב פס אצבעו כרוחב עקבו וכאילו היא חתיכה שוה, י"א מי שרגלו עקומה ודומה למגל שנמצא פס רגלו שיש בו אצבעות עם עקבו כאלו הן שני ראשי הקשת, י"ב בעל הקיפן ומפרש בערוך [בערך כסת שהוא מי שרגלו חלול והוא שיהיה אמצעה גבוה מעל הארץ ונמצא כשעומד עומד על עקבו ועל אצבעות רגליו, י"ג המקיש בקרסוליו בעת שמהלך, י"ד מי שהוא מקיש בארכובותיו בעת שמהלך, ט"ו מי שהוא אטר ברגלו ימינו:

ארבעה בכל הגוף ואלו הן, א. מי שגופו גדול מאיבריו, ב. מי שגופו קטן מאיבריו, ג. ארוך ביותר, ד. הננס והוא קצר ביותר עד שיהיה מופלג משאר העם:

ששה בעור הבשר ואלו הן, א. הכושי, ב. הלבן ביותר כמו גבינה, ג. האדום כשני, הד. בעלי נגעים שנשתנה העור מחמת עצמו כגון הבוהק, ה. נשתנה העור מחמת דבר אחר כגון צרבת המכוה וזה בכלל נגעים טהורים, ו. מי שהייתה בעור פניו שומא שיש בה שער אע"פ שאינה כאיסר אלא בכל שהו, ז' ח' בעלי הדולדלים והוא שידלדל העור והבשר או הלחלוחית שיש בעור שנדלדל באיזה מקום שיהיה מכל הגוף ה"ז מום ורבי' שלמה פירש [בבכורות דף מ"ה] בעלי התלתולים כמו חתיכת בשר יוצאות ותולות בהם:

ועוד יש שם [דף מ"ד ומ"ה] באדם ארבעה מומין אחרים ואלו הן, א. החרש, ב. השוטה, ג. הנכפה אפי' לימים רבים, ד. מי שרוח רעה מבעתת אותו תמיד או בעתים ידועים נמצאו כל המומין הפסולין בכהנים מאה וארבעים:

ואילו פסולין מפני מראית העין [שם דף מ"ד] מי שנשרו ריסי עיניו אע"פ שנשאר השער בעיקרן ומי שניטלו שיניו אמרינן בפסחים [דף ע"ב] ובקדושין [דף ס"ו] שחלל אף על פי שאינו עובד אם עבד לא חילל שנ' ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה אפי' חולין שבו מרצה שנינו בפ"ב דזבחים כל הזבחים שקבל דמו וכו' ערל וטמא יושב ועומד על גבי כלים על גבי בהמה על גב רגל חבירו פסול ואמרינן בגמרא [דף כ"ב] כהן ערל מניין שפסול א"ר חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו שנ' כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי לשרתני ומפרש שם בברייתא דלאו בבן נכר ממש אלא בכהן משומר שנתנכרו מעשיו לשמים ונתערל לבו או ערל בשר ומניין שמחללין עבודה דכתיב בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר במקדשי לחלל את ביתי ובפ' הנשרפין (סנהדרין דף פ"ג) אמרינן דערל אונן ויושב אינן במיתה אלא באזהרה:

מצות לא תעשה שט

שלא (א) יעבוד זר במקדש שנ' וזר לא יקרב אליכם והזר הקרב יומת תניא בסנהדרין [דף פ"ג] אלו הם שבמיתה זר ששימש מנא הני מילי דכתיב בפרשת קרח והזר הקרב יומת [בספרי שם] בעבודה אתה אומר בעבודה או אינו אלא שלא בעבודה אמרת ק"ו ומה בעל מום שלא ענש בו מיתה לא ענש בו אלא לעבודה זר שענש בו מיתה אינו דין שלא יענש בו אלא לעבודה אתה אומר בטומאה או אינו אלא אפי' בטהרה אמרת ומה הנכנס בטומאה שלא לעבוד חייב קל וחומר לעבודה ומה ת"ל והזר הקרב יומת אפי' עבד בטהרה, יומת בידי שמים [היינו כר' ישמעאל בסנהדרין דף פ"ד] שלא מצינו מיתת ב"ד בקדש ומקדש ובספרי [דלעיל] נחלקו על זה דתניא רבי שמעון אומר נאמר כאן יומת ונאמר במקלל אביו ואמו מות יומת מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה ור' יוחנן בן נורי לומד מנואף ונואפת דכתיב יומת שהוא בחנק [שם] ותניא עונש שמענו אזהרה מניין ת"ל וזר לא יקרב אליכם, מסקינן במסכת יומא [דף נ"ד כל הסוגיא ודרב הונא בפ"ק דף י"ב בשבועות דף י"ז] שאין הזר חייב מיתה אלא על הזריקה ועל ההקטרה ואמר רב הונא שמהפך בצינורא בכלל הקטרה ועל ניסוך המים בחג ועל ניסוך היין תמיד שהם עבודה תמה, ומרבה עוד שם מכלל דבר המזבח שבע הזאת של פר כהן משיח ופר העלם דבר ולוג שמן של מצורע, ואומר שם ר' יוחנן זר שסדר שני גזרי עצים חייב הואיל והיא עבודה תמה, אבל כל עבודה שיש אחריה עבודה אע"פ שפסל ולוקה כמו שאומר

בזבחים [דף ט"ו] אינו חייב מיתה, תניא בזבחים [דף ל"ב] ושחט את בן הבקר לפני ה' והקריבו בני אהרן זו קבלת הדם ללמדך מקבלה ואילך זו מצות כהונה מכאן שהשחיטה כשרה בזרים ובנשים ובעבדים ובטמאין ואפי' בקדשי קדשים ומסיק דאפי' לכתחילה שוחטין חוץ מן הטמאים דלכתחילה לא שמא יגעו בבשר, [משמעות כל הסוגיא ביומא, דף כ"ד] הולכת עצים אינה צריכה כהונה וכן אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר הזר להדליקן, הרמת הדשן צריכה כהן שנ' ולבש הכהן מדו בד וגו' ואם הרים ישראל לוקה ואינו חייב מיתה אע"פ שאין אחריה עבודה שנ' עבודת מתנה אתן את כהונתכם עבודת מתנה היא שתהיה בכהן לבדו ואם קרב לה זר חייב מיתה, אבל עבודת סילוק חייבין עליה מיתה, וכן אם דישן מזבח הזהב והמנורה אינו חייב מיתה [בזבחים במשנה דף קי"ב ?ובברייתא שם דף קט"ו] הטמא ובעל מום ושלא רחצו ידים ורגלים ששמשו במקדש אין חייבין מיתה אלא על העבודה שהזר חייב עליה מיתה ועל שאר עבודות באזהרה, הנה שנינו בזבחים [בדף כ"ג] שיושב פסול, דת"ר [בדף כ"ד] לעמוד לשרת מצוה כשהוא אומר העומדים שם שנה עליה הכתוב לעכב, וכן עומד על גבי כלים פסול, דתנא דבי ר' ר' ישמעאל [בדף כ"ד] הואיל ורצפה מקודשת וכלי שרת מקודשין מה כלי שרת לא יהא דבר חוצץ בינו לבין כלי שרת אף הרצפה לא יהא דבר חוצץ בינו לבין הרצפה, וכן קבל בשמאל פסול, דת"ר [שם] ולקח באצבעו מלמד שלא תהא קבלה אלא בימין, באצבעו ונתן מלמד שלא תהא נתינה אלא בימין, דאמר ריש לקיש [שם] כ"מ שנ' אצבע או כהונה אינה אלא ימין דגמרינן ממצורע דכתיב וטבל הכהן את אצבעו הימנית, וכל אלו הפסולים שעבדו חללו ואינם לוקין, שנינו במנחות [דף ק"ט] כהנים ששימשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש בירושלם ואין צ"ל לדבר אחר פירוש לע"ז שנ' אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלם כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם הרי אלו כבעלי מומין וחולקים ואוכלים ולא מקריבים מכאן פסק רבינו גרשון שכהן שנשתמד ועשה תשובה אע"פ שפסול לעבודה הרי הוא כבעל מום ונושא את כפיו כאשר בארנו [מ"ע כ']:

מצות לא תעשה שי

[**ראה מצוה שיג**]:

מצות לא תעשה שיא

[**ראה מצוה שיג**]:

מצות לא תעשה שיב

[**ראה מצוה שיג**]:

מצות לא תעשה שיג

נשלמו אזהרות האסורין להקריב ואלה האסורין להיות קרבים:

מצוות שי-שיג: שלא (א) להקדיש בעל מום למזבח ושלא לשוחטו ושלא לזרוק דמו ושלא להקטיר חלבו שנ' עורת או שבור וגומ' וכתיב בתריה ואשה לא תתנו מהם על המזבח ותניא בת"כ [אמור פר' ז'] ומביאה בתמורה [דף ג'] ואשה לא תתנו מהם אלו אישים, אין לי אלא כולם מקצתן מניין ת"ל מהם זריקת דמים מניין ת"ל על המזבח, לשחוט מניין ת"ל עורת או שבור וגומ' וכתיב לא תקריבו אלה לה' ותניא בת"כ. [שם] מביאה בתמורה [שם] לא תקריבו מה ת"ל אי משום כל תקדישו הרי כבר נאמר למעלה ואם להקרבה הרי כבר נאמר למטה פי' דכתיב ואשה לא תתנו מהם הא אינו אומר כאן לא תקריבו אלא לא תשחטו, להקדיש מניין דכתיב שם באותו עניין כל אשר בו מום לא תקריבו ותניא שם [בתמורה דלעיל] מה ת"ל אם לבל תשחטו הרי כבר נאמר למטה פירוש לא תקריבו דכתיב גבי עוורת או שבור וגו' הא אין אומר לא תקריבו אלא בל תקדישו מכאן אמרו המקדיש בעלי מומין פי' שוחטן ומקריבן עובר משום ה' שמות בל תקדישו ובל תשחטו ובל תזרקו ובל תקטירו כולן ובל תקטירו מקצתן, ורש"י פירש בפירוש חומש [שם] ג' לא תקריבו כתובין בפרשה להזהיר על הקדשן ושחיטתן וזריקת דמן כשהוא אומר ואשה לא תתנו מהן להזהיר על הקטרה, ובת"כ [בפ' ו'] דורש זריקת הדם מעל המזבח, ובתמורה [דף ו'] מקשה לה ואומר כי על המזבח אורחיה דקרא הוא ולא בא לזריקת דמים, ובתמורה [דף ו' ונשמטו זה מן הדפוסים ובספר מוגה מצאתיו וכ' הוא גם בת"כ פ"ו דלעיל] ת"ר כל אשר בו מום לא תקריבו אין לי אלא מום קבוע מום עובר מניין ת"ל כל אשר בו מום, ורבי' משה הביא [בפ"א דהלכות איסורי מזבח] ברייתא אחרת לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום הר"ז אזהרה לבעל מום עובר והיא שנויה בספרי דתניא אין לי אלא נולד תם ונעשה בעל מום ממעי אמו, מניין ת"ל כל, גרב וילפת שהוא מום עובר מניין ת"ל כל דבר רע, עוד למד שם מכל דבר רע וחכ"א אף השוחט חטאת בדרום עובר בל"ת שנ' כל דבר רע ועוד למד ממנו בפרק כל הפסולים [לא מצאתיו שם אלא בספרי דלעיל] אזהרה למפגל בקדשים על ידי דבור רע.

מצות לא תעשה שיד

שלא (א) להקריב בעל מום מיד העכו"ם שנ' ומיד בן נכר לא תקריבו ודורש בת"כ [בפ"ז דלעיל] מכאן שאין מקבלים שקלים מן הגוים לקנות מהן תמידין אין לי אלא תמידין שנקראו לחם את קרבני לחמי לאשי מניין לרבות שאר קרבנות ציבור ת"ל מכל אלה כלומר תמימין ובעלי מומין שנזכרו במקרא למעלה, והא דתניא בחולין [דף י"ג] איש

איש לרבות העכו"ם שנודרין נדרים ונדבות כישראל זהו בקרבנות יחיד ומרבה עכו"ם שיהא כישראל שלא יביא אלא תמים אבל קרבן צבור אפי' תמים אין מקריבים אע"פ שמסרו העכו"ם לצבור, ועל קרבן יחיד עונה פשוטו של מקרא שלא יקבלו ממנו בעל מום:

מצות לא תעשה שטו

שלא (א) ליתן מום בקדשים שנ' ואיש כי יקריב זבח שלמים לה' לפלא נדר או לנדבה בבקר ובצאן תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו, ותניא בת"כ אין לי אלא שלמים מניין לרבות העולה ת"ל נדר מניין ' לרבות התודה ת"ל נדבה מניין לרבות יולדות ונזיר ומצורע ת"ל לפלא מניין לרבות התמורות והוולדות ת"ל בבקר ומניין לרבות הבכור והמעשר והפסח ת"ל בצאן מניין לרבות חטאת ואשם ת"ל בבקר או בצאן תמים יהיה לרצון זו מ"ע מל"ת מניין ת"ל כל מום לא יהיה בו אל תתן בו מום פי' לא יהיה בו מום מכאן אמרו הא דתנן בבכורות [דף ל"ג] בכור שאחזו דם אפי' הוא מת אין מקיזין לו דם דברי רבי יהודה וחכ"א יקיז ובלבד שלא יעשה בו מום ואם עשה בו מום הר"ז לא ישחוט עליו רבי שמעון אומר יקיז אע"פ שהוא עושה בו מום, וקי"ל [בביצה דף כ"ג ובכמה דוכתי] כרבי שמעון בכל איסורין שבתורה דדבר שאין מתכוין מותר ובלבד שלא יהא פסיק רישיה ולא ימות ובבכורות [דף ל"ג] נחלקו המטיל מום בבעל מום רבי מאיר אוסר שנא' כל מום לא יהיה בו ורבנן סברי תמים יהיה לרצון בראוי להקרבה הכתוב מדבר ודורש כל מום לא יהיה לגרמא, דתניא כל מום לא יהיה בו אין לי אלא שלא יתן בו מום מניין שלא יביא דבילה ובצק ויתן על גבי האוזן כדי שיבא כלב ויטלנו ת"ל כל מום אמר מום ואמר כל מום וכרבנן ק"ל וכן אמר רבא בביצה [דף כ"ז] דילמא את גרמת ליה ומנלן דגרמא אסור דכתיב כל מום כתב רבינו משה [בפ"א דהלכות איסורי מזבח] שאי מטיל מום בקדשים בזמן הזה לוקה אלא בזמן שבית המקדש קיים שאז היה ראוי לקרבן ופסלו אבל בזמן הזה אע"פ שעבר קל"ת אינו לוקה, וחילוק כזה מפרש התלמוד בע"ז [דף י"ג] גבי ויהא כמטיל מום בבעל מום ומתרץ ה"מ בזמן שבית המקדש קיים דחזו דמים להקרבה אבל בזמן הזה לא:

יש מומין מיוחדין בבהמה ואין ראויין להיות באדם והם עשרים ושלשה וזהו פרטן ועיקרן בבכורות [פרק על אלו מומין] א' אם היה גלגל עיניה עגול כשל אדם, ב' עינים אחת גדולה כשל עגל ואחת קטנה כשל אווז אבל אם היתה לה אזן קטנה ואזן גדולה אפי' היתה הקטנה קטנה כפול כשרה, ג' אם יש בלובן עיניה יבלת שיש בה שיער, ד' אם ניקב העור שבין חוטמיה במקום הנראה, ה' פיה דומה לשל חזיר, ו' חטיה החיצונות

שניקבו פי' חיטיה זינזיב"א בלעז, ז. או שנגממו אע"פ שנשארו מקצתן, ח' או שנפגמו, ט' אם נעקרו חיטיה הפנימיות שהשינים הגדולות קבועות שקורין מישלייר"ש ובעת שפותחת פיה וצווחת הן נראין חסירין, י' אם ניטלו קרניה וזכרותיה עמהן ולא נשאר בהם כלום, י"א אם נפגם עור שחופה גיד הנשה, י"ב אם נפגמה הערוה, י"ג אם נפגם הזנב מן העצם אבל לא מן הפרק, י"ד אם היה הזנב קצר ועד כמה בגדי חוליא אחת מום שתים כשר, ובטלה שתי חליו' מום ג' כשר, ט"ו מפרש בתוס' [פ"ד דבכורות] אם היה ראש הזנב מפוצל לשנים כשני עצמות, י"ו אם היה בין חוליא לחוליא מלא אצבע בשר, י"ז אם היה זנב הגדי רך ומדולדל כשל חזיר, י"ח אם נשבר עצם הזנב אבל נשבר עצם מצלעותיו כשר מפני שאינו בגלוי, י"ט בעל חמש רגלים, כ' אם אין לו אלא ג' רגלים, כ"א אם היה אחד מרגליו וידיו פרסתו עגולה כשלן חמור אע"פ שהיא סדוקה ופרוסה, כ"ב אם היתה ידו או רגלו קלוטה כשל חמור וזהו קלוט האמור בתורה, כ"ג אם נגממו טלפיה וזכרותו עמהן אע"פ שנשאר מזכרותן מעט קרוב לבשר [בבכורות] כל מום מע"ג המומין המנויין בבהמה פוסלין אותה מן הקרבן ואם נפל אחד מהם בתמימה שהיא קדש תפדה ותצא לחולין, חוץ מזקן וחולה ומזוהם שאע"פ שאינו כשר אינו נפדה אלא יהיה קיים וירעה עד שיפול בו מום אחר קבוע משאר המומין ויפדה, [שם דף ל"ו] וכן בהמת קדשים שנולד בה מום עובר אינה קרבה ולא נפדית:

וארבע מומין עוברין יש בבהמה ובאדם [שם דף מ"א] ואלו הן, א' גרב לח, ב' חזזית שאינה מצרית, ג' מים שיורדין בעין ואינם קבועים, ד' סנורים שאינם קבועין:

ויש ארבע חלאים אם נמצא אחד מהם בבהמה אין מקריבין אותה לפי שאינה מן המובחר והכתו אומ' מבחר נדריהם ואלו הן, א' מי שיש לו בלובן עיניו יבלת שאין בה שער אם נגממו קרניו אע"פ שנשאר מזכרותו מעט סמוך לבשר, ג' אם נפגמו חיטים הפנימיות, ד' אם נגממו [במשנה פ' מומין אלו (בכורות דף מ"ה)] בהמה שנולד בה אחת מן הטרפיות האוסרין אותה באכילה אסורה לגבי מזבח הרי הוא אומר הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך [שם דף ל'] ואע"פ שאינה ראויה לקרבן אין פודין אותה שאין פודין הקדשים להאכילם לכלבים אלא ירעו עד שימותו ויקברו נשחטה ונמצאת טריפה ה"ז תצא לבית השריפה [משמעות כל הסו' בפ' על אלו מומין (בכורות דף ל"ח)] וכן אם נמצא אבר מאברי' הפנימיי' חסר אע"פ שאינה טריפה כגון שנמצאת בכוליא אחת או שניטל הטחול ה"ז אסורה למזבח ותשרף לא מפני שהיא בעלת מום שאין חסרון שבפני' מום אלא מפני שאין מקריבין חסר כלל שנ' תמימים יהיו לכם, וכל היתר כחסר לפיכך אם נמצא ג' כוליות או ב' טחולים פסולה, [בת"כ פ' אמור פ' ו'] אין מומין

פוסלין בעוף ולא נקבות שנא' תמים זכר בכשבים וגו' תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרו' בעופר בד"א במומין קטנים אבל מחוסר אבר פסול וכן אם נולד אחד מן הטרפות שאוסרין אותה באכילה הר"ז נפסל לקרבן, בחולין [דף כ"ב] אמרי' תורים קטנים פסולים ובני יונה גדולים פסולים שנ' מן התורים או מן בני היונה תחלת הצהוב שבזה ושבזה פסול פי' שמתחילי' להביא כנפי' מוצהבו' שיצאו מכלל קטנים ולכלל גדולים לא באו, ועד מתי יהיו בני היונה כשרין כל זמן שעוקר כנף ומתמלא מקום עיקרו דם והתורים כשרין משיצהיבו, [בת"כ פ' אמור פ"ז ומביאה בבכורות דף נ"ו] הכלאים ויוצא דופן ומחוסר זמן כפולין אע"פ שאין בהן מום שנא' שור או כשב או עז כי יולד שור או כשב פרט לכלאים לא שיהא מעורב מכשב ועז, כי יולד פרט ליוצא דופן, והיה שבעת ימי' פרט למחוסר זמן תחת אמו פרט ליתום שנולד אחר שנשחטה אמו, [שם] הנדמה הרי הוא פסול כבעל מום כיצד כגון רחל שילדה מן העז, וכן הרובע והנרבע והמקצה לע"ז והנעבד אע"פ שהן מותרין באכילה הרי הם פסולין לגבי מזבח, כדתניא בת"כ [פ' ויקרא פ"ב] אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן יכול חיה בכלל ת"ל בקר וצאן מן הבהמה ולא כולה להוציא הרובע והנרבע מן הבקר להוציא את הנוגח שהמית כשהוא אומר מן הבקר למטה שאין ת"ל להוציא את הטריפה, ועוד אמר הכתוב כי משחתם בהם מום בם, ודורש בברייתא אחרת כל שיש בו השחתה הרי הוא כמום [בחולין דף כ"ג ובבכורות דף נ"ו] ובערוה הוא אומר כי השחית כל בשר את דרכו ובע"ז כתיב כי שחת עמך, ומדאסרינהו רחמנא לגבוה מכלל דלהדיוט שרי, ושתי ברייתות אלו מביאין בתמורה [דף כ"ה] אמרי' בע"ז [דף כ"ב] לוקחין כל הקרבנות מן העכו"ם ואין חוששין לו משום רובע ונרבע ולא משום מוקצה ונעבד עד שיודע בודאי שזה נפסל הרי הוא אומר מעמלקי הביאום למען זבוח לה' אלהיך, כל האסורי' לגבי מזבח וולדותיהן מותרים חוץ מולד נרבעת ונעבדת ומוקצת ושהמיתה את האדם שאם נעבד בה עבירה או המיתה כשהי' מעוברת וולדן אסור כדאי' בתמורה [דף ל'] [שם דף כ"ה] אין צ"ל ברובע ונרבע וכיוצא בהן שאסורין לגבי מזבח אלא כשהן מותרין להדיוט כמו על פי עד אחד או ע"פ הבעלים:

מצות לא תעשה שטז

[**ראה מצוה שיז**]:

מצות לא תעשה שיז

מצוות שטז, שיז: שלא (א) להקריב אתנן זונה ושלא להקריב מחיר כלב שנ' לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך לכל נדר כי תועבת ה' אלהיך גם שניהם, ומפרש

(ב) בתמורה [דף כ"ט] איזהו אתנן האומר לזונה הילך דבר זה בשכרך, אחד זונה גויה או שפחה או ישראלי' שהיא ערוה עליו כדאמר רבא בב"מ [דף ע'] ובמרוב' [דף ז' צ"א] אתנן אסרה תורה אפי' בא על אמו פי' שעיקר אתנן כתוב בזונה, ועריות גם הם בכלל זונה כדאמרי' בתמורה [דף כ"ט] מה עריות דלא תפשי קדושין והויא זונה, וגם אנו למדין שם תועבה תועבה מעריות, [שם דף ל'] איזהו מחיר כלב האומר הילך טלה זה תחת כלב וכן אם החליף כלב בכמה בהמות או עופות, בית ה' אלהיך לרבות את הריקועין שלא יעשו רקועין לבית מגופו של אתנן, [במתני' שם] ואתנן כלב ומחיר זונה מותרין שנ' שנים ולא ד' ודורשין בית הילל שם ובמרובה [דף ס"ה] הם ולא שינוייהן כגון נתן לה חיטין ועשאן סלת שמותר למזבח הם ולא וולדותיהן, וגם לב"ה קשיא מה בא לרבות כי לב"ש בא לרבות שינוייהם כגון נתן לה חטין כו':

מצות לא תעשה שיח

[**ראה מצוה שיט**]:

מצות לא תעשה שיט

מצוות שיח, שיט: שלא (א) להקטיר שאור ושלא להקטיר דבש שנ' כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה' קרבן ראשית תקריבו אותם לה' ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח, פי' קרבן ראשית שתי הלחם מן השאור שנ' חמץ תאפנה, וביכורים מן הדבש כגון ביכורי תאנים ותמרים ותניא במנחות [דף נ"ה] שאור ודבש לא תקטירו אין לי אלא כולו מקצתו מניין ת"ל כל עירובו מניין ת"ל כי כל, מקצתו פי' אביי חצי זית, ורבא פי' חצי קומץ, ותניא [שם בדף נ"ז] ואל המזבח לא יעלו לרבות הכבש, לריח ניחוח לפטור את המעלה שלא לעבודה, ותניא [שם] מניין למעלה מבשר החטא' מבשר אשם מבשר קדשים קלים מותר העומר ושתי הלחם ולחם הפנים והקטרת שעובר בלא תעשה ת"ל לא תקטירו ממנו אשה כל שממנו לאישים הרי הוא בבל תקטירו והרי יש באן חמשה אזהרות, שאור, ודבש, ועירוביו, כל שממנו לאישים, ואל המזבח לא יעלו, [במנחות דף ס"ח] כל המנחות אין מביאין מן החדש קודם שתי הלחם לכתחילה שנ' בכורים לה' ואם הביא כשר, ואין מביאין מנחות ונסכים לא מן הטבל ולא מן המדומע ואין צ"ל מערלה וכלאי הכרם ואם הביא לא נתקדשו להיותם ראוים לקרבן אבל נתקדשו ליפסל ויהיו כקדשים שנפסלו, והקב"ה שונא גזל בעולה ותניא אדם כי יקרב מה אדם לא הקריב מן הגזל אף אתה כן, ואמר מר בפ' מרובה (בבא קמא דף ס"ו) קרבנו ולא מן הגזל' ואם נתייאשו הבעלים הקרבן כשר, ומפני תקנת מזבח אמרו שחטאת גזולה אינה מכפרת אם נודעה לרבים אע"פ שנתייאשו הבעלים כדי שלא יאמרו מזבח אוכל גזילות, כמו

ששני' בגיטין [דף נ"ה] ומפרש ר"ל בירו' [שם] כמה רבים שלשה, גרסי' במנחות [דף נ"ה] איתמר המעלה משאור ומדבש על גבי המזבח א"ר לוקה משום שאור, ולוקה משום דבש ולוקה משום עירוב שאור ולוקה משום ערוב דבש, אביי אמר אין לוקין על לאו שבכללות, א"ד חדא מיהא לקי וא"ד חדא נמי לא לקי דלא מיחד לאויה כלאו דחסימה עכ"ל הגמ' פי' רבינו שמשון בר' אברהם בשם רבי' יצחק בר' שמואל וז"ל, נראה לפרש שמיירי שמעלה שאור בפני עצמו ודבש בפני עצמו, ושאור ודבש מעורבין יחד דאשאור ודבש דבעין לוקה ב" ואתערובת ב', חדא משום עירובי שאור וחדא משום ערובי דבש, ואע"ג דלא כתיב בדבש כי כל ומוכח התם [בדף נ"ח] דצריך כי כל, וי"ו דוכל דבש מוסיף על עניין ראשון, ואביי אמר אין לוקין על לאו שבכללות פי' דוקא ערובי שאור וערובי דבש דנפקינן מכי כל חשיב לאו שבכללו' לד"ה וכן לאו דכי אם צלי אש שכולל כל דבר שאינו צלי אש כמו נא ומבושל, וכן מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצני' ועד זג וכן כי נפש הוא חובל דגבי ריחי' ?ורכב אבל שאור ודבש עצמן אע"פ שאין כתוב כי אם לאו אחד בשניהם אין חשוב לאו שבכללות לד"ה וכן זג וחרצן ונא ומבושל וריחים ורכב שלאו הכתוב בהם עול' לכל אחד וא' בפני עצמו, וא"ת ולר' יאשיה [בסנהדרין דף ס"ו] דבעי או לחלק לא יתחייב בא' לבדו עד שיעשה שניהם יש להשיב דשאור ודבש ונא ומבושל כתיב בהן ממנו, ונזיר נמי מדכתיב מחרצנים ועד זג ולא כתיב חרצנים וזג, וריחים ורכב מדלא קרינן ורכב בחטף, ואם תשאל למה יתחייב שנים הא אמרי' בחולין [דף ק"ב] גבי בשר מן החי ובשר מן הטריפה שאינו מתחייב אלא אחת מפני שיוצאין מלאו אחד יש להשיב כי אינו דומה כי בכאן מאחר שהאיסורי' מפורשים בפסוק עולה הלאו על כל א' וא' על שאור ודבש וזג וחרצן וכן כול' כמו אלמנה וגרושה וחללה זונה שאם עשאן כולן חייב על כל אחת וא' מפני שלא יקח עולה על כל א' וא' וביבמות [דף ע"ו] שמצריך פסוק לחלק זהו מפני שגוף אחד הוא וכן פי' רש"י במכות דמעשר דגן תירוש ויצהר ובכור בקר וצאן וביכורים אע"פ שכולם כתובין בלאו אחד לוקח על כל א' וא' מאחר שמפורשים וכתובים בפסוק לא תוכל לאכול עולה על כולם אבל בשר מן החי ובשר מן הטריפה אינן מפורשים בפסוק בפי' שנא' לא תאכלו עולה על כולם ואם תשאל מה בין זג וחרצן נא ומבושל ריחים ורכב שאור ודבש אלמנה וגרושה וחלל' זונה שחייב על כל אחת וא' ואלו חלב שור וכשב ועז אינו חייב אלא אחת ונקרא לאו שבכללות כדאי' בכריתו' [דף ד'] וכן לחם וקלי וכרמל לא לקי אלא חדא אי לאו משום יתורא [שם דף ה'] וכן מעש' דגן תירוש ויצהר לא לקי אלא חדא אי לאו משום יתורא כדאי' בכריתות [דף ד'] יש להשיב דזג וחרצן שתי שמות הן וכן שאור ודבש וכן כולם תדע דכי אתי

לאתרויי בהו צריך להזכיר כל אחד בשמו אבל חלב שור וכשב ועז שם חלב הוא וכן לחם וקלי וכרמל שם חדש הוא וכן מעשר עכ"ל, ואני ראיתי בירו' דנזיר ממשמע שנ' רכב איני יודע שריחים בכלל מה ת"ל ריחים ורכב לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו, הנה למדת מתוך דברי רש"י ודברי רבינו יצחק ברבי שמואל שהם עמודי ההוראה כי שאור ודבש שנים הן, וכן אתנן ומחיר שני' הם, ונא ומבושל שנים הם, וזג וחרצן שנים הם, וריחים ורכב שנים הם, ועמוני ומואבי שנים הם, וכל אחד מאלו נחשב לאו בפני עצמו, אחר שמצינו האסורים למזבח בל"ת יחשוב אדם להקריב שאר דברים אע"פ שאינן מובחרין אל יחשוב אדם כן כי אע"פ שאינו בל"ת הרי אתה מוצא והבל הביא גם הו' מבכורות צאנו ומחלבהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, אלא כל שיביא אדם מן המובחר יביא, וכן הוא אומר בהרימכם את חלבו ממנו, ואומר מבחר נדריכם, וכן שנינו בפ' כל קרבנות ציבור (מנחות דף פ"ז) תמימים יהיו לכם ונסכיהם יש במשמע שגם הנסכים יהיו תמימים ונבחרים, [שם דף פ"ו] ולא יביא יין מעושן ומתוק והמבושל שהרי מחמת הבישול נשתנה מטעמו, [דף פ"ה] ולא סלת שהתליעו, ולא בלולה בשמן שריחו רע וטעמו רע [דף פ"ו] וכן עצי המערכה לא יהיו אלא נבחרים ולא יהיה בהן תולעת [שם דף פ"ה ובמסכת מידות פ"ב] ואין מביאים עצים מבניין שנסתר אלא לא יביאו לעולם אלא חדשים, ושנינו במסכת תמיד [פ"ב דף כ"ט] שכל העצים כשרים למערכה חוץ משל זית ושל גפן, [בגמרא שם] משום ישוב א"י בפר' כל קרבנות ציבור [מנחות דף פ"ו כל הסוגיא עד סוף] שנינו שבזית יש תשעה מיני שמן כיצד זית שגרגרו בראש חזית וברורו אחד אחד וכתשו ונתנו לסל השמן שיצא ממנו הוא ראשון, חזר אחר כך וטענו בקור' השמן שיצא ממנו הו' השני, ואם חזר אחר שטענו וטחנו וטענו שניה השמן שיצא ממנו הוא שלישי, זתי' שמסקן כולם בערבוביא והעלן לגג וחזר ובירר גרגיר גרגיר וכתשן ונתנן לסל השמן שיצא ממנו הוא הרביעי, ואם טענו בקורה אחר כך השמן שיצא ממנו הוא החמשי' חזר וטחן וטען פעם שניה השמן שיצא ממנו הוא הששי' זתים שמסקן וטענן בתוך הבית עד שלקן והעלן ונגבן ואחר כך כתש ונתן לסל השמן שיצא ממנו הוא השביעי, חזר וטען בקורה השמן שיצא ממנו הוא השמיני, חזר וטחן וטען פעם שני' השמן שיצא ממנו הוא התשיעי, אע"ג שכולם כשרים למנחות הראשון אין למעלה הימנו ואחריו השני והרביעי ושניהן שוין ואחריו שלישי וחמשי והשביעי ושלשת' שוין ואחריה הששי והשמיני ושניהן שוין והתשיעי אין למטה הימנו ומצוה לעולם להביא מן המובחר כאשר בארנו, אין כשר למנורה אלא ראשון ורביעי ושביעי בלבד שנא' זך כתית למאור אין כשר למנורה אלא היוצא מן הכתית בלבד אבל למנחות הכל כשרין:

מצות לא תעשה שכ

שלא (א) להקריב קרבן בלא מלח שנ' לא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך על קרבנך תקריב מלח והמקריב בלא מלח לוקה ואע"פ כן שנינו בפ' הקומץ רבה לא מלח כשר:

מצות לא תעשה שכא

שלא (א) לאכול כזית מבשר העולה שנ' לא תוכל וגומר נדריך אשר תדור ודרשינן במס' מכות [דף י"ז] כל האוכל כזית מבשר עולה בין לפני זריקת דמה בין לאחר זריקת דמה לוקה מדכתיב לא תוכל לאכול וגו' ונדריך אשר תדור, וכן כל האוכל כזית מכל האימורי' בין לפני זריקה בין לאחר זריק' בין כהן בין ישר' לוקה שהאימורים כליל למזבח כמו עולה:

מצות לא תעשה שכב

שלא (א) לאכול מנחת כהן שנ' וכל מנחת כהן כליל תהי' לא תאכל ולוקין (ב) עליה בכזית וכן במנחת חובה כמו חביתין שנ' כליל תקט' ולמדה בפ' התכלת (מנחות דף נ"א) בג"ש כליל כליל שנינו בסוטה [דף כ"ג] מנח' כהנ' נאכלת, בת כהן שנשאת לישראל מנחתה נאכלת בת ישראל שנשאת לכהן מנחתה נשרפת לפי שהמנחה באה מממונו של כהן ומסיק התם שהקומץ קרב בפני עצמו מפני חלק האשה והשירי' מתפזרין על גבי הדשן ומכהן יתירא מממעט כהנת ולא מן המשמעות שהרי גבי טומאה כהן כתיב ולא ממעט שם כהנת אלא משום דכתיב בני אהרן ולא בנות אהרן:

מצות לא תעשה שכג

שלא (א) לאכול כזית מבשר החטאת הנעשית בפנים שנ' וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד וגומר לא תאכל באש תשרף:

מצות לא תעשה שכד

שלא (א) לאכול כזית מבשר הקדשים אפי' קדשים קלים קודם זריקת דמן שנ' לא תוכל לאכול בשעריך וגו' ונדבותיך וגו' ותניא בפרק אלו הן הלוקין (מכות דף י"ז) שזו אזהרה לאוכל תודה או שלמים קודם זריקת דמים והוא הדין לשאר קדשים בין קדשי הקדשים בין קדשים קלים:

מצות לא תעשה שכה

שלא (א) יאכלו כהנים כזית מבשר קדשי קדשים חוץ לעזרה שנ' לא תוכל לאכול וגו' ובקרך וצאנך ותניא בפ' אלו הן הלוקין (מכות דף י"ז) שזו אזהרה לאכלו מבשר חטאות ואשמות חוץ לעזרה, והוא הדין לאכלו קדשים קלים חוץ לירושלם שהוא לוקה שחומת

ירושלם לקדשים קלים כחומת העזרה לקדשי קדשים, וחטאת ואשם ושירי המנחות משפט אחד לחם, בשר קדשי קדשים שיצא חוץ לחומת העזרה ובשר קדשים קלים שיצא חוץ לירושלם נפסל ונאסר לעולם אע"פ שחזר למקומו אסור לאוכלו והאוכל ממנו כזית לוקה שנאמר ובשר בשדה טרפה לא תאכלו כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו הרי הוא כטרפה [שם דף י"א ובחולין דף ס"ח] וכבר מנינו לאו זה בהלכות איסור והיתר [ל"ת קל"ד]:

מצות לא תעשה שכו

שלא (א) יאכל זר כזית מבשר קדשי קדשי' בעזרה אחר זריקת דמים שנ' ואכלו אותם אשר כופר בהם וגו' וזר לא יאכל כי קדש הם אבל אם אכלו בחוץ או בעזרה קודם זריקת דמים אינו לוקה משום לאו זה אלא מפני הלאוין המבוארים למעלה [בפרק הלוקין דף י"ח כל הסוגיא]:

מצות לא תעשה שכז

שלא (א) יבדיל בחטאת שנ' ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל פרש"י שאין מולק אלא בסימן אחד תניא בפרק קדשי קדשים (זבחים דף ס"ה) כיצד מולקין חטא' העוף חותך שדרה ומפרקת בלא רוב בשר עד שמגיע לוושט או לקנה הגיע לוושט או לקנה חותך סימן אחד או רובו ורוב בשר עמו ובעולה שנים או רוב שנים ורבינו משה פירש לאו זה שלא יבדיל הראש מן הגוף ואני מביא ראיה לדבריו בפ' קדשי קדשים (זבחים דף ס"ה) שלמד שם סתם מליקה האמורה בעולת העוף ממליקה המפורשת בחטאת העוף מה להלן ממול עורף אף כאן ממול עורף אי מה להלן בחטאת העוף מולק ואינו מבדיל אף כאן מולק ואינו מבדיל ת"ל ומלק והקטיר מה הקטר' הראש בעצמו והגוף בעצמו אף מליקה הראש בעצמו והגוף בעצמו ומניין שבהקטרה הראש בעצמו שהרי שני פעמים כתיב והקטיר בפרשה אחד לראש ואחד לגוף וכתיב ושסע בינתים:

מצות לא תעשה שכח

שלא (א) ישים שמן במנחת חוטא שנ' לא ישים עליה שמן:

מצות לא תעשה שכט

שלא (א) יתן עליה לבונה שנ' ולא יתן עליה לבונה ושנינו בפר' כל המנחות באות מצה (מנחות דף נ"ט) שחייב על השמן בפני עצמו ועל הלבונה בפני עצמה נתן עליה שמן פסלה לבונה ילקטנה נתן שמן על שיריה אינו עובר בל"ת נתן כלי על גבי כלי לא פסלה:

מצות לא תעשה של

שלא (א) לעשות שיורי מנחות חמץ שנ' לא תאפה חמץ חלקם וגומר שנינו במסכת מנחות [דף כ"ב] כל המנחות באות מצה חוץ מחמץ שבתודה ושתי הלחם שהן באות חמץ [שם דף נ"ה] וכל המנחות נילושות בפושרין ומשמרן שלא יחמיצו כדמפרש בפרק כל שעה (פסחים דף ל"ו) שהואיל שאפייתן מבפנים שנ' זה המקום אשר יבשלו שם אשר יאפו את המנחה אנשי פנים זריזין הם לשומרן ?מחימוץ ואם החמיצו שיריה עובר בל"ת ואומר שם בגמרא בפ' כל המנחות באו' מצה [דף נ"ה] מנא הני מילי אמר קרא לא תאפה חמץ חלקם אפי' חלקם לא תפאה חמץ ועוד לימד שם מלא תאפה למה הוצרך והלא כבר נאמר לא תעשה חמץ אלא אפייה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו לומר לך מה אפייה מיוחדת שהו' מעשה יחידי וחייבין עליה בפני עצמה אף אני אביא לישתה ועריכתה וכל מעשה יחידי שבא לאתויי קיטוף שמחליק פניה במי' לאחר העריב' שחייב עליה בפני עצמה, [שם דף נ"ז כל הסוגיא ע"ש] ת"ר המחמיץ את הכשרה חייב ואת הפסולה פטור שנ' וכל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ פי' מכל מנחה לה' דורש, ומאשר תקריבו דורש דבר אחר דתניא אשר תקריבו לה' לרבות מנחת נסכים לחימוץ דברי רבי יוסי הגלילי ר' עקיבא אומר לרבות לחם הפנים לחימוץ, ומקשה מנחת נכסים מי פירות הן שיש בהן שמן הרבה ומי פירות אין מחמיצין כשהן בפני עצמן, אמר ריש לקיש אומר היה ר' יוסי הגלילי מנחת נסכים מגבלה במים וכשרה פירוש וכשיש במי פירות תערובת מים כל שהו מחמיצין, ומקשה עוד לחם הפני' מדת יבש היא ושמעינן ליה לר' עקיבא דאמר מדת יבש לא נתקדשה ואין שם לחם הפנים עליו בשעה שהוא ראוי לחימוץ, ומתרץ שם שנחליף דברי ר' יוסי הגלילי לדברי רבי עקיבא אבל אינו רוצה לתרץ שסובר רבי עקיבא תנור מקדש בקרימת פנים כדתנן במעילה [פ"ב דף ט'] קרמו בתנור הוכשרו כו' ואחר קרימת פנים יזהר מחימוץ, ויש ללמוד מכאן שלאחר קרימת פנים אין חששא לחימוץ שחשובה אפייה כמו שביארנו במצות שבת [לעיל] תניא בפ' הקומץ רבה (מנחות דף כ"ג) תבלה בקצח בשומשמין ובכל מיני תבלין כשרה מצה היא אלא שנקרא' מצה מתובלת, עוד תניא בתוספ' [פרק ב' דפסחים] יוצאין במצה מתובלת בפסח:

מצות לא תעשה שלא

שלא (א) לאחר נדרים דכתיב כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו וגו' תניא בר"ה [דף ה'] נאמר כאן נדר ונאמר להלן אם נדר או נדבה מה להלן נדבה עמו אף כאן נדבה עמו, לה' אלהיך אילו הערכין והחרמין וההקדשות לא תאחר לשלמו הוא ולא חליפיו

פי' שאם בתוך הזמן נפל מום בבהמה הראשונה שנדר ופדאה על גבי בהמה אחרת נותנין לבהמה שנייה זמן אחר כאילו היא בהמה ראשונה, כי דרש ידרשנו אלו החטאות והאשמות עולות ושלמים' ה' אלהיך זה הקדש בדק הבית צדקות ומעשרו' בכור ומעשר ופסח, מעמך זה לקט שכחה ופאה, וכמה (ב) יאחר ויעבור [שם דף ד'] רבי שמעון אומר ג' רגלים כסדרן וחג המצות תחילה ר' מאיר אומר כיון שעבר עליהם רגל אחד עובר בלא תאחר ראב"י אומר כיון שעברו עליו שני רגלים עובר בלא תאחר ולכאורה (ג) משנת ראב"י עיקר שהוא קב ונקי ואפי' בברייתא כדמוכח בפ' החולץ [יבמות דף ל"ז ומ"ט] אמנם אומר רב' שם [בר"ה דף ו] כיון שעברו עליו שלש רגלים עובר על בל תאחר בכל יום, [שם] ובצדקה עובר לאלתר דהא קיימי עניים, וכבר בארנו בהלכות צדקה בשם רבינו תם [בסמ"ע מ"ע קס"ב] כי הנדרים שאנו נודרין עכשיו אנו נודרין לדעת עצמנו ואנו כגזברים עליהם ואם אנו ממתינין עד שנמצא הגון לקבל צדקה אין כאן בל תאחר, שנינו בערכין [דף כ"א] כל חייבי עולות ושלמים שעבר זמנן ממשכנים אותם אע"פ שאין מתכפר לו עד שירצה שנ' לרצונו כופין אותי עד שיאמר רוצה אני אבל חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותם הואיל והן מעוכבי כפרה אין חוששין להן שמא יפשעו וישהו קרבנותיהם חוץ מחטאת נזיר הואיל ואינה מעכבת אותו מלשתות יין כדאמר שם [בדף כ"א] שמא יאחר אותה לפיכך ממשכנים אותו עליה.

מצות לא תעשה שלב

[**ראה מצוה שלג**]:

מצות לא תעשה שלג

מצוות שלב, שלג: שלא (א) לשחוט וכן שלא להעלות קדשים בחוץ וגם שתי מצות שנ' איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור וגומר כל הפרשה עד ונכרת האיש ההוא מקרב עמו ואליהם תאמר איש איש וגו' ואל פתח אהל מועד וגו' ובפרשת ראה כתיב השמר לך פן תעלה עולותיך וגו' שנינו במסכ' זבחים [דף ק"ו] השוחט והמעלה בחוץ חייב על השחיטה וחייב על ההעלאה ואמרינן בגמר' [שם] בשלמא העלאה כתיב עונש אשר יעלה וגו' ונכרתה ואזהרה בפרשת ראה השמר לך פן תעלה עולותיך ואמר (ב) ר' אלעזר כ"מ שנ' השמר פן ואל אינו אלא ל"ת אלא שחיטה בשלמא עונש כתיב אשר ישחט ונכרתה אלא אזהרה מנלן ומסיק רבא [בדף ק"ו] כדברי יונה דאמר ר' יונה אתיא שם שם פיר' ג"ש זו גם הקש בכללה שנ' שם תעלה עולותיך ושם תעשה מה בהעלאה ענש והזהיר אף בעשייה שהשחיטה בכללה ענש והזהיר, ואף על גב דשור או כשב ועז כתיב עוף כיוצא בהם כדתנן בהשוחט ומעלה [דף קי"א] המולק את העוף בפנים והעלה

בחוץ חייב מלק בחוץ והעלה בחוץ פטור שחט בחוץ והעלה בחוץ חייב מנא ה"מ דתניא בת"כ [פרש' אחרי פ"ח] אין לי אלא השוחט הבהמה שחייב מניין לשוחט את העוף שהוא חייב שנאמ' או אשר ישחט יכול המולק את העוף יהא חייב ת"ל אשר ישחט על השחיטה הוא חייב ואינו חייב על המליקה, שנינו עוד שם [דף ק"י] הזורק מקצת דמים בחוץ חייב, מנלן מדתניא [שם דף ק"ז] דם יחשב לרבות את הזורק רבי עקיבא אומר או זבח לרבות את הזורק תניא בת"כ [בפ' דלעיל] יכול יהא חייב על החולין בפנים ת"ל קרבן על קרבן הוא חייב ואינו חייב על החולין, יכול יהא חייב על הקדש בדק הבית ת"ל ואל פתח אהל מועד לא הביאו יצא הקדש בדק הבית שאין בה לפתח אהל מועד ותניא [שם פ' י'] אשר יעלה עולה אין לי אלא עולה מניין לרבות אימורי חטאת ואימורי אשם ואימורי ק"ק ואמורי קדשים קלין ת"ל זבח, מניין לרבות את הדם ת"ל או זבח מניין לרבות הקומץ והלבונה והקטרת ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח והמנסך ג' לוגים מים וג' לוגים יין ת"ל ואל פתח אהל מועד לא יביאנו כל הבא אל פתח אהל מועד חייבין עליו בחוץ אין לי אלא קדשים כשרין קדשים פסולים מניין כגון הלן והיוצא והטמא ושנשחט במחשבת חוץ למקומו וחוץ לזמנו ושקבלו פסולין וזרקו את דמו הניתנים למטה שנתנן למעלה והנתנים למעלה שנתנן למטה והניתנים בפנים שנתנם בחוץ או להפך והפסח והחטאות ששחטן שלא לשמן מניין ת"ל לעשות אותו כל המתקבל לבא לפתח אהל מועד חייבין עליו בחוץ שנינו בזבחים [דף קי"ב] הרובע והנרבע והמוקצה והנעבד אתנן ומחיר כלב כלאים וטריפה ויוצא דופן ובעלי מומין שהקריבו בחוץ פטור שנ' לפני משכן ה' כל שאינו ראוי לבא לפני משכן ה' אין חייבין עליו, עוד שם [בדף קט"ו] ת"ר מניין למעלה מבשר חטאת מבשר אשם וכיוצא בהן שפטור ת"ל עולה מה עולה שראויה להעלאה אף כל שראוי להעלאה מנין לרבות היוצק והבולל הפותת והמולח והמניף והמגיש והמסדר את השלחן והמטיב את הנרות והקמץ והמקבל דמים בחוץ שפטור ת"ל אשר יעלה עולה מה העלאה שהיא גמר עבודה אף כל שהוא גמר עבודה יצאו אלו, גרסינן בפ' השוחט והמעלה (זבחים דף ק"ו) איתמר המעלה בחוץ בזמן הזהר' יוחנן אומר חייב מפני שהוא ראוי לבא לפתח אהל מועד כדתנן [במסכת עדיות סוף פ' ח'] אמר ר' יהושע שמעתי שמקריבין אע"פ שאין בית ואוכלין קדשי קדשים בעזרה אע"פ שאין קלעים ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בירושלם אף על פי שאין חומה מפני שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא, ופירש הר"י שלא דבר ר' יוחנן בדבר שצריך מזבח כגון זבחים דהא אמרינן בפ' קדשי קדשים (זבחים דף נ"ט) מזבח שנפגם כל קדשים שנשחטו שם פסולין שנ' וזבחת עליו את עולותיך וכי עליו אתה זובח

והלא כבר נאמר ועשית עולותיך הבשר והדם על מזבח השם וגומר הבשר והדם על המזבח ולא הזביחה אלא עליו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר אלא ר"י מדבר בקטרת ובקמצי' כדאמר רב שם [בדף נ"ט] מזבח שנעקר מקטירין קטרת במקומו וראוי להקריבו בזמן הזה ולכך המעלהו בחוץ חייב ולכך לא אמר השוחט בחוץ אלא המעלה:

מצות לא תעשה שלד

המכבה (א) אש שעל המזבח לוקה שנא' בפ' צו אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה ואומר במסכ' זבחים [דף צ"א] שאפי' הוריד גחלת אש אחת מעל המזבח וכבה אותה לוקה ויש (ב) כאן שני לאוין שהרי שני פעמים כתיב בפרשה לא תכבה ועניין לאו אחד הוא:

מצות לא תעשה שלה

[**ראה מצוה שלז**]:

מצות לא תעשה שלו

[**ראה מצוה שלז**]:

מצות לא תעשה שלז

מצוות שלה–שלז: הזהירה (א) תורה שלא יאכל אדם מן הקדשים שניתותרו לאחר זמן אכילתם שנ' בפרש' תצוה ואם יותר מבשר המילואים ומן הלחם עד הבוקר ושדפת הנותר באש לא יאכל כי קדש הם וגרסינן בפסחים [דף כ"ד] א"ר אלעזר כל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן ל"ת על אכילתו הלכ' כל נותרות קדשים ופסוליהם בכלל אזהרה זו ואין לוקי' על לאו זה על שאר פסולי קדש שהרי חשבו שם לאו שבכללות אמנם פירש הר"י [וכן הוא בתו' שם] דנותר לגבי דידיה לא הוי לאו שבכללות דאינו קרוי לאו שבכללות מה שמפורש' במקרא כאשר בארנו במצות שאור ודבש לא תקטירו, וכן פיגול לוקין עליו על אכילתו דיליף עון עון מנות' בין למלקות בין לכרת כדאיתא בכריתות [דף ה] וכן שנינו בפרק אלו הן הלוקין דנותר ופיגול לוקין עליהם, אזהרה שמענו עונש מניין דכתיב בפרשת קדושים ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר ביום השלישי באש ישרף וכתיב ואוכליו עונו ישא כי את קדש ה' חלל ונכרת' הנפש ההיא מעמיה ונאמר להלן ושרפת את הנותר באש כי קדש הם מה קדש האמור להלן נותר אף כאן נותר כדדרשי' בכריתות ושאר קדשים הוקשו לשלמי' כמו שמצינו בזבחים [דף צ"ז] אשכחן חטאת קדשים מנלן דכתיב זאת התורה לעולה ולמנחה וגו' ולזבח שלמים הוקשו כל הקדשים זה לזה, וכן בל הקדשים למדין מתוד' שהיא שלמים להיות בבל תותירו אחר זמן אכילתן ונאמר בקרבן תודה לא יניח ממנו עד בקר [בפ' כיצד צולין דפ"ד בכמה דוכתי] והמותיר

אינו לוקה שהרי הוא לאו הניתק לעשה שנ' והנותר ממנו עד בוקר באש תשרופו, הנה בארנו כאן שלש לאוין, שלא להותיר קדשים אחר זמן אכילתן שלא לאכול נותר שלא לאכול פיגול ומהו הפיגול כדתנן בזבחים [דף כ"ח] השוחט את הזבח לזרוק את דמו או מקצת דמו בחוץ או להקטיר אימוריו בחוץ או מקצת אימוריו בחוץ לאכול בשרו בחוץ או כזית מבשרו בחוץ, פסול ואין בו כרת, פי' מחשבה זו היא נקראת מחשבת חוץ למקומו ופוסלת בין באכילת מזבח כמו הדם והאימורים בין באכילת אדם כגון הבשר כאשר ביארנו [סוף מתני' דלעיל] לזרוק דמו למחר או מקצת דמו למהר להקטיר אימוריו למחר או מקצת אימוריו למחר לאכול בשרו למחר או כזית מבשרו למחר פיגול וחייבין עליו כרת אפי' אכלו בזמנו פי' מחשבה זו היא נקראת מחשבת פיגול בכ"מ [שם דף כ"ט] זה הכלל כל השוחט והמקבל והמהלך והזורק לאכול דבר שדרכו לאכול ולהקטיר דב' שדרכו להקטיר חוץ למקומו פסול ואין בו כרת חוץ לזמנו פיגול וחייבים עליו כר' ובלבד שיקריב המתיר כמצותו לפיגולו פי' אין שם עירוב מחשבה אחרת כמו שמפרש והולך כיצ' קרב המתיר כמצותו שחט בשתיקה קבל והלך וזרק חוץ לזמנו או ששחט חוץ לזמנו וקבל והלך וזרק בשתיקה או ששחט וקבל והלך וזרק חוץ לזמנו. זהו קרב המתיר כמצותו כיצד לא קרב המתיר כמצותו שחט חוץ למקומו קבל והלך וזרק חוץ לזמנו או ששחט חוץ לזמנו קבל והלך וזרק חוץ למקומו או הפסח והחטאת והאשם ששחטן שלא לשמן שהן פסולין כאשר יתבאר [בסוף המצוה] וקבל והלך וזרק במחשבת חוץ לזמנו או ששחט חוץ לזמנו וקבל והלך וזרק שלא לשמן או ששח' וקבל והלך וזרק שלא לשמן זהו שלא קרב המתיר כמצותו לפיגול ודורש רבא דבר זה בגמ' [שם דף כ"ח] מזה המקרא האמור בפרשת צו ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה המקריב אותו לא יחשב לו פיגול יהיה והנפש האוכל' ממנו עונה תשא ואם האכל יאכל בשתי אכילות הכתוב מדבר אחת אכילת אדם ואחת אכילת מזבח, מבשר זבח שלמיו, מה שלמים יש בו מפגלין ומתפגלין כלו' שיש בו שירים להתפגל מחמת עבודת מתיריהם אף כל מפגלין ומתפגלין, וכן ת"ר בזבחים [דף מ"ד] מה שלמים מיוחדין שיש להן מתירין בין לאדם בין למזבח וחייבין עליהן משום פיגול אף כל כיוצא בהן חייבין עליהן משום פיגול [שם] העולה עבודת דמה מתיר בשרה למזבח ועורה לכהנים, עולת העוף דמה מתיר בשרה למזבח חטאת העוף דמה מתיר בשרה לכהנים פרים הנשרפים דמם מתיר את אימוריהם ליקרב, ומוציא אני את הקומץ והלבונה והקטרת ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח ומנחת נסכים והדם שאין להם מתירין אלא הם מתירין את עצמן ואין חייבין עליהם משום פיגול, נחזור לדרשת הפסוק שדורש רבא בפרק שני [דף כ"ט כל הסוגיא

עד סוף] ביום הג' זו מחשבת חוץ לזמנו, לא ירצה לא תהא זריקה זו מרצה אם על מנת פיגול הקריבו משמע שמחשבת פיגול תלויה ועומדת עד שעת זריקה נזרק הדם הוקבע הפיגול לא נזרק הדם בטל הפיגול וכהרצאת כשר כך הרצאת פסול מה הרצאת כשר עד שיקריבו כל מתיריו אף הרצאה הנזכרת בפסול עד שיקריבו כל מתיריו לפסול כמו שהמשנה מפרש, המקריב במחשבת ההקרבה הוא פסול ואינו נפסל בשלישי ממש אם נותר עד הג' ממש אין הקרבן נפסל מאחר שהוכשר בעבודת הדם לא יחזור ויפסל אותו בזבח הכתוב מדבר ואינו מדבר בכהן שהכהן המחשב אינו נפסל, לא יחשב לא יערב בו מחשבות אחרות, פיגול זו מחשבת חוץ למקומו, יהיה עשה הכתוב הוויית חוץ למקומו וחוץ לזמנו אחת מלמד שמצטרפין זה עם זה לפסול אם חשב בחצי זית חוץ למקומו ובחצי זית חוץ לזמנו כמו ששונה במשנה [שם] והנפש האוכלת ממנו אחד ולא שנים ואיזה זה חוץ לזמנו דגמרינן עון עון מנותר דדמי ליה בפסול זמן ובפסול בבמה אבל חוץ למקומו אין פסול זמן וגם אין פסול חוץ למקומו בבמה שהרי כולו יוצא מכאן אני אומר שאין למנות בלאוין הא דאמר רב מרי בשם רבי ינאי בזבחים בפ' כל הזבחים שקיבל דמן [שם] שמחשב בקדשים עובר בל"ת שנ' לא יחשב קרי ביה לא יחשב שהרי רבא תופש עיקר כאידך שאומר [שם] בשם רבי ינאי שלא יחשב בא ללמד שלא יערב בו מחשבות אחרות שאם עירב אינו פיגול אינו לאו, ארבע עבודות יש במנחה כנגד ארבע עבודות הדם ופוסלת מחשבה בארבעתן בין באכילת מזבח כגון הקומץ ובין באכילת אדם כגון השיריים כדאיתא במסכת מנחות [דף י"ג] קמיצה כנגד שחיטה קידוש הקומץ בכלי שרת כנגד הקבלה הולכה כנגד הולכת הקטרת הקומץ כנגד זריקת הדם, שנינו בזבחים [דף ל"ו] כל הניתנין על מזבח ההיצון שנתנן במתנה אחת כפר שנ' ודם זבחיך ישפך כשפיכה אחת, וכחטאת שתי מתנות, וב"ה אומרים אף חטאת שנתנה מתנה אחת כפר לפיכך אם נתן הראשונה בתקנה ואת השנייה חוץ לזמנה כפר נתן את הראשונה חוץ לזמנה ואת השניה חוץ למקומה פגול וחייבין עליה כרת כל הניתנין על מזבח הפנימי אם חיסר אחת מכל המתנות כולן לא כפר לפיכך אם נתנן כולם כתקנם לפיגול ואחד שלא כתקנה פסול ואין בו כרת, שנינו בזבחים [במשנה קמייתא] כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כגון עולה או אשם לשם שלמים כשרים להקטיר אימוריהן ולאכול איבריהם הנאכלים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מן הפסח והחטאת ומפרש שם בגמרא [דף ז'] שהרי בחטאת הוא אומר ושחט אותה לחטאת שתהא שחיטתה לשם חטאת וכן שאר עבודותיה לשמה ונאמר על חטאתו שתעשה לשם אותו החטא' וכן נפסלת בשינוי שם בעלים שנ' וכפר עליה שתהא לשם בעליה, [שם] ונאמר בפסח ועשית פסח לה'

שתהא כל עשייתו לשם פסח ונאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' שתהא זביחה לשם פסח ולא הוצרך כי אם לשינוי בעלים, וכן שנינו במנחות [במשנה קמייתא] כל המנחות שנקמצו שלא לשמן כגון מחבת לשם מרחשת כשרין להקטיר קומצו ולאכול השירים חוץ ממנחת חוטא ומנחת קנאות ומפרש שם בגמרא [דף ד'] מנחת חוטא דכתיב בה חטאת היא לשמה כשירה שלא לשמה פסולה, וכן במנחת קנאות כתיב היא, ומחשבת הקדשים היא דבור כמחשבה דשליחות יד [בסמ"ע מ"ע ע"ג] ואמרינן נמי במסכת זבחים [דף ל"א] גבי מחשבת קדשים אי דאפקי בלשון אכילה הכי נמי הכא במאי עסקינן דאפקיה בלשון הקטרה וזה הלשון דאפקיה משמע בלשון דיבור:

מצות לא תעשה שלח

הזהירה (א) תורה שלא לאכול בשר קדשי מזבח בטומאת עצמן בין קדשי קדשים בין קדשים קלים שנ' בפרשת צו ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו וגומר וסמיך ליה והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל:

מצות לא תעשה שלט

טמא (א) שאכל את הקדש נחלקו בו במכות [דף י"ד] על אזהרתו ריש לקיש אמר בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל דבר שיש בו נטילת נשמה דומיא דביאת מקדש ורבי יוחנן אמר תני ברדלא אתיא טומאתו ממטמא מקדש מה להלן הזהיר אף כאן הזהיר ובטמא מקדש כתיב אזהרה ולא יטמאו את מחניהם אבל אינו יכול למצוא אזהרה ממקרא שנאמר בפרשת אומר איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר שהרי אותו מקרא דורשו במסכת מכות [שם] וביבמות [דף ע"ד] בתרומה אזהרה שמענו עונש מניין דכתיב בפרשת אמור כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו ב"י לה' וטומאתו עליו ונכרתה ובטומאת הגוף הכתוב מדבר כמו שאומר בפרשת צו ונפש כי תגע בכל טמא בטומאת אדם וגו' ואכל מבשר זבח השלמים אשר לה' ונכרתה הנפש ההיא, עוד דרשו בזבחים [דף מ"ג] טומאתו טומאתו ממטמא מקדש מה להלן טומאת הגוף שנ' איש אשר יטמא ולא יתחטא אף כאן טומאת הגוף ועוד עושה הוכחות אחרות תניא בת"כ [ריש ויקרא פ"א] ומביאה ביבמות [דף ז'] דבר שהיה ככלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמוד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא כיצד והנפש אשר תאכל מבשר זבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה והלא שלמים בכלל כל הקדשים היו דכתיב בפרשת אמור כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו ב"י לה' אלא יצאו ללמד על הכלל כולו ולומר מה שלמים מיוחדין קדשי מזבח אף כל קדשי מזבח יצאו קדשי בדק הבית שאם אכלן בטומאת הגוף פטור, ותניא [בת"כ

פרשה אמור ספ"ג] אין לי אלא בדומה לשלמים שחייבין עליהן משום פיגול הקומץ והלבונה וכיוצא בה שאמרנו למעלה [ל"ת של"ז] שאין חייבים עליהם משום פגול מניין שחייבין עליהן משום טומאה ת"ל אל הקדשים אשר יקדישו לרבות את כולן. ותניא [שם] יכול מיד שהוקדשו יתחייבו עליהן משום טומאה ת"ל יקרב אמר רבי אליעזר וכי יש נוגע שהוא חייב אלא מה ת"ל יקרב בהוכשר ליקרב הא כיצד יש לו מתירין משיקרבו מתיריו, אין לו מתירין משיקדשו בכלי שהוא מכשירו לאכילה האמורה בה עוד שנינו במסכת מעילה [דף י'] זה הכלל כל שיש לו מתירין אין חייבין עליו משום פיגול ונותר וטמא עד שיקריבו מתיריו וכל שאין לו מתירין כיון שקדשו בכלי חייבין עליו משום נותר וטמא, ופיגול אין בו, עוד תניא במנחות [דף כ"ח] יכול יהיו חייבין עליו משום טומאה על בשר לפני זריקת דמים ת"ל כל טהור יאכל בשר והנפש אשר תאכל וגו' מי שהיתה לו שעת הכושר להיות ניתר לטהורין חייבין עליו משום טומאה מי שלא היתה לו שעת הכושר להיות ניתר לטהורים כגון לפני זריקות דמים אין חייבים עליו משום טומאה, שנינו במסכת זבחים [דף ק"ו] טמא שאכל בין קדש טמא בין קדש טהור חייב ואע"פ שרבי יוסי הגלילי חולק [שם] בדבר דברי הרבים עיקר:

מצות לא תעשה שם

שלא (א) לעבוד בקדשים שנא' לא תעבוד בבכור שורך:

מצות לא תעשה שמא

שלא (א) לגוז שנ' ולא תגוז בכור צאנך והוא הדין להפך כדתניא בחולין [דף קל"ז] אין לי אלא שור בעבודה וצאן בגיזה מניין ליתן האמור של זה בזה ת"ל לא תעבוד ולא תגוז פירוש הוקשו זה לזה ודינם שוה ותניא בספרי [פרשת ראה] אין לי אלא בכור שאר קדשים מניין ת"ל בקרך וצאנך תקדיש אם כן למה נאמר בכור לומר לך מה בכור מיוחד קדשי מזבח אף כל קדשי מזבח יצאו קדשי בדק הבית, רבי יהודה אומר בכורך שורך אי אתה עובד וגוזז אבל אתה עובד בשלך ושל אחרים פי' עכו"ם, רבי שמעון אומר בבכור שורך אי אתה עובד, אבל אתה עובד בפטר חמור, וכן מביאה בבכורות [דף ט'] ואע"פ שימעט קדשי בדק הבית מ'"מ מד"ס אסורין בגיזה ובעבודה כדאיתא בבכורות [דף י"ד] תניא על משנת טהרות פרק ד' [סוף פירקא] ומביאה בבבא מציעא [דף ו'] ספק קדשים כגון בהמה שהיא ספק בכור וכיוצא בה הרי אלו אסורים בגיזה ועבודה והגוזז או העובד בהן אינו לוקה, [בכורות דף י"ד] בהמת הקדש שנפל בה מום ונפדית אינה מותרת בגיזה ועבודה והרי היא באיסורה עד שתשחט ואז הותרה באכילה שנאמר רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר וגומר, [בגמרא שם דף ט"ו] המקרא הזה בא ללמד על

פסולי המוקדשין שאין לך בהן אלא היתר זביחה שנא' תזבח ולא גיזה ועבודה בשר ולא חלב ואכלת ולא לכלביך, בד"א כשקדם הקדשן למומן או קדם מום עובר להקדשן אבל המקדיש בעל מום קבוע למזבח אינה אסורה בגיזה ובעבודה אלא מדבריהם, נפדית הרי היא כחולין לכל דבר ותצא לחולין ליגזז וליעבד כדאיתא בבכורות [דף י"ד כל הסוגיא] ובמסכת חולין [ריש [פירקא דף ק"ל] חוץ מן הבכור והמעשר שהקדושה חלה על גופן אע"פ שהן בעלי מומין קבועים מתחילתן ואינם יוצאים לחולין ליגזז וליעבד לעולם:

מצות לא תעשה שמב

שלא (א) לאכול בשר תמים חוץ לירושלם שנ' לא תוכל לאכול בשעריך וגו' ובכורות בקרך מכאן שכהן שאכל כזית בשר מבכור תמים חוץ לירושלם לוקה מה"ת במכות [דף י"ז] אומר שמכאן אזהרה אף לזר שאכל את הבכור בין לפני זריקה בין לאחר זריקה:

מצות לא תעשה שמג

שלא (א) לפדות בכור בהמה טהורה שנ' אך בכור שור או בכור כשב או בכור עז לא תפדה וכן אין מוכרין אותו כשהוא תם שכיון שהוא תם ועומד לקרבן אין לכהן בו זכות כדי למוכרו ובזמן הזה שאין בית המקדש קיים הואיל ולאכילה עומד הרי הוא מותר למוכרו ואע"פ שהוא תמים בין לכהן בין לישראל כדמסיק במסכת תמורה [דף ז' וח'] אבל בכור בעל מום יש לכהן רשות למוכרו בכל זמן בין בפני הבית בין שלא בפני הבית בין חי בין שחוט:

מצות לא תעשה שמד

שלא (א) לבקר מעשר בהמה שנ' לא יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קדש לא יגאל ותניא בת"כ [סוף פרשת בחוקתי] לא יבקר מה ת"ל לפי שנ' וכל מבחר נדריכם יכול יהא בורר ומוציא את היפה ת"ל לא יבקר בין טוב לרע בין תם בין בעל מום וחלה עליו קדושה ולא שיקרב בעל מום אלא יאכל בתורת מעשר ואסור ליגזז וליעבד, במסכת בכורות [דף ל"ב] תניא בבכור נאמר לא תפדה ונמכר חי במעשר נאמר לא יגאל ואינו נמכר לא חי ולא שחוט ולא תם ולא בעל מום ומפרש רב אשי [שם] דלא יגאל דמעשר לא ימכר הוא דכתיב והיה הוא ותמורתו יהיה קודש לא יגאל אימתי עושה תמורה מחיים ואימתי אינו נגאל מחיים, הא לאחר שחיטה נגאל ומי איכא מידי דמחיים דאלים למיתפס פדיונו לא מיפריק ולאחר שחיטה דלא אלים למיתפס פדיונו מיפריק אלא ש"מ לא יגאל לא ימכר הוא ומקשה ולכתוב רחמנא לא ימכר אי כתוב רחמנא לא ימכר הוה אמינא איזדבוני הוא דלא מיזדבן דהא קעביד עובדא דחול אבל איפרוקי מיפריק להכי כתב רחמנא לא יגאל דלא איזדבוני מיזדבן ולא איפרוקי מיפרק:

מצות לא תעשה שמה

שלא (א) להמיר שנ' לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב ואם המר ימיר בהמה בבהמה יהיה הוא ותמורתו יהיה קדש, שנינו במסכת תמורה [דף ב'] הכל מתפיסין בתמורה אחד אנשים ואחד נשים [שם] ואפי' יורש מימר שנאמר ואם המר ימיר לרבות את היורש ואת האשה אע"פ שכל הפרשה נאמרת בלשון זכר, [במשנה דלעיל] לא שאדם רשאי להמיר אלא שאם המיר מומר וסופג את הארבעים, [שם דף ז'] הכהנים ממירים את שלהם והישראלים ממירים את שלהם ואין הכהנים ממירין לא בחטאת ולא באשם ולא בבכור בחטאת ובאשם לפי שלא זכו בהם מחיים ובבכור לפי שלא זכו בו בתחילה שהרי תחילתו בבית ישראל הוא אבל הבעלים שהמירו בבכור כל זמן שהוא בביתם וכן כהן שנולד לו בכור בעדרו הרי אלו עושין תמורה, כדתניא בגמרא דתמורה [שם דף ח'] עוד שנינו שם [דף ט'] ממירין מן הצאן על הבקר ומן הבקר על הצאן ומן הכבשים על העזים ומן העזים על הכבשים ומן הזכרים על הנקבות ומן הנקבות על הזכרים ומן התמימים על בעלי מומין ומן בעלי מומין על התמימים שנ' לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב ואיזהו טוב ברע בעלי מומין שקדם הקדשן למומן, אבל קדם מום קבוע להקדשן אין עושין תמורה מפני שאין בהן קדושת הגוף אלא קדושת דמים, [שם] וממירין אחד בשנים ושנים באחד אחד במאה ומאה באחד ולוקה כמניין הבהמות שהמיר שנ' בהמה ומשמע כמה בהמות שנ' ובהמה רבה [בגמרא שם] עוד שנינו שם [בדף י"ב] אין התמורה עושה תמורה ולא ולד בהמת הקדש עושה תמורה שנ' והיה הוא ותמורתו יהיה קודש הוא ולא ולדו תמורתו ולא תמורת תמורתו [בגמרא שם דף י"ג] אבל המימר בהמה וחזר והמיר בה אפי' מאה כולן מתפיסין בתמורה כמו ששנינו למעלה, עוד שנינו שם [בדף י"ג] העופות והמנחות אין עושין תמורה שלא נאמר אלא בהמה קדשי בדק הבית והציבור והשותפין אין מתפיסין בתמורה לפי שנ' במעשר בהמה לא יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו אמר רבי שמעון והלא מעשר בכלל כל הקדשים היה ולמה יצא ללמד על הכלל כולו מה מעשר קרבן יחיד יצאו קרבן ציבור והשותפין מה מעשר קדשי מזבח יצאו קדשי בדק הבית, גרסינן בתמורה [דף ג'] אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי הגלילי כל ל"ת שבתורה עשה מעשה לוקה לא עשה מעשה פטור חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חברו בשם ושם מפרש הטעם, עוד גרסינן שם [בדף ד'] וכל לאו הניתק לעשה אין לוקין עליו והרי מימר דניתק לעשה ואם המר ימיר ולקי ומתרץ התם הוו תרי לאוי ולא אתי חד עשה ודחי תרי לאוי, [גירסת רש"י שם] ועוד שאני מימר דה"ל לאו ששוה בכל שאפי' אחד מן השותפין שהמיר או מי שהמיר בקרבן בין קרבנות ציבור שיש

לו בהן שותפות הר"ז לוקה משום לא ימיר אבל אין העשה שוה בכל שאע"פ שלוקה אינו מתפיס בתמורה ואין כח לעשה שאין שוה בכל להוציא מלאו השוה בכל, ועוד גרסינן שם [בדף ג'] אמר רבי יוחנן לתנא לא תתני מימר דבדיבוריה איתעביד מעשה, עוד בפ"ק [דף ט'] ת"ר לא יחליף בשל אחרים ולא ימיר בשל עצמו ומפי' שם בשל אחרים שאף על פי שאין אדם מימר בהמה בקרבן שאינו שלו אם אמר בעל הקרבן כל הרוצה להמיר בהמה זו יבא וימיר הר"ז ממיר, שנינו במסכת תמורה [דף כ"ו] שהתמורה הוא שיאמר בעל הקרבן על בהמת חולין שיש לו הר"ז תחת זו הר"ז חליפת זו הר"ז תמורת זו, ואין צ"ל אם אמר הר"ז תחת חטאת זו או הרי זו תחת עולה זו שהיא תמורה, [שם דף כ"ז] הרי זו תחת חטאת הרי זו תחת עולה לא אמר כלום תחת חטאת שיש לי בבית תחת עולה שיש לי בבית דבריו קיימים, [בדף כ"ו] אבל בלשון חילול שאמר הרי זו מחוללת על זו לא אמר כלום, שנינו במסכת תמורה [דף י"ו] אלו קדשים שולדותיהן ותמורותיהן כיוצא בהן ולד שלמים ותמורתן ולדן ולד ולדן עד סוף העולם הרי הן כשלמים וטעונין סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק, [שם בדף י"ח] רבי אלעזר אומר ולד שלמים לא יקרב שלמים וחכ"א יקרב אמר רב שמעון לא נחלקו חכמים על רבי אלעזר בולד ולד שלמים ועל ולד ולד תמורה שלא יקרב כדמפרש רבי יהושע בן לוי בגמרא [שם] משום דגלי דעתיה דמתוך מעשיו נכרת מחשבתו דלגדל עדרים קבעי, לפי דברי רבי שמעון ולד ולד תודה כולד ולד שלמים אבל ולד תודה ולד תמורתה הרי אלו יקריבו כתודה אלא שאין טעונים לחם שנ' על זבח תודה זבח תודה צריך לחם ולא ולדה ותמורתה וחליפתה כדאיתא במסכת תמורה [שם] ובמסכת מנחות [דף ע"ט] תמורת העולה ולדה ולד ולדה עד סוף העולם הרי היא כעול' וטעונה הפשט וניתוח וכליל לאישי' [דף י"ח דלעיל] הפריש נקבה לעולה וילדה אע"פ שילדה זכר ירעה עד שיפול בו מום ויביא בדמיו עולה, שנינו במסכת מעילה [דף י'] ובמסכת תמורה [דף כ"א] ולד חטאת ותמורת חטאת וחטאת שמתו בעליה וחטאת שאבדה ונמצאת אחר שנתכפרו בעלים באחרת הר"ז מכניס אותם לבית ונועל אותם עד שימותו, והמפריש חטאתו ועברה שנתה תרעה עד שיפול בה מום ותמכר ויביא אחרת בדמיה וכן אם הפריש חטאתו ונפל בה מום יביא בדמי' אחרת ורבי שמעון אומר בתמורה [דף ט"ו וט"ז] שעברה שנתה היא מחטאות המתות וסימן להם ותמנע ולד חטאת, תמורת חטאת, מתו בעליה נתכפרו בעליה באחרת, עברה שנתה, [שם פרק ד' דף כ"ב] כל חטאת שאבדה ונמצאה קודם כפרה אע"פ שנמצאת בעלת מום או שנמצאת אחר שעברה שנתה אינה מתה אלא תרעה עד שיפול בה מום ויפלו דמיה לנדבה, נמצאת אחר כפרה אע"פ שנמצאת בעלת מום או שעברה שנתה הואיל

והייתה אבודה בשעת כפרה הר"ז תמות הייתה גזולה או גנובה בשעת כפרה ואחר כך חזרה אינה מתה אלא תרעה שחטאות המתות הל"מ ולא קבלו הלכה אלא מאבודה כדאיתא בתמורה [שם] [שם פרק ג' דף י"ח] וכל שבחטאת מתה באשם רועה, לפיכך שנינו במסכתא תמורה [דף כ'] תמורת האשם ולד תמורת האשם ולדן לדן ולדן עד סוף העולם ירעו עד שיפול בהם מום וימכרו ויפלו דמיהן לנדבה ואם ילדה אחר שהקריב אשמו הולד עצמו יקרב עולה, וכן שנינו במסכת תמורה [דף י"ט] שאם הפריש נקבה לאשמו וילדה תרעה היא ובנה עד שיפול בהם מום וימכרו ויביא בדמי שניהם אשמו ואם כבר הקריב אשמו יפלו דמיהן לנדבה, והוא שיתן המעות לשופרות שהיו במקדש ובית דין מקריבין באותן המעות עולת נדבה ונסכיהם משל ציבור ואינם טעונות סמיכה וכן כל יפלו לנדבה שבתלמוד, [*במשנה שם דף ב' ועניין השופרות בפרק ו' דשקלי' ומביאו בפרק ד' דתמור' דף כ"ג] במסכת פסחים [דף צ"ו] אמרינן תמורת הפסח אם המיר בה קודם חצות יום י"ד אין תמורתו קרבה אלא תרעה עד שיפול בה מום ויביא בדמיה שלמים ואם המר בה אחר חצות הרי התמורה עצמה תקרב שלמים ויש מחלקין שם בהמיר קודם שחיטת הפסח להמיר אחר שחיטת הפסח, ודין ולד תמורת הפסח כדין התמורה עצמה, ותניא במסכת תמורה [דף י"ט] הפריש נקבה לפסחו וילדה היא וולדה ירעו עד שיפול בהן מום ויביא בדמיהן פסח [שם] אבל אם נשתהתה נקבה זו עד אחר הפסח או שילדה אחר הפסח היא וולדה ירעו עד שיפול בהן מום ויביא בדמיהן שלמים [בת"כ פרש' בחקותי סוף פרק י"א] תמורת הבכור והמעשר ולד ולדן אינם קרבין לעולם שנ' אם שור אם שה לה' הוא הוא קרב ולא ולדן ותמורתן קרבין, במסכת תמורה [דף כ"א] דורשו מלא תפדה כי קדש הם הם קרבים ואין תמורתן קרבים [במשנה שם] ודין המעשר כבכור והולדות והתמורות ירעו עד שיפול בהם מום ויאכלו של בכור לכהנים ושל מעשר לבעלים כבר בארנו [בתחילת המצוה מפ' קמא דתמורה דף ט"] שהתמורה חלה על בעל מום קבוע, לפיכך אינו יוצא לחולין על ידי פדיון לעניין שיהא מותר בגיזה ובעבודה, מה שאמרו בולד קדשים והתמורות שהן קרבין דורשו במסכת תמורה [דף י"ז] מריבוי המקראות ויש דורשו מזה המקרא רק קדשיך אלו התמורות אשר יהיו לך אלו הולדות ונדריך זה נדר בכולן אני קורא בהם תשא ובאת:

מצות לא תעשה שמו

שלא (א) לשנות קדשים שנ' בבכור לא יקדיש איש אותו שנינו במסכת תמורה [דף ל"ב] אחד קדשי בדק הבית ואחד קדשי מזבח אין משנין אותן מקדושה לקדושה ועיקר דבר זה למד מבכור שנ' לא יקדיש איש אותו ותניא בת"כ [בחקותי פר' י"א] וכן בערכין

[דף כ"ט] אתה מקדישו קדושת חביבות ואי אתה מקדישו קדושת מזבח שאין לשנותו מקדושתו והוא הדין לכל דבר הקדש, שנינו במסכת תמורה [דף כ"ד] כיצד מערימין על הבכור להקדישו למזבח מבכרת שהיתה מעוברת אומר מה שבמעיה של זו אם זכר עולה [בגמרא שם דף כ"ה] אבל בשאר קדשים אין יכול לעשות כן כי ולדות קדשים במעי אמן הן קדושין אבל בכור אינו קדוש עד שיצא מן הרחם:

מצות לא תעשה שמז

שלא (א) לשחוט פסח ועדיין חמץ קיים שנ' לא תשחט על חמץ דם זבחי ומניין שבפסח הכתוב מדבר צא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן דבר הלמד מענינו במה העניין מדבר בפסח שנאמר בסוף המקרא לא ילין לבקר זבח חג הפסח, ועוד איזהו קרבן שקרב ביום איסור חמץ הוי אומר זה פסח ומניין שבי"ד הכתוב מדבר שנאמר לא תשחט ולא ילין, ודורש בפ' תמיד נשחט (פסחים בדף ס"ג) לא תשחט אותם שעוברין בלא ילין, שנינו שם [דף ס"ג] השוחט הפסח על החמץ הר"ז עובר בל"ת [בגמ' שם] אחד השוחט ואחד הזורק את הדם ואחד המקטיר האימורים, ואם היה ברשות אחד מהם או ברשות אחד מן בני החבורה שאוכלים פסח זה כזית חמץ בשעת הקרבה הר"ז לוקה והפסח כשר:

מצות לא תעשה שמח

שלא (א) ילין אימורי פסח עד הבקר שנ' לא ילין חלב חגי עד בקר הא למדת שהמלין האימורים מלהעלות למזבח עד הבקר עובר בל"ת ואינו לוקה לפי שאין בו מעשה ואין לינה מועלת בראשו של מזבח כדאיתא בפ' המזבח מקדש (זבחים דף פ"ז) ותניא אברים שלנו בעזרה מקטיר והולך כל הלילה לנו בראשו של מזבח מקטיר והולך לעולם, בפ' תמיד נשחט (פסחים דף נ"ט) מקשה כתיב לא ילין חלב חגי עד בקר הא כל הלילה ילין וכתיב עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת ולא עולת חול ביום טוב ותירץ רבי אבהו הכא בי"ד שחל להיות בשבת עסקינן דחלבי שבת קרבין ביום טוב:

מצות לא תעשה שמט

שלא (א) ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר ותניא במסכת פסחים [דף ע"א] לימד על חגיגת י"ד שבאה עם הפסח בזמן שהחבורה מרובה כדי שיהא הפסח נאכל על השבוע [*כדאמר במשנה שם דף ס"ט] שאותה חגיגה נאכלת לשני ימים ולילה אחד או אינו אלא ליום ולילה כשהוא אומר מיום הראשון לבקר הרי בקר שני אמור, אף על פי שבן תימא חולק שם [בדף ע'] על ברייתא זו ברייתא זו עיקר שהיא שנויה סתם, זה שאמרה תורה וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר נחלקו שם [דף ע' כל הסוגיא]

יש אומרים צאן לפסח בקר לחגיגה ורבא בר אבוה דורשו שם וכי פסח בא מן הבקר אלא לימד על מותר פסח שקרב שלמים שהם דברים הבאים בין מן הצאן בין מן הבקר, ומסקינן שם שבי"ד שחל להיות בשבת שאין מביאין חגיגה עם הפסח לפי שאינה דוחה שבת:

מצות לא תעשה שנ

[**ראה מצוה שנא**]:

מצות לא תעשה שנא

מצוות שנ, שנא: שלא (א) לאכול פסח נא שנ' אל תאכלו ממנו נא וכן שלא לאכול פסח מבושל שנאמר ובשל מבושל במים כי אם צלי אש ומפרש במסכת פסחים [דף מ"א] מאי נא כדאמרי פרסאי אברנים פיר' לא חי ולא צלי כל צרכו ותניא [שם] יכול אכל כזית חי יהא עובר בל"ת ת"ל נא ובשל וגומר נא ומבושל אמרתי לך ולא חי יכול יהא מותר ת"ל כי אם צלי אש והנה בארנו במצות שאור ודבש לא תקטירו [לעיל בל"ת שי"ח] שנא' ובשל שני לאוין הן למלקות על פי רש"י והר"י בראיות ואמר רבא בפר' כל שעה (פסחים דף מ"א) אכל נא לוקה שנים משום נא ומשום כי אם צלי אש מבושל לוקה שתים משום מבושל ומשום כי אם צלי אש נא ומבושל לוקה שלש אם התרו בו משום שלשתן אביי אמר אין לוקין על לאו שבכללות, אכי אם צלי אש בלבד חולק כאשר ביארנו למעלה כמצות שאור ודבש [ל"ת שי"ח] תניא במסכת פסחים [דף מ"א] אכל כזית נא מבעוד יום פטור שנ' אל תאכלו וגומר כי אם צלי אש בשעה שאינו בקר אכול צלי אש אינו בבל תאכל נא [שם] ותניא אין לי אלא במים שאר משקין מניין אמרת קל וחומר ומה מים שאין מפיגין טעמו אסור שאר משקין שמפיגין טעמו לא כל שכן שאסור רבי אומר מים אין לי אלא מים שאר משקין מניין ת"ל ובשל מבושל מכל מקום [שם] תניא יכול צלאו כל צרכו יהא חייב ת"ל נא ובשל נא ובשל אמרתי לך ולא שצלאו כל צרכו היכי דמי כל צרכו דשויה חרוכא פי' צלי יותר מדאי, [שם] ותני' יכול יהא פסח בכל הקדשים הנאכלים ביום ת"ל ואכלו את הבשר בלילה הזה בלילה הוא נאכל ואינו נאכל ביום ולאו הבא מכלל עשה עשה, ותניא [שם] בשלו ואחר כך צלאו ואחר כך בשלו חייב שנינו במסכת פסחים [ע"ד] כיצד צולין אותו מביא שפוד של רימון ותוחבו דרך פיו עד בית נקובתו ותולה אותו בתנור והאש למטה ואומר רבי עקיבא שם שתולה קרביו ומעיו בתנור חוצה לו ולא יתנם בתוכו שזה כמין בישול הוא ושפוד של רמון מפרש בירושלמי [שם] שהם היו בוררים אותו לצלייתו כדי שלא יזרוק מימיו ויבשלנו ומפרש בגמרא [בדף ע"ד דלעיל] שאין צולין אותו בשפוד של מתכת שהרי השפוד של מתכת

חם כולו וצולה את מקומו ורחמנא אמר צלי אש ולא צלי דבר אחר שנינו במשנה [שם] אין צולין את הפסח לא בשפוד של מתכת ולא על האסכלא אמר רבי צדוק מעשה בר"ג שאמר לטבי עבדו צא וצלה לי את הפסח על גבי האסכלא מנוקבת פירוש מפני שאור שולטת בכולו, [שם דף ע"ה] נגע הבשר בחרסו של תנור יקלוף את מקומו מפני שהוא צלי החרש נטף מרוטבו על החרש וחזר על הבשר יקלוף את מקומו שזה כעין בישול:

מצות לא תעשה שנב

שלא (א) להוציאו בשר הפסח מחבורה לחבורה ואינו נאכל אלא בחבורה אחת שנ' בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה ומתרגמינן בבית אחד בחבורה חדא יתאכל דברי רבי שמעון [שם דף פ"ו] אבל ר' יהודה חולק כאשר יתבאר, תניא [שם דף פ"ה] לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה אין לי אלא מבית לבית מחבורה לחבורה מניין ת"ל חוצה חוצה לאכילתו, עוד אומר שם בפרק כיצד צולין (פסחים דף פ"ה) אמר רבי אמי המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה אינו חייב עד שיניח הוצאה כתובה בו כמו בשבת, עוד שם [בדף פ"ה] המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה האוכלה הר"ז עובר בל"ת בין לרבי יהודה בין לרבי שמעון כדאמר בפרק כל שעה (פסחים דף כ"ד) לא יאכל כי קדש הם כל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו, שנינו שם [בפ' כיצד צולין דף פ"ו] שתי חבורות שהיו אוכלין בבית אחד אלו הופכין פניהם אילך ואלו הופכין את פניהם אילך ואוכלים והמיחם באמצע ופירש שם רש"י אם רוצים לעשות כן הרשות בידם וכשהשמש עומד למזוג קופץ את פיו עד שמגיע לחבורתו לפי שאסור לאכול בשתי חבורות, ומותר לכלה להחזיר פניה מחבורתה ואוכלת מפני שהיא בושה לאכול בפניהם ואומר בגמרא [שם] מתני' מני רבי יהודה היא דתניא על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מלמד שהפסח נאכל בשתי חבורות כעי ן שני בתים יכול אף נאכל משתי מקומות ת"ל בבית אחד יאכל וגו' דברי רבי יהודה לפיכך צריך שתהא כעין מחיצה בין חבורה לחבורה, לדברי רבינו שלמה אם רוצים לעשות כן הרשות בידם, ולרבי שמעון דרשינן [שם] על הבתים שהאוכל אוכל בשני מקומות כגון שהיה אוכל בחצר וירדו גשמים שיכנס לבית:

מצות לא תעשה שנג

שלא (א) יאכל משומד בפסח שנ' כל בן נכר לא יאכל בו ומפרש בפ' הערל (יבמות דף ע"א) ובפסחים [דף צ"ו] שבן נכר הוא משומד שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ובפרק הערל (יבמות דף ע"א) דרשינן בו משמדות פוסלת ואין משמדות פוסלת בתרומה [עיין שם בתו' בד"ה ואין]:

מצות לא תעשה שנד

שלא (א) יאכל תושב ושכיר בפסח שנ' תושב ושכיר לא יאכל בו ותני (ב) במכילתי' [בא פרש' ט"ו] תושב זה גר תושב שכיר זה העכו"ם ואומר שם רבי יצחק למה נאמרו והלא כתיב כל ערל לא יאכל בו וכל בן נכר לא יאכל בו אלא שאם הוא ערבי מהול או גבעוני מהול שאינו ערל וגם שומר שבע מצות שקבלו עליהם בני נח שאינו בן נכר יכול יאכל בו ת"ל תושב ושכיר לא יאכל בו, לפי ענין זה אין פירושו כתושב ושכיר האמור בתורה [לעיל בל"ת רנ"ד] :

מצות לא תעשה שנה

שלא (א) יאכל ערל בפסח שנ' וכל ערל לא יאכל בו ומפרש רש"י בכל מקום ערל זהו שמתו אחיו מחמת מילה ומניח לימול מפני הסכנה ור"ת מפרש ערל משומד לערלות מבעט במצוה זו ומה שקורא אותו ערל לבו לשמים במסכת יבמות [דף ע"א] זהו מפני שאין מניח למול אלא מפני צער המילה, ודורש במסכת פסחים [דף כ"ח] בו אינו אוכל אבל הוא אוכל במצה ומרור, [כך משמע במסכת יבמות דף ע"א] כשם שמילת בניו ועבדיו מעכבת אותו מלשחוט הפסח כך מעכבת אותו מלאכול שנא' ומלתה אותו אז יאכל בו:

מצות לא תעשה שנו

שלא (א) ישבור עצם בפסח ראשון שנ' ועצם לא תשברו בו:

מצות לא תעשה שנז

שלא (א) ישבור עצם בפסח שני שנ' בפ' בהעלותך ועצם לא ישברו בו שנינו כפ' כיצד צולין (פסחים דף פ"ד) השובר עצם בפסח טהור סופג את הארבעים אבל המותיר בטהור והשובר בטמא אינו סופג את הארבעים ואומר בגמ' [שם] שובר בטמא מנלן אמר קרא ועצם לא תשברו בו בכשר ולא בפסול, מותיר בטהור מנלן [שם] דתניא לא תותירו ממנו עד בקר והנותר וגומר בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שאין לוקין עליו, אומ' שם [בדף פ"ד] שאם שבר העצם מבעוד יום הר"ז לוקה שהר"ז פסח כשר הוא וכן אם שבר אחר כמה ימים הר"ז לוקה לפיכך שנינו [שם דף פ"ב] העצמות והגידים והנותר ישרפו לשש' עשר כדי שלא יבאו לידי תקלה ומסיק שם [דף פ"ד] שאין חייבין אלא על שבירת עצם שיש עליו כזית בשר או שיש בו מוח, [שם] והשורף בעצמות והמחתך בגידין אין בו משום שבירת עצם:

מצות לא תעשה שנח

[**ראה מצוה שנט**]:

מצות לא תעשה שנט

מצוות שנח, שנט: שלא (א) להותיר מבשר הפסח שנא' לא תותירו ממנו עד בקר וכן בפסח שני שנ' לא ישאירו ממנו עד בקר וכבר בארנו [בסימן דלעיל] שהמותיר ממנו אינו לוקה מפני שניתק לעשה:

מצות לא תעשה שס

שלא (א) לעלות לחג בלא קרבן שנ' ולא יראו פני ריקם ודורשו בחגיג' [דף ז' ודין התשלומין בדף ט'] בעיקר הרגל שזהו ביום טוב ראשון או תשלומין כל שבעה ומי שלא הביא עולת ראייה ביו"ט ראשון וגם לא הביאה בתשלומין בטל מ"ע שבארנו בסמ"ע [מ"ע רכ"ה] ועובר על מצות ל"ת:

מצות לא תעשה שסא

שלא (א) לעזוב הלוים אלא נותנין להם מזונותיהם וגם לשמח אותם בכל רגל ורגל שנ' השמר לך פן תעזוב את הלוי, מצוה לשמח ברגל בניו ובני ביתו בשלמי חגיגה ושלמי שמחה, ולא בניו ובני ביתו בלבד, שנ' והלוי והגר והיתום והאלמנה כמו שבארנו בסמ"ע [מ"ע רכ"ט] ומצוה בלוי ויותר מן הכל לפי שאין לו חלק ונחלה עמו ואין לו מתנות בבשר וכל העוזב את הלוי מלשמחו או ששיהה מעשרותיו ברגלים הר"ז עובר בל"ת שנ' השמר לך פן תעזוב את הלוי כל ימיך על אדמתיך כלומר בזמן שישראל על אדמתן ואמר רבי אילעא [בר"פ אילו הן הלוקין דף י"ג ובכמה מקומות] כ"מ שנא' השמר פן ואל אינו אלא ל"ת:

מצות לא תעשה שסב

שלא (א) לגלח את הנתק שנ' ואת הנתק לא יגלח ותניא בת"כ [תזריע בפרש' נגעים פ"ט] והתגלח בכל אדם לפי שמצינו שתגלחת האחרונה בכהן יכול אף זו בכהן ת"ל והתגלח בכל אדם, והתגלח בכל דבר לפי שמצינו שתגלחת האחרונה בתער יכול אף זו בתער ת"ל והתגלח בכל דבר, יכול כשם שתגלחת הנגע דוחה לתגלחת הנזיר בזמן שהוא ודאי כך תהא תגלחת הנזיר דוחה לתגלחת הנתק ת"ל ואת הנתק לא יגלח, ומפרש שם כיצד עושה מגלח חוצה לו ומניח שתי שערות סמוך לו כדי שתהא ניכר אם פשה ומניין לתולש סימני טומאה מתוך נתקו שעבר בל"ת ת"ל ואת הנתק לא יגלח עכ"ל ת"כ ודיני טומאת נתקים בארנו בסמ"ע [מ"ע רל"ד]:

מצות לא תעשה שסג

הקוצץ (א) בהרתו והכווה מחיתו שאינו עוד סימני טומאה והתולש סימני טומאה בכל הנגעים בין בנגעי אדם בין בנגעי בגדים בין בנגעי בתים הר"ז עובר בל"ת שנ' השמר

בנגע הצרעת לשמור מאוד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלויים כאשר צויתים תשמרו לעשות אם לא להסגיר אם להחליט אם לטהר [סימנתי לעיל] אמר רבי אילעא כ"מ שנ' השמר פן ואל אינו אלא ל"ת, תניא בת"כ [מצורע פרשה ה'] השמר בנגע הצרעת וכתיב בסמוך זכור אשר עשה ה' אלהיך למרים מה ענין זה לזה אלא ללמד שלא נענשה אלא על לשון הרע והלא דברים ק"ו ומה מרים שלא דברה בפניו של משה כך המדבר בגנותו של חברו בפניו על אחת כמה וכמה ועל כיוצא בזה אמר הכתוב דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום:

מצות לא תעשה שסד

שלא (א) להוסיף על התורה שנ' את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסיף עליו כלו' אל תוסיף על התורה שבכתב ולא על תורה שבעל פה ולומר שזה התוספת מה"ת כגון שאומר על ארבע בתים של תפילין שיש לעשותם מה"ת שבעל פה חמשה אבל יש רשות לבית דין לאסור דבר המותר שהרי כדי לעשות סייג לתורה אסרוהו ולא שיהא איסורו מן התורה, תניא בסיפרי [ראה] מניין שאין מוסיפין על הלולב ועל הציצית ת"ל לא תוסיף עליו, ומניין שאין פוחתין מהן ת"ל לא תגרע ממנו, מניין שאם פתח לברך ברכת כהנים לא יאמר הואיל ופתחתי לברך אומר ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם וגו' ת"ל דבר אפי' דבר לא תוסף עליו, אותה ברייתא דספרי כמאן דאמר בסוכה [בפ' לולב הגזול דף ל"ג ובפ"ק דף י"א ובמנחות בפ' הקומץ רבה (מנחות דף כ"ז)] לולב צריך אגד אבל אנו סוברין כרבנן שאומרים לולב אין צריך אגד לפיכך אין לחוש בתוספת כדמפרש במסכת סנהדרין [דף פ"ח] דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ויש מפרש שמה שאומר באותו פרק [שם] והאיכא לולב וציצית שיש בו להוסיף ואם הוסיף גורע ודוחה שאין דבר זה בהם, לעניין זקן ממרא דווקא הוא, [לעיל בל"ת רי"ז] ובמצות זקן ממרא הבאתי דבר זה השיב רבינו יצחק בר שמואל בתשובה אחת על עניין שאומר שם במס' סנהדרין [דף פ"ח] בתפילין דאיכא תורה ויורוך דמשמע ליה תורה ויורוך תורה שלמה של מצוה כגון ארבע טוטפות של תפילין דהיינו תורה שלמה ומצוה כהלכתא שלא יוסיף עליה דבר הפוסל אלא כמו שיורוך חכמים תעשנה, ואם מתחילת עשיית המצוה עושה בה יתור ותוספת לא היה כאן תורה מעולם, אבל אם המצוה בהכשרה והוא מוסיף עליה דבר הפוסלה כגון שמוסיף על ארבע טוטפות של תפילין טוטפת חמישית הרי שהיתה כאן מצוה בהכשרה והוא מקלקלה על ידי שאינה משמרה כמו שהורו חכמים עכ"ל, שנינו (ב) במסכת זבחים [דף פ'] דמים הניתנים במתנה אחת שנתערבו בניתנין במתנת ארבע רבי אליעזר אומר ינתנו במתנות ארבע

רבי יהושע אומר ינתנו במתנה אחת אמר לו רבי אליעזר לדבריך הרי הוא עובר על בל תגרע אמר לו רבי יהושע לדבריך הרי הוא עובר על בל תוסיף ועוד אמר לו רבי יהושע כשנתת ועברת על בל תוסיף עשית מעשה בידיך כשלא נתת ועברת על בל תגרע לא עשית מעשה בידיך:

מצות לא תעשה שסה

שלא (א) לגרוע מכל מצות שבתורה כגון בארבע לעשות שלש ובדמים הניתנין במתן ארבע ליתנם במתן שלש וכן כל כיוצא בזה שנ' ולא תגרע ממנו:

עשין

הקדמה

הקדמה לרבינו משה מקוצי זצ"ל על העשין:

מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי.

שמרה נפשי עדותיך ואהבם מאוד.

הנה תאבתי לפיקודיך בצדקתך חיינו.

הנני **משה בן יעקב** כבר הקדמתי בספר מצות לא תעשה עניין ספר הזה כי הוא לידע יסוד המצות על פי הקבלה ולא חילוקיהם באורך ויש מצות שאין נוהגים לדורות ולא היו כי אם לפי שעה ואין ראוי למנותם כגון ברכות וקללות דהר גריזים והר עיבל וסיד אבנים גדולות ועשיית המשכן וכיוצא באלו וגרסינן בפרק במה אשה (שבת דף ס"ג) כל העושה מצוה כמאמרה אין מבשרין אותו בשורות רעות ואפילו הקב"ה גוזר גזירה מבטלה שנא' באשר דבר המלך שלטון מי יאמר לו מה תעשה וסמוך ליה שומר מצוה לא ידע דבר רע ויש מהמון עם שאומרין מה לנו ולמצות סדר קדשים קל וחומר למצות סדר זרעים ולמצות סדר טהרות ולדברים שאין נוהגין בזמן הזה אל יאמר אדם כן כי המצות אשר צוה אדון העולם יש לידע יסודותיהם אף על פי שאינם צריכין עתה כי על כל המצות נצטוינו ולמדתם אותם ונאמר שמור את כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם וגומר ונאמר ושמרתם מצותי ועשיתם אותם הא למדת שהשמירה והעשייה שני דברים הם כי אין שמירה אלא בלב שנא' כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדו על שפתיך וכן אמרו רבותינו (בת"כ פרשת אמור פ"ט) ושמרתם זו המשנה ועשיתם זו העשייה ויש אדם שילמוד כל ימיו ולא יכול להשיג לדעת מצוה אחת כמאמרה בעל פה מחמת אורך הגמ' ופלפולה ומצוה אחת מפוזרת הנה והנה והתורה הזהירה ושננתם לבניך שיהו מצות התורה מחודדין בפיך ובפי בניך כחרב שנון שאם ישאלך אדם אל תגמגם אלא

אמור לו מיד. עוד אמרו רבותינו בסוף מסכת מנחות (דף ק"י) זאת תורת העלה זאת תורת המנחה זאת תורת החטאת זאת תורת האשם כל העוסק בתורת עולה אינו צריך עולה כל העוסק בתורת מנחה אינו צריך מנחה וכל העוסק בתורת חטאת אינו צריך חטאת וכל העוסק בתורת אשם אינו צריך אשם וכן אמר הכתוב ונשלמה פרים שפתינו: כשברא הקב"ה את העולם בראו ביום הראשון והמלאכים נבראו ביום השני שנאמר (תהילים קד, ג) המקרה במים עליותיו וכתוב אחריו עושה מלאכיו רוחות ומלאכת המים היתה ביום שני, ואחר כך נבראו הבהמות בששי בטרם נברא האדם. והמלאכים יש להם דעת לעבוד את בוראם ואין להם [דעת] יצר הרע והבהמות יש להם [דעת] יצר הרע אבל אין להם דעת לעבוד את בוראם. וחשב יוצר הכל [כי] המלאכים אם יעבדוהו אינם ראוין לקבל שכר שאחר שאין להם יצר הרע והבהמות אם לא יעבדוהו אינם ראוים לקבל עונש מאחר שאין להם דעת לכן ברא האדם בששי אחר הבהמות שלא יתגאה ועוד שלא יהא קנאה במעשה בראשית [ברא בריאה באדם מכל מה בעליונים ובתחתונים והוא נקרא עולם קטן] וחבר בגופו דעת המלאך והבהמה. כיצד כי בשר האדם כבשר הבהמה לאכול ולשתות ולישן ושאר עניינים ונתן בו מצד העליונים את הנשמה שמאירה לאדם לדעת נתיבות של עבודת הבורא כמלאך ועל כן נקרא נר שנאמר (משלי כ,כז) נר (אלהים) [ה'] נשמת אדם:

ולפי שהמלאך והבהמה אין תולדותם שוה על כן יתעוררו מלחמות גדולות בגוף האדם כל ימי חייו כי בשר הבהמה שבגופו יתאוה לתענוגי העולם והבליו, לאכול ולשתות ולישן בהנאת גופו בלבד ובזה כל מחשבותיו. והמלאך שבתוך גופו נלחם כנגדו ומראה לו שלא נברא האדם לאכול ולשתות ולישן בלבד כי קודם שנברא האדם נבראו הבהמות שמנהגם בדברים אלו. וכשאדם הולך לאכול ולשתות ולישן תהא כוונתו כדי שיהא גופו חזק ובריא ללמוד תורה ולהתפלל ולעשות מעשים טובים שהיא עבודת הבורא. ולא יוודע גמר הנצחון עד יום המיתה כי לפעמים שיהא אדם רשע בתחילתו וצדיק בסופו או להפך, אבל לאחר מותו שמראין לו כל מעשיו נכתבין בספר אם כל ענייני הבהמה עשה לשם עבודת בוראו כאשר אמרנו הה עבודתו מקובלת לפי בוראו יותר מעבודת המלאך שאין לו יצר הרע בגופו ואם חס ושלום נצח יצר הרע שבגוף הבהמה את המלאך ויטוש אלוה עשהו הרי הוא נחשב כבהמה ויותר ברע מן הבהמה כי הבהמה שאין בה נר ה' אינה ראויה לקבל עונש אבל האדם שיש בו יקר [נר ה' בתוכו ולא לן באותו יקר] נדון בגיהנם. וזה מה שאמר הכתוב (תהילים מט, יג) [ו]אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמה, כלומר כל האדם שיש לו יקר נר ה' בתוכו וכשאינו לן באותו יקר נמשל כבהמות.

ונדמה כתיב ונדמו קרי מפני שהמלאך ו[ה]בהמה גוף אחד כשהוא בחיים ולאחר מותו הם שנים שהמלאך היא הנשמה נפרד מן הבהמה ולאחר מיתה הקב"ה מזווגן יחד לדון אותו בגיהנם:

ועל זו המלחמה שבארנו ברא הקב"ה את עולמו ונתן תורה לעמו ישראל על ידי משה בחירו נאמן ביתו ועטרם בשש מאות ושלש עשרה מצות והוציאם תחילה ממצרים במסות ובאותות ובמופתים גדולים [ו]קרע להם את הים והוריד להם את המן מתחדש לבקרים כל ארבעים שנה הוא האות המופלא בעיני כל חכמי האומות ונזונו בו ארבעים שנה. וכאשר רצה אדון הכל ליתן תורה הטה השמים ושמי השמים על הר סיני בקולות ולפידים נוראים וקרא למשה בחירו ואמר לו (שמות יט, ט) הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם, ולמה הוצרך לזה והלא כבר כתוב על הים (שמות יד, לא) ויאמינו בה' ובמשה עבדו. אלא כך אמר הקב"ה למשה אני רוצה שיאמינו בך ישראל שאתה נביא על ידי אותות ומופתים שעשיתי אבל בתורה שאני רוצה ליתן איני רוצה שיאמינו בך על ידי שום אות או מופת אלא על ידי שישמעו באזניהם שאני מדבר עמך. ולכך עשה הקב"ה את הדבר הזה שכשיהיו ישראל בגולה אם יאמר להם גוי או ישמעאל לעזוב תורתם ולעבוד אלהים אחרים ויתן להם אות או מופת יכולין ישראל לענות לו אפילו הרבהי אותות ומופתים כמשה בן עמרם לא נאמין אותך בחילוף תורתינו אלא אם כן נשמע באזנינו שידבר השם עמך כמו שדיבר עם משה כי אפילו משה בחירו נאמן ביתו לא רצה שנאמינהו בתורה אלא על ידי מה ששמענו שדבר עמו, ולאחר שנתן את התורה אמר (שמות יט, ד) אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם, כלומר אין לכם להאמין עוד לשום אדם שיאמר שהחלפתי תורה זאת אם לא תראו שאדבר עמכם מן השמים להחליפה (עי' רמב"ם יסוה"ת פ"ח הל' א-ג):

ולפי שאמרנו שאין לנו להאמין שום גוי או ישמעאל באות או מופת שיעשה להחליף תורתינו פירש בתורה היאך יש לו יכולת לעשות אות או מופת. שנאמר (דברים יג, ב-ד) כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום ונתן אליך אות או מופת וגומר ובא האות והמופת וגומר לא תשמע אל דברי הנביא ההוא וגומר כי מנסה ה' אלהיכם אתכם, הרי פירש לך שזה האות והמופת אינו מכח עבודה זרה שלד אלא הקב"ה עושה זה האות לנסות בו את ישראל (ע"פ סנהדרין צ, א). ואחר פטירת משה רבינו עמדו נביאים לישראל ודברו בחידות ומשלים ודברים סתומים ועל ידי כך אמרו הגוים כי הנביאים נתנבאו בתורה חדשה שלהם, לכך שלח להם הקב"ה ביד מלאכי שהוא אחרון לכל הנביאים ואמר שני דברים בסוף דבריו לחתום כל הנבואות (מלאכים ג, כג) הנה אנכי שולח לכם את אליהו

הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא, כלומר הנני אחרון לכל הנביאים וממני עד שיבא אליהו לא יעמוד נביא והנני אומר לכם בשם הקב"ה, זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים (פסוק כב), כלומר אל יעלה על לבבכם שהנביאים שעמדו לפני נתנבאו כלל בחילוף תורת משה כי כולם לחזק תורת משה באו. זאת ההקדמה דרשתי לגלות ירושלים אשר בספרד ולשאר גליות אדום להמשיך לבם לעבודת אלהי ישראל ואחר כך הייתי דורש להם בעניין המצות:

רמזים

מצות עשה להאמין כי אותו שנתן לנו את התורה בהר סיני על ידי משה רבינו הוא ה' אלקינו שהוציאנו ממצרים שנאמר (יתרו) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים: להאמין ולשמוע הוא הקבלה שהוא אחד בשמים ובארץ ובד' רוחות שנאמר (ואתחנן) שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד:

[ואתחנן] ואהבת את אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך:

ליראה את השם הנכבד והנורא שנאמ' (עקב) את ה' אלהיך תירא:

לקדש את שמו הגדול שנאמר (אמור) ונתקדשתי בתוך בנ"י:

לעשות מצות נביאי האמת שנ' (שופטים) נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון:

ללכת בדרכיו שנא' (תבא) והלכת בדרכיו ונאמר (ראה) אחרי ה' אלהיך תלכו לעשות חסד משפט וצדקה בארץ:

לדבקה בו שנאמר (עקב) ובו תדבק:

להתנהג עם חבירו כאשר יראה שחבירו מתנהג עמו שנאמר (קדושים) ואהבת לרעך כמוך:

לאהוב הגר שנאמר (עקב) ואהבתם את הגר:

להוכיח שנאמר (קדושים) הוכח תוכיח את עמיתך:

שחייב אדם ללמד את בנו תורה ומצות שנא' (עקב) ולמדתם אותם את בניכם:

(קדושים) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן:

לאבד ע"ז וכל משמשיה שנאמר (ראה) אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים:

להרוג עיר הנדחת ולשרוף העיר וכל השלל שנ' (ראה) הכה תכה את יושבי העיר וגומר:

שישוב החוטא מחטאו ויתוודה שנאמר (נשא) כי יעשו מכל חטאות האדם והתוודו:

לצדק הדין על כל מאורע ויחשוב כי הכל לטובתו שנ' (עקב) וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך:

לקרות שמע ב' פעמים בכל יום שנ' (ואתחנן) בשכבך ובקומך:
להתפלל בכל יום שנאמר (עקב) ולעבדו בכל לבבכם ותניא בספרי איזוהי עבודה שבלב זו תפילה ושם בארנו הל' תפילה ובית הכנסת ודין קריאת הפרשיות:
שיברכו הכהנים את ישראל שנאמר (נשא) כה תברכו וגומר:
לקשור תפילין ביד שנאמר [ואתחנן] וקשרתם לאות על ידך:
לקשור תפילין בראש שנ' (ואתחנן) והיו לטוטפות בין עיניך:
לקבוע מזוזה שנאמר (ואתחנן) וכתבתם על מזוזות ביתך:
שיכתוב כל איש ספר תורה לעצמו שנא' (וילך) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת:
שיכתוב המלך ספר תורה יתר על ספר שהיה לו כשהיה הדיוט שנאמר (שופטים) והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו וגו'. שם בארנו הלכות ספר תורה:
תצא ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם:
לברך אחר אכילת לחם שנאמ' (עקב) ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וגו'. ואכלת ושבעת וגו'. שם בארנו הלכות כל הברכות בין של מיני מאכל בין לפניהם בין לאחריהם בין ברכת הריח בין ברכת ההודאה והלכות נטילת ידים:
למול את הזכרים ביום השמיני שנאמר (תזריע) וביום השמיני ימול בשר ערלתו:
זכור את יום השבת לקדשו זכרהו בקידוש היום:
לשבות בו ממלאכה שנאמר (משפטים) וביום השביעי תשבות ומ"ע מדברי הנביאים לעשות כבוד לשבת ועונג שנ' (ישעי') וקראת לשבת עונג:
לשבות ביום הכפורים ממלאכה שנאמר (אמור) שבת שבתון הוא לכם:
להתענות ביום הכפורים שנא' (אמור) תענו את נפשותיכם. שם בארנו מה הן עינוי יום הכפורים:
לשבות בראשון של פסח שנאמר (אמור) ביום הראשון מקרא קודש:
לשבות בשביעי בו שנא' (אמור) וביום השביעי מקרא קדש:
לשבות בחג השבועות שנא' (שם) וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש:
לשבות בראש השנה שנא' (שם) ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש:
לשבות בראשון של חג הסוכות שנאמר (שם) ביום הראשון מקרא קדש:
לשבות בשמיני בו שנאמר (אמור) וביום השמיני מקרא קדש:
להשבית חמץ בי"ד שנאמר (בא) ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם. שם בארנו הלכות ביעור חמץ:
לאכול מצה בליל חמשה עשר שנא' (בא) בערב תאכלו מצות:

לספר בלילה ההוא ניסי יציאת ממצרים שנא' (בא) זכור את יום הזה אשר יצאתם ממצרים. ונאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ' לי בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך:

לתקוע בשופר בראש השנה שנ' (פנחס) יום תרועה יהי' לכם:

אמור בסכות תשבו שבעת ימים:

אמור ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים:

ליתן מחצית השקל בכל שנה שנאמר (תשא) זה יתנו כל העובר על הפקודים:

שיקדשו בית דין את החדש שנאמר (בא) החדש הזה לכם:

לחשב תקופות ומזלות ומולדות ולעבר השנים להשוות שנת החמה עם שנת הלבנה כדי שיהא פסח בחדש האביב וסכות בזמן אסיף שנא' (ואתחנן) ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ונאמר (ראה) שמור את חדש האביב ונאמר (תא) חג האסיף תקופת השנה:

אלו הן מצות עשה מסדר נשים

לקדש אשה בכסף או בשטר או בביאה שנ' (תצא) כי יקח איש אשה ובעלה שם בארנו הלכות קידושין. ודין הלכות כתובה. ודין הדברים שחייב האיש לעשות לאשה והדברים שאשה חייבת לעשות לאיש ודין מתי מארסין ומתי נושאין. ודין מה היא נדוניא. ודין מה הן נכסי צאן ברזל, ומה נכסי מלוג. ודין ממה האלמנה תגבה כתובתה ועד כמה שנים תגבה כתובתה. ודין מי שהיה עליו שטר חוב וכתובה איה מהם קודם. ודין בעל שמכר מנכסיו ואחר כך הסכימה האשה למכור. ודין כתובת בנין דיכרין. ודין דברים הנקנים באמירה. ודין המזנה והעוברת על דת ודין נושא אשה ונמצאו עליהם נדרים או מומין או האיש נולדו בו מומין:

לפרות ולרבות שנאמר (בראשית) פרו ורבו:

לגרש אשה בשטר ש' (תצא) וכתב לה ספר כריתות בארנו שם הלכות גיטין והלכות מיאון. ודין אשה שנתארמלה או נתגרשה כמה צריכין להמתין להינשא לאחרת ודין מי שנאמן להעיד על ארשה שמת בעלה:

לייבם אשת את מאב כשמת אחיו בלא זרע שנא' (תצא) ובן אין לו יבמה יבא עליה:

לחלוץ אם לא רצה לייבם שנאמר (תצא) וחלצה נעלו:

לדון במפתה בחמשים שקל כסף עם שאר דינין כמו שאומר בפרשה (משפטים) וכי יפתה איש בתולה:

שישא האונס את אנוסתו עם שאר דינים שנאמר (תצא) ולו תהיה לאשה:
שתשב אשת מוציא שם רע תחתיו לעולם שנאמר (תצא) ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו:
לעשות לסוטה כל הכתוב בפרש, קנאות שנאמר (נשא) ועשה לה הכהן:
שישא כהן גדול נערה בתולה (אמור) והוא אשה בבתוליה יקח:
שיהיו הכהנים מטמאים לקרוביהם כשאר ישראל שנא' (אמור) לשארו הקרוב אליו וגו' ולאחותו וגו' לה יטמא:

אלו הם מצות עשה של הכשר מאכלות

לבדוק בסימני בהמה וחיה שנאמר (ראה) זאת הבהמה אשר תאכלו וגו' (קדושים) והבדלתם בין הבהמה וגו':
לבדוק בסימני העוף עד שיבדיל בין טמא לטהור שנא' (ראה) כל צפור טהור תאכלו:
לבדוק בסימני חגבים עד שידע הטמא מן הטהור שנ' (שמיני) אשר לו כרעים ממעל לרגליו:
לבדוק בסימני הדגים עד שידע הטמא מן הטהור שנ' (שמיני) את זה תאכלו ועוד נאמר להבדיל בין הטמא ובין הטהור:
שישחוט מי שירצה לאכול בהמה חיה או עוף כהלכותיו ואחר כך יאכל שנאמר (ראה) וזבחת מבקרך ומצאנך כאשר צויתיך שם בארנו הלכות שחיטה. ודין בדיקת טריפות הריאה ושאר טריפות אף על פי שעיקר אזהרת טרפות הריאה בספר מצות לא תעשה:
לכסות דם שחיטת העוף וחיה הנאכלים שנאמר (בהר) חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר:
לשלח את הקן שנאמר (תבא) שלח תשלח את האם וגו':

אלו הן מצות עשה של נזיקין

לדון בנזקי קרן
לדון בנזקי שן ורגל. והן שתי מצות עשה בשתי פרשיות שנ' כי יגח שור את איש ונאמר (משפטים) כי יבער איש את שדה או כרם ושלח את בעירו ובער בשדה אחר:
לדון בנזקי הבור שנאמר (משפטים) כי יפתח איש בור שם בארנו דין הרחקת נזיקין שלא יבא לבני אדם היזק לא על ידי שפיכות מימיו של אדם ולא על ידי קוציו ולא על ידי דברים אחרים:
לדון בנזקי האש שנאמר (משפטים) כי תצא אש וגו':

לדון בנזקי אדם המזיק חבריו שנאמר (משפטים) כי יריבון אנשים והכה איש את רעהו וגו' שם בארנו כל דין מזיק חבירו בין בגופו בין בממונו ודין המסור ודין הרודף ודין שבר כלים:

לדון בגניבה במיתה ובתשלומין שנאמר (משפטים) כי יגנוב איש שור או שה וגומר אם במחתרת ימצא הגנב שם בארנו דין גניבה ודין שומר שגנב או נגנב מביתו ודין המסיר כליו או ספריו ביד אחר:

לצדק המאזנים עם המשקלות שנ' (תצא) מאזני צדק אבני צדק:

שחייב אדם להחזיר הגזילה שגזל שנאמר (ויקרא) והשיב את הגזילה אשר גזל שם בארנו הלכות גזילה. ודין הדר בחצר חברו שלא מדעתו. ודין שולח יד בפקדון. ודין שואל מדעת. ודין טוען מחבירו שגזלו. ודין מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע. ודין שאסור לקנות דבר הגזול ודין הגזלן שמת. ודין המוכסין והלסטין והנדרים שנדרוס להם. ודין המלכות. ודין דברים ששטפו נהר או לקחו גייס. ודין שנתחלפו כליו בבית המשתה. ודין מפריחי יונים ומשחקי בקוביא. ודין גוזל דבר שבמצודה. ודין כופר בפקדון ונשבע והודה משלם קרן וחומש ואשם. ודין מחזיר גזילה ודין גזל הגר. ודין גוזל שדה מחברו או בונה ביתו שלא ברשות:

להשיב אבידה לישראל שנאמר (תצא) השב תשיבם לאחיך שם בארנו דיני השבת אבידה. ודין המשיב אבידה ונתבטל ממלאכתו ודין אומר לחבירו להציל ממונו ומתנה עמו יותר מן הראוי. ודין שיירא שטרפה גייס. ודין ספינה שהקילו ממשאה מפני הנחשול. ודין באיזה עניין מחזירין אבידה. ודין שומר אבידה אם הוא כשומר חנם או כשומר שכר. ודין לשמור האבידה שלא תתקלקל ודין באיזה מציאה יזכה האדם ובאיזה עניין. ודין מציאות בני ביתו של אדם באיזה יזכה. ודין מוצאי שטרות:

להגלות רוצח ההורג בשגגה שנא' (מסעי) וישב שם עד מות הכהן:

להפריש ערי מקלט שנאמר (שופטים) שלש ערים תבדיל לך:

להציל הנרדף מיד הרודף שנאמר (תצא) וקצותה את כפה:

לערוף העגלה ערופה כמצותה שנאמר (שופטים) וערפו שם את העגלה:

לעשות מעקה שנאמר (תצא) ועשית מעקה לגגיך שם בארנו הדברים שאסרו חכמים מפני שיש בהן סכנת נפשות:

לעזור המשא מעל חברו או מעל בהמתו שנאמר (משפטים) עזוב תעזוב עמו:

להקים המשא מעל הבהמה שנאמר (תצא) הקם תקים עמו שם בארנו דין הולכין במקום צר אחד טעון ואחד ריקם:

לדון בדן מקח וממכר בדברים שהוא מתקיים בהן ודברים שאינו מתקיים בהן שנאמר (בהר) וכי תמכרו ממכר לעמיתך וגומר. שם בארנו במה יקנה אדם מטלטלין. ובמה יקנה עבדים ובהמות. ובמה יקנה קרקעות. ודין נוטל מחבירו דבר למכור או לבקרו ונאנס מידו. ודין קניין המטבע. ודין מלוה ופקדון שנקנין במעמד שלשתן. ודין קניין שטרות. ודין מוכר וחוזר. ודין נותן מעות לחברו לקנות לו דבר והלך חבירו וקנאו לעצמו במעות שלו. ודין שלשה שנתנו מעות לאחד לקנות וקנה במקצת הדמים לאחד מהם. ודין מוכר דבר וקבל מקצת הדמים. ודין מוכר שטעה במניין המעות ודין מתנה למכור כמה שישומו שלשה. ודין בארבעה זמנים מעות קונות ודין מי שאנסוהו למכור. ודין אסמכתא. ודין מוכר אומר במנה ולוקח אומר בחמשים והלך כל אחד לביתו ואחר כך לקחו סתם ודין שנים החולקים על המקח אחד אומר לקחתיו וזה אומר לקחתיו. ודין לוקח שטוען לחנווני שפרען. ודין מוכר בהמה ונמצאת טרפה: ודין מוכר מקום לחברו לעשות לו בית. ודין מקנה דבר שלא בא לעולם. ודין המקנה לעניים. ודין הפרש בין קונה שדה לפירותיהם לשוכר שדה מחברו. ודין מוכר אילנות ופרדס ובית וחצר ועיר. ודין איזהו שמקחו קיים ואיזהו שמקחו בטל. ודין מחזיק בנכסי הגר ודין נותן מתנה באיזו עניין תתקיים המתנה. ודין כותב נכסיו לאחרים או לבניו או לאשתו בין בריא בין שכיב מרע. ודין חלוקת קרקעות בין השותפין והרחקת נזקי השכנים. ודין בעל המיצר ודין שלוחו של אדם ושותפות ומשפטיהן במקחן ובממכרן ובהפסדן ובשכרן:

לדון בדיני קניין עבד עברי שנאמר (משפטים) כי תקנה עבד עברי:

להעניק לעבד עברי ולאמה העבריה שנאמר (ראה) הענק תעניק לו:

לפדות אמה העבריה שנאמר (משפטים) והפדה:

לייעד אמה העברייה שנאמר (משפטים) אשר לו יעדה והפדה ואם לבנו יעדנה וגומר:

לעבוד בעבד כנעני לעולם שנ' (בהר) לעולם בהן תעבודו:

לדון בדיני שומר חנם ש' (משפטים) כי יתן איש אל רעהו:

לדון בדיני נושא שכר והשוכר שנא' (משפטים) כי יתן איש אל רעהו חמור וגומר. במצות אילו בארנו הלכות פקדון ושכירות הפועלים ושכירות בהמות ושכירות בתים. ודין האומן שקלקל. ודין מראה דינר לשולחני ואמר לרע טוב:

לתת שכר השכיר בזמנו שנאמר (תצא) ביומו תתן שכרו שם בארנו דין טענת שכיר עם בעל הבית:

שיניח בעל הבית לשכיר לאכול בזמן שכירותו שנאמר (תצא) כי תבא בכרם רעך וגומר שם בארנו דין הפועל שאין לו להתענות פן יכשל כחו:

לדון בדין השואל שנא' (משפטים) וכי ישאל איש וגו':
להלות לעני שנאמר (משפטים) אם כסף תלוה את עמי אם זה אינו רשות אלא מצוה שנא' (ראה) העבט תעביטנו שם בארנו דין מלוה עם הלוה היאך יגבה חובו ומאיזה דבר יגבה:
הממשכן חברו בבית דין מצוה שיחזיר לו המשכון בעת שהוא צריך לו שנאמר (תצא) השב תשיב לו העבוט. במצות אילו בארנו משפט הלואה בין מלוה בשטר בין מלוה בעל פה. ודין מלוה שבא ליפר' מנכסי יתומים. ודין בא להפרע שלא בפני הלוה. ודין מלוה על המשכון ואבד המשכון או חולקין זה על זה במנין מעות המלוה. ודין מלוה חברו ביישוב ותבעו במדבר ודין הנשבעין ונוטלין. ודין לוה אומר פרעתי מחצה והעדים מעידין שפרעו כולו. ודין מודה בשטרו שכתבו אם צריך לקיימו. ידין שטר שלוה בו ופרעו. ודין הלוה שטוען ואומר פרעתי. ודין המלוה שאומר זרוק לי חובי והפטר. ודין שולח מנה ביד שליח למי שנתחייב לו ובא לחזור בו. ודין אומר לחברו תן מנה לפלוני שאני חייב לו. ודין טענת פרוע בפטר שביד שליש ודין טענת יורשין. ודין מוצי' שטר חוב שהיה כתוב בו בבבל מגבהו ממעות בבל. ודין שטר שאין בו מקום או זמן אם כשר. ודין אחריות טעות סופר הוא בכל השטרות. ודין משעבד מטלטלים שלו. ודין עשה שדהו או עבדו אפותיקי. ודין בעל חוב שבא לטרוף במה יסלקוהו. ודין מי שיש עליו חובות הרבה איזה יקדים. ודין טריפת שדה ופירות בין בנגזל בין בבעל חוב. ודין סדר גביית החיוב. ודין שטרי חוב המוקדמין והמאוחרין. ודין מי שאבד שטרו או נמחק. ודין מי שפרע מקצת חובו. ודין בא לחלוק שטר אחד לשנים. ודין השטרות שנכתבין לאחד לבדו. ודין מי נותן שכר הכתיבה. ודין שני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת בענין שטרותיהן. ודין מדות הערבות ודין מחקים שבשטר. ודין מקום חתימת העדים. ודין להזהר באותיות. ודין שטר שכתוב בו סכום אחד מלמטה ולמעלה מכחישו:
לדון בדין תובע ונתבע מודה במקצת או כופר שנ' (משפטים) על כל דבר פשע וגו' אשר יאמר כי הוא זה שם בארנו דין שבועות שמן התורה. ודין הנשבעין ונוטלין שהוא מדבריהם. וכן הנשבעין בטענת ספק. ודין שבועת היסת. ודין להפך השבועה. ודין צידי ערעור שבין אדם לחברו בין במטלטלין בין בקרקעות בין בשטרות:
לדון בדיני נחלות שנאמר (פנחס) והיתה לבני ישראל לחוקת משפט שם בארנו דין הנכסים בנחלה. ודין שבוי שנשבה. ודין האפוטרופסין:
להעמיד דיינים בכל עיר ועיר ושוטרים הרודים בעם. שנאמ' (שופטים) שפטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך שם בארנו הלכות הדיינים. ודין ברירתן. ודין טעותן:

ללכת אחרי הרוב אם נחלקו הדיינין שנא' (משפטים) אחרי רבים להטות שם בארנו מה בין דיני ממונות לדיני נפשות:
להיות בית דין הורגין בסייף שנא' (משפטים) נקום ינקם:
להיות בית דין הורגין בחנק שנא' (קדושים) מות יומת הנואף:
להיות בית דין שורפין באש שנאמר (קדושים) באש ישרופו:
להיות בית דין סוקלין באבנים שנ' (שופטים) וסקלתם באבנים:
לתלות מי שנתחייב תלייה שנאמר (תצא) ותלית:
לקבור הנהרג ביומו שנא' (תצא) כי קבור תקברנו ביום ההוא:
להלקות הרשע שאמר (תצא) והפילו השופט והכהו:
להשוות הבעלי דינין שלא יכבד זה יותר מזה שנא' (קדושים) בצדק תשפוט עמיתך:
מדבר שקר תרחק שם בארנו שמותר לשנות בדבר שלום. ודין של יאמר הדיין אני מאמין זה כשנים. ודין שלא יבא אדם עם חברו בערכאות של עכו"ם:
היודע עדות לחברו שיעיד לו בבית דין שנא' (ויקרא) והוא עד או ראה או ידע:
לדרוש ולחקור העדים שנ' (ראה) ודרשת וחקרת שם בארנו דין עדות. ודין קיום שטרות:
לעשות לעדים זוממים כאשר זממו לעשות שנאמר (שופטים) ועשית לו כאשר זמם לעשות לאחיו:
לשמוע לבית דין הגדול שיעמדו להם שנאמר (שופטים) ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה:
יתרו כבד את אביך ואת אמך:
(קדושים) איש אמו ואביו תראו:
להעמיד להם מלך שנא' (שופטים) שום תשים עליך מלך:
להכרית זרעו של עמלק שנ' (תצא) תמחה את זכר עמלק:
לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריכתו בדרך שנא' (תצא) זכור אשר עשה לך עמלק בדרך:
להחרים שבעה עממים שנאמר (שופטים) כי החרם תחרימם:
(שופטים) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום:
לתקן מקום אחד מחוץ למחנה להפנות בו ויהיה לו יתד תקועה על כלי מלחמתו שיחפור באותו יתד גומא אחת לצאת בו יחפור ויכסה שנאמר (תצא) ויד תהיה לך מחוץ למחנה וגומר ויתד תהיה לך וגו' עניין עשה אחד הוא:
שיהיה כהן אחד משוח לדבר אל העם בשעת מלחמה שנא' (שופטים) והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן:

כי יקח איש אשה חדשה וגו' (תצא) נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח:
לעשות ליפת תואר ככתוב בפרשה שנ' (תצא) וראית בשביה (אל יעתיק אדם הלכות אבל בכאן כי אין זה מקומו אלא בסוף כל רמ"ח מצות עשה שאינן אלא מדברי סופרים כאשר הוכחנו שם):

אלו הם מ"ע התלויות בנדרים ובשבועות

שישבע בשם מי שנתחייב שבועה בבית דין שנאמר (ואתחנן) ובשמו תשבע שם בארנו היאך בית דין משביעין והיאך מאיימין:
שיקיים אדם שבועתו ונדר שנ' (תצא) מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת ונא' (מטות) ככל היוצא מפיו יעשה:
לדון בהפרת נדרים ככל הכתוב בפרשה שנ' (מטות) אלה החקים אשר צוה ה' את משה בין איש לאשתו בין אב לבתו בנעוריה בית אביה:
שיגדל הנזיר שער ראשו שנ' (נשא) גדל פרע שער ראשו:
שיגלח הנזיר על קרבנו כשישלים נזירותו או כשיטמא שנא' (נשא) כי כמות מת עליו:
לדון בערכי אדם שנ' (בחקותי) כי יפליא נדר בערכך וגו':
לדון בערכי בהמה שנ' (בחקותי) ואם בהמה אשר יקריבו:
לדון בערכי בתים שנ' (בחקותי) ואיש כי יקדיש את ביתו וגו':
לדון בערכי שדות שנ' (בחקותי) ואם משדה אחזתו יקדיש וגו':
לדון בדין מחרים נכסיו שנאמר (בחקותי) היאך כל חרם אשר יחרים איש וגו' שם בארנו דין ההקדש באיזה עניין יחול ובאיזה עניין פודין אותו ודין מי שהחרים בזמן הזה:
להפריש תרומה גדולה לכהן שאמר (שופטים) ראשית דגנך תתן לו שם ברנו המקומות החייבות בתרומות ומעשרות והדברים הפוטרים מתרומה ומעשרות:
להיות הלוים מפרישין תרומת מעשר מן המעשר שלקחו מישראל שנ' (קרח) כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר גם המצוה זו בארנו משפט התרומה וחילוקיה:
להיות ישראל מפרישין אחר תרומה גדולה אחד מעשרה. מן הנשאר ונתנו ללווים שנאמר (קרח) כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' שם בארנו הלכות מעשר הדברים המחייבים במעשר. ודין הדברים הפוטרין ודין תרומת מעשר של דמאי. ודין מעשר שני של דמאי:
להפריש מעשר שני שנא' (ראה) עשר תעשר את כל תבואת זרעך וגו' שם באנו דין מעשר שני ופדיונו:

להיות נטע רבעי קדש שנאמר (קדושים) ובשנה הרביעית יהיה וגו' שם בארנו דין נטע רבעי ופדיונו:
להתודות וידוי מעשר שנא' (תבא) ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית וגו':
להביא ביכורים למקדש שנ' (משפטים) ראשית ביכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך:
לקרות על הביכורים במקדש שנאמר (תבא) וענית ואמרת לפני ה' אלהיך:
להפריש חלה לכהן שנאמר (שלח) ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה שם בארנו חלוקי הארצות לחלה:
לתת לכהן הזרוע והלחיים והקיבה שנאמר (שופטים) ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה:
לתת ראשית הגז לכהן שנ' (שופטים) ראשית גז צאנך תתן לו:
לפדות בכור אדם שנ' (בא) וכל בכור אדם בבניך תפדה:
לפדות פטר חמור שנאמר (בא) ופטר חמור תפדה בשה:
לערוף פטר חמור שנא' (בא) ואם לא תפדה וערפתו שם בארנו עשרים וארבע מתנות כהונה:
שתשבות הארץ בשנה השביעית מעבודת קרקע שנאמר (בהר) ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ:
שיפקיר אדם פירות שביעית שא' (משפטים) ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל השדה ונאמר (בהר) לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך:
להשמיט כספים בשביעית שנא' (ראה) שמוט כל בעל משה ידו:
שימנו בית דין שנות היובל שבע שבע שנאמר (בהר) וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים:
לקדש שנת החמשים בשביתה שנ' (בהר) וקדשתם את שנת החמשים שנה:
לתקוע שופר בעשרה בתשרי כדי לצאת עבדים לחפשי שנא' (בהר) וביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם וגומר וקראתם דרור:
שתחזור אחוזה ביובל שנא' (בהר) ושבתם איש אל אחוזתו:
להיות גאולת בתי ערי חומה עד שנה שנאמר (בהר) והיתה גאולתו עד תום שנת ממכרו:
לתת ללוים ערים לשבת וגם הם קולטות שנ' (מסעי) ונתנו ללוים מנחלת אחוזתם ערים לשבת:
להניח פיאה:
להניח לקט:
להניח עומר השכחה:

להניח עוללות:
להניח פרט הכרם לפי שבכל אילו נא' (קדושים ותצא) לעני ולגר תעזוב אותם וזו היא מצות עשה:
להפריש מעשר עני בשנה השלישית לשמיטה תחת מעשר שני שנ' (ראה) בשנה השלישית וגו' ונתת ללוי לג ליתום ולאלמנה ללוי זה מעשר ראשון לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני:
לתת צדקה לעניים שנ' (ראה) פתוח תפתח את ידך לאחיך לענייך ולאביונך בארצך שם בארנו הלכות צדקה:

אלו הם מצות המקדש

לבנות בית הבחירה שנאמר (תרומה) ועשו לי מקדש וגו' וכן תעשו. ונא' (ראה) והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם לשכן את שמו שם וגו' שם בארנו היאך נעשו האולם וההיכל והעזרה והמזבחות והכלים והשערים והלשכות ודין קדוש הבית וקדושת העיר אם היא עדיין קיימת:
ליראו מן המקדש שנאמר (בהר) ומקדשי תיראו:
שיהיו הכהנים והלוים שומרי המקדש שנאמר (קרח) ונלוו עליך ושמרו את משמרת אהל מועד ונא' ושמרתם את משמרת הקדש.
לעשות שמן המשחה שיהא מוכן לדברים שמושכין בו שנאמר (תשא) ואתה קח לך בשמים ראש וגו' שמן משחת קודש יהיה:
לעשות הקטורת כמניין סממניה להקטירו פעמים ביום שנא' (תשא) קח לך סמים ונאמר (תצוה) והקטיר עליו אהרן קטרת וגו':
לשחת הארון על הכתף כשמוליכין אותו ממקום למקום שנ' (נשא) כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו:
להיות הלוים עובדים בבית המקדש להיות שוערים ומשוררים בכל יום עם הקרבן שנאמר (קרח) ועבד הלוי הוא את עבודת אהל מועד ונאמר (שופטים) ושרת בשם ה' אלהיו:
שיהיו הכהנים תוקעים החצוצרות על הקרבן במועדות ובר"ח שנאמר (בהעלותך) וביום שמחתכם ומועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות וגו'ף
לקדש זרע אהרן ולהקדימו לכל דבר שבקדושה שנ' (אמור) וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב:

להיות הכהנים עובדין במקדש משמרות משמרות ובמועדים כאחד שנאמר (שופטים) וכי יבא הלוי וגו' לבד ממכריו על האבות:
שיהיו הכהנים לובשים בגדי כהונה לעבודה נאמר (תצוה) ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו וכהנו לי:
לשלח טמאים מחוץ למחנה שנא' (נשא) וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש:
שיקדש כהן העובד ידיו ורגליו ואחר כך יעבוד שנא' (תשא) ורחצו ממנו אהרן ובניו את ידיהם ואת רגליהם:
שיהיו הקרבנות תמימים ממום שנ' (אמור) תמים יהיה לרצון:
לפדות פסולי המוקדשים ויצאו לחולין ויאכלו שנאמר (ראה) רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר:
להקריב כל הקרבנות מיום השמיני והלאה שנאמר (אמור) והיה שבעת ימיה תחת אמו וביום השמיני תתנו לי:
למלוח הקרבנות והמנחות שנאמר (ויקרא) וכל קרבן מנחתך במלח תמלח וגו' על כל קרבנך תקריב מלח:
לעשות העולה כמשפטה שנא' (ויקרא) אם עולה קרבנו וגו' שם בארנו סדר נתוח העולה המפורשת במסכת תמיד:
לעשות החטאת כמשפטו שנאמר (צו) זאת תורת החטאת:
לעשות האשם כמשפטו שנאמר (צו) זאת תורת האשם:
לעשות השלמים כמשפטן שנ' (ויקרא) אם זבח שלמים קרבנו:
אכילת קדשים לכהנים היא מצות עשה שנא' (תצוה) ואכלו אותם אשר כופר בהם הכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים:
וכן אכילת שירי מנחות מצות עשה שנא' (צו) והנותרת מן המנחה יאכלו אהרן ובניו הרי אלו שתי מצות עשה:
לעשות כל המנחות כמצותן הכתובות בתורה כמו שאומר בפ' ויקרא וכן מעשה מנחת חביתי' בכלל מעשה כל המנחות:
שיביא אדם ברגל שפגע בו תחלה כל מה שהוא חייב בין מנדרים ונדבות בין מדברים אחרים שנ' (ראה) ובאת שמה והבאתם שמה וכן דורש בתורת כהנים:
להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה שנאמר (ראה) והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו וגו':

שיביא אדם לבית הבחירה קרבנות שנתחייב שנאמר (ראה) רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת וגו':
להקריב שני תמידין בכל יום שנאמר (פנחס) שנים ליום עולה תמיד:
להדליק בכל יום אש על המזבח שנאמר (צו) ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר:
לעשות תרומת הדשן בכל יום שנ' (צו) והרים את הדשן אשר תאכל האש את עולה וגו' שם בארנו סדר עבודת התמיד:
להדליק נרות המנורה בכל יום במקדש שנ' (תצוה) להעלות נר תמיד:
שיקריב כהן גדל מנחה בכל יום עשירית האיפה והיא נקראת מנחת חביתי' שנאמר (צו) זה קרבן אהרן ובניו:
להקריב קרבן מוסף בשבת בשני כבשים שנ' (פנחס) וביום השבת שני כבשים וגו':
להסדיר לחם ולבונה לפני ה' בכל שבת שנ' (אמור) ושמת אותם שתים מערכות וגו' ונתת על המערכת לבונה זכה וגו' וביום השבת יערכנו:
להקריב קרבן מוסף בר"ח שנאמר (פנחס) ובראשי חדשיכם תקריבו וגו':
להקריב קרבן מוסף כל שבעת ימי הפסח כקרבן ר"ח שני פרים ואיל אחד ושבעה כבשים הכל עולות ושעיר חטאת נאכל שנאמר (פנחס) והקרבתם אשה וגו':
להקריב ביום שני של פסח יתר על המוסף של כל יום כבש לעולה עם עומר התנופה שנ' (אמור) ועשיתם ביום הניפכם את העומר כבש תמים שם בארנו מעשה מנחת העומר:
לספור תשעה וארבעים יום מיום הבאת העומר שנא' (אמור) וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה:
להביא בחג שבועות שהוא יום חמשים קרבן מוסף כמו בפסח ור"ח שנ' (פנחס) וביום הביכורים וגו' והקרבתם עולה וגו':
להקריב בחג שבועות שתי הלחם היא המנחה החדשה עם הקרבנות הבאים בגלל הלחם שנאמר (אמור) והקרבתם מנחה חדשה לה' והקרבתם על הלחם שבעה כבשים:
להקריב מוסף בר"ה מלבד מוסף ר"ח שנ' (פנחס) ובחדש השביעי באחד לחדש וגו' ועשיתם עולה מלבד עולת החדש וגו':
להקריב קרבן מוסף ביום הכפורים כמו בר"ה שנאמר (פנחס) ובעשור לחדש וגו' והקרבתם עולה וגו':
להקריב קרבן הוסף בשבעת ימי החג שנא' (פנחס) ובחמשה עשר יום לחדש השביעי וגו' והקרבתם עולה וגו' פרים שלשה עשר אלים שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימים ושעיר חטאת רק שהפרים פוחתים בכל יום א' שם בארנו הלכות ניסוך המים:

להקריב קרבן מוסף בשמיני עצרת כמו בר"ה וביום הכפורים שנאמר (פנחס) וביום השמ"ע וגו' והקרבתם עולה פר אחד איל אחד כבשים שבעה ושעיר חטאת:
לשרוף הנותר באש שנ' (צו) והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף:
לשרוף בשר קדש שנטמא שנאמר (צו) והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף:
שיעשה כהן גדול כל מעשה יום הכפורים האמור על הסדר כמו שנ' (אחרי) בזאת יבא אהרן וגו' שם בארנו כל עבודת יום הכפורים:
שישלם המועל בקדשי ה' הקרן וחומש ואשם שנאמר (ויקרא) נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה' וגו' שם בארנו הלכות מעילה:
בהולד בכור בהמה טהורה לישראל שיאמר הישראל הרי הוא מקודש בקדושת בכור שנאמר (ראה) כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש וגו' שם בארנו הלכות בכורות בין בזמן המקדש בין בזמן הזה:
לעשר כל הוולדות שנולדים לאדם בכל שנה בבקר ובצאן שנ' (בחקותי) כל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קדש:
שיקריב היחיד קרבן חטאת על שגגתו בשעשה עבירה שחייבים על זדונה כרת שנ' (ויקרא) ואם נפש אחת תחטא בשגגה בעשותה וגומר שם בארנו העבירות שחייבים עליהם חטאת קבועה ועניין השגגה שמתחייב עליהם חטאת:
שיקריב החוטא אשם תלוי אם נסתפק לו שמא חטא או לא חטא עד שיודע לו ויביא חטאתו שנאמר (ויקרא) ולא ידע ואשם ונשא עונו והביא איל וגו':
שיקריב החוטא אשם ודאי על עבירות ידועות כגון אשם גזילות אשם מעילות אשם שפחה חרופה (ויקרא וקדושים) כאשר כתוב בכל אחד:
שיביא החוטא קרבן עולה ויורד בשמיעת קול וביטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו והיולדת והמצורע שנ' (ויקרא תזריע ומצורע) ואם לא תגיע ידו וגו' ואם לא תשיג:
שיקריבו סנהדרי גדולה קרבן אם טעו והורו שלא כהלכה בעבירות החמורות שחייבים עליהן כרת ועשו הקהל כולן או רובן על פיהם שנאמר ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו וגו':
להקריב הזב קרבן אחר שיטהר שנאמר (מצורע) וכי יטהר הזב וגו':
להקריב הזבה קרבן אחר שתטהר שנאמר (שם) ואם טהרה מזובה וגו':
להקריב היולדות קרבן אחר שתטהר שנאמר (תזריע) ובמלאת ימי טהר לבן או לבת:
להקריב המצורע קרבן אחר שיטהר שנאמר (מצורע) וביום השמיני יביא שני תורים וגו' במצות אילו בארנו עניין הזב כמה יהיה זב גמור לקרבן:
הממר הקרבן שלו תהיה התמורה קדש שנ' (בחקותי) והיה הוא ותמורתו יהיה קדש:

לשחוט שה תמים זכר בן שנה לשם פסח בזמנו שנ' (בא) שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם וגומר שם בארנו הלכות שחיטת פסח:

שיהיו טמאים נדחין לפסח שני בחדש השני שנ' (בהעלותך) איש כי יהיה טמא לנפש וגו' בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו וגומר שם בארנו הדברים שהעמידו חכמים דבריהם במקום כר':

לאכול הפסח כמשפטו בליל ט"ו שנאמר (בא) ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו:

לאכול הפסח שני כמשפטו בליל חמשה עשר לחדש השני שנ' (בהעלותך) על מצות ומרורים יאכלוהו:

לחוג ברגלים שנאמר (משפטים) שלש רגלים תחוג לי:

להתראות ברגלים במקדש שנאמר (שם) שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך:

לשמוח ברגלים שנאמר (ראה) ושמחת בחגך וגו':

להקהל העם לשמוע תורה במוצאי שביעית שנא' (וילך) הקהל העם וגו':

שיהא המת מטמא בכל האמור בפרשת חקת שנאמר (שם) זאת התור אדם כי ימות באהל:

לשרוף פרה אדומה כמצותה להיות אפרה מוכן שנ' (חקת) ויקחו אליך פרה אדומה תמימה וגו':

שיהו מי חטאת מטהרין מטומאת מת ומטמא לאדם טהור שנא, (חקת) והזה הטהור על הטמא וגו' ונאמר הנוגע במי הנדה יטמא:

לעשות בנגעי אדם אם להסגיר אם להחליט אם לטהר כמשפט הכתוב בפרשה שנא' (תזריע) אדם כי יהיה בעור בשרו וגו':

שיתנהג המצורע כמשפט הכתוב שנאמר (תזריע) בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע וכן כל שאר הטמאין צריכין להודיע את עצמן:

להיות הטהרה מן הצרעת בין צרעת אדם בין צרעת בגד בעץ ארז ואזוב ושני תולעת ושתי צפרים ומים חיים שנאמר (מצורע) זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו וגו':

שיגלח המצורע את כל שערו שנא' (מצורע) והיה ביום השביעי יגלח וגומר:

לעשות בנגעי בגדים כמשפט הכתוב בפרשה שנא' (תזריע) והבגד אשר יהיה בו נגע צרעת וגו':

לעשות בנגעי בתים כמשפט הכתוב בפרשה שנ' (מצורע) ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נרא' לי בבית וגו':

שיהא הזב טמא ומטמא לאחרים שנאמר (מצורע) וזאת תהיה טומאתו בזובו וגומר:

שתהא הנדה טמאה ומטמאה לאחרים שנ' (מצורע) שבעת ימים תהיה בנדתה וכל הנוגע בה יטמא וגו':
שתהא הזבה טמאה ומטמאה לאחרים שנאמר (מצורע) כל ימי זוב טומאתה כימי נדתה תהיה טמאה וגו':
שתהא היולדת טמאת כנידה שנ' (תזריע) כימי נדת דותה תטמא:
להיות הנבלה טמאה ומטמאה לאחרים שנאמ' (שמיני) הנוגע בנבלתה יטמא והנושא את נבלתה יכבס בגדיו וגו':
להיות שמנה שרצים טמאים ומטמאים שנאמר (שם) וזה לכם הטמא בשרץ וגו':
להיות אוכלין ומשקין מטמאין שנאמ' (שם) מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים יטמא וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא במצות אילו בארנו מצות הלכות טומאת כלים:
שיהא שכבת זרע טמא ומטמא שנא' (מצורע) ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע וגו':
שיטהרו כל הטמאים במים אפילו במי מקוה שנ' (שם) ורחץ את בשרו במים והזב בלבד כתיב בו ורחץ בשרו במים חיים:
נשלמו כל רמ"ח מצות עשה.
אחרי כן בארנו חמש מצות מדברי סופרים והם
מצות עירובין:
מצות אבל:
מצות ט' באב:
מצות מגילה:
מצות חנוכה:

מצות עשה א

המצוה הראשונה מצות עשה (א) להאמין כי אותו שנתן לנו את התורה בהר סיני על ידי משה רבינו הוא יי"י אלהים שהוציאנו ממצרים וזהו מה שאמר בשעה שנתן את התורה אנכי יי"י אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים:

מצות עשה ב

מצות עשה להאמין (א) ולשמוע היא הקבלה שהוא אחד בשמים ובארץ ובדי רוחות העולם שנאמר שמע ישראל יי"י אלהינו יי"י אחד שמע כמו תקבל וכן אתה תשמע מן השמים וצריך (ב) שיאריך דליי"ת עד שיגמור בכוונתו מחשבה זו שבארנו ולא יאריך באי' דאחד שלא יראה כאומר אי אחד וזה האחד אינו כשאר האחדים שהמלך הוא אחד

בארצו אבל אינו אחד מכל צדדין כי יש בארצו אנשים שהם אנשים כמותו ובשאר ארצות יש מלכים כמותו ואם מלאך מן השמים ירד למטה לארץ הנה המלאך ההוא אחד בארץ אבל אינו אחד מכל צדדין כי יש בשמים מלאכים כמותו אבל ה' אלהינו אינו כך הוא אחד מכל צדדין ורב סעדיה כתב להשיב לכופרים שאומרים שהם שנים או שלשה אם לא יוכל האחד לעשות מעשה אלא בעזר חברו הרי שניהם חלשים ואם אחד מהם יוכל להכריח את חבירו הרי שניהם מוכרחים ואם שניהם רשאים לעשות כל אחד מה שירצה ובקש אחד להחיות אדם והאחד בקש להמיתו ראוי שיהא האיש ההוא מת חי חי מת לאלתר כהרף עין ואם יוכל האחד להסתיר דבר מחברו הרי שניהם אינם חכמים ואם לא יוכל להסתיר הרי שניהם נלאים ועוד כתב להשיב לאותן שפוקרים על נעשה אדם בצלמינו כי דרך שפת לשון הקדש שהגדולים מכנים עצמן לשון רבים אף על פי שהם יחידים כמו אוכל נכה בו ובדניאל פשריה לאמר קדם מלכא ובמנוח נעצרה נא אותך עד כאן דבריו. ועוד האריך מאד בעניין הייחוד ואין צורך כל כך להאריך כי כל ישראל תקועים באמונה חזקה כי יוצר הכל הוא אחד מיוחד כמו שנאמר ה' אחד ונאמר אתה הראת לדעת וגומר ונאמר וידעת היום והשבות וגומר ונאמר אני אני הוא ואין אלהים עמדי ובמקרא יש מקראות רבות כאלו:

מצות עשה ג

ואהבת (א) את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, בשלשה עניינים הזהיר הקדוש ברוך הוא את ישראל בעבודתו, במורא שנאמר את ה' אלהיך תירא בקבלת שכר שנאמר למען ייטב לך והארכת ימים באהבה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך ושלשתן חלוקין זה מזה כי כמה אנשים עושים מצות המלך שאינם עושים אותם לא מפני אהבת המלך ולא מפני קבלת שכר אלא מיראת המלך פן יזיקם וכמו כן אנשים שאומרים לעבוד הקב"ה פן יזיקם בעולם הזה ולאחר מיתה פן ידונם בגיהנם ודאי מדה טובה היא שירא מלפני הקב"ה כאשר צוהו אבל זו אינה עיקר העבודה כי עיקר מחשבתו לצורך עצמו וכן תראו כי כמה עכו"ם עובדים יהודים שאינן עובדים אותן לא מפני אהבה ולא מפני יראה אלא כדי לקבל שכר וכמו כן אנשים שעובדין הקדוש ברוך הוא על דעת שייטיב להם בעולם הזה ובעולם הבא ודאי מדה טובה היא שמאמין בהקב"ה שיתן לו שכר טוב אבל זו אינה עיקר העבודה כי עיקר מחשבתו לצורך עצמו אבל המעלה הטובה והעליונה בעבוד' הבורא היא הכתובה אצל ייחוד שמו ואהבת לעבוד את הבורא מאהבה שלא על מנת לקבל פרס ויחשוב בלבו הטובות שעשה לו הקדוש ברוך הוא כבר שבראו מטיפה סרוחה ויכוננהו בחכמה וברא בו נקבים נקבים ומחוץ עשה לו

נקבי עינים להביט ולראות בהם עשה לו העפעפים לעצום עיניו ולישן שלא להביט ברע כמו שאמר דוד עוצם עיניו מראות ברע עשה לו נקבי האזנים לשמיעה עשה לו נקבי החוטם להריח ולהוריד בו העדפת ליחת הראש עשה לו הפה למאכל ודיבור עשה לו השינים לטחון המאכל עשה לו הלשון ללוש המאכל בתוך הפה וכדי לחתך הדיבור עשה לו בית הבליעה והוושט לבלוע המאכל והמשקה עשה לו גרגרת להעלות ולהוריד נשמת רוח חיים מן הלב מתוך הריאה אל הנחירים ואל הפה ולהוציא הברת קול הדיבור היוצא מתוך סימפוני הריאה הבאה מנשמת רוח חיים עשה לו הלב להיות בית מכון לרוח חיים ולחשוב מחשבות עשה לו הקרב העליון היא האיצטומכא לקבל המאכל והמשקה בתוכו ולכלכל מטעם המאכל והמשקה כל הגוף להחיותו עשה לו הכבד לצד ימין עם המרה האדומה והדם במקורות הכבד לחמם הקרב העליון ומחום הכבד והמרה האדומה והדם מתבשל המאכל והמשקה בתוך הקרב העליון עשה לו מעיים לקבל פסולת המאכל והמשקה ומתגלגל בתוכם בעקמומית לאט לאט עד שמגיע למקום הוצאת גדולים וקטנים עשה לו שתי הכליות ימין ושמאל לחמם הבטן התחתון בחומם לחותו לחזקו ולהוציא צרכיו חוץ לגוף כדרך האדם ועוד אמרו רבותינו [בפרק הרואה דף ס"ג] הלב מבין והכליות יועצות עשה לו הטחול בצד שמאל עם המרה השחורה לקרר בקרותם הקרביים והמעיים והבטן שלא יתייבשו ויחרבו המאכל והמשקה מפני חום ריתוח הקרביים המתחממים ומרותחים מחום הדם והכבד והמרה האדומה ועוד אמרו [שם] רבותינו טחול שוחק עשה לו עצמות השדרה ושאר עצמות להיות בניין גופו חזק שם בשר על העצמות כדי לחמם קור העצמות עשה לו גידי הדם הם הווורידין להשקות הגוף והולכין מצד לצד ומפה לפה עשה לו מיתרים שמחזקים דבק העצמות והאברים עשה לו אברים וקשרים ודבקים וחוליות על שדרה וקשרי אצבעות ידים ורגלים וזרועות ויריכים וברכים ושוקים וקרסולים וכפות הרגלים וחליות הצואר ושכמי הכתפים כדי שיוכל אדם להתפשט ולכרוע לכפות ולזקוף לעמוד ולישב קרם לו עור מלמעלה לבשר ולעצמות ולגידים ולמיתרים כדי לכסות את הגוף להיות חם מלהתקרר ולהגין על ליחות הגוף והאיברים הפנימים עשה לו גולגולת הראש להיות מלך על כל האברים ומוח הראש ששם ישכון יישוב דעת הנשמה והחכמה עשה לו ליחה מסביב למוח הראש כדי שלא יתיבשו המוח והעינים מחום הקרביים העולה מלמטה למעלה אל מקום הראש עשה לו שערות הראש לחמם הראש שלא יתקרר על כי אין לו בשר בין העור ובין עצם הגולגולת עשה לו שערות הזקן מפני תואר הדרת פניו ולהיות מובדל במראיתו מן הנשים עשה לו לזכר ולנקבה טיבור כדי לקבל מחיה בעודן במעי אמן עד צאתם לאויר העולם

[פרק הערל דף ע"א] כי לא יוכל הילד לקבל מזון ומחיה מן הפה על שהוא סתום עד צאתו לאויר העולם עשה לו ידים למשמש ולתפוס ולאחוז ולהחזיק ולעשות מלאכה כדי לחיות את האדם עשה לו רגלים כדי להעמיד עליהם הגוף ולהוליכו ולהביאו בכל מקום ואחר צאתו לאויר העולם מגדלו ועוזרו בכל מיני עזר והיאך יוכל אדם הנבזה והנכאה לעשות מצות כל כך שיוכל לגמול הטובות שעשה הקב"ה עמו כבר ועל דרך זה אמרו רבותינו [במסכת אבו'] אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס תניא בנדרים פרק קונם [דף ס"ב] לאהבה את ה' אלהיך ולשמוע בקולו שלא יאמר אדם אקרא בשביל שיקראוני רבי אשנה בשביל שאהיה זקן ואשב בישיבה אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבא בכל לבבך ובכל נפשך הזכיר הלב תחילה כי עיקר מעשה האדם לטובה או לרעה תלוי במחשב' הלב בכל נפשך כדאמר רבי אליעזר [כל הסוגי' בפ' הרואה (ברכות דף ס"ג)] אפילו נוטלין נפשך צריך אתה למסור עצמך על קדוש וייחוד השם. ובכל מאדך אפילו נוטלין כל ממונך לפי שיש אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך הוצרך לומר בכל מאדך כמו שאמרו רבותינו במסכת פסחים [פ"ב דף כ"ה] ומביאה סתם התלמוד שסדרו רב אשי ביומא פרק בתרא [דף פ"ב] ללמד שכך הלכה ואפילו באונס בצינעא יש לו למסור עצמו וכן סוברין רבנן דרי' ישמעאל וכן פוסק בשאלתות [בסימן מ"ב] ולא כרבי ישמעאל שחולק על זה בפ' אין מעמידין [עבודה זרה דף כ"ז ועיין בתו' שם] ורבא גופיה דמחלק בפרק ר' ישמעאל בזה [דף נ"ד וע"ש גם בתו'] אליבא דרבי ישמעאל הוא דמחלק וליה לא סבירא ליה אלא כרבנן דפרק בן סורר ומורה [סנהדרין דף ע"ד ועיין בפ"ב דכתובות דף י"ט דמוכח הכי] ולפי שפרשה זו חביבה לפני הקב"ה והיא מפתח יראתינו שיש בה יחוד הבורא ואזהרת אהבת שמו בכל לב ובכל נפש ובכל מאד וכל התורה כלולה בזה כי מי שאוהב את המלך כל מחשבותיו לעשות הטוב והישר בעיניו לכך צוה הקב"ה לעשות לו חמשה זכרונות בכל יום א' לקרוא פרשה זו בשכבו ב' ובקומו ג' שתהא פרשה זו נכתבת כנגד לבבך בתפילין של זרוע שמאל וקבועין כנגד הלב שנאמר ושמתם את דברי אלה על לבבכם ודרשו רבותינו [בפ' היה קורא דף י"ז] שתהא שימה כנגד הלב ד' שתהא פרשה זו נכתבת כנגד נפשך שתפילין של ראש יהו מונחים על המוח שהוא מכוון כנגד האויר שבין העינים מלמעלה ועיקר חיות הנפש שם וישוב דעת של אדם וזהו והיו לטוטפות בין עיניך ה' שתהא פרשה זו נכתבה כנגד מאדך על מזוזת ביתך ובשעריך שממונו של אדם שם וכסדר שנכתבו במקרא לב תחילה ואחר כך נפש ואחר כך הממון כך נצטוו אחר כך על הסדר הזה וקשרתם לאות על ידיך כנגד לבבך והיו לטוטפות בין עיניך כנגד נפשך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך כנגד מאדך כך

דרשתי פרשה זו בגליות ישראל להוכיח שכל אחד ואחד חייב בתפילין ומזוזות ועוד דרשתי להם כי משש מאות ושלש עשרה מצות שנצטוו לישראל אין לך שום מצוה שתהא אות ועדות כי אם שלש' מצו' והם מילה ושבת ותפילין שנכתב בשלשתן אות והם שלשתן אות ועדות לישראל שהם עבדיי להקב"ה ועל פי שני' עדים יקום דבר כל אחד מישראל אינו יהודי שלם אא"כ יש לו שני עדיי שהוא יהודי [בפרק הקומץ דף ל"ו ובפ' המוצא תפילין (עירובין דף צ"ו)] הלכך בשבת ויום טוב שנקרא שבת ושבת נקרא אות פטור אדם מלהניח תפילין כי די שיש לו שני עדיי שהוא יהודי עדות שבת ועדות מילה אבל בחול חייב כל אדם להניח תפילין כדי שיהא לו שני עדים אות תפילין עם אות המילה וכל מי שאינו מניח תפילין אין לו כי אם עד אחד שהוא יהודי ולכך חשבו כמנודה לשמים בפרק ערבי פסחים (פסחים דף קי"ג) ואם תאמר מאחר שתפילין אות ועדות כמו מילה ושבת מדוע היתה רפוייה ביד ישראל כבר פירשו רבותינו דבר זה [כל הסוגיא בפר' ר"א דמילה דף ק"ל] כל דבר מצוה שלא מסרו עצמן עליה בשעת השמד עדיין היא רפוייה בידם כגון תפילין ולפי ששלשתן אות ועדות נשקלו כל א' כנגד כל התורה כולה שהרי במילה נכרתו עליה שלש עשרה בריתות ובתורה נכתב שלש בריתות ותורה ותפילין ושבת השוו יחד בכמה מקומות ואחד מהם ותתן להם תורה ומצות ואת שבת קדשך הודעת להם ותפילין למען תהיה תורת ה' בפיך עוד זאת דרשתי להם כי מה שאמרו רבותינו [בפרק במה טומנין דף מ"ט] תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים שלא יישן ושלא יפיח בהם זהו באדם שמניח' כל היום כולו כמצותן פן ישכחם עליו ויעשה בהם דבר שאינו הגון אבל בשעת תפלה אין לך רשע שלא יהא ראוי לתפילין קל וחומר מספר תורה שהוא מקודש יותר שיש בו כל התורה כולה בתפילין אין בו כי אם ארבע פרשיות שהם בתוך עור והכל אוחזין בספר תורה בשעת תפלה שהכל יכולין להתנהג בטהרה בשעת תפלה ועוד הבאתי להם מה שדרשו רבותינו בפרק קמא דבכורות [דף ה'] והיה כי יביאך בפרש' תפילין למה נאמר שהרי תפילין חובת הגוף הן ונוהגין בין בארץ בין בחוצה לארץ אלא אמר הקב"ה עשו מצוה זו שבשבילה תזכו ליכנס לארץ עוד אמרו רבותינו במסכת מנחות [דף מ"ד] כל שאינו מניח תפילין עובר בשמנה עשה בכל יום שהרי יש שם ארבע פרשיות ובכל אחת יש מצות עשה של יד ומצות עשה של ראש עוד אמרו רבותינו [בפרק היה קורא דף ט"ו ועי"ש בתוס'] כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו עוד אמרו רבותינו בפרק קמא דראש השנה [דף י"ז] פושעי ישראל בגופן שנידונין שני' עשר חדש בגיהנם קרקפתא דלא מנח תפילין פירוש קרקפתא גולגולת ופירש רבינו יעקב כגון

שנמנע מתפילין משום מרד וביזוי המצוה כדאמרינן ביומא [פ"ג דף ל"ו] פשעים אלו המרדים ורב אלפס פירש [בפרק קמא דר"ה] מי שלא הניח תפילין מעולם ויש להשיב על דבריו שהיה לו לומר דלא אנחה תפילין ושניהם אין להם ערבות שיהא הפירוש כדבריהם לכך יש ליזהר עוד זאת דרשתי להם כי יותר חפץ הקדוש ברוך הוא באדם רשע שיניח תפילין מאדם צדיק ועיקר תפילין נצטוו להיות זכרון לרשעים ולישרם דרך טובה ויותר הם צריכין זכר וחיזוק מאותם שגדלו ביראת שמים כל ימיהם והבאתי ראיה גדולה וחזקה כי בתפילין יש ארבע פרשיות ובכל אחת כתוב לטוטפות חוץ מאחת ששינה בה הכתוב וכתוב בה ולזכרון ללמד שעיקר חיוב תפילין לאותם שצריכין יותר זכר עוד אמרו רבותינו במסכת מנחות [דף מ"ג] כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו הוא בחזקה שלא יחטא שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק ואומר חונה מלאך ה' סביב ליריאיו ויחלצם פי' מלאך הם מצות השם החונים סביבותיו ומזכירין אותו עבודת הבורא וכן מצינו שם באדם אחד שנמנע מעבירה גדולה על ידי ציציותיו שראה ונזכר ועוד אמרו רבותינו (שם) כל המניח תפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו' ויהי אחר ארבע אלפים ותשע מאות ותשעים וחמש שנים לבריאות עולם היתה סיבה מן השמים להוכיח ובשנת תתקצ"ו הייתי בספרד להוכיחם ואמץ הקב"ה זרועותי בחלומות היהודים ובחלומות העכו"ם וחזיונו' הכככבים ויט עלי חסדו ותרגז הארץ ותהי לחרדת אלהים ועשו תשובות גדולות וקבלו אלפים ורבבות מצות תפילין מזוזות וציצית וכן בשאר ארצות הייתי אחר כך ונתקבלו דברי בכל המקומות ובקשו ממני לכתוב פי' המצות בקוצר והנני שואל עזר מאת אלקי גליות ישראל וחפצו בידי יצליח:

מצות עשה ד

מצות עשה ליראה (א) את ה' הנכבד והנורא שנאמר את ה' אלהיך תירא ודרשו (ב) רבותינו את לרבות תלמידי חכמים ומזה המקרא דורש במסכת תמורה פרק קמא [דף ד'] אזהרה למוציא שם שמים לבטלה ובנדרים פרק קמא [דף ז'] אמרינן כל השומע הזכרת ה' מפי חברו לבטלה צריך לנדותו ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי ופירש רבינו יעקב דמשמתינן ליה ולא שיהא בנדוי ממילא ומביא ראיה מפרק קמא דקידושין [דף כ"ח ופי' ר"ת בתו' שם] גבי קורא לחבירו עבד דקאמר ההוא שמותי משמתינן ליה דתניא הקורא לחבירו עבד יהא בנדוי ממזר סופג את הארבעים רשע יורד עמו לחייו ומסקינן בנדרים [פ"ק דף ז'] שמנדהו ומתיר לו מיד אם ירצה ואם נדהו בפניו אין מתיר לו אלא בפניו ובפרק חלק (סנהדרין דף צ"א) מונה ההוגה את השם באותיותיו באותם

שאין להם חלק לעולם הבא אף על פי שמפרש שם [בדף ק"א] בגבולין ובלשון עגה לא נודע בו פתרון מבואר כי יש אומרים עגה לשון ליעוג ויש אומרים עגה קאי אכל לשון חוץ מלשון הקודש לפיכך צריך להזהר בדבר ובפרק קמא דעבודה זרה [דף י"ז] אמרינן שנענש רבי חנינא בן תרדיון על כך אף על גב דלהתלמד עשה כן ועוד אומר שם [בפרק חלק] הלוחש על המכה ורוקק אין לו חלק לעולם הבא לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה ופירש הרב רבינו יעקב בשם רבינו שלמה דווקא בלשון הקודש אבל לא בלעז ואף בלשון הקודש דווקא רוקק תחלה אבל רוקק לבסוף אין לחוש. בכלל מצוה זו כל דבר שתלוי במחשבת הלב כמו שאמרו רבותינו [בפרק קמא דקדושין דף ל"ב] שבכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך:

מצות עשה ה

מצות עשה לקדש (א) שמו הגדול שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל ותניא בתורת כהנים [פרק ט'] בפרשת אמור ממשמע שנאמר לא תחללו שומע אני אבל קדש מה ת"ל ונקדשתי מסור עצמך על קדושת שמי וגרסינן בפרק בן סורר ומורה במסכת סנהדרין [דף ע"ד] בכל יעבר ואל יהרג חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים ומסקינן שם שבשעת השמד שמתכוונים העכו"ם להעביר ישראל על דת אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור ושלא בשעת השמד נמי לא אמרו אלא בצינעא אבל בפרהסיא שיש שם עשרה ישראל אפי' לשנויי ערקת' דמסאנא יהרג ואל יעבור פיר' ערקתא הם הרצועה מנעלי ישראל אם הנהיגו לשנותה משל עכו"ם לצניעות מנהג יהדות וכשמוסר עצמו לא יהא כוונתו לסמוך על הנס שכל המוסר עצמו על מנת לעשות לו נס אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו [בפרק במה מדליקין דף ל"ב ובפרק ג' דתענית דף כ'] וכן עשו חנניה מישראל ועזריה שמסרו עצמם למות שנאמר והן לא ידיע ליהוי לך וגומר כלומר יציל או לא יציל לאלהיך לית אנן פלחין:

מצות עשה ו

מצות עשה לשמוע (א) מכל נביא שיהי' בכל דור אם לא יוסיף ולא יגרע שנאמר נביא מקרבך וגומר אליו תשמעון ויוודע שהוא נביא בגלותו העתידות ולא יפול מכל דבריו ארצה כעין שמצינו שעל ידי כך הוחזק שמואל הרמתי לנביא נאמן לכל ישראל ובפרק הנחנקי' [דף פ"ט] שנינו העובר על דברי נביא מוחזק או אפי' אינו מוחזק ונתן לו אות והעובר על דברי עצמו והכובש נבואתו מיתתו בידי שמים ובפרק האשה רבה (יבמות דף צ') דורש אליו תשמעון אם הוא נביא מוחזק כגון אליהו בהר הכרמל אליו תשמעון

אפי' אמר לך לעבור על אחת מכל מצות שבתורה לצורך שעה כמו שצוה אליהו לשחוט קדשים בחוץ על הר הכרמל:

מצות עשה ז

מצות עשה ללכת (א) בדרכיו הטובים והישרים שנ' והלכת בדרכיו ואומ' אחרי ה' אלהיכם תלכו ומפרש בפ"ק דסוט' [דף י"ד] אחר מידותיו תלכו מה הוא מלביש ערומים שנאמר ויעש ה' לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם ומבקר חולים שנאמר וירא אליו ה' באלני ממרי ומנחם אבלים שנא' ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו וקובר מתים שנאמר ויקבור אותו בגי אף אתה עושה כך וכן פירשתי לחכמי ספרד פי' של זה המקרא דע את אלהי אביך ועבדהו שכמו שהוא חנון ורחום ועושה חסד משפט וצדקה בארץ כן תעשה אתה והא לך שני עדים ביאשיהו שנאמר [בירמי' כ"ב] עליו שאכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו דן דין עני ואביון אז טוב הלא היא הדעת אותי נאם ה' ונאמר עוד אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה':

מצות עשה ח

מצות עשה להדבק (א) בחכמים כדי ללמד ממעשיהם שנאמר ובו תדבקון ואמרי' בפרי אחרון דכתובות [דף קי"א] וכי איפשר לו לאדם להדבק בשכינה והא כתיב אש אכלה הוא אלא הדבק בחכמים ובתלמידים בין בזיווג בין במשא ומתן ובכל מיני חיבור שנא' ולדבקה בו ושנינו במסכת אבות [פ"א] הוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את כל דבריהם ואומר הולך את חכמים יחכם ואומר אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגומר:

מצות עשה ט

מצוה ואהבת (א) לרעך כמוך כללו של דבר דעלך סני לחברך לא תעביד כדאיתא במסכת שבת [דף כ"א] ובירושלמי דנדרים [פ"ט] גר' מי שיושב ומחתך בשר והכה ידו בסכין וכי תחזור ידו ותכה ידו להנקם ודווקא לרעך שהוא רעך בתורה ובמצות אבל (ב) אדם רשע ואינו מקבל תוכחה מצוה לשנאותו [פסחים דף קי"ג] שנאמר יראת ה' שנאת רע ואומר הלא משנאיך ה' אשנא ובמתקוממיך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי:

מצות עשה י

ואהבתם (א) את הגר ובמקום אחר הוא או' ואהבת לו כמוך הרי יש בגר שתי מצות עשה אחת מפני שהוא בכלל לרעך ואחת מפני שהוא גר ובכמה מקומות הזהירה תורה על

הגר והקדוש ברוך הוא בעצמו אהבו שנאמר ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה ויש במדרש כי גדולים גרים בעולם הזה יותר מישראל בעמידתן לפני הר סיני:

מצות עשה יא

הוכח (א) תוכיח את עמיתך הרוא' את חברו שחטא או שהלך בדרך לא טוב חייב להוכיחו שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך ודרשו רבו' מריבוי תוכיח אפילו תלמיד לרב ובמקום אחר מרבה מתוכיח אפילו מאה פעמים ואפילו לא קיבל ועיקר הדברים מביא בבבא מציעא בפרק אלו מציאות (בבא מציעא דף ל"א) ובערכין בפרק יש בערכין (ערכין דף ט"ז) ופירש הרב רבי אליעזר ממיץ הוכחה תלמיד לרב במקבלו ולחברו כשאינו מקבלו שקולי' הם ויבואו שניהם המוכיח חברו בין בדברים שבינו לבין עצמו בין בדברים שבינו לבין המקום צריך להוכיחו בינו לבין עצמו וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאין אומר לו כי אם לטובתו ולהביאו לחיי העולם הבא שבזה יתקבלו דבריו יותר וכמו שאמרו רבותינו [בפרק במה מדליקין דף ל"ד] על שלשה דברים שצריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה עישרתם עירבתם הדליקו את הנר וצריך לממרינהו בניחותא כי היכי דליקבלו מיניה ואם קבלו ממנו מוטב ואם לאו מוכיח עוד פעם שנייה ושלישית וכן כמה פעמים ועד היכן היא התוכחה גרסינן בפ' יש בערכין (ערכין דף י"ז) רב אמ' עד שיכנו החוטא ושמואל אמר עד שיקללנו ורבי יוחנן אומר עד שיעשה לו נזיפה והלכה כרבי יוחנן לגבי כולהו כדאיתא בפרק קמא דביצה [דף ד'] ורבי' משה כתב [בפ"ו דהלכות דעות] כרב ולא נתברר טעמו וכל מי שבידו למחות בהן ואינו מוחה הוא נתפס בעון אלו שאיפשר לו למחות בהן שנ' ביחזקאל ואתה כי לא הזהרתו הוא בעונו ימות ודמו מידך אבקש וגרסינן בפרק שבועת הדיינין (שבועות דף ל"ט) וכשלו איש באחיו בעון אחיו מכלל שכל ישראל ערבים זה בזה ומוקמינן כשיש בידו למחות ובמסכת שבת [דף נ"ה] מוכיח דהוא הדין בספק אם בידו למחות שבשעת החורבן אמר הקב"ה למשחית וממקדשי תחלו אלו בני אדם שקיימו כל התורה מאלף ועד תי"ו אף על פי שאמר הקדוש ברוך הוא גלוי וידוע לפני שאם היו מוכיחין לא היו מקבלין אמרה מדת הדין לפני הקב"ה אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי ואם ברור לו למוכיח שלא יקבלו ממנו והעוברין שוגגין טוב לו לשתוק כדגרסינן על זה בביצה [דף ל'] דאפי' באיסורי דאורייתא הנח להו לישראל שיהו שוגגין ואל יהו מזידין אבל אם העוברין מזידין וברור לו שלא יקבלו אע"פ שפטור מעונש מיתה כדמוכח במסכת שבת [דף נ"ה] באות' שהבאתי למעלה מכל מקום מעשה דהוכח תוכיח לא מפטרי ואע"פ שמוסיף על עונשן שלא יקבלו הלעיטהו לרשע וימות ולכך צוה התלמוד השתיקה בשוגגין דווקא

ואני אומר שאין זו כי אם עצה טובה כי אף במזידין צריך לשתוק כדאמרינן בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף ס"ה) שחובה על האדם שלא לומר דבר שאינו נשמע שנאמר אל תוכח לץ פן ישנאך:

מצות עשה יב

הלכות תלמוד תורה

מצות עשה ללמד (א) בנו תורה ומצות שנאמר ולמדתם אותם את בניכם אבל נשים ועבדים פטורים מתלמוד תורה [וכל הסוגיא בקדושין דף כ"ט] ואין האשה חייבת ללמד את בנה שכל החייב ללמוד חייב ללמד ואף גם זאת גרסינן בסוטה [דף כ"א] איתתא דמקריא ומתניא לבנה ונטרא ליה לגברא עד דאתי מבי מדרשא מי לא פלגא בהדייהו [בקדושין דף ל'] כשם שחייב אדם ללמד בנו תורה כך חייב ללמד בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך ולא לבנו ולבן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם מישראל ללמד תורה לכל התלמידים שנאמר ושננתם לבניך ותניא בספרי אלו התלמידים שהתלמידים קרוים בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים אם כן למה הוצרך להזהיר על בנו ועל בן בנו להקדים בנו לבן בנו ובן בנו לבן חברו וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו ואינו חייב לשכור מלמד לבן חברו אלא בחנם. קטן משיודע לדבר אביו מלמדו תורה צוה לנו משה וקרית שמע פסוק ראשון כדאיתא בפרק לולב הגזול (סוכה דף מ"ב) ואחר כך מלמדו מקרא מעט כדאיתא בקידושין [דף ל] ומפרש שם מקרא זו תורה מלמדו עד שיהא בן שש או בן שבע לפי בוריו מוליכו אצל מלמדי תינוקות ואמר רבי יהושע בן לוי [שם] כל המלמד בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר סיני שנאמר והודעת לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב [שם דף כ"ט] מי שלא למדו אביו חייב ללמד עצמו כשיכיר שנאמ' ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם [מימו' פ"א דתלמוד תורה] וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם למעשה מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד ובמסכת נדרים [דף נ"ז] אמרו מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר מותר ללמדה בשכר שכר שימור קטן או שכר פיסוק הטעמים אבל תורה שבעל פה אסור ללמדה בשכר [והטעם שם בפרש"י] שנאמר ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים אשר ציוני וגו' מה אני למדתי אתכם בחנם אף אתם בחנם וכן תלמדו לדורו' בחנם כמו שלמדתם ממני [שם] לא מצא מי שילמדנו בחנם ישכור מלמד שנאמר אמת קנה ואע"פ כן אסור לו ללמד לאחרים בשכר שני' ואל תמכור ובירושלמי דפרק אין בין המודר גרסינן חוקים ומשפטים אתם מלמדים בחנם ואי אתם מלמדים בחנם מקרא ותרגום וכן חמי מתנינייה נסבין אגרהון אמר רבי יודן בר ישמעאל

שכר בטלה הן נוטלין ובטעם זה יתישב מה שאומרין בפרק אחרון דכתובות [דף ק"ו] דמלמדי הלכות שחיטה והלכות קמיצה היו נוטלין שכרן מתרומות הלישכה ובפסיקתא פירש ר' חייא ורבי ברכיה בשם רבי נהוראי כתיב ופקדתי על כל לחציו ואפי' גבאי צדקה חוץ משכר סופרים ומשני' שאין נוטלין אלא שכר בטלה בלבד שכל שכר דבר אחד מן התורה אין בריה יכולה ליתן וכל אדם בין עשיר בין עני חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנ' והגית בו יומם ולילה ובפרק שלישי דיומא [דף ל"ה] אמרינן שהילל מחייב את העניים ורבי אליעזר בן חרסום מחייב העשירים ויוסף מחייב את הנאים ההולכים אחר יצרם ומניחים את התורה ודרשתי לגליות ישראל כי ברית תורה נכרת בדם שנא' הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם וכל שאינו עוסק בתורה חרב מביא לעולם שנאמר והבאתי וגו' חרב נוקמת נקם ברית ומסקינן בסוטה [דף כ"א] כי עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה תניא בפרק קמא דקידושין [דף ל'] חנוך לנער על פי דרכו רבי יהודה ורבי נחמיה חד אמר משתסר ועד עשרים ותרתין וחד אמר מתמני סרי עד עשרין וארבע פיר' בזמנים אלו ידריכנו בדרך מוסר שכל ימיו יתנהג בו ובכתובות [דף נ'] גרסינן באושא התקינו שיהא אדם מגלגל עם בנו עד שתים עשרה שנה ומכאן ואילך יורד עמו לחייו ומה ששנינו במסכת אבות [פרק ה'] בן עשר למשנה זהו לגלגל אמרו רבותינו בפרק קמא דקידושין [דף ל'] לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד ופירוש רבינו יעקב במסכת סנהדרין [דף כ"ד בתו'] שתלמוד שלנו מספיק לכולם כדאמרינן [שם בגמרא] למה נקרא בבל בלולה בכל בלולה במקרא בלולה במשנה בלול' בתלמוד אמרינן בסוטה [דף כ"א] כל המלמד בתו תורה כאלו מלמדה תיפלות ונראה הדברים דווקא תורה שבעל פה שעל ידי כן נכנס בה ערמומית אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחילה ואם למדה אינו כמלמד תיפלות אמרינן בפרק כל כתבי הקדש [דף קי"ט] אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן לפיכך אמרינן בבבא בתרא [דף כ"א] שמושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר עד עשרים וחמשה תינוקות יכולין ללמד אצל מלמד אחד בפרק קמא דסנהדרין [דף ז'] אמרינן שאין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תור' ואחר כך על שאר מעשיו אף על פי שבודקין אותו תחלה נשאת ונתת באמונה כדאיתא בפרק במה מדליקין (שבת דף ל"א) לפיכך אמרו חכמים פרק מקום שנהגו [פסחים דף נ"ו וע"ש בתוס'] לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שנינו במסכת אבות פרק ב' לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד ואומר אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה ודרשוהו [בפי' הרואה דף ס"ו] המנבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא ואם זמות יד לפה אמרו

חכמים בפ' הנזקין (גיטין דף נ"ח) ובפ' ר' עקיבא (שבת דף פ"ג) דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליהם וכך אמר שלמה אף חכמתי עמדה לי חכמתי שלמדתי באף עמדה לי גרסינן בברכות [דף ו] אמר ר' יהושע בן לוי לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה אפילו בשבת שנאמר אחרי ה' אלהיכם תלכו [שם] ואגרא דפרקא ריהטא ואגרא דדרשא דוחקא ואגרא דשמעתא סברא ודבית אבל שתיקותא ודתעניתא צדקתא דהספידא דלויי להרים בקול ובבית נשואין חדוי גדול ת"ת שמבטל יצר הרע כדאיתא בפ' קמא דקידושין [דף ל'] אם פגע בך מנוול זה משכיהו לבית המדרש ושנינו בתחילת מסכת פיאה אלו דברים שאדם עושה אותם ואוכל פירותיהם בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב אלו הן כיבוד אב ואם וגמילות חסדים ובקור חולים ועיון תפלה והכנסת אורחים והשכמת בהמ"ד והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם גרסינן בירושלמי דע"ז פרק ב' תניא רשב"י אומר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם מה הפנימה הזאת אינה ניגלית לכל ברי' כך אין לך רשות לשקע עצמך על דברי תור' לגלות רזיה אלא בפני אדם כשר אמרינן בירושלמי בפ' אין עומדין היגע בתלמודו בבה"כ ומשמיע קולו שתהא ערוכה ושמורה לא במהרה הוא משכח וכל היגע בתורה בצינעה מחכים שנאמר ואת צנועים חכמה ובפ' הדר גבי לא איברא סיהרא [דף ס"ה] אמר לי מורי דגרסינן בבראשית רבה אמר ר' יוחנן אין גורנא של תורה אלא בלילה שני קומי רוני בליל' שנינו במסכת אבות [בפ' ד'] כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיים מעושר וכל המבטל תורה מעושר סופו לבטלה מעוני ודבר זה מפורש בתורה תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה וגו' ועבדת את אויבך במסכת יומא פ' בא לו (יומא דף ע"ב) אמרינן אמר ר' יוחנן בשלשה כתרים נכתרו ישראל בכתר של תורה הוא זיר של ארון וכתר כהונה הוא זיר המזבח וכתר מלכות הוא זיר השלחן כתר כהונה זכה בה אהרן כתר מלכות זכה בה דוד כתר תורה מוכן ומונח ועומד לכל שנא' מורשה קהילת יעקב וגדול כתר תורה מכולם שני' בי מלכים ימלוכו ובפ' אחרון דהוריות [דף י"ג] אמרינן ממזר ת"ח קודם לכה"ג עם הארץ שנא' יקרה היא מפנינים יקרה היא מכה"ג הנכנס לפני לפנים בשעת דחוקות שהאדם בבילבול ואין לו פנאי ללמוד סומך על מה שאמר רבי יוחנן בשתי הלחם [דף צ"ט] אפילו לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים מצוה לא ימוש ודבר זה אסור לומר בפני עם הארץ גרסינן בנדרים פ' קונם המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם ק"ו ומה בלטשצר שנשתמש בכלי קודש שנתחללו שני ויבואו פריצים ויחללוהו נעקר מן העולם בלילה ההוא שנאמ' ביה בליליא קטיל בלטשצר המשתמש בתורה שהיא לעולם קודש לא כל שכן ומפרש לה בפ' בני העיר

(מגילה דף כ"ח) דגרסינן שם תנן במס' אבות [פ"ב] ודאשתמש בתגא חלף אמר ריש לקיש זה המשתמש במי ששונה הלכות ופי' בערוך [ערך תג] המשתמש בכלי שהוא מוכתר בכתר של תורה ראוי להריגה ובאבות דר"נ דרשו למשתמש בשם המפורש עוד שם [בפרק קונם דף ס"ב] אמר רבא שרי לי' לאיניש לאודועי לנפשיה באתרא דלא ידעין ליה דכתיב ועבדך ירא את ה' מנעוריו ומקשה שם והרי ר' טרפון שנצטער על שהודיע את עצמו לאדם אחד שהעלילו על ממון ומתרץ שאני ר' טרפון דעשיר גדול הי' והיי לו לפייסו בדמים ואמר רבא שרי לי' לצורבא מרבנן למימר שרי לי תגראי בראש כלומר עשו לי דין שלי תחילה או תנו לי חלק בראש דאמר מר מה כהן נוטל חלק בראש אף ת"ח נוטל חלק בראש ואמר רבא שם שרי לי' לצורבא מרבנן למימר לא יהבינן מנדא כרגא דכתיב מנדא בלו והלך לא שליט למירמא עליהו ואמר רב יהודה מנדא זו מנת המלך בלו זו כסף גולגלתא והלך זו ארנונא ובפ' בא לו (יומא דף ע"ב) אמר רבי יוחנן כתיב ועשית ארון עץ וכתיב ועשו ארון עצי שטים מכאן שהתלמיד חכם שבני עירו מצווין לעשות מלאכתו:

מצות עשה יג

מפני (א) שיבה תקום והדרת פני זקן ותניא פ' קמא דקדושין [דף ל"א] איסי בן יהודא אומר כל שיבה במשמע ואמר רבי יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה ולא כתנא קמא דמצריך שיבה וחכמה ודלא כרבי יוסי הגלילי דאמר יניק וחכים או שיבה וחכים ומזהיר ליניק וחכים לכבד לזקן וחכים [עיין בתוס' שם] ואין לפרש דרבי יוסי הגלילי מודה לאיסי בן יהודה בזקן ולא חכים דא"כ היינו כאיסי ועוד כי קאמר איכא בין רבי יוסי הגלילי ובין ת"ק יניק וחכים ה"מ למימר דאיכא בינייהו זקן ולא חכים [דף ל"ג] אביי הוה קאי מקמי סבי דארמאי ורבא הוה עביד להו הידור ולא קימה ומעובדא דרבא אנו למדין שכל שיבה במשמע ולא מיירי בשיבה דגוים דא"כ ליעביד קימה ואביי נמי משום דרכי שלום הוה עביד להו קימה אלא כל שיבה דמיירי בישראל שאינו מוחזק רשע אבל במוחזק רשע שאת פני רשע לא טוב ומדפסק ר' יוחנן כאיסי [שם] דקאמר כל שיבה במשמע למדנו שגם הלכה כר"י הגלילי דאמר והדרת פני זקן זה שקנה חכמה אפי' יניק וחכים ולא כתנא קמא דמצריך שיבה וחכמה ומפרש שם תקום והדרת קימה שיש בה הידור שזהו ארבע אמות רחוק שדומה שבשבילו עומד וכשיעבור מנגד פניו ישב מיד אב ב"ד עובר עומד מפניו מלא עיניו וכשיעבור מלפניו ד' אמות ישב מיד [שם] וסדר אחר מפורש בהוריות [דף י"ג] ופי' רבינו יצחק שלשם מדבר בביהמ"ד ובקדושין מדבר בר"ה אמר אביי [שם בדף ל"ג] לא שנו אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק פי' שרוב חכמתו

ממנו צריך לקום מלא עיניו מלשון זה מדקדק הרב ר' אליעזר ממיץ דאין חייב מן התורה לעמוד אלא אם כן הוא רבו והיינו דתנן במס' אבות [פ"ו] הלומד מחבירו פ' אחד או הלכה אחת או דיבור אחד צריך לנהוג בו כבוד והיינו דאמרינן פרק ב' דבבא מציעא [דף ל"ג] תלמידי חכמים שבבבל עומדים זה מפני זה מפני שלומדים זה מזה ואמרינן בפ"ק דקדושין [דף ל"ג] שני חומשים שניתי לו בספר תהילים ולא עמד בפני אמנם מדברי סופרים צריך לעמוד בפני כל ת"ח ואע"פ שאינו רבו כדאמרינן בפ' אלו הן הלוקין (מכות דף כ"ב) כמה טפשאי הני גבראי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבא ס"ת אמר ארבעים יכנו ואתו רבנן ובצרי חדא פי' גדול כח החכמים שאלמלא הם לא ידענו פי' התו' ומ"מ התורה גדולה מהם כדאמרינן בקדושין פ"ק [דף ל"ג] שאין תורה עומדת מפני לומדיה גרסינן בפ"ג דיומא [דף ל"ז] אמר רב יהודא המהלך לימין רבו ה"ז בור ומקשינן מדתניא שלש' שהולכין בדרך הרב באמצע גדול לימינו וקטן משמאלו ומתרץ לא ימינו ממש אלא לצד ימין מאחריו והקטן לצד שמאל מאחריו כדי שיתכסה הרב ומקשה והתניא המהלך כנגד רבו ה"ז בור פי' כנגד צידו אחורי רבו ה"ז מגסי הרוח ומתרץ דמצדד אצדודי ולא אצלו ממש ולא אחוריו ממש ובפ' הוציאו לו (יומא דף נ"ג) גרסינן הנפטר מרבו אל יחזור פניו ויצא ובפ"ק דסנהדרין [דף ה'] תניא אין תלמיד מורה הלכה בפני רבו אלא א"כ רחוק ממנו שלש פרסאות ופי' רבינו יצחק [בתוס' שם] אפילו נטל רשות מרבו דאי בלא נטל רשות אפי' חוץ לשלשה פרסאות נמי אסור כדמשמע בפ' הדר (עירובין דף ס"ג) בברכות פ' תפילת השחר [דף כ"ח] אמרינן שאסור ליתן שלום לרבו ופי' רבינו שלמה באומר שלום עליך ואין אומר רבי ובירושלמי פר"ב דברכות ובפ' ב' דשקלים אמר נהיגין דלא שייל זעירא בשלמא דרבא דמקיימי בנפשייהו ראוני נערים ונחבאו תניא בקדושין פ"ק תקום והדרת יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בה חסרון כיס ומה הידור שאין בה בטול מלאכה אף קימה שאין בה ביטול מלאכה מכאן אמרו שאין בעלי אומנות רשאין לעמוד בפני ת"ח בשעה שעוסקין במלכתן פי' בתוס' שם רשאין חייבין תרגום נושה רשיא וכן מצינו במס' ערכין בפ' המקדיש שדהו (ערכין דף כ"ח) האומר שור זה הקדש אע"פ שאין רשאי אינו רשאי שהוא כמו אינו חייב תניא [שם בדף ל"ב] יכול יעמוד בפניו בבית המרחץ ובבית הכסא תלמוד לומר תקום והדרת לא אמרתי אלא בקימה שיש בה הידור יכול יעצים עיניו קודם שיגיע לארבע אמותיו שלא יראהו כשיגיע לארבע אמותיו ת"ל תקום ויראת דבר המסור ללב נאמר בו ויראת ר' שמעון בן אלעזר אומר מנין לזקן שלא יטריח לרבים ת"ל זקן ויראת פי' ילך בדרך קצרה שלא יטריח רבים לעמוד לפניו עוד שם [בדף

ל"ג] שאין ת"ח רשאי לעמוד בפני רבו אלא שחרית וערבית שלא יהא כבודו מרובה מכבוד שמים פי' רשאי חייב וצריך לומר דתקום והדרת קיימי אשיבה שהוא כל שיבה ואזקן ולכך נכתבו בין שניהם ולא כתב תקום מפני שיבה ופני זקן תהדר וא"כ מצינו שציוה הקב"ה קימה והידור לשניהם ואיזה מהן קודם מפ' בפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף ק"כ) בישיבה הלך אחר החכמה ובמסיבת סעודה הלך אחר זקנה אמר רב אשי והוא דמופלג בחכמה והוא דמופלג בזקנה וכתב שם רבינו שמואל שאם אין שם לא מופלג בחכמה ולא מופלג בזקנה שלעולם חכם קודם לזקן תניא בתוספתא דהוריות פ"ב מנין שהשונה פרק לחבירו כאילו יצרו ורקמו והביאו לעולם שנ' אם תוציא יקר מזולל כפי תהי' כאותו הפה שזרק בו נשמה באדם הראשון כך מכניס ברי' אחת תחת כנפי השכינה מעלה עליו הכתוב כאילו יצרו ורקמו והביאו לעולם אמרו רבותינו במס' אבות [פ"ד] יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך והתלמידים מוסיפין בחכמת הרב כדאמרינן התם בפ"ק דתענית [דף ז] הרבה תורה למדתי מרבותי ויותר מחבירי ומתלמידי יותר מכולם ומסקינן בפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קי"ט) והלכתא חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב כשהרב עצמו חולק לו כבוד:

מצות עשה יד

מצות עשה לאבד (א) ע"ז וכל משמשיה וכל הנעשה בשבילה שנ' אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים ואמרינן במסכת ע"ז [דף נ"א] בכלים שנשתמשו בהם לע"ז הכתוב מדבר וכתיב כי אם כה תעשו להם מזבחותם תתוצון וגו' ואומר ונתצתם את מזבחותם ושברתם את מצבותם ואשיריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את שמם מן המקום ההוא רבי אליעזר דורש בספרי [ראה] אבוד שמם מכאן לעוקר ע"ז שצריך לשרש אחריה אמר לו ר' עקיבא אינו צריך הרי הוא אומר אבד ואחר כך תאבדון אלא ואבדתם את שמם לשנות את שמם ומניין שמצוה שישנו השם שנעשה להם שיהיה לגנאי תלמוד לומר שקץ תשקצנו ובארץ ישראל מצוה לרדוף אחריה אפי' במקום שלא כבשנו עד שנאבד אותה מכל ארצנו שנ' אשר עבדו שם הגוי' אשר אתם יורשים אותם אבל בחוצ' לארץ אין אנו מצווין לרדוף אחריה אלא בכל מקום שנכבוש אותו בלבד נאבד כל ע"ז שבו:

מצות עשה טו

מצות עשה להרוג (א) את עיר הנדחת לע"ז ולשרוף את העיר ואת כל שללה בתוך רחוב שלה שנא' הכה תכה את כל יושבי העיר ההיא לפי חרב וגו' ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה ושרפת באש את העיר ואת כל שללה ומסקינן בפ' חלק (סנהדרין דף קי"א)

שאין העיר נעשית עיר הנדחת עד שיהא מדיחה שנים או יותר על שנים שנ' יצאו אנשים בני בליעל ויהיו מדיחיה מאותו העיר ומאותו שבט שנא' מקרבך וידיחו את יושבי עירם שידיחו את רובה ויהיו המודחים ממאה עד רובן של שבט לדברי ר' יונתן בסנהדרין [דף ט"ו] ולדברי ר' יאשיה מעשרה ועד מאה שנא' עיר ולא כפר ולא כרך וצריך שידיחו מדיחיה בלשון רבים שנ' נלכה ונעבדה אלהי' אחרים אם חסר אחד מכל התנאים האלו הרי העובדין נסקלין וממונם ליורשין [מיימוני פ"ד דהלכות ע"ז] ב"ד הגדול ששמעו על עיר הנדחת ודרשו וחקרו שהוא אמת שולחים להם שני תלמידי חכמים להזהיר אותם ולהחזירם למוטב אם חזרו בתשובה מוטב ואם עמדו באיולתם ב"ד מצוין לכל ישראל לעלות עליהם לצבא והם צרים עליה' ועורכי' עמהם מלחמה עד שתבקע העיר ומשתבקע העיר מיד מרבין עליהם בתי דינין ודנין אותם כל מי שיבואו עליו שני עדים ויעידו שעבד ע"ז אחר התראה מפרישין אותו ואם נמצאו מן העובדים מיעוטא סוקלין אותם ושאר העיר ניצול ואם נמצאו מן העיר רובה מכין העובדים עם נשיהם ובניהם וטפם לפי חרב:

מצות עשה טז

מצות עשה שישיב (א) החוטא מחטאו לפני ה' ויתוד' וכל מצות שבתורה בין עשה ובין לא תעשה אם עבר על אחת מהן בין בזדון בין בשוגג כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני הקב"ה שנ' איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו' והתודו את חטאת' אשר עשו זה וידוי דברים וידוי זה מצות עשה כיצד מתודה אומר אנא ה' חטאתי עויתי ופשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי ממעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנם על שגגתם או על זדונם אין מתכפר להם בקרבנם עד שיעשו תשוב' ויתודו וידוי דברים שנ' והתוד' את אשר חטא עלי' [פרק נגמר הדין דף מ"ג] וכן כל חייבי מיתות ב"ד ומחוייבי מלקות אין מתכפר להם במיתתן או בלקייתן עד שיעשו תשובה ויתודו ותנו רבנן בפ' במה מדליקין (שבת דף ל"ב) מי שחלה ונטה למות אומרים לו התוד' וכן החובל בחבירו או מזיק ממונו אע"פ שישלם לו כל מה שהוא חייב לו אין מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם שנאמר מכל חטאות האדם וכן ביום הכיפורים מתודה כ"ג וידוי דברים ג' פעמים שנים על פרו אחד עליו ועל ביתו ואחד עליו ועל מטהו ועל שעיר המשתלח כתוב בפי' והתודה עליו את כל עונות בני ישראל וידוי הפר אנו למדין מדכתיב והקריב וכפר ושחט ואיזו כפרה קודמת לשחיטה הוי אומר זו כפרת דברים וקיימא לן כרבנן שאומר שם בפ' אמר להם הממונה [יומא דף ל"ו ושם כל הסוגיא] שיאמר חטאתי עויתי פשעתי ובמצות לא

תחלל בארנו מקצת עבירות שיה"כ מכפר עליהם ושאינו מכפר ועכשיו שחרב בהמ"ק בעונותינו לא נשאר לנו כי אם כפרת דברים וחייבין כל ישראל ביום הכיפורים לשוב ולהתודות ובפי יוה"כ [ד' פ"ז] אמרינן שצריך שיתודה האדם קודם שיאכל וישתה בערב יה"כ שמא תטרוף דעתו עליו בסעודה ואע"פ שהתודה קודם שאכל חוזר ומתודה בליל יה"כ ערבית וחוזר ומתודה שחרית במוסף ומנחה בנעילה ובלשון נעילה נחלקו בברכות בירושלמי [פ' תפלת השחר] חד אמר נעילת שמים וח"א נעילת שערי העזרה והיכן אומר וידוי יחיד אחר תפלה ושליח צבור באמצע תפלה ומסיק שם [פ' יה"כ דלעיל] דאבל אנחנו חטאנו שאנו אומרים הוא עיקר הוידוי דאמר התם בר המדורי הוה קאימנא קמיה דמר שמואל כי מטא שליח צבורא לאבל אנחנו חטאנו קם אכרעיה ש"מ עיקר וידוי הוא ומשם אני מביא ראיי שלא היי רגיל לעמוד ביה"כ ושמא אנוס היי מחמת זקנה או מחמת חולי ולא היי יכול לעמוד כל היום [שם בדף פ"ו] עבירות שהתודה עליהם יה"כ זה חוזר ומתודה עליהם ביה"כ אחר אע"פ שהוא עומד בתשובתו שנ' כי פשעי אני אדע איזה היא תשובה גמורה זה שבא לידו דבר עבירה שעבר בה ואפשר בידו לעשות' ופי' ולא עשה מפני התשובה לא מיראה ולא מכשלון כח כיצד הרי שבא על אשה בעבירה ולאחר זמן נתייחד עמ' והוא עומד באהבתו בה ובכחה גופו ובמדינה שעבר בה ופירש ולא עשה זהו בעל תשובה גמורה והוא ששלמה אמר וזכור את בוראך בימי בחורתיך גרסי' בפרק ג' דיומא [דף ל"ח] כיון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא או בא לידו דבר ערוה פעם ראשונה ושנייה ולא חטא שוב אינו חוטא שנ' רגלי חסידיו ישמור ובפ"ק דקדושין [ד' מ'] אומר בא לידו דבר עבירי וניצול הימנה עושין לו נס אע"פ שהשב בזקנותו או בחליו שאי אפשר לו לעשות מה שהיי עושה שאינה תשובה מעולי מ"מ מועלת היא לו ובעל תשובה הוא ואפילו עבר כל ימי חייו ועשה תשובה ביום מיתתו תשובתו תשובה שנאמר עד אשר לא תחשך השמש שהוא יום המיתה ואומר תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם ומה היא תשובת חוליו שיגמור בפיו ובלבו לשוב מחטאו ולא ישוב לזה החטא לעולם שנא' יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וכן יתנחם תמיד על מה שעבר שנ' כי אחרי שובי נחמתי אמרינן בפ' סדר תעניות כיצד (תענית דף ט"ז) ת"ר כל המתודה בדברים ואינו גומר בלבו לעזוב כאלו טובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת עד שישליך השרץ מידו וכן הוא אומר ומודה ועוזב ירוחם. פרק יו"כ [דף פ"ז] צריך אדם לפרש החטא בוידוי שנ' אנא חטא העם הזה ויעשו להם וגו' גרסינן בפ' אלו הן הגולין (מכות דף י') מן התורה מן הנביאים מן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו וכו' גרסינן בפ"ק דר"ה [דף ט"ז] א"ר יצחק ד' דברים

מעבירין רוע הגזירה צעקה לפני הבורא בבכי ובתחנונים וצדקה ושינוי השם שמשנה שמו כלומר שאני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים ושינוי מעשה שמשנה כל מעשיו לטובה והתם דריש כולהו מקראי ועוד דרשו רבותינו פ"ב דתעניות [דף ט"ז] שגלות שיגלה האדם ממקומו מכפרת גרסינן עוד בירושלמי דתענית [פר' ב'] אר"א ג' דברים מבטלין גזירות קשות ואלו הן תפלה צדקה תשובה ושלשתן בפסוק אחד בד"ה ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וישובו מדרכיהם הרעים ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם וגו' ויתפללו זו תפלה ויבקשו פני זו צדקה שנ' אני בצדק אחזה פניך וישובו זו תשובה בפרק קמא דקדושין [דף מ'] כל הסוגיא דורש כי מחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה אבל מחשבה רעה אין הקדוש ברוך מצרפה למעשה דכתיב בי' בדוד און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' אלא א"כ היא של ע"ז דכתב בי' בע"ז למען תפוש את בית ישראל בלבם עוד אמר שם לעולם יראה אדם עצמו כאלו כל העולם חציו זכאי וחציו חייב עשה עבירה אחת הכריע כל העולם כולו לכף חובה עשה מצוה אחת מכריע את כל העולם כולו לכף זכות ואפי' רשע כל ימיו ובאחרונה עשה תשובה אין מזכירין לו את הרשעה שעשה בראשונה ושבח גדול לשב שיתודה ברבים ויודיע פשעיו להם ויגלה עבירות שבינו לבין חבירו ואומר להם אמנם חטאתי לפלוני ועשיתי לו כך וכך והריני היום שב ומתנחם וכל המתגאה ואינו מודיע אלא מכסה פשעיו אין תשובתו גמורה שנ' מכסי פשעיו לא יצליח כך מסיק בפי' יה"כ (יומא דף פ"ו) ודורש מקרא זה מכסה פשעיו לא יצליח בעבירות שבין אדם לחבירו אבל בעבירות שבין אדם למקום אין לו לפרסם עצמו כדאמרינן בסוף פ' אין עומדין [דף ל"ו] חציף עלי מאן דמפרש חטאיה ועל זה נאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה אמרינן ביומא [דף פ"ו] גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנא' שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעוניך ועוד דורש מלשון מכשול שזדונות נעשות לו כשגגות ומעמידה [שם] בשב מיראה אבל בשב מאהבה זדונות נעשות לו כזכיות שנאמר ובשוב רשע מרשעו וגו' עליהם חיה יחיה משמע שיחיה על כל מה שעשה אף על העבירות ועוד דורש [שם] מכאן שהתשובה מארכת ימיו של אדם עוד אמר שם מדת בשר ודם שהקניטוהו ספק מתפייס בדברים ספק מתפייס בממון אבל הקב"ה אינו מתפייס אלא בדברים שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ולא עוד אלא מחזיק לו טובה שנ' וקח טוב ולא עוד אלא שדומה כמי שבנה מזבח והקריב עליו קרבן שנ' ונשלמה פרים שפתינו ויחיד שעש' תשובה מוחלין לו ולכל העולם כולו שנ' ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו מסקינן בפ"ק דר"ה [דף י"ח] אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם בעשרה ימים שבין

ר"ה ליה"כ היא יפה ביותר ומיד היא מקובלת שני דרשו ה' בהמצאו במה דברים אמורים ביחיד אבל בציבור כל זמן שצועקין ועושין תשובה בלבב שלם מיד הם נענים שני כה' אלהינו בכל קראינו אליו הנה דרשתי לרבים העולה בדרך התשובה על דרך שאמר הנביא ועשו לכם לב חדש ורוח חדשה וגו' שאדם שלא הורגל ביראת שמים יעשה עצמו כשכיר יום ויאמר בבוקר היום הזה אהי' עבד נאמן לאדון הכל ויזהר בכל היום מכעס ושקר ושנאה ותחרות וקנאה ומלהסתכל בנשים ואמחול כל מה שעשו לי דאמרינן בפ' בני העיר (מגילה דף כ"ה) כל המעביר על מדותיו מעבירין לו כל פשעיו וגרסינן בפ' ארבעה נדרים (נדרים דף כ"ב) כל הכועס אפי' שכינה אינה חשובה כנגדו ומשכח את תלמודו ומוסיף טפשות ובידוע שעונותיו מרובין מזכיותיו שנאמר רשע כגובה אפו בל ידרש וגו' ונאמר כעס בחיק כסילים ינוח ונאמר ובעל חימה רב פשע וגו' וגרסינן בערבי פסחים [דף קי"ג] שלשה הקב"ה אוהבן מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו מעמיד על מדותיו ויזהר אדם ממושב ליצים דאמר ר' אליעזר בפ"ק דע"ז [דף י"ח] קשה הליצנות שתחילתו יסורין וסופו כליה שני ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם כי כלה ונחרצה שמעתי וגו' ויכרע על ברכיו שעה אחת ביום וכפיו פרושות השמימה ויתודה ויבקש רחמים שיעזרהו האלהים על תשובתו ותקנתי על זה בקשה מיוחדת והיא כתובה לרבים כסדר הזה יעשה למחרתו וכן כמה ימים עד שתהי' התשובה קבועה בלבו ויהיו המעשים קלים עליו לעשותם גרסינן ביומא [דף פ"ה] האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה והאומר אחטא ויה"כ מכפר אין יה"כ מכפר וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה וכל המזכה את הרבים אין חטא בא לידו עוד גרסינן שם [דף פ"ז] מפרסמין את החנפים מפני חילול השם שני ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול ונתתי מכשול לפניו פי' רש"י החניפים הם הרשעים שמראין עצמן כצדיקים אם יש מכיר במעשיהם מצוה לפרסמן מפני חילול ה' שבני אדם למדין ממעשיו שסבורין שהוא צדיק ועוד כשפורענות באה עליו אומרים בני אדם מה מועיל לו זכותו ונתתי מכשול לפניו אני אמציא לידו חטא גלוי לכל שיכשול בו וידעו מעשיו עוד שם [בדף פ"ה] אמרינן אין תשוי' ויה"כ מכפרין אלא עבירות שבין אדם למקום כגון מי שאכל דבר האסור או בעל בעילה אסורה אבל עבירה שבין אדם לחבירו כגון חובל בחבירו או קללו או גזלו וכיוצא בהם אינו נמחל לו לעולם עד שישלם לו מה שחייב לו וגם צריך שירצהו וישאל ממנו מחילה בפ' החובל (בבא קמא דף צ"ב) ואפי' לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו ולפגוע בו עד שימחול לא רצה חבירו למחול לו מביא לו שורה של שלשה בני אדם מריעיו ופוגעים בו ומבקשים ממנו למחול [שם בדף פ"ז] לא נתרצה מביא לו

שורה שני׳ ושלישית שנ׳ ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העוותי ולא שוה לי הרי זה ג׳ לשונות פיוס ושלשה שורות לא רצה מניחו והולך לו וזה שלא מחל הוא החוטא ואם הוא רבו הולך ובא מאה פעמים עד שימחול לו עון גדול הוא להיות אכזרי מלמחול ודרכן של זרע ישראל להיות נוחין לרצות כדרך שמצינו ביוסף לאחיו אבל העכו״ם ערלי לב אינם כך שנ׳ ועברתו שמרה נצח וכן הוא אומר על הגבעונים בפ׳ הערל (יבמות דף ע״ח) לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגבעונים לא מבני ישראל המה וגרסינן בירושלמי דהחובל אמר רבי יוסף הדא דאיתמר שצריך למחול באדם שלא הוציי עליו שם רע אבל באותו שהוציא עליו שם רע אין לו מחילי עולמית עוד אמרינן ביומא [דף פ״ו] החוטא לחבירו ומת חבירו קודם שיבקש ממנו מחילה מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ואומר חטאתי לה׳ אלהי ישראל ולפלוני זה שעשיתי לו כך וכך ואם היה חייב לו ממון יחזור ליורשיו לא הי׳ יודע לו יורש יניחנו בב״ד:

מצות עשה יז

מצות עשה לצדק (א) את הדין על כל המאורע שנ׳ וידעת עם לבביך כי כאשר ייסר איש את בנו ה׳ אלהיך מיסרך דרשתי העשה הזה לרבים אם אחד שעשה תשובה לא יבא ענייננו בטוב כאשר בתחילה מצות עשה לחשב בלבו כי לטובתו נשתנו ענייניו כי קודם שעשה תשובה הי׳ הקב״ה משלם לו שכר המצות שעשה בעה״ז כדי לטורדו מן העה״ב שנ׳ ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו לא יאחר אל שונאיו אל פניו ישלם לו וכדרך שהוא עושה לשונאיו לשלם להם שכר המצוה שעשה בעה״ז כך משלם לאוהביו עונש העבירות שעשה בעה״ז כדי שיהיו זכאין וקיימין לחיי העה״ב וכל אדם צדיק או בעל תשוי׳ שמהרהר על המאורעות שאינם לטובתו עליו הכתוב אומר אני יסרתי וחזקתי זרועתם ואלי יחשבו רע אמר הקב״ה אני שלחתי להם יסורין בעה״ז כדי לחזק זרעותם לעה״ב ואלי יחשבו רע והי׳ להם לחשוב כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח:

מצות עשה יח

מצות עשה לקרות (א) ק״ש פעמים בכל יום שנ׳ ובשכבך ובקומך ודרשו ב״ה במסכת ברכות פ״ק [דף י״א] בשעה שבני אדם שוכבים וזהו בלילה ובשעה שבני אדם עומדים וזהו ביום ולאחר שגומר פסוק ראשון אומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ובפ׳ מקום שנהגו [דף ל״ו] מפרש הטעם שבשעה שבקש יעקב אבינו לגלות את הקץ לבניו נסתלקה ממנו שכינה ואומר לבניו שמא יש בכם פסולת שאינו מאמין בה׳ אחד ענו כולם ואמרו שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד שמח הזקן וענה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד לפיכך אף במקומות שאומרים שמע בקול רם עד אחד אומרים ברוך שם כבוד מלכותו

בלחש שנינו בברכות [דף ב'] מאימתי קורין שמע בערבין משעת יציאת הכוכבים עד חצות הלילה כדברי חכמים ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו דהלכה כרבן גמליאל שסובר כך [בדף ב' ועיין בדף ט'] ולא אמרו חכמים חצות אלא לכתחילה כדי להרחיק אדם מן העבירה הא דאמר רבי אליעזר בברכות [דף י"א] כל האוכל ושותה ואחר כך קורא קרית שמע עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחר גיויך פי' בהלכות גדולות דאקרית שמע של שחרית קאי מסקינן [שם בדף ט'] כדברי רבי יהושע בן לוי שהקורא קריאת שמע של ערבית אחר שעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה לא יצא ידי חובתו אלא א"כ היה אנוס או שיכור או חולה או כיוצא בהן מתוך כך מדקדק רבינו יעקב שעיקר זמן קרית שמע של שחרית אחר הנץ החמה שקודם לכן נחשב לילה לכל הפחות לגבי אנוס ובירושלמי דברכות [דף ב'] גרסינן משיאיר המזרח עד הנץ החמה ד' מילין ועוד מביא ראי' מדתנן ביומא [דף ל"ז וכל סוגיות ר"ת בתו' שם] אף היא עשתה נברשת של זהב בירושלים בשעה שהחמה זורחת היו ניצוצות יוצאות ממנו וידעו כל העם שהגיע זמן קרית שמע פירוש נברשת זו מנורה וכן בדניאל לקבל נברשתא ועוד ראיה מדתנן [מגילה דף ב'] אין מוהלין ואין טובלין ואין מזין בו עד שיהא הנץ החמה וכולן שעשו משעת עמוד השחר כשר משמע שהדברים שמצותן ביום עיקר זמנן בהנץ החמה אמר אביי [ברכות דף ו'] זמן קרית שמע של שחרית כוותיקין פירוש שהוותיקין היו מתחילין לקרותה קודם הנץ החמה כדי שיגמרו לקרותה ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה ויהיו סומכין גאולה לתפלה בהנץ החמה כדכתיב ייראוך עם שמש ומפרש בירושלמי [דברכות] ייראוך כדי שתהא החמה מטפטפת בראשי ההרים הוא הנץ החמה מפרש רבינו יעקב ביומא [דף ל"ה] דברי אביי כוותיקין שנזכר זמן הנץ החמה בדבריהם לאפוקי דאחרים שאומרים בברכות [דף י'] זמן קרית שמע משיכיר איש את חבירו ברחוק ארבע אמות ולא ממש בוותיקין שהרי וותיקין אלו מקדימין שלא כדין קודם הנץ החמה שהרי עיקר קרית שמע לאחר הנץ החמה מכח הראייות שביארנו למעלה ורבינו יצחק בן אחותו פוסק [בתו' שם] כאביי דהוא בתראה שאומר קרית שמע כוותיקין ומפרש ממש כוותיקין שאף על פי שרבי יהושע בן לוי פליג עליו ואומר שנחשב לילה עד הנץ החמה דמתניתן דיומא יש לומר שהוקבע אותו זמן לציבור לפי שאין יכולין למהר ולהקדים כוותיקין כי רוב בני אדם אין בקיאין לכוין ומתניתין דמגילה אין חשובה כל כך ראייה לענין קרית שמע. מסקינן [בברכות דף י"א] הלכה כרבי יהושע שאומר [שם דף ט'] שעונת ק"ש של שחרית מושכת עד שלש שעות מכאן ואילך אם איחר יותר אע"פ שלא יצא ידי ק"ש בעונתה לא הפסיד מלברך ברכות שלפני'

ושלאחרי׳ כאדם הקורא בתורה ומוכח שם בענין מחלוקת דרבי ורבי נתן [בברכות דף ג׳] שעד ולא עד בכלל שאין השעה שלישית בכלל ואין עונת הזמן כי אם שתי שעות שלימות ונראה לי דג׳ שעות ממש שלימות הוי עונתה שהמלכים עומדין ממטתן בשתי שעות ביום וקורים אותה בשעה שלישית וכן יש בירושלמי [בפ׳ תפלת השחר] ר׳ אסי ור׳ חייא בר הונא הוו מצלי לתלת שעין ר׳ ברכיה קרי שמע ומצלי בתר תלת שעי ומקשה והתנן הקורא מכאן ואילך וכו׳ משמע שעד סוף ג׳ שעות זמן קרית שמע ומסקינן [שם בברכות דף ט׳] מי שהקדים וקרא קרית שמע של שחרית אחר שיעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה יצא ידי חובתו ותנן נמי במגילה [דף כ׳] וכולן שעשו משיעלה עמוד השחר כשר ופסק רב אלפס [בברכות] באדם היוצא לדרך שקורא לכתחלה משיעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה ויצא ידי חובתו כדאמרינן בפרק תפלת השחר [דף ל״א] אבוה דשמואל ולוי כי נפקי לאורחייהו הוו מקדמי ומצלו גרסינן בירושלמי [דברכות דף ב׳] תניא הקורא ק״ש קודם יציאת הכוכבים לא יצא ידי חובתו ואומר ר״י דאנן סבירא לן כתנאי דגמרא דריש ברכות שמקדימין זמן ק״ש לצאת הככבים לכך נהגו לומר קרית שמע בב״ה קודם צאת הכוכבים ועוד יש לסמוך בדיעבד על המנהג אהא דאמרינן [בפ׳ תפלת השחר דף ל״ח] דעבד כרבי יהודא דאמר עד פלג המנחה ואילך לילה הוא עבד. [סוף הירושלמי דלעיל] א״כ למה קורין אותה קודם לכן בבהכ״נ כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה מכאן פוסק רבינו שלמה [שם ריש פרק א] שק״ש שעל מטתו נראה עיקר והקשה ר׳ יעקב על זה [בתו׳ שם דיבור ראשון] שהרי על מטתינו אין אנו קורין את כולה ולא בברכותיה ועוד הא תניא כותיה דרבי יוחנן [שם בדף ד׳] דאמר ק״ש ואח״כ תפלה בשכבך כמו ובקומך ולפסק ר׳ שלמה היה בשכבך זו תפלה ואח״כ ק״ש כדברי רבי יהושע בן לוי [שם] ועוד גרסינן בירושלמי במקום אחר [בגמרא שלנו דף ה׳] למה קורין אותה בערב כדי להבריח המזיקין אלא ודאי ק״ש של בית הכנסת עיקר והירושלמי שהביא ר׳ שלמה לראייה אומר ר׳ יעקב בתו׳ דלעיל שהיו רגילין לקרות ק״ש כמנחה אחר תפלה ונתבטל על ידי שמד. [שם בריש פ׳ ב׳ דף י״ד] פוסק רבא כר׳ מאיר דאמר אין צריך כוונת הלב כי אם בפסוק ראשון וכן אמר רב נחמן [שם] לעבדיה כשאני מתנמנם בפסוק קמא תצערני להקיצני כדי שאתכוון אח״כ אל תצעריני יותר ואמר רבא שם קרא ק״ש עד אחד ונאנס בשינה יצא ואמרינן נמי התם שזהו ק״ש של רבי יהודא הנשיא כשהי׳ טרוד בגירסא לא הי׳ אומר יותר ולא היה אומר ברכות שברכות אינם מעכבות כדמדקדק בירושלמי [ריש פ׳ היה קורא] היה קורא שמע בתורה אם כיון לבו יצא ומכאן יש ללמוד [בתו׳ שם דף י״ד] שהמהלך בדרך די לו שיעמוד בפסוק ראשון בלבד וכן

ישנו בפירוש באגדות באלה הדברים רב' בפר' ואתחנן שאומר כן רב יהודא בשם רב ולא כדברי הגמרא שמצריכות לעמוד עד על לבבך אמנם שנינו [שם בדף ט"ז] האומנין בטלין ממלאכתן בפרק ראשון כן אמרו בפ' קמא דיומא [דף י"ט] שלא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יורה באצבעותיו בפ' ראשון שלא תהא קריאת שראי בפ' אין עומדין [דף ל"ה] אמר רבי זירא כל האומר שמע שמע כאילו אומר מודים מודים ומשתיקין אותו ואי אמר פסוק כוליה וחוזר ואומר שנית מגונה הוי שתוקי לא משתקינן ליה דאמר הקורא ק"ש וכופלה הרי זה מגונה וכן פסק רבי' חננאל בתו' שם ואם קרא כל הפרשה וחזר וקרא בזה לא דבר כלום כדאיתא בירושלמי [בפ"ק] דרבי זעירא הוי קרי וחזר וקרי ושמא התם דוקא על מטתו שרי ובירושלמי [פרק אין עומדין] הדא דאתמר בציבור אבל ביחיד מותר פסקינן שם בפ' הי' קורא [דף ט"ז] הלכה בק"ש שאעפ"י שצריך להשמיע לאזנו וגם צריך לדקדק באותיותי' אם לא השמיע ולא דקדק יצא [שם] כיצד ידקדק יזהר ליתן ריוח בין הדבקים כגון ובכל לבבך על לבבך על לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל שלא יראה הכל ככתיבה אחת ומדלג אות אחת מן האותיות שאומר בכל בבך ואמרינן בירושלמי פ' היה קורא [וע"ש בתו' דף ט"ז] שצריך להתיז ולהדגיש זיין של תזכרו שלא יראה תשכרו [פ' היה קורא דף י"ד] וצריך להאריך בדל"ת דאחד כדי שימליכוהו בשמים וארץ ובארבע רוחות אמר רב אשי [שם] ובלבד שלא יחטף בחי"ת וצריך שלא יאריך באלף דאחד שלא יראה כאומר אי חד וכשיאמר היום ישתוק מעט ואח"כ יאמר על לבבך שלא יראה כאלו אומר היו' יהיו על לבבך ולא למחר וכדאיתא בפ' מקום שנהגו [דף ל"ו] שנינו במסכ' סוטה [דף ל"ב] שקרית שמע נאמר בכל לשון אמנם אף באותו לשון צריך ליזהר משיבוש שבאותו לשון אמרינן בברכות [כל הסוגיא פרק היה קורא (ברכות דף ט"ז) וע"ש בפירש"י] הקורא ק"ש וטעה ואינו יודע באיזו' מקום טעה חוזר לראש טעה בין פרשה לפרשה חוזר לפרשה ראשונה טעה בכתבתם ואינו יודע אם בשמע אם בוהיה אם שמוע חוזר לכתבתם ראשונה ואומר שם התלמוד שאם נסתפק לו לאחר שקרא למען ירבו ימיכם אינו חוזר דודאי בכתיבי אחרוני עומד שעל הרגל לשונו הוא הולך והלכה כרבי יהודא שאומר [שם בדף י"ג] בין הפרקים שואל בשלום אדם שחייב בכבודו דווקא ומשיב שלום לכל אדם אבל באמצע הפרשה אינו מפסיק לשאול בשלום אלא במי שמתירא ממנו כגון מושל או אנס ומשיב מפני הכבוד [שם] ואלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשנייה בין שנייה לשמע בין שמע לוהיה אם שמע בין והיה אם שמע לויאמ' בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק ופי' רבי' משה [בסוף פ"ג דהלכות ק"ש] כי דינו כאמצע הפרק [שם בדף ט"ו] רב חסדא לייט אמאן

דמהדר אמייא בעידן ק"ש פי' לייט מקלל אלא מקנח ידיו בעפר או בצרור ודיו שנאמר ארחץ בנקיון כפי בדבר המנקה ולא כתב במים ודווקא לק"ש אבל לתפלה שהוא מדבר להקב"ה צריך לחזור אחר המים ותניא נמי בפ' מי שמתו (ברכות דף כ"ו) היתה טליתו חגורה לו במתניו מותר לקרוא ק"ש ולתפלה עד שיכסה לבו שיש להחמיר יותר בתפלה מטעם שאמרנו ובפ' אלו עוברין (פסחים דף מ"ו) אמרינן לתפלה ולנטילת ידים ארבעה מילין פירוש להתפלל בעשרה וליטול ידיו לאכול ילך עד ד' מילין לאדם ההולך בדרך ולא שנו אלא לפניו אבל לאחריו אפילו מיל אינו חוזר הא פחות ממיל חוזר ושיעור מיל אלפים אמה ויש מפרש לתפלה ליטול ידיו לתפלה [פ' מי שמתו דף ל"ג] כל מקום שיש צואה או מי רגלים וכן גרף של רעי ועביט של מימי רגלים אין קורין בו אלא א"כ הרחיק ארבע אמות אם היו לאחוריו או לצדדין [שם בדף כ"ז] ואם היו לפניו ירחיק מלא עיניו וכן צריך להרחיק ארבע אמות מן הקבר ומן המת כדאמרי' בפ' משוח מלחמה (סוטה דף מ"ג) ודי בהרחקה זו אף כשהן לפניו ומסקינן בפ' מי שמתו (ברכות דף כ"ו) שאם היתה הצואה יבישה יותר מכחרס עד שאם זורקה תתפרר והמי רגלים נבלעו בקרקע ואין רישומן ניכר מותר לקרות כנגדן בענין זה וצואה כל שהוא מבטלה ברוק עבה ומי רגלים של פעם אחת אם נתן בהם רביעית מים מותר לקרות עמהם בתוך ד' אמות כרבי זכאי וכן פסק רב יוסף ואמר רבא הלכתא כפה כלי על הצואה או על מי רגלים מותר לקרות שם ריח רע שיש לו עיקר מרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח וקורא כרב חסדא דתניא כוותיה וריח רע שאין לו עיקר כגון רוח מותר ללמוד כשהוא יוצא מחבירו אבל מעצמו אסור ואפילו מחבירו היינו דוקא דברי תורה אבל לק"ש אסור עד שיעבור הריח פסק רבי' חננאל בתוי' [שם בד"ה בחבלי שוא] דקיימא לן כרב חסדא דאמר דאסור לקרות ק"ש כשיש צואה על בשרו אפילו מכוסה בבגדיו ואף על גב דרב חסדא תלמידו של רב הונא ורב הונא פליג עליה אזלינן לחומרא תניא בסוף פרק לולב הגזול (סוכה דף מ"ב) קטן שיכול לאכול כזית דגן בכדי אכילת פרס לגדול פורשים מצואתו וממימי רגליו פי' מי שמתו [דף מ"ו] היה רוחץ במים עכורין שאין ריחן רע שאינו רואה את הערוה יושב במקומו וקורא ובצלולין מתכסה בבגד כנגד לבו וכן היה נוהג רבי' יעקב וכן אמרינן שם בברכות [דף כ"ה] שטפח באשה ערוה כשהוא מגולה ולא יקרא עד שיחזיר פניו ממנה אע"פ שהיא אשתו היה ישן עם אשתו [שם] אשתו כגופו דמי ואע"פ שנוגעין בקירוב בשר מלמטה הופך פניו וחוצץ טליתו מתחת לבו וקורא וכן בניו ובני ביתו הקטנים אבל לא הגדולים והם תינוקת מבת אחת עשרה שנה ותינוק מבן שתים עשרה שנה אסור לו לקרות עמהם עד שתפסיק טלית ביניהם וכיון שהגיעו לשדים נכונו ושער צומח נחשבים

כגדולים וכן פסקו רב אלפס [פ' מי שמתו] והלכות גדולות תנן התם [בדף כ"א] נשים ועבדים וקטנים פטורים מקרית שמע פי' רבי' יעקב [עיין בתו' שם] שמדבר בקטן שלא הגיע לחינוך וסיפא דקתני וחייבין בתפלה ובמזוזה וברכת המזון בנשים ועבדים בלבד מדבר ומ"מ מלמדין הקטנים לקרותה כדי לחנכן במצות וכן העוסק במצוה [בפרק היה קורא דף ט"ז] וטרוד בה כגון חתן שנשא בתולי אע"פ שאינו עוסק במצוה עדיין הואיל וטרוד בה עד שיבעול פטור מק"ש עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה מכאן ואילך חייב אפי' לא בעלה [פ' מי שמתו דף י"ח] וכן מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו פטור עד שיקבור המת [שם] והמשמר את המת אע"פ שאינו מתו והחופר קבר למת פטורין מק"ש [בדף י"ט] היו שומרי המת שנים אחד קורא ואחד שומר אמרי' בפ"ק דברכות [דף ה'] כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוחז חרב פיפיות בידו שנאמר ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם חרב פיפיות בידם בירושלמי [פ"ק] רבי זעירא הוה קרי שמע וחזר וקרי עד שהיה משתקע בשינה ובפ' שני דשבועות [דף ט"ו] אומר דרבי יהושע בן לוי היה אומר שיר של פגעים הוא ויהי נועם ומזמור מה רבו צרי וארוממך ה' כי דליתני ואחר כן היה ישן:

מצות עשה יט

מצות עשה להתפלל (א) בכל יום שנ' ועבדתם את ה' אלקיכם ונאמר ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ותניא בספרי [עקב] ובירושלמי דפרק תפלת השחר איזוהי עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה ובפרק אין עומדין (ברכות דף ל"ג) אמר רבי אליעזר גדולה תפלה מכל הקרבנות שנא' למה לי רוב זבחיכם יאמר ה' וגומר גם כי תרבו תפלה אינני שומע וגו' ותנן בפרק מי שמתו (ברכות דף כ') שנשים ועבדים חייבין בתפל' לפי שאין לה זמן קבוע מן התורה ואינה מצות עשה שהזמן גרמא ובימי אנשי כנסת הגדולה הם עזרא וזרובבל ויהושע בן יהוצדק הכהן הגדול וחבריהם עמדו הם ותקנו שמונ' עשר ברכות שאנו אומרים על הסדר ותקנו התפלות בזמן הקבוע ומניין התפלות כמנין הקרבנות כדאמר בתוספתא [פ"ג דברכו' ומביאה בפרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ז)] תפלת השחר כנגד תמיד השחר תפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים ותפלת מוסף כנגד קרבן מוסף ביום שיש בו קרבן מוסף וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפלת ערבית שהרי איברי תמיד של בין הערבי' מתאכלין והולכין כל הלילה שנא' היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה כענין שנא' ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וכן מצינו בדניאל בגולה שהי' מתפלל ג' פעמי' ביום וקורא תפלתו עבודה שנ' אלהך די אנת פלח ליה בתדירא וכן אמר דוד תכון תפלתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב ואומר

ונשלמה פרים שפתינו אמנם קיימא לן כרב באיסורי דאמר [שם דף כ"ט] תפלת ערבית רשות ומוכחת ההלכה בפ' קמא דשבת [דף ט] שאינה רשות ממש אלא באונס קטן יכול לבטלה [פרק תפלת השחר דף ל'] בימי רבן גמליאל הזקן רבו מינין בישראל עמד הוא ובית דינו והתקינו ברכה אחת שמתפללין בה לאבד מינין נמצא מנין הברכות בכל התפלה תשע עשרה בפ' מצות חליצה (יבמות דף ק"ה) אמר רבי יוסי העומד בתפלה נותן עיניו מלמטה כאילו הוא מביט לארץ ויהיה לבו פנוי מלמעלה כאילו הוא עומד בשמים כענין שנא' נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים ואומר שויתי ה' לנגדי תמיד ובברכות [פ"ק דף י"א] אמרינן שהעומד בתפלה צריך שיכוין רגליו זו אצל זו כעין מלאכים שנאמר ורגליהם רגל ישרה משמע שני הרגלים כרגל אחד והוא הדין שישוה ידיו על לבו זו אצל זו ויעמוד באימה וביראה שנא' עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה [פרק אין עומדין דף ל"ב] ותניא [בפרק קמא דף י"א] אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל משום שנ' ממעמקים קראתיך ה' [שם בפ"ק דף ה'] ושלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר וארון ומגדל שקורין עליו ספר תורה נהגו העם להתפלל כנגדו כיון שקבועים שם ועומדין [ריש מסכת תענית דף ב'] כל ימות הגשמים אומר מוריד הגשם בברכה שניה מתפלת המוספין של יום טוב האחרון של חג עד תפלת שחרית של יום טוב הראשון של פסח משם ואילך כל ימות החמה אומר מוריד הטל ומי שטעה בימות הגשמים ולא אמר מוריד הגשם חוזר לראש אף על פי שנזכר לפני שומע תפלה כדמוכח בפרק תפלת השחר (ברכות דף ל') ואף על פי שהירושלמי [בפ"ק דתענית] חולק ואומר שאומר בשומע תפלה ואם הזכיר בימות הגשמים מוריד הטל אין מחזירין אותו [בתו' פ' תפילת השחר ז"ל ותו' פ"ק דתענית ד"ג] דהכי אמר ר' זעירה בשם רבי חנינא בירושלמי [דלעיל] גרסי' בירושלמי בפרק קמא דתענית [שם ובתו' פרק קמא דתענית דף ג'] התפלל ואינו יודע אם הזכיר אמר ר' יוחנן כל ל' יום מה שהוא למוד עד עתה מזכיר וחזקה שהתפלל כמו שעשה עד עתה קודם שבא החג ולא הזכיר משלשים ואילך מה שצריך להזכיר מזכיר ואין צריך לחזור עוד גרסינן שם ויזכיר מבערב ליל כל עמא תמן ופרי' ויזכיר בשחרית אם כן יסבור העולם שהזכיר מבערב ויתפללו פעם אחר' לבטלה אלא מגו דלא מדכר בקמייתא ומדכר בתנייתא ידוע שלא הזכיר מבערב [פ"ק דתענית דף ג'] טעה בימו' החמה ואמר מוריד הגשם חוזר לראש [שם] ואם לא הזכי' טל אין מחזירי' אותו שאין הטל נעצר ואין צריך בקשה [פר"ק דתענית ד"י] שואלים את הגשמים בימי הגשמים בברכות השנים ביום ששים ממש אחר תקופת תשרי [פרק תפלת השחר דף ל'] שכח לשאול בברכת השנים אם נזכר קודם שומע תפלה שואל

בשומע תפלה ואם נזכר לאחר שבירך שומע מפלה חוזר לברכת השנים ולדברי רבינו חננאל חוזר לשומע תפלה וכן משמע בירושלמי [עיין בתוס' שם] ואם לא נזכר אלא לאחר שהשלים תפלתו חוזר כל תפלתו [שם] טעה ולא הזכיר יעלה ויבא אם נזכר קודם שישלים תפלתו חוזר לעבודה ומזכיר ואם נזכר אחר שהשלים תפלתו חוזר כל תפלתו [שם] ואם היה רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו ונז' אחר שהשלים תפלתו קודם שיעקר רגליו חוזר לעבודה [עיין בס"פ תפלת השחר דף ל"ב ובתו' שם] במה דברים אמורים בחולו של מועד או בשחרית ומנחה של ראשי חדשים אבל ערבית של ראש חדש אם לא הזכיר אינו חוזר לפי שאין מקדשין החדש בלילה ומדקדק בהלכות גדולות דאפילו שכח בשל שבת בלילי שבת היה לנו לומר דאינו חוזר כיון דקיימא לן תפלת ערבית רשות ואמרינן שאנו למדים מכאן דמה שהוא רשות הני מילי כשאינו רוצה להתפלל כלל אבל אם התפלל אותה קבלה עליו ודינה כתפלת חובה שאם טעה בה חוזר פירש עוד בהלכות גדולות ובשאלתות פרשת ויצא [סימן כ"ב ומביאו בתו' פרק תפלת השחר (ברכות דף ל') בד"ה טעה] שאם שכח אדם יעלה ויבא או כל דבר שצריך לחזור ולהתפלל יכוין דעתו וישמע מפי שליח ציבור מראש ועד סוף ומוציאו ידי חובתו אומר רבינו יצחק [בתוספ' ס"פ תפלת השחר דף ל"ב ובאשרי שם] שראה רבי' יעקב שהיה מחמיר עליו והיה חוזר אחר מודים אפי' בדבר שאמרו חכמים שאם לא אמרו אין מחזירין אותו [בפ' תפלת השחר דף ל"א] כל מקום שיחיד חוזר ומתפלל בטעותו שליח צבור חוזר ומתפלל אם טעה כמותו בעת שמתפלל בקול רם חוץ משחרית של ראש חדש שאם שכח שליח צבור ולא הזכיר יעלה ויבא עד שישלי' תפלתו אין מחזירין אותו מפני טורח הציבור ועוד שהרי תפלת מוסף לפניו שהוא מזכיר בה ראש חדש כתוב בהלכות גדולות וכן אם שכח במוסף אינו חוזר מפני טורח צבור [עיין באשירי סוף פ' תפלת השחר] ועוד שהרי תפלת המנחה לפניו אבל בשבת ויום טוב לא ויש ספרים שאינו שם בגמרא עשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורי' טעה וחתם בברכה שלישית האל הקדוש חוזר לראש וחותם המלך הקדוש והלכה כרבה דאמר כן בפרק קמא דברכות [דף י"ב] ואם לא עשה כן לא יצא ונוהג היה רבינו יצחק [ע"ש בתוס' דף י"ג] אף בזכרינו ומי כמוך אם לא אמרן חוזר טעה וחתם בברכה אחת עשרה אוהב צדקה ומשפט חוזר לתחילת הברכה וחותם המלך המשפט דקיימא לן כרב אשי ורב ששת [בפרק אין עומדין דל"ה וכל הסוגי' בתו' שם] דאמרי תרווייהו דמי שטעה בג' ברכות הראשונות חוזר לראש טעה באחת משלש אחרונות חוזר לעבודה טעה באמצעיות אין להם סדר ופירשו רב אלפס ורבינו שמואל [שם בדף כ"ו] אינו חוזר אלא לתחלת הברכה שטעה בה כתוב בסדר רב עמרם הכי אמר

רבינו משה גאון יחיד שטעה בערב שבת ולא התפלל אתה קדשת כיון ששמע משליח צבור מגן אבות בדברו שהוא ברכה אחת מעין שבע מתחילה ועד סוף יצא חובתו ורב נטרונאי גאון אמר דנפיק ביה אפילו לא התפלל כלל [פרק תפלת השחר דף ל'] טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת משלים תפילתו ואינו צריך לחזור וכן מי שלא הזכיר על הנסים בחנוכה ובפורים וענינו בתפילת תענית אינו חוזר ומתפלל היינו כר' אושעי' [בפ' במה מדליקין דף כ"ד] ואם נזכר קודם שיעקור רגליו אומר ענינו וכו' כי אתה שומע תפלת כל פה פודה ומציל בכל עת מכל צרה וצוקה יהיו לרצון אמרי פי וגו' וכך כתב רב אלפס [בפרק במה מדליקין] תניא בתוספתא דברכות [פ"ג] ימים שיש בהם קרבן מוסף כגון ראש חדש וחול המועד ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו ובמוספין מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע תנו רבנן [ברי' פ' תפלת השחר (ברכות דף כ"ז)] שכח ולא התפלל מנחה בערב שבת יתפלל ערבית שתים של שבת וכן ביום טוב שכח ולא התפלל מנחה בשבת או ביום טוב מתפלל במוצאי שבת ערבית שתים של חול מבדיל בראשונה ואין מבדיל בשנייה ואם הבדיל בשתיהם או לא הבדיל באחת מהן יצא אבל אם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשנייה חוזר ומתפלל תפלה שלישית לפי שהראשונה לא עלתה לו וראוי למתפלל שתי תפלות שישהא בין תפלה לתפלה מעט ומפרש בירושלמי [שם בדף ח' ובתו' שם דף ל"ב] כדי הילוך ד' אמות פסק רבינו יצחק [גם כן שם בתוס' בדף כ"ז] שאם שכח אדם ולא התפלל יעלה ויבא במנחה לא יתפלל במוצאי ראש חדש שתים מאחר שמתפללין בראש חדש שמנה עשרה ברכות ולא דמי לשבת שאין מתפללין שמונה עשרה ברכות ומרויח באותן תשלומין להתפלל שמנה עשר ברכות ולכך מתפללין במוצאי שבת שתים ועוד אומר אני שאינו דומה מתפלל שמנה עשרה לשכח ולא התפלל כלל [שם בדף כ"ט] אסור לו למתפלל בציבור שיקדים תפילתו לתפילת הציבור [בפרק מי שמתו ד' כ"ב] הנכנס בבית הכנסת ומצא ציבור שמתפללין בלחש אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא הגיע שליח ציבור לקדושה יתפלל ואם לאו לא יתפלל עד שיתחיל שליח ציבור תפילתו בקול רם ויתפלל עמו עד קדושה ואם התחיל להתפלל קודם שליח ציבור והגיע שליח ציבור לקדושה כתב בהלכות גדולות דנהיגו רבנן דשתיק ולא עני וחולק רבינו יצחק ואומר [כל הסוגיא בתוס' שם] דמאחר דשומע כעונה כדאיתא בפרק לולב הגזול (סוכה דף ל"ח) אם כן הוא חשוב הפסק ואין לו לשתוק וכן אומר רבינו יעקב [פרק תפלת השחר דף ל"א] לעולם ימוד אדם דעתו אם יוכל לכוין לכל הפחות בברכת אבות יתפלל ואם לאו לא יתפלל וכיוצא בו מעמיד בירושלמי דברכות [פרק אין עומדין ובתלמוד

שלנו הוא בד' ל"ו] ההוא דמתפלל וטעה סימן רע לו דווקא דטעה באבות מי שטעה והתפלל של חול בשבת לא יצא [בפרק מי שמתו ד' כ"ב] ואם נזכר בתוך התפלה אמר רבה בר אבוה גומר הברכה שהתחיל בה וחוזר ומתפלל בשל שבת במה דברים אמורים במעריב או בשחרית או במנחה כמו שאומר שם הטעם דגברא בר חיובא הוא להתפלל כל שמנה עשרה ברכות אלא דלא אטרחוהו רבנן אבל במוסף פוסק אפי' באמצע ברכה [שם] ספק קרא קרית שמע ספק לא קרא חוזר וקורא [כך מצאתי וכן הוא באשירי] ספק התפלל ספק לא התפלל קיימא לן כר' יוחנן דאומר [שם] הלואי שיתפלל אדם כל היום כלו וגדולה מזאת אמר בירושלמי [דפרק תפילת השחר] רבי שילא בשם רב מתפלל ומצא שם עשרה בני אדם מתפללין מתפלל עמהן ובגמרא שלנו אמרינן בפרק מי שמתו (ברכות דף כ"ב) דווקא בשיכול לחדש דבר בתפילתו וכתב רב אלפס [שם] דווקא ביחיד שמקריב קרבן עולת נדבה אבל לא בציבור והא דאמרינן [בפרק מי שמתו דף כ"ב] נזכר שהתפלל פוסק אפי' באמצע ברכה התם כגון שנתכוון להתפלל אדעתיה דחובה אומר מורי בשם רבינו יעקב [תו' פר' קמא דמגילה ד' כ"ג] שאין מתפללין פעם אחרת אלא אם כן יש שם ששה שלא שמעו התפלה וכן יש במסכת סופרים פ"י אסור לאדם שיעשה חפציו ואחר כך יתפלל שני צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו [פרק היה קורא דף י"ד] ואנשי מעשה רגילין ליתן צדקה קודם שילכו לדרך אמר רב [שם] כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה ומעמיד' בפרק שני דברכות דווקא כשמשכים לפתחו אבל פוגע בו מותר דתני [שם בדף י"ג] ובפרקים שואל מפני הכבוד אמר לי' אליהו לרב יודא אחוה דרב סלא חסידא [כל הסוגיא פרק תפילת השחר דף כ"ט] לא תרתח דלא תחטי לא תרוי דלא תחטי כשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא ואומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתוליכנו לשלום ותסמיכנו לשלום ותחזירנו לביתי לשלום ותצילנו מכף כל אויב ואורב בדרך ותנינו היום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי באי"י שומע תפלה ואומר בלשון רבים כי היכי דלשתמע צלותיה ומתפללין אותה משיחזיק בדרך ואמר רב חסדא שמתפללין אותה מעומד ורב ששת אמר אפי' מהלך וכמה עד פרסה פי' בהלכות גדולות אפי' אין רוצה ללכת אלא פרסה והלכה כרב חסדא שאומר שם מעומד דהא רב ששת עצמו אומר שם שהתפלל מעומד הלכה כרבי דאמר [שם בדף ל"א] היה רוכב על החמור והגיע זמן תפילה שלא ירד מן החמור לפי שאין דעתו מיושבת עליו אלא ישב במקומו ויתפלל [שם בדף כ"ז] תפלת השחר מצות זמנה עד שעה רביעית שהוא שליש היום כרבי יהודא דפסקינן כוותיה [בדכ"ח] ואם עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצי היום יצא ידי חובת תפלה אבל לא יצא ידי חובת

תפלה בעונתה שכשם שמצות תפלה מן התורה כך מצותה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה שתיקנו לה חכמי׳ ונביאים אין לומר זמירות אחר תפילה דדרש רבי שמלאי [בפ׳ אין עומדין דף ל״ג] לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל כעין שמצינו במשה בפרשת ואתחנן והכי אמר רבי משה גאון מי שאיחר לבא לבית הכנסת בבקר עד שאמרו זמירות יאמר ברוך שאמר ומדלג עד תהלה לדוד וגומר ומדלג עד הללויה הללו אל בקדשו עד לשם תפארתך ומדלג עד ישתבח ומתפלל עם הציבור כבר אמרנו למעלה [בתחילת המצוה והסוגיא בפרק תפלת השחר (ברכות דף כ״ח)] שתפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנו זמנה ולפי שהיה תמיד של בין הערבים קרב בכל יום בתשע שעות ומחצה תיקנו זמנה מתשע שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה ומושכת עד שישאר מן היום שעה ורביע ובדיעבד עד שקיעת החמה דתנן [שם בדף כ״ז] תפלת המנחה עד הערב רבי יהודא אומר עד פלג המנחה היא אחת עשרה שעות חסר רביע ומסקינן [בדף כ״ח] דעבד כרבנן עבד דעבד כרבי יהודא עבד ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב שבת היו שוחטין את התמיד בשש שעות ומחצה אמרו שהמתפלל משש שעות ומחצה יצא ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובא וזו היא הנקראת מנחה גדולה בסוף מסכת יומא [דף פ״ח] נחלקו חכמים אומרים זמן תפלת נעילה גם בלילה ולכך אומרים לבעל הקרי לטבול מן המנחה ולמעלה ביום הכיפורים ורבי יוסי מתיר שסבר שמצותה ביום הילכך יטבול ויתפלל ומסקנא כתב מורי שראוי להתפלל תפילת נעילה ביום ואם התפלל בלילה יצא כל מי שעבר עליו זמן תפילה ולא התפלל במזיד אין לו תקנה אבל אם שגג או נאנס יש לה תשלומין כיצד כדאמר רבי יוחנן בפ׳ תפילת השחר [דף כ״ז] טעה ולא התפלל שחרית ועבר חצי היום יתפלל מנחה שתים ראשונה בשביל מנחה והשנית תשלומי שחרית טעה ולא התפלל מנחה עד ששקעה החמה מתפלל ערבית שתים ראשונה עבור ערבית ושניה תשלומי מנחה טעה ולא התפלל ערבית עד שעלה עמוד השחר מתפלל שחרית שתים ראשונה שחרית והשנייה תשלומי ערבית טעה ולא התפלל לא שחרית ולא מנחה מתפלל ערבית שתי׳ הראשונה ערבית והשנייה תשלומי מנחה אבל שחרית אין לה תשלומין שכבר עבר זמנה וכן בשאר תפלות אם טעה בשתים פירש רבינו משה ורבינו שמואל [בפ׳ ג׳ דתפלה] שאינו משלים אלא האחרונה [ברכות דף כ״ט] תפלת מוספין זמנה אחר תפלת השחר עד ז׳ שעות ביום והמתפלל אחר כך אעפ״י שפשע יצא ידי חובתו מפני שזמנה כל היום היו לפניו שתי תפלות של מנחה ושל מוספין מתפלל של מנחה ואחר כך של מוספין ויש מי שהורה שאין עושין כך בצבור שלא יטעו לשמע ולתפילה צריך מקום טהור ואם שגג והתפלל במקום שאינו

טהור פסק רבא ואמר [בפ' מי שמתו דף כ"ד] דחוזר ומתפלל ותניא הנצרך לנקביו לא יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה והוא שאין יכול לעמוד עצמו עד פרסה ואמר רב אשי דכולי עלמא אם שהא באמצע תפלה מפני טינוף או דבר אחר ושהא כדי לגמור את כולה חוזר לראש [שם וע"ש בתו'] היה עומד בתפלה ומי רגלי' שותתין על ברכיו ממתין עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל ופסק רב האי כמאן דאמר חוזר למקום שפסק ובפרק מי שמתו [דכ"ו] אומר מרחיקים מצואת כלבים וחזירי' בזמן שיש בתוכן עורות ובירושלמי גרסינן [שם והאשירי מביאו שם] מרחיקין מגללי חמור הרכין ארבע אמות ר' חייא בר אדא אמר בבא מן הדרך וכן מרחיקין מן הנבילה הנסרחה ומצואת תרנגולין אדומים [בתו' כל הסוגיא דף כ"ו] וצריך להתיישב מהו פירוש אדומים ואין נראה לרבינו יצחק לאסור צואת תרנגולים אלא דווקא בלול שלהם אבל לא בבית שיש שם מעט ממנה [בדף כ"ה] היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק מבליעו בכסותו ופסק רב אשי דאי אנינא דעתיה שדי ליה לאחוריה ורבי יוחנן הולך בשטתו בירושלמי דגרסינן שם רבי יוחנן אמר נזדמן לו רוק בב"ה רוקק כדי שיהא כיסו נקי פי' כיסו גופו לפניו אסור לאחריו מותר לימינו אסור ולשמאלו מותר רבי יהושע בן לוי אומר הרוקק בבית הכנסת כאלו רוקק בבת עינו ר' יונה רייק ושייף פי' משפשף ברגליו במקום הרוק בפרק הדר אמרינן [דף ס"ד] שתוי שיכול לדבר לפני המלך אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה שיכור שאינו יכול לדבר לפני המלך אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה ובפרק הדר [שם] משמע הא דאמרינן שתה יותר מרביעית שדרך טורדתו ושינה משכרתו הני מילי מהלך דרך ברגל אבל רכיב לא דודאי דרך מיל מפיגה יין [פרק מי שמתו דף כ"ה] המתפלל לא ישמיע קולו בתפלתו בצבור אבל בפני עצמו מותר אם לא היה יכול לכוין בענין אחר [פרק אין עומדין דף ל"ה] וכורע ה' כריעות בכל תפלה ותפלה בברכה ראשונה תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף ומסקינן ביומא [דף נ"ב] כשגומר לו התפלה כורע ופוסע שלש פסיעות לאחריו כשהוא כורע ונותן שלום משמאל עצמו ואח"כ מימין עצמו מפני ששמאלו הוא ימין השכינה שכנגד פניו כלו' כשהוא נפטר מלפני המלך נותן שלום לימין המלך ואחר כך לשמאל המלך גרסינן בפרק אין עומדין [דף ל"ה והטעם בתו' שם] אם בא לשחות בסוף כל ברכה מלמדין אותו שלא ישחה אמנם באמצע הברכות נהגו העם לשחות בראש השנה ויום הכיפורים [בפרק קמא דברכות דף י"ב] הכריעות שבתפלה כורע בברוך וזוקף בשם [שם] רב ששת הוה כרע כחיזרא דדיקלא פי' כחריות של דקל בבת אחת והוה זקיף כחויא לישנא אחרינא מפרש רב האי חיזרא אחד ממיני קוצי' וראשו כפוף כאגמון ואשמעינן שלא יכרע באמצעיתו וראשו זקוף ובירושלמי [פרק קמא דברכות דף ג'] גרסינן מעשה

באחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי אמי ורבי חייא בר אבא לא מעבר אלא גער בו אמרינן בפרק קמא דעבודה זרה [דף ח'] המתפלל ורצה להוסיף בכל ברכה מעין הברכה מוסיף כיצד הרי שהיה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת החולים לפרנסה בברכת השנים ועל דרך זו בכל אחת מהן ומטעם זה תקנו נחם בבונה ירושלים בט' באב ואף על גב דבירושלמי [פ"ב דתענית] אמרינן שיאמרנו בהודאה ואם רצה לשאול כל צרכיו בשומע תפלה שואל [שם פ"ק] אבל לא ישאל לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות ופירי רבינו יעקב [בתו' פ' אין עומדין בד"ה אל השאל דף ל"ה] דווקא צרכי יחיד לא ישאל אבל צרכי רבים מותר ולכך נהגו העם לומר זכרינו וקרובץ בר"ה בראשונות [עיין בפרק דשבת דף י' וי"א] מי שהיה עוסק בתורה והגיע זמן תפלה פוסק ומתפלל אלא אם כן היתה תורתו אומנותו וגרסינן בירושלמי [פרק אין עומדין] אמר רבי ירמיה כל העוסק בצרכי ציבור כאלו עוסק בדברי תורה [פ' אין עומדיו דל"ד] אין המתפלל מפסיק תפלתו אלא מפני סכנת נפשות ותנן [פרק מי שמתו דף כ"א] נשים ועבדים בתפלה ובמזוזה וברכת המזון וכל איש שפטור מקרית שמע פטור מתפלה בפרק מי שמתו (ברכות דף כ"ד) מסקינן אל יאחוז אדם בשעת תפלה תפילין בידו ולא ספר תורה ולא סכין וקערה וככר ומעות מפני שאין דעתו מיושבי עליו שלא יפלו מידו [פרק תפלת השחר דף ל"א] ישראל בכל מקומות גליותיהם משתדלין שיהיו להם חלונות לצד ירושלים ודרך שם מכוונין את תפלתן משום שנאמר והתפללו להי' דרך ארצם וכן הוא אומר בדניאל וכוין פתיחין ליה בעליתי' נגד ירושלם וגרסינן בבבא בתרא [דף כ"ה] אתון דיתביתון לציפונא דארעא דישראל אדרימו ואנו יושבין במערב א"י ומכוונין למזרח כנגדה ואף על פי דאמר מר הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין מ"מ צריך לצדד פניו למזרח כדמסיק התם ות"ר [ברכות דף ל"א] הסומא וכל שאינו יכול לכוין הרוחות יכוין את לבו כנגד אביו שבשמים מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום כדתניא בפ' התכלת (מנחות דף מ"ג) ודורש מזה המקרא ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה פי' בתו' שם מה הוא י"ץ באי"ת ב"ש ה"ץ י"ם ובתקון רבי' יעקב כתוב שואל מלא ויש באותו המקרא מאה אותיות כ"ה ברכות יש עד ישתבח עם ברכת התורה ושבע ברכות של ק"ש בבקר שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב שתים לפניה וב' לאחריה וג' פעמים שמונה עשרה הרי שמנים ושש וכל סעודה שש ברכות נט"י והמוציא וארבע בברכת המזון מלבד ברכת היין והפירות וברכת ציצית ותפילין ואם כי עתה הוסיפו ברכת המינין בשמנה עשרה וברכת המלך בכבודו ערבית ומלבד כמה ברכות שמברכין על הנקבים ואמרינן מנחות [דף מ"ג] רב אשי בשבתא וביומא טבא ממלא להו במיני מגדים ופירות מפני

שבשבת אין אומרים כי אם שבע ברכות בבקר סומך גאולה לתפלה וכן בערב כמו רבי יוחנן דתניא כוותיה בברכות [דף ד'] ואע"ג דתקנו רבנן השכיבנו בתר גאולה כגאולה אריכתא דמיא כתב מורי רבי' יצחק בר' יהודא [בתוס' שם] שהפסוקים שלפני יראו עינינו והברכה לא נתקנו בימי חכמי התלמוד אבל לפי שאנו סוברין תפלת ערבית רשות והבתי כנסיות שלהם רחוקי' מבתיה' ולא היו יכולין לאחר עד אחר תפלת ערבית תקנו להם אותם פסוקים שיש בהן י"ח אזכרו' כנגד הברכה של י"ח והברכה אח"כ וכיון שנקבעו שוב לא נסתלקו [שם בדף ו'] מצוה לרוץ לבית הכנסת שנאמר נדעה ונרדפה לדעת את ה' וכשיצא מבהכ"נ אל יפסיע פסיעה גסה וכשיכנס בבית הכנסת יכנס שעור שני פתחים ואחר כך יתפלל [שם בדף ח' וע"ש באלפסי בפיר' רבינו יונה ותמצא טעם לישיבתנו] לקיים מה שנאמר לשמור מזוזות פתחי כתב בהלכות גדולות וצורבא מרבנן מתבעי ליה לצלויי באתרא דקבע וגריס דאמר רב חמא בר רבי חנינא [שם] מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא אלא ארבע אמות של הלכה בלבד רבי אמי ורבי אסי אף על גב דאיכא תליסר כנישתא בטבריא לא הוו מצלי אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי [שם] גרסינן עוד בברכות פרק קמא אמרי ליה לרב נחמן בר רבי יצחק ליתי מר לבי כנישתא אמר ליה לא מצינא דטריחא לי מילתא ולכניף מר בי עשרה וליצלי אמר ליה לא מצינא דאטרח ציבורא ולשדר מר שליחא ולודעי בעידנא דמצלי בבי כנישתא דאמר רבי יוחנן אין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור שנא' ואני תפילתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעת שהצבור מתפללין למדנו משם שבשעת הדחק או בני היישובי' שיתפללו בבתיהם שחרית וערבית בשעה שקהילות ישראל מתפללין שליח צבור מוציא אחרים ידי חובתן מי שאינו יודע להתפלל אבל היודע אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפלת עצמו כדאי' במסכת ראש השנה [דף ל"ד] [מיימ' כל הסוגיא פ"ט דתפלה] בלילי שבתות חוזר שליח צבור אחר שהתפלל בלחש עם הצבור ומתפלל בקול רם ויכולו וברכה אחת מעין שבע ולמה תיקנו חכמים זה מפני שכל ימי החול אין רגילין בעלי מלאכה לבא ובלילי שבת באין ויהי' שם מי שנתאחר לבוא ולא השלים תפלתו וישאר לבדו בבית הכנסת ויבא לידי סכנה מפני המזיקי' שהיו בתי כנסיות שלהם בשדות לפיכך חוזר שליח צבור לבדו ומתפלל כדי שיתעכבו כל העם עד שישלי' המתאחר ויצא עמהם אבל יחיד האומרה עושה ברכה לבטלה כך כתב מורי רבינו יהודא שמצא בשם רבינו יצחק ולפיכך יום טוב שחל להיות בשבת או יום הכיפורים שהכל מזדרזין לבא מבעוד יום לבית הכנסת אין שליח צבור היורד ערבית לפני התיבה מזכיר ענין היום בברכה זו אבל חותם בה מקדש השבת בלבד לפי שלא נתחייב היום בתפלה זו ומ"מ מזכירין על הנסים

של חנוכה במוסף של שבת ושל ראש חדש אף על גב דמוסף אינו בחנוכה מכל מקום יום הוא שנתחייב בארבע תפלות כדמסקינן במסכת שבת פרק שני [דף כ"ד] גרסינן בסוטה פרק אלו נאמרין [דף ט"ז] בזמן ששליח צבור אומר מודים העם אומרים מודים דרבנן מודים אנחנו לך ה' אלהינו יוצרינו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותקבצינו ותכנס גליותנו לחצרות קדשך ונשוב לשמור חקיך לעבדך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך [ע"ש בתוס' ורש"י] גרסינן בירושלמי דברכות [ד"ג וע"ש בתוס' בדף י"א בד"ה שכבר נפטר] הרוצה לשנות קודם קרית שמע צריך לברך על התורה פי' כמו שאנו נוהגין קודם זמירות לברך לפני פרשה צו ומשנת איזהו מקומן ובריית דרבי ישמעאל ולאחר קרית שמע אין צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה אמר רבי בון והוא ששנה על אתר פי' והוא ששנה לאלתר אז נראית אהבה רבה לשם ברכת התורה ושוב אינו צריך לברך כל היום ואפי' יפסיק כאילו בירך ברכה מבוררת לשם התורה כך השיב רבי יצחק בר רבי שמואל ובפ"ק דברכות [דף י"ב] קאמר רבי יוחנן דאף לתלמוד צריך לחזור ולברך וכך הגירסא בסדר רב עמרם אם יסבור טעם הירושלמי זהו כשלא שנה לאלתר ואל יקשה לך העומד אחר כך לקרות בתורה שמברך כי אותו אפי' בירך מיד על עסק התורה שעוסק בפני עצמו הוא צריך לחזור ולברך על קריאתו בצבור שנתקנה שם ברכה לפניה כמו שנתקנה ברכה לאחריה וכמו שנתקנה ברכה גם על ההפטרה הנה בירושלמי שהזכרנו ובסתם התלמוד בפ"ק דברכות [דף י"א] מזכיר אהבה רבה בשל שחרית וכן עמא דבר [בתוס' שם] ותקנו לומר ערבית אהבת עולם כדי לקיים גם דברי האומר [שם] אהבת עולם כך כתבו הגאונים בפ"ק דשבת [דף ט'] יש שני לשונות ויש לשון אחד שאומר סתם התלמוד לכך נראה עיקר ועוד שהוא מיקל בשל סופרים ובאותו לשון מוכיח שסעודה גדולה כגון של חופה או הרבה בני אדם האוכלים יחד אסורים להתחיל משש שעות ואילך דהיינו חצי שעה לפני המנחה גדולה ואם התחיל אפילו לאחר מנחה זו אין מפסיק עד הערב שיוכל לו להתפלל תפלת המנחה ביום שהרי בפרק לולב הגזול [דף ח] אמרינן שאין מפסיקין דוקא כשיש שהות ביום אבל סעודה קטנה אינו אסור עד שתבא מנחה קטנה דהיינו ט' שעות ומחצה ואם התחיל לאחר מנחה זו נכון להפסיק וגרסינן בירושלמי [פרק תפלת השחר] רבי יהודא בן לוי מפקד לתלמידוי אי איקרות לכון לאריסטון ומטא יומא לשית שעין צלו מנחתא עד דלא תסקון לאריסטון פירש הערוך אריסטון סעודה גדולה ובפרק שלישי דיומא [דכ"ה] אמר רב ספרא צלותיה דאברהם מכי משחרי כותלי הפונים למזרח וזהו בתחילת שבעה שאין החמה נוצצת אלא בראש הכותל בעוביו ומצל קצת חודו על

זקיפת הכותל ומשחיר ולא לאכול בלבד אסור אלא אף לדין בתחלת הדין [פ"ק דשבת דף ט'] וליכנס למרחץ להזיע ולרחוץ ולהסתפ' בתספורת של בן אלעשה אסור עד שיתפלל ואם התחילו אין מפסיקין [כל הסוגיא בפ' תפלת השחר ד"ל] בשעת הדחק שאדם טרוד ודחוק היקלו עליו שיהא קורא ג' ראשונות וברכה אחת מעין כל האמצעיות וזו היא הביננו ה' אלהינו לדעת את דרכיך ומול את לבבינו ליראתך וסלח לנו להיות גאולים ורחקנו ממכאוב ודשננו ושכננו בנאות ארצך ונפוצים מארבע תקבץ והתועים בדעתך ישפוטו ועל הרשעים תניף ידך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתקון היכלך ובהצמחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא ואתה תענה טרם נדבר ואתה תשמע כי אתה הוא העונה בכל עת צרה וצוקה ברוך אתה ה' שומע תפלה ואחר כך מסיים שלש אחרונות כסדרן ויצא ידי חובתו ואף על גב דלייט אביי אמאן דמצלי הביננו זהו למי שמרגיל עצמו לעשות כן תמיד בלא שום אונס במה דברים אמורים בימות החמה אבל בימות הגשמים אינו מתפלל הביננו מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים וכן לעולם במ"ש ובמוצאי ימים טובי' מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת [שם בדף ל"א] הי' מהלך במקום סכנה במקו' גדודי חיות ולסטי' והגיע זמן תפלה מתפלל תפלה קצרה וזו היא צרכי עמך ישראל מרובין ודעתן קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלקינו שתתן לכל אחד די פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה והטוב בעיניך עשה ברוך אתה ה' שומע תפלה וכשיגיע ליישוב ותקרר דעתו חוזר ומתפלל תפלה כתיקנה [שם] רבי אליעזר אמר לעולם ימוד אדם דעתו אם יוכל לכוין יתפלל ואם לאו אל יתפלל פי' לכוין לפחות באבות [פרק אין עומדין דף ל"ב] אין עומדין להתפלל מתוך הלכה שאינה פסוקה שמתוך שיהא טרוד בה לא יתכוין אלא מתוך הלכה פסוקה [ברכות דף י"ד] ואסור לאדם שיתן שלום לחבירו קודם שיתפלל אלא א"כ פוגע בו כמו שאמרנו למעלה [פרק תפלת השחר דף כ"ח] ואסור לעבור כנגד המתפללים אלא א"כ הרחיק ממנו ד' אמות ואסור לישב בד' אמות של תפלה [פרק אין עומדין דף ל"ג] וכתב מורי רבינו יהודא בשם תשובת הגאונים בתו' שם דווקא כשהיושב בטל אבל אם עוסק בתורה או עוסק בתפלה שפיר דמי [פ"ק דברכות דף ו'] שנים שהתפללו וקדם אחד מהם והתפלל ויצא ולא המתין לחבירו טורפין לפניו תפלתו ופי' רבינו חננאל בתוס' שם דווקא בבתי כנסיות שלהן שהיו בשדות רחוקין מן העיר ויש לירא מן המזיקין ואומר שמא גם בשלנו בלילה יש לחוש ורבינו יצחק היה רגיל להמתין אפי' ביום ודווקא כשהיה עומד ומתפלל [פרק אין עומדין דף ל"ד] חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם תפלה שנא' אשרי יושבי ביתך ושעה אחת אחר התפלה שנא' ישבו ישרים את פניך [פ"ק דברכות דף ו' וע"ש

בתוס'] כל המתפלל אחורי ב"ה ואחוריו לב"ה נקרא רשע ואמר עוד שם בפ"ק דברכות [ד"ו] שכל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו ואויביו נופלין תחתיו צריך אדם להתנאות לפני בוראו כשמתפלל שני הכון לקראת אלהיך ישראל וכתיב והשתחוו להי' בהדרת קודש [עיין בפ"ק דשבת דף ט'] אמרינן בירושלמי דמגילה פרק הקורא עומד כל דבר שצריך עשרה והתחילו בעשרה והלכו מקצתן גומר ועל כולן הוא אומר ועוזבי ה' יכלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שאינן מיוחדין כי אם לדרוש לרבים אין נוהגין בהם קלות ראש ואין אוכלים ושותין בהם ואין נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים כדתניא במגילה פרק אחרון [דנ"ח כל הסוגיא] הלכך מי שצריך לקרות אדם בבה"כ אם יכנס ישב מעט שהישיבה מצוה כדכתיב אשרי יושבי ביתך שלא תהא הכנסה לצורך דבר הרשות וע"י הדחק סעודה של מצוה מותר לאכול שם כדאיתא בירושלמי דפסחים פ"ק בהכ"נ צריך בדיקה מפני שאוכלי' שם בעיבוריות פי' סעודת ת"ח שהיו נעצרי' שם לעבר שנים גרסינן בסוף מ"ק [דכ"ט] כל היוצא מבה"כ לבה"מ ומבה"מ לבה"כ זוכה ומקבל פני שכינה שני' ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון וכן אמר בירושלמי דמגילה פ' בני העיר ר' יהושע בן לוי אמר בתי כניסיות ובתי מדרשות לחכמים ולתלמידיהם רבי חייא ור' דוסא מתקבלין בבי כנישתי' [במ"ס מקהלין] וכיוצא בדברי ר' יהושע בן לוי אמר רבא בגמרא שלנו במס' מגילה פ' בתרא [דף כ"ח] בתי כנסיות ובתי מדרשות שחרבו בקדושתן הם עומדין שני' והשימותי את מקדשיכם אע"פ שהן שוממין בקדושתן הם עומדין ואמר רבא בפ' בתרא דמגילה [דף כ"ו] שבה"כ מותר להחליפו ולמוכרו אבל לא שוכרין אותו ולא ממשכנין אותו מפני שעומד בקדושתו ונמצא שנהנין ממנו בעודו בקדושה וכן כשסותרין בתי כנסיות לבנותה מותר להחליף ולמכור הלבינים והעצים אבל להלותם אסור מטעם שאמרנו [שם בדף כ"ח] ובתים שמתקבצין שם עראי להתפלל אין בהם חומר קדושה [עיין בב"ק פ' מרובה ושם הסוגיא דס"ב] משה רבינו תיקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ימות השבוע בשני ובחמישי כדי שלא יהיו ג' ימים בלא שמיעת התורה ועזרא הסופר תיקן שיהו קורין במנחה בשבת מפני יושבי קרנות ולא יהו הקוראין פחות משלשה אנשים [פרק הקורא עומד דף ל"ב] ואין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים ואין מניחין בפרשה פחות מג' פסוקים ולא יקרא הקורא פחות מג' פסוקים [שם בדף כ"א] ואין פוחתין מעשרה פסוקי' בבה"כ לבד מפורי' שקורין תשעה פסוקי' מן ויבא עמלק עד וישמע יתרו כדאיתא בירושלמי שם וכן הוא בתו' שם שניא היא שהיא סדורו של יום והמפטיר בנביא לא יפחות פחות מכ"א פסוקי' כנגד שבעה שקראו בתורה ואם נשלם

הענין בפחות מאלו אינו צריך לחזור עוד אומר שם [בדכ"ג] שאין צריך עשרים וארבעה פסוקים אף לדברי האומר שהמפטיר אינו עולה למניין הקרואים וקורא ג' פסוקים יתרים ונמצא הקוראים שמונה בקביעות חובה מ"מ אין צריך בנביא שלשה פסוקים בשבילו מפני שהמפטיר אינו קורא בתורה לעניין עיקר קריאה כ"א לכבוד תורה דכשיפטיר בנביא כבוד לפתוח בתורה וכ"ש למ"ד עולה שהרי אפשר לדידיה שיפטיר השביעי [כל הסוגיא בתו' שם בד"ה כיון] ובימיהם לא היו אומרים קדיש בין שביעי למפטיר לכך היה קורא המפטיר שלשה פסוקי' אחרי' אבל עכשיו שתקנו קדיש בין שביעי למפטיר משלימין הכל והמפטיר חוזר וקור' מה שהשביעי קרא אלא דווקא ביום שמעמידין שני ספרי תורות קורין שבעה בראשון ואומר קדיש והמפטיר קורא חובת היום בכמה מקומות. ובצרפת שביעי קורא חובת היום ואחר כך אומר קדיש והמפטיר חוזר וקורא מה שקרא שביעי תניא בפרק בא לו [דף מ"ט] ובמגילה פרק הקורא (מגילה דף כ"ד) מדלגין בתורה בענין אחד ובנביא בשני עניינים וזה וזה בפרשיות סמוכות שיכול לגלול שם בטרם יפסוק המתורגמן לתרגם הפסוק שקראו באחרונה ואין מדלגין מנביא לנביא ובנביא של שנים עשר מדלגין ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו [ר"פ הקורא דף כ"ח וטעם כולם בדף כ"ג] כמה הקוראי' בשבת בשחרית שבעה וביום הכפורי' ששה ובימי' טובי' חמשה אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם בראשי חדשי' ובחול המועד קורין ארבעה ובמנחה של שבת ויום הכפורי' ובשני ובחמישי של כל שבוע ובחנוכה ובפורים בשחרית ובימי תעניות בשחרית ומנחה קורין שלשה ואין פוחתין ממנין זה ואין מוסיפין עליהם [שם בדף כ"ד] וקטן היודע לקרות ויודע למי מברכים עולה בשבעה למניין בפרק עומד ויושב במגילה [דף כ"ג] נחלקו על המפטיר אם עולה למנין הקוראי' או אם אינו עולה ופוסק רבינו יעקב [בתו' שם] כדברי האומר עולה ולכך אנו נוהגין כן בתעניות במנחה ובט' באב שהשלישי מפטיר לעולם וכן ביום הכפורים במנחה אבל בשבת ויום טוב שחרית הואיל ושנינו שם [בדכ"א] שמוסיפין על מנין הקוראין נהגו העם שם כדברי הכל אף לדברי האומר אינו עולה אמרינן בגיטין פרק הניזקין (גיטין דף נ"ט) אם אין שם כהן נתפרדה החבילה פירוש חבילה החבורה שלא יקרא לוי כלל כך פירש רבינו עמרם [רש"י מביאם שם] ורבינו יצחק ברבי יהודא אבל רבינו יצחק הלוי פירוש שיכול הישראל לקרוא לפני לוי אמרינן שם דאם אין שם לוי אותו כהן קורא שני פעמים אבל כהן אחר לא יקרא מפני פגמו של ראשון תניא בתוספתא [פ"ג דמגילה] עיר שאין בה כי אם אחד שיודע לקרות מברך וחוזר ומברך ובהניזקין אמר שאחר לוי ואחר כהן כל מי שהוא גדול מחבירו בחכמה קודם לקרות משמע שאין חושש במסיים כלל

שיהא גדול ובמגילה בפרק אחרון [דף ל"ב] אמר שמי שגולל ספר תורה נוטל שכר כנגד כולם לפיכך ראוי שיהא גדול שבקהל גולל [בדל"ב] עוד אמרינן שם [ע"ש בתו' ורש"י] כי הגולל ספר תורה גוללו מבחוץ וכשהוא מהדקו מהדקו מבפני' וצריך להעמידו על התפר גרסינן במגילה [דף ל"ב] תנו רבנן משה רבינו תקן להם לישראל שיהו שואלים ודורשים בעניינו של יום הלכות הפסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות החג בחג הלכך קורין בכל מועד בעניינו [שם בדף ל' ודף ל"א תמצא כל הסוגיא] בימים הראשונים דסכות קורין בפרשת המועדות בת"כ בראשון דחול המועד כהן קורא ביום השני לוי ביום השלישי ישראל ביום הרביעי רביעי ביום השני וביום השלישי דשלישי לא בא להיכירא דיום טוב דאפילו בחול קורין שלשה הלכך יקרא לפניו אבל הרביעי שנוסף לכבוד המוסף ישוב על העיקר ויקרא ביום השני וביום השלישי שהן ספקו של יום וכן בכל יום בשביעי שהן הושענא רבה יתחיל כהן למעלה ביום החמישי לוי ביום הששי ישראל ביום השביעי והרביעי ביום הששי וביום השביעי שהוא ספיקו של יום והטעם שאין לעשות כסדר שאר הימים ולקרות פרשת שמיני עצרת שאין נכון הדבר לקרות פרשת שמיני עצרת שהוא יום טוב גמור בחול המועד זו דברי רבינו שלמה [במשנה שם] אבל רבינו שמשון ברבי אברהם פי' בתוספתא דסוכה שראוי להנהיג ולהשוות שביעי של ערבה לשאר הימים ולעשות כולם בזה הסדר יום ראשון דחול המועד כהן קורא ביום השני לוי ביום השלישי שלישי ביום השני רביעי ביום השלישי וכן כולם ובשמיני עצרת אף אם לא אירע בשבת שנינו [שם בדף ל"א] שקוראי' מצות וחקי' ובכור פירוש פרשת עשר תעשר עם פרשת כל הבכור שכלול שם מצות מעשרות ובכורות וחקי שמיטה והענקת עבד ופתיחת יד לאביונים מפני שזמן אסיפה הוא ועוד פירש רבינו תם משום דכתיב באותה הפרשה והיית אך שמח ודרשינן [בפ"ד דסוכה דף מ"ח] לרבות לילי יום טוב האחרון של חג לכך קורין כל הבכור אבל בפסח תני תנא [במתניתין דלעיל] כל הבכור בהדיא שנינו פ' בני העיר (מגילה דף כ"ט) ראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין פ' שקלים חל להיות בתוך השבת מקדימין בשבת שעברה ומפסיקין לשבת הבאה בשניה פ' זכור בשלישי פ' פרה אדומה ברביעי פ' החודש הזה לכם בחמישית חוזרין לכסדרן וגרסינן בירושלמי פ' בני העיר ורש"י מביאו שם במשנה אמר רבי לוי בדין הוא שתקדי' פ' החודש לפ' פרה אדומה שהרי באחד בניסן הוקם המשכן שני לו נשרפה הפרה ולמה אמרו תקדים פרה אדומה מפני שהיא טהרתה של ישראל [פ' בני העיר דף ל"א] סדר פרשיות של פסח יום ראשון משכו וקחו שני שור או כשב שלישי קדש לי כל בכור ברביעי אם כסף תלוה את עמי בחמישי פסל לך בששי פרשת ויעשו בני ישראל

את הפסח במועדו בפרשת בהעלתך בשביעי ויהי בשלח פרעה בשמיני כל הבכור פ' ראה אתה אומר אלי מיוחד' לכל שבת חוש"מ דשני רגלים פסח וסוכות מפני שאנו מסמיכין מקרא שכתוב שם את חג המצות תשמור שבעת ימים לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה וילמד סתום מן המפורש וגם שלשה רגלים נזכרים שם [בפ' אין דורשין דף י"ח] פסח שחל להיות בה' בשבת קורין בשבת ראה אתה אומר אלי שיש בכללו פסל לך ובאחד בשבת קדש לי ובשני אם כסף תלוה את עמי בשלישי במדבר סיני בפ' בהעלותך וכן מנהג בשתי ישיבות כתוב מורי [בתו' פ"ג דמגילה בד"ה כיון דף כ"ג] שלכך אין קורין בכל שבת קרבן שבת בספר תורה שני מפני שאין שם כ"א שני פסוקים ועוד שאין שם קרבן המכפר כי כולם עולות [פ' בני העיר כל הסוגיא דף ל"ח] ובעצרת יום ראשון קורין בחודש השלישי ובשני כל הבכור בתשעה באב קורין כי תוליד בנים ובני בנים בראש השנה יום ראשון קורין וה' פקד את שרה בשני והאלהים נסה את אברהם ביום הכיפורים בשחרית אחרי מות במנחה קורין בעריות [והטעם כתוב בתו' ורש"י שם] בראש חדש קורין צו בפ' פנחס וקורא כהן שלשה פסוקים ולוי חוזר ואמרת להם וקורא שלשה פסוקי' מפני שאין שם כי אם ח' פסוקי' בחנוכה ביום הראשון כהן קורא ויהי ביום כלות משה ולוי חצי נחשון וישראל משלימו שהוא עיקר היום יקראו בו רובן בשני כהן קורא חצי נתנאל ולוי משלימו שהוא עיקר היום יקראו בו רובן וישראל קורא בו אחריו וכן בכל יום ויום ובראש חודש טבת פותחין בתמידין מפני שתדיר קודם ואין צריך לדלג ואמרת להם מפני שיש מקום לרביעי בנשיא של יום אבל בשאר ראשי חדשים מדלגין מפני שרביעי בא להזכיר מוסף ראש חודש ויתחיל ובראשי חדשיכם ואם חל ראש חודש טבת בשבת תדיר קודם ויקראו חמשה בענייני דיומא וששי ובראשי חדשיכם ושביעי ומפטיר קרו בחנוכה ומפטיר בנרות בנבואת זכריי והשמי' כסאי בטילה היא דהא לא קרי מפטיר בדראש חודש דלימא הפטרה דידיה גרסין בפ' אחרון דמגילה [דף ל"א וכל הסוגיא בתו' שם] ראש חודש אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשיכם ומועדיכם ואנו לא נהגנו כך אלא מפטיר שמעו דבר ה' בירמיה ושבת שלפני תשעה באב חזון ישעיהו שאנו מפטירין תלת דפורענת' קודם תשעה באב דברי ירמיהו שמעו דבר ה' חזון ישעיהו ולאחר תשעה באב שבעה דנחמתא ותרתי דתשובה וכן יש בפסיקת' וכמו כן אמרינן שם במשנה שבתעניות קורין ברכות וקללות ואנו קורין ויחל ע"פ מס' סופרים אע"פ שהיא לסוף שני פסוקים מן הפרשה [ע"ש דמ"ו ע"ב] ראש חודש אדר שחל להיות באחד בשבת מפטירין בשבת שלפניו ביהוידע שמדבר בשקלים וגם היא כמו הכרזה על ראש חודש שיחול באותו שבוע וכן

ראש חודש ניסן שחל להיות באחד בשבת מפטירין בשבת שלפניו בראשון בא' לחודש המוכחת שבאותה שבוע יהי' ראש חודש וגם היא מעניינו של יום ואיכא תרתי לטיבותא לעולם קורין צו את אהרן קודם פסח ופרשת במדבר תחילת הספר קודם עצרת וצומין תשעה באב קודם ואתחנן ופרשת נצבים קודם ראש השנה וסימן פקי"ד ופס"ח ומנ"ו ועצר"ו צומ"ו וצל"ו קומ"ו ותקע"ו וזהו מה שאמרו בסוף מגילה [דף ל"א] עזרא תיקן לישראל שיהו קורין קללות שבת"כ קודם עצרת וקללות שבמשנה תורה קודם ר"ה כדי שתכלה השנה וקללותיה שאף עצרת ר"ה היא שנידונין בו על פירות האילן נמצאו פ' במדבר ופ' נצבים מפסיקין בין הקללות לר"ה ומטעם זה אומר רבינו יצחק [עיין בתו' שם] שאנו מחלקין וילך מנצבים כשיש שתי שבתות בלא יו"ט בין ר"ה לסוכות ואין אנו מחלקין מטות ומסעי קודם לבן שגדולות יותר שם ובקללות שבת"כ אין מפסיקין ולפי שאין אומרים ברכה על הפורענות אלא מתחילין בפסוק שלפניהם ומסיים בפסוק שלאחריהם ולאו דווקא פסוק שהרי יש שם פרשה וג' פסוקים צריך כדאמרינן לעיל אבל של משנה תורה אמר אביי [שם] שהוא פוסק שאמורות בלשון יחיד ומשה מפי עצמו אמרן וכבר נהגו העולם שאין לפסוק בהם אלא אחד קורא אותם אמרינן בברכות פ"ק [דף ח'] שחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום ונראה לרבינו יצחק שכל השבוע קורא עם הציבור וזמן השלמה כתיב במדרש צוה רבי את בניו אל תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה ואני דנתי לפני רבותי שהפירוש מועיל יותר מן התרגום והודו לי רבותי [עיין בתו' שם] ולא נראה לרבי יצחק וכן רב עמרם שהשיב רב נטרונאי דוקא תרגום שזכה לינתן בסיני כדמשמע פ"ק דמגילה [דף ג'] תניא בתוספתא [ומביאה בפ"ב דקדושין דף מ"ט והפי' בתו' שם] אמר רבי יהודא המתרג' פסוק כצורתו הרי זה בדאי והמוסיף הרי זה מחרף ומגדף פירוש כגון וירא את אלהי ישראל המתרגם כצורתו וחזו ית אלהא דישראל הרי זה משקר והמוסיף שמתרגם וחזו ית מלאכא דאלהא דישראל הרי זה מגדף שקורא לכבוד שכינה מלאך הנה חברתי מדרש מאה ברכות במצוה זו של תפלה ועניין עשה אחד הוא:

מצות עשה כ

צוה (א) הקב"ה את הכהני' שיברכו את ישראל כאשר יאמרו להם לברכם דכתיב בפרשת נשא דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם ומתרגם אונקלוס כד תימרון להון וכן מוכיח בירושלמי [בפרק אין עומדין] שאינו עובר בעשה אלא אם כן מזהירין אותו דקאמר רבי שמעון בן פזי הוה תשיש וקאי אחורי עמודי רבי אליעזר נפיק לבראי פירי' כשהיו חלשים היו נסתרי' מאחורי העמודים או יוצאים לחוץ שלא

יאמרו להם לברכם מפני שאז לא היו עוברים ודרשינן בפרק אלו נאמרים (סוטה דף ל"ח) מקראי שצריך לברכם בלשון הקודש ובעמידה ובנשיאות כפים ובקול רם פנים כנגד פנים בשם המפורש במקדש סימן לע"ן קפ"ש שנלמד ברכה זו מאלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים ששם היה בלשון הקודש ובעמידה ובקול רם וכתיב וישא אהרן את ידיו הרי נשיאות כפים ופנים כנגד פנים מאמור להם כאדם שאומר לחבירו וכמה דרשות נפקא לן מאמור להם וכן דרשינן [שם] מיניה לפנים דלשנים קורא כהנים ולאחד אינו קורא ושם המפורש נפקא לן [שם] מושמו את שמי המיוחד לי יכול אף בגבולין נאמר כאן ושמו את שמי ונאמר להלן לשום את שמי שם מה להלן בבית הבחירה אף כאן כך ור' נתן נפקא לי' עמידה מדכתיב לעמוד לשרת ולברך בשמו הקיש מברך למשרת לענין עמידה ודווקא לענין עמידה הוקשו אבל לא לפסול בעל מום ומשומד שעשה תשובה כמו שאפרש בסוף המצוה וגרסינן נמי התם במסכת תענית בפ' בשלשה פרקים (תענית דף כ"ו) שיכור (ב) אסור לישא את כפיו דאיתקוש לנזיר שסמוכה ברכות כהנים לפרשת נזיר אבל מותר בחרצן שהרי הוקש למשרת שמותר בחרצן ומקשה אי מה משרת בעל מום לא אף מברך בעל מום לא ומתרץ הרי הוקש לנזיר ומה ראית שאתה מקשה לנזיר להקל תקיש למשרת להחמיר ומתרץ אסמכתא דרבנן היא ולקולא משמע דאין ההקישא גמורה אלא לעניין עמידה הכתוב' במקרא וגם למדנו שאין שיכור אסור בנשיאת כפים אלא מדרבנן והתם [בדכ"ו] מסקינן הלכה כר' יוסי דאמר בתענית ציבור שעושין מפני הגשמים וביה"כ בשחרית במוסף בנעילה נושאי' כפים אבל לא במנחה גזירה אטו מנחה של כל היום שיש בה שכרות ואסור מדרבנן ובט' באב וביי"ז בתמוז וכיוצא בהם שאין בהם נעילה מסיק שם דפרשי ידייהו כיון דסמוך לשקיעת החמה פרסי כתפלת נעילה דמי ועוד נכתב בשם ר' שלמה וכן ראיתי בשאלתות דרב אחאי דהאידנא דנהיגי ברחמים ביוה"כ ממנחה עד נעילה כתפלת נעילה דמיא ולא מחלפי בשאר מנחות ופרשי ידייהו [בפרק אלו נאמרים דל"ח] אמר ריב"ל כל כהן שאינו עובר לדוכן עובר בשלשה עשה ואלו הן כה תברכו ושמו את שמי אמור להם עוד נפקא לן [שם] ששליח ציבור מקרא להם מדכתיב אמור להם ואמר אביי [שם] נקיטינן לשנים קורא כהנים לאחד אינו קורא מדכתיב אמור להם וכמה דרשות נפקא לן מאמור להם עוד מסקינן שם דכל כהן שלא עקר רגליו לעלות בעבודה שוב אינו עולה שנא' וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים ולכך בעת אשר יגיע ש"צ לעבודה כשיאמר רצה כל הכהנים העומדים בב"ה נעקרין ממקומן והולכין ועולין לדוכן ועומדים שם פניהם כלפי היכל עד שיגיע ש"צ ללך נאה להודות מיד אם אם הם שנים קורא אותם כהנים

ואם הוא אחד אינו קורא אלא הוא בעצמו הופך פניו אל העם ונראה לי כי מן הדין אין צריך להקרות ליחיד שהרי מה ששי"צ מקרא מאמו' להם נפקא לן ועמא דבר להקרות אף ליחיד עוד מסקינן שם [בדף ל"ט] א"ר (ג) חסדא שאין המקרא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הציבור שעונין על לך נאה להודות ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה הדבור מפי המקרא ואין הציבור עונין אמן עד שתכלה הברכה מפי הכהנים ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור שנינו בפרק אין עומדין [דף ל"ה וע"ש בתוס'] דאין ש"צ רשאי לענות אמן אחר הכהנים כשאר העם שמא תטרף דעתו ולא ידע איזו ברכה מקרא אותם אם פסוק שני או שלישי ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא כפיו ואם הבטחתו שהוא נושא כפיו וחוזר לתפלתו רשאי [פרק אלו נאמרין דף ל"ט] אין הכהנים רשאין להחזיר פניהם מן הצבור עד שיתחיל שליח צבור שים שלום ואין רשאין לכוף קשרי אצבעותיהם עד שיחזרו פניהם מן הצבור ומתקנת רבן יוחנן בן זכאי בפרק אלו נאמרין [סוטה ד' מ' ושם הטעם] שלא יעלו הכהנים לדוכן בסנדליהם אלא עומדים יחפים ומדקדק רבי' יעקב [בתו' פרק אין עומדין דף ל"ה] ממה שאומר כאן בתחלי' עד שיכלה הדבור מפי המקרא ולבסוף אמר עד שיתחיל שליח צבור משמע שהן שני דברים שהקורא הוא אדם אחר שקורא כהנים אבל שליח צבור אינו יכול לקרות כהנים מפני שזה חשוב הפסק וכן תניא בספרי [נשא] אמור להם מלמד שהחזן אומר להם אמרו והוא קריאת כהנים והחזן הוא שמש של הקהל ואינו שליח צבור ונראה דקריאת יברכך שהוא כמו תפלה וגם אמן אם לא מפני הטירוף יכול שליח צבור לומר וכן אמר במדרש טעמי חסרות ויתרות אמור להם מלמד שהשליח צבור אומר להם על כל דיבור ודיבור תנן במס' תמיד [ד' ל"ג] בגבולין הכהנים פושטין ידיהם ומגביהין אותן כנגד כתפיהן ומפרש התם כיצד ברכת כהנים במקדש הכהנים עולין לדוכן אחר שהשלימו עבודת התמיד של שחר ומגביהים ידיהם למעלה על גבי ראשיהם חוץ מכהן גדול שאינו מגביה ידו למעלה מן הציץ ואחד מקרא אותם תיבה תיבה כדרך שעושין בגבולין עד שישלימו שלשת הפסוקים ואין העם עונים אמן אחר כל פסוק אלא עושין אותו במקדש ברכה אחת וכשישלימו כל העם עונין ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם [פרק אלו נאמרין ד' ס'] דורש מן המקרא שאין עונין במקדש אמן ואומר שם של ארבע אותיות ככתבו במקדש כאשר בארנו [לעיל] ומשמת שמעון הצדיק פסקו הכהנים מלברך בשם המפורש אפי' במקדש כדי שלא ילמד אותו אדם שאינו הגון גרסינן בירושלמי דפרק בתרא דמגילה [ובתו' פ' אין דורשין מביאו בד' ט"ז] אמר רבי חגי כלום אמרו אין מסתכלין בכהנים אלא משום היסח הדעת בשעת שכל כהן עולה

לדוכן מפרש במסכת סוטה [ד' ל"ט] שכשהוא עוקר רגליו לעלות אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא הברכה הזאת שצויתנו לברך את עמך ישראל שלימה ולא יהיה בה מכשול ועון מעתה ועד עולם וקודם שיחזיר פניו לברך את העם מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה וכשמחזיר פניו מן הצבור אחר שמשלים אומר רבון של עולם עשינו מה שגזרת עלינו עשה עמנו מה שהבטחתנו בתורתך השקיפה ממעון קדשך וגו' וכל החזרות שהכהנים מחזירין פניהם בין בתחלה בין בסוף לא יהו אלא דרך ימין [היינו כדאמר מר כל פינות שאתה פונה וכו' יומא ד' מ"ה ובזבחים פ"ו ד' ס"ב] אמרינן בפרק אלו נאמרין [פ"ב דסוטה ד' ט"ו] עיר שכולה כהנים נושאין כפיהם ומברכין את ישראל שבשאר מקומות והנשים והטף עונין אמן במה דברים אמורי' כשאין שם כי אם עשרה אבל יש שם יותר על כך מקצתן נושאין כפיהם ומקצתן עונין אמן:

ששה דברים מונעים נשיאות כפים וסימן מעש"י ט"ל. פירוש מומין. עבירה. שנים. יין. טומאת ידים. לשון. ומפרש בפ"ג דמגילה [דף כ"ד] מי שהיו לו מומין בפניו או בידיו או ברגליו לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו וכן סומא באחת מעיניו אלא אם כן דש בעירו [פרק אין עומדין דף ל"ג] ומי שהרג את הנפש אף בשוגג לא ישא את כפיו שנאמר ידיכם דמים מלאו ובפרישכם כפיכם וגומר אבל משומד שעשה תשובה פוסק רבינו גרשם בתשובה אחת [ובתוס' מביאו בפרק אלו נאמרין (סוטה דף ל"ט) בד"ה כי מהדר אפיה] שישא את כפיו דתנן בפרק בתרא דמנחות [דף ק"ט] כהנים ששימשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש בירושלי' ואין צריך לומר אם עבדו עבודה זרה שנאמר אך לא יעלו כהני במות אל מזבח ה' בירושלים כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם הרי אלו כבעלי מומין שחולקין ואוכלין ולא מקריבין ומאחר שהן כבעלי מומין נושאין כפיהם שאפילו בקדשים הם אוכלין ועוד נחלקו שם במשתחוה ומודה לעבודה זרה אי קרבנו ריח ניחוח או לא אבל בדוכן ועשה תשובה כולי עלמא לא פליגי ובכל עוז יש להפוך בזכות בעלי תשובה ומצינו שכל ישראל כשחטאו בעבודה זרה בימי המלכים והיו שם מסתמא כמה כהנים אמר הקב"ה על ידי כל נביאיו שובו אלי ואשובה אליכם ורבינו משה פוסק [בפרק ט"ו דתפלה וברכת כהנים] שאינו נושא כפיו מדאיתקש מברך למשרת ואין זו ראייה כי למעלה הוכחנו שלא הוקשו כי אם לעמידה וגם בעל מום נושא את כפיו:

שנים כיצד דאמרינן התם בפ"ק דחולין [דף כ"ד] נתמלא זקנו ראוי לישא את כפיו ומה ששנינו במס' מגילה [פ"ג דף כ"ד] קטן אינו נושא את כפיו משמע שבן י"ג שנה נושא את כפיו שמא אגב מילי אחריני דהתם נקט קטן דהוא הדין בן י"ג עד שנתמלא זקנו והא

דאמר בסוף לולב הגזול (סוכה דף מ"ב) קטן משיודע לישא את כפיו חולקין לו תרומה בבית הגרנות יש לחלק דעם אחרים נושא את כפיו כדאמרינן בערכין [דף י"ג] גבי שיר בין רגלי הלוים היו עומדים וצעירי הלוים היו נקראים אבל בפני עצמו אינו נושא את כפיו עד שיתמלא זקנו. והיין מי ששתה רביעית בבת אחת אינו נושא את כפיו ושיעור רביעית מפרש בפ' ערבי פסחים (פסחים דף ק"ט) אצבעים על אצבעים על רום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע ואותן האצבעות בגודל וטומאת ידים צריך נטילת ידים קודם שני שאו ידיכם קודש וברכו [פ' אלו נאמרין דף ל"ט] והלשון דאמר רב אשי במ' מגילה פ"ג [דף כ"ד] בני חיפה ובני בית שאן לא ישאו את כפיהם מפני שקורין לאלפין עייניו ולעייניו אלפין אבל שאר דברים כגון מי שהעם מרננין אחריו בעבירות אין מונעין אותו מנשיאות כפים שהיא מצות עשה ואין אומרים לאדם רשע הוסף רשע ותמנע מן המצות גרסינן בירושלמי דהניזקין אל ילגלג אדם לומר מה תועיל ברכת הדיוט זה שהוא מגלה עריות שאין עיקר הברכה תלוי בכהנים אלא בהקב"ה שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם הכהנים עושים מצוה שנצטוו בה והקב"ה ברחמיו מברך את ישראל כחפצו בפ' ראוהו בית דין [דכ"ה] אמרינן כהן שנשא את כפיו בצבור זה חוזר ונושא את כפיו בצבור אחר עם שהם אחורי הכהנים אמר רבי יהושע בן לוי בפרק אילו נאמרין [דף ל"ח] שאינם בכלל הברכה אלא אם כן יש שם אונס אבל מלפניו ומצדדין אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים ובפסחים בפרק כיצד צולין [פסחים דף פ"ה ועי"ש בתו'] קאמר לה אף בתפלה לענות ברכו וקדושה אף על גב דצריך עשרה כיון שיש בבית הכנסת עשרה יכול היחיד לענות אף על פי שהוא בבית אחר דקיימא לן כרבי יהושע בן לוי שאומר כן [שם ובפ' אלו נאמרי' דלעיל] אבל אין מצטרף לעשרה כדאי' בפ' כל גנות (עירובין דף צ"ב) ותניא בפר' ראוהו בית דין [דכ"ח] הי' עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיון לבו יצא [בפ' אלו נאמרין דף ל"ח] וכל כהן שאינו מברך אינו מתברך שנא' ואברכה מברכיך תניא בסיפרי [נשא ומביא בפ"ק דר"ה דף י"ח ובפרק בתרא דנידה דף ע' וע"ש בתוס'] כתוב אחד אומר לא ישא פנים וכאן הוא אומר ישא ה' פניו אליך ומתרץ כאן קודם גמר דין כאן לאחר ג"ד וזה התירוץ מתרץ בכל שני מקראות המכחישים זה את זה בטובה ורעה במקרא:

מצות עשה כא

לקשור (א) תפילין ביד שנאמר וקשרתם לאות על ידיך:

מצות עשה כב

לקשור (א) תפילין בראש שנאמר לטוטפות בין עיניך וכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגו' תניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש בפי הקומץ רבה (מנחות דף ל"ה) ותפילין של יד נמי אמרינן אם נקרע בית יד שלו ונראין התפילין אין לחוש כדאמרינן במנחות [פי הקומץ ד' ל"ז] לא סבר מר לך לאות ולא לאחרים לאות ולמה נראין תפילין של יד שלך אמר לו במקום לך לאות איתמר. הקלף שכותבין בהן פרשיות וגם הרצועות וגם עור הבתים צריך להיות מבהמה טהורה או חיה טהורה שנ' למען תהיי תורת ה' בפיך מן המותר בפיך ואפילו ע"ג נבילות כדאי' בשבת [דק"ח] וגם צריכין עיבוד לשמן כרשב"ג דאמר בסנהדרין [דף מ"ח] עד שיעבדוהו לשמן וכדרבא שם דאמר הזמנה לאו מלתא היא וכדר' אבוה בב"ק [דף נ"ד] וצריך כתיבה לשם קדושה ולא סגי במחשבה ואין צריך עיבוד בעפצים [בפרק הקומץ דף ל"א וע"ש בתוס'] כמו שנפרש בהלכות ספר תורה [לקמן בסי' מ"ח] וגם נפרש שם דין גויל קלף ודוכסוסטוס ותפילין אין כותבין אלא לצד בשר בקלף וקליפים שלנו מדכתבינן בהן תפילין יש להם דין קלף וכותבין לצד הלבן וכותבן בדיו ומותר לתת ארמנט בלעז בתוך הדיו שאין זה קנקנתום שנחלקו עליו [בפרק קמא דעירובין דף י"ב ועיין בתוס' פ"ב דגיטין דף י"ט] וצריך לשרטט התפילין ד' שירטוטין סביב הגיליון אבל אין צריך לשרטט בין שיטה לשיטה [פרק הקומץ דף ל"ב] ותולין דילוגין בס"ת ואין תולין דילוגין בתפילין ובמזוזה כדאיתא בירושלמי פ"ק דמגילה והטעם משום דאמרינן במכילתא בסוף פ' בא כתבן שלא כסדרן יגנוזו ואסור לאדם אחר להקרות לסופר אלא א"כ חוזר הכותב וקורא בפיו קודם שיכתוב שלא יטעה כדגרסי' בפ"א דב"ב [דף ט"ו] הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב ובהלכות ס"ת יהי' מפורשים הדברים האלה יותר באורך. תפילין של ראש צריך לכתוב בעור קלף [פרק הקומץ דף ל"ב] ולצד לבן והארבע פרשיות יכתוב בד' חתיכות קליפין לכתחילה ואם כתבם בחתיכה אחת ארוכה כל פי בעמוד אחד יצא [שם דף ל"ד] ויתנם בעור אחד שיש בו דפוס ד' בתים ולא בד' עורות כל דפוס בית אחד בפני עצמו ותפילין של יד יכתוב בעור קלף אחד לכתחלה ד' פרשיות בד' עמודים ואם כתבן בד' חתיכות יצא ויתנם בעור דפוס אחד שהרי אמרו שם מי שיש לו שני תפילין של ראש פי' שלא הניחו מעולם בראש ואין כאן קדושת ראש ישים עור על אחד מהם לכסות הבדל' הבתים וכשרים לשל יד אלמא כתבן בד' חתיכות יצא [שם בדף ל"ו] וצריך לכתוב בימינו ואטר יד יכתוב בשמאל העולם שהוא ימין שלו ואם שולט בשתי ידיו יכתוב בימין העולם בפ"ב דגיטין [דף כ'] ואם נפלה טיפת דיו בחלל ב' או ח' או אות אחרת

ועתה אין שמה הראשון עליה או ירך שמאל של מ״ם פתוחה נגע לשל תחתון ונעשית בכך סתומה או אות ריש נעשית דלית כי האי גונא לא יועיל תיקון למחוק הטיפה ולגרור בתער דהוי כחק תוכות ופסול בין בס״ת ותפילין ומזוזה ובגט ולא יועיל אח״כ להעביר הקולמוס על האות לא לרבנן ולא לרבי יהודא [בפ׳ הניזיקין דף נ״ד] דאם מועיל על האות שנכתב שלא לשמה לשווי׳ אות לשמה מ״מ לשווי׳ לאות לא יועיל [בפרק הקומץ דף ל״ט] וכל אות ואות צריך שתהא מוקפת גויל מארבע רוחותיה ואם נגעה אות לחבירתה יועיל תיקון ולא מיקרי חק תוכות אבל בירושלמי [פ״ק דמגילה] מכשיר נגיעת אות לאות למטה ופוסל נגיעות מלמעלה ומסופק אם נוגעות באמצע ואם ניקב הקלף בחלל האות ואפי׳ הנקב ממלא כל החלל כשירה כדמוכח בפ׳ הקומץ (מנחות דף כ״ט) אבל בירושלמי דמגילה שם מצריך גויל סביב האות מבפנים. [פרק הקומץ דף ל״ב] וצריך להניח ריוח גליון מלמעלה ולמטה כמו מזוזה כמלא ריוח אטבא של סופרים ושיערו הגאונים כחצי ציפורן ובימין מעט ולא כדי לגול היקף [בשימושא רבא] והשיטין לא תהא אחת ארוכה ואחת קצרה אלא שוות וצריך לכרוך כל פרשה ופרשה בשער בהמה טהורה וגרסי׳ בפ׳ במה מדליקין (שבת דף כ״ח) הלכה למשה מסיני תפילין נכרכות בשערן ונתפרות בגידן פירוש מבהמה טהורה כמותן וטוב לכרוך בשער שור כדאיתא בשימושא רבה לכפר על מעשה עגל ויש שכורכין אח״כ כל פרשה ופרשה לבדה בקלף כשר קודם שיתננה בדפוס הבתים וטוב לכרוך במטלית כדאי׳ בירושלמי [פ״ק דמגילה] וכתב רבינו משה [בפ״ג דהלכות תפילין] שיכרוך כל פרשה ופרשה במטלית ושיכרוך אותם בשיער על המטלית ודבר זה להיפך בירושלמי דמגילה בפ״ק הלכה למשה מסיני שיהו כותבין בעורות ובדיו ומסרגלין בקנה וכורכין בשיער וטולים במטלית ודובקים בדבק ותופרין בגידין ויש לפרש ודובקין בדבק בקרע ס״ת אמצעי׳ היריעה ותופרין בגידין יריעה בחבירתה ונהגו העולם לתפור קרע אמצעי היריעה במשי. משפט סדר הנחת הפרשיות בבתי׳ [כל הסוגי׳ בתוס׳ פ׳ הקומץ בד״ה והקורא דף ל״ד ובהלכות קטנות הלכות תפילין] לדברי רש״י מימין הקורא האיש העומד כנגד המניח קדש מימין הקורא ואחריו בית שני והיה כי יביאך ואחריו בית שלישי שמע ישראל ה׳ ואחריו בית רביעי והיה אם שמוע נמצא שקדש והיה כי יביאך מימין הקורא שהוא משמאל המניח ושמע והי׳ אם שמוע משמאל הקורא שהיא מימין המניח כדאי׳ בברייתא שם בגמרא וכן פי׳ רמב״ם [פ״ג דהלכות תפילין] וכן איתא בשימושא רבה וזהו הסדר כמו שכתובים בתורה וגם במכילתא בסוף פרי׳ בא תניא כתבן שלא כסדרן יגנוזו אבל רב שרירא גאון ובנו רב האי גאון ורבינו יעקב [כתוס׳ שם וכן הוא בהלכות קטנות דלעיל] מפרשים דבית שלישי

והיה אם שמוע בית רביעי שמע וסימנך הוויות להדדי והיה כי יביאך והיה אם שמוע סמוכות יחד עוד סימן אחר שינין שבבתי׳ כנגד שין שבעור הדפוס מבחוץ דשין דקדש מכאן ושין דשמע מכאן מ״מ צריך לכותבן כסדר הכתובות בתורה כדתניא במכילתא [דלעיל] ובתפילין של זרוע שכותב בחתיכת קלף א׳ בד׳ עמודי׳ אחר שכתב והיה כי יביאך בעמוד שני יניח חלק בעמוד שלישי ויכתוב שמע ישראל בעמוד רביעי ואח״כ יכתוב בעמוד שלישי והי׳ אם שמוע שזהו סדר הכתוב בתורה ומדקדק רבינו תם מלשון הברייתא [עיין בתוס׳ דלעיל והבריי׳ שם בגמ׳] שאומר קדש והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל משמע דהוויות להדדי שקדש בראש לצד ימין ושמע בראש לצד שמאל ואמרינן בפ׳ הקומץ [כל הסוגיא בדף ל״ה] כל בית החיצון שאינו רואה את האויר פסול וכן אמר רב ואם החליף ברייתא לגוויתא או גוויתא לברייתא פסול א״כ סדר הנחה של רש״י פסול לדברי הגאון וסדר הנחת הגאונים פסול לדברי רש״י וירא שמים חושש משום ברכה לבטלה אם אינו מניח רק כדברי האחד מן הגאוני׳ הלכך יניח שניהם שנים של יד בברכה אחת ואח״כ יניח שניהם של ראש בברכה אחת שהרי יש בראש וכן בזרוע מקום להניח שני תפילין כדאיתא בפ׳ המוצא תפילין [דף כ״ה] ואם אינו יודע לכווין המקום ולהניח שניהם יחד אם כן יניח כדברי האחד של יד ושל ראש ויסלקם מיד ויניח האחרים על סמך ברכה ראשונה ואע״פ שמפסיק בין של יד לשל יד ברכות תפילין הראש זהו טוב יותר מלהניח לגמרי שלא להניח כלל מ״מ נהגו בארץ אדום ובארץ ישמעאל כדברי רש״י וכדברי רמב״ם וגם שלחו כתב מארץ ישראל שנפלה בימה שעל קבר יחזאל ומצאו שם תפילין ישנים מאוד כסדר רמב״ם ורש״י ז״ל. פ׳ הקומץ [דל״ח] רצועות שחורות מבחוץ הלכה למשה מסיני ושם כמו כן עור הבתים צריך להיות שחור ויכול לעשות עור הבתים מקלף מעובד לשמן ואע״פ שהוא דק שפיר מקרי עור דהא גבי כתיבה תניא שם [בדף ל״ד] יכתבם על ארבע עורות ויכול לעשות מעור שליל הקלף ויש אומרים שטוב והגון יותר לפי שלא נעבדה בו עבירת תשמיש ושפיר קרוי עור דלא גרע מעור עוף דכשר כדאיתא בפ׳ שמונה שרצים [דק״ח] אע״ג דלגבי טומאה חשיב כבשר דחשיב ליה בפ׳ העור והרוטב (חולין דף קכ״ב) גבי עורותיהן כבשרן. [פרק הקומץ דף ל״ה ובפ׳ במה אשה דף מ״ב ועיין שם בתוס׳] אמר אביי שין של תפילין הלכה למשה מסיני יעשה מימין הקורא בקמט עור דפוס הבית שין וכן מכאן ומכאן דימינא תלתא רישי ודשמאלי של ד׳ רישי פי׳ שני יודין יעשה בתוכה כדאי׳ בשימושא רבה גרסי׳ בפרק הקומץ (מנחות דף ל״ה) וצריך שיגיע החריץ למקום תפר פירוש משך קמטי השין מבחוץ צריך שיגיע למטה עד התפירה אבל רש״י פי׳ לענין חריץ הבדלת הבתים

שיהיו עד למט' עד תפירה ובברייתא שם [דל"ד] נמי תניא אם אין חריצין ניכר פסולות גבי הבתים. שם אמר רב חננאל אמר רב תיתורא של תפילין הלכה למשה מסיני [שם וכל הסוגיא גם בתו' שם] אמר אביי מעברתא של תפילין הלכ' למשה מסיני פי' רש"י לאחר שהכני' האיגרות בבתי' מקצע כל הבתים לבד עור בית רביעי מניח ארוך וכופלו למטה לכסות פיות הבתים וזהו בית מושבן של בתים תיתורא לשון גשר ומעברתא היינו מאותו עור הנפשל למטה עושה בליטה כפולה חוץ לבתי' שמכני' לתוכה הרצועו' ומושכו' אילך ואילך ועוברות דרך אותו חור כפולות הנה והנה שאינן תפורות שם ויש שקוצצין כל עור ד' בתים למטה ולוקחין עור ממקום אחר ועושין בראשו כמין ארובה ומכניס שם הד' בתים וראש השני כופל למטה לעשות תיתורא ומעברתא כמו שפירשתי לעיל ויש מפרשים מעברתא קרוי זה שיש שנותנין עור שני על בית של זרוע מצד זה לצד זה. [שם כל הסוגיא] תניא תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני אמר רב בתפרן ובאלכסונן פי' העור הנכפל למטה שהיא התיתורא יתפור עם עור הבתי' סביב בריבוע וכן יהיו נמי זויות בתפירה וצריך שיהא שיעור זה באלכסון כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונה ולא ארכה יתר על רחבה וגם עור התיתורא והבתים היוצא חוץ לתפירה קוצצין בריבוע ועור הבליטה הנכפל שקרוי מעברתא מקצרין כדי שיהא ניכר ריבוע עור התיתורא וגם עור הבתים בראשן אע"פ שאין ראיה גמורה מתוך ההלכה שיצטרך שיהיו מרובעים כשהן ארבעתן יחד מ"מ מוכיח בשמושא רבה [דף ז' ע"א] שהן מרובעות דקאמר מייתי אעא טבא תרתי אצבעי על תרתי אצבעי אבל בבית אחד לבדו אין צריך ריבוע וגם בגובה הבתי' אין קפידא בריבועו וכן תפילין של יד יש להם דין זה וצריך ריבוע בתפירה וכן בעור התיתורא וכן בגוף רוחב הבית בראשו התפירה צריכה להיות מגידי בהמה טהורה [כמו שהביא לעיל בע"נ מפרק במה מדליקין דף כ"ח] וכתב בשימושא רבה [בדף ז' ע"א] שנים עשר תפירות יעשה בה כנגד שבטי ישראל ואם אין שם כי אם עשרה כשר כשתסיר שבט מלכות ושבט כהונה הם יהודא ולוי נותרים עשרה ואם עשה י"ד תפירות כנגד תוספת אפרים ומנשה טוב בר מדעייל ונפיק פירוש היינו לבד שלשה מקומות במקום הבדלת הבתים יעביר חוט התפירה מצד זה לצד זה דרך חריץ והיינו דאמר בפרק הקומץ [דל"ד] ושוין שנותנין חוט של משיחה בין כל אחת ואחת ואם נפסקה התפירה בשלשה מקומות אין תקנה לחזור ולתפור אלא צריך תפירה חדשה כדאי' בירושלמי פ"ק דמגילה [ובהלכות קטנות מביאו בדף ה' ע"ב וע"ש וברוקח סוף סימן ש"ע ובס' התרומה סימן ר"י] ר' ירמיה אפסיק ליה גידא דרצועתא ושרון ליה תנינות ושדין ליה ולא מן אולפנין פירוש שני פעמים בלבד התירו כשנפסקה

ואני קבלתי דברצועה שנתפרה בגידין קאי ע"י שנפסקה וחזרה ונפסקה שמותר לתופרה בגידין וכן נפסקו עוד פעם שלישית שהרי לר' ירמיה נפסקה שני פעמים מלבד פעם ראשונה והתירו לו וכן מוכיח בס' הקומץ רבה [דל"ה] דקאמר מהו למתפרה ומעיילא לתפירה לגוואי דקאי התם ארצועות וקאמר התם פוק חזי מאי עמא דבר ופי' רבי יעקב בתוס' שם להקל מכח הירושלמי ולא כפי' רש"י שפי' שם להחמיר וכן מוכיח לשון רצועתא דקציצה לא מקרי רצועה. משפט אורך הרצועה אמרינן בפרק הקומץ רבה [שם וע"ש בתו'] עד אצבע צרדה ובילמדינו פרשת בא משמע דהיינו דווקא בשל יד וכן בשימושא רבה ורב אלפס הביאו רצועה דימינא עד טיבורא דשמאליה כנגד החזה ובזרוע עד אצבע צרדה ויהיו משולשי' בתלתא זמנין כלו' שיכרוך סביב צרדה שלשה פעמים ורוחב הרצועה יותר מחטה ופחותה מכשעורה ואם פחות או יותר לית לן בה כך כתוב שם וכתב הרב ר' ברוך בספרו סימן רי"א אם נפסקה הרצועה ופחותה מכשיעור אין לו תקנה לא לקושרה ולא לתופרה אבל לפי מה שקבלתי מותר [היינו דקאמר לעיל מינה בעמוד שבסמוך] וכן משמע בדברי הרב ר' אליעזר ממיץ ויזהר בהנחתן שלא יהפכו הרצועות דאמר רב נחמן ונוייהם לבר. קשר של תפילין הלכה למשה מסיני היינו השם שרגילין לומר שיש שין בקמט הדפוס לכאן ולכאן ואותו דלת בקשר של ראש ובקשר של יד עוברת מעט מרצועה ונראית כמין יוד ובכך נעשה השם של שדי אמנם אין נראה לרבינו יצחק שאין זה נזכר בשום מקום לא דלת ולא יוד אלא נקרא קשר מקום הדלת ובשבת [דף כ"ח] מוכח שאין שום אות ברצועות גבי לא נצרכה אלא לרצועותיהן שאין שם תורה ולמעלה [שם] אמר ששין של תפלין נקראת תורה ואם היה שם דלית ויוד גם ברצועותיהן יש תורה [בפרק הקומץ דף ל"ו] וכיצד סדר הנחתן יניח תחילה של יד דכתיב וקשרתם לאות על ידיך ויברך להניח תפילין ואח"כ יניח של ראש ויברך על מצות תפילין שאחר עשה של יד כתיב והיו לטוטפות בין עיניך ואמרו רבותינו [שם] כל זמן שיהיו בין עיניך יהיו שתים [שם] ולכך כשחולץ חולץ של ראש תחלה ויניחם בתיק ואחר יחלוץ של יד ויניחם על של ראש בתיק ועתה כשירצה להניחם ימצא אותם של יד מזומנות שאם היה מניחם בתיק תחת אותם של ראש היה צריך להעביר על המצות להסיר אותם של ראש לצד אחר עד שיניח אותם של יד וזהו מה שאנו אומרים בפי' אמר להם הממונא ביומא [דף ל"ג] עבורי דרעא אטוטפתא אסירא פי' להקדי' בתיק זרוע לשל ראש אסור מטעם שאמרנו עבורי לשון הקדמה כמו ויעבר את הכושי ויניח ביד שמאל דכתיב ידכה יד כהה ועוד כתיב וכתבת' וקשרתם מה כתיבה בימין אף קשירה בימין ואם הוא אטר יניח בימין העולם שהוא שמאלו ואם הוא שולט בשתי ידיו יניח

בשמאל העולם ויניח בזרוע במקום קבוצת הבשר שיש שם הנק' קיבורי על שם קבוצת הבשר כמו קיבורי דאהיני בפ' זה בורר [דף ל"ו] פי' אשכול של תמרים ותניא בתוספתא מנין לזרוע שהוא קרוי יד שנ' ותהיינה העבותים אשר על זרועו כפשתים אשר בערו באש וימסו אסוריו מעל ידיו ויכוין כנגד הלב שנא' ושמתם את דברי אלה על לבבכם ודרשינן התם [בפ' הקומץ דל"ז] שתהא שימה כנגד הלב ובמסכת אהלות פ"ק [ועיין בתוס' פרק הקומץ שם בד"ה קיבורת] נמי מוכיח שהזרוע הוא העצם המחובר לכתף מצד אחד וראשו השני מחובר למרפק הוא קודא בלע"ז נמצא שיכול לכוין ממש כנגד הלב [שם ובפ' המוצא תפילין] ותפילין של ראש מקום שמוחו של תינוק רופס ויש שם מקום להניח שני תפילין ותניא בפ' הקומץ רבה שם נאמר כאן בין עיניך ונאמר להלן לא תשימו קרחה בין עיניכם למת מה להלן בגובה של ראש מקום שעושה קרחה אף כאן כן והקשר של תפילין יהדק בראש למעלה בעורף ולא במפרקת כדי שיהיו ישראל למעלה כדאמרי' התם [בדף ל"ה] ורחב הקציצה לכתחילה שני אצבעות כדאיתא בשימושא רבה [בתחילת דף ז'] ואם פחות או יותר לית לן בה אמרינן בפ' הקומץ (מנחות דף ל"ה) מאימתי מברך עליהם משעת הנחתן עד שעת קשירתן פירוש קשירתן זהו הידוקן בשעת הנחתן כמו שליא הקשורה בוולד בפ' בהמה המקשה (חולין דף ע"ז) שאם היה עושה קשירה ממש בכל פעם שמניחן לא תתיישב ההלכה בפ' המוצא תפילין [דצ"ו] המוצא תפילין בשבת מחוץ דמשמע התם דחדשו' אסור להניחן בראשו משום קשר של קיימא שעדיין לא נקשרו אבל ישנות מותרות משמע שבישנות אין צריך קשירה בכל יום ובשל יד נמי אע"ג דכתיב וקשרתם אין צריך קשירה בכל יום כדמשמע במס' מקוואות פ"י שמונה שם קשרים שאין צריך שיבא בהם מים בשעת טבילה ומונה שם קשר של ראש בזמן שהוא אוצא קשר של יד בזמן שאינו עולה ויורד פי' שקבוע ואינו עולה ויורד כשלנו ומדאין צריך להתירו בשעת טבילה יש ללמוד שקשר של קיימא הוא' פי' אוצא דחוק כלומר נקשר בדוחק כמו אוצצא בפ' המפקיד (בבא מציעא דף מ') גרסינן בפ' הקומץ (מנחות דף ל"ו) לא סח בין של יד לשל ראש מברך אחת סח מברך שתים פי' רב יהודאי גאון ורב עמרם ורבינו יעקב בתוס' שם לא סח אינו מברך אלא אחת של ראש אבל סח מברך שתים על של ראש וכן ראיתי בפירוש בילמדינו [פ' בא דף ל"ח ע"ב] שאפילו מניח זה אחר זה בלא סיחה שיברך על של יד להניח ועל של ראש על מצות תפילין ולא כדברי המפרשי' [היינו] רש"י שם והאלפסי בהלכות תפילין והמימוני בפ"כ דתפילין] לא סח מברך אחת כלומר יוצא בברכה שבירך על של יד אע"פ שישנו בירושלמי [עיין בפ"ב דברכות] תלמוד שלנו עיקר ועוד יכול להיות שאותה דירושלמי

נאמרה קודם דשלח רבה בר בר חנא משמיה דר' יוחנן שמברך שתים [בפרק הקומץ דף ל"ו] ותפילין של ראש אין מעכבין של יד של יד אין מעכבין של ראש ומי שאינו מניח אלא אחת מהן מברך שתים והחולץ תפילין לא יברך לשמור חוקיו ולא שום דבר ואפי' חולצן סמוך לחשיכה שבני מערבא שהיו מברכין כן [בפ' בא סימן דף נ"א ובפ' כיצד מברכים דף מ"ו עיין בתוספות בשניהם] מפרש בירושלמי שהיו סוברי' דושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה בחוקות תפילין הכתוב מדבר וימים ולא לילות אבל אין הלכה כן אבל הלכה דבחוקת הפסח הכתוב מדבר דהא אמר רב אשי מנחות [דף ל"ו] הלכה דלילה זמן תפילין הוא ואין מורין כן שמא יישן בהם או שמא יפיח בהן וזמן הנחתן שחרית לכתחילה אמר אביי בפ"ק דברכות [דף י'] לתפילין כאחרים דאמרי משיכיר חבירו ברחוק ארבע אמות ופירש בירושלמי [שם] ברגיל ואינו רגיל כהדא דאזיל לאכסניא ואזיל ואתי לקיצים פי' משיכיר חבירו שאינו רגיל בו אלא לפרקים כאדם שבא לאכסניא לפרקים. תניא בפ' הקומץ [דל"ו] הי' משכי' לצאת לדרך ומתיירא שמא יאבדו מניחן וכשיגיע זמנה ימשמש בהן ומברך על זה כתב רבינו שמשון [בתו' שם] מכאן נראה דכשאדם משכי' והולך קודם היום ומתעטף בציצית אין צריך להסיר טליתו כשיאיר היום כדי לחזור ולהתעטף ולברך דכיון דממשמש בו יכול לברך אע"פ שיש לחלק כי בתפילין מצוה למשמש כדלקמן [בעמוד שבסמוך ובגמ' שם] מ"מ אין נר' לחלק דבפ' התכלת (מנחות דף מ"ג) מדמי תפילין לציצית לעניין משמוש ולברך. גרסינן בפ' הקומץ [דל"ו וכל הסוגי' בתוס' שם ובתוס' פרק המוצא תפילין בד"ה ימים דנ"ו] שאין מניחין תפילין בשבתות וימי' טובי' מפני שהן גופן אות ובחול המועד של פסח וסוכות י"א שאין מניחין תפילין שיש בהן אות בפסח מצות ובסוכות סוכה ולולב אבל בירו' משמע שמניחין אותם דקאמר ההוא גברא דאבד תפילין אתא לקמיה דרב חננאל שדרי' לקמיה דרבה בב"ח אמר ליה לספרא זיל הב ליה תפילך ואת כתוב אחריני דתנן בפ' אלו מגלחין [מועד קטן דף י"ח וגם כל הסוגיא בתוס' שם ד' י"ט] כותב אדם תפילין לעצמו לאחרים לא אתא לקמי' דרב אמר לי' לספרא זיל כתוב ליה להדיא מתניתין פליגא עלי' דרב כותב אדם תפילין לעצמו לאחרים לא פתר לי' בכותב להניח פי' רב מפרש המשנה להניח עד לאחר המועד אבל לצורך המועד יכול לכתוב אף לאחרים וכן פסקו רשב"א ורבינו יצחק בר רבי ברוך דאות פסח וסוכות הוא מעשיית מלאכה ובחול המועד מותר מן התורה כדמפרי' התם וצריך שימשמ' בהן לפרקים כשמונחים בראשו ובזרועו כדי שלא יסיח דעתו מהם ק"ו מציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה והיה על מצחו תמיד תפילין שיש בו כמה אזהרות ואזכרות על אחת כמה וכמה

שימשמש בהם לפרקים [בפרק הקומץ דף ל"ו ובפ"ק דשבת דף י"ב] וגרסינן בפ' לולב וערבה [דף מ"ו] אמר מר זוטרא חזינא ליה לרב פפא דכל אימת דמנח תפילין מברך רבנן דבי רב אשי כל אימת דמשמשי מברכי [בפ' ראשון דמס' סופרים בפ' הבונה (שבת ד' ק"ג)] וצריך ליזהר בפרשיות שאם עשה הפתוח' סתומ' והסתומה פתוחה פסולה ושלש פרשיות ראשונות כולן פתוחות ופרשה אחרונה שהיא והי' אם שמוע סתומה ואם כתב חסר מלא פסול עד שימחק את היתר ואם כתב המלא חסר פסול ואין לו תקנה:

ואלו החסרות והמליאות כמו שכתבן רבינו משה [בפ"ב דהלכות תפילין] מתוך ספר קדמון שהיה במצרים והיו בו כ"ד ספרים והיו בירושלים מקדם להגיה ממנו הספרים ועליו היו סומכין לפי שהניחו בן אשר ודקדק בו כמה שנים והגיהו פעמים רבות:

פרשה ראשונה קדש לי כל בכור מלא זכור מלא בחזק חסר הוציא מלא יצאים חסר יביאך מלא והאמרי חסר והיבוסי מלא לאבתיך חסר העבדה חסר מצת חסר השביעי מלא מצות מלא שאר חסר גבלך חסר בעבור מלא לאות מלא תורת מלא לזכרון מלא עיניך מלא הוצאך חסר יוד החוקה חסר למועדה מלא:

פרשה שניה והיה כי יבאך חסר ולאבתיך חסר חמר חסר בכור מלא בחזק חסר הוציאנו מלא ויהרג חסר בכור מלא מבכר חסר ועד בכור מלא זבח חסר וכל בכור מלא לאות מלא ידכה כתיב בה"י לטוטפת חסר ויו אחרונה עיניך מלא בחזק חסר הוציאנו מלא:

פרשה שלישית שמע מאדך חסר לבניך מלא בביתך בלא יו"ד שני לטטפת חסר שני ווין עיניך מלא ובקומיך מלא לאות מלא ידך בלא יוד שניה מזוזות חסר ויו ראשונה ביתך חסר יוד שניה ובשעריך מלא:

פרשה רביעית והי' אם שמע חסר מצותי בויו אחת יורה מלא ומלקוש מלא ותירשך חסר ויו והשתחויתם מלא יבולה מלא הטבה חסר אתם חסר לאות מלא לטוטפת חסר ויו שניה עיניכם מלא בביתך בלא יוד שניה ובקומיך מלא מזוזות מלא ובשעריך מלא לאבתיכם חסר ויו וכתב רבינו משה שם וצריך ליזהר בתגין של אותיות והן כמו זיינין זקופות על האותיות שיש להם תגין כמו שהן כתובות בס"ת הבדוק ואלו הן:

פרשה ראשונה יש בה אות אחת בלבד מ"ם סתומה של מימים ועליה שלשה זיינין:

פרשה שניה יש בה ה' אותיות וכל אחת מהן הי"א ועל כל הי"א מחמשתן ד' זיונין והן הי"א של ונתנה והי"א ראשונה והי"א שניה של כי הקשה והי"א של ויהרג והי"א של ידכה:

פרשה שלישית יש בה ה' אותיות ואלו הן קוף של ובקומך יש עליה שלשה זיינין וקוף של וקשרתם יש עליה שלשה זיינין וט' ט' ופ"א של ולטוטפת על כל אחד מהם שלשה זיינין:

פרשה רביעית יש בה חמש אותיות ואלו הן פ"א של ואספת יש עליה שלשה זיינין ותיו של ואספת יש עליה זיון אחת וטי"ת טי"ת ופ"א של ולטוטפת על כל אחת מהן ד' זיין כל אותיות המתויגות שש עשרה ואם לא עשה התגין או הוסיף או גרע מהן לא פסל ובהלכות ס"ת [והוא מפי הקומץ (מנחות דף כ"ט)] מבואר דקוצו של יוד מעכב וצריך שיהא ראשו כפוף וגם גופו של אותיות אחרות מבואר שם וגם דין ניקב האות או תוכו או ברגלו מבואר שם הכל. [בפרק המוצא תפילין דף צ"ו] הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה צריך לבודקן ולאחר שבדקן והחזירן לעורן או לקחן מן המומחה ולא בדקן אין צריכין בדיקה אפי' אחר כמה שנים כל זמן שחיפויין שלם הרי הן בחזקתן ואין חוששים להם שמא נמחקה אות מתוכן או נקבו כדתניא במכילתא פ' בא ובירושלמי דעירובין פ' אחרון [דף כ"ו ע"א] הלל הזקן אומר אלו תפילין של אבי אימא פ' התכלת (מנחות דף מ"ב) תנו רבנן תפילין יש להן בדיקה פי' יכול אדם לבדקן אם דקדק בהן בחסירות ויתירות ואין ניקחין אלא מן המומחה פי' לכתחילה קאמר גזירה שמא יצא בהם קודם בדיקה שיש טורח לסתור התפירה ולחזור ולתופרה ס"ת ומזוזות יש להם בדיקה ונקחים מכל אדם שהן מזומנות לדקדק בהן אבל אין חוששין כלל שמא לא נתעבדו לשמן כי הכל בקיאין בכך כך פי' ר"י [בתוס' שם ד"ה תפילין] מוכיח בברכות פרק מי שמתו (ברכות דף י"ח) שהפטור מק"ש פטור מתפילין ואמרינן בפ' לולב הגזול (סוכה דף מ"ב) קטן שיודע לשמור תפילין אביו חייב ליקח לו תפילין וגרסינן במסכת חולין פ' כל הבשר (חולין דף ק"י) שחולי מעיים פטור מתפילין. [בפ' במה טומנין דף מ"ט ועיין שם בתוס'] תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים וכו' כדמפרש התם שלא יישן בהם ולא יפיח בהם לפיכך אסור לישן בהם שינת קבע ולא שינת עראי אם מונחות בידו כדמפרש בפ' הישן (סוכה דף כ"ו) אבל מונחות בראשו ובגדו עליהם ישן שינת עראי כדי הילוך מאה אמה ולא יאכל בהן אכילת קבע אבל אכילת עראי מותר. [בפ' מי שמתו דף כ"ד] היה צריך לבית הכסא אפי' להשתין חולץ תפילין ברחוק ד' אמות ומוסרן לחבירו ואם אין שם חבר וירא שמא יקחו אותן בני אדם אם יניחם בחוץ פוסק ר' יהושע בן לוי שם הלכה דגוללו כמין ס"ת ואוחזו בימינו כנגד לבו יש מפרש גוללן בבגדו ובידו כמו שאומר שם למעלה [שם] אמר רב נחמן ובלבד שלא תהא יוצאה רצועה מתחת ידו טפח ומכאן משמע קצת שהם בידו בלי שום בגד ומורי רבינו יהודא כתב שבמקום שאין

קבוע לפנות מותר להשתין בהם מים כשהם מונחים בראשו שאין לגזור שם שמא יפנה. [שם בדף כ"ה] שכח ונכנס לבית הכסא והוא לבוש תפילין מניח ידו עליהן עד שיגמור עמוד הראשון מפני הסכנה תניא בפ' הישן (סוכה דף כ"ו) שכח ושימש מטתו בתפילין לא יגע בהן כלל עד שיטול ידיו ולא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו בתוך ד' אמות של מת או ד' אמות של קבר כדאיתא בפ' מי שמתו (ברכות דף י"ח) בית שיש בו תפילין או ס"ת אסור לשמש מטתו עד שיוציאם או יניחם בכלי והכלי בכלי אחר שאינו כליין אבל אם היה הכלי השני מזומן להם אפי' עשרה כלים ככלי אחד הם חשובים ואם הניחם כלי בתוך כלי מותר להניחם תחת מראשותיו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו כדי לשומרן ואפי' אשתו במטה. עיקר אלה ההלכות בפ' מי שמתו [ברכות דף כ"ה ודף כ"ו] ובשאלתות אומר שאין לו ליתן תפילין לאדם כשהולך לבית הכסא דאמר רבה בב"ח כי הוה אזלינן בתריה דר' יוחנן וכן אמר רבא כי הוה אזלינן בתריה דרב נחמן כי אזיל לבית הכסא כי הוה נקיט ספרא דאגדתא הוה יהיב לן תפילין לא יהיב לן. [שם בדף כ"ז וע"ש באשירי סוף פרקא] ואמר ר' יהושע בן לוי שס"ת צריך לעשות לו מחיצה עשרה טפחים ובעניין אחר אסור לשמש מטתו באותו בית ואין די להניחו בכלי תוך כלי ולמעלה בפרשה ואהבת בסוף סי' ג' פירשתי טעמים נאים בתפילין שדרשתי לרבים וכל המניח תפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו [בפרק התכלת דף מ"ד]:

מצות עשה כג

לקבוע (א) פרשת שמע ופרשת והי' אם שמוע על מזוזת בתינו שכתוב בב' פרשיות וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך ושנינו בפ' הקומץ רבה [דכ"ח] שני פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו וכל מי שאינו מניח מזוז' עובר בשני עשה וכתבתם וכתבת' כדאיתא בפ' התכלת [דמ"ד] וכל משפטי הכתיבה שבתפילין ישנו במזוזה ואין ביניהן אלא הא דמסקינן התם בפ' הקומץ (מנחות דף ל"ב) הלכתא מזוזה צריכה שרטוט פירוש בין שיטה לשיטה תפילין אין צריכין שרטוט אלא ארבע שיטין מלמעל' אחד לצדדין שנים מלמעלה אחד לצדדין שנים מלמטה אחד הרי ד' שהרי בה"ג פוסק כר"י שאמר בפ"ק דגיטין [דף ו'] שתי תיבות כותבין בלא שרטוט שלש אין כותבין ובירושלמי דמגילה בפ' בני העיר [דף ע"ד ע"א והאשירי מביאו שם בפ"ב ובתו' פ' הקומץ בד"ה הא מורידין דף ל"ב ועיין בהגה מימוני' בפ"ז דהלכות ס"ת] משמע דאף באגרת שלומים צריך שרטוט שאומר מהו למכתב תרתין או תלת מילין מן פסוק בלא שרטוט ומביא ראיה ר' מני שלח כתב לר' אושעיא ראשיתך מצער היה מאוד אחריתך ישגא משמע שהיה מהפך הפסוק מפני שלא שרטט והרמב"ם בפ' ראשון דתפילין ומזוזה כתב שמזוזה אינה צריכה עיבוד

לשמה ונ"ל ראייתו מדאמר במס' מגילה [דף ט"ז] דמגילה צריך שרטוט כאמתה של תורה פי' מזוזה שיש בה אמיתות מלכות שמים ודריש ליה מדכתיב בה דברי שלום ואמת וא"כ אם היתה מזוזה צריכה עיבוד לשמה גם מגילה היתה צריכה עיבוד לשמה ור' יוחנן אמר התם [דף י"ט] דהקורא את המגילה הכתובה בין הכתובים ביחיד יצא משמע דאינה צריכה עיבוד לשמה ויש לחלק בדבר ונהגו העולם לעבד קלף של מזוזה לשמה ואומר שם [בפי' הקומץ דף ל"ב] ר' מאיר היה מניח ריוח מלמעלה וריוח מלמטה כמלא אטבא דספרי ואמרו הגאונים ששיעורן כחצי ציפורן ומן הצדדין לא פירש ושמא מאחר שכורך כלפי שמע כמו שאומר [שם בדף ל"א] צריך בתחילה כדי לגול היקף כמו בספר תורה כך כתב רבינו שמשון. מנהג פשוט שכותבין על המזוזה מבחוץ כנגד הריוח שבין פרשה לפרשה שדי וכן כותבין כנגד ה' אלהינו ה' אחד שם המתחלף באלף בית והוא האותיות שניות לאותיות ה' אלהינו ה' כוז"ו במוכס"ז כוז"ו ואין בזה הפסד לפי שהוא מבחוץ אבל מבפנים אסור להוסיף אפילו אות אחת ולא לעשות חותמות של מלאכים ולא שום דבר כי אם צווי אדון הכל לא תוסיף ולא תגרע. אמר רב חסדא על הארץ בשיטה אחרונה איכא דאמרי בסוף שיטה וא"ד בתחילת שיטה שם אמר רבי חלבו חזינא להו לדרב הונא דכריך ליה מאחד כלפי שמע ועושה פרשיות סתומות ומסיק [שם בדף ל"ב] לרב דמצוה בסתומות ואי עבדינהו פתוחות שפיר דמי לפי שאין שתי הפרשיות סמוכות בתורה ובירושלמי דמגילה [פרק קמא ובתוס' פי' הקומץ כל הסוגי' בד"ה והאידנא דף ל"ב] פוסק רב גם כן דפתוחה כשרה לפי שאינן סמוכות בתורה ומאריך אחר כך שם פתוחה מראש' פתוחה פתוחה מסופה פתוחה פתוחה מכאן ומכאן סתומה וקבלתי כך הפי' לא שתהא פתוחה לגמרי שראשה שיעור ט' אותיות לדברי סידור קדמונים או ג' אותיות לדברי מסכת סופרים [פרק ראשון] ולא שתהא פתוחה לגמרי מסופה שאם כן היתה פתוחה גמורה אלא תחלק שיעור הפתוחה לכאן ולכאן פחות משלש אותיות בסוף ובשעריך בסוף שיטה ופחות משלשה אותיות בתחילת שיטה במקום שמתחיל והי' אם שמוע להכירא בעלמא לפי שאינן סמוכות בתורה וזו היא סתומה גמורה מאחר שאין שיעור פתיחה לא בתחילה ולא בסוף ולא קשיא דרב אדרב [עיין בספר התרומה סימן ד'] ותימא [תו' פרק הקומץ בד"ה ועושה פרשיותיה דף ל"א] שאומרים בלשון רבים פרשיותיה סתומות והלא אין כאן אלא כי אם הפסק אחד בין שמע לוהיה אם שמוע וכתב רבינו שמשון משום דקסבר על הארץ בסוף שיטה אחרונה וכן אני נוהג אבל מקצת העולם נהגו על הארץ בתחילת שיטה אחרונה ונהגו הסופרים לכתוב אותה בכ"ב שיטין ואם שינה לא פסל' ואלו הן התיבות שבראש כל שיטה ושיטה שמע ה'

הדברים לבניך ובשכבך בין והיה מצוה בכל יורה עשב פן והשתחויתם השמים ואבדתם ושמתם אותם אתם בדרך ובשעריך אשר על הארץ. [מיימ' פ' ה' דתפילין ומזוזה] קודם שיקבענה במזוזת הפתח מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אקב"ו לקבוע מזוזה ואינו מברך בשעת כתיבה שקביעתה זו היא מצותה. [בפרק קמא דיומא דף י"א ועיין בתוספות פרק התכלת בד"ה והא דתנן דף מ"ג] מזוזה של יחיד נבדקת פעמים בשמיטה ושל רבים פעמים ביובל שבדבר שהוא של רבים אין להטריח הרבה פן יהיה כל אחד דוחה הבדיקה על חבירו גרסינן במסכת סוכה [דף ג'] וביומא פרק קמא [דף י"א] בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות פטור מן המזוזה גרסינן בפרק הקומץ (מנחות דף ל"ג) פתחים שוממין פטורים מן המזוזה שאין להם משקוף או תקרה וביומא בפ' קמא [דף י"א] תני רב שמואל בר יהודא קמיה דרבא ששה שערים פטורים מן המזוזה בית התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות ושער שאינו מקורה ושער שאינו גבוהה עשרה טפחים וחולק באוצרות על ברייתא דבסמוך ותניא ביומא פרק קמא בשעריך אחד שערי בתים ואחד שערי חצירות מדינות ועיירות ואוצרות יין ושמן כולם חייבין במזוזה יכול שאני מרבה את בית שער האכסדרה ומרפסת תלמוד לומר ביתך דווקא מיוחדת לדירה יצאו אלו שאינם מיוחדים לדירה יכול שאני מרבה בית הבורסקי ובית המרחץ ובית הטבילה ת"ל ביתך העשוי לכבוד יצאו אלו שאינם עשוין לכבוד יכול שאני מרבה אף הר הבית והלשכות והעזרות ת"ל ביתך מה ביתך שהוא חול אף כל שהוא חול יצאו אילו שהם קדש ואם כן בה"כ ובית המדרש פטורין. ואמרי' נמי התם בית הכנסת שאין שם בית דירה לחזן חכמים פוטרין מן המזוזה וגר' במנחות [דף ל"ג] והא ההוא פתחא דהוה עייל ביה רב הונא לבי מדרשא והוה ביה מזוזה ומתרץ ההוא רגיל הוה פירוש רגיל לכל בני הבית כך פי' רש"י אבל אם אין רגיל בו כי אם הוא לבדו פטור עוד אמרינן התם [בדף ל"ג] דבית שער הפתוחה לחצר ובתים פתוחים לבית שער חייבים בשתי מזוזות משם יש לדקדק דבית שער אכסדרה ומרפסת נמי חייבין במזוזה במקום שבתי' החייבין במזוזה פתוחין להם ומטעם זה שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עיירות כולם חייבין במזוזה שהרי הבתים שדרים בהן השומרים שחייבין במזוזה פתוחים להם עוד אמרינן התם [בדף ל"ד] שפתח קטן שבין בית לעלייה חייב במזוזה וחדר שיש לו ארבע פתחי' חייב בד' מזוזות [שם] ומקשה שם פשיטא ומתרץ לא צריכה אע"ג דרגיל בחד עוד אמר התם [בדף ל"ג כל הסוגיא] שאם העמיקה טפח בתוך המזוזה פסולה עוד אמרינן התם שמצוה להניחה בתוך חלל של פתח ובטפח הסמוך לרשות הרבים כדי שיפגע במצוה מיד עוד אומר שם [בדף ל"ג] פתח שבין ב' בתים הלך אחר היכר ציר פירוש

הבית שציר הדלת סובב בו חייב לעשות המזוזה ימין מבואו דרך אותו הפתח שנא' ביתך דרך ביאתך [עיין בדף ל"ד] וכי עקר איניש כרעיה דימינא עקר ברישא ואין צריך להניח מזוזה ימין ושמאל ותניא בספרי ואתחנן ר' יצחק אומר הרי הוא אומר ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות זה בנה אב בכל מקום שנאמר מזוזות אינו בכלל שתים עד שיפרוט לך הכתוב שתי מזוזות עוד שם [בדף ל"ג] רבי יוסי אומר וקשרתם וכתבתם מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה ושיעור הנחתה מן התקרה עד שליש העליון ויותר על שליש לא ירחיקנו מן התקרה גרסינן בירושלמי דמגילה פרק בתרא [ועיין בהלכות קטנות הלכות מזוזה] מזוזה צריך שיהא שמע שלה רואה הפתח אמר רב [במנחות ד' ל"ג וכל הסוגי' עם הירושלמי בתוס' שם בד"ה הא דעבידא] עשאה כמין נגר פסולה פי' רבינו שלמה משוכב ורבינו יעקב פירש מעומד אבל משוכב כס"ת ולוחות המונחות בארון כשירה ועוד אומר צא ולמד מס"ת שכשהוא עומד כל העם עומדים וכשהוא יושב כל העם יושבין ומקשינן והלא כל מזוזות שבבית רב הן עשויות כמין נגר ומתרץ הא בסיכתא הא באסתוירא ולפירוש רבי יעקב אם עשאה ממש כיתידות האהלים התקועים בארץ מעומד פסולה אבל מזוזות של בית רבי לא היו לגמרי מעומד אלא מוטה כעין חבור השוק והרגל שנקרא אסתוירא בפרק מצות חליצה (יבמות ד' ק"ג) דומה קצת לנון כפופה והעולם נהגו כפי' רבי' שלמה מעומד תניא בפרק השואל [ד' ק"ב] המשכיר בית לחברו על השוכר לעשות מזוזה וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויצא ואם של גוי הוא יטלנה ויצא ותניא בפרק התכלת (מנחות ד' מ"ד) השוכר בית בחוצה לארץ כל ל' יום פטורה מן המזוזה מכאן ואילך חייבת פירוש דמשם ואילך הוא קבוע שם אבל השוכר בית בארץ ישראל חייב במזוזה לאלתר משום ישוב ארץ ישראל עוד גרסינן בירושלמי דסוף מגילה [מפרש שם מפני מעשה שאירע ע"ש ובתו' פרק השואל דלעיל מפרש טעם אחר ועיין שם] השוכר בית מהגוי צריך ליתן מזוזה וכשהוא יוצא נוטל ובשל ישראל אסור לעשות כן יש אומרים שיש בירושלמי עיר שיש בה חזירים פטורין מן המזוזה ואומר רבינו יצחק ברבי אברהם נשתקע הדבר ולא נאמר כי בדק בכולן ולא מצאו ועוד אפילו ישנו בשום מדרש זהו דווקא בפתח הבית שהחזירי' מצוים שם אבל בחדרים ובעליות חייבים ואפי' בפתח הבית במקום שתחלת שליש העליון למעלה מעשרה יכול להניחה אמנם היה נוהג לכסותה כולה בפתח וכן אני נוהג לכסותה וגם בחדרים במקום שהתינוקות מצוין שם אני מכסה הנקב במעט שעוה בית שאין שם אלא נשים חייבת במזוזה כדתנן בברכות [ד' כ"א] גרסינן בפרק התכלת (מנחות ד' מ"ב) כל מי שיש לו

תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו הוא בחיזוק שלא יחטא שנ' והחוט המשולש לא במהרה ינתק ואומר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם:

מצות עשה כד

מצות עשה (א) לכל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו כדדרשינן בפ' כהן גדול בסנהדרי [בד' כ"א] מועתה כתבו לכם את השירה הזאת לעד כלומר כתבו לכם את התורה שיש בה השירה הזאת לפי שאין כותבין התורה פרשיות פרשיות כדאיתא פ' הנזקין [ד"ס] ואע"פ שהניחו לו אבותיו ס"ת מצוה לכותבו משלו וגרסי' בפ' הקומץ (מנחות ד' ל') אם הגיה בו אפילו אות אחת מעלה עליו הכתוב כאילו כתבו פי' רבינו יצחק באדם שלקח ס"ת מוטעה מדבר ועיין בתו' שם:

מצות עשה כה

מצות עשה על (א) המלך לכתוב לו ס"ת יתר על ס"ת שהיה לו כשהי' הדיוט שנ' והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו וגו' זה שהי' לו כשהי' הדיוט מניחו בבית גנזיו זה שכתב לו או שנכתב לו אחר שהיה מלך יהיה עמו תמיד אם יצא למלחמה ס"ת עמו נכנס והוא עמו מיסב בסעודה והוא כנגדו שנ' והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו לא היה לו ס"ת לעצמו קודם שהיה מלך צריך שיכתוב אחר שמלך שני ספרי תורות אחד מניחו בבית גנזיו והשני יהיה עמו תמיד לו יסור ממנו אלא בלילה או כשנכנס לבית המרחץ או לבית הכסא או לישן על מטתו ועיקר זה הדבר בסנהדרין בפ' כ"ג (סנהדרין ד' כ"א) ס"ת תפילין ומזוזות צריכין לכתוב על עור בהמה טהורה או חיה טהורה שנאמר למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך ומיהו אפילו אינה שחוטה מותר לכתוב עליה כיון שהיא טהורה והיתה ראויה להיות מותרת בפיך כדאיתא בפ' ח' שרצים (שבת ד' ק"ח) וריש מסי סופרים וצריך שיתן העורות בעיבוד לשמן או יסייע לגוי בשעת עיבוד לשמן כדאיתא פ' הנזקין (גיטין ד' נ"ד) באחד שאמר ס"ת שכתבתי גווילין שלו לא עבדתי לשמן ופסליה ר' אבוה וגם רבא אמר בפ' נגמר הדין (סנהדרין ד' מ"ז) הזמנה לאו מילתא היא והלכתא כמותו שסובר שצריך עיבוד לשמה וסבר כרשב"ג דאמר [ד' מ"ב] עד שיעבדם לשמן גבי עור הבתים בפ' התכלת (מנחות ד' מ"ב) וכן פי' ר"ח ור"ת [בתו' פ' נגמר הדין (סנהדרין ד' מ"ח) בד"ה אע"פ] דרבא כרשב"ג וכן צריך להשחיר הרצועות מבחוץ לשמן כמו טוויה בציצית וצביעה בתכלת שמצריך רב ושמואל ורב אשי בפ' התכלת (מנחות ד' מ"ב) לעשות לשמן דסברי כרשב"ג וצריך שיאמר בפירוש שנותנם בעיבוד לשם דבר שבקדושה וכתיבה נמי לשמה צריך מדאמר בפ' הנזקין (גיטין ד' נ"ד) אזכרות שלו לא כתבתי לשמן ורצה לפסול ס"ת והשיבו נאמן אתה להפסיד שכרך ואי

אתה נאמן להפסיד ס"ת ומסתמא משמע שצריך לכתוב לשמה ואמרינן נמי בפ' השולח (גיטין ד' מ"ה) גבי רשב"ג שמתיר לקנות ס"ת שכתבו גוי ומקשה עיבוד לשמה בעי כתיבה לשמה לא בעי בתמיה וכן כשיכתבם צריך שיאמר בפירוש בתחלת הכתיבה שיכתוב הכל לשם תורת ישראל ואזכרות שלו לשם קדושה כי שמא אין די במחשבה וכן בגט שצריך לשמה צריך אמירה פסק רבי' יעקב [בתו' פ' הקומץ בד"ה הא דאפיצן ד' ל"א] שקליפים שלנו שהם בעבוד סיד ומלח כשרים לתפילין ומזוזות ומגילה וס"ת אף על פי שאינם בעיבוד עפצים ואע"ג דבמגילה פ"ב [ד' י"ז] אמרינן דפסולה על הדיפתרא וכן פרשת סוטה משום דכתיב בהן ספר והתם [בד' י"ט] מפרש דיפתרא היינו דמליח וקמיח ולא אפיץ מ"מ קליפים שלנו הם בעיבוד טוב כמו עיבוד עפצים וגם בימי התנאים פעמים היו כותבין בקליפים שאינן מעופצים ע"י עיבוד אחר טוב כדאמרינן בפ' הקומץ (מנחות ד' ל"א) גבי ס"ת הא דאפיצן הא דלא אפיצן אמרינן בפ' המוציא יין (שבת ד' ע"ט) ג' עורותיהן גויל קלף ודוכסוסטוס פי רב האי גאון [וכן פי' בתוס' שם] גויל קרוי שהוסר השער לבדו ולא נתקן לצד הבשר כדאמר גויל אבני דלא משפיין וכותבין בו לצד השחור שהיה בו שערו נתקן אבל קלף ודוכסוסטוס הוי שחותכין העור לשנים וכותבין בשתי הקליפות במקום החתך אותה קליפה שלצד הבשר קרוי' דוכסוסטוס וכותבין בו לכתחילה לצד החתך שזהו לצד השחור והקליפה שלצד השער קרויה קלף וכותבין בה לכתחילה לצד החתך שזהו לצד הלבן. הלכה למשה מסיני היא [בפ' הקומץ דף ל"ג ובירושלמי פ"ק דמגילה] שס"ת כותבין אותו על הגוויל במקום השער ושיהא כותבין תפילין על הקלף במקום הבשר ושיהו כותבין מזוזות על הדוכסוסטוס במקום שער וכל הכותב על הקלף במקום שער או בגויל במקום בשר וכן דוכסוסטוס במקום בשר פסול כתב רבינו משה [בפ' ראשון דתפילין ומזוזה וס"ת] אע"פ שכך היא הלכה למשה מסיני אם כתב ס"ת על הקלף כשר ולא נאמר גויל אלא למעט הדוכסוסטוס שאם כתב עליו ס"ת פסול אמנם בפ' המוציא [ד' ע"ט] מסקינן שס"ת כשר אף אם כתבו על הדוכסוסטוס וכן אם כתב המזוזה על הקלף או על הגויל כשר לא נאמר על הדוכסוסטוס אלא למצוה אבל תפילין אינן נכתבים לא על הגויל ולא על הדוכסוסטוס ואם כתב עליהם פסולין כדאיתא התם [בד' ע"ט והא דר"ת בתו' שם בד"ה קלף] ואומר רבינו יעקב דקליפין שלנו יש להם דין קלף לפי שמתקנין אותם וגוררין אותם לצד הבשר ונשארת הקליפה לצד השער וצריך לכתוב עליהן ספר תורה תפילין ומזוזות לצד בשר דאי קליפין שלנו יש להם דין דוכסוסטוס לפי שגוררין אותם לצד שיער ומסירין קליפות קליפות ונשארה אותה שלצד הבשר ויש בהן דין לכתוב ס"ת ומזוזות לכתחילה למצוה לצד השער א"כ

תפילין היכי כתבינן בקליפין שלנו הלא דינם הוא על הקלף לצד לבן ואם שינה פסול תניא בפ' הבונה [דף כ"ג] נכתב שלא בדיו יגנז ומוקי לה בס"ת בפ' הקומץ [מנחות דף ל"א וע"ש בתו' בד"ה עשאה כשירה] ואותו דיו שעושין מעפצים לעולם הוא לח ואינו קרוי דיו ופסול הוא לכתוב ממנו ס"ת ותפילין ומזוזות שהרי סתם דיו יבש וקשה כשלנו כדאמרינן בפ"ב דנידה [דף כ'] שבקע קורט של דיו לבדוק בו את הדם וזה הלשון משמע בקורט קשה ויבש ועוד שנינו בפ"ב דגיטין [דף י"ט וכל הסוגי' בתוס' שם בד"ה דיו] בכל כותבין את הגט בדיו ומוסיף ר' חנינא בנמ' כתבו במי טריא ואפצא כשר אלמא אפצא אין זה דיו מותר לתת שיחור שהוא ארטמנט בלע"ז לתוך הדיו אפי' למאן דאמר בעירובין [דף י"ג] לתת קנקנתו' לתוך הדיו שכותבין ממנו ס"ת דשיחור וקנקנתו' שני דברים הם ששנינו [בפ"ק דגיטין דף י"ט] שכותבין הגט בדיו ובקנקנתום ותנא דברי' מוסיף שם בגמ' כתבו בשיחור כשר ופי' רבינו שלמה דשיחור זהו ארמנט למדנו ששני דברים הם ופירוש רבינו שמואל לפני רבינו שלמה דקנקנתום זהו קרקע שקורין וידריואל והיא ירוקה ומאירה כזכוכית וע"ש כך נקר' ודריאולא וכך פי' בערוך [בע' קנקנתום] ולאחר שנשחקה הדק משחרת כדתנן בנידה [ד' י"ט] שחור כחרת ומפרש שהוא חרתא דאושכפי פירוש עושין מנעלים שמשחירין בו עורותיהן ובפ"ק דגיטין [דף י"ט] אמרינן מאי קנקנתום חרתא דאושכפי. גרסינן בפ' הקומץ רבה (מנחות דף ל"ב) ובפ"ב דמגילה [דף י"ח] הלכה למשה מסיני מזוזה צריכה שרטוט תפילין אין צריכין שרטוט ונכתבות שלא מן הכתב מפני שהכל בקיאין בהם בעל פה ופירש ר"ת בתוס' שם כל הסוגיא] דתפילין אין צריכין שרטוט זהו בין שיטה לשיטה אבל שיטה אחת למעלה או שמא אפי' מד' רוחות צריך לשרטט שהרי בה"ג פסק כר' יצחק דאמר בפ"ק דגיטין [דף ו'] שתי תיבות מן המקרא כותב בלא שירטוט שלשה אין כותבין אבל מזוזה צריך לשרטט בין שיטה לשיטה וגרסינן בפ"ק דמגילה [דף ט"ז] דברי שלום ואמת מלמד שצריכה שרטוט כאמתה של תורה פי' רבינו יעקב דהיינו מזוזה שיש בפרשה ראשונה אמיתות מלכות שמים אבל רבינו שלמה פי' דהיינו ס"ת ורבינו יעקב אומר לא מצינו חומר בס"ת יותר מבתפילין לענין שרטוט ולא עוד אלא שהמשרטט נקרא הדיוט מאחר שפטורין כדאמר בירושלמי פ"ק דשבת ובפ' היה קורא סוף פירקא רב יצחק הוה קאכיל ושמע קל צלותא קם לצלויי אמר ליה ר' מישן לא כך אלפן רבי אם התחילו אין מפסיקין וכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט אפס אם הסופר אין יכול לכוין כתיבתו אלא א"כ ישרטט בין שיטה לשיטה מותר לשרטט משום זה אלי ואנוהו ור"י מפרש כאמית' של תורה דהיינו כס"ת כפירש רש"י וכן מוכיח בירושלמי פ"ק דמגילה דקאמר נאמר כאן

דברי שלום ואמת ונאמר להלן אמת קנה ואל תמכור מה להלן צריכה שרטוט אף מגילה כן ואמת קנה נא' על התורה תניא במס' סופרי' ריש פ"ק מסרגלין בקנה ופירש רבינו שמואל לאו לאפוקי סכין קאמר אלא לאפוקי עופרת וכיוצא בו שהשרטוט ע"י צבע אמרינן בפ' הקומץ רבה [כל הסוגיא מתחילה ועד סוף שם בדף ל'] עושה אדם יריעה לס"ת בת ג' דפין ולא יותר מח' דפין ושיעור רחב הדף שלשה למשפחותיכם בשיטה אחת ובסוף הספר אפי' פסוק אחד בדף אחד פי' ר"ח בתוס' שם ג' למשפחותיכם מכתיבה דקה אבל מכתיבה גסה הכל לפי הנוי שלא יהיו עיניו משוטטות שהרי פי' ר"ח בשם הנאון ג' למשפחותיכם הוי טפח ואי מכתיבה גסה הוי טפי מטפח. וארכו של ס"ת ששה טפחים כלוחות וכן היקיפו [עיין בפי' רש"י פ"ק דב"ב דף י"ד] וכל זה למצוה אבל לא לעכב כל זה פירש בתיקון שלו ושיעור גליון מלמטה טפח ולמעלה שלש אצבעות ובין דף לדף רוחב שני אצבעות ובין שיטה לשיטה כמלא שיטה ובין תיבה לתיבה כמלא אות קטני ובין אות לאות כמלא חוט השערה נזדמנה לו תיבה בת ה' אותיות בסוף השיטה לא יכתוב חוץ לדף ג' אותיות כי אם שנים חוץ לדף שלשה בתוך הדף ואם נזדמנה לו תיבה בת שתי אותיות לא יכתבם חוץ לדף כ"א בתחילת שיטה ופירש ר"ת בתוס' שם שאם נזדמן לו שם בסוף שיטה לא יכתוב חוץ לגליון אפילו אות אחת ומנין השיטין שבעמוד כדאיתא במס' סופרים בפ"ב או ס' או מ"ח ובהקומץ רבה [דל"ז] בסוף הברייי שהבאתי דבסוף הספר אפי' פסוק אחד בדף אחד והבא לגמור ס"ת לא יגמור באמצע הדף כדרך שגומר בחומשים אבל מקצרו והולך עד סוף הדף ולעיני כל ישראל באמצע השיטה דווקא כך מסיק רב אשי שם ואמר בפ"ק דב"ב [דף י"ג] שבין חומש לחומש יניח ד' שיטין. תניא בפ' הקומץ רבה [כל הסוגיא בתו' שם] הטועה בשם גורר מה שכתב ותולה מה שגרר וכותב השם על מקום הגרר דברי ר' יהודא פי' ג' ענייינים יש מחיקה גרירה תליה. גרירה הוא כשהחול יבש וגוררין אותו בראש תער ואין נכרת כ"כ שם מחיקה ויכתוב השם על הגרירה ומחיקה למחוק החול בעודו לח וכותב השם עליו ובגרירה ובמחיקה תולה בשניהם החול. תלייה שאינו גורר ולא מוחק החול אלא תולה השם בין השיטין וגרירה טובה ממחיקה ומחיקה טובה מתלייה וקאמר ר' יהודא שגרירה הטוב מכולם יש לעשות לכתחילה אבל מודה ר' יהודא בדיעבד שאם עשה תלייה שמועיל שהלכה תולין ואין מורין כן וזו היא ששנינו בברייתא דר' יהודא אומר תולין במס' סופרים וכ"ש מחיקה שטובה מתלייה ומסיים בהקומץ רבה [שם] ר' יוסי אומר תולין את השם פי' הלכה תולין ומורין כן ר' יצחק אף מוחק וכותב פי' ר' יצחק לאו אדר' יוסי קאי דלא שייך לומר אף התלייה שהרי מחיקה טובה יותר אלא

אדר' יהודא קאי דאמר מעולה מכולם ור' יצחק אומר הלכה אף מוחקי' ר' שמעון שזורי אומר כל השם תולין מקצתו אין תולין פי' דר' שמעון שזורי אדר' יוסי קאי דאמר הלכה תולי' ומסקינן בפ' בהמה המקשה [דע"ה] דאין הלכה כר' שמעון שזורי כי אם במסוכן ובתרומת מעשר של דמאי הם שני עניני הלכות אחרות ר' שמעון בן אליעזר אומר משום ר' מאיר אין גוררים ומוחקים ותולין אלא מסלק את היריעה וגונזה והא דתניא במס' סופרים [בפ"ה דלעיל] ר' מאיר אומר מוחק וכותב תרי תנאי ואליבא דר' מאיר. [שם בפ' הקומץ דלעיל] אמר רב חננאל הלכה תולין את השם פי' הלכה ואין מורין כן דהא בירושלמי פ"ק דמגילה אמד רב חננאל אמר רב הלכה מוחק רב יצחק בר שמואל אמר הלכה מוחק [בתלמוד שלנו דלעיל וגם סוגית הירושלמי בתוי' שם] וזה לשון הירושלמי אמר רב חננאל בשם רב הלכה מוחק את החול וכותב את השם ותולה את החול עליו תולין כגון אני ה' אלקיכם מותר ושואל שם למה אם מפני שיש בהם ג' תיבות ואינו כ"כ גנאי כבתלי' שם יחידי או מפני שיש בהם חול ואין נראה השם בטפל למה שבפנים ואומר שם דנ"מ דאל אלקים ה' האמור בס' תהילים ובס' יהושע שאם נאמר ההיתר מפני שיש שם שלשה תיבות מותר לתלותו ואם נא' מפני שיש בהם חול אין כאן חול ואסור לתלותו הרי לך דמוחק מותר ותולה אסור ומכאן יש ללמוד מה שפי' למעלה שמחיקה טובה מתלייה כך קבלתי מרבותי שיטה זו בשם רבינו יצחק מסקנא דמלתא גרירה מצוה מן המובחר לד"ה ורב חננאל אמר רב פוסק הלכה תולין ואין מורין כן אבל מוחק הלכה ומורין כן עוד גרסינן בירושלמי דמגילה [שם] תולין בספרים ואין תולין בתפילין ומזוזות ומשמע דאפי' חול אין תולין ויש אומרים הטעם משום דאמרינן במכילתא [בסוף פרשת בא] כתבן שלא כסדרן יגנוזו ואינו מחלק בין בפרשיות בין בתיבות בין באותיות הנה כתב רבינו משה [ריש פ"ח דהלכות ס"ת] מה היא הפתוחה ומה היא הסתומה על פי הספר שהי' מקדם בירוי' להגיה הספרים וזה לשונו פרשה פתוחה יש לה שתי צורות אם נגמר באמצע השיטה יניח שאר השיטה פנויה ומתחיל הפרשה פתוחה בתחילת השיטה שנייה כגון זה

במד"א שנשאר מן השיטה ריוח כשיעור תשע אותיות אבל אם לא נשאר אלא מעט או אם גמר בסוף השיטה הפתוחה מתחיל בתחילת השיטה שלישית כגון זה

שיטה פנויה ופרשה סתומה יש לה שלש צורות אם גמר באמצע שיטה מניח ריוח כשיעור ומתחיל לכתוב בסוף השיטה מתחילת הפרשה שהיא סתומה עד שימצא ריוח באמצע כגון זהואם לא נשאר מן השיטה כדי להניח הריוח כשיעור ולכתוב בסוף השיטה תיבה אחת יניח הכל פנוי ויניח מעט מראש שיטה שנייה ויתחיל לכתוב

הפרשה הסתומה באמצע השיטה כגון זהואם גמר בסוף השיטה מניח מתחלת השיטה שנייה כשיעור הריוח ומתחיל לכתוב הפרשה הסתומה באמצע השיטה כגון זהנמצאת אומר שפרשה פתוחה תחילתה בתחילת שיטה לעולם ופרשה סתומה תחלתה מאמצע השיטה לעולם עכ"ל. ורבינו יעקב כתב [בתוי' פ' הקומץ (מנחות דף ל"ב) ד"ה והאידנא כל הסוגיא] כי מצא בסידור קדמון בפתוחה כאשר אמרנו אבל סתומה אינו מצריך חלק באמצע כ"א כדי לכתוב שם בן שתי אותיות ולא פי' שום דין אם גמר בסוף השיטה אבל במס' סופרים [פ"א] שנינו איזו היא פתוחה כל שהניח בראש השיטה שלש אותיות סתומה כל שהניח באמצע שיטה שלש אותיות גמר כל הפרשה בסוף הדף ישייר שיטה אחת מלמעלה ואם שייר מלמטה כדי לכתוב שם בן שלש אותיות מתחיל למעלה וכתב רבינו יעקב כי הברייתא עיקר ופרשה פתוחה בראש שיטה דווקא נקראת פתוחה ואם יניח שיעור תשע אותיות בסוף שיטה וכן בתחילת שיטה יצא ידי שניהם [עיין בספר התרומה סי' ר'] ועדיין לא שמענו דין פרשה סדורה לא בברייתא ולא בדברי רבינו משה אבל רבינו יעקב אומר כי מצא בסידור קדמוני שכל הכותב שיטה עד חציה או עד שלישיתה ושאר השיטה מניח פנוי ומתחיל לכתוב השיטה למטה לה כנגד ההנחה של אותה שיטה העליונה זו היא סדורה וכתבתי למעלה בהלכות מזוזה [והירושלמי בפ"ק דמגילה] דגרסינן בירושלמי פתוחה מראשה פתוחה פתוחה מסופה פתוחה ומכאן יש סעד לרבינו יעקב שאם הניח חלק בסופה ובתחילה כשיעור שנקראת פתוחה. גרסינן בפ' הקומץ רבה (מנחות דף כ"ט) שעטנז גץ כל אחת משבעה אותיות הללו צריכות ג' זיינין בראש שמאל וזיינם רבינו גרשון מאור הגולה בסדר קדשים שכתב וכן כתב ר"ש בפירושיו בכתב ידו. שעטגז גץ כאדם שאוחז זיינו בידו ומניף בימין ובשמאל ולפניו ויש שמזיינין אותו כך שעטנז גץ גרסינן בב"ב בפ"ק חכמי' אומרים עושה לספרים כגון מגילה ושאר ספרים בתחילתו כדי לגול היקף וסופו כדי לגול עמוד כך עיקר הגירסא ולא להפך שהרי תניא התם כל הספרים נגללין לתחילה וס"ת נגלל לאמצעיתו ועושה לו שני עמודים אילך ואילך לפיכך צריך שיהא בתחילתו ובסופו כדי לגול עמוד ואמרינן נמי שמזוזה נמי כורכה מאחד כלפי שמע בפרק הקומץ [דל"א] מוכיח במסכתא סופרי' ובירושלמי שלהי פ' קמא דמגילה שהבא לתפור יריעות ס"ת זו לזו צריך שתהי' התפירה מבחוץ ותופרין בגידין והלכה למשה מסיני שעושי' שיור למעלה ולמטה שלא יתפור כל רוחב היריעה אל חבירתה כדאי' במגילה פ"ב [דף י"ט] אמנם מלשון הברייתא במס' סופרים [פ"ב דלעיל] ששונה אין תופרין במקום הכתב מבפנים אלא מבחוץ לא משמע שדיבר בתפירת שתי יריעות זו אל זו שא"כ הי' לומר אין תופרים מצד הכתב אלא מבחוץ

אלא משמע דמיירי בס"ת שנקרע הדף עצמו ועל זה אומר שלא יתחוב המחט מצד הכתב ובס' פסיקתא שהי' של רבינו יעקב היה כתוב הקליפים צריכין עיבוד לשמן והתפירה תהיה מבחוץ ולא מפנים. עור שהי' נקוב לא יכתוב על גבי הנקב וכל נקב שהדיו עובר עליו אינו נקב כדאי' פ' שמונה שרצים [דף ק"ח] ניקב תוכו של אות כגון תוך ה' או תוך מם וכן בשאר אותיות כשר [עיין במימוני סוף פ"א] ניקב בירך של אות עד שנפסק מביא תינוק לא חכים ולא טפש בינוני ואם יקראה כהלכתה כשר כדאיתא פרק הקומץ רבה [כל הסוגיא שם] סופרים דייקנים עושים חטר לגג של חית פי' כעין חוטרא כזה כלומר חי ברומו של עולם ורבינו יעקב [בתו' שם] פי' כעין חטרת הגמל גבוה באמצע גבו כזה עוד תולין רגלו של הי"א כזה והטעם מפני שהעולם הזה נברא בהי"א ודומה לפרוזדור פתוח מלמטה שכל הרוצה לצאת בגיהנם מלמטה יצא ויש לו פתח אחד קטן מלמעלה שאם רצה להנצל מלירד למטה לגיהנם ידחוק עצמו ליכנס בפתח התשובה. הפונה לשמים. ואומר שם שיש תגא להי"י לצד פתח התשובה כזה אמר הקדוש ברוך הוא אם חוזר בו אני קושר לו כתר כמותי ועוד מפרש בפ' הבונה (שבת דף ק"ד) מה טעם תלוי רגלו של קוף כזה עוד אמרינן [שם וע"ש בתוס' ובהגה' מימוני פ"א דתפילין] דקוצו של יוד מעכב וצריך שיהא כזה כדאמרינן התם [בדף דלעיל] שהעולם הבא נברא ביוד שהיא קטנה מפני שהצדיקי' שבו מועטים והיוד כפופה מפני שהצדיקים כפופים ראשיהם מפני שמתבייש האחד מחבירו שגדול ממנו. ואמרי' בפ' הבונה (שבת דף ק"ג) דבעינן כתיבה תמה שלא יעשה אלפין עיינין וטתין פפין וגם פשוטה כרעיה דדלית לגבי גימל כזה ואלפין לא יעשה כן מפני שדומה לעין משמע שהיא מן הדין נוטה קצת לעין כזה וטיתין לא יעשה פפין כזה משמע שהוא מן הדין מעט נוטה לפ"א כזה כפיפה מועטת יעשה בה וצריך ליזהר שלא תדמה כף לבית ולא דלית לריש וכן כל כיוצא בהן עד שירוץ כל הקורא בו בין בס"ת בין בתפילין בין במזוזות תניא בהקומץ רבה [דף ל"א] עשה ס"ת כולו כשירה או עשה השירה כשאר הספר פסול' וכתב רבינו משה [בפרק ז' דהלכות ספר תורה] ויזהר באותיות הגדולות ובאותיות הקטנות ובאותיות הנקודות ובאותיות שצורתן רע כגון הפיפין הלפופים ואותיות ההפוכות והאותיות העקומות כמו שהעתיקו הסופרים איש מפי איש ויזהר בתגין ובמניינם שיש אות שיש עליה תג אחד ויש אות שיש עליה שבעה וכל התגין הם בצורות זיין כחוט השערה וכל הדברים האלה לא נאמרו אלא למצוה מן המובחר ואם שינה בתיקון זה או שלא דקדק בתגין וכתב כל האותיות כתיקנן או שקרב את השיטין או הרחיקן או האריכן או קצרן הואיל ולא הדביק אות באות ולא חיסי אות ולא הותי' אות ולא שינה בצורת השירות ולא שינה בפתוחות

וסתומות כשר גרסינן בפ"ב דכתובות [דף י"ט] ס"ת שאינו מוגה אסור לשהותו יתר על שלשים יום או יתקן או יגנז ואמרינן במגילה [דף כ"ז] אין מוכרים ס"ת אלא לשני דברים שילמוד תורה בדמיו או שישא אשה בדמיו והוא שלא יהיה לו דבר אחר למכור תניא בפי בני העיר (מגילה דף כ"ו) תשמישי קדושה נגנזין ותשמישי מצוה נזרקין ואלו הן תשמישי קדושה דלוסקמי של ספרים ומזוזות ותיק של ס"ת ונרתיק של תפילין ומסקינן בפי נגמר הדין [דמ"ח] שאין כלי שהניח בו תפילין קדוש אלא אם כן הזמינוהו לכך והניחו בתוכו אבל הזמינוהו לכך ולא הניחו בו או הניחו בו ולא הזמינוהו לכך הרי זה חול גמור ובירושלמי דמגילה [בפי בני העיר] גרסינן בימה ולווחים אין בהם משום קדושת ארון ויש בהם משום קדושת בית הכנסת פי' הבימה שעומד עליהן האוחז ס"ת והלוחות שכותבין עליהן ללמד לתינוק כל מי שיושב לפני ס"ת ישב בכובד ראש באימה וביראה ובפחד שהוא העד הנאמן על כל באי עולם שנא' והיה שם בך לעד ואמרו חכמים [במס' אבות פ"ד] כל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות וכל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכשספר התורה עומד כל העם עומדין וכיון שנפתח אסור לספר שנאמר ובפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה ואפי' בדבר הלכה כדאיתא בסוטה פי אלו נאמרין (סוטה דף ל"ט) ורב ששת דמהדר אפי' וגריס בפ"ק דברכות [דף ה' והסוגיא בתוס' שם] היינו בלחש כמו בינו לבין עצמו שלא יפסיד לאחרים השמיעה כדאמר אינהו בדידהו ואנן בדידן ועוד כתב רב יהודאי גאון בהלכות גדולות והוא דאיכא בי עשרה דצייתי לס"ת ורב אלפס [שם ובפ"ד דמגילה] כתב משמיה דרבוותא שאני רב ששת דתורתו אומנותו גרסינן במרובה [דף פ"ב] עשרה תקנות תקן עזרא שיהו קורין במנחה בשבת משום יושבי קרנות פי' רבינו שלמה הם יושבי חנויות כל ימי החול ואין קורין בתורה בשני ובחמישי. תקנה שנייה שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי שלשה אנשים עשרה פסוקים שמתחילה לא היו קורין בתורה כ"א כל אחד פסוק אחד. תקנה שלישית שיהו דנים בשני ובחמישי שרבים מתקבצים לשמוע ס"ת. תקנה רביעית שיהו מכבסים בחמישי בשבת מפני כבוד השבת. תקנה חמישית שיהו אוכלין שום בערב שבת מפני שמרבים את הזרע שאז עונת תלמידי חכמים. תקנה ששית שתהא אשה משכמת ואופה כדי שתהא פת מצויה לעניים המחזרים תקנה שביעית שתהא אשה חוגרת בסינר. פירש רבינו שלמה כעין מכנסים קטנים ללבוש משום צניעות כעין שעושין בארץ ישמעאל להתרחק מן העבירה ומפרש בירושלמי מעשה באשה אחת שהייתה מכבדת את הבית ורבעה קוף מלאחריה אותה שעה התקינו שתהא אשה חוגרת בסינר תקנה שמינית שיהו רוכלין מחזרין בעיירות משום תכשיטי נשים כדי שלא יתגנו על

בעליהן. תקנה תשיעית שתהא אשה חופפת בטבילה תקנה עשירית שיטבול בעל קרי קודם שילמוד תורה ותקנה זו בטלוה משום דלא פשט איסורא כדאמרינן בפ' מי שמתו (ברכות דף כ"ג) נהוג עלמא כרבי יהודא בן בתירא שמתיר ללמוד תורה בלא טבילה מה שנהגו לקרות בתורה בשני ובחמישי וגם להתענות מפני שאומר במדרש שבארבעים יום אחרונים שעלה משה למרום עלה בחמישי וירד בשני ונתרצה לו הקב"ה:

מצות עשה כו

כתיב (א) גדילים תעשה לך על ד' כנפי כסותך אשר תכסה בה בפרשת תצא ובפרשת שלח ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם ותניא בסיפרי [שלח] ומביאה בפרק התכלת (מנחות דף מ"ב) ציצית אין לה שיעור למעלה אבל יש לה שיעור למטה ומהו שיעורה למטה אמר רב פפא [שם בדף מ"א] הלכתא ארבע בתוך שלש משולשת פירוש ארבע חוטין נותנין בכנף בתוך שלש אצבעות שתים של לבן ושתים של תכלת או ג' של לבן ואחת של תכלת כדכתיב ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת וכופלו לח' וחוט של כרך מן המנין [שם בדף ל"ט] ועושה להם קשרים וכורכם עד ד' אצבעות וכל האצבעות בגודל נמצא אורך כל הציצית י"ב אצבעות שהרי אמרינן התם [בדף ל"ט] שמצות תכלת שליש גדיל ושני שלישי ענף הם חוטין התלויין ונפרדים כציצת הראש וע"ש כך נקראת ציצית כמו שנא' ויקחני בציצית ראשי [שם בדף מ"א] וקודם שיתחיל לקשור ולכרוך יחתוך ראשי חוטין שלהם אם הם מחוברים כדאיתא במס' סוכה [דף י"א] תלאן ולא פסק ראשי החוטין שלהם פסולה שאם לא יחתכם עד לאחר קשירה וכריכה נמצא שנעשה בפסול ובשעה שפסק אחר כך דומה שנעשה הציצית מאליו ופסול משום תעשה ולא אותו שכבר עשוי וטוב שיחתכם קודם שיתלם כלל [עיין בפ' התכלת (מנחות דף מ"ב)] עשה אורך הציצית יתר על זה השיעור אפי' אמה אחת או ב' כשר ותניא בסיפרי [פ' שלח ומביאו פ' התכלת בתוס' ד"ה או גדיל דף ל"ט] יכול יעשה כולה ציצית כלומר חוטים נפרדים ת"ל גדילים מעשה עבות מתרגמינן עובד גדילו אי גדילים יכול יעשה כולה גדיל ת"ל ציצית הא כיצד צריך שיהא גדיל יוצא מן הכנף וציצית יוצא מן הגדיל ואמרינן במנחות [דף ל"ט] תכלת שכרך רובה ומיעוטה ענף כשירה ונוי תכלת שליש גדיל וב' שלישי ענף כאשר בארנו למעלה ותניא בסיפרי פתיל תכלת טווי ושזור כעין פתילה שזורה אין לי אלא תכלת לבן מנין אמרה תורה תן תכלת ותן לבן מה תכלת טווי ושזור אף לבן טווי ושזור המטיל ציצית בבגד לא יניחנו למעלה משלש אצבעות כאשר פסקנו למעלה מפני שאינו נקרא כנף ולא יניחנו למטה ממלא קשר אגודל כדאמרינן בפ' התכלת [דמ"ב] משום שנא' על הכנף ואם היה בקרן ממש א"כ היה תחת הכנף וגם לא

יניחנו למעלה ממש בשפת הבגד שגודלין כדי שיהיה חזק ונקרא בלע"ז ליישיר"א שהרי על כנפי בגדיהם כתיב וזה אינו נחשב מן הבגד והכי אמרינן [שם] בפ' התכלת הטיל על הגדיל או על הקרן ר' אליעזר ברבי יעקב פוסל בשתיהן מי שהרחיק מסוף הכנף מלא קשר גודל ואח"כ נפרדו חוטי האריג מלמטה ונפלו עד שאין שם עתה כשיעור בפרק התכלת [שם] פסק רבינא שאין לחוש הואיל ובשעה שנקבע שם הי' בה כשיעור לאחר שהטיל בו ארבע חוטים קושרים ב' קשרים זה על זה שאין נקרא קשר בפחות שהרי מונה במס' שבת [דף ע"ד] התופר ב' תפירות מאבות מלאכות ומקשה האיך היא מלאכה הא לא תתקיים תפירה זו ומתרץ ר' יוחנן כשקשרן ולשם מדבר בקשר אחד דאי בשני קשרים זה על זה בלא אב מלאכה דתפירה יש שם אב מלאכה דתנן התם [בדף ע"ג] הקושר מאבות מלאכות הרי למדנו שקשר גמור לשבת לציצית ולכלאים אינו אלא בשני קשרים זה על זה שאינו נקרא קשר בפחות ואמר רבא קשר עליון מן התורה פירוש קשר אחד בציצית לכל הפחות מן התורה [כל הסוגיא שם בפ' התכלת (מנחות דף ל"ט)] וקורא קשר האחרון של צד הענף קשר העליון כשאוחז ציציותיו בידיו הרי הוא עליון ומי שאינו עושה אלא קשר אחד עושהו בסוף הגדיל מפני שמקיים כל הגדיל כך פרש"י דאי ס"ד שאין שום קשר אלא מדברי סופרים שמן התורה אין צריך אלא לכרוך בלא קשירה למה הוצרך להתיר כלאים בציצית דדרשינן שם לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו וסמוך ליה גדילים תעשה לך פי' מכלאים תעשה הציצית שיכול ליתן חוטי צמר בטלית של פשתן או להיפך ואם אין שם שום קשר פשיטא שמותר שהתוכף תכיפה אחת אינו חיבור [שם]. ונהגו העולם לעשות ה' קשרים ובין קשר לקשר כמלא אגודל בין הקשר והכרך עד שנמצא הגדיל ד' אצבעות בגודל לאחר שעשה קשר ראשון לוקח חוט מן הלבן וכורך סביבות החוטין ושונה ומשלש וכריכת שלש פעמים נקרא חוליא ואח"כ לוקח חוט של תכלת ועושה חוליא אחרת ואח"כ של לבן ומתחיל בלבן מפני שהוא מין כנף ומסיי' בלבן דמעלין בקודש ולא מורידין ואמרי' התם [בפ' התכלת דף ל"ט וע"ש בתו' ותמצא טעם למנהגינו בה' קשרים] הפוחת לא יפחות חוליות פחות מז' כנגד ז' רקיעים והמוסיף לא יוסיף על י"ג ז' כנגד ז' רקיעים ו' כנגד אוירות שביניהם. קבלתי מרבותי בשם ר"י בד"א בזמן שהיתה תכלת מצויה ביניהם שהיו עושין חוליות התכלת כנגד הרקיע שדומה לו וחוליות הלבן כנגד האויר שבנתים אבל עכשיו שאין לנו תכלת אין לחוש במספר החוליות אלא יכרוך ויחזור ויכרוך עד שיהו בין הקשרים וכריכה ד' אצבעות גדיל וכן נוהגין כל רבותינו. [שם בדף מ"ד] תכלת האמורה בכל מקום היא צמר צבוע בדם חלזון והוא דג שדומה עינו לעין הים ודמו שחור כדיו ובים

המלח הוא מצוי [ע"ש בדף מ"ב] ונותנין דמו ליורה עם סמנים כדרך הצבעים ומרתיחים אותו ונותנין בו את הצמר וקולט ממנו צבע שדומה לים ואמרינן בריש יבמות [דף ד'] מדשש כיתנא תכלת עימרא ואמר בפ' התכלת (מנחות דף מ"ב) שצריכין חוטי הציצית להיות טוויין לשם ציצית וכן התכלת של ציצית צריכין צביעה לשמה [שם] התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת שמי שאין לו תכלת עושה כל החוטין לבן ואמרינן נמי התם [בדף ל"ח] דאי גרדם ונפסק הלבן ולא נשאר כי אם התכלת או התכלת נפסק ולא נשאר כי אם הלבן כשר מוכח שם שגרדומין שכשרים והוא שישאר מן החוט כדי לעשות עניבה על שאר החוטין או על אחד מן החוטין שבזה מסופק התלמוד שם אבל נפסק החוט סמוך לכנף ממש פסול ולא בעינן שיהא בפתיל כדי לענבו דמאחר שנשאר בגדיל כדי לענבו כשר וכן מוכיח בפ' התכלת [שם] גבי הא שרוצה לפשוט שצריך לקשור על כל חוליא שאם לא הי' שם כ"א הקשר שבסוף הגדיל היאך אמרינן גרדומי תכלת כשרים שנפסק הגדיל א"כ נפסק הקשר ואם כן נופל כולו ואם לא היינו מכשירין שום פסיקה בגדיל א"כ היה הקשר קיי' וכן מוכח בספרי [שלח ומביאה בפ' התכלת (מנחות דף ל"ט)] גבי שיעור הגדיל מסיים בה בד"א בתחילתו אבל בסופו שירי גרדומין כל שהוא משמע דבגוף הגדיל נמי מכשיר גרדומין כך קבלתי בשם רבינו יצחק עוד שמעתי בשם רבינו יצחק שעכשיו אם נפסקו שלשה חוטין מציציות שלנו אפי' נשאר כדי לענבו פסולין דלא מכשר גרדומין אלא כשנשאר אחד מן המינין שלם שזהו דבר חשוב כדקאמר התם [בדף ל"ח וע"ש בתוס'] אי גרדם לבן וקאי אתכלת אי גרדם תכלת וקאי אלבן ועכשיו שאין לנו תכלת אין נשאר דבר חשוב אא"כ ישאר חצי החוטין שלימים וכשנפסקו השלשה חוטין שמא הרוב נפסקו. אע"פ שיש במצוה זו שני ציווין שיעשה על הכנף ענף שיוצא ממנה ושיכרוך על הענף פתיל תכלת שנאמר ועשו להם ציצית ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת מכל מקום מצות עשה אחת היא שנאמר והיה לכם לציצית מלמד ששניהם מצוה אחת היא ותנן בפ' הקומץ (מנחות בדף כ"ח) ארבע ציציות מעכבות זו את זו מלמד שארבעתן מצוה אחת היא רבא מקשה [בדף ל"ט] בפ' התכלת כתיב הכנף מין כנף פירוש דמשמע שאם יש לו טלית של משי עושה לו ציצית של משי וכתיב צמר ופשתים יחדיו וסמיך ליה גדילים תעשה לך מאלו הא כיצד צמר ופשתים פוטרים בין במינן בין שלא במינן שאר מינין במינן פוטרין שלא במינן אינן פוטרין ואע"ג דרב נחמן פליג עליה דאמר שם דאין חייב מן התורה בציצית אלא בגדים של צמר ופשתים בלבד ודריש גדילי' תעשה לך לאלו מ"מ הלכה כרבא דבתראה הוא תניא [שם בדמ"ג] על ארבע כנפות כסותך ד' ולא ג' יכול ד' ולא חמש ת"ל אשר תכסה

בה ריבה או שלש או חמש ומסתברא לרבות בעלת חמש שיש בכלל חמש ארבע ואע"פ שיש ברייתא בזבחי' [די"ח] שפוטרת בעלת חמש הברייתא שמחייבת עיקר דתלמודא הכי אית ליה בסוף פרק הקומץ רבה (מנחות דף ל"ז) דקאמר התם מי שחתך אחת מן ארבע כנפות כסותו כדי לפוטרו מן הציצית לא עשה ולא כלום מפני שעשה טלית בעלת חמש שחייבת בציצית. [ע"ש בגמ' ורש"י] מי שיש לו טלית בעלת חמש כנפות או בעלת שש אינו מטיל ציצית אלא בארבע כנפות המרוחקות זו מזו שנאמר על ארבע כנפות כסותך תניא בפרק התכלת (מנחות דף מ') טלית שהקטן מתכסה בה ראשו ורובו והגדול יוצא בה עראי חייבת בציצית אין מתכסה בה הקטן ראשו ורובו אע"פ שהגדול יוצא בה עראי פטורה פי' רבינו משה [ברפ"ג דציצית] שמדבר בקטן שיוצא לשוק בטלי' זה והוא הולך לבדו ואינו צריך אחר לשומרו. תניא בסוף לולב הגזול (סוכה דף מ"ב) קטן שיודע להתעטף חייב בציצית. ת"ר [פ' התכלת דף מ' כל הסוגיא שם סדין בציצית בית שמאי פוטרין וב"ה מחייבין אמר רבי יונתן א"כ למה אסרו להטיל תכלת וציצית בסדין משום קלא אילן פי' הוא צבע הדומה לתכלת ויטילו עם אותו צמר הצבוע בקלא אילן חוטי לבן של צמר שיסברו שהוא תכלת ונמצא כלאים שלא במקום מצות ציצית ומקשה שם ולא יהיה אלא לבן ומה יש לחוש אם יטיל חוט לבן של צמר עם חוטי צבועין בקלא אילן בסדין של פשתן ומתרץ הואיל ואין שם תכלת שהיא עיקר המצוה אין להתיר כלל לבן של צמר בסדין של פשתן שהרי איפשר לקיים מצות הלבן בלבן של פשתי' ולא ידחה לאו דכלאי' שכל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב ואם לאו יבא עשה וידחה לא תעשה עוד אמר שם [בדף דלעיל] טעם אחר משום כסות לילה ואותו טעם עיקר שסתם התלמוד אומרו בפ' במה מדליקין (שבת דף כ"ו) עוד יש ללמוד מכאן שהמטיל ציצית צבועים בטלית לבן שאין לחוש מדמקשה לא יהא אלא לבן משמע שאינו חושש בצבע לא לקשיא ולא לתי' רק שלא יהא שם כלאים ועוד אומר בתחלת פרק התכלת [דל"ה] מידי צבע גרים שהרי מין כנף אומר הכתוב ולא מין צבע כנף ורבינו שלמה שפי' שם בדף [מ"א] גבי טלית אין פוטר בה אלא מינה במין הצבע לא דק. פסק בסדר רב עמרם כבית שמאי דפוטרין ופי' רבינו יעקב [בתוס' דף מ' בד"ה סדין כל הסוגיא] שפוטרין לגמרי סדין מציצית ואפי' ציצית של פשתן שכך משמע הלשון מדלא נקט אוסרין דגזרינן ציצית פשתן אטו ציצית תכלת וציצית תכלת אסרו גזרה משום כסות לילה פי' סדין שאינו מיוחד אלא ללילה שפטורה מן הציצית דדרשינן [שם בדף מ"ג] וראיתם אותו פרט לכסות לילה ואם יטיל בה תכלת נמצא שהיא כלאי' שלא במקום מצוה והכי נמי אמרינן בפ' במה מדליקין (שבת דף כ"ה)

שהיו התלמידים נמנעי' מלהטיל ציצית בסדין גזירה משום כסות לילה. [בפ' התכלת דף מ"א] מלאכא אשכחיה לרב קטינא שהי' לבוש סדין בלא ציצית אמר לי' קטינא קטינא סדין בקי"ת סרבל בחורף ציצית מה תהא עליה אמר ליה ענישתו אעשה אמר ליה בעידן ריתחא ענשינן פי' רבינו יצחק שבימים ההם שהיו רגילין כולם במלבושי ארבע כנפות אף בלא שום מצוה מפני כך היו ראוים ליענש יותר אבל עתה אין שום אדם רגיל בכך אא"כ ילבישנו למצוה עוד פירש רבינו יצחק [בתוס' שם] אענישתו אעשה כזה שאינו חייב בציצית אלא כשהוא לובש טלית בת ארבע כנפות כדאמר התם דאפילו למאן דאמר ציצית חובת גברא נהי דחייביה רחמנא כי מכסי טלית דבת חיובא הוא לאכסויי מי מחייב רחמנא אבל אשאר עשה פשיטא דמענישין דאפי' בית דין שלמטה מענישין כדאמר בפ' הכותב (כתובות דף פ"ו) אמרו לו עשה סוכה ואינו עושה מכין אותו עד שיצא נפשו ורבינו שלמה פי' פירוש אחר בההיא דסדין חייבת בציצית [בד"מ] אבל רבותינו תופסין זה עיקר עוד פי' רבינו יצחק [בתוס' שם כל הסוגיא ובתוספות פרק במה מדליקין ד"ה סדין דף כ"ה] ולא נקט בית שמאי אוסרין משום דקסבר כלי קופסא חייבת בציצית ושם אין שייך איסור מאחר שאינו לבוש בהן ואינו נראה דהא בסדר רב עמרם פוסק כבית שמאי בששה דברים וזו אחת מהן ואנן קיימא לן ציצית חובת גברא מדמברכינן להתעטף בציצית [ע"ש בדף מ"ב] אמנם אמרנו למעלה כי אפילו למאן דאמר ציצית חובת גברא אין חייב לקנות טלית בת ארבע כנפות כדי שיתחייב בציצית ואין חייב בציצית אלא כשהוא לובש ארבע כנפות ואנו שנוהגים לצוות לקנות טלית כדי להתחייב סמך לדבר מדאמר בסוטה [דף י"ד] שאמר משה רבינו אעברה נא ואראה את הארץ הטובה ההר הטוב הזה והלבנון וכי משה רבינו הי' תאב לאכול מפירותיה ולשבוע מטובה אלא כך אמר משה כמה מצות יש בארץ שאינם נוהגות בחוצה לארץ אכנס לארץ כדי שיתקיימו מצותיה ע"י. פוסק רבינו יצחק דנשי' פטורות מן הציצית כסתם ברייתא דקדושין פרק קמא מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמא שהרי כסות לילה ממעטינן מוראית' אותו ופטורו' כמו כן מתפילין שהזמן של חול גורמן ולא בשבת ואין ללמוד שיתחייבו נשים כמו במצה דהוי מצוה שהזמן גרמא משום דהוי מצה ושמחה בחג והקהל שלשה כתובי' הבאים כאחד ואין מלמדין כך מסקנא בפ"ק דקדושין [דף ל"ה] אבל סומא חייב בציצית אע"פ שאינו רואה אחרים רואין אותו [פ' במה מדליקין דכ"ז] וסתם תלמוד נמי קאמר בפ' הנ"ל [דף כ"ה] ואינהו סבור משום כסות לילה אומר רבינו יעקב דנשים מברכות על כל מצות עשה שהזמן גרמא וראיותיו מפורשות במצות תקיעת שופר [לקמן בסי' מ"ב ובתוס' פ"ק דקדושין ד"ה דלא דף ל"א] שמעתי שהורה

רבינו יצחק ברבי אברהם לברך על הציצית בליל יום הכיפורים שהיה אומר שמוכיח בירושלמי פ"ק דקדושין [ועיין בהלכות קטנות הלכות ציצית] דכסות יום חייב בציצית אף בלילה וכל שכן כסות המיוחדת ליום ולילה וכסות לילה פטורה אף ביום מסקינן במנחות [דף מ"ב] כל מצוה שאין עשייתה גמר מצותה כגון ציצית אין מברכין עליה בשעת עשייתה מפני שסוף המצוה היא שיתעטף בה וכן סוכה וכן תפילין עוד מסקינן שם [בדף מ"ג] שכל זמן שמתעטף מברך ומותר אדם ליכנס לבית הכסא בציצית [בפ' בני העיר דף כ"ו] נפסקו ציציותיו זורקן לאשפה שאילו הן תשמישי מצוה שנזרקין [שם]. בפ' התכלת [דמ"ב] ציצית שעשה אותם העכו"ם פסולה שנאמר דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית מדקדק רבינו יצחק [בתוס' שם] מדאינו ממעט נשים שנשים יכולות לעשות ציצית וכן הורה מורי רבינו יהודא לאשתו להיות נוהגת לעשות ציציות וגרסינן נמי בפ' הספינה [דע"ד] שבים יש ארגז אחד הגנוז לאשתו של ר' חנינא בן דוסא דשדיא ביה תכלתא לצדיקים לעתיד לבא תניא בפ' התכלת (מנחות דף מ"ד) הביא כנף שיש בו ציצית ותפרן על הבגד אפי' יש באותו כנף אמה על אמה פסולה שנא' ועשו להם ציצית ולא מן העשוי שהרי זה דומה כמי שנעשה מאליו ומסיק בפ' במה מדליקין [דכ"ב] שמותר להסיר ציצית מבגד זו ולתלותה לבגד אחר בין לבן בין תכלת כדשמואל וכן הי' נוהג רבה. בחולין [דף ק"י] אמרינן טלית שאולה כל שלשים יום פטורי מן הציצית כתב מורי [בתוס' שם] שנסתפק ר"י אם יש לברך עליה והמברך יברך והמקל לא הפסיד ואני רגיל לדרוש ברבים בלשון זה ג' דברים רצה הקב"ה להזכיר ע"י מצות ציצית מאדון העולם ומניסי ים סוף ומניין המצות שהרי תכלת דומה לים הרי אנו זוכרים ים סוף ע"י וים דומה לרקיע ורקיע דומה לספיר וספיר דומה לכסא הכבוד שנאמר כמראה אבן ספיר דמות כסא ומניין המצות [ע"ש בתוס' בד"ה לא יפחות דף ל"ט] שהרי ציצית חסר יוד אחרונה ועולה בגמטריא שש מאות חסר עשרה ויש שלשה פעמים ציצית חסירים כולם ויש במד' שלמד מוהיה לכם לציצית משלים הגי' יודין ושמונה חוטין וחמשה קשרים הרי תרי"ג מצות ושלשת הדברים נזכרים על הזכירה וזכרתם את כל מצות ה' אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים הואיל והכתוב שקל ותלה בה כל המצות ראוי אדם להיות זהיר במצוה זו וגם כתוב בה אני ה' אלהיכם שני פעמים [ע"ש בדף מ"ד] ולא בבית הכנסת בלבד אלא בשווקים וברחובות ששם צריכים יותר אזהרת לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ומעשה באחד שבא לידי עבירה ובשעת עבירה ראה ארבע ציציותיו ונזכר ופירש מעבירה כדאיתא בפרק התכלת (מנחות דף מ"ד):

מצות עשה כז

הלכות ברכת המזון

מצות עשה (א) מן התורה לברך על אכילת לחם שנא' ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם ואכלת ושבעת וברכת ולחם היא פת הנעשית מחמשת המינין וכן בחלה שנאמר והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה וגמרי' לחם לחם מלחם עוני דדרשינן בפ' כל שעה (פסחים דף ל"ה) שאינו יוצא משום מצה אלא מחמשת מינים הבאי' לידי חימוץ והן חטים ושעורי' וכוסמין ושבולת שועל ושיפון ותניא בברכו' [דף נ'] וברכת זו ברכת הזן את ה' אלקיך זו ברכות זימון על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון ותניא התם משה תקן להם לישראל ברכת הזן כשאכלו את המן יהושע תיקן להם לישראל ברכת הארץ כשנכנסו לארץ דוד ושלמה תיקנו בונה ירושלים הטוב והמטיב ביבנה תקנוה על הרוגי ביתר הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה ועד כמה מזמנין תנן התם בריש פירקא [דף מ"ו] ר' מאיר אומר עד כזית רבי יהודא אומר בכביצה והלכה כרבי מאיר דאמר ר' יוחנן שם [בד"נ ועיין בתו' בד"ה ר' מאיר] ולהוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן וכן פסק בשאלתות והנך שיעורים דרבנן הם דמן התורה אינו מחויב לברך אלא אם כן אכל כדי שביעה והכי אמרינן בפ' מי שמתו (ברכות דף כ"א) שאמר הקב"ה למלאכי השרת בדין אני נושא פנים לישראל שאני אמרתי להם ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקים עד כביצה עד כזית ומתוך ההלכות אשר שם [בדף נ'] למדנו שצריך שיאמר בברכת הארץ ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה ושיקדים ברית שהוא ברית מילה לתורה שברית מילה נכרתו עליה י"ג בריתות ובתורה שלש בריתות שנא' אלה דברי הברית מלבד הברית אשר כרת אתם וגו' אתם נצבים וגו' לעברך בברית וצריך שיאמר בה הודאה תחילה וסוף [שם] וצריך שיזכיר מלכות בית דוד בבונה ירושלים הטוב והמטיב צריכה שלשה מלכיות אחת לצורך עצמה מפני שאינה סמוכה לחבירתה שתקנה בפני עצמה היא ואחת מפני בונה ירושלים דכיון שהזכיר בה מלכות בית דוד לאו אורח ארעא שיזכור מלכות בית דוד ולא יזכור מלכות שמים ואגב שתיקנו מלכות שמים משום בונה ירושלים תיקנו מלכות משום ברכת הארץ ובתוך הם עצמן לא תיקנו מלכות מפני שהם ברכה הסמוכה לחבירתה [שם] בשבתות וימי' טובים מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע פי' רבינו יצחק [בתוס' שם כל הסוגיא בד"ה מתחיל] כדרך שמתחיל בנחמה רחם על ירושלים עירך כך מסיים בנחמה ברוך אתה ה' בונה ירושלים ולא יסיים ברוך אתה ה' מקדש השבת כמו בתפלה ויש משנים מטבע הברכה בתחילתה נחמינו

ה' אלהינו ואין לשנות כי גם רחם לשון נחמה שנא' עד מתי לא תרחם את ירושלים וערי יהודא וגדולה מזו אמרינן בירושלמי [בשבת פ' אלו קשרים ובתוס' דלעיל מביאו] מהו למימר רעינו זנינו פרנסינו בשבת לפי שאין שואלין צרכין בשבת אמר ליה מותר שטופס הברכות כך הוא פירוש טופס דפוס הברכות מטבע שלהם ואין לשנות. בשבתות אומר בבונה ירושלים רצה והחליצנו ובימים טובים וחה"מ וברי"ח אומר בה יעלה ויבא וברי"ח שחל להיות בשבת אומר תחילה רצה והחליצנו ואח"כ יעלה ויבא וברצה והחליצנו לא יזכיר של ר"ח מפני שיזכירנו ביעלה ויבא וב' פעמים למה יזכיר. בחנוכה ופורים מוסיף בברכה הארץ על הנסים מפני שיש בה הודאה כמו תפלה ואמרינן בירושלמי דברכות [ובתוס' דמגילה ד"ד] שכל דבר שהוא לשעבר אומרו ברכה דלשעבר ודבר שהוא להבא אומרו בברכה שהוא להבא שמעתי כי יש בברייתא בירושלמי וברכת את לרבות בעל הבית וכשמברך האורח מוסיף בברכה רביעית יהי רצון שלא יבוש בעה"ב הזה וכו' [וכן הוא בפ"ג שאכלו דף מ"ז] כשמברכין ברכת אבלים אומר בברכה רביעית המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק שליט בעולמו לעשות בו כרצונו שאנחנו עבדיו ועמו ובכל אנחנו חייבין להודות לו ולברכו שבכל יום ויום הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו וכו' עד ישתבח בנו ואומר הרחמן הוא יגדור את הפרצה הזאת עלינו ועל כל ישראל לחיים ולשלום אמן. ברכות חתנים בעשרה וחתנים מן המנין כדאיתא בכתובות [דף ח'] ומברכין אותה אחר ברכת המזון. [כל הסוגיא שם] שכח ולא הזכיר בשבת או ביו"ט קדושת היום אם נזכר קודם שיתחיל ברכה רביעית בשבת הוא אומר ברוך שנתן מנוחה לעמו ישראל לאות ולברית קודש ברוך אתה ה' מקדש השבת ואם ביו"ט אומר ברוך אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לשמחה ולזכרון ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים ואם ביו"ט ושבת אומר ברוך שנתן שבתות למנוחה וימים טובים לעמו ישראל לאות ולברית קודש ולשמחה ולזכרון ברוך אתה ה' מקדש השבת ישראל והזמנים ומתחיל ברכה רביעית וגו'. ואם נזכר אחר שהתחיל ברכה רביעית פוסק וחוזר לראש שהיא ברכת הזן. בראשי חדשים שכח ולא אמר יעלה ויבא אם נזכר קודם שהתחיל ברכה רביעית אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ברוך אתה ה' מקדש ישראל וראשי חדשים כך כתוב בהלכות גדולות אבל רבינו משה [בפ"ב דברכות] כתב שאינו חותם בה ומתחיל ברכה רביעית וגומר אותה ואם נזכר אחר שהתחיל ברכה רביעית גומר אותה ואינו חוזר ובברכות שם [בדף נ"א] מפרש טעמא דשבת ויו"ט דלא סגי דלא אכיל מחזירין אותו אבל בר"ח דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל אינו חוזר וכן בחש"מ בחנוכה ובפורים שכח ולא הזכיר הענין בברכת המזון אינו חוזר כדתניא

בתוספתא דברכות פ"ג ופי' הרב רבי אליעזר ממיץ דאי בעי לא אכיל פת דבר שיחייבנו בברכת המזון אלא יאכל מעשה קדירה וטיגונין שבלילתן רכה כגון בינייי"ץ וקרייפלינש ובשר ויין דהא פשיטא שאסור להתענות בהן שהוא חייב לשמוח בהן כדאיתא פ' סדר תענית [דף ט"ו] אבל שבת צריך שלש סעודות של פת דבההוא קרא דדרשינן מיני' שלשה סעודות בפ' כל כתבי הקודש [דף קי"ז] כתיב ביה לחם דכתיב הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה ובברכת המזון כתיב לחם כאשר בארנו למעלה [בתחילת המצוה] מי שאכל ושכח ולא בירך אם נזכר קודם שיתעכל המזון במעיו חוזר ומברך וכן אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך או לא חוזר ומברך ובכמה הוי עיכול קיימא לן כרי יוחנן דאמר כל זמן שאינו רעב בפ' אלו דברים במשנה [דף נ"ג]. מניין שאין זימון בפחות משלשה אמר רבי יוסי בפ"ג שאכלו [דף מ"ו] דאמר קרא גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו יש במשמע שהגדול שבשלשתן אומר לשני חביריו גדלו לה' אתי אמרינן בריש ערכין [דף ג'] הכל חייבין בזימון כהנים לוים וישראלים ומקשינן פשיטא ומתרץ לא צריכא דכהן אוכל תרומה וקדשים וזר אוכל חולין מהו דתימא כיון דזר לא מצי אכיל בתרומה לא מצטרף קמשמע לן כיון דכהן מצי אכיל חולין מצטרף ויש ללמוד מכאן שאם האחד מן השלשה הי' נזהר לאכול מפתן של עכו"ם וחביריו היו אוכלי' אותו שמזמנין עליו כיון שיכולים לאכול מפת שלו [תוס' רפ"ג שאכלו בד"ה אכל טבל ד' מ"ו] תנן בברכות [דף כ"א] נשים ועבדים חייבין בברכת המזון ואין מזמנין עליהם [במשנה רפ"ג שאכלו דף מ"ו] ונשים מזמנות לעצמן כדגרסינן בפ"ק דערכין [ד"ב וע"ש בתו'] הכל חייבין בזימון לאתויי נשים ועבדים דתניא נשים מזמנות לעצמן ועבדי' מזמנין לעצמן ותימא דבריש שלשה שאכלן [דף מ"ז והסוגיא בתוס' שם בד"ה שאני התם] מסיק דנשים מזמנות לעצמן רשות ואומר ר"י דלעצמן דווקא רשות אבל כשאוכלין עם האנשים חייבות ויוצאות בזימון שלנו ואין מברכות לעצמן ופעמים שהיה אומר ר"י לנשים שלא לברך ויוצאות בזימון האנשי' תניא שם שנים שאכלו מצוה לחלק במד"א ששניהם סופרים אבל אחד בור ואחד סופר סופר מברך ובור יוצא פי' והוא שיהא שם דעת שומע ומשמיע כדתניא התם [בפרק שלישי דראש השנה דכ"ט] ואפי' למאן דאמר מצות אין צריכות כונה לצאת לשמוע צריכות כוונה [בתוס' ריש פ"ג שאכלו דלעיל] יש רוצים להביא ראיה מכאן לפטור נשים בזימון שלנו אע"פ שאינן מבינות כמו בור היוצא ועוד דאמרי' גבי מגילה רפ"ב [די"ז] הלועז ששמע אשורית יצא מיהו ההוא יש לומר פרסומי ניסא שאני כדאמר [שם דף י"ח] גבי האחשתרנים דלא ידעינן מאי ניהו כתב בהלכות גדולות מאן דבעי לאזמוני ברכות זימון והדר ברוכי כל חד לחודיה מזמן מברך עד הזן דאיתמר בפ"ג שאכלו עד היכן ברכת

הזימון רב חסדא אמר עד נברך רב ששת אמר עד הזן והלכתא כרב ששת והדר מסיימין כל חד לדעתיה ופליגי שם [בדף מ"ח] להיכן חוזר המברך ברכת הזימון והלכתא למקום שפסק והיכא דבעי למיפק חד מנהון אע"פ שמן הדין שנים אין מפסיקין לאחד כדאמר התם [בדף מ"ו] מ"מ לפנים משורת הדין פוסקים מסעודותיהם ומזמנין עליו עד הזן שעשה רב פפא וחד דעמיה כן מעשה לאחד [שם]. וגמר איהו ברכה כולה ונפיק וחוזרין הם ואוכלים וגומרין סעודתן ומברכין אבל אם גמרו השנים מן הדין אחד מפסיק לשנים פי' ר"ח שם [בדף ל"ח ובתוס'] שאותן המפסיקין צריכין לחזור ולברך המוציא ורב אלפס ורבינו יצחק פי' פלוגתא דלהיכן חוזר לא קאי אהפסקת סעודה כלל אלא מילתא באפי נפשיה הוא ושואל אותו שבירך נברך שאכלנו משלו להיכן הוא חוזר לאחר שענו חביריו ברוך הוא שאכלנו משלו ובטובו חיינו אביי אמר חוזר לראש ואומר נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו עוד פעם אחרת ורבנן אמרי למקום שפסק שאומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו וכן הלכה. שם [בדף מ"ז] שלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומזמנין עליו והוא דקרי ליה ועני ושמעין קליה אמר מר זוטרא לא אמרן אלא בתלתא דלא צריך לומר שם אבל בעשרה שצריך לומר נברך אלהינו לא יברכו עד שיבא אצלם והלכתא כמר זוטרא שלשה שאכלו כאחד וקידם האחד ובירך לעצמו מזמנין השנים עליו ויצאו השנים ידי חובת זימון אבל הוא לא יצא [שם בדנ"א]. תנן שתי חבורות שהיו אוכלין בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו מצטרפין לזימון אחד ואם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן [שם] תנא אם יש שמש אחד לשתי חבורות שמשמש מחבורה זו לחבורה זו מצטרפין לזימון אחד כתב רבינו משה [בפ"ה דברכות] והוא שישמעו שניהם את כל דברי המברך והדין עמו ורבינו יצחק בר רבי אברהם הורה מכאן לברך ברכת חתנים בבתים שפתוחים לבית שכילת החתן שם אם אוכלים שם אם שמש מצרפן אע"פ שאין מברכים ברכת חתנים אלא בבית חתנים ואע"פ שאין שתי החבורות יכולין לשמוע דברי מברך אחד מ"מ מועיל צירוף שמש ליחשב כבית חתנים לענין לברך ברכת חתנים. [פ"ג שאכלו דמ"ח] שנים שאכלו כאחד ואחר שגמרו סעודתן קודם ברכה בא שלישי לאכול על השולחן אומדין דעתן אם לא אכלו כל כך שאם היו מביאין להם מיני מעדנין ודבר חביב שהיו עדיין יכולין לאכול מסקינן התם דמצטרף עמהם. שם [בדף מ"ט] והלכתא גדול מברך אע"ג דאתא לבסוף אלא אם כן נתן רשות כדאמר התם רב [בדף מ"ח] קום משי ידך ואף כהן יכול ליתן רשות במקום שאין שם עם רב כדמוכח בגיטין [דף נ"ט] כתוב בהלכות גדולות ג' שלא קבעו עצמן לאכול יחד אלא בא האחד במקרה וישב וכן השני בא במקרה וישב וכן השלישי אין חייבין בברכת

הזימון דתנן בפ' כיצד מברכין (ברכות דף מ"ד) היו יושבין כל אחד מברך לעצמו הסבה אחד מברך לכולן וכתב מורי וכן היא בתוס' שם דישיבה שלנו כהסיבה שלהם שהיו רגילין בהסיבה אבל לא נהגינן עתה בכך ורבינו חננאל נמי פי' [ע"ש באשירי] היו יושבין לעסק אחד ונזדמן להם לאכול וזהו כפי' זה ואם היו מהלכין בדרך ואמרו נלך ונאכל לחם במקום פלוני אע"פ שלכשיגיעו לשם כל אחד ואחד אוכל מככרו הרי זה הסיבו ונתחייבו בזימון כדמסקינן התם [בדף דלעיל] מי שאכל ושכח ולא בירך ויצא לדרך או לשוק פסקינן הלכה כבית שמאי דאמר בפרק אלו דברים במשנה [דף נ"ה והפסק בדף נ"ד] יחזור למקומו ויברך וכל שכן במזיד דאפי' ב"ה מודו אבל כשהוא מהלך יושב במקום שפוסק ומברך ובירושלמי דפ' שלשה שאכלו [סוף פירקא] אמר רבי אבא אכל מהלך עומד ומברך אכל עומד יושב ומברך אכל יושב מסב ומברך אכל מסב מתעטף ומברך ואם עשה כן הרי הוא כמלאכי השרת ובגמרא שלנו סוף פ"ג שאכלו [דף נ"ג] פוסק בכולן יושב ומברך. [בפ' ערבי פסחים דף ק"ו ובפ' כיסוי הדם דף פ"ו ועיין בתוס' פרק כיצד מברכין (ברכות דף מ"ג) ד"ה אתכא] כיון שאמר בעל הסעודה הב לן ונבריך הרי הן אסורים לאכול עד אחר ברכת המזון. תנן התם במס' סוטה [דף ל"ב] ואלו נאמרין בכל לשון קרית שמע ותפלה וברכת המזון גרסינן בירושלמי [פ"ק דברכות ובתלמוד שלנו פ' כיצד מברכין (ברכות דף מ"ג)] א"ר שלשה תכיפות הן תיכף לגאולה תפלה שנאמר ה' צורי וגואלי וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה תיכף לסמיכה שחיטה שני' וסמך ושחט תיכף לנטילת ידים ברכה שנאמר שאו ידיכם קודש וברכו את ה' אית דמפרשי במים ראשונים ומורי רבינו יהודא קיבל דמיירי במים אחרונים ולאשמעינן דאין סיכת שמן בידים מעכב [היינו דלקמן בהלכות נטילת ידים] דעלה איתמר הך דרב [בברכות בהדיא פרק כיצד מברכי' דף מ"ג ושם בדף מ"ד ועיין בפ"ג שאכלו דף מ"ח] ואמר רב כל הנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לברכה פי' ברכת המזון גרסינן בפ' שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ט) אין מזמנין על עם הארץ בחבורה ותניא שם אחרים אומרים אפי' קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ אמר רב הונא הלכה כאחרים וכתב רבינו חננאל [בתוס' שם] דהשתא לא רגילי רבנן בהכי ומזמנין עליו וכן פוסק רבינו יצחק שלא יתחלקו לאגודה אחת לעצמן כדאמרינן התם בפרק בתרא דחגיגה [דף כ"ב] שלא יהא כל אחד ואחד הולך ובונה במה לעצמו ושורף פרה אדומה לעצמו ואמרינן נמי בחגיגה פרק בתרא שם כמאן מקבלינן השתא סהדותא מעם הארץ כרבי יוסי ואף על גב דתניא בפרק אלו עוברין (פסחים דף מ"ט) שאין מוסרים עדות לעם הארץ. בפ"ג שאכלו [דף מ"ז] הנכנס אצל אחרים ומצאן מברכים ברכת הזימון אם בא בשעה שהמברך אומר

נברך וכו' הוא עונה אחריו ברוך הוא ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואם עשרה הם הוא אומר ברוך אלהינו ואם בא בשעה שהאוכלים עונים ברוך שאכלנו משלו וכו' הוא עונה אחריהם אמן. כתוב בהלכות גדולות וכן כל ברכות שאדם שומע בין ברכת הפירות ובין ברכת המצות עונה אמן מסקינן שם [בדף מ"ט] שבעה שאכלו דגן ושלשה ירק מצטרפין כיון שיש רוב ניכר שאכלו דגן ובירו' שם תניא שנים פת ואחד ירק מזמנין לרשב"ג וכן הי' פוסק הר"ר מנחם וורדימס בשם ריצב"א וכן כתב רבינו יהודא ועוד פסקינן התם בפ"ג שאכלו [דף נ'] הלכתא משמיה דרבא עלה והסב עמהם אפי' לא אכל עמהם אלא גרוגרות אחת ולא שתה עמהם אלא כוס אחד מצטרף לזימון ולהוציא ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן ואינו מחלק בין שלשה לעשרה ואדרבה פסקינן לעיל שם [בדף מ"ז] הלכה כמר זוטרא שמחמיר בעשרה מבשלשה אמנם כתב רב אלפס [שם] דקאמרי רבנן דבג' אין מצטרף עד שיהא כזית דגן:

ואני אומר כי לשון הירושלמי [דלעיל ועיין בתוספות שם בד"ה תשעה דף מ"ט] מסייעו דקאמר הך מתני' כרשב"ג דמזמנין מכלל דחכמי' חולקין עליו' גרסינן בראש השנה [דף כ"ט ועיין בפי' רש"י דפ' בכל מערבין (עירובין דף מ')] תנו רבנן לא יפרוס אדם פרוסה לאורחים אלא אם כן אוכל עמהם אבל הוא פורס לבניו ולבני ביתו כדי לחנכן במצות ובהלל ובמגילה אעפ"י שיצא מוציא לפי שכל ישראל ערבים זה בזה במצות אבל ברכת הלחם והיין ושאר ברכת הפירות שאינן אלא שלא ליהנות בעולם הזה בלא ברכה ואין כאן ערבות שאין זה חובה על האדם שאם לא יהנה לא יברך הילכך אם יצא אינו מוציא אפס ברכת המוציא שמברכין עם ברכת אכילת מצה במצה דמצוה וברכת היין שמברכין בלילי שבתות עם ברכת מקדש השבת הואיל וברכת אכילת מצה וברכת מקדש השבת הם חובה ויש כאן ערבות ואי איפשר שלא יהנה מהם ואסור ליהנות בלא ברכה פוסק שם התלמוד [בדף דלעיל] אעפ"י שיצא מוציא ואומר רבינו יצחק בר שמואל [בתוס' פ"ג שאכלו כל הסוגיא בד"ה עד שיאכל דף ג'] הוא הדין ברכת המזון דאף על פי שיצא מוציא דיש כאן ערבות שמאחר שאכל כבר חייב לברך ומה שאנו מצריכין כזית דגן מדברי סופרי' הוא כדי שיוכל לומר שאכלנו משלו הילכך מוציא אפי' מי שאכל שיעור מדאורייתא כדי שביעה וכן משמע בעובדא דינאי מלכא בפרק שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ט) דמסתמא אכלו בשלחן המלך כדי שביעה ולכולי עלמא אם אכל שמעון בן שטח כזית דגן היה מוציאם ואם לא שמן התורה יכול להוציא אפילו לא אכל כלל לא הי' מועיל מי שאכל כזית דגן שהוא שיעור דרבנן להוציא מי שאכל כדי שביעה שהוא שיעור דאורייתא כדאמרי' בפרק מי שמתו (ברכות דף כ"א) דקטן מברך בשביל אביו

דווקא כשאכל אביו שיעורא דרבנן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן מיהו בירושלמי [בפרק מי שמתו] גרסינן כל המצות שאדם פטור אדם מוציא את הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון והא דתנינן כל שאין חייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן הא אם היה בר חיובא אפילו אם יצא מוציא אמר ר' אילא שניא ברכת המזון דכתיב ביה ואכלת ושבעת וברכת דמשמע דמי שלא אכל לא יברך ושמא מן התורה יכול להוציא והתם מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. גרסינן בכתובות [דף ח'] אמר ר' יוחנן אין אבלי' מן המנין מיתיבי אבלים מן המנין כי תניא ההיא בבהמ"ז וכי קאמר ר"י בשורה ואלא הא דאמר ר' יוחנן ברכת אבלים בעשרה ואין אבלי' מן המניין ברכה בשורה מי איכא משמע דדעת המקשה שמדבר בברכת המזון וקשיא מברייתא לרבי יוחנן ופירש רבינו שלמה בברכת המזון להצטרף עם שנים לזימון וקשה [בתוס' שם בד"ה כי תניא] דאם כן לימא בהדיא דאבל חייב במצות אלא מדבר בברכת אבלים שבמזון לומר נברך אלהינו מנחם אבלים שאכלנו משלו ולומר אל אמת דיין אמת בברכת הטוב והמטיב ומכאן משמע דברכת אבלי' שבמזון אינו אלא בעשרה מדקס"ד דמקשה דאיירי בברכת אבלים דברכת המזון וקאמר בעשרה והוה ניחא ליה אי לאו דקתני לעיל בברייתא אבלים מן המניין אמנם מורי רבינו יהודא כתב בשם רבינו יצחק שאין צריך עשרה כדמסקינן במגילה [דכ"ג] ששנינו שם אין אומר ברכת אבלים פחות מעשרה ומפרש בגמ' מאי ברכת אבלים ברכת רחבה וכן כתוב בתשובת הגאוני' וזה לשונם וברכת אבלים שאתם אומרי' על הכוס ברוך מנחם אבלים אנן אין מנהג שלנו לאומרה בישיבה וגם לא בבבל כל עיקר אבל אתם שתקנו לכם אבותיכם לאומרה אין צריך עשרה שלא מצינו עשרה אלא בברכת רחבה וגרסינן בירושלמי במס' תרומות פרק קמא [ובתוס' פרק אין עומדין מביאו בד"ה מכאן דף ל"ב] רבי זעירא בעי קמי רבי יוסי שכור מהו שיברך אמר ליה ואכלת ושבעת אפילו מדומדם פירוש מלשון אבן דומם פירוש שיכור שאין יכול לדבר כראוי. גרסינן בבראשית רבה ובירושלמי [פ"ג שאכלו] אמר רבי יוסי כמה זימנין אכלית עם חלפתא אבא ועם רבי חנינא בר סיסי חביבי ולא זמנין עלאי עד שהבאתי שתי שערות מכאן פוסק רבינו יצחק ברבי שמואל [בתוס' שם כל הסוגיא תוס' בד"ה ולית הלכתא דף מ"ט] הלכה למעשה שאין קטן מצטרף לזימון בשלשה עד שיביא שתי שערות דמעשה רב וכל שכן בי' שהרי פסקינן לעיל [בגמרא שם דף מ"ו] הלכה כמר זוטרא שמחמיר בעשרה יותר מבשלשה מפני שיש הזכרת השם ואינו סובר כרב אלפס שפסק [שם בדף מ"ט] בשם הגאון דקטן בן עשר ובן תשע כשיודע למי מברכין מזמנין עליו והשיב רבינו יצחק כי אף על פי שאומר רבינו תם דמסתברא כרבי יהושע בן לוי דאמר [שם בדף מ"ט] אף על

פי שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף ומשלימין אותו לעשרה היינו להזכיר השם בעשרה בזמון ולעשרה שמתפללין משום דבר שבקדושה הוא לא הי' נוהג כן ולא הי' עושה מעשה וגם כשמצטרפין אותו כשחומש בידו אפילו קטן וספר תורה נמי לא יצטרף שהרי אינו בשום מקום לעניין תפלה אלא בפרקי דרבי אליעזר [פר' ח'] מזכיר ספר תורה לעניין עיבור השנה ובירושלמי [שם] דקא תני קטן וספר תורה עושין אותו סניף הרי אמר רבי יודן שם כך היא מתניתין קטן לספר תורה עושין אותו סניף דמשמע לקריאת התורה לעלות למניין שבעה וגם הרב רבי יוסף כתב ומסתברא דרבי יהושע בן לוי קאי כרב אשי [שם בד' מ"ז] דמיקל בעשרה יותר מבשלשה ופליג אמר זוטרא דמחמיר בעשרה יותר מבשלשה ולעיל פסקינן הלכה כמר זוטרא הילכך אין הלכה כרבי יהושע בן לוי וגם מורי רבי' יהודא כתב מסקנא דמילתא אין עושין קטן סניף לזימון ולתפלה ולשלשה עד שיביא שתי שערות כעובדא דרבי יוסי בן חלפתא בירושלמי עד כאן לשון מורי. גרסינן בפרי' לולב וערבה (סוכה ד' מ"ט) אמר רבא האי צורבא מדרבנן דלא נפיש חמריה ליגמע גמועי דכי שבע איניש מגרוני' שבע רבא כי הוי שתי כסי דברכתא מגמע אגמועי:

נשלם ברכת המזון אחל בעזרת הבורא שאר ברכות שבסעודה

גרסינן בפרק כיצד מברכין (ברכות ד' ל"ז) תנו רבנן כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכ' מעל ותקנו אנשי כנסי הגדולי מטבע כל הברכות ואין ראוי לשנותם כלל [שם ד' מ"ב]. ומדברי סופרים חייב אדם לברך על כל מאכל תחילה ואחר כך יהנה ממנו [שם בדף ל"ז]. וכן אם הריח ריח טוב [שם בדף מ"ה] יברך ואחר כך יהנה ממנו ואפי' נתכוין לאכול ולשתות מהן כל שהו [תוספות פרק הישן (סוכה דף כ"ו)] אף על פי שהוא פחות מכשיעור טעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו בפחות מכשיעור כדאי' בירושלמי [דפרק כיצד מברכין ובתלמוד שלנו שם בדף מ'] ולא בריח כדאיתא בפ' בא סימן [דף כ"א] וכן מדברי סופרי' לברך ואחר כל מה שיאכל ואחר כל מה שישתה והוא שישתה רביעי' ושיאכל כזית ואמרינן בנדרי' ובפ"ב דברכות [דף י"ד] מטעמת אינה טעונה ברכה לא לפניה ולא לאחריה עד רביעית פירש רבינו חננאל [בתוס' שם] וכגון שחוזרת ופולטת עוד יש ברכות רבות שהן דרך שבח והודייה הרי יש ג' ענייני ברכות ברכת ההנייה וברכת המצוה וברכת ההודאה והשבח ובברכות [פ"ג שאכלו ד"נ] אמר רבי יוחנן כל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה והילכתא כמותו לגבי רב שחולק עליו אלא אם כן היתה סמוכה לחבירתה וברכה ראשונה של שמנה עשרה לכבוד האבות לא הוזכר בה מלכות על שאר העולם כי אם שהוא אלהי האבות כדדרשינן בערבי פסחים

[בדף קי"ז] לגוי גדול זהו שאומר אלהי אברהם ואברכך זהו שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך זהו שאומרים אלהי יעקב יכול יהו חותמין בכולן תלמוד לומר והי' ברכה בך חותמין דווקא. כל הברכות כולן צריך שישמיע לאזניו מה שיוציא בשפתיו ואם לא השמיע לאזניו יצא בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בלבו ואפילו ברכת המזון כדאי' התם [בפרק היה קורא דף ט"ז] כל הברכות כולן לא יפסיק בדברים אחרים בין הברכה ובין הדברים שמברכין עליו ואם הפסיק צריך לחזור לברך שנייה אבל אם הפסיק לעניין דבר שמברכין עליו אין צריך לברך שנייה כיצד כגון שבירך על הפת וקודם שאכל אומר הביאו מלח הביאו תבשיל תנו לפלוני לאכול תנו מאכל לבהמה וכיוצא באלו אינו צריך לברך כדמסיק התם [בפרק כיצד מברכין דף מ"א וע"ש בתוס'] שאפילו מאכל בהמה נחשב צורך סעודה מפני שאסור לאכול קודם שיתן לפני בהמתו שנא' ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת וכן כל ברכה כיוצא בה ואמרי' התם [בפרק מי שמתו דף כ"ה] שאסור למברך לברך כשהוא ערום עד שיתכסה ערותו במה דברים אמורים באיש אבל באשה יושבת ופניה טוחות בקרקע ומברכת כדמסקינן בפ' מי שמתו [שם ובפ' ב' דחלה] רבים שנתוועדו לאכול פת או לשתות יין לדברי רבי יוחנן שאומר בפ' כיצד מברכין (ברכות דף מ"ד) שיין כפת לעניין הסבה אחד מברך לכולן בין בתחילה בין בסוף אבל בבאו במקרה לאכול זה מכאן וזה מכאן כל אחד מברך לעצמו ובשאר כל אוכלין ומשקין אם הסבו אחד מברך לכולן ברכה דלכתחילה ואמרינן התם [בד"מ] תלמידי דרב הוו יתבי קמי' דבר קפרא הביאו לפניהם כרוב ודורמסקין ופרגיות נתן בר קפרא רשות לאחד מהם לברך ובברכה דלבסוף מסקינן בחולין [דף ק"ו ובתוס' שם מפרש טעמא] דאין מזמנין על הפירות ומברך כל אחד לעצמו ולא מהניא להו הסבה פירש מורי רבינו יהודא דלדידן ביין לא מהני הסבה שאין אנו רגילין בכך [בתוס' שם ובתוס' כיצד מברכין דף מ"ד]. בפ' אין עומדין [דל"ד] רב ושמואל דאמרי תרוויהו כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא ותניא בפ' שלשה שאכלו כל העונה אמן לא יענה אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן קצרה ולא אמן ארוכה אלא אמן בינונית ולא יגביה קולו יותר מן המברך וכן לא יענה אמן יתומה פי' שאין לו אב שלא שמע הברכה ולא ידע על איזה עונה אמן כן מפרש בירושלמי [בספ"ה דברכות] והא דאמר בפ' החליל [סוכה דף נ"א וכל הסוגיא בתוס' שם] החזן עומד על הבימה ומניף בסודרין בשעת גמר ברכה כדי שיענו אמן התם היו יודעין סדר הברכות והיו יודעין על איזו עונין אמן ועוד יש לומר שמה שעונין אמן בהנפת סודרין בקריאת ספר תורה הוא ולא בתפלה ולא בדבר ששליח ציבור מוציא רבים ידי חובתן

וכן יש בירושלמי [שם] בימה של עץ היתה באמצע וחזן בית הכנסת עליה עמד אחד מהן לקרות היה הממונה מניף בסודרין והן עונין אמן על כל ברכה. [בפ"ג שאכלו דף מ"ז] כל העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה והעונה אמן אחר ברכה שהיא סוף ברכה אחרונה הרי זה משובח כגון בונה ירושלים בברכת המזון שהיא סוף ברכה שמתחייבים בהן מן התורה [שם] אבייי עני אמן בקול רם כי היכי דלשמעו פועלים דהטוב והמטיב לאו דאורייתא יעמדו למלאכתן רב אשי עני ליה בלחישה כי היכי דלא לזלזלו ביה ואין עונין אמן אחר עצמן בברכת הפירות וברכת המצות כדתניא בתוספתא דמגילה [פ"ג] מפני שני טעמים אחד שאין עונין אמן אלא אחר ברכה אחרונה שקדמו לה ברכות אחרות להודיע שסיים כל ברכותיו ועוד אפי' קדמו לה ברכות כגון ברכה אחרונה שלפני קריאת מגילה ונר חנוכה לא יענה אמן מפני שזה היה חשוב הפסק בין הברכה ובין הדבר שמברכין עליו ולא דמי לבונה ירושלים שכבר סיים כל אכילתו ואין כאן חשש הפסק גרסינן בפ' כל כתבי [שבת דף קי"ט וע"ש בתוס'] ובפ' חלק (סנהדרין דף קי"א) מאי אמן אמר רבי חנינא אל מלך נאמן ובסוף נזיר גרסינן רבי יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך האוכל פת הנעשי' מחמש' המינים חייב לברך לפניה המוציא לחם מן הארץ. [שם בדף מ"ח כל הסוגיא עם הירושלמי בתוס' שם] אמר רב אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך ואין המברך רשאי לטעום עד שיכלה אמן מפי רוב המסובין וגרסינן עלה בירושלמי [פ' כיצד מברכין] רבי יהושע בן לוי אומר שותין אע"פ שלא שתה המברך ואומר שם דלא פליגי שדברי רב בשכולם זקוקים לככר אחד ומה דאמר רבי יהושע בן לוי כשכל אחד ואחד כוסו בידו ובערבי פסחים [דק"כ] נמי אמרינן ההוא סבא גחין ושתה מקמיה רב אשי שבירך וגם למדנו משם [בתוס'] שאין צריך לשפוך מכוס של ברכה לשאר כוסות. [כל הסוגיא בפ' כיצד מברכין (ברכות דף ל"ח)] קמח של אחד מחמשת המינים שבשלו בקדירה בין לבדו בין שעירבו עם דברים אחרים וכן הדגן שחלקו לשנים או לכמה חלקים ובישלו בקדירה זהו הנקרא מעשה קדירה וכן תבשיל שעירב בו מחמשת המינים מברך עליו בורא מיני מזונות ובלבד שיהא התערובות ההוא עיקר שאינו עשוי לדבק לפיכך מיני דבש שמבשלין אותו ונותנין בהן סולת כדי לדבק ועושין מהם מיני מתיקה אינו מברך עליו בורא מיני מזונות מפני הדבש שהוא העיקר וזה הכלל [במשנה שם דמ"ה] בברכות כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה בין שהיתה הטפילה מעורבת עם העיקר כעניין שאמרנו בין שלא היתה הטפילה מעורבת עם העיקר כגון שהיה צריך לאכול דג מליח ואוכל פת עמו כדי שלא יזיק המלח גרונו ולשונו מברך על המליח ופוטר את הפת וכן כל

כיוצא באלו. [שם בדף ל"ט] היה הקמח מעורב ורך כדי שיהא ראוי לשתיה מברך עליו לכתחילה שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות. [בפ' המוכר פירות דף צ"ו וע"ש בתוס'] ועל השכר אין מברכין בורא פרי האדמה דמאן לימא לן דהוי כמו קמחא דשערי דאיכא למאן דאמר בפ' כיצד מברכין (ברכות דף ל"ז) דמברכין עליו בורא פרי האדמה דהתם ודאי אישתני לעילויא על כיסני הם קליות וכן על החטה כמו שהיא בין חי' בין שלוקה והיא שלימה בתחילה מברך בורא פרי האדמה ולבסוף בורא נפשות רבות [שם בדף ל"ה וע"ש בתוס' ד"ה הכוסס] כן פסקו הלכות גדולות חביצא שיש בה פירורי הפת בזמן שהפרוסו' קיימות פי' שהם כזתים לפי הירושלמי [שם] ותלמוד שלנו אומר [שם בדף ל"ט] אפי' פירורין שאין בהם כזתים והוא שיש עליהם תואר לחם והירושלמי יש לפרשו באין תואר לחם עליהם ולכך מצריך כזתים בתחילה מברך המוציא ולבסוף מברך שלש ברכות אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף מברך ברכה מעין שלש. [שם בדף ל"ח] הכוסס את האורז מברך עליו בורא פרי האדמה טחנו אפאו ובשלו אע"פ שהפרוסות קיימות בתחילה מברך במ"מ ולבסוף ולא כלום ומפרש [שם בדף דלעיל] ולא כלום מברכת שבע המינין אלא בורא נפשות רבות. [שם] דוחן בתחילה בורא פרי האדמה ולבסוף בורא נפשות רבות תניא [שם] כל שהוא משבעת המינין כגון חטה ושעורה וגפן ורמון ותאינה וזתים ותמרים בתחילה מברך לפי מה שהוא ולבסוף מברך ברכה אחת מעין שלש וחטה שאמרנו דווקא בשאינה שלימה כאשר בארנו למעלה והאוכל תאנים ומיני מזונות ושתי חמרא כולל ומברך על המחיה ועל הכלכלה על הגפן ועל פרי הגפן על העץ ועל פרי העץ בא"י על הארץ ועל המחיה ועל הפירות ואע"פ שאין חותמין בשתים כדאמר התם אין זו בשתים שהארץ היא המוציאה המחיה והפירות כך פסק רבינו חננאל בתוס' [שם כל הסוגיא בד"ה על העץ בדף מ"ה] ומתוך כך נהג רבינו יצחק לברך בחתימת יין על הארץ ועל הפירות ואין צריך לחתום על הארץ ועל פרי הגפן. [שם בדף ל"ט] וטרוקנין שהם כובא דארעא פירוש עושה מקום חלל בכירה ונותן בתוכו מים וקמח כמו באילפס מברך עליה בורא מיני מזונות והני מילי דלא קבע סעודתי עליה אבל קבע סעודתו עליה וליכא ריפתא אחריתא מברך המוציא עוד גרסינן בירושלמי [פ"ק דחלה] רבי יוחנן אמר טרוקני חייבת בחלה ומברכין עליה המוציא ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח ואע"פ שטרוקני' גובלא בעלמא כלומר מעט קמח מגובל במים הרבה מכל מקום הוי כמו תחילתו סופגנין רכין וסופו עיסה שחייב בחלה כדתנן במס' חלה [פ"ק וכל הסוגיא בתוס' כיצד מברכין דף ל"ט בד"ה לחם] ורבינו יצחק בר ר"ש היה מסופק בנילש שאנו אוכלין בפורים לקבוע סעודתו עליהם

כי אולי הם כגובלא דהכא לעני המוציא אף על פי שאין חייבת בחלה כגובלא דהכא או שמא הם כלחמניות דאמרינן נמי התם בפ' כיצד מברכין [דמ"ג] דמברכין עליהן המוציא היכא דקבע סעודתו עלייהו עוד גרסינן [בפ"ק דחלה] בירושלמי אמר ר"ל כל שהאור מהלך תחתיו פירוש כגון מעשה אלפס אין מברכין עליו המוציא ואין חייבין בחלה ואין אדם יוצא ידי חובתו בפסח אמר רבי יוחנן ובלבד על ידי משקה פירוש הדין עמך כשנאפה באלפס ע"י משקה ודווקא בלילתו רכה כמו ביני"ש וקרייפילש אבל בלילתו עבה כגון פרטרש ורישיליש אפי' על ידי משקה יש בו דין לחם כדתניא בפ' כיצד מברכין [ברכות דף ל"ט וע"ש בתוס'] היה עומד ומקריב מנחות בירושלים מברך שהחיינו נטלן לאוכלן מברך המוציא לחם מן הארץ קא פסיק ותני לא שנא מנחת סולת ולא שנא מנחת מרחשת ומחבת אע"פ שנאפו באילפס על ידי משקה אמנם חזר בו רבינו שמשון בסוף ימיו ופי' בפי' זרעים דאפרטר"ש ורישולי"ש ווירמציא"ש פטורין מן החלה ואין מברכין עליהם ברכת המוציא וראיותיו כתובות במצות חלה [בפ"ק] ומעמיד ההיא דכיצד מברכין [דלעיל] במנחה מאפה תנור וסולת ונראה לי דוחק גדול ונראה דבריו בבשיל במים אבל בטיגנא במחבת שאין שם כי אם מעט שמן נראה כפסק הראשון שהוא קרוי לחם בין לעניין חלה בין לעניין ברכת המוציא וחביצא שאמרנו לעיל שמברכין על הפירורין המוציא אותו המאכל אינו נעשה על ידי בישול במים. [פ' כיצד מברכין דמ"ג] פת הבא בכיסנין מברך עליה בורא מיני מזונות ומי שקבע סעודתו עליהם מברך המוציא פי' רבינו חננאל פת הבאה בכסנין פת העשוי כעין כיסין ומערבין בהן סוקר"א ושקדים ומיני בשמים ולועסים אותו בבית משתאות אחר הסעודה קודם ברכת המזון ואין טעונין ברכה לאחריהם. [שם] תני רבי חייא פת פוטרת כל מיני מאכל ויין פוטר כל מיני משקים. [שם] אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה כגון בשרא וכווריי וכל מיני בשולי דדירכא למיכל ביה רפתא וירקי ובוציני אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם ורבי יצחק ברבינו שמואל [כל הסוגיא מו"ס בתוס' שם] פירוש דחביצא ודייסא הוו בדין הזה וכן עמא דבר שאין מברכין על טרייאש בלע"ז בתוך הסעודה ודברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה פי' רבינו יצחק כגון תאנים וענבים דאפליגו בהו התם אמוראי בדף דלעיל ונקראים שלא מחמת הסעודה מפני שאינן כעין מיני מלוחים שרגילין לבא לעיקר סעודה וכן כל מיני פירות הבאים בסעודה לאכול עמהם פת טעונים ברכה לפניהם דהמוציא אינו פוטרן ולא לאחריהם דברכת המזון פוטר כל מה שאכלו עם הפת כרב הונא וכרב נחמן [שם] אמנם בירו' [שם] מוכיח שאם באו הפירות לעיקר הסעודה שאין מברכין עליהם לאחר

סעודה טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם ולא גרסינן דברים הבאים דקאי אפי' אדברים שרגילין לבא מחמת סעודה הואיל ובאין לאחר סעודה שמשכו ידיהם מן הפת הרי הן כאילו באו לאחר בהמ"ז וכתב מורי רבינו יהודא הדין הזה האחרון אינו נוהג בינינו שאין אנו מושכים ידינו מן הפת כלל עד אחר ברכת המזון. יין שבתוך המזון טעון ברכה לפניו שאין הפת פוטרו כדפריך תלמודא [שם בדף מ"ג] אי הכי יין נמי לפטריה פת פירוש שהוא בא מחמת הסעודה בתוך הסעודה שבא לישרות המאכל וגם אי אפשר לאכילה בלא שתייה ומשני שאני יין הואיל וגורם ברכה לעצמו [בתוס' שם כל הסוגיא] פירוש שמברכין עליו בורא פרי הגפן הואיל ואשתני לעילויא דבתחילה בענבים מברך בורא פרי העץ ומ"מ אין טעון ברכה לאחריו שברכת המזון פוטרו ורבינו שמואל נמי פי' ק"ו ומה ברכה אחת מעין שלש פוטרת היין שלש ברכות לא כל שכן מים ושאר משקים הבאים בתוך הסעודה לא היו נוהגין רבינו יעקב ורבינו יצחק לברך עליהן כלל [בתוס' דלעיל] שנחשבי' כבאים מחמת הסעודה כדאמרינן בב"מ [דף ק"ו] וכולן פת שחרית וקיתון של מים מבטלתן גרסינן בפ' כיסוי הדם [דף פ"ו] כיון שאמר בעל הסעודה הב לן ונבריך אסור למשתי פי' רש"י ורבינו חננאל [בתוס' שם] עד שיברך לפניו אבל אם מברך לפניו מותר אף קודם ברכת המזון. בפ"ק דברכות [דף י"ב] מסופק התלמוד אם תופס בידו כוס של שכר ופתח בברכת היין וסיים בברכת השכר אם נלך אחר פתיחה ומחזירין אותו והואיל והספיקא בשל דבריהם אין מחזירין אותו וכוס של ברכת המזון פירש בהלכות גדולות שאין מברכין אחריו ברכה אחת מעין שלש ונראה טעות סופר דודאי מברכין אם שתה רביעית דכל פחות מכשיעור אין טעונין ברכה לאחריו מי שנסתפק אם בירך המוציא אם לאו אינו מברך מפני שאינו מן התורה. [פ"ג שאכלו דף נ"ב] שכח לברך המוציא אם נזכר עד שלא גמר סעודתו חוזר ומברך. פ' כיצד מברכין [דל"ט] בעל הבית מברך המוציא לחם מן הארץ ולא יערב האותיות כדאי' בירושלמי [שם וע"ש בתוס' בד"ה והלכתא ד"מ] והאורח מברך ברכת המזון והלכתא כרבא פ"ג שאכלו [דף מ"ז] ופ' כיצד מברכין [ברכות דף מ"א וע"ש בתוס'] דאמר התם מברך ואחר כך בוצע שלא יפריד הפרוסה מן הפת עד אחר הברכה דרבנן עבדי כרבא אבל יחתוך קודם ברכה כי תחשוב כמו הפסק כך פי' רש"י שם אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או ליפתן לפני כל אחד ואחד אלא אם כן היא פת נקייה כדקאמר התם לית דין צריך בשש מלשון בשש משה כלומר אין צריך לאחר עד שיביאו ליפתן מפני שפת נקייה הייתה והוא הדין אם נתכוונו לאכול פת חריבה ורבים נוהגים אפי' לא נתכוונו לאכול פת חריבה ואמר בפ' חלק [דק"ב] שאמר מנשה לרב אשי שאין בוצעין אלא מהיכא דגמר

בשולא יש ספרים שכתוב כך ופי׳ רבינו משה [בפ״ז דהלכות ברכות] ממקום שמבושלת יפה יפה שנגמר שם כל הבשול ויש ספרים שכתוב בהם מהיכא דקדים בישולא שזהו תחתיו שנדבק בתנור חם מיד וכן אנו נוהגים מצוה מן המובחר לבצוע מככר שלימה ואם יש פתיתין גדולים ושלימים קטנים וכולן של חטים נחלקו שם רב הונא ורבי יוחנן בפ׳ כיצד מברכין [ברכות דף מ״א וע״ש בתוס׳] והלכה כר׳ יוחנן דאמר שלימה מצוה מן המובחר ואפי׳ פתיתים מפת נקייה ושלימה מפת הדראה כיון שהכל מין אחד אבל פרוסה של חטים ושלימים של שעורין פרוסה של חטים עדיפא שקודמת בפסוק וירא שמים מניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע משתיהן. גרסינן בירושלמי [שם] פת נקייה טמאה ופת קיבר טהורה רבי חייא בשם רבי אחא אומר על איזה מהן שירצה יברך מסקינן בערבי פסחי׳ [דף ק״א] דשינה סעודתו מבית לבית ומחדר לחדר כמבית לבית דמי ומברך על מה שאכל וחוזר ומברך על מה שיאכל ואמר רב חסדא שם לא שנו אלא בדברים שאין טעונים ברכה חשובה לאחריהם במקומן ואין צריך לברך במקום שאכל פירש כגון יין ופירות אבל בדברים שטעונים ברכה חשובה לאחריהם במקומן פירוש כגון מיני פת אינו צריך לברך מפני שצריך לחזור בקביעותו הראשון כדי לברך [מבואר שם בפי׳ רשב״ם ובתוס׳] ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך ותני׳ כוותיה דרב חסדא שם [בדף ק״ב] כך תופסין רבותינו שבצרפת עיקר ואין הלכה כבריי׳ דתוספת׳ [סוף פ״ג דברכות] דקאמר דיבר עם חבירו והפליג צריך לברך למפרע וכשהוא חוזר מברך לכתחילה ור׳ משה פי׳ [ברפ״ד דברכות] שיין כפת לענין זה שצריך לברך במקום שאכל וכן כל דבר שצריך ברכה אחת מעין שלש וכן אומר רבי׳ שמואל אבל אין נר׳ לרבי׳ יצחק [ע״ש בתוס׳ בדף ק״א כל הסוגיא] אלא כמו שכתבתי וכן פי׳ רב אלפס [בפ׳ ערבי פסחים וכן מוכיח בכל הברייתות דקתני חברים שהיו מסובין לשתו׳ יין ועקרו רגליהם לצאת לקראת חתן ולקראת כלה שאין צריך לברך וכו׳ ומוכיח התלמוד [שם בדף ק״א] מדקתני עקרו דאיירי בדברים שטעונים ברכה חשובה לאחריהם במקומן ולשתות יין הוא כמו משתה יין כלומר פת ויין דמשמע הלשון שמפני המהירות לא ברכו במקומן ולדברי רבי׳ משה ור״ש דלעיל תפשוט ליה מיין דקתני בברייתא ולא ממשמעות דקתני עקרו והוצרך רבי׳ שמואל למחוק יין מכל הברייתות עוד מסקינן התם [בדף ק״ב וע״ש בתוס׳] דאם עקרו רגליהם ללכת לבהכ״נ כשהן חוזרין אין טעונין ברכה לא למפרע ולא לכתחילה אם הניחו שם מקצת חבירים אע״פ שהתפללו בנתיים מסקינן התם בפ׳ כיצד מברכין (ברכות דף מ״ד) בשבתות ובימים טובים ובסעודות הקזה שאדם קובע סעודתו על היין אם בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון לפני ברכת המזון וכל

שכן שבתוך המזון אבל בשאר הימים אינו פוטר וצריך לחזור ולברך וכן כתב רבי יצחק והרב רבי יוסף דיבנדי"ש [וכן הוא בתוס' שם] דיין של קידוש ושל הבדלה שבתחילת המזון פוטר את היין שבתוך המזון בא להם יין בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו לפי שאין בית הבליעה פנוי שיענה כל אחד ואחד אמן. [שם] ואינו פוטר יין שלאחר המזון דיין שבא לשרות המאכל אינו פוטר אותו שבא לשתיה. [פ' הרואה דף מ"א וע"ש בתוס' ובתוס' פרק ערבי פסחים (פסחים דף ק"ד)] בא להם שינוי יין בסעודה כל אחד מברך הטוב והמטיב אפי' לא יהא השני טוב מן הראשון כדאמרינן בירושלמי [סוף פרק כיצד מברכין] רבי על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך הטוב והמטיב ומסיק בפ' הרואה (ברכות דף ס"א) שאין מברכין הטוב והמטיב ביחידי אלא א"כ יש אחר עמו או אשתו או בניו דהכי קאמר הטוב לדידיה והמטיב לאחריני' מה שאמרנו שכל אחד מברך לעצמו בתוך הסעודה לפי שאין בית הבליעה פנוי פירש רבינו שלמה [בפ' כיצד מברכין דלעיל] שמתוך כך אינם מתכוונים לשמוע וקיימא לן [ר"ה דף כ"ט] דבעינן דעת שומע ומשמיע אפס בירושלמי פ"ק דתענית משמע טעמא לפי שאין עונין אמן באמצע הסעודה ולא שום שיחה מפני הסכנה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה וקאמר התם אמר ר' מני הדא אמרה הדין דעטיש בגו מיכליה אסור ליה למימר אסו בגין סכנתא דנפשיה [לא מצאתי שם אלא בסוף פרק כיצד מברכין ובתלמוד שלנו הוא בפ"ק דתענית דף ה']. אע"פ שאין ברכת המזון צריך יין אם בירך על היין צריך שידיח הכוס של ברכה בפנים וישטוף אותו מבחוץ כדמפרש בפ' שלשה שאכלו [דף נ"ג היינו כר' חייא אליבא דבית שמאי בפ' אלו דברים דף נ"ד וצ"ע דלקמן מייתי שצריך כוס בסימן כ"ט] ונוהגין רבים שאם נראה נקי די בכך וימלאנו יין חי ואוחזו בימינו אע"ג דקאמר אין לנו אלא די אלו אימין לא פליגי ופי' חי שאין מזוג כ"א מעט ובסנהדרין קרי חי מזיג ולא מזיג דחי לגמרי לא חזי לברוכי עליו כדאמר התם [בברכות דף נ"ב] דאין מברכין עליו בהמ"ז עד שיתן לתוכו מים [שם בדף נ"ג] ורב ששת היה מוזגו לגמרי בברכת הארץ [עיין בפי' ר"י באלפסי בד"ה חי ומלא] כך פי' רבינו יעקב [בתוס' בסנהדרין דלעיל] ויש מפרשי' שחי רוצ"ל על הכוס שיהא שלם כדאמרי' בעלמא [ב"ק דף נ"ד] שבירתן של כלים זהו מיתתן וא"ר יוסי [ברכות דף נ"ג] אין משיחין על כוס של ברכה אלא הכל שותקין עד שתכלה בהמ"ז גרסינן בירושלמי בברכות [ובתלמוד שלנו שם בדף נ"ג] א"ר אבא שלשה דברים נאמרו בכוס של ברכה עטור ומודח ומלא שלשתן בפסוק א' נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה' שבע עטור רצון מודח מלא כמשמעו:

גרסינן בחולין [דף ק"ה] א"ר יצחק בר אשיאן מים ראשונים מצוה מב' טעמים א' מפני סרך תרומה פירוש שמתוך שרגילים ליטול ידיהם לחולין יהיו רגילין אוכלי תרומה ליטול ידיהם לתרומה ושם הוא חובה כי סתם ידים קודם נטילתם יש להם תורת שני לטומאה ופוסלות את התרומה והטעם השני מפני שמצוה לשמוע דברי חכמים שתקנוה משום נקיות [בתוספות שם] והסמיכו למקרא בסוף אלו דברים במס' ברכות [דנ"ה] והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן פירוש שהיו סכין ידיהם בשמן קודם מים אחרונים להעביר הזוהמא אני ה' אלהיכם זו ברכה ועוד אמרי' [שם בדף נ"ה] כשם שהמזוהם פסול לעבודה כך ידים המזוהמות פסולות לברכה ומים ראשוני' הללו הואיל ומצות חכמים היא טעונין ברכה וכן הנוטל ידיו בין לק"ש בין לתפילה מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים שהרי ציונו הקב"ה מן התורה לשמוע דברי חכמים שנ' על פי התורה אשר יורוך. [בפ' כל הבשר דף ק"ה] מים אחרונים הם חובה ואין טעונין ברכה מפני שהם משום שמירת הגוף שאמרו חכמים [בפ' כיצד מברכין דף מ"א] על כל אכילתך אכול מלח ויש מקומות שיש מלח סדומית שמסמא את העינים כשטובל אצבעו במלח ומגיע לעיניו ואנו עכשיו בצרפת לא נהגנו במים אחרונים מפני שאין מלח סדומית מצוי בינינו [בתו' כל הבשר בד"ה מים ראשוני'] וגם לא בסיכת שמן וקרא דוהתקדשתם אסמכתא בעלמא הוא ואין נחשבות הידים המזוהמות להיות פסולות לברכה כיון שמלח סדומית אין מצוי בינינו מים אמצעים רשות [שם] אמר רב נחמן לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל ומפרש רבי' יצחק [בתוס' שם בד"ה לא שנו ועיין בד"ה עוף דף ק"ד] בין תבשיל של בשר לתבשיל של גבינה שאין הבשר בעין ולא הגבינה בעין ואין שם אלא הטעם בלבד אבל בין תבשיל של בשר לגבינה של אחריו חובה ובנטילה שעושין בין גבינה לבשר אין טעונין ברכה שאין זה אלא הכשר אכילה כעין ניקור חלב ומליחת בשר [אתמר שם בדף ק"ו] חמי האור חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים ורבי יוחנן אמר נוטלין מהם לידים א"ר יוחנן שאלתי את רבן גמליאל ב"ר ואוכל טהרות היה ואמר לי כל בני גליל עושין כן והלכה כרבי יוחנן מאחר שכל בני גליל עושין כדבריו ומפרש רבי' שלמה שמחלקותן בחמי האור שאינן כל כך חמין שתהא היד סולדת בהן והדין עמו דמסתמא כל בני גליל שהיו עושין כן בחמין בינונים היו נוהגין תנן התם [בפ"ק דידים] מים שנפסלו לשתיית בהמה כגון סרוחים וחמי טבריה פסולין לנטילי' ידים אם שאבו מהם בכלי אחר אפס בקרקע במקומן טובלין בהם הידים מק"ו ומה כל גופו טובל בהן ידיו לא כ"ש ומה שאנו אומרים בפ' שני דזבחים [ד' כ"ב] אי דאין פרה שוחה ושותה מהם אפי' למקוה נמי פסול לטבילה לשם מדבר

שנפסלו מחמת רוב טיט המעורב בהן [תו' פ' כל הבשר בד"ה מים שנפסלו דף ק"א] אמר רב נחמן בפ' כל הבשר (חולין דף ק"ה) הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח ורבא אמר שהוא רשות והלכ' כדברי רבא שהוא בתראה תנו רבנן נטיל' ידים לחולין עד לפרק לתרומה עד לפרק לקידוש ידים ורגלים במקדש עד לפרק כך הברייתא שנויה [שם בד' ק"ו בגמ' ותו' שם כל הסוגיא] ואין הדבר מבורר אם פרק אחד לכולן ולפי ששמע מרבו כל אחת בפני עצמו כששמע כל אחת גרסה בפני עצמה וכששמע שלשתן היה חוזר כל אחד לבדה כמו ששמעה כל אחד לבדה או שמא רוצה לומר שאין שיעורו של זה כשיעורו של זה ולכל אחד יש פרק שלו ופרק קידוש ידים ורגלים מבורר כל היד שהוא פרק רביעי של יד כך מוכיח בערכין בפ' האומר משקלי עלי (ערכין ד' י"ט) אבל בפ' החולין והתרומה נחלקו רב מפרש עד כאן לחולין עד כאן לתרומה פי' לתרומה כל היד כמו לקידוש אבל לחולין באמצע היד שהוא פרק שלישי ששם נקשרים כל האצבעות לעובי היד [שם בפ' כל הבשדר דף ק"ו] וכן כתוב בירושלמי דברכות [פ' אלו דברים] לחולין עד קשרי אצבעותיו וזהו פרק שלישי ששם כולם נקשרים ושמואל אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא פי' פרק אחד לכולן כפרק קידוש ידים ורגלים שזהו כל היד וזהו שכתוב בספר הזהיר אמר שמואל לחולין כל היד ורב ששת אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לקולא פי' רב ששת מפרש הברייתא כי פרק החולין והתרומה שוין בפרק שלישי ששם נקשרים כל האצבעות והלכה כשמואל שפוסק שם בד' דלעיל רבי אמי כמותו וגם ר' מישא בר בריה דר' יהושע בן לוי שיטה זו כך פי' רבינו יצחק ברבי אברהם [בתו' שם] ועיקר וכן פי' הערוך בערך מי כאשר יתבאר לפנים גבי מים ראשונים [וע"ש בתו'] תניא כל דבר שחוצץ בטבילי' חוצץ בנטילת ידים לחולין פי' לאכילת חולין והא דתנא בתוספ' דמקוואות [פ"ו] כל החוצצין בכלים חוצצין בנדה ובגר בשעת טבילה ובחולין אין חוצצין שם מדבר בנטילה שעושין לחולין כדי ליגע בחולין שנעשו על טהרת תרומה תניא בתוספת' דמקוואו' [שם] צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר והטיט והבצק שתחת הציפורן אפי' כנגד הבשר הרי אלו חוצצין ומפרש רבינו יעקב [וכן הוא לעיל בספר מצות ל"ת בהלכות נידה סימן קי"א] שמדבר בטיט הדומה לבצק שנדבק מאוד כגון טיט של יוצרים וזהו מה ששנינו במס' מקוואות [פ"ט] ואלו שאין חוצצין וכו' וקחשיב צוא' שתחת הציפורן ואפילו בטיט ובצק אם יש כל כך מעט שאינו מקפיד אינו חוצץ וכתב בס' התרומה [בסימן ע"ט] גלד המכה שהוא יבש ואינו מקפיד או גלד שמצטער עליו אינו חוצץ אע"פ שבטבילת כל גופו רגילין להסיר משום חומרא [שפ' בתרא דנידה ד' ס"ז] פוסק רבינא בפ' כל הבשר [חולין ד' ק"ו וע"ש בתו'] שנוטל אדם

ידיו שחרית ומתנה כל היום כולו איכא דאמרי דווקא בשעת הדחק [ואם אחר שהתנה נזדמנו לו מים נוטל ידיו ומברך] ויש אומרים אפילו שלא בשעת הדחק והולכי דרכים שעת הדחק הוא ואם אחר שהתנה שחרית נזדמנו לו מים לא יברך [שם] אמר רב אריתא דדלאי פי' צינור ששופכין לו מים מן היאור בדלי והוא מוליך מים לשדה אין נוטלין ממנו לידים פי' לתת ידיו לתוכו ויקלחו המים עליהם שאין כאן לא נטילה ולא טבילה טבילה אין כאן שהרי המים שאובין הם נטילה אין כאן שהרי אין נטילה מועלת אא"כ באה מכח אדם ואם מקרב ידיו למקום שהדלי שופך והמים מקלחין ממקו' השפיכ' לתוך ידיו הרי הוא כח אדם ודיו [שם] ואם הדלי השופך נקוב מאחוריו ככונס משקה שהנקב שמכניסים בו משקה גדול הוא קצת וקילוח היוצא ממנו הוא נראה והשופך שופך דרך פיו לצינור והנקב מקלח מאחוריו ליאור הנוצק הזה מחבר הדלי ליאור כאלו הוא ביאור ושפיכת הדלי כאלו באה מן היאור ומטבילין בצינור את הידים ודווקא בטבילת ידים הקלו אבל בטבילת כל הגוף אינו מועיל משני טעמים אחד שנצוק אינו חיבור ועוד שעירוב מקוואות כשפופרת הנוד בפ"ב דגיטין [דט"ז] ומה שאמרנו שצריך כח אדם זהו כרבי יוסי דאמר בפ"ק דמס' ידים הכל כשרים ליתן מים לידים אפילו חרש שוטה וקטן מניח החבית על ברכיו ונוטל מניח החבית על צדה ונוטל הקוף נותן לידים רבי יוסי פוסל בשתי אלו פי' בקוף ובחבית המוטה על צדה והמים נשפכין מאליהם שצריך כח אדם וחכמים אין חוששין בכח אדם אלא בכח כלי ונראין הדברים ששניהם למדים מכיור שהיו הכהנים רוחצים ממנו ידיהם שהיה כלי שחכמים אומרים לא הי' שם כח אדם אלא כח כלי ור' יוסי למד ממה שכתוב והזה הטהור על הטמא שהיה שם כח אדם והוא הדין לטהרת ידים מכל מקום צריך כח כלי שאנו למדים מרחיצת ידים דכיור ואפשר להיות שגם בכיור היה כח אדם שהיה נקוב מצדדין כעין דדים וברזות קבועים בהן וכשרוצה לקדש ידיו מושך הברזא וקילוח ראשון היוצא על ידי משיכת הברזא קרוי כח אדם ותוחב הברזא מיד בנקב וחוזר ומושכה ויש ללמוד מאחר שרב תופס שיטתו של ר' יוסי שהלכה כר' יוסי ובהלכות גדולות [בתוס' פרק כל הבשר בד"ה דלא אתו דף ק"ו כל הסוגיא] פוסק שמותר להטביל ידיו לתוך הכלי ומביאים ראייה ממה שאנו אומרים בפ"ב דזבחים [דף כ"א] מהו לקדש ידיו ורגליו בכיור ממנו אמר רחמנא ולא בתוכו או דילמא אפי' בתוכו ולא נפשטה אותה שאילה משמע שדווקא בקידוש שואל מפני שכתוב בו ממנו אבל בנטילת ידים אפי' בתוכו מותר ונראה שאינה ראיה שאותה שאלה לדברי חכמים היא שאינם חוששין בכח אדם ואע"פ כן אסור לקדש בכיור מפני שכתוב בו ממנו וצריך לשפוך מים על ידיו שני פעמים [בתוס' דלעיל] אחת לטהר את

הידים והשניה לטהר אותם מים וכן מוכיח בכמה מקומות במס' ידים [בפ' ב'] ואינו מונה פעם ראשונה ממש ויהיו שלשה פעמים שפעם ראשון אינו כי אם להעביר הטיט מעל ידיו וכל דבר החוצץ. תניא בתוספתא [רפ"ק דידים ועיין בפי' ר"ש לסדר טהרות שס בפ' ב'] הנוטל ידיו צריך לשפשף ידיו אמרינן במס' סוטה דף ד' שמים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה פירוש עד שלא יצאו מים חוץ לפרק [פי' בערוך בערך מי] שלא יצאו מים חוץ לזרועו שלא רחץ אותו במים שהוא חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים ואחרוני צריך שישפיל ידיו למטה כדי שיצא כל כח המלח מעל ידיו ותנן במס' ידים נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד לפרק וחזרו ליד טמא זהו גרסת רש"י במס' סוטה [ד"ד וע"ש] וכך הביאה בספר התרומה [בסימן ע"ח] אבל בסדר המשנה בפ"ב דמס' ידים גרסינן הידים מטמאין ומטהרים עד הפרק כיצד נטל את הראשונים עד הפרק ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טהורה נטל את הראשונים ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טמאה פי' לפי גירסא זו אין הידים מטמאות משקין אלא עד הפרק אבל משקין שנגעו חוץ לפרק טהורין וכן אין מים שניים מטהרין את הראשונים אלא בעודן בתוך הפרק אבל נפלו עליהם חוץ לפרק אין מטהרין אותם וחוץ לפרק דרישא וסיפא הוא שהיה תחילתן תוך הפרק ויצאו אחר כך חוץ לפרק לפיכך ברישא טהורה שמים השניים הטהורין הם לבדם יצאו חוץ לפרק ושם לא קבלו שום טומאה אבל בסיפא שמים הראשונים הטמאים יצאו חוץ לפרק והשניי' שיצאו אחריהם לא טהרו שם כאשר בארנו לפיכך כשחזרו ליד טמאה וכשיטה זו פירש רבינו שמשון בפי' טהרות [בפרק ב' דידים ובן בפ' ר"מ שם] עוד תנן שם נטל את הראשונים בידו אחת ואת השניים בשתי ידיו טמאות לפי שהיד שלא נטל כי אם פעם אחת טמאה את היד שנטל פעם שנייה עוד תנן התם נטל ידו אחת ושיפשפה על גבי חבירתה טמאה וצריך שישפוך המים על ידו אחת כשמגיע למים השניים שהם השלישיים עם הראשונים ולא תגע היד אל חבירתה עד שישפוך גם על ידו האחרת או שישפוך בבת אחת מים שלישיים על שתי ידיו עוד תנן התם [בריש פ"ב ועיין בתוס' פ"ב דגיטין דף ט"ו בד"ה נוטל] נטל ידו אחת משטיפה אחת ידו טהורה פי' מדבר כשהעביר כבר הטיט ודבר החוצץ וצריך עתה לעשות שתי שטיפות ועשה שטיפה אחת מרובה כשתי' ידו טהורה שתי ידיו משטיפה אחת ר' מאיר מטמא עד שיטול מרביעית פירוש אע"פ ששנינו בריש מס' ידים מי רביעית נוטלין ממנו לידים לאחד ואפי' לשנים הואיל וכשהתחילו שניהם ליטול הי' אז רביעית בכלי במד"א כשנוטל בשתי שטיפות אבל בשטיפה אחת צריך לכל אחד רביעית המים שהדיח בהם הנחתום את ידיו מחמת העיסה אותן המים כשרים לנטילה אבל המים שהנחתום טובל

בהן גלוסקאות או שרה בהן פתו או הדיח בהן את הכלים פסולין לנטילה כדאיתא במס' ידים [שם] תנן עוד [בפ' כל הבשר דף ק"ז] נפל בהם דיו או קנקנתום ונשתנו מראיהן פסולין מפני שצריך שיהא בהן מראית מים אמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו הידים שאין שם כלי עליו ואפי' ניקב למעלה מרביעית וכתב מורי שהיה נוהג רבינו יצחק כן אפי' בכלי שטף אע"פ ששיעור זה לא הזכיר [בפ' המצניע דף צ"ו] אלא בכלי חרש ואם הכלי ניקב בצידו נקב קטן פחות מכונס משקה ומחזיק רביעית למטה מן הנקב ובאין המים דרך הנקב על ידיו טהורות אפס הנוטל מן המים העוברי' חוץ לנקב ונופלים דרך שפת הכלי פסולים כיון שבאו על הנקב דמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו אלא למטה מן הנקב יש תורת כלי עליו מאחר שלא ניקב בכונס משקה תנן במס' ידים [פ"ק] כל הכלים נוטלי' מהן לידים אפי' בכלי גללים כלי אבנים כלי אדמה ואין נוטלין לידים לא בדופנו' הכלים ולא בשולי המחץ ולא במגופת החבית פי' לפי שאין מחזיקין רביעית אלא א"כ סומכין אותם בשום דבר שאין יושבין שלא מסומכין ומסיים בה ולא יתן לחבירו בחפניו לפי שאין ממלאין ואין מקדשין ואין מזין מי חטאת ואין נוטלין לידים אלא בכלי תניא בפ' כל הבשר (חולין דף ק"ז) נודות עור שיש להם בית מושב נוטלין מהם לידים שק וקופה אע"פ שמקבלין אין נוטלין מהן לידים שאין מלאכת שק וקופה לקבל מים שרובן אין מקבלין מים. מותר לקבל מים ליטול מן עכו"ם ומן הנדה והא דתניא בתוספתא [פ"ק דידים] כל שאינו מטמא את המים במשא כשר ליתן לידים וכל שהוא מטמא במשא אין נוטלין מהן לידים דברי רבי מאיר רבי יהודא חולק עליו והלכה כר' יהודא ואפי' ר"מ אין מחמיר אלא לתרומות וטהרות. כשאדם טובל ידיו בנהר מברך על שטיפת ידים או על טבילת ידים ואין מברכין על נטילת ידים אלא כשנוטל מן הכלי [בפ' כל הבשר דף ק"ז] אדם שלא נטל ידיו אסור לאכול במפה שישים מפה סביבות ידיו ואוכל גזירה שמא יגע והלכתא אוכל מחמת מאכיל שמאכילין אותו צריך האוכל נטילת ידים שמא יגע אבל המאכיל אין צריך נטילת ידים גרסינן בפ' ג' דיומא [דף ל'] ת"ר הלכה בסעודה אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת ונכנס פי' אותו ששיפשף בה שאמר רב אשי למעלה [שם] מצוה לשפשף ניצוצות שעל גבי רגליו שלא יראה ככרו' שפכה דבר עם חבירו והפליג נוטל ב' ידיו ונכנס פי' הפליג שעה א' או ב' אולי הסיח דעתו פוסק שם רבי' יעקב שהיוצא להשתין מים א"צ ליטול ידיו כלל אם לא שפשף בידיו והלכך אפי' שפשף בידיו אין טעון ברכה מידי דהוי אהיו ידיו מלוכלכות בטיט או בצואה שאין צריך לברך ענט"י ואפי' אשר יצר לא הי' מברך רבינו מאיר אבל רבינו יצחק היה רגיל לברך אשר יצר הנוטל את ידיו צריך לנגבן בתחילה טרם יאכל

ואמר רבי אבוה בפ"ק דסוטה דכל האוכל בלא ניגוב ידים כאלו אוכל לחם טמא וראיתי בתוספתא [בפ"ב דמס' ידים] שהמטביל את ידיו אין צריך להגביה את ידיו ולא לנגב את ידיו. מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצונן בין על גבי כלי בין על גבי קרקע אבל מים אחרונים אין נוטלין בחמין ואין נוטלין אלא על גבי כלי כדאמר בפ' כל הבשר [חולין דף ק"ה ושם הטעם]:

שאר ברכות שאינן בסעודה

אמרינן בפ' כיצד מברכין [במשנה דף ל"ה ובגמרא דף ל"ח] שכל פירות האילן מברכין עליהם תחילה בורא פרי העץ ולבסוף בורא נפשות רבות חוץ מחמשת המינין הכתובין בתורה והם ענבים ורמונים וזתים ותאנים ותמרים שהוא מברך עליהם בסוף ברכה אחת מעין שלש אפי' פרידה אחת של ענב מברך עליה תחילה וסוף כדאמר רבי יוחנן בפ' כיצד מברכין בירושלמי דף י' ע"א על פירות הארץ ועל הירקות מברכין בתחילה בורא פרי האדמה ולבסוף בורא נפשות רבות ודברים שאין גידולן מן הארץ כגון בשר וגבינה ודגים ובצים ומים וחלב ודבש וכיוצא בהן בתחילה מברך שהכל נהיה בדברו ולבסוף בורא נפשות רבות וכן פת שעיפשה ויין שהקרים מברך שהכל נהיה בדברו [שם בדף ס"ב]. ובירושלמי פרק כיצד מברכין חותם בברכת בורא נפשות רבות בא"י חי העולמים השותה מים שלא לרוות צמאו כגון שהיה מאכל מעוכב בגרונו אין טעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו [שם בדף ל"ו]. כל מי פירות אינן כפירות ומברכין עליהם שהכל [שם בדף ל"ט]. והענבים מברכין על יינן בפה"ג [במשנה שם דף ל"ו] והשותה שמן זית אין צריך ברכה מפני שמזיקו אלא אם כן חושש בגרונו ושותהו עם מי השלקות שהשמן לו לרפואה והשמן עיקר ומברכין עליו בורא פרי העץ [שם בדף ל"ז]. כתב מורי שמברכין על גרעיני פירות בורא פרי העץ כדאמרינן פרק כיצד מברכין [ברכות דף ל"ח ובתוס' שם] שהגרעינין חייבין בערלה פסק רבינו חננאל וה"ג הלכה כרב נחמן באוכל קמח חיטים מברך שהכל וכן אמר שמואל [שם והתלמוד מפרש דה"ה לקמח חיטין] על דלעת חי' וקמח שעורין מברכין שהכל וכן פסקינן בפ' המוכר פירות [דצ"ו] דאחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים ושמרי יין שיש בהם מים שמברכין עליהם שהכל בפ' כיצד מברכין (ברכות דף מ"ב) תניא על המלח ועל הזמית מברכין שהכל פי' זמית שלמוריי"א בלע"ז ור"ח פירש שהוא מרק בלשון ערבי על קור הדקל בעודו רך הלכה כשמואל שמברך שהכל [שם בדף ל"ז] וכן כתב רבינו יהודא על לולבי גפנים והעלים מברכין עליהם שהכל וכן בהלכות גדולות ובתוס' שם הפלפל והזנגביל יבשים אין טעוני ברכה והאוכלן ביום הכיפורי' פטור וכשהן רטובין מברכין עליהם בורא פרי העץ ומותר אם עשאוהו עכו"ם

אפי' נפסק בסכין של עכו"ם דנותן טעם לפגם מותר דסתם כליהם אינם בני יומן וקורין בלשון התלמוד הימלתא ובלע"ז יינ'יבר"א קונדוי"ט הכי מסקינן בפ' בתרא דיומא [דף פ"א] ובכיצד מברכין [דף ל"ח] ויש גרסא אחרת בספרים שפלפלין והזנגבילא רטובין מברכים עליהם בורא פרי האדמה וכן פוסק רבינו משה בפ"ח דברכות וכן יש בהלכות גדולות ועיקר. קבלנו מרבותינו [בתוס' שם ד"ה ברטיבא כל הסוגיא וכן באשירי שם] על האגוז שקורין נושא מושקט"א מברכין עליה בורא פרי העץ ועל הקנה שקורין קנילי"א בורא פרי האדמה צוקר"א והוא הקנים המתוקים ששוחטין אותם ומבשלים מימיהם עד שיקפאו וידמה כמו מלח פסק ר"ח והי"ג בורא פרי העץ ורבינו משה פסק שהכל בקל וחומר מדבש תמרים שאע"פ שלא נשתנה ע"י האור אין מברכין עליו אלא שהכל ורואה אני את דבריו וכן פסק ר"י בתוס' שם בד"ה האי דובשא [דף ל"ט] דעל דבש תמרים מברכין שהכל ולא כדברי ה"ג שפוסק בורא פרי העץ דהא אמרינן בפרק כל שעה (פסחים דף כ"ד) אין סופגים את הארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הזתים ומן הענבי' וכל השאר חשיב להו זיעה תרדין ודלועין כרוב וכיוצא בהן כמו ערמונים וחבושין שעיקר אכילתן כשהן מבושלי' אם אכלן חיים מברך שהכל מבושלי' בורא פרי האדמה והערמונים והחבושין בורא פרי העץ פרק כיצד מברכין [ד"מ] ומי כל ירקות השלוקות בגוף הירקות והוא ששלקן לשתות מימיהם ושומין וכרתי דרכן לאכול חיים מברך עליהם בורא פרי האדמה ושלוקי' שהכל וכן פסקו רבינו חננאל והלכות גדולות [וע"ש בתו' ובאשירי] ורב אלפס פסק אף בשומין ובכל דבר דשלקות במלתייהו קיימי עוד תנן בפ' כיצד מברכין (ברכות דף מ"א) בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא ופוסק ר"י כן כסתם מתניתין בתוס' שם בד"ה רבי יהודא על פירות האדמה בורא פרי העץ לא יצא וזה הכלל [בגמ' שם] כל מקום שילקוט הפרי וישאר העץ שהוא עצמו יחזור ויוציא פרי קרוי עץ ועל כולן אם אמר שהכל יצא וא"ר יוחנן [שם בדף מ"ב] אפי' על הפת ועל היין וכן הלכה וגרסינן בירושלמי שם ר' יעקב בר אחא בשם שמואל אמר הלכה כר"מ שאומר [שם ובתלמוד שלנו בדף מ"ב] ראה פת נאה ואמר כמה נאה פת זה ברוך המקום שברא יצא ומי שאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא יצא לרב שאומר שם שמזכיר הזכרת השם בכל הברכו' ולרבי יוחנן דאמר שצריך גם מלכות וכן פוסק רב האי גאון כר' יוחנן צריך שיאמר בריך רחמנא מלכא דעלמא מריה דהאי פיתא כתב רבינו משה [בפ"ח דברכות] כל הברכות האלה אם נסתפק אם בירך אם לא בירך אינו חוזר ומברך בין בתחילה ובין בסוף מפני שהם מדברי סופרים ומתוך ה"ג משמע שברכה אחת מעין שלש מן התורה דקאי וברכת אף על התאיני' ורמוני' הנכתבי' במקרא ואין נר'

לי דאם כן יברכו עליהם שלש ברכות ממש אלא וודאי וברכת לא קאי אלא אלחם כאשר פירשתי בתחילת המצוה מסקינן בפ' ג' שאכלו [דף נ'] שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה אם היו משקין בולען ומברך עליהם בסוף אם היו פירות שאם זורקן ימאסו כגון תותים ורימונים מסלקן לצד אחד ומברך ואחר כך בולען ואם אינם נמאסי' פולטן מפיו עד שמברך משום ימלא פי תהלתך. בפרק כיצד מברכין (ברכות דף מ"ב) הביאו לפניו שני מיני פירות ואין בהן משבעת המינין כגון אתרוג ותפוח מברך על החביב לד"ה כיון שברכותיהם שוות ונפטר האחר ואם האחד מהן ממין שבעה כגון אתרוג וזית מברך על הזית כר' יהודא דאמר מין שבעה עדיף ופוסק בהלכות גדולות כמותו דאמר רב יודא וכן תני רבי יצחק שכל הקודם בפסוק קודם לברכה ותמרים קודמים לענבים שהתמרים שני לארץ וענבים שלישי לארץ וכל שכן לתאינה ורימון דכך נכתבי' ארץ חטה ושעורה וגפן ותאינה ורימון ארץ זית שמן ודבש וזה הדבש הם תמרים ואם יש לפניו חיטין וענבים דאמר דמברך על החיטין בתחילה פירש בהלכות גדולות דמיירי בשטחנן ועשה מהן מעשה קדירה שהשביחן ומברך בורא מיני מזונות אבל אם יש לפניו קליות וענבים מברך על הענבים תחילה בורא פרי העץ ואחר כך על הקליות בורא פרי האדמה כתוב בה"ג בכל מקום שיבואו פרי העץ ופרי האדמה פרי העץ קודם פרי האדמה ושהכל פרי האדמה קודם בוסר פחות מפול הלבן מוכיח בפסחים ובברכות [דף ל"ו] שאין שם פרי עליו ואין מברכין עליו בורא פרי העץ אלא יברך בורא פרי האדמה אבל בשאר אילנות כל שהוא חשוב פרי שקדים המרים קטנים בפה"ע גדולים ולא כלום ופרייז"ש ומורא"ש מין אילן הם ומברכין עליהם בורא פרי העץ [בתוס' שם בד"ה לא נטעי דף ל"ו וגם באשירי שם] אגוז מטוגן בדבש כתב הרב רבי שמחה מויטרא זקנינו לפני רבינו שלמה שהאגוז הוא עיקר ומברך בורא פרי העץ [בתוס' שם בד"ה משכחת ד' ל"ח] אמר אביי לרב דימי מאי ברכה אחת מעין שלש אמר ליה על חמשת המינין וכל מיני מזונות הנעשין מהן מברך ב"א ה' אלהינו מלך העולם על המחיה ועל הכלכלה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו רחם ה' אלהינו עלינו ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ותבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו והעלינו לתוכה ושמחינו בבנינה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה בא"ה על הארץ ועל המחיה לשון זה כתב ר"מ [פ"ח דהלכות ברכות] וכן תופס הלכות גדולות עיקר לחתום על הארץ ועל המחיה ולא על המחיה ועל הכלכלה ויש ספרים שכתוב בהן רחם וכו' על ירושלים וכו' ונאכל מפריה ונשבע מטובה ונברכך עליה וכו' ואין נראה לי כל כך לשון טוב משום דאמרינן בסוטה [דף י"ד] גבי משה רבי' אעברה נא ואראה וגומר וכי משה רבי' תאב היה

לאכול מפירותיה וכו' ועל ענבים ותאנים רימונים וזתים ותמרים מתחיל על העץ ועל פרי העץ ועל ארץ חמדה וכו' ועל היין מתחיל על הגפן ועל פרי הגפן וחותם בשניהם על הארץ ועל הפירות כך פוסק רבינו יצחק [בתוס' פרק כיצד מברכין (ברכות דף מ"ה) כל הסוגיא בד"ה על העץ] כתב רבינו משה [בפ"ח דלעיל] שמזכיר בה מעין המאורע בשבתות ובימים טובים ונר' ראייתו מדאמר בירושלמי דכיצד מברכין רבי זעירא מזכיר מעין המאורע אמנם כתב מורי ר"י דאף לר' זעירא אין דין זה נוהג אלא בימי חכמי' שהיו קובעין עצמן על היין ועל הפירות כמו שביארנו לעיל:

כל המריח ריח טוב אם היה זה שיש לו הריח עץ או מין עץ מברך בורא עצי בשמים ואם הי' עשב או מין עשב מברך בורא עשבי בשמים [כל הסוגיא בפ' כיצד מברכין (ברכות דף מ"ד) ומ"ה] ואם לא היה לא מין עץ ולא מין אדמה כגון המור שהוא מריעי מין חיה מברך בורא מיני בשמים ואם הי' פרי הראוי לאכילה כגון אתרוג ותפוח מברך אשר נתן ריח טוב בפירות ועל הכל אם אמר בורא מיני בשמי' יצא. דבר שהוא מסופק שהוא מין עץ או מין האדמה מברך עליה בורא מיני בשמים נכנס בחנותו של בושם שיש שם מינים הרבה מברך בורא מיני בשמים אם ישב שם כל היום כולו אינו מברך אלא ברכה אחת נכנס ויצא מברך על כל פעם ופעם הוורד ומי וורד ושמן שכבשו במי וורדים והלבונה והמצטכי וחלפי הים שהוא שבולת נרד וכיוצא בו מברך בורא עצי בשמים על שמן אפרסמון מברך בורא שמן ערב כדמסקינן בפ' כיצד מברכין (ברכות דף מ"ג) בשמים של עכו"ם ושל נשים האסורות אין מברכין עליהם לפי שאסור להריח בהן בשמים של מת ושל בית הכסא מברכין עליהם משום שנעשו להעביר ריח רע כדאיתא בברכות בפ' אלו דברים [במשנה דף נ"א ובגמרא דף נ"ה]. מוגמר שמבשמים בעשנו את הבגדים אין מברכין עליו לפי שלא נעשה להריח בעצומו של מוגמר [שם בדנ"ה]. וכן המריח בבגדים שהן מוגמרין אין מברכין לפי שאין שם עיקר הבושם אלא ריח בלא עיקר אמר מר זוטרא ברבי טוביה אמר רב מניין שמברכין על הריח שנא' כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח:

ברכות ההודאה והבקשה

גרסינן בפרק הרואה [ברכות בדף ס' כל הסוגיא] כשיכנס אדם לישן על מטתו בלילה אומר שמע ישראל עד והי' אם שמוע ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המפיל חבלי שינה על עיני ומשקיע תרדימה על עפעפי ומאיר לאישון בת עיני יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתצילני מיצר הרע ומפגע רע ואל יבהילוני חלומות רעים ולא הרהורים רעים ותהיה מטתי שלימה לפניך ותעמידני ממנה לחיים ולשלום והאר עיני

פן אישן המות באי״י המאיר לעולם כולו בכבודו ובבקר ברכת נ״י ואשר יצר והמחזיר נשמות לפגרים מתים אשר נתן לשכוי בינה מלביש ערומים עוטר ישראל בתפארה אוזר ישראל בגבורה פוקח עורים מתיר אסורים רוקע הארץ על המים זוקף כפופים שלא עשני עכו״ם ועבד ואשה והמכין מצעדי גבר שעשית לי כל צרכי והנותן ליעף כח והמעביר שינה מעיני ע״כ הם י״ח ברכות וגומל חסדים טובים ומקדש שמך ברבים וברכות התורה וברוך שאמר וישתבח [במשנה דף נ״ד ובגמ׳ דף ס״א] הבונה בית חדש והקונה כלים חדשים מברך שהחיינו ובירושלמי [שם ובתוס׳ שם מביאו] קאמר אפי׳ ישנים שהם חדשים לו מברך עליהם שהחיינו ונראין הדברים דווקא בדברים שהם חשובים קצת וכן כתב מורי ואני שמעתי שכתב רב שרירא גאון שאין מברכין שהחיינו אלא בדבר הבא מזמן לזמן וכתב שכן מוכיח בפרק בכל מערבין [עירובין דף מ׳ ובתוס׳ שם ג״כ הסוגיא] וכן כתב ר״ש במנחות משם רב שרירא גאון הרואה חבירו לאחר שלשים יום מברך שהחיינו [שם בדף ס׳ ופר״י בתוס׳ שם] פירש רבינו יצחק בחבירו החביב לו ואם רואהו לאחר שנים עשר חודש מברך ברוך אתה ה׳ מחיה המתים הרואה פרי המתחדש בכל שנה ושנה בתחילת ראייתו מברך שהחיינו [כך פי׳ רש״י בפרק בכל מערבין דף ח׳ וע״ש באשירי]. שמע שמועה טובה מברך הטוב והמטיב שמע שמועה רעה מברך דיין אמת [במשנה הרואה דף נ״ד]. וחייב אדם לברך על הרעה בטוב נפש כדרך שהוא מברך על הטובה בשמחה שנ׳ ואהבת וכו׳ ובכל מאודך ודרשינן בכל מדה ומדה שהוא מודד לך [במשנה שם ובגמרא דף ס״ב] ירדו גשמים רבים אם יש לו שדה מברך שהחיינו ואם היתה שלו ושל אחרים מברך הטוב והמטיב ואם אין לו שדה מסקינן בתענית [דף ו׳] שמברך מודים אנחנו לך ה׳ אלהינו על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו מן השמים ואילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רינה כהמון גליו וכו׳ עד מלך מהולל בתשבחו׳ ורוב ההודאות וחותם באי״י אל ההודאו׳ והתשבחות אמנם כתב מורי [בפסקי תוס׳ שם ובתוס׳ פ׳ הרואה (ברכות דף ס״א)] דלהכי תקנו בישתבח אחר סיום ברכה באי״י מלך מהולל בתשבחו׳ אל ההודאות כו׳ [פ״ק דתענית דף ו׳ ופ׳ הרואה (ברכות דף ס״א)] מאימתי מברכין על הגשמים משירבו המים על הארץ ויעלו האבעבועות מן המטר על פני המים ויעלו האבעבועות זה לקראת זה אמרו לו מת אביו וירשתו אם יש עמו אחים מברך תחילה ברוך דיין האמת ואח״כ מברך הטוב והמטיב ואם אין לו אחים מברך שהחיינו קצרו של דבר על כל דבר טובה שהיא לו ולאחרי׳ מברך הטוב והמטיב וטובה שהיא לו לבדו מברך שהחיינו ארבעה צריכין להודות ברבי׳ [שם בדף נ״ד] חולה שנתרפא וחבוש שיצא מבית האסורים ויורדי הים כשיעלו והולכי דרכים כשיגיעו

לישוב וצריכים להודות בפני עשרה ושנים מהם חכמים אם ימצאם שנא' וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו ואלו הד' מפורשים בפרשה בס' תהילים וכיצד מודה עומד ביניהם ומברך בא"י אמ"ה הגומל לחייבי' טובו' וכל השומעין אומרים מי שגמלך טוב הוא יגמלך סלה. [בתחילת המשנה דף נ"ד ובגמ' דף נ"ד] הרואה מקום שנעשה בו ניסים לישראל כגון ים סוף ומעברות הירדן אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. וכן בכל מקום שנעשה בו נס לרבים אבל כל מקום שנעשה בו נס ליחיד אותו היחיד ובנו ובן בנו מברך שעשה לי נס ולאבותי במקום הזה ועיקר דבר זה בירושלמי דפ' הרואה הרואה גוב אריות וכבשן האש מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלד העולם שעשה ניסים לצדיקים במקום הזה [שם כל הסוגיא] הרואה מקום שעובדים בו עבודת עכו"ם מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן ארך אפים לעוברי רצונו הרואה מקום שנעקרה ממנו עכו"ם אם בארץ ישראל מברך ברוך שעקר עכו"ם מארצינו ובחוצה לארץ מברך ברוך שעקר עכו"ם מן המקום הזה וחלוק זה יש בירושלמי ואומר בשתיהן כשם שעקר עכו"ם מן המקום הזה כן תעקור מכל המקומות והשב לב עובדיהם לעבדך הרואה בתי ישראל ביישובן אומר בא"י אמ"ה מציב גבול אלמנה בחורבנן ברוך דיין האמת הרואה בתי עכו"ם ביישובן אומר בית גאים יסח ה' ויציב גבול אלמנה הרואה קברי ישראל מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין והמית אתכם בדין ועתיד להחיותכם ולהקימכם בדין לחיי העולם הבא ברוך אתה ה' מחיה המתים הרואה קברי עכו"ם אומר בושה אמכם וכו' הרואה שש מאות אלף אדם כאחד אם עכו"ם הם אומר בושה אמכם וכו' ואם ישראל הם ובארץ ישראל הם אומר בא"י חכם הרזים הרואה מחכמי אומות העולם מברך ברוך אתה ה' אשר נתן מחכמתו לבשר ודם ועל חכמי ישראל מברך ברוך שחלק מחכמתו ליריאיו הרואה מלכי אומות העולם אומר ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליריאיו הרואה את הכושי' את המשונים בצורת פנים או באיבריהם אומר ברוך המשנה את הבריות ראה סומא או קיטע או מוכה שחין ובהקנין וכיוצא בהן מברך דיין אמת ואם נולדו במומן ממעי אמן מברך ברוך משנה הבריות וכן ישנו בירושלמי [שם] הרואה בריות טובות ומתוקנות ביותר ואילנות טובות אומר בירושלמי [שם] אפי' סוס נאה וחמור נאה מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שככה לו בעולמו. [בפ' כיצד מברכין דף מ"ה] היוצא לשדה ולגנות בימי ניסן וראה אילנות פורחות וניצים עולים מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שלא חסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות כדי ליהנות מהם בני אדם. [כל

הסוגיא במשנה דף ל"ה ובגמרא דף ס"א] על הרוחות שנשבו בזעף ועל הברקים ועל הרעמי' מברך שכחו וגבורתו מלא עולם ומפרש בירושלמי אם בטרודין די בפעם אחת ואם במופסקים מברך על כל פעם ופעם פי' בטרודין שאין שם הפסק על ההרים ועל הגבעות ועל המדברות ועל הימים והנהרות הגדולות אם ראה אחד מהם לאחר שלשים יום מברך ברוך עושה מעשה בראשית הרואה את הים הגדול משלשים יום לשלשים יום או יותר מברך בא"י אמ"ה שעשה הים הגדול הרואה את הקשת בענן מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו ומורי כתב בשם ר"י [עיין בתו' שם] שיאמר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם נאמן בבריתו וקיים במאמרו וזוכר הברית:

ברכת הלבנה

הרואה לבנה בחידושה אמרינן בסנהדרין [דף מ"ב] שמברך בא"י אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועל אמת שפעולתו אמת וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידי' להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו בא"י מחדש חדשים ואמרינן התם שצריך לברך ברכה זו מעומד שכל המברך על החדש בזמנו כאלו הקביל פני השכינה [שם בדף מ"א] ואם לא בירך בליל ראשון יכול לברך עד ששה עשר בחודש שתתמלא פגימתה הרואה חמה בתקופתה ביום תקופת ניסן של תחילת המחזור של כ"ח שהתקופה בליל רביעי בתחילתה כשרואה אותה ביום רביעי בבקר מברך ברוך עושה מעשה בראשית וכן כשתחזור הלבנה בתחילת מזל טלה בתחילת החדש ולא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום וכן כשיחזור כל כוכב וכוכב הנשארים לתחילת מזל טלה ולא יהא נוטה לא לצפון ולא לדרום וכן בכל עת שיראה מזל טלה עולה מקצת המזרח על כל אחד מאלו מברך ברוך עושה מעשה בראשית [בפי' הרואה דף ס"א ובמימוני פ"י כל הסוגיא]. הנכנס למרחץ אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילנו מזה וכיוצא בזה לעתיד לבא וכשיצא מן המרחץ אומר מודה אני לפניך ה' שהצלתני מן האור הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה שלימה כי רופא חנם אתה וכשיוצא אומר ברוך אתה ה' רופא חולים תנו רבנן בפי' המפקיד (בבא מציעא דף מ"ג) ובתענית [דף ח'] ההולך למוד את גרנו אמר י"ר מלפניך ה' אלהי שתשלח ברכה במעשי ידי התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה מדד ובקש רחמים אחר כך הרי זה תפלת שוא תניא בפי' תפלת השחר (ברכות דף כ"ט) הנכנס לבית המדרש אומר י"ר

מלפניך ה' אלהי שלא אבוש בדבר הלכה ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא על המותר אסור ולא על האסור מותר ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי ואל יכשלו בי חבירי ואשמח בהם וביציאתו מבית המדרש אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלין שכר אני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת. בפ' הרואה (ברכות דף ס"ב) אמר הנכנס לכרך אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לשלום לכרך הזה נכנס אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהכנסתני בכרך זה לשלום וכשיבקש לצאת יאמר יהי רצון מלפניך שתוציאני מכרך זה לשלום יצא לשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני בשלום כך תוליכנו לשלום ותצעידני לשלום ותסמכני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב רע בדרך גרסינן בברכות [דף מ"ח וע"ש בתוס'] תנו רבנן כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך חוץ מברכת הפירות וברכת המצות וברכה הסמוכה לחבירתה וברכה אחרונה של קרית שמע יש מהן שפותח בהם בברוך ואין חותם בברוך ויש מהן שחותם בהם בברוך ואין פותח בהן בברוך גרסינן בערבי פסחים [דף ק"ד] אמר שמואל כל הברכות צריך שיאמר מעין חתימתן סמוך לחתימתן פומבדיתאי אמרי מעין פתיחתן סמוך לחתימתן, [פסחים דף ז' מגילה דף כ"א] כל מצות עשה מברכין עליהם קודם לעשייתן וכן כל מצות עשה מדברי סופרים בין מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון מקרא מגילה והדלקת נר חנוכה ונר שבת בין מצות שאין חובה כגון עירוב ונטילת ידים מברכין עליהם קודם לעשייתן אקב"ו לעשות ואמרינן בפ' במה מדליקין היכן צונו מלא תסור וגו' אשר יאמרו לך תעשה נמצא עניין הדברים והצען כך אקב"ו בהם לשמוע מאילו שצוו לקרות המגילה או להדליק נר שבת או חנוכה גרסינן בפסחים [דף ז'] חוץ מן הטבילה שאין מברכין אלא לאחריה פר"ח שמפני טבילת הגר שאינו יכול לומר וצוונו עד אחר המילה וטבילה תקנו שכל טבילות אחרות יברכו אחריהן וכן יש לומר שמפני נטילת ידים שאחר בית הכסא שאינו יכול לברך עד אחר נטילה תקנו בכל נטילות אחרות שלא יברכו עד אחר נטילה ויש מפרשים שנחשב עובר לעשייתן מפני שאין מצות נטילה נגמר עד אחר הניגוב כמו שבארנו למעלה [בסוף הלכות נטילת ידים] גרסינן בפ' התכלת מצות שאין עשייתן גמר מצותן כגון סוכה וציצית ותפילין אין מברכין בעשייתן לעשות סוכה לעשות ציצית מפני שאין עשייתן עיקר מצוה אבל אם עשה מעקה מברך לעשות מעקה שעשייתו גמר מצותו וכן כל כיוצא בזה מברך לעשות אמרינן בפ' בכל מערבין

[דף ס'] כל מצוה שהיא מזמן לזמן כגון שופר ולולב וסוכה ומגילה ונר חנוכה וכן מצוה שאינה תדירה ואינה מצויה בכל עת שהרי היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן כגון פדיון הבן מברך עליה שהחיינו כדאי' בערבי פסחים [דף קכ"א] אבל מילה היא יותר תדירה וגם אין לה עת קבוע משנה לשנה לפיכך אין מברכין עליה שהחיינו, [בפ"ק דפסחים דף ז' וע"ש גם באשירי] יש ברכות שמברכין על ויש ברכות שאין מברכין על וכלל הדבר פי' רבינו משה עשה מצות לעצמו כגון לבש תפילין מברך להניח נתעטף בציצית מברך להתעטף מל את בנו מברך למול את הבן קבע מזוזתו לקבוע מזוזה אבל מל בן אחר מברך על המילה קבע מזוזה לאחרים מברך על קביעת מזוזה עשה להם מעקה מברך על עשיית מעקה וכן עירוב על מצות עירוב מפני שהוא לו ולאחרים נטל את הלולב מברך על נטילת לולב שכיון שהגביהו יצא ידי חובתו אבל אם בירך קודם שיטול מברך ליטול לולב כמו לישב בסוכה אבל נטילת ידים ושחיטה הואיל ודברי רשות הן אפי' שחט לעצמו מברך על השחיטה ועל כיסוי הדם ועל נטילת ידים וכן הוא מברך על ביעור חמץ בין שבדק לעצמו בין שבדק לאחרים משעה שגמר בלבו לבטל נעשית מצות הביעור כמו שיתבאר במקומו עכ"ל ורבינו יצחק פי' שיטה אחרת במס' פסחים ואין לי להאריך כל דבר שהוא מנהג אע"פ שמנהג נביאים הוא כגון נטילת ערבה בשביעי [בפ' לולב וערבה דף מ"ד וע"ש בתוס' ובתוס' ברכות דף י"ד] ואין צריך לומר מנהג חכמים כגון קריאת הלל בראשי חדשים ובחולו של מועד של פסח אין מברכין עליו זו דברי רב אלפס [עיין בפ' לולב וערבה ורבינו משה בפ' י"א דהלכות ברכות] אבל רבינו יעקב אומר כי יש חילוק גדול בדבר כי בערבה הנהיגו מתחילה שלא לברך אבל בהלל תחילת המנהג היה לברך וכן עמא דבר:

מצות עשה כח

הלכות מילה

מצות עשה למול (א) את הזכרים ביום השמיני ומצוה על האב למול את בנו שנאמר וביום השמיני ימול וגו' ועל הרב למול את כל עבדיו שנאמר יליד בית ומקנת כסף תנו רבנן בקדושין [דף כ"ט] האב חייב בבנו למולו ולפדותו ללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות והאם פטורה מכל אלה כמו שדורש שם מן המקראות תנו רבנן שבת [דף קל"ז] המל אומר בא"י אמ"ה אקב"ו על המילה אבי הבן אומר בא"י אמ"ה אקב"ו להכניסו בבריתו של א"א העומדים שם אומרים כשם שהכניסתו לברית כן תכניסנו לתחמ"ט ולמצות המברך אומר בא"י אלהינו מלך העולם אשר קדש ידיד מבטן פי' זה יצחק ויש מסמיכין אותו בריתי אקים את יצחק אקים בראשי תיבות אשר קדש ידיד

מבטן חק בשארו שם פי׳ זה יעקב וצאצאיו חתם באות ברית קדש פי׳ השבטים על כן בשכר זאת אל חי חלקינו צורינו צוה להציל ידידות שאריתנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרינו בא״י כורת הברית המל את העבדים אומר בא״י אמ״ה אקב״ו למול את העבדים ולהטיף ממנו דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי ברוך אתה ה׳ כורת הברית מי שמל גר או עבד גדול יכסה ערותו בשעת ברכה ואחר כך ימול ובמקום למול את העבדים יאמר למול את הגרים [כך משמעות הגמרא בברכות דף כ״ו] אמרינן בקדושין [דף כ״ט] שאם לא מל אותו אביו ב״ד מצווין למולו ואם נתעלם מב״ד ולא מלו אותו כשיגדל הוא חייב למול את עצמו ובכל יום שיעבור עליו משיגדל ולא ימול עצמו הרי זה מבטל מצות עשה אין האב הנמנע מלמול בנו ענוש כרת שלא נא׳ הכרת אלא בערל עצמו שלא מל עצמו שנאמר וערל זכר אשר לא ימול בשר ערלתו ונכרתה כתוב בהלכות גדולות גר אע״ג דמהיל בארמיותיה צריך להטיף ממנו דם ברית אבל קטן כשנולד מהול אין צריך להטיף ממנו דם ברית דהא כתיב ערלתו אבל בגר דלא גלי לא גלי ור״ח פסק להיפך ובמצות הגרים הארכנו קצת בדבר ושם בארנו הלכה למעשה [בס״מ ל״ת בסוף סי׳ קט״ז] תנן במגילה [דף כ׳] אין מלין אלא ביום אחר הנץ החמה שנאמר ביום השמיני ולא בלילה מל אחר שעלה עמוד השחר כשר וכל היום כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצות ותניא בפ׳ הערל (יבמות דף ע״ב) מניין שאף מילה שלא בזמנה אינה אלא ביום שנאמר וביום תנן בשבת [דף ק״ל] כלל אמר רבי עקיבא כל מלאכה שאיפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת מילה בזמנה שאי אפשר לעשותה מערב שבת דוחה את השבת אמר רבא הלכה כר׳ עקיבא ומניין שמילה דוחה שבת שנאמר וביום השמיני ימול משמע אפילו בשבת מילה (ב) שלא בזמנה אין דוחה את השבת ולא את יום טוב ובין בזמנה ובין שלא בזמנה דוחה את הצרעת כיצד שאם היתה בהרת בעור הערלה חותכה עם הערלה אע״פ שקציצת נגע צרעת בלא תעשה יבא עשה וידחה לא תעשה ותניא בת״כ [תזריע פי״א] ימול בשר ערלתו אע״פ שיש שם בהרת שהיה לו לומר ימול ערלתו ובשר מיותר לדרשא זו קטן שנולד כשהוא מהול לדברי רבי׳ חננאל דלעיל ומי שנולד בחדש השמיני לעיבורו קודם שתגמור בריייתו שהוא כנפל מפני שאינו חי ויוצא דופן ואנדרוגינוס ומי שיש לו שתי ערלות אין דוחין את השבת הואיל ונחלקו בה ולא נפסקה הלכה כמי [שבת דף קל״ה] אלא נימולין בא׳ בשבת יום תשיעי שלהם מי שנולד בין השמשות ספק ביום ספק בלילה מונין מן הלילה ונימול לתשיעי שהוא ספק שמיני ואם נולד לערב שבת בין השמשות אינו דוחה את השבת אלא נימול באחד בשבת שאין

דוחה את השבת מספק כדגרסינן במסכת נדה [דף מ"ב] באחד שבא לפני רבא ושאל לו על תינוק דצוויץ פי' ששמעו צעקתו בין השמשות אבל לא נולד עד חשיכה בשבת אמר ליה רבא ההוא תינוק הוציא ראשו חוץ לפרוזדור בין השמשו' הוי דאי לאו דהוציא ראשו לא הוי צויץ דכמה שהוא במעי אמו פיו סתום וטיבורו פתוח והוי ליה נולד בין השמשות והוי ליה ספק מילה שלא בזמנה ולא דחיא שבת ראיתי בתשובה אחת שהשיב רבי' יצחק שאם לאלתר שהוציא הוולד ראשו חוץ לפרוזדור ראו ג' כוכבים בינונים יש לסמוך עליהם שהוא לילה אפילו הוא למחרתו שבת אבל אם שהו הככבים לצאת אחר כך ואם לפי השהוי נר' להם שהי' יום בהוצאת הראש אין להם אלא מה שעיניהם רואות ויהיה נימול לשמנה אפי' יארע בשבת ומוכיח בשבת [דף קל"ג] דמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת ולא י"ט ראשון אבל דוחה י"ט שני ושני ימים טובים של ר"ה אין דוחה לא את הראשון ולא את השני מי שנולד בחדש השמיני הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו ואין מחללין עליו את השבת פי' לפקח עליו את הגל דאלו מילה מותרת דמחתך בבשר בעלמא הוא כדאי' התם [דף קל"ה וע"ש בפירש"י] ואומר בה"ג דלא משכחת בן שמנה ודאי אלא בבתול' שלא נבעלה כי אם יום אחד ומת בעלה ביום ההוא אבל על הטבילה אין לסמוך כלל כי שמא מעוברת היתה מטבילה אחרת או שמא בן ז' הוא והוא וולד גמור ואף אם הוא בן ח' ודאי פסק ר"י [בתוס' שם בד"ה בן שמנה] שמותר לטלטלו ולמולו אפי' בשבת אם אין ריעותא בשערו ובצפורניו דאמרי' [ביבמות דף פ'] האי בר ז' הוא ואישתהויי הוא דאישתהי אמרינן התם [בשבת קל"ז] ספק בן ז' ספק בן ח' מלין אותו בשבת על כל פנים אם בן ז' הוא ושלם בדין הוא שידחה שבת ואם בן שמנה הוא זה שמל כמחתך בבשר הוא לפי שזה נפל הוא אם הוא בן שמנה תנן [שם דף קל"ז] קטן חולה אין מלין אותו עד שיבריא ואמר שמואל שם חלצתו חמה נותנין לו כל שבעה להברותו מעת לעת פירש אם אחזתו קדחת חמה ונתרפא ממתינין לו אחר שהזיע ז' ימים ואח"כ מוהלין אותו אבל אם כאבו לו עיניו או כיוצא בזה מיד שנתרפא מוהלין אותו. מוכיח [שם קל"ד ובחולין דף מ"ז] שקטן שנמצא בשמיני ירוק ביותר אין מלין אותו עד שיפול בו דמו ויחזרו מראיו כשאר קטנים הבריאים וכן אם היה אדום ביותר אין מלין אותו עד שיבלע בו דמו ואשה שמלה את בנה הראשון ומת מחמת מילה שהכשילה את כחו וכן מלה השני ומת הרי זה לא ימול השלישי בזמנו אלא ממתינין לו עד שיגדל ויתחזק כחו וצריך ליזהר בדברים אלו הרבה מפני סכנת נפשות במסכת עכו"ם [דף כ"ז] נחלקו רב ורבי יוחנן אם אשה כשרה למול ורבי יוחנן מכשירה והלכה כרבי יוחנן וצפורה ע"י אחר עשתה כדאיתא התם ושוין במילה דעכו"ם שהיא פסולה

אמנם אם מל העכו"ם כבר אין צריך לחזור ולמול ולחתוך מעט כי אם להטיף ממנו דם ברית, [בפר"א דמילה דף קל"ג וקל"ז וביתר מקומות] כיצד מוהלין חותכין את הערלה כל עור המחפה את העטרה עד שתתגלה כל העטרה ואחר כך פורעי' את הקרום הרך שלמטה מן העור בצפורן ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה ואחר כך מוצץ את המילה עד שיצא הדם ממקומות דחוקים כדי שלא יבא לידי סכנה ואמר רב פפא [שם דף קל"ג] מוהל שאינו מוצץ מעבירין אותו ואחר שמוצץ נותן אספלנית ורטייה וכיוצא בהן יש ציצין מעכבין את המילה ויש שאין מעכבין [שם דף קל"ז]. כיצד אם נשאר מעור הערלה עור החופה את רוב גובה של עטרה הרי זה ערל כמו שהי' וזה העור היא ציץ המעכב ואם לא נשאר ממנו אלא מעט שאינו חופה רוב גובהה של עטרה הרי הוא ציץ שאינו מעכב תנו רבנן [שם דף קל"ג] המל בשבת כל זמן שהוא עוסק במילה חוזר בין על ציצין המעכבין בין על ציצין שאינן מעכבין פי' על ציצין המעכבין חוזר ועל ציצין שאינן מעכבין אינו חוזר, [שם דף קל"ז ע"ש בתוס'] מל ולא פרע את המילה כאלו לא מל תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר [שם] קטן המסורבל בבשר ונראה כאילו אינו מהול רואין אותו בעת שיתקשה אם אינו נר' שהוא מהול חוזרין וקוצצין את הבשר המדולדל מכאן ומכאן עד שתראה עטרה גלוייה בעת קשיותו תנן [שם] עושין כל צרכי מילה בשבת מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנין עליה אספלנית וכמון ומוכיחות (ג) ההלכות אשר שם [בדף ק"ל] שמכשירי מילה אין דוחין את השבת כיצד הרי שלא מצאו סכין אין עושין אותו בשבת ואין מביאים אותו ממקום למקום ואפילו ממבוי מעורב לשאינו מעורב ואין מביאין אותו מחצר לחצר ואין עירוב דבריהם נדחה מפני הבאת סכין הואיל ואיפשר להביאו מערב שבת ותדחה המילה לתשיעי גרסינן [שם] אמר רבי יצחק פעם אחת שכחו ולא הביאו איזמל מע"ש והביאו בשבת כר' שמעון [שם ובר"פ כל גגות (עירובין דף פ"ט)] דשרי דרך גגות וחצרות וקרפיפות לכלים ששבתו לתוכן ולא לכלים ששבתו בתוך הבית ומעשה רב ואמר רב בפרק כל גגות (עירובין דף צ"א) הלכה כרבי שמעון וכן אין שוחקין לה סמני' ואין מחמין לה חמין ואין עושין לה אספלנית ואין טורפין יין ושמן אם לא שחק כמון מע"ש לועס בשיניו ונותן לא טרף יין ושמן נותן זה לעצמו וזה לעצמו [כך משמע בדף קי"ג דלעיל] מלו את הקטן בשבת ואחר כך נשפכו החמין או נתפזרו הסמנין אמרינן התם [בדף קל"ו] שעושין לו הכל בשבת מפני שסכנה היא לו וגרסינן שם אמר רבי יוחנן הלכה כרבי אלעזר בן עזריה שאמר מרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת בין בחמין שהוחמו מע"ש בין בחמין שהוחמו בשבת בין הרחצת מילה בין הרחצת כל גופו מפני שסכנה היא לו כתוב בהלכות גדולות

והיכא דאייתי איזמל מע"ש ונאבד או נפגם קמי מילה שרי למימר לגוי לתקנו או להביא איזמל אחר מההוא ינוקא [בפרק הדר דף ס"ז] דאישתפיך חמימי עכ"ל אמנם לא יתקננו וגם דרך ר"ה לא יביאנו שלא התירו לומר לגוי לעשות אלא בדבר שאפילו לישראל אין בו איסור כי אם מדברי סופרים כך הגיה רבי' יעקב ופוסק רבי' יצחק [וכן הוא בתוי' פ' קמא דגיטין דף ח' בד"ה אף ע"ג דאמירה ובאשירי פרק ר"א דמילה] דדוקא משום מילה דהיא גופא דחיא שבת התירו אמיר' לגוי בדבר שאין בו איסור כי אם משום שבות אבל משום מצוה אחרת כגון להביא ספר דרך מבוי או כרמלית אסור לומר לגוי להביא', [מיימו' ספ"ב דהלכות מילה] מכשירי מילה אפי' בזמנה אינם דוחי' י"ט הואיל ואיפשר לעשותן מע"ט וק"ו הדברים אם לא ידחו מכשירי מילה שבות שאינו אלא מדבריהם היאך ידחו לא תעשה של תורה, [בפרק ר"א דמילה דף קל"ד] אבל שוחקין להם סמנים ביום טוב הואיל וראוין לקדירה וכן טורפין להם יין ושמן שנינו [בפ' ד' נדרים דף ל"א כל הסוגיא] מאוסה היא הערלה שנתגנו בה הרשעים שנאמר כי כל הגוים ערלים וכל המיפר ברית מילה אין לו חלק לעולם רבא צא וראה כי לא נתלה למשה רבי' אפי' שעה אחת אף על פי שהיו בדרך עוד שם גדולה היא המילה שלא נקרא אברהם שלם עד שמל שנא' התהלך לפני והיה תמים ואתנה בריתי ביני וביניך ונכרתו עליה י"ג בריתות:

מצות עשה כט

זכור (א) את יום השבת לקדשו מכאן שמצות עשה מן התורה [בפרק מי שמתו דף ל"א ובפ' ערבי פסחים (פסחים דף ק"ו)] לקדש את יום השבת בדברים וכן פירוש המקרא זכור את השבת בזכירת דברי' של שבת וקידוש וצריך לזכרו בכניסתו בקידוש וביציאתו בהבדלה [בפ' ידיעות הטומאה דף י"ח]. וכן מוכיח בתחלת מסכת נזיר [דף ג'] שאו' מיין ושכר יזיר לאסור יין המצוה כיין הרשות מאי היא אילימא קידושתא ואבדלתא הני מושבע ועומד מהר סיני הוא בתמיה כלומר וכי מושבע ועומד מהר סיני הוא לקדש על היין והלא על היין אינו אלא מדברי סופרים ופשיטא דנזיר אסור בו אפילו בלא שום פסוק למדנו שעיקר קידוש מן התורה בדברים בלא יין ושני מקראות יש בדברות הראשונות זכור ובדברות האחרונות וזכרת להטעינו שתי זכירות אחת בתפלה ואחת על הכוס בין בכניסתו בין ביציאתו ואני אומר כי שתי הזכירות א' בכניסתו היא זכור ואחת ביציאתו היא וזכרת שנכתב בפרשת שמור שאומר במדרש שנאמר על יציאת שבת כמו שנבאר לפנים [בסוף המצוה] ומה שתקנו בתפלה ועל הכוס בקידוש והבדלה תקנה היא כדאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן [בפ' אין עומדין דף ל"ד] אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות בתחילה קבעוה בתפלה

העשירו קבעו על הכוס חזרו והענו קבעוה בתפלה והם אמרו שצריך שיבדיל בתפלה ועל הכוס המועדות כולם נקראו שבתות ה' וצריך לזכרם בתפלה ועל הכוס כמו שבת ואמר [בפרק ערבי פסחים דף ק"ז] רבינא איקלע לסורא ונחית שליחא דצבורא ועבד כסבי דפומבדיתא דאמרי בשבתא בין בצלותא בין בקדושא מקדש השבת וביומא טבא בין בקדושא בין בצלותא מקדש ישראל והזמנים, [שם דף ק"ה] ותניא לילי שבת ולילי יום טוב יש בהן קדושה על הכוס ויש בהן הזכרה בברכת המזון ימי שבת ויום טוב אין בהן קדושה על הכוס ויש בהן הזכרה בברכת המזון ותניא אידך [שם דף ק"ו] זכור אין לי אלא בכניסתו בלילה ביום מניין תלמוד לומר זכור את יום ביום מה יזכיר אם קידוש כמו בלילה הא אמר מר [בדף ק"ח דלעיל] אין בהן קדושה על הכוס אמר רב יהודא [בדף ק"ו] בורא פרי הגפן וקורהו שם קידושא רבה פירוש לפי שהוא לעולם ראשון כמו תרומה גדולה תנו רבנן [שם דף ק"ז] אין מקדשין אלא על היין ואין אומרין הבא כוס לברך אלא על היין וכתב בהלכות גדולות דלא אמרינן אלא דלא קבע סעודתיה אשיכרא אבל קבע סעודתיה אשיכרא היינו משתייא וכן יש בערבי פסחים [שם] בכל הספרים ישנים ומחקו רבינו שמואל ולא נודע למה תנו רבנן (ב) בפרק ערבי פסחים לא יאכל אדם בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מתשע שעות ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה דברי ר' יהודא ר' יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך ואפילו ר' יוסי לא קאמר אלא שאם התחילו לא יפסיק אבל לכתחילה לא יתחיל זו דברי הלכות גדולות אבל ליתא דהא בפי' אמרינן בתחילת ערבי פסחים [ד"ק] ושוין שמתחילין אימת אילימא בערב שבת הא פליג ר' יהודא עלי' דר' יוסי אלמא דר' יוסי מתיר להתחיל בערב שבת מט' שעות ולמעלה וכן פסק רבינו שמואל דר' יהודא ור' יוסי הל' כר' יוסי אמרינן התם [בדף צ"ט] מודה ר' יוסי בערב פסח שאסור להתחיל מתשע שעות ולמעלה כדי שיאכל מצה לתיאבון כסתם מתניתין דערבי פסחים וכן הלכה ותו מסקינן התם בפ' ערבי פסחים (פסחים דף ק') שמי שהיה אוכל בערב שבת וקדש עליו היום והוא בתוך הסעודה פורס מפה על השולחן ומקדש וגומר סעודתו ואחר כך מברך ברכת המזון ואמר רב תחליפא בר אבימי שם כשם שמפסיקין לקידוש כך מפסיקין להבדלה שאם משך סעודתו בשבת עד שתחשך פורס מפה ומבדיל וגומר סעודתו ומברך והא דאמר רב לקמן בגמ' [שם דף ק"ה] להבדלה אינה קובעת פירוש ומותר לאכול משתחשך היכא שהתחיל מבעוד יום מפרש רב אלפס לכולה ההיא שמעתא [שם] בספק חשיכה אבל בוודאי חשיכה פורס מפה ומבדיל וכן לעיל מפרש [בדף ק"ה] שאמר זיל חזי אי ודאי קדיש יומא נפסיק כלומר נפרוס מפה ונקדש ואמר להו כשם שהשבת קובעת למעשר בספק חשיכה דתנן

ספק חשכה ספק אינה חשיכה אין מעשרין את הוודאי כך בספק חשיכה קובעת לקידוש ופורס מפה ומקדש ועל זה אמר רב [בדף ק"ה דלעיל] דווקא לקידוש אבל להבדלה אינו פורס מפה ומבדיל עד שיהא וודאי חשיכה ומכאן יש סעד לאותן שאוכלין בשבת אחר תפלת המנחה עוד מסיק שם שאם היה אוכל וגמר סעודתו עם הכנסת שבת מברך ברכת המזון תחילה על כוס אחד ואח"כ מקדש על כוס שני ולא יברך ויקדש על כוס אחד מ"ט א"ר ששת לפי שאין אומרים ב' קדושות על כוס א' וכתב בה"ג ואי קשיי לך יו"ט אחר השבת דאומר קידוש והבדלה על כוס אחד התם קידוש היום והבדלה חדא מלתא היא הכא קידוש היום וברכת המזון תרי מילי נינהו הכי מסקינן בערבי פסחים [שם] וצריך לחלק בהא דתניא שם הנכנס לביתו במוצאי שבת אם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולו לאחריו כדאמרינן התם דלית ליי שאני מסקינן שם [בדף ק"ד] מי שלא קידש בלילה בין בשוגג בין במזיד מקדש והולך כל היום כולו מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך עד יום רביעי ואמרינן נמי בפרק מי שאחזו (גיטין דף ע"ז) דשלשה ימים הראשונים של שבוע בתר שבתא שדינן להו וזו הראייה מביא הספר בערבי פסחים [דף ק"ו] אבל אינו מברך על האור אלא במוצאי שבת בלבד הואיל ותחלת ברייתו הוא [עיין בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נ"ג)] מסקינן שם [פסחים דף ק"ו] שאסור לאדם לטעום כלום קודם שיבדיל ולשתות מים מותר [היינו כרבנן דבי רב שם] ואומר רבינו יצחק דאין חילוק בין לילה בין למחרתו אסור לאכול קודם שיבדיל כדאמר התם [בדף ק"ו] אמימר איקלע לאתרא ולא הוי ליה חמרא אייתו ליה שכרא ולא אבדיל ובת טוות פיי לן בתענית ומחר טרחיה ואייתי ליה חמרא אבדיל וטעים מידי אבל אם אין לו אלא כוס אחד יאכל בתחילה כדי שיעשה שתי ברכות על הכוס ברכת המזון והבדלה כדתניא לעיל [שם דף ק"ה] אם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון וכו' ומדקדק שם ש"מ ברכת המזון טעונה כוס מסקינן בערבי פסחים [דף ק"ז] אמר רבא הלכתא טעם מבדיל טעם מקדש עוד שם תניא המקדש אם טעם מלא לוגמא יצא ואם לאו לא יצא אמרינן בשבת [דף ק"נ] במערבא אמרי המבדיל בין קדש לחול ועבדי עבידתא פיי מיירי באדם הרוצה להדליק נר או לעשות מלאכה קודם שיבדיל בתפילה צריך שיאמר שם ומלכות אמר שמואל בברכות [דף כ"ח וע"ש בתוס'] מתפלל אדם של שבת בערב שבת וגם מקדש אדם על הכוס מבעוי"י אע"פ שלא נכנס שבת ואמר רב [שם] שמאותה שעה אסור במלאכה וכן מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ומבדיל על הכוס מבעוד יום אע"פ שעדיין הוא שבת אמנם אסור לעשות מלאכה עד שתחשך וגם לא יברך על האש עד הלילה פסקו הגאונים הלכה כשמואל דאמר [פסחים דף ק"א] אין קידוש

אלא במקום סעודה וכן סוברין רב הונא ורבה הלכה למעשה הלכך לא יקדש בבית זה ואוכל בבית אחר אבל אם קידש בזוית זו אוכל בזוית שנייה ואמרינן התם אם כן למה מקדשין בבית הכנסת להוציא אורחים ידי חובתן אם אוכלין שם בבית הכנסת פי' אע"ג דאמרי' אין אוכלין בבתי כנסיות סעודת מצוה מותרת שם כדאיתא בירושלמי דפסחים אומר הר"ר ניסים גאון דאם קידש במקום אחד כדי לאכול בבית אחר שזה נחשב במקום סעודה והביא ראי' מן הירושלמי דלולב וערבה [ומביאו גם בתו' דערבי פסחים דף ק' בד"ה ידי קידוש] דקאמר מי שסוכתו עריבה עליו מקדש בליל שמיני של סוכות בביתו ואוכל בסוכתו ואומר שם דלא פליגי אדשמואל דאמר אין קידוש אלא במקום סעודה דהכא שאני שדעתו לאכול בבית אחר. אמר רב בפרק המוכר פירות (בבא בתרא דף צ"ז) אין אומר קידוש היום אלא על היין שראוי לנסך על גבי המזבח מכאן הורו גאוני מערב [במיי' פרק כ"ט דהלכות שבת] שאם נתערב בו דבש או שאור אפי' כטיפת חרדל בחבית גדולה אין מקדשין עליו אבל בהלכות גדולות משמע שלא בא להוציא תערובת דבש או שאור דקאמר התם דאתי לאפוקי יין שריחו רע דסני ריחי' ולאפוקי מגולה ואע"פ דשפייה במסננת אפי' הכי הקריביהו נא לפחתך עכ"ל. וכן המסקנא בפ' המוכר פירות (בבא בתרא בדף צ"ז) וכן אמר רבא שם סוחט אדם אשכול ענבים אחד ואומר עליו קידוש היום אע"ג שאינו ראוי לנסך על גבי המזבח וכן פוסק רבינו יצחק [וכן פסקו התו'] דיין מבושל מברכין עליו בורא פרי הגפן דאישתני לעלויא ומקדשין עליו וכן שמע מרבינו יעקב ותנן נמי במ' תרומות בפ' בתרא אין מבשלין יין של תרומה מפני שממעיטו ור' יהודא מתיר מפני שמשביחו אלמא לכולי עלמא עלויא עלייה ואמר נמי בירושלמי [דמס' שקלים וכן בירו' דערבי פסחים] שיוצאים ביין מבושל בארבע כוסות של פסח פוסק בהלכות גדולות דיין חזק שלהם דדרי על חד תלתא מיא דקיימא לן כרבנן בפ' שלשה שאכלו [דף נ"ב] דמברכין עליו בורא פרי הגפן אף קודם שיתן לתוכו מים ואמר רבא בפרק ערבי פסחים גבי ד' כוסות של פסח אם שתאן חי יצא אע"פ שידי חירות לא יצא ידי חובת יין יצא פוסק בהלכות גדולות והיכא דלא שכיח חמרא כלל ושיכרא הוא חמר מדינה מבדיל אשיכרא ולא הזכיר קידוש משמע שאין מקדשין אשיכרא ואפי' במקום שהוא חמר מדינה וכן פוסק רבינו משה בר מיימון [בפ' כ"ט דהלכות שבת] ולא הביא שום ראיה ואני אומר שראייתו ברורה היא דאמר בפ' ערבי פסחים (פסחים דף ק"ז) מהו לקדושי אשיכרא משמע אפי' במקום שאין יין וכן פירש רבינו שמואל ומסיק שר' לא רצה להתיר ובתר הכי נמי אמרינן [שם] תנו רבנן אין מקדשין על השכר הילכך כך הלכה אבל בהבדלה נחלקו האמוראים הראשונים הם רב ושמואל שאמרו

כשם שאין מקדשין כך אין מבדילין ואמוראים אחרונים הם אמימר וכן רב אשי משמע שקבל דבריו שמבדילין על השכר במקום שהוא חמר מדינה והלכה כאמוראי אחרונים וגם על הפת אומר רבינו תם [בתוי שם דף ק"ו בד"ה מקדש] שאין מקדשין ובירושלמי דפסחים [שם] וברכות [פ"ח] משמע כן דקאמר על מחלוקת בית הילל ובית שמאי אמר ר' זעירא מדברי שניהן נלמוד מבדילין בלא יין ואין מקדשין בלא יין אמר רבי יוסי בר בון נהיגין תמן מקום שאין יין שליח ציבור עובר לפני התיבה ואומר ברכה מעין שבע וחותם מקדש ישראל ויום השבת ואם מקדשין על הפת למה לו כל זה ועוד מדקדק רבינו יעקב השתא אין עושין הבדלה על הפת [פסחים דק"ז] דאמימר בת טוי קידוש דחמירא לא כל שכן והא דאמר בערבי פסחים [דף ק"ז] דרב זמנין דהוי חביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא פי' סמוך לריפתא שהיה נוטל ידיו ומקדש על היין ואוכל מיד כעין שאנו עושין זמנין דהוי חביבא ליה חמרא ומקדש אחמרא כלומר פעמים שלא היה רוצה לאכול מיד כי אם לשתות אז לא היה נוטל ידיו אלא מקדש בלבד בלא אכילה ולאחר שעה אוכל שסובר יש קידוש שלא במקום סעודה יין שריחו חומץ וטעמו טעם יין מקדשין עליו טעמו טעם חומץ אע"פ שריחו יין אין מקדשין עליו כר' יוחנן בפ' המוכר פירות (בבא בתרא דף צ"ו) ורבא סובר כן בע"ז [דף ס"ו] וכן סובר שם ר' יהושע בן לוי בפ' ע"פ [דף ק"ב וק"ג] קי"ל התם שבלילי יו"ט שחל להיות באחד בשבת שמברכין בסדר יקנה"ז יין קידוש נר הבדלה זמן ומברכין זמן כל ליל ימים טובים ואפי' בליל יוה"כ חוץ מימים טובים אחרונים של פסח שאין רגל בפני עצמו וכבר בירך על הזמן בתחילת הפסח [בפרק בכל מערבין דף מ']. סדר הבדלה במוצאי שבת יבנ"ה יין בשמים נר הבדלה [כך מפורש בפ' ערבי פסחים (פסחים דף ק"ג) בפ' אלו דברים דף נ"ד] ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו [שם] ומפרש בירושלמי [שם] כדי שיכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת וגם בברכות [דף נ"ה] אמר עולא כדי שיכיר בין איסר לפונדיון ונהגו כדי שיכיר בין בשר לציפורן גרסינן בירושלמי דברכות [שם] בשם רבי יוחנן וריש לקיש וירא אלקים את האור כי טוב ואח"כ ויבדל אלקים הבדלה הוא ובהלכות גדולות הביא מכאן דמבדילין מדאורייתא אנורא וזה לשונם מנלן דמבדילין בנורא שנא' וירא אלקים את האור כי טוב ואח"כ ויבדל אלהים עוד שם מפורש בפ' אלו דברים [דף נ"ד] אין מברכין על הנר של עכו"ם שסתם מסיבתן לע"ז וישראל שהדליק מעכו"ם ועכו"ם מישראל מברכין עליו, [בפ' מקום שנהגו דף נ"ג] ואין מברכין על האור אלא במו"ש ובמוצאי יום הכיפורים מפני שאסור להשתמש בו אבל לא בהבדלה שבימים טובים שמותר להשתמש באור ומסקינן בפ' מקום שנהגו שאין מברכין במוצאי יום הכיפורים

אלא באור ששבת מעבירה כגון עששי שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו או לנר שהודלק לחולה אבל אור היוצא מן העצים ומן האבנים במוצאי שבת מברכין עליו הואיל ותחילת ברייתו הוא דנורא דידן באפוקי שבתא איברי אבל במוצאי יום הכיפורים אין מברכין עליו בפ' אלו דברים [דף נ"ה] אמר רב יהודא אמר רב אין מחזירין על האש כדרך שמחזרין על המצות גרסינן בפסחים דף ד' אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר: גרסינן בפ"ק דחולין [דף כ"ו] אמר רבי זירא יו"ט שחל להיות באמצע השבת אומר הבדלה המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה כדרך שאומר במוצאי שבת שסדר הבדלות הוא מונה נאמר בדברות ראשונות זכור ובאחרונות שמור ועשה אחד הוא וגרסינן בפרק מי שמתו (ברכות דף כ"א) ובפ"ג דשבועות [דף כ'] נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה שנאמר זכור ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה ושמעתי כי יש במדרש זכור בים ושמור ביבשה פי' בים אין שם צל בתים ואילנות ונראה שהוא יום גדול אף כשהוא סמוך לחשיכה וביבשה בעיר אף כשהוא יום גדול דומה שהוא סמוך לחשיכה לכך אמר זכריהו על הים וכיוצא בה בעיר היושבת בראשי ההרים בכניסתו להקדים לקבל שבת מבעוד יום ושמור כלומר המתן בעיר ביבשה ביציאתו תאחר עד שתחשך שמור לשון המתנה כמו שומרת יבם וכן ראיתי במכילתא זכור מלפניו ושמור מלאחריו מכאן שמוסיפין מחול על הקודש:

מצות עשה ל

מצות עשה של תורה לשבות (א) ממלאכה ביום השביעי שנאמר וביום השביעי תשבות ובספר הלאוין יתבאר מה הם המלאכות האסורות ומצות עשה מדברי הנביאים לעשות לשבת כבוד ועונג שנאמר וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד וכתיב וכבדתו ודרשינן בפ' אלו קשרים (שבת דף קי"ג) וכבדתו שלא יהא מלבושך של חול כמלבושך של שבת כי הא דרבי יוחנן קרי למאני מכבדותא ואם אין לו להחליף משלשל טליתו למטה כדי שלא יראה כמלבוש של חול מעשות דרכיך שלא יהא הילוכך של שבת כשל חול ממצוא חפציך חפציך אסורין חפצי שמים מותרין ודבר דבר שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול דיבור אסור הירהור מותר [ובויקרא רבה סוף פ' ל"ד ומביאו בתוס' דף קי"ג דלעיל בד"ה שלא] גרסינן אימא דרי' ישמעאל ברי' יוסי כד הוה משתעי מילין סגיאין בשבתא אמר לה אמי שבתא הוא והיא שתקא בעא מיניה ר' מר' ישמעאל ברי' יוסי [בדף קי"ג דלעיל] מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת אמר ליה וכי בחול מותר שהרי נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם ומהדר ליה בקידושא דבי שמשא של שבת בפ' כל כתבי (שבת דף קי"ז) אמר חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת וחכמים הראשונים

הם עצמם היו מתקנין שבת שלהם ואחר כך היו מתעטפים כחתנים ואומרים בואו ונצא לקראת שבת מלכתא מסדר אדם שולחנו בליל שבת וכן במו"ש אע"פ שאין צריך אלא לכזית כדי לכבדו בכניסתו וביציאתו [שם דף ק"ט]. וצריך שיהא שולחנו של אדם ערוך ומטתו מוצעת ונר דלוק קודם שבת לכבוד שבת ואם כן הוא מלאכי השרת אומרים יהי רצון שיהא כן לשבת הבאה. וצריך שיתן שתי מפות על השולחן והפת בנתים בערב שבת ולאחר הקידוש יסיר המפה ועתה נראה שהסעודה באה לכבוד שבת והיינו דאמרינן בפרק ערבי פסחים (פסחים דף ק') פורס מפה ומקדש כך מפורש בשאלתות דרב אחאי [סימן נ"ד] ואחר כך יסירנה ויסעוד וכן למחר בבקר יפרוס שתי מפות זכר למדבר שהמן הי' מונח טל תחתיו וטל עליו וצריך לבצוע על שתי ככרות שלימות בלילי שבת וכן למחרתו בבקר זכר ללחם משנה ואמרי' התם [בפ' כל כתבי דף קי"ז ובפ' כיצד מברכין (ברכות דף מ"א)] שצריך לאחוז בשתי ככרות בשעת בציעה כל זה לכבוד שבת אמרינן בפ' במה מדליקין (שבת דף כ"ה) שהדלקת נר בשבת חובה ועיקר ציוויה מפי הנביאים שציוו לכבד את השבת והדלקת נר נאה הוא עיקר הכבוד ומברכין עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת דגבי נביא כתיב אליו תשמעון וגם בכלל לאו דלא תסור הוא ואמרינן נמי התם [דף כ"ה] הרגיל בנר נאה הווין לו בנים תלמידי חכמים. גרסינן בפ' במה מדליקין [דל"ה] הטמין המטמין והדליק המדליק ושוהא כדי לצלות דג קטן או כדי להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע ושובת משמע שאין הדלקת נר שבת קבלת שבת אמנם המדליק עצמו יכול להיות אסור במלאכה לאחר שהדליק דתניא בתוספתא דסוכה [פ"ד] גמר מלקרות פי' מלתקוע אפי' מיחם בידו אינו מטמינו אלא מניחו בארץ ואפילו נר בידו אין מניחו על גבי מנורה אלא מניחו בארץ גרסינן בפ' לולב וערבה משום רבי אלעזר ברבי צדוק אמרו אסור לו לאדם שיהלך בערבי שבתות יותר משלשה פרסאות מתחילת היום כדי שיגיע לביתו בעוד היום גדול ויהא לו פנאי להכין כבוד שבת ומסקינן שם לא אמרן אלא לביתיה אבל לאושפיזא לית לן בה עונג שבת היא אכילת בשר ודגים ושתית יין ומענגה לפי כחו אבל אינו חייב לעשות יותר מדי כך משמע בפ' כל כתבי [שבת דף קי"ח וקי"ט] כאשר אמרו חכמים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות [שם ובפרק ערבי פסחים (פסחים דף קי"ג)] ואסור להתענות עד שש שעות ביום השבת כדאי' בירושלמי דנדרים אמרינן בפ' כל כתבי אליבא דרבנן שחייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת אחת ערבית ואחת שחרית ואחת במנחה ומביאין להם סמך מן המקרא ששלשה פעמים נא' בהם היום גבי אכילת המן אכלוהו היום כי שבת היום להי' היום לא תמצאוהו בשדה וגבי מן כתוב לחם הוא הלחם אשר

נתן ה' לאכלה וגו' מכאן פוסק ה"ר ר' אליעזר ממיץ שצריך לחם לסעודה שלישית וכן ביו"ט נמי ואמרינן בפ' ג' שאכלו [דף נ"א] שבת ויו"ט דלא סגי דלא אכיל מחזירין אותו אם לא הזכירם בברכת המזון פי' דלא סגי דלא אכיל פת דבר שצריך ברכת המזון ויש שהיו מקילין לעשות סעודה שלישית במיני תרגימא כדתניא בתוספתא דסוכה [מביאה בפ' הישן דכ"ז] השלימ' במיני תרגימא יצא ומיני תרגימא הם דברים הנעשים מחמשת המינים דתניא בתוספתא דברכות [פ"ד] הביאו לפניו מיני תרגימא מברך עליהם בורא מיני מזונות והם כעין ביניי"ץ וקרייפלינש בלע"ז תשמיש המטה מעונג שבת הוא [בפ' אע"פ דף ס"ב] ועיין באשירי סוף פ' מרובה [דף קל"ח] לפיכך עונת תלמידי חכמי' הבריאי' מלילי שבת ללילי שבת. במגילה [דף כ"ג] ת"ר ביום טוב מאחרין לבא וממהרין לצאת בשבת ממהרין לבא וממהרין לצאת ביום הכיפורים ממהרין לבא ומאחרין לצאת אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בפ' כל כתבי (שבת דף קי"ח) כל השומר שבת כהלכתה ומכבדה ומענגה לפי כוחו כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על שכר הצפון לעולם הבא שנאמר אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר:

מצות עשה לא

לשבות (א) ביום הכיפורים ממלאכה שנאמר שבת שבתון היא לכם וכל (ב) העושה בו מלאכה בטל מצות עשה ועבר על מצות לא תעשה המפורשת בספר מצות לא תעשה סימן ס"ח:

מצות עשה לב

מצות עשה (א) אחרת ביום הכיפורים להתענות בו מאכילה ושתייה שנאמר תענו את נפשותיכם וחסרון אכילה קרוי עינוי [עיין בפ' יוה"כ דף ע"ד] שני' ויענך וירעיבך וכל האוכל ושותה בה ביטל מצות עשה ועובר על מצות לא תעשה המפורשת בספר מצות לא תעשה [סימן ס"ט] שנינו ריש פ' יום הכיפורים [דף ע"ג] יוה"כ אסור באכילה ושתייה ורחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה מנא הני מילי אמר רב חסדא [שם דף ע"ו] כנגד חמשה עינויין האמורים בתורה בפ' יוה"כ בפרשת אחרי ובפרשת אמור ובפרשת פנחס ומקשה קראי חמשה כתיבי ואנן שיתא עינויין מתנינן לה ומתרץ שתייה בכלל אכילה היא ורבי' משה כתב [פ"א דהלכות שביתת עשור] משבת שבתון שבת מאכילה שבתון משאר עינויין וזהו כרבה ורב יוסף. תניא [שם דף ע"ד] אין ענוש כרת אלא על אכילה ושתייה בלבד ולא על שאר עינויין ונראה מדהוצרך לומר שאין ענוש כרת על שאר עינויין משמע דלכל הפחות יש בהן איסורא דאורייתא ורבינו יצחק בר ר' שמואל

פי' [וכן הוא בתוס' שם דף ע"ו בד"ה דתנן ובתוס' פ' בנות כותים (נדה דף ל"ב)] ששאר עינויין כולם דרבנן תדע שהרי אמרינן התם [בדף ע"ו] דסיכה כשתייה שנאמר ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו ותניא בפ' בתרא דיומא [דף ע"ו] מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש ואמאי הלא שתייה אסורה מן התורה אלא ודאי סיכה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא וכי גזרו חכמים בדבר שמתכוון להתענג דווקא אבל במקום צער ורפואה לא גזרו ותניא נמי בירושלמי [שם] שוה סיכה לשתיה לאיסור ולתשלומין אבל לא לעונש וביום הכיפורים לאיסור אבל לא לעונש וצריך (ב) להפסיק סעודת ומבעוד יום דתניא ועיניתם את נפשותיכם בתשעה יכול בט' מתענין ת"ל בערב אי בערב יכול משתחשך תלמוד לומר בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום מכאן שמוסיפין מחול על הקודש אין לי אלא בכניסתו ביציאתו מנין תלמוד לומר עד ערב אין לי אלא יום הכיפורים ימים טובים מנין תלמוד לומר תשבתו שבתות מנין תלמוד לומר שבתכם מכאן למדנו שכל מקום שנאמר שבת מוסיפין מחול על הקודש וכל שאר דיני יום הכיפורי' יתבארו בספר מצות לא תעשה [סימן ס"ט] ושיעור התוספת לא נתפרש אך צריך להוסיף ולפרוש מעט קודם שקיעת החמה דמשקיעת החמה ואילך הוי בין השמשות דתניא בשבת [דף ל"ד] איזהו בין השמשות פירוש ספק יום ספק לילה משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין יום אם הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות ויש אומרים שכל שיעור זה בין השמשות דברי ר' יהודא ואמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן הלכה כר' יהודא לענין שבת לחומרא מפני שמסופק בדבר וכן ליוה"כ וליום טוב ומשתשקע החמה פירוש מסוף שקיעה וכמה מאותו זמן עד צאת הכוכבים אמר רב יהודא אמר שמואל שלשה רבעי מיל ולאו היינו שקיעת החמה דתניא בפסחים בפ' מי שהי' טמא [דף צ"ד והסוגיא בתוס' שם] משקיעת החמה ועד צאת הכוכבי' מהלך ה' מילין דהתם הוי פי' מתחלת שקיעת החמה כדפי' רבינו יעקב ואמר שמואל [בפ' במה מדליקין דף ל"ה וגם שם כל הסוגיא בתוס'] ותניא נמי הכי ר' נתן אומר כוכב אחד יום שני' בין השמשות שלשה לילה אמר ר' יוסי בר' אבין לא כוכבים גדולים הנראי' ביום ולא כוכבי' קטנים הנראים בלילה אלא בינונים:

בשביתת שאר ימים טובים יש שש מצות עשה ואילו הן:

מצות עשה לג

בשביתת שאר ימים טובים יש שש מצות עשה ואילו הן

לשבות (א) בראשון של פסח שנא' ביום הראשון מקרא קודש:

מצות עשה לד
לשבות בשביעי בו שנאמר וביום השביעי מקרא קודש:

מצות עשה לה
לשבות בחג השבועות שנא' וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש:

מצות עשה לו
לשבות בראש השנה שנ' ובחודש השביעי באחד לחודש מקרא קודש:

מצות עשה לז
לשבות בראשון של חג שנאמר וביום הראשון מקרא קודש:

מצות עשה לח
לשבות בשמיני בו שנאמר וביום השמיני מקרא קודש שביתת ששה ימים טובי' הללו שוה שמצוה לשבות מהם מכל מלאכת עבודה שנא' בהם שבתון כלומר שבות חוץ ממלאכה שהיא לצורך אכילה שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש וגו' כל העושה באחד מהם מלאכה שאינה לצורך אכילה בטל מצות עשה ועבר על מצות לא תעשה ויתבארו בספר מצות לא תעשה עם שאר הלכותיהם:

מצות עשה לט
מצות עשה מן התורה להשבית (א) חמץ קודם שיעבור זמן אכילתו שנאמר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ודרשו רבותינו בפ' קמא דפסחים [דף ד' וה'] שראשון זהו הוא יום ארבעה עשר וראייה לדבר זה מה שכתוב בתורה לא תשחט על חמץ דם זבחי כלומר לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים ושחיטת הפסח היא ביום ארבעה עשר אחר חצות והשבתה זו לר' עקיבא הבערה היא [שם דף ה'] ואומר רבינו שלמה ורבינו משה [בתחילת פ"ב מהלכות חמץ ומצה והסוגיא בהגהה שם] דהא דאמרי' מדאוריי' בביטול בעלמא סגי דהיינו מתשביתו [בתוס' שם בד"ה מדאורייתא] וקשה לר' עקיבא דאמר הבערה היא מאי איכא למימר ואומר רבינו יצחק דביטול מועיל מטעם הפקר דדרשי' שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה ואע"ג דאמרינן בנדרים [דף מ"ה] דאין הפקר פחות משלשה זהו מדרבנן. ומהו הביטול שיבטל החמץ ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל ושכל חמץ שהוא ברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל' תנן אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר [משנה קמייתא דפסחים] פי' לילה שבתחילת ארבעה עשר בודקין את החמץ במחבואות ובחורין מפני שבלילה כל העם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה שהואיל והחמירה בו תורה כל כך לעבור עליו בבל יראה ובבל ימצא היכא דלא בטלו אמרו חכמים שיהא

צריך בדיקה אפי' היכא דבטלו גזירה שמא יאכלנו ועוד שיש כרת באכילתו ואין בני אדם רגילין להיות בדילין ממנו ואמר התם שאין קובעין מדרש בסוף יום י"ג וכן החכם לא יתחיל לקרות בעת ההיא שמא ימשך וימנע מבדיקה בתחילת זמנה ואמר רב יהודא [שם דף ו'] הבודק צריך שיבטל בשעת הבדיקה ור"י ברבי אברהם היה אומר [וכן הוא באשרי שם] שמנהג כשר הוא לבטל אף בשעת הביעור לפי שרגילין לחזור ולקנות חמץ למחרת שאינו בכלל ביטול הלילה וגם מי שאינו קונה חוזר וזוכה בלחם שביטל אף על פי שבמשמעות ההלכה אין משמע כן [בד"ו דלעיל] דקאמר ונבטליה בד' שעות ונבטליה בה' ומשני כיון דלאו זמן ביעורו הוא ולאו זמן איסורא הוא דלמא פשע ולא מבטל ליה משמע לכאו' שאם בטל די בפעם אחת והכל נאמנים על בדיקת חמץ [שם בד"ד] אפי' נשים ועבדים וקטנים ואף כי ידעינן דלא בדק ואמרי בדיקנא מהמני הואיל ובדיקת חמץ מדרבנן הימנוהו רבנן בדרבנן ואע"פ שנשים נאמנות אף בדאורייתא [בתוס' שם בד"ה הימנוהו] כגון על ניקור ומליחה היינו בדבר שיודעות הנשים שיש ודאי איסור אבל על בדיקת חמץ סבורות שאין חמץ בחורין ונמנעות לבדוק מפני עצלותם והכי מפרש לה בירו' [שם] אין בודקין לא לאור החמה היכא דלא בדק בלילה ולא לאור הלבנה ולא לאבוקה מפני שטרוד שירא לעשות הבערה בבית וממהר לבדוק אלא לאור הנר בד"א בחורין ובמחבואו' אבל באכסדרה שאורה רב אם בדק לאור החמה דיו [שם ד"ח] ואמצע החצר אינה צריך בדיקה מפני העופות המצויים שם והם אוכלות כל חמץ שיפול שם [שם]. חור שבין אדם לחבירו זה בודק עד מקום שידו מגעת וזה בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו וכל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה. חור שבין יהודי לארמאי אינו בודק כלל שמא יחשדנו הגוי בכשפי' אלא מבטלו בלבו לדברי פלימו. [שם] חורי הבית התחתונים והעליונים וגג היציע שתחת גג הבית ורפת בקר ולולי' ואוצרות יין ואוצרות שמן שאינו מסתפק מהן ובית דגים גדולים אין צריכין בדיקה אלא אם כן הכניס בהם חמץ אבל אוצרות שכר ואוצרות יין שמסתפק ממנו ואוצרות המלח ובית השעוה ובית דגים קטנים ובית העצים ובית המורייס וחורי הבית האמצעים וכיוצא באלו צריכים בדיקה שסתמא מכניסין בהם חמץ ואם ידע בוודאי שלא הכניס בהם חמץ אין צריך בדיקה [שם דף ב' וח'] וכשבודק המרתף בודק ממנו שתי שורות החיצונות שהן העליונה ושלמטה ממנה. [שם דף ט'] אין חוששין שמא גררה חולדה חמץ ממקום שמכניסין בו חמץ למקום שאין מכניסין בו חמץ שאם ניחוש מבית לבית ניחוש מעיר לעיר ואין לדבר סוף. [שם] בדק ליל ארבעה עשר והניח עשר חלות ומצא תשע הרי זה חושש וצריך לבדוק פעם שניה שהרי גררה חולדה או עכבר בודאי. בפ'

אלו עוברין (פסחים דף מ"ה) מוכיח שבצק שבסדקי עריבה אם יש כזית במקום אחד חייב לבער ואם לאו אם עשוי לחזק פי' רבי' יצחק [בתוס' שם בד"ה כאן] לחזק בו שברי העריבה בין במקום לישה בין שלא במקום לישה כגון שיפתא דאגנא בטל במיעוטו ואם לאו חייב לבער. אמרינן פרק קמא [דף ו'] המפרש בים והיוצא בשיירא תוך שלשים יום זקוק לבער קודם שלשים יום אין זקוק לבער ואם דעתו לחזור קודם הפסח צריך לבדוק ואח"כ יצא שמא יחזור ערב פסח בין השמשות ולא יהיה לו פנאי לבער ואם אין דעתו לחזור אין צריך לבדוק. [שם] וכן העושה ביתו אוצר תוך שלשים יום צריך לבדוק ואח"כ כונס אוצרו לתוכו קודם ל' יום אם דעתו לפנותו קודם הפסח צריך לבדוק ואח"כ עושהו אוצר ואם אין דעתו לפנותו קודם הפסח אינו צריך לבדוק. [משמעות הגמ' שם דף ט' וי"א] כשבודק אדם ומחפש בליל ארבעה עשר מוציא את החמץ מן החורין ומן המחבואות ומניחו במקום המוצנע עד תחילת שעה ששית ביום ומבערו חל י"ד להיות בשבת [שם דף י"ג ודף ב' ובפ' אלו עוברין (פסחים דף מ"ט)] בודקין את החמץ בליל ערב שבת שהיא ליל י"ג ומניח מן החמץ כדי לאכול ממנו עד ארבע שעות ביום השבת ומניחו במקום המוצנע והשאר מבערו לפני השבת ואם נשאר מן החמץ בשבת אחר ארבע שעות מבטלו וכופה עליו כלי עד מוצאי יום טוב הראשון ומבערו [הכי איתא שם בדף ו' לגבי יום טוב ולקמן בסמוך מביאו וה"ה לשבת וכן תמצא בטור א"ח סימן תמ"ו]. מי ששכח או הזיד ולא בדק בליל י"ד בודק ביום י"ד שחרית לא בדק שחרית בודק בשעת הביעור לא בדק בשעת הביעור בודק בתוך החג ולשון המשנה [שם ד"ו וכל הסוגיא] כך הוא לא בדק בשחרית יבדוק בתוך המועד ומפרש רבי' יצחק [וכן הוא בתוס' שם] ורבי' משה [בפ"ג דהלכות חמץ] שהכל קרוי תוך המועד מתחילת שעה ששית עד אחר הרגל עבר המועד ולא בדק יבדוק אחר המועד כדי שיבער מה שימצא מחמץ שעבר עליו הפסח מפני שאסור בהנאה [בפסחים ד"ז] כשבודק את החמץ בליל י"ד או ביום י"ד או בתוך הרגל קודם שיתחיל לבדוק אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על ביעור חמץ דהכי מסקינן התם הילכתא [במימוני] ואם בדק לאחר הרגל אינו מברך [פ"ק ד"ו] מי שלא ביטל קודם שיתחיל שעה ששית שוב אינו יכול לבטל שהרי אינו ברשותו שכבר נאסר בהנאה מדבריהם ואין בטולו מועיל כלום ולעניין שיתחייב בבל יראה ובל ימצא עשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו אף לאחר שש שאיסור שלו מן התורה. [שם] אמר רב יהודא המוצא חמץ ביו"ט בפסח כופה עליו כלי פי' בבטלו מיירי דאי לא בטלו היה יכול לשורפו ביו"ט דרב יהודא אית ליה בפ"ק דכתובות [דף ז'] מתוך שהותרה הבערה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך אוכל

נפש רק שיהיה לצורך יו"ט קצת קיימא לן כר' יהודא דאמר בפ' כל שעה [פסחים דף כ"א ועיקר הסוגיא בדף כ"ז ובתוס' שם בד"ה אין ביעור] אין ביעור חמץ אלא שריפה דסתם לן תנא בתמורה [דף ל"ג] כותיה דתנן אלו הן הנשרפים תרומה טמאה וחמץ בפסח ואע"ג דשתק ר' יהודא [בפ' כל שעה דף כ"ח] אנן לא שתקינן שהרי אינו מוקשה אלא מדברי עצמו שחולק על חכמים במקום אחר [במשנה בתמורה דף ל"ד] ולמד ר' יהודא [בדף כ"ז וכ"ח דלעיל] שחמץ בשריפה מנותר מה נותר לאחר איסורו שריפתו אף חמץ כן אבל קודם איסורו השבתתו בכל דבר והכי מפרש לה בירושלמי [בפ' כל שעה] ובתלמודנו [בפרק קמא דף י"ב] אמר ר' יהודא אימתי הוא בשריפה שלא בשעת ביעורו פי' כגון לאחר שש אבל בשעת ביעורו פי' בשעה שישית שדרך הכל לבער השבתתו בכל דבר כך פי' רבינו יצחק [בתוס' שם] חמץ שנפלה עליו מפולת ונמצא עליו עפר שלשה טפחים או יותר הרי הוא כמבוער וצריך לבטלו בלבו [שם דף ט'].

מצות עשה מ

מצות עשה (א) מן התורה לאכול מצה לילי ט"ו שנאמר בערב תאכלו מצות בכל מקום ובכל זמן וכן אמר רבא [בפ' ערבי פסחים דף ק"כ] מצה בזמן הזה דאורייתא ואינה תלויה באכילת הפסח אלא זו מצוה בפני עצמה ואמר רבא [שם] אכל מצה אחר חצות לר' אלעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו פי' לר' אלעזר בן עזריה דאמר [שם] הפסח אינו נאכל אלא עד חצות וסתם לן תנא כוותיה [בערבי פסחים ובמס' זבחים פ' איזהו מקומן ובברכות דף ג' ועיקר הסוגיא דף ט'] ואע"ג דאיכא חדא סתמא במגילה דלא כוותי' סמיה מקמי כל הני סתמא והמצה הייתה נאכלת בזמן אכילת הפסח. בשאר ימות הרגל אכילת מצה רשות רצה אוכל מצה רצה אוכל אורז או דוחן או פירות אבל בליל חמשה עשר לבד חובה. [שם ובפ' כיצד מברכין (ברכות דף ל"ט) ועיקרו בריש מס' חלה] העושה עיסה מן החיטין ומן האורז אם יש בהן טעם דגן יצא ידי חובתו. אחד מצה הנאפת בתנור או באילפס בין שהדביק הבצק באילפס ואחר כך הרתיח מתחתיו בין שהרתיח ואחר כך הדביק הרי זה קרוי לחם וחייב בחלה ויוצא בה ידי חובתו דהלכה כר' יוחנן דאמר בפ' כל שעה (פסחים דף ל"ז) כל מעשה אילפס קרוי לחם וחייבין בחלה בדבר שבלילתו עבה ואע"פ שפסק ר"ח כר"ל דאמר פטורין [בתוי' שם בד"ה דכ"ע מעשה] מפני שהאבעיות בפ' כל שעה הולכות אליבא דריש לקיש דאמר פטורין וגם אומרת שם הסוגיא דכולי עלמא מעשה אילפס פטורין. מכל מקום פוסק בשאלתות פרשת צו כר' יוחנן וכן פוסק רבינו יצחק [בתוס' דלעיל] מדלא חשיב בפ' החולץ (יבמות דף ל"ו) בהדי תלת מילי דהלכה כריש לקיש לגבי ר' יוחנן ובירושלמי דמס' חלה [פ"ק

וכל הסוגיא בפי' ר"ש משנה ה') גרסינן אמר ריש לקיש כל שהאור מהלך תחתיו אין חייבין בחלה ואין מברכין עליו המוציא ואין אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח ובלבד ע"י משקה פי' כגון טיגון וכל הני בלילתן רכה כגון קרייפלינש וביניי"ץ בלע"ז אבל בלילתן עבה על ידי משקה קרוי לחם כדגרסינן בפ' כיצד מברכין (ברכות דף ל"ט) היה עומד ומקריב מנחות בירושלים מברך שהחיינו נטלן לאכלן מברך המוציא קפסיק ותני ל"ש מנחת סולת ול"ש מנחת מחבת ומרחש' שבלילתן עבה. נשים חייבות במצות אכילת מצה דבר תורה שנ' לא תאכל עליו חמץ ז' ימים תאכל עליו מצות כל מי שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה [בפרק אלו עוברין דף מ"ג]. אמרינן בירושלמי כל האוכל מצה בערב פסח כאלו בועל ארוסתו בבית חמיו [בפרק ערבי פסחים]. וגרסינן בירושלמי רבי לא הוי אכיל לא חמץ ולא מצה איכא דאמרי משום דרבי בכור הוה ואיכא דאמרי משום דאיסתניס הוה פירוש אם היה אוכל בבקר לא היה אוכל מצה בלילה לתיאבון ומכאן סמך לאותן בכורות שמתענים בערב פסח. [פרק בתרא כל הסוגיא] ועוד (ב) אמרינן במסכת סופרים דאין אומרים תחינות כל ימי ניסן ואין מתענין כל ימי ניסן מפני ששנים עשר נשיאים הקריבו את קרבנם בשנים עשר ימים הראשונים ונם נגאלו בו ישראל ולעתיד לבא עתידין ליגאל בו והבכורות מתענין ערב פסח והצנועין שרוצים לאכול בלילי פסח מצה לתיאבון אמרינן בפרק ערבי פסחים [פסחים דף צ"ט וק"ז] דמודה ר' יוסי לר' יהודא בערב פסח שאסור להתחיל לאכול פירוש מצה עשירה שאינה בכלל האיסור מתשע שעות ולמעלה כדי שיאכל מצה לתיאבון כסתם מתניתן דערבי פסחים [דף צ"ט ודר"ת בתוס' שם בד"ה לא יאכל ובאשירי שם ריש פירקא] וכן הלכה רבינו יעקב היה נוהג לאכול מצה עשירה נילושה בביצים בלא מים בי"ד שחל להיות בשבת בסעודה שלישית:

מצות עשה מא

מצות עשה מן התורה לספר (א) ניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו מצות זכור את יום השבת. [במכילתא פרשת בא פרק י"ז] ומניין שבליל חמשה עשר שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה וגו' בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו מה נשתנה הלילה הזה וכו' [בפסחים דף ק"ט וקט"ו בתוס' בד"ה למה עוקרין] עד שישיב להם ויאמר כך וכך אירע לנו. [שם דף קט"ו] ולפי דעתו של בן אביו מלמדו ואם אין לו בן אשתו שואלתו ואם אין לו אשה זה את זה שואלין מה נשתנה הלילה הזה וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח כיצד

מתחיל ומספר שבתחילה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרין וטועין אחרי ההבל ועובדין עכו"ם ומסיי' בדת האמת שקרבנו הקב"ה והבדילנו מן התועי' וקרבנו ליחדו וכן מתחיל ומודיע שעבדי' היינו לפרעה במצרי' ומסיים בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו ולנו. [שם כל הסוגיא] כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור פסח על שם שפסח הקב"ה על בתי אבותינו במצרים שנא' ואמרתם זבח פסח וגו' מרור על שם שמררו המצריי' את חיי אבותינו במצרי' מצה על שם שנגאלו ודברים אלו כולם נקראים הגדה לבן בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו יצא ממצרים שנאמר ואותנו הוציא משם ועל דבר זה צוה בתורה וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים כלומר כאלו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות וניפדית לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות כשהוא מיסב דרך חירות. [שם דף ק"ח] וכל אדם ואדם בין אנשים בין נשים חייבים לשתות בלילה הזה ד' כוסות של יין אין פוחתין מהן. [במשנה שם דף צ"ט] ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבע כוסות שיעור כל כוס מהן רביעית בין חדש בין ישן בין חי בין מזוג כדתניא בתוספתא [ריש פ"י דפסחים ומביאה בה' ברכות לעיל ושיעור הרביעי' מבואר שם] ויין אדום מצוה מן המובחר כדתניא בירושלמי דשקלים [פ"ג וכן בפ' ערבי פסחים] ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב [במשנה שם דף צ"ט וכל הסוגיא בגמרא דף ק"ח]. אשה אינה צריכה היסבה ואם אשה חשובה היא צריכה ובן אצל אביו והשמש צריכין היסבה אבל תלמיד בפני רבו אינו מיסב אלא אם כן נתן לו רבו רשות והיסבה ימין אינה היסבה וכן המיסב על ערפו או על פניו אינה היסבה ואימתי צריכין היסבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבע כוסות הללו ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך ומרור אינו צריך היסבה. [שם דף קי"ד] כוס ראשון אומר עליו קידוש היום, [דף קט"ז] כוס שני קורא עליו ההגדה. [דף קי"ז] כוס שלישי מברך עליו ברכת המזון. כוס רביעי גומר עליו את ההלל ומברך עליו ברכת השיר, [שם] ובין הכוסות האילו אם רצה לשתות שותה בין שלישי לרביעי לא ישתה כדמפרש בירושלמי [שם] מפני שיין שלאחר המזון משכר. החרוסת מצוה מדברי סופרים [במשנה שם דף קי"ד ובגמרא דף קי"ז] זכר לטיט שהיו עובדים בו במצרים ועל כן צריך שיהא עב ושיהא בו קיהוי מעט זכר לתפוח שנאמר תחת התפוח עוררתיך וקיימא לן כרבא דאמר [שם דף ק"ב] מרור בזמן הזה דרבנן לפי שהוא תלוי באכילת פסח שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו תנן בפרק כל שעה [פסחים דף ל"ט כל הסוגי' במשנה ובגמרא] אילו ירקות שאדם יוצא ידי חובתו בפסח בחזרת ובעולשין פירוש קרישפלינ"ש בלע"ז ובלשון ערבי

הנדובי ובלשון ספרד שדל"ש ובתמכא פירוש מרוי"א בלע"ז ובחרחבינא הוא הנקרא אצוא דדיקל' וצריך שיהא מין זרעים כדאיתא התם בגמרא מה מצה מיני זרעים אף מרור מיני זרעים ובמרור פירש צירפולי"ו בלעז ויוצאין בקלח שלהן ואפילו יבש אבל בעלין יוצאין דווקא לחין אבל לא יבשין כדמסיק בגמ' ומדקדק רבינו יעקב דווקא בקלח אבל אין יוצאין בשורש המרור ואם כבשן בחומץ או בשלן או שלקן יותר מדאי אין יוצאין בהם כל חמשה מיני ירק אלו נקראין מרור אם אכל אחד מהן או מחמשתן כזית יצא, [בפ' ערבי פסחים דף קי"ד] ומביאי' לפניו בקערה עם הירקות שני תבשילין אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה ואומר רבינא [שם] אפילו עצם ובישולו בחשבון שני תבשילין אמר רבא [בדף קט"ז והטעם בפי' רשב"ם] מצה צריך להגביה מרור צריך להגביה בשר אין צריך להגביה מפני שנראה כמקדיש ונמצא כאוכל קדשים בחוץ נהגו העולם לעשות מצה של מצוה שלשה ממדה אחת ויש סמך למנהג כי היוצא מבית האסורין מביא תודה [בפרק התודה דף ע"ז ולקמן מביאו בסי' קכ"ג] והתודה היתה באה עשרי' עשרון עשרה לחמץ ועשרה למצה ומעשרה למצה היו עושין שלשים מצות ומעשרה של חמץ היו עושין עשר חלות הרי כי המצה שבתודה הייתה חלוקה כל מדה לשלש מצות ונהגו לעשות בהן סימנים לידע איזו נעשית תחילה להקדימה למצות כעין שמצינו במסכת שקלים [פ"ג דף ד' ומביאו במגילה דף כ"א] בשלש קופות שתורמין בהם את הלשכה היה כתוב בה אב"ג לידע איזו נתרמה תחילה להקדימה למצוה, [בערבי פסחים דף קט"ו] אחר הקידוש נוטל ידיו לאכול ירקות שטבולו במשקה לפני המאכל כדי שיתמהו הנערים ויאמרו מה נשתנה שאין דרך לטבול בירקות קודם אכילת לחם ורבותינו שבצרפת אין נוהגין לעשות טיבול זה הראשון בחרוסת כי אינו נזכר במשנה עד טיבול שני [בדף קי"ד]. וטובלין בחומץ או ביין ומברך בורא פרי האדמה, [בתוס' שם דף קט"ו בד"ה והדר ובאשירי כל הסוגיא] וצריך ליתן טעם למה אינו מברך על המרור בורא פרי האדמה כי איך יפטר בברכה ראשונה הלא אומר שם [בדף קט"ו] אף על פי שנטל ידיו בטיבול ראשון צריך ליטול ידיו בטבול שני מאי טעמא כיון דבעי למימר אגדתא והלילא מסיח דעתיה ויש לחלק כי אף על פי שנחשב היסח הדעת לעניין הנטילה לעניין לחזור ולברך על המאכל לא יחשב הפסק והיסח הדעת כמו שאמרו במסכת יומא [דף ל'] דבר עם חבירו והפליג נוטל שתי ידיו [מוכח לעיל בסי' כ"ז] ואינו מחוייב לחזור ולברך ברכת המוציא ועוד טעם אחר שמאחר שאמרה תורה על מצות ומרורים יאכלוהו נחשב המרור שאחר אכילת מצה כדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה [בפ' כיצד מברכין דף מ"ג ולעיל הביאו בסי' כ"ז] שאין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם בוצע

העליונה היא הראשונה ומניח חציה בין שתי השלימות וחציה תחת המפה לאפיקומן לאוכלה באחרונה להיות טעם מצה בפיו ואומר הא לחמא עד בני חורין ומוזג הכוסות ואומר ההגדה עד גאל ישראל ומברך ושותה כוס שני ונוטל ידיו לאכול גרסינן בפרק כיצד מברכין [ברכות דף מ"א וכן כל הסוגי' ע"ש בתוס' שם] הכל מודים בפסח שמניח הפרוסה בתוך השלימה ובוצע מאי טעמא לחם עוני כתיב משמע שבוצע מן הפרוסה שכן דרכו של עני בפרוסה וגם מן השלימה בוצע משום דחביב עדיף וגם לחם משנה צריך כמו בכל הימים טובים [מוכח בתוס' פרק ערבי פסחים (פסחים דף קי"ז) בד"ה מה דרכו]. והא לך לשון מורי רבינו יהודא ובפסח היה רגיל רבי להניח הפרוסה תחת השלימה ובוצע משתיהן יחד ומברך תחילה המוציא על שתיהן קודם שיבצע ואחר כך על אכילת מצה ובוצע משתיהן יחד אחר כך, [בערבי פסחים דף ק"ב] ואין זה מצות חבילות חבילות כיון שברכת מצה אינה אלא לשם מצוה אם אומר עליהן המוציא מידי דהוה אכוס של קידוש והבדלה שאומר עליו ברכת היין ואמרינן נמי בערבי פסחים [דף קי"ד וקט"ו] דמי שאין לו שאר ירקות מברך על החסא בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ואכיל ולבסוף אכיל בלא ברכה ולא חשבינן ליה מצות חבילות חבילות ולא דמי לכוס של קידוש [שם דף ק"ב] וברכת המזון דתרי מילי נינהו ופעמים שאין ר' רוצה לשנות המנהג ומברך על השלימה המוציא ובוצע ואין מפרידה לגמרי וחוזר ומברך על הפרוסה על אכילת מצה ובוצע משתיהן והרב רבי מנחם מיונ"י היה מברך המוציא ועל אכילת מצה על הפרוסה ובשלימה לא היה נוגע כלל שאינה אלא משום לחם משנה עד כאן לשון מורי אחר כך נוטל החזרת וטובלה בחרוסת ולא ישהנו בתוכו [שם דף קט"ו] פן יתבטל טעם המרור ומברך עליה על אכילת מרור ומן המצה שלימה שנשארה יעשה הכריכה [שם] עם המרור בלא ברכה ואוכלין סעודתן, [כך משמע שם בפרק אלו דברים (פסחים דף ע') דחגיגה נאכלה תחילה וסוגית הברכות בסוף תוספתא דפסחים] ובזמן המקדש מיד אחר המרור אוכל מבשר חגיגה ומברך אשר קדשנו במצותיו וציונו על אכילת הזבח ואחר כך אוכל מגופו של פסח ומברך אשר קדשנו במצותיו וציונו על אכילת פסח. [משמעות הסוגיא בפי' ערבי פסחים (פסחים דף קי"ט) עיין בפי' הרשב"ם וכן באשירי שם] ובזמן הזה במקום הפסח אוכל באחרונה המצה הבצועה שתחת המפה ואין אומרים אחריה אפיקו מיני מתיקה לקינוח סעודה פן יפסוק טעם מצה מפיו כשם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כך אחר המצה אחר כך מוזגין [שם דף קי"ז] כוס שלישי לברכת המזון וכוס רביעי להלל [בתוס' שם] ופי' רבי שלמה ורבינו יוסף טוב עלם שאם הוא חולה או איסטניס וצריך לשתות מוזג כוס חמישי ואומר עליו הלל הגדול

ואומר נשמת עד חי העולמים, [בתוס' שם דף קי"ח בד"ה רבי יוחנן] ורבינו חיים כהן אבי אמי לא היה חותם בסוף הלל כי די בחתימה של ישתבח ושתי חתימות בעניין אחד למה. גרסינן בפרק ערבי פסחים (פסחים דף קי"ז) גבי כוס שלישי מברך עליו ברכת המזון אמר ליה רבינא לרב אשי שמע מיני' ברכה טעונה כוס אמר ליה ארבעה כוסות תקנו חכמים בכל אחד ואחד תעשה בו מצוה כתב רבינו יצחק בר רבי שמואל בתשובה אחת שהוא ורבינו יעקב לא היו מברכין על הגפן בליל פסח עד אחר כוס רביעי ולאחר טיבול ראשון אינו מברך בורא נפשות רבות לבסוף בירושלמי דפ"ק דברכות אומר ברכה הסמוכה לחברתה חותמת בברוך ואינה פותחת ומקשה והרי גאולה פירוש ברכת אשר גאלנו שאנו אומרים בליל פסח שפותחת בברוך אע"פ שסמוכה לברכת הלל שסובר שיש לברך על קריאת הלל בליל פסח ומתרץ שאינה חשובה סמוכה משום ר' יוחנן דאמר אם שמע הלל בבית הכנסת יצא ומקשה עוד והרי סופה פירוש שמתחיל שפוך וגו' הלל וחותם ואינו פותח אף על פי שאינה סמוכה שהרי הפסיק הסעודה א"ל שתים הן אחת להבא ואחת לשעבר פירוש שתי פעמים מברך על קריאת הלל אחת לשעבר לפני הסעודה ואחת להבא לאחר סעודה ואינו מברך לגמור מפני הפסקת סעודה וכן אמרו בשם רב צמח גאון ובסדר רב עמרם ומקשה עוד הרי הבדלה שכולן פותחות בברוך אף על פי שסמוכות הן ומתרץ שאינן חשובות סמוכות דר' מפזרן וחוזרן וכוללן ומו' רבי' יהודא כתב כי הירושלמי לא דבר כי אם במקום שאין מפסיקין בהלל כגון אדם שעושה הסדר בבית אחר ומכל מקום מברך שתי פעמים מפני הפסקת שפוך לכך יש לברך עליו אבל אנו שמפסיקין אותו בסעודה ולפי הכוסות אין לברך עליו וכן עמא דבר:

מצות עשה מב

הלכות שופר

מצות עשה לתקוע (א) בשופר בראש השנה שני' יום תרועה יהי' לכם ותנן בר"ה [דף ל"ג] סדר תקיעות תקיעה תרועה תקיעה ג' פעמים ותניא בסיפרי דבי רב [בהעלותך ומביאה בפ' בתרא דר"ה כל הסוגיא בדף ל"ג ול"ד] ותקעתם תרועה ונסעו המחנות אינו רוצה לומר תתקעו תרועה ואין כאן אלא תרועה שמכלל שנאמר בהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו מכלל שיש במסעם תקיעה ותרועה ומנין שפשוטה לפניה שנא' ותקעתם תרועה ומנין שפשוטה לאחריה תלמוד לומר תרועה יתקעו למסעיהם אין לי אלא במדבר בר"ה מנין ת"ל תרועה תרועה לגזירה שוה וכן ביום הכיפורים נאמר תרועה ובכולן פשוטה לפניה ולאחריה ותרועה אחת נאמרה ביום הכיפורים שנא' והעברת שופר תרועה ושתים בר"ה שנא' זכרון תרועה יום תרועה יהי' לכם מנין ליתן של זה בזה

ויהיו שלש תרועות ופשוטות לפניהם ולאחריהם ברי"ה וביובל ת"ל שביעי שביעי לגי"ש שכתוב בשניהם בחודש השביעי ומעתה לא ידענו במה נתקע ברי"ה אם בחצוצרות כמו במדבר או בשופר כמו ביו"ה של יובל שנ' והעברת שופר תרועה שהרי אמרנו שרי"ה נלמד משניהם ת"ל תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגינו ומנין לתקיעה של יובל שאינה אלא ביום שנאמר ביום הכיפורים תעבירו שופר ראש השנה מנין ת"ל שביעי שביעי לגזירה שוה, [שם דף ל"ג] תנן שיעור תקיעה כתרועה ושיעור תרועה שלש יבבות ויש ברייתא שאומרת שם שיעור תרועה כשלשה שברים ומפרש אביי שבזה נחלקו שנא' יום תרועה יהיה לכם ומתרגמינן יום יבבא יהא לכון ונאמר באמו של סיסרא בעד החלון נשקפה ותייבב משנתינו שאומרת ג' יבבות סוברת שאם סיסרא יללה כאדם הבוכה ומקונן קולות קצרים סמוכים זה לזה והברייתא סוברת שגנחה כאדם שגונח מלבו כדרך החולים שמאריכין בגניחותיהם ובפירוש יבבות פי' רבינו חננאל בתו' שם ששלש יבבות הן ג' כוחות של כל שהוא רצופות ורבינו יצחק בר' אשר ורבינו יצחק בר' מאיר פירשו שביבבא אחת יש שלש כוחות של כל שהוא רצופות שהן לשלש יבבות תשעה כוחו' ונראין דבריהם [שם דף ל"ד] התקין ר' אבוה בקסרי קשר"ק כי מסופק היה בפי' ותיבב אם יללה הוא אם גניחה הוא ועושה שניהם ואחר כך צוה שיהו תוקעין קש"ק שמא גניחה הוא וכשעושין קשר"ק מפסקת תרועה בין שברים לתקיעה ואחר כך צוה שיהו תוקעין קר"ק כי שמא יללה הוא וכשעושין קשר"ק מפסיקין שברים בין תרועה לתקיעה ואין די בקש"ק וקר"ק כי שמא יש שניהם בפי' ותייבב שגנחה וגם יללה ואין לעשות קרש"ק משום יללה וגניחה לזה אין לחוש כי סתם אדם כשנארע לו דבר בתחילה גונח ואחר כך מיילל כתב רבינו שמשון [בתוס' שם דף ל"ג בד"ה שיעור תקיעה] נראה שחייב אדם להאריך בתקיעות קשר"ק יותר משל קש"ק וקר"ק דהא שיעור תקיעה כתרועה וקשר"ק אנו עושין מספקא רננה ויליל אמר רבי יוחנן [בדף ל"ד] שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא כי אין לחוש להפסקה וכן בהלל ובמגילה ובקרית שמע וחולק על ר' אבוה שסובר שאם שהה בינתים כדי לגמור את כולו חוזר והלכה כרי יוחנן, [כל הסוגיא בתוס' דלעיל] ועכשיו נהגו העולם לתקוע בישיבה שלשים קולות ג' פעמים קשר"ק ג' פעמים קש"ק ג' פעמים קר"ק ובתפלה תוקעין במלכיות קשר"ק בשופרות קר"ק בזכרונות קש"ק וכן ישנו בסדר רב עמרם והרב ר' בנימין יסד כמו כן נוי ארבעים קולות בהריענו ודבר תימה הוא מה מנהג הוא זה דקש"ק דזכרונות וקר"ק דשופרות סותרין זה את זה שאם ותייבב גניחה קר"ק אינו כלום ואם הוא יללה קש"ק אינו כלום ואם שניהם הוא גניחה ויללה קש"ק וקר"ק אינו כלום ובערוך בערך ערב [דף קע"ח]

משמע שהיו נוהגין בימיו שלשים קולות בתפילה כמו בישיבה קשר"ק קש"ק קר"ק למלכיו' וכן לזכרונו' וכן לשופרות שעכשיו עושין בטוב ממה נפשך ורבינו יעקב הנהיג לעשות קשר"ק למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות ואמר שדי בכך שלא לשנות המנהג ביותר שאם ותייבב גניחה ויללה די לתקוע קשר"ק ואם הוא אחד מהם שעכשיו יש הפסקה בנתים אין לחוש להפסקה שהלכה כר' יוחנן דר' אבוה עצמו שהנהיג לעשות קש"ק אחר קשר"ק זהו מפני שסובר הפסקה מעכבת ואין הלכה כמותו ואומר עוד רבינו יעקב דשלשה שברים דברייתא [שהביא דלעיל] צריך לעשותו בנשימה אחת כשלשה יבבות דמתניתין מפרש בפרק בתרא דראש השנה [דף ל"ב] שמן הדין תוקעין אחר תפלת יוצר כמו הלל שהיא בתפלת השחר אבל בשעת השמד נעשית תקנה זו שגזרו שלא יתקעו שחרית ובירושלמי מפרש [תוס' שם ובדף ל"ב דלעיל כל הסוגיא] שדימו האויבי שישראל תוקעין תרועת מלחמה להלחם בהם ועמדו עליהם והרגום ולכך תיקנו תקיעות והברכות במוספין שמתפללין וקורין בתורה קודם לכן ומעתה לא יטעו לומר שתרועת מלחמה היא אלא יאמרו בנימוסיהן הם עוסקין כלו' בחוק שלהם ותורתם הם עוסקין ועכשיו אע"פ שהשמד בטל המנהג אינו בטל ושמא מפני שיש לחוש שמא יחזור הדבר לקילקלו' א"ר יצחק [שם בפרק קמא דף י"ז והסוגיא בתוס' שם] למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן ויש במדרש שמתחילה מתחיל להתפחד ולבסוף כששומע לשופר עדיין מתפחד יותר שמא הגיע זמנו להיות נבלע כמו שנאמר ובלע המות לנצח ובלא המדרש אם לא יתפחד מכל מקום זוכר שלקץ הימין כשיתקע בשופר גדול יגיע זמנו להיות נבלע לנצח ולעולם כששומע קול שופר זוכר אותה שעה כאדם שרואה מת שזוכר יום המיתה ומעורבב בזה ואינו יכול לקטרג ואומר ר"י ברבי שמואל [וכן הוא קצת בתוס' בדף דלעיל] שאינו עובר בבל תוסיף בעשיית המצוה ב' פעמים והדס וערבה שבלולב אע"פ שרגילין לתת יותר משתי ערבות ושלשה הדסי בלולב אין כאן בל תוסיף לפי שאנו סוברים כרבנן דר' יודא [פרק לולב הגזול דף כ"ג ובפ"ק דף י"א ובמנחות דף כ"ז] שאומר לולב אין צריך אגד וכל אחד לבדו עומד אבל הציצית שהוא בכרך אחד אם יתן יותר משמנה חוטין יעבור על בל תוסיף תנן סתם משנה בפ' אחרון דר"ה [דף ל"ב] אין מעכבין התינוקות שהגיעו לחינוך מלתקוע משמע הא נשים מעכבין וסתם משנה זו כרבי יהודא דאמר [בגמרא שם דף ל"ג כל הסוגיא] דאין נשים סומכות ולכאו' כן נרא' הל' שהרי סתם משנה הוא ומחלוקת בברייתא וק"ל הלכה כסתם משנה ולא כר' יוסי ורבי שמעון דאמר נשים סומכות רשות אע"פ שפוטרם הכתוב מסמיכה והוא הדין לכל מצות עשה שהזמן גרמא

שהרשות ביד הנשים לעשותן ורבינו יעקב אומר [בתוספות שם כל הסוגיא בד"ה הא ר' יהודא] דאפי' הכי אין הל' אלא כרבי יוסי ור' שמעון מדאמרינן בפ' בתרא דעירובין [דף צ"ו וגם שם כל הסוגיא בתוס'] דמיכל בת שאול היתה מנחת תפילין ולא מיחו בה חכמים אליבא דר' יוסי מכלל דלר' יהודא מיחו וסברא הוא שמיחו מפני שהיתה מברכת שמע מינה דלר' יוסי שרי לברוכי וכן אשתו של יונה שהיתה עולה לרגל והיתה מביאה עולת נדבה במקום עולת ראייה ומעשה רב אמנם אמרינן בירושלמי דברכות [פ"ב] בשם רבי אבהו אשתו של יונה הושבי ומיכל בת שאול מיחו בה ואמר רבי' יעקב שטעמו של רבי יהודא שאוסר בכל אלה אינו משום בל תוסיף כדפירש רבי' שלמה דאין נראה שיהא שייך כי האי גונא בל תוסיף אלא סמיכה דאמר ר' יהודא מפני שנר' כעובד עבודה בקדשים ומעשה דאשתו של יונה דומיא דחולין בעזרה ותקיעה ותפילין משום ברכה לבטלה מעכבין ועוד רבינו יעקב מביא ראייה דנשים מברכות על כל מצות עשה אע"פ שפטורות ממנו מפרק קמא דקידושין [דף ל"א וגם כל הסוגי' באשירי שם] דאמר רב יוסף מאן דאמר לי סומא פטור מן המצות עבידנא יומא טבא לרבנן מפני שהיה סגיא נהור ומסתמא אם היה פטור מברכת הפירות ומברכת המצות מזה לא היה עושה יום טוב אבל זה דבר תימא מהו וציונו בדבר שאינה מחוייבת לא מדאוריי' ולא מדרבנן דהא מאי דמברכין אמצות דרבנן היינו כדמפרש בפרק במה מדליקין (שבת דף כ"ג) גבי נר חנוכה היכן ציונו מלא תסור אבל נשים במצות עשה שהזמן גרמא אפי' מדברי סופרים נשים פטורות כמו שמוכיח בפרק מי שמתו בברכות [דף כ"ח] גבי נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה אומר הרב ר' אליעזר ממי"ץ דדווקא קטנים שהגיעו לחינוך אין מעכבין מלתקוע ומסקינן התם [בפ' בתרא דף ל"ג] דמתעסקין בהם עד שילמדו ואפילו בשבת אבל לא הגיעו לחינוך אין מתעסקין בהם ונשים אין מתעסקין בהן לתקוע בשבילם דאין אומרי' לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך אבל משום נחת רוח דנשים שרינן להו לתקוע ולסמוך אליבא דר' יוסי הואיל ואין בתקיעה איסורא דאורייתא דתניא דבי שמואל [שם דף כ"ט ובפרק כל כתבי (שבת דף קי"ז)] כל מלאכה לא תעשו יצתה תקיעת שופר ורדיית הפת שהן חכמות ואינן מלאכות עד כאן דבריו אבל בהלכות גדולות ובספרים ישנים גרסינן תניא [שם דף ל"ג] מתעסקין בתינוקות עד שילמדו ואפי' בשבת ואין מעכבין את הנשים ואת התינוקות מלתקוע ביום טוב משמע הא שבת מעכבין הא אמרת רישא אין מעכבין ומשני רישא בקטן שלא הגיע לחינוך וסיפא בהגיע לחינוך הילכך מעכבין בשבת וזו הגירסא תפס רבינו משה עיקר גרסינן בפרק קמא דראש השנה [דף ט"ז] אמר רבי אבהו למה תוקעין בשופר של איל כדי להזכיר עקידת יצחק בן אברהם

אף על פי ששנינו [בפרק ראוהו ב"ד דף כ"ז] כל השופרות כשרים חוץ משל פרה רבי אבהו סובר כרבי יהודא וכרבי לוי שאומרים [שם] שמצות שופר של ראש השנה בשל זכרים כפופים פירוש אלים מתרגמין דיכרין וכן הלכה תנו רבנן בפרק ראוהו בית דין (ראש השנה דף כ"ז) שופר ארוך וקצרו כשר גרדו והעמידו על גילדו כשר צפהו זהב מבפנים או במקום הנחת הפה פסול צפהו מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיי פסול ואם לא נשתנה קולו כשר [שם] נסדק לארכו פסול נסדק לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה ממקום הסדק עד מקום הנחת פה כשר ואם לאו פסול וכמה שיעור תקיעה פירש רבן שמעון בן גמליאל כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן [שם] ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר פירוש [בתו' שם בד"ה ניקב] מעכב התקיעה לאחר שסתמו אמנם בירושלמי מפרש [שם] מעכב את התקיעה קודם שנסתם הנקב והילכך פסול עכשיו שסתמו לפי שעתה חזר הקול לאיתנו על ידי הסתימה ואין זה קול השופר אלא קול הסתימה ומסופק רבינו יצחק אם יפסל אפילו ניקב חוץ לשיעור הכשירו כל זמן שלא נקצץ ופסק רבינו יהודאי גאון דקיימא לן בתרי לישני דר' יוחנן לחומרא [בדף כ"ז דלעיל וע"ש באשירי] דהיכא דמעכב התקיעה וסתמו דסתמו שלא במינו אע"ג דנשתייר רובו שלם פסול סתמו במינו אם נשתייר רובו שלם ולא עיכבו הנקב. שנסתמו התקיעה ה"ז כשר [היינו כרבי' תם ע"ש באשירי] ויש לברך על תקיעת שופר ושהחיינו ואם יצא תוקע לאחר שלא יצא דתניא [שם דף כ"ט] כל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין, [שם] וצריך שיתכוין שומע ומשמיע, [שם ריש פרק בתרא] יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר בכל מקום אף על פי שהתקיעה משום שבות ומן הדין היה שתוקעין יבא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם ולמה אין תוקעין אמר רבה [בגמרא שם] גזירה שמא יטלנו בידו ויוליכנו למי שיתקע לו ויעבירנו אחי"כ ד' אמות ברשות הרבים כעין שבארנו [לקמן בסוף סימן מ"ד] בלולב או מוציאו מרשות לרשות ויבא לידי איסור סקילה שהכל חייבין בתקיעה ואין הכל בקיאין לתקוע [שם דף כ"ט ועיקר הסוגיא בדף ל'] כשגזרו שלא לתקוע בשבת לא גזרו אלא במקום שאין שם בית דין אבל בזמן שבית המקדש קיים והיה בית דין הגדול בירושלים היו הכל תוקעין בשבת כל זמן שבית דין יושבין ובזמן שחרב בית המקדש כל מקום שיש שם בית דין קבוע והוא שיהיה סמוך בארץ תוקעין בשבת ואין תוקעין בשבת אלא בבית דין שקדשו את החדש אבל שאר בתי דינין אין תוקעין בהם אף על פי שהן סמוכין ואין תוקעים אלא בפני בית דין בלבד כל זמן שהן יושבין מפני שבית דין זריזין הן ולא יבאו התוקעים להביא ולהעביר השופר בפניהם

בר״ה שבית דין מזהירין את העם ומודיעים אותם במשנה פרק בתרא דר״ה [דף ל״ב] תנן גבי מלכיות זכרונות ושופרות מתחיל בתורה ואחר כך כתובים שפסוקי תילים נאמרו קודם פסוקי נביאים ואחר כך נביאים ומשלים בנביא פסוק עשירי שיהיו ד׳ מקראות מן הנביאים רבי יוסי אומר משלים בתורה ואם השלים בנביא יצא ואנו נוהגים כרבי יוסי אע״פ שרבים חולקים עליו ואיפשר להיות שחכמים שאומרים שמשלים בנביא שאף בנביא קאמרי וכל שכן בתורה ואנו מסיימים בשל תורה שמע עד אחד שהוא מלכות לדברי ר׳ יוסי [שם] והלכה כמותו לגבי רבי יהודא [הכי איתא בערובין דף מ״ו] שחולק עליו. ומסקינן שם [דף ל״ד] שהתקיעות מדברי תורה ותשע הברכות מדברי סופרים. תו מסקינן התם [בדף ל״ד ול״ה] דברכות של כל השנה כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב ולמה שליח צבור יורד לפני התיבה להוציא את שאינו בקי אבל בברכת של ראש השנה ושל יום הכיפורים שיש בהן תשע ברכות ארוכות טועים בהן יחידים ואין הכל בקיאין בהן הלכה ששליח צבור מוציא מהן את הרבים ידי חובתן ולמה צבור מתפללים כדי להסדיר שליח צבור את תפלתו אמר רב חננאל אמר רב [שם] אחד יחיד ואחד שליח צבור כיון שאמר בתורתך כתוב לאמור שוב אינו צריך פירש רבי׳ שלמה כלומר כיון שאמר נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך שוב אינו צריך לומר מקראות של מוספין ורבותי מפרשים במלכיות זכרונות ושופרות כיון שאמר ככתוב בתורתך מועיל כאילו אמר מלכיות של תורה וצריך לומר כמו כן ככתוב בדברי קדשך ועל ידי עבדיך הנביאים וכן בזכרונות וכן בשופרות וקשה לו לרבינו שלמה לפירושם מה ששנינו [שם דף ל״ב] אין פוחתין מעשרה מלכיות וכו׳ ואין כל כך קשה שזהו אם בא להזכיר מכיון שהתחיל גומר אבל אם הוא רוצה לפטור את עצמו בככתוב הרשות בידו ואומר רבינו יצחק ברבי שמואל שהוא הדין בקרבנות מוסף שאין צריך להזכיר מכיון שאומר ככתוב בתורתך וכן אומר רבי׳ שמואל וחולק עליו ר״ת [בתוספות שם דף ל״ה ובתוס׳ פרק בכל מערבין (עירובין דף מ׳) בד״ה זכרון] ואומר שמקראות של קרבנות מוסף צריך להזכירם לעולם אבל קרבנות דראש חדש אין צריך להזכיר בראש השנה שנפטר במה שאמר מלבד עולת החדש ומנחתה והגיה במחזור שלו ושני שעירים לכפר ושני תמידין כהלכתן וגרסינן בירושלמי [פרק קמא דשבועות] חד בר אינש עבר קמיה תיבות׳ ולא אדכר ריש ירחא וקלסוניה ואמר נמי בפרק בכל מערבין בסופו [דף מ׳] זכרון אחד שכתוב בראש השנה זכרון תרועה עולה גם בשביל ראש חדש שכתוב בו והיה לכם לזכרון בפ׳ בהעלותך גבי חצוצרות כתב רבינו משה ברבי מיימון [פ׳ ג׳ דהלכות שופר] וכן כתב רב אלפס [בפ׳ בתרא דר״ה] זה שתוקע כשהן יושבין הוא

תוקע על סדר הברכות כשהן עומדין ואם סח ביניהם אע"פ שעבר אינו חוזר ומברך אמר ר' יצחק [ברי"ה דף ט"ז] כל שנה שאין תוקעין בה בתחילתה מריעין לה בסופה מאי טעמא דלא איערבב בה שטן כתוב בהלכות גדולות ולאו דאיקלע ראש השנה בשבת אלא דאתיליד אונסא אמרינן במדרש שהחמה מקטרגת בראש השנה ואומר לה הקב"ה את עד אחד והולכת להביא עמה הלבנה ואינה יכולה למוצאה שהיא מתכסה בו והיינו דכתיב תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגינו:

מצות עשה מג

הלכות סוכה

כתוב (א) בפרשת אמור בחמשה עשר יום לחדש השביעי חג הסכת ז' ימים לה' בסכת תשבו ז' ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכות למען ידעו דורותי' כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרי' ופי' סוכה סכך תנן [בסוכה ד"ב] סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ושאינה גבוה עשרה טפחים ושאין לה שלש דפנות ושחמתה מרובה מצלתה פסולה ותניא [שם ד"ז] חמתה כשהיא מרובה מחמת סכך פסולה ולא מחמת דפנות ומסקינן [בדף ג' וכן משמע בדף ז' ולקמן בעמוד שבסמוך מביאו והאשרי האריך מזה שם ריש פירקא] הילכתה סוכה דירת עראי בעינן תו מסקינן [שם דף ח'] סוכה שנעשית כהלכתה מכל מקום כשרה אף על פי שלא נעשית לשם מצוה והוא שתהא עשוייה לצל כגון סוכת גוים וסוכת בהמה וכן כל כיוצא בזה ותנו רבנן [בד"ט] בסכת תשבו שבעת ימים חסר ו' לדרוש ולא בסוכה שתחת סוכה ולא בסוכה שתחת אילן ולא בסוכה שתחת הבית ותנן [בדף י"] פירס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר פסולה פירוש הנשר הוא שלא יהו עלין וקיסמין נופלין על השולחן דשוויה סכך להגין וכיון דסדין מקבל טומאה פסולה אבל לנאותה כשרה כדאמר רב חסדא דלאו שם סכך עליו לפי פירוש זה אין לנו טעם נכון לחלק בין נשר לנאותה אבל רבינו יעקב פירש [בתוס' שם] וכן מצא בתשובת הגאונים מפני הנשר שלא ינשרו העלין והוי חמתה מרובה מצילתה כיון דלדעת כן עושה אם כן בדעתו שאם ינשרו סדין מחזיקו ורוצה הוא להכשירו והיא פסולה מאחר שדבר שמקבל טומאה מחזיק העלין התלושין ודבר זה אין לגזור אלא בפורס מפני הנשר אבל לנאותה כשרה והוא הדין פורס משום טינוף נשירת עלין דחד טעמא הוא ויש מפרשי' [בפרש"י שם] הטעם דפסולה משום דשני סככין הם ואי איפשר לומר כן דאם כן לרב חסדא לא מיפסל אלא אם כן יש ד' טפחים הפסק בין סכך לסכך דהא אמרינן לעיל [שם בדף י"] כמה יהיה בין סוכה לסוכה ותהא התחתונה פסולה רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי ארבעה

ומאחר שיש כאן הפסק ארבעה שוב אינו יכול לחלק דלנאותה כשרה דאתמר [שם] נויי סוכה המופלגין ממנה ד' טפחים כגון קרמין וסדיני הפרוסי' לנוי ר"נ אמר כשרה ר"ח ורבה בר רב הונא אמרי פסולה והל' כמותן שהם רבים וטעם שלהם מפני שאהל אחד מפסיק בינו לסוכה ונמצא שאינו ישן בסוכה מתיר שם [בדף י'] התלמוד לפרוש על גבי נקליטי המטה שבסוכה והם שני נקליטין יוצאין באמצע המטה אחד למראשותיה ואחד לרגליה ונותנין כלונס מזה לזה ופורשין סדין עליה ומשום דאין לו גג רחב טפח אין נקרא אהל ומזה הטעם היה רב יוסף ישן בכילת חתנים בסוכה [שם דף י"ט], וצריך להתיישב בדבר שכתוב בהלכות גדולות אסור לישן בכילה בסוכה [שם פ"ב דף כ"ו] דרב שרא ליה לרב אחא ברדלא לישן בכילה בסוכה מפני בקי פירוש הזבובי' סבר מצטער פטור מן הסוכה ולכך יכול לישן בכילה אבל אין מצטער אסור ויש להעמיד בכילה שיש לה גג טפח. [בפ"ק דף י'] אמר שמואל מותר לישן בכילה בסוכה אף על גב דאין לה גג טפח והוא שאינה גבוה עשרה טפחים והא דתנן [ברי' פ"ב דף כ'] הישן תחת המטה בסוכה לא יצא ידי חובתו מוקי לה שמואל במטה גבוה י' ואסור להסתפק מעצי סוכה כל ז' דא"ר ששת [בפ"ק דף ט'] משום ר"ע מנין לעצי סוכה שאסורים כל שבעה ת"ל חג הסוכות ז' ימים להי' ותני רבי יהודא בן בתירא אומר [שם] מניין שכשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה שנא' חג הסוכות ז' ימים להי' מה חגיגה להי' אף סוכה להי' ולא מבעיא מעצי סוכה שאסור להסתפק מהם אלא אפי' תלה בהם מגדים או בגדים לנאות' אסור להסתפק מהם [שם דף י' ובפ' המביא דף ל'] ותנו רבנן סככה כהלכתה עיטרה בקרמים ובסדינין המצויירים ותלה בה אגוזים ורימונים אפרסקין פרכלי ענבים ועטרות שבולים יינות שמנים וסלתות אסור להסתפק מהם עד מוצאי יום טוב האחרון של חג ואם התנה עליהם הכל לפי תנאו והוא דאמר איני בודל מהן כל בין השמשות שעדיין לא חלה עליהם קדושה אבל בעצי סוכת החג אין מועיל שום תנאי כדמסקינן במסכת ביצה בפ' המביא [דף ל' וע"ש בתוס' בד"ה אבל וכן בתוס' פ"ק דסוכה דף ט' בד"ה מניין] דעל כרחו צריך ליבדל מהן בבין השמשות משום איסור סתירת אהל אמר בהלכות גדולות עיטורי סוכה שנפלו בשבת אסורין באכילה ואסורין לטלטלן ממקומן ואם נפלו ביום טוב אסורין באכילה ומותרין לטלטל ממקומן נפלו בחול אסורין באכילה ומחזירן למקומן ולמה אסורין באכילה מפני שהקצן למצוה אבל אם התנה עליהם מתחילה בשעה שתלאן ואמר כשארצה אטול מהן הרי זה מותר תניא בתוספתא [פ"ג דביצה] אין נוטלין עצים מן הסוכה ואפי' ביו"ט האחרון ואם אמר כל זמן שארצה אטול הרי זה מותר פירוש סיפא זו לא מיירי בסוכת החג כדפרי' לעיל אלא

מיירי בסוכת עצרת ושם מועיל תנאי בעניין שלא יהא שם סתירת אהל שענין זה מפורש בפרק המביא [דף ל'] [בפ"ק דסוכה דף ג'] אמר רב שמואל בר יצחק הלכה כבית שמאי שפוסלין מי שהיה ראשו ורובו בתוך הסוכה ושולחנו בתוך הבית אלא בעינן שתהא מחזקת כדי ראשו ורובו ושלחנו גזרה שמא ימשך אחר שלחנו ואין הלכה כר' דאמר [שם ובדף ז'] סכה דירת קבע בעינן וצריך שיהא בה ד' אמות על ד' אמות שיהא ראוי לקבוע שם דירה אלא הלכה כרבנן דאמרי [בדף ג' ושיעור הז' טפחים מוכיח באשרי שם דף ס' מהירושלמי וכן משמע נמי בגמרא שלנו שם דף ט"ז] דירת עראי בעינן וסגי בשבעה טפחים על שבעה טפחים שתהא מחזקת ראשו ורובו ושלחנו אמר רבי יהושע בן לוי [שם דף ז'] סוכה שאין לה כי אם שתי דפנות גמורות זה בצד זה כמין גאם עושה דופן שיש ברחבו יתר על טפח ומעמידו בפחות משלשה סמוך לאחת משתי הדפנות ודיו ומסיק רבא [שם] וצריך לעשות לה צורת הפתח מפני שאין לה שלשה דפנות גמורות, [בפ"ק דערובין דף י"א] וצורת הפתח האמורה בכל מקום אפילו קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהם אפילו שאינו מגיע להם, [בפ"ק דסוכה דף ז'] היו לה שתי דפנות זו כנגד זו וביניהם מפולש עושה דופן שיש ברחבו ארבעה טפחים ומשהו ומעמידו בפחות משלשה סמוך לאחת משתי הדפנות וכשרה וצריך לעשות לה צורת הפתח [שם דף ט"ז] תנן המשלשל דפנות מלמעלה למטה אם גבוהין ג' טפחים מן הארץ פסולה מלמטה למעלה אם גבוהין מן הארץ עשרה טפחים כשרה פירוש ואפי' אין מגיעות לסכך. [דף י"ז] הרחיק הסיכוך מן הדפנות שלשה טפחים פסולה פירוש לא בגובהה אלא ברחבה שהניח אויר בסכך אצל הדופן שאויר פוסל בשלשה בין באמצע בין מן הצד. [שם] תנן בית שנפחת באמצע וסיכך על גבי הפחת וכן חצר המוקפת אכסדרא שסיכך עליה וכן סוכה גדולה שהקיפוה בדבר שאין מסככין בו בצד הדפנות מלמעלה אם יש משפת סכך כשר ולכותל ארבע אמות פסולה פחות מכאן רואין כאילו הכותל נעקם ויחשב זה הסכך פסול מגוף הכותל וכשרה ודבר זה הל' למשה מסיני [שם דף ו'] ואי זו היא סוכה גדולה כל שישאר בה על הסכך פסול שבעה טפחים על שבעה טפחים סכך כשר תניא [שם דף י'] נויי סוכה אין ממעטין בסוכה פירוש בגובה מעשרים להכשירה דלאו מן סכך נינהו דאם היו טן סכך נפסלים מפני שמקבלין טומאה וגם אין ממעטין לפוסלה משום פחותה מעשרה אמר רב אשי [שם] מן הצד ממעטין אם מיעטה משיעור ז' טפחים, [שם בדף י"א] תנן הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס פירוש אייר"א בלע"ז וסיכך על גבה פסולה פירוש שאין מסככין לא במחובר ולא בדבר המקבל טומאה ולא בדבר שאין גידולו מן הארץ כגון עורות בהמה ואפי' לא מקבל טומאה כגון מחוסרי מלאכה

מנהני מילי דאמר רבי יוחנן [בדף י"ג] באספך מגרנך ומיקבך בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר ואומר הכתוב סוכות תעשה לך מאלה כלומר סכך תנן [שם] וכולן כשרין לדפנות דלא איקרי סוכה ואע"ג דנפקא לן [שם בדף ו'] דפנות מבסכות בסכת בסכת מיתורא דקראי דרשי' ולא מן המשמעות פוסק רב אלפס [שם] הלכה כשמואל דרב פפא קאי כוותיה בפרק קמא [דף י"ד] וסוגיא דשמעתין נמי כוותיה אזלא ותניא כוותיה דנסרים שיש בהם ארבעה טפחים שיש בהם שיעור מקום חשוב אין מסככין בהם ואף על פי שאינם כלים כגון שאינם משופים גזירה שמא ישב תחת התקרה שיאמר מה לי זה ומה לי זה ושאין בהם ארבעה רבי יהודא מכשיר וקיימא לן [ערובין דף מ"ו] כוותיה לגבי רבי מאיר ומודה רבי יהודא בנסר אחד ובו ארבעה טפחים שאם נתנו בסוכה מן הצד שאף על פי שהיא כשירה על ידי דופן עקומה שאינו ישן תחתיו, [שם דף ט"ו] תנן תקרה שאין עליה מעזיבה אלא נסרים תקועים בלבד בית הילל אומרי' מפקפק או נוטל אחת בנתים שמתחילה לא נעשית לשום סכך עראי אלא לשם בית לפיכך אם פקפק הנסרים והניד המסמרים לשם סוכה כשירה או נוטל אחת מבינתים והלכה כשמואל דרבנן דבי רב כוותיה סבירא להו [שם דף י"ז כל הסוגי'] דסכך פסול פוסל באמצע בארבעה ומן הצד שוין רב ושמואל בארבע אמות וכן כתב רב אלפס [שם] והני מילי בסוכה גדולה אבל בסוכה קטנה בין מן האמצע בין מן הצד פוסל בשלשה טפחים בירושלמי דברכות פרק שלשה שאכלו גרסינן תמן תנינן הרחיק הסכך מן הדפנות שלשה טפחים פסולה פחות מכאן כשירה ומסיק שם שאף על פי שהיא כשרה אין ישנים תחת אותו אויר, [מן המשנה וגמ' דפרק קמא דסוכה דף ט"ו] סיכך בדבר הפסול ובדבר הכשר זה בצד זה ואין במקום אחד מסכך הפסול שלשה טפחים רוחב אלא פחות אם היה כל הסכך כשר יתר על כל הסכך פסול כשירה ואם הי' זה כמו זה בצמצו' אפילו שאין במקום אחד שלשה הרי זה פסולה מפני שסכך פסול כפרוץ הוא נחשב לרב הונא בריה דרב יהושע אמנם בפרק קמא דעירובין [דף ט"ז] פסקינן הל' כרב פפא דאמר פרוץ כעומד מותר, [כך משמע בפרק קמא דסוכה דף ט'] עירב דבר שמסככין בו בדבר שאין מסככין בו וסיכך בשניהם אעפ"י שהכשר יתר על הפסול פסול והא דאמרי' בפרק קמא דסוכה [דף ט'] והא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר אמר רב פפא כשחבטן [כתב מורי לפני ר"י ובן פרש"י שם] כשחבטן ונתערבה ולא הוכרו שם דמדאורייתא חד ברובא בטיל אבל אם הוכר סכך פסול לא יבטל. [שם דף י"ב] חבילי קש וחבילי עצים אין מסככין בהן עד שיתירם גזירה שמא יעשה אותן חבילות על גגו כדי ליבשן וימלך וישב תחתיהם לשם סוכה והוא מתחילה לא עשה סכך זה לצל ונמצא כסוכה הנעשית מאליה. [שם

דף י״ג] וכל אגד שאינו עשוי לטלטלו אינו אגד, [שם דף ט׳ וי״א] העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה תחת הבית הדלה עליה עלי האילנות ובדיהן וסיכך על גבן ואחר כך קצצן אם היה הסיכוך הרבה מהם [כשרה כך מצאתי במקצת סמ״ג וכן הוא במיימ׳ פרק ה׳ הלכות סוכה דף קע״ח וע״ש בהגה ואם לא היה הסיכוך שהי׳ מתחילה כשר הרבה מהם] צריך לנענע אותם אחר קציצתן כדי שתהא עשוייה לשם סוכה ונוהג ר״י עם הניענוע להזיזן ממקומן, [שם פ״ב דף כ״ב כל הסוגיא] דרך הסיכוך להיות דק כדי שיראו הככבים הגדולים היתה מעובה כמין בית ואע״פ שאין הככבים נראין מתוכה כשירה היה הסיכוך מדולדל והוא שיהא הסיכוך מקצתו למעלה ומקצתו למטה כשירה ובלבד שלא יהא בין העולה ובין היורד שלשה טפחים, [בפ״ק דף י״ט] סוכה שאין לה גג פסולה כיצד כגון שהיו ראשי הדפנות דבוקות זו בזו כמין צריף או שסמך ראש דופן הסוכה לכותל ואם הי׳ גג אפילו טפח או שהגבי׳ את הדופן הסמוך לכותל מן הקרקע טפח כשירה [שם דף ז׳] סוכה עגולה אם יש בהיקיפה כדי לרבעה ז׳ טפחים על ז׳ טפחים אף על פי שאין לה זויות כשירה מוכיח בפרק קמא דעירובין [דף י״א וי״ו וכן קצת בפ״ק דסוכה דף ז׳ בבריי׳ דופן סוכה כדופן שבת וכו׳] סוכה שיש לה פתחים הרבה ויש לה בכותליה חלונות הרבה הרי זו כשירה אף ע״פ שפרוץ מרובה על העומד ובלבד שלא יהא שם פתח יתר על עשר אבל אם היה שם פתח יותר על עשר אע״פ שיש לה צורת הפתח, [מיימו׳ פרק ד׳ בהלכות סוכה ועיין במ״מ דהתם וריש פט״ז דהלכות שבת כי יש חולקים עליהם בזה כמבואר באשירי פ״ק דסוכה] צריך שלא יהא פרוץ מרובה על העומד, [בפ״ב דסוכה דף כ״ז וגזולה דנקט היינו כמבואר בפ״ג דף ל״א ובתוס׳ שם בד״ה אבל גזל וכן תמצא במיימוני סוף פרק ה׳ בהלכות סוכה] סוכה שאולה וגזולה כשרה שנ׳ כל האזרח בישראל ישבו בסוכות מלמד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת תנן בפרק שני [דף כ״ח] נשים ועבדים וקטנים שצריכין לאמן שנפנה ואמו מקנחתו לדברי רבי ינאי [בגמ׳ שם] ולריש לקיש כשניעור משנתו וקורא אימא אימא ולא שתיק פטורין מן הסוכה תניא [שם דף כ״ו] חולין ומשמשיהן פטורין מן הסוכה ואפילו חש בראשו או בעיניו ואמר רבא [שם] מצטער פטור מן הסוכה הוא ולא משמשיו ומצטער הוא מי שאין יכול לישן בסכה משום בקי או משום סירחא דגרגישתא היא קרקע לבנה שהיו טחין בה קרקעית הסוכה שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה [שם ובדף כ״ה כל הסוגיא]. והאבל חייב בסוכה חתן וכל השושבינים וכל בני החבורה פטורין מן הסוכה כל שבעת ימי המשתה בין ביום בין בלילה משום דבעי לשמוח ואין שמחה אלא בחופה ובמקום סעודה. [בדף כ״ו] הולכי דרכים ביום פטורין מסוכה ביום וחייבים בלילה הולכי דרכים

בלילה פטורין בלילה מסוכה וחייבין ביום וכן שומרי העיר אבל שומרי גנות ופרדסים פטורין בין ביום בין בלילה שאם יעשה השומר סוכה ידע הגנב שיש לשומר מקום קבוע ויגנוב ממקום אחר, [שם דף כ"א כל הסוגיא] תנו רבנן בסכות תשבו אין תשבו אלא כעין תדורו מכאן אמרו כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי היה לו כלים נאים ומצעות נאות כולן מעלן לסוכה אוכל ושותה בסוכה ומטייל בסוכה ושונה בסוכה והני מילי במגרס אבל לעיוני בסברא לבר ממטללתא אמר רבא [שם דף כ"ט והפירושים בתוס' שם] מאני משתיא במטללתא מאני מיכלא לבר ממטללתא יש מפרשים משום מיאוס כגון קערות שנמאסו לאחר אכילה ויש מפרשים כגון קדירות ואגני דלישה וטעמא דכעין תדורו בעינן והני אין רגילות להיות בבית דירה אלא בית יש להן לבדם וכן ראיתי בהלכות גדולות דמפרש כגון קדרי ושפודי ובי תפי ובי טוי. [שם דף כ"ו] אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה כדכריך בר בי רב ועייל לכלה ותנן [שם] כשהביאו לרי צדוק אוכל פחות מכביצה נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו משמע הא כביצה בעי סוכה ובעי ברכה [שם] ואין ישנים עראי חוץ לסוכה לפי שאין קבע לשינה והלכה כחכמים שאומרים [שם דף כ"ז] שאין לסעודה שבסוכה קיצבה וכעין תדורו הוא אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל אלא פירות חוץ לסוכה חוץ מלילי יום טוב הראשון דילפינן חמשה עשר מחמשה עשר מחג המצות ולא נלמוד מכאן לחייב נשים בסוכה כמו במצה שהרי דורש שם [בדף כ"ח] האזרח להוציא את הנשים [בתוספות שם דף כ"ז בדבור המתחיל אי בעי אכיל] יש לדקדק מדקאמר אי בעי לא אכיל דאף ביום טוב קאמר חוץ מלילי יו"ט הראשון ולפי זה אם טעה ולא הזכיר יום טוב בברכת המזון אין מחזירין אותו והא דאמרינן בפרק שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ט) שבת ויום טוב דלא סגי דלא אכיל חוזר אי איפשר להעמידה אלא בלילי יו"ט הראשון של פסח ושל חג תנן [שם דף כ"ח] ירדו גשמים ה"ז נכנס לתוך הבית מאימתי מותר לפנות משירדו לתוך הסוכה טיפות שאם ירדו לתוך המקפה תסרח אפי' מקפה של גריסין [בדף כ"ט], תנו רבנן [שם] הי' אוכל בסוכה וירדו גשמים ונכנס לביתו פסקו גומר סעודתו בבית תניא אידך [שם] הי' ישן בסוכה וירדו גשמים ונכנס בביתו ופסקובישן בביתו עד שיעלה עמוד השחר מסקינן בפי' החליל (סוכה דף נ"ו) שמברכין לישב בסוכה ואחר כך זמן והלכתא [בפי' לולב וערבה דמ"ו ומ"ח] אומר זמן בשמיני בחג ולא בשביעי של פסח דשמיני רגל בפני עצמו לעניין פז"ר קש"ב פירוש פייס בפני עצמו. זמן בפני עצמו. רגל בפני עצמו. קרבן בפני עצמו. שיר בפני עצמו. ברכה בפני עצמו. וכתב בהלכו' גדולות דכל אימת דעייל איניש לסוכה צריך לברוכי ואפילו נפיק ועייל עשרה זימנין ביומא צריך לברוכי לישב

בסוכה מנלן מתפילין דרבנן דבי רב אשי [שם דף מ"ו] כל אימת דממשמשי הוו מברכי ורבינו יעקב [באשירי שם] חולק על זה ואומר שברכת לישב בסוכה שבסעודה פוטרת כל טיול ושינה שמסעודה לסעודה. אמרינן בפי לולב וערבה (סוכה דף מ"ז) שבשמיני מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן. [שם דף מ"ח] גמר מלאכול ביום השמיני מוריד כליו ומפנה אותה ואם אין לו מקום להוריד כליו אם היתה קטנה מכניס לה מנורה ובגדולה מאני מיכלא להכיר פיסולה ושכבר נגמרה מצותה ואינו יכול לפחות בה ולפוסלה מפני שהוא יום טוב וקיימא לן כרבנן דאמרי [בפרק הישן דכ"ו] יוצאין מסוכה לסוכה ועושין סוכה בחולו של מועד:

מצות עשה מד

הלכות לולב

בפרשת (א) אמור ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים ותניא [בפרק לולב וערבה דף מ"ד] לפני ה' במקדש שבעת ימים ולא בגבולין משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי [בפי לולב הגזול דף מ"א] שיהא לולב ניטל במדינה כל שבע זכר למקדש. בתחילת פרק לולב וערבה (סוכה דף מ"ג) מוכיח שבזמן שבית המקדש קיים היי לולב ניטל בכל מקום בגבולין יום ראשון אפי' בשבת מפני שהיו ישראל עולין לרגל ושוהין בירושלים לאכול מעשר שני ולומדין תורה כדאמרי' גדול מעשר שני שמביא האדם לידי תלמוד שני למען תלמוד ליראה וגומר ואין לחוש לגזירה דרבה [שם דף מ"ב] אבל בשופר שהיא חכמה צריך יותר טורח ללמד הלכותיו לכך חשו לגזירה דרבה בגבולין אף בזמן הבית. [בפרק לולב הגזול דף ל"ב] כפות תמרים האמורי' בתורה הם חריות שבדקל כשיצמחו קודם שיפרחו העלין לכאן ולכאן אלא שיהא כמו שרביט והוא הנקרא לולב פרי עץ הדר האמור בתורה הוא האתרוג [שם דף ל"ו]. וענף עץ עבות האמור בתורה שנינו בברייי' [שם דף ל"ג] שהיא ההדס שעליו חופין את עציו ופירש רב יהודא [שם] כגון שיהו שלשה עלין או יתר על כן בגבעול אחד אבל אם היו שני העלין בשוה זה כנגד זה והעלה שלישי למעלה מהן אמר רב אשי שאין זה עבות אבל נקרא הדס שוטה, [שם דף ל"ו] ערבי נחל האמורים בתורה אינו כל דבר הגדל בנחל אלא מין ידוע הוא הנקרא ערבי נחל עלה שלו משוך ופיו חלק וקנה שלו אדום זהו הנקרא ערבה ורוב מין זה גדל על הנחלים לכך נאמר ערבי נחל ואפי' היה גדל במדבר או בהרים כשר ויש מין אחר דומה לערבה אלא שעלה שלו עגול ופיו דומה למסר וקנה שלו אינו אדום וזהו הנקרא צפצפה והיא פסולה ורוב זה המין גדל בהרים ויש מין ערבה שאין פה העלה שלו חלק ואינו כמסר אלא יש

בו תלמים קטנים עד מאד כמו פי מגל קטן וקרוי בלשון תלמוד [שם] חלפא גילי וזה כשר וכל הדברי האלה מפי השמועה ממשה רבינו נתפרשו, [בפ' הקומץ רבה דף ל"ז] ארבעה מינים הללו מצוה אחת הן ומעכבין זה את זה וכולן נקראין מצות לולב' [בפ' לולב הגזול דף מ"א] ותניא ולקחתם שתהא לקיחה תמה לכל אחד ואחד לכם משלכם להוציא את השאול ואת הגזול ואמר רבא [שם] מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה וצריך שיחזירהו לו ויקיים לו תנאו. בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ז) גבי האחים שקנו אתרוג מתפיסת הבית נטלו אחד מהם ויצא בו אם יכול לאוכלו יצא ואם לאו לא יצא ופי' שם רבינו שמואל ומה שנהגו כל הקהל לברך באתרוג אחד דעתינו מסכמת ואע"פ שאין אנו מפרשים כמו שפירש דמי שינתן לכל אחד עד שיברך ואח"כ יחזיר והני מילי בי"ט ראשון אבל ביום טוב שני מתוך שיוצא בשאול יוצא בגזול והרב רבי אליעזר פי' דגזול פסול אף בשאר ימים. [ריש פ' לולב הגזול (סוכה דף כ"ט)] תנן לולב הגזול והיבש פסול יבש משום דבעינן זה אלי ואנויהו גזול לפני יאוש דאין זה לכם ולאחר יאוש משום דהוי מצוה הבאה בעבירה נקטם ראשו נפרצו עליו פסול נפרדו עליו כשר ומפרש בגמרא [שם דף ל"ב] נפרצו לגמרי כי חופיא בלויי בלע"ז ואינן מחוברין לשדרה אלא על ידי אגודה נפרדו כענפי אילן ומחוברין למטה, [שם דף ל"א] לולב שכפוף ראשו כאגמון או קווץ כמין קוצים כזה L יוצאין לו בשדרה או עקום או חרות פי' קשה כחריות של דקל או סדוק כי המנק כולם פסולי' אמר רבא [שם דף ל"ב] לולבא דסליק בחד הוצא פסול פי' מצד אחד יוצאין עליו כזה אמר רבי יהושע בן לוי בפרק הגוזל קמא [בבא קמא דף צ"ז ובדף ל"ב דלעיל] נחלקה התיומי' נעשה כמי שניטלה התיומה ופסול ופי' רבינו שלמה שני עליו עליוני' אמצעי' ששם השדרה כלה נחלקו זה מזה ונחלקה השדרה עם העלין שלמטה ולשון תיומה שמדובקים כתאומים ורבינו חננאל [וכן הוא בתוס' שם] ורב אלפס [בפ' לולב הגזול] ורבינו משה פירשו [בפ"ח דהלכות לולב] שגם כל שני עלין המדובקים נקראים תיומת [בפרק לולב הגזול דף ל"ב] כל לולב שאין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה פסול [שם] ושיעור הדס וערבה ג' טפחים ושדרו של לולב ד' טפחים מלבד העלין היוצאין אחר שכלתה השדרה שאין עוד עלין עולין בה מן הצד נמצא שדרו של לולב יוצא מן ההדס טפח כדברי ר' יוחנן [שם] נשרו רוב עליו של הדס [שם] אם נשתיירו בו שלשה בדי עלין לחין כשר פירוש ובכל בד ובד ג' עלין לחים ובבציר משלשה עלין לחין לא הוי עבות אמר רב חסדא [שם] ובראש כל אחד ואחד פי' שיהו העלין לחין בראשי הבדים דלהוי הדר. [שם דף ל"ב] היו ענביו מרובין מעליו פי' רב [בדף ל"ג] דאם ירוקות מין הדס הוא וכשר ואם שחורות ואדומות פסול ואם מעטן כשר [בדף ל"ב] ואין ממעטין

ביום טוב תנן [שם] הדס הגזול והיבש פסול ותנן נמי [שם דף ל"ד] רבי ישמעאל אומר לולב אחד ואתרוג אחד ושני בדי ערבה ושלשה בדי הדס והל' כרבי טרפון דאמר [שם] אפי' שלשתן קטומין בראשן תנן [שם] אתרוג היבש והגזול פסול כטעם שפירש בלולב [שם] נטל פטמתו פסול מפרש רבי יצחק בן אליעזר [בדף ל"ה וכל הסוגיא בתוס' שם] טלה בוכנתו פי' רב אלפס [שם וע"ש בפי' רבינו נסים] וכן רבינו משה ורבינו יעקב בר רבי יקר [בפ"ח דלעיל ובהגהה שם] פטמא דד של אתרוג והוא חוטמו כדתניא במסכת עוקצין [פרק ב'] הפטמא של רמון מצטרפת והוא שושנתו ולפי דברי רבינו יעקב ניטל עוקצו דקתני בסיפא כשר אפילו ניטל לגמרי ולא נשאר שום דבר בגומא אבל רב אלפס ורבינו משה פירשו שבכלל בוכנתו גם הוא עוקצו כשהוסר כלו שהוא כבוכנא באסיתא ולכך לא נקט חוטמו וניטל עוקצו דכשר הוא שנחתך חוץ לגומא ונשאר ממנו בגומא ורבינו יצחק הלוי פירש כדברי רב אלפס ורבינו משה רק שאומר שאין חוטמו בכלל בוכנתו אלא בוכנתו ועוקצו הכל בזנב תנן [בדף ל"ד] ניקב האתרוג וחסר כל שהוא פסול פי' רבי' שלמה חדא מלתא היא דאילו ניקב ולא חסר שתחב בו מחט והוציאה כשר כדקתני סיפא והא דתני עלה [בדף ל"ו] ניקב נקב מפולש בכ"ש שאינו מפולש כאיסר אין בו חסרון קאי והרב ר"א פי' דאיש בו חסרון קאי עלתה חזזית על רובו פסול [שם דף ל"ד] פי' כמין אבעבועות דקות עלתה חזזית על מיעוטו כשר לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים או בשלשה מקומות הוה לי' מנומר ופסול ועל חוטמו אפי' משהו נמי פסול תניא [בדף ל"ו] אתרוג תפוח פי' נרקב או סרוח כבוש או שלוק או כושי לבני א"י שאינן רגילין בהן לבן מנומר העשוי ככדור והתיום הם ב' דבוקין ביחד כולן פסולין. [שם] גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת פסול גרסינן בירושלמי [שם] רבי יצחק בר נחמני בשם ר' שמואל כל הפסולים אינן פסולין אלא ביום טוב הראשון בלבד אמנם כשאינו הדר משמע קצת בגמרא שלנו [בדף ל"ז דלעיל] שפסול אף ביום טוב שני [שם] אתרוג הבוסר פירש"י אתרוג קטן כפול ר' עקיבא פוסל וחכמים מכשירין, [שם] אתרוג שנקבוהו עכברים כשר ביום טוב שני דהא א"ר חנינא [שם] מטבל בה ונפיק כלומר אוכל מקצתו ויצא ידי חובתו בנותר ומברך עליו, [במשנה שם דף ל"ד] הירוק ככרתי ר"מ מכשיר ורבי יהודא פוסל ופסקינן הלכה כר' יהודא בשיעור אתרוג [שם ופסק הלכה דנקט היינו כדאיתא בעירובין דף מ"ו דרבי מאיד ור' יהודא הלכה כרבי יהודא ר' יוסי ורבי יהודא הלכה כרבי יוסי] קטן שהוא כביצה וכר' יוסי בשיעור אתרוג גדול שהוא אפי' אוחזו בשתי ידיו. גרסינן בב"ק [דף ט'] בהידור מצוה עד שליש ומפרש רבינו יעקב שאינו רוצה לומר בספר תורה נאה או באתרוג נאה יוסיף שליש שהרי לעולם ימצא נאה

ונאה אלא אם קנה אתרוג בשיעורו כאגוז או כביצה ומצא נאה יש לו ליתן עד שליש יותר אבל אם גדול מכביצה אין לו להוסיף עליו לשו"ן מורי" רבינו יהודא [בפ' לולב הגזול דף מ"א] ור"ג שקנה אתרוג באלף זוז חומרא הוא מלבו מפני שמצות היו חביבות עליו וק"ל כרבנן [שם דף ל"ג ודף י"א] דלולב אין צריך אגד הילכך הלכה כרבי מאיר [שם דף ל"ג] דאמר אוגדו אפילו בחוט של משיחה. [שם דף ל"ג ובפ"ק דף י"א] ותניא לולב מצוה לאוגדו ואם לא אגדו כשר ומוקמינן לה כרבנן ומצוה משום זה אלי ואנוהו ובפרק הקומץ רבה (מנחות דף כ"ו) שנינו ארבע המינים שבלולב מעכבין זה את זה ואומר בגמרא [שם] לא שנו אלא שאין לו אבל יש לו אין מעכבין פירש בהלכות גדולות כשמגביה כל אחד לבדו יצא מאחר שלולב אין צריך אגד תנו רבנן [בפ' לולב הגזול דף ל"ג כל הסוגיא] הותר אגדו של לולב בי"ט אוגדו כמין אגודה של ירק בכריכה בעלמא ויתחוב שני ראשי האגד תחת הכריכה ומקשינן ולענביה דלאו קשירה היא ומשני ר' יהודה היא דאמר קשירה היא ומקשה אי ר' יהודא קשר מעליא בעי והאי לאו אגד הוא ופריק האי תנא סבר לה כוותיה בחדא דעניבה קשירה היא ופליג עליה בחדא דאין צריך אגד ומיהו לרבנן בעינן למצוה קשר מעליא כמו לרבי יהודא וכן הילכתא וביום טוב יענבנו כרבנן וכן הורה רב אלפס [שם] הואיל ואין לולב צריך אגד אם לא הניחו בהושענא מערב י"ט מניחו בי"ט ואוגדו בעניבה או כעין אגודה של ירק והלכתא כרבה [שם דף ל"ז וע"ש בתוס'] דלקיחה על ידי סודר שמה לקיחה ואומר שם [בדף ל"ז] לא לדוץ לולבא בהושענא דילמא נתרי טרפי והוי חציצה ורבא אומר מין במינו אינו חוצץ רבה [שם] אומר הדס של מצוה אסור להריח בו הואיל דלריחא עביד כי מקצה ליה מריחא קא מקצה ליה. [שם] אתרוג של מצוה מותר להריח בו דהואיל דלאכילה עביד כי מקצה ליה מאכילה קא מקצה ליה ואמר רבה [שם] לולב בימין ואתרוג בשמאל מאי טעמא האי תלתא מצוה והא חדא מצוה היא ולא מברכין אלא אלולב הואיל ובמינו גבוהה מכולם ומניין שאתרוג אין צריך להיות עמהם באגודה דתניא [שם דף ל"ד] רבי אלייעזר אומר יכול יאגד כולם בבת אחת אמרת וכי נא' וכפות כפות כתיב. [שם] ומניין שמעכבין זה את שנ' ולקחתם לקיחה תמה, [שם דף ל"ז וכל הסוגיא בתוס' שם בד"ה בהודו וד"ה כדי לעצר] ומנענעים בהודו תחלה וסוף ובאנא ה' הושיעה נא בלבד שנא' אז ירננו עצי היער וגומר וסמיך ליה הודו לה' וגומר ואמרו הושיענו וגרסינן בירושלמי [שם] רב חייא בר אשי בשם רב המשכי' לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה וכו' תני צריך לנענע ג' פעמים על כל דבר ודבר רבי זעירא בעי הכן חד והדן חד או דילמא הכן והכן חד כלו' ההולכה אחת וההובאה אחת או דלמא ההולכה

וההובאה שתיהן אחת אלמא ניענוע זה חוץ ממוליך ומביא ומעלה ומוריד הוא תנן [בפ' לולב הגזול דף מ"א] רבי יוסי אומר יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת שכח והוציא את הלולב ברשות הרבים פטור מפני שהוציאו ברשות פירוש קסבר טרוד בדבר מצוה פטור כרבי יהושע דבפרק ארבע אחין (יבמות דף ל"ד) אמר אביי [בפ' לולב הגזול דף מ"ב] לא שנו אלא שלא יצא בו אבל יצא בו חייב וגזירה דרבה [ר"פ לולב וערבה שם] כך היא שמא יעבירנו ד' אמות לרשות הרבים לאחר שיצא בו והא מדאגבהיה נפק ביה אמר אביי [בפרק לולב הגזול דלעיל] כשהפכו דאמר רבי שמעון בן יוחי [בפ' לולב וערבה דף מ"ה] כל המצות כלן אין יוצאין בהם אלא דרך גדילתן רבא אמר [בפ' לולב הגזול דלעיל] אפילו תימא שלא הפכו הכא במאי עסקינן כגון שהוציאו בכלי דלקיחה על ידי דבר אחר דרך בזיון לא שמה לקיחה והא דלא משני כגון שמתכוין שלא לצאת בו משום דלא הוה מיקרי טרוד בדבר מצוה. [שם דף ל"ז] ומוליך ומביא למי שהרוחות שלו מעלה ומוריד למי שהשמים וארץ שלו לעצור רוחות רעות וטללים רעים ותניא בפרק לולב וערבה (סוכה דף מ"ו) העושה לולב לעצמו מברך שהחיינו ונתקוהו מן העשייה לפי שרוב פעמים אחרים מתקנים לו וסדרוהו אברכת נטילה כי ההוא דרב כהנא [שם] מסדר להו אכסא דקידושא שהחיינו דעשיית סוכה ולישב בסוכה. מסיק שם [בדף מ"ו] הלכה כאביי דאמר אתרוג שמיני ספק שביעי אסור תשיעי ספק שמיני מותר מה שאין כן בסוכה והתם מפרש טעמא הפריש שבעה אתרוגים לשבעה ימי' כל אחד ואחד יוצא בה ליומא ואוכלה למחר כרב אסי ורבי יוחנן [שם ועיין בפ' המביא דף ל' ודנקט למחר היינו התוס' שם] אמר רבי זירא [בדף מ"ו דלעיל] לא ליקני איניש הושענה לינוקא ביומא קמא מאי טעמא ינוקא מקנא קני אקנויי לא מקני ואישתכח דקא נפיק בלולב שאינו שלו ואמר רב הונא [שם דף ל'] להנהו דמזבני אסא מגוי לא תגזו אתון אלא לגזו אינהו כי היכי דליהוו יאוש בעלי' בידא דידהו ושינוי רשות בידא דידכו ושרי ובכאן מצינו חילוק בין גזל גוי לגזל ישראל ובירושלמי דערלה גרסינן [פ"ק וכן בפ"ז דכלאים] אע"פ שאין קרקע נגזלת יש יאוש לקרקע וצריך להקיף בכל יום הארון או דבר אחר זכר להיקף מזבח דתנן בפי לולב וערבה (סוכה דף מ"ה) בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ובשביעי ז' פעמים ואומר אנא ה' הושיעה נא רבי יהודא אומר אני והוא הושיעה נא ופליגי אמוראי [שם דף מ"ג] במה מקיפין אי בלולב אי בערבה ולא ידעינן הלכתא כמאן הילכך אם אין לולב אין היקף. [שם דף מ"ד] וצריך ליטול ערבה בשביעי של חג שהיא הלכה למשה מסיני במקדש דערבי נחל דכתיב ההוא ללולב לר' יוחנן משום רבי נחוניא ומסקינן [שם] דרבי אליעזר ברבי צדוק שקל חביט ולא בריך קסבר מנהג נביאים הוא

בגבולין ולא תקנה ואינה בכלל לאו דלא תסור ומקשה רבינו יעקב [בתוס' שם מבואר יותר בד"ה כאן ולעיל בסוף סימן כ"ז] אלא מעתה בהלל דר"ח ואקידושא דיו"ט שני לא נברך ואומר רבי יעקב דגבי ערבה המנהג היה שלא לברך אמר רבי אמי [שם] ערבה צריכה שיעור ואינה נטלת אלא בפני עצמה ואין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב ורב חסדא אמר רבי יצחק [שם] יוצא אדם ידי חובתו בערבה שבלולב ואמר רב נחמן [שם] וכמה שיעורה ג' בדי עלין לחין ורב אשי אמר אפי' עלה אחד בבד אחד ובהלכות גדולות לא מייתי אלא הא דרב חסדא אמר רבי יצחק משמע שסובר שכך הלכה תניא בלולב הגזול [דף ל"א] יבשים פסולים רבי יהודא אומר יבשים כשרים א"ר יהודא מעשה בבני כרכין שהיו מורישין לולביהן לבניהם ולבני בניהם אמרו לו אין שעת הדחק ראיה ואהא סמכינן לצאת בהדס ולולב יבשים ועל ההיא דאמר רבא [שם דף מ"א] הילך אתרוג זה במתנה על מנת שתחזירהו לי נטלו ויצא בו החזירו יצא לא החזירו לא יצא ובכל התנאים שבעולם בין בקידושין בין בגרושין בין בכל דיני ממון [כך מסקנת המיימוני בדעת הגאונים בפ"ו דהלכות אישות וכן פסקו התוס' בפ' האיש מקדש (קידושין דף מ"ט) בד"ה דברים שבלב] צריך להיות בתנאי ארבעה דברים הראשון שיהא התנאי כפול כרבי מאיר [בפ"ג דקידושין דף ס"א] דקיימא לן כותיה בפ' מי שאחזו (גיטין דף ע"ה) כדמוכח התם בתר הכי דקאמר אתקין שמואל בגיטא דשכיב מרע אם מתי אם לא מתי וכו' השני שיהא הן קודם ללאו [שם] השלישי שיהא התנאי קודם למעשה אף על פי שחכמים חולקים על זה בסוף פרק השוכר הפועלים [כך משמע שם דף צ"ד] מכל מקום סתם המשנה כר' מאיר [שם] הרביעי שיהא התנאי דבר שאיפשר לקיימו כר' יהודא בן תימא שאומר כן בפרק המגרש (גיטין דף פ"ד) ובפרק הפועלים (בבא מציעא דף צ"ד) אמר ר' נחמן [שם] הלכה כמותו וכל אלה הארבעה תנאים היו בתנאי בני גד ובני ראובן אם יעברו ונתתם ואם לא יעברו ונאחזו בתוככם בארץ כנען ואם חסר התנאי אחד מארבעה דברים אלו הוי התנאי בטל ומעשה קיים כדמוכח בפ' מי שאחזו [גיטין דף ע"ה וע"ו] ואם כן הכא נמי צריך שיאמר על מנת שתחזירהו לי הרי הוא לך במתנה ואם לאו לא יהא שלך ובכמה מקומות בתלמוד אין חושש להאריך בדבר זה ויש מקשים על דברי רבא ממעשה דאתרוג דרבן גמליאל [בפרק לולב הגזול דף מ"א וכל הסוגיא מתחילה וע"ס בתוס' שם בד"ה הילך ודי"ה ואם לאו] שנתנו לרבי יהושע ולא החזירו אלא נתנו לרבי עקיבא והחזירו לר"ג ויש לתרץ שדעתם היה כן שלבסוף יחזירוהו לר"ג ואומר רבינו יצחק בר רבי שמואל שבדברי רבא אף על פי שאינו יכול להקדישה כדאמר בפרק יש נוחלין [דף ק"א וגם שם בתוס' דף קל"ד הסוגיא בד"ה כל מתנה] הקדישו אינו

מקודש דהכי משמע על מנת שתחזירהו לי בעניין שיהא ראוי לי אעפ"כ המתנה קיימת כדתנן בפרק בתרא דנדרים [דף פ"ח] גבי המודר הנאה מחתנו שנותן לבתו מה שנושאת ונותנת לתוך פיה ואמרינן נמי בפ' קמא דקדושין [דף כ"ג] שנותנין כסף לעבדו על מנת שיצא בו לחירות ש"מ אף על גב שאין לו כח להקדיש הויא מתנה וההיא דנדרים [פרק השותפין דף מ"ח ובסמל"ת סימן רמ"ב מביאו] דקאמר כל מתנה שאינה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה הכי פירוש כל מתנה שאינה חשובה כלל לעניין שום כח שיהא לו בה דבר שלא נתנה לו כלל אלא כדי שיבא אביו ויאכל שעל ידי שהיא גרוע' כל כך שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה ואינו מזכיר שם הקדש מפני שיהא קפידה בכל המתנות שיצטרך שיהא לו כח להקדיש דכיון דיכול ליהנות בה בשום דבר כגון אתרוג לצאת בו ולהריח בו וכן בעבד לצאת במעות לחירות וכן לבת לאכול מה שתשא ותתן בפיה הדא מתנה מעלייתא אף על פי שאין יכול להקדישה ולא הזכיר הקדש אלא מפני שעל ידי הקדש הי' אותו מעשה דבית חורון והכי נמי מוכיח שם בפרק השותפין (נדרים דף מ"ח) דטעם דמתנה דבית חורין לא היתה מתנה לא משום קפידה דהקדש אלא משום דסעודתו מוכחת עליו שאין דעתו ליתן לפלוני כלל לעניין שום דבר רק שיבא אביו ויאכל דקאמר [שם] אע"פ דקני על מנת להקנות קני במעשה דבית חורון לא קני משום דסעודתו מוכחת עליו או משום דויתור [שם] אסור במודר הנאה ולשון כל מתנה שאינה מוכח נמי הכי משום דאינה שלו לעניין שום דבר קאמר שאינה מתנה ולא משום הקדש בפרק קמא דקדושין [דף ו'] פסקינן הילכתא במכר ובכל דבר קניא מתנה על מנת להחזיר לבד מאשה ובהלכות קידושין [לקמן] יתבאר בע"ה, [בפ' לולב הגזול דף מ"א] תני' רבי אליעזר בן צדוק אומר כך היה מנהגם של אנשי ירושלים אדם בא לבית הכנסת ולולבו בידו וקורא קרית שמע ומתפלל וקורא את ההלל ועומד לתרגם ולולבו בידו ועומד למוסף ולולבו בידו לקרות בתורה ולישא כפיו מניחו על גבי קרקע לבקר חולים ולנחם אבלים לולבו בידו נכנס לבית המדרש משגרו ביד בנו ביד עבדו ביד שלוחו ללמדך כמה היו זהירין במצות תניא בפרק לולב הגזול (סוכה דף מ"ב) קטן שיש בו דעת לנענע חייב בלולב והיכא דאיקלע יום טוב הראשון של חג בשבת [ר"פ לולב וערבה דף מ"ג ומ"ד כל הסוגיא] לא מפקינן לולב ולא מברכינן ביה גזירה שמא יטלנו בידו ויעבירנו ד' אמות ברשות הרבים והיינו טעמא דשופר ומגילה אבל במקדש הי' ניטל אפילו בשבת שני ולקחתם לכם ביום הראשון אפי' בשבת אסור לזלזל אתרוג ושאר מצות שהגוים מוכרים כדאמר בפרק השולח (גיטין דף מ"ה) לא איבעי ליה לזלזולינהו באפיה כולי האי תניא בפרק הקומץ רבה (מנחות דף כ"ז) ארבעה מינין

שבלולב יש מהן עושין פירות ויש מהן אין עושין פירות ואמרה תורה שיהו זקוקים זה לזה לדרוש שתלמידי חכמים זקוקים לבקש רחמים על בעלי בתים שינצלו מכל מיני פורענות כדדרשינן בפ' גיד הנשה [דף כ"ב] אומה זו לגפן נמשלה זמורות שלה אילו בעלי בתים אשכולות שבה אילו תלמידי חכמים עלין שבה אילו עמי הארץ קנוקנות שבה אילו ריקנים שבהם והיינו [שם] דשלחו מתם ליבעי רחמי אתכליא על עליא שאילמלא עליא לא מתקיימי אתכלייא כלומר אילמלא הבעלי בתים שהם עיקר הגפן שמפזרין ממונם למלכות ולתלמידי חכמים ועמי הארצות חורשין וזורעים לא היו תלמידי חכמים יכולין ללמוד תורה ובעלי בתים זקוקים לתלמידי חכמים לעשות נחת רוח לחכמים ולתלמידיהם יש במדרש שהלולב דומה לשדרה של אדם ואתרוג דומה ללב ועלי ההדס דומה לעינים ועלי הערבה דומה לשפתים על שם כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך:

מצות עשה מה

הלכות שקלים

מצות עשה מן התורה ליתן (א) כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב לשאול מן האחרים או מוכר כסות שעל כתיפיו ונותן מחצית שקל כסף שנאמר העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט וגו' ואינו נותנו בפעמים רבות היום מעט ולמחר מעט אלא נותנו כולו בפעם אחת ועיקר של מצוה זו במסכת שקלים [בפרק יש בכור דף מ"ט] מניין כסף האמור בתורה באונס ומפתה ומוציא שם רע הוא הכסף הוא השקל האמור בכל מקום בתורה והיא עשרים מעות וכבר הוסיפו חכמים [כך משמע שם דף כ'] עליו שתות ועשאוהו כמשקל המטבע הנקרא סלע בזמן בית שני ומשקלו כ"ד מעות ומקבלת הגאונים כל מעה משקל ט"ז שעורות בינוניות מחצית שקל זה מצותו שיתן מחצית המטבע של אותו הזמן אפילו היה המטבע גדול משל משה אבל [שם] לא יפחות ממחצית השקל שהי' בימי משה שנים שנתחייבו לשקל שניהם חייבים ליתן קלבון פירוש קלבון הכרע לתוספות על השקלים ותניא בתוספתא דשקלים [פ"ק] כמה הוא קלבון אחד מכ"ד כסף לסלע וחכמים אומרים חצי מעה של ארבעה איסרות וקילבונות אילו מה היו עושים מהם היו נופלים לשקלים דברי רבי מאיר רבי אליעזר אומר נדבה ורבינו שלמה פירש בסוף ביצה [דף ל"ט] שהמביא חצי שקל נותן מעה קטנה ושנים שהביאו שקל נותנין שתי מעות רק שהאב השוקל שקל בשביל שני בניו אינו מביא אלא קלבון אחד בלבד ובסוף פרק קמא דחולין [דף כ"ה] פירש שפטור לגמרי הכל חייבים ליתן מחצית השקל [פ"ק דשקלים דף ב'] כהנים לויים וישראלים וגרים ועבדים משוחררים אבל לא נשים ועבדים ולא קטנים ואם נתנו מקבלין

מהן אבל העכו"ם שנתנו מחצית השקל אין מקבלין מהן וקטן שהתחיל אביו ליתן עליו מחצית השקל שוב אינו פוסק אלא נותן עליו כל שנה ושנה עד שיגדיל ויביא ב' שערות כמו שאומר שם ויתן על עצמו. בפ' בתרא דשקלים [דף י"ב] השקלים אינן נוהגין אלא בפני הבית שנאמר ולקחת את כסף הכפורים ונתת אותו על עבודת אהל מועד בזמן שעבודת אוהל מועד וכיוצא בו נוהגת ובזמן שבית המקדש קיים נותנין את השקלים בין בארץ בין בחוצה לארץ ובזמן שהוא חרב אפילו בארץ ישראל אינו נוהג. [שם רפ"ק דף ב'] באחד באדר משמיעים על השקלים כדי שיכין כל אחד ואחד מחצית השקל שלו ויהיה עתיד ליתן בט"ו בו ישבו השולחנים בכל מדינה ומדינה ותובעים בנחת כל מי שיתן להם יקבלו ממנו ומי שאינו רוצה אין כופין אותו ליתן בחמשה ועשרים בו ישבו במקדש לגבות ומכאן ואילך כופין את מי שלא נתן עד שיתן וממשכנין אותם אפי' כסותן לבד הכהנים שאין ממשכנין אותם אלא תובעין אותם תמיד עד שיתנו, [בריש פ"ב דף ג. ועיקר כל הסוגיא בפ"ו דף ט'] כיצד כונסין השולחנים את השקלים בכל מדינה ומדינה מניחים לפניהם שתי תיבות שולי התיבות רחבים למטה ופיה צר מלמעלה כמין שופר כדי שישליכו לתוכן ולא יהי' אפשר ליקח מהם בנחת ולמה עושין שתי תיבות אחת שמשליכין בה שקלים של שנה זו והשנייה מניחין בה שקלי שנה שעברה שגובין ממי שלא שקל בשנה שעברה ובמקדש היה לפניהם תמיד שלש עשרה תיבות כל תיבה ותיבה כמין שופר ראשונה לשקלי שנה זו. שנייה לשקלי שנה שעברה. שלישית למי שיש עליו קרבן שתי תורים או שני בני יונה משליך דמיהם לתיבה זו. רביעית כל מי שיש עליו עולת עוף בלבד משליך דמיהם לתוך תיבה זו. חמישית למי שהתנדב מעות לקנות עצים למערכה. ששית למי שהתנדב מעות ללבונה. שביעי' למי שהתנדב מעות זהב לכפורת. ושנינו [שם] האומר הרי עלי עצים סתם לא יפחות משני גיזרי עצים לבונה לא יפחות מקומץ זהב לא יפחות מדינר זהב וזהב לכפורת אומר הרב רבי יצחק בר' אשר שפירי' לבית הכפורת כלומר לבית קדשי הקדשים לעשות שם ציפוי רקועי פחים וכן משמע בירושלמי. שמינית למותר חטאת כגון שהפרי' מעות לחטאתו ולקח חטאת והותיר מן המעות ישליך השאר לתוכה. תשיעית למותר אשם. עשירית מותר לקיני זבים וזבות ויולדות. אחת עשרה למותר קרבנות נזיר. שתים עשרה למותר אשם מצורע י"ג למי שהתנדב מעות לעולת בהמה. ושם כל דבר שיהו מעותיו בתוך התיבה כתוב על התיבה מבחוץ ותנאי ב"ד הוא על כל המותרות שיקרבו עולת בהמה כדמסיק התם וזה מדרש דרש יהוידע הכהן אשם הוא אשם אשם לה' וכתוב אחד אומר האשם המושב לה' לכהן זה הכלל כל שהוא בא משום חטא ומשום אשמה כגון לקח בהמות לאשם

והותיר מן המעות שהפריש יקחו בו הכהנים עולות לקייץ המזבח ויהיה הבשר לשם והעור לכהנים נמצא שני כתובים קיימים אשם להי אשם לכהן ואומר כסף אשם וכסף חטאת לא יובא בית ה' לכהנים יהיו ובכסף שנותר מדבר וייקחו הכהנים ממנו העולות כאשר בארנו בכל מדינה ומדינה כשגובין את השקלים משלחין אותם ביד השלוחין למקדש ויש להם לצרף אותם בדינר זהב מפני משוי הדרך והכל מתקבצים למקדש ומניחין אותם בלשכה אחת מן הלשכות וסוגרין דלתותי במפתחות וחותמין עליה חותמו וממלאין מכל השקלים שיקבצו שלש קופות גדולות שיעור כל קופה תשע סאין והשאר מניחין אותם שם בלשכה הוא הנקרא שירי לשכה [שם פ"ג ובגמרא ירושלמי] בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלישכה בר"ח ניסן וברי"ח תשרי קודם יום טוב או אחריו וקודם עצרת בט"ו יום, [שם במשנה וגמרא ירושלמי כל הסוגיא ע"ש בד"ה] וכיצד תורמין אותה אחד נכנס לפנים מן הלשכה והשומרים עומדים מבחוץ והוא אומר להם אתרום והם אומרים תרום ג' פעמים ואח"כ ממלא שלש קופות קטנות מן הגדולות קופה קטנה זו מגדולה זו ומחפה אותה וקופה קטנה שניה מגדולה שניה וחופה אותה וקופה קטנה שלישית מגדולה שלישית והניחה מגולה ובה היה מתחיל פעם אחרת וכל זה כדי שלא ישכח ויתרום דבר התרום וכל קופה קטנה מהן מכילה שלש סאין ומוציאם לחוץ כדי שיסתפק מהן עד שיכלו וחוזר וממלא מהן אותן השלשה קופות מן הגדולות פעם שנייה קודם עצרת ומסתפקין מהן עד שיכלו וחוזר וממלא אותן פעם שלישית מן השלש הקופות הגדולות בתשרי ומסתפקין מהם עד שיכלו עד ר"ח ניסן וברי"ח ניסן תורמין מתרומה חדשה לא הספיקו להם השקלים שבג' קופות הגדולות וכלו עד שלא הגיע ניסן חוזרין ותורמין משירי הלשכה שלש קופות והקטנות שהוא תורם בהן מוציאן לחוץ וכתוב עליה אב"ג כדי שיסתפקו מן הראשונה עד שתכלה ואחר כך מן השנייה ואחר כך מסתפקין מן השלישית תניא בתוספתא [פ"ב דשקלים וכן במשנה ובגמרא דלעיל] כשהוא תורם שלש קופות אלו תורם הראשונה לשם אדץ ישראל והשנייה לשם ערכין המוקפין לה ולשם בני ישראל הדרים בעמון ומואב והשלישי לשם בבל ולשם מדי ולשם המדינות הרחוקות ולשם כל ישראל ואומר רבי יצחק בר ר' אשר שכולם מפריש לשם כולם אלא מזכיר אותם ששקלו שקליהם תחלה כסדר כשהוא תורם מתכוין לתרום על הגבוי שיש בלשכה ועל האבוד פירש ר"י שהגיע ללשכה ואבד ועל הגבוי שעדיין לא הגיע ללשכה ועל העתיד לגבות כדתניא בפרק הזהב (בבא מציעא דף נ"ח) כדי שיהו אלו השקלים שהוציאו להסתפק מהן כפרה לכל ישראל כאילו הגיעו כל שקליהם ללישכה ונתרמה מהם תרומה זו [רפ"ד דשקלים דף י'] תרומת הלישכה מה

יעשו בה לוקחין ממנה תמידין של כל יום והמוספין וכל קרבנות צבור ונסכיהם והמלח שמולחין בו כל הקרבנות וכן העצים אם לא הביאו עצים ולא מצאו אלא בדמים והקטורת ושכר עושיה ולחם הפנים ושכר עושי לחם הפנים והעומר ושתי הלחם ופרה אדומה ושעיר המשתלח ולשון של זהורית שקושרין בראשו כל אילו באין מתרומת הלישכה אבל פר העלם דבר של צבור ושעירי ע"ז בתחילה גובין אותן ואינן באין מתרומת הלישכה כרי יהודא ובפרק קמא דהוריות [דף ג'] מביאה, [בתוספת פ"ב דשקלים] בגדי כהונה באים מתרומת הלשכה ובפרק אחרון דכתובות [דף ק"ו] אמרו מבקרי מומין שבירושלים ותלמידי חכמים המלמדים הלכות שחיטה לכהנים והמלמדים להם הלכות קמיצה ונשים המגדלות בניהם לפרה אדומה כולן נוטלין שכרן מתרומת הלשכה כרי שיספיק להם, [שם] מגיהי ספרים שבירושלים נוטלין שכרן מתרומת הלשכה וכן אמר רב אסי בפרק אחרון דכתובות [דף ק"ה] דיינין שדנין את הגזלנין בירושלים נוטלין שכרן מתרומת הלשכה וכמה היו נוטלין תשעים מנה בכל שנה ואם לא הספיק להם מוסיפים להם ואף על פי שלא רצו מוסיפין להם כדי צרכם הם ונשיהם ובני בניהם מזבח העולה וההיכל והעזרות באין משירי הלישכה כדמסקינן בגמרא דשקלים אמת המי' שבירושלם [במשנה שם] וחומת ירושלים וכל מגדלותיה וכל צרכי העיר באים משירי הלישכה. [בתלמוד ירושלמי סוף פ"ה דשקלים וכן משמע בסוף מסכת תמורה דף ל"ג בברייתא המתפיס תמימים לבדק הבית וכו'] שקלים שלא הספיקו להם לכל קרבנות של צבור מוציאין את הראוי להם מקדשי בדק הבית אבל אין בדק הבית מוציא את הראוי לו מקדשי מזבח גרסינן בפרק שני שעירי' [דף מ"ה] ובפ' קמא דראש השנה אמר שמואל משיגיע ר"ח ניסן אין מקריבין קרבנות צבור אלא מתרומה חדשה ואם לא באה החדשה לוקחים מן הישנה:

מצות עשה מו

צוה (א) הקב"ה את בית דין שיקדשו את החדש דכתיב בפרשת בא אל פרעה החדש הזה לכם ראש חדשים ותניא במכילתיה [פרשת בא פרק א] משה הראה להם לישראל כזה וכזה היו רואין וקובעין לדורות ובתלמוד שלנו [בפרק הקומץ רבה דף כ"ט] אמרי' שנתקשה משה במולד הלבנה ואמר לו כזה ראה וקדש ומצוה זו מסורה לבית דין כדתניא בראש השנה בפ' שני [דף כ"ד] אחר שנחקרו העדים שראו את החדש ראש בית דין אומר מקודש שנא' וידבר משה את מועדי ה' וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש מנלן אמר קרא אשר תקראו אותם במועדם וגו' קרי ביה תקראו אתם שהרי אתם חסר וי"ו וכתי' מקראי הרי שתי קריאות לכך עונין ב' פעמים מקודש מקודש גרסינן במסכת ראש

השנה [שם] אמר שמואל הלכה כרבי אליעזר ברי צדוק דאמר שאם נראה שלא בזמנו פירוש בליל שלשים ואחד אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו שמים פירש רבינו יצחק אין צריכין בית דין לקדשו ביום שלשים ואחד שכבר קדשוהו שמים מתחילת הלילה וכן מוכיח בירושלמי שאו' [שם] בשלשים ואי שבית דין של מעלה רואין שלא קדשו בית דין של מטה הם עומדין ומקדשין אותו בית דין שקידשו החדש בין שוגגין בין מוטעין בין אנוסין הרי זה מקודש וחייבין הכל לתקן המועדות על ידם אע"פ שיודעין העולם שטעו שהרי מי שצוה לשמור המועדות הוא צוה לסמוך עליהם כדתניא במסכת ראש השנה [פ"ב דף כ"ה] שאמר לו ר' עקיבא לרבי יהושע הרי הוא אומר אתם אתם אתם ג' פעמים לדרוש אתם אפילו שוגגין אתם אפי' מזידין אתם אפי' מוטעין שהרי בפ' אמור באותו עניין כתו' ג' פעמים אתם חסרי' ונחסרו לדרשה זו ובלשון זה אמר ליה ר' יהושע לר' עקיבא עקיבא נחמתני נחמתני:

מצות עשה מז

צוה (א) הקב"ה לחשב התקופות והמזלות ומולדות הלבנה כדדרשינן במסכת שבת בפ' כלל גדול (שבת דף ע"ה) מזה המקרא ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים איזוהי חכמה ובינה שהוא לעיני העמים זו היא חישוב תקופות ומזלות לפי שבישול התבואות והפירות אחר תקופות החמה הם הולכים ועוד כי על ידי חישוב התקופות ומולדות יודע מתי יצטרך לעבר החדש ולעבר השנה כמו שנ' שמור את חדש האביב שיהא הפסח בחדש האביב וכתיב וחג האסיף תקופת השנה שיהא החג בזמן האסיף ותקופת השנה היא לחשבון החמה כמו שנא' מקצה השמים מוצאו ותקופתו על קצותם ואין נסתר מחמתו תניא במסכת ראש השנה [פ"ב דף כ"ה] אמר רבן גמליאל כך מקובלני מבית אבי אבא שאין חדושה של לבנה פחותה מכ"ט יום וחצי וע"ג חלקים ושתי ידות שעה. הלבנה נסתרת בכל חדש וחדש ואינה נראית כמו שני ימים או פחות או יותר קודם שתדבק בשמש בסוף החדש ואותה שעה שתדבק בשמש ותראה במערב בערב אחר שנסתרה היא תחילת החדש ואם יראה הירח ליל שלשים יהיה יום שלשים ראש החדש ונקרא חדש שעבר חדש חסר ואם לא יראה עד ליל אחד שלשים יום יהיה ראש חדש יום אחד ושלשים ויהיה יום שלשים מחדש שעבר ונקרא חדש שעבר חדש מלא אומר רבינו משה [בתחילת פ"ו דהלכות קדוש החודש] כי החשבון של עיבור שאנו מחשבין עתה המולדות היא השעה שיתקבץ בה הירח עם החמה במהלכם האמצעי לא במהלכם האמיתי ובזה תולה טעם הדחיות כאשר נכתוב לפנים אי"ה היום והלילה כ"ד שעות בכל זמן שתים עשרה ביום ושתים עשרה בלילה והשעה נחלקת לאלף ושמונים

חלקים ולמה חלקו השעה למניין זה לפי שמניין זה יש לו חצי ורביע שליש ושתות ותשע וחומש ועישור משיתקבץ החמה וירח לפי חשבון זה עד שיתקבצו פעם שנייה במהלכם האמצעי כט״ב תשצ״ג פירי כ״ט ימים וי״ב שעות ותשצ״ג חלקים וזהו הזמן של כל מולד ומולד וזהו חדשה של לבנה שנה של לבנה אם תהיה י״ב חדש מחדשים אלו יהיה כללה שנד״ח תתע״ו סי׳ שנ״ד ימים ח׳ שעות תתע״ו חלקים ושנת החמה היא שס״ה ימים ורביעי יום נמצא תוספת שנת החמה על שנת הלבנה יכ״א ר״ד פי׳ עשרה ימים כ״א שעות ר״ד חלקים כשתשליך ימי חודש הלבנה שבעה שבעה שהן ימי השבוע ישאר יום א׳ ושתים עשרה שעות ותשצ״ג חלקים סימן אי״ב תשצ״ג זו היא שארית חדש הלבנה וכן כשתשליך ימי שנת הלבנה שבעה שבעה אם שנה פשוטה היא ישאר יתר על השביעות ר״ח תתע״ו פי׳ ארבעה ימים ח׳ שעות תתע״ו חלקים ולחצי שנה עולה ב״ד תל״ח פי׳ שני ימים ארבעה שעות תל״ח חלקים ואם שנת מעוברת היא תהיה שאריתה הכ״א תקפ״ט פי׳ ה׳ ימים כ״א שעות תקפ״ט חלקים ולחצי ישאר ג״ז קנ״א פי׳ ג׳ ימים י״ז שעות קנ״א חלקים ולשארית המחזור שהוא תשע עשרה שנה ישאר בט״ז תקצ״ה פי׳ ב׳ ימים ט״ז שעות תקצ״ה חלקים:

סימן א׳ ב׳ ג׳ ד׳ ה׳ ו׳: **אי״ב** תשצ״ג – לכל חדש הוצג. **ב״ד** תל״ח – לחצי שנה פשוטה שולח. **ג״ז** קנ״א – לחצי מעוברת תחזיקנה. **ד״ח** – תתע״ו לשנה פשוטה הוקבעו. **הכ״א** תקפ״ט – לשנה מעוברת חוק ומשפט. **וביי״ו** – תקצ״ה לשארית מחזור נמצא.

כשתדע מולד אחד מן החדשים תשליך עליו אי״ב תשצ״ג יצא לך מולד חדש שלאחריו ותדע באיזה יום מימי השבוע ובאיזו שעה ובכמה חלקים יהיה וכשלא תדע מולד אחד מן המולדות תמנה כל המחזורים שמבריאת העולם וכל הביי״ו תקצ״ה תשליך על בהר״ד פי׳ ליל ב׳ ה׳ שעות ר״ד חלקים שהרי קיימא לן שבניסן נברא העולם ביום ראשון ובתחילת ליל רביעי נתלו המאורות ומפני קיטרוג הלבנה ונזיפתה שהתה ז״ט תרמ״ב פי׳ ז׳ ימים ט׳ שעות תרמ״ב חלקים וכשתוסיף למפרע ב״ד תל״ח על ז״ט תרמ״ב תמצא מולד תשרי של תהו שהיה לפני ניסן בליל ב׳ ה׳ שעות ר״ד חלקים ומתשרי אנו מונין לשנים ועתה תקבץ כל הביי״ו תקצ״ה ומכל תתר״ף חלקים תעשה שעות ומכל כ״ד שעות תעשה ימים ותשליך הכל בשביעיות והמותר תשליך על בהר״ד ויצא לך מולד תשרי של תחילת אלף ששי שנה רביעית למחזור רס״ד ליל ג׳ ה׳ שעות ע״ר הם ע׳ ור׳ חלקים שנת החמה עוב״ר על שנת הלבנה יכ״א ר״ד יוד ימים כ״א שעות ור״ד חלקים שהרי שנת החמה שס״ה ימים ורביע יום ובישול הפירות לפי הילוך החמה ואם היה כך הולך ועובר כל השנים יבא חג הסוכות באמצע הקיץ ולא יהיה בזמן האסיף ופסח

באמצע החורף ולא יהיה בחודש האביב ועשו חכמים מחזורים של תשע עשרה שנים שיש בהם שתים עשרה שנים פשוטות ושבע מעוברות סימן גו"ח י"א י"ד י"ז י"ט פירוש שנה שלישית מן המחזור ושישית ושמינית ושנת אחת עשרה ושנת ארבע עשרה ושנת שבע עשרה ושנת תשע עשרה ולסוף המחזור לא תעבור שנת החמה את שנת הלבנה כי אם שעה אחת ותפ"ח חלקים אין קובעין ר"ח תשרי לעולם לא באחד בשבת ולא בד' בשבת ולא בערב שבת וסימן להם אד"ו אלא כשיהי' מולד תשרי באחד מג' ימים האלו קובעין ראש חודש ביום שלאחריו לפיכך אין קובעין לעולם ר"ח ניסן לא בשני בשבת ולא ברביעי בשבת ולא בע"ש וסימן להם בד"ו שאם לא תדחה בד"ו יבא תשרי באד"ו ותצטרך לדחותו ויהיה יותר משני ימים בין קביעות חצי שנה לחצי שנה ובמסכת ראש השנה [דף ד'] תניא אחרים אומרים אין בין ראש השנה לראש השנה אלא ד' ימים בלבד ובשנה מעוברת ה' ימים וכן אם יהי' מולד תשרי בי"ח שעות או למעלה מי"ח קובעין ראש השנה ביום של אחריו ואם יהי' יום של אחריו מימי של אד"ו הרי זה נדחה לשל אחר אחריו לפיכך אם יהיה מולד ניסן מ"ג שעות ותרמ"ב חלקים צריך לדחותו ליום של אחריו שאם לא תדחהו יבא מולד תשרי בי"ח וכן ג"ש לא"ה דתשרי דחהו ליום ה' פירוש גטר"ד שאין לפני אדר העיבור ופי' גטר"ד שאם יבא מולד תשרי בליל ג' בט' שעות ור"ד חלקים ידחה לחמישי הילכך א"ד תתמ"י דניסן דחהו ליום הראוי פירוש שאם יבא מולד ניסן בא"ד תתמ"ו פי' בליל ראשון בארבע שעות ותתמ"ו חלקי צריך לדחותו אחריו שלא יבא מולד תשרי בגטר"ד וכן בט"ו תקפ"ט דתשרי אחר אדר העיבור דחהו לשלישי פירוש אם יהיה מולד תשרי ביום שני בט"ו שעות תקפ"ט חלקים ידחה הילכך ז"א קנ"א דניסן אחר אדר העיבור דחהו ליום א' פירוש אם יהיה מולד ניסן בשבת בי"א שעות וקנ"א חלקים. בספר ר"מ [בפ"ז דק"ה] לא הזכי' כל עיקר דחיות דניסן ופירש טעם דחיות דתשרי לפי שחשבון הזה הוא קיבוץ הירח והשמש בהילוכם האמצעי לא במקומן האמיתי לפיכך עשו יום קביעה ויום דחייה כדי לפגוע ביום קיבוץ האמיתי ומה שאנו מעברים את השנה מחדש שלם ולא פחות מכאן הטעם כדמפרש בפרק קמא דנזיר [דף ז'] ובפרק קמא דמגילה [דף ח'] לפי שנאמר לחדשי השנה חדשי' אתה מונה לשנה ואי אתה מונה ימים וכן לעניין החדשים אף על פי שחדשה של לבנה כט"ב תשצ"ג אי איפשר לומר שראש חדש יהא בחצי היום שיהא מקצת היום מחדש שעבר ומקצתו מהבא שנאמר עד חדש ימים ללמדינו ימים אתה מונה לחדש ואי אתה מחשב שעות לפיכך עושין חדשי הלבנה מהן חדש חסר תשעה ועשרים יום בלבד אף על פי שחדשה של לבנה יתר על זה בשעות וחדש מלא משלשים יום ואף על פי שחדשה

של לבנה פחות מזה בשעות כדי שלא לחשב בחדש שעות אלא ימים במכילתיה תני [בא פרשה ב'] רבי יצחק אומר הואיל וחדש מתעבר ושנה מתעברת מה חדש למנוייו אף שנה למנוייה מה חדש אין תוספת עיבור אלא בסוף אף שנה אין תוספת עיבורה אלא בסוף והוא חדש אדר אלו היה חדשה של לבנה כ"ט יום ומחצה בלבד היו כל השנים חדש מלא וחדש חסר והיו ימי שנת הלבנה שנ"ד ו' חדשים חסרים ו' מלאים אלא מפני החלקים שיש על כל חדש וחדש יתר על חצי היום יתקבץ מהן שעות וימים עד שיהו מקצת השנים חדשים חסרין יתר על המלאים ובמקצת השנים חדשים מלאים יתר על החסרים יום שלשים לעולם עושים אותו ראש חדש בחשבון זה הואיל ומקצתו ר"ח אפס כשחדש עבר מלא נחשב יום שלשים מחדש שעבר ויהיה יום אחד ושלשים ראש חדש הבא וממנו הוא המניין סדר החדשים המלאים החסרים לפי חשבון זה כך הוא תשרי לעולם מלא וחדש טבת לעולם חסר ומטבת ואילך אחד חסר ואחד מלא על הסדר כיצד טבת חסר שבט מלא אדר חסר ניסן מלא אייר חסר סיון מלא תמוז חסר אב מלא אלול חסר ובשנה מעוברת אדר הראשון מלא והשני חסר נשאר ב' חדשים שהן מרחשון וכסלו פעמים יהיו שניהם מלאים ופעמים יהיו שניהם חסרים ופעמים יהא מרחשון חסר וכסלו מלא וזה נקרא כסדרן דרך ידיעת השנה אם חדשים שלמים או חסרים או כסדרן לפי חשבון זה כך הוא תדע תחילה יום שנקבע בו ר"ה ודע יום שנקבע ר"ה שלאחריו ותחשוב מניין הימים שביניהם חוץ מיום קביעות של זו ושל זו אם תמצא ביניהם שני ימים יהיו חדשי השנה חסרים ואם תמצא ביניהם שלשה ימים יהיו כסדרן ואם תמצא ד' ימים יהיו שלמים בד"א כשהיתה השנה שתרצה לידע סידור חדשיה פשוט' אבל אם היתה מעוברת אם תמצא בין יום קביעותה ובין קביעות של אחריה ארבעה ימים יהיו חדשי אותה השנה המעוברת חסרים ואם תמצא ביניהם חמשה יהו כסדרן ואם תמצא ביניהם ששה יהיו שלימים יש שם סימנים שתסמוך עליהם כדי שלא תטעה בחשבון סידור חדשי השנה והם בנויים על עיקר חשבון זה והקביעות והדחיות שבארנו דרכם ואלו הן כל שנה שיהא ראש השנה בה יום שלישי תהיה לעולם כסדרן לפי חשבון זה בין פשוטה בין מעוברת ואם יהי' ר"ה בשבת או בשני לא תהי' כסדרן לעולם בין בפשוטה בין במעוברת ואם יהיה ר"ה בה' בשבת אם פשוטה היא אי איפשר שיהיו חדשיה חסרים לפי חשבון זה ואם מעוברת היא אי איפשר שיהיו כסדרן לפי חשבון זה השיב רבי משולם בר קלונימוס שלמדנו עיבור החדש ועיבור השנים גם מפשוטן של מקראות שבנביאים שהרי כתוב במעשה יהונתן ודוד ויהי החדש וישב המלך על הלחם לאכול ויפקד מקום דוד ולא דבר שאול מאומה ביום ההוא וגומר ויהי ממחרת

החדש השני ויפקד מקום דוד ויאמר שאול אל יהונתן בנו מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם מלמד שהיו שני ימים ראש חדש והיי אותו חדש מעובר כפי חשבון שביד חכמים יודעי בינה לעתים לחסר ולעבר אף על פי שבזמן המקדש היו בית דין מקבלין עדות החדש מכל מקום לא היו מקדשים ר"ח כי אם יום שלשים או יום שלשי ואחד לפי מסורת חשבון הלבנה שבידם. ועיבור השנה למדנו מחזקיה מלך יהודא שכך כתוב ויועץ המלך ושריו וכל הקהל לעשות הפסח בחדש השני ואין לומר שפסח שני היי שהרי פסח שני לא הוקבע לצבור לעשותו כי אם ליחידים כי לעולם הצבור עושין הראשון שנאי איש איש כי יהיי טמא לנפש וגוי איש נדחה לפסח שני ואין צבור נדחים ועוד כי פסח שני אינו נוהג אלא יום אי שחיטתו בארבעה עשר ואכילתו בליל חמשה עשר על מצות ומרורים לפי שפסח שני הוא תשלום לזביחת הפסח ואין תשלום לחג המצות והפסח שעשה חזקיהו בחדש השני כל הקהל עשו אותו וחגגוהו שבעת ימים בשמחה גדולה נמצינו למדין שעיבר חזקיהו השנה מפני הטעם שכתב שם כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כי הכהנים לא התקדשו למדי והעם לא נאספו לירושלים וכן שנו חכמים [בסנהדרין דף יי"א] מעברין השנה על גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו תקופת ניסן היא השעה והוא החלק שתכנס בו השמש לתחילת מזל טלה ותקופת תמוז היות השמש בראש מזל סרטן ותקופת תשרי היות השמש בראש מזל מאזנים ותקופת טבת היות השמש בראש מזל גדי קיימא לן לתקופות כרי יהושע דאמר [בפי קמא דראש השנה דף יי"ג] בניסן נברא העולם ביום הראשון ובתחילת ליל רביעי נתלו המאורות ושהתה הלבנה שבעה ימים עד ליל רביעי של שבוע האחרת בתשעה שעות תרמ"ב חלקים מפני קטרוגה ונזיפתה ובתחילת ליל רביעי שנתלו המאורות אז היתה תקופת החמה וקדמה למולד ניסן ז"ט תרמ"ב דרך חשבון התקופה כך היא תדע תחילה כמה מחזורין שלמים יש משעת היצירה עד מחזור שתרצה וקח לכל מחזור מהן שעה אחת ותפ"ה חלקים וקבץ כל החלקי שעות וכל השעות ימים ותגרע מן הכל ז"ט תרמ"ב והשאר תוסיף אותו על מולד ניסן של שנה ראשונה מן המחזור ויצא לך באיזו שעה ובכמה בחדש תהיי תקופת ניסן של אותו שנה הראשונה באותו מחזור וממנה תתחיל למנות צ"א יום ושבע שעות ומחצה לכל תקופה ותקופה ואם תרצה לידע תקופת ניסן של שנה זו שהיא שנת כך וכך במחזור שאתה עומד בו קח לכל מחזורים שלמים שעה ותפ"ה חלקים לכל מחזור ולכל השנים הגמורות ששלמו מן המחזור יכ"א ר"ד פירוש יי ימים כ"א שעות ר"ד חלקים וקבע הכל ותגרע ממנו ז"ט תרמ"ב והשאר תשליכם בחדשי הלבנה שהם כטי"ב תשצ"ג והנשאר פחות מחדש הלבנה תוסיף אותו על מולד

ניסן של אותה שנה ותדע זמן תקופת אותה שנה בכמה יום בחדש ובכמה שעות תקופת ניסן לפי חשבון זה אינה לעולם אלא בארבע רבעי היום או בתחילת לילה או בתחילת יום או בחצי היום או בחצי הלילה ואין בין תקופה לתקופה אלא צ"א יום ושבע שעות ומחצה סימן התקופות א' זג"י ואט"ר פירוש אם תהיה תקופת ניסן בשעה אחת של ליל רביעי תהיה תקופת תמוז בז' שעות ומחצה של ליל רביעי ותקופת תשרי בג' שעות של יום רביעי ותקופת טבת בי' שעות ומחצה של יום רביעי וכן הסדר אם תהיה תקופת ניסן בשעה ו' של רביעי לעולם תרחוק האחרת שבע שעות ומחצה בלבד אם תרצה לידע באיזו יום מימי שבוע ובאיזה שעה תהיה התקופה תקח שנים גמורות שעברו משעת יצירה עד שנה שתרצה והשלך הכל בכ"ח והנשאר פחות משמנה ועשרים קח לכל שנה ושנה יום אחד ושש שעות וקבץ הכל ותוסיף עליו ג' ימים והשלך הכל שבעה שבעה והנשאר מן הימים ומן השעות תתחיל למנותן מתחילת ליל אחד בשבת ולאשר יגיע החשבון בו תהיה תקופת ניסן ולמה מוסיפין ג' לפי שהתקופה ראשונה של שנת היצירה היתה בתחילת ליל רביעי עוד אם תרצה לידע בכמה בחדש תהי' תקופת ניסן של שנה זו תדע תחילה באיזה יום מימי השבוע יהיה המולד ובאיזה יום יוקבע ניסן של שנה זו וכמה שנים עברו מן המחזור ותקח לכל שנה אחד עשר יום ותוסיף על סכום הימים שבעה ימים ותשליך הכל שלשים שלשים והנשאר פחות משלשים תתחיל למנו' מר"ח ניסן אם יגיע ליום התקופה מוטב ואם לאו תוסיף יום א' או ב' ימים או ג' ימים על המנין עד שיגיע ליום התקופה ואם תהיה השנה מעוברת תתחיל למנות מראש חודש אדר השני ליום שיגיע החשבון באותו יום מן החדש תהי' התקופה לפי עניין זה שאמרנו לעולם לא תהא צריך להוסיף אלא יום אחד ושנים ושלשה ופלא גדול הוא שתהא צריך להוסיף ד' ימים ואם מצאת שאתה צריך להוסיף יותר על זה תדע שטעי' בחשבון ותחזור ותחשוב בדקדוק נחלקו חכמי ישראל בשנת החמה שיש מי שאומר שהוא שס"ה ורביע כאשר אמרנו ויש מי שהוא אומר שהוא פחות מרביע וקורין אותה תקופת רב אדא וכן חכמי יוון ופרס יש ביניהם מחלוקת בדבר זה ולדברי האומר שהוא פחות מרביע אומר שהוא שס"ה ה' שעות ותתקצ"ו חלקים ומ"ח רגעים והרגע אחד משש ושבעים בחלק ולפי חשבון זה תהיה תוספת שנת החמה על שנת הלבנה י' ימים כ"א שעות קכ"א חלקים מ"ח רגעים סימן להם יכ"א קכ"א מ"ח ולא תמצא תוספת במחזור של תשע עשר כלל אלא בכל המחזור מהן ישלמו שני החמה עם שני הלבנה הפשוטות והמעוברות בין כל תקופה ותקופה לפי חשבון זה צ"א יום וז' שעות ותקי"ט חלקים ול"א רגעים וסימן להם צ"א ותקי"ט ל"א וכשתדע תקופה מן התקופות אימתי

היתה תחזור ותחשוב מאותו רגע מניין זה ותדע התקופה של אחריה על הדרך שבארנו בתקופת השנה לדברי האומ' רביע תקופת ניסן לפי חשבון זה הייתה בשנה ראשונה של יצירה קודם מולד ניסן טתרמ"ב פירוש ט' שעות ותרמ"ב חלקים וכן היא לעולם בכל שנה ראשונה של כל מחזור קודם מולד ניסן ט' שעות ותרמ"ב חלקים כשתדע תקופת ניסן של שנה זו מן המחזור תחשוב ממנה צ"א יום וו' שעות ותקי"ט חלקים ול"א רגעים לכל תקופה ותקופה עד סוף כל המחזור נמצאת תקופת האומר שס"ה ורביע יתירה על זו כ' חלקים ומ"ה רגעים וסימן כמ"ה אם תרצה לידע מתי תקופת ניסן לפי חשבון זה תדע תחילה השנים גמורות שעברו מן המחזור ותקח לכל שנה מהן התוספת והיא יכ"א קנ"א מ"ח וקבץ כל הרגעים חלקים וכל החלקים שעות וכל השעות ימים ותגרע מן הכל ט' שעות ותרמ"ב חלקים והנשאר תשליכנו בחדשים בחדשי הלבנה והנשאר שאין בו חדש הלבנה תוסיף אותו על מולד ניסן של אותה שנה וברגע שיהיי המנין בו תהי' התקופה של אותה שנה כתב רבי' משה [בפי' דקידוש החדש] נראין לי הדברים שעל החשבון תקופה זו היו סומכין לענין עיבור השנה בעת שבית דין הגדול מצוי שהן מעברין מפני הזמן או מפני הצורך לפי שחשבון זה הוא אמת יותר מן הראשון והוא קרוב מדברים שנתבארו באיצטגנינות יותר מחשבון הראשון שהיתה בו שנת החמה שס"ה ורביע וחשבון שתי התקופות האלו שבארנו דרכם הכל בקירוב הוא ובמהלך השמש האמצעי לא במקומה האמיתי אבל במקום השמש האמיתי תהיה תקופת ניסן בזמנים אלו בכמו שני ימים קודם שתי התקופות שיוצאין בחשבון זה בין בחשבון מי שמחשב ברביע יום גמור בין למי שמחשב לפחות מרביע:

מצות עשה מח

הלכות קידושין

מצות עשה (א) לקדש אשה בכסף או בשטר או בביאה וכולן בעדיי כמו ששנינו בתחילת מסכת קידושין [דף ב'] בכסף מנלן דכתיב כי יקח איש אשה ובעלה אין קיחה אלא בכסף דכתיב הכא כי יקח איש אשה וכתיב התם נתתי כסף השדה קח ממני מה קיחה האמורה שם כסף אף קיחה האמורה כאן כסף ושיעור הכסף בפרוטה ובשוה פרוטה כבית הילל [במשנה שם ובגמ' בדף י"ב] וכמה היא פרוטה אחד משמונה באיסר האיטלקי וכבר בארנו על פי הקבלה [לעיל בתחילת מצוה מ"ה] שהפרוטה משקל חצי שעורה של כסף נקי. [שם דף ט'] בשטר כיצד כתב לה על הנייר או על החרס אפילו שאין בו שוה פרוטה בתך מקודשת לי בתך מאורסת לי בתך לי לאנתו הרי זו מקודשת ומן התורה מניין [בדף ה'] שמתקדשת בשטר דכתיב ויצאה והיתה מה יציאה בשטר

אף הוויה בשטר ומתקדשת בביאה [בדף ט'] מן התורה דכתיב ובעלה וצריך עדים לזה וכאשר נתקדשה באחד מאלו שלשה נחשבת אשת איש ונאסרה על כל העולם ונאסר הוא בקרובותיה דתניא המקדש את האשה הרי זה אוסר עליו שבע עריות אמה ואם אמה ואם אביה ובתה ובת בתה ובת בנה ואחותה כל זמן שהיא קיימת וכולן שנאסרו שעה אחת אין להם היתר עולמית חוץ מאחות אשתו שאין אסורה אלא בחייה אין (ב) הלכה כרב הונא דאמר חופה קונה מדקאמר תלמודא [שם בדף ג'] לרב הונא דאמר חופה קונה משמע שאין אנו סוברין כמותו. תנן (ג) האיש מקדש בו ובשלוחו והאשה מתקדשת בה ובשלוחה וזה למדנו ממקרא זה ויצאה והיתה מה ביציאה מגרש ומתגרשת על ידי שליח אף בהוויי כן וביציאה מניין דתניא ושלח מלמד שהאיש עושה שליח ושלחה מלמד שהאשה עושה שליח ושלח ושלחי מלמד שהשליח עושה שליח, [שם דף ג'] תנן האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה במקום פלוני והלך וקדשה במקום אחר אינה מקודשת אבל אם אמר לו לך וקדש לי אשה פלונית והיא במקום פלוני והלך וקדשה במקום אחר הרי זו מקודשת אמר רבי יצחק בר' יוסף אמר ר' יוחנן בפרק התקבל [גיטין דף ס"ד ועי"ש בתוס'] ובפ' שני דנזיר [דף י"א] האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם והלך שליח ולא החזיר שליחותו נאסר בכל הנשים שבעולם מ"ט חזקי שליח עושה שליחותו ובכל אחת ואחת יש לחוש שמא קידש אמה או אחותה או בתה ואף על פי שהן מותרות לו לעולם הוא אסור דהוה ליה כמו [בפ' האומ' דף ס"ח] האומר לאשה קדשתיך והיא אומרת לא קדשתני הוא אסור בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו ומסקינן בפ' התקבל (גיטין דף ס"ד) במה דברים אמורים להחמיר אבל להקל אין אומרים בשל תורה חזקה שליח עושה שליחותו ופלוגתא דרב נחמן ורב ששת הוא בפרק בכל מערבין [עירובין דף ל"א והסוגיא בתוספת שם דף ל"ב] ושיטה זו כרב נחמן שפוסק רבי' תם הלכה כמותו ולכך לא חש התלמוד להביא דברי רב ששת עם דברי רב נחמן בפ"ק דחולין המקדש על תנאי אם נתקיים התנאי מקודשת ואם לאו אינה מקודשת [כך משמע בפ' האומר דף ס"א ובכמה דוכתי] וכל תנאי שבעולם בין בקידושין בין בגירושין בין במקח וממכר בין בשאר דיני ממון צריך להיות בתנאי ארבעה דברים [דין זה כפול לעיל בסימן מ"ד] ואילו הן שיהא התנאי כפול והן קודם ללאו ושיהא התנאי קודם למעשה ושיהא התנאי דבר שאיפשר לקיימו וכל אלו הארבעה היו בתנאי בני גד ובני ראובן ותנן בפ' האומר [דף ס"א] רבי מאיר אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי דכתיב ביה אם יעברו בני גד ובני ראובן ונתתם וגו' ואם לא יעברו ונאחזו בתוככם ואף על פי שחכמים חולקין על ר' מאיר היינו רבי חנינא שם ונשנה בלשון חכמים בברייתא

[פרק מי שאחזו דף ע"ו] הלכה כר' מאיר דבפרק הנ"ל [דף ע"ה] סוברים שמואל ורבא כמותו הלכה למעשה ואם חסר התנאי אחד מארבעה דברים אלו הרי התנאי בטל וכאלו אין שם תנאי כלל אלא תהיה מגורשת או מקודשת ויתקיים המקח או המתנה וכאלו לא התנה כלל [כך משמע שם בדף ע"ה וע"ו] שנינו בפ' האומר [דף ס'] האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאתן לך מאתים זוז מקודשת והוא יתן ואתמר עלה רב הונא אמר והוא יתן פירוש והרי היא מקודשת מיד ועליו לקיים התנאי ואם פשטה ידה וקיבלה קדושין מאחר בין קידושין לנתינה קדושי שני אינו כלום שסובר כר' מאיר דאמר כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי [שם] והלכה כרב הונא שר' יוחנן סובר כמותו שם וגם ר' אליעזר דפסקינן שם כוותיה בפרק קמא דקדושין [דף ח'] סובר כרב הונא כתב רבינו משה בפ"ו דהלכות אישות שכל האומר מעכשיו אין צריך לכפול התנאי ולא להקדים תנאי למעשה אלא אע"פ שהקדים המעשה תנאו קיים אבל צריך להתנות בדבר שאיפשר לקיימו אבל אם התנה בדבר שאי איפשר לקיימו הרי זה כמפליג בדברים ואין שם תנאי וכן האומר על מנת הרי הוא כאומר מעכשיו ואין צריך לכפול התנאי ולא להקדימו למעשה ונראה לי דעתו בזה שאף על פי שבפ' מי שאחזו מוכיח [בדף ע"ה] דאפילו בעל מנת מצריך רבי מאיר כפילות אין הל' כמותו בזה דרב אשי ורבא סוברים דכל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי ושם באותו עניין דמעכשיו אינו מצריך כפילות מסקינן שם בפ' שני דקדושין [דף נ"ב] שהמקדש בגזל שלה אינה מקודשת ואם שידך קודם לכן ואחר כך קדשה בגזל שלה מקודשת קדשה בגזל של אחרים אם נתייאשו הבעלים מאותו גזל מקודשת ואם לאו אינה מקודשת מסקינן שם בפ' ראשון [דף ו'] המקדש במלוה אינה מקודשת אפי' היתה בשטר כיצד כגון שהיה לו אצלה חוב דינר ואמר לה הרי את מקודשת לי בדינר שיש לי בידך אינה מקודשת מפני שמלוה להוצאה נתנה ואין כאן דבר קיים ליהנות בו מעתה שכבר הוציאה אותו דינר ועבר הנאתו והמקדש במלוה ובפרוטה דעתו לקדשה בפרוטה כדמסיק רבא בפ' שני דקדושין ומתקדשת באותה פרוטה פירש רבינו שמשון דווקא כשאמר התקדשי לי במה שהלוותי לך אבל במחילת מלוה מקודשת ואפי' בהנאת מלוה אמרינן התם [בדף ו' דלעיל וכן הסוגיא בתוס' שם] דמקודשת במה שמאריך לה זמן היתה לו מלוה אצלה על משכון וקדשה באותה מלוה והחזיר לה המשכון הרי זו מקודשת שהרי היא נהנית מעתה במשכון והרי הגיע הנאה לידה ורבינו יצחק ברבי שמואל אומר שמדקדק רבא מדרבי יוסי בר יהודא בפ"ק דקדושין [דף י"ט] שהמקדש במלוה אפילו לא החזיר לה עדיין המשכון מקודשת כשאמר לה הרי את מקודשת לי במלוה פלוני שעל משכונך

שאף על פי שהמקדש במלוה אינה מקודשת מפני שלהוצאה ניתנה מכל מקום כשיש עליה משכון נחשבת כאלו היא בעין אמר רבא אמר רב נחמן האומר לאשה התקדשי לי בדינר והרי לך זה המשכון בידך עד שאתן לך הדינר אינה מקודשת שלא הגיע הדינר לידה והמשכון לא נתן להיות שלה מנה אין כאן משכון אין כאן ואומר רבי יצחק דהוא הדין אם אדם נותן מתנה לחבירו והניח אצלו משכון בעבורה אין המשכון משתעבד לו לכלום שהרי גוף המתנה לא הגיע לידו ולא המשכון נתן להיות שלו כתב מורי אלא יקנה לו בקניין גמור ואחר שיקנה יתן לו המשכון לידו שאז יחול השיעבוד על המשכון והא דאמרינן בפ' השוכר את האומנין (בבא מציעא דף ע"ח) שאם באת חבילת פועל לידו כלומר כלי אומנותו שוכר עליהם אחרים עד כדי שכרן שקנה המשכיר את החבילה לשם אינו מדבר בלשון משכון כלל אלא שהתנו עמו בקניין חשוב שישכור פועלים על החבילה שלהם אם יחזרו בהם, [בדף ח' דלעיל] היה משכון בידו על חוב שיש לו ביד אחרים וקדש בו האשה אף על פי שאינו שלו הרי זו מקודשת מפני שבעל חוב קונה משכון כרבי יצחק, [שם דף ה'] האיש המקדש צריך שיאמר דברים שמשמען שקונה אותה לאשה ויתן לה את הכסף אבל נתנה היא את הכסף ואמרה לו הריני מקודשת לך וכן אם נתנה היא לו ואמר הוא אינה מקודשת אבל נתן הוא ואמרה היא הרי זו מקודשת מספק [שם דף ט'] המקדש את האשה בשטר צריך שיכתוב אותו לשם אשה המתקדשת בו כגט ואינו כותבו אלא מדעתה כתבו לשמה שלא מדעתה אף על פי שנתנו לה מדעתה בפני עדים אינה מתקדשת דהלכה כרב בפא ורב שרביא שאומרים [שם] אינה מקודשת דרבא ורבינא דאי מקודשת איתותבו [שם] מההיא דאין כותבין שטר אירוסין ונישואין אלא מדעת שניהם ורב אשי שהוא אחרון סובר בפרק הנושא (כתובות דף ק"ב) שמדבר בשטרי אירוסין ממש ועל תירוץ דרבא ורבינא שמעמידין אותה [בד"ט דלעיל] בשטרי פסיקתא לא סמכינן כך פירש רבינו חננאל בלשון אחד אמנם בלשון אחר פירש דהלכה כרבא ורבינא דאמרי מקודשת ועל התירוץ שמתרץ בפ' הנושא (כתובות דף ק"ב) להיפך דבשטרי אירוסין ממש מדבר אין לסמוך וכן פוסק בהלכות גדולות דרב יהודאי גאון בסוף הלכות קידושין הדברים שיאמר האיש כשיקדש צריך שיהו עניינם שהוא קונה את האשה לא שיהא מקנה עצמו אל האשה כיצד [סוגיא בפ' קמא קידושין דף ו'] הרי שאומר לה או כתב לה בשטר שנתן לה הריני בעליך. הריני ארוסך. הריני אישך. וכל כיוצא בזה אין כאן קידושין כלל. אמר לה או כתב לה הרי את אשתי. או ארוסתי. או הרי את קנויה לי. הרי את שלי. הרי את ברשותי. הרי את זקוקה לי. הרי את לקוחתי. או אומר לה ביהודא הרי את חרופתי. וכל כיוצא בזה הרי

זו מקודשת אמר לה או כתב לה הרי את מיוחדת לי. הרי את מיועדת לי. הרי את עזרתי. הרי את נגדתי. הרי את תחתי. הרי את צלעתי. הרי את סגורתי. הרי את עצורתי. הרי את תפוסת. הרי זו מקודשת מספק והוא שיהא מדבר עמה תחילה על עסקי קידושין אבל אם אינו מדבר עמה תחילה על עסקי קידושין אין חוששין ללשונות האלו ויש לו לקדש האשה בכל לשון שיהא מכרת בו רק משמעות הדברים באותו לשון שקנאה. שנינו בפ' ד' דמעשר שני ומביאה בפ' קמא דקידושין [דף ו'] היה מדבר עם האשה על עיסקי גיטה וקידושיה ונתן לה גיטה וקידושיה ולא פירש לה רבי יוסי אומר דיו אמר רב הונא אמר שמואל [שם] הלכה כרבי יוסי והוא שעסוקין באותו עניין דהלכה כרבי מחברו שאומר כן [שם ופסק דהלכה כר' מחברו בפ"ד דערובין דף מ"ו]. ומסקינן שם שכל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהי' לו עסק עמהן פירוש לעשות הוראות פן יבא להתיר הערוה וצריך להודיעו גם פסק זה דרבי יוסי. [פי' רבי' עזריאל בתוס' שם] ורבינו עזריאל פי' לא יהיה לו עסק לדבר עם הנשים מקדושין או מגרושין פן תהי' מקודשת או מגורשת והוא לא ידע עידי קדושין וגירושין אין צריך לומר להם אתם עדי אלא כיון שקידש בפניהם או גירש בפניהם הרי היא מגורשת או מקודשת כדאמרי' במס' קידושין בפרק שני [דף מ"ג] אלא מעתה קדש האשה בפני שנים הכי נמי דצריך לומר אתם עדיי, [שם דף מ"א] תנן האיש מקדש בתו כשהיא נערה בו ובשלוחו שנאמר את בתי נתתי לאיש הזה [ודרש דאת בתי בכתובות דמ"ו] ומדקדק התלמוד [שם] כשהיא נערה אין כשהיא קטנה לא מסייע ליה לרב דאמר אסור לו לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה עד שתגדיל ותאמר בפלו' אני רוצה הלכה רווחת היא בישראל שקידושי קטנה ונערה לאביה [משנה בפ' נערה דף מ"ו] וזכאי במציאתה ובמעשה ידיה. ובכתובתה אם נתארמלה [שם דף מ"ו] או נתגרשה מן האירוסין הוא זכאי בכל עד שתבגר, [בפ"ק דקידושין דף ד' וט' ובכמה מקומות] בגרה הבת אין לאביה רשות בה והרי היא כשאר כל הנשים שאין מתקדשת אלא לדעתה, [בדף מ"ג דלעיל] וכן השיאה ונתארמלה או נתגרשה בחיי אביה הרי היא ברשות עצמה אע"פ שעדיין היא קטנה כיון שנישאת אין לאביה רשות בה לעולם. מוכיחות ההלכות בפרק שני דקידושין [דף מ"ד ומ"ה ומ"ו] שאם נתקדשה קטנה והוא הדין נערה קודם שתבגר שלא לדעת אביה אינה מקודשת אפילו נתרצה האב אחר שנתקדשה שהלכה כרבינא שסובר [בדף מ"ה] כן לגבי רב ושמואל שחולקין עליו [בדף מ"ד] מפני שרבינא הוא אחרון וכן פוסקין רב האי גאון והלכות גדולות והשאלתות [בסימן נ"ט] ואפילו נתארמלה או נתגרשה מאותן קידושין אינה אסורה על הכהן ובין היא בין אביה יכולין לעכב כדברי רב [בדף מ"ו דלעיל וע"ש

בתוס'] בין נתקדשה בפניו בין שלא נתקדשה בפניו אינה מקודשת. היתה הבת ספק בוגרת [זה פשוט ונלמד בפ' עשרה יוחסין (קידושין דף ע"ט) מסוגי' דקידשה אביה בדרך וכו'] שקדשה אביה שלא לדעתה בין שקדשה היא עצמה שלא מדעת אביה הרי היא מקודשת מספק לפיכך צריכה גט מספק. [במשנה ריש פ' האיש מקדש (קידושין דף מ"א)] יש לאיש לעשות שליח לקדש בין אשה פלונית בין אשה משאר נשים וכן אשה הגדולה עושה שליח לקבל קידושין בין מאיש פלוני בין משאר אנשים וכן האב עושה שליח לקבל קדושי בתו כל זמן שהיא ברשותו ואמר רבא אמר רב נחמן [בפ"ק דקידושין דף י"ט כל הסוגיא] אומר אדם לבתו קטנה צאי וקבלי קידושיך מדברי יוסי בר רבי יהודא פירוש שרבי יוסי בר רבי יהודא אומר מעות הראשונות של מכירת אמה העבריה לא לקידושין ניתנו וכשמייעדה האדון בקטנותה אומר לה התקדשי לי בשיעבוד שיש לי עליך ולכך מצריך שיהא מייעדה בתוך שש בשעה שיש בה שוה פרוטה במלאכת' אם תעשנה דהרי הוא כמו שאמר לה אביה צאי והתייעדי מדעתיך לפלוני ומדלא קאמר לר' יוסי בר רבי יהודא אלא מדר' יוסי בר' יהודא שמעינן שסובר שכך הלכה ואומר רבינו יצחק [בתוס' שם] דאפי' רבנן מודים בזה דלא גרע תן מנה לבתי ותתקדש בתי לך מתן מנה לפלוני ותתקדש בתי לך דאמר התם [ריש דף ו'] שהיא מקודשת מדין ערב והא דנקט מדר' יוסי בר רבי יהודא היינו משום שיש לדקדק כך מתוך דבריו אבל מדרבנן אין הוכחה שיסברו כך אלא מתוך הסברא ואע"ג דרב נחמן בר יצחק אומר [שם בדף י"ט] דקסבר ר' יוסי בר' יהודא דמעות הראשונות לקידושין ניתנו ולפי זה אין לדקדק כלום מדר' יוסי ברבי יהודא מכל מקום מתוך הסברא יש לדקדק כך לדברי הכל כאשר בארנו אמנם סוגיי' התלמוד מוכחת [שם] דלא כרב נחמן בר יצחק שהתלמוד נושא ונותן ולבסוף אמר ולרב נחמן כו'. [בתוס' שם בד"ה אומר אדם] אם יקשה לך על פסק זה והלא אין מעשה קטן כלום וגם שנינו במס' גיטין [בפרק הניזקין דף ק"ט] מציאת חרש שוטה וקטן יש בהם גזל מפני דרכי שלום אבל לא מדין תורה תוכל לתרץ כי יש חילוק בין מציאה למתנה כי יש שם דעת אחרת מקנה וכן מוכיח בפ' התקבל (גיטין דף ס"ד) דכל מקום שיש דעת אחרת מקנה יש לקטן זכייה מן התורה, [מיימ' פ' ג' דהלכות אישות וע"ש באשירי שמביאו גם כן] כל העושה שליח לקבל קידושין צריך לעשותו בפני עדים אבל האיש שעושה שליח לקדש לו אשה אינו צריך לעשותו בעדים שאין מקום לעדות בשליחות האיש אלא להודיע אמיתות הדבר לפיכך אם הודו השליח והמשלח אין צריכין עדים כמו שליח הגט וכמו שליח שהרשהו להפריש לו תרומה וכיוצא בהן בכל מקום ששלוחו של אדם כמותו ואין צריכין עדים וכן פי' רבינו יצחק בתשובה

אחת מסקינן (ד) בפ' שני דקדושין שהשליח נעשה עד לפיכך אם שלח שנים לקדש לו אשה והלכו וקדשו אותה הן הן שלוחים והן הן עידי קדושין ואין צריכין לקדשה לו בפני שנים אחרים. [הכי איתא לגבי גט בפ"ב דגיטין דף נ"ג וה"ה בקדושין דהא איתקשו להדדי בפ"ק דקידושין דף ה' וט' ובכמה דוכתי] והכל כשרים לשליחות זה חוץ מחרש שוטה וקטן לפי שאינם בני דעת והגוי והעבד לפי שאינו בתורת גיטין וקידושין שליח האיש כשמקדש יאמר הרי את מקודשת לפלוני בכסף זה ואם שליח האשה הוא שמקבל הקידושין יאמר לו הרי פלונית ששלחה אותך מקודשת לי וכן המתקדשת על ידי האב אומר הרי בתך פלוני' מקודשת לי וכשהקטנה מקבלת הקידושין יאמר לה הרי את מקודשת לי וכו' אמרינן בפ' שני דקידושין [דף מ"א] שמצוה על האשה שתקדש עצמה ושיקדש אדם אשתו בעצמו יתר מעל ידי שלוחו וגם אין ראוי לקדש אשה עד שיראנה ותהיה ישרה בעיניו שמא לא תמצא חן בעיניו ותהיה מגורשת או שוכב עמה והוא שונאה אמרינן בפרק ראשין דקידושין [דף י"ב כל הסוגי'] שרב הי' מצוה להכות מכת מרדות לכל מי שעושה תחילת קניינו בביאה מפני שזה הרגל פריצות אע"ג שכבי שידך וכן המקדש בלא שידוך וכך המקדש בשוק אע"פ שכל אלה קידושין גמורין מכין אותו מכת מרדות שדבר זה דומה להרגל זנות עוד היה מלקה על דמבטל גיטא [ע"ש בתוס'] ועל דמסר מודעא אגיטא ועל דמצער שליחא דרבנן ועל דחיילא שמתא עילויה תלתין יומי ולא אתי תבע שמתיה ועל חתנא דדייר בבי חמיו כדאמר [בפ' ערבי פסחים דף קי"ג ועיין לעיל בסי' קנ"ו] הוי זהיר באשתך מחתנך הראשון אמנם נהגו העולם לעניין חתן כנהרדעי דאמר [בפ' קמא דקדושין דלעיל ועוד טעם אחר בהיתר בתו' שם] בכולהו לא מנגיד רב אלא אמאן דמקדש בביאה בארץ המערב רגילין שהמקדש האשה הוא מברך ברכת אירוסין קודם שיקדש אבל במלכיות אלו אין המקדש עצמו מברך אלא אחר ולכך נהגו שאין מברכין עד אחר קידושין ובכתובות פרק ראשון [דף ז' וכל הסוגיא מבוארת באשירי שם] מפרש כיצד מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אקב"ו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה וקידושין ברוך אתה ה' מקדש עמו ישראל ע"י חופה וקידושין ובערי המערב אין חותמין כי אם ברוך אתה ה' מקדש ישראל. [בפרק האיש מקדש דף מ"ד] אין האשה מתקדשת אלא לרצונה שנאמר והלכה והיתה משמעות המקרא שמתקדשת מדעתה והמקדש אשה בעל כרחה אינה מקודשת אבל האיש שאנסוהו שיקחנה בעל כרחו הרי זו מקודשת לאמימר ולמר בר רב אשי אינה מקודשת כדאי' בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף מ"ח) והגאונים תופשין עיקר דברי מר בר רב אשי יש לאיש לקדש נשים רבות כאחת והוא שיהיה

בכסף שיקדש שוה פרוטה לכל אחת ואחת ויש לאחת מהן או לאחר לקבל הקידושין על ידי כולן מדעתן האומר לאשה התקדשי לי בדינר זה [בפ"ק דקדושין דף ה'] נטלתו וזרקתו לפניו לאור או לים או לכל דבר האבד אינה מקודשת וכן אם אמרה תניהו לאבא או לאביך אינה מקודשת על מנת שיקבלם לי הרי זו מקודשת כדאי' בבריי' [שם] וכן אם היה מוכר פירות או כלים וכיוצא בהם ואמרה לו תן לי מעט מאלו ואומר לה אם אתן לך תהא מקודשת לי אם אמרה הן ונתן לה הרי זו מקודשת אבל אם אמרה תן לי מהם או השלך לי או דברים שעניינם שאומרת לא תשחק עמי בדברים אלו אלא תן לי בלבד ונתן אינה מקודשת כך פוסק הלכה במסכת קידושין בפרק קמא [שם]. גרסינן בפרק האומר [דף נ"ה כל הסוגיא] אמר רב נחמן אמר שמואל המקדש בעד אחד אין חוששין לקידושיו אפילו שניהם מודים וכן אמרו משמיה דרב המקדש בעד אחד בי דינא רבה אמרו אין חוששין לקידושיו מאן בי דינא רבה רבינו הקדוש מתוך כך פוסק בהלכות גדולות ורב אלפס [שם] להקל אמנם בסוף הסוגיא אומר מאי הוי עלה רב כהנא אמר אין חוששין רב פפא אמר חוששין ולא נפסק הלכה כמי וראוי להחמיר כך פסק הרב רבי אליעזר ממיץ כתוב בהלכות גדולות היכא דקידש בפסולי עדות דרבנן קידושי מעליא לא הוו עד דהדר מקדש בעדים כשירים ואפילו הכי לא משתריא לעלמא אלא בגיטא וליכא בין פסולי עדות דאורייתא לפסולי עדות דרבנן אלא לגט אשה בלבד אבל לכל עדות שבתורה כי הדדי נינהו כמו שאלו פסולים כך אלו פסולים קטנה שקדשה עצמה בחיי אביה אין קידושיה קידושין ואין נישואיה נישואין וקטנה דאיתיה לאבוה במדינת הים ואנסיבתה אמה ואחיה אשאילת חדא מילתא קמי רבנן כמה זימנין ואמרו דשפיר עבדן דנישואין תיקנו לה לקטנה אי איתיה לאב מקדש לה קידושי תורה ואי לא מינסב' בתקנתא דרבנן וכמה דגדלה גדלי נישואי דידה וכדאתי אב לא צריך לקדשה ע"ד כא"ן דברי" הלכו"ת גדולו"ת ורבינו יצחק אומר שאין נישואיה נישואין אפילו מדרבנן תדע שהרי בפרק שני דקידושין [דף מ"ד] שמביא משנתינו דריש יבמות [דף ב'] וכל העריות הנשואות לאחים אם מתו או מיאנו צרותיהן מותרו' להתייבם ומדקדק קידשה מאן אילימא דקידש' אב במיאון סגי לה והלא צריכה גט ולמה אינו מעמידה בעניין שפי' בהלכות גדולות וגדולה מזו אומר רבינו מנחם שאפילו לקיימה אסור שמא קידשה אביה לאחר ואינו נראה לרבינו יעקב [כל הסוגיא כולה בתוס' פרק האיש מקדש (קידושין דף מ"ה) בד"ה בפירוש אומר ובאשירי שם] ולרבינו יצחק לאוסרה עליו מחמת חששא זו שאם באת לחוש לכך אם כן אם מת אביה במדינת הים תאסר לכל דשמא קידשה אביה ואין אנו יודעין למי חרש שנשא פקחה וכן חרשת שנשאת לפקח אין קידושיה

קידושין גמורין מן התורה אלא מדברי סופרי׳ לפיכך אם בא פקח וקדש אשת חרש הפקחת הרי זו מקודשת לשני קידושין גמורין ונותן גט והיא מותרת לבעלה החרש אבל השוטה שקידש פקחת ופקח שקדש שוטה אין כאן קידושין כלל לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים כדאי׳ ביבמות פ׳ חרש [דף קי״ב] סריס שקידש [כך משמע בפ׳ הערל (יבמות דף ע״ט) ובפ״ו דבכורות דף מ״ב ובפרק חרש דף קי״ג] בין סריס חמה בין סריס אדם בין איילונית שנתקדשה הרי אלו קידושין גמורין טומטום ואנדרוגינוס [דין הטומטום פשוט ונלמד שהוא ספק זכר בפרק הערל (יבמות דף ע״ב) ובפ״ו דבכורות דף מ״ב ובאנדרוגינוס פוסק כברייתא דרבי יוסי שלא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקיבה בפרק הערל דף כ״ג וכן פסק רב אלפס שם והמיימו׳ בפ״ד דהלכות אישות] שקידשו אשה או שקדשם איש הרי אלו קידושי ספק וצריכין גט מספק, [בפרק האומר דף ס״ו וס״ז] המקדש אחת מן העריות לא עשה כולם שאין קדושין תופסין לא בחייבי מיתות ולא בחייבי כריתות חוץ מן הנדה [בדף ס״ח]. אמרינן בפרק המגרש [גיטין דף פ״ט כל הסוגיא] אשת איש שפשטה ידה וקבלה קידושין מאחר בפני בעלה הרי זו מקודשת לשני שהאשה שאמרה לבעל גרשתני נאמנת חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה כדאמר רב המנונא שם ובפרק התקבל [גיטין דף ס״ד וכפסק ר״י בתוס׳ פרק המגרש דלעיל בד״ה הילכתא] פוסק רבי׳ יצחק כמותו שבכל מקום מקשה מדבריו אע״ג דבסוף נדרים [דף צ״א] משמע דרבא פליג עליה אבל קדשה אחר שלא בפני בעלה אין תופסין בה קדושי׳ עד שתביא ראיה שנתגרשה קודם שתקבל הקדושין דכל שלא בפניו מעיזה, [בפ״ב דיבמות דף כ׳ ובפ״ג דכידושין דף ס״ו וס״ז] המקדש אחת מן השניות או מאיסורי לאוין או מאיסורי עשה הרי זו מקודשת קידושין גמורים ויבמה שנתקדשה לזר היא מקודשת בספק שנסתפק לחכמים אם הקידושין תופסין ביבמה כשאר חייבי לאוין או אין קידושין תופסין בה כערוה כדאיתא במסכת יבמות פרק האשה רבה [יבמות דף צ״ב וצ״ו] ונחלקו בה רב ושמואל [שם] ואף על פי שאסור לו לכנוס אחת מכל אלו הרי זה מגרש בגט, [בפ״ג דקידושין דף ס״ו וס״ח ובפ׳ ב׳ דיבמות דף כ״ב וכ״ג] המקדש גויה או שפחה אינם קידושין אלא הרי היא אחר הקידושין כמו שהיתה קודם הקידושין וכן גוי ועבד שקדשו בת ישראל אין קידושיהן קדושין גרסינן בירושלמי דפרק הערל מניין שאין קידושין תופסין באשת איש רבי אמי בשם רבי ינאי אומר ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר לכשתצא מביתו דווקא לאיש אחר פרט לקרובות מכאן שאין קדושין תופסין בהן ישראל משומד שקדש אף על פי שעובד עבודה זרה ברצונו הרי אלו קדושין גמורים וצריכה ממנו גט כדאי׳ בפרק החולץ (יבמות דף מ״ז). מוכיח בפרק קמא דקידושין [דף

י"ב] שאם קידש אשה באוכל או בכלי וכיוצא בו ששוה פחות משוה פרוטה הרי זו מקודשת מספק וצריכה גט מספק שמא דבר זה שוה פרוטה במקום אחר ונראה לרבינו משה [בפרק ד' דהלכות אישות] שאם קדש בתבשיל או בירק שאינו מתקיים וכיוצא בהם אם לא היה שוה פרוטה באותו מקום אינה מקודשת כלל שהרי דבר זה אינו מגיע למקום אחר עד שיפסיד ויאבד ולא יהיי שוה כלום המקדש בדבר שאסור בהנאה אינה מקודשת כדאיתא בפרק שני דקדושין [דף נ"ו] ואפילו היה אסור מדבריהם כגון חמץ בשעה ששית מיום ארבעה עשר אינה מקודשת כדאי' בפ' קמא דפסחי' [דף ז' וכן בריש פ"ד דף כ"א]. עבר ומכר דבר האסור בהנאה וקדש בדמיו הרי זה מקודשת ולכתחילה לא יקדש כדאיתא בנדרים בפרק השותפין (נדרים דף מ"ז) ואיסור זה מדבריהם לו לבדו אבל לאחר מותר חוץ מעבודת כו"ם [בפ' האיש מקדש דף מ"ח] שאם קידש בדמיה אינה מקודשת מפני שדמי ע"ז אסורין בהנאה כמוה. [בפר"ק דקידושין דף ו'] האומר לאשה הרי את מקודשת לי בדינר זה על מנת שתחזירהו לי אינה מקודשת בין החזירה בין לא החזירה שאם לא החזירתו הרי לא הגיע לידה כלום, [בפ"ק דקידושין דף י"ט ובפרק אף על פי (כתובות דף נ"ו) וביתר מקומות] המקדש האשה על מנת שאין לה עליו שאר כסות ועונה אומרת לו בשאר וכסות תנאך קיים כרבי יהודא מפני שהוא תנאי שבממון אבל בעונה תנאך בטל שהתורה חייב אותך בעונה והרי זו מקודשת ואתה חייב בעונתה ואין בידך ליפטור עצמך בתנאך וכן כל כיוצא בזה האומר לאשה הרי את מקודשת לי בבגדים אלו שהם שווים חמשים זוז והיו של משי וכיוצא בזה שהאשה מתאוה להם אם היו שוים חמשים זוז הרי זו מקודשת משעת לקיחה ואין אומרים יושמו בשוק ואחר כך תהא מקודשת כדי שתסמוך דעתה אלא הואיל והם שוים כמו שאמר הרי זו מקודשת משעה ראשונה ואם אינם שוים אינה מקודשת כך פוסק בפרק קמא דקידושין [דף ט'] במסקנא דשיראים אינם צריכין שומא כרבה [בדף ז'] כאשר בארנו ומדקדק רבינו יעקב [בתוס' דף ט' דלעיל ובאשירי שם] למה אינו אומר בפירוש שהלכה כרבה כמו שמזכיר שם שאר אמוראים שפוסק כמותן ומתוך כך אומר רבי יעקב שרוצה התלמוד לפסוק דווקא בשיראין וכיוצא בהן כגון טבעת של זהב בלא אבן אין צריכין שומא מפני ששומתן ידועה קצת אבל במקדש בטבעת שיש בה אבן פעמים שיש בה אבן טובה ופעמים שהאשה סבורה שהאבן שוה יותר ממה שהיא שוה ודאי צריך שומא אף על פי שאמר לה כך היא שוה ואפילו אמר לה התקדשי לי בזו במה שהיא שווה ומכאן סמכו שלא לקדש בטבעת שיש בה אבן. בפרק (ה) המדיר אמר רבי אמי המקדש בפחות משוה פרוטה או במלוה וחזר ובעל סתם בפני עדים צריכה גט שעל בעילה זו

סמך ולא על אותן קידושין הפסולי׳ חזקה היא שאין אדם מישראל הכשרי׳ עושה בעילתו בעילת זנות והרי בידו עתה לעשותה בעילת מצוה האומר לשתי אחיות הרי אחת מכם מקודשת לי ונתן להן פרוטה או שקבלתה אחת על ידי חבירתה וכן האומר לאב הרי אחת מבנותיך מקודשת לי וקבל האב קדושין אף על פי שקדושין אלו הן קידושין שלא נמסרו לביאה שאסור לו לבא על אחת מהן אף על פי כן קידושין תופסין בהן וכולן צריכין ממנו גט דהלכה כאביי שאומר כן במסכת קידושין [פ״ב דף נ״א] שנינו בפרק שלישי דקידושין [דף ס״ד] ומביאה בפרק שני [דף נ״א] המקדש בתו סתם אין הבוגרת בכלל אפילו עשאתו הבוגרת שליח דלא שביק אינש מצוה דרמיא עליה ועביד מצוה דלא רמיא עליה להשיא בוגרת מכאן מדקדק רבינו יעקב [בתוספת שם דף ל״ב בד״ה והלכתא ובאשירי] שאם שידך אחת מבנותיו לאחד ואמר לו בסתם בתך מקודשת לי מסתמא המשודכת קדש כיון שיש עליו חרם תקנת קהילות לא שביק לה ומקדש האחרת ואפילו במקום שאין תקנה מכל מקום שארית ישראל לא יעשו עולה כמו שאומר שם [בדף מ״ה] וכל שכן אם המשודכת במקום החתן והאב שדעתו עליה וכל שכן אם אמרו לא בתך הגדולה ואין לו בנות כי אם מאשה אחת שאז אין שום ספק שגדולה שבכולן רוצה לומר כדאי׳ בפ׳ האומר [דף ס״ד] דאמצעית שמה אית לה בתחילת פרק שלישי דקדושין [דף נ״ח ונ״ט] אמר העושה שליח לקדש לו אשה והלך השליח וקדשה לעצמו הרי זו מקודשת לשליח ואסור לעשות כן וכל העושה דבר זה וכיוצא בו בשאר דברי מקח וממכר נקרא [רמאי במ״ס אינו] רשע תנן בפ׳ המגרש (גיטין דף פ״ח) יצא לה שם בעיר שהיא מקודשת הרי זו מקודשת ואמר עולא בגמרא [דף פ״ט] וכן תני לוי לא שישמעו קול הברה אלא שיהו נרות דולקות ומטות מוצעות ובני אדם נכנסין ויוצאין ונשים טוות לאור הנר ושמחות לה ואומרות פלונית נתקדשה היום עוד אמר שם [בדף פ״ט וגם בסמל״ת סימן פ״ב הביאו] שאם יצא עליה קול מראשון ובא אחר וקדשה בפנינו מגרש ראשון ונושא שני אבל לא יגרש שני וישא ראשון שלא יאמרו מחזיר גרושתו מן האירוסין הוא אמרינן במסכת כתובות [דף כ״ב] שהאשה שאמרה אשת איש אני וחזרה ואמרה פנוי׳ אני אם נתנה אמתלא לדברי׳ למה אמרה כן מתחלה הרי זו נאמנת שנינו בתחילת מסכת כתובות [דף ב׳] בתולה נשאת ליום הרביעי במקום שאין בית דין יושבין אלא בשני ובחמישי שאם היה לו טענות בתולים הי׳ משכים לבית דין ויהי׳ לו פנאי שלשה ימים שלפניהם לטרוח בסעודה ואלמנה נישאת בחמישי כדי שיהא שמח עמה חמישי וששי ושבת ויצא למלאכתו יום ראשון בפ׳ אע״פ (כתובות דף נ״ז) מפרש שנותנין זמן לאשה משתבעה הבעל לפרנס עצמה בתכשיטי׳ וצרכי החופה וכן לאיש

משתבעו האשה ואם הגיע זמן שנתנו לאיש ולא נשאה נתחייב במזונותיה אע"פ שלא כנסה ומסקינן בפרק ראשון דכתובות [דף ב'] שאם הגיע זמן באחד בשבת או חלה הוא או שחלתה היא או שפירסה נדה כשהגיע הזמן אינו מעלה לה מזונות תנו רבנן [שם דף ז'] מברכין ברכת חתנים בעשרה כל שבעה אמר רב יהודא והוא שבאו פנים חדשות ומה היא ברכת חתנים בורא פרי הגפן שהכל ברא לכבודו יוצר האדם אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו וגורס רב סעדיה ובצלם דמות תבניתו והתקין לו ממנו בניין עדי עד ברוך אתה ה' יוצר האדם שוש תשיש ותגל עקרה בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה ברוך אתה ה' משמח ציון בבניה שמח תשמח ריעים האהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם ברוך אתה ה' משמח חתן וכלה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה גילה רנה דיצה חדוה אהבה ואחוה ושלום וריעות מהרה ה' אלהינו ישמע בערי יהודא ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול מצהלות חתנים מחופתם ונערים ממשתה נגינתם ב"א ה' משמח חתן עם הכלה, [תוס' שם דף ח'] יש מפרשין כי שלשה ברכות אלו שהכל ברא לכבודו ויוצר האדם ואשר יצר את האדם לכך מתחילות בברוך אע"פ שסמוכות לברכות שלהם מפני שהן קצרות אם לא היו פותחות בברוך היו נראות כאחת וקשה דבירושלמי [פ"ק דברכות ולעיל בסוף סימן מ"א הביאו] מקשה על ברכה הסמוכה לחבירתה והרי הבדלה ומתרץ שניא היא שמתחלה רבי מפזרן ומה הקשה והלא קצרות הן ורבי' שלמה פירש [שם] כי אין סדר הזיווג מתחיל כי אם מאשר יצר את האדם ואילך אבל שהכל ברא לכבודו נתקנה לשבח לאדון הכל שנעשה שושבין לאדם הראשון והיה ראוי לברך משעת אסיפת העם אלא מכנסן על הכוס ויוצר האדם מפני שנבראו אדם ואשתו בשני פעמים אמר ר' יצחק א"ר יוחנן מברכין ברכת חתנים בעשרה כל שבעה וחתנים מן המנין רב אשי איקלע לבי רב כהנא יומא קמא בריך כולהו למחר אמר להו אי איכא פנים חדשות מברך כולהו ואי לא לא ואומר רבינו יצחק [בתו' שם דף ז' בד"ה והוא] דווקא פנים חדשות שדרך להרבות בשבילם כגון אדם חשוב ואפילו בא קודם החופה הואיל ושהא שם לכבוד החופה כתב מורי שמברך כולם ועוד אומר רבינו יצחק כי שבת נקראת פנים חדשות דאיתא במדרש מזמור שיר ליום השבת אמר הקב"ה באו פנים חדשות לכאן נאמר שירה ואם לא באו [שם דף ח' כל הסוגיא] פנים חדשות יומא קמא מברך כולהו מכאן ואילך כל שבעת ימי המשתה מברך שהשמחה במעונו ואשר ברא [בפירש רש"י שם] ומפני שברכה זו היא יחידה לפעמים לכך פותחת בברוך שאינה נחשבת ברכה הסמוכה לחברתה ומשבעה ועד שלשים מברך שהשמחה במעונו אפילו לא באו קרואין לכבוד החופה ובזמן הזה

ערבה כל שמחה ולא נהגו לברך כלל אחר שבעת ימי המשתה ובפרק קמא דכתובות [דף ז'] מסקינן כי אלמון שנשא אלמנה אין מברכין אלא יום אחד בלבד גרסינן בפרק קמא דברכות [דף ו'] כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות קול ששון קול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומר הודו. אמרו חכמים [בפ' החובל דף פ"ט ובפ' אף על פי (כתובות דף נ"ז)] שאסור לשהות עם אשתו אפי' שעה אחת בלא כתובה לפיכך כותבין כתובה קודם כניסתו לחופה ואח"כ יהיה מותר באשתו והחתן נותן שכר הסופר [במשנה פרק גט פשוט (בבא בתרא דף קס"ז)] וכמה הוא כותב לה [במשנה פ"ק דכתובות דף י' וביתר מקומות] אם היא בתולה אין כותבין לה פחות ממאתים דינרין ואם היא בעולה אין פוחתין לה ממאה דינרים וזהו הנקרא עיקר כתובה [בריש פרק אע"פ דף נ"ד] ואם הוא רוצה להוסיף לה אפילו ככר זהב מוסיף [בגמרא שם] ודין עיקר ודין התוספת לרב הדברים אחד הוא לפיכך כל מקום שנאמר כתובה סתם הוא העיקר והתוספת כאחד, [בתוס' פ"ק דכתובות דף י' בד"ה אמר רב נחמן] ומספר הכתובה נלמד שכתובת בתולה מן התורה מכמוהר הבתולות שכתוב שם כסף זוזי מאתן דחזו ליכי מדאוריי' ותנן בפ' בתרא דכתובות [דף ק"י] נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בארץ ישראל נותן לה ממעות ארץ ישראל שאינם כל כך טובים רבן שמעון בן גמליאל אומר נותן לה ממעות קפוטקיא דקסבר כתובה דאוריי' ואמר רבי יוחנן [בפרק גט פשוט דף קע"ד ובפרק מי שאחזו (גיטין דף ע"ה) וביתר מקומות] כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתינו הלכה כמותו ואף על פי שאומר שם באותו פרק [בדף ק"י] על ברייתא אחרת לאפוקי מדרבן שמעון בן גמליאל כמו כן בפ' המגרש (גיטין בדף פ"ה) מצינו לאפוקי מדרבי יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו ופוסק רב נחמן הלכה כמותו בפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ו) והשקל הוא ארבעה דינרים והדינר שש מעה והמעה על פי הקבלה היא משקל שש עשרה שעורות [וכן מבואר לעיל בתחילת סימן מ"ה] [בפרק האשה רבה דף פ"ט וע"ש בתוס'] חכמים תקנו כתובה לאלמנה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, [היינו כר"מ בר"ש פ' אע"פ דף כ"ד וכ"ה וכל הפוחת לבתולה ממאתים ולאלמנה ממנה בעילתו בעילת זנות אחד הכותב כתובה בשטר ואחד שהעידו עליו עדים וקנו ממנו שהוא חייב לה מאה או מאתים במקום שאין כותבין וכן אם נתן לה מטלטלין כנגד כתובתה אף במקום שכותבין הרי זה מותר לבעול עד שיהא לו פנאי לכתוב כדאיתא בפרק קמא דכתובות [דף ז'] רק שיקבל עליו אחריות אם יאבדו או יזולו כדמוכח בפ' אף על פי (כתובות דף נ"ו) בפרק נערה (כתובות דף נ"ב) מסקינן דארוסה שמתה אין לה כתובה ואינו חייב לקוברה אבל מת הוא גובה כתובתה גרסינן בירושלמי דנערה

קל הוא בתנאי כתובה שבכל מקום אדם מזכה בכתיבה וכן אף בדברים ובכל מקום אין אדם מזכה אלא למי שהוא בעולם וכאן אף למי שאינו בעולם [בפרק אף על פי דף נ"ה] הכונס את האשה ולא כתב לה כתובה או שכתב ואבד שטר הכתובה או שמחלה כתובתה לבעלה או שמכרה לו כתובתה חוזר וכותב לה עיקר כתובה.אם רוצה לקיימה, [בפרק החובל דף פ"ט] אבל המוכרת כתובתה לאחרים בטובת הנאה אינו צריך לכתוב לה כתובה אחרת שלא תקנו לה חכמים כתובה אלא שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ואם הוציאה משלם כתובתה ללוקח כדרך שהיה משלם לה אם לא מכרה בפרק החולץ [יבמות דף מ"ג והסוגיא בתוס' שם בד"ה שאני] משמע שמותר לארס אשה בכל ימי החול ואפי' בתשעה באב בין ביום ובין בלילה מתיר במגילת סתרים לארס אשה במועד שלא יקדימנו אחר והביא ראייה מן הירושלמי דסוף ביצה אבל אין נושאין. וכן אמרו חכמים [בפרק קמא דמ"ק דף ח' והטעם בתוס' שם] שאין נושאין נשים במועד ואפי' בחול המועד לפי שאין מערבין שמחה בשמחה ומפרש בירושלמי שני' מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת וגם אמרו במסכת ביצה [דף ל"ז] שאין מקדשין בשבת ומעמידה שם כשיש לו אשה ובנים דלאו מצוה קא עביד אמרינן בפרק קמא דכתובות [דף י'] הנושא בתולה שנתארמלה או נתגרשה או נחלצה מן האירוסין נתארמלה או נתגרשה או נחלצה כתובתה מאתים, [שם דף י"א] ואם מן הנישואין כתובתה מנה שמשנשאת הרי היא כבעולה. [שם ושיעור השנים שכתב בפרק יוצא דופן (נדה דף מ"ד) ומ"ה] קטנה מבת שלש שנים ויום אחד ולמטה שנבעלה אפי' בא עליה אדם גדול כתובתה מאתים שסופה שתחזור להיות בתולה כשאר בתולות וכן גדולה שבא עליה קטן מבן תשע שנים ויום אחד ולמטה כתובתה מאתים כאילו לא נבעלה כלל שביאת בן תשע ויום א' ביאתו ביאה פחות מזה אין ביאתו ביאה כשנושא אדם אשה בין בעולה בין בתולה בין גדולה בין קטנה אחת בת ישראל ואחת הגיורת ואחת המשוחררת יתחייב לה בעשרה דברים ויזכה הוא בארבעה דברים והעשרה שלשה מהן מן התורה ואלו הן שארה כסותה ועונתה, [בפי' נערה שנתפתתה דף מ"ו] שארה אלו מזונותיה. כסותה כמשמעו. ועונתה לבא עליה כדרך כל הארץ והשבעה מדברי סופרים וכולם תנאי ב"ד הם האחד מהם עיקר כתובה והאחרים נקראים תנאי כתובה, [שם דף נ"א] ואלו הן לרפאותה אם חלתה, [שם ובדף מ"ו ומ"ז] לפדותה אם נשבית. [שם] ולקוברה אם מתה. [שם דף נ"ב] ולהיות ניזונת מנכסיו ויושבת בבית אחרי מותו כל זמן אלמנותה. [שם] ולהיות בנותיה ממנו ניזונות מנכסיו אחרי מותו עד שיתארסו. [שם] ולהיות בניה הזכרים ממנה יורשים כתובתה יתר על חלקם בירושה עם אחיהם, [ריש פרק מציאת האשה דף מ"ה] והארבעה שזוכה בהן

כולן מדברי סופרים ואלו הן להיות מעשה ידיה שלו. ולהיות מציאתה שלו ושיהא אוכל פירות נכסי מלוג שלה בחייה ואם מתה בחייו יירשנה והוא קודם לכל אדם בירושתה ועוד תקנת חכמים [בפרק נערה דף מ"ז] שיהא מעשה ידי האשה לבעלה כנגד מזונותיה ופדייתה כנגד אכילת פירות נכסיה וקבורתה תחת ירושתה לכתובתה לפיכך אם אמרה האשה איני ניזונית ואיני עושה שומעין לה כדפסיק בפרק אחרון דכתובות [דף ק"ז] אבל אם אמר הבעל איני זנך ואיני נוטל כלום ממעשה ידיך אין שומעין לו שמא לא יספיקו לה מעשה ידיה במזונותיה ומפני תקנה זו יחשבו המזונות מתנאי כתובה, [כך משמע בפ' נערה דנ"א ונ"ב] כל הדברים האלה אע"פ שלא נכתבו בשטר הכתובה ואפי' לא כתבו עדיין אלא נשאה סתם כיון שנשאה זכה בד' דברים שלו וזכתה האשה בעשרה דברים שלה ואינן צריכין לפרש הנכסי' שמכנסי' אשה לבעלה בין קרקע בין מטלטלין בין עבדים אע"פ שהן נכתבין בשטר כתובה אין נקראין עיקר כתובה אלא נדוניא שמם ואם קבל הבעל אחריות הנדוניא עליו נעשית ברשותו ואם פחתה פחתה לו ואם הותירה הותירה לו הרי זו נקראת נכסי צאן ברזל ובכלל כתובה מזכיר' התלמוד ואם לא קבל אחריות הנדוניא עליו אלא הרי היא ברשות האשה אם פחתה פחתה לה ואם הותירה הותירה לה הרי זה נקרא נכסי מלוג וכן מפרש במשנה פרק אלמנה לכהן גדול ביבמות [דף ס"ו] ובבראשית רבה [פרשה מ"ו] בעון קומי' דריש לקיש מהו מלוג אמר להו מה דאיתמליג מליג פירש הערוך [בערך מלג דף קל"ג] עניין מליגת הראש הוא שתולשין השער לבד ועוזבין העור כך הבעל אוכל פירות ועוזב הקרן [כך המסקנא כתובות דף ע"ח ועניין המתנה קידושין דף ל"ג ובפ' בתרא דנדרים דף פ"ח ובשאר מקומות] וכן כל נכסים שיש לה לאשה שלא הכניסה אותן לבעלה ולא כתבה אותן בכתובה אלא נשארו לה לעצמה או נפלו לה בירושה אחר שנתארסה או נתנו לה במתנה הכל נקראים נכסי מלוג שכולן ברשותה הן ואין נקרא כתובה אלא עיקר כתובה שהוא ק' או מאתים עם התוספת ונכסי צאן ברזל בלבד [בריש פרק אע"פ דף נ"ד] דין תוספת הכתובה כדין העיקר ולא תקנוה לגבותה כל זמן שתרצה אלא הרי היא כתוב שיש לו זמן ואין הכתובה נגבית אלא לאחר מיתת הבעל או אם גירשה [במשנה קמייתא דפרק הניזקין (גיטין דף מ"ח) ובגמ' דף מ"ט] וכן התקינו שאם היה לבעל שדות טובות שנקראות עידית ורעות שנקראות זיבורית ובינונית ובאתה האשה לגבות כתובתה ממנו שלא תגבה כי אם מן הרעה שבנכסיו והיא הנקראת זיבורית, [במשנה פרק השולח (גיטין דף ל"ד) ובפרק הכותב (כתובות דף פ"ז)] וכן התקינו כשתבא לגבות אחר מותו לא תגבה עד שתשבע בנקיטת חפץ שלא הניח אצלה כלום ולא מכרה לו כתובתה ושלא מחלה אותה ואמרי'

בפ' נערה [דף כ"ד] הלכתא כרב דאמר שמין לה כל מה שעליה ופוחתין אותו מכתובתה אבל אם גירשה לרצונו גובה בלא שבועה ואין שמין כסות שעליה שהרי לקחן לה וזכתה בהן והוא רוצה להוציאה ולא היא כן כתב רב אלפס [בפרק מציאת האשה דף ס"ח ובפ' אף על פי (כתובות דף נ"ה)] וכן התקינו שלא תגבה האלמנה כתובתה אלא מן הקרקעות ואינה גובה משבח ששבחו נכסים לאחר מיתת הבעל ואין הבנות ניזונות לאחר מיתת אביהן משבח ששבחו נכסים לאחר מותו כדאיתא בפ' יש בכור (בכורות דף נ"ב) ואינה טורפת בכתובתה משבח שהשביח הלוקח אף על פי שבעל חוב גובה את השבח ודברים אלו מקולי כתובה הן [שם]. תקנו הגאונים בכל הישיבו' שתהי' האשה גובה כתובתה אחר מות בעלה אף מן המטלטלין כדרך שתקנו לבעל חוב לגבות מן המטלטלין ופשטה התקנה זו בכל ישראל וכן שאר תנאי כתובה כולן ככתובה הן וישנן במטלטלין כמקרקעי חוץ מכתובת בנין דיכרין [מבוארת בפרק נערה שנתפתתה דף כ"ב ומי שהיה נשוי דף צ"א] שלא מצינו מנהג ירושתה פשוט בכל הישיבות. לפיכך אין לנו להעמיד אותה כי אם על דין התלמוד [שם] שאין יורשין כתובת אמן אלא מן הקרקע וכן פוסק רבינו חננאל דבפרנסה שאינה לא כתובה ולא תנאי כתובה אינה נגבית אלא מן הקרקע כדפסק רבא בפ' מציאת האשה [כתובות דף ס"ט ושאינה מתנאי כתובה בדף ס"ח]. אמנם כתב רבי' שמשון איש ירושלים שמאחר שכתובה נגבית מן המטלטלין בתקנת הגאונים הוא הדין כתובת בנין דיכרין שהרי מקשה שם [בפרק נערה דף נ"ב וכן הסוגיא בתוס' שם ובסמל"ת סימן פ"א] ותגבה ממטלטלין ומתרץ ככתובה שוויה רבנן וכן עישור נכסים ממטלטלין בזמן הזה כשמואל בפ' נערה (כתובות דף נ') וגם בזמן הזה רגיל כל אדם להשיא בתו ממטלטלין וזהו כמו אומדנא שסובר רבא כר' יהודא וכשמואל באמידני' בפרק מציאת האשה (כתובות דף ס"ח) ורבינו יעקב הי' אומר דאין אנו צריכין לתקנת הגאונים לענין כתובה דאנן מטלטלי אגב מקרקע מקנינא דאהני מאי דכתבינן בכתובה נכסין דאית להון אחריו' ודלית להון אחריות כולהון יהון אחראין ועַרבאין כו' ודלא כאסמכתא לגבות מן המטלטלין אם הן בעין ואהני דלא כתבין אגב שלא לגבות מן הלקוחות. דווקא לוקח מפקיע כתובה מן המטלטלין דהוי בעל חוב מאוחר דקיימא לן בעל חוב מאוחר שקדם וגבה במטלטלין מה שגבה גבה [מוכח באלפסי פרק מי שהיה נשוי ולקמן בסימן פ"ב מבואר איזו נקראת מתנת ש"מ או מתנת בריא] אבל מקבל מתנת בריא אינו מפקיע לדברי רבינו יצחק בר ברוך ולדברי רבינו יצחק בר שמואל מפקיע כמו מכר ונותן טעם שהרי מקבל מתנת בריא אלים מירושה דאוריי' דתנן [בריש פרק הניזקין (גיטין דף מ"ח)] אין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסין משועבדים ומקבל

מתנה בכלל משועבדים הן הילכך דילמא כי תקנו הגאונים לגבות כתובה ממטלטלין הני מילי מירושה אבל לא ממקבל מתנת בריא אבל מקבל מתנת שכיב מרע שאינה אלא מדרבנן אינה מפקעת בקל וחומר מירושה דאורייתא ועוד תקנו חכמים [במשנה וגמ' פ' האשה שנפלו (כתובות דף פ') ופ"ב כל הסוגיא] שיהו כל נכסים של בעל אחראין וערבאין לכתובתה אפי' כתובתה מנה ויש לו קרקע באלפים זהובים הכל תחת שיעבוד הכתובה וכל שימכור אחר הנישואין מנכסיו אף על פי שמכרו קיים ויש לו רשות למכור כל נכסיו ואם ירצה יש לה לטרוף אותם בכתובתה כשיגרשנה או כשימות אם לא תמצא נכסים בני חורין וכשתטרוף לא תטרוף אלא בשבועה [בפ' הכותב דף פ"ז] בנקיטת חפץ כדין כל בעלי חובות ותקנה זו כדי שלא תהא כתובה קלה בעיניו כשמשביעין בית דין או היורשין את האלמנה כשבאה לגבות כתובה אין משביעין אותה אלא חוץ לבית דין מפני שבתי דינים היו נמנעין מלהשביעה כמו ששנינו בפרק השולח [גיטין דף ל"ד ובגמרא דף ל"ה] שחוששין לה שמא לא תדקדק בעצמה בשבועה ואם רצו היתומים להדירה נודרת להם כל מה שירצו ומדירין אותה בבית דין ואחר כך נוטלת כתובתה [בפרק כל הנשבעין דף מ"ח] מתה האלמנה קודם שתשבע אין יורשיה יורשים מכתובתה כלום שאין לה כתובה אלא עד שתשבע כתב רבי' משה [בפרק ט"ז דאישות] שאם נישאת קודם שתשבע הרי זו נשבעת אחר הנישואין ונוטלת כל זמן שתרצה אבל אינה נודרת ונוטלת כדאי' בפרק השולח (גיטין דף ל"ה) שמא יפר לה הבעל ואומר רבינו יצחק כי נדר על דעת רבים יועיל בזה שנינו בפרק הכותב (כתובות דף פ"ו) המושיב אשתו חנונית או שמינה אותה אפוטרופסית הרי זה משביעה כל זמן שירצה רבי אליעזר אומר אפילו על כילכה או על עיסתה ואמר שם [בדף פ"ז] שאם פטרה מנדר ומשבועה אינו משביעה ואומר שם רבי שמעון [בדפ"ז] כל זמן שתובעת כתובתה יורשין משביעין אותה אינה תובעי כתובתה אין היורשים משביעין אותה ומפרש שם אביי [בדף פ"ח] לרבי שמעון כל זמן שתובעת כתובתה יורשין משביעין אותה ואפי' פטרה מן השבועה כאבא שאול בן אימא מרים דאמר [בדף פ"ו] שמן הדין הואיל ופטרה מנדר ומשבועה בין הוא בין יורשין אין משביעין אותה אבל מה אעשה שהרי אמרו חכמים הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה ואומר רב נחמן [שם] אמר שמואל הל' כאבא שאול בן אימא מרים ופירש רבינו חננאל [בתוס' שם דף פ"ח בד"ה לאפוקי] הילכך משביעין אותה ואפילו על אפוטרופסות שנעשית בחיי בעלה אינה תובעת כתובתה אין היורשין משביעין אותה אלא על טענת ברי ומסיק שם שבא לאפוקי ממאי דשמעינהו לרבי אליעזר ורבנן דהיכא דלא פטרה משבועה משביעה שבועת אפטרופא

כל זמן שירצה אפילו שלא בשעת תביעת כתובתה ואיידי דנקט רישא יורשין נקט סיפא יורשין כי הוא הדין שאין הוא יכול להשביעה ופוסק רבי יעקב [בתוי דלעיל ובאשירי שם] ורבינו חננאל גם בזאת כרבי שמעון כמו שמתחילת דבריו הלכה כמותו ומעשה בא לפני רבינו יעקב באשה שהושיבה בעלה חנונית ומינה אותה אפוטרופס והיתה נושאת ונותנת בהרבה מעות בבית ואומרת לבעלה שאינם שלו ופסק שאין הבעל יכול להשביעה מטעם שאמרנו מסקינן בפרק הנושא (כתובות דף ק"ד) אלמנה שהיה שטר כתובה יוצא מתחת ידה נשבעת וגובה כתובתה לעולם אפילו לאחר ק' שנה בין שהיתה בבית בעלה בין שהיתה בבית אביה ואם אין שטר כתובה יוצא מתחת ידה אין לה כלום כמו שאומר שם [בדף ק"ד כל הסוגיא] אי לא נקיטה כתובה במאי גביא ואפילו עיקר כתובתה ואפילו תבעה ביום מיתת בעלה וכן הגרושה אפילו עיקר כתובתה אין לה עד שתוציא כתובתה אלא אם כן יש עדים שנשרפה במה דברים אמורי' במקום שדרכן לכתוב כתובה אבל במקום שאין כותבין כתובה אלא סומכין על תנאי בית דין הרי זו גובה עיקר הכתובה אע"פ שאין בידה שטר כתובה בין שנתגרשה בין שנתארמלה בין שהיתה בבית בעלה בין שהיתה בבית אביה [ב"מ דף י"ז ובתוי שם הסוגיא] שהטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום אבל תוספת אין לה בכל מקום אלא בראייה ברורה ועד כמה תגבה האלמנה העיקר במקום שאין כותבין כתובה אם היתה בבית בעלה גובה לעולם ואם היתה בבית אביה עד חמשה ועשרי' שנה ואם באתה לתובעה אחר חמשה ועשרים שנים אין לה כלום שאלו לא מחלה לא שתקה כל זמן זה והרי אינה עם היורשין שתוכל לומר נכלמתי מלתבוע והם עמי בבית כדאיתא בפרק הנושא (כתובות דף ק"ד) וגם משם למדני שהמחילה אין צריכה קניין לפיכך אם הי' היורש עצמו מוליך לה מזונותיה לבית אביה ומטפל בה יש לה לתבוע כתובתה אפי' אחר כ"ה שנה שמה ששתקה ולא תבעה מפני שהיתה בושה מן היורשים כדמסיק שם בכתובות [דף ק"ד]. [בתוי בפ' הכותב (כתובות דף פ"ח) בד"ה הוציאה גט כל הסוגיא] ורבינו שמשון בר' אברהם פי' בשם רבי יצחק שהאומר שזה שאמר ר' יוחנן [בפ"ק דב"מ דף י"ז] בכתובות הטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום זהו בין במנה בין במאתים בין במזונות האשה והבנות בין במקום שכותבין כתובה בין במקום שאין כותבין בין נקיטה כתובתה בין לא נקיטה אי טעין ואמר פרעתי לא מהימן ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דאמר כותבין שובר וכן השיב רבינו יצחק בתשובה אחת המתחלת ראיתי דמעת העשוקים וגם משובר שכותבין כך הלכה כמו שאומר סתם התלמוד בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קע"א) והאידנא דכתבין תברא אבל קשה שאביי שסובר שם [בפ"ק דב"מ דף י"ז] כרבי יוחנן

סובר בפרק קמא דסוטה [דף ז'] דאין כותבין שובר שאומר שם האשה שאמרה טמאה אני שוברת כתובתה ויוצאת שמע מינה כותבין שובר אומר אביי תני מקרעת לפי זה לא תגבה דאביי אלא אם כי יש עדים שנשרפה וגם רבא משמע שם [בדף ז' וע"ש בתו'] שסובר דאין כותבין שובר ומעמידה במקום שאין כותבין כתובה שאז ודאי כותבין שובר אבל במקום שכותבין כתובה אין כותבין שובר אמנם אמר סתם התלמוד בפ' גט פשוט [דף קע"ז] והאידנא דכתבינן תברא ובספר חפץ כתוב שכך היה נוהג מר חפץ גאון שמביאין שתים וג' מקרובותיה ונותנין כפחות שבהן, [בפרק הכותב דף פ"ד ובפ' מי שהיה נשוי (כתובות דף צ')] מי שהי' עליו שטר חוב וכתובה אם החוב קודם גובה בעל חוב תחילה והשאר לאשה ואם הכתובה קדמה גובה האשה תחילה והשאר לבעל חוב במה דברי' אמורים כשהיתה הקרקע שבאו לגבו' ממנה קנוייה בשעת הנישואין ובשעת שלוה הוא שהדין נותן שכל הקודם בשטר תחילה זכה תחלה אבל אם לאחר שנשא ולוה קנה קרקע כולן חולקין בשוה כדגרסינן בפ' מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ז) אם תמצא לומר דאיקני קנה ומכר או הוריש משתעבד לוה ולוה ולכל אחד כתב דאיקני וקנה ומכר מהו ומסקינן יחלוקו שבשעה שקנה הי' משועבד לכולן ואין כאן דין קדימה [הכי מוכח באלפסי פרק מי שהיה נשוי] לעולם כל שקדם וזכה במטלטלין כדי חובו או כדי כתובה אין מוציאים מידו שאין דין קדימה במטלטלין אבל במקרקעי קיימא לן [בגמרא שם דף צ"ד] דבעל חוב מאוחר שקדם וגבה מה שגבה לא גבה אמר אמימר בפ' הכותב (כתובות דף פ"ו) מי שגירש את אשתו ועליו שטר חוב ובא בעל חוב והאשה לגבות והי' לו מעות וקרקע כדי החוב והכתובה בעל חוב נוטל מעות והאשה נוטלת כתובתה מן הקרקע ואם אין לו אלא קרקע שאין בה כדי לגבות שניהם ולא היה בה דין קדימה נותנין אותה לבעל חוב ואם נשאר לאשה תיטול ואם לאו תדחה מפני בעל חוב שהרי בעל חוב הפסיד והוציא מעותיו והאשה לא חסרה דבר שיותר ממה שהאיש רוצה לישא אשה רוצה לינשא וכן מי שמת והניח אשה ובעל חוב וקרקע שאין בה דין קדימה האשה נדחת מפני בעל חוב והוא גובה כל חובו תחילה ומאחר שתקנו הגאונים שתגבה האשה ובעל חוב מן המטלטלין והדבר ידוע שאין דין קדימה במטלטלין אם לא הניח מטלטלין כדי ליתן לשניהם נותנין לבעל חוב חובו תחילה ואם נשאר לאשה מה שתטול תטול בכתובתה או תדחה כך כתב רב אלפס [שם] בשם רב האי גאון וגם רבינו חננאל כתב כן בלשון אחד ובלשון אחר כתב יחלוקו כמו לוה ולוה וקנה דסוף פרק מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ז). גרסינן בפרק הניזקין (גיטין דף נ"ח) הבעל שמכר נכסיו ואחר כך כתבה אשתו ללוקח דין ודברים אין לי עמך והסכימה למעשיו וקנו ממנה אף על פי כן

כשתבא לטרוף טורפת שהרי יכולה לומר מה שכתבתי כן נחת רוח עשיתי לבעלי אבל בנתים המכירה קיימת כמו שאמר התלמוד בפ' האשה שנפלו (כתובות דף פ"א) דבעל בנכסים אי בעי לזבוני הכי נמי דלא מצי לזבוני בתמי' אבל אם קנו מן האשה תחילה שאין לה שיעבוד על מקום זה ואחר כך מכר אותו הבעל אינה טורפת אותו ומסקינן בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף נ') דנכסי מלוג אין האשה יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי הילכך אפילו קנו ממנה לבסוף המכר קיים אמרינן בפרק אלמנה ניזונת [כתובות דף צ"ז ומה שכתב נשבעת המסקנה כך בדף צ"ח] אלמנה בין מן האירוסין בין מן הנישואין נשבעת ומוכרת מקרקע בעלה ונפרעת כתובתה בין בבית דין מומחה בין בבית דין שאין מומחה כדאיתא בפרק אלו מציאות (בבא מציעא דף ל"ב) והוא שיהו השלשה אנשים אומני' ויודעי' בשומת קרקע ואחריות המכר על נכסי יתומים כדאמר רב יוסף אבל הגרושה לא תמכור אלא בב"ד מומחין וכל המוכרת בבית דין לא תמכור אלא בהכרזה אבל המוכרת שלא בבית דין אינה צריכה הכרזה [שם דף צ"ח והטעם בתוס' שם בד"ה אמר ליה הכרזה ועניין ההכרזה בערכין כ"א וכ"ב ולקמן מביאו בסימן צ"ד] ואף על פי כן צריכה ג' אומנים היודעים בשומא, [משנה בפ' נערה דף כ"ב ומה שכתב ונדונייתה ממשמעות הגמרא שם דקאמר מפני מה התקינו כתובת בנין דוכרין וכו' ע"ש] מתנאי כתובה שיהיו הבנים הזכרים יורשים כתובת אמן ונדונייתה שהכניסה בתורת נכסי צאן ברזל ואחר כך חולקין השאר עם אחיהם בשוה כמו ששנינו בפרק מי שהי' נשוי כיצד נשא אשה כתובתה ונדונייתה אלף זוז וילדה בן ומתה בחייו ואחר כך נשא אשה אחרת וכתובתה ונדונייתה מאתים והולידה בן ומתה בחייו ואחר כך מת הוא והניח אלפים בנו מן הראשונה יורש אלף שבכתובת אמו ובנו מן השניה יורש מאתים שבכתובת אמו והשאר יורשין אותה בשוה נמצא ביד בן הראשונה אלף וארבע מאות וביד בן שניה שש מאות במה דברים אמורים כשהניח יתר על שתי הכתובות דינר אחד או יותר כדי שיחלקו השאר בשוה אבל אם לא הניח יתר דינר חולקין הכל בשוה שאם ירשו אלו כתובת אמן ואלו כתובת אמן לא ישאר דינר אחד לחלק אותו בין היורשין נמצא תנאי זה מבטל חלק ירושה בין הבנים בשוה שהיא מן התורה אמרו היתומין הרי אנו מעלין על נכסי אבינו יתר דינר כדי שיטלו כתובת אמן אין שומעין להם אלא שמין הנכסים בבית דין כמה היו שווין בשעת מיתת אביהן ואע"פ שנתרבו או נתמעטו אחר מיתת אביהן קודם שיבאו לחלק אין שמין אותן אלא כשעת מיתת אביהן היה שם יתר על כדי ב' הכתובות אע"פ שיש עליו שטר חוב כנגד כל היתר אינו ממעטו אלא כל אחד יורש כתובת אמו שנינו בכתובות [דף צ'] נשא אשה ראשונה ומתה

בחייו ונשארו לו בנים זכרים ממנה ואחר כך נשא שנייה וילדה לו בנים זכרים ומת הוא ויורשי הראשונה באין ותובעין כתובת בנין דכרין שניה ויורשיה קודמין ליורשי הראשונה שהרי השנייה ב"ח ויורשי הראשונה באין מכח ירושת אביהן שמת דהא ירתין תנן לפיכך פורעין החוב תחילה והשאר ירושה [בכתובות דף נ"ב] ומדקדק שם [דף צ'] ש"מ ממתני' ג' דברים ש"מ אחת בחייו ואחת במותו כעין משנתינו יש ליורשי הראשונה כתובת בנין דכרין ולא חיישינן לאינצויי שיאמרו בני שנייה אם היינו באין בתורת בנין דכרין כמותכ' כגון אם מתה גם אמנו בחיי אבינו היה הדין עמכם שהיינו כולנו באים מכח ירושת אב אבל עכשיו שאנו באין מכח ירושת חוב אמנו שהוא משפט ניטול אפילו אין כאן כי אם נקבות ואתם באים ליטול מכח ירושת אבינו חלק יתר זה לא נניח לכם ליטול בירושת אבינו יותר ממנו לא נחוש למריבה זו מדקתני שנייה ויורשיה קודמין מקדם הוא דאקדומי אם הנכסים מועטים שיטלו הכל הא אם הנכסי' מרובין נוטלין בני הראשונה שאם לא היו נוטלין היה לו לומר שניה ויורשיה נוטלין ולא יורשי הראשונה ואע"ג דתנן בבא בתרא [דף קט"ו] בן קודם לבת ושם אפילו נכסים מרובין אינה נוטלת כלום כיון שיש לו לטעות בדבר היה לו לפרש ועוד למדנו שכתובה זו של שנייה שנגבית בתורת חוב נעשית כמותר וגובין בני הראשונה כתובת בנין דכרין שאין לך ירושה גדולה מזו דכשמת נפלו הנכסים לפני היורשין וכשיצא שטר חוב על אביהם אלו ואלו עושי' מצוה לפרוע חוב אביהם ואין צריך כאן מותר דינר מדלא קתני אם יש שם מותר דינר ובשני דברים אלו פוסק שם [בדף צ"א] הלכה אע"פ שרב אשי דוחה שם שאין ללמוד כן ממשנתינו ולמדנו עוד שכתובת בנין דיכרין לא טרפא ממשעבדי מדלא אתו בני ראשונה לטרוף על בני שנייה כתב רבינו חננאל [באשרי שם] דווקא אחת בחייו ואחת במותו שמתה גם זו שנשאה בחייו אחריו הוא דיש ביניהם כתובות בנין דכרין אבל אם השנייה בחייה בהדיא לא אשכחנא וכתב מורי רבי' יהודא בשם ר"י בר שמואל וזה לשונו ומיהו אומר ר"י דהשתא למסקנא לא קאי האי דיוקא דמעיקרא ש"מ א' בחייו ואחת במותו וכו' מדקתני שנייה ויורשיה קודם ליורשי הראשונה הא איכא שקלי אפי' במקום השנייה עצמה עכ"ל כתב בה"ג פסק דין שיצא לפני ישיבת הגאונים דהא דקתני שנייה ויורשיה קודמין ליורשי הראשונה העמדנוה בפרק כל הנשבעין (שבועות דף מ"ח) כשנשבע' ומתה אבל מתה ולא נשבעה אין יורשיה של שנייה נוטלין כתובתה שאין אדם מוריש שבועה לבניו אבל בני הראשונה גובין כתובת בנין דכרין שאין עליהם שבועה דלא ניתנה כתובה לגבות מחיים והנשאר אחריהם מן הנכסים בין קרקע בין מטלטלין יחלוקו יחד יורשי ראשונה ויורשי שנייה איש איש חלקו כמשפט הירושה

איש ואשה שהיה ביניהם שידוכין ואמר לה כמה את מכנסת לי כך וכך ואמרה לו כמה את נותן או כותב לי כך וכך וכן האב שפסק על ידי בנו ובתו כמה את נותן לבנך כך וכך וכמה את נותן לבתך כך וכך ועמדו וקדשו קנו אותן דברים אע"פ שלא היה ביניהם קניין מידם ואלו הן הדברים הנקנין באמירה דבר זה שאמרנו מביאו רבינא בקדושין [דף ט'] ומשמע שסוברין שנקנין באמירה בלא שום כתיבה ואלו במסכת כתובות בפרק הנושא (כתובות דף ק"ב) אמר ליה רבינא לרב אשי דברים הללו ניתנו ליכתב או לא אמר ליה לא נתנו ליכתב ומקשה שם רבינא לרב אשי להוכיח שניתנו ליכתב משמע שחולק עליו ויש לתרץ שבמסכת קידושין [בפרק ראשון דלעיל] חזר והודה לרב אשי ורבינו מאיר פירש שלעולם חולק על רב אשי וכן פירש דברים הללו של פסיקתא צריכים הם ליכתב שאין ניקנין באמירה לבדה ומה שתפס נקנין באמירה לא בא אלא למעט קניין [שם], או אין צריכין שנקנין באמירה לבדה בלא קניין וכתיבה ואמר רבינא שם שלכל הפחות צריכין לכתוב ורב אשי חולק עליו וצריך לדקדק הלכה כדברי מי שהרי דין גדול תלוי בזה על נדוניית חתנים עכשיו שאין רגילות לכתוב. ובסדר תנאים ואמוראים כתב רבינו יוסף טוב עלם רבינא ורב אשי הלכה כרבינא אבל ר"י ברבי שמואל פוסק כרב אשי לגבי רבינא שהרי רבינא ורב אשי שניהם סוף הורא' היו ורב אשי היה גדול ממנו כדאמרינן בגיטין [בפ' הנזקין דף נ"ט] מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ורבינא הי' תלמיד חבר לרב אשי כדאיתא בפרק הדר (עירובין דף ס"ג) עוד מדקדק ר' שמואל [בתוס' פ"ק דקדושין דף ט' בד"ה הן הן ובפ' בתרא דכתובות דף ק"ט בד"ה תשב] דדווקא עמדו וקדשו בתוך הדברים ועשו קידושין כדמשמע לשון עמדו ואומר ר"י שאין זו ראייה שדרך התלמוד בלשון זה כדגרסי' [ביבמות דף ק"ח] קטנה שלא מיאנה והגדילה ועמדה ונשאת, [בתוס' דלעיל] בד"א כשפסק האב לבתו בין גדולה בין קטנה ופסק האב [האחד] לבנו ובנישואין הראשונים שדעתו של אדם קרובה אצל בנו ומרוב שמחתו בנישואין הראשונים מקנה לו באמירה וכן מפרש בירושלמי [ריש פ' אע"פ] אבל אח שפסק לאחותו או אשה שפסקה לבתה וכן שאר קרובים או האב שפסק לבנו או לבתו בנישואי שניים לא קנו אותן הדברים עד שיקנו מיד הפוסק שנותן כך וכך שנינו בפרק אחרון [דף ק"ט] הפוסק מעות לחתנו ופשט לו הרגל תשב עד שתלבין ראשה. אדמון אומר יכולה לומר אלו אני פסקתי לעצמי אשב עד שילבין ראשי אבא פסק עלי מה אני יכולה לעשות או כנוס או פטור. אמר רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון ופוסק בגמ' [שם] כל מקום שאמר רבן שמעון בן גמליאל רואה אני את דברי אדמון הלכה כמותו. [שם] ובירושלמי מעמידה בפסק במעמדה אבל לא פסק

במעמדה אפילו רבנן מודו, [בסוטה פרק ארוסה דף ל"א ובפ' אלמנה ניזונית דף ק"א] מי שזינתה תחת בעלה אין לה כתובה לא עיקר ולא תוספת ואין מוציאין מן הבעל דבר ממה שמכר או שנגנב או שנאבד מנכסי צאן ברזל שלה ואין צריך לומר נכסי מלוג ולא המזנה בלבד אלא העוברת על דת משה או על דת יהודית אין לה כתובה [שם] לא עיקר ולא תוספת ולא תנאי מתנאי כתובה [כדר' ינאי בריש פ' אע"פ דף נ"ד] וכל אחת מהן נוטלת הנמצא מנדוניתה ויצאה כדאי' בירושלמי [בפרק המדיר] ואין הבעל חייב לשלם לא מה שפחת ולא שאבד ואלו הן הדברים שאם עשתה אחת מהן עברה על דת משה כדאיתא בפ' המדיר [דף ל"ב כל הסוגיא במשנה וגמרא] יצאה בשוק ושער ראשה גלוי דתנא דבי ר' ישמעאל ופרע ראש האשה אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת ראש או שנודרת ונשבעת ואינה מקיימת או ששמשה מטתה והיא נדה או שאינה קוצה לו חלה או שהאכילה את בעלה דברים האסורים. ואין צריך לומר שקצי' ורמשי' ונבילות אלא אפי' דברים שאינם מעושרי' והיאך יודע דבר זה כגון שאמרה פירות אלו פלוני תקנם לי ועיסה זו פלוני הפריש לי חלתה ופלוני החכם טיהר לי את הכתם ואחר שאכל או בא עליה שאל אותו פלוני ואמר לא היו דברים מעולם וכן אם הוחזקה נדה בשכנותיה ואמרה לבעלה טהורה אני ובא עליה. איזוהי דת יהודית הוא המנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל ואלו הן הדברים שאם עשתה אחת מהן עברה על דת יהודית היוצאה מחצר לחצר דרך מבוי וראשה פרועה ואין עליה צעיף כשאר כל הנשים אע"פ ששערה מכוסה במטפחת ואין בזה פריעת ראש לגמרי דהא אמרינן בירושלמי [שם] היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום פריעת ראש ומה שאומר שם הדא דאת אמר בחצר אבל למבוי יש בה משום פריעת ראש התם כשרוצה לשהות במבוי ופי' קפליטין לעז הוא או שהיתה טוה בשוק ורד או כיוצא בו לדברי רבינו חננאל [בתו' שם] כנגד פניה על פדחתה או על לחיה כדרך שעושות הגויות או הפרוצות או שטוה בשוק ומראה זרועותיה לבני אדם או שהיתה משחקת עם בחורים או שהיתה תובעת את התשמיש מבעלה בקול רם או ששכנותיה שומעין אותה מדברת על עסקי תשמיש או שהיתה מקללת אבי בעלה בפני בעלה, [בפ' מרובה דף ס"ב] עזרא תיקן שתהא האשה חוגרת בסיני בתוך ביתה משום צניעות ואם לא חגרה אינה עוברת על דת משה ולא הפסידה כתובתה גרסינן בירו' כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה אשה צנועה ראוי לצאת ממנה כהן גדול הלבוש משבצות זהב וכן מצינו במעשה דקמחית בפ"ה דיומא [דף מ"ז] אמר בירושלמי [בפרק המדיר] ובמסכת סוטה פרק ארוסה שהעוברת על דת צריכה התראה ועדים ואחר כך תפסיד כתובתה [דף כ"ה] כיצד היא יוצאה משום שם רע כגון שהיו עדים שעשתה

דבר מכוער ביותר שהדברים מראים שהיתה שם עבירה אף על פי שאין שם עדות ברורה בזנות כיצד כגון שהיתה בחצר לבדה וראו רוכל יוצא ונכנס ומיד בשעת יציאתו מצאו אותה עומדת מעל המטה והיא לובשת הסינר או חוגרת אזורה או שמצאו רוק לח למעלה בכילה כדאיתא בפרק שני דיבמות [דף כ"ד] ובירושלמי [בפרק המדיר דף ל"א] מוסיף שהיו שניהם יוצאין ממקום אפל או מעלין זה את זה מן הבור וכיוצא בו או שראה אותן מנשקין זה את זה או מגפפין זה את זה או שנכנסו זה אחר זה וסגרו הדלת וכיוצא בדברים האלו אם רצה להוציא תצא בלא כתובה ואין זו צריכה התראה עוברת על דת משה או על דת יהודית וכן זו שעשתה דבר מכוער אין כופין הבעל להוציא [כך המסקנא בסוטה פרק ארוסה (סוטה דף כ"ה)] אלא אם רוצה לא יוציא עד שיבאו שני עדים ויעידו שזינתה אשתו זאת בפניהם ברצונה אז ודאי כופין אותו להוציי, [בתוס' פ"ב דיבמות דף כ"ד בד"ה אמר רבי] ר"ת תפס לו שיטה אחרת בעניין זה דרוכל יוצא ומפרש תצא מרוכל אם גרשה זה ונשאת אח"כ לרוכל שהרי זה קול שלפני הנישואין אבל מן הבעל לא תצא דלקלא דבתר נישואין לא חיישינן כדאי' בפרק המגרש (גיטין דף פ"ט) גרסינן בפ' ארוסה במסכת סוטה [דף כ"ז] אשה מזנה בניה כשרים רוב בעילות אחר הבעל, [בפרק האומר בקידושין דף ס"ו] מי שראה אשתו שזינתה או שאמר לו אחד מקרוביו או מקרובותיה שהוא מאמינה וסומך דעתו עליהם שזינתה אשתו בין שיהיה האומר איש ובין שהיתה אשה הואיל וסמכה דעתו לדבר זה שהוא אמת הרי זה חייב להוציא ואסור הוא לבא עליה ויתן כתובתה ואם הודתה שהיא זנתה תצא בלא כתובה לפיכך משביעה בנקיטת חפץ שלא זינתה תחתיו אם ראה אותה בעצמו ואח"כ תגבה כתובתה אבל בדבר אחר אינו יכול להשביעה אלא על ידי גילגול בשם רבי' יעקב אמרו ששנים שהעידו על אשת איש שזינתה שצריכין דרישה וחקירה לאוסרה על בעלה גרסינן בירו' דסוף נדרים [דף מ"ב] עלה דההיא דהאומרת לבעלה טמאה אני [משנה היא שם דף צ'] כלומר שזניתי תחתך תביא ראייה לדבריה שמא נתנה עיניה באחר א"ר אילא מסתברא אם היה חבר יוציא בין כך ובין כך הואיל ואמרה לו שזינתה אבדה כתובתה [בגמ' שם דף צ"א ועיקרו במשנה פ"ד דסוטה דף כ"ד] עיקר ותוספת ואם היה מאמינה וסומך בדעתו עליה חייב להוציא מסקינן בפרק נערה (כתובות דף נ"א) האשה שזינתה תחת בעלה בשגגה או באונס הרי זו מותרת לבעלה שנאמר והיא לא נתפשה הא נתפשה מותרת בין שאנסה גוי בין שאנסה ישראל וכל שתחילת ביאתה באונס אע"פ שסופה ברצון ואפי' אמרה הניחו לו שאילמלא לא אנס לי הייתי שוכרתו מותרת שהיצר לבשה ומלשון והיא לא נתפשה דרשו רבותינו [שם] שיש לך אחרת שאע"פ שנתפשה אסורה ואיזו זו אשת

כהן ואחד אשת כהן ואחד אשת ישראל שנאנסה כתובתה קיימת העיקר והתוספת ולא הפסידה מכתובתה כלום כדאיתא בנדרים פרק אחרון [דף צ"א] וכופין את הכהן ליתן לה את הכתובה ולגרשה, [במשנה שם דף צ'] אשת כהן שאמרה לבעלה נאנסתי או שגגתי ונבעלתי לאחר דינה כדין ישראל שאינו חושש לדבריה שמא עיניה נתנה באחר ואם היתה נאמנת לו או שאמר לו אדם שהוא סומך על דבריו יוציא ויתן כתובה כדמוכח בקידושין [פרק האומר דף כ"ו] גבי ההוא סמיא, [בפר"ק דסוטה דף ב'] האומר לאשתו בפני שני עדים אל תסתרי עם פלוני ונכנסה עמו לסתור בפני עדים ושהתה כדי טומאה אסורה לבעלה עד שישקנה מי המרים כמו שיתבאר בהלכות סוטה [לקמן בסי' נ"ו], [בפרק ד' דסוטה דף כ"ד] ואם מת קודם שישקנה אין לה כתובה ואע"פ שלא מצאו עליה דבר מכוע' שאין לך דבר מכוער יותר מזה והיום שאין לנו מי סוטה נאסרה עליו איסור עולם ותצא בלא כתובה לא עיקר ולא תוספת שהרי מעשיה הרעים גרמו לה להאסר א"ר חנינא מסורא [בפרק קמא דסוטה דף ב'] לא לימא אינישׁ לאתתיה בזמן הזה בינו לבינה אל תסתר עם פלוני דדילמא ס"ל כרבי יוסי ברבי יהודא דאמר קינוי מועיל על פי עצמו והאידנא דליכא מי סוטה למיבדקה ואסר לה עילויה איסורה דלעולם אם נסתרה אחר כך ומשם יש להוכיח שאם לא קינא לה ונסתרה שאינה נאסרת לבעלה ופסק רבינו חננאל שנאסרה לבעלה משעה שיראו עדים שמתנהגין דבוקין זה בזה כמנאפין שאפי' לעניין דיני נפשות שכתוב שם והצילו העדה די בכך כדאמר בפ' קמא דמכות [דף ז'] היכי דייניגן כשמואל דאמר במנאפי' עד שיראו כמנאפים ואין צריך שיראו שיכניס כמכחול בשפופרת אבל בסתירה לבד אינה נאסרת לבעלה כאשר בארנו שאין אוסרין על הייחוד ובמעשים המפורשים בסוף מסכת נדרים [דף צ"א] בנשי' שנסתרו והוצרכו האמוראים שם לפסוק שצריך שתהא שום אמתלא להתירן זהו מפני שמדבר שם באומרת טמאה אני לך כמו משנתינו אשר שם שעל זה מדבר אבל באומרת טהורה אני אין צריך שום אמתלה להתירה ומותרת כאשר בארנו. הנושא אשה סתם ונמצא עליה נדרים תצא בלא כתובה לא עיקר ולא תוספת באילו נדרים אמרו שלא תאכל בשר או שלא תשתה יין או שלא תתקשט במיני צבעונים אבל נמצא עליה נדר חוץ מאלו לא הפסידה כלום כדאיתא בריש המדיר (כתובות דף ע"ב) וכן אמר שם שהכונס אשה סתם ונמצאו בה מומי נשים ולא ידע הבעל במום זה ולא שמע בו ורצה תצא בלא כתובה לא עיקר ולא תוספ' [שם דף ע"ה] כיצד היה מרחץ בעיר והיו לו קרובים אינו יכול לומר לא ידעתי מומין אלו אפילו מומין שבסתר מפני שהוא בודק בקרובותיו וחזקה ששמע ורצה ואם אין שם מרחץ טוען במומין שבסתר, [שם דף ע"ז] ונכפה בעתים ידועים הרי הוא כמומין שבסתר, [שם דף

ע"ה] אבל במומין שבגלוי אינו יכול לטעון שהרי הכל רואין אותן ואומרי' לו וחזקה ששמע ונתפייס [מהמיימ' פ' כ"ה דהלכות אישות] דבר ידוע הוא שאין דין זה אלא באותן המקומות שהיה מנהג נשים להלך בשוק ופניהם גלויו' והכל יודעים אותן ואומרים זו היא בתו של פלוני וזו היא אחותו של פלוני כמו ערי אדום בזמן הזה אבל בערי המערב ובטולייטל"א ובסביבותיה שאין דרך הבנות שם לצאת כלל בשוק ואם תצא הבת למרחץ בנשף תצא מתנכרה ומכוסה הרי זה טוען אף במומין שבגלוי והוא שלא היה שם מרחץ בעיר ושלא היה לו קרובים לבדוק בה, [במשנה שם דף ע"ב] כל המומין הפוסלין בכהנים פסולין בנשים ובמצות הכהנים [בסמל"ת סימן ש"ח] יתבארו מומי הכהנים ויתר עליהם בנשים. [שם דף ע"ה] ריח רע וזיעה וריח הפה וקול עבה ודדין גסין מחברתה עד טפח וטפח בין דד לדד ונשיכת כלב ונעשה המקום צלקת פירוש מבוקע ושומא שעל הפדחת אפילו היתה קטנה ביותר ואפילו קרובה לשער ראשה ואפילו אין בה שער זו היא השומא שיתירה אשה על הכהנים אבל אם היתה שומא שיש בה שער בשאר הפנים או שומא גדולה כאיסר אף על פי שאין בה שער הרי זה מום בין בכהנים בין בנשים [שם] כיצד היא טענת מומים אם היו מומין שנמצאו בה מומים שודאי היו בה קודם שתתארס כגון אצבע יתירה וכיוצא בו על האב להביא ראייה שידע בהם הבעל ורצה או שחזקתו שידע ואם לא הביא תצא בלא כתובה כלל היו (ו) בה מומין שאיפשר שנולדו אחר האירוסין אם נמצאו בה אחר שנכנסה לבית הבעל על הבעל להביא ראייה שעד שלא נתארסה היו בה והיה מקחו מקח טעות ואם נמצאו בה והיא בבית אביה על האב להביא ראייה שאחר האירוסין נולדו ונסתחפה שדהו הביא הבעל ראייה שעד שלא נתארסה היו בה או שהודתי' לו בכך והביא האב ראייה שראה ושתק ונתפייס או שחזקתו שידע בהן ונתפייס הרי זה חייב בכתובתה, [שם] בא על אשתו ושהה כמה ימים וטען שמום זה לא נראה עד עתה אפילו היא בתוך הקמטים או בכף הרגל אין שומעין לו חזקה אין אדם שותה בכוס אלא אם כן בודקו יפה וחזקתו שראה ורצה עד כאן פרק המדיר. לפי משנה אחרונה דסוף נדרים [דף צ'] אמרה השמים ביני ובינך יעשו דרך בקשה מפרש בירושלמי [שם] שצועקת על בעלה ואומרת כמו שהשמים רחוק מן הארץ כך אהיה רחוקה ממך לפי שאין שכבת זרעו יורה כחץ ואינו ראוי להוליד יעשו סעודה והם מתרגלים להתפייס דרך סעודה ולא אמרינן יוציא ויתן כתובה שמא נתנה עיניה באחר מפרש רב אלפס [בסוף פרק הבא על יבמתו] דמיירי במי שלא שהתה י' שנים והיא תובעת שיוציאנה אבל ההיא דר' אמי דפ' הבא על יבמתו [יבמות דף ס"ה וע"ש בתוס'] איש ואשה שאין להם בנים האיש אומר שהאשה עקרה והאשה אומר'

שמן האיש הוא שאינו מוליד האשה נאמנת שמרגשת היא לשכבת זרע כשיורה כחץ ובקיאה בכך. לשם מדבר כששהא עמה עשר שנים והוא מבקש להוציאה בלא כתובה והיא נאמנת ויתן כתובה ואין לחוש שמא עיניה נתנה באחר שהרי ע כרחה יוצאה ויש חילוקום אחרים וזה עיקר אמרינן במס' נדה [דף י"ב] הנושא את האשה ונמצא שאין לה ווסת קבוע לנדתה אלא לא תרגיש בעצמה עד שתראה דם הרי זו לא תשמש אלא בשני עדים שבודקת בהם אחד לפני התשמיש ואחד לאחר התשמיש חוץ מן העד של האיש שמקנח בו עצמו ואף על פי שמום גדול הוא זה לא הפסידה כתובתה שהרי בודקת עצמה תחילה ומשמשת הרי שבדקה עצמה ונבעלה ובשעה שקנחה בעצמה היא והוא נמצא דם על עד שלה או על עד שלו אם אירע זה פעם אחר פעם ג' פעמים זו אחר זו אסורה לישב עם בעלה ותצא בלא כתובה לא עיקר ולא תוספת ואין לה תנאי מתנאי כתובה שהרי אינה ראוייה לתשמיש ויוציא ולא יחזיר לעולם [שם] שמא תתרפא ונמצא שלא גמר לגרשה בשעת גירושין ומותרת לינשא לאחר כמו שיתבאר בעניין הנדה [בסמל"ת סימן קי"א] במה דברים אמורים בשהיתה כך מתחילת נישואיה ומבעילה ראשונה ראתה דם אבל אם אירע לה חולי זה אחר שנישאת נסתחפה שדהו לפיכך אם בעל ולא מצא דם וחזרה אחר כך להיות רואה דם בכל עת תשמיש יוציא ויתן כתובתה כולה ולא יחזיר עולמית כמו שבארנו למעלה, [פשוט ומבואר ממתניתין דפרק המדיר (כתובות דף ע"ה) ומכמה מקומות ומה שכתב ואם רצה להוציא וכו' נתבאר ממתניתין דפרק אף על פי דף נ"א לקתה חייב לרפאותה וכו' ע"ש] וכל אשה שנולדו בה מומין אחר שנישאת אעפ"י שנעשית מוכה שחין אם רצה לקיים יקיים ואם רצה להוציא יתן כתובה [שם דף ע"ז] האיש שנולדו בו מומין אחרי שנשא אשה אפילו נקטעה ידו או נסמית עינו אליבא דרבנן שפוסק רבא ורב נחמן כמותם ולא כרשב"ג וכן פסק רב אלפס [שם] ולא רצתה אשתו לישב עמו אין כופין אותו להוציא וליתן כתובה אלא אם רצתה תשב ואם לאו תצא בלא כתובה כדין כל אשה המורדת אבל אם נולד בו ריח הפה או ריח החוטם או שחזר ללקוט צואת כלבים או לחצוב נחשת מעיקרו או לעבד עורות שנינו בפרק המדיר (כתובות דף ע"ו) שכופין להוציא ומסיי' בתוספתא [פ"ז דכתובות] שכופין להוציא ויתן כתובה ואם רצתה תשב עם בעלה אבל נעשה האיש מוכה שחין כופין אותו להוציא ויתן כתובה ואפילו היא רוצה לישב עמו אין שומעין לה אלא מפרישין אותה בעל כרחה מפני שהיא ממיקתו ואם אמרה אשב עמו בעדים כדי שלא יבא עליה שומעין לה גרסינן בירושלמי דסוף אלמנה ניזונת [ומביאו בתוס' ריש פרק המדיר (כתובות דף ע') ופרק הבא על יבמתו (יבמות דף ס"ד) בד"ה יוציא ויתן כתובה] אין מעשין אלא לפסולות פי'

כגון אלמנה לכהן גדול שכופין אותו להוציא ומקשה לה והא תנינן המדיר את אשתו מליהנות לו יוציא ויתן כתובה ומתרץ שמענו שמוציא שמענו שכופין בתמיה משם יש ללמד שאין כופין אלא במקום ששונין כופין אבל אומרי' לו חכמים חייבוך להוציא ואם תעבור יקראוך עבריין:

מצות עשה מט

בארבעה (א) מקומות הזהירה תורה על פריה ורביה בפ' בראשית ופ' נח ותנן ביבמות בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף ס"א) שב"ה אומר לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כן יש לו זכר ונקבה ומסקינן [דף ס"ב] שאם מתו הזכר והנקבה והיו להם בנים זכר מזה ונקבה מזה אפי' היתה הנקבה מן הזכר בני בנים הרי הם כבנים אבל אינו מועיל זכר ונקבה מאחד מהם בלבד עוד שנינו שם [בדף ס"ד] נשא אשה ושהא עמה עשר שנים ולא ילדה אינו רשאי ליבטל לא רצה מוציאין אותו בעל כרחו אפילו בשוט' כדאיתא בפרק המדיר (כתובות דף ע"ז) ותניא בגמ' [בדף ס"ד דלעיל ע"ש בתוס'] אע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר שנא' ויהי מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען ללמדך שאין ישיבת חוצה לארץ עולה לו מן המניין פירוש שיש לתלות שמה שלא הוליד זהו בעון חוצה לארץ אבל רש"י פי' בפירוש חומש [בפרשת לך לך] שמה שחוצה לארץ אין עולה מן המניין זהו דווקא באברהם לפי שלא נא' לו ואעשך לגוי גדול אלא בארץ משמע דשהה עשר שנים אף בחוצה לארץ יוציא וכן פסק רבינו משה [בפ"ט דהלכות אישות] ורב אלפס [ובאשירי שם] אמנם אני ראיתי בירושלמי דהבא על יבמתו [והבריי' גם בתלמוד שלנו דף נ"ד] רבי אמי בשם ריש לקיש מקץ עשר שנים וגומר צא שנים שעשה בחוצה לארץ ותני כן חלה הוא או שחלתה היא או שהלך למדינת הים אינם עולין ואתמר [שם דף ס"ב] היו לו בנים בגיותו ונתגייר רבי יוחנן אומר קיים פריה ורביה וריש לקיש אמר לא קיים והלי כרבי יוחנן. [שם] היו לו בנים ומתו רב הונא אמר קיים מצות פריה ורביה ורבי יוחנן אמר לא קיים והלכה כרבי יוחנן עוד שם פסקינן הלכה כרבי יהושע דאף על פי שנשא אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו ויוליד בנים שנאמר בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידיך וכתב רב אלפס [שם] דמדרבנן קאמר אף על פי דמדאוריי' נפטר בבן ובת עוד שנינו [שם דף ס"ה] האיש מצוה על פריה ורביה אבל לא האשה ואימתי נתחייב האיש להתחיל במצוה זו כדתנן [בפ"ה דמס' אבות] בן שמנה עשרה לחופה וכיון שעברו עשרי' שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה כדאי' בפרק קמא דקידושין [דף כ"ט] ואם חשקה נפשו בתורה כבן עזאי [בפרק הבא על יבמתו דף כ"ג] ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה אין בידו עון והוא שלא יהא יצרו מתגבר עליו

אבל אם היה יצרו מתגבר עליו חייב לישא אשה ואפי' היו לו בנים שמא יבא לידי עברה מסקינן בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף ס"ה) שאף על פי שהאשה אינה מצווה על פריה ורביה מכל מקום אם תבעה אשה את בעלה בבית דין שיגרשנה מפני שאין לה בנים ואמרה בעינה חוטרא לידי ומרה לקבורה כלומר שצריכה לבן שתשען עליו לעת זקנתה ואם תמות יקברנה אומר שם כי הא ודאי כופין אותו להוציא וליתן כתובה ופוסק רבינו חננאל [בתוס' שם] דתוספת אין לה דאדעתא למיפק לא אוסיף לה ודקדק מהא דבריש אף על פי (כתובות דף נ"ד) שאמרינן תנאי כתובה ככתובה למאי נפקא מינה למורדת ולמוחלת כו' ולא קאמר נפקא מינה לבאה מחמת טענה:

מצות עשה נ

והיה (א) אם לא תמצא חן בעיניו וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו ממקרא זה למדנו עיקרי הגירושין והם עשרה דברים מן התורה אם לא תמצא חן בעיניו מלמד שאינו מגרש אלא ברצונו [בפרק חרש דף קי"ב קי"ג ובפרק הניזקין (גיטין דף מ"ט)] ואם נתגרשה שלא ברצונו אינה מגורשת אבל האשה מתגרשת ברצונו ושלא ברצונה, [בפר"ק דקדושין דף ה' ובפ"ב דגיטין דף ל"א] וכתב לה מלמד שאינה מתגרשת אלא בכתב ולא בדבר אחר [כך משמע שם דף כ' בבעיא דהיו מוחזקין בטבלא וכו' עיין בספר התרומה סימן ק"י] ומכלל זה שיהא הקלף והדיו משל בעל וגם אמרו חכמים בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קס"ח) שצריך שיפרע הבעל שכר הסופר מן הדין אלא התירו שתתן האשה שכר הסופר שלא יעגננה והקנו חכמים שכר זה לבעל דהפקר בית דין הפקר ומתקיים בזה ונתן כמו שאמר בגיטין בפרק שני [דף כ'] ושיהא הגט נכתב לה לשמה [בפ"ג דגיטין דף נ"ד וכו']. עוד דרשינן [שם דף כ"ד ובפרק המגרש דף כ"ז] וכתב לה לה ולא לחבירתה שאין שתי נשים מתגרשות בגט אחד, [בפ"ב דף כ"א ובפרק המגרש (גיטין דף פ"ג)] ספר כריתות שיהא עניין אותו הספר דבר הכורת ולא ישאר עליה רשות הבעל ואם עדיין לא נכרת בינו לבינה כגון שאמר לה על מנת שלא תשתי יין לעולם אינה מגורשת, [בריש פרק הזורק (גיטין דף ע"ז)] ונתן בידה מלמד שאינה מתגרשת עד שיתן הגט לידה או ליד שלוחה שהוא כידה או ליד חצרה שהכל כידה אבל אם היה הגט מונח על הארץ ואמר לה טלי גיטיך מעל גבי קרקע הרי זה אינו כלום וכן אם היה הגט קשור על ידו או על ירכו ושלפתו ממנו הרי זה אינו כלום אבל אם הרכין לה בגופו או הטה ידו עד ששלפה הגט הרי זה גט כדאמרינן בגיטין פ' הזורק (גיטין דף ע"ח) דהוי גט כי עייק לה חרציה ושלפתו והוא הדין אם היתה ידה פתוחה כששם הגט בתוכה ואחר כך קפצה ידה עד שאין הבעל יכול לנתקו שהגט גט אפילו אם

היה הגט תלוי במשיחה והמשיחה ביד הבעל כך פוסק רבי יצחק [בתוספת שם בד"ה אם יכול] ושלחה שיהא עניין הגט שהוא המשלח אותה ולא שישלח עצמו ממנה, [פ"ק דקידושין דף ה'] כיצד כתב לה הרי את משולחת הרי את מגורשת הרי את מותרת לכל אדם הרי את לעצמך כדמסקינן בפ' המגרש (גיטין דף פ"ה) הרי זו מותרת. וגופו של גט [שם] הרי את מותרת לכל אדם, [בפ"ק דקדושין דלעיל] אבל אם כתב איני בועליך איני אירוסיך איני אישך אין זה גט שנאמר ושלחה ולא שישלח עצמו, [בגיטין דף כ"א] וכתב ונתן מי שאינו מחוסר מעשה אחר כתיבתו אלא נתינה יצא דבר שמחוסר קציצה אחר הכתיבה לפיכך [שם] אם כתבו במחובר לקרקע אף על פי שחתמו עדים אחר שנתלש ונתנו לה אינו גט וכן פוסק בהלכות גדולות לזה הטעם שצריך שיחתוך הקלף כשיעור הגט מן היריעה ואחר כך יכתוב הגט שאם כתב הגט תחילה ואחר כך חתכו פסול וכן פסקו [בתוס' שם בד"ה יצא זה ובס"ת סי' ק"י] רבינו יצחק בר רבי מנחם ורבינו תם הלכה למעשה בחותך גט מקלף גדול אבל לא בדבר מועט וכן נראה דהא לא גרע חותך גט מקלף גדול מעפר עיר הנדחת דאמרי' בפרק כיסוי הדם [דף פ"ט] שמחוסר תלישה קביצה ושריפה ואף על פי שרבינו שמואל ורבינו שלמה היו מחלקין שלא מצינו טעם זה אלא בקוצץ מן המחובר או מבעלי חיים כגון כתב הגט על קרן פרה בפרק שני דגיטין [דף כ"ט] אבל בחותך גט מקלף גדול אין לחוש מכל מקום נכון להחמיר בדבר, [בפרק הזורק דף ע"ח] ואינו נותנו לה אלא בתורת גירושין שני ספר כריתות ונתן בידה שיתן אותו בתורת ספר כריתות אבל אם נתנו לה בתורת שהוא שטר חוב או מזוזה או שנתנו לה בידה והיא ישנה וניעורה והרי הוא בידה אינו גט ואם אמר לה אחר כך הרי זה גיטך הרי הוא גט כרבי בפרק הזורק (גיטין דף ע"ח) והלכה כמותו מחבירו [בפ"ד דעירובין דף מ"ו] אמר לעדים ראו גט שאני נותן לה וחזר ואמר כנסי בשטר חוב זה הרי זה כשר כדאמר רבא בפרק הניזקין (גיטין דף נ"ה) שהרי הודיע לעדים שנתנו בתורת גירושין וזה שאמר לה שטר חוב מפני שנכלם ממנה. המגרש צריך כשיתן הגט שיאמר הרי זה גיטך או הא גיטך וכיוצא בזה ואם נתנו בידה ולא אמר כלום הרי זה פסול אמנם אם היה מדבר עמה בתחילה על עסקי גיטה ואחר כך נתן גט בידה ולא אמר כלום הרי זה הגט כשר כרבי יוסי שאומר כן בפרק קמא דקידושין [דף ו'] [מהמיימ' פ"א דהלכות גירושין וע"ש במגיד משנה] וצריך שיתננו לה בפני שני עדים שנא' על פי שנים עדים יקום דבר ואי אפשר שתהיה זו היום ערוה והבא עליה במיתת בית דין ולמחר תהא מותרת בלא עדים תנן [בפרק המגרש דף פ"ו] רבי אלעזר אומר אף על פי שאין עדים חתומין בתוך הגט אלא שנתנו לה בפני עדים כשרים כשר וגובה מנכסים משועבדים

שאין העדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם פי' שמא יתן לה גט בפני שנים וימותו ונמצא הגט שבידה כחרס שהרי אין שם עדים כלל, [וכן פוסקים התו' בפ"ק דף ד' בד"ה דקיימא לן] ואף על פי שהעדים חתומים בתוכו נותנו לה בפני שנים עדים בין אותם העדים החתומים עליו בין בפני שנים אחרים שעיקר כריתות הגירושין בעידי מסירה ומה שאמרה תורה וכתב לה לשמה זו היא כתיבה ממש [בגמרא שם דף ג'] אבל חתימה אין צריך לשמה ורבי מאיר חולק ואומר דעידי חתימה כרתי ומה שאמרה תורה וכתב לה לשמה זהו וחתם לשמה ועדי מסירה לבדם אין מועילין כדמוכח בפרק כל הגט (גיטין דף כ"ד) דתנן היו לו שתי נשים ששמותיהן שוות וכתב לה לגרש את הגדולה לא יגרש בו את הקטנה ואומר שם התלמוד דמה שיכול לגרש בו את הגדולה זהו בעדי מסירה כרבי אלעזר משמע אבל לרבי מאיר אפי' עדי מסירה אין מועילין לגרש אחד מהן כיון ששמותיהן שוות ואין מוכיח מתוך הגט איזו אשה מגרש ואין תקנה שם לר' מאיר אלא אם כן יכתוב בתוך הגט שלשה דורות פלונית בת פלוני בן פלוני וכמו שאמרנו לרבי מאיר שעידי מסירה לבדם אין מועילים כן לרבי אלעזר עידי חתימה לבדם אין מועילים דתנן בפרק המגרש (גיטין דף פ"ז) שנים ששלחו שני גיטין שוין ונתערבו נותן שניהם לזו ושניהם לזו ומדקדק [שם] בגמרא הא דלא כר"א דאי ר"א הא לא ידעי עדים בהי מנייהו מיגרשא ועל כרחך יש שם עידי חתימה דאם לא כן גם ברבי מאיר לא אתיא אלא ודאי יש שם עידי חתימה וגם השלש הדורות בגט האחד כתבו יוסף בן שמעון בן ראובן ובשני כתבו יוסף בן שמעון בן יעקב ונתערבו שלא נודע מי היה ששם זקנו ראובן ומי היה ששם זקנו יעקב ומכל מקום מתגרשת לרבי מאיר שזה קרוי מוכיח מתוכו כיון שיש בני אדם במקומות אחרים שמכירים השמות הרי למדת שעידי חתימה לבדם אין מועילין לרבי אלעזר אלא אם כן יהא שם עידי מסירה גרסינן בפרק המגרש (גיטין דף פ"ו) אמר רב הלכה כר' אלעזר בגיטין ושמואל אמר אף בשטרות והלכה כשמואל בדינא כדאמרינן בפרק יש בכור (בכורות דף מ"ט) וכן אמר בפרק ראשון [דף י"א] גבי שטר פרסאה דגבי ממשעבדי על ידי עדי מסירה וכן בפרק זה בורר (סנהדרין דף כ"ח) גבי ההיא מתנתא דהוו חתימו עליה תרי גיסי קאמר זיל קני בעידי מסירה וגבי גט פירש רבינו יעקב ורבי שמואל [בתוס' דלעיל ודאין דבר שבערוה פחות משנים בגמרא שם דף ב' ונלמד מדבר דבר בריש פרק קמא דסוטה דף ב'] דאפילו רבי מאיר מודה דאף על גב דאיכא עידי חתימה צריך מכל מקום עדים בשעת מסירה מטעם דאין דבר שבערוה פחות משנים וגבי שטר מכר ושטר מתנה פירש רבינו יעקב דמודה רבי אלעזר שכמו שעדי מסירה לבדם מועילים כן עדי חתימה לבדם מועילים כיון שהשטר טוב וראוי

לקנות שאפילו אין שם כי אם הודאת פיו כמאה עדים דמי אבל בגט אין שייך עניין זה תנן בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קס"ז) כותבין גט לאיש אף על פי שאין אשתו עמו ובגמ' [שם] מדקדק וליחוש לשני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת ששמותיהן שוות ושמות נשותיהן שוות פן יתננו האחד לאשת חבירו פירוש אין קושיא זו לרבי מאיר שהרי לרבי מאיר צריך הגט שיהא משולש שיהא ניכר ומוכיח של מי הוא אבל לר' אלעזר מקשה מפני שעדי מסירה יטעו ויסברו מפני ששמעו שאשתו של יוסף בן שמעון זה שמה רחל ויודעים שאשה זו המקבלת את הגט שמה רחל יסברו שהיא אשתו ומתרץ זאת אומרת שני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת אין מגרשין נשותיה' אלא זה בפני זה ולכך כשתוציא את גיטה או לגבות כתובתה או לינשא ישאלו ב"ד לעדים שהיו בשעת מסירה אם היו השני יוסף בן שמעון במעמד הגירוש דאז לא חיישינן באשת חבירו כך פי' רבינו יצחק [בתוס' שם אמרינן בגיטין [פ"ק דף ד'] שמודה רבי אלעזר שאם היו עדים החתומים בגט פסולים ואפילו אחד כשר ואחד פסול אפילו נתנו לה בפני שני עדים כשרים פסול שנמצא מזוייף מתוכו, [בספר בתרומה סימן קי"א וקי"ב כל הסוגיא] הכותב את הגט מנהג הוא שמשרטט אותו שנים עשר שיטין לא פחות ולא יותר כמנין ג"ט ורב סעדיה פי' משום דכתיב ספר כריתות כמניין שיטין שבכריתו' ספר תורה ואמרינן בפרק השותפין [בבבא בתרא דף י"ג] בין ספר לספר ד' שיטין והרי הן ט"ז שיטין להבדלת ה' חומשים אבל אינו מונה הד' שלפני אלה הדברים שאינו אלא כחוזר על הראשונות וי"א משום דכתיב במד' זה ספר תולדות אדם מלמד שאפילו סרגול הספר למד אדם הראשון פירוש סרגול שרטוט וגט קרוי ספר ומניין ז"ה י"ב וכעניין זה אנו אומרי' בפרק קמא דכריתות [דף ה'] בשמן המשחה זה יהיה לי ז"ה י"ב לוג הכותב גט צריך לעשותו כתיקון ספר תורה שתהיה כל אות ואות מוקפת גויל שלא תגע אות לאות ולא מטעם שגט נקרא ספר שהרי ספר דורשו התלמוד [בגיטין דף כ"א] לספירת דברים אלא מפני שאינה נכרת יפה כשהיא מחוברת לחברתה ובדיעבד אוריי' בתוס' שם בד"ה לא צריכה שאין לפוסלו בשביל כך שהרי אין כתוב בו וכתבתם כתיבה תמה כמו בתפילין או מזוזות ומ"מ לא נהגו לזיין שעטנ"ז ג"ץ בגט מפני שבלא שום זיון נקראת אות כדאמרי' [שבת דף ק"ג] גבי הכותב שתי אותיות בשבת חייב מפני שעל קרשי המשכן היו כותבין אלף בית לידע איזו בן זוגו ואומר שם [בדף ק"ד] שאם נטלו לגגו של חית ועשאו שתי זיינין חייב הרי לך שאע"פ שאלו הזיינין אינן מזוינין נקראין אותיות כיון שאין דעתו לזיינן ומה שאמר שם [בדף ק"ה] תנא נתכוין לכתוב אחת ועלה בידו שתים חייב פי' נתכוין לכתוב שתים בזה אחר זה ועלו בידו שתים בבת אחת חייב

והתניא פטור לא קשיא הא דבעי זיוני הא דלא בעי זיוני פי' הא דתניא פטור בדבעי הסופר לזיינם ולכן אין נקראות אותיות עד שיזיינם כיון שדעתו לזיינם מאחר שאין ראיה ברורה שיצטרך לזיין אותיות שבגט אין לשנות המנהג פן יוציאו לעז על הגיטין הראשונים וגם כמה סופרים אין בקיאין לזיין ויקלקלו האותיות עד שלא יהיו כמשפטן ואמרינן בירושלמי דיבמות אם הלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג. ת"ר [גיטין דף כ'] וכתב ולא וחקק למימרא דחקיקה לאו כתיבה היא ורמינהו עבד היוצא בכתב שעל גבי הטבלא ופנקס יצא לחירות ומתרץ הא דחק תוכות הא דחק יריכות פי' חקק תוך האות וחוצה לה ונשארה האות בולטת מאליה פסול דהא לא עשה שום מעשה בגוף האות אע"פ שלענין שבת נקראת כתובה כמו שזכרנו למעלה נטלו לגגו של חי"ת ועשאו שני זיינין חייב גבי שבת דווקא הוא דבר זה מפני שעל קרשי המשכן שהיו כותבין לסימן לא היו חוששין באיזה ענין היו האותיות עשויות אבל במקום שנאמר וכתב צריך שיכתוב יריכות האותיות או יחקוק אותם שיעשה מעשה בגוף האותיות ומתוך שמועה זו פוסק ר' יצחק [וכן הוא בספר תרומה סי' קט"ו] שאם אירע לסופר הכותב את הגט שנפלה טיפת דיו מן הקולמוס בתוך ד' ונעשי' ה' או בתוך ב' ונעשה פ' או בתוך מ' פתוחה ונעשה סתומה שצריך לחזור ולכתוב גט אחר שלא יועיל למחוק את הטיפה שמאחר שאין האות שמה עליה אע"י מחיקת הטיפה זה קרוי חק תוכו ופסול. [גם זה שם בסי' קי"ו ודין הקיום בתוספתא דגיטין פ"ז] הכותב גט צריך לכתחילה לעשותו ארכו יתר על רחבו כדין ס"ת ושלא יהו האותיות עוברות את השיטה בימין ובשמאל בתוך הגליון כך נמצא בטופס הגט שתקנו הגאונים הקדמונים ושלא יהא שום טישטוש בגט ושלא יכתוב על המחק ואם אירע שכתב על המחק יקיימנו למטה וצריך שיכתוב בגט לשון זה הרי את מותרת לכל אדם כדמשמע בתוך הלכה דתנן [גיטין דף כ"ו] הכותב טופסי גיטין צריך שיניח מקום האיש ומקום האשה ומקום הזמן [שם] אמר רב יהודא אמר שמואל וצריך שיניח אף מקום הרי את מותרת לכל אדם כתב רבינו שמשון [בתוס' שם בד"ה וצריך] שכך הנהיג רבי יעקב לכתוב ולא חש להוצאת לעז על גיטין הראשונים כי כמה דברים יש בגט לשופרא דשטרא שמועילין כמו הרי את מותרת לכל אדם, [מס"ת סימן קי"ז] הבעל הכותב גט לאשתו צריך שיאמר לשם פלונית אשתי אני כותב שתהי' מתגרשי בו ואם אמר לכותבו ע"י אחר צריך שיאמר לסופר כתוב לי גט לשם גרושי פלונית אשתי והסופר יכוין לכותבו לשמה והעדים שיחתומו בה צריכין שישבו שם בשעה שיכתוב הסופר את הגט שידעו שזהו הגט שצוה הבעל לכותבו לשמה [בגיטין דף ט"ו] בתחילתו מוכיח שאפי' לא היו העדים אלא בשעת כתיבת שיטה ראשונה וידעו

שלשמה היתה והלכו להם כשר רק שפי' ר' שלמה שם דלאו שיטה ראשונה ממש קאמר אלא שיטה ראשונה שיש בה שם האיש ושם האשה והזמן אבל אם היה בסופו של גט ולא בתחילתו פסול כדתנן [שם] בפני נכתב חציו פסול ומעמיד דבר זה בחציו האחרון גרסינן בגיטין [דף ס"ג] מעשה באשה אחת שהיתה נקראת נפאת"א וטעו העדים בגט וכתבו תפאת"א אמר רבי יצחק בר רב שמואל בר מרתא עשו העדים שליחותן ואין יכולין לכתוב אחר בלא רשות הבעל וסותר רבא דבר זה היאך עשו שליחותם וכי צוה אותם לכתוב גט מוטעה אלא ודאי אם היה כתוב כהוגן ואבד עשו העדים שליחותם ורב נחמן סתר גם דבר זה שמאחר שאבד היאך עשו שליחותם אלא כותבין ונותנין אפי' מאה פעמים יש להסתפק אם הכותב כתב גט במצות הבעל ואירע בו שום ספק אם יכול לכתוב אחר בלא רשות הבעל דשמא נאמר בזה שעשה שליחותו כי אולי הגט הראשון הוא טוב וראוי לגרש בו וכדי להסתלק מן הספקות היה מצריך ר' יצחק [בתוס' שם בד"ה כותבין] שבתחילה כשהבעל אומר לסופר לכתוב את הגט יאמר לו אני נותן לך רשות לכתוב הרבה גיטין כמו שתחפוץ עד שיהא לדעתך או לדעת הרב שבעירך וכן יאמר לעדים לחתום בהרבה גיטין בלא רשותו עד שיהיה הגט לדעת כולם. שנינו [בגיטין דף כ"ב והסוגיא בתו' שם באריכות יותר] הכל כשרים לכתוב את הגט ואפי' חש"ו ומדקדק בגמר' והא לאו בני דיעה נינהו אמר רב הונא והוא שגדול עומד על גביו פירוש ומלמדו ומזהירו לכוין לשמה ולשמו אע"פ שלעניין שחיטה אמר בחולין [דף ג'] שאין מועיל לכתחילה גדול עומד על גביו. וגם בחליצה תניא בתוספתא [בפ"ב דיבמות] שחליצת שוטה פסולה אע"פ שב"ד עומד על גביהן כאן יש הוכחה בכוונה יותר שהוא עצמו כותב תוך הגט פלוני מגרש פלונית. שנינו [בגיטין דף ב'] המביא גט ממדינת הים צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם ותניא [שם דף ה'] הוא בעצמו שהביא גיטו אין צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם ואיתמר בגמרא [שם] בפני כמה נותנו לה רבי יוחנן ורבי חנינא חד אמר בפני שנים אע"ג דבעינן שלשה לקיימו קסבר שליח נעשה עד ועד נעשה דיין וחד אמר בפני שלשה תניא [שם] כמאן דאמר בפני שנים המביא גט ממדינת הים נתנו לה ולא אמר בפני נכתב ובפני נחתם יוציא והוולד ממזר מפני ששינה מן המטבע שטבעו חכמים בגיטין דברי ר"מ וח"א אין הולד ממזר כיצד יעשה [בתוס' שם] יש לפרש כיצד יעשה לר"מ קודם נישואין ולרבנן לאחר נישואין יטלנו הימנה ויחזור ויתננו לה בפני שנים ויאמר לה בפני נכתב ובפני נחתם ונראה לפרש [בתו' שם] דלאו דווקא בשעת נתינה צריך לאומרו אלא אפי' בתוך כדי דיבור מועיל מדאמר לשם [בדף ד'] המביא גיטו ואינו יכול לומר בפני נכתב ובפני נחתם יתקיים בחותמיו ומעמידה

[בדף ה'] כגון שנתנו לה כשהוא פקח ולא הספיק לומר בפני נכתב ובפני נחתם עד שנתחרש אבל קודם נתינה הרבה אם אמרו מספקא ליה לרבינו יצחק [בתוס' דלעיל] אם תועיל וכן מספקא לי' אחר כדי דבור אם מועיל כל זמן שעסוקים באותו עניין או לא ועוד כתב רבי יצחק שצריך עיון אם הלכה כר"מ במשנה ממטבע משום דהלכה כר"מ בגזירותיו אפי' לגבי רבים כדמוכח בכתובות [דף נ"ז] וגם סתמי משנה כמותו או שמא כיון דחשיב ליה בהזהב [דף נ"ה] חומרא יתירא טובא ושמא גם במקומות אחרים משמע תלמודא כרבנן ואין הלכה כמותו עכ"ל ובירושלמי דגיטין [פ"ק] ראיתי רבי יעקב בשם רבי חלבו אמר הלכה כר"מ בגיטין אפי' יחיד אצל רבים גרסינן בגיטין [דף ו'] רבא מצריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם אפי' באותה שכונה ומקשה והא רבא הוא דאמר לפי שאין עדים מצווין לקיימו אם יטעון הבעל מזוייף לכך הצריכו השליח לומר בפני נכתב ובפני נחתם והאמינו כשנים משום עיגונא ואותו שכונה מצויין לקיימו ומתרץ שאני בני מחוזא דניידי פירוש אין משתהין בבתיהם שטרודין בסחורות ואין מכירין אפי' חתימות שביניהם ופוסק ר' יעקב [בתוס' שם] כרבא ומצריך עכשיו בכל מקום לומר בפני נכתב ובפני נחתם דכולי עלמא ניידי שאין להם קרקעות ונחלות כמקדם, [מיימו' פ"ו דגירושין] הבעל שעירער בעדים ברורי' שגט זה שאמר השליח בפני נכתב ובפני נחתם שהיא מזוייף שומעין לו שלא האמינו השליח כשנים אלא לדחות עירעור הבעל שאין עמו ראייה אבל במקום שהעדים מכחישים אותו לא האמינוהו. בפרק התקבל (גיטין דף ס"ג) מסקינן שהאיש עושה שליח להולכה ושליח עושה שליח להולכה ובין איש ובין אשה נעשים שלוחים אבל האיש אין עושה שליח לקבלה מפני שגט חוב הוא לאשה אבל האשה עושה שליח בין להולכה בין לקבלה עוד שם [בדף ס"ג כל הסוגיא] אמר רב אין האשה יכולה לעשות שליח לקבל גיטה מיד שליח בעלה ומפרש שם הטעם משום ביזיון דבעל שמסתמא יקפיד על כך שהיא בעצמה ברום לבבה אינה רוצה לקבל גיטה מיד שלוחו ובעניין זה לא גומר בלבו לגרשה ולפי זה הלשון אם נודע שהבעל חפץ בדבר או עשתה היא שליח קודם שיעשה הוא שליח כשר שעכשיו אין כאן בזיון עוד יש שם טעם אחר שמפרש טעמו של רב גזירה משום חצירה הבאה לאחר מכאן פירש רבי יצחק כגון שהניחו הבעל בחצר של עצמה ומכרו לאחר והאשה קנאתו מן האחר ובעניין זה אין האשה מתגרשת כיון דיד אחר באמצע ולפי זה הלשון בשום עניין אין האשה יכולה לעשות שליח לקבל גיטה מיד שליח בעלה ומאחר שלא נתברר מתוך התלמוד איזה טעם עיקר יש להחמיר בדבר וכן פסק בה"ג אע"פ שבירושלמי [שם] משמע קצת שהטעם משום בזיון הוא וזה לשון הירושלמי עובדא הוה באשה שעשתה שליח לקבל

גיטה מיד שליח בעלה אמר רב לא יחזיר ואמר שם היאך החליף רב שיטתו ומתרץ אחורי הדלת היה עומד ושומע קולה פירוש שמע כשעשתה שליח ולא הקפיד ורב היי גאון פסק כרבי חנינא דאמר אשה עושה שליח לקבל גיטה מיד שליח בעלה וכן מוכיח גבי ההוא דשדר גיטא לדביתהו [בדף ס"ג דלעיל] אתא שליח אשכחה דקא ליישא אמר לה הא גיטך אמרה ליה להוי פקדון גבך אמר רב נחמן אם איתא לדרבי חנינא עבידנא ביה עובדא אמר ליה רבא והא לא חזרה שליחות אצל הבעל וכן שלח רבי אמי ואמוראים אחרים נסתפקו שם לעשות מעשה מטעם זה מכלל דפשיטא להו הילכתא כרבי חנינא דאי סבירא להו דהלכתא כרב אפי' חזרה שליחות אצל הבעל פסול הוא הילכך הלכה כרבי חנינא וכן פסק רב אלפס [שם בגיטין דף כ"ג] הכל כשרים להביא הגט אפי' נשים וקרובים ואפי' בנה או בתה כדתניא בתוספתא [פ"ב דגיטין] חוץ מחש"ו ונכרי ועבד לפי שאינו בתורת גיטין וקדושין ותנן [בדף כ"ג דלעיל] אף הנשים שאינן נאמנות לומר מת בעלה כגון חמותה ובת חמותה יבמתה וצרתה ובת בעלה נאמנים להביא גטה ומה בין גט למיתה שהכתב מוכיח בגיטין [דף כ"ג] מוכיח שסומא פסול להביא גט לחוצה לארץ מפני שאינו יכול לומר בפני נכתב ובפני נחתם אבל מתחילה היה רוצה רב ששת לומר שהוא פסול לפי שאינו יודע ממי נוטלו ולמי נותנו וסותר רב יוסף דבר זה מפני שבהכרת הקול יכול לידע אותם ואומר רבינו יצחק [וכן הוא בתוס' שם] דאפי' לרב ששת לא היה מחמיר בדבר זה כי אם בסומא דווקא שיש לחוש יותר פן יטעה אבל אדם אחר מותר להביא הגט לאשה אע"פ שאינו מכירה אלא ע"י העדים שיאמרו לו בשעת כתיבה זו היא אשתו של פלוני וראיה לדבר בפ' כל הגט (גיטין דף כ"ט) שאומר שם מעשה באחד שאמר לשליח להוליך גט לאשתו וענה השליח איני מכירה אמר לו כשתבא שם תתנהו לאבא ברבי מניומי שהוא מכירה ויתנהו לה והלך השליח שם עם הגט ולא מצא אבא בר מניומי והיו שם רבי אבהו ור' חנינא בר פפי ור' יצחק נפחא ואמרו לו תמסור דבריך בפנינו וכשיבא אבא בר מניומי ניתן אליו הגט ויתננו אל האשה והי' שם תלמיד אחד ורב ספרא שמו והקשה להם היאך אמרתם דבר זה והלא זה השליח שהביא הגט אינו שליח לגרש את האשה שנא שיוכל לעשות שליח אחר כי לא נעשה שליח אלא למוסרו לאבא בר מניומי בלבד הילכך אינו במקום הבעל למוסרו ביד אחר בלא צווי הבעל ושתקו חכמים ונתביישו ואומר שם שבחנם שתקו כי ודאי זה השליח הוא בטוב שליח לגרש שהרי לא אמר לו הבעל איני חפץ שיתנהו כי אם אבא בר מניומי ולא אתה הלא גם הבעל הי' חפץ שאם ירצה זה לבקשה שיגרשנה וחשוב זה השליח כשליח גמור שניתן לגירושין הא למדת שאע"פ שהשליח לא הי' מכירה הי' יכול להביא הגט.

בגיטין [דף י״ט] אומר אמימר שהשנים שנותנין הגט בפניהם צריכין לקרותו מתיבי הרי זה גיטך וזרקתו לאור וחזר ואמר שטר אחר הוא מגורשת ולא כל הימנו לאוסרי ואם קראוהו קודם לכן היאך יכול לומר שטר אחר היה ומתרץ שמדבר כאן לאחר שקראוהו הכניסו בבי׳ יד שלו ואחר כך הוציאו ומשמיעינו שלא נחוש שחלפו מכאן מדקדק רבי יצחק [וכן בתו׳ שם בד״ה צריכי] שאם לא קראוהו קודם נתינה שהוא פסול שאם היה כשר יכול לתרץ כאן שמדבר כשלא קראוהו שנינו בפ׳ הזורק (גיטין דף פ׳) כותבין גט לאיש ושובר לאשה וטעה ונתן להפך ולאחר זמן שנשאת האשה יצא הגט מתחת יד האיש תצא מזה ומזה ואומר על דבר זה בפ׳ האשה רבה (יבמות דף צ״א) שקנסוה מפני שהיה לה להקרות את הגט וצריך ליישב שם [בתוס׳ דלעיל] היאך היתה זאת השגגה מאחר שקראו הגט קודם הנתינה וצ״ל שלאחר שקראוהו הכניסו בבית יד שלו וחלפו וקונסין אותה על שהיה לה להקרות הגט אחר נתינה ומ״מ אין אותה קריאה אחרונה כל כך חמורה שתאסר בכך לינשא כמו שאמר למעלה ולא כל הימנו לאוסרה אע״פ שלא קראוהו אחר נתינה שאין אנו חוששין לחילוף עד שיתברר הדבר שחילף ור״י בר רבי שמואל היה נוהג להקרות הגט קודם נתינה ולאחר נתינה ואם קראוהו אחר נתינה זהו דבר פשוט דמגורשת אע״פ שלא קראוהו קודם נתינה, [פרק הזורק דף ע״ז] שנינו הזורק גט לאשתו והיא בתוך ביתה או בתוך חצירה מגורשת והלכה למעשה כך היו נוהגין האמוראים כגון באותה שאמרו [שם] תיזיל איהו ותיחוד ותפתח ובמקומות אחרים ומה שאמר שמואל לרב יהודא [בדף ע״ח והפירוש בתוס׳ שם] את לא תעביד עובדא עד דמטי גיטא לידה פי׳ דבר זה עומד על ארבע אמות של האשה כשעומדת בר״ה והגט קרוב לו מלה וכן מוכיח בירושלמי [שם] וז״ל תני רבי אליעזר אומר כל שקרוב לו מלה ובא כלב ונטלו אינה מגורשת אם הוא יכול לשומרו והיא אינה יכולה לשומרו שמואל בן זוגו של ר׳ אליעזר חולק המחמיר מכולם עד שיתננו לתוך ידה פסק ר״ח איש רומי דאין הלכה ככל אותם האמוראים שמכשירין בפ׳ התקבל (גיטין דף ס״ז) באומר לשני׳ אמרו לסופר ויכתוב ולעדי׳ ויחתומו אלא כדתניא בפ׳ מי שאחזו (גיטין דף ע״ב) כוותיה דרב אשי עד שישמעו קולו שיאמר לסופר כתוב ולעדי׳ חתומו ומדקדק התלמוד ישמעו להוציא מדברי האומר [בפ׳ התקבל דף ס״ו] שמודה ר׳ יוסי באומר אמרו דכשר ורבי יצחק בר ר׳ שמואל מסופק שמא הל׳ כשמואל וככל אותם האמוראים שמכשירים אומר אמרו בפ׳ התקבל (גיטין דף ס״ז) ואע״פ שמחמת ספיקא זו אין לנו להקל נ״מ לעניין חומרא התלוייה בדבר זה כמו שמוכיח שם שלדברי האומר אומר אמרו כשר ותעשה סובר שאסור להחתים הסופר בגט שאם היינו מתירים שיחתו׳ תצא חורבא מן הדבר

שפעמים שאומר לשנים אמרו לסופר כתוב ולעדים שיחתומו ומדאגה שלא יתבייש הסופר שדומה שאינו ראוי לחתום מחמת כן אומרים לסופר לחתום ונמצא הגט בטיל שהבעל לא צוה כן ואף אותם האמוראים שאומרים [שם] אומר אמרו כשר בדיעבד ולא תעשה כן לכתחילה יפסלו חתימת הסופר בגט מן הטעם שאמרנו הואיל ובדיעבד כשר שמה שאומר התלמוד שם כיון דאמר מר כשר ולא תעשה לא שכיח ומאחר שאינו מצוי אין לחוש לחורבא דבר זה שאומר התלמוד דיחוי הוא ואין צ"ל כן במסקנא כשתירץ [שם] שמואל פליג עליה דר' יוסי בחדא ודאי לפי דברי סוף השמועה שיש לחוש לחורבא ויפסלו מטעם זה חתימת סופר בגט ואע"פ שרב מכשיר בגיטין [דף פ"ו] חתם סופר ועד והלכה כרב באיסור [בפרק יש בכור דף מ"ט] בדבר זה אין הלכה כמותו לגבי שמואל מאחר ששאר האמוראים סוברין כשמואל וגם אין לנו להורות להקל באומר אמרו שיהא כשר כי אין הדבר הזה מבורר בידינו ואע"פ ששני פסקים אלו סותרין זה את זה מ"מ הואיל והדבר ספק בידינו יש לחוש לשניהם להחמיר [וכן פסק בספר תרומה והביא כל הסוגיא בסי' קכ"ה], בגיטין [דף ע"ב] תניא עד שישמעו קולו שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו ומדקדק קולו להוציא מדברי רב כהנא אמר רב [בדף ע"א] שאומר חרש שיכול לדבר מתוך הכתב כותבין ונותנין גט לאשתו ותניא בתוספתא [פ"ב דגיטין] כתב בכתב ידו לסופר כתוב ולעדי' חתומו אינו גט עד שיאמר לסופר כתוב ולעדי' חתומו ולשם אין מדבר כלל בחרש הא למדת שאין אדם חרש או פיקח יכולין לשלוח כתב ידן לב"ד שבמקו' אחר שיגרשו את נשותיהם ובגיטין [בדף ע"א] מסקינן שהאלם הוא השומע ואינו מדבר הרי הוא כפקח לכל דבריו ותנן [שם דף ס"ז וע"ש בתוס' דף ע"ב בד"ה קולו] נשתתק ואמרו לו נכתוב גט לאשתך והרכין בראשו בודקין אותו ג"פ אם אמר על הן הן ועל לאו לאו הרי אלו יכתבו ויתנו תנן שם [דף ל"ד] בראשונה היה משנה שמו ושמה ושם עירו ושם עירה התקין ר"ג שיהא כותב איש פלוני וכל שום שיש לו אשה פלונית וכל שום שיש לה פי' של משנה זו כמו שיש בברייתא בגמרא [שם וכן כל הסוגיא וע"ש באשירי וכן בספר תרומה] היו לו שתי נשים אחת ביהודא ואחת בגליל ולו שני שמות אחד ביהודא ואחד בגליל וגירש אשתו שביהודא כשמו שביהודא ואשתו שבגליל כשמו שבגליל אינה מגורשת שזהו שינה שמו עד שיכתוב גט לאשתו שביהודא בשמו שביהודא ושם דגליל עמו פי' שיעשה שם מקום הנתינה עיקר כגון אם הי' נק' ביהודא יוסף ובגליל קורין אותו שמעון יכתוב אנא יוסף דמתקרי שמעון וכן אומר התלמוד [שם דף ל"ה] גבי אחא בר הדיא דמתקרי אייא מרי ויכתוב גט לאשתו שבגליל בשמו שבגליל ושם דיהודא עמו פי' שיעשה שם מקום הנתינה עיקר שיכתוב אני שמעון דמתקרי יוסף

וזו היא תקנת ר"ג ומעמיד התלמוד דבר זה באיתחזק בתרתי פי' שהוחזק בשני שמות משונים שבני גליל אין מכירין אדם זה בשם יוסף ובני יהודא אין מכירין אותו בשם שמעון כלל וכשהוא ביהודא ובא לגרש את אשתו שבגליל או להיפך אם לא יכתבו שני השמות יוציאו לעז אותם שאין מכירים באותו השם יאמרו שאין זה בעלה שכתב זה הגט ובסוף והברייתא [שם] מסיי' יצא למקום אחר וגירש באחד מהם הר"ז מגורשת דבר זה מעמיד התלמוד [שם] בדלא איתחזק פי' שבאותו מקום שהלך לא הוחזק בשני שמות משונים אלא הכל יודעים שם ששמו יוסף ושמו שמעון ואז אין לחוש ללעז של שאר מקומות אע"פ שבגליל או ביהודא אין מכירים באחד משני השמות אין חוששין ללעז אלא בלעז מקום שהבעל שם או לעז של מקום נתינה אבל מאחר שמקום שהבעל עומד שם ומקום הנתינה שוים שבשניהם מכירים את שני השמות או בשניהם אין מכירים כי אם השם הכתוב בגט אין חוששין ללעז של שאר מקומות אמנם לכתחילה צריך לכתוב שני השמות להנצל מכל לעז וכן מוכיח בירושלמי שאומר [שם] יצא למקום אחר וגירש אשתו באחד מהם מגורשת אמר רבי יוסי הדא דאת אמר לשעבר אבל לכתחילה צריך למיעבד כהדא דרבי אילא שאומר לכתחילה צריך לכתוב אני פלוני שביהודא עם כל שם שיש לי' בגליל וכאשר בארנו משנה זו שבפי' השולח כך יש לבאר המשנה השנוייה בפי' הזורק (גיטין דף פ') שינה שמו ושמה שם עירו ושם עירה תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה ולא בשינוי השם ממש שהרי זה דבר פשוט שהגט פסול שלא נכתב בשם בעלה אלא בשם איש אחר ובכל הגיטין כתוב בה"ג בתיקון טופסי גיטין שצריך לכתוב כל שום וחניכה דאית לי' ולא נתיישב לרבינו יעקב [בתוי' דלעיל] כי אדם שאין לו שום חניכה ושם כינוי וכתבו בגט שלו כל שום וחניכה דאית ליה יאמרו שזהו אדם אחר שיש לו כינוי ותיקן לכתוב אני פלוני עיקר השם דמתקרי פלוני שם הטפל או המכונה פלוני כמו [בדף ל"ד דלעיל] ההיא דרובא קרו לה מרים והמיעוט קרו לה שרה ואומר שיש לו לכתוב מרים דמתקריא שרה וכן אחא בר הדיא דמתקרי אייא מרי בגיטין [בדף ל"ה] ועל גט של משומד שגרש אשתו כבר שאלו את רבינו יעקב [בתוס' דלעיל] אם צריך לכתוב בגט שם של גיות עם שם של יהדות והשיב חלילה שלא להזכיר שם דגיות בתורת משה וישראל ואין לחוש בו כלל דשם של יהדות לא גרע מחניכתו וחניכתה דתנן בפרק המגרש דכשר ופירי בערוך [בערך חנך] אע"פ שלא כתב שם המובהק ועוד תניא בתוספתא [פ"ו דגיטין] גר ששינה שמו לשם גוים כשר וכן אתה אומר בגיורת וכל שכן ישראל משומד ששינה שמו לשם ישראל שהוא כשר ואף לכתחילה אין לו לכתוב רק שם ישראל ואם כתב בגט שם של יהדות וכל שום וחניכה דאית לי' טוב הדבר גרסינן

בגיטין [דף פ"ח] אמר רב נחמן אמר שמואל גט המעושה בישראל בדין כשר פי' בדין כגון אומר איני זן ואיני מפרנס או כל אותן השנויי' בפ' המדיר (כתובות דף ע"ז) שכופין אותו להוציא ושלא בדין פסול ופוסל ובגוים בדין פסול ופוסל ושלא בדין אפי' ריח הגט אין בו פי' כיון שהדייני' עכו"ם פסול משום לפניהם ולא לפני עכו"ם ובירו' [פרק בתרא דגיטין ובתו' שם מביאו דף פ"ח] גרסינן תני רב חייא עכו"ם שעישו כמעשה ישראל כשר באומר איני זן ואיני מפרנס פירוש שוטרים גוים שעישו ליתן גט ע"פ דייני ישראל ומתניתין אמרה כן ששנינו בגיטין [דף פ"ח] גט המעושה בישראל כשר ובעכו"ם פסול ובגוים חובטין אותו ואומרי' לו עשה מה שדייני ישראל אומרים לך מתוך הירושלמי יש ללמוד שכך הפי' ובגוים תמצא צד כשרות כגון ששוטרי הגוים חובטין אותו ואומרים לו עשה מה שדייני ישראל אומרים לך ועוד גרסינן בתוספתא ובגוים חובטין אותו ואומרי' לו עשה מה שרבי פלוני אומר לך ואם כן אותם משומדים ואותם שכופין להוציא בפ' המדיר [בדף פ"ז] מותר להכריח ע"י עכו"ם עד שירצו ליתן גט כדברי דייני ישראל וצריכין שיאמר רוצה אני בגיטין [דף ל"ב] שנינו שהשליח שנטל הגט להוליך לאשה שיכול הבעל לבטל עד שיגיע ליד האשה ואף לאחר שבטלו קיי"ל כרב נחמן דאמר [שם ע"ש בתוס'] חוזר ומגרש בו כשירצה ומפרש שם הטעם נהי דבטליה לשליחותיה דשליח גט גופיה מי בטיל לפי לשון התלמוד שאומר כן משמע שאין כח לבעל לבטל גוף הגט כי אם השליחות לבד ובקידושין [דף נ"ט ועי' שם בתוס'] כתוב שם בכל הספרים בטעמא של ר"ג נהי דבטליה מתורת שליח מתורת גט לא בטליה משמע אבל אם ביטל הגט בפירוש מודה ר"נ נחמן שביטל וגירסא זו תופס רבינו משה [בפ"ו דגירושין] עיקר ויש ראייה לגירסא זו מתניתין דגיטין [דף י"ז] גבי גט שנכתב ביום ונחתם בלילה דמכשיר ר"ש ואמרי' [בגמרא שם דף י"ח והפי' בתוס' ע"ש] דווקא לאלתר אבל מכאן עד עשרה ימים לא מכשיר שמא פייס פי' שמא בטלו ויש לדקדק לפי זה על מה שאומר רב ששת בפ' האומר משקלי עלי (ערכין דף כ"א) האי מאן דמסר מודעא אגיטא מודעי מודעא עד שיבטל מודעא פירוש מי שאמר בפני שנים בצינעא גט שאני כותב לאשתי בטל הוא ואחר כך נתנו לה בפני שנים אחרים זו היא מסירת מודעא על הגט והגט פסול ועכשיו קשה דמה מועיל ביטול מודעי שנוהגין עתה לעשות בשעת נתינה והלא יש לחוש שלא ביטל גוף הגט ומודה רב נחמן בזה שאינו יכול לחזור ולגרש בו לפי הגירסא הכתובה שם [דף נ"ט] וכתב רבינו משה בספרו [פ"ו דגירושין] וז"ל א"כ מה תקנה בדבר זה שיאמרו לו העדים קודם כתיבת הגט אמור בפנינו שכל הדברים שמסרת שגורמין כשיתקיימו אותם הדברים לבטל הגט הרי הם בטלים והוא אומר להן הן ואחר כך אומר להם לכתוב

ולחתום וליתן לה ולא יניחוהו לילך עד שיגיע הגט לידה כדי שלא יצא ויבטלנו ובספר התרומה [סימן קכ"ח כל הסוגיא] כתב רבינו ברוך שלאחר שאמר לסופר לכתוב ולעדים לחתום אינו יכול לבטלו שלא בפניהם כיון שציוה להם לעשות מעשה וכן משמע בגיטין [דף ל"ג] דהא רבי סובר בטלו מבוטל פירוש אם ביטל השליח שלא בפניו ורבי סובר [שם] שאם אמר לעשרה כתבו גט לאשתי יכול לבטל זה שלא בפני זה ורשב"ג אומר אינו יכול לבטל זה שלא בפני זה כ"א בפני כולם ואפי' רבי מודה שאינו מבוטל כי אם אותו שדיבר אליו דעדות שבטלה מקצתה לא בטלה כולה ואם ילכו האחרים ויכתבו הגט ויתנו לה הגט כשר משמע מכאן שלאחר שאמר להם לעשות מעשה אינו יכול לבטל שלא בפניהם לפיכך אם קודם שנגמר הגט או לאחר שנגמר בטלו הבעל לפניהם אז אין מועיל ביטול מודעא ועל עניין כזה מצינו שם [דף ל"ד] שהצריכו רב יהודא ורב ששת גט אחר לפי שהבעל בטל הגט בפני העדים עצמן ורוצה לומר כי לא יכול לבטל גוף הגט אלא אחר שנכתב אמנם אדם ששולח גט לאשתו במקום אחר דקי"ל הלכה כר' דאמר שיכול לבטל השליח שלא בפניו נכון הדבר לומר לבעל לעשות שבועה שלא יבטלנו כששולח גט לאשתו ביד אחר וצריך להתיישב בדבר וכן צריך להתיישב בההיא דגיטין [דף ל"ד] גבי אי לא אתינא מכאן עד תלתין יומין ליהוי גיטא אומר שם אטו לבטולי גיטא מבעי משמע שאם הי' מבטלו בפירוש שמועיל ושם [דף כ"ט] גבי וליחוש שמא פייס משמע שבדיבור אין יכול לבטל שמזה לא היה יכול לתרץ כלום וז"ל רבינו שמשון [וכן בתו' פ"ב דף י"ח בד"ה שמא] אין לפרש כפירוש רש"י שמא פייס ובא עליה והוה לי' גט ישן שהרי שם [דף ע"ו] קאמר ולגט ישן אין חוששין שהרי לא נתייחד עמה ואחר כך מקשה וליחוש שמא פייס משמע ששני דברים הם אלא שמא פייס הנזכר בב"מ רוצה לומר שמא פייס וביטל הגט אמנם בההיא דגיטין [דף כ"ט] גבי מעכשיו אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש הרי זה גט ומקשה וליחוש שמא פייס אין לפרש שמא פייס וביטל הגט בדיבור שאין דיבורו מועיל לבטלו כל זמן שלא בא שהרי אמר לה מעכשיו אם לא באתי והרי לא בא אלא שמא נתפייס ובא קאמר ומתוך כך ביטל הגט ומתרץ באומר נאמנת עלי לומר שלא באתי שאפי' באתי א"ת היא שלא באתי יהא הגט גט שנינו בפ' הזורק (גיטין דף ע"ט) היה במזרח וכתב במערב או שינה שם עירו ושם עירה תצא מזה ומזה ומדקדק בגמ' [בדף פ'] היה במזרח מאן אילימא בעל היינו שינה שם עירו ושם עירה אלא סופר כדאמר להו רב לספריה כי יתביתו בשילי כתובו בשילי אע"ג דמימסרו לכי מילי בהיני הא למדת שהסופר כותב למניין שאנו מונין כאן ונראין הדברים שכל שכן העדים שיש לכתוב מקום שעומדין שם בשעת כתיבת הגט וחתימתו אע"פ שאינו

מקום עיקר דירתם ופוסק רביי יצחק בר׳ שמואל שאין צריך לכתוב שם העיר שהבעל עומד שם בשעת נתינת הגט כי אם מקום עיקר דירתו שהרי גיטין הבאים ממדינת הים היאך יודע הסופר מקום שהאשה עומדת באותה שעה ולא מקום שתהא עומדת בשעת קבלת הגט אלא כותב מקום עיקר דירתם ולא יותר כך אין צריך לכתוב לבעל רק מקום עיקר דירתו ולא מקום שהלך לפי שעה מאחר שלא הלך לגור שם ומן הטעם שאמרנו לא היי יכול התלמוד להעמיד המשנה דהיי במזרח וכתב במערב בבעל ולומר שלא כתב עמידתו ביום כתיבת הגט אלא מקום אחר ושינה שם עירו זהו הפירוש ששינה מקום עיקר דירתו לא היה יכול לפרש כן המשנה כי היי פשוט לו שאין לחוש בעניין הבעל כי אם בשינוי עיקר דירתו וכן מוכיח בפי׳ האשה [דף קט״ז] שהלכה גבי גיטא דאישתכח בסורא עוד אומר רבינו יצחק [בתוס׳ דגיטין דף פ׳ בד״ה ושם] דבעיר שנולדו האשה והאיש בזה לא דיבר המשנה כלל והקדמונים הרגילו לכותבו לפי שאם יארע הדבר שימצא בגט זה שהוחזקו שני יוסף בן שמעון יהיה בהם סי׳ ע״י מקום הלידה שלא יהו שוים בו ואם היה פסול בשינוי מקום הלידה הרבה עיותו הקדמונים שתקנוהו לכתוב כי הרבה פעמים יש שאין ברור מקום הלידה ויכול לבא לידי קילקול מתוך כך כתב רבינו יהודא ברבי יצחק בשם רבינו יצחק שאפי׳ שינה מקום הלידה אינו פסול בכך ומעשה היה באדם אחד ששינה מקום לידתו בגט והכשירו רבינו יצחק ועוד הי׳ אומר רבינו יצחק כמדומה לו ששמע בשם רבינו יעקב שהיה מביא ראיה לדבר זה מהא דאמרינן בכתובות [דף כ״ד] דלמ״ד אין מעלין משטרות ליוחסין שטר שכתוב בו אני פלוני כהן לויתי לפלוני מנה וחתימי סהדי אין מעלין מאותו השטר ליוחסין מפני שהעדים אין מעידין על כל מה שכתוב בשטר כי אם על עיקר הדבר הוא החוב ואפשר שאינו כהן ואפי׳ הכי השטר כשר ועוד כתב מורי הרבה פעמים ראיתי את ר׳ כשהיה כותב גיטין היה אומר לעומדים שם אם מרופה בידכם כלל מקום הלידה אל תכתבו אותו כלל וכן כתב רבינו יחיאל גם על עיקר הדירה אם אינו ידוע בודאי אל יכתבוהו כלל ועוד כתב מורי [בתוס׳ דלעיל בד״ה כי] שאע״פ שבגט אמרנו למעלה שצריך לכתוב מקום עמידת הסופר והעדים ביום כתיבת הגט וחתימתו מ״מ נראה לרבינו יצחק שבשאר שטרות כשר וכדאמר בסנהדרין [דף ל״ב] שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה אע״פ שבאו עדים ואמרו באחד בניסן עמנו הייתם במקום אחר השטר כשר חיישינן שמא כתבו בו זמן מאוחר וכשר הא למדת שאע״פ שלא היה בעיר ביום הכתוב בשטר שהוא כשר ומכאן נהגו החזנים שכותבין הכתובות וכותבין מקום שילכו בהן שם למחר לעשות החופה שיחתמו שם העדים וקשה לרבינו יצחק לעשות כן לכתחילה [בגיטין דף פ׳]

מדאמר להו רב לספריה כי יתביתו בשילי כתובו בשילי ואע"ג דמימסרי לכו מילי בהיני שם [דף ע"ה] אתקין שמואל בגיטא דשכיב מרע אם לא מתי לא יהא גט ואם מתי יהא גט ומדקדק ולימא ברישא אם מתי יהא גט ומתרץ לא מקדים אינש פורענותא לנפשיה ומקשה עוד והא בעינן הן קודם ללאו אלא אמר רבא אם לא מתי לא יהא גט ואם מתי יהא גט ואם לא מתי לא יהא גט, [בתוס' שם בד"ה לאפוקי] משמע מכאן שהלכה כר"מ שמצריך תנאי כפול דומיא [בקידושין דף כ"א] דבני גד ובני ראובן שהרי שמואל ורבא סוברים כמותו לפיכך שכיב מרע הנותן גט לאשתו על תנאי צריך לכפול את תנאו ויאמר הרי זה גיטך ואם לא מתי לא יהא גט ואם מתי יהא גט מעכשיו ותהא מגורשת ממני ומותרת לכל אדם ואם לא מתי לא יהא גט ושכיב מרע הנותן גט בעניין זה אם יעמוד מחליו בטל הגט ואם אחר כך יחלה צריך גט אחר [וכן פסק בס"ת סימן ק"ל והאריך יותר ע"ש] ואם הוא רוצה שתהא מגורשת בגט ראשון יתן זמן בתנאי ויאמר אם מתי עד זמן פלוני יהא גט מעכשיו ותהא מגורשת ממני ומותרת לכל אדם ואם לא מתי עד אותו זמן לא תהא מגורשת וכן נראה לרבינו יצחק [בתו' דלעיל] שכל המשניות המדברות בתנאי גטין מדברים בתנאי כפול אע"פ שלא פירשו ואפי' כשאומר על מנת אע"ג דקי"ל כרבי דאמר [בגיטין דף ע"ד] כל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי אפי' הכי אמרינן דאפי' לא נתקיים התנאי יתקיים המעשה שהרי ברייתא דעל מנת שתשמשי את אבא אנו מעמידין אותה שם [דף ע"ו] בדכפליה לתנאיה אמנם אומר רבינו יצחק כי שמא אם אומר סתם שיהא תנאי זה כתנאי בני גד ובני ראובן יכול להיות שיועיל בלא כפילות התנאי, [בתו' דלעיל ודקדושין דף מ"ט בד"ה דברים] ויש הרבה דברים דאפי' בלא תנאי הוי כאילו התנה כגון שטר מברחת דכתובות [דף ע"ט] וכן זבין ולא איצטריכו ליה זוזי דפסקינן שם [דף צ"ז וגם בתוס' שם הסוגיא בד"ה זבין] דהדרי זביני שהדבר ידוע שלאותו צורך שהיו צריכין אז עשו כן והוא שגילה בדעתו שמדוחק מעות הי' מוכר ויש מקומות שאין צריך כפילות כי אם גילוי דעת אמירה בעלמא ואם לא גילה דעתו באמירה אמרינן דהוי דברים שבלב כי ההיא דקדושין [דף מ"ט] דזבין נכסי אדעתא למיסק לא"י ונאנס ולא עלה ולא פירש בשעת מכירה שמוכר אדעתא למיסק לא"י אמר רבא מאחר שלא פירש הוו דברים שבלב ואינם דברים אעפ"י שגילה בדעתו דאדעתא למיפק מזבן שהיה מתקן מסע שלו ועניני הדרך והא דאמרינן בירושלמי דפ' האומר בקידושין אמר ר' יוסף ברי' בון בכל אתר אית ליה לרבי מאיר מכלל לאו אתה שומע הן והכא לית ליי' ואמר רבי מתניא חומר הוא בעריות ואומר רבינו יעקב [בתוס' דגיטין דלעיל] דחומר הוא בעריות לאו דווקא דהא לר"מ בעינן תנאי כפול אפי' במידי דלאו

עריות בשבועות [דף ל"ו] ובנדרים [דף י"ג] אלא כגון שאר דברים שחמורין כעריות כגון קידושין וגירושין ושבועת סוטה דשייך בהן ממון ולא בא אלא להוציא שתויי יין ופרועי ראש שאנו אומרים בהן בשבועות [דף ל"ו] לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן דהוו איסורא בעלמא ולא ממונא. בגיטין [דף ע"ז] האומר לאחר שנה אקיים לך תנאי זה חדש כלו' אין יכול לשהותו יותר מחדש אחר השנה לאחר חדש שבוע לאחר שבת עד שלישי בשבת ושלישי בשבת בכלל. בכתובות [בדף ב' וג'] יש שני לשונות דרבא הראשון אומר אין טענת אונס מועלת לבטל את הגט ובלשון שני אומר שמועלת טענת אונס לבטל את הגט ופסק ר"ח [בתוס' שם] כלשון ראשון דאין אונס בגיטין דכל הסייעתות הבאות ללשון ראשון קושיות ללשון שני ועל תירוצי' רחוקי' אין לסמוך ושלשה ענייני אונסין הם ההוא דגיטין [דף ע"ג וגם בתוס' שם הסוגיא בד"ה איתביה] גבי הרי זה גיטך אם ימו' מחולי זה ונפל עליו הבית או נשכו נחש אינו גט אונס שאינו מצוי כזה אינו גט לכל הלשונות וגם משום פרוצות וצנועות [דכתובות דלעיל] אין שייך לתקן דלעולם לא יסברו שאירע אונס גדול כזה ואונס דפסקיה מברא [שם] המצוי לכל הלשונות אינו מבטל דאיבעי לי' לאתנויי אבל באונס דשכיח ולא שכיח בזה נחלקו והלכה כלשון ראשון ועוד אמר בגיטין [דף ל"ד] אי משום אונסא אין אונס בגיטין גרסינן שם [דף ע"ו] ההוא שכיב מרע שכתב גט לאשתו ערב שבת עם חשיכה למחר חלה מאד ונסתכן באו לפני רבא ואמר להם שיקנה השכיב מרע לאשה את החדר שהגט מונח בתוכו ותלך האשה ותקנה את החדר בחזקה שתנעול החדר ותנן [בב"ב דף מ"ב] נעל וגדר הר"ז חזקה ונמצא שגטה וחצרה באין כאחד למדנו מכאן שמגרשין בשבת [בתוס' דע"ז דלעיל בד"ה ותיזיל] כגון בשכיב מרע דלא אפשר להמתין אע"ג ששנינו בתוספתא דביצה [פ"ד] דאין מגרשין ואין מקדשין בשבת ועוד למדנו שאע"פ שאין קונין בשבת קנין שאלה בעלמא מותר [עיין בתוס' דלעיל בד"ה מה] ועוד למדנו דנעל לא הוי תיקון מנעול שזה א"א לעשות בשבת אלא נעל הוי נעילת דלת ועוד למדנו שאסור לטלטל הגט בשבת כדפי' שם רבינו שלמה ונראה דדוקא גט שמוקצה לראייה אבל שאר כתבים מותרים לטלטל שראויים לצור על פי צלוחיתו ומטעם זה אפי' קלף חלק אם אינו מוקצה לכתיבה מותר לטלטל וגט נמי דווקא בימיהם שלא היו לומדין תורה שבעל פה מתוך הכתב אבל עתה מותר לטלטלו שאדם יכול ללמוד הימנו כמה הלכו' גט כתב ר"ת [בתו' דגיטין דף ע"ב בד"ה מהיום] בסידור גט שכיב מרע שטוב לומר מעכשיו אם מתי מהיום אם מתי שאם יאמר מהיום אם מתי ומת באותו היום שמא בסוף היום אמר שיהא גט וכבר מת והוה לי' גט לאחר מיתה מסקי' בגיטין [דף ע' וע"ש בתו' בד"ה בודקין] שאם נשתתק ואמרו לו נכתוב גט

לאשתך והרכין בראשו בודקין אותו ג"פ בפירי דימות הגשמי' בימות החמה ופירי דימות החמה בימות הגשמים כגון נישפל"א בלעז בימות החמה וצרייזש"א בימות הגשמים או כדמפרש בירושלמי [שם] נכתוב גט לאמך נכתוב גט לאחותך כו' ושיא' חד לאו ותרי הן חד הן ותרי לאו שנינו [בדף ס"ז] אמר כתבו גט לאשתי ואחזו קורדיקו' הוא רוח שעמום הבא על השותה יין חדש וחזר ואמר אל תכתבו גט לאשתי אין בדבריו האחרונים כלום ובגמ' [בדף ע' כל הסוגיא] אמר ריש לקיש כותבין ונותנין לאלתר בחוליו דהא קתני אין בדבריו האחרונים כלום ור' יוחנן אמר אין כותבין עד שישתפה ומאי אין בדבריו האחרוני' כלום דלכי מתציל לא בעי למהדר ואימלוכי ביה ר"ל מדמה חולה זה לישן דכותבין ור"י מדמהו לשוטה דאין כותבין ור"ל אומר אינו דומה לשוטה שהרי שוטה אין סם רפואתו ברור בידינו אבל חולה זה סם רפואתו ברור לנו כמו שאו' שם שיאכל בשר אדום צלוי על הגחלי' וישתה יין חי ורבי יוחנן אומר אין דומה לישן דישן אינו מחוסר מעשה שהרי מאליו הוא ניעור אבל זה מחוסר מעשה הרפואה מכאן אומר רבינו יצחק בר' שמואל [בתו' שם בד"ה התם וכן בס' תרומה סימן ק"ל כל הסוגיא] שהכותב גט לאשתו של שכיב מרע יזהר שלא יתקלקל בחוליו בשעת כתיבה דפעמים שאינו בדעתו והוי כמו מטורף ואינו יודע מהו אומר ומהו מדבר ובין למר ובין למר לא דמי לישן וגם אין סם רפואותו בידינו והוי כעיתים שוטה ועיתי' שפוי ועל הגוסס השיב ר"י ברבי שמואל לרבינו יואל מנרבונ"א [בתוס' פ"י יוחסין דף ע"ח בד"ה לא] שאם הוא מדבר בטוב ודעתו מיושבת עליו שיכול ליתן גט ואין ספק בדבר שהרי שנינו בגיטין [דף ע'] שחט בו שני' או רוב שנים ורמז ואמר כתבו ותנו גט לאשתו הרי אילו יכתבו ויתנו והר"ז השחוט ודאי מת לבסוף ממכה זו ואע"פ כן מועיל גיטו וכל שכן גוסס שמיעוטן חיים [שם] וכן מגוייד בצומת הגידין וצלוב כותבין בדיבורו אע"פ שרובן למיתה וכן תני בערכין [דף ו'] גוסס נודר ומעריך ולא עדיף אמירתו לגבוה ממסירתו להדיוט אלא ודאי מתנתו וגטו מועילין וכן מוכיח בפ' כל הגט (גיטין דף כ"ח) ששנינו שם המביא גט והניחו זקן או חולה נותנו לה בחזקת שהוא קיים ואומר בגמ' [שם] לא שנו אלא בחולה שרוב חולים לחיים אבל בגוסס שרוב גוססין למיתה לא משמע דווקא כשהניחו גוסס חיישי' שמא מת כשנותנו לאשה אבל אם הי' חי עדיין אע"פ שהוא גוסס כשר והא דאמר בב"ב [דף קכ"ז] ובקידושין [דף ע"ח] לר"מ דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם יכיר למה לי בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס פי' שם [בב"ב וכן בתוס' דלעיל הסוגיא בקיצור ובאשירי שם] רבינו שמואל שאז אינו יכול לדבר ואין כח ליתן משמע דאם יש לו כח לדבר וליתן מתנתו מתנה והקי' הרב ר' יואל על פי' זה אמאי נקט גוסס

אפי' חולה או בריא כיון שאינו יכול לדבר אין מתנתו ומקחו כלו' כדתנן [בגיטין דף ס"ו] נשתקק ואמר כתבו גט לאשתי בודקין אותו כו' ותניא [שם דף ע"ח] כשם שבודקין אותו לגיטין כך בודקין אותו למשאות ולמתנות והשיב לו רבינו יצחק דהא דלא נקט חולה או בריא שנשתתק משום דנקט מילתא דפסיקא דסתם גוסס אינו יכול לדבר ועוד חולה שנשתתק מסתמא יתרפא ואם כן קרא דיכיר למה לי דאז מועיל מתנתו ור"ח שפי' בנכסי שנפלו לו כשהוא גוסס ואז אינו יכול להקנותם שהוא חשוב כמת לא הי' דעתו לומר אלא מפני שאינו יכול לדבר ומיושב בדעתו אבל אם היה יכול לדבר ומיושב בדעתו גיטו ומתנתו מועיל בטוב תנן שם [דף ע"ג] לא יתייחד עמה אלא בפני עדים ואפי' בפני עבד בפני שפחה חוץ משפחתה מפני שלבה גס בה והטעם [ע"ש בתוס'] הוא דכיון דעדיין אין הגט נגמר עד שימות אם יתיחד עמה הוה לי' גט ישן ותנן בגיטין [דף ע"ט] ובמסכת עדיות [דף ד'] ב"ש אומרים פוטר אדם את אשתו בגט ישן וב"ה אוסרים והלכה כב"ה [שם] איזהו גט ישן כל שנתייחד עמה לאחר שכתבו לה קודם שנתנו לה ולא נגמרו הגירושין, [כ"מ שם] ואם גרשה בגט ישן תינשא לכתחילה ואמנם [מס"ת סימן ק"ל] כל אדם שגירש אשתו בגט גמור וכשר לא יתייחד ובכתובות [דף כ"ז] אמר המגרש אשתו לא תנשא בשכונתו ועיקרו בהלכות ייחוד במצות לא תקרבו [ל"ת קכ"ז]. תנן בגיטין [דף ס"ד] נערה מאורסה היא ואביה מקבלים את גיטה רבי יהודא אומר אביה ולא היא אמר רבי יוחנן בקידושין [דף מ"ג] מחלוקת לגירושין אבל לקדושין ד"ה אביה ולא היא ושם מפרש הטעם וכן הלכה [בכתובות דף מ"ו] שהרי התורה זכתה שבח נעורי' לאביה וכן סובר רבא אמר רב נחמן בקדושין [דף ט'] כתב לה על הנייר וכו' מקודשת מדעתו והוא שלא בגרה דבנערה נמי בעינן דעת אביה בקידושין והגיה רבינו שלמה נ"ע [דף מ"ג והסוגיא בתוס' שם] הוא הדין לקטנה והא דפליגי בנערה להודיעך כחו דרבי יהודא וכן מוכיח בקידושין [דף מ"ד] שאומר שם רב נחמן אין נערה עושה שליח לקבל גיטה מיד בעלה כשיש לה אב ומקשה לו מדתניא קטנה שאמרה לשליח התקבל לי גיטי אינו גט עד שיגיע גט לידה הא נערה הר"ז גט ומתרץ דמדבר כשאין לה אב אבל מתחלה הי' סבור שיש לה אב ואעפ"כ כשהגיע גט לידה מגורשת והלכה כחכמים בד"א בקטנה שהגיעה לפעוטות שיש לה שבע שנים וכדאמר רבא בגיטין [דף ס"ה] הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין וכנגדן בקטנה מתגרשת בקידושי אביה אבל קודם שהגיעה לפעוטות אם אין לה אב שמת לאחר שנתארסה או נישאת אינה יכולה להתגרש בשום עניין אבל יש לה אב ועדיין היא ארוסה אז אפי' קטנה היא ביותר יכולה להתגרש ע"י אביה לפי' ר"ת שנא' בסמוך כדמשמע בפרק חרש [דף

קי"ג] וכדמשמע בירושלמי [פרק חרש] סוף המשנה דגיטין [דף כ"ד] כל שאינה יכולה לשמור את גיטה אינה יכולה להתגרש פי' רבינו שלמה אף ע"י אביה דהא שוטה היא ואמר רבי יצחק ושלחה מביתו מי שמשלח' מביתו ואינה חוזרת יצאת זו שמשלחה וחוזרת ביבמות [דף קי"ג עכ"ל ושם [בגיטין דף נ"ד] מפרש איזוהי יודעת לשמור גיטה כל המבחנת בין גיטה לדבר אחר וכן הלכה ורבינו יעקב פי' [בתוס' שם ובקידושין דף מ"ג בד"ה וכל] דע"י אביה מתגרשת אף קודם שהגיע' לפעוטות אע"פ שאינה יודעת לשמור גיטה וכן הורה הל' למעשה דהא בפ' חרש [דף קי"ג] מפרש רבי ינאי טעם אחר על השוטה משום דכתיב ונתן בידה מי שיש לה יד לגרש את עצמה ולפי אותו טעם שוטה שיש לה אב מתגרשת על ידי האב מן התורה שהרי יש לה יד אביה שהוא כידה דאפי' היא פקחת אביה מקבל את גיטה ומאן דדריש מושלחה אינו חולק כלל על זה אלא שדורש ממקרא אחר ויש ליתן טעם דכיון שיש לה אב משלחה ואינה חוזרת היא שאביה שומרה מלחזור ובירושלמי פרק חרש גרסי' נשתטית לא יוציא דבי רבי ינאי אמרי מפני גרירה פירוש שהיא נגררת אחר כל אדם ונוהגין בה מנהג הפק' ר' זעירא ורב חייא תרווייהו אמרי שאינה יכולה לשמור את גיטה ואומר שם בירושלמי שלדברי האומר מפני שאינה יכולה לשמור את גיטה אם יש לה אב יכולה לשמור גיטה משמע דרבי ינאי אוסר לכתחי' בשוטה אף בשיש לה אב ומשום הפקר אבל בקטנה מודה שאין שם הפקר וגם יכולה לשמור את גיטה כשיש לה אב כאשר בארנו למעלה גרסי' בגיטין [דף י"ז] מפני מה תקנו זמן בגיטין ר' יוחנן אומר שלא יחפה על בת אחותו הנשואה אם תזנה יכתוב לה גט בלא זמן ויאמר שלאחר שנתגרשה זינתה, [בתוס' שם דף י"ח בד"ה הנהו וכן באשירי שם] וגם בזמן הזה מועיל זמן שלא יטהרו ממזרים ומקשה שם [בדף י"ח] גיטין הבאים ממדינת הים שנכתבין ונחתמין בניסן ואין מגיעין ליד האשה עד תשרי שאחריו מה הועילו חכמים בתקנתן ומתרץ הנהו קלא אית להו ופירש רבינו יצחק [בתוס' שם] דכשרואין שזמן הכתיבה מוקדם מן המסירה יעלה על דעתם לכוין זמן המסירה:

זה סדר הגט

צריך שיקח הבעל משלו הקלף והדיו וימסרנו לסופר ואם אין לו יקננו לו לבעל דהא בעינן וכתב ונתן [בגיטין דף כ'] והוא הדין אם כתבו הסופר במצות הבעל שהוא כשר ובלבד שיתננו לבעל אחר כך להיות שלו כדתנן [בגיטין דף כ"ו] הכותב טופסי גיטין צריך שיניח כו' משמע שהסופר כותבו משלו אבל יותר הוא טוב ליתנו לבעל תחילה כדי שלא ישכח הסופר ליתנו אחר כך לבעל, [בב"ב דף קמ"ח] ושכר הסופר על הבעל

מן הדין ואם האשה נתנה השכר אין בכך כלום, [מס"ת סימן קל"א כל הסוגיא מוכ' בסדר הגט] ויצוה הבעל בפני עדים כשרים שאין קרובין זה לזה ולא לבעל ולא לאשה ויאמר בפניהם לכתוב גט לאשתו עד שיהא טוב לדעתו או לדעת חכם שעומד בעיר ואם הסופר אינו קרוב די בעד אחד עמו וצריך שני עדים שיכתבנו בפניהם לשמה שיודעים שכותב לשם פלונית אשת פלוני ואחר כך יאמר הבעל לעדים כשרים לחתום את הגט והסופר אינו יכול להיות עד אחד מעדי החתימה דחתם סופר ועד שמא פסול כדפרישי' בשמעתין דאומר אמרו ואע"פ שהם שלש כיתו' עדים שצוה הבעל לכתוב ועידי כתיבה לשמה ועידי חתימה לשמה אין בכך כלום ואין נקרא חצי דבר מאחר שכל כת וכת מעידה על כל מה שצריך לראות בשעת ראיי' דומיה דג' כיתות דעידי חזקה בב"ב [דף נ"ו] שכל אחת ראתה בכל פעם כל מה שיכולה לראות ולא כפירוש רב אלפס [שם] דאינו קרוי חצי דבר מפני שעדות כל כת וכת מועיל לעניין להחזיר פירות שאכל אמנם להסתלק מן המחלוקת טוב הדבר לעשות הכל בכת אחת שיאמר הבעל בפני עדים כשרים לסופר לכתוב גט לאשתו ואותם העדים יהיו בשעה שכותבו ויאמר להם הסופר שכותבו לשם פלונית אשת פלוני ולאותם עדים יאמר הבעל לחתום בגט ואם אין שם עדות בשעת כתיבה נראה שהוא כשר דמסתמא כיון שהבעל צוה לסופר לכותבו מסתמא כתבו לשמה בהכשר דרוב בקיאין הם ואמרינן נמי [בגיטין דף ב'] דסתם ספרי דדייני מיגמר גמירי ולא הצריכו חכמים [שם דף ה'] להיות בשעת הכתיבה כי אם לשליח המוליך גט לאשה שיוכל לומר בפני נכתב ובפני נחתם שלא יוציא הבעל לעז על הגט ומה שאומר בגטין [דף ג'] אי אתא בעל ומערער ופסיל ליה פסול לאו דווקא שאין כאן אלא לעז וכן כתוב בירו' בגיטין מתוך שהוא יודע שאם בא ומערער ערעורו בטל אף הוא מחתימו בעדים כשרים אבל בגירושין שהוא בעצמו עושה אין לחוש ולכך הבעל עצמו שהביא גטו אין צ"ל בפני נכתב ובפני נחתם [בדף ה' דלעיל] ואעפ"כ נהגו העם להצריך עדים בשעת כתיבה ואין לשנות המנהג ויחתמו העדים למטה ולא ירחיקו מכתיבת הגט יותר מריוח שיטה אחת חלק דאמרינן בב"ב [דף קס"ב] הרחיק העדים מן הכתב מלא שני שטין פסול ויחתמו בראש השיטה שלא יהא חלק מימין חתימתן בגליון כדי שיוכל לכתוב בו פלוני לוה מפלוני מנה ויחתוך כל אשר למעלה והוה ליה שטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת דהוי כשר [שם דף קס"ג], [שם] אומר שכל גיטין ושטרות שיכולין לזייף בהן פסולין כתב רבינו משה [בפ"א דגירושין] בד"א כשהיה הגט יוצא מתחת ידה ולא היה שם עידי מסירה אבל אם היה שם עידי מסירה אע"פ שהן מרוחקין הרבה ואין נקראין עמו ואע"פ שאין חותם עליו עדים כלל ה"ז כשר שעיקר הגירושין

בעדי מסירה עכ"ד וראייה לדבריו מדתנן בגיטין [דף כ"א] ר"י ב"ב אומר אין כותבין לא על הנייר מחוק ולא על הדיפתרא מפני שיכול לזייף וחכמים מכשירין פי' נייר מחוק שכתבו על הנייר ועדיו על המחק אבל שניהם על המחק כשר דאינו יכול לזייף דאינו דומה נמחק פעם אחת לנמחק שני פעמים כדמפרש בב"ב [דף קס"ד] ואומר בגמרא [בגיטין דף כ"ב והסוגיא בתוס' שם] מאן חכמים שמכשירין רבי אלעזר היא דאמר עידי מסירה כרתי ופירשו רבותי הילכך כשר ואע"ג דיכול לזייף שהרי עדי מסירה קראוהו ואם הייתה באה לינשא הייתה צריכה להביא עדים שנמסר לה בפניהם אבל בדבר שאינו יכול להזדייף יכולה להנשא אפי לר"א בהכרת חתימת העדות שבו כדתנן בפ' בתרא [דף פ"ו] בדברי ר"א שאין העדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם שלא תהא צריכה לטרוח להביא עידי מסירה לב"ד אבל לר"מ כל דבר שיכול להזדייף פסול בכל עניין שהואיל וסובר עידי חתימה כרתי צריך שיהא מוכיח מתוך הכתב עצמו וכן בארנו למעלה. מוכיח בגיטין [דף ט'] שהעדים שחותמין על הגט צריכין להיות יודעים לקרות ולחתום ואם אינם יודעים לקרות קורין לפניהם והם חותמין והוא שיכירו לשון הגט ואם אינם יודעים לחתום רושמין להם את הקלף ברוק כדאיתא בגיטין [דף י"ט] וכיוצא בו בדבר שאין רישומו ניכר והם כותבין על הרושם, [שם] ואין עושין כן בשאר שטרות שדבר זה מקולי הגט שהקילו חכמים בגיטי נשים כדי שלא יהו בנות ישראל עגונות הואיל וחתימת העדים בגט מדבריהם, [שם דף פ"ז ול"ו] ואע"פ שחתימת העדים בגט מדבריהם התקינו שיהו העדים מפרשין שמותיהן בגיטין ולא בסימנין, [בגיטין דף י'] וכן התקינו בעידי הגט שאין חותמין אלא זה בפני זה ואם חתמו זה שלא בפני זה פסול, [בערכין דף כ"א] אחר שנכתב הגט כהלכתו ונתיבשו החתימות יבטל הבעל כל המודעות שמסר על הגט ואחר כך יתננו ליד האשה בפני עדים, [בתוס' דגיטין דף ע"ח בד"ה אם] ותהא ידה פתוחה עד שיניח הבעל הגט מאליו ויאמר לה בשעת נתינה התקבלי גיטך ותהא מגורשת ממני ומותרת לכל אדם. [בתוס' שם דף י"ט בד"ה צריכי] ויקראוהו העדים קודם נתינה ואחר הנתינה או יעיינו בטוב שזהו גיטה שחתמו בו ואותו שנכתב בשבילה, [בתוס' שם דף ס"ג בד"ה אפי'] ותימא הוא היאך מצטרפים להכשיר הגירושין העדים שראו שעשאו הבעל שליח להולכה והעדים שראו מסירת הגט לאשה לרבי עקיבא דאמר [בפ' חיה דף נ"ו ובב"ק דף ע'] דבר ולא חצי דבר שהרי אלו צריכין לאלו כמו עדי קידושין שנקראו חצי דבר אם צריכין לעידי ביאה וכל המשניות דהמביא גט אין סברא שיהו כולם דלא כרבי עקיבא אמנם בארנו בהלכות קידושין שאין שליח האיש צריך עדים לא בגירושין ולא בקידושין שבכל התורה שלוחו של אדם כמותו וכן

פסק רבינו יצחק בתשובה אחת וכן כתב רבינו משה [פ"ג דהל' אישות ופ"ו דגירושין] אבל אומר אני שצריך להתיישב בדבר משום דגרסינן בירושלמי דפ' השולח העושה שליח להוליך גט לאשתו צריך להחזיקו בפני שנים ואין השליח מן השנים ואחר כך עיינתי בתשובת ר"י וכתוב שם דע לך כי אמת הדבר שאין שליח להולכה המביא גט לאשה צריך לא חתימת ב"ד ולא חתימת עדים להודיע שעשאו הבעל שליח להולכה שהרי גט שבידו מוכיח כן אבל צריך למנות שליח בפני שני עדים כשרים ומזה לא הביא שום ראייה וכמו שבארנו למעלה שהאשה שנתגרשה בגט כתוב וחתום כהלכתו שיכולה להינשא אף לר' אליעזר בלא הבאת עידי מסירה לב"ד כמו כן אינה צריכה להביא (דין) עדים שצוה הבעל לסופר לכותבו ושנכתב לשמה וגם יש ראיי ממביא גט ממדינת הים שאינה מביאה עדים שצוה הבעל לסופר לכותבו לשמה והא דאמרינן בגיטין [דף ס"ג] צריכה שני כיתי עדים אחת שאומר בפנינו אמרה לשליח התקבל ואחת שאומרת בפנינו קבל את הגט וקרע ומפרש שם [בדף ס"ד] שנקרע מפני השמד לשם זהו הטעם מפני שאין הגט בפנינו שנקרע ואין שום הוכחי שקיבל אבל אם הוא שלם ביד האשה חתום מסתמא בהכשר בא לידה וכן אם הוא ביד השליח שלם אין צריך רק עדים שעשאתו האשה שליח לקבלה ונאמן מכאן ואילך לומר שלגירושין נתנו לו הבעל דאפי' למ"ד [שם] שבעל נאמן לומר לפקדון נתתיו לשליש ולא לגירושין מפרש ר"ת [בתוס' שם] דהיינו דווקא כשהאשה והבעל במקום אחד כמו שאומר שם הטעם דאם לגירושין נתנו לאשה היה נותנו ולא לשליש כתב מורי רבינו יהודא בשם רבינו יצחק שהאשה יכולה להרשות אדם לקבל גיטה בעיר אחרת אע"פ שאינו שומע קולה ע"פ עדים שישמעו שהיא מתרצה בכך והם יכתבו שטר וישלחו לו שבכל מקום שידוע לנו שהיא רוצה בכך מועיל בלא שמיעת קול כדאמרינן ביבמות [דף קי"ח] שהיה יכול לזכות הגט לאשתו במקום יבם משום דסניא ליה אלא מפני שלפעמים אוהבת אותו וכן תן גט זה לאשתי אם היה זכות לה כמו שטר שחרור לעבד לא היי יכול לחזור בו דזכין לאדם שלא בפניו ואע"פ שאינה אומרת כלום האשה שעושה שליח לקבלה יבאו עדים ויכתבו בפנינו חתומי מטה מנתה פלונית בת רבי פלוני את רבי פלוני בר רבי פלוני להיות שליח לקבל גיטה מיד בעלה רבי פלוני ב"ר פלוני ובפנינו אמרה לזה שלוחה התקבל לי גיטי ותהא ידך כידי ומיד כשיגיע הגט מיד בעלי לידך אהיה מגורשת ממנו ומותר לכל אדם ומה שנעשה בפנינו כתבנו וחתמנו לה לראיי על מנוי שליחות קבלת גיטה שריר וקים ספר תירוכין צריך לכתוב קודם שיטה אחרונה של גט והטעם לפי שבגיטין [דף פ"ה] מסתפק התלמוד אם צריך לכתוב בגט ודן דיהוי ליכי מינאי ספר תירוכין שאם לא נכתב

בגט יאמרו שבדיבור גרשה והשטר אינו אלא לראיה בעלמא ואין פושט שם התלמוד מזה הדבר כלום וא"כ יכול להיות שהוא מעיקר הגט וא"כ צריך לכותבו קודם שיטה אחרונה שהרי אנו אומרים שם [דף קס"ב וכל הסוגיא ע"ש בתוס' שם] שאין למדין משיטה אחרונה והטעם שאין אנו למדין משיטה אחרונה לפי שא"א לצמצם שלא יהא הפסק בין העדים לכתב שיטה אחת ולכך אומר [שם] שהעדי' שהרחיקו כתב ידם מן השטר שיטה אחת כשר ובאותה שיטה שהניח חלק יכול לזייף מה שירצה לכך אמרו אין למדין משיטה אחרונה ושמא זה הגט בא ליד האשה בלא ודן ליהוי ליכי וכו' והיא הוסיפה אותו בשיטה שבין העדים לכתב אם כן הי' פסול דשמא צריך ליכתוב ודן ומזה הטעם אומר ר' יצחק שאין לכתוב קיום מחקים ולא אותיות תלויות בשיטה אחרונה בכתובות ולא בשטרות כי אם לפני וקנינא מיניה ואע"ג שהורגלו לכתוב בסוף השטר שריר וקים וזהו הטעם דשמא בא השטר ליד בעל השטר בלא שריר וקים ומחק למעלה חובתו וכתב עליו או הגיה דבר אחר וכתב קיום מחקים בשיטה חלק שבין עדים לכתב וכתב אחר כך שריר וקים אמנם העולם רגילין לכתוב קיום מחקים בשיטה אחרונה ונראה כשעושין כן שסוברין שלמדים משיטה אחרונה וסומכין על מה שכתוב אחר כך שריר וקים וכן נמי כותבין ודן דיהוי ליכי מינאי בשיטה אחרונה אע"פ שהוא עיקר דבר וסומכין על מה שכתוב בסוף הגט כדת משה וישראל ושאל רבי' יצחק את רבינו יעקב היאך הורגלו לעשות כן והלא שטר כשר בלא שריר וקים מלבד גט מקושר אבל בפשוט כשר מדאמרי' התם דאין למדין משיטה אחרונה ומאחר שכך הוא הי' לנו לחוש שמא בא השטר ליד בעליו בלא שריר וקים כי כשר והגון הוא בכך ואחר כך מחק למעלה חובתו והגיה תחתיו דבר אחר וקיימו בשיטה שבין עדים לשטר וכתב אחר כך שריר וקים. והשיב ר"ת כי מאחר שהורגלו העולם עכשיו לכתוב שריר וקים יהי' השטר פסול אם לא נכתב בו א"כ לא יחתמו העדים עד שנכתב בשטר שריר וקים ולכך למדין בטוב מקיום מחקים שבשיטה אחרונה כיון שיש אחר כך שריר וקים וכן ספר תרוכין בגט או קיום מחקים בגט בשיטה אחרונה כיון שיש בסוף כדת משה וישראל. ואע"פ ששנינו במסכת ידים [בפ' בתרא] שהיו כותבין המושל עם משה בגט משמע שגם בימיהם היו כותבין בגט כדת משה וישראל מתוך המשנה משמע שלא היה כתוב בסוף הגט ולכך היו אומרי' בימים ההם שאין למדין משיטה אחרונ' אבל עכשיו תקנוהו לכתוב בסוף הגט. ואמנם לא סמך ר"ת ע"ז ואמר שאין לעשו' קיום מחקים כי אם לפני וקנינא בשטרות ולפני ודן בגט ונכון היה שלא לעשות שום קיום מחקים בגט אע"פ שבגיטין [דף פ"ב ובתוס' דף פ"ד בד"ה אם] משמע שאין מחקים פוסלין בגט ששנינו כתב בתוכו הרי

את מותרת לכל אדם אלא לאיש פלוני אע"פ שחזר ומחקו פסול ובשטרות אמרי שם [דף ק"ה] שאם עשה שני שריר וקים פסול או אם מחק השריר וקים וכתב עליו דבר אחר וקיימו בשיטה אחרונה וגם כתב בסוף שריר וקים אחר פסול ואין עושין מחק במקום שהיה ראויה לכתוב והכל שריר וקים וסוף הדבר נכון לכתוב ספר תרוכין קודם שיטה אחרונה. וסיום הגט ואגרת שבוקין וגט פטורין כדת משה וישראל דליהוי כמו חזרה מענייני של שטר בשיטה אחרונה ולא יסיים שיטה אחרונה באמצע שיטה אלא ימלאנה באותיות ארוכות פן יחתמו העדים בחצי השיטה שנשארת חלק ושוב לא נלמד מן השיטה שנייה שעל החתימה שמאחר שהיא סמוכה לעדים יש לחוש שהוסיפה בעל השטר בין העדים לכתב ונמצא שבטלת ודן דיהוי ליכי מינאי ספר תרוכין דכתוב באותה שיטה ושמא הוא מעיקרי הגט וגם אין תקנה להחתים העדים תחת הכתב של חצי השיטה האחרונה שיש לחוש שמא תמלא ממה שתרצה חצי השיטה חלק ותוסיף עוד שיטה אחת שלימה בין העדים לכתב וילמדו מן החצי שיטה שהוסיפה שהיא קודם האחרונה לכך נכון בין בגיטין בין בשטרות למלאות כל השיטה ורבינו שמשון כתב עכשיו שאנו נוהגין לכתוב שריר וקים בכל השטרות אין לחוש אם מסיים בחצי שיטה אבל בגיטין נוהג רבי לכתוב כדת משה וישראל בסוף השיטה כי שמא אין חשוב כשריר וקים וכשהעדים חותמין יחתמו זה תחת זה בתחילת השיטה שאם יחתמו זה אחר זה שמא יהיה ריוח חלק בגליון לימין לכתוב פלוני לוה מפלוני מנה והוה לי' שטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת דכשר ויחתוך כל מה שלמעלה [שב דף קס"ג]. אמנם אף כשאין שם כי אם עד אחד בשיטה אחת יוכל לכתוב בגליון לימין אני החתום חייב לפלוני מנה ויוציא עליו כתב ידו ואין תקנה כי אם לעשות הגליון לימין קצר ואז אין לחוש באיזה ענין יחתמו אומר רבינו יצחק כי אין צריך עכשיו לכהנים המגרשים נשותיהם גט מקושר שהרי חכמים לא תקנוה אלא לטובתן [שם דף ק"ס ודר"י בתוס' שם] מפני שהם כעסנים ואדהכי מייתבה דעתייהו וכיון שלא נהגו עתה אין לחוש וגם אין אנו בקיאין בו יפה ואף בימי חכמים אמרינן שם [דף קס"ד] ומי בקי ר' בגט מקושר, [עיין שם בתוס' דף קס"ג בד"ה שיטה] ועוד כתב מורי כי רבינו יצחק היה מונע מלחתו' שושבינים בכתובות פן יחתכו הכתובה מלמעלה ויכתבו שטר חדש בין הכתובה לחתימת שושבינים ותיבת שושבין יחתוך ומתכשר השטר בחתימה שלו בלא עד. גרסי' בגיטין [דף פ"ה כל הסוגיא עד סוף] אמר אביי האי מאן דכתיב גיטא לא לכתוב ודי"ן ביו"ד פי' דמשמע שרוצה לומר דין הוא עלי שאגרשך אבל אם אינו דין עלי שאגרשך לא תתגרשי ולא לכתוב אגרת ביו"ד פי' דמשמע איגרא לשון גג ורבינו משה פירש [בפי"ד דגירושין] שמא יקרא

הקורא ואי גרת כלומר ואי זנת דתהוויין דתצביין תלתא יודי"ן דאי לא כתב כי אם שתי יודי"ן משמע דקאי אנשים דעלמא ולכך צריך שלש יודין סמוך לנון אחרונה [בתוס' שם בד"ה דתהויין] ובמכתב רבינו יוסף טוב עלם כתב עוד שתי יודי"ן אחרות אחת סמוך לדלי"ת ואחת סמוך לתי"ו הם חמשה יודי"ן בכל תיבה ותיבה ויכתוב למהך בלא יו"ד אחר הלמ"ד שאם היה כתוי לימהך היה משמע לי תלכי מספר זה ואילך וירחיק רגל שמאל של הי"א דלמהך מגגו דלא לישתמע למחך חוכא וליצנות ולורכי' לוי"ו אחרונה דוכדו דאי לא מאריך משמע כדי בולא כלום כלו' באין ספר וכן יאריך וי"ו שבאמצע שבוקין תרוכין פטורין דלא לישתמע שביקין תריכין פטירין וקאי אנשים דעלמא משמע שאין יו"ד אחר השי"ן ולא אחר התי"ו ולא אחר הפ"ה ויכתוב להתנסבא בה"י ולא יכתוב לאיתנסבה דלא לישתמע לא יתנסבא בשתי תיבות כלומר לא תינשא, [בתוספות שם בד"ה ולורכיה] מעשה היה לפני רבינו אליהו בגט שהיתה הדלי"ת של כדת משה וישראל קטנה והיתה דומה קצת ליו"ד והורה רבינו אליהו להביא תינוק שאינו לא חכם ולא שוטה וקרא אותו תינוק כדת משה וישראל בדלת והכשירו ובעניין זה אומר התלמוד במנחות [דף כ"ט] על מעשה שאירע נקב ברגל וי"ו של ויהרוג ה' כל בכור בתפילין:

שטר לשליח שקיבל גט ביד הבעל

אנחנו ב"ד חתומי מטה במותב תלתא הוינא ובא לפנינו פלוני המכונה פלוני בר ר' פלוני דמפלונית מתא דיתבא על נהר פלוני וגירש את אשתו מרת פלונית בת ר' פלוני המכונה כך וכך דמפלונית מתא דיתבא על נהר פלוני ונתן גטה ליד פלוני בר רבי פלוני שעשאתו בעדים שלוחה לקבל גיטה מפלוני בר רבי פלוני בעלה ואמר לו התקבל גט לפלונית בת רבי פלוני אשתי המכונה כך וכך הרי היא מותרת לכל אדם וקודם נתינתו ביטל לפנינו כל מודעי דהוו ליה שאם מסר שום מודעא תהא מבוטלת ולא נתן שום תנאי בגירושין אלא גרשה גרושין גמורים והגט קרינן וראינוהו כשר כדת וכהלכה ומחמת שראינו גרושי פלונית בת רב פלוני מרבי פלוני ברבי פלוני בעלה שנתן גיטה ביד שלוחה לקבלה כתבנו לה שטר זה להיות בידה לזכות ולראייה שריר וקים:

[**וזהו טופס הגט לדעת המחבר כאשר מצאתי ברוב ספרים**]

בכך וכך בשבת בכך וכך לירח פלוני כך וכך לבריאת עולם למניין שאנו מנין כאן בכרך פלוני דיתיב על נהר פלוני איך אנא פלוני המכונה פלוני בן ר' פלוני המכונה פלוני ועכשיו אני דר במקום פלוני דיתי' על נהר פלוני צביתי ברעו' נפשאי בדלא אניסנ' ושבקית ופטרית ותרוכית יתיכי ליכי אנת אנתתי פלונית המכונה פלונית בת ר' פלוני המכונה פלוני ואת דרה עכשיו במקום פלוני דיתי' על נהר פלוני דהוית אנתתי מן קדמת

דנא וכדו שבקית ופטרית ותרוכית יתיכי ליכי דיתיהווייי רשאה ושלטאה בנפשיכי למהך להתנסבא לכל גבר דיתיצביין ואנש לא ימחה בידיכי מן יומא דנן ולעלם והרי את מותרת לכל אדם ודן די יהוי ליכי מינאי ספר תרוכין ואגרת שבוקין וגט פטורין כדת משה וישראל:

[**טופס הגט מרבינו יחיאל מפאריי"ש ואע"פ שאינו כפי דעת המחב' לפי המובן מ"מ כאשר ברוב המקומות נהגו לעשות הגט כזה הטופס מלאני לבי להעלותו על ספר זה למען ירוץ הקורא בו**]

בשלישי בשבת בתשעה ועשריי לירח מרחשון שנת חמשת אלפים ושמנה עשרה לבריאת עולם למנין שאנו מנין כאן בפריי"ש מתא דיתבא על נהרי שיינא ובייברא אנא פלוני דמתקרי פלוני בר ר' פלוני הכהן העומד היום בפאריש מתא דיתבא על נהרי שיינא ובייברא צביתי ברעות נפשי בדלא אניסנא ושבקית ופטרית ותרוכית יתיכי ליכי אנת אנתתי פלונית דמתקריא פלונית בת רבי פלוני הכהן דהוית אנתתי מן קדמת דנא וכדו פטרית ושבקית ותרוכית יתיכי ליכי די תיהוייין רשאה ושלטאה בנפשיכי למהך להתנסבא לכל גבר די תיצביין ואנש לא ימחא בידיכי מן יומא דנן ולעלם והרי את מותרת לכל אדם ודן די יהוי ליכי מינאי ספר תרוכין ואגרת שבוקין וגט פטורין כדת משה וישראל:

הלכות מיאון

שנינו ביבמות [דף ק"ו] איזוהי קטנה שיכולה למאן כל שהשיאו' אמה או אחיה לדעתה השיאוה שלא לדעתה אינה צריכה מיאון ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר כל תינוקת שאינה יודעת לשמור קידושיה אינה צריכה למאן. [בדף ק"ח] אמר רב יהודא אמר שמואל הלכה כרבי חנינא בן אנטיגנוס. ובגיטין [דף כ"ה] אמר רבא גבי ג' מדות בקטן צרור וזורקו אגוז ונטלו זוכה לעצמו אם נתנו לו מתנה ואינו זוכה בשביל אחרי' וכנגדו בקטנה מתקדשת לעניין שצריכה מיאון וכתב בה"ג וצריכה למאן בפני שלשה דתניא [ביבמות דף ק"ח ופרק ב"ש (יבמות דף ק"ז)] מיאון ב"ש אומרי' בב"ד ב"ה אומרים בפני ב"ד ושלא בפני ב"ד אלו ואילו מורין שצריכין שלשה רבי יוסי ברבי יהודא ור' אליעזר ברבי שמעון מכשירין בשנים אמר רבי יוסי ב"ר מניומי אמר רב נחמן אין הל' כאותו הזוג כך כתוב בה"ג אמנם ביבמות [שם] מוכיח דהל' באותו הזוג גרסינן גבי מיאון שמוכיח שאין צריך שלשה במיאון כמו בחליצה. [בפרק ב"ש דף ק"ט] קטנה שהשיאה אביה ונתאלמנה או נתגרשה כשהיא קטנה בחיי האב לזו קורין יתומה בחיי האב לפי שאין לאביה רשות בה ואם אחר כך נשאת לאחר כשהיא קטנה בחיי האב ממאנת. [שם דף

ק"י] החרשת אע"פ שנישואיה מד"ס כנישואי קטנה לא תקנו שתמאן כדי שלא ימנעו מלנשאה. [בדף ק"ו] ממאנת היא הקטנה בין מן האירוסין בין מן הנשואין בין בפני בעלה בין שלא בפני בעלה. [שם] וכשם שממאנת בבעל כך ממאנת ביבם ותני רמי בר יחזקאל [שם] מאנה בבעל מותרת לאביו מאנה ביבם אסורה לאביו לפי שמשעת נפילה ליבום נראית ככלתו והלכה כרבי יוחנן דאמר שם מאנה בזה מותרת באחיו. [נדה דף נ"ב] עד מתי הבת ממאנת כל זמן שהיא קטנה עד שתהא נערה או עד שתוודע שהיא אילונית כתב רש"י שם [דף מ"ו] קטנה שלא מיאנה והגדילה והביאה שערות אע"פ שלא בא עליה משנעשית בת שנים עשר שנה ויום אחד הר"ז אינה ממאנת שהרי הגדילה והביאה שערות וצריכה גט מד"ס דילמא אתי למאן הנבעלת לאחר הבאת סימנים והיא אשת איש גמורה ועוד נתן טעם בספר התרומה [בהלכות חליצה סי' קל"ג] שאם בדקו ולא מצאו אינה ממאנת משום דפסקי' [בנדה דף נ"ב] גומות אע"פ שאין שערות ומי יוכל להבחין דבר זה שלא יהא שם גומות לכך אינה ממאנת משהגיעה לכלל שנים ועוד אמרינן [שם] אפי' אחד בגבה ואחד בכריסה וא"א לעמוד על זה הילכך אפי' לא בעל אחר זמן אין בודקין אותה וכן פסק ר"ת בספר הישר [בתוס' שם מביאו בד"ה הלכה] ועוד אומר ה"ר אלחנן דהא דאמר בנדה [דף מ"ח] דלאחר הפרק נשים בודקות אותה היינו להחזיקה כגדולה אבל להחזיקה כקטנה להקל אינם נאמנות דכיון שהגיעה לכלל שנותיה חזקה הביאה סימנין ולא תמאן. בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ו) אמר רב נחמן אמר שמואל בודקין לקידושין לגיטין ולחליצה ולמיאונין פירוש בודקין לקידושין אם קבלה קדושיה והיא בת י"ב שנה ויום אחד הרי הקידושין גמורים אם בדקוה והביאה שתי שערות ואם לא הביאה שתי שערות וגם אין גומות נראות במקום הראוי לשערות קידושי ספק הם וחוששין שמא נשרו וצריכה גט בודקין לגיטין כיצד דתנן [בנידה דף מ"ח] בן תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו קנאה ואינו יכול להוציאה בגט עד שיהא בן י"ג שנה ואחר כך בודקין אותו ואין יכול ליתן גט עד שיביא שתי שערות בודקין לחליצה כיצד אע"פ שלעניין יבום קונה יבמתו מבן תשע שנים לעניין חליצה אינו יכול לחלוץ עד שיהא בן י"ג שנה ויום אחד וגם שבדקוהו והביא סימנין ולמיאונין בודקין כאשר בארנו למעלי' ואין הלכה כרבי יהודא דאמר [שם דף נ"ב] שצריך שיהו שערות שוכבות ונראה כמי שרבה שחור על הלבן. הבת מיום שנולדה עד שתהיה בת י"ב שנה גמורות היא הנקראת קטנה ונקראת תינוקת אפי' הביאה כמה שערות למטה בתוך הזמן הזה אינן אלא כשומא ואפי' הביאה בשנת י"ב שנה וכן הבן בשנת י"ג שנה פוסק רבא הילכתא תוך הזמן כלפני הזמן נדה [דף מ"ו ושם משמעות כל הסוגיא] אבל אם הביאה

שתי שערות למטה בגוף במקומות הידועות להבאת שער והיא מבת י"ב שנה ויום אחד ומעלה נקראת נערה והבאת שתי שערות בזמן הזה באותו מקום נקראת סימן התחתון ונקראות בוחל [בדף מ"ז] כלומר שגדולות קצת כדתנן [בפ"ק דמעשרות] התאנים משיבחילו והוא מישלבין ראשיהם ומשתנים כשמגדילים ומאחר שהביאה השערות נקראת נערה עד ו' חדשים גמורים ומתחלת יום תשלום ו' חדשים ומעלה נקראת בוגרת, [בנידה דף כ"ה ובקידושין דף ע"ט ובפ' אלו נערות (כתובות דף ל"ט)] ואין בין נערות לבגרות אלא ו' חדשים בלבד. בפרק הערל (יבמות דף פ') אמרינן שאם הגיעה לי"ב שנה ויום אחד ולא הביאה שתי שערות אע"פ שנראו בה סימני איילונית עדיין קטנה היא עד כ' שנה שאומר רבי אבהו [שם] סימני סריס ואיילונית אין עושין בהם מעשה עד שיהו בני כ' וכשתביא שתי שערות אפי' בשנת כ' תהיה נערה ו' חדשים ואחר כך תקרא בוגרת היתה בת כ' שנה ולא הביאה שתי שערות ונראו בה סימני אילונית הרי היא איילונית ואם לא נראו בה כל סימני איילונית עדיין קטנה היא כמו שמוכיח בנדה [דף מ"ז] עד שתביא שתי שערות או עד שתהי' לה ל"ה שנה ויום אחד הגיעה לזמן הזה ולא הביאה שתי שערות הר"ז נקראת אילונית אע"פ שלא נראית בה סימן מסימני איילונית. [בפרק הערל דלעיל] נמצאת למד שהאיילונית אין בה ימי נערות אלא מקטנותה תצא לבגרות. [שם] ואלו הן סימני איילונית כל שאין לה דדין ומתקשה בשעת תשמיש ואין לה שיפולי מעיים כשאר נשים פירוש הוא הכח כדברי רשב"ג [שם] וקולה עבה ואין נכרת בין איש לאשה כדברי רשב"א [שם] ונחשבות גדולות הנערה והבוגרת והאיילונית כל אחת משלשתן ויש בבת סימן מלמעלה והם נקראי' סימן העליון מפורשין בנדה [דף מ"ז] והם סימני בגרות והוא צמל כלומר שיצאת מלאה כלומר שיש בה סימן מובהק ואלו הן משתחזיר ידיה לאחוריה ויעשה קמט במקום הדד כדברי ר' יה"ג ומשישחיר ראש הדד כדברי בן עזאי. ומשיתן אדם ידו על עוקץ הדד והוא שוקע ושוהא לחזור כדברי רבי יוסי הגלילי ומשיטו הדדים כדברי ר' עקיבא ע"כ הארבעה שבמשנה [שם] והשאר בבריי' [שם] משיפצל ראש החוטם פי' חוטם הדד ויעשה בראשו כדור קטן כדברי רבי יוחנן בן ברוקא ובערוך [בערך פצל] פירש משיתחיל לינקב ונראה כמפוצל ויש מפרשים משיפצל החוטם עצמו ומשיקשקשו הדדין כדברי רבי אליעזר בן צדוק. ומשתקיף העטרה כדברי ר' יוסי. ופי' רבינו שלמה שיהא עוקץ הדד גדול ועב ומוקף עטרה. אבל ר"ח פירש שהוא מקום הבשר התפוח שלמעלה מן הערוה לעומת הבטן ונקרא כף ומשיתמעך בשר זה ולא יהיה קשה כדברי ר"ש כל אלו הסימנים שמנה זה דברי רבינו שלמה אבל רבינו יעקב [בתוס' שם] פירש כי ארבעה שבמשנה באו לפרש

סימני נערות והוא בוחל ודווקא בארבעה שבברייתא מפרש אילו הן סימני בגרות ושני שיעורים של רבי יוסי יתיישבו בזה האחד בנערות והאחד בבגרות. [בנדה דף מ"ח] תניא אמר רבי אלעזר בר רבי צדוק כך היו מפרשים ביבנה כיון שבא סימן התחתון שוב אין משגיחין בעליון ומפרש שם אמר קרא איש או אשה כי יעשו וגומר מה איש בסימן אחד אף אשה בסימן אחד בא העליון עד שלא בא התחתון חכ"א [במשנה שם] או חולצת או מתייבמת שא"א לעליון לבא עד שלא יבא התחתון ועל סימנין של בגרות שבארנו אומר שם [בדף מ"ז] ששאלו את רבי ואמר הלכה כדברי כולם להחמיר ופי' שם רבינו שלמה וז"ל איזה מאלו שתביא שוב אין אביה מפר נדריה דמחזקינן לה בבגרות נתקשקשו אע"ג שלא השחיר ראש הדד השחיר אע"ג שלא נתקשקשו וכן כולם לשון אחר הביאה אחד מן הסימנים האלו ולא הביאה את כולם בוגרת ואינה בוגרת ואם קבל בה אביה את קידושיה וקדשה היא עצמה לאחר צריכה גט משניהם עוד פי' שיש אומרים להחמיר אינה ממאנת משעה שנראה בה אחד מן הסימנים הללו ואינה חולצת עד שיהו כולן ולאו מילתא היא דאפי' לא הביאה אחד מהם גדולה היא ואינה ממאנת וחולצת שהרי כל הסימנים הללו בבגרות נאמרו כמו שאומר שם ובימי נערות היא גדולה למיאון ולחליצה שהרי הביאה שתי שערות עכ"ל ואותו לשון שסתר רבינו שלמה הוא בספר רבינו משה בר מיימון [בפ"ב דהלכות אישות] ופירש שעד שתביא כולן היא ספק בין נערה לקטנה ודנין בה להחמיר ואין נר' כאשר בארנו אמנם לדברי ר"ת [דלעיל] יתכן אותו פי' לדי שבמשנה אם נא' שהלכה בדברי כולם להחמיר עולה גם על סימני נערות. הבת שילדה אחר י"ב שנה אע"פ שלא הביאה סימנים לא עליון ולא תחתון הר"ז גדולה בנים הרי הם כסימנים כדאיתא ביבמות [דף י"ב]. [בנדה דף ס"ה] הבן משיולד עד שיהיה בן י"ג שנה נקרא קטן ונקרא תינוק ואפי' הביא כמה שערות בתוך הזמן הזה אינו סימן אלא שומא הביא שתי שערות למטה במקומות הידועות לשער והוא מבן י"ג שנה ויום אחד ומעלה נקרא גדול ונקרא איש הגיע לזמן הזה ולא הביא שתי שערות אע"פ שנראו בו סימני סריס הרי הוא קטן עד שיהיה בן כ' שנה [שם בדף כ"ז] הגיע לזמן הזה ולא הביא שתי שערות למטה ולא הביא שתי שערות בזקן בודקו אם נראה בו אפי' אחד מסימני סריס הר"ז סריס ודינו כדין הגדול לכל דבר שהלכה כרבי יוחנן שאומר כן בפ' הערל (יבמות דף פ') ואם לא נראה בו אחד מסימני סריס עדיין קטן הוא כדמוכח בנדה [דף מ"ז] עד שיביא שתי שערות למטה במקום הראוי להם או עד שיהיה בן ל"ה ויום אחד הגיע לזמן הזה ולא הביא הר"ז סריס אע"פ שלא נראה אחד מסימני סריס הגיע לשנת כ' ולא הביא שתי שערות למטה והביא שתי שערות בזקן אע"פ שנולד

לו אחד מסימני סריס אינו סריס אלא הרי הוא בקטנותו עד שיראה לו כל סימני סריס כמו שפוסק התלמוד בפ' הערל (יבמות דף פ') או עד שיהיה בן ל"ה שנה ויום אחד ואילו הן סימני סריס המפורשים בפ' הערל [שם] כל שאין לו זקן ושערו לקוי ובשרו מחליק כדברי חכמים ואין מימיו מעלין רתיחה כדברי רבי יהודא וכשמטיל מים אינו עושה כיפה כדברי אבייי ושכבת זרעו דיחה ואין מימי רגליו מחמיצין כדברי י"א ורוחץ בימי הגשמים ואין בשרו מעלה הבל כדברי אחרי' וקולו לקוי ואין ניכר בין איש לאשה כדברי רשב"א וסריס זה נקרא סריס חמה בכ"מ אבל הבן שחתכו או מעכו או נתקו גידיו או ביציו כמו שהגוים עושין הוא הנקרא סריס אדם וכשיהיה בן י"ג שנה ויום אחד נקרא גדול שאין זה מביא סימן לעולם [כך משמע שם], [מן המיימוני פרק ב' דאישות] בן י"ג שנה ויום אחד שלא הביא סימנין למטה ונראה בו כל הסימנים למעלה הר"ז ספק בין קטן לגדול ואם לא נבדק למטה כיון שנראו לו בו סימני גדולות מלמעלה הרי הוא בחזקת גדול, [במשנה נדה דף נ"ב] ב' שערות האמורות בבן או בבת ובכ"מ שיעורן כדי לכוף ראשן לעיקרן כדברי רבי ישמעאל ומשיצמחו ויהו יכולות להינטל בפי הזוג כדברי רבי עקיבא עד שיגיעו לכוף ראשן לעיקרן דנין בהם להחמיר בכ"מ לפיכך בבן ובבת נחשוב אותם גדולים להחמיר הואיל וצמחו כדי להנטל בפי הזוג ונחשוב אותם קטנים להחמיר הואיל ולא הגיעו לכוף ראשן לעיקרן דאמר רב חסדא אמר מר עוקבא הלכה כדברי כולם להחמיר כדאי' בנדה [שם] ורש"י פי' שכדי לקרוץ בצפורן שאמר [שם] רבי אלעזר הוא השיעור הפחות שבכולם. בנדה [שם] אמר שתי שערות אלו צריכות שיהו במקום הערוה ובית הערוה כולו מקום סימנין בין מלמעלה בין מלמטה בין על אברי הזרע עצמו וצריכות להיות במקום אחד כרבנן דגרסינן שם ורבנן אמר רב אשי עד שיהו שתי שערות במקום אחד. [וכן פסקו התו' שם בד"ה הלכה] וכתב מו' רבי' יהודא פר"ח וכרבנן ק"ל לעניין חליצה אבל למיאונין בכ"מ שהיא תביא שתי שערות יש לחוש ולומר גדולה היא ולא ממאנה דהלכה כד"ה להחמיר וכן פירש בשם גאון אחר וכן נראה לרבי עכ"ד מורי. [שם] וצריך שיהא בעיקרן גומות ואפי' שתיהן בגומא אחת הרי הן סימנים נמצאו שתי גומות זו בצד זו ואין בהן שיער הרי אילו סימן חזקה אין גומא בלא שיער ושערות היו בהן ונשרו כדברי רב מלכיו בשם רב אדא [שם] כל השנים האמורות בבן או בבת ובערכין ובכ"מ אינן לא שני החמה ולא שני הלבנה אלא שנים של סדר העיבור שהן פשוטות ומעוברות שבית דין קובעין אותם מעת לעת כדאיתא בערכין [דף י"ח ודף ל"א וכן משמע בירושלמי פ"ו דנדרים במימר' דאבינא] ובאותם השנים מונין לכל התורה. [מיימוני פ' ב' דלעיל] אין סומכין על הנשים במניין השנים ולא על הקרובים

אלא ע"פ עדים כשרים להעיד האב שאמר בני זה בן ט' שנים ויום אחד בתי זו בת ג' שנים ויום אחד נאמן לקרבן אבל לא למכות ולא לעונשין בני זה בן י"ג שנה ויום אחד בתי זו בת שתים עשרה שנה ויום אחד נאמן לנדרים ולערכים ולחרמים ולהקדשות אבל לא למכות ולעונשים כדאיתא בקידושין [דף ס"ג] וכתב בספר התרומה [סימן קל"ג] כמו שאין נאמן למכות ולעונשים ה"ה לחליצה דהוי דבר שבערוה שאינו נאמן. ת"ר בפי' ב"ש (יבמות דף ק"ח) כיצד ממאנת אומרת בפני שנים אין רצוני בפלוני בעלי או אין רצוני בקידושין שקידשוני אחי או אמי וכיוצא בדברים אלו ואפי' היו אורחים מסובין בבית בעלה והיא עומדת ומשקה להם ואומר' איני רוצה בפלוני בעלי הר"ז מיאון [שם] השנים שממאנת הקטנה בפניהם כותבין לה ביום פלוני מאנה פלונית בת ר' פלוני בפנינו בפלוני בעלה וחותמי' ונותנין לה וזהו גופו של גט מיאון וגט מיאון אינו אלא מעשה ב"ד לראייה ואינו צריך לא כתיבה ולא מסירה ולא דבר ממשפטי הגט ואומר שם [דף ק"ז] רב יהודא כי בראשונה נהגו לכתוב גט בנוסח זה בכך וכך בשבת בכך וכך לירח פלוני שנת כך וכך למניין פלוני מאנה פלונית בת פלוני בפנינו ואמרה אמי או אחי הטעוני והשיאוני או קידשוני ואני קטנה לפלוני בן פלוני השתא גיליתי דעתי קדמיכון דלא צבינא ביה ולא רעינא ביה ולא קיימנא עימיה ובדקנא פלונית דא ואיתברר לנא דעדיין קטנה היא וכתבנא וחתמנא ויהיבנא לה לזכות ולראיה ברורה ואומר שם כיון דחזו דנפישא דבורא אמרי אתי לאיחלופי בגט ותקנו לכתוב בקוצר כאשר בארנו למעל' תנן בפ' ב"ש (יבמות דף ק"ח) הממאנת באיש הוא מותר בקרובותי' והיא מותר. בקרוביו ולא פסלה מן הכהונה נתן לה גט הוא אסור בקרובותיה והיא אסורה בקרוביו ופסלה מן הכהונה:

[בפ' החולץ במשנה דף מ"א ובגמ' דף מ"ב]

כל אשה שנתגרשה או שנתארמלה הר"ז לא תינשא ולא תתארס עד שתמתין ג' חדשי' הן צ' יום חוץ מיום שנתגרש' בו או שמת בעלה בו וחוץ מיום שנתארסה בו כדי שיודע אם היא מעוברת כדי להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של אחרון [בדף מ"ג]. ובגיטין [דף י"ח] פסקינן הלכה שמונין ג' חדשים מיום הנתינה כך כתוב בספר ר' פריגרוס. ורבי יצחק הגיה דגרסינן בהלכות פסוקות דרב אחאי מיום הכתיבה וכן ברוב הספרים ישנים וכן כתב בירושלמי בפרק החולץ. ואפי' הי' הגט על תנאי או שלא הגיע לידה אלא לאחר כמה שנים מיום הכתיבה מונים שהרי אינו מתייחד עמה משכתב לה. [שם בתלמוד שלנו] וגזירת חכמים היא שאפי' אשה שאינה ראויה לילד פר"ח כגון שנשאת לאחר ארבעים שנה ששוב אינה יולדת ואפי' נתגרשה או נתאלמנה מן האירוסין צריכה

להמתין צ' יום ואפי' קטנה או זקנה או עקרה או איילונית ואפי' בעלה במדנת הים או חולה או חבוש בבית האסורין ואפי' בתולה מן האירוסין צריכה להמתין צ' יום. שפחה שנשתחררה וגיורת שנתגיירו ממתינין צ' יום ואפי' גר ואשתו שנתגיירו מפרישין אותן צ' יום להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לבין זרע שלא נזרע בקדושה והממאנת אינה צריכה להמתין לא גזרו אלא בגרושה וכן המזנה אינה צריכה להמתין מפני שהיא משמרת עצמה שלא תתעבר ומתהפכת לאחר תשמיש וכן אנוסה ומפותה מזה הטעם אין צריכות להמתין שהלי כרבי יוסי לגבי רבי יהודא ורבי יוסי מתיר לארס ולינשא מיד בכתובות [דף ל"ו] ובפי' ד' אחים [יבמות דף ל"ה כל הסוגיא דלעיל]. המארס בתוך צ' יום מנדין אותו אירס וברח אין מנדין אותו כדפס' רפרם בפרק החולץ (יבמות דף ל"ז) כנס בתוך צ' יום מפרישין אותו עד לאחר זמן ויעמוד עם אשתו [מהמיימוני פרק י"א דגירושין וע"ש בביאוריו] וכן גזרו חכמים בפ' החולץ (יבמות דף מ"ב) שלא ישא אדם מעוברת חבירו ומינקת חבירו ואע"פ שהזרע ידוע ממי היא מעוברת שמא יזיק הילד בשעת תשמיש שאינו מקפיד על בן חבירו ומינקת שמא יתעכר החלב אם תתעבר [וכן לשון המיימוי' דלעיל אכן צריך עיון שלא נשאר כך הטעם בגמ' שם]. כמה היא זמן היניקה כ"ד חדש חוץ מיום שנתארסה בו וחוץ מיום שנולד כדמסקינן בפרק אע"פ (כתובות דף ס'). [שם] כשם שאסור לישא כך אסור ליארס עד אחר זמן זה. [שם] אפי' נתנה בנה למניקה או גמלתו בתוך כ"ד חדש לא תינשא מת בנה מותרת לינשא ואין חוששין שמא תהרגנו. [בתוס' שם בד"ה והלכתא] הרב רבינו שמשון מפלאיז"א היה אומר דגרושה מניק' מותר' לינשא בתוך הזמן הזה מפני שאנו אומרים בפ' אע"פ נתגרשה אינו כופה להניק ולא הודה לו ר"ת לחלק בדבר מפני שבמקום שמכירה התינוק כופה להניק כמו שאומר שם וגם בשאלתות [סימן י"ג] פוסק דלא שנא גרושה ולא שנא אלמנה ומצאתי בתשו' הגאוני' שאינה נקראת מינקת חבירו אם פירשה מלהניקו ונתנתו למניקה ג' חדשים קודם מיתת הבעל עבר ונשא מעוברת או מניקה בתוך הזמן יוציא בגט לדברי חכמים בפרק החולץ [יבמות דף ל"ו ול"ז]. ואפי' הי' כהן ואם היה ישראל יחזירנה אחר כ"ד חדש של מניקה נשא וברח ולאחר זמן בא וישב עם אשתו אין בכך כלום. [מיימו' דלעיל] אירס מעוברת או מניקה אין כופין אותו להוציא ולא יכנוס עד לאחר זמן הינקה או עד שימות הולד דבר זה גם הרב ר' יעקב מאוליינש הורה כן [בתוס' שם בד"ה ולא] כיון דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנידה שאין צריך להפריש בגט ולא הודו לו גדולי הדור דמאי חומרא דכלה בלא ברכה ממינקת חבירו שניהם דרבנן ומה שאנו אומרים בפ' אע"פ (כתובות דף ס') מניקה ושמת בעלה הר"ז לא תיארס ולא תינשא צריך לפרש

דאע"פ שצריך ליתן גט כשיארס אע"פ כן נקט לא תינשא משום דר' יהודא דאפי' לינשא מתיר בתוך י"ח חדש ובשאלתות דרב אחאי פרשת וירא [ס" י"ג] כתוב גבי מעוברת חבירו ומינקת חבירו והיכא דעבר וארסה או קדש מפקינן לה בגיטא מיני':

אמרינן ביבמות [דף קי"ד] מי שהוחזקה אשת איש והלי היא ובעלה למדינת הים ושלום בינו לבינה ושלום בעולם ובאה ואמרה מת בעלי נאמנת ותינשא או תתיבם חזקה שאינה מקלקלת עצמה ותאסור עצמה ע"ז וע"ז ותפסיד כתובתה מזה ומזה ולהיות בניה ממזרי בדבר העשוי ליגלות לכל וא"א להכחיש ולא לטעון טענה שאם הוא חי סופו לבא או שיודע שהוא חי עוד מסופק שם [בדף קט"ו] אם טעם עד אחד משום דהיא גופא דייקא ומנסבא ועד אחד במלחמה בעיא היא ולא איפשיטא ופסק רב אלפס [שם] שאין מועיל אא"כ אמר מת וקברתיו שזהו עדות ברורה ואם לא אמר כן אף שני עדים אין נאמנים. וכתב ר' משה [בפרק י"ג דגירושין] שאשתו אינה נאמנת לומר מת במלחמה אף בקברתיו אם המלחמה ידועה. וכן אמרינן ביבמות [דף קכ"ב] אם בא אחד והעיד לה שמת בעלה תנשא על פיו שהדבר עשוי להגלות אפי' עבד או שפחה או אשה נאמנים או עד מפי עד מפי עבד ושפחה מפי מרובים נאמנים לומר מת פלוני ותנשא אשתו או תתיבם על פיהם גרסינן בירושלמי בפי' האשה שהלכי עד אחד מהו שיהא נאמן בשעת מלחמה נשמיענה מן הדא וכו' ומסיק דמעשה בא לפני ר' מאיר ואמר אם נשאת נשאת ואם לא נשאת לא תנשא אמר רבי אייבו בשעת מלחמה היה הדא אמרה שעד אחד נאמן בשעת מלחמה פי' לעניין אם נישאת על פיו שלא תצא ומסיק [שם ובגמ' דידן דף קי"ד] מה בין שלום בעולם ובין מלחמה בעולם שבשעת מלחמה סבורה שמת והוא לא מת. עוד מסקינן [שם] [ובגמ' דידן דף קי"ז ובפי' האשה רבה (יבמות דף פ"ח)] ובסוטה פרק אחרון [ובגמ' דידן דף מ"ז ודף ל"א] תניא ר' נחמיה הולכין אחר רוב דיעות פירוש עדות כיצד שתי נשים ואשה אחת עשו אותם כשני עדים ועד אחד בד"א באשה ונשים אבל אם היו מאה נשים ועד אחד כעד אחד הן שנינו ביבמות [דף קי"ז] הכל נאמנים להעיד חוץ מה' נשים שחזקתן שונאות זו את זו שאין מעידות זו לזו במיתת בעלה שמא נתכוונו לאוסרה על בעלה ועדיין הוא קיים ואלו הן חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה, [שם בדף קכ"א] ואפי' גוי המסיח לפי תומו נאמן ומשיאין על פיו וכן הפסול לעדות מה"ת אע"פ שאם בתורת עדות בא להעיד לאשה שמת בעלה שאינו נאמן מ"מ פסק רב אלפס [שם] אם היה מסיח לפי תומו נאמן שאין זה פחות מגוי ומסקינן בר"ה [דף כ"ב] כי הפסול מדבריהם נאמן לעדות אשה ואמר רב אשי בב"ק [דף קי"ג] אין מסיח לפי תומו כשר בדבר שאיסורו מה"ת אלא לעדות אשה להשיאה ובשבוייה שהקילו

בה עוד ביבמות [דף קי"ז] שאם בא אחד והעיד שמת בעלה והתירוה לינשא על פיו ואחר כך בא אחד והכחיש את הראשון ואמר לא מת הר"ז לא תצא מהיתירה הראשון ואפי' הי' עד הראשון אשה כדתני ר' בירושלמי [שם] [ובתוס' דף קי"ח בד"ה אשה] שעד אחד נאמן בעדות אשה כשני עדים בשאר עדויות ואין דבריו של אחד במקום שנים אמרינן ביבמות [דף קכ"א כל הסוגיא ע"ש] דעד שהעיד על האשה שמת בעלה בדבר שרובו למיתה אין משיאין את אשתו לפי שאין מעידין על אדם שמת אלא כשראוהו שמת ודאי ואין בו ספק כיצד ראוהו שנפל לים אפי' טבע בים הגדול אין מעידין עליו שמת שמא יצא למקום אחר ואם נפל למים מקובצים שיש להם סוף ופי' אביי כגון בור ומערה ועמד וראה כל סביביו ושהא כדי שתצא נפשו ולא עלה מעידין עליו שמת ומשיאין את אשתו האשה שהעיד לה עד אחד שטבע בעלה במים שאין להם סוף ולא עלה ואבד זכרו ונשתקע שמו הר"ז לא תינשא בעדות זו כמו שאמרנו ואם נשאת לא תצא ואפי' היה גוי המסיח לפי תומו ואמר טבע פלוני בים ונשאת על פיו לא תצא כדאמר שם רב אשי וחכם שהורה להשיא אותה לכתחילה מנדין אותו כדאמר שם רב לשמואל תא נשמתיה כתב רב אלפס בסוף יבמות וז"ל מהך דפינדקי גויה שמחשיב מסיח לפי תומה מה שהתחילה לבכות קודם ששאלוה איה חבירנו ואחר כך ענתה להם מת וקברתיו שמעינן דהיכא דהתחיל גוי ומסיח לפי תומו אע"ג דהדרא מגליא למילתא מניה שפיר לא נפקי ליה מתורת מסיח לפי תומו אלא נאמן ומשיאין על פיו עכ"ל. [ביבמות דף ק"כ] מצאוהו הרוג או מת אם פדחתו וחוטמו ופרצוף פניו קיימין והכירוהו בהן שהוא פלוני מעידין עליו ואם נטל אחד מאלו אע"פ שיש להם סימנין בגופו או בכליו ואפי' שומא אין מעידין עליו כי שמא אחר הוא בד"א שראוהו בתוך שלשה ימים אחר הריגתו או אחר מיתתו אבל אחר שלשה ימים אין מעידין עליו מפני שפרצוף פניו משתנה. טבע בים והשליכו הים ליבשה אפי' ששהא ארבעה ימים או שהא יותר אם הכירו פניו וחוטמו מעידין עליו שאינו משנה במים אלא לאחר זמן מרובה כדמוכח [שם בדף קכ"א] במעשה דההוא גברא דטבע בדיגלת שאינו משתנה במים אלא לאחר זמן מרובה ופסק רב אלפס [בפרק האשה שהלכה] דמההוא מעשה דטבע בדיגלת שמעינן שעד אחד במים שאין להם סוף נאמן דווקא היכא דאמר העלוהו בפני וראיתיו לאלתר והכרתיו בפרצוף פנים שהוא פלוני וכדמסיק [בגמ' שם דף קט"ו] במעשה שני תלמידי חכמים שהיו באים עם אבא יוסי בן סימאי וטבעו והתירו נשותיהן בעניין זה ורבינו משה כתב [בפי"ג דהלכות גירושין] שצריך שיאמר העד קברתיו. [שם ובגמ' בדף קכ"א דלעיל] אם שהה ביבשה אחר שהושלך מן הים אחר כ"ד שעות ונתפח אין מעידין עליו

שהרי נשתנה א"ר ירמיה בירושלמי [בסוף יבמות ובאלפס שם מביאו] ותני' כוותי' מצא בשטר כתוב מת איש פלוני בן פלוני או נהרג ונודע שזה כתב ישראל הר"ז תינשא אשתו ור' אבא בר כהנא חולק עליו ותניא כוותיה וכל הקולות שהקילו חכמי' בדבר זה מפני שהדבר עומד להתברר ולא הצריכה תורה להעיד שני עדים ושאר משפטי העדות אלא בדבר שאין אתה יכול לעמוד על בוריו אלא מפי העדים ובעדותן:

מצות עשה נא

מצות עשה מה"ת שייבם (א) אדם את אשת אחיו מאביו בין מן האירוסין בין מן הנשואין אם מת בלא זרע שנא' ובן אין לו יבמה יבא עליה. אבל אם נולד לו אח אחר מיתתו אותו אח הנולד אינו חייב לייבם שנאמר כי ישבו אחים יחדיו ודרשי' ביבמות [דף י"ז] שהיתה להם ישיבה אחת בעולם פרט לאשת אחיו שלא היה בעולם. [שם] יחדיו המיוחדים בנחלה פרט לאחים מן האם שאינם חייבים לייבם רבא אמר [שם] אחים מן האם לא צריכא קרא ילפינן אחוה אחוה מבני יעקב מה להלן מן האב ולא מן האם אף כאן מן האב ולא מן האם ובמקום שיש אחים מן האב שנים או שלשה שנינו [שם דף כ"ד] שמצוה בגדול לייבם שנא' והיה הבכור אשר תלד מפי הקבלה למדו רבותינו [שם] שבא ללמד שאינו מדבר אלא בגדול האחים כלומר יבמה יבא עליה ומי הוא הבכור כלומר הגדול שיבא עליה וגם בא ללמוד שגדול האחים יקים על שם אחיו המת לנחלה כדתנן בפ' החולץ (יבמות דף מ') הכונס את יבמתו זכה בנכסי אחיו אתה אומר לנחלה או אינו אלא שאם שמו יוסף קורין שמו יוסף יוחנן קורין אותו יוחנן נאמר כאן על שם אחיו ונאמר להלן על שם אחיהם יקראו בנחלתם מה להלן נחלה אף כאן נחלה. [שם] אבל החולץ ליבמתו הרי הוא כאחד מן האחין לנחלה זה שנא' אשר תלד דרשו רבותי' [ביבמות דף כ"ד] באיזו אשה תתקיים מצות ייבום באותה אשר תלד פרט לאיילונית שאינה יולדת ותנן [שם דף ב'] כולן שנמצאו איילונות צרותיהן מותרות ולא ימחה שמו מישראל פרט לסריס ששמו מחוי כדתנן בפ' הערל (יבמות דף ע"ט) הסריס לא חולץ ולא חולצין את אשתו ואומר שם רבי עקיבא סריס אדם חולץ וחולצין לאשתו אבל לא סריס חמה והעיד ר' יהודא בן בתירא על אחד שהיה סריס אדם ויבמו את אשתו. ועוד אחר מחלוקת יש סתם משנה כרבי עקיבא באותו הפרק [שם ועיין דף פ'] שנינו בפרק החולץ (יבמות דף ל"ט) שאם לא רצה הגדול לייבם מחזרין על כל האחין דאמר ר"י דבחוזר האחין הגדול גדול קודם. וכן משמע ביבמות [דף כ"ד ושם הסוגיא בתוס' בד"ה ואם] שאו' הולכין אצל קטן משמע קטן ממנו וגדול מאחיו מדלא קאמר מהלכין על כל האחין כדקתני במתניתן דהחולץ [היינו שהביא לעיל מיני'] לא רצו חוזרין אצל הגדול אומרים לו עליך מצוה או

חלוץ או ייבם. [שם] תלה בקטן עד שיגדיל ובגדול עד שיבא ממדינת הים אין שומעין לו אלא אומרים לו עליך מצוה או חלוץ או ייבם, [שם בדף כ"ב] זה שנא' בתורה ובן אין לו אחד הבן ואחת הבת ואפי' זרע הבן או זרע הבת הואיל ויש לו זרע מ"מ בין מאשה זו בין מאשה אחרת פוטרת את אשתו מן החליצה ומן הייבום אפי' היה לו בן ממזר או זרע עובד ע"ז פוטר את אשתו אבל בנו מן השפחה או מן הנכרית אין פוטר שזרע הבא מן השפחה עבד והבא מן הגויה גוי וכמו אינם הרי הוא אומר בשפחה [בדף כ"ג ובקידושין דף ס"ח] האשה וילדיה תהיה לאדוניה מלמד שולדה כמוה ובגוים הוא אומר את בתו לא תקח לבנך כי יסיר החותן את בנך מאחרי אבל אין מקפיד על בן בנו לפי שאינו נחשב מקהל ישראל [בפרק החולץ דף ל"ה] מי שמת והניח את אשתו מעוברת והפילה אחר מותו הר"ז תתייבם. ואם ילדה ויצא חי לאויר העולם אפי' מת בשעה שנולד הרי אמו פטורה מן החליצה ומן הייבום כדתנן בנדה [דף מ"ב] אם ידוע בוודאי שכלו לו חדשיו ונולד לט' חדשים גמורים אבל לא נודע לכמה נולד אם שהה ל' יום הר"ז וולד של קיימא ופוטר נשי אביו מן החליצה ומן הייבום ואם מת בתוך ל' יום ואפי' ביום ל' בין שמת מחולי בין נפל מן הגג הר"ז ספק נפל ספק נפל ספק בן קיימא ולפיכך אמו חולצת ולא מתייבמ' כדאיתא בפרק החולץ (יבמות דף ל"ו) עוד בפ' ב' [דף כ"ב ומה שכתב משיצא ראשו ורובו וכו' הוא בפ' המפלת (נדה דף כ"ח) וכ"ט שחושבו כילוד] מי שיש לו אח מ"מ אפי' ממזר ואפי' עובד ע"ז ובין קטן ובין גדול משיצא ראשו ורובו לאויר העולם ה"ז זוקק אשתו לייבום ואם היה לו אח מן השפחה או מן הנכרית אינו אחיו לדבר מן הדברים ואינו זוקק את אשתו ואפי' הייתה לידתו בקדושה הואיל והייתה הורתו שלא בקדושה אינו אחיו אמנם בשפחתו חלקו מקצת הגאונים לפי שחזקה שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ומסתמא שחררה ודנין להחמיר כך כתב רב אלפס [שם והאשירי שם האריך מזה] עוד אמר שם [דף כ"ב] גרים שנתגיירו ועבדים שנשתחררו אין להם אחוה כלל והרי הם כזרים זה לזה גרסינן בפ' החולץ [יבמות דף ל"ח ול"ט] הכונס יבמתו וגרשה אם רצה להחזירה יחזיר מפני שהיא אשתו לכל דבר שנאמר ולקחה לו לאשה ולא נשאר עליה שום איסור מפני אחין כלל לא מד"ת ולא מד"ס גרסי' בפ' רבן גמליאל (יבמות דף נ"ב) אמר רב הונא מצות יבמה מד"ס שלא יבא היבם על יבמתו עד שיקדש אותה בפני שני עדים בפרוטה או בשוה פרוטה וזה נקרא מאמר [שם ובדף נ"א] ואין המאמר קונה ביבמה קניין גמור [בפ' האיש מקדש דף מ"ד] וכמו שאין האשה מתקדשת אלא לרצונה כך אין עושין בה מאמר אלא מדעתה, [שם] וקטנה מן האירוסין או נערה אין עושין בה מאמר אלא מדעת אביה וכשם שהוא מקדש את יבמתו כך הוא מברך

ברכת נשואין בעשרה וכותב לה כתובה כדין כל נושא אשה [מיימו' פ"ב דהלכות יבום ועניין הכתובה בפרק החולץ דף נ"ב] [שם] ואם בא על יבמתו ולא עשה בה מאמר קונה קניין גמור ואינו צריך לחזור ולקדשה אחר הבעילה ותניא שם שמכין אותו מכת מרדות וכותב לה כתובה שנינו ריש פירקא [דף נ"ג] שהבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון בין שהיתה היא ערה בין שהייתה ישינה בין שבא עליה כדרכה בין שבא עליה שלא כדרכה ואחד המערה ואחד הגומר קונה [שם דף כ"ד והשוה השיכור לאלו כדעת המיימוני פ' ב' דלעיל] בד"א כשנתכוין לבעול אבל נפל מן הגג ונתקע בה או שבא עליי שיכור שאין מכיר כלום או ישן לא קנה אמרי' בפ' האומר [דף כ"ד ובפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ד)] האומר בני זה או שאמר יש לי בנים הר"ז נאמן ופוטר את אשתו מן החליצה ומן הייבום אמר זה אחי או יש לי אחים אינו נאמן לאסור את אשתו ולהניחה זקוקה ליבם שהר"ז מתכוין לאוסרה לאחר מותו עוד גרסינן שם [דף ס"ד] שאם היה מוחזק שיש לו אחים ואמר בשעת מיתתו אין לי אחים אינו נאמן וכן אם אמר על מי שהוחזק אחיו אין זה אחי אינו נאמן, [מהמיימוני פ' ג' דיבום ע"ש במ"מ] מי שזינה עם אשה בין פנוייה בין אשת איש ונתעברה ואמרה זה העובר ממנו ואפי' הי' מודה לה אע"פ שהוא בנו לעניין ירושה הר"ז ספק לענין ייבום שכשם שזינתה עם זה כך זינתה עם אחר ומאין יוודע הדבר שזה בנו ודאי והרי אין לו חזקה אלא לעולם ספק הוא ולהחמיר דנין בו וחולצת ולא מתיבמת פסק רב אלפס בשם הגאונים כרב ששת וכרבא דמסקי' ביבמות [דף צ"ג ופסק רב אלפס שם] שנאמן עד אחד להעיד על יבמה שמת בעלה ומתייבמת על פיו או שמת יבמה או שניתן בן לבעלה להתירה לזר ואדיחוים שרוצין שם לדחות דברי רב ששת ורבא לא סמכינן והם לא חזרו בהם ואפי' עבד או שפחה או גוי מסיח לפי תומו מעיד במיתת היבם כמו שמעיד לאשת איש להתירה אבל היא עצמה אע"פ שנאמנת לומר מת בעלי אינה נאמנת לומר מת יבמי כדאי' ביבמות [דף קי"ח]. בפ' החולץ (יבמות דף מ"א) ת"ר יבמה שלשה חדשים הראשונים ניזונת משל בעל מכאן ואילך אינה ניזונת לא משל בעל ולא משל יבם עמד בפני בית דין וברח ניזונת משל יבם נפלה לפני יבם קטן מיבם ודאי אינה אוכלת אבל משל בעל מהו נחלקו בה רב אחא ורבינא [שם] חד אמר ניזונת וח"א אינה ניזונת והלכתא אינה ניזונת מן השמים קנסוה. בכתובות [דף ק"ז וכל הסוגיא בתו' החולץ דלעיל בד"ה עמד] רוצה לפשוט מכאן דלא חיישינן לצררי שאומר ברח ניזונת משל יבם ויש ללמוד שאין מדבר בברח בשבילה שאם בשבילה ברח למה הי' לנו לחוש לצררי אלא ברח מחמת שום אונס והוא הדין לחולה וכן יש בירושלמי בפ' אף על פי דהוא הדין לחולה ודווקא נתרצה ליבם וברח

אבל לא נתרצה ליבם אלא לחלוץ אין דומה שבעניין זה התקינו חכמים מזונות משל יבם ודווקא דברח אבל לא ברח כיון שישנו לפנינו ונתרצה ליבם בשביל זמן מועט שהיה מאחר ליבם אין דומה שהיו מתקנין לה מזונות שנינו בפ' האשה שנפלו [כתובות דף פ' וכל הסוגיא בתוס' שם וכן גם המשנה בפ' החולץ (יבמות דף ל"ח) והסוגיא בתוס' שם] שומרת יבם שמתה מהו עושה בכתובת' ובנכסים הנכנסים והיוצאי' עמה פי' נכסי מלוג ב"ש אומר יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב. פי' ר"ת במה שיורשי האב עיקר דהיינו נכסי מלוג אבל בשאר מודים לב"ה וב"ה אומרים הנכסים בחזקתן וכתובה בחזקת יורשי הבעל ונכסים הנכנסים והיוצאים עמה בחזקת יורשי האב. פירוש נכסי צאן ברזל בחזקת יורשי הבעל מפני שהיו בחזקת הבעל עד היום הזה ולפי שרצה ליתן בהם טעם זה לא עירבם לשנות נדוניא וכתוב' בחזקת יורשי הבעל הרי למדת דבין מנה ובין מאתים ובין נכסי צאן ברזל בחזקת יורשי הבעל וקבורתה תחת כתובתה היינו נדונייתה שהם נכסי צאן ברזל מדאינו חייב לקבור ארוסתו ומדקדק עוד מדברי ב"ש שאומר יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב דמשמע דווקא במה שיורשי האב עיקר דהיינו נכסי מלוג אבל מנה ומאתים ונדונייא הואיל וכשמת בעלה לא הייתה עומדת לגבות כתובתה עד שתחלוץ ושמא היה היבם מיבמה הרי הם בחזקת יורשי הבעל אבל בפ' מי שמת [בבא בתרא דף קנ"ח וגם שם הסוגיא בתוס'] גבי נפל הבית עליו ועל אשתו אומר ב"ש יחלוקו סתמא דמשמע בכל מפני שלשם הייתה עומדת לגבות כתובתה מיד שמת בעלה ולכן גם יורשי האב חולקין בכולן מסקינן בכתובות [דף פ'] כי שומרת יבם כתובתה על כל נכסי בעלה לפיכך אין היבם יכול למכור בנכסי אחיו בין קודם ייבום בין לאחר ייבום כנס את יבמתו והניח אחיו פירות מחוברים לקרקע ימכרו וילקח בהם קרקע והיבם אוכל פירותיה הניח פירות תלושין מן הקרקע וכן אם הניח מעות ומטלטלין הכל של יבם ומשתמש בהן כמו שירצ' ואינה יכולה לעכב שהמטלטלין אין הכתובה נגבית מהם אלא בתקנת הגאונים ואין כח בתקנה זו למנעו מנכסי אחיו ולאוסרן עליו באחריות זו שלא ישא ויתן בהן, [בפרק החולץ דף מ"א] אסור ליבם לישא קרובת זקוקתו כגון אמה או בתה עד שייבם אחד מאחיו לה או יחלוץ ותסור זיקתו מעליה ויכול אחר כך לישא אמה או בתה או אחד מקרובותיה אע"פ שהן כולן אסורות על אחיו שחלץ או ייבם, [שם] תנן שומרת יבם שקדש אחיו את אחות' משום רבי יהודא בן בתירה אמרו אומרים לו המתן מלכנוס עד שיעשה אחיך מעשה ואמר שמואל [שם] הלכה כרבי יהודא בן בתירה מפני שיש זיקה ואסורות לו שתיהן ותנן [שם] שאם מתה יבמתו יכנוס את אשתו ואיבעיא להו [שם] מתה אשתו מהו ביבמתו רב ור' חנינא ור' יוחנן אמרי מתה אשתו מותר ביבמתו

והלכה כמותו לגבי שמואל ורבי יוסי שאוסרין ראובן שהיי נשוי שתי נשים והייתה אחת מהן אסורה על שמעון באיסור ערוה ומת ראובן ונפלו לפני שמעון ואין שם אח אלא הוא שניהן פטורות מן החליצה ומן הייבום כמו ששנינו ביבמות [דף ב'] ודרשו שם [בדף נ'] מזה המקרא ואשה אל אחותה לא תקח לצרור לגלות ערותה עליה בחייה נאמר כאן עליה ונא' להלן עליה יבמה יבא עליה מה להלן במקום מצוה אף כאן במקום מצוה ואע"פ כן אמר הכתוב לא תקח ואין לי אלא היא צרתה מניין ת"ל לצרור כלומר לא היא ולא צרתה צרת צרתה מניין כגון שהלכה הצרה ונישאת לאח השלישי ולו אשה אחרת ת"ל לצרור ולא לצור פירוש מייתור שני רישין דרשינן שתי צרות:

מצות עשה נב

מצות עשה מן התורה לחלוץ (א) אם לא רצה ליבם שנאמר וחלצה נעלו וכיצד מצות חליצה היבמה הולכת אחר היבם להתירה למקום שהוא שם כדאי' בסנהדרין [דף ל"א] ובאה לדייניו [במשנה פ' מצות חליצה דף ק"ז ובברייתא שם דף ק"א ובפרק החולץ (יבמות דף מ"ד)] והם קוראין לו ונותנין לו עצה הגונה לו ולה אם עצה טובה לייבם כגון שהוא ילד והיא ילדה נוהגין לה עצה לייבם ואם עצה טובה לחלוץ כגון שהיתה ילדה והוא זקן או היא זקנה והוא ילד יועצין אותו לחלוץ, [מצות חליצה דף ק"א] אמר רבא אמר רב נחמן הל' מצות חליצה בשלשה כדתנן [בסנהדרין דף ב'] החליצה והמיאונין בשלשה ות"ר [בדף ק"א דלעיל] מצות חליצה בשלשה שיודעין להקרות כעין דייניו ומסקינן שם שמצותה בה' כדי לפרסם הדבר ואותן השנים שמוסיפין אפי' הם עמי הארץ ואמר רבא [שם] צריכין דייניו לקבוע להם מקום שישבו ואחר כך תחלוץ לו שם בפניהם שנאמר ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים, [שם דף ק"ד] והחליצה תהי' ביום ולא בלילה [שם דף ק"ב] וצריכין שלא יהו הדייניו גרים כדתניא ונקי שמו בישראל עד שיהיה אביו ואמו מישראל ואע"פ שבדיני ממונות די כשאמו בישראל כדאי' בפרק החולץ (יבמות דף מ"ח) ומה ששנינו בפרק בא סימן (נדה דף מ"ט) הכל כשרים לדון בדיני ממונות ואמרינן [שם] הכל לאתויי מאי לאתויי גר היינו לדון חבירו גר אבל לא ישראל וצריך שיכירו הדייניו שהאשה החולצת היא אשת המת אחיו מאביו של של זה החולץ כדאמרי' התם [בפ' מצות חליצה דף ק"ו] שאין חולצין אא"כ מכירין ובפ' החולץ (יבמות דף ל"ט) אמרינן שהתקין רב יהודא בגט חליצה ואישתמודעינוהי דאחוהי דמיתנא מן אבוהי הוא ופוסק שם הל' שזו ההכרה גלוי מילתא בעלמא הוא ואפי' בעדות קרוב או אשה די וצריך שיתכוונו שניהם לשם התרת חליצה כדאמר רבי יוחנן [בדף ק"ו דלעיל] אני שונה בין נתכוון הוא ולא נתכוונה היא נתכוונה היא ולא נתכוון הוא אינה חליצה עד

שיתכוונו שניהם וצריך שישבו הדיינים והאיש והאשה לכתחילה צריכין לעמוד כעין דין כי ההיא דאתאי [שם] לקמיה דרבי חייא בר אבא אמר בתי עמודי אבל בדיעבד אפי' חלצו בישיבה כשרה כמו דין כדתניא [שם דף ק"ג והסוגיא בתוס' שם חלצו בין עומד בין יושב בין מוטה כשרה ומכאן מוכיח במו"ק [דף כ"א]. דועמד ואמר לא בא ללמד עמידה והא דתניא בספרי [תצא] ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה מכאן שצריך לחלוץ מעומד אותה דרשה אסמכתא בעלמא היא שאם היתה דרשה גמורה אף בדיעבד נמי היתה פסולה דהא כתיב ככה שהיא עיכובא שמא יחשוב אחד מן התלמידים והלא מועמדו שני האנשים דרשינן [בשבועות דף ל'] בעלי דינין בעמידה לכך צריך לפרש הטעם שבמקום שיש מעשה כתוב אחר העמידה כגון ועמד ואמר אין במשמע עמידה ממש אלא כך הלשון וכן בלשון חכמים [ביבמות דף ק"ח] קטנה שלא מיאנה והגדילה ועמדה ונישאת אבל ועמדו שני האנשים אין כתוב שום מעשה אחר העמידה הילכך לעמידה ממש בא, [ביבמות דף ק"א] תנן חלצה במנעל שאינו שלו או בשל שמאל בימין חליצתה כשירה, [שם דף ק"ד] חלצה ברגל שמאל חליצתה פסולה שאנו למדין רגל רגל ממצורע שכתוב בו רגלו הימנית כתב מורי אפי' הוא איטר חשוב בימין מאחר שהצריכה תורה ימין בפי' תדע שהרי באזן אזן לרציעה שאנו למדין ימין שם [בדף ק"ד] אין שייך לחלק שהרי אין כח בזו יותר מבזו הילכך לכתחילה צריך מנעל שלו ושל ימין ודווקא דיעבד כשר כדאמר רבא לאביי [דף ק"ג] זיל הב לי' של ימין ואקני ליה וצריך שיהא במנעל שתי רצועות ארוכות תלויות וראשיהן תפורות למנעל אע"פ שיש שם קרסים שמחברין אותו מלמעלה ויכרוך הרצועות סביב למנעל ברגלו ויקשור שניהם יחד שני קשרים כדאמרינן שם [דף ק"כ] האי דידן אע"ג דאית ביה חומרתא קטרינן ביה מיתנא חומרתא הם הקרסים מיתנא הם הרצועות ומשמע הלשון שהרצועות עיקר ומפרש בירושלמי [שם ובתוס' שם מביאו בד"ה ואע"ג] כיצד היה עושה קושרו כדי שיוכל להלוך בו ואחר כך קאמר רבי יוחנן בריה דרבי הילל עונבו כדי שתוכל להתיר באחת מידיה כיצד היא עושה מתירתו בימין ותוספתו בשמאל ושומטת עקב בימין וגוררתו בימין כדי שתהא חליצה והתרה בימין ויש שעושין קשר ועניבה על הקשר לקיים דברי הירושלמי והמנעל יהי' כולו תפור מרצועות עור ולא מחוטי פשתן וקנבוס כדאמר רב [בדף ק"ב דלעיל] סנדל התפור בפשתן אין חולצין בו שנא' ואנעלך תחש ולא כלשון אחר שפירש רש"י תפור בפשתן שהוא מנעל עור ויש בתוכו בגד פשתן כמו שתופרין לבד בתוך המנעלים שבעניין זה נראה שהוא מותר כמו סנדל של עץ דתנן [בדף ק"ג] כשירה ומעמידה [בדף ק"א] במחופה עור ואנפליא של בגד פסולה ומעמידה באין מחופה עור לכך נראה כלשון

שני שתפור ממש בפשתן כתב רבי׳ יהודא בשבת [דף ס׳] כיון דתפרו בפנים וכו׳ משמע מכאן שהיו רגילין לתפור סנדליהם מבחוץ ומנעל בפנים כמו שאנו עושין ונ״מ לעניין חליצה מיהו עכשיו אנו רגילין לחלוץ במנעל שאין סנדל מצוי בינינו דסנדל מעור שלוק הוא מ״מ נראה שצריך לתופרו מבחוץ זה לשון רבי׳ יהודא ופירשו ר״ת [בתוס׳ דף ק״ב דלעיל בד״ה ואנעלך] שצריך שיהא המנעל מבהמה טהורה דומיא דתחש ולא מעור סוס וכלב ופלא הוא מניין לו זה כיון דתחש לאו דווקא דנעל נעל ריבה אם כן מכל עור יכולין לעשותו ומ״מ רגילות הוא להחמיר כדבריו לעשותו מבהמה טהורה וצריך לחלוץ קודם שתאכל האשה מפני הרוק פן תאכל דברים הגורמים רוק כדאמר רבא [סוף פירקא דף ק״ו] אכלה שומא או גרגישתא ורקקה לא עשתה כלום מ״ט וירקה בפניו מעצמה בעינן וליכא וצריך לחלוץ ברגלו יחף ולא על בתי שוקים דכתיב וחלצה נעלו מעל רגלו ולא מעל דמעל [בדף ק״ב] אבל סנדל של עץ המחופה עור אינו קרוי מעל דמעל שהכל מנעל אחת וצריך שהמנעל לא יהא ארוך עד למעלה מן הארכובה כדתנן [בדף ק״א] למעלה מן הארכובה פסולה והטעם משום דכתיב מעל ולא מעל דמעל אבל השוק אינו קרוי מעל דמעל מפני שהאיסתווירא הוא המחבר השוק והרגל יורד על הארץ כמו שאומר שם [בדף ק״ג] אבל רבי׳ שלמה פי׳ למעלה מן הארכובה שנחתך שוקו וקשיא לרבינו יצחק [בתוס׳ שם בד״ה מאן מבואר יותר] שהרי אפי׳ נחתך למטה מן הארכובה אין יכול לחלוץ שהרי אנו אומרים [שם] שאפי׳ היתה רגלו עקומה או הפוכה על צדה או שהי׳ מהלך על ראשי אצבעות רגליו אינו חולץ מפני שהחולץ צריך לנעוץ עקיבו בארץ כדאמר אמימר [שם] צריך למידחשיה לכרעיה, [שם דף ק״ה] יבמה שידיה חתוכות חולצת לכתחילה אפי׳ בשיניה שלא נאמר וחלצה בידיה מכאן אתה למד שמה שאנו מצריכין שתחלוץ בימינה זהו מד״ס טוב להעמיד היבם אצל הכותל כדי שיוכל לנעוץ עקבו, [יבמות דף ל״ט] ואומר לו אם ניחא לך ייבם אי ניחא לך חלוץ אם חפץ לחלוץ אחר כך מקרין ליבמ׳ בלשון הקודש מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי וכן מפרש [בדף ק״ו] ובפרק אלו נאמרין (סוטה דף ל״ב) שצריך לקרות בלשון הקדש. וצריך שתאמר לא אבה ב׳ התיבות יחד בלא הפסקה כדאמר רב כהנא [בדף ק״ו] מודה רבא בלא אבה דאין להפסיק, [שם] ואחר כך מקרינן ליבם לא חפצתי לקחתה ואחר כך היא פושטת ימינה ומתרת הרצועות כעין שבארנו למעלה מתירתו בימין תופשתו בשמאל וגוררתו בימין. [שם] ותחלוץ כל המנעל ותשליכנו לארץ והכל עומד או מוטה ולא יושב כאשר בארנו למעלה ואחר כך רוקקת. [שם ובדף ק״א] וצריכין הדיינים לראות הרוק שיוצא מפיה עד כנגד היבם ואינו צריך שיגיע הרוק לארץ אלא אם הוא ארוך והיא גוצה

וקולטתו הרוח קרינן ביה בפניו כמו שאומר שם [בדף ק"ו] אבל אם היא ארוכה והוא ננס וקולטתו הרוח בטרם יגיע נגד פניו אינו מועיל תניא בספרי וירקה בפניו יכול בפניו ממש ת"ל לעיני הזקנים. [שם] ואחר כך קוראה בלשון הקדש ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל. [שם] וכל העם היושבים שם עונין אחריה חלוץ הנעל חלוץ הנעל ג"פ [שם] ובשעת חליצה יתכוונו שניהם לשם מצות התרת חליצה. והסומא אומר שם [בדף ק"א] שאין חולץ שנאמר וירקה בפניו וזה אינו רואה הרוק. [בדף ק"ו] מצות חליצה קוראת וקורא חולצת ורוקקת וקוראה שינה הסדר. [היינו כרבי עקיבא במשנה ובריייתא שם דף ק"ד] ואפי' חלצה בלבד ולא קראה ולא רקקה חליצתה כשרה שהחליצה הוא עיקר המצוה. בד"א שהיו יכולין לדבר שהרי הן ראויין לקרות אבל אלמת או אלם אינם חולצין ואם חלצו חליצתה פסולה כדמסקינן שם ביבמות [דף ק"ד]. ואינן כחרש או חרשת שחלצו שלא עשו כלום לפי שהחרש והחרש. אינן בני דעת [כך משמע בתוספתא פרק י"א דיבמות שהשוה דין חש"ו ועיין במ"מ דפי' ד' דהלכות יבום וחליצה] במקום שאמרנו שאין החליצה כלום הרי היא כאלו לא חלצה כלל ולא נאסרו עליו קרובותיה ולא נפסלה מן הכהונה ומותרת להתייבם, [בפרק כל הגט דף כ"ד כל הסוגיא] ובמקום שאמרנו חליצתו פסולה נאסרו עליו קרובותיה ונפסלה מן הכהונה ואינה מתייבמ' ואינה מותרת להנשא לזר עד שתחלוץ חליצה כשירה עברה ונישאת הר"ז חולץ לה חליצה כשרה והיא תחת הבעל ואין מוציאין אותה מתחת ידו ובירושלמי דפרק הזורק [ובל"ת פ"ג הביאו גם כן] גרסינן שאם נישאת בלא חליצה ר' ירמיה אומר זה חולץ וזה מקיים וכן א"ר אילא ור' יוחנן אומר תצא מתניתין מסייעא ליה לרי יוחנן כו' המוסר מודעא על החליצה חליצתו פסולה לפיכך ראוי לדייניין לומר לו לבטל המודעא כדרך שעושין בגט דבר זה כתב רבינו משה [בפ"ד דלעיל] ואני אומר ראייתו שמשוה אותם התלמוד שאומר גט מעושה וחליצה מעושה בדין אמר רוצה אני כשרין לא אמר רוצה אני פסולין כדמסקינן בפרק מצות חליצה (יבמות דף ק"ו) וצריך שיהיו היבם והיבמה גדולים בשעת חליצתם כדאמרינן בנדה [דף קנ"ו] בודקין לחליצה וכן נמי בפרק מי שמת [דף מ"ו] ובפרק מצות חליצה (יבמות דף ק"ה) כמו כן פוסק והלכתא עד שהביא שתי שערות והטעם [שם] דאיש כתוב בפרשה ומקשינן אשה לאיש הלכך צריך לשאול אם יש לאיש י"ג שנה ויום אחד ואם יש לאשה י"ב שנה ויום אחד שזהו זמן גדלות שלהן כדתנן בנדה [דף מ"ח] ואע"פ שאין האב נאמן על השנים כדאי' בקידושין [דף ס"ג] כאשר בארנו למעלה בהלכות מיאון מ"מ אין להביא עדות על השנים אלא אם הוחזקה גדולה בשנים ע"פ הבריות והשכינות שלא על פי האב די בכך שהרי

הוחזקה [בפ' המדיר דף ע"ב ובפ"י יוחסין דף פ'] נדה בשכינותיה בעלה לוקה עליה ובירושלמי [שם] אמר דאיש ואשה שעומדין בבית אחד ל' יום בחזקה שהיא אשתו שהר"ז חזקה גדולה ואחר כך יבדקו אם יש שתי שערות באשה בבית הערוה ובאיש בזקן או בבית הערוה שאז קרויין גדולים וראוין לחליצה ואם לחשך אדם להקשות הלא אנו אומרי' בנדה [דף מ"ח] בודקין אותו לפני הפרק שאם ימצאו אלו לאחר הפרק הם שומא וא"כ מה תועיל בדיקה זו שלאחר הפרק מאחר שלא בדקו לפני הפרק שהרי יש לחוש שהשערות שאנו רואין באו מקודם בקטנות והם שומא אומר רבינו יצחק [וכן בתוס' שם קצת מזה] על זה דודאי לכתחילה בודקין אותו לפני הפרק לברר הדבר אבל אם לא בדק לא הפסיד והביא ראיה מדאמר שם [דף מ"ח] נאמנת אשה לומר קטנה היא כדי שלא תחלוץ ויש לדקדק מה מועיל דיבורה והלא אפי' אמרה יש לה שערות אינה חולצת כדקתני סיפא ואינה נאמנת לומר גדולה היא שתחלוץ אלא כך הפי' כשבדקנו ומצאנו לה שערות נאמנת לומר שהשערות אלו מקודם לכן באו והם שומא אבל אם אין האשה מעידה כלום חולצת שיש לי לומר ששערות אלו לאחר הפ' באו ומה שאומר אינה נאמנת לומר גדולה הי' שתחלוץ מעמידה [שם] כר' יהודא שאומר תוך הפרק נקראת גדולה כלאחר הפרק ובתוך הפרק ליכא חזקה דרבא לכך אומר רבי יהודא שאין הנשים בודקין אותן תוך הפרק אבל לאחר הפרק שישנה לחזקה דרבא שיש לה י"ב שנה ויום אחד נאמנת ואע"ג דבלשון שני מעמידה שם התלמוד [בדף מ"ט] לאחר הפרק וכר"ש דלית ליה חזקה דרבא מ"מ לשון ראשון עיקר שמעמידה כר' יהודא דאית ליה חזקה דרבא ולכך אשה נאמנת לבדוק אחר הפרק דרבא בתרא' הוא והלכה כמותו ועוד דאמר בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ו) ר' יהודא ור"ש הלכה כר"י ואע"פ שפסק שם ר"ח [בתוס' דף מ"ט דלעיל בד"ה ואב"א] כר"ש אינו נכון כדפי' שם רבי' יעקב פירשו שם [בדף מ"ח] רבינו שלמה ור"ח שתוך הפרק היא שנת שתים עשרה שנה שהגיעה לעונת נדרים ולפני הפרק שנת אחת עשרה וקשיא לרבינו יעקב [בתוס' דלעיל כל הסוגיא] על זה דהא איתותב רבי יוחנן דאמר [בנדה דף מ"ו] תוך הזמן כלאחר זמן ולמה אינו מסייעו מר' יהודא דהכא שאמר תוך הפ' כלאחר הפרק וגם רב נחמן שאומר [שם] כתנאי למה לא הביא מדר' יהודא שאין לדחותה ועוד מה נשתנה שכאן קורא לזמן פרק ובנדה [שם] קורא לו זמן ומפרש רבי' יעקב שתוך הפרק הוא יום האחרון של י"ב ויום אחד של נקיבה וי"ג ויום אחד לזכר דר' יהודא סובר תוך הפרק כלאחר הפרק ואין צריך יום אחד שלם לגמרי ור"ש מצריך שיהא שלם לגמרי והלכה כרבי יהודא כאשר בארנו כתוב בספר התרומה [סימן קל"ג וכן פסק ר"י בתוס' קידושין דף ס"ג בד"ה בני] שאם

יש ריבוי שערות או שערות ארוכות הרבה שגם על שנותיהן יש לסמוך על כך שהגיעו בלא הוחזקה ע"פ שכינות וע"פ עדות ואם בדקו שהדדין שוכבין ומוטין אז היא גדולה בודאי שזהו סימן העליון ותנן [בנדה דף מ"ח] א"א לעליון לבא עד שיבא התחתון ופלא הוא בעיני שהרי כמה סימנין יש בעליון כמו שמפרש בנדה [דף מ"ז] ואומר שם רבי הלכה כדברי כולם להחמיר לפי מה שפי' רבי' שלמה להחשיבה נערה להחמיר וכן כתבתי בהלכות מיאון ושם מפורש מקצת בדיקת השערות וחוזרני לומר כי הדין עמו כי כל אותן הסימנין הם סימני בגרות ומה שאומר להחמיר זהו להחשיב' בוגרת כאשר בארנו [שם] למעלה תנן בפי' החולץ [יבמות דף מ"א וטעמו בגמ' שם ובדף מ"ב] היבמה לא תחלוץ ולא תתיבם עד שיהא לה ג' חדשים ממיתת בעלה שמא מעוברת היא וכן שאר נשים לא ינשאו ולא יתארסו אחת בתולות ואחת בעולות שנתאלמנו או נתגרשו בין מן האירוסין בין מן הנישואין וכן הלכה דהא רבי חייא בר אבא אמר שאפי' רבי יוחנן שפסק [שם דף מ"ב וכן הוא בס"ת סימן קל"ג] כרבי יוסי שהיה אומר [במתניתן דלעיל] כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול פי' שאסור ליארס כל ימי אבלה ואיבול שלה ל' יום [בדף מ"ג]. אחרי כך חזר בו ואסר הכל אפי' ארוסות ליארס ואמר רב יוסף [בדף מ"ב] ממתניתן דכרמא הדר ביה דאמר ר"ש בנו של ר' יוחנן בן ברוקה שמעתי מפי חכמים בכרם ביבנה שכולן צריכות להמתין שלשה חדשים ודבר שנשנה בכרם ביבנה עיקר שהיו שם שורות תלמידי חכמים רבים ולכך נקרא כרם וכן סומכים העולם להכשיר בני אדם הנתוקין שכורתין מהם ביצה אחת על מה שנשנה [בפי' הערל דף ע"ה ועיקר הסוגיא ל"ת קי"ח] בכרם ביבנה שכל שאין לו אלא ביצה אחת הרי הוא כסריס חמה וכשר ואע"ג דמתניתין חולקת עליה דתנן [שם בדף ע'] איזהו פצוע דכא כל שנפצעו בצים שלו ואפי' ביצה אחת אע"פ שיש לחלק בין פצוע דכא לכרות אינו נראה. ת"ר [פרק החולץ דף מ"א] יבמה שחלצו לה אחים בתוך שלשה חדשים של מיתת הבעל צריכה להמתין להינשא שלשה חדשים חלצו אחר שלשה חדשים אינה צריכה להמתין שלשה חדשים ואפי' אינה רוצה רק ליארס צריכה להמתין שלשה חדשי' ממיתת הבעל ולא משעת חליצת היבם גזירה אטו נשואה לינשא שצריכ' להמתין שלשה חדשים ממיתת הבעל משום הבחנה [בדף מ"ב ופסק ר"ת בתוס' שם בד"ה לאחר]. פסק רבינו יעקב בתשובה אחת דדווקא חלצו אחר ג' חדשים אינה צריכה להמתין שהחליצה מוכחת שלא בא עליה אבל מת היבם לאחר שלשה חדשים צריכה להמתין שיותר יבמה קרובה לביאה מארוסה דגזרינן אטו נשואה תנן בבכורות [דף י"ג ומביאה שם דף ל"ט] מצות יבום קודמת למצות חליצה בראשונה שהיו מתכוונין לשם מצוה עכשיו שאין

מתכוונים לשם מצוה חליצה קודמת למצות ייבום אמר רב ואין כופין פסק ר"ת [בתוי שם] שכך הלכה דמצות חליצה קודמת בזמן הזה כסתם משנה דבכורות וכסתם מתניתין דיבמות [דף ב'] ששונה ט"ו נשים פוטרות צרותיהן מן החליצה ומן הייבום ומדקדק בגמרא [דף ג'] מדלא קתני מן הייבום ומן החליצה ש"מ דאבא שאול הוא דאמר מצות חליצה קודמת למצות יבום ובפ' ב"ש (יבמות דף ק"ט) תני בר קפרא לעולם ידבק אדם בחליצה כאבא שאול וכן בפ' אע"פ (כתובות דף ס"ד) דאמר שמואל אין כותבין אגרת מרד על שומרת יבם ומעמיד דבריו במשנה אחרונה דמצוה חליצה קודמת. וכן פוסק ר"ח בפ' מצות חליצה דמצות חליצה קודמת ובירושלמי גרסינן [פ"ק דיבמות] רבי יוסי בן חלפתא ה' חרישות חרש וחמש ארזים נטע ודרך סדין בעל פירוש יבמתו היתה ולא היה רוצה ליהנות ממנה רק מעט ונתן סדין בינו לבינה להפסיק רק נקב עשה בסדין דרך מקום ביאה והוליד ממנה חמשה אנשים גדולים אמר רב [בפ' החולץ דף ל"ט כל הסוגיא] אין כופין פירוש אין כופין אותו לחלוץ וקאי אמשנה אחרונה דמצות חליצה קודמת וכי אתו לקמיה דרב אמר ליה אי ניחא לך לייבומי מייבמת בדידך תלא רחמנא שני אם לא יחפוץ האיש וגו' וחלצה נעלו הא אם חפץ יבם ואף רב יהודא סבר אין כופין מדאתקין רב יהודא בגיטא דחליצתא ואמרנא ליה אי צבית לייבומי יבם ואי לא אטלע לה רגלא דימינא ורבינו שלמה פירש וז"ל אין כופין אותו לחלוץ אי ניחא להו לתרווייהו ליבומי אבל אם לא תרצה לייבם מחמת שתתן אמתלא לדבריה מטעינא ליה וחליץ ואם לא היו יכולין להטעותו כופין אותו לחלוץ כדאמר רב ששת לעיל [בפ"ק דף ד'] יבמה שנפלה לפני מוכה שחין אין חוסמין אותה ולאו דווקא מוכה שחין אלא בכל אמתלא שתתן לדבריה כדתנן בפ' המדיר (כתובות דף ע"ז) גבי בורסי שמת ולו אח בורסי ואמרו חכמים שיכולה לומר לך איני יכולה לקבל ולאחיך הייתי יכולה לקבל וקי"ל בפ' אע"פ (כתובות דף ס"ד) שאין כותבין אגרת מרד על שומרת יבם מכל הלין טעמי כפינן ליה וחליץ ושקלה כתובתה עכ"ל ונראה דבשאר אמתלא אין כופין אותו לחלוץ אפי' למשנה אחרונה דמצות חליצה קודמת ולא דמי למוכה שחין ובורסי שהן מאותן השנויין בפרק המדיר (כתובות דף ע"ז) שכופין אותו להוציא ומההיא דאגרת מרד אין ראייה דאם כן בלא אמתלא נמי ועוד דאי כפינן ליה לחלוץ פשיטא דאין כותבין איגרת מרד על שומרת יבם שאינה רוצה לייבם וגם לא הוצרכנו לדברי רבי יוחנן דאמר [בפ' אע"פ דף ס"ד וכל הסוגיא מו"ס בתוס' שם בד"ה מאי] תבע לייבם אין נזקקין לו שהרי זה דבר פשוט אם כופין לחלוץ וגם מדקאמר רב אי צבית לייבומי יבם וכן אתקין רב יהודא בגט חליצה מכל אלה הטעמים יש ללמד שאין כופין אותו לחלוץ אלא מטעינן ליה למימר חלוץ

והיא תתן לך מאתים זוז ובשביל כך אינה חייבת ליתן כדאיתא ביבמות [דף ק"ו] ובפ' המדיר [כתובות דף ע"ד ומבואר יותר בתוס' שם] נמי קיי"ל דאין תנאי בחליצה כיון דלא אפשר לחלוץ ע"י שליח כתנאי בני גד ובני ראובן. ומה שאומר רבינא בפ' רבן גמליאל (יבמות דף נ"ג) שיש תנאי בחליצה היינו לעניין שאם אמר אח"כ התקדשי לי בזיקת יבמין שצריכה גט מדרבנן כך פי' ר"י ורבינו יעקב מפרש [שם] דרב דאמר אין כופין קאי ארישא וגרסי' כך מצות יבום קודמת למצות חליצה א"ר אין כופין פירוש לייבם היכא דניחא לתרוייהו לחלוץ אבל למשנה אחרונה כפינן ליה וחליץ והנך דאתו לקמיה דרב ורב יהודא היו באין לחלוץ ומתוך כך היו יודעים שהיו מתכונין לשם מצוה כדורות הראשונים אבל לאחרים לא היו אומרים אי צבית לייבומי שהרי מצות חליצה קודמת כאשר בארנו למעלה ומה שכתוב בספרים בפרק החולץ (יבמות דף ל"ט) חזרו לומר מצות ייבום קודמת כדרבנן דאבא שאול אין הלכה כן. וכן בפ' ג"ה [דף צ"ג] יש חזרו שאין אנו סוברין כן סוף דבר כתב מורי רבינו יהודא בר' יצחק שאין נראה פי' זה שיכופו לחלוץ מכח הטעמים שאמרנו לעיל ולכל הפירושי' אין אומרי' אי ניחא לך יבם אלא אם כן חפצה בייבום ולא כמו שכתוב בספר התרומה [סי' קל"ט] שלעולם אומרים אותו:

זה טופס גט חליצה שנהגו הקדמונים וביבמות [דף ק"ו] פסקינן כמר זוטרא דהוה משרטט גט חליצה וכתב לכולה פרשה וזהו התופס [וכן התופס במיימו' פ"ד דחליצה ובאשירי פרק מצות חליצה]

ביום פלוני בכך וכך לירח פלוני בשנת כך וכך לבריאת עולם למניין שאנו מנין כאן במקום פלוני אנחנא דיינא דמקצת חתימין לתחת במותב תלתא כחדא הוינא יתבין בבי דינא וסליקת לקדמנא פלונית בת ר' פלוני אלמנת פלוני ברבי פלוני ואקריבת לקדמנא גברא חד דשמיה פלוני ברבי פלוני וכן אמרה לנא פלוניתא דא פלוני בר פלוני דנא אחוהי דפלוני בעלי מאבוהי הוה דהויני נסיבנא ליה ושכיב וחיי לרבנן ולכל ישראל שבק ובר וברת ירית ומחסין מוקים שמיה בישראל לא שבק והדין פלוני אחוה חזי ליבומי יתי בגין רבנן דייני אמרו ליה אי צבי ליבומי יתי תייבם ואי לא יטלע לי רגליה דימינא קדמיכון ואשרי סייניה מעל רגליה ואירוק באנפוהי ואישתמודעינוהי לפלוני דנא דאחוהי דפלוי מיתנא מאבוהי הוא ואמרנא ליה אי צבית לייבומי יתה יבם ואי לא איטלע לה רגלך דימינה קדמנה ותישרי סינך מעל רגלך ותירוק באנפך ועני ואמר לנא לית אנא צבי לייבומי יתה מיד אקרינוה לפלוניתא דא ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי ואף לפלוני אקרינא ליה לא חפצתי לקחתה ואטלע לה רגליה דימינא וסרת סיניה מעל רגליה ורקת באנפוהי רוקה דאיתחזי לנא מן פומא על ארעא

ותוב אקרינוה לפלונית דא ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל ואנחנא דייני וכל דהוו יתבין קדמנא עניינא בתרא חלוץ הנעל חלוץ הנעל חלוץ הנעל ג' זימנין ומדאיתעבד עובדא דא קדמנא שרינוה לפלוניתא דא למהך להתנסבא לכל גבר דתצבי וכל אנש לא ימחה בידה מן יומא דנן ולעלם ובעת מיננא פלונית דא גיטא דחליצותא דא וכתבנה וחתמנה ויהיבנא לה לזכות ולראי' כדת משה וישראל וחותמין עליו שלשה עדים או שנים מן השלשה ואפי' שנים שראו החליצה אע"פ שאינן הדיינים שחלצה בפניהם כדאמר רבא בפרק מצות חליצה [דף ק"ז] שלפי שאין הדיינין חולצין אלא אם כן מכירין לפיכך מי שראו שנחלצה כותבין גט חליצה אע"פ שאין מכירין שזו היא אשת פלוני וזה שחלץ אחיו הוא שהרי יודעין שהדיינים שחלצה בפניהם הכירו זה ואחר כך חלצה וכן אומר רבא שם לעניין מיאון:

מצות עשה נג

מצוה (א) לדון במפתה בחמשים שקל עם שאר דינין כמו שנאמר בפרשה וכי יפתה איש בתולה:

מצות עשה נד

מצות עשה שישא האונס את אנוסתו עם שאר דינין שנ' ולו תהיה לאשה ועיקרי מצות האלו בפ' אלו נערות [כתובות דף ל"ט ומ'] מי שפתה נערה בתולה לרצונה הוא הנקרא מפתה ומי שבא עליה בעל כרחה הוא הנק' אונס, [מהמיימוני פ"א דהלכות נערה בתולה וע"ש בהשגות] וכל הנבעלת בשדה הרי היא בחזקת אנוסה ודנין בו דין אונס עד שיעידו העדים שברצונה נבעלה וכל הנבעלת בעיר הרי היא בחזקת מפותה מפני שלא צעקה עד שיעידו שהיא אנוסה כגון ששלף חרב ואמר לה אם תזעקי אהרוג אותך המפותה שלא רצתה להנשא למפתה או שלא רצה אביה ליתנה לו או שלא רצה הוא לכנוס הרי נותן קנסה והולך ואין כופין אותם ואם רצו וכנסה אינו משלם לה קנס אלא כותב לה כתובה כשא' הבתולות. [שם] אבל האנוסה שלא רצתה היא או אביה להנשא למאנס הרשות בידם ונותן קנס. רצתה היא ואביה ולא רצה הוא כופין אותו וכונס ונותן קנס שנ' ולו תהי' לאשה הר"ז מ"ע אפי' היא גדמת או סומא או מצורעת כופין אותו לכנוס, [שם וביבמות דף כ"ט] היתה זו אסורה עליו אפי' מחייבי עשה ואפי' שנייה הר"ז לא ישאנה וכן אם נמצא בה דבר זמה אחר שכנסה הר"ז יגרשנה שנא' ולו תהיה לאשה באשה הראויה לו, [מהמיימוני דלעיל וצ"ע דלא משמע הכי בקידושין דף י' וביבמות דף נ"ט וכן בתו' שם בד"ה אלא וכבר השיג עליו הראב"ד שם] אין האונס והמפתה חייב בקנס עד שיבא עליה כדרכה ובעדים ואין צריך התראה, [בכתובות דף כ"ט] מאימתי יהי'

לבת קנס מאחר שלש שנים גמורות עד שתיבגר. נבעלה בתוך שלש שנים אין ביאתה ביאה [בנדה דף מ"ה] [בפרק אלו נערות דף ל"ח] בא עליה משבגרה אין לה קנס שנא' נערה בתולה ולא בוגרת. אבל קטנה יש לה קנס מרבוי המקראות בכתובות [שם דף כ"ט ומ'] וכן נדרש [בפ' נערה דף מ"ד] מייתור המקראות שאע"פ שאין לה אב יש לה קנס, [ובכתובות דף מ'] חמשים כסף של קנס הם הנאת דמי שכיבה בלבד וחייב המפתה ליתן בושת ופגם יותר על קנס הכתוב בתורה. [שם דף ל"ט] יתר עליו האונס שנותן הצער שהנבעלת ברצונה אין לה צער ואנוסה יש לה צער וכן הוא אומר באנוסה תחת אשר ענה. [במשנה שם] נמצא המפתה משלם שלשה דברים קנס בושת פגם והאונס ד' דברים קנס ובושת ופגם וצער. [שם דף מ' ובערכין דף י"ד] קנס שוה בכל אדם אחד הבא על בת כהן גדול ואחד הבא על בת גר או על הממזרת קנסה חמשי' כסף. אבל הבושת והפגם והצער אינן שוין בכל וצריכין שומא כיצד שמין הבושת הכל לפי המבייש והמתבייש שאינו דומה המבייש נערה חשובה וממשפחה מיוחסת למבייש קטנה ענייה בזוייה ואינו דומה המתבייש מאדם חשוב וגדול למי שביישו אחד מן הנבלים וקל מן הקלים ולפי זה רואין הדיינין מעלתו ומעלת' ושמין כמה ממון ראוי לאבי' ולמשפחת' ליתן שלא יארע להם זה הבושת וכמוהו חייב לשלם פגם רואין לפי יופיה כאילו היא שפחה נמכרת בשוק כמה היא שוה בעולה וכמה היא שוה בתולה שאדם רוצה לקנות שפחה בתולה ליתנה לעבדו שהוא רוצה בהנאתו ובטובתו ורואין כמה פחותה וישלם. צער לפי קטנו וקטנותה ובנין גופה אומדין כמה האב רוצה ליתן ולא תצטער בתו מזה ויתן [שם דף ל"ט] המפתה נותן בושת ופגם מיד ואינו נותן קנס אא"כ לא נשאה שנאמר ואם מאן ימאן וגו' כסף ישקול כמוהר הבתולות אבל האונס נותן ד' דברי' מיד וכונס. עשר בנות שאין להם קנס כמו שתמצאם בהלכות [דף ל"ה ול"ו] ואלו הן הבוגרת והממאנת והמגורשת מן הנישואין והאיילונית והשוטה והחרשת והגיורת והשבויה ומשוחררת ומי שיצא עליה ש"ר בילדותה שבאו שנים והעידו שתבעה אותם לזנות עמם וכל שאר הבנות יש להן קנס, [שם דף מ"א ודרשינן מאשר ירשיעון בב"ק דף כ"ד] ואין אדם משלם קנס בב"מ בהודאת פיו אלא ע"פ עדים שנא' אשר ירשיעון אלהים פרט למרשיע עצמו אבל משלם בושת ופגם וצער בהודאת פיו, [שם דף מ'] ג' דברים של מפתה וארבעה של אונס הרי הן של אב שכל שבח נעורים של אב ואם אין לה אב הרי הן של עצמה, [בתוס' דיבמות דף כ"ד בד"ה משום] אומר ר"י כי מאונס ומפתה למדנו שהנטען מן הפנוייה מצוה לכונסה. ותנן (ב) אלו נערות פסולות שיש להם קנס הבא על הממזרת ועל הנתינה ועל הכותית כדברי האומר [נידה דף כ"ו י' יוחסין דף ע"ה] כותיים גירי אמת הן

הבא על השבוייה ועל הגיורת והשפחה שנפדו ושנתגיירו ושנשתחררו פחותות משלש שנים ויום אחד הבא על אחותו ואחות אביו ואחות אשתו ואשת אחיו ואשת אחי אביו והנדה אע"פ שהן בכרת אין בהן מיתת ב"ד ובירושלמי [פרק אלו נערות ובתוספות שם הביאו בד"ה ועל דף כ"ט] מקשה והלא אשת אחיו יבמתו היא אמר רבי מתניתין תפתר שהיה לאחיו בנים וארס אשה ומת ובא אביו ואנסה לעניין קנס נתרבו מן המקראות אבל לקיימן אסור:

מצות עשה נה

מצות עשה מה"ת שתשב (א) אשת מוציא שם רע תחתיו לעולם שנאמר ולו תהיה לאשה אפי' עורת או מוכת שחין ואם נמצא בה דבר ערוה או זמה או שנמצאת אסורה עליו מחייבי לאוין או מחייבי עשה ואפילו שנייה הר"ז יגרשנה בגט שני ולו תהי' לאשה באשה הראויה לו ולמה לא יבא עשה וידחה ל"ת בין במוציא ש"ר בין באונס וישא זו שאסורה עליו ומתרץ בפרק אלו נערות (כתובות דף מ') מפני שאיפשר שלא תרצה היא ומ"ע ול"ת קיימין מטעם זה אפי' איסור מד"ס כגון שניות לא ידחה, [בפי' נערה דף מ"ה ומ"ו] המוציא ש"ר על בתולת ישראל ונמצא הדבר שקר לוקה שנאמר כי הוציא ש"ר וגו' ויסרו אותו ואזהרה שלו מלא תלך רכיל בעמך ונותן לאביה משקל מאה סלעים כסף מזוקק, [שם דף מ"ד ודין הבוגרת בדף מ"ה] והמוציא ש"ר על הקטנה ועל הבוגרת פטור מן הקנס ומן המלקות ואינו חייב עד שיוציא על הנערה שני והוציאו את בתולי הנערה נערה מלא בה"י דבר הכתוב שאם לא כך אפי' קטנה במשמע המוציא ש"ר על היתומה חייב לר' עקיבא כמו שאומר בירושלמי [פרק אלו נערות ובגמ' דידן בפי' נערה דף מ"ד] ברם לרבי עקיבא יש לה קנס וקנסה לעצמה א"ר יוסי מתני' אמרה כן ואלו נערות שיש להם קנס הגיורת שנתגיירה פחותה מבת ג' שנים ויום אחר וגיורת זו הרי היא יתומה [בסנהדרין דף ב'] אין דנין דין זה אלא בפני הבית ובב"ד של כ"ג מפני שיש בב"ד של מוציא ש"ר דיני נפשות שאם נמצא הדבר כמו שאמר הר"ז נהרגת [שם ומבואר בגמרא דף ח' וי"ד] אבל אונס ומפתה דנין בהם בכל זמן בשלשה מומחין כמו שיתבאר בהל' סנהדרין [במ"ע צ"ז] תניא בפי' נערה (כתובות דף מ"ו) ראב"י אומר לא נאמרו דברים אלא כשבעל פירוש דברים אלו האמורים בפרשה לעניין מלקות ותשלומין ולאו דלא יוכל לשלחה כו' לא נא' אלא כשבעל ומשנת ראב"י קב ונקי והל' כמותו אף בברייתא כמו שמוכיח בפרק החולץ [יבמות דף ל"ו ומ"ט], [בדף מ"ו דלעיל כל הסוגיא ע"ש] כיצד סדר הוצאת ש"ר שיבא הבעל לב"ד ויאמר נערה זו בעלתי ולא מצאתי לה בתולים כמו שני ואבא אליה ואקרב אליה וכשחקרתי על הדבר נודע לי שזנתה תחתי אחר שארסתיה

ואלו הן עדיי שזינתה בפניה' וב"ד שומעין דברי העדים וחוקרים אותם ואם נמצא הדבר אמת נסקלת ואם הביא האב עדים והזימו עדים שהביא הבעל ונמצאו עידי הבעל אשר פיהם דבר שוא הבעל ילקה ויתן מאה סלעים ועדיו יסקלו ועל דברי אבי הנערה נא' ואלה בתולי בתי אלה העדים שיזימו עידי הבעל חזר הבעל והביא עדים אחרים והזימו עדי האב הרי הנערה ועידי האב נסקלי' וע"ז נא' ואם אמת היה הדבר הזה וגו' ודרשו רבותינו [בספרי פ' תצא] ע"פ הקבלה שפרשה זו יש בה עדים זוממין וזוממי זוממין וזה שאמר בתורה ופרשו השמלה לשון כבוד שנושאין ונותנין בסתרי הדבר וכן שיאמר האב ואלה בתולי בתי הם זוממי עידי הבעל וזה שנא' ואם אמת היה הדבר וגו' תהרג כשזינתה אחר האירוסין בעדים שנאמר לזנות בית אביה [שם ובפ"ד מיתות דף נ']:

מצות עשה נו

מצות עשה איש (א) איש כי תשטה אשתו וקנא את אשתו לעשות כתורת הקנאות הסדורה בתורה וקינוי האמור בתורה פירש רבי יהושע בפ"ק דסוטה [במשנה קמייתא דף ב' ומבואר בגמרא דף ה'] הוא שיאמר לה אל תסתרי עם פלוני ויאמר דבר זה בפני עדים והסתירה האמורה בתורה ונסתרה היא שתסתר עם אותו האיש שאמר לה בעלה אל תסתרי עמו בפני עדים אם שהתה עמו כדי טומאה ושיער רבי עקיבא [שם דף ד'] דבר זה כדי לצלות ביצה ולגומעה הר"ז אסורה לבעלה עד שתשתה מי המים המרים ובזמן הזה שאין שם מי סוטה תאסר עליו ותצא בלא כתובה [כך משמע בפ' ארוסה (סוטה דף כ"ד) ולעיל בהלי' קידושין ביאר יותר]' [בדף ב'] אמר רבי חנינא מסורא לא יאמר אדם בזמן הזה לאשתו אל תסתרי עם פלוני אפי' בינו לבינה שמא הלכה כרבי יוסי בר ר' יהודא שאם קינא בינו לבינה בלא עדים שהר"ז קינוי ועכשיו בזמן הזה שאין שם מי סוטה תיאסר עליו לעולם, [במשנה שם ובגמרא דף ה'] אמר לה בפני עדים אל תדברי עם פלוני אין זה קינוי ואע"פ שנסתרה עמו בעדים ושהתה כדי טומאה לא נאסרה עליו ואינה שותה בקינוי זה וכן אם אמר לה אל תסתרי עמו וראוה מדברת עמו אין זו סתירה ולא נאסרה ולא שותה וכן אם לא קידם הקינוי ובאו שנים והעידו שנסתרה עם זה ושהתה כדי טומאה לא נאסרה ולא שותה, [בפ' ארוסה דף כ"ה] בעל שמחל על קינויו קודם סתירה קינויו מחול וכאילו לא קינא לה אבל לאחר שתסתר אינו יכול למחול [בפ' הי' מביא דף י"ח ובירושלמי שם] גרשה הר"ז כמו שמחל ואם החזירה צריך לקנות לה קינוי אחר, [בפ' מי שקינא דף ל"א ודין הנאמנות בקידושין דף ס"ו] בא עד אחד והעיד שנסתרה עמו אחר הקינוי ושהתה כדי טומאה אם הוא נאמן לו ודעתו סומכה עליו יוציא ויתן כתובה אבל להשקותה אינו יכול כי אם בשני עדים ואם לאו שאין הוא

נאמן לו הרי אשתו מותרת לו האשה שקינא לה בעלה ונסתרה אחר הקינוי עמו בעדים והרי הוא עומדת לשתות ובא עד אחד והעיד עליה שנבעלה בפניו עם זה שקינא לה עמו הר"ז אסורה עליו לעולם ואינה שותה ויוצאה בלא כתובה ואפי' הי' עד טומאה זה עד אחד מעידי הסתירה כדאיתא בסוטה [דף ב'] שנא' ועד אין בה בטומאה תרי אלא חד והיא לא נתפשה אסורה מאחר שיש שני עדים בקינוי וסתירה והרי יש כאן עד שכ"מ שנא' עד הרי שנים, [בפרק מי שקינא דף ל"א כל הסוגיא] ואפי' אשה ועבד ושפחה נאמנים ופסול לעדות בעבירה מד"ס ואפי' קרוב נאמן לעדות סוטה להעיד עליי שזינתה ותאסר על בעלה לעולם ואינה שותה ותצא בלא כתובה הואיל וקדם הקינוי והסתירה בעדים כשירין שהתורה האמינה עד אחד בטומאה שהרי רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה הרי כולן כשירין לעדות טומאה, [בפ' ארוסה דף כ"ד כל הסוגיא] אשה שקינא לה בעלה ונסתרה אין כופין אותה לשתות אא"כ רצתה ואם אמרה הן נטמאתי תצא בלא כתובה ונאסרת על בעלה לעולם ואינה שותה. וכן אם אמרה איני טמאה ואיני שותה אין כופין אותה לשתות ותצא בלא כתובה וכן אם אמר בעלה איני רוצה להשקותה או שבעלה בא עליה אחר שנסתרה שאין האיש מנוקה מעון ואין אני קורא בה ונקה האיש מעון הר"ז אינה שותה ונוטלת כתובתה ויוצאה והיא אסורה עליו לעולם, [בפ"ק דף ז' וח' כל הסוגיא במשנה וגמרא] כיצד סדר השקאת סוטה הבעל בא לב"ד שבעירו ואומר אשה זו קנאתי לה עם פלוני ונסתרה עמו ואלו הן עדיי והיא אומרת שטהורה היא ואני רוצה להשקותה לבדוק הדבר וב"ד שומעין דברי העדים ומוסרים לו שני ת"ח לשומרו שמא יבא עליה קודם שתיי שהרי נאסרי עליו עד שתשתה ומשלחין אותם לירושלי' שאין משקין את הסוטה אלא בב"ד הגדול של ע' זקנים במקדש הגיעו לירושלים ב"ד הגדול מושיבין אותה ביניהם ומאיימים עליה שלא בפני בעלה ומפחידין אותה פחד גדול שלא תשתה ואומריי לה בתי הרבה יין עושה הרבה שחוק עושה הרבה ילדות עושה הרבה שכנים רעים עושים אל תגרמי לשם הגדול שנכתב בקדושה שימחה על המים ואומריי לה הרבה קדמוך ונשטפו בעבירה ואנשים גדולים ויקריי תקף יצרם עליהם ונכשלו ומגידין לה מעשה יהודא ותמר כלתו ומעשה ראובן בפלגש אביו על פשוטו ומעשה אמנון ותמר אחותו כדי להקל עליי עד שתודה אם אמרה הן נטמאתי או איני שותה יוצאה בלא כתובה והולכת לה עמדה בדיבורה שהיא טהורה מביאין אותה לשער המזרחי של עזרה שהוא כנגד קדשי הקדשים ומעלין אותה ממקום למקום ומקיפין לה כדי לייגעה עד שתקצר נפשה אולי תודה ואם עמדה בדיבורה מביאין אותה כנגד שער המזרחי מבחוץ ומעמידין אותה שם היתה מתכסה בלבנים מתכסה בשחורים ואם היו

השחורים נאים לה מתכסה בבגדים שאין להם נוי ומסירין כל תכשיטין מעליה ומקבצין עליה קיבוץ גדול של נשים שכל הנשים הנמצאות שם חייבין לראותה שנ' ונוסרו כל הנשים וגם כל איש שיחפוץ לבא לראותה יבא ויראה והיא עומדת ביניהם בלא רדיד ובלא מטפחת אלא במצנפת שעל ראשה. ואין מניחין שם לא עבדיה ולא שפחותיה מפני שהיא מכרת אותן ודעתה מתיישבת בהן, [בפרק אלו נאמרין דף ל"ב] ואחר כך משביעה הכהן בלשון שהיא מכרת ומודיעה בלשונה שלא גרם לה אלא קינוי וסתירה שקינא לה בעלה ונסתרה. ואומר לה בלשון שהיא מכרת אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית טומאה תחת אישך הנקי ממי המרים המאררים האלה ואת כי שטית תחת אישך וכי נטמאת ויתן איש בך שכבתו וגו' יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך וגו' ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן ולנפיל ירך והיא אומרת אמן אמן בלשון שהיא מכרת, [בפ"ק דף ט' ומודיעה שהבטן ילקה תחילה כדרך כניסת המים והירך בסוף שלא להוציא לעז על המים מפני שקלל תחילה הירך מפני שהתחיל בעבירה יריכך נופלת ובטנך צבה [בפרק היה מביא דף י"ז ודין דלשמה דף י"ח] ואחר כך מביא מגילה של עור טהור כמו ס"ת וכותב עליה בלשון הקודש בדיו שאין בו קנקנתום לשמה של אשה כמו הגט, [שם דף י"ז] וכותב כל הדברים שהשביע אותה אות באות ומלה במלה וכותב את השם ככתבו ואין כותב אמן אמן לדברי רבי מאיר, [שם דף ט"ו כל הסוגיא] ואחר כך מביא כלי חרש שלא נעשה בו מלאכה מעולם ונותן לתוכו חצי לוג מים מן הכיור כדברי חכמים ודורש שם [בספרי פרשת נשא] מן הכיור מניין שנאמר ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרש פירוש שנתקדשו בכיור. ובחצי לוג שהיה במקדש מודדו ונכנס בו להיכל ומקום היה שם אמה על אמה לימין הנכנס ובו טבלא של שייש וטבעת קבועה בה ומגביה הטבלא ולוקח עפר מקרקע המשכן ונותן על פני המים כדי שיראה על פני המים. [בפרק היה נוטל דף ב'] ונותן לתוכו דבר מר כגון לענה וכיוצא בו שנ' מי המרים ומוחק לתוכו המגילה לשמה וימחוק יפה יפה עד שלא ישאר במגילה רושם הניכר גרסינן בירושלמי דסוטה [פ"ב] למה מים ואפר וכתב. מים ממקום שבאת. עפר למקום שהולכת. כתב למי שעתידה ליתן לפניו דין וחשבון [בפ"ק דף ז' וטעם חבל המצרי בירושלמי שם] ואחר כך בא כהן אחר אליה מכהני העזרה ואוחז בבגדיה וקורע עד שיהא מגלה את לבה ומגלה את שערה וסותר מחלפות ראשה כדי לנוולה ומביא חבל המצרי כדי להזכירה מעשה מצרים שעשתה [בגמ' שם דף ח'] ואם לא מצאו חבל מצרי מביא חבל מ"מ וקושרו מלמעלה מדדיה כדי שלא יפלו הבגדים ונמצאת ערומה שהרי נקרעו' [בפ"ב דף י"ח] ואחר כך מביא עשרון קמח שעורים משל בעל ונותנו בכפיפה

מצרית והחבל והכפיפה שהיא סל קטן באין משירי לישכה ונותנו על ידיה כדי לייגעה [בירושלמי שם] ואחר כך לוקח המנחה מן הכפיפה ונותנה לכלי שרת ואין נותן עליה שמן ולא לבונה שני לא יצוק עליה שמן ולא יתן עליה לבונה [בדף י"ד דלעיל]. ובירושלמי שם וכל זמן שפורע את ראשה ונותן העשרון על ידיה יהיו המים בכלי ביד הכהן ויראה אותה את המים שנא' וביד הכהן יהיו מי המרים המאררים. ואחר כך משקה אותה. [פרק היה נוטל דף י"ט] ואחר שתשתה לוקח כלי שרת שיש בו המנחה ונותנו על ידיה וכהן מניח ידו תחתיה ומניפה במזרח כשאר כל התנופות מוליך ומביא מעלה ומוריד. ואומר בירושלמי [שם ובתוס' שם מביאו בד"ה וכהן דף י"ט] ואין הדבר כיעור שיניח הכהן ידו מתחת יד הסוטה ומתרץ מביא מפה בנתים ומקשה ואינו חוצץ וחוזר בו ומתרץ אין יצר הרע מצוי לשעה. [בדף י"ט דלעיל ובפ"ב בגמרא דף י"ד] אחר שמניף מגיש המנחה לקרן דרומית מערבית של המזבח כשאר מנחות של יחיד וקומץ ומקטיר הקומץ והשאר נאכל לכהנים אם טהורה היא יוצאה והולכת לה והיא מותרת לבעלה. [בפרק ארוסה דף כ"ו] ואם היה לה חולי מתרפאת מחולייה ותתעבר ותלד זכר ואם היה דרכה לילד בקושי תלד במהרה, [בפ' היה נוטל דף כ'] ואם טמאה היא מיד פניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלאה גידים גידים והם אומרים הוציאוה הוציאוה שלא תפרוס נדה והנדות מטמאות עזרת נשים. והם מוציאין אותה מעזרת נשים שהיא עומדת בה ובטנה צבה בתחילה ותפול יריכה ותמות [בפ"ק דף ט'] [בריש פ' כשם דף כ"ז] ובאותה שעה שתמות היא ימות הנואף שהשקוה על ידו בכ"מ שהוא ויארע לו המאורעות שאירעו לה לצבות הבטן ולנפיל ירך. [בפ' היה נוטל דף כ'] אמרה איני שותה קודם שתמחוק המגילה הרי מגילתה נגנזת ואינה כשרה להשקות בה סוטה אחרת. ואם אמרה איני שותה אחר שנמחק המגילה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה. [בפרק היה מביא דף י"ז] מגילת סוטה שכתבה בלילה פסולה שנא' וכתב וגו' והשקה וגו' והקריב וגו' כשם שקרבנה ביום כך כתיבת המגילה ביום והשקייתה ביום. [שם דף י"ח ובקידושין דף ל"ז] יש לבעל לגלגל עליה בשבועה שלא זנתה עם איש זה שקינא לה בה ולא עם איש אחר ושלא זנתה תחתיו משנתארסה ולא לאחר שניסת לכך נא' אמן אמן מאיש זה אמן מאיש אחר אמן ארוסה אמן נשואה. ומכאן לגלגול שבועה מה"ת ביבמות [דף נ"ח וכן בפ' ארוסה דף ל"ד] דורש מבלעדי אישך שתיקדום שכיבת בעל לבועל הילכך אינה שותה אא"כ קינא לה אחר שתיכנס לחופה ותבעול ומגלגל עליה אז ככל אשר בארנו לעיל:

מצות עשה נז

מצות עשה (א) של כהן גדול שישא נערה בתולה שנאמר והוא אשה בבתוליה יקח אשה ולא קטנה וביבמות [דף נ"ט] דורשים חכמים בבתוליה פרט לבוגרת שכלו בתוליה ואיזו היא שיצאת מכלל קטנות ולכלל בגרות לא באתה הוי אומר זו נערה ומטעם שנא' בבתוליה שנינו שם [בדף נ"ט אך נשמט מן המשנה בדפוסים וע"ש בגמרא וגם הוא בברייתא שם דף ס'] שלא ישא מוכת עץ באותו מקום וגם נבעלה שלא כדרכה אסורה לו כבעולה כדרכה:

מצות עשה נח

מצות עשה (א) שיהו הכהנים מטמאין לקרוביהם כשאר ישראל שנא' בפרשת אמר לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו ולאחותו הבתולה הקרובה אליו אשר לא היתה לאיש לה יטמא ותניא (ב) במסכת זבחים פרק טבול יום לה יטמא מצוה לא רצה מטמאין אותו בעל כרחו ומעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו בערב הפסח ולא רצה ליטמא ונמנו אחיו הכהנים וטמאוהו בעל כרחו ותניא [שם] לה יטמא רשות דברי ר' ישמעאל רבי עקיבא אומר חובה והל' כר' עקיבא מחברו ופי' הפרשה בארנו במל"ת [רל"ד]:

ארבע (א) מצות עשה יש במאכלות

מצות עשה נט

ארבע (א) **מצות עשה יש במאכלות**:

א' לבדוק בסימני בהמה וחיה להבדיל בין טמאה לטהורה.

מצות עשה ס

לבדוק בסימני העוף להבדיל בין טמא לטהור.

מצות עשה סא

לבדוק בסימני חגבים להבדיל בין טמא לטהור.

מצות עשה סב

לבדוק בסימני דגים להבדיל בין טמא לטהור. שנאמר והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ונא' להבדיל בין הטמא לטהור וגו', [כך משמע בחולין דף ס"ג בברייתא דר' אומר גלוי וידוע וכו' ושם אמר רבי יצחק י' בהמות וכו' דף פ'] אין לך בכל בהמה וחיה שבעולם שמותרת באכילה חוץ מעשרה המינין המנויין בתורה והם ג' מיני בהמות שור כשב ועז ושבעה מיני חיה איל וצבי ויחמור אקו ודישון ותאו וזמר. כל מי שמכירן הר"ז אוכלן בלא שום בדיקה ומי שאינו מכירן כבר נתפרשו סימניהם בתורה שתהיה מפרסת

פרסה שתי פרסות ומעלת גרה [שם דף נ"ט] צריך שיהא שם שני סימני' אלו ואסר הכתוב את הגמל אע"ג שהוא מעלה גרה ואת החזיר אע"פ שהוא מפריס פרסה לפי שאין בהם ב' הסימנים ופירוש מעלה גרה שמאכל' חוזר ונגרר מן האסטומכא לתוך פיה לחזור ולכתשו הדק, [שם] אע"פ שכל העשרה מותרים באכילה צריכים אנו להבדיל בין בהמה טהורה לחיה טהורה שחיה חלבה מותר ודמה טעון כיסוי והבהמה טהורה חלבה אסור בכרת ואין דמה טעון כיסוי:

וסימני חיה פירשו רבותינו בחולין [שם כל הסוגיא] ע"פ הקבלה כל מין שהוא מפריס פרסה ומעלה גרה ויש לו קרנים מפוצלות כגון איל הר"ז חיה טהורה בודאי ומפרש שם שכל שאין קרניו מפוצלות כגון הצבי צריך שיהו בקרניו ג' סימנים הללו שיהו קרניו כרוכות כקרני השור פירוש עגולות וגם שיהו חדודות כקרני השור והעז שהם חדודות בראשם וגם שיהו חרוקות כקרני העז ויהיה החרק מובלע בהם אבל אם אין מובלע בהן אין החריקות סימן. וכל שיש בה ג' סימנים אלו כרוכות וחדודות וחרוקות הרי הוא אוכל חלבה ודמה טעון כיסוי ואומר ר"י [בתו' שם בד"ה והרי] שאין די בב' סימנים הללו כרוכות וחרוקות לפי שיש מין עז שהוא כך כמו שמוכיח שם. פירש רבי' יעקב [בתוס' שם בד"ה והרי] שהצבי שהוזכר [שם] היא אותו שאנו קורין עתה צבי שהרי אין עורו מחזיק את בשרו ואמר בכתובות [דף קי"ג] ארץ צבי מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו אף א"י אינה מחזקת פירותיה ואומר במדרש שיר השירים דומה דודי לצבי מה צבי זה בשעה שהוא ישן עינו אחת פתוחה אף הקב"ה בשעה שישראל בצרה עינו אחת פתוחה עליהם לשומרם והרי אנו רואין בזה שאנו קורין צבי שכך דרכו שהוא ישן בעין אחת ועין אחת פתוחה לפיכך אין לפרש מפוצלות כמשמעו מפוסקות ומפוזרות לחלקים שהרי קרני הצבי כך הם אלא פירוש מפוצלות כמו מבוצלות כמו נשפת שהוא כמו נשבת ובסדר זרעים יש בכמה מקומות הבקר כמו הפקר [מהם בפ"ו דפאה דף ח'] ומבוצלת לשון כפיפה כדאיתא בקידושין [דף ס"ב] מאי משמע דהאי אגם לישנא דבוצלה הוא דכתיב הלכוף כאגמון ראשו וקרני האיל זקופות ובראשם כפופות אבל של צבי אינם כפופות כלל כתב מורי רבינו יהודא בשם רבינו יצחק אע"ג דמתרגמינן אקו ודישון יעלא ורימא ראמים שלנו מין בהמה לכל דבר וחלבם אסור ודמם אין טעון כיסוי כי אותם ראמים שהם מין חיה גדולים מאד כדאיתא בזבחים [דף קי"ג והסוגיא בתוס' שם] ובב"ב [דף ע"ג] שאומר שם לדידי חזי לי אורזילא דרימא בר יומי כו' פירש עופר של ראם עופר האיילים מתרגמינן אורזילא דאייללייא:

סימני עוף טמא לא נתפרשו בתורה אלא מיני מינין טמאים בלבד ושאר מיני העוף [מנה] מותרין והמינין האסורין כ"ד מינים ואלו הן [במשנה חולין דף נ"ט ובגמ' דף ס"א]. א' נשר. ב' פרס. ג'. עזניה. ד' דאה והיא הראה האמורה במשנה תורה. ה' איה והיא דיה האמורה במשנה תורה. ו' מין האיה שכך כתוב בה למינה מכלל שהן שני מינין כך מפרש בפ' אלו טרפות (חולין דף ס"ג) בכל העוף שכתוב בו למינו. ז' עורב. ח' זרזיר שכך נאמר בעורב למינו להביא את הזרזיר. ט' ויענה. י' ותחמס. י"א ושחף. י"ב ונץ. י"ג שרינקא והוא מין הנץ שכך כתוב בו למינהו. י"ד כוס. ט"ו ושלך. ט"ז וינשוף. י"ז התנשמת. י"ח וקאת. י"ט רחם. כ' חסידה. כ"א והאנפה. כ"ב מין האנפה שכך כתוב בה למינה. כ"ג והדוכיפת. כ"ד והעטלף. [שם] כל מי שהוא בקי במינין אלו ובשמותיהן הר"ז אוכל כל עוף חוץ מאלו ואינו צריך בדיקה ומי שאינו בקי בהן ובשמותיהן שנינו שם [דף נ"ט ופי' ר"ת בתו' דף מ"א בד"ה הדורס] כל עוף הדורס טמא ופי' רבינו יעקב דורס ואוכל העוף מחיים ואינו ממתין עד שימות כדאמר [פסחים מ"ט] מה ארי דורס ואוכל ואינו ממתין עד שימות ואותן שאין אנו מכירין בו אם הוא דורס אם לאו אומר שם [במתניתין דלעיל] שאם יש לו אצבע יתירה וזפק הוא המוראה וקורקבנו נקלף ביד בידוע שהוא טהור מדקדק רבינו יעקב [בתוס' שם דף ס"א בד"ה כל] מלשון בידוע שהוא טהור שכל עוף שיש לו ג' סימנין הללו ודאי אין דורס ואינו צריך לבדוק סימנין של דריסה ואומר שם שעשרים עופות יש בהן ג' סימנים בכולן ובעורב שנים מהם ונשר אין לו סימן טהרה ובפרס סימן אחד ובעזניה סימן אחד וסימן רביעי שאינו בכולן או ישנו בפרס או ישנו בעזניה וצריך לפרש שני סימנין הללו על כרחינו אינו דורס א' מהן שאם היו הג' האחרים בידוע שהוא טהור כאשר בארנו ועורב יש לו אחד מהן עם אינו דורס אמר רב נחמן [דף כ"ב] היה בקי בהם ובשמותיהן עוף הבא בסימן אחד טהור ופירש ר"ח הלכה בידינו מרבו' שזה הסימן הוא קורקבנו נקלף משמע שרוצה לומר שאותו סימן רביעי אינו אלא או בפרס או בעזניה והוא קרקבנו נקלף ואם קורקבנו נקלף ויש עוד סימן אחר עמו היה טהור ודאי שאין לספקו לא בפרס ולא בעזניה ולא בשום עוף טמא. וכשהי' עוסק רבינו יצחק בעופות בא קווץ אחד על ישיבתו ובדקוהו ומצאוהו שקורקבנו נקלף ויש לו אצבע יתירה אבל אין לו זפק ולקבלת ר"ח אם כן הוא טהור [בתוס' שס הסוגיא בד"ה מאי] וקשיא הוא לומר כן שהרי מסתמא הוא כוס או ינשוף שהרי יש לו לחיים זקופים כבני אדם ואמר בפ' המפלת (נדה דף כ"ג) דקריא זקיפופיא דיש להם לחיים זקופים כבני אדם לפיכך היה נר' לומר שאותו סימן רביעי שאינו אלא בפרס או בעזניה הוא זפק ואותו קווץ שמא אינו דורס והרי הוא מהעשרים עופות שיש

בהם ג' סימנים ואינו דורס אחד מהן ולפ"ז טועים העולם שקורים לעורב קורבייל כי הרב רבי יצחק בר רבי מאיר [בתוס' דלעיל בד"ה ספק] בדק בקורבייל שאנו קורין עורב ומצא בו אצבע יתירה וזפק וא"כ הוא טהור וגם בארנו למעלה כי עורב אין לו כי אם סימן אחד עם אינו דורס [בתוס' שם דף כ"ג בד"ה כן] וכמו כן טועין בנשר שקורין אקווילה שהרי אומר בפ' אלו טריפות (חולין דף ס"א) שנשר אין לו סימן טהרה ובאייגלא תמצא אצבע יתירה וכן טועין אותם הלועזים קורא קוקו ואינו כן שהרי קוקו אנו מחזיקין אותו בטמא וקורא טהור כמו שמוכיח בפ' שלוח הקן [דף ק"מ] שהכל מודים שהיה חייב בשלוח מפני שהוא עוף טהור אם לא מפני שהוא רובץ על בצים שאינם שלו וכמו כן קורין נץ אשפארבייר ואינו כן דנץ הוא מעשרים עופות שאינן דורסים ואשפארבייר דורס. ובסוף השמועה פוסק רבינו שלמה [בדף ס"ב דלעיל] וז"ל מתוך כך שאין אנו בקיאין בהן נר' שכל עוף הבא לפנינו יש לנו לחוש שמא דורס הוא שהרי תרנגולת' דאגמא אומר שם שהיו מחזיקין אותה בטהורה ולאחר מכאן ראוה שדורסת ואין עוף נאכל לנו אלא במסורת עוף שמסרו לנו אבותינו בטהור טהור ושלא מסרו לנו אבותינו יש לחוש ועל המסורת יש לסמוך דאמר רבינו יצחק [בדף ס"ג] עוף טהור נאכל במסורת ואומר מו' ר"י ברבי יצחק כי רבי' יצחק בר רבי שמואל בדק בעוף שקורין פיישנץ ומצא בהם כל סימני טהרה וראה שהתירם וכן היה רבינו יעקב אומר ובני פרובינצא אוכלין אותן ע"פ המסורת אע"פ שיש שקורין אותן תרנגולין בריים ומסקינן [בדף ס"ב] אסר אמימר בין תרנגולא דאגמא בין תרנגולתא דאגמא ומ"מ אין אלו העופות בכללם:

מיני חגבים שהתירה התורה החגב החרגול והארבה והסלעם ובארבעתן נאמר למינהו הרי שמנה ומין חגב הוא הדוכנית ומן החרגול היא עוצרניא ומין ארבה היא ציפורת כרמים ומין סלעם יוחנא ירושלמית מי שבקי בהן ובשמותיהן אוכלן בלא בדיקה. ומי שאינו בקי בהן ובשמותיהן שנינו בפרק אלו טריפות [חולין דף נ"ט וכל הסוגיא מו"ס בגמ' דף ס"ה] כל שיש בו ארבע רגלים וקרסולים שני כרעים ממעל לרגלים לנתר בהם על הארץ וכנפיו חופין את רוב ארכו ואת רוב היקיפו כך מסיק רב פפא אע"פ שראשו ארוך ויש לו זנב אם שמו חגב הר"ז טהור שכך מפרש רבי יוסי דברי תנא קמא ותניא אשר לו כרעים אע"פ שאין לו כרעים עכשיו ועתיד ליגדל אחר זמן הר"ז מותר:

סימני דגים הם סנפיר וקשקשת [במשנה דף נ"ט] סנפיר הוא שפורח בהם וקשקשת היא הדבוקה בכל הגוף ובכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר ודורש שם [בדף ס"ו] שאם אין לו עכשיו לכשיגדיל יש לו ושיש לו קשקשת כשהוא בים וכשיעלה יסיר קשקשת הר"ז מותר. ואם אין לו אלא סנפיר אחד או קשקשת אחת הר"ז מותר ובתוספתא שנינו [פ"ד

דחולין ומבואר גם באשירי שם] וכמה קשקשים יהיו לו אחת תחת זנבו ואחת תחת לחייו ואחת תחת סנפיר שלו ומפרש מורי דאו או קתני בתוספתא ובאחת יש די וכן מוכיח בת"כ [שמיני פ"ד] שדי באחת ורבי יהודא אומר [שם ובמתניתין דלעיל] שני קשקשים וחגבים אין טעונים שחיטה כמו שפי' רבינו שלמה [בדף ס"ו דלעיל וכן בתוספות שם כל הסוגיא בד"ה במאי] ע"פ הלכות גדולות שהרי אחר דגים הזכירן הכתוב ודגים אין טעונים שחיטה דכתיב הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם ואם את כל דגי הים יאסף להם אסיפת הדגים כשחיטת הבקר ותניא [בת"כ דלעיל פי"ב] זאת תורת הבהמה כמשמעה והעוף כמשמעו ולא שרץ העוף שאלו הן מינים קטני' וכל נפש החיה הרומשת במים אלו דגים וכל נפש השורץ על הארץ אלו חגבים. ועוד נאמר בחגבים אסיפה שנאמר אסוף החסיל ועוד הביא רבינו שמשון ראיה מדתניא בתוספתא דתרומות [פ' ט'] אוכל אדם חגבים בין חיים בין שחוטין משמע דאין טעונים שחיטה. ואוכל לאו דווקא לעניין חיין דהא איכא בל תשקצו כדאמר בפרק ר"ע (שבת דף צ') אלא כלומר אם אכלן חיין אין כאן אבר מן החי שהרי אין טעונין שחיטה:

מצות עשה סג

הלכות שחיטה

מצות עשה (א) שישחט מי שירצה לאכול בשר בהמה וחיה ועוף ואחר כך יאכל שנאמר וזבחת מבקרך ומצאנך ונאמר בבכור בעל מום אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל, [ספרי פרשת ראה] הא למדת שחיה כבהמה לעניין שחיטה. ובעוף הוא אומר אשר יצוד ציד חיה או עוף וגומר מלמד ששפיכת דם עוף כשפיכת דם חיה. ותניא בר קפרא [בפרק השוחט דף כ"ז] זאת תורת הבהמה והעוף לכל נפש החיה הרומשת במים הטיל הכתוב עוף בין בהמה לדגים לחייבו בשני סימנים א"א שכבר הוקש לדגים. לפוטרו בולא כלום א"א שכבר הוקשה לבהמה הא כיצד מכשירו בסימן אחד [שם דף כ"ח] ותניא רבי אומר וזבחת מבקרך ומצאנך כאשר צויתיך היכן ציוהו בשחיטה מלמד שנצטווה משה בעל פה בהלי שחיטה באיזה מקום מן הבהמה שוחטין. וכמה שיעור שחיטה. ובאיזה דבר שוחטין. ומתי שוחטין. והיכן שוחטין. וכיצד שוחטין. ומה הם הדברים הפוסלין את השחיטה. ומי הוא השוחט. [עיין בפ"ק דף י"ז] ובדברי קבלה אמר שאול ושחטתי בזה ואכלתם מלמד שיש שם צווים בעל פה נפרש תחילה באיזה דבר שוחטין שנינו [דף ט"ו ובגמרא דף י"ז] בכל שוחטין בין בסכין בין בצור בין בזכוכית בין בקרומית של קנה. והוא שלא יהיה בהם פגימה. ואמר רבא [שם כל הסוגיא] שלש מדות בסכין אוגרת לא ישחוט ואם שחט שחיטתו פסולה ואוגרת היא פגימה שהצפורן מתעכב בה משתי

רוחות. מסוכסכת לא ישחוט והיא פגימה שאין חוגר בה את הצפורן כי אם מרוח אחת ואם שחט שחיטתו כשירה ודווקא כשהוליך ולא הביא וגם הפגימה היא בראש הסכין דאל"כ יש לחוש כי חריפות הסכין יחלוש עור הסימנים טרם יגיע אל הפגימה והפגימה תקרע עור הסימנים. עולה ויורד שוחטין בו לכתחילה וכן בסכין שדומה לסאסאה פי' היא הסכין שאינה פגומה אלא אינה חלקה כמגע השבולת שוחטין בה לכתחילה אמר רב פפא [שם] הסכין צריך בדיקה בבשר האצבע ובצפורן בשלשה רוחות הסכין בבשר כנגד הושט שהוא רך בצפורן כנגד הקנה וסכין שחותכת בשתי רוחותיה וצדה אחת כמגל וצדה השנית יפה לא ישחוט בצד היפה לכתחילה גזירה שמא ישחוט בצד האחר ואם שחט הואיל ובצד היפה שחט שחיטתו כשירה כך אומר בחולין [דף ט"ו] וגדולה מזו תניא בתוס' [פ"ק דחולין] סכין שיש בה פגימות הרבה נידון כמגירה ואם יש בין פגימה לחברתה מלא שנים בצואר שחיטתו כשירה ובסכין ארוך ויש בה פגימה יש מתירין [היינו בעל התרומות בספרו סי' ב'] לקשור מטלית על הפגימה ולשחוט בו שאין לגזור כאן שמא ישחוט בלא מטלית שיש כאן היכירא גדולה וכמו כן צריך לבדוק אחר שחיטה שאם ימצא פגימה אחר שחיטה הר"ז ספק נבילה שהל' כרב הונא [חולין דף י'] שחושש שמא בעור נפגמה וכששחט הסימנים בסכין פגומה שחט [שם] לפיכך השוחט בהמות או עופות הרבה ביחד צריך לבדוק בין כל אחת ואחת שאם לא בדק ביניהם ובדק באחרונה ונמצא הסכין פגומה הכל ספק נבילה ואפי' הראשונה. [שם] בדק הסכין ושחט בה ולא בדקה אחר השחיטה ושבר בה עצם או עץ וכיוצא בהם ואחר כך בדקה ומצאה פגומה שחיטתו כשרה שחזקת הסכין שנפגמה בדבר הקשה ששיבר בה שפוסק שם כרב חסדא בדבר זה וכן אם פשע ולא בדק אחר השחיטה או שנאבד הסכין שחיטתו כשרה מסקינן שם [דף י"ח] שכל טבח שלא הראה סכינו ששוחט בה לחכם ושחט בה בודקין אותה אם נמצא סכינו יפה ובדוקה מנדין אותו לפי שיסמוך על עצמו פעם אחרת ותהי' פגומה וישחוט בה ואם נמצאת פגומה מעבירין אותו ומנדין אותו ומכריזין עליו שכל בשר ששחט שהיא טריפה ובזמן הזה אני ראיתי כל גדולי הדור שאינן מקפידין כל כך בטבח שאינו מראה סכינו להם וכן כמה בני אדם שאנו אוכלין משחיטתם אע"ג שאין ידוע לנו שבקיאין בהלכו' שחיטה לפי שאנו תופסין הל' דרוב [שם דף י"ב] המצויין אצל שחיטה מומחין הן והסכין ששוחט בה צריכה שתהא ארוכה כרוחב שני צווארין של בהמה ששוחט דאמר רבי זירא [בפרק השוחט דף ל"א] מלא צואר וחוץ לצואר כמלא צואר אחר ונראה שלא אמר כך אלא כדי שישחוט בריוח ולא מפני שיצטרך להוליך כל אותו שיעור [בדף ל'] בד"א בזמן שהוליך ולא הביא או הביא ולא הוליך אבל אם

הביא והוליך אפילו בכל שהוא שחיטתו כשרה והוא שלא יהיה דבר דק שנוקב ואינו שוחט וצריך שישחוט רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה אבל שני חצאים בעוף או אחד וחצי בבהמה פסולה לכתחלה צריך שנים בבהמה ושנים בעוף ללשון אחד וללשון שני בפרק השוחט (חולין דף כ"ז) צריך אחד שלם בעוף וצריך לשחוט הווירידין כרבי יהודא [שם] כדי שיצא הדם כדאמר בברכות [דף ח'] הזהרו בווירידין כרבי יהודא אמנם שהייה או דרסה אינה פוסלת בהן דאמר רבי יוחנן [בפרק השוחט דף כ"ח] מנקבן בקוץ בשעת שחיטה וכשר דאף רבי יהודא לא אמר אלא בעוף שצולהו כולו כאחד אבל בהמה שמנתחין אותה אבר אבר לא צריך שיוציא כל דמה ואומר רבינו יצחק [בתוס' שם דף כ"ז דיבור ראשון] שאף בעוף אינו מצריך רבי יהודא אלא לכתחילה אבל בדיעבד מותר וכן מוכיח בפ' השוחט (חולין דף כ"ח) ואע"פ ששנינו בתוספתא [שם ר"פ] רבי יהודא פוסל עד שישחוט הווירידין פוסל לאו דווקא אלא אוסר:

אמר רב יהודא אמר שמואל [בחולין דף ט'] כל טבח שאינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול משחיטתו ואלו הן הלכות שחיטה שהייה. דרסה. חלדה. הגרמה. ועיקור. ומקשה התלמוד [שם] ומה משמיענו שאסור הלא הן משניות שלמות רובם בשני פרקים ראשונים של חולין [לקמן מביאם כל אחד במקומה] ואומר שמשמיענו שמואל שאסור לאכול משחיטתן אע"פ שראינוהו כמה פעמים ששחט בטוב שהרי מאחר שאינו יודע הל' שחיטה תתקלקל שחיטתו בשום פעם והוא לא יבחין, [בפ' השוחט דף ל' ולקמן מביאם] כתב מורי בשם רבינו יעקב שאין צריך השוחט שידע אותם חילוקים שאם שהה והחליד במיעוט סימנים וכיוצא בהן וכשיסתפק בהן יחמיר בהן אבל ראוי שידע ההיא דשהיות [שם דף ל"ב] מצטרפות שזה דבר הרגיל והא לך פירושם:

שהייה שנינו בחולין [דף ל"ב] נפלו כליו והגביהן השחיז הסכין ועף פירוש השחיז הסכין קודם שחיטה כלומר נתיגע ולפיכך פסק לשחוט מחמת חלשות ובא חבירו ושחט אם שהה כדי שחיטת בהמה אחרת שחיטתו פסולה ומפרש רבי יוחנן ושמואל [שם ופסק דר"ח בתוס' שם] אף בהמה לעוף ופסק כן ר"ח אבל רבינו שלמה פוסק כרב לחומרא דעוף לעוף שהרי במערבא סוברין כמותו ומשמיה דרבי יוסי ברבי חנינא אומרים [שם] כדי שיגביהנה וירביצנה וישחוט גסה לגסה ודקה לדקה ומסתמא הוא הדין עוף לעוף אבל לא גסה לדקה וכל שכן בהמה לעוף דלא וכן פוסק בה"ג גסה לגסה ודקה לדקה ועוף לעוף כן נתפרש הל' למעשה בה"ג ולא נשער כלל כשיגביהנה וירביצנה. בעי רבא [שם] שהיות מהו שיצטרפו ולא איפשיט' ויש לנו להחמיר בדבר. אמר רבא [שם] השוחט בסכין רעה שאינה חותכת יפה אפי' כל היום כולו כשר מאחר

שאינו שוהה כלל אלא כל היום מוליך ומביא בעי רב פפא [שם] שהה במיעוט סימנים מהו תיקו וצריך להתיישב בבעיא זו שהרי לא תמצא שהייה בעוף בקנה כלל שהרי שנינו בתוספתי [פ"ב דחולין] שחט רוב גרגרת וה"ה הוושט בעוף אע"פ ששהה זמן מרובה שחיטתו כשרה ופי השוחט (חולין דף כ"ט) נמי אמרינן בעוף אי מחצה דגרגרת כרוב הא עבד ליה רוב ותו לא פסלה שהייה וראיתי גם בתוספתא [שם בפ"ק] שחט בה רוב שנים ואחר כך גמר הגוי שחיטתו כשרה ואם שחט מיעוט ראשון של קנה ושהה הר"ז חוזר ושוחט כל זמן שירצה שהרי אם היה חצי קנה פגום ובשעת שחיטה הוסיף עליו כל שהו וגמרו שחיטתו כשרה כמו שאומר שם [בדף כ"ט דלעיל ובדף כ"ח] וגם אין הבעיא בשהה במיעוט ראשון של וושט ושהה בה וגמרה שא"כ למה נשאר בתיקו בספיקא והא תניא בתוספתא [בפ"ב דלעיל] שחט מיעוט וושט ושהה בה כדי שחיטה פסולה ובמיעוט ראשון של קנה ושל וושט משפט אחד לעוף ולבהמה ואין כאן ספק גם מיעוט אחרון לעוף אין כאן ספק כי הכל כשר וכן אם שחט רוב שני סימנים בבהמה ושהה בהם וגמרה אין כאן ספק שכשרה והרב ר' אושעיא הלוי מפרש [בתוספות שם כל הסוגיא בד"ה החליד דף ל'] שאלה זו בבהמה ובשוחט בסכין רעה שעל זה העניין כתובה השאלה בתלמוד ומסתפק אם שחט רובו של סימן אחד בבהמה ושחט מיעוטו בסכין רעה והוליך והביא זמן גדול עד שחתכו ואחר כך שחט סימן שני מהו כי שמא מה שאנו מכשירין שהיי' דשוחט בסכין רעה זהו כשמתעסק בחתיכת הסימנים אבל בכאן ששחט רוב הסימן הרי המיעוט כאילו הוא חתוך וכשמוליך ומביא כל היום באותו מיעוט הרי הוא כאילו מוליך ומביא ביד או ברגל ויש כאן שהיי' בין סימן לסימן בבהמה ופסולה עכ"ד [כך משמע לפירש"י שם דף כ"ח ובפרק אלו טריפות (חולין דף מ"ג) ולקמן מביאו] מי ששחט בעוף ושהה בו ואינו יודע אם ניקב הושט אם לא ניקב חוזר ושוחט הקנה לבדו במקום אחר ומניחו עד שימות ובודק הושט מבפנים אם לא נמצאת טיפת דם בידוע שלא ניקב וכשרה:

דרסה שנינו [בפי' השוחט דף ל'] התיז סימני הראש בבת אחת שלא הוליך ולא הביא שחיטתו פסולה ותנא דבי ר' ישמעאל [שם] אין ושחט אלא ומשך וכן הוא אומר זהב שחוט חץ שחוט לשונם ופסק רב יהודאי גאון בה"ג שאדם המשתכר לא ישחוט כי רוב דרוסות מחמת שכרות הן:

חלדה שנינו [שם דף ל"ב] החליד הסכין תחת סימן השני ופסקו נבלה פי' החליד [בפ"ק דף כ'] כסה כמו חולדה המתכסה בעיקרי הבתים ושואל התלמוד [בפ"ב דף ל'] שכמו שהחליד תחת העור שספק נבילה הוא כמו שאומר שם אע"פ שאין עיקר השחיטה

כי אם בסימנים כמו כן נאמר אם החליד תחת הצמר המסובך בצואה או תחת מטלית הקשור בצואר ואחר כך שחט כדרכו שהיא נבילה ונשאר בספק צריך להזהר כשאדם שוחט והוא חס על העור שלא יעשה קרע גדול וגומר שחיטתו בראש הסכין ומתכסה מן העור שכעין זה פירש רבינו שלמה בזבחים [דף מ"ח ובתוס' שם מבואר פירושו יותר בד"ה מלקן] שחלדה בזו היתה במליקה אמנם אם שחט באמצע הסכין אין נראה שיהא קפידא אם ראש הסכין מכוסה מן העור מאחר שהסכין מקום ששוחט בו כנגד הסימנים אינו מכוסה וה"ר אליעזר ממי"ץ הי' מחמיר בעניין זה. בעי רב פפא [בדף ל' דלעיל] החליד במיעוט סימנים מהו פי' רבינו שלמה דבמיעוט הראשון אינו מסתפק דודאי נבילה היא אבל שואל במיעוט אחרון ונשאר בספיקא ואומר שיש לנו להחמיר בדבר ומביא ראיה שגם בה"ג פוסק והיכא דשהה במיעוט סימנין בין בתחילה בין בסוף אסור דכיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא וכבר בארנו [לעיל] ע"פ התוספתא שאם שחט רוב אחד בעוף או רוב שנים בבהמה אע"פ ששהה זמן מרובה שחיטתו כשירה וגם אם הגרים במיעוט אחרון כאשר יתבאר [לקמן] ומסתמא הוא הדין בהחליד וכן פסק רבינו משה [בפי"ג דהלכות שחיטה] כי משפט אחד להם אלא נראה הפי' כמו שפירש הרב רבי אושעיא הלוי [בתוס' שם] שפירש החליד במיעוט הסימנים בבהמה כגון לאחד ששחט רובו של אחד החליד הסכין תחת אותו מיעוט הנשאר ושחט סימן שני כדרכו כי שמא הואיל ונשחט רובו של סימן זה הרי המיעוט כאילו נחתך ואין כאן חלדה או שמא הואיל ועדיין לא נגמרה השחיטה כולה שעדיין לא נשחט סימן השני הר"ז חלדה ופסולה ונשאר בספק וכל ספק איסור דנין בו להחמיר:

הגרמה זהו ששוחט הסימנים במקום שאין דינן לישחט כמו ששנינו בחולין [דף י"ח] השוחט מתוך הטבעת הגדולה ושייר בה לצד הראש מלא החוט על פני כולה כשירה רבי יוסי ברבי יהודא אומר מלא החוט על פני רובו רב ושמואל פסקו [שם] כר' יוסי בר' יהודא, [שם] ודווקא בטבעת ראשונה שהיא הגדולה ומקפת כל הקנה והיא עבה בשוה מכל צדדים הילכך כששחט רוב עוביה שחט רוב חללה לפיכך אם אחר כך הגרי' ושחט לצד הראש חוץ לטבעת כשירה אבל בשאר טבעות שאין עבין לצד חוץ ודקין לצד הצואר וכששחט רוב עוביין עדיין לא שחט רוב חללן אם אחר כך הגרים וגמר שחיטתו לצד הראש חוץ לטבעת הגדולה פסולה אבל שחט בשאר טבעות רוב גמור בין בעובים בין בחללם משם ואילך אין לחוש להגרמה וכשירה ומסקנא [שם] העיד רבי חנינא בן אנטיגנוס על מוגרמת שפסלנו כשכולה למעלה מטבעת הגדולה שהיא כשירה עד שיפוי כובע וכן פוסק רב נחמן [בדף י"ט] וכמו שני חוטין יש בסוף הקנה למעלה

מטבעת הגדולה [בדף י"ח]. שחט בתוך החיטין אם שייר מהם כל שהוא לצד הראש הרי זו כשירה שהרי שחט משיפוי כובע ולמטה והוא מן המקום הראוי לשחיטה ואם לא שייר מהן כלום אלא שחט למעלה מהם הר"ז מוגרמת ופסולה אמר רב נחמן אמר רב אסי [בדף י"ט] מחלוקת ששחט שני שלישי והגרים שליש שרבי יוסי ברבי יהודא מכשירו הואיל ועשה הרוב בהכשר ופוסקין רב ושמואל כמותו אבל בהגרים שליש ושחט שני שלישי ד"ה פסולה וא"ד [שם] אמר רב אשי מחלוקת כשהגרים שליש ושחט שני שלישי אבל שחט שני שלישי והגרים שליש ד"ה כשירה הא למדת שאם שחט הרוב בהכשר והגרי' במיעוט שלכל הלשונות כשירה ורבינו שלמה פסק [בפרק השוחט דף ל'] גם בזה להחמיר ואין ההלכות מוכיחות כן הנה למדת עד היכן היא מקום השחיטה בקנה לצד הראש צא ולמד לצד הכרס תני רבי יצחק בפ' אלו טריפות (חולין דף מ"ה) כל הקנה כשר לשחיטה עד מקום שמתפשט ומגיע ראש כנף הריאה כשתמשוך הבהמה צוארה לרעות ובלבד שלא תאנס למשוך יותר מדאי שהרי מזה השיעור ואילך דין הקנה כדין הריאה ומטרפת בנקב משהו ומקום שחיטה בושט מפרש [שם בדף מ"ד] שיניח לצד הראש כדי תפיסת יד ופירש בה"ג כמה שיאחוז בב' אצבעותיו ורבינו שלמה פירש ארבע אצבעותיו [בתוס' שם בד"ה כדי] ופי' רבינו יצחק ברבי מאיר ארבע אצבעותיו בשוורים גדולים מכאן ואילך כל אחד לפי קטנו ולמטה בוושט עד כמה מקום השחיטה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה עד מקום שישעיר [שם]:

עיקור פירשו בה"ג וכן פי' רבינו יצחק ברבי שמואל [בתוס' דחולין דף ט' בד"ה כולה כל הסוגיא עד סוף] שנעקרו הסימנים ממקום חיבורן בלחי ובשביל כך אינה טריפה דדווקא באמצע הסימנים שנינו שם [דף מ"ב ובגמרא דף מ"ד] נקובת הושט במשהו ופסוקת הגרגת ברובה אבל כאן שהסימנים שלמים רק שנעקרו בראשן במקום חיבורן אינה טריפה ואפי' לדברי האומר [שם דף מ"ב] טריפה אינה חיה בזאת מודה שהיא חיה אבל הל"מ היא שאין שחיטה מועלת בהן ומה שמקשה התלמוד [בפ"ק דף ט'] פשיטא שכולן שנויות במשנה הנה גם זאת משנה בפרק כיסוי הדם [דף פ"ה] הנוחר והמעקר פטור מלכסות לפי שהשחיטה פסולי' ולשון המעקר תפס אגב לשון הנוחר ורש"י פירש [בדף ט' דלעיל] עיקור היא פסוקת הגרגרת ברובה ששנינו שם [בדף מ"ב ומ"ד דלעיל] שהיא טריפה ולפ"ז קשה דבחולין [דף ב'] אמר רבי' בר ביסי שאין עיקור סימנים במליקה בעוף אבל בשחיטה דוקא יש עיקור ומאחר שעיקור הוא שם טרפות היאך יתכן לומר שאין עיקור סימנים במליקה בעוף והלא מלק עוף ונמצא טריפה פסול לד"ה [היינו בין לר' מאיר בין לרבי יהודא דפליגי לעניין טומאה בפרק חטאת העוף

(זבחים דף ס"ט)] אבל לדברי ה"ג מתיישב שאין עיקור שם טרפות אלא שהל"מ הוא שאין שחיטה מועלת בהן ולא נאמרה הלכ' לעניין מליקה ועוד קשה דאמר שמואל בפ' אלו טרפות (חולין דף מ"ד) תורבץ הוושט שנטל רובו מן הלחי כשר לפי שאינו דומה לעיקור סימנים שהוא בכולן וזה לא ניטל כי אם רובו וא"כ היאך יתכן לומר שעיקור שהוא בכולן היא משנה דפסוקת הגרגרת ברובה תניא [בפרק השוחט דף כ"ח] שחט אחד בעוף או רובו ואחר כך נשמט הסימן השני שחיטתו כשרה נשמט אחד מהן ואחר כך שחט את השני שחיטתו פסולה שחט אחד מהן ונמצא השני שמוט ואין ידוע אם קודם השחיטה נשמט או אחר השחיטה נשמט זה הי' מעשה ואמרו כל ספק בשחיטה פסול ובפרק אלו טריפות (חולין דף נ"ד) אמר רב שאם הסימן השחוט נמצא שמוט הר"ז כשרה שא"א לשמוטה שתעשה שחוטה ודאי שלאחר שחיטה נעקר שאילו נעקר קודם השחיטה הי' מתנדנד ולא ישחוט אמר רב נחמן [שם] בד"א שלא תפס הסימני' בידו כששחט אבל תפשם ושחט איפשר שתשחט אחר העיקור ולפיכך הר"ז ספק נבילה ורבי יוחנן אמר [שם וע"ש בתו'] יבא ויקיף ופי' רבי' שלמה שיחתוך עוד הסימן השחוט במקום אחר אם שני החתכים דומין זה לזה שניהם נעשו לאחר מיתת הסימן ועניין זה מתיישב יותר לפירוש רבינו שלמה שפי' שעיקור שם טרפות ולכך הסימן חשוב כמת אבל לפי' ה"ג שאין עיקור שם טרפות והסימן חשוב כחי היאך ידמה החתך שנעשה לאחר מיתה לחתך שנעשה מחיים ונראה לפרש יקיף בבהמה אחרת שיעשנה שחוטה ושמוטה וכן הגירסא במקצת הספרים ויראה אם דומין יחד יתבאר ויתברר ששניהם נעקרו אחר השחיטה וא"ת והלא אמרנו למעלה [מפרק השוחט (חולין דף כ"ח)] כשאין הסימן שמוט שחוט ואין ידוע אם קודם השחיטה נשמט זה היה מעשה ואמר כל ספק בשחיטה פסול אלמא אין מקיפין מבהמה לבהמה ומעוף לעוף י"ל דודאי להקל אין מקיפין אבל להחמיר מקיפין כי מן הדין הי' לנו להתיר כאן בלא הקפה שרוב פעמים היא כך שאין שמוטה יכול לישחט כשלא תפס בסימן אלא דרבי יוחנן מחמיר לבדוק בהקפה ולפסול אם אינן דומים זה לזה ואם הם דומים זה לזה כשרה כרב ולולי שמודה רבי יוחנן לרב אף אם היו דומין פסולה כמו כל ספק בשחיטה שפסול ומ"מ בחומרא זו שמחמיר רבי יוחנן הלכה כמותו לגבי רב דלגבי רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן כדאיתא בביצה [דף ד']. אדם ששוחט עוף צריך שיגביהנו מן הקרקע וירחיקנו מן הכותל שלא ינעוץ רגלו בקרקע או בכותל ויתעקרו הסימנים כדאיתא בשבת [דף קכ"ח], אמר רב יהודא [בחולין דף ט'] צריך שיבדוק הסימני' אחר השחיטה אם הם שחוטין יפה ואם לא בדק בסימנים במתניתא תנא נבילה ומטמא במשא:

נשלמו חמשת הדברים

השוחט בשנים ושלשה מקומות רב אמר כשרה [בפ' השוחט דף ל'] וכן הלכה דרב יצחק ב"ר שמואל בר מרתא [שם] אכל ממיטב חתיכות שנעשית כך ואין הל' כשמואל שפוסל ואמר שצריך שחיטה מפורעת ואינה כאן מפורעת מפני ששחט במקום אחד בקנה מיעוט הסימן ובמקום אחר רוב הסימן ומפני שהחתכים מקורבים אין מקום שחיטת הרוב מתרווחת ועוד דרב ושמואל [בפרק יש בכור דף מ"ט] הלכה כרב באיסורי כך פי' רבינו שלמה פירש שנים ושלש מקומות ובשאלתות דרב אחאי מפרש [בסימן קכ"ד ובתוס' דף ל' דלעיל מביאו בד"ה השוחט] כגון שכל אותן המקומות בטבעת אחת וכיוצא בזה בוושט ששוחט בה בהקיפו של סימן כאן מעט וכאן מעט וכשתצטרף החתכים תמצא בהם רוב וכן מפרש בכתב דרבי אלדד הדני ועוד פירש בשאלתות שאפי' חתך מיעוט הקנה למעלה לצד העור וחזר וחתך מיעוטו לצד אחר זה שלא כנגד זה דכשרה מאחר שיש כאן רוב אם תצטרפם ושחיטה העשוי' כקולמוס באלכסון כשרה לד"ה [בדף ל' דלעיל] [בפ"ק דף י"ג] מותר לשחוט בכל זמן בין ביום בין בלילה והוא שתהא אבוקה עמו כדי שיראה מה יעשה ואם באפלה שחט שחיטתו כשרה, [בפ' האיש מקדש דף נ"ז] בכל מקום מותר לשחוט חוץ מן העזרה שאין שוחטין בעזרה אלא קדשי מזבח בלבד וכן הוא אומר בבשר חולין של תאוה כי ירחק ממך המקום וזבחת מבקרך ומצאנך ברחוק מקום אתה זובח חולין ואי אתה זובח חולין בעזרה הא למדת שאין שוחטין בשר חולין אלא חוץ למקום שבחר השם וחולין שנשחטו בעזרה אסורין בהנאה כבשר בחלב וקוברין אותו כדאיתא בתמורה [דף ל"ג] ואפרו אסור, [בפרק השוחט דף מ"א] אין שוחטין לתוך ימים ונהרות שמא יאמרו עובד מים הוא זה ונר' כמקריב למים ולא ישחוט בכלי שיש בו מים שמא יאמרו לצורה שתראה במים שחט ולא ישחוט בתוך הכלי ולא לתוך הגומא שכן דרך עובדי עכו"ם ואומר רבי' יעקב [בתוס' שם] דמדבר בגומא מנוקה מעפר ואם שחט שחיטתו כשרה שוחטין בכלי מלא מים עכורין שאין הצור' נראית בהן וכן שוחט חוץ לגומא והדם יורד לגומא ובשוק לא יעשה כך שלא יחזיק המינים בחוקותיהם. ומותר לשחוט על דופני הספינה והדם שותת על הדופן ויורד למים. ומותר לשחוט על גבי אחורי הכלי ועיקר הל' אלו בפרק השוחט [דף מ"ו] ויש לדקדק [בתוס' דלעיל] מאחר שאינו מוצא היתר בגומא אלא בשחיטה חוץ לגומא והדם שותת ויורד לגומא משמע שאפי' בגומא שאינה מנוקה מעפר צריך ליזהר וכן כתב מורי שרבינו יצחק היה נזהר מכל גומות, [במשנה קמייתא דחולין] חש"ו ששחטו שחיטתן כשירה והוא שאחרים רואין אותן ששחטו כהוגן ודווקא בקטן שיודע לאמן ידו

כמו שאומר פרק לולב הגזול (סוכה דף מ"ב) בהלא"י כתוב [בתו' דיבור ראשון דחולין] דנשים לא ישחטו שמא יתעלפו מפני שדעתן קלות ואין התלמוד שלנו סובר כן דגרסינן בזבחים [דף ל"א] כל הפסולין ששחטו שחיטתן כשרה שהשחיטה כשרה בזרים ובנשים ובעבדים ובטמאים ומדקדק שם [בדף ל"ב] שחטו דיעבד אין לכתחילה לא ורמינהו ושחט שחיטה בזר כשרה ומתרץ דהוא הדין לכתחילה ומשום שרוצה לשנות טמא דלכתחילה לא ישחוט שמא יגע בבשר שונה בכל האחרים לשון דיעבד ולמה לא אמר מפני שרוצה לשנות נשים לכתחלה לא ישחטו כי נשים נזכרות במשנה קודם טמא אלא ודאי נשים שוחטות לכתחילה אף בקדשים ואותו חכם שכתב הלכות א"י אמר כמה חומרות מדעתו שכמו כן כתב שחט ולא בירך או ערום ששחט שחיטתו פסולה ואין הלכ' כן:

אע"פ שהזכרנו לאו הטריפה בל"ת [סימן קל"ד] ושם בארנו כי הטריפה האמורה בתורה היא הנוטה למות ולא נאמר טריפה אלא שדבר הכתוב בהווה כגון שטרפה ארי וכיוצא בו ושברה ועדיין לא מתה ויש חלאים אחרים שאם יארע לה תחשב טריפה והם הל"מ ואלו הן דרוסה. נקובה. חסורה. נטולה, קרועה, נפולה. פסוקה. שבורה. סימן להם ד"ן חנ"ק נפ"ש וכל הטריפות בכלל אלו הן. ומפני שטרפות הנקובה מצוי יותר בריאה ודרך כל השוחטין לבדוק בריאה נבאר הלכות טרפות עם הלכות שחיטה וטרפות הריאה נבאר תחילה מפני שהוא מצוי יותר ועיקרי כל ההלכות בפרק אלו טרפות:

שנינו [שם דף מ"ב] ניקב הריאה או שחסרה טריפה אמר רבא ב' אונות הסרוכות יחד אין מועיל בהם בדיקה להכשיר הבהמה בד"א שסרוכות שלא כסדרן אבל כסדרן דרך גידולן הוא וכשירה ע"כ כתוב בגמרא [שם דף מ"ו] פי' רבי' שלמה שסירכא זו באה מחמת נקב שמתוך שהריאה שואבת כל מיני משקין והמשקה נעשה עב בתוכה ויצא מעט מעט דרך נקב ונקפה ונעשה קרום וכשסרוכות כסדרן זו מגינה על זו וחוזר לבריאותה שמתוך ששוכבות זו על זו אין מתפרקות והקרום הולך וחזק ואין מתגלה הנקב אבל כשהן שלא כסדרן זו הולכת לכאן וזו הולכת לכאן והקרום מתפרק ונסתר ומגלה הנקב [בתוס' שם בד"ה היינו] ולפ"ז משמע שסובר אין סירכא בלא נקב ולפיכך אף כסדרן צריך לבדוק בנפיחה לדעת אם נסתם הנקב כולו. וכן פסק בהל' טריפות של רבינו גרשם שפסק אונות הסרוכות זו לזו כסדרן או סבוכות בצלעות או בבשר שבין הצלעות כשירה בנפיחה שמנפחין אותה כשהיא סרוכה בצלעות או גוררין אותה סירכה מעל הצלעות עם הבשר ואם עולה בנפיחה כשירה. וכן כתוב בתשובת הגאונים כתב יד רבינו יוסף טוב עלם שתי אונות הסרוכות בחוט אחד כסדר בודקין אותם בנפיחה במים

פושרים אם מבצבצים טריפה ואם לאו כשירה שמאחר שסמוכות זו לזו דרך גידולן הם מגינות זו ע"ג זו עכ"ד מכל אלה יש ללמד שסוברים שאין סירכה באה אלא מחמת נקב. ואע"פ שהקרום שעלה מחמת מכה בריאה אינו קרום זה במקום אחר בריאה או בשלא כסדרן מפני שסוף הקרום ראוי ליפסק כאשר בארנו למעלה ולפי פי' זה פסק רבינו שמשון מא"י בשם ר"י שבכ"מ שצריך בדיקה אין אנו בקיאין בדבר לפיכך אף כסדרן לא נכשירנו מפני שצריך לבודקה בנפיחה. וכעניין זה פסק בה"ג לעניין בדיקת נפולה ושבורה שמאחר שאין אנו בקיאין בדבר נאסור הכל ורבינו שלמה חולק על פסק זה כאשר יתבאר [לקמן] עוד יש שם מפרש שרגילה סירכא לבא בלא נקב שמתוך שהיא שואבת כל מיני משקין והיא לחה נדבק קרום זה לקרום אחר ומתפשט הקרום והרי הוא כמו סירכא ושלא כסדרן טריפה לפי שסופה להתפרק וחשובה כנקובה מאחר שסופה להנקב אבל כסדרן כשירה שאין סופו להתפרק וא"כ לא הי' בה נקב לעולם ולפי זה כסדרן כשירה בלא שום בדיקה וכן קבלתי ממורי רבינו יהודא שהיה פוסק כן הלכה למעשה בשם רבו ר"י ואומר כי העידו לפני ר"י ברבי שמואל כי ר"ת היה מכשירה בכסדרן בלא בדיקה אף בבהמה של גוי שאין להקל מטעם שהתורה חסה על ממונם של ישראל [שם דף מ"ט]. וכן נראה לריב"א עיקר כפי' זה רק לא היה רוצה להורות להקל בלא בדיקה מפני שהדבר יצא מפי הגדולים. אמנם במקום שהי' רואה שהקרום שקורים טיילא בלעז יש בין אונא לאונא מעיקר עד אמצע אמר כי אין לחוש שאין זו סירכא שכך רגילות למצוא בהרבה ריאות. ולפ"ז קשה קצת שאומר בפרק אלו טריפות (חולין דף מ"ח) בעניין בדיקת הריאה אי האי אינקיב טריפה ואי האי אינקב טרפה שמאחר שטרפות הריאה אינה מפני שכבר ניקבה אלא מפני שסופה לינקב לא הי' לו לומר בלשון זה אלא היה לו לומר אי האי מינקיב טריפה וצ"ל מ"מ כי בן רוצה לומר אי האי מינקיב. כסדרן שמכשיר תלמוד [בדף מ"ו והסוגיא בתו' שם ד"ה אבל] בד"א ששוכבות זו אצל זו. אבל אם הם שוכבות זו על גבי זו וסרוכות אין זה כסדרן וסופו להתפרק. ועוד פסק בערוך [בערך אן] בשם ר"ח קבלה רב מפי רב אפי' סרוכות שתי אונות באמצע ובמקו' שמתחלת ליחלק אין סירכא והרי יש כאן כמין חלון הר"ז טריפה וכל שכן אם דבוקות זו על זו או הראשונה עם השלישית דוודאי טריפה. ורבותי' הגאונים כתבו מאחר שהאחת סרוכה על חבירתה זהו דרך גידולן ורביצתן ואין לחוש באותה סירכא עכ"ד משמע מתוך דבריו שרבותינו הגאונים חולקין על קבלתו וכן היה מורה מורי רבינו יהודא הלכה למעשה שאין לחוש באותה סירכא לחלון כי התלמוד מכשיר בכל סירכא שהיא כסדרן ואפי' בלא בדיקה ואין מחלק כלל בכסדרן בין סירכא לסירכא וכן פסק

רבי׳ משה [בפי״א דהל׳ שחיטה] וכן נוהגים ברוב גליות אדום ובארץ ישמעאל וכן הביא מורי שכתב כן ר״י בכתב ידו שיש תימא על אותה קבלה כי בהל׳ טריפות מרבינו גרשם וה״ג ורב אלפס ותשובת הגאונים לא מצינו חילוק בזה וגם לא שמע דבר זה מרבותיו מעולם וכל העולם ראה שנוהגין היתר ולא ראה ולא שמע אדם שאוסר עד שעיין בפירוש ר״ח ובסוף הדבר כתב ז״ל רבי ע״כ. אונה בלשון התלמוד פירושו בלשון הקדש אוזן והן חלוקות מן הריאה כאזנים קטנות והם חמש והאומה היא גדולה מן הריאה כמו האם והאונא הסרוכה באומה פירש רש״י [דף מ״ו] כי מעשה בא לידו והתירה לו ר״י ברבי יקר לאכול ואמר לו כי יש שאומרין מטעם שהאומא היא ברוחב החזה ומתנענע לכאן ולכאן ומתפרק הקרום כי בשתי האונות דווקא מתירה רבא [שם] בכסדרן לפי שעומדות במצר החזה ואין הסירכה מתפרקת וכן נראה לר״ת [בתוס׳ שם בד״ה היינו] לאיסור מדאמר רבא [שם דף מ״ד] ה׳ אונות יש לריאה הרי אומות אינן בכלל דא״כ ז׳ הויין וכי אמר רבא [בדף מ״ו] שתי אונות שסרוכות יחד כשירה אין האומא בכלל וכן פסק רבינו משה גאון מפויאה והוא נזכר בערוך עם שאר הגאוני׳ אמנם באשכנז ובספרד נוהגין היתר בדבר וראיתי בזה תשובת הגאונים רבים המתירין. [ברש״י שם] כי לא מצינו אומה בתלמוד כי אם אונא. ורבא תלה טעמו בכסדרן מפני שהן גדלות זו עם זו ואין מתפרקות זו מזו הילכך אין חילוק בדבר. ורבא שהזכיר אונות להכשיר בכסדרן העיקר חיי להורות דשלא כסדרן טריפה אפי׳ באונות אע״פ שאם היו האונות סרוכות בדופן כשירה כמו שאומר שם [בדף מ״ח] מ״ט השמיענו רבא שלשם דווקא כשירה שמאחר שהחלל צר הן שוכבות תמיד אצל הדופן ואינם מתפרקי׳ ממנו אבל באומה הסרוכה לדופן טריפה שמתוך שהיא ברוחב חלל הגוף מתפרק יותר מן הדופן אבל לעניין כסדרן משפט אחד להן. ועוד כתב רבינו שלמה בתשובה וכי בשביל שוטי׳ שקראוה אומה נאסר הבהמות וגם רבינו משה כתב [בפי״א] שמנהג פשוט בישראל להתיר אונה באומה ובכל צרפת נוהגין איסור בדבר על פי רבינו יעקב. ריאה הסרוכה לדופן שלא במצר החזה היינו האומה אפי׳ לא העלתה הריאה צמחים סביב הסירכות אסורה כרב יהודא דאמר [בדף מ״ח דלעיל] אחד זה ואחד זה חוששין לה שמא סירכא זו אינה מן הדופן כי אם מן הריאה וסוף הסירכא ליפסק מאחר שברוחב החזה היא טרפה והא דאמר רב נחמן [שם] ריאה שניקבה בוודאי ודופן סותמתה כשרה מעמיד׳ כשסרוכ׳ במקום חיתוך האונות במצר החזה שאותו קרום מתקיים. ופסק רב יהודאי גאון בה״ג שסירכה זו כשרה בין באונות עצמן בין בגבן בין בגגיהן וכן ראיתי בתשובת רבינו גרשם ואמר רבינא [שם] והוא דסביך בבישרא פירוש נאחז ומסובך היטב בבשר כמו צמר המסובך בבהמה לכך

אמר סביך ולא אמר סריך ופי׳ רש״י ורבינו משה [בפי׳ י״א] דדווקא בבשר שבין הצלעות אבל בצלעות עצמן סופה להתפרק. ורבינו גרשם כתב [בתוס׳ דף מ״ה דלעיל בד״ה אמר] כי אין חילוק בזה רק שצריך לגוררה עם הבשר שעל הצלעו׳ ולבודקה בנפיחה ואם אינה מבצבצת כשרה וכן כשסביך בבשר מצריכין הגאונים בדיקה בנפיחה. ולדברי רבינו שמשון [דלעיל] נאסור הכל מפני שאין אנו בקיאין בבדיקת נפיחה [עיין בפירש״י דף מ״ט] וכל שכן אם יש סירכא מן הריאה לשומן הלב או לטרפש הכל אסור. ומורי רבינו יהודא הי׳ מתיר ומורה לכל הל׳ למעשה להתיר כל סירכא הדבוקה לדופן במקום היתוך האונות בלא שום בדיקה ואני רגיל לומר כי מקום שכלה מראית הצלעות הוא חזה הניתן לכהנים אין מועיל שום סתימה וכן מצאתי אחר כך בשם רבינו יעקב ובתשובת רב שר שלום גאון פסק [בתו׳ דלעיל] שאין הלכה כרבינא שמצריך סביך כי אפי׳ לא סביך ולא סריך הלכה כרב נחמן שאומר האונות שנקבו ודופן סותמתן כשרה אף לא יהא שם סירכא כלל ורוצה לומר שאין זה רבינא שהיה סוף הוראה שהרי רב יוסף שהיה קדמון משיב שם בגמרא על דבריו:

אמר רבא [שם דף מ״ז] ה׳ אונות יש לריאה כשיתלה את הבהמה ברגליה ופניו כנגד פניה שלש מן הימין ושתים מן השמאל אם חסרו ממניין זה או נתחלפו שלש בשמאל ושנים בימין או נתייתרו ממניין זה טריפה ואין הל׳ כרבא ביתרת שכל יתרת העומדת בשורות האונות כשרה כך המסקנא [שם], [שם] מעשה ביתרת קטנה כמין אוזן שנמצאת בין ערוגות האונות לצד הימין ואינה כלל בשורות האונות ויש לה כמו כיס בפני עצמה והיא בתוך הכיס והיא הנקראת אונות הוורד מפני שהיא דומה לוורד והכשירוה מפני שכל חיוי ברייתא יש להן זאת העינוניתא דוורדא ופירש״י ברייתא מדבריות לשון אחר בריאות ושמנות ובבהמה שימצאו בה ב׳ אונות הוורד פסק רש״י שהיא טריפה שאפי׳ אחת היינו אוסרין אם לא דחיוי ברייתא יש להם כן והרב רבי אפרים היה מתיר בב׳ כי אומר שאותה יתרת שהכשירו שתים היו על השנייה הוצרך לומר דכל חיוי ברייתא הכי אית להו וכן שמע מרבי יצחק ב״ר אברהם שרוב חיות יש להם שתים כי על אחת לא היה מסתפק כי אפי׳ חיוי גוייתא הכי אית להו ולפי״ז אם אין שם אפי׳ אחת טריפה שזו חסירה היא ואם חסרו אחת מן האונות הימין אין מצטרפין זה החסרון לעינוניתא דוורדא להשלים הואיל ואינה בשורות האונות. וכן פסק רש״י [שם] וחולק רבינו משה [בפ״ח דשחיטה] על זה ואומר שהיא מצטרפת אומר הספר [בדף מ״ו דלעיל] בד״א שנמצאת העינוניתא דוורדא מבפנים בין הערוגות אבל נמצאת ע״ג הריאה לעומת הצלעות אפי׳ היא קטנה כעלה של הדס טריפה ופסקו רבי׳ יעקב ורבי׳ יצחק [וכן בתו׳ שם בד״ה

אבל] בתשובה אחת שאם נמצאת העינוניתא דוורדא בצד שמאל טריפה שאין דרכה בכך ומה שהוצרך התלמוד למעט על גבה ואינו ממעט שמאל תפש על גבה למעט אפי' בימין ופסק רש"י [דף מ"ו] בעינוניתא דוורדא בכ"מ שהיא נסרכת טריפה שכל האונות אצלה שלא כסדרן אמר רבא [בדף מ"ז] שתי בועות הסמוכות יחד טריפה פי' דודאי מחמת שהיה נקב שם עלו שתים אבל אם היו רחוקות זו מזו כשרה. [שם] ובועא הניראית כשתים בוקעין אותה בקוץ מצד אחד אם כל המים שופכין דרך שם אחת היא וכשרה ואם לאו שתים הן וטריפה, [בדף מ"ו] ואין מקיפין בבועות פירוש שאם יש שם בועא אחת שנקבה ואין אנו יודעים אם קודם שחיטה נקבה או לאחר שחיטה אין נוקבין אחרת שרחוקה מזאת לדמות הנקבים זה לזה שעשוי להשתנות כל שעה ולשון מקיפין מקריבין, [בתוס' שם דף מ"ז מביאו בד"ה אי] ובה"ג כתוב בועא בשיפולי ריאה טריפה פירוש בחודה של ריאה ושמא הטעם מאחר שנכרת משני צדדין דומה לשתי בועות ויש לחוש למראית העין [בדף מ"ט] ריאה שנמצאת נקובה במקום שיד הטבח ממשמשת מותרת שתולין ואומרים שמיד הטבח נקבה אחר השחיטה. [בדף נ'] נמצא הנקב במקום אחר ואין ידוע אם קודם השחיטה נקבה או לאחר השחיטה נוקבין בה נקב אחר ומדמין וכן המשפט בבני מעים שנקבו ואין מדמין אלא מדקה לדקה ומגסה לגסה [שם]. בלשון אחד פירש רבינו שלמה [שם] בהמה דקה ובהמה גסה ובלשון שני פי' דקה אונא גסה אומא. [בדף מ"ז] הריאה השחורה כדיו או שנשתנה מראיתה למראית בשר טריפה אבל שחורה ככחול או דומה כמראית הכבד. [בדף מ"ו] ואפי' היתה כל הריאה טלואה ונקודה כמראות הללו הר"ז מותרת וכן פי' בה"ג שמכשיר רבא נקודות שחורות ככחול אמר רבינא [בדף מ"ז] אטום בריאה מביאין סכין וקורעין אותה אם יש בה מוגלא מחמת מוגלא היא כשירה ואם לאו מניחין עליה קש או נוצה אי מבצבצא כשירה ואי לאו טריפה פי' מוגל קוטורא בלעז ואטום בריאה פירש רבי שמשון שמשמושו קשה ומראי' אותו אטום כמראי' הריאה. ומה שאומר שם [בדף מ"ח] דריאה דקיימא טנרי טנרי כשרה פירוש טנרי קשה כסלע לשם מדבר שמראיתו כמראית מוגלא מסיק רבינא [בדף מ"ו] שאין חילוק בין ריאה שהאדימה מקצתה לריאה שהאדימה כולה ופי' רבי שלמה האדימה כעין דם רע הנקבץ שקורין שטרורא בלעז כשרה כדאמר שם [בדף מ"ז] אדומה כשרה כרבי נתן ור"ח פי' [בתוס' דף מ"ו בד"ה אלא] שאין חילוק וטריפה אפי' במקצתה. ופירש בפסקי הלכות שנכתבו בה"ג של רבינו יעקב שמה שאנו אומרים [בדף מ"ז] אדומה כשרה זו כשמתלבנה כמו שרגילה להיות כשנופחין אותה [בדף מ"ו] ריאה שיבשה במקום אחד עד שיהא נפרכת בציפורן אפי' במשהו טריפה. [בדף מ"ז]

וכן הריאה הדומה לבקעת של עץ. י״א [שם] שקשה כעץ, וי״א שהיא חלקה ואין חתוך האונות ניכר בה טריפה ופירש רבינו שלמה שאם אין ניכר בה שום הפרש גמור בין אונא לאונא וכמין סדק קטן ניכר במקום חילוקן כשרה שאין זו חלקה כעץ. אמר רבא [בדף מ״ו] הריאה שהיא כתמרה אדומה מחמת שנטל קרום העליון כשירה כי קרום התחתון מגין, [שם] ושני קרומים יש לריאה אם ניקב זה בלא זה מותרת, [בדף מ״ח ועי״ש בתו׳] העלתה צמחים צמחים אלנ״ש בלעז כעין המצורע כשירה. והא דאמר רב מתנה [שם] מליא מוגלא היא לחה סרוחה טריפה לא בריאה אמר כן אלא בכליות ואם מליאה מים זכים אף בכליות כשירה. [שם] מחט שנמצא בתוך הריאה אם באה לפנינו שלימה ואין המחט נכרת מבחוץ כשרה שאין לחוש שמא דרך הוושט בא וחזר ונכנס בריאה מבחוץ שמאחר שאין אנו רואים בריאה שום נקב מבחוץ יש לנו לומר כי הקדים קנה לוושט ודרך הקנה בא ונכנס דרך סמפוני ריאה שהריאה תלויה בקנה שהל׳ כרבי יוחנן שמכשיר [שם]. ועוד שאמרו שם לרבי אמי והא רבנן מכשרי משמע שסוברים שכן הלכה אבל אם לא באת הריאה לפנינו שלימה כי אם חתיכה ממנה פסק רבי אמי [שם] שטריפה מספק. [שם] מעשה במחט שנמצא בחתיכת כבד ופסק רב אשי שאם העובי של מחט לצד פנים של כבד כשירה אבל אם העב לצד החוץ טריפה שדרך וושט בא ונקבו וחזר ותחב בכבד מבחוץ וטריפה משום נקובת הוושט, [שם] בד״א במחטים גדולים אבל במחטים קטנים כאותן שלנו בכל עניין טריפה שאפי׳ הראש העב נוקב בקל ואומר רבינו יצחק [בתוס׳ שב בד״ה אי] כי בסימפוני הריאה שיש להם ריווח וחלל גדול אין חילוק בין ראש העב לצד חוץ בין ישנו לצד פנים בין במחטים גדולים בין במחטים קטנים בכל עניין כשירה אם באת לפנינו שלימה. [בדף מ״ט] מעשה במחט אחת שנמצאת בסמפון גדול של כבד והכשירה רבינא שמאחר שנמצאת בסמפון גדול ניכרים הדברים שדרך הקנה באת שהכבד והריאה תלוין בקנה. [בדף מ״ב] הכרס והדקים שנקבו טריפה, [שם] וכן המסס ובית הכוסות שנקבו לחוץ טריפה, [בדף מ״ט] ומחט שנמצאת בעובי בית הכוסות מצד אחד מבפנים כשירה אפילו ראש העב של מחט לצד חוץ שאוכלין ומשקין דחקוה ליכנס שם ואומר רבי יהודא [בתוס׳ דלעיל] אם נמצאת מחט בקורקבן מצד אחד מבפנים שמשפט אחד להם לפי שדרך הוושט בא עם המאכל ומתוך שהוא טוחן תדיר י״ל שאוכלין ומשקין דחקוהו ליכנס שם ואין חילוק בדבר בין במחטים קטנות בין בגדולות בכל עניין כשר פירש רש״י [בסוכה דף ל״ד ובשבת דף ל״ו וכל הסוגיא בתוס׳ שם בשניהם ובתוס׳ פרק אלו טריפות דף ג׳ בד״ה מחט] אבל בהמסס שאין לו כי אם עור אחת אפי׳ מצד אחת טריפה דחוששין שמא

נקב כולו ואחר כך הבריא. מה ששנינו [בדף מ"ב דלעיל] המסס ובית הכוסות שנקבו לחוץ לא לחוץ ממש אלא לצד חוץ לאפוקי נקבו זה לתוך זה. ור"ת מפרש שאין חילוק שאפי' בהמסס מצד אחד כשירה ומה שתפס בית הכוסות להשמיענו חידוש שאפי' בית הכוסות שהיא דופן כפולה וניקב עור שלה כשירה, [בתוס' פרק אלו טרפות דלעיל] המחט שנמצאת מבחוץ להמסס ובית הכוסות בחלל הגוף אפי' לא ניקב כלל טריפה כי ודאי נקבה הוושט ויצאת שם ומחט שנמצאת בעובי בית הכוסות מצד אחד מבפנים וכן בקורקבן שהכשרנו. אם נמצא קורט דם מבחוץ כנגד נעיצת המחט מבפנים טריפה דאם אין שם מכה גם מבחוץ דם זה מניין. ואם המחט נכרת משני צדדין נמצא עליה קורט דם בידוע שהוא קודם שחיטה לא נמצא עליה קורט דם בידוע שנעץ מעבר שני לאחר שחיטה. בד"א שאנו מצריכין קורט דם זהו כשיש מחט או כשאין הנקב ניכר משני צדדין אבל אם הנקב ניכר משני צדדין טריפה אפי' בלא קורט דם כמו שאומר התלמוד [בדף נ"א כל הסוגיא] אם מחיים יצא המחט היה הדם נסרך על המחט אבל כשאין שם מחט אין שום דבר שיסרך בו הדם ומסיק התלמוד [בדף מ"ט] שתולעים הנמצאים שיוצאים מן הריאה כשירה שהלכה שלאחר שחיטה פירשו ויצאו העוף אין לו כרס ולא המסס ולא בית הכוסות. אבל יש לו כנגדן זפק וקורקבן. [בדף נ"ו] והזפק שניקב במשהו בגגו טריפה [שם] ואיזהו גגו של זפק זה שימתח בשוה עם הוושט כשיאריך העוף צוארו אבל שאר הזפק התלוי מלמטה שניקב מותר. אמר רב נחמן [בדף מ"ג שם] ניקב הקורקבן וכיס שלו קיים או ניקב הכיס והקורקבן קיים כשר [שם] וכן נקבו שניהם זה שלא כנגד זה כשר [שם] והוושט שיש לו שתי עורות נקבו זה בלא זה כשר ואם נקבו שניהם אף זה שלא כנגד זה טריפה מפני שאוכל שבו תמיד מתרחב וכווץ וע"י כן פעמים שהנקבים מכוונים זה כנגד זה אמר רבא [שם] קרום שעלה מחמת מכה בוושט אינו קרום. [שם] ישב לה קוץ בושט חוששין שמא הבריא אבל אם נמצא לה קוץ בוושט אין חוששין שמא הבריא פירש"י הבריא ניקב כמו וברא אותם בחרבותם לשון אחר שמא הבריא הנקב ונסתם אחר שניקב מעבר לעבר ואין מועיל [שם] תורבץ הוושט והוא המקום בוושט למעלה שאינו כשר לשחיטה דינו כוושט ושיעור נקובתו במשהו ופסוקת (ב) הגרגרת ברובה נחלקו האמוראים אם צריך רוב חללה ואין עובי התנוך מצטרף אל החלל או נאמר שדי ברוב עוביה עם חללה ואם יש בגרגרת הרבה נקבים אמר רב חמא [בדף מ"ה] אם יש בהם חסרון אם יש בכולן כשיצטרפו כאיסור טריפה אין בהן חסרון מצטרפין לרובה ואם נסדקה לאורכה בלא חסרון אמר רב [שם] כשירה אם נשתייר בה חוליא אחת למעלה וחוליא אחת למטה וכן א"ר יוחנן לא"ד [כך פירש רש"י שם] וכמה חוליא

אחת ג' טבעות וא"ר יוחנן [בדף מ"ב ומ"ד ופי' ר"ח בתוס' שם] סימנים שנתדלדלו ברובן טריפה פר"ח שנתפרדו הוושט מן הקנה ונתדלדלו זה מזה אמר אמימר משמיה דרב נחמן [בדף מ"ה] משנכנסה הגרגרת בתוך החזה מתפצלת לג' קנים הקנה האחד לריאה והשני לכבד והשלישי ללב קנה דריאה כריאה ונקובתו במשהו קנה של כבד ככבד ואם ניקב כשר אבל בקנה הלב נחלקו [שם] וא"ד בקנה הכבד נחלקו ובקנה ללב כשר ומאחר שלא פסק התלמוד הלכה כדברי מי. אמר ר"ח [בתוס' שם בד"ה מר] שנחמיר בשלשתן [אמר לו] שנקובתן במשהו וכן א"ר יוחנן [שם] ניקב הקנה למטה מן החזה נדון כריאה במשהו משמע שכולל דבריו שניקב הקנה בכל פיצולין למטה מן החזה שהוא במשהו בין קנה הריאה ובין קנה הלב ובין קנה הכבד [שם] שני קרומים יש למוח שבראש אם ניקב העליון הסמוך לעצם בלבד הר"ז מותרת ללשון אחד ואם ניקב גם התחתון הסמוך למוח במשהו לכל הלשונות טריפה [שם] והמוח עצמו שניקב או שנתמעך והקרום קיים כשירה ואם נשפך כמים או כדונג טריפה אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא [שם] אותם קרומים של מוח שהן על המוח שבארנו במשהו בד"א כל זמן שהן בתוך הקדירה כלומר כל זמן שהן בתוך עיגול הראש אבל משיתחיל המוח לימשך אל השדרה מסקינן [שם] שהלי' שאם נפסק חוט השדרה ברובו טריפה ומפרש רובו רוב עורו של היקף החוט [שם] וחוט השדרה מתחיל מן הפולין שהן כעין גלאיץ שבסוף הראש ולחוץ אבל פולין עצמן כלפנים [שם] ומושך חוט השדרה למטה לצד הזנב עד בין הפרשות ומשם ואלך כשירה אם נפסקה ובעוף מפרש רבי ינאי [בדף מ"ו] שמושך עד למטה מן האגפי' ומשם ואילך כשירה [שם וכן פסק גם בס"ת סימן ט"ז] ואע"פ שר"ל חולק עליו ומיקל ואומר עד בין האגפים הלכה כר' ינאי שמחמיר ועוד שהיה רבו [במשנה דף מ"ב ודר"י בגמרא דף מ"ג ומ"ח] נקבה המרה טריפ' א"ר יוחנן מרה שנקבה וכבד סותמתה כשרה [שם] ואם ניקב הכבד כנגד המרה טריפה [בדף מ"ב] ניקב (ג) הלב לבית חללו וכן נקבה הקיבה טריפה והלכה כרב שאמר [בדף מ"ט והסוגיא בתוס' שם] חלב טהור סותם הנקב חלב טמא אינו סותם הנקב הילכך כל נקב ששומן סותמתו כגון אם נקבו הדקין ושומן סותמתן וכיוצא בזה כשרה לפי שמחובר לו כל שעה אבל חלב שנדבק בריאה אינו סותם כיון שאינו נדבק עליה כל שעה כך כתב מורי בשם ר"י ור"ת [בדף מ"ב ונ'] והכרס שניקבה טריפה ואין מועלת שום סתימה כי החלב שעליו טמא הוא ואינו נדבק יפה ואמר רב נחמן [בדף מ"ט] חלב העשוי ככובע אינו סותם הלכך חלב הלב ודכרכשא היא טבחיאה אינו סותם [שם] וחלב חיה זה שכנגדו בבהמה אסור אינו

סותם אע"פ שהוא מותר באכילה ומעשה בא לפני רבינו יצחק [בתוס' שם בד"ה חלב] בקורקבן שניקב במחט ושומן סותמו והכשירו:

נפלה מן הגג טריפה אבל דלגה אפי' דרך ארוכה שהיא באמצע הבית שאין לה במה לסרך דרך נפילתה כשרה שאומדת עצמה לקפיצה זו [בדף מ"ב ונ"א] [שם] ואלים המנגחין זה את זה אין בהן משום ריסוק איברים [שם] ובית המטבחים שמפילין אותה בחוזק לארץ אין בהם משום ריסוקי איברים לפי שנועצם ציפורניה בארץ אבל באלים המנגחים שנפלו מחמת הנגיחה ודאי חוששין כך מסיק רב הונא [שם] אבל נפלו מאליהן מותרין אם לא נפלו מגובה עשרה טפחים כדמוכח בב"ק [דף נ'] אמר רב מנשיא [בדף נ"א דלעיל] האלים שזורקין הגנבים חוץ לדיר אין חוששין להם משום ריסוק איברים מפני שמשליכין אותם על מתניהם, ואותן עופות שנלכדי' במצודה אם קשרי המצודה קרובים זה לזה חוששין לריסוק איברים [מס"ת סימן י"ח] וכל מקום שיש לחוש לריסוק אברים כגון נפלה מן הגג או טרפה בכותל או שריצצתה בהמה הל"מ היא שהיא טריפה אפי' בלא נקב חסרון מפני שנתפרקו חוליותיה ומשפט הנפולה כך הוא כמו ששנינו [בדף נ"ו] גבי דרסה בכותל אם שהתי' מעת לעת כשרה [שם] ובגמ' אומר על זה ר' אלעזר בן אנטיגנוס משום ר' אלעזר בר' ינאי שצריכה בדיקה כנגד כל החלל והלכה כר"י אמר רב שאמר [דף נ"א] עמדה אינה צריכה שהייה מעת לעת אבל צריכה בדיקה ואם הלכה אפי' בדיקה אינה צריכה וכן פסק רבי שלמה [שם] וה"ג וכתב בה"ג כל הדברים שמכשיר התלמוד בבדיקה בנפולה ושבורה ודרוסה בד"א בדורות הראשונים שהיו חכמים ונבונים אבל בדורות אחרונים אין לסמוך על הבדיקה וטרפיני לה ורש"י כתב נ"ל שאין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות כדכתיב ובא אל השופט אשר יהיה בימים ההם [בסנהדרין דף ז'] אבל יהא נזהר להביא לפניו כל הטבחים וכל הבקיאין בדבר כי היכי דלימטינהו שיבא מכשורא ר"ל שכל אחד ישא מעט מן העץ ובדף נ"א דלעיל] מעשה בכבשה אחת שהיתה בבית רב כהנא והיו יריכותיה נגררין אחריה לארץ והי' רב יימר רוצה להכשירה כי אמר שאין זה אלא חולי אחד ששמו שגרונה שתפסה והחולי הזה ראוי להתרפא לאחר זמן והקשה רבינא מניין לך שאין זה מחמת שנפסק חוט השדרה ובדקו ונמצאו כדבריו דנפסק החוט ומסיק התלמוד [שם] ת"ל ואפי' הכי הילכתא כרב יימר מ"ט שגרונא שכיחא חוט השדרה לא שכיחא כלומר כשיבא הדבר כך אין לבדוק בפסיקת החוט שאין זה דבר מצוי ורגיל [מס"ת סימן י"ט] ומכאן יש ראי' שאין צריך לבדוק שום טריפות כ"א טרפות הריאה שהוא מצוי וגם לא הוזברה בדיקה בשאר טריפות אלא דווקא במקום שחוששין לריסוק איברים שאנו סומכין על הרוב

שאינם טריפות ומטעם זה אנו אוכלין החלב אמנם בגדיים וטלאים קטנים שאין רגילות לבא סירכה בהן מעשה היה שניטלה הריאה שלהן בלא בדיקה והכשירה רבינו שלמה: ניטל הטחול כשר אמר רב עוירא [בדף נ"ד] לא שנו אלא ניטל אבל ניקב טריפה ומסקינן [דף נ"ה שם] דווקא שניקב בעוביו ואם נשתייר בו כעובי דינר כשרה [בדף נ"ד] נטלו הכליות כשרה אמר רכיש בר פפא [בדף נ"ה כל הסוגיא] לקתה בכוליא אפילו בכוליא אחת טריפה והוא שיגיע הלקותה במקום החריץ שבו לובן הכוליא וכן אם נמצאת בה לחה אפי' שאינה סרוחה או נמצא בה מים עכורין או סרוכי' אפי' צלולים הר"ז טריפה. אבל אם נמצאת בה מים זכים הר"ז מותרת אע"פ שהכוליא שנטלה כשרה אם נמצאת קטנה ביותר והקטינה בדקה עד כפול ובגסה עד כענבה בינונית הר"ז טריפה [בדף מ"ו] נטלה הכבד ונשתייר ממנה כזית במקום מרה וכזית במקום שהיא חי' פי' זה מקום תלייתה במקום שהיא מעורה ודבוקה בכליות כשרה ואם לאו טריפה [בדף מ"ח] ואם התליע הכבד כשרה:

קרועה שהזכרנו בתחילת הענין הוא בשר החופה [בדף נ"ז] את רוב הכרס שנקרע רובו טריפה פירוש רבינו שלמה אותו בשר הוא הקרום עב שקורין טנב"א וכשחותכין את הבהמה וחותכין את הבשר לאורך הבהמה הוא נר' ומה שקורהו חופה את רוב הכרס מפני שמיעוט הכרס נחבה בתוך צלעות החזה ורובו מכוסה באותו בשר והבשר עדיין הולך על פני כל המעיי' עד היריכים:

שמוטת יד בבהמה היא הרגל שלפניה כשרה [בדף נ"ז] שמוטת ירך בבהמה טריפה ומסיק [שם] והוא שנתעכלו ניביו בבהמה הן כמין גידין שמדבקים עצם לעצם במקום חבור הגוף והירך אבל אם לא נתעכלו כשרה [שם] שמוטת ירך בעוף טריפה ומסתמא כשיתעכלו ניביו כבהמה דתני [שם] לוי לכל טריפות שמנו חכמים בבהמה כנגדם בעוף [שם] שמוטת גף בעוף טריפה חוששין שמא תינתק הריאה ששכונה בין הצלעות מבפנים וישנה כעלה של וורד וקורין אותו פיקה [בחולין דף ט"ו] שנינו נחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה טריפה מן הארכובה ולמטה כשירה וכן ניטל צומת הגידין ונחלקו בגמ' [שם כל הסוגיא] באיזו ארכובה אמרו רב יהודא אומר ארכובה התחתונה ששם סמוך למעלה לה מן הפרק הם צומת הגידין שזו הארכובה הנמכרת עם הראש ולמטה מן הפרק אם נחתך לגמרי כשרה ולמעלה מן הפרק בין במקום צומת הגידין בין למעלה מצומת הגידין אם נחתך העצם לגמרי טריפה וכן שניטל צומת הגידין כלומר נחתכו צומת הגידין אפי' בלא עצם טריפה ופסק רש"י כלשון זה אע"פ שיש לשון אחר שמיקל יותר וגם עולא חולק על זה הלכה כלשון זה שלא מצינו שחזר בו רב יהודא ויש לנו

להחמיר. אבל רב אלפס פוסק להקל בלשון אחר שאין נחתכו רגליה פוסל אלא למעלה מן הארכובה העליונה ועוד רב פפא דהוא בתראה מתני מילתא דרב כמו שאומר עולא וכן פוסק מורי כרב אלפס וגם רבי יצחק בר רבי אשר העיד על רבינו יצחק בר ר' יהודא שהורה כן הל' למעשה והתיר [שם דף ע"ו] אומר שבעוף במקום צומת הגידין יש ט"ז חוטין נפסק אחד מהן טריפה ובבהמה יש ג' חוטין ונחלקו שם בלשון אחד אמר רב יהודא אמר רב שאם נפסק רוב אחד מהן טריפה ולשון שני אומר שצריך רוב כל אחד ואחד ופסק רש"י הואיל ולא פסק התלמוד הלכה כדברי מי בשל תורה הלך אחר המחמיר הלכך אפילו ברוב אחד טריפה כשם ששמוטת יד בבהמה כשירה כך חתוכת יד בבהמה כשירה וכן המסקנא [שם דף נ"ז] וכשם שאם נחתכו רגליה שאחריה למעלה מן הארכובה טריפה כך נשבר העצם ויצא לחוץ עד שאין עור ובשר חופין רוב עובי השבירה ורוב הקיפה טריפה וצריך שיהא רוב הכסוי מן הבשר ומיעוט מן העור ואין הגידין משלימין לכסות השבר כמו העור אע"פ שהן רכין עתה הואיל וסופן להקשות כך המסקנא שם [בדף ע"ו דלעיל] ואם העצם הנשבר יצא לחוץ דרך נקב קטן שבבשר אסור אפילו חזר בפנים כך פירש"י [שם] גבי רוב עוביו ורוב היקיפו עוד גרסינן בחולין [שם] אמר רב נשבר העצם למעלה מן הארכובה אם רוב הבשר קיים על השבר בין בהמה בין אבר מותרין ואם לאו בין בהמה בין אבר אסורין פירוש אף האבר אינו אסור מה"ת אלא משום טריפה ולא משום אבר מן החי דתניא [שם ובדף ע"ג] ששחיטת טריפה מטהרת מידי נבילה אותה ואת האבר המדולדל בה ואם היה לו דין אבר מן החי הלא מטמא כאבר מן הנבילה כמו שאומר שם [דף קכ"ח] [בדף ע"ו דלעיל] ואם נשבר העצם למטה מן הארכובה ואין רוב בשר קיים אבר אסור בהמה מותרת פירוש אבר אסור משום אבר מן החי מד"ס ולא מד"ת כאשר בארנו ואמר ר' יוחנן [שם דף ע"ג] אותו אבר אין בו אלא מצות פרישה מד"ס בלבד ואם נולדו בו ספיקות הולכין להקל ואסור מדבריהם להושיטו לבן נח [בדף ע"ו דלעיל] ושלחו בני מערבא שהלכה כרב ולא כשמואל שחולק על זה [בפרק יש בכור דף מ"ט] ועוד הל' כרב בכ"מ באיסורי לגבי שמואל [מס"ת סוף סימן כ"ה כל הסוגיא ע"ש] נשבר העצם ויצא לחוץ בעוף למעלה מן הארכובה ולא נודע אם בחיים אם לאחר שחיטה רוב פעמים יכולין להבחין אם השחיר במקום המכה אם כן מחיים הי' ואם אינו יכול לברר הדבר או שמוטת ירך ולא נודע אם נתעכלו ניביו וכל ספק טריפות הבא לפני חכם פסק רב יהודאי גאון שאין אנו בקיאין בבדיקה ויש לנו לאסור את הכל ואין לנו להקל להתיר הספיקות מטעם דאמר רב הונא [בחולין דף ט'] נשחטה הותר' עד שיוודע במה נטרפה שהרי לא אמר כן אלא במקום שיש לתלות

בהיתר כגון בא זאב ונטל את בני מעים והחזירם כשהן נקובים שיש לתלות הנקב בזאב אבל בספק טריפות שימצא ומחמת חסרון חכמה אין אנו יכולין לברר את הדבר ראוי לאסור את הכל אומר ר"י כי מעשה בא לפני ר"ת שנשבר העצם למעלה מן הארכובה וחזר ונקשר ונתרפא והתירה ושמא הטעם היה שאם העצם יצא לחוץ לא היה מתקשר ומתרפא אלא ודאי לא יצא לחוץ וכשר:

שבורה טריפה והוא שנשתברו רוב צלעותיה [בפרק אלו טריפות דף מ"ב] [שם דף נ"ב כל הסוגיא] וצלעות הבהמה הן י"א מכאן וי"א מכאן נשתברו י"א מכאן ואחת מכאן טריפה והוא שנשתברו מחציין של מול השדרה נשתברו שש מכאן ושש מכאן אם היו הצלעות גדולות שיש בהן מוח טריפה ואם לאו אע"פ שהן רוב ואע"פ שנשתברו כלפי השדרה מותרת וכן אם נעקרו רוב צלעותיה טריפה ואם נעקרה אפילו צלע אחת וחצי חולייתה עמה שהצלע תקועה בה טריפה וכן אם נעקרה מן השדרה חוליא אחת אפילו היתה מן החוליא שלמטה מן הכסלים שאין בהן צלעות הר"ז טריפה:

דרוסה (ד) טריפה [במשנה דף מ"ב] והוא שיטרוף הארי וכיוצא בו את הבהמה וידרוס עליה בידו או ידרוס הנץ והנשר וכיוצא בהן על העוף ונחלקו האמוראים [בדף נ"ב] שרבי אלעזר אומר שאין דרוסה בבהמה גסה ובחיה גסה אלא לארי בלבד לדברי חכמים ואומר שרבי יהודא שאומר דרוסת הזאב בדקה ודרוסה הארי בגסה לפרש דברי חכמים בא ולא לחלוק וכן פסקו רב אלפס [שם] ורבינו משה [בפ"ה דהלכות שחיטה] ובספר התרומה [בסימן כ"ח] פסק דהואיל ויש אמורא שאומר שבא לחלוק ולחכמים זאב דורס אף בגסה יש להחמיר בדבר [בדף נ"ג כל הסוגיא] במסקנא אין דרוסה לחתול בבהמה אלא בגדיים וטלאים וכן השועל ואין דרוסה לחולדה אלא בעופות והנץ יש לו דריסה אפי' בעוף גדול ממנו אבל שאר העופות שדורסין יש להם דריסה בעוף שכמותן ואין להם דריסה בעוף שהוא גדול מהן ואין דריסה לכלב כלל ואין דריסה בשן אלא בציפורן וביד שזהו רגל שלפניה ולא ברגל שלאחריה ואין דריסה אלא מדעת אבל לא שלא מדעת כגון ע"י נפילה או שהיה ישן והכה את הבהמה שלא מדעת ודריסה (ה) הוא שזורק ארס כששולף ציפורנו מעל הבהמה או מעל העוף ושיעור דרוסה במשהו אפילו בגרגרת שפסוקתה ברובה או נקובתה בכאיסר והטעם אומר התלמוד [בדף נ"ד] זיהרא מיקלא קלי ואזיל פי' זיהרא הארס הולך ושורף כל סביבותיה [בדף נ"ג] ורושם הדריסה שיאדים הבשר כנגד בני מעים ובסימנין משיאדימו אפי' במשהו [שם כל הסוגיא] ספק דרוסה אסורה עד שתבדק כדרוסה ודאית כיצד ארי הנכנס לבין השוורין ונמצא ציפורן בגבו של אחד מהם אמר אמימר הילכתא חוששין שמא ארי דרסו ואין אומרים שמא בכותל

נתחכך וכן חתול או שועל או חולדה שנכנסת לבית העופות והוא שותק והן מקרקרים חוששין שמא דרס אבל אם היה הוא נוהם והם מקרקרים מיראת נהימתו הן מקרקרים וכן אם קטע ראשו של אחד מהם הנה נח רוגזו וכן אם היו שותקי' הוא והן אין חוששין שאילו הזיק היו מקרקרין ספק נכנס אחד מהטורפין לכאן ספק לא נכנס או שראינו שנכנס ולא נודע אם כלב הוא או שועל או חתול תולים להקל שכלב היה שאין לו דריסה ע"כ שיטת התלמוד ויש לתמוה [מס"ת סימן נ"ח] כי רוב פעמים חתול נמצא בלול וצועקין התרנגולין ואין נשמרין מהן מלאכלן ואור"י שיש למצוא היתר בדבר דדווקא במצילין עצמן שהתרנגולת בורחת מפני החתול אז אם הכה אותה יש דריסה שהרי רב חסדא שאומר [בדף נ"ב] שיש דריסה לחתול בגדיים וטלאים מעמיד התלמוד [שם] במצילין דווקא והוא הדין בעופות שאין דריסה לחתול אלא במציל עצמו שהרי מביא התלמוד [שם] מתרנגולת שרץ חתול אחריה וברחי לחדר כוי אבל בארי ובזאב אין חילוק בץ מצילין לשאין מצילין שבכל עניין חוששין שמא דרסו [בס"ת דלעיל] ואם נשא הזאב שה מן העדר בפיו והצילו הרוסה כבר בארנו שאין דריסה בשן ומותר ואם ספק לו אם דרסה ביד אם לאו ואח"כ נתערבה עם הרבה בהמות שמא יש להתיר כל אחת מטעם ספק ספקא שמא אין זאת הבהמה שנגע בה הזאב ואפי' אם היא זו שמא לא דרסה ביד אפס רבינו יצחק פירי דבריה או דבר שבמניין שיש בו ספיקא דאוריי' אין להתירה בתערובת ע"י ספק ספיקא ובארנו דבר זה במצות בשר בחלב [מל"ת קמ"א] החתול שהכה אחת מן התרנגולין שאר התרנגולין מותרין אם הם במקום שיכולין לברוח ואם הם במקום צר וקטן כולן אסורין כי שמא כמו כן הכה שאר התרנגולי' שהיו שם שלא אמר התלמוד [בדף נ"ג] שנח רוגזו אלא בקוטע ראשו של אחד מהם ולא בהכאה גרסינן (ו) בפרק השוחט (חולין דף כ"ח) מעשה באות אחת שהיתה בבית רבה שנמצא צוארו מלוכלך בדם אמר רבה היאך נעשה אם נשחטנו ואחר כך נבדוק אותו שמא במקום נקב ישחוט ואם נבדוק אותו בתחילה הלא הוושט יש לו שני עורות החיצון אדום והפנימי לבן ולכך אין לו בדיקה מבחוץ אמר לו רב יוסף בנו נבדוק הקנה תחילה מבחוץ ואחר כך נשחט הקנה לבדו כי עוף הכשירו בסימן אחד ואחר כך נהפוך הוושט ונבדוק אותו מבפנים עוד יש מעשה אחר בחולין [דף נ"ג] באוז אחד שהיה בבית רב אשי שנכנס לבין הקנים וכשחזרו ראוה שהי' צוארו מלוכלך בדם ופסק רב אשי כשם שאומרי' שבספק כלב ספק חתול תולין להקל בכלב כך בספק חתול הכהו ספק קנה הכהו תולין להקל בקנה ונר' לפרש שבמעשה דבפי' השוחט [כל הסוגיא בתוספ' שם בד"ה אתא] לא היו מסופקין בנקיבת קנה שהרי לא נכנס בין הקנים כמו שנכנס בכאן אבל הספק היה

אם דרסו חתול בידו או ברגלו לכך אומר שם כי הוושט לפי שהוא אדום מבחוץ אין לו בדיקה מבחוץ שאין ניכר בו האדמומית אלא בפנים וההי"ד שצריך בדיקה כנגד כל החלל אבל במעשה דפי' אלו טריפות שתולין בנקיבת הקנה יש לו לוושט בדיקה מבחוץ אם ניקב כמו שיש בדיקה לגרגרת שהנקב ניכר בה מן הטעם שבארנו שדריסה אינה ניכרת בדבר אדום אבל הנקב ניכר בה לפיכך כשאומר התלמוד [בפי' אלו טריפות דף מ"ג] ב' עורות יש לו לוושט החיצון אדום והפנימי לבן אומר שם למאי נ"מ לספק דרוסה אבל אינו אומר למאי נ"מ לספק נקובה ורש"י פירש במעשה דפרק השוחט כי לא היה מסופק כלל בדריסה שבספק כלב ספק חתול תולין בכלב וכן בספק חתול ספק קנה תולין בקנה להקל וצריך בכ"מ לבודקו שמא נפסק הקנה ברובו או ניקב הוושט שאם היינו חוששין לדריסה הי' צריך בדיקה כנגד כל החלל אם האדים הבשר כנגד בני מעיים אע"פ שלא נמצאת הריעותא אלא בסימנים ולפירושו יקשה מה שאמרנו כי למה אין נקב ניכר בדבר אדום:

מצות עשה סד

אחל הלכות כיסוי הדם

צוה (א) הקב"ה לכסות דם שחיטת חיה ועוף הנאכלין פרט לשוחט ונמצאת טריפה כדברי חכמים [בפרק כיסוי הדם דף פ"ה] שנאמר בפרשת אחרי איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוככם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר. ושנינו (ב) [שם] עוד השוחט ונתנבלה בידו והנוחר והמעקר פטור מלכסות. ושנינו [שם דף פ"ו] שחט חיה ועוף במקום אחד כיסוי אחד לכולן. וכן שחט מאה חיות או מאה עופות כיסוי אחד לכולן וחייב לברך על כיסוי הדם [כך משמע שם בתוספת דברכות דף נ"ו ע"ב]. כיסוי הדם נוהג במזומן ובשאינו מזומן כמו שדורש בת"כ [אחרי פי"א]. ובתלמוד שלנו לא נאמר אשר יצוד אלא בהווה [דף פ"ג ופ"ד]. [שם] והשוחט לחולה בשבת חייב לכסות אחר השבת, [שם דף פ"ג] וכלאים הבאה מבהמה וחיה מכסה ואינו מברך. והשוחטו בי"ט מכסה אותו לאחר י"ט, [שם] וכיסוי הדם נוהג בחולין אבל לא במוקדשין. ת"ר [בדף פ"ז] ושפך וכסה במה ששפך יכסה וזהו בסכין וה"ה בידו או בקיסם ובלבד שלא יכסה ברגל שלא יהא מצות בזויות עליו. ותניא [שם] ושפך וכסה מי ששפך יכסה מניין שאם שחט ולא כסה וראה אחר שחייב לכסות ת"ל ואומר לבני ישראל וגו' מצוה זו על כל ישראל. [שם] מעשה באחד ששפך ובא חבירו וכסה וחייבו ר"ג ליתן לו י' זהובים שכר ברכה שגזל לו, [בתוס' שם] ועכשיו בזמן הזה אין אנו נוהגין לגבו' שום קנס בח"ל כדאמרי' בב"ק [דף פ"ד] שבדבר שאין בו חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו

מסקינן שם [בדף פ"ז דלעיל] כסהו ונתגלה אינו חייב לכסות פעם אחרת כסהו הרוח אינו חייב לכסות חזר ונתגלה אחר שכסהו הרוח חייב לכסות. שחט ונבלע הדם בקרקע אם רישומו ניכר חייב לכסות שנינו [שם ובדף פ"ח] דם הניתז ושעל הסכין חייב לכסות. א"ר יהודא אימתי בזמן שאין שם דם אלא הוא אבל יש שם דם שלא הוא פטור מלכסות. פסק ר"ח [בתו' שם בד"ה רבנן] וכל רבותינו שוין בדבר שאע"פ שסובר רמי בר חמא בפרק זה בורר (סנהדרין דף כ"ה) ורבי ירמיה בגיטין [דף ז'] שאימתי שבמשנה בא לחלוק אין הלכה אלא כרבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי שאומר בפ' חלון [דף צ"א] שכ"מ ששנה ר' יהודא במשנתינו אימתי בא לפרש במה לחלוק לפיכך יש לנו לומר שרבי יהודא במשנתינו זו לפרש דברי חכמים בא וכן הלכה [כל הסוגיא בתוס' פרק כיסוי הדם דף פ"ז בד"ה ומכסין] השוחט בהמה או חיות או עופות וסח בנתיים בדבר שאינו מענין השחיטה כתוב בספר התרומה שמסופק הוא אם יצטרך לחזור ולברך על השחיטה כמו בסח בין תפילין ש"י לתפילין ש"ר שחוזר ומברך שנים על ש"ר או שמא כמו שסח באמצע אכילתו אינו צריך לחזור ולברך המוציא במו כן כשסח בין שחיטת בהמה זו לשחיטת בהמה אחרת אינו צריך לחזור ולברך ומאחר שספק הוא אסור לדבר בנתיים כי לא ידע מה יעשה אחר כך. ובה"ג פסק שאם סח בין עוף לעוף מכסה אותו ששחט ואחר כך יברך וישחוט האחר ואין לנטות מקבלתם כל זמן שאין ראייה ברורה לסתור דבריהם ואפילו אם יתברר לנו שצריך לחזור ולברך אסור הוא לדבר מפני שמרבה על עצמו ברכה לבטלה ומטעם זה אנו אומרים בפרק הקומץ רבה (מנחות דף ל"ו) סח בין תפילין ש"י לתפילין ש"ר עבירה הוא בידו וחוזר עליה ממערכי המלחמה וכן בפרק בא לו שנינו [דף ס"ח] שנוטל כ"ג ס"ת וקורא בו אחרי מות ואך בעשור ובעשור שבחומש הפקודים קורין על פה. ומקשה בגמ' [שם דף ע'] ויביא ס"ת אחר ויקרא בו ומתרץ ריש לקיש מפני ברכה שאינה צריכה אמנם אם סח בנתים בדבר שהוא מעניין השחיטה כגון תן לי העוף או הסכין ודאי אין זה הפסק כמו שבארנו בהלכות ברכות בעניין ברכת המוציא, [בפ' כיסוי הדם דף פ"ח] במה מכסין בעפר ובגפסיס ובסיד פלשטיר בלעז ובזבל דק ובחול דק שאין היוצר צריך לכותשו ובשחיקת אבנים ובנסורה של חרשי' ובנעורה של פשתן דקה ובלבינים כתושה וחרסי' ומגופה שכתושה שכל אלו מין עפר הם כפה עליו כלי או כסהו באבנים אין זה כיסוי שנאמר וכסהו בעפר לפיכך אין מכסין בזבל הגס ובחול הגס וקמח וסובין ומורסן ושחיקת כלי מתכות לפי שאין אלו מין עפר חוץ משחיקת הזהב בלבד שמכסין בה אע"פ שאין מגדל צמחים לפי שנק' עפר שנאמר ועפרות זהב לו ונאמר עד אשר דק לעפר ובפ' אלו עוברים (פסחים דף מ"ז) אומר שקרקע לחה אינה

ראויה לכיסוי והטעם מפני שנאמר אשר אם יוכל איש למנות עפר הארץ וכתיב מי מנה עפר יעקב דבר דק ונפרד שראוי למנות קרוי עפר. מכסין באפר בין אפר עצים בין אפר בגדים אפילו אפר בשר שנשרף שהרי נאמר מעפר שריפת החטאת דברי ב"ה [בדף פ"ח דלעיל] גרסינן בהשוחט [דף ל"א] ובביצה [דף ז'] אמר רבי זירא אמר רב וכסהו בעפר עפר לא נאמר אלא בעפר מלמד שצריך עפר למעלה ועפר למטה ועיקרי שאר הלכות כיסוי הדם שבארנו הם בפרק כיסוי הדם:

מצות עשה סה

כתוב (א) בפרשת תצא כי יקרא קן ציפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוחים או בצים והאם רובצת על האפרוחים או על הבצים שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך ושנינו בפ' שלוח הקן [בדף קל"ח] שמצות שלוח הקן אינו נוהג אלא בשאינו מזומן שנ' כי יקרא דרך מקרה, [שם] ואווזין ותרנגולי' ויונים שקיננו בפרדס או יוני שובך ה"ז אינו מזומן אבל במזומן כגון אווזים ותרנגולים ויונים שקיננו בבית אינו חייב לשלח. ושנינו עוד [שם] שעוף טמא הרובץ על ביצי עוף טהור או עוף טהור הרובץ על ביצי עוף טמא פטר מלשלחי שנ' תקח לך משמע [בגמרא דף קל"ט] דבר הראוי לך וצפור משמע טהורה עוד אומר שם [בדף ק"ה] מה האפרוחים בני קיימא אף ביצים בני קיימא יצאו ביצים מוזרות שאם ציפור רובצת עליהם שפטור מלשלח ומה ביצים הצריכין לאמן אף אפרוחים הצריכין לאמן יצאו המפריחים שהאם רובצת עליהם שפטור מלשלחה ושנינו [שם] היתה מעופפת ולא רובצת בזמן שכנפיה נוגעות בקן חייב לשלח ואם לאו פטור, [שם] היתה שם ביצה אחת או אפרוח אחד חייב לשלח שנאמר קן ציפור מ"מ [שם דף קמ"א] שלחה וחזרה אפי' ד' וה' פעמים חייב לשלחה שנאמר שלח תשלח מ"מ גרסינן בפ' השואל [דף ק"ב] אמר רב אסור לזכות בבצים כל זמן שהאם רובצת עליהם שנא' שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך אמרי' בפ' שלוח הקן [דף קמ"א] עד כמה משלחה אמר רב יהודא עד כדי שתצא מתחת ידו לפיכך שלח את האם וחזר וצד אותה הר"ז מותר לא אסרה תורה אלא לצוד אותה והיא אינה יכולה לברוח בשביל הבנים שהיא מרחפת עליהם שלא ילקחו אבל אם הוציאה מתחת ידו וחזר וצדה מותר ובמה משלחה רב הונא אומר [שם] ברגלי' שנ' משלחי רגל השור והחמור רב יהודא (ב) אמר בגפיה רגליה היינו כנפיה ופסק רב אלפס [שם] כרב יהודא [בגמ' שם דף קל"ט] המוצא קן בים חייב לשלח שנ' כה אמר ה' צבאות הנותן בים דרך וגו':

אלו הן מצות עשה של נזיקין

מצות עשה סו

אלו הן מצות עשה של נזיקין

ת"ר (א) [ב"ק דף ב'] שלשה אבות נאמרו בשור נזקי קרן ונזקי שן ונזקי רגל. ושתי מ"ע יש בהם אחת לדון בנזקי קרן שנאמר כי יגח שור וגו' ואין נגיחה אלא בקרן שנאמר וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח. וכתיב וכי יגוף שור וגו' והוא בנגיחה כדתניא בסדר נזיקין [שם] פתח הכתוב בנגיפה וסיים בנגיחה או נודע כי שור נגח הוא לומר לך זו היא נגיפה זו היא נגיחה:

מצות עשה סז

מצות עשה שנייה לדון בנזקי שן ורגל אחת היא שני כי יבער איש שדה או כרם ושילח את בעירו ובער בשדה אחר בעירה לשון בהמה הוא. וכן כי יבער כמו אנחנו ובעירנו שיוליך בהמתו בשדה חבירו או בכרם חבירו ויזיק אותה באחת מאלה או בשלוח בעירה או בבעור ותניא [שם] ושלח זו נזקי מדרך כף רגל. וכן הוא אומר משלחי רגל השור והחמור. ובער זו נזקי השן האוכלת ומבערתו וכן הוא אומר כאשר יבער הגלל עד תומו, [שם דף ט"ו וט"ז כל הסוגיא] נזקי השן והרגל כללן הכתוב ביחד מפני שהזקן בדברים שדרכן לעשות תמיד כמנהג ברייתה כגון בהמה שאכלה תבן או עומרים או הזיקה ברגליה ודרך הליכתה ועל שניהם חייבה התורה לשלם נזק שלם מן המעולה שבנכסיו שנאמר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם אבל נזקי קרן היא ששינתה לעשות דבר שאין דרכה תמיד לעשות כגון בנגיחת הקרן שהוא האב בין בתולדות הקרן שהוא נגיפה בגופה או נשיכה רביצה ובעיטה [שם דף כ'] ועל הקרן ותולדותיה חייבה תורה לשלם חצי נזק מגוף המזיק עצמו שנא' כי יגוף שור איש את שור רעהו ומת ומכרו את השור החי וחצו את כספו וגם את המת יחצון [בב"ק דף נ"ד] אחד השור ואחד שאר הבהמה וחיה ועוף אלא שדבר הכתוב בהווה זה המקרא מפורש במשנה שם [דף ל"ד כל הסוגיא] הנזיקין בשוין כיצד שור שוה מאתים שהמית שור שוה מאתים בין הנבילה שוה הרבה בין שוה מעט כשנוטל המזיק חצי החי וחצי המת והניזק נוטל חצי החי וחצי המת נמצא המזיק והניזק שוין בתשלומין שכל אחד מפסיד חצי נזק שהזיקה מיתה. למדנו לתם שמשלם חצי נזק שמן השוין למדנו לשאין שוין שדין התם לשלם חצי נזק לא פחות ולא יותר. או יכול אפי' כשאינן שוין בדמיהן כשהן חיין אמר הכתוב יחצו את שניהם אם אמרת כן פעמים שהמזיק משתכר הרבה כשהנבלה שוה למכור לגוים הרבה יותר מדמי המזיק וגם פעמים שהניזק נוטל הרבה יותר מחצי נזק כגון שחצי דמי שור המזיק שוין יותר מכל דמי שור הניזק ואם אמרת כן הרי תם חמור מן המועד ע"כ לא דבר הכתוב

אלא בשוין כאשר בארנו ולמה אמר הכתוב בלשון זה ולא אמר חציו ישלם ללמד שאין התם משלם אלא מגופו ואם נגח ומת אין ניזק נוטל אלא הנבילה ואם אין מגעת לחצי נזקו יפסיד או שור שוה מנה שנגח שור שוה ה' מאות אין משלם אלא השור בלבד עוד מפרש שם [בדף ל"ד כל הסוגיא] כי פחת הנבילה על הניזק ושבח הנבילה חולקין אותה המזיק והניזק דברי רבי יהודא שהלי כמותו כשרבי מאיר חולק עליו [בערובין דף מ"ו]. כיצד שור שוה מאתים שנגחוהו ומת והרי הנבלה שוה בשעת מיתה ק' ובשעת העמדה בדין פחתה ואין שוה אלא פ' אין המזיק משלם לו אלא ק' אם הוא מועד שדינו לשלם נזק שלם כאשר יתבאר ואם הוא תם משלם נ' מגופו. השביחה הנבילה והרי היא שוה בשעת העמדה בדין מאה ועשרים הרי המזיק מרויח חצי השבח ואינו משלם אלא צ' אם היה מועד ואם היה תם משלם מ"ה מגופו וזהו שנאמר וגם את המת יחצון שבח המת יחצון [דף כ"ג] או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשום כלו' אם הי' תם אלא הורגל בשינויין ג' פעמים מתמול ומשלשום הרי שלשה נגיחות בשלשה ימים ומשם ואילך לא ישמרנו בעליו וינגח פעם רביעית שלם ישלם שור תחת שור שישלם נזק שלם מן המעולה שבנכסיו והמת יהיה לניזק ועליו ישלים המזיק עד שישתלם ניזק כל נזקו. [שם דף כ"ד] ואינו נעשה מועד עד שיעשו התראה לבעלים בפני בית דין על כל נגיחה ונגיחה שנאמר והועד בבעליו ולא ישמרנו והוא לשון התראה בעדים כמו העד העיד בנו האיש ממה שאמרה תורה [בדף י"א] בנזקי השור ובנזקי הבור והמת יהיה לו לניזק אנו למדין לכל הניזקין שאם שבר אדם כלים של חבירו בין הוא בין בהמתו אין אומר למזיק קח את הכלי השבור ושלם לזה דמי כלי אלא שמין כמה היה שוה בשעת שבירה והניזק נוטל את השברים ועליו ישלים המזיק מה שהזיקו ואפי' אם פיחת משעת שבירה עד שעת העמדה בדין אין בכך כלום שהרי משעת מיתה ושבירה העמידה הכתוב ברשות הניזק וממה שאמרה תורה מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם אנו למדין מה ששנינו [בגיטין] הניזקין שמין להם בעידית ששמין את הנזק ואם בא המזיק לשלם לו קרקע בדמי נזקו ישלם לו במיטב שדותיו כדברי רבי עקיבא [שם ובב"ק דף ו' וז'] שהלכה כמותו מחבירו ואם היה נזקו שוה סלע יתן לו שוה סלע מעידית קרקעותיו ומסיק [בדף ד'] ששומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר נזק וצער ריפוי ושבת ובושת ונזקי קרן ושן ורגל ונזקי בור ונזקי אש ותשלומי כפל ותשלומי ד' וה' וגנב וגזלן ועדים זוממין והאונס והמפתה והמוציא ש"ר והמטמא טהרו' של חבירו והמדמע תרומה עם חולין של חבירו והמנסך יין חבירו לעכו"ם כולם משלמים מן המיטב שנינו [בדף ט"ו] חמשה מעשים תמים יש בבהמה ואם הועדה לאחת מהן נעשית מועדת לאותה מעשה ואלו הן הבהמה אינה

מועד' מתחילתה לא ליגח ולא ליגוף ולא לישוך ולא לרבוץ על כלים גדולים ולא לבעוט ואם הועדה לאחת מהן הרי היא מועדת לו [בגמ' שם דף ט"ז] [במתניתין דלעיל] אבל השן מועדת מתחלתה לאכול את הראוי לה והרגל מועדת מתחלת' לשבור כדרך הליכתה ומועדת מתחילתה לרבוץ על פכים קטנים וכיוצא בהן ולמעך אותם [בגמרא שם דף י"ז]. [במתניתן דלעיל] חמשה מיני בהמות מועדין מתחילת ברייתן להזיק ואפילו הן בני תרבות לפיכך אם הזיקו או המיתו בנגיחה או בנשיכה או בדריסה וכיוצא בהם חייבים בעליהם נזק שלם ואלו הן הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס. פירש רבינו שלמה ברדליס חיה קטנה ששמה פיטי"ש בלעז וכן הנחש שנשך הרי זה מועד ואפי' היה בן תרבות' כל מועד משלם נזק שלם מן העלייה מן המעולה שבנכסים [שם דף ט"ז] וכל תם משלם חצי נזק מגופו [במשנה פ"ב] בד"א [דף י"ט] כשנכנסה הבהמה לרשות הניזק והזיקתו, [במשנה דף ט' ובגמ' דף י"ג ודף מ"ז] אבל נכנס הניזק ברשות המזיק והזיקתו בהמתו של בעל הבית הרי זה פטור על הכל שהרי אומר לו אלו לא נכנסת לרשותי לא הגיע לך הזיק' [דף י"ד] והרי מפרש בתורה ושלח את בעירו ובער בשדה אחר. הזיקה בר"ה או בחצר שאינה של שניהם לא למזיק ולא לניזק או בחצר שהיא של שניהם והרי היא מיוחדת להניח בה פירות ולהכניס בה בהמתו לזה ולזה כגון הבקעה וכיוצא בה או בשן או ברגל הזיקה כדרכה הרי זה פטור מפני שיש לו רשות להלך בכאן ודרך להלך כדרכה לאכול ולשבי בדרך הליכתה ואם נגחה או נגפה או נשכה או רבצה או בעטה אם תמה היא משלם חצי נזק ואם מועדת היא משלם נזק שלם כך שנינו בברייתא [שם], כבר בארנו [לעיל] תולדות הקרן. [בדף ג'] ותולדות השן אם נתחככה בכותל להנאתה והזיקה בחכוכה וכן טנפה פירות להנאתה [שם] ותולדות הרגל אם הזיקה בגופה דרך הלוכה או כשכשה בזנבה או באוכף שעליה או בפרומביא שבפיה או בזוג שבצווארה וכן החמור שהזיק במשאו בשעת הילוכו ועגלה המושכת בקרון שהזיקה בשעת משיכתה כל אלו תולדת הרגל הן ברשות הרבים פטורין וברשות הניזק משלמין נזק שלם כך תני [בדף י"ז], [בריש ב"ק] האבות קרוין אבות נזיקין על שם שעושין הנזק כמו שנקראי' חסידים על שם שעושין החסד מיימוני [פ"ב דהלכות נזקי ממון ועיין שם בביאוריו ובאלפסי ריש ב"ק] ואחד האבות ואחד התולדות אם הי' האב מועד תולדתו מועדת ואם הי' תם תולדתו כמוהו כל האבות והתולדות מועדים מתחילתן חוץ מן הקרן ותולדותיו שהן מתחילתן תמין עד שיהו מועדים כאשר בארנו. כל תולדות כאב שלה חוץ מצרורות המנתזין מתחת רגלי הבהמה בשעת הלוכה אע"פ שתולדה הרגל הם ופטור עליהן בר"ה כרגל ואם הזיק ברשות הניזק משלם מן המעולה שבנכסיו

כרגל שהוא אב. מ"מ בהמה שנכנסה ברשות הניזק והלכה והיו צרורות מנתזין מתחת רגליה ושברו את הכלים משלם חצי נזק מן המעולה שבנכסיו. ואומר התלמוד שם [כל הסוגיא דף ג' ודף י"ח] כי חצי נזק צרורות הילכתא גמירי לה מפי הקבלה. מסקינן [דף ט"ו] ובפרק אלו נערות (כתובות דף מ"א) שכל המשלם נזק שלם מוציאין מידו אפי' בח"ל ממון שהוא חייב לשלם כמו שלוה מחבירו וכל המשלם חצי נזק הרי תשלומין אלו קנס חוץ מחצי נזק צרורות שהוא הלכה מפי הקבלה כאשר בארנו, [שם כל הסוגיא עד סוף] זה הכלל כל המשלם מה שהזיק ה"ז ממון וכל המשלם יתר או פחות כגון תשלומי כפל או חצי נזק היתר על הקרן או הפחות קנס. ואין מחייבין קנס אלא ע"פ עדים. אבל המודה בקנס בכל הקנסות פטור. וכל קנס אין גובה אותו בח"ל ואם הי' הניזק תופס משל המזיק קודם ההיזק אין מוציאין אותו מידו או אפי' בשעת ההיזק אם תפס המזיק בעצמו [בתוס' שם בד"ה ואי ועי' באשירי ב"ק דב"ק] אבל בדברים אחרים לא הקילו לתפוס שאם יתפוס אין מוציאין אותו מידו מפני שאין דנין דיני קנסות וזה יפסיד יתר על מה שהזיקו. בין כך ובין כך מנדין אותו המזיק עד שיסלק היזיקו מדתניא רבי נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ולא יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו ת"ל לא תשים דמים בביתך. תניא [דף י"ז] תרנגולין שהיו מפריחין ממקום למקום ושברו את הכלים בכנפיהם משלמין נזק שלם ואם ברוח שבכנפיהם משלמין חצי נזק היו מהדסין על גבי עיסה או על גבי פירות וטנפו או נקרו משלמין נזק שלם הזיקו בעפר או בצרורות שהעלו בכנפיהם או ברגליהם משלמין חצי נזק גרסינן [בדף כ"ד] שאלו בני הישיבה המשסה כלבו של חבירו בחבירו מהו משסה ודאי פטור מדיני אדם וחייב מדיני שמים בעל הכלב מהו מי יכול לומר מה עשיתי לך או שמא הניזק יכול לומר לא היה לך לגדל כלב רע כזה בתוך ביתך שאתה מכיר בו שהוא נושך כשמשסין אותו. ומסיק רבא [שם] את"ל המשסה כלבו של חבירו בחבירו חייב בעל הכלב אם שיסהו בעצמו ונשכו בעל הכלב פטור שכל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור הבהמה שאכלה פירות וירקות בר"ה כבר בארנו [לעיל] שבעל הבהמה פטור מפני שיש לה רשות להלך לשם והיא מועדת מתחילה לכך ואע"פ כן שנינו [בדף י"ט] אם נהנית משלמת מה שנהנית, [שם דף כ'] כיצד אכלה שומשמין וכיוצא בהן רואין אותן כאלו הן שעורין או עמיר ומשלם דמי עמיר לרבה ודמי שעורין לרבא, ותניא [שם] אם אכלה אוכלין הרעים לה כגון שאכלה חטים ולא נהנית פטור אכלה אוכלין שאין דרכה לאכול כגון שאכלה כסות או כלים פוסק שמואל [שם וההלכה בפרק יש בכור (בכורות דף מ"ט)] שהלכה כמותו בדיני כשרב חולק עליו שבין ברשות הניזק בין בר"ה משלם חצי נזק שזה שינוי ודרך בני אדם

להניח כסותם וכליהם ברשות הרבים עד שינוחו מעט בהמה שאכלה אוכלין שאינה דרכה לאכול אע"י הדחק כגון פרה שאכלה שעורין וחמור שאכל כרשינין או דגים וכלב שלקק השמן וחתול שאכל תמרים וכל כיוצא באלו תניא בב"ק [דף י"ט] שאם אכלה ברשות הניזק משלם נזק שלם וברי"ה פטור ואם נהנית משלמת מה שנהנית שנינו [שם] בהמה שאכלה מתוך הרחבה בין דרך הליכתה בין שעמדה ואכלה משלמת מה שנהנית ואפי' חזרה על על צידי הרחבה ואכלה מהן אומר שם שמואל [בדף כ"א] שהיא פטורה אבל אם הניחה את הרחבה והלי ועמדה בצידי הרחבה ואכלה משלם מה שהזיקה, [בדף י"ט] אכלה מפתח החנות משלם מה שנהנית מתוך החנות משלם מה שהזיקה שמואל פוסק בפרק ה' כרבי שאומר![בדף מ"ז] שהמכניס קדרות או פירות לחצר בע"ה והזיקתו בהמתו של בע"ה בע"ה פטור עד שיקבל עליו לשמרן והלכה כשמואל בדיני בפרק ד' [דף מ"ה] אומר שהמוסר בהמתו לשומר חנם או לנושא שכר והשוכר או לשואל נכנסו תחת הבעלים ואם הזיקה השומר חייב בד"א בזמן שלא שמרוה כלל אבל אם שמרוה שמירה פחותה אם שומר חנם הוא פטור ושאר השומרין חייבין אבל אם שמרוה שמירה מעולה כראוי ויצאה והזיקה השומרים פטורים והבעלים חייבין עוד שנינו שם שור שקשרו בעליו במוסרה ונעל בפניו כראוי בדלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה ויצא והזיק אם תם הוא משלם חצי נזק ואם היה מועד פטור שנאמר ולא ישמרנו בעליו הא אם שמרו פטור ושמור הוא זה וכן אם הזיק בדבר שהוא מועד מתחלתו כגון שאכל דברים הראוים לו או שיבר ברגליו בדרך הילוכו פטור מלשלם אמרינן בפרק הכונס [בבא קמא דף נ"ה ונ"ח] שכל בהמה שהזיקה פירות מחוברים משערים מה שהזיקה בששים ומשלם בעל הבהמה או השומר כיצד אכלה בית סאה שמין לו ששים בית סאה באותה שדה כמה היתה שוה וכמה היא שוה עתה אחר שנפסדה בו הבית סאה ומשלם השאר וכן אם אכלה קב או רובע אפי' קלח אחת שמין בששים רב פסק שם [בדף נ"ט] כר"ש שאומר שם [בדף נ"ה] שאם אכלה פירות גמורין שאינן צריכין לקרקע משלם דמי פירות גמורין בשויהן אם סאה דמי סאה ואם סאתים דמי סאתים ומחמת זה הפסק אומר התלמוד בפ' נערה (כתובות דף נ"א) והא קי"ל כל דבר העומד ליגזז כגזוז דמי אע"פ שחכמים חולקין על זה בשבועת [דף מ"ג], [בפ"ד דף מ"ג] בהמה שחבלה באדם בין בכוונה בין שלא בכוונה אם תמה היא משלם חצי נזק מגופה ואם מועדת משלם נזק שלם ופטור מן השבת ומן הבושת ומצער ומריפוי שהרי דברים אלו לא חייבה תורה בהם אלא לאדם שחבל בחבירו אבל בהמה שחבלה בחבירו הרי זו כמו שהזיק ממונו שאינו חייב אלא נזק בלבד כדאי' בב"ק [דף פ"ז] שנינו בפ' ד' [דף ל"ז] שור של ישראל שנגח שור של

הקדש ושל הפקר ושל עובדי כו"ם או שורם שנגח שור של ישראל פטור שנאמר כי יגוף שור איש את שור רעהו [שם דף מ"ד] ושור ההפקר שנגח וקודם שיתפוס אותו הניזק עמד אחר וזכה בו הר"ז פטור [בפ"ד דף ל"ח] קנס קנסו עובדי כו"ם לחייב שורם כשהזיק שורו של ישראל אפי' הוא תם לפרוע נזק שלם מפני שאינן יראים וחרידים להזיק בני אדם ואם לא יתחייב אותם על נזקי בהמתם אין משמרין אותה ומפסידים ממון הבריות בפ"ק [דף ז'] הקשה אביי לרבא כתוב אחד אומר מיטב שדהו ישלם וכתוב אחד אומר כסף ישיב לבעליו אמר רב הונא [בדף ט'] או כסף או מיטב ומקשה והתניא ישיב לרבות שוה כסף ואפי' סובין ומתרץ שזהו כשאין לו לא כסף ולא מיטב פסק רב אלפס [שם] שאין הלכה כרב הונא אלא כרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע שהיו אחרוני' ותירצו [בדף ז' דלעיל] דדוקא בקרקעות אמרה תורה מיטב כדי שיקפצו עליו קופצים לקנות אבל אם נתן שוה כסף מן המטלטלים כל דבר נחשב מיטב ואפי' סובין שאם אינו נמכר כאן נמכר במקום אחר והגיה רבינו יעקב [בתו' דף ט' דלעיל בד"ה אמר] דבר זה שיבוש הוא שאין חולקין זה על זה שהכל מודים כסף או מיטב אם יש לו ואם אין לו כל דבר הוא מיטב כאשר בארנו מסקינן בפרק א' [דף י"ד] שאם מת המזיק קודם שישלם אין ב"ד נזקקין למטלטלין של יתומים אלא לקרקע וגובין לניזק מן הזיבוריות מפני שהניזק נעשה הבעל חוב ומטלטלין של יתומים אינן משועבדים לבע"ח ואם תפס הניזק מטלטלין בחיי המזיק גובין לו מהן אחרי מותו כתבו רב אלפס [שם] ורבינו משה [פ"ה דהלכות נזקי ממון] שכבר תיקנו הגאונים לגבות בעל חוב מן המטלטלין לפיכך מגבין הנזקין מן המטלטלין של יתומים ורבינו יעקב הגיה על זה זה אינו שהרי אין אנו סוברין כן אלא בכתובה שמקנה מטלטלין אגב מקרקעי שכתוב שם נכסים דאית להון אחריות ודלית להון אחריות כולהון יהון אחראין וערבאין וגם רב שרירא לא תיקן אלא בכתובה עכ"ד ולא דקדק בתשובת הגאונים כי ודאי תקנוה שנינו בפי' א' [דף י"ד] שאין דנין נזקין אע"פ עדים כשרים בני חורין בני ברית שיעידו בב"ד שנעשה ההיזק בפניהם וגרסינן בפי' המוכר פירות (בבא בתרא דף צ"ג) שור שהי' רועה על שפת הנהר ונמצא שור הרוג בצידו אע"פ שזה מנוגח וזה מועד ליגח זה מנושך וזה מועד לישוך אין אומרים בידוע שזהו נגחו וזה נשכו עד שיעידו בדבר עדים כשרים ובתוספת [ב"ק דף נ"ה ע"א] לא גרסינן על שפת הנהר בפ"ה דניזקין [דף מ"ו כל הסוגיא] גרסינן שור שנגח את הפרה מעוברת ונמצא עוברה בצידה ואין ידוע אם עד שלא נגחה הפילה או מחמת הנגיחה הפילה משלם נזק הפרה ואינו משלם דמי הוולד שהרי אומר שמואל שאע"פ שאומר סומכוס ממון המוטל בספק חולקין חכמים חולקין עליו ואומרים זה כלל גדול בדין

המוציא מחבירו עליו הראייה ואפי׳ ניזק אומר ברי ומזיק אומר שמא פסקו רבינו יצחק [וכן בתוס׳ שם ובתו׳ ב״ב דף ל״ה בד״ה ומאי] ורב אלפס שם יחיד ורבים הל׳ כרבים ואין הלכה כסומכוס וגם במשמעות דברי שמואל משמע שסובר כחכמים וגם בפ׳ השואל [דף ק״ב] גבי באחד ששכר מרחץ מוכיח שרב נחמן שהלכה כמותו בדינין סובר כחכמים גרסינן בפ׳ ב׳ [דף כ״ג] מכריז רבא וי״א מכריז רב יוסף הני עיזי השוק המזיקות מתרין בבעליהן שנים וג״פ ואם משם והלאה לא ישמרו רשאין הניזקין לשחוט אותם שחיטה כשרה ואומרים לבעליהן בואו ומכרו בשר שלכם אע״פ שלא הגיע יום השוק אומר ר״י [בתוספת שם] דווקא באותן שעומדות לשחיטה כי אע״פ שישלמו טורח הוא לבא עמהן לדין וגם פעמים שאין עדים אבל עז העומדת לחלבה ורחל לגיזתה יכול לומר כשיזיק אשלם כמו שמצינו שם בעיזי דבי תרבו שאמר להצניעם ולא צוה לשחטם גרסינן בפ׳ מרובה (בבא קמא דף ע״ט) אמרו חכמים אסור לגדל בהמה דקה וחיה דקה בא״י במקום השדות והכרמי׳ אבל ביערות ובמדברות של ישראל מגדלין ומגדלין בסוריא בכ״מ וכן אסרו חכמי׳ לגדל חזירים בכ״מ ולא כלב רע אא״כ קשור בשלשלאות של ברזל [בדף פ״ג] אבל מגדל הוא כלבים בעיר הסמוכה לספר ביום קושרו ובלילה מתירו אבל כלב שאינו רע מותר לגדל שדווקא לאלמנה אומר במסכת [ע״ז פרק ב׳ ד׳ ב״ב] שאסור לגדל הכלב מפני חשד שנינו בפרק ג׳ [דף ל״ג] שני שוורים תמים שחבלו זה בזה משלמין במותר חצי נזק שניהם מועדין משלמין במותר נזק שלם אחד תם ואחד מועד מועד בתם משלם במותר נזק שלם ותם במועד משלם במותר חצי נזק כיצד שור תם שהפסיד בשור תם אחר שוה מנה וחזר זה האחרון והפסיד בראשון שוה ארבעי׳ הרי בעל הראשון משלם לבעל האחרון שלשים היו שניהם מועדין בעל הראשון משלם ששים הראשון מועד והאחרון תם בעל הראשון משלם שמנים הראשון תם והאחרון מועד בעל הראשון משלם עשרה אמרה תורה וכי יגח שור איש או אשה ומת סקול יסקל [בדף נ״ד] אחד השור ואחד שאר בהמה חיה ועוף שהמיתו נסקלים לא דבר הכתוב אלא בהוה [במשנה פ״ד דמ״א בגמרא דף מ״ג] בין שיהי׳ השור תם בין שיהיה מועד בין שיהיה האדם גדול בין יהי׳ קטן שנא׳ או בן יגח או בת יגח כמשפט הזה יעשה לו ואפי׳ הרג את העבד אמרה תורה השור יסקל בפ׳ ד׳ [דף מ״א] מה בין תם שהרג את האדם למועד שהרג שהתם פטור מן הכופר והמועד חייב בכופר שנאמר ואם שור נגח הוא מתמול שלשום והועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת אם כופר יושת עליו [שם] ומקשה התלמוד ומאחר שאפי׳ שור תם נסקל היאך ימצא מועד ומתרץ כגון שהרג וברח הרג וברח הרג וברח וברביעי נתפס שאין הבעלים חייבין בכופר עד שיסקל

השור ובתחילת נזיקין [דף ב'] אומר דמועד לאדם הוי מועד לבהמה ומועד לבהמה לא הוי מועד לאדם וכשיטה זו אומר רב זביד בפרק ד' [דף מ"א]. זה שנאמר בתורה וגם בעליו יומת דרשו רבותינו [במכילתא משפטים פ' י' ובסנהדרין דף ט"ו] בידי שמים יכול אף בידי אדם ת"ל מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו ואם נתן כופר מתכפר לו [שם דף מ'] ואע"פ שהכופר כפרה הוא ממשכנין מי שנתחייב בכופר בעל כרחו ונתן פדיון נפשו דמי ניזק לדברי חכמים כן תניא בפ' ד' [שם] עוד אומר שם [בדף מ"ה] לדברי חכמים שאין גומרין דינו של שור אלא בפני בעליו, [שם דף מ"ד] ואם לא היו לו בעלים כגון שור הפקר ושור הקדש ושור גר שמת ואין לו יורשין אם המית ה"ז נסקל וגומרין דינו אע"פ שאין לו בעלים בפ' הנשרפין (סנהדרין דף ע"ו) המשסה כלבו בחבירו והרגו אין הכלב נסקל עליו וכן אם גירה בו בהמה או חי' והרגוהו אבל אם נטל הנחש בידו והגיע פיו ליד חבירו עד שנכנס לתוכו ונשכו ומת לדברי חכמים [שם ובדף ע"ח] דנחש יסקל שארס הנחש שממית מעצמו הוא מקיאו לפיכך זה האדם שהשיך בו הנחש פטור ממיתת ב"ד תניא בפ' שני דנזיקין [דף כ"ג] הנכנס לחצר בע"ה שלא ברשותו ונגחו שורו של בע"ה ומת השור בסקילה ובעלים פטורין מן הכופר מוכיחות ההלכות בפ' ד' [דף מ"ד] שור המועד שהמית בכוונה נסקל והבעלים חייבים כופר ואם המית שלא בכוונה כגון שנתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם פטור מן המיתה והבעלים משלמין כופר ותם שהמית בלא כוונה פטור מן המיתה ומן הכופר ואם נתכוון להמית נסקל והבעלים פטורין מן הכופר וכן מקנס העבד [שם דף מ"ג], [שם דף מ"ב] למי נותנין הכופר ליורשי הנהרג ואם המית אשה הכופר ליורשיה מאביה ואינו לבעלה [שם דף מ"א] כופר העבדים בין גדולים בין קטנים בין זכרים בין נקבות הוא הקצוב בתורה ל' סלעים כסף בין שהיה העבד יפה שוה מאה מנה בין שאינו שוה אלא דינר:

מצות עשה סח

מצות עשה לדון (א) בנזקי הבור שנאמר וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור בעל הבור ישלם כסף ישיב לבעליו והמת יהיה לו [בדף י'] מכאן שהבעלים מטפלין בנבילה ושנינו בפ' ה' [דף נ"ד] אחד השור ואחד הבהמה לנפילת הבור ולהפרשת הר סיני לתשלומי כפל ולהשבת אבידה ולפריקה ולחסימה ולכלאים ולשבת וכן חיה ועוף וכיוצא בהן ולא נא' שור וחמור אלא שדבר הכתוב בהווה א"כ למה נאמר חמור מאחר שאפי' לא נכתב כי אם שור היה הכל בכלל לדרוש בא [שם דף נ"ג ובב"ק דף כ"ח] שור ולא אדם חמור ולא כלים לפיכך נפל לתוכו שור וכליו

ונשתברו חמור וכליו ונתקרעו חייב על הבהמה ופטור על הכלים בפ"ה [דף מ"ט] ת"ר החופר בור ברה"י ופתחו בר"ה חייב כאלו פותחו כולו לר"ה שזהו בור האמור בתורה דברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא אומר הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו זהו בור האמור בתורה אמר רבה [שם] לא נחלק רבי עקיבא על רבי ישמעאל בבור בר"ה דודאי חייב שנ' כי יפתח או כי יכרה אם פותח חייב כורה לא כל שכן אלא שע"י כרייה ופתיחה באה לו לא נחלקו אלא בבור ברשותו שרבי עקיבא אומר אף בזה דבר הכתוב שנאמר בעל הבור ישלם שיש במשמע שהבור יש לו בעלים ורבי ישמעאל אומר בעל הבור בעל התקלה פסק רב אלפס [שם] שאע"פ שרב יוסף חולק שם על רבה ק"ל בכל התלמוד דרבה ורב יוסף הלכה כרבה חוץ משדה עניין ומחצה הן סימני השמועות בב"ב [דף י"ב ודף קי"ד ודף קמ"ג] וגם קי"ל הלכה כרבי עקיבא מחבירו הלכך לא שנא בור ברה"ה ולא שנא בור ברה"י אם הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו חייב עכ"ד [בפ"ה דף נ"ב] כסה את בורו כראוי אע"פ שהתליע מתוכו ונפל לתוכו שור ומת פטור שנאמר ולא יכסנו הא כסהו פטור ות"ר [דף י'] החופר בור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה האחרון חייב ותניא [שם דף י"א] חכ"א מניין לבעל הבור שעליו להעלות שורו מבורו ת"ל כסף ישיב לבעליו והמת וגו' שנינו שם [דף נ'] אחד החופר בור שיח ומערה חריצין ונעיצין אם כן למה נא' בור מה בור שיש בו כדי להמית י' טפחים אף כל שיש בו כדי להמית י' טפחים היו פחותין מי' טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור ואם הוזק בו חייב ודורש בירושלמי [שם ומביאו בתוס' דף ג' בד"ה לא] כי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור בור ב"פ אחד למיתה ואחד לנזקין ואע"פ כן כשאנו דורשין [שם דף נ"ג] שור ולא אדם אין אנו ממעטין אדם כי אם ממיתה המפורשת בפירוש בפרשה אבל אם הוזק שם אדם בעל הבור חייב נזק שלם הל' כשמואל בדינים שאמר שם [בדף נ' כל הסוגיא] בור שחייבה עליו תורה אפי' לא מתה הבהמה אלא מהבלו ואצ"ל מתה מחבטו לפיכך אם היה עומק בור כרוחבו אין בו הבל ואם לא נחבטה הבהמה בו כגון שהיו שם ספוגין של צמר ומתה פטור היה עמקו יתר על רחבו יש לו הבל ואם מתה בו הבהמה חייב אע"פ שלא נחבטה בקרקע עשה תל גבוה י' ברה"ה ונחבטה בו הבהמה ומתה חייב לשלם ואם הי' פחות מי' פטור על מיתת הבהמה אבל אם הוזקה בלבד חייב לשלם אמר רבא [שם דף נ"ד] שור שהוא חרש או שוטה או קטן או סומא או שנפל בלילה זהו שור האמור בתורה שחייב בעל הבור על מיתתו אבל שור אם הוא פקח ונפל שם ביום ומת פטור שזהו כמו אונס מפני שדרך בהמה לראות ולסור מן המכשולות [ב"ק דף ב'] הבור מאבות נזיקין הוא ותולדותיו כמוהו מועדין מתחילתן [שם דף ה'] וכל המניח תקלה

הר״ז מתולדות הבור אם הוזק בו אדם או בהמה חייב לשלם זה שהניח התקלה נזק שלם בין שהפקיר התקלה בין שלא הפקיר שהרי הלכה כר׳ יוחנן שאמר מפקיר נזקיו חייב ודלא כרבי אלעזר תלמידו שחולק עליו בפ׳ ג׳ [דף כ״ט כל הסוגיא] ואם מת שם אדם או הוזקו בהן הכלים פטור דקי״ל כשמואל דאמר [שם דף כ״ח ובפ״ק דף ג׳] כולן מבורו למדנו כיצד המניח אבנו או משאו אי סכינו או תבנו וקשו וכיוצא בהן בר״ה והוזק בהן בין אדם בין בהמה חייב נזק שלם [בדף כ״ז] המניח את הכד בר״ה והלך המהלך ונתקל בה ושברה פטור לפי שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים כשהן מהלכין ואם הוזק בה בעל הכד חייב בניזקין ואומר רבי׳ יצחק [בתוס׳ שם בד״ה לפי] אע״פ שבארנו [בפ״ה דף נ״ד] שבעל הבור פטור מנזקי שור פקח ביום זהו מפני ששור תמיד עינו למטה ומתבונן ומתכוין בהליכתו יותר מאדם עוד בפ׳ ג׳ [דף ל׳] השופך את המים בר״ה והוזק בהם בין אדם בין בהמה חייב בנזקין ואם נטנפו כליו פטור ותניא [שם ודף ו׳] כל אלו שאמרו פותקין ביבותיהן וגורפין מערותיהן בימות החמה אין להן רשות בימות הגשמים א״פ שיש להם רשות אם הזיקו חייבין לשלם [בדף ל׳ דלעיל] המצניע את הקוץ ואת הזכוכית והגודר את גדרו בקוצים וגדר שנפל בר״ה והוזק בהן אחר חייב בנזקו אמר רבי יוחנן [שם] לא שנו אלא במפריחם חוץ לגדר לצד ר״ה אבל אם צמצם אותם בתוך רשותו פטור לפי שאין דרכן של בני אדם להתחכך בכתלים ת״ר [שם כל הסוגיא] חסידים הראשונים היו מצניעין קוצותיהן וזכוכיותיהם בתוך שדותיהן ומעמיקין להן שלשה טפחים ומפרש הטעם בירושלמי [שם ובתוספות שם מביאו] כדי שלא תעלם המחרישה ורב ששת היה משליכם בנהר חדקל ואמר רב יהודא מי שרוצה להיות חסיד יקיים מצות נזיקין שלא יזיק לא הוא ולא ממונו לאדם רבינא אמר יקיים דברים הכתובים במס׳ אבות וי״א יקיים לברך הברכות כולן כאשר בארנו בענין הברכות ת״ר בפ׳ ה׳ [דף נ׳] לא יסקל אדם אבנים מרשותו לר״ה ובב״ב [דף ס׳] שנינו אין עושין חלל תחת ר״ה ולא בורות שיחין ומערות ואע״פ שהעגלה יכולה להלך על גביהן והיא טעונה אבנים שמא תפחת התקרה מלמטה שלא מדעתו ובפרק ה׳ [דף נ׳] אומר שהחופר בור לצורכי רבי׳ מותר. בב״ב [דף ס׳ כל הסוגיא] שנינו אין מוציאין זיזין וגזוזטראות לר״ה הם ראשי הקורות ופי׳ הגאון אא״כ היו למעלה מגמל ורוכבו והוא שלא יאפיל הדרך על בני ר״ה ואם רוצה כונס לתוך שלו ומוציא כנס ולא הוציא הר״ז מוציא כל זמן שירצה אבל אינו יכול להחזיר הכתלים למקומם לעולם כרבי יוחנן שכל מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו לקח חצר ובה זיזין וגזוזטראות יוצאין לר״ה הרי הן בחזקתן ואם נפלה חוזר ובונה אותה כשהיתה כך המסקנא שם ואילן שהוא נוטה לר״ה קוצץ כדי שיהא גמל עובר תחתיו ורוכבו תנן בפ׳

המוכר פירות (בבא בתרא דף צ"ט) מי שהיתה לו דרך ר"ה עוברת בתוך שדהו נטלה ונתן להם אחרת מן הצד מה שנתן נתן וזכו בה ומה שנטל לא זכה בה:

מצות עשה סט

מצות עשה לדון (א) בנזקי האש שנאמר כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבעיר את הבערה המקרא הזה מדבר [בב"ק דף ס"א] בהדליק בתוך שלו והלכה והדליקה בתוך של חבירו ע"י קוצים שמצאה ועי"כ אכלה גדיש של חבירו או הקמה המחובר לקרקע [בדף ס' ובפ"ק דף ו'] או שליחכה ניר שדה החרושה וצריך לחרוש אותה פעם אחרת שלם ישלם המבעיר את הבערה לפי שלא שמר גחלתו שלא תצא ותזיק שנינו בפרק הכונס [דף כ"א] המדליק את הגדיש והיו בה כלים ונדלקו רבי יהודא אומר שלם ישלם כל מה שבתוכו וחכ"א אין משלם אלא הגדיש שדורשין [שם דף ס'] מה הקמה בגלוי אף כל בגלוי פרט לטמון ואפילו מוריגין וכלי בקר שדרכו להיות בתוך גדיש לא ישלם [שם דף ס"א] במד"א שמדליק בתוך שלו שכל טמון פטור מגזירת הכתוב אבל במדליק בתוך של חבירו מודים חכמים שאע"פ שלא ישלם כיס וארנקי דברים שאין דרכן להצניע בגדיש מכ"מ ישלם מוריגין וכלי בקר שדרך להטמינם בגדיש וכן מודים חכמים במדליק את הבירה שמשלם כל מה שבתוכו שכן דרך להניח כל דבר בבתים ומסיק רב אשי [בדף ס"ב] שאפי' טענו כוס של כסף אם אמוד לכך נשבע ונוטל המדקדק בשמועה [שם] ימצא הדברים כאשר בארנו אותם והלכה כחכמים [שם דף ס"א כל הסוגיא] המדליק בתוך רשותו צריך להרחיק מסוף המיצר כדי שלא תעבור הדליקה לתוך שדה חבירו ופסק שם הלכה כר"ש שאומר שם הכל לפי גובהו של דליקה ואם לא הרחיק כראוי ועברה האש והזיקה חייב לשלם נזק שלם ואם הרחיק כראוי ועברה האש והזיקה פטור שזו מכה בידי שמים היא פסק רב אלפס [שם] דווקא כאן הלכה כר"ש מטעם שבארנו אבל בפרי לא יחפור (בבא בתרא דף כ') שאומר שם כשהבית והעלייה לשנים לא יעמיד התחתון תנור בתוך הבית אא"כ יש עליו גבוה ד"א שלא תאחוז בתקרת המעזיבה הי' מעמידו בעלייה עד שיהא תחתיו מעזיבה ג' טפחים ובכירה טפח ובשל נחתומין שמסיקין תמיד צריך בתנור מעזיבה ד' טפחים ובכירה ג' טפחים ואם הזיק משלם מה שהזיק ר"ש אומר לא נאמרו כל השיעורין הללו אלא שאם הזיקו פטור מלשלם לשם אין הלכה כר"ש שהרי העמידה אביי בשיטה בפ' הבית והעלייה (בבא מציעא דף קי"ח) שאומר שם שרבי יהודא ורשב"ג בשיטה אחת אמרו ומקבלת הגאונים שבכ"מ שיאמר התלמוד בענין זה אין הלכה כאחד מהן והטעם הוא שבדבר שמסיק שם תמיד צריך להזהר יותר שלא יזיק, [בב"ק דף ס"א] עברה הדליקה

נהר או שלולית של מים ורחבו ח"א פטור עברה גדר שהיא גבוה ד"א או דרך ר"ה פטור ותניא [שם] בד"א באש הקודחת כך הגירסא בספרים ישנים ובשלנו גרסינן הקולחת פי' שקילוח מתמר ועולה למעלה אבל בנכפפת שהרוח מטה אותה וכופה לצדדין והעצים מצויין שם אין לה אומד אלא אפי' עברה אלף אמה חייב. השולח את הבערה ביד חש"ו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ומפרש ריש לקיש משמיה דחזקיה [שם דף נ"ט] בד"א שמסר להם גחלת שדרך גחלת להכבו' מאיליה קודם שתעבור ותדליק אבל אם מסר להם שלהבת חייב שהרי מעשיו גרמו ורבי יוחנן חולק על זה ואין הלכה כמותו לגבי חזקיה רבו של רבי יוחנן [שם] שילח הבערה ביד פקח זה הפקח שהבעיר חייב לשלם והשולח פטור [שם דף נ"ה] הכופף קומתו של חבירו לפני האש עד שתדלוק אם אין האש מגעת לה אלא ברוח שאינה מצוייה פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. הלכות שבארנו במצוה זו הם בפ' הכונס. ובפ' שני [דף כ"ב] אמר רבי יוחנן שאש שעברה והזיקה אדם וחבלה בו הרי המבעי' חייב בנזקו בשבת וברפויו ובצערו כאלו הזיקו בידו אע"פ שאשו ממונו הוא הרי הוא כמו שהזיק בחציו אבל על הבושת אינו חייב עד שיתכוין כמו שאומר שם בסוף הפר' [דף כ"ז והעיקר בב"ק דף פ"ו], [שם דף כ"ו ודף ל"ה] אבל אם הזיקו בהמתו או בורו את האדם אינו חייב אלא בנזק בלבד ובפ"א [דף ג'] אומר שכל תולדות האש כאש כיצד הניח אבן או סכין או משא בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו חייב לשלם נזק שלם שכל אלו וכיוצא בזה תולדות הבערה הם ואם נפלו ברוח שאינה מצויה והזיקו פטור:

מצות עשה ע

מצות עשה לדון (א) בנזקי איש שהזיק את רעהו בין בגופו בין בממונו שנאמר וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרוף ולא ימות ונפל למשכב אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא ונפל למשכב תרגומו ויפול לבוטלן כלומר לחולי שמבטלו ממלאכתו. אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו על בוריו וכחו. [בפרק הנשרפין דף ע"ח] ונקה המכה למה נאמר וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג אלא למדך כאן שחובשין אותו עד שנראה אם ירפא זה וכן משמע כשקם זה והלך על משענתו אז ונקה המכה. רק שבתו יתן הוא ביטול ממלאכתו מחמת חולי ואם קיטע ידיו ורגליו רואין את ביטול מלאכתו מחמת החולי כאלו שומר קישואין שהרי אף לאחר החולי אין ראוי למלאכת יד ורגל והוא כבר נתן לו תשלומי נזק הוא דמי ידו ורגלו שנאמ' יד תחת יד רגל תחת רגל [ב"ק דף פ"ג ודף פ"ה]. [שם] ורפא ירפא ישלם שכר הרופא [שם דף פ"ג כל הסוגיא] הא למדת מתוך תורה שבכתב שחבורה

תחת חבורה אינו ממש אלא תשלומי ממון הוא והוא הדין לתחת הנאמרת בעין ובשאר אברים ועוד אמר הכתוב לא תקחו כופר לנפש רוצח אבל אתה לוקח לחסרון אברים ותחת החבלות וכן זה שנאמר בתורה כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו אינו אלא נתינת ממון [מיימוני פ"א דהלכ' חובל ומזיק] והדברים האלה קבלה בידינו מרבותינו רב מפי רב עד משה מסיני וכן היו דנין בב"ד של יהושע וב"ד של שמואל הרמתי ובכל ב"ד שעמדו מימות משה ועד עכשיו [שם] החובל בחבירו חייב לשלם ה' דברים נזק ושבת וצער ורפוי ובושת וחמשה דברים אלו כולן משתלמין תשלומין מן המעולה שבנכסין כדין כל המזיקין ורפוי ושבת כבר בארנו [שם] ונזק הוא שאם קיטע יד חבירו או רגלו רואין אותו כאלו הוא עבד נמכר בשוק כמה הי' יפה וכמה הוא יפה עתה ומשלם דמי הפחת שהפחית מדמיו הוא שנא' יד תחת יד רגל תחת רגל [מהמיימוני דלעיל ע"ש במגיד משנה] ומניין שמזיק חבירו חייב בצער בפני עצמו שהרי נאמר באונס תחת אשר עינה והוא הדין לכל אשר מצער חבירו בגופו שהוא חייב לשלם דמי הצער. ובפ' החובל [בבא קמא דף פ"ד ופ"ה] דורש עוד מפצע תחת פצע ליתן צער במקום נזק [שם דף פ"ו ובפרק כיצד דף כ"ז] ומניין שהוא חייב בבושת בפני עצמו שני' ושלחה ידה והחזיקה במבושיו וקצותה את כפה בכלל דין זה קנס המבייש [בדף פ"ו דלעיל] ואינו חייב על הבושת עד שיהא מתכוין אבל המבייש את חבירו בלא כוונה פטור לפיכך ישן וכיוצא בו שבייש פטור בפרק כיצד הרגל [דף כ"ו] דורש עוד מפצע תחת פצע לחייב על השוגג כמזיד ועל האונס כרצון שאדם מועד לעולם ואפי' ישן ואפי' שיכור שחבל בחבירו או הזיק ממון חבירו משלם מה שהזיק מן המעולה שבנכסים בד"א שהישן חייב לשלם בשני' שישנו כאחד ונתהפך אחד מהם והזיק את חבירו או קרע את בגדיו שאונס כזה חייב עליו אדם המזיק אבל באונס גמור פטור כגון זה שמפרש בירושלמי [שם ומביאו בתוספת פ"ק דף ד' בד"ה כיון ובתוס' ר"י פרק ג' דף כ"ו בד"ה ושמואל] אם הי' אחד מהם ישן ובא אחר ושכב בצדו זה שבא באחרונה הוא מועד ואם הזיקו הישן פטור וכן אם הניח כלי בצד הישן פטור שזה שהניחו הוא המועד שפשע בב"ק [דף צ"א] מסיק שכשם שאומדין למיתה כך אומדים לניזקין כיצד הרי שהכה את חבירו בצרור קטן שאין בו כדי להזיק או בקיסי של עץ קטן וחבל בו חבלה שאין חפץ זה ראוי לעשותו ה"ז פטור שנאמר באבן או באגרוף דבר הראוי להזיק [שם דף צ' ודף צ"א] אבל חייב הוא בבושת בלבד שהרי אפי' רקק בגופו של חבירו חייב בבושת. [שם דף צ'] לפיכך צריכין העדים לידע באיזה דבר הזיק ומביאין הדבר שהזיק בו לבית דין עד שאומדין אותו דבר ודנין עליו ואם אבד אותו דבר ואמר החובל לא היה בו כדי להזיק וכמו אנוס אני והנחבל

אומר היה בו כדי להזיק ישבע הנחבל ויטול כמו שיתבאר [לקמן] [בפרק הנשרפין דף ע"ו] והברזל אין לו אומד אפי' מחט קטנה ראויה היא להמית ואין צ"ל להזיק גרסינן בירוי' [ריש פרק החובל ומביאו באלפסי שם] החובל בחבירו חבלה שהוא ראוי לשלם ה' דברים כולן משלם ה' הזיקו נזק שאין לו אלא ד' אינו משלם אלא ד'. שלשה משלם שלש. שנים משלם שנים. אחד משלם אחד. כיצד קיטע ידו או רגלו או אצבע מהן או שסימא את עינו משלם חמשה נזק וצער ורפוי ושבת ובושת. הכהו על ידו וצבתה וסופה לחזור. על עינו ומרדה וסופה לחיות משלם ד' צער וריפוי ושבת ובושת. הכהו על ראשו וצבה נותן לו שלשה צער ורפוי ובושת. ואם הכהו במקום שאין נראה כגון בגבו שאין לו שום בושת משלם שנים צער ורפוי. הכהו במטפחת שבידו או בשטר וכיוצא באלו נותן אחת והוא הבושת בלבד. עכ"ד הירושלמי. ובפ' החובל [בבא קמא דף פ"ג ופ"ד] מפורש כמו כן שאם כוואו בשפוד או במסמ' על צפרניו במקו שאינו עושה חבורה ולא מעכב מלאכה משלם הצער בלבד ואם השקהו סם או סכו סם לרפאות מכתו ושינה מראה עורו משלם לו ריפוי בלבד עד שיחזור מראהו כמו שהיה כבתחילה [שם]. [שם דף צ"א] אסרו בחדר נותן לו דמי השבת בלבד רקק בפניו חייב על הבושת בלבד וכן כל כיוצא באלו, [שם] המבעית את חבירו וכן אם צעק באזנו וחרשו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים והוא שלא נגע בו אבל אחזו ועשה לו הדברים האלו חייב בתשלומין [שם דף פ"ג] כמה הוא הצער הכל לפי הניזק יש אדם שהוא רך ומעונג ביותר ובעל ממון ואילו יתנו לו ממון הרבה לא היה מצטער מעט ויש אדם בעל טורח ובעל כח ועני ומפני זהוב אחד מצטער צער הרבה ועל פי הדברים האלה אומדין ופוסקין את הצער [שם דף פ"ה] כיצד משערין צער במקום נזק כגון שחסרו אבר אומדין כמה אדם כזה רוצה ליתן בין לקטוע לו אבר זה בסייף בין לקטוע לו בסם אם גזר המלך עליו שיקטעו לו האבר ואומדין כמה יש בין זה לזה ומשלם המזיק [שם כל הסוגיא] אמר רבא קיטע ידו נותנין לו דמי ידו ושבת רואין אותו כאלו שומר קישואין ורואין כמה הוא שכר שומר קישואין בכל יום ועושין חשבון כל ימי חוליו של זה ונותן לו וכן אם קטע את רגלו רואין אותו כאלו שומר הפתח סימא את עינו רואין אותו כאלו הוא מטחינו ברחי' וכן כל כיוצא בזה אחזו ותקע באזנו וחרשו נותן לו דמי כולן שהרי אינו ראוי למלאכה כלל ומה ששנינו בערכין [דף ב' והסוגיא בתוספות דף פ"ה דלעיל בד"ה חרשו] דחרש נידר ונערך לשם מדבר בחרש סופר או נוקב מרגליות שאין השמיעה מפסדת זאת האומנות [שם דף צ"א כל הסוגיא] כיצד משערין הריפוי אומדין בכמה ימים יתרפא זה החולי וכמה הוא צריך ונותן לו מיד ואין מחייבין אותו ליתן דבר יום ביומו ודבר זה תקנה

היא למזיק. וכן השבת אומדין אותו ונותנין לו מיד ואם הי' מתגלגל בחוליו והולך ואורך ימי החולי יתר על מה שאמדוהו אינו מוסיף לו כלום. וכן אם הבריא מיד אין פוחתין לו ממה שאמדוהו. כשפוסקין בב"ד על המזיק ומחייבין אותו לשלם גובין ממנו הכל מיד כמו שאומר רבי חנינא [שם] שאין נותנין זמן לחבלות אבל אם בבשת בלבד נתחייב נותנין לו זמן לשלם שהרי לא חסרו ממון [משנה רפ"ג ובגמרא דף פ"ו] כיצד משערין הבושת הכל לפי המבייש והמתבייש ואינו דומה מתבייש מן הקטן למתבייש מן הגדול ומכובד שמביישו אדם נקלה בושתו מרובה. [שם] והמבייש את הישן חייב בבושת [שם] והמבייש את השוטה פטור. והמבייש את החרש חייב [בדף פ"ח]. [שם] והמבייש את הגר. [במשנה דף פ"ז ואת העבד חייב. [בדף פ"ו] והמבייש את הקטן אם כשמכלימין אותו נכלם חייב ואם אינו נכלם פטור. [שם] ומ"מ אינו דומה מבייש את הקטן למבייש את הגדול ולא המבייש עבד למבייש בני חורין ולא המבייש חרש למבייש פקח. [בדף צ' כל הסוגיא] הכהו כלאחד יד או תלש בשערו או העביר טליתו ממנו או פרע ראש האשה או רקק והגיע בו הרוק נותן לו דמי בושתו ד' מאה זוז סטרו נותן לו מאה זוז אמר רב פפא [בדף צ"א] לא שנו אלא שרקק בו אבל לא בבגדו משום רבי יוסי בר רבי חנינא אמרו [שם] זאת אומרת ביישו בדברים פטור וגרסינן בירושלמי [שם ומביאו גם באלפסי שם ובאשירי] בשם ריש לקיש המבייש ת"ח אף בדברים נותן לו דמי בושת שלם ואומר שם מעשה באחד דאיקפיד לר' יהודא ברבי חנינא אתא עובדא קמיה דריש לקיש וקנסוהו ליטרא של זהב. אע"פ שהמבייש שאר העם פטור מן התשלומין מ"מ עון גדול הוא שהרי אפי' במקום תוכחה נצטוינו שלא לבייש שני' הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. ואמרו חכמים [במסכת אבות פ"ג] כל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לע"ה שנינו עוד בפ' החובל [בבא קמא דף צ:'] התוקע לחבירו נותן לו סלע פי' רבינו שלמה בלשון אחר הכהו בכפו על אזנו נותן לו סלע דמי בושת מלבד נזק צער וריפוי אם ישנו שם. ומסיק רב יהודא [בב"ק דף ל"ו] שכל כסף האמור בתורה כסף צורי ושל דבריהם כסף מדינה וסלע מדינה יש בו שלשה דינרים וחצי נחושת וחצי דינר כסף נמצא שהוא שמינית שבסלע צורי ואומר רבינו יצחק [שם בד"ה ושל דבריהם] דווקא במקום שהזכירו סלע צורי אבל מנה וזוז אינו של מדינה שהרי שואל התלמוד בפרק החובל (בבא קמא דף צ') על זאת המשנה שאמר רבי יוסי הגלילי מנה אם רוצה לומר מנה צורי או של מדינה ואינו פושטה מדרב יהודא. וגם בפרק אף על פי (כתובות דף ס"ה) גבי עני שנותן לאשתו כלים של חמישים זוז ואומר שהם של מדינה דאם של צורי עני מניין לו כל זה ואינו מוכיח זה מדרב יהודא אמר רבא [בפרק החובל דף פ"ד] נזקי שור בשור ונזקי

שור באדם גובין אותו בבבל ובח"ל ומסקינן [שם] שאינו מדבר בנזקי קרן שהרי פסק בפ"א [דף ט"ו] שחצי נזק הוא קנס ומחמת כן אומר רבה [בדף פ"ד דלעיל כל הסוגיא] אין מועד בבבל מאחר שאין מתחייב בנגיחות הראשונות אלא מדבר בנזקי השן ורגל שהן מועדים מתחילתן והזיקן מצוי אבל נזקי אדם באדם ונזקי אדם בשור אין גובין אותו בבבל ולא בח"ל שהרי צריך סמוכין לדברים האלה כמו שאומר שם ואין סמיכה בח"ל ואע"פ שהבא לידון בעידי הודאות והבא לידון בעידי הלוואות אומר שם שבח"ל דנין אותו בשליחות הסמוכין שבא"י שאם לא כן אין דנין אותם בח"ל שנאמר על כל הפרשה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ודרשינן [בפ' המגרש דף פ"ח ומבואר שם בתוס'] לפניהם ולא לפני הדיוטות דלפניהם האלהים האמור למטה מינה דמשמע מומחין אומר שם [בדף פ"ד דלעיל] במסקנא כי עבדינן שליחותייהו במילתא דשכיחא ואית בה חסרון כיס אבל בדבר מצוי ואין בה חסרון כיס כגון בושת ודברים שאינו מצוי ויש בו חסרון כיס כגון נזקי אדם באדם ונזקי אדם בשור אין אנו עושין שליחותם כתב רב אלפס [שם] מנהג שתי ישיבות שאע"פ שאין גובין קנס מנדין אותו עד דמפייס לבעל דינו ואם נתן לו שיעור הראוי ליתן לו מתירין את נדויו מיד בין נתפייס בעל דינו בין לא נתפייס בעל דינו עכ"ד ואין נראה לרבי יהודא דהאי לנקטיה בכובסי דלשבקי' לגלימיה הוא [וכן הוא באשירי שם] ואמרינן נמי [בפ"ק דף ט"ו] גבי האי כלבא דאכל אימרא משמתינן ליה עד דסליק הזיקא אבל משום תשלומין לא משמתינן [כתב הר"מ פ"ג דהלכות חובל ומזיק] כבר נפסק הדין שכל המבייש תלמידי חכמים אפי' בדברים קונסין אותו וגובין ממנו משקל ל"ה דינר מן הזהב שהוא משקל ט' סלעי' פחות רביע וקבלה הוא בידינו שגובין קנס זה בכ"מ בין בארץ בין בח"ל ומעשים היו אצלינו בכך בספרד. ויש ת"ח שמוחלין על זה וכן נאה להם ויש שתובעי' ועושים פשרה ביניהם אבל הדיינין אומרי' למבייש חייב אתה ליתן לו ליטרא של זהב עכ"ד בפ' חמישי [דף מ"ח] שנינו הנוגף את האשה ויצאו ילדיה אע"פ שלא נתכוון חייב לשלם דמי וולדות לבעל ונזק וצער לאשה וכיצד משערינן דמי וולדות שמין את האשה כמה היתה יפה עד שלא ילדה וכמה היא יפה משילדה ונותנין לבעל ואם מת הבעל נותנין ליורשיו, [כך משמע שם דף מ"ט] ואם נגפה אחר מיתת הבעל אף דמי וולדות לאשה. הנוגף את האשה ויצאו ילדיה ומתה אע"פ שהיה שוגג הרי זה פטור מן התשלומין ואינו משלם כלום שנאמר ולא יהיה אסון ענוש יענש הא אם יהיה אסון לא יענש ודרש תנא דבי חזקיה [בפ' הנשרפין דף ע"ט ובפרק אלו נערות (כתובות דף ל"ה)] מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת מה מכה בהמה לא חלקת בין שוגג למזיד בין באונס בין ברצון שלעולם חייב ממון שאדם מועד לעולם אף

מכה אדם לא תחלוק בו בין שוגג למזיד שלעולם פטור מממון. ואמרו חכמים שאע"פ שנתכוון להכות חבירו ונגף את האשה חייב מיתה ופטור מן התשלומין בפרק הנשרפין (סנהדרין דף ע"ט). המכה אביו ואמו ולא עשה בהם חבורה חייב בחמשה דברים אבל אם עשה בהם חבורה או שחבל בחבירו בשבת אפי' היה שוגג פטור מן התשלומין מפני שהוא עון מיתת ב"ד כמו ששנינו בפר' החובל (בבא קמא דף פ"ז), [בפרק האורג דף ק"ה] והלא החובל מקלקל הוא וכל המקלקלי' בשבת פטורין מן המיתה ולמה נחשב זה החובל עון שיש בו מיתת בית דין הואיל ונחת רוח עשה ליצרו הרע בעת שחבל בחבירו הרי הוא כמתקן ונמצא עון מיתה לפיכך פטור מן התשלומין [הכי איתא שם גבי קורע בחמתן]. [בדף פ"ו דלעיל] החובל בחבירו ביום הכפורים אפי' במזיד חייב בתשלומין אע"פ שעבר עבירה שחייב עליה מלקות. והרי כל המחויב מלקות ותשלומין לוקה ואינו משלם שאין אדם לוקה ומשלם כך הם הדברים בכל חוץ מהחובל בחבירו שהוא משלם שהרי בפירוש ריבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין שני' רק שבתו יתן ורפא ירפא [בפ' אלו נערות דף ל"ה כל הסוגיא] תניא בתוספתא דב"ק [פרק ט'] החובל באשת איש השבת והריפוי לבעלה והצער שלה והבושת והנזק אם בגלוי כגון שחבל בפניה ובצוארה בידיה וזרועותיה השליש שלה ושני שלישי לבעל ואם בסתר הוא הנזק השליש לבעל ושני שלישי לאשה של בעל נותנין לו מיד ושל אשה ילקח בהן קרקע והבעל אוכל פירות מכאן יש ראי' שיש קניין לאשה בלא בעלה לעניין הגוף והוא הדין בנותן מתנה סתם לאשה וכן פסקו ר"י [בתוס' פ"ק דקידושין בד"ה ר' אלעזר בדף כ"ד] ורבינו משה [בפ"ג דהלכות זכיה ומתנה]. כתב רבינו משה [בפ"ד דהלכות חובל ומזיק] בד"א שחבלו בה אחרים אבל חבל בה בעלה חייב לשלם לה מיד כל הנזק וכל הצער וכל הבשת והכל שלה ואין לבעל בהן הפירות ואם רצונה ליתן הדמים לאחר נותנת וכזה הורו הגאונים והבעל מרפא אותה כדרך שמרפא כל חולייה והמזיק את אשתו בתשמיש המטה אמרינן בפ' המניח [דף נ"ב] שהוא חייב בנזקיה ונפלאתי על זה שהרי שנינו בתוספת' [היינו אותה שהביא לעיל] החובל באשתו בין שחבל הוא בין שחבלו אחרים מוציאין מידו וילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות [בב"ק דף פ"ט כל הסוגיא ע"ש וכן הסוגיא גם במיימו' דלעיל] והאשה שחבלה בבעלה אם היה תוספ' בכתובתה מחייבין אותה למכור התוס' לבעלה בטובת הנאה וגובה ממנה אם רצה הבעל ואם רצה לגרשה ולגבות מן הכל גובה ואם לא היה לה תוספ' אינה יכולה למכור לו עיקר כתובתה שאסור לו לאדם לשהות עם אשתו שעה אחת בלא כתובה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה אלא אם רצה הבעל כותב עליה שטר בדמי חבלו או מגרשה ונוטל מכתובתה

הראוי לו תניא בפרק החובל (בבא קמא דף פ"ז) החובל בבניו הגדולים אם אין סמוכין על שולחנו נותן להם מיד והקטנים ילקח בהן קרקע בנזקו והם אוכלים פירותיו וכן הדין באחרים שחבלו בהם ואם היו סמוכים על שולחנו וחבל בהם פטור בין גדולים בין קטנים ואם חבלו בהם אחרים בגדולים יתן להם מיד ובקטנים ילקח בהן קרקע והם אוכלים פירותיהם עד שיגדלו. שנינו שם [בדף ס"ז] חש"ו פגיעתן רעה החובל בהם חייב והם שחבלו באחרים פטורים אע"פ שנתפתח החרש ונשתפה השוטה והגדיל הקטן אינן חייבים לשלם שבשעה שחבלו אינם בני דעת [שם] העבד והאשה פגיעתן רעה החובל בהם חייב והם שחבלו באחרים פטורין אבל משלמין לאחר זמן אם נתגרשה האשה או מת בעלה או שנשתחרר העבד. שנינו במסכת ידים [סוף פרק בתרא] אמרו הצדוקי' קובלים אנו עליכם פרושים ומה שורי וחמורי שאיני חייב בהן במצות אני חייב בנזקם עבדי ואמתי שאני חייב בהן במצות אינו דין שאתחייב בנזקם אמרו להם לא אם אמרת בשורי וחמורי שאין בהם דעת תאמר בעבדי ואמתי שיש בהם דעת שאם אקניטנו ילך וידליק את גדישו של חבירו ואהי' חייב לשלם וטע' זה מביא בפ' א' דנזיקין [דף ד'], [במשנה פרק החובל (בבא קמא דף צ') ובגמרא דף צ"א] אסור לאדם לחבול בין בעצמו בין בחבירו ולא החובל בלבד [בפי' אלו נערות דף ל"ה] אלא כל המכה אדם מישראל בין גדול בין איש בין אשה דרך בזיון ה"ז עובר בלא תעשה שנאמר לא יוסיף אם הזהירה תורה שלא להוסיף בהכאות החוטא [במכות דף כ"ג] קל וחומר למכה את הצדיק [בפ"ד מיתות דף נ"ח] אפי' להגביה ידו על חבירו אע"פ שלא הכהו הר"ז נקרא רשע שנ' ויאמר לרשע למה תכה רעך בפי' אלו נערות (כתובות דף ל"ה) המכה את חבירו הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה שאין כאן תשלומין בפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נ"ח) עכו"ם שהכה את ישראל חייב מיתה שנאמר ויפן כה וכה וירא כי אין איש קנס קנסו חכמים לאלו השוטים בעלי זרוע שיהא הנחבל נאמן ונשבע בנקיטת חפץ שזה חבל בו ונוטל מה שראוי לו והוא שיהיו שם עדים כמו ששנינו בפי' כל הנשבעין (שבועות דף מ"ד) כיצד היו שני עדים מעידים אותו כשנכנס לתוך ביתו שלם ויצא חבול ולא ראוהו בעת שחבל בו והוא אומר לא חבלתי בו והלה אומר אתה חבלת בי הרי זה נשבע ונוטל ומפרש שם [בדף מ"ו] בד"א כשהיתה המכה במקום שיכול לעשותה בעצמו אבל עלתה לו נשיכה בגבו וכיוצא בו הרי זה נוטל בלא שבועה [מיימוני פ"ה דחובל ומזיק ע"ש במ"מ] הודה החובל שהוא חבל משלם חמשה דברים שהרי עדים היו שם שנכנס לתוך ביתו שלם בשעת המריבה ויצא חבול אבל אם לא היו שם עדים כלל והוא אומר חבלת בי והוא הודה מעצמו פטור מן הנזק ומן הצער וחייב בשבת ובבשת וריפוי על פי עצמו

לפיכך אם כפר ואמר לא חבלתי נשבע שבועת היסת ולמה משלם אדם שלשה דברים אלו על פי עצמו שהשבת והריפוי ממון הוא ואינו קנס שאם לא יתן לו הרי חסרו ממונו שהוא מתרפא בו ובטל ממלאכתו והבשת לא הגיע לו אלא בשעה שהודה לפנינו שהוא חבל שהנחבל שלא ראוהו שחבל בו אדם אין לו בשת והודאתו בבית דין הוא שביישה אותו נמצאת למד שאין הפרש בבשת בין בשת המגיע לו אם חבל בו בפני אחרים ובין בשת המגיע לו על שהודה בפני אחרים שחבל לפיכך משלם אדם בשת על פי עצמו ואינו משלם קנס וכעניין זה שנינו בפרק אלו נערות (כתובות דף מ"א) האומר פתיתי בתו של פלוני משלם בושת ופגם על פי עצמו ואינו משלם קנס אינו דומה מזיק חבירו בגופו למזיק בממונו שהמזיק בממון חבירו כגון ששילם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו ומכל מקום מצוה לשאול ממנו מחילה כאשר בארנו במצות הוידוי [סוף סימן ט"ז] אבל החובל בחברו אע"פ שנתן לו ה' דברים אין מתכפר לו ואפי' הקריב כל אילי נביות אין מתכפר לו ולא נמחל לו עונו עד שיבקש מחילה מן הנחבל וימחול לו כדאיתא בפרק החובל (בבא קמא דף צ"ב). ואסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול [ביומא דף כ"ג] ואין זה דרך זרע ישראל ואמרו רבותינו כל המעביר על מדותיו מעבירין על כל פשעיו וגרסינן בפי שואל (שבת דף קמ"ט) כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה שנאמר גם ענוש לצדיק לא טוב וכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע ואמרינן בפרק החובל (בבא קמא דף צ"ג) כל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה אם יש דיין בארץ שיוכל לבא לדין לפניו ואמר רבי יצחק [שם] אוי לו לצועק יותר מן הנצעק ורבינו שמואל [בתו' שם] גורס אוי לו לצועק יותר ממי שאינו צועק וכן הוא במכילתיה [משפטים פרשה י"ח] ועוד יש הפרש בין נזקי גופו לנזקי ממונו כמו שאומר בסוף פ' החובל (בבא קמא דף צ"ב) שהאומר לחברו סמא את עיני קטע את ידי על מנת שאתה פטור חייב בה' דברים שהדבר ידוע שאין אדם רוצה בכך אבל האומר לחבירו קרע את כסותי שבור את כדי על מנת שאתה פטור הרי זה פטור ואם לא אמר לו על מנת שאתה פטור חייב לשלם אע"פ שהרשהו להשחית ומסיק שם [בדף צ"ג] בד"א כשבאו הכלי' לידו תחילה בתורת שמירה כגון שהיו שאולין או מופקדים אצלו ואמר לו שבר וקרע ועשה כן חייב לשלם עד שיאמר לו על מנת שאתה פטור אבל אם אמר לו קח לי כלי זה ושברו בגד זה וקרעהו ועשה כן הרי זה פטור [בב"ק דף כ"ו] אדם מועד לעולם בין ער בין ישן בין שוגג בין מזיד ונאמר מכה בהמה ישלמנה ולא חילק הכתוב בין שוגג למזיד ואחד המזיק בהמתו של חבירו או שאר ממונו משפט א' להם בד"א ברשות הניזק אבל ברשות המזיק פטור עד שיתכוין להזיק [בדף מ"ח] גרסינן בפרק

המניח (בבא קמא דף ל"ב) אמר רבי יוחנן הלכה כאיסי בן יהודא שאומר שנים שהיו מהלכים בר"ה אחד מהלך ואחד רץ והוזק אחד מהן בחבירו שלא בכוונה זה הרץ חייב מפני שהוא משנה ואם היה בערב שבת בין השמשות פטור מפני שהוא רץ ברשות כדי שלא תיכנס השבת והוא אינו פנוי גרסינן בפ' א' דנזיקין חמשה שישבו על כסא אחד ולא נשבר ובא אחר וישב עליו ונסמך על חבירו ונשבר אע"פ שהיה ראוי לישבר בהם קודם שישב הואיל וקרב את שבירתו האחרון חייב דכוחו כגופו דמי ואומרים לו אילו לא נסמכת עלינו היינו עומדים קודם שישבר וגרסינן שם אמר רב פפא כגון פפא בר אבא פירש רבינו יצחק [בתוס' שם] שהיה זה האחרון כבד כפפא בר אבא אבל אחר לא יניחו לעמוד מפני סמיכתו וכולן חייבין בפר' הניזקין (גיטין דף נ"ג) אמר רבי יוחנן המזיק את ממון חבירו היזק שאינו ניכר הואיל ולא נשתנה הדבר ולא נפסדה צורתו הרי זה פטור מן התשלומין דין תורה אבל מדברי סופרים אמרו הואיל והפחית את דמיהן הרי זה חייב ומשלם מה שהפחית מדמיהן אם הי' מזיד כמו ששנינו שם [בדף נ"ב] המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור במזיד חייב [שם דף נ"ג ובירושלמי שם] ודבר זה קנס הוא שקנסו חכמים שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומטמא טהרותיו של חבירו ואומר פטור אני והלכה כדברי ר' יוחנן שהרי חזקיה שחולק שם עליו [בדף נ"ג] עולה בתיובתא [בדף נ"ד] המנסך יין חבירו לעבודת עכו"ם לא נאסר היין שאין אדם מישראל אוסר דבר שאין שלו דכיון שאינו שלו לא שמיה תקרובת ואם היה לו בו שותפות או שהיה משומד שהרי הוא כגוי או שהתרו בו וקבל התראה שהרי הוא משומד הרי זה אוסר היין וחייב לשלם והיאך יתחייב זה לשלם והרי הוא מתחייב בנפשו מפני שמשעה שהגביהו נתחייב לשלם ואינו מתחייב בנפשו עד שינסך כדאיתא בפ' השוחט [חולין דף מ"א כל הסוגיא] גרסינן בפרק שני דנזיקין [דף כ"ו] אמר רבה זרק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים וכסתות ובא אחר וסילקן או הוא קידם וסילקן פטור שמשעה שהשליך נפסקו חציו והרי היו שם כרים וכסתו' וכתב רב אלפס דרבה לטעמיה שפוטר שורף שטרותיו של חבירו בפרק הגוזל קמא [דף נ"ח] דלא דאין דינא דגרמי ואין הלכה כן כמו שיתבאר [לקמן] ולרבינו יצחק [בתוס' דף כ"ו דלעיל בד"ה קדם] נראה דגרמא בנזיקין הוא ופטור לד"ה בפ' הגוזל ראשון [דף צ"ח כל הסוגיא] מסקינן שהשורף שטרותיו של חבירו חייב לשלם כל החוב שהיה בשטר אע"פ שאין גוף השטר ממון הרי גרם לאבד כל הממון וכיוצא בזה נקרא דינא דגרמי בכל התלמוד ובלבד שיודה לו המזיק ששטר זה מקוים היה וכך וכך היה כתוב בו ומחמת ששרפו הוא שאינו יכול לגבות החוב שאומר שם ה"ד אי דאיכא סהדי דידעי מה דכתיב בשטרא נכתוב ליה שטרא מעליא

ואי דליכא סהדי מנא ידענא כמה ישלם אמר רבא תהא במאמינו למזיק כאשר בארנו [בספ"ק דב"מ דף כ' ובכמ' דוכתי והעיקר בפרק הכותב (כתובות דף פ"ו)] המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול ונתחייב המוחל לשלם מה שקבל אפי' לר' מאיר דדאין דינא דגרמי אינו משלם יותר [בפרק הגוזל קמא דף ק'] כך פסק רב שר שלום גאון וכן מוכיח גבי קריביה דרב נחמן בפ' הכותב [כתובות דף פ"ה ומבואר בתוס' שם בד"ה תיזל דף פ"ו] בפר' לא יחפור (בבא בתרא דף כ"ב) מסקינן דגרמין בנזיקין פטור אבל אסור וצריך לחלק מה בין גרמין בנזקין לדינא דגרמי וחילק רבינו יצחק [בתוספות שם בד"ה ואם כל הסוגיא] ללשון א' דדינא דגרמי הוא במקום שהוא בעצמו עושה ההיזק לממון חבירו וללשון אחר פירש במקום שבשעת מעשה עושה ההיזק וא"א ליישב לשני הלשונות את כולן כשתדקדק בהלכות ועוד כי טיהר הטמא ועירבו בע"ה עם פירותיו דמחייב לרבי מאיר בפ' עד כמה (בכורות דף כ"ח) לא יתיישב כלל דהוא עצמו אינו מזיק ממון חבירו וכן בשעת מעשה אין ההיזק בא לכך נר' לרבי יצחק בר ר' אברהם לפרש שהואיל דדינא דגרמי מטעם קנס כמו שמוכיח בירו' [פרק שבועת הדיינין] יש לומר דכל היזק המצוי ורגיל לבא אם לא שקנסו חכמים על כך שייך דינא דגרמי כעין טעם שבארנו למעלה גבי מטמא ובכך מתיישבות כל ההלי' [בסמוך] גרסינן בפרק שני דנזיקין [דף כ"ו] אמר רבא הזורק כלי מראש הגג לארץ ולא הי' תחתיו כלום וקדם אחר ושברו במקל בעוד שהוא באויר קודם שיגיע לארץ הרי זה פטור דמאחר שלא שיבר אלא כלי שסופו להשבר [בי"ד] בודאי נמצא כשובר כלי שבור וכן כל כיוצא בזה פטור. גרסינן בפ' החובל (בבא קמא דף צ"א) שור שהי' עומד להריגה מפני שהוא מזיק הבריות ואילן שהוא עומד לקציצה מפני שהוא מזיק הרבים וקדם אחר ושחט שור זה וקצץ אילן זה שלא מדעת בעליו חייב לשלם לבעלים כמו שיראו הדיינין שהרי הפקיעו מלעשות מצוה ואם טען אתה אמרת לי להורגו ולקוצצו הואיל והוא עומד לכך הרי זה פטור אמנם בחוצה לארץ אין גובין עכשיו קנס זה כדא' שם [דף פ"ד] דבר שאין בו חסרון כיס אין אנו עושין שליחות הסמוכין שבארץ לדון בו [בפרק הכונס דף ס"ב] כל המזיק ממון של חבירו ואינו יודע מה הזיקו הרי הניזק נשבע בתקנת חכמים ונוטל כמו הנגזל [בפרק כל הנשבעין דף מ"ה ומ"ו] והוא שיטעון דברים שהוא אמוד בהם כמו שבארנו בנגזל [לקמן בסי' ע"ג] כיצד לקח כיס של חבירו והשליכו לים או לאור או שמסרו ביד אנס לדברי רבינו יעקב כאשר יתבאר [לקמן] ואבד בעל הכיס היה אומר זהובים היה מלא והמזיק היה אומר איני יודע מה היה בו שמא עפר או תבן היו בו הרי זה הניזק נשבע בנקיטת חפץ ונוטל וכיוצא בדין זה יש בירושלמי ובארנוהו במצות השומרים [סימן פ"ח] והוא

שיטעון דברים שהוא אמוד בהם או אמוד להפקידן אצלו ודרכן להניחן בכלי זה וכיוצא בזה אבל אם אין דרכן להניח בכלי זה הוא פשע בעצמו כדמוכח בפרק הכונס (בבא קמא דף ס"ב) גבי מנחי אינשי מרגניתא בכספתא או לא ובעיא זו לא איפשיטא הילכך אם תפס אין מוציאין אותו מידו [מהמיימוני סוף פ"ז דחובל ומזיק עיין בהשגות שם ובספ"ה דהלכות שאלה ופקדון] ידע המזיק שהכיס היה בו זהובים אבל אינו יודע כמה היו והניזק אומר אלף היו נוטל אלף בלא שבועה והוא שיהא אמוד שהרי זה המזיק מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם [כרבי אבא בפרק כל הנשבעין (שבועות דף מ"ז)] המוסר ממון חבירו ביד אנס חייב לשלם מן היפי שבנכסיו [הכי איתא בב"ק דף ה' שהוא בכלל המזיקין] ואם מת גובה מן היורשין כשאר כל המזיקין בין שהיה אנס גוי בין שהיה אנס ישראל הרי זה המוסר חייב לשלם כל מה שלקח האנס אע"פ שלא נשא המוסר ונתן בידו אלא הראה בלבד בד"א כשהראה המוסר מעצמו דאמר רבא בפי הגוזל בתרא (בבא קמא דף קט"ז) אם הראה מעצמו כנושא ונותן ביד דמי אבל אנסוהו גוים והראה ממון חבירו תניא [שם] דפטור ואם נשא ונתן ביד חייב גרסינן בירושלמי בפרק החובל [סוף פירקא ומביאו האשירי בהגוזל בתרא] אמר ר' יוסי הדא דאת אמרת באומר תנו לנו ממון סתם אבל אמר תנו לנו ממון של פלוני ופלוני אפי' נשא ונתן ביד פטור. וכתב רב אלפס [שם] שאין התלמוד סובר כן ומדקדק דאם נשא ונתן ביד חייב במה מדבר אם באונס הלה אמר פטור ואם מעצמו אפי' לא נשא ונתן ביד אלא שהראה אמר רבא שחייב אלא ודאי אפי' באונס חייב ועוד מביא ראיה שאומר שם בפרק הגוזל (בבא קמא דף קי"ז) מעשה באחד שהראה יינו של רב פנחס למלך שאנסוהו לכך א"ל האנס עזרנו להביאו עמנו וכן עשה ובא לפני רב אשי לדין ופטרו אמרו לו תלמידיו והתניא נשא ונתן ביד חייב אמר להם בד"א כשלא העמיד האנס מתחילה על דבר הנאנס אבל העמיד האנס על הממון מתחילה אבד כל מה שיש לו וכאלו נשרף ע"כ הגמרא הרי למדת שנשא ונתן ביד חייב אף באונס שאל"כ מה היו מקשים תלמידיו לרב אשי וגם רב אשי היה יכול לענות להם בד"א מעצמו אבל באונס פטור אלא ודאי הואיל ועשה מעשה בידים חייב אף באונס אבל הראה באונס פטור שאין זה אלא גרמא בעלמא ועוד הביא ראיה מדאיתביה [שם] רב כהנא לרב אשי אמר לו האנס הושט לי פקיע עמיר זה או אשכול ענבים זה והושיט לו חייב אע"פ שעמד עליהם האנס מתחילה ומתרץ בד"א שהעמיר והאשכול מצד הנהר לעבר האחר שאין האנס יכול ליטלה ולכך חייב המושיט ואע"פ שנאנס הרי למדת שמי שנוטל ממון חבירו ומוליכו אצל האנס בידו חייב אע"פ שנאנס כל זה מדברי רב אלפס. פסק רבא בפרק הגוזל בתרא [שם] על בעלי דינין שהיתה

ביניהם מריבה על דבר אחד זה אומר שלי וזה אומר שלי ועמד אחד מהם ומסרה בידי עכו"ם מנדין אותו עד שיחזיר את הדבר לכמו שהיה ויסלק יד האנס מביניהם ויעשו ביניהם דין ישראל בירושלמי דכתובות [פרק בתרא ומביאו האלפסי שם] א"ר יהושע ב"ל מי שנתפס על חבירו ולקחו ממנו גוי' ממון בשביל חבירו אין חבירו חיי' לשלם חוץ מן הנתפס מפני המס הקצוב על כל איש ואשה למלך הרי זה חייב לשלם לו והוא שיקחו ממנו בפירוש בגלל פלוני ובפני עדים כמו שאומר בפ' הגוזל אחרון [דף קי"ג] בר מתא אבר מתא מיעבט ודווקא משנה זו אבל משנה שעברה מאחר שנתפייס המלך אין לו לעבוט אחר עליו [מהאלפסי פ' הכונס ומיימ' פ"ח דחובל ומזיק] מי שיש לו עדים שמסר ממון חבירו בעניין שהוא ראוי להתחייב ולא ידעו העדים כמה הפסידו במסירתו והנמסר טוען כך וכך הפסידני והמוסר כופר במה שטענו אם תפס הנמסר אין מוציאין אותו מידו אלא נשבע בנקיטת חפץ וזכה במה שתפס ואם לא תפס אין מוציאין מיד המוסר אלא בראייה ברורה שהרי בפ' הכונס [בבא קמא דף ס"ב והסוגיא בתוס' שם] בעי אמימר אם עשו תקנת נגזל במסור לישבע וליטול אם לא ונשאר בתיקו ושוין ר"ח ורבי' משה ורש"י שכמו דתיקו דאיסורא לחומרא מכל וכל כך כל תיקו דממונא לקולא מכל וכל ולא כדברי רב האי גאון שפירש יחלוקו ועוד שאין הלכה כסומכוס כאשר בארנו בנזקי קרן בספר זה [לעיל בסימן ס"ז] שהרי שמואל בפ' הפרה [דף מ"ו] ורב נחמן בפ' השואל [דף צ"ז ק"ב] אין סוברין כמותו ועוד כי אף סומכוס אינו אומר דבריו כי אם בספק שראוי להסתפק כי ההיא דשור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצדה [בדף כ"ו דלעיל] ואין ידוע אם קודם שנגחה ילדה או לאחר שנגחה ילדה שאף לבעלי דינין הדבר בספק מתוך שמועה זו פוסק ר"ח [וכן באשירי סוף ב"ק ובאלפסי שם] דהלי' כמ"ד בפ' הגוזל אחרון [דף קי"ט] ממון מסור אסור לאבדו ביד ומפרש רבינו יעקב [בתו' פ' הכונס דלעיל] זאת הבעיא דמיירי כשהמסור מכחיש הנמסר דומיא דנגזל דשבועות [דף מ"ד] שהגזלן דומה שמכחישו אבל אם אין יודע המסור כמה ואומר זה הכיס שלקח האנס שמא עפר היה בו ישבע הנמסר כמה הפסידו ויטול ומפרש רבינו יצחק זו הבעיא מיירי אפי' אין המסור יודע כמה דומיא דתקנת נגזל באשו שנזכר למעלה [בב"ק דף ס"ב] שאין המבעיר יודע כמה הפסיד הניזק וכיוצא בזה הוא דמבעיא ליה שיעשו תקנה או לא. כתוב בספר חפץ שכך אומר רב פלטוי ראש ישיבה מסור פסול לעדות ולא מבעיא מסור גמור אלא אפילו אדם מפורסם ומריב על חבירו ואומר לו אלך ואמסור ממונך הואיל ומעיז פניו בפרהסיא נקרא רשע ופסול לעדות והוא הדין לשבועה וכן נפסק דין המסור בבי' ישיבות. כתב רבינו משה [בפ"ח דחובל ומזיק] המסור שאנסוהו גוים להראות או

להביא ונשא ונתן ביד אע"פ שהוא חייב לשלם אינו רשע אלא בן תשלומין הוא בלבד ומשביעין אותו כשאר הכשרים. מותר להרוג את המסור בכל מקום שהוא ואפי' בזמן הזה שאין דנין דיני נפשות ומותר להורגו קודם שימסור אלא כשאומר הריני מוסר פלוני בגופו או בממונו ואפי' ממון קל הרי זה התיר עצמו למיתה ומתרין בו ואומרים לו פלוני אל תמסור אדם ואם העיז פניו ואמר לא כי אלא אמסרנו הרי זה מצוה להורגו וכל הקודם להורגו זכה כמו שמצינו בפי הגוזל בתרא (בבא קמא דף קי"ז) ברב כהנא דשמטיה לקועיה דההוא גברא מסור ואמרו רבותינו במסכת ר"ה [דף י"ז] כי המסורות אין להם חלק לעולם הבא. כתב רבינו משה [בפ"ח דלעיל] שאם עשה המסור כאשר זמם ומסר יראה לו שאסור להרוג אלא א"כ הוחזק למסור ומעשה בכל יום בערי המערב להרוג את המוסרי' רודף שהי' רודף אחר חבירו להורגו או לדבר עבירה ושבר את הכלים בין של נרדף בין של כל אדם פטור מפני שהוא מתחייב בנפשו שכיון שרודף התיר עצמו למיתה ונרדף ששבר כלים של רודף פטור ואם שבר כלים של אחרים חייב שהמציל עצמו בממון אחרים חייב מי שרדף אחר הרודף להציל הנרדף ושבר את הכלים בין של רודף בין של כל אדם פטור ולא מן הדין אלא תקנה היא שלא ימנע מלהציל או יתמהמה ויעיין כשירדוף וספינה שחשבה להשבר מכובד המשוי ועמד אחד מהם והקל ממשאה והשליך בים פטור שהמשוי שבה כמו רודף אחריהם ומצוה רב עשה שהשליך והושיעם ועיקרי אלו הדברים בפרק הגוזל בתרא [בבא קמא דף קי"ז כל הסוגיא מתחילה וסוף]:

מצות עשה עא

מצות עשה לדון (א) בדיני נזקי הגנבה וגנב שיעידו עליו עדים כשרים שגנב חייב לשלם שנים לבעל הגנבה אם גנב דינר משלם שנים אם גנב חמור או כסות או גמל משלם שנים בדמיה נמצא מפסיד כשיעור שביקש לחסר חבירו. [בב"ק דף ס"ד וע"ד] והגנב שהודה מעצמו שגנב משלם את הקרן ופטור מן הכפל שנאמר אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים ולא המרשיע עצמו משלם שנים והוא הדין לכל הקנסות שכל המודה בהן פטור שנינו בפי מרובה (בבא קמא דף ס"ב) תשלומי כפל נוהגין בכל אבל תשלומי ארבע' וחמשה אין נוהגין אלא בשור ושה בלבד שהגונב את השה או את השור וטבח או מכר משלם על השה תשלומי ד' ועל השור תשלומי ה' [שם דף ס"ו] הגנבה עצמה שהיא ביד הגנב ולא נשתנית חוזרת לבעלי' בין לפני יאוש בין לאחר יאוש דיאוש כדי לא קנה [שם] נשתנית הגניבה ביד הגנב קנאה אפי' לפני יאוש ואינו משלם אלא דמים כמשפט הגזלה תניא בפי מרובה (בבא קמא דף ס"ה) ומסיק שם דמודה רב אם גנב כחושה והשמינה או שמינה והכחישה משלם תשלומי כפל או תשלומי ד' וה' כשעת הגניבה ואמר רבי אלעאי [שם]

שאם גזל או גנב טלה ונעשה איל עגל ונעשה שור נעשה שינוי בידו וקנאו ואם אחר כך טבחו ומכרו שלו הוא טובח ושלו הוא מוכר ואינו משלם ד' וה' אבל תשלומי כפל משלם כשעת הגניבה. והלכה כמותו דתנן [בריש פרק הגוזל קמא] זה הכלל כל הגזלנים משלמין כשעת הגזילה ואמרינן [שם דף נ"ו] זה הכלל לאתויי הא דרבי אלעאי. אמר רב בפ' מרובה [בבא קמא דף ס"ה כל הסוגיא] גנב בהמה או כלים וכיוצא בהם ובשעת הגניבה הוא הי' שוה ארבעה ובשעת העמדה בדין הוא שוה שנים משלמין קרן כשעת הגניבה שהרי שנינו כל הגזלנים משלמין כשעת הגזילה ומביאה גם על יוקר וזול בפ' הגוזל ראשון [דף צ"ו] ובפ' המפקיד (בבא מציעא דף מ"ג) ובפסחים פ' כל שעה (פסחים דף ל') אבל תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה כשעת העמדה בדין מאי טעמא דרב פירוש למה אין כל התשלומין משלמין כשעת הגנבה אמר קרא גניבה וחיים אחייה לקרן דווקא כעין שגנב בין שהוקר בין שהוזל כאשר יתבאר ולשון אחייה הוא לשון תשלומין שמחיי' ממונו של זה לשון רבינו יצחק בכתב ידו [וכן הוא בתוס' שם בד"ה דתניא דף ס"ה] אמר רבה בפ' המפקיד (בבא מציעא דף מ"ג) הי' שוה בשעת הגנבה או הגזילה שנים ובשעת העמדה בדין ד' אם שחט או מכר או שבר את הכלי או אבדו משלם הכל כשעת העמדה בדין שהואיל ואלו היתה בעין היתה חוזרת נמצא שעת הגזילה היא שעת שחיטתו ושבירתו. ואם מתה הבהמה או נאבד הכלי מאליו משלם הקרן כשעת הגניבה שהרי עכשיו לא נגע בו ועל מה אתה מחייבו על שעת הגניבה באותה שעה לא הי' שוה כי אם שנים אבל בתשלומי כפל ד' וה' כשעת העמדה בדין אע"פ שהוקרו ומודה רב בזה כדמוכח גבי האי דאמר רבא [בפרק מרובה דף ס"ו ומבואר בתו' שם] טלאים כדמעיקרא דמים כדהשתא. אבל בהחסר כדברי רב שבארנו למעלה בכל עניין משלם קרן דווקא כעין שגנב כדגרסינן בפרק המפקיד (בבא מציעא דף מ"ג) ובחסר מי איכא למ"ד דכל הגזלנים לאו כשעת הגזילה משלמי והתנן כל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה בפרק קמא דנזיקין [דף י"א] ובפרק הגוזל קמא (בבא קמא דף צ"ד) אמר שמואל אין שמין לגנב ולא לגזלן אבל שמין לנזיקין ולשואל פי' רבינו שמואל [בתוס' פ' השואל דף צ"ו בד"ה זיל כל הסוגיא וקצתה גם בתוספת דף י"א דלעיל בד"ה אין] אין שמין להם כשעת מיתה ושבירה אלא מקבלין הפחת שמשעת מיתה ושבירה עד שעת העמדה בדין ואינו כמו נזיקין שאומר שם למעלה [בדף י"א דלעיל] שהניזק מקבל הפחת הילכך גנב וגזלן יחזירו הנבילה או השברים בדמים שהן שווים בשעת העמדה בדין ועליהן ישלימו כל התשלומין ודורש דבר זה בירו' [פ"ה דב"ק] מניין שאין שמין לא לגנב ולא לגזלן שנא' חיים שנים ישלם חיים ולא מתים עד כאן גניבה גזלה מניין שנא' והשיב את

הגזלה אשר גזל כעין שגזל. פי' אם הוזלו חיים יחזירם כמות שהם ואם הוזלו מתים יתן לו הפחת ונמצא שלא הפסיד כלום כאלו הן חיים [בפרק השואל דף צ"ו ומביאו גם בדף י"א דלעיל] מעשה באחד ששאל גרזן מחבירו ושברה ובא לדין לפני רב ואמר לו לך שלם לו גרזן שלם כלומר שאין דין שואל כניזקין שבעל הדבר הניזק מקבל הפחת כי המשאיל לא יקבל עליו שום פחת והרי דינו זה כדין גנב וגזלן שמשלמין חיים ולא מתים כאשר בארנו והחזירוהו רב כהנא ורב אשי מדין זה. ומסקנא [שם] שהשואל כנזיקין אבל רבינו שלמה פירש לך שלם לו גרזן שלם והשברי' יהיו שלך. [בתו' דלעיל] וזה לא יתכן שהרי בפ"ק דנזיקין [דף ה'] מדמה תשלומי גנב וגזלן ושואל לתשלומי נזק ואם כן אפי' סובין יכול לשלם. שוין רבי יוחנן ורב נחמן בפרק מרובה (בבא קמא דף ס"ח) שהגונב וטבח ומכר לפני יאוש בעלים אע"פ שלא קנה לוקח והרי הגניבה חוזרת בעצמה מיד הלוקח הרי זה משלם תשלומי ד' וה' ואין צ"ל אם טבח ומכר לאחר יאוש שהוא משלם ד' וה' שהרי הועילו מעשיו וקנה הלוקח בפרק שבועת הדיינין (שבועות דף מ"ב) אמר שהגונב מן העכו"ם או שגנב נכסי הקדש פטור מן הכפל שנא' ישלם שנים לרעהו דווקא ומאחר שפטור מן הכפל פטור גם מתשלומי ארבעה וחמשה אם טבח ומכר שהרי תשלומי ד' וה' אמרה תורה ולא שלשה וארבעה. [שם ובב"ק דף ס"ב ובב"מ דף נ"ו ונ"ז] וכן הגונב שטרות עבדים וקרקעות אינו משלם תשלומי כפל שלא חייבה תורה כפל אלא במטלטלים שגופן ממון שנא' על שור על חמור על שה על שלמה. אבל העבדים הוקשו לקרקעות שנאמר והתנחלתם אותם לבניכם. והשטרות אין גופן ממון. [בפ' מרובה דף ע"ח] השותפין שגנבו אם טבח או מכר אחד מהם מדעת חבירו משלם תשלומי ד' וה'. ואם עשה שלא מדעת חברו פטורין מתשלומי ד' וה' וחייבין בכפל בד"א כששניהם הוציאוה מרשות בעלים אבל הוציאה אחד מדעת חבירו פטור חבירו שאין שליח לדבר עבירה דדווקא גבי טביחה אמרי' בפ' מרובה [דף צ"א] או לרבות שליח. מסקינן בפרק מרובה (בבא קמא דף ע"ה) אליבא דרב שמי שהודה בקנס ואחר כך באו עדים אם הודה בתחילה בפני בית דין פטור אבל אם הודה חוץ לב"ה או שהודה בפני שנים בלבד ואחר כך באו עדים הרי זה משלם קנס על פיהם כיצד הודה בבית דין שגנב ואחר כך באו עדים שגנב פטור מן הכפל שהרי חייב עצמו בקרן קודם שיבאו העדים אבל אם אמר לא גנבתי שפטר עצמו מן הכל ובאו עדים שגנב וחזר ואמר בב"ד טבחתי או מכרתי אם באו עדים אחר כך שטבח או מכר משלם תשלומי ד' וה' לפי שפטר עצמו תחילה מכלום עד שבאו עדים וכן אמר רב המנונא שם שמסתברא מילתיה דרב וכן הלכה דין הגנב לשלם הקרן והכפל או תשלומי ד' וה' מן המטלטלין שלו ואם לא נמצאו לו מטלטלין

ב"ד יורדין לנכסיו וגובין את הכל מן המעולה שבנכסיו כשאר נזיקין שנאמר בהן מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם כדאמר בפ"ק דב"ק [דף ה'] כולהו כאבות הן לשלם ממיטב ואם אין לו קרקע ולא מטלטלין ב"ד מוכרין את הגנב ונותנין דמיו לניזק שנאמר ואם אין לו ונמכר בגנבתו. ואמרו רבותינו על פי הקבלה בפרק היה נוטל (סוטה דף כ"ג) שהאיש נמכר בגנבתו ולא האשה [בקידושין דף י"ח כל הסוגיא] אין הגנב נמכר אלא בקרן אבל בכפל ותשלומי ד' וה' אינו נמכר בו אלא הרי זה חוב עליו עד שיעשיר. היה קרן הגניבה מאה ואין הגנב שוה אלא חמשים זוז הרי זה נמכר ושאר הקרן עם הכפל הרי זה חוב עליו עד שיצא בשביעית ויעשיר וישלם. היה הגנב שוה מאה ואחד אינו נמכר שנאמר בגניבתו עד שיהו דמיו כולן נבלעים בגניבתו. עוד בפ' מרובה [בבא קמא דף ס"ב וס"ג ובפרק הגוזל (בבא קמא דף ק"ו) וק"ז כל הסוגיא] אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יוחנן הטוען שנגנב הפקדון מביתו אם נשבע ואחר כך באו עדים ששקר טען ושהפקדון היה אצלו הרי זה משלם תשלומי כפל שהרי הוא עצמו כגנב ואם טבח ומכר אחר שנשבע משלם תשלומי ד' וה' ואם באו עדים קודם שישבע אינו משלם אלא קרן בלבד. בד"א שנשבע קודם ששלח יד בפקדון אבל אם שלח בו יד וטען טענת גנב ונשבע ובאו עדים פטור מן הכפל שכיון ששלח בו יד נתחייב וקנאהו. והטוען טענת גנב בפקדון של קטן אע"פ שנתנו לו כשהוא קטן ותבעו כשהוא גדול ונשבע ואחר כך באו עדים הרי זה פטור מן הכפל שנא' וכי יתן איש אל רעהו ואין נתינת קטן כלום. וצריך שתהא נתינה ותביעה שוין בגדול שנא' רעהו כך דרשו בירושלמי [פ' שבועות הדיינין]. ובפ' הגוזל (בבא קמא דף ק"ו) דורשו מדבר שניהם שומר שגנב מרשותו כגון שגנב טלה מן העדר שהופקד אצלו וסלע מן הכיס שהופקד אצלו אם יש עליו עדים חייב בכפלו אע"פ שהחזיר הסלע למקומו והטלה לעדרו הרי זה חייב באחריותו עד שיודיע לבעלים שהרי כלתה שמירתו כאלו לא החזיר כלום עד שיודיע לבעליו שכך אומר רבי עקיבא בפ' הגוזל בתרא (בבא קמא דף קי"ח) ואף על פי שרבי ישמעאל חולק עליו ופוטר כשהחזירו מ"מ הלכה כרבי עקיבא מחבירו. ובסוף פרק המפקיד (בבא מציעא דף מ"ג) אמר רב אשי לאפוקי מדרבי ישמעאל דאמר לא בעינן דעת בעלים ורבינו יצחק פוסק כרבי ישמעאל שאנו מעמידין בפרק המפקיד (בבא מציעא דף מ') סתם משנה כמותו. אבל הגונב סלע מחברו וכלים מביתו והחזיר דבר הגנוב למקומו קיי"ל כרי יוחנן שאומר שם [בדף קי"ח] שאם ידעו הבעלים בגניבתו ולא ידעו בחזרתו עדיין הגנב חייב באחריותן עד שימנה את מעותיו. מנה את כיסו ומצא המניין שלם פטור ואם לא ידעו הבעלים לא בגניבתו ולא בחזרתו אפי' מניין אינו צריך אלא כיון שהחזירן למקומן פטור באחריותן ואע"פ שרב חולק עליו

[שם] רב ורי יוחנן הלכה כרבי יוחנן בד"א בדבר שאין בו רוח חיים אבל הגונב טלה מעדר של חברו וידעו בו הבעלים והחזירו לעדר שלא מדעת הבעלים ומת או נגנב חייב באחריותו ואם מנו הצאן ונמצאה שלימה פטור ואם לא ידעו הבעלים לא בגנבתו ולא בחזרתו אע"פ שמנו הצאן והיא שלמה חייב באחריותו עד שידעו הבעלים כדי שישמרו הטלה הגנוב שהרי למדו פסיעות החיצונות ומתוך כך קל לברוח שכך אומר שם רב חסדא בפ' הגוזל אחרון [דף קי"ח] ורבא סובר שם כמותו וכן הלכה [כך משמע שם ובדף קי"ט] אסור ליקח מן הגנב החפץ שגנב והוא עון גדול שהרי מחזיק ידי עוברי עבירה וגורם לגנוב גניבה אחר' שאם לא ימצא לוקח לא יגנוב ועל זה נא' במשלי חולק עם גנב שונא נפשו אלה ישמע ולא יגיד. גרסינן בפ' הגוזל אחרון [דף קט"ו] א"ר יוחנן משום רבי ינאי הגונב ומכר ולא נתייאשו הבעלי' ואח"כ הוכר הגנב שזה החפץ שמכרו פלוני זה הוא שגנבו בפנינו חוזר לבעליו והבעלי' נותנין דמיהם ללוקח שנתן לגנב מפני תקנת השוק והבעלי' חוזרין ועושין דין עם הגנב כך מפרש רב פפא שהוא אחרון את דבריו ואע"פ שרב חולק [שם] על ר' יוחנן הלכה כרבי יוחנן. אמר רבא [שם] אם גנב מפורסם הוא לא עשו בו תקנת השוק ואין הבעלי' נותני' ללוקח כלום אלא חוזר הלוקח ועושה דין עם הגנב ומוציא ממנו דמים שנתן [שם] נתייאשו הבעלים מן הגניבה בין נתייאשו קודם שלקחה בין שנתייאשו לאחר שלקחה קנאה הלוקח בייאוש ושינוי רשות ואינו מחזיר הגניבה. לקח מן הגנב שוה מנה במאתים או שוה מאתים במנה הרי זה נוטל הדמים מבעל הבית ואחר כך מחזיר הגניבה מפני תקנת השוק כדמסקינן שם. [שם] והלכתא בכולהו עשו בהם תקנת השוק חוץ מגנב ופרע בחובו גנב ופרע בהקיפו שלא עשו בהם תקנת השוק ונוטלו בעל הבית בלא דמים שהרי אומר למוחזק לא נתת לגנב דמים אלו כדרך השוק על דעת שיתן לך חפץ זה. ופי' רב אלפס [וכן הוא בתוס' שם] שהכלל שאמר בכולהו אינו עומד על גנב מפורסם שאמר רבא כי אם על מחלוקת אמוראים שנחלקו בלוקח בפחות משויו או יותר ומורי רבי יהודא [וכן באשירי שם] כתב שמצא בשם רבינו יעקב שכלל גם גנב מפורסם שיעשו בו תקנת השוק. ואם הי' אומר לטובה נתכוונתי להשיב אבידה נאמן לד"ה שנינו בפרק הגוזל אחרון [דף קי"ד] בע"ה שאינו עשוי למכור כליו ויצא לו שם גניבה בעיר והכיר כליו וספריו ביד אחרים או שהיה עשוי למכור והיו כלים אלו מכלים העשויין להשאיל ולהשכיר אם באו עדים שאלו היו כליו של זה ישבע זה שהן בידו בנקיטת חפץ בכמה לקח ויטול מבעל הבית ויחזיר לו כליו. ופירש רבינו שלמה שמדבר לפני יאוש דאי לאחר יאוש קנה אותם המוחזק בהם ביאוש ושינוי רשות. אמנם בספרים נראה שהוא לעולם לפני יאוש לפי שאין רגילין להתיאש מספרים

שבאים לעולם ביד ישראל ולא ביד גוים כדאמר בפ' שני דבבא מציעא [דף כ"ד] שאני נהר בידן דכיון דישראל כרו ליה וישראל סכרו ליה לא מייאש דוודאי מישראל נפלו ויש להכריז. עוד הארכנו בעניין דברים העשויים להשאיל ולהשכיר בעניין חלוקי שבועות לקמן [בסימן צ"ה] [בדף ק"ד דלעיל] היה בע"ה עשוי למכור כליו ולא היו מדברים העשוין להשאיל ולהשכיר אע"פ שיצא לו שם גניבה בעיר והוכרו כליו אין מחזירין מיד הלקוחות שמא מכרן לאחריי אבל אם באו בני אדם ולנו בתוך ביתו ועמד וצעק בלילה נגנבו כלי וספרי ובאו בני אדם ומצאו מחתרת חתורה ובני אדם שלנו בתוך ביתו יוצאין וצרורות של כלים על על כתפיהם והכל אומרים הללו כליו וספריו של פלוני הרי זה נאמן וישבע זה שהכלים בידו בנקיטת חפץ כמה הוציא ויטול מבעל הגניבה ויחזיר לו כליו. מתוך ההלכות שבפרי הגוזל אחרון [דף קי"ח וקי"ט] למדנו שכל דבר שחזקתו שהוא גנוב אסור ליקח אותו וכן אם חזקת רוב אותו הדבר שהוא גנוב אין לוקחין אותו, [בדף קי"ח] ולפיכך אין לוקחין מן הרועים צמר או חלב או גדיים. אבל לוקחין מהן חלב או גבינה במדבר אבל לא ביישוב. ומותר ליקח מן הרועים ארבע צאן ארבע גיזות של צמר מעדר קטן או חמש מעדר גדול שאין חזקתו שהוא גנוב כדברי רב חסדא [שם]. [שם] כללו של דבר כל שהרועה מוסר אם היה בע"ה מרגיש בו מותר ליקח אותו מן הרועה ואם אין בע"ה מרגיש בו אסור ליקח אותו [בדף קי"ט] אין לוקחין משומרי פירות עצים או פירות אלא בזמן שהן יושבין ומוכרין והסלים והטורטונין לפניהם שהרי הדבר זה גלוי ויש לו קול ואין זה גניבה ולוקחין מפתח הגינה ולא מאחורי הגינה. וכולן שאמרו הטמן אסור ליקח מהן. ומותר ליקח מן האריס שהרי יש לו חלק בפירות ובעצים, [שם ובדף קי"ח] אין לוקחין מן הנשים ומן העבדים ומן הקטנים אלא דברים שחזקתן שלהם מדעת הבעלים כגון נשים שמכרו כלי פשתן בגליל או עגלים בשרון וכולן שאמרו הטמן אסור ליקח מהם מפני שהם בחזקת גניבה ולוקחין ביצים ותרנגולים בכל מקום מכל אדם ואם אמרו הטמן אסור. [בדף קי"ט] מוכין שהכובס מוציא הרי אלו שלו ושהסורק מוציא הרי אלו של בע"ה [שם] החייט ששייר מן החוט כדתני בר קפרא בירושלמי [שם] כדי משיכת מחט ושייר מן הבגד מטלית שהיא שלש אצבעות חייב להחזירן לבעלים פחות מכן נוטלה נסורת שהחרש מוציא במעצד שלו. ובכשיל של בע"ה ואם היה עושה אצל בע"ה אף הנסורת של בע"ה וכל אלו הדברים וכיוצא בהן הולכין בהן אחר מנהג המדינה ועיקרי הלכות אלו בפרק הגוזל אחרון [דף קי"ח]:

מצות עשה עב

מצות עשה לצדק (א) המאזנים עם המשקלות שני מאזני צדק אבני צדק והין צדק יהי' לכם ונאמר אבן שלמה וצדק יהי' לך ודרשו רבותינו בפ' המוכר את הספינה [בדף פ"טח] צדק משלך ותן לו שחייב המוכר להכריע המאזנים וליתן התוספת ללוקח בעת ששקלו לו וכמה בלח אחד למאה ביבש אחד לארבע מאות כי בעי' הי' ונשאר בתיקו ותיקו דממונא לקולא כיצד מסר לו עשר ליטראות לח נותן לו גרומין אחד מעשרה בליטרא ואם מכר לו עשרים ליטרין יבש ניתן לו גרומין אחד מעשרי' בליטרא וכן לפי חשבון זה בין רב בין מעט. [שם] בד"א במקום שנהגו למכור עין בעין כלומר בצמצום אבל במקום שנהגו להכריע חייב להכריע לו טפח [שם דף פ"ט] היה שוקל לו עשר ליטרין לא יאמר לו שקול אחד אחד. והכרע לכל אחד אלא שוקל עשר בבת אחת והכרע אחד לכולם [דף פ"ח] במקום שנהגו למוד בדקה לא ימוד בגסה בגסה לא ימוד בדקה. למחוק לא יגדוש ויוסיף בדמים. וכן אם נהגו לגדוש לא ימחוק ויפחות לו מן הדמים אלא מודד הכל כמנהג המדינה כדתניא בספרי על עניין זה [תניא דף כ"ג ע"ב ומביאה שם דף פ"ט] בני מדינה שרצו להוסיף על המדות לא יוסיפו יתר על שתות שהמדה המחזקת עתה חמשה תחזיק ששה יתר על שתות לא יוסיפו ושם בפרק הספינה (בבא בתרא דף צ') מפרש הטעם. עוד שנינו בפרק הספינה (בבא בתרא דף פ"ח) כי החנוני גדול שמוכר יין ושמן וכל דבר לח ונק' סיטון מקנח מדותיו אחד לשלשים יום ובע"ה אחד לי"ב חדש רבי שמעון בן גמליאל אומר חילוף הדברים וקי"ל [בפרק גט פשוט דף קע"ד ובכמה דוכתי] כרשב"ג בכל מקום במשנתינו חוץ מערב וצידן וראייה אחרונה, ורבינו משה פסק [בפ"ח דהלכות גניבה] כרבנן ונראה שאומר כן מפני שיש אמוראים שאין סוברים כל זה כי אם רבי יוחנן לבדו ואף רבי יוחנן יש אמוראים אליביה. וטעמו של רבן שמעון בן גמליאל דאדרבה סיטון מפני שמוכר תדיר אין המשקה נדבק ומתייבש כל כך בתוך המדה, [בדף פ"ח דלעיל] חנווני מקנח מדותיו פעמים בשבת וממחה משקלותיו פעם אחת בשבת ומקנח מאזניו על כל משקל ומשקל כדי שלא יחלידו אמר רשב"ג בד"א בלח אבל ביבש אין צריך ת"ר [שם דף פ"ח] אין עושין משקלות לא של בדיל ולא של עופרת ולא של שאר מיני מתכות כאלו מפני שמעלין חלודה ומתחסרין ור"ת אמר [בתוס' שם בד"ה ולא] דווקא בדבר לח שנדבק אבל בדבר יבש עושין כדאמרינן בפ' הזהב (בבא מציעא דף נ"ב) סלע שנפסלה והתקינה שיהא שוקל בה משקולות רק שיצור עליה עור מעט כדאמר פרק המוציא יין (שבת דף ע"ט) עור כדי לצור בו משקלות קטנה. [סוף ברייתא דלעיל] אבל עושין של צחיח סלע היא צינמא ושל זכוכית. ת"ר [שם] אין

עושין המחק צדו אחד עבה וצדו אחד קצר ולא ימחוק בבת אחת מפני שמפחיתו למוכר ולא ימחוק מעט מעט מפני שמפחיתו ללוקח ואין עושין המחק לא של דלעת מפני שמקיל ולא של מתכת מפני שהיא מכביד אבל עושהו של זית ושל אגוז ושל שקמה ושל אשכרוע וכיוצא בהם. אמר רבי יוחנן [שם] מעמידין אגרדמין בין למדות בין לשערי מפני הרמאין פירוש אגרדמין שוטרין ממונים לבדוק המדות ושלא יפקעו השער למכור ביוקר וכן סובר קרנא והוכיח כן גאון [שם] אע"פ ששמואל חולק על זה [שם]. בפרק הזהב תניא [דף מ"ט] מה ת"ל הין צדק והלא הין בכלל איפה היתה אלא שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק שלא ידבר אחד בלב ואחד בפה. בירושלמי גרסינן [בפרק הספינה דף ט"ו] יהיה לך מלמד שמעמידין אגרדמים על המדות והתניא כל מצות עשה שבתורה שמתן שכרה כתוב בצדה אין בית דין שלמטה מוזהרין עליה ומתרץ תני אין נענשין עליה משמע אבל מוזהרין עליה:

מצות עשה עג

כל (א) הגוזל חייב להחזיר הגזילה עצמה שנא' והשיב הגזלה אשר גזל [ב"ק דף צ"ד], [שם דף צ"ג] ואם אבדה או נישתנית משלם דמיה בין שהודה מעצמו בין שבאו עדים שגזל הרי זה חייב לשלם את הקרן בלבד [והטעם בדף ע"ט]. אפי' גזל קורה ובנאה בבירה הואיל ולא נשתנית דין תורה שיקעקע כל הבירה ויחזיר קורה לבעליה אבל אמרו ב"ה בפרק הניזקין (גיטין דף נ"ה) שתקנו חכמים מפני תקנת בעלי תשובה שיהא נותן דמיה ולא יפסיד הבניין וכן כל כיוצא בזה עיקרי הלכות גזלה מפורשין בפ' הגוזל קמא ובתרא. ואומר בפ' הגוזל בתרא (בבא קמא דף קי"ח) שהגוזל את חבירו ביישוב והחזיר לו במדבר הרשות ביד הנגזל אם רצה נוטל אם לאו אינו נוטל אלא ביישוב שמא תאנס ממנו והרי היא ברשות הגזלן ובאחריותו עד שיחזירנה לו ביישוב וכן בדמי הגזלה. עוד שם [בדף קי"ח] הגוזל את חבירו והבליע לו בחשבון יצא ואם החזיר לכיסו שיש בו מעות יצא שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה והרי הוא מונה המעות שהחזיר לו בכלל מעותיו ומניין שלא מדעת פוטר ואם החזיר לכיס שאין בו כלום לא יצא וחייב באחריות הגזלה עד שיודיעו שהחזיר לכיס פלוני, והגוזל פחות משוה פרוטה [בב"ק דף ק"ג] אע"פ שעבר אינו בתורת השבת גזלה. כל הגוזל מחברו שוה פרוטה כאלו גזל ממנו נשמתו שנאמר כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח [פ' הגוזל בתרא דף קי"ט] [פ' מרובה דף ס"ה] הגזלה שלא נשתנית אלא הרי היא כמות שהיתה אע"פ שנתייאשו הבעלים ממנה. אע"פ שמת הגזלן והרי היא ביד בניו הרי זו חוזרת לבעלה בעצמה [בב"ק דף קי"א]. ואם נשתנית ביד הגזלן אע"פ שלא נתייאשו הבעלים ממנה קונה אותה

בשינוי ומשלם דמים כשעת הגזלה ודין זה דין תורה שנאמר והשיב את הגזלה אשר גזל ודורש שם [בדף קי"ב ודף ס"ו] אם היא כשגזלה משלם אותה ואם נשתנית בידו משלם דמיה, [שם] נתייאשו הבעלים ממנה ולא נשתנית קנה הגזלן כל השבח אחר יאוש ואינו משלם אותה אלא כשעת הגזלה שמין לו את השבח ונוטל מן הנגזל. וכשמחזיר הגזלה שמין ודבר זה מדבריהם מפני תקנת השבים [שם דף ס"ח] מכרה הגזלן או נתנה במתנה אע"פ שלא נישתנית הגזלה אינה חוזרת בעצמה מיד הלוקח הואיל ונתייאשו הבעלים בין לפני מכירה ונתינה בין לאחר מכירה ונתינה קנה אותה הלוקח ביאוש ושינוי רשות. שנינו [בדף צ"ג] הגוזל עצים ועשאן כלים צמר ועשאן בגדים משלם דמי עצים וצמר כשעת הגזלה גזל פרה מעוברת וילדה רחל טעונה וגזזה משלם כשעת הגזילה דמי פרה העומדת לילד ודמי רחל העומדת לגוז גזל פרה ונתעברה אצלו וילדה רחל ונטענה אצלו וגזזה משלם כשעת הגזלה זה הכלל כל הגזלנים משלמין כשעת הגזלה. ת"ר [שם דף צ"ה כל הסוגיא] הגוזל את הרחל גזזה וילדה משלם אותה ואת גיזותיה ואת וולדותיה דברי רבי מאיר ומפרש שם שקנס הוא שקנס ר' מאיר ואע"פ שסובר שינוי קונה רבי יהודה אומר גזלה חוזרת בעיניה שסובר שינוי קונה ומפרש שם רב פפא ותניא כוותיה דקסבר רבי יהודא שבח שעל גבי הגזלה דגזלן הוי וכן סוברין בית הילל בפי' המפקיד (בבא מציעא דף מ"ג) ואמר רבא הלכה כב"ה ומתניתין [דלעיל] דגזל פרה ונתעברה אצלו וילדה רבי יהודא היא ואפי' לא ילדה משום רישא נקט ילדה. ומה שאומר במשנה [בדף ק'] גבי נתן צמר לצבע ששינוי אינו קונה מפרש רבי' יעקב [בתוס' דף כ"ה בד"ה בשבח] ששם מדבר באינו מתכוין לקנות אבל מתכוין לקנות מודה דשינוי קונה ולכך אינו מונה אותה שם [בדף צ"ג] עם התנאים שאומרים שינוי אינו קונה ת"ר [בדף צ"ד] הגזלנים ומלוי בריבית שהחזירו אין מקבלין מהן והמקבל מהן אין רוח חכמים נוחה הימנו ומסקינן [בדף צ"ה] בד"א כשאין הגזלה קיימת אבל אם הגזלה קיימת מקבלין מהן ואומר שם [בדף ע"ד] שבימי רבי נישנית משנה זו מפני אחד שנמנע לעשות תשובה מפני הפחד שלא ישאר לו כלום אחר שישלם ואומר ר"ת [בתוס' שם] כי לא תיקן רבי דבר זה אלא בדורו בלבד ולכך אין מקשה על ברייתא זו משנתינו שאומרת [בר"פ דף צ"ג] כל הגזלניי משלמין כשעת הגזלה מפני שהמשנה נשנית מימי קדם וגם אחר דורו של רבי מצינו שמקבלין מהן כמו שמוכיח בההוא דגזל פדנא דתורי בפרק הגוזל ראשון [בדף צ"ו] וכן כמה מעשים בפרק הגוזל אחרון [דף קי"ז] ור"י מפרש [בתוס' דלעיל] שכאן מדבר בגזלנים ומלוי ריביות שכל ימיהם הורגלו בכך ולכן צריך להקל מעליהם כדי שיוכלו לעשות תשובה בפרק מרובה [בבא קמא דף ס"ו כל הסוגיא] נחלקו רבה

אמר יאוש לבדו קנה בגזלה ודיו אם ישלם דמיו ורב יוסף אמר יאוש לבדו אינו קונה והגזלה עצמה ישלם רב נחמן ורב ששת סוברין באותו פרק [בדף ס"ח] כרב יוסף וכן רבי יוחנן סבר כרב יוסף כמו שמוכיח [שם] בההוא דאותביה רבי יוחנן לריש לקיש גבי גנב והקדיש וכן סובר שם [בדף ס"ז] רבא ועולא ומה שאומר בפ' הגוזל אחרון [דף קי"ד] על אותה ששנינו במסכת כלים [סוף פרק כ"ו] עורות של גזלן מחשבה מטמאתן אם חישב עליהם לדבר שאין בו חסרון מלאכה כגון לכסוי חבילות סוסים וכיוצא בזה ושל גנב אין מחשבה מטמאתן לפי שלא נתייאשו הבעלי' וחולקין שם ר"ש וחכמים בזה ואמר עולא [בדף ק"ד דלעיל] מחלוקת בסתם אבל בידוע ששמענו שנתייאש ואמר ווי לי על חסרון כיס ד"ה יאוש קונה ולפי זה קשיא דעולא אדעולא, [בתוס' פ"ק מרובה דף ס"ו בד"ה אמר] ותי' רבינו יצחק דבר זה שאינו אומר ביאוש לבדו שיקנה אלא אם כן יש שם שינוי השם עם יאוש. ובמרובה [דף ס"ו] מפרש שבאותן עורות יש שם שינוי השם שמתחילה היו נקראות עורות והשתא נקראים כיסוי או שם דבר שחישב עליו ושינוי השם לבדו אינו מועיל אלא אם כן יש שם יאוש אבל שינוי מעשה כגון גזל עצים ועשאן כלים מועיל לקנות אפי' בלא יאוש כמו שמוכיח במרובה באותה ברייתא דגנב ובא אחר וגנבו בפרק הגוזל קמא (בבא קמא דף צ"ג) מסקינן שינוי החוזר לברייתו אינו שינוי כיצד הגוזל עצים ודבק אותם במסמרי' ועשה מהן תיבה אינו שינוי שהרי איפשר לפרק אותם והן חוזרין להיות כשהיו וכן אמר רב פפא שם [בדף צ"ו] אם גזל לשון של מתכת ועשה מטבע לא קנה שאם יתיך המטבע יחזור ללשון כשהיה וכן כל כיוצא בזה, [בדף צ"ו] אבל הגוזל עצים ועשאן כלים או שגזל צמר וצבעו או מעות והתיכן הרי זה שינוי שאם יעשה אותן מעות אחרות פנים חדשות באין לכאן וכן כל כיוצא בזה [מיימוני סוף פרק ב' דהלכות גזילה ממשמעות הגמרא דמרובה דף ס"ה ופרק המפקיד (בבא מציעא דף מ"ג)] גזלה שלא נשתנית והוקרה אע"פ שנתייאשו ממנה הבעלים הרי זו חוזרת לבעליה ואין לגזלן בה כלום שלא תקנו שבח לגזלן אחר יאוש אלא כגון שבח גיזות וולדות אבל שבח היוקר אם היתה הגזלה חוזרת בעיניה אינה זוכה בה [בדף צ"ו דלעיל] גזל בהמה והזקינה או הכחישה בכחש שאין לה תקנה כגון בחולי שאין לו רפואה או שגזל מטבע ונסדק או פסלו המלך או שגזל פירות והרקיבו כולן או יין והחמיץ הרי זה כמי שגזל כלי ושברו ומשלם כשעת הגזלה [בדף צ"ח], [בדף צ"ו] אבל אם גזל בהמות והכחישו כחש שאפשר לחזור או שגזל עבדי' והזקינו או מטבע ונפסל במדינה זו והרי היא יוצאה במדינה אחרת או שגזל פירות והרקיבו מקצתן או תרומה ונטמא' או שגזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך ומחזיר אותו בעצמו [בדף צ"ח] בד"א כשהחזיר

הגזלה עצמה אבל אם נשרפה הגזלה או אבדה אחר שנאסרה בהנאה חייב להחזיר לו דמיה כשעת הגזלה [כדברי ר"ש שאומר דבר הגורם לממון כממון דמי] [שם ובמ"ס אינו כי בגמרא שם קאי דווקא אגזל חמץ לפני המועד ובא אחר ושרפו אחר המועד עיין שם] הגוזל בהמה ונשא עליה משא או רכב עליה חרש בה או דש בה וכיוצא בזה והחזירה לבעליה אע"פ שעבר בל"ת אינו חייב לשלם כלום שהרי לא הפסידה ולא הכחישה ואם הוחזק אדם זה לגזול או לעשוק ולעשות מעשים אלו פעם אחר פעם קונסין אותו ואפי' בחוצה לארץ ושמין השכר או השבח שהשביח בבהמה ומשלם לנגזל שכך דן רב נחמן בפי הגוזל קמא (בבא קמא דף צ"ו) באחד שגזל צמד בקר וחרש בה וקנסו אף בבבל עד חצי השבח שהרי בין השוורים והקרקע השביחו. בפי כיצד הרגל [דף כ'] אמרינן הדר בחצר חבירו שלא מדעתו אם אותה חצר אינה עשויה לשכור אינו צריך להעלות לו שכר אע"פ שדרך זה הדר לשכור מקום לעצמו שזה נהנה וזה אינו חסר ואם החצר עשויה לשכור אע"פ שאין דרך זה הדר לשכור צריך להעלות לו שכר שהרי חסרו ממון. בפי המפקיד [בבא מציעא דף מ"ג ומ"ד כל הסוגיא ע"ש] השולח יד בפקדון בין ששלח יד הוא בעצמו או על ידי בנו ובתו ועבדו ושלוחו ה"ז גזלן ונתחייב באונסין ונעשית הגזילה ברשותו כדין כל הגזלנין. חשב לשלוח יד בפקדון אינו חייב באחריותו עד שישלח בו יד ומששלח בו יד נתחייב בו ואע"פ שלא חסר ממנו כלום אלא נטל הפקדון ממקום למקום ברשותו כדי לשלוח בו יד הרי זה חייב ששליחות יד אינה צריכה חסרון ופי' רבינו יצחק [בתוס' שם בד"ה החושב] דמחשבה הנזכרת כאן ובקדשי' [מבואר בסמל"ת סוף סימן של"ז] היינו דבור כמו שמביא כאן [בגמרא דף מ"ד דלעיל] על כל דבר פשע הגביה את החבית ליטול ממנה רביעית נתחייב באונסין אע"פ שלא נטל אבל הגביה הכיס ליטול ממנו דינר וכיוצא בו מדברים שאין גוף אחד הרי זו בעיא שם ולא נפשטה אם נתחייב בכל הכיס או אם לא נתחייב אלא בדינר בלבד. היו מופקדין אצלו פירות ונטל מקצתן אינו חייב אלא באחריות הפירות שנטל ושאר הפקדון המונח במקומו הרי הוא ברשות בעליו ואם נפסד השאר מחמת זה שנטל חייב בכל כיצד הטה את החבית ממקומה ונטל ממנה רביעית או יותר אם נשברה אחר שנטל והיא במקומה אינו חייב אלא במה שנטל שהרי לא הגביה החבית ואם החמיצה משלם דמי כולה כשעת הגזלה וכן כל כיוצא בזה גרסינן בפי הגוזל קמא (בבא קמא דף ק"ה) אמר רב ששת הכופר בפקדון בבית דין אם הי' ברשותו בשעת שכפר שאין שייך שם אישתמוטי נעשה עליו גזלן וחייב באונסין אע"פ שלא נשבע עדיין אמר רבא בפי המפקיד (בבא מציעא דף מ"א) השואל שלא מדעת הבעלים הרי זה גזלן כיצד היה כלי ביד בנו של בע"ה או ביד

עבדו ולקחו מאחד מהן ונשתמש בו הרי זה שואל שלא מדעת ונעשה ברשותו ונתחייב באונסין עד שיחזרנו לבעלי׳ לפיכך אם החזירה לקטן שהיה בידו או לעבד ואבד מהן או שנשבר חייב לשלם וכן כל כיוצא בזה [בשבועות דף מ״ו] החוטף משכון מיד הלוה שלא ברשות ב״ד הרי זה גזלן אע״פ שהוא חייב לו לשלם ואין צ״ל אם נכנס לתוך בית חבירו ומשכנו שהוא גזלן שנא׳ בחוץ תעמוד קנס קנסו חכמים לגזלנין שיהא הנגזל נאמן על כל מה שיטעון ונוטל מן הגזלן והוא שיהיה זה מוחזק שגזלו בפני עדים והוא ששנינו בפ׳ כל הנשבעין (שבועות דף מ״ד) ואלו נשבעין ונוטלין השכיר והנגזל וכו׳ כיצד היה נכנס לתוך בית חבירו למשכנו בפני עדים ולא היה תחת כנפיו כלום וכשיצא ראו כלים מוטלין לו תחת כנפיו ולא ידעו העדים מה הן בע״ה אומר כך וכך גזלתני בין שאמר הגזלן מעולם לא נכנסתי ולא נטלתי ולא גזלתי בין שאמר נכנסתי למשכן כמו שאמרו העדים אבל לא נטלתי ולא היה תחת כנפי אלא כלים שלי בין שאמר נטלתי כלי זה ובע״ה טען שנטל כלי זה וכלי אחר בע״ה נשבע בנקיטת חפץ ונוטל כל מה שטוען. בד״א שטוען דברים שהוא אמוד או שהי׳ אמוד שמפקידין אצלו הדברי׳ שטוען כמו שמוכיח גבי טענו כסא דכספא בפ׳ כל הנשבעין [דף מ״ב] ובפרק הכותב (כתובות דף פ״ה) ובפ׳ הכונס [דף מ״ו] וגם טען בדברים שאיפשר שינטלו תחת כנפיו כמו שהעידו העדי׳ ראוהו עדים שנכנס למשכן חבירו ולא ראוהו בעת שיצא או שיצא ואין נראה תחת כנפיו כלום בע״ה אומר כך וכך נטל אפי׳ אמר מעולם לא נכנסתי ולא נטלתי ומכחיש העדי׳ הרי זה פטור שאם אמר נכנסתי ולא נטלתי נשבע שבועת היסת שלא נטל כלום והולך שאיפשר שנכנס לגזול ולא גזל ואע״פ ששמעו העדים שנתפאר בכך והטעם כדא׳ רב נחמן בפרק כל הנשבעין (שבועות דף מ״ו) דעביד איניש דגזים ולא עביד, [שם] היה עד אחד מעידו שנטל כלים תחת כנפיו ואינו יודע מה הן והוא אומר לא גזלתי כלום או שאומר בחובי נטלתי הואיל ואין העד יודע מה שהיה תחת כנפיו ה״ז נשבע בנקיטת חפץ שלא גזל שאין מוחזק בגזלנות אלא בב׳ עדים בפ׳ כל הנשבעין (שבועות דף מ״ו) אמר רב פפא כשם שבע״ה נשבע ונוטל מן הגזלן כך שומר של בע״ה אפי׳ אשתו של שומר נשבעה שזה נטל כך וכך ומשלם הגזלן לא היה שם אלא שכירו או לקיטו של בע״ה אין נשבעין ונוטלין דבעי לה רב פפא [שם] ונשאר בתיקו ואין הנגזל יכול לישבע שהרי לא הי׳ בבית בשעה שגזל ואין העדים יודעין מה נטל תחת כנפיו כדי לחייב הגזלן להחזיר ואין משביעין הגזלן מפני שהוא חשוד על השבועה וכיצד עושין בדין זה בע״ה מחרי׳ חרם סתם על מי שנטל מביתו כלום ואינו מודה בב״ד ואפילו הודה הגזלן מקצת מחזיר המקצת שהודה שהרי אין בע״ה טוענו טענת ודאי הטוען את

חבירו ואומר לו גזלתני מנה אם ענהו זה ואמר לא גזלתיך נשבע שבועת היסת כדין כל נתבע [מבואר בשבועות דף מ'] ואם הודה שגזלו חמשים משלם חמשים ונשבע שבועת התורה על הנשאר כדין כל מודה במקצת [שם דף ל"ח] שהרי לא הוחזק גזלן בעדים וכן הטוען את חבירו שנכנס לביתו וגזלו כלים והוא אומר דרך משכון לקחתי' בחוב שיש לי אצלך ובע"ה אמר אין לך בידי כלום אע"פ שהודה שמשכנו שלא ברשו' הואיל ואין שם עדים שמעידים ה"ז נשבע וגובה חובו מן המשכון שהפה שאסר הוא הפה שהתיר [ממשמעות מתניתין דשבועות דף מ"ד] וכן יש לדקדק מההיא נסכא דרבי אבא [שם דף מ"ז ובב"ב דף ל"ג ולקמן בסמוך מביאו] ולפי זה הא דגרסינן בירושלמי [סוף פרק שבועות הדיינין] חד בר אנש קם עם חבריה בשוקא ארום סכינתיה פירוש אמר סכיני הוא זה שבידך א"ל לית סכינא הדא נפק מתותי ידי עד דאת יתיב לי כל מה דאית לי בידך אתו לקמיה דשמואל אמר ליה זיל הב ליה סכינתיה וזיל דון עימיה יש לפרש שלקח הסכין בפני עדים. ראוהו שנכנס לתוך ביתו של חבירו שלא בפני בעל הבית ונטל משם כלים ואף על פי שהוציאם מגולי' ואע"פ שבע"ה עשוי למכור כליו אם טען ואמר דרך גזל לקחן והלה אומר ברשותך באתי ואתה מכרתם לי או נתתם לי במתנה או בחוב שיש לי אצלך תפסתי' אינו נאמן שכל הנכנס בבית חבירו שלא בפניו ונטל כלים משם והוציאם בפני עדים הרי זה בחזקת גזלן שדברי רב יהודא שאמר בענין זה בפרק כל הנשבעין (שבועות דף מ"ו) נאמן מדבר בפני בע"ה שאם לא תפרש כן יקשה לך למה אמר ריש לקיש בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף ל"ו) הגודרות אין להם חזקה ק"ו ומה דברים שנודע לנו בבירור שלא תפסן בפני בע"ה נאמן לומר לקוחין הן בידי הגודרות שספק הן לא כל שכן וכן מאותו מעשה דעיזי דאכלי חושלין בנהרדעא בפ' חזקת הבתים [שם] יש להוכיח שדברי רב יהודא בפני בע"ה כאשר בארנו. וכן מפרש בשערי שבועות דרב אלפס [בשער כ' ובפרק כל הנשבעין] לפיכך מחזיר הכלים לבע"ה ואין כאן שבועה שהרי העדים ראו מה שגזל ויחזיר וחוזר ותובע את בע"ה מה שיטעון והדין ביניהם וכן אם היה שם עד אחד בלבד ובע"ה טוען שגזול הוא כלי זה בידו והלה אומר לקוח הוא בידי או בחוב גביתיו או שלי היה ופקדון הוא אצלך ה"ז חייב להחזיר הכלי לבעליו בלא שבועה שאילו היה שם שני עדים היה חייב לשלם ועכשיו שאין שם אלא עד אחד חייב שבועה דאמר מר [בשבועות דף מ'] כל מקום ששנים מחייבין ממון עד אחד מחייב שבועה וה"ז מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע שהרי אינו מכחיש העד [בפרק השואל דף צ"ח] וכל המחוייב שבועה ואין יכול לישבע משלם כך דן רב אלפס [כדלעיל כל הסוגיא] בדין אחד שבא לפני גאון כעניין זה לפיכך אם כפר ואמר לא

נכנסתי לביתו ולא נטלתי כלום הואיל ואין שם אלא עד אחד והוא מכחישו הרי זה נשבע שבועת התורה שלא לקח מביתו ונפטר [דף ל"ג]. בפרק חזקת הבתים ובשבועות [דף מ"ז] מפרש מעשה באחד שחטף לשון של כסף מיד חבירו בפני עד אחד ובא החוטף ואמר חטפתי ושלי חטפתי ופסק ר' אבא להחזיר מפני שהוא מחוייב שבועה בעד אחד ואינו יכול לישבע שהרי הודה כמו שאמר העד ואילו לא היי שם עד כלל היה נשבע שבועת היסת ששלו חטף דמגו דאי בעי אמר לא חטפתי השתא נמי כי אמר חטפתי ודידי חטפתי נאמן אבל עתה שיש שם עד אחד צריך שני דברים אם יטעון לא חטפתי שישבע וגם יכחיש העד ואין לנו לומר מגו בעניין זה [והו כפירוש ר"י בתו' שם דף ל"ד בד"ה הוי מחייב וע"ש] ואילו היה מכחיש העד ואומר מעולם לא חטפתי היה נשבע שבועת התורה שלא חטף וכדין זה דנין בכל כיוצא בזה בכל מקום, [במיי' פ"ד דהלכות גזילה כל הסוגיא] חטף ממנו זהובי' בפני עד אחד והוא אומר שלי חטפתי ועשרי' היו אע"פ שאין העד יודע כמה חטף ה"ז משלם העשרים שהרי זה יודע בודאי שזהובים חטף ואלו היו שם שנים היי חייב לשלם ונמצא בעד אחד מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע כאשר בארנו אמר החוטף עשרים חטפתי והכל שלי והנגזל אומר ארבעים חטף הואיל ואין העד יודע מניינם הרי זה משלם עשרים שהודה בהם שחטפן וישבע שבועת התורה על השאר שהרי נתחייב במקצת ורבינו משה פסק [שם] שישבע שבועת היסת שהרי לא הודה בכלום אלא אמר את שלי חטפתי נכנס לביתו של חבירו שלא בפניו ונטל משם כלים בפני עד אחד ואין העד יודע כמה נטל הרי בע"ה אומר עשרים כלים היו לי בביתי והגוזל אומר לא נטלתי אלא עשרה והם שלי חייב להחזיר העשר מפני שהוא מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ואינו נשבע על השאר אפי' שבועת היסת מפני שאינו יכול לטעון על הגזלן טענת ודאי' [בפרק הגוזל בתרא דף קי"ח וקי"ט] אסור לקנות דבר הגזול מן הגזלן ואסור לסעדו על שנויו כדי שיקנהו שכל העושה דברים אלו וכיוצא בהן מחזיק ידי עוברי עבירה ועובר על לאו דלפני עור לא תתן מכשול אסור ליהנות בדבר הגזול ואפילו לאחר יאוש שיאוש לבדו אינו קונה [בפרק מרובה דף ס"ה וס"ו] והוא שידע בודאי שדבר זה היא הגזלה עצמה כיצד ידע בודאי שבהמה זו גזולה אסור לרכוב עליה או לחרוש בה גזל בית או שדה אסור לעבור בתוכה או להכנס בה בחמה מפני החמה ובגשמי' מפני הגשמים ואם דר בתוכה חייב להעלות לבעלים שכר כדין הדר בחצר חבירו שלא מדעתו [בב"ק דף ל"א] גזל דקלים ועשה מהם גשר אסור לעבור עליו וכן כל כיוצא בזה כדאיתא בפי' הגוזל אחרון [בדף קי"ט] עוד שם [בדף קי"א כל הסוגיא עד סוף] אומר רב חסדא אחד שעבר ואכל הגזלה לאחר יאוש פטור מלשלם

שהרי יש כאן יאוש בבית הגזלן ושינוי רשות בבית האוכל וגובה מן הגזלן ואם אכל קודם יאוש בעלים ורצו הבעלי׳ לגבות מן האוכל גובין שעדיין ברשותו היא ואם רצו גובין מן הגזלן. והלוקח מן הגזלן ונתייאשו הבעלים קנה הלוקח ביאוש ושינוי רשות אבל רשות יורש מסקינן שם דלאו כרשות לוקח דמי׳ מסקינן עוד שם שהגוזל ומת בין שהאכיל הגזלה לבניו לאחר יאוש בין שלא האכילה אלא מכרה או אבדה אם הניח קרקע חייבין לשלם דמי הגזלה אבל מן המטלטלין אין חייבין לשלם שדמי הגזלה חוב הן על הגזלן ואין הממלטלין משתעבדין לבעל חוב, [גם לעיל בסימן ס״ז] וכבר תקנו הגאוני׳ לגבות בעל חוב מן המטלטלין ואפי׳ במלוה על פה לפיכך חייבין לשלם בין אכלו בין שלא אכלו בין נתייאשו הבעלי׳ בין לא נתייאשו הבעלי׳ בין מן הקרקע בין מן המטלטלין שהניח׳ אסור ליהנות מן הגזלן ואם הי׳ מיעוט שלו אמר שמואל [שם דף קי״ט] שהלכה כמותו בדינין לגבי רב שאע״פ שרוב ממונו גזול מותר ליהנות ממנו עד שיודע בודאי שדבר זה גזול הוא בידו [שם דף קי״ג] בני אדם שחזקתן גזלנים וחזקת כל ממונם מן הגזל מפני שמלאכת׳ גזלנות כגון המוכסין והליסטין אסור ליהנות מהן שחזקת מאכל זה שהוא גזול ואין פורטין סלעים בפרוטות שלהם מן התיבה שלהם שהכל בחזקת גזלה [שם דף קי״ד] נטלו מוכסים כסותו והחזירו לו כסות אחר נטלו חמורו והחזירו לו חמור אחר הרי אלו שלו מפני שזו כמכירה היא וחזקתו שנתייאשו הבעלים מהן ואינו יודע בודאי שזו גזלה ואם הי׳ חסיד ומחמיר על עצמו מחזירו לבעלים הראשונים [בדף קי״ג] בד״א שהמוכס כליסטי׳ בזמן שהמוכס גוי העומד מאליו או מוכס העומד מחמת המלך ואין לו קצבה אלא לוקח מה שירצה ומניח מה שירצה וכאותה ששנינו בנדרי׳ [בפ״ד נדרים דף כ״ז] שנודרין להרגין ולמוכסין במוכס העומד מאליו או במוכס שאין לו קצבה ושם [בדף כ״ח] מפרש שאומרין יאסרו כל פירות שבעולם עלי אם אינן של בית המלך ומחשב בלבו היום שבעניין זה אין נאסרין אלא אותו היום ואע״ג דקיי״ל בפ׳ ב׳ דקידושין [דף מ״ט] דברי׳ שבלב אינן דברים כאן התירו מפני האונס כך מפרש שם בנדרים [דף כ״ח דלעיל] והוא הדין שיכול לחשב אותה שעה או אותו רגע והלכך אותן יהודים שמשביעים אותם השרים שלא לצאת מארצם יכולין לישבע סתם שלא יצאו ובלבם יחשבו היום ואפילו הוא מפרש שלא ילך כל ימי חייו יכול לחשב בלבו שלא ילך כל ימי חייו אם לא יראה צורך ואם מבטל בשפתיו בלחש כ״ש שטוב יותר זה לשון מורי רבי׳ יהודא בשם ר״י [בתוס׳ שם דף ו׳ הגוזל בתרא דף קי״ג בד״ה נודרין] אבל מכס שפסקו המלך בדבר הקצוב ונודע שאינו מוסיף כלום לעצמו על קצבת המלך אין זה המוכס גזלן דדינא דמלכותא דינא [בדף קי״ג דלעיל] ולא עוד אלא אף המבריח

עצמו מן המכס הזה עובר מפני שהוא גוזל מנת המלך בין שהיי המלך עכו"ם בין שהיה המלך ישראל ועיקרי הלכות שביארנו בעניין הגזילה הם בפרק הגוזל בתרא וכן הוא אומר שם [בדף קי"ג כל הסוגיא] כי מלך שהשיי מס על בני העיר על כל איש ואשה דבר קצוב משנה לשנה או על כל שדה ושדה דבר קצוב או שגזר שכל מי שיעבור על דבר זה ילקחו כל נכסיו אל בית המלך או כל מי שימצא בשדה בשעת הגורן הוא יתן המס שעליה בין שהוא בעל השדה בין שאינו בעל השדה וכן כל כיוצא בדברים אלו אינו גזל וישראל שגבה אותו למלך אינו בחזקת גזלן והרי הוא כשר והוא שלא יוסיף ולא ישנה כלום ושלא יקח לעצמו כלום. אבל רש"י פירש כגון שהיו ארבעה שותפין בגורן והביאו השלשה חלקים לביתם והרביעי נמצא בגורן פורע מנת המלך בשביל כלום, [מיימוני פ"ה דגזילה כל הסוגיא] וכן מלך שכעס על אחד מעבדיו ושמשיו מבני המדינה ולקח שדהו או חצרו אינו גזל ומותר ליהנות בה והלוקח אותה מן המלך הרי שלו ואין הבעליי מוציאין אותה מידו שזה הוא דין כל המלכים שלוקחין כל ממון שמשיהם כשכועסים עליהם והרי המלך הפקיע שיעבודו ונעשה חצר זו כהפקר וכל הקונה אותה מן המלך זכה בה. אבל המלך שלקח חצר או שדה של אחד מבני המדינה דרך חמס שלא כדינו שחקק הרי זה גזלן והלוקח ממנו מוציאין הבעלים מידו כללו של דבר כל דין שיחקוק המלך לכל ולא יהיה לאדם אחד בפני עצמו אינו גזל ואם לקח מאיש זה בלבד שלא כדת הידועה לכל אלא חמס את זה הרי זה גזל. וכן ראיתי בתשובה אחת שהשיב רבינו יעקב כן לפיכך אמר בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף נ"ד) גבי המלך ושוטריו שמוכרין השדות במס הקצוב על השדות ממכרן ממכר אבל מס שעל כל איש ואיש אינו גובה אלא מן האדם עצמו ואם מכרו את השדה במס שעל הראש הרי זה אינו מכר אא"כ היה דין המלך כן [שם] מלך שהיה דין שלו שכל מי שלא יתן המס שעל השדה תהיה השדה שלו לנותן המס וברח בעל השדה מפני המס ובא זה ונתן מס מה שעליה למלך ואכל פירותיה אין זה גזלן אלא אוכל הפירות ונותן המס עד שיחזרו הבעלים שדין המלך דין הוא כאשר ביארנו. אמר רבא בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא דף קי"ג) מלך שכרת אילנות של בעלי בתים ועשה מהם גשר מותר לעבור עליו וכן אם הרס בתים ועשה מהם דרך או חומה מותר ליהנות בו וכן כל כיוצא בזה שדין המלך המושל בארץ ההוא דין. אמרינן בב"מ [דף כ"ב כל הסוגיא] קורות עצים ואבניי וכיוצא בהן ששטפן נהר אם נתייאשו הבעליי מהן הרי אלו מותרים והרי הן של מצילין ואם אין ידוע אם נתייאשו אם לא נתייאשו חייב להחזיר שיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש כאביי ואע"פ שמתוך משמעות ההלי משמע שאביי מדבר באין יכולין הבעלים להציל כך הפירוש אין יכולין

להציל בתחילת השטיפה עד שיתרחק ולא יודע של מי הוא שאם אין יכולין להציל כלל אפי' בדבר שיש בו סימן הרי אלו שלו מפני שאבודין ממנו ומכל אדם כך פי' ר"י [בתוס' שם] ואפי' היו הבעלי' מרדפין אחריהם וצועקין נעשה כצווח על ביתו שנפלה ואין בכך כלום ואין צ"ל אם לא היו הבעלים מרדפין אחריהם לפיכך המציל מן הנהר ומזוטו של ים ומשלוליתו של נהר ומן הגייס ומן הארי ומן הנמר ומן הברדליס אם ידוע בודאי שנתייאשו הבעלים הרי אלו שלו ואם לא ידע יחזיר. מסקינן בפרק הגוזל אחרון [בדף קי"ד] שהמציל מיד לסטין ישראל הרי אלו שלו מפני שסתם הדבר שנתייאשו הבעלי' ואם ידוע שלא נתייאשו הבעלי' חייב להחזיר אבל המציל מיד לסטין גוי או מוכס גוי חייב להחזיר שסתם הדבר לא נתיאשו הבעלים ואם בודאי שנתייאשו הבעלים הרי אלו שלו ומפני מה סתם לסטין ישראל נתייאשו הבעלים וסתם גוי לא נתייאשו מפני שהבעלים יודעין שהגוים מחזירין מיד הגזלן אע"פ שאין שם עדים שגזל אלא בראיות רעועות ובאומד דעתן. בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף מ"ו) אמרינן מי שנתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה ה"ז לא ישתמש בהם עד שיבא הלה ויחזור יטול את שלו אמר לו האומן טול כלי זה הרי זה ישתמש בהן עד שיבא הלה ויחזיר את שלו שמא כליו של אומן הוא או בעל הכלי צוה את האומן למוכרו לו וכן כל כיוצא בזה דברים הרבה אסרו חכמי' משום גזל והעובר עליהם הרי זה גזלן מדבריהם כגון מפריח יונים ומשחקי בקוביא כדאיתא בסנהדרין [דף כ"ד] וכן אסור לצוד יונים בתוך הישוב מפני שהן של אחרים ואין פורשין נישבין ליוני' אא"כ הרחיק מן היישוב ד' מילין ואם הישוב כרמים אפי' מאה מיל לא יפרוש מפני שהיוני' של בעלי כרמים הם כדאיתא בפרק לא יחפור [בבא בתרא דף כ"ג כל הסוגיא] וכן אומר שם שמרחיקין את השובך מן העיר חמישים אמה ולא יעשה אדם שובך לתוך שדה שלו אא"כ יש לו נ' אמה מכל רוח כדי שלא ימשכו הגוזלות ויפסידו בשדות ויאכלו משל אחרים ואם לקחו מאחרים אפי' הי' בינו ובין תחילת שדה חבירו בית רובע בלבד הרי היא בחזקתו ואין מחייבין אותו להרחיק. בפי הניזקין (גיטין דף נ"ט) מצודות חיות ועופות שנפלו מיני חי' לתוך המצודה שאין להם תוך כגון לחיים וקוקרי ובא אחד ונטלו הרי זה גזל מדבריהם שעדיין לא הגיעו ליד הזוכה וכל שיש בידו גזל מדבריהם אינו יוצא מידו בדיינים ואין הלכה כרבי יוסי שאומר שם [דף נ"ט] שהוא גזל להוציאו בדיינים לפיכך אם כפר בו ונשבע והודה אין מוסיף חומש בו כמו שמוסיף על גזל גמור. שנינו במסכת פיאה [פ"ד] בעניין פיאה נפל לו עליה פירס טליתו עליה מעבירין אותו הימנה מכאן מדקדק רבינו יעקב שמה שאומר בפרק האומר בקידושין [דף נ"ט ודר"ת בתו' שם] עני המהפך בחררה ובא אחר

ונטלה ממנו נקרא רשע שאין מדבר בחררה של הפקר אלא בעושה בשכר אצל בע"ה שיכול להשתכר במקום אחר. [בב"ק דף ק"ג] כל מי שנתחייב ממון לחבירו הישראל וכפר בו ונשבע לשקר ה"ז חייב להחזיר לו הקרן שכפר בו ותוספת חומש וחייב בקרבן והוא הנקרא אשם גזילות אחד הגוזל או העושק או הגונב או שהלוהו או שהפקיד אצלו או מצא אבדה וכחש בה או שהיה ביניהם שותפות ונשאר אצלו ממון או שעשה לו מלאכה ולא נתן לו שכרו כללו של דבר כל שאלו הודה לו חייב לשלם את הקרן וכפר בו ונשבע משלם קרן וחומש שנא' וכחש בעמיתו בפקדון וגו', [שם דף ק"ד ודף ס"ז] ועל גזלתו דווקא הוא מוסיף חומש ואינו מוסיף חומש על גזל אביו ועיקר מצוה זו בפ' הגוזל ראשון ובפ' הגוזל אחרון. [בדף ק"ד דלעיל] בד"א כשאין הגזלה קיימת אבל אם גזל אביו ומת והרי הגזלה קיימת וכפר היורש ונשבע ואחר כך הודה משלם קרן וחומש ופטור מן האשם [בדף ק"ג] הגוזל פחות משוה פרוטה וכפר ונשבע אינו חייב בחומש שאין פחות משוה פרוטה ממון. [בפ' הזהב דף נ"ד] כמה הוא החומש אחד מארבע בקרן שאם גזל שוה ארבעה ונשבע משלם חמשה ואם היתה הגזלה קיימת מחזיר אותה ונותן דמי רביע שלה [ב"ק דף ק"ח] אין הנשבע על כפירת ממון משלם חומש ואשם עד שיודע מעצמו אבל אם באו עדים והוא עומד בכפירתו משלם את הקרן בלבד על פי העדים ואינו משלם את החומש שהחומש עם הקרבן לכפרה הן באין ואינו מביא אותו אלא על פי עצמו עוד מסקינן בפ' הגוזל ראשון [דף ק"ג] כי הגוזל את חבירו אע"פ שכפר בו הואיל ולא נשבע אם חזר והודה אינו חייב לרדוף אחר הבעלים עד שיחזיר להן ממון שבידו אלא יהיה ביד הגזלן עד שיבאו הבעלי' וישאלו את שלהם אבל אם נשבע על שוה פרוטה ומעלה חייב לרדוף אחר הבעלים עד שיחזיר להם אפי' הם באיי הים מפני שכבר נתייאשו הבעלים מאחר שנשבע ואינן באין עוד לתובעו ואפי' החזיר הגזלה כולה חוץ משוה פרוטה חייב להוליכה אחר הנגזל [שם] ולא יתננה לא לבנו של נגזל ולא לשלוחו מפני שני' לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו. ואם עשה הנגזל שליח בעדים אמר רבי יוחנן [בדף ק"ד] ורבי אלעזר ורב חסדא שאם רצה ליתן לו פטור משהגיע ליד השליח ואין הלכה כרבה שחולק עליהן שאומר [שם] ששליח שעשאו בעדים אינו שליח אלא אם כן עשה לו כל דיני הרשאה ובכל הספרים ובספר רב אלפס גרסינן רבה [שם דף ל"ד] [בדף ק"ג דלעיל] ואם הביא את הגזיל' ואת החומש לב"ד שבעירו הרי זה מביא את אשמו ויתכפר לו ובית דין מטפלין בה עד שתגיע לבעלים וכן נותן הוא לשליח ב"ד וכל הנותן הגזל וכיוצא בו לב"ד יצא [שם] נתן לו את הקרן ולא נתן לו את החומש או שמחל לו על הקרן ולא מחל לו על החומש או שמחל לו על זה ועל זה חוץ מפחות שוה

פרוטה בקרן אינו צריך להוליכו אחריו אלא יבא הנגזל ויטול את השאר אבל אם נתן לו את החומש ולא נתן לו את הקרן או שמחל לו על החומש ולא מחל לו את הסרן או שמחל לו על זה ועל זה חוץ משוה פרוטה בקרן חייב להוליכו אחריו או יתן לבית דין שבעירו כמו שבארנו [שם] המחזיר את הקרן לבעלים וכפר פעם שנייה בחומש ונשבע עליו נעשה חומש כקרן לכל דבר ומשלם עליו חומש אחר שני וחמשיתיו יוסיף עליו מלמד שמוסיף חומש על חומש עד שיתמעט החומש שיכפור בו וישבע עליו משוה פרוטה [שם בדף ק"ח] ומי שהיה אצלו פקדון וטען שאבד ונשבע וחזר והודה שהוא אצלו וחזר וטען שאבד וחזר והודה שהוא אצלו משלם חומש על כל שבועה ושבועה עם הקרן האחד שנאמ' חמשיתיו יוסיף עליו מלמד שהוא משלם כמה חומשים על קרן אחד [שם דף ק"ג] הגוזל את חבירו ומת הנגזל יחזיר את הגזלה ליורשיו ואם אבדה או נשתנית נותן לו דמיה ואם נשבע לו ואחר כך מת נותן הקרן והחומש ליורשין הגוזל את הגר ונשבע וחזר והודה לו וזקפן עליו הכל במלוה ואחר כך מת הגר אע"פ שזכה בגזלה א"ר עקיבא [שם דף ק"ט כל הסוגיא] שחייב להוציאה מתחת ידו בד"א כשהודה בנתים אבל אם גזל הגר שאין לו יורשים ונשבע לו ומת הגר ואחר כך הודה הרי זה חייב לשלם את הקרן ואת החומש לכהנים של אותו משמר ומביא את אשמו ואחר כך יתכפר לו. על פי הקבלה דרשו רבותינו [שם] על מה שנאמר בתורה אם אין לאיש גואל בגר שמת ואין לו יורשין הכתוב מדבר [שם דף ק"י] ואשם האמור כאן הוא הגזלה או דמי הגזלה לפיכך אמר רבא שם בפרק הגוזל [שם] המחזיר גזל הגר בלילה לא יצא שהרי אשם קראה הכתוב ואשם אין מקריבין בלילה ואין הכהנים חולקין גזל גר זה כנגד גזל גר אחר כדרך שאין חולקין בשר אשם זה כנגד בשר אשם אחר ואמר רבא [שם] כל גזל הגר שאין בו שוה פרוטה לכל כהן וכהן מאנשי המשמר לא יצא המחזירו ידי השבה שנאמר המושב להי' לכהן עד שתהא השבה לכל כהן [שם דף ק"ט] ולמה נאמר בגזל הגר איש שהאיש אתה צריך לחקור ולחזר עליו אם יש לו גואלים אם לאו אבל אם הי' הגר קטן אין אתה צריך לחזר עליו אלא חזקתו שאין לו יורשין וצריך לומר שקפץ ונשבע שהרי בארנו במצות על כל דבר פשע שבשום עניין אין נשבעין על טענת קטן [סימן צ"ה] [שם] ת"ר כהן שגזל גר שאין לו יורשין ונשבע לו ומת הגר לא זכה זה בגזלה שתחת ידו אלא יוציא מתחת ידו לכל אחיו הכהני' בני המשמרה [שם דף ק"י] אין מקריבין את האשם עד שיחזיר הגזלן הקרן לבעלים או לכהנים אם היה גזל הגר שאין לו יורשין, [שם ובדף קי"א] נתן לו את הקרן והקריב את אשמו נתכפר לו ואין החומש מעכב הכפרה וחייב ליתן החומש אחר הכפרה. מסקינן שם [בדף ק"ה מילתא דרב

הונא ולפותא דוכחש בהגוזל בתרא דף קי"ז] שהעבדים והשטרות והקרקעות אין בהן תוספת חומש שני וכחש בעמיתו בפקדון וכל האמור בעניין מטלטלין הוא וגופו ממון יצאו קרקעות ועבדים שהוקשו לקרקעות ויצאו שטרות שאין גופן ממון וכן אם היו אלה שלשה גזל הגר שאין לו יורשין אין חוזרין לכהנים [בפ' הגוזל קמא דף צ"ה ובפרק לולב הגזול (סוכה דף ל')] הקרקע אינה נקנית לגזלן לעולם אלא ברשות הבעלים עומדת ואפי' נמכרת לאלף זה אחר זה ונתייאשו הבעלים הרי זו חוזרת לנגזל בלא דמים וחוזר הלוקח האחרון על מי שמכרה לו לפניו ושלפניו לשלפני פניו עד שיחזור הלוקח מן הגזלן על הגזלן אמנם גרסינן בירוי [בפ"ז דכלאים ומבואר בתוספת פרק לולב הגזול (סוכה דף ל') בד"ה וקרקע] נתייאשו הבעלים נשתקע איסורו מדברי סופרים וכי קרקע נגזלת א"ר אילא אע"פ כן יש יאוש לקרקע ואין התלמוד שלנו סובר כן בב"מ פ"ק [בדף י"ד וט"ו] אומר כי גזל שדה והפסידה בידו כשבעל השדה גובה דמיה מה שהפסידה גובה אותה מנכסין בני חורין מפני שהיא כמלוה על פה ואם עמד הגזלן בדין ונתחייב לשלם ואח"כ מכר גובה מנכסים משועבדים אמר רבא [שם] הילכתא הגוזל שדה מחבירו ומכרה ואכל הלוקח פירותיה מחשבין עליה כל הפירות שאכל ומשלם לבעל השדה וחוזר וגובה אותו מן הגזלן מנכסים בני חורין ואם הכיר בה שהיא גזולה אין לו פירות ואינו גובה מן הגזלן אלא הקרן לבדו המוכר שדה שאינו שלו אין ממכרו ממכר ולא קנה לוקח כלום כמו שבארנו, ואמר רב [שם] חזר הגזלן אחר שמכרה ולקחה מבעליה נתקיימה ביד הלוקח מן הגזלן ואפי' נתנה לו הגזלן מתנה כשהיתה גזולה בידו כיון שחזר ולקחה נתקיימה ביד זה שקיבל המתנה כשהיתה גזולה ומפרש רב אשי [שם] הטעם שמפני זה טרח הגזלן עד שקנאה כדי לעמוד בנאמנותו, שלח רב היי גאון בתשובה דהלכה כרב מדחזינן מר זוטרא ורב אשי ורב אחא ורבינא דבתראי אינון שקלי וטרו אליבא דרב, וגם בפרק איזהו נשך (בבא מציעא בדף ע"ב) מביא סתם התלמוד מדברי רב לפיכך תבע הלוקח את הגזלן מפני שמכר לו שדה שאינו שלו ונתחייב לו לשלם והתחילו ב"ד להכריז על נכסי הגזלן כדי להגבות מהן הלוקח ואחר שהכריזו הכרזות לקחה הגזלן מיד הבעלים לא נתקיימה ביד הלוקח שמאחר שהכריזו על נכסיו נתגלה שאינו נאמן ולא לקחן מן הבעלים כדי להעמידה ביד הלוקח, לקחה הגזלן מן הבעלים אחר שמכרה כשהיתה גזולה וחזר ומכרה לאחר או נתנה במתנה או הורידה ה"ז גילה בדעתו שאינו רוצה להעמידה ביד לוקח זה שלקחה ממנו, וכן אם נפלה בירושה לא נתקיימה ביד הלוקח, גבה אותה הגזלן בחובו אם יש לנגזל קרקע אחרת ואמר לו הגזלן זו אני גובה אותה בחובי הרי זה מתכוין להעמידה ביד הלוקח ואם אין לו לנגזל קרקע אחרת אלא זו

לגבות את חובו הוא שנתכוון, נתנוהו הבעלים לגזלן במתנה קנה אותה הלוקח שאילו לא טרח לבעלים לא היו נותנים לו במתנה ומפני זה טרח כדי שיזכה בה בדין ויעמוד בה בנאמנותו ותתקיים ביד הלוקח כל עניין זה בפ"ק דב"מ [דף ט"ז] משמע בפ' הניזקין (גיטין דף נ"ח) גוי בעל זרוע שאנס נכסי ישראל וירד לתוך שדהו מחמת שהיה לו חוב גמור על בעל השדה או מחמת שיש לו נזק ביד זה הישראל או מחמת שהפסיד ממונו ואחר שתקף על השדה מכרה לישראל אחר אין הבעלים יכולים להוציא מיד הלוקח בד"א כשהודו הבעלים שאמת טען הגוי המוכר או יעידו עדים ישראל שאמת טען הגוי המוכר וכן אם היה שם מלך או שר באותו מקום שיוכל לכוף את הגוי שמכר לדין ולא תבעו הבעלי' לגוי אין יכולין להוציא מיד הלוקח מזה הגוי אע"פ שאינם מודים לגוי ואע"פ שאין שם עדים שאמת טען הגוי שהרי הלוקח אומר לבעלי' אם אמת שגזלן הוא הגוי למה לא תבעתם אותו בדיניהם, אבל אם בחנם תקפה האנס מחזירה הלוקחה מיד האנס לבעלים, ופירש רבינו גרשם בתשובתו שלא בחנם יחזור אלא משלם לו מה שהוציא להוציאה מיד הגוי ולא כפירש רש"י [שם] שבחנם יחזירנה שאם כן אין לך אדם שמציל ממון חבירו מיד הגוי [שם ובמשנה דף נ"ה] סקריקין הוא גוי רוצח שנתן לו ישראל שדהו כדי שלא יהרגנו ושהה בידו י"ב חדשים כל הקודם ולקח מן הרוצח זכה ובלבד שיתן לבעלי' רביע הקרקע או שליש המעות מפני שמכרה בזול, קודם הזמן הזה הבעלים קודמין לכל אדם בפרק השואל [דף ק"א] מסקינן כדברי רב ושמואל שהיורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות ונטעה אם היתה שדה העשויה ליטע אומדין כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו לנוטעה ונוטל מבעל השדה ופירש רש"י כשאר אריסי העיר, ורבינו יצחק פי' שנוטל פחות מאריס לפי שהאריס קבוע יותר וגם נוטל יותר משכיר יום ואם אינה עשויה ליטע שמין לו וידו על התחתונה החצירות הרי הן ראויות לבניין ולהוסיף בהם בתים ועליות לפיכך הורו הגאונים שהבונה בחצר חבירו שלא מדעתו ה"ז כנוטע שדה העשויה ליטע ושמין לו כמה אדם רוצה ליתן בבנין זה לבנותו והוא שיבנה בניין המועיל הראוי לאותה חצר כמנהג אותו מקום ולדבריהם קשה קצת מבונה חורבתו של חבירו למה ידו על התחתונה [שם ובסמוך מביאה] [מיימוני פ"י דגזילה] היורד לתוך שדה של חבירו ברשותו אפי' נטע שדה שאינה עשויה ליטע שמין לו וידו על העליונה שאם היתה היציאה יתירה על השבח נוטל היציאה ואם השבח יתר על היציאה נוטל את השבח הבעל בנכסי אשתו והשותף בשדה שיש לו חלק בה לדברי שמואל בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף מ"ב) ביורד ברשותיהן ושמין לו וידו על העליונה. היורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות ונטע או בנה ואחר כך בא בעל השדה והשלים הבניין או

ששמר הנטיעות וכיוצא באלו הדברים שמראה שדעתו נוטה למה שעשה זה וברצונו בא הדבר שמין לו וידו על העליונה כך פסק רב בפרק השואל [דף ק"א], עוד מסיק שם רבי יוחנן כי היורד לתוך חורבתו של חבירו ובנאה שלא ברשות שמין לו וידו על התחתונה [שם] אמר בעל הבניין עצי ואבני אני נוטל בבית שומעין לו בשדה אם אמר אעקר מה שנטעתי אין שומעין לו מפני שמכחיש את הקרקע [מהאלפסי שם] אמר לו בעל הקרקע טול עצך ואבניך שדרו ממתיבתא דשומעין לו, [מהמיימוני פ"י דגזילה] כל מי ששמין לו בין שהיתה ידו על העליונה בין שהיתה ידו על התחתונה הורו הגאונים שאינו נוטל כלום עד שישבע בנקיטת חפץ כמה הוציא ואם אמר יבואו הדיינין ויעשו שומת ההוצאות והרי היא גלויה לעיניהם וישערו העצים והאבני והסיד ושכר האומני ובפחות שבשערי שומעין לו ונוטל בלא שבועה. עוד הורו כל ששמין לו ונוטל שטען בעל השדה ואומר נתתי והיורד לשדה אומר לא נטלתי היורד נאמן ונשבע שלא נטל כלום ממנו ונוטל שהרי אומר לבעל השדה עדיין לא שמו לך ולא ידעת כמה אתה חייב ליתן לי והיאך נתת אבל אם שמו לו ואמרו לבעל השדה ליתן ואומר נתתי אע"פ שעדיין לא נשבע היורד הרי בעל השדה נאמן וישבע שבועת היסת ויפטר שהקרקע בחזקת בעליה לעולם יחזיק אדם באמונה יתרה ויתרחק מן הגנבה ומן הגזלה ובשעת פטירתו של אדם שואלין לו תחילה נשאת ונתת באמונה [בשבת דף ל"א] וגרסינן בסוף מסכת מכות בא חבקוק והעמידו על האמת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה [דף כ"ד]:

מצות עשה עד

מצות עשה להשיב (א) אבידה לישראל שנאמר השב תשיבם לאחיך ודרשינן במס' ע"ז פ"ב [דף כ"ו] לכל אבידת אחיך לרבות המשומד הלכך אפי' היה הבעל אבידה רשע ואוכל נבילות לתיאבון וכיוצא בו מצוה להשיב לו אבידתו, [שם] אבל אוכל נבילות להכעיס הרי הוא מין והמינין והאפיקורוסין ועובדי עכו"ם ומחללי שבתות בפרהסיא אסור להחזיר להם אבידה ובפי הגוזל בתרא (בבא קמא דף קי"ג) תניא רבי פנחס בן יאיר אומר במקום שיש חילול השם חייב להחזיר אבידת גוי עובדי עבודת כו"ם כאבידת ישראל. ובירושלמי הניזקין אמרינן שבכל מקום מכניסין כליהם מפני הגנבים ככלי ישראל מפני דרכי שלום. וכן מסיק רב כהנא בפי הגוזל אחרון [דף קי"ג] שטעות גוי עובד עכו"ם מותר. והוא שטעה מעצמו כיצד כגון שעשה הגוי חשבון וטעה וצריך שיאמר לו ישראל ראה שעל חשבונך אני סומך ואיני יודע אלא מה שאתה אומר אני נותן לך אבל להטעותו אסור שמא נתכוון הגוי לבודקו ונמצא שם שמים מתחלל' ובמעשה דרב אשי שאמר לשמש שלו להביא ענבים בולטין חוץ לגדר אם הם של גוי שמע גוי אחד

אמר אם של גוי הם וכי מותר הוא אמר ליה גוי לוקח הדמים ישראל אינו לוקח הדמים פירש רבינו יצחק [בתו' שם] שאמר לו האמת ולא לדחותו. כבר דרשתי לגלות ירושלים אשר בספרד ולשאר גליות אדום כי עתה שהאריך הגלות יותר מדאי יש לישראל להבדיל מהבלי העולם ולאחוז בחותמו של הקב"ה שהוא אמת ושלא לשקר לא לישראל ולא לגוים ולא להטעותם בשום עניין ולקדש עצמם אף במותר להם שנאמר שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית וכשיבא הקב"ה להושיעם יאמרו הגוים בדין עשה כי הם אנשי אמת ותורת אמת בפיהם אבל אם יתנהגו עם הגוים ברמאות יאמרו ראו מה עשה הקב"ה שבחר לחלקו גנבים ורמאים ועוד כתוב וזרעתיה לי בארץ כלום זורע אדם כור אחד אלא למצא כמה כורים כך זורע הקב"ה ישראל בארצות כדי שיתוספו עליהם גרים וכל זמן שהם מתנהגי' בהן ברמאות מי ידבק בהם והרי הקפיד הקב"ה על גזל הרשעים שנאמר ותמלא הארץ חמס עוד אני מביא ראיה מירושלמי דפ' אלו מציאות שאומר שם רבנין סבייאי זבנין חד כרי דחטין מגוים ואשכחן ביה צררא דזוזי והחזירום להם ואמרו הגוים ברוך הוא אלההון דיהודאי וביוצא בזה מספר שם מעשים הרבה מאבדת הגוים שהחזירום מפני קידוש השם עיקרי מצות השבת אבידה בפרק אלו מציאות [בבא מציעא דף כ"ב וכ"ז] ואומר שם רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק שהמוצא אבידה בזוטו של ים ובשלוליתו של נהר שאינו פוסק אע"פ שיש בה סימן הרי זו של מוצאה שנאמר לכל אבידת אחיך אשר תאבד ממנו מי שאבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם יצתה זו שאבודה ממנו ומכל אדם שזה ודאי נתייאש ממנה [כך משמע שם דף כ"ה גבי אשפה העשוייה לפנות ובפ' הספינה דף פ"ז גבי צלוחית] המאבד ממונו לדעת אין ב"ד נזקקין לו כיצד הניח פרתו ברפת שאין לה פתח ולא קשרה והלך וכל כיוצא בזה הרי זה מאבד ממונו לדעתו אע"פ שאסור לרואה דבר זה ליטול לעצמו אין זקוק להחזיר שנאמר אשר תאבד ממנו ומצאת פרט למאבד ממונו לדעתו [בדף כ"ו דלעיל] ואבידה שאין בה שוה פרוטה אינו חייב ליטפל בה ולא להחזירה [שם דף ל'] מצא שק או קופה אם היה חכם או זקן או מכובד שאין דרכו ליטול כלים אלו בידו אינו חייב ליטפל בהן כללו של דבר כל שבשלו מחזיר בשל חבירו מחזיר וכל שבשלו אינו מחזיר בשל חבירו אינו מחזיר [שם ובדף ל"א] החזירה וברחה אפי' מאה פעמים חייב להשיבה שנאמר השב תשיבם השב אפילו מאה פעמים משמע דלעולם הוא חייב ליטפל בה עד שיחזירנה לרשות בעליה למקום המשתמר ואין צריך דעת בעלים דאמר רבי אלעזר [שם] הכל צריך דעת בעלים כגון גנב וגזלן שהחזירו חוץ מהשבת אבידה שהתורה רבתה השבות הרבה [שם ובב"ק דף נ"ז] אבל אם החזירה

למקום שאינה משתמרת כגון גנה או חורבה ונאבדה משם חייב באחריותה ראה בהמה שברחה מן הדיר והחזירה למקומה הרי זה קיים המצוה ואין צריך דעת בעלים [בדף ל' דלעיל] ואם מצא בהמה והכישה נתחייב ליטפל בה ולהחזירה אע"פ שאינה לפי כבודו שהרי התחיל במצוה ועוד דאנקיטה נגרי ברייתא פירוש למדה לנוס ולברוח בחוץ [דנ"ז דלעיל] [בדף ל' דלעיל] וההולך בדרך הישר והטוב והעושה לפנים משורת הדין מחזיר כל האבידות בכל מקום אע"פ שאינה לפי כבודו [שם] כהן שראה אבידה בבית הקברות אינו מטמא להחזירה שבשעה שמקיים מצות עשה של השבת אבודה מבטל עשה של קדושים יהיו ועובר על לאו דלא יטמא בעל בעמיו ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה ורבי' יצחק פי' [בתוס' שם] כי עשה דהשבת אבידה השוה בכל שבשלו מחזיר דוחה לאו ועשה דכהנים שאינו שוה בכל בכהנים ובישראלים כמו שמצינו בפר' שני נזירים [דף כ"ח] שעשה דגלוח מצורע השוה בכל דוחה לאו ועשה דגילוח זקן שאינו שוה באנשים ובנשים ועיקר הטעם סומך התלמוד שהזכיר טעם זה על ותו מי דחינן איסורא מקמי ממונא שאומר אחר כך [בדף ל' דלעיל] תניא [שם דף ל"ב] יכול אמר לו אביו הטמא או שאמר לו אל תחזיר ישמע לו ת"ל איש אמו ואביו תיראו וגומר אני ה' מוראי למעלה ממורא אביך ואמך [שם דף ל"א] הרואה מים שוטפין ובאין להשחית בניין חבירו או להשחית שדהו חייב לגדור בפניהם ולמונען שני לכל אבידת אחיך לרבות אבידת קרקע [שם דף ל"ג כל הסוגיא] מי שאבדה לו אבידה ופגע באבידתו ובאבידת חבירו אם יכול להחזיר שניהם חייב להחזיר שניהם ואם אינו יכול להחזיר אלא אחת מהן אבדתו קודמת ואפי' לאבידת אביו או של רבו שלו קודמת לכל אדם פגע באבידת רבו עם אבידת אביו אם היה אביו שקול כנגד רבו של אביו קודמת ואם לאו של רבו קודמת והוא שיהיה רבו מובהק שרוב חכמתו של תורה למד ממנו דאמר רבי יוחנן שם הלכה כרבי יהודא שאומר כן וכן סובר שם עולא וכן פסק בשאלתות בפרשת קרח [סימן קל"א] ואמרינן בפ' הגוזל אחרון [דף קט"ו] הניח אבידתו והחזיר אבידת חבירו אין לו אלא שכרו הראוי לו כיצד שטף נהר חמורו וחמור של חבירו שלו שוה מנה ושל חבירו מאתים הניח שלו והציל של חבירו אין לו אלא שכרו שראוי לו ואם התנה בפני בית דין או שאמר לו אציל את שלך ואתה נותן לי דמי שלי חייב ליתן לו דמי שלו אע"פ שעלה החמור שלו מאליו ולא נתעסק בו זכה במה שהתנה עמו ירד להציל ולא הציל אין לו אלא שכרו הראוי לו ובירושלמי גרסינן [שם] תני הניח שלו להציל של חבירו ועלה של חבירו מאליו אין נזקק לו ועוד משמע שם כשעלה שלו מאליו חזקתו שנתייאש ממנו והמוצאו זוכה בו וכן אומר בפ' אלו מציאות (בבא מציעא דף ל"א) שאם היה עוסק במלאכה ובטל ממלאכתו

ששוה דינר והחזיר אבידה ששוה מנה לא יאמר לו תן לי דינר שהפסדתי אלא נותן לו שכרו כפועל בטל שבטל מאותה מלאכה שהיה עוסק בה ואם התנה עם הבעלים או בפני בית דין שיטול מה שיפסיד והרשוהו ה"ז נוטל ואם אין שם בית דין ולא בעלים שלו קודם וכן אמרי' בפ' הגוזל אחרון [דף קט"ו כל הסוגיא] ששנים שהיו באין בדרך זה בחבית של יין וזה בכד של דבש ונסדקה הכד של דבש וקודם שישפוך הדבש לארץ שפך זה יינו והציל הדבש לתוך חביתו אין לו אלא שכרו הראוי לו ואין הלכה כרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה שאומר שם תנאי בית דין הוא שנוטל דמי יינו מתוך הדבש של חבירו שהרי קורא אותו יחידאה בס"פ מרובה (בבא קמא דף פ"א). ואם אמר לו אשפוך את יני להציל את שלך ואתה נותן לי דמי יני או שהתנה עמו בפני בית דין הרי זה חייב ליתן ואם נשפך הדבש לארץ הרי זה הפקר וכל המציל לעצמו הציל [כך משמע שם דף קט"ז גבי הא דלקמן] זה בא בכד של דבש וזה בא בקנקנים ריקנים ונסדקה הכד של דבש ואמר לו בעל הקנקני' איני מציל דבש בקנקני' שלי אלא על מנת שתתן לי חציו או שלישו או כך וכך דינרים וקבל עליו בעל הדבש ואמר לו הן הרי זה שיחק בו ואינו נותן לו אלא שכרו הראוי לו שהרי לא הפסידו כלום [שם] וכן מי שברח מבית האסורין והיתה מעברת לפניו ואמר העבירני ואני נותן לך דינר והעבירו אין לו אלא שכרו הראוי לו ואם הי' צייד ואמר לו בטל מצידתך והעבירני נותן מה שהתנה עמו וכן כל כיוצא בזה ומעשה באחד שנגנב ממונו ונדר מאה דינר לאחד שיעשה בהשבעת שדים שידע מי גנבו וכן עשה ולא רצה בעל הממון לפרוע הק' דינר וחייבו רבי' יצחק לשלם כולם וכן כל כיוצא בזה וכן בעניין הרפואות דרך בני אדם לתת דמים מרובים ולא נאמר בזה ששיחק בו כך כתב מו' רבי' יהודא [וכן לענין שדכנות עיין במרדכי שם], [בדף קט"ז דלעיל] שיירא שהייתה מהלכת במדבר ועמד עליה גייס וטרפה אם אינם יכולין להציל בעצמם ובא אחד מהם והציל הציל לעצמו ואם יכולין הם להציל בעצמם וקדם אחד מהם והציל אע"פ שאמר לעצמי אני מציל הרי זה מציל לאמצע היו יכולין להציל על ידי הדחק כל המציל הציל לאמצע אא"כ אמר לעצמי אני מציל ה"ז הציל לעצמו שכיון ששמעוהו שאמר לעצמי אני מציל הי' להם לדחוק עצמם ולהציל וכיון שיש בידם להציל ולא הצילו הרי נתייאשו הבעלים מן הכל היו שני שותפין ואין יכולין להציל והציל אחד בהם הציל לאמצע ואם אמר לעצמי אני מציל ה"ז חלק מחבירו והציל לעצמו וכן השוכר את הפועל להציל כל מה שהציל הרי הוא למשכיר ואם אמר לעצמי אני מציל הרי חזר בו מן השכירות וכל מה שיציל אחר שאומר כך הרי הוא שלו כך למדנו חלוקי ברייתא זו בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא דף קט"ז) מדברי רמי בר חמא

ורבא ורב אשי. [פ"ו דב"מ דף קנ"ג ע"ב ובאשירי פרק הגוזל בתרא מביאו ועיין שם] ותני' בתוס' מחלו להם מוכסין מחלו לאמצע ואם אמרו בשביל פלוני מחלנו מה שמחלו מחלו לו [בדף קט"ז דלעיל כל הסוגיא] שיירא שחנתה במדבר ועמד גייס לטורפה ופסקו עם הגייס ממון ונתנו לו מחשבין ממונם ואין מחשבין לפי נפשות ואם שכרו תייר לפניהם להודיעם הדרך מחשבין שכרו לפי ממונם ולפי נפשות שטעות הדרך במדבר סכנת נפשות ולא ישנו ממנהג החמרים פירש רבינו שלמה שאם נהגו לתייר לפי ממון ולגייס לפי הנפשות עושים כן רשאין החמרים להתנות ביניהם שכל איש שתאבד ממנו חמורו מבין השיירא מעמידין לו חמור אחר ואם פשע בו ואבדה אין חייבין להעמיד לו אחר ורשאין הספנים להתנות ביניהם שכל מי שתאבד ממנו ספינה מעמידין לו ספינה אחרת פשע בה ואבדה או שפי' למקום שאין הספינות הולכות בו באותו זמן אין חייבין להעמיד לו. ספינה שהיתה מהלכת בים ועמד עליה נחשול לטובעה והקילו ממשאה מחשבין לפי משאוי ואין מחשבין לפי ממון ואל ישנו ממנהג הספנים ועקרי הלכות אלו בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא דף קט"ז) בפי' אלו מציאות (בבא מציעא דף כ"ז) אמר המוצא מציאה שהוא חייב להחזירה חייב להכריז עליה ולהודיע מי שאבד ממון פלוני יבא אלי ויתן סימנין ויטול [שם דף כ"ח] ואבן גבוה היתה בירושלים שעליה היו מכריזין ונקראת אבן טוען פירוש שטוענין עליה עניין האבדות [שם ובדף כ"ה] כיצד מכריזין אמר רב נחמן ורבינא אם מצא מעות מכריז מי שאבד לו מטבע ממנו וכן מכריז מי שאבד לו כסות או בהמה או שטרות יבא ויתן סימני' ויטול ואינו חושש במה שהוא מזכיר מין האבידה לפי שאינו מחזירה עד שיתן סימנים מובהקים [בדף כ"ח] והרמאי אע"פ שיתן סימנים מובהקין אין מחזירין לו עד שיביא עדים שהוא שלו ואמרו חכמים [שם] לאסמכתא והיה עמך עד דרוש אחיך עד שתחקור אחר אחיך אם רמאי הוא אם לאו [שם] בראשונה כל מי שאבדה לו אבדה ובא לתת סימניה מחזירין אותה אלא אם כן הוחזק רמאי משרבו הרמאין התקינו בית דין שיהו אומרים לו הבא עדים שאין אתה רמאי וטול [היינו כרבא שם] הסימנים מובהקין סומכין עליהם ודנין עליהם בכל מקום דין תורה שנאמר עד דרוש אחיך אותו וכי תעלה על דעתך שיתנו לו קודם שיתבענו ממנו אלא דורשהו אם רמאי הוא אם לאו שאם יתן סימני' מובהקי' אינו רמאי וההיא דלעיל שאומר דאפי' בסימן מובהק לא יתן לרמאי אסמכתי היא לתקני דלעיל דמשרבו הרמאים התקינו כך פי' רבינו יצחק [בתו' שם דף כ"ז בד"ה דורשהו] [בדף כ"ג וכ"ה וכן הוא באלפסי שם ובמיימוני פרק י"ג דהלכות גזלה ואבידה] והמדה או המשקל או המניין או מקום האבידה סימני' מובהקי' הם ויראה לי הלכה כרב אשי דמספקא ליה

בפ"ק דב"מ [דף י"ח] מה שמחזירין אבדה בסימנין שאין מובהקין אם הוא מן התורה או מדרבנן הילכך בגט שאבד שיש שם איסור לא יחזירהו כי אם בסימן מובהק כגון נקב שבצד אות פלוני ומשמע שם שמדה ומשקל וכיוצא בזה שמחזירין אבדה על ידיהם הם סימני' שאינם מובהקין [בב"מ דף כ"ח ומבואר יותר בתוספ' שם דף כ"ז בד"ה ואנא] ויש ענייני סימן מובהק שלשם קורא סימן מובהק הפחות שבסימני' שמחזירין אבידה על ידו גבי מאי לא אמר סימניה לא אמר סימן מובהק דידה [שם דף כ"ח כל הסוגיא] באו שנים זה נותן סימני' וזה נותן סימנים כמו שנתן האחר לא יתן לא לזה ולא לזה אלא תהא מונחת עד שיבא אליהו או עד שיודה האחד לחבירו או עד שיעשו פשרה ביניהם נתן האחד סימנין והשני הביא עדים ונתן לבעל העדים זה נתן סימנים וזה נתן סימנים ועד אחד הרי העד כמו שאינו ויניח מצא שמלה וכיוצא בזה זה הביא עידי האריגה שארגו אותה לו וזה הביא עדים שנפלה ממנו ינתן לעידי נפילה זה נתן מדת ארכה וזה נתן מדת רחבה ינתן למי שנתן מדת ארכה שאיפשר ששיער הרמאי מדת רחבה כשהיה בעליה מתכסה בה זה נתן מדת ארכה ורחבה זה כיון משקלותיה ינתן למי שכיון משקלותיה [שם] בראשונה כל מי שמצא אבידה הי' מכריז עליה ג' רגלים רגל ראשון אומר רגל ראשון רגל שני אומר רגל שני שלישי אומר רגל סתם כדי שלא יתחלף לו שני בשלישי ואחר רגל האחרון שבעה ימים מכריז פעם רביעי כדי שילך השומע לביתו בשלשה ימים וימשש כל כליו ויחזור בג' ימים ועדיין ימצא זה המכריז ביום השביעי משחרב בית המקדש התקינו שיהו מכריזין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות משרבו האנסין שהיו אומרים שהאבידה של מלך התקינו שיהא מודיע לשכיניו ולמודעיו ודיו הכריז או הודיע ולא באו הבעלים תהיה מציאה מונחת אצלו עד שיבא אליהו וגר' בפרק הכונס [דף צ"ו] שומר אבדה רבה אומר כשומר חנם דמי ופטור מגניבה ואבידה שהרי אין הנאה הגיע לידו בזה ורב יוסף אמר כשומר שכר דמי מפני שעוסק במצוה ועל ידי כן פטור מליתן פרוטה לעני ומכמה מצות עשה כל זמן שטורח בהשבתה וא"א לקיים שניהם וכיוצא בזה בכל מקום כל העוסק במצוה פטור מן המצוה [בתוספות שם בד"ה בההיא] פסק רב צמח גאון וכן פסק רבינו יצחק שהלכה כרבה לגבי רב יוסף בכל התלמוד חוץ משדה עניין ומחצה ואל תאמר דווקא במה שנחלקו בב"ב פוסק שם התלמוד [דף קמ"ג] שאותם סימני שמועות דשדה עניין ומחצה באותה מסכתא הם [שם ודף י"ב ובדף קי"ד] כי גם בכל התלמוד הל' כרבה כמו שאומר בפ' מי שאחזו. (גיטין דף ע"ד) והא ק"ל הלכה כרבה ובהא אין הלכה כרשב"ג ואינו אומר והא ק"ל בהא הלכה כרבה כמו שאומר על רשב"ג ומה שאומר בפ' אין בין המודר (נדרים דף ל"ג) דכולי עלמא אית להו פרוטה

דרב יוסף אי לאו משום שאין דבר זה מצוי ותדיר משם אין ראיי שיהא הלכה כרב יוסף שהרי גם רבה סובר שעוסק במצוה פטור מן המצוה אלא שאינו נחשב שומר שכר בכך ובפי שבועת הדיינין גבי מחלוקת דרבי אלעזר ורבי עקיבא במלוה חבירו על המשכון שמעמיד רב יוסף [בדף מ"ד] ככולי עלמי ודרבה כתנאי היא ומעמיד רבה כרי אלעזר שהוא שמותי [בנידה דף ז' ומבואר שם בתוסי] משמע שאין הלכה כרבה אין משם ראיי כי זה הוא לפי מה שאומר שם באותה סוגיא דלכולי עלמא לית להו דשמואל אבל רבה יאמר בדשמואל נחלקו ואין שייך כלל דברי רבי אליעזר ורבי עקיבא לדברי רבה ורב יוסף [בב"מ דף כ"ח] וצריך לבקר האבדה ולבודקה כדי שלא תפסיד ותאבד מאליה שנאמר והשבות לו ראה היאך תשיבנו לו [בדף כ"ט] כיצד מצא כסות של צמר מנערה אחד לשלשיי יום ולא ינערנה במקל ולא בשני בני אדם [שם ובדף ל'] ושוטחה על גבי מטה לצורכה בלבד אבל לא לצורכו ולצרכה נזדמנו לו אורחין לא ישטחנה בפניהם ואפיי לצרכה שמא תיגנב [שם] מצא כלי עץ ישתמש בהם כדי שלא ירקבו כלי נחושת ישתמש בהן בחמין אבל לא על ידי האור מפני שמשחיקן [שם] מצא מגרפות וקרדומות ישתמש בהן ברך אבל לא בקשה מפני שמפחיתן [שם] מצא כלי כסף משתמש בהן מצונן אבל לא בחמין מפני שמשחירן [שם] כלי זהב או כלי זכוכית וכסות של פשתן הרי זה לא יגע בהן עד שיבא אליהו [שם] וכדרך שאמר באבידה כך אמרו בפקדון שהלכו בעליו למדיני הים [בדף כ"ט] מצא ספרים קורא בהם אחת לשלשים יום ואם אין יודע לקרות גוללן כל שלשים יום ולעולם לא ילמד בהן בתחילה ולא יקרא פרק וישנה ולא יקרא פרשה ויתרגי ולא יפתח בו יותר משלשה דפין ולא יהו שנים קורין בשני עניינים שמא ימשך זה וימשך זה ויכלה הספר אבל קורין הם בעניין אחד ולא יקראו שלשה ואפיי בעניין אחד ורבינו שלמה פירש להפך כי בעניין אחד לא יקראו בו שנים [שם] מצא תפילין שם דמיהן ומניחן עליו שדבר מצוי הוא בידי הכל ואין עשויין אלא למצותן בלבד [בדף כ"ח] מצא דבר שיש בו רוח חיים שצריך להאכילו אם היי דבר שעושה ואוכל כגון פרה וחמור מטפל בהם שנים עשר חדש מיום המציאה ושוכרן ולוקח שכרן ומאכילן ואם היי שכרן יותר הרי היתר לבעליי [שם] וכן התרנגולין מוכרין ביציהם ומאכילן כל שנים עשר חדש מכאן ואילך שם דמיהם עליהם והרי הן שלו ושל בעלים בשותפות כדין כל השם בהמה מחבירו ורבינו שלמה פירש שם דמיהם ומוכרן ומניח הדמים אצלו [שם] מצא עגלים וסייחים של מרעה מטפל בהן שלשה חדשים ושל בריאה כלומר שצריך להאכילם ממה שבבית שלשים יום [שם] ואווזין ותרנגולין זכרים גדולים מטפל בהם לי יום מצא קטנים וכן כל דבר שטיפולו מרובה משכרו מטפל בהם שלשה ימים מכאן

ואילך מוכרן בבית דין [בפרק המפקיד דף ל"ח] וכן פירות שהתחילו להרקיב וכיוצא בהן מוכרן בבית דין [בדף כ"ח דלעיל] מה יעשה בדמים נתנו למוצא ויש לו רשות להשתמש בהן [לעיל בעמו' שבסמוך] ולדברי רבה שפסקנו כמותו על ידי כן חייב בגנבה ואבידה אבל נאנסה לא וכן סובר רב נחמן בפ' המפקיד (בבא מציעא דף מ"ג) שעל ידי שיש לו רשות להשתמש בהן חייב בגניבה ואבידה אבל באונסין לא [בדף כ"ט דלעיל] בד"א בדמי האבידה הואיל ונטפל בה אבל במעות אבידה לא ישתמש בהם לפיכך אינו עליהם כשומר שכר שנינו במסכת גיטין בפרק הניזקין (גיטין דף מ"ח) המוצא מציאה לא ישבע מפני תיקון העולם שאם אתה אומר ישבע מניח המציאה והולך כדי שלא ישבע אפי' מצא כיס ואמר בעל הכיס שני כיסים היו קשורין וא"א שמצא האחד אא"כ נמצא האחר קשור עמו ה"ז לא ישבע כדמסיק בגמרא [דף נ"א] נחזור לפ' אלו מציאות [בבא מציעא דף כ"ז כל הסוגיא] השלמה בכלל אבידת אחיך היתה וכן השור והשה והחמור ולמה פרט הכתוב חמור להחזירו בסימני מרדעת אע"פ שהסימן בדבר הטפל בו יחזיר ולמה פרט הכתוב שור ושה להחזיר אפילו גזות השה או גזות זנב השור אע"פ שהוא דבר מועט ולמה פרט שמלה ללמד ממנו מה שמלה מיוחדת שיש לה סימנים וחזקתה שיש לה תובעין וחייב להחזיר אף כל דבר שיש לו סימנין הרי הוא בחזקת שיש לו תובעין וחייב להחזיר אבל בדבר שאין לו תובעין אלא נתייאשו הבעלים ממנו הרי זה של מוצא אע"פ שיש לה סימנין [בדף כ"א וכ"ד] זה הכלל באבידה שאין לה סימן כיון שאבדה וידעו הבעלים בה שאבדה הרי זה בחזקת שנתייאשו הבעלי' ממנה כגון מסמר אחד או מחט אחת או מטבע אחד הרי זה אינן יכולין ליתן בה סימן להחזירו להם לפיכך הרי זה לזה שמצאה [בדף כ"א] וכל דבר שיש לו סימן ה"ז בחזקת שלא נתייאשו הבעלים שדעתן תלויה שיחזרו להם על ידי סימנין שיתנו בה לפיכך המוצא אותם חייב להחזיר אא"כ ידע שנתייאשו הבעלי' כגון ששמע אותם שאומרי' ווי לחסרון כיס [שם דף כ"ג] וכיוצא בדברי' אלו שמראין שנתייאשו הרי אותה אבידה של מוצאה [בדף כ"ד] וכן אם מצא דבר שיש בו סימן בים או בנהר וכיוצא בהן או במקום שרובו גוים הרי זה בחזקת שנתייאשו הבעלים ממנו בשעת נפילה ולפיכך הרי היא של מוצאו אע"פ שלא שמע שנתייאשו הבעלים ממנו [בדף כ"א והמסקנא בדף כ"ב] יאוש שלא מדעת פירוש דבר שנתייאשו בסתמא כשידע שנפל ממנו ועדיין לא ידע שנפלה הלכה כאביי שאומר שם שאין זה יאוש אע"פ שרבא חולק עליו שזו היא היוד מיעל קגם הם ששה מקומות שהלכה כאביי לגבי רבא. וחייב להחזיר אע"פ ששמע לבסוף שנתייאש מכל מקום כשבא לידו באיסור בא לידו [בדף כ"ה] המוצא דבר שאין בו סימן בצד דבר

שיש בו סימן חייב להכריז. בא בעל הסימן ונטל את שלו ואמר שזה בלבד נפל ממנו זכה המוצא בדבר שאין בו סימן [בדף ס"ג וס"ד כל הסוגיא ובתוספ' שם ודהבאת שלום בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף ס"ה)] אין מחזירין אבידה בטביעת עין אלא לתלמיד חכם שהוא איש אמת שאינו משנה בדבורו אלא במסכתא במטה ובאכסניא ובהבאת שלום שבין אדם לחבירו. במסכתא כיצד אם שאלוהו מסכתא זה סדורה לך בגירסא מדת ענוה הוא לומר לאו ואע"ג דאמרינן במסכת קידושין [דף ל'] מושננתם לבניך שיהו דברי תורה מחודדין בפיך שאם ישאלך אדם אל תגמגם היינו זה הבא לישאל דבר הוראה או דין במטה כיצד אם שהה לבא לבית המדרש מפני ששמש מיטתו ושאלוהו למה שהה תולה בדברים אחרים ובאכסניא כיצד אל יאמר אדם בפני רבים כמה פלוני איש טוב שנתארחתי אצלו בביתו כמה כבוד גדול עשה לי פן יבאו רבים להתארח אצלו וזהו מברך רעהו בקול גדול קללה תחשב לו [הכי דריש בערכין דף ט"ז] ובהבאת שלום כיצד אם הוסיף או גרע כדי לחבבן זה לזה הרי זה מותר ואם באו עדים ששינה בדיבורו חוץ מדברים אלו אין מחזירין לו האבידה בטביעת עין [בדף כ"ח דלעיל] כל המוצא אבידה בין שיש בה סימן בין שאין בה סימן אם מצאה דרך הינוח אסור ליגע בה שמא בעליה הניחוה שם עד שישיבו אליה שאם יבא ליטול אותה ויהיה דבר שאין בה סימן הרי אבד ממון חבירו בידים שהרי אין לו בה סימן לסמוך עליו שיחזירהו לו ואם היה דבר שיש בו סימן הרי הוא הטריחו לרדוף אחריה וליתן סימנים ולפיכך אסור לו ליגע בה עד שימצא אותה דרך נפילה ואפילו ספק הינוח אמר רבי אבא בר זבדא [שם] לא יגע בה ואם נטל לא יחזיר פירוש לאותו מקום כדגרסינן בירושלמי [שם ומביאו בתו' שם בד"ה ואמר] רבי אבא בר זבדא אשכח חמרא מכוסה בחפיסה ונסביה אתא שאיל בי מדרשא אמרו ליה לאו יאית עבדת אמר אהדרי אמרו ליה לא דילמא אתא מריה ולא אשכחיה ואייאש ליה מיניה פירוש נתייאש מלבקשו עוד שם, [מסקנת המיימוני ריש פר ט"ו דגזילה ואבידה] הילכך דבר שיש בו סימן מכריז ודבר שאין בו סימן זכה בו. ויראה לי שיניח עד שיבא אליהו שהרי באיסור בא לידו וכן פירש רבינו שלמה בפרק המפקיד (בבא מציעא דף ל"ז) [בדף כ"א דלעיל] מצא פירות מפוזרין דרך הינוח לא יגע בהן דרך נפילה הרי הן שלו. וכן אם מצא כריכות קטנות של שבולים ברשות הרבים שהרי אין בהן סימן או שמצא עיגולי דבילה וככרות של נחתום ומחרוזות של דגים וחתיכות של בשר וגיזי צמר הבאות ממדינתן שהן כשאר גיזות המדינה ואניצי של פשתן ולשונות של ארגמן הרי אלו שלו מפני שאין בהן סימן ואם יש בהן סימן נוטל ומכריז שסימן העשוי לידרס הוי סימן [בדף כ"ב וכ"ג] [בדף כ"ה] אבל אם מצא ככרות של בעל הבית וגיזי

צמר הלקוחין מבית האומן וכדי יין וכדי שמן חייב להכריז שכל בעל הבית עושה רושם שלו בטיט שסביב המגופה. [בדף כ"ג] ולאחר שנפתחו האוצרות אין רושם סימן שהכל נכנסין שם ומכירין בהן [בדף כ"א] מצא עגול ובתוכו חרס ככר ובתוכו מעות [בדף כ"ג] וחתיכה של בשר שהיא משונה וחתיכה של דג נשוך וכל כיוצא באלו הואיל ויש שם שינוי חייב להכריז שלא עשאום בעלים אלא לסימן [שם] וכל דבר שיש בו סימן בין דרך הינוח בין דרך נפילה בין ברשות הרבים בין ברשות היחיד חייב להכריז. ומסקינן שם [בדף כ"ג] כי סימן העשוי לידרס הוי סימן וכן מקום וכן מדה וכן משקל וכן מניין שאין שוין הוי סימן [בדף כ"ב] תמרים שמשיר אותם הרוח מותרין שהבעלים מחלו אותן לכל אדם וזו היא חזקתן. ואם היו של יתומים שאינם בני מחילה אסורין. [שם] וכן אם הקפיד בעל השדה והקיף מקום האילנות הרי אלו אסורות שהרי גילה דעתו שלא מחל [בדף כ"ד] המוצא מעות בכיס או כיס כמו שהוא חייב להכריז. [בדף כ"ה] מצא כיס ולפניו מעות מפוזרין הרי אלו שלו. [שם] ואם נראין הדברים שהכיס והמעות של אדם אחד ומן הכיס נפלו חייב להכריז. [בדף כ"ו] מצא מעות בחנות הרי אלו שלו פירוש אפי' הם צרורים שיש בהם סימן הרי אלו שלו מפני ששם מצויין בין גוים בין ישראל. והלכה כרשב"א דאמר [בדף כ"ד] ברוב גוים הרי אלו שלו [בדף כ"ו] מצאן בין התיבה לחנווני הרי אלו של חנווני שאותה תיבה החנווני לוקח מתוכה ומוכר על גבה. [שם] מצאן על התיבה ואין צריך לומר מן התיבה ולחוץ הרי אלו של מוצאו. [שם] וכן אם מצא מעות לפני השולחני הרי אלו שלו בין הכסא לשולחני הרי אלו של שולחני פירש רבינו שלמה שאותו כסא השולחן יושב עליו. המוצא מעות בגל או בכותל ישן הרי אלו שלו שאני אומר של אמוריי היו והוא שימצא אותם מטה מטה וגם העלו חלודה כדרך כל המטמוניות הישנות אבל אם מראין הדברים שהמטמון חדש ואפי' נסתפק לו הדבר הרי זה לא יגע בהן שמא מונחין היו שם [בתוס' שם דף כ"ו] ואע"פ שחצרו של אדם קונה שלא מדעתו לא יקנה כאן חצרו מפני שזה דבר שאינו עשוי לימצא [בפ"ק דהתם]. ועוד פירש רבינו משה [בפרק ט"ז דגזילה ואבידה] הטעם מפני שזו חשוב כאבודה ממנו ומכל אדם. ורבינו יהודא ברבי נתן פי' דהוי חצירו הבאה לאחר מכאן שהכלי היה טמון מימי האמוריים ועדיין לא היה חצירו עד לאחר מכאן. [בדף כ"ה דלעיל] מצא מטמון בכותל חדש אם המטמון מוכיח שהוא לבעל הבית הרי הוא שלו ואם מוכיח שהוא לאחד מן השוק הרי הוא של מוצאו כיצד הסכין הרי נצב שלו מוכיח ובלשון הגמרא [בדף כ"ו] נקרא קתא אם הוא מלגאו הרי הוא לבעל דבית ואם הוא מלבר הרי הוא שלו. הכיס פיו מוכיח. ואם נמצא תוך הכותל מלא מהן חולקין. בפרק א' דב"מ [דף י'] שנינו

ראה את המציאה ונפל לו עליה ובא אחר והחזיק בה זה שהחזיק בה זכה בה. עוד שנינו שם [בדף ט'] היה רוכב על גבי בהמה וראה את המציאה ואמר לחבירו זכה לי בה כיון שהגביה לו קנה הרוכב אע"פ שלא הגיעה לידו ואם אמר לו תנה לי ונטלה ואמר אני זכיתי בה תחילה ולא הגבהתי לצורכך זכה בה הנוטלה שאילו לא אמר תחילה לא זכה בה כך מוכיח [בדף י'] בדברי רבי יהושע בן לוי משמע שסובר המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו כרמי בר חמא [בדף ח'] ודברי רבי יהושע בן לוי עיקר ברוב מקומות וגם רבי יוחנן סובר כן [בדף י'] ומפרש המשנה שלא אמר תחילה ואעפ"כ זכה בה הנוטל מפני שלא אמר לו הרוכב זכה לי אלא אמר תנה לי לא נתכוון לקנותה אלא עד שתגיע לידו. ואע"פ שרבא [בדף ח'] ורב נחמן [בדף י'] סוברים לא קנה אין הלכה אלא כרבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי. וכן פסק רבינו משה ורב אלפס [בפי"ז דגזילה ואבידה] ואומר כי רבא שהוא בתראה שדוחה לרמי בר חמא [בדף ח'] דלא קנה דחוי הוא ואינו סובר כן תדע שהרי במקום אחר אומר שם [בדף י'] איתביה רבא לרב נחמן ורוצה להוכיח דקנה. שנים שהגביהו מציאה קנו שניהם אפי' לרב נחמן מגו דזכי לנפשיה זכה נמי לחבריה [בדף ח'] בהמת מציאה שקדם אחד ואוחזה במוסרה לא קנאה עד שימשוך או ינהיג וכן בנכסי הגר כמו שמפרש שם רב אידי [בדף ח'] מהו לשון מוסירה כאדם שמוסר דבר לחבירו הילכך מחבירו שמוסר לו קנה אבל באלה מי מסר לו שיקנה אבל קונה במוסרה לבדה מה שתפס בידו. היה אחד רוכב ואחד אוחז במוסרה מפרש רב אשי [בדף ט'] הרוכב קנה את הבהמה והמוסר' שעל לחיי הבהמה בלבד וזה האוחז את המוסרה קנה מה שאחז בידו ושאר המוסרה לא קנה אחד מהם ומלשון רב אידי שהזכרנו יש ללמוד שקניין מסירה צריך מיד ליד. אפס בפר' הספינה (בבא בתרא דף ע"ו) אמר רב אשי כל היכא דאמר לך חזק וקני כולי עלמא לא פליגי דקני במסירה ומלשון לך שאינו אומר בא משמע שאינו צריך מיד ליד במסירה ואינו צריך אלא דעת אחרת מקנה, [שם] ודווקא בספינה שיש בה טורח במשיכתה מועלת מסירתה אבל בדבר אחר לא קנה עד שיגביה או עד שימשוך דבר שאינו ראוי להגביה. וכן לדברי האומר [בקידושין דף מ"ו] אותיות נקנין במסירה היינו במשיכה כמו שמפרש בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קנ"א) אימיה דרב עמרם שכיבא ושבקה מלוגמא דשטרות פי' כשנפטר' הניחה שק מלא שטרות ואמרה יהו לעמרם ברי באו לפני רב נחמן לדין אמרו לו והלא לא משך. ומה שקורהו מסירה מפרש רבינו יצחק [בתוספות דקידושין דף כ"ה בד"ה בהמה) הטעם לפי שאין מועיל כלום קניין משיכה שלהם אלא על ידי דעת אחרת מקנה שאמר לו משוך וקני לאפוקי שטר דנכסי הגר שאם משכו לא קנה החוב על ידו דמאן קא מסר ליה דליקניה.

אמר רבי יוסי בר רבי חנינא [בב"מ דף י"א] חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו ואם נפלה בה מציאה הרי היא של בעל החצר בד"א בחצר המשתמרת אבל בשדה וגינה וכיוצא בהן אמר שמואל ועולא ורב אמי [שם] אם הי' עומד בצד שדהו ואמר יזכה לי שדי זכה בו כמו שאומר במשנה [שם ורא"י בתו' שם בד"ה זכתה] ורבינו יצחק פירש דבעומד בצד שדהו אפילו לא אמר קנה דאי תקון רבנן דליקני כי לא אמר מאי הוי כמו שאומר התלמוד בפ"ק דב"מ [בדף י"א] ומה שאומר במשנה [דף י'] הי' עומד בתוך שדהו שאינה משתמרת ואמר זכתה לי שדי זכתה לו הוא הדין בלא אמר נמי אלא משום שהיה רוצה לשנות בסיפא בצבי רץ כדרכו דרך שדהו שאפילו אמר תזכה לי שדי לא אמר כלום שנה ברישא אמר זכתה לי שדי. ומתוך מסקנת ההלכות אשר שם למדנו שלשה חילוקים באינו עומד בצד שדהו שזכייתו שם מטעם שליחות. החילוק הראשון שאם היא חצר המשמרת קונה בכל דבר חוץ מגט מפני שחוב הוא לה ואין שייך שליחות בעל כרחה ולכך אומר [בגיטין דף ע"ו] בפרק הזורק דאף במשתמרת צריך שתהא עומדת בצד חצרה. החילוק השני דחצר שאינה משתמרת אינה קונה בשום דבר חוץ ממתנה דדעת אחרת מקנה לו אבל לא במציאה וחצר מהלכת אינו מועיל אפי' למתנה כמו שאומר שם [בדף ט'] גבי משוך בהמה זו וקני כלים שעליה אבל בעומד בצד שדהו דהוי דומיא דידו מועיל בכל דבר אפי' בגט שהוא בעל כרחה. וכן ארבע אמות של אדם שהוא בצדן הרי אלו קונין לו ואם הגיע המציאה לתוך ארבע אמות שלו זכה בה. [בדף י'] וחכמים תקנו דבר זה כדי שלא יריבון המוצאים זה עם זה, [שם] בד"א בסימטא או בצידי ר"ה שאין הרבים דוחקין שם או בשדה שאין לו בעלים אבל העומד בר"ה או תוך שדה של חבירו אין ד"א קונות לו ואין קונה עד שמגיע מציאה לידו כך מפרשין רב פפא ורב אשי מכח משנתינו דמסכת פאה [פ"ד] ומכח משנתינו דראה את המציאה [דף י' דלעיל]. מסקינן [שם] כדברי ר"ל ור"י משום רבי ינאי קטנה יש לה חצר ויש לה ד"א וקטן אין לו חצר ואין לו ד"א מפני שהחצר של קטנה מידה למדנו שכדרך שהיא מתגרשת בגט המגיע לידה כך מתגרשת בגט המגיע לחצרה שנאמ' ונתן לה מ"מ וכשם שיש לה חצר לעניין גט כך יש לה חצר לעניין מציאה וארבע אמותיו של אדם כחצרו לעניין מציאה. אבל האיש למדנו שחצרו קונה לו משלוחו כדרך ששלוחו קונה לו כך תקנה לו חצרו, ואע"ג דדרשינן נמי שם ובפ' מרובה (בבא קמא דף ס"ה) ובפ' הזורק (גיטין דף ע"ז) בידו אין לי אלא ידו גגו וחצרו וקרפיפו מניין ת"ל אם המצא תמצא מ"מ [עיין בתוס' דף י' דלעיל בד"ה ואי] יש לחלק שתמצא בכל מקום שתמצא משמע ואפי' ביד שלוחו והקטן הואיל ואינו עושה שליח שהרי בפסחים וגיטין שכתוב שם שליחות איש כתיב

בעניין כך אין חצירו ולא ד"א שלו קונין לו עד שתגיע מציאה לידו [כדיליף בקידושין דף מ"א, וגם בפרש"י שם מזה בדף מ"ב] שנינו בפ' הניזקין (גיטין בדף נ"ט) לרבנן דרבי יוסי והלכה כמותן שהרי סוגית התלמוד הולכת כדבריהם בפ' שבועת הדיינין (שבועות דף מ"א) מציאת חש"ו יש בהן גזל מפני דרכי שלום לפיכך אם עבר אחד וגזלה מידו אינה יוצאה מידו בדיינים ואם כפר בה ונשבע אינו חייב בחומש שנינו [בב"מ דף י"ב] ומפרק לה רבי יוחנן כן מציאת בנו ובתו הסמוכין על שלחנו אע"פ שהן גדולים ומציאת בתו הקטנה או בתו הנערה אע"פ שאינה סומכת על שולחנו ואפי' היתה מסורה לאמה הרי אלו שלו כמו שאומר התלמוד [שם] אי דאיתיה לאב לאבוה הוי. [שם] וכן מציאת עבדו ושפחתו הכנענים ומציאת אשתו הרי אלו שלו. ומפרש בירושלמי [שם] שמציאת אשתו שלו רבי חגי אומר מפני הקטטה ורבי יוסי אומר שלא תהא מברחת מנכסי בעלה ואומרת מציאה היא התיבון בעדים תהא שלה ומתרץ לא אמרו זה אלא מפני זה. [בדף י"ב דלעיל] אבל מציאת בנו שאינו סמוך על שולחנו אע"פ שהוא קטן ומציאת עבדו ושפחתו העברים אפי' סמוכין על שולחנו הרי הן שלהן מפני שעבדו ושפחתו אוכלין בשכרן, [וכן הוא בתוס' שם בד"ה ר"י] ועוד ראוי לחלק בין בנו הסמוך על שולחנו לאחר הסמוך על שלחנו והלכה כרבי יוחנן אע"פ שחולק עליו שמואל ומפרש לה בעניין אחר [שם] תנן בפ"ק דב"מ [דף י"ב ויי"ג] המוצא שטר חוב אע"פ שלא פירש בו אחריות נכסים ואע"פ שחייב מודה והרי הוא מקויים בהנפק [בדף ט"ז] שאין לחוש שמא כתב ללות ולא לוה שהרי אומר שם [בדף כ'] כי לוה אינו מקיים השטר אעפ"כ לא יחזיר השטר שמא פרעו וקנוניא עושין כדי לטרוף לקוחות שלא כדין ולפיכך הודה לו שהרי יש לו לטרוף בשטר אע"פ שלא פי' בו אחריות שהרי פסק שם רבא [בדף ט"ו] שאחריות שלא נפרשה טעות סופר הוא בין בשטרי הלואה בין בשטרי מקח וממכר וכענין זה פסק רבינו משה [בפרק י"ח דגזילה ואבידה] ולקח שיטתו כרבי יוסי [שם דף ו'] ולא כרבנן למאי דקאמר רבינא [שם] שהוא בתראה לעולם איפוך. וכן פסק [בפי"ח דלעיל] כרבי יוסי בההיא דתניא [שם] מצא שטר כתובה בשוק אע"פ ששניהם מודים לא יחזיר לא לזה ולא לזה שמא נפרעה כתובה זו או נמחלה ואחר כך מכר בעל נכסים והרי היא רוצה לעשות קנוניא על הלקוחות. ופירש רבינו יצחק משום תוספת איצטריך דאילו מנה ומאתים ק"ל [שם דף י"ז] הטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום. בד"א שנתארמלה או נתגרשה וכדברי רבי יוסי [בדף ז' דלעיל] אבל עודה תחת בעלה בין רבי יוסי בין רבנן מודו שבזמן שהבעל מודה יחזיר לאשה. משמע מכח שני פסקים הללו שהיה כתוב בספרים שלהם בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ו) הלכה כר' יוסי מחבריו וכן כתוב בפירוש רבינו

שלמה ובפי' הר"ר יהודא בר אברהם גריס אף בדר' הלכה מחבריו שהוא היה סוף משנה וקשה לי על אותה גירסא שהרי בפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות דף ל"ו) על מחלוקת ר' יוסי וחכמים פוסק שם שאין הלכה כרבי יוסי ומקשה סתם התלמוד פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים [מיימוני הלכות גזילה ואבידה] כללו של דבר כל שטר שחוששין בו לפירעון לא יחזיר שמא נפרע החוב ואם היה חייב מודה ואיפשר שהודה בו כדי לעשות קנוניא עד שיפסידו הלקוחות או המקבל מתנה שלקחו אחר זמן השטר כדי שיטרפו מידו שלא כדין הרי זה לא יחזיר אע"פ ששניהם מודים ואם החזיר כשרים וגובין בהן וכל שטר שאין בו צד לחשוש לא לפירעון ולא לקנוניא ולא לשמא כתב ללות ולא לוה הרי זה יחזיר לבעליו [בב"מ דף י"ט] ת"ר מצא שובר בזמן שהאשה מודה יחזיר לבעל אין האשה מודה לא יחזיר לא לזה ולא לזה ומדקדק [שם] התלמוד בזמן שהאשה מודה מיהא יחזיר לבעל ניחוש דילמא כתב השובר ליתנו בניסן ולא נתנו עד תשרי והלכה היא ומכרה כתובתה בטובת הנאה מניסן ועד תשרי ומוציא את השובר הכתוב בניסן וטורף הלקוחות שלא כדין, [שם דף פ"ח] הכי גרסינן בכל הספרים ישנים ובספר רב אלפס [שם] אמר רבא ש"מ איתא לדשמואל דאמר המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול ואפי' יורש מוחל. ולפיכך נאמנת בהחזרת שובר מגו דאי בעיא מחלה, [בתוספ' שם בד"ה ש"מ ובתוספת פרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ז) בד"ה המוכר] דבין בהחזרת שובר בין במחלה אינה משתלמת אלא מה שקבלה אפי' לרבי מאיר דדאין דינא דגרמי בפ' הגוזל [דף פ"ו] וכן נמי משמע בפרק הכותב [דף ק'] גבי קריבתיה דרב נחמן וכן ראיתי בתשובת רב שר שלום גאון, [בתוס' בד"ה ש"מ דלעיל וכן בתוס' פרק החובל (בבא קמא דף פ"ט) בד"ה כל] ויש להקשות וניחוש שמא נתנה במעמד שלשתן שאינה יכולה למחול כמו שפירשתי במצות מקח וממכר [לקמן בסימן פ"ב] ותירץ רבינו יצחק דשמא לא תקנו מעמד שלשתן בכתובת אשה העומדת תחת בעלה דשמא לא תעמוד לגבות לעולם. וחולק שם אביי [בדף כ' דלעיל] ואומר שאין זו החששה כלום שאפי' אם יארע כך שובר בזמנו טורף ואביי לטעמיה דאמר [שם דף י"ג] עדיו בחתומיו זכין לו שמיום שנחתם השובר זכה בו בעל וטורף כדין. מכאן פסק רב אלפס [שם] שאין הלכה כאביי חדא שסתם התלמוד מקשה וליחוש דילמא כתבה ליתן בניסן וכו' [שם דף י"ט] ועוד שרבא חולק עליו [בדף כ'] וכן לפני בפרק המפקיד (בבא מציעא דף ל"ה) שאומר שם מי ששמו לו בית דין קרקע מאימתי קנויה לו לאכול פירות אמר רבא מכי מטיא אדרכתא לידו אביי אמר עדיו בחתומיו זכין לו כלו' משעה שנחתמה האדרכתא אע"פ שלא הגיע לידו רבה אמר מכי שלימו יומי אכרזתא פירוש שמכריזין על הקרקע אחר

כתיבת האדרכתא הרי לך שרבה ורבא חולקין על אביי לפיכך אין הלכה כמותו אע"פ שהתלמוד דוחק שם בפ"ק [דף י"ג] לתרץ דברי שמואל כאביי אין זו כל כך תימה:

מצות עשה עה

כל (א) ההורג בשגגה גולה ממדינה שהרג בה לערי מקלט ומצוה להגלותו שנ' וישב בה עד מות הכהן הגדול ועיקרי דברים שבמצוה זו בפי' אלו הן הגולין. ואמר במס' יבמות פ' אחרון [דף ק"ב] ובפ' מי שאחזו (גיטין דף ע') שאין ההורג בשוגג גולה אא"כ מת הנהרג מיד אבל חבל בו בשגגה אע"פ שאמדוהו למיתה וחלה ומת אין זה גולה שמא הוא קידם מיתת עצמו או הרוח נכנסה בחבורה והרגתו ואפי' שחט בו כל שני הסימנים ועמד מעט אינו גולה על ידו לפיכך אם לא פירכס כלל או ששחטו במקום שאין הרוח מנשבת בו כגון בית סתום של שיש הרי זה גולה וכן כל כיוצא בזה והא דאמרינן [בפרק הנשרפין דף ע"ח והסוגיא בתוס' יבמות ופרק מי שאחזו דלעיל בד"ה אלא] מלמד שחובשין אותו אי מיית קטלינן ליה גלות שאני כמו שאנו מחלקין להקל בהרגו דרך עלייה משפט אחד לעניין זה לישראל לעבד ולגר תושב הוא שקבל עליו שבע מצות כך אומרים חכמים בפ' בתרא דע"ז [דף ס"ד] שנ' והיתה לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם [בפ' הגולין דף ט'] פרט לגוי שהרג את ישראל בשגגה שאין ערי מקלט קולטות (בהן) אותו שנינו בפרק אלו הן הגולין (מכות דף ח') כתוב בתורה לחטוב עצים שהיא דבר הרשות יצא האב המכה בנו לייסרו והרב הרודה תלמידו ושליח ב"ד ששגג והרגו שפטורין מן הגלות. עוד תניא שם [בדף י'] בתחלה אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט וב"ד של אותה העיר שהרג בה שולחין ומביאין אותו משם שנאמר ושלחו זקני עירו ולקחו אותו משם. מי שנתחייב ממיתין אותו שנא' ונתנו אותו ביד גואל הדם. מי שנפטר פוטרין אותו שנאמר והצילו העדה את הרוצח מיד גואל הדם. מי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו שנ' והשיבו אותו העדה כשמשיבין אותו מוסרים לו שני תלמידי חכמים שמא יהרגנו גואל הדם בדרך אומר להם אל תנהגו בו מנהג שופכי דמים בשוגג בא מעשה לידו. רוצח בשגגה שהרגו גואל הדם חוץ לתחום עיר מקלטו פטור שנ' ולו אין משפט מות ומפרש במסכת מכות [בדף דלעיל] בגואל הדם אחד ההורגו קודם שיכנס לעיר מקלטו או שהרגו בחזרתו עם ב' התלמידים ששומרים אותו [שם דף י"א וי"ב כל הסוגיא] נכנס לעיר מקלטו ויצא חוץ לתחומה בזדון הרי התיר עצמו למיתה ורשות לגואל הדם להורגו ואם הרגוהו כל אדם אין חייבין עליו שנא' אין לו דם יצא חוץ לתחום עיר מקלטו בשגגה כל ההורגו בין גואל הדם בין שאר כל אדם גולה על ידו הרגו גואל הדם בתוך תחום עיר מקלטו ה"ז נהרג עליו עוד שם [בדף י"ב] אמר רב שתי טעיות טעה יואב

שנאמר וינס יואב באהל ה' ויחזיק בקרנות המזבח טעה שאין קולטת אלא גגו והוא תפס בקרנותיו טעה שאין קולטת אלא מזבח בית עולמים והוא תפס במזבח שילה אמר אביי בהא נמי טעה שאין קולט אלא כהן ועבודה בידו והוא היה זר ובירושלמי דהלכות רבתי [פרק הגולין ובתוספות פ' נגמר הדין מביאו בד"ה בשלמא דף מ"ח] ראה מורי רבינו יהודא שרבי יוחנן חולק עליו ואומר שאין שום מקום קולט אלא ערי מקלט בלבד ויואב ברח לסנהדרין כדי שירשוהו בניו [בפ' הגולין דף ה' ובפ' המניח (בבא קמא דף ל"ג)] שלשה מיני שגגות הן ונלמדם מסותר כותלו לאשפה בלילה והרג שאם רבים מצויים בה תמיד הוי שגגה זו פשיעה הקרובה למזיד ואינו נקלט ואם אין רבים מצויין שם כלל ה"ז קרוב לאונס ופטור מן הגלות היתה האשפה עשויה ליפנות ביום ולא בלילה ואירע שישב שם אדם בלילה ונפלה עליו אבן בשעת סתירה ומת הרי זה גולה שגגה הקרובה למזיד שאינו גולה מפני שעונו חמור אם מצאו גואל הדם בכל מקום והרגו פטור וכן כל הרוצחים שהרגו בעד אחד או בלא התראה וכיוצא בהן אם הרגן גואל הדם אין להם דם ולא יהיו אלו חמורים מההורג בלא כוונה. הזורק את האבן ואחר שיצתה האבן מידו הוציא הלה את ראשו וקבלה פטור מגלות כדאיתא בפרק המניח את הכד [דף ל"ג ובפ' הגולין (מכות דף ח')] שני ומצא את רעהו פרט לממציא את עצמו [שם דף ז'] השונא שהרג בשוגג אינו נקלט שנא' והוא לא אויב לו חזקתו שהוא קרוב למזיד ואיזהו שונא מפרש בפרק זה בורר (סנהדרין דף כ"ז) כל אשר לא דיבר עמו שלשה ימים באיבה [פרק הגולין דף ז'] הנכנס לחצר בע"ה שלא ברשות והרגו בע"ה בשגגה פטור מן הגלות שנא' ואשר יבא את רעהו ביער מה יער שיש לו רשות לנהרג ליכנס אף כל כיוצא בזה [שם] קצב שהיה מקצב והגביה ידו בקופיץ והחזירו לשבר העצם כדרך שקצבים עושים כל שימות בהולכה שהוא הגבהה מלפניו וירידה לאחריו אינו גולה עליו וכל שימות בחזרה שהיא הגבהה לאחריו וירידה מלפניו גולה שנאמר ויפל עליו דרך ירידה זה הכלל כל שהרג בדרך ירידה גולה שלא כדרך ירידה אינו גולה ואפי' בירידה שהיא צורך עלייה אינו גולה כיצד היה עולה בסולם ונשמט השליבה מתחת רגלו ונפלה והמיתה פטור מן הגלות וכן המתכוין לזרוק לצד זה והלכה לצד אחר וכן הסומא שהרג בשגגה לדברי רבי יהודא [שם דף ט'] כל אלו פטורין מן הגלות מפני שהן קרובין לאונס [שם דף ז'] נשמט הברזל מקתו והרג ה"ז גולה נשמט הברזל מן העץ המתבקע אינו גולה מפני שאין זה מכחו אלא מכח כחו ונמצא כמו אונס כדברי רבנן דרבי [שם ובדף ח'] [שם דף י'] תלמיד שגלה לערי מקלט מגלין את רבו עמו שני' וחי עמך עשה לו כדי שיחיה וחיי בעלי החכמה הוא התלמוד וכן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו [שם] [שם דף ז']

הלוים השוכנים בערי מקלט כשימות אחד מהם אינו נקבר בעיר ולא בתוך התחום שנ' ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חייתם לחיים נתנו ולא לקבורה [שם] רוצח שהרג בשגגה בעיר מקלטו גולה משכונה לשכונה וכן לוי שהרג במדינתו גולה למדינה אחרת מערי הלוים לפי שכולן קולטות כאשר יתבאר [בסימן שבסמוך] ואם הרג חוץ מערי הלוים וברח לעירו הרי זה קולטתו [שם דף י'] אמר רבי אלעזר עיר מקלט שיש בה רוצחים אינה קולטת שנאמר ביהושע ודבר באזני זקני העיר ההיא את דבריו ולא ששוו דבריהם לדבריו [שם] וכן עיר שאין בה זקנים אינה קולטת שנאמר זקני העיר ההיא עוד שנינו במסכת שבועות פרק בתרא [דף מ"ז וכן בפרק הגוזל דף י"ב] רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני שנאמר וזה דבר הרוצח ואם אמרו לו אעפ"כ יקבל מהן וגרסינן עלה בירושלמי [בפרק בתרא דשבועות] הדא אמר הדין דחכי' בחד מיכלא ומוקרין ליה בתרי מיכלי צריך למימר בחד מיכלא לחוד אנא חכים פי' מיכלא כמו מגילה כלומר מסכתא [בפ' הגולין דף י"א] הגולה אינו יוצא חוץ לעיר מקלטו לעולם עד מות הכהן הגדול [שם] ושנינו אחד כהן הגדול המשוח בשמן המשחה ואחד מרובה בגדים ואחד העובד ואחד שעבד כל אחד מהם שמת מחזיר את הרוצח אבל משוח מלחמה אינו מחזיר מפני שהוא ככהן הדיוט:

מצות עשה עו

מצות עשה להפריש (א) ערי מקלט שנאמר שלש ערים תבדיל לך [כך משמע בספרי שופטים] ואין ערי מקלט נוהגות אלא בא"י ושש ערים היו ג' הבדיל משה רבינו ע"ה בעבר הירדן ושלש הבדיל יהושע בארץ כנען [שם דף ט'] אין אחת קולטת עד שיבדלו כולם שנאמ' שש ערי מקלט תהיינה לכם [שם דף י'] והודיעך כאן שבח משה רבינו שאין שלש שבעבר הירדן קולטות עד שיבדילו כולן ולמה הבדילן אמר הואיל ובאת מצוה לידי אקיימנה [בספרי דלעיל ובירושלמי פ' הגולין] בימי מלך המשיח מוסיפים עוד שלש אחרות על אלו השש שנאמר ויספת לך עוד שלש ערים על שלשה האלה להיכן מוסיפין אותם בערי הקני והקניזי והקדמוני שנכרת ברית עליהם לאברהם אבינו ועדיין לא נכבשו מעולם ועליהם נא' בתורה ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר נשבע לך ולאבותך ונתנה לך ויספת לך עוד שלש ערים וגומר [פרק הגולין דף ט' וי'] וחייבין בית דין לכוון את הדרכים לערי מקלט ולתקן אותם להרחיבן ומסירין מהם כל מכשול וכל תקלה ואין מניחין בדרך לא תל ולא גיא ולא נהר אבל עושין עליו גשר כדי שלא לעכב הבורח לשם שנ' תכין לך הדרך ורוחב דרך ערי מקלט אין פחות משלשים ושנים אמות כדתניא בפרק המוכר את הפירות [דף ק'] מקלט מקלט הי' כתוב על פרשת דרכים כדי

שיכירו הרצחני' ויפנו לשם כדאמר רבי אליעזר בן יעקב בפ' אלו הן הגולין (מכות דף י') [שם] כל ערי הלוים קולטות וכל אחת מהן מקלט היא שנא' ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר וכל הערים אשר תתנו ללוים ארבעים ושמנה עיר היקישן הכתוב כולן זו לזו לקלוט ומה הפרש יש בין ערי מקלט שהובדלו ובין ערי שאר הלוים שערי מקלט קולטות בין לדעת בין שלא לדעת הואיל ונכנס בהן נקלט ושאר ערי הלוים אינם קולטות אלא לדעת [שם דף י"ג] ורוצח הדר בערי מקלט אינו נותן שכר בית והדר בשאר ערי הלוים נותן שכר לבע"ה [בדף י"א י"ב] כל עיר הקולטת תחומה קולט כמוה ואע"פ שהתחום קולט אין הרוצח דר בו שנאמר וישב בה ולא בתחומה ועיקרי הלכות שבמצות אלו בפרק אלו הן הגולין:

מצות עשה עז

הרודף (א) אחר חבירו להרגו אפילו היה הנרדף קטן הרי כל ישר' מצווין להציל הנרדף מיד הרודף ואפילו בנפשו של רודף [סנהדרין דף ע"ב כל הסוגיא] כיצד אם הזהירוהו והרי הוא היה רודף אחריו אע"פ שלא קבל עליו התראה מאחר שעדיין הוא רודף ה"ז נהרג ואם יכולין להצילו באחד מאיבריו של רודף כגון שיכו אותו בחץ או באבן או בסייף ויקטעו את ידו וישברו רגליו או יסמו את עיניו מצילין ואם אין יכולין לכוין ולא להצילו אא"כ יהרגוהו לרודף הרי אלו הורגין אותו אע"פ שעדיין לא הרג שנאמר וקצותה את כפה לא תחוס עינך אחד במבושיו ואחד כל דבר שיש בו סכנת נפשות אחד האיש ואחד האשה ועניין הכתוב שכל החושב להכות את חבירו הכאה הממיתה אותו מצילין אותו באחד מאיבריו של רודף ואם אין יכולין מצילין אף בנפשו שנא' לא תחוס עינך כאשר בארנו במל"ת [קס"ד]. וכן היא שנויה בספרי [תצא] כאשר בארנו לדברי חכמים ורבי יהודא אומר שם נאמר כאן לא תחוס עיניך ונאמר בעדים זוממין לא תחוס מה להלן ממון אף כאן ממון ובפירוש חומש [פ' תצא] תפס רבינו שלמה כדברי ר' יהודא שהוא יחיד:

מצות עשה עח

מצות עשה הרוג (א) שנמצא נופל לארץ ולא נודע מי הכהו שמניחין אותו במקומו [בפרק עגלה ערופה דף מ"ד] ויוצאין חמשה זקנים מבית דין הגדול שבירושלי' שני ויצאו זקניך ומדדו ממנו אל העדי' שסביבות החלל [שם דף מ"ה] אפילו נמצא בצד עיר זו שהדבר ידוע בודאי שהיא הקרובה מצוה למדוד ועיקר מצוה זו בפרק עגלה ערופה [במשנה שם דף מ"ה ובגמ' דף מ"ו כל הסוגיא] אחר שמדדו ונודעה העיר הקרובה קוברין הנהרג במקומו וחוזרין זקני ירושלים למקומן וב"ד של אותה העיר מביאין עגלת בקר משל אנשי אותה העיר ומורידין אותה אל נחל איתן ועורפין אותה שם בקופץ מאחריה וב"ד

של אותה העיר עם כל זקני העיר אפי' הם מאה הכל רוחצים ידיהם שם במקום עריפתה של עגלה ואומרים שם בתוך הנחל בלשון הקדש [דף מ"ד] ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו כלומר שלא בא לידינו [בדף מ"ה] הנהרג הזה ופטרנוהו בלא מזון בלא לוייה והכהנים אומרים בלשון הקדש כפר לעמך ישראל והולכין להם והקב"ה מכפר על הדם שנאמר ונכפר להם הדם [בפ' בכל מערבין דף ל"ה ובפ' כיצד מערבין דף נ"ח] כשמודדין מן החלל מדקדקין בה, אין מודדין [בדף מ"ד דלעיל] אלא לעיר שיש בה ב"ד של כ"ג [בדף מ"ה] ואין מודדין לירושלם שאין ירושלם מביאה עגלה ערופה לפי שלא נתחלקה לשבטים ונאמר באדמה אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה לרשתה, [שם] נמצא קרוב לירושלם או לעיר שאין בה ב"ד מניחין אותה ומודדין לשאר עיירות הסמוכות לה [שם ובדף מ"ד] נמצא סמוך לכפר או לעיר שיש בה עכו"ם אין מודדין כל עיקר שהרי זה בחזקת שהרגוהו עכו"ם גרסינן בבב"ב [דף כ"ג] א"ר זירא רוב וקרוב הלך אחר הרוב ואע"ג דרובא דאורייתא וקורבא דאורייתא רובא עדיף ומה שאמרה תורה והיתה העיר הקרובה אין הדברים אמורים אלא בזמן שמניין העם שבה כמניין העיר הרחוקה ממנה אבל אם היו הרחוקים רוב המרובין מביאין העגלה. [בדף מ"ה דלעיל כל הסוגיא] מהיכן מודדין רבי עקיבא אומר מחוטמו שעיקר הנשמה שם שנאמר כל אשר נשמת רוח חיים באפיו רבי אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו נמצא גופו כאן וראשו במקום אחר מוליכין הגוף אצל הראש וקוברין אותו במקומו וכן כל מת מצוה מוליכין גופו אצל ראשו ונקבר במקומו [בדף מ"ד] נאמר כי ימצא חלל ולא חנוק ולא מפרפר שאין זה נברא חלל באדמה ולא טמון בגל נופל ולא תלוי באילן על פני השדה ולא צף על פני המים [בדף מ"ז] ולא נודע מי הכהו הא אם היה נודע לא היו עורפין אפי' ראה ההורג עד אחד או עבד או אשה או פסול לעדות בעבירה לא היו עורפין לפיכך משרבו הרוצחים בגלוי בטלה עגלה ערופה אין דין עגלה ערופה נוהגת אלא באי"י ובעבר הירדן [בספרי פרשת שופטים] ועגלה בת שני שנים או פחות כרבנן דרבי אלעזר דמסכת פרה [ריש פ"ק] אבל אם היתה בת ב' שנים ויום אחד פסולה [במשנה דף מ"ה דלעיל ובגמ' דף מ"ו כל הסוגיא] ואין המומין פוסלין בה. ואעפ"כ אם היתה טרפה פסולה שהרי כפרה כתיב בה כקדשים. כל העבודות פוסלין בעגלה ואפי' פירש טליתו עליה לנושאה כמו שפוסלין בפרה אדומה שנאמר אשר לא עובד בה ולמה נאמר עול מאחר שנאמ' לא עובד בה שהוא כולל העול עם שאר עבודות שהעול פסול בין בשעת מלאכה בין שלא בשעת מלאכה. כיון שמשכה בעול טפח נפסלה ואע"פ שלא חרש בה ולא עשה בה מלאכה ושאר עבודות אינן פוסלות אלא בשעת מלאכה עגלה ערופה אסורה בהנאה

ונקברת במקום עריפתה ומשתרד לנחל איתן תיאסר בהנאה אע"פ שעדיין לא נערפה כדאי' בכריתות פרק אחרון [דף כ"ד] ובפ"ב דקידושין [דף נ"ז] ובמקומות אחרים [מהם בחולין דף פ"ב] ואם מתה או נשחטה אחר ירידתה לנחל הרי זו אסורה בהנאה ותקבר [במגילה דף כ' וכ"א] אין עורפין העגלה אלא ביום דכפרה כתיב בה כקדשים וכל היום כשר לעריפת עגלה ואנשי העיר הקרוב' שנתאחרו ולא הביאו עגלה ערופה כופין אותן ומביאין אפיי לאחר כמה שנים [בכריתות דף כ"ו] ועקרי הלכות שבארנו בעגלה ערופה הם במסכת סוטה בפרק אחרון. תניא בפ' אלו נערות (כתובות דף ל"ז) מניין שאם נערפה העגלה ואחר כך נמצא ההורג שאין פוטרין אותו שנאמר ולארץ לא יכופר וגומר:

מצות עשה עט

מצות עשה שיעשה (א) אדם מעקה לגגו שנא' כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ותניא (ב) בספרי [תצא] אין לי אלא בנה לקח וירש ונתן לו במתנה מניין ת"ל בית מ"מ אין לי אלא בית מניין הבונה בית התבן בית הקש בית האוצרות ת"ל לא תשים דמים בביתך יכול הקונה בית שער אכסדרא ומרפסת יתחייב ת"ל בית מה בית מיוחד לדירה אף כל מיוחד לדירה יצאו אלו שאין מיוחדין לדירה וה"ה לבתי בנסיות ולבתי מדרשות שאין עשויין לדירה ועשית מעקה לגגך אין לי אלא גג מניין לרבות בורות שיחין ומערות חריצין ונעיצין ת"ל לא תשים דמים בביתך אם כן מה ת"ל גג פרט לכבש כמה הוא מקום מעגלו פירוש גובהו בבור שלשה טפחים ובבית גובהו עשרה עכ"ד הברייתא ומסיים בה ועשית מעקה לגגך זו מ"ע ולא תשים דמים בביתך זו מל"ת [בסוכה דף ג'] תניא בית שאין בו ד"א על ד"א פטור מן המעקה ונר' מי ששכר בית מאחרים פטור מן המעקה מן התורה מדלא מרבינן אלא לקח וירש ונתן לו במתנה ואינו אומר נשכר לו והא דתניא בב"מ בסוף פרק השואל [דף ק"א] שהשוכר חייב לעשות לו מעקה מדרבנן הוא מפני שהוא דר בבית פן יבא להתרשל בדבר במסכת חולין בפרק ראשית הגז (חולין דף קל"ו) אמרינן דמודה רבי אלעאי דבית של ב' שותפין חייב במעקה ואע"ג דכתיב גגך ולא בשותפות כתב רחמנא כי יפול הנופל ממנו הרבה יש שם כשיטה זו ואומר על כולן אמר רב ביבי ברבי אבייי ליתנהו להנהו כללי פירוש דאמרינן דמודה להו רבי אלעאי לחייב בהן שותפות אלמא רבי אלעאי פוטר בית של שני שותפין מן המעקה שכמו שדורש רבי אלעאי צאנך ולא שותפות לעניין ראשית הגז דתניא [שם דף קל"ה] בהמת שותפין חייבת בראשית הגז ורבי אלעאי פוטר כך דורש גגך למעוטי שותפות ויכול להיות שאין הלכה כרבי אלעאי אע"פ שהלכה כמותו בראשית הגז [שם דף קל"ו ובפ' מי שמתו (ברכות דף כ"ג)] לעניין פטור ח"ל וכן פסק רבינו משה [בפי' י"א דהלכות רוצח ושמירת

נפש] דבית של שותפין חיב במעקה וכן כל שיש בו סכנת נפשות מ״ע להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה דכתיב השמר לך ושמור נפשך מאד ואם לא הסיר והניח המכשולות המביא לידי סכנה בטל מ״ע ועובר מל״ת דלא תשים דמים בביתך כאשר ביארנו במל״ת [קס״ז] דברים הרבה אסרו חכמים במסכת ע״ז ובמקומות אחרים מפני שיש בדם ס״נ וכל העובר עליהם ואומר הריני מסכן בעצמי ומה לאחרים עלי מכין אותו מכת מרדות ואלו הן דתניא במסכת ע״ז [דף ב׳] לא יניח אדם פיו על הסילון המקלח מים וישתה ולא ישתה בלילה מן הנהרות ומן האגמים שמא יבלע עלוקה ואינו רואה ולא ישתה מים מגולין שמא שתה מהן נחש וכיוצא בו מזוחלי עפר וישתה וימות ואלו הן המשקין האסורין משום גילוי כדמסקינן בפרק שני דע״ז [דף ל׳ כל הסוגיא] המים והיין אפי׳ מזוג ואפי׳ התחיל להשתנות טעמו לחומץ והחלב והציר והדבש אבל כל שאר המשקין אין מקפידין על גילויין שאין בעלי אדם שותין מהן [בירושלמי דלקמן] השום שנתרסק ואבטיח שנחתך ונתגלה אסור כדאיתא בברייתא בסמוך וכן כל כיוצא בזה יין מבושל אין בו משום גילוי וכן יין תוסס והוא היין משעת דריכתו עד ג׳ ימים וכן ישנו בירושלמי דתרומות וכל המשקין האסורין משום גילוי שנתגלו בין ביום בין בלילה אסורין ואפי׳ היה בצד אדם ישן אין אימת ישן על הזוחלין [בדף ל׳ דלעיל] וכמה ישהו ויהיו אסורין שנינו במס׳ תרומות פ״ח כדי שיצא הנחש ממקום קרוב ומפרש בירושלמי [שם וכן בגמרא דידן חולין דף י׳] מתחת אוזן הכלי וישתה ויחזור לחורו עוד שנינו במס׳ תרומות [דלעיל] שיעור המים שיאסרו אם נתגלו כדי שיהא הסם ניכר בהם ומזיק אבל אם היו המים מרובים הרי הן מותרין בין בקרקע בין בכלים וכן הדין בשאר משקין ומעיין המושך כל שהוא אין בו משום גילוי כדאיתא בירושלמי דתרומות עוד תניא בפ״ב דע״ז [דף ל׳ כל הסוגיא] חבית שנתגלה אע״פ ששתו ממנו תשעה ולא מתו לא ישתה עשירי מעשה היה ואמרו ששתה עשירי ומת מפני שארס של נחש שוקע למטה ויש חמת זוחלי עפר שעולה וצף למעלה ויש שהוא נתלה באמצע המשקה לפיכך הכל אסור ואפילו סננו במסננת וכן אבטיח שנתגלה אע״פ שאכלו ממנה תשעה ולא מתו לא יאכל עשירי. מים שנתגלו לא ישפכם לר״ה ולא יכבס בהם את הבגד ולא ירבץ בהן הבית ולא יגבל בהם את הטיט ולא ירחץ בהם פניו ידיו ורגליו ולא ישקה בהן את הבהמה אלא לחתול בלבד [בתוס׳ דביצה דף ו׳ בד״ה והאידנא] ועכשיו באלו מלכיות אין אנו נזהרים מגילוי לפי שאין חמת זוחלי עפר מצוי כלל באלו המלכיות. בהמה חיה ועוף שנמצאו חתוכי רגלים אעפ״י שהם מותרים משום טריפה הרי אלו אסורין משום סכנה שמא אחד מזוחלי עפר נשכו עד שיבדקו כיצד בודקין אותו צולין אותו בתנור אם לא נתחתך הבשר

ולא נשתנה משאר צלי הרי אלו מותרין כדאיתא במסכת חולין בפרק אלו טריפות (חולין דף נ"ט) וכן שנינו במסכת תרומות [פ"ח] ניקורי ענבים ותאנים ושאר פירות שנמצאו נשוכים אסורי' משום שמא נשכן נחש או כיוצא בו ואפי' ראה צפור או עכבר יושב ומנקר הרי אלו אסורין שמא במקום נקב ניקב כדתניא פ"ק דחולין [דף ט'] ותאנה או ענב שניטלו עוקץ שלהם אין בהם משום גילוי כדאיתא בפ"ב דע"ז [דף ל' וע"ש בתוספות], [שם] לפיכך אוכל אדם תאנים וענבים בלילה ואינו חושש תאנה נקורה שיבשה ותמרה נקורה שיבשה שתיהן מותרות כדאיתא בירושלמי דתרומות [פ"ח] גרסינן בירושלמי דע"ז [פ"ב] אסור למיתן פיסתא תחותי בי שיחיא ויש לפרש חתיכת של בשר או לחם מפני הזיעה ורבינו משה פי' [בפי"ב דרוצח ושמירת נפש] לא יתן אדם פס ידו תחת שיחו שמא נגע בידו במצורע או בסם רע שהידי עסקניות עוד שם בירושלמי [דלעיל] אסור לאדם ליתן מעות או דינרים לתוך פיו שמא יש עליהם רוק יבש של מוכה שחין או מצורעין או זיעות שכל זיעות אדם סם המות חוץ מזיעת הפנים ולא יתן תבשיל תחת המטה אע"פ שעוסק בסעודה שמא יפול בו דבר המזיק והוא אינו רואהו גרסינן בפ' שואל [בשבת דף קנ"א] כל הישן בבית יחידי אוחזתו לילית [שם דף ל"ב] ואסור לאדם לעבור תחת קיר נטוי או על גשר רעוע או לעמוד במקום סכנה [בע"ז דף כ"ב] ואסור להתייחד עם עכו"ם מפני שהם חשודים על שפיכות דמים ותניא במסכת ע"ז [דף כ"ד] לא יתלוה עמהם בדרך פגע עכו"ם בדרך מחזירו לימינו היו עולין במעלה או היו יורדין בירידה לא יהי' ישראל למטה ועכו"ם למעלה אלא ישראל למעלה ועכו"ם למטה שמא יפול עליו דבר להמיתו ולא ישוח לפניו שמא ירוץ גולגלתו. שאלו לאן אתה הולך ירחיב לו הדרך כדרך שהרחיב יעקב לעשו שנאמר עד אשר אבא אל אדוני שעירה גרסינן בפ"ק דיומא [דף כ"א] היוצא קודם קרות הגבר דמו בראשו רבי אושעיא אומר עד שישנה וי"א עד שישלש ובאיזה תרנגול אמרו בתרנגול בינוני. עוד אמרו במסכת ע"ז [דף כ"ז] אסור להתרפאות מן עכו"ם אלא במכה שבחוץ שאין בו סכנה וכל מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהן ומותר לשאול לרופא עכו"ם ויאמר לו דבר פלוני או עשב פלוני יפה לכך וכך תעשה אבל לא יקח ממנו ואסור להסתפר מהם בייחוד שמא יהרגנו והזכרתי מדברים אלו בהלכות ע"ז במל"ת [מ"ה]:

מצות עשה פ

[**ראה מצוה פא**]:

מצות עשה פא

מצוה פ, פא: מצות (א) פריקה וטעינה כתוב בפרשת כי תצא כי תראה חמור אחיך או שורו נופלים בדרך הקם תקים עמו זו מצות טעינה כמו שמפרש בפרק אלו מציאות (בבא מציעא דף ל"ב), [שם] ונופלים משמע שהם ומשאם מוטלים לארץ ומה שכתוב בפרשת משפטים כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו זו מצות פריקה ושנינו בפרק אלו מציאות [שם] פרק וטען פרק וטען אפי' ד' וה' פעמים חייב שנאמר עזוב תעזוב הקם תקים, [שם] הלך וישב לו ואמר הואיל ועליך המצוה אם רצית לפרוק פרוק פטור שנאמר עמו. היה חולה או זקן חייב. ומה שאמרנו [שם] שהוא פטור בהלך וישב בד"א בחנם אבל בשכר שיקח שכרו לעזוב חייב משום צער בעלי חיים. ותנן מצוה מה"ת לפרוק פי' בחנם אבל לא לטעון בחנם אלא בשכר ר"ש אומר אף לטעון בחנם והלכה כרבנן. ותניא [שם דף ל"ג] רובץ ולא רבצן רובץ ולא עמד תחת משאו בחנם ולא מפורק בחנם אלא בשכר. היה כהן והבהמה רובצת בבית הקברות אינו מטמא לפרוק בבית הקברות כשם שאינו מטמא להשיב אבידה [בדף ל'] וכן אם היה זקן שאין דרכו לפרוק ולטעון הואיל ואינה לפי כבודו פטור, [שם] זה הכלל כל שאילו היתה שלו היה טוען ופורק כך חייב לטעון ולפרוק בשל חבירו. ואם היה חסיד ועושה לפנים משורת הדין פורק וטוען עמו כמו שמצינו שם [בד' ל'] ברבי ישמעאל ברבי יוסי. לפי שאמרנו שצריך לפרוק ולטעון כמה פעמים אם יצטרך לכך אמרו שם חכמים [בדף ל"ג]' שמדדה עמו עד פרסה ונוטל שכרו על כך. מאימתי יתחייב לפרוק ולטעון עמו משיראהו ראייה שהיא כפגיעה שהרי נאמר כי תראה ונאמר כי תפגע ושיערו חכמים משיהיה ביניהם רס"ו אמה ושני שלישי אמה שהוא אחד משבעה ומחצה במיל. היה רחוק ממנו יותר מזה אין זקוק לו כדאיתא בספרי [תצא] ומביאה בפרק אלו מציאות [בבא מציעא דף ל"ג כל הסוגיא]. שנינו בב"ק [דף נ"ד] אחד השור ואחד הפרה ואחד החמור ואחד כל הבהמה וחיה לפריקה וטעינה ולהשבת אבידה אלא שדבר הכתוב בהווה תניא בתוספתא דב"ק [פ"ב] חמרין שהיו עוברין והיו רגליו של אחד מהן רעות אין רשאי לעבור מעליו הי' אחד טעון ואחד רכוב ודחקן הדרך מעבירין את הרכוב מפני הטעון אחד טעון ואחד ריקן מעבירין את הריקן מפני הטעון אחד רכוב ואחד ריקן מעבירין הריקן מפני הרכוב. שניהם רכובין שניהם טעונים שניהן ריקנין עושין פשרה ביניהם וכיוצא בעניין זה תנן בסנהדרין [דף ל"ב] אמרינן בפי' אלו מציאות (בבא מציעא דף ל"ב) שהפוגע בשנים אחד צריך לפרוק ואחד צריך לטעון מצוה לפרוק תחילה משום צער בעלי חיים ואחר כך טוען בד"א כשהיו שניהם שוים לעניין שנאה או אהבה. [שם]

אבל אם היה אוהבו צרוך לפרוק ושונאו צריך לטעון מצוה לטעון עם השונא תחילה כדי לכוף את יצרו. מפרש בפסחים [דף קי"ג ע"ש בתוס' ובתוס' ב"מ דף ל"ב בד"ה לכוף] השונא שאמרה תורה היאך יהיה זה והלא כתיב לא תשנא אחיך בלבבך אלא מדבר שנראה בו דבר עבירה שמותר לשנאותו בשהתרו בו ולא חזר שני יראת ה' שנאת רע וכתיב הלא משנאיך ה' אשנא ואעפ"כ הזהירה תורה לרחם עליהם ולעזרם בשעת הצורך וכן אמר ירמיה הנביא אם ימדו שמים ממעל ויחקו מוסדי ארץ למטה גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו לי נאם ה':

מצות עשה פב

הלכות מקח וממכר

מצות עשה לדון (א) בדיני מקח וממכר בדברים שהוא מתקיים בהם ובדברים שאינו מתקיים בהם שנא' וכי תמכרו ממכר לעמיתך וגו' וא"ר יוחנן [בב"מ דף מ"ז ובעירובין דף פ"א] דבר תורה מעות קונות אחד הבהמה וא' שאר מטלטלין [בתו' שם] שהרי רוב קניין הכתוב בתורה בכסף הם שני קניין כספו וכתיב אוכל תשברו מאתם בכסף ושתיתם וגו' ומשיתן המעות קנה ואין אחד מהם יכול לחזור בו. אבל חכמים תקנו שלא יקנו המטלטלין אלא בהגבהה דברים שדרכן להגביהן ושאין דרכן להגביהן נקנין במשיכה כדאי' בס' הזהב [דף מ"ז] והחילוק שכתב בין דברים שדרכן להגביה וכו' בפ' הספינה (בבא בתרא דף פ"ו) בדין הגבהה פירש רבינו שלמה [בקידושין דף כ"ו] צריך שיגביה ג' טפחים שיצא מתורת לבוד ורבינו יעקב פי' [בתוס' שם] שדי בהגבהה טפח כמו שמצינו בשתופי מבואות בעירובין [דף ע"ט וקצת מזה בתוס' שם]. ואין כל כך ראיה משם דשאני שתוף מבואות דרבנן אומר ר"ת אע"ג דאמר רבא [בפרק הזהב דף מ"ה ור"ת בתוס' שם בד"ה נתנה] קרא ומתניתא מסייעא לריש לקיש דאמר [שם דף מ"ז ובבכורות דף י"ג] לעמיתך במשיכה ולגוי בכסף מכל מקום הלכה כרבי יוחנן דרבא עצמו פוסק כר' יוחנן לגבי דריש לקיש חוץ מג' דברים בפרק החולץ (יבמות דף ל"ו), [בפרק הזהב דף מ"ז] וכן רב נחמן ורב חסדא ורב הונא סוברין כרבי יוחנן ובע"ז [דף ע"ב] על דברי אמימר ורב אשי ורבינא מסקינן ש"מ משיכה בגוי קונה אלמא דרשינן לעמיתך בכסף לגוי במשיכה. ובב"ב [דף ע"ו] מוכיח בספינה שהואיל וא"א להגביהה ויש במשיכתה טורח גדול ואינה נמשכת אלא לרבים לא הצריכוה משיכה אלא נקנית במסירה וכן כל כיוצא בזה וקניין משיכה בכל מקום שיכול להיות הוא טוב מקנין מסירה ולא תועיל המסירה ומה שאומר שם אביי ורבא [בדף ע"ו] שמסירה קונה בר"ה זהו לפי שאין משיכה מועלת שם ומה ששנינו בקידושין [דף כ"ה] בהמה גסה נקנית במסירה אף במסירה קאמר וכל

שכן במשיכה תדע דהא מסיים באותה משנה דברי מאיר ורבי אלעזר. ואילו בב"מ [דף ח'] סובר רבי מאיר שמנהיג קונה במציאה בשמועה דרכוב ומנהיג ורבי אלעזר שם [בדף ט'] מנהיג בעיר קונה ומעמידה במקח וממכר והנהגת הבהמה היא משיכתה הרי לך שרבי מאיר ורבי אלעזר מודים דבהמה גסה נקנית במשיכה אם כן מה שאומר במסקנא במסירה אף במסירה רוצה לומר כך פי' רבינו שמואל ור"י בן אחותו ולדבריהם כך הפירוש בקידושין [דף כ"ה ופירוש ר"י וכל הסוגיא מו"ס בתוס' שם באריכות בד"ה בהמה] דרש רב בהמה גסה נקנית במשיכה פי' דווקא במשיכה ומקשה והא אנן תנן במסירה פי' אף במסירה ומתרץ הוא דאמר כי האי תנא דתניא כו'. ואומר בפ' הספינה (בבא בתרא דף ע"ה) לשמואל שהלכה כמותו בדינין שאם אמר לו המוכר לך משוך וקנה אינו קונה הספינה עד שימשכנה כולה ויוציאנה מכל המקום שהיתה בו שהרי הקפיד המוכר שלא יקנה זה אלא במשיכה [בדף ע"ו]. נמצאת למד שלוקח מטלטלין אע"פ שנתן כל הדמים יכול לחזור בו וכן המוכר יכול לחזור בו עד שיגביה או ימשוך הדבר שאין דרכו להגביה או ימסור המוכר ללוקח דבר שאין דרכו לימשך. וכבר ביארנו בעשה של השבת אבידה [ע"ד] שאין מסירה צריכה מיד ליד והביאנו ראיה על זה מפ' הספינה (בבא בתרא דף ע"ו) אלא שיאמר לו המוכר לך חזק וקני וכיון שהגביה או משך דבר שאין דרכו להגביה או נמסר לו דבר שאין דרכו להמשך קנה ואין אחד משניהם יכול לחזור בו וכופין את הלוקח ליתן את הדמים [בפרק הזהב דף מ"ז וכל הסוגיא בתו' שם ובתו' פרק חלון (עירובין דף פ"א)] ולמה תקנו חכמים דבר זה במטלטלין גזירה שמא יאמר לו המוכר נשרפו חיטיך בעליה פירוש גזירה שמא יתן הלוקח דמי החפץ וקודם שיקחנו יאבד באונס כגון שנפלה דליקה ונשרפה אם היה ברשות הלוקח יתמהמה המוכר ולא יצילו לפיכך העמידו חכמים ברשות המוכר כדי שישתדל ויציל החפץ שאם אבד יהיה חייב לשלם. וא"ת מאחר שמעות אינן קונות יאמר מוכר ללוקח נשרפו מעותיך בעלייה לא יוכל לומר כן כי אפי' לא יהא עליהם אלא כשומר חנם כספים אין להם שמירה אלא בקרקע. ולא רצו לתקן שיצטרך שניהם מעות ומשיכה מפני תקנת השוק. מתוך שמועה זו אתה למד שאם נתן דמי המקח ונאנס קודם שיקחנו יאמר לו הלוקח תן לי מקחי או תחזור לי מעותי ואע"פ שיש עדים שאבד באונס ולא היה במוכר כח להציל ולא נתרשל בדבר הר"ז מחזיר את הדמים שהרי תקנו חכמים משיכה שבמקום שהפסיד הכל מודה ר"ש שלוקח יכול לחזור בו כמו המוכר ואפי' מי שפרע לא יקבל וכן מוכח בההיא דפרזק רופילא שמביאה על דברי ר"ש [דף פ"ט] וכן פי' ר"ת [בתוס' דלעיל] וכן מוכיח בפ' אותו ואת בנו (חולין דף פ"ג) שאפי' אחר שבא האונס יכול לחזור בו

כל זמן שלא משך שאומר שם גבי נתן דמים לטבח על הבהמה ואם מת מת ללוקח ומקשה והא לא משך לפיכך אם היה ביתו של לוקח שיש שם החפץ הנמכר מושכר למוכר לא תקנו חכמים משיכה שהרי ברשות הלוקח הוא ואם תפול דליקה טורח ומציל ומשנתן הדמי' נקנה המקח ואין אחד מהם יכול לחזור בו כר"ש, [בדף מ"ט דלעיל] ובירושלמי [שם דף ט' ע"ג] פוסק רבי חייא כר"ש ובשם רב אומר מעשה היה והורה רבי כר"ש. וכן השוכר את המקום שאותן המטלטלין הנמכרין מונחין בו קנה ואין אחד מהם יכול לחזור בו כמו ששנינו בפ' הספינה [דף כ"ו כל הסוגיא] אומר בקידושין [דף מ"ד] שהקרקעות נקנין דבר תורה באחד מג' דברים בכסף או בשטר או בחזקה בכסף שדות בכסף יקנו בשטר שנא' ואקח ספר המקנה בחזקה שנאמר וירישתם אותה וישבתם בה במה ירשתם בישיבה כיצד בכסף מכר לו בית או שדה ונתן לו הדמים קנה בד"א במקום שאין כותבין שטר מכר אבל במקום שכותבין שטר מכר לא קנה עד שיכתוב את השטר ויכול הלוקח להתנות אם בעינא בכספא איקני אי בעינא בשטרא איקני ואם התנה כן אין המוכר יכול לחזור בו מפני התנאי אבל הלוקח יכול לחזור בו עד שיכתוב השטר וכן אם התנה המוכר כזה האומר לחבירו תן מנה לפלוני ויקנה ביתי לך כיון שנתן נקנה לו הבית מדין ערב וכעניין זה אמרינן בקידושין [דף ז'] ועיקרי הלכות קניין קרקעות במס' קידושין ובמסכת ב"ב, [בדף כ"ז דלעיל] כיצד בשטר כתב לו על הנייר או על החרס שדי נתונה לך שדי מכורה לך כיון שהגיע השטר לידו קנה ואע"פ שאין השטר שוה כלום אע"ג דאמר בכתובות [דף כ"א] מי שרוצה להראות חתימתו יראנה על החרס או בראש המגילה משמע שחתימה על החרס אינה מועלת שיאמרו מזייף הוא לשם מדבר בשטר העומד לראייה [בדף כ"ו דלעיל] בד"א במוכר שדהו מפני רעתה אבל בשאר קרקעו' אע"פ שהגיע השטר מכר לידו ואפי' היו בו עדים לא קנה עד שיתן את הדמים [ב"ב דף מ"ב] כיצד בחזקה מכר לו בית או שדה או שנתן אותו במתנה כיון שנעל או גדר או פרץ כל שהו והוא שיועיל במעשיו הר"ז קנה [שם דף נ"ב] בד"א כשהחזיק בפני המוכר אבל שלא בפני המוכר צריך שיאמר לו לך חזק וקני ואחר כך אם החזיק קנה אע"פ שאינו בפני הבעלים גרסינן בפ' הפרה [דף נ"ב] המוכר בית לחברו ומסר לו את המפתח הר"ז כמו שאמר לו לך חזק וקני וכשיחזיק יקנה נעל כיצד כגון שמכר בית או חצר והיה הפתח פתוח ונעל הלוקח את הפתח וחזר ופתחו כדאמר בההיא דגיטין [דף ע"ז] תיזיל איהי ותיחוד ותפתח ותקנה. גדר כיצד אפי' הי' שם גדר והיו עולין בו בנחת והוסיף עליו כל שהו והשלימו לעשרה ונמצא שאין עולין אלא בדוחק הר"ז הועיל וקנה. וכן פרץ כל שהו קנה כגון שהיה שם פרצה והיו נכנסין בה בדוחק והרחיב בה כל שהו

עד שנכנס הנכנס בריוח הר"ז הועיל לו וקנה כדאיתא בב"ב [דף נ"ג]. גרסינן בב"ק [דף ט'] ובב"מ [דף י"ד] אמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות ויצאו עליה עסיקין פירוש עוררין עד שלא החזיק בה יכול לחזור בו משהחזיק בה אינו יכול לחזור ומאימתי הוי חזקה מכי דייש אמצרי ומפרש ר"ת [בתו' שם ובתוס' פרק מי שהיה נשוי (כתובות דף צ"ג) כל הסוגיא בד"ה עד] דבר זה במקום שאין קונין בכסף עד שיכתוב בשטר ולא כתב השטר ואם תאמר א"כ פשיטא שיכול לחזור בו משמיענו שיכול ומותר לחזור בו ואפי' עונש מי שפרע אין כאן מאחר שאינו חוזר בו מחמת יוקר וזול אלא מפני שירא להפסידה כמו שיתבאר לפנים [לקמן] ואגב שאומר בסיפא אינו יכול אומר ברישא יכול משהחזיק בה חזקה גמורה אע"פ שלא נתן המעות ולא כתב את השטר אינו יכול לחזור בו וא"ת פשיטא נוכל לומר שמשמיענו שאין יכול שמעון לומר לראובן טול קרקע זו במעות שאני חייב לך לפי שנפחתו דמיה מחמת העוררין. ופירוש דייש אמיצרי מתקן גבולי השדה ומגביהן ותיקון זה הי' רגיל ביניהם ואשמעינן שהיא חזקה גמורה כאילו נעל וגדר ופרץ כל זה פי' רבינו יעקב. והרב רבי יצחק ברבי מרדכי פירש שמדבר בנותן מעות וגם כתב שטר ודעתו של אדם כל זמן שלא הלך לראותו ולא תיקן גבולי השדה שיוכל לחזור בו אם יבא שם עירעור. בב"ב [דף כ"ט] אמרינן המוכר צחיח סלע לחבירו שאין שם לא גדר ולא פרצה ואינה בת זריעה הרי החזקה שקונה אותה בה בשטיחת פירות או העמדת בהמה שם וכיוצא בזה משאר התשמישין [שם דף ל"ג] המוכר קרקע לחבירו ונכנס בה לוקח וזרעה או נרה או שאסף את פירות האילן וכל כיוצא בדברים האלו הר"ז קנה שהרי החזיק ואין אחד מהם יכול לחזור בו. וכן אמר רבא אם אסף המוכר סל פירות ונתן ללוקח קנה הלוקח מיד שהרי גילה דעתו שהקנה לו שדה זה קניין גמור ונעשה פירותיה שלו כדאיתא בב"ב [דף ל"ה] הגוי אינו קונה בחזקה אלא בשטר והוא שקונה עם נתינת הכסף וישראל הבא מחמת גוי הרי הוא כגוי ואינו קונה אלא בשטר [שם] [הכי איתא גבי שבועה בפ' שבועת הדיינין (שבועות דף מ"ב) ודין החזקה גבי פשתן מחובר פ' הספינה דף פ"ז ובפ' נערה שנתפתתה אמרי' כל העומד ליגזוז כגזוז דמי ע"ש בתוס'] כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע ונקנה בכסף או בשטר או בחזקה. ואם אינו צריך לקרקע כגון ענבים העומדים ליבצר ה"ז כמטלטלין לקנייה ויש להם אונאה [בפרק השואל דף נ"ט ובפ' מרובה ע"ט] כשם שהקרקע נקנה בכסף בשטר ובחזקה כך שכירות קרקע נקנה בכסף לבדו או בשטר לבדו או בחזקה ואין אחד מהן יכול לחזור בו. בב"ק [דף י"ב] ובקידושין [דף כ"ו וע"ש בתו'] תניא המוכר לחבירו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחד מהן קנה את כולן בד"א כשנתן

לו את דמי כולן אבל לא נתן דמי כולן לא קנה אלא כנגד מעותיו אומר שם בקידושין [דף כ"ב] כי עבד כנעני הוקש לקרקעות שנאמר והתנחלתם אותם לבניכם לפיכך נקנה בכסף או בשטר או בחזקה ומה היא החזקה בקניין העבדי' שישתמש בו בפני רבו כגון שהתיר לו מנעלו או הנעיל לו מנעלו או שהוליך כליו אחריו לבית המרחץ או הפשיטו או סכו או גררו או הלבישו או הגביה את רבו קנה וכן אם הגביה הרב את העבד קנהו תקפו והביאו אצלו קנהו שהעבדי' נקנין במשיכה כזו ואם החזיק בו שלא בפני רבו צריך שיאמר לו לך חזק וקנה [שם] עבד קטן הרי הוא כבהמה וקונין אותו בדברים שהבהמה נקנית בהן ובדברים שקונין בהם העבדים לפיכך עבד נקנה במשיכה אע"פ שלא תקפו [כך משמע שם מהא דרב יהודא הנדואה] הבהמה בין דקה בין גסה נקנית במשיכה כרבנן דקידושין [דף כ"ה] שאע"פ שאפשר להגביה אותה לא הצריך להגביהה מפני שמתחבטת בארץ [בפרק הספינה דף פ"ו] ואם הגביה קנה, [שם דף ע"ו ופ"ד] והגבהה קונה בכל מקום אבל המשיכה אין קונה בה אלא בסימטא או בחצר של שניהם ואין מונין בה בר"ה ולא בחצר שאינה של שניהם [שם דף ע"ה ובקידושין דף כ"ב] כיצד הבהמה נקנה במשיכה אין צ"ל אם משכה והלכה או שרכב עליה והלכה בו שקנה אלא אפי' קרא לה ובאת או שהכישה במקל ורצת בפניו כיון שעקרה יד ורגל קנאה. והוא שימשוך בפני הבעלים אבל אם משך שלא בפני בעלים צריך שיאמר לו קודם שימשוך לך משוך וקנה [כך משמע בפ' הפרה דף נ"א]. האומר לחבירו משוך ותקנה או חזק ותקנה כיוצא בדברים האלו הלך ומשך והחזיק לא קנה שמשמע תקנה להבא ועדיין לא הקנה לו אלא צריך המוכר או הנותן לומר לו לך משוך וקנה או חזק וקני וכיוצא בדברי' אלו שמשמע שיקנה עתה בעת שימשוך או יחזיק וכן אם אמר משוך לקנות אינו מועיל כדאיתא בב"מ [דף ט']. מסקינן בקידושין [דף כ"ו ע"ש] שהמקנה קרקע או מטלטלין כאחד כיון שקנה הקרקע בכסף או בשטר או בחזקה נקנו המטלטלין עמו בין שהיו שניהם במכר או במתנה בין שהיה האחד במכר והא' במתנה בד"א כשהיו המטלטלין צבורין באותו קרקע אבל אם היו במקום אחר צריך שיאמר לו קנה המטלטלין אגב קרקע ואפילו היו המטלטלין במדינה אחרת ואמר לו קנה אותם על גבי קרקע פלוני כיון שקנה הקרקע נקנו המטלטלין ואע"פ שאינן צבורין בתוכה ואם לא אמר קנה אותן על גבי הקרקע לא קנה וקרקע כל שהו קונין על גבה כל המטלטלין שירצה כדמסיק שם והלכתא צבורין לא בעינן אגב וקני בעינן. הקנה השדה לאחד והמטלטלין לאחר אע"פ שאמר לו קנה המטלטלין אגב קרקע והחזיק האחד הקרקע לא קנה השני את המטלטלין ואם תפשן האחר אחר שקנה חבירו הקרקע שהקנו אלו על גבה אין מוציאין מידו שהרי

בעיא היא שם ולא איפשטא המקנה עבדים וקרקעות כאחד אם החזיק בעבדים לא קנה הקרקעות החזיק בקרקעות לא קנה העבדי׳ עד שיהו עומדין בתוך הקרקע ואע״פ שאמר לו קנה עבדים על גבי קרקעות לא קנה עד שיהו בתוכה שהעבד מהלך לדעת עצמו. והמקנה עבדים ומטלטלין משך המטלטלין לא קנה העבדים החזיק בעבדים לא קנה המטלטלין אלא אם כן היו המטלטלין על גבי העבד והוא שיהיה כפות שהרי אינו יכול להלך כדאיתא בב״ק [דף ט׳]. מסקינן בב״מ [דף י״ב כל הסוגיא] מדברי רבא ורבי אליעזר שהמקנה בהמה וכלים שעל גבה כאחד אף על פי שמשך הבהמה וקנאה לא קנה הכלים שעליה עד שיגביהם או ימשוך הכלים עצמן אם אין דרכן להגביה שהבהמה כחצר מהלכת היא ואין מה שעליה קנוי לבעליה לפיכך אם היתה הבהמה כפותה קנה אף כלים שעליה. אמר לו המקנה משוך בהמה זו וקני כלים שעליה הואיל ולא הקנה לו גוף הבהמה אע״פ שמשכה והיא כפותה לא קנה כלים שעליה עד שימשוך הכלים שעליה עצמן [בפרק הספינה דף פ״ה] אמרינן שכליו של אדם קונים לו בכל מקום שיש לו רשות להניחן וכיון שהושמו המטלטלין בתוך הכלי אין אחד מהן יכול לחזור בו והרי הוא כמו שהגביה או כמי שהונחו בתוך ביתו לפיכך אין כליו של אדם קונים לו בר״ה ולא ברשות המוכר אא״כ אמר לו המקנה לך וקני בכלי זה [כך משמע שם מהא דמוכר קלתות] וכן אם קנה ממנו הכלי תחילה והגביהו ואחר כך הניחו שם ברשות המוכר וחזר וקנה ממנו הפירות כיון שהושמו בתוך הכלי הזה קנה אותן שמפני הנאת המוכר במכירת הכלי אין מקפיד על מקומו [שם] כשם שאין כליו של לוקח קונים לו ברשות מוכר כך אין כליו של מוכר קונים ללוקח אע״פ שהן ברשות הלוקח [שם דף פ״ד] ומסירה אינה קונה אלא בר״ה ובחצר שאינה של שניהם והמשיכה אינה קונה אלא בסימטא או בחצר של שניהם הגבהה קונה בכ״מ [שם ומה שכתב מקצת החפץ הוא כדעת המיימוני פ״ד דהל׳ מכירה וע״ש במ״מ] דבר הנקנה במשיכה אם היה בר״ה ומשכו ברה״י או לסימטא כיון שהוציא מקצת החפץ מר״ה קנה [כך משבע שם ריש דף פ״ו] משא של פירות שהיה מונח בר״ה ומשכן הלוקח לרשותו או לסימטא אחר שפסק הדמים קנהו ואע״פ שעדיין לא מדד וכן אם מדדן הלוקח בר״ה קנה ראשון ראשון בהגבהה [שם דף פ״ח] היו פירות ברשות הלוקח כיון שקיבל עליו המוכר למכור קנה לוקח ואע״פ שלא מדד עדיין היו ברשות המוכר או ברשות המופקדין אצלו לא קנה הלוקח עד שיגביה הפירות או עד שיוציאם מרשות בשכירות מקומו וכיוצא בו כמו שבארנו [לעיל] אמנם בתוספתא [ריש פ״ה דב״ב] גרסינן ברשות הלה המופקדין אצלו כיון שקבל עליו נפקד לזכות בהן הלוקח אחר פיסוק הדמים קנה הלוקח ובמוכר לא קנה עד שישכור הלוקח את מקומו

וכן משמע בפרק הספינה [בבא בתרא דף פ"ה והסוגיא בתוס' שם] שעושה שתי בבות מרשות מוכר ומרשות הלה המופקדין אצלו [שם דף פ"ו] היו הפירות בסימטא או בחצר של שניהם ואפי' היו ברשות הלוקח והיו בתוך כליו של מוכר וקיבל עליו המוכר למכור והתחיל המוכר למדוד בתוך כליו של לוקח אם אמר לו כור בסלע אני מוכר לך יכול לחזור בו ואפילו בסאה אחרונה הואיל ועדיין הפירות בכליו ולא גמר כל המדה וכליו של מוכר אינו קונה ללוקח אע"פ שהוא ברשות הלוקח ואם אמר לו כור בל' סלעים סאה בסלע ראשון ראשון קנה שכיון שפסקו הדמים על כל סאה כל סאה שיגביה המוכר ויערה אותה נגמרת מכירתה הואיל ואין הפירות ברשות המוכר ולא בר"ה ואילו לא היו הפירו' בכליו של מוכר כיון שהן ברשות הלוקח קנה משפסק הדמים אע"פ שלא מדד כמו שבארנו [שם דף פ"ז] וכן המוכר יין או שמן לחבירו בסימטא או בחצר של שניהם או ברשות לוקח והיתה המדה של סרסור עד שלא נתמלאה המדה המוכר יכול לחזור בו משנתמלאה המדה הרי הן ברשות לוקח ואין אחד מהם יכול לחזור בו [שם דף פ"ה] וכן פירות שהיו צבורין בסימטא או בחצר של שניהם והמדה אינה של אחד מהם והיה המוכר מודד עד שלא נתמלאת המדה הרי היא של מוכר משנתמלאת המדה הרי היא של לוקח, [שם פ"ו] זה כלל גדול יהיה בידך הקונה את המטלטלין אם פסק את הדמים ואחר כך הגביה קנה ואם הגביה תחילה והניח ואחר כך פסק את הדמים לא קנה באותה הגבהה עד שיגביה אחר שפסק או שימשוך דבר שאין דרכו להגביה [כך משמע שם דף פ"ח] היה הדבר הנמכר דמיו קצובין וידועים והגביהן קנה ואף על פי שפסק אחר שהגביהן והוא הדין בשאר דברים שקונה בהם המטלטלין שצריך לקנות בהם אחר שיפסוק הדמים אלא אם כן היו דמיו קצובים אמר שמואל בפ' האומנין (בבא מציעא דף פ"א) ובנדרים [דף ל"א] הנוטל כלי מבית האומן על מנת לבקרו ומפרש בפרק הספינה (בבא בתרא דף פ"ח) אם היו דמיו קצובין ונאנס בידו חייב בדמיו הואיל ודמיו קצובין מעת שהגביהו נעשה ברשותו והוא שיגביהנו כדי לקנות את כולו ויהי' אותו חפץ הנמכר חביב על הלוקח אבל חפץ שהמוכר קץ בו והוא מבקש ורודף למוכרו הרי הוא ברשות המוכר עד שיפסוק הדמים ויגביהנו הלוקח לקנותו אחר שפסק ועוד בפרק האומנין (בבא מציעא דף פ"א) ובפרק ארבע נדרים (נדרים דף ל"א) מעשה באחד שאמר לחברו תן לי חמור שלך ואלך למוכרו אולי אוכל להרויח בו שום דבר שיתנו לי יותר מן הדמים שאתה רוצה למוכרו בהן הלך ולא מצא ובחזרה נאנס מידו וחייבו רב נחמן לשלם כשואל שאע"פ שאנו אומרי' בנדרי' [שם] דאין ללוקח להתחייב אלא במקום שכל הנאה שלו כגון בזבינא חריפא שיש לו קופצים הרבה גם בכאן הוא מכר

חריף שאם היה רוצה ליתנו באותן הדמים שנתנו לו המוכר הי' מוצא הרבה אבל זה היה כוונתו בין בהליכתו בין בחזרתו אולי ימצא קונה שיתן לו ריוח בזה המכר והרי הוא כשואל שכל הנאה שלו אחד המושך ואחד המגביה או המחזיק בעצמו או שאמר לאחר להגביה לו או למשוך או להחזיק לו הר"ז זכה לו וכן בשאר דרכי הקנייה [הכי איתא גבי מציאה בב"מ דף ח' וט' וי"] מסקנת ההלי' שם [דף מ"ו] ובקידושין [דף כ"ח] כל הנישום דמים באחר שהם כל המטלטלין קונין זה את זה כיצד החליף שור בפרה או חמור בשור או יין בשמן אע"פ שמקפידין על הדמים ושיערו כמה שוה זה וכמה שוה זה ואחר כך החליפו כיון שמשך האחד או הגביה קנה השני המטלטלין האחרים בכל מקום שהם ונעשו ברשותו ואע"פ שעדיין לא משכן תניא [בפרק הזהב דף ס"ז] החליף חמור בפרה וטלה ומשך את הפרה ועדיין לא משך את הטלה לא קנה שאין כאן משיכה גמורה וכן כל כיוצא בזה. גרסינן בקדושין [דף כ"ח] ובפ' הזהב (בבא מציעא דף מ"ו) ולמאי דסלקא דעתיה מעיקרא דמטבע עבדי חליפין מאי כיצד הכי קאמר ופירי נמי עבדי חליפין. הכי גרסינן בפי' ר"ח [בתוספות שם כל הסוגיא] ובספר רב אלפס [בפרק הזהב] כיצד החליף בשר שור בפרה או להפך כיון שזכה זה נתחייב זה באונסי חליפין ומפרש רבינו יצחק דווקא בשר הוי פירי אבל שור וחמור עצמן הוו כמו כלי הואיל וראויין למלאכה נעשין חליפין לד"ה בפ' השואל [דף ק'] וכן המחליף פרה בחמור וילדה נקנית האחד במשיכת חברו בפרק הזהב (בבא מציעא דף מ"ו) אמר רב הונא דמים שאין מקפיד עליהן הרי הן כשאר מטלטלין וקונין כיצד הרי שנטל מעות בלא משקל ובלא מניין ואמר לו מכור לי פרתך או יין זה באלו ונתן לו הדמים קנה ואין אחד מהם יכול לחזור בו שזה דבר שאינו מצוי הוא ולא הצריכו בו משיכה עוד גרסינן שם ובקידושין [דף כ"ח] ולרב נחמן דאמר פירות לא עבדי חליפין מאי כיצד הכי קאמר יש דמים שהן כחליפין כיצד החליף דמי שור בפרה קנה פירוש כגון ראובן שמכר מטלטלין לשמעון בג' זוז וקנה שמעון המטלטלין ונתחייב בדמים ואחר שנתחייב שמעון בג' זוז אלו היה לו יין או בהמה ועבד וכיוצא בהן משאר מטלטלים והיה רוצה למוכרן ואמר לו ראובן מכור אותן לי בחמשים זוז שיש לי בידך ואמר לו הן קנה ראובן המטלטלין בכ"מ שהן ואע"פ שלא משך ולא הגביה שזה דבר שאינו מצוי הוא ולא הצריכו בו משיכה פסק רב היי גאון בשער י"ג מי שהחליף דמי שור בפרה לא קנה שהרי כל סוגיא זאת למאי דסליק אדעתיה מעיקרא אבל דברי רב יהודא עיקר שאומר כל הנישום כאשר בארנו מדקאמר עליה [שם] דיקא נמי דקתני כיצד החליף שור בפרה וכו' [בתוס' פרק הזהב (בבא מציעא דף מ"ז) בד"ה גאולה] אומר הי' ר"ת כי שני ענייני חליפין מפורשי' במקרא

על הגאולה זו מכירה לרבי יוחנן [שם] בכסף ולריש לקיש במשיכה ועל התמורה הם בחליפין שוה בשוה שהן אף פירות בפירות לד"ה לקיים כל דבר שלף איש נעלו הוא קניין חליפין הנזכר בכ"מ שאינו אלא בכלי ומה שאומר [שם דף מ"ו ועי' שם בתוספות] ולרב נחמן מאי כיצד ואינו מיישבו בחליפי שוה בשוה משום דאית ליה למתני ופירי נמי עבדי חליפין כעין חליפי מטבע דאיירי בהו דהוו בתורת סודר הקרקעו' העבדי' והבהמה ושאר כל המטלטלין כל אחד מהן נקנה בחליפין והוא הנק' קניין ונחלקו בזה אמוראי שם [בדף מ"ז] יש מי שאומר בכליו של קונה ויש מי שאומר בכליו של מקנה והלכה כדברי האומר בכליו של קונה כדמוכח בפרק השולח (גיטין דף ל"ט) גבי שקל כומתא שדה ביה ואמרינן נמי בנדרים [דף מ"ח] האי סודרא קני על מנת להקנות הוא הילכך עיקר הדרך הזאת שיתן הקונה למקנה כלי כל שהו ויאמר לו קנה כלי זה חלוף החצר או היין או הבהמה שמכרת לי בכך וכך כיון שהגביה המוכר את הכלי וקנהו קנה הלוקח אותו הקרקע או אותן המטלטלין אע"פ שעדיין לא משכן ולא נתן לו את הדמים ואין אחד מהם יכול לחזור בו [בפרק הזהב דף מ"ז] אין קונין אלא בכלי ואע"פ שאין בו שוה פרוטה ואין קונין בדבר שהוא אסור בהנאה ולא בפירות ולא במטבע ואין קונין בכליו של מוכר אלא בכליו של קונה [בקידושין דף ו'] ואם הקנה אחד כלי למוכר כדי שיקנה הלוקח אותו הממכר זכה הלוקח ואע"פ שהקנה לו הכלי על מנת להחזירו נקנה המקח וזכה בו הלוקח שמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה ואע"פ שלא תפס המוכר כל הכלי שהקנהו לו חלף ממכרו אלא אחז מקצתו ואחז המקנה לו מקצתו קנה הלוקח והוא שאחז ממנו כדי שיעור כלי או יאחזנו אחיזה שהוא יכול לנתק את כל הכלי מיד המקנה לו אומר גאון שמועיל לפיכך אם הקנה לו במקצת הבגד צריך שיאחז מן הבגד כדי שלש אצבעות שאם יפסוק ממקום שאחז הרי הוא כלי בפני עצמו ששלש אצבעות מן הבגד קרוי כלי כמו שיתבאר בעניין טומאת בגדים וכן אם אחז פחות משלש והיה יכול לנתק מידו כל הכלי הר"ז קנה ולשון הגמרא על זה בב"מ [דף ז'] אמר רב אשי הילכך האי סודרא כיון דתפיס ביה שלש על שלש כמאן דפסיק דמי וקני ליה אמרינן בפרק הזהב (בבא מציעא דף מ"ז) שזה שכותבין בשטרו' וקנינא מפלניא במנא דכשר למיקניא ביה במנא להוציא הפירות וכיוצא בהן דכשר להוציא איסורי הנאה למיקניא ביה ולא לאקנויי להוציא כליו של מוכר זה הקניין אינו צריך להיות בפני עדים אלא אפילו היה בינו ובין חברו קנה שלא הצריכה תורה עדים בדיני ממונות אלא לכופר כדאית' בקדושין [דף ס"ה] אבל המוכר או הנותן או השוכר או המשאיל וכיוצא בהן אין צריך עדים אלא כיון שקנה הקונה בדרך מן הדרכים שקונין בהן בין בהגבהה בין במשיכה

בין במסירה בין בכסף בין בשטר בין בחזקה קנה ואע"פ שאין שם עדים אומר רבינו יצחק שמעשים בכל יום שקונין בקניין חליפין שלא בפני מקבלי מתנה ומה שאומר שם [דף כ"ו והסוגיא ר"י ור"ת בתוספות שם בד"ה ה"ג] וניקנינהו ניהליה בחליפין ומתרץ דליתיה למקבל מתנה מפרש רבינו יעקב מה שלא הקנה לו בחליפין על ידי אחר משום דאמרינן בנדרים [דף מ"ח] מאן לימא לן דסודרא אי בעי למיפסקיה לא מצי פסיק ליה לכך יש שנמנעין מלהקנות סודריהם לצורך חבריהם פן יחזיק בהם הזוכה בו הנותן או המוכר שקנו מידו יש לכל אחד מהם לחזור בו כל זמן שעסוקין באותו עניין כרב יוסף דפסקינן כמותו בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קי"ד) ואע"פ שהקנין בפני עדים אבל הפסיקו העניין אין אחד משניהם יכול לחזור בו ואע"פ שאין ביניה' עדים וכשם שחוזר המוכר והנותן כך חוזר הלוקח והמקבל כל זמן שעסוקים באותו עניין מה שאין כן בשאר דרכי הקנייה יש דברים הרבה שאין צריכין קניין ואין לקניין בהם טעם כגון המשחרר עבדו או המגרש את אשתו או העושה שליח או המוסר מודעא או המבטל מודעא או המוחל לחבירו חוב ופקדון וכן כל כיוצא בדברי' אלו אבל בפשרה צריכה קניין כמו שפוסק בפ"ק בסנהדרין [דף ו'] הדברי' שאין בהם ממש אין הקניין מועיל בהם כלום כיצד הרי שכתוב בשטר קנינו מפלוני שילך בסחורה עם פלוני או שישתתפו שניהם באומנות או שיחלקו חצר שביניהם על כיוצא בזה אומר בב"ב [בדף ג'] שקניין דברים בעלמא הוא שהרי לא הקנה לחבירו דבר מסויי' וידוע [בפרק הזהב דף מ"ה ומ"ו כל הסוגיא] הפי' אע"פ שאין קונין בהם הרי אלו נקנין בקניין גמור כשאר מטלטלין אבל המטבע כשם שאין קונין בו כך אינו נקנה בקניין וכל המטבעות של כסף או דינרין של זהב או מעות של נחשת הרי כולן דמים כנגד שאר המטלטלין והנותן את אחד מהם דמי המטלטלין לא קנה עד שיגביה או שימשוך ואין אחד מהם נקנה בקניין ולא נעשה בקניין [שם דף מ"ד ומ"ה כל הסוגיא] בד"א בזמן שקונה שאר מטלטלין באחד ממיני מטבעות אלו או עבדים וקרקעות אבל דינרין של זהב לגבי מטבעות של כסף הרי הן כפירות וכן פסק ר"ח בשם גאון [בתוי' שם בד"ה ושאני] וכן מעות של נחשת כמו פירות לגבי מטבע של כסף כיצד נתן לו דינר של זהב בכ"ה דינרין של כסף נקנה הכסף אע"פ שעדיין לא בא הכסף לידו וחייב ליתן לו כ"ה דינרים של כסף כמו שפסק עמו אם חדשים חדשים אם ישנים ישנים אבל אם נתן לו כ"ה דינרים של כסף בדינר של זהב לא קנה עד שיקח הדינר של זהב וכל אחד מהם יכול לחזור בו נתן לו שלשים איסרים של נחשת בדינר של כסף נקנה לו הדינר אבל אם נתן לו הדינר של כסף בשלשים איסר לא קנה עד שיקח האיסרות של נחשת וכל אחד מהן יכול לחזור בו [שם דף מ"ו ובפרק

הספינה דף ע"ז] המטבע אין לו דרך שיזכה בו מי שאינו ברשותו אלא על גבי קרקע כגון שיקנה קרקע ועל גבה מעות או שישכור את מקום המעות כיון שזכה בקרקע או בכסף או בשטר או בחזקה או בקנין קנה המעות כתב רבינו משה [בפ"ו דהלכות מכירה] והוא שיהיו אותן המעות קיימין כגון שיהיו מופקדים במקום אחד אבל ראובן שהיה לו חוב על שמעון והקנה ללוי קרקע ועל גבה חוב שיש לו אצל שמעון יראה לי שלא קנה החוב ולפנים בעניין הרשאה כתבתי פסק גדול בעניין הקנאת הלואה על פי רבינו יצחק גרסינן בגיטין [דף י"ג] אמר רב הונא אמר רב מנה לי בידך תניהו לפלוני במעמד שלשתן קנה ואין אחד משלשתן יכול לחזור בו [בדף י"ד] בין שהיתה מלוה ישנה בין שהיתה פקדון ודבר זה אומר שם שהיא הילכתא בלא טעמא לפיכך אין למדין ממנו לדין אחר [כמבואר בתוס' שם ולקמן תמצא עוד מזה] ובקדושין [דף מ"ח והסוגיא בתוספת שם ובתוספות פרק החובל (בבא קמא דף פ"ט) בד"ה כל] משמע שאינו יכול למחול במחלוקת רבי מאיר וחכמים במלוה על פה שאומר בדרב הונא אמר רב קמיפלגי והיה יכול לומר אב"ע דכ"ע אית להו דרב הונא לא שנא מלוה לא שנא פקדון ובאשה סמכה דעתה קמיפלגי כמו שאומר [שם] למעלה דמ"ד אינה מקודשת סבר דילמא מחיל לה ולא סמכה דעתה אלא שמע מינה שאינו יכול למחול במעמד שלשתן [נר' בפ' הספינה דף ע"ז וכל הסוגיא בתוס' שם אך גירסת ה"ג מביאין בע"א] ובה"ג ופירש ר"ח ובשערי דרב היי אמר אמימר הילכתא אין אותיות נקנות במסירה מ"ט אותיות מילי נינהו ומילי במילי לא קניא ובפ' זה בורר (סנהדרין דף ל"א) נמי אמר ליה רבא לרב נחמן כמאן כרבי דאמר אותיות נקנית במסירה א"ל לו וכו' הילכך המוכר שטר חוב לחבירו או נתנו לו במתנה אינו נקנה במסירת השטר לידו שלא מכר אלא הראייה שבו ואין הראייה בתפיסת יד ולא יקנה באמירה לך חזק וקנה כדרך שאר המסירות ואומר שם [בפרק הספינה דף ע"ו] שלא יקנה עד שיכתוב לו המקנה קנה שטר פלוי וכל השיעבוד שבו וימסור לו השטר ונמצא שקנה בכתיבה ומסירה וראיתי בתשובה אחת שהשיב ר"י שאין חילוק בין כתוב על אותו שטר בין כתוב בשטר אחר קניין השטרות כדרך הזאת מד"ס אבל מה"ת אין הראיות נקנות אלא גוף הדבר הקנוי בלבד לפיכך אמר שמואל בפרק הכותב (כתובות דף פ"ו) ובפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ז) המוכר שטר חוב לחבירו עדיין יכול למוחלו אפי' יורשו מוחלו וכדאמר שם ומה שבפרק הזהב (בבא מציעא דף נ"ו) ממעט שטרות מאונאה ובפרק יש בכור (בכורות דף נ"א) מפדיון הבן יש לפרש כגון שמצא שטרות לאחר ייאוש ומכרן לבעלים שבעניין זה המכירה מה"ת ומודה שמואל [פרק הכותב דף פ"ח] שהאשה שהכניסה שטר חוב לבעלה אינה יכולה למחול

אלא מדעת בעלה מפני שידה כידו [בפ' הספינה דף ע"ז] המקנה לחבירו קרקע כל שהו והקנה לו על גבה שטר חוב הר"ז קנה השטר בכ"מ שהוא בלא כתיבה ובלא מסירה ונראה לרבינו משה [פרק ו' דמכירה] שגם זה יכול למחול אחר שהקנהו וכן המוכר קרקע וכתב השטר ואין הלוקח עמו כיון שהחזיק הלוקח בקרקע נקנה השטר בכ"מ שהוא כדאי' בקדושין [דף כ"ז] ובב"ב [דף קנ"א] ונר' לר"י שמדבר בעניין שאומר לו אגב שאומר בפ' הספינה (בבא בתרא דף ע"ז) על זה אגב שאני. עוד שם [בקידושין דף כ"ז] האומר זכו בשדה זו לפלוני וכתבו לו השטר והחזיק הזוכה לו בקרקע יש לנותן לחזור בשטר עד שיגיע ליד בעל המתנה אע"פ שאינו יכול לחזור בשדה אמר להם זכו בשדה זו ע"מ שתכתבו לו את השטר אע"פ שהחזיק לו בשדה חוזר בזה ובזה עד שיגיע שטר המתנה ליד מקבל המתנה מסקינן בפר' הזהב (בבא מציעא דף מ"ח) מי שנתן הדמים ולא משך את הפירות אע"פ שלא נקנו המטלטלין כמו שבארנו [בעמוד שבסמוך] כל החוזר בו בין לוקח בין מוכר לא עשה מעשה ישראל וחייב לקבל מי שפרע וכיצד מקבל מי שפרע [היינו כרבא שם] אוררין אותו בב"ד ואומרים מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים שטבעו בים סוף הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו ואחר כך יחזרו הדמים פי' רבינו יעקב [בתו' שם דף מ"ז בד"ה אי] בד"א שמקבל מי שפרע בזמן שחוזרין בהם מחמת יוקר וזול אבל במקום שיש אונאה או מקח טעות או שיצא עליו עוררין אין כאן קיללת מי שפרע מדאמר בפר' הזהב (בבא מציעא דף נ"א) אושפזיכני דרמי בר חמא זבן חמרא וטעה חזייה דהוה עציב א"ל אמאי עציבת אמר ליה דזבני חמרא וטעאי אמר ליה חזור בך ואם היה ראוי לקבל מי שפרע לא היה משיאו עצה כזו ובסוף איזהו נשך (בבא מציעא דף ע"ד) מסיק דאף ר"ש לא אמר [במשנה פרק הזהב (בבא מציעא דף מ"ד) ובגמרא דף מ"ט] הלוקח אינו חוזר אלא אחד תרעא שלא נשתנה השער או כשפסק כדי לקבל מיד ונשתהא ובתוך כך נשתנה השער שכשפסק לא היה דעתו על שער הזול אבל בתרי תרעי כגון הפוסק לקבל לאחר זמן דעתו על שער הזול אם ישתנה תוך הזמן מודה ר"ש דלוקח חוזר ואין עליו אלא מי שפרע. ואמריי עוד שם [בפרק הזהב דף מ"ט] דההוא גברא דיהב זוזי אחמרא שמע דקא בעי למנסבי דבי פרזק רופילא אמר ליה הב זוזי לא בעיא חמרא אתא לקמיה דרב חסדא א"ל כדרך שתקנו משיכה במוכרין כך תקנו משיכה בלקוחות ויכול לחזור בו ודוקא בהדיוט אבל גזבר של הקדש שנתן דמים קונין לו מעותיו כמו ששנינו בקידושין [דף כ"ח] וכן אומר בפ' הנזקין (גיטין דף נ"ב) שמעות יתומים קונות במקום שהקניין ריוח להם הלוקח מחבירו קרקע או עבדים או שאר מטלטלין ופסקו הדמים והניח משכון

על הדמים לא קנה וכל הרוצה מהן חוזר ואינו חייב לקבל מי שפרע ועל כיוצא בזה אמר בקידושין [דף ח'] מנה אין כאן משכון אין כאן. בפ' איזהו נשך (בבא מציעא דף ע"ד) פסקינן הילכתא סיטומתא קונה לקבל מי שפרע ובמקום שקונין על ידה קנה פי' סיטומתא רושם שעושין החנונים בחביות בעלי בתים שלקחו לסימן שזו חבית מכורה [בפרק הזהב דף מ"ט] איתמר הנושא והנותן בדברים בלא מעות רב אמר אין בהן משום מחוסרי אמנה אם יחזור בו ורבי יוחנן אמר יש בהם משום מחוסרי אמנה [בדף מ"ח] וכל החוזר בו בין הלוקח בין המוכר אע"פ שאינו חייב לקבל מי שפרע מ"מ אין רוח חכמים נוחה הימנו והלי כרבי יוחנן ומפרש רב פפא [בדף מ"ט] דברי רבי יוחנן במתנה מועטת שהרי סמכה דעתו של מקבל כשהבטיחו אבל במתנה מרובה אין כאן מחוסר אמנה ואומר בירושלמי [שם] לא שנו אלא בעשיר אבל בעני נעשה נדר ממעשה דרב ורבה בר בר חנה בקידושין [דף נ"ט] למדנו שהנותן מעות לחבירו לקנות לו קרקע או מטלטלין והניח מעות חבירו אצלו והלך וקנה לעצמו מעותיו מה שעשה עשוי והרי הוא בכלל הרמאין הי' יודע שזה המוכר אוהב אותו ומכבדו ומוכר לו ואינו מוכר למשלחו הרי זה מותר לקנות לעצמו והוא שיחזור ויודיעו קודם שיקנה ואם יש לו פחד שמא יבא אחר ויקדמנו לקנות הר"ז קונה לעצמו ואחר כך מודיעו. בפר' איזהו נשך (בבא מציעא דף ע"ד) אמר רבא שלשה שנתנו מעות לאחד לקנות להם מקח אם היו המעות מעורבות וקנה במקצת הדמים אע"פ שהית' כוונת השליח שזה שקנה לאחד מהם הרי המקח של כולן וחולקין לפי מעותיהם. [שם] היו מעות של כל אחד צרורין וחתומין אע"פ שהיה בלב שליח הזה שיהא המקח לכולן לא קנה אלא זה שנקנה המקח במעותיו בלבד. תניא בפרק האומנין (בבא מציעא דף ע"ז) ומפרש לה רבא כך המוכר שדה לחבירו באלף זוז ונתן לו מקצת הדמים והיה יוצא ונכנס ותובע שאר הדמים שנכרים הדברים שמחמת דוחק המעות מכר ואפי' לא נשאר לו אלא זוז אחד לא קנה הלוקח כולה אע"פ שכתב השטר או החזיק מאחר שלא נתן לו המעות בשעת דוחקו ועל כיוצא בזה שנינו סתם משנה בפרק האומנים [בבא מציעא דף ע"ו ומבואר כך בדף ע"ז] כל החוזר בו ידו על התחתונה ואם חזר בו הלוקח יד המוכר על העליונה רצה אומר לו הילך מעותיך או קנה מן הקרקע כנגד מעותיך שנתת לי ונותן לו מן הזבורית שבה ואם חזר המוכר יד הלוקח על העליונה רצה אומר לו תן לי מעותי או תן קרקע כנגד מעותי ונותן לו מן היפה שבה. ואם לא היה יוצא ונכנס ותובע שאר הדמים. אומר רשב"ג [שם] קנה הלוקח את כולה בקניין הכסף לבדו ואין אחד מהן יכול לחזור בו ושאר הדמים עליו כשאר חובות. ומטלטלין שאין נקנין בכסף א"ר יוחנן עירבון כנגד כולן הוא קנה לקבל מי שפרע בפרק

הזהב (בבא מציעא דף מ"ח) עירבון אירש בלעז שנתנו מקצת המעות על פיסוק מרובה. ואמר רבא [בפרק האומנין דף ע"ח] מכר שדהו מפני רעתה אע"פ שהיה יוצא ונכנס ותובע שאר הדמים קנה הכל ואין הלוקח יכול לחזור בו שזה התובע ורודף לא מפני שעדיין לא גמר והקנה אלא כדי שלא יחזור בו הלוקח. וכן אמרו רבא ורב אשי [שם דף ע"ז] שכך הדין במוכר מטלטלין ובהמות אע"פ שמשך הלוקח הפירות או הבהמות והוציאן לרשותו והמוכר נכנס ויוצא על שאר הדמים לא קנה ויד החוזר בו על התחתונה כמו שבארנו אלא אם כן מכר מפני רעת ממכרו הר"ז קנה את הכל, [זה מבואר בפרק האיש מקדש (קידושין דף מ"ז) באוקימתא דרב הונא] הקונה דבר מחברו ונתן לו הדמים וטעה במניין המעות ולאחר זמן תבעו המוכר ואמר לו מאה שנתת לי אינן אלא תשעים נקנה המקח ומחזיר לו העשרה אפילו לאחר כמה שנים בין בקרקע בין במטלטלין. בע"ז [דף ע"ב] אמר המוכר שדה לחבירו והתנה ליתנה ללוקח כמו שישומו אותה ב"ד של שלשה אפי' על פי שנים מן השלשה א"ל כמו שיאמרו שלשה צריך שיאמרו כל השלשה וכן אם אמר כמו שישומו ארבעה צריך שישומו כל הארבעה ויסכימו לדעת אחת. כתב רב אלפס [פרק בית כור] דק"ל דהני שמעתתא כולהו כדאמר מוכר מעכשיו וקנו מיניה. [פרק אותו ואת בנו דף ע"ג] בד' פרקים בשנה העמידו חכמים דבריהם על דברי תורה בבשר מפני שכל העם צריכין לבשר ואלו הן ערב י"ט האחרון של חג וערב י"ט הראשון של פסח וערב עצרת וערב ראש השנה כיצד היה לטבח שור אפי' שוה ק' דינר ולקח דינר אחד מן הלוקח כדי ליתן לו בשר כשישחוט ולא נתקבצו לו כל דמי השור אינו יכול לחזור בו אלא משחיטין את הטבח בע"כ וכופין אותו לשחוט וליתן הבשר ללוקח לפיכך מת השור מת ברשות הלוקח. מי שאנסוהו עד שמכר ולקח את דמי המקח אפי' תלוהו עד שמכר ממכרו ממכר בין במטלטלין בין בקרקעות שמפני אונסו גמר והקנה ואע"פ שלא לקח הדמים בפני עדים כדאיתא בפ' חזקת הבתים [בבא בתרא דף מ"ח שם ובדף מ'] לפיכך אם מסר מודעא קודם שימכור ואמר לשני עדים דעו שזה הממכר שאני מוכר לפלוני מפני שאני אנוס הרי הממכר בטל ואפי' החזיק כמה שנים מוציאין אותו מידו ומחזיר את הדמים וצריכין העדים לידע שהוא מוכר מפני האונס ושהוא אנוס ודאי לא שיסמכו על פיו [שם] וכל מודעא שאין כתוב בה ואנו עדים ידענו שפלוני זה אנוס היה אינה מודעא. ואמר רבא אמר רב נחמן [שם] מודעא בפני שנים ואין צ"ל כתובו. אמר רבא שם לא כתבינן מודעא למקח וממכר וכן פסק רבינו יצחק אבל רבינו שמואל פסק שם [בדף מ' ומ"ח] שאין הל' כמותו אלא ככל שאר האמוראים שסוברין דכתבינן מודעא. בד"א במוכר או בעושה פשרה אבל במתנה או במחילה אם

מסר מודעא קודם המתנה אע"פ שאינו אנוס הרי המתנה בטילה שאין הולכין במתנה אלא אחר גלוי דעת הנותן שאם אין רוצה בבל לבו להקנות לא קנה המקבל המתנה או המחילה [שם דף מ'], [שם דף מ"ח] עידי המודעא יכולין לחתום הן בעצמן באותו הממכר שנמסרה להם המודעא עליו ואין בכך כלום. העידו עליו עידי הממכר שביטל המודעא הרי המודעא בטלה כדאיתא בערכין [דף כ"א]. ואם אמר לעידי המודעא הוו יודעין שכל קניין שאני עושה לבטל המודעא ומודעא דמודעא שהכל בטל ואיני אומר כך אלא מפני האונס שאתם יודעים ואין בדעתי להקנות בזה האונס לעולם הרי הממכר בטל ואע"פ שקנו מידו לבטל המודעא על הדרך שבארנו כך פסק רבינו משה [סוף פרק י' דהלכות מכירה]. אבל רבינו שמואל פי' בב"ב [דף מ'] שכשכפו אותו עד שיבטל המודעא שמועיל אף בגט ביטול מודעא בכל עניין אפי' אומר בשעת מודעא כל מה שאבטל לא יהא בטל דאגב אונסי גמר ומבטל. וכן משמע הלשון שאומר בערכין [בדף כ"א] וכן בגיטין כופין אותו עד שיאמר רוצה אני מאי עד שיאמר רוצה אני כופין אותו עד שיבטל המודעא תניא בפר' הזהב (בבא מציעא דף מ"ח) הנותן ערבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי ערבוני מחול לך והל' אומר אם אני חוזר בי אכפול לך ערבונך פירוש אתן לך קרקע כפלי' מערבונך מדאמר רבי יהודא [שם] דיו ללוקח שיקנה כנגד ערבונו אם חזר בו הלוקח קנה זה הערבון שהרי הוא תחת ידו ואם חזר בו המוכר אין מחייבין אותו לכפול לו הערבון שזו אסמכתא היא ועדיין לא קנה. וכן אומר בפ' גט פשוט (בבא בתרא דף קס"ח) שמי שפרע מקצת חובו והשליש את השטר ואמר לו אם לא אתן לך מכאן ועד יום פלוני תן לו שטרו הגיע זמן ולא נתן לו אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אין הלכה כרבי יוסי דאמר יתן אלא כרבי יהודא דאמר לא יתן השליש את השטר שזו אסמכתא היא שהוא גזים להסמיך את חבירו על דבר שאין דעת שניהם שיבא הדבר לידי כך שתתקיים האסמכתא. וכן מוכיח בנדרים [דף נ"ז] שאין הלכה כרבי יוסי. וכן חשיב אסמכתא בפ' המקבל (בבא מציעא דף ק"ד) אם אוביר ולא איעביד אשלם אלפא זוז וכל האומר קני מעכשיו אה בלא ב"ד חשוב וקנו מידו על זה פסק ר"ח [וכן הוא בתוס' פ"ד נדרים] בשם הגאון שאין כאן אסמכתא וכן מוכיח בפרק איזהו נשך (בבא מציעא דף ס"ו) גבי מתניתין דהלוהו על השדה ואמר לו אם אין אתה נותן לי מכאן ועד יום פלוני הרי הוא שלך הרי הוא שלו ואומר שם איב"ע רבי יוסי היא דאמר אסמכתא קניא ואיב"ע דאמר מעכשיו אמנם על כרחיך יש חילוק בין אותה אסמכתא שהיא כעין מכר ולכך סובר שם רב הונא שקונה ואלו בשאר אסמכתא אמר רב הונא דלא קניא בנדרים [דף כ"ז]. תניא בתוספתא דב"מ [פ"ק] המלוה את חבירו על המשכון ואמר לו

אם לא נתתי לך מכאן עד יום פלוני אין לי בידך כלום והגיע הזמן ולא נתן הגיעו משכון בין רע בין יפה ולעניין משכון בית או השדה שונה שם למעלה [בע"א] מחלוקת דרבי יוסי ורבי יהודא מפרש במסכת נדרים [דף כ"ז] שאסמכתא שקנו מידו עליה בבית דין חשוב הר"ז קנה. פסק ר"ח [וכן בתוס' דלעיל ובתוס' פ' איזהו נשך (בבא מציעא דף ס"ו) כל הסוגיא עד סוף בד"ה ומניומי] והוא שיתפיס זכיותיו בבית דין כדאיתא התם [בדף כ"ו דלעיל]. אע"פ שלא אמר מעכשיו. והוא שלא יהא אנוס כיצד הרי שהתפיס שטר או שובר בבית דין וקנו מידו שאף אם לא יבא ביום פלוני ינתן שטר זה לבעל דינו והגיע זמן היום ולא בא הרי אלו נותנין ואם עכבו הנהר או חולי מלבא לא יתנו וכן כל כיוצא בזה [שם ומבואר בפירוש הרא"ש ובפסקיו שם]. והוא שיהא בבית דין חשוב. ופסק ר"ח בשם גאון אבל לא התפיס זכיותיו לא קני אף בבית דין חשוב מאחר שלא אמר מעכשיו. ורבינו שמשון כתב דמסתברא דכל קניין סודר אינו אלא במעכשיו שאין לקנות בו לאחר זמן בתר דהדר סודרא למריה וכן משמע בנדרים [דף מ"ח] ואפי' הכי מצריך שם דקני מיניה בבית דין חשוב ש"מ דאפי' במעבשיו אין מועיל קניין כשאר אסמכתות אלא בב"ד חשוב לפיכך נהגו באלו המלכיות לעשות שידוכין בפני טובי העיר שלא יהא אסמכתי' אע"פ שאומר מעכשיו חוששין לאסמכתא ופי' רבינו יצחק דאין כאן חששת אסמכתא אפי' לא יקנו בבית דין חשוב שמתוך שהחוזר בו מבייש חבירו גמרי ומקני אהדדי וכן כששוכרין מלמדי תינוקות ומקבל המלמד קנס על עצמו אם יחזור בו וחזר בו ולא נמצא מלמד אחר במקומו אין זה אסמכתא דלא חשיב גזים כיון שמפסידו בחזרתו והוי כמו אם אובי' ולא אעביד אשלם במיטבא דבכל דבר שבידו ולא גזים לא חשיב אסמכתא כך המסקנא בסוף פ' איזהו נשך (בבא מציעא דף ע"ג) ומה שאומר שם למעלה [בדף ס"ו] גבי הלוהו על שדהו ואמר לו קני לגוביינא את שדי אם לא אפרע לך מכאן ועד זמן פלוני מי קני בעניין זה אסמכתא היא ולא קניא אמר רבינו יצחק שם [בתוי' בד"ה ואי] דכמו גזים חושבו לפי שאין אדם רגיל למכור קרקעותיו שלו כלל וכן שם [בדף ס"ו] באחד שאמר אם לא אפרע לך מעותיך לזמן פלוני תגבה מזה היין ומסיק שם דכל דאי לא קני גם לשם חושבו כגזים מפני שעדיין אין זמן מכר היין והוא נתנו עתה בזול כתב רבינו משה [בסוף פי"א דמכירה] שכשהיו חכמי ספרד רוצין להקנות באסמכתא כך היו עושין קונין מזה שהוא חייב לזה ק' דינר ואחר שיתחייב עצמו קונין מבעל חוב שכל זמן שיהיה כך או שיעשה כך הרי החוב הזה מחול לו מעכשיו ואם לא יהיה או לא יעשה הרי תובעו בממון שחייב עצמו ועל דרך זו עושין בכל התנאים שבין אדם לאשתו בשידוכין ובכל הדברים הדומין להן תניא בתוספתא דקידושין [פ"ב]

המבקש לקנות מקח מחבירו מוכר אומר במאתיי אני מוכר והלוקח אומר איני קונה אלא במנה והלך זה לביתו וזה לביתו ואחר כך נתקבצו ומשך זה החפץ סתם אם המוכר הוא שתבע הלוקח ונותן לו החפץ אינו נותן אלא מנה ואם הלוקח הוא שבא ומשך החפץ סתם חייב ליתן מאתים עוד תניא בתוספתא [שם] שכל המוכר חפץ לחבירו והיה מונה ומשליך לתוך ידו ראשון ראשון יכול לחזור בו עד שעה שיגמור שנינו בקידושין [דף ע"ג] נאמן בעל המקח לומר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי אימתי בזמן שהמקח יוצא מתחת ידו ופי' ר"ח [בתוס' שם] דנאמן במיגו שאם היה רוצה היה מוסרו לו אבל אם אין מקחו בידו אינו נאמן עוד יש שם [בדף ע"ד] ובב"מ [דף ב'] בעניין שנים אוחזין בטלית של מקח זה אומר אני לקחתיה וזה אומר אני לקחתיה זה ישבע וכו' וזה ישבע וכו' ויחלוקו ומקש' התלמוד ונחזי זוזי ממאן נקט ופירש ר"י [בתוס' שם כל הסוגיא] שגם אאין מקחו בידו עונ' כמו גבי מציאה בב"מ [דף ב'] שהרי שנים הלוקחין אדוקין בה. ומקשה אפי' אין המוכר לפנינו שנוכל לשאלו נשאל לבעלי דינין ממי קיבל המוכר המעות ומסתמא לאותו נתרצה המוכר ואין תחלת מחלוקת הבעלי דינין בזה אלא בזה שזה אומר לי נתרצה המוכר וזה אומר לי נתרצה המוכר אע"פ שלא נתתי המעות ומתרץ לא צריכא דנקיט זוזי מתרווייהו מחד מדעתיה ומחד בעל כרחיה ולא ידיע פירש אותו שנתנה בעל כרחו לא יודה ואפי' גרסינן לא ידע יכול להיות שהמוכר לא נתן לב לדעת הא אם ידע היה מועיל כעד אחד לעניין שזה שהוא מסייע לו יטול חציו בלא שבועה שנינו בפרק כל דנשבעין [דף מ"ה] אמר לחנוני תן לי בדינר פירות ונתן לו והוציאם החנוני מתחת ידו והרי הפירות מונחים ברשות הרבים כדתניא בגמ' [בדף מ"ח] אמר רבי יהודא אימתי בזמן שהפירות צבורין ומונחין בר"ה ושניהם עוררין עליהם והחנוני תובע את הדינר ובעל הפירות אומר נתתיו לך והשלכתי אותו בתוך כיסך הר"ז הלוקח נשבע בתקנת חכמים בנקיטת חפץ ונוטל הפירות הואיל וכבר יצאו מרשות המוכר ואילו הי' ברשות הלוקח הי' נשבע שבועת היסת ופטור ואילו היו עדיין ברשות החנוני הי' נשבע שבועת היסת וישארו הפירות שלו אצלו, [דף מ"ה דלעיל] נתן הלוקח את הדינר לחנוני ואמר לו תן לי את הפירות. פירוש ושניהם אדוקין בדינר או הוא מונח ברשות הרבים אמר לו החנוני כבר נתתי לך את הפירות והולכתים אל ביתיך ישבע החנווני פי' ישבע שנתן את הפירות ויטול את הדינר כך פירש ר"ח [בתוס' שם כל הסוגיא בד"ה נשבע דף מ"ח] אבל אין לפרש שכבר נתן את הדינר לידו וישבע החנווני שנתן את הפירות ואינו משלם את הדינר שאם כן מצינו שבועת היסת מפורשת במשנה. ואילו בפ' האיש מקדש (קידושין דף מ"ג) אומר על דברי רב נחמן השתא דתקון רבנן שבועת היסת משמע

שנתקנה בימי האמוראים וכאשר כתבנו בחנווני ופירות כך הדין הנותן דינר לשולחני ליטול מעות [בדף מ"ה דלעיל], גרסינן בפ' המדיר (כתובות דף ע"ו) כל מי שנולד ספק ברשותו עליו להביא ראייה כיצד המחליף פרה בחמור ומשך בעל החמור את הפרה ולא הספיק בעל הפרה למשוך את החמור עד שמת החמור על בעל החמור להביא ראי' שהיה חמורו קיים בשעת משיכת הפרה וכן כל כיוצא בזה. [שם דף ע"ז ובפרק אלו טריפות (חולין דף נ')] מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות ונקבה אותו נקב מפולש אם נמצאת עליה קורט דם בידוע שהיא נטרפה קודם שחיטה לפיכך אם הוגלד פי המכה בידוע שהיא היתה טריפה שלשה ימים קודם השחיטה לא הוגלד פי המכה הרי הדבר ספק ועל הטבח להביא ראי' שקודם לקיחתו נטרפה שהרי ברשותו נולד הספק ואם לא הביא ראייה חייב לשלם הדמים אל המוכר. בפרק המוכר פירות [דף נ"ח כל הסוגיא] המוכר מקום לחבירו לעשות לו בית או רפת בקר עושה ארבע אמות על שש אמות. בית קטן שש על שמונה. ופי' רבינו שמואל [שם] שמדבר כאן באומר לו בית סתם ולמעלה מדבר באומר לו בית חתנות. מכר לו מקום בית גדול עושה שמנה על עשר. מכר לו מקום טרקלין עושה עשר על עשר. תרביץ של חצר שתים עשרה על שתים עשרה. ורום כל בית ובית כחצי ארכו וחצי רחבו הלכה כרבנן דרבי מאיר שאומרים [בקידושין דף ס"ב ובגיטין דף י"ג ובפ' האשה רבה צ"ג וביתר מקומות] אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם בין במכר בין במתנת שכיב מרע כיצד מה שתוציא שדה זו מכור לך ומה שיוציא אילן זה נתון לך תנו מה שתלד בהמה זו לפלוני לא קנה כלום וכן כל כיוצא בזה אמר רב נחמן בפ' איזהו נשך (בבא מציעא דף ס"ו) המוכר פירות דקל לחבירו יכול לחזור בו אף לאחר שבאו הפירות לעולם ואם נשמט הלוקח ואכל אין מוציאין מידו הילכך החוזר בו משניהם אינו חייב לקבל מי שפרע והלכה כרב נחמן בדיני' דבר שאין ברשותו של מקנה אינו מקנה והרי הוא כדבר שלא בא לעולם כיצד מה שאירש מאבא מכור לך מה שתעל' במצודתי מכור לך שדה זו לכשאקחני קנויה לך מעכשיו לא קנה כלום וכן כל כיוצא בזה כדאמרינן בפרק קמא דב"מ [דף ט"ז]' עוד שם מי שהי' מורישו גוסס ונוטה למות ורוצה למכור מנכסיו מעט כדי להוציא את הדמים בצורכי קבורה הואיל והבן עני ואם ימתין עד שימות וימכור ישתהא המת ויתבזה תקנו חכמים [שם] שאם מכר ואמר מה שאירש מאבא היום מכור לך ממכרו קיים וכן צייד עני שאין לו מה שיאכל שאמר מה שתעלה מצודתי היום מכור לך ממכרו קיים משום כדי חייו בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ח) שלחו מתם הבן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו ומת הבן בחיי האב ואחר כך מת האב בן הבן מוציא מיד הלקוחות שהרי אביו מכר דבר שלא

בא עדיין לרשותו ונמצאו הנכסים ברשות האב וזה ירש אבי אביו וכן כל כיוצא בזה. [שם דף קמ"א] כשם שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם כך אינו מקנה למי שלא בא לעולם ואפי' עובר הרי הוא כמי שלא בא לעולם. ופסקינן בפר' מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ב) שהמזכה לעובר לא קנה. ואם היה בנו הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו קנה אמנם אף לעובר אחר אם אמר לכשתלד קנה כרב נחמן ורב ששת [שם]. [שם] האומר לאשתו נכסי לבנים שתלד ממני הרי אלו לא יקנו כלום שכיון שלא נתעברה מהם בשעת מתנה עדיין לא באו כדי להיות דעתו קרובה להם. [שם דף קמ"ז] אין אדם מקנה לא במכר ולא במתנה אלא דבר שיש בו ממש לפיכך המקנה לחבירו דירת בית זה או אכילת פירות דקל זה לא קנה עד שיקנה לו גוף הבית לדור בו וגוף האילן לאכול פירותיו. כתב רבינו משה [בסוף פכ"ב דמכירה] דין ההקדש ודין העניים ודין הנדרים אינו כדין הדיוט בקנייתו שאילו אמר אדם כל מה שתלד בהמתי יהי' הקדש לבדק הבי' או יהי' אסור עלי או אתננו לצדקה אע"פ שאינו מתקדש לפי שאינו בא לעולם הר"ז חייב לקיים דברו שנאמר ככל היוצא מפיו יעשה הואיל והדבר כן אם צוה אדם כשהוא שכיב מרע ואמר כל מה שיוציא אילן זה ינתן לעניים או כל שכר בית זה ינתן לעניים זכו בהם העניים וכתב שיש גאונים חולקין עליו בזה ואומרים שאין עניים זוכין בדבר שלא בא לעולם. בפ' הספינה [בבא בתרא דף פ' כל הסוגיא] ת"ר הלוקח זתים מחבירו לקוץ מניח מן האילן סמוך לארץ שתי גרופיות וקוצץ. לקח בתולת שקמה מגביהה שלשה טפחי' וקוצץ. סדן של שקמה שני טפחים. ובשאר אילנות טפח וקוצץ. בקנין ובגפנים מן הפקק ולמעלה. בדקלים ובארזים חופר ומשרש לפי שאין גזעו מחליף. עוד מסקינן שם מתוך המשנה [בדף פ"א] והברייתות [בדף פ"ב ופ"ג] המוכר שלש אילנות בתוך שדהו אפי' היו שלש נטיעות קטנות או שלש בדי אילנות הרי יש ללוקח קרקע הראויה להם ואפי' יבשו האילנות או נקצצו יש לו קרקע הראויה להם וקנה כל האילנות שביניהן. [בדף פ"ב] וכמה היא הקרקע הראויה להן תחתיהן וביניהן וחוצה להם כמלא אורה וסלו וזה המקום של מלא אורה וסלו אין אחד מהם יכול לזרעו אלא מדעת חבירו [בדף פ"ג כל הסוגיא ע"ש] בד"א כשהיו הגי' אילנות עומדין כמו שלשה פטפוטי כירה ששופתין בהן הקדרה שהרי הם שנים זה כנגד זה והשלישי מכוון ביניהם ומרוחק מהן והוא שיהיה בין כל אילן ואילן מד' אמות עד שש עשרה וי"ו בכלל ומהיכן הוא מודד מן העיקר הרחב של אילנות [בתוס' שם] אע"פ שלדברי הבל שש עשרה חשובין מפוזרין לעניין כלאים [בפ"ד דכלאים דף נ"ז ובסמל"ת מביאו במל"ת ד'] שאני התם דאמות כלאים שוחקות כדאיתא בעירובין [דף ג'] אבל אם לא היו עומדין בצורה הזאת או שהיו מקורבין פחות מד' אמות

או מרוחקין יתר על ט"ז אמות או שלקחן זה אחר זה או שמכר לו ב' בתוך שדהו וא' על המיצר או ב' בתוך שלו ואחד בתוך של חברו או שהפסיק בור או אמת המים או ר"ה ביניהם הר"ז אין לו קרקע לפיכך לא קנה האילנות שביניהם ואם יבש האילן או נקצץ ילך לו [בדף פ"א דלעיל] כל מי שקונה שלשה אילנות ויש לו קרקע אם הגדילו והוציאו חוטר יקוץ אותו כדי שלא ימעט הדרך של בעל השדה דכל השריגים והאמירין היוצאין מהן ואפי' מן השרשים הרי הם של בעל האילנות שהרי יש להם קרקע הקונה שתי אילנות בתוך שדה חבירו אין לו קרקע [שם] לפיכך אם יבש האילן או נקצץ אין לו כלום הגדילו שני האילנות והוציאו שריגי' ואמירין לצד הגזע אמר רב נחמן וכן ר' יוחנן [בדף פ"ב] יקוץ שמא ימשכו בארץ שתעלה הארץ שירטון עליהם ויאמר למוכר שלש אילנות מכרת לי ויש לי קרקע מצד הגזע ומה ששונה שם [בדף פ"א] לא ישפה עליהם בענפים שלמעלה מדבר וכאן בשריגים העולים מצד הגזע [שם] כל העצים שקוצץ בעל שני האילנות מהם והעולי' מן הגזע והוא הרואה פני החמה [בדף פ"ב] הרי הוא של בעל האילנות והעולה מן השרשים והן שאינן רואין פני החמה הרי הוא של בעל השדה [שם] ובדקלים אין לבעל הדקל מן העולה כלום לפי שאין לו גזע. בפר' המוכר את הבית (בבא בתרא דף ס"ט) אמר רב יהודא המוכר פרדס לחבירו צריך לכתוב לו קנה לך דקלים ותמרים והוצין ואע"פ שקנה כל אלו אע"פ שלא פי' אותם נוי השטר הוא וכן שם [בדף ס"א] אמר אביי המוכר קרקע לחבירו צריך לכתוב לו ולא הנחתי לפני בממכר הזה כלום כדי להסתלק מן הטעות והדינין עוד שם [בדף ס"ג] אמר רב דימי המוכר בית לחבירו אע"פ שכתב לו הקניתי לך עומקו ורומו צריך לכתוב לו קנה לך מקרקע התהום עד רום הרקיע שהעומק והרום אינו נקנה בסתם וכיון שהקנהו העומק והרום קנה הרום שהוא האויר בלבד והעומד שהוא עובי הארץ אבל לא קנה הבנייני' שבעמקים ושבאויר וכיון שכתב לו מקרקע התהו' ועד הרקיע קנה הבור והדות שבעובי הקרקע למטה והמחילות שבין המעזיבות למעלה וגג שיש לו מעקה עשרה טפחים עוד שם [בדף ס"א] למדנו מתוך המשנה המוכר דבר שיש לו תשמישין לא מכר את התשמישין אלא אם כן פירש כיצד המוכר את הבית לא מכר את היציע שסביבות הבית אע"פ שהוא פתוח לתוכו בד"א כשהיה רוחב היציע ארבע אמות או יותר אבל פחות מזה הרי הוא בכלל הבית וכן העליון שעל גבי הבית הפתוחה לתוכה בארובה במעזיבת הבית הרי היא בכלל הבית עוד שם [בדף ס"א] שנינו המוכר את הבית לא מכר את החדר שהוא לפנים ממנו אע"פ שמיצר לו מצרים החיצוני' ולא את הגג בזמן שיש לו מעקה עשרה טפחי' ויש בו רוחב ד' אמות [שם דף ס"ד] ולא את הבור החפור בקרקע ולא את הדות הבנוי בבור

אע"פ שמכר את העומק והרום כאשר בארנו וצריך המוכר לקנות לו דרך מן הלוקח כדי להכנס בה לבור זה או לרוח זה ששייר דאמר רב נחמן אמר שמואל [בדף ס"ה] הלכה כרבי עקיבא שאמר [בדף ס"ד] כל המוכר בעין יפה מוכר [שם] ואם אמר לו מכרתי לך הבית חוץ מן הבור והדות אינו צריך לקנות לו דרך אלא נכנס לתוך ביתו של מוכר עד הבור וממלא עוד שנינו שם [בדף ס"ה ע"ש בתו'] המוכר את הבית מכר את התנור ואת הכירים ואת מלבנות הפתחים המחוברין בטיט ואת הדלת ואת הנגר ואת המנעול אבל לא את המפתח ומכר את המכתשת הקבועה אבל לא את המטלטלת ומכר האיצטרובל אבל לא הכלי שהקמח יורד לתוכו שהוא כמין כפיפה של עץ [שם דף ס"ט] ולא מכר את מלבנות כרעי המטה ולא את מלבנות החלונות ואע"פ שהן מחוברין בטיט מפני שהם לנוי [בדף ס"ה דלעיל] ובזמן שאמר לו הוא וכל מה שבתוכו הרי כולן מכורין בעניין זה יש חלוקין בפר' המוכר את הבית [בבא בתרא דף ס"ז וס"ח] במוכר חצר ובמוכר בית הבד ובמוכר מרחץ ובמוכר עיר ובמוכר שדה [בדף ע"א כל הסוגיא] וכל אותן חלוקין אינן אלא במוכר מפני שהיה לו ללוקח לפרש ולא פי' אין לו אלא את אלו אבל הנותן את המתנה קנה את כולן בין בשדה בין בבית בין בחצר בין בבית הבד כללו של דבר הנותן קרקע קנה המקבל כל המחובר לה עד שיפרש וכן אחין שחלקו וזכה אחד מהן בשדה זכה בכולן המחזיק בנכסי הגר החזיק בשדה זכה בכולן והמקדיש את השדה הקדיש את כולן [כך משמע שם דף ס"א גבי המוכר בית בבירה ובפרק הספינה דף ע"ו גבי צמד בקר] אף במוכר ולוקח אין כל הדברים האלו וכיוצא בהן אמורים אלא במקום שאין שם מנהג ולא שמות ידועים לכל דבר ודבר בפני עצמו אבל במקום שנהגו שהמוכר כך מכר כך הר"ז מכור וזה עיקר גדול בכל משא ומתן הולכין אחר לשון בני אדם באותו מקום ואחר המנהג [בפ' הניזקין דף נ"ט] שלשה אין מקחן מקח ואין ממכרן ממכר דין תורה החרש והשוטה והקטן אבל חכמים תקנו [כך שם גבי קטן והיה לחרש וכן פרש"י שם] שיהא החרש נושא ונותן במטלטלין ומעשיו קיימין משום כדי חייו בחגיגה [דף ג'] אמרינן איזהו שוטה היוצא בלילה יחידי והלן בבית הקברות והמקרע את כסותו והמאבד מה שנותנין לו ואמר רבי יוחנן [שם] ואפי באחד מהן נחשב שוטה החרש כיצד נושא ונותן וחרש שאינו שומע ואינו מדבר או מדבר ואינו שומע כלום מוכר ולוקח ברמיזה במטלטלין אבל לא קרקעות ואף במטלטלין לא יתקיימו מעשיו עד שבודקין אותו בדיקות רבות ומתישבין בדבר כדאיתא בפרק הניזקין [דף כ"ט ודין הבדיקה וגם דן האילם שכתב אחר זה בפ' מי שאחזו (גיטין דף ע"א) וכל הסוגיא כשיטת המיימון פ' כ"ט דמכירה] אילם ששומע ואינו מדבר או שנשתתק מקחו מקח וממכרו

ממכר ומתנותיו קיימין בכל בין במטלטלין בין בקרקע והוא שיבדק כדרך שבודקין לגיטין או יכתוב בכתב ידו השוטה אין מקחו מקח ואין מתנתו מתנה וב"ד מעמידין להם אפוטרופוס לשוטים כדרך שמעמידין לקטנים [הכי איתא בב"ק דף ל"ט גבי שור שנגח וה"ה לכל מילי] תניא בתוספתא דתרומות [פ"א ומביאה בר"ה דף כ"ח] מי שהיה לעתים שוטה ולעתים שפוי כל מעשיו קיימין וזכה לעצמו ולאחרים ככל בן דעת וצריכין העדי' לחקור את הדבר היטב שמא בסוף שפיותיו ובתחילת שטיותיו עשה מה שעשה בפ' הניזקין (גיטין דף נ"ט) ובפ' מציאת האשה [דף נ"ג] קטן עד שש שנים אין הקנאתו לאחרים כלום ומשש שנים עד שיגדיל הוא הנק' פעוטות אם יודע בטיב משא ומתן מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנתו מתנה כדפסק שם מר בר רב אשי [בפרק הניזקין דלעיל] בין בדבר מרובה בין בדבר מועט בין במתנת בריא בין במתנת ש"מ ודבר זה מדברי חכמים שלא יבטל ושלא ימצא מי שימכור לו ולא שיקח ממנו והכל במטלטלין אבל קרקע אינו נותן ולא מוכר עד שיגדיל אמר רפרם [בפרק מציאת האשה דלעיל] בד"א בקטן שאין לו אפוטרופוס אבל אם הי' לו אפוטרופוס אין במעשיו כלום אפילו במטלטלין אלא מדעת האפוטרופוס שאם ירצה לקיים מקחו וממכרו במטלטלין מקוים פסק ר"ח [בתו' שם] בשם רב היי גאון דלעניין מתנה אין חילוק בין יש שם אפוטרופוס לאין שם אפוטרופוס דלעולם מתנתו מתנה דאי לאו דעבד ליה נייח לנפשיה לא הוה יהיב ליה מתנה [בפרק הניזקין דלעיל] בודקין את הקטן אם יודע בטיב משא ומתן או אינו יודע עד שיגדיל לפי שיש קטן נבון בן שבע ויש אחד שאפילו בן שלש עשרה אינו יודע בטיב משא ומתן קטן היודע בטיב משא ומתן שאין לו אפוטרופוס שנשא ונתן במטלטלין וטעה אמר ר' זירא שם [בדף נ"ט] דינו כדין הגדול פחות משתות מחילה שתות תחזור האונאה יתר על השתות בטל מקח כאשר בארנו בספר מל"ת [מל"ת ק"ע] אומר רבינו משה [בפרק כ"ט דמכירה כל הסוגיא] שאין מקח הקטן וממכרו במטלטלין קיימין אלא כשמשך או המשיך אבל אם נתן מעות וחזר בו אינו מקבל מי שפרע ואחרים שחזרו בו עומדין במי שפרע וכן אם קנו מיד הקטן או השכיר מקום המטלטלין וחזר בו לא קנה הלוקח שאין מוציאין מיד הקטן בדין ואין הקניין מיד הקטן כלום שהקניין בשטר ואין העדים חותמין אלא על שטר אדם גדול וכן קטן שקנה מטלטלין מאחרי' וקנו מידו או שכר מהם המקום לא קנה עד שימשוך לפי שאינו זוכה בדברים שזוכין בהם הגדולים ראייה לדבר שאין חצר של קטן ולא ארבע אמות שלו קונות לו מפני שנתרבו מדין שליחות ולא יהא הקניין או שכירות המקום גדול מחצירו אבל הקטנה שנתרבית חצירה מידה כאשר בארנו למעלה [מ"ע ע"ד] תקנה המטלטלין מאחרים אם קנו מידה או בשכירות

מקום עוד נראה לו שקטן שקנה קרקע ונתן דמים והחזיק בידו קנה אע"פ שאין ממכרו בקרקע כלום שהקטן כמי שאינו לפנינו הוא וזכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לאדם שלא בפניו. פסקינן במי שמת [דף קנ"ה] קטן שהגדיל והביא הזכר שתי שערות אחר י"ג שנה והבת אחר י"ב שנים אע"פ שאינו יודע בטיב משא ומתן מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנתו מתנה במטלטלין אבל בקרקע אין מעשיו קיימין עד שיהא יודע בטיב משא ומתן אחר שיגדיל בד"א בקרקע שלו אבל בקרקע שירש מאבותיו או משאר מורישיו אין ממכרו ממכר עד שיהא בן עשרים שנה כרב נחמן בפ' מי שמת. [שם] וכן רבא בג' מדות דהתקבל [דף ס"ה] אע"פ שהביא שתי שערות ואע"פ שיודע בטיב משא ומתן אין מעשיו קיימין שמא ימכור בזול מפני שדעתו נוטה אחר המעות ועדיין לא נתיישב דעתו בדרכי העולם. אמר אמימר [בפרק מי שמת דף קנ"ה] מתנתו כשהוא פחות מבן עשרים בין במתנת בריא בין במתנת שכיב מרע הר"ז קיימת שאילו לא הגיע לידו הנייה גדולה לא נתן והוא דבר שאינו מצוי תמיד אמרו חכמים [בדף קנ"ו] תתקיים מתנתו כדי שיהו דבריו נשמעים בד"א שמוכר בקרקע אביו כשהוא בן עשרים כשהביא שתי שערות או כשנולדו בו סימני סריס אבל אם לא הביא או לא נעשה סריס עדיין קטן הוא ואין ממכרו בקרקע ממכר ואפילו בנכסיו עד שיגיע לרוב שנותיו כדמסקינן בפ' מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ה) בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ד) אומר רבי עקיבא מי שמכר בין בנכסיו בין בנכסי אביו ומת ובאו קרוביו ועירערו שהיה קטן בשעת שמכר ובקשו לבדקו אין שומעין להם לנוולו ועוד שהסימנין משתנין במיתה וחזקה היא שאין העדים חותמין על השטר אא"כ ידעו בודאי שהמוכר גדול בפ' הדר [דס"ה] תניא השכור מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנותיו קיימין ואם הגיע לשכרותו של לוט והוא השכור שעושה ואינו יודע מה הוא עושה אין מעשיו כלום והרי הוא כשוטה או כקטן פחות מבן שש הבעל שמכר מטלטלין נכסי צאן ברזל או מטלטלין שנתן לה משלו אע"פ שאינו רשאי אם עבר ומכר או נתן קנו הלקוחות ואין האשה יכולה להוציא מידן, [בפ' אלמנה לכ"ג דף ס"ו ובירוי פ' מציאת האשה ומה שכתב אם עבר ומכר וכו' היינו כדעת המיימוני פ"ל דמכירה] [בפרק האשה שנפלו דף פ"א ולעיל בהלכות קידושין כתב עוד מדינים אלו] וכן יש לו לבעל למכור כל נכסיו אע"פ שהן תחת שיעבוד הכתובה ואם תבא לטרוף טורפת אא"כ כתבה ללוקח תחילה וקנו מידה [בפרק הניזקין דף נ"ה ונ"ח] [בפרק חזקת הבתים דף מ"ט] האשה שמכרה או נתנה נכסי צאן ברזל לבעלה לא קנה שיכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי ויש לה לחזור ולהוציא מידו [בפרק הניזקין דף נ"ב] ב"ד שמכרו או לקחו בנכסי יתומין בין בקרקע בין במטלטלין וכן האפוטרופוס בין שמינוהו ב"ד בין

שמינהו אבי היתומים מקחו מקח וממכרו ממכר אבל מתנתו אינה כלום שאין אדם נותן דבר שאינו שלו המוכר או הנותן בשבת ואין צ"ל בי"ט אע"פ שמכין אותו מעשיו קיימין וכל מי שקנו מידו בשבת הקניין קיים כדאיתא בירושלמי פרק משילין [לא מצאתיו שם אלא בתוספתא פרק אחרון דביצה] וכותבין לאחר השבת ונותנין. גוי שמכר מטלטלין לישראל או קנה מטלטלין מישראל קונה במשיכה ומקנה במשיכה דהלכה כרבי יוחנן דאמר [בפרק הזהב דף מ"ז ובבכורות דף י"ג ועיקר הסוגיא כתב בתחילת מצוה זו] לעמיתך בכסף ולגוי במשיכה ואמר נמי בבכורו' [דף י"ג] מדלעמיתך בחדא לגוי נמי בחדא אבל הקרקע אינו קונה אותה מישראל אלא בשטר [בב"ב דף ל"ה וכן הביאו לעיל] ואינו מקנה אותה לישראל אלא בשטר שאין דעתו סומכת אלא על השטר לפיכך ישראל שלקח שדה מן הגוי ונתן את הדמים וקודם שיחזיק בה בא ישראל אחר והחזיק בה כדרך שמחזיקין בנכסי הגר זכה האחרון ונותן לראשון את הדמים מפני שהגוי מעת שלקח הדמים סילק רשותו וישראל לא קנה עד שמגיע השטר לידו ונמצאו נכסים אלו כנכסי מדבר וכל המחזיק בהם זכה בהם כדאי' שם [דף נ"ד] [שם] בד"א במקום שאין משפט ידוע למלך אבל אם דין אותו מלך ומשפטו שלא יזכה בקרקע אלא מי שיכתוב שטר או הנותן דמים וכיוצא בדברי' אלו עושין כפי משפט המלך דדינא דמלכותא דינא. הגר שמת ואין לו יורשין ונכסי ההפקר ושדה שמכר הגוי לישראל ועדיין לא החזיק בה כולן דינן שוה כל המחזיק בהן בדרך מדרכי החזקה שבארנו בהלכות מכירה קנה חוץ מאכילת פירות כיצד הלוקח קרקע מחבירו והחזיק בה באכילת פירותיה קנה אבל מנכסי הגר או בנכסי הפקר אפילו אכל פירות האילן כמה שנים לא קנה לא גוף האילן ולא גוף הקרקע עד שיעשה מעשה בגוף בארץ או יעבוד עבודה באילן ויש דברים רבים שאם החזיק בהם הלוקח לא קנה עדיין ואם החזיק באחד מהן בנכסי הגר או בנכסי הפקר וכיוצא בהן קנה כדמפרש [דף נ"ז שם כל הסוגיא] [שם דף נ"ג] כיצד המוצא פלטרין גדולים בנויים בנכסי הגר וסד בהם סיוד או כייר כיור אחד אמה או יתר כנגד הפתח קנה הצר צורה בנכסי הגר קנה והמציע מצעות בנכסי הגר קנה וכן הרבה כדאי' שם [ובדף נ"ד] גרסינן בקידושין [דף כ"ג] אבא שאול אומר גר שמת וביזבזו ישראל נכסיו והיו בהם עבדים גדולים קנו עצמן בני חורין אבל העבדים קטנים הרי הן כבהמה וכל המחזיק בהן זכה בהם ואמר רבי יהושע בן לוי בפרק השולח (גיטין דף ל"ט) הלכה כאבא שאול וגם מר זוטרא עשה מעשה כמותו בקידושין [דף כ"ב והגירסא בתוספות שם דף כ"ג בד"ה וא"ד] לגירסת ר"ח ואע"פ שרבי יוחנן חולק על רבי יהושע בן לוי

בפרק השולח (גיטין דף ל"ט) בסדר התנאים והאמוראים פוסק בכל מקום הלכה כרבי יהושע בן לוי וכן פסק ר"ת [בתוס' דלעיל]:

אחר שבארנו הלכות קניין מקח וממכר נבאר קניין המתנה והלכותיה:

הנותן מתנה לחברו [זה נתבאר מקידושין דף כ"ו וכ"ז דמדמה מתנה למכר] אין המקבל זוכה בה אלא באחד מן הדברים שהקונה זוכה בהם במקחו אם מטלטלין רוצה ליתן לו אינו קונה עד שיגביה או עד שימשוך דבר שאין דרכו להגביה או יקנה באחד משאר הדרכים שהמטלטלין נקנין בהן ואם קרקע או עבדים נתן לו אינו קונה עד שיחזיק כדרך שמחזיק הלוקח או עד שיגיע שטר מתנה לידו אבל בדברים לא זכה המקבל אלא כל א' מהם עדיין יכול לחזור בו [בסנהדרין דף ו'] מחל לחברו חוב שהיה לו עליו או נתן לו הפקדון שהיה מופקד אצלו הר"ז מתנה הנקנית בדברים בלבד ואינו צריך דבר אחר כמו שבארנו וכן האומר לחברו מנה שיש לי בידך תניהו לזה במעמד שלשתן קנה ואין אחד מהם יכול לחזור בו בין שנתן המנה לזה בחוב שהי' לו אצלו בין שנתנו לו במתנה בין שהי' המנה חוב אצלו בין שהי' פקדון אצלו כדאיתא בגיטין [דף י"ג] אומר רבינו יצחק ורבינו יעקב בר אשר [בתו' שם בד"ה גופא] דבעל כרחו של נפקד או של לוה קנה במעמד שלשתן ומביא ראייה ממעשה דאיסור גיורא בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ט) שאומר רבא אי במעמד שלשתן לא אזלינא משמע שאם הי' הולך הי' קונה בע"כ של נפקד עוד פוסק רבינו יעקב [בתוספי' דלעיל בד"ה במעמד] שתקנה זו במעמד שלשתן אינו בגוי שמאחר שהלכה בלא טעמא היא הבו דלא להוסיף עלה ואם הנפקד גוי והנותן והמקבל ישראל לא קנה במעמד שלשתן ואם הנותן והנפקד ישראל והמקבל גוי כל זמן שלא חזר בו ישראל הנותן ליתן לגוי ואפי' בלא מעמד שלשתן יכול ליתן לו אבל אם חזר בו ישראל הנותן לא זכה הגוי אפי' במעמד שלשתן וחייב הנפקד להחזיר למפקיד אמנם אם אין הנפקד יכול להשמט מן הגוי לפי שבדיניהם של גוים הוא חייב לו אז ודאי יתנם לו ואינו חייב כלום למפקיד ואם הנותן גוי והנפקד והמקבל ישראל נר' דקנה ויכול להוציאה בדין שמאחר שהפקיעו חכמים ממון ישראל על ידי הלכה בלא טעם כל שכן ממון הגוי ואף כי בדיניהם קנה [מבואר שם דף י"ד] בדרך שאין צריכין עדים לעניין מקח וממכר אלא לגלות הדבר בלבד אם היתה שם טענה וכפירה כדאיתא בקידושין [דף ס"ה] דלא איברו סהדי אלא לשקרי כך במחילות ומתנות אין צריכין עדים אלא מפני המשקרין [כך משמע בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ז) ובכמה דוכתי] כל הנותן מתנה על תנאי בין שהתנה הנותן בין שהתנה המקבל והחזיק המקבל וזכה בה אם נתקיים התנאי נתקיימה המתנה ואם לא נתקיים התנאי לא נתקיימה המתנה

ואם לא נתקיים יחזיר הפירות שאכל והוא שיהי' התנאי כראוי כל התנאים שיש במתנות או במקח וממכר צריך שיהא התנאי כפול והן קודם ללאו ותנאי קודם למעשה ויהי' תנאי שאפשר לקיימו ואם חסר א' מכל אלו התנאים בטל וכאילו אין שם תנאי והראיות בארנו בהלכות קידושין [וכן היא מסקנת המיימ' והתוספות ולעיל בהלכות לולב סימנתי מקומם] בקידושין [דף ו'] פסקינן שהנותן מתנה על מנת להחזיר הר"ז מתנה בין במטלטלין בין בקרקע ואוכל הפירות כל זמן המתנה במסכת ע"ז [דף כ'] ובחולין [דף קי"ד] אמרינן שאסור לישראל ליתן לגוי מתנת חנם אבל נותן הוא לגר תושב שנא' לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי לנכרי במכירה ולא בנתינה אבל לגר תושב בין במכירה בין בנתינה מפני שאתה מצווה להחיותו שנא' גר ותושב וחי עמך כלו' לא יהיה זה העני פחות מגר תושב שהוא חי עמך הנותן מתנה סתם לעבד או לאשה קנה הבעל והאדון אלא שהאדון קונה הגוף והבעל קונה הפירות כדאיתא בב"ב [דף נ"א] וכן כתב רבינו משה [בפ"ג דהלכות זכיה ומתנה] וזה לשון ר"י שכתב בכתב ידו בקידושין [בתוס' בד"ה ר' אלעזר דף כ"ג כל הסוגיא] דיד עבד כיד רבו יותר ממה שיד אשה כיד בעלה כדאמרינן בגיטין [דף ע"ז] אטו ידה מיקניא ליה לבעלה ואשה שנתנו לה אחרים מתנה סתם אין לבעלה אלא פירות וילקח בהן קרקע והבעל אוכל פירות דלא דמי למציאת האשה שהיא לבעלה [פרק מציאת האשה דף ס"ה ובב"מ דף י"ב] כדמפרש טעמא בירושלמי דפרק מציאת האשה ואילו עבד שנתנו לו מתנה סתם הכל לרבו עכ"ל הנותן מתנה לאשה על מנת שאין לבעלה רשות בה ולעבד על מנת שאין לרבו רשות בו קנה האדון וקנה הבעל כך אומר ר' אלעזר בקידושין [דף כ"ג כל הסוגיא] אבל הנותן מתנה לאשה ולעבד והתנה הנותן בגופה של מתנה שתהיה לכך ולכך לא קנה האדון ולא קנה הבעל כיצד הנותן מתנה לאשה ואמר לה הרי המעות הללו נתונים לך במתנה על מנת שתאכלי בהן ותשתי בהן או על מנת שתלבשי בהן לא קנה הבעל וכן אם אמר לעבד על מנת שתאכל בהן ותשתה בהן או על מנת שתצא בהן לחירות לא קנה האדון וכן כל כיוצא בזה. רב היי ורבינו יעקב ורבינו משה [בתוספ' שם בד"ה רבי כל הסוגיא] פוסקין כרבי אליעזר כאשר בארנו [בפ"ג דהלכות זכייה ומתנה] אבל רבי' יצחק בר שמואל פוסק כרב ששת שחולק [שם] על ר"א ואומר שלרבנן כשנתנו לעבד ולאשה ע"מ שאין לאדון ולבעל רשות בהן שמועיל שסוגיית התלמוד בכ"מ כר"ש בפסחי' בפ' האשה [דף פ"ח] שאו' בעבד שנתנו לו על מנת שאין לרבו רשות בו ובסנהדרין [דף ע"א] גבי עד שיאכל משל אביו ומשל אמו אומר דאקני לה אחר על מנת שאין לבעלה רשות בהן וכן בנזיר [דף כ"ד] גמרא אם משלה הייתה הבהמה דפריך מנא לה והלא

מה שקנתה אשה קנה בעלה ואומר שהקנה לה אחר על מנת שאין לבעלה רשות בה. ועוד מביא רבינו יצחק ראייה מסוגיא דנדרים [דף פ"ח] דאמר רב דמה שאתה נותנת לפיך קנתה אשה בלא בעלה אבל אם אמר לה מה שתרצי עשי קנה אותם הבעל ואומר שם דאמר לשמעתיה כרבי מאיר והיינו כרב ששת דאי כרבי אליעזר לא היה מועיל מה שאתה נותנת לפיך לרבי מאיר וגם שמואל סובר כרב ששת שאומר [שם] אפי' אמר מה שתרצי עשי לא קנה אותם בעל מאחר שאמר לה על מנת שאין לבעליך רשות בהן וזה אינו מועיל לרבי אליעזר ואע"פ שיש דוחקים בחילוקים לחלק בין אשה לעבד לצדדין לכאורה לא משמע אלא כרב ששת [בתו' דלעיל]. במסכת כריתות [דף כ"ד ובפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ח) ועי' בתוספ' פרק השולח (גיטין דף ל"ב) בד"ה מבוטלת] מסקינן המקבל מתנה וזכה בה ואחר שבאת לידו והוא שותק חזר בו ואמר איני רוצה בה או איני מקבלה או הרי היא בטילה לא אמר כלום וכשם שאין הנותן יכול לחזור בו כך המקבל אינו יכול לחזור בו אחר שזכה בה ומתנה זו שאומר המקבל איני רוצה בה אחר שבאתה לידו הרי היא הפקר וכל הקודם בה זכה בה שהרי הפקירה המקבל אחר שזכה בה אבל אם הי' צווח מעיקרו לא קנה המקבל וחוזרת לבעלים הראשונים בפ' אין בין המודר (נדרים דף מ"ה) אמרי' שהמפקיר דבר צריך שיהא שם שלשה [בדף מ"ג] וגם יכול לחזור בו עד ג' ימים. ושנינו במסכת פיאה [פ"י ובסמל"ת הביא כל זה] בית הלל אומר אינו הפקר עד שיפקיר לענייי ולעשיריי כשמיטה, [מיימוני פרק ד' דזכייה ומתנה ממשמעות הגמרא דגיטין דף י"ד] המזכה לחבירו במתנה על ידי אחר כיון שהחזיק בה האחר כגון שמשך המטלטלין או הגיע שטר הקרקע לידו או שהחזיק בקרקע זכה חבירו אע"פ שלא הגיע מתנה לידו ואין הנותן יכול לחזור בו אבל המקבל אם לא ירצה אין נותנין לו מתנה בעל כרחו ראובן שרצה ליתן מנה לשמעון ושלחו על ידי לוי ואמר לו זכה במנה זה לשמעון אינו יכול לחזור בו אבל אם אמר לו הולך מנה זה לשמעון יכול לחזור בו עד שיגיע המנה ליד שמעון כדאיתא בגיטין [דף י"ד] ובפרק השולח (גיטין דף ל"ב) בתחילתו דקי"ל לעניין זה דשליח מתנה כשליח גט כתב מורי בשם רבינו יצחק [בתוס' דגיטין דף י"א בד"ה כל] דהילך ותן משפט אחד להם במתנה ואינו כזכי וכן ישנו בתוספתא [פ"ק דגיטין] ובירושלמי דגיטין [פ"ק] תן מנה זה לפלוני או הולך מנה זה לפלוני אם רצה להחזיר יחזיר זכה במנה זה לפלוני התקבל מנה זה לפלוני אם רצה להחזיר לא יחזיר. אמנם בגיטין [דף י"א] מוכח דבעבד הרי תן כזכי משום דעבד ליה נייח נפשיה וגומר ומקני ליה אין אדם זוכה במתנה לחבירו עד שיהא הזוכה גדול ובן דעת [היינו כשמואל בפ' התקבל (גיטין דף ס"ד) וכן פסק שם האלפסי] [בפרק חלון דף

ע"ט ובנדרים דף פ"ח] אחד האיש ואחד האשה ואפי' אשת איש ואפי' עבד ושפחה [כך משמע בגיטין דף כ"ג], [בפ' איזהו נשך דף ע"א] אבל הגוי אינו זוכה הואיל ואינו ראוי לשליחות כי זכייה מטעם שליחות וכשם שאין ישראל נעשה שליח לגוי כך אינו זוכה לגוי בפ' התקבל [דף ס"ח] א' רבא קטן שנותנין לו צרור וזורקו אגוז ונוטלו זוכה לעצמו ואינו זוכה לאחרים. פחות מזה אינו זוכה אף לעצמו' וכן השוטה אינו זוכה לאחרים ולא לעצמו, [כך משמע בב"מ ד"ה גבי חרש ופקח שהגביהו מציאה וכו', וכן מה שכתב דחרש זוכה לעצמו שם גבי שני חרשין שהגביהו וכו' ועיקר כל סוגיתו זו מהמיימוני פ"ד דזכיה ומתנה] והמזכה לשוטה ע"י בר דעת זכה. אבל החרש זוכה לעצמו, [בפ' מי שמת דף קנ"ז ובקידושין דף מ"ב] וזכין לקטן אפי' בן יום אחד ולגדול אפי' שלא בפניו [שם ובגיטין דף י"א] וחצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו אע"פ שאין עומד שם ובלבד שתהא חצר המשתמרת. אבל אינה משתמרת צריך שיעמוד בצידה כדמסקי' בבבא מציעא [דף י"א] וכן ארבע אמות של אדם שהוא עומד בצידן קונין לו בסימטא או בצידי ר"ה אבל בר"ה אינו זוכה עד שתגיע מתנה לידו [שם דף י'], [שם וכן כל זה לעיל מ"ע ע"ד] וקטנה תזכה לה חצירה ארבע אמות שלה אבל הקטן אינו זוכה עד שתגיע המתנה לידו או שזכה לו אחר. קי"ל כשמואל בדיני שאומר בפ' כל הגט (גיטין דף כ"ט) המתנה כגט שאין אדם יכול למסור דברים לשליח כדאמרי' במסכת גיטין [דף ס"ה] לרבי יוסי ואמר שמואל הלכה כרבי יוסי דאמר מילי לא מימסרין לשליח לפיכך אמר לשלשה אמרו לפלוני ופלוני שיכתבו ויחתמו בשטר מתנה זו ויתנו לפלוני אין זה כלום ואם אמרו לאותן העדים כתבו ונתנו למקבל לא קנה לו. וכן אם אמר לשנים כתבו וחתמו בשטר מתנה ותנוהו לפלוני אינן יכולין לומר לסופר לכתוב אלא הן בעצמן כותבין כמו בגט [מבואר לעיל בהלכות גיטין] בב"ב [דף מ'] אמרינן הנותן מתנה בין בריא בין חולה צריך שתהא גלויה ומפורסמת אמר לעדים כתבו בסתר ותנו לו אינה כלום שזה מערים הוא כדי לאבד ממון אחרים שיחזור וימכור אחר שיתן לזה. [שם] לפיכך כל שטר מתנה שאין כתוב בה כתבוה בשוקא וחתמוה בברא אינה מתנה לפי שאינה גלויה ומפורסמת וכיוצא בעניינים אלו חוששין שמא מתנה מסותרת היא כרב אשי דאמר [שם דף מ"א] סתמא חיישינן ולא זכה המקבל, [בדף מ' דלעיל] מעשה באחד שרצה לישא אשה ואמרה לו איני נישאת לך עד שתכתוב לי כל נכסיך שמע בנו הגדול וצווח על שמניחו ריקן אמר לעדים לכו והחביאו וכתבו לו כל נכסי מתנה ואחר כך כתב לה כל נכסיו ונשאה ובא מעשה לפני רבי ואמר לא הבן קנה ולא האשה קנתה שהרי לא מרצונו כתב לה ואנוס ביצרו היה שהרי גילה דעתו במתנה ראשונה אע"פ שהיא בטילה מפני

שהיא מסותרת וכן כל כיוצא בעניינים אלו שם [דף ל"ה] וכן בכתובות פרק מי שהיה נשוי [דף נ"ד] שני שטרות שזמנם כתוב ליום אחד והם כתובים על שדה אחד בין במכר בין במתנה אם דרך אנשי המקום לכתוב שעות כל הקודם זכה ואם אין דרכן לכתוב שעות הל' כשמואל בדיני שאומר [שם] הרי הדבר מסור לדייני כל מי שדעתו נוטה להעמי' שדה בידו יעמידו וזה נקרא שודא דדייני לדברי רבינו שלמה אבל בירושלמי [שם ומביאו בתוס' דף ל"ה דלעיל ובתוספ' פ' הכותב דף ע"ה בד"ה שודא] מפרש שודא שוחדא דדייני איזו שירצו בית דין להחליט מחליטין ובגיטין [דף י"ד] מוכיח דשודא שייכא אף במטלטלין גבי שליח [באלפסי שם מפרש כך ובמיימוני פ"ה דזכייה ומתנה] בד"א בשטר שאין בו קניין אלא קנה שדה זה בשטר זה שאין אנו יודעין מי הוא משניהם שהגיע שטרו לידו תחילה אבל אם הי' בכל שטר מהן קניין כל שקדם לו הקניין זכה וישאלו העדים. [כדמוקי בדף צ"ד דלעיל דשמואל סבר כרבי אלעזר דאמר עידי מסירה כרתי וכו'] וכן אם היו שם עדים שזה הגיע לידו שטר מתנתו תחילה קנה הראשון. אומר רבינו יעקב [בתו' שם בד"ה שני וכן מבואר באלפס פרק הכותב באריכות יותר] בד"א בשטר מכר או מתנה אבל שטר חוב דברי הבל חולקין שהרי שנינו בכתובות [שם דף צ"ג] היו כולם יוצאות בשעה אחת ואין שם אלא מנה חולקות בשוה והטעם הוא מפני שאין השיעבוד מתחיל אלא מאותה שעה שמוכיח מתוך השטר שהוא מתחיל שזהו ממחרת יום הנכתב שביום שנכתב אין מוכיח מתוך השטר מתי התחיל או בבקר או בערב אבל מתנה או מכר כל הקודם באותו יום זכה. בפרק יש נוחלין יש הרבה חלוקי הלכות בכותב נכסיו ונבאר מקצתן [בריית שם דף קל"ב ודין השיור יצא לו מדקתני כל נכסיו וגם מדמדמה האי דינא להא דתנן ש"מ שכתב כל נכסיו לאחרים וכו' בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ו) ע"ש ודהוי שיור אפי' מטלטלין בדף ק"נ] מי שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת ועמד וכתב לאחר כל נכסיו מתנה גמורה ומפורסמת ואחר כך בא בנו אין מתנתו קיימת שהדברים מוכיחים שאילו ידע שבנו קיים לא היה נותן כל נכסיו לאחר. לפיכך אם שייר מכל נכסיו כל שהו בין בקרקע בין במטלטלין מתנתו קיימת. [בפרק יש נוחלין דף קל"א] וכן הכותב כל נכסיו לאחד מבניו במתנה בין שהוא בריא בין שהוא שכיב מרע אפי' היה הבן קטן מוטל בעריסה לא עשאו אלא אפוטרופוס והרי הוא בכל הנכסי' כאחד מאחיו אומדין דעתו שלא נתכוון אלא להיות אחיו נשמעין לו. [הכי איתא בפ' מי שמת (בבא בתרא דף ק"נ) גבי כתב לאשתו וכו' שמביא אחר זה וה"ה בבנו דהא דינן שוה] ואם שייר כ"ש בין בקרקע בין במטלטלין זכה הבן במתנה, [זה מבואר באלפסי ב"ב] בד"א שכתב לבן בין הבנים אבל כתב כל נכסיו לבן בין הבנות

או לבת בין הבנות או לאחד מן היורשין בין שאר היורשין אע"פ שלא שייר כלום מתנתו קיימת. [בדף קל"א דלעיל] וכן הכותב כל נכסיו לאשתו בין בריא בין שכיב מרע אע"פ שקנו מידו לא עשה אותה אלא אפוטרופא על היורשין בין שהיו היורשין בניו ממנה בין מאחרת או אחיו או שאר יורשיו. ואם שייר [קרקע] כל שהוא בין קרקע בין מטלטלין קנתה כל מה שכתב לה. [שם] ואמר רבינא בשם רבא בד"א בנשואה אבל כתב כל נכסיו לאשתו ארוסה או גרושה אע"פ שלא שייר כלום הרי היא כשאר בני אדם ומתנתו קיימת. [שם דף קל"ב] כל אשה שקנתה כל נכסי בעלה במתנה אבדה כתובתה ותקרע לפיכך אם יצא עליו שטר חוב והלכו כל הנכסים בחובו שקדם המתנה תשאר היא בולא כלום ולא תקח כתובתה שקדמה החוב שאומדין דעתה שבהנאה שבא לה בשמועה זו שכתב לה כל נכסיו אבדה כח שיש לה בנכסיו חוץ ממתנה זו. [שם] וכן הכותב כל נכסיו לבניו בין זכרים בין נקבות בין בריא בין שכיב מרע וכתב לאשתו עמהם קרקע כל שהו הואיל ועשה אותה שותף בין הבנים ולא מיחתה אבדה כתובתה ואינה טורפת מנכסים אלו כלום [שם דף קל"ג] אבל מנכסים שיבאו לו אחר אלו נוטלת מהן כתובתה. [שם דף קל"ב] כתב לה עמהם מטלטלים בלבד, [שם דף קל"ג] או ששייר לעצמו קרקע כל שהוא כתובתה קיימת ותקנת גאוני הוא שאפי' שייר מטלטלין כל שהו כתובתה קיימת שהרי אומרת ממה ששייר אני גובה ומתוך שתרד למה ששייר תרד לשאר נכסים ותטרוף [שם] הכותב כל נכסיו לבניו וכתב לאשתו חלק עמהם ומת אחד מן הבנים הרי זה תגבה כתובתה מחלק זה שמת שלא אבדה זכותה אלא מלטרוף מהן גרסינן בירושלמי פרק שני דייני גזילות [ומביאו באלפסי פרק מי שמת וקיצור הסוגיא בגמרא שלנו שם דף קמ"ג ובמיימוני פרק ו' דזכייה ומתנה] מי ששלח כלים למדינת הים ואמר ינתנו אלו לבני הרי אלו ינתנו לבנים ולבנות הראוי לבנים לבנים. ולבנות לבנות. ראוי לבנים כגון ספרים וכלי מלחמה והראוי לבנות כגון כלי משי ותכשיטי' היה ראוי לזכרים ולנקבות יטלו אותן הזכרים ואם אמר בשעת מיתה תנו אלו לבנים אין הבנות בכלל בפרק מי שמת [בבא בתרא דף קמ"ד כל הסוגיא] המשיא בנו הגדול לבתולה בבית קנה הבית והוא שיהו נשואין ראשונים לזה הבן ולא השיא האב בן אחר קודם לזה ולא שייר האב בזה הבית שייחד לו כלום ודברים אלו הל' שאין טעם בהם ונגעו חכמים בדבר זה מאומד דעת שמרוב שמחתו ואהבתו גמר והקנה לו הבית שהרי לא שייר בה לעצמו כלום לפיכך אם שייר בה אפי' פך אחד לא קנה הבית. יחד לו בית וכלי בית אע"פ ששייר בבית כלי אחד לעצמו או שהי' לו שם אוצר וכיוצא בו קנה כלי הבית אבל הבית לא קנה. ייחד לו בית ועליה בית קנה עליה לא קנה. וכן אם ייחד לו בית ואכסדרא בית קנה אכסדרא לא

קנה. שני בתים זו לפנים מזו לא קנה אלא האחד שנשא בו [כך משמע בפרק מי שמת דף קצ"ד וכן הסוגיא במיימוני רפ"ח דזכייה ומתנה] החולה שתשש כל כח גופו ונפל למטה מחמת חולי הוא הנק' שכיב מרע ששוכב על מטתו מחמת חולי שאינו יכול להלוך על רגליו בשוק ומשפטי מתנותיו אינן כמתנת בריא אבל חש באחד מאיבריו אפילו בראשו הרי הוא כבריא לכל דבר ועיקרי הלכות אלו בפרק מי שמת ונבאר מקצתן [שם דף קנ"א וקנ"ז] שכיב מרע שאמר וצוה ליתן לפלוני כך וכך בין בחול בין בשבת בין כתב בין לא כתב זכה אותו פלוני בכל מה שנתן לו ואינו צריך קניין שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו ודבר זה מד"ס [כרב נחמן שם דף קמ"ז] ואע"פ שאינו אלא מדבריהם עשאוהו כשל תורה כדי שלא תטרף דעתו עליו כשידע שאין דבריו קיימין, [כר' לוי שם דף קנ"ו] לפיכך אם אמרנו ממנו אפי' בשבת קונין ממנו שזה הקניין אינו צריך ובפ' גט פשוט (בבא בתרא דף קע"ה) גריס ר"ח בעי רבא שכיב מרע שתבעוהו והודה מהו בתר דבעיא הדר פשטה אין אדם משטה בשעת מיתה ואין צ"ל אתם עדי ודברי שכיב מרע ככתובים וכמסורין דמו בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ז) תניא שכיב כרע שאמרו לו כל נכסיו למי ואמר להם דומה שיש לו בן או שאשתו מעוברת עכשיו שאין לו בן או שאין אשתו מעוברת נכסיו לפלוני ונודע שיש לו בן או שהיתה אשתו מעוברת אע"פ שהפילה או שמת הבן אחר כך אין מתנתו מתנה הלכה כרבא שאומר בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ז) דמתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה ואין אחד מהן זוכה בדבר שצוה בו בין מקרקעי בין מטלטלי אלא לאחר מיתה לפיכך מוציאין לכתובת אשה ולמזון האלמנות והבנות מיד אלו שצוה להם כמו שאומר בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ג) ומה בירושה דאוריי' אלמנתו ניזונות מנכסיו מתנת שכיב מרע שהיא דרבנן לא כל שכן והטעם הוא מפני שהרי במיתתו נתחייבו הנכסים בכתובה ובמזונות ואלו שנתן להם לא יקנו אלא לאחר מיתה אע"פ שאין מוציאין לאלו ממשועבדים כגון מתנת בריא ומכירה [פרק הניזקין דף מ"ח והביאו לעיל מהלכות קדושין] עוד שם בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ב) מתנת ש"מ שכתוב בה קניין בין שהיתה במקצת נכסיו [כך פירש ר"י בתוספות שם בד"ה ואם] בין שהיתה בכל נכסיו אמר שמואל חוששין לה שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר והואיל ומתנה זו לא תקנה אלא לאחר מיתה ואין שטר לאחר מיתה הרי המתנה בטלה. ואו' רבי שמואל [בפי' שם] ור"ח דכ"ש כשאין הקנין כתוב בשטר שיגרע הקניין את המתנה. ואומר ר"י [בתוספות שם בד"ה כתב] שאין חילוק בדין זה בין הגיע השטר ליד המקבל מתנה בין לא הגיע [בגמ' שם] ואם קנו מידו כדי ליפות כח המקבל כגון שכתוב בו וקנינו ממנו נוסף על מתנה זו הרי היא קיימת

ובתקון השטר שתקנו הגאונים במתנת שכיב מרע כתוב אמר לנא הוו עלי עדים ואף קנו ממני בכל לשון של זכות ואין כתוב בו שום ייפוי כח אחר זהו מפני שחושבין ייפוי כח בכל לשון של זכות. ומ"מ נכון לכתוב הוו עלי עדים ואף קנו ממני בכל לשון של זכות ואף כתבו וחתמו משום שופרא דשטרא כך פירש ר"י [בתו' דבור ואם עמד דלעיל] [שם ובפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ה) וקל"ו] שוין רבי יוחנן ושמואל ורב נחמן ששכיב מרע שאמר כתבו ותנו מנה לפלוני ומת קודם שיכתבו ויתנו לו אין כותבין ונותנין שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה. ואם כדי ליפות כח המקבל כגון שאמר תנו מנה לפלוני ואף כתבו וחתמו ותנו לו הרי אלו כותבין ונותנין לאחר מיתה [במשנה פרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ו)] שכיב מרע שכתב כל נכסיו מתנה סתם ולא שייר כלום אם עמד מחוליו חוזר, [מימרא דשמואל שב דף קנ"ב] ואפילו קנו מידו כדי ליפות כחו. בין שהקנה כל נכסיו לאחד בין שכתב לשנים [שם דף קמ"ח] שאומדן דעת הוא שלא נתן זה הכל אלא שנתכוון שלא יקנו כלום אלא לאחר מותו ואם מת קנו, [בדף קמ"ו] ומה שהקניין אין מגרע המתנה זהו מפני שאותו קניין מדבר בדרך יפוי כח כעין שאמרנו למעלה. [במתניתין דלעיל] שייר כלום לעצמו בין קרקע בין מטלטלין הר"ז מתנה במקצת וסתמא היא כמתנת בריא שקונה מזמן כתיבה לפיכה אינו חוזר. והוא שקנו מידו שמתנת שכיב מרע במקצת צריכה קניין [בדף קנ"א] בין עמד בין לא עמד בד"א כשהוא נותן סתם שהרי אנו אומדין דעתו ואומרין הואיל ושייר לא גמר להקנותו אלא במתנת בריא אבל אם נתן לו המקצת בפירוש כמתנת שכיב מרע שאינו קונה אלא לאחר מיתה אינו צריך קניין ואם עמד חוזר ואע"פ שקנו מידו ואם לא עמד קנה זה המקצת ואם היה בה קניין לא קנה אלא אם כן היה מייפה כחו כמו שביארנו שם בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ג) פסקינן כרב דאמר שכיב מרע שכתב כל נכסיו ופירש שנתן הכל מעכשיו והקנה מחיים אין כאן דין מתנת שכיב מרע אלא הרי היא כמתנת בריא שאם הגיע שטר ליד המקבל או שקנו מיד הנותן קנה את הכל ואינו יכול לחזור בו [שם] הנותן מתנה כשהוא שכיב מרע וכתב בחיים ובמות או מחיים וממות בין בכל בין במקצת הואיל והזכיר מות הר"ז מתנת שכיב מרע שזה שכתב בה ובמות שלא יקנה אלא לאחר מיתה וזה שכתב בה מחיים סימן ליישב דעתו שיחיה מחולי זה אמר רב נחמן [שם דף קמ"ח] כל מתנת שכיב מרע בסתם הר"ז מתנה במקצת עד שיאמר כל נכסי שהן אלו או שהי' מוחזק שאין לו נכסים אלא אלו ואמר רב נחמן [שם] שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרי' רואין אם כמחלק כתבו אם מת קנו כולן עמד חוזר בכולן ואם כנמלך אחר ששייר חזר וכתב וקנו מידו על כל אחד ואחד ומת קנו כולן עמד אינו חוזר אלא באחרון

שהרי נתן לו כל נכסיו הנשארים [בגיטין דף ט'] הכותב כל נכסיו לעבדו ועמד חוזר בנכסי' ואינו חוזר בעבד שהרי יצא עליו שם בן חורין. [בפ' מי שמת דף קנ"א] שכיב מרע שצוה מחמת מיתה כגון שהיתה דעתו נוטה שהוא מת ודאי וניכר דבר זה מכלל דבריו אע"פ שקנו מידו במקצת חוזר גרסינן בפרק התקבל (גיטין דף ס"ה) המפרש לים והיוצא בשיירא והיוצא בקולר והמסוכן והוא שקפץ עליו החולי והכביד עליו חליו כל אחד מארבעתן כמצוה מחמת מיתה הוא והרי דבריו ככתובין וכמסורין דמו ומקיימין אותן אם מת ואפילו במקצת ולא קנו מידו ואם ניצל ועומד אפילו קנו מידו במקצת חוזר כדין כל מצוה מחמת מיתה בפרק מי שאחזו (גיטין דף ע"ג) אמר רבי אלעזר שכיב מרע שניתק מחולי לחולי אם לא עמד ולא הלך על משענתו בשוק מתנתו מתנה. עמד בין החולי שצוה בו ובין החולי שמת בו והלך על משענתו אומדין אותו על פי רופאים אם מחמת החולי הראשון מת מתנתו קיימת ואם לאו אין מתנתו קיימת הלך בשוק בלא משענתו אין צריך אומד אלא בטלו מתנותיו הראשונות [פרק מי שמת דף קנ"ג] מתנת שכיב מרע שאין כתוב בה שמתוך חולי שצוה בו מת ואין העדים מצויין לשאול להם אע"פ שזה המצוה מת הרי המתנה בטלה שאין מיתתו ראיה שמא עמד מחולי שנתן בו המתנה ואחר כך חלה חולי אחר ומת שאין הלכה כרבא שחולק על זה בפ' מי שמת [שם] שהרי התלמוד [שם ובדף קנ"ד ודברי ר"מ במשנה שם דף קמ"ו] מעמיד דבריו כרבי נתן ורבי נתן כרבי מאיר שהוא יחיד לפיכך הנכסים בחזקת היורשים עד שיביא ראייה שמתוך החולי שנתן לו מתנה זו מת [באלפס מביאו ב"ב בדף קע"ה] פסק רב היי גאון כי שכיב מרע שאמר אל תגלו מתנה זו ואל תודיעוה אלא לאחר מותו הר"ז מתנה קיימת ואינה מתנה מסותרת שבעת שהקנה שהוא אחר מותו הרי אמר גילו אותה ומצות מחמת מיתה אינו צריך לומר גלו את המתנה אלא אע"פ שהיא כתובה סתם אין חוששין לומר שמא מסותרת היא [בפרק מי שמת דף קמ"ח] אמר רב ששת שכיב מרע שאמר יטול פלוני נכסי או מקצת נכסי או יחזיק או יקנה או יזכה כלם לשון מתנה הם וכן אם אמר יחסין או יירש כל מי שהוא ראוי ליורשו הר"ז קנה [בדף קמ"ט] אמר יהנה פלוני בהן או יעמוד בהן או ישען בהן לא קנה [שם במעשה דאיסור גיורא] גר שיש לו בן שאין הורתו בקדושה הואיל ואינו יורשו כמו שיתבאר במקומו [והביאור לקמן מ"ע צ"ו] כך אינו יכול ליתן לו נכסיו במתנת שכיב מרע לא כל נכסיו ולא מקצתן שלשון ירושה ומתנת שכיב מרע לגבי יורש אחד הוא וא"ת יקנה נמצא זה כאילו ירש את אביו לפיכך אם נתן לגר משאו' הגרים מתנתו קיימת וכן פסק רב היי גאון שמה שאמר רבא בפ' מי שמת [שם ופסק הגאון באלפסי שם באריכות] כל מי שאינו בירושה אינו במתנה

זהו דווקא ביורש בלבד מטעם שכתבנו עוד מוכיח בפרק מי שמת [שם ודנקט תנוהו לו דווקא בגט פשוט דף קע"ד ולקמן מביאו] ששכיב מרע שהודה שיש לפלוני כך וכך חוב אצלו תנוהו לו או שאמר כלי לפלוני פקדון בידי תנוהו לו חצר פלוני של פלוני הוא בכל אלו הדברים וכיוצא בהן הודאתו הודאה ואפי' הודה הגר לבנו שאין הורתו בקדושה דבריו קיימין כדמוכח במעשה דאיסור גיורא [דף קמ"ט דלעיל] אפי' הודה שכיב מרע לגוי נותנין לו אבל שכיב מרע שצוה ליתן לגוי מתנה אין שומעין לו שזה כמו שציוה לעבור עבירה מנכסיו [מבואר לעיל שאסור ליתן מתנה לעכו"ם] עוד שם [בדף קנ"ב] שכיב מרע שכתב כל נכסיו לזה ואחר כך כתב לאחר האחרון קנה שיש לו לחזור עד שימות בין בכל בין במקצת בין לעצמו בין לאחר ואפילו כתב וזיכה לראשון [שם] וכתב וזיכה לאחרון האחרון קנה והילכתא כשמואל שאמר [שם] ששכיב מרע שזיכה עדיין מתנת שכיב מרע היא אבל שכיב מרע שכתב וזיכה וקנו מידו אין לאחר קניין כלום ואין יכול לחזור לא לעצמו ולא לאחר בין שנתן הכל בין שנתן במקצת פי' ר"י [בתוס' שם ביאור כל הסוגיא] כגון שזיכה לו הנכסים ע"י אחר וקנו מידו וכתב הזיכוי והקנין בתוך השטר עוד מסקינן שם בפ' מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ח) שכיב מרע שחוזר במקצת חוזר בכל כיצד נתן כל נכסיו לראשון וקנו מידו כדי לייפות את כחו וחזר ונתן מקצתן לאחר וקנו מידו כדי לייפות את כחו שני קנה אבל הראשון לא קנה כלום בין שעמד בין שמת אבל נתן מקצת נכסיו לאחר וקנו מידו ואחר כך נתן כולן לאחר וקנו מידו כדי לייפות את כחו אם מת קנה הראשון המקצת וקנה השני את השאר ואם עמד הראשון קנה השני לא קנה [שם] שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ולא שייר כלום או חלקן לעניים או הפקירן אם עמד חוזר בכל שנינו בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ו) מתנה שהיא סתם ולא נתפרש בה שהי' בריא כשנתן או שכיב מרע הוא אומר שכיב מרע הייתי והרי עמדתי ואחזור במתנתי ומקבל אומר בריא היה ואינו יכול לחזור אמרו רבנן דרבי מאיר [שם] על המקבל להביא ראייה בעדים שבריא היה [בגמ' דף קנ"ד] לא מצא ראיי ישבע הנותן שבועת היסת ויפטר ותעמוד הקרקע בחזקת הנותן אבל אם היו מטלטלין ביד המקבל מתוך שיכול לומר שלי הן ישבע שבועת היסת שבריא היה כשנתן לו מתנה זו [שם דף קמ"ז] אמר רב נחמן שכיב מרע שאמר הלואה זו או פקדון שיש לי ביד פלוני תנו אותה לפלוני דבריו קיימין ואין צ"ל לו במעמד שלשתן וכן אם אמר תנו שטר פלוני לפלוני זכה במה שכתוב בשטר וכאילו כתב ומסר אע"פ שלא משך את השטר ואין היורש יכול למחול שטר זה שנותן במתנת שכיב מרע ומפני מה אמר שמואל [שם] המוכר שטר חוב לחברו או נתן וחזר היורש ומחלו מחול ושכיב מרע

שנתן שטר חוב אין היורש יכול למחול מפני שקניין הראייה שבשטר מדבריהם לפיכך היורש עדיין זה השטר שלו הוא מה"ת ומוחלו ומתנת שכיב מרע אע"פ שהיא מדבריהם עשו אותה כשל תורה כדאי' בפ' מי שמת [שם] וכאילו קנה ממון שבשטר מה"ת והגיע לידו ולא נשאר ליורש בו קניין ולפיכך אינו מוחל רב ושמואל דאמרי תרוייהו [בפרק גט פשוט דף קע"ד וקע"ה] ששכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי בשטר שאינו מקויים אם אמר תנו נותנין לא אמר תנו אין נותנים שמא לא אמר יש לפלוני בידי אלא כדי שלא יאמרו על יורשיו שיש להם ממון וטוענין על השטר שהוא מזוייף לפיכך אם אמר דבר זה דרך הודאה ולא היה שם חשש ערמה נותנין אע"פ שלא אמר תנו וכן מוכח בדברי רב בפ' גט פשוט [בבא בתרא דף קע"ה ומבואר באלפסי שם] כאשר יתבאר [בסמוך] כיוצא בזה תניא בפרק זה בורר [סנהדרין דף ל' כל הסוגיא] ראו את אביהן שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הם של מעשר שני הם אם כמוסר להם דבריו קיימין ואם כמערים לא אמר כלום וכן אם בא אחד ואמר להם אני ראיתי את אביכם שהטמין מעות ואמר של פלוני הם של מעשר שני הם אם היו טמונין בבית לא אמר כלום בשדה דבריו קיימין כללו של דבר כל שאילו יכול ליטול דבריו קיימין ואם לאו לא אמר כלום הרי שהי' מצטער על מעות שהניח לו אביו ולא ידע היכן החביאם ואמרו לו בחלום כך וכך הם ובמקום פלוני הם ושל פלוני הם ושל מעשר שני הם ומצאן במקום שאמר לו ובמניין שאמר לו זה הי' מעשה ואמרו חכמים דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין בפ' גט פשוט [בבא בתרא דף קע"ה כל הסוגיא] אמר רבא שכיב מרע שהודה שיש לפלוני מנה בידו ואמרו יתומי' חזר ואמר לנו אבא פרעתיו נאמני' ונשבעין על זה שבועת היסת אמר תנו ואמרו יתומים חזר ואמר לנו אבא פרעתיו אין נאמנין [בתו' שם] משמע ששכיב מרע מפני שאין דעתו צלול אם הוא בעצמו היה אומר טעיתי הי' נאמן אבל יתומים אין נאמנין אבל אדם אחר אף הוא עצמו לא הי' נאמן כאשר בארנו בהלכות דבר פשע [לקמן מ"ע צ"ה]. אמר מנה לפלוני בידי ואמרו יתומין נתננו אין נאמנים שהרי לא אמר תנו ומנין ידעו שחייבין ליתן אמר תנו ואמרו יתומים נתננו נאמנין ונשבעין היסת שנתנו בגיטין [דף י"ד] שכיב מרע שנתן מנה לאחד ואמר הולך מנה זו לפלוני והלך ומצאו שמת אם קיים היה בשעת שנתן לו הש"מ ינתן ליורשי מי שנשתלחו לו שדברי ש"מ ככתובין וכמסורין דמו ואם לא היה קיים יחזרו ליורשי משלח שאין קניין למת בפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ח) שכיב מרע שאמר תנו כך לפלוני וכך לפלוני אין אומרים כל הקודם בשטר זכה אלא אם כן אמר ואחריו לפלוני אמר רב נחמן [בפ' מי שמת דף קמ"ז] שכיב מרע שאמר ידור פלוני בבית זה יאכל פלוני פירות דקל זה לא אמר

כלום שלא הקנה להם דבר שיש בו ממש שהדירה והאכילה וכיוצא בהן הרי הן כדיבור וכשינה שאינן נקנין אבל אם אמר תנו בית זה לפלוני כדי שידור בו עד זמן פלוני או דקל זה לפלוני כדי שיאכל פירותיו דבריו קיימין שהרי הקנה להם הגוף שיש בו ממש לפירותיו וכן כל כיוצא בזה בירושלמי דפרק שני דייני גזירות ובפ' מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ג) שכיב מרע שאמר נכסים אלו לבני אין הבנות בכלל הי' לו בן אחד ובת אחת או בן ובן הבן אע"פ שאמר לבני שהוא לשון רבים אין נוהגין אלא לבנו שבן אחד נקרא בנים שנ' ובני דן חשים עוד בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ג) שכיב מרע שאמר נכסי לפלוני ופלוני חולקין בשוה אפילו הן מאה אמר נכסי לפלוני ולבני נוטל מחצה ולכל בניו מחצה ומעשה באחד שאמר לאשתו נכסי ליך ולבניך ואמרו חכמי' תטול היא מחצה וכל בניה מחצה בשמועות רבי אבא בפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ח) שכיב מרע שאמר תטול אשתי כאחד מן הבנים נוטלת כאחד מבניו בפ' מי שמת [בבא בתרא דף ק"נ כל הסוגיא] שכיב מרע שאמר מטלטלין שלי לפלוני נוטל כלי תשמיש אבל לא חטין ושעורין וכיוצא בהם אמר כל מטלטלין שלי נוטל הכל והעבדים בכלל המטלטלין כדאיתא בשמעתתא דרבי אבא [דף קכ"ח דלעיל ומבואר באלפסי פרק מי שמת] אבל לא ריחים התחתונה וכיוצא בהן שהרי היא מחוברה בארץ [כך הוא בגמרא ובאלפסי שם] אמר כל המטלטלין נוטל אף הריחים תחתונה וכיוצא בהן [שם] שכיב מרע שאמר נכסי לפלוני נוטל כל המטלטלין והקרקעות והבהמה והעבדים והשפחות והתפילין עם שאר הספרים הכל בכלל אבל ס"ת בעיא היא [שם דף קנ"א] אם הוא בכלל נכסים ולא איפשיטא לפיכך אם תפסו אין מוציאין מידו במסכת ביצה [דף כ'] שכיב מרע שאמר תנו ד' מאות זוז לפלוני וישא את בתי הרי זה כמי שנתן לו שתי מתנות כל איזה שירצה יקח מהם לפיכך אם רצה יקח המעות ולא ישא הבת אבל אם אמר יקח את בתי ותנו לו ד' מאות זוז הר"ז תנאי ולא יזכה במעות עד שיקח הבת בפרק מציאת האשה (כתובות דף ע') שכיב מרע שאמר תנו לבני שקל בכל שבת או שאמר אל תתנו אלא שקל שהוא חצי סלע ונמצא שאין מספיק לו אלא סלע בכל שבת נוהגין להן כל צרכן שלא נתכוון זה להרעיב בניו אלא לזרז את בניו שלא ירויחו בהוצאה יותר מדאי אבל אם לא היה טעם זה קיימא לן מצוה לקיים דברי המת אף בבריא שמת כדמסקינן בגיטין [דף ט"ו] ואמר רבינו יעקב [בתו' דף ע' דלעיל] דווקא בשליש שהושלש מתחילה לכך כגון שאמר הולך מנה זה לפלוני שאני נותן לו בגיטין [דף י"ד] ואחר כך מת המשלח אבל בעלמא אין מתקיים ציווי בריא שמת אלא ע"י קניין דדוקא שכיב מרע הוא דדבריו ככתובין וכמסורין [בפ' נגמר הדין דף מ"ו] שכיב מרע שאמר אל תספידוהו אין סופדין אותו

אל תקברוהו מנכסיו אין שומעין לו שיעשיר את בניו ויפיל עצמו על הצבור כדאיתא בכתובות [דף מ"ח] אלא כופין היורשין לקוברו מנכסיו. הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה שאומר בפרק יש נוחלין [בבא בתרא בדף ק"ל כל הסוגיא] ששכיב מרע שאמר בני פלוני ירשני הר"ז יורש לבדו ולא ירשו שאר הבנים שני' והי' ביום הנחילו את בניו התורה נתנה רשות לאב להנחיל כל מי שירצה וכן אם אמר על בת בין הבנות או אח מן האחין או שאר היורשין דבריו קיימין רק שלא יהיה שם חלק בכורה מפני שני' לא יוכל לבכר כאשר יתבאר בהלכות נחלות [מ"ע צ"ו] [בע"א שם דף קל"א ולא איפשיטא וכן פסק האלפסי שם] אבל הבריא אין דבריו קיימין [כרשב"ג שם דף קל"ז] שכיב מרע שאמר נכסי לפלוני ואחריו לפלוני אין לשני אלא מה ששייר הראשון [מימרא דרב אחא שם דף קכ"ט] ואם היה הראשון ראוי ליורשו כגון שהיה בן מכלל הבנים אין לשני כלום שכל לשון מתנת שכיב מרע ליורש הרי היא כלשון ירושה וירושה אין לה הפסק ואע"פ שאמר ואחריו לפלוני אבל הבריא שנתן מתנה על דרך זה ואמר לזה נכסי לך ואחריך לפלוני אין לשני אלא מה ששייר הראשון בין שהיה ראשון ראוי ליורשו בין שלא היה ראוי ליורשו [מהמיימוני פרק י"ב דזכייה ומתנה ע"ש במ"מ] שכיב מרע שאמר נכסי לך ואחריך לפלוני והיה הראשון ראוי ליורשו ופי' ואמר לא משום ירושה אני נותן לך שאין לה הפסק אלא מתנה והרי הפסקתיה השני קונה מה ששייר הראשון לפיכך אם נתן המעות על ידי שליש או שאמר תנו שקל לבני בכל שבת ולא משום ירושה אני נותן להם והנשאר מן הנכסים אחר מותם יהיה לפלוני אין נותנין להם אלא שקל אע"פ שאינו מספיק להם כדמפרש בפ' מציאת האשה (כתובות דף ס"ט) ובפ' יש נוחלין ודף קכ"ט] עוד יש בפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ה) מעשה באחד שאמר נכסי לאמי ואחריה ליורשי והיתה לו בת נשואה ומתה הבת בחיי הבעל ובחיי אם אביה ואחר כך מתה הזקנה ושלחו מתם שאין הבעל יורש אותם הנכסים מפני שהן ראויין לאשתו ולא זכתה בהם האשה אלא לאחר שמתה אבל אילו הניחה הבת בן או בת היו יורשים הנכסים שמשמע יורשי אפי' יורשי יורשי כרב הונא [שם] ואילו אמר [שם] ולכשתמות הזקנה הרי הן לבתי מעכשיו היה הבעל יורש אותן אחר מיתת אשתו עוד שם [דף קל"ו] הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו הרי הגוף של בנו מזמן השטר והפירות לאב עד שימות לפיכך האב אינו יכול למכור מפני שהן נתונין לבן והבן אינו יכול למכור מפני שהן ברשות האב [בדף קל"ט] מת האב והניח פירות מחוברין לקרקע הרי הן של בן מפני שדעתו של אדם קרובה אצל בנו [בדף קל"ח] היו תלושים או שהגיעו ליבצר הרי הן של יורשין [בדף קל"ו] עבר האב ומכר מכורים עד שימות וכשימות האב הבן מוציא מיד הלקוחות [בדף

קל"ט ומבואר באלפסי שם] ואם היו שם פירות מחוברין לקרקע שמין אותן לוקח ונותן הבן דמיהן היו תלושין או שהגיעו ליבצר הרי הן של לוקח [בדף קל"ו] עבר הבן ומכר אין ללוקח כלום עד שימות האב מכר הבן בחיי האב ומת הבן ואח"כ מת האב כשימות האב יקנה הלוקח שאין לאב אלא פירות שהלכה כריש לקיש שאומר שם [בדף קל"ו] קניין פירות לאו כקניין הגוף דמי כדפסקינן בפ' החולץ (יבמות דף ל"ז) אבל אם לא כתבו האב לבנו הבן מוציא מיד הלקוחות כדשלחו מתם בפ' מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ח) בבבא מציעא [דף י"ט] איזוהי מתנת בריא שהיא כמתנת שכיב מרע שאינו קונה אלא לאחר מיתה כל שכתוב בו מהיום ולאחר מיתה פי' שמפרש מהיום בין הגוף בין פירות אם לא יחזור בו עד לאחר מיתה שהרי בסתמא היה משמע מהיום גוף ולאחר מיתה פירי כמו שמוכיח בההיא דפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ו) שהבאתי למעלה בפ' יש נוחלין [שם] שטר מתנה שכתוב בה שיקנה פלוני שדה פלוני לאחר מיתה בין שהיה בשטר קניין בין שלא היה בו קניין כיון שכתוב בו זמן ובזמן הזה חי הי' הזמן מוכיח שמחיים הקנה לו ואינו זוכה אלא לאחר מיתה שאילו הי' בדעתו להקנות לו בשטר זה לאחר מיתה שאין שטר לאחר מיתה לא הי' כותב בו זמן והלכה כר' יוסי שאומר [שם] זמנו של שטר מוכיח עליו לפיכך אע"פ שאין כתוב בה מהיום ולאחר מיתה קונה לאחר מיתה ומה שכותבין בכל המתנות והממכרות מעכשיו ואע"פ שיש זמן בשטר להרויח הדבר כותבין ואע"פ שאין צריך דדוקא בגט שהיא איסור אשת איש אמרינן בפ' המגרש (גיטין דף פ"ה) אתקין רבא בגיטין מן יומא דנן ולעלם ולאפוקי מדרבי יוסי כן כתב רב אלפס [בפ' יש נוחלין] בפרק מי שמת [דף קנ"א] בריא שנתן מתנה וכתב בשטר מחיים ובמות הר"ז מתנה גמורה מחיים שהרי כתוב בו מחיים ומה שכתוב ובמות כמו שאומר מעתה ועד עולם וכמין נוי שטר הוא זה בפ' אלו טריפות (חולין דף מ"ד) גרסינן רבי זירא כשהיו מזמנין אותו לסעודה היה הולך ואומר טובה אני עושה להם שהרי הם מתכבדין בי וכשהיו רוצים ליתן לו מתנות לא היה רוצה לקבל מבני הסעודה מפני שנאמר שונא מתנות יחיה:

אחר שבארנו קניין המתנה והלכותיה נבאר דינים הכתובים בב"ב על חלוקת הקרקעות בין השותפין והרחקת נזקי השכנים ודין בעלי המצר אשר כתוב שם במקצת וגם בב"מ מקצת:

בתחילת ב"ב [דף ב'] מסקינן מתוך המשנה והגמרא דחצר השותפין שיש בה דין חלוקה יש לכל אחד ואחד מהם לכוף את חבירו לבנות את הכותל באמצע כדי שלא יראה חבירו כשישמש בחלקו שהלכה היא כאותו לשון שאומר [שם] שהיזק ראייה שמה

היזק כי כל הראיות שמביא [שם] התלמיד סייעתה ללשון זה הם קשיות ללשון ראשון ועל תירוצים דחוקים אין לסמוך וכן דעת המיימוני ורבותיו פ"ב דהלכות שכנים ע"ש במ"מ] ואין לו חזקה בחצר אלא אע"פ שעמדה כך שנים רבות בלא מחיצה כופהו לעשות מחיצה בכל עת שירצה [במשנה דף ב' דלעיל] רוחב מקום הכותל צריך שיהא משל שניהם, [שם] וכמה יהיה רחבו הכל כמנהג המדינה [בגמ' שם דף ד'] ואפי' נהגו לעשות מחיצה ביניהם בקנים ובקוצים ובלבד שלא יהיה בה אויר שיסתכל בו ויראה את חבירו [בדף ב' וה'] כמה גובה של כותל אין פחות מארבע אמות [דף ב' וד' כל הסוגיא ושיעור י' טפחים שכתב היינו כדעת המיימוני פ"ב דלעיל וע"ש בהשגות] וכן בגינה כופיהו להבדיל גינתו מגינת חבירו במחיצה גבוה עשרה טפחים אבל בבקעה אין צריך להבדיל בקעתו מבקעת חבירו אלא במקום שנהגו רצה להבדיל בקעתו מבקעת חבירו כונס לתוך שלו ובונה ועושה חזית כמו אמה בסיד מבחוץ להודיעו שהכותל שלו לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים שלו. ואם עשו מדעת שניהם בונין הכותל באמצע ועושין חזית מכאן ומכאן לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם [במשנה דלעיל ובגמרא דף ג' כל הסוגיא] מקום שנהגו לבנות הכתלים המבדילין בחצרות או בגנות באבנים שאינם גזית לפי שלא נסתתו נקרא גויל זה נותן ג' טפחים וזה נותן ג' טפחים בגזית זה נותן טפחיים ומחצה וזה נותן טפחיים ומחצה בכפיסי' והם חצי לבנה זה נותן טפחיי' וזה נותן טפחיי' בלבנים זה נותן טפח ומחצה וזה נותן טפח ומחצה וכל השיעורין האלו עובי הכותל עם הסיד והואיל ומקום הכותל משל שניהם אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם ואפי' נפל לרשות אחד מהם [בדף ד'] או שפנה אחד מהם כל האבנים לרשותו וטען שמכר לו חבירו חלקו או נתנו לו במתנה אינו נאמן אלא הרי הן ברשות שניהם עד שיביא ראייה [שם דף ב' וג' משמעות כל הסוגיא ודין חלון מבואר לקמן] כללו של דבר כל שיש ביניהם שותפות בקרקע ובקש אחד מן השותפין לחלוק וליטול חלקו לבדו אם יש באותה קרקע דין חלוקה כופה שאר השותפין וחולקין עמו ואם אין בה דין חלוקה אין אחד מהם יכול לכוף את חברו לחלוק וכן הדין במטלטלין בד"א כשאין אחד מהן מכיר חלקו במקום שהן שותפין בו אלא על ידי כולן משתמשין בכ"מ אבל אם הי' כל אחד ואחד מכיר חלקו אע"פ שאין בה דין חלוקה כופה כל אחד מהם את חברו להבדיל בין חלקו לחלק חברו [שם דף י"ג] אמר אמימר הילכתא כי אחד מן השותפין שאמר לחברו במקום שאין דין חלוקה או בדבר שא"א ליחלק כגון שפחה או כלי גוד או אגוד פי' מסור לי חלקך בכך ובכך או קנה ממני חלקי בשער הזה פוסק שם שהדין עמו וכופין את הנתבע למכור חלקו או לקנות ממנו ופוסק רבינו

יצחק [בתוס' שם בד"ה אית] דאפי' בדמים יקרים יותר משוין הרבה יכול לומר כך וכן [בברייתא שם] מוכיח קצת לשון מעלין אותו בדמים אבל אם אין התובע רוצה לקנות ממנו או לא ימצא במה יקנה אין יכול לכוף חברו לקנות ממנו אפי' בשער הזול שהרי יכול לומר חברו אין רצוני לקנות אלא למכור שנינו בפ"ק [דף י"א] איזהו דין חלוקה כל שאילו יחלק לפי השותפין ויגיע לפחות שבהן חלק ששם הכל קרוי עליו אבל אין שם הכל קרוי על החלק אין בה דין חלוקה כיצד כל חצר שאין בה ד"א על ד"א אינה קרויה חצר בסוכה [דף ג'] מוכיח מכאן דבית שאין בו ד"א לכל אחד אין חולקים אותו כמו בחצר ואומר רבי' יצחק ב"ר אברהם דווקא בית הבנוי אבל אין אדם טורח לבנות בית בפחות מד"א על שש כדתנן בפרק המוכר פירות [דף כ"ח] המוכר מקום לחברו לבנות לו בית נותן לו ד"א על שש, [דף י"א דלעיל] וכל שדה שאין בה כדי זריעה תשעה קבין אינה קרוייה שדה וכל גינה שאין בה כדי זריעה חצי קב אינה קרוייה גינה וכל פרדס שאין בו כדי זריעה שלשה קבין אין קרוי פרדס [שם] לפיכך אין חולקין החצר עד שיהא בה ד"א לכל אחד ואחד מן השותפין ולא את השדה עד שיהא בה תשעה קבין לכל אחד ולא את הגינה עד שיהא בו חצי קב לכל אחד ולא את הפרדס עד שיהא בו ג' קבין לכל אחד בד"א באי"י אבל בבבל וכיוצא בה יש חלוקין אחרים כדמפרש התם [בדף י"ב] בשדה כדי שיהא בה כדי חרישת יום לזה וכדי חרישת יום לזה. ושדה שמשקין אותה בדלי עד שיהא בה כדי שימלא הפועל יום אחד לזה ויום אחד לזה. כך כתב רבינו משה [בפי' א' דהלכות שכנים] ורבינו שלמה פירש [שם] בחלוקת בור [בדף י"א] אין חולקין לא את הטרקלין ולא את השובך ולא את בית הבד ולא את המרחץ ולא את הטלית עד שיהא בכל אחד מהן חלק כדי לזה וכדי לזה [בדף י"ג] אלא מעלין אותן בדמים ויש לומר לחברו או מכור לי או קנה ממני [בדף י"א] חצרות הכפרים שכל אחד ואחד בונה לו בית ונמצא החצר שבין הבתים משותפת לכל בני הבתי' הרי יש לכל פתח ופתח ארבע אמות לפניו ברוחב כל הפתח והנשאר מן החצר אם יש בה ד"א על ד"א לכל שותף ושותף חולקין אותה ואם לאו אין חולקין אותה ובית שאין לו ד"א על ד"א אין לו ד"א בחצר כדמסיק [בסוכה ד"ג]. [דף י"א דלעיל] השותפין שרצו לחלוק בדברים שאין בהם דין חלוקה אע"פ שהן מפסידין את שמו חולקין. ובכתבי הקדש אע"פ שרצו לא יחלוקו, [בדף י"ג] בד"א בכרך אחד אבל בשתי כריכות אם רצו לחלוק חולקין [שם דף ג'] מקום שאין בה דין חלוקה שרצו שותפין לחלקו אע"פ שקנו מידם שרצו לחלקו כל אחד מהם יכול לחזור בו שזה קניין דברים הוא אבל אם בירר זה לעצמו חלק מזרחי וזה בירר חלק מערבי וקנו מידם אינם יכולין לחזור בו וכן אם

הלך זה בעצמו והחזיק בחלקו וזה בעצמו והחזיק בחלקו אע"פ שלא קנו מידו אין אחד מהם יכול לחזור בחברו בפ' בית כור (בבא בתרא דף ק"ו) תניא רבי יוסי אומר האחין שחלקו ועשו ביניהם גורל כיון שעלה הגורל קנו כולם בהנאה שנעשית להם ששמעו זה לזה לדבר שהסכימו עליו גמר כל אחד והקנה לחברו. הלכה כשמואל שאומר שם [דף ק"ז] ובפ"ק [דף ז'] האחים שחלקו הרי הן כלקוחות זה מזה ואין להם דרך זה על זה ולא סולמות זה על זה. פיי רבינו יצחק [בתוי שם] שלקח זה בית וזה עלייה אין לו לסמוך הסולם בכותל של זה לעלות לעלייתו. ולא חלונות זה על זה לערער על סתימת האורה ומה שאמרנו שצריך להרחיק מכנגדו כדי שלא יאפיל מדבר באדם אחר וגם שהחזיק באורה ג' שנים. ולא אמת המים זה על זה שכיון שחלקו לא נשאר לאחד מהן זכות בחלק חבירו שכל המוכר בעין יפה מוכר [מיימוני פ"ב דשכנים] והוא הדין בשני' שקנו שדה מאחד וחלקו לא נשאר לאחד מהם זכות בחלק חברו. ומפסיק אמת המים מחלקו וסותם את החלונות. אבל שני' שקנו שדה משני אנשים או משני אחים אין לאחד מהם להפסיק אמת המים ולא לשנות דבר מן הניזקין שהחזיקו בהן המוכרין ומדקדק ר"ת [בתוס' פרק השולח דיבור אחרון דף מ"ח] מאחר דלקוחות הן מחזירין זה לזה ביובל והלכה היא שאין ברירה. שנינו בפ"ק [דף ה'] כותל חצר המבדיל בין שני שותפין שנפל יש לכל אחד ואחד משניהם לכוף את חברו לבנותו עד גובה ד"א כדי שלא יראו זה את זה אבל יתר על ד"א אין מחייבין אותו [שם] רצה האחד להגביה הכותל יתר על ד"א אם בא חברו ובנה כותל אחר כנגד גובה הכותל שביניהם מחייבין אותו ליתן חלקו בגובה שכנגד כותלו שהרי נראה ממעשיו שהוא רוצה בו [שם] אחד מן השותפין שבנה הכותל שמבדיל בינו ובין חברו ד' אמות ותבע את חברו ליתן חלקו בהוצאה ואמר נתתי את חלקי הר"ז בחזקה שנתן ונשבע היסת שנתן ונפטר עד שיביא התובע ראייה שלא נתן אבל אם בא לתבוע אותו ליתן חלקו בהוצאת שאר הגובה שהוסיף על ד"א מפני שבנה כותל אחר כנגדו ואמר נתתי אינו נאמן אלא חברו נשבע בנקיטת חפץ שלא נתן לו ונוטל ממנו כדין כל הנשבעים ונוטלים עד שיביא זה ראיי' שנתן לו [שם דף ז'] חצר השותפין כל אחד מהם כופה את חברו לעשות לו בית שער ודלת וכן כל הדברים שהחצר צריכה להם צורך גדול או הדברים שהמדינה נהגו לעשותן ובפ"ג [דף נ"ו] מסקינן באחד מן השותפין שבקש להעמיד בחצר בהמה או ריחים או לגדל בה תרנגולין חברו מעכב עליו וכן שאר דברים שאין דרך אנשי המקום לעשות בחצריהם בכולן השותפין מעכבין זה על זה חוץ מן הכבוסה לפי שאין דרכן של בנות ישראל להתבזות על גב הנהר. אמרינן בירוי רפ"ק דב"ב [והעיקר בתוספתא דסוף ב"מ ומביאה באלפס פ"ק דב"ב] אחד חצר

השותפין ואחד מבוי שאינו מפולש כל בני מבוי מעכבין זה על זה שלא להשתמש במבוי אלא בדברים שדרך בני המדינה להשתמש במבואות [בב"ב דף נ"ט] אחד מן השותפין שבקש לפתוח לו חלון בתוך ביתו לחצר חבירו מעכב עליו מפני שמסתכל בו ממנו ואם פתח יסתום [שם דף ס'] וכן לא יפתחו השותפין בחצירות פתח בית כנגד פתח בית חלון כנגד חלון אבל פותח אדם לר"ה פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון מפני שאומר לו הריני כאחד מבני ר"ה שרואין אותך [בתוספתא פ"ב דב"ב ומביאה באלפסי פ"ג] אע"פ כן לא יפתח אדם חנות כנגד פתח חצר חבירו שזה היזק קבוע תמיד שהרי בני ר"ה עוברים ושבים וזה יושב בחנותו כל היום ומביט בחצר חבירו [בדף נ"ט דלעיל] אחד מן השותפין בחצר שלקח בית בחצר אחרת אינו יכול לפתוח פתחו לחצר השותפין שלו אפילו בנה עלייה על גב ביתו לא יעשה לה פתח לתוך החצר לפי שמרבה עליהן הדרך נעשה כמות שהיה לזה שכן אחד ונעשו לו שכנים הרבה אבל בונה עלייה באמצע גובה ביתו ופותח הוא פתח העליה לתוך ביתו. [שם דף ס'] ואם רצה לחלק חדרו לשנים חולק שאין כאן תוספת בניין [מיימוני פ"ה דשכנים ועיין שם בהשגות] מכאן אתה למד שאחד מן השותפין שהביא אצלו בביתו אנשי בית אחר והביא עמו קרוביו או מיודעיו לשנות עמהם הר"ז המשכיר מעכב עליו. ופי' רבינו שמואל [במשנה דף נ"ט דלעיל] שאדם יכול למלאות כל ביתו אכסנאים כיון שאין כאן תוספת בבנין [שם דף ס'] היה פתח של אחד מן השותפין קטן אינו יכול להרחיבו שהרי שותפו אומר לו בפתח קטן אני יכול להסתר ממך בשעת תשמישי ואיני יכול להסתר ממך בפתח גדול וכן אם הי' הפתח גדול לא יעשנו שנים שהרי אומר בפתח אחד אני יכול להסתר ממך בב' פתחי' איני יכול להסתר [בב"ב דף י"א וחילוקא דמפולש באלפסי שם] מי שבקש לפתוח לו פתח במבוי שאינו מפולש בני מבוי מעכבין עליו מפני שמרבה עליהם את הדרך. ואם הי' מפולש פותח כל פתח שירצה לכתחילה. היה לו פתח סתום במבוי שאינו מפולש הרי הוא פותחו בכל עת שירצה ואם פירץ פצימיו בני מבוי מעכבין עליו תניא בתוס' דסוף ב"מ כופין בני העיר זה את זה לעשות חומה דלתים ובריח לעיר ולבנות להם בית הכנסת ולקנות להם ס"ת נביאים וכתובים כדי שיקרא בהם כל מי שירצה לקרות מן הצבור עוד שם בתוס' מי שיש לו חצר בעיר אחרת בני העיר משעבדי' אותו לחפור עמהם בורות שיחין ומערות ואמת המים אבל בשאר דברים אין משעבדין אותו ואם היה שרוי באותה העיר עמהם משעבדים אותו על הכל מסקינן בפ"ק [דף ז'] לפי שני הלשונות כשהן גובין מאנשי העיר לבנות החומה גובין לפי קריבות הבתים מן החומה וכל הסמוך לחומה נותן יותר וגם לפי שבח ממון כך פוסק ר"ת [בתוי' שם] בשני הלשונות כי העשירים

הרחוקי' יפרעו יותר מן העניים הקרובים [שם ובדף ח'] וכל הדר בעיר י"ב חדש או שקנה שם בית דירה נותן עם בני העיר בכל הדברי' הצריכים לתיקון החומה והדלתות ושכר הפרשים השומרים את העיר ואת המדינה וכל כיוצא באלו דברים ששומרים את העיר גרסינן בפ' חזקת הבתים (בבא בתרא דף נ"ח) אדם בטל ונקרא בתלמוד פדרכת מסייע בעול בני העיר אם הצילוהו בני העיר אע"פ שאין מרויח כלום ומתוך פירוש ר"ח משמע שאין מסייע בני העיר כמו שהרויחוהו אלא קצת מסייעם אבל אם שכחוהו גבאי המלך לכותבו באנדסיקי שלהם סייעתא דשמיא הוא [כל הסוגיא שם בפ"ק דף ח'] כל הדברים שצריכין לשמירת העיר לוקחין מכל אנשי העיר ואפי' מן היתומין חוץ מן התלמידי חכמים שאין התלמידי חכמים צריכין שמירה שהתורה משמרתן אבל לתיקון דרכים והרחובות אפי' מן החכמי' ואם כל העם יוצאין ומתקנין בעצמן לא יצאו תלמידי חכמים עמהם שאין ראוי לתלמיד חכם להתבזות בפני עם הארץ. היו חופרין נהר להביא בו מים למדינה גובין אפי' מן היתומים שזו זכות להם כדי שישקו שדותיהם וכרמיהם לפיכך אם אירע להם דבר ולא באו מים הואיל ולא נהנו היתומי' מחזירין להם כל מה שנלקח מהן וכן כל כיוצא בזה בפ' ב' [דף נ"א כל הסוגיא] מסקינן לרבנן וכן פוסק רב הונא בריה דרב יהושע ודלא כרב הונא שחולק עליו שהרי דבריו כיחידאה כופין בני מבוי זה את זה שלא להושיב ביניהם לא חייט ולא בורסקי ולא אחד מבעלי אומנות היה שם במבוי אחד מבני מבוי אומן ולא מיחו בו או שהיה שם מרחץ או חנות או ריחים ובא חבירו ועשה אחרת כנגדו אינו יכול למונעו לומר לו אתה פוסק את חיי ואפי' היה מבני מבוי אחר אינם יכולין למונעו שהרי יש ביניהם אותה אומנות אבל גר הבא ממדינה אחרת שבא לעשות חנות בצד חנות של זה או מרחץ בצד מרחץ של זה יש להם למונעו ואם היה נותן עמהם מנת המלך אינו יכול למונעו [שם דף כ"ב] רוכלין המחזירין בעיירות אין בני העיירות יכולין לעכבן שהרי תקנת עזרא שיהו מחזירין כדי שיהו הבשמים מצויין לבנות ישראל כדמפרש במרובה [דף פ"ב] אבל אינן קובעין מקום ויושבין בו אלא מדעת בני העיר ואם ת"ח הוא קובע בכ"מ שירצה [שם כל הסוגיא] הסוחרים המביאים סחורתם למכור בתוך העיירות בני העיר מעכבין עליהם ואם מוכרים ביום השוק בלבד אין מונעים אותם והוא שימכרו בשוק אבל לא יחזרו על הפתחים אפי' ביום השוק ואם יש להם מלוה בעיר מוכרין כדי פרנסתם ואפי' בלא יום השוק עד שיפרעו את חובם וילכו להם. מכאן פוסק רבינו יצחק [וכן בתוס' שם בד"ה מעלמא] שאם בני העיר יש להם שוק או יריד אין יכולין לעכב בני עיר אחרת מלבא ולהלוות בעירם ולעשות שם סחורתם כיון דהויא יומא דשוקא. ועוד למדנו שאם רצו לכוף אדם שלא יעמוד בישובם

אין יכולין לכוף אותו אדם שיצא עד שיפרעו לו כל חובותיו וירויח שם שיעור חיותו. [שם דף כ"א] אחד מבני מבוי שאינו מפולש שבקש ליעשות רופא או אומן או גרדי או מלמד תינוקות של גוים בני מבוי מעכבין עליו מפני שמרבה עליהם את הדרך מנכנסים ויוצאים. [שם] וכן מי שיש לו בית בחצר השותפין לא ישכירנו לא לגרדי ולא לרופא ולא לאומן ולא לסופר יהודי שכותב השטרות וכן פי' ר"ח [בתוס' שב בד"ה בספר] ולא למלמדי תינוקות של גוים [שם ובדף כ' ומה שכתב שהרי החזיק וכו' מלשון המיימוני פ"ו דשכנים ע"ש במ"מ] חנות שבחצר יכולין השכנים למחות בידו ולומר לו אין אנו יכולין לישן מקול הנכנסין ויוצאין אלא עושה מלאכתו בחנותו ומוכר בשוק אבל אינם יכולין למחות בידו ולומר לו אין אנו יכולין לישן מפני קול הפטיש או קול הריחים שהרי החזיק לעשות כן וכן יש לו ללמד תינוקות של ב"י תורה בתוך ביתו ואין השותפין יכולין למחות בידו ולומר לו אין אנו יכולין לישן מקול תינוקות של בית רבן [בדף כ"ב כל הסוגיא ע"ש] מי שהיתה לו חלון בכותלו והחזיק באורה זו שלש שנים אם בא חבירו לבנות לו כותל כנגד חלון צריך להרחיק הכותל מכנגד החלון ד"א שלא יהא מאפיל אפי' לא בנה הכותל כנגדו ממש אלא מן הצד שיש מקום דישה כנגד החלונות שאם לא הי' מקום דיש' אמר הספר [שם] שצריך להרחיק ארבע אמות שצריך דוושא על הקרקע שלא ימוטו הכתלי' ואם בא לעשותו גבוה יותר מן החלון צריך שיגביהנו ארבע אמות כדי שלא יביט בחלון. ואם בא לעשותו למטה מן החלון צריך להשפילו למטה מן החלון ד"א כדי שלא יעמוד על ראש הכותל וישקיף בחלון בנה כותל בצד החלון צריך להרחיק מן החלון כמלא רוחב חלון מלבד אלו ההרחקות. בנה שני כתלים משני צידי החלונות צריך להיות ביניהם רוחב ד"א והחלון באמצע הד"א [בפ"ג שם דף נ"ט] מי שבא לפתוח חלון לחצר חברו בין חלון גדולה בין חלון קטנה בין למטה בין למעלה בעל החצר מעכב עליו שהרי אומר אתה תזיק לי בראייה ואע"פ שהיא גבוה תעלה בסולם ותראה. בפ"ג [דף נ"ח ונ"ט כל הסוגיא] מסקינן הרי שפתח חלון לחצר חברו ומחל לו בעל החצר או שגילה דעתו שהניחו כגון שבא וסייע עמו או שידע הניזק ולא עירער ה"ז החזיק בחלון ואינו יכול אחר כך לערער עליו ולסתום וכיצד דינה של חלק זו שהניחה לפתחה אם ראשו של אדם יכול ליכנס בה והיא חלון צורי או שהיתה למטה מד"א אע"פ שאין ראשו נכנס בה אין בעל החצר יכול לבנות כנגדה או בצידיה אלא אם כן הרחיק ד"א כמו שבארנו. היתה חלון קטנה שאין ראשו של אדם נכנסת בה והיא חלון המצרי והיתה למעלה מד"א אין לו חזקה ובעל החצר יכול לבנות כנגדה ובצידיה שהרי טוען ואומר לא הנחתיה לפתוח ולהניחה שלש שנים אלא מפני שהיא קטנה וגבוה אבל בשביל

שתחזיק עלי עד שארחיק הבניין לא הנחתיך כך פי' רבינו יעקב בתשובה אחת ורבינו יצחק הלוי וכן רבינו שמואל בסוף ימיו אבל חלון צורי יעז לו חזקה בד"א כשפתחה לתשמיש או כדי שיכנס הרוח בה אבל פתחה לאורה [כשמואל שם] אפי' היתה קטנה ביותר הואיל ולא עירער החזיק בה ואין בעל החצר יכול לבנות כנגדה או מצדדיה בלא הרחקה אלא אם כן עשה ההרחקות אשר בארנו למעלה שהרי מחל לו על האורה. [שם דף ט'] וכן מי שהיתה לו חלון מוחזקת לאורה ובא חברו ובנה כנגדה או לצדדיה בלא הרחקה או סתמה ושתק בעל החלון אינו יכול לחזור בו ולערער ולפתוח את החלון או להרחיק את הבניין שכיון ששתק מחל שאין אדם עשוי שסותמין אורו בפניו אלא אם כן מחל. בפ"ק [דף ז'] מסקינן מי שהיה לו חלונות למטה בכותלו ובא חבירו לבנות בפניהם ואמר לו אני אפתח לך חלונות אחרות בכותל זה עצמו למעלה מאלה הר"ז מעכב עליו ואומר בעת אשר תפתח החלונות תרעיד את הכותל ותקלקל אותי ואפי' אומר לו אני אסתור כל הכותל ואבנה לך חדש ואעשה לך בו חלונות למעלה ואשכור לך בית דירה שתדור בו עד שאבנה יכול לעכב עליו ואומר לו אין אני רוצה שאטרח ממקום למקום לפיכך אם לא היה שם טורח גדול ואינו צריך ליפנות אינו יכול לעכב עליו וכופין אותו שיהיה חבירו סותר חלון זה שלמטה ועושה לו חלון מלמעלה שזו מדת סדום. [שם דף י"ב] כללו של דבר כל דבר שזה נהנה בו וחברו אינו מפסיד ואינו חסר כלום כופין עליו, [בדף נ"ט דלעיל] אבל בעל החלון שרצה לשנות מקום חלונו בין מלמעלה בין מלמטה אפי' היתה גדולה ואמר אפתח אחרת קטנה ואסתור זו בעל החצר יכול לעכב עליו [בדף ס'] וכן אינו יכול להרחיב בחלון כל שהו. בפ' ג' [דף נ"ט] מסקינן המבקש להוציא זיז מכותלו על אויר חצר חברו כל שהוא בעל החצר מעכב עליו שהרי מזיקו בראיי' בעת שתולה בו ומשמש בו הוציא הזיז ולא מיחה בו לאלתר בעל החצר הרי החזיק בעל הזיז, [שם דף כ"ח] חרוצה להוציא צנור על חצר חברו כדי שיקלחו שם המים בעל החצר מעכב עליו ואם לא מיחה בו הרי החזיק בו בעל הצינור, [בדף נ"ט] רצה אחר כך בעל הגג לסתום הצנור בעל החצר מעכב עליו שכשם שהחזיק בעל הגג לשפוך מימיו לחצר חברו כך החזיק בעל החצר שיהו מימי גגו של חברו באין אצלו ורשותו. בפ' קמא [דף ו'] מסיק מי שהוריד מי גגו על חצר חברו ולא מיחה בו והחזיק בדבר זה אם היו המים מנטפים ורצה לקבצן למקום אחד ולעשות צנור עושה וכן להיפוך אם היה שם צנור והחזירן מנטפין עושה ואפי' לכסות ביתו בצריף של ערבה שהטיפין יורדות דקות רבות זו אצל זו ומזיק יותר לחצר הרשות בידו [שם] כותל שבין שתי חצרות אם היה כולו של ראובן אין שמעון יכול להשתמש בו חפר שמעון בכותל

והכניס בו קורה אחת ושתק ראובן ולא מיחה בו החזיק במקום הקורה אפי' הייתה קטנה ורצה שמעון להחליפה בקורה גדולה ועבה מחליף. [שם] הייתה הקורה סוכת עראי כל שלשים יום לא החזיק שהרי אומר חברו זה צריך לצל ובימים מועטים יטלנו יתר מכאן החזיק ואם סוכת החג כל ז' ימי החג לא החזיק לאחר שביעי החזיק [ע"ש בתוספות], ואם חבר ראש הקורה בכותל בטיט מיד החזיק והוא שיביא ראיי' שראובן ראה ולא מיחה או סייע עמו, [מיימוני פ"ח דשכנים ע"ש במ"מ] מי שהחזיק בכותל זה בקורה אחת אינו יכול להביא קורה שניה שהרי לא מחל אלא אחת. בד"א כשהודה שאין הכותל שלו אלא חבירו מחל לו על הכנסת קורה זו אבל אם טען הכותל הזה שותף אני בה הואיל ונשתמש בו בקורה אחת נאמן ומשתמ' בכולן אחר שישבע שבועת היסת שהוא שותף בכל הכותל. בפ"ב [דף י"ז] לא יחפור אדם בור או שיח או מערה ולא יביא אמת המים ולא יעשה בריכת המים לשרות בה בגדים לכבס בצד כותל בורו של חברו אלא אם כן הרחיק מכותל בורו של חברו שלשה טפחים ויסיד בסיד לכותל בור זה או מקום מים זה כדי שלא יבליעו המים ויזיקו כותלו של חברו [שם] מרחיקין את הגפת ואת המלח ואת הסיד ואת הסלעים מכותל של חברו ג' טפחים או סד בסיד כן מוכיח שם [בדף י"ט] דאו סד בסיד תנן בזו הבבא. [בדף י"ז] מרחיקין את הזרעים והמחרישה ואת הגומא שמתקבץ בה מי רגלים מן הכותל ג"ט ומרחיקין את הרחים מן הכותל ג"ט מן הרחיים התחתונה שהן ארבע מן העליונה כדי שלא יתנענע הכותל ע"י כן ומרחיקין התנור מן הכותל שלשה טפחים מקרקעיתו שהן ארבעה משפתו כדי שלא יחם הכותל. [בדף י"ט] לא ישתין אדם מים בצד כותל של חברו אא"כ הרחיק ממנו ג"ט בד"א בכותל לבנים אבל בכותל של אבנים ירחיק טפח ואם היו האבנים צחיח סלע משתין בצדו בלא הרחקה, מסקינן בב"מ [דף קי"ז] בעל העלייה שהיה שופך מים והן יורדין על הדר בבית למטה אם היתה שם מעזיבה שהמים מתעכבים שם בעת שפיכה ואחר שיפסיק לשפוך יתבלעו המים וירדו וינטפו על התחתון צריך התחתון לתקן ולהרחיק עצמו מן הנזק שהלכה כרבי יוסי שאומר [בפרק לא יחפור דף י"ח וכ"ה] גבי משרה וירק וחרדל ודבורים וכיוצא בהן שעל הניזק להרחיק עצמו אם ירצה עד שלא יגיע לו הנזק שזה בתוך שלו הוא עושה והנזק בא לחברו מאליו, [בדף קי"ז דלעיל] ואם אין שם מעזיבה אלא כשישפוך ירדו המים מיד הר"ז כמזיק בחציו והעליון מתקן או ימנע מלשפוך. וכן כל כיוצא בזה וכן כל ההרחקות האמורות למעלה אם לא הרחיקן הר"ז כמו שהזיק בחציו וכן פסק ר"ח [בפרק לא יחפור דף ע"ב ופסק דר"ח בתוס' שם] מדקאמר גבי מרחיקין את הסולם מן השובך לימא מתניתן דלא כרבי יוסי מכלל דשאר הרחקות דמתניתין

כרבי יוסי דמודה [שם] רבי יוסי בגירי דידיה ורש"י פי' [שם] דה"ה שיש הרבה דלא כרי יוסי אלא בזו מסתפק ודברי ר"ח עיקר שהן קבלת הגאונים, פסק ר"ת בפ' לא יחפור [בתו' דף י"ח] דאפי' בגירי דידיה כגון רחים ותנור אם סמך בהיתר אין צריך להרחיק [בדף י"ז]. ולרבנן נמי דאמרי [בדף י"ח וכ"ה] על המזיק להרחיק עצמו אינו נקרא מזיק אא"כ יש שם דבר הניזק ולא אסר שם רבא [בדף י"ז] לסמוך בצד המצר אלא דווקא בור דכל מרא ומרא דקא מחית קא מרפיא ליה לארעא ולא יוכל לחפור בור אחר שם תחתיו דבשדה העשויה לבורות מדבר שם ומה שאומר שם [בדף כ"ה ובתוס' שם] גבי פפי יונאה שהכותשים בבית הבד הוצרכו להרחיק מפני שהיו מנדנדין האפדנא שנבנית אחר כך לשם אותה מכתשת כלי המטלטלין היה ולא החזיק בקביעות בקרקע, [מיימוני פי"א דשכנים] כל ההרחקות האמורות בפ' לא יחפור אם לא הרחיק וראה חבירו ושתק ה"ז מחל ואינו יכול לחזור ולהצריכו להרחיק והוא שיראה ממנו שמחל כגון שסייע אותו מיד או שאמר לעשות או שראהו שעשה בצדו בלא הרחקה ושתק ולא הקפיד על זה שכל המחזיק בנזק זכה בו [בפרק לא יחפור דף כ"ג] בד"א שיש חזקה לנזקין בשאר נזקין אבל הזיק בד' נזקין ואלו הם העשן וריח בית הכסא מלאכה שמעלה אבק [בדף כ"ד וכ"ו] [בדף כ"ה] ומלאכה שמנדנדת חצר חבירו עד שמכח ההכאה נדנד כסוי שעל גבי חבית שכל אחד מאלו הרי הוא כמזיק בחציו ועל המזיק להרחיק עצמו בד' נזקין אלו אין לו חזקה ואפי' שתק הניזק כמה שנים הר"ז חוזר וכופהו להרחיק [מהמיימוני פי"א דלעיל וכן הביא לעיל] וכן היזק ראייה במקום שצריך מחיצה כופהו לעשות מחיצה בכל עת שירצה מפרש בירושלמי [פרק לא יחפור] לא אסרו אלא בעשן תדיר ומפ' ר"ת [בתוס' דף כ"ג דלעיל בד"ה בקיטרא] בעשן כבשן ופירש"י [שם] דווקא בבית הכסא שעל גבי קרקע ולמה שנו נזקין אלו יותר משאר נזקין לפי שאין דעתו של אדם סובלת נזקין אלו וחזקתו שאינו מוחל שהזיקו היזק קבוע ואם קנו מידו שמחל בנזקין אלו אינו יכול לחזור בו שכן משמע הלשון שאומר שם [בדף כ"ג והסוגיא דף מ"ט ונ"א] אין חזקה לנזקין הא ראייה יש שטר או קניין כדמסקינן בב"ב [בתו' שם] על דברים אחרים הורו הגאונים שבני מבוי או בני החצר שנעשה אחד מהן אומן ולא מיחו אע"פ שראו העם נכנסין ויוצאין לקנות ממנו ושתקו בדבר יכולין לחזור ולעכב ולומר אין אנו יכולין לישן מקול הנכנסין והיוצאין שזה היזק קבוע הוא כמו העשן והאבק [מיימוני דלעיל] מי שהחזיק בנזק שיש לו חזקה כגון שפתח חלון או שהעביר אמת המים או לא הרחיק מה שראוי להרחיק והרי המחזיק טוען אתה אמרת לי לעשות או מחלת לי אחר שראיתה או הכרת הנזק ושתקת ולא מחית בי והניזק אומר עכשיו הוא שראיתי ולא ידעתי מקודם

או שאומר כשראיתי מחיתי בך ואתה אמרת עתה ארחיק אסתור והיית מדחה אותי מיום אל יום כדי שתקבע היזיקך בכל אלו וכיוצא בהן על הניזק להביא ראיה ואם לא הביא ישבע המזיק שבועת היסת ויפטר [שם] החזיק בנזק שאין לו חזקה כגון עשן ובית הכסא וכיוצא בהן וטען המזיק שקנה מידו של ניזק על המזיק להביא ראיה שקנה מידו ואם לא הביא ישבע הניזק היסת שלא קנה מידו על כך ויסלק זה היזקו, בפ"ק [דף י"ב] מסקינן האחין או השותפין שבאו לחלוק את השדה וליטול כל אחד חלקו אם היתה שוה ואין שם מקום טוב ומקום רע חולקין לפי המדה בלבד ואם אמד אחד מהם תנו לי חלקי מצד זה כדי שיהא סמוך לשדה אחרת שלי ויהיה הכל שדה אחת שומעין לו וכופין חבירו על זה שעכוב דבר זה מדת סדום הוא אבל אם יש שם מקום טוב ומקום רע אין חולקין אלא בגורל, [שם וע"ש בתוס'] הבכור שחלק נוטל שני חלקים שלו כאחד שני' פי שנים הוקשו יחד [שם ומביאו לקמן מ"ע צ"ו] אבל היבם שחלק עם אחיו בנכסי אביו נוטל חלקו וחלק אחיו בגורל אם עלו ממקום אחד עלו ואם עלו בשני מקומות עלו: **ועיקרי כל ההלכות שבארנו עד הנה בהלכות חלוק קרקעות והרחקות הניזקין עיקרן במסכת בבא בתרא בג' פרקים הראשונים. נבאר מעתה דין בעל המצר ועיקר משפטיו בפרק המקבל**:

אומר שם [בדף ק"ח כל הסוגיא] שאחד מן האחין או מן השותפין שמכר חלקו לאחר אמר רב נחמן ונהרדעי מסלקין את הלוקח ונותנין לו שאר האחין או השותפין דמים שנתן והולך כדי שלא יבא זר ביניהם ולא עוד אלא כל המוכר קרקע שלו לאחר יש לו לחבירו שהוא בצד המיצר שלו ליתן הדמים ללוקח ולסלק אותו וזה הלוקח הרחוק כאילו הוא שליח של בן המיצר בין שמכר הוא בין שמכר שלוחו בין שמכרו ב"ד יש בו דין בן המיצר, [כך מבואר שם בפרש"י ובאלפסי] אפי' היה הלוקח ת"ח ושכן קרוב למוכר ובן המיצר עם הארץ רחוק בן המיצר קודם ומסלק את הלוקח ודבר זה משום ועשית הישר והטוב אמרו חכמים הואיל והמכר אחד הוא טוב וישר הוא שיקנה מקום זה בן המיצר יתר על הרחוק, [שם בגמ'] היו בני המיצר רבים כולם זוכים בזו השדה הנמצרת ומתחלקת ביניהם לפי מנינם ונותנין כולם הדמים ללוקח והוא שבאו כולם בבת אחת אבל קדם אחד מהן וסילק את הלוקח זכה בו לבדו הואיל והוא בן המיצר [מהמיימוני פרק י"ב דשכנים] וכן אם באו מקצתן במדינה זו ומקצתן במדינה אחרת מסלקין אותו אלו העומדין כאן בלבד והיא להם, [בגמרא דלעיל] וכן המוכר לאחד מבני המצר או לאחד מן השותפין שלו במשא ובמתן אע"פ שאין שותפו בקרקע זכה בה ואין שאר השותפים או שאר בני המצר נוטלין עמו, [שם] המוכר כל נכסיו לאחד אין בעל

המיצר של שדה אחת מסלק את הלוקח מאותה שדה שהרי היא ואחרו' קנה כאחד [שם] וכן המוכר לבעלים ראשונים או הלוקח מן הגוי אין בו דין בעל המיצר ובפ' הגוזל בתרא [בבא קמא דף קי"ד ובפרק המקבל דלעיל] אומר שהמוכר לעכו"ם משמתין אותו עד שיקבל כל האונס שיבא מן העכו"ם או עד שינהיג העכו"ם עם בן המיצר שלו בדיני ישראל משלם כמו המוכר אומר רבינו יצחק [בתוס' שם] שלשם מדבר שישראל חבירו רוצה לקנות אותו קרקע אבל אם אין ישראל רוצה לקנות מותר למכור להשכיר כדגרסינן בב"ב [דף כ"א] מי שיש לו בית בחצר השותפין לא ישכירנו לסופר ארמאי משמע הא לארמאי שאינו סופר מותר [מיימוני דלעיל] השכירות אין בה משום דין בן המצר [בפרק המקבל דלעיל] הממשכן מקום ואחר כך מכרו לזה שהוא ממושכן בידו אין בו משום דין בן המיצר ופוסק ר"ת [בתו' שם בד"ה ארעא ובאשירי] שבבתי' שאין מצויין לימכר אין בהם משום דין בן המיצר וראייתו שם קצת בפרק הרבית [דף ע"ג] גבי בית הממושכן ביד רב מרי [בפרק המקבל דלעיל] המוכר מקום רחוק כדי לגאול מקום קרוב או שמכר רע כדי לגאול יפה בדמיו או שמכר כדי ליתן מנת המלך או שמכר לקבורה או למזון אשה והבנות אין באחד מאלו דין בן המיצר אלא זכה הלוקח ולמה אין בהן דין בן המיצר שכל אלו טרודין הן למכור ומפני צורך גדול מוכרין וא"ת יש בהם דין בן המיצר לא ימצא לוקח שהרי אומר למה אטרח ואקח ויבוא זה ויסלק אותי ואין הבעלים יכולין להמתין עד שיביא בעל המיצר מעות ויקנה [במיימוני דלעיל] הרי שטען הלוקח ואמר מפני המס וכיוצא בו מכר לי המוכר ובעל המיצר אומר שקר אתה טוען לבטל זכותי על בעל המיצר להביא ראייה ואחר כך יוציא מיד הלוקח ואם לא הביא ישבע הלוקח היסת ואפי' היה שם בדבר ספק אין הלוקח מסתלק אלא בראיה ברורה שמביא בעל המיצר לפיכך אם טען הלוקח ואמר גזלן אתה לשדה זו או אריס אתה לשדה זו או שוכר או ממשכן צריך בעל המיצר להביא ראייה שהוא בעל המיצר ושקרקע זו בחזקתו וכן כל כיוצא בזה, [בגמ' דלעיל] המוכר ליתומים קטנים אין בו דין בעל המיצר הטוב והישר שעושין חסד עם אלו יותר מבעל המיצר. [שם] וכן המוכר לאשה אין בו דין בעל המיצר מפני שאין דרכה לטרוח תמיד ולקנות הואיל ולקחה חסד הוא שתעמוד הקרקע בידה [שם] היה מפסיק בינו ובין מיצר חבירו רכב של דקלים או בניין גבוה וחזק או גומא וכיוצא בהן רואין אם יכול להכניס אפי' תלם אחד בתוך הדבר המפסיק עד שיתערבו שתי השדות הר"ז כל המיצר שלו ומסלק את הלוקח ואם לאו אינו מסלק את הלוקח [שם] הנותן מתנה אין בו דין בעל המיצר [שם] הי' כתוב בשטר מתנה שאחריות מתנה זו על הנותן יש בה דין בן המיצר הואיל ויש בה דין אחריות מכירה היא ולא כתב מתנה

אלא לבטל זכות בן המיצר וכמה נותן לו מה שהוא שוה [באלפסי שם] אמר הלוקח כך היא והערמה עשינו ומכירה היא ובכך וכך קניתי נשבע בנקיטת חפץ ונוטל כדין כל השלוחים ורבי לרבינו משה [פרק י"ג דשכנים וע"ש במ"מ] שצריך לטעון דמים שהם ראויין או יתר מעט אבל אם אמר על שוה מנה מאתים קניתי אינו נאמן. [באלפסי דלעיל] היה כתוב בשטר מתנה וקבלתי עלי אחריות מתנה זו שאם תצא מידו אתן לו מאתים זוז נותן לו בן המיצר מאתים זוז ואחר כך מסלקו ואע"פ שאינה שוה אלא מאה [במיימוני פי"ג דלעיל כל הסוגיא ממשמעות הגמ' דלעיל שאמר מצי אמר ליה לתקוני שדרתיך כו'] הלוקח שבנה והשכיר או סתר והפסיד בן המצר מסלקו ונותן לו דמים שהן ראויין לו והרי הוא בכל מעשיו כמו השליח וכן אם לוה הלוקח דמים קודם שיסלק אותו בן המיצר וסלקו בן המיצר אין הבעל חוב שלו טורף מיד בן המיצר זה העיקר בכל אלו הדינים שכל הלוקח בצד חצר חבירו הרי הוא כמו שליח לחבירו ולתקן שלחו ולא לעוות לפיכך אם השביח נוטל היציאה ואם הפסיד וחפר והרס או אכל פירות מנכין לו מן הדמים בד"א שמחשבין לו את הפירות כשאכלם אחר שבא בן המצר והביא מעות לסלקו אבל כל הפירות שאכל מקודם שלו הוא אוכל ואין מחשבין אותו. [במיימוני דלעיל] קטן שהיה בן המיצר וראו ב"ד שזכות הוא לו מסלקין את הלוקח או יתנו לו חלק עם שאר בעלי המצר כמו שיראו. [שם] בעל שהיתה אשתו בת המיצר ה"ז מסלק את הלקוחות שכל נכסי אשתו ברשותו וכל זכות שתבא לה זכות הוא לו [שם פי"ד] הרוצה למכור שדהו והביא בן המיצר שלו וזה שהוא רוצה ליקח ממנו לב"ד ואמר לבן המיצר אם תרצה לקנות בכך וכך קנה ואם לאו סלק את עצמך והר"ז לוקח הרי זה לא נשאר לו טענה אלא או מביא מעות מיד וקונה או בטלה זכותו. [בגמ' דלעיל] אמר אטרח ואביא אין שומעין לו. אלך ואביא אם הוא אמוד שיש לו ממתינין אותו עד שילך ויביא ואם אין אמוד אין שומעין לו שאינו רוצה אלא להשתמט לפיכך אומרים לו אם תוציא עתה זוזים יפה כחך או בטלה זכותך שאין קובעין זמן לבן המיצר, [שם] הוציא בן המיצר מעות והוציא הלוקח מעות אם היו של לוקח טובים מזוזין של בעל המיצר או ממהרין לצאת יותר מזוזין בטלה זכותו ואין לו דין בן המיצר. [שם] היה רוצה הלוקח לבנותה ובן המיצר רוצה לזורעה הלוקח זוכה משום ישוב הארץ ואין בה דין בן המיצר [שם] בא לוקח ונמלך בבן המיצר יאמר לו הרי פלוני בן המיצר שלך רוצה למכור לי שדה זו אלך ואקח ממנו וא"ל לך וקח לא בטל זכותו ויש לו לסלק אותו אחר שקנה אא"כ קנו מידו, [במיימוני דלעיל] בד"א שצריך קניין שמחל לו קודם שיקנה אבל אם מחל לו זכותו אחר שלקח כגון שבא בן המיצר וסייע עמו או שכר ממנו או ראה אותו בונה וסותר כל

שהו ומשתמש ולא מיחה בו ולא עירער הר"ז מחל ושוב אינו יכול לסלקו הורו הגאונים שאם הי' בן המיצר במדינה אחרת או חולה או קטן ואחר זמן הבריא החולה או הגדיל הקטן או בא ההולך אינו יכול לסלקו שאם אתה אומר כך אין אדם יכול למכור קרקעות שהרי הלוקח אומר לאחר כמה שנים תצא מידי' [בגמרא דלעיל] המוכר שוה מאתים במנה אם לכל העם מוכר ומוזיל נותן לו בן המיצר מאה ומסלקו ואם אינו מוזיל לכל העם נותן לו מאתים שהוא שוה שהמוכר נתן לזה במתנה, [שם] לקח שוה מנה במאתים אינו יכול לסלקו עד שיתן המאתים, [במיימוני דלעיל] טען בן המיצר שזו קנוניא ביניהם נשבע הלוקח בנקיטת חפץ ונוטל המאתים, [בגמ' דלעיל כמבואר בפרש"י ובאלפסי שם] כל הרוצה למכור קרקע ובאו שנים כל אחד אומר אני אקח בדמים אלו ואין אחד מהם בעל המצר אם הי' אחד מיושבי העיר ואחד משכני השדה שכן העיר קודם שכן ותלמיד חכם תלמיד חכם קודם קרוב ותלמיד חכם תלמיד חכם קודם שכן וקרוב שכן קודם שגם זה בכלל הטוב והישר הוא. קדם אחד מהם וקנה זכה ואין חברו שראוי לקדם לו יכול לסלקו הואיל ואין אחד מהם בעל המיצר. ורבינו יעקב מפרש [בתוס' שם] גם כן בששניהם מצרנים:

אחר שבארנו קניין המתנה והמכר והרחקת נזקי השכנים ראוי לבאר דין שלוחו של אדם ושותפות כמשפטו במקחו ובממכרו ובהפסדו ובשכרו:

[מיימוני ריש הלכות שלוחין ושותפין ממשמעות הגמרא דפרק האיש מקדש (קידושין דף מ"א) ומ"ב] האומר לשלוחו צא ומכור לי קרקע או מטלטלין או קנה הר"ז מוכר ולוקח לו ועושה שליחותו וכל מעשיו קיימין [בקידושין דף ס"ו] ואין העושה שליח צריך קניין ולא עדים אלא באמירה בלבד בינו ובין חברו ואין צריכים עדים אלא לגלות את הדבר אם כפר אחד מהם כשאר כל הטענות מסקינן בפרק אלמנה נזונת (כתובות דף צ"ט) השליח שעבר על דברי משלחו לא עשה ולא כלום וכן אם טעה בכל שהו בין בקרקע בין במטלטלין חוזר שהרי אומר לו לתקוני שדרתיך ולא לעוותי ולא אמרו [בפ' הזהב דף מ"ט] שהאונאה במטלטלין שתות והעבדי' והקרקעות והשטרות אין בהם אונאה [שם דף נ"ו] אלא במוכר שלו או לוקח לעצמו אבל השליח שטעה בכולן בכל שהוא חוזר. מעשה באשה שנתנ' מעות לשלוחה לקנות לה קרקע וקנה לה שלא באחריות ופסק רב נחמן בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קס"ט) שהר"ז עיוות והשליח לוקח אותה לעצמו שלא באחריות כמו שעשה וחוזר ומוכר אותה למשלח אותו באחריות הואיל וקנה אותה לה במעותיה ואחריות על השליח וכן כל כיוצא בזה לפיכך אם התנה עליו שעשאו שליח בין לתקן בין לעוות אפילו מכר לו שוה מאה בדינר או לקח לו שוה דינר במאה אינו יכול לחזור

בו וחייב המשלח ליתן לו כפי התנאי׳ האומר לשלוחו מכור לי משדה שלי בית סאה ומכר לו בית סאתים הר״ז מוסיף על דבריו וקנה הלוקח בית סאה בלבד אמר לו מכור לי בית סאתים ומכר בית סאה הר״ז מעביר על דבריו ולא קנה לוקח. אמר לו מכור לי שדה שלי לאדם אחד והלך השליח ומכרה לשנים ממכרו בטל שהרי עבר על דבריו כדאיתא בפ׳ אלמנה ניזונת [כתובות דף צ״ט כל הסוגיא] [בתוספתא דב״מ פ״ד ומביאה בירושלמי פ׳ איזהו נשך ד״י ע״ב] הנותן מעות לשלוחו ליקח מהם חיטין או מין ממיני סחורה ולא לקח אין לו עליו אלא תרעומת כתב רב אלפס [בפרק הגוזל קמא וכן גם הסוגיא במיימוני פ״א דשלוחין ושותפין] נתן לו מעות ליקח בהן חיטין בין לאכילה בין לסחורה והלך ולקח בהן שעורין אם פחתו דמי זה שלקח פחתו לשליח מפני שהוא משנה ואם הוסיפו דמיהן הוסיפו לבעל המעות. ומה שהוא אומר בפ׳ הגוזל קמא (בבא קמא דף ק״ב) הוסיפו לאמצע בנותן לו מעות למחצית שכר מדבר כמו שיתבאר לפנים [לעיל] בפ׳ אלמנה ניזונת (כתובות דף צ״ח) פוסק היה שער קצוב וידוע והוסיפו לשליח במניין או במשקל או במדה כל שהוסיפו לו המוכרים על המדה הרי הוא של שניהם וחולק השליח בתוספת עם בעל המעות ואם הי׳ דבר שאין לו קצבה הכל לבעל המעות. אמרינן בפ׳ הכותב (כתובות דף פ״ה) מי שהי׳ חייב לחברו מעות בין משום מלוה בין משום פקדון או שכירות ונתן הממון ביד השליח ואמר ליה הולך ממון זה לבעל חובי אין צריך השליח להטפל ליתן לו בפני עדים ואם אמר לשליח אל תפרע חוב זה אלא בעדים ופרעו שלא בעדים חייב לשלם. וכן אם הי׳ החוב בשטר בין שאמר לו תן המעות וקח השטר בין שאמר קח השטר ותן המעות ונתן המעות בלא עדים ולא לקח השטר חייב לשלם שהרי לתקן שלחו ולא לעוות בפרק האיש מקדש (קידושין דף מ״ג) פסקינן הל׳ שליח נעשה עד בכל דבר ואמר רבא אמר רב נחמן [שם] השולח ממון שבידו ביד שלוחו ואמר לו הולך מנה לפלוני שאני חייב לו והלך ונתן לו שלא בעדים השליח אומר נתתי והבעל חוב או הפועל אומר לא לקחתי זה נשבע שנתן וזה נשבע שלא לקח וישלם הלוה לבעל חובו או לפועל או לבעל הפקדון ואפי׳ היו השלוחי׳ שנים אין עדותן מועלת מפני שהן נוגעין בדבר שהרי חייבין לישבע היסת [ע״ש בתוס׳], [מיימוני פ״א דלעיל] בד״א כשהשליח ובעל חוב מכחישין זה את זה אבל מת אחד מהן או הלך למדינת הים אין הלוה יכול להשביע אחד מהם שהרי אין כאן מי שטוען עליהן להכחישן בוודאי אלא הלוה מחרים חרם סתם ומשלם החוב שעליו וכן כל כיוצא בזה [מיימוני דלעיל] ראובן ששלח כתב לשמעון ואמר לו מנה שיש לי בידך שלחהו ליד ביד לוי אם רצה לשלחו אינו חייב באחריותו בין שהי׳ מלוה בין שהי׳ פקדון והוא שיכיר שהוא כתב ידו

ואם טען המלוה ואמר לא כתבתי ולא שלחתי לך ישבע הלוה היסת שכתב ידו בא אליו ולפיכך שלח ויפטר. וכן הורה רב אלפס [בפרק הגוזל קמא] והרב רבי יוסף אבן מג"ש הלוי. אבל אם לא הי' הכתב כתב ידו או שאין הלוה יודע שהוא כתב ידו אפי' היו כתובין בו סימנין ואותות שביניהם ביחוד אם טען ראובן ואמר לא שלחתי כתב שמעון חייב באחריותו ומשלם לראובן דאמר רב יהודא אמר שמואל בפרק הגוזל קמא [בבא קמא דף ק"ד וקצת מזה גם בתוספות שם] אין משלחין ממון בדיוקני ואפילו עדים חתומים עליה רבי יוחנן אמר אם היו עדים חתומים עליה משלחין ופירש ר"י דיוקני הוא צורות שבטבעות שחותמין בהן חותמות ולשון דיוקני פרצוף כמו בדיוקני עצמה אל תסתכל ומסר לשלוחו הצורה וחתמו העדים שזו היא הדיוקני שלו ואמר לו השליח בסימן זה לשלוח מעות לבעל החותם [בבבא בתרא חזקת הבתים דף כ"ח]. ופסק רב אלפס אין הלכה כרבי יוחנן אלא כשמואל וסוגית השמועה שם כשמואל, [מלשון המיימוני דלעיל] אמנם יכול שמעון להחרים סתם חרם על מי שכתב כתב ידו זה ולא יודה. ויש מי שהורה שישבע ראובן ואחר כך יטול כדין כל הנשבעין ונוטלין. [מהמיימוני דלעיל] לוי שבא בשליחות ראובן ולקח חמשים ואמר ראובן לא שלחתיו אלא ליקח עשרים ועשרים בלבד הביא לי הרי ראובן נשבע שלא שלחו אלא ליקח עשרים ועשרים בלבד הביא לו כדין כל מודה מקצת ולוי נשבע היסת שחמשים שנתת לי נתתי לראובן וישלם שמעון מביתו אם הי' חייב לראובן וכן כל כיוצא בזה, [בפי' האיש מקדש דף מ"א ובפי' איזהו נשך (בבא מציעא דף ע"א)] אין (ב) העכו"ם נעשה שליח לדבר מן הדברים שבעולם ואין ישראל נעשה שליח לגוי לדבר מן הדברים שבעולם שנ' כן תרימו גם אתם מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית והוא הדין לכל התורה כולה ומה משלחכם בני ברית אף לכל התורה כולה המשלח בני ברית. בקידושין [דף מ"ב] כך המסקנא שלכל הדברים שלוחו של אדם כמותו חוץ מדבר עבירה שדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים ואם אמר לחברו צא וגנוב לי וגנב פטור המשלח מתשלומי כפל וכן כל כיוצא בזה [שם] עושה אדם שליח איש או אשה ואפי' אשת איש ואפילו עבד ושפחה הואיל והן בני דעת וישנן במקצת במצות נעשין שלוחים במשא ובמתן. אבל מי שאינו בן דעת ובן חש"ו אין נעשין שלוחים ולא עושה שליח אחד הקטן ואחד הקטנה. לפיכך אמרינן בפרק הספינה (בבא בתרא דף פ"ז) השולח בנו קטן אצל החנווני מדד לו באיסר שמן ונתן לו את האיסר ואבד השמן ואת האיסר החנוני חייב לשלם שלא שלחו אלא להודיעו ולא הי' לו לשלח אלא עם בני דעת וכן כל כיוצא בזה. ואם פי' ואמר שלח לי עם הקטן הר"ז פטור שהאומר לחבירו מנה שיש לי בידך בין מלוה בין פקדון שלחהו לי ביד

פלוני אפי' היה קטן אם רצה לשלחו בידו נפטר אינו חייב באחריותו וכעין זה שנינו בפרק השואל [דף צ"ח], [מהמיימוני פ"ב דשלוחין ושותפין כל הסוגיא] הסרסור שליח הוא אלא שהוא נוטל שכר על שליחותו לפיכך אם שינה על דעת הבעלים משלם מה שהפסיד כיצד הרי שנתן ראובן חפץ לשמעון הסרסור ואמר לו מכור לי זה ואל תמכור בפחות ממאה והלך ומכרו בחמשים משלם חמשים מביתו מכרו במאתים הכל לראובן וכן כל ביוצא בזה. ראובן אומר במאה מסרתי לך והסרסור אומר בחמשים מסרת לי וכן בחמשים מכרתי נשבע הסרסור שבועת התורה שהרי הודה במקצת ואם כבר נתן לו החמשי' נשבע היסת שעשה שליחותו וזכה בו הלוקח ואם ידע הלוקח שחפץ זה של ראובן הוא וזה המוכר לו סרסור הוא יחזיר החפץ לבעליו ומחרים על מי שנתן לו רשות למכור בחמשים או שרצה בחמשים וחזר בו אחר שקניתי. כל סרסור שהודיע ללוקח שהחפץ זה או קרקע זה של ראובן ואחר שקנה הלוקח אמר ראובן איני רוצה למכור בדמים אלו מחזיר הלוקח שהרי לא פסק לו דמים ואמר לו מכור בכך וכך. וכל סרסור שאבד החפץ או נגנב או נשבר חייב לשלם מפני שהוא כנושא שכר [במשנה פ' הספינה דף פ"ז וטעם דנושא שכר בתוס' שם], תניא בפ"ד נדרים [דף ל"א וכן בפ' השוכר את האומנין (בבא מציעא דף פ"א) כל הסוגיא] הלוקח כלים מבית האומן לשגרן לבית חמיו ואמר לו אם הם מקבלים אותן אני נותן דמיהן ואם לאו אתן לך שכר מעט ונאנס בהליכה הר"ז חייב לשלם ואם נאנסו בחזרה פטור מפני שהוא כנושא שכך כך הגירסא פי' רבינו שלמה דכיון דקייצי דמיהן הרי הן בחזקת לקוחין עד שיודע שאינן לקוחין אבל בחזרה פטור מאונסין וחייב בגניבה ואבידה מפני שהוא כנושא שכר גם בחזרה דהואיל ונהנה שנתפאר בהן מהנה בזאת. נטלן על מנת למוכרן לאחרים ואמר לו אם ימכרו למקום פלוני או עד זמן פלוני אתן לך דמים כך וכך ואם לא ימכרו אחזירם לך ונאנסו בין בהליכה בין בחזרה חייב לשלם [והטעם מבואר לעיל]. כל שליח שטוען שאירע אונס פלוני והפסיד כך וכך הר"ז נשבע שבועת השומרים על טענתו ויפטר ואם היה האונס במקום שאיפשר לו להביא עדים הר"ז צריך להביא ראייה על טענתו ואם לא הביא ראייה אינו נאמן ומשלם שהל' כאיסי שדורש [שם דף פ"ג] שבועת ה' תהיה בין שניהם וגו' דאין רואה דוקא הא יש רואה יביא ראיה ויפטר ואם לאו ישלם. וכן הדין בכל טענת השומרים:

אלה הם דיני הרשאה

מסקינן בפרק מרובה (בבא קמא דף ע') דאמרי נהרדעי מי שהיה לו קרקע תחת יד אחר או שהי' לו מטלטלין בפקדון ורצה לעשות שליח לדון עם זה ולהוציא הקרקע או

הפקדון מתחת ידו הר"ז כותב לו הרשאה וצריך לקנות מידו שהקנהו והרשהו ואמר לו דון וזכה והוציא לעצמך וכיוצא בעניינים אלו ואם לא כתב לו אינו יכול לדון עמו שהרי אומר לו אין אתה בעל דיני [והטעם במרדכי שם בשם הראב"ן], אע"פ שכתב לו כך אינו אלא שליח וכל מה שיזכה בו הרי הוא של משלחו שכך פוסק שם והלכתא שליח שוייה וכל ההוצאות שיוציא השליח על דין זה שהורשה בו ה"ז המשלח חייב בהם שכך כותבין בהרשאה כל מה שתוציא בדין זה עלי לשלמו אמר אביי [שם] אם הקנה לזה המורשה שליש או רביע ממה שיש לו ביד חבירו הרי זה דן על הכל הואיל ודן על חלקו והרי הוא בעל דינו בחלקו דן על הכל גרסינן בפ' השולח [דף נ"ח] אמר אביי קבלנו מרבותינו בעל בנכסי אשתו צריך הרשאה ואם יש שם פירות בקרקע מתוך שיש לו לדון על הפירות שהרי הן שלו דן על העיקר ואין צריך הרשאה מאשתו שאם אין לו קרקע אין לו פירות. בפ' הגוזל קמא (בבא קמא דף ק"ד) רבי יוחנן ורבי אלעזר אומרים מי שהיה לו ביד חבירו פקדון או מלוה בין מטלטלין בין מעות ועשה שליח בעדים להביא לו הרשות ביד זה שהוא אצלו אם רצה ליתן נפטר ואינו חייב באחריותו שהרי נתן לשלוחו ואם לא רצה ליתן אינו נותן שאין זה בעל דינו עד שיבא בהרשאה על הפקדון. גרסינן בפרק שבועת העדות (שבועות דף ל"א) אמר רב כל הבא בהרשאה הרי היא בכלל ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו ומפרש רבינו יצחק [בתו' שם] דווקא באלם ובעל טענות אבל מפני אדם שהוא רחוק אין כאן אלא מצוה. התובע את חבירו בדין במטלטלין או במעות שהפקיד אצלו וכפר בו אינו יכול לכתוב הרשאה עליו שנמצא זה כמשקר שהוא אומר לו הרשתיך במה שיש לי ביד פלוני וכבר אמר פלוני שאין לו אצלו כלום כלשון אחרון דנהרדעי שאמור בפרק מרובה (בבא קמא דף ע') שהרי סוגיות התלמוד דבכורות פרק יש בכור (בכורות דף מ"ח) ודפרק שבועות העדות (שבועות דף ל"ג) סוברות כך ואין הלכה כלשון הראשון דנהרדעי שאומר [בדף ע' דלעיל] שאין כותבין הרשאה במטלטלין דגזילה אפי' לא כפריה משום דרבי יוחנן דאמר [שם] גזל ולא נתייאשו הבעלים מהן שניהם אין יכולי' להקדיש זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו, כתב ר"ח [בתו' שם בד"ה אמטלטלין] עכשיו נהגו לכתוב הרשאה אף אמטלטלין דכפריה ואין חוששין לטעמא דמחזי כשקרא שאומר בלשון אחרון ולא ידע הטעם ונראה הטעם משום דמקשה כן בפ' הכותב (כתובות דף פ"ה) האי אשרתא דדייני דמיכתבה מקמי דמסהדי סהדי אחתימת ידייהו פסולה משום דמחזי כשיקרא ומתרץ שם דלמחזי כשיקרא לא חיישינן מדרב נחמן וכן בפרק כל הגט (גיטין דף כ"ו) ואע"פ שיש חלוקין במיחזי כשיקרא כי ההיא דפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קע"ב) אי ידעיתו

יומא דאקניתו ביה כתובו ואי לא לא כתובו יומא דקיימית ביה משום דמיחזי כשיקר' מ"מ יש לדמות זה להדיא דהכותב [דף פ"ה] לקיים המנהג, ולפי מסקנא זו בשבועת העדות [דף ל"ג] שמקשה מההיא דנהרדעי היה יכול לתרץ דליתא כאשר ביארנו אלא לפי דבריו משיב לו וכן מפרש רבינו יצחק [בתר דלעיל] דליתא קושיא שמקשה מקיום בית דין לדברים אחרים דווקא בקיום ב"ד חיישינן למחזי כשקרא ולא במקומות אחרים ולפיכך בכתובות [דף כ"א וגם בתוס' שם כל הסוגיא] שמביאה על קיום בית דין אינו אומר שם דליתיה [מהמיימוני פ"ג דשלוחין ושותפין] מי שנתחייב לו חבירו שבועה אינו יכול להרשו' אחר עליו להשביעו שאין שם דבר שיקנה לו ואין אדם מרשה על תביעת דברים שאין הדברים נקנים אלא על תביעת ממון, [בב"ב דף ג' ולעיל] מי שהיו לו מעות פקדון ביד אחר ורצה להרשות שליח להביאו אין קניין מידו מועיל בזה שאין המטבע נקנה בחליפין אלא כיצד עושה נותן לו קרקע כל שהו ומקנה לו המעות על גבה כדי להוציאו בהרשאה זו והולך ודן עמו ומוציאו [בפרק הזהב דף מ"ה ומ"ו] כך המסקנא בפרק הגוזל קמא (בבא קמא דף ק"ד), [מהמיימוני דלעיל] היתה לו מלוה ביד אחד אינו יכול לכתוב הרשאה עליו ואפי' היה החוב עליו בשטר מפני שמלוה להוצאה ניתנה, ואין אדם מקנה לחבירו דבר שאינו בעולם [כמבואר לעיל], [מבואר בגיטין דף י"ג ולעיל] ואין לו דרך שיקנה אדם בו חוב אלא במעמד שלשתן או בהקנאה שטר החוב עצמו בכתיבה ובמסירה מפני שהוא מקנה השיעבוד שבו [מבואר בפרק הספינה דף ע"ו], [בתו' פרק מרובה (בבא קמא דף ע') בד"ה אמטלטלין] ראיה לדבר שאין אדם יכול להרשות על מלוה כדאמרינן בפרק אף על פי (כתובות דף נ"ה) מתנת שכיב מרע שכתוב בה קניין הרי היא כמתנת בריא והרי היא כמתנת שכיב מרע כמתנת ש"מ שאם אמר הלואתו לפלוני הלואתו לפלוני משמע דמכח בריא אינו יכול להקנותו אפי' בקניין וכן נמי אמר בפי' מי שמת ודף קמ"ח] שכיב מרע שאמר הלואתו לפלוני הלואתו לפלוני מה שאין כן בבריא משמע אפילו בקניין שדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו ואין צריך בו קניין [כדאי' שם דף קנ"א וקנ"ו דלעיל], ואפילו קנין אגב אינו מועיל בזו בבריא בדבר שאינו בעין כדאיתא בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ז) למימרא דליתיה בבריא ליתיה בשכיב מרע דהא הלואתו לפלוני דליתיה בבריא ואיתיה בשכיב מרע ומתרץ [שם דף קמ"ח] דאיתיה בבריא במעמד שלשתן ולמה הוצרך לזה יאמר דאיתיה בבריא בקניין אגב אלא ודאי אינו מועיל, ועל כל זאת אומר רבינו יצחק ברבי שמואל שתקנת הגאונים עיקר ויכול להרשות על מלוה דמסיק בפרק מרובה [בבא קמא דף ע' והסוגיא בתו' שם דלעיל] דשליח שוייה ונהי דאין יכול להקנות הלואתו כשנותנה שליח יכול לעשות

שזהו לעצמו ועל כרחינו כן הוא שאין טעם הרשאה תלוי בקניין דהא קיי"ל כאיכא דאמרי דאמטלטלי דגזליה כי לא כפריה כתבינן הרשאה כמו שפסקנו למעלה אע"פ שאינו יכול להקנותם כמו שאין יכול להקדישם דקיי"ל כרבי יוחנן דגזל ולא נתייאשו הבעלים שניהם אין יכולין להקדיש כדמשמע בב"מ [דף ז'] שמקשה ממנו על דברי רב, נמצא שכל זמן שקניין מועיל אם הוא בעין כותבין הרשאה עליו אבל מטבע שאפילו אם הוא בעין אין בו קניין כי האי גוונא אמרינן דלא כתבינן הרשאה ועוד תקנו הגאונים שכותבין בהרשאה והקניתי לו ארבע אמות קרקע בחצרי ואע"פ שאין לו קרקע ופירשו הקדמונים שאין לך אדם שאין לו ארבע אמות בארץ ישראל ודבר רעוע הוא זה מאד שהרי אותו חלק אינו ברשותו וגם בפרק הזהב (בבא מציעא דף מ"ו) אומר התלמוד ולקנינהו ניהליה אגב קרקע ומתרץ שאין לו קרקע. ומפ' ר"ת [בתוספ' פרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף מ"ד) בד"ה דלא ובתוס' פרק אף על פי (כתובות דף נ"ד)] שדבר זה מועיל מטעם הודאת בעל דין דמועיל כמאה עדים והרי הודה שיש לו קרקע ואין לחוש דמיחזי כשקרא שהרי מצינו בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ט) שכיון שהודה איסור גיורא שהמעות שהפקיד לרבא שהם של רב מרי בנו הוצרך רבא ליתנו לרב מרי אע"פ שהיה משקר וגם טעם זה אינו כל כך הגון למבין, וכתב רבינו משה [בפי"ג דלעיל] על זה כי הגאוני' עצמם שתקנו תקנה זו אמרו שאין אומרים בה יקוב הדין את ההר ואינה אלא כדי לאיים על הנתבע אם רוצה לדון בהרשאה זו וליתן נפטר, ולמה יפטר שאין זה הבא בהרשאה זו הרעועה פחות משליח שעשאו בעדים שהזכרנו למעלה [היינו שהביא מפרק הגוזל קמא (בבא קמא דף ק"ד)], אבל אם לא ירצה הנתבע לדון עמו אין כופין אותו ליתן לו ולא לישבע עד שיבא בעל דינו, [במיימוני דלעיל] ובמלוה על פה שכפר בה לא תקנו שיכתבו עליו הרשאה, [שם ובאלפסי פרק מרובה] עוד הורו הגאונים שמי שהרשה ורצה לבטל השליחות ולהרשות אחר הר"ז מבטל מאחר דקיי"ל דשליח שוייה [בפ' מרובה דף ע'], [באלפסי פרק הגוזל קמא] ואין למורשה לכתוב הרשאה לאחר שזה אומר לו אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר ואם נתן לו רשות הרשות בידו, [כל אלו הדינים ע"ש במיימוני פ"ג דלעיל מתקנת הגאוני'] הבא בהרשא' שמחל לזה הנתבע או שמכר לו או שמחל לו על השבועה או שעשה עמו פשרה לא עשה ולא כלום שהרי אומר לו לתקוני שדרתיך ולא לעוותי לפיכך אם התנה עמו בין לעוות בין לתקן אפילו מחל לו על הכל הר"ז מחול, ראובן שבא בהרשאה ותבע שמעון אין שמעון יכול לדחותו ולומר לו שמא המשלח אותך הרשה אחר ובטל שליחותך שהרי ראובן אומר לו תן לי הפקדון שיש לי בידך וזו הרשאתי תהא אצלך, ואם המפקיד הרשה אחר הרי הפסיד על עצמו

ושמעון פטור שהרי בהרשאתו נתן, ראובן הבא בהרשאת שמעון ותבע לוי ואמר לוי לא היו דברים מעולם אבל יבא שמעון ששלח אותך וישבע ויטול מוציאין הממון מיד לוי ויהיה מונח בבית דין עד שיבא שמעון וישבע ויטול וכן כל הדברים שתולה לוי בשמעון ידון עם ראובן ויהיה הממון מונח בב"ד עד שיבא שמעון וישאל ויש לראובן להחרים על מי שטוען טענת שקר כדי לעכב את הממון, נתחייב לוי שבועה אינו יכול לעכבו ולומר איני נשבע עד שאחרים בפני שמעון על מי שטוען שקר עלי שאין זה החרם אלא תקנה קלה שתקנו הגאונים האחרונים כדי שיכוונו בעלי דינין את טענותיהם ואין מעכבין שבועתו של זה מפני תקנה זו הקלה, רבינו יעקב היה נוהג לשלוח הרשאה ע"י גוי מדקאמר בקידושין [דף ח'] גבי נמכר לגוי מכסף מקנתו בכסף הוא נקנה ואינו נקנה בתורת תבואה וכלים ומאי ניהו חליפין למדנו דבשאר דברים מועילין חליפין לגוי, [כדלעיל ודאין לו זכייה מבואר בפרק איזהו נשך (בבא מציעא דף ע"ב)] וצריך להזהר שלא לכתוב בהרשאה שביד גוי וקנינא מיניה דאין שליחות וזכייה לגוי אלא וקנה הגוי כתבינן ואע"ג דאמרינן במרובה [דף ע'] והלכתא שליח שוייה ואין שליחות לגוי אינו אומר שליח שוויה אלא לעניין שלא יוכל לעכבו:

אלו הם דיני השתוף

[במיימוני פ"ד דשלוחין ושותפין כל הסוגיא מתשובת הגאונים וכן משמע לשון שהטילו לכיס כפרק מי שהיה נשוי (כתובות דף צ"ג)]:

כשירצו השותפין להשתתף במה יקנה כל אחד מהן ממון חבירו להשתתף בו, אם במעות נשתתפו יביא כל אחד מהם מעותיו ויטילו אותם לכיס אחד ויגביהו שניהם את הכיס, אבל אם כתבו שטר והעידו בעדים אע"פ שקנו מיד שניהם שיביא זה מנה וזה מנה וישתתפו שניהם בהם לא קנו ועדיין לא נעשו שותפין שאין המטבע נקנה בחליפין [כמבואר לעיל], לפיכך אם נשתתפו בשאר המטלטלין כיון שקנו מידו שיביא זה חביתו של יין וזה יביא כדו של דבש הרי נשתתפו בהן נעשו שותפין בהן, וכן אם שכרו מקום בשותפות והניח זה חביתו וזה כדו שנשתתפו בהן הרי אלו שותפין, [מבואר לעיל] כללו של דבר בכל הדרכים שקונה הלוקח באותן הדרכים עצמן קונים השותפין זה מזה הממון המוטל ביניהם להשתתף בו, [שם וע"ש בהשגות ובהגה"ה] האומנין שנשתתפו באומנות לומר מה שירויחו בתפירה או באריגה שיהא לאמצע אע"פ שקנו מידם אין כאן שותפות כלל שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם [כדלעיל], בפרק מי שהיה נשוי (כתובות דף צ"ג) אמר שמואל השותפין שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים וזה שלש מאות ונתעסקו כולן בממון ובשערי רב אלפס [בשער ח'] כתוב שאף אם נתעסק האחד

בממון כך הדין שאם פחתו או הותירו השכר או הפחת ביניהם בשוה לפי מניינם ולא לפי המעות ומפרש רב המנונא [דף צ"ג דלעיל] אפילו לקחו מהן שור לחרישה שאם היו חורשין בו שאין חלקו של זה מועיל כלום בלא חלקו של זה והדין פשוט בזה שיהיה השכר לאמצע. ואם אירע מעשה ששבח בבשר וטבחוהו אע"פ שמתחלק לאבריו השבח או הפחת לאמצע ויכול להיו' הטעם דווקא מפני שמתחיל' נשתתפו ליקח מהן שור לחרישה ששם הדין פשוט שיהא השכר לאמצע ורבינו משה כתב [בפ"ד דלעיל וכן כתב האשירי בביאור יותר בפרק דלעיל] אף לקחוהו מתחילה לטביחה כך הוא הדין. והלכה כרב המנונא דתניא כוותיה [בדף צ"ג דלעיל וכן פסק האלפסי שם] שנים שהטילו לכיס אחד זה מנה וזה מאתים השב' לאמצע ואינו מחלק באיזה עניין שיהיה ואע"פ שרבה דוחה אותה ומחלק בה אין לסמוך על דיחוים. ומסקינן שם [לעיל צ"ג] בד"א שנשאו ונתנו במעות שנשתתפו בהם אבל אם המעות קיימין ועדיין לא הוציאו אותם ופחתו או הותירו מחמת המטבע ששינהו המלך חולקין השכר וההפסד לפי המעות. [במיימוני דלעיל כל הסוגיא עד סוף וכן באלפסי פרק המקבל] בד"א בסתם אבל אם התנו ביניהם הכל לפי התנאי. וכן אם התנו שיעמדו בשותפות עד זמן קצוב אין אחד מהם יכול ליטול חלקו לא בקרן ולא בשכר עד סוף הזמן אבל אם נשתתפו סתם חולקים כל זמן שירצה אחד מהם הנותן ממון לחבירו שילך בו למדינה פלונית לסחורה או לקנות לו פירות או לישב בו בחנות אינו יכול לחזור בו ולהחזיר הממון ביד השותף עד שילך למקום שהתנו ויחזור או עד שיקנה אותן הפירות וימכור או עד שישב בחנות שזה כמי שקבע זמן הוא אמנם כתב רבינו יצחק בכתב ידו [וכן בתוספות פרק המקבל (בבא מציעא דף ק"ה) ד"ה הני] כי המקבל יכול לחזור בו כשאר כל פועל אבל שנים שקבלו עסק מן בע"ה לזמן קבוע פסק רבא בב"ב [דף ק"ה] שאם אמר אחד מן השותפין לחברו נחלוק הריוח יאמר לו חברו הריוח משועבד לקרן למלאותו אם יארע בו הפסד ואם יאמר נחלוק הריוח והקרן יאמר כל הקרן משועבד זה לזה שאם יפסידו בחצי העסק הריוח שבחצי האחר ימלאהו ואם יאמר לו אני אשלם הפסד לך מן הריוח שבחצי שאטול יאמר לו האחר מזל של שנים טוב יותר ובזה הטעם האחרון לבד היה די שיכול לעכב שלא יחלוקו כלל עד זמן שקבעו לבעל הבית. ושמא כך הדין בשני פועלים שקבלו עליהם לעשות מלאכה אין האחד רשאי לחזור שלא מדעת חברו אע"פ שכל פועל יכול לחזור אפי' בחצי היום וטעם לדבר דדווקא אצל בע"ה הם פועלין אבל זה אצל זה הם שותפים, [במיימוני ריש פרק ח' דשלוחים ושותפין] המשתתף עם חברו בסתם אל ישנה ממנהג המדינה באותה סחורה ולא ילך למקום אחר ואל ישתתף בה עם אחרים ולא יפקיד אותה ביד אחרים ולא

יתעסק בסחורה אחרת ולא ימכור בהקפה אלא דבר שדרכו להמכר תמיד בהקפה אע"כ התנו בתחילה או שעשה מדעת חברו עבר ועשה שלא מדעת חברו ואחר כך הודיעו ואמר לו עשיתי כך וכך והסכים למעשיו הר"ז פטור ואין כל הדברים האלה צריכין קניין אלא בדברים בלבד בירושלמי גרסינן [בפרק איזהו נשך ומביאו באלפסי שם] תני הנותן מעות לחברו ליקח בהן פירות למחצית שכר ולא לקח אין לו עליו אלא תרעומת אמר רבי יצחק הדא אמרה המבטל כיס חברו אין לו עליו אלא תרעומת וכן ספינתו וחנותו אבל המבטל שדה חייב פירוי שזה אינו תלוי בדעת אחרים כי אם בטורח עצמו. בפרק הגוזל קמא [בבא קמא דף ק"ב כל הסוגיא] גרסינן ת"ר הנותן מעות לשלוחו ליקח מהם חיטין ולקח מהן שעורים שעורים ולקח מהן חטין תני חדא אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לו ותניא אידך אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לאמצע א"ר יוחנן לא קשיא הא רבי מאיר דאמר שינוי קונה הילכך הותירו הותירו לו והא דקתני הותירו לאמצע כרבי יהודא דאמר שינוי אינו קונה כשאינו מתכוין לקנות כמו גבי צבע ששינה בצבע שאמרו לו רבי אלעזר אומר כולה רבי מאיר היא והא דקתני הותירו לו כשציוהו לקנות לצורך אכילה שזה שינוי הוא והא דקתני הותירו לאמצע כשצוה לקנות לצורך סחורה שאין זה חשוב שינוי שכך ירויח בזה כמו בזה ומ"מ אם פחתו פחתו לו שהרי אומר לתקן שלחתיך ולא לעוות. הילכך המסקנא כך היא שהנותן מעות לחברו למחצית שכר ואמר לו לעשות מהן סחורה בחטין ולקח מהן שעורים אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לאמצע בין לרבי אלעזר בין לרבי יוחנן דרבי יוחנן מעמידה כרבי יהודא ובפרק הגוזל קמא (בבא קמא דף ק"ב) פוסק כרבי יהודא. מתוך כך פוסק רבינו יצחק [בתו' שם בד"ה אם] שיכול אדם להלוות לחברו מעות בהיתר למחצית שכר שיהא כל האחריות על הלוה ויאמר לו חצי השכר יהא שלך ומהחצי שלי תעכב העישור או פחות או יתר כפי הענין לשכרך ויאמר לו שילוום על משכונות של כסף ושל זהב שאין להם שמירה אלא בקרקע וישימם בקרקע ועתה אם הלוים בענין אחר אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לאמצע כמו שהתנה בחיטין ולקח שעורין ואין בעניין זה איסור ריבית ליחשב קרוב לשכר ורחוק להפסד מאחר שאם היה עושה מה שצוה לו היה קרוב לזה ולזה וגם אינו נחשב גזלן במה שמשנה ממונו לדבר אחר שאם היה זה נחשב לגזלן לא הייתי אומר הותירו לאמצע אלא ודאי נחשב לעניין זה כשליח גמור מאחר שאין מתכוון לגזול אלא מתכוין לטובת הבעלים כדי שישתכרו בדבר כתב רב אלפס [שם] דלא אמר לרבי יהודא הותירו לאמצע אלא כשנתן מעות בשותפות למחצית שכר כאשר בארנו אבל אם לא נתן בתורת שותפות אם הותירו הותירו לבעל המעות כאשר בארנו

למעלה' בפי' אלמנה ניזונת (כתובות דף צ"ח) גבי ההיא כאן שנה רבי הכל לבעל המעות פסק רבינו יצחק [בתוס' שם כל הסוגיא] על ראובן שמינה את שמעון לקבל מעותיו מיד הגוי וטעה בה' דינרים שהכל לשליח אפילו טעה הגוי מעצמו ורבינו יעקב היה פוסק דחולקין כרבי יוסי [שם] דהא מעות כדבר שיש לו קצבה ואומר רבינו יצחק דלא שייך כאן חולקין ואין דבר זה דומה לשאר טעות שבא על ידי המעות של בע"ה כגון שהוסיפו לו אחת יתרה שסבור שהמעות שוות כל מה שנתן לו אבל כאן דבר בפני עצמו הוא וגם אם היה המקבל רוצה היה יכול להחזיר בטעותו וגם הגוי אם הי' נזכר לא היה חוזר כי אם על המקבל לפיכך הכל לשליח וכן פי' רבינו שמואל לפני רבינו שלמה וכבר בארנו [בתחילת מל"ת ב'] על שארית ישראל שאין להם להטעות שום ברייה לא גוי ולא ישמעאל. תניא בתוספתא דב"מ [פ"ד] הנותן מעות לחברו ליקח בהן פירות למחצית שכר רשאי ליקח לעצמו מאותו המין וכשהוא מוכר לא ימכור שניהם כאחד אלא מוכר אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן ולא יקח לעצמו חיטין ולחברו שעורין אלא או כולן חטין או כולן שעורין, [מהמיימוני פ"ה דשלוחים ושותפין] אחד מן השותפין שאומר נוליך סחורה למקום פלוני שהיא שם ביוקר הרי חברו מעכב עליו אע"פ שקבל עליו כל אונס או כל פחת שיבא שהרי אומר לו אין רצוני שאתן מעותי שבידי ואהיה רודף אחריך לדין להוציא מידיך וכן כל כיוצא בזה. בפרק המקבל (בבא מציעא דף ק"ו) מעשה באחד שקנה קרקע העומד על הנהר לזורעו ירק ונתן לבעל הקרקע מעות כך וכך בחכירותו ואירע כך שהעליונים סכרו את הנהר וסבבוהו דרך אחרת ופסק רבא שמכת מדינה הוא כי רבים הפסידו בדבר כי אין ירק מצליח אלא במקום לח לפיכך מנכה לו מן הדמים. דבר הידוע לשני שותפין אע"פ שהוא ברשות אחד מהם אינו יוצא מחזקתו של שני כל ימי השותפות ואינו יכול לטעון שלקחו הימנו או שנתן לו במתנה ונאמר לאחר המוציא מחבירו עליו הראיה אלא הרי הוא בחזקת שניהם עד שהמחזיק בו יביא ראיה כדאיתא בב"ב [דף נ' ודף מ"ב]. אחד מן השותפין שבא לחלוק שלא מדעת חבירו חולק בפני שלשה ואפי' הן הדיוטות כדאיתא בפי' אלו מציאות [בבא מציעא דף ל"א ול"ב] ובלבד שיהו נאמני' וידועים בשומא ואם חלק בפחות משלשה לא עשה כלום. בד"א כשחלקו פירות אבל אם היו מעות כחלוקים הם כדאי' בפי' איזהו נשך (בבא מציעא דף ס"ט) ויש לו לחלק שלא בפני ב"ד ומניח חלק חבירו בב"ד [שם] בד"א כשהיו המעות כולן מטבע אחד ושוין אבל אם אינם שוין הרי הן כפירות ואין חולקין אותן אלא בב"ד. אמרינן בבכורות [דף ב'] ובסנהדרין [דף ס"ג] אסור להשתתף עם עכו"ם שמא יתחייב לו שבועה וישביענו ביראתו והתורה אמרה לא ישמע על פיך. פסק רבינו

יעקב [בתו' שם כל הסוגיא] שאם נשתתף שבועה עצמה מותר לקבל ממנו מפני שהוא כמציל מידם. ובמגילה [דף כ"ח] משמע שרבים לא היו נזהרים בזה מדקאמר אבוה בר איהי תיתי לי דלא עבדי שותפות עם עכו"ם. ועוד דבזמן הזה הם נשבעי' בקדשי' שלהם והם ודאי אין תופסין בהן אלהות אע"פ שמזכירין שם שמים עמהם לא מצינו שיהא אסור לגרום לאחרים לשתף, [וכן הביא מהמיימוני סוף פ"ד דלעיל] הורו הגאונים שאחד מן השותפין או מן המתעסקין שמת בטלה השותפות או העסק אע"פ שהתנו לזמן קבוע שכבר יצא הממון לרשות היורשין [בשערי אלפס שער ע"ח] שיתוף ממון בממון הוא קרוי שותפות בין שיתעסקו שניהם בממון בין שיתעסק האחד לבדו ואם פחתו או הותירו השכר וההפסד לאמצע. ויש להם להתנות בשכר ובהפסד בכל מה שירצה כאשר ביארנו [לעיל], ואם יטעון השותף מאורע שאירע בממון השיתוף הרי דינו כשומר שכר להתחייב בגניבה ואבידה ולהפטר מן האונסין דא' שמואל בב"ב [דף מ"ב] השותפין נעשין שומרי שכר זה לזה ודין שומרי שכר וחיובן ופטורן ביארנו בהלכות שכירות, [לקמן במל"ת פ"ט], [בשער דלעיל כל הסוגיא עד סוף] ויש שיתוף שני שכל הממון משל אחד ונותנו לחבירו להתעסק בו להיות הריוח לשניהם הר"ז השותפות נקר' עסק ואמרי נהרדעי בפרק המקבל (בבא מציעא דף ק"ד) העסק חציו מלוה וחציו פקדון שעשו חכמים בזו תקנה טובה לשניהם שאם היה כולו כדין מלוה היה הריוח וההפסד לזה כעין כל ההלואות ואם הי' כולו כדין פקדון הי' הריוח וההפסד לבעל הפקדון כשאר כל פקדונות ולכך תקנו שיהא חצי מלוה והרי המתעסק חייב באחריותו אע"פ שאבד באונס והשני בתורת פקדון להיות באחריות בעל הממון ואם נאנס אותו החצי של פקדון אין המתעסק חייב לשלם לפיכך הא שכר זה החצי אם הרויחו לבעל המעות. ולפי תקנה זו היא איפשר שיהא השכר או ההפסד של כל הממון לאמצע בשוה שאם אתה אומר כן נמצא בעל הממון נוטל שכר חצי מעותיו שהם פקדון ואינו עושה כלום אלא זה המתעסק טורח לו בחצי של פקדון מפני מעותיו שהלוהו ונמצא באין לידי אבק ריבית לפיכך אין מתקיים שיתוף זה עד שיקבל עליו בעל הממון אחד משלשה תנאים אלו. התנאי הראשון שאם ירצה ליטול החצי מה שירויח צריך שיקבל עליו שאם יארע הפסד בעסק שיהא אחריות ההפסד עליו משני שלישי העסק שיהו כדין פקדון ושליש העסק יהא כדין מלוה להיות באחריות המתעסק ואם ירויח נוטל המתעסק החצי בשכר ומה שהוא נוטל בשכר יותר מן השליש הרי הוא לשכר עמלו שטרח בשני שלישי העסק שהן פקדון. התנאי השני שאם ירצה בעל הממון שיהא העסק לעניין ההפסד כדיני חצי מלוה וחצי פקדון צריך שילא יטול בריוח כי אם השליש והמתעסק יטול שני שלישי הריוח ומה

שמתעסק נוטל בשכר יותר ממחצה הוא לשכר עמלו שטרח בחצי שהוא פקדון. ונראין הדברי' שתנאי שני זה אפי' בלא שום תנאי כך הדין כמו שאמרו נהרדעי דבריהם בסתם העסק חציו מלוה וחציו פקדון אא"כ שינו הדברים על פי תנאם וכן פי' רבינו שלמה בפ' המקבל (בבא מציעא דף ק"ד) ושני תנאים הללו שבארנו פירשם רבא בפ' איזהו נשך [בבא מציעא דף ס"ח וס"ט]. התנאי השלישי הוא שיתן בעל הממון למתעסק שכר טרחו בכל יום מן החצי שהוא פקדון כפועל בטל של אותה מלאכה שבטל ממנה כמו ששנינו במשנת איזהו נשך ומפרש לה כן בגמרא [דף ס"ח ובתוספות שם מבואר יותר בד"ה ונותן] שאומדין כמה אדם רוצה ליתן שיבטל ממלאכה שהוא עושה ולעשות מלאכה קלה כזאת. וכשיתן את השכר אז יהיה העסק שוה לשניהם בין בריוח בין בהפסד. ופי' רב אלפס [שם] שזה השכר הוא שאמר רבי מאיר בברייתא [בדף ס"ה דלעיל] כמה שכרו בין במרובה בין במועט כלומר לפי כובד המלאכה שהיה מתעסק בה הן גדולה הן מועטת והר"ז סתם במשנה ומחלוקת בברייתא והלכה כסתם משנה ובתוספתא [פרק ד' דב"מ] משמע בפי' דמשנה דאיזהו נשך רבי מאיר היא דמסיים בה דברי רבי מאיר ובדברי רבי שמעון שונה נותן לו שכרו משלם אבל אינו דומה עושה מלאכה ליושב בטל. ורבינו יצחק פי' [בתוס' דלעיל כל הסוגיא] להפך שדברי ר"ש הוא כמה אדם רוצה ליטול שיבטל ממלאכה שהיה עוסק בה ולעשות מלאכה כזאת אבל בפועל בטל דרבי מאיר הוא היושב ובטל לגמרי. ובזה מתיישב בפרק אלו מציאות [בבא מציעא דף ל' ול"א] גבי משיב אבדה שנוטל כפועל בטל ושם אין ליטול שום שכר על השבת אבידה דאפי' לרבנן שאומרין [שם דף ל"ג] טעינה בשכר זה טעינה ומטעם שאומר שם דא"כ ליכתוב רחמנא טעינה ולא בעי פריקה [במ"ס אינו] (ולבסוף חזר רבינו שמשון ופירש שבפ' אלו מציאות [דלעיל] פי' ראשון עיקר וההיא דאבדה אין קשה כלום דלמא לא יטול שכר טורח השבה מאחר שהוא פטור מהשבה הואיל והוא במלאכתו ומפסיד סלע ועל כרחנו כך משמע בפרק אלו מציאות (בבא מציעא דף ל"א) על הגמרא שאומר נותן לו כפועל בטל שמקשה והא לאו בטל הוא שהרי יש טורח בהשבתה ולמה את אומר שנותנין לו כיושב בטל לגמרי ומתרץ כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה ונותנין לו יותר מיושב בטל לגמרי. אבל בפ' איזהו נשך [דלעיל דף ס"ח] מתיישב פי' רבי' יצחק יותר מדקאמר התם מעות ליקח בהם פירות דנפיש טירחא אימא לא תסגי לי' כפועל בטל ולפירוש ראשון הרי הוא נוטל כל דינו ע"כ) לפיכך כיון שסתם לנו המשנה [שם] כר' מאיר אין הלכה כר' יהודא [שם] שאמר אפי' לא טבל עמו אלא בציר ולא אכל עמו אלא גרוגרת אחת זהו שכרו ועוד יש טעם שני שאין הל' כרבי יהודא שהרי אנו אומרים בפרק

איזהו נשך [דף פ"ט] ששיטה אחת תפסו רבי יהודא ורי יוסי ורשב"ג ור"ח [בתוס' שם בד"ה אלא] קבל מהגאונים שבכ"מ שאומר התלמוד בעניין זה אין הלכה כמותם. שנינו בפי איזהו נשך (בבא מציעא דף ס"ח) שאין שמין עגלים וסייחים למחצה לומר הם שוין עתה עשרה דינרין תגדלם שנה אחת או שנתים וקבלם עליך למחצית שכר ולמחצית הפסד אם ימותו מן הטעם שבארנו למעלה אא"כ נותן שכר בחצי שהוא בתורת פקדון ומפרש בגמ' [שם דף ס"ט] ששוין רב ושמואל שצריך שיקבץ לו שכר דינר יתר על חצי הריוח או שיהא ראש העגל כולו למתעסק יתר על חצי הריוח. וגם מכאן ראי' שאין הל' כרי יהודא שאומר שדי בטיבול בציר או בגרוגרת אחת אף בגידולי בהמות [עיין בתוס' דלעיל] כמו שמפרש בפרק איזהו נשך (בבא מציעא דף ס"ח) וגם דלא כר' שמעון שאומר נותן לו שכרו משלם וחולק על רבי מאיר ורבי יהודא אבל כר"מ יכולין לסבור שהוא אומר [שם] בין מרובה בין מועט בכל מה שיתן רק שיהיה ניכר שכר ודי בדינר או בראש העגל ומפני כך לא שנה רבי מאיר בדבריו כפועל בטל מאותה מלאכה שבטל ממנה לפי שבא לפסוק גם באדם שאין לו מלאכה אלא זו שמתנהג תמיד לגדל בהמות אחרות לחצי שכר וכיוצא בזה ומשמעינו מתוך לשונו שבכל מה שיתן לו בין רב בין מעט רק שיהא ניכר שכר שדי בכך הילכך די בדינר או בראש עגל כאשר בארנו. [שם דף כ"ט ועי' שם בתו' בד"ה דאמרי] בד"א שצריך דינר או ראש עגל באדם שאין לו בהמות משלו אבל יש לו בהמות משלו והוא צריך לטרוח לפני בהמותיו אין טרחו נוסף בשביל בהמה אחרת שהרי אומר העולם במשל באותו טורח שאתה מגבל סובין ושעורים לפני שור אחד אתה יכול לגבל לפני שנים בזו אמר רב [שם] מותר שליש הריוח בשכרך ועד שליש נחלק בינינו מותר אע"פ שפעמים שאין מותר שליש והלכה כרב באיסורי. ומכאן פסק רב אלפס [שם כל הסוגיא] שמשנתינו שפוסקת כפועל בטל בד"א באומן שהיתה לו מלאכה אחרת ועכשיו כשיושב בחנות אין יכול לעסוק במלאכתו כדתניא בתוספתא [פ"ד דב"מ] המושיב חבירו בחנות למחצית שכר אם היה אומן לא יעסוק באומנותו לפי שאין עיניו על החנו' בשעה שהוא עוסק במלאכתו אבל באדם שיש לו עסק משלו כיוצא בזה שנתנו לו אין צריך כ"כ כמו שבארנו דברי רב. ככל מה שפסקנו בדיני השיתוף שבארנו פסק רב אלפס [בשער ח'] בשערים שלו. וגם מתוך דברי רבי שלמה [בפי' המקבל דף ק"ד ובפרק איזהו נשך (בבא מציעא דף ס"ח) וס"ט] מוכיח כן רק שבמעט שינה רב אלפס בדברי התנאים שפי' רבא בפי' איזהו נשך [שם] ובמה ששינה חולקין עליו רבינו שלמה ורבינו יעקב ורבינו יצחק שכל ישראל שותין מימיהן ותופסין עיקר כאש' בארנו. בדין שנחלקו רבינו משה ורבותיו [בפ"ו דשלוחים ושותפים] בהתנו שיטול המתעסק שלשה

חלקים מן השכר ובעל המעות רביע אין אנו מודים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא גם בזו החצי מלוה והחצי פקדון ומה שהמתעסק נוטל בשכר יותר מן החצי הוא לשכר עמלו שטרח בחצי פקדון וכל רבותי שוין בדבר. השיב ר"י בתשובה אחת לא יתכן בעיני להשביע מן הדין היורשין הנתבעין מה שהניח אביהם בידם בתורת ירושה ויכולין לעכב דברים שאין עשויין להשאיל ולהשכיר או לא שווייה ראה גם בלא שבועה אע"פ שטוענים שאינם יודעים אם היו שלו [דין דברים העשויים להשאיל ולהשכיר ושווייה ראה לקמן ל"ת צ"ה]. אעפ"י שרבינו שלמה [בפ' הגוזל בתרא דף קי"ח ובכתובות דף י"ב] מחייב באינו יודע שבועה היסת. שאני הכא שאין לנתבע לידע דלא קים ליה ליורש במאי דעבד מוריש. עכ"ד [וקצת מדבריו בתו' דב"ק דף מ"ו בד"ה דאפילו], אם אירע מאורע בשיתוף העיסקא יש בזה ב' דינין חלוקין וביאר' רב אלפס [בשערים שלו שער שע"ה] וז"ל הדין האחד הוא שיטעון המתעסק שנאבד כל הממון באחד משני דרכים הן ע"ד ששומר שכר חייב בו כגון גניבה ואבידה הן ע"ד שנתעסק מן הממון בעסק אחר שלא התנה בו כאלו שני הדרכים מחייב עצמו בטענתו וחייב לשלם כל הממון משלו כמו שביארנו בשיתוף ממון עם ממון שהשותף דינו כש"ש וראשון ראשון נשבע שבועת התורה שכך הי' כמו שטוען כי שמא נתעסק באותו ממון בדבר שיש בו ריוח ונתן עיניו בריוח לכך רוצה לשלם הממון שיהא כל הריוח שלו. והדין השני כגון שטוען שאירע בו דבר שאין מתחייב בו שומר שכר כמו אונסין נשבע שבועת התורה שכך היה ויפטר מן המחצית שהוא פקדון אבל החצי שהוא מלוה ישלם. ואם יטעון אותו מאורע האונס בחצי הממון ישבע שבועת התורה שכך היה ויחשב לו אותו מחצית מחצה מלוה ומחצה פקדון ויתחייב לשלם לו מחצית המלוה שהוא רובע הממון רובע האחר שהוא בתורת פקדון נפטר ובמחצית הממון שנשאר יתעסק כבתחילה. עכ"ד [גם אלו הדינין שם בסוף שער דלעיל] במקום שמת הלוה ותבע המלוה ממונו מן היורשין ויש ביד המלוה שטר מקויים על העסק שנקרא שטר כיס [בפרק המוכר את הבית דף ע'], יש בזה שני דינין הדין האחד הוא במקום שהממון בעין ועדיין לא נשתמש בו או שקנה בו פרגמטיא ראשונה ועדיין היא קיימת ולא החליפה באחרת דין הוא שיטול אותה בעל העיסקא ויגבנה כדאמר רבא בפרק המקבל (בבא מציעא דף ק"ד) שלכך נקראת עסק שתהא תמיד מזומנת להתעסק בה ותחשב כקרקע לגבות מן היתומים ולא כמטלטלין. והדין השני אם נשתנית הפרגמטיא ונתחלפה באחרת אין לו לבעל הממון לגבות מן היתומים כי אם המחצית שהיא בתורת מלוה אבל המחצית שהיא בתורת פקדון אינו גובה כי שמא אילו הי' אביהם קיים היה טוען החזרתיו לך ואע"פ שהיה השטר ביד המפקיד היה

נאמן הנפקד בשבועה במגו דנאנסו דנפטר מלשלם דקי"ל בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא דף ע') המפקיד אצל חבירו בשטר אין צריך להחזיר לו בשטר אם רוצה לישבע כדברי רבינו יעקב [בתו' שם בד"ה סוף ובפ' כל הנשבעין בשטר דף מ"ה] או שהי' טוען שאבד באותן מאורעין שאינו חייב לשלם. ועל כן אין אנו רשאין לחייב היתומים במה שהי' אביהם יכול להפטר. ואפי' שבועת יורשין לא יעשו שלא מצינו שבועת היורשין [בפרק כל הנשבעין דף מ"ה ומ"ח] כ"א לגבות ולא ליפטר. אבל במחצית המלוה לא היה יכול אביהם להיפטר לא בטענת אונס ולא בטענת החזרתיו לך דק"ל בפ' שבועת הדיינין (שבועות דף מ"א) המלוה את חבירו בשטר צריך להחזיר לו בשטר. אלא ישבע להם בעל הממון שהשטר בידו שאין לו בתביעה זו פחות מחציה ויטול מחצית המלוה ומטעם זה אמר רבא בפ' המוכר הבית [דף ע'] שטר כיס היוצא על היתומים נשבע וגובה מחצה ופי' הדבר כאשר בארנו [וכן מבואר בתוס' שם בד"ה נשבע]. עוד שם [בפ' המקבל דף ק"ה] אמר רבא המתעסק שהפסיד וחזר וטרח עד שהרויח אינו יכול לומר לבעל המעות בא ונחשוב ההפסד שהפסדנו בתחילה תפסיד בו מה שהיית ראוי להפסיד ונחשוב הריוח שהרווחנו באחרונה ותטול מה שאתה ראוי להרויח בו כי אין לו אלא בריוח שהוסיף על הקרן מאחר שלא הודיעו מתחילה קודם שהרויח והר"ז אומר לו מפני זה טרחת להרויח קודם שתודיעני שלא יקראוך מפסיד עסקין. [במיימוני סוף פרק ח' דשלוחים ושותפין ממשמעות הירושלמי דפרק מי שמת דף י"ז ע"א וספ"ק דשקלים] האחין או שאר היורשים שלא חלקו ירושת מורישן אלא כולם משתמשין בה ביחד הרי הן כולן כשותפין לכל דבר ואמרי' בפ' מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ד) כי אחד מן השותפין או מן האחין שנפל לאומנת המלך הריוח לאמצע. [שם] חלה האחד ונתרפא מתרפא מן האמצע ואם חלה בפשיעתו מתרפא משל עצמו. שנינו בפ' כל הנשבעין [שבועות דף מ"ה ובגמרא דף מ"ח] ואלו הנשבעין שלא בטענת ברי אלא אפילו בטענת שמא השותפין והאריסין והאפוטרופין שמינו אותם ב"ד על היתומין דגרסינן בפרק הניזקין (גיטין דף נ"ב) אמר שמואל הלכה כאבא שאול שאומר שם מינהו אבי יתומים לא ישבע, [סוף מתניתין דלעיל] וכן האשה שהיתה נותנת ונושאת בתוך הבית ובן הבית ומפרש שם [בגמ' דף מ"ח] למה תקנו חכמים בהם שבועה זו מפני שאלו מורים היתר שכל מה שיקחו מנכסי בעל המעות ראוי הוא להם מפני שנושאין ונותנין וטורחים לפיכך תקנו חכמים שחייבין שבועה מטענת ספק כדי שיעשו כל מעשיהם בצדק ובאמונה. [שם] ואין כל אחד מאלו נשבע בטענת ספק עד שיחשוד אותן המשביען בשתי כסף שהן שתי מעין של כסף מלבד ההודאה כרב [בפרק שבועת הדיינין דף ל"ט] דתני רבי חייא [שם

דף מ'] לסייעיה אבל אם חשדן בפחות מזה אין נשבעין. אני ראיתי שהשיב רבינו יעקב בתשובה אחת [וכן בתוספות שם בד"ה דמורי] שהמלוה לחברו למחצית שכר אין יכול להשביעו בשמא שאינו מורה היתר לעצמו שהרי נוטל כל שכר טרחו [שם] תנא איזהו בן הבית שיש לו להשביע בטענת ספק זה שמכניס פועלים ומכניס לו פירות אבל בן הבית שאינו נושא ונותן אלא נכנס ברגלו ויוצא בלבד אינו יכול להשביעו מספק, [במתניתין דלעיל] חלקו השותפים והאריסין ונתגרשה האשה ונפרד מעליו בן הבית ושתק והלכו להם ולא תבעו להן מיד אינו יכול לחזור ולהשביעו בטענת ספק אבל אם היתה לו טענת ודאי משביעו עליה ומגלגל בה כל מה שירצה וכן אם נתחייב שבועה לאחר זמן בין של תורה בין של דבריהם כגון שנעשה לו שותף או בן בית פעם אחרת הר"ז יכול לגלגל עליו שלא גזלתני בשותפות זו שבינינו ולא כשהיית שותפי או אריסי או בן ביתי וכן כל כיוצא בזה שכך המסקנא בגמרא [שם דף מ"ח]. ומגלגלין אפילו מדרבנן אף בספק דתניא רבי שמעון בן יוחי אומר בקידושין [דף כ"ח] מה שבועה האמורה בפנים בבית הבחירה היא שבועת הסוטה עשה בו ספק כודאי אף שבועת ממון האמורה בחוץ עשה בו ספק כודאי ונראה לרבינו יצחק [בתוס' שם בד"ה נאמרה] שאין מגלגלין בטענת ספק אלא בדבר הדומה קצת אמת כגון אריסין ושותפין וסוטה שרגלים לדבר שאינה מקפדת בזנות שהרי קינא לה ונסתרה. פסקו הגאונים וכן פסק רבינו משה [סוף פרק ט' דשלוחין ושותפין] שהשותפין שחלקו ונשאר להם חובות אצל אחרים אינן יכולין להשביע זה את זה בספק שהרי חלקו והחוב שנשאר דבר ידוע הוא וכל מה שיפרעו יקח זה חלקו וזה חלקו מן החוב וכן אם נשאר להם מעות בכיס וכבר ידעו אותן ועדיין לא נטל כל אחד חלקו אין משביעין זה את זה שהמעות כחלוקים הם וכן אם עשו חשבון כל השותפות ונשאר לאחד מהם אצל חברו דבר קצוב וידוע אע"פ שעדיין לא נטלו הרי חלקו אבל אם נשאר ביניהם כל שהו מן הפירות ועדיין לא חלקו אותן ולא ידעו משקלן או שנשאר ביניהם צד מן השותפות שלא עשו בו חשבון ולא ידע אחד מהם כמה חלקו המגיעו הרי השותפות קיימת עדיין ומשביעין זה את זה, [שם ובאלפסי ס"פ כל הנשבעין] מי שתבע חברו אחר חלוקה אינו יכול להשביעו אלא על ידי גילגול כמו שאמרנו אבל יש לו להחרים סתם על מי שגזל כלום כשהיה שותפו או אריסו או בן ביתו ולא יודה במה שגזל. גרסינן בפרק מי שהיה נשוי (כתובות דף צ"ד) אמר רב הונא שני אחין או שני שותפין שיש להם דין עם אחד ולא היה אחד מהן בעיר והלך אותו שנשאר לדון עמו מעשיו קיימין כאלו עשאו שליח אבל אם ישנו בעיר צריכין שניהם לבא:

כל עניין זה עד סוף המצוה מתשובת הגאונים [וכן כולו במיימוני דלעיל פ"י]:

שותף שטען על חברו שכך הי' תנאי ביניהם והלה אומר לא הי' תנאי זה מעולם או שטען שהקרן שלי הי' כך וכך והלה אומר אינו אלא פחות מזה או שטען שכבר נתתי לך מן השותפות והלה אומר לא לקחתי או שטען שסחורה זו משלי והלה אומר משל אמצע וכן כל כיוצא בו בטענות אלו הרשות ביד התובע בשבועה, כיצד אם רצה התובע שלא ישבע השותף שבועת השותפין וישביענו היסת על הטענה שכופר בה ואומר לא היו דברים מעולם הרי"ז משביעו ואם רצה מגלגל עליו כל אלו הדברים בשבועת השותפין ומשביעו בטענת ספק שלא גזלתני כלום כל ימי השותפות ושהיה בינינו תנאי כך וכך ושזו הסחורה שלך וכן כל כיוצא בזה. התובע שותפו להשביעו שבועת השותפין הנתבע אומר כבר חלקנו ולא נשאר לך אצלי כלום והתובע אומר עדיין לא חלקנו ולא עשינו חשבון או שאמר התובע חלקנו על מנת להשביע אותך שבועת השותפין בכל עת שנרצה ועדיין לא נשבעת ואתה מדחה אותי מיום ליום אינו יכול להשביעו בטענת ספק. אפי' אמר הנתבע כן חלקנו ונשאר לך אצלי וזה הנשאר אינו אלא חוב שזקפת עליו או פקדון והנחתו אצלי אע"פ שיש עדים שהיה שותפו אינו יכול להשביעו בטענת ספק ואינו יכול להשביעו היסת שכבר חלקו או שלא נשתתפו מעולם ואפילו על ידי גלגול שאין משביעין היסת ולא מגלגלין אלא בטענה שאם יודה בה שישלם ממון וכזה הורו הגאונים בעלי הוראה [וכן הוא באלפסי דלעיל]. טען שעדיין שותפי אתה ונשאר לי אצלך כך וכך וזה אומר חלקנו ולא נשאר לך אצלי כלום או לא היית שותף מעולם הרי הנתבע נשבע שבועת היסת שאין לו בידו כלום ומגלגל עליו שלא גזלתי מעולם ואינו מגלגל עליו שלא היית שותפי או שכבר חלקנו מטעם שבארנו טען שעדיין שותפין אנחנו ויש לי להשביעך בטענות ספק והלה אומר לא נשתתפנו מעולם והביא התובע עדים שהיה שותפו וחזר הנתבע אח"כ ואמר חלקנו אין שומעין לו שהרי הוחזק כפרן לשבועה זו וישבע שבועת השותפין וכן כל כיוצא בזה:

מצות עשה פג
הלכות עבדים

מצות עשה לדון (א) בדין קניין עבד עברי שנ' כי תקנה עבד עברי וכן במשנה תורה כי ימכר לך אחיך העברי ועיקר הלכותיו בספרי [פרשת ראה דף מ"ג ע"א וב'] ובקדושין ומפרש שם [דף י"ד] כי המקראות הללו מדברים במכרוהו ב"ד בגניבתו. ועוד יש עבד עברי אחר שמוכר עצמו מפני דוחקו שנאמר כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך, [בת"כ פרשה בהר ריש פרק ז'] ואין רשאי למכור את עצמו ולהצניע את דמיו או לעשות בהם סחורה או לקנות כלים או ליתן אותם לבעל חובו אא"כ צריך לאוכלן בלבד. ואין אדם רשאי

למכור את עצמו עד שלא ישאר לו כלום ואפי׳ כסות לא תשאר ואחר כך ימכור את עצמו. שנינו בפ׳ היה נוטל (סוטה דף כ״ג) בסוטה אין האשה נמכרת בגניבתה וכן אינה מוכרת את עצמה. וגם אמר בפרק איזהו נשך (בבא מציעא דף ע״א) שאינה קונה לא עבד עברי ולא עבד כנעני לרבנן דרשב״ג מפני החשד. [שם] ואין הגר נקנה בעבד עברי שנאמר ושב אל משפחתו מי שיש לו משפחה ומה ששנינו במכילתיה [משפטים פרשה א׳] דבין לרבי ישמעאל ובין לרבי עקיבא גר נקנה כעבד עברי לשם מדבר בגר הבא על בת ישראל שמשפחת אם היא לו משפחה כך פי׳ מורי, [בספרי ובת״כ דלעיל וכן משמע בפרק איזהו נשך דלעיל] עבד עברי שמכרוהו ב״ד אין מוכרין אותו אלא לישראל ולגר צדק וכן המוכר עצמו אינו רשאי למכור עצמו לגוי ואפי׳ לגר תושב. ואם עבר ומכר עצמו אפי׳ לעובדי עכו״ם ואפי׳ לע״ז עצמו לחטוב עצים ולשאוב מים הר״ז מכור שנ׳ או לעקר משפחת גר. [קידושין דף כ׳] לעקר זו כו״ם עצמה שסופה ליעקר. משפחת גר זה העכו״ם. [שם] ואע״פ שעבר ועשה שלא כהוגן מצוה לפדותו שלא יטמע בהן שנ׳ אחרי נמכר גאולה תהיה לו [שם ובדף כ״ב] אמרה תורה כי טוב לו עמך עמך במאכל עמך במשתה שלא תהא אתה אוכל פת נקיים והוא אוכל פת קיבר אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש. ובספרי [פרשת בהר דלעיל ובתוס׳ שם דף ט״ו ובפרק החובל (בבא קמא דף פ״ז) בד״ה כי] דורש כך מכשכיר ותושב יהי׳ עמך אבל כי טוב לו עמך אינו אלא סיפור דברים ואין אמה העברייה ולא עבד עברי נוהגין אלא בזמן שיובל נוהג כדאיתא בערכין [דף כ״ט]. [בקידושין דף י״ד] עבד עברי שמכרוהו ב״ד נקנה בכסף ובשוה כסף ובשטר [בירושלמי שם] ועובד שש שנים מיום מכירתו ובתחילת השביעי שלו יצא בן חורין ואם פגעה בו שנת השמיטה בכלל השש שנים הר״ז עובד בה [שם ובמכילתא לעיל]. אבל אם פגעה בו שנת היובל אפי׳ נמכר שנה אחת לפני היובל הר״ז יוצא לחירות שנא׳ ושב אל משפחתו וגו׳ דברי רבי אליעזר בן יעקב [בקידושין דף ט״ו], [שם דף י״ד] המוכר עצמו ליתר על שש הרי שמכר עצמו לב׳ שנים ופגע בו יובל אחר שנה אחת הר״ז יוצא ביובל שנא׳ עד שנת היובל יעבוד עמך [שם דף ט״ו]. אחד המוכר עצמו או שמכרוהו ב״ד שחלה בין שחלה רצופים בין שחלה חליים מקוטעים בין הכל פחות מארבע שנים עולין לו למנין שש אבל אם חלה ד׳ חייב להשלים כל ימי החולי׳ וכן הבורח אפי׳ שנה אחת חייב להשלים כדמפרש שם [דף י״ז כל הסוגיא]. ואם פגע בו יובל יצא. בד״א בחלה אבל בברח אין היובל מוציאו כדאיתא בירושלמי דקידושין [פ״ק] מה טעם זה ברשותו וזה אינו ברשותו בד״א שמחשבין ימי החולי כשהי׳ חוליו כבד שאינו יכול לעשות מלאכה אבל אם לא היה חליו כבד אלא יכול לעשות מעשה מחט אפי׳ חלה

כל שש עולין לו המוכר עצמו לעכו"ם אם לא נפדה אינו יוצא אלא ביובל שנאמר ואם לא יגאל באלה ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו. הנמכר לעכו"ם מסיק שם רב ששת [בדף כ'] שאין לוה וגואל וגם אינו נגאל להצאין. [בדף כ"א] ואם לא השיגה ידו לגאול עצמו קרוביו פודין אותו והקרוב קרוב קודם שנא' דודו או בן דודו יגאלנו. ותניא [שם מוקי לה רב נחמן הכי וכן היא בת"כ פרשה בהר פ"ח] כל הגאולה שבקרובים הקרוב קרוב קודם. [שם דף ט"ו] לא פדאוהו קרובים מצוה ביד כל אדם לפדותו שלא יטמע בגוים. וכשנפדה יצא לחירות בין פדאוהו קרובים בין פדאוהו אחרים כרבי שנזכר שם בלשון וחכ"א [בדף ט"ו]. [שם דף י"ד וט"ו] אחד המוכר עצמו בין לישראל בין לעכו"ם ואחד שמכרוהו ב"ד הר"ז מגרע פדיונו ויוצא. כיצד הרי שמכרוהו בששים דנרים ועבד ארבע שנים ומצאה ידו הר"ז נותן כ' דנרים לאדון ויוצא לחירות. וכן אם מכר עצמו בארבעים דינרים לעשר שנים הרי מגרע ארבע דינרים לכל שנה שעברה ונותן השאר כסף או שוה כסף ויוצא, [בת"כ דלעיל ובירושלמי דלעיל] וכן הנמכר לעכו"ם מחשב הדמים לפי השנים הנשארות עד שנת היובל שנאמר וחשב עם קונהו משנת המכרו לו עד שנת היובל. כיצד הרי שמכר עצמו במאה ונשאר ליובל בשנת מכירה עשר שנים מחשב עשר לכל שנה שעבד וגורע הדמים ומשיב שאר הכסף ולא תבואה וכלים שנא' כסף ממכרו בכסף הוא נגאל ולא בתבואה וכלים ומעמידה רבה שהלכה כמותו [בקידושין דף ח'] לגבי רב יוסף בדלית להו שוה פרוטה והוצרך למעטם מפני שהנאתם מזומנת והייתי סבור שיחשבוה כשוה פרוטה ומסיק רבא שם [בדף ט"ז] כי הרב שמחל לעבד על הכסף שנשאר לא נפטר משיעבודו עד שיכתוב לו שטר שחרור שגופו קנוי, [שם דף י"ז] אדון שמת והניח בן זכר הרי העבד עובד לבן עד סוף שש שנים שמכר עצמו להן או עד שיפגע בו יובל או עד שיגרע פדיונו הנשאר אבל לא הניח בן זכר הר"ז יצא לחירות ואינו עובד לא את הבת ולא את האח ואינו צריך לומר שאינו עובד שאר היורשין, וגם תניא פ' איזהו נשך (בבא מציעא דף ע"א) ובקידושין [דף י"ז] הנמכר לגר צדק או לגוי אפי' הבן אינו עובד אלא כיון שמת האדון יצא לחירות. נמצאת אתה אומר שעבד עברי נקנה בכסף או בשטר וקונה את עצמו בחמשה דברים בשנים או ביובל או בגרעון כסף או בשטר שחרור או במיתת האדון בלא בן. ובעכו"ם או בגר אפי' הניח בן יוצא בחנם ואינו צריך שטר, [מהמיימוני סוף פ"ב דהלכות עבדים] אפי' חלה והוציא עליו רבו הוצאות רבות אינו חייב לו כלום שנאמר יצא לחפשי חנם, [שם דף כ"ב ובמכילתא משפטים סוף פרשה ח'] כל עבד עברי הרי רבו חייב במזונות אשתו הנשואה לו ולא ארוסה ושומרת יבם וכן חייב במזונות בניו ובנותיו. במכרוהו ב"ד נא' ויצאה אשתו עמו וכי מי הכניסה

שתצא אלא מלמד שהאדון חייב במזונותיה. ובמוכר עצמו כתיב ויצא מעמך הוא ובניו עמו. ובנמכר לעכו"ם נאמר ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו, [במיימוני דלעיל] אע"פ שהאדון חייב במזונות אשתו ובניו אין לו במעשה ידיהן ולא במציאתה כלום אלא הרי הן של עבד עברי. [שם דף י"ד] ומי שמכרוהו ב"ד יש לו לרבו ליתן לו שפחה כנענית. [בדף ט"ו] וכופהו על זה כדי שיוליד לו ממנה עבדים והרי היא מותרת לו אליבא דרב שהלכה כמותו באיסורי [שם דף כ"א]. [שם] ואפי' היה כהן מותרת לו כל ימי עבודתו שנא' אם אדוניו יתן לו אשה וגו'. [בדף י"ד וט"ו] והמוכר עצמו אסור בשפחה כנענית. ואף מכרוהו ב"ד אסור בשפחה כנענית עד שתהיה לו אשה ישראלית ובנים אבל אין לו אשה ובנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית שנא' אם בגפו יבא בגפו יצא כך דרשו רבותינו [שם דף כ'] על פי הקבלה' [דף י"ד] המוכר עצמו אינו נרצע אבל מכרוהו ב"ד ועבד שש ולא רצה לצאת הרי הוא נרצע ועובד עד שנת היובל או עד שימות האדון [במשנה שם]. אע"פ שהניח בן אין הנרצע עובד את הבן כך דרשו רבותינו [שם דף י"ז וכ"א] ועבדו ולא לבנו לעולם לעולמו של יובל. נמצאת למד שנרצע אינו קונה עצמו אלא ביובל ובמיתת האדון. [בדף כ"א] עבד עברי כהן אינו נרצע מפני שנעשה בעל מום והכתוב אומר ושב אל משפחתו למוחזק שבמשפחתו מכאן יש להוכיח דאף על גב דאמר בירושלמי דברכות [פ"ח] המשתמש בכהונה מעל מדכתיב אתם קדש והכלים קודש מ"מ בשכר מותר להשתעבד בו, [במיימוני דלעיל ממשמעות המקרא והגמרא שם דף כ"ב] כיצד רוצעין מביאין אותו לב"ד של שלשה ואומר דבריו בפניהם. ומגישו בסוף שש אל הדלת או אל המזוזה כשהן עומדין בבניין בין דלת ומזוזה של אדון בין של כל אדם. [שם דף ט"ו] ונוקב את אזנו הימנית בגובה של אזן כרבנן [בדף כ"א]. ורוצעין במרצע של מתכת אליבא דרבי [שם והלי' בעירובין דף מ"ו] שהלכה כמותו מחברו. ונוקב עד שמגיע לדלת שנא' ונתת באזנו ובדלת ולא נאמר מזוזה אלא לדרוש מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד אבל הרציעה בדלת אע"פ שאין שם מזוזה. [במכילתא דלעיל ריש פרשה ב'] האדון הוא שרוצע בעצמו שנאמר ורצע אדוניו ולא בנו ולא שליחו ולא שליח ב"ד. ואם אמר יאמר עד שיאמר וישנה. העבד עד שיאמר כשהוא עבד אבל אמר אחר שש אינו נרצע היתה לעבד שפחה כנענית ולו ממנה בנים ולרבו אין לו אשה ובנים אינו נרצע שנא' כי אהבך ואת ביתיך. לרבו אשה ובנים ולו אין אשה ובנים אינו נרצע שנאמר אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני הוא אוהב את רבו ורבו אינו אוהבו אינו נרצע שנא' כי טוב לו עמך עד שיהו שניהם בטובה. [שם דף י"ד] מה בין מוכר עצמו למכרוהו ב"ד מוכר עצמו אינו נרצע. מי שמכרוהו ב"ד נרצע. מוכר עצמו אסור בשפחה

כנענית מי שמכרוהו ב"ד רבו מוסר לו שפחה כנענית. מוכר עצמו נמכר לעכו"ם ומי שמכרוהו ב"ד אינו נמכר לעכו"ם אלא לישראל שנ' כי ימכר לך אחיך העברי אין ב"ד מוכרין אותו אלא לך [בספרי ראה דף מ"ג ע"א]. מוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש ומכרוהו בית דין אינו נמכר אלא לשש מוכר עצמו אין מעניקין לו מי שמכרוהו בית דין מעניקין לו לדברי חכמים. דרשו רבותינו שאין האשה נרצעת וכן נראה מענין הכתוב שנא' בנרצע אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני. ומהו שנא' אף לאמתך תעשה כן להעניק שכשם שמצות עשה להעניק עבד עברי כך מצוה להעניק אמה העברייה ועוד נדרש בפרק קמא דקידושין [דף י"ז] להשוותה לנרצע שאינה עובדת את הבן:

מצות עשה פד

מצות עשה להעניק (א) היוצא בשש או היוצא ביובל או במיתת האדון [שם דף ט"ז] וכן אמה עברייה שיוצאת ביובל או באחד מכל אלו או בסימנים. שנאמר הענק תעניק לו מצאנך מגרנך ומיקבך, תניא בסיפרי [ראה דף מ"ג ע"א] ומביאה במסכתא קידושין [בדף י"ז] יכול לא יהו מעניקין לו אלא מצאן גרן ויקב מניין לרבות שאר דברים תלמוד לומר אשר ברכך ה' אלהיך תתן לו ולא נאמר צאן גרן ויקב אלא ללמדך מה גרן ויקב מיוחדים שהן בכלל ברכה שיש בהם הרבה מחמת עצמן יצאו כספים והוא הדין בגדים דברי רבי ישמעאל רבי אלעזר בן יעקב אומר יצאו פרדות שאינו חייב ליתן לו מהם כמה הוא נותן לו. תניא [שם] רבי יהודא אומר אין פוחתין לו משלשים סלע בין ממין אחד בין ממינין הרבה כשלשים של עבד שנא' בו יתן לאדוניו ולמד גזרה שוה זה מזה בנתינה נתינה אף על פי שרבי מאיר ורבי שמעון חולקין עליו דבריו עיקר כדפסקינן בערובין [דף מ"ו]. ותניא [בדף י"ז דלעיל] אשר ברכך ה' אלהיך תתן לו יכול לא נתברך הבית בגללו אין מעניקין לו תלמוד לומר הענק תעניק לו מכל מקום, ענק עבד עברי לעצמו ואין בעל חוב גובה ממנו וענק אמה העברייה וכן מציאתה לאביה. [שם] ואם מת אביה קודם שיבא לידו הרי הן של עצמה ואין לאחיה בהן כלום לפי שאין אדם מוריש זכות שיש לו בבתו לבנו שנאמר והתנחלתם אותם לבניכם ולא זכות שיש לכם בבנותיכם לבניכם:

מצות עשה פה

מצות עשה לפדות (א) אמה העבריה דכתיב והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה [שם דף י"ז]. ומפדין אותה בעל כרחו דאב משום פגם משפחה כדאיתא בקידושין [דף י"ח]. ואם לא נפדית עובדת שש כעבד עברי שמכרוהו בית דין שנאמר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה וגומר ויצאה בתחילת שבע. ואם פגע בה יובל בתוך שש יוצאה בחנם כעבד [ומבואר לעיל בע"ב] [בדף י"ז] אם מת האדון אף על פי שהניח בן יוצאה בחנם

כנרצע שנאמר ואף לאמתך תעשה כן. [כדעיל בע"נ] כתב לה שטר שיחרור יוצאה בחנם כעבד. [בדף י"ד] יתרה אמה עבריה שהיא יוצאה בסימנים שנאמר ויצאה חנם הכתוב ריבה לה יציאה אחרת יתר על העבד והיא הבאת סימני נערות [שם דף ד']. [שם] ואם הייתה הבת איילונית שאין לה ימי נערות אלא יוצאה מקטנותה ליבגר כיון שבגרה תצא לחירות, [שם דף ט"ז וכ'] אין אמה העבריה יוצאה בראשי אברים שנא' לא תצא כצאת העבדים. [שם] וכן עבד עברי אם הפיל אדוניו שנו או סימא את עינו משלם לו כדין החובל בחברו. [בדף י"ד] אמה העבריה נקנית בכסף ובשוה כסף ובשטר, [הבי איתא שם גבי שדה דף כ"ו] כיצד בשטר כותב על הנייר או על החרס בתי מכורה לך בתי קנוייה לך ונותן ביד האדון. [בדף ט"ז] ושטר אמה העבריה האב כותבו לרב חסדא. ולרב הונא האדון כותבו. נמצאת למד שנקנית בשני דברים וקונה את עצמה בששה דברים כאשר בארנו:

מצות עשה פו

מצות עשה לייעד (א) אמה העבריה שנא' אשר לא יעדה והפדה ואם לבנו יעדנה, [שם דף י"ח] ואם ייעד אותה האדון לעצמו או לבנו הרי היא כשאר הארוסו' ואינה יוצאה באחד מכל אלו אלא במיתת הבעל או בגט. [בספ"ק דבכורות דף י"ג] ומצות ייעוד קודמת למצות פדיון, [בפ"ק דקדושין דף י"ט] כיצד מצות ייעוד אומר לה בפני שנים הרי את מקודשת לי הרי את מאורסת לי הרי את מיועדת לי הרי את לי לאינתו בכסף מקנתך אפי' בסוף שש ואינו צריך ליתן לה כלום לדברי האומר [שם] שמעות הראשונות לקידושין ניתנו. [שם] ונוהג בה מנהג אישות ולא מנהג שפחות. [שם] ואינו מייעדה אלא מדעתה שכן משמע לשון יעדה, [שם] וכן מייעדה לבנו אם היה בנו גדול ונותן רשות לאביו לייעדה הרי האב אומר לה בפני שנים הרי את מקודשת לבני בכסף מקנתך. ואם שלש אלה לא יעשה לה שלא יעדה לו ולא לבנו ולא נפדית בגרעון כסף ויצאה חנם בהבאת סימנים כאשר בארנו. [שם] אין אמה העברייה נמכרת אלא למי שיש לה עליו תפיסת קידושין. אעפ"כ רשאי למכור אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט שאף על פי שהם בלאו קדושין תופסין בהן:

מצות עשה פז

מצות עשה לעבוד (א) בעבד כנעני לעולם שנא' לעולם בהם תעבודו וקונה את עצמו לחירות בכסף או בשטר או בראשי אברים [שם דף כ"ב], [בדף כ"ג כל הסוגיא] כיצד קונה את עצמו בכסף כגון שנתן אחד לרבו מעות ואמר לו על מנת שיצא עבדך לחירות כיון שקיבל הרב כסף או שוה כסף יצא לחירות. וכן אם נתן לעבד מעות ואמר על מנת

שאין לרבך רשות בו לרב ששת ולרי אלעזר ע"מ שתצא בהן לחירות אם רצה האדון לקבל המעות יצא העבד לחירות ואם לא ירצה לא קנה המעות שלא נתן לו אלא ע"מ שיצא בהן לחירות. ובירושלמי גרסינן [שם דף ס' ע"א] דעבד אינו מקבל מתנה מרבו לעצמו אבל מקבל מתנה מאחר לאחר ומאחר לרבו, [היינו גופו של גט שיחרור שהזכיר בגיטין דף פ"ה ובקידושין דף י"] כיצד בשטר כתב לו על הנייר או על החרס הרי אתה בן חורין הרי אתה לעצמך ומוסר לו השטר בפני שני עדים או שהיו עדים חתומים בו מסר לו בינו לבינו הרי זה יצא לחרות שהרי גיטו וידו באין כאחד [שם דף כ"ג], [שם דף כ"ד ופסק ההלכה בפרק ד' דערובין דף מ"ו] כיצד בראשי איברים המכה עבדו בכוונה וחסרו אחד מכ"ד אברים. שאינם חוזרים יוצא לחירות וצריך גט שיחרור שהלכה כרבי עקיבא מחבירו שאומר כן ואין הלכה כדברי המכריעין שאומרים שבשן ועין אין צריך שאין הלכה כדברי המכריע אלא במתניתין אבל בברייתא לא כדאיתא בפרק כירה [שבת דף ל"ט והסוגי בתו' שם], וכן פסק רב אלפס [בפרק קמא דקדושין דף תרכ"ט]. אם כן למה נא' בתורה שן ועין לדון מה שן ועין מומין שבגלוי ואין חוזרין אף כל מומין שבגלוי ואינם חוזרים. אבל המסרס עבדו בבצים והם נתוקים בכיס או חתך לשונו אינו יוצא לחירות אליבא דרבנן [שם דף כ"ה] שאינן מומין שבגלויי וכן המפיל שן קטן אינו יוצא לחרות שהרי סופו לחזור, [מהמיימוני פ"ה דהלי עבדים דף תרמ"ו] ואינו יוצא בראשי איברים אלא עבדים שמלו וטבלו שהרי ישנן במקצת מצות אבל עבד שהוא בגיותו אינו יוצא בראשי אברים. ואלו הן ראשי אברים שאינם חוזרין עשרים ראשי אצבעות ידים ורגלים ושני ראשי האזנים וראש החוטם וראש הגויה וראשי דדים שבאשה, [שם דף כ"ד] היתה עינו סמויה וחטטה עבד יוצא לחירות שהרי חסרו אבר. [שם] ואינו יוצא לחרות עד שיתכוין שני ושחתה עד שיתכוון לשחתה. הלי שהזכרנו הם במסכת קידושין בפ"ק [דף כ"ד וכ"ה]. ובמסי גיטין פ"ק [דף ט' ויי כל הסוגיא] מוכיח כי בוי דברים שוו שחרורי עבדים לגיטי נשים ובשאר דברים הרי הן ככל השטרות. ואלו הן הששה דברים. פסולים בערכאות של עכו"ם. וכשרים בעד כותי וצריכין כתיבה לשם המשוחרר עצמו ואין נכתבי במחובר ואין עידיהן חותמין אלא זה בפני זה ואחד גיטי נשים ואחד שחרורי עבדים שוו למוליך ולמביא כיצד כל השטרות העולין בערכאות של גוים כשרים חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים וכל שטר שיש עליו אפילו עד אחד כותי פסול חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים שהן כשרים בעד אחד ישראל ועד אחד כותי והוא שיהיה הכותי חבר, [מהאלפסי שם] ובזמן הזה נתקלקלו הכותיים והרי הם כגוים לכל דבריהם ואמר בירוי [פרק בתרא דע"ז] כותאי דקסרי קלקלו מעשיהם והתירו להלוותם בריבית,

[במיימוני דלעיל פ"ו כל הסוגיא ודרשה דלשמה בפרק כל הגט (גיטין דף כ"ד) וכ"ו ודרשה דוכתב ונתן בפרק המביא שני דף כ"א] בגט אשה הוא אומר וכתב לה לשמה ובגט שחרור הוא אומר או חופשה לא נתן לה בגט אשה הוא אומר וכתב ונתן מי שאינו מחוסר אלא נתינה יצא הכותב במחובר ואח"כ קוצץ שהרי מחוסר קציצה ונתינה ובגט שיחרור הוא אומר לא ניתן לה שלא יהא מחוסר אלא נתינה. [בד"י דלעיל] ואחד גיטי נשים ואחד שחרורי עבדים אין חותמין עידיהם אלא זה בפני זה ובארנו זה בהל' גיטין [לעיל] וכיצד הם שוין למוליך ולמביא שהמביא גט שחרור בא"י אינו צ"ל בפני נכתב ובפני נחתם ובח"ל אם אין עדים מצויין לקיימו ואמר השליח בפני נכתב ובפני נחתם זהו קיומו ואם בא האדון ועירער אחר כך אין משגיחין בו כמו בגיטי נשים [שם דף ב'] [בב"ק דף א'] וכשם שאשה עצמה מביאה גיטה ואינה צריכה לקיימו הואיל והגט יוצא מתחת ידה [שם דף כ"ג] כך העבד ששטר שחרורו יוצא מתחת ידו אין צריך לקיימו [שם ובדף ט' ומבואר בתוס' שם בד"ה הלכה] גט שחרור צריך שיהא ענייננו דבר הכורת בינו לבין אדונו ולא ישאר לאדון לו זכות לפי' אם כתב לעבד עצמך ונכסי קנוים לך חוץ ממקום פלוני או חוץ מטלית פלוני אין זה כריתות והגט בטל ואין העבד משוחרר ולא קנה מן הנכסים כלום וכן כל כיוצא בזה בפרק השולח (גיטין דף מ"ד) א"ר יהושע בן לוי המוכר עבדו לגוים יצא לחירות וכופין את רבו לחזור ולקנותו מן הגוים עד עשרה בדמיו וכותב לו שטר שיחרור ויוצא ואם לא רצה הגוי למוכרו אפי' בעשרה בדמיו אין מחייבין אותו ביותר וכן שם [בדף מ"ד] תניא המוכר עבדו מא"י לח"ל יצא בן חורין וכופין את רבו שני לכתוב לו גט שחרור ואבד דמיו [שם דף מ"ה] ומפני מה קנסו כאן לוקח לבדו שאילו לא לקח זה לא יצא העבד חוצה לארץ אמרינן במסכת יבמות [דף מ"ח] הקונה עבד מן העכו"ם סתם ולא רצה למול ולקבל כל מצות העבדים מגלגלים עמו כל י"ב חדש ואם לא רצה חוזר ומוכרו לעכו"ם או לח"ל ואם התנה עליו העבד בתחילה שלא ימול הר"ז מותר לקיימו כל זמן שירצה בגיותו וכן שלח רבי אמי בפרק השולח (גיטין דף מ"ד) עבד שמל וטבל לשם עבדות ואחר כך הפיל עצמו לגייסות ואין רבו יכול להוציאו לא בדיני ישראל ולא בדיני אומות העולם הר"ז מותר ליטול דמיו מן העכו"ם וכותב ומעלה בערכאות של עכו"ם מפני שהוא כמציל מידם. [שם דף ל"ח] אמר שמואל המפקיר עבדו יצא לחירות ואינו צריך גט שחרור ור' יוחנן אומר צריך גט שחרור בפרק השולח (גיטין דף ל"ט). והלכה כר' יוחנן לגבי שמואל ומסקינן בפ' החולץ [יבמות דף מ"ו ובסמל"ת קט"ז] הלוקח עבד מן העכו"ם וקדם העבד וטבל בפני רבו לשם בן חורין יצא לחירות שלא בפני רבו צריך לפרש לפיכך צריך רבו לתוקפו במים וכשיעלה מן המים ישים

עליו דבר אחד לאמר תביא זה אל ביתי [בקידושין דף ס"ו ביבמות דף כ"ב ומה שכתב אע"פ שהיא שפחתו היינו כדעת המיימוני ריש פ"ט דעבדים] ישראל שבא על שפחה כנענית אע"פ שהיא שפחתו הר"ז הולד כנעני לכל דבר [דף מ"ו דלעיל] וכן גר תושב או גוי שהוא כבוש תחת ידיך או אחד משאר אומות יש לו למכור עצמו לישראל לעבד והרי הוא כעבד כנעני לכל דבר. וכן מוכר בניו ובנותיו שנאמר מהם תקנו וממשפחתם אשר עמהם וגומר וכל אחד מאלו הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר, [בקידושין דף ס"ז] תניא בפרק האומר אחד מן האומות שבא על שפחה כנענית שלנו הרי הבן עבד כנעני שנאמר אשר הולידו מארצכם אבל עבד שלנו שבא על אחת מן האומות הרי אין הבן עבד. בפרק השולח (גיטין דף ל"ז) אמר ריש לקיש עכו"ם שקנה עכו"ם לעבדות לא קנה גופו ואין לו בו אלא מעשה ידיו. אעפ"כ אם מכרו לישראל הרי גופו קנוי לישראל, [בת"כ בהר ספ"ז ובמיימוני דלעיל כל הסוגיא] מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך ואעפ"כ מדת חסידות הוא להיות רחמן ולא יכביד עולו על עבד לא יכהו לא ביד ולא בדברים לעבדות מסרו הכתוב ולא לבשת וידבר עמו בנחת אף בשעת מריבה וישמע טענותיו וכן אמר איוב אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי הלא בבטן עושני עשהו ויכוננו ברחם אחד חכמים הראשונים היו נותנים לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין כדאמרינן בפרק אע"פ (כתובות דף ס"א) דהוה ספי מכל מינא ומינא ומישתעי אליהו בהדיה. ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן שהרי אומר כעיני עבדים אל יד אדוניהם וכעיני שפחה אל יד גבירתה. וגרסינן בירושלמי [בפרק החובל] רבי יוחנן אכל קופר ויהיב לעבדיה שתי חמרא ויהיב לעבדיה וקרא עליה הלא בבטן עושני עשהו וגומר פי' קופר בשר [השולח דף ל"ח] אמר רב יהודא כל המשחרר עבדו עובר בעשה כאשר בארנו. ומותר לשחררו לדבר מצוה ומצינו ברבי אליעזר [שם] שהלך לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה ושיחרר עבדו והשלימו לעשרה. [שם] וכן שפחה שהיו נוהגין בה מנהג הפקר כופין את רבה לשחררה להסיר תקלה ומכשול מדרך עמינו:

מצות עשה פח

הלכות השומרין

מצות עשה לדון (א) בדין שומר חנם שנאמר בפרשת משפטים כי יתן איש אל רעהו ואמרינן במסכת בבא מציעא [דף מ"א] פרשה ראשונה בשומר חנם שפטר בו את הגנבה ואת האבדה נגנב או אבד הר"ז נשבע ונפטר שנאמר וגונב מבית האיש וגומר ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו נאמר שליחות יד למטה שבועת ה' תהיי בין שניהם אם לא שלח ידו וגומר ונאמר שליחות יד למעלה ונקרב בעל הבית

וגומר מה שליחות יד האמורה למטה שבועה אף שליחות יד האמורה למעלה שבועה. גרסינן בפרק הגוזל קמא (בבא קמא דף ק"ז) ובב"מ [דף ו'] אמר רב נחמן שלש שבועות משביעין אותו לשומר חנם שאמר שנגנבה שבועה שלא פשעתי בה שבועה שלא שלחתי בה יד פירוש שלא שלח בה ידו לעשות מלאכתו בשעה שנאנסה שאם לא נאנסה עד אחר שהחזירה חזר דינו להיות כבתחילה לרבי ישמעאל דפי' המפקיד (בבא מציעא דף מ') דדכוותיה ק"ל דמוקמינן סתם משנה [שם] כוותיה ורבינו יעקב [בתו' דף ו' דלעיל בד"ה שבועה] פי' שלא שלחתי בה יד כלומר שלא אכלתיה ומשביעין אותו שבועה זאת מפני שאינה בכלל שבועת פשיעה והשבועה שלישית שבועה שאינה ברשותו. ואלו השלשה מגלגלים בשבועה אחת הואיל ופטר הכתוב שומר חנם מגנבה ק"ו מן האונסים הגדולים כגון שבורה ושבויה ומתה והוא שלא שלח יד בפקדון אבל שלח יד בפקדון חייב באונסין [דין שליחות יד מבואר לעיל מ"ע ע"ג] כיצד דרך השומרים הכל לפי הפקדון יש פקדון שדרך להשימו בחצר כגון הקורות והאבנים ויש שדרכו להיות בבית ויש שדרכו להיות בתיבה ויש שדרכו להיות בקרקע כגון הכספים שאמרו רבותינו בפרק המפקיד (בבא מציעא דף מ"ב) שאין להם שמירה אלא שיטמנם בקרקע ויתן עליהם טפח עפר או יטמנם בכותל בטפח הסמוך לקורה אבל לא באמצע הכותל שמא יחפרו שם הגנבים ויגנבו ומסתמא הוא הדין לשונות כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות. [שם] השומר שהניח פקדון במקום שאינו ראוי לו ונגנב משם או אבד אפי' נאנס שם כגון שנפלה דליקה ונשרף כל הבית הר"ז פושע וחייב לשלם. ואמרינן בירושלמי [שם] ובתוספתא דב"מ [פ"ח וכן כל הסוגיא באשירי שם] שאם הניח הפקדון עם שלו אם אותו מקום ראוי לשמירה פטור ואם אינו ראוי לשמירה חייב בשלו הוא רשאי אבל אינו רשאי בשל אחרים ושמא מקום הראוי לשמירה שאומר בירושלמי כגון בכיפה של אבנים שמשתמר מגניבה ומן הדליקה שהרי במעשה שנא' בסמוך שמסר הפקדון לאמו משמע שחייב כשנתנם עם שלו. וכשהניח הכספים בקרקע שומר חנם פטור מן הגנבה שאין כאן פשיעה. ושומר שכר שמא חייב והדעת מכרעת בזה שאונס גמור הוא ופטור ואין לך מקום הראוי לשמירה יותר מזה. ובפ' השואל [דף צ"ד והתוס' פרק המפקיד (בבא מציעא דף מ"ב) האריכו בזה בד"ה אמר וכן בתוס' פרק הכונס (בבא קמא דף נ"ז) בד"ה כגון] שרוצה ללמוד שיתחייב שואל בגנבה ואבדה מק"ו משומר שכר ומקשה מה לשומר שכר שכן משלם תשלומי כפל בטוען שנגנבה בליסטים מזויין ולא רצה לומר בטוען שנגנבה בקרקע. תאמר בשואל שחייב בגנבה בקרקע דין הוא שיפטר בגנבה ואבדה שהרי אם מסתם גנבה פטור קל וחומר שיפטר מגנבה בקרקע. אבל בליסטים

מזויין חייבו הכתוב בפיי שנא' או נשבר או נשבה. אומר שם [בפרק המפקיד דף מ"ב] כי המפקיד אצל חברו כספים בערב שבת בין השמשות אינו חייב לטרוח ולקבור אותם עד מוצאי שבת ואם נתאחר עד מוצאי שבת כדי לקוברן ולא קברן ונגנבו חייב. [שם] מעשה באחד שהפקיד מעות אצל חברו והניחם בצריף של ערבה והיו טמונים בעובי הקנים ונגנבו משם ואמרו חכמים אע"פ שזו שמירה מעולה לעניין גנבה אינה שמירה כראוי לענין האש ומאחר שלא טמנם בקרקע או בכותל בניין פושע הוא וכל שתחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב וכן כל כיוצא בזה. וכן גרסינן בפרק המפקיד [שם] והלכתא תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב. ובפ' הפועלים (בבא מציעא דף צ"ג) מקשה אביי לרבה אמאי פטור תחילתו בפשיעה וסופו באונס הוא המפקיד אצל חברו בין כלים בין מעות ואמר לו תן לי פקדוני ואמר לו השומר איני יודע אנה הנחתי פקדון זה המתן לי עד שאבקש ואחזיר לך פסק שם [בפרק המפקיד דף מ"ב] כל לא ידענא פשיעותא הוא וחייב לשלם מיד. [שם דף ל"ו] כל המפקיד אצל בעל הבית בין כלים בין מעות על דעת אשתו ובניו ובני ביתו הגדולי' הוא מפקיד אבל אם מסרן לבניו ולבנותיו הקטנים או לעבדיו בין גדולים בין קטנים או לאחר הר"ז פושע וחייב לשלם אא"כ הביא השומר שני עדים שלא פשע. עוד אומר שם בפרק המפקיד (בבא מציעא דף מ"ב) מעשה באחד שהפקיד מעות אצל חברו נתנם השומר לאמו והחביאם אבל לא טמנה אותם ונגנבו ואמרו חכמים אין השומר חייב לשלם מפני שנתנם לאמו שכל המפקיד על דעת בניו ובני ביתו הוא מפקיד ואעפ"י שלא אמר להם פקדון הם יש לו לטעון כ"ש שהיא נזהרת בהם יותר אם הם שלי וכן אמו אין חייבת לשלם שהרי לא אמר לה שהן פקדון ואמרו חכמי' ישבע השומר שאותם המעות הם עצמם שנתנם לאמו ותשבע האם שהחביאה אותם ונגנבו ויפטרו שניהם. וכן כל כיוצא בזה. [מהמיימוני פ"ד דהלכות שאלה ופקדון] מכאן אתה למד לכאו' שהשומר שמסר פקדון לאשתו ולבני ביתו והודיעם שהן פקדון ולא שמרו כדרך השומרין שהן חייבין לשלם לבעל הפקדון ובעל הבית פטור שכל המפקיד על דעת אשתו ובני ביתו הוא מפקיד ואומר רבי' יעקב [בתוס' דף מ"ב דלעיל בד"ה כל] בדין זה שאם פשעו בני ביתו ואין להם מה לשלם שחייב בע"ה לשלם שאל"כ כל אדם שיפקידו אצלו פקדון יקחו אותו בני ביתו ויאכלוהו ויפטר. בסוף פרק החובל (בבא קמא דף צ"ג) מי שהפקידו אצלו מעות של עניים או של פדיון שבויי' ופשע בהן ונגנבו פטור שנאמר לשמור ולא לחלק לעניים והרי הוא ממון שאין לו תובעים. עוד אמר רבא בפ' הגוזל בתרא (בבא קמא דף קי"ז) אפי' באו עליו גנבים וקדם זה והציל עצמו בממון שבויים פטור שאין לך פדיון שבויים גדול מזה [בפרק

החובל דף צ"ג] בד"א כשאין ממון זה מופקד לעניי מקום זה או לשבוים אלו אבל אם היו לעניים אלו או לשבוים אלו והרי הוא קצוב להם לזה כך ולזה כך לתבוע הר"ז ממון שיש לו תובעין וישלם אם פשע או ישבע שלא פשע כדרך כל השומרין. עוד פסק שם רב אשי [בפרק הגוזל בתרא דף קי"ז] המפקיד אצל חבירו ממון או כלים חשובין ובאו עליו גנבים וקדם ונתן להם הפקדון להציל עצמו אם הי' אמוד שהוא בעל ממון חייב שחזקתו שבגללו באו גנבים ונמצא זה מציל עצמו בממון חבירו ואם אינו אמוד חזקתו שלא באו אלא בשביל הפקדון ופטור וכן כל כיוצא בזה. דן רב נחמן בפ' הפועלים (בבא מציעא דף צ"ג) המפקיד אצל חבירו כלים או פירות ובאו גנבים וגנבו בפניו ואילו צווח היו באים בני אדם ומצילין אותם הואיל ולא צווח הר"ז פושע וחייב לשלם וכן כל כיוצא בזה. בפ' המפקיד [בבא מציעא דף ל"ז כל הסוגיא ומה שכתב ישבע כל אחד מלשון המיימוני פ"ה דהלכות שאלה ופקדון ומבואר שם במ"ס] שנים שהפקידו אצל אחד זה מנה וזה מאתים וכל אחד משניהם אומר אני הוא שהפקדתי המאתים והשומר אומר איני יודע ישבע כל אחד מהם שהפקיד מאתי' כדין כל נשבע ונוטל ויתן לזה מאתי' ולזה מאתים ומפסיד הלה מאה מביתו שהרי הוא פושע שהי' לו לכתוב שם כל אחד על כיס שלו. לפיכך אם הביאו לו שנים כאחד הג' מאות בכרך אחד ובאו ותבעוהו וכל אחד אומר המאתים שלי נותן מאה לזה ומאה לזה והשאר יהיה מונח עד שיבא אליהו או עד שיוד' לחבירו שהרי הוא אומר להם כיון שראיתי שאינכם מקפידים זה על זה והבאתם בכרך אחד לא הטרחתי את עצמי לידע ולזכור תמיד מי הוא בעל המאה ומי הוא בעל המאתים ואפי' בא לצאת ידי שמים אינו חייב יותר [בתוס' שם כל הסוגיא בד"ה התם] ובמסקנא נמי עומד זה הדבר כמו שאומר בסוף הסוגיא [שם] ומי אמר רבא כל בשתי כריכות הוה ליה למידק מי שהפקיד אצל חבירו כיס מלא זהובים ופשע בו ובעלים אומרים מאתים דינרין היו בו והשומר אומר ודאי דינרים היו בו אבל איני יודע כמה דומה דין זה למה שאומר בבבא מציעא [דף צ"ח] ובשבועות [דף מ"ז] מנה לי בידך והלה אומר חמשים אני יודע והשאר איני יודע הרי מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ומתוך שאינו יכול לישבע משלם. אמנם בדין זה אני אומר שאין כאן אלא שבועה דרבנן מאחר שאינו מודה בדבר שבמניין כך וכך דינרין היו בו ומן השאר איני יודע, [בתו' שם בד"ה מתוך] ובשבועה דרבנן אין אומרין מתוך שאינו יכול לישבע משלם. גרסינן בירושלמי [פרק הכונס ומביאו באלפסי שם דף כ"ה] מעשה באחד שהפקיד שק צמר אצל חבירו ופשע בו המפקיד אומר כלי מילת יקרים היו בו והלה אומר שמא סוגים או חול היו בו ואמרו חכמים ישבע בעל הפקדון ויטול והוא שיטעון דבר שהוא אמוד בו או

אמוד להפקידו אצלו בפ' המפקיד (בבא מציעא דף ל"ד) שומר חנם שאמר הריני משלם ואיני נשבע אמר רב הונא משביעין אותו שבועה שאינה ברשותו חוששין שמא עיניו נתן בה הורו הגאונים שאם היה הפקדון דבר שכל מינו שוה ומצוי בשוק לקנות כמותו כמו פירות ויריעות פשתן וכל כיוצא בזה הר"ז משלם ואינו נשבע. [בפ' הזהב דף מ"ט] ואמר השומר הא ביתי קמך אינו כשומר שכר ולא כשומר חנם. [וכן פסק המיימוני בפ"ב דשכירות ובפ"ו דשאלה ופקדון ע"ש במ"מ] טען השומר שכך אמר והמפקיד אומר שלא אמר כך מתוך שיכול לומר שמרתי כדרך השומרים ונאנסתי נאמן לומר בשבועה שכך אמר [מהאלפסי סוף פרק המפקיד] המפקיד אצל חבירו בעדים אין יכול השומר לטעון ולומר חזרתי ולקחתי ממנו או נתנו לי במתנה וכן מוכיח בשמעתא דאומן דאי איכא עדים אפי' אחד אפי' דברים שסתמן שהשאיל אינו נאמן ק"ו יש עדים שהשאיל אינו נאמן [פרק חזקת הבתים דף מ"ה]. לפיכך אם מת השומר מוציאין הפקדון עצמו מן היתומין בלא שבועה ולא עוד אלא שמוכיח בפ' הכותב (כתובות דף פ"ה) בעניין כיס שהפקידו בבית חסא כי מי שבא ואמר כך וכך הפקדתי אצל אביכם נתן סימנין מובהקין ונמצא הפקדון כמו שאמר וגם הדיין הי' יודע שלא הי' זה המת אמוד שהי' הפקדון שלו כשיש שני טעמים אלו ביחד יש לדיין זה לתת הפקדון לזה שנתן הסימנים והוא שלא יהא המפקיד רגיל ליכנס אצל זה שמת אבל אם היה רגיל ליכנס אצלו שמא של אחר הוא והכיר הסימנין שלו אבל בטעם אחד לבדו פי' רבינו יצחק שלא יועיל [בתוס' שם בד"ה ועוד]. ביבמות [דף קט"ו ומה שכתב כעדים בתוספות ע"ש] מעשה באחד שהפקיד שומשמין אצל חבירו בעדים ובא לתובעו ואמר לו החזרתים אמר לו המפקיד והלא כך וכך היה מדתם ויש לי עדים שזו המדה הפקדתי לך או הוא עצמו מודה דבר זה והרי הם מונחים אצלך בחבית אמר לו שלך החזרתי לך ואלו אחרים הם ואמרו חכמים אין מוציאין מידו שמא אלו השומשמין של שומר הם ואתרמי כך שבזו המדה היו גם אלו שם אלא ישבע השומר בנקיטת חפץ שהחזיר ויפטר [כל הסוגיא עד סוף במיימוני סוף פ"ו דלעיל ממשמעות דמתניתין וגמרא בשבועות דף מ"ב ומ"ג] בעל הפקדון שתבע פקדונו ונתן לו השומר הפקדון ואמר המפקיד אין זה פקדוני אלא אחר הוא או שלם היה ואתה שברתו ובעל הבית אומר מה שהנחת כמות שהוא הרי הוא לפניך הרי השומר נשבע שבועת היסת כשאר כל הנשבעין שאין כל שומר נשבע שבועת שומרין האמורה בתורה אלא בזמן שמודה בעצמו של פקדון כמו שהמפקיד אומר וטען שנגנב או מת או נשבה כללו של דבר טוען לפטור עצמו מן התשלומין נשבע שבועת שומרין אבל אם אמר זו היא שהלויתני או שהשאלתני או שהשכרתני או שנטלתי שכר על שמירתו

והבעלים אומרים אינו זה אלא אחר או נשתנה מכמות שהיה השומר נשבע שבועת היסת או שבועת התורה אם הודה במקצת. כיצד ק' סאין הפקדתי אצלך והשומר אומר לא הפקדת אצלי אלא חמשים נשבע שבועת התורה מפני שהודה במקצת לא משום שבועת השומרים כור של חטי' הפקדתי אצלך והלה אומר כור של שעורין הי' שהפקדת אצלי נשבע היסת כשאר כל הנשבעין בטענה זו. בפרק אלו מציאות (בבא מציעא דף כ"ט) מסקינן שמי שהפקיד אצל חבירו ס"ת גוללו אחד לשנים עשר חדש ואם כשהוא גוללו פותחו וקורא בו מותר אבל לא יפתח בגלל עצמו ויקרא והוא הדין לשאר ספרים ואם פתח וקרא בגלל עצמו הר"ז שולח יד בפקדון ונתחייב באונסין הפקיד אצל חבירו כסות של צמר מנענעה אחד לשלשים יום כדרך שאמרו [שם] באבדה וכן כל כיוצא בזה שזה חובה עליו משום השבת אבידה לבעלים. [שם דף ל'] בד"א בפקדון שהלכו בעליו למדינת הים. אבל אם היו עמו באותה הארץ הרי זה לא יגע בהן אע"פ שהוא אבד דאמר רב נחמן [פרק המפקיד דף ל"ח] הלכה כדברי חכמים שאומרים כך במשנה [שם] כל המוכר פקדון מפני שהוא אבד על פי בית דין הר"ז מוכר לאחרים ואינו מוכר לעצמו מפני החשד כדתניא בפרק המפקיד [שם], [מימו' דלעיל פ"ז] והדמים יהיו מונחים אצלו ויש לו להשתמש בהן לפיכך הרי הן עליהם כשומר שכר אע"פ שעדיין לא נשתמש בהן. עוד שם [בדף מ"ג] מסקינן המפקיד מעות אצל שולחני או אצל חנווני אם היו צרורין וחתומין או קשורין קשר משונה הרי זה לא ישתמש בהן לפיכך אם אבדו או נגנבו אינו חייב באחריותן. ואם אינן חתומים ולא קשורים קשר משונה אע"פ שהם צרורים יש לו להשתמש בהן לפיכך הוא נעשה להם שומר שכר ואם אבדו חייב באחריותן נאנסו כגון שנאבדו בליסטים מזויין הרי זה פטור דהלכתא כרב נחמן [שם] דאמר נאנסו לא. בד"א קודם שישתמש בהן אבל אחר שנשתמש בהן נתחייב באחריותם ככל מלוה שבעולם עד שיחזירם לבעלים כך פסק רב אלפס בשם רב האיי גאון [שם דף פ"ב] [בדף מ"ג דלעיל ודאין להם שמירה אלא בקרקע בדף מ"ב] המפקיד מעות אצל בעל הבית בין צרורין בין מותרין לא ישתמש בהן לפיכך אם נגנבו או נאבדו אינו חייב באחריותן והוא שיטמינם בקרקע. גרסינן בירושלמי דדמאי [ספ"ו] אמר רבי יוסי הדא אמרה הנותן מעות לחברו להחליפן ואבדן חייב באחריותן פי' דהוה ליה שולח יד בפקדון. גרסינן בב"ב [דף נ"א] ת"ר אין מקבלין פקדונות מן הנשים ולא מן העבדים ולא מן התינוקות קבל מן האשה יחזיר לאשה פירש רבינו יצחק [בתוס' שם כל הסוגיא] דמשמע שאין הבעל יכול להוציא מיד הנפקד בבית דין. אמנם אם תקף הבעל מיד הנפקד אין מוציאין מידו מדלא קתני רבותא דאפי' תקף יחזיר לאשה וגם אינה נאמנת לומר של פלוני הם כיון דליכא מגו

דאי בעיא שקלא ליה מאחר שהם בחזקת הבעל וגם אמרינן לקמן [בגמרי שם דף נ"ב] האשה שהיא נושאת ונותנת בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאין על שמה ואמרה שלי הם עליה להביא ראיה דלא מחזקינן לה בעלת ממון ולא בנפקדה מאחרים וכל שכן בחיי הבעל אם נושאת ונותנת או שממון בעלה מצוי בידה שאינה נאמנת לומר של פלוני הם או שלי הם מאחר שהם ביד הבעל וכלל הדבר כתב רבינו שמשון דמספקא לן ביד מי יש לנו להעמידו ומספיקא לית לן לאפוקי מחזקת מי שהוא בידו [סוף הברייתא דלעיל] מתה יחזיר לבעלה קבל מן העבד יחזיר לעבד מת העבד יחזיר לרבו קבל מן הקטן יקנה לו ס"ת או דקל שיאכל פירותיו וכולם שאמרו בשעת מיתתם של פלוני הם אם נאמנים לו יעשה כפירושם ואם לאו יחזיר ליורשים אמנם אם מחיים היתה אומרת של פלוני הם יתנו לאותו פלוני אע"ג דלא מהמנ' דאיכא למימר מגו דאי בעי שקלה ליה ויהבא ליה. בפ' הגוזל בתרא (בבא קמא ד' קי"ח) הפקדון והאבדה לא נתנו להתבע אלא במקומן כיצד הפקיד אצלו בירושלים אינו רשאי לתובעו בנוב. ואם החזיר לו פקדונו בנוב מקבלו הימנו. [שם] הפקיד אצלו ביישוב והביא לו פקדונו במדבר אינו מקבלו ממנו אלא יאמר לו הרי הוא באחריותך עד שתחזירהו לי ביישוב כדרך שהפקדתי לך ביישוב. המפקיד אצל חברו והלך בעל הפקדון למדינת הים והרי השומר רצה לפרש מן היבשה לים או לצאת בשייירא יש מי שהורה שאם בא השומר והביא הפקדון לב"ד נפטר מאחריות שמירתו וכתב רבינו משה [בסוף פ"ז דשאלה ופקדון] דברים של טעם שאין אוסרין זה במדינה זו מפני פקדון של זה שברח וא"א לו להוליכו עמו שמא יארע לו אונס ויהא חייב באחריותו וב"ד מפקידין אותו ביד נאמן אצלם משום השבת אבידה לבעלים. גרסינן בפ' הגוזל (בבא קמא ד' ק"ח) שלח רב הונא בר אבין ופי' רבא כן נגנב הפקדון באונס ואחר כך הוכר הגנב אחד שומר שכר אחד שומר חנם עושין דין עם הגנב כדי לשלם לבעל הפקדון ואינו נשבע קדם ונשבע ואחר כך הוכר הגנב אם שומר חנם הוא רצה עומד בשבועתו רצה עושה דין עם הגנב ואם שומר שכר הוא עושה דין עמו:

מצות עשה פט

מצות עשה לדון (א) בדין נושא שכר והשוכר שנ' כי יתן איש אל רעהו ואמר מר [בב"ב דף צ"ד] פרשה שניה נאמרה בשומר שכר שחייב בו את הגנבה ובשכיר כתיב אם שכיר הוא בא בשכרו ולמעלה ממנו כתיב דין השואל שחייב באונסין ועל זה אומר אם שכיר הוא בא בשכרו כלו' אין כל הנאה שלו כשואל שהרי בשכרו בא אצלו ואין דין שיתחייב באונסין אבל לא פירש דינו אם כשומר חנם או כש"ש ונחלקו רבותינו בזה במסכת שבועות [דף מ"ט] והלכה כדברי האומר שהוא כשומר שכר שהרי שנינו שבועות [דף

מ"ט] ובפרק הפועלים (בבא מציעא דף צ"ג) ד' שומרים הם שומר חנם נשבע על הכל פירוש ונפטר בשבועה חוץ מפשיעה והשואל משלם הכל פי' חוץ ממתה מחמת המלאכה. נושא שכר והשוכר נשבעין על השבורה ועל השבויה ומשלמין את הגניבה ואת האבידה למדנו מסתמי המשניות ששומר שכר והשוכר משפט אחד להם [מתניתין וגמרא פרק השואל דף צ"ד וצ"ה] המפקיד אצל חברו בין בחנם בין בשכר והשאילם או השכירם אם שאל השומר את הבעלים אם הדבר שלהם או שכרן הרי השומר פטור מכלום. אפי' פשע בדבר ששמר ואבד מחמת הפשיעה הר"ז פטור שנא' אם בעליו עמו לא ישלם דאיתמר בפרק השואל [דף צ"ח] פשיעה בבעלים רב אחא ורבינא חד אמר חייב וחד אמר פטור [בתוס' שם וכן באלפסי שם] וק"ל בכל התלמוד רב אחא לחומרא ורבינא לקולא וסימנך ח"ח והלכתא כרבינא לקולא כדאי' בפרק גיד הנשה (חולין דף צ"ג) בד"א כששאל הבעלים או שכרן בעת שנעשה שומר על החפץ אע"פ שאין הבעלים שם עמו בשעת גניבה ואבידה או בשעת שנאנס הדבר השמור ואם לאו הרי זה משלם כמו שאומר שם ממשמע שנאמר אם בעליו עמו לא ישלם איני יודע שאם אין בעליו עמו שישלם מה ת"ל אם אין בעליו עמו ישלם ללמדך היה עמו בשעת שאלה אע"פ שאין עמו בשעת הגניבה והמיתה פטור לא היה עמו בשעת שאלה אע"פ שהיה עמו בעת הגנבה והמיתה חייב והוא הדין לשאר השומרים שכולם בבעלים פטורים ואפי' פשיעה בבעלים פטור. בפ' המפקיד (בבא מציעא דף מ"ב) פסק רבא הילכתא תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב. [שם דף ל"ו] וכן שומר שמסר לשומר חייב אפי' באונסים שהרי אומר לו המפקיד אין זה שהפקדת אצלו נאמן אלי בשבועה כמוך ואני אומר שאכל או שפשע [באלפסי שם] אמנם אם יש עדים ששמרה השומר השני כדרך השומרין ונאנס פטור השומר הראשון. וכן אם דרך בעלים להפקיד תמיד אצל השומר השני א"כ נודע שהוא נאמן למפקיד ופטור השומר הראשון והוא שלא ימעט שמירתו [מהמיימוני פ"א דהלכות שכירות כל הסוגיא]. כיצד ימעט שמירתו כגון שהי' מופקד אצלו בשכר והפקיד ביד השני בחנם הואיל ומיעט שמירתו פושע הוא ומשלם אפי' בבעלים שהרי הוציא השומר את הדבר מידו ליד השומר השני ואם הביא השומר השני ראיה שיפטר בה שומר ראשון כדין שמירתו הרי זה פטור כיצד שומר שכר שנתן הבהמה השמורה אצלו לשומר חנם אם הביא השומר השני עדים שמתה הבהמה כדרכה הרי השומר ראשון פטור וכן כל יוצא בזה. שומר שמכר לשומר והוסיף בשמירתו ההנאה לבעלים כיצד השוכר פרה מחברו והשאילה לאחר ומתה כדרכה בבית השואל הואיל והשואל חייב בכל יחזרו דמי פרה לבעלים שהלכה כר"י שאומר [במשנה שם דף ל"ה ופסק ההלכה בדף ל"ו]

שאין זה השוכר עושה סחורה בפרתו של זה וכן כל כיוצא בזה. מסקינן בגיטין [דף י"ד] היה בידו פקדון ושלחו ביד אחר לבעלים הואיל והשומר הראשון חייב באחריותו עד שיגיע ליד הבעלים אם בא לחזור ולהחזיר הפקדון מיד השומר השני מחזיר ומה שאומר בברייתא [שם] אינו חוזר העמדנוה שם כשהוחזק השומר הראשון כפרן לפיכך אינו יכול להחזיר הפקדון מיד השומר השני אע"פ שעדיין הפקדון באחריותו של ראשון, [במיימוני דלעיל ריש פרק ב'] שלשה דינין האמורין בתורה בארבע שומרין אינו אלא במטלטלין של ישראל הדיוט שנא' כסף או כלים וכל בהמה ויש כאן כלל ופרט וכלל כי יתן כלל כסף או כלים פרט וכל בהמה חזר וכלל מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון יצאו קרקעות ויצאו עבדים שהוקשו לקרקעות ויצאו שטרות שאין גופן ממון ויצאו ההקדשו' ונכסי אחרים שנאמר רעהו מכאן אמרו חכמים בפ' הזהב [במשנה דף נ"ו ובגמרא דף נ"ז כל הסוגיא מו"ס] העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות שומר חנם שלהם אינו נשבע נושא שכר או שוכר אינו משלם ואם קנו מידו חייב באחריותן. אפס חכמים תקנו [שם דף נ"ח] שנשבעין על ההקדשות שבועת השומרים כעין של תורה כדי שלא יזלזלו בהקדשו'. פסקו רבותינו הקדמוני' שבצרפ' [וכן בתוס' שם בד"ה שומר] שכמו שנושא שכר אינו משלם בחיוב שלו דהיינו בגנבה ואבידה כך שומר חנם אינו משלם בחיוב שלו דהיינו בפשיעה ותפש שבועה מפני שפרשה ראשונה נאמר' בשומר חנם ואין בראשונה אלא שבועה שנגנבה או שנאבדה ובאותו חיוב דגניבה אומר דנושא שכר אינו משלם אע"פ שדינו לשלם והוא הדין שנושא שכר אינו נשבע שנאנסה ושומר חנם אינו משלם בפשיעה וכן מוכיח בפרק החובל (בבא קמא דף צ"ג) בההיא ארנקי של צדקה דאתא לפומבדיתא אפקדיה רב יוסף בהדי ההוא גברא פשע בה אתי גנבי וגנבוה ובעי אביי למפטריה משום שנא' לשמור ולא לחלק לעניים משמע שאותם שנמעטו מכח זה המקרא אפי' מפשיעה נתמעטו להפטר. ועוד אמרו שהי' יכול לשנות שואל אינו משלם אם נאנסה ואם שאל בית ונשרף באונס פטור שהרי שואל הוקש לשומר שכר כדדרשינן בפרק השואל [דף צ"ה] וכי ישאל וי"ו מוסיף על עניין ראשון ושנה בשומר שכר אינו משלם בגניבה ואבידה והוא הדין לשואל באונסין ועוד מפני זה לא שנה שאין שאלה בהקדש [כמבואר לקמן מ"ע ר"י] אבל רבינו משה [פסק בפ"ב דלעיל וכן כל הסוגיא בהגה"ה שם] שכל פושע מזיק הוא וחייב לשלם. אמנם בירושלמי [פרק שבועת הדיינים ומביאו לעיל מ"ע ע"א] דרשינן כי יתן איש אל רעהו עד שתהא תביעה ונתינה שוין בגדול. גרסינן בפרק מרובה (בבא קמא דף ע"ט) אמר רבי אלעזר כדרך שתקנו משיכה בלקוחות כך תקנו משיכה בשומרים. ותניא כוותיה בפרק השואל

[דף צ"ט] ואין הלכה כרב הונא שאומר שם גבי שאלת קרדום לא בקע בו לא קנאו. שנינו בפרק האומנים (בבא מציעא דף פ') האומר לחברו שמור לי זה ואמר לו הנח לפני הר"ז שומר חנם ובגמ' [בדף פ"א] מוכיח שאם אמר לו הנח לפניך או הנח סתם שהיא בעיא שלא נפשטה. והוא הדין אם אמר לו הרי הבית לפניך כדאיתא בפרק הזהב (בבא מציעא דף מ"ט) אינו לא כשומר חנם ולא כשומר שכר ואינו חייב שבועה כלל. אבל בתקנת הגאונים מחרים על מי שלקח הפקדון שלו ולא יחזירנו לבעלים. [כך משמע בפרק הגוזל (בבא קמא דף ק"ו) וק"ז ומה שכתב שאין אומרים מגו לפוטרו משבועה וכו' היינו כדעת המיימוני בפ"ב דלעיל ועיין באשירי ריש פרק כל הנשבעים ובפירוש רבינו נסים בפירוש לאלפסי שם שהאריך בזה] אחד המפקיד או המשאיל או המשכיר את חברו בעדי' או שלא בעדי' משפט אחד להם כיון שהודה זה מפי עצמו ששמר לו או ששאל ממנו הרי זה נשבע שבועת השומרים שאין אומרים מגו לפוטרו מלשלם. משניות שלמות מצינו במסכת שבועות שבענין הפקדון דמודה מקצת חייב וכופר הכל פטור כי ההיא דסלע הלויתני עליו דבעל המשכון תובע [בפרק שבועות הדיינין דף מ"ג]. [שם] וכי ההיא דמנורה בת עשרה ליטרין וכי ההיא דעשר גפנים טעונות מסרתי לך [שם דף מ"ב]. ומה שאנו אומרים בפ' הגוזל [בבא קמא דף ק"ז וכל הסוגיא עד סוף בתוס' שם] לדברי האומר עירוב פרשיות כתוב כאן וכי הוא זה הכתוב בפרשת שומרים שאנו למדין ממנו שלא יתחייב בשבועה כי אם בהודאה במקצת אמלוה הוא דכתיב אפרשת אם כסף תלוה את עמי גם אמלוה רוצה לומר כי מלוה ופקדון דין אחד להם. לפיכך אין להעמיד דבר זה אלא בטענה השוה לשניהם כגון לא היו דברים מעולם או החזרתיו לך כזה לא יתחייב בשניהם אא"כ הודה במקצת אבל בטענה דנאנסו שאינה פוטרת במלוה היה מתחייב בפקדון בלא שום הודאה מפני שאין שייך כאן דברי רבה שאומר [שם ובפ' שבועת הדיינין (שבועות דף מ"ב)] מפני מה אמרה תורה מודה במקצת הטענה ישבע חזקה שאין אדם מעיז פניו וכו' כי בטענת נאנסה מעיז ומעיז לפי שאין חברו מכיר בשקרו וזהו מה שאומר התלמוד בפ' המוכר הבית [דף ע'] ואי אמר לו נאנסו לא שבועה בעי אבל לרמי בר חמא שאומר בפרק השואל [דף צ"ח] ובבא מציעא [דף ה'] אין עירוב פרשיות כתוב כאן אף בטענת נאנסו צריך הודאה ולא יתחייב כי אם בשלש פרות באחת כופר ובאחת מודה ובאחת אומר נאנסה ואין הלכה כמותו שהרי סוגית התלמוד חולקת עליו כדברי רב עמרם ורב חסדא בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא דף ע') וגם בתחילת מסכת סנהדרין [דף ב'] מעמיד סתם משנתינו כדברי האומר עירוב פרשיות כתוב כאן. שנינו בפרק הפועלים (בבא מציעא דף צ"ד) מתנה שומר חנם להיות פטור

משבועה והשואל להיות פטור מלשלם וכן תניא [שם] שמתנה בעל הפקדון על שומר חנם ושומר שכר להתחייב בכל כשואל שכל תנאי שבממון או בשבועה של ממון קיים ואין צריך קניין ולא עדים כדאמר רבי יוחנן שם שבאותה הנאה שמאמינו גמר ומשעבד נפשיה, [במיימוני פרק ב' דשכירות כל הסוגיא] טען זה שהיה שם תנאי והשומר אמר שלא היה שם תנאי נשבע השומר שבועת שומרים ומגלגל בה שלא היה שם תנאי. טען שהפקיד אצלו וזה אומר לא אמרתי אלא הא ביתי קמך ולא נעשיתי לו שומר נשבע היסת שלא קבלו אלא בדרך זה וכולל בשבועתו שלא שלח בו יד ולא אבדו בידי. ולא בגרם שגרם לו שיהא חייב לשלם. זה אומר השאלתיך או השכרתיך או הפקדתי אצלך והלה אומר לא היו דברים מעולם או שאמר כך הי' אבל החזרתי לך ונסתלקה השמירה ולא נשארה התביעה בינינו הרי הנשבע נשבע היסת ונפטר. אפילו הפקיד אצלו בעדים אמרי' במסכת שבועות [דף מ"ה] שאין צריך להחזיר לו בעדים בד"א בשלא היה שם שטר אבל המפקיד אצל חברו בשטר צריך להחזיר לו בשטר כדאיתא בפ' כל הנשבעין (שבועות דף מ"ה) ופי' רבינו יעקב [בפ"ב דלעיל] ורבינו משה [בתוספת שם בד"ה בשטר ובתוספות פרק המוכר את הבית (בבא בתרא דף ע') בד"ה סוף] בד"א בשאינו רוצה לישבע אבל אם הוא רוצה לישבע נשבע השומר בנקיטת חפץ שהחזרתי מגו דאי בעי למימר נאנסו. וכשם שאם טען שנאנס נשבע מה"ת בנקיטת חפץ כך אם טען החזרתי ישבע כעין של תורה הואיל ויש שטר ביד התובע וכן מוכיח בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא בדף ע'). תניא בב"מ [דף פ"ג] איסי בן יהודא אומר שומר שטען שנאנס אונס גדול כגון שבורה ומתה אם נאנס במקום שהעדים מצויין שם מצריכין אותו להביא ראיה על טענותיו שנאנס ויפטר אף מן השבועה ואם לא הביא ראיה ישלם שנא' אין רואה שבועת השם תהי' בין שניהם הא אם רואה יביא עדים ויפטר או ישלם ואין כאן שבועה אבל טען שנאנס במקום שאין העדים מצויין בזה דבר הכתוב שישבע ויפטר והל' כאיסי שכך אמר רבא שם על ההיא חביתא דמיתבר בריסתק' דמחוזא שנינו בפ' האומנין (בבא מציעא דף פ"ב) דמעביר חבית ממקום למקום בשכר ונשברי' דין תורה שישלם שאין זה אונס גדול והרי שבירה כגנבה ואבידה שהיא חייב בהן אבל תקנו חכמים שיהיה חייב שבועה ומפרש רבא [בדף פ"ג] שישבע שלא שברה בכוונה שאם אתה אומר ישלם אין לך אדם שיעביר חבית לחברו לפיכך עשו בו שבירת החבית כמיתת הבהמה ושבירתה וכן הלכה אע"פ שרבי מאיר אומר כך שם [בדף פ"ב] וחולקין עליו מ"מ משמע שם שרבי יוחנן ורבא סוברין כמותו עוד שם בסוף הפרק [בדף פ"ג] מעשה ברבה בר רב הונא ששכר לו בני אדם להביא לו חבית אחת ושברוה בעניין שראוי להתחייב ולקח סרבל

שלהם ובאו לפני רב וצוה להחזיר להם הסרבל למען תלך בדרך טובים התחילו לבכות שכל היום טרחו ולא הרויחו דבר ואין להם מה לאכול וצוה רב ליתן להם את שכרן משום אורחות צדיקים תשמור שנינו בפ' הפועלין (בבא מציעא דף צ"ג) רועה שבאו זאבים וטרפו ממנו אם היה הזאב אחד אין זה אונס אפי' בשעת משלחת זאבים אליבא דרבנן ואם היו שני זאבים הר"ז אונס על זה נאמר אם טרוף יטרף וגו'. [שם] ליסטים מזויין הר"ז אונס אפי' הי' הרועה מזויין ובא לו ליסטים מזויין הרי זה אונס שאין הרועה מוסר נפשו בליסטים עוד שם אמר רבא רועה שמצא גנב והתחיל להתגרות בו להראות לו שאינו חושש ממנו וא"ל הרי אנו במקום פלוני כך וכך רועים כך וכך כלי מלחמה יש לנו ובא אותו הליסטים ונצחו ולקח מהם הרי הרועה חייב שפשע בהתגרותו בו כאלו הוליך את הבהמה למקום גדודי חיות ולסטים. אמר יבא [שם] רועה שהיה יכול להציל הטריפה או השבוייה ברועים אחרים ובמקלות ולא עשה הר"ז חייב אחד שומר שכר ואחד שומר חנם אלא ששומר חנם קורא רועה ומביא מקלות בחנם ואם לא מצא פטור אבל שומר שכר חייב לשכור הרועים והמקלות עד כדי דמי הבהמה כדי להציל אע"פ שבדמים האלו יכול לקנות בהמה אחרת טורח הוא לחזור ולקנות וגם נוח לו באותו בהמה שכבר הורגל בה ולמודה כמנהג ביתו וחוזר ולוקח שכרו מבעל הבית ואם לא עשה כן והיה לו לשכור ולא שכר הר"ז פושע וחייב תניא בפ' הפועלים [שם] ומפרש לה אביי [שם] כן רועה שהניח עדרו ובא לעיר בין בעת שדרך הרועים ליכנס בין בעת שאין דרך הרועים ליכנס ובאו זאבים וטרפו אין אומרי' אם הי' שם אינו מציל אלא אומדין אותו אם היה יכול להציל אפילו על ידי רועים ומקלות פושע הוא וחייב ואם לאו פטור. עוד שם [בדף צ"ג] מעשה ברועה שהעביר הבהמות על הגשר ודחפה אחת לחבירתה ונפל' לשיבול' הנהר ובאו לפני רב פפא וחייבו שהיה לו להעביר אחת אחת שאין השומר נוטל שכר אלא לשמור שמירה מעולה וכעין גניבה ואבידה היא זו א"ל הרועה לרב פפא ידעת בבן אמתך שיכול לעשות כן א"ל כבר זעקו הרועים הראשונים על כך מפני שגניבה ואבידה קרובה לאונס הוא והיו רוצים להפטר ולא מצאו מי שמשגיח בזעקתם וכפסק זה סוברים שם רב חסדא ורבה בר רב הונא ואין הלכה כרבא שפוטר שם הרועה מטעם אונס. בפרק האומנים (בבא מציעא דף פ"א) מעשה באחד שהשכיר חמור ואמר לו אל תלך בדרך נהר פקוד דאיכא מיא שהמים מצוין שם אלא בדרך נרש דלית בה מיא הלך בדרך נהר פקוד ומת החמור ולא היו שם עדים באיזה דרך הלך אלא הוא מעצמו אמר בנהר פקוד הלכתי ולא היו שם מים אלא מעצמו מת ואמר רבא הואיל ויש שם עדים מעידים שהמים מצויין שם בנהר פקוד חייב לשלם שהרי שינה על דעת הבעלים ומה לו

לשקר במקום עדים לא אמרינן. [שם] שנינו עוד שם ומפרש לה רבא [בדף פ'] השוכר את הבהמה להביא עליה מאתים ליטרין של חיטין והביא מאתים ליטרין של שעורין ומתה חייב אע"פ שמשקלו של זה כמשקלו של זה מפני שהנפח קשה כמשאוי והשעורים יש להם נפח וכן אם שכר להביא עליה תבואה והביא כמשקלה תבן אבל אם שכרה להביא עליה שעורים והביא כמשקלה חיטין ומתה פטור וכן כל כיוצא בזה. עוד תניא שם [בדף ע"ט] שכר את הבהמה לרכוב עליה איש לא ירכיב עליה אשה שכר לרכוב עליה אשה מרכיב עליה כל אשה שירצה בין גדולה בין קטנה ואפי' מעוברת שהיא מניקה. מוכיח שם [בדף פ'] במשנה וברייי שהשוכר את הבהמה לשאת עליה משקל ידוע והוסיף על משאו אם הוסיף חלק אחד משלשי' על השיעור שפסק עמו ומתה חייב פחות מכאן פטור אבל נותן שכר התוספת, [במיימוני פ"ד דשכירות] שכר סתם אינו נושא אלא משקל הידוע במדינה לאותה בהמה ואם הוסיף חלק אחד מל' במה שדרכה לשאת ומתה או נשברה חייב. [בדף פ' דלעיל] וכן ספינה שהוסיף בה אחד משלשים על משאה וטבעה חייב לשלם דמיה [שם] הכתף שהוסיף על משאו קב אחד והוזק במשא זה חייב בנזקיו ומפרש רב אשי [שם] אע"פ שהוא בן דעת והרי הוא מרגיש בכובד המשא יעלה על לבו שמא מחמת חליו הוא זה הכובד. שנינו עוד שם בפ' האומנין (בבא מציעא דף ע"ח) ומפרש לה שמואל [שם] כן שהלכה כמותו בדיני השוכר את הבהמה והבריקה והוא שנתעוורה או שהתליעו רגליה או נשתטתה או נלקחה לעבודת המלך אע"פ שאין סופה לחזור בתוך ימי השכירות אם נלקחה דרך הליכתה הרי המשכיר אומר לשוכר הרי שלך לפניך שמזלך גרם וחייב ליתן לו שכרו משלם ואם לא ניטלה בדרך הליכתה חייב להעמיד לו חמור אחר אע"פ שסופו לחזור בתוך זמן השכירו' מ"מ אין לו להמתין עד שתחזור [בדף ע"ט] ותניא אמר רשב"א בד"א שאם חלתה או נשתטתה שאומר לו הרי שלך לפניך כששכרה לשאת עליה משאוי שאיפשר להשליכו בלא הקפדה אבל אם שכרה לרכוב עליה או לשאת עליה כלי זכוכית וכיוצא בהם חייב להעמיד לו חמור אחר אם שכר ממנו חמור סתם ואם לא העמיד יחזיר השכר ויחשב עמו על שכר מה שהלך בה. מתה הבהמה או נשברה בין שנשכרה לשאת בין שנשכרה לרכוב שיטת התלמוד [שם] כך היא שאם אמר חמור סתם אני משכיר לך חייב להעמיד לו חמור אחר או יחזיר לו כל שכרו אמר לו חמור זה אני משכיר לך ומתה אם יש בדמיה ליקח יקח לשכור ישכיר חמור אחר כשמואל שאומר [שם] שאין לחוש לכילוי הקרן של בהמת המשכיר. בפ' אלו מציאות (בבא מציעא דף כ"ט) אמר אין השואל רשאי להשאיל אף בס"ת ואין השוכר רשאי להשכיר. עוד תניא בפ' האומנים (בבא מציעא דף ע"ט) ומחלק

בה התלמוד [שם כל הסוגיא] חילוקי׳ אלו השוכר את הספינה ופרקה בחצי הדרך נותן לו שכר כל הדרך ואם מצא השוכר מי שישכיר אותה לו עד המקום שפסק לו השוכר ישכיר ויש לבעל הספינה עליו דין תשלומי רפתא דספינה פירוש שהספינה מתרועעת בהכנסת חבילות ובהוצאת חבילות אבל פרקה לטעינה בגוה ופי׳ ר״ח [בתוס׳ שם] כגון אם מכר כל הסחורה שבספינה לאיש אחר בחצי הדרך וירד הוא ועלה הלוקח נוטל שכר חצי הדרך מן הראשון ושכר חצי הדרך מן האחרון ויש לבעל הספינה עליו תרעומות מפני שגורם לו לסבול דעת איש אחר שעדיין לא הורגל בו וגם צריך לטרוח ולמשוך בחבל הספינה שתהא סמוכה לשפת הנהר עד שיצא זה ויכנס האחר וכן כל כיוצא בזה. מכאן פסק רבינו משה [פרק ה׳ דשכירות] שהמשכיר בית לחברו עד זמן קצוב ורצה השוכר להשכיר את הבית לאחר עד סוף זמנו משכיר לאחרים שהן כמניין בני ביתו ואם היו ארבעה לא ישכיר לחמשה שלא אמרו חכמים אין השוכר רשאי להשכיר אלא במטלטלין שהרי אומר לו אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר אבל בקרקע ובספינה אין אומר כן וכן פסק [שם] אם אמר לו בעל הבית לשוכר למה תטרח ותשכיר ביתי לאחרים אם לא תרצה לעמוד בו צא והניחהו ואתה פטור משכירתו אינו יכול להשכירו לאחר שזה בלא תמנע טוב מבעליו עד שאתה משכירו לאחר הנח לזה ביתו. עוד תניא שם [בפרק האומנין דף ע״ט] השוכר את הספינה וטבעה בחצי הדרך משום רבי נתן אמרו אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן במאי עסקינן אילימא ביין סתם וספינה זו אם נתן לא יטול אמאי ולימא הא חמרא הבא ספינתך אלא ביין זה וספינה סתם אם לא נתן לא יתן ולימא ליה הא ספינתך הבא חמרא כתב רב אלפס [שם] אפי׳ הכי אינו דומה בא טעון לבא ריקם אמר רב פפא אי אתה מוצא אלא ביין זה וספינה זו אבל ביין סתם וספינה סתם חולקין בסוף פרק השואל [דף ק״ג] מסקינן כי אם אמר לו בית זה אני משכיר לך ואחר שהשכירו לו נפל אינו חייב לבנותו אלא מחשב עמו על מה שנשתמש בו ומחזיר לו שאר השכירות ואין דומה דין זה לחמור שבארנו למעלה שהרי חמור שמת אין הנבלה עומדת להחזיר ולהיות כמו שהייתה אלא למכירה ולדמים עומדת הילכך אם יש בדמיה ליקח יקח לשכור ישכור אבל בית שנפל אינה עומדת לא למכירה ולא לדמים אלא להוסיף יציאות ולחזור ולבנותו כבתחילה הילכך בית זה בעוד שהוא קיים השכיר לו, אבל אם סתרו חייב להעמיד לו בית אחר או ישכור לו כמותו. [במיימוני פ״ה דלעיל] וכן אם חזר אחר שהשכירו לזה והשכירה או מכרו לגוי או אנס שהפקיע שכר הראשון הר״ז חייב להשכיר לו בית אחר כמותו וכן כל כיוצא בזה [בדף ק״ג דלעיל ובאלפסי שם] השכיר לו בית סתם ואחר שנתן לו הבית נפל חייב לבנותו או יתן לו בית אחר

ואם היה קטן מן הבית שנפל אין השוכר יכול לעכב עליו והוא שיהי' קרוי בית שלא השכיר לו אלא בית סתם ולא אמר לו בית כזו אני משכיר לך, [בב"ב דף ו'] המשכיר בית לחבירו בבירה גדולה משתמש בזוזיה ובכותליה עד ארבע אמות ובתרבי"ץ החצר וברחבה שאחורי הבתים ומקום שנהגו להשתמש בעובי הכתלים משתמש בהם ובכל אלו הדברים הולכים אחר המנהגים הידועים להם בכ"מ [דף ק"א] ת"ר המשכיר בית לחבירו חייב להעמיד לו דלתות ולפתוח לו חלונות שנתקלקלו ולחזק התקרה ולסמוך את הקורה שנשברה ולעשות לו נגר ומנעול וכל כיוצא באלו הדברים שהם מעשה אומן והם עיקר גדול בישיבת הבתים והחצרות. והשוכר אותו חייב לעשות מעקה ומזוזה ולתקן מקום המזוזה משלו וכן אם רצה לעשות סולם או מרזב או להטיח גגו הר"ז עושה משל עצמו. עוד שם [דף ק"ב ומה שכתב אעפ"י שהי' שכורה וכו' מלשון המיימוני פ"י דשכירות] המשכיר חצרו סתם לא השכיר הרפת שבה והזבל שבחצר הרי הוא של שוכר לפיכך הוא מטפל להוציאו ואם יש מנהג הולכים אחר המנהג בד"א כשהיו הבהמות שעשו הזבל של שוכר אבל אם היו הבהמות של אחרים הזבל של בעל החצר שחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו אע"פ שהיא שכורה ביד אחרים, [מביאו באלפסי פרק השואל ובאשירי שם] אמרינן בירושלמי המשכיר בית או חצר או מרחץ או חנות או שאר המקומות עד זמן קצוב הרי זה כופהו לצאת בסוף זמנו ואינו ממתין לו אפילו שעה אחת שכר לו בית סתם ללינה אין לינה פחות מיום אחד לשביתה אין פחות משני ימים לנישואין אין פחות משלשים יום. עוד שם [בדף ק"א דלעיל כל הסוגיא] המשכיר לחברו בית סתם אין יכול להוציאו עד שיודיעו שלשים יום מקודם כדי לבקש מקום ולא יהי' מושלך בדרך ולסוף השלשים יצא, בד"א בימות החמה אבל בימות הגשמים אין יכול להוציאו מן החג עד הפסח, בד"א בעיירות אבל בכרכים אחד ימות החמה ואחד ימות הגשמים צריך להודיעו שנים עשר חדש מקודם, וכן בחנות בין בכרכים בין בעיירות צריך להודיעו שנים עשר חדש קודם [שם] כשם שהמשכיר חייב להודיעו כך השוכר חייב להודיעו מקודם שלשים יום בעיירות או מקודם י"ב חדש בכרכים כדי שיבקש שוכר ולא ישאר ביתו פנוי ואם לא הודיעו אינו יכול לצאת אלא יתן השכר [שם] אע"פ שאין המשכיר יכול להוציאו ולא השוכר יכול לצאת עד שיודיעו מקודם אם הוקרו הבתים יש למשכיר להוסיף עליו ולומר לשוכר או שכור בשוה עד שתמצא או תצא, וכן אם הוזלו הבתים יש לשוכר לפחות מן השכר ולומר למשכיר או שכור לי בשער של עכשיו או הרי ביתך לפניך, [שם] נפל הבית של משכיר שהוא דר בו הר"ז יכול להוציא השוכר מביתו ואומר לו איני רוצה שתהיה בביתי בפנים ואני אהיה בחוץ,

[בסוף פ' הפועלים דף צ"ד ובכמה דוכתי הזכיר תנאי בשכירות ומה שכתב שהשכירות מכירה הוא בפרק הזהב דף כ"ו וכן הסוגיא במיימוני דלעיל ריש פ"ז] כשם שמתנה אדם כל תנאי שירצה במקח וממכר כך מתנה בשכירות שהשכירות מכירה לזמן קצוב הוא וכל שממכרו בנכסיו ממכר שכירותו שכירות וכל שאין לו למכור כך אין לו לשכור אא"כ יש לו פירות בלבד מאותה קרקע הרי זה שוכר ואינו מוכר. עוד אמר רב נחמן בפרק השואל [דף ק"ב כל הסוגיא] המשכיר בית לחברו לשנה ונתעברה השנה נתעברה לשוכר השכיר לחדשים נתעברה למשכיר, השכיר לחדשים ושנה בין שאמר לו דינר לחודש י"ב דינר לשנה בין שאמר לו י"ב דינר לשנה דינר בכל חדש הרי חדש העיבור של משכיר שקרקע בחזקת בעליה ואין מוציאין דבר מבעל הקרקע אלא בראיה ברורה וכן בעל הבית שאמר לזמן זה השכרתיך והשוכר אומר לא השכרת אלא סתם או לזמן ארוך על השוכר להביא ראייה ואם לא הביא בעל הבית נשבע היסת ומוציאו מן הבית, עוד שם [בדף ק"ב] פסק רבי ינאי שהשוכר שאמר נתתי שכר הבית שנתחייבתי בו והמשכיר אומר עדיין לא נטלתי בין שהיתה השכירות בשטר בין שהיתה בלא עדים אם תבעו בתוך שלשים יום על השוכר להביא ראיה או יתן ויחרים על מי שלקח שלא כדין תבעו המשכיר לאחר שלשים יום ואפילו ביום שלשים על המשכיר להביא ראיה או ישבע השוכר שכבר נתן לו שכרו ויפטר וכן אם שכר ממנו ופיי שיתן לו השכר שנה בשנה ותבעו בתוך השנה על השוכר להביא ראיה תבעו לאחר השנה ואפיי ביום כ"ט באלול על המשכיר להביא ראיי [שם דף ק"ג ומבואר הסוגיא בתוי שם] המשכיר בית לחבירו בשטר לי' שנים ואין בו זמן השוכר אומר עדיין לא עבר מזמן השטר אלא שנה והמשכיר אומר כבר שלמו שני השכירות ושכנת עשר שנים על השוכר להביא ראיי ואם לא הביא ישבע המשכיר שבועת היסת ויוציאנו כרב נחמן שאומר [שם דף ק"ב] קרקע בחזקת בעליה עומדת ואם יש בו זמן ואומר השוכר פרעתיך מחמשה שנים אומר שם [בדף ק"ג] שנאמן, מי שהכניס פירותיו לבית חבירו שלא מדעתו או שהטעהו עד שהכניס פירותיו והניחם והלך יש לבעל הבית למכור לו מאותן פירות כדי ליתן שכר הפועלים שמוציאין אותן ומשליכין אותן בשוק כדפסיק רב הונא בריה דרבי יהושע בפ' השואל [דף ק"א] ומדת חסידות הוא שיודיע לבית דין וישכרו ממקצת דמיהם מקום משום השבת אבידה לבעלים אע"פ שעשה שלא כהוגן, שנינו בפ' הפועלים (בבא מציעא דף פ"ג) השוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולהעריב מקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב אינו יכול לכופן מקום שנהגו לזון יזון לספק בתמרים או בגרוגרות וכיוצא בהן לפועלים וספק הכל כמנהג המדינה ואמריי עלה בירושלמי [שם] זאת אומרת מנהג מבטל הלכה תניא שם

[בפרק הפועלים דף פ"ז] השוכר את הפועלים ואמר לו כאחד וכשנים מבני העיר רואין פחות שבשכירו' ויתר שבשכירות ושמין ביניהם חילוקין מבוארי' יש בפ' האומנין (בבא מציעא בדף ע"ו) בעניין השכירות ואלו הן אמר לשלוחו צא ושכור לי פועלים בג' והלך ושכרן בד' אם אמר להם השליח שכרכם עלי נותן להם ארבעה ונוטל מבעל הבית ג' ומפסיד מביתו אחד אמר להם שכרכם על בע"ה נותן להם בע"ה כהלכו' המדינה [שם] הי' במדינה מי שנשכר בשלשה ומי שנשכר בארבעה אינו נותן להם אלא שלשה ויש להם תרעומת על השליח בד"א כשאין מלאכתן ניכרת אבל אם היתה מלאכתן ניכרת והרי הוא שוה ד' נותן בעל הבית ד' שאילו לא אמר להם שלוחו ד' לא טרחו ועשו שוה ארבעה, [שם] אמר לו בעל הבית שכור לי בד' והלך השליח ושכר בג' אע"פ שמלאכתן שוה ד' אין להם אלא ג' שהרי קבלו על עצמן ויש להם תרעומת על השליח [שם] א"ל בע"ה בג' והלך השליח ואמר להם בד' וא"ל כמה שאמר בע"ה אין דעתם אלא שיתן בעל הבית יותר מארבעה אם אמרו כן לשליח דעתם אעילויא ולא לפחות מארבעה ולעולם נוטלין ד' ומדבר כשאומר השליח שכרכם עלי שאם הי' אומר שכרכם על הבעל הבית לא יטלו לעולם אלא שלשה שהרי סוגית התלמוד [שם] מדברת כשאין מלאכתן ניכרת מה היא שוה כגון בחפורה מלאה מים וכן פי' ר"ח איש רומי [בתוס' שם בד"ה דעתיהו] [שם] אמר לו בעל הבית בד' והלך השליח ואמר להם בג' ואמרו לו כמה שאמר בעל הבית אע"פ שמלאכתן שוה ארבעה אין להם אלא שלשה כי בעיא היה שם אם נאמר ששמעו שלשה וקבלו עליהם או נאמר שסומכין על דברי בע"ה ולא איפשיטא הלכך המוחזק בממון עיקר [וכן פסק האלפסי שם] [דף ע"ו דלעיל] תניא ומפרש לה רב אשי כן השוכר את הפועלים והטעו את בע"ה מפרש שם שהטעו שחזרו בהם או בעל הבית הטעה אותם אין להם זה על זה אלא תרעומת. [וכן בתוס' שם בד"ה אין להם עיין שם ובמקצת סמ"ג אינו] (פירש הרב רבינו יצחק בר רבי מרדכי שמיד חזר בו בעל הבית ואחר שחזר בו היו יכולים להשכיר עצמן למקום אחר שחזרו אחר משכירים שאם לא היו יכולין להשכיר עצמם למקום אחר נותן להם כל מה שנתבטלו על ידי אותו היום דק"ל כרבי מאיר דדאין דינא דגרמי [בפרק הגוזל דף ק'] דלקמן [בפרק האומנים דף ע"ט] נמי אמרינן גבי ספינה אי דלא משכח לאוגורי כולי אגרא בעי למיתב ליה ונראה דלאו דוקא כולי אגרא דאינו דומה הבא טעון לבא ריקם) [בברייתא דלעיל] בד"א כשלא הלכו אבל הלכו חמרים ולא מצאו תבואה פועלים ומצאו שדה כשהיא לחה או ששכרן לחפור השדה ומצאו שנתמלאת מים אם ביקר בעה"ב מלאכתו מבערב ומצאה צריכה פועלים אין לפועלים כלום מה בידו לעשות ואם לא ביקר נותן להם שכרם כפועל בטל

שאינו דומה הבא טעון לבא ריקן ועושה מלאכתו ליושב בטל בד"א שלא התחיל הפועל במלאכה אבל התחיל הפועל במלאכה וחזר בו בחצי היום אמר רב [שם דף ע"ז ודי' י' ובב"ק דף קט"ז] יחזור שני כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים [במ"ס אין זה] (ולמעלה מדבר בשכירות וכאן מדבר בקבלנות) [בדף ע"ו דלעיל] וכיצד דין הפועל שחזר בו אחר שהתחיל שמין מה שעשה ונוטל. ואם הוא קבלן שמין לו מה שעתיד לעשות בין שהוזלו בעוד ששכרן בין לא הוזלו בין שהוזלה מלאכה אחר כך בין לא הוזלה שמין להם מה שעתיד לעשות שפוסק רב [בדף ע"ז] הלכה כרבי דוסא בקבלן וכרבנן בפועל [בדף ע"ו] כיצד קיבל ממנו קמה לקצור בשתי סלעים קצר חציה והניח חציה בגד לארוג בב' סלעים ארג חציו והניח חציו שמין לו מה שעתיד לעשות אם היה שוה ו' דינרים נותן לו שקל או יגמור מלאכתן ואם הי' הנשאר יפה שני דינרין אינו נותן להם אלא סלע שהרי לא עשו אלא חצי מלאכה בד"א בדבר שאינו אבד אבל בדבר שהוא אבד אם ימתין עד שימצא פועלים בכדי שכר הרגיל מוכיח במשנה [שם דף ע"ה והברייתא עם כל הסוגיא בדף ע"ו ודין האונס בדף ע"ז] ובברייתא שאחד פועל ואחד קבלן אין יכול לחזור בו אא"כ נאנס כגון שחלה או שמע שמת לו מת ואז יפרע לו כנגד מה שעשה ואם לא נאנס וחזר בו שוכר עליהם או מטען כיצד מטען אומר להם סלע קצצתי לכם באו וטלו שנים עד שיגמרו מלאכתן ולא יתן להם אלא מה שפסק תחילה ואפילו נתן להם השתים מחזיר מהם התוס' כיצד שוכר עליהן שוכר פועלים אחרים וגומרין מלאכתן שלא תאבד וכל שיוסיף לאלו הפועלים האחרים על מה שפסק לראשונים נוטל מן הראשונים ועד כמה אמר רב נחמן [בדף ע"ח] עד כדי שכרן של ראשונים ואם היה להם ממון תחת ידו תניא [בברייתא דלעיל] שוכר להשלים המלאכה עד ארבעים וחמשים זוז לכל פועל בכל יום אע"פ ששכר הפועל שלש או ארבע בד"א בזמן שאין להם פועלים לשכור בשכרן אבל יש פועלים לשכור בשכרן ואמר לו צא ושכור מאלו והשלם מלאכתך ואל תאבד בין שוכר בין קבלן אין לו עליהם אלא תרעומת ושמין לפועל מה שעשה ולקבלן מה שעתיד לעשות. וכן שנינו [דף ע"ו] השוכר את האומנים וחזר בו בעל הבית ידו על התחתונה ופירש רבינו שלמה יתן להם כנגד מה שעשו ואם הוזלה מלאכת הפועלים יתן להם כמה שפסק לבד מה שצריך להוציא בהשלמתה ואומנין משמע בין שכורין בין קבלנין. תניא בתוספתא [בפ"ו דב"מ ומבואר באלפסי פרק האומנים] השוכר את הפועל ונאחז לעבודת המלך לא יאמר לו הריני לפניך אלא נותן לו שכר מה שעשה אמר רבא [בפ' האומנים דף ע"ז] השוכר את הפועל להשקות השדה מזה הנחל ופסק הנהר בחצי היום אם אין דרכו להפסיק אין להם אלא שכר מה שעשו אבל אם דרכו להפסיק אם

הפועלים מן העיר שיודעין מנהג הנהר פסידה דפועלים ואין להם אלא שכר מה שעשו אבל אם הפועלים ממקום אחר נותן להם שכר כפועל בטל מחצי היום הנשאר [וכן פסק האשירי שם בשם רבינו יואל] ודין זה במלמד שחלה תלמידו בין דרכו להיות חולה בין לאין דרכו. ואמר רבא [בדף ע"ז דלעיל] שכרן להשקות השדה ובא מטר בלילה הפסד של פועלים בא הנהר הפסד של בעל בית ונותן להם כפועל בטל ויש ליתן טעם [בתוי' שם] למה אינו מחלק כאן בין ביקר מבערב ללא ביקר ובין הנהר העשוי לבא ובין שאינו עשוי לבא כי ודאי הוא עשוי לבא דרך החריצין ודווקא גבי חפירה צריך ביקור אבל בהשקאת שדה אין צריך ביקור כי כל שדה שווה להתמלאת על ידי המטר זו כמו זו. ואמר רבא [שם] השוכר את הפועל לעשות מלאכה כל היום ושלמה המלאכה בחצי היום אם יש לו מלאכה אחרת כמותה או קלה ממנה עושה שאר היום ואם אין לו מה יעשה נותן לו שברו כפועל בטל. [שם] ואם היה מן החופרין או עובדי אדמה וכיוצא בהם שדרכן לטרוח הרבה ואם לא יעשה מלאכה יחלה הר"ז נותן לו כל שכרו משלם. השוכר את הפועל להביא שליחות ממקום למקום והלך ולא מצא שם מה יביא נותן לו שכרו משלם שכרו להביא כרוב ודורמסקינן לחולה והלך ומצאו שמת או שהבריא לא יאמר טול מה שהבאת בשכרך אלא נותן לו שכרו משלם כדתני בתוספתא [פ"ז דב"מ דלעיל] ומביאה בפרק הגוזל בתרא [דף ק"ו וכן באלפס פרק האומנים וכן כל כיוצא בזה] פרק האומנין (בבא מציעא דף ע"ו) השוכר את הפועל לעשות עמו בשלו והראהו בשל חברו נותן לו שכרו משלם וחוזר ולוקח מחברו מה שנהנה בזו המלאכה. שנינו בבבא מציעא [דף קי"ח] השוכר את הפועל לעשות עמו בתבן ובקש וכיוצא בהם ואמר לו טול מה שעשית בשכרך שומעין לו ואם משקבל עליו ואמר לו הילך שכרך ואני אטול את שלי אין שומעין לו. תניא בבא מציעא [דף י"ב] ומפרש לה רב פפא כן [שם] מציאת הפועל לעצמו אע"פ שאמר לו עשה עמי מלאכה היום ואין צ"ל אם אמר לו עדור עמי היום נכש עמי היום אבל שכרו ללקט מציאות כגון שחסר הנהר ושכרו ללקט הדגים הנמצאים באגם הרי מציאתו לבעל הבית אפי' מצא כיס מלא דנרים גרסינן בפרק הזהב (בבא מציעא דף מ"ח) נתן פרוטה של הקדש לספר מעל ומקשה הספר הא בעי השוכר למשוך תספורת מכאן מדקדק רבינו יעקב [בתוי' שם וכן מביא האשירי שם] שהמשכיר סופר כיון שמשך קולמוס אינו יכול לחזור בו ונר' לרבינו יצחק שאינו דומה דלא גרע מעבד עברי שמגרע פדיונו ויוצא ואינה מועלת משיכת התספורת אלא לעניין שיכול לעכב התספורת אמנם בקבלן מסופק רבינו יצחק אם יכול לחזור כשמשך כלי אומנותו דלא שייך ביה עבדים לעבדים כיון שאין זה לא שכיר יום ולא שכיר שנה. שנינו בפרק

השוכר את האומנים [בבא מציעא דף פ' ומפרש לה כן האלפסי שם] המלוה את חברו על המשכון בין שהלוהו מעות בין שהלוהו פירות בין שמשכנו בשעת הלוואתו בין שמשכנו שלא בשעת הלוואתו הר"ז שומר שכר כרבנן דר' יהודא [שם] לפיכך אם אבד המשכון או נגנב חייב בדמים ואם נאנס המשכון כגון בליסטין מזויין וכיוצא בו משאר אונסין ישבע הוא שנאנס וישלם בעל המשכון את חובו עד פרוטה אחרונה. עוד שנינו בפרק האומנים (בבא מציעא דף פ') ומפרש לה כן בגמ' [דף פ"א ואשאילך למחר דנקט מלשון המיימוני הוא בפרק י' דשכירות ועי"ש במ"מ] האומר לחברו שמור לי ואשמור לך הרי זה שמירה בבעלים אמר שמור לי היום ואני אשמור לך למחר או השאילני היום ואני אשאילך למחר כולן נעשין שומרי שכר זה לזה עוד שנינו שם [בדף פ'] ומפרש לה כן בגמ' [בדף פ"א] כל האומנים שומרי שכר וכולם שאמרו טול את שלך והביא מעות או שאמר לו גמרתיו ולא לקחו הבעלים את הכלים הרי האומן שומר חנם אבל אמר האומן הבא מעות וטול את שלך עדיין הוא שומר שכר כשהי'. בפ' הגוזל קמא (בבא קמא דף צ"ח) נתן לאומנין לתקן וקילקלו חייבים לשלם כיצד נתן לחרש שידה תיבה ומגדל לקבוע בהם מסמרים או שנתן להם עצים לעשות בהן שידה תיבה ומגדל ונשברו אחר שנעשו משלם לו דמי שידי תיבה ומגדל שאין האומן קונה בשבח כלי אע"פ שרוצה ליישב שם [בדף צ"ט] שלא יחלקו שמואל ורב ששת על רב אסי שאומר [בדף צ"ח] אומן קונה בשבח כלי מ"מ בפי' אומר בפרק המקבל (בבא מציעא דף קי"ב) שרב ששת סובר אין אומן קונה בשבח כלי פירש רב אלפס [שם ובפרק הגוזל] ובפרק הגוזל [דף צ"ט] אומר על רבי מאיר וחכמים דכולי עלמא אין אומן קונה בשבח כלי אמנם בפרק המקבל [בבא מציעא דף קי"ב בתוס' בד"ה אומן וכן בתוס' דב"ק דף י"ט בד"ה רב] פי' רבי' יצחק שאין זה מדברי רב ששת אלא התלמוד הוא שאומר כן ולגמרי פוסק כרב אשי שאומר אומן קונה בשבח כלי וכן פוסק בה"ג ועל כל זאת אמר רבינו יצחק שהנותן כלי לאומן לתקנו לא היה צריך טבילה כיון שאין שם העכו"ם עליו. עוד שם שנינו [בפ' הגוזל דף ק'] נתן צמר לצבע והקדיחתו יורה נותן לו דמי צמרו נתן לו צמר לצבוע אדום וצבעו שחור שחור וצבעו אדום אם השבח יתר על היציאה נותן לו בעל הצמר את היציאה ואם היציאה יתרה על השבח נותן לו את השבח בלבד כר"י [שם] וסתם לנו בפ' השוכר את האומנין (בבא מציעא דף ע"ו) כמותו כל המשנה ידו על התחתונה וכל החוזר בו ידו על התחתונה וקורא לה בהגוזל [דף ק"ב] הילכתא פסיקתא. עוד בפ' הגוזל (בבא קמא דף צ"ט) הנותן בהמה לטבח ונתנבלה חייב לשלם דמיה מפני שהוא כנושא שכר לפיכך אם היה טבח ומומחה ושחט בחנם פטור מלשלם ואם אינו מומחה אע"פ שהוא

בחנם חייב לשלם. [שם] וכן המראה דינר לשולחני ואמר לו יפה ונמצא רע אם בשכר הראהו חייב לשלם אע"פ שהוא בקי ואינו צריך להתלמד ואם בחנם הראהו פטור והוא שיהיה בקי שאינו צריך להתלמד ואם אינו בקי חייב לשלם אע"פ שהוא בחנם והוא שיאמר לשולחני עליך אני סומך כמו שאמר שם [בדף ק'] ריש לקיש לרבי אלעאי או שהיו הדברים מראים שהוא סומך על ראייתו ולא יראה לאחרים וכן פסק רב אלפס [שם] שהדיוט אין מתחייב אלא אם כן יאמר לו עליך אני סומך ולא ידע רבי' יעקב מניין לו זה [וכן בתו' דף ק' דלעיל בד"ה אחוי] שהרי מעשה שאמר שם [בדף צ"ט] אשה אחת שאלה לרבי חייא דינר אחד אם הוא יפה ואמר שהוא יפה ונמצא רע ואומר שם שרבי חיא פטור היה מפני שהיה מומחה ולפנים משורת הדין שלם לה אבל אם היה הדיוט משמע שהוא חייב אע"פ שלא אמרה לו עליך אני סומכת, [כך משמע שם בדף צ"ט] טבח שעשה בחנם וכן שולחני שאמר יפה ונמצא רע וכן כל כיוצא בזה עליהן להביא ראי' שהן מומחין ואם לא הביאו ראי' משלמין. אמרינן בב"ב [דף כ"א] אמר רבא שהנוטע אילנות לבני המדינה והפסיד. וכן טבח של בני העיר שנבל הבהמות. ומקיז דם שהרג או חבל והסופר שטעה בשטרות. ומלמד תינוקות שפשע בתינוקות ולא למד או למד בטעיות כלל הדבר בכל פסידה שאינה חוזרת כמותרין ועומדין הן הפועלים ומסלקין אותם בלא התראה, [בתוספות שם] ומלמד תינוקות גם הוא השעה שהוא לומד טעיות היא אבודה אע"ג דשבשתא ממילא נפקא [בגמרא שם]:

מצות עשה צ

מצות עשה לתת (א) שכר שכיר בזמנו שנ' ביומו תתן שכרו ואם אחרו לאחר זמנו עובר שלשה לאוין ונתבארו בסמל"ת [מל"ת קפ"א] בפ' כל הנשבעין [שבועות דף מ"ה כל הסוגיא] כל שכיר ששכרו בעדים ותבעו בזמנו ואמר לו בפני עדים הנה נתתי לך שכרך והשכיר אומר לא נטלתי כלום תקנו חכמים שישבע השכיר בנקיטת חפץ ויטול כדין כל נשבע ונוטל ומפרש רב נחמן הטעם מפני שבעל הבית טרוד בפועליו וזה השכיר נושא נפשו לזה [שם ועיין שם בתו' בד"ה מתוך] אמר רב נחמן אמר שמואל שכרו שלא בעדים מתוך שיכול לומר לא היו דברים מעולם ולא שכרתיך נאמן לומר שכרתיך ונתתי לך שכרך וישבע בעל הבית היסת שנתן שכרו או שבועת התורה אם הודה במקצת כשאר הטענות. [מהמיימוני פרק י"א דשכירות] היה לו עד אחד ששכרו אינו מועיל כלום. וכן תניא שם [בדף מ"ה דלעיל וע"ש בתו'] אם תבעו אחר זמנו אע"פ ששכרו בעדים המוציא מחברו עליו הראייה חזקה אין בעל הבית עובר בלא תלין וחזקה שאין שכיר משהה שכירותו ואם לא הביא ראי' ישבע בעל הבית היסת. הביא ראיה שתבעו

כל זמנו הר״ז נשבע ונוטל כל אותו היום של תביעה דק״ל [בפרק המקבל דף קי״ג וכן הוא באלפסי פרק כל הנשבעין ודרבי יוסי בירושלמי שם וכן משמעות שאר כל הסוגיא שם וכן היא גם במיימוני דלעיל] כרבי יוסי שאומר אין לו אלא יומו כיצד היה עושה עמו ביום השני עד הערב זמנו כל ליל שלישי וביום שלישי אינו נשבע ונטל ואם הביא עדים שהיה תובע והולך כל ליל שלישי הרי זה נשבע ונוטל כל יום שלישי אבל מליל רביעי והלאה המוציא מחברו עליו הראיה וכן אם הביא עדים שהיה תובע והולך עד יום חמישי הר״ז נשבע ונוטל כל יום חמישי. אמר שמואל [בפרק כל הנשבעין דף מ״ו] בעל הבית אומר שתים קצצתי לך והשכיר אומר שלש קצצת לי לא תקנו חכמים שישבע השכיר כיון שקציצה אין דרך לשכחה בשביל טרדת הפועל אלא המע״ה ואם לא הביא ראייה אע״פ שכבר נתן לו השתי׳ או שאמר לו הילך הרי הבע״ה נשבע בנקיטת חפץ ודבר זה תקנת חכמים בימי חכמי המשנה כדי שלא ילך השכיר בפחי נפש וזו השבועה נתקנה קודם שנתקנה שבועת היסת [בתוספות שם בד״ה בדרבנן]. [במיימוני דלעיל] בד״א כששכרו בעדים ולא ידע כמה פסק לו ותבעו בזמנו אבל אם שכרו שלא בעדים או שתבעו אחר זמנו ישבע בעל הבית היסת שלא קצץ לו אלא מה שכבר נתן לו או שלא נשאר אצלו אלא זה שאמר לו הילך כדין כל הטענות. עוד תניא שם [בדף מ״ו ולקמן בסי׳ צ״ה יתבארו הצדדין שהאומן יש לו חזקה ויכול לטעון לקוחה בידי ומה שכתב ישבע בעל הטלית היסת מלשון המיימוני פי״א דלעיל וע״ש במ״מ] הנותן טליתו לאומן אומן אמר שתים קצצת לי והלה אומר אחת כל זמן שהטלית ביד האומן אם היה יכול לטעון שהיא לקוחה בידו הרי האומן נשבע בנקיטת חפץ ונוטל ויבול לטעון בשכרו עד כדי דמיה׳ ואם יצאה הטלית מתחת ידו או שאין לו כח חזקה ואינו יכול לטעון שהיא לקוחה בידו המוציא מחברו עליו הראיה ואם לא הביא ראיה ישבע בעל הטלית היסת או שבועה מה״ת אם הודה במקצת כדין כל הטענות שאין זה כדין השכיר. בסוף הפרק שם [בדף מ״ט] בדברי רב הונא ורב חסדא. אמר רב הונא לכל מגלגלין פירוש מגלגלין פותחין לו גלגול שבועה אפי׳ אינו שואלו אבל שכיר שבא לישבע אין מחמירין עליו ואין מגלגלין עליו אלא נשבע שלא נטל ויטול ור״ח אמר לכל אין מקילין שאע״פ שאין פותחין לו מ״מ אם שואלו התובע גלגול מגלגלין חוץ מן השכיר שמקילין עליו ופותחים לו תחילה ואומרי׳ לו אל תצטער השבע וטול. ופוסק רבינו יצתק [וכן פסק האשירי שם ודרב הונא היה רבו דרב חסדא בפרק הדר (עירובין דף ס״ב)] כרב הונא שהי׳ רבו של רב חסדא ואף רב חסדא לא אמר אלא בגלגול על ידי שבועה דרבנן דומיא דשכיר אבל בדאורייתא מגלגלין לדברי הכל אפי׳ אין שואלו שהרי עיקר גלגול מאמן אמן דסוטה

אנו למדין [בקדושין דף כ"ז] וממילא חייבה תורה לומר לא סטיתי ארוסה ונשואה אפי' אין הבעל תובע גלגול עכ"ל:

מצות עשה צא

כי (א) תבא בכרם רעך וגומר כי תבא בקמת רעך וגו' פי' מצוה זו עיקרה בפרק הפועלים ודרש שם [בדף פ"ז] שבביאת פועל הכתוב מדבר ולמד [שם כל הסוגיא] מכאן שהפועלים שהן עושין בדבר שגידולו מן הארץ ועדיין לא נגמרה מלאכתו בין בתלוש בין מבחובר ויהיה מעשיהם גמר מלאכה הרי מ"ע על בעל הבית שיניח אותן לאכול ממה שהן עושין בו. ומניין שאין אוכלין אלא כשמעשיהם גמר מלאכה שנאמ' ואל כליך לא תתן בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית אתה אוכל. וכן בקמה כתיב וחרמש לא תניף לומר בשעת הנפת חרמש אתה אוכל. ואין לי אלא כרם וקמה שאוכלין מניין לרבות הקטניות ושאר זרעים אמר שמואל חרמש לרבות כל דבר חרמש. מניין לרבות הגודר בתמרים והמוסק בזתים שאינם בני חרמש אמר רבי יצחק קמה לרבות כל בעלי קמה. [שם דף פ"ח] למדנו שהפועל אוכל במחובר מכאן ושור אוכל בתלוש מלא תחסום. שור במחובר ופועל בתלוש מניין אמר רבינא מאחר שאנו למדין שור דחסימה משור דשבת והכל בכל בכלל למה כתב שור והלא הי' לו לכתוב לא תדוש בחסימה אלא להקיש נחסם לחוסם לאכול במחובר וחוסם לנחסם לאכול בתלוש הדומה לדיש שיהא גדולי קרקע וגמר מלאכה ולא נגמרה מלאכתו למעשר ולחלה כמו דיש [דף פ"ט] ומסיק שם רבינא דלא שנה מעשר אלא מפני תמרים וגרוגרות שאין שייך בהן חלה שהמעשר הוא חיוב המאוחר שבו אבל חטין שהן בני חלה אע"פ שנגמרה מלאכתן למעשר אוכל מפני שאין זה גמר חיוב המאוחר שבו, [שם] החולב והמחבץ והמגבן אינו אוכל מפני שאינן גדולי קרקע, [שם] המנכש בבצלי' ובשוטים אעפ"י שתולש קטנים מבין הגדולים ונותנן לכליו של בעה"ב וכן כל כיוצא בזה אינו אוכל מפני שאין מעשיהן גמר מלאכה שעיקר פעולה זו מפני תיקון הגדולים שהן מחוברים ועומדין. ואין צ"ל שומרי גנות ופרדסין וכל דבר המחובר במקשאות ובמדלעות שכך אמר שמואל [שם דף צ"ג] והלכה כמותו [בדף פ"ט] הקוצר והדש והזורה והבורר והמוסק והבוצר והדורך וכן כל כיוצא בזה במלאכות אלו הרי אלו אוכלין מה"ת ושנינו שם [בדף צ"ג] ומפרש לה שמואל כן ופוסק רב אשי כמותו שומרי גתות וערמות וכל דבר התלוש מן הקרקע שעדיין לא נגמרה מלאכתו למעשר אוכלין מהלכות מדינה שהשומר אינו כעושה מעשה. אבל אם עשה באיבריו או בידיו או ברגליו או בכתפיו אמרו רבנן במשנה [שם] שהוא אוכל מה"ת. [שם דף צ"א] היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים בענבים לא יאכל בתאנים שנ' בכרם

ואכלת ענבים והעושה בגפן זו אינו אוכל בגפן אחרת שהרי היא שאלה ולא נפשטה [שם דף צ"ב] [שם] ושנינו שמותר לו לאכול קישות אפי' בדינר וכותבות אפי' בדינר אע"פ ששכרו במעה כסף שנא' כנפשך שבעך אבל מלמדין לאדם שלא יהיה רעבתן ויהא סותם את הפתח בפניו. ותניא הי' משמר ד' או ה' ערימות לא ימלא כריסו מאחד מהם אלא אוכל מכולם כפי החשבון, [שם דף צ"ב] תניא פועל שאמר תנו לאשתי ולבני מה שאני אוכל או שאמר הריני נוטל מעט מזה שנטלתי להאכיל לאשתי ולבני אין שומעין לו אפי' היה נזיר שהיה עושה בענבים ואמר תנו לאשתי ולבני אין שומעין לו. שנינו שם [בדף צ"א] במשנה וכולן שאמרו לא אמרו שיאכלו אלא בשעת מלאכה אבל מפני השבת אבידה לבעלים אמרו חכמים שיהו הפועלים אוכלין בהליכתן מאומן לאומן פי' משורה זו כשנמר אותה לשורה שאצלה ובחזרתן מן הגת כדי שלא יבטלו ממלאכתן וישבו לאכול אלא אוכלין בתוך מלאכתן כשהן מהלכין בטלין. גרסינן בירושלמי דמסכ' דמאי [פ"ז] ובתוספתא דב"מ [פ"ח ומביאה באלפסי פ' הפועלים דף קי"א] אין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה ולהשכיר עצמו ביום או לדוש בפרתו ערבית ולהשכירה שחרית לא ירעיב ויסגף עצמו ויאכיל מזונותיו לבניו מפני גזל מלאכתו של בעל הבית שהרי יכשל כחו ויתחלש דעתו ולא יעשה מלאכה בכח והרי יעקב אבינו אמר כי בכל כחי עבדתי וגו' וגרסינן בירושלמי עוד שם [ומביאה בהג"ה מיימוני פרק י"ג דשכירות] רבי יוחנן אזל לחד אתרא חזא ספרא אטימום פי' ראה מלמד תינוקת חלש כעין אטום ושאל על מה זה אמר ליה דהוה ציים כלו' רגיל להתענות אמר ליה אסור לך השתא במלאכת בשר ודם אסור במלאכת הקב"ה על אחת כמה וכמה:

מצות עשה צב

וכי (א) ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם בא ולימד על השואל שהוא חייב באונסין אם בעליו של שור אינו עם השואל במלאכתו [במשנה פרק הפועלים דף צ"ג ובשבועות דף מ"ט ועיקר שאר כל הסוגיא בפ' השואל דף צ"ד וצ"ו ומה שכתב בשעת מלאכה דייקא מלשון המיימוני פ"א דהלכות שאלה וע"ש במ"מ]. בד"א כשבא האונס שלא בשעת המלאכה אבל השואל בהמה מחברו לילך בה למקום פלוני ומתה תחתיו באותו דרך או ששאל קורדום לפצל בה עצים ונשבר בעת שפיצל בו מחמת הביקוע או ששאל דלי למלאות בו ונקרע בבו' בשעת מילויו וכן כל כיוצא בזה הר"ז ישבע שלא שינה ויפטר שלא שאל אלא לעשות בו מלאכה והרי לא שינה. בד"א במקום שאין בני אדם מצוין שם אבל במקום שבני אדם מצוין בזו אומר רבא בפרק השואל [דף צ"ו] שיאמרו לו לך והבא עדים שלא שינהו יותר מכח הדלי או הקורדום ואינו נאמן

בשבועה כאיסי בן יהודא דפרק האומנין (בבא מציעא דף פ"ג) כך פי' רבינו יעקב להדיא דרבא בפ' השואל [דף צ"ו וכן פסק באשירי שם דף קנ"א ע"א], [שם והסוגיא בתו' שם בד"ה זיל שלים] מעשה באחד ששאל גרזן מחברו ושברה ובא לדין לפני רב ואמר לו לך שלם לו הגרזן שלם כלומר שאין דין שואל בניזקין שבעל דבר הניזק מקבל הפחת משעת שבירה עד שעת העמדה בדין כי המשאיל לא יקבל עליו שום פחת והרי דין זה כדין גנב וגזלן שמשלם חיים ולא מתים כאשר בארנו בהלכות גנבה על פי הירושלמי וכן פירש רבינו שמואל והחזירוהו רב כהנא ורב אסי מדין זה ומסקנא שהשואל בנזקין בבבא קמא [דף י"א וגם בתו' שם הסוגיא] ובפ' השואל [דף צ"ז]. אמר רב פפא בפ' הפועלים (בבא מציעא דף צ"א) השואל בהמה חייב במזונותיה משעת שמשכה עד סוף ימי שאילתה ואם כיחש בשרה מחמת המלאכה פטור וישבע שבועת השומרים שמחמת מלאכה כיחשה. [מיימוני דלעיל וכן משמע בפירש"י ריש פ' שואל בשבת דף קמ"ח וסוגית ר"ת בתוס' שם בדיבור ראשון] השואל מחברו בהמה סתם או כלי סתם הרי המשאיל מחזירו בכל עת שירצה. שאלו לזמן קצוב כיון שמשך וזכה בו אין הבעלים יכולין להחזירו עד סוף ימי השאלה ואפי' מת השואל הרי היורשין משתמשין בשאלה עד סוף הזמן [היינו כרבי אלעזר בפרק השואל דף צ"ט]. רבינו שמשון כתב בשם רבינו תם שגם סתם שאלה שלשים יום כמלוה כדאמרינן במנחות [פ' התכלת דף מ"ד וע"ש בתו'] טלית שאולה כל שלשים יום פטורה מן הציצית. גרסינן בפרק אלו נערות (כתובות דף ל"ד) אמר רבא הניח להם אביהם פרה שאולה משתמשין בה כל ימי שאילתה מתה אין חייבים באונסה [יע"ש בתוס'] כסבורין הן שהיא של אביהם טבחוה ואכלוה משלמין בשר בזול ואם הניח להם אביהם אחריות נכסים ומתה או שטבחוה ואכלוה משלמין את דמיה מנכסיו, [בתוספת דב"ק בד"ה ושמואל] וגם מכאן ראיה שאדם המזיק פטור באונס גמור אמרינן בפ' השואל [דף ק"ג] האומר לחברו השאילני קורדום לעדור בו הפרדס הזה עודר בו אותו הפרדס ולא פרדס אחר אמר לו פרדס סתם עודר בו איזו פרדס שירצה פרדסים עודר בו כל הפרדסים שלו. תניא בתוספתא [דב"מ] השואל פונדק מחברו ללינה אין פחות מיום אחד לשביתה אין פחות משני ימים לנישואין אין פחות משלשים יום [כרבינא בפ' השואל דף צ"ה וכן פסק ר"ח בתו' שם] השואל בבעלים אפי' גנב או אבד בפשיעה פטור שני אם בעליו עמו לא ישלם ובלבד שישאל הבעלים תחילה או עם החפץ כמו שבארנו [במשנה שם דף צ"ד והביאו לעיל בתחילת מ"ע פ"ט] ואחד השואל את הבעלים או שכרן בין לאותה מלאכה בין למלאכה אחרת ואמר רב אשי [בדף צ"ז] אפי' אמר לחבירו השקיני מים ושאל הימנו בהמתו והשקהו ונתן לו הבהמה הרי

שאלה זו בבעלים ופטור. משך הבהמה תחילה ואחר כך השקהו אינה שאלה בבעלים וכן כל כיוצא בזה. [שם] השאיל בהמתו או השכירה למשאוי ויצא עמה לסעדה ולטעון עם השואל או השוכר במשוי הר"ז שמירה בבעלים ואם יצא לבקר המשוי בלבד ולראות שלא יטענו עליה יותר מן הראוי אינה שמירה בבעלים. אמר רבא [שם] המלמד תינוקות והנוטע לבני המדינה והמקיז להם דם והסופר שלהם כל אחד מאלו וכיוצא בהם ביום שהוא יושב לעסוק במלאכתו אם השאיל או השכיר לאחד מאלו שהוא עוסק במלאכתן הרי זה שמירה בבעלים ואפי' פשע בה השומר פטור אבל הוא ששאל מהם או ששכר מהם חייב שאין שאולין לו, [שם] הרב שהוא מקרא ברצונו תלמידים בכל עת שירצה והם קבועים לבא תמיד ונשמט להם ממסכת למסכת הרי הן שאולין אצלו ואין הוא שאול אצלם. וביום הפרק של הלכות מועד לפני הרגל שהכל באין לשמוע הרי הוא שאול להם והם אינם שאולים אצלו. [שם דף צ"ו וכן פסק האלפסי שם] והאומר לשלוחו צא והשאל עם פרתי אינה שאלה בבעלים שנא' אם בעליו עמו לא ישלם הבעלים עצמן ולא שלוחם. אמר לעבדו הכנעני צא והשאל עם פרתי הר"ז שאלה בבעלים שיד העבד כיד רבו, [במיימוני פ"ב דשאלה] נשאל העבד שלא מדעת רבו אינה שאלה בבעלים. [ממיימוני פ"ב דלעיל] השואל מאשתו או שותפין ששאלו זה מזה ה"ז שאלה בבעלים. ואם אמר השותף לחכרו השאילני קרדומך היום ואשאלך למחר אינה שאלה בבעלים. עוד שנינו בפרק השואל [דף צ"ח] השואל פרה מחברו ושלחה לו המשאי' ביד בנו או ביד עבדו או ביד שלוחו אפי' שלחה לו ביד בנו או ביד עבדו או ביד שלוחו של שואל ומתה קודם שתכנס ברשות השואל ה"ז פטור ואם אמר לו השואל שלחה לי ביד בני ביד עבדי ביד שלוחי או ביד בנך או ביד עבדך העברי ביד שלוחך או שא"ל המשאיל הריני משלחה ביד בנך ביד עבדך העברי או ביד שלוחך או ביד בני ביד עבדי ביד שלוחי וא"ל השואל שלח ושלחה ומתה בדרך חייב, [כשמואל שם דף צ"ט וכן פסק האלפסי שם] שלחה לו המשאיל ביד עבדו הכנעני אע"פ שאמר לו השואל שלח ומתה פטור מפני שידו כיד רבו ועדיין לא יצאתה מרשות המשאיל, [במשנה דלעיל] וכן בשעה שהחזירה השואל לבעלים אם שלחה ביד אחר ומתה קודם שהגיעה לרשות המשאיל הרי זה חייב שעדיין היא באחריות השואל ואם שלחה מדעת המשאיל על ידי אחר ומתה פטור שלחה ביד עבדו הכנעני אע"פ שאמר לו המשאיל שלח ומתה בדרך חייב שיד העבד כיד רבו ועדיין לא יצא מיד השואל. אמר רב חסדא [בפי האומנין דף פ"א] בד"א כשהחזירה תוך ימי שאילתה אבל לאחר ימי השאלה יצאה מדין שאלה. ואמר

אמימר בב"מ [שם] שהוא כש"ש עליה ולפיכך מתה או נשברה אחר ימי שאילתה פטור וכן כל כיוצא בזה:

מצות עשה צג

אם (א) כסף תלוה את עמי את העני עמך [במכילתא פרשת משפטים ריש פרק י"ט] אם זה חובה כמו אם מזבח אבנים תעשה לי יכול רשות ת"ל העבט תעביטנו וגו'. הרי למדת שמצות עשה להלוות לעניי ישראל. ואמרו חכמים [בפ' הנשרפים דף ע"ו] כל המלוה סלע לעני בשעת דוחקו עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה וכל הנמנע מלהלוות לעני נקרא בליעל וחוטא שנא' השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר וגו'. וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא. כשם שמצוה על המלוה להלוות כך מצוה על הלוה לפרוע ואם לא פרע נקרא רשע שנאמר לוה רשע ולא ישלם [במסכת אבות פ"ב]. וצוו חכמים [שם] יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך. ובכתובות פ' הכותב (כתובות דף פ"ו) אומר שם שאם אינו רוצה לפרוע מכין אותו עד שתצא נפשו. תניא במכות [דף ג'] המלוה לחברו בסתם אינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה, [במיימוני פ"א דהלכות מלוה ולוה כל הסוגיא] כשיתבע המלוה את הלואתו אע"פ שהוא עשיר והלוה דחוק וטרוד במזונות אין מרחמין בדין אלא גובין ממנו עד פרוטה אחרונה מכל המטלטלין שימצא לו. וכן כתב רבי' יעקב [בתוס' פ"ק דב"ק דף ט' בד"ה רב הונא] שאם יש לו מעות אינו יכול לסלקו אלא במעות אבל אם אין לו מעות אין דוחקין הלוה למכור כדי לשלם מעות כדאיתא בפ' הכותב [כתובות דף פ"ו וגם בתוס' שם הסוגיא] גבי ההוא תולה מעותיו בגוי הוה אלא מגבהו ממטלטלים שלו ואם לא הספיקו המטלטלין גובה לו מן הקרקע אחר שמחרימין על מי שיש לו מטלטלין או מי שיודע לו מטלטלין ולא יביאם לב"ד. [כך משמע בכתובות צ' וצ"ד] וגובין מכל קרקע שיש לו ואע"פ שמשועבדת לכתובת אשתו או לבעל חוב שקדם גובין לזה ואם יבא הראשון לטרוף יטרוף, [מהמיימוני דלעיל] טען הלוה שמטלטלין אלו אינן שלו אלא פקדון הן בידו או שכורין או שאולין אין שומעין לו או יביא ראיה או יגבה מהם בעל חובו. אין בע"ח גובה לו מכסות אשתו ובניו של לוה ולא בגדים צבועין שצבען לשמן אע"פ שעדיין לא לבשו אותן ולא בסנדלים חדשים שלקחן לשמן אלא הרי אלו שלהם והכי איתא לגבי מקדיש ומעריך במשנה פרק שום היתומים (ערכין דף כ"ד) ובסמוך יליף בע"ח מערכין]. בד"א בכלים של חול אבל בכלי שבת ומועד גובין אותו לבעל חוב כדאיתא בירושלמי ואין צ"ל תכשיטי זהב וכסף שהכל לבעל חוב [פ"ק דקידושין ומביאו באלפסי פ"ק דב"ק ובפרק המקבל בפי' הר"ן מבואר יותר]. היו לו מטלטלין

או קרקע והרי עליו שטר חוב לגוים ואמר הרי כל נכסי משועבדים לגוים ואם יטלו אותם הישראלים בחובם יאסרו אותי הגוים בחובם ואהי' בשבייה הורו רב אלפס והרב רבי יוסף אבן מגש שאין שומעין לו ויגבו הישראלים ואם יאסרוהו הגוים בחובו הרי כל ישראל מצווין לפדותו [וכן הוא במיימוני דלעיל]. יש מן הגאונים שהורו שמסדרין לבעל חוב כדרך שמסדרין בערכין מדגרסינן בפ' המקבל (בבא מציעא דף קי"ד) אמר לו רבה בר אבוה לאליהו מהו שיסדרו לבעל חוב אמר לו גמר מיכה מיכה מערכין דכתיב שם ואם מך הוא מערכך כלומר החייהו מערכך, [הכי איתא כל הסוגיא בערכין דף כ"ג וקצתה בפרק המקבל (בבא מציעא דף קי"ג)] לפיכך אומרים ללוה הבא כל מטלטלין שיש לך ולא תניח מחט אחד ונותנין לו מהכל מזון לשלשים יום וכסות י"ב חדש מכסות הראויה לו לא שילבש בגדי משי וכיוצא בו ונותנין לו מטה הראויה לו לישב עליה ומטה ומצע הראויה לו לישן עליה ואם היה עני מטה ומפץ לישב ולישן עליו. ואין נותנים כאלו לאשתו ולבניו. ונותני' לו סנדלי' ותפילין הי' אומן נותנין לו שני כלי אומנות מכל מין ומין. היה לו מין אחד מרובה ומין אחד מועט כגון שהיה חרש והיו לו ארבע מעצדין ומגרה אחד נותנים לו ב' מעצדין ואותה מגרה בלבד. היה איכר או חמר אין נותנין לו צמדו ולא חמורו וכן אם הי' ספן אין נותנין לו ספינתו אע"פ שאין לו מזונות אלא מאלו. [בתו' דף קי"ד דלע"ל בד"ה מהו ודהל' כרשב"ג במשנתינו בפ' גט פשוט (בבא בתרא דף קע"ד) ובכמה דוכתי] ורבינו יעקב פסק בספר הישר שהלכה שאין מסדרין לבעל חוב שהרי רשב"ג שהלכה כמותו במשנתינו סובר כן במשנה [בדף קי"ג דלעיל] וכן מצינו אמוראים שסוברין בגמ' [שם ובדף קי"ד] שאין מסדרין ולא מצינו שום אמורא שיאמר בפירוש מסדרין ומה שכתוב בספרים שלנו א"ל רבה בר אבוה לאליהו מהו שיסדרו וכו' א"ל גמר מיכה מיכה כו' אין הגירסא כן שהרי היה לו להשיב מסדרין אלא כך הגירסא בה"ג מניין שמסדרין ושואל לדברי מי שסובר כן ולא שיסברו הם כן ועוד מביא ראי' ממה שאומר התלמוד [דב"ק דף י"א] מיניה ואפילו מן גלימא דעל כתפיה, [מהמיימוני סוף פ"א דלעיל] מלוה הבא ליפרע שלא בפני לוה כגון שהי' לוה במדינה רחוקה ותפשה האשה מטלטלין מנכסי בעל כדי שתזון מהן מוציאין אותן מידה ונותנין לבעל חוב שאפי' הי' בעלה עומד בעיר לא הי' יכול לזון את אשתו ובניו עד שיפרע את חובו, [גם סוגיא זו כולה במיימוני דלעיל פ"ב] דין תורה שבזמן שיתבע המלוה את חובו ולא נמצאו נכסים ללות אין אוסרין אותו ואין משביעין אותו שאין לו טמון משום לא תהיה לו כנושה וגם אין הדין שיכנס לביתו לא הוא ולא שליח בית דין לחפש מטמונותיו שהרי התורה הקפידה על זה שנאמר בחוץ תעמוד אבל מחרימין סתם על מי שיש לו

ולא יתן לבעל חובו. ובימי רבנן סבוראי הם הגאונים שעמדו אחר חיבור התלמוד ראו שרבו הרמאין וננעלו דלת בפני לווין התקינו שמשביעין הלוה שבועה חמורה כעין של תורה שיודי כל מה שיש לו טמון וגלוי ולא נתן מתנה על מנת להחזיר ולפי שאומר בפי המקבל (בבא מציעא דף ק"י) אטרוחי בי דינא תרי זימני לא מטרחינן כולל בשבועתו שכל מה שירויח וכל שיבא לידו או לרשותו מאשר תשיג ידו לא יאכיל ממנו כלום לא לאשתו ולא לבניו ולא ילבישם ולא יטפל בהם ולא יתן מתנה לאדם שבעולם אלא יוציא מכל אשר תשיג ידו מזון שלשים יום וכסות שנים עשר חדש מזון הראוי לאדם כיוצא בו וכסות הראייה לו כסות בינוני וכל היתר על צרכו יתן לבעל חובו ראשון ראשון עד שיגבנו כל חובו ומחרימין על מי שיודע לפלוני נכסים גלוים או טמונים ולא יודיע לבית דין גם אחר תקנה זאת אין בעל חוב יכול ליכנס לתוך ביתו של לוה לא הוא ולא שליח בית דין שלא תקנו לעקור גוף התורה אלא הלוה עצמו יוציא כליו או יאמר כך וכך הוא שיש לי מניחין הראוי לו ויוציא השאר וישבע בתקנה זו וכזה דנין ישראל בכל מקומותם. ואם נראה לו ממון אחר שנשבע שבועה זו ואמר של אחרים הוא או עסק הוא בידי אין שומעין לו עד שיביא ראיה, [והטעם מבואר במרדכי פרק החובל] כתב רב היי גאון שאין משביעין אשת איש דדוקא שבועת השם תהיה בין שניהם אמרה תורה ואפיי במקום פקדון אין משביעין אותה אבל כותבין לתובע פסק שלו ותשבע כשתתאלמן או תתגרשה, [במיימוני דלעיל] מי שנשבע שבועה שאין לו כלום וכל מה שירויח יתן לבעל חובו אין כל אחד ואחד מבעלי חובותיו בא ומשביעו ששבועה אחת כוללת כל בעלי חובות ותקנת חכמים האחרונים היא ואין מדקדקין בה להחמיר אלא להקל. וגם מי שגלוי וידוע לדיין ולרוב העם שאין לו כלום והוא מוחזק באדם כשר וזה התובע מתכווין להקניטו אין ראוי להשביעו וכן מי שהוחזק רמאי והוא אמוד בממון ורוצה להפטר בשבועה זו אין לדיין להשביעו אלא יש לו כח לרדותו ולנדותו עד שיפרע מאחר שהוא אמוד בממון שפריעת בעל חוב מצוה. וכל שמתכוין הדיין לרדוף צדק בדברים האלו ישר כחו. [שם] מי שנתחייב בשבועה זו מפני שטר חוב שעליו והודה לאחרים בחובות אחרים והשיגה ידו יתר על הראוי לו לא יטול היתר אלא בעלי השטרות בלבד שמא קנוניא עשה בהודאתו על נכסיו של זה דרשינן בפי המקבל (בבא מציעא דף קט"ו) לבית של לוה אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לשכר חמר לשכר כתף לשכר פונדוק כל זמן שלא זקפו עליו במלוה. עוד אמר שם [בדף קט"ו] שנכנס לביתו של ערב. וכן אמר שלמה בספר משלי לקח בגדו כי ערב זר. בתחילת פי המניח (בבא קמא דף כ"ז) אמר רב נחמן לא מיבעיא במקום שיש לאדם פסידא אם ימתין עד שיבא לבית דין כגון שזה

יוציא מה שבידו ולא יהיה לו ממה לפרוע שאדם עושה דין לעצמו אלא אפי' במקום שאין פסידא כלל אם ימתין עד שיזמיננו לבית דין אומר שאדם עושה דין לעצמו והלכה כרב נחמן בדינים וכן פוסק רב אלפס [שם] והי"ג ור"ח. [בקידושין דף ט"ו ובגיטין דף ל"ז ופסק ר"י ור"ת בתוס' שם] תניא רבי נתן אומר מניין לראובן שנתחייב לשמעון מנה ולוי חייב לראובן מנה שמוציאין מלוי ונותנין לשמעון מנה ת"ל ונתן לאשר אשם לו. ופוסק ר"ת ור"י כמותו שהרי רב יהודא סובר בפ"ב דכתובות כמותו וכן רבא ורב נחמן בפ' כל שעה (פסחים דף ל"א) [וכן במיימוני דלעיל] לפיכך אם אין לראובן נכסים והיו לו שטרי חוב על לוי ואמר לו שטר אמנה או פרוע הוא והודה לו ראובן אין משגיחין על הודאתו כדאי' בכתובות [דף י"ט] שמא קנוניא הם עושין לאבד זכותו של שמעון אלא ישבע שמעון ויטול מלוי כדין כל טורף שאינו נפרע אלא בשבועה. בפ' איזהו נשך (בבא מציעא דף ע"ה) אמר רב המלוה מעותיו שלא בעדים עובר על לפני עור לא תתן מכשול וגורם קללה לעצמו. בפ' האומנין (בבא מציעא דף ע"ז) אמר רב מי שהלוה לחבירו מנה ופרעו דינר דינר פרעון הוא אלא תרעומת יש לו עליו שהרי זה כאילו הפסידם ממנו:

מצות עשה צד

הממשכן (א) חבירו בב"ד או מדעת הלוה ומשכנו דבר שהוא צריך לו הרי זה מצוה להחזיר לו העבוט בעת שהוא צורך לו וכדפרש בפרק המקבל [בבא מציעא דף קי"ג וקי"ד כל הסוגיא] שמחזיר לו הכר לישן עליו. ועל כסות לילה אומר הכתוב לא תשכב בעבוטו כלומר אל תשכב ועבוטו אצלך כמו שנתבאר בסמל"ת [ל"ת קפ"ז] ובכלים שעושין מלאכה ביום כגון המחרישה או לבוש יום אומר הכתוב עד בוא השמש תשיבנו לו מלמד שמחזירו כל היום כתב מורי שבספר הישר מפרש [וכן בתוספות שם בד"ה מהו] בד"א שלקחן בשביל בטחון חובו שלא ידחנו זה אבל אם נטלו בתורת גביה אינו מחזיר [שם] תניא רבי מאיר אומר אם כן שמחזיר לו המשכון בעת שהוא צריך לו ולוקח בעת שהוא צריך לו מה יועיל המשכון כדי שלא ישמט החוב בשביעית ולא יעשה מטלטלין אצל בניו אלא יפרע מן המשכון מיד אחר שמת הלוה בד"א שמשכנו שלא בשעת הלואתו אבל משכנו בשעת הלואתו אינו חייב להחזיר לו כלל כדאיתא בפ' המקבל. [שם] שנינו בפ' האומנין (בבא מציעא דף פ') אבא שאול אומר מי שהיה בידו משכונות של עני אם היה שכרו יותר על פחתו כגון קורדום ומסר גדול וכיוצא בהם הרי מותר להשכירן ומנכה שכרו מחובו תמיד מפני שזה כמשיב אבידה ואינו צריך רשות בעלים ואמר שמואל [בדף פ"ב] שהלכה כמותו:

אחר שהתחלנו במצות עשה של הלואה נבאר משפטי הלואה על הסדר ונתחיל בזו דגרסינן בפ' שבועת הדיינין (שבועות דף מ"א):

אמר רב יהודא אמר רב אסי המלוה חבירו בעדים אין צריך לפורעו בעדים ובפ' חזקת הבתים (בבא בתרא דף מ"ה) בשמעתא דאומן מסקינן כמו כן דהמפקיד אצל חבירו בעדים אין צריך להחזירה לו בעדים לפיכך אם טען אחר כך פרעתי נשבע שבועת היסת ויפטר, [בפרק כל הנשבעין דף מ"ה] אבל המלוה את חבירו בשטר צריך לפורעו בעדים לפיכך אם אמר פרעתי שטר זה אינו נאמן אלא אומר לו הבא עדים או עמוד ושלם לו את חובו. לפיכך האומר לעדים היו עלי עדים שאני חייב לזה מנה אין כותבין עדותו ונותנין למלוה שלא יחזירו מלוה על פה שתהיה עדות בשטר עד שיאמר הלוה כתבו שטר וחתמו ותנו לו [בפרק זה בורר דף כ"ט]. ואע"פ שאמר להם כך צריכין להמלך בו אחר שחתמו בשטר ואחר כך נותנין את השטר ביד המלוה כדאיתא בפרק אע"פ [כתובות דף נ"ה והסוגיא בתוס' שם בד"ה כתובו] והטעם הוא משום דרגלים לדבר מדלא הקנה לו מיד בקניין חליפין שמע מינה שאין דעתו להקנות לו מיד עד שימלכו בו עדיין. ועוד אומר רבינו יעקב שכל מתנה צריך לימלך פעם שניה כשלא קנו כדגרסינן בירושלמי [פרק הזהב ומביאו באלפסי שם] דאמר ליה רב לרבי חייא בריה כי אמינא לך הב ליה מידי פלניא אי איניש מסכינא הב ליה מיד אי עתירא הוא אימליך בי תנינות, [בדף נ"ה דלעיל ובפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף מ')] קנו מידו שהוא חייב לו מנה הרי אלו כותבין ונותנין אע"פ שלא אמר להם כתבו שסתם קניין לכתיבה עומד ואינן צריכין לימלך בו, [בפרק המגרש דף פ"ו משמעות כל הסוגיא] לוה שכתב שטר בכתב ידו והעיד בו עדים ונתנו למלוה הר"ז שטר כשר. וכן אם כתב שטר אע"פ שאין בו עדים ונתנו למלוה בפני עדים הרי זה מלוה בשטר ויקראו אותו העדים שנמסר בפניהם כרבי אלעזר דאמר עידי מסירה כרתי ויש מהגאונים שהורו שצריך לומר לעדים שמסרו בפניהם חתמו והעידו שנמסר בפניכם [שם וכן פסק האשירי שם והאריך בראיות]. הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו ואין שם עדים אע"פ שהוחזק כתב ידו בב"ד הרי זה כמלוה על פה לכל דבר כדאמר רבי יוחנן בפ' גט פשוט (בבא בתרא דף קע"ו). ואם טען שפרע ישבע היסת ויפטר ואינו גובה בכתב זה לא מן היורש ולא מן הלקוחות כך פסק רב אלפס [שם]. [וכן בתוס' דכתובות דף כ"א בד"ה הוציא] ומורי רבי יהודא כתב שר"י חולק על זה שהרי מניין לנו לחלק בזה כי לעולם אינו רגיל לפרוע אם לא יחזיר השטר לו בין כך ובין כך ואינה נחשבת כמלוה על פה אלא לעניין שלא תגבה מן הלקוחות שכל מלוה שבשטר גובה אותה מן היורשין וגובה אותה מן הלקוחות כמו שיתבאר [לקמן]

ואמר רב פפא [בדף קע"ז דלעיל] הילכתא מלוה על פה גובה אותה מן היורשין ואינו גובה אותה מן הלקוחות לפי שאין לה קול לפיכך לא יטרוף בה. [במימרא דעולא שם דף ע"ה] אבל מלוה בשטר קול יש לה. והלוקח הפסיד על עצמו שלא חקר עד שידע שנכסיו של זה משועבדים במלוה שעליו שכל נכסי הלוה משועבדים תחת שיעבוד המלוה מה"ת [מימרא דרב בפ' חזקת הבתים (בבא בתרא דף מ"א) והטעם בדף מ"ב] המוכר שדהו בעדים ויצאה מתחת ידי הלוקח אע"פ שאין שום שטר ביד הלוקח הר"ז חוזר וטורף מנכסים משועבדים כמו שיתבאר [לקמן] שכל המוכר בפרהסיא מוכר וקול יש לו. [בפרק הניזקין דף נ"ח ובפרק לא יחפור (בבא בתרא דף כ"ג) ומבואר בתוס' בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קע"ד) בד"ה מקמי] אמרינן בירושלמי וגם בתלמוד שלנו שאומר טוענין ליורש מוכיח כן שאין הלואה על פה נגבית מן היורשין אלא באחד משלשה דברים אלו. [בפרק גט פשוט דף קע"ד] שיהא חייב מודה בדבר וציוה בחליו שיש לפלוני חוב עליו עדיין. או שהייתה ההלואה לזמן ולא הגיע הזמן לפרעה דאמר ריש לקיש בב"ב [דף ה'] חזקה היא שאין אדם פורע תוך זמנו וגרסינן שם והלכתא כריש לקיש ואפילו מיתמי ואינו מחלק בין יתומים גדולים ליתומים קטנים. [בדף קע"ד דלעיל] או שנדוהו עד שיתן ומת בנדויו לכל אלו גובין מן היורשין בלא שבועה. [בפרק מי שהיה נשוי דף צ"א ומה שכתב במטלטלין שהניח היינו כדעת המיימוני פי"א דמלוה ולוה] מצוה על היתומין לפרוע חוב אביהם במטלטלין שהניח ואם לא רצה היורש לפרוע אין כופין אותו כי מטלטלין דיתמי לבעל חוב לא משתעבדי כדמוכח בפ' מי שהיה נשוי [דף כ"א] גבי ההיא דשביק קטינא דארעא. ופסק רב נחמן בפ' הכותב (כתובות דף פ"ד) שאם תפשן בעל חוב מחיי' גובה מהן. [שם] טען שמחיים תפשן והיורש טוען שאחר מיתה תפשן על היורש להביא ראי' או ישבע המלוה שכך וכך הוא חיי' לו ויכול לטעון עד כדי דמיהם וכולל בשבועתו שמחיי' תפשן. [שם דף פ"ה] היתה תפישה זו בשטרות וטען שהן בידו משכון על חובו ומחיים תפשן על המלוה להביא ראיה שמחיים תפשן ואם לא הביא ראיה יחזיר ליורשיו מפני שאינו טוען לקנות גופן אלא לראיה שבהן. [בפרק מי שהיה נשוי דף צ"ב] יתומין שגבו קרקע בחוב שהיה לאביהן אצל אחרים יש לבעל חוב של אביהם לחזור ולגבותו מהן שקרקע זו של אביהם היא. [וכן הוא במיימוני דלעיל] כבר תקנו הגאונים אחרונים כולם שיהא בעל חוב גובה ממטלטלין מן היורשין וכן דנין ישראל בכל בתי דינין שבעולם אבל במערב היו כותבין בשטרי חובות שיש לו לגבות מהקרקע ומהמטלטלין בין בחייו בין לאחר מותו ונמצא גובה על תנאי זה יותר מן התקנה וסייג גדול עשו בדבר שמא לא ידע הלוה בתקנ' זו ונמצא ממון יתומין יוצא

שלא כדין שאין כח בתקנת חכמים האחרונים לחייב בה את היתומין. אמר רבי יוחנן במסכת ערכין בפ' שום היתומים [ערכין דף כ"ב ומה שכתב ואפי' היה בו כל תנאי שבעולם מלשון המיימוני דלעיל ריש פרק י"ב] אין נפרעין מהיורשין אלא אם כן היו גדולים אבל יורשין קטנים אין נפרעין מהם שטר חוב ואפי' הי' בו כל תנאי שבעולם לא יפרע בו המלוה כלום עד שיגדילו היתומים שמא יש להם ראי' ששוברין בה את השטר אא"כ היתה מלוה ריבית של גוי והריבית אוכלת בנכסיהן מעמידין אפוטרופוס ונזקקין ב"ד לנכסיהן ומוכרי' ופורעין החוב [שם] וכן אשה שתבעה כתובתה בין אלמנה בין גרושה מעמידין להם אפוטרופוס ונזקקין ב"ד להן משום חן האשה ומפרש בירושלמי כדי שתהי' לה כלום שתנשא בו האשה לאחר [פרק הניזקין דף מ"ו ע"ד ובפרק כל הנשבעין דף ל"ח ע"א ובתוס' פ' הכותב (כתובות דף פ"ד) בד"ה לכתובת]. לפיכך אם קפצה האשה ונשאת ואחר כך תבעה כתובתה מנכסי יתומין אין נזקקין לה עד שיגדלו היתומים שהרי נשאת. ואף תוך הזמן סובר רבי יוחנן דאין נזקקין מדהוצרך לתרץ שם [בדף כ"ב דלעיל] תירוצים דחוקים אליבא דרבי יוחנן ואינו מתרץ הכא במאי עסקינן תוך הזמן אמנם מזה אין הלכה כרבי יוחנן אלא כריש לקיש שסובר בב"ב [דף ה'] דתוך הזמן נזקקין. ומה שאין רבא פוסק בפ' החולץ (יבמות דף ל"ו) הלכה כריש לקיש בארבע זהו מפני שחולק רבא בב"ב [בד"ה דלעיל] על ריש לקיש אבל אנו סוברים כריש לקיש בארבע כך פסק רבינו יצחק בר רבי אברהם [וכן פסק המיימוני ריש פרק י"ד דמלוה ולוה וכל הבעיא בהג"ה שם רפי"ב] עוד שם [בפ' שום היתומים דף כ"ב וכ"ג כל הסוגיא וכן הוא במיימוני דלעיל ומבואר במ"מ] אמר רבא הילכתא אין נזקקין לנכסי יתומין ואם צוה המורישן ואמר תנו מנה לפלוני או תנו שדה לפלוני נזקקין אחר שמעמידין אפוטרופו' לטעון טענתם. אמר תנו מנה זה לפלוני או שדה זה לפלוני נותנין ואין צריך להעמי' להם אפוטרופוס נמצאת קרקע שאינה שלהן אלא טען הטוען שהיא גזל ביד מורישן נזקקין להם ומעמידין להן אפוטרופוס לטעון ולדון ואם נמצאת גזולה מחזירין אותה לבעלה וכן אמר רבי אושעיא בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא דף קי"ב) קטן שתקף בעבדיו וירד לתוך שדה חברו וכבשה אין אומרים נמתין לו עד שיגדיל אלא מוציאין אותו מידו וכשיגדיל אם יש לו עדים יביא עדים עוד מסקינן שם [בדף קי"ב] שקרקע שהיא בחזקת קטנים שנפלה להם מאבותיהם ובא אחד וטען שהיא לקוחה בידו ממורישן ויש לו עדים שהחזיק בה ואכלה שלש שנים שני חזקה בחיי אביהם אין מוציאין אותה מידם עד שיגדילו שאין מקבלין עדים אלא בפני בעל דין והקטן כאילו אינו עומד כאן חשוב. אבל אם לא הי' לקטן חזקת אבות יכול אחר לטעון לקוחה היא בידי כמו שמוכיח

במעשה דרבה בר שרשום בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף ל"ב), [כך בשמע בדף קי"ב דלעיל] אבל אם הוציא השטר שלקוחה היא בידו מקיים השטר שלא בפני בעל דין מפני שמן התורה אין צריך שום קיום דחזקה דעדים החתומים על השטר כמי שנחקרה עדותן בבית דין ומוציאין אותה מידם אחר שמעמידין להם אפוטרופוס. שנינו בפרק שום היתומין [דף כ"א] ומפרש לה בגמ' [שם] כשנזקקין בית דין לנכסי יתומין שמין הקרקע ואחר כך מכריזין עליה שלשים יום רצופין או ששים שני וחמשי ושני ומכריזין בבקר ובערב בשעת הכנסת פועלי' ובשעת הוצאת פועלים וכל מי שרוצה לקנות יוליך הפועלים לבקר לו ובשעה שמכריזין מציינין השדה במצרניה ומודיעין כמה היא יפה ובכמה היא שומה ומפני מה רוצים למוכרה אם להגבות לבע"ה או לכתובת אשה לפי שיש מי שרוצה לתת לבעל חוב שסובר בלבו שיקל מן המעות ויש מי שרוצה להגבות לאשה שיפרענה על יד על יד. אמרינן בפרק אלמנה ניזונת [כתובות דף ק' וע"ש בתוס'] העבדים והשטרות והמטלטלין אין מכריזין עליהן ומפרש עולא העבדים שמא ישמעו ויברחו והשטרות והמטלטלין שמא יגנבו לפיכך שמין אותם בבית דין ומוכרין מיד ואם השוק קרוב למדינה אומר שם שמוליכין אותן לשוק. מלוה שבא ליפרע בשטר שבידו שלא בפני לוה אם יכולין בית דין לשלוח אליו ולהודיעו מהרה עד שיעמוד עמו בדין בית דין שולחין לו ומודיעין לו ואם אי אפשר להודיעו במהרה אומר למלוה שישבע ויטול מנכסיו בין קרקעות בין מטלטלין ואין חוששין לשובר ודין זה מפרש רב נחמן בפ' הכותב [דף כ"ח ובתו' שם מביא הירושלמי דלקמן] שמה שנפרעין לאדם שלא בפניו תקנת חכמים היא שלא יהא כל אחד ואחד נוטל מעותיו של חברו והולך ויושב לו במדינה אחרת ונמצא נועל דלת בפני לווין ובירושלמי מפרש [שם] וכי נפרעין לאדם שלא בפניו א"ר ירמיה כשריבית אוכלת בהן ומסקי' דמשלחין בתריה תרתי או תלת אגרין אי אתי טבות ואי לא מחלטין לנכסי ופסק רב אלפס [שם בביאור יותר] אע"ג דמשמע לשון הירושלמי דפשיטא ליה שאין נפרעין לאדם שלא בפניו מ"מ לא עדיף ירושלמי מתלמודינו דקאמר ר' יצחק נפחא [בדף פ"ח דלעיל] דדווקא כתובת אשה אבל ב"ח לא ודחאה ר"נ הלכך אם א"א להודיעו עבדינן כר"נ וכן כתב רב היי גאון בשערים שלו, [מהמיימוני ר"פ י"ג דמלוה ולוה] שלש ראיות צריך להביא בב"ד ואח"כ יפרע שלא בפניו ראי' ראשונה לקיים השטר שבידו ראי' שניה שבעל חובו במדינה אחרת ואינו מצוי בכאן לעמוד עמו בדין ראיה שלישית שנכסים אלו של פלוני הלוה הם [גם זה שם] מלוה שבא לב"ד והביא משכונו בידו ואמר זה משכונו של פלוני הוא ואני רוצה למוכרו ולהפרע חובי אין ב"ד נזקקין למחות בו עד שיבא לוה ויטעון שאם רצה לומר לקוח

הוא בידי נאמן אלא משיאין לו עצה למוכרו בפני עדים כדי שידע הלוה בכמה נמכר. שנינו בפרק שבועת הדיינין (שבועות דף מ"ג) המלוה חברו על המשכון ואבד המשכון או נגנב בלי אונס שהמלוה חייב בדמי המשכון כסתם משנה בפ' האומנין (בבא מציעא דף פ') המלוה על המשכון שומר שכר. אמר המלוה סלע הלויתיך עליו ושני דינרים הי' שוה והלוה אומר סלע הלויתני וסלע היה שוה הרי המלוה נשבע תחילה שבועת שומרין שאינו ברשותו והלוה נשבע היסת שהי' שוה כנגד החוב ונפטר כך מסיק רב אשי בפרק המפקיד [בבא מציעא דף ל"ה וע"ש בתוס' בד"ה שמא]. והא דאמר שמואל [בפרק שבועת הדיינין דף מ"ג] מי שהלוה לחברו אלף זוז והניח לו קתא דמגלא במשכון לשם משכון קבלו לשם פירעון לא קבלו ויגבה כל חובו כשיגיע הזמן אבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי דכיון דלשם משכון קבלו כל כמה שלא יחזיר המשכון לא יגבה שום דבר מעמידה שם כשפירש שהוא מקבל באחריות כל החוב בגניבה ואבידה והמשנה מדברת בסתם וכן פי' ר"ח [בתו' שם בד"ה מתניתין כל הסוגיא] ופוסקין רבינו יעקב ורבינו יצחק בן אחותו כשמואל שהרי רב נחמן ונהרדעי סוברין [שם] כמותו ולא מצינו שום אמורא שיחלוק עליו. ומה שאומר בסוף פ' האומנין [בבא מציעא דף פ"ב וגם בתוס' שם כל הסוגיא בד"ה לא] דכ"ע לית להו דשמואל ומסיק שם דרב יוסף דאמר שומר אבידה כשומר שכר דמי ככ"ע ורבה דאמר כשומר חנם דמי כתנאי ומיתוקם נמי דרבה כרבי אליעזר דשמותי הוא [בנידה דף ז' ומבואר בתוס' שם]. משם אין ראיה שהרי פוסק רבי' יצחק [בתו' פרק הכונס (בבא קמא דף נ"ו) בד"ה בההיא וכן בתוס' פרק אלו מציאות (בבא מציעא דף כ"ט) בד"ה' והוי] שהל' כרבה שהל' כמותו בכ"מ לגבי רב יוסף חוץ משדה עניין ומחצה [סימני הלכות בב"ב פ"ק דף י"ב ובפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קי"ד) ובפרק מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ג)] ורבה אמר דר' אליעזר ורבי עקיבא בדשמואל קמיפלגי [בפרק האומנין דף פ"א] ואין נוגע מחלוקתן לדברי רבה כלום. לפי זה מיתוקמא מילתא דשמואל כר' עקיבא שהלכה כמותו [כדאמר בעירובין דף מ"ו] ובשבועת הדיינין [דף מ"ד] נמי מדמה דר' יוחנן דפליג בערבון על רב בפרק הזהב (בבא מציעא דף מ"ח) למילתיה דשמואל משמע שסובר כמותו. ודווקא אבד בגניבה ואבידה אבל באונס ששומר שכר פטור גובה כל חובו ומשלם. וצריך ליתן טעם מאחר שאין הל' כרב יוסף מאיזה טעם יחשב מלוה על המשכון שומר שכר וגם מדרבי יצחק שאומר [בפרק האומנין דף פ"ב ובפרק שבועת הדיינין (שבועות דף מ"ד)] שמשכנו שלא בשעת הלואתו שקנוי לו המשכון להיות כשומר שכר שאותו ודאי תפסו לגבות בו והרי הכתוב אומר ולך תהיה צדקה אם אינו קונה משכון צדקה מניין מן הטעם ההוא אין יכול להיות

זה במשנתינו דפרק האומנין [בבא מציעא דף פ' ופלוגתא דר' אליעזר ור"ע בדף פ"א] שאומר הלוהו על המשכון שומר שכר שהרי מדברת בשעת הלואתו. וצ"ל שרבה יפרש דברי ר' אליעזר שמחשיב מלוה על המשכון שומר חנם ור' עקיבא שאומר שומר שכר מטעם שר' אליעזר סובר שלא תפס המשכון לגבות אלא לזכרון הדברים ור' עקיבא אומר שתפסו לגבות בו ומשנתינו כר' עקיבא ורבי עקיבא מדבר אפי' אין המשכון שוה שיעור זוזי כשמואל וכשפירש כאשר ביארנו למעלה ור' אליעזר מדבר אפי' שוה שיעור זוזי ולכך אין אנו יכולין להעמיד משנתינו שאומרת הלוהו על המשכון שומר שכר אף כר' אליעזר ולהעמיד בשוה שיעור זוזי שהרי גם בזה אומר שהוא שומר חנם שלא תפסו לגבות בו אלא לזכרון דברים שלא יוכל לכפור בו וכשאומר התלמוד [שם דף פ"ב וכל הסוגיא בתוספות שם בד"ה נימא] נימא בדלא שוי שיעור זוזי ובדשמואל קא מיפלגי אף בדלא שוה רוצה לומר כאשר בארנו. ואחר מחלוקת דר' אליעזר ור' עקיבא [בדף פ"א] מסיים אבל הלוהו אלף זוז בשטר והניח לו משכון עליהם פירש רבינו יצחק [בתוס' שם בד"ה דברי הכל] וה"ג של אספמיא שהניח המשכון שלא בשעת הלואה. לדברי הכל אבד המשכון אבדו מעותיו שמאחר שיש שטר אם כן לא לזכרון תפסו כי אם לגבות בו. עוד שנינו שם בפרק שבועת הדיינין [שבועות דף מ"ג כל הסוגיא ומבואר בפרק המפקיד (בבא מציעא דף ל"ד) ול"ה] אומר המלוה סלע הלויתיך עליו ושקל היה שוה והלוה אומר סלע הלויתני עליו ושלשה דינרים היה שוה ישבע המלוה תחילה שאינו ברשותו ואחר כך ישבע הלוה כמה היה שוה שהרי הודה במקצת וישלם הדינר. אמר הלוה סלע הלויתני עליו ושתים הי' שוה והמלוה אומר סלע הלויתיך עליו וסלע הי' שוה ישבע המלוה שאינו ברשותו וכולל בשבועתו שהי' המשכון כנגד החוב. אמר הלוה סלע הלויתני עליו ושתים היה שוה והמלוה אומר סלע הלויתיך עליו וחמשה דינרים היה שוה ישבע המלוה שאינו ברשותו ויכלול עמו שלא היה שוה יותר על החמשה דינרים וישלם הדינר. פסק רב אלפס [בשערי שבועות שער ט'] שאם אמר הלוה סלע הלויתני עליו ושתים היה שוה והמלוה אומר סלע הלויתיך עליו וחצי סלע הי' שוה ונמצא זה תובע וזה תובע דין הוא שישבע המלוה שבועת התורה שנאבד המשכון ויגלגל בשבועתו שלא היה שוה יותר ממה שהלוהו וישבע הלוה שאין שוה משכונו פחות מן ההלואה וילמד דבר זה משורש המוציא מחברו עליו הראיה, [כל הסוגיא עד סוף במיימוני פי"ג דמלוה ולוה ומשמעות הירושלמי סוף פ' שבועת הדיינין וע"ש באשי' ותמצא הכל מבואר] סלע הלויתיך עליו ובי' דינרים היה שוה והלוה אומר איני יודע דמיו ישבע המלוה שאינו ברשותו וכולל בשבועתו שבי' דינרים היה שוה וישלם הלוה שאר החוב

שהרי הוא יודע בודאי שהוא. חייב לו ואינו יודע אם פרעו אם לא פרעו. סלע הלויתני עליו ושתים היה שוה והמלוה אומר איני יודע דמיו ישבע המלוה שאינו ברשותו ויכלול בשבועתו שאינו יודע שדמיו יתר על החוב אפי' פרוטה אחת ויפטר שלא חייב עצמו כלום. אבל אם אמר המלוה אני יודע שהיה שוה יותר מן החוב אבל איני יודע כמה. הר"ז משלם כל מה שטען הלוה בלא שבועה כמי שאמר חמשים יש לך בידי וחמשים איני יודע שהוא מחויב שבועה ואין יכול לישבע ויש לו להחרים על מי שטוען שקר. מסקינן בפ' הגוזל אחרון [דף קי"ח ומבואר באלפסי שם דף מ"א] המלוה ניתנה ליתבע בכ"מ כיצד המלוה חברו בישוב ותבעו במדבר אינו יכול לדחותו אלא חייב לפרוע לו בכ"מ שיתבענו. בא הלוה לפורעו במדבר הרשות ביד המלוה אם רצה מקבל ואם לא רצה אומר לו איני נפרע אלא ביישוב והרי הן ברשותו עד שיפרענו ביישוב. למדנו ממשנת פ' הכותב (כתובות דף פ"ז) וממשנת פ' כל הנשבעין (שבועות דף מ"ה) הפוגם שטרו או שעד אחד שמעיד על שטרו שהוא פרוע והבא ליפרע שלא בפני הלוה לדברי רב נחמן שאומר [בפרק הכותב דף פ"ה] שאין חילוק בין כתובת אשה לבעל חוב והטורף מיד הלוקח ונפרעין מן היורש בין קטן בין גדול לא יפרע אלא בשבועה כעין של תורה כדתני אבי' קשישא בפרק שבועת הדיינים (שבועות דף מ"ב) יתומים שאמרו גדולים ואין צ"ל קטנים בין לשבוע' בין לזיבורי' ופסקינן כוותיה בהניזקין [דף ג']. וגרסינן בירושלמי [בפ' כל הנשבעים] אמר רבי זירא כולן כעין שבועה של תורה ירדו להם. ואומרים לו כשיתבע השבע ואחר כך תיטול. ואם הי' החוב לזמן ותבעו בזמנו נפרע שלא בשבועה כדפסקינן בב"ב [דף ה']. עבר זמנו ותבעו לא יגבה אלא בשבועה עוד בפ' שבועת הדיינין (שבועות דף מ"א) אמר רב פפא הטוען לחברו לפורעו וטען הלוה שפרע שטר זה או מקצתו ובעל השטר אומר לא פרעת כלום אומרים לו שלם טען הלוה ישבע (מי) שלא פרעתיו משביעין אותו שבועה כעין של תורה כי ההיא דפוגם שטרו דמייתי עלה. וכן פסק רב אלפס [שם] ששבועה זו כעין של תורה וכתב רב אלפס [בשערי שבועות שער י'] דה"ה בעדות מסויים בקניין שיועיל כמו שטר. [בדף מ"א דלעיל ופי' כדעת רש"י שם] ואם הי' המלוה ת"ח לא מזדקקינן לי' בדיניה פירוש אין משביעין אותו שנראה חשד וגם אין גובין לו מפני שזה אומר לו אישתבע לי דלא פרעתיך. הוציא עליו שטר מקויים והלוה טוען עליו טענה שאם הודה בה בעל השטר היה השטר בטל יש מהגאונים שהורו שחייב בעל השטר להשבע כעין של תורה אף אם לא טען טענת פרעון. ורבינו משה ורבותיו פסקו [בפי"ד דמלוה ולוה] שדווקא בטענ' פרעון נשבע המלוה שהרי הלוה הודה בשטר ולפרעון הוא עומד אבל מזוייף ושאר טענות לא כל הימנו לבטל שטר מקויים אלא ישלם

ואחר כך יטעון על המלוה כמו שירצה ואם יודה יחזיר לו ואם כפר ישבע היסת. גרסינן בפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ח) שלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא מלוה אומר לא נפרעתי כלום ולוה אומר פרעתי מחצה והעדים מעידים שפרעו כולו נשבע הלוה ונותן מחצה שהרי הודה במקצת ואינו כמשיב אבידה שהרי אימת השטר עליו ואין המלוה גובה המחצה אלא מבני חורין שהרי הלקוחות אומרין על העדים נסמוך והרי בטל שטר זה. גרסינן בכתובות [דף י"ט] שאומר רב נחמן במודה בשטר שכתבו שצריך המלוה לקיימו ואם לא קיימו המלוה לוה נאמן לומר פרוע הוא במיגו דמזוייף. בב"מ [דף י"ז] אומר שטר שלוה בו ופרעו אינו חוזר ולוה בו שכבר נמחל שיעבודו. גרסינן בפ' חזקת הבתים (בבא בתרא דף ל"ב) המוציא שטר חוב מקויים על חברו ואמר לו הלוה הלא פרעתיך ואמר לו המלוה כן הי' אבל החזרתי לך המעות והלויתיך פעם שנייה הר"ז בטל השטר שנפרע והרי הוא כחרש אבל אם אמר החזרתי לך המעות מפני שלא היו טובות עד שתחליפם לא בטל השטר ועדיין שיעבודו קיים, [בפ' שבועת הדיינין דף מ"ב] הוציא עליו שטר מקויים שיש לו עליו מנה והלוה אומר והלא פרעתיך בפני פלוני ופלוני ובאו אלו והעידו שפרעו אבל לא הזכיר לו את השטר ואמר לו המלוה כך הוא שפרעת אבל חוב אחר פרעת שהי' לי אצלך אמר רב נחמן איתרע שטרא והלכתא כרב נחמן ומדקדק רבינו יעקב [בתו' שם בד"ה איתרע וכן באלפסי שם] מדקאמר איתרע שטרא ולא קאמר אבטיל שאינו בטל אלא איתרע שאינו גובה אלא בשבוע' ורב הי' גאון ורב שרירא גאון אביו מפרשי' בטל לגמרי ונתצתם מתרגם ותתרעון. [בגמ' שם] בד"א כשהעידו שנתן לו בתורת פרעון אבל ראוהו נותן לו המעות ולא ידעו אם בתורת פקדון או בתורת פרעון או בתורת מתנה אם אמר בעל השטר לא היו דברים מעולם הר"ז הוחזק כפרן ובטל השטר ואם אמר פרעון של חוב אחר הוא הר"ז נאמן ונשבע ונוטל מה שבשטר שהרי לא פרעו בעדים ומתוך שיכול לומר במתנה נתנם לי נאמן לומר פרעון של חוב אחר הוא. [שם] אמר לו הלוה והלא שטר חוב זה דמי שור שלקחתי ממך הוא ואתה גבית דמי בשרו ואמר לו בעל השטר כך הוא אני גביתי את דמיו מחוב אחר שהיה לי אצלך הואיל והודה מעצמו שדמי השור הוא החוב ומדמיו פרע אתרע השטר ואע"פ שאין עליו עדים שפרע מדמיו וישבע הלוה היסת שפרעו לדברי רב הי' גאון וכן כל כיוצא בזה ורבי' יצחק פי' [בתו' דלעיל] שבכ"מ שיאמר בתלמוד ריעא ואתרע הוא דלא מיקרע קרעינן ולא אגבויי אגבינן מיניה כדאיתא בפ' אלו נערות (כתובות דף ל"ו). הורו הגאונים [וכן במיימוני פי"ד דמלוה ולוה כל הסוגיא עד סוף] שאם הוציא עליו שטר חוב בעד אחד והלוה טען פרעתי הרי זה מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם. טען

ואמר הלוה ישבע שלא פרעתיו הר״ז נשבע. וכן הכופר במלוה על פה בבית דין ובא עד אחד שהעיד שלוה הר״ז ישבע שבועת התורה. חזר ואמר כן לויתי ופרעתי או מחל הר״ז מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם. וכן הורו מי שטען שפרע השטר ואמר ישבע המלוה ויטול אומריי לו הבא מעותיו ואחר כך ישבע ויטול. אמר אין לי כלום לשלם משביעין אותו תחלה מתקנת הגאוניי שאין לו ולכשתגיע ידו יתן לבעל חובו ואז ישביענו שלא פרעו ואחר כך יתן לו. וכן הורו מי שהיי לו חוב על חברו בשטר ואבד השטר והרי העדים קיימין אע״פ שקנו מידו וטען שפרע הרי זה נשבע היסת ואפי׳ היה החוב לזמן ועדיין לא הגיע זמנו ליפרע הואיל וכתבו לו שטר ואין בידו השטר והלוה טוען פרעתיך נאמן ונשבע היסת שפרעו שאנו חוששין שמא פרעו ולפיכך קרע השטר או שרפו׳ תניא בבבא מציעא [דף ז׳] שנים שהיו אוחזין בשטר המלוה אומר שלי הוא והוצאתיו להפרע בו ממך והלוה אמר פרעתיו וממני נפל אם היה השטר שיכול לקיימו אמר רב נחמן יחלוקו לדברי הכל הילכך זה ישבע שאין לו בדמים אלו פחות מחציין וזה ישבע שאין לו בהם פחות מחציין ויפרע הלוה מחצה. ואם אינו יכול לקיימו ישבע הלוה היסת שפרעו וילך לו כרבי שהלכה כמותו מחברו שאמר [שם ופסק ההלכה בעירובין דף מ״ו] מודה בשטר שכתבו צריך המלוה לקיימו וגם רב נחמן סובר כן במסכת כתובות [דף י״ט]. גרסינן בפ׳ שבועת הדיינין (שבועות דף מ״א) אמר רב פפא משמיה דרבא המלוה חברו בעדים אין צריך לפורעו בעדים ואם אמר לו אל תפרעני אלא בעדים צריך לפורעו בעדים. ואם אמר לו כך עשיתי פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים נאמן. כך הגירסא בספריי ישנים נושנים [עיין במיימוני פרק ט״ו דמלוה ולוה וכן באשירי שם], [שם ומבואר בתוס׳ בד״ה אזל] ההוא דאמר ליה לחבריה אל תפרעני אלא בפני ראובן ושמעון ואח״כ אמר לו פרעתיך בפני אחרים שהלכו להם למדינת הים. אמר רבא להכי אמר ליה באפי ראובן ושמעון דלא לידחייה לומר פרעתיך בפני אחרים והלכו להם משמע לשון דלא לידחייה שאם באו אחרים והעידו שפרעו אין כאן בית מיחוש, [שם דף מ״ב] התנה המלוה על הלוה שיהיי נאמן בכל עת שיאמר שלא פרעו הר״ז נוטל בלא שבועה אע״פ שטען שפרעו. הביא עדים שיפרעו אינו נוטל כלום כדמסיק שם רב פפא נהי דהימניה טפי מנפשיה טפי מסהדי לא מהמניה התנה שיהא המלוה נאמן עליו כשני עדים גובה בלא שבועה אע״פ שהביא מאה עדים שפרעו דתרי כמאה אבל אם אמר לו הרי אתה נאמן עלי כשלשה הואיל וירד עליו למניין אם פרעו בפני ארבע הר״ז פרוע הכי מסיק רב הונא בריה דרב יהושע בפרק שבועת הדיינין [שם], [מהמיימוני פרק ט״ו דמלוה ולוה] זה שהאמין המלוה כשני עדים מה תהיה תקנתו כשיפרע יקרע השטר

או יעיד זה על עצמו שלא בפני הלוה שקיבל כל החוב שיש לו אצל פלוני, [גם זה שם] הרי שפרעו וטען המלוה שלא נפרעו פעם שניה מפני התנאי הרי הלוה חוזר ותובע בדין את המלוה ואמר לו כך וכך אתה חייב לי מפני שפרעתיך שני פעמים אם הודה ישלם ואם כפר ישבע שבועת היסת על כך שלא פרעו אלא פעם אחת וכן כל כיוצא בזה. כתב רב היי גאון [וכן באלפסי פ' הכותב] שמלוה שכתב ללוה שיהי' נאמן לומר פרעתי לבטל כח השטר כתב כן ולא לפוטרו משבועה, [גם זה שם] התנה המלוה שיהיה גובה בין מן הלוה בין מן היורשין בלא שבועה אע"פ שגובה מן היורש בלא שבועה שכל תנאי שבממון תנאו קיים אם בא לגבות מן הלוקח לא יטרוף אלא בשבועה שאין זה מתנה לאבד ממון חברו. החוב באחריות הלוה עד שיפרענו ביד המלוה או ליד שלוחו אמר לו המלוה זרוק לי חובי והפטר וזרקו לו ואבד או נשרף קודם שיגיע ליד המלוה פטור כדאי' בגיטין [דף ע"ח]. בגיטין [דף י"ד] ובירושלמי אומר [שם] היה ראובן חייב לשמעון מנה ואמר ללוי הולך לשמעון מנה זה שאני חייב לו אם בא לחזור אינו חוזר והוא חייב באחריותו עד שיגיע המנה ליד שמעון כרב דתניא כוותיה [שם], [שם] החזיר לוי את המנה לראובן שניהם חייבין באחריות לשמעון עד שיגיע ליד שמעון כל חובו. גרסינן בירושלמי [בפ"ג דקידושין ומביאו באלפסי פרק המקבל ודין מעמד שלשתן מבואר לעיל במ"ע פ"ב] ראובן שהיה חייב לשמעון מנה ואמר שמעון לראובן מנה שיש לי בידך תנהו ללוי והיו שלשתן עומדין שם וקבל לוי ונמצא ראובן עני ואין לו מה שיגבה ממנו הרי זה לוי חוזר בחוב על שמעון שזה הטעהו ואם ידע לוי שהוא עני או שהי' עשיר באותה שעה והעני אינו יכול לחזור שהרי קיבל ראובן שלא היה לו אצל שמעון כלום והיה ראובן חייב ללוי מנה והמחהו אצל שמעון אע"פ שהמחהו במעמ' שלשתן לא קנה ובין שמעון ובין לוי חוזר אם ירצה [מהאלפסי דלעיל וכן במיימוני פ"ו דהלכות מכירה], שנינו בפי כל הנשבעין (שבועות דף מ"ה) חנוני שהי' נותן לבע"ה מן החנות כל מה שירצה בתורת הלואה ומקיפו עד שיתקבץ הכל ופורע לו ואמר לו בעה"ב תן לפועלי סלע או לבעל חובי מנה שיש לו אצלי ואני אתן והרי החנוני אומר נתתי והפועל או בעל חוב אומר לא לקחתי הרי הפועל או הבעל חוב נשבע ונוטל מבע"ה חובו וכן החנוני נשבע ונוטל מבעל הבית מה שטען שנתן שהרי אמר לו ליתן. ומפרש בגמ' [שם דף מ"ז] שהפועל נשבע במעמד החנוני וכן החנוני במעמד הפועל או בעל חוב כדי שיכלמו זה מזה וכן כל כיוצא בזה. ושבועה זו תקנת חכמים היא בנקיטת חפץ מפני שבאין שניהם ליטול. גרסינן בבבא מציעא [דף כ"א] שטר שהיה ביד שליש והוציאו מתחת ידו בבית דין ואמר פרוע הוא נאמן אע"פ שהשטר מקויים שאילו רצה היה קורעו או שורפו וכן

אם מת השליש ונמצא כתב ידו יוצא מתחת יד השליש ששטר זה שמונח אצלו פרוע הוא נאמן אע"פ שאין עדים על הכתב [שם דף כ'] אבל כתב שיצא מתחת יד המלוה ששטר פלוני פרוע הוא אפי' הי' בכתב יד המלוה אינו אלא כמשחק. [שם] היו עדים על הכתב ואין עליו קיום שואלין העדים אם אמת הדבר אם לאו. [בדף כ"א] נמצא כתוב בגופו של שטר בין בפניו בין מאחריו בין במקצת בין בכולו שטר זה פרוע דנין על פי הכתב כמו שמפרש שם דאי לאו דפרוע לא הוה מרע לשטריה [בדף כ'] המוצא שטר בין שטרותיו ואינו יודע מה טיבו אם הלוה הפקידו אצלו או המלוה יהא מונח עד שיבא אליהו, [בפ' כל הנשבעין דף מ"ה] מלוה שמת ובא היורש לתבוע ללוה בשטר שעליו ואמר פרעתי לאביך והיורש אומר איני יודע אומר לו עמוד ושלם לו אמר השבע לי הרי נשבע בנקיטת חפץ שלא פיקדו אביו פי' להחזיר לו השטר ושלא אמר לו אביו פי' שהוא פרוע ושלא מצא בין שטרותיו של אביו ששטר זה פרוע וגובה. וזו היא הנקראת בתלמוד [שם דף מ"ה ובשאר מקומות] שבועת היורשים שנינו בפרק כל הנשבעין [שבועות דף מ"ה ובגמרא דף מ"ח] מת הלוה אחר שמת המלוה ובא היורש להפרע מן היורש לא יפרע עד שישבע שבועת היורשין וגובה. אמר רשב"ג אם צוה המלוה בשעת מיתתו לפני עדים ששטר זה אינו פרוע יפרע היורש בלא שבועה אף מן היורש. רב ושמואל אומר [בדף מ"ח] שאם מת הלוה תחילה ואח"כ מת המלוה אין יורשי המלוה נוטלין מיורשי לוה כלום שבשעה שמת לוה נתחייב המלוה להשבע וכבר מת ואין אדם מוריש ממון שיש עליו שבועה לבניו. ור' אלעזר אומר יורשין נשבעין שבועת יורשין וגובין. ובירושלמי [שם] משמע דרבי אלעזר כרבי יוחנן סב"ל דקאמר על מילתיה דרב ושמואל שמע רב יוחנן ואמר יאכל הלה וחדי ומסיק שם [בדף מ"ח דלעיל כל הסוגיא עד סוף] שדנין כרב ושמואל ודיינא דעביד כרבי אלעזר לא מהדרינן עובדא לפיכך אומר שם רב פפא ששטר חוב של יתומין הבאים ליפרע מן היתומים שמת אביהן הלוה תחילה אין קורעין אותו ואין מגבין בו אין גובין בו שאין אדם מוריש ממון שיש עליו שבועה לבניו ואין פורעין אותו שמא יבא דיין שידון כרבי אלעזר ויוציא בו. ואמר רב הונא בריה דרב יהושע לשם אפילו היה שם ערב ומת הלוה תחילה לא יפרעו יורשי המלוה מן הערב שאם תאמר יפרעו מן הערב הרי הערב חוזר ונפרע מיורשי הלוה. אמר רב נחמן הבו דלא להוסיף עלה דההיא דרב ושמואל ואין דנין מדין זה לכל הדומה לו אלא הפוגם שטרו ומת אע"פ שאינו גובה אלא בשבועה אומר רב פפא שם שבניו נשבעין שבועת יורשין וגובין. בפרק הכותב (כתובות דף פ"ח) א"ר זריקא אמר רב יהודא יורש שבא לגבות מן היורש ואמרו יורשי לוה אמר לנו אבא לא לויתי חוב זה הרי יורשי המלוה גובים בלא

שבועה שכל האומר לא לויתי כאילו אומר לא פרעתי דמי [שם ובפ' שבועת הדיינים (שבועות דף מ"א) ובב"ב ד"ו], [מהמיימוני פרק י"ז דמלוה ולוה] וכן מלוה שבא ליפרע מיורשי לוה ואמרו אמר לנו אבא לא לויתי חוב זה הר"ז גובה בלא שבועה, אמרי' בב"ב [דף ז'] יורש קטן שהיה שטר חוב לאביו ויצא עליו שובר אחר מיתת אביו אין קורעין את השטר ואין מגבין בו עד שיגדלו היתומים שמא שובר זה מזוייף הוא ולפיכך לא הוציאו הלוה בחיי אביו ופירש ר"ח [וכן הוא בהגהת מיימוני פרק י"ז דלעיל] שזה השובר היה מקויים בהנפק שאם לא כן היו טוענין בשביל היתומים שהוא מזוייף. ת"ר בכתובות [דף ק"י] המוציא שטר חוב על חבירו והיה כתוב בבבל מגבהו ממעות בבל הי' כתוב באי"י מגבהו ממעות א"י ומוכיח שם דה"ה בכתובה לרשב"ג דאית לי' כתובה דאורייתא ופסקינן בהלכות קידושין כמותו [לעיל מ"ע מ"ח] [בברייתא דלעיל] לא היה בשטר שם מקום והוציאו בבבל מגבהו ממעות בבל הוציאו באי"י מגבהו ממעות א"י [מהמיימוני פרק י"ז דלעיל] בא לגבות ממעות המקום שיצא בו השטר וטען הלוה שהמעות שאני חייב לו מכסף שהוא פחות מזה המטבע ישבע המלוה ויטול [סוף ברייתא דלעיל] היה בו מטבע כסף סתם מה שירצה לוה מגבהו. [מהמימוני דלעיל] מכאן אתה לומד ששטר שאין בו מקום שנכתב בו כשר לכל דבר והוא הדין לשטר שאין בו זמן כלל שהוא כשר, אע"פ שעדות זו אי אתה יכול להזימה הא מסקינן בסנהדרין [דף נ'] שאין מדקדקין בדיני ממונות בדרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין, [בפרק אחד דיני ממונות דף ל"ב] ולפיכך שטרי חוב המאוחרין כשרים אע"פ שאי אתה יכול להזימה, בבבא מציעא [דף ט"ו] מסקינן אחריות טעות סופר הוא בין בשטרי הלואה בין בשטרי מקח וממכר וכל נכסיו משועבדים אע"פ שלא פי' [משנה ר"פ הניזקין (גיטין דף מ"ח) ובפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קע"ה)] ואם לא מצא בני חורין גובה ממשועבדים מכל הקרקעות שהיו לו בעת שלוה אע"פ שהן עתה מכורין או נתונין [פרק חזקת הבתים דף מ"ד] אבל נכסים הבאין לו לאחר שלוה לא נשתעבדו לבעל חוב ואינו טורפן, [פרק מי שמת דף קנ"ז] ואם התנה עליו שכל נכסים שיקנה יהו משועבדים להפרע מהם וקנה אחר שלוה או מכר או נתן הרי בעל חוב טורף מהן דאלמוה רבנן לשיעבוד זה יותר מקניין לשעבד דבר שלא בא לעולם כדי שלא תנעול דלת בפני לוין [בדף מ"ד דלעיל] בד"א בקרקע אבל במטלטלין אין עליהן אחריות אפילו מטלטלין שהיו לו בשעת שלוה שמכרן לשעתן אין בעל חוב טורף אותן, הקנה לבעל חוב כל המטלטלין אגב קרקע שיש לו להיותו נפרע מן הכל הר"ז טור' מאותן המטלטלין והוא שיכתוב לו בשטר חובו הקניתי לך מטלטלין שיש לי אגב קרקע שיש לי דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי כדאיתא

בחזקת הבתים [דף מ"ד כל הסוגיא], וכן אם כתב לו שכל הנכסים שאני עתיד לקנות בין קרקעות בין מטלטלין הרי הן משועבדין לך להפרע מהן והמטלטלין קנוין לך אגב הקרקעות להפרע מהן דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי הר"ז טורף אף ממטלטלין שקנה הלוה אחר שלוה שכל תנאי שבממון תנאי קיים, תניא בפ' השולח (גיטין דף מ"א) עשה שדהו אפותיקי לבעל חובו או לאשה בכתובתה והוא שיכתוב להן אפה תהא קאי ושטפה הנהר הרי זה גובה משאר נכסים וטורף אותם. [שם] ואם התנה עמו שלא יהא לו פרעון אלא מזה אינו טורף משאר נכסים וכן בפ' איזהו נשך [דף מ"ו] פסיק שאינו קונה שדהו באפותיקות אא"כ כתב לו לא יהא לך פרעון אלא מזו. [מהמיימוני פי"ח דמלוה ולוה] וכן אם לוה ממנו ופי' שאין לו עליו אחריות הרי זה אינו גובה מנכסים משועבדים לעולם. אמרינן בירושלמי דיבמות פ' אלמנה (ומביאו באלפסי פרק השולח ובמיימוני דלעיל] העושה שדהו אפותיקי לבעל חוב או לאשה בכתובתה ומכרה הרי זה מכורה וכשיבא בעל חוב לגבות אם לא ימצא בני חורין יטרוף אותה בד"א כשמכרה לשעתה אבל מכרה ממכר עולם אינה מכורה, [בפרק חזקת הבתים דף מ"ד] עשה עבדו אפותיקי ומכרו בעל חוב גובה ממנו מפני שיש לו קול. [שם] עשה שורו אפותיקי ומכרו אין בע"ח גובה ממנו וכן שאר מטלטלין מפני שאין להן קול, [בפרק השולח דף מ' והסוגיא בתו' שם בד"ה הקדש] עבד שעשאו רבו אפותיקי ושחררו אע"פ שכתב לו לא יהא לך פרעון אלא מזה יצא לחירות דאמר רבא [שם ובפרק החובל (בבא קמא דף צ')] הקדש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שיעבוד ורבא לטעמיה דאמר רבא [בפ' כל שעה דף ל'] בעל חוב מכאן ולהבא הוא גובה והקדש שאמר רבא דווקא קדושת הגוף כגון בהמה למזבח אבל קדושת דמים דפקעה על ידי פדיון אמרינן התם [בריש דף ל"א ובפרק שום היתומים דף ל"ג] דאתי מלוה ופריק מן ההקדש בדבר מועט כדי שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון, בעל חוב שבא לטרוף אם יש מעות ללוקח יכול לסלקו וליתן לו דמי מה שהוא טורף כרבא דפ' מי שהיה נשוי (כתובות דף צ"ב) וחוזר הלוקח ותובע למוכר, [בב"מ דף ט"ו ובפ' המקבל (בבא מציעא דף ק"ו)] ואם עשה אותה אפותיקי אינו יכול לסלקו בדמים. [במשנה ריש פרק הניזקין (גיטין דף מ"ח)] כשיורדין בית דין לנכסי הלוה לגבות מהן לא יגבו לבעל חוב אלא מן הבינונית שבקרקעות ואמר עולא בבבא קמא [דף ח'] ובפרק הניזקין (גיטין דף נ') שדין תורה שיגבה בעל חוב מן הזיבורית שנא' בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא וגו', מה דרכו של אדם להוציא פחות שבכלים וכמו כן מסתמא בקרקעו' נותן הפחות שהיא הזיבורית אבל תקנו חכמי' בבינונית כדי שלא תנעול דלת בפני לווין [במתניתין דלעיל ובגמ' דף נ'] בד"א בבא ליפרע מן הלוה עצמו

אבל הבא ליפרע מן היורשין בין קטנים בין גדולים לא יפרע אלא מן הזיבורית [שם] ואין נפרעים מנכסים משעובדים במקום שיש שם נכסים בני חורין ואפי' היו בני חורין זיבורית והמשועבדין בינונית או עידית בין שמכרם בין שנתנם. נשתדפו בני חורין הר"ז טורף מן המשועבדים כדמסקינן בפ' מי שהיה נשוי (כתובות דף צ"ה) שכיון שנשחתו כאלו אינם גרסינן בנזיקין [דף ח' ובפרק מי שהיה נשוי דף נ"ב] אמר רבא ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון ומפרש רבי' יצחק [בתו' שם בד"ה ראובן] אפי' בשני שטרות וחזר שמעון ומכר שדה אחד מהן ללוי אפי' היא השדה שלקח תחילה בשטר הראשון ובא בעל חוב של ראובן לטרוף רצה מזה גובה רצה מזה גובה ואין יכול לומר לבעל חוב הנחתי לך מקום לגבות הימנו השדה שביד שמעון שקנה באחרונ' שהרי יכול שמעון לומר מה טעם אמרו חכמים אין נפרעין מנכסי' משועבדי' במקום שיש נכסי' בני חורין מפני תקנת לוקח ראשון ואי איפשי בתקנה זו ואמר רבא [בדף ח' דלעיל] כל האומר אי איפשי בתקנת חכמים שתקנו לטובתי שומעין לו בד"א [שם] כשלקח לוי בינונית אבל אם לקח עידית והניח זיבורית או זיבורית והניח עידית אינו טורף לוי שהרי זה אומר לו מפני זה טרחתי ולקחתי שדה שאין דינך לגבות ממנו וכן אם לקח לוי בינונית והניח אצל שמעון בינונית כמו הבינונית שלקח אינו טורף מלוי שהר"ז אומר לו הנחתי לך מקום לגבות ממנו. שנינו בפ' הניזקין (גיטין דף מ"ח) הניזקין שמין להם בעידית ובע"ח בבינונית וכתובת אשה בזיבורית ובב"ק [דף ח' כל הסוגיא ועיין שב בתוס'] תניא מכרן לג' בני אדם בבת אחת כולם נכנסו תחת הבעלים והניזקין טורפין בעידית ובעל חוב בבינונית וכתובת אשה בזיבורית מכרן לזה אחר זה כולן טורפין מן האחרון לא הספיק טורפין משלפניו לא הספיק טורפין משלפני פניו אפילו היה האחרון הוא שלקח הזיבורית שהרי הלוקח קודם אומר לטורף הנחתי לך מקום לגבות ממנו מכרן לאחר בזה אחר זה הרי הלוקח נכנס תחת הבעלים בד"א כשלקח עידית באחרונה אבל אם לקח זיבורית באחרונה כולן גובין מן הזיבורית שהרי אומר לטורף כשיבא לגבות מן השדה שלקח תחילה הרי הנחתי לך מקום לגבות ממנו. מסקי' בפ' מי שהיה נשוי [דף צ"ח וכן הסוגיא במיימוני סוף פי' י"ט דמלוה ולוה ע"ש בהשגות] מכר הלוה שדה ללוקח ומכרה לוקח ראשון ללוקח שני וכתב המלוה ללוקח הראשון דין ודברים אין לי עמך וקנו מידו הרי בעל החוב טורף מלוקח שני אותה השדה ולוקח הא' טורף אותה מבעל חוב שהרי כתב לו דין ודברים אין לי עמך ולוקח שני טורף אותה מלוקח ראשון שהרי הוא מכרה לו ובעל חוב חוזר וטורף משני וחוזרין חלילה עד שיעשו פשרה ביניהם, וכן האשה בכתובתה [במיימוני דלעיל ריש פרק כ' ממשמעות מתניתין וגמ' בפ' מי שהיה

נשוי (כתובות דף צ'] מי שיש לו עליו חובות הרבה כל שקדם חובו גובה תחילה בין מן הלוה בין מן הלקוחות ואם קדם אחרון וגבה מוציאין אותו מידו שכל שקדם חובו זכה בד"א בקרקעות שהיו לו בעת שלוה אבל הקרקעות שקנה אחר שלוה מבעלי חובות הרבה אע"פ שכתב לכל אחד מהם שאני עתיד לקנות משועבדים לך אין בהם דין קדימה כדאיתא בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ז), [מיימוני דלעיל] וכל שקדם וגבה זכה אע"פ שהוא אחרון [שם] לוה וכתב לו מה שאני עתיד לקנות משועבד לך ואחר כך קנה שדה וחזר ולוה מאחר הרי השדה משועבדת לראשון והוא קודם לגבות וכן אפילו היו מאה, [מבואר באלפסי פרק מי שהיה נשוי] אין דין קדימה במטלטלין אלא כל שגבה מהן זכה אע"פ שהוא אחרון ואמר רבי יוחנן בגיטין [דף י"ח] קדם אחד משאר בני אדם ותפש מן המטלטלין של זה כדי לזכות מהן לאחד מבעלי חובו לא זכה שכל התופס לבעל חוב במקום שיש עליו חוב לאחרים לא קנה [בתוס' שם בד"ה התופס] ואפי' במקום שעשאו שליח כמו שמוכיח בפרק הכותב (כתובות דף פ"ד) במעשה דיימר בר חשו אבל אין עליו חוב לאחרים קנה לו וכן אם אמר לו הלוה זכה בחפץ זה לפלוני או תן מנה זה לפלוני זכה לו ואין אחד מבעלי חובותיו יכולין לגבות מאלו המטלטלין שכבר זכה בהם אחר. [דף י"א דלעיל] בעלי חובין הרבה שיצאו בשעה אחת אם החוב לאחד אלף ולאחד אלפים ולאחד שלשת אלפי' ונכסי הלוה אלף כולן חולקין בשוה. אבל אם הם אלפים האלף חולקין בשוה ובשאר אלף לפי החשבון כדתנן בפרק מי שהיה נשוי (כתובות דף צ"ג) אין שם אלא מנה חולקות בשוה כך כתב רב היי גאון [והביאו אלפסי שם] [כל הסוגיא מבוארת באלפסי שם ובפרק הכותב וכן במיימוני דלעיל] שטרות שזמן כולם יום אחד או שעה אחת במקום שכותבין שעות כל שקדם אחד מהם וגבה בין קרקע בין מטלטלין זכה באו כולן כאחד לגבות וכן בעלי חובות שכל אחד מהן קדום לזמן חברו שבאו לגבות מן המטלטלין שהרי אין בהן דין קדימה או שבאו לגבות מקרקע שקנה לוה לאחר שלוה מן האחרון שבהן ואין בנכסים כדי שיגבה כל א' מהן את חובו מחלקין ביניהם וכעניין זה בארנו בשם רבינו יעקב בהלכות מתנה בב"מ [דף ט"ו] ובפרק מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ז) אמר שמואל בעל חוב גובה את השבח שהשביח הלוקח בין שהשביח מחמת הוצאה בין שהשביחו הנכסים מאליהן אלא שאם השביחו מאליהן יטרוף כל השבח ואם השביחו מחמת הוצאה גובה חצי השבח לפי שהשבח בא לאחר שלוה מראובן ולאחר שמכר ללוי ונמצא ראובן ולוי כשני בעלי חובות לשמעון והשבח מנכסים שבאו לו אחר שלוה משניהם שהן חולקין כאחד כמו שבארנו עוד בב"מ [דף ט"ו] ובגיטין [דף מ"ח] אין מוציאין לא את השבח ולא את הפירות שאכל הגזלן ולא מזון

האשה והבנות מנכסים משועבדין שאלו דברים שאין להם קצבה [שם דף נ']. ומקולי כתובה שלא תטרוף אשה מן השבח בכתובתה כדאיתא בפרק יש בכור (בכורות דף נ"ב). עוד בב"מ [דף ט"ו] כל הפירות שאכל הלוקח אין נטרפין ממנו אבל הפירות המחוברין לקרקע אע"פ שאינם צריכין לקרקע כי אם מעט הרי בעל חוב גובה מהן כמו שגובה מן השבח אבל אין צריכין לקרקע כלל אין בעל חוב גובה מהן כדאיתא בפ' נערה (כתובות דף נ'). [בב"מ דף ט"ו כל הסוגיא ומה שכתב אלא אם כן שבחה מאליה היינו כדעת האלפסי שם והמיימוני בפרק כ"א דמלוה ולוה] מתנה ששבחה מחמת הוצאה אין בעל חוב גובה משבחה כלום אא"כ שבחה מאיליה ואם קיבל הנותן אחריות המתנה הרי הבעל חוב גובה את השבח כדרך שגובין מן הלקוחות ולמה יטרוף בעל חוב חצי השבח מן הלוקח ולא יטרוף ממקבל מתנה כלום מפני שהמוכר כותב ללוקח בשטר המכירה אנא איקו ואשפו ואידכי ואמרוק זביני אילין ועמליהון ושבחיהון וצבי זבינא דנן וקביל עלוהי ופירש ר"ח זבינא הוא הלוקח פי' ממחמת תנאי שאמרנו נתרצה הלוקח שיטרפנו בעל חוב אבל מקבל מתנה שאין לו על מי לחזור אין טורף ממנו [בתו' שם בד"ה בעל חוב ובתו' פרק הגוזל (בבא קמא דף צ"ו) בד"ה הא] אומר רבינו יצחק כי מן היתומים אע"פ שאין להן על מי לחזור טורף מהן דיורש כרעיה דאבוה דתנן במסכת בכורות [דף נ"א] אין הבכור נוטל פי שנים בראוי ולא בשבח ולא האשה בכתובתה ולא הבנות במזונותיהן משמע דאשה בכתובתה מיירי מיתמי דומיא דבכור והבנות במזונותיהן ומקשה [שם דף נ"ב] והא אמר שמואל בעל חוב גובה את השבח ומתרץ מקולי כתובה שנו כאן, וצריך להתישב בההיא דפ' המקבל (בבא מציעא דף ק"י) שמשמע שם קצת שיתומי' שהשביחו הנכסים אין הבעל חוב גובה מן השבח כלום שאומר שם יתומים אומרים אנו השבחנו ובעל חוב אומר אביכם השביח על היתומים להביא ראיה. ואומר רבינו יצחק שלשם מדבר כגון שאותה קרקע עשה אותה אביהם אפותיקי לבעל חוב וזהו מה שאומר שם על היתומי' להביא ראיה מ"ט ארעא כיון דלגוביינא קיימא כמאן דגביא דמיא ואם השביחו יתומים שמין להם את השבח כדין יורד לתוך שדה חברו ונטעה שלא ברשות: **סדר גביית החוב למדנו עיקר הלכותיו מפ' הגוזל (בבא קמא דף קי"ב) ומפ' גט פשוט [בבא בתרא דף קס"ט ומה שכתב ונתקיים זה פשוט שאומרים לו קיים שטרך כדאיתא בכתובות דף י"ט.] וכן המשפט:**

כשיביא המלוה שטרו לב"ד ונתקיים אומר ללוה שלם ואין יורדין לנכסיו תחלה עד שיתבענו אם טעה הדיין והוריד המלוה לנכסי לוה קודם שיתבענו מסלקין אותו כדפסקו שם רבא ורב חנין [בפ' גט פשוט דף קע"ד ושם כל הסוגיא מו"ס שם דף קס"ט ובפ'

הגוזל (בבא קמא דף קי"ב) וכן הוא במיימוני פרק כ"ב דמלוה ולוה] אמר הלוה הריני משלם קבעו לי זמן כדי שאלוה מאחר או אמשכן או אמכור ואביא המעות קובעין לו זמן ל' יום ואין מחייבין אותו ליתן משכון שאילו היה שם מטלטלין מיד היו ב"ד גובין מהן. ומתקנת הגאונים אם רצה המלוה להחרים על מי שיש לו מעות או מטלטלין ומפליג אותו בדברים הר"ז מחרים וגם אין מחייבין אותו ליתן ערב. שלמו השלשים ולא הביא בית דין כותבין אדרכתא. וכן אם אמר בתחילה כשתבעו איני משלם כותבין אדרכתא על נכסיו מיד ואין קובעין לו זמן וכן אם אין שם שטר אלא מלוה על פה או שהודה כותבין אדרכתא על נכסים בני חורין שיש לו. טען ואמר שטר זה שנתקיים בפניהם מזוייף הוא ואני אביא ראיה ואבטלנו ועדי במקום פלוני אם נראה לדיינין שיש ממש בדבריו קובעין לו זמן להביא עדיו ואם נראה להם שאינו בא אלא בעלילת דברים אומרים לו שלם ואחר כך אם יש לך ראיה יחזור. ואם טען שהמלוה אלם ולא ירצה להחזיר מניחין על יד שליש קבעו לו זמן להביא ראיה ולבטל השטר והגיע הזמן ולא בא ממתינין לו שני וחמישי ושני ואם לא בא כותבין עליו פתחא ומשמתין אותו וממתינין לו והוא בנדרו תשעים יום שלשים הראשונים שמא הוא טורח ללוות אמצעיים שמא הוא טורח למכור אחרונים שמא הלוקח ממנו טורח להביא מעות. שלמו התשעים יום ולא בא ב"ד כותבין אדרכתא על כל נכסיו ומתירין לו נידויו ואין כותבין אדרכתי' על נכסיו עד ששולחין ומודיעין לו והוא שיהא קרוב לבית דין בכדי שילך השליח אחריו בשלישי וברביעי יחזור ויעמוד בדין בחמשי יתר על זה אין צריך להודיעו בד"א כשהי' כל התשעים יום נשמט ואומר עתה אביא ראיי ואבטל השטר אבל אם אמר איני בא לבית דין מיד כותבין אדרכתא על נכסיו בין על הקרקעות בין על מטלטלין. וכן אם היה השטר על הפקדון אין ממתינין לו צ' יום אלא כותבין אדרכתא על נכסיו מיד. זה שאמרנו שאם לא בא בסוף צ' יום כותבין אדרכתא על נכסיו על הקרקעות אבל על המטלטלין אפי' אחר תשעים יום כל זמן שהוא אומר עתה אביא ראיי ואבטל השטר אין מורידין מלוה למטלטלין שמא יאכל אותם ויביא זה ראיה ויבטל השטר ולא ימצא מה יטול ואפי' הי' למלוה קרקע שמא תכסיף או שמא תשתדף. כיצד כותבין האדרכתא אם לנכסים בני חורין הורידוהו אומרים איש פלוני נתחייב לפלוני בדין כך וכך ולא נתן לו מעצמו וכתבנו לו אדרכתא זו על שדה פלונית שלו, [דין השומא והכרזה בפרק שום היתומים (ערכין דף כ"א)] ואחר כך שמין לו שלשה מאותה שדה כנגד חובו ומכריזין עליה כפי מה שיראו עד שיפסקו המוסיפין. ומורידין אותו בחובו לחלק ששמו לו וקורעין שטר החוב אם היה שם שטר. ואם לא היו לו נכסים בני חורין כותבין האדרכתא כך איש פלוני נתחייב

לפלוני כך בשטר חוב שהיה בידו ולא נתן לו חובו ולא מצאנו לו נכסים בני חורין וכבר קרענוהו לשטר שהיה לו עליו ונתננו לפלוני רשות לדרוש ולחקור ולהיות ידו נטויה על כל נכסים שימצאו לו וכל קרקעות שמכר מזמן פלוני והלאה יש לו ליפרע ולגבות חובו מן הכל ואחר שכותבין אדרכתא זו הולך המלוה ומחפש אם מצא לו נכסים בני חורין שמין לו מהם ואם מצא משועבדים מאחר זמן שטרו טורף מהן וקורעין האדרכתא וכותבין לו שטר טירפא כיצד כותבין איש פלוני בן פלוני זכה בדין לטרוף בדין בחוב שיש לו על פלוני שהוא כך וכך משדה פלוני שלקחה פלוני בכך וכך מזמן פלוני וכבר קרענו האדרכתא שהיה בידו והרשינוהו לטרוף מזה כך וכך. ואחר שכותבין הטרפא לטרוף מורידין שלשה בקיאין לאותה שדה ושמין לו ממנה כשיעור חובו כפי מה שראוי לו מן הקרן וחצי השבח ומכריזין עליה ל' יום כדרך שמכריזין על נכסי יתומין ואח"כ מורידין אותו לנכסי הלוקח בשומא שלו אחר שנשבע המלוה שלא נפרע מן החוב זה כלום כדין כל הבא ליפרע מנכסים משועבדים [שבועה זו בפרק כל הנשבעין (שבועות דף מ"ה) ובפ' הכותב (כתובות דף פ"ז)] ואח"כ קורעין שטר הטרפא וכותבין שטר שומא ומפרשין בו בכמה שמאוה מפני ששומא חוזרת לבעלים לעולם. ומאימתי אוכל הטורף פירות שדה זה משיפסקו ימי ההכרזה שכך א"ר בב"מ [דף ל"ה] כל אדרכתא שאין כתוב בה קרענוה לשטר הלואה אינה אדרכתא וכל טרפא שאין כתוב בה קרענוה לאדרכתא אינה טרפא וכל שומא שאין כתוב בה קרענוה לטרפא אינה שומא. לפי הסדר הזה שבארנו פירוש אדרכתא הוא לשון דריכה כמו הדריכוהו מנוחה וכן פירש רבינו שלמה בכל התלמוד [ובכמה מקומות ומהם בפ' המפקיד ובפרק הגוזל דלעיל]. אבל רבי' שמואל פי' בגט פשוט [דף קס"ט] ורב היי בשערים שלו וכן משמע שם שהסדר מדברי רב נחמן שמטא"ש סימן שטר מלוה תחילה ואח"כ קורעין שטר מלוה וכותבין שטר טרפא שילך ויטרוף מקרקעות הלוה בכ"מ שימצאם ואחר שמצא שדותיו קורעין שטר טרפא וכותבין אדרכתא שיהא שליט ודורך על כל נכסים של זה לגבות חובו משדות אלו ואח"כ מורידין בני אדם בקיאין בשומא לשום לו כשיעור חובו ומכריזין עליה ואח"כ קורעין לשטר אדרכתא וכותבין שטר השומא. הורו הגאוני' כי ב"ד ששמו לטרוף בנכסי הלוקח וטעו בכל שהוא מכרן בטל שהרי הם כשליח לטורף וללוקח ויש להם רשות לתקן אבל לא לעוות כשליח. וצריך להתישב בדבריהם שהרי בפ' האיש מקדש (קידושין דף מ"ב) אמרינן דבשתות דווקא מכרן בטל וכן בפרק אלמנה ניזונית (כתובות דף צ"ט) כבר בארנו ששומא חוזרת לבעלים לעולם כדאי' בפ' המפקיד (בבא מציעא בדף ל"ה) כל זמן שתשיג ידו של לוה או של נטרף או יורשיהם והביאו לבעל חוב מעותיו מסלקין

אותו אלא א"כ מכרה או נתנה או הורישה או שמאה לבעל חובו מדעתו אבל שמאוה ב"ד לבעל חובו של זה המלוה הר"ז חוזרת כך המסקנא שם. בפ' גט פשוט (בבא בתרא בדף קע"א) מביא הא דתנן במסכת שבועות [דף מ"ו] שטרי חוב המוקדמין פסולין שהרי טורף בהן לקוחות שלא כדין ולפיכך קנסו אותם חכמים ולא יגבה בשטר מוקדם אלא מבני חורין שמא יטרוף בו מזמן ראשון שהקדימו. שטרי חוב המאוחרין כשרים שהרי הורע כוחו של בעל השטר שאינו טורף אלא מזמן השטר ואע"פ שלא כתבו בו שהוא מאוחר הרי זה כשר. ושנינו בגיטין [דף י"ז] שטר שכתבוהו ביום וחתמוהו בלילה הסמוך לו פסול מפני שהוא מוקדם, [שם דף י"ח] ואם היו עסוקים באותו עניין עד שנכנס הלילה וחתמוהו ואע"פ שקנו ממנו בלילה כשר וכתובות שלנו שנכתבו ביום ונחתמו בלילה הרי האומר שם שכתובה כמעשה בית דין דמיא ואין לחוש לכך אמנם התוספת אינה מעשה בית דין אלא מאחר שקנו ביום כשר ועוד שבעסוקין באותו עניין הכל מודים שם כאשר בארנו. [בפרק גט פשוט דף קס"ז] עוד שם ומפרש לה בב"מ [דף י"ג] כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו. ואין כותבין למלוה עד שיהא הלוה עמו בד"א בשטרי אקנייתא פירש רבינו שלמה ששיעבד עצמו בקניין בין ילוה בין לא ילוה אבל לא שטר אחר שמא יכתוב עתה ללות ממנו מניסן ולא ילוה ממנו עד תשרי ונמצא המלוה טורף בשטר זה מניסן שלא כדין שהרי לא הגיע לידו עד תשרי ואין הלכה כאביי שאומר [שם ובפ' המפקיד (בבא מציעא דף ל"ה)] עדיו בחיתומיו זכין לו כאשר בארנו בהלכות אבדה [לעיל בסוף מ"ע ע"ד] [בפ' גט פשוט דף קס"ב כל הסוגיא] עדים שקנו מיד המוכר או הלוה וכיוצא בהן ונתאחרה כתיבת השטר זמן מרובה צוה רב לסופרי שאם ידעו יום שקנו ממנו בו כותבין בשטר זמן הקנין אע"פ שאינו זמן חתימתן כי מיום הקנין הואיל ולכתיבה עומד יוצא הקול כך פסקו ר"ח ורבינו יצחק [בתוס' שם] ודלא כרשב"ם שפיי זה הדבר דווקא בשטרי אקנייתא אבל בשאר שטרות יחשב מוקדם ואין נראה ואם לא ידעו יום שקנו בו כותבין זמנו של שטר משעת כתיבה וכן צוה כשתעמדו בשילי כתבו בשילי בתוך השטר אע"פ שנמסרו לכם הדברי בהיני והיני ושילי שני מקומות הן, [שם דף קע"א כל הסוגיא] שטרי מקח וממכר שלא נכתבו בזמנו אפילו הם מאוחרים פסולים שהרי איפשר לטרוף בה שלא כדין כיצד כגון שחזר המוכר וקנה השדה מיד הלוקח קודם שיגיע זמן השטר המאוחר ויוציא הלה השטר המאוחר ויאמר חזרתי ולקחתי ממך פעם שניה ונמצא טורף שלא כדין. ולמה לא נחוש כן לשטר חוב המאוחר שמא יפרענו קודם שיגיע זמנו ויכתוב שובר ויחזור ויוציא השטר המאוחר ויטרוף בו שלא כדין לפי שכל הכותב שטר מאוחר תקנתו שיכתוב שובר סתם שכל

זמן שיוציא השטר ישבור אותו זה השובר ואם לא עשה כן וכתב השובר בזמן הפרעון הוא הפסיד על נפשו, [שם דף קכ"ח וקכ"ט כל הסוגיא] מי שאבד שטר המכר ועדיו קיימים כיצד יעשו יכתבו שטר שני ויאמרו בו שטר זה אין גובין בו מנכסים משועבדים ולא מנכסים בני חורין ולא כתבנוהו אלא להעמיד שדה זו ביד פלוני הלוקח כדי שלא יוציאנה מידו המוכר ולא יורשיו שאם לא כתב כן יש לחוש לקנוניא כמו שמפרש שם אבל בשטרי חובות אינו כן כי אע"פ שעדיו קיימים וקנו מידו וחזר בשעתו ואמר שטר שכתבתם לי עתה אבד או נשרף אין כותבין לו שטר שני שמא פרעו או מחלו. שנינו שם [בדף קס"ח] מי שבלה שטר חובו והרי הוא הולך להמחק מעמיד עליו עדים ובא לבית דין והן עושין לו קיום אבל עידי השטר עצמו אין כותבין לו שטר אחר אע"פ שנמחה לפניהם אלא באים לב"ד וב"ד עושין לו קיום ת"ר [שם] כיצד מקיימין שטר זה כותבין שטר אחר ואומרים אנו בית דין פלוני ופלוני ופלוני הוציא פלוני בר פלוני שטר מחוק לפנינו זמנו ביום פלוני ועדיו פלוני ופלוני. אם כתבו והוזקקנו לעדותם של עדים ונמצאת מכוונת גובה בשטר זה שכתבו לו ואין צריך קיום אחר. ואם לא כתבו כן צריך להביא ראיה על העדים הראשונים עד שתתקיים עדותן. [שם] שטר חוב שנתקרע כשר נמחק או נתטשטש אם רישומו ניכר כשר נקרע קרע ב"ד הרי הוא פסול ומפרש אביי [שם] שקרע ב"ד הוא שתי וערב. [שם דף ק"ע] מי שפרע מקצת חובו אם רצה מחליף וכותבין לו בית דין שטר אחר בשאר החוב כזמן ראשון. [בדף קע"א] אבל לא עידי השטר ואם רצה יכתוב שובר כרבי יוסי [בדף ק"ע]. הלכה כרבי יוחנן וריש לקיש שאומר שם [בדף קע"א] הבא לפרוע כל חובו ואמר המלוה אבד לי השטר הרי זה יכתוב לו שובר ויפרע כל חובו ומתקנת הגאונים שיש ללוה להחרים סתם על מי שכובש שטרו וטוען שאבד. אמר רבא שם [בדף קע"ב] מי שהוציא שטר חוב במנה ואמר עשו לי שנים בחמשים חמשים אין עושין שזכות ללוה להיות הכל בשטר אחד שאם יפרענו מקצתו נמצא שטרו פגום וכן אם הוציא שני שטרות בחמשים נ' ואמר עשו אותה ק' אין עושים לו אלא עושין לו קיום לכל אחד ואי שזכות הוא ללוה להיות שנים שלא יכוף אותו בדין בפעם אחת לגבות הכל. אמר רב אשי [שם] הוציא עליו שטר חוב במאה ואמר קרעוהו וכתבו לי שטר אחר בחמשים אין שומעין לו שמא פרע הכל וכתב לו שובר על שטר של מאה. וכשיחזיר ויוציא שטר של חמשים יוציא הלוה שובר עליו ויאמר לו זה שטר אחר הוא. כבר בארנו [לעיל] שבשטרי אקנייתא שנינו בפרק גט פשוט [בבא בתרא דף קס"ז ובגמרא דף קס"ח מבואר כל הסוגיא] שכותבין ללוה אע"פ שאין מלוה עמו וכן כותבין שטר למוכר אע"פ שאין לוקח עמו ושובר לאשה אע"פ שאין בעלה עמה וגט

לאיש אע"פ שאין אשתו עמו אבל אין כותבין שטר אירוסין ונישואין ושטרי אריסות וקבלנות ושטרי ברירת הדיינין וכל מעשה בית דין אלא מדעת שניהם וכל השטרות האלו צריכין להזהר בתיקונם כשאר השטרות ומי נותן שכר הסופר בשטרי הלואה נותן הלוה ובשטרי מקח וממכר הלוקח נותן והאשה נותנת שכר הגט והחתן נותן שכר שטר אירוסין או הנישואין והמקבל וכן אריס או השוכר צריך ליתן שכר השטר. אבל שטרי ברירת הדיינין או טענות בעלי דינין שניהם נותנין השכר, [שם דף קס"ז וכן במיימוני פ"ד דמלוה ולוה] בכל השטרות צריכין שיהיו העדים מכירין השמות שבשטר שזהו פלוני בן פלוני וזהו פלוני בן פלוני שמא יבאו שנים ויעשו קנוניא וישנו שמותיהן כשמות אחרים. עוד שם [בדף קמ"ז] אמר רב כל מי שהוחזק שמו בעיר שלשים יום אין חוששין לו שמא שם אחר יש לו אבל מי שלא הוחזק שמו בעיר שלשים יום ואמר כתבו שטר שאני חייב לפלוני כך וכך אין כותבין לו עד שיביא ראיה שזה שמו או הוחזק. כל שטר שיצא לפנינו ויטעון הלוה איני חייב כלום שמא רמאי אחד בא והעלה שמו כשמי מאחר שלא הוחזק שם שנים ששמותיהם שוין אין חוששין לדבריו שחזקה הוא שאין העדים חותמין על השטר אא"כ מכירין אלו הנזכרין בו [כחכמים בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ח)], [בפרק מי שמת דף קנ"ה ובפ"ב דכתובות דף י"ט] וכן חזקה שאין חותמין על השטר אא"כ נודע להם בודאי שאלו שהעידו על עצמן גדולים. [בגיטין דף י"ט] ואין העדים חותמין על השטר אא"כ יודעין לחתום. עדים שאין יודעין לחתום וקרעו להם נייר חלק וחתמו על הרושם מכין אותו מכת מרדות והשטר פסול כדאי בגיטין [שם] ומשמע שם שזקן שכהו עיניו אין לו לחתום על פי אחרים שיקראו לפניו דדווקא רב נחמן חתם על פי סופרי בית דינו שיראים ממנו ורבינו יצחק אומר [וכן באשירי שם מביאו] שאם היו שנים קוראין יכול לחתום דאין חשוב עד מפי עד כיון שאין מעידין על עיקר המעשה כי אם על הכתיבה. עוד שם [דף קע"ב] שנינו שני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת אינם יכולין להוציא שטר חוב זה על זה ולא אחר יכול להוציא עליהם ש"ח. נמצא לאחד בין שטרותיו שטרו של יוסף בן שמעון שיש לו עליו פרוע שטרות שניהם פרועים כיצד יעשו ישלשו יוסף בן שמעון בן פלוני ואם שמות זקיניהם שוין יכתבו סימן יחוסם כהונה או לויה או דורות. [שם] שני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת שהוציא אחד מהם שטר חוב על אחד מבני העיר אינו יכול לדחותו ולומר לו לפלוני ששמו כשמך אני חייב וממנו נפל השטר אלא הרי זה שיצא מתחת ידו גובה ממנו ואין חוששין לנפילה ודבר זה שביארנו כדברי משנתינו [דף קע"ג] שהיא עיקר מן הברייתא [שם] שחולקת עליה בזאת. ומתוך כך פוסק שם [בדף קע"ב] בשטר אחד שיצא לבית

דין של רב הונא שהיי כתוב בו אני פלוני בן פלוני לויתי ממך מנה ולא היי שם כתוב שם המלוה ופוסק שם רבא שכל מי שיצא שטר זה מתחת ידו גובה בו ואינו יכול לדחותו ולומר של אחר הוא ונפל ממנו:

מסקינן בסוף פרק גט פשוט [בבא בתרא דף קע"ו ומה שפיי שעשו אותו ב"ד ערב מלשון המיימוני פכ"ה דמלוה ולוה] שכל ערבים צריכין קניין חוץ מערב בשעת מתן מעות וערב דב"ד שעשו אותו בית דין ערב. וכתב רבינו יעקב [בתוס' שם דף קע"ג בד"ה וקבלן ושאר כל הסוגיא גם כן שם] וקבלן כיוצא בהן שאין צריך קניין. פירש רבינו יעקב מדת הערבות מתוך הלכה שבפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קע"ג) כי המלוה חברו על ידי ערב אע"פ שהערב נשתעבד למלוה לא יתבע את הערב תחילה אלא תובע הלוה תחלה ואע"פ שאין נכסים ללוה דהיינו קרקעות. ואם הוא רחוק ימתין אותו או ילך לתובעו ולכופו ואין מורידים מלוה לנכסי הערב כי שמא כשיבא הלוה יתן לו למלוה מטלטלין ואם לא יכול לכופו ללות דלא ציית דינא נכנס לביתו של ערב ואחר כך יעשה הערב דין עם הלוה אם יכול להוציא מידו יוציא או ישמתו אותו בבית דין עד שיתן לו. התנה המלוה על הערב ואמר לו על מנת שאפרע ממי שארצה יפרע מן הערב תחילה בד"א כשאין נכסים ללוה דהיינו קרקעות אבל יש קרקע ללוה מאחר שהדבר בלא ספק שיכול להפרע מן הלוה לא יפרע מן הערב. וקבלן אע"פ שיש נכסים ללוה אם ירצה המלוה יפרע מן הקבלן. נשא המלוה ונתן ביד הערב הר"ז נפרע מן הערב ולא מן הלוה שאין למלוה על הלוה כלום כדמסיק בסוף פ' גט פשוט (בבא בתרא דף קע"ו). ואם אין לו ממה ליפרע מן הערב חוזר ונפרע מן הלוה מדר' נתן דק"ל כמותו בבעל חוב בעלמא [בפ"ב דכתובות דף י"ט ובפרק כל שעה (פסחים דף ל"א)], [בפרק גט פשוט דף קע"ד] איזהו ערב ואיזהו קבלן א"ל תן לו ואני אתן לך וכל שכן תן לו ואני קבלן זהו קבלן שיש למלוה להפרע ממנו תחילה אם ירצה אע"פ שלא פיי ואמר ע"מ שאפרע ממי שארצה. אבל אם אמר לו הלוהו ואני פורע הלוהו ואני ערב הלוהו ואני חייב הלוהו ואני נותן הלוהו ואני קבלן תן לו ואני ערב כולן לשון ערבות הן כרבא דבתראה הוא שאומר כן [שם]. ואם כתוב בשטר פלוני ערב קבלן פוסק רבינו יצחק [בתוספות דלעיל] שמועיל [בפרק הניזקין דף מ"ט] ערב של כתובה אע"פ שקנו מידו פטור מלשלם שהרי מצוה עשה ולא חסר ממון ואם האב ערב לכתובת בנו וקנו מידו חייב. וקבלן דכתובה חייב. גרסינן בירושלמי דשבועות [ריש פרק שבועת הפקדון] שנים שלוו בשטר אחד הרי הן ערביי זה לזה אע"פ שלא פירשו. ואני אומר כי הדבר הזה מחלוקת חכמים ורשב"ג דתניא בתוספתא דשביעית [בפ' בתרא] חמשה שלוו בשטר אחד כל מי שיש לו קרקע

כותב פרוזבול וכל מי שאין לו קרקע אין כותבין לו פרוזבול רשב"ג אומר אפי' אחד שיש לו קרקע כותבין. מי שלא פירש קצבת הדבר שערב כגון שאמר לו כל מה שתתן לו תן לו ואני ערב יש מן הגאונים שהורה שנשתעבד הערב בכל מה שיתן אפי' דבר גדול ורבינו משה הורה [בפ' כ"ה דמלוה ולוה] שאין הערב חייב כלום שכיון שאינו יודע הדבר ששיעבד עצמו לא סמכה דעתו ולא גמר ושיעבד עצמו. מי שאמר לחברו הלוהו ואני ערב לגופו של לוה זה להביאו אליך ולא ערב לעצמו של ממון יש מן הגאונים שהורה שהוא חייב לשלם ויש שהורה שזו אסמכתא בעלמא היא ולא נשתעבד. וכן הורה רבינו משה [בסוף הפרק דלעיל]. שנינו שם [בפרק גט פשוט דף קע"ה] ערב היוצא אחר חיתום שטרות מעשה בא לפני רבי ישמעאל ואמר גובה מנכסים בני חורין מן הערב וכן פוסק שם הלכה [בדף קע"ו] הי' הערב בגופו של שטר קודם חתימת העדים אומר רב ורבי יוחנן בגמרא [שם] שאם כתבו פלוני ערב גובה מנכסים בני חורין אבל כתבו ופלוני ערב גובה ממשועבדים שהרי ערבו לוה עם הערב בשטר וערב דמשעבד נפשיה פירש רב אשי [שם דף קע"ג] בההיא הנאה שמאמינו גמר ומשעבד עצמו, [במיימוני פ"ו המלוה ולוה כל הסוגיא ממשמעות ברייתא וגמר'] ערב שקדם ונתן לבעל חוב את חובו הרי זה חוזר וגובה מן הלוה כל מה שפרע על ידו אע"פ שהייתה מלוה על פה או בלא עדים כלל. בד"א כשאמר לו הלוה בעת שנעשה לו ערב ערבני ושלם. אבל אם אמר לו ערבני ולא הרשהו לשלם ופרע החוב אין הלוה חייב לשלם לו כלל, [כך משמע בפ' אין בין המודר (נדרים דף ל"ג) ובכתובות דף ק"ח] וכן הפורע שטר חוב של חברו שלא מדעתו אפי' הי' החוב על המשכון אין הלוה חייב לו כלום ונוטל משכונו בחנם והרי אבד זה הנותן את מעותיו שמא היה הלוה מפייס המלוה ומוחל לו והכי איתמר בירושלמי בפרק בתרא דכתובות [ובתוספות שם מביאו בד"ה הא מני דף ק"ח] וכן באלפסי שם רבי אבא בר ממל בעי הפורע שטר חוב של חברו שלא מדעתו בפלוגתא דתנן ובני כהנים גדולים שנחלקו במפרנס אשת חברו שלא מדעתו אמר ר' יוסי אף בני כהנים גדולים מודים כאן שאבד מעותיו דתמן לא עלתה על דעתו שתמות אשתו ברעב ברם הכא אמר מפייס הוינא ליה ומחיל לי הגע עצמך דהוה גביה משכון מפייס הוינא ליה יהיב לי משכוני' עוד שם [בירושלמי דלעיל] ריב"ל אמר אין לך נתפס על חברו וחייב ליתן לו אלא ארנון וגולגולת. רב אמר כל הנתפש על חברו חייב ליתן לו. עניין זה דפורע חוב חברו קורא מבריח ארי בפרק אין בין המודר [נדרים דף ל"ג ובסמל"ת בל"ת רמ"ב מביאו וסוגית ר"י בתוס' דלעיל בד"ה חנן ובתוס' פרק הכונס בד"ה אי נמי דף נ"ח] ואומר רבינו יצחק שאין דין מבריח ארי אלא בכיוצא בה שאין המבריח ארי מצילו מהפסד

ודאי אבל במקום שמצילו מהפסד ודאי כגון משיב אבידה ומציל מן הארי שם לא יפסיד המבריח וכל שכן במקום שמשביח נכסי חברו כגון יורד לתוך שדה חברו ונטעה וכיוצא בזה שאין לו דין מבריח ארי להפסיד לגמרי׳ מעשה היה שמת הלוה וקדם הערב ופרע החוב תחילה קודם שיודיע ליורשי׳ ופסקו שם בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קע״ד) שאם נודע לנו שלא פרע הלוה שטר חובו קודם שימות כגון דשמתיה ומית בשמתיה או שחייב מודה והוא הדין לתוך הזמן לדברי רבינו משה [בפרק כ״ו דמלוה ולוה] הרי זה חוזר וגובה מן היורשין כל מה שפרע היה המלוה גוי מסקינן שם שאין היורשין חייבין לשלם שמא אביהם נתן לזה הערב ככל החוב שהי׳ עליו מפני שהגוי תובע את הערב תחילה ולפיכך פרע זה מדעתו קודם שיודיע ליתומים אבל אם הודיעו שהגוי תבע אותו והרי הוא נותן חייבים לשלם. [במיימוני דלעיל] כל ערב שיבא ליטול מה שפרע בין שבא ליפרע מיורשי הלוה בין מן הלוה עצמו הר״ז צריך להביא ראיה שפרע ואומר שם בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קע״ג) שאין מציאת שטר חוב שעליו ביד הערב ראיה שמא נפל השטר מיד המלוה ולא פרע זה כלום. והא דגרסינן בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף ל״ב) מעשה בערב שאמר ללוה תן לי מאה זוז שפרעתי למלוה בשבילך וזהו השטר אמר לו פרעתיך וכו׳ אם רצה היה יכול לומר השטר נפל ממנו או שמא היו שם עדים, [במימוני דלעיל] האומר לחברו ערבת לי והלה אומר לא ערבתי או שאומר הערב ללוה אתה הרשיתני לערב אותך ערבתי לך והלה אומר לא הרשיתיך בכל אלו הטענו׳ וכיוצא בהן ישבע הנתבע היסת ויפטר. קטן שערב אחרים הורו הגאונים שאינו חייב לשלם כלל אף כשיגדיל האשה שלותה בשטר או ערבה בשטר ונשאת חייבת לשלם אחר שנשאת ואם היתה מלוה על פה אינה משלמת עד שתגרש או שתתאלמן שרשות בעל כרשות לוקח הוא כדאיתא בבבא בתרא בפרק יש נוחלין [בבא בתרא דף קל״ט וכן פסק האלפסי שם] לרבא וגם לרב אשי במקום שאין פסידא לאחרים ואע״פ שיש כאן פסידא למלוה איהו דאפסיד אנפשיה שלא היה לו להלות בעל פה לאשה העומדה לינשא (ויש פירוש מרבינו שמואל שכתב בו בשם ר״ח דלענין לותה הוי בעל כיורש משום פסידא דמלוה) אמנם אם היו מעות ההלואה עצמן קיימין יחזירו למלוה כך פסקו ר״ח ורבינו תם [וכן המיימוני סוף פרק כ״ו דלעיל]:

גרסינן בבבא בתרא [דף קס״א] אמר רבי יצחק בר יוסף א״ר יוחנן כל המחקין כולן צריך שיכתוב קיומיהן. וצריך שיחזור מענינו של שטר בשיטה אחרונה מאי טעמא אמר רב נחמן [בדף קס״ב] לפי שאין למדין משיטה אחרונה שמא היו העדים מרוחקים מגופו של שטר בכדי שיטה ובא זה המזייף וכתב באותו הריוח שיטה זו. תניא [שם] הרחיק

העדים שני שיטין מן הכתב פסול פחות מכאן כשר. אמר רבי חזקיה [שם] משמיה דרבי שבתאי שתי שיטין שאמרו בכתב ידי עדים ולא בכתב ידי סופר שכל המזייף אינו הולך אחר הסופר אלא אחר העדים. וב' שיטין אלו הן ואוירן כדמפרש ר"ח ב"א [בדף קס"ג] משמיה דעולא כגון למד על כ'. [בדף קס"ב] היו העדים מרוחקין מן הכתב יתר על שני שיטין והיה הריוח שבין הכתב והעדים מלא בעדים פסולין או בקרובין אמר חזקיה שהוא כשר. [בדף קס"ג] ואם מלאוהו בשריטות של דיו פסול שמא העדים על השריטה חתמו ולא על גופו של שטר, [שם כל הסוגיא] היה השטר כולו עם עדיו בשיטה אחת הרי זה כשר היה השטר בשיטה ראשונה והעדים בשיטה שנייה פסול שמא אלו העדים מרוחקין היו מן השטר שיטה אחת וחתך כל השטר וכתב זה השטר באותה שיטה ונמצאו כל העדים חתומין עליה. וכן אם הי' השטר ושני עדים בשיטה אחת ושני עדים אחרים בשיטה שניה אם אמר נתכוונתי לרבות העדים אין מקיימין שטר זה מעדים שלמטה בשיטה שניה אלא מעדים שלמעלה שמא בשיטה שהיתה בין העדים שלמטה ובין השטר שחתך כתב שטר זה ושני עדיו, [שם כל הסוגיא ומה שכתב או מאחוריו במיימוני פ' כ"ז דמלוה ולוה] קיום בית דין וצריך שיהא סמוך לכתב ידי העדים או סמוך לצד השטר או מאחוריו כנגד השטר ואם הי' בין הקיום והשטר ריוח שיטה אחת פסול שמא יחתוך השטר שנתקיים ויזייף אותה שיטה ושטר ושני עדיו ונמצא הקיום על שטר מזוייף הרחיק הקיום מן השטר יתר על שני שיטין ומילא כל הריוח שריטות דיו נקודות נקודות והקלף נראה בין הנקודות שעתה אין לחוש שהיה שם שטר ועדיו ומחקו ולמעלה בגליון כתב שטר אחר ועדיו ולפיכך כשר שהרי אינו יכול לזייף ואין חוששים לבית דין שיקיימו קיום על השריטות אלא על גופו של שטר, [שם דף קמ"א] כל המחקי' כולן צריך לכתוב קיומיהן בסוף השטר כאשר בארנו (בסמוך). [בדף ק"ס] ויכתב אחר כך והכל שריר וקיים ואין כותבין שתי פעמים שריר וקיים. [בדף קס"א] ואם היה המחק במקום שריר וקים וכשיעור שריר וקים אע"פ שחזר וקיימו פסול שמא מחקו וכתב דבר שזייף וחזר וקיימו בריוח שבין הכתב והעדים. [בדף קס"ג] אמר רב שטר הבא הוא ועדיו על המחק כשר [שם דף קס"ד] ואם תאמר מוחק וחוזר ומוחק אינו דומה נמחק פעם אחת לנמחק שני פעמים ואם תאמר שמא נמחק מקום העדים שני פעמים ואחר שכותב השטר חוזר ומוחקו וכותב כל מה שירצה שהרי הוא ועדיו כולן שוה מפני שנמחק הכל שני פעמים כבר תקנו חכמים שלא יהו העדים חותמין על שטר מחוק אלא אם כן נמחק בפניהם. [שם דף קס"ג] שטר הבא הוא ועדיו על המחק וקיום בית דין מלמטה על הנייר אין מקיימין אותו מעידי קיום אלא מעדים שלמעלה שמא הקיום היה רחוק מן השטר

הרבה והיה הריוח מלא שריטות של דיו וחתך גוף השטר ומחק השריטות כתב השטר ועדיו על המחק, [שם דף קס"ד] שטר הבא על הנייר ועדיו על המחק פסול שמא ימחוק השטר ויזייף ונמצא הוא ועדיו על המחק, [שם] ואם כתבו העדים אנחנו העדים חתמנו על המחק והשטר על הנייר כשר וכותבין כן בין עד לעד כדי שלא יוכל לזייף, [שם] שטר הבא על המחק ועדיו על הנייר פסול ואפילו כתבו העדים אנחנו העדים חתמנו על הנייר והשטר על המחק מפני שמוחק אותו פעם שנייה וכותב מה שירצה וכיון שכולו נמחק שתי פעמים אינו ניכר שאילו הי' בו מקום הנמחק פעם אחת ומקום נמחק שתי פעמים היה ניכר. [שם] צריך להתבונן בשטר בווי"ן וזייני"ן שלא יהיו דחוקות בין התיבות שמא זייף והוסיף וי"ו ולא יהו מרוחקות שמא מחק אות אחת כגון ה' או חית והניח רגלה האחת במקום וי"ו וכן כל כיוצא בזה, [שם דף קס"ז] אמר אביי משלש ועד עשר אין כותבין בסוף שיטה שמא יזייף ויעשה מהשלש שלשים או מן העשר עשרים ואם נזדמן לו בסוף שיטה מחזיר הדיבור בגופו של שטר פעמים רבות עד שיבא באמצע שיטה והוא הדין שיש להזהר שלא לכתוב ב' דינרין או ד' דינרין פן יעשה מן הבי"ת כ"ף ומן הדלי"ת ריי"ש. שנינו שם [בדף קס"ה] כתוב בו מלמטה מאתים ומלמעלה מנה או למעלה מאתים ולמטה מנה הכל הולך אחר התחתון אם כן למה כותבין את העליון שמא תמחק אות אחת מן התחתון וילמד מן העליון ומפרש בברייתא [שם דף קס"ו] כגון שהי' כתוב בעליון הנני או ענני ובתחתון חנן או ענן בידוע שהוא שם העליון אבל לא ילמד תחתון מן העליון בשתי אותיות [שם דף קס"ה] כל שטר שיש בו משמעות שתי לשונות שמא כך הוא או שמא כך הוא הלך אחר הפחות שבלשונות ובלבד שיהא האחד תלוי בחבירו כגון שכתב בו מאה שהן מאתים או מאתים שהן מנה או כתוב בו ביחד מנה מאתים כדמוכח מההיא דאסתירא מאה מעי שם בפרק בית כור שסובר שמואל כחכמים שאומרים הלך אחר הפחות שבלשונות [דף ק"ה ובפרק השואל דף ק"ב]. ואם תפס במרובה אין מוציאין אותו מידו אלא בראיה ברורה כדמסיק שם [בדף ק"ה דלעיל וכן פסק האלפסי בפי השואל]:

מצות עשה צה

מצות עשה לדון (א) בדין תובע ונתבע מודה מקצת או כופר הכל שנא' על כל דבר פשע על שור וגו' אשר יאמר כי הוא זה, [ר"פ כל הנשבעים דף מ"ד] כל הנשבעים שבתורה נשבעין ולא משלמין ומצוה זו כתובה בספר זה במצוה קי"ג ובשמו תשבע בענין שבועות ונדרי', [ר"פ שבועת הדיינין במשנה דף ל"ה ובגמרא דף ל"ט] ואין לך מחוייב שבועה מן התורה חוץ משלשה מי שהודה במקצת מטלטלין שנא' אשר יאמר כי הוא

זה כלומר זה בלבד יש לך בידי [שם דף מ' ובפ' הכותב (כתובות דף פ"ז)] ומי שכופר בכל ועד אחד מכחישו שנאמר לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת לכל עון ולכל חטאת הוא דאינו קם אבל לשבועה קם, [פ' ארבעה שומרין דף מ"ט] וכן השומרים שכתוב בהן שבועת ה' תהיה בין שניהם, [פרק כל הנשבעין דף מ"ד] ויש נשבעין אחרים ששנויים במשנה כגון הנשבעין ונוטלין והנשבעין בטענת ספק [במיימוני פ"א דהלכות טוען ונטען] וכל השבועות שנתקנו עד ר' ור' נתן שהיו סוף המשנה כולם כעין של תורה בנקיטת חפץ, ובירושלמי דכתובות [פרק הכותב] גרסינן א"ר זירא כולן כעין שבועת התורה ירדו להם, ויש עוד שבועה אחרת שנתקנה בימי חכמי התלמוד כמו שאומר בפ' האיש מקדש (קידושין דף מ"ג) על דברי רב נחמן והאידנא דתקון חכמים שבועת היסת ובזו אין בה נקיטת הפץ והיסת לשון הסתה ששבועה זו מסיתת אותו להודות [וכן פירש רש"י בב"מ דף ה'], שנינו בפרק שבועת הדיינין (שבועות דף ל"ח) מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום פטור, ואמר רב נחמן [שם דף מ'] משביעין אותו שבועת היסת חזקה אין אדם תובע אא"כ יש לו עליו אדרבה חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו ומתרץ התם אישתמוטי קא מישתמיט סבר עד דהוו לי זוזי ופרענא ליה רב חביבא מתני לדרב נחמן אסיפא דאיכא דררא דממונא מנה לי בידך אמר לו הן ולמחר אמר לו תנהו לי נתתיו לך פטור אין לך בידי חייב משמע שאין נאמן לומר טעיתי במגו דפרעתי, נחלקו הגאונים בזה יש שהורו שהלכה כלשון ראשון שסתם התלמוד מעמיד דברי רב נחמן ארישא וכן בב"מ [דף ה'] מעמיד דברי רב נחמן ארישא ולזה דעת רבינו יצחק [בתוס' שם בד"ה אין] ורבינו משה [בפרק א' דלעיל ע"ש בהגה"ה] נוטה. אבל רב היי גאון ורבינו יעקב [בתוס' פרק שבועת הדיינין (שבועות דף מ"א) בד"ה מאן כל הסוגיא] פוסקין כרב חביבא שמיקל שאין אדם חייב שבועת היסת אא"כ יש דררא דממונא, ובב"מ [דף ה'] שמביא דברי רב נחמן ארישא ראש הדבר הזכיר על דרך רמז, אמנם רב היי גאון פסק שאף אם אין שם דררא דממונא משמתינן ליה כשכופר הכל שאם לא יודה האמת שיהא בשמתא וגם רבינו יעקב לא היה מוחה בדיינין אם היו משביעין אותו ועכשיו נהגו כל בתי דינין להשביעו. האומר מנה יש לי בידך והלה אומר אין לך בידי אלא חמשים זוז והילך פסקו הגאונים שהלכה כרב ששת שאומר [בב"מ דף ד' וכן פסקו התוס' שם] שנחשב ככופר הכל ופטור משבועת התורה ולא כרבי חייא שחולק עליו [שם] שהרי סתם התלמוד מקשה בפ' השואל [דף ק'] ועוד הילך הוא ולמה ישבע, [במשנה פרק שבועת הדיינין (שבועות דף ל"ח) ובפ' הזהב (בבא מציעא דף נ"ה)] וכן טענו חיטין והודה לו בשעורין פטור משבועת התורה ואף מדמי שעורים פטור אא"כ תפס משלו

כדמוכח בפרק המניח (בבא קמא דף ל"ה), ובכל אלו תקנו חכמים שבועת היסת [בפ' שבועת הדיינין דף מ'] [ריש פ' כל הנשבעין (שבועות דף מ"ד) ובגמ' דף מ"ה] כי מי שנתחייב שבועה מה"ת הר"ז נשבע ונפטר ואם רצה להפך השבועה על התובעו אינו רשאי ואין הלכה כמר בר רב אשי שאומר שם [בפרק שבועת הדיינין דף מ"א והסוגיא בתוס' שם] דבאורייתא מהפכין שבועה וכן כתוב בתשובות קדמוניות של גאונים ובסדר תנאים ואמוראין כתב יד רבי' יוסף טוב עלם שהלכה כמר בר רב אשי בכולא תלמודא בר ממיפך שבועה דפ' שבועת הדיינין [שם] ואודיתא דפרק זה בורר (סנהדרין דף כ"ט) וכן פוסק בערוך [בערך זג] ור"ח פי' דהלכה כמר בר רב אשי בכל התלמוד בר ממיפך שבועה וחיורא פי' חיורא בפרק בהמה המקשה [חולין דף ע"ו ודר"ח בתוס' שם וכן הסוגיא לקמן] עוד שם [בדף מ"א דלעיל] מפרש דבשבועה דאורייתא אם לא רצה לישבע נחתינן לנכסים וגובין ממנו כל מה שטען חברו עליו אבל בשבועה דרבנן אין יורדים לנכסים כמו שיתבאר [לקמן] ותקנו הגאונים בשבועה דאורייתא כשלא רצה להשבע להחרים סתם על מי שטוען עליו דבר שאינו כן ונותן, מי שנתחייב שבועה מדבריהם כתב רבינו משה [בפ"א דטוען ונטען] שאם הי' מן הנשבעין ונוטלין אינו יכול להפך השבועה, ואני אומר כי הדין עמו כמו שאומר בשבועות [דף מ"א] וב"מ [דף ה'] תקנתא לתקנתא לא עבדינן ועתה קשה והלא מהפכינן שבועה דרבנן אלא פירש רבינו שלמה כך תקנתא לתקנתא לא עבדינן כלומ' שתי תקנות בעל כרחו של נתבע לא עבדינן אבל היפוך ברצון הנתבע לאו תקנתא לתקנתא היא לפיכך אין לך שבועה שתהפך אלא שבועת היסת בלבד וכן כתבו רב היי ורבינו שמואל שמהפכין שבועת היסת, וכל שכן הנשבעין בטענת ספק שאין יכולין להפך על התובע בטענת ספק אבל רב אלפס כתב בשערים שלו [שער י"ז ובפ' שבועת הדיינין] שאין מהפכין שבועת היסת ואין מודין לו הורה הרב רבי יוסף אבן מג"ש הלוי ורבותיו [וכן הביאו המיימוני בפ"א דלעיל] שאם אמר התובע אי איפשי בתקנת חכמים כגון זאת שתקנו חכמים לישבע וליטול אלא הריני כשאר כל התובעין הר"ז משביע את הנתבע שבועת היסת ואם רצה להפכה על התובע מחייבין את התובע להשבע שבועת היסת ויטול או ילך לו, היה המחוייב שבועה מדבריהם מן הנשבעין ונפטרין כגון הנשבעים על טענת ספק או מן הנשבעין היסת ולא רצה לישבע משמתינן ליה ל' יום ואם לא בא ולא תבע נידוי מכין אותו מ"מ מדרבנן כי כן המשפט [בקידושין דף י"ב] כל דחיילא עליה שמתא דרבנן שלשים יום ולא תבע שמתיה מלקין אותו ואחר כך מתירין לו את נידויו ואין יורדין לנכסיו כדאיתא בפרק שבועת הדיינין [שבועות דף מ"א כל הסוגיא דלעיל] לפי שאינו מחוייב שבועה מה"ת [וכן הוא במיימוני

דלעיל ממשמעות הגמ' שם דף מ' דקאמר מ"ט חזקה אין אדם תובע וכו') אין משביעין שבועת היסת אלא על טענת ודאי אבל על הספק פטור, מנה לי בידך והלה אומר איני יודע אם יש לך או אין לך ק"ל כרב נחמן ורבי יוחנן שאומרים פטור בכתובות [דף י"ב] והנתבע נשבע שבועת היסת שאינו יודע ונפטר [כרש"י שם ובפרק הגוזל בתוס' דף קי"ח] בד"א כשאומר איני יודע אם הלויתני או שהפקדת אצלי מעולם אבל אם אמר הלויתני או הפקדת אצלי ואיני יודע אם החזרתי לך שנינו בפרק הגוזל (בבא קמא דף קי"ח) שהוא חייב לשלם אבל אם אין לו תובע אלא הודה מעצמו הלויתני או הפקדת אצלי או אביך הפקיד אצלי ואיני יודע אם החזרתי אינו חייב לשלם [שם] ואם בא לצאת ידי שמים חייב לשלם, כל מי שנתחייב שבועה בין של תורה בין של דבריהם מגלגל עליו המשביעו כל מה שירצה מדברים שאם יודה יתחייב ממון וכן המסקנא בפרק כל הנשבעין (שבועות דף מ"ח) דמגלגלין אף בשבועה דרבנן ועד היכן כח הגלגול מפרש בקידושין [דף כ"ח] עד שיאמר לו ובכלל שבועה זו שלא נמכרת לי בעבד עברי ועדיין עבדי אתה וכבר בארנו [לעיל במ"ע צ'] שאין מגלגלים על השכיר, גרסינן בירושלמי [סוף פ' כל הנשבעין] חד בר אנש אזל למידן קומי ר' זעירא וחייבו שבועה על תרין דינרין אמר לו לאו תרין דינרין אנא חייב לך הא טרפא לך כלומר הנה הם לפניך אמר לו עוד אתה חייב מילת פלן ופלי אמר ליה רבי זעירא או הב ליה כל מה דתבע לך או אישתבע ליה לכל מה דמגלגל עלך ואע"פ שמביא ברייתא בירושלמי בפרק המפקיד שרבי יוסי חולק על זה רבי זעירא סובר כתנא קמא, וכן הלכה דמעשה רב וזהו לשון הברייתא שומר שאמר הריני נשבע ואיני משלם ראה אותן מגלגלין עליו וחזר ואמר הריני משלם חוששין אמר ר' יוסי לא חייבתו תורה שבועה להחמיר אלא להקל שאם רצה לשלם ישלם לא רצה לשלם ישבע כך כתב רב אלפס [בפרק כל הנשבעין כל הסוגיא] וחוזר בו ממה שפירש בשערים שלו [בשער י"ז] וכן פירש רבינו יצחק בר רבי אברהם גרסינן בירושלמי [פ"ג דקידושין] חד בר אנש קם על חבריה בשוקא א"ל הב לי קיתונא וסב דינרין אתא עובדא קומי דר' מנא אמר ליה את אודיתא ליה בדינרין ואיהו לא אודי לך בקיתונא הב ליה דינרין [במיימוני פ"א דטוען ונטען] דטוען על חבירו טענות הרבה אין משביעין אותו על כל טענה וטענה אלא שבועה אחת על הכל, [שם כל הסוגיא] כל הטוען טענה על חברו שאם הודה בה אינו חייב לשלם ממון אע"פ שכפר אין מחייבין אותו היסת ולא חרם סתם כיצד אתה אמרת שתתן לי מנה לא היו דברים מעולם אין מחרימין על זה וכן כל כיוצא בדברים אלו, [בפ' שבועת הפקדון דף ל"ו] אתה חבלת בי לא היו דברים מעולם הר"ז נשבע היסת שאף על פי שאינו משלם קנס על פי עצמו משלם

שבת וריפוי על פי עצמו אתה ביישתני לא היו דברים מעולם אם היו במקום שגובין בו קנסות הר"ז נשבע היסת שאילו הודה היה משלם בושת [והטעם לעיל מ"ע ע'] בד"א שהמודה בקנס פטור כשהודה בדבר שהוא חייב עליו קנס כגון שאמר חבלתי בזה אבל אם אמר חבלתי בזה והביא עלי עדים כבר וחייבוני ליתן כך וכך בנזקו הרי זה חייב לשלם כדמשמע בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מ"ב) לפיכך אם טען הטוען שב"ד חייבו אותו לשלם לי מאה דינרין מפני שחבלת בי והוא אומר לא היו דברים מעולם הרי זה נשבע היסת וכן כל כיוצא בזה, [בפרק כל הנשבעין דף מ"ה ובפרק שבועת הדיינין (שבועות דף מ"א) שאין נשבע שבועת היסת] כל החשוד על השבועה אין משביעין אותו לא שבועה מה"ת ולא שבועה דרבנן ואפילו רצה התובע אין שומעין לו. שנינו בפרק כל הנשבעין (שבועות דף מ"ד) החשוד על השבועה שכנגדו נשבע ונוטל, [בדף מ"ה] אחד שבועת העדות ואחד שבועת הפקדון ואפי' שבועת שוא שאין שם כפירת ממון ואינו רע כי אם לשמים ומקשה בגמ' [בדף מ"ו] וניתני נמי שבועת ביטוי ומתרץ כי קתני שנשבע באותה שבועה שהנשבע הוא יודע שמשקר אבל שבועת ביטוי כגון אוכל ולא אוכל שיכול להיות שבשעה שנשבע שדעתו היה לקיים ואחר כך כפאו יצרו ועבר לא קתני ופירש"י אינו חשוד בכך ופי' הגאונים לא קתני לא מירי אבל ודאי בשבועת ביטוי נפסל מדאמרינן בפ' הכותב (כתובות דף פ"ה) ידענא בההיא איתתא דחשידא אשבועתא ופירש בה"ג נשבעת ואינה מקיימת לפיכך אדם שעבר על חרמות שלנו הוא חשוד על השבועות וכן פסק רבינו יצחק [בתוס' שם בד"ה אבל כל הסוגיא], [מיימוני פ"ב דטוען ונטען] אין אדם נעשה חשוד על השבועה עד שיעידו עליו שעבר על העבירה שנפסל בה אבל בהודאה על פי עצמו לא. וכל הפסול לעדות משום עבירה בין פסלנות של תורה כגון בעלי רבית ואוכלי נבילות וגזלנים בין פסלנות של דבריהם כגון ששנינו שם [בפרק כל הנשבעין דף מ"ה כל הסוגיא] הי' אחד מהם משחק בקוביא ומלוה ברבית ואפי' באבק רבית דרבנן ומפריחי יונים וסוחרי שביעית אף בשביעית בזמן הזה דרבנן שכנגדו נשבע ונוטל. היו שניהם חשודים על השבועה חזרה שבועה למקומה דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר יחלוקו ואומר שם [בדף מ"ז] כי רבי אבא פי' דבריו של רבי מאיר חזרה שבועה למחוייב לה ומתוך שאינו יכול לישבע משלם. מקצת הגאונים פסקו כר' מאיר מפני שרבי אבא סובר כמותו כמו שמביא [שם] עלה ההיא דנסכא דרבי אבא ואומר שם רבא כוותי' דרבי אבא מסתברא וגם בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף ל"ג) מביא ההיא דר' אבא לפסק הלכה אבל רבי' יעקב פסק שהלכה כר' יוסי שהרי אומר שם [בדף מ"ז דלעיל ובתו' שם בד"ה מתוך] עבד רב נחמן עובדא כר' יוסי דאמר

יחלוקו ור' אבא עצמו סבר כר' יוסי והתלמוד אומר שמתוך רבי אבא נלמוד פי' דבריו של רבי מאיר דכיון דאמר רבי מאיר חזרה שבועה למקומה אם כן מחוייב שבועה חשיב ליה ומצינו בדברי רבי אבא שמחוייב שבועה ואינו יכול לישבע משלם סברא הוא שגם רבי מאיר אומר כן אבל רבי אבא עצמו כרבי יוסי סבירא ליה שחושבן שניהן מחוייבין שבועה ומתוך שאינם יכולין לישבע שניהם מפסידים ורב נחמן עצמו סובר כרבי אבא בפ' השואל [דף צ"ז וצ"ח] גבי עסק שבועה, [בתו' דלעיל] ודווקא בשבועה שעיקרה מה"ת על אחד מהן לכל הפחות אבל בפוגם שטרו ומת יורשיו נשבעי' שבועת יורשין ונוטלין דבשבוע' שעיקרה מדרבנן אין לעשות תקנה לתקנתא ולומר מתוך שאינו יכול לישבע משלם וכן אין אנו אומרים בשבועה דרבנן שכנגדו נשבע ונוטל כדמסקינן בפ' שבועת הדיינין (שבועות דף מ"א) אלא נתבע נפטר בלא שבועה ורבי' יצחק פירש [בתוס' דלעיל] דודאי בעלמא סבר רב נחמן כרבי אבא כדמוכח בההיא דעסק שבועה בפרק השואל אבל הכא שאני דקנסינן ליה לשכנגדו לפי שהוא חשוד ומפסיד החצי [בגמרא שם ובב"מ דף ה'] כללו של דבר חשוד על השבועה שתבעוהו אם הודה במקצת שכנגדו נשבע ונוטל ואם כפר הכל אין שכנגדו נשבע ונוטל וגם הוא לא ישבע ונפטר בלא שבועה. [בב"מ דף י"ז] וכ"מ שתמצא הוחזק כפרן בכופר הכל לא שישבע שכנגדו ויטול אלא שישלם מאחר שהוחזק כפרן על תביעה זו. וכן פי' מורי בשם ר"י. ודלא כפי' רב אלפס שישבע ויטול [בשערים שלו שער ה' ושער ו'] וגם ר"ת הגיה בספר רב אלפס שאין כאן שבועה על התובע. [במיימוני פ"ב דלעיל] מי שנתחייב שבועה בין מה"ת בין מדבריהם נשבע ונוטל או נשבע ונפטר ואח"כ באו עדים שהוא חשוד על השבועה אין שבועתו שנשבע כלום ויש לבעל דינו להוציא מידו מה שנטל או ישבע זה שכנגדו ויטול ממנו. גרסינן בירושלמי [כל הנשבעין ומביאו באלפס דסנהדרין] החשוד על השבועה מאימתי מקבלין אותו משיבא לב"ד שאין מכירין אותו ויאמר חשוד אני. הלכה כרב נחמן שאומר בפרק הגוזל (בבא קמא דף ק"י) שמי שתבע את חבירו וכפר בו ונשבע בין שבועת התורה בין שבועת היסת ואחר כך באו עדים והעידו עליו שעל שקר הוא נשבע הרי זה הוא משלם והוחזק חשוד על השבועה [שם דף ק"ג] בל הנשבע על ממון חברו ועשה תשובה חייב להוסיף חומש. אין מודה במקצת הטענה חייב שבועה מה"ת עד שיודה בפרוטה או יותר ויכפור בשני מעות כסף או יותר שהלכה כרב שאומר כן ותני ר' חייא לסיועי' בפ' שבועת הדיינין [שבועות דף ל"ט ומ'] וכתב רבי' משה [דטוען ונטען] שהפרוטה היא משקל חצי שעורה של כסף נקי וכמה הן שני מעין משקל ל"ב שעורות של כסף מזוקק [בפרק שבועת הדיינין דף מ'] אמר רב ענן אמר שמואל טענו שני מחטין

והודה לו באחת וכפר באחת חייב והטעם משום שני כסף או כלים לשמור כל הכלים ככסף אמנם אמר בירושלמי [שם] א"ר חנינא והוא שיהו שוות שתי פרוטות שתהי' הכפירה בפרוטה וההודאה בפרוטה. ובשבועת הדיינין [דף ל"ט] דורש מה כלים שנים אף כסף שנים ומה כסף דבר חשוב אף כלים דבר חשוב ולא למעט מחט בא שחשוב הוא לעשות מלאכה גדולה אלא למעט מחט שאין בה שוה פרוטה לפי הירו' ולתלמוד שלנו שאין חילוק בזה בא למעט כלי גרוע כגון מרוקא וכיוצא בזה פירש ר"ח שהוא גרעין תמרה שמחליקים בו את הקלף ואמרינן בב"מ [דף מ"ו ובתוספת שם פי' דר"ח] במנא דכשר לאפוקי דשמואל דאמר קונין במרוקא עוד שם [בדף מ' דלעיל] א"ר פפא טענו כלים ופרוטה הודה בכלים וכפר בפרוטה פטור הודה בפרוטה וכפר בכלים חייב חדא כרב דאמר שם כפירת הטענה ב' מעות כסף וכל הכלים בכסף וחדא כשמואל דאמר טענו חטים ושעורין והודה לו באחד מהם חייב אר"נ אמר שמואל ל"ש שצריך שתי כסף אלא בטענת מלוה והודאת לוה אבל אם אמר לו פרוטה יש לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלו' ועד אחד מעיד שיש לו הר"ז נשבע שכ"מ ששנים מחייבין אותו ממון עד אחד מחייבו שבועה הורה רבי' משה [בפ"ג דלעיל] שהנשבעין ונוטלין צריך שיכפור הנתב' בב' מעין. אין מודה במקצת הטענה חייב שבועה מן התורה עד שתה' ההודאה ממין הטענה כרבה בר נתן דבפ' המניח (בבא קמא דף ל"ה) וכן תנא קמא דרבן גמליאל בפ' שבועת הדיינין (שבועות דף ל"ח). ומפרש בב"מ [בדף ל"ה] דשני מקראות כתיבין כתיב הוא וכתיב זה חד להודאת מקצת הטענה וחד להודאת ממין הטענה ועל דברי רבה בר נתן מקשה בפרק המניח (בבא קמא דף ל"ה) מאי קמ"ל תנינא משמע דפשיטא ליה שכך הלכה וכן בסוגין דשבועות [דף ל"ט] דהטענה שתי כסף משמע דרב ושמואל בעו הודאה ממין הטענה [שם דף מ'] טענו ביריעה בת עשרים אמה והודה לו ביריעה בת עשר אמות הרי זה נשבע מפני שיכול לחתכה ולהעמידה על עשר וכן כל כיוצא בזה. אמר שמואל [שם] טענו חיטין ושעורין והודה לו באחת מהן חייב וכן הלכה שהרי רב פפא דבתרא' הוא סובר שם כמותו בפרק שבועת הדיינין [שם] כאשר בארנו למעלה וגם סתם התלמוד אומר בב"מ [דף ה'] דהיכא דטענו כלים וקרקעות והודה בכלים וכפר בקרקעות הי' חייב שבועה אם לא שאין נשבעין על כפירת שיעבוד קרקעות אמר רב ענן אמר שמואל התחיל הטוען ואמר כור חטין יש לי בידך וקודם שהשלים הטוען לאמר וגם כור של שעורין יש לי בידך אמר לו הנטען אין לך בידי אלא כור שעורין אם נראה לדיין שהנטען כמערי' חייב שבועה ואם לפי תומו פטור משבועת התורה ומדמי שעורים ואמרו הגאונים [כרבה בר נתן בפ' המניח (בבא קמא דף ל"ה) והטעם בתוס' ורש"י

ובאשירי שם] שאם אמר התובע ודאי כדבריך שיש לי כור שעורין בידך אבל איני שואל עתה כי אם כור חיטין כי איני רוצה לתבוע כל תביעות שיש לי עליך בפעם אחת חייב זה לשלם לו כור השעורין, [מהמיימוני פ"ג דלעיל] כור חיטין יש לי בידך אמר לו הן וכור של שעורים אמר לו אין לך בידי שעורים הר"ז פטור משבועת התורה ואין זה מודה במקצת עד שיאמר לו בבת אחת כך כור של חטין וכור שעורין יש לי בידך ויאמר לו הנטען אין לך בידי אלא כור שעורין וכן כל כיוצא בזה. [בכתובות דף ק"ח] מלא עשרה כדין שמן יש לי בידך אין לך בידי אלא עשר כדין בלא שמן פטור שהרי טענו שמן והודה לו בחרסין. עשר כדין שמן יש לי בידך אין לך בידי אלא עשר ריקנין חייב שבועה שהרי טענו הכדין והשמן והודה לו הכדין כאדמון דאמר רבן גמליאל רואה אני את דבריו במשנת שבועת הדיינין [דף ל"ח] למדנו עוד שם [בדף מ"ב ומ"ג] מתוך המשנה והברייתא שאין מודה במקצת הטענה חייב שבועה מה"ת עד שיטעננו בדבר שבמדה ובמשקל או שבמניין ויודה לו בדבר שבמדה או שבמשקל או שבמניין ויש לפרש הטעם שלמדנו זה מכסף שהוא דבר מסויים ב' מעות, [שם] אבל אם אמר לו כיס מלא דינרין מסרתי לך והלה אומר לא מסרת לי אלא חמשים דינרין מסרתי לך לא מסרת לי אלא צרור של מעות ולא מנית אותם בפני ומה שהנחת אתה נוטל הר"ז פטור משבועת התורה וכן כל כיוצא בזה [שם] בית מלא תבואה מסרתי לך והלה אומר לא מסרת לי אלא עשרה כורים י' כורים מסרתי לך לא מסרת לי אלא כרי זה ואיני יודע כמה כורין שהרי לא מדדתם בפני ומה שהנחת אתה נוטל פטור, [שם] בית זה מלא עד הזיז מסרתי לך והלה אומר עד החלון חייב וכן כל כיוצא בזה. במהדורא בתרא דרבינו יעקב ובספר חפץ פוסקין מכאן דהילך חייב וכדתני רבי חייא בב"מ [דף ד'] שחושבו מודה במקצת הטענה אבל קשה דמקשה התלמוד בפרק השואל [דף ק'] ועוד הילך הוא למה ישבע וגם בסוגיית סתם התלמוד לשם [דף צ"ח] גבי רישא בשתי פרות וסיפא בשלש פרות לא היה צ"ל שם שמתו שתי הפרות אלא מפני שלא יהא הילך כמו שפירש רבי שלמה ומשנתינו [בדף מ"ב דלעיל] דזה אומר עד הזיז יש להעמידה כגון שנרקבו אותן הפירות שהוא מודה בפשיעה וכן פוסקין רבינו יצחק [בתוס' דב"מ דף ד' בד"ה ורב ששת] ורב אלפס [בפ' קמא דב"מ] ורבינו משה [בפ"ג דטוען ונטען] דהילך פטור הוא. אין מודה במקצת הטענה חייב שבועה עד שיודה לו בדבר שאיפשר לו לכפור בו שאין שם שטר ולא עדות מקויים בקניין אבל מי שטען חברו ואמר ליה מאה דינרים יש לי בידך חמשים בשטר זה וחמשים בלא שטר אין לך בידי אלא חמשים שבאותו שטר מפרש בב"מ [דף ד' והסוגיא באלפסי שם] שהשטר כהילך דמי שהרי לא תועיל בו כפירתו לפיכך חשיב

על השאר ככופר הכל ונשבע היסת על החמשים. שנינו בפ' שבועת הדיינין (שבועות דף ל"ח) מנה לאבא בידך והלה אומר אין לך אלא חמשים פטור מפני שהוא כמשיב אבידה ומסיק שם רב בגמ' [דף מ"ב] דאם אמר יורש ברי לי בזה אמר ראב"י ישבע כדרבה ואומר שם שחולקין הוא ורבנן בדרבה דאמר מפני מה אמרה תורה מודה במקצת הטענה ישבע פירוש [בתוס' דכתובות דף י"ח ופרק הניזקין (גיטין דף נ"א) בד"ה מפני] היה לו לפוטרו במגו דכופר הכל או ניליף מהכא דלא אמרינן מגו ומסיק חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו אע"פ שחזקה שאין אדם תובע אלא אא"כ יש לו עליו יותר ברורה כדאמר באותו פרק [דף מ'] זהו באדם שכופר הכל אבל במודה במקצת הטענה מסתמא אותו מקצת יש לו ובאותו מקצת שיש לו אין שייך לומר אישתמוטי קמישתמיט כי אם על אותו מקצת שאין לו דסבר עד דהוו ליה זוזי ופרענא ליה אם כן טובה החזקה כאן דאין אדם מעיז, [בתוס' דלעיל בד"ה חזקה] וגם בפקדון שיש הרבה משניות בשבועות דמודה במקצת הטענה חייב וכופר הכל פטור כי ההיא דמנורה בת עשר ליטרין [בפרק שבועת הדיינין דף מ"ג] וההיא דעשרה גפנים טעונות מסרתי לך חזקה אין אדם מעיז פניו לכפור במה שחברו מכיר בשקרו [בדף מ"ב] ומסיק שם [בדף מ"ב] שלא תאמר הואיל ואינו מעיז פניו נאמינוהו באותו מקצת שכופר ולא ישבע לכך הוא אומר ובכוליה בעי דלודי והא דלא אודי אישתמוטי קא משתמיט עד דהוו ליי זוזי ופרענא ליי ואמר רחמנא רמי שבועה עליה כי היכי דלודי ליי בכוליה ראב"י סבר ל"ש בו ולא שנא בבנו אינו מעיז הילכך לאו משיב אבידה הוא ורבנן סברי בו אינו מעיז אבל בבנו מעיז ומעיז ומדלא מעיז משיב אבידה הוא ומשמע מדרבנן נמי דכופר הכל פטור אפילו במקום שיכול להעיז ופוסק רבינו יעקב [וכן באשירי שם] ורבינו משה [בפ"ד דטוען ונטען] שהלכה כראב"י שמשנתו קב ונקי [בפרק החולץ דף מ"ה] וגם רב מעמיד סתם משנה בפרק שבועת הדיינין (שבועות דף מ"ב) כמותו וגם סוגית התלמוד כן בדברי רבא [בפ' כל הנשבעין דף מ"ז בסמוך כאשר יתבאר] ואע"פ ששמואל מעמיד סתם משנה בדברים אחרים מ"מ אמשנת רבי אליעזר קב ונקי אין חולק ומה שראב"י אומר בדבריו פעמים שאדם נשבע על טענת עצמו אע"פ שהיורש טוען בודאי מפני שחכמים חושבין אותו כטענת עצמו הואיל ויכול להעיז. גרסינן בפ' כל הנשבעין (שבועות דף מ"ז) אמר רבא כוותיה דרבי אבא מסתברא דתני רבי אמי שבועת ה' תהי' בין שניהם ולא בין היורשין היכי דמי אי דא"ל מנה לאבא ביד אביך ואמר לו חמשים אית ליה וחמשים לית ליה פי' דמיירי בטענת ברי דומיא דבין שניהם מאי שנא איהו ומאי שנא אבוה פירוש שסובר כראב"י שמחייבו שבועה בטענת ברי [כמבואר לעיל מיניה בסמוך] אלא לאו משום

דא"ל חמשין ידענא וחמשין לא ידענא משום דאבא כי האי גוונא חייב כמו שמפרש רבא עצמו בפרק השואל [דף צ"ח] מנה לי בידך והלה אומר חמשים איני יודע והשאר אני יודע מתוך שאינו יכול לישבע משלם ומכללה של זאת נאמרה שם לכך הוצרך פסוק לפטור היורשין. ההיא דרבי אבא שהזכרנו היא בפ' חזקת הבתים (בבא בתרא דף ל"ג) ובפ' כל הנשבעין (שבועות דף מ"ז)] שמעשה באחד שחטף נסכא של כסף מחברו בפני עד אחד ואמר כן חטפתי ושלי חטפתי ופסק רבי אבא הר"ז מחויב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם, [כל הסוגיא מהמיימוני בפ"ד דלעיל ועיין שם במבאריו] מכאן אתה למד שהאומר מנה לי בידך ועד אחד מעיד עליו והנטען אומר כן הוא אבל אתה חייב לי כנגד אותו מנה הר"ז מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע שהרי מודה במה שהעיד העד ואין הנשבע בהעדאת עד אחד נשבע עד שיכחיש העד ויכפור בעדותו וישבע על כפירתו, [וכן מבואר לעיל במ"ע צ"ד] לפיכך שטר שיש בו עד אחד וטען שפרעו. וכן כפרן שהעיד בו עד אחד וטען שפרעו או שהחזיר הפקדון הר"ז מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם. ואומר רבינו יצחק [בתוס' דכתובות דף י"ב בד"ה מנה] דלא אמרינן מתוך שאינו יכול לישבע משלם אלא כשיש לו לידע שהרי בשור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצידי' חכמים אומרים המוציא מחברו עליו הראיה [דף מ"ו]. כתב רבינו משה [פר"ד דלעיל] על ההיא דחמשים ידענא וחמשים לא ידענא שיש לו להחרים על מי שטוען עליו דבר שאינו יודע בודאי שאינו חייב בו וזהו מתקנת הגאונים [בפרק השואל דף צ"ח], [דינין אלו במיימוני פ"ד דלעיל ממשמעות מתניתין פרק שבועת הדיינין (שבועות דף מ"ג) וירו' שם] מנה לי בידך על משכון זה אין לך בידי עליו אלא חמשים הר"ז מודה במקצת ואם אין המשכון שוה מאה אלא חמשים או פחות הרי זה נשבע ומשלם הני' שהודה בהן. הי' המשכון שוה מאה או יותר אמרינן בירושלמי [שם ועיין באשירי פרק כל הנשבעין דף נ"ט ע"ב] נאמן המלוה לומר עד כדי המשכון הלויתיך עליו לפיכך המלוה נשבע ונוטל מדמי המשכון היה המשכון שוה שמונים נשבע המלוה שאין לו בה פחות משמונים ונוטלן מן המשכון ונשבע הלוה מה"ת על העשרים שכפר בהן כפר בכל ואומר אין זה משכון אלא פקדון ואין לך אצלי כלום נשבע היסת על העשרים. גרסינן בבבא מציעא [דף נ'] תני רבי חייא מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום ועדים מעידים שיש לו בידו חמשים זוז משלם חמשים זוז וישבע על השאר שלא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים, [שם דף ד' וה' ובפרק שבועת הדיינין] (שבועות דף מ')] ודוקא במלוה כשר לעדות ולשבועה אבל כופר בפקדון פסול לעדות ולשבועה וישבע שכנגדו ויטול וכן נפסק הדין גבי ההוא רעיא דב"מ [דף ה'] ופסקו הגאונים [וכן בתוספות שם

בד"ה אי] שכך הלכה שהרי מעמידה שם כתנא קמא דרבן גמליאל וכרבה בר נתן [בפרק המניח דף ל"ה] שאומר טענו חיטין והודה לו בשעורין פטור שפסקנו למעלה כמותו ואין הלכה כרבי יוחנן שחולק עליו בירושלמי [רפ"ק דב"מ] ואע"פ שאומר התלמוד בב"מ [דף ה'] אם איתא לדברי חייא כמו כן מצינו בפ' המדיר (כתובות דף ע') בתחלתו אם איתא לדברי הונא אמר רב דאמר יכולה אשה שתאמר לבעלה איני ניזונית ואיני עושה ואילו בכתובות [דף ק"ז] פוסק כמותו פסק רב היי גאון אע"פ שלמדנו מתוך משנתינו דפרק שבועת הדיינין [שבועות דף ל"ח ובאלפסי שם מביאו] גבי טענו כלים וקרקעות שאין כפירת הקרקעות והודאתו מביאתן לידי שבועה דאורייתא מכ"מ נשבע שבוע' היסת על הקרקעו' אע"פ שמוכיח התם [בדף מ'] שעיקר היסת נתקן בדבר השייך בו אישתמוטי קא משתמיט מ"מ הואיל והתחילה התקנה תקנו בכל דבר ואפי' בחפץ שהוא בעין ואמר חברו שלי הוא ולפיכך כשמקשה בב"מ [דף ו'] עלה דרב נחמן דאמר משביעין אותו שבועת היסת נימא מגו דחשיד אממונא חשיד נמי אשבועתא אינו מתרץ התם אישתמוטי קא משתמיט כמו שמתרץ על אחרים שלמעלה [דף ה'], [בפרק שבועת הדיינין דף ל"ח] טענו כלים וקרקעות והודה במקצת הכלים וכפר במקצתם עם כל הקרקעות מתוך שחייב שבועה על מקצת הכלים שכפר בהן נשבע אף על הקרקעות דתנן בקידושין [דף כ"ו] נכסי שאין להם אחריות זוקקין את הנכסי שיש להם אחריות לישבע עליהן. וכן הדין בטוענו כלים ועבדים או כלים ושטרות שהכל משפט אחד הוא [כדאיתא במתניתין פ"ק שבועת הדיינים דף מ"ב], שנינו בפרק שבועת הדיינין [שם והסוגיא בדף מ"ג] טענו ענבים העומדים ליבצר ותבואה העומדת ליקצר והודה במקצתן וכפר במקצתן אם היו צריכין לקרקע הרי הן כקרקע לכל דבר ואין נשבעין עליהן אלא היסת אבל אם אין צריכין לקרקע הר"ז נשבע עליהן כשאר כל הטענות של מטלטלין שכל העומד ליבצר הרי הוא כבצור לעניין כפירה והודאה שהלכה כר' מאיר שאומר כן לשם [בדף מ"ב] אע"ג דרבנן פליגי עליה משום דאמר בכתובות [דף נ'] דקאמר רב יוסף הבו לה מתמרי דעל בודיא אמר לו אביי אילו בעל חוב הוה כי האי גוונא מי הוה יהיב ליה מר אמר ליה דחזו לבודיא קאמינא סוף סוף כל העומד ליגזוז כגזוז דמי ופי' שם ר"ח [בתו' שם דף נ"א] דפשיטא לי' התם כרבי מאיר משום דפסקינן בפ' הכונס (בבא קמא דף נ"ט) כרבי שמעון דאמר [במשנה שם דף נ"ה] אכלה פירות גמורין משלמת פירות גמורין ואין שמין אותן אגב קרקע דכתלושין דמו, [מהמיימוני פ"ה דטוען ונטען] הטוען לחברו ואמר לו שני חדשים שכנת בחצרי ואתה חייב לי שכר שני חדשים והוא אומר לא שכנתי אלא חדש אחד הר"ז מודה במקצת ואם היה שכר החדש שכפר בו

שתי כסף נשבע שאין הטענה בגוף הקרקע אלא בשכרה שהוא מטלטלין. הורו הגאונים שהאומר לחברו ושטר שיש לי בידך זכות יש לי בו וזה אומר איני מוציא שטרי כופין אותו להוציא. טען שאבד נשבע היסת. שנינו בפ' שבועת הדיינין (שבועות דף ל"ח) אין נשבעין על טענת חש"ו אחד הבא בטענת עצמו ואחד הבא בטענת אביו אפי' בטענת ודאי לפי שזה המקצת שהודה בו לקטן אינו אלא כמשיב אבידה וכן אם כפר הכל ועד אחד בא והעיד לקטן אינו נשבע שזה עד אחד ואין שם תובע שתביעת קטן אינה תביעה גמורה [שם דף מ"ב]. ותניא בירושלמי [שם] כי יתן איש אל רעהו פרט לקטן עד כדון שנתן לו כשהוא קטן ותבעו כשהוא קטן נתן לו כשהוא קטן ותבעו כשהוא גדול מניין ת"ל רעהו עד שתהא נתינה ותביעה שוין ובהגוזל [דף ק"ו] דורש דבר זה מדבר שניהם. הורו הרי' יוסף הלוי ורבותיו [במיימוני פ"ה דלעיל] שאע"פ שאין נשבעין על טענת קטן שבועה מן התורה שבועת היסת נשבעין שלא יהא כל אחד ואחד נוטל ממונו של קטן והולך לו. [בפרק הניזקין דף נ"ט ובפרק החובל (בבא קמא דף פ"ז)] קטן שתבעו לגדול אם טענו בדבר שיש בו הנאה לקטן כגון עסקי משא ומתן והודה הקטן נפרעין מנכסיו ואם אין לו ימתין עד שיהא לו וישלם ואם כפר לו הקטן ממתינין לו עד שיגדיל וישבע היסת. ואם טענו בדבר שאין לקטן הנאה בו כגון ניזקין וחבלות אע"פ שמודה ואע"פ שיש לו ממה לשלם פטור ואפילו לאחר שהגדיל, [במיימוני דלעיל] ואם היה התובע מן הנשבעין ונוטלין כגון השכיר וכיוצא בו שיש בו הנאה לקטן שישתכר לו שכיר הר"ז נשבע ונוטל מן הקטן, [בפרק הניזקין דף נ"ט] החרש והשוטה אין נזקקין להם לא לשבועה ולא לפרעון ולא לטענתם על אחרים ולא לטענת אחרים עליהם [בפ' החובל דף פ"ז] אבל הסומא הרי הוא כבריא לכל דבר אע"פ שמתוך התלמוד מוכיח בב"מ [דף ה' וכן הסוגיא בהג"ה באשירי שם ובמיימוני ריש פרק י' דטוען ונטען] שאם אמר אדם טלית זו שלי שאין צריך לבאר באיזו עניין היא שלו כאשר יתבאר לפנים בעזרת השם מ"מ אחר סיום התלמוד תקנו הגאונים מפני הרמאים שבעלי דינין שבאו לב"ד וטען האחד ואמר מנה יש לי אצל זה שהלויתיהו או שהפקדתי אצלו או שגוזל ממנו או שיש לי אצלו משכרי וכן כל כיוצא בזה והשיב הנטען ואמר איני חייב לך כלום או אין לך בידי כלום או שקר הוא טוען אין זו תשובה נכונה אלא אומרים ב"ד לנטען השבע על טענתו ופרש השבועה כמו שפי' זה טענתו ואמור לזה אם לוית ממנו או אם לא לוית אם הפקיד אצלך או אם לא הפקיד אם גזלתו או לא גזלתו אם שכרת אותו או לא שכרת אותו וכן בשאר הטענות. ומפני מה אין מקבלין ממנו זו התשובה שמא טועה הוא בדעתו ויבא לישבע לשקר שהרי איפשר שהלוהו כמו שטען והחזיר זה החוב לבנו או לאשתו

או שנתן לו מתנה כנגד החוב וידמה בדעתו שנפטר מן החוב. לפיכך אומר לו היאך תאמר איני חייב לו כלום שמא אתה חייב לו מן הדין לשלם ואין אתה יודע אלא הודע לדיינין פי' הדברים והם יודיעוך אם אתה חייב או אין אתה חייב ואפי' היה חכם גדול אומרים לו לברר הדברים כי אין אדם רואה חובה לעצמו. וכן אם טען הטוען ואומר זה חייב לי מנה או מנה יש לי אצל זה אומר לו היאך נתחייב לך הלוית לו או הפקדת אצלו או שכר אותך או גזל ממך או הזיק ממונך אמור היאך נתחייב לך שהרי איפשר שידמה שהוא חייב לו ואינו חייב כגון שחשדו שגנבו או שאמר לו אתן לך מתנה וכן כל כיוצא בזה בב"מ [דף י"ז] א"ר יוחנן הרי שטען עליו שהלוהו מנה והשיב זה ואמר לא היו דברים מעולם ואחר כך הביא הטוען עדים שהלוהו בפניהם וחזר ואמר הנטען כך היה ולויתי ופרעתי אין מקבלין הימנו אלא הוחזק כפרן ומשלם [במיימוני דלעיל] אבל אם השיב איני חייב לך כלום או אין לך בידי כלום או שקר אתה טוען וכן כל כיוצא בזה והלך התובע והביא עדים שהלוהו בפניהם ואמר הנתבע כך הי' אבל החזרתי לו פקדונו או פרעתי חובו לא הוחזק כפרן ונשבע שבועת היסת ונפטר [בפ' שבועת העדות דף ל"ד] ראוהו עדים שמנה לו מעות ולא ידעו מה הן תבעו בדין ואמר לו תן מעותי שהלויתיך ואמר במתנה נתתם לי או פרעון היו הר"ז נאמן ונשבע היסת ונפטר אמר לא היו דברים מעולם ואחר כך באו עדים שמנה לו בפניהם הוחזק כפרן. [כך משמע שם דף ל"א ובפרק שבועת הפקדון (שבועות דף ל"ו)] ולעולם לא הוחזק כפרן עד שיכפור בב"ד ויבאו ב' עדים ויכחישוהו במה שכפר. בפ' שבועת הדיינין (שבועות דף מ"א) אמר רבא מנה הלויתיך כפר בבית דין ואמר לא היו דברים מעולם ובאו ב' עדים שלוה ממנו מנה ופרעו ומלוה אומר לא נפרעתי הרי זה חייב לשלם שכל האומר לא לויתי ובאו עדים שלוה כאומר לא פרעתי דמי ונמצא הלוה אומר לא פרעתי והעדים מעידים שפרע אין עדותו כלום לפי שהוא עצמו מודה שלא פרע ותניא בתוספתא [פ"א דב"מ ומביא בב"מ דף נ'] הודאת בעל דין כק' עדים דמי [וכן פסק המיימוני בפ"ו דלעיל] ואין המלוה חייב שבועה כלל שהרי הוחזק זה כפרן. וכן פסק רב אלפס [בפ' גט פשוט] אם הוציא כתב ידו עליו שהוא חייב לו ואמר לו לא היו דברים מעולם וזה אינו כתב ידי אם הוחזק כתב ידו בבית דין או שבאו עדים ואמרו שהוא כתב ידו הרי זה הוחזק כפרן ומשלם. עוד שם אמר רבא [בפ' שבועת הדיינין דף מ"א] מנה הלויתיך והשיב לו והלא פרעתיך בפני פלוני ופלוני ובאו פלוני ופלוני ואמרו לא היו דברים מעולם לא הוחזק כפרן כמו שאומר שם כל מילתא דלא רמי עליה דאיניש לאו אדעתיה פרש"י כגון זה שלא היה לו לומר פרעתיך בעדים שהרי לא התנה זה עמו אל תפרעני אלא בעדים

לפיכך לא שם אל לבו אם בעדים פרע או שלא בעדים ואם דרך שגגה אמר בעדים פרעתי אינו מוחזק כפרן בכך לפיכך ישבע הלוה היסת ויפטר. כיוצא בו תן לי מנה שהלויתיך ואתה בצד עמוד פלוני והשיב לו לא עמדתי בצד עמוד זה מעולם ובאו עדים ואמרו שעמד לא הוחזק כפרן כדאי׳ בפרק שבועת העדות (שבועות דף ל״ד) שאין אדם משים דעתו לדברים שאין בהם ממש וכן כל כיוצא בזה. אמר רב בפ׳ גט פשוט [בבא בתרא דף ק״ע וכן הסוגיא במיימוני דלעיל ועיין שם במ״מ] תן לי מנה שהלויתיך והרי עדים והשיב הלוה ואמר פרעתיך בפני פלוני ופלוני אומרי׳ ללוה הבא אותם ותפטר לא באו או שמתו או שהלכו למדינה אחרת ישבע היסת שפרעו ואין אנו מצריכין אותו להביאם אלא לברר דבריו ולהפטר אף משבועה [שם ובפרק כל הנשבעים (שבועות דף מ״ה)] שהרי המלוה את חבירו בעדים אין צריך לפורעו בעדים. וכן הל׳ כרבנן דר״מ שאומר בפרק זה בורר (סנהדרין דף כ״ג) צריך לברר ואם לא מצא לא הפסיד [כפירוש ר״ת בתוס׳ שם ובפרק גט פשוט (בבא בתרא דף ק״ע)]. וכן מוכיח בירושלמי [פרק שבועת הדיינין] על הא דתניא בפ׳ זה בורר (סנהדרין בדף כ״ג) ובפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קס״ט) הבא לידון בשטר ובחזקה נדון בשטר דברי רבי רשב״ג אומר צריך שניהם עובדא אתא לקמיה דרבי ואורי כרשב״ג קשיא דר׳ אדר׳ לא רצה אלא לעמוד על אמיתות הדבר ולבררו. בפ׳ זה בורר (סנהדרין דף כ״ט) תניא א״ל בפני עדים מנה לי בידך אמר לו הן למחר תבעו בדין והביא עדים ואמר משטה הייתי בך ואין לך בידי כלום ואמר שם רבא שאפי׳ אמר לא היו דברים מעולם פטור ונשבע שבועת היסת שהרי לא אמר להם אתם עדי ודבר שאינו עדות אין אדם זוכרו ולפיכך אמר לא היו דברים מעולם לא הוחזק כפרן ולא עוד אלא אפילו הכמין לו עדים אחורי הגדר ואמר לו מנה לי בידך אמר לו הן רצונך שיעידו פלוני ופלוני אמר לו לאו שמא תכופני בדין למחר ואין לי מה אתן לך ולמחר תבעו בדין באלו העדים בין שטען ואמר משטה הייתי בך בין שטען לא היו דברים מעולם הרי זה נשבע היסת ונפטר שאין כאן עדות [שם] עד שיאמר הלוה אתם עדי או יאמר המלוה בפני הלוה וישתוק הלוה בעדות זו יוחזק כפרן, עוד שם [בדף כ״ט] מעשה באדם אחד שהיו קורין אותו קברשו כלומר שיש עליו נושים הרבה אמר למי אני חייב כי אם לפלוני ופלוני באו הם ותבעהו לדין לפני רב נחמן ופסק שדרך בני אדם לומר כן להראות עצמו שאינו בעל ממון [בתוי דקידושין דף מ״ג מד״ה ול״א] מכאן אתה למד שיש חילוק בין תבעוהו מתחיל׳ ללא תבעוהו מתחילה שכשתבעוהו מתחילה והודה ואמר הן אומר שם שיכול לומר משטה אני בך ואם לא טען אין טוענין לו אבל בכאן שעשה הודאתו בלא תביעה אע״פ שלא טען טוענין לו [בדף כ״ט דלעיל] שוב מעשה

באחד שהיו קורין אותו עכברא דשכיב אדינרי וכשמת אמר אני חייב לפלוני ופלוני באו הם ותבעו היורשין ופסק רבי חייא שדרך בני אדם לומר כן להראות שלא הניח בנין בעלי ממון [בתו' שם] גם כאן טוענין לו מפני שעושה הודאתו בלא שום תביעה דאילו בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קע"ה) בעי רבא שכיב מרע שתבעוהו והודה מהו בתר דבעיא הדר פשטה אין אדם משטה בשעת מיתה ודברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו כך גירסת ר"ח שנינו [בפי' זה בורר דף כ"ט] בבדיקת העדות אם אמר איש פלוני א"ל שהוא חייב לו לא אמר כלום אא"כ היה מתכוין למסור עדותו כדאמר בירושלמי [שם] עד שיאמר בפנינו הודה לו משמע הלשון שנקבצנו לשם עדות ובדרך הודאה אמר כך אבל אם לא אמר לו כן אינו מועיל עד שיאמר אתם עדי מסייע ליה לרב דאמר [בדף כ"ט דלעיל] צריך שיאמר אתם עדי פירוש כשלא קבצם לשם עדות שצריך שיהא ניכר שבדרך הודייה אמר כך כך השיב הרב ר' מ"ת"ת"ה מקרטרש בתשובה אחת פירש רבינו שמואל דווקא בדיבור כנגד דיבור זה טוען וזה משיבו צ"ל אתם עדי אבל אם היה תנאי מקויים בקניין לפניהם אין צ"ל אתם עדי וראייה מדאמרי' בקידושין [דף מ"ג] אלא מעתה קדש אשה בפני שנים הכי נמי דצריך לומר אתם עדי' עוד שם בפ' זה בורר (סנהדרין דף כ"ט) הודה בפני שנים וקנו מידו כותבין ואם לאו אין כותבין בפני שלשה ולא קנו מידו אמר מר בר רב אשי אפי' קבצם והושיבם ואמר להם הוו עלי דיינין אין כותבין עד שישבו מעצמן במקום הקבוע להם ובא התובע וקבל לפניהם ושלחו שליח אצל הנתבע להזמינו ובא והודה לפניהם זה דברי ר"ח [בתו' שם] אבל בערוך פוסק כרבא שאומר [שם] שאם אמר הוו עלי דיינין כותבין שאין הלכה כמר בר רב אשי במיפך שבועה ואודיתא. ור"ח מפיק אודיתא ומעייל חיורא בפ' בהמה המקשה [חולין דף ע"ו בתו' בד"ה מר וכן הסוגיא לעיל], [בדף כ"ט דלעיל] בד"א במטלטלין אבל בקרקעות אפי' בפני שנים ולא קנו מידו הילכתא כותבין שאין לחוש שמא יתן לו ונמצא תובעו פעם שניה [שם] מעשה בשטר הודאה שיצא ולא היה כתוב בו אמר לנא כתבו וחתמו והבו לי' אביי ורבא דאמרי תרווייהו היינו ריש לקיש דאמר [שם] חזקה אין העדים חותמין על השטר אא"כ המוכר והלוקח גדולים וכמו כן חזקה שאילו לא אמר להם שיכתבו שלא היו כותבין [שם דף ל'] שוב מעשה בשטר הודאה שיצא שהיה כולו כתוב בלשון בית דין רק שלא הי' כתוב בו מותב תלתא הוינא ומסיק רבא [שם] שחוששי' לב"ד טועין שיסברו שהודאה בפני שנים תחשב הודאה בבית דין ולפיכך אין דנין בו דין שטר. בב"מ [די"ז כל הסוגיא וכן פסק האלפסי שם] אמר רב זביד משמיה דרב נחמן שנים שבאו לדין ותבע אחד מהם לחברו ואמר מנה לי בידך ואמר לו הנתבע הן יש לו

בידי בין שאמרו לו הדיינין חייב אתה ליתן לו ובין שאמרו לו צא תן לו ויצא ואמר פרעתי נאמן וישבע היסת שפרעו. לפיכך אם חזר התובע לדיינין ואמר כתבו לי הודאתו אין כותבין שמא פרעו לו. וכן מי שנתחייב שבועה בבית דין יוצא ואמר נשבעתי נאמן ואין משביעין אותו שנשבע. היו עדים מעידים שלא נשבע הוחזק כפרן לאותה שבועה ואינו נאמן לומר נשבעתי עד שיודה לו בעל דינו או ישבע בפניהם. שני שבאו לדין ונתחייב האחד בב"ד לשני ואמרו לו צא תן לו ויצא וחזר ואמר פרעתי ועדים מעידים אותו שלא פרע הוחזק כפרן לאותו ממון אמרו לו חייב אתה ליתן לו ויצא ואמר פרעתי ועדים מעידים אותו שלא פרעו לא הוחזק כפרן לאותו ממון שזה נשמט מהם עד שיחקרו את דינו. לפיכך אם חזר פעם אחרת וטען שפרע זה בממון שנתחייב בו בפניהם ולא היו שם שני עדים שמכחישים אותו פעם שניה הרי זה נשבע היסת שפרעו ויפטר, [במיימוני פ"ז דטוען ונטען] לפיכך מי שרוצה להזהר מאלו הערמות כשיודה הלוה או כשיתחייב שבועה בבית דין יאמר לו בפני בית דין בפניכם אני מתרה בו שלא יפרעני אלא בעדים או שלא ישבע לי אלא בפניכם או בפני פלוני ופלוני הורו הגאונים [וכן במיימוני דלעיל] מי שהודה בבית דין שאני חייב לזה התובע מנה ואחר כך אמר נזכרתי שפרעתי לו חובו שהודתי בו והרי העדים הרי עדות זו מועלת שאינו כאומר לו לא לויתי מעולם. בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא דף ל"א ובמיימוני דלעיל והגה"ה שם כתובה בע"א] פסקינן הילכתא דטוען אדם וחוזר וטוען בבית דין לתקן טענות הראשונות אע"פ שדומה שמכחישין קצת ובלבד שתהא הטענה האחרונה קודם שיצא מבית דין שאם יצא מבית דין יש לחוש שמא אנשים רעים למדוהו טענות של שקר. ואין הטענה שיטעון קודם שיבא לבית דין בכלל דעביד אניש דלא מגלי טענתיה אלא לבי דינא וחוזר וטוען בבית דין להכחיש אותה טענה, [בפרק כל הנשבעין דף מ"ו ובפ' המקבל (בבא מציעא דף קט"ז)] כל המטלטלין שאינן עשויין להשאיל ולהשכיר הרי הם בחזקת זה שהן תחת ידו אע"פ שהביא התובע עדים שהמטלטלין האלו ידועין לו כיצד בגד זה או כלי זה שבידך שלי הוא ואני השאלתיו או השכרתיו לך והרי העדים שהם יודעין אותו מקודם ברשותי והנתבע אומר לא כי אלא אתה מכרתו לי או נתתו לי במתנה הרי זה הנתבע נשבע שבועת היסת ונפטר. [כדלעיל] טען שהוא משכון בידו יכול לטעון לו עד כדי דמיו ונשבע בנקיטת חפץ ונוטל היו המטלטלין דברי העשויין להשאיל ולהשכיר אינו נאמן לומר אתה מכרתו לי או נתתו לי במתנה אלא התובע נוטל כליו אפילו מן היתומים דהא רבא [בפרק כל הנשבעין דף מ"ו ובפרק המקבל (בבא מציעא דף קט"ז)] אפיק זוגא דסרבלא וספרא דאגדתא מיתמי בלא ראייה בדברים העשוים להשאיל ולהשכיר אבל

התובע נשבע היסת על טענת הנתבע והי"ה ליורש שטוענין לו. כך הורו הגאונים, [וכן הוא במיימוני פ"ח דטוען ונטען והטוענים ליורש בפ' לא יחפור (בבא בתרא דף כ"ג) ובפרק הניזקין (גיטין דף נ"ח)] מסקנא הלכה בשמעתא דאומן בפרק חזקת הבתים [בבא בתרא בדף מ"ה כל הסוגיא] כך הוא שאדם שאינו אומן יש לו חזקה לעולם במטלטלין אלא אם כן יש עדים שראו שמסרו המערער בידו וגם עתה רואה אותו המערער בידו אבל אינו רואהו בידו מגו דאי בעי אמר החזרתיו לך דהמפקיד אצל חבירו בעדים אין צריך להחזיר לו בעדים כדפסקינן בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא דף ע') יכול לומר לקוח הוא בידי אבל אומן אין לו חזקה בשום מקום אפי' ליכא עדים ולא ראה אי קיימא לן בהא כאביי דלית ליה מגו באומן לפי' רבינו יעקב [שם דף מ"ו] ורבה דאית ליה מגו איתותב [בתוספות דף מ"ה דלעיל בד"ה אי הכי], בדברים העשויים להשאיל ולהשכיר אחד אומן ואחד כל אדם שוין בהן שאין להם חזקה בהם בשום עניין כדאיתא בשבועות בפרק כל הנשבעין (שבועות דף מ"ו)] ורבינו שמואל [בפירושו דף מ"ה ומ"ו דלעיל וכן בתוס' שם בד"ה אי] פסק דאמרי' מגו באומן הילכך כי לא ראה אע"ג דאיכא עדים אומן נאמן במגו דהחזרתי לך וכן כתב רב היי בשערים שלו [דלעיל] ומתניתין דאומן אין לו חזקה הא אחר יש לו חזקה מיירי בראה וליכא עדים ומפרש דאפי' אביי מודה בזה ובדברים העשויין להשאיל ולהשכיר אין חזקה לא לאומן ולא לאחר אא"כ ליכא עדים ולא ראה וכדבריו פסק רבינו משה [שם] כתב רבינו משה [בפ"ח דטוען ונטען] אל תטעה בין דברים שעשויין להשאיל ולהשכיר לדברים שדרכן להשאיל ולהשכיר כמו שטעו רבים וגדולים שכל הדברים ראויין להשאיל ולהשכיר ודרכם להשאיל אפילו חלוקו של אדם ומצעו ומטתו של אדם ראויין להשאיל ולהשכיר אבל דברים העשויין להשאיל ולהשכיר הם הכלי' שבני אותה המדינה עושין מתחילת עשייתן כדי להשאילם ולהשכירן וליטול שכרן והרי הן לבעליהם כמו קרקע שאוכל פירותיה והגוף קיים כך אלו הכלים עיקר עשייתן כדי ליהנות בשכרן כגון היורות הגדולות של נחשת שמבשלין בהן בבית המשתאות וכגון תכשיטי נחושת מוזהבין מבחוץ ששוכרין אותן לכלה להתקשט בו שעיקר עשיית אלו הכלים אינו למכירת עצמן ולא להשתמש בהן בעל הבית בביתו אלא להשאילן לאחרים כדי ליהנות כנגדן או להשכירן וליטול שכרן. וכן אם היי לאדם משאר הכלים ויש לו עדים שהוא משכירן תמיד ומשאילן והוחזק לו שהוא להשאיל ולהשכיר הרי הן ככלים העשויים להשאיל ולהשכיר. וכלי שהפסדו מרובה משכרו ובני אדם מקפידים עליו שלא ישאילו אותו הרי הוא בחזקת שאינו עשוי להשאיל ולהשכיר כגון סכינא דאשכבתא פירוש סכין של שחיטה אליבא דרבא דפ' המקבל (בבא מציעא דף

קט"ז) לפיכך אפי' באו בני אדם והעידו שהשאילו או שהשכירו זה אין מבטלין בהם חזקתו אלא הרי הוא ככל הכלים. והביא ראיה מפ' חזקת הבתים (בבא בתרא דף נ"ב) שרבא הוציא מן היתומין בלא ראיה זוג שעושין בו הסרבל וספר אגדה בדברים העשוים להשאיל ולהשכיר כדשלח רב הונא בר אבין דברים העשויין להשאיל ולהשכיר אמר לקוחין הן בידי אינו נאמן ולולי שנתברר לו בעדים שהם מדברים העשוים להשאיל ולהשכיר לא הי' מוציא מתחת ידי היתומין כדמשמע הלשון בדברים העשויין להשאיל ולהשכיר הא שאר זוגות ושאר ספרים אינן בכלל דין זה אע"פ שהן ראוין להשאיל ולהשכיר. אע"פ שמצוה להשאילם כדאמר בכתובות [דף כ'] וצדקתו עומדת לעד זה הכותב ספרים ומשאילם ע"כ דבריו. אלא שאני הרחבתי ראיה שלו וכן משמע בהגוזל [דף קי"ד] ששנינו המכיר ספריו וכליו ביד אחר אם יצא לו שם גנבה בעיר ישבע הלוקח כמה נתן ויטול ואם לאו לא כל הימנו שאני אומר מכרן לאחר ולקחן זה ממנו וביארנו דבר זה בהלכות גנבה [לעיל מ"ע ע"א]. ואם היו כל הספרים בכלל דין זה הי' לו להיות נאמן לומר נגנבו ממנו מגו דאי בעי אמר השאלתי' לו או השכרתים לו. ואע"פ שרבינו יעקב מפרש [בתוי' דף נ"ב דלעיל בד"ה דברים ובפרק כל הנשבעין (שבועות דף מ"ו) ובד"ה ספרא] שכל הספרים בזה הדין ומה שאומר בדברים פי' רבינו יעקב דדוקא בספרא דאגדת' אינו בסתם בדין זה לפי שאין רגילות ללמוד בו כדאיתא בפרק הניזקין (גיטין דף ס') רבי יוחנן וריש לקיש מעייני בספרא דאגדתא בשבתא ומחלק באותה דהגוזל [דף קי"ד] דמיירי שאנו יודעי' שאין דרך של אדם זה להשאיל לזה מ"מ מה שפי' רבינו משה נראה עיקר בכל דברי ריב שיבא בין איש לרעהו במטלטלין ויסתפק הדבר לדיינין הדין עם מי אומרים חכמים בב"ק וזה כלל גדול בדין המוציא מחברו עליו הראי'. ואמרינן נמי בב"מ [דף ק'] גבי המחליף פרה בחמור וילדה וכו' ונחזי ברייתא דמאן קיימי וליהוי אידך המוציא מחברו עליו הראיה ומתרץ בעומדת באגם. בפרק הנשבעין [דף מ"ו כל הסוגיא] אמר רב יהודא ראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו ויצא ואמר לקוחין הן בידי אינו נאמן כשיש שם ארבעה דברים אלו שבעל הבית זה אינו עשוי למכור כליו וכלים אלו הן דרך להטמינן ואדם זה שהטמינם אינו צנוע ובעל הבית טוען שאולים אבל גנובים אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן אא"כ מוחזק ועומד. הכי גריס רב היי גאון [וכן בתוי' שם בד"ה בטוענו] ובכולהו נמי לא אמרן דנאמן אלא בדברים שאינן עשויין להשאיל ולהשכיר אבל בדברים שהם עשויים להשאיל ולהשכיר אינו נאמן פירוש ובכולהו אפילו לא יהא שם אחד מארבע דברים אלו. בפ' חזקת הבתים (בבא בתרא דף ל"ג) גרסינן אמר רב יהודא האי מאן דנקיט מגלא ותובלא בידיה הוא סל לקבל תמרים

ואמר הריני הולך לגדור תמרים של דקל פלוני שקניתי ממנו נאמן בשבועת היסת שאין אדם חצוף לגדור דקל שאין שלו. בתחילת ב"מ [דף ב'] שנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו. והרי יש לך כאן ארבעה דינין הדין הראשון אם הי' האחד בלבד אחוז בה המוציא מחברו עליו הראי' [שם ובדף ג'] ואם שניהם אוחזים בגוף הטלית זה נוטל עד מקום שידו מגעת וזה נוטל עד מקום שידו מגעת והשאר חולקין בשבועה כדאיתא בגמ' [דף ז'], [במיימוני פ"ט דטוען ונטען] ומגלגלין עליו באותה שבועה שכל מה שנטל בדין נטל. ואם לא היה אוחז לא זה ולא זה כל דאלים גבר כמו בההיא ארבא דפ' חזקת הבתים (בבא בתרא דף ל"ד) שאין לנו למחות ביד הבא לתפוס מאחר שאין אדם מוחזק בה ואין אנו יודעין למי הוא אבל משנתינו מעמידה בגמרא [דף ו' דלעיל] דתפיסי בכרכשתא פירוש הן חוטין שבשפת הטלית ושליש המוחזק בדבר אחד ושניהם טוענין עליו שלי הוא הרי זה כדין דשנים אוחזין כמו שמוכיח בגמרא [דף ג'] שמדמה משנתינו לשאר פקדון בפרק המפקיד (בבא מציעא דף ל"ז), [בפרק דב"מ] זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי האומר כולה שלי ישבע שאין לו בה פחות משלשה הלקים ועל מה שחברו מודה לו לא היה צריך לישבע אלא כולל כל הטלית בשבועתו שלא יוכל לבא לידי רמאות והאומר חציה שלי ישבע שאין לו בה פחות מרביע זה נוטל ג' חלקים וזה נוטל רביע ודין זה מעמידו שם בין במציאה בין במקח וממכר, [מהמיימוני פ"ט דלעיל] מכאן אתה למד שכל הנשבעין שאינו נשבע על מה שטען אלא על מה שנוטל אע"פ שטוען יותר. אמר רבי יוחנן [שם דף ח'] שבועה זו תקנת חכמים היא שלא יהא כל אחד ואחד הולך ותוקף בטליתו של חברו ואומר שלי הוא. [בדף ו'] אביי אמר חיישינן שמא ספק מלוה ישנה יש לו עליו שזהו דבר המצוי יותר שהאדם רגיל לתפוס כסבור שיש לו דין בדבר ומקשה התלמוד [שם] לאו אמרת תפיס מספיקא משתבע נמי מספיקא שהיא שלו שהרי אין לדיין לברר הטענות בשעת שבועה שיפרש באיזה ענין היא שלו ומתרץ פרשי אינשי מספק שבועה מפני שא"א בחזרה ולא פרשי מספק ממונא. ואע"פ שמתוך סוגית התלמוד משמע קצת שאין לדיין לברר הטענות אחר סיום התלמוד ראו הגאונים שרבו הרמאים ותקנו שצריך לברר וללבן בכל היכולת כאשר ביארנו למעלה. כל דבר שתחילת דינו המוציא מחבירו עליו הראיה אין מועלת תקיפה שאחרי כן ומוציאין אותו מיד התוקף כדמסיק רבא בב"מ [דף ו' והסוגיא בתו' שם בד"ה פוטר] גבי ספק בכורות ותניא כוותיה אבל תקף קודם שנולד הספק לא מפקינן מיניה וכן פי' רבינו שלמה בכתובות [דף כ'] גבי אוקי תרי לבהדי תרי

ואוקי ממונא אחזקתיה. תדע שהרי במסכת בכורות [פרק בתרא דף מ"ט] לרבי עקיבא שחושב מת ביום שלשים ספק אומר שם אם נתן לכהן פדיונו לא יחזיר ואם לא נתן לא יתן אלמא כיון דתפיס קודם שנולד הספק לא מפקינן מיניה. בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף ל"ו) מסקינן שהגדרות הם גדרות צאן והעבדים אין להם חזקה עד ג' שנים מפני שיש לומר שמעצמן הלכו לשם. [שם] אבל הקטן המוטל בעריסה יש לו חזקה לאלתר. [שם] מעשה בעזים שאכלו שעוריי קלופיי בנהרדעא בא בעל השעוריי ותפשן וטען שהפסידו לו הרבה אמר אבוה דשמואל יכול לטעון עליהן עד כדי דמיהן מגו דאי בעי אמר לקוחין הן בידי והאמר ריש לקיש הגודרות אין להם חזקה ומתרץ דשאני עיזי דמסירי לרועה והרי שחרית וערבית אינן מסורות לרועה ומתרץ בנהרדעא מצויין גנביי לפיכך משלמין מיד ליד, [שם דף ל"ד] מעשה בספינה שבנהר שנחלקו בה שנים זה אמר שלי היא וזה אמר שלי היא. וכן זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי ונפסק הדין דכל דאלים גבר ואם אמר האחד תפסוה פן ימכרנה עד שאביא עדים לא תפסינן ואם תפסוה ואומר אחר כך הוציאוה ויחזור הדין לכל דאלים גבר לא מפקינן. [שם ריש פירקא דף כ"ח] חזקת הבתים הבורות והשיחין והמערות והמרחצאות השובכין והבדין ובית השלחין ושדה הלבן ושדה האילן לדברי חכמים בגמ' [שם דף כ"ט] חזקתן שלש שנים מיום אל יום ואם לא החזיק בהן שלש שנים מיום אל יום ותבעו זה ואמר מה אתה עושה בתוך שלי והוא אמר אתה מכרת לי אמרינן ליה הבא שטרך או הסתלק אבל אחר שלש שנים אין מחייבין אותו להביא שטר. מאי טעמא אמר רבא [שם] שנה ראשו' אדם נזהר לשמור שטרו וכן שניה וכן שלישית אבל יותר אינו נזהר. [שם] אמר רב הונא שלש שנים שאמרו הוא שאכלן רצופות שנה אחר שנה אבל במקום שנהגו לזרוע שנה ולהוביר שנה אין צריך רצופות [שם דף ל'] אכל כולה חוץ מבית רובע קנאה כולה חוץ מבית רובע [שם] מעשה באחד שאמר לחבירו מה אתה עושה בתוך קרקע שלי אמר ליה ממך קניתיה ואכלתיה שני חזקה אמר לי' אני הייתי בשווקים חצונים ולא הייתי יודע שאתה דר בביתי ולכך לא מחיתי א"ל והלא יש לי עדים שבכל שנה ושנה היית בא בכאן והיית שוהה שלשים יום ולמה לא מחית א"ל כל אותן שלשים יום הייתי טרוד בסחורתי להתיישב בריוח ובהפסד מסיק [שם] רבא שהדין עמו דעביד איניש דטריד בשוקי כל תלתין יומין [שם] שוב מעשה באחד שאמר לחבירו מה אתה עושה בתוך קרקע שלי אמר ליה מפלוני קניתיה שאמר לי שקנאה ממך א"ל אתה מודה לי שזאת הקרקע שלי היתה ואתה לא קניתה ממני לך מכאן כי אין לי דין ודברים עמך אמר רבא דינא קאמר ליה, [פיי רשב"ם וכן באלפסי שם באריכות] ואם אמר ליה מפלוני

קניתיה שבפני קנאה ממך נאמן במגו שאם היה רוצה היי אומר אני ממך קניתיה [שם] שוב מעשה באחד שאמר לחברו מה אתה עושה בקרקע שלי אמר ליה מפלוני קניתיה ואכלתיה שני חזקה אמר ליה פלוני גזלן הוא והלוקח מגזלן אין לו חזקה אמר ליה והלא יש לי עדים שבאתי אליך ונמלכתי בך ואמרת לי לך וקח אמר לו מפני שנוח לי להוציא ממך יותר מן הראשון אמר רבא דינא קא אמר ליה שאע"פ שחכמים אומרים איבד זכותו גבי העורר על השדה וחתום עליה בעד בכתובות [דף ק"פ] זהו דווקא בחותם שעשה מעשה אבל על ידי דבור בעלמא לא אבד זכותו [בדף ל' דלעיל] שוב מעשה באחד שענה למערער שקנאה מפלוני ואכלה שני חזקה א"ל פלוני גזלן הוא א"ל והלא יש לי עדים שבאת אלי בלילה ואמרת לי לקנותה לצרכך אמר ליה ודאי אמרתי לקנותה שלא אצטרך לריב עמו על משפטי ופסק רבא שהדין עם התובע. [שם דף ל"ב כל הסוגיא] המערער על שטר חבירו שהוא מזוייף ולחש המוציא השטר לדיין כן הוא אבל שטר חוב היה לי ואבד מסקינן שם שאם בא להחזיק על ידי שטר זה בקרקע שהוא מוחזק בה שהוא נאמן כרבה אבל בשטר מלוה או פקדון שבא להוציא מעות על ידי שטר זה אינו נאמן כרב יוסף עוד מסקינן שם [בדף ל"ג] בעניין נסכא דר' אבא שאם היו שני עדים שמעידין על שמעון שאכלה פחות משני חזקה יחזיר כל הפירות שאכל ואפילו יהיה עד אחד חייב להחזיר על פיו שהרי אין מכחיש העד אלא אומר אמת העיד ואכלתי שתי שנים ושלי אכלתי ונמצא מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם. מסקינן עוד [שם דף ל"ה וכן הביא לעיל מ"ע פ"ב] אם הגביה מוכר ללוקח סל מלא פירות מקרקעו לאלתר הוי חזקה אם לא אמר לפירות הורדתיך. שנינו [שם דף ל"ח] ג' ארצות לחזקה יהודא ועבר הירדן והגליל היי ביהודא והחזיק בגליל היי בגליל והחזיק ביהודא אינה חזקה עד שיהא עמו במדינה פיי סתם יהודא וגליל כשעת חירום דמי ואין השיירות מצויות להשמיע הדבר ויכול לומר לא מחיתי מפני שלא ידעתי שזה משתמש בקרקע שלי אבל ביהודא ויהודא הויא מחאה אפילו שלא בפניו אמר רבא [שם] הלכתא אין מחזיקין בנכסי בורח מחמת מרדין היא רציחה שירא למחות פן יודע מקום תחנותו אבל בורח מחמת ממון מחזיקין שמחאה שלא בפניו הויא מחאה משום דחברך חברא אית לי' וחברא דחברך חברא אית לי' ויבא לאזני המחזיק לפיכך אם מיחה ואמר לא תוציאו דבר זה מפיכם אין זו מחאה אבל אם אמרו העדים אין דבר זה יוצא מפינו הרי גם זה מחאה שדבר שאין האדם מצווה עליו אומרו שלא בכוונה. וכן אם צוה לעדים אל תאמרו לו מחאתי או אמרו לו העדים לא נאמר לו המחאה הרי גם זה מחאה שאע"פ שלא יאמרו לו יאמרו לאחרים וחברך חברא אית לי' כך המסקנא [שם דף ל"ט]. [בדף ל"ח] היכי דמי מחאה אמר רב זביד

אם אמר פלוני שמשתמש בחצרי גזלן הוא אין זו מחאה שהרי ראובן אומר כששמעתי אמרתי שמא חירף אותי בלבד ולכך לא נזהרתי בשטרי אבל אם אמר פלוני גזלן הוא שמחזיק קרקע שלי בגזלנות ועתיד אני לתובע בדין הרי זו מחאה ופירשו רבותינו [הם בעלי התו' שם ובפי' רשב"ם דף ל"ט] שאע"פ שלא אמר עתיד אני לתובעו בדין הר"ז מחאה שאם לא היתה מחאה אם לא יאמר כך היה לו לרב זביד לפרש זה הדבר שאפי' אמר פלוני גזלן הוא שמחזיק בקרקע שלי בגזלנות אינה מחאה [בדף ל"ט] אמר רבא אמר רב נחמן מחאה בפני שנים וכותבין אע"פ שלא אמר להם כתובו. ומסקינן [שם] שכיון שמיחה שנה ראשונה שוב אינו צריך למחות עד סוף שלש וצריך למחות בסוף כל שלש מחמת טענה ראשונה שנינו שם [בדף מ"א] כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה כיצד אמר לו מה אתה עושה בתוך שלי והוא אמר לו שלא אמר לי אדם דבר מעולם אינה חזקה שמכרת לי או שנתת לי במתנה הרי זה חזקה והבא מחמת ירושה אינו צריך טענה פי' היאך באה ליד המורישׁ או ליד המוכר שטוענין ליורש וטוענין ללוקח [בפי' לא יחפור דף כ"ג]. הא ראייה בעי עדים שראו שדר בה המורישׁ או המוכר יום א' וכן פסק שם ר' חייא [דף מ"א דלעיל כל סוגיא ומבואר בתו' דף ל' בד"ה לאו] על אחד שלקח בית ועירערו עליו. אינו נאמן לומר בפני דר בה המוכר יום אחד מגו דאי בעי אמר אנא מינך זבנתיה כיון שעכשיו בזו הטענה האחרונה אין לו מגו זה שכבר אמר בטענה ראשונה מפלניא זבינתיה. תניא [שם דף מ"ב] אכלה האב שנה והבן שנה והלוקח מן הבן שנה הרי זו חזקה. [שם] שנינו עוד השותפין והאריסין והאפוטרופין אין להם חזקה ואין לאיש חזקה בנכסי אשתו ולא לאשה חזקה בנכסי בעלה ולא לאב בנכסי הבן ולא הבן בנכסי האב בד"א שצריך שטר או חזקה בשלש שנים במחזיק מפרש בגמרא [דף נ"ב] בחזקה שיש עמה ערעור אבל בנותן מתנה והאחין שחלקו והמחזיק בנכסי הגר שאין צריכין כי אם לקנות נעל וגדר ופרץ כל שהו הרי זה חזקה עכ"ל המשנה בספר רבינו גרשם ואינו גורס האומנין ולספרים שגורסין האומנין יש לפרש שנתן עבדו לאומן ללמדו אומנות והיה בביתו שלש שנים כעניין זה דומה לשותפין ולאפוטרופין והאריסין מדבר בארוסי בתי אבות שאוכלין הפירות ד' או ה' שנים ואחר כך אוכלין הבעלים כנגדן [שם דף מ"ו] ובמשנה [דף מ"ב] אין לגרוס בפניו גבי נעל וגדר שהרי בגר שמת אין שייך דבר זה אבל מפרש בגמ' [בדף נ"ב] שאם נעל וגדר בפניו אין צריך לומר לו לך חזק וקני' אבל שלא בפניו צריך שיאמר לו לך חזק וקני' ובפ' הזורק (גיטין דף ע"ז) מוכיח דנעל דלת בלא קביעת מנעול הויא חזקה גבי תיזיל איהי ותיחוד ותפתח החדר שהגט בתוכו והתם שבת הוה. [פרק חזקת הבתים דף מ"ב] השותפין מחזיקין זה על זה כשיש בה

דין חלוקה ואכלה האחד כולה שני חזקה שהרי אומרים לשותפו אם באמת שלא מכרת ושלא נתת היאך אכל את כולה ואתה שותה ולא מחית בו כל השלש שנים כך המסקנא. עוד מסקינן שם [דף מ"ז] בן אומן או בן אריס יש לו חזקה כשאומרים הבנים בפנינו הודה המערער לאבינו שמכרה לו אבל בן גזלן אין לו חזקה אף בעניין זה ופעמים שבן גזלן יש לו חזקה כגון דאתי בטענתא דאבי אביו שהורישה לו ות"ר [שם] אומן שירד מאומנותו ואריס שירד מאריסותו יש להם חזקה מכאן ולהבא בן שחלק מאביו ואשה שנתגרשה בספק אע"פ שבעלה חייב במזונותיה הרי הם כשאר כל אדם. אמר רב נחמן [שם] אמר לי הונא כולם שהביאו ראיה שטר או עדים שהודה שמכר ראיתו ראיה ומעמידין שדה בידו חוץ מגזלן שאינו מועיל עד שיאמר בפנינו מכרה לו. וכן אמר רבא [שם דף מ"ח] הילכתא תלוהו וזבין זביני זבינא דאגב אונסיה ואגב זוזי גמר ומקני. בעל שהביא ראיה שמכרה לו אשתו אין ראיתו ראיה אלא בנכסי מלוג דווקא מפני שעל הנכסים האחרים יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי כך המסקנא [בדף ג']. אמר רב [שם] אין מחזיקין בנכסי אשת איש ומסיק שאם אכלה המחזיק שלש שנים אחר מיתת הבעל מחזיקין. אמר רב יהודא אמר רב [שם דף ל"ה] ישראל הבא מחמת גוי הרי הוא כגוי מה גוי אין לו חזקה בקרקע ישראל אלא בשטר אף ישראל שטוען שלקחה מן הגוי אין לו חזקה אא"כ ימסור לו הגוי השטר שעשה לו הישראל ואמר רבא [בדף ל"ו] אם אמר ישראל בפני לקחה הגוי ממך נאמן מגו דאי בעי אמר אני קניתי ממך אמר רב הונא [בפ' המפקיד דף ט' ובכתובות דף י"ז] אין מחזיקין בנכסי קטן ואפי' הגדיל כיצד אכלה בפניו כשהוא קטן שנה אחת ושתים אחר שהגדיל וטען אתה מכרת לי או אתה נתת לי במתנה אין זה כלום עד שיאכל אותה ג' שנים רצופות אחר שהגדיל ורש"י פירש בפרק המפקיד (בבא מציעא דף ל"ט) ובכתובות [דף י"ז] דאפי' אכלה שלש שנים אחר שהגדיל אין לו חזקה מאחר שתחילת ירידתו היתה בקטנותו כי לא היה יודע שהיא של אביו. מסקינן [בפ' חזקת הבתים דף ל"ב ומבוארת כן כל הסוגיא במיימוני פי"ד דטוען ונטען ע"ש במ"מ] במעשה דרבא בר שרשום שמי שהחזיק בנכסי קטן שנים רבות וטען ואמר משכונה הן בידי ויש לי עליהן חוב כך וכך הואיל ואילו אמר לקוחין הן בידי נאמן שהרי אינה מוחזקת שהיה לאביו זה והרי זה גובה בשבועה מה שטען ותחזור ליתומים [וכן הוא במיימוני ובהגה"ה שם בשם הסמ"ג] אבל אם יצא עליה קול שהיא של יתומין אינו נאמן שהרי אין מחזיקין בנכסי קטן ואין לומר מגו במקום קול ותחזור השדה וכל הפירות שאכל ליתומין עד שיגדילו ויעשה עמהן דין [בתוס' שם מבואר בד"ה לקוחה]. אכלה שני חזקה בחיי אביהם מתוך שיכול לומר לקוחה היא בידי מאביהם נאמן לומר חוב יש

לי על אביהם ואגבה אותו מן הפירות וגובה שלא בשבועה מתוך שיכול לומר שלי היא. שנינו [שם דף נ"ז] אלו דברים שאין להם חזקה היה מעמיד בהמות בחצר ותנור וכירים וריחים המטלטלין ומגדל תרנגולין ונותן זבלן בחצר אינה חזקה אבל עשה מחיצה בחצר לבהמתו גבוהה י' טפחים וכן לתנור וכן לכירים וכן לריחים הכניס תרנגולין לתוך הבית ועשה מקום לזבלן עמוק שלשה טפחים או גבוה שלשה הרי זו חזקה ומוכיח בגמרא [בדף נ"ט] גבי יגעת בני יגעת שכל חזקות אלו בשלש שנים מיירי' ועיקר הלכות חזקה שבארנו הם בפרק חזקת הבתים:

מצות עשה צו

מצות עשה לדון (א) בדיני נחלות שנא' והייתה לבני ישראל לחקת משפט וסדר נחלות כך הוא כאשר מפורש בפרשת פנחס ובפרק יש נוחלין [במשנה ובריייתא דף קט"ו כל הסוגיא ובפי' רשב"ם שם דף קי"ז וכן במיימוני ריש פ"א דהלכות נחלות מבואר יותר סדר נחלות] איש כי ימות והוא הדין אשה כי תמות כדמסקינן שם [בדף קי"א] ובן אין לו וגם לא זרע הבן לא זכרים ולא נקבות גם לא זרע זרעו ועברתם נחלתו לבתו אבל אם יש לו בן או בת הבן אפי' בת בת בת הבן עד סוף כמה דורות היא קודמת ותירש את הכל ואין בתו נוטלת כלום, [בדף קי"ג מקיש ירושה שנייה לירושי ראשונה ומפרש לה ר"י הכי בתו' שם] ואף בזרע הבן אין הנקבות יורשות כלום במקום הזכרים, [במשנה ובריייתא דלעיל] כתוב בתורה ואם אין לו בת ונתתם נחלתו לאחיו אבל אם הייתה לו בת או זרע לבת בין זכרים בין נקבות אין אחי המת נוטלין כלום. בד"א שאחי המת נוטלין במקום שמת אביהם שדבר הכתוב בהווה שאין דרך האב להיות קיים בשעה שבניו מנחילין אבל אם היה אביהם קיים האב קודם לכל יוצאי יריכו [במשנה שם]. דתניא [שם דף ק"ט] את זו דרש רבי ישמעאל בר יוסי איש כי ימות ובן אין לו והעברתם נחלתו לבתו במקום בת אתה מעביר נחלה מן האב ואי אתה מעביר נחלה מן האב אפי' במקום אחים. [במשנה דלעיל] כתוב בתורה ואם אין לו אחים ונתתם נחלתו לאחי אביו אבל אם הי' לו אחים או זרע לאחיו בין זכרים בין נקבות אין אחי אביו נוטלים כלום. בד"א שאחי האב נוטלין במקום שמת אבי אביהם. [בגמרא שם דף קט"ז] אבל אם היה אבי אביהם קיים הוא קודם לכל יוצאי יריכו כאשר בארנו למעלה ואע"פ שאמרה תורה ואם אין לו אחים וגו' הוא הדין אם אין לו אחים ויש לו אחיות או זרע לאחיות בין זכרים בין נקבות שאין אחי אביו נוטלין כלום ולא הוצרכה תורה לפרש זה מפני שכבר פרשו שבמקום שאין בן הבת נוטלת הכל. כתוב בתורה ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה הקרוב קרוב קודם שתחזור הירושה לאבי אבי האב ועד"ז

נחלה משמשת ועולה עד ראובן [בבריי' דלעיל] אבל אם היו לו אחים לאביו או זרעם או זרע זרעם בין זכרים בין נקבות או אחיות לאביו או זרעם או זרע זרעם הם נוטלים את הכל, [כך משמע שם דף קט"ז וקי"ז בבנות צלפחד וכן הוא במיימוני דלעיל] מי שהיו לו שני בנים ומתו השני בנים בחייו והניח הבן האחד שלשה בנים והבן השני הניח בת אחת ואח"כ מת הזקן נמצאו שלשת בני בנו יורשין חצי הנחלה ובת בנו יורשת חצי הנחלה שכל אחד מהן יורש חלק אביו ועל דרך זה חולקים בני האחין ובני אחי האב עד סוף כל הדורות, [במשנה וגמרא שב דף ק"ח וק"י] משפחת האם אינה קרויה משפחה שנאמר למשפחותם לבית אבותם ואין ירושה אלא למשפחת האב לפיכך האחין מן האם אין נוחלין זה את זה והאחים מן האב נוחלין זה את זה. מי שהי' לו בן ממזר או אח ממזר שנינו ביבמות [דף כ"ב] שהן ככשרים בכל דיני נחלה אבל ולד שפחה ונכרית כמוה. שנינו שם [בפרק יש נוחלין דף ק"ח והמדרש בגמרא דף קי"א ומה שכתב שהוא על פי הקבלה היינו כרבי אלעזר דפרק יש בכור (בכורות דף נ"ב) וכדפסק רב בפרק הכותב (כתובות דף פ"ד)] שאין האשה יורשת את בעלה כלל והבעל יורש את כל נכסי אשתו על פי הקבלה והסמיכו למדרש המקראו' והוא קודם לכל בירושה בין בנכסי מלוג בין בנכסי צאן ברזל ואין הבעל יורש את אשתו עד שתכנס לרשותו כדאי' בכתובות [דף מ"ג] וביבמות [דף ל"ח] [בפ' חרש דף ק"ג] ואין הפקח יורש את החרשת שנשאה כשהיא חרשת אפי' נתפקחה. אמרי' בגמ' [בפרק יש נוחלין דף קי"ד וכן בסוף פרק מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ט) שמשמיענו במשנתינו דף ק"ח] שהאשה מנחלת את בנה דומיא דהאשה את בעלה מה האשה את בעלה אין הבעל יורש את אשתו בקבר אף האשה את בנה אין הבן יורש אמו בקבר להנחיל לאחיו מן האב [כך פירש התוס' בדף קי"ד דלעיל בד"ה מה אשה וכן במיימוני פ' א' דלעיל] כיצד בעל שמת ואח"כ מתה אשתו אין אומר הואיל ואילו היה הבעל קיים היה קודם לכל אדם בירושתה כך יורשי הבעל יקדמו לשאר יורשי האשה אלא יורשי האשה ממשפחת בית אביה הן יורשים אותה אם מתה אחר בעלה וכן אין הבן יורש את אמו בקבר כדי להנחיל את אחיו מאביו כיצד מי שמת ואח"כ מתה אמו אין אומרין אילו היה הבן קיים הי' קודם אף יורשין של בן קודמין ליורשיה של אשה זו ונמצאו אחיו מאביו יורשין אמו של זה לאחר מותו של זה אלא זרע בנה הוא שירשנה אם היה לו זרע ואם אין לו זרע תחזור נחלתה למשפחת בית אביה. אבל אם מתה האם תחילה ואח"כ מת הבן אפי' היה תינוק בן יום אחד הואיל והיה אחר אמו אפי' שעה אחת הר"ז נוחל את אמו ומנחיל אותה הנחלה ליורשיו ממשפחת אביו כדאיתא בפר' יוצא דופן (נדה דף מ"ד) אמרה תורה בפ' כי תצא כי תהיינה לאיש שתי

נשים האחת אהובה והאחת שנואה דרשו רבותינו [ביבמות דף כ"ג ובקידושין דף ס"ה] זו השנואה בנישואיה שהיא מחייבי לאוין או מחייבי מיתות או מחייבי כריתות והרי בניה ממנו ממזרים וילדו לו בנים האהובה והשנואה והי' הבן הבכור לשנואה ובפרק האומר [דף ס"ח] דורש מתהיין שקידושין תופסין בחייבי לאוין אבל בחייבי כריתות אין קידושין תופסין בקל וחומר מיבמה שאינה אלא בלאו דאין קידושין תופסין בה עוד מכאן דרשו רבותינו [בפרק יש נוחלין דף קכ"ו] שבכור שנקרע ונמצא זכר אינו נוטל פי שנים שנא' וילדו לו בנים עד שיהא בן בשעת לידה וגם אינו ממעט בחלק בכורה [בדף קכ"ז] כיצד הרי שהי' לו בן בכור ושני פשוטים וזה הטומטים שנקרע ונמצא זכר הבכור נוטל רביע המעות שהוא חלק בכורה כאילו אין עמו כי אם שני הפשוטים בלבד שהרי הי' נוטל חצי הממון נמצא שהרביע חלק בכורה חצי הממון והרבי' הנשאר חולקין אותו שני הפשוטים עם הנקרע ועם הבכור בשוה, [בפרק מי שמת דף קמ"ב ובפרק יוצא דופן (נדה דף מ"ד)] וקטן בן יום אחד ממעט בחלק בכורה אבל אם נולד לאחר מיתת אביו אינו ממעט בחלק בכורה. והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור. ותניא [בפי' יש נוחלין דף ק"ל] אבא חנן אומר משום ר' אליעזר לא יוכל לבכר מה ת"ל לפי שנא' והיה ביום הנחילו את בניו שיכול ודין הוא ומה פשוט שיפה כחו שנוטל בראוי כבמוחזק נתנה תורה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה שאם אומר פשוט זה יירש הכל דבריו קיימין בכור שאינו נוטל בראוי כבמוחזק שנאמר אשר ימצא לו לא כל שכן ת"ל לא יוכל לבכר. ומה ששנינו בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ו) אם אמר איש פלוני לא יירש עם אחיו לא אמר כלום מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה זהו כשאומר לא יירש כלל וכן שנינו בפ' יש נוחלין [שם] המחלק נכסיו על פיו וריבה לאחד ומיעט לאחר והשוה להם את הבכור דבריו קיימין מאי השוה להם את הבכור שאפילו לא נתן לו כפשוט אלא משהו דבריו קיימין והוא שלא אמר בלשון ירושה דקתני סיפא [שם] ואם אמר בלשון ירושה לא אמר כלום שהמחלק לשון מתנה הוא. ואין הלכה כשתי המשניות שבבבא זו אלא מבכור בלבד אבל בן בין הבנים אם אמר יירש הכל דבריו קיימין כרבי יוחנן בן ברוקה [שם דף ק"ל] שפסקנו כמותו בהלכות מתנה [לעיל], [בפרק יש נוחלין דף קכ"ז ובפ' החולץ (יבמות דף מ"ז) ובכמה דוכתי] כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים מכאן שנאמן אדם לומר זה בני בכור ואמר רב נחמן בפרק עשרה יוחסין (קידושין דף ע"ד) שלשה נאמנין על הבכור חיה אביו ואמו. חיה מיד שאם אמרה המיילדת זה יצא ראשון נאמנת. אמו נאמנת כל שבעת ימי הלידה. ואביו נאמן לעולם. אפי' אמר האב על מי שלא הוחזק

בנו כלל זהו בני בכורי נאמן כדשלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא אליבא דרבי יהודא וכן הלכה [בפרק יש נוחלין דף קכ"ח]. [בדף קכ"ז] וכן אם אמר האב על המוחזק לנו שהוא בכורו אינו בכור נאמן אמר רב יוסף [שם דף קכ"ו] אמר איש פלוני בני בכורי הוא יטול פי שנים איש פלוני בכור הוא לא יטול פי שנים שמא בכור לאם הוא, [בדף קכ"ד] בכל אשר ימצא לו מכאן שאין הבכור נוטל פי שנים בנכסים הראויין לבא אחר מיתת אביהם אלא בנכסין המוחזקין שבאו לאביו ברשותו לפיכך אמרינן בפרק יש בכור [בכורות דף נ"א ונ"ב] שאין הבכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהם ובפ' יש נוחלין [דף קנ"ח] אמר רב פפא הילכתא אין הבכור נוטל פי שנים במלוה אע"פ שהיא בשטר ואע"ג שגבו קרקע בחוב אביהן, [בתוס' שם בד"ה ואין כל הסוגיא] אמנם לגבי אשה חשבינן מלוה מוחזקת בפ' הכותב [כתובות דף פ"ד כל הסוגיא] דתנן מי שמת והניח אשה ובעל חוב ויורשין והי' לו פקדון או מלוה ביד אחרים רבי טרפון אומר ינתנו לכושל שבהם ומפ' רבי יוחנן לכתובת אשה משום חינה רבי עקיבא אומר ינתנו ליורשין שכולם צריכין שבוע' ואין היורשין צריכין שבועה ואם לא שצריכה שבועה היתה גובה אף לרבי עקיבא אבל לפי שצריכה שבועה גובין היורשין ושוב לא תגבה האשה מהן דהוו להו מטלטלין דיתמי ואם גבו קרקע הוא חוזרת בבעל חוב וגובה אותה בשבועה ואחר תקנת הגאונים שעשו מטלטלין כקרקע גובה אפי' מן המעות לדברי הכל [כמבואר לעיל מ"ע מ"ח]. וכן עמא דבר להגבות לנשים ממלוות בעליהן כן כתב רבי' יצחק בכתב ידו, [בפ' יש נוחלין דף קי"א ובפ' יש בכור (בכורות דף מ"ו) ומ"ז] כי הוא ראשית אונו מכאן שהבכור לנחלה הוא הנולד ראשון לאב אפילו ילדה אמו כמה בנים לאדם אשר קודם לזה. [שם ובפ' המפלת (נדה דף כ"ו) ובפ' בהמה המקשה (חולין דף ע"ז)] הבא אחר נפלים אע"פ שיצא ראש הנפל כשהוא חי הבא אחריו בכור לנחלה אבל בן ט' חדשים שיצא רוב ראשו חי הבא אחריו אינו בכור לנחלה [בפרק יש בכור דף מ"ז ובפרק הבא על יבמתו (יבמות דף ס"ב)] היו לו בנים בגיותו ונתגייר אין לו בכור לנחלה אבל ישראל שהיה לו בן מן השפחה מן הגוייה הואיל ואינו קרוי בנו הבא לו אחריו מן הישראלית בכור לנחלה ונוטל פי שנים כמו ששנינו בפ' יש בכור (בכורות דף מ"ו), [בפרק יש נוחלין דף קכ"ב] פי שנים שאמרה תורה פי ב' אחין שאם היו שם ג' אחין ואחד מהן בכור רואין כאילו היו ארבעה אחין וחולקין הממון לארבעה זה נוטל שני חלקים והשנים נוטל כל אחד חלק אחד וכן אם היה שם חמשה אחין ואחד מהן בכור מחלקין הממון לששה חלקים הבכור נוטל שני חלקים והארבעה נוטלין כל אחד חלק אחד, [שם דף קי"א] לו משפט הבכורה בכל אשר ימצא לו ולא לה מכאן שאין

הבכור נוטל פי שנים בנכסי האם. [בדף קכ"ב] ובכור ופשוט שירשו אמן חולקין בשוה בין שהיה בכור לנחלה בין שהיה בכור פטר רחם וכן שנינו בפרק יש בכור (בכורות דף נ"א) הבכור נוטל פי שנים בנכסי האב ואין נוטל פי שנים בנכסי האם ואינו נוטל פי שנים בשבח ולא בראוי כבמוחזק ולא האשה בכתובת' ולא הבנות במזונותיה' ולא היבם [בפרק יש נוחלין דף קט"ז] מי שהיו לו בני בנים בכור ופשוט ומתו שניהם בחייו והניחו בנים הני' הבכור בת והפשוט הני' בן הרי בן הפשוט נוטל בנכסי הזקן שליש שהוא חלק אביו ובת הבכור יורשת שני שלישי שהוא חלק אביה, [מהמיימוני פ"ב דנחלות ומבואר במ"מ] וכן הדין בבני אחין ובבני אחי האב ובכל היורשין אם הי' אבי אחד מן האחין בכור נוטל חלק בכורה שלו זה היורש מחמתו. משום ר' ינאי אמרו [בפרק יש נוחלין דף קכ"ז] שהבכור שנתערב עם אחד מן האחין ואין ידוע מי הוא הבכור משניהם אם הוכרו ולבסוף נתערבו כותבין הרשאה זה לזה ונוטלין חלק בכורה עם אחיהם. [שם] ואם לא הוכרו כגון שנולדו במחבוא אין כותבין הרשאה ואין כאן חלק בכורה. [שם דף קכ"ו ועיין שם באלפסי] בכור שמכר חלק בכורה קודם חלוקה ממכרו קיים מפני שהלכה שיש לבכור חלק בכורה קודם חלוקה לפיכך אם חלק עם אחיו במקצת נכסים בין בקרקע בין במטלטלין ונטל חלק כפשוט ויתר בכל הנכסים ואינו נוטל בשאר אלא כפשוט כדפסק רב אשי למר זוטרא [שם]. [שם] והוא שלא מיחה אבל אם מיחה והודיע לעדים שזה שחלק בשוה לא מפני שמחל חלק בכורה לא ויתר. המיבם אשת אחיו נוטל בנכסי אביו שני חלקים חלקו וחלק אחיו כדאיתא ביבמות [דף כ"ד] והיה הבכור מכאן שמצוה בגדול ליבם הרי לך שהכתוב קראו בכור [בפרק יש בכור דף נ"א] לפיכך אינו נוטל בראוי כבמוחזק וגם אינו נוטל בשבח ששבחו נכסים אחר מיתת אביו משעת מיתתו עד שעת חלוקתו עם אחיו בנכסי אביו. ובב"ב [דף י"ב ומבואר לעיל] מסקינן הוויתו של יבם כבכור לעניין שיטול פי שנים ואין חלוקתו כבכור. שאע"פ שהבכור נוטל שני חלקין שלו כאחד במצר אחד [כדיליף בפי' יש נוחלין דף כ"ד] אין היבם נוטל שני חלקין אלא בגורל ואם עלה הגורל בשני מקומות נוטל בשני מקומות. שנינו בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ד) האומר זה בני נאמן ליורשו ולפטור אשתו מן הייבום. זה אחי אינו נאמן ויטול עמו בחלקו מת אותו האח יחזרו נכסיו למקומן לזה שהודה שהוא אחיו. נפלו לאותו אח נכסים ממקום אחר ירשו אחיו עמו. [בדף קל"ה] שהרי הוא אומר שהוא אחיהם והם אומרין אין אנו יודעין שאם היו אומרים אינו אחינו לא היו נוטלין כלום בשלו. וגרסי' בגמרא [שם] בעי רבא נכסים ששבחו מאיליהן מהו שיטלו אחיו עמו בשבח המגיע לכתפי' לא תבעי לך דכי נפלו לו נכסים ממקום אחר דמי כי תיבעי לך

בשבח שאין מגיע לכתפים כגון דיקלא ואלים פירוש שנתעבה או ארעא ומסקה שירטון מאי תיקו, [בפרק חזקת הבתים דף מ"ב ובב"מ דף ט"ו ובפרק הגוזל (בבא קמא דף צ"ה) וביתר מקומות והסוגיא בתוספת שם] מכאן משמע שבכל התלמוד הוי פי' שבח המגיע לכתפים שסופו לינטל בכתפיים חוץ לקרקע אפילו פגים או בוסר, ואין מגיע הוא דבר שנשאר לעולם בקרקע כגון דיקלא ואלים ורבי' יעקב רגיל לפרש מגיע לכתפים דבר הבא על ידי טורח וגם זה לא יתכן שהרי בלשון בעיא דרבא יש להוכיח שבכלל מאיליהן יש מגיע ואין מגיע. כבר ביארנו בהלכות אישות [בסמל"ת ל"ת פ"א] שהמזונות בתנאי כתובה ובזמן שהנכסים מרובים הבנים נוטלין הכל אלא שיש לבנות מזונותיהן ועישור נכסים כדי שינשאו לבעלים ובזמן שהנכסים מועטין אין לבנים כלום אלא הכל למזון הבנות ועיקרי הלכות אלו בפ' מי שמת [בבא בתרא דף קל"ט וק"מ]. עוד מוכיח שם בפ' מי שמת [בבא בתרא דף ק"מ ובפ' החולץ (יבמות דף ל"ח) וכן הסוגיא באלפסי שם] שזה הכלל ביורשים כל ב' יורשין שאחד מהן ודאי יורש והשני ספק אין לספק כלום ואם היו שניהם ספק שמא זה יורש חולקים בשוה. [בפרק נושאין על האנוסה דף ק'] מי שלא שהתה אחר בעלה ג' חדשים ונשאת וילדה בן ואין ידוע אם הוא בן תשעה לראשון או בן ז' לאחרון אין זה הבן יורש אחד משניהם מפני שהוא ספק ואם מת הבן שניהם יורשין אותו וחולקין בשוה מפני ששניהם ספק שמא זה אביו או שמא זה אביו. שנינו בפרק מי שמת [בבא בתרא דף קנ"ח וכן הסוגיא מבואר באלפסי שם] מי שנפל הבית עליו ועל אשתו ואינו ידוע אם האשה מתה תחילה ונמצאו יורשי הבעל יורשין כל נכסיה או אם מת הבעל תחילה ונמצאו יורשי האשה יורשין כל נכסיה כיצד דינם לבית הילל מעמידין נכסי מלוג בחזקת יורשי האשה והכתובה עיקר והתוספת בחזקת יורשי הבעל וחולקין בנכסי צאן ברזל יורשי האשה נוטלין חצין ויורשי הבעל נוטלין חצין כדתני בר קפרא שם בגמרא [במתניתין דלעיל] אבל אם נפל הבית עליו ועל אמו מחזיקין נכסי האם בחזקת שאר בניה יורשי האם שהן יורשין ודאין שנוטלין מקצת הנכסים ממה נפשך אבל יורשי הבן ספק הם שאם מת הבן תחילה אין לאחים בנכסי אמו כלו' כך השיב רבינו שמואל [בפירושו שם ובתו' כל הסוגיא] מדאמרינן בפרק החולץ (יבמות דף ל"ח) ספק ויבם שבאו לחלוק בנכסי אבי היבם שאומר היבם אתה בני אין לך כלום והספק אומר שהוא בן המת ומסיק [שם] שאין ספק מוציא מידי היבם שהוא ודאי אבל אם אין לה שום בן כי אם זה בזה אומרת המשנה [דלעיל] שב"ה אומרים יחלוקו ורבינו יצחק פירש [בתוס' דלעיל] דההיא דההולץ שאני שאין הספק יודע מכח מי בא לירש ואין אומרים כן במקום אחר ואף אם יש לה בנים אחרים יחלוקו. [היינו ברייתא דאב שנשבה וכו' בסוף פ' מי

שמת (בבא בתרא דף קנ"ט) ולשון המיימוני פ"ה דנחלות נקט וע"ש במ"מ] תניא נפל הבית עליו ועל בן בתו אם האב מת תחילה בן בתו ירשנו ונמצאו הנכסים של יורשי הבן ואם בן בתו מת תחילה אין הבן יורש את אמו בקבר [כמבואר לעיל] ונמצאו הנכסים של יורשי האם לפיכך יחלוקו יורשי האב עם יורשי בן הבת וכן אם נשבה האב ומת בן בתו במדינה או שנשבע הבן ומת אבי אמו במדיני יחלוקו יורשי האב עם יורשי בן הבת שנינו [שם דף קנ"ז] נפל הבית עליו ועל אביו או על שאר מורישיו ועליו כתובת אשה ובעל חוב יורשי האב אומרים מת הבן תחילה ולא הניח כלום ואין לכם ממה לגבות ובעלי חובות אומרים האב מת תחילה וזכה הבן בירושתו ויש לנו לגבות מחלקו הרי הנכסים בחזקת היורשין כדברי ב"ה ועל האשה ובעלי חובות להביא ראיה או ילכו להם בולא כלום, [במיימוני דלעיל] דין אלו שמתו תחת המפולת או שטבעו בים או נפלו באש או נהרגו או שמתו ביום אחד זה במדינה זו וזה במדינה אחרת משפט אחד להן שבכולן וכיוצא בהם אין ידוע מי מת תחילה כבר ביארנו [לעיל] שהמתנה בלשון ירושה לעקור הירושה כדי לתת אותה למי שאין ראוי ליורשו לא אמר כלום מפני שמתנה על מה שכתוב בתורה ואמר הכתוב והייתה לבני ישראל לחוקת משפט ואם כתב בין בתחילה בין באמצע בין בסוף משום מתנה עפ"י שהזכיר לשון ירושה דבריו קיימין כדמפרש בפרק יש נוחלין [בבא בתרא דף קכ"ו וקכ"ט] כיצד אמר תנתן שדה פלוני לפלוני בני וירשנה או שאמר ירשנה ותנתן לו וירשנה כדא' ריש לקיש ופסק רבא כמותו בפרק החולץ (יבמות דף ל"ו) או ירשנה ותנתן לו. וכן ירושת הבעל אין התנאי מועיל בה שלא יירש אלא א"כ התנה עמה כשהיא ארוסה כדאמרי' בפ' הכותב (כתובות דף פ"ג). הגוי יורש את אביו דבר תורה אבל משאר ירושות מניחין אותן לפי מנהגן. והגר אינו יורש את אביו הגוי אלא מדבריה' שתקנו לו שיירש כדי שלא יחזור ליראתו כדאיתא במסכת קידושין [דף י"ז כל הסוגיא מו"ס] וגר את הגר אינו לא מד"ת ולא מד"ס שנינו בפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ג) כל הכותב נכסיו לאחרים והניח את היורשין ואע"פ שאין היורשין נוהגין כשורה אין רוח חכמים נוחה הימנו ואמר ליה שמואל לרב יהודא [שם] שיננא לא תיהוי כאעבורי אחסנתא אפי' מברא בישא לברא טבא דלא ידעת הי זרעא נפיק מינייהו. [כך משמע בקידושין דף י"ח ושאר הסוגיא מהמיימוני סוף פ"ו דלעיל] ישראל שנשתמד יורש את קרוביו הישראלים כשהיה ישראל ואם ראו ב"ד לאבד ממנו לקנסו שלא יירש כדי שלא לחזק ידי רשעים הרשות בידן ואם יש לו בנים בישרא' תנתן ירושת אביהן המשומד להן וכן נוהגין גאוני המערב. אמרינן במסכת שבת [דף י'] לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל דבר מועט שהוסיף יעקב לבנו יוסף נתקנאו בו

אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים [בפרק המפקיד דף ל"ח ול"ט] אין היורשין נוחלין עד שיביאו ראיה ברורה שמת מורישן אבל אם שמעו בו שמת או שבאו גוים מסיחין לפי תומן אע"פ שמשיאין את אשתו על פיהן ונוטלת כתובה אין היורשין נוחלין על פיהם [כמבואר לעיל בהלכות מיאון], אמרינן בפרק האשה שלום (יבמות דף קי"ז) האשה שבאה ואמרה מת בעלי אע"פ שהיא נאמנת ותנשא ותטול כתובתה אין היורשין נכנסין לנחלה על פיה [שם] מת בעלי ונתייבמה הרי יבמה נכנס לנחלה על פיה שנא' יקום על שם אחיו המת והרי קם, גרסינן שם [דף קי"ז] אמר רב נחמן באתה אשתו לבית דין אמרה מת בעלי התירוני לינשא מתירין אותה לינשא ונותנין לה כתובתה תנו לי כתובתי אף לינשא אין מתירין אותה דאדעתא דכתובתה אתאי ומסופק שם באמרה שני הדברי' מת בעלי ותנו לי כתובתי מהו [מהמיימוני פ"ז דנחלות] מי שטבע במים שאין להם סוף ובאו עדים שטבע בפניהם ואבד זכרו אעפ"י שאין משיאין את אשתו לכתחילה הרי היורשין נוחלין על פיהם. וכן אם ראוהו עדים שהוא צלוב או נהרג או שנפל לגוב אריות ונמרים ולא הכירו פניו אבל היו לו סימנים מובהקין בגופו והכירו אותם בכל אלו הדברים אעפ"י שאין משיאין את אשתו זהו מפני האיסור אבל לעניין ממון יורדין לנחלה בעדות זו כך פוסקין גאוני המערב הלי למעשה בכל אלו המעשים, [כל הסוגיא ע"ס כשיטת ודעת המיימוני פרק ז' דלעיל] שבוי שנשבה ושמעו בו שמת בקול בעלמא ולא בעדים וירדו היורשין לנחלה וחלקו אותה ביניהם אין מוציאין אותה מידם. וכן הבורח מחמת סכנה. אבל היוצא לדעת ששמעו בו שמת וירדו יורשין לנכסיו וחלקום מוציאין אותם מידם עד שיביאו ראיה שמת מורישם. וכל עיקר הלכות נכסי השבוי בפ' המפקיד [בבא מציעא דף ל"ח ול"ט] שבוי שנשבה ובורח מחמת ס"ג חייבין ב"ד להתעסק בנכסיהן כיצד עושין כל המטלטלין יהיו מופקדים ביד נאמן על פי ב"ד ומורידין לתוך הקרקעות קרובים הראויים לירושי כדי לעבוד את הקרקע ולהתעסק בה עד שיודע שמתו או עד שיבאו וכשיבאו השבוי והבורח שמין לאילו הקרובים שהורידו מה שעשו ומה שאכלו כמנהג כל האריסין של אותה המדינה שהלכה כשמואל בדיני שאומר כן שם [בדף ל"ט], [בדף ל"ח] ולמה לא יעמידו ב"ד אפוטרופוס לעולם על הכל בין במטלטלין בין בקרקעות עד שיבאו הבעלים או עד שיודע בודאי שמתו לפי שאין בית דין חייבים להעמיד אפוטרופוס לגדולים שהן בני דעת וגם לא ימצאו בקיל כמו ליתומים שיש שם מצוה רבה. [שם] נשבה השבוי וברח המסוכן והניח קמה לקצור וענבים לבצור תמרים לגדור זתים למסוק ב"ד יורדין לנכסיו ומעמידים להם אפוטרופוס וקוצר ובוצר וגודר ומוסק ומוכר הפירות ומניחים דמיהם עם שאר המטלטלין בבית

דין. ואחר כך מורידין קרוב לנכסיו שאם ירד תחילה שמא יתלוש אילו הפירות שהם כתלושין ויאכל אותן. [שם] מי שיצא לדעת והניח נכסיו ואין ידוע להיכן הלך ומה אירע לו אין מורידין קרוב לנכסיו. [שם דף ל"ה] ואם ירד מסלקין אותו. ואין ב"ד צריכין להטפל בו ולהעמיד לו אפוטרופוס לא לקרקע ולא למטלטלין שהרי לדעתו יצא והניח נכסיו אלא יעמדו ביד המוחזק בהם. שמעו בו שמת הרי בית דין מוציאין כל המטלטלין ומניחין אותן אצל נאמן על פיהם ומורידין הקרוב לשדות ולכרמים ויהא בהן כאריס עד שיביא ראיה ברורה שמת או עד שיבא, [שם דף ל"ט] ואין מורידין קרוב לנכסי קטן שמא יטעון ויאמר זה חלקי המגיע לי בירושתי ואפי' קרוב מחמת אחי האם אין מורידין. [וכן באלפסי שם ולקמן מביאו] והר"י פירש דדווקא במקרקעי דשייך למיחש לאחזוקי בקרוב טפי מרחוק אבל במטלטלי מה לי קרוב מה לי רחוק. שנינו בפ' מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ג) מי שמת והניח בנים גדולים וקטנים והשביחו הגדולים את הנכסים השביחו לאמצע ואם אמר ראו מה שהניח לנו אבא הרי אנו עושין ואוכלין השביחו לעצמן. ומפרש רבא בגמרא [שם] לא שנו אלא ששבחו הנכסים מחמת ההוצאה שהוציא המשביח אבל אם שבחו הנכסים מחמת עצמן השביחו לאמצע, [במשנה שם] וכן אם היתה אשתו של מת היא היורשת פי' רבי' שמואל [שם דף קמ"ד] כגון שאמר הבעל תטול אשתי כאחד מן הבנים והשביחה הנכסים השביחה לאמצע. ואם אמרה ראו מה שהניח לי בעלי והריני עושה ואוכלת והשביחה הנכסים מחמת הוצאה הרי השבח שלה. בד"א כשאינה ניזונת מן היתומים אבל אם היא ניזונת הא תנן [פ' אלמנה ניזונית דף צ"ה] אלמנה ניזונית מנכסי יתומים ומעשה ידיה שלהם. רב ספרא שקל זוזי דאבוה ועבד בהו עיסקא תבעוה אחוה לדינא לקמיה דרבא ליטול בשבח אמר רבא בר ספרא גברא רבא הוא לא שביק גירסיה וטרח לאחריני וכל השבח שלו. ת"ר [שם] אחד מן האחין שמינוהו גבאי או פלומוסטום הוא סופר שמכניס ומוציא בממון המלך ונוטל פרס מבית המלך אם מחמת האחין לאחין ואם מחמת עצמו לעצמי מחמת האחין לאחין פשיטא לא צריכא דחריף טפי מהו דתימא חורפיה גרם ליה קמ"ל. בחזקת הבתים [דף נ"ב כל הסוגיא] תניא אחד מן האחין או אשה שהיו נושאין ונותנין בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאין על שמו ואמרו שלנו הם עליהם להביא ראיה ואפי' מתו הנושאין והנותנין מוציאין מן היתומין או יביאו ראיה כרב פפא. ראיה במאי רבה אמר ראיה בעדים ורב ששת אמר ראיה בקיום השטר ופוסק ר"ח [בפ' רשב"ם שם] כרבה ואמר רב חסדא לא שנו אלא שאין האחין חלוקין בעיסתן אבל אם הם חלוקין בעיסתן אימור מעיסתו קימץ ועל האחין להביא ראי'. בפ' מי שמת (בבא בתרא דף קמ"ד) ת"ר אחד מן

האחין שלקח מעות והלך ללמוד תורה או ללמוד אומנות יכולין האחין לומר לו אם אין אתה אצלינו אין לך מזונות אלא לפי ברכת הבית דאמר רב הונא ברכת הבית ברובה שאין הוצאת מזונות הא' לבדו כהוצאת מזונותיו בין רבים. בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ט) אמר רבא גדול האחין שהי' לובש ומתכסה מלבושים נאים אם יש לאחין הנאה ממנו במה שדבריו נשמעין הר"ז לובש מתפיסת הבית. בפ' בית כור [בבא בתרא דף ק"ז ומה שכתב אפילו נוטל זה קרקע וזה כספים היינו כלישנא קמא דב"ק דף ט' וכן פסק האלפסי שם] פוסק שהלכה כרב שאומר שני האחין שחלקו ובא להם אח ממדינת הים וכן ג' אחין שחלקו ובא בעל חוב ונטל חלקו של אחד מהם אפי' נטל זה קרקע וזה כספים בטלה מחלוקה וחוזרים וחולקים השאר בשוה אומר רבי' יעקב [בתו' בדיבור אחרון מפרק השולח גט דף מ"ח ולעיל בסמל"ת ל"ת ק"ע גם כן פסק דאין ברירה וכן לקמן מצות עשה קל"ד] דלא מטעם רב שסובר אחי' שחלקו יורשין הם ויש ברירה פוסק כן אלא מטעם דכלקוחו' באחריות הוו ולעולם אין ברירה. ופסק אביי בכתובות [דף ק"ט] כי מי שצוה בשעת מיתתו שיתנו לפלוני דקל או שדה מנכסיו וחלקו האחין ולא נתנו לפלוני כלום הרי המחלוקה בטלה וכיצד עושין נותנין מה שצוה מורישן ואח"כ חוזרין וחולקין כבתחילה בב"ק [דף י"א] אמר עולא א"ר אלעזר האחין שחלקו שמין מה שעליהן אבל מה שעל בניהם ובנותיהם שקנו להם מתפיסת הבית אין שמין וכן מה שעל נשותיהן שכבר זכו בהן לעצמן ומפרש בירושלמי [פ"ק דקידושין ומביאו באלפסי פ"ק דב"ק ולעיל מ"ע צ"ג] בד"א בבגדי חול אבל בבגדי מועד ושבת שמין מה שעליהן: בפרק שני דקידושין [דף מ"ב וכן בכתובות ד"ק] האחין שמקצתן גדולי' ומקצתן קטנים שבאו לחלוק בנכסי אביהן ב"ד מעמידין להן אפוטרופוס לקטני' ובורר להם חלק יפה ואם הגדילו אין יכולים למחות שהרי על פי ב"ד חלקו להם ואם טעו ב"ד בשומא ופחתו שתות יכולין למחות כרבנן שפוסק שם רב נחמן כמותם וחוזרין וחולקין חלוקה אחרת אחר שהגדילו פירש רבינו יעקב [בתוס' שם בד"ה ובוררין ובפ' השולח בד"ה בית דין דף ל"ד ודין גוד או אגיד תמצא בב"ב דף ה'] שבוררין שביארנו הוא בגורל ובשומת ב"ד ואף בגורל שייך לברור חלק יפה כגון אם יש שלש שדות יפות שטוב שיטול כל אחד חלקו ביחד משיטול שליש כל שדה ושדה וכמה ענייני ברירות יש בחלונות וסולמות ודרך וזאת הברירה בדבר שאין שם גוד או אגוד אע"פ שביבמות [דף ס"ז] גבי עדים של יורשין שאוכלין בתרומה משמע קצת דבכל עניין מדבר יש לדחות אותה ראיה, [בב"ק דף ל"ז ובפרק השולח (ניטין דף ל"ז)] ב"ד הם אביהם של יתומין ואמרינן בפרק הניזקין (ניטין דף נ"ב) שאין ממנין אפוטרופוס נשים ועבדים וקטנים ואם מינן אבי יתומין הרשות

בידו, אבל מחזרין אחר בני אדם כשרים בעלי חכמים לטעון בשביל היתומין ולשמור ממונם [כאבי דכתובות דף ק"ט], [באלפסי דפרק המפקיד] בין קרוב בין רחוק אלא שאם הי' קרוב לא ירד לקרקעות של קטן, [בפרק המפקיד דף ל"ט אפטרופס לדקנני לא מוקמינן] אין ב"ד נזקקין לקטן שהגדיל אם הי' אוכל ושותה יותר מדאי ומפסיד להעמיד לו אפוטרופוס אא"כ צוה מורישו על כך. [כך משמע בב"ק דף ל"ט ובכתובות דף מ"ח] אבל החרש והשוטה הרי הם כקטנים ומעמידים להם אפוטרופוס בפרק איזהו נשך (בבא מציעא דף ע') מסיק רבא שמעות של יתומין מוסרין אותם בבית דין לאדם שיש לו קרקעות שאין עליהן עירעור ויהא איש נאמן ואינו רגיל להיות סרבן מבית דין ומעולם לא קבל עליו נידוי ונותנין לו המעות קרוב לשכר ורחוק להפסד ואינו מחלק בין קרוב לרחוק וכן כתב רב אלפס [בפרק המפקיד] בשם רב צמח גאון. [בדף ע' דלעיל] ואם אין לו קרקע ויש לו זהב משובר שאין בו סימן נוטלין ב"ד המשכון ונותנין לו המעות ואומר שם אבל דבר מסויים לא דילמא פקדון נינהו ואתי מריה ויהיב סימנא ושקיל ליה. ומדקדקין רבותינו [בעלי התוספות שם בד"ה אתא] היאך שקל ליה שהרי יטעון זה לקוח הוא בידי ואימר כי יש לחוש שמא יביא עדים שהפקידו אצלו בכלי אחד שיש בו סימן זה שבעניין זה יוכרחו הדיינין להראות לעדים אם הוא זה, [בגמרא שם] לא מצאו אדם שיתנו לו המעות קרוב לשכר ורחוק להפסד הרי אלו מוציאין ממנו מזונות מעט מעט עד שיקנו להם במעות קרקע וימסרו אותם ביד האפוטרופוס שיעמידו להם, גרסינן בפרק הניזקין (גיטין דף נ"ב) אמר שמואל הלכה כאבא שאול שאומר במשנה [שם] אפוטרופוס שמינהו ב"ד ישבע בנקיטת חפץ שלא נטל כלום לעצמו אבל אפוטרופוס שמינהו אבי יתומין לא ישבע על טענת ספק דילמא מימנע, תניא [שם] אפוטרופין תורמין תבואה של יתומין להאכיל אבל לא להניח דכתיב אתם ולא אפוטרופין ועושין להם סוכה ולולב וציצית וכל דבר שיש לו קצבה לאתויי שופר ולוקחין להם ס"ת ותפילין ומזוזות ומגילה ואין פוסקין להם צדקה ואין מפדין בהם את השבויים ולא כל דבר שאין לו קצבה לאתויי תנחומי אבלים ואין האפוטרופסי' רשאין לדון בנכסי יתומין לחוב ע"מ לזכות כלומר אם דנו כדי לזכות ונתחייבו אין היתומין נפסדין על כך. אמנם יתומים. שבאו לחלוק בנכסי אביהם ב"ד מעמידין להם אפוטרופוס לחוב ע"מ לזכות שנאמר נשיא אחד וגומר כדאמר רב פפא בקדושין [דף מ"ב]. ובירושלמי דגיטין גרסינן א"ר יוחנן [פ' הניזקין דף מ"ז ולעיל במצות עשה פ"ח וצ"ד כתב איזה ממון מוציאין מן היתומים ע"י אפוטרופוס ובסמל"ת ל"ת ק"ע מבואר דין אפוטרופוס שפשע] בתחילה אין מעמידים אפוטרופוס ליתומים לחוב עליהם אלא לזכות להם ואם חבו חבו ומתניתן [דב"ק דף

ל"ט] מסייעא ליה ומעמידין להם אפוטרופוס כולי, [בדף נ"ב דלעיל] אין האפוטרופין רשאין למכור ברחוק ולגאול בקרוב ולמכור ברעה ולגאול ביפה שמא ישתדפו מה שקנו ואין האפוטרופין רשאין למכור שדות וליקח עבדים אבל מוכרין עבדים ולוקחין שדות ר"ש בן גמליאל אומר אף לא למכור עבדים וליקח שדות שמא ישתדפו ומסקינן [שם] בדברי ריב"ל שמוכרין שדה ליקח בהם שוורים לעבודת שדות אחרות שהשורים הם עיקר כל נכסי השדה ותני' [שם] א"ר יוסי מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי [שם] יש לאפוטרופוס למכור בהמה עבדים ושפחות ושדות וכרמים להאכיל ליתומין אבל לא להניח המעות ובכל היכולת יש להם לעשות בנאמנות ולירא מאביהם של יתומים רוכב בערבות שנאמר סולו לרוכב בערבות וגו' אבי יתומים וגומר [שם] עמרם צבעא אפוטרופא דיתמי הוה אתו קריבי לקמיה דרב נחמן אמרו ליה קא לביש ומכסי ממון היתומין אמר להם הרשות בידו כדי שיהיו דבריו נשמעין אמרו ליה קאכיל ושתי הרבה ולא אמיד לממון שישיג משלו הוצאה גדולה בזו אמר להו אימר מציאה אשכח אמרו ליה קא מפסיד אמר להו אייתו לי סהדי ואסלקיה דאמר הונא חברין משמיה דרב האי אפוטרופא דאפסיד מסלקינן ליה ועיקרי הלכות אלו במסכת גיטין [דף נ"ב]:

מצות עשה צז

הלכות סנהדרין

שופטים (א) ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נותן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק שופטים הם הדיינים [כפי' רש"י בפרשה זו] הפוסקין את הדין ושוטרים הם הרודין את העם אחר מצותם במקל ורצועה עד שיקבלו עליהם את הדין, בכל שעריך [בספרי שם ובירושלמי דספ"ק דמכות ובסנהדרין דף ט"ז] בכל עיר ועיר, וכן בכל שבט ושבט עושין כן להושיב בתי דינים בכל עיר ועיר שנא' לשבטיך ושיהא אותם הדיינין צדיקים ומומחין לשפוט צדק שנא' ושפטו את העם משפט צדק עיקרי מצוה זו במסכת סנהדרין ומפרש שם [בפ"ק במשנה דף ב' ובג' דף י"ז] סנהדרי גדולה הקבועה בלשכת הגזית הייתה של שבעים ואחד שנא' אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ומשה על גביהן שנאמר והתיצבו שם עמך הרי ע"א, [מהמיימוני פ"א מהלכות סנהדרין] הגדול שבכולם יושב למעלה מכולן והוא הנקרא נשיא בכל מקום שבתלמוד ונקרא מופלא שבדיינין והוא העומד תחת משה רבינו ואינו ממנין השבטים והגדול שבשבעים יושב אצלו למטה הימנו והוא הנקרא אב ב"ד וכל הגדול בחכמה מחברו הוא קרוב לנשיא יותר מימינו ומשמאלו וכן היא שנויה בתוס' [ריש פ"ח דסנהדרין]

שהנשיא יושב באמצע והזקנים מימינו ומשמאלו [בפרק אחד דיני ממונות דף ל"ו] והיו כולן יושבין כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה, [בפרק הנחנקין דף פ"ו ופ"ח] ועוד מעמידין שני בתי דינין של שלשה ועשרים אחד על פתח העזרה ואחד על פתח הר הבית וכן בכל עיר ועיר מישראל הייתה סנהדרין של שלשה ועשרים יושבת בשער העיר שנאמר בכל שעריך ונאמר והציגו בשער משפט בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ו) שנינו שכל סנהדרי קטנה יושבים לפניהם ג' שורות של ת"ח ובכל שורה כ"ג איש הוצרכו לסמוך סומכין מן הראשונה מתחילתה ואחד מן השנייה בא לראשונה בסופה ונמשכין כולם למעלה ואחד מן השלישית בא לשנייה בסופה ובוררין להם עוד אחד מן הקהל ומושיבין אותו בשלישית במקום הראוי לו והוא בסוף השורה וכולם נדים איש איש ממקומו שהרי הקטן שבסנהדרין הוא גדול מכל השורות והקטן שבשורה ראשונה הוא גדול מכל השורות והקטן שבשורה ראשונה הוא גדול מכל השורה שלישית, לפיכך שנינו בפרק א' [דף ד' והסוגיא בדף י"ז ומה שכתב אהד כותב דברי המזכין וכו' בדף ל"ו] עיר שאין בה מאה ועשרים איש אין מושיבין בה סנהדרים כדי שיהא שם ארבעה פעמים עשרים ושלשה ועשרה בטלנים של בית הכנסת ושני סופרי הדיינים שעומדים לפניהם אחד מן הימין ואחד מן השמאל אחד כותב דברי המזכין ואחד כותב דברי המחייבין ושני חזנין ושני בעלי דינין שני עדים ושני זוממין ושני זוממי זוממין ושני גבאי צדקה וכשיגיעו לחלק נוטלין אחד מן העם מפני שהצדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה [והטעם בב"ק דף ח'] ורופא הוא המוהל ואומן הוא המקיז דם ולבלר ומלמד תינוקות הרי מאה ועשרים, [כך משמע שם ושאין ב"ד פחות מג' בדף ג' ובדף ו'] עיר שאין בה מאה ועשרים מעמידין להם ג' דיינין שאין ב"ד פחות משלשה כדי שיהא בה רוב ומעוט אם היתה ביניהם מחלוקת, [בפרק אחד דיני ממונות דף ל"ב ול"ו] אין מושיבין בסנהדרין גדולה וקטנה אלא כהנים ולוים וישראלי' מיוחסין הראוין להשיא לכהונה ויהיו מנוקים מכל מומי הגוף [בסנהדרין דף י"ז] ויהיו בעלי חכמות בעלי עושר בעלי קומה בעלי מראה בעלי כשפים שידעו לבטל כישוף הבורחין מידם ולדון המכשפין. ודרשינן בפרק ארבע מיתות (סנהדרין דף ס"ח) לא תלמוד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות. ויודעים בשבעים לשון שלא תהא סנהדרין שומעת מפי המתורגמן, [בדף ל"ו דלעיל] אין מעמידין בכל הסנהדרין לא זקן מופלג בשנים ולא סריס מפני שיש בו אכזריות ולא מי שאין לו בנים כדי שיהא רחמן. ואין מושיבין מלך ישראל בסנהדרים מפני שאסור לחלוק עליו ולמרות דבריו אבל מושיבין כ"ג אם היה ראוי בחכמה כדתנן [בריש פרק כהן גדול (סנהדרין דף י"ח)] כ"ג דן ודנין אותו מעיד ומעידים אותו אבל מלך לא דן ולא

דנין אותו ולא מעיד ולא מעידים אותו א"ר יוסף [בדף י"ט] ל"ש אלא במלכי ישראל משום מעשה שהיה בינאי המלך שהרג עבדו את הנפש ויראו חכמים לדונו ואירע תקלה בדבר אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותו שנאמר בית דוד דינו לבקר משפט ואי לא דינינן להו אינהו היכי דייני והכתיב התקוששו וקושו ואמר ריש לקיש קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים. גרסינן בירושלמי פרק כ"ג [ריש פירקא] וימנה אנטלר פי' ממונה לטעון בשבילו ומתרץ כגון שנפלה בו שבועה ואנטלר אינו יכול לישבע. [מהמיימוני פ"ב דהלכות סנהדרין כל הסוגיא] בית דין של שלשה אע"פ שאין בהם חומר כבית דין של עשרים ושלשה צריכין שיהיו בעלי חכמה שני אנשים חכמים וידועים ולא שיהיו שונאין את הבריות שני וידועים לשבטיכם שאהובין לכל ושיהיו אבירי לב להציל העשוק מיד גוזל שנא' אנשי חיל ושיהא עניו וסבלן שנאמר ויצוום אל ב"י צום אל ב"י לישא טרחם ומשאם וריבם ושיהא ירא שמים שנאמר ירא אלהים ושלא יהיו להוטים לקבץ ממון ונבהלים להון כדתניא בת"כ שונאי בצע שונאי ממונם בדין שאפי' קוצץ כרמו ושורף גדישו כהוגן דנו ושיהיו אנשי אמת מתרחקין מן השקר ורודפין אחר הצדק שנא' אנשי אמת. גרסינן בירושלמי [פרק קמא דסנהדרין ובתוספות שם מביאו בד"ה דברי הכל דף ב'] רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרויהון שנים שדנו אין דיניהם דין וכן הלכה בד"א מד"ס [בגמרא דידן שב דף ג'] אבל מן התורה מותר לאחד לדון שנאמר בצדק תשפוט את עמיתך ומה ששנינו במסכת אבות [פ"ד] אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד עצה טובה מד"ס היא ואפילו למומחה לרבים דת"ר שם [בסנהדרין דף ה' והסוגיא בתו' שם בד"ה כגון] שדן יחידי אע"פ כן עצה טובה השיאוהו שלא ירגיל לעשות כן [גם זה בתוס' שם בד"ה דן כל הסוגיא] יחיד מומחה או שלשה הדיוטות יכולים לדון הנידוני בעל כרחם אפי' לא קבלום עליהם מדאמר שמואל [שם ובדף ג'] שנים שדנו דיניהם דין אלא שנקראו ב"ד חצוף ואם היה מדבר בקבלום עליהם לא היה קורא אותם בית דין חצוף וכבר בארנו שאין הל' כשמואל אלא כר' יוחנן שחולק עליו בירושלמי וצריך שלשה. ומה ששנינו בפי' זה בורר (סנהדרין דף כ"ג) זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד באומר לא אדון בפני זה אלא בפני זה אבל אם אמר לא אדון בפני שום אדם יכולים שלשה לדונו בעל כרחו. הלכה כרב נחמן שאומר בתחילת פ' המניח (בבא קמא דף כ"ז) עביד איניש דינא לנפשיה אפי' היכא דליכא פסידא למיזל לבי דינא פי' שאין לו פסידא אם ימתין עד שיזמינוהו לדין. עד אימתי הדיינין יושבין בדין סנהדרי קטנה וב"ד של ג' יושבים מאחר תפלת השחר עד סוף ו' שעות ביום כדאיתא בשבת [דף י'] אבל ב"ד הגדול היו יושבין מתמיד של שחר ועד תמיד של בין הערבים ובשבתות וביו"ט היו

יושבין בבית המדרש בהר הבית. בפ' א' דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ז) דורש שררך אגן הסהר אל יחסר המזג שררך זו סנהדרין שיושבת בטיבורו של עולם בלישכת הגזית שבמקדש אגן שמגיני על כל העולם כולו הסהר שדומה לסהר שהיו יושבין כחצי גורן עגולה אל יחסר המזג שאם הוצרך אחד מהם לצאת אם יש שם עשרים ושלשה יוצא ואם לאו אינו יוצא ומכאן יש ללמוד שלא היו יושבין כלם תמיד ולא היו מתקבצין כל השבעים אלא בעת הצורך [שם דף ל"ד] רבה רמי כלו' מקשה המקראות זה לזה כתיב ושפטו את העם בכל עת וכתיב והי' ביום הנחילו את בניו ונחלות כדינין [כמבואר שם] שנאמר לחוקת משפט הא כיצד דיני ממונות מתחילין ביום וגומרין בלילה ורבי יוחנן הכשיר [שם] סומא לדון על ידי כך ממשנתינו ששנינו שם [בדף ל"ב] דיני ממונות דנין ביום וגומרי' בלילה ומעמידה כרבנן שחולקי' על ר' מאיר שעושה הדרשה דמקיש דינים לנגעים ופוסל סומין לדון [בדף ל"ד דלעיל מהמיימוני פ"ג דהלכות סנהדרין] אין מקבלין עדות ואין מקיימין שטרות בלילה מפני שהוא תחת דין וגרסינן בירו' [פרק אחד דיני ממונות ומביאו בתוס' פרק מצות חליצה (יבמות דף ק"ד) בד"ה מר] מניין לדיינין שטעו ודנו בלילה שדיניהם דין ת"ל ושפטו את העם בכל עת. תניא בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קי"ג) והיתה לבי" לחוקת משפט אורעה כל הפרשה כולה להיות דין וכתיב והי' ביום הנחילו את בניו לומר לך ביום אתה מפיל משפט נחלות ולא בלילה כדרב יהודא אמר רב דאמר [שם] שלשה שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין רצו עושין דין שנים כותבין ואין עושין דין ואמר רב חסדא [שם ולקמן במ"ע ק"ט כתב דבדרבנן כגון קיום שטרות עד נעשה דיין ועוד יותר חילוקים מבוארים שם ועיקר דין זה בכתובות דף כ"א ובגיטין דף ה'] לא שנו אלא ביום אבל בלילה כותבין ואין עושין דין דהוו להו עדים. ואין עד נעשה דיין. [בברכות דף ו'] אפי' ב"ד של שלשה שיושבין שכינה ביניהם שנ' בקרב אלהים ישפוט לפיכך צריכין הדיינין לישב באימה וביראה ובעטיפה כדאמרינן בשבת [דף י'] מאימתי התחלת הדין משיתעטפו הדיינין, [מהמיימוני פ"ד דהלכות סנהדרין] משה רבינו סמך יהושע בידו שנא' ויסמוך את ידיו עליו וגו' וכן השבעים זקנים משה רבי' סמכם ושרתה עליהם שכינה ואותם זקנים הם סמכו לאחרי' ואחרי' לאחרי' ונמצאו הסמוכים איש מפי איש עד בית דינו של יהושע ועד בית דינו שלמ"ר [כך משמע בסנהדרין דף י"ד] ואחד הנסמך מפי הנשיא או מפי אחד מן הסמוכין הרי זה נסמך. תניא בסנהדרין [דף י"ג ומה שכתב והוא שיהא אחד מהן סמוך וכו' במיימוני דלעיל ובפי" למשניות משנת סמיכת זקנים ממשמעות הגמ' שם] סמיכת זקנים בשלשה. והוא שיהא אחד מהן סמוך מפי אחרים [שם] אמר ליה רב אדא בריה דרבא לרב אשי

בידא ממש סמכי לי׳ או דילמא בשמא סמכי ליה א״ל סמכי ליה בשמא וקרו ליה רב ויהבו ליה רשותא למידן דיני קנסות. [כך משמע שם ובדף ב׳ ויי״ד ובפרק החובל (בבא קמא דף פ״ד)] אין קרוי אלהים אלא ב״ד שנסמכו בא״י והם האנשים החכמים הראוים לדון שבדקו אותם ב״ד של א״י והמחו אותם וסמכו אותם. מסקינן בסנהדרין [דף י״ד] שאין סומכין זקנים בחוצה לארץ אע״פ שהסומכין בארץ אבל אם היו הסמוכין והנסמכין בארץ סומכין אע״פ שאינם עם הסומכין. שנינו במכות [דף ז׳] סנהדרין נוהגת בין בארץ בין בח״ל שאם נסמכו בארץ ויצאו ת״ל הרי הן דנין דיני קנסות בח״ל. אמר רב [בסנהדרין דף ה׳] האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעי בעי למיפטר לישקול רשותא מריש גלותא פשיטא הרשות שיתן הנשיא שבא״י לבני א״י והרשות שיתן ראש גולה שבבבל לבני בבל ואף לבני א״י מועיל שהרי בבבל השבט ובא״י המחוקק כדתניא [שם והירושלמי מביאים התוס׳ שם בד״ה דהכא] לא יסור שבט מיהודא אילו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם בשבט ומחוקק מבין רגליו אילו בני בניו של הילל שמלמדין תורה ברבים ואמרו בירוי שראש גולה שבבבל גדול מהנשיא שבארץ ישראל לפי שהוא מן הזכרי׳ והנשיא מן הנקבות ומסקינן שהרשוי׳ שיתן הנשיא שבא״י אינו מועיל כי אם בארץ ולא בבבל. שנינו בפ״ק [דף נ׳] אין דנין לא את השבט שהודח ולא את נביא השקר ולא כ״ג אלא על פי ב״ד של שבעים ואחד ואין מוציאין למלחמת הרשוי וגם אין מוסיפין על העיר ועל העזרוי ואין עושין סנהדראוי לשבטים ואין עושין עיר הנדחת אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. [בדף ט״ז] שני כל הדבר הגדול יביאו אליך ומשה במקום שבעים ואחד הי׳. [בדף ב׳] אין דנין דיני נפשות אלא בכ״ג שהיא סנהדרי קטנה [שם] ומנין לסנהדרין קטנה שהיא של כ״ג שנאמר ושפטו העדה והצילו העדה עדה שופטת והם המחייבין ועדה מצלת והם המזכין ואין עדה פחותה מעשרה הרי עשרים ומניין לעדה שהוא עשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב, [שם] מניין להביא עוד שלשה ממשמע שנא׳ לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני שאהיה עמהם לטובה אם כן מה ת״ל אחרי רבים להטות לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה הטייתך לטובה על פי עד אחד הטייתך לרעה על פי שנים אין ב״ד שקול מוסיפין עוד אחר הרי כ״ג [שם] ואפי׳ נפשות בהמה כגון שור הנסקל ושור הרובע והנרבע בכ״ג שנאמר וגם בעליו יומת כמיתת בעלים כך מיתת השור. [שם] גזילות וחבלות בשלשה מומחין נזק וחצי נזק ותשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה והאונס והמפתה והמוציא שם רע בשלשה דברי ר׳ מאיר וחכמים אומרים המוציא שם רע בכ״ג מפני שיש בו דיני נפשות אם יהי׳ אמת הדבר ותסקל הבת. [שם] מלקות בג׳ ואע״פ שאיפשר שימות כשמלקין

אותו. [שם] ועריפת עגלה בחמשה. [שם] ועיבור החדש בשלשה ועיבור השנה בשבעה. [שם ובדף ג'] הבא לדון בעידי הלואות ובעדי הודאות אינן צריכין מומחים אלא אפילו שלשה הדיוטות לפיכך דנין בהודאות ובהלואות וכיוצא בהן בח"ל ואע"פ שאין בית דין של ח"ל אלהים [בפרק החובל דף פ"ד ובפרק המגרש (גיטין דף פ"ח)]. שליחות בית דין של א"י עושין. ואין להם לדון דיני קנסות בשליחות. אמרינן בפ' החובל (בבא קמא דף פ"ד) כל מילתי' דלא שכיחא או לית בה חסרון כיס לא עבדינן שליחותיהו אבל שכיחא ויש בה חסרון כיס עבדינן שליחותיהו. [במיימוני פ"ה דהלכות סנהדרין] מי שגנב או שגזל גובין ממנו בח"ל את הקרן אבל לא את התוס' ואדם שחבל בחבירו אין גובין את הנזק והצער והבושת. אבל שבת וריפוי שיש בהם חסרון כיס הורו הגאונים ואמרו שמעשים בכל יום לגבותם בח"ל [היינו בעלי התוס' דב"ק בד"ה ואי דף ט"ו ובפרק החובל בד"ה אי נמי דף פ"ד] ורבותינו שבצרפת חלקו מה שדנו בפ' שור שנגח ד' וה' (בבא קמא דף ל"ז) חנן בישא תקע להההוא גברא וכן בפ' כיצד הרגל [דף כ"א] דאגביה רב נחמן אפדניה מגזלן א' שבנאה בקרקע חבירו והיו אומרים דשמא מדבר בעניין שתפש או אקבעיה לדינא בא"י ונדחקו עי"כ. דיני גרמות אינן כקנסו' וגובין אותם ודנין אותם בח"ל כדמסקינן בהגוזל [דף צ"ח] דאגביה בי' כי כשורא לצלמי וכן הדין במוסר ממון לחבירו אע"פ שלא יעשה מעשה דנין אותו דייני ח"ל כדאמרינן בהגוזל [דף ק"ז] כתב רב אלפס [בפרק החובל] והגאון שמנהג הישיבות בח"ל אע"פ שאין גובין שם קנס מנדין אותו עד שיפייס לבעל דינו או יעלה עמו לדין לא"י וכיון שיתן לו שיעור הראוי לו מתירין לו נידויו בין שנתפייס בעל דינו בין שלא נתפייס ואומר בכתובות [דף מ"א ובב"ק דף פ"ד ומבואר שם באשירי] שאם תפש הניזק מקודם שיעור הראוי לו ליטול אין מוציאין אותו מידו. כל דיין שדן דיני ממונות וטעה אם טעה בדברים הגלוי' וידועין כגון דבר שמפורש במשנה או בתלמוד חוזר הדין ומחזירין הדבר כשהי' ודנין בו כהלי' כדמסקינן בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ג) ואם א"א להחזיר פטור מלשלם [שם] שמצינו ברבי טרפון שהורה בכשרה שהיא טריפה והאכילה לכלבים וא"ל ר' עקיבא שהוא פטור מטעם שטעה בדבר משנה ואומר שם דאילו איתא בעינה הוא הדרא לכשרות. טעה בשיקול הדעת מפרש רב פפא [שם] היכי דמי שיקול דעת כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי אהדדי ולא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר ועבד כחד מיניהו וסוגיא דעלמא כדברי האחר שנהגו לעשו' כמותו זהו שיקול הדעת אם הי' הדיין מומחה ונטל רשות מראש גולה או מן הנשיא חוזר הדין שאין יכול בעל הדין לומר מי יאמר שלא טעה באחרונה הואיל והוא מומחה לסמיכה וה"ה מומחה לסמיכה ולא נטל

רשות רק שקבלו עליהן בעלי דינין שחוזר ואם א"א להחזיר פטור מלשלם כמו שמצינו [שם] ברבי טרפון שהי' מומחה ונסמך שאמר לו רבי עקיבא אי נמי בשיקול הדעת טעית כל המומחה לרבים פטור וגרסינן בסנהדרין [דף ה'] רבה בר רב הונא דן דין וטעה אתא לקמיה דרב אמר לי' אי קבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלים הא למדת שמומחה שלא נטל רשות וקבלוהו בעלי דינין פטור מלשלם ואם לא קבלוהו חייב לשלם והוא שטעה בשיקול הדעת. אבל אינו חוזר הואיל ואינו מומחה בסמיכה. שנינו בפ' עד כמה (בכורות דף כ"ח) במס' בכורות דן את הדין חייב את הזכאי זיכה את החייב טימא את הטהור טיהר את הטמא [בגמ' שם] פירש עירבן עם פירות אחרות מה שעשה עשוי וישלם מביתו והטמא בטל ואם אין שם כדי ביטול ישלם ואם הי' מומחה לרבי' פטור מלשלם העמדנוה בפ' אחד דיני ממונות [סנהדרין דף ל"ג ועיין בתוספות פרק הגוזל (בבא קמא דף ק') בד"ה וטיהר] שנשא ונתן ביד וטעה בשיקול הדעת ובפ' קמא [דף ו'] העמדנוה בדקבלוהו עלייהו. דיין שטעה וחייב שבועה למי שאינו חייב בה ועשה זה פשרה עם בעל דינו כדי שלא ישבע ואחר כך ידע שאינו בן שבועה אע"פ שקנו מידו על הפשרה אינו כלום שלא קבל עליו ליתן או למחול לו אלא כדי שיפטר מן השבועה שחייבו בה הטועה וכל קניין בטעות או מחילה בטעות חוזר וכן כל כיוצא בזה כדמוכח בגיטין [דף י"ד] ובחזקת הבתים [דף מ"א גרסינן בפ' זה בורר (סנהדרין דף ל"א) אמר רבי יוחנן שנים שנתעצמו לדין אחד אומר נדון כאן ואחד אומר נלך לבית הוועד כופין אותו ודן בעירו אם הוצרך דבר לשאול כותבין ושולחין אם אמר כתבו לו ותנו לי מאיזה טעם דנתוני כותבין ונותנין ומסיק אמימר [שם] בד"א כשאמר המלוה נדון כאן שלא אצטרך להוציא מנה על מנה והלוה אומר נלך לבית הוועד אבל אם הלוה אומד נדון כאן והמלוה אומר נלך לבית הוועד כופין את הלוה ועולה עמו משום דכתיב עבד לוה לאיש מלוה פירש רבינו יצתק [וכן באשירי שם כל הסוגיא עד סוף] כי בית הוועד הוא מקום קיבוץ ת"ח אבל לבית דין הגדול שהוא הנשיא שבא"י אפילו הלוה שאומר כן הרשות בידו כדמוכח בהגוזל [דף קי"ב וכן בתו' שם כל הסוגיא] גבי מקבלים עדות שלא בפני בעל דין דמר עוקבא מפרש ליה כגון דפתח ליה בדיניה ושלחו ליה ולא אתא אי הכי פתחו נמי מצי אמר ליה לבית דין הגדול קאזילנא משמע שהנתבע דהיינו הלוה יכול לומר לבית דין הגדול קאזילנא ואומר ר"ת שבית דין הגדול הוא הנשיא שבא"י מדאמרינן בסוף פרק זה בורר [דף ל"ח] ששלח הנשיא שבא"י לראש גולה שבבבל עוקבן הבבלי קבל קדמנא ואמר ירמי' אחי העביר עלי הדרך עשו לו דין שם ואי לא ציית השיאוהו ויראה פנינו בטבריא ופירשו [בתוס' שם] ואי לא ציית הוא שאומר לבית דין הגדול קאזילנא שהרי

יותר יש כח לראש גולה שבבבל לרדות בשבט יותר מן הנשיא שבא"י [כדאמר בפ"ק דף ה' והביאו לעיל] ודווקא מפני שהיה הנשיא מופלג בחכמה אבל עתה נקרא בית דין הגדול התלמיד חכם הגדול יותר בחכמה ובמנין כדאמרינן בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ב) הלך אחר בית דין יפה אחר רבי אליעזר ללוד אחר רבי מתיא בן חרש לרומי משמע שברומי הוא בית דין הגדול שאין למעלה הימנו עוד הי' רבי יצחק אומר [בתו' פ' זה בורר (סנהדרין דף ל"א) בד"ה ואם] דווקא בשניהם שנתעצמו לדין אם אמר כתבו לי מאיזה טעם דנתוני כותבין ונותנין אבל בעלמא לא כדאמרינן בפרק איזהו נשך [בבא מציעא דף ס"ט וכן בתו' שם דברי ר"י] גבי הנהו תרי כותאי חזינא דכל אבתראי רדיף מר אמר רב פפא כל כי האי גוונא ודאי צריך לאודועיה. שנינו [בפ' זה בורר דף כ"ג] כשאחד מבעלי דינין בורר לו דיין א' וחבירו בורר לו דיין אחד שני הדיינין בוררין להם עוד דיין שלישי ושלשתם דנין לשניהם שמתוך כך יצא הדין לאמתו. אם יש שני ת"ח בעיר אחת והאחד גדול מחבירו יכול אחד מבעלי הדינין לומר לא אדון בפני זה אלא בפני זה אע"פ שהוא קטן ממנו מאחר שהם בעיר אחת כדמוכח בפרק זה בורר (סנהדרין דף כ"ג) גבי בי דינא דרב הונא ורב חסדא דקאמר ליה מי קמטרחנא לך נלך ונדון בפני רב חסדא. אע"פ שלא היה גדול כרב הונא אע"פ שזאת הסוגיא אינה במסקנא מ"מ הסברא אמת וגם ר"ח לא סתרה בפירושי אחר המסקנא אמר רבא [שם דף כ"ד] קבל עליו קרוב או פסול בין לעדות בין לדין בין למחול על פיהם בין ליתן על פיהם אם לא קנו מידו על זה יש לו לחזור בו עד שיגמור הדין נגמר הדין והוציא הממון בדין זה הפסול או בעדותו אינו יכול לחזור בו שהלכה כחכמים שאומרים כן [שם]. [שם] שלחו ליה מבי רב לשמואל לפני גמר דין וקנו מידו מהו שלח להו אין לאחר קניין כלום. פסק רב אלפס [שם] אפילו קבל הפסול כשנים וקנו מידו אינו יכול לחזור בו שהרי אפי' קבל בעל דינו כשנים וקנו מידו אינו יכול לחזור בו כדגרסינן בפרק שבועת העדות [דף מ"ב] ההוא דאמר ליה לחבריה מהמנת לי כבי תרי כל היכא דאטרח לא פרענא כו'. וכן שנינו [בפרק זה בורר דף כ"ד] מי שנתחייב שבועה לחבירו בבית דין ואמר ליה דור לי בחיי ראשך והפטר או דור לי בחיי ראשך ואני אתן לך כל מה שתטעון פירוש דור השבע אם קנו מידו אין יכולין לחזור בו ואם לא קנו מידו יש לו לחזור בו עד שיגמור את הדין נגמר הדין ונשבע כמו שאמרו לו אינו יכול לחזור בו כדברי חכמים [שם] שהלכה כמותם כדפסק שם רב נחמן וחייב לשלם [וכן פסק המיימוני פ"ז דהלכות סנהדרין] וה"ה למי שנתחייב שבועת היסת והפכה אם קנו מידו או נשבע זה שהפכה עליו אינו יכול לחזור בו. עוד שנינו בפ' זה בורר [סנהדרין דף ל"א כל הסוגיא עד סוף] שמי שנתחייב בדין

שכל זמן שהוא מביא ראיה סותר את הדין אמרו לו כל ראיות שיש לך הבא מכאן ועד שלשים יום הביא בתוך שלשים יום סותר לאחר שלשים יום אינו סותר אמר רשב"ג מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים יום ומצא לאחר שלשים יום ובזו הלכה כרשב"ג. אבל אמרו לו הבא עדים והבא ראיה ואמר אין לי עדים ואין לי ראיה ודנוהו וחייבוהו ולאחר זמן מצא עדים ומצא ראיה בזה פוסק בגמרא כחכמים שאומרים שאינו כלום וכ"ש אם אמר אין לי עדים ואין לי ראיה וכיון שראה שנתחייב בדין אמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני או שהוציא ראיי מתוך אפונדתו הרי זו אינה כלום ואין משגיחין על עדיו ועל ראייתו בד"א כשהייתה הראי אצלו והעדים עמו במדינה אבל אם באו לו עדים ממדינת הים או שהיו שטרות של אביו מופקדות ביד אחרים ואחר כך מצא שם ראיתו הר"ז מביא ראיה וסותר אא"כ פירש ואמר אין לי ראיה כלל לא כאן ולא במקום אחר. פסק רב נחמן [שם] שתינוק היורש שאמר אין לי ראיה ואח"כ מצא ראיה שסותר הדין דינוקא במילי דאבוה לא ידע. מי שקנו מידו שאם לא יבא ביום פלוני וישבע שיהא חבירו נאמן בטענותיו ויטול כל מה שטען בלא שבועה או אם לא יבא ביום פלוני וישבע ויטול אבד זכותו ואין לו כלום ויפטר חבירו ועבר היום ולא בא נתקיימו התנאים ואבד זכותו ואם הביא ראיה שהיה אנוס באותו היום הרי זה פטור מקניין זה וישבע כשיתבענו חבירו כמו מקודם כן הורו הגאונים [וכן הוא במיימוני דלעיל] וכן כל כיוצא בזה וכן ראיתי בירושלמי דקדושין [פ"ג] בעניין המתנה אם לא אעשה לך כך וכך ביום פלוני יהא כך אירע לו אונס רבי יוחנן אומר אונסא כמאן דלא עבד וריש לקיש אמר אונסא כמאן דעבד והלכה כרבי יוחנן לגבי ריש לקיש:

מצות עשה צח

מצות עשה (א) שאם נחלקו הדיינין מקצתן אומרים זכאי ומקצתן אומרים חייב שהולכין אחר הרוב שנא' אחרי רבים להטות. [בפ' אחד דיני ממונות דף ל"ב] וכן בכל דיני ממונות ואיסור והיתר והטמאות והטהרות אבל בדיני נפשות אינו נהרג עד שתהא הטיה לרעה על פי שנים כאשר שנינו בפ"ק בסנהדרין [דף ב'] ונתבאר דבר זה בסמל"ת [מל"ת קנ"ו], [בפרק זה בורר דף כ"ט] ב"ד של שלשה שנחלקו שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב הר"ז זכאי שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי הרי זה חייב אחד אומר זכאי ואחד אומר חייב ואחד אומר איני יודע או שאמרו לו שנים זכאי או חייב ושלישי אומר איני יודע יוסיפו הדיינין שנים וכן מוכיח בירושלמי בפ' היו בודקין שמוסיפין שנים נמצא ארבעה נושאין ונותנין בדבר דאמר רבי אבהו בפ' ראשון [דף י"ז] במוסיפין עושין בית דין שקול לכתחילה ואומר התלמוד פשיטא ומתרץ מהו דתימא האי דקאמר

איני יודע כמאן דאיתיה דמי ואי אמר טעמא שמעינן ליה קמ"ל דהאי דקאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה ורבינו משה כתב [בפרק ט' דהלכות סנהדרין ועיין שם במגדל עוז ודין התלמידים לקמן] דוקא בדיני נפשות אבל בדיני ממונות אי אמר טעמא שמעינן ליה ונמצאו חמשה נושאים ונותנין בדבר. ודבר זה שאמר אינו בפירוש בתלמוד רק שמפרש מאמר טעמא לחובה דלא שמעינן לי' מפני שהוא כאחד מן התלמידים ודבר זה אינו אלא בדיני נפשות. עוד בפרק ראשון [דף י"ז] אמר רב כהנא סנהדרין שראו בדיני נפשות כולם לחובה פוטרין אותו מיד מ"ט כיון דגמירי דבעי הלנת דין למיחזי ליה זכותא והני לא חזו ליה תו לא חזו ליה. שנינו בפרק היו בודקין (סנהדרין דף מ') בשעה שהיו נושאין ונותנין בדיני נפשות אם אמר אחד מן התלמידים יש לו ללמד עליו חובה משתקין אותו ואם אמר יש לי ללמד עליו זכות מעלין אותו ומושיבין אותו ביניהם ולא ירד לעולם אם יש ממש בדבריו ואם אין ממש בדבריו לא ירד כל היום כך מפרש בגמרא [שם דף מ"ב], [בדף מ'] מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו מלינים דינו עד למחר והיו מזדוגין זוגות זוגות והיו ממעטים במאכל ולא היו שותין כל היום יין, [שם דף מ"ב] וכן אמר שלמה בספר משלי אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין ולרוזנים אי שכר פן ישתה וישכח מחוקק וישנה דין של בני עוני וגו' ונאמר פתח פיך לאלם אל דין כל בני חלוף פיי למואל אותם שהם של הקב"ה וחלוף פירוש אותם שחלפה עזרתם והלכה לה [בדף מ' כל הסוגיא] ונושאין ונותנין בדבר כל הלילה למחרת משכימים ובאים לבית דין המזכה אומר אני המזכה ומזכה אני במקומי והמחייב אומר אני מחייב ומחייב אני במקומי המלמד חובה מלמד זכות אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה טעו בדבר שני סופרי הדיינין מזכירין אותן מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו עומדין למנין שנים עשר מזכים ואחד עשר מחייבין זכאי שנים עשר מחייבין ואחד עשר מזכין ואפי' כ"ב מזכין או מחייבים ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינים ועד כמה מוסיפין שנים שנים עד שבעים ואחד ל"ו מזכין ל"ה מחייבין זכאי ל"ו מחייבין ול"ה מזכין דנין אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבים דברי המזכים. ותניא בגמרא [דף מ"ב] שאם לא ראו גדול שבדיינים אומר נזדקן הדין ופוטרין אותו. שנינו בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ב) מה בין דיני ממונות לדיני נפשות דיני ממונות בג' דיני נפשות בעשרים ושלשה. דיני ממונות פותחין בין לזכות בין לחובה דיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה [בגמ' שם] כגון שיאמרו לו לזה שחטא אם לא עשית את הדבר הזה שהעידו עליך אל תירא מדבריהם [במשנה דלעיל כל הסוגיא] דיני ממונות מטין על פי דיין אחד בין לזכות בין לחובה דיני נפשות מטין ע"פ דיין אחד

לזכות ועל פי שנים לחובה. דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות מחזירין לזכות אם יצא מבית דין חייב ואין מחזירין לחובה. דיני ממונות הכל ראויין ללמד זכות או חובה בין הדיינין בין התלמידים ודיני נפשות הכל מלמדין זכות ואין מלמדין חובה אלא הדיינין. דיני ממונות הדיין המלמד חובה חוזר ומלמד זכות והמלמד זכות חוזר ומלמד חובה דיני נפשות המלמד חובה חוזר ומלמד זכות והמלמד אינו חוזר ומלמד חובה. ומפרש בגמרא [בדף ל"ד] לא שנו אלא בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין יש למלמד זכות לחזור וללמד חובה ולהמנות עם המחייבין. דיני ממונות דנים ביום וגומרין בלילה דיני נפשות דנין ביום וגומרין ביום דיני ממונות גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום של אחריו לחובה לפיכך אין דנין דיני נפשות לא בע"ש ולא בערב יו"ט שמא יתחייב וא"א להורגו למחר ואסור לענות את דינו ולהניחו עד לאחר השבת אלא אוסרין אותו עד אחר השבת ומתחילין בדינו. בירושלמי בפ' א' דיני ממונות מוסיף עוד שפחות מבן עשרים כשר לדיני ממונות ואין כשר לדיני נפשות. במגילת סתרים דרבי ניסים מביא הא דקאמר בירושלמי דמכילתין אין דנין דיני ממונות בע"ש ומתניתין פליגא דקתני אין דנין דיני נפשות בערב שבת הא דיני ממונות דנין ומתרץ כאן להלכה כאן לד"ת פירוש שבמשנתינו מדבר מד"ת שדנין אבל מד"ס אין דנין [במשנה דלעיל] דיני ממונות הטמאות והטהרות מתחילין מן הגדול שבדיינין ובדיני נפשות מתחילין מן הצד, [שם ובגמרא דף ל"ו ומה שכתב שתהא אמו מישראל כפי' התוס' בד"ה חדא ובפרק החולץ (יבמות דף מ"ה) בד"ה כיון ומשמעות הגמ' שם] הכל כשרים לדון דיני ממונות ואפילו ממזר ואפי' גר ובלבד שתהא אמו מישראל ובפרק מצות חליצה (יבמות דף ק"ב) אומר גר דן חבירו גר דבר תורה אבל דיני נפשות אין דנים אותם אלא כהנים לוים וישראלים המשיאים לכהונה. ובגמרא [בדף ל"ו דלעיל] תניא הטומאות והטהרות האב ובנו הרב ותלמידו מונין אותם כשני' ודיני ממונות ודיני נפשות ומכות וקידוש החדש ועיבור השנה האב ובנו הרב ותלמידו מונין אותם כאחד [מהמיימוני פרק י"א דהלכות סנהדרין ועיין שם בהשגות] זה שאנו מונין האב עם הבן בין באחד בין בשנים כגון שהיה אחד מהן בסנהדרין והשני היה אחד מן התלמידים שאמר יש לי ללמד עליו זכות או חובה שומעין את דבריו נושאין ונותנין עמו ובשעת גמר דין אין גומרין את הדין בקרובים שהדיינים קרובים פסולין לדין [כדאיתא בירושלמי דפרק זה בורר ובסמל"ת ל"ת רט"ו הביאו] אמר רב [בדף ל"ו דלעיל] שונה אדם לתלמידו ודן עמו בדיני נפשות ומסקינן דכי קא' רב כגון רב כהנא ורב אסי דלגמריה דרב הוו צריכי לסבריה דרב לא הוו צריכי העדים שאמרו ראינו פלוני שעבר עבירה

פלונית שחייב עליה מיתת ב"ד אמרינן בפרק היו בודקין [סנהדרין דף מ' כל הסוגיא ודחבר צריך התראה כדרבנן דר' יוסי שם דף מ"א ובפ"ק דף ח' וכן פסק במיימוני דלעיל פי"ב] שאומרין להם מכירים אתם אותו התריתם בו שאפי' חבר צריך התראה קבל עליו התראה שהרי אינו נהרג עד שיתיר עצמו למיתה ויאמר על מנת כן אני עושה ויעשה העבירה תיכף להתראה בתוך כדי דיבור אבל לאחר כדי דבור צריך התראה אחר'. אם אמרו העדים כך היה מאיימין עליהם כמו ששנינו בפי' אחד דיני ממונות [דף נ"ז כל הסוגיא] כיצד מאיימין על עידי נפשות שמא תאמרו מאומד ומשמועה עד מפי עד מפי אדם נאמן שמעתם או שמא אין אתם יודעים שסופנו לבדוק אתכם בדרישה וחקירה ועוד הוו יודעים שלא כדיני ממונות דיני נפשות דיני ממונות אדם נותן ממון לחבירו ומתכפר אבל בדיני נפשות דמו ודם זרעיותיו תלוין בו עד סוף כל העולם שכן מצינו בקין שנ' קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך והוא דמו ודם זרעיותיו לפיכך נברא אדם יחידי בעולם ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל כאלו אבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת כאלו קיים עולם מלא הרי כל באי עולם בצורת אדם הראשון נבראים אין פני אחד מהם דומה לפני חברו לפיכך כל אחד ואחד יכול לומר בשבילי נברא העולם ושמא תאמרו מה לנו ולצרה הזאת והלא ככר נאמר והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו ושמא תאמרו מה לנו לחוב בדמו של זה והלא כבר נאמר ובאבוד רשעים רינה. אם עמדו בדבריהם מכניסים הגדול שבעדים ובודקין אותו בדרישה וחקירה כמו שיתבאר בהלכות עדות [לקמן ריש מ"ע ק"ט מפי' היו בודקים ד"מ], אם נמצאו דבריהם מכוונים בודקין גם השני. [במכות ד' ה' איתא דמאה כתרי] וכן אפילו היו מאה עדים בודקים כל אחד ואחד מהן בדרישה וחקירה. נמצאו כל דברי העדים מכוונין פותחין בזכות כמו שביארנו למעלה ודנין אותו. בפ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ה) משנגמר הדין אין משהין אותו אלא יהרג ביומו. ואפי' הייתה עוברה אין ממתינין לה עד שתלד שנאמ' ומתו גם שניהם לרבות את הילד ומכין אותה כנגד בית ההריון כדי שימות הולד תחילה אבל אם ישבה על המשבר ממתינין לה עד שתלד כדאי' בערכין [דף ז'] הסדר אחר שנגמר הדין מפורש בפ' נגמר הדין [סנהדרין דף מ"ב ומ"ב כל הסוגיא] רובו במשנה ושם מפרש שמקום שהורגין בו בית דין הי' חוץ לבית דין ורחוק מבית דין שנאמר הוציא את המקלל אל מחוץ למחנה ומשנגמר דינו למיתה מוציאין אותו מבית דין ואחר עומד על פתח בית דין והסודרין בידו והסוס רחוק ממנו. והכרוז יוצא מלפניו פלוני יוצא ליהרג במיתה פלונית על שעבר עבירה פלונית בזמן פלוני ובמקום פלוני ופלוני ופלוני עדיו וכל מי שיודע לו זכות יבא וילמד אמר אחד

יש לי ללמד עליו זכות זה מניף בסודרין וזה הרוכב על הסוס רץ ומחזיר את הנדון לבית דין אם נמצא לו זכות פוטרין אותו ואם לאו יצא ויחזור להריגה. אמר הוא על עצמו יש לי ללמד על עצמי זכות אע"פ שאין ממש בדבריו מחזירין אותו פעם ראשונה ושניה שמא מפני הפחד נסתתמו טענותיו וכשיחזור לב"ד תתישב דעתו ויאמר טעם בדבריו החזירוהו ולא נמצא טעם בדבריו מחזירין אותו פעם שלישית להריגה אמר בשלישית יש לי ללמד על עצמי זכות אם יש ממש בדבריו מחזירין אותו אפי' כמה פעמים. לפיכך מוסרין לו שני ת"ח ששומעין את דבריו בדרך אם יש ממש בדבריו מחזירין אותו ואם לאו אין מחזירין אותו. [בדף מ"ה] אם לא נמצא לו זכות מוציאין אותו ועדיו הם שהורגים אותו בכל מיתה שיתחייב בה לא הרגוהו עדיו חייבין בית דין להמיתו או כל אדם. [בדף מ"ג] רחוק ממקום ההריגה כעשר אמות אומרין לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין וכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא ואם אין יודע להתודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה לכל עונותי [שם] ואחר שמתודה משקין אותו קורט לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו עליו וישתכר ואחד כך יהרג במיתה שהוא חייב בה וכן אמר שלמה בספר משלי תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו ועמלו לא יזכר עוד, [בפ"ד מיתות דף ס"ג] הרוגי בית דין אין מברין עליהם שהוא בכלל לא תאכלו על הדם. [בפ' נגמר הדין דף מ"ו כל הסוגיא] ואין מתאבלין עליהם ובאין קרוביהם ושואלין את שלום העדים ואת שלום הדיינין להודיע שאין בלבם עליהם כלום שדין אמת דנו ואע"פ שלא היו מתאבלין היו אוננין שאין אנינות אלא בלב:

מצות עשה צט

[**ראה מצוה קב**]:

מצות עשה ק

[**ראה מצוה קב**]:

מצות עשה קא

[**ראה מצוה קב**]:

מצות עשה קב

מצוות צט-קב: שנינו (א) [ברפ"ד מיתות דף מ"ט ודהרג בסייף בדף נ"ב] ארבע מיתות נמסרו לבית דין סקילה שריפה הרג וחנק הרג בסייף והן ארבע מ"ע [בגמרא שם דף נ'] סקילה (ב) חמור' משריפ' ושריפה חמור' מסייף וסייף מחנק. [בפרק הנשרפין דף פ"א] ומי שנתחייב שתי מיתות בית דין נידון בחמורה אחד האיש ואחד האשה. ושנינו בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ו) שלא היו קוברין אותם בקברי אבותיהם אלא שתי

קברות היו מתוקנין להם לבית דין אחד לנסקלין ולנשרפים וא' לנהרגין ולנחנקין [שם] נתעכל הבשר מלקטים העצמות וקוברין אותן בקברי אבותיהם. שנינו בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ה) אין דנין שנים ביום א' אמר רב חסדא [בדף מ"ו] לא שנו אלא בשתי עבירות ובמיתה אחת אבל במיתה אחת ועבירה אחת דנין כגון נואף ונואפת והא דתניא [שם] שאין דנין שנים ביום א' אפי' בנואף ונואפת זהו בבת כהן ובועלה שהיא בשריפה ובועלה בחנק תניא [בפרק היו בודקין דף מ"א ובשבת דף ט"ו ובד"ה דף ל"א ובע"ז דף ח' ומבואר בתוס' שם] ארבעים שנה קודם חורבן בית שני גלתה סנהדרין ממקומה מפני שרבו הרצחנים ובטלו דיני נפשות מישראל מפני שהמקום גורם שנא' וקמת ועלית אל המקום וגו' ונאמר בזקן ממרא לבלתי שמוע אל הכהן העומד לשרת או אל השופט [בפ"ד מיתות דף צ"ב] בזמן שיש כהן משרת יש שופט והוא שיהא השופט אצל הכהן וגם לתלמוד זה נסמכה פרשת משפטים אצל פרשת מזבח. בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ה) מפורש כיצד מצות הנסקלין שאומרין שם חכמים שהאיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה. הי' רחוק מבית הסקילה ארבע אמות מפשיטין את בגדיו רק שמכסין ערותו ומלפניו, [שם] בית הסקילה הי' גבוה שתי קומות ועולה שם וידיו אסורות ואחד מן העדים דוחפו על מתניו נהפך על לבו הופכו על מתניו אם מת בה יצא שהרי אומר כי סקל יסקל או ירה יירה הנה השוו הנסקל שנפלה האבן עליו עם הנדחף שנפל הוא בעצמו על הארץ ואם לא מת מדחיפה זו מגביהין העדים אבן שהיית' מונחת שם משא שני בני אדם והאחד דוחפה בכח ומשליכה עליו אם מת בה יצא ואם לאו רגימתו בכל ישראל שנא' יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו וגומר. אבל עובד עכו"ם רגימתו בשער שעבד בו שכך דרשו רבותינו בפ' נערה מפי הקבלה [בכתובות דף מ"ה] אל שעריך זה שער שעבד בו שיסקל שם. עוד אומר שם בפרק נערה (כתובות דף מ"ה) כי נערה המאורסה שזינתה סוקלין אותה על פתח בית אביה אין לה פתח בית אביה סוקלין אותה על פתח שער העיר ובעיר שרובה עכו"ם סולקין אותה על פתח בית דין מצות הנשרפין מפורש בפרק ארבע מיתות [סנהדרין דף מ"ט ונ"ב] שהיו משקעין אותו עד ארכובותיו בזבל ונותנין סודר קשה בתוך הרך כורך על צוארו ושני עדיו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שפותח פיו ומתיכי' את הבדיל או את העופרת וכיוצא בהן וזורק לתוך פיו והיא יורדת ושורפת את בני מעיו. מצות הנהרגים [שם דף נ"ב] והם הרוצח ואנשי עיר הנדחת מתיזין את ראשן בסייף כדרך שהמלכי' עושין. מצות הנחנקין [שם] היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו ונותנין סודר קשה לתוך הרך וכורכין על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שנפשו יוצאה:

מצות עשה קג

מצות עשה לתלות (א) את המגדף והעובד עכו"ם ותניא בפ' נגמר הדין [דף ס"ה] והומת ותלית יכול כל המומתין נתלין ת"ל כי קללת אלהים תלוי מה מקלל זה שכפר בעיקר אף כל שכפר בעיקר כגון העובד עכו"ם והמגדף שנא' בו את ה' הוא ומגדף ואומרים שם חכמים [בדף מ"ה ומ"ו] שהאיש נתלה ואין האשה נתלית שנאמר וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית איש ולא אשה [שם דף מ"ו] כיצד מצות הנתלין אחר שסוקלין אותו משקעין את הקורה בארץ וכעץ יוצא ממנה ומקיף שתי ידיו זו לזו ותולין אותו סמוך לשקיעת החמה ומתירין אותו מיד ואם לאו עובר בל"ת כאשר יתבאר בסמל"ת [קצ"ז]. ות"ר שם [בדף מ"ו] שאין תולין על האילן המחובר בקרקע אלא על התלוש כדי שלא יהא מחוסר קציצה שהעץ שנתלה עליו נקבר עמו [בדף מ"ה] וכן האבן שנסקל והסייף שנהרג בו והסודרין שנחנק בהם כולם נקברים בתפיסתו בצדו:

מצות עשה קד

מצות עשה לקבור (א) כל הרוגי ב"ד ביום הריגה שנאמר כי קבור תקברנו ביום ההוא ושנינו בפרק נגמר הדין שהוא הדין בכל המתים ואם הלינו לכבודו אין עובר עליו. כל הנסקלין שבתורה שמונה עשר שנויים בפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נ"ג) ואלו הן הבא על האם ועל אשת אב ועל הכלה ועל נערה המאורסה ועל הזכור והשוכב עם בהמה והאשה המביאה בהמה עליה והמגדף והעובד ע"ז והנותן מזרעו למולך ובעל אוב וידעוני והמחלל את השבת ומקלל אביו ואמו והמסית והמדיח והמכשף ובן סורר ומורה, [ר"פ הנשרפין דף ע"ה] כל הנשרפין עשרה ואלו הן בת כהן שזנתה תחת בעלה והבא על בתו ועל בת בתו ועל בת בנו ועל בת אשתו ועל בת בנה ועל בת בתה ועל חמותו ועל אם חמותו ועל אם חמיו והוא שבא עליה בחיי אשתו כאשר ביארנו בהלכות עריות [סימן ק"ג], [שם דף ע"ו] הנהרגים שנים הרוצח ואנשי עיר הנדחת. הנחנקין שש [בר"פ הנחנקין דף פ"ד] ואלו הן הבא על אשת איש וזוממי בת כהן ובועלה הם אחד והחובל באביו ובאמו וגונב נפש מישראל וזקן ממרא ונביא שקר והמתנבא בשם עכו"ם נמצאו כל המומתין בבית דין ששה ושלשים:

מצות עשה קה

כתוב (א) בפ' כי תצא והי' אם בין הכות הרשע והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר ארבעים יכנו וגו' ועיקר פירוש מצוה זו במס' מכות ושם מפרש [בדף כ"ב] כיצד מלקין אותו כופין ידיו לעמוד אילך ואילך וחזן הכנסת אוחז בבגדיו אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו עד שמגלה את לבו שאין מכהו על כסותו משום שנ' [בספרי פרשה

תצא] והכהו ולא לכסותו ועוד דרשינן [שם] מכאן שאין מלקין שנים כאחד שני והכהו ולא לשנים והאבן נתונה מאחריו שהחזן המכה עומד עליי ורצועה של עגל בידו כפולה אחת לשנים ושנים לארבעה ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות בה רוחב הרצועה טפח וארכה כדי שתהא מגעת לפי כריסו והיד של רצועה שאוחז בה ארכה טפח. האיש המכה צריך להיות יתר בדיעה וחסר בכח כדתניי בגמרא [בדף כ"ג], [שם] ומגביה הרצועה בשתי ידיו ומכה בידו אחת בכל כחו [בדף כ"ב וכ"ג] ומלקהו שליש מלפניו על בין דדיו ובי שלישים מאחריו שנאמר לפניו כדי רשעתו ולאחריו בי שליש על כתף זה ושליש על כתף זה [שם] המוכה אינו עומד ואינו יושב אלא מוטה שני והפילו השופט והכהו לפניו. [שם] וגדול שבדייניין קורא כל זמן שהוא לוקה אם לא תשמור לעשות וגו' והפלה ה' את מכותך ומתכוון שיגמור הפסוק עם המלקות ואם לא צמצם חוזר לתחלת המקרא וחוזר וקורא עד שתגמור ההכאה הגדול קורא והשני מונה והשלישי אומר הכהו כל זמן שהחזן מכה על פיו הוא מכה ואפילו מת תחת ידו פטור. [בדף כ"ב] כמה מלקין אותו ארבעים חסר אחת שנאמר במספר ארבעים במניין שהוא סוכם ארבעים רבי יהודא אומר ארבעים שלמות ומכת הארבעים בין כתיפיו שנאמר מה המכות האלה בין ידיך ואומר בגמרא מאי טעמא דרבנן אי כתיב ארבעים במספר הייתי אומר ארבעים כולן השתא דכתיב במספר ארבעים ונקוד שבא תחת בי"ת במספר לעשותו דבוק לומר לך מניין שהוא סוכם את ארבעים. אמר רבא [שם] כמה טפשאי הני גברי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בס"ת כתיב ארבעים יכנו ואתו רבנן ובצרי חדא. [שם] לא יוסיף אמרה תורה אבל יש לו לפחות שהרי אדם חלש ביותר מי שיכהו שלשים או עשרים ימות לכך הרשות ביד חכמים לפחות כפי כחו ואומדין אותו במכות הראויות להשתלש. [שם] אמדוהו שהיי יכול לקבל עשרים אין אומרין ילקה עשרים ואחת כדי שיהו ראוי להשתלש אלא ילקה שמנה עשר, [שם ובדף כ"ב] מי שאמדוהו וכשהתחיל ללקות נתקלקל בין בריעי בין במימי רגלים מכח ההכאה אין מכין אותו יותר שני ונקלה אחיך לעיניך כיון שנקלה פטור. [שם] כל מי שחטא ולקה חוזר לכשרותו שנאמר ונקלה אחיך כיון שלקה אחיך הוא וכל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן. הולך רכיל ונוקם ונוטר ונושא שמע שוא וכיוצא בהן אין לוקין עליהם כדאמרינן במס' תמורה [דף ג'] שכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם ושם מפרש הטעם, [בפרק הלוקין דף י"ג] וכן כל לאו הניתן לאזהרת מיתת בית דין כגון לא תנאף ל"ת מלאכה ביום השבת אין לוקין עליו, [בפרק אלו נערות דף ל"ב] וכן כל לאו הניתן לתשלומין כגון לא תגזול לא תגנוב אין לוקין עליו [בפי הלוקין דף י"ז] וכן כל

לאו הניתק לעשה כגון לא תקח האם על הבנים לא תכלה פאת שדך אא"כ לא קיים העשה שבה [בפ"ד מיתות דף מ"ג] וכן כל לאו שבכללות כגון לא תאכלו על הדם שכולל עניינים הרבה אין לוקין עליו ושאר לאוין שבתורה לוקין עליהם. שנינו בפ' כל הנשרפין [דף פ"א] מי שלקה בבית דין על איסור כרת ולקה פעם שניי' על אותו כרת עצמו אם עבר בו פעם שלישית אין מלקין אותו אלא מכניסין אותו לכיפה והוא מקום צר כפי קומתו ואינו יכול לשכב בו ונותנין לו לחם צר ומים לחץ עד שיצרו מעיו ויחלה ואחר כך מאכילין אותו שעורים עד שכריסו נבקעת. עוד שנינו שם [בדף פ"א] ההורג נפשות שלא בהתראה מכניסין אותו לכיפה. [שם] הגונב כלי שרת והמקלל בקוסם והבועל ארמאית קנאין פוגעין בו. [שם] כהן ששימש בטומאה לא היו אחיו הכהנים מביאין אותו לב"ד אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ופוצעין את מוחו בגוזרין [מהמיימוני פ' י"ח דהלכות סנהדרין וכן מזה בירושלמי בפרק נגמר הדין גבי עכן] גזירת הכתוב הוא שאין בית דין ממיתין ומלקין אלא על פי שנים עדים אבל לא בהודאת פיו שמא משקר מפני שהוא מחכה למות וזה שהרג יהושע לעכן ודוד לגר העמלקי בהודאת פיהם הוראת שעה הייתה או בדין המלכות היה. [בסנהדרין דף י'] מלקות האמורות בתורה במקום מיתה הוא לפיכך אינו אלא בגי' מומחין אבל מלקות שדנין דייני חוצה לארץ אינן אלא מכת מרדות, [פשוט ומבואר הוא דאיתקוש חייבי מלקיות לחייבי מיתות בפ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ג) ובפ"ק דמכות דף ה' ובכמה דוכתי] אין אדם לוקה אלא בעדים ובהתראה ובודקים את העדים בדרישה וחקירה כדרך שעושין בדיני נפשות, [בפרק הלוקין דף ט"ז] עבר על לאו שניתק לעשה והתרו בו ואמרו לא תעשה דבר זה שאם תעשה ולא תקיים עשה שבו תלקה הר"ז לוקה אם לא קיים העשה שאע"פ שהתראת ספק היא שאם יקיים העשה יפטר התראת ספק התראה הוא, [בדף י"ג] עבר עבירה אחת שיש בה מיתת בית דין ומלקות כאחד כגון ששחט אותו ואת בנו לע"ז והתרו בו למיתה סוקלין אותו ואינו לוקה דקם ליה בדרבה מיניה ואם התרו בו למלקות בלבד לוקה:

מצות עשה קו

בצדק (א) תשפוט עמיתך להשוות בעלי דינין דת"ר בפרק שבועת העדות (שבועות דף ל') בצדק תשפוט עמיתך שלא יהא אחד עומד ואחד יושב אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך. [שם] דבר אחר בצדק תשפוט עמיתך הוי דן את חבירך לכף זכות. [שם] תני רב יוסף בצדק תשפוט עמיתך עם שאתך בתורה ובמצות השתדל לדונו יפה יפה ועוד שנינו [ברפ"ק דמסכת אבות] הוו מתונין בדין ומביאה בסנהדרין [דף ז'] ועוד דורש [שם] ואצוה את שופטיכם כנגד מקל ורצועה שתהא זריז לעשות הכל לשם שמים.

ושנינו במס' אבות [פ"ק] יהודא בן טבאי אומר אל תעש עצמך כעורכי הדיינין וכשיהיו בעלי דינין לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכו', [בדף ל' דלעיל כל הסוגיא עד סוף] ות"ר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וכי שנים באים לדין ושלשה אינם באים לדין ולא היה לו לכתוב אלא ועמדו האנשים אשר להם הריב או ועמדו אשר להם הריב שהרי אף הנשים באות לדין ורמז כאן לך שאף שני העדים צריכים להיות בעמידה כמו הבעלי דינין. אמר רבי יהודא שמעתי שאם רצו בית דין להושיב שניהם מושיבין. אמר עולא מחלוקת לבעלי דינין אבל בעדים דברי הכל בעמידה שנא' ועמדו. אמר רב הונא ובבעלי דינין נמי לא אמרן אלא בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין דברי הכל בעמידה ודינין בישיבה שנאמר וישב משה לשפוט את העם ויעמד העם. בד"א בשאר בני אדם אבל בת"ח מושיבין אותם כדברי אמימר העשה דכבוד תורה עדיף. אמר רבה בר רב הונא האי צורבא מרבנן ועם הארץ הבאים לדין לא יקדים התלמיד כשיבא לדין וישב לפני רבו שדומה שרוצה לסדר טענותיו אליו קודם שיבא חבירו אמנם אם קבוע לו זמן ללמוד לפניו והגיע זמנו מותר ואמר רבה בר הונא ת"ח וע"ה שבאין לדין אמרינן לשני' שבו ואם לא רצו לישב מפצירין בת"ח ואין מפצירין בע"ה [מהמיימוני פי א' דסנהדרין] ומימות הגאוני' נהגו ישראל בכל מקום להושיב הבעלי דינין והעדים כדי לסלק המחלוקת כי מפני עומק הגלות אין בנו כח להעמיד כל הדברים בקו המשפט. ואעפ"כ בגט אשה וכיוצא בו צריך להזהר לכתחילה שלא לדון על פי עדות דמיושב שהרי אמרינן בזבחים [דף ט"ז והסוגיא מתוספות שם] מה ליושב שכן פסול לעדות אמנם לכאו' בדיעבד כשר שהרי אמרי' בירושלמי דפרק ד' מיתו' גבי והדיינין עומדין על רגליהם אמר ריש לקיש מכאן לדיינים שקבלו עדות מעומד שדינם דין ומסתברא דהוא הדין עדים שהעידו בישיבה שכולם נדרש ממקרא אחד מועמדו. בפרק הפרה [דף מ"ו] אומר שנזקקין לתובע תחילה פי' רש"י כגון מלוה שתובע ללוה והלוה טוען משכון היה לי בידך ונתקלקל או אבד דנין בתחילה להוציא המעות ואחר כך נזקקין לדין המשכון ואין לומר שנאמן הלוה במגו דפרעתיך שמדבר בשטר ויש מפרשים [בתוס' שם] שמדבר בנחבל שתובע את החובל שאין נותנין זמן לחבלות ואחר כך דנין על התביעות שיש לחובל על הנחבל ולפי שמדבר בחבלות מביא על זה המקרא דאשרו חמוץ, [בפרק אחר דיני ממונות דף ל"ה וגם בתוספות שם הסוגיא] היו לפני הדיינין בעלי דינין הרבה מקדימין דין היתום לפני דין האלמנה שנאמר שפטו יתום ריבו אלמנה ודין אלמנה לפני דין ת"ח ודין ת"ח קודם לדין עם הארץ ודין האשה קודם לדין האיש שבושת האשה מרובה וכן מסיק רבא בפרק נושאין על האנוסה [דף ה']. בפי הזהב [דף ל"ה] אמר רב

קטינא הוזקקו בית דין לשוה פרוטה גומרין אף בפחות משוה פרוטה אמרינן בירושלמי [פרק זה בורר ומביאו באלפסי שם] שצריך הדיין לשמוע טענות בעלי דינין ולשנות טענותיהם שנא' ויאמר המלך זאת אומרת זה בני החי ובנך המת. בסנהדרין [דף ו'] מסקינן שמצוה לדיין לומר לבעלי דינין אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו ואם רצו בפשרה עושין פשרה ביניהם ועל זה נא' משפט ושלום שפטו בשעריכם. איזהו משפט שיש עמו שלום הוי אומר זה ביצוע והיא הפשרה, [שם] בד"א קודם גמר דין אבל נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע אלא יקוב הדין את ההר [שם ושבועות דף ל'] היכי דמי גמר דין איש פי אתה זכאי איש פלוני אתה חייב ואמרינן משמיה דרב נחמן בב"מ [דף ט"ז] שאין זה גמר דין גמור עד שיאמר צא תן לו. מסקינן שם [בסנהדרין דף ו']. והלכתא פשרה צריכה קניין ואומרים שם רבנן שפשרה ביחיד למדנו [בתוספות שם בד"ה צריכה] שקנין ביחיד ומה שאמר בחזקת הבתים [דף מ'] קניין בפני שנים זהו מפני שרוצה לומר שם ואין צריך לומר כתובו ופוסק רבינו יצחק [וכן בתו' דלעיל ודפ' המקבל בד"ה חוזר דף קי"ב] אבל מחילה אינה צריכה קניין כדאמרינן בגיטין [דף ע"ח] זרוק לי חובי והפטר ובב"מ [דף מ"א] הניחם ע"ג קרקע והפטר ועוד יש ראיות:

מצות עשה קז

כתוב (א) בפרשת משפטים מדבר שקר תרחק ודרשינן בפרק שבועת העדות [שבועות דף ל' ול"א כל הסוגיא ע"ש] מניין לדיין שלא יעשה סניגרון לדבריו שנאמר מדבר שקר תרחק ועוד דורש שם מכאן לדיין שיודע בחבירו שהוא גזלן וכן עד שיודע בחבירו שהוא גזלן שיתרחק ממנו ולא יצטרף עמו וגם אזהרה לדיין שלא ישב תלמיד בור לפניו ועוד לדיין שהוא יודע בדין שהוא מרומה ועדים מעידים אותו שלא יאמר אחתכנו ויהא קולר תלוי בצואר העדים. [ובסמל"ת מל"ת ר"ז והביאו מסנהדרין דף ו' דמסיק ליה מלא תגורו וכן דרך התלמוד בכמה מקומות עיין בתוס' דף ל"א דלעיל] ועוד תלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחובה לעשיר שלא ישתוק. ועוד דורש ממנו לתלמיד שיושב לפני רבו ויודע ברבו שהוא טועה שלא יאמר אניח לו עד שיחתכנו ואסתרנו ואבננו ויקרא הדין על שמי. ותלמיד שאמר לו רבו יודע אתה בי שאיני משקר מנה יש לי ביד פלוני ויש לי עד אחד בא ועמוד אצלו כשיעיד ולא תוציא דבר מפיך שלא יעשה כן. ונושה בחבירו מנה שלא יאמר אטעננו מאתים כדי שיודה לי במנה ויתחייב שבועה ואגלגל עליו שבועה ממקום אחר. וכן מי שנושים בו מנה וטוענין אותו מאתים לא יאמר אכפור בבית דין ואודה לו חוץ לב"ד כדי שלא אתחייב שבועה ויגלגל עלי שבועה ממקום אחר ושנים שבאו לדין אחד לבוש סמרטו' ואחד לבוש איצטילא בת מאה מנה אומרים

למכובד לבוש כמותו או הלבישהו כמותך כדי שלא תגרו' לנו שנשא לך פנים או יעשה שליח [ביבמות דף ס"ה] אמנם מותר לשנות בדבר השלום ולערב דעתו עם דעת הבריות ואמרינן בכתובות [דף ט"ז] כיצד מרקדין לפני הכלה ב"ש אומרים כלה כמות שהיא וב"ה אומרים כלה נאה וחסודה אמרו בית הילל מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בפניו או יגננו בפניו הוי אומר ישבחנו בפניו. אמר שלמה בספר משלי שתים שאלתי מאתך אל תמנע ממני בטרם אמות שוא ודבר כזב הרחק ממני רש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חוקי פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה' ופן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלהי [מהמיימוני פרק כ"ד דהלכות סנהדרין] בימי קדם שהיו בתי דינין שבישראל חכמים ונבונים היה הדיין סומך אפיי על פי אשה להחזיק שטר אחד פרוע או אדם זה חשוד על השבועה כשהכיר האשה המעידה שלא תשקר בשום פנים ומאמינה כשני עדים כדגרסינן בפרק הכותב (כתובות דף פ"ה) אמרה ליה בת רב חסדא לרבא ידענא בה בההיא איתתא דחשידא אשבועתא אבל אחר סיום התלמוד כשנתמעטה החכמה ונתקלקלו המעשים גזרו הגאוניי שלא יעשו כן שלא יאמר כל הדיוט והדיוט לבי מאמין לדברי זה ודעתי סומכת לדבר זה. אחר שסיימנו הלכות סנהדרין יש להזהר על מה שאמרה תורה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם [בפרק המגרש דף פ"ה] לפניהם ולא לפני עכו"ם שאפילו ידעת בדין אחד שהעכו"ם דנין אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאות של עכו"ם שהמביא דיני ישראל בדיני עכו"ם מחלל את השם ומייקר שם ע"ז להחשיבה שנאמר כי לא כצורנו צורם ואובינו פלילים כשאויבינו פלילים זהו עדות לעלוי יראתם אמנם בזמן שיד עכו"ם תקיפה ובעל דינו אלם ולא ציית דינא והוא מסרב לבא לבית דין נוטל רשות מבית דין ומציל בדיני עכו"ם וגרסינן בפי החובל (בבא קמא דף צ"ב) קרית לחברך ולא ענייך גודא רבא שדי עילויה ופירש רבינו יוסף טוב עלם קראת לחברך בדיני ישראל ולא רצה לבא השלך עליו הכותל הגדול שלא יוכל להשמט כלומר שיבא עליו בדיני עכו"ם גרסינן בפי הגוזל (בבא קמא דף קי"ג) מכריז רב יוסף דסלקין לעילא ודנחתין לתתא האי בר ישראל דידע סהדותא לעכו"ם על ישראל חבריה ואזל ומסהיד בדינא דעכו"ם משמתינן ליה והני מילי במגוסתא אבל בי דואר אינהו נמי אחד סהדא מומתא שדו ליה כדיני ישראל פירש רבינו שלמה מגוסתא בני כפרים שאין חוששין לדון במשפט ורבינו ניסים פירש מקבלין קערות מלאות מאכל לשוחד תרגום קערותיו מגיסוהי ודווקא חד אבל תרי לית לן בה ובעיא היא [שם דף קי"ד] בצורבא מרבנן דמהימן כבי תרי אי מצי לאסהודי ולא נפשטה. צריכין הדיינין להתרחק בכל היכולת שלא יקבלו עליהם לדון דין תורה כי נתמעטו הלבבות וגרסינן נמי בירושלמי

בפ"ק דסנהדרין ובספר חפץ הביאו בימי ר' שמעון בן יוחי בטלו דיני ממונות א"ר שמעון בן יוחי בריך רחמנא דליכא חכם מידון רבי יוסי בר חלפתא [שם] באו שני אנשים לפניו לדון אמרו לפניו על מנת שתדוננו דין תורה אמר להם איני יודע לדון אתכם דין תורה כו':

מצות עשה קח

הלכות עדות

כל (א) היודע לחבירו עדות מצות עשה להעיד לו בב"ד שנאמר והוא עד או ראה או ידע וגרסינן בפרק שבועת העדות (שבועות דף ל') אמר רבה בר רב הונא האי צורבא מרבנן דידע סהדותא וזילא ביה מילתא למיזל קמי דיינא דבציר מיניה לאסהודי קמיה לא ליזל דעשה דכבוד תורה עדיף והני מילי בעדות ממון אבל בעדות הפרשה מן האיסור אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד השם כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב. כהן גדול אינו חייב להעיד אלא עדות שהוא למלך ישראל בלבד והולך לב"ד הגדול ומעיד בה אבל בשאר עדיות פטור כדאיתא בסנהדרין בפ' כהן גדול (סנהדרין דף י"ח):

מצות עשה קט

מצות עשה לדרוש (א) ולחקור העדים שנאי בעיר הנדחת ודרשת וחקרת ושאלת היטב וביחיד שעבד ע"ז כתיב והוגד לך ושמעת ודרשת היטב ובעדים זוממין כתיב ודרשו השופטים היטב מכאן למדו רבותינו בפ' היו בודקין [דף ט'] שהיו בודקין אותם בשבע חקירות שבגזירה שוה דהיטב היטב נלמד כאילו הן כתובין במקום אחד [מבואר בפי' רש"י שם] ושאלת אינו מן המנין [במשנה שם כל הסוגיא] ומה הם שבע חקירות באיזו שמיטה באיזו שנה באיזו חדש בכמה בחדש באיזה יום ובאיזו שעה באיזה מקום יתר על השבעה היו חוקרין אותם מכירין אתם אותו התריתם בו. ואם העידו עליו שעבד ע"ז שואלין אותם מה עבד ובמה עבד. [שם דף מ"א ובפרק זה בורר (סנהדרין דף ל')] וכן אם העידו עליו שהרג את הנפש שואלין אותם במה הרגו הדברים האלה נקראים חקירות [כן הוא במיימוני פ"ד דהלכות עדות וכן נכון לפי שיטת הספר] [שם] עוד היו מרבים לבדוק את העדים בדברים שאין העדות תלוי בהם ששואלין מה הי' לבוש הנהרג או ההורג כלים שחורים או כלים לבנים [בדף מ'] וכל המרבה בבדיקות הרי זה משובח. [שם ובדף מ"א] מה בין חקירות לבדיקות החקירות אם כיון האחד עדותו והעד השני אומר איני יודע עדותן בטלה שכל עדות שאי אתה יכול להזימה אינו עדות ועיקר הזמה תלויה בחקירות בכיוון הזמן ובכיוון המקום אבל בבדיקות אפי' שניהם אומרים אין אנו יודעין עדותן קיימת [בדף ט'] אחד חקירות ואחד בדיקות בזמן שמכחישין זה את זה עדותן בטלה גרסינן בסנהדרין [דף ב'] אמר רבי חנינא דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות

בדרישה וחקירה שנא' משפט אחד יהיה לכם ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין. אמנם בדין מרומה מצוה לדרוש ולחקור בכל היכולת. אע"פ שאין עדי ממונות צריכין דרישה וחקירה אם הכחישו העדים זה את זה בחקירות עדותן בטלה בבדיקות עדותן קיימת כגון שהאחד אומר מנה שחור היה והאחד אומר לבן היה כדאיתא בפ' זה בורר (סנהדרין דף ל') וכן כל כיוצא בזה. תניא בחזקת הבתים [דף מ"א] בית הילל אומרים אחד אומר מנה הלוהו והשני אומר מאתים חייב לשלם מנה שבכלל מאתים מנה פי' רבינו יצחק שאם אומרים העדים כך ראינו כתוב בשטר שאין לפסול עדותן משום מפיהם ולא מפי כתבם [כדאמר ר"ל בכתובות דף י"ח ובגיטין דף ג'] ועדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותם בב"ד והרי זה כאילו אומרים ראינו אותו עדות שנחקרה בבית דין וראיה לדבר דתנן [בפרק גט פשוט דף קס"ח] מי שנמחק שטר חובו מעמיד עליו עדים בא לפני בית דין ועושין לו קיומו ובפרק הגוזל (בבא קמא דף צ"ח) אי דאיכא סהדי דידעי מאי דכתיב בשטרא ליכתבו ליה שטרא מעליא והא דאמרינן בפ' ד' אחין [יבמות דף ל"א ובתוס' שם פירש ר"י וכל הסוגיא בד"ה דחזו] מפני מה לא תקנו זמן בקידושין משום דלא איפשר וכו' לינחיה גבי עדים אי דכירי ליתו וליסהדי ואי לא דכירי זימנין דחזו בכתבא ואזלו ומסהדי ורחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם לשם מדבר במעידים סתם ויש לחוש שמא יאמרו זכורים הם ואינם זוכרים כלל אומר רבינו יצחק [גם כן בתוס' דכתובות דף ק' בד"ה ורבי יוחנן] ששמע מרבינו יעקב שנוהגים עכשיו שכשהעדים יודעים עדות אחת והם רחוקים מבית דין ששולחין כתב ידם לבית דין ואין לפסול עדותן משום מפיהם ולא מפי כתבם כיון שזוכרין עדותן אבל בפירוש חומש [פרשת שופטים] פירש רבינו שלמה על פי שנים עדים פרט שלא ישלחו כתב ידם לבית דין ומהא דתניא בפרק מי שאחזו (גיטין דף ע"א) אם לא יגיד פרט לאלם שאינו יכול לדבר ואמאי הרי יכול לדבר מתוך הכתב שאני עדות דרחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם ושאני אלם שאינו ראוי להגדה כלל לפיכך אין ראיה משם לפסול אדם המדבר מלכתוב עדותו. העדים עד שלא נחקרה עדותם יכולין לומר מבדים אנחנו כדתניא בתוס' [דכתובות] ובירושלמי דפרק שני דכתובות אבל לא אחר שנחקרה עדותן, [שם ובתלמוד שלנו שם דף י"ח] וכן העדים החתומים על השטר הרי הן כמו שנחקרה עדותן בבית דין ואין יכולין לחזור בהן בד"א כשאיפשר לקיים השטר שלא מפיהם כגון שהיו שם עדים שזה כתב ידם או שהיה כתב ידם יוצא ממקום אחר אבל אם א"א לקיים השטר אלא מפיהם ואמרו כתב ידינו זה אבל אנוסים היינו קטנים היינו או קרובים היינו הרי אלו נאמנים ויבטל השטר כדאי' בכתובות [דף י"ח]

[שם] אמרו פסולי עדות היינו בעבירה או שוחד לקחנו על עדות זו אין נאמנין שאין אדם משים עצמו רשע אלא א"כ יעידו עליו עדים שהוא רשע. גרסינן בפ' הגוזל (בבא קמא דף קי"ב) אמר רבי שבתאי מקבלין עדות שלא בפני בעל דין ומפרש שם כגון שהוא הי' חולה או עדיו חולים או שהיו עדיו מבקשים לילך במדינת הים ושלחו לו ולא בא בד"א בעדות שעל פה אבל בשטר אמר רבא [שם] הילכתא מקיימין השטר שלא בפני בעל דין ואפי' עומד וצווח ואומר שטר מזוייף הוא אין משגיחים בו מפני שקיום שטרות דרבנן [כדאיתא בכתובות דף כ"א וכ"ח ובגיטין דף ג'] הילכך אע"פ שאין שם אחד מן החילוקים שלמעלה מקיימין כך פי' רבינו יצחק [בתוס' שם] ורבי' משה [בפ"ג דהלכות עדות] מוכיח בפרק המפקיד (בבא מציעא דף ל"ח) במעשה דמרי בר איסק שכל מי שיש לו ראיה בעדים הוא מיטפל בעדים עד שיביא אותם לבית דין ואם ידעו שבעל דינו אלם וטען התובע שהעדי' מתפחדי' מבעל דינו אם יבאו ויעידו הרי בית דין כופין את בעל דינו שיביא הוא העדים כמו שאומר שם כל כי האי גוונא דיינא לך ולכל אלמי חברך במכות [דף ו'] אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב מניין לעדות מיוחדת שהיא פסולה בדיני נפשות. שנא' לא יומת על פי עד אחד מאי על פי עד אחד אילימא על פי עד אחד ממש מרישא דקרא שמעת ליה על פי שנים עדים או ג' עדים יומת המת אלא מאי אחד אחד אחד. [שם] תניא נמי הכי לא יומת על פי עד אחד להביא שנים שרואים אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון זה בזמן שאין רואין זה את זה אין מצטרפין אמר רבא אם רואין את המתרה והמתרה רואה אותן מצטרפין אבל בדיני ממונות עדות מיוחדת כשירה היא ותניא בפ' זה בורר [סנהדרין דף ל' ובפ' חזקת הבתים (בבא בתרא דף ל"ב) ובכתובות דף כ"ו ובפ' גט פשוט (בבא בתרא דף קס"ה)] ובכמה מקומות לעולם אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהם כאחד ר' יהושע בן קרחה אומר אפילו בזה אחר זה פירוש זה אומר בפני הודה לו וזה אומר בפני הלוה לו ואין עדותן מתקיימת בבית דין עד שיעידו שניהם כאחד רבי נתן אומר שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חבירו למחר שומעין את דבריו ופוסק שם רבא הל' כרבי יהושע בן קרחה ונהרדעי אמרי שם דאפי' הלואה אחר הלואה מצטרפין כגון זה אומר בפני הלוה לו מנה ביום ראשון וזה אומר בפני הלוה לו מנה ביום שני דמכל מקום תרווייהו אמנה קא מסהדי וכן פוסק רב אלפס [בפרק זה בורר] אמנם בפרק השולח (גיטין דף ל"ג) משמע דרב אשי סובר כרבנן שמקשה מדבריהם על מחלוקת דרבי ורשב"ג [שם] גם הלכה כרבי נתן שהרי רשב"ג דמתניתין דכתובות סובר כרבי נתן [דף כ"ג וכ"ו]. גרסינן בתוספתא ובפרק בתרא דב"ב ומביאה בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קס"ב) ודברי ה"ג בתו' שם בד"ה נמצא] ומביאה בה"ג היו

ארבעה או חמשה עדים חתומין על השטר ונמצא שנים הראשונים מרובין או פסולין תתקיים העדות בשאר דאיכא למימר לכבוד או למילוי חתמו אבל באחרונים לא הייתי מכשיר. ומוכיח בגיטין [דף י"ח וגם בתוס' שם הסוגיא בד"ה אמרו] שלעניין גיטין אינו כן מפני שעידי הגט אין חותמין זה בלא זה אלא אומרים שהראשונים נחתומין בו לעיקר העדות. אע"פ שקיום שטרות מדבריהם [כדאמר לעיל] אמרינן בפ' חזקת הבתים [בבא בתרא דף מ' וע"ש בתוס'] שקיום שטרות בשלשה לפיכך אין מקיימין שטרות בלילה מפני שהוא כמו דין [במיימוני פ"ח דהלכות עדות ממשמעות הגמר' דכתובות דף כ"א] ובאחד מחמשה דרכים מתקיים השטר בבית דין הדרך האחת שיהו הדיינין מכירין כתב ידי העדים הדרך השנייה שיחתמו העדים בפניהם הדרך השלישית שיעידו היתומין לפניהם כל אחד על ידו הדרך הרביעית שאם מתו עידי השטר או הם במדינה אחרת יבאו עדים אחרים ויעידו על כתב ידם שהוא זה הדרך החמשית שיהא כתב ידם יוצא משטרות אחרות ועורכין בית דין אותו הכתב לאותו הכתב שבשטרות אחרות ויהיה דומה זה לזה ואמרינן בכתובות [דף כ' כל הסוגיא] שאין מקיימין את השטר משטרות אחרות אלא משני שטרות של ב' שדות שאכלום בעליהם על ידי שטרות אלו שלשה שנים בשופי בלא שום עירעור או משני שטרי כתובות והיא שיצאו אותם שטרות מתחת ידי אחר ולא מתחת יד זה שרוצה לקיים שטרו שמא הוא זייף את הכל. וכן מקיימין את השטר משטר שקראו עליו ערעור והוחזק בבית דין מקיימין ממנו לבדו ואומר רבינו יעקב [בתו' שם בד"ה דלמא] שכל אלו הדברים מדברים כשאין אנו מכירין חתימת ידי העדים בטבעות עין אלא על ידי דימוי חתימה לחתימה שגבינו על ידה ממון אחר אבל כשמכירין חתימת העדים בטביעת עין שראינו כתב ידם אם היה שם זיוף כלל היה ניכר אפי' כחוט השערה. וקשיא לי שהרי רבא טעה בחתימתו בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קס"ז). גרסינן בירושלמי דראש השנה [פ"ג] קרא ערער על חתימת העדים ועל חתימת הדיינין רצה לקיים על חתימת העדים מקיים על חתימת הדיינים מקיים לפיכך כתב רבינו שמשון [וכן בתו' דכתובות דף כ"א בד"ה עד] שצריך להכיר חתימת הדיינים בשטר מקויים וכן משמע עוד בירושלמי דגיטין [פרק בתרא] וכן בסוף בסנהדרין קיום שטרות בקרובים כשר דתנן בכתובות [דף כ"ח] אלו נאמנים להעיד בגדלן מה שראו בקטנם נאמן אדם לומר זה כתב ידו של אבא וזה כתב ידו של רבי וזה כתב ידו של אחי ומפרש בה"ג מ"ט כיון דקיום שטרות דרבנן הוי התם עדות מעליתא דקרוב אצורתה דחתימה קמסהידי [מהמיימוני שם פ"ז דהלכות עדות] לפיכך שטר שחתמו בו ראובן ושמעון ומתו או שהלכו למדינת הים ובא בנו של ראובן ואמר זה כתב ידו של אבא ובא

בנו של שמעון ואמר זה כתב ידו של אבא הרי יש כאן עד אחד על כל חתימה וחתימה ואם נצטרף עמהם שלישי והעיד על כתב יד שניהם הרי נתקיים שהרי צריך שני עדים על כל חתימה וחתימה [כדאיתא בכתובות דף כ"א] אמר האחד זה כתב ידי שנאמן כרבנן דכתובות [דף כ'] והעיד אחיו או בנו של ראשון עם אחר מן השוק על כתב יד השני לא נתקיים וכן דן רב אשי בפ' חזקת הבתים (בבא בתרא דף נ"ז) שהרי שלשת רביעי הממון תלוי בעדות הקרובים והוא הדין אם הראשון נצטרף עם אחד מן השוק להעיד על חתימת יד השני שלא נתקיים שהרי שלשת רביעי הממון יוצאין על פי עד אחד ואין כאן על פי שנים כדאיתא בכתובות [דף כ"א]. עוד שם שלשה שישבו לקיים השטר שנים מהם מכירים חתימת ידי העדים ואחד אינו מכיר עד שלא חתמו מעידין לפניו וחותם שעד נעשה דיין בקיום שטרות שהוא מדרבנן אבל לא אחר שחתמו שהרי חתמו שקר במותב תלתא הוינא. ת"ר [שם דף כ'] כותב אדם עדותו על השטר מעיד עליה אפי' לאחר כמה שנים [ומסקינן שם וכן סוגית המיימוני פ"ה דהלכות עדות] אע"פ שאין זוכרה מעצמו אלא אחרים הזכירוהו ונז' אמנם אם הזכירו התובע מעצמו אע"פ שנזכר אינו מעיד אא"כ היה התובע תלמיד חכם. גרסינן בירושלמי דגיטין [פ"ק] כתב כל נכסיו לשני בני אדם כאחד והעדים כשרים לזה ופסולים לזה רבי יוחנן אמר מתוך שפסולים לזה פסולים לזה. מה שאנו אומרים [בכתובות דף כ"א ובתוס' שם כל הסוגיא בד"ה הנח] כי בדאורייתא אין עד נעשה דיין נראה דאין שייך לומר כן אלא דווקא בעד שצריך להעיד בפיו דהא טעמא דאין עד נעשה דיין נראה או משום דבעינן עדות שאי אתה יכול להזימה וכיון שהעדים עצמם דיינים לא ירצו לקבל הזמה אל עדותן שמזה הטעם אומר בירושלמי [בפרק זה בורר שקרובי הדיין פסולים להעיד ורב אלפס הביאו במסכת סנהדרין] [שם וכן הביא בסמל"ת רט"ו] או כדפי' רבינו שמואל [בפרק יש נוחלין דף קי"ד] משום דכתיב ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' שני האנשים אלו העדים לפני ה' אלו הדיינין דבעינן שיעידו העדים לפני הדיינין ולא שיהיו הן עצמן דיינין וטעמים אלו אין עניינים אלא בעד המעיד בפיו אבל במי שנתכוון להעיד מה לנו בשביל שנתכוון להעיד:

מצות עשה קי

ועשיתם (א) לו כאשר זמם לעשות לאחיו מכאן שמצות עשה שהעדים שהעידו בעבירה שחייבין עליה סקילה והוזמו שנסקלים כולן וכן בכל ארבע מיתות. וכן אם העידו במלקות לוקה כל אחד מהן כשאר חייבי מלקיות וכן אם העידו עליו שחייב ממון שנינו במכות [דף ה'] שמשלמין בממון כפי מניין העדים. ואין לוקין במקום תשלומין כדמסקי'

בפי אלו נערות (כתובות דף ל"ב) [בדף ה' דלעיל כל הסוגיא] במה דברים אמורים בעדים שהוזמו אבל שני כיתי עדים המכחישין זה את זה עדותן בטלה והוא והם פטורין כיצד הי' ההכחשה עדים שבאו ואמרו ראינו זה שהרג את זה או לוה מזה ביום פלוני במקום פלוני ולאחר שהעידו ונבדקו באו שני עדים אחרים ואמרו במקום פלוני או ביום פלוני היינו עמכם ועם אלו כל היום כולו ולא היו דברים מעולם לא הרג זה את זה ולא הלוה זה את זה הרי זה הכחשה. וכן אם אמרו להם היאך אתם מעידים כך והלא זה ההורג או הלוה או המלוה היו עמנו ביום זה במדינה אחרת הר"ז עדות מוכחשת שזה כמי שאמר לא הרג זה את זה ולא הלוה זה את זה שהרי עמנו היה ולא נהי' דבר זה וכן כל כיוצא בדברים אלו כמו ששנינו במכות [דף ה']. [שם] אבל אם אמרו אין אנו יודעים אם זה הרג את זה ביום זה בירושלים כמו שאתם אומרים או לא הרגו אבל אנו מעידים שאתם עצמיכם הייתם עמנו ביום זה בבבל הרי אלו זוממין ונהרגין או משלמי' ממון הואיל והעדי' שהזימו' לא השגיחו על עצמה של עדות כלל אם הוא שקר או אמת [בפרק מרובה דף ע"ד] וזה שהאמינה תורה עדים האחרונים על הראשונים גזירת הכתוב הוא ששנים מזימין אפי' מאה. עדים זוממין אין צריכים התראה כדאמרינן בפי' אלו נערות (כתובות דף ל"ב) ועדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו אמר רבה במרובה [דף ע"ד] שנהרגין או לוקין אם העידו שעבר על לאו שלוקין עליו או משלמין ממון מפני שהכחשה תחילת הזמה היא אלא שעדיין לא נגמרה. ואמר ר' אבהו בכתובות [דף כ'] אין מזימין העדים אלא בפניהם ומכחישין את העדים שלא בפניהם והזמה שלא בפניהם נהי דהזמה לא הויא הכחשה מיהא הויא לבטל עדותן [בתו' פרק מרובה (בבא קמא דף ע"ד) כל הסוגיא עד סוף בד"ה הוה] עידי נפשות שהוכחשו ולא הוזמו אפילו בא הנהרג ברגליו אין לוקין על לאו דלא תענה מפני שאין בו מעשה אבל ב"ד מכין אותו מ"מ כפי מה שיראו אבל אם הוזמו לוקין עליו מוהיה אם בין הכות הרשע כדמוכח במרובה [דף ע"ד] גבי עדים שהוכחשו בנפש ולבסוף הוזמו דלמאן דאמר אין נהרגין לוקין אע"ג דבעלמא ניתן לאו דלא תענה לאזהרת מיתת בית דין היכא דהוזמו תחילה הואיל וכאן אינו ניתן לאזהרת מיתת בית דין היכא דלא הוזמו לוקין עליו אע"פ שבשאר לאוין שנתנין לאזהרת מיתת ב"ד אין אומרים כן אומר רבינו יצחק [בתוספת דלעיל ובשבת דף קנ"ד בד"ה בלאו] דשאני לאו דלא תענה דגלי בה קרא דניתן למלקות מוהיה אם בן הכות כאשר יתבאר [לקמן בסמוך], [בפי' הנחנקים דף ע"ט] ארבעה צריכים הכרזה וסימניך עזבם עדים זוממין. זקן ממרא. בן סורר ומורה. מסית. והמקראות מוכיחין עליהן שני' והנשארים ישמעו ויראו והיאך היא הכרזה שלהם ב"ד כותבין ושולחין בכל עיר ועיר פלוני ופלוני

העידו בכך וכך והוזמו והרגינן אותם או לקו בפנינו או ענשנו אותם כך וכך דינרים והנשארים ישמעו ויראו. תניא במכות [דף ב'] משום ר' עקיבא אמרו שאין העדים זוממין משלמין על פי עצמן אם אמרו אחר שנחקרה עדותן מבדין אנחנו [בדף ג'] אבל אמרו הוזמנו בבית דין של פלוני ונתחייבנו שם הרי אלו משלמין. עוד שם [בדף ה'] אומר ר' שמעון בן שטח שאמרו חכמים שאין העדים זוממין נהרגין ולא משלמין ממון עד שיזומו שניהם [שם] ובמשנה שנינו אין העדים זוממין נהרגין עד שיזומו שניהם אחר שיגמור הדין שהרי הצדוקים אומרים עד שיהרג הנדון שני' נפש בנפש אמרו להם והלא כבר נאמר כאשר זמם לעשות לאחיו והרי אחיו קיים אם כן מה ת"ל נפש בנפש יכול משעה שיקבלו עדותן יהרגו ת"ל נפש בנפש הרי אינן נהרגין עד שיגמר הדין [שם] ובגמ' תניא בריבי אומר הרגו אין נהרגין לא הרגו נהרגין שעיקר פשט עדים זוממין בלא הרגו שנא' כאשר זמם לעשות ולא כאשר עשה אע"פ שקל וחומר הוא אין עונשין מן הדין. שנינו שם [בדף ב'] מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה וחלוצה אין אומרין יעשה זה בן גרושה וחלוצה תחתיו אלא סופג את הארבעים ואמר בגמרא [שם] מנא הני מילי אמר ר' יהושע בן לוי דאמר קרא ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לזרעו וליפסליה ליה לדידיה ולא ליפסליה ליה לזרעיה כאשר זמם בעינן וליכא. עוד שנינו שם [בדף ב'] מעידי' אנו באיש פלוני שחייב גלות אין אומרי' שיגלה זה תחתיו אלא סופג את הארבעים מה"ט אמר ריש לקיש דאמר קרא ינוס שמה ולא עדים זוממין. דרשינן שם [בדף ב'] ובסנהדרין [דף י' ומבואר בתוספת שם] המקרא כך שנים שהצדיקו את הרשע והרשיעו את הצדיק בעדותם ובאו עדים אחרים והזימום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בין הכות הרשע אלו עדים הראשונים שלוקין אע"פ שלא הרשיעו את הצדיק להלקותו ואם אינו עניין לעדות ממון דהא אינו לוקה ומשלם תנהו עניין לעדות דבן גרושה וחלוצה וכיוצא בו אבל אם העידו עליו שעבר על לאו שחייב עליו מלקות הרי אלו לוקין משום שנא' ועשיתם לו כאשר זמם לעשות וגו'. אמרינן במסכת מכות [דף ב' ועיקר הסוגיא בפרק הנחנקין דף ב'] ששנים שהעידו על ראובן שניאף בבת כהן ונגמר דין ראובן לחנק ודין המנאפת לשריפה ואחר כך נמצאו זוממין הרי אלו נחנקין ולא נשרפין שני' ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו. [בפרק כל הנשבעין דף מ"ז] ובפ' חזקת הבתים (בבא בתרא דף ל"א) שני כיתי עדים המכחישין זה את זה אמר רב הונא זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה ורב חסדא אמר בהדי סהדי שקרי למה לי [וכן פסקי התוס' שם בפ' כל הנשבעין בד"ה בהדי

ודהוא רבו דרב חסדא בפי אלו מציאות (בבא מציעא דף ל"ג)] והלכה כרב הונא שהוא רבו של רב חסדא שאמר על כל אחת כשתעיד בפני עצמה העמידנה בחזקת כשרות:

מצות עשה קיא

כי (א) יפלא ממך דבר למשפט ובפרק הנחנקין (סנהדרין דף פ"ו) ת"ר דבר זה הלכה. למשפט זה הדין. בין דם לדם בין דם נדה לדם לידה לדם זיבה. בין דין לדין בין דיני ממונות לדיני נפשות לדיני מכות. בין נגע לנגע בין נגעי אדם לנגעי בתים לנגעי בגדים. דברי אלו הערכים והחרמים וההקדשות. ריבות זה השקאת סוטה ועריפת עגלה וטהרת מצורע בשעריך זה לקט שכחה ופאה. וקמת ועלית אל המקום מלמד שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל ושם סנהדרי גדולה יושבת בלשכת הגזית. ע"פ התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה זו מצות עשה. עוד שם [בדף פ"ח כל הסוגיא] תניא א"ר יוסי בתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית ושתי בתי דינים של עשרים ושלשה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינים של עשרים ושלשה יושבין בכל עיירות ישראל הוצרך הדבר לשאול שואלין לבית דין של עירו אם שמעו אומרים להם ואם לאו באין לזה שעל פתח הר הבית אם שמעו אומרים להם ואם לאו באין לזה שעל פתח העזרה אם שמעו אומרי' להם ואם לאו אלו ואלו באים ללשכת הגזית ששם סנהדרין יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ובשבתות ובימים טובים יושבין בחול נשאלה שאלה בפניהם אם שמעו אומרים להם ואם לאו עומדין למנין רבו המטמאין טמאו רבו המטהרין טהרו. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות. משם כותבין ושולחין בכל המקומות כל מי שהוא חכם ועניו ושפל ברך ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו משם מעלין אותו להר הבית ומשם לעזרה ומשם ללשכת הגזית עד כאן הברייתא. בע"ז [דף ז'] פוסק כרבי יהושע בן קרחה שאומר כל מקום שתמצא שני ת"ח חולקין יחד [בתוס' שם בד"ה בשל] והוא הדין כגון שני לשונות שאומר שם איכא דאמרי ולא נתברר הלכה כדברי מי מאחר שנסתלקה סנהדרי גדולה והיו רב אשי ורבינא סוף ההוראה ואין מי יברר הספיקות בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל עוד שם ת"ר [בדף ז' והסוגיא עם הירושלמי בתו' שם בד"ה הנשאל] הנשאל לחכם ואסר לא ישאל לחכם ויתיר ובפי אלו טריפות (חולין דף מ"ד) תניא חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר ובירושלמי דפרק רבי אליעזר דמילה גרסינן שאל לרבי סימון ושרא שאל לרבי אמי ואסר ואיקפד ר' סימון ולא כן תני נשאל לחכם והתיר לא ישאל לחכם אחר שמא יאסור א"ר יודן להפך היה שאל

לרבי אמי ואסר לרבי סימון ושרא ואיקפד רבי אמי כהדא דתניא נשאל לחכם ואסר לא ישאל לחכם אחר שמא יתיר. ונראה דלא כן תני קושיא היא למה כעס רבי סימון והלא לא שנינו בשום מקום נשאל וכו' ומפני כך מתרין שלהפך היה. ופי' ר"ת בספר הישר [וכן בתוס' דלעיל] דאין קפידא בנשאל רק כשיגלה לזה מה שזה אומר בו והא דאמרינן בפ' אין מעמידין [עבודה זרה ד' מ' אכן הגירסא שם בהפך שיפורי דרבא ואסר וכו' ובפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה דף נ"ז) הוא כגירסת הסמ"ג ע"ש נפקי שיפורי דרבא ושרו ושיפורי דרב הונא ברבי חנינא ואסרי ואמרינן נמי בחולין דף מ"ט] במחט שנמצאת בסמפון הכבד רב הונא טריף ור' אדא מכשיר מיירי כגון שבאו יחד בביהמ"ד ונחלקו שם ולא פשטו לא דברי זה ולא דברי זה. גרסינן בירושלמי דתרומות פ"ה [ומביאה שם בפי' ר"ש] אמר רבי אלעזר כשם שאסור לטהר את הטמא כך אסור לטמא את הטהור. בית דין הגדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך נוטה ודנו בה דין ועמד אחריהם בית דין אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הדין הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו שנא' אל השופט אשר יהיה בימים ההם אין אתה חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך כדאמרינן במסכת ראש השנה [דף כ"ה]. בית דין שגזרו גזירה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל ועמד אחריהם בית דין אחר ובקשו לבטל דברי הראשונים ולעקור אותה התקנה ואותה הגזירה ואותו המנהג אינו יכול עד שיהיה גדול מן הראשונים בחכמה ובמניין כדאיתא בפ' השולח (גיטין דף ל"ו) ובעבודת עכו"ם [דף ל"ו והסוגיא בתוס' שם] אפי' בטל הטעם שבגללו גזרו בו. הראשונים או תקנו התקנה. [מהמיימוני פ"ב דהלכות ממרים] וא"ת היאך תמצא בסנהדרי גדולה גדולים במניין מן הראשונים מאחר שכל בית דין הגדול הוא משבעים ואחד המניין שאנו אומרים הוא מניין חכמי הדור שהסכימו וקבלו הדבר שאמרו בית דין הגדול ולא חלקו בו אמרינן ביבמות [דף צ'] שיש רשות לבית דין לעקור אפילו מד"ת לצורך שעה. ובסנהדרין [דף מ"ו] נמי תניא והבאתים למעלה [בסמל"ת ל"ת ר"ח] אמר ראב"י שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא כדין מה"ת ולא לעבור על ד"ת אלא כדי לעשות סייג לתורה. [בפרק אין מעמידין דף ל"ו] אין בית דין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה. [שם] ואם מתחילה גזרוה מפני שסברו שרוב הציבור יכולין לעמוד בה ואחד זמן מרובה ראו שלא פשטה בכל ישראל יש לבית דין אחר רשות לבטל ואפילו היה אותו בית דין פחות מן הראשון בחכמה ובמניין ומטעם זה התיר רבי יהודא הנשיא ובית דינו את השמן. אמרינן בירושלמי פרק קמא דשבת [וכן בגמ' דידן בדף ל"ו דלעיל] בכל דבר יכול בית דין לבטל דברי חבירו אם הוא גדול ממנו חוץ

מי"ח דברים המפורשים במס' שבת [דף י"ג] שאפי' יבא אליהו ובית דינו אין שומעין לו מפני שקבעום בנפשותם כמו שאומר שם [בדף י"ז] שנצחום בית שמאי את בית הילל בחרבות וברמחים .[במיימו' דלעיל] הואיל ויש רשות לב"ד לגזור ולאסור דבר המותר ויעמוד איסורו לדורות וכן יש להם להתיר איסורי התורה לפי שעה מה הוא שהזהירה תורה לא תוסיף ולא תגרע ממנו פירושו שלא להוסיף על ד"ת ולא לגרוע מהן ולקבוע הדבר לעולם דבר שהוא מה"ת בין תורה שבכתב בין תורה שבעל פה:

מצות עשה קיב

[**ראה מצוה קיג**]:

מצות עשה קיג

מצות עשה כתוב (א) בדברות הראשונות ואחרונות כבד את אביך ואת אמך ותניא בירושלמי דפאה [פ"ק] אמר רבי שמעון בן יוחי גדול כבוד אב ואם שהחמיר בו הכתוב מכבוד המקום שבכבוד המקום כתיב כבד את ה' מהונך אם יתן לך בית תקבע בה מזוזה אם יתן לך טלית תקבע בו ציצית. אם יתן לך ממון תעשה ממנו צדקה אבל בכבוד אב ואם אין כתוב מהונך שאפי' אין לך כלום אתה צריך לטחון בריחים בשבילם. [בקידושין דף ל'] השוה הכתוב מורא אב ואם למורא המקום שנאמר איש אמו ואביו תיראו וכתיב את ה' אלהיך תירא. ובעניין הכבוד הקדים כבוד האב לכבוד האם לפי שלבו נוטה יותר לכבוד אמו מפני שמשדלתו בדברים. ובמורא הקדים מורא האם למורא האב לפי שלבו ירא יותר מגערת אביו ללמדך ששניהם שוין בין בכבוד בין במורא כדאיתא בקידושין [דף ל']. מפרש שם [בדף ל"א] איזהו כבוד ואיזהו מורא מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו ולא יקרא לו בשמו אלא אומר אבא מורי. כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה ומכניס ומוציא. והודו רבנן לרב ירמיה [בדף ל"ב] שכל היציאה משל אביו והא דתניא שם נאמר כבד את אביך ואת אמך ונאמר כבד את ה' מהונך מה להלן בחסרון כיס אף כאן בחסרון כיס מפרשו שם לעניין שצריך הבן לבטל ממלאכתו ויכבדנו. ואם אין לאב הכל יהיה משל הבן כדמוכח בירושלמי דפאה [פרק קמא בתוספות דף ל"ב דלעיל מביאו בד"ה אורו] ותניא מכבדו בחייו מכבדו במותו בחייו כיצד היה נשמע בדבר אביו למקום לא יאמר שלחוני בשביל עצמי פטרוני בשביל עצמי אלא כולם בשביל אביו. במותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו אומר כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו וה"מ בתוך שנים עשר חדש מכאן ואילך שכבר כלה דינו יאמר זכרונו לחיי העולם הבא. [שם] רב יוסף כד הוה שמע קל כרעיה דאימיה דאתיה אמר איקם מקמי שכינה דאתיא. תניא בפ' הנושא (כתובות דף ק"ג) כבד את

אביך לרבות אשת האב בחיי האב ואת אמך לרבות בעל אמו בחייה וי"ו יתירה לרבות אחיו הגדול. [בקידושין דף ל'] אחד האיש ואחד האשה חייבין בכיבוד ובמורא אלא שהאיש יש בידו לעשות והאשה אין בידה לעשות שהרי רשות אחרים עליה. [שם דף ל"א] עד היכן כיבוד אב ואם אפי' נטל כיס של זהובים שלו והשליכו לפניו לים לא יכלים אותם ולא יצעק לפניהם ולא יכעיס כנגדם אלא יקבל גזירת המלך ויחריש וכן במורא אפי' הכוהו בראשו וירקו בפניו לא יכלימם ויירא ממ"ה הקב"ה שצוהו בכך. [בדף ל"ב] הי' אביו עובר על ד"ת לא יאמר לו אבא עברת על ד"ת אלא יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך כאילו שואל ממנו ולא כמזהירו. אמרו חכמים בפי אילו מגלחין [דף ז'] שהמכה בנו הגדול מנדין אותו שהוא עובר על לפני עור לא תתן מכשול [בקדושין דף ל"ב] ויש לאב למחול שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול. אמר לו אביו השקני מים ואמו אמרה לו השקני מים מניח כבוד אמו ועוסק בכבוד אביו תחילה מפני שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו כדאי' בקידושין [דף ל"א] ומשנה היא בכריתות [דף כ"ה]. עוד פוסק שם [בקידושין דף ל"ב] שאם אמר לו אביו השקני מים ומצוה בא לידו לעשות אם איפשר למצוה להעשות ע"י אחרים תיעשה ע"י אחרים ויעסוק בכבוד אביו. אמרי' בפ' איזהו נשך (בבא מציעא דף ס"ב) הניח להם אביהם פרה וטלית משל ריבית וכל דבר המסויים חייבין להחזיר מפני כבוד אביהן ומקשה והני מחייבי בכבוד אביהן איקרי כאן ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך ומתרץ כשעשה תשובה ולא הספיק לשלם עד שמת משמע מכאן שעד שלא עשה תשובה פטור ממוראו ומכבודו מאחר שעובר במזיד והוכיחו אותו ולא שב מרשעו. תניא ביבמות [דף ו'] ובפ' אלו מציאות (בבא מציעא דף ל"ב) יכול אמר לו אביו הטמא אם היה כהן או שאמר לו אביו אל תחזיר אבידה יכול ישמע לו ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' מוראי למעלה ממורא אב ואם ולמדנו מכאן שבדיבור לעבור אינו נחשב רשע דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין שאם הי' נחשב רשע בדיבור פשיטא שלא ישמע לו ולא הי' צריך פסוק ליה ולא מצינו עונש בדיבור אלא למסית בלבד שדבר לאחד לעבוד, [וכן הביא בסמל"ת ל"ת ר"י"ט] אמר שלמה בספר משלי עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם יקרוהו עורבי נחל ויאכלוהו בני נשר פירוש ליקהת לקיבוץ קמטים שבפניה:

מצות עשה קיד

[**ראה מצוה קטו**]:

מצות עשה קטו

גרסינן (א) בפ' כהן גדול (סנהדרין דף כ') תניא רבי אומר שלש מצות עשה נצטוו ישראל בכניסתן לא"י להעמיד להם מלך שנאמר שום תשים עליך מלך ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק ולבנות להם בית הבחירה שנאמר והיה המקום אשר יבחר וגו' ואיני יודע איזה מהם תחילה כשהוא אומר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק ואין כס אלא מלך שנא' וישב שלמה על כסא ה' למלך הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה ועדיין איני יודע אם להכרית זרעו של עמלק תחילה או לבנות להם בית הבחירה תחילה כשהוא אומר בפרשת ראה והניח לכם מכל אויביכם מסביב וישבתם בטח ואחר כך כתוב והיה המקום אשר יבחר וגו' הוי אומר להכרי' זרעו של עמלק תחילה. ומאחר שנצטיו להעמיד מלך למה אמר שמואל הרמתי לישראל שחטאו לשאול להם מלך תניא [שם] אמר רבי אליעזר ברבי צדוק זקנים שבדור כהוגן שאלו שנאמר תנה לנו מלך לשפטינו אבל עמי הארץ קלקלו שני' והיינו גם אנחנו ככל הגוים ויצא מלכנו בראשנו ונלחם מלחמותינו ולא תלו בטחונם בהקב"ה. כשמעמידין המלך מושחין אותו בשמן המשחה שני' ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו וזכה על ידי כך למלוכה לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות שנאמר למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל. לפיכך אומרים בפ' קמא [דף ה'] ובהוריות [דף י"א כל הסוגיא מו"ס].שאין צריך למשוח כן המלך ומה שמשחו שלמה המלך מפני מחלוקת אדוניה ויואש מפני עתליהו ויהואחז מפני יהויקים לסלק את המחלוקת שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו שתי שנים ומקשה בירושלמי [פ"ג דהוריות וכן בגמ' דידן שם דף י"ב] והלא יאשיהו גנזו הדא אמרה באפרסמון משחו, [מהמיימוני פ"א דהלכות מלכים ומלחמות] כתר מלכות זכה בו דוד בן ישי לו ולזרעו אחריו שנאמר כסאך יהיה נכון עד עולם אחיה השלוני העמיד ירבע' מפני שחטא שלמה והתנה הקב"ה לדוד אם ישמרו בניך את בריתי אעפ"כ אמר אחיה השילוני ולבנו אתן שבט אחד למען היות ניר לדוד עבדי כל הימים לפני בירושלם למלכי בית דוד הבטיח הקב"ה שלא תכרת המלוכה מזרעם שנאמר אם יעזבו בניו את בריתי ובמשפטי לא ילכון ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עוונם וחסדי לא אסור מאתו אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסיק המלוכה שהרי נאמר לירבעם אך לא כל הימים. ואין מושחין בשמן המשחה אלא מלכות בית דוד בלבד וכשמושחין אותם מושחין אותם על המעיין אבל מלכי ישראל מושחין אותם באפרסמון. [בפרק חלק ד' ק"א] ואין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד שנאמר ויבא המלך דוד וישב לפני ה'. מעלות המלוכה שנויות בפ' כהן גדול (סנהדרין דף י"ח) שהמלך לא דן ולא

דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו ומפרש שם [בדף י״ט ומביאו לעיל במ״ע צ״ז] דבר זה במלכי ישראל בלבד מפני מעשה שהיה אבל לא במלכי בית דוד. [בדף י״ח] לא חולץ ולא חולצין את אשתו לא מייבם ולא מייבמין את אשתו רבי יהודא אומר אם רצה לחלוץ ולייבם זכור לטוב אמר לו אם רצה אין שומעים לו ואין נושאים אלמנותו. [בדף י״ט] ומה שכתוב ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך בחיקיך פירושו נשים הראויות לו מבית שאול המלך מי הן מירב ומיכל [בדף כ׳]. מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטין שלו רבי יהודא אומר אם רצה לצאת אחר המטה יוצא שכן מצינו בדוד מלך ישראל שיצא אחר מטתו של אבנר שנאמר והמלך דוד הולך אחר המטה אמרו לו לא היה הדבר אלא לפייס העם ונתפייסו שהרי דוד היה יוצא מבין האנשים לנשים ומבין נשים לאנשים עד שידעו כל העם כי לא הייתה מאת המלך להמית את אבנר. [שם] וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על גבי הדרגש הוא מטה נאה וקרויי בלשון תלמוד ערסא דסני׳ [שם] ופורץ גדר לעשות לו דרך ואין ממחין בידו. דרך המלך אין לו שיעור. [שם] ואוצרות מלכים למלך ושאר ביזה שבוזזין מחצה למלך ומחצה לעם. ותניא [בדף כ״א] וכתב לו את משנה התורה הזאת כותב לשמו שני ספרי תורות אחת נכנסת ויוצאה עמו ואחת מונחת לו בבית גנזיו אותה שנכנסה ויוצאה עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה אותה בזרועו שנאמר שויתי ה׳ לנגדי תמיד ואין רשאי ליכנס בה לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא שנאמר והיה עמו וקרא בו כל ימי חייו במקום שקורא בו. עוד שנינו [שם דף כ״ב] אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו ואין רואין אותו ערום ולא כשהוא מסתפר ולא בבית המרחץ משום שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך, ותניא בגמרא [שם] מלך מסתפר בכל יום שנאמר מלך ביופיו תחזינה עיניך, [מהמיימוני פ״ב דמלכים ומלחמות] כבוד גדול נוהגין במלך שאפיי הנביא כורע לו שנאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני המלך וישתחוו למלך אפים ארצה ואפיי כהן גדול מצוה עליו לכבד המלך שכן מצינו בכהנים גדולים שהיו כפופים למלכים וקוראין אותן אדוני המלך ואעפ״כ מצוה למלך לעמוד בפני כהן גדול בשעה שישאל לו במשפט האוריי שנא׳ ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו וגו׳ [בפרק הלוקין דף כ״ד] מצוה למלך לעמוד מפני חכמי ישראל ולכבדם שנ׳ ואת יראי ה׳ יכבד [שם] אמרו עליו על יהושפט מלך יהודא כשהיי רואה ת״ח היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו רבי ומורי ומפרש בפי הנושא (כתובות דף ק״ג) שאין זה אלא בצנעא בזמן שהמלך ועבדיו לבדם בבית אבל בפני המון עם לא יעמוד בפני אדם ולא ידבר רכות ולא יקרא לאדם אלא בשמו כדי שתהא אימתו על הבריות וצוה רב את בנו נהוג נשיאותך

ברמהם וזרוק מרה בתלמידים, [במיימוני דלעיל] כשם שהכל חייבין בכבודו כך הוא חייב לסבול טרחם ומשאם וריבם של ישראל כאשר ישא האומן את היונק ולהיות לבו בקרבו שפל שנאמר לבלתי רום לבבו מאחיו ועוזר לקטניהם ולגדוליהם מכל אויב כמו שעשה שאול וילחם בכל אויביו מסביב. [בפ' נגמר הדין דף מ"ט ובכמה מקומות] כל המורד במלך יש למלך רשות להרגו בסייף. [בקידושין דף מ"ג בגמרא ותוס'] אפילו גזר על אחד משאר העם שילך למקום פלוני ולא הלך כגון אוריה שאמר לו המלך לילך לביתו. או שלא יצא מעירו ויצא כגון שמעי בן גרא שאמר לו שלמה שלא יצא מירושלים חייב מיתה. [בדף מ"ט דלעיל] אא"כ ביטל גזירת המלך מפני שנתעסק במצוה שנאמר כל אשר ימרה את פיך וגו' יומת רק חזק ואמץ וגו'. אין למלך רשות להרוג אלא בסייף והרוגי מלכות נכסיהם למלך [שם דף מ"ח] וגם אין לו רשות להפקיר ממון אבל יש לו רשות ליתן מס על העם ולקבוע מכסי' שנא' ואתם תהיו לו לעבדי' ולהלן הוא אומר יהיו לך למס ועבדוך. ותניא [בפ' כ"ג דף כ'] רבי יוסי אומר כל האמור בפרשת מלך בענין שאול מלך מותר בו ומה שנענש אחאב בשדה נבות אומר רבינו יעקב [בתוס' שם] מפני שכתוב ונתן לעבדיו ולא לעצמו:

מצות עשה קטז

מצות עשה (א) של בית הבחירה אין כאן מקומו למנותו ולא מנינו כאן אלא ב' מצות עשה למחות את זרעו של עמלק ולהעמיד להם מלך וכשם שמצות עשה למחות את זרעו של עמלק כך מצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו בדרך לעורר איבתו תמיד ועברתו שמרה נצח שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק ותניא במגילה [דף י"ח] זכור בפה יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור הא מה אני מקיים זכור בפה:

מצות עשה קיז

מצות עשה (א) להחרים שבעה עממים שנאמר כי החרם תחרימם וגו':

מצות עשה קיח

מצות עשה (א) לקרוא אפילו לשבעה עממים לשלום [כל הסוגי' מיימוני פ"ו דמלכים ומלחמות וקצתה בספרי פרשה שופטים] כל שכן למלחמת הרשות עם שאר האומות שנא' כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום ומה הוא השלום שקוראין מבקשים מהן שלשה דברים שיקבלו שבע מצות שנצטוו בני נח עליהם ושיהו למס עובד ושיהו עבדים וכבושים תחת יד ישראל לעשות ככל אשר יצוה המלך שנא' יהיו לך למס ועבדוך ובשלמה הוא אומר וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות את בית ה'

ואת ביתו ואת המלוא ואת חומת ירושלם ואת כל ערי המסכנות אשר לשלמה כל העם הנותר מן האמורי׳ וגו׳ ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם אנשי המלחמה ושריו ועבדיו ושלישיו ושרי רכבו ופרשיו ואם לא השלימו הרי הכתוב אומר ואם לא תשלים עמך וגו׳ והכית את כל זכורה לפי חרב רק הנשים והטף והבהמה וכל אשר יהיה בעיר כל שללה תבוז לך כן תעשה לכל הערים הרחוקות ממך שאינם משבעת עממים רק מערי העמים האלה אשר ה׳ אלהיך נותן לך נחלה לא תחי׳ כל נשמה ומניין שאינו מדבר אלא באותן שלא השלימו שנא׳ ולא הייתה עיר אשר השלימה את בנ״י בלתי החוי יושבי גבעון את הכל לקחו במלחמה כי מאת ה׳ היתה לחזק את לבם לקראת המלחמ׳ את ישראל למען החרימ׳ מכלל ששלחו להם לשלום ולא קבלו׳ בירו׳ דפ״ו דשביעית [ומביאו בתוס׳ פרק השולח (גיטין דף מ״ו) בד״ה כיון] אמרינן שלש כתבים שלח יהושע עד שלא נכנס לארץ הראשון שלח להם כל מי שרוצה לברוח יברח השני כל מי שרוצה להשלים יבא וישלים השלישי כל מי שרוצה לעשות מלחמה יבא ויעשה. א״כ מפני מה הערימו אנשי גבעון לפי ששלח להם בכלל ולא קבלו ולא ידעו משפט ישראל ודימו ששוב אין פותחין להם לשלום ולמה הוקשה הדבר לנשיאים וראו שראוים להכותם לפי חרב לולי השבועה מפני שכרתו להם ברית לפי שאמרו מארץ רחוקה באו והרי הכתוב אומר לא תכרות להם ברית אלא היה דינם שיהו להם עבדים ויהיו למס והואיל ובטעות נשבעו להם בדין שיהרגו׳ על שהטעום לולי מפני חילול השם וכן מפרש בפ׳ השולח (גיטין דף מ״ו) עמון ומואב אין קוראין להם לשלום כאשר נתבאר בס׳ מל״ת [ל״ת רכ״ח] אעפ״כ אם השלימו מעצמן מקבלין אותם. כתוב ויצבאו על מדין כאשר צוה ה׳ את משה תניא בספרי [פרשת מטות וכן במיימוני דלעיל] כשצרין על העיר לתפשה נצטוו שלא יקיפו אותה מארבע רוחותיה אלא משלשה רוחות ומניחין מקום לברוח גרסינן בשבת [דף י״ט] אין צרין על העיירות של עכו״ם בפחות בשלשה ימים קודם השבת ואם התחילו עושין עמהם מלחמה אפי׳ בשבת שנאמר עד רדתה אפילו בשבת בין במלחמת מצוה בין במלחמת הרשות. שנינו בעירובין [דף י״ז] ארבע דברים פטורין ישראל במחנה מביאין עצים מ״מ ופטורין מרחיצת ידים בתחילה ומן הדמאי מלעשרו ומלערב עירובי חצירות:

מצות עשה קיט

מצות עשה (א) לתקן מקום אחד מחוץ למחנה להפנות בו אנשי המחנה כדי שיהא המחנה נקי׳ [כדאמר בפ״ק מי שמת דף פ״ו וכל הסוגיא בספרי פרשה תצא] ואף לקטנים שנא׳ ויד תהי׳ לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ ויהי׳ לכל אחד ואחד יתד תלויה עם

כלי מלחמתו שילך במקום ההוא ויחפור באותו יתד גומא אחת לצאת בה ויחזור ויכסה שנ' ויתד תהי' לך על אזניך והי' בשבתך חוץ וחפרת בה ושבת וכיסית את צאתך וגו' והי' מחניך קדוש פי' אזניך כלי זיין וכל עניין זה מ"ע אחת היא:

מצות עשה קכ

מצות עשה (א) שיהא כהן אחד ממונה לדבר אל העם בשעת המלחמה [בפרק כהן משיח דף י"ב ושאר הסוגיא בפרק משוח מלחמה (סוטה דף מ"ב)] ומושחין אותו בשמן המשחה ונקרא משוח מלחמה שנאמר והי' כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם אל תראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם [שם דף מ"ג] עד כאן משוח מלחמה מדבר וכהן אחר משמיע לעם בקול רם אחר כן ודברו השוטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו שלא פדאו בשנה רביעית ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה ומפרש במס' סוטה שמה שכתוב בעניין זה ודברו השוטרים לא שיצא הדבור תחילה מן השוטרים אלא שמשוח מלחמה מדבר אותו והשוטרים משמיעים לעם בקול רם. אחר כן כתיב ויספו השוטרי' לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ולא ימס לבב אחיו כלבבו ומפרש שם ויספו ואמרו שוטר מדבר ושוטר משמיע, [שם דף מ"ד] ר' עקיבא אומר הירא ורך הלבב כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה לראות חרב שלופה רבי יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות שבידו לפיכך אמרה תורה לחזור בשביל בית וכרם ואשה לכסות על החוזרים בשביל העבירות ורבי יוסי הגלילי מודה לרבי עקיבא רק שמוסיף כדמסקינן שם שאם שמע קול קרנות והרתיע או הגפת תריסין והרתית שהכל מודים שהוא חוזר ובספרי [שופטים] תניא ר"י"ה אומר הירא זה בן ארבעים שנה פי' תש כח ושני תנאים הם אליבא דר"י"ה [בדף מ"ד דלעיל] והי' ככלות השוטרי' לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם שמעמידי' זקפים לפניהם ולאחריהם וכשילין של ברזל בידיהם וכל מי שמבקש לנוס הרשות בידו לקפח שוקו שתחילת נפילה ניסה ואותם זקפים הן בני אדם העומדים בקצה המערכה לזקוף הנופלים ולחזקם בדברים [שם] בד"א שמחזירים אלו האנשים ממערכי המלחמה במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאים ואפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה. [בדף מ"ג] ואחד הבונה בית לישיבתו ואחד הבונה בית הבקר ובית העצים ואחד הלוקח

ואחד שנתן לו במתנה או היורש ה"ז חוזר אבל הבונה בית שער אכסדרא ומרפס' או בית שאין בו ד"א על ד' אמות הרי זה אינו חוזר. [בדף מ"ד] וכל החוזרין ממערכי המלחמה מתקנין את הדרכים ומספיקין מים ומזון לאנשי הצבא:

מצות עשה קכא

כי (א) יקח איש אשה חדשה נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח ושנינו במס' סוטה [דף מ"ג] ואלו הן שאין זזין ממקומן שאין יוצאין למערכי המלחמה כל עיקר נטע כרם ולא חללו והבונה בית ולא חנכו הנושא את ארוסתו והכונס את יבמתו שנא' נקי יהיה לביתו יהיה לרבות כרמו ביתו כמשמעו אשתו זה הכונס ארוסתו אשר לקח להביא יבמתו ואין מספיקין מים ומזון ואין מתקנין את הדרכים. ותניא בספרי [פרשת תצא ומביאו בפי' משוח מלחמה (סוטה דף מ"ג)] כי יקח איש אשה חדשה אין לי אלא בתולה מניין לרבות אלמנה ושומרת יבם ת"ל ושמח את אשתו אשר לקח מ"מ אם כן למה נא' חדשה שחדשה לו פרט למחזיר גרושתו ויש כאן לא תעשה עם העשה שנא' לא יצא בצבא כדמפרש בסמל"ת [ר"ל]:

מצות עשה קכב

כי (א) תצא למלחמה על אויביך ונתנו ד' אלהיך בידך ושבית שביו וראית בשבי' אשת יפת תואר וחשקת בה ולקחת לך לאשה [בספרי שם כל הסוגיא] ובמלחמת הרשות הכתוב מדבר שבמלחמת א"י אין לומר ושבית שביו. ושבית שביו לרבות כנעני' שבתוכה אע"פ שהם משבעה עממים [בקידושין דף כ"א] ולקחת לך לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע אם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור אבל אם היה נושאה סופו להיות שונאה כמו שכתוב אחריו כי תהיינה לאיש שתי נשים וגו' וסופו להוליד בן שהוא סורר ומורה לכך נסמכו פרשיות הללו ודורש במסכת קידושין [דף כ"א] אשת אפי' אשת איש וחשקת בה אפילו אינה נאה בה ולא בה וחבירתה שלא יקח שתים לך שלא יקחנה לא לאחיו לא לבנו והבאת אל תוך ביתך מכאן שלא ילחצנה במלחמה לעשות לה מעשים הכתובים בפרשה. וגלחה את ראשה ועשתה צפרניה. ועשתה דורש ביבמות [דף מ"ח] רבי אליעזר אומר תקוץ רבי עקיבא אומר תגדל, [בספרי דלע"ל] והסירה את שמלת שביה מעליה וישבה בביתך ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים שמלת שביה הם בגדים נאים שלובשות בנות הגוים בשעת מלחמה למצא חן בעיני השבאים לזנות עמהן וישבה בביתך בבית שמשתמש בו נכנס ורואה תמיד בבכייתה ובנוולה כדי שתתגנה עליו. ובכתה את אביה נחלקו שם תנאים [בפרק החולץ דף מ"א] יש אומרים אביה ממש ויש אומרים אביה זו ע"ז וכן הוא אומר הוי אומר לעץ אבי אתה ואחר כן תבא

אליה ובעלתה והייתה לך לאשה גרסינן בירושלמי [ומביאו בתו' דקידושין דף כ"ב בד"ה שלא ובסנהדרין דף כ"א בד"ה ואי ושם כל הסוגיא] טבת בשם שמואל אומר לא הותרו ביפת תואר כל י"ד שנה שבע שכיבשו ושבע שחלקו ורב אמר לא הותרו ביפת תאר אלא בעילה ראשונה בלבד עד שתתגייר ורבי יוחנן אמר אפילו בעילה ראשונה לא הותרה אלא לאחר כל המעשי' ולרב מתישב שתמר בת יפת תואר היתה שנבעלה בגיותה שהיתה מותרת לאמנון שהיתה אחותו מאביו אלא לפי שהיתה בת גויה וולד שפחה ונכרית כמוה כדאמרינן בקידושין [דף ס"ו] אבל לדברי ר"י תימה היאך היתה מותרת לאמנון כיון שלא הולידה דוד עד אחר שנתגיירה אמה הרי היתה אחותו גמורה וצ"ל שלא היתה בתו אלא היתה בת אשתו מן הגוי קודם המלחמה ומה שכתוב כי כן תלבשנה בנות המלך מעילים לפי שגדלה עם בנות המלך אומר כן או שמא בא דוד על אם תמר בצנעה קודם המלחמה והוליד ממנה תמר כי קודם בית דינו של חשמונאי היתה גויה מותרת בצנעא [כדאמר בפרק אין מעמידין (עבודה זרה דף ל"ו)]. מסקינן שם בפ' החולץ [יבמות דף מ"ז ומ"ח כל הסוגיא] כי יפת תואר אם קבלה עליה להכנס תחת כנפי השכינה מיד אחד שכיבשה מטבילה לשם גרות מיד ואם לא קבלה תשב בביתו ירח ימים הם לי' יום ובכתה את אביה ואת אמה ואם לאחר שלשי' תקבל מטבילה לשם גרות מיד ומותר בה אחר ב' חדשים וחדש של בכייה הם ג' חדשים להבחין בין זרע שבקדושה לזרע אחר כדאי' ביבמות [שם דף מ"ב] וגם שנינו בספרי [דלעיל] ירח אחד ימים שנים הרי שלשה חדשים כדברי רבי עקיבא להבחין בין זרע ראשון לזרע שני, [כך משמע בדף מ"ח דלעיל וכן הסוגיא במיימוני פ"ח דמלכים ומלחמות] לא רצתה להתגייר מגלגל עמה כל שנים עשר חודש לא רצתה מקבלת שבע מצות שנצטוו בני נח ומשלחה לנפשה והרי היא ככל הגרים התושבים ואינו נושא אותה שאסור לישא אשה שלא נתגיירה בפ"ד מיתות [דף נ"ו] ת"ר שבע מצות נצטוו בני נח דינין וברכות השם עבודת עכו"ם וגילוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי, [שם דף נ"ז ובסייף דנקט דף נ"ו] כל בן נח שעובר על אחת מהן יהרג בסייף, [שם] ותניא כשם שנצטוו ישראל להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך בכל עיר ועיר כך נצטוו בני נח להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך בכל עיר ועיר. שש עריות אסורות לבני נח והן אמו ואשת אביו ואשת איש ואחותו מאמו וזכור ובהמה שנאמר על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודורש רבי עקיבא [שם דף צ"ח] את אביו זו אשת אביו ואת אמו כמשמעו ודבק באשתו ולא באשת חבירו באשתו ולא בזכור והיו לבשר אחד להוציא בהמה חיה ועוף שאין נעשין בשר אחד ואחותו מאמו אסורה לא שנא' אחותו בת אבי היא אך לא בת אמי ותהי לי

לאשה. [שם] אין בן נח נתחייב על אשת איש עד שיבא עליה כדרכה שזהו דרך דבוק אחר שנבעלה לבעלה. [בדף נ"ז] אבל מאורסה או שנכנסה לחופה ולא נבעלה עדיין אינו חייב עליה שנא' והיא בעולת בעל בעולת בעל יש להם אבל נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם. ותניא שם [בדף נ"ז] עכו"ם הבא על עריות ישראל נדון בדיני ישראל. [בפרק גיד הנשה דף ק"ב] כל שאסור על ישראל משום אבר מן החי אסור על בני נח ויש שבני נח חייבין עליו ולא ישראל כגון אבר מן החי מן הטמא [ברם אחא בפרק השוחט (חולין דף ל"ג) וכן פסק המיימוני דלעיל פ"ט וצ"ע דלא מסיק הכי בגמ' שם ובסמל"ת בסימן קל"ו הביאו] וכגון בהמה שחוטה ומפרכסת אבר ובשר הפורשים ממנה אסורים לבני נח ולא לישראל מפני שאין השחיטה מתרת לבני נח כמו לישראל, [סנהדרין דף נ"ז] וכן בן נח נהרג על גזל פחות משוה פרוטה:

מצות עשה קכג

אלו הם מצות עשה התלויות בנדרים ושבועות

מצות עשה שישבע (א) מי שנתחייב שבועה בב"ד בשם שני ובשמו תשבע [בפ' שבועת הדיינין דף ל"א] ואומר ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ והשבועה בין בשם המיוחד בין בכינוי כך המסקנא בפ' שבועת הדיינין [דף ל"ה], ואסור לישבע בדבר אחר עם שמו וכל המשתתף דבר אחר עם הקדוש ברוך הוא בשבועה נעקר מן העולם כדאי' בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף ס"ג), [בנדרים דף ח'] ומותר לאדם לישבע על המצוה לעשותה כדי לזרז עצמו במצות ואע"פ שמושבע ועומד מהר סיני שנאמר נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך שבועת הדיינין בין שהייתה של תורה בין שהייתה של דבריהם בין על טענת ודאי בין על טענת ספק כך היא הנשבע אוחז ספר תורה בזרועו והוא עומד ונשבע בשם או בכינוי או בשבועה או באלה מפיו או מפי הדיינין. ואין משביעין הדיינין אלא בלשון הקדש ומ"מ צריך להודיע את הנתבע עד שיהא מכיר לשון השבועה. כיצד מפיו כגון שאומר הריני נשבע באלהי ישראל במי ששמו רחום במי ששמו חנון שאיני חייב לזה כלום וכן אם אמר הרי הוא ארור לה' או ארור למי ששמו רחום אם יש לזה כלום אצלו. וכיצד מפי הדיינין כמו שאמרו לו משביעין אנו אותך בה' או במי ששמו חנון שאין לזה בידך כלום והוא עונה אמן כעניין שנאמר והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה ואמרה האשה אמן אמן. או שאמרו לו הרי פלוני בן פלוני ארור לה' אלהי ישראל או למי ששמו חנון אם יש לפלוני אצלו ממון ולא יודה לו והוא עונה אמן זו היא שבועת הדיינים, [בפרק שבועת הדיינין דף ל"ט] וכשמשביעין אותו אומר הוי יודע שלא על דעתך אנו משביעין אותך אלא על דעתנו ועל דעת ב"ד

ופירש"י במס' שבועות [דף ל"ה דלעיל] וכן כתב רב אלפס בשערי' שלו [שער ג'] שבדורו' האחרוני' בטלו שבועת השם בבית דין שלא ישתומם העולם בעון שבועת שקר ותקנו להחרים בארור בעשרה. גרסינן בפ' שבועות הדיינין [שבועות דף ל"ט כל הסוגיא עד סוף ודההשביעו מיושב אינו חוזר במיימוני פי"א דלעיל] אמר רבא האי מאן דאשבע בה' אלהי ישראל ולא אתפשיה חפצא בידיה נעשה כטועה בדבר משנה וחוזר ומשביע בנקיטת חפץ כעין שמצינו באברהם שהשביע אליעזר בנקיטת המילה שנאמר שים נא ידך תחת ירכי. אחז תפילין בידו והשביעו אינו חוזר ונשבע שהרי אחז תורה בידו וכמו ספר הוא ודלא כרב פפא. השביעו מיושב אינו חוזר ונשבע מעומד ות"ח לכתחילה משביעין אותו והוא יושב ותפילין בידו כתב רבינו משה [בפ"א דהל' טוען ונטען ופי"א דלעיל] שאין בין שבועת היסת לשבועת הדיינין אלא בנקיטת חפץ בלבד שאין הנשבע היסת אוחז חפץ. וכתב רב סעדיה וכבר נהגו הכל להיות ס"ת ביד חזן הכנסת או שאר העם בשעת שמשביעין שבועת היסת כדי לאיים עליו ואומר החזן ראובן תובע כך וכך מי שיש עליו כלום מתבועה זו יהיה באלה ויגמור החרם על המנהג זהו לשון רב סעדיה וצריך להתישב בדבר שהרי כשמדקדק בפ' שבועת הדיינין [שבועות דף מ"א ועיין שם בתוס' בד"ה מאי ובפ' השולח (גיטין דף ל"ה) בד"ה לא שנו] מאי איכא בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן אינו אומר דאיכא בינייהו שיהא בדאורייתא נקיטת חפץ ולא בדרבנן ומייתי לה התם בשמעתא דשבועת היסת ויש לפרש שלא רצה לומר כן מפני ששאר שבועת דרבנן יש שם נקיטת חפץ כדגרסינן בירושלמי דפרק הכותב על שבועת הפוגמת כתובתה ושאר שבועות דרבנן השנויות שם אמר רבי זירא כולן כעין שבועת התורה ירדו להם וגם בפ' השולח (גיטין דף ל"ה) גבי שבועת האלמנה דרבנן גבי נמנעו מלהשביעה פי' רבינו שלמה מפני ששבועת אלמנה חמורה שיש שם נקיטת חפץ. [מהמיימוני פי"א דלעיל] כל מי שנתחייב שבועת הדיינין בין שהיתה מן התורה בין שהיתה מדבריהם מאיימין עליו כמו שיתבאר. וכל מי שנתחייב בטענת ספק בין מה"ת בין מדבריהם אין צריך איום. וכיצד מאיימים על השבועה מסקינן בפרי' שבועת הדיינין [שבועות דף ל"ט כל הסוגיא ע"ס] אומרים לו הוי יודע שכל העולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה לא תשא את שם וגו' וכל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקה וכאן נאמר לא ינקה. וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו בדינו ומרשעים דמשפחתו בדין חמור רק שאינו חמור כדין העובר. ורשעים אחרים בדין קל וכל הצדיקים פטורים וכאן ממנו וממשפחתו בדין אחד מפני שמחפין עליו שנאמר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואין בשרו אלא קרובו שנאמר ומבשרך אל תתעלם ומרשעים דעלמא בדין חמור ולא עוד אלא שגורם להפרע

משונאיהם של ישראל אף מן הצדיקים בדין קל שנאמר כי מפני אלה אבלה הארץ. כל עבירות שבתורה תולין לו עד ג' דורות אם יש לו זכות וכאן נפרעין מיד שנא' והוצאתיה נאם ה' ובאה ולנה אל בית הגנב וגו' זה הגונב דעת הבריות ואין לו ממון על חברו וטוענו בחנם ומשביעו ואל בית הנשבע בשמי לשקר כמשמעו וכילתו את עציו ואת אבניו דברי' שאין אש ומים מכלין אותן השבועה מכלה אותן. אמר איני נשבע פוטרין אותו ונותן מה שטען לחברו וכן אם אמר הטוען איני משביעו ופטרו הולכין להם. אמר הריני נשבע וחברו תובעו העומדים לשם אומרים זה לזה סורו נא מעל האנשים הרשעים האלה ומסיק שם בשלמא נשבע יש בו איסורא אם נשבע לשקר אלא המשביע למה ומתרץ כדתניא שבועת ה' תהי' בין שניהם מלמד שהשבועה חלה על שניהם ומפרש ר"ת [וכן פרש"י שם] שאם נשבע לשקר יש עליו עונש שבועת שקר וגם על המשביעו שגרם כל זה שלא הי' לו לישא וליתן עם זה ואם נשבע באמת יש על המשביע עונש שבועת שוא שהשביעו ועל הנשבע יש עונש שבועת שוא בחנם שנתגלגלה ע"י. אמנם בתוספ' דשבועות גרסי' בין שניהם אין השבועה יוצאה מבין שניהם אם הנשבע נשבע לשקר השבועה חלה עליו ואם נשבע באמת סוף שעונש שבועת שוא בא על המשביעו וכן פירש ר"ח. [במיימוני דלעיל] אע"פ שאין מאיימין איום זה לא בשבועת טענת ספק ולא בשבועת היסת צריכין הדיינין להרחיק מהם השבועה בכל היכולת:

מצות עשה קכד

מצות עשה (א) של תורה שיקיים אדם שבועתו או נדרו שנאמ' מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת וגו' ונא' ככל היוצא מפיו יעשה לפיכך אם אסר על עצמו דברים המותרים בין אמר הרי הן אסורין עלי בין אמר הרי עלי כקרבן בכל לשון שיאסור על עצמו אפי' בלא שבועה הר"ז נאסר בהן ועל זה נא' בתורה לאסור איסר על נפשו שאסר על עצמו דברים המותרים וכן אמרינן בשבועות [דף כ'] שאם אמר הרי הן עלי איסר הרי הן אסורין. ושאר דיני נדרים מפורשים בסמל"ת [ל"ת רמ"ב]. ועוד בכלל זה העשה שמחייב עצמו בקרבן שאינו חייב בו בין בלשון נדר שאמר הרי עלי עולה בין בלשון נדבה שאמר הרי זה חייב לקיים מוצא שפתיו כאשר יתבאר בענין הקרבנות:

מצות עשה קכה

מצות עשה לדון (א) בהפרת נדרי' ככל הכתוב בפרשת מטות שנאמר אלה החוקים אשר צוה ה' את משה בין איש לאשתו בין אב לבתו בנעוריה בית אביה ומשפטיו מבוארים בסמל"ת [ל"ת רמ"ב] בלאו דלא יחלל את דברו:

מצות עשה קכו

מצות עשה שיגדל (א) הנזיר שער ראשו שנאמר גדל פרע שער ראשו ולאוין המבוארין בו מבוארין בסמל"ת וגם בזה יש מ"ע [ל"ת רמ"ג] דככל היוצא מפיו יעשה:

מצות עשה קכז

מצות עשה שיגלח (א) נזיר על הקרבן כשישלים נזירתו או כשיטמא שנא' וכי ימות מת עליו בפתע פתאום וטמא ראש נזרו וגלח ראשו ביום טהרתו ביום השביעי יגלחנו למדה תורה [בספרי פרשת נשא כל פירוש הפרשה שמזכיר מ"ס] כי ימות מת באוהל שהוא בא עליו בפתע פתאום פתע זה אונס פתאום זה שוגג ויש אומר פתע פתאום דבר אחד הוא מקרה של פתאום ביום טהרתו ביום הזאתו או אינו אלא בשמיני שהוא טהור לגמרי ת"ל ביום השביעי אי ביום השביעי יכול אפי' לא הזה ת"ל ביום טהרתו. וכן הסדר [בפ"ג מינין דף מ"ד] הזה עליו ביום השלישי ובשביעי ומגלח את שער ראשו בשביעי וטובל בשביעי אחר ההזאה כדרך כל טמא מת ומעריב שמשו ומביא קרבנותיו בשמיני. וביו' השמיני יביא שתי תורים או שני בני יונה אל פתח אהל מועד ביום השמיני להוציא יום השביעי או אינו אלא להוציא התשיעי קבע זמן לקרבין וקבע זמן למקריבים מה בקרבים הכשיר שמיני ומשמיני והלאה אף במקריבים הכשיר שמיני ומשמיני והלאה [בנזיר דף י"ט ודף כ"ב ובנדרים דף י' ובתעניות דף י"א ובפרק החובל (בבא קמא דף צ"א)] ועשה הכהן אחד לחטאת ואחד לעולה וכפר עליו מאשר חטא על הנפש שלא נזהר מטומאת המת רבי אלעזר הקפר אומר שציער עצמו מן היין וקדש ראשו לחזור ולהתחיל מניין הנזירות כבתחילה והימי' הראשוני' יפלו ולא יעלו מן המנין, [בנזיר דף י"ח ודף נ"ד] מאימתי יתחיל למנות משיביא חטאת אבל עולתו ואשמו אין מעכבין אותו מלמנות [מהמיימוני, ריש פ"ז דהלכות נזיר] יש טומאות מן המת שאין הנזיר מגלח עליהם ולא סותר הקודמים ואע"פ שנטמא בהן טומאת שבעה לפי שלא נאמר בו וכי יטמא לנפש אלא וכי ימות מת עליו עד שיטמא בטומאה שהיא מעצמו של מת ואחר כך מביא קרבנות טומאה ויגלח תגלחת טומאה ויפלו כל הימים הראשונים. שנינו במסכת נזיר [דף מ"ט] ואלו טומאות מן המת שהנזיר מגלח עליהם [שם דף נ' ובפ' גיד הנשה (חולין דף פ"ט)] על הנפל ואפי' לא נתקשרו איבריו בגידים, [בדף מ"ט דלעיל] ועל כזית מבשר המת ועל כזית נצל, [שם דף נ"ב] ועל עצמות שהם רוב מניין העצמות אע"פ שאין בהן רובע הקב או רוב בניינו שהן שתי שוקיים וירך אחד, [שם ובדף מ"ט כל הסוגיא] ועל חצי קב עצמות ואפי' שאין בהן לא רוב בניינו ולא רוב מניינו. וכל העצמות יהיו משל מת אחד ולא משני מתים ועל השדרה הבאה מן המת ועל הגולגולת של מת אחד

ועל אבר מן המת הבא ממת אחד ועל אבר מן החי מן אדם אחד שיש עליהם בשר שראוי לעלות בו ארוכה בחי ועל חצי לוג דם הבא ממת אחד, [שם דף נ'] ועל מלא חפנים רקב מן המת. [שם] איזהו נצל זה בשר המת שנימוח ונעשה לחה סרוחה [שם] ואין רקב המת מטמא עד שיקבר ערום בארון של שייש ויהי' כלו שלם חסר ממנו אבר או שנקבר בכסותו או בארון של עץ או של מתכת אין לו רקב. ולא אמרו רקב אלא למת בלבד להוציא הרוג שהוא חסר דמו כדאי' במס' נדה [בדף כ"ז וגם שם כל הסוגיא]. קברו שני מתים כאחד או שגזזו שערו או צפרניו וקברום עמו או אשה מעובר' שמתה ונקברה ועוברה במיעי'ה אין הרקב שלהם מטמא וכן אם טחן המת עד שנעשה רקב אינו מטמא עד שירקב מאליו כדמסקינן בפרק כ"ג [דף נ"א], [שם דף מ"ט כל הסוגיא ומה שכתב חוץ מן הרקב וכו' כך משמע שם דף נ' ונ"א ובפ"ב דאהלות עיין שם בפירוש הרמב"ם למשנה ב' וכן הסוגיא לקמן מ"ע רנ"א] כל אלו טומאות שמצינו אם נגע נזיר באחת מהן או נשאה או האהיל הנזיר עליה או האהילה הטומאה עליו או הי' הנזיר ואחת מטומאות אלו באהל הר"ז מגלח תגלחת טומאה ומביא קרבן טומאה וסותר הכל חוץ מן הרקב שאינו מטמא במגע שא"א שיגע בכולו שהרי אינו גוף אחד אבל אם נשאו או נטמא באהלו מגלח וכן נזיר שנגע בעצם המת אפי' עצם כשעורה או נשאו הר"ז מגלח עליו ומביא קרבן טומאה וסותר את הקודמין ואין עצם אחד מטמא באהל, [שם דף נ"ד כל הסוגיא] אבל אם נטמא בגוש ארץ העמים או בשדה שנחרש בה קבר בתוכה או שנטמא באהל רובע עצמות שאין בהם לא רוב בניין ולא רוב מניין או שנטמא ברביעית דם מן המת שהוא מטמא במגע ובמשא ובאהל או שנטמא בגולל ודופק או שנטמא באבר מן החי או באבר מן המת שאין עליהם בשר כראוי הרי זה אינו סותר אע"פ שבכל אלו הוא טמא טומאת שבעה ומזה בשלישי ובשביעי אינו מגלח תגלחת טומאה ולא מביא קרבנות ולא סותר את הקודמין. אבל כל ימי הטומאה אין עולין לו למניין נזירותו כדפסקינן בפרק כ"ג [דף נ"ו], [בספרי דלעיל כל הסוגיא עד סוף] וזאת תורת הנזיר ביום מלאת ימיו נזרו יביא אותו אל פתח אהל מועד יביא אותו יביא את עצמו זה אחד מג' אתים שהיה ר' ישמעאל דורש כן כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה את עצמם וכיוצא בו ויקבר אותו בגיא הוא קבר את עצמו. והקריב את קרבנו לה' כבש בן שנתו תמים לעולה וכבשה אחת בת שנתה תמימה לחטאת ואיל אחד תמים לשלמים וסל מצות סולת חלות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחות בשמן ומנחתם ונסכיהם והחלות והרקיקים יהיו עשר מכל מין ומין [כדאי' בפ' התודה דף ע"ח ולקמן במ"ע קפ"ג מביאו] ובכל העשרים לא יהיה כי אם רביעי' שמן הל"מ [כדאמרינן בפ"ב דמידות דף פ"ט]

ומנחתם ונסכיהם של עולה ושלמים לפי שהיו בכלל ויצאו לידון בדבר החדש שיטענו לחם החזירם לכללם שיטענו נסכים כדין כל עולה ושלמים. והקריב הכהן לפני ה' ועשה את חטאתו ואת עולתו ואת האיל יעשה זבח השלמים לה' על סל המצות כלומר שישחט את השלמים על מנת לקדש את הלחם [בפ' התכלת דף מ"ו]. ועשה הכהן את מנחתו ואת נסכו של איל. וגלח הנזיר פתח אהל מועד את ראש נזרו ולקח שער ראש נזרו ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים [בפ"ג מינין דף מ"ה] יכול יגלח בעזרה אמרת הר"ז דרך בזיון אלא כך הפירוש וגלח הנזיר לאחר שחיטת השלמים שכתוב בהן ושחטו פתח אהל מועד [בפ"ב דמידות] והיכן מגלח שערו בעזרת נשים בלשכת הנזירים שהיתה שם בקרן מזרחית דרומית ושם מבשלים שלמיהם ומשליכים שערם באש, [בספרי דלעיל] ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל וחלת מצה אחת מן הסל ורקיק מצה אחד ונתן על כפי הנזיר אחר התגלחו את נזרו והניף אותם הכהן תנופה לפני ה' קדש הוא לכהן על חזה התנופה ועל שוק התרומה ואחר ישתה הנזיר יין על חזה התנופה ועל שוק התרומה כלו' מלבד חזה ושוק הראויין לו מכל השלמים מוסיף על שלמי נזיר הזרוע הזה ולפי שהיו שלמי נזיר בכלל ויצאו מן הכלל לידון בדבר חדש הוצרך להחזירן לכללן לידון אף בחזה ושוק [שם] זאת תורת הנזיר אשר ידור קרבנו לה' על נזרו מלבד אשר תשיג ידו כפי נדרו אשר ידור כן יעשה על תורת נזרו מניין שאם אמר הריני נזיר על מאה עולות ועל מאה שלמים שישלם כולם ת"ל כפי נדרו אשר ידור כן יעשה מוסף על תורת נזרו ומניין שאם אמר הריני נזיר חמש נזירות על מנת לגלח על ג' בהמות הללו שלא אמר כלום ת"ל זאת תורת הנזיר אשר ידור קרבנו לה' על נזרו על כל נזירות ונזירות צריך שלשה בהמות הללו:

מצות עשה קכח
לדון (א) בערכי אדם.

מצות עשה קכט
לדון בערכי בהמה.

מצות עשה קל
לדון בערכי בתים.

מצות עשה קלא
לדון בערכי שדות. שנא' דבר אל ב"י ואמרת אליהם איש כי יפליא לנדור נדר בערכך נפשות לה' [עיקר פירוש כל הפרשה כפירש"י בפרשת בחקותי] פי' כי יפליא יפרש בפיו בערכך נפשות ליתן ערך נפשות [בפ"ק דערכין דף ד' ובפ"ה דף כ'] ואפי' אמר ערך ראשי

עלי או ערך לבי עלי נערך הואיל ונפשו תלויה באותו אבר ואין ערך זה לשון דמים שהוא שוה בשוה שאם אמר דמי עלי נותן כפי מה שראוי לימכר בשוק. אלא בין שהוא יקר בין שהוא זול נותן כפי שניו הערך הכתוב בפרשה. והיה ערכך הזכר מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה והיה ערכך חמשים שקל כסף בשקל הקדש. ואם נקבה היא והיה ערכך שלשים שקל ואם מבן חמש שנים ועד בן עשרים שנה והיה ערכך הזכר עשרים שקלים ולנקבה עשרת שקלים פירוש לא שיהא הנודר קטן שאין בדברי קטן כלום אלא מדבר בגדול שאמר ערך קטן זה שהוא בן חמש שנים עלי [כדאמר שם בפ"ק דף ב' וה']. ואם מבן חדש ועד בן חמש שנים והיה ערכך הזכר חמשת שקלים כסף ולנקבה ערכך שלשת שקלים כסף. ואם מבן ששים שנה ומעלה אם זכר והיה ערכך חמשה עשר שקל ולנקבה עשרה שקלים פירוש משהגיע לימי זקנה האשה קרובה להחשב כאיש לפיכך האיש פוחת בזקנותו שאינו שוה שליש ערכו והאשה בזקנותה שוה שליש ערכה [בספ"ד דהתם דף י"ט] והיינו דאמרי אינשי סבא בביתא פחתא בביתא סבתא בביתא סימא בביתא וסימנא טבא בביתא, ואם מך הוא מערכך והעמידו לפני הכהן והעריך אותו הכהן על פי אשר תשיג יד הנודר יעריכנו הכהן מכאן שאם היה עני ואין ידו משגת שנותן כל אשר תשיג ידו יתר על הסידור שיתבאר [בסמוך] ובלבד שיהיה בו סלע אחד שאין בערכין פחות מסלע שנאמר וכל ערכך יהיה בשקל הקדש ואם אחרי כן העשיר אינו נותן כלום אבל פחות מסלע והעשיר שנינו בפי אין בערכין [ר"פ דף ז' כל הסוגיא] שהוא נותן ערך הקצוב בתורה. בערכין [דף כ"ג וכ"ד כל הסוגיא עד סוף וכן בפרק המקבל (בבא מציעא דף קי"ג) וקי"ד וקצתם בפרק האומר משקלי דף כ"א] אמרינן שחייבי ערכין ודמין ממשכנין אותם ולוקחין מהם בעל כרחם מה שנדרו ואין חייבין לחזור להם המשכון ביום או בלילה. ומוכרין כל הנמצא להם מן הקרקעות ומן המטלטלין וכלי תשמיש הבית והעבדים ובהמה ונפרעים מן הכל ואין מוכרין לו כסות אשתו ובניו ולא בגדים שצבען לשמן ולא סנדלים חדשים שלקחן לשמן וכן המקדיש את נכסיו לא הקדיש את אלו. ומסדרים בערכין שנותנין לו סנדלין ותפילין ומטה ומצע לעשיר ומטה ומפץ לעני ונותנין לו מזון שלשים יום וכסות שנים עשר חדש לו לבדו אבל לא לאשתו ולבניו. היו עליו כלי משי ובגדים מוזהבים מעבירין אותם מעליו ונותנין לו כסות הראויה לאיש כמותו לחול אבל לא לימים טובים ולשבתות. ואם היה אומן נותנין לו שני כלי אומנות מכל מין ומין היו לו שלשה ממין אחד ואחד ממין אחר אין מוכרין מן המרובה כדי להשלים לו שנים מן המועט אלא נותנין לו שני כלים מן המרובה וכל שיש לו מן המועט. היי חמר או איכר אין נותנין לו בהמתו אע"פ שאין לו מזונות

אלא ממנה היה ספן אין נותנין לו ספינתו אלא ימכור הכל היו בנכסים בהמה ועבדים ומרגליות ואמרו תגרים מי שימתין עד זמן פלוני אם יוליכם למקום פלוני יהיו שוים הרבה ובזמן הזה או במקום זה אינם שוים כי אם מעט אין שומעין להם אלא כיצד עושין מוכרין הכל במקומו ובשעתו כמה שהוא שנאמר ונתן הערכך ביום ההוא קדש להי' לרבות כל דבר של הקדש שאין מפרכסין אותו ואין ממתינין אותו לשוק ואין מוליכין אותו ממקום למקום אין להקדש אלא מקומו ושעתו, [שם פרק שום היתומים (ערכין דף כ"א)] בד"א במטלטלין ובעבדים אבל הקרקעות מכריזין עליהם ששים יום רצופין בקר וערב בשעת הכנסת פועלין ובשעת הוצאת פועלים ומסיימין המצרים אומר כך וכך היא שומה וכל הרוצה ליקח יבא ויקח ואחר כך מוכרין אותו [בחולין דף קל"ט] המפריש ערכו או דמיו ונגנבו או אבדו אע"פ שלא אמר עלי חייב באחריותו עד שיגיעו ליד הגזבר שנאמר ונתן הערכך ביום ההוא קדש להי' הרי הן חולין אע"פ שהפרישן עד שיגיעו ליד הגזבר, [במיימוני ריש הלכות ערכין ממשמעות הגמ' דערכין דף ו'] הערכין חייבין עליהם משום לא יחל דברו ומשום לא תאחר לשלמו ומשום ככל היוצא מפיו יעשה. ואין ערך לפחות מבן חדש ואפילו הוא בן שלשים יום עד שיהא בן שלשים ואחד יום וכן בכל השיעורים בן חמש שנים ויום אחד וכן בן עשרים שנה ויום אחד וכן בן ששים ויום אחד וכל השנים מעת לעת מיום הלידה כדאיתא בפ' השג יד בנודר [דף י"ח], [במיימוני דלעיל וכן משמע בפרק יש בכור (בכורות דף מ"ט) ודף נ'] וכל השקלים בשקל הקדש והוא משקל ג' מאות ועשרים שעורה מכסף טהור וכבר הוסיפו עליו ארבע מעות שכל מעה משקל שש עשרה שעורה ונעשה סלע, [בס"פ שום היתומים דף כ"ד] וכל הערכין וחרמין סתמן לבדק הבית ויפלו הכל ללשכה שהיתה במקדש מוכנת לקדשו בדק הבית [בפ"ה דשקלים] ובפ"ק דערכין [דף ה'] בדברי רבי מאיר שתופשן שם עיקר הגוי נערך אבל אינו מעריך כיצד גוי שאמר ערכי עלי או ערך ישראל זה עלי לא אמר כלום וישראל שאמר ערך גוי זה עלי נותן לפי שני הגוי הנערך [שם ובדף ב'] וכן המעריך את החרש ואת השוטה חייב ונותן כפו שניו. מסקינן בערכין [דף ה' ודף ו' כל הסוגיא] גוי שאמר דמי עלי נותן כפו נדרו ואינו נופל ללשכה שאין מקבלין מן הגוים נדר או נדבה לחזק בדק הבית או בדק ירושלים שני' לא לכם ולנו לבנות את הבית ונא' ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים וכן מביאה בירושלמי דשקלים [פ"ק] ומה יעשה בהן יבדק הגוי על דעת מי נדר אם נדר על דעת ישראל יוציאוהו בבית דין מה שנראה להם חוץ מבדק הבית ובדק ירושלים ואם אמר לשמים נדרתי יגנזו. עוד שם בערכין [דף ו'] הגוסס אין לו ערך ואין דמים הואיל ורוב גוססין למיתה הרי הוא כמת וכל מי שנגמר דינו בבית דין של

ישראל להרגו על עבירה שעבר והעריכו אחר או שהעריך עצמו או שאמר דמי עלי או שאמר א' דמי זה עלו אינו חייב כלום שזה כמת הוא והמת אין לו ערך ואין לו דמים ועל זה נאמר כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה כלו' אין פדיון אלא הרי הוא כמת [שם] זה היוצא ליהרג וכן הגוסס שהעריך אחרים או נדר דמיהן או הזיק חיוב לשלם וגובין הכל מנכסיו. עוד שם [בדף ב'] כהנים ולוים מעריכין ונערכין כשאר כל ישראל [שם] וקטן שהגיע לעונת נדרים והעריך או נדר דמים חייב לשלם שהרי נדריו קיימין [כדאיתא בנידה דף מ"ה ומ"ו], ת"ר בפרק האומר משקלי עלי [דף ב'] האומר ערכי עלי ומת קודם שיעמוד בדין אין היורשין חייבין שנא' והעמידו לפני הכהן והעריך אותו עמד בדין ומת יתנו היורשין אבל האומר דמי עלי אע"פ שעמד בדין ומת קודם שיקצצו את דמיו ויאמרו הדייני' כמה ישוה אין היורשין חייבין ליתן ואם קצבו דמיו ואחר כך מת יתנו היורשים ומה בין דמים לערכין שהערכין קצובין מן התורה והדמים אינם קצובים. עוד שם [בדף כ'] האומר דמי ראשי עלי נותן דמי כולו [בדף י"ט] האומר משקלו עלי נותן משקל כסף או זהב או נחושת כמו שפירש. [שם] אמר משקל ידי או רגלי עלי רואין כמה היא ראויה לישקל ונותן ממין שפירש ועד היכן הוא היד לעניין זה עד העציל וברגל עד הארכובה לפי שבנדרים הולכין אחר לשון בני אדם. [שם] אמר משקלו עלי ולא פירש אם מופלג בעשירות נותן זהב אם אין מופלג בעשירות נותן מדברים שדרכן לשקול באותו מקום ואפי' פירות שנינו במס' שקלים [פ"ה] שתי לשכות הוו במקדש אחת ללשכת חשאים ואחת ללשכת הכלים לשכת חשאים יראי חטא נותנין לתוכה בחשאי ועניים בני טובים מתפרנסין ממנה בחשאי לשכת הכלים כל מי שהתנדב כלי זורק לתוכה ואחד לשלשים יום הגזברים פותחין אותה כל כלי שנמצא צורך לבדק הבית מניחין אותו והשאר נמכרין ודמיהן נופלין ללשכת בדק הבית. בפרק האומר משקלי [דף כ'] מוכיח כי המפרש את הערך ואומר ערכי עלי חמשים סלעים או ערך פלוני עלי שלשים סלעים אינו נידון בהשג יד אלא לוקחין כל הנמצא בידו והשאר עליו חוב עד שיעשיר ויתן וכן האומר דמי עלי או דמי פלוני עלי אינו נידון בהשג יד שהרי פירשו נדרן והרי הוא כמו שאמר מנה עלי הקדש שהוא חייב ליתן מנה גמור:

אלו הן ערכי בהמה

ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן להי' כל אשר יתן ממנה להי' יהיה קדש אפילו אמר רגלה של זו עולה דבריו קיימין ותמכר לצרכי עולה ודמיה חולין חוץ מדמי אותו האבר כדתניא בערכין [דף ד'], [בתמורה דף ו'] המקדיש בהמה טהורה תמימה לבדק הבית אע"פ שעבר על עשה מה שעשה עשוי וחלה עליה קדושה ונפדית כשהיא תמימה

ומעריך הכהן אותה הבהמה בדמים והדמים יפלו לבדק הבית ואין הפודה אותה פודה אלא ע"מ להקריבה למזבח למה שהיא ראויה שכל דבר הראוי למזבח אינו יוצא מיד מזבח לעולם כדתניא בפרק המנחות והנסכים (מנחות דף ק"א) ומנין שאסור להקדיש תמימים לבדק הבית שנא' שור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו דרשו רבותינו [בתמורה דף ז'] על פי הקבלה נדבה לבדק הבית וכן הדברים מראין שאינה אלא קדושת דמים שהרי אין מקריבין בעל מום למזבח ונאמר אותו אותו אתה עושה נדבה לבדק הבית ואי אתה עושה תמימים נדבה לבדק הבית ולאו הבא מכלל עשה עשה. שנינו במסכת שקלים [פ"ד] המקדיש את נכסיו סתם רואין כל בהמה טמאה תמכר ויפלו דמיהן לבדק הבית ובהמה טהורה תמימה הראויה ליקרב על גבי המזבח הזכרים ימכרו לצרכי עולות ויקריבו אותם עולות הנקבות ימכרו לצרכי שלמים ויקריבו אותן שלמים והדמים יפלו לבדק הבית שסתם הקדשות לבדק הבית דברי רבי אליעזר ואמר ר' עקיבא רואה אני את דברי ר' אליעזר [שם] הקדיש נכסיו סתם והיו בהן יינות שמנים וסלתות ועופות הראויין ליקרב על גבי המזבח יקרבו וימכרו לצרכי אותו המין ויקרבו והדמים ילקח בהם זכרים ויקרבו עולות, [בפירוש הרמב"ם שם ובמיימוני פ"ה דהלכות ערכין] ומפני מה יקרבו דמי אלו לעצמן ודמי בהמה תמימה יפלו לבדק הבית מפני שהבהמה הקדושה לגבי המזבח אם נפל בה מום יש לה פדיון כמו שיתבי' [לקמן מ"ע קע"ז] והסלת והיין והעופות שנפסלו אין להם פדיון שנאמר והעמיד את הבהמה לפני הכהן והעריך הכהן אותה כל שישנו בכלל העמדה והערכה יש לו פדיון ושאינו בכלל העמדה והערכה אין לו פדיון. וכן שנינו בכריתות [דף כ"ז] שאין לעוף פדיון וכן בפרק המנחות והנסכים [מנחות דף ק' וק"א] במנחות שלא נאמר פדיון אלא בבהמה. המקדיש בהמה תמימה למזבח ונפל בה מום ונפסלה הר"ז נערכת ונפדית ואמרינן בפ' המנחות והנסכים [דף ל"ב] ובתמורה [דף ק"א] כי על זה נאמר ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן להי' והעמיד את הבהמה לפני הכהן והעריך הכהן אותה בין טוב בין רע כערכך הכהן כן יהיה לכל אדם הבא לקנותה מיד ההקדש ולימדך הכתוב שאין קדשים תמימים יוצאין לחולין בפדיון אא"כ הוממו ויביא בדמיה של זו שנפדית קרבן אחר כמותה שאם רוצה לומר בבהמה טמאה ממש הרי כבר נאמר ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך אלא ודאי בבעל מום הכתוב מדבר שקורהו טמא ומפני זה בכל התלמוד תחת לשון יוממו אומר עד שיסתאבו [בת"כ בחקותי ספ"ט וכן מזה בפרק אין מקדשין (ערכין דף כ"ה)] ואם גאל יגאלנה ויסף חמישיתו על ערכך וכן המקדיש בית וכן המקדיש שדה ופדיון מעשר שני הבעלים או אשתו ויורשיו מוסיפין חומש ולא שאר כל אדם [בתמורה דף

ל"ב ובבכורות דף ד'] כל המקדיש בהמה בחייה בין טמאה בין טהורה בין קדשי מזבח שנפל בהם מום הר"ז צריכה העמדה בדין שנא' והעמיד את הבהמה לפיכך אם מתה הבהמה קודם שתערך ותפדה אין פודין אותה אחר שמתה אלא תקבר, ובמיימוני דלעיל ממשמעות מתניתין וגמ' דתמורה דף ל"א ול"ג] אבל אם הקדיש שחוטה או נבילה לבדק הבית הרי זה תפדה כשאר מטלטלין, [בחולין דף ל'] שחט בה שנים או רוב שנים ועדיין היא מפרכסת הרי היא כחיה לכל דברים ונערכה הרי היא בכלל והעמיד והעריך עד שתמות, אמר רבה בשבועות [דף י"א] המקדיש בהמה תמימה לדמיה הרי זה נתקדש גופה כיצד דמי בהמה זו הקדש למזבח היא עצמה תקרב וכן אמר רב בתמורה [דף י"ט]:

אלו הן ערכי בתים

ואיש כי יקדיש את ביתו קדש להי' והעריכו הכהן בין טוב בין רע כאשר יעריך אותו הכהן כן יקום ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך עליו והיה לו, [בת"כ בחקותי פי"ב] והוא הדין בבהמה טמאה ממש שנאמר ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך ויסף חמישיתו עליו. [שם ובפרק ו'] ואם לא יגאל פירוש על ידי בעלים ונמכר בערכך לאחרים והדמים לבדק הבית, בין שהיה הבית מבתי ערי חומה בין שהיה מבתי ערי החצרים הרי זה נגאל לעולם גאלו אחר מיד המקדיש אם היה בתי ערי חומה וקם ביד הגואל י"ב חדש נחלט כדתניא בערכין [דף ל"א] ואם היה בית החצרים והגיע היובל והוא ביד הגואל חוזר לבעליו ביובל כדתניא שם בברייתא אחרת [בדף ל"ג]:

אלו הן ערכי שדות

ואם משדה אחוזתו יקדיש איש להי' והיה ערכך לפי זרעו זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף, עיקר מצוה זו במסכת ערכין. [שם דף כ"ה ובפרק יש בערכין (ערכין דף י"ד)] אחת שדה טובה ואחת שדה רעה פדיון הקדשו שוה והחומר הוא הכור והם שלשים סאין וחמשים על חמשים הוא בית זרע סאה כאשר למדנו [בפי עושין פסין דף נ"ב] מחצר המשכן שהי' מאה על חמשים והיה בית זרע סאתים, [בפרק אין מקדישין דף כ"ד וכ"ה כל הסוגיא עד סוף] גזירות הכתוב הוא אם בא לגאלה בתחילת היובל לפדותה בחמשים שקלים ואם בא לגאול באמצעו נותן לפי החשבון סלע ופונדיון לשנה לפי שאין הקדש אלא למניין היובל שאם נגאלה הרי טוב ואם לאו הרי הגזבר מוכרה בדמים הללו לאחר ועומדת ביד הלוקח עד היובל כשאר כל מכירות וכשהיא יוצאה מידו חוזרת אל יד הכהנים של אותו משמר שהיובל פוגע ומתחלקת ביניהם. וכן תלמוד מן המקראות שנאמר ואם משנת היובל יקדיש שדהו כערכך יקום פירוש ערך שאמרנו כשהקדישה משעברה שנת היובל מיד ובא לגאלה מיד. ואם אחר היובל יקדיש שדהו וחשב לו

הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות עד שנת היובל ונגרע מערכך מכאן שאינה נפדית בגרעון של כסף אלא קודם ליובל ב' שנים ואם בא לגאלה בפחות משתי שנים לפני היובל צריך שיתן חמשים שקל כסף לכל חומר וללמדך בא ששנים אתה מחשב להקדש ולא חדשים לפיכך המקדיש שדה אחר היובל אינה נפדית בגרעון של כסף אלא יתן כל החמשים שקל עד שיגמר שנה אחר היובל [בפרק יש בכור דף ל' משמעות כל הסוגיא] השקל האמור בתורה הוא הנקרא סלע בלשון חכמים והגרה האמור בתורה הוא המעה בדברי חכמים והוסיפו על השקל שתות ועשו אותו סלע והסלע ד' דינרים והדינר שש מעין והמעה שני פונדיונין ונמצא לכל שנה סלע ופונדיון שאע"פ שהסלע שמנה וארבעים פונדיונין כשיתן פונדיונים ליקח סלע מן השולחני נותן תשעה וארבעים פונדיונים, [בת"כ בחקותי פי' י'] ואם גאל יגאל את השדה המקדיש אותו ויסף חמישית כסף ערכך עליו והיה לו וה"ה אפי' אשתו או יורשיו שמוסיפין חומש שהוא רביע הקרן כדאיתא בפ' הזהב (בבא מציעא דף נ"ד) כל חומש האמור בתורה צריך שיהא הקרן עם התוספת חמשה. ותניא בקידושין [דף כ'] ואם גאול יגאל מלמד שלוה וגואל לחצאין. ואם לא יגאל את השדה ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד והיה השדה בצאתו ביובל קדש ליי' כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו וכן המסקנא במסכת ערכין [דף כ"ה] שהמקדיש שדה אחוזתו והגיע היובל ולא נפדית אלא הרי היא תחת יד ההקדש הכהנים נותנים דמיה ותהיה אחוזה להם שאין הקדש יוצא בלא פדיון ואותן הדמים יפלו להקדש בדק הבית [שם וכן הוא במיימוני פ"ד מהלכות ערכין ועיין שם בהשגות] גאלה המקדיש קודם שהגיע היובל הרי זו חוזרת לבעליה והערך שנתן יהיה לבדק הבית [בגמ' שם] וכן אם גאלה בנו של מקדיש הר"ז חוזרת לאביו ביובל, [שם] אבל אם גאלה בתו או שאר קרוביו או נכרי לקחה מיד ההקדש אם חזר המקדיש וגאלה מידו חוזרת לו לעולם ואם לא גאלה מידו אלא הגיע היובל והיא תחת יד הבת או שאר קרובים או נכרי הרי היא יוצאה מתחת ידו להקדש ואינו חוזרת לבעליה לעולם אלא תהיה אחוזה לכהנים שנא' והיה השדה בצאתו וגו' ואין הכהנים צריכין ליתן דמים שכבר נפדית מיד ההקדש ולקח ערכה מאחר אלא תחזור לכהנים כאילו הן בעליה. [שם דף כ"ז] בד"א בישראל אבל אם היה המקדיש כהן או לוי הרי זה גואל לעולם ואפי' עבר עליה היובל ולא נפדית מן ההקדש פודה אותה אחר היובל שנא' גאולת עולם תהיה ללוים. וכן אמרו [שם ובדף כ"ד] הקדיש שדהו בשנת היובל עצמה אינה מקודשת וכהן ולוי שהקדישו בשנת היובל עצמה הרי זה מקודשת כשם שגואלים לעולם כך מקדישין לעולם [שם דף כ"ה] המקדיש שדהו ופדה אותה כהן מיד ההקדש והגיע היובל והרי היא תחת יד הכהן לא יאמר הואיל

והרי היא יוצאה לכהנים הרי היא תחת ידי וזכיתי בה אלא יוצאה לכל אחיו הכהנים [בפרק המקדיש דף כ"ח] כשתצא השדה לכהנים ביובל תנתן לכהנים למשמר שפגע בו יובל ואם היה ראש השנה של יובל בשבת שהיה משמר יוצא ומשמר נכנס תנתן למשמר היוצא. [בפרק יש בערכין דף י"ד] המקדיש שדה שאינה ראויה לזריעה והיא הנקראת טרשין פודין אותה בשוייה. וכן המקדיש אילנות בלבד פודין אותם בשוויהן הגיע היובל ולא פדו האילנות אינם יוצאין לכהנים שנאמר והיה השדה בצאתו ביובל ואין אילן קרוי שדה. המקדיש שדה מקנתו שמין אותה בדמיה כרבנן דרבי אליעזר בפ' יש בערכין [ערכין דף י"ד כל הסוגיא וקצתה בפרק אין מקדישין (ערכין דף כ"ו)] ורואין כמה היא שוה עד היובל ופודין אותה כל מי שירצה ואם פדה אותה המקדיש אינו מוסיף חומש ופדיונה לבדק הבית כשאר ערכין ודמים וכשיגיע היובל תחזור לבעלים הראשונים שמכרוה בין שנפדית מיד הגזבר והרי היא יוצאה מתחת יד אחר בין שלא נפדית והרי היא יוצאה מתחת יד ההקדש הרי זו חוזרת למוכר ואינה יוצאה לכהנים שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו שנאמר ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו יקדיש לה' וחשב לו הכהן את מכסת הערכך עד שנת היובל ונתן הערכך ביום ההוא קדש לה' בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו לאשר לו אחוזת הארץ אבל רבינו שלמה פירש בפי' חומש [פרשת בחקותי] שדמי שדה מקנה בדמים הקצובים לשדה אחוזה ולא דקדק שזהו לר' אליעזר וחכמים חולקים עליו:

מצות עשה קלב

מצווה עשה לדון (א) בדין מחרים נכסיו שנא' אך כל חרם אשר יחרים איש לה' מכל אשר לו מאדם ובהמה משדה אחוזתו לא ימכר ולא יגאל כל חרם קדש קדשים הוא לה', [מהמיימוני פ"ו דהלכות ערכין וחרמין] אחד האומר הרי זה הקדש או חרם לבדק הבית או חרם לשמים וכן בכל נכסיו אם אמר כל נכסיו הקדש או חרם לבדק הבית או חרם לשמים הרי אלו יפלו לבדק הבית ובסתם חרמים נחלקו בפ' המקדיש שדהו (ערכין דף כ"ח) חכמים אומרים סתם חרמים לכהנים שנא' כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו ומה שכתוב כל חרם קדש קדשים הוא לה' ללמדך שחרמים חלים על הקדשים קלים ועל קדשי קדשים וניתן לכהן כמו ששנינו במסכת ערכין [שם] אם נדר יתן את דמיו ואם נדבה יתן את טובתה שאומדין כמה אדם רוצה ליתן בבהמה זו להעלותה עולה שאינו חייב בה ר' יהודא בן בתירה אומר סתם חרמים לבדק הבית שנאמר כל חרם קדש לה' וגו' וכשדה החרם דורשו לדרשה אחרת [שם דף כ"ט] ומה אני מקיים כל חרם בישראל לך יהיה במפרש הר"ז חרם לכהן מה בין חרמי כהנים לחרמי שמים שחרמי שמים

הקדש ונפדין בשוויהם ויפלו הדמים לבדק הבית ויצאו הנכסים לחולין וחרמי כהנים אין להם פדיון לעולם אלא ניתנים לכהנים כתרומה [שם ובדף כ"ח] ועל חרם כהנים נתבאר בסמל"ת [ל"ת רנ"א] שהכתוב אומר לא ימכר ולא יגאל [שם דף כ"ח] ואחד המחרים קרקע או מטלטלין הרי אלו נתנין לכהנים של אותו משמר בשעה שהחרים. ת"ר בפרק המקדיש שדהו (ערכין דף כ"ט) חרמי כהנים כל זמן שהן בבית בעלים הרי הן הקדש לכל דבריהם שנ' כל חרם קדש קדשים הוא להי' נתנן לכהן הרי הם כחולין לכל דבריהם שנא' כל חרם בישראל לך יהי' וגם לדרשה זו יכול לפרשה האומר סתם חרמים לכהנים. עוד שם [בדף כ"ט] ועיקרו בערכין [דף ל"ד] שדה שזכה בה כהן אחר היובל והחרימה הרי זו מוחרמת ויוצאה לאחיו הכהנים שנא' לכהן תהיה אחוזתו מלמד ששדה חרמו לו כשדה אחוזה לישראל שאם החרימה תהיה מוחרמת, [כך משמע שם ובפ' אין מקדישין (ערכין דף כ"ו)] מכר הכהן שדה חרמו הקדישה לוקח אפילו היה הלוקח בעלים הראשונים שהחרימוה הר"ז כשדה מקנה וחוזרת ביובל לכהן שמכרה, [בדף כ"ה דלעיל] אבל קרקע או מטלטלין של כהנים ולוים אין מחרימין אותן שהרי הוא אומר בשדה כי אחוזת עולם הוא להם ומטלטלין הוקשו לקרקעות בחרמים [שם] שנאמ' מכל אשר לו משדה אחוזתו. שנינו שם [בדף כ"ח] מחרים אדם מצאנו ומבקרו ומעבדו ומשפחותיו הכנענים ומשדותיו מאחוזתו שנאמר מאדם ובהמה ומשדה אחוזתו אבל לא יחרים כל בהמותיו ולא כל עבדיו ולא כל מה שיש לו משאר מטלטלין שנ' מכל אשר לו ולא כל אשר לו וכן לעניין צדקה אמרו חכמים [שם ובפרק אף על פי דף כ'] המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ואעפ"כ אם החרים כל נכסיו הרי הן מוחרמים בין שהחרים לכהנים בין שהחרים לבדק הבית וכן ישנו בתוספתא [פרק ד' דערכין] וכל מי שהחרים או הקדיש כל נכסיו או מכר לוקחין כל מה שיש לו ואפי' תפילין שבראשו כדפסקינן בפ' שום היתומים (ערכין דף כ"ד) ואין צ"ל כלי אומנותו ובגדיו הכל הקדש או חרם. שנינו בפרק המקדיש שדהו (ערכין דף כ"ח) החרים אדם בנו ובתו ועבדו ושפחתו העברי' או שדה מקנתו הרי אלו אינם חרמין שאין אדם מחרים דבר שאין גופו שלו. [בגיטין דף ל"ח] המקדיש עבדיו ושפחותיו הכנענים או הקדיש לנכסיו והיו בהן עבדים הרי גופן קדוש לפיכך אסור ליהנות מהן עד שיפדו ואין הגזברי' רשאין ליקח דמיהם מאחרים ולהוציאם לחירות אלא מוכרים אותן לאחרי' ואחרי' מוציאין אותן לחירות אם רצו כרבנן דרי' בפ' השולח [שם]. [בב"מ דף ו'] אין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו כיצד היה לו פקדון ביד אחר וכפר בו זה שהוא אצלו אין הבעלי' יכולין להקדישו אבל אם לא כפר בו הרי הוא ברשות בעליו בכ"מ שהוא ויכול להקדישו כמו

שמוכיח בפרק הספינה (בבא בתרא דף פ"ח) גבי ההיא דאייתי קרי לפום נהרא בד"א במטלטלין אבל בקרקעות שגזלה אחד וכפר בה אמר רב בבבא מציעא [דף ז'] אם יכול להוציאה בדיינים הרי זה יכול להקדישה אע"פ שעדיין לא הוציאה שהקרקע עצמה הרי היא ברשות בעליה גרסינן בפרק מרובה [בבא קמא דף ס"ח וס"ט] ובבבא מציעא [דף ז'] אמר ר' יוחנן גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהם אין יכולין להקדיש זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו וכן כל כיוצא בזה. בפרק האומר משקלי [דף כ"א] המשכיר בית לחברו וחזר והקדישו הר"ז קדוש ופקע השכירות ואם דר בו השוכר מעל. [שם ובפי' אלו נדרים (נדרים דף פ"ה) ובפי' אף על פי (כתובות דף נ"ט)] אין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם כיצד אם אמר מה שתעלה במצודתי היום מן הים קדש מה שתוציא שדה זו פירות חרם לא אמר כלום. פסק רבינו משה [בפ"ו דהלכות ערכין] שאע"פ שאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם אם אמר הרי עלי להקדישו הר"ז חייב להקדישו כשיבא לעולם משום נדר ואם לא הקדיש הרי זה עובר משום בל תאחר ומשום לא יחל את דברו ומשום ככל היוצא מפיו יעשה כשאר נדרים כיצד האומר הרי עלי להקדיש מה שתעלה במצודתי היום מן הים הרי עלי ליתן לעניים כל פירות שתוציא שדה זו הרי עלי להחרים או ליתן לשבויים כל שאשתכר בשנה זו וכל כיוצא בדברים אלו הר"ז חייב לעשות בהם מה שאמר כשיבאו לידו וזה וכיוצא בו בכלל נדרים הוא ולא בכלל הקדשות וראיה לדבר זה מה שאמר יעקב אבינו וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך ונאמר אשר נדרת לי שם נדר' ועוד אמרינן במסכת נזיר שהאומר לא אפטר מן העולם עד שאהיה נזיר שחייב לנהוג בנזירות ואע"פ שעדיין לא נדר בנזיר הואיל ואמר שידור בנזיר חייב להנזר וזה וכיוצא בו ראוי לידון. תניא בקידושין [דף כ"ח] כיצד אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט האומר שור זה הקדש בית זה הקדש ואפילו בסוף העולם קנה ובהדיוט לא קנה עד שיחזיק. אמרינן בפרק הזהב [בבא מציעא דף נ"ד ודרשה דכלל ופרט בתוספות שם בד"ה ינתן וכן משמע בפרק יש בכור (בכורות דף נ"א)] שאין פודין את ההקדשות לא בקרקעות ולא בעבדים ולא בשטרות שנאמר ויסף חמישית כסף ערכך עליו והיה לו ויסף כלל כסף פרט והיה לו חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון יצאו קרקעות שאין מטלטלין יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות יצאו שטרות שאין גופן ממון. הפודה את קדשיו אין החומש מעכב אלא מאחר שנתן את הקרן יצא הקדש לחולין ומותר ליהנות בו ומד"ס אסור ליהנות בו עד שיתן החומש שמא יפשע ולא יתן אבל בשבת משום עונג שבת התירו לו לאכול אע"פ שלא נתן את החומש והרי הגזברין תובעין אותו כדמסקינן בפרק הזהב [בבא

מציעא דף נ"ד כל הסוגיא] בפ"ק דשקלים אמרינן בחמשה עשר באדר נפנין בית דין לחפש ולבדוק על צרכי צבור ועל ענייני ההקדשו' ובודקין עליהן ודורשין וחוקרין עליהן ופודין את ההקדשו' ואת החרמי' וגובין את הערכין ואת הדמים מכל החייב בהן כדי שיהא הכל מוכן עם תרומת השקלים לחזק את בית אלהינו' מסקי' בסנהדרין [דט"ו כל הסוגיא ובמשנה דף ב'] אין פודין את ההקדשות אלא בשלשה בקיאין וכן נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועין בשלשה וכן כשגובין מטלטלין שממשכנין אותן מחייבי ערכין שמין אותן בשלשה וכשמעריכין בהמה וכיוצא בה משאר מטלטלין שמין אותן בג' אבל כשמעריכין את הקרקעו' או אם הוזקקו לגבות ערכי אדם מן הקרקעות שלו אין מעריכין אותם אלא בי' ואחד מהן כהן שהרי כהן כתוב בפרשה וכן האומר דמי עלי או דמי פלוני עלי כששמין אותו כמה הוא שוה שמין אותו בעשרה ואחד מהן כהן. אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית שנפל בהן מום אין פודין אותן לכתחילה אלא בשוויהן ואם עבר וחללו על פחות משוויהן אפילו הקדש שוה ק' דינרים שחללו על שוה פרוטה ה"ז פדוי ויוצא לחולין ומותר ליהנות בו כדאמר שמואל בפ' הזהב (בבא מציעא דף נ"ז) ומד"ס צריך חקירת דמים וחייב להשלים את דמיו. מסקינן בפ' המקדיש את שדהו [דף כ"ט] שמותר לפדות בזמן הזה את ההקדשות של קרקעות שאין ראויות לכילוי ואפי' לכתחילה בפרוטה ואותה פרוטה משליך לים המלח וחכמים דנו שיפדם בארבעה זוזים או קרוב לזה כדי לפרסם הדבר כמו שאומר רב יהודא שם שקול ד' זוזי ושדי בנהרא לפיכך אין צריך שלשה וכן נטע רבעי בזמן הזה [כמבואר בסמל"ת מל"ת קמ"ו] תניא בע"ז [דף י"ג] אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין בזמן הזה שאין לנו מקדש בחטאינו לחזק את בדקו ואם הערין או הקדיש או החרים אם היתה בהמה נועל דלת בפניה עד שתמות מאיליה וכן אם היו פירות או כסות או כלים מניחן עד שירקבו ואם היו מעות או כלי מתכות ישליכם לים המלח כדי לאבדם. מי שהחרי' בזמן הזה מטלטלין סתם הרי אלו נתנים לכהני' הנמצאים באותו מקום שהלכה כדברי האומר [בפרק המקדיש דף כ"ח] סתם חרמים לכהנים שכך פסקו רב ועולא בפרק המקדיש (ערכין דף כ"ט) ואין הלכה כרב יהודא שאומר סתם חרמים לבדק הבית אבל אם החרים שדה באי' סתם או שהחרימה לכהנים אינה חרם שאין שדה חרמים נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג. החרים קרקע לכהנים בח"ל ואפי' בזמן הזה הרי היא כמטלטלין באי' ותנתן לכהנים כדמסקינן במסכת ערכין [דף כ"ט כל הסוגיא]:

מצות עשה קלג

הלכות תרומות ומעשרות

ראשית (א) דגנך תירושך ויצהרך תתן לו מה דגן תירוש ויצהר מאכל אדם וגדולו מן הארץ [בריש מסכת מעשרות ובירושלמי שם] ויש להם בעלים שני דגנך אף כל כיוצא בהן חייב בתרומות ובמעשרות והכרישין וישא"ש בלע"ז אע"פ שאינן מאכל אדם הואיל ואוכלין אותן בשני רעבון חייבין בתרומות ובמעשרות כדאיתא בירושלמי בפ' בתרא דחלה, [שם ובירושלמי דלעיל] הירקות אע"פ שהן מאכל אדם אינן חייבין במעשרות אלא מדבריהם לפי שני' מעשר תבואתך והירקות אינם בכלל תבואה ונראה לרבינו משה [פ"א דהלכות תרומה] שהוא הדין בתרומה שהרי נאמר בה דגנך תירושך ויצהרך כל הדומה לאלו אבל תרומת ירק מדבריהם כמעשר. בירושלמי [דלעיל] אין מפרישין תרומה ומעשרות מן הירק בחוצה לארץ ואפי' במקומות שאמרו שמפרישין בהן תרומה ומעשרות כמו שיתבאר [לקמן], [פ"ק דתרומות] ואלו פטורין מן התרומות ומן המעשרות הלקט והשכחה והפאה והפרט והעוללות אע"פ שעשה מהן כרי ואמר רבי אליעזר בן יעקב בפ' משוח מלחמה (סוטה דף מ"ג) שאם עשה מהן גורן בשדה הוקבעו למעשרות ומפריש מהן תרומה ומעשרות אבל אם עשה גורן בעיר פטורין שהרי קול יש להם והכל יודעין שהם לקט או שכחה או פאה, [בתו' סוף פ"ב דתרומות] התבואה והזתים שלא הביאו שליש פטורין מן התרומה ומן המעשרות ואימתי יודע שהביאו שליש בזמן שזורעה ומצמחת כדאיתא בירושלמי בפ"ק דמעשרות וכן ההפקר שהי' קודם גמר מלאכה דווקא מוכיח במסכת פאה [פ"ק] שהוא פטור מן התרומה ומן המעשר' אבל הזורע שדה הפקר חייב במעשרות ובתרומה הפקיר קמה וזכה בה ועבר והפריש ממנה תרומה הר"ז תרומה אבל אם הפקיר ממנה שבולים וזכה בהן ועבר והפריש ממנה תרומה אינה תרומה כדאיתא בירושלמי בפ"ק דמעשרות וכן כל המפריש מדבר שאינו חייב אינה תרומה. וכן במעשרות. בפ' שלישי דחלה נתערב דבר שאין חייב בתרומה עם דבר שחייב בתרומה כגון ענבי עוללות בענבי בציר אם יש לו פירות אחרות מוציא עם החייב לפי החשבון ואם אין לו אלא אלו מפריש תרומה ותרומת מעשר על הכל כאילו הכל חייב בתרומה ומפריש מעשר ראשון ומעשר שני לפי חשבון דבר החייב [שם] ומוכיח בירושלמי שמתוכו הוא מפריש ותניא בתוספתא [פ"ה דדמאי] הטבל שנתערב בחולין ה"ז אוסר בכל שהו ואם יש לו פירות ממקום אחר מוציא לפי החשבון ואם לאו קורא שם לתרומת [מעשרות] ותרומת מעשר ומעשרות שבו ויעלה באחד וק' [בפרק במה מדליקין דף כ"ה] התרומה ניתנת לכהן בין טמאה בין טהורה אפי' נטמא הדגן או

התירוש כולו קודם שיפריש הר״ז חייב להפריש ממנו תרומה בטומאה וליתנה לכהן שנאמר ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי אחד תרומה טהורה ואחד תרומה טמאה הטהורה נאכלת לכהנים והטמאה יהנו בשריפתה אם הי׳ שמן מדליקין אותו ואם הי׳ דגן וכיוצא בו מסיקין את התנור וכן תרומת מעשר אם נטמאת או נטמא המעשר מפרישין אותה בטומאה וניתנת לכהן ליהנות בשריפתה, [כך משמע בפרק בתרא דמעשר שני] וכל המפריש תרומה גדולה או תרומת מעשר מברך קודם שיפריש כדרך שמברכין על המצות אין מוציאין תרומה מן הארץ לח״ל אפי׳ טמאה ואין מביאין תרומה מח״ל לארץ כמו ששנינו במסכת שביעית [דף מ״א] ואם הביא אותה מפרש בירושלמי בפ׳ בתרא דחלה שהיא לא תאכל מפני שהיא טמאה מארץ העמים ולא תשרף שלא יאמרו ראינו תרומה שלא נטמאה שנשרפה ולא תחזור לחוצה לארץ שלא יאמרו מוציאין תרומה לח״ל אלא מניחין אותה עד שתטמא טומאה ידועה לכל או עד שיבא ערב פסח אם היתה חמץ תשרף. [בפרק ראשית הגז דף קל״ז] תרומה גדולה אין לה שיעור מה״ת שנא׳ ראשית דגנך כל שהו ואפי׳ חטה אחת פוטרת את הכרי מיהו לכתחילה לא יפריש אלא כשיעור שנתנו חכמי׳ ובזמן הזה שהיא עומדת לשריפה מפני הטומאה יש לו להפריש כל שהוא לכתחילה וכמה היא שיעורה שנתנו חכמים עין יפה אחד מארבעי׳ בינונית אחד מחמשי׳ עין רעה אחד משש׳ ובירושלמי דתרומות [פ״ד וכן ר״ש מביאו בפירושו דלעיל] דורשו שמואל לאסמכתא מזה המקרא זאת התרומה אשר תרימו ששית האיפה מחומר החיטין וששיתם האיפה מחומר השעורין ששית האיפה שהוא חצי סאה תרימו מחומר חיטין שהן שלשים סאין הרי אחד משש׳ ואחרי כן שינה הכתוב בדיבורו וכתב וששיתם ולא אמר ששית כבתחילה לדרוש תן ששית שהוא חצי סאה על ששיתם של שני החומרים הרי סאה וחצי לששים סאים שהם אחד מארבעים ותניא בתוספ׳ [פרק ה׳ דתרומות] ובירושלמי [דלעיל] א״ר יוסי מניין לאחד מן החמשים שהיא תרומה שנאמר וממחצית בני ישראל תקח אחד אחוז מן החמשים כל שאתה אוחז ממקום אחר הרי הוא כזה גרסינן בירושלמי [פרק קמא דתרומות] תני חדא [משנה היא פ׳ קמא דמס׳ תרומות וכל הסוגיא וטעמה מביא ר״ש בפי׳ שם] אין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במניין אלא באומד ותניא אידך [משנה היא בפרק ד׳ דתרומות] המונה משובח והמודד משובח ממנו והשוקל משובח משלשתן מונה מאיזה משובח מאומד ועוד מדק׳ גבי שוקל שלשתן מכלל שיש שלשה מלבד שוקל ואומד הוא השלישי ומתרצם שם בתרומה גדולה שלא נא׳ בה שיעור באותה שנינו שאין תורמין אלא מאומד ומפריש בדעתו כמו אחד מחמשים. ומסיים במשנה במסכת תרומות פרק א׳ אבל תורם הוא את

המנוי את המדוד ואת השקול ולא יתרום לא בסל ולא בקופה מפני שמדתן ידועה אבל תורם הוא בהם חצין או שלישן ולא יתרום בסאה חציה שחציה מדה אבל תרומת מעשר אין מפרישין אותה מאומ' אלא מדקדק בשיעורה מפני ששיעורה מפורש מן התורה לפיכך דבר שדרכו לימדד מודד ודבר הנשקל שוקל ודבר שאיפשר למנותו מונה היה איפשר לשקול ולמדוד ולמנות המונה משובח מהאומד והמודד משובח ממנו והשוקל משובח משלשתן. הלכ' כרבי עקיבא שאומר בפ' רביעי המרבה בתרומה הואיל ושייר מקצת חולין הרי זו תרומה אבל אם אמר כל הפירות האלו תרומה לא אמר כלום, [בתוספתא פרק ה' דתרומות] המתכוין לתרום אחד מששים ועלתה בידו אחד מחמשים אינה תרומה האומר תרומת הכרי הזה לתוכו הלכה כרבנן שאומרים בפרק ג' אם אמר בצפונו או בדרומו קרא שם וחייב להפריש ממנו תרומתו ואם לא ציין מקום לא אמר כלום, [כל הסוגיא עד סופה מהמיימוני פרק א' דהלכות תרומות וקצתם בירושלמי פרק ו' דשביעית] התרומות והמעשרות אינן נוהגות מה"ת אלא בא"י והנביאים התקינו שיהו נוהגין אף בארץ שנער מפני שהיא סמוכה לא"י ורוב ישראל הולכין ושבין שם וחכמים הראשונים התקינו שיהו נוהגין אף בארץ מצרי' ובארץ עמון ומואב מפני שהם סביבות ולא"י. א"י האמורה בכ"מ הן הארצות שכבש אותן מלך ישראל או שופט או נביא מדעת רוב ישראל וזהו הנקרא כיבוש רבים אבל יחיד מישראל או שבט או משפחה שהלכו וכבשו לעצמם מקום אפי' מן הארץ שנתנה לאברהם אינו נקרא א"י כדי שינהגו בו כל המצות ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל א"י לשבטים ואע"פ שלא נכבשה כדי שלא תהיה כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט ויכבוש חלקו. הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען כגון ארם נהרים וארם צובה וכיוצא בהן אע"פ שמלך ישראל הוא ועל פי בית דין הגדול היה עושה אינו כארץ ישראל לכל דבר ולא כח"ל לכל דבר אלא יצאו מכלל חוצה לארץ ולכלל א"י לא הגיעו ומפני מה ירדו ממעלת א"י מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל א"י אלא נשאר בה משבעה עממים ואילו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה תחילה ואחר כך כבש ארצות אחרות הי' כיבושו כולו באי"י לכל דבר והארצות שכבש דוד הן הנקראין סוריא וכן תניא [בספרי פרשת עקב] שאמר לו הקב"ה לדוד סמוך לפלטיא שלך לא הורשתו ואתה הולך וכובש בחוצה לארץ. [בגיטין דף ח'] סוריא יש דברים שהיא בהם כא"י ויש דברים שהיא בהם כח"ל והקונה בה קרקע כקונה באי"י לעניין תרומות ומעשרו' ושביעית הכל בסוריא מד"ס כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה כיון שגלו בטלה קדושתם שקדושה ראשונה קדשה לשעתה לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד כדאמר רבי בחולין [דף ז'] שקידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא וכן אמר רבי

יוחנן במדרש רות וגם רבי יהושע בן לוי אומר כן בבראשית רבה בפרשת ויחי כשעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדשוה קדושה שנייה העומדת לשעתה ולעתיד לבא כדתניא בסדר עולה [פ"ל דף י"ד ומביאה בפ' הערל (יבמות דף פ"ב)] רבי יוסי אומר והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה ירושה ראשונה ושניה יש להם ושלישית אין להם שהרי שניה לא פסקה. ואמר מר במסכת חולין [דף ז'] הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל לקדשם בשניה כדי שיסמכו עניים עליהם בשביעית פירוש להשכיר עצמם לחרוש ולזרוע וליטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני, [שם דף ו'] ורבינו הקדוש התיר בית שאן מאותן המקומות שלא החזיקו בהן עולי בבל ופטרה מן המעשרות גרסינן בירושלמי דשביעית [פ"ו] משגלו נפטרו וכשעלו בימי עזרא קבלו עליהם חיוב מעשרות מאליהן והסכים הקב"ה על ידם פירוש היו יכולין להניח הרבה כרכים מלקדש יותר ממה שהניחום ושמא גם הכל היו יכולין להניח מלקדש אם היו רוצין ולא היו נענשין אלא קדשו קצת לחייבו בתרומה ומעשרות מה"ת ורבינו משה [פ"א דהלכות תרומות] כתב שמא הועיל הקדוש לעניין תרומות ומעשרות לחייבם מה"ת כאשר יתבאר בסוף המצוה. כתב רבינו יצחק בתשובה אחת [ומביאה בתו' פרק הערל (יבמות דף פ"ב) בד"ה ירושה] לפי דעתי אין שום חכם שיאמר שהקדושה שניה הייתה בזמן בית שני מדרבנן למעשרות דלא משתמיט בשום מקום בתלמוד שיאמר כן שום חכם אלא משמע בכ"מ דמה"ת נהגו תרומות ומעשרות ושביעית וביכורים וכן מצות התלויות בארץ בזמן בית שני וכן ישנו בירושלמי דשביעית פ' ששי ויעש כל הקהל השבים מן השבי וגו' סוכות כי לא עשו סוכות מימי יהושע בן נון ולמה יהושע בן נון פגם הכתוב בכבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיק בשעתו הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו אף ביאתן בימי עזרא פטורים היו ונתחייבו ור' יוסי ברבי חנינא אומר מד"ת נתחייבו שנאמר אשר ירשו אבותיך וירשתה מקיש ירושתך לירושת אבותיך שתהי' מן התורה והטיבך והרבך מאבותיך מה אבותיך פטורים היו ונתחייבו אף אתם הייתם פטורים ונתחייבת' אבותיכם לא היו עליהם עול מלכות ולא נתחייבו ואתם אע"פ שעליכ' עול מלכות נתחייבת' אבותיכ' לא נתחייבו עד לאחר כיבוש וחילוק ואתם כיון שנכנסת' נתחייבת' אבותיכם לא נתחייבו עד אחר שקנו כולה ואתם ראשון ראשון קנה ונתחייב רבי אליעזר אומר מאיליהם קבלו עליהם תרומות ומעשרות שנאמר ובכל זאת אנו כורתים אמנה וגו' פירוש זה מקרא כתוב בסוף עזרא וכתב שם בכורים וחלות תרומות ומעשרות דמשמע שכל זאת קבלו עליהם מדעתם בברית שכרתו עד כאן הירושלמי. וכתב ר' יצחק נראה לי שבזה נחלקו

דרבי יוסי ברבי חנינא אית לי' קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא ומכח קדושה ראשונה הי' מתחייב מה"ת ראשון ור' אליעזר סבר לה לא קדשה לעתיד לבא וגם לא הוטל עליהם לקדש אלא מאיליהן קבלו עליהן לקדש ומיהו כיון שקדשו קדוש מה"ת וכמו שקדושה ראשונה לא הייתה אלא לשעתה כך קדושה שניה לשעתה כרבנן כר' יוסי [דלעיל] ובמקומות אחרות מביא בירושלמי מאיליהן קבלו לומר שתרומה בזמן הזה דרבנן כי ההיא דמס' תרומות [פרק בתרא] שהבאתי בהלי הגעלה [בסמ"ל סימן ע"ז וכן מביאו ר"ש בפי' פ"ו דשביעית וגם מקומות האחרונים וכל הסוגיא מביא שם] [מהמיימוני פ"א דתרומות] נמצא כל העולם כולו לענין המצות התלויות בארץ נחלק לשלש מחלוקות א"י וסוריא וח"ל וארץ ישראל נחלקת לשנים כל שהחזיקו עולי בבל חלק אחד והשאר שהחזיקו עולי מצרים בלבד חלק שני וחוצה לארץ נחלקת לשנים ארץ מצרים ובבל ועמון ומואב המצות נוהגות בהן מד"ס ונביאים ושאר הארצות אין תרומות ומעשרות נוהגות בהן. בפ' כיצד מברכין [ברכות דף ל"ו ובפרק עד כמה (בכורות דף כ"ז)] מוכיח דאפי' מעשר צלף שהוא בארץ מדרבנן נוהג בח"ל רבה מבטל לה ברוב ואכיל לה בימי טומאתו ובביצה [דף י"ב] ובבכורות גרסינן רב טובי בר מתנה הוה ליה גרבא דחמרא דתרומה ובפרק בנות כותים (נדה דף ל"ב) מעשה הי' והטבילה קודם לאמה ואילו בירושלמי דדמאי [פ"ק] משמע שאפי' במה שקדשו עולי מצרי' מכזיב ולהלן פטור בין דמאי בין ודאי [במשנה שם] ופטור מן הדמאי לאו דווקא. ועוד גרסינן בירושלמי דדמאי [פרק ג' ומביאו בתוס' פרק רבי ישמעאל (עבודה זרה דף נ"ט) עם כל הסוגיא מו"ס בד"ה בצר] אמר רשב"ג שלח לי רבי יוסי ברבי אתרוג ואמר ליה אתרוג זה בא לידי מקסרין ולמדתי ממנו שלשה דברים למדתי שהוא ודאי שפירות קיסרין ודאי שהוא טמא שמרביצין עליו מים ושלא בא לידו אחר שאם בא לידו אחר לא היה מודיע לי שבא מקסרין להודיע שהוא טבל אלא הי' מעשר מאחר עליו ומקשה ויחתוך ממנו חתיכה אחת ויקבענה למעשר ומתרץ דהוא חשש לדברי בר קפרא דאמר אין דרך בני אדם לשלוח לחביריהם דברים חסרים וכו' עד שאומר רבי ייסא שאיל לרבי זעירא ולא מפירות המותרות בקיסרין הן ולא התיר רבי קיסרין ומתרץ רשב"ג קודם ר' הוה ומשמע שלאחר שהתיר ר' קיסרין אפי' טבל ודאי היה מותר. ואמר לנו מורי רבי יהודא בשם רבי דוד ממי"ץ שמכזיב ולהלן פטור מן הדמאי שלא לעשות בחומרות הארץ אבל בקולות ח"ל נוהג אף בח"ל כגון אוכל והולך ואחר כך מפריש וקולות אחרות המפורשות שם בפ' עד כמה (בכורות דף כ"ז). וח"ל שאמרנו שתרומות ומעשרות נוהגות זהו בבל ומצרים ועמון ומואב מטעם שבארנו למעלה אבל לא בשאר ח"ל ובירושלמי דחלה [פרק בתרא

ובתוספת דלעיל] גרסינן אמר רבי יוחנן רבותינו שבגולה היו מפרישין תרומות ומעשרות עד שבאו הדובים ובטלום מאן אינהו דובים רב זעירא אמר תרגומניא רב יהודא בשם שמואל אומר חלת ח"ל ותרומת ח"ל אוכל והולך ואחר כך מפריש רבי אבא בשם שמואל אמר לא חשו אלא לתרומה גדולה דגן תירוש ויצהר רבי שילא אומר בשם שמואל לא חשו אלא לתרומה גדולה ולירקות אפי' לתרומה גדולה לא חשו דתני איסי בן יהודא מעשר לירקות מדבריהם פי' אמוראים אלו מפרשים היאך היו עושים קודם שבטלום [בפרק ו' דשביעית מבואר בפי' ר"ש ובירושלמי שם ובפ' בתרא דחלה כל הסוגיא ע"ס וכן בגיטין דף ב' וז' וח'] איזוהי הארץ שהחזיקו בה עולי מצרים מרקם שהיא במזרח א"י ורקם כמזרח עד הים הגדול מאשקלון שהיא לדרום ואשקלון כדרום עד עכו שהיא בצפון ועכו כצפון מקצתה היה מהלך מעכו לכזיב כל הארץ שהיא על ימינו שהוא מזרח הדרך הרי היא בחזקת חוץ לארץ טמאה משום ארץ העמים ופטורה מן המעשר ומן השביעית עד שיודע לך שאותו מקום מארץ ישראל שרצועה מארץ ישראל יוצאה שם כדאי' בגיטין [דף ז'] ומושכת עד כזיב לפיכך כל הארץ שעל שמאלו שהיא במערב הדרך הרי היא בחזקת ארץ ישראל וטהורה משום ארץ העמים וחייבת במעשר ובשביעית עד שיודע לך שהיא פטורה שאותו מקום חוצה לארץ וכל ששופע ויורד מטורי אמנום ולפנים ארץ ישראל ומטורי אמנום ולחוץ לצד המערב חוצה לארץ שהרי התחתון משפע למזרח ולמערב והעליון משפע מצפון לדרום ובראשו קפלוריא כך פירש רבינו יצחק [בתוספת שם דף ח' בד"ה כל ששופך] וניסין שבים רואין אותם כאילו חוט מתוח עליהם מטורי אמנום ועד נחל מצרים מן החוט ולפנים ארץ ישראל מן החוט ולחוץ ח"ל מטורי אמנום הוא אמנה כדגרסי' בירושלמי [דלעיל] לכשיגיעו הגליות לטורי אמנום הם עתידות לומר שירה שנ' תשורי מראש אמנה. מהיכן החזיקו עולי בבל מכזיב ולפנים לצד מזרח מכזיב ולחוץ עד אמנום ועד נחל מצרים לא החזיקו בו וכזיב עצמה לא החזיקו בה כדאיתא בירושלמי דמסכת דמאי [פרק קמא] איזהו סוריא מארץ ישראל ולמטה כנגד ארם נהרים וארם צובה כל יד פרת עד בבל כגון דמשק ואחלב והרן ומנכב וכיוצא בהם עד שנער וצהר הרי הוא כסוריא אבל עכו מקצתה בחוצה לארץ באשקלון ומקצתה בארץ כדמוכח בירושלמי [פרק ו' דשביעית] וכן תחומי ארץ ישראל, [בפ' השולח דף מ"ז] עכו"ם שקנה קרקע בארץ ישראל לא הפקיעה מן המצות אלא הרי היא בקדושתה לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינו כיבוש ככיבוש יחיד אלא מפריש תרומות ומעשרות ומביא ביכורים והכל מן התורה כאילו לא נמכרת לגוי מעולם [שם] ויש קניין לגוי בסוריא להפקיע מן המעשרות ומן השביעית גרסינן בבכורות [דף י"א] אמר רבי יוחנן פירות

הגוי שגדלו בקרקע שקנה בארץ ישראל אם נגמרה מלאכתן ביד גוי ומרחן הגוי פטורין מכלום שני דגנך ולא דיגון גוי וכתב רבינו שמשון דשמא אפי' מדרבנן פטורין בתבואה דגוי בזמן הזה הואיל ואף בתבואות ישראל אין שם חיוב מה"ת לרבנן דרבי יוסי [דלעיל ומביאה בפרק הערל (יבמות דף פ"ב)] והא דגזרינן [במנחות דף ס"ז] משום בעלי כיסין בגוי שלקח מישראל וכן כתב מורי רבינו יהודא וכן הל' [בדף י"א דלעיל כל הסוגיא עד סוף] ואם לקחן ישראל אחר שנתלשו קודם שתגמר מלאכתן וגמרן ישראל חייבין בכל מה"ת ומפריש תרומה גדולה ונותנה לכהן ותרומת מעשר ומוכרה לכהן ומעשר ראשון והרי הוא שלו מפני שהוא אומר ללוי במעשר ולכהן בתרומת מעשר אני באתי מכח איש שאין אתם יכולין ליטול ממנו כלום ומפני מה לא יתן תרומת מעשר לכהן כתרומה גדולה לפי שנא' בתרומת מעשר כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר וגומר טבל שאתה לוקח מישראל אתה מפריש ממנו תרומת מעשר אבל טבל שאתה לוקח מן הגוי אין אתה נותן לכהן תרומת מעשר שהפריש ממנו אלא מוכרה לכהן ולוקח דמיה ודוקא לוקח מן הגוי אבל לוקח מישראל אמרינן בפרק הפועלים (בבא מציעא דף פ"ח) עשר תעשר ואכלת ולא מוכר תבואת זרעך ולא לוקח ומעמידה רבינו יצחק בר רבי מרדכי [בתוספת שם בד"ה תבואה] כשלקח מישראל קודם מירוח כמו שיתבאר בהל' מעשר [מ"ע קל"ה] אבל בלוקח מן הגוי קודם מירוח אין חשוב לוקח להפטר מאחר שאין קניין לגוי בארץ ישראל להפקיע מן המעשר. אמנם בירושלמי דדמאי [פי הלוקח מן הנחתום] נחלקו אמוראי' אליבא דרבי יוחנן ואליבא דרבנן אם יש קניין לגוי או אין קניין. אבל אפי' לפירוש רבינו יעקב [בתוספת דלעיל] שמעמידה בלוקח לאחר מירוח אבל לוקח קודם מירוח זרעך קרינא ביה אין חילוק בין ישראל לגוים, [כך משמע בפרק השולח (גיטין דף מ"ז) ובפ' ה' דמעשרות וכן כל הסוגיא במיימוני פ"א דהלכות תרומות ועיין שם בהשגות ועונת המעשרות מבואר לקמן מ"ע קל"ה ודדיגון דגוי חייב מדבריהם בפ' רבי ישמעאל (מנחות דף ס"ז)] ישראל שמכר לגוי פירותיו קודם שיבאו לעונת מעשר וגמרן הגוי פטורין מן התרומה ומן המעשרות ואם אחר שבאו לעונת המעשרות אע"פ שגמרן הגוי חייבין בכל מדבריהם וכן גוי שגמר פירות ישראל הואיל ודיגונו ביד גוי אינן חייבין בתרומה ומעשר אלא מדבריהם. מכר הגוי לישראל פירות מחוברין אחר שבאו לעונת המעשרות ומרחן הגוי ברשות ישראל אינם חייבים בתרומה ומעשר אפילו מדבריהם הואיל ובאו לעונת המעשרות ברשות הגוי ומרחן הגוי אע"פ שהן ברשות ישראל. וזו היא תקנה גדולה לדרים בא"י בזמן הזה ליקח מתבואת הגוי אחר שנגמר כי אפי' מתבואות ישראל אין שם חיוב אלא מדרבנן לרבנן דרבי יוסי ושל גוי פטור לגמרי ואין להחמיר

ולומר שעכו"ם גוזלי קרקע הם וקרקע אינה נגזלת שהרי קנאום בכבוש ואע"ג דחיישינן בפ' לולב הגזול (סוכה דף ל') בעניין הושענא יש לחלק שהיו ישראל מרובים והיו להם קרקעות והיו גוזלין ומאנסין מהם וגם היו העכו"ם יותר אנסים ממה שהם עכשיו ומה שאומר בפרק הקומץ (מנחות דף ל"א) גבי טבל שנתערב בחולין לך וקח מן העכו"ם ועשר עליו דקסבר יש קנין והוה לי' מן הפטור דאורייתא על הפטור דאוריי' ומדבריהם חייב שמא סובר נתקדשה בראשון לעתיד לבא כרי יוסי מאחר שבתבואות ישראל חייב מה"ת החמירו בתבואות עכו"ם מדבריהם כן כתב בספר התרומה [בהל' ארץ ישראל]. לדברי רבי בפ' השולח [גיטין דף מ"ז וההל' בערובין דף מ"ו] והלכה כמותו מחבירו אמרינן שותפות העכו"ם חייבת בתרומה ובמעשרות כיצד ישראל ועכו"ם שלקחו שדה בשותפות אפילו חלקו השדה בקמתה ואין צ"ל אם חלקו גדיש הרי טבל וחולין מעורבין זה בזה בכל קלח וקלח מחלקו של עכו"ם אע"פ שמרחן העכו"ם וחייבים מדבריהם, בד"א בארץ ישראל שהמעשרות שם של תורה ובשל תורה אין ברירה אבל אם לקחו שדה כסוריא הואיל והמעשרות שם מדבריהם אפי' חלקו הגדיש של עכו"ם פטור מכלום דבסוף ביצה [דף ל"ח] פסקינן הלכה כרבי אושעיה דאמרי בדרבנן יש ברירה מכלל דבשל תורה אין ברירה. ורבינו יצחק פוסק [בתוספות דנדרים פרק השותפין בד"ה אמר] כראב"י שסובר אף בשל תורה יש ברירה בבבא קמא [דף נ"א] גבי המדלה מים מן הבור הילכך הלכה כרשב"ג החולק על רבי [בפרק השולח דף מ"ז] דאמר יש ברירה ושל ישראל חייב ושל עכו"ם פטור ועוד שבכל התלמוד פוסק רב אלפס שאין הלכה כרבי אלא מחבירו ולא כרשב"ג שהיה אביו ורבו כתב רבי' משה [בסוף פ"א דהלכות תרומות] שהתרומה בזמן הזה אפי' במקום שהחזיקו עולי בבל ואפי' בימי עזרא אינה מן התורה אלא מדבריהם שאין לך תרומה של תורה אלא בארץ ישראל ובזמן שהיו כל ישראל שם שנא' כי תבואו ביאת כולכם כמו שהיו בירושה ראשונה וכמו שהן עתידים לחזור בירושה שלישית לא כמו שהיו בירושה שניה שהיתה בימי עזרא שהיתה ביאת מקצתן לפיכך אינה מן התורה כעניין שאנו אומרים גבי חלה בכתובות [דף כ"ד] וכן נראה לו שהוא הדין במעשרות שאין חייבים עליהם בזמן הזה אלא מדבריהם כתרומה. עד כאן דבריו. וראיתו נראה מדאמרינן בפסחים [דף מ"ד] ובנזיר [דף ל"ז] גבי קופות הנח לתרומה מתבואת ישראל בזמן הזה מדרבנן ואינו אומר קסבר משמע שסובר שכך הלכה. ועוד שנחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בפ' הערל (יבמות דף פ"ב) אליבא דרבנן דרבי יוסי משמע דסבירא להו שכך הל' כדדייקינן בפ' אלו קשרים (שבת דף קי"ב) מדמתרץ לה אליבא דר' יהודא הכי סבירא ליה ולר' יוחנן הויא תרומה דרבנן לרבנן

והלכה כמותו לגבי ריש לקיש וכן פוסק רבינו יצחק [בתוס' דפ"ד דלעיל בד"ה ירושה] רק שאומר שבימי עזרא היתה מן התורה:

מצות עשה קלד

כי (א) תקחו מאת בני ישראל את המעשר וגו' את תרומת ה' מעשר מן המעשר מכאן שמצות עשה על הלוי שמן המעשר שלוקח מישראל שיתן אחד מעשרה לכהן, ויש רשות לישראל להפריש אותה וליתנה לכהן ויתן המעשר ללוי אחר שהפריש ממנו תרומתו כדאמר רבי יוסי בירושלמי פ"ק דתרומות ואבא אליעזר בן גומל בפרק כל הגט (גיטין דף ל). ישראל שהפריש מעשר ראשון כשהוא שבולים קודם שידוש ויפריש ממנו תרומה ונתנו ללוי אין הלוי חייב להפריש ממנו תרומה גדולה אחר שידושנו אלא תרומת מעשר בלבד כדאיתא בפרק כל שעה (פסחים דף ל"ה) ובמסכת ברכות [דף מ"ז] אבל אם דש ישראל והפריש מעשר מן הדגן קודם שיפריש תרומה גדולה ונתנו ללוי חייב הלוי להפריש ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר מאחר שנעשה דגן נתחייב בתרומה גדולה שנא' ראשית דגנך, תניא בתוספתא [פ"ג דתרומות] ומביאה בביצה [דף י"ג] בן לוי שלקח מעשר שבולים לא יתן תרומתו לכהנים שבולים אלא קונסים אותו לדוש ולזרות וליתן לו מעשר מן המעשר מן הדגן ואין חייב ליתן לו מעשר מן התבן ואם הפריש תרומת מעשר שבולים כמו שנתנו לו הר"ז כותש ונותן לכהן את הזרע ואת התבן ומפני מה קונסין אותו לכתוש מפני שלקח המעשר שבולים והפקיע ממנו תרומה גדולה תניא בסוף תוספתא דתרומות תרומת מעשר שהיה בה אחד משמנה בשמינית מוליכה לכהן פחות מכאן אינו מטפל בה להוליכה אלא משליכה לאור ושורפה ביין ובשמן אפי' כל שהו מוליכה לכהן ובלבד שתהא תרומת מעשר ודאית וטהורה אבל אם הייתה טמאה או שהייתה של דמאי אם אין בה כשיעור אינו מטפל בה אלא שורפה [בתוס' דבכורים פרק א'] אין תורמין תרומה גדולה אלא מן המוקף דכתיב והרמותם ממנו תרומת ה' ממנו מן המוקף כדתניא בספרי [פרשת קרח] ומקרא הוא בתרומת מעשר ואינו בא ללמד על תרומת מעשר שהרי אינה צריכה מוקף [כדאיתא בפ' ב' דביכורים] ולא בא ללמד אלא על תרומה גדולה וכן מפרש בירושלמי [פרק ב' דתרומות] כיצד היה לו חמשים סאה בבית אחד וחמשים סאה בבית אחר לא יפריש מאחת מהן שתי מאים על המאה שנמצא מפריש תרומתו ממקום זה למקום אחר ואם הפריש שלא מן המוקף תרומתו תרומה. תניא בתוספתא [פרק ג' דתרומות] פירות המפוזרין בתוך הבית או שתי מגורות שבבית תורם מאחת על הכל, [שם] שקי תבואות ועיגולי דבילה וחביות של גרוגרות אם היו בהקפה אחת תורמין מאחת על הכל חביות של יין שלא סתם פיהם תורם מכל אחד ואחד נסתמו

תורם מאחת על הכל, ואמרינן בפרק האשה רבה (יבמות דף צ"ב) שבשבתות ובימים טובים מותר להפריש שלא מן המוקף שנינו במסכת ביכורים ומפרש לה בירושלמי דתרומות [פ"ב] תרומת מעשר מפרישין אותה שלא מן המוקף שנא' מכל מעשרותיכם תרימו וגומר אפילו מעשר אחד במדינה זו ומעשר אחד במדינה אחרת מפריש תרומה אחת על הכל, ות"ח אין תורמין אלא מן המוקף ואפי' לתרומת מעשר כדאיתא בגיטין [דף צ'] גבי בן לוי שנותנין לו מעשר שאין נותנין מתנות אלא לחבר כדאיתא בפ' הזרוע (חולין דף ק"ל) לכך אומר שם וכי נחשדו חבירים על כך לתרום שלא מן המוקף, [פ"ב דתרומות] בן לוי שהי' לו מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו והניחו להיות מפריש עליו והולך והוא בטלו מה שעשה עשוי שנא' כי את מעשר ב"י אשר ירימו להי' מלמד שהוא עושה את כולן תרומה לאחד. [שם] הפריש ממנו תרומת מעשר תחילה ואחר כך הניחו להיות מפריש עליו והולך עד שיעשה כולו תרומת מעשר ויתננו לכהן לא עשה ולא כלום שנאמר את מקדשו ממנו בזמן שקדשיו בתוכו עושין אותו תרומה לאחרים אין קדשיו בתוכו אין עושין אותו תרומה לאחרים וכן המניח פירות להיות מפריש עליהן תרומה גדולה צריך להיות טבולין לתרומה ואם הניחן להיות מפריש עליהן מעשר צריך שיהיו טבולין למעשר, [פרק ד' דתרומות ובקדושין דף מ"א] עושה אדם שליח להפריש תרומות ומעשרות שנאמר כן תרימו גם אתם לרבות את השליח ועושה אדם שליח לתרום מכל התבואות שיהיו לו עד עולם מאחר שיכול ליתנם לשלוחו ולזכותם לו מעכשיו שיקנה לו גוף הקרקע לפירות כך פירש רבי יצחק בנזיר [דף י"ב] בענין כל מידי דמצי עביד מצי משוי שליח, [בריש תרומות ובקידושין דף מ"א ובסוף פ"ב דהמביא תניין דף כ"ג] ואין עושין שליח עכו"ם שנ' כן תרימו גם אתם מה אתם בני ברית אה שלוחכם בני ברית. שנינו בתחילת מסכת תרומות חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה החרש והשוטה והקטן והתורם את שאינו שלו והנכרי שתרם של ישראל ואפילו ברשותו אין תרומתן תרומה אבל התורם משלו על של אחרים הרי זו תרומה ותיקן פירותיהן וטובת הנאה שלו שנותנם לכל כהן שירצה כדאמר רבי יוחנן בפרק אין בין המודר (נדרים דף ל"ו), תני בקידושין [דף נ"ב] מי שתרם שלא ברשותו ובא בעל הבית ואמר לו כלך אצל יפות אם היו שם פירות יפות יותר ממה שתרם תרומתו תרומה ואם לא היו שם פירות יפות יותר ממה שתרם אין תרומתו תרומה שלא אמר כך אלא דרך קטטה ואם בא בעל הבית והוסיף בין יש לו יפות בין אין לו יפות תרומתו תרומה, עוד שנינו שם [בפ"ק דתרומות] חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה בעל קרי שאינו יכול לברך ואין כך הלכה לפיכך נמנה במקומו חרש המדבר ואינו שומע לפי שאינו שומע הברכה כך

מפרש בירושלמי [שם] והאלם ששומע ואינו מדבר והערום מפני שאינן יכולין לברך והשיכור והסומא מפני שאינן יכולין לכוין ולהפריש את היפה משמע שאין אלם נפסל אלא מפני שאין יכול לברך מכלל שתרומה ניטלת במחשבה בלא שום דיבור, בדף מ"ח דלעיל ועונת נדרים מבואר בסמל"ת ל"ת רמ"ב והל' בעירובין דף מ"ו] קטן שלא הביא שתי שערות ר' יהודא אומר תרומתו תרומה רבי יוסי אומד עד שלא בא לעונת נדרים אין תרומתו תרומה ומשבא לעונת נדרים תרומתו תרומה והלכה כר' יוסי. מסקינן בחולין [דף י"ב] האומר לשלוחו צא ותרום לי והלך לתרום ואינו יודע אם תרם אם לא תרם ובא ומצא כריו תרום אין חזקתו תרום שאין אומרים באיסורין חזקה שליח עושה שליחותו להקל אלא להחמיר וחושש שמא אחר תרם שלא ברשות. שנינו בפ"ד דתרומות האומר לשלוחו צא ותרום לי תורם כדעתו של בע"ה לפי שיודע בו אם הוא בעל עין יפה או בעל עין רעה ואם אינו יודע דעתו של בעל הבית תורם כבינונית אחד מחמשים פיחת עשרה או הוסיף י' תרומתו תרומה אם נתכוין להוסיף אפי' אחד אין תרומתו תרומה [בפי ראשית הגז דף קל"ו] פירות השותפין חייבין בתרומה ובמעשר שנא' מעשרותיכם אפי' של שנים והשותפין אינם צריכים ליטול רשות זה מזה אלא כל התורם מהם תרומתו תרומה, [בפ"ג דתרומות] תרם אחד מהם ובא השני ותרם תרומה שניה מפני שלא ידע שתרם חברו. פי' בירושלמי [שם ור"ש מביאו בפי' שם] אם היו ממחין זע"ז תרומה השני אינה תרומה ואם לא היו ממחין ותרם הראשון כשיעור אין תרומת השני תרומה ואם לא תרם הראשון כשיעור תרומה השני תרומה כדברי רבי יוסי [שם] דתנן סתם משנה כמותו בתמורה [דף י"ב ועיין בדף י"ג ובפירוש ר"ש דלעיל]. לשון אחר ממחין כמו מומחין לתרום [בדף ג' דלעיל] האומר לשותפו או לשלוחו לתרום והלכו לתרום ובטל שליחותם קודם שיתרמו אם לא שינה השליח תרומתו תרומה ואם שינה כגון שאמר לו תרום מן הצפון ותרם מן הדרום הואיל ובטל שליחותו מקודם אינה תרומה תניא בתוס' דתרומות [פ"ק] אריס שתרם ובא בעל הבית ועיכב אם עד שלא תרם עיכב אין תרומתו תרומה ואם משתרם עכב תרומתו תרומה. [שם] והאפוטרופין תורמים נכסים של יתומין להאכיל אבל לא להניח עוד תניא בתו' [שם] הגנב והגזלן והאנס תרומתו תרומה ואם היו הבעלים רודפין אין תרומתן תרומה [שם] הבן והשכיר והעבד והאשה תורמין תרומה על מה שהן אוכלין אבל לא יחתמו על הכל שאין אדם תורם דבר שאינו שלו [שם] הבן כשאוכל עם אביו והאשה בעיסתה תורמין מפני שהם תורמין ברשות והפועלים אין להם רשות לתרום אלא מדעת בעל הבית אמרינן במנחות [דף ס"ז] הנכרי שהפריש תרומה משלו דין תורה שאינה תרומה לפי שאינו חייב ומדבריהן גזרו שתהא

תרומתו תרומה גזרה משום בעלי כיסין שלא יהא זה הממון לישראל ויתלה אותו בגוי כדי לפוטרו. ובודקין את הגוי שהפריש תרומה כדא' רב בערכין [דף ו'] אם אמר בדעת ישראל הפרשתי תנתן לכהן ואם לאו טעונה גניזה שמא בלבו לשמים בד"א בא"י אבל גוי שהפריש תרומה בחוצה לארץ לא גזרו עליה ומודיעין אותו שאינו צריך ואינה תרומה כלל. המפריש תרומות ומעשרות וניחם עליהם הר"ז נשאל עליהם לחכם ומתירם. לו כדרך שמתירין שאר נדרים ותחזור חולין כמו שהייתה כדאמרינן בנדרים [דף נ"ט]. ואף בשאר הקדשות נשאלין לבית הילל דאמר במסכת נזיר [דף ל"א] אין הקדש טעות הקדש הילכך כשהחכם עוקר הנדר מעיקרו ועושהו הקדש טעות אינו הקדש והביאו בב"ב [דף ק"כ] המפריש תרומה במחשבה בלבד ולא הוציא בפיו כלל הרי זו תרומה [בביצה דף י"ג ובספרי פרשת קרח] שנא' ונחשב לכם תרומתכם תניא בתוספתא [פ"ג דתרומות כל הסוגיא] התורם את הגורן צריך שיכוין את לבו שתהא זו תרומה על הכרי ועל מה שבצדדין ועל מה שבתוך התבן התורם את היקב צריך שיתכוין לתרום על מה שבחרצנים ועל מה שבזגין התורם את הבור של יין צריך שיכוון לבו לתרום על מה שבגפן ואם לא נתכוין אלא תרם סתם נפטר הכל שתנאי בית דין הוא שתרומה על הכל עוד שם התורם כלכלה של תאנים ונמצא תאנים בצד הכלכלה הרי אלו פטורין מפני שלבו לתרום על הכל שנינו בתרומות [דף נ"ט] אין משנין פירות תרומה ומעשר מברייתם חוץ מזתים וענבים שנינו בפרק שני דתרומה אין תורמין ממין על שאינו מינו שנא' כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב ואם תרם אין תרומתו תרומה. [שם] כל מין חיטין אחד כל מין תאנים וגרוגרות ודבילה אחת הן ותורם מזה על זה, [שם] כל מקום שיש כהן תורם מן היפה שנאמ' בהרימכם את חלבו ממנו וכל מקום שאין כהן תורם מן המתקיים. עוד שנינו שם [בדף נ'] כל שהוא כלאים בחבירו לא יתרום מזה על זה אפילו מן היפה על הרעה וכל שאינו כלאים בחבירו תורם מן היפה על הרעה אבל לא מן הרעה על היפה ואם תרם מן הרעה על היפה תרומתו תרומה חוץ מן הזונין על החטין מפני שאין הזונין מאכל אדם ואמר מר [בתמורה דף ה' ובפ' המוכר את הספינה דפ"ד וביתר מקומות] מניין לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה שנ' ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו הא אם לא תרימו חלבו ממנו תשאו עליו חטא ואם אינו קדוש נשיאות חטא למה שנינו בפ' ראשון דתרומות אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמר' מלאכתו ומסיים בה בספרי [פרשת קרח] שנאמר כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב מן הגמור על הגמור ואם תרם תרומתו תרומה ותניא בתוספתא [פ"ג דתרומות] מאימתי תורמין את הגורן משיכבור

כבר מקצת תורם מן הכבוד על שאינו כבור. [שם] הכניס שבולין לביתו לעשותם מלילות הר"ז תורם מן השבולין. [שם] מאימתי תורמין את הגת משהלכו בה שתי וערב. מאימתי תורמין את הזתים משיטענו. שנינו בפ' שני דתרומות אין תורמין מן הטהור על הטמא ואם תרם תרומתו תרומה באמת אמרו כלומר הל"מ שעגול של דבילה שנטמא מקצתו תורמין לכתחילה מן הטהור שבו על הטמא שבו ולא העיגול בלבד שהוא גוף אחד אלא אפי' אגודה של ירק אפילו ערימה של חטין שנטמאת מקצתה תורמין מהטהור שבה על הטמא שבה אבל אם היו שני עיגולין או שני אגודות או שני ערימות אחת טמאה ואחת טהורה בצדה לא יתרום מן הטהור על הטמא. שנינו שם ומביאה בהאשה רבה [דף פ"ט] אין תורמין מן הטמא על הטהור ואם תרם בשוגג תרומתו תרומה במזיד לא תיקן את השירים וזה שהרים תרומה ויחזור ויתרום לדברי רב נתן בר הושעיא בפרק האשה רבה [שם] ורב חסדא חולק שם ואומר אינה תרומה כלל ואין זה דומה ליין וחומץ שהן שני שמות ולכך בשוגג אינה תרומה ואע"פ ששם במזיד תרומתו תרומה כאן קנסו מפני שטמא אינו ראוי לאכילה כלל כך פי' רבינו יצחק [בתו' שם בד"ה אין וד"ה קישות] שנינו בפ"ק [דף מ"ה] אין תורמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההפקר ולא ממעשר ראשון שנטלה תרומתו ולא ממעשר שני והקדש שנפדו ולא מן החיוב על הפטור ולא מן הפטור על החיוב ולא מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש ולא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש ולא מפירות חוצה לארץ על פירות הארץ ולא מפירות הארץ על פירות חוצה לארץ ואם תרם תרומתו תרומה. אומרי' בית הלל בפ"ק [שם והסוגיא בירושלמי שם ובפירש ר"ש] שאין תורמין שבולין על חטין וזיתים על שמן וענבים על יין ואם תרם אין תרומתו תרומה גזירה שלא יטריח הכהן לכתוש ולדרוך אבל תורמין שמן על זתים הנכבשין ויין על ענבים לעשותם צמוקין הא למה זה דומה לתורם שני מינין שאינם כלאים זה בזה מן היפה על הרעה. ובפרק שני [דף נ'] שנינו וכן תורמין מזיתי שמן על זיתי כבש אבל לא מזיתי כבש על זיתי שמן מיין שאינו מבושל על המבושל אבל לא מן המבושל על שאינו מבושל מן הצלול על שאינו צלול אבל לא מן שאינו צלול על הצלול ובכולן אם תרם תרומתו תרומה. גרסינן בירושלמי ור"ש מביאו בפירוש [דלעיל] אמר רבי יוחנן מיחלפא שיטתיה דרבי יהודא דאיירי למעלה מזאת המשנה שכאן משמע שיין שאינו מבושל טוב יותר ובפ' בתרא [דף נ"ט] שנינו שרבי יהודא מתיר לבשל יין של תרומה מפני שמשביחו ומתרץ רבי אליעזר כאן בכהן וכאן בבעלים פירוש המבושל טוב להתקיים ולכך הותר לכהן לבשל אבל בעלים צריכים לתרום מן היפה ושאינו מבושל טוב יותר לשתייה. שנינו בפ"ק

[דף מ"ט] אין תורמין שמן על הזתים הנכתשים ולא יין על הענבים הנדרכות שזה דומה לתורם מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו ואם תרם תרומתו תרומה ויחזור ויתרום מן הענבים ומן הזתים הראשונה מדמעת והאוכלה חייב עליה כשאר תרומות גמורות אבל השנייה לא. אין תורמין חומץ על היין ואם תרם בשוגג אינה תרומה במזיד תרומתו תרומה אבל תורמין יין על חומץ. דתניא בפ' הספינה (בבא בתרא דף פ"ד) לרבנן דרבי שהיין והחומץ מין אחד הן לעניין תרומה ומעשר ואע"פ שבירושלמי פוסק כרבי [ריש פ"ג דתרומות והסוגיא בספ"ב] מ"מ מודה רבי שאם תרם כבר תרומתו תרומה דמן התורה הוי מין אחד ולא שנים כך כתב רבינו שמשון [ברפ"ג דתרומות כל הסוגיא מבואר ממשמעות התוספתא פ"ד דתרומות] [במיימוני פ"ה דהלכות תרומות] היה בלבו לתרום חומץ על חימץ ונמצא החומץ שתרם יין אינה תרומה. שנינו בפ"ג התורם חבית של יין על היין ונמצא חומץ אם נודע שהייתה חומץ עד שלא תרמה אין תרומתו תרומה ואם אחר שתרם החמיצה הר"ז תרומה ואם ספק תרומה ויחזור ויתרום. וכן שנינו במסכת תרומות [שם] התורם קישות ונמצאת מרה אבטיח ונמצאת סרוחה תרומה ויחזור ויתרום מפני שהוא ספק אוכל כדאיתא בירושלמי [שם] ובהאשה רבה [דף פ"ט] מפרש דהתם שוגג קרוב למזיד הוא דאיבעי למיטעמיה [בפ"ג דלעיל] הראשונה אינה מדמעת בפני עצמה ואין חייבין עליה חומש וכן השנייה כיצד נפלה אחת מהן לתוך החולין אינה מדמעתן נפלה שנייה למקום אחר אינה מדמעתן נפלו שתיהן למקום אחד מדמעות כקטנה שבשתיהן תניא בפרק המוכר פירות [דף צ"א] ובקידושין [דף ע"ט] הבודק את החבי והניחה להפריש תרומה על אחרים עד שתעשה כולה תרומה ויתננה לכהן ולאחר זמן בדקה ומצאה חומץ מעת שבדקה תחילה עד שלשה ימים ודאי יין וכל יין שחשב באותן הימים שתרומה שלו בחבית הרי הוא מתוקן מכאן ואילך ספק וצריך להפריש תרומה שנייה כך מפרש שם רבי יוחנן. וריב"ל אמר כל שלשה ימים קודם בדיקה אחרונה ודאי חומץ משם למפרע ספק והיא תרומה ויחזור ויתרום ורבינו יעקב תופס עיקר כריב"ל בכ"מ ורבינו יצחק ורבינו שמואל [בתו' שם ובתו' דע"ז לקמן] פוסקין כאן כרבי יוחנן הלכה למעשה דהא דרומאי משמיה דר' יהודא בן לוי סוברין כרבי יוחנן וכן רבא בע"ז [דף ס"ו]. ובפרק המוכר פירות (בבא בתרא דף צ"ו) משמע שסובר רבי יוחנן ריחיה חלא וטעמיה חמרא ומברכין עליו בורא פרי הגפן בגיטין [דף ל"א] אמר בג' פרקים צריך לבדוק את היין שהניחו להפריש עליו שמא החמיץ ואלו הן בקידום של מוצאי החג ובהוצאת סמדר ובשעת כניסת מים לבוסר פירוש שהבוסר

יש בתוכו לחלוחית ותנן נמי במס' שביעית [פ"ד] הבוסר משהביא מים אוכל בו פתו בשדה ויין מגתו מפרישין עליו בחזקת שהוא יין מ' יום:

מצות עשה קלה

מצות עשה (א) שאחר שהפריש תרומה גדולה שיפריש אחד מי' מן הנשאר והוא הנקרא מעשר ראשון ונותנו ללוי בין זכרים בין נקבות שנאמר כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' וגו' ונאמר ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בישראל ומותר לאוכלו בטומאה ונאכל לזרים שאין בו קדושה כלל וכל מקום שנאמר במעשר קדש או פדייה אינו אלא מעשר שני ומניין שמעשר ראשון חולין שנאמר בהרימכם את חלבו ממנו ונחשב ללוים כתבואת גורן וכתבואת יקב ואכלתם אותו בכל מקום פירוש אף בבית הקברות מה גורן ויקב חולין לכל דבר אף מעשר ראשון שניטלה תרומתו חולין לכל דבר. לוים וכהנים מפרישין מעשר ראשון כדי להפריש ממנו תרומת מעשר וכן הכהנים מפרישין שאר תרומות ומעשרות לעצמן ולפי שהכהנים נוטלין מן הכל יכול יאכלו פירותם בטבלן ת"ל כן תרימו גם אתם דרשו רבותינו בספרי [קרח ושם כל הסוגיא דלעיל] על פי הקבלה אתם אלו הלוים גם אתם לרבות את הכהנים. אמרינן בירושלמי דמסכת מעשר שני [פ"ה] אין מוציאין המעשר מיד הלוים שנא' כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר וגו'. וכן כל מתנות כהונה אין מוציאין מכהן לכהן כדאמר בפרק הזרוע (חולין דף ק"ל) ועזרא קנס את הלוים בזמנו שלא יתנו להם מעשר ראשון אלא ינתן לכהנים כדאמר בפרק יש מותרות (יבמות דף פ"ו) לפי שלא עלו לירושלים עמו ומפני כך שנינו בסוטה [דף מ"ז ומ"ח] שיוחנן כהן גדול ביטל הוידוי של המעשרות. תניא בפי' הזרוע (חולין דף ק"ל) האוכל פירותיו טבלים וכן הלוי שאכל מעשר בטבלו אע"פ שהן חייבין מיתה לשמים אין משלמין המתנות לבעליהן שנאמר אשר ירימו לה' אין לך בהם כלום עד אשר ירימו אותם, [בפי עד כמה דף כ"ז ובירושלמי פרק בתרא דחלה] ובח"ל מותר לאדם להיות אוכל והולך תחילה ואחר כך מפריש תרומות ומעשרות מעשרין ממקום זה על מקום אחר ואין צריך לעשר מן המוקף ואפי' תרומת מעשר שנינו במס' ביכורים [פ"ב] שאינה צריכה מוקף אבל אין מעשרין ממין על שאינו מינו ולא מן החיוב על הפטור ולא מן הפטור על החיוב ואם עשר אינו מעושר, [במיימוני פ"א דהל' מעשר] כל שאמרו בתרומה אין תורמין מזה על זה כך במעשר אין מעשרין מזה על זה וכל שאמרו בתרומה אם תרם תרומתו תרומה כך במעשרות אם הפריש מעשרותיו מעשרות וכל שהוא פטור מן התרומה פטור מן המעשר וכל התורם מעשר כי בכל עניינים אלו משפט אחד להם. [בספרי פי' קרח] אין מעשרין אלא מן המובחר שנא' בהרימכם את חלבו ממנו ונחשב

גומר כשם שמעשר שמפרישין הלוים מן החלב שבו כך מעשר שמפרישין ישראל מן הגורן ומן היקב מן החלב שבו. [בפ"ק דאבות ובפרק ד' דתרומות] אין מעשרין באומד אלא במדה או במשקל או במניין וכל המדקדק בשיעור הר"ז משובח והמרבה במעשרות פירותיו מתוקנין ומעשרותיו מקולקלין שהרי הטבל מעורב בהן. תניא בתוספתא [פרק ה' דברכות] העושה כל המצות צריך לברך לפיכך המפריש מעשר זה מברך תחילה כדרך שמברך על כל המצות וכן מברך על מעשר שני ועל מעשר עני ועל תרומות מעשר ומברך על כל אחד בפני עצמו ואם הפריש הכל זה אחר זה מיד ולא סח בינתים כוללן בברכה אחת ומברך להפריש תרומות ומעשרות כדתני ר' חייא בירושלמי דדמאי [פ"ה] וכן בתוספתא [דלעיל]. [בפרק הפועלים דף פ"ה] אינו חייב להפריש מעשר מה"ת אלא הגומר פירותיו לאוכלן לעצמו אבל הגומרן למוכרן פטור מה"ת וחייב מדבריהם וכן הלוקח פטור מה"ת שנא' עשר תעשר ואכלת ולא מוכר תבואת זרעך ולא לוקח ומפרש רבינו יעקב [בתוס' שם בד"ה תבואת] ורבינו משה [פ"ב דהלכות מעשר] בד"א כשלקחן אחר שנגמרה מלאכתן ביד המוכר אבל נגמרה ביד הלוקח חייב לעשר מה"ת ורבינו יצחק ברבי מרדכי מפרש להיפוך דאדרבה כשלקחן אחד שנגמרה מלאכתן ביד המוכר כיון שחל עליו שם טבל ברשות המוכר שוב לא יפקע אבל לוקח שלקחן קודם שנגמרה מלאכתן למעשר ההוא פטור מה"ת וצריכין לחלק בין לוקח מישראל ללוקח מעכו"ם כאשר ביארנו מפני שמוכיח בבכורות [דף י"א] שלוקח מגוי קודם מיתה מתחייב מה"ת [פ"ק דמעשרות כל הסוגיא] פירות שאינן ראויות לאכילה בקטנן כגון בוסר וכיוצא בו אין חייבין במעשר עד שיגדלו ויעשו אוכל שנאמר מזרע הארץ מפרי העץ עד שיהא פרי וכן התבואה וקטנית שנאמר עשר תעשר את תבואת זרעך עד שתעשה תבואה וזו היא עונת המעשרות וקודם שתגיע התבואה והפירות לעונה זו מותר לאכול מהם כל מה שירצה ובכל דרך שירצה פירות שהם ראויות לאכילה בקטנן כגון הקשואין וכיוצא בהן שאין מניחין אותן אלא כדי להוסיף בגופן בלבד אבל הן ראויות מתחילה לאכילה הרי אלו חייבין במעשר בקטנן שמתחילת יציאתן באו לעונת המעשרות איזוהי עונת המעשרות משיגיעו הפירות להזרע ולהצמח הכל לפי מה שהוא הפרי כדמפר' בירושלמי [שם] ושיעור זה בזתים ובתבואה משיביאו שליש ושאר כל הפירות מפורשות בפ"ק דמס' מעשרות כל אחד לפי ענייננו, ובפרק חמישי שנינו לא ימכור אדם פירותיו משבאו לעונת המעשרות למי שאינו נאמן על המעשרות ולא בשביעית למי שהוא חשוד על השביעית, ואם בכרו נוטל את הביכור ומוכר את השאר [בדף ס"א דלעיל] פירות שהגיע לעונת המעשרות ונתלשו ועדיין לא נגמרה מלאכתן כגון תבואה שקצרה ודשה

ועדיין לא מירחה מותר לאכול ממנה עראי עד שתגמר מלאכתה ומשתגמר מלאכתה אסור לאכול ממנה עראי, ומפרש בירושלמי [שם] בד"א בגומר פירותיו למוכרן בשוק אבל אם כוונתו להוליכן לבית הר"ז מותר לאכול מהן עראי אחר שנגמרה מלאכתן עד שיקבעו למעשר, ואחד מששה דברים קובעת למעשר וכולן מפורשין יחד בירושלמי דמעשרות פ"ד ואלו הן הבית והמקח והמלח והאש והתרומה והשבת ואמרי' בסוף פר' המביא [דף ל"ה] במסכת ביצה שכולן אין קובעין אלא בדבר שנגמרה מלאכתן כיצד פירות שדרכן להוליכן לבית אע"פ שנגמרה מלאכתן אוכל מהן עראי עד שיכנסו לבית נכנסו לבית נקבעו למעשר ואסור לאכול מהן עד שיעשר וכן אם מכרן או בשלן באור או כבשן במלח או שהפריש מהן תרומה או שנכנס עליהן השבת לא יאכל עד שיעשר אע"פ שלא הגיעו לבית. הכניסן לבית קודם שנגמר מלאכתן אוכל מהן עראי התחיל לגמור מלאכתן מאחר שנכנסו לבית חייב לעשר הכל כיצד הכניס קישואין ודלועין לתוך הבית קודם שיפקס פירוש קודם שישפשף, משיתחיל לשפשף אחת להסיר השער דק שעליה נקבעו למעשר, ובפ' הפועלים (בבא מציעא דף פ"ח) מפרש משיתחיל פקס שלהן ליפול בבית ופירש רש"י הוא פרח הגדל בראשו ולאחר זמן נופל בתלוש וכן כל כיוצא בזה, וכן התורם פירות שלא נגמרה מלאכתן מותר לאכול מהן עראי חוץ מכלכלת תאנים שאם תרמה קודם שנגמרה מלאכתן נקבעה למעשר כדתנן בפ' שני דמעשרות אליבא דרבנן, תניא בביצה [דף י"ג] הכניס שבולים לביתו לעשות מהן עיסה לא נקבעו לאוכלן מלילות נקבעו למעשר לדברי רבי והלכ' כמותו מחבירו בד"א בתבואה אבל בקטניות לא נקבעו למעשר כך אמר שם אביי ללשון אחד, א"ר אושעיא [בפסחים ד"ט ובמנחות דף ט' ובמנחות דף ס"ו וביתר מקומות] מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה בבית כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר שכל אכילת בהמה חשובה אכילת עראי ותנן [בפ"ק דפאה] מאכיל לבהמה ולחיה ולעופות עד שיתמרח בכרי, א"ר יוחנן בירושלי' [פרק בתרא דמעשרות] והבאתיו בהלכות חלה [לקמן מ"ע קמ"א] הגומר פירותיו של חבירו שלא מדעתו וכן הקובע פירותיו של חבירו באחד מן הששה שקובעין למעשר שלא מדעתו הרי אלו נטבלו למעשר בפ"א דמסכת מעשרות איזהו גמר מלאכה למעשרות ומפרש בתבואה משימרח וכתב רבינו משה [בפ"ג דהלכות מעשר] איזהו ממרח זה המייפה פני הכרי של תבואה ברחת בסוף כל דבר כדרך שעושין כשגומרין כל מעשיה ודבר זה בירושלמי דמעשרות [פ"ק] ר' חנינא בשם ר' יוחנן אמר מן דאפשר אפוי בבריא ואם אינו ממרח משיעמיד הערימה ובפ' הפועלים (בבא מציעא דף צ"ב) מפרש בין משיניחנו בחביות וישלה הזגין והחרצנים מעל פני החביות כדברי ר' עקיבא,

ובמס' מעשרות [פ"ק] מפרש בכל שאר הפירות כל אחד ואחד לפי ענייניו, כיצד היא אכילת עראי מפרש בפרק ד' דמעשרות כגון שהיה מקלף שעורים ואוכל אחת אחת ואם קלף וכנס לתוך ידו חייב במעשר, הי' מולל מלילות של חיטים מנפה מיד ליד ואוכל ואם ניפה בתוך חיקו חייב ואין צ"ל אם ניפה בכלי שאין זה עראי, [בריש פירקא שם] וכן נוטל מן היין ונותן לקערה לתוך התבשיל צונן ואוכל אבל לא לתוך הקדירה אע"פ שהיא צוננת מפני שהיא כמו בור קטן וכן סוחט זתים על בשרו אבל לא לתוך ידו וכן כל כיוצא בזה גרסינן בפ' הפועלי' [דף פ"ה] ובפרק הזורק (גיטין דף פ"א) ובפ' כיצד מברכין (ברכות דף ל"ה) א"ר ינאי אין הטבל נקבע למעשר עד שיכניסו לבית שנא' בערתי הקדש מן הבית והיא שיכניסנו דרך השער שנאמר ואכלו בשעריך אבל אם הכניס תבואתו דרך גגות וקרפיפות פטור מן התרומה ומן המעשרות נראה לרבינו משה [בפ"ד דמעשר] שאין לוקין מה"ת על אכילת טבל עד שיקבע בכניסתו לבית כמו שביארנו אבל אם נקבע בשאר הדברי' שביארנו אין לוקין עליהם אלא מכת מרדות מדבריהם וכן האוכל מפירות שדעתו להוליכן לשוק אחר שנגמרה מלאכתן אינו לוקה אלא מכת מרדות שאין הגומר למכור חייב במעשרות אלא מדבריהם שנאמ' עשר תעשר ואכלת ולא מוכר כדתניא בפ' הפועלים (בבא מציעא דף פ"ח) בית שאין בו ד' אמות על ארבע אמות אינו קובע למעשר וכן הגגי' אין קובעים אע"פ שהבית שלמטה קובע ואם לא היה בגג ד' אמות על ד"א כיון שהבית משפע ועולה אינו פוטר מן המעשר כדאי' בירושל' [פ"ג דמעשרות] אלא הרי גג זה כמקצת אויר הבית, [מוכיח בתוספתא פרק הפועלים והזורק דלעיל] כשם שהבית קובע למעשר כך חצר קובע למעשר לדברי ר' ינאי מדרבנן ומשיכנסו לחצר דרך השער נקבעו אע"פ שלא הכניסן לתוך הבית ושנינו במס' מעשרות פ"ג איזהו חצר שחייבת במעשרות ר' ישמעאל אומר חצר הצורית שהכלים נשמרים בתוכה ר' עקיבא אומר כל שאחד פותח ונכנס ואחד נועל פטורה מפרש בירושלמי [שם] בשני שותפין שהאחד מוחה בחבירו שלא ינעול ואינה משתמרת ר' נחמיה אומר כל שאין אדם בוש מלאכול בתוכה חייבת רבי יוסי אומר כל שנכנס לה ואין אומרים לו מה אתה מבקש פטורה, שנינו בפ"ב דמעשרות המוליך לו פירותיו ממקום למקום אע"פ שהוא נכנס בהן לבתי' ולחצרות בדרך לא נקבעו אלא אוכל מהן עראי עד שיגיעו למקום שהוא סוף מחשבתו וכן אומר בירושלמי [שם] שביתו של אדם טובל לו אבל לא לאחרים, [שם פרק ג' ובתוס' פ"ב] המביא תאנים מן השדה ואכלין בחצר הפטורה מן המעשרות שכח והכניסן לביתו הרי זה מותר להוציא ולאכול מהן עראי, שנינו בפ"ג דמעשרות תאינה שהיא עומדת בחצר אוכל ממנה אחת אחת ופטור ואם צירף חייב במעשר בד"א שהיה

עומד בקרקע אבל אם עלה בראש התאינה ממלא חיקו ואוכל שם שאין אויר החצר קובע למעשר [שם] היתה עומדת בחצר ונוטה לגינה הרי זה אוכל ממנה בגינה כדרכו כאילו נטועה בגינה היתה נטועה בגינה ונוטה לחצר הרי זה כנטועה בחצר שאין אוכל שם אלא אחת אחת בד"א שאפי' בעל הבית שתים שתים לא יאכל כשאין כוונתו ללקט עכשיו אלא מה שהוא אוכל אבל שכר פועלים ללקט הכל בזו אנו אומרים בפ' הפועלים (בבא מציעא דף פ"ח) שבעל הבית פטור אף בשתים שתים אף בנוטה לחצר מפני שעיניו בתאינתו ללקט כולה או רובה ופועל של בעל הבית כדין בעל הבית אבל לוקח שעיניו במקחו שתים שתים לא יאכל כן חילק רבינו יצחק בר' שמואל [בתו' שם], גפן שנטועה בחצר לא יטול כל האשכול ואוכל אלא מגרגר אחת אחת וכן ברימון לא יטול כל הרימון אלא מפרידו באילן ונוטל מקצתו כדברי רבי עקיבא בפ' שלישי [דף ס"ג], הלוקח פירות תלושין לאוכלין נקבעו למעשר מדבריהם כמו שביארנו ומאימתי יקבעו משיתן את הדמים אע"פ שלא משך, ות"ר בפרק הספינה (בבא בתרא דף פ"ח) הרי שלא נתן הדמים והיה בורר והניח בורר ומניח אפי' כל היום כולו ואע"פ שגמר בלבו ליקח לא נתחייב לעשר ואם הי' ירא שמים משגמר בלבו מעשר ואח"כ יחזיר למוכר [בפ"ה דמעשרות] אם רצה להחזיר הלוקח במחובר לקרקע או שלקח תלוש לשלוח לחבירו לא נקבעו ויש לו לאכול מהן עראי, [בפ"ג] האומר לחבירו הילך איסור זה ותן לו חמש תאנים הרי זה אוכל אחת אחת ופטור ואם צירף חייב לעשרו לרבי יהודא כדאיתא בפרק שני דמעשרות [שם] עוד שנינו שם [בריש פירקא] עם הארץ שהיה עובר בשוק ואמר טלו לכם תאנים אוכלי' ופטורי' שאין המתנה קובעת עוד שנינו בפ' שני דמעשרו' [שם] ומביאה בפ' הפועלים (בבא מציעא דף צ"ב) השוכר את הפועלים לעשות עמו בפירות בין בתלושין בין במחוברים הואיל ויש להם לאכול מה"ת במה שהם עושין הרי אלו אוכלין ופטורין מן המעשר ואם התנה עמהם שיאכלו מה שלא זכתה להם תורה כגון שהתנה הפועל שיאכל בנו עמו או שיאכל אחר גמר מלאכתו בתלוש הרי זה אסור לאכול עד שיעשר הואיל ואוכל מפני התנאי שלו הרי הוא כלוקח. [בפרק ג' דף ס"ג] שכרו לנכש עמו בזיתים והתנה עמו הפועל שיאכל בזיתים הר"ז אוכל מן האילן אחת אחת ופטור ואם צירף חייב. ותניא בפרק הפועלים [בבא מציעא דף פ"ט כל הסוגיא] קצץ הפועל המוסק בזיתים שיאכל ליטרא של זיתים אוכל אחת אחת ואם צירף חייב לעשר הואיל והוא אוכל דבר קצוב הר"ז כלוקח שאם צירף נקבע כך פירוש רב"ח פי' קצץ [בתוס' שם]. וכן רבינו משה [בפ' ה' דמעשר]. אבל רבינו שלמה פי' קצץ על מנת שיאכל וקשה מה צריך קציצה בפועל שאוכל מה"ת לא קצץ אלא היה אוכל כדין תורה מצרף

ואוכל כל מה שירצה והוא שלא יספות במלח אבל אם ספת במלח אחת אחת מותר שתים שתים אסור שהרי נקבעו במלח. אמרינן בפרק ד' דמעשרות [כל הסוגיא] אחד המבשל ואחד השולק ואחד הכובש קובע למעשר הנותן יין לתבשיל חם או שנתן שמן באילפס וקדירה כשהן מרותחין נקבעו למעשר מזג היין במים חמין אפי' על הגת נקבעה למעשר ואין צ"ל שאם בישל היין אפילו בגת שאסור לשתות ממנו עד שיעשר והמולח פירות בשדה נקבעו למעשר טבל הזתים אחת אחת במלח ואכל פטור, [במיימוני פ"ה דמעשר] התורם פירותיו תרומה שצריך לתרום אחריה שנייה נקבעו למעשר ולא יאכל מהן עראי עד שיוציא התרומה שנייה ויעשר. ופירות שנגמרה מלאכתן וחשכה עליהם לילי שבת נקבעו ולא יאכל מהן אפילו לאחר השבת עד שיעשר היה אוכל באשכול וחשכה עליו ליל שבת הר"ז לא יגמור אכילתו בשבת עד שיעשר ואם הניחו עד לאחר השבת הרי זה גומרו כדמסקינן בסוף פרק המביא [דף ל"ה] תניא בפרק במה מדליקין (שבת דף כ"ו) אין מדליקין בטבל טמא אפי' בחול ואין צ"ל בשבת שנאמר את משמרת תרומתי מה תרומה טהורה אין לך בה הנאה אלא משעת הרמתה ואילך אף תרומה טמאה אין לך בה הנאה אלא משעת הרמתה ואילך. אמרי' בפ"ט דתרומה [דף נ"ח] הזורע את הטבל בין דבר שזרעו כלה בין דבר שאין זרעו כלה אם איפשר ללוקטן קונסים אותו ומלקטן ואם צמח אין מחייבים אותו לעקור והגדולין חולין ואם הי' דבר שאין זרעו כלה אפילו גדולי גדולין אסורין עד שלש גרנות והרביעי מותר כדמפרש בירושלמי [שם] ומפני מה הגידולין אסורין מפני תרומת מעשר ותרומה גדולה שיש בהן. וכן הדין בזורע מעשר שלא ניטלה תרומתו ולא מוכרין את הטבל אלא לצורך כמו ששנינו בפ' חמישי דדמאי ומפרש בירושלמי [שם] ובלבד לחבר כדמפרש שם שעם הארץ שנתערב לו טבל בחולין הולך אצל חבר והוא לוקח לו טבל ומעשרו לו. ואין פורעין חוב מן הטבל מפני שהוא כמוכרו. [פ"ק דדמאי] ואסור לחבר לשלוח הטבל ואפי' חבר לחבר שמא יסמכו זע"ז ויאכל הטבל. ובירו' אומר שמעשה היה בכלכלה של תאנים שנאכל בטבלה בענין זה, [בתוס' דמעשר שני פ"ז] המוכר פירות לחבירו מוכר אומר על מנת שהן טבל מכרתי ולוקח אומר לא לקחתי ממך אלא מעושרין כופין את המוכר לתקן קנס הוא לו שמכר את הטבל בההוא דלוקח יין מבין הכותים בפ' כל הגט (גיטין דף כ"ה) בחולין [דף י"ד] ובכמה מקומות [ומהם בפרק בכל מערבין (עירובין דף ל"ז) ובפרק מרובה (בבא קמא דף ס"ט)] מוכיח שמי שיש לו מאה לוגין של יין טבולים מה"ת ואמר שני לוגין שאני עתיד להפריש מהם הרי הן תרומה עשרה מעשר ראשון תשעה מעשר שני שלא יתחיל וישתה ויניח בסוף שיעור תרומה ומעשרות כרבי מאיר שאין הלכה כמותו בזה אלא

יפריש ואחר כך ישתה כרבי יהודא ורבי יוסי ורבי שמעון ואין אומרים זה שהניח בסוף כאילו נברר בתחילה מפני שחיוב תרומה ומעשרות מה"ת ואין אומרין בשל תורה נחשב כאילו נברר עד שיתברר ולפי מה שפסק רבי יצחק דאף בשל תורה יש ברירה נאמר טעם רבי יהודא ורבי יוסי כמו שמפרש שם אמרו לו לרבי מאיר אי אתה מודה שמא יבקע הנוד ונמצא זה שותה טבלים למפרע. מסקינן בגיטין [דף ל"א] כי המניח פירות להיות מפריש עליהן מעשרות מפריש עליהן בחזקת קיימין ואוכל ושותה עד שיעשו כל אותן הפירות שהניח מעשר ונותנן ללוי מצאן שאבדו הרי זה חושש לכל מה שהפריש ואינו מעושר ודאי. תני' במס' סוטה [דף מ"ה כל הסוגיא עד סוף] בימי יוחנן כהן גדול שהיה אחר שמעון הצדיק שלחו ביי"ד הגדול ובדקו בכל גבול ישראל ומצאו שהכל זהירים בתרומה גדולה ומפרישין אותה אבל מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני היו עמי הארץ מישראל מקילין על עצמן ולא היו מפרישים אותו לפיכך גזרו שלא יהא נאמן על המעשרות אלא אנשים נאמנים כשרים אבל עמי הארץ פירותיהם ספק ואינן נאמנין לומר מעושרין הן וזהו הנקרא דמאי. ומפרש בירושלמי דסוף מעשר שני לשון דמאי דמי תקן דמי לא תקן והתקינו שלא יהא אדם מפריש מן הדמאי אלא תרומת מעשר מפני שהוא עון מיתה ומעשר שני שאין בהן הפסד שהרי בעליו אוכלין אותו אבל מעשר ראשון ומעשר עני אין מפרישין מן הדמאי מפני שהוא ספק והמוציא מחברו עליו הראיה לפיכך אומר ללוי ולעני הבא ראיה שאינו מעושר וטול מעשרו. תנן בפרק ד' דדמאי שאע"פ שאין מפרישין מעשר עני מן הדמאי צריך לקרות לו שם בלא הפרשה ואומר עישור מה שיש כאן מעשר עני ונראה הטעם שהוא כדי לקבוע מעשר שני שמעשר עני בשלישית ששית במקום מעשר שני של שאר שני השבוע כשמפרישין מן הדמאי תרומה ומעשר שני אין מברכין עליהם לפי שהוא ספק לפיכך מותר להפרישן כשהוא ערום כדאיתא בפ' קמא דדמאי [והסוגיא שבת דף כ"ג], [שם פ"ה] כיצד מעשרין את הדמאי מפריש כדי תרומת מעשר שהוא אחד ממאה על הכל ומניחו בצד הפירות ואומר זה מעשר ושאר התשעה מעשר הסמוך לו יהיו ואחר כך אומר זה שאמרתי עליו שהוא מעשר הרי הוא תרומת מעשר על השאר מעשר שהוא סמוך לו ונוטל אותה ונותנה לכהן שאינו רשאי להפריש תרומת מעשר קודם המעשר לכתחילה ואח"כ מפריש מעשר שני. ואמר רבי יוחנן בירושלמי [שם פ"ק] שמותר להפריש מעשר שני קודם הראשון בדמאי ורבי יהושע בן לוי אוסר לכתחילה ואם עשה עשוי ואם רצה אומר מעשר שני של פירות אלו בצפונם או בדרומם הרי הוא מחולל על המעות כדתניא בתוספתא דמעשר שני [בפ"ב] מעשר שבבית זה יהא מחולל על איסר זה ר' שמעון אומר קרא שם וח"א

עד שיאמר בצפונו או בדרומו ועוד יש חלוקין במסכת דמאי בין דמאי לודאי שנינו בפ' שני דדמאי המקבל עליו להיות נאמן על המעשרות ולא יהיו פירותיו דמאי צריך להיות מעשר את שהוא אוכל ואת שהוא מוכר ואת שהוא לוקח ואינו מתארח אצל עם הארץ וצריך שיקבל עליו דברים הללו ברבים וכשיבאו עדים נאמנין שקבל עליו דברים אלו שהוא רגיל בהם תמיד הר"ז נאמן לומר על פירותיו מעושרין הן. ותניא בתוס' דדמאי [פ"ה] עד אחד נאמן לומר פלוני אינו חשוד על המעשרות אבל לשביעית והטהרות אינו נאמן אמרינן בע"ז [דף ל"ט] כל ת"ח נאמן לעולם ואינו צריך בדיקה אחריו ובניו ובני ביתו ואשתו ועבדיו של תלמיד חכם הרי הן כתלמיד חכם ונאמנים ות"ח שנפטר והניח פירות אפי' כנסן אותו היום הרי הן בחזקת מתוקנין כדאיתא בפסחים [דף ט']. עוד שם בע"ז [דף ל"ט]. ובפרק עד כמה (בכורות דף ל') בת עם הארץ או אשתו שנישאת לחבר ועבדו שנמכר לחבר צריכים לקבל עליהם לכתחילה ובת חבר או אשתו שנישאת לעם הארץ הרי אלו בחזקת נאמנים עד שיחשדו שנינו בפרק שלישי [דף י"ד] מותר להאכיל לעניים ולאורחים דמאי וצריך להודיעם כדאיתא בירושלמי [שם] והעני עצמו והאורח אם רצה לתקן מתקן. [בדף י"ד דלעיל] גבאי צדקה גובין סתם מכל אדם ומחלקין סתם והרוצה לתקן יתקן. אסור למכור את הדמאי לעם הארץ לשלוח לו דמאי כדאיתא בפרק שלישי [שם] מפני שהוא מסייע לזה לאכול דבר אסור אבל מוכרין ושולחין אותו לת"ח שאין ת"ח אוכל עד שיעשר או עד שיודיעו אדם נאמן שהוא מעושר שנינו בפ' רביעי [דף ט"ז] הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות ושכח לעשרן ונכנס שבת או יום טוב שאינו יכול לעשר הר"ז שואלו אם אמר לו מעושרין הן אוכל על פיו בשבת וכן אם אמר לו אחד שאינו נאמן מעושרין הן אוכל על פיו באותה שבת ואפילו היו לו פירות אחרים מתוקנין מאותו המין ומפרש בירושלמי מפני שאימת שבת הקובעת למעשר על עם הארץ שאינו עובר בה עבירה זו אע"פ שהוא אוכל על פיו בשבת הר"ז לא יאכל מאותן הפירות למוצאי שבת עד שיעשר דמאי על הכל על שאכל בשבת ועל הנשאר שלא הקילו להאמינו אלא לצורך השבת. [שם] הייתה שבת ויום טוב סמוך לה ושאלו באחד מהן אוכל אף בשני בשבת מפני שלא נר' לעשר בינתים וכן בשני ימים טובים של גליות [בדף ט"ו דלעיל ובמנחות דף ל'] מי שאינו נאמן שראוהו שהפריש תרומת מעשר מפירותיו שהם דמאי וראינוהו שחזרה ונפלה לפנינו בין במקום אחר בין למקומה ואמר חזרתי והפרשתי אותה אמר ר"ש שזורי נאמן ואפי' בחול ואוכל על פיו ואומר בירושלמי [פ"ד דדמאי] כשם שאימת שבת על עם הארץ כך אימת דימוע עליהם ואינן חשודין להאכיל את המדומע ובפרק בהמה המקשה (חולין דף ע"ה) פוסק כרבי

שמעון שזורי. [בפ"ק דדמאי] כשגזרו על הדמאי לא גזרו אלא על פירות הארץ שהחזיקו בה עולי בבל בלבד שהוא מכזיב ולפנים וכזיב עצמה כלחוץ וכל פירות הנמצאות מכזיב ולחוץ פטורין מן הדמאי כדאי בירושלמי [שם] שחזקתם מפירות מקום שנמצאו בו. אלו דברים שלא גזרו עליהם כשגזרו על הדמאי כמו ששנינו בפ"ק דדמאי ובתוספתא [פרק קמא דדמאי] הלוקח פירות לזריעה או להאכילה לבהמה קמח לעורות או למלוגמא או לרטיה שמן להדלקת הנר או לסוך בו את הכלים יין לקילור וחלת עם הארץ והמדומע והלקוח בכסף מעשר שני ושירי המנחות ותוס' הביכורים כל אלו פטורין מן הדמאי וכיון שאמר לו עם הארץ מתוקנין הן אינו צריך לעשר. עוד תניא בתוספתא דדמאי מצטרפין פירות ח"ל עם פירות א"י כדי שירבו על פירות הארץ לפוטרן מן המעשרות:

מצות עשה קלו

מצות עשה (א) להפריש מעשר שני שנאמר עשר תעשר את תבואת זרעך וגו' ושנה ראשונה של שמיטה מפרישין מעשר ראשון ואחר כך מעשר שני וכן בשנה שנייה ובשנה השלישית מפרישין מעשר ראשון ואחר כך מעשר עני ומעשר שני יבטל וכן הסדר בשלשה השנים השניים של שמיטה. [ראש השנה דף ב' ובגמ' דף י"ב] באחד בתשרי הוא ראש השנה למעשר תבואה וקטניות וירקות וכל מקום שנ' ראש השנה סתם הוא אחד בתשרי ובט"ו בשבט הוא ראש השנה למעשר אילנות כיצד תבואה וקטנית שהגיעו לעונת המעשרות לפני ר"ה של שלישית אע"פ שנגמרו ונאספו אח"כ בסוף שנה שלישית מפרישין מהן מעשר שני ואם לא באו לעונת המעשרות אלא אחר ר"ה של שלישית מפרישין מהן מעשר עני [שם דף ט"ו] וכן פירות האילן שבאו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של שנה שלישית אע"פ שנגמרו ונאספו אח"כ בסוף שנה שלישית מתעשרין לשעבר ומפרישין מהן מעשר שני וכן אם באו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של שנה רביעית אע"פ שנגמרו ונאספו מפרישין מהן מעשר עני ואם באו לעונת מעשרות אחר ט"ו בשבט מתעשרין להבא חרובין אע"פ שנחנטו פירותיהן קודם ט"ו בשבט מתעשרין להבא הואיל ומעשרותיהן מד"ס כדאיתא בראש השנה [שם] ונראה לרבינו משה [בפ"א דהלכות מעשר שני] שאין הדברים אמורין אלא בחרובי צלמונה וכיוצא בהן שהן ראויין למאכל רוב בני אדם והן הן שמעשרותיהן מד"ס אבל שאר חרובין הרי הן כשאר פירות האילן. [שם דף י"ד וט"ו] הירק בשעת לקיטתו עישורו כיצד אם נלקט ביום ראש השנה של שנה שלישית אע"פ שבא לעונת המעשרות ונגמר בשנייה מפרישין ממנו מעשר עני ואם נלקט ברביעית מפרישין ממנו מעשר שני. [שם ובפ"ב דביכורים] וכן האתרוג בלבד משאר פירות האילן הרי הוא כירק והולכין אחר לקיטתו

בין למעשר בין לשביעית כיצד אם נלקט בשלישית אחר ט"ו בשבט מפרישין ממנו מעשר עני אע"פ שנגמרה בשנייה וכן אם נלקט ברביעית קודם ט"ו בשבט מפרישין ממנו מעשר עני. עוד מסקינן בראש השנה [דף י"ג] האורז והדוחן והפרגין והשומשמין אע"פ שהשרישו קודם ר"ה אין הולכין בהן אלא אחר גמר הפרי ומתעשרין להבא וכן פול המצרי אע"פ שמקצתו השריש לפני ראש השנה ומקצתו לאחר ראש השנה צובר גורנו לתוכו ותורם ומעשר מן הכל כאחד שהכל הולך אחר גמר הפרי, [מהמיימוני פ"א דמעשר שני] כל הפטור ממעשר ראשון פטור ממעשר שני וממעשר עני וכל שחייב בראשון חייב בהן וכל התורם מעשר וכל מי שאינו תורם אינו מוציא מעשר זה וכל מי שאם תרם תרומתו תרומה כך אם עישר מעשר זה ה"ז מעשר וכל מי שאין תרומתו תרומה כך אם הוציא מעשר זה אינו מעשר אמנם בספרי פרשת ראה משמע שמעשר שני נוהג בכל דבר מן התורה דתניא אין לי אלא דגן ותירוש ויצהר מניין לרבות שאר פירות הארץ ת"ל עשר תעשר את תבואת זרעך וגו' מניין לרבות השחלים והגרגיר ושאר ירקות ת"ל וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ קדש להי' מניין לרבות פירות האילן ת"ל מפרי העץ, [בתמורה דף כ"א] מעשר שני הואיל והוא טעון הבאת מקום אין מביאין אותו מחוצה לארץ כבכור בהמה לפיכך לא חייבו להפריש מעשר שני בסוריא [בירושלמי פ"ה דמעשר שני ופ"ו דפיאה] ונראה לרבינו משה [בסוף פ"א דלעיל] שמעשר שני שמפרישין בארץ שנער ובארץ מצרים שפודין אותם שם ומביאין דמיו לירושלם ועוד אומר שלא חייבו מקומות אלו במעשר שני אלא כדי לקבוע מעשר עני כדי שיהו עניי ישראל סומכין עליהן. [בפרק הערל דף ע"ג] מעשר שני נאכל לבעליו לפנים מחומות ירושלים שנאמר ואכלת שם לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם, [בפ"ב דבכורים] ונוהג בפני הבית ושלא בפני הבית. אבל אינו נאכל בירושלים אלא בפני הבית שנאמר מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך ודורש בזבחים [ד"ס וכן בתמורה דלעיל] מקיש מעשר לבכור מה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית אף מעשר אינו נאכל אלא בפני הבית. ובספר התרומה [בהלכות ארץ ישראל] שפירש שם שאם הפירות לא הוכשרו שמותר בזמן הזה לאוכלן בירושלים לא ידעתי מניין לו [מהמיימוני פ"ב דמע"ש] מדת חסידות שפודין מע"ש בזמן הזה בשוויו כדרך שפודין אותו בפני הבית והורו הגאונים שאם רצה לפדות שוה ק' לכתחילה בפרוטה בזמן הזה פודה לא יהיה זה חמור מן ההקדש ומשליך הפרוטה לים הגדול אבל לשאר נהרות צריך לשוחקה בתחילה כדמוכח בפסחים [דף כ"ח]. וכן אם חילל מעשר שוה מנה על שוה פרוטה מפירות אחרות הרי זה מחולל ושורף את הפירות שחילל עליהן כדי שלא יהא תקלה לאחרים

וכן בפדיון נטע רבעי בזמן הזה [כמבואר בספר מל"ת ל"ת קס"ו] תניא בתוספתא [בפ"ג דמעשר שני] כשם שאין אוכלין מעשר שני בזמן הזה בירושלים כך אין פודין אותו שם ואין מחללין אותו שם ואין מוכרין אותו שם ואם נכנס לירושלים אפי' בזמן הזה אין פודין אותו שם ואין מוציאין אותו משם אלא מניחין אותו שם עד שירקב וכן אם עבר והוציאו משם מניחין אותו עד שירקב לפיכך אין מפרישין מעשר שני בירושלים בזמן הזה אלא מוציאין את הפירות בטבלן חוץ לעיר ומפרישין אותו שם ופודהו ואם הפרישו שם בזמן הזה ירקב מזאת הברייתא קשה לי לפירוש רבינו יצחק שפירש על ההיא דמסקינן בפרק הזהב (בבא מציעא דף נ"ג) דלעניין פדייה לא חילקו בין ישנם למחיצות בין אינם למחיצות ופי' שם דלעניין להוציאו משמע בסוף פרק חלק (סנהדרין דף קי"ג) שחלקו דאמר רבא מחיצות לאכול דאורייתא מחיצות לקלוט דרבנן וכי גזור רבנן כי איתנהו למחיצות אבל כי ליתנהו לא פירוש ויכול להוציאו ובפירוש שנינו בתוספתא שאין יכול להוציאו בזמן הזה. [שם דף קי"ב ובמכות דף י"ט ובפרק הזהב (בבא מציעא דף נ"ג)] אמר ר' אלעזר מניין למעשר שני שנטמא שפודין אותו אפילו בירושלים שנאמר כי ירחק ממך המקום כי לא תוכל שאתו ואין שאת אלא אכילה ברשותו שנאמר וצרת הכסף בידך כמו ששנינו בפ"ק דמעשר שני. תניא בתוספתא [פ"ב דמעשר שני] הפודה מעשר שני קודם שיפריש אותו כיון שאמר מעשר שני של פירות אלו פדוי במעות אלו לא אמר כלום ולא קבע מעשר לרבנן דרבי שמעון אבל אם קבע מקום ואמר מעשר שני בצפונו או בדרומו מחולל על המעות הר"ז פדוי, [בפ"ד דמעשר עני ובתו' שם] הפודה את המעשרות לעצמו בין שהי' שלו בין שנפל לו בירושה בין שניתן לו בטבלו במתנה הר"ז מוסיף עליו חומש אם היה שוה ד' נותן ה' שנא' ואם גאל יגאל איש ממעשרו וגו'. ואשת איש שפדתה מעשר שני שלה לעצמה אינה מוספת חומש דרשו רבותינו על פי הקבלה בקידושין [דף כ"ד] איש ולא אשה. ובת"כ [פרשה בחקותי פי"ב] שנינו ואם גאול לרבות האשה איש פרט לקטן ולשם לענין שיכולה לפדותו מרבה אותה. אמרינן בפי הזהב (בבא מציעא דף נ"ג) מעשר שני שאין בחומשו שוה פרוטה אינו מוסיף עליו חומש, [בירושלמי פרק ד' דמעשר שני ובתו' ריש פ"ג] וכן מעשר שאין דמיו ידועין דיו שיאמר הוא וחומשו מחולל על הסלע הזה. וכל מעשר שאינו הוא ופדיונו משלו אינו מוסיף חומש עליו כדאיתא בירושלמי [שם] ומעשר שני של דמאי אינו מוסיף חומש עליו [בפ"ק דדמאי] שנינו בפרק ד' דמעשר שני מותר להערים על פדיון מעשרו כיצד אומר אדם לבנו ולבתו הגדולים ולעבדו העברי הא לך המעות האלו ופדה בהן את המעשר כדי שלא יוסיף חומש אבל לא יאמר לו פדה לי בהן וכן אם אמר לו פדה לך

משלך אינו מוסיף חומש כדאי' בירושלמי [שם] אבל לא יתן המעות לפדות לבנו ולבתו הקטנים ולעבדו ולשפחתו הכנענים מפני שידו כידם. וכן מערים ונותן המעשר מתנה כשהוא בטבלו כדאיתא בפ' ד' דמע"ש ואומר הנותן הרי הפירות האלו מחוללין על מעות שבביתי וחוזר המקבל ואומר הרי פירות אלו מעשר על פירות הנותן שזה מועיל כדאמר רבי יוחנן בפרק אין בין המודר (נדרים דף ל"ו). ותניא בתוספתא [פ"ד דמעשר שני] שני אחים שני שותפין אב ובנו פודין זה לזה מעשר שני כדי שלא יוסיפו חומש. הפודה מעשר שני לעצמו ונתן את הקרן ולא נתן את החומש אע"פ שאין החומש מעכב והרי נתחלל לא יאכל עד שיתן את החומש ואפי' בשבת גזירה שמא יפשע ולא יתן כדאיתא בפרק הזהב (בבא מציעא דף נ"ד). מעות מעשר שני אם רצה לצרף אותם בדינרי זהב כדי להקל משאו מצרף כדאיתא בפרק שני דמעשר שני ואם צרכן לעצמו אינו מוסיף חומש שאין זה דרך פדייה, [כך משמע בפרק שני דביכורים ע"ש בפירוש הר"מ ובפירוש ר"ש] הזורע מעשר שני אחר שנכנס לירושלם הגידולין מעשר שני אבל אם זרען קודם שנכנס הגידולין חולין ופודין אותן בשעת זריעתן דתנן במסכת תרומות פ' ט' גידולי טבל וגידולי מעשר שני הרי הן כחולין ומותרין באכילת עראי עד שתגמר מלאכתן והעמידה רבינו שלמה פרק הפועלים (בבא מציעא דף פ"ט) בדבר שזרעו כלה וכן ביארנו במצות מעשר ראשון [לעיל מ"ע קל"ה]. אבל רבינו משה פירש [פרק ו' דמעשר שני] אפי' בדבר שאין זרעו כלה. שנינו בפ"ג דמעשר שני פירות הנלקחין בכסף מע"ש אין נפדין ברחוק מקום אא"כ נטמאו באב הטומאה אלא יעלו הן עצמן ויאכלו בירושלם וזה חומר בלקוח בכסף מעשר מפירות מעשר עצמן ואם נטמאו בולד הטומאה יפדו ויאכלו המעות בירושלים ובפרק בכל מערבין [דף נ"ו] מסקינן שאין נלקח בכסף מעשר אלא מאכל אדם שגידולו מן הארץ או גידולי גידולין מן הארץ כעין הפרט המפורש בתורה בבקר ובצאן ביין ובשכר לפיכך אין לוקחין בכסף מעשר מים ומלח כמיהין ופטריות לפי שאין גידוליהן מן הארץ ולא פירות המחוברות לקרקע שאין יכולין להגיע לירושלים כדאיתא במס' מע"ש [פ"ק]. לפי שאין דומין לבקר וצאן הדבש והחלב והבצים הרי הן כבקר וצאן אע"פ שאינם גידולי קרקע הן גידולי גידוליה. [בתוס' שם] הכרכום אינו נלקח בכסף מעשר שאינו אלא למראה וכן כל כיוצא בו מנותני ריח וטעם ומראה הואיל ואינן לאכילת גופם אלא לטעם שנותנין אין נלקחין בכסף מעשר לפיכך ראשי בשמים אינם נלקחים בכסף מעשר וכן המסקנא בפרק בא סימן (נדה דף נ"א) שנינו במס' מעשר שני בפ' שלישי [והסוגיא בירושלמי שם] אין לוקחין תרומה בכסף מעשר מפני שהוא ממעט אכילתו שנאמר וישא משאת מאת פניו אליהם כלומר ברחוק מקום אתה פודהו או אפי' בקרוב

בשלא תוכל לאוכלו כגון שנטמא [שם בפ' הזהב] ואם אין המעשר שוה פרוטה שאינו תופס פדיונו יניחנו במקום המוצנע עד שיצטרף לו מעשר שני יותר, [שם כל הסוגיא] מעשר שני שנכנס לירושלים אפי' של דמאי אסור להוציאו משם שכבר קלטוהו מחיצות וכן פירות הנלקחין בכסף מעשר שני' ואכלת שם לפני ה' אלהיך וגו' עבר והוציאו או שיצא בשגגה יחזרו ויאכלו בירושלים וקליטת מחיצות מדבריהם אפי' במעשר שאין בחומשו שוה פרוטה שהוא מדבריהם מחיצות קולטות אותו ואסור להוציאו. אבל מעות מעשר שני נכנסין לירושלים ויוצאין כמו ששנינו בפ"ג דמעשר שני פירות מעשר שני שנטמאו בירושלים ופדאן אם נטמאו בולד הטומאה אסור להוציאן אלא יאכלו בפנים מפני שולד הטומאה מדבריהם ואם נטמאו באב הטומאה או שנטמאו בחוץ ואפי' בולד הטומאה אע"פ שנכנסו לירושלים הרי אלו נפדין ונאכלין בכ"מ אליבא דבית הלל בפרק שלישי דמעשר שני [שם] [בירושלמי שם] בד"א שהכניסן על מנת שלא יקלטוהו מחיצות אבל אם לא התנה הואיל ונכנס והרי הוא טהור מה"ת שאין הולד מטמא מה"ת כבר קלטוהו מחיצות ואינו יוצא, [בפ"ד דמעשר שני דהלכה כרבי יוסי בערובין דף מ"ו] הרוצה לפדות פירות מעשר שני פודה אותן בדמיהן ואומר הרי המעות האלו מחוללות תחת הפירות הללו או הרי פירות הללו מחוללות על מעות האלו ואם לא פי' אלא הפריש מעות בלבד כנגד הפירות ר' יוסי אומר דיו רבי יהודא אומר צריך לפרש והלכה כרבי יוסי לגבי רבי יהודא ואינו צריך לפרש ויצאו הפירות לחולין ויעלו המעות לירושלים ויוציאם שנאמר וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו וגומר *) וכן אם רצה לחלל פירות המעשר על פירות אחרות יעלו הפירות השניות ויאכלו בירושלם ולא יחלל ממין על שאינו מינו ולא מן היפה על הרעה ואפילו באותו המין ואם חילל הרי אלו מחוללות. [בירו' פ' קמא דדמאי] הפודה מעשר שני מברך על פדיון מעשר שני ואם חילל על פירות אחרות או שחילל פירות על מעות מברך על חילול מעשר שני. והפודה או מחלל מעשר שני של דמאי אינו צריך ברכה [כדמוכח לעיל], [במיימוני דלעיל ממשמעות הירושלמי דלעיל והתו' שם] כשפודין את המעשר אין פודין אותו לשם מעשר אלא לשם חולין ואומרים כמה שוים פירות חולין אלו אע"פ שהכל יודעים שהם מעשר כדי שלא יתבזה שדומה למכר וחליפים ושנינו בתחלת מעשר שני שאין מוכרין אותו ואין מחליפין אותו [כך משמע בפ"ב דמעשר שני ומבואר בירושלמי שם הלכה ז' ור"ש הביאו בפירוש שם] אין מחללין מעות מעשר שני על מעות אחרות בין שהן אלו ואלו כסף או אלו ואלו נחשת או הראשונות כסף והשניות נחשת או ראשונות נחשת והשניות כסף ואם עבר וחילל הרי אלו מחוללין. אמרינן בירושלמי בפ"ק דמעשר שני אין מחללין מעות מעשר על הפירו'

ואם חילל יעלו הפירות ויאכלו בירושלים. ולא יחלל על בהמה חיה ועוף כדאיתא בסוף פרק לולב הגזול (סוכה דף מ'). ואם חלל לא קנה מעשר שמא יגדל מהן עדרים אבל אם חילל על השחוטים הרי הן כשאר הפירות ויעלו ויאכלו בירושלים ויצאו המעות לחולין. אמרינן בפ"ב דמסכת מעשר שני בשעת הדחק מותר לחלל מעות של כסף על של נחשת ולא שיקיים כן אלא עד שימצא ריוח ויחזור ויחלל מעות הנחשת על מעות הכסף. מעשר שני של דמאי מחללין אותו לכתחילה כסף על כסף וכסף על נחשת ונחשת על כסף ונחשת על נחשת ונחשת על פירות ויעלו אותן הפירות ויאכלו בירושלים כמו ששנינו בפרק ראשון דמסכת דמאי [בתוספתא פ"ב דמעשר] אין פודין פירות מעשר אלא בכסף שנאמר וצרת את הכסף בידך וכן אם פדה לעצמו והוסיף חומש לא יהיה החומש אלא כסף כקרן [בפרק הזהב דף נ"ד יליף דחומש כקרן] ואין פודין אותו אלא בכסף שיש עליו צורה מטבע היוצא באותו זמן ובאותו מקום שנאמר ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך עד שיהא ראוי להוצאה ואינו פודה במעות שאינן ואכילתה שאין אוכלין אותה אלא הכהנים מעורבי שמש ומותרת לאונן ונאכלת בכ"מ והמעשר מותר לזרים ולטבול יום ואסור לאונן ואינו נאכל אלא בירושלם נמצא ממעט אכילת מעשר ואכילת תרומה. במנחות פרק התודה (מנחות דף פ"ב) אמרינן שלוקחין בהמה לזבחי שלמים מכסף מעשר מפני שהשלמי נאכליי לזרים. [בירושלמי פ"ק דמעשר שני ור"ש מביאו בפי' שם] בראשונה היו לוקחין בהמות לאוכלן חולין מכסף מעשר שני כדי להבריחה מעל המזבח וגזרו ב"ד שאין לוקחין בהמה ממעות מעשר שני אלא לשלמים בלבד אבל חיה ועוף אין לוקחין שאינן ראויין לשלמים. שנינו בפ"ק דמעשר שני הלוקח פירות חוץ לירושלים בכסף מעשר בשוגג כופין את המוכר להחזיר את הדמים לבעלים והן מעשר כמו שהיו במזיד יעלו הפירות ויאכלו בירושלים ואם אין מקדש יניחם עד שירקבו, [שם] וכן אין לוקחין בהמה בכסף מעשר חוץ לירושלים ואם לקח בשוגג יחזרו הדמים למקומן אבל במזיד תעלה ותאכל בירושלים ואם אין מקדש תקבר היא ועורה בירושלמי מעמידה במסכת מעשר שני [פ"ק] כשהקדישה בשעת המקדש וחרב המקדש אבל המחלל מעות על הפירות בזמן הזה הואיל ואין נאכלין אמרי בית הלל דלא חילל [שם ובתוספתא פ"ג] שנינו בפרק שלישי דמעשר שני מי שהיה לו פירות חולין בירושלים והיו לו מעות מעשר שני חוץ לירושלים אומר הרי אותם המעות מחוללין על פירות האלו ויאכל שם הפירות בטהרה ויצאו אותן המעות לחולין במקומן היו לו מעות מעשר שני בירושלים והיו לו פירות חוץ לירושלים אומר הרי המעות האלו מחוללין על הפירות ההם ויצאו המעות

לחולין ויעלו הפירות ויאכלו בירושלים שאינו צריך להיות המעות והפירות במקום אחד בשעת חילול:

מצות עשה קלז

נטע (א) רבעי הרי הוא קדש שני' ובשנה הרביעית וגו' ודינו להאכיל לבעליו בירושלים כמעשר שני וכשם שאין מעשר שני בסוריא כך אין נטע רבעי בסוריא כדאיתא בירושלמי דפאה. [פרק כל זית ובפ' בתרא דמעשר שני]. ובנטע רבעי הוא אומר ואיש את קדשיו לו יהיו שאין לך קדש שלא נתפרש דינו בתורה למי הוא חוץ מנטע רבעי כך מפרש בספרי [פ' נשא] [בפרק בתרא דמעשר שני בקידושין דף נ"ד] הרוצה לפדות נטע רבעי פודהו כמעשר שני ואם פודהו לעצמו מוסיף חומש ותניא בת"כ [פרשת קדשים סוף פ"ה] שאין פודין אותו עד שיגיע לעונת מעשר שנאמר להוסיף לכם תבואתו עד שיעשה תבואה. ואין פודין אותו במחובר כמעשר שני כדתניא סוף מעשר שני [ור"ש מביאה בפירוש שם] אמחלוקת ב"ש וב"ה שבית הלל אומרים פודין כרם רבעי יין וענבים הכל מודים שאין פודין אותו במחובר. ובירושלמי דערלה [פ"ק] משמע שאסור לפדותו בוסר דקתני פרי אתה פודה ואי אתה פודה בוסר ולא פגין והרי הוא ממון גבוה כמעשר כרי מאיר שפוסק כמותו בקידושין [דף נ"ד] לפיכך אינו נקנה במתנה אלא א"כ נתנו בוסר ודינו בשאר דברים לעניין אכילה ושתייה ופדייה כמעשר. והפודה כרם רבעי רצה פודהו ענבים רצה פודהו יין וכן הזתים אבל שאר הפירות אין משנין אותם מברייתם [כדאי' במעשר בפרק י"א דמסכת תרומות] שנינו בפ"ה דמס' מעשר שני כרם רבעי אין לו שכחה ופאה ופרט ועוללות ואין מפרישין ממנו תרומות ומעשרות כשם שאין מפרישין ממעשר שני וכך ישנו בירו' דפיאה [פ"ו] אלא כולו עולה לירושלים או נפדה ויעלו הדמים ויאכלו בירושלים כמעשר שני. עוד שנינו שם ענבים של כרם רבעי התקינו ב"ד שיהו עולין לירושלים מהלך יום א' לכל צד כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות ומשחרב בית המקדש נפדין סמוך לחומה ושאר כל הפירות אפי' בזמן המקדש נפדין סמוך לחומה. עוד שנינו שם כיצד פודין נטע רבעי מניח את הסל ושמין על פי שלשה ואומר כמה אדם רוצה לפדות בסלע על מנת שיוציא יציאות השומרים והחמרים והפועלים מביתו ואחר שקוצבין השער מניח את המעות ואומר כל הנלקט מזה מחולל על המעות האלו ומשער כך וכך סלים בסלע ובשביעית פודין בשויין שאין שם לא שומרים ולא פועלים. עוד שנינו שם [בדף ע"א] מי שהיה לו נטע רבעי בשנת השמיטה שיד כל אדם שוה צריך לציינו בקוזזו' אדמה כדי שיכירו בו ולא יאכלו ממנו עד שיפדה ואם היה בתוך שני ערלה מציינין אותו בחרסית כדי שיפרשו ממנו שאם יציינו בקוזזות

אדמה שמא יתפרדו שאיסור ערלה חמור הוא שאסור בהנאה וטעם אחר מפרש במרובה [דף מ"ט], [שם] והצנועין היו מניחין את המעות בעונה השמיטה ואומר הנלקט מנטע רבעי זה מחולל על המעות האלו שהרי א"א לפדותו במחובר לקרקע כמו שביארנו. אמרינן במס' ר"ה [דף י' ובירושלמי שם כל הסוגיא] באחד בתשרי ר"ה לערלה ולרבעי מאימתי מונין לערלה ולרבעי משעת נטיעה ואינו מונה מראש השנה לראש השנה אלא שלשים יום בשנה חשוב שנה והוא שתקלוט הנטיעה קודם השלשים יום וכמה היא סתם קליטה לכל האילנות שתי שבתות כדפסקינן בפרק הערל (יבמות דף פ"ג) כר' יוסי וכר"ש שאומרים שתי שבתות. נמצאת למד שהנוטע ארבעה וארבעים יום קודם ר"ה עלתה לו שנה ואעפ"כ אין פירות הנטיעה הזאת מותרין בערלה או ברבעי עד חמשה עשר יום בשבט שהיא ר"ה לאילנות. כיצד הנוטע אילן מאכל בחמשה עשר באב בשנה עשירית ביובל הרי היא בתוך שני ערלה עד חמשה עשר בשבט משנת שלש עשרה וכל מה שיוציא האילן בתוך הזמן הזה הרי הוא ערלה אעפ"י שלא נגמרו אלא לאחר כמה ימים ומחמשה עשר בשבט משנת שלש עשרה ביובל עד חמשה עשר בשבט משנת ארבע עשרה הוא נטע רבעי וכל מה שיוציא בתוך הזמן הזה הרי הוא רבעי וצריך פדיון ואם נתעברה השנה נתעברה לערלה ולרבעי. נטעו בששה עשר באב משנת עשר לא עלתה לו שנת עשר אלא הרי הוא ערלה שנת אחת עשרה ושנת שתים עשרה ושנת שלש עשרה כולה והרי נטע רבעי מראש השנה של שנת ארבע עשרה עד סופה נטע נטיעה מר"ה תשרי עד ט"ו יום בשבט מונה לה השנים מיום ליום לערלה ולרבעי שנינו במסכת ערלה בפ"ק העלין והלולבין ומי גפנים וסמדר מותרין בערלה וברבעי [שם] הענקוקליות הם ענבים ששדפן קדים והפסידן והחרצני והזגים והתמד שלהן וקליפי רימון והנץ שלו וקליפי אגוזים והגרעינים אסורין בערלה ומותרין ברבעי והנובלות כולן אסורות כל מין שהוא חייב בערלה יש לו רבעי וכל שפטור מן הערלה אינו חייב ברבעי שנא' שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל ובשנה הד' יהי' כל פריו וגו'. שנינו בפ"ק דערלה [שם] הנוטע אילן מאכל ודעתו עליו שיהא סייג לגינה או לקורות הר"ז פטור מן הערלה [בירושלמי שם ור"ש הביאו בפ"י שם] נטעו לסייג וחשב עליו למאכל או שנטעו למאכל וחזר וחשב עליו לסייג כיון שעירב בו מחשבות חיוב חייב נטעו שלש שנים לסייג מכאן ואילך למאכל אין לו רבעי שכל שאין לו ערלה אין לו רבעי [שם] נטע אילן וחשב שיהא לו הצד הפנימי שלו למאכל והחיצון לסייג או לעצים או שחשב שיהיה הצד התחתון למאכל והעליון לסייג או לעצים זה שחשב עליו למאכל חייב בערלה וזה שחשב עליו לסייג או לעצים פטור שהדבר תלוי בדעתו של אדם כדאיתא בירושלמי [דלעיל], [שם ובמתני'

דלעיל דף ע"ט] הנוטע אילן לרבים בתוך שדהו חייב בערלה שנאמר ונטעתם אפילו לרבים בד"א בא"י אבל בח"ל פטור, [שם] הנוטע בר"ה והנוטע בספינה והעולה מאיליו ברה"י והנכרי שנטע בין לישראל בין לעצמו והגזלן שנטע חייבין בערלה וברבעי והעולה מאיליו במקום חורשין פטור עוד בפ"ק [שם] מה שנטעו גוים עד שלא באו אבותינו לארץ פטור אבל משבאו לארץ אף מה שנטעו גוים חייב שנאמר כי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל משעת ביאה כל לרבות. תניא בתוספתא [שם ובירושלמי שם] גוי שהרכיב אילן מאכל על גבי אילן סרק חייב בערלה [במתני' דלעיל ובת"כ קדשים פרשה נ'] ויש לנכרי נטע רבעי שאם באו לנהוג במצוה זו הרי הוא קדש כנטע רבעי של ישראל. תניא בת"כ [שם] אחד הנוטע גרעינין או ייחור מן האילן או שעקר כל האילן ממקום זה ונטעו במקום אחר הר"ז חייב בערלה שנא' כל עץ ומונה משעת נטיעתו, [במיימוני פ"י דהלכות מעשר שני ונטע רבעי] ואילן שקצצו מעם הארץ והחליף חייב בערלה ומונין לו משעת קציצה. [בר"ה ד"ט] אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב חייב בד"א בשחתך בד אחד מן האילן הזקן והבריכו בארץ או הרכיבו באילן אחר אבל אם מתחבר בד אחד מן האילן והבריכו בארץ או הרכיבו באילן אחר ועיקר הבד מעורב באילן הזקן פטור כאשר ביארנו בסמל"ת [ל"ת קמ"ו] אמר רבי יוחנן בפ' הנודר מן הירק (נדרים דף נ"ז) ילדה שסבכה בזקנה והיו פירות בילדה אפי' הוסיף מאתים הרי אותן הפירות של ילדה אסורין שאין גידולי היתר מעלין את עיקר האיסור אבל אם אין פירות בילדה הילדה בטילה כדאיתא בפרק משוח מלחמה (סוטה דף מ"ג):

מצות עשה קלח

מצות עשה (א) להתוודות לפני השם אחר שמוציאין כל המתנות שבזרע הארץ וזהו הנקרא וידוי מעשר ואין מתוודין וידוי זה אלא בשנה שמפרישין בה מעשר עני שנא' כי תכלה לעשר וגומר ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית. אימתי מתודין במנחה ביום טוב אחרון של פסח של רביעית ושל שביעית שנא' כי תכלה לעשר ברגל שכל המעשרות כלים בו וזהו הפסח שבטרם יגיע הפסח משנה הרביעית כל פירות שלישית נתעשרו בין פירות האילן בין פירות הארץ. אין מתוודין אלא ביום וכל היום כשר לוידוי המעשר כמו ששנינו במס' מגילה [דף כ'] [מהמיימוני דלעיל פ' י"א וע"ש בהשגות] ובין בפני הבית ובין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתודות. הוידוי הזה נא' בכל לשון כדאמר בפרק אלו נאמרים (סוטה דף ל"ב) שנא' ואמרת לפני ה' אלהיך בכל לשון שאתה אומר [במיימוני דלעיל] ומצותו במקדש שנא' לפני ה' ואם התודה בכ"מ יצא. אינו מתודה עד שלא ישאר אצלו אחד מן המתנות שכך הוא אומר בוידוי בערתי

הקדש מן הבית וגומר וערב יום טוב האחרון היה הביעור ולמחר היו מתודים סדר וידוי זה מפורש בפ' בתרא דמעשר שני ושם מפורש כיצד הוא עושה אם נשאר אצלו תרומה ותרומת מעשר נותנה לכהן מעשר ראשון נותנו ללוי מעשר עני נותנו לעניים נשארו אצלו פירות מעשר שני של ודאי או נטע רבעי או מעות פדייתם הרי זה מבער אותם ומשליך לים או שורף נשאר אצלו מעשר שני של דמאי אינו חייב לבערו נשארו אצלו ביכורים הרי הם מתבערין בכ"מ כמעשר שני ופירות שלא הגיעו לעונת מעשרות בשעת הביעור אינן מעכבין אותו להתודות ואינו חייב לבער אותן. גרסינן בירושלמי דפאה [פרק ג'] רבי יוסי בר בון בשם רבי יוחנן אומר מי שאין לו קרקע פטור מן הווידוי. מי שהיו פירותיו רחוקים ממנו והגיע יום הביעור צריך לקרות להם שם פירוש שיברר שם הבעלים אשר יתנן להם ומזכן להם לבעליהם על גבי קרקע ומתודה למחר וכן מפרש בב"מ [דף י"א] שנתינת המטלטלין ע"ג קרקע אינה אלא מתנה שיש בה חוזק אבל אינו יכול להקנות להם המעשרות בקנין סודר שהן חליפין מפני שנראה כמכירה והתרומות והמעשרות נאמר בהן נתינה ולא מכירה [במשנה דף ע"ב דלעיל כל הסוגיא עד סוף המצוה] ומניין שאינו יכול להתודות עד שיוציא כל המתנות שני בערתי הקדש מן הבית וגו' הקדש זה מעשר שני ונטע רבעי הקרוין קדש. מן הבית זו חלה שהיא המתנה של כהנים בבית. נתתיו ללוי זה מעשר ראשון וגם נתתיו מכלל שקדמהו מתנות אחרות והוא ביכורים ותרומה גדולה ותרומת מעשר ומה שאינו שונה בכורים במשנה זהו מפני שר' שמעון שנאה [בפרק ב' דמסכת ביכורים] שפוטר ביכורים מן הביעור כך מפרשה בירושלמי לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני ולקט ושכחה ופאה אע"פ שאין לקט ושכחה ופאה מעכבין את הוידוי. ככל מצותך נתתים כסדרן לא הקדמתי תרומה לביכורים ולא מעשר לתרומה ולא שני לראשון כאשר הזהירה תורה מלאתך ודמעך לא תאחר לא תשנה הסדר לא עברתי ממצותיך שלא הפרשתי ממין על שאינו מינו ולא מן החדש על הישן ולא שכחתי מלברכך על הפרשת מעשרות ולהזכיר שמך עליו לא אכלתי באוני ממנו הא אם אכלו באנינות אינו מתוודה ולא בערתי ממנו בטמא בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא ובסמל"ת [ל"ת רנ"ט] ביארנו היכן מוזהר הא אם ביערו בטומאה אינו מתודה. ולא נתתי ממנו למת ליקח לו ארון ותכריכים ולא נתתיו לאוננים אחרים פירוש [בפי' ר"ש שם] לא מיבעיא אם סך ממנו למת דאינו יכול להתודות דהא כתיב ממנו דמשמע מגופו כדאיתא בפרק הערל [דף ד'] אלא אף ארון ותכריכין שאין זה ממנו מגופו אין יכול להתודות. שמעתי בקול ה' אלהי שהבאתיו לבית הבחירה עשיתי ככל אשר צויתני ששמחתי ושימחתי בו שני ושמחת בכל הטוב השקיפה ממעון קדשך מן

השמים עד כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה עשה מה שאמרת לעשות אם בחוקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם ותתן טעם טוב בפירות הארץ כמו שנאמר ודבש:

מצות עשה קלט

מצות עשה (א) להביא ביכורים למקדש ואין ביכורים נוהגין אלא בפני הבית [פ"ק] ובא"י בלבד שנא' ראשית ביכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך [בפ"ב דמסכת בכורים] ומביאין ביכורים מדבריהם מערי סיחון ועוג לדברי חכמים בפ"ק דביכורים ומסוריא שהקונה שדה בסוריא כקונה בירושלים כמו ששנינו בסוף מסכת חלה [שם] אבל עמון ומואב ומצרים ובבל אע"פ שהן חייבות בתרומות ומעשרות מדבריהם [כמו שהביא לעיל מ"ע קל"ג] אין מביאין מהן ביכורים ואם הביא מהן בכורים אינן ביכורים. שנינו בפ"ק דביכורים אין מביאין אלא משבעת המינים האמורים בשבח הארץ והן החיטין והשעורים והענבים והתאנים והרימונים והזיתים והתמרים ואם הביא חוץ משבעת המינים לא נתקדשו. [שם] אין מביאין לא מתמרים שבהרים ולא מפירות שבעמקים ואם הביא לא נתקדשו. שנינו במסכת תרומות בפרק אחרון אין מביאין ביכורים משקה חוץ מזיתים וענבים בלבד שנאמר פרי האדמה ואם הביא אין מקבלין אותו הימנו וכן תני רב יוסף בפרק אין נערכין (ערכין דף י"א). [בפרק ג' דבכורים] הקרובין לירושלים מביאין תאנים וענבים לחין והרחוקים מביאים אותם גרוגרות וצימוקין. עוד שנינו בפ' קמא אין מביאין ביכורים קודם עצרת שנאמר וחג הקציר ביכורי מעשיך ואם הביא אין מקבלין הימנו [בתוספתא שם] אלא יניחם עד שיבא עצרת ויקרא עליהן. [מהמיימוני פ"ב דהלכות בכורים עיין שם בהשגות] וכן אין מביאין ביכורים אחר חנוכה שהביכורים אחר חנוכה חשובים משנה הבאה ויניח אותם עד עצרת, [בפ"ק ובפ' כל שעה (פסחים דף ל"ו)] ומעצרת עד החג מביא וקורא שני' ושמחת בכל הטוב מכאן אמרו שאין קורין מקרא ביכורים אלא בזמן שמחה וזהו מעצרת ועד החג שאדם מלקט פירותיו ותבואותיו ויינו ושמנו אבל מן החג ואילך מביא ואינו קורא, [בירו' פ"ק דבכורים] אין מביאין ביכורים לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש כיצד לא יביא מפירות שחנטו קודם ט"ו בשבט על פירות שחנטו אחר ט"ו בו, [במיימוני דלעיל] אחד הנוטע ואחד העולה מאיליו ואחד פירות השותפין חייבין בביכורים שנא' ביכורי כל אשר בארצם. שנינו בפ"ק דביכורים הנוטע אילן בתוך שדהו והבריכו בתוך שדה חבירו או ברשות הרבים או שהיה נטוע בשדה חבירו או ברשות הרבים והבריכו בתוך שדהו אינו מביא ביכורים לא ממה שהוציא ברשות זו ולא מן הצד האחר שנאמר ביכורי אדמתך וכן האריסין והחכירין

והגזלנין אין מביאין ביכורים שאין זו אדמתך [שם]. אמר רבי יוחנן בפרק לא יחפור (בבא בתרא דף כ"ז) אילן הסמוך למצר חבירו או נוטה לשדה אע"פ שחייב להרחיק הרי זה מביא וקורא שעל מנת כן הנחיל יהושע את ישראל את הארץ. הביכורים (ב) אין להם שיעור מה"ת אלא מדבריהם צריך להפריש אחד מששים. והרוצה לעשות ביכורים כל שדהו עושה כדאי' בפ"ב דביכורים [ודצריך ששים בירושלמי שם] הפריש ביכוריו וחזר והוסיף עליהן או עטרן הרי זה התוספת כביכורים מדבריהם כדאיתא בפ"ג [כל הסוגיא] בד"א כשהביא מא"י אבל אם הביא מעבר לירדן או מסוריא אין התוספת כביכורים ואע"פ שאינה כביכורים אינה נאכלת אלא בטהרה. ואין מעשרין הביכורים בכ"מ אלא משבעת המינים כדברי רבי עקיבא [שם] שנינו בפ"ג [שם] כיצד מפרישין הביכורים יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאינה שבכרה אשכול שביכר קושרן בגמי ואומר הרי אלו ביכורים והם נעשין ביכורין במחובר משקרא להם שם ואע"פ שעדיין לא בשלו כל צרכם ולכשיגמרו ויתלוש אותן מן הקרקע אינו צריך לחזור ולקרות להם שם לא הפרישן במחובר ולא קרא להם שם ותלש את הפירות הר"ז מפריש אחר שנתלשו. [בפ"ב] ואם נטמאו הפירות כולן אינו מפריש ביכורים בטומאה אלא מפריש מן הטהור על הטמא. ואומר רבי' משה [בפ"ב דהלכות ביכורים] שאם אין לו פירות טהורות אינו מפריש כלל. ועוד אומר שהביכורים שנטמאו אינו מסיק בהן תנור וכירייי כתרומה טמאה מפני שהן כקדשי מקדש. שנינו בפ"ק דביכורים המפריש ביכורים ונגנבו או שאבדו חייב להפריש אחרים תחתיהן שנאמר תביא בית וגו' מלמד שהוא חייב באחריותן עד שיביאם להר הבית. גרסינן בירושלמי דביכורים [פ"ק] בשם רבי אושעיא מפריש ביכורים להעלותן בידו לירושלם לא ישלחם ביד שליח שכל הביכורים שנראו לקריא' אינם נתרי' אלא בקריא' וכשהשליח מביא אין כאן קריאה לא בבעלים ולא בשלוחם ואם לקטן לכתחילה על מנת לשלחם ביד שליח הרי זה מותר לשלחם שנינו בפ"ג דבכורים לדברי חכמים שהביכורים נותנין לאנשי משמר והן מחלקין אותן ביניהם כקדשי מקדש, [בפ"ב דבכורים ובפרק הערל (יבמות דף ע"ג)] וזר שאכל ביכורים בכ"מ חייב מיתה בידי שמים מפני שהן קרויין תרומה והוא שיאכל אותם מאחר שנכנסו לירושלי' [כמבואר בפי' ר"ש שם], [בספרי כי תבא] הביכורים טעונין כלי שנ' ושמת בטנא. ומצוה מן המובחר להביא כל מין ומין בכלי בפני עצמו כדתניא בתוספתא דבכורים [ומביאה ר"ש בפירוש דף פ"ו דלעיל] ואם הביא שבעת המינים בכלי אחד יצא. ולא יביאם בתערובת אלא שעורים מלמטה וחיטים מלמעלה על גביהן וזתים על גביהן ותמרים על גביהן ורימוני' על גביהן ותאנים למעלה מן הכל ויהי' דבר אחר מפסיק בין כל מין ומין כגון הוצין ועלין וכיוצא

בהן ומקיף לתאניי אשכולות ענבי' מבחוץ כל זה בתוספתא [שם] שנינו בפ"ג הביאם בכלי מתכות נוטל הכהן הביכורים וחוזר הכלי לבעליו ואם בסלים של ערבה וכיוצא בהן הרי הביכורי' והסלי' לכהנים. [שם] כשהיו מביאין ביכורי' היו מביאין בידם תורים ובני יונה וכן היו תולין מצדי הסלים מבחוץ תורים ובני יונה כדי לעטר את הביכורים ולא היו נותנין היונים על הסלים שלא ילכלכו אותם כדאי' בירו' [שם] אלו שבסלי' היו קריבין עולות ואילו שבידיהן היו נותנין לכהנים כדתנן בפרק שלישי דביכורים:

מצות עשה קמ

מצות עשה (א) לקרות על הביכורי' במקדש שנ' וענית ואמרת לפני ה' אלהיך ארמי אובד אבי וירד מצרימה וכל העניין ומתחיל וקורא מהגדתי היום עד אשר נתת לי ה'. ושנינו בסוטה [דף ל"ב] שבלשון הקדש הי' מתודה נא' כאן וענית ואמרת ונאמר להלן וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם ומפרש בגמרא [בדף ל"ג] והתם מנלן אתיא קול קול ממשה דכתיב והאלהים יעננו בקול מה להלן בלשון הקדש אף כאן בלשון הקדש. שנינו בפרק ג' דבכורים בראשונה כל מי שהיה יודע לקרות קורא וכל מי שאינו יודע לקרות מקרין אותו נמנעין אלו שאינן יודעין לקרות מלהביא כדי שלא יכלמו התקינו בית דין שיהו מקרין את מי שהוא יודע כמי שאינו יודע, [שם ובתוספתא שם כל הסוגיא עד סוף] המביא ביכורים יש לו רשות ליתנם לעבדו ולקרובו בכל הדרך עד שמגיע להר הבית אז נוטל הסל על כתיפו ואפי' הי' מלך גדול בישראל ונכנס עד שמגיע לעזרה וקורא ועודהו הסל על כתיפו הגדתי היום לה' אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותיך לתת לנו ומוריד הסל מעל כתיפו ואוחז בשפתיו והכהן מניח ידו תחתיו ומניף שנא' אחר כך ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני ה' אלהיך וקורא ארמי אובד אבי וירד מצרימה וגו' כלומר לבן בקש לעקור את הכל כשרדף את יעקב ובשביל שחשבו לעשות חשב לו המקום כאילו עשה שהאומות חושב להם מחשבה כמעשה. ועוד אחרים באו לכלותינו שאחרי זאת ירד יעקב למצרים וכו' עד שגומר [בירושלמי שם ומביאו ר"ש בפי'] ומניחו בצד המזבח בקרן דרומית מערבית בדרומה של קרן והשתחוה ויצא. ורש"י פי' [בפי' חומש פרשה תבא] והנחתו לפני ה' אלהיך והשתחוית מגיד שנוטלו לאחר הנחת הכהן וקורא וחוזר ומניף והרי יש כאן ב' תנופות אחת קודם הקריאה ואחת לאחר הקריאה ותניא בספרי [תבא] והנחתו לפני ה' אלהיך והשתחוית מלמד שטעונין הנפה שתי פעמים אחת בשעת קריאה ואחת בשעת השתחויה [שם] ומנין שהביכורי' טעונין תנופה שנ' ולקח הכהן הטנא מידיך לרבות הביכורים לתנופה. וכשם שטעונין תנופה כך טעונין קרבן שלמים ושיר כדאיתא בפ"ב שנא' בהן ושמחת בכל הטוב ולהלן

הוא אומר ושמחת בחגך מה שמחת החג בשלמים אף כאן בשלמים ואין הקרבן מעכב ואימתי קוראים בשיר עליהן כשיגיעו לעזרה מתחילין הלוים בשיר וקוראים ארוממך ה' כי דליתני וגו' [שם ובירושלמי שם] הביכורים טעונים לינה כיצד הביא ביכורים למקדש וקרא והקריב שלמים לא יצא באותו היום מירושלים לחזור למקומו אלא ילין שם ויחזור למחר לעירו שנאמר ופנית בבקר והלכת לאהליך כל פינות שאתה פונה מן המקדש כשתבא לו לא יהיו אלא בבקר נמצאת אומר שהביכורים טעונים שבעה דברים הבאת מקום וכלי וקריאה וקרבן ושיר ותנופה ולינה שם בירושלם. שנינו בפ"ק האשה והאפוטרוסוס והשליח והעבד אינן קורין לפי שאינם יכולין לומר אשר נתת לי ה'. אבל הגר מביא וקורא לדברי ר' יהודא כדאיתא בירושלמי דביכורים [ומביאו ר"ש בפי' שם] לפי שנאמר לאברהם אב המון גוים נתתיך הרי הוא אב לכל העולם שנכנסין תחת כנפי שכינה ולאברהם היתה השבועה תחילה שינחלו בניו את הארץ ואומר שם אמר רבי יהושע בן לוי הלכה כרבי יהודא עובדא אתא לקמי דרבי אבהו ואורי כרבי יהודא ואין הלי כתנא דתוספתא [פ"ק דבכורים] שאומר לרבי יהודא שהגר מביא ואינו קורא, [מהמיימוני פ"ד דהלכות בכורים] וכן כהנים ולוים מביאין וקורין מפני שיש להם ערי מגרש ונאמר אתה והלוי. בפ' הספינה (בבא בתרא דף פ"א) אמר רבי יוסי ברי חנינא הפריש ביכורים ושלחן ביד אחר ומת השליח בדרך אע"פ שחזר הוא והביאן אינו קורא שנא' ולקחת והבאת עד שתהא לקיחה והבאה באחד. שנינו בפ"ק הפריש ביכורים ואבדן והפריש אחרים תחתיהן מביא השניים ואינו קורא לפי שאינו יכול לומר את ראשית פרי האדמה לפי שאינן ראשית ואלו השניים אינן חייבין עליהם חומש כביכורים. בפ' החולץ (יבמות דף ל"ו ע"ב) פסקינן כריש לקיש דאמר המוכר שדהו לפירות הלוקח מביא ואינו קורא שקניין פירות אינו כקניין הגוף אבל מביא אדם בכורים מנכסי אשתו וקורא אע"פ שאין לו גוף הקרקע שני' בהן אשר נתן לך ה' אלהיך ולביתך כדמסקינן בפ' השולח (גיטין דף מ"ו). שנינו בפ"ק הביא בכורים מאחד מן המינים וקרא וחזר והביא בכורים ממין אחר אינו קורא עליהן שנאמר הגדתי היום פעם אחת בשנה הוא מגיד ולא שתי פעמים בשנה וכן מפרש בירושלמי [שם] שנינו בפ"ג [דף פ"ו כל הסוגיא עד סוף המצוה] כיצד מעלין את הביכורים כל העיירות אשר במעמד מתכנסות לעירו של מעמד כדי שלא יעלו יחידים שנא' ברוב עם הדרת מלך ובאין ולנין ברחובה של עיר ולא יכנסו לבתים מפני אהל הטומאה כדמפרש בירושלמי [שם] ובשחר הממונה אומר קומו ונעלה ציון אל ה' אלהינו והשור הולך לפניהם וקרניו מצופות זהב ועטרה של זית בראשו להודיע שהביכורים משבעת המינין ומפרש בירושלמי [שם]

שמביא זית שהוא מאחד מהמובחרין שבשבעה שהוא סמוך לא"י שנא' ארץ זית שמן. והחליל מכה לפניהם עד שהיו מגיעים קרוב לירושלם והם הולכין בכל הדרך וקוראין שמחתי באומרים לי בית ה' נלך ולא היו מהלכין כל היום אלא שתי ידות ביום כדתניא בתוספתא [שם] הגיעו קרוב לירושלם שולחין לפניהם שלוחין להודיע לאנשי ירושלם ועטרו ביכוריהם ופרכסו אותם ואם היה לח ויבש מראין את הלח מלמעלה כדמפרש בירושלמי [שם] והפחות והסגנין והגזברין יוצאין לקראתם מירושלם ולפי הבאין הן יוצאין אם באו אנשים רבים יוצאין לקראתם רבים ואם מעט מעט וכשיכנסו כולם בשערי ירושלים יתחילו לקרות עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם וכל בעלי אומניות שבירושלם עומדים לפניהם ושואלין בשלומן אחינו אנשי מקום פלוני באכם לשלום והם מהלכין בתוך ירושלם והחליל מכה לפניהם עד שהם מגיעים להר הבית הגיעו להר הבית נוטל כל אחד ואחד סלו על כתיפו ואומר הללו יה הללו אל בקדשו עד כהתי"ה כדמפרש בירושלמי [דלעיל] והן מהלכין בהר הבית וקוראין עד שמגיעין לעזרה הגיעו לעזרה דברו הלוים בשיר ארוממך ה' כי דליתני:

מצות עשה קמא

כתוב (א) בפ' שלח דבר אל ב"י ואמרת אליהם בבואכ' אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה והי' באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה להי' תניא בספרי [שם] משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה שבכולן נאמרה כי תבאו והיה כי יביאך לפיכך כולם למדות זו מזו דכיון שפרט לך הכתוב באחת מהן שאינה אלא לאחר ירושה וישיבה אף כולן כן אבל זו נא' בבואכם ללמדך שמשנכנסו לארץ נתחייבו אי בבואכם יכול משנכנסו לה שנים ושלשה מרגלים ת"ל בבואכם בביאת כולכם אמרתי לכם ולא בביאת מקצתכם. שנינו במסכת חלה [פרק שני] פירות ח"ל שנכנסו לארץ חייבין בחלה יצאו מכאן לשם רבי אלעזר מחייב ורבי עקיבא פוטר ובספרי [דלעיל] דורש כל זה משמה החיוב הוא שמה ורבי אלעזר שמחייב ביצאו מדכתיב והי' באכלכם מלחם הארץ בין בארץ בין בח"ל שנינו במסכת חלה ובמנחות [דף ע'] ה' דברים חייבין בחלה החטין והשעורין והכוסמין והשבולת שועל והשיפון הרי אלו חייבין בחלה ומצטרפין זה עם זה ומה ששנינו במסכת [חלה פרק ד'] איזהו מין במינו החיטין אין מצטרפות עם הכל אלא עם הכוסמים והשעורין מצטרפין עם הכל חוץ מן החיטין בירושלמי מתרץ לה [שם ובפ"ק ומביאו רבינו שמשון בריש כלאים] כאן בנשוך כאן בבלול פירוש בבלול שבלל ועירב כל הקמחים ביחד ועשה מהן עיסה אז מצטרפין כולן זה עם זה אבל בנשוך שעשה עיסה מכל מין לבדו ועירב העיסות והנשיכן זו בזו אז אין מצטרפין אלא כמו

שמפרש בפרק הרביעי [דלעיל] ומניין שאלו מינין בלבד חייבין בחלה דתניא בספרי [דלעיל] ומביאה במנחות [דף ע'] נאמר כאן לחם ונאמר להלן לחם עוני מה להלן בחמשת המינין בלבד ששאר מינין אין באין לידי חימוץ אלא לידי סירחון אף לחם האמור כאן בחמשת המינין בלבד. וצריכה העיסה שתעשה לצורך אכילת אדם שנ' והיה באכלכם מלחם הארץ ותנן [בחלה] עיסת כלבים בזמן שאין הרועים אוכלין אותה אינה חייבת בחלה. ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה כתרומת גורן כן תרימו אותה כשתלושו עיסתכם שאתם רגילים ללוש במדבר וכמה היא וימדו בעומר עומר לגלגולת תרימו מראשית כלומר קודם שתאכלו ממנה תרימו חלה אחת כתרומת גורן שלא נאמר בו שיעור [בספרי דלעיל] אבל חכמים נתנו בו שיעור [בפרק שני דחלה] לבעל הבית אחד מעשרים וארבעה ולנחתום אחד מארבעים ושמנה ותניא בספרי [דלעיל] ראשית עריסותיכם משתתערס מכאן אמרו [ברפ"ג דחלה] אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחיטין ותטמטם בשעורין ומשם ואילך האוכל ממנה קודם הפרשת חלה חייב מיתה מפני שהוא טבל. עוד שנינו [בפ"ג] נכרי שנתן לישראל עיסה עד שלא גלגל חייב משגלגל פטור עוד תניא בספרי [דלעיל] הרי שלא הפריש חלה מן העיסה שומע אני שלא יפריש מן הלחם ת"ל כתרומת גורן כשיעור העומר שאמרנו נחלקו במסכת עדיות [פ"ק] ומביאה במסכת שבת [דף ט"ו] שמאי אומר מקב לחלה והילל אומר מקביים לחלה וח"א לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא קב ומחצה חייבת בחלה שהם ששה רבעים קמח משהגדילו המדות אמרו חמשת רבעים קמח חייבין בחלה ומפרש מחלוקתם בירושלמי [מבואר בפ"י הראב"ד פ"ק דעדיות ומובא בפי' ר"ש ספ"ב דחלה] בזה המקרא והעומר עשירית האיפה הוא והאיפה שלש סאין והסאה ששה קבין נמצאת האיפה י"ח קבין נמצא העישור מלבר קביים כדברי ב"ה שיעור שתי סעודות ושמאי תפס שיעורו לסעודה אחת וחכמים תפשו שיעורם לעישור מלגו שהרי כשנכנסו לירושלים שהוסיפו על המדות נכנסו ששה קבין בחמשה נמצאת האיפה חמשה עשר קבין ועישור מלגין קב וחצי ומשנכסו לציפורי הוסיפו על המדות ונכנסו קב וחצי שהם ו' רבעים בחמשה רבעים והלכה כחכמים, [בספרי דלעיל] מראשית עריסותיכם תתנו להי' תרומה לדורותיכם מראשית ולא כל ראשית מכאן אמרו [בחלה] העושה כל עיסתו חלה וכל גורנו תרומה אין בדבריו כלום עריסותיכם להביא לקט ושכחה ופאה והפקר ומעשר ראשון שנטלה תרומתו שחייבין בחלה, תניא בספרי [דלעיל] תתנו להי' תרומה עד שיהא בה כדי מתנה לכהן מכאן אמרו [בספ"ב דחלה] שיעור חלה של בעל הבית אחד בעשרים וארבעה ושל נחתום וכו' ואסמכתא בעלמא היא כאשר ביארנו למעלה

שמן התורה אין לה שיעור. שנינו במס' חלה [והביאה בסמל"ת בסוף ל"ת ע"ט] העושה עיסתו קביים כלומר קב קב שהוא פחות מכשיעור ונגעו זה בזה פטורין מן החלה עד שישוכו ר' אליעזר אומר אף הרודה ונותן לתוך הסל הסל מצרפן לחלה פי' אפי' בלא שום נשיכה רק שיגיעו יחדיו בסל ואמר שמואל הלכה כרבי אליעזר בפי' אלו עוברין (פסחים דף מ"ח) ובנדה [דף ח'] ואומר רבינו יצחק דווקא כשאין בכל אחת ואחת כשיעור צריך צירוף סל ונגיעה אבל אם יש בכל אחת ואחת כשיעור שאין צריך צירוף רק לפטור מאחת את חבירתה צירוף סל בלא נגיעה מועלת בכל דבר שאין מקפיד על תערובתו כדאמר בירושלמי [דחלה] שכל דבר שמקפיד על תערובתו כגון טהורה וטמאה או חיטין ושעורין וכיוצא בזה אין הסל מצרפן ומטעם זה מתיישב מה שאמר ר' אליעזר במסכת חלה ומביאה בפרק כשם שתי עיסות אחת טמאה ואחת טהורה נוטל כדי חלה מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן פחות מכביצה באמצע שלא יקבל טומאה מן הטמאה כדי לתרום מן המוקף משמע שם שלא יועיל צירוף סל וזהו הטעם מפני שמקפיד על תערובתו כאשר ביארנו. שנינו במסכת חלה [פ"ב ומביאה בקידושין דף מ"ו] המפריש חלתו קמח אינה חלה וגזל ביד כהן פירש הרב רבי אליעזר ממי"ץ דדוקא כשאמר בעודה קמח יחול עליו שם חלה אבל הפריש קמח ואמר כשתעשה עיסה יחול עליו שם חלה דבריו קיימין דק"ל כראב"י דאמר בקידושין [דף ס"ב] פירות ערוגה זו מחוברים יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושין לכשיביאו שליש ויתלשו והביאו שליש ונתלשו דבריו קיימין. גרסינן בירושלמי [פ"ג דחלה ומביאו ר"ש בפי' שם] למדו להיות כהנות מתנות בשעת הפרשת הלה שתהיה חלה על הגוש פי' על העיסה ועל השאור ועל הקמח שתוסיף אח"כ על ככר זה כתוב בספר התרומה אגב דבעי לאתנויי משום הגוש שהוא עיסה וטבל קודם שנתערב בככר וטבל לא בטיל מתנה גם על הקמח אבל משום קמח לחודיה אין צריך שהקמח בטל בעיסה קודם שיקלוט לחלוחית העיסה וכן עמא דבר. ואומר שם בירושלמי קמח שעל הככר וככר מצרפין לחלה. שנינו בפרק ג' הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונתנו לתוך העיסה שהורמה חלתה הר"ז מביא עיסה שנייה שיהיה בה עם שאור זה שיעור עיסה שחייבת בחלה ונותן אותה בצד העיסה שהורמה חלתה ומפריש מן העיסה השנייה שיעור חלה עליה ועל השאור כדי שיטול מן המוקף ואם אין לו עיסה שנייה נעשית זו כולה טבל ומפריש ממנה חלה על הכל שהטבל במינו אוסר בכל שהו. שנינו במסכת חלה פ"ק הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין וחלת המשרת שהוא חלוט של בעלי בתים שבלילתו רכה והמדומע כולן פטורין מן החלה. [שם] עיסה שתחילתה סופגנין וסופה סופגנין פטורה מן החלה

תחילתה עיסה וסופה סופגנין או תחילתה סופגנין וסופה עיסה חייבת בחלה פירוש סופגנין דבר שבלילתו רכה ובירושלמי [שם] גרסינן אמר ריש לקיש כל שהאור מהלך תחתיו פטור מן החלה אמר רבי יוחנן ובלבד על ידי משקה פירש רבינו יצחק דווקא בבלילתו רכה אבל בבלילתו עבה אפי' על ידי משקה חשובין לחם דתניא בפ' כיצד מברכין [ברכות דף ל"ז ופי' ר"י וכל הסוגיא בתר שם בד"ה לחם וכן בסמל"ת ל"ת כ"ז] הי' עומד ומקריב מנחות בירושלים מברך שהחיינו נטלן לאוכלן מברך המוציא להם מן הארץ קא פסיק ותנא לא שנא מנחת הסולת ולא שנא מנחת מחבת ומרחשת חשובין לחם אע"פ שהאור מהלך תחתיו דאפייתו ע"י משקה ולפיכך רישלי"ש ופארטרי"ש חייבין בחלה ומברכין עליהם המוציא אבל וירמיישיא"ש חייבין בחלה משעת גלגול אבל אין בהם שיעור לברך עליהן המוציא דהא דאמר רב ששת [שם] דאפי' פרורין שאין בהם כזית מברך עליהם המוציא הא אמר רבא עלה והוא דאיכא עליהו תוריתא דנחמא. וחזר רבינו שמשון בסוף ימיו מפסק זה [בפירושו פ"ק דמס' חלה במתני' דלעיל] וכתב רישלי"ש ופרטר"ש ווירמיישיא"ש פטורים מן החלה ואין מברכין עליהם המוציא וכן כתב רבינו משה [בפ"ו דהלכות בכורים] העושה עיסה לייבשה בחמה ולבשלה בקדירה פטורה מן החלה וראיה מדאמרינן בפרק כיצד מברכין (ברכות דף ל"ו) לחם העשוי לכותח כלימודין פטור מן החלה ופי' שם רש"י שאותו אופין בחמה ואין זה לחם הרי למדת שאף ע"פ שמשעת גלגול בא חיוב חלה כיון שגילגל על דעת לאפות בחמה פטור כשעשאה כלמודין דלא אתי לאיחלופי בשא' לחם פירוש כלמודין שאינו מקפיד אם עגול אם ארוך כאדם הלמד לערוך פת והוא הדין לגלגל עיסה כדי לבשל במים שפטורה והא דאמרינן תחילתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה זהו כשגלגל אותה על דעת לאפותה פת ונמלך לעשותה סופגנין אבל תחילתה עיסה לעשותה סופגנין ולבשל בקדירה פטורה. וראיה עוד מדאמרינן בפרק כל שעה (פסחים דף מ"א) דקאמר רבי יוסי דאין יוצא ברקיק מבושל אע"פ שאינו נימוח שהבישול מבטלו מתורת להם כדאמר התם אע"פ שרבי מאיר חולק עליו רבי מאיר ור' יוסי הלי כר' יוסי [דף ל"ז]. והא דתניא בפ' כיצד מברכין [כדפסק בערובין דף מ"ו] גבי חטה טחנה אפה ובשלה בזמן שהפרוסו' קיימות בתחילה מברך המוציא ההיא דרבי מאיר היא שסובר שאין הבישול מבטל האפייה והא דאמרינן שם גבי מנחות דמברך המוציא זהו במנחת מאפה תנור ומנחת סולת וזה יראה לי דוחק אלא מטוגן במחבת שאין שם כי אם מעט שמן נאמר כפסק הראשון שחשוב לחם בין לעניין חלה בין לענין המוציא. בפרק כל שעה (פסחים דף ל"ז) מפרש מאי חלת המסרת חלוט של בעלי בתים ודווקא בלילתן רכה אבל בלילתן

עבה חשוב לחם כדאי׳ ביבמות [דף מ׳] לחם עוני פרט לחלוט ואשישה שחשובה מצה עשירה ואינו ממעט אותו מלחם לפי שחשוב לחם. גרסינן במסכת חלה בפ״ד ר״ג אומר שלש ארצות לחלה מא״י ועד כזיב חלה אחת פי׳ היא הארץ שהחזיקו בה עולי בבל מפרישין בה חלה אחת בטהרה נאכלת לכהנים וצריך שיהא בה כשיעור מכזיב ועד הנהר ועד אמנום שתי חלות אחת לאור ואחת לכהן של אור יש לה שיעור של כהן אין לה שיעור פירוש הארץ הזאת היא הארץ שהחזיקו בה עולי מצרים ולא עולי בבל מפרישין בה שתי חלות החלה הראשונה טמאה שהרי לא נתקדשה אותה הארץ בימי עזרא וקדושה ראשונה בטלה משגלו והואיל והיא א״י מפרישין אותה בשיעור ושורפין אותה. השנייה אין לה שיעור מפני שהיא מדבריהם ומקשה בירושלמי [שם ור״ש מביא בפירוש שם] ויפריש של אור ולא יפריש של כהן פי׳ רבינו יצחק בר׳ אברהם ויפריש של אור בלבד ויתננה לכהן להסיקה תחת תבשילו כדי שלא תשתכח תורת נתינת חלה ולא יפריש של כהן ומתרץ גזירה שמא יאמרו ראינו תרומה טהורה נשרפת שהרי נשרפה הראשונה אע״פ שלא נטמאה טומאה ידועה לכל לכך מפרישין חלה שנייה לכהן ועל ידי כן יבינו לחקור את הדבר ודווקא בימי התנאים והאמוראים היו מפרישין שתי חלות מפני גזירה זו שגם בימי האמוראים היו נוהגין בטהרות כדאמרינן במס׳ נדה [דף ז׳] חבריא מדכן בגלילא אבל עכשיו שאין שום תרומה טהורה בא״י ודאי יפריש של אור ולא יפריש של כהן ועל ידי כן מתיישב מה שפי׳ בה״ג שעכשיו אין מפרישין בא״י כי אם חלה אחת ותמה ר״י בר׳ שמואל על דבר זה ואין זו תימה מטעם שביארנו ומקשה עוד בירו׳ ולמה אין מפרישין שתי תרומות ומתרץ חלה אין אחריה כלום תרומה יש אחריה פי׳ אם יפריש שתי תרומות יגזל את הלוי ומאכיל לכהן תרומה הטבולה למעשר ואם תאמר יפריש תרומה ואח״כ מעשר ואחר כך תרומה דומה לעובר בבל תאחר אבל חלה אין אחריה כלום ואם מפריש שתי חלות אין כאן הפסד לשום אדם. מהנהר ומאמנום ולחוץ ב׳ חלות אחת לאור ואחת לכהן של אור אין לה שיעור ושל כהן יש לה שיעור פי׳ זאת הארץ חוצה לארץ ממש ומסיים בירושלמי [שם] זו וזו מדבריהם מוטב לרבות בנאכלת ולא בנשרפת ומקשה שם ויפריש של כהן ולא יפריש של אור ומתרץ גזירה שמא יאמרו ראינו תרומה טמאה נאכלת ודווקא בסמוך לא״י שיש שם תרומה טמאה ומחלפה בסמוכה לה אבל בבבל ומקומות רחוקים ודאי יפריש של כהן אם ימצא כהן ולא יפריש של אור כדמוכח בבכורות [דף כ״ז] כאשר יתבאר [לקמן] וטבול יום אוכלה פי׳ לזו של כהן ומיירי בטבול יום דקרי שהרי אין תרומת ח״ל אסורה אלא למי שטומאה יוצאה עליו מגופו. ומסופק ר״י אם נאמר כן גם בראשונה הנשרפת שטבול יום אוכלה ר׳

יוסי אומר אינו צריך טבילה ואסורה לזבים ולזבות ולנדות וליולדות ומפרש בירושלמי [דלעיל] ולר' יוסי נצרכה פי' שבאלו מודה שצריך טבילה. ונאכלת עם הזר על השלחן, גרסינן בירושלמי [שם] הורה רבי אבהו שהיא צריכה רוב לבטלה אמר רבי זעירא אפי' אחד באחד ומתניתין אמרה כן ונאכלת עם הזר על השלחן ואין חוששין שמא תתערב בלחם הזר כי אפילו תתערב אין בכך כלום והלכה כרבי זעירא שמביא סייעתא מן המשנה וכן פסק רבינו משה [פ"ה דהלכות בכורים] ונתנן לכל כהן פירוש שאינו בקי בטומאה ובטהרה אבל הוא מחזיק בתורת ה' שאין לפרש אפי' לשאינו מחזיק בתורה שהרי שונה אח"כ [בדף ע"ח] ואלו נתנין לכל כהן הזרוע והלחיים ואם כן תפרשנו אפילו אינו מחזיק וזה אינו כי בפירוש אומר בפרק הזרוע (חולין דף ק"ל) שמי שאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת. גרסינן בפרק עד כמה (בכורות דף כ"ז) אמר שמואל אין תרומת ח"ל אסורה אלא למי שטומאה יוצאה עליו מגופו וה"מ באכילה אבל בנגיעה לית לן בה אמר רבינא הילכך נדה קוצה לה חלתה ואכיל לה כהן קטן שלא ראה קרי מימיו והוא הדין כ"ג שטבל לקריו ואפילו הוא טמא מת שהרי אין הזאה בחוצה לארץ ואי ליכא כהן קטן שתתקיים בו תורת נתינה שקלא ליה בריש מסא פי' ראש הדף המרדה ושדיא ליה בתנורא והדר מפרשא חלה אחריתא כי היכי דלא תשתכח תורת חלה ואכיל לה כהן ואפילו גדול ואפילו אשתו נדה הרי למדנו מכאן ב' דברים למדנו שבמקום שיש כהן אין מפרישין אלא חלה אחת במקומות הרחוקי' כאשר ביארנו למעלה ועוד למדנו קולא אחרת ברחוקה שהרי באותה הסמוכה לא"י אומר למעלה וטבול יום אוכלה שלכל הפחות צריך טבילה בלא הערב שמש ובזו אומר שאין צריך טבילה. ואומר ר"י ברבי אברהם כי עכשיו בגלות אדום ושאר גליות אפי' בבבל אין מפרישין אלא חלה אחת אף אם לא ימצא כהן מאחר שבזמן הזה אין מפרישין בא"י כי אם חלה אחת כאשר ביארנו למעלה כי מה שאומר [שם] בבכורות שהיו מפרישין בבבל שתי חלות זהו מפני שבימי האמוראים היו מפרישין שתי חלות בא"י כמו שביארנו למעלה כדאמרינן בנדה [דף ו'] חבריא מדכן בגלילא שהיה להם עדיין אפר הפרה. גרסינן בביצה [דף ט'] ובמקומות אחרים [ומהם בפרק עד כמה (בכורות דף כ"ז)] חלת חוץ לארץ ותרומת ח"ל אוכל והולך ואחר כך מפריש ופירש רבינו שלמה אוכל והולך כל הפת ומשייר כדי חלה ומפרישה באחרונה ולשון מפריש משמע משייר מעט יותר מכדי חלה כדי להפריש עליו החלה משום דבעינן ראשית ששיריה ניכרים כדאיתא גבי תרומה בפרק כל מערבין (עירובין דף ל"ז) וגבי חלה כתיב נמי ראשית ומיהו מוקף ודאי לא בעינן מדשרי אוכל והולך ואח"כ מפריש. ומה שנהגו בפסח להניח כל המצות בתוך הכלי בשעת הפרשת חלה

זהו מפני שנהגו למיפא קפיזא קפיזא בפסח. [כדאמר בפ' אלו עוברין (פסחים דף מ"ח)] פי' מצות קטנות פחותות מכשיעור ומצרפן להתחייב בחלה. אמנם כתב מורי רבינו יהודא בשם הרב רבי אלחנן דהא דאמרינן אוכל והולך ואחר כך מפריש זהו כשנתחייבה כל העיסה ביחד כשנילושה ביחד אבל במצות שלנו שכל אחת נתחייבה בחלה לבדה סברא הוא שלא יועיל בלא הקפה לפטור את כולם. כשנותנין המצות בכלי צריך שיהו כולן בתוך דופני הכלי שלא יהיה שום עיסה או מצה למעלה משפת הכלי דהא איבעיא להו פרק אלו עוברין (פסחים דף מ"ח) טבלא שאין לה לבזבז מהו תוך הכלי בעינן וליכא או דילמא אויר כלי בעינן והא איכא תיקו. אבל אומר רבינו יצחק בר' אברהם דעד כאן לא מיבעיא ליה אלא בטבלא שאין לה לבזבז פירוש שפה סביב אבל יש לה לבזבז אפילו בגדושה מצרף אע"פ שבמדות הקדש אמרינן במסכת מנחות דגדושה לא מיקדשא והטעם משום דהוי כאויר בית שמצטרף כדגרסינן בירושלמי דפרק אלו עוברים וישליכנה לאויר בית אויר בית מצרף לחלה ואין קרקע בית מצרף לחלה ומשני דבר שמקפיד על תערובתו אין הבית מצרף דבר שאין מקפיד על תערובתו הבית מצרף וכן בירושלמי דמסכת חלה [פ"ד] גרסינן דבר שמקפיד על תערובתו אין הבית מצרף ורוב העולם מגיהין שם אין הכלי מצרף. גרסינן בביצה [דף ט'] אמר רבא שחט ציפור מערב יום טוב אין מכסין דמו כיום טוב גלגל עיסה מערב יום טוב מפריש חלתה ביום טוב. ותניא בירושלמי פ' אלו עוברין ובביצה פ"ק הלש עיסה ביום טוב מפריש חלתה ביום טוב לשה מערב יום טוב ושכח להפריש ממנה חלתה אסור לטלטלה ואין צ"ל ליטול ממנה ואמרינן בירושלמי [שם] לש אין עירס לא פי' דווקא בשלשה לגמרי שאין חסר שום דבר והיה יכול להפריש חלה מערב יום טוב לכך אינו מפריש חלה ביום טוב אבל עירס לא פירוש גלגל לבד שלא עשה רק תערובת מים ומלח וקמח ולא נילושה בטוב כמו שעירסן דמנחות וברכות אז מפריש שפיר חלה ביום טוב ומתרץ בירושלמי [שם] כי מה שאומר שם שאין חיוב חלה עד גמר הלישה זהו בעיסה טמאה שאינו מפריש חלתה כי אם בסופה כשיגמר כל תיקון העיסה ובעיסה טהורה בדין הוא שאל יפריש חלתה כי אם בסופה ומפני מה אמרו יפריש חלתה בתחילתה משעת גילגול תערובת מים וקמח שלא יארע שום אונס טומאה בעיסה לכך מהרו להפריש חלה בטהרה כל זה בירושלמי. אמנם בספרי שהבאתי למעלה שאומר משתתערס משמע שחיוב חלה טהורה בתחילתה מה"ת והא דאמר רבא גלגל עיסה מערב יום טוב שלא הוקבעה לחלה זהו בעיסת ח"ל שהיא טמאה שאין חיובה אלא בסופה וההיא דירושלמי בעיסה טמאה דא"י ולבך אסור לטלטלה כאשר בארנו ודיני הפרשות חלה בפסח ויום טוב ביארנו

בהלכות יום טוב בסמל"ת [ל"ת ע"ה] שנינו במסכת חלה פרק ראשון נחתום שעשה שאור לחלקו חייב בחלה פי' אע"פ שדעתו לחלקה ולמוכרה מעט מעט פחות מכשיעור ומסיים בה וכן נשים שנתנו קמח לנחתום לעשות להם שאור אם אין בשל אחד מהן כשיעור פטורה מן החלה. עוד שנינו בפ"ג העושה עיסתו עם הנכרי אם אין לישראל כשיעור פטור מן החלה [כל הסוגיא עד סוף מספר תרומה סימן פ"ב ופ"ג] משמע הא עם ישראל אחר חייב בחלה ויש לפרש דה"ה שני ישראלים יחד דפטורין והא דנקט נכרי להשמיענו דאם יש בשל ישראל כשיעור שחייבת אע"פ שעירבה בשל נכרי אבל רבינו יצחק ברבי שמואל מפרש דההיא דנשים פטורות מחלה זהו בשנתנו קמח כל אחת לבדה לנחתום והוא עירבן ועשה עיסה יחד שלא מדעתו דאין לו כח לחייב עיסתן בלא רשותן אי נמי מיירי שדעתו לחלקה בסוף ולכך פטורה וכן מוכיח בירושלמי וז"ל הממרח כריו של חבירו שלא מדעתו ר' יוחנן אומר נטבל ריש לקיש אומר אינו נטבל מתיב ריש לקיש נשים שנתנו קמח לנחתום אם אין בשל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה פירוש שסובר שערבן נחתום שלא מדעתן כאשר ביארנו למעלה ומתרץ רבי יוחנן שניא היא שכן העושה עיסה על מנת לחלקה פטורה מן החלה וכן הנחתום שעשה עיסה כדי לחלקה לבסוף בתמיה והא תנן נחתום שעשה שאור לחלק חייב בחלה נחתום לא בדעתו הדבר תלוי כי אם בדעת הלקוחות הדבר תלוי שמא ימצא לקוחות שיקנו הכל ביחד ולא יצטרך לחלק למדנו מכאן ששני בני אדם שנילושה עיסתם ביחד מדעת שניהם וגם אין דעתם לחלקה וליקח כל אחד ואחד חלקו אלא לאכול יחד חייבת בחלה בין לר' יוחנן בין לריש לקיש ואע"פ שאין כשיעור בחלק האחד לבדו אלא בין שניהם ואפילו נילושה ונתערבה שלא מדעתן נטבלת אליבא דרבי יוחנן ומ"מ המפריש החלה צריך ליקח רשות מכל בעלי עיסה גבי תרומה כתיב כן תרימו גם אתם ודרשינן [בקידושין דף מ"א] לרבות שלוחכם ואמרינן [בב"מ דף כ"ב] מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם. כל המפריש חלה מברך באי" אקב"ו להפריש חלה בין בארץ בין בח"ל כך כתב רבינו משה [בפי' ה' דהל' ביכורים] ורבינו ברוך בס' התרומה [סימן פ"ד] ויש שמברכין להפריש תרומה כי חלה שם העוגה היא:

מצות עשה קמב

כתוב (א) בפרשת שופטים וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זובחי הזבח אם שור אם שה ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה ושנינו בפרק הזרוע (חולין דף קל"ד) וכל עיקר המצוה שם איזהו זרוע מן הפרק של ארכובה עד כף של יד פי' שהם שני איברים מעורין זה בזה ומסיים שם במשנה והוא של נזיר וכנגדו ברגל שוק רבי יהודא אומר

שוק מן הפרק של ארכובה עד סובך של רגל איזהו לחי מן הפרק של לחי עד פיקה של גרגרת שהיא טבעת הגדולה עם הלשון שביניהם הכל לכהן. ומצוה לתת זרוע ימין [שם] שנא' הזרוע המיומן שבזרועות [שם] והלחיים למאי אתא לאתויי צמר שבראשי כבשים ושער שבזקני תיישים שאין מפשיטין ולא מולגין אותן אלא נותנין בעורן ובצמרן. [שם] והקבה למאי אתא לרבות חלב שבתוך הקבה ושעל הקבה פי' דאייתרא ודאקשתא וכבר נהגו הכהנים להניח חלב הקבה לבעלים. [בתו' שם פ"ז] אחד השוחט לאכילת אדם או לאכילת גוים או לאכילת כלבים או לרפואה חייב במתנות. [בפרק ראשית הגז דף קל"ו] ובהמת השותפים חייבת שנא' זובחי הזבח, [בפרק הזרוע דף קל"ב] הכהנים פטורים מן המתנו' שנ' מאת העם. [שם דף קל"א] והלוים הם ספק אם הם בכלל העם לפיכך אין נוטלין מהם ואם נטל מהן הכהן לא יחזיר בד"א בשוחטין לעצמן אבל כהן ששחט ומוכר לשוק מסקינן שם [בדף קל"ב] שממתינין לו שתים ושלשה שבתות מכאן ואילך מוציאין ממנו המתנות ונותנין אותה לכהנים אחרים. [שם] ואם קבע בית המטבחיים למכור אין ממתינין לו אלא מוציאין ממנו מיד ואם נמנע מליתן מנדין אותו עד שיתן. [שם] בהמה שלא הורמו מתנותיה מותר לאכול ממנה שאינה דומה לטבל שהרי מתנות כהונה מובדלין והמתנות עצמן אסורין לישראל לאוכלן אלא ברשות כהן. ואמר רב חסדא [שם דף ק"ל] שאם עבר ואכלן או הזיק או מכרן אינו חייב לשלם מפני שהוא ממון שאין לו תובעין ידועין. עוד שנינו בפרק הזרוע (חולין דף קל"ב) אמר לטבח מכור בני מעים של פרה זו והיו בה מתנות נותנן לכהן ואינו מנכה מן הדמים לקחן ממנו במשקל נותנן לכהן ומנכה לטבח מן הדמים. [בתוספת שם פ"ז] המשלח בשר לחבירו והיו בה מתנות אינו חושש שמא עבר זה וגזלן. [בדף קל"ד] מקום שאין בו כהן מעלה המתנות בדמים ואוכלן מפני הפסד כהן ויתן הדמים לכל כהן שירצה. אמר רבא [בדף קל"ב] הרוצה ליתן מתנות לכהן אחד נותן ואם רצה לחלק אותן לא יתן חצי קבה לאחד או חצי זרוע לאחד אלא זרוע לאחד וקבה לאחר ולחיים לשנים שנא' תתן לו שיהא בה כדי מתנה ואם היו של שור חולק אותם חתיכות הראויות להתכבד [שם] ואין הכהנים אוכלין המתנות אלא צלי ובחרדל שנא' למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין. מסקינן שם [בדף קל"ג] שלא יחטוף הכהן מתנותיו ולא ישאל בפיו אלא אם נותן לו בכבוד נוטל [דף קל"ב] והכהנת אוכלת המתנות אע"פ שהיא נשואה לישראל מפני שאין בהן קדושה ולא עוד אלא שהבעל אוכל מתנות בגללה. אבל חללה אינה אוכלת שאין החללים בכלל הכהנים [כך משמע שם דף קל"ג] ואם רצה הכהן למכור המתנות או ליתנם במתנה אפי' לעכו"ם או להאכילם לכלבים מאכיל לפי שאין בהן קדושה כלל עוד שנינו שם בפ' הזרוע (חולין

דף ק"ל) המתנות נוהגות בכ"מ אף בח"ל ואף שלא בפני הבית ונוהגות בחולין אבל לא במוקדשין ורש"י פירש במסכת שבת מאחר שנהגו העולם כר' אלעאי בראשית הגז שאין נוהג אלא בארץ ואנו רואין שנהגו כן אף במתנות לא משנינן מנהגא ויש ליתן טעם דמחד טעמא נפקי לי' לרבי אלעאי דתרווייהו יליף נתינה נתינה מתרומה וכמו כן עושה גזירה שוה זו מתנות מתרומה לעניין אחר בפרק ראשית הגז (חולין דף קל"ו):

מצות עשה קמג

כתוב (א) בפ' שופטים ראשית גז צאנך תתן לו ושנינו במס' חולין [דף קל"ה] כמה צאן יהיו ב"ה אומר חמש שני' חמש צאן עשויות ואינו נוהג אלא ברחלים מנהני מילי [בגמרא שם דף קל"ז] אמר רב חסדא אתיא גיזה גיזה נאמר כאן גז ונאמר להלן מגז כבשי יתחמם ואמר ריב"ל [שם] לעמוד לשרת כתיב בסמוך ליה דבר הראוי לשירות ואין לך צאן שעושים ממנו בגדי כהונה אלא של רחלים דתכלת האמור בבגדי כהונה אמרינן ביבמות [דף ד'] שהוא צמר של אלים ושל רחלים נקרא צמר ולא של עזים שנאמר ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר ותניא דבי רבי ישמעאל [בדף קל"ז דלעיל] כבשים שצמרם קשה פטורים מראשית הגז דכתיב ומגז כבשי יתחמם. ושיעור ראשית הגז כדתנן [בדף קל"ה] וכמה הוא נותן לו משקל חמש סלעים ביהודא וכו', ובגמרא [בדף קל"ז] מסקינן בששים ויהיו גוזזות לכל הפחות ששים סלעים משקלם והני חמש סלעים דמתניתין פרשו [שם] רב ושמואל בישראל שיש לו גיזות הרבה עסקינן וששים שלו הוא הרבה מאד ומבקש ליתנם לכהנים הרבה דאמרינן כל חד וחד לא תבצר ליה מחמש סלעים ואומר שם והוא שיהיו מחומשות שתהא גיזת כל אחת מחמשתן שתים עשרה סלע הייתה אחד מהן גוזזות פחות מי"ב סלע אע"פ שחמשתן גוזזות ששים סלעים או יותר הרי אלו פטורות מראשית הגז [בדף קל"ה וקל"ו] השותפין חייבין בראשית הגז והוא שיהיה בחלק כל אחד מהן כשיעור אבל חמש צאן בלבד של שני שותפין פטורין, [בדף קל"ה] ונוהג בחולין אבל לא במוקדשין שנא' צאנך [בתוס' שם פ"י] והגוזז את המתה פטור [בדף קל"ו דלעיל] והאומר כל גיזותי ראשית הגז דבריו קיימין. והמפריש ראשית הגז ואבד חייב באחריותו עד שיתנהו לכהן וראשית הגז חולין גמורין הן זיכה הקב"ה לכהנים לאכול התרומות שהם לחמו ויינו ובגד ללבוש ראשית הגז ובשר לאכול מתנות כהונה וקדשי המקדש ולשאר ההוצאות זוכה להם גזל הגר חרמים ושדה אחוזה ופדיון בכור משום שנא' לא יהיה לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל אשי ה' וגו':

מצות עשה קמד

כתוב (א) בפרשה בא קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא ונאמר והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה' ונאמר כל בכור אדם בבניך תפדה ובפי קרח נא' כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהי' לך אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה ופדויו מבן חדש תפדה כערכך כסף חמש שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא. [בקידושין דף כ"ט] הרי המקראות מוכיחות כי הבנים הזכרים קדושים בבכורה ולא הבנות שנאמר בניך וכתיב הזכרים. ושנינו בפ"ק יש בכור [דף מ"ט] מת הבן בתוך שלשים יום אעפ"י שנתן כבר פדיונו לכהן יחזיר לו הכהן ואפילו מת ביום שלשים כאילו מת ביום שלפניו ופטור רבי עקיבא אומר ספק והמוציא מחבירו עליו הראיה כדין כל ספק בכור. והלכה כחכמים ומפרש בגמ' שם טעם שלהן שלמדין חדש חדש ממדבר שנא' שם מבן חדש ומעלה ואתמר [שם] הפודה את בנו בתוך שלשים רב אמר בנו פדוי ושמואל אמר אין בנו פדוי ומסקינן שם אע"ג דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי הכא הלכה כשמואל. [שם דף מ"ו] ובכור לאיש ולא לאשה אינו בכור לכהן אבל בכור לאשה אע"פ שאינו בכור לאיש הר"ז בכור לכהן דבפטר רחם תלה רחמנא והלכה כחכמים שאומרים שם שהאשה שהפילה דבר שיש בו צורת אדם שאמו טמאה לידה שהבא אחריו אינו בכור לכהן שהרי הנפל פטר את הרחם [בדף מ"ט] מי שפדה את בנו בתוך שלשים יום ואפי' ביום שלשים אם אמר לו מעכשיו אין בנו פדוי ואם אמר לו לאחר שלשים יום בנו פדוי ואע"פ שנתאכלו המעות בתוך כך. גרסינן בפרק הקומץ רבה (מנחות דף ל"ז) ובב"ק [דף י"א] אך פדה תפדה את בכור האדם יכול אפילו נטרף בתוך שלשים יום ת"ל אך חלק וגרסינן בירושלמי נטרף הרי הוא כמת פי' נטרף נולדו בו סימני טרפה ובפ' הקומץ (מנחות דף ל"ז) מביאו על ההוא ינוקא דאית ליה תרי רישי דכל יתר כנטול דמי משמע מכל זה שנטרף הוא מעניין טרפות ודלא כפירוש רבינו שלמה שפירש נטרף נהרג שנינו בפרק יש בכור (בכורות דף מ"ח) מי שלא בכרה וילדה שני זכרים נותן חמש סלעים לכהן מת אחד מהן בתוך שלשים יום האב פטור זכר ונקבה אין לכהן כלום שנינו בבכורות [דף י"ג] הכהנים והלווים פטורים מפדיון הבן ומפדיון פטר חמור והטעם מפורש בפ"ק [ד"ד] מקל וחומר אם פטרו של ישראל במדבר דין הוא שיפטרו את עצמם ובפרק יש בכור (בכורות דף מ"ז) אמר אדא בר אהבה לויה שילדה בנה פטור מחמש סלעים ומסקינן [שם] אפי' נתעברה מישראל דבפטר רחם תלה רחמנא שנינו בבכורות [דף מ"ט] ה' סלעים של בן במנה צורי וכבר ביארנו במקום אחר

[לעיל בסי' מ"ה ובסי' קל"ה] שהמעה היא משקל י"ז שעורה בינוניות ולפי משקל זה תוכל לשער ה' סלעים של בן תניא בספרי [פרשת קרח וכן בבכורות דף נ"א] ופדויו מבן חדש תפדה כלל בערכך כסף חמשת שקלים פרט וכל בכור אדם בבניך תפדה חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר המיטלטל וגופו ממון מכאן אמרו בכל פודין בכור אדם חוץ מעבדים ושטרות וקרקעות פרט הוא הפירוש של כלל ואין בכלל אלא הפירוש וכשיבא הכלל האחרון מרבה כעין הפרט אבל ריבה ומיעט וריבה הוא עניין אחר כי מיעוט אינו מפרש הריבוי אלא מיעטו שלא תרבה אלא כעין המיעוט בכלל ופרט וכלל וכשיבא הריבוי האחרון מרבה כל דבר וממעט דבר אחד הדומה למעט יותר מן הכל [בפ"ק דקידושין דף ח'] נתן לו סודר שאינו שוה בשוק חמש סלעים ואמר הכהן לדידי שוה חמש סלעים הרי בנו פדוי אמר רב אשי דווקא באדם גדול שצריך לו סודר לראשו אבל באדם אחר לא יועיל והנותן על מנת להחזיר בנו פדוי כדאי' בקידושין [דף ו'] עוד מפרש שם [דף כ"ט] שאם עבר האב ולא פדאו שחייב הוא לפדות את עצמו ואין האשה חייבת לפדות את בנה שנאמר אך פדה תפדה החייב לפדות את עצמו חייב לפדות את בנו. [בפרק יש בכור דף מ"ז] מי שהיתה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה חייב לפדות את עצמו שני פטר רחם בישראל וזה פטר הרחם בישראל. בסוף ערבי פסחים (פסחים דף קכ"א) מפרש שהפודה את בנו מברך אקב"ו על פדיון הבן וחוזר ומברך שהחיינו ואח"כ נותן פדיון הבן לכהן לפיכך אם פדה את עצמו מברך על פדיון הבכור ושהחיינו:

מצות עשה קמה

[**ראה מצוה קמו**]:

מצות עשה קמו

כתוב (א) בפר' בא ופטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו ונאמר בפ' קרח ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה [בבכורות דף י"ג] ומצות פדייה קודמת למצות עריפה ופטר חמור אינו נוהג אלא בזכרים כמו ששנינו בבכורות [דף ט'] ובגמ' דורשו מדכתיב הזכרים להי' ושתי מצות עשה הן. עוד שנינו שם [דף י"ב] אין פודים לא בעגל ולא בחיה ולא בשחוטה ולא בטריפה ולא בכלאים ולא במי שנאמר בשה. בד"א בפחות משויו של פטר חמור אבל בשויו פודהו בכל דבר כמו שאומר שם [בדף י"א] שלא יהא פדיונו חמור מן ההקדש שלא אמרה תורה להחמיר עליו אלא להקל עליו, [שם] רב נחמיה בריה דרב יוסף פריק ליה בשלקי בשויו פי' עשבים שלוקים. אמר רב נחמן [שם] הלי כדברי חכמים שדורשים שם [בד"י] תפדה מיד שאינו צריך שלשים יום תפדה בכל שהו וכמה אמר רב

יוסף אפי׳ פטרוזא בר זוזא כלומר יכול לפדותו אפילו בשה כחוש שאינו שוה אלא דינר ומ״מ אע״פ שמן התורה יכול לפדותו בכל שהו תקנו חכמים שיהא השה שוה שקל בינונית כדאי בבכורות [דף י״א] ר׳ יהודא נשיאה הוה ליה פטר חמור שדריה לקמיה דרבי טרפון אמר כמה בעינא למיתב לכהן אמר ליה הרי אמרו עין יפה בסלע עין רעה בשקל שהוא חצי סלע בינוני ברגיא ואמר רב [שם] הילכתא ברגיא וכמה רגיא שלשה זוזים דרגיל להכא ורגיל להכא [בקידושין דף ל״ז] פטר חמור נוהג בין בארץ בין בחו״ל שהרי מצות חובת הגוף היא ותנן [שם דף ל״ו] כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ בין בחו״ל. בשעת פדיונו מברך שתים על פדיון פטר חמור ושהחיינו כבכור אדם שהרי הוקשו יחד כאשר יתבאר בסמוך שנינו במסכת בכורות [דף ד׳] הכהנים והלוים פטורין והטעם מפרש בגמרא [שם] דכתיב אך פדה תפדה את בכור אדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה כל שישנו בבכור אדם ישנו בבכור בהמה טמאה והני כהנים ולויים הואיל ואינם בבכור אדם מק״ו שפטרו את ישראל במדבר אינם בבכור בהמה טמאה. הלכה כחכמים שאומרים בברייתא [דף ב׳] כל שיד גוי באמצע פטורה מן הבכורה דאמר רבא [שם דף ג׳] לית דחש לה לרבי יהודא דאמר שותפות גוי חייבת בבכורה וגם שנינו [שם דף ב׳] סתם משנה הלוקח עובר חמורו של נכרי והמוכר לו אע״פ שאין רשאי פטור מן הבכורה שנאמר כל בכור בישראל ולא באחרים וכמה יהיה לו שותפות באם או בבכור נחלקו שם [בדף נ׳] רב הונא אומר אפי׳ אזנו ור״ח אמר דבר שעושה אותו נבילה ורבה אמר דבר שעושה אותו טריפה והלכה כר״ה שהרי ר״י הולך שם בשיטתו שאומר אפי׳ מום קל כלומר כל שאילו יחתוך חלק הגוי והיה בעל מום הרי זה פטור מן הבכורה וכן רב מרי סובר כרב הונא כאשר יתבאר [שם] רב מרי בר רחל הוה מקני איזניהו לגוים ואסר להו בגיזה ועבודה ויהב להו לכהנים וכלו חיותיה דרב מרי משום דמפקע להו מקדושתיהו ואפילו מקדושת כהן ואע״פ שהיה אוסרן בגיזה ועבודה בחולין גמורין היה נוהג קדושה פירוש רב מרי היה אומר לגוי משוך פרה זו לקנות אזן עוברה וזהו כמו המקנה דקל לפירותיו שקונה אפי׳ למ״ד אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם וכלו בהמותיו מפני העונש [מבואר לעיל בהלכות מקח וממכר] עוד אומר שם [בדף ד׳] ל״א שכלו בהמותיו מפני שאין הכל יודעין להקנות קניין גמור כרב מרי ואין יודעין החילוק שיש בין אזני עוברי פרתי אני מוכר לך דהוי כמו מוכר פירות דקל דלא קנה או בין מוכר פרתי לאזן עוברה ויבא לידי תקלה ואומר רבינו יצחק [בתוס׳ שם דף ג׳] כי דווקא רב מרי נענש מפני שהיה יכול לעשות בעניין אחר כדאמרינן בפרק כיצד מערימין (תמורה דף כ״ד) שמותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם ובעניין

זה לא הייתה הפקעה ולא תקלה אבל אנו שאין אנו בקיאין לעשות דבר זה אין אנו נענשין אם אנו עושין כרב מרי. [בבכורות דף ט'] פטר חמור פודהו בשה בין זכר בין נקבה בין תם בין בעל מום. [שם] ואסור בהנאה עד שיפדה ואם מכרו קודם פדיון דמיו אסורין. [בדף י"ב וי"ג] ואם מת קודם פדיון או שערפו הר"ז יקבר מפני שהוא אסור בהנאה אף אחר עריפה הואיל ולא נפדה. [בדף י"ג] מצות עריפה כשלא רצה לפדותו עורפו בקופיץ מאחוריו שנא' וערפתו [בדף י"ב] והלוקח חמור מן הגוי ואין ידוע אם בכרה אם לא בכרה וילדה זכר פודה אותו בשה, [היינו כפי' ר"ת בתוס' שם דף ד' וי"א] ואפי' הי' לו כמה ספקי פטרי חמורים פודין כל אחד באותה שה וחוזר ופודה והוא לבעלים מפני שהוא ספק וכן הדין בכל הספקות שהרי המוציא מחבירו עליו הראי' [מבוארים במשנה שם דף ט']. שנינו בתוספתא דמס' חלה ומביאה בפרק הזרוע והלחיים (חולין דף קל"ג) כ"ד מתנות כהונה נתנו לאהרן ולבניו בכלל ופרט וברית מלח ככתוב בפרשת קרח לכל קדשי ב"י לך נתתים ואח"כ פרט וזה יהיו לך וגו' כל המקיים אותן כאילו קיים כלל ופרט וברית מלח וכל העובר עליהן כאילו עובר על כלל ופרט וברית מלח ואלו הן עשר במקדש וארבע בירושלם ועשר בגבולין. עשר במקדש חטאת בהמה וחטאת העוף אשם ודאי אשם תלוי זבח שלמי ציבור ולוג שמן של מצורע שתי הלחם ולחם הפנים ושירי מנחות מותר העומר ארבע בירושלם הבכור והביכורים והמורם מתודה ואיל נזיר ועורות קדשים ועשר בגבולין תרומה ותרומת מעשר וחלה וראשית הגז והמתנות ופדיון הבן ופדיון פטר חמור שדה חרמים שדה אחוזה וגזל הגר פירש"י בב"ק [דף ק"י] שלפיכך מונה עורות קדשים עם מתנות ירושלם למעט שאינן נחשבין עם מתנות שבגבולין שהרי העורות אינן נתנין להם אלא בירושלים וגם אינו מונה אותם עם מתנות שבמקדש מפני שאין מונה אלא אותם שאם יצאו חוץ לקלעים שנפסלין ביוצא. עשר במקדש כתיב בפרשת קרח וזה יהיה לך מקדש הקדשים מן האש כל קרבנם לכל מנחתם ולכל חטאתם ולכל אשמם אשר ישיבו להי' קדש קדשים לך הוא ולבניך ותניא בספרי [שם] כל קרבנם אלו שתי הלחם ולחם הפנים לכל מנחתם זו מנחת חוטא ומנחת נדבה פי' שירי מנחה לכל הטאתם זו חטאת היחיד וחטאת ציבור וחטאת העוף וחטאת בהמה ולכל אשמם זה אשם ודאי ואשם מצורע ואשם נזיר ואשם תלוי. אשר ישיבו להי' זה גזל הגר שכתוב בו השבה שנאמר האשם המושב לכהן ודרשינן בפי הגוזל (בבא קמא דף ק"ו) אשם זה קרן. קדש קדשים זה לוג שמן של מצורע לך הוא ולבניך בזכותך ובזכות בניך. ותניא [בספרי דלעיל] וזה לך תרומת מתנה לכל תנופות ב"י להביא כל דבר שטעון תנופה כגון שלמי ציבור שניתן לכהנים הרי למדנו עשר שבמקדש וארבע שבירושלים הבכור

והביכורים כתובים בפירוש ומבוארים במקומן ומורם מן התודה כגון חזה ושוק מבשר התודה וארבעת לחמי תודה מן הארבעים ומאיל הנזיר חזה ושוק וזרוע בשלה וחלה ורקיק הן מן הדברים הטעונין תנופה שכתוב שם שהן לכהן וגם במקומן כתוב שהן לכהן ועורות קדשים כתוב בפרשת צו הכהן המקריב עורת איש עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה ושנינו במסכת זבחים [דף ק"ג] עורות קדשי קדשים ניתנין לכהנים קל וחומר מעולה ומה עולה שלא זכו הכהנים בבשרה זכו בעורה שאר קדשי קדשים שזכו בבשרה אינו דין שזכו בעורן הרי ביארנו ארבע שבירושלם. ועשר מתנות שבגבולין כולם מבוארות כל אחת במקומה:

מצות עשה קמז

[**ראה מצוה קמח**]:

מצות עשה קמח

הלכות שמיטה ויובל

מצוות קמז, קמח: מצות עשה (א) שתשבות הארץ בשביעית מעבודת קרקע שנאמר כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה' שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור שנת שבתון יהי' לארץ והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך לעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהי' כל תבואתה לאכול ובפרשת משפטים כתיב השביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה כן תעשה לכרמך לזיתך ונאמר בפי' תשא בחריש ובקציר תשבות. מכאן אתה למד גם מצוה אחרת שצוה הקב"ה שיפקיר אדם פירות שביעית ואינו רשאי להחזיק בהם במחובר ויפרוץ נעילת כרמו וגדרת שדהו להפקר וכל הקודם זכה ורשאי הזוכה בהן לשומרם עד זמן הביעור ואז צריך להוציאם ולהפקיר מה שזכה זה והרי זו מצוה עשה שנייה. ותניא בת"כ [פרשה בהר פ"א] לך ולעבדך מה ת"ל לפי שנא' ואכלו אביוני עמך יכול לא יהו פירות שביעית מותרות אלא לעניים בלבד מניין אף לעשירים כשהוא אומר לך ולעבדך ולאמתך הרי בעלי עבדים אמור אם כן מה ת"ל ואכלו אביוני עמך ללמדך שעניים אוכלין אחר הביעור ולא עשירים דברי רבי יהודא ורבי יוסי אומר אחד עשירים ואחד עניים אוכלים אף לאחר הביעור א"כ למה נאמר ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה פירות אדם לאדם פירות בהמה לבהמה פירוש שלא יאכיל פירות אדם לבהמה ולא פירות בהמה לאדם עוד תניא [שם] והיתה שבת הארץ לכם

לאכלה מן השובת בארץ אתה אוכל ואי אתה אוכל מן השמור לכם ולא לאחרים פירוש עכו"ם לאכלה ולא להביא ממנה מנחות ונסכים. ותניא [שם] כל תבואתה לאכול ולא לעשות זלחין ולא לעשות מלוגמא אפיקטויזין ואיספלנית. ובפרק ח' דשביעית שנינו שביעית ניתנה לאכילה ולשתייה ולסיכה ודרשו רבותינו בת"כ [בפרק הנזכר] תהיה לרבות אף להדלקת הנר ולצבוע צבעים ומפרש במס' שביעית [בפרק הנזכר] שיאכל אדם דבר שדרכו לאכול וישתה דבר שדרכו לשתות ולא ישנה פירוש מברייתן כדרך שאינו משנה בתרומה ובמעשר [מבואר בסמל"ת ל"ת רנ"ח] דבר שדרכו לאכול אותו חי לא יאכלנו מבושל או להפך וכמו שמפרש בת"כ [בפרק דלעיל] פירות אדם לאדם פירות בהמה לבהמה וכן לסוך דבר שדרכו לסוך ולהדליק דבר שדרכו להדליק ולצבוע דבר שדרכו לצבוע עוד שנינו במס' שביעית [פ"ז] כלל אמרו בשביעית כל שהוא מאוכל אדם ומאוכל בהמה וממין הצובעין פי' גידולי קרקע שצובעין בהם ולא עפר שעפר שצובעין בו אין בו משום שביעית כדתנן בשביעית ומביאה בע"ז [דף י"ד] כל שיש לו עיקר יש לו שביעית וכל שאין לו עיקר אין לו שביעית. כל אלו שמנינו ואינו מתקיים בארץ [בדף מ"ב דלעיל] פי' שכלה לחיה שבשדה יש לו שביעית ולדמיו שביעית ויש לו ביעור ולדמיו ביעור ואם הוא מתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמיו שביעית אבל אין לו ביעור ולדמיו ביעור. וכשם שחייב להפקיר פירות שביעית כך חייב להפקיר חליפי פירות שביעית שכל הנלקח ונחלף בפירות שביעית נתפס בקדושת שביעית כדתניא בת"כ [בהר פרק ג'] ומביאה בע"ז [דף נ"ד] יובל היא קדש תהי' לכם מה קדש תופס את דמיו אף שביעית תופסת דמיה אי מה קודש תופס את דמיו ויוצא לחולין אף שביעית כן ת"ל היא הרי היא בקדושתה נמצא אתה אומר אחרון אחרון נתפס בקדושת שביעית ופרי עצמו אסור כיצד לקח בפירות שביעית בשר אלו ואלו מתבערים בשביעית לקח בשר ודגים יצא בשר ונכנס דגים. ואע"פ שקדש הכתוב כאן ביובל ולא בשביעית הא מני רבנן היא דאמרי אין היובל נוהג אלא אם כן יש עמו שביעית ואחרי שיובל תלוי בשביעית חשבינן לקדש דיובל כאילו הוא כתוב בשביעית. והא דאמר בערכין [פרק בתרא דף ל"ב] מנו יובלות לקדש שמיטין האי תנא הוא דאמר דבין רבי יהודא ובין רבנן שביעית נוהג אע"פ שאין היובל נוהג דתניא בת"כ [דלעיל] מניין עשה שביעית אעפ"י שאין היובל נוהג ת"ל וספרת לך וגו' ומניין עשה יובל אע"פ שאין שביעית ת"ל והיו לך שבע שבתות שנים תשע וארבעים שנה דברי ר' יהודא וחכמים אומרים שביעית נוהגת אעפ"י שאין היובל נוהג ואין היובל נוהג אא"כ יש עמו שביעית. ולא כדברי ר' דאמר בגיטין [דף ל"ו] ששמיטת קרקעות מדרבנן מטעם שאין יובל נוהג אלא

בזמן שכל יושביה עליה [כדאיתא בערכין דף ל"ב] ותניא בירושלמי בפרק השולח וזה דבר השמיטה שמוט ר' אומר בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת יובל ואחת שמיטת שביעית בשעה שהיובל נוהג שמיטה נוהגת דבר תורה פסקו היובלות כשגלו שנא' לכל יושביה שמיטה נוהגת מדבריהם. כך פירש רבינו יעקב והלכה כרבי שהרי היילל שהתקין פרוזבול במסכת שביעית [פ"י] סובר כמותו כמו שמעמידין בגיטין [דף ל"ו] שאומר ומי איכא מידי דמדאורייתא משמט ואתא היילל ותקן שאינו משמט ומתרץ בשביעית בזמן הזה ור' היא ויש לדקדק מאחר שיובל נוהג בבית שני לדברי רבי' יעקב [בתוס' שם כל הסוגיא מו"ס בד"ה בזמן] כאשר יתבאר לפנים והיילל בבית שני היה לכל הפחות לדורו תיקן תקנה זו כדאמרינן בגיטין [דף ל"ו] ואף לדורות כדמסיק שם מאיזה טעם תהי' שביעית מדבריהם ורבינו שמשון פירש דודאי שביעית דאורייתא בבית שני והא דתיקן היילל לאו לדריה תיקן אלא לאחר חורבן שני שהרי היו יודעין שיחרב הבית כדאיתא בנזיר [דף ל"ב] והא דאיבעיא להו כי תקין היילל לדריה תיקן או לדרי דעלמא תקין לאו לדריה ממש שהרי היילל וגמליאל ושמעון נהגו נשיאותם בפני הבית ק' שנה אלא לדור הסמוך לו כגון לדור שבשעת חורבן א"נ ההי' בעיא לרבא דמשני [שם] הפקר ב"ד הפקר ואפי' הא שביעית דאוריי' [בשביעית דף מ"א] פירות שביעית אין מוציאין אותם מן הארץ לח"ל ואין מאכילין אותם לעכו"ם ולא לשכיר אא"כ הי' שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שנאמר הגרים עמך. ואין פורעין חוב מפירות שביעית כדתנן [בשביעית פ"ח] ואין אוספין פירות שביעית עד שיגיעו לעונת המעשרות שנ' תאכלו את תבואתה אינה נאכלת עד שתעשה תבואה [בת"כ דלעיל פ"א] אבל אוכל מהן מעט בשדה כשהן פגין משיפריחו והבוסר משיוציא מים וכן כל כיוצא בזה כמו ששנינו בפ"ד דשביעית ובלבד שלא יכניסם לתוך ביתו. [דף ל"ט ובפרק מקום שנהגו (פסחים דף נ"ב)] מותר לקוץ אילנות בשביעית קודם שיהא בהם פרי אבל משהתחיל לעשות פרי לא יקוץ אותן שהרי מפסיד האוכל וכתיב לאכלה ולא להפסד ואם הוציא פירות והגיע לעונת המעשרות מותר לקוץ אותו שהרי הוציא פירותיו ובטל דין שביעית ממנו [שם] ומאימתי אין קוצצין האילנות בשביעית החרובין משישלשלו והגפנים משיגרעו והזיתי' משינצו ושאר כל האילנות משיוציאו פרי, [בתוספתא שם פ"ח] אין שורפין קש ותבן של שביעית מפני שהוא ראוי למאכל בהמה ואין נותנין קש ותבן של שביעית לא לתוך הכר ולא לתוך הטיט ואם נתן הרי הוא כמבוער. [שם] תנור שהסיקוהו בקש ותבן של שביעית יוצן ומשתרד רביעה שנייה במוצאי שביעית נהנין פירוש להשי' בתוך הכר ושורפין בקש ובתבן של שביעית כמו ששנינו בשביעי' פ"ט, [שם פ"ז] אין עושין סחורה בפירות

שביעית אלא אם רוצה למכור מעט לקנות מאכל אחר מוכר כאשר ביארנו למעלה ואין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במניין אלא מוכרין באכסרה להודיע שהוא הפקר כמו ששנינו בפרק ח' דשביעית פירש אכסרה אנטאשק"א וחבירו בפ"ב דדמאי שנינו בשביעית ג' ארצות לשביעית כל שהחזיקו עולי בבל מא"י עד כזיב לא נאכל ולא נעבד פי' אסור בעבודה וכל הספיחין הצומחין בו אסורים באכילה לא נאכל לאחר שביעית בלא ביעור וכן מפרש בירושלמי [שם] כל שהחזיקו עולי מצרים מן כזיב ועד אמנון נאכל ולא נעבד פי' הספיחים הצומחים בשביעית מותרין באכילה אבל אסורין בעבודה ומהנהר ומאמנום והלאה נאכל ונעבד. סוריא אע"פ שאין שביעית נוהגת בה מן התורה שנינו שם שגזרו עליה שתהי' אסורה בעבודה בשביעית כארץ ישראל [בירושלמי דלעיל] והטעם כדי שלא יניחו ארץ ישראל וילכו וישתקעו שם אבל עמון ומואב ומצרים ובבל אף על פי שהם חייבים במעשרות מדבריהם [כמבואר לעיל מ"ע קל"ג] אין שביעית נוהגת בהם מדבריהם ועבר הירדן שביעית נוהגת בה מדבריהם לא נאכל ולא נעבד, [פ"ט] זמן ביעור פירות שביעית אינו שוה אלא כשכלה אותו המין בשדה כלה בבית שנאמר ולבהמתך ולחיה אשר בארצך [בת"כ פרשת בהר פ"ח ור"ש מביאה בפי' שם] כל זמן שהחיה אוכלת מן השדה ממין זה אתה אוכל ממה שבבית כלה החיה לאכול ממין זה בשדה חייב לבער אותו המין מן הבית וכשיכלה לחיה שבשדה כיצד יעשה כדתניא בסוף תוספתא דשביעית מי שיש לו פירות שביעית והגיע זמן הביעור כיצד יעשה מחלק מהם לשכניו לקרוביו ומיודעיו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו כל בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול וחוזר ומכניסן לתוך ביתו ואוכל מהן עד שיכלו הנה למדת שהביעור הוא שלא יחזיק אדם בפירות שביעית כלל אלא יפקיר הכל ודרך הפקר מותרין לאכול ובמסכת שביעית [פ"ט] שנינו מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלקין מזון שלשה סעודות לכל אחד עוד שנינו שם [בדף הנזכר] ג' ארצות לביעור יהודא ועבר הירדן והגליל שלש ארצות לכל אחת ואחת ומפרש שם כגון ביהודא ההר והשפלה והנגב כו' ולמה אמרו ג' ארצו' לכל אחת וא' שיהו אוכלין בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה פי' שאם כלה ביהודא בארץ ההר ואינו כלה בארץ העמק כלה בבית ליושבי ההר אע"פ שאינו כלה לחיה שבעמק והטעם מפרש בירושלמי [שם] שערו לומר שאין חיה שבהר גדילה על פירות שבעמק. ויש פירות שזמן ביעורו ידוע כדתניא בתוספת' דשביעית ומביאה בפסחים [דף נ"ג] אוכלין בגרוגרות עד חנוכה בתמרים עד הפורים בענבים עד הפסח בזתים עד העצרת וכל אלו הזמני' הם בשמיני אחר השביעי' וכן כל הביעורי' בשמינית אחר השביעית כדרך שאסור לעבוד את הארץ בשביעית כך

אסור לחזק ידי ישראל שעובדין אותה או למכור להם כלי עבודה לפי שאסור לחזק ידי עוברי עבירה כדאיתא בפרק ה' דשביעית ומחזיקין ידי גוים בשביעית בדברים בלבד כגון שראו אותו חורש או זורע אומר לו תתחזק או תצליח כדאיתא בפ' הניזקין [דף ס"ד וס"ב] וכיוצא בדברים אלו מפני שאינן מצווין על שביתת הארץ אבל לא יסעדנו ביד ומפרש עוד בירו' [שם ובפ"ה דשביעית] שיכול לומר לו עדור חרוש והתבואה שתצא מן הארץ הזאת אקננה אחר השביעית ודברים הן מפני דרכי שלום שנינו במס' שביעית פרק ז' אין עושין סחורה בפירות שביעית לא בבכורות ולא בתרומות ולא בנבלות ולא בטרפות ולא בשקצים ולא ברמשים ולא יהי' לוקט ירקות שדה ומוכר בשוק אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו. לקט לעצמו והותיר מותר למוכרן לקח בכור למשתה בנו או לרגל ולא צריך לו מותר למוכרו צדי חיה ועופות ודגים שנתמנו להם מינין טמאים מותרין למוכרן שנינו בפרק יש בכור [דף כ"ט] כל מי שהוא חשוד לעשות סחורה בפירות שביעית אין לוקחין ממנו דבר שיש עליו זיקת שביעית [שם דף ל'] והחשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות והחשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית [שם] החשוד על הטהרות אינו חשוד על המעשר ולא על השביעית שהאוכל הטמא הזה שמכרו בחזקת טהור אינו מטמא אחרים אלא מד"ס והחשוד לד"ס אינו חשוד לד"ת הלכה כרשב"ג בפי כל פסולי המוקדשין (בכורות דף ל"ה) שאומר כל החשוד על הדבר אע"פ שאינו נאמן על של עצמו נאמן על של אחרים חזקה אין אדם חוטא לאחרים לפיכך החשוד על הדבר דנו ומעידו [בפרק זה בורר דף כ"ו] הכהני' חשודי' על השביעית להשהותם אחר הביעור לפי שהם אומרים הואיל והתרומות מותרות לנו אע"פ שהם אסורים לזרים במיתה קל וחומר על פירות שביעית לפיכך סאה של תרומה שנפלה לתוך מאה סאין פירות של שביעית תעלה נפלה לפחות ממאה ירקבו הכל ולא ימכרם לכהנים ככל המדומע לפי שהם חשודים על השביעית שנינו בפ"ז דשביעית [דף מ"ג] חרובין חדשים שכבשן ביין ישן וישנים בחדש חייבין בביעור פי' כגון חרובין של שביעי' שכבשן ביין של ששית או ביין של מוצאי שביעית חייב לבער את היין שהרי טעם פירות שביעי' בו זה הכלל פירו' שביעי' שנתערבו בפירות אחרות מין במינו בכל שהו שלא במינו בנותן טעם:

מצות עשה קמט

מצות עשה (א) שמי שהלו' לחבירו מעות ועברה עליו שמיטה שתהא השמיטה משמטת ההלואה ואע"פ שרצה לפורעם לו יאמר לו משמט אני שנא' וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו [בפ"ו דשביעית ובמכות דף י"ב] וכל דיני שמיטת כספים נתבארו בסמל"ת [ל"ת ע"ד]:

מצות עשה קנ
[**ראה מצוה קנג**]:

מצות עשה קנא
[**ראה מצוה קנג**]:

מצות עשה קנב
[**ראה מצוה קנג**]:

מצות עשה קנג
מצות קנ–קנג: כתוב (א) בפ' בהר וספרת לך שבע שבתות שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל יושביה יובל היא תהי' לכם ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו יובל היא שנת החמשי' שנה תהי' לכם לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזיריה כי יובל היא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה בשנת היובל הזאת תשבו איש אל אחוזתו והרי יש כאן ד' מ"ע אחת לספור השנים שבע שבע. שנית לתקוע בשופר בעשרה בתשרי כדי לצאת עבדים לחפשי. ג' לקדש שנת החמשים. ד' החזרת אחוזה ביובל [בפ"ב דערכין דף י"ב וכן בת"כ ריש פ' בהר] ולא מנו ישראל שמיטין ויובלות אלא עד אחר י"ד שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו שנאמר שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך עד שיהא כל אחד מכיר שדהו וכרמו ושתי המצות ספירת השבע שבע וקדוש שנת החמשים מסורים לבית דין הגדול בלבד. כתב רבינו משה [פ"י דהלכות שמיטה ברי"ה דף כ"ד ויובל דף תמ"ט] שכל הגאונים אמרו שמסורת היא בידיהם איש מפי איש שלא מנו ישראל בשבעים שנה שבין חורבן בית ראשון לבית שני אלא שמיטות בלבד ולא יובל וכן משחרב באחרונה לא מנו שנת החמשים אלא שבע שבע בלבד מתחילת שנת החורבן וכן עולה מתלמוד דמסכת ע"ז [דף ט'] בשמעתא דתנא דבי אליהו כפי חשבון זה שהוא קבלה ושנת השמיטה ידועה ומפורסמת היא אצל הגאונים ואנשי ארץ ישראל וכולם לא מנו אלא לשני חורבן ומשליכין אותו שבע שבע ולפי חשבון זה היה בימיו שנת שבע ומאה ואלף לחורבן מוצאי שביעית ולפי זה החשבון הי' בשנת ארבע לפרט מאלף ששי שמיטה בין לפירוש רבינו שמואל בין לפירוש ר"ח [בתוס' שם] וכתב שעל זה אנו סומכין ובפי חשבון זה אנו מורין לעניין מעשרות ושביעית והשמטת כספים שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהם ראוי להתלות ע"ד כא"ן דברי"ו. אמנם בסוף סדר דרבנן סבוראי אומר

לפי חשבונם שהיתה באלף ששי שמיטה בשנת חמש לפרט ורוב הגאונים חולקין על זה גרסינן בפ' אין בערכין [דף י"א ויי"ב] תניא רבי יוסי אומר מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב כשחרב הבית בראשונה אותו היום תשעה באב היה ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היה ומשמרתו של יהויריב היתה והיו הלוים עומדין על דוכנן ואומרים שירה וישב עליהם את עונם וברעתם יצמיתם ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו גוים וכבשום וכן בשניה. אומר היה רבינו יעקב [בתוס' פרק השולח (גיטין דף ל"ו) בד"ה בזמן] שיובל היה נוהג בבית שני ואע"פ שאמרה תורה וקראתם דרור בארץ לכל יושביה שאין היובל נוהג אלא בזמן שכל יושביה עליה [בת"כ דלעיל פ"ב ומביאה בערכין דלקמן] ואומר רב נחמן ברבי יצחק שם בערכין [דף ל"ב] שמנו יובלות לקדש שמיטין לא ק"ל הכי אלא ודאי מנו יובלות שהרי אומר שם [דף ל"ג] רבי יוחנן במסקנא שירמיה החזיר השבטים ויאשיהו מלך עליהם שנא' גם יהודא שת קציר לה בשובי שבות עמי ואח"כ גלו לבבל וחזרו מכל שבט ושבט מקצתן ומאחר שחזרו מכל שבט ושבט זה קרוי יושביה עליה. ומביא ראיה ממה ששנינו בערכין [דף ל"א] ובפרק מי שאחזו (גיטין דף ע"ד) גבי בתי ערי חומה בראשונה היה נטמן יום י"ב חדש כדי שיהא חלוט לו התקין הילל הזקן שיהא חולש מעותיו ללשכה ותניא בערכין [דף כ"ט] אין בתי ערי חומה נוהגין אלא בזמן שהיובל נוהג תניא [בר"ה דף ח'] וקדשתם את שנת החמשים שנה מה תלמוד לומר לפי שנאמר בעשור לחדש יכול לא תהא השנה מקודשת אלא מיום הכפורים ואילך תלמוד לומר וקדשתם את שנת החמשים שנה מלמד שמתקדשת והולכת מתחילה מכאן אמר רבי יוחנן בן ברוקה לא היו עבדים משועבדים ולא נפטרין לבתיהם ולא שדות חוזרות לבעליהם אלא אוכלין ושותין ושמחים ועטרותיהם בראשיהם עד שמגיע י"ה כיון שהגיע י"ה תקעו בשופר נפטרו עבדים לבתיהם ושדות חוזרות לבעליהם ומפרש שם [בדף ט'] מאי לשון דרור כמדייר בי דייראי כלומר שגר בכל מקום שחפץ. שנת היובל אינה במניין שני השמיטה אלא שנת תשע וארבעים שמיטה ושנת חמשים יובל ושנת חמשים ואחד תחילת שש שנים של שבוע וכן בכל יובל ויובל שהרי אומר התלמוד בפ' אין בערכין [דף י"ב] לאפוקי דרבי יהודא דאמר שנת החמשים עולה לכאן ולכאן. אמנם אין זה ראיה שמצינו לאפוקי שהלכה כן כמו שביארנו [לעיל מ"ע מ"ח] בעניין הכתובה. ואדרבה פוסק רבינו יצחק כרבי יהודא שהרי בשמעתא דתנא דבי אליהו [בע"ז דף ט' והסוגיא בתוס' שם] הולכת הסוגיא לפי דבריו גבי האי מאן דלא ידע בכמה שני בשבוע וכו' נשקל מכל מאה תרתי יובל היא תהיה לכם מכאן למדו רבותינו [בר"ה דף ט'] שיובל נוהג בחוץ לארץ כל זמן

שנוהג בארץ. ובזמן שאין היובל נוהג אין עבד עברי נוהג ולא בתי ערי חומה נוהגין ולא שדה אחוזה ולא שדה חרמים כדאיתא בפרק המקדיש שדהו (ערכין דף כ"ט) [בת"כ דלעיל ומביאה בר"ה דף ט'] מצות תקיעת שופר בעשירי לחדש מסורה לבית דין תחילה, [בת"כ דלעיל פרק א' ומביאה בר"ה דף ל'] וכל יחיד ויחיד חייב. [שם ובפרק ראוהו בית דין (ראש השנה דף כ"ו)] ושופר של יובל ושופר של ראש השנה שוין לעניין דין השופר והברכות והתקיעות אלא שביובל מעבירין שופר בכל גבול ישראל ותוקעין בין בבית דין שקדשו בו את החדש בין בבית דין שלא קדשו בו את החדש וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע אף שלא בפני בית דין כל זמן שב"ד יושבין ובראש השנה שחל להיות בשבת לא היו תוקעין אלא בבית דין שקדשו בו את החדש ואין כל יחיד ויחיד תוקע אלא בפני בית דין היובל והשמיטה שוין לעניין העבודות והאכילות והביעורין ומשפט אחד להם אלא לעניין הא דתניא בספרי בפרשת ראה וזה דבר השמיטה מיעט ללמדך שביעית משמטת כספים ולא יובל בשנת היובל הזאת מיעט ללמדך שיובל מוציא עבדים ומשמט קרקעות ולא שביעית ויובל משמט קרקע בתחילתו ושביעית אינה משמטת כספים אלא בסופה ועוד דורש בתורת כהנים [בפרשת בהר פ"ג] בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו לרבות שהמקדיש שדהו ובא בנו וגאלה שחוזרת לאביו ביובל:

מצות עשה קנד

ואיש (א) כי ימכור בית מושב עיר חומה והיתה גאולתו עד תום שנת ממכרו ימים תהיי גאולתו ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה וקם הבית אשר בעיר אשר לו חומה לצמיתות לקונה אותו לדורותיו לא יצא ביובל עיקר המצוה זו במס' ערכין [בדף ל"ב ודצריך להקיפו תחילה בדף ל"ג] ושם מפרש כי אין המקום נקרא עיר חומה אלא נחשבין בתים שבו כבתי החצרים עד שיהיו בו שלשה חצרות או יותר וכל חצר מהם שני בתים או יותר ויקיפו אותו תחילה בחומה ואח"כ יבנו החצרות בתוכו ואין סומכין אלא על עיר חומה המוקפת בשעת כיבוש הארץ כיצד עיר שלא היתה מוקפת חומה בשעה שכבש יהושע את הארץ אעפ"י שהיא מוקפת עכשיו הרי היא כבתי החצרים ועיר שהיתה מוקפת חומה מימות יהושע אע"פ שאינה מוקפת עכשיו הרי היא כמוקפת וכיון שכלו בחורבן בית ראשון בטלה קדושה ערי חומה שהיתה בימי יהושע כיון שעלה עזרא בביאה שנייה נתקדשו כל הערים המוקפות חומה באותו העת מפני שביאתן בימי עזרא שהיא ביאה שנייה כביאתן בימי יהושע מה ביאתן בימי יהושע מנו שמיטין ויובלים וקדשו בתי ערי חומה ונתחייבו במעשר אף ביאתן בימי עזרא מנו שמיטין ויובלין וקדשו בתי ערי חומה ונתחייבו במעשר וכן יהיה לעתיד לבא בביאה שלישית כשיכנסו

לארץ שנ' והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשת מקיש ירושתך לירושת אבותיך מה ירושת אבותיך אתה נוהג בה כל הדברים האלו אף ירושתך אתה נוהג בה כל הדברים האלו כדאיתא בערכין [דף ל"ב] והיתה גאולתו וגו' לפי שנאמ' בשדה שיכול לגאלה משתי שנים ואילך כל זמן שירצה ובתוך שתי שנים אינו יכול לגאלה [כדאמר שם דף כ"ט] הוצרך לפרש בזה שהוא חילוף אם רצה לגאול בשנה ראשונה גואלה לאחר מכאן אינו גואלה ומה שאמר [שם דף ל"א] ימים תהיה גאולתו שנה שלמה קרוי ימים וכן תשב הנערה אתנו ימים ואם היתה שנה מעוברת אינה לצמיתות עד סופה שנא' עד מלאת לו שנה תמימה להביא חדש העיבור [כך משמע שם דף ל"ג בתוספתא פ"ה] הגואל בתי ערי חומה נותן כל הדמים שלקט ואינו גורע ללוקח כלום ואין הקרובים פודין אותו כן מסיק רב ששת בקידושין [דף כ' וכ"א כל הסוגיא] אלא המוכר עצמו אם השיגה ידו וגם מוכר מנכסיו לפדותו מה שאין כן במוכר שדה אחוזה כאשר נתבאר בסמל"ת [ל"ת ר"ה] אבל לא ילוה ויגאל ולא יגאל לחצאין כמו בשדה אחוזה אליבא דרבנן מכר בית ערי חומה והגיע היובל בתוך שנת המכר אינו חוזר ביובל אלא יהיה ביד הלוקח עד שירצה המוכר לגאול עד מלאת לו שנה תמימה לו לצמיתות [סוכה דף ג'] בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות אינו נחלט כבתי ערי חומה ובירושלים אין הבית נחלט בה ובתי ערי החצריי אשר אין להם חומה סביב על שדה הארץ יחשב גאולה תהיה לו וביובל יצא בתי החצרים הם עיירות פתוחות מאין חומה על שדה הארץ יחשב הרי הם כשדות שנגאלים עד היובל ויוצאים ביובל לבעלים אם לא נגאלו גאולה תהיה לו מיד אם ירצה ובזה יפה כחו מכח שדות שהשדות אינן נגאלות עד שתי שנים גרסינן במסכת ערכין [דף י"ח] ת"ר שנה האמורה בקדשים ושנה האמורה בבתי ערי חומה שתי שנים ויום אחד שבשדה אחוזה ושש שנים שבעבד עברי ושבן ושבבת לערכין כולם מעת לעת:

מצות עשה קנה

כתוב (א) בפרשת מסעי צו את ב"י ונתנו ללוים מנחלת אחוזתם ערים לשבת ומגרש לערים אשר סביבותיהם תתנו ללוים והיו הערים להם לשבת ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חייתם ומגרשי הערים אשר תתנו ללוים מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה ופאת נגב אלפים באמה ואת פאת ים אלפים באמה ואת פאת צפון אלפים באמה והעיר בתוך זה יהיה לכם מגרשי הערים ואת הערים אשר תתנו ללוים את שש ערי מקלט אשר תתנו לנוס שמה רוצח ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר, [מפרש"י שם וכן משמע בערכין דף ל"ג ופ"ב דמבות דף י"ב] מגרש הוא ריוח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות נוי לעיר ואין רשאין לבנות

בו בית ולנטוע כרם ולא לזרוע בו זריעה אלא יהיה כמו אפר לרעות שם בהמתם. ולכל חייתם לכל צרכיהם כלו' לכל חיותם ועוד דרשו רבותינו [שם] מכאן שנותני' לכל עיר בית הקברות חוץ לתחום שאין קוברין מתיהם בתחום עריהם שנא' ולכל חייתם לחיים נתנו ולא לקבורה כתוב אלף אמה וכתוב אלפים אמה הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם אלף אמה הפנימים למגרש והחיצונים לשדות ולכרמים כך פירש רבי' שלמה [שם ובפי' חומש] ובפרק כשם [דף כ"ז] שנינו רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר שתחומן שלשת אלפים אלף אמה מגרש ואלפים אמה שדות וכרמים ובתוספתא [סוף פרק ה' דסוטה] נחלקו על זה [בשלהי ערכין דף ל"ג] כהנים ולוים שמכרו שדה משדות עריהם או בית מבתי ערי חומה שלהם אינן נגאלין כסדר הזה אלא מוכרין השדות ואפילו סמוך ליובל וגואלים מיד [שם פ"ז דף כ"ו] ואם הקדישו שדה גואלין מיד ההקדש לאחר היובל וגואלים בתי ערי חומה כל זמן שירצו ואפי' לאחר כמה שנים שנאמר וערי הלוים בתי ערי אחוזתם גאולת עולם תהי' ללוים [כל הסוגיא מפרש"י בפירוש חומה פרשה בהר] ואשר יגאל מן הלוים ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו ביובל כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם בתוך ב"י אם יקנה איש בית או עיר מהם ויצא ביובל אותו ממכר של בית או של עיר לזה שמכרו ולא יהיה לצמיתות כשאר בתי ערי חומה של ישראל וגאולה זו לשון קנייה דבר אחר לפי שאמר גאולת עולם תהיה ללוים יכול לא דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה בית בערי הלוים אבל לוי שקנה מלוי יהא חלוט ת"ל ואשר יגאל מן הלוים אף הגואל מן הלוי גואל גאולת עולם לפי לשון זה ויצא ממכר בית הוא מצוה אחרת אם לא גאלה יוצא ביובל ואין נחלט לסוף שנה כבית ישראל. כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם לא היו להם נחלות שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהם לפיכך היו להם במקום שדות ויש להם גאולה כשדות שלא יופקעו נחלתם מהם:

מצות עשה קנו

הלכות מתנות עניים

מצות עשה (א) שיעזוב אדם פאה בסוף שדהו לעניים שנאמר לעני ולגר תעזוב אותם נתינתם מצות עשה וכבר בארנו בסמל"ת [ל"ת רפ"ד] שהפאה נוהגת גם באילנות:

מצות עשה קנז

וכן מצות עשה להניח לקט לעניים [בפאה] והוא שבולת אחת או שתים הנופלת בשעת הקציר:

מצות עשה קנח
מצות עשה שהפרט [בפיאה] והוא גרגיר אחד או שתים שנפרט מן הענבים בשעת הבצירה שיעזוב אותם לעניים:

מצות עשה קנט
וכן מצות עשה בעוללות [שם] והם אשכולות קטנות שאין להם לא כתף והם פסיגים זה על זה סמוך לזנב כמין כתף ולא נטף והם התלויו' בשדרה ויורדו' ונוטפו' בחבור ומכסות אותן הסמוכות לשדרה אין להם זה אלא אם ישימם על פס ידו כולן נוגעות בפס ידו שאין גרגיר עובר את חברו כדאי' בירושלמי [שם] ומצוה שיעזוב אותם לעניים שבכל אלה נאמר לעני ולגר תעזוב אותם:

מצות עשה קס
וכן מצות עשה שהמעמר ושכח עומר אחד או ב' בשדה שיתננו לעניים שנ' לגר וליתום ולאלמנה יהיה זו מצות עשה וכבר בארנו בסמל"ת [ל"ת רפ"ח] שהשכחה נוהגת בקמה כשם שנוהגת בעומרים וכשם שהשכחה נוהגת בתבואה כך נוהגת באילנות ומשפטי הפאה והלקט והעוללות והפרט והשחכה נתפרשו בסמ"ל שהרי שם עיקר המצוה:

מצות עשה קסא
מצוה עשה להפריש (א) מעשר עני בשנה השלישית ובשנה הששית לשמיטה שנא' בפ' כי תבא כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתת ללוי לגר וליתום ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו פירוש [מפירוש רש"י שם כל הסוגיא] שנת המעשר שנה שאין נוהג בה אלא אחד משתי מעשרות שנהגו בשתי שני' שלפניה' ששנה ראשונה של שנת השמיט' נוהג מעשר ראשון שנאמר כי תקחו מאת ב"י את המעשר ומעשר שני שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך וגו' הרי שתי מעשרות דאילו במעשר ראשון כתיב ואכלתם אותו בכ"מ ובא ללמדך כאן בשנה השלישית שאינו נוהג בה משני המעשרות אלא האחד ואיזה זה מעשר ראשון שנאמר כאן ונתת ללוי את שלו הרי מעשר ראשון לגר וליתום ולאלמנה זה מעשר עני. ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שביעה, וכן נאמר מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והנחת בשעריך ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו. מכאן שנינו במס' פאה [פ"ח] אין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חיטין או קב שעורין או קב וחצי כוסמין או קב גרוגלות או מנה דבילה או חצי לוג יין או רביעית שמן ושאר כל הפירות אבא שאול אומר כדי שימכרה ויקנה בהם מזון שלש סעודות מדה זו אמורה בכהנים ובלוים ובישראל היה מציל פירות ליתן לקרוביו נוטל מחצה

ונותן מחצה היה לו דבר מועט והעניים מרובים נותן לפניהם והם מחלקין ביניהם תניא בתוספתא [שם פ"ד] בד"א שאינו נותן לעני אלא כדי שבעו בשדה שהרי אינו מוציא שם ליקח אבל אם היה המעשר בבית מחלקו לכל העניים אפי' כזית כזית ועוד יש חילוק שהרי מעשר עני המתחלק בגורן אין בו טובת הנאה לבעלים אלא העניים באים ונוטלין אותו בעל כרחו כדאיתא בפר' הזרוע (חולין דף קל"א) ואפי' עני שבישראל מוציאין אותו מידו אבל המתחלק בבית יש בו טובת הנאה לבעלים ונותנו לכל עני שירצה ת"ר בפ' נושאין על האנוסה (יבמות דף ק') באו איש ואשה לבית נותנין לאשה תחילה ופוטרין אותה ואח"כ נותן לאיש בירושלמי [פ"ח דפיאה] אב ובנו איש וקרובו שני אחים ושני שותפין שהיה אחד מהם עני נותן לו האחר מעשר עני שלו אמר רבי יהודא תבא מארה למי שנותן לאביו מעשר עני אמנם כששניהם עניים מודה לת"ק. ושנינו במסכת פאה פ"ה שנים שקבלו שדה באריסות זה נותן לזה מחלקו מעשר עני וכן זה מפריש מחלקו מעשר עני ונותן לו. תניא בתוספתא דפאה מעשר עני אין פורעין ממנו מלוה ואין משלמין ממנו התגמולין ואין פודין בו את השבויין ואין נותנין בו דבר של צדקה אבל משלחין לדבר של גמילות חסדים וצריך להודיעו שהוא מעשר עני ונותנין אותו לחבר עיר בטובת הנאה. ואין מוציאין ממנו מן הארץ לחוצה לארץ שנאמר והנחת בשעריך ואומר ואכלו בשעריך ושבעו מעשר עני אינו נוהג אלא בדגן תירוש ויצהר מן התורה כמו תרומה ומעשר ראשון אע"פ שבספרי [פרשת ראה] משמע שמעשר שני נוהג מה"ת כשאר פירות אפי' בירקות כאשר בארנו שם [סימן קל"ו] זהו מפני ריבוי המקראות אשר שם אבל במעשר עני שלא מצינו ריבויין יש להשוותן לתרומה ומעשר ראשון. [במסכת ידים] שנה השביעית כולה הפקר ואין בה לא תרומות ולא מעשרות כלל לא ראשון ולא שני ולא מעשר עני ובח"ל שאין בה שמיטת קרקעות מפרישין בארץ מצרים ובעמון ובמואב מעשר ראשון ומעשר עני מפני שהארצות אלו קרובות לא"י כדי שיהו עניי א"י נסמכין עליהם ואמרינן ביבמות [דף ט"ז] על מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית אבל בארץ שנער מפרישין בשביעית מעשר שני כסדר רוב השנים ומפרש רבינו יעקב [בתוס' שם] שאינו מדבר אלא בארץ בני עמון ומואב שלא כבש סיחון ועוג אבל אותן שכבש משה מסיחון ועוג קדשו עולי בבל דתנן בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נ"ב) שלש ארצות לביעור יהודא ועבר הירדן והגליל:

מצות עשה קסב

כתוב (א) בפרשה ראה כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה' אלהיך נותן לך וגו'. כי פתוח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר

לו השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך וגו' נתן תתן ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשיך ובכל משלח ידיך כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך לאמר פתוח תפתח את ידך לאחיך לענייך ולאביונך בארצך. הרי יש כאן שתי מצות עשה האחד לפתוח יד לעני וליתן לו צדקה על זה נאמר פתוח תפתח את ידך לו מצות עשה השנייה היא שאם לא רצה לקבל צדקה יתן לו בהלואה ועל זה נאמר והעבט תעביטנו כמו שכתוב אח"כ השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר וגו' ועוד נתן תתן לו הכתוב אחר השמר לך על ההלואה עומד ובפי' אם כסף תלוה את עמי [במכילתא שם] תניא א"ר ישמעאל כל אם שבתורה רשות חוץ מג' וזה אחד מהם שהוא חובה שנאמ' העבט תעביטנו. וכבר מצינו מצות ההלואה למעלה [במ"ע צ"ג], [במיימוני פ"י דהלכות מתנות עניים] ומצות הלואה העליונה מן הכל ועליה נאמר כי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך כלו' תלוהו או תמציא לו מלאכה שירויח בה טרם שיפול מכל וכל ויצטרך לבריות אמרינן ביבמות [דף ס"ג] כל המלו' סלע לעני בשעת דוחקו עלי' הכתוב אומר אז תקרא והי' יענה תניא בספרי [פרשת ראה] אחיך זה אחיך מאביך מאחד אחיך מלמד שאחיך מאביך קודם לאחיך דאמך באחד שעריך יושבי עירך קודמין ליושבי עיר אחרת מארצך יושבי א"י קודמין ליושבי חוצה לארץ יושבי ח"ל מניין דכתיב אשר ה' אלהיך נותן לך לרבות כל מקום. ואמרינן בב"ב [דף ט'] אמר רבי יצחק הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו בדברים מתברך באחד עשרה ודורשו שם מן המקראות הכתובים בישעיה ותניא בתוספתא דפאה די מחסורו אשר יחסר לו למה נאמרו כולם ללמדך הראוי לתת לו פת חמין נותנין לו פת חמין מצה מצה להאכילו לתוך פיו מאכילו ובספרי שלפנינו [פי' ראה] גורס הראוי ליתן לו פת יתן לו פת ליתן לו עיסה יתן לו עיסה מעה יתן לו מעה כו'. וצריך הנותן שלא יתפאר בצדקה שנותן ואם מתפאר לא דיו שאינו מקבל שכר על מה שנותן אלא שמענישין אותו. דתניא בפ"ק דב"ב [דף י'] נענה ר"ג ואמר צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת צדקה וחסד שאומות העולם עושין חטא הוא להם שאין עושין אלא להתייהר בה וכל המתייהר נופל בגהינם שנאמר זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גהינם שני' יום עברה היום ההוא. תניא בספרי [דלעיל] העבט אומר לו הבא משכון כדי להגיס דעתו כדברי חכמים. תניא בכתובות [דף ס"ז כל הסוגיא] העבט זה שאין לו ואינו רוצה להתפרנס משל אחרים שנותנין לו לשום הלואה וחוזרין ונותנין לשום מתנה אם ירצה תעביטנו זה שיש לו ואינו רוצה להתפרנס שנותנין לו וחוזרין ונפרעין ממנו לאחר מיתה דברי רבי יהודא וח"א יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו מה ת"ל תעביטנו דברה

תורה כלשון בני אדם די מחסרו ואי אתה מצווה לעשרו אשר יחסר אפי׳ סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. לו זו אשה שמצוה להשיאו אשה אם יצטרך אומר הר״ר אליעזר ממי״ץ שאם הי׳ עבריין במזיד באחת מכל המצות האמורות בתורה ולא עשה תשובה אינו חייב להחיותו ולא להלוותו דכתי׳ וחי אחיך עמך וכתיב מאחד אחיך וכיון שעבר במזיד יצא מכלל האחוה עד שילקה דתניא במכות [דף כ״ג] ונקלה אחיך לעיניך כיון שלקה הרי הוא אחיך אבל קודם לכן אינו אחיך. ואע״ג דתניא בע״ז [דף כ״ו] לכל אבידת אחיך לרבות את המשומד דוקא לעניין אבידה נתרבה להחזיר לו את אשר לו ואין ללמד ליתן לו משל אחרים. ומה שמשמע בגיטין [דף מ״ז] שרבי אמי הי׳ רוצה לפדות משומד אוכל נבילות לתיאבון לפנים משורת הדין היה עושה. וגם ברבית נמי הי׳ אוסר להלוותו אבל המשומד להכעיס מותר להלוותו ברבית שהרי גבי רבית כתיב אחוה כי ימוך אחיך וגו׳ אל תקח מאתו נשך ותרבית. והא דאמרינן בסנהדרין [דף מ״ד] אע״פ שחטא ישראל הוא דווקא לעניין דברים דלא כתיב בהו אחוה כגון לעניין קידושין וגיטין כדאי׳ ביבמות [דף י׳] גוי שקדש בזמן הזה חוששין לקידושיו שמא מעשרת השבטי׳ הוא בא עכ״ד ואני מביא ראיה עוד להתיר דאמר בירושלמי [דע״ז] כותאי דקיסרי קלקלו במעשיהם והתירו להלוותם ברבית שתחילה היו מוחזקין בגירי אמת והרב רבי שמואל ברבי שלמה אוסר להלוות למשומד בריבית משום לפני עור לא תתן מכשול גרסי׳ בב״ב [ד״ט] אמר רבי יוסי שקולה צדקה כנגד כל המצות ולעולם אל ימנע אדם עצמו לכל הפחות מלתת שלישית השקל בשנה שני׳ העמדנו עלינו מצוה לתת שלישית השקל לשנה. בכתובות [דף נ׳ והתוספת שם מביאים הירושלמי] אמרינן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות ואמרינן בירושלמי [דפאה] שנה ראשונה לקרן מכאן ואילך בכל שנה ושנה חומש לריוח והם שני עשורין כעניין שאמר יעקב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך עוד תניא בב״ב [דף ט׳] עני שאין מכירין אותו ואמר רעב אני האכילוני אין בודקין אחריו שמא רמאי הוא אלא מפרנסין אותו מיד היה ערום ואמר כסוני בודקין אחריו שמא רמאי הוא [שם] עני המחזיר על הפתחים אין נזקקין לו למתנה מרובה אבל נותנין לו מתנה מועטת מפני שאסור להחזיר עני ריקם ואפי׳ נותן לו גרוגרות אחת שני׳ אל ישוב דך נכלם. שנינו בפאה [דף י״א ומביאו בדף ט׳ דלעיל ובפרק כל כתבי (שבת דף קי״ח) והסוגיא מבואר בפי׳ רש״י שם] אי ן פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר לפונדיון מארבע סאין בסלע ובסלע יש מ״ח פונדיונות ובארבע סאין יש מ״ח חצאי קבין וחנוני משתכר מחצה נמצא הככר הלקוח בפונדיון הוא רובע הקב שהם ששה ביצים לן נותנין לו פרנסת לינה והוא מצע שישן עליו וכסות ליתן תחת מראשותיו.

שבת נותנין לו מזון שלש סעודות של שבת. אומר רבינו יצחק [בתו' שם] שדומה שרובע הקב הם שתי סעודות שלש ביצים לכל סעודה מדאין נותנין לו בלילה כלום ומוכיח בפרק כל כתבי [דף קי"א] דלעולם מוליך עמו מזון סעודה אחת בצאתו מן העיר שיאכל כשיגיע לעיר אחרת והשתים סעודות שיתנו לו אחת יאכל בליל ה' ואחת למחר ודבר תימה הוא היאך הן שתי סעודות שהרי אומר בפרק כיצד משתתפין (עירובין דף פ"ג) והעומר עשירית האפה הוא האוכל כשיעור הזה הרי הוא בריא ומברך יתר על זה רעבתן פחות משיעור הזה הרי הוא מקולקל במעיו. עשיר שאינו רוצה ליתן צדקה כופין אותו כדאמרינן [בב"ב דף ח'] רבא אכפייה לרב נתן ברבי אמי ואפיק מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה. [שם] וממשכנין על הצדקה אפילו בערב שבת אבל באדם שאינו עשיר אסור לדוחקו יותר מדאי כי אם בדבר הראוי שנאמר ופקדתי על כל לוחציו ואמר מר אפי' גבאי צדקה כדאמרינן בב"ב [שם]. [שם] ואי פוסקי צדקה על היתומין ואפי' לפדיון שבוים ובב"ב [שם] משמע שאם כוונת הדיין כדי להחשיבם מותר לפסוק עליהם. בב"מ [דף קי"ט] גבאי צדקה לוקחין מן הנשים ומן העבדים ומן התינוקות דבר מועט אבל לא דבר מרובה שהמרובה חזקתו גניבה או גזל וכמה הוא מועט שלהן הכל לפי עושר הבעלים או לפי עניותן במגילה [דף ל"ב] תניא מי שהלך בסחורה ופסקו עליו אנשי העיר שהלך לשם צדקה הר"ז נותן לעניי אותה העיר ואם היו רבים ופסקו עליהן צדקה נותנין וכשהם באים מביאים אותה עמהם ומפרנסין בה עניי עירם ואם יש שם חבר עיר יתנו אותה לחבר עיר והוא מחלקה כמו שיראה לו תניא בתוספתא דהגוזל האומר תנו מאתים דינרים לבית הכנסת או ס"ת לבית הכנסת יתננו לבית הכנסת שהוא רגיל בו ואם הי' רגיל בשנים יתננו לשניהם. [שם] האומר תנו מאתים זוז לעניים ינתנו לעניי אותה העיר. בן האוכל משל אביו והעבד האוכל משל רבו קוצה ונותן פרוסה לעני או לבנו של אוהבו ואינו חושש משום גזל שכך נהגו בעלי בתים. הצדקה הרי היא בכלל נדרים דכתיב בפיך זו צדקה לפיכך האומר הרי עלי סלע לצדקה אמרינן בר"ה [דף ו'] שחייב ליתננה לעניים מיד ואם איחר עובר משום בל תאחר שהרי בידו ליתן מיד והעניים מצויין הן. ואומר רבינו יעקב שנדרי צדקה שאנו נודרין עכשיו אנו נודרים לדעת עצמינו ואנו כגזברין עליה ואם אנו ממתינין עד שיבאו עניים הגונים אין כאן בל תאחר בב"ק [דף ל"ו] מעשה באחד שתקע בכפו על אזן חבירו וחייבוהו ליתן לו חצי דינר כסף דמי בושתו ואמר המוכה איני חפץ לקבל דבר מועט כזה יתנוהו לעניים אחר כן חזר בו ואמר שיתנוהו לו ענהו רב יוסף אנו גבאי צדקה וכבר זכינו בו לצורך העניים דלא גרע מהדיוט שקונה במעמד שלשתן אבל אם לא כן היה יכול לחזור בו מפני שלא היה מעולם

ברשותו כמו שמוכיח בב"מ [דף ו'] דהא דאמרינן [שם דף ז'] כל ממון שיכול להוציאו בדיינין והקדישו קדוש דווקא בקרקעות אבל לא במטלטלין כך פירש רב אלפס [בב"ק]. [בערכין דף ו'] האומר סלע זו לצדקה או האומר הרי עלי סלע לצדקה והפריש סלע אם רצה לשנותה באחרת מותר ואם משהגיע ליד גבאי אסור לשנותה אומר רבינו יצחק [בתוספת שם ובפ"ק דב"ב דף ח' בד"ה ולשנותה] דווקא גבאי אבל בני העיר יכולין לשנותה אף לדבר הרשות ואם רצו הגבאים לצרף המעות ולעשותם דינרים אין רשאין אלא אם כן לא היו שם עניים לחלק מצרפין לאחרים ואין מצרפין לעצמן. הי' לעניים הנאה בעיכוב המעות ביד גבאי צדקה כדי לעשות אחרים ליתן הרי אותו הגבאי מותר ללוות אותן המעות של עניים ופורע כמו שאומר גבי רבי ינאי דיזיף ופרע. [שם] מי שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת אסור לשנותה ואם לדבר מצוה מותר לשנותה אע"פ שלא נשתקע שם בעליה מעליה אלא אומר המנורה או נר של פלוני ואם נשתקע שם בעליה מעליה אפי' לדבר הרשות ואם הי' המתנדב גוי אסור לשנותה אפילו לדבר מצוה עד שישתקע שם בעליה מעליה במו שאומר בערכין [שם] דגוי מיפעא פעי פי' צועק ואומר הקדשתי דבר לבית הכנסת של יהודים ומכרו אותו לעצמן. בפ' זה בורר (סנהדרין דף כ"ו) משמע שאסור ליטול צדקה מן הגוים בפרהסיא ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל ואינו יכול ליטלה מן הגוים בצנעא הר"ז מותר. בב"ב [דף י'] משמע שהמלך או שר של גוים ששלח ממון לישראל לצדקה אין מחזירין לו משום שלום מלכות אלא נוטלין ממנו וינתן לעניי גוים בסתר כדי שלא ישמע המלך כדמוכח בההוא דאימיה דשבור מלכא שדרא ארנקא דדינרי לצדקה וכו'. אמרינן בגיטין [דף ס"א] אין ממחין ביד עניי גוים בלקט ובשכחה ובפאה מפני דרכי שלום ומפרנסין עניי גוים ומבקרין חוליהן וקוברין מתיהם מפני דרכי שלום [בפ"ק דב"ב דף ה' וכן הסוגיא במיימוני פ"ח דהלכות מתנות עניים] פדיון שבויין קודם לפרנסת עניים ולכסותם ואין מצוה גדולה כמו פדיון שבויין שהשבוי עומד בסכנת חרב ורעב וערום והמעלים עיניו מפדיונו עובר משום לא תאמץ את לבבך ועל לא תעמוד על דם ריעך ועל לא ירדנו בפרך לעיניך ובטל מצות פתוח תפתח את ידך ומצות וחי אחיך עמך ואהבת לרעך כמוך והצל לקוחים למות והרבה דברים כאילו ואין לך מצוה רבה כפדיון שבויים מוכיח בב"ב [דף ג'] כי אנשי העיר שגבו מעות לבניין בית הכנסת ובא להם מצוה מוציאין בו את המעות קנו אבנים וקורות לא ימכרו אותן לדבר מצוה אלא לפדיון שבויים אע"פ שהביאו את הלבני' וגזרו את האבנים ופצלו את הקורות והתקינו את הכל לבניין מוכרין הכל לפדיון שבויין בלבד אבל אם בנו וגמרו לא ימכרו בית הכנסת אלא יגבו לפדיונם מן הצבור. אמרינן

בפ' השולח (גיטין דף מ"ה) אין פודין את השבויים ביתר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם שלא יהו האויבים רודפין אחריהם לשבותם אא"כ אדם חשוב הוא כדאמרינן בהניזקין [דף נ"ח וכן בתוס' שם] שיפדנו בכל מה שיפסקו עליו. [בדף מ"ה דלעיל] וכן אין לוקחין מן הגוים ספרים ותפילין ומזוזות יתר על כדי דמיהם מפני תקון העולם. [שם] ואין מבריחין את השבויי' מפני תקון העולם שלא יהו האויבי' מכבידין עליהם את העול ומוסיפין שמירה על שמירתן. שנינו בפ' שלישי דהוריות [דף י"ג] כל הגדול בחכמה מחבירו קודם לפדותו אפי' היה כהן גדול עם הארץ וממזר תלמיד חכם תלמיד חכם קודם שני יקרה היא מפנינים מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. ובירו' דפ' הבונה הביאו ר' יוחנן על שיקדים ללכת לפניו ועוד אומר שם סברין מימר לפדות ולהחיות ולכסות הא לישיבה לא אמר ר' אבין אף לישיבה ותניא בהוריות חכם קודם למלך חכם שמת אין לנו כיוצא בו מלך שמת כל ישראל ראויין למלכות בב"ב [דף ח'] אמרינן התמחוי נגבית בכל יום קופה מערב שבת לע"ש קופה הוא דבר הקצוב שנותן כל אחד ואחד בערבי שבתות ליתן לעניים ותמחוי מיני מאכל שמתנדב כל אחד לפי שעה בכל יום ונותנין לכל עני ממנו פרנסת יומו וכשהייתי בספרד ראיתי שגבאי הקופה מחזירין בכל יום ומחלקין בערבי שבתות אמרי' בסנהדרין [דף ל"ה] כל תענית שמלינין בה צדקה ולא חלקוה כאלו הם שופכי דמים ומעמידה בדבר המוכן לאכול כגון פת ותמרי' וכיוצא בהן אבל לא במעות וחיטין. בב"ב [דף ח'] אמרינן הקופה אינה נגבית אלא בשנים שאין עושין שררה על הצבור בממון פחות משנים ומותר להאמין אחד על המעות של קופה ואינה מתחלקת אלא בשלשה מפני שהיא כדיני ממונות שנותן לכל אחד די מחסורו לכל עני לשבת. [שם] והתמחוי נגבה בשלשה ומתחלק בשלשה מפני שחילוקו וגבויו שוה והתמחוי לעניי עולם והקופה לעניי אותה העיר בלבד [שם] רשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה ולשנותה לכל מה שירצו בצרכי צבור אע"פ שלא התנו בו בשעה שגבוי פירש רבינו יצחק [בתוס' שם] דווקא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה כל אדם יכול לשנותה ואע"פ לא התנו בו בשעה שגבו ואם היה במדינה חכם גדול שהכל גובין על דעתו והוא יחלק לעניים כפי מה שיראה הרי זה רשאי לשנותה לכל מה שירצה בצרכי צבור [בגמ' שם] גבאי צדקה אין רשאין לפרוש זה מזה בשוק אלא כדי שיהא זה פורש לשער וזה פורש לחנות וגובין [שם] מצא הגבאי מעות בשוק לא יתנם לתוך כיסו אלא נותנה לתוך ארנקי של צדקה ולכשיגיע לביתו יטלם. היה הגבאי נושה בחברו מנה ופורעו בשוק לא יתנם לתוך כיסו אלא נותנו לתוך ארנקי של צדקה ולכשיגיע לביתו יטלם [שם] ולא ימנה מעות הקופה שנים שנים אלא אחד אחד מפני החשד שנא' והייתם

נקיים מה' ומישראל [שם] גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק מצרפין המעות דינרים לאחרים ואין מצרפין לעצמן וכן גבאי התמחוי שאין להם עניים לחלק מוכרין לאחרים ואין מוכרין לעצמן. [שם דף ט'] ואין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה ולא בהקדש עם גזברים שנאמר אך לא יחשב את הכסף הניתן על ידם כי באמונה הם עושים [שם דף ח'] מי שישב במדינה שלשים יום כופין אותו ליתן צדקה לקופה עם בני המדינה. ישב שם שלשה חדשים כופין אותו ליתן לתמחוי ישב שם ו' חדשים כופין אותו ליתן צדקה בכסות שמכסין בה עניי העיר. ישב שם תשעה חדשים כופין אותו ליתן צדקה לקבורה שקוברין בה את העניים ועושין להם כל צרכי קבורה עד כאן בפ"ק דב"ב ובפ"ק דב"ב בירושלמי גרסינן גבי שהה שנים עשר חדש בעיר הרי הוא כאנשי העיר אמר רבי יוסי ברבי בון לחיטי הפסח בין לישא בין ליתן. שנינו במסכת פאה [פ"ח] מי שיש לו מזון שתי סעודות אסור לו ליטול מן התמחוי הי' לו מזון ארבע עשרה סעודות לא יטול מן הקופה. [בפ"ב דשקלים] עני שגבו לו כדי להשלים די מחסורו והותירו על מה שהוא צריך הרי המותר שלו ותניא בתו' דשקלי' [פ"ק] מותר עניים לעניים מותר השבויים לשבויים מותר שבוי לאותו שבוי. וכן תניא בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ח) מותר מתים למתים כגון שגבו למתים סתם מותר המת כגון שגבו למת זה ליורשיו, שנו חכמים במס' אבות [פ"ק] ויהיו עניים בני ביתך כי מרבה עבדים מרבה גזל [שם פ"ב] [בב"ב דף י'] ורבי אליעזר היה רגיל שהיה נותן בכל יום פרוטה לעני ואחר כך מתפלל שנאמר ואני בצדק אחזה פניך גדולי החכמים היו עניים גמורים כגון רבי יהושע בן חנניא במס' ברכות [דף כ"ח] שאמר לו רבן גמליאל מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה וכן רבי אלעזר במס' תענית [דף כ"ה] והרבה אחרים והיו מגלגלים עצמן בצער גדול שלא לקבל צדקה ואמר ליה רב לרב כהנא [בפ' ערבי פסחים דף קי"ג] פשוט נבלתא בשוקא ולא תימא כהנא אנא גברא רבה אנא. ועוד אמרו חכמים [שם דף קי"ב] עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות שנינו בפ' אחרון דפאה כל מי שאין צריך ליטול ונוטל אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות וכל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל אינו נפטר מן העולם עד שיפרנס אחרים משלו ועל זה נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו וכל מי שאינו לא עור ולא פסח ולא סומא והוא משים עצמו כאחד מהן אינו מת מן הזקנה עד שיעשה כאחד מהם. ובירושלמי דפאה אומר [שם ור"ש מביאו בפירוש שם] כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל כאלו שופך דמים פירוש כגון חולה או זקן או בעל יסורין או יש לו בנות רבות ואינו יכול להשיאן ולפרנסן אא"כ יטול. כבר ביארנו [בתחילת המצוה] שגדול המפייס לעני בדברים יותר מן הנותן צדקה וכן איוב היה מתפאר במעשיו הטובים אם

לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון שהיה מתאונן עמו בצרתו ואומר לב אלמנה ארנין כמו שאומר [בב"ב דף ט"ז] דכל אלמנה שלא היתה יכולה לינשא היה נותן שמו עליה לומר שהיא קרובתו כדי שישאו אותה ואומר אב אנכי לאביונים שהיה מקרבם ויועצם בכל מיני עצות טובות [שם דף י'] כל המעלים עינו מן הצדקה נקרא בליעל ורשע ואכזרי וחוטא שני' השמר לך פן יהי' דבר עם לבבך בליעל וקרא עליך אל ה' והי' בך חטא הרי בליעל וחוטא וכתיב ורחמי רשעים אכזרי. ומכחיש יחוסו שאינו מזרע אברהם יצחק ויעקב שהם רחמנים [כדאמר בפרק הערל (יבמות דף ע"ט)] אלא מזרע הגוים שכתוב בהם אכזרי המה לא ירחמו. [בשבת דף קי"א] וכל המרחם מרחמים עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך [מהמיימוני פרק י' דמתנות עניים כל הסוגיא] הנותן צדקה לעניים בסבר פנים רעות אבד זכותו אפי' נתן הרבה ועבר על לא ירע לבבך בתתך לו. וטוב ממנו הנותן פרוטה בסבר פנים יפות. עוד יש עניין שלישי טוב משניהם הנותן כראוי ליד העני בסבר פנים יפות. עוד יש עניין רביעי טוב משלשתן שנותן ליד העני כראוי קודם שישאל. ויש עניין חמישי טוב מארבעתן מה שאומר בפר' מציאת האשה (כתובות דף ס"ז) דהוה צייר זוזי בסדיניה ושדי לאחוריה ובאין העניים ונוטלין אותן ואין הנותן יודע למי נותן ואין העני מתבייש כל כך. ויש עניין ששי טוב מחמשתן מה שאומר שם שהיה משליך מעות מאחורי הדלת דרך צינורא דדשא שלא ידע העני כלל ממי לקח. ויש עניין שביעי טוב מכולן הנותן לתך קופה של צדקה שזה נותנה ואינו יודע למי נותנה וזה נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה ובב"ב [דף ז'] אומר שזו הצדקה מצילתו ממיתה משונה כדכתיב וצדקה תציל ממות, ואומר מתן בסתר יכפה אף [שם דף ט']. תניא בתוספתא דשקלים [פ"ב ולעיל בסימן קל"א הביאו מפרק ה' דשקלים] כשם שהיתה לשכת חשאין במקדש כך היתה בכל עיר ועיר מפני שעניים בני טובים מתפרנסים ממנה בחשאי. אמרינן בפ"ק דב"ב [דף ט'] גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם פירוי עבודת הצדקה הוא העישוי שיש טורח שם ואמר להו רבא [שם] לבני מחוזא עושו אהדדי כי היכי דליהוי לכו שלמא דמלכותא. [שם דף ח'] ועל גבאי צדקה וכיוצא בהן נאמר מצדיקי הרבים כככבים לעולם ועד. ואמרינן במד' לשבעה מאורות צדיקים דומים לעתיד לבא לחמה וללבנה ולרקיע ולכוכבים ולברקים לשושנים למנורת בית המקדש. תניא בב"ק [דף ז'] מי שהיו לו בתים שדות וכרמים ואם מוכרן עתה בימות הגשמים מוכרן בזול ואם ימתין עד ימות החמה מוכרן בשוויהן אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני עד שימצא מי שיקנה אותן לכל הפחות בחצי דמיהן היו שאר בני אדם מוכרין

ביוקר והוא אינו מוצא מי שיקח ממנו אלא בזול מפני שהוא דחוק וטרוד אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני והולך עד שידעו הכל שאינו דחוק למכור וימכור בשוה וכן הגירסא בספר רב אלפס [שם] אילימא דזל אדעתא דכ"ע ודידיה נמי זל בהדיהו אפי' פורתא נמי לא ליספו ליה ולמה מאכילין אותו מעשר עני עד חצי דמיהן כיון ששוה מאתים לפי הזול אלא דאייקור ארעתא דכ"ע ודידיה איידי דקא עייל ונפיק אזוזי זל ארעא אפי' טובא נמי ליספו ליה כלומר אפילו יותר מחצי דמיהן אוכל מעשר עני והולך כמו שבארנו וכל רבותינו הקדמונים שבצרפת אומרים שזו הגירסא ופירש זה עיקר. גדולה צדקה שנקראת דרך ה' שנא' כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ואומר בצדקה תכונני שבזכות הצדקה מתיישבים ישראל על מכונם, [בפרק תולין דף קל"ט ובפרק חלק (סנהדרין דף צ"ח)] ונגאלים בזכות הצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. [בב"ב דף י'] ואומר שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות. גרסינן בפ' לולב וערבה (סוכה דף מ"ט) אמר ר' יוחנן גדולה צדקה יותר מכל קרבנות שנאמר צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח ותנו רבנן [שם] בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה צדקה בממונו וגמילות חסדי בגופו ובממונו צדקה לחיים גמילות חסדים בין לחיים בין למתים צדקה לעניים וגמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים ואמר רבי אלעזר [שם] כל העושה צדקה ומשפט כאלו מילא כל העולם חסד שנא' אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ:

אלו הן מצות עשה התלויות במקדש וקדשיו

מצות עשה קסג

אלו הן מצות עשה התלויות במקדש וקדשיו

בפרק (א) כהן גדול [דף כ'] תניא ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק אחר שיניח להם המקום מכל אויביהם מסביב לבנות בית הבחירה שנ' ועברתם את הירדן וישבתם בארץ ואח"כ והי' המקום אשר יבחר ה' אלהיכם לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אני מצוה אתכם עולותיכם וזבחיכם וגו' וכבר מנינו למעלה העמדת המלך והכרתת עמלק, [בסימן קי"ד וקט"ו] זמן מצוה זו של בניין בית הבחירה לא הגיעה עד ימי דוד וכן הוא אומר בדוד ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מכל אויביו מסביב ויאמר המלך אל נתן הנביא הנה אנכי יושב בבית ארזים וארון ברית ה' עומד בתוך היריעה. והמקום הנבחר הוא ירושלם בהר המוריה שנאמר ויאמר דוד זהו בית אלהים וזהו מזבח לעולה בישראל ואומר זאת מנוחתי עדי עד

ונאמר [בדברי הימים ב' ג'] ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה ושם נעקד יצחק שנאמר ולך לך אל ארץ המוריה בימי עזרא כשבנו בית המקדש בנוהו מעין בניין שלמה המפורש במלכים ומעין דברים המפורשין בבניין של יחזקאל שנתנבא על בנין העתיד לבנות רק שהגדיל מדתו יותר מבניינו של שלמה והא לך עיקרי בניינו כמו שמפורש במסכת מדות והר המוריה נקרא הר בית בלשון משנה שנינו שם [פ"ב דף ל"ד] הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה והיה מוקף חומה סביב [שם בפרק קמא] וחמשה שערים היה לו להר הבית שני שערי חולדה מן הדרום משמשין כניסה ויציאה וקיפונוס מן המערב משמש כניסה ויציאה וטדי מן הצפון לא היה משמש כלום וכל השערים שהיו שם היו שקופות חוץ משער הטדי שהיו שתי אבנים מוטות זו על זו עוד היה שם שער מזרחי ועליו שושן הבירה מציירת וכל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל מזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה ומתכוון ורואה פתחו של היכל בשעת הזיית הדם, [בפ"ב דף ל"ה] לפנים מחומת הבית הי' סורג והיא מחיצה המוקפת סביב גבוה עשרה טפחים. ולפנים ממנו החיל עשר אמות עד כאן מהלך בשוה ועולה מן החיל לעזרת נשים בשתים עשרה מעלות רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה פי' ושלחה משך רוחב המעלה חצי אמה. [שם] ועזרת נשים היתה מאה ושלשים וחמש אורך על רוחב קל"ה. וארבע לשכות היו בארבע מקצעותיה של ארבעים אמה ולא היו מקורות וכן הם עתידין להיות שנ' ויוציאני אל החצר החיצונה ויעבירני על ארבע מקצעות החצר וגו' ואומר והנה שם חצרות קטורות ואין קטורות אלא שאין מקורות, [שם כל הסוגיא עד סוף] ומה היו משמשות דרומית מזרחית היא היתה לשכת הנזירים ששם הנזירי' מבשלי' את שלמיהן ומגלחין את שערן ומשלחין תחת הדוד ובמזרחית צפונית היתה לשכת דיר העצים ששם הכהנים בעלי מומין מתליעין בעצים שכל עץ שנמצא בה תולעת פסול ובאותה לשכה נגנז הארון כדאי' במס' שקלים [פ"ו] ובפרק כל קרבנות צבור [דף פ"ה] אמר שמואל לא שנו אלא לח אבל יבש גוררו וכשר. צפונית מערבית לשכת המצורעים ביומא [דף ט"ז] מפרש ששם המצורעים טובלים. מערבית דרומית אמר ראב"י שכחתי מה היתה משמשת אבא שאול אומר שם היו נותנין שמן ויין והיא היתה נקראת לשכת בית שמניא וחלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא שהנשי' רואות מלמעלה והאנשים מלמטה בשמחת בית השואבה כדאמר בסוכה [דף נ"א] כדי שלא יהו מעורבבין ומהלך כל עזרת נשים בשוה וחמש עשרה מעלות עולות מתוכה לעזרת ישראל כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבתילים ולשכות היו תחת עזרת ישראל ופתוחות לעזרת נשים ששם כהנים נותנים כינורות ונבלים ומצלתים וכל כלי השיר [בדף

ל"ה דלעיל] עזרת ישראל היתה אורך קל"ח על רוחב אחד עשרה אמה וכן עזרת כהנים היתה אורך קל"ה על רחב אחד עשרה וראשי פספסין מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ואמר רבי אלעזר בן יעקב [שם] שמשנתו קב ונקי מעלה היתה ביניהם גבוה אמה והדוכן נתון עליה פי' היו שם הלוים עומדין בשעה שאומרין שירה על הקרבן וכן שלש מעלות של חצי חצי אמה נמצאת עזרת כהנים גבוה מעזרת ישראל אמה ומחצה כך מוכיח ביומא [דף ט"ז] ופירש שם רש"י שכל השערים מכוונין זה כנגד זה שער הר הבית כנגד שער של עזרת נשים ושל עזרת נשים כנגד שער העזרה גדולה ושער העזרה כנגד פתח ההיכל עכ"ל [בפ"ה דמדות כל הסוגיא ע"ס] כל העזרה היתה בין המזרח למערב מאה ושמנים ושבע כיצד מקום דריסת רגלי ישראל אחת עשרה אמה מקום דריסת רגלי הכהנים י"א אמה המזבח שלשים ושתים אמה בין האולם ולמזבח עשרים ושתים אמה ההיכל מאה אמה ואחת עשרה אמה לאחורי בית הכפורת לשון זה פרש"י במס' יומא [דף ט"ו הא דאנקליות בפ"ג דמדות ובפ"ג דתמיד דף ל'] מן הצפון לדרום היתה קל"ה אמה כיצד מכותל צפונית לננסין ח' אמות והן עמודין נמוכין התקועין בארץ ואנקליות של ברזל קבועים בהם שבהן תולין הבהמה להפשיט ומן הננסין לשלחנות ארבע הרי י"ב ומקום השלחנות זו אצל זו אינו פחות מד' והם היו ח' שלחנות כדתנן בשקלים [פ"ו] נתונות ד' בראש ד' נמצא ד' זו אצל זו ברוחב הרי ט"ז ומשם לטבעות ד' הרי כ' ומקום הטבעות כ"ד ומן הטבעות למזבח שמנה הרי נ"ב והכבש והמזבח ס"ב הרי מאה וי"ד נשארו כ"א חלקהו חציו למקום הננסין וחציו בין כבש לכותל ולא הוצרך לפרש רוחב השולחנות במשנה לפי שנתפרשו בספר יחזקאל עכ"ד מכותל צפוני של עזרה עד כותל המזבח וכנגדו כותל האולם עד כותל מזרחי של עזרה שהוא אורך ששה ושבעים כל המרובע הזה הוא הנקרא צפון והוא המקום ששוחטין בו קדשי הקדשים, [בדף ל"ז דלעיל כל הסוגיא עד סוף] ששה לשכות היו בעזרת ישראל שלש בצפון ושלש בדרום שבדרום לשכת המלח לשכת הפרוה לשכת המדיחין לשכת המלח ששם היו נותנין מלח לקרבן לשכת הפרוה ששם היו מולחין עורות קדשים ועל גגה הייתה הטבילה לכהן גדול ביום הכפורים לשכת המדיחין שם היו מדיחים קרבי קדשים ומשם מסובה עולה לגג בית הפרוה והג' שבצפון לשכת הגזית ולשכת הגולה ולשכת העץ לשכת הגזית ששם סנהדרי גדולה יושבת חציה היה קדש וחציה היה חול ולה ב' פתחי' אחד לקדש ואחד לחול ובחצי של חול היו סנהדרין יושבים כך המסקנא ביומא [דף כ"ה] לשכת הגולה שם היה בור הגולה שממלאין ממנו בגלגל ומשם היו מספיקין מים לכל העזרה לשכת העץ אמר ראב"י שכחתי מה היתה משמשת אבא שאול אומר לשכת כ"ג הייתה והיא

הייתה אחורי שתיהן וגג שלשתן שוה ואותה לשכת העץ היא הנקראת במסכת יומא [במשנה ד' ב' ובגמ' דף ח'] לשכת פרהדרין או שמא היתה לשכת בית אבטינס ולשכת פרהדרין היתה בדרום כי בזה מסופק התלמוד ביומא [דף י"ט], [שם ובפ"ק דמדות] ז' שערים היו בעזרה ג' בצפון וג' בדרום ואחת במזרח. שבדרום שער הדלק שני לו שער הקרבן שלישי לו שער המים. שבמזרח שער ניקנור ושני לשכות היו לו אחת מימינו ואחת משמאלו אחת לשכת פנחס המלביש ואחת משמאלו לשכת עושה חביתים פיי שער ניקנור הוא היה שער עזרת ישראל נמצא שבעזרה היו שמנה לשכות אלו שתים ושש שלמעלה. ושבצפון שער הניצוץ כמין אכסדרה היי ועלייה בנויה על גביו שהכהנים שומרים מלמעלה ולוים מלמטה ופתח היה לו לחיל שני לו שער הקרבן שלישי לו שער בית המוקד. ומפרש שם [ובפ' קמא דתמיד דף כ"ו] שכיפה בית גדול היה מוקף רובידין של אבן. [דלעיל] ארבע לשכות היו לבית המוקד כקטוניות פתוחות לטרקלין שתים בקדש שתים בחול וראשי פספסין מבדילין בין קדש לחול ומה היו משמשות מערבית דרומית היא הייתה לשכת טלה קרבן מזרחית דרומית היא הייתה לשכת עושה לחם הפנים מזרחית צפונית בה גנזו בית חשמונאי אבני מזבח ששקצו מלכי יון צפונית מערבית בה יורדין לבית הטבילה ומפרש בתמיד [דף כ"ו] ובמדות שהיורד לבית הטבילה מלשכה זה היה הולך במסיבה ההולכת תחת הבירה פירוש תחת בית המקדש והנרות דולקות מכאן ומכאן עד שמגיע לבית הטבילה ומדורה הייתה שם ובית הכסא של כבוד וזהו כבודו מצאו נעול בידוע שיש שם אדם פירוש זהו כבודו מפני ששנינו ביומא [דף כ"ח ול'] כל המסך רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים מפני שמצוה לשפשף. [בדף ל"ד דלעיל] ושני שערים היו לו לבית המוקד אחד פתוח לחול ואחד פתוח לעזרה [בפ' שני דמדות] כל השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב חוץ משער ניקנור מפני שנעשה בהן נס שהושלכה לים מפני נחשול ויצאו ליבשה מאיליה וי"א מפני שנחשתן מצהיב, [שם כל הסוגיא] עזרת הכהנים והמזבח ובין האולם ולמזבח הכל היי בשוה ועולה משם לאולם בשתי עשרה מעלות רום כל מעלה חצי אמה ושלחה אמה והאולם וההיכל כולן בשוה כשתצטרף חשבון חצאי אמה שאלה כל המעלות תמצא שגובה קרקע ההיכל על קרקע שער המזרח של הר הבית עשרים ואחת אמה וגובה שער הר הבית עשרים אמה ורוחב עשר וכן כל השערים והעומד כנגד שער המזרח אינו רואה פתח ההיכל ועשו בניין שעל שער המזרח נמוך כדי שיהא העומד בהר המשחה רואה פתח ההיכל בשעת הזאת דם הפרה נוכח ההיכל [בפ"ד דף ל"ז] ההיכל היה מאה על מאה על רום מאה וכך הייתה מדת רומו בנוי גובה שש אמות אוטם

סתם כמו יסוד לו ורום כותלי הבית ארבעים אמה ורום הכיור שבתקרה אמה על גביו גובה שתי אמות בנוי שיכנס בו הדלף והוא הנקרא בית דולפא ועובי התקרה שעל בית חלפא אמה ומעזיבה גובה אמה ועלייה בנוייה על גביו גובה כתליה ארבעים אמה ובגגה גובה אמה כיור ואמתים גובה בית דולפא ואמה תקרה ואמה מעזיבה וגובה המעקה ג' אמות ואמה כלי עורב הרי הכל מאה אמה פי כלי עורב הוא דחוס של ברזל כמו סייף גובה אמה על גבי המעקה סביב כדי שלא יניחו עליו העופות [שם כל הסוגיא וקצתה ביומא דף נ"א] מן המזרח למערב מאה אמה כותל האולם חמש אמות והאולם אחד עשר אמות כותל ההיכל שש ותוכו ארבעים אמה ואמה טרקסין שהיה בבית ראשון בבנין ובבית שני עשו שתי פרוכת להבליע אותה אמה מפני שהיה מסופק להם אם אותה אמה הייתה לו קדושת פנים או קדושת חוץ ואותן שתי פרוכת היו מבדילות בין ההיכל ובין קדשי הקדשי' אבל במשכן שעשה משה לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד שנאמר והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש וגו' ועשרים אמה לבית קדשי הקדשי' וכותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש הרי בין הכל מאה אמה מן הדרום לצפון שבעים אמה כותל המסיבה חמש והמסיבה שלש כותל התא חמש והתא שש כותל ההיכל שש ותוכו עשרים אמה וכותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש ובית הורדת המים שלש אמות והכותל חמש אמות והאולם עודף עליו חמש עשרה אמה מן הצפון וחמש עשרה אמה מן הדרום הוא הנקרא בית החליפות ששם גונזין את הסכינים ומאותם חמש עשרה אמה הי' כותל האולם חמש הרי בין הכל מאה אמה [בפ"ג דף ל"ו] פתחו של אולם היה גבוה ארבעים אמה ורוחב עשרים אמה ולא היו לו שערים וחמש אמלתראות של מילת היו על גביו התחתונה עודפת על הפתח אמה מזה ואמה מזה וכל אחת מחמשתן עודפת על שלמטה ממנה אמה מזה ואמה מזה נמצא העליונה שלשים אמות ונדבך של אבנים הי' בין כל אחת ואחת וקלונקות של ארז היו קבועות מכותלו של אולם לכותלו של היכל כדי שלא יבעטו [שם ברפ"ד] פתחו של היכל גובהו כ' אמה ורוחבו עשר אמות וארבע דלתות היו לו שתים מבפנים ושתים מבחוץ החיצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות פניו של כותל והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחורי הדלת שכשהיה ההיכל טוח בזהב לא היה טוח אחרי הדלתות ופתחו של היכל ה' הוא הנקרא שער הגדול [שם] שני פשפשין היו לו לשער הגדול אחד בצפון ואחד בדרום שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם ועליו הוא מפורש ביחזקאל השער הזה סגור יהי' לא יפתח ואיש לא יבא בו כי ה' אלהי ישראל בא בו והי' סגור. שבצפון בו היו נכנסים להיכל והיו לו שתי דלתות אחת מן החוץ לבין עובי הכותל ואחת מבין עובי הכותל לחלל ההיכל כדתנן במס' תמיד

[פ"ג] נטל את המפתח ופתח הפשפש ונכנס להתא ומהתא להיכל עד שהוא מגיע לשער הגדול הגיע לשער הגדול והעביר את הנגר ואת הפותחות ופותחו ואומר שם כי לאותן ב' דלתות היו שתי מפתחות אחת יורדת לאמת השחי ואחת פותח כיון פי' אותו שמן החוץ לעובי הכותל היה נפתח מבפנים שהיה שם כמו נקב והיה פושט ידו עד שיהיו לפתוח במפתח מבפנים ואותו שמן עובי להיכל הי' פותח כדרכו במהרה כמו איפשר יעשנה בדפוס ויקבענה כיון [בפרק כל שעה דף ל"ז] נחזור לענין מסכת מדות [פ"ד] ל"ח תאים היו שם חמשה עשר בצפון וחמשה עשר בדרום שבצפון ושבדרום חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן ובמערב היו שמנה תאים שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהן, [שם] שלשה פתחין היו לכל אחד ואחד מן התאים אחד לתא מהימין ואחד לתא מהשמאל ואחד לתא שעל גביו ובקרן מזרחית צפונית היו חמשה פתחים אחת לתא מן הימין ואחת לתא שעל גביו ואחד להסיבה ואחת לפשפש ואחד להיכל [שם] היציע התחתונה חמש ורובד על גבה שש והיציע האמצעית שש ורובד על גבה שש והעליונה שבע שני' והיציע התחתונה חמש באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחוז בקירות הבית ומסיבה היתה עולה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית שבה היו עולין לגגות התאי' הי' עולה במסיבה ופניו למערב הלך את כל פני הצפון עד שמגיע למערב הגיע למערב הלך את כל פני המערב עד שהוא מגיע לדרום הגיע לדרום הפך פניו למזרח והי' מהלך בדרום עד שמגיע לפתחה של עלייה שפתחה של עלייה הי' פתוח לדרום ובפתחה של עלייה היו שתי קלונסות של ארז שבהן היו עולין לגגה של עלייה וראשי פספסין היו מבדילין בעלייה בין גג קדש לגג קדשי הקדשים ולולין היו פתוחין בעלייה לבית קדשי הקדשים שבהן היו משלשלין את האומנין בתיבות כדי שלא יזונו עיניהם מבית קדשי הקדשים שנינו במסכת מדות [פ"ג] המזבח היה שלשים ושתים אמה על שלשים ושתים אמה עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד נמצאו שלשים על שלשים עלה חמש וכנס אמה זהו סובב נמצא כ"ח על כ"ח עלה שלש וכנס אמה זהו מקום קרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא עשרים ושש על עשרים ושש מקום הילוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא כ"ד על כ"ד מקום המערכה בעירובין [דף ד'] ובפרק שתי הלחם (מנחות דף צ"ו) אומר שכל אמות הבניין באמה בת שש טפחים אבל אמות המזבח מהן באמה בת חמשה ומהן באמה בת שש נחזור למשנת מדות [דף ל"ה] שאומר שם חוט של סיקרא חוגרו באמצע להבדיל בין דמין העליונים לדמין התחתונים והיסוד היה מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב ואוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת אבל קרן מזרחית דרומית לא הי' בו

יסוד לפי שאותה אמה של רוחב היסוד לאותו צד הייתה מרצועה שיוצאה מחלקו של יהודא ונכנסת בחלקו של בנימן ושאר המזבח של אולם וההיכל ובית קדשי הקדשי' הי' בחלקו של בנימן כדתניא ביומא [דף י"ב] ובאיזהו מקומן [דף נ"ד] והר הבית והלשכות והעזרות בחלקו של יהודא. [בדף ל"ו דלעיל] ובקרן מערבית דרומית היו שני נקבים כמין שני חוטמין דקים שהדמי' הנתונים על יסוד מערבית ועל יסוד דרומית יורדים בהם ומתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון [שם] למטה ברצפה באותה קרן מקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שיש וטבעת קבועה בה שבו יורדין לשיתין ומנקין אותן [שם] הכבש הי' בנוי לדרומו של מזבח ארכו שלשי' ושתים על רוחב ט"ז אמות ואוכל בארץ שלשים אמה מצד המזבח ופורח ממנו אמה על יסוד ואמה על סובב ואויר מעט היה מפסיק בין הכבש למזבח כדי ליתן האיברים בזריקה ושני כבשים קטנים יוצאין ממנו שבהן באין לסובב וליסוד ומובדלין מן המזבח כמלא נימא כדאיתא במס' זבחים [דף ס"ב], [בתוספתא דזבחים פ"ו ובן בדף ל"ו דלעיל] וחלון היתה במערבו של כבש אמה על אמה ורכיבה הייתה נקראת שבה היו נותנין פסולי חטאת העוף עד שתעובר צורתן ויצאו לבית השריפה ומפרש במקום אחר [היינו בפ"ו דשקלים ומביאו בפ"ד דתמיד] ששתי שולחנות היו במערב הכבש האחד של שיש שנותנין עליו את האיברי' ואחד של כסף שנותנין עליו כלי שרת ובספר מצות לא תעשה [סימן ר"ן] נתבאר היאך בונין את המזבח מפני שאסור לבנותו גזית גרסינן בזבחים [דף כ"ח] אמר שמואל משמיה דסבא גובה של מנורה שמנה עשר טפחים הרגלים והפרח שנא' עד יריכה ועד פרחה ג' טפחים וטפחיים חלק וטפח שבו גביע וכפתור ופרח וטפחיים חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאין ממנה אחד אילך ואחד אילך ונמשכין ועולין עד כנגד גובהה של מנורה וטפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאין ממנה אחד אילך ואחד אילך ונמשכין ועולין כנגד גובה של מנורה וטפח חלק וטפח כפתור וטפחיים חלק נשתייר שם שלשה טפחים שבהם גביעים וכפתור ופרח. וגביעים למה הם דומין כמין כוסות של אלכסנדריי' שהם ארוכין קצת ופיהם רחב ושוליהם קצר וכפתורי' כמין תפוחי הברתיים פירוש שרחבן יותר מעוביין כך פי' ר"ח ורש"י ורבינו משה פירש [בפ"ג דהלכות בית הבחירה] שהם ארוכים מעט כביצה ששני ראשיה חדין. והפרחים כמין פרחי העמודים פירש רבינו משה [שם] שהן כמו קערה ושפתה כפולה לחוץ נמצאו גביעים עשרי' ושנים דכתיב ובמנורה ארבעה גביעי' וי"ח בקני' וכפתורים י"א כפתוריהם שנים וששה מקנים וכפתור וכפתור וכפתור הרי י"א ופרחים תשעה פרחים שנים וששה דקנים ועד יריכה ועד פרחה מקשה היא הרי תשעה ובפ' הקומץ רבה (מנחות דף כ"ח) מפרש שאם לא עשאה מן

הזהב אלא משאר מיני מתכות אין עושין בהם גביעים כפתורים ופרחים וגם אין מקפידין על משקלה אבל הבאה זהב תהי' כולה ככר עם נרותיה כולה מקשה. והנרות קבועים במנורה בכלל הככר כדאיתא בפרק שתי מדות (מנחות דף פ"ח) אמנם יש חולקין שם ואומרים שאין הנרות והמנורה גוף אחד. וכן ביומא [דף כ"ד] מקשה הספר אלא מעתה דעבודת מתנה מחייב זר שסדר את המנורה ליחייב ופירש שם רבינו שלמה שבבקר היו מסלקין הנרות של זהב מן המנורה לקנח יפה אפרן וחוזרין וקובעין אותן בה והרי זו עבודת מתנה ומתרץ שאינה עבודה תמה שיש אחריה נתינת פסולה וכך הוא אומר בפרשת ויקהל את מנורת המאור ואת כליה ואת נרותיה הפסיק כלים ביניהם [בדף פ"ח דלעיל] המלקחים והמחתות וכלי השמן אינן מכלל הככר שהרי נאמר במנורה ככר זהב טהור וחזר ואמר ומלקחיה ומחתותי' זהב טהור ולא אמר נרותיה זהב מפני שהנרו' מכללה ויש חולטין שם כמו שבארנו. [בפרק שתי הלחם דף צ"ח] ששת הנרות הקבועין בששת הקנים היוצאין מן המנורה כולם פניהם לנר אמצעי של קנה המנורה וזה האמצעי פניו כנגד קדשי הקדשים והוא הנקרא מערבי לדברי האומר [שם] מצפון לדרום היו מונחין. שנינו במסכת תמיד. [ספ"ג דף ל'] אבן הייתה לפני המנורה ובה שלשה מעלות שעליה כהן עומד ומטיב את הנרות במס' מנחות [דף צ"ו] מפרש שלחן הי' ארכו שנים עשר טפחים ורחבו ששה טפחים. והי' מונח ארכו לאורך הבית ורחבו לרוחב הבית וכן שאר כל הכלים שבמקדש ארכן לאורך הבית כדתניא בפרק שתי הלחם (מנחות דף צ"ח) חוץ מן הארון שהיה ארכו לרוחב הבית וכן נרות המנורה למאן דאמר [שם] צפון ודרום מונחין ועשית קערותיו וכפותיו [ביאור זה המקרא כולו מפרש"י בפירוש חומש פרשה תרומה וקצתם בגמ' שם דף צ"ג] קערותיו זהו דפוס שהיה עשוי כדפוס הלחם [בדף צ"ג] והלחם עשוי כמין תיבה פתוחה משתי רוחותיה שולים לו מלמטה וקופל מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כתלים. [בדף צ"ו] ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לצידי הבית מזה ומזה וכתליו זקופין כנגד שפת השולחן, [בדף צ'] והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל בדפוס ברזל הוא נאפה וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב עד למחר בשבת שמסדרן על השולחן ואותו דפוס קרוי קערה וכפותיו הן בזיכין שנותנין בהן הלבונה ושנים היו לשני קמצי הלבונה שנותנין על שתי המערכות שני' ונתת על המערכת לבונה זכה. וקשותיו הן כמין שני חצאי קנים חלולים הנסדקין לארכן דוגמתן עושה של זהב ומסדר שלשה מהן על ראש כל לחם שישב לחם האחד על גבי אותם הקנים ומבדילין בין לחם ללחם שתכנס הרוח ביניהם ולא יתעפשו. ומנקיותיו תרגום ומכילתי' הן כמין יתידות והם קרויין סניפים עומדין בארץ גבוהים

למעלה מן השולחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם ומפוצלין פיצולין זה למעלה מזה וראשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכין על אותן פיצולים כדי שלא יכבד משא הלחם העליון על התחתון וישברו. ושנינו במנחות [דף צ"ו] שד' סניפי של זהב היו שנים לסדר זה ושנים לסדר זה ולשון מכילתיה סובלותיו כמו נלאתי הכיל. ויש מי שאומר שם [בדף צ"ז] קשותיו אלו סניפין שמקשין אותן ומחזיקין אותן שלא ישברו. ומנקיותיו אלו הקנים שמנסים אותן שלא יתעפשו אבל אונקלוס שתרגם ומכילתיה הי' שונה כדברי האומר מנקיות הם הסניפין [ע"ש בתוס' בד"ה לא דף צ"ו] אשר יוסך בהן על הקשות הוא אומר אשר יוסך וכן הוא אומר קשות הנסך לפי מה שאמרנו שהם הקנים החלולים פתרונה לשון סכך שהן על הלחם כמו סכך בין ששית לחמשית לא היו כי אם ב' קנים בלבד לפי שאין על הששית אחרת הוא ששנינו [בדף צ"ו דלעיל] י"ד קנים היו לכל המערכה ואומר שם [בדף צ"ט] כי שתי שלחנות היו באולם מבפנים [במנחות דף צ"ט] אחד של שיש שנותנין עליו לחם הפנים בכניסתו ואחד של זהב שנותנין עליו הלחם ביציאתו שמעלין בקודש ולא מורידין [שם דף צ"ו] מזבח הקטרת הי' מרובע. [ביומא דף ל"ג] והוא נתון בהיכל מכוון בין צפון לדרום משוך מבין השלחן והמנורה לחוץ ושלשתן היו מונחין משליש ההיכל ולפנים כנגד הפרוכת המבדילות בין הקדש ובין קדשי הקדשים שנאמר לפני הפרוכת כדמפרש במנחות [דף צ"ח], [במדות] הכיור כמו דוד גדולה ולה י"ב דדים המריקים בפיהם מים כדי שיהו שנים עשר כהנים העוסקין בתמיד מקדשין ממנו כאחד ומקומו היה בין אולם ולמזבח שנאמר ונתת הכיור בין אוהל מועד ובין המזבח והי' הכיור משוך קימעא ועומד כנגד אויר שביניהם ואין מפסיק כלל בינתים שנאמר ואת מזבח העולה שם פתח משכן אהל מועד ואין כיור לפני אוהל מועד הא כיצד משוך קימעא מזוית המזבח כלפי הדרום כך היא שנוייה בזבחים, [ביומא דף נ"ג ובתוספתא שם] אבן שתייה היתה במערבו של קדש הקדשי' ועליה הי' ארון מונח ולפניו צנצנת המן ומטה אהרן [בגמרא שם דף נ"ב ובהוריות דף י"ב] ובימי יאשיהו נגנזו וגם שמן המשחה נגנז בימיו. פ' ק"ק [דף ס"ב] אמרינן ג' נביאים עלו עמהן מן הגולה הם חגי זכריה ומלאכי אחד העיד להם על מקום המזבח ואחד העיד להם על מדותיו ואחד העיד להם שמקריבים על המזבח אע"פ שאין בית. וכן בעדיות [דף ז'] אמר ר' יהושע שמעתי שמקריבין אע"פ שאין בית ואוכלין קדשי קדשים בעזרה אע"פ שאין מחיצה ואוכלין קדשים קלים ומ"ש בירושלי' אע"פ שאין חומה שקדושה ראשונה שקדש שלמה המקדש וירושלים קדשן לשעתן ולע"ל ואע"פ שהלכה היא בקדושת שאר א"י לעניין שביעית ומעשרות קדשה לשעתה ולא קדשה לע"ל כאשר בארנו [לעיל במ"ע

קל"ג] לעניין התרומה והמעשרות חילוק גדול יש ביניהם שקדושת המקדש וירושלם מפני השכינה ושכינה קדשם לעולם ועד והרי הוא אומר והשמותי את מקדשיכם ואמרו חכמים במגילה [דף כ"ח] אע"פ שהם שוממים בקדושתן עומדין ואומר זאת מנוחתי עדי עד ובתנחומא הוא אומר בין חרב בין שאינו חרב שכינה שם שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים ואומר קולי אל ה' אקרא ויעננני מהר קדשו סלה. אמר ר' אחא לעולם אין שכינה זזה מכותל מערבי שנא' הנה זה עומד אחר כתלנו ואומר וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ ובספר התרומה [בהלכ' א"י] כתב דקדושת הבית והעיר קיימת מדכתיב אשר לו חומה אע"פ שאין לו עכשיו. אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כבוש רבי' וכיון שנחלקה הארץ בטלה הכיבוש ונפטרת מה"ת מן התרומה ומן המעשרו' ומן השביעי' שהרי אינה ארץ ישראל וכיון שעלה עזרא לא קדשה בכבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה ולפיכך כ"מ שהחזיקו בה עולי בבל נתקדשה בקדושת עזרא השנייה נתקדשה גם לע"ל לדברי רבי יוסי דתניא בסדר עולם [פ"ל ומביאה בפ' הערל (יבמות דף פ"ב)] רבי יוסי אומר והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירישתה ירושה ראשונה ושנייה יש להם שלישית אין להם שהרי שנייה לא פסקה ובחולין [דף ו'] משמע שהלכה כרבי יוסי שהרי אומר שם העיד ר' יהושע בן זירוז לפני ר' על רבי מאיר שאכל ירק בבית שאן בלא מעשר והתיר ר' כל בית שאן כולה על ידו ומקשה [בדף ז'] ומי איכא למ"ד דבית שאן לאו מארץ ישראל היא והכתיב ולא הוריש מנשה את בית שאן אומר שם אישתמיטתי' הא דאמר רבי שמעון בן אליקי' משום רבי אלעזר בן פדת משום ר' אלעזר בן שמוע הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל דקסברי קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לע"ל ופי' שם רש"י שאם כבשוה עולי בבל נתקדשה גם עתה כרבי יוסי ומה שאמר בפסחי' [דף מ"ד] ובפ' ג' מינין (נזיר דף ל"ז) סתם התלמוד הנח לתרומה בזמן הזה דרבנן ואינו אומר קסבר משמע שסובר שכך הלכה איפשר שזהו בארץ שלא החזיקו עולי בבל ובס' התרומה פסק [בהלכות א"י] [כרבנן דר' יוסי מההיא דפחהים אבל רבי' משה פסק בהלכות תרומות] כרבי יוסי וכן נראה כאשר הבאתי ראיה ועוד אומר כי אפי' לרבי יוסי תרומה דרבנן וכן חלה משום דכי אסקינהו עזרא לאו כולהו סליקו כדאמר בכתובות [דף כ"ה] ודבריו כתבתי במצות התרומה [בסוף סי' קל"ג]. אמרי' בשבועות [דף ט"ו] אין בונין בית המקדש בלילה שנא' וביום הקים את המשכן ואין עושין המזבח אלא בניין אבנים שנאמר אבנים שלמות תבנה את מזבח וגו' וזה שנא' מזבח אדמה תעשה לי דורשו בזבחים [דף ס"א] שיהא מחובר באדמה שלא יבנוהו לא על גבי כיפין ולא על גבי מחילות וזה שנאמר אם מזבח אבנים

הא תני ר' ישמעאל [במכילתא פי' יתרו פרשה י"א] שאם זה אינו רשות אלא חובה כמו אם תקריב מנחת ביכורים. אומר במדי [בבראשית רבה פרשה ל"ד וקצתה בפי' ק"ק דף ס"ב] שמקום המזבח הוא המקום שבנה בו אברהם מזבח ועקד עליו יצחק והוא מקום המזבח שבנה נח כשיצא מן התיבה והוא מקום המזבח שהקריבו עליו קין והבל ובו הקריב אדם הראשון קרבן ומשם נברא אמרו חכמים בירוי דנזיר ובסנהדין [דף נ"ו] אדם ממקום כפרתו נברא. בסנהדרין [דף ב' וט"ז] ובשבועות [דף י"ד] מפרש שאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא על פי מלך ונביא ובאורים ובתומים ועל פי ב"ד של שבעים ואחד שנא' ככל אשר אני מראה וגו' וכן תעשו לדורות ומשה רבינו מלך היה. ובשבועות [דף ט"ו] מפרש כיצד מוסיפין על העיר עושין ב"ד שתי תודות ולוקחין לחם חמץ שבהם והולכין ב"ד אחר שתי התודות ועומדין בכינורות ובנבלים ובמצלצלים על כל פינה ופינה ועל כל אבן ואבן שבירושלם ואומרים ארוממך ה' כי דיליתני עד שמגיעין לסוף המקום שמקדשין אותו ועומדין שם ואוכלין לחם תודה אחת משתי התודות והשנייה נשרפת ועל פי הנביא שורפין את זו ואוכלין את זו וכן אם הוסיפו על העזרה מקדשין אותה בשירי המנחה מה ירושלים התודה שנאכלת בה מקדשה ואף העזרה שירי המנחה שאין נאכלין אלא בה הן שמקדשין אותה בהן ואוכלין אותה בסוף המקום שקדשו. כ"מ שלא נעשה בכל אלו ובסדר הזה לא נתקדש קדושה גמורה ומה שעשה עזרא שתי תודות זכר הוא שעשה כדמפרש בשבועות [שם דף ט"ז] ולא במעשיו נתקדש המקום שלא היי שם לא מלך ולא אורים ותומים ולא נתקדש אלא ע"י קדושת שלמה שקדשה לשעתה קדשה לע"ל כאשר בארנו למעלה. בזבחים [במשנה דף קי"ב ובג' דף קי"ח] אמרי' משנכנסו ישראל לארץ העמידו המשכן בגלגל י"ד שנה שבע שכבשו וז' שחלקו משם באו לשילה ודורש שם רבי יוחנן כתוב אחד אומר ותביאהו בית ה' שילה אלמא בית הוה וכתוב אחד אומר ויטש משכן שילה אלמא משכן הי' הא כיצד מלמד שלא היה שם תקרה אלא בית אבנים מלמטה ויריעות המשכן מלמעלה וג' מאות ושבעים שנה חסר אחת עמד משכן שילה. כשמת עלי חרב שילה ובאו לנוב ובנו שם מקדש וכשמת שמואל חרב נוב ובאו לגבעון ומגבעון באו לבית עולמים מן היום ההוא נאסרו כל המקומות לבד בית הבחירה וימי נוב וגבעון שבעים וחמש שנים:

מצות עשה קסד

כתוב (א) בסוף פרשת בהר את שבתותי תשמרו ומקדשי תראו ותניא ביבמות [דף ו'] לא ממקדש אתה ירא אלא ממי שהזהיר על המקדש ומה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם אף כשהוא חרב ואומר שם איזהו מורא מקדש לא יכנס אדם להר הבית לא

במקלו ולא בתרמילו ולא במנעלו וגרסינן בירושלמי [דברכות] ולא במעות הצרורות לו בסדינו ובפונדתו מבחוץ ולא באבק שעל גבי רגליו ולא יעשנו קפנדריא [ברכות דף פ"ב ובמגילה כ"ט] כלומר אדמקיפנא אדרי אעול בהא שיעבור דרך שם לקצר הילוכו ולא ירוק שם מקל וחומר מלבוש שק שכתב אפי' המלך בשר ודם כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק. עוד שנינו בברכות [דף נ"ד] לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח הוא שער ניקנור שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים ואמר רב [שם דף פ"א] לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים וברואה את המקדש ואין גדר מפסיק בינתים ובזמן שהשכינה שורה ותניא [שם] רבי יוסי אומר לא אסרו אלא ברואה ור' יהודא אומר בזמן שבית המקדש קיים אסור אין ב"ה קיים מותר ר' עקיבא אוסר בכל מקום וק"ל כרבי עקיבא דרבא קאי כוותיה [שם] שבכ"מ צריך לירא מן המקדש [שם] אין קובעין בית הכסא בכ"מ בין מזרח למערב מפני שההיכל במערב לפיכך לא יפנה אדם למערבו ולא למזרח שהוא מכוון כנגד המערב [שם] ורבא סידר לבנים שור' א' למזרח ושורה א' למערב כדי שישב עליהם לנקביו ויהיה פרועו מלפניו ומלאחריו לצפון ולדרום ואביי כשהפכם לא מפני שהי' רוצה לחלוק על רבא אלא לראות אם כמתכוין עשה כן או מקרה היה כדפי' רבי' שלמה ורבי' משה [בפ"ז דהלכות בית הבחירה] חלק שבעניין לישן בין מזרח למערב ולפנות הלכה כרבי עקיבא ובקלות ראש אסר כרבי יהודא, [בתמיד דף נ"ז וביומא דף כ"ה] אין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד שנא' ויבא המלך דוד וישב לפני ה' והסנהדרין שהיו יושבין בלשכת הגזית לא היו יושבין אלא בחציה של חול וכל שהשלים העבודה ונסתלק לו אינו יוצא ואחוריו להיכל אלא מהלך אחורנית מעט מעט מהלך על צידו עד שיצא מן העזרה שנינו במדות [דף ל"ד] כל הנכנסים להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל חוץ ממי שאירע בו דבר שמקיף על השמאל לפיכך היו שואלין מה לך להקיף על השמאל אם אמר שהוא אבל אומר לו השוכן בבית הזה ינחמך אם אמר שהוא מנודה אומרים לו השוכן בבית הזה יתן בלבך ותשמע לדברי חבירך ויקרבוך. וגם בב"כ ובבתי מדרשות צריך מורא וכבוד ואין נוהגין בהן קלות ראש כאשר בארנו בהלכות תפילה [לעיל מ"ע י"ט]. וגם צריך להגביה גג בית הכנסת יותר משאר גגין שבעיר במקום שמשתמשין על הגגות כדאיתא בשבת [דף י"א] ותניא בת"כ [פרשת בחקותי פרשה ו'] והשימותי את מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות ובמגילה [דף כ"ט] אמרינן ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות ומוהשימותי נפקא לן [שם דף כ"ח] אפי' עתה כשהן שוממין בקדושתן הן עומדין. אמר רב [בברכות דף כ"ב] רקיקה בבית הכנסת שריא מידי דהוה אמנעל. וכן

בירושלמי [שם] התיר ר' יוחנן לשמאלו או לאחוריו וכן רב אשי [שם בתלמוד שלנו דף כ"ה] מתיר לאחוריו כמו שביארנו בהלכות תפילה. מפתח ירושלים עד פתח הר הבית קרוי מחנה ישראל מפתח הר הבית עד פתח העזרה שהוא שער ניקנור קרוי מחנה לויה ומפתח העזרה ולפנים מחנה שכינה. כדתניא בתוס' [דכלים] ובספרי [פ' נשא], [במס' כלים דלקמן] א"י מקודשת מכל הארצות שמביאין ממנה עומר ושתי הלחם ובכורים מה שאין מביאין כן משאר ארצות ושנינו במסכ' כלים עשר קדושות הן בא"י זו למעלה מזו עיירות המוקפות חומה מקודשות מכל שאר הארץ שמשלחין מתוכן את המצורעין ואין קוברין מתן בתוכן עד שירצו שבעה טובי העיר או כל אנשיה ואם יצא המת מחוץ לעיר אין מחזירין אותו לתוכה אע"פ שירצו כולם להחזירו רצו בני העיר להוציא הקבר מן המדינה מפנין אותו וכל הקברות מפנין חוץ מקברי נביא או מלך [בפירוש הרמב"ם שם ובספרי פ"ז דהלכות בית הבחירה], [שם] ירושלם מקודשת מכל עיירות המוקפות חומה שאוכלין שם קדשים קלים ומעשר שני לפנים מחומותיה ואלו דברים שנאמרו בירושלים ורובן מביא בבבא קמא [דף פ"ב כל הסוגיא עד סוף] אין מלינין בה את המת ואין מעבירין בה עצמות אדם ואין משכירין בתוכה בתי' ומביא דבר זה במגילה [דף כ"ו] והטעם מפרש בתוס' דמעשר שני [פ"ק] מפני שהיא של שבטים. ואין נותנין בה מקום לגר תושב. ואין מקיימין בה בית הקברות חוץ מקברי בית דוד וקבר חולדה שהיו בה מימות הנביאים הראשונים ואין נוטעין בה גנות ופרדסים ואינה נזרעת ולא נחרשת שמא תסרח ואין מקיימין בה אילנות חוץ מגנות וורדים שהייתה שם מימות נביאים הראשונים. ואין מקיימין בה אשפות מפני השרצים ואין מוציאין ממנה זיזין וגזוזטראות לרשות הרבים מפני אהל הטומאה ואין עושין בה כבשונות מפני העשן ואין מגדלין בה תרנגולין מפני הקדשים וכן לא יגדלו אותן הכהנים בכל גבול ישראל מפני הטהרות ואין הבית נחלט בה ואינה מטמאה בנגעים ואינה נעשית עיר הנדחת ואינה מביאה עגלה ערופה לפי שלא נתחלקה לשבטים נחזור לסדר המשנה [דכלים דלעיל כל הסוגיא ע"ס המצוה] הר הבית מקודש הימנה שאין זבין וזבות נדות ויולדות נכנסין לשם ומותר להכניס המת עצמו להר הבית ואין צ"ל טמא מת שהוא נכנס לשם החיל מקודש ממנו שאין גוים וטמאי מתים ובועלי נדות נכנסין לשם עזרת נשים מקודשת מן החיל שאין טבול יום נכנס לשם ואיסור זה מד"ס אבל מה"ת טבול יום מותר ליכנס במחנה לויה כדאיתא ביבמות [דף ז'] וטמא מת שנכנס לעזרת נשים אינו חייב חטאת עזרת ישראל מקודשת מעזרת נשים שאין מחוסר כיפורים נכנס לשם וטמא מת שנכנס לשם חייב כרת עזרת כהנים מקודשת ממנה שאין נכנסין לשם אלא בשעת צרכיהם לסמיכה

ולשחיטה ולתנופה. בין האולם ולמזבח מקודש ממנה שאין בעלי מומין ופרועי ראש וקרועי בגדים נכנסין לשם ההיכל מקודש מבין האולם ולמזבח שאין נכנסין לשם אלא רחוץ ידים ורגלים בית קדשי הקדשים מקודש ממנו שאין נכנסין לשם אלא כהן גדול ביום הכיפורים ובשעת עבודה:

מצות עשה קסה

מצות עשה שיהו (א) הכהנים והלוים שומרים את המקדש שנאמר וגם את אחיך מטה לוי שבט אביך הקרב אתך וילוו עליך וישרתוך ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות ואומר ונלוו עליך ושמרו את משמרתך ואת משמרת וגו' ושמרתם את משמרת הקדש וכתיב והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שומרי משמרת הקדש למשמרת בני ישראל. מפרש בתמיד [דף כ"ו] ג' שמורים כתוב במקרא ללמדך שבג' מקומות היו כהנים שומרים בבית המקדש ושנינו בתמיד [שם דף כ"ה] שאותן המקומות היו בית אבטינס ובית הניצוץ ובית המוקד בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות בצד שערי העזרה והרובים שומרים שם הם נערים שלא הגיעו לחינוך עבודה ילד תרגומו רביא בית המוקד כיפה בית גדול היה מוקף רובדין של אבן וזקני בית אב ישנים שם אחר שפשטו בגדי קדש והניחום כנגד ראשיהם וישנים בבגדי עצמן ומפתחות העזרה בידם ופרחי כהונה שהגיעו לעבוד עבודה איש כסותו בארץ והם השומרין [שם] אירע באחד קרי יוצא והולך במסיבה ההולכת תחת הבירה שהמחילות לא נתקדשו והנרות דולקין מכאן ומכאן עד שמגיע לבית הטבילה [שם דף כ"ו] ומדורה גדולה היתה שם ובית הכסא של כבוד ירד וטבל ועלה ונסתפג ונתחמם כנגד המדורה בא וישב לו אצל אחיו הכהנים עד שהשערים נפתחים ויוצא והולך לו שאע"פ שטבול יום אין נכנס לעזרת נשים שהיא מחנה לוייה לזה הקלו שישהו שם עד הבקר מפני שנטמא בפניי אי נמי דרך השעריי המשתמשין כניסה ויציאה החמירו יותר. אף בבית אבטינס ובית הניצוץ ובית המוקד היו גם לוים שומרים וטפלים לכהנים כמו שנא' יילוו עליו וישרתוך במקום שהיו עליות היו הכהנים שומרים מלמעלה ולוים מלמטה ובבית המוקד היה כהן מבפנים ובן לוי מבחוץ כדמפרש בתמיד [בדף כ"ז] במדות [דף ל"ד] שנינו שהלוים שומרים בכ"א מקומות לבדם על חמשה שערי הר הבית ועל ארבע פינותיו מתוכו ועל ד' פינות העזרה מבחוץ שאסור לישב בעזרה ועל ה' שער העזרה חוץ לעזרה ובשני השערים האחרים היו כהנים ולוים שומרים כאשר בארנו, [שם] ועוד היו הלוים לבדם שומרים בלשכת הקרבן ובלשכת הפרכת ואחורי בית הכפורת ומעמידין ממונה על כל המשמרות השומרים ואיש הר הבית הי' נקרא והיה מחזיר על כל משמר ומשמר כל

הלילה ואבוקות דולקות לפניו וכל משמר שאינו עומד ואומר לו איש הר הבית שלום עליך ניכר שהוא ישן וחובטו במקלו ורשות הי' לו לשרוף את כסותו ובתמיד [דף כ"ו] מפרש כי קודם שיעלה עמוד השחר סמוך לו בא ממונה לבית המוקד ודפק עליהן והם פתחו לו [שם דף כ"ח] נטל הממונה מפתח ופתח שער הקטן שבין המוקד ובין העזרה ונכנס לעזרה ונכנסים אחריו הכהני' ואבוקות של אור בידן ונחלקו לשתי כיתות כת הולכת באכסדרא למזרח וכת הולכת באכסדרא למערב היו בודקין והולכין עד שמגיעין למקום עושה חביתין שהיו במזרח בצד שער ניקנור אלו ואלו אומרים שלום הכל שלום והעמידו עושה חביתין לעשות חביתין פי' להחם חמין לרביכה של מנחת כהן גדול הנעשית במחבת שנ' מורבכת תביאנה מלמד שנעשי' ברותחין כל צרכה [מבואר במ"ע קפ"ו]:

מצות עשה קסו

מצוה עשה לעשות (א) שמן המשחה שיהא מוכן לדברים שמושחין בו שנא' בפרשת כי תשא ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור חמש מאות וקנמון בשם מחציתו חמשים ומאתים בשמים ראש כלו' חשובים וקנמון בשם כלו' שהוא בשם ויש בו ריח וטעם מחציתו חמשים ומאתים גזירת הכתוב היא שיהו שוקלים ב' פעמים חמשים ומאתים שיהו בו ב' הכרעות וסך כולן ה' מאות כשיעור מר דרור כך שנויה בכריתות [דף ה'] וקנה שהוא בושם סך כלו נ' ומאתים וקדה ה' מאות שם שורש עשב ובלשון חכמים [שם דף ו'] קציעא שמן זית הין יהי' זה לי ז"ה בגי' י"ב לוג לדורותיכם מלמד שכולו קיים לע"ל ונמשחו בו כהנים והמשכן והכלים, [בזבחים דף פ"ו] ומשם ואילך כל הראוי לכלי שרת כיון שנכנס לתוך הכלי קדושת הגוף ליפסל ביוצא ובלינה ובטבול יום ואינו נפדה לצאת לחולין שנאמר כל הנוגע בהם יקדש וכתיב גבי מזבח כל הנוגע במזבח יקדש [שם דף פ"ג] שומע אני אף שאין ראוי ת"ל כבשים דווקא ראוי תניא ביומא [דף י"ב] כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן מכאן ואילך עבודתן מחנכתן גרסינן בכריתות [דף ה'] ת"ר שמן המשחה שעשה משה בו שלקו את העיקרין דברי ר' יהודא אמר לו ר"י והלא לסוך את העיקרין אינו ספק אלא כיצד עשו הביאו את העיקרין ושראום במים והציף עליהן שמן המשחה קלט את הריח וקפחו [שם] אין מושחין ממנו לדורות אלא כהנים גדולים ומשוח מלחמה ומלכי בית דוד אפי' כהן בן כהן מושחין אותו שנ' והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה ותניא בפ"ק דכריתות [שם] משנגנז הארון בימי יאשיהו נגנז צנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה וכו' ומשם ואילך היה כהן גדול מתרבה בלבישת בגדים בלבד שהיה לובש בגדי

כהונה גדולה [שם] ת"ר כיצד מושחין את המלכים כמין נזר והכהנים בתחילה מציק לו שמן על ראשו ואחר כך נותן שמן בין ריסי עיניו ומושך באצבעו מזה לזה עד שהוא כמין כי יווני שנא' ויצקת משמן המשחה על ראש אהרן ומשחת אותו לקדשו כתב רבינו משה [בפרק א' דהלכות כלי המקדש] כי המור הוא הדם הצרור בחיה שבהודו וקרוי מסך בלשון ערבי וקנה בשם הם הקנים הדקים כתבן האדומים הבאים מאיי הודו וריחן טוב:

מצות עשה קסז

מצות עשה לעשות (א) הקטרת כמניין סממניה להקטיר פעמים ביום שנאמר קח לך סמים הרי שנים נטף ושחלת וחלבנה הרי חמשה סמים לרבות כאלו הרי עשרה ולבונה זכה הרי אחד עשר סמנים שנאמרו למשה מסיני כדמפרש בפ"ק דכריתות [דף ו'] וזהו משקלם ושמותם נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבונה זכה בד בבד יהי' מכל אחד שבעים מנה מור וקציעה ושבולת נרד וכרכום מכל אחד ואחד ט"ז מנים הקושט שנים עשר מנה קנמון תשע מנה קלופה שלשה מנים הכל שס"ח מנים והשחלת הוא קרוי צפורן בלשון משנה [שם] ומביא ט' קבין בורית כרשינה ששף בה את הצפורן כדי שתהא נאה ואח"כ שורה את הצפורן באחד ועשרים קבין של יין חזק כדי שתהא עזה ושוחק כל אחד מן הסמנין בפני עצמו וכשהוא שוחק אומר היטב הדק הדק היטב ומערב הכל וזה שנאמר בתורה ממולח פי' מעורב ומוסיפין לה רובע הקב מלח סדומית וכפת הירדן ועשב אחד שמעלה עשן כל שהו ומקטיר הימנה בכל יום מנה על מזבח הזהב לסוף השנה נשארו שלשה מנים ששוחק אותן ערב י"ה דקה מן הדקה עד שמוציא ממנה מלא חפניו להקטיר ביום הכיפורים והשאר הרי הוא מותר הקטרת שמפרש בשקלים מה היו עושין בו [בדף ו' דלעיל] נטף האומר בתורה הוא עצי הקטף שיוצא מהן הצרי והחלבנה כמו דבש שחור וריחו קשה [מהמיי' דלעיל פ"ב] ושמות הסמניי בלשון ערבי נטף עו"ד פלסיו"ן שחלת אטפא"ר טי"ב. חלבנה טיע"ה. לבונה לובן. מור מסק קציעה סנב"ל אל נדרי"א. כרכו' זעפטר"ן. והקושט קוסט. קנמון עור. קלופה קשר סליכה. כפת הירדן ענבר. וקנמון אינה קאניל"א בלעז שהרי מקאניל"א יש הרבה ואילו מקנמון אומרי' פ' במה אשה [דס"ג] שנגנז ולא נשתייר מהם כי אם מעט ומשתכח בי גזא דצומצמאי מלכותא:

מצות עשה קסח

מצות עשה לשאת (א) את הארון על הכתף כשמוליכין אותו ממקום למקום שנא' כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו [בספרי פרשת נשא] ואין מוליכין אותו לא על הבהמה ולא על העגלות ולפי ששכח דוד ונשאו על העגלות נפרץ פרץ בעוזא וכשנושאין אותו

על הכתף נושאין אותו פנים כנגד פנים ואחוריהם לחוץ. ובדין היו מונחין לרחבו של ארון וארבעה היו נושאין אותו שנים מצד זה ושני׳ מצד זה כדמפרש בפרק שתי הלחם (מנחות דף צ״ח):

מצות עשה קסט

מצות עשה להיות (א) הלוים מתעסקין בעבודת בית המקדש להיות שומרים ושוערי׳ לפתוח שערי המקדש ולסגרם ולשורר בכל יום על הקרבן שני׳ ועבד הלוי הוא את עבודת אהל מועד וגומר ונאמר ושרת בשם ה׳ אלהיך ככל אחיו הלוים איזהו שירות שהוא בשם ה׳ הוי אומר זו שירה כמו שדורש שמואל בפרק אין נערכין (ערכין דף י״א) ולוי האונן מותר לעבוד ולשורר ואע״פ שבפ׳ החליל (סוכה דף נ״ה) דורש פרשה זו בכהנים כאן דורש מפשוטו של מקרא שאומר שם וכי יבא הלוי מאחד שעריך וגו׳ מסקינן שם [בדף י״א דלעיל] שאין אומרים שירה אלא על כל עולת הציבור חובה ועל שלמי עצרת בעת ניסוך היין אבל עולות נדבה שמקדימין הציבור לקיץ המזבח וכן הנסכי׳ הבאין בפני עצמן אין אומרין עליהם שירה ושנינו שם [בדף י״ג] שאין פוחתין משנים עשר לויים עומדין על הדוכן בכל יום לומר שירה על הקרבן ומוסיפין עד עולם אין אומרים שירה אלא בפה בלא כלי שעיקר השירה שהיא עבודתה בפה וכן הוא אומר בפי החליל [סוכה דף נ״א וכן בדף י״א דלעיל] על מחלוקת התנאים דכ״ע עיקר השירה בפה ואחרים עומדין שם ומנגנין בכלי שיר מהן לוים מהן ישראלים מיוחסין המשיאין לכהונה כמו שאומר שם שאין עולה על הדוכן אלא מיוחס ואין אלו משוררים על פי הכלי עולין למניין י״ב ובמה הם מנגנין בנבלי׳ וחלילי׳ וכינורו׳ וחצוצרות והצלצל אין פוחתין משני נבלים ולא מוסיפין על ששה ואין פוחתין משני חלילים ולא מוסיפין על שנים עשר ואין פוחתין משתי חצוצרות ומתשע כינורות ומוסיפין עד עולם והצלצל אחד בלבד כך שנינו שם במשנה [פ״ב דערכין דף י׳ וי״ג כל הסוגיא]:

מצות עשה קע

מצות עשה בימי (א) המועדות כולן ובראשי חדשים שיהו הכהנים תוקעים בחצוצרות בשעת הקרבן והלוים אומרים שירה שנאמר וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות וגו׳ ותניא במנחות [דף כ״ח] החצוצרות היו באין מן העשת של כסף ואם עשה אותם מגרוטאות של כסף כשרה משאר מיני מתכת פסולה שנינו בערכין [דף י׳] בשנים עשר יום בשנה החליל מכה לפני המזבח בשחיטת הפסח ראשון ובשחיטת הפסח שני וביו״ט ראשון של פסח ויום ראשון של עצרת ובשמנה ימי החג [בסוכה דף נ׳] וחליל זה דוחה את השבת מפני שהוא חליל של קרבן ועבודה

היא. ובתוספתא [פ"א דערכין] אמר רבי חנינא בן אנטיגנוס מכיר הייתי המכין בחליל ולוים היו ובחולין [דף כ"ד] אומר כתוב אחד אומר זאת אשר ללוים לבן חמש ועשרים שנה וכתוב אחד אומר מבן שלשים שנה הא כיצד בן חמש ועשרים לתלמוד ולומד חמש שנים עניין העבודה ומבן שלשים עובד ואין הלוי נפסל בחמשים שנה אלא בזמן שנושאין המקדש בכתף וגם אין נפסלין במומין אלא בקול כשיתקלקל קולו מרוב הזקנה יפסל לעבודת השירה אבל יכול להיות מן השוערים וכן מצינו כשהיה נפסל בשנים דתניא בספרי [פרשת בהעלותך] מבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה אבל חוזר הוא לנעילת שערים [בתעניות דף כ"ז] שמואל הרמתי ודוד המלך חלקו הכהנים והלוים לעשרי' וארבע משמרות ועובד משמר בכל שבת ושבת וכל אנשי המשמר מחלק אותם ראש המשמר לבתי אבות וכל יום מימי השבת עובדין בו אחד מן הבתי אבות וראשי האבות מחלקין העובדין ביום שלהם איש איש על עבודתו. ומיום השבת ליום השבת היו מתחלפין משמר יוצא והאחד שהוא אחריו נכנס עד שיגמרו כולן וחוזרין חלילה:

מצות עשה קעא

מצות עשה (א) לקדש זרע אהרן ולהקדימן לכל דבר שבקדושה לפתוח בתורה ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון ופירש רבינו יצחק כשמחלקין מתנות עניים אם יש עני בהן נוטל חלק יפה בראש שני וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב ובפרק הניזקין [גיטין דף נ"ט כל הסוגיא ודר"י בתוספות שם בד"ה וליטול] אומר שאם בא לחלק כבוד למי שגדול ממנו הרשות בידו בין בסעודה בין בבית הכנסת בשני ובחמשי אבל לא בשבתות ובימים טובים שיש שם עם רב ועל זה אומר ר"ת [בתו' שם בד"ה אבל] בד"א לבני מלאכה שאין מצויין בבית הכנסת כי אם ביום השבת אבל אנו כך מצויין רבים בשני ובחמשי כמו בשבת ורב אלפס כתב הא דאמרינן לברך ראשון דווקא בשוין דאמר רבי יוחנן בפ' בני העיר כל תלמוד חכם שמברך לפניו אפי' כה"ג עם הארץ אותו תלמיד חכם חייב מיתה שני ולמשנאי אהבו מות וגו':

מצות עשה קעב

מצות עשה להיות (א) כל המשמרו' שוות ברגלי' וכל שיבא מן הכהנים ברגל ורצה לעבוד עובד וחולק עמהם ואין אומרים לו לך עד שיגיע משמרך שנאמר וכי יבא הלוי מאחד שעריך וגו' ומפרש בפ' החליל [במשנה דף נ"ה ובגמ' דף נ"ו] בד"א בקרבנות הרגל ובחילוק לחם הפנים ובחילוק שתי הלחם של עצרת אבל נדרים ונדבות ותמידין אין מקריבין אותן אפי' ברגל אלא משמר שזמנו קבוע שנאמר חלק כחלק יאכלו לבד ממכריו על האבות כלו' חלק כחלק בקרבנות צבור ואינו חלק כחלק בשאר דברים

שכבר חלקו אותם האבות וקבעו אותן כל משמר ומשמר בשבתו [בתוס' שם דף נ"ה בד"ה ובחילוק] וכן עבודת לחם הפנים במשמר שזמנו קבוע אבל עבודת שתי הלחם בכל המשמרות וכן תניא בתוספתא דסוכה [פ"ד] לחם הפנים עבודתו במשמר הקבוע ואכילתו בכל המשמרות נותן חצי חלק לכל המשמר והם מחלקין ביניהם [בדף נ"ה דלעיל] ומניין שאינו מדבר אלא ברגלים שנאמר באחד שעריך מכל ישראל בשעה שכל ישראל באין בשער אחד [מהמיימוני פ' ד' דהלכות כלי המקדש] ומניין שאינו מדבר אלא בכהנים שני חלק כחלק יאכלו ואין מתנות במקדש להאכל אלא לכהנים בלבד וכן [תני' בב"ק דף ק"ט] ובמנחות [דף ע"ד] כהן שהיה לו קרבן הר"ז בא למקדש ומקריבו בכל יום שירצה שנאמר בכל אות נפשו ושרת אפי' חטאתו ואשמו הוא מקריב ומכפר ע"י עצמו והעור של קרבנו ואכילתו שלו ואם רצה ליתן את קרבנו לכל כהן שירצה להקריבו נותן ועור הקרבן ואכילתו ועבודתו לאותו כהן בלבד שנתן לו. שנינו בתענית [דף כ"ו] א"א שיהי' קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו וקרבנות צבור הן קרבנות של כל ישראל וא"א שיהו כל ישראל עומדין בעזרה בשעת הקרבן, לפיכך תקנו הנביאי' הראשוני' שיבררו מישראלים כשרים ויראי חטא ויהיו שלוחי ישראל לעמוד על הקרבנות והם נקראי' אנשי מעמד וחלקו אותם כ"ד מעמדות כמניין משמרות כהונה ולוייה ועל כל מעמד ומעמד אחד ממונה על כולם והוא הנקרא ראש המעמד. והיו מתענין בשני בשבת שלהם ובשלישי וברביעי ובחמישי אבל בערב שבת לא היו מתענין מפני כבוד שבת וכן באחד בשבת שלא יצאו מעונג שבת לצום. ובכל יום ויום משבת שהיא מעמדם היו מתפללין ארבע תפילות שחרית מנחה ונעילה ועוד מוסיפין תפילה אחרת בין שחרית למנחה והיא יתירה להם ונושאין כהנים כפיהם במעמד שלשה פעמים ביום בשחרית ובתפלה זו היתירה ובנעילה וקורין בספר תורה שלשה אנשים בבל יום פעמים בשחרית ובתפילה השנייה שמוסיפין אבל במנחה לא היה קורין בספר אלא על פה כקוראין את שמע ולא היו מתקבצין לתפילת המנחה בערב שבת מפני שהם טרודים לשבת. ובמה היו קורין ביום הראשון קורין במעשה בראשית ויהי רקיע בשני יהי רקיע ויקוו המים בשלישי יקוו המים ויהי מאורות ברביעי יהי מאורות וישרצו המים בחמישי ישרצו המים ותוצא הארץ בששי תוצא הארץ ויכלו פרשה גדולה קורין אותה בשנים וקטנה קורין אותה באחד ושתי פרשיות שקורין שחרית הן שחוזרין וקורין אותם בתפלה השנייה בס' וחוזרין וקורין אותם על פה במנחה. ושמנה ימי חנוכה לא היו אנשי מעמד עושין מעמד בשחרית וכל שיש בו קרבן מוסף לא היה בו מעמד לא בתפלה שניה ולא במנחה אלא בשחרית ובנעילה בלבד שנינו בתענית [דף י"ז] כיצד

אנשי מעמד אסורים לספר ולכבס כל השבת שלהם ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת ומפני מה אסרו לספר ולכבס אמר רבי אלעזר כדי שלא יכנסו למעמדן כשהן מנוולים אלא יספרו ויכבסו מקודם:

מצות עשה קעג

מצוה עשה שיהו (א) הכהנים לובשים בגדי כהונה לעבודה שנאמר ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו לכהנו לי ושלשה מינים הם בגדי כהן הדיוט ובגדי זהב ובגדי לבן בגדי כהן הדיוט הם ארבעה כלים כתונת ומכנסיים ומגבעות ואבנט וארבעתן היו של פשתן לבנים וחוטן כפול ששה והאבנט היה בו כלאים שהיה רקום בצמר שבכולם כתוב בפ' פקודי שש וכתיב ואת והאבנט שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני מעשה רוקם וכן אומר רבא ביומא [דף י"ב] כי אבנטו של כהן גדול שהיה של כלאים כל השנה זהו אבנטו של כהן הדיוט וכל מקום שנאמר בתורה שש [בפ' בא לו דף ע"א] צריך שיהא חוטין כפול ששה מפשתים ומקום שנאמר בד גם הוא מפשתים אם היה חוט אחד לבדו כשר ומצוה מן המובחר שיהא כפול ששה ואין הכהנים לובשין לעבודה אלא צמר ופשתים בלבד. [שם במשנה] בגדי זהב הם בגדי כהן גדול מוסף על הארבעה של כהן הדיוט והם חושן ואפוד ומעיל וציץ ובארבעה של כהן הדיוט יש שינוי כי מצנפת של כהן גדול קרויה מצנפת. ושל כהן הדיוט קרוי מגבעת מפני שהמצנפת של כהן גדול היתה קצרה יותר כדאמרינן בזבחים [דף י"ט] שערו הי' נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין שהרי מקום יש בראש להניח שני תפילין והציץ והתפילין היו שם רק שהציץ לצד המצח והתפילין לצד המצנפת ומגבעות כהן הדיוט היתה מכסה את הראש לבד מקום תפילין אחרים לכך קרויה מגבעות כך פירש רבינו יצחק ברבי אשר הלוי [בתוספות דיומא דף י"ב בד"ה אלא ובסוכה דף ה' בד"ה ואל], [בדף ע"א דלעיל] בגדי לבן הם ארבעה כלים שמשתמש בהן כהן גדול ביום הכפורים כתונת ומכנסים ומצנפת ואבנט וארבעתן לבנים וחוטן כפול ששה ומן הפשתן לבדו הן. גרסינן ביומא [דף ע"ב] במתניתא תנא כל מקום שנא' בתורה מעשה רוקם הוא שיהו הצורות הנעשות באריג נראין מצד אחד באריג בלבד מפני שהן מעשה מחט ומעשה חושב הוא שתהא הצורה נכרת משני צדדין פנים ואחור מפני שהם מעשה אורג:

כיצד מעשה אפוד פי' רבינו שלמה [בפירוש חומש פרשה תצוה] וזה לשונו האפוד עשוי כמין סינר של נשים רוכבות סוסים וחוגרו מאחוריו כנגד לבו למטה מאציליו רחבו כרוחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקיביו והחשב מחובר בראשו על פני רחבו מעשה אורג ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתיפות מחוברות בחשב אחת

לימין ואחת לשמאל מעשה מחט מאחורי הכהן לשתי קצות רחבו של סינר וכשזוקפן עומדות לו על שתי כתיפיו והם כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד ארוכות כדי שיעור לזוקפן אצל צוארו מכאן ומכאן ונקפלות לפניו למטה מכתפיו מעט ואבני השוהם קבועות בהן אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאלו המשבצות נתונות בראשיהם לפני כתיפיו ושני עבותות הזהב תחובות בשתי טבעות שבחשן בשתי קצות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי השרשרות תקועין במשבצות בימין וכן ראשי שרשרות השמאלית תקועין במשבצות האפוד שבכתף שמאל נמצא החשן תלוי במשבצות האפוד מלפניו ועוד שתי טבעות בשתי קצות החשן בתחתיתו וכנגדו שני טבעות בשתי כתיפות האפוד מלמטה בראשו התחתון טבעות החשן מול טבעות האפוד שוכבין זה על זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד והחושן שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהיה נד ונבדל והולך וחוזר במעשה האפוד והחשן כתוב שיהו נעשים מזהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר וירקעו את פחי הזהב וקצץ הפתילים לעשות בתוך התכלת ובתוך הארגמן ובתוך תולעת השני ובתוך השש מעשה חושב ולמד מכאן ביומא [דף ע"א] שכל ארבעת המינין שכפול כל אחד לששה היה חוט של זהב עם כל אחד ואחד מן המינין ואח"כ שוזר את כולן כאחד נמצא חוטן כפול עשרים ושמנה תניא ביומא [דף ע"א] דברים שני בהן שש חוטן כפול שש. משזר ולא שש חוטן כפול שמונה. מעיל שנים עשר'. פרוכת עשרים וארבעה. חשן ואפוד עשרים ושמנה:

מעשה החשן הי' מחמשת המינין הללו ארוג מעשה חושב ארכו אמה ורחבו זרת וכופלו לשנים נמצא זרת על זרת מרובע וכתיב ונתת על חשן המשפט את האורים ואת התומים פירש"י [בפי' חומש דלעיל] הוא כתב שם המקודש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו. וביומא [דף ע"ג] אמר ר' יוחנן שהאותיות בולטות להשיב. ובמקדש שני היה החשן שאי אפשר להיות כהן גדול מחוסר בגדים אבל אותו השם לא היה שם ועל שם אותו כתב קרוי משפט שנאמר ושאל לו במשפט האורים את משפט ב"י דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות אם לא לעשות ולפי מדרש אגדה [בערכין דף ט"ז] שהחשן מכפר על מעוותי הדין על כן נק' משפט על שם סליחת המשפט. וקבוע בו ארבעה טורי' של אבן המפורשים בתורה כל אבן מהן מרובעת ומשוקעת בבית של זהב שמקיפו מלמטה ומארבעה רוחותיו ומפותח על האבנים שמות השבטים כתולדותם ונמצא כתוב על אודם ראובן ועל ישפה בנימין וכותב בתחילה למעלה מראובן אברהם יצחק ויעקב וכותב למטה מבנימן שבטי יה כדי שיהו כל האותיות מצויות שם כדמפרש ביומא [דף ע"ב] על שתי אבני השוהם היה

כתוב ראובן שמעון לוי ויהודה דן ונפתלי על אבן אחת כתולדותם כסדר שנולדו ועל השנייה לצד שמאל גד ואשר יששכר זבולון יוסף ובנימין מלא שכך כתוב מלא במקום תולדותיו נמצאו עשרים וחמשה אותיות בכל אחת כך פי׳ רש״י [בפי׳ חומש דלעיל] ורבינו משה פירש [בפרק ט׳ דהלכות כלי המקדש] שכך היו כותבין כזה ראובן. שמעון. לוי. יהודה.יששכר. זבולון. נפתלי. דן. גד. אשר. יהוסף. בנימין. והיה כותב יהוסף בה״י להשלים עשרים וחמש אותיות ומחלוקת אמוראי׳ הוא סוטה [דף ל״ו]:

המעיל שהאפוד נתון עליו לחגירה היה כולו תכלת שאין מין אחר מעורב בו ופתיחת בית הצואר שלו כפול בתוכו להיות לו שפה וכפולתו היה מעשה אורג ולא מעשה מחט שנאמר ועשי׳ את מעיל האפוד כליל תכלת והי׳ פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה אורג וכתי׳ ועשי׳ על שוליו רימוני תכלת וארגמן ותולעת שני על שוליו סביב ופעמוני זהב בתוכה סביב פעמון זהב ורימון פעמון זהב ורימון על שולי המעיל סביב ובעשייתו נא׳ ויעש על שוליו רימוני תכלת וארגמן ותולעת שני משזר ואמרו רבותינו [ביומא דף ע״א] כל מקום שנא׳ משזר לבדו בלא שש חוטן כפול שמונה של כל מין ומין ועושה מהן כמין רימונים שלא נפתחו פיהם והפעמונים הם זגים עם הענבלים שבתוכם והיה בין שני רמונים תלוי פעמון אחד וכן סביב סביב:

מעשה הציץ כתיב ועשית ציץ זהב טהור ופתחת עליו פתוחי חותם קדש להי׳ ושמת אותו על פתיל תכלת והי׳ על המצנפת אל מול פני המצנפת יהי׳ ותניא בסוכה [ד״ה] ובשבת [דף ס״ג] שהציץ הי׳ כמין טס של זהב רחב שתי אצבעות ומקיף מאזן לאזן וכותב עליו שני שיטין קדש למ״ד למטה יו״ד ה״א מלמעלה אמר ר׳ אלעזר ברבי יוסי אני ראיתיו ברומי וכתוב עליו קדש להי׳ בשיטה אחת [בפרש״י דלעיל כל הסוגיא] הכתובין מכחישין זה את זה כאן הוא אומר על פתיל תכלת ובמקום אחר הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ועוד כתוב כאן והי׳ על המצנפת ולמטה הוא אומר והי׳ על מצח אהרן וצריך לישבם כי בשחיטת קדשים שנינו [פ״ב דף י״ט] שערו הי׳ נר׳ בין ציץ למצנפת ששם היה מניח תפילין למדנו שהמצנפת בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה כל הראש עד המצח והציץ מלמטה והי׳ הציץ נקוב בשני ראשיו ובאמצעיתו ובאותן ג׳ מקומות היה ששה פתילים פתיל מלמטה לצד הבשר ופתיל אחד מלמעלה מבחוץ וקושר כל ראשי הפתילי׳ מאחורי העורף ונמצאו בין אורך הטס והפתילין מקיפין את הראש נמצא פתיל האמצעי כשראשו קשור עם ראשי השנים הולך על פני רוחב הראש מלמעלה נמצא עשוי כמין כובע ומחזק שלא יפול ועל פתיל האמצעי הוא אומר והי׳ על המצנפת ועל

פתיל החיצון הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ועל פתיל התחתון של צד בשר הוא אומר ושמת אותו על פתיל תכלת עתה נתקיימו כל המקראות:
סדר לבישת הבגדי׳ [המיימוני דלעיל פ״י] המכנסים תחילה ואח״כ הכתונת ואח״כ חוגר עליו את האבנט כנגד אצילי ידיו וכן מפרש בקבלה לא יחגרו ביזע לא יחגרו במקום שמזיעין [בזבחים דף י״ט] וכן קבל יונתן בן עוזיאל מפי הנביאים ותרגם על לבביהון יסרון ואח״כ צונף במצנפת וכהן גדול אחר שלבש האבנט לובש המעיל ואח״כ חוגרו בחשב האפוד מתחת לחשן ואח״כ צונף במצנפת וקושר הציץ מלמעלה. כהן גדול ששימש בפחות משמנה בגדים וההדיוט ששימש בפחות מארבעה בגדים הוא הנק׳ מחוסר בגדים ועבודתו פסולה וחייב מיתה בידי שמים כזר ששימש [בזבחים דף ט״ו] שנ׳ וחגרת אותם אבנט וגו׳ והיתה להם כהונה לחוקת עולם בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והרי הם כזרים ונא׳ והזר הקרב יומת כדאי׳ בפ׳ הנשרפים (סנהדרין דף פ״ג) ובזבחים [דף י״ז] ולשאר בגדים איצטריך [בתוס׳ שם בד״ה אין] דאילו מכנסים כתובה מיתה בפרשה ואתה תצוה. תניא ביומא [דף ס״ט] בגדי כהונה היוצא בהן למדינה אסור אלא לצורך גדול כגון שמעון הצדיק כשיצא לקראת אלכסנדרוס מוקדון ובמקדש מותר בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה שבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן. כשם שמחוסר בגדים חייב מיתה ופוסל את העבודה כך היתר בגדים כגון שלבש שתי כתונות או שני אבנטים או כהן הדיוט שלבש בגדי כהן גדול ועבד הרי זה מחלל העבודה וחייב מיתה בידי שמים כדתניא בזבחים [דף י״ח] וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים וגו׳ כהנים בכהונם הא כהן הדיוט שלבש בגדי כהן גדול ועבד עבודתו פסולה. עוד מסקינן בזבחים [דף י״ח] שבגדי כהונה מצותן שיהו כמדתו שלא יחסר ולא יותיר שנא׳ מדו בד כמדתו ושיהו חדשים שנא׳ לכבוד ולתפארת היו מטושטשין או מקורעין או ארוכים יתר על מדתו או קצרים פחותים ממדתו או שסלקן באבנט ועבד עבודתו פסולה היו משוחקין או שהיו ארוכין וסלקן באבנט עד שנעשו כמדתו ועבד עבודתו כשרה. עוד מסקינן בזבחים [דף י״ט] ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינו לבשרו מכאן שתפילין של יד חוצצות אבל של ראש אינן חוצצות שהרי שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין ואם רצה להניח בשעת עבודה מניח אע״פ שהוא פטור כמו שאומר שם שהכהני׳ בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדן פטורין מן התפילה ומן התפילין. עוד שם [בדף י״ט] מסקינן על בשרו ולבשם מלמד שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו לבגדי׳ ואפי׳ נימא אחת או עפר או כינה מתה אם היתה בין בשרו לבגד הויא חציצה ועבודתו פסולה עוד בעיא היא שם [דף י״ט]

שאם נכנס לו הרוח בשעת העבודה בין בשרו לבגדו עד שנתרחק הבגד מעליו או אם היה אבק או כינה חיה או נימא מדולדלת בין בשרו לבגדו או הכניס ידו תחת חלוקו או יצא שערו בבגדו כל אלה בעיות הן ולא נפשטו ויש ליזהר בכולן ואם עבד בהם עבודתו כשרה תנן התם בזבחים [דף י"ט ועיקרו בערובין דף ק"ג] כהן שלקה באצבעו כורך עליו גמי בשבת במקדש זהו גנאי שתראה מכתו עם העבודה ואם נתכוון להוציא דם אסור. אמר רבי יהודא ברי' דרבי חייא לא שנו אלא גמי אבל צילצול קטן אע"פ שהוא פחות משלש על שלש הר"ז יתור בגדים. ואמר רב חסדא במקום בגדים אפי' נימא אחת חוצצת שלא במקום בגדים שלש על שלש חוצצת פחות מכאן אינה חוצצת ואינו חולק על רבי יהודא בריה דרבי חייא דשאני צילצול קטן דחשיב [במיימוני ספ"י דהלכות כלי המקדש] זה שמצינו ששמואל הרמתי שהיה לוי היה חגור אפוד בד זה באדם שחשוב וראוי שתשרה עליו שכינה להודיע כי הגיע זה למעלת כהן גדול בדבר הנוטה לרוח הקדש כגון מעשה האפוד. [בת"כ פרשה צו פ"ג] כהן גדול מתרבה בשמן המשחה ביום ולא בלילה שנא' ביום המשח אותו. [בפ"ג דהוריות דף י"ב] ואם אין שם שמן המשחה מתרבה בבגדים שנאמר אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבוש את הבגדי' [ביומא דף ה'] ומתרבה במשיחה שבעת ימים יום אחר יום כעין שמצינו בבגדים שני שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו. בד"א לכתחילה אבל בדיעבד תניא ביומא [שם] נמשח יום אחד ונתרבה יום אחד דין כהן גדול נוהג בו, [בהוריות דף י"א וי"ב] ואין בין כהן משיח לכהן מרובה בגדים אלא פר שמביא כהן משיח בשגגת כרת שנא' אם הכהן המשיח יחטא וגו':

מצות עשה קעד

וישלחו (א) מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש בפ' נשא ותניא בפסחי' [דף ס"ז] יכול יהיו זבין וטמאי מתים משתלחים חוץ למחנה אחת ת"ל ולא יטמאו את מחניהם תן מחנה לזה ומחנה לזה דברי רבי יהודא רבי שמעון אומר אינו צריך הרי הוא אומר צרוע וזב וטמא לנפש יאמר טמא נפש ולא יאמר זב ואני אומר מה טמא נפש משתלח זב לא כל שכן מה ת"ל זב ליתן לו מחנה שנייה יאמר זב ואל יאמר מצורע ואני אומר זב משתלח מצורע לא כל שכן מה ת"ל מצורע ליתן לו מחנה שלישית והמסקנא שם כי המצורע משתלח חוץ לשלש מחנות וזב חוץ לשתי מחנות וטמא מת חוץ לאחת ממחנה שכינה בלבד כאשר בארנו בסמל"ת [מל"ת ש"ד]:

מצות עשה קעה

מצות עשה שיקדש (א) כהן עובד ידיו ורגליו ואח"כ יעבוד שנ' ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם ותניא בסנהדרין [דף פ"ג] שלא רחוץ ששימש במיתה מנלן דכתיב ירחצו מים ולא ימותו ואם עבד פסול כמו שלמד בזבחים [דף י"ח] חוקה חוקה ממחוסר בגדים נאמר כאן חוקת עולם לו ולזרעו לדורותם ובבגדי כהונה כתיב חוקת עולם מה להלן מחלל עבודה כאשר בארנו אף שלא רחוץ מחלל עבודה וגם בגזרה שוה זו יש ללמוד שבבואם האמור ברחיצה שאין אזהרה זו אלא בשעת עבודה ולא אביאה ריקנית וגם כתוב שם לשרת תניא בזבחים [דף י"ט] כיצד מקדש מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ומקדש רבי יוסי ברבי יהודא אומר מניח שתי ידיו זו על גב זו ושתי רגליו זו על גב זו ומקדש ויעמוד מן הצד בסמיכה על חבירו כי בעניין אחר אינו יכול לעשות כן ות"ק סובר עמידה מן הצד על ידי סמיכה לא שמה עמידה ומקשה שם וליתיב מיתב וליקדש אמר קרא לשרת ושירות מעומד שנא' לעמוד לשרת. מכאן פוסק רבי יצחק שהקורא בתורה צריך שיהא עומד כדאמר במגילה [דף כ"א] וצריך שלא יסמוך שהל' כחכמים שאומרי' עמידה מן הצד לא שמה עמידה וגם בירושלמי [שם] אומר כנתינתה כך קריאתה מה נתינתה באימה וברתת ובזיעה אף קריאתה כן. ת"ר בזבחים [דף י"ט] קדש ידיו ביום אינו צריך לקדש בלילה בלילה אינו צריך לקדש ביום דברי ר' שהיה ר' אומר לינה מועלת בקידוש ידים ורגלים ר' אליעזר בר' שמעון אומר אין לינה מועלת בקידוש ידים ורגלים אע"פ שהלכה כר' מחבירו [כדאמר בעירובין דף מ"ו] כאן הלכה ברבי אלעזר בר' שמעון דא"ר יוחנן [שם דף כ'] קדש ידיו ורגליו לתרומת הדשן למחר אינו צריך לקדש שכבר קדש מתחילת העבודה ומעמידה רבא [שם] כרבי אלעזר בר' שמעון שאומר אין עמוד השחר פוסלתו בלינה ורבינו משה פסק [בפ"ק דהלכות ביאת המקדש] כרבי ואביי שמעמיד ההיא דר' יוחנן כרבי [שם] ולינה כרבנן ומודה ר' שמקרות הגבר ועד צפרא לא פסלה לינה [שם] וכן מי הכיור נפסלין בלינה שהרי שנינו [ביומא דף ל"ז] בן קטין עשה מוכני לכיור לשקעו במקוה או במעיין כדי שלא יהו מימיו נפסלים בלינה [ביומא דף מ"א ע"א] הים שעשה שלמה כמקוה היי שאמת המים היתה עוברת בתוכה ממעיין עיטם לפיכך לא היו מימיו נפסלים בלינה כמו הכיור וממנו היו ממלאין הכיור ונחלקו בזה דא"ר יוחנן בזבחי' [דף כ"ב] מי כיור ר"ש אומר מי מעיין וחכמים אומרים שאר מימות הן א"ר יוסי בר' חנינא [שם דף י"ט וכ"א] כל כיור שאין בו כדי לקדש ארבעה כהנים אין מקדשין ממנו שנאמר ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו מיתיבי כל הכלים מקדשין בהן בין שיש

בהן כדי רביעית בין שאין בהם כדי רביעית ובלבד שיהיו כלי שרת אמר רב אדא [בדף כ"ב] בקודח מתוכו והא ממנו אמר רחמנא ירחצו לרבות כלי שרת ואיבעיא להו [בדף כ"א] מהו לקדש ידיו ורגליו בכיור ממנו אמר רחמנא ולא מתוכו או דלמא אפילו מתוכו ולא נפשטה הילכך לא יקדשו אלא ממנו מה שאמרנו המקדש ביום אינו צריך לקדש בלילה [בדף כ'] בד"א שלא יצא מן המקדש ולא ישן ולא הטיל מים ולא הסיח דעתו אבל אם עשה אחד מארבעתן צריך לחזור ולקדש. אמנם בדיעבד עבודתו כשרה כשיצא מן המקדש ולא הסיח דעתו שהיא בעיא שם ולא נפשטה אם יציאה פוסלת. ותניא שם [בדף כ'] יצא חוץ לחומת העזרה אם לשהות טעון טבילה אם לפי שעה טעון קדוש ידים ורגלים וכל המסך רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קדוש ידים ורגלים ואם קדש ידיו ורגליו ונטמאו מטבילן ואין צריך לחזור ולקדש עוד שם בזבחים [דף י"ט] ת"ר כ"ג שלא טבל ולא קדש בין בגד לבגד ובין עבודה לעבודה ביום הכיפורים ועבד עבודתו כשרה שנא' ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו דבר המעכב בבניו מעכב בו שאינו מעכב בבניו אינו מעכב בו:

מצות עשה קעו

הלכות קרבנות

מצות עשה שיהיו (א) הקרבנות הקריבים על המזבח תמימים מכל מום כדתניא בת"כ בפ' אמור [ספ"ו] תמים יהיה לרצון זו מ"ע. ואם הקריב בעל מום ביטל מ"ע ועבר על חמשה לאוין כאשר ביארנו [במל"ת ש"י]:

מצות עשה קעז

מצות עשה לפדות (א) פסולי המוקדשין שנולד בהן מום ויצאו לחולין ויאכלו שנא' רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר ותנא [בספרי פרשת ראה] במה הכתוב מדבר אי בבשר תאוה להתירה להם בלא הקטרת אימורים הרי כבר כתוב במ"א כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך ואמרת אכלה בשר וגו' במה הכתוב מדבר בקדשי' שנפל בהם מום שיפדו ויאכלו יכול יפדו אפי' על מום עובר ת"ל רק תנן התם [בתמורה ד"ח] המקדיש בעל מום למזבח אעפ"י שעבר בל"ת מה שעשה עשוי וקדושה היא ותפדה:

מצות עשה קעח

מצות עשה להקריב (א) כל הקרבנות מיום השמיני והלאה שנאמר יהי' שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה' וכל שבעת ימים נקרא מחוסר זמן [בפרק אותו ואת בנו ריש דף פ"א] ואעפ"י שמחוסר זמן פסול אם עבר והקריבו אינו לוקה מפני שהוא לאו הבא מכלל עשה:

מצות עשה קעט

כתוב (א) בפ' ויקרא וכל קרבן מנחתך במלח תמלח לא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח הרי למדת שמליחת קרבנות מצות עשה ותניא בפ' הקומץ רבה (מנחות דף כ') אילו נא' על כל קרבנך תקריב מלח בלבד שומע אני אפי' עצים שנקראו קרבן שנאמר לקרבן העצים וכן דם שנאמר בו הקרבה ת"ל מנחתך מה מנחה מיוחדת שאחרים באים לה חובה שצריכין לה עצים אף כל כיוצא בזה יצאו עצים ודם שאין אחרים באין חובה להן אי מה קרבן מנחתך דבר המתיר אף כל דבר המתיר אביא את הדם שמתיר את הקרבן ת"ל מעל מנחתך ולא מעל דמך מעל מנחתך יכול תהא כל המנחה כולה טעונה מלח ת"ל קרבן מנחתך הוא הקומץ בלבד שטעון מלח אין לי אלא קומץ מניין לרבות לבונה ת"ל על כל קרבנך תקריב מלח מרבה אני לבונה שכן באה עמה בכלי אחד מניין לרבות מתנדב לבונה בפני עצמה ולבונה הבאה בבזיכין ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח ומנחת נסכים ואימורי חטאת ואימורי אשם ואימורי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים ואיברי עולה ועולת העוף ת"ל על כל קרבנך תקריב מלח ותניא [שם דף כ"א כל הסוגיא] יכול תבוננו ת"ל תמלח אי תמלח יכול במי מלח ת"ל במלח ולא תשבית מלח הבא מלח שאינה שובתת ואיזו היא זו מלח סדומית ומניין שאם לא מצא מלח סדומית שמביא מלח איסרוקנית ת"ל תקריב תקריב כל שהו תקריב מ"מ תקריב אפילו בשבת אפילו בטומאה מאי תבוננו אמר רב אשי יכול יתן טעם בבינה פי' רבינו יעקב [בתו' שם] שנכנסת בגוף האדם מעט מעט ת"ל תמלח שבא לרבות אי תמלח יכול במי מלח כלומ' שלמוריי"א בלע"ז ת"ל במלח שבא למעט כיצד עושה מביא את האבר ונותן המלח עליו והופכו ונותן עליו מלח ומעלהו ובהלכות איסור והיתר [בסמל"ת ל"ת קל"ז] פירשתי בשם רבינו יצחק בר אברהם פי' אחד נכון וישר [בפ' הקומץ רבה דף י"ח] שנינו לא מלח כשר ובגמ' [שם] מפ' דלא מלח כלל רוצה לומר אמנם בברייתא [שם דף י"ט] תנא דמליחה מעכבת ומשמע שהאמוראים סוברין שהברייתא עיקר דאמר רב [שם] כל מקום ששנה הכתוב במנחה אינו אלא לעכב ושמואל אמר כו' מתסיף לה רב אדא [שם] הרי מלח דלא שנה בה ומעכבת דתניא [שם] ברית מלח עולם שתהא ברית אמורה במלח דברי רבי יהודא רבי שמעון אומר נאמר כאן ברית מלח עולם ונאמר להלן ברית כהונת עולם כשם שאי אפשר לקרבנות בלא כהונה כך אי אפשר לקרבנות בלא מלח ומתרץ רב כתנא [בדף כ'] דמתניתין סבירא לי' כמאן דאמר לא מלח כשר ואיבעית אימא כיון דכתיב ביה ברית מלח כמה דתנא ביה קרא דמיא מסקינן בפ' הקומץ (מנחות דף כ"א) כי המלח משל ציבור היה ותניא [שם]

בשלש מקומות המלח נתונה לצורך בלשכת הפרוה ששם מולחין עורות קדשים ועל גבי הכבש ששם מולחין את האיברים ובראשו של מזבח ששם מולחין את הקומץ והלבונה וכל אותם שבארנו למעלה:

מצות עשה קפ

מצות עשה לעשות (א) העולה כמשפט שנאמ' בפי' ויקרא אם עולה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו אל פתח אהל מועד יקריב אותו לרצונו לפני ה'. וסמך ידו על ראש העולה ונרצה לו לכפר עליו. ושחט את בן הבקר לפני ה' והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם וזרקו את הדם על המזבח סביב אשר פתח אהל מועד. והפשיט את העולה ונתח אותה לנתחיה ונתנו בני אהרן הכהנים אש על המזבח וערכו עצים על האש וערכו בני אהרן הכהני' את הנתחי' את הראש ואת הפדר על העצים אשר על האש אשר על המזבח. וקרבו וכרעיו ירחץ במים והקטיר הכהן את הכל המזבח עולה אשה ריח ניחוח לה'. תניא בת"כ [פרשה ויקרא פ"ג] פי' זכר ולא נקבה כשהוא אומר זכר למטה שאין ת"ל אלא להוציא טומטום ואנדרוגינוס. ולמה אמר [שם] יקריב יקריב שני פעמים אפי' נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון יקריב כל אחד לשם מי שהוא וכן עולה בחולין ימכרו החולין לצרכי עולה והרי כולן עולות ותקרב כל אחד לשם מי שהוא יכול נתערבה בפסולים או בשאינו מינו ת"ל יקריבנו מיעט. [שם] יקריב אותו מלמד שכופין אותו יכול בעל כרחו ת"ל לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני [שם פ"ד] לפני ה' וסמך אין סמיכה בבמה. על ראש העולה להביא עולת חובה לסמיכה ולהביא עולת הצאן. העולה פרט לעולת העוף [שם] ונרצה לו על מה הוא מרצה אם על כריתות ומיתות ב"ד ומיתה בידי שמים ומלקות הרי עונשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו הניתק לעשה [שם] ושחט והקריבו הכהני' מקבלה ואילך מצות כהונה למד על השחיטה שכשרה בזר והקריבו זו קבלת הדם שהיא ראשונה וכתבה בלשון הולכה ללמדנו שתיהם [שם] שני פעמים דם למה נכתב את הדם וזרקו את הדם להביא את שנתערב בין במינו בין שאינו מינו יכול אף נתערבה בפסולין או בחטאות הפנימיות או בחטאות החיצונות שאלו למעלה והיא למטה ת"ל דמו שנכתב בעולת הצאן למעט [שם] וזרקו עומד למטה וזורק מן הכלי לכותל המזבח למטה מחוט הסיקרא כנגד הזוית לכך נאמר סביב שיהא הדם ניתן לד' רוחות יכול יקיפנו בחוט ת"ל וזרקו וא"א להקיף בזריקה ואי זרקו יכול זריקה אחת ת"ל סביב הא כיצד נותן שתי מתנות שהן ארבע [שם פ"ה] והפשיט מה ת"ל העולה לרבות כל העולה להפשט וניתח אותה לנתחיה ולא נתחיה לנתחים [שם] ונתנו אש אע"פ שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט [שם פ"ו] את הנתחים ואת

הראש לפי שאין הראש בכלל הפשט והיה קרב עם עורו וצמרו שכבר הותז בשחיטה לכך הוצרך למנותו לעצמו. ואת הפדר למה נאמר ללמדך שמעלהו עם הראש ומכסה בית השחיטה וזהו דרך כבוד ש מעלה [שם] על העצים אשר על האש אשר על המזבח שלא יהו הגזירין יוצאין חוץ למערכה עולה לשם עולה יקטירנו אשה כשישחטנו ישחטנו לשם להקריבו באש לגבוה ניחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני:

ואם מן הצאן קרבנו מן הכבשי' או מן העזים לעולה זכר תמים יקריבנו ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה' וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב וניתח אותו לנתחיו את ראשו ואת פדרו וערך הכהן אותם על העצים וגו'. תניא בפ' גיד הנשה (חולין דף צ') וגם היא משנה בפ' המזבח מקדש בזבחים [דף פ"ה] צמר שבראשי כבשים ושער שבזקן התיישים והעצמות והגידים והקרנים והטלפים בזמן שהם מחוברין מקטירים את הכל שני' והקטיר הכהן את הכל פירשו לא יעלו שני' ועשית עולותיך הבשר והדם וכולם שפקעו מעל גבי המזבח לא יחזיר כדאי' בפר' המזבח מקדש (זבחים דף פ"ו) איברים שפקעו מעל גבי המזבח אם יש בהן ממש אפי' פקעו אחר חצי הלילה יחזיר שני' על מוקדה על המזבח כל הלילה ואם אין בהן ממש אפי' פקעו קודם חצות לא יחזיר סדר ניתוח העולה שנינו במסכת תמיד [ריש פ"ד דף ל"א כל הסוגיא עד סוף] לא הי' שובר את הרגל אלא נוקבו ותולה בו ומפשיט ואם הי' שור מפשיט בלא תלייה ומפשיט עד שמגיע לחזה הגיע לחזה חותך את הראש ונותנו לכהן וחותך את הכרעים ונותנו לאחר והשלים את ההפשט וקרע את הלב והוציא את דמו וחתך את הידים ונתן אותם לאחר עולה לרגל הימנית חתכה ונתנה לאחר ושתי ביצים עמה ואח"כ קורע את הבהמה עד שיגלו בני מעיה ונוטל את הפדר ונותן על הראש מלמעלה על בית השחיטה ונטל את הקרביים ונותנן לאחד הולך ומדיחן במים שנא' והקרב והכרעים ירחץ במים והכרס מדיחין אותה בבית המטבחיים כל צרכה והקרביים מדיחין אותם במים שלשה פעמים על שלחנות של שיש שבין העמודים נטל את הסכין והפריש את הריאה מן הכבד ואצבע הכבד מן הכבד ולא היה מזיז הכבד ממקומה ונוקב את החזה ונותנה לאחר. עלה לדופן הימנית וחותך ויורד עד השדרה ולא הי' מגיע בשדרה עד שמגיע לשתי הצלעות רכות חותכה ונותנה לאחר והכבד תלויה בה בא לו לגרה הניח בה ב' צלעות מכאן ושתי צלעות מכאן חתכה ונתנה לאחר והקנה והלב והריאה תלויין בה בא לו לדופן השמאלי והניח בה ב' צלעות רכות מלמעלן ושתי צלעות רכות מלמטן וכך הי' מניח בחבירתה נמצא מניח בשתי הדפנות ארבע צלעות בזו וארבע צלעות בזו. חתכה ונתנה לאחר והשדרה עמה והטחול תלוי בה בא לו לעוקץ חתכו ונתנו לאחר והאליה והיותרת ואצבע הכבד ושתי

הכליות עמה נטל את הרגל השמאלית ונתנו לאחר וכסדר הזה היו מפשיטין ומנתחין כל עולת בהמה נמצאו כולם עומדין בשור והאיברי׳ בידם הראשון בראש וברגל הראש בימינו וחוטמו כלפי זרועו וקרניו בין אצבעותיו ובית שחיטתו למעלה והפדר עליה והרגל של ימין בשמאלו ובית עורו לחוץ ותניא בפ׳ גיד הנשה (חולין דף צ׳) שגיד הנשה של עולה חולצו מן הירך ונותנו על התפוח [סוף מתני׳ דלעיל] השני בשתי ידים של ימין בימינו ושל שמאל בשמאלו ובית עורו לחוץ השלישי בעוקץ וברגל העוקץ בימינו והאליה מדולדלת בין שתי אצבעותיו ואצבע הכבד ושתי הכליות עמו והרגל של שמאל בשמאלו ובית עורו לחוץ הרביעי בחזה ובגרה החזה בימינו והגרה בשמאלו וצלעותיו בין שתי אצבעותיו החמשי בבזך בשתי דפנות של ימין בימינו ושל שמאל בשמאלו ובית עורן לחוץ הששי בקרביים הנתונים בבזך וכרעים מלמעלה על גביהן השביעי בסלת הנסכים השמיני ביין והתשיעי בחביתים. שנינו ביומא [דף כ״ו] בד״א שהי׳ כבש או עז אבל אם הי׳ איל הקרביים בשנים והסלת בשנים והיין בשנים. עוד שם הפר קרב בעשרים וארבעה כיצד הראש באי׳ שנים לרגל ימין שנים לעוקץ שנים לרגל שמאל החזה באי׳ והגרה בגי׳ בי׳ הידים בשנים והדפנות בבי׳ והקרביים והיין והסלת בגי׳ גי׳ הרי כ״ד בד״א בעולת ציבור אבל בעולת יחיד אם רצו להוליך נתחיה בפחות מאלו או ביותר מוליכין הפשטן וניתוחן של אלו ואלו שוין וכשרין בזר:

ואם מן העוף עולה קרבנו להי׳ והקריב מן התורי׳ או מן בני היונה את קרבנו והקריבו הכהן אל המזבח ומלק את ראשו והקטיר המזבחה ונמצה דמו על קיר המזבח והסיר את מוראתו בנוצתה והשליך אותה אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן ושסע אותו בכנפיו ולא יבדיל והקטיר אותו המזבחה על העצים אשר על האש עולה הוא אשה ריח ניחוח לחי׳ פירוש [מפירש״י פי׳ ויקרא ות״כ שם כל הסוגיא ע״ש ומביאה בפ׳ קדשי קדשים דף כ״ה ודבל העורף כשר למליקה בחולין דף י״ט) והקריבו אפי׳ פרדה אחת יביא הכהן ומלק שלא תהא מליקה בכלי אלא בעצמו של כהן קוצץ בציפורנו ממול העורף בגזרה שוה מליקה מליקה מחטאת העוף שכתוב בו ממול עורפו וחותך שדרה ומפרקת בלא רוב בשר עד שמניע לסימנין וקוצצן ומבדיל כל שני הסימנין בעולה וכל העורף כשר למליקה אבל אם חתך רוב בשר קודם שהגיע לסימנין הר״ז נבילה קודם מליקה ונמצה דמו לשון מיץ אפים כי אפס חמץ כובש בית השחיטה על קיר המזבח והדם מתמצה ויורד ומלק והקטיר ונמצה א״א לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו שהרי שני פעמים נא׳ והקטיר וכתיב ושסע בנתים אף מליקה כן ופשוטו של מקרא מסורס הוא ומלק והקטיר וקודם הקטרה נמצה דמו

כבר והסיר את מוראתו מקום הרעי הוא הזפק בנוצתה עם בני מעיה ונוצתה דבר המאוס כמו כי נצו גם נעו וזהו שתירגם אונקלוס ית זפקיה באוכליה וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן שאומר שנוטל הקורקבנין עמה. דבי ר' ישמעאל תנא בפרק קדשי קדשים (זבחים דף ס"ה) קודר סביב הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה שעל העור ועוד שנינו בפ' קדשי הקדשים [דף ס"ד] עולת העוף כיצד היתה נעשית עלה בכבש ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית ומלק את ראשו ממול ערפו ומבדיל ומיצה את דמה על קיר המזבח למעלה מחוט הסיקרא נטל את הראש והקיף את בית מליקתו למזבח וספגו במלח וזרקו על גבי האישים בא לו לגוף והסיר המורא' ואת הנוצה ואת בני מעים היוצאין עמה והשליכן לבית הדשן שסע ולא הבדיל ואם הבדיל כשר וספגו במלח וזרקו ע"ג האישים לא הסיר את המוראה ולא את הנוצה ולא בני מעים היוצאין עמה ולא ספגה במלח כל ששינה בה מאחר שמיצה את דמה בשוה כשרה הבדיל בחטאת ולא הבדיל בעולה פסל את העולה מיצה את דם הראש ולא מיצה את דם הגוף פסולה מיצה דם הגוף ולא מיצה את דם הראש כשרה שנינו בפ' איזהו מקומן (זבחים דף נ"ג) העולה קדשי קדשים שחיטתה בצפון וקבול דמה בכלי שרת בצפון ודמה טעון שתי מתנות שהן ארבע וטעונה הפשט וניתוח וכליל לאישים ובזבחים [דף מ"ו] מפרש לשם ו' דברים הזבח נזבח לשם זבח לשם זובח וכו' שנא' עולה לשם עולה לאפוקי לשם שלמים דלא אשה לשם אישים לאפוקי כרבא דלא פיי צלי ריח לשם ריח לאפוקי אברים שצלאן והעלן שאין בהן ריח ניחוח לשם נחת רוח להי' לשם מי שאמר והיה העולם וחטאת ואשם לשם כפרת החטא שהובא עליו ומחשבה זו צריך שתהיה בכל ארבע עבודות שחיטה קבלה הולכה זריקה:

מצות עשה קפא

כתוב (א) בפרשה צו זאת תורת החטאת במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת לפני ה' קדש קדשים היא הכהן המחטא אותה יאכלנה במקום קדוש תאכל בחצר אהל מועד כל אשר יגע בבשרה יקדש ואשר יזה מדמה על הבגד אשר יזה עליה תכבס במקום קדוש וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר ואם בכלי נחשת בשלה ומורק ושוטף במים כל זכר בכהנים יאכלנה קדש קדשים היא במקום אשר תשחט העולה שני בה צפון תשחט החטאת. וכן שנינו בזבחים [דף נ"ג] חטאות הציבור והיחיד אלו הן חטאות הציבור שעירי ר"ח ושל מועדות שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון ארבע מתנות על ד' קרנות שני ונתן על קרנות מזבח העולה כיצד עלה לכבש ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית מזרחית צפונית צפונית מערבית מערבית דרומית שירי הדם

היה שופך על יסוד דרומית שנאמר ואת דמה ישפוך אל יסוד המזבח ונאכלים לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה בכל מאכל ליום ולילה עד חצות, [בגמרא שם] כל מתנות החטאות באצבע היו שנאמר וטבל אצבעו בדם ומחטא ויורד כנגד חודה של קרן עד שיכלה כל הדם שבאצבעו וכשגומר כל הנתינה על הקרן מקנח אצבעו בשפת המזרק ואח"כ טובל פעם שנייה ליתן על קרן אחרת ששירי הדם שבאצבעו פסולין ליתן מהן על קרן אחרת ושנינו בזבחים [דף ל"ז] ב"ה אומרים אף בחטאת שנתנו במתנה אחר כפר. [מפירוש רש"י בפירוש חומש ות"כ שם פ"ה ופ"ו] המחטא אותה פירוש העובד עבודתה. המחטא אותה יאכלנה הראוי לחיטוי יצא טמא בשעת זריקת דמים שאינו חולק בבשר ואי אפשר לומר שאוסר שאר הכהנים באכילתה חוץ מן הזורק שהרי נאמר למטה כל זכר בכהנים יאכל אותה. כל אשר יגע בבשרה יקדש כל דבר אוכל אשר יגע ויבלע ממנה יקדש להיות כמוה אם פסולה היא תפסל ואם כשרה היא תאכל כחומר שבה כגון שלמים דאתמול שנתבשלו בקדירה דחטאת של היום שנותנין לאותן שלמים חומרא דחטאת לאסור לזרים לנשים לעבדים וחומרא דשלמים שאין נאכלים אלא עד הלילה. ואשר יזה מדמה על הבגד אותו הבגד מקום הדם אשר יזה עליה תכבס בתוך העזרה אשר יזה אשר יהיה ניזה כמו לא יטלה מנלם שפתרונו לא יהיה נטוי. שנינו בזבחים [דף צ"ב] דם חטאת שניתז על הבגד ה"ז טעון כיבוס ואע"פ שאין הכתוב מדבר אלא בנאכלת שנאמר במקום קדוש תאכל אחד הנאכלות ואחד הפנימיות טעונות כיבוס שנאמר זאת תורת החטאת תורה אחת לכל החטאות ומפרש בגמ' [שם] לכל חטאות הנשחטות שנאמר תשחט שאין דם חטאת העוף טעון כיבוס, [במתני' דלעיל] חטאת פסולה אין דמה טעון כיבוס בין שהיה לה שעת הכושר בין שלא היתה לה שעת הכושר איזו היא שהיתה לה שעת הכושר שלנה ושל טמאה ושיצאתה ואי זו היא שלא היתה לה שעת הכושר שנשחטה חוץ לזמנה וחוץ למקומה ושקבלו פסולין וזרקו את דמה [שם] ניתז מן הצואר על הבגד אינו טעון כיבוס מן הקרן ומן היסוד אינו טעון כיבוס נשפך על הרצפה ואספו אינו טעון כיבוס אלא הדם שנתקבל בכלי וראוי להזאה ואומר שם שאחד הבגד ואחד השק ואחד העור הרך טעונין כיבוס, [בגמרא שם דף צ"ד] אבל העור הקשה הרי הוא כעץ וגורר הדם מעליו תני רבנן [בדף צ"ה] וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר אין לי אלא שבישל בו עירה לתוכו רותח מניין ת"ל אשר תבושל בו מ"מ ואם בכלי נחשת בשלה ומורק ושוטף במים. תני רבנן [שם דף צ"ז] מריקה ושטיפה בצונן דברי רבי וחכמים אומרים מריקה בחמין ושטיפה בצונן ושנינו שם במשנה [דף צ"ו] מריקה כמריקת הכוס ושטיפה כשטיפת הכוס. ועוד שנינו שם [בדף צ"ג] כשם שהכיבוס

במקום קדוש כך שבירת הכלי במקום קדוש ומריקה ושטיפה בכלי נחשת במקום קדוש [בדף צ"ו] ותניא חומר בכיבוס מבמריקה ושטיפה שהכיבוס ישנו בחטאות החיצונות ובחטאות הפנימיות וישנו לפני זריקה מה שאין כן במריקה ושטיפה חומר במריקה ושטיפה מבכיבוס שמריקה ושטיפה נוהגת בקדשי קדשים ובקדשים קלים פירוש מפני שהבליעה נעשית נותר ועוד אם בישל במקצת הכלי טעון מריקה ושטיפה כל הכלי שנאמר ואם בכלי נחשת בשלה ואפי' במקצת הכלי מה שאין כן בכיבוס ותניא [שם כל הסוגיא] יכול שאני מרבה אף התרומה לכל דיני מריקה ושטיפה תלמוד לומר הכהן המחטא אותה ועל זה עומד כל עניין הפרשה למעט תרומה ומפרש שם לעניין מה ממעט אותה אביי אמר לא נצרכה לכדאמר מר במים ולא ביין ולא במזוג והא אפי' במזוג רבא אמר לא נצרכה אלא לכדאמר מר בשל במקצת הכלי טעון מריקה ושטיפה כל הכלי אבל בתרומה שהוא במיתה אין טעון מריקה ושטיפה אלא במקום בישולו רבה בר עולא אמר לא נצרכא אלא לכדאמר מר מריקה בחמין ושטיפה בצונן הא אפי' בצונן הניחא למאן דאמר מריקה בחמין ושטיפה בצונן אלא למאן דאמר מריקה ושטיפה בצונן מאי איכא למימר שטיפה יתירתא שלא יעשו בתרומה כי אם מריקה מכאן יש ללמוד שמה שאנו עושין באיסורין הגעלה בחמין ושטיפה בצונן שאין זה מטעם גזירת הכתוב שהרי אפי' בתרומה שהיא במיתה אינו צריך ועוד למדנו שאין צריך בתרומה ושאר איסורין הגעלה אלא במקום הבליעה ובהלכות הגעלה [בסמל"ת ל"ת ע"ז] הארכנו בזה:

חטאת העוף כיצד היתה נעשית הנה כתוב בפרשת ויקרא בעניין חטאת העוף הבאה בדלות ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל והזה מדם החטאת אל קיר המזבח והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח חטאת היא ולא יבדיל אינו מולק אלא סימן אחד ותני בפרק קדשי קדשים (זבחים דף ס"ה) כיצד מולקין חטאת העוף חותך שדרה ומפרקת בלא רוב בשר עד שמגיע לוושט או לקנה הגיע לוושט או לקנה חותך סימן אחד או רובו ורוב בשר עמו ובעולה שנים או רוב שנים ושנינו שם [דף ס"ג] חטאת העוף היתה נעשית על קרן דרומית מערבית מליקה בכל מקום המזבח כשרה ובלבד שיזה דמה למטה מחוט הסיקרא מיצה דמה בכל מקום המזבח כשרה שאם היזה ולא מיצה כשרה ובלבד שיתן מחוט הסיקרא ולמטה מדם הנפש [שם] שלשה דברים היתה קרן דרומית מערבית משמשת למטה ושלשה למעלה מלמטה חטאת העוף והגשת המנחות ושירי הדם של עולות וחטאות הנאכלות ואשמות ושלמים ששופכים עליה והשלשה שלמעלה ניסוך המים שמנסכים בחג וניסוך היין של נסכים ועולת העוף בזמן שהיא רבה ואין קרן דרומית מזרחית מכילה אותה. גרסינן בפרק לולב וערבה (סוכה דף מ"ח) תני רבנן

כל העולין למזבח עולין דרך ימין ויורדין דרך שמאל חוץ מן העולה לשלשה דברים אלו שעולין על שמאל וחוזרין על העקב ניסוך המים והיין ועולת העוף כשהיא שם [בפ' ק"ק דף ס"ד] בעולה לא הטעין אלא מיצוי ובחטאת הזאה ומיצוי אוחז בעוף ומתיז והדם הולך למזבח על קיר ומצה אל יסוד. תניא בפ' קדשי קדשים (זבחים דף ס"ד) קיר ששירי הדם שלו מתמצין על יסוד ואיזה זה קיר התחתון וזו היא ששנינו במס' קינין [דף כ"ב] חטאת העוף למטה מחוט הסיקרא ועולת העוף למעלה ואין למזבח בה אלא דמה והשאר נאכל לזכרי כהונה כשאר חטאת בהמה חטאת היא לשמה כשרה שלא לשמה פסולה גרסינן בזבחים [דף ס"ד] אמר רב כיצד מולקין חטאת העוף אוחז שתי אגפיה בשתי אצבעותיו ושתי רגליה בשתי אצבעותיו ומותח צוארה על רוחב גודלו ומולק במתניתא תנא ציפרא מלבר אוחז ב' אגפיו בב' אצבעותיו ומותח צוארה על רוחב ב' אצבעותיו ומולק וזו היא מעבודות קשות שבמקדש. בעניין חטאות הנשרפות שנינו בזבחים [דף מ"ז] פר ושעיר של יה"כ שחיטתן בצפון וקיבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הזייה על בין הבדים ועל הפרכת ועל מזבח הזהב מתנה א' מעכבת שירי הדם הי' שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון שהוא פוגע בו תחילה כשיוצא מן ההיכל וכן במתנו' מזבח החיצון על יסוד דרומית שהשלים בו כל המתנות הוא שופך שירי הדם ומסיים במשנה [דף מ"ז] אם לא נתן השירים לא עיכב. [שם] פרים הנשרפין ושעירים הנשרפין שחיטתן בצפון וקיבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הזייה על הפרוכת ועל מזבח הזהב מתנה אחת מהן מעכבת שירי הדם הי' שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון אם לא נתן לא עיכב אלו ואלו נשרפין בבית הדשן ושם בזבחי' [דף נ"א] דורש בג"ש שאע"פ שמוצאין שלמים אינם נשרפין אלא ע"י ניתוח:

מצות עשה קפב

מצות עשה לעשות (א) האשם כמשפטו שנא' בתורה בפ' צו וזאת תורת האשם קדש קדשי' הוא במקום אשר ישחטו את העולה ישחטו את האשם ואת דמו יזרוק על המזבח סביב ואת כל חלבו יקריב ממנו את האליה ואת החלב המכסה את הקרב ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלי' ואת היותר' על הכבד על הכליות יסירנה והקטיר אותם הכהן המזבח אשה להי' אשם הוא כל זכר בכהנים יאכלנו במקום קדוש יאכל קדש קדשים הוא כחטאת וכאשם תורה אחת להם הכהן אשר יכפר בו לו יהיה. [כל הסוגיא בפרש"י ובת"כ שם ספ"ח] קדש קדשים הוא הוא קרב ואין תמורתו קרבה. במקום אשר ישחטו את העולה בצפון ישחטו את האשם ואת דמו יזרוק וגו' נכתב בו זריקה וסביב שהם שתי מתנות שהן ארבע כעין שביארנו למעלה בעולה והעולה והאשם

השלמים שוים בזה. וכן שנינו בזבחים [דף נ"ד] זבחי שלמי ציבור ואשמות אלו הן אשמות אשם גזילות אשם מעילות אשם שפחה חרופה אשם נזיר אשם מצורע אשם תלוי שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון שתי מתנות שהן ד' ונאכלין לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה בכל מאכל ליום ולילה עד חצות, וכן בשלמי יחיד יש ב' מתנות שהן ד' כמו שיתבאר [לקמן בסימן שבסמוך] [בפ"ד דתמיד דף ל'] אותן ב' מתנות שהן ד' היו למטה מחוט הסיקרא על קרן מזרחית צפונית ועל קרן מערבית דרומית שירי הדם היו נשפכין על יסוד דרומית ומן המזרק שקבל בו את הדם הי' נותן אותן שאין בכל הקרבנות שטעון מתן דם באצבע אלא החטאת בלבד שנא' בה וטבל אצבעו בדם. ואת כל חלבו הן אימורי אשם ולא נתפרשו אלא כאן אבל חטאת כבר נתפרש בה בפרשה ויקרא. את האליה לפי שהאשם אינו בא אלא איל או כבש ואיל וכבש נתרבו באליה אשם הוא עד שינתק שמו ממנו כדאמר רב במנחות [דף ד'] אשם שמתו בעליו או נתכפרו בעליו באחר ואמרו ב"ד לך לרעותה עד שיסתאב ואח"כ שחטו סתם כשר לעולה ניתק לרעייה אין לא ניתק לרעייה לא אמר קרא הוא בהוייתו יהא קודם כפרה הילכך לאחר כפרה גזרו חכמים ניתק לרעייה שלא יקרב הוא עצמו עולה עד שינתק לרעייה אטו קודם כפרה, והוא זה אינו בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשמו כמו שדרשנו הוא האמור בחטאת לפי שהאשם לא נאמר בו הוא אלא לאחר הקטרת אימורין והוא עצמו שלא הוקטרו אימוריו כשר ומה שנא' קדש קדשים הוא דרשוהו רבותינו לדבר אחר ועוד כי אין שייך לומר הוא לשמו כשר שלא לשמו פסול אא"כ נכתב הוא עם שאר הקרבן. ק"ק הוא בת"כ הוא נדרש [בפ' הנזכר]. [שם בפרק ט'] תורה אחת להם בדבר זה הכהן אשר יכפר בו לו יהיה הראוי לכפרה חולק בו פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן שאינן חולקים בעורות:

מצות עשה קפג

מצות עשה לעשות (א) השלמים כמשפטן שנאמר בפרשה ויקרא ואם זבח שלמים קרבנו אם מן הבקר הוא מקריב אם זכר אם נקבה תמים יקריבנו לפני ה' וסמך ידו על ראש קרבנו ושחטו פתח אהל מועד וזרקו בני אהרן את הדם על המזבח סביב והקריב מזבח השלמים אשה להי' את החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים ואת היותרת על הכבד על הכליות יסירנה והקטירו אותו בני אהרן המזבחה, ואם מן הצאן קרבנו לזבח השלמים להי' זכר או נקבה תמים יקריבנו אם כשב הוא מקריב וגו' והקריב מזבח השלמים אשה להי' חלבו האליה תמימה לעומת העצה יסירנה את החלב המכסה את הקרב וגו' ואם עז קרבנו

והקריב ממנו קרבנו את החלב המכסה את הקרב וגו' [כל הסו' בפירוש רש"י ובת"כ שם פרק ט"ז] לכך נקרא הקרבן הזה שלמים שיש בהם שלום למזבח לכהנים ולבעלים ואלו החלבים ביארנו במצות החלב בסמ"ל [סי' קל"ח] על הכבד ואלו במקום אחר הוא אומר מן הכבר אמרו רבותינו [בת"כ דלעיל] שיטול מן הכבד עמה מעט על הכבד ועל הכליות כלו' לבד מן הכבד ולבד מן הכליות יסירנה לזו. [שם] חלק כבש ועז לשתי פרשיות לפי שיש באימורי הכבש מה שאין באימורי העז שהכבש אליתו קרבה לכך נחלקו לשתי פרשיות. חלבו המובחר שבו ומהו זה האליה תמימה וגו', לעומת העצה למעלה מן הכליות היועצות. ובפרשת צו כתוב המקריב את זבחי שלמיו להי' יביא קרבנו להי' מזבח שלמיו ידיו תביאנה את אשי ה' ואת החלב על החזה יביאנו ואת החזה להניף אותו תנופה לפני ה' והקטיר הכהן את החלב המזבחה והי' החזה לאהרן ולבניו ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן מזבחי שלמיכם המקריב את דם השלמים ואת החלב מבני אהרן לו תהי' שוק הימין למנה כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם ואתן אותם לאהרן הכהן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל. [כל הסוגיא בפירוש רש"י ובת"כ שם פט"ו וט"ז] ידיו תביאנה שיהא יד הבעלים מלמעלה והחלב והחזות נתונין בהן ויד כהן מלמטה ומניפן. את אישי ה' ומה הן האישים את החלב על החזה. יביאנו כשמביאין מבית המטבחים נותן חלב על החזה וכשנותנו ליד המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה וזהו האמור במקום אחר שוק התרומה וחזה התנופה על אישי החלבים יביאנו להניף וגו' ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר ונמצא חזה למטה וזהו שני וישימו החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה למדנו ששלשה כהנים זקוקים לה כך מפורש במנחות [דף ס"ב]. וכל התנופות היו במזרח. יכול אפי' החזה לאישים ת"ל ואת החזה להניף ולא לאישים, והקטיר הכהן את החלב ואח"כ והיה החזה לאהרן למדנו שאין הבשר נאכל בעוד האימורים למטה מן המזבח שוק פי' רבי שלמה מן הפרק של ארכובה הנמכרת עם הראש עד הפרק האמצעי שהוא סובך של רגל ולא דקדק שזו דברי רבי יהודא אבל חכמים אומרים בזבחים [דף קל"ד] איזהו זרוע מן הפרק של ארכובה עד כף של יד שהן שני איברים מעורין זה בזה והזרוע הוא של ימין וכנגדה ברגל הוא השוק האמורה בכל מקום ותניא בחולין [דף מ"ה] איזהו חזה כל הרואה את הקרקע למעלה עד הצואר למטה עד הכרס וחותך עמה ב' צלעות אילך ואילך פירש רבי שלמה [שם] שהיא הפורציל"א בלעז אותו עצם המפוצל הסמוך לצואר. שנינו בזבחים [דף נ"ה] שלמים קדשים קלים שחיטתן בכ"מ בעזרה ודמן טעון שתי מתנות שהן ד' ונאכלין בכל העיר לכל אדם בכל מאכל לשני ימים ולילה אחד המורם מהם

כיוצא בהן אלא שהמורם נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם. ומנין ששוחטין קדשים קלים בכל העזרה אפי' אחורי ההיכל ומפרש בפרי איזהו מקומן (זבחים דף נ"ה) שהי' שם חלון המכשירו במקום פתח וכן בצדדין שהרי נא' בשלמים ושחטו פתח אהל מועד ושחטו לפני אהל מועל ושחטו לפני אהל מועד שלשה מקראות הללו חד לגופיה כדאמר שמואל [שם] שלמים ששחטן קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולין וחד להכשיר צדדין וחד לפסול צידי צדדין למדנו שבא להכשיר כל הרוחות שהרי לא יחד להם רוח וה"ה לשאר קדשים קלים, [שם] אבל זבחי שלמי צבור הם קדשי קדשים כחטאת לפיכך דינם כחטאת לצפון ולהאכל בעזרה שנא' ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים הקשן הכתוב יחד. שלמים סתם הם שלמים הבאים בלא לחם כגון שלמי חגיגה ושמחה, ועוד יש שני מיני שלמי יחיד הבאים עם הלחם כמו התודה ואיל נזיר. ושנינו בפרק איזהו מקומן [שם] התודה ואיל נזיר קדשים קלין שחיטתן בכל מקום בעזרה ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע ונאכלים בכל העיר לכל אדם בכל מאכל ליום ולילה עד חצות המורם מהם כיוצא בהם אלא שהמורם נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם:

אם הי' הקרבן תודה לוקח מן הלחם הבא עמה אחד מעשרה ומניחו עם החזה ושוק והאימורים ומניף ובשעת התנופה יהיו החלבים למטה והחזה ושוק למעלה ושתי כליות ויותרת הכבד למעלה מהם וכשיש שם לחם מניח הלחם למעלה ומניף את הכל. הי' הקרבן איל נזיר מוציא את האימורים ומפריש חזה ושוק ומבשל שאר האיל בעזרת נשים ולוקח הכהן הזרוע בשלה מן האיל עם אחד מעשרה מן הלחם הבא עמו עם החזה ושוק והאימורי' ומניח הכל ע"י הנזיר והכהן מניח ידו תחת יד הבעלי' ומניף ואחר כך מולח האימורים ומקטירן על גבי המזבח אבל החזה ושוק נאכל לכהנים ושאר השלמים נאכלין לבעלים. וכן הלחם שמניף בתודה ואיל נזיר והזרוע בשלה נאכל לכהנים ושאר הלחם עם שאר הבשר נאכל לבעלים ובתנופה כתוב תנופה הוא מוליך ומביא תרומה הוא מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד לעצור טללים רעים. המורם מתודה ואיל נזיר האמור בזבחי' [דף נ"ה] הוא בתודה החזה ושוק והלחם. ובאיל נזיר זרוע בשלה וחזה ושוק והלחם ובמס' מנחות [דף ע"ז] מפרש שהלחם שמביא עם התודה היו עשרים עשרון סלת עשרה לחמץ וי' למצה מן י' של חמץ עושה אותם עשר חלות ומן העשרה של מצה עושה בהן שלשים חלות שוות עשר חלות מאפה תנור עשר חלות רקיקין י' חלות רבוכה, [מהמיימוני פ"ט דהלכות מעשה הקרבנות ממשמעות התוספות דמנחות] הרבוכה חולט אותה ברותחין תחילה ואופה אותה מעט ואח"כ

מטגנה בשמן על האילפס [בפ"ב מדות דף פ"ט] והל"מ שהי' חצי לוג שמן לתודה ורביעית שמן לנזיר מן החצי לוג שהיה לתודה היה חציו לטגן הרבוכה וחציו לחלות ולרקיקין החלות בלולות ורקיקין משוחין. [שם] והכהן לוקח מן הכל ד' חלות אחת מכל מין שנ' כן בעניין התודה בפ' צו וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב להי' אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחי' בשמן וסלת מורבכת חלות בלולות בשמן על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה להי' לכהן הזורק את דם השלמים לו יהי' ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר. אם על תודה כלו' על דבר הודייה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושים בבית האסורין וחולה שנתרפא שהן צריכין להודות [כדאי' בברכות דף נ"ד] דכתיב בהם בספר תילים יודו להי' חסדו ויזבחו זבחי תודה אם על א' מאלה נדר שלמים הללו שלמי תודה טעונה שמן וטעונה חזה ושוק מאחר שנקראו שלמים ותנופת חזה ושוק מפורש. בשלמי' [בת"כ פ' צו פרק י"א ומביאו בפ' התודה דף פ"ח] יקריב קרבנו על זבח מגיד שאין הלחם קדוש בקדושת הגוף ליפסל ביוצא ובטבול יום ומלצאת לחולין בפדיון עד שישחט הזבח. ביום קרבנו יאכל וכזמן בשרה זמן לחמה [בת"כ שם ר"פ י"ב] ובשר זבח תודת שלמיו יש כאן ריבויין הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת י"ד שיהו נאכלים ליום ולילה. ובריית זו כבן תימא בפסחים [דף ע'] אבל חכמים אומרי' שם שנאכלת לשני ימים ולילה אחד כאשר ביארנו במצות לא ילין בסמל"ת [סי' שמ"ט], [בת"כ דלעיל] לא יניח ממנו עד בקר אבל אוכל הוא כל הלילה א"כ למה נא' עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה. אבל שלמים סתם נאכלים לשני ימים ולילה אחד כמו שכתוב אח"כ, ואם נדר או נדבה זבח קרבנו ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף [פי' בפי' רש"י דלעיל] ואם נדר או נדבה שלא הביאה על הודאה של נס אינה טעונה לחם ונאכלת לשני ימים ולילה אחד. וט"ז דוהנותר יתירה כמו בני צבעון ואיה וענה וכן תת וקדש וצבא מרמס וענינו וממחרת הנותר ממנו יאכל אמרינן במנחות [דף ע"ו] שלחמי תודה שאפה אותן ארבע חלות יצא לא נאמר מ' אלא למצוה והוא שיפריש החלה שלהן אחת מכל קרבן כשהן בצק שאין מפרישין פרוסה שנאמר אחת מכל קרבן שלא יטול פרוסה וכיצד הוא הלחם הבא עם איל נזיר לוקח ששה עשרוני' ושני שלישי עשרון כדאי' במנחות [דף ע"ח] ועושה מהן כ' חלות שוות כל אחת משליש עשרון וכולן מצה עשר רקיקין משוחין בשמן וי' חלות לותת הסלת שלהן בשמן והכל מאפה תנור ושמן שלהן רביעית [בפ"ב מדות דף פ"ט] ושיעור זה הל"מ והכהן

לוקח מהן שתי חלות אחת מכל מין. שנינו בזבחים [דף נ"ו] הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים שחיטתן בכ"מ בעזרה ודמן טעון מתנה אחת ובלבד שיתן כנגד היסוד שינה באכילתן הבכור נאכל לכהני והמעשר לכל אדם ונאכלים בכל העיר לכל אדם בכל מאכל לשני ימים ולילה אחד הפסח אינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל אלא עד חצות ואינו נאכל אלא למנוייו ואינו נאכל אלא צלי ומניין שאין טעונין אלא מתנה אחת שהרי נאמר בבכור ואת דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר ותניא [שם] רבי יוסי הגלילי אומר חלבו לא נאמר אלא חלבם דמו לא נאמר אלא דמם לימד על בכור ומעשר ופסח שהן במתן דמים בזריקה אחת ובהקטרת אימורים. [ממשמעות התוספתא בזבחים ובגמ' פרק טבול יום דף ק"נ] כל הזבחים מפשיטין אותם ואח"כ מוציאין אימוריהם ואין מפשיטין אותן עד שיזרוק דמן חוץ מחטאות הנשרפות שאין מפשיטין אותן כלל שנ' ואת עורו ואת בשרו וגו' וכל עורות ק"ק לכהנים בין בקרבנות ציבור בין בקרבנות יחיד שנ' עור העולה אשר הקריב וגו' אבל עורות קדשי קלים לבעלים. וכל העורות מחלקין אותן אנשי משמר ביניהם מע"ש לע"ש [כך משמע במנחות דף ק"ז] כל עולת בהמה אינה באה אלא מן הזכרים בלבד והיא באה מן הכבשים ומן העזים ומן הבקר בין גדולים בין קטנים ומן התורין ומן בני היונה ואין חילוק בעופות בין זכרים לנקבות החטאת באה מחמשת המינין אלו מן הזכרים ומן הנקבות מן הגדולים ומן הקטנים. האשם אינו בא אלא מזכרי כבשים בלבד. [כמבו' בזבחי דף צ'] יש אשם בא מגדולי המין ויש אשם הבא מן הקטנים. והשלמי באים מן הכבשי ומן העזים ומן הבקר מזכרי ומנקבות מן הגדולים ומן הקטנים ואין העוף בא שלמים. הקטנים הן מן שמנת ימים עד שנה תמימה מיום ליום והגדולים בבקר מבן ג' שנים שלמות כרבנן דמסכת פרה. ובצאן ב' שנים שלמות מיום ליום. יתר על זה ה"ז זקן ואין מקריבין אותו ותניא בירו' דשקלי' אשם בן שנה הביאו בן ב' שנים יצא בן ג' לא יצא אע"פ שכל הקרבנות קרבין מיום השמיני והלאה אין מקריבין לכתחילה אלא מיום ל' והלאה חוץ מן הבכור והמעשר והפסח שאם רצה להקריבם בחי לכתחילה יקריב. שעות מונין לקדשי ואם הוסיפו שעה אחת או פחתו שעה אחת פסולין כיצד קרבן שמצותו להיות בן שנה אם הוסיף על השנה שעה אחת נפסל אפי' הי' בן שנה בשעת שחיטה והוסיף על השנה בשעת זריקה נפסל עד שיהא בן שנה עד שעת זריקה וכן בכל הזבחים כדמסי בזבחים [דף כ"ה]. כ"מ שנא' בתורה כבש או כשבה או כבשים הרי אלו בן שנה וכ"מ שנאמר איל או אילים הם הזכרים בן ב' שנים ומאימתי יקרא איל משיכנס בשנה שנייה אחד ול' יום כדאי' בפ' ב' מדות (מנחות דף צ"א) אבל בתוך ל' אינו כשר לא לכבש ולא לאיל והוא הנקרא פלגס וכ"מ שנאמר

בו עגל ה"ז בן שנה פר בן שתים פר בן בקר בן ג' כדאיתא ברי"ה [דף י'] שעיר עזים בן שתים כל שנה שנייה הוא הנקרא שעיר:

היין והשמן שמביאין עם הקרבן הם הנקראים נסכים והסלת לבדה נקראת מנחת נסכים [מהמיימוני דלעיל דף פ"ב] ומנחת נסכים אינה טעונה לא תנופה ולא הגשה ולא לבונה [במנחות דף נ"ט וס"א ודטעונה מלח שם פ"ג דף כ']. אבל טעונה מלח. [שם דף ע"ד] וכולה נשרפת על מזבח החיצון והיין מתנסך ע"ג המזבח [שם ובזבחים דף ז']. אמרי' בשקליי ד' חותמות היו במקדש וכותב בהן עגל זכר גדי חוטא עגל משמש נסכי בקר של גדולים ושל קטנים של זכרים ושל נקבות גדי משמש נסכי צאן גדולים וקטנים זכרים ונקבות חוץ משל אילים זכר משמש נסכי אילים בלבד חוטא משמש נסכי ג' בהמות של מצורע כל מי שהוא מבקש נסכים הולך לו אצל יוחנן בן פנחס שהוא ממונה על החותמות ונותן לו מעות ומקבל ממנו חותם בא לו אצל אחיה שהיה ממונה על הסלתות ונותן לו חותם ומקבל ממנו נסכים ולערב באים זה אצל זה ואחיה מוציא את החותמות ומקבל כנגדן מעות. וזו היא מצות נכסים בפרשה שלח ועשיתם אשה להי' עולה או זבח לפלא נדר או בנדבה או במועדיכם לעשות ריח ניחוח להי' מן הבקר ומן הצאן והקריב המקריב קרבנו להי' מנחה סלת עשרון בלול ברביעית ההין שמן ויין לנסך רביעית ההין תעשה על העולה או לזבח לכבש האחד או לאיל תעשה מנחה סלת שני עשרונים בלולה בשמן שלישית ההין ויין לנסך שלישית ההין תקריב ריח ניחח להי' וכי תעשה בן בקר עולה או זבח לפלא נדר או שלמים להי' והקריב על בן הבקר מנחה סלת שלשה עשרונים בלול בשמן חצי ההין אשה ריח ניחח להי' ככה יעשו לשור האחד או לאיל האחד או לשה בכבשים או בעזים כמספר אשר תעשו ככה תעשו לאחד כמספרם. או לאיל דרשו רבותינו במנחות [דף צ"א] לרבות את הפלגס לנסכי איל. מה שכ' אשה ריח ניחח אינו עונה על היין שהיין ניתן לספליי על המזבח כמו ששנינו בסוכה [דף מ"ה]. אמרינן במנחות [דף צ' וצ"א] שאין טעון נסכים אלא עולת בהמה והשלמים בלבד בין שהוא קרבן ציבור או קרבן יחיד אף כבש יולדת ואילו של כהן גדול הואיל והן עולות טעונין נסכים אבל העוף והאשמות והחטאות אין מביאין עמהם נסכים חוץ מחטאת מצורע ואשמות שנתפרשו נסכיהם מן התורה ומניין שאין מביאין נסכים עם החטאת והאשם שנאמר לפלא נדר או בנדבה דבר הבא בנדר או בנדבה יצאו חטאות ואשמות ובכור ומעשר ופסח ומניין להביא שלמי חגיגה ועולת ראייה לנסכים שנאמר או במועדיכם. והכבש הבא חובה לעומר היתה מנחתו כפולה ב' עשרונים אבל נסכים כשאר נסכי כבש אין שם כ"א רביעית שמן לב' עשרונים ורביעית ההין יין כדאיתא במנחות [דף

פ"ט], [מהמיימוני סוף פ"ב דלעיל] שיעור הנסכים האמורים בפי' יחזקאל ומניין אותם הקרבנות וסדרי העבודה הכתובים שם כולם מילואים הם לחנוכת המזבח בבית שלישי בימי מלך המשיח ואין נוהגין לדורות וכן בימי עזרא הקריבו מילואים שאין נוהגין לדורות. שנים שרצו להביא שלמים או עולה בשותפות מביאין בין בנדר בין בנדבה ובתנופת שלמים אחד מניף ע"י כולם ואפי' עוף יביא בשותפות כדתניא בת"כ [פ' ויקרא פ"ג ופ"ח ובמנחות דף ק"ד ודאחד מניף ע"י כולם במנחות דף ס"ב] שני' תקריבו את קרבנכם. ואחד אנשים ואחד נשים או עבדים מביאין כל הקרבנות. וכן תניא בחולין [דף י"ג] איש איש לרבות את הגוים שנודרין נדרים ונדבות כישראל תניא בחולין [דף ה'] אדם כי יקריב מכם קרבן מכם ולא כולכם להוציא את המשומד לכל התורה מכם בכם חלקתי ולא באומות שמכולן מקבלין מן הבהמ' להביא בני אדם הדומין לבהמה מכאן אמרו מקבלין קרבנות מפושעי ישראל שאינן משומדים לכל התורה כדי שיחזרו בתשו' ובלבד שלא יהא משומד לאותו דבר שמביא עליו קרבן אבל המשומד לנסך לע"ז ולחלל שבתות בפרהסיא אין מקבלי' ממנו שום קרבן שהרי הוא כמשומד לכל התורה כולה אמרי' בזבחים [דף מ"ה] אין הגוים מביאין נסכים עם קרבנם שנאמר כל האזרח יעשה ככה את אלה להקריב אבל נסכיהן קרבין משל ציבור שני' ככה תעשו לאחד כמספרם [בפ"ב מדות דף צ"ג] ואין טעונו' סמיכה שאין סמיכה אלא בישראל באנשים ולא בנשים [מהמיימוני דלעיל פ"ג]. כל קרבנות בהמה שיקריב היחיד בין חובה בין נדבה סומך עליהן כשהן חיין חוץ מן הבכור והמעשר והפסח שנאמר וסמך ידו על ראש קרבנו ואמרו רבותינו בפרק שתי מדות (מנחות דף צ"ב) שכל הקרבנות במשמע חוץ מפסח ובכור ומעשר [בת"כ פ' ויקרא פ"ד] והעוף אינו טעון סמיכה. עוד שנינו במנחות [דף צ"ג] הכל סומכין חוץ מחרש שוטה וקטן ונכרי ועבד ואשה וסומא ואין השליח סומך שאין סמיכה אלא בבעלי' כדתניא בגמ' [שם] וסמך ידו ולא יד אשתו ולא יד עבדו ולא יד שלוחו והסמיכה על הראש בשתי ידים בכל כחו שני' וסמך את ידו על ראש העולה וידו בשתי ידים ר"ל כמו שני' וסמך אהרן את שתי ידיו ובמקום שסומכין שוחטין שתכף לסמיכה שחיטה שנאמר וסמך ושחט. שנינו שם [בדף צ"ב] שהיורש סומך בקרבן אביו שמת אחר שהפרישו ומביא נסכיו ומימר. עוד שם [בדף צ"ט] שכל קרבנות הציבור אין בהן סמיכה חוץ מפר הבא על כל המצות ושעיר המשתלח ואומר שם [בדף צ"ג] שהסמיכה שירי מצות שהרי כתוב כי הדם הוא בנפש יכפר ואם לא סמך מעלה עליו הכתוב כאילו לא כפר וכן בתנופה. כבר בארנו שבמקום ששוחט סומך והקרבן ששחיטתו בצפון שם סומך ופני הסומך למערב ומניח שתי ידיו בין שתי קרניו

ומתודה כעין שמצינו בסמיכתו של אהרן ואומר חטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך על חטאת עון חטאת ועל אשם עון אשם ועל עולה עשה ולאו הניתק לעשה כדאי׳ ביומא [דף ל״ו] אבל לא על השלמי׳ אומר רבינו משה [בספ״ג הנזכר] שנר׳ לו שאין שם וידוי אלא דבר שבח והשלמים בכל מקום שירצה לשחוט יסמוך. שנינו עוד שם [בפ״ב מדות דף צ״ג] חומר בסמיכה מבתנופה שהאחד מניף לכל החוברין ואין א׳ סומך לכל החובריי וחומר בתנופה מבסמיכה שהתנופה נוהגת בקרבנות היחיד ובקרבנות הציבור בחיין ובשחוטין בדבר שיש בו רוח חיים ובדבר שאין בו רוח חיים כגון הלחם מה שאין כן בסמיכה ומה ששנינו במסכת תמיד [פ״ז] שכ״ג סומך על איברי תמיד וזרקו למזבח מפ׳ שם שזהו מפני כבודו של כ״ג שנינו בקידושין [דף ל״ו] הסמיכות והתנופות וההגשות הקמיצות וההקטרות והמליקות והקבלות וההזאות נוהגות באנשים ואין נוהגות בנשים חוץ ממנחת סוטה והנזירות שהן מניפות וכל זה דורש שם מן המקראות. [במגילה דף כ׳] כל הקרבנות אין מקריבין אותן אלא ביום שנא ביום צותו. וכן דרשי׳ זריקת דמים ביום שנ׳ ביום הקריבו את זבחו יאכל וכיון ששקעה חמה נפסל הדם כדאי׳ בפ׳ איזהו מקומן (זבחים דף נ״ו) [בתוספתא דמנחות פ״ו] כל שקרבו מתיריו ביום מעלין אותו ע״ג המזבח כל הלילה כיצד זבחים שנזרק דמן ביו׳ מקטירין אימורין שלהם כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר וכן איברי התמיד מקטירין אותן בלילה עד שיעלה עמוד השחר וכדי להרחיק מן הפשיעה אמרו חכמי׳ שאין מקטירין האימורין ואיברי העולה אלא עד חצות כמו ששנינו בברכות [ד״ב ודמתירים מבוארי׳ בזבחים דף מ״ג]. אע״פ שמותר להקריב אימורים ואיברים כל הלילה אין מאחרין אותן לדעת אלא משתדלין להקטיר הכל ביום כדתני׳ בפרק ר׳ ישמעאל [במנחות דף ע״ב] חביבה מצוה בשעתה שהרי הקטר אימורין ואיברין אע״פ שכשרין בלילה דוחין את השבת בזמנו ואין מאחרין אותן למוצאי שבת וכן אמרינן בפרק הקומץ רבה (מנחות דף כ״ו) הקומץ והלבונה והקטרת והמנחות הנשרפות מותר להקריבן עד שקיעת החמה והן מתאכלין והולכין כל הלילי כאיברי העולה [בפ״ב דתמורה דף י״ד] וכן נסכים הבאים עם הזבח כזבח שנאמר ולנסכיכם ולשלמיכם הוקשו יחד שנינו במגילה [דף כ׳] כל היום כשר לסמיכה ולשחיטה ולמליקה ולהקטרה ולהגשה ולהזאה ולתנופה ולקמיצה ולקרבן המוספין וכל הלילה כשר להקטיר אימורים ואיברים זה הכלל דבר שמצותן ביום כשר כל היום ודבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה ואע״פ כן הזריזין מקדימין למצות:

מצות עשה קפד

[**ראה מצוה קפה**]:

מצות עשה קפה

מצוות קפד, קפה: אכילת (א) קדשים לכהנים הם מצות עשה שנאמר ואכלו אותם אשר כופר בהם [בפ' תמיד נשחט דף נ"ט] הכהנים אוכלין והבעלי' מתכפרין וכן אכילת שירי מנחות מצות עשה שנ' והנותרת מן המנחה יאכלו אהרן ובניו [בפרק איזהו מקומן דף כ"ג] קדשי קדשים נאכלין בעזרה לזכרי כהונה [בספרי פ' קרח דף י"ח ע"ג] וכן שירי מנחות שנ' לכל מנחתם ולכל חטאתם ולכל אשמם וגו' בקדש הקדשים תאכלנו וכן שלמי ציבור הוקשו לחטאת כמו שביארנו למעלה חזה ושוק של שלמים נאכלין לכהנים זכרים ונקבות שנאמר בהן לך נתתים ולבניך ולבנותיך אתך וכן המורם מתודה והמורם מאיל נזיר שנ' כל תרומת הקדשי' אשר ירימו ב"י לך נתתים ולבניך ולבנותיך וכן הבכור שנא' בו ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וכשוק הימין לך יהי'. וכל אלו הנאכלי' לכהונה נאכלי' לעבדי הכהני' ולנשיהם כתרומה וכולן נאכלין בכל העיר כדתנן בפר' איזהו מקומן [דף כ"ח כל הסוגיא מתחילה ועד סוף] שנ' ואת חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו במקום טהור לא נא' בהן במקום קדוש שהוא העזרה אלא טהור שהוא כל מחנה ישראל שכנגדו לדורות ירושלים שטהור מטומאת מצורע שמשתלח חוץ לג' מחנות והוא הדין למעשר ופסח שהרי הם קדשים קלים כבר בארנו [לעיל] שהשלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד. ות"ר בפר' איזהו מקומן [זבחים דף נ"ו כל הסוגיא] יכול יהו נאכלין לאור שלישי כלומר גם בליל שני שיום של אחריו הוא השלישי ת"ל בפרשת קדושים ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר עד יום השלישי באש ישרף כלומר גם ממחרת יאכל כל הנותר ממנו עד יום השלישי ולא שלישי בכלל שמשם ואילך ישרף והלילה הוא מיום שלישי ולפי זה הפי' וי"ו דוהנותר יתירה כמו וי"ו דוהנותר בפ' צו כעין שביארנו שם [לעיל] כך פירש אבי אמי רבי' חיים כ"ג יכול ישרף מיד בלילה הואיל ועבר זמן אכילתו ת"ל בפרשת צו ביום השלישי באש ישרף ביום אתה שורפו ואי אתה שורפו בלילה מותר לאכול את הקדשים בכל מאכל אפי' הכהנים מותרין לאוכלן צלויין שלוקין ומבושלין ולתת לתוכן תבלין של חולין אבל לא תבלין של תרומה שלא יביאו את התרומה לידי פסול כדאיתא בפרק כל התדיר (זבחים דף צ') כבר ביארנו [לעיל במ"ע קפ"א] שהטמא בשעת זריקת דמים אינו חולק לאכול וצריך שיהא טהור משעת זריקת דמים עד שעת הקטרת חלבים שנא' המקריב את דם השלמים ואת החלב מבני אהרן לו תהיה שוק הימין למנה כדאיתא בפרק טבול יום [דף ק"כ], [שם דף צ"ח] וכל מחוסרי כפורים אע"פ שטבלו והעריב שמשן אסורים לאכול בקדשים עד שיביאו כפרתן, [שם דף קכ'] וכן במנחה שכתוב במנחות האפויות לכהן המקריב אותה לו תהיה כך פתרון

המקרא לכהן הטהור בשעת הקרבה שהרי כתוב במנחת הסלת וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו [מלשון המיימוני פ"י דמעשה הקרבנות] זה שחלק הכתוב לכתוב בכאן בעניין זה ובכאן בעניין זה מפני שהאפוי' כשחולקין אותה אנשי בית אב כל שיגיע לו חלקו אפילו כזית פת הרי הוא ראוי לו שהרי אוכלו מיד לכך לא הוצרך לפרש בה חלוקה אבל הסלת אם יחלקו אותה ביניהם לכל אנשי בית אב שמקריבין באותו היום נמצא מגיע לזה מלא כפו סלת או פחות שאינו ראוי ללוש אותו או לאפותו לפיכך היה עולה על הדעת שיחלקו מנחה כנגד מנחה לכך הוצרך לפרש בה לכל בני אהרן תהיה לכל אנשי בית אב של אותו היום איש כאחיו מכאן אמרו חכמים בפי' אלו מנחות נקמצות (מנחות דף ע"ג) שאין חולקין מנחה כנגד מנחה אפי' מעשה מחבת כנגד מעשה מחבת או סלתח כנגד סלת אלא כל אחת ואחת חולקין שיריה בפני עצמה וכן אין חולקין עוף כנגד עוף ולא חטאת כנגד חטאת ולא חזה ושוק כנגד חזה ושוק אלא כל חלק וחלק חולקין אותו ביניהן בשוה [בת"כ פ' אמור פ"ג ומביאה בפרק טבול יום (זבחים דף ק"ב)] בבעל מום נאמר לחם אלהיך מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל אבל אשה אין חולקין לה בקדשי המקדש שנאמר איש כאחיו וכן קטן אינו חולק אפי' בקדשים קלים כדתניא בפרק אלו מנחות נקמצות (מנחות דף ע"ג) אע"פ שמותר להאכילן אפי' בקדש הקדשים [בפ"ק דיומא דף י"ד ויי"ז ובת"כ ולקמן בע"א מביאו] וכהן גדול נוטל שלא בחלוקה כל מה שירצה:

מצות עשה קפו

מצוות עשה לעשות (א) כל המנחות כמצותן הכתובה בתורה ותחלה נבאר מה שאמרה תורה כי ביום שמתחנך כהן הדיוט לעבודה וכ"ג לעולם בין נעשה כ"ג בריבוי בגדים או בשמן המשחה שיביאו עשירית האיפה למנחת מחבת של כהן הדיוט נקראת מנחת חינוך ושל כ"ג נקראת מנחת חביתים וכן כתוב בפי' צו זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו להי' ביום המשח אותו עשירית האיפה סלת מנחה תמיד מחציתה בבקר ומחציתה בערב על מחבת בשמן תעשה מורבכת תביאנה תפיני מנחת פתים תקריב ריח ניחוח להי' והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה חק עולם להי' כליל תקטר. ותניא בת"כ [שם פ"ג] ומביאה במנחות [דף נ"א] יכול יהו אהרן ובניו מביאין קרבן אחד ת"ל ובניו אשר יקריבו סמך קרבן אצל אהרן וסמך קרבן אצל בניו ללמדך שאהרן מביא לעצמו ובניו לעצמן ובניו אלו כהנים הדיוטים או אינו אלא כהנים גדולים כשהוא אומר והכהן המשיח תחתיו מבניו הרי כהן גדול אמור הא מה אני מקיים ובניו אלו כהנים הדיוטים ביום שמתחנכין לעבודה [שם בת"כ] אחד כהן הדיוט ואחד כ"ג שעבדו עד שלא הביאו

עשירית האיפה עבודתן כשרה [שם] ביום המשח אין כ"ג נמשח אלא ביום ומיום שנמשח מביא עשירית האיפה לעולם שני' מנחת תמיד [שם] סלת האמור כאן הוא מן החטים כמו שאמור במקום אחר סלת חטים תעשה אותם [בסוטה דף י"ד וט"ו] וכן כל המנחות באות מסלת חטין חוץ ממנחת סוטה ומנחת העומר שהן באות מן השעורים [שם בת"כ] מנחה הרי הוא ככל המנחות ללבונה תמיד אף בשבת אף בטומאה [שם] מחציתה ולא אמר מחצית שאילו אמר מחצית הייתי אומר מביא חצי עשרון בבקר וחצי עשרון בערב עכשיו שנאמר מחציתה למדנו שמעשרון שלם הוא חוצה אותה [שם פ"ד] על מחבת לימד שטעונה כלי בשמן הוסיף לה שמן פירש יותר ממנחת נדבה ונעשית משלשה לוגין לעשרון בנסכי כבש שכתוב בו רביעית ההין [שם] מורבכת תביאנה מלמד שנעשית ברותחין כל צרכה תופיני תאפה נא רבי אומר תאפנה רבה כלו' אפיות הרבה אחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה במחבת מנחת פתים מלמד שכופל אחת לשנים ומבדיל וכן המסקנא בפרק ואלו מנחות נקמצות [דף ע"ה] ושנינו עוד שם [בדף ע"ו] כל המנחות באות עשר חלות חוץ מלחם הפנים וחביתי כ"ג שהן באות י"ב חלות בג"ש חוקה חוקה מלחם הפנים [בת"כ דלעיל פ"ה] המשיח אין לי אלא משיח מרובה בגדים מניין ת"ל הכהן יכול שאני מרבה אף משוח מלחמה ת"ל תחתיו מבניו את שבנו עומד תחתיו יצא משוח מלחמה שאין בנו עומד תחתיו שנא' שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו אשר יבא אל אהל מועד לשרת בקדש את שבא אל אהל מועד לשרת בקדש בנו עומד תחתיו יצא משוח מלחמה שאינו בא אל אהל מועד לשרת בקדש, ומרבינן בברייתי' דיומא [דף ה'] שאפי' נמשח יום אחד או נתרבה יום אחד דין כ"ג נוהג בו מבניו יעשה אותה מלמד שיהא הבן קודם לכל אדם יכול אע"פ שאינו ממלא מקומו של אביו ת"ל אשר ימלא את ידו בזמן שהוא ממלא את מקומו הוא קודם לכל אדם אינו ממלא מקומו של אביו יבא אחר וישמש תחתיו ע"כ הברייי' [בת"כ דלעיל] במנחת חביתין כופל אותה לשנים ומבדיל מפני שצריך להקריבה לחצאין עם חצאי קומץ לבונה [כמבואר בפי' התכלת דף נ"ו ונ"א] אבל במנחת טנוך הרי היא כשאר מנחת כהנים שכופל אחד לשנים ושנים לארבעה ואינו מבדיל [כמבואר במנחות דף ע"ה] לפי שאינן נקמצות ואינו חוצה אלא מקריבה כולה כאחת עם קומץ לבונה מעשה מנחה זו עם מעשה כל המנחות שנבאר מצות עשה אחת היא. אבל המצוה שיביאנה כ"ג תמיד בכל יום כל ימיו יתבאר בהל' התמידין [לקמן מ"ע קצ"ד] מצות עשה בפני עצמה ולא דרשנו כל סדר הפרשה במצוה זו אלא כדי לבאר מעשה המנחה:

והא לך מעשה מנחת הסלת שנא' בפ' ויקרא

ונפש כי תקריב קרבן מנחה להי׳ סלת יהי׳ קרבנו ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה והביאה אל בני אהרן הכהנים וקמץ משם מלא קומצו מסלתה ומשמנה על כל לבונתה והקטיר הכהן אזכרתה המזבחה אשה ריח ניחוח להי׳ והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו קדש קדשים מאשי ה׳ [מפי׳ רש״י שם כל הסוגיא ע״ס] פירוש לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקב״ה מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו כדדרשי׳ במנחות [דף י׳]. [במנחות דף ק״ד] סלת יהיה קרבנו האומר הרי עלי מנחה סתם מביא מנחת סלת שהיא ראשונה לכל המנחות ונקמצת כמו שהיא סלת כמו שמפורש בעניין ושאר מנחות הנזכרות בפרשה כולן באות אפויות קודם קמיצה חוץ מזו לכך קרויה מנחת סלת [בפ״ב מדות דפ״ט] ואין מנחה פחותה מעשרון שני׳ עשרון סלת למנחה ויצק עליה שמן יש במשמעות המקרא שאין כאן אלא יציקה בלא בלילה על הסלת שהיא תחילי׳ בכלי׳ ובמנחת מחבת כתיב סלת בלולה בשמן ויצקת עליה שמן ועדיין משמע שהסלת קדם בכלי ובמנחת מרחשת כתוב סלת בשמן תעשה יש במשמע השמן תחילה בכלי והסלת עליה ואין כאן לא יציקה ולא בלילה וכולן למדות זו מזו בג״ש קרבן קרבן לשלש מתנות שמן חוץ ממנחת מאפה שמעטו הכתוב כאשר תבאר [לקמן], וכן שנינו במנחות [דע״ד וע״ה] כל המנחות הנעשות בכלי טעונות ג׳ מתנות שמן יציקה ובלילה ומתן שמן בכלי קודם לעשייתן ומפרש בגמרא נעשות בכלי למעוטי מאי א״ר פפא למעוטי מנחת מאפה, לפיכך כך הסדר במנחת סלת נותן שמן בכלי שרת ואח״כ נותן עליו את הסלת ואח״כ נותן שמן אחר על הסלת וכולל הסלת בו ואח״כ יוצק לתוכו שאר השמן וכל ג׳ מתנות אלו אינן אלא לוג לעשרון, ושנינו בפרק שתי מדות (מנחות דף פ״ח) ראב״י אומר אפי׳ מנחה של ששים עשרון אין לה אלא לוג שמן שני׳ למנחה ולוג שמן ומשנתו קב ונקי [כדאיתא ביבמות דף מ״ט], [בת״כ שם פ״י] ותניא ויצק עליה שמן על כולה ונתן עליה לבונה על מקצתה מניח עליה קומץ לבונה לצד אחד ומה ראית לומר כן שאין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט, ד״א שמן על כולה מפני שהוא נבלל עמה ונקמץ עמה ולבונה על מקצתה שאינה לא נבללת עמה ולא נקמצת עמה שני׳ על כל לבונתה שלאחר שקמץ מלקט הלבונה כולה מעליה ומקטירה [כדאי׳ בסוטה דף י״ד] [בת״כ דלעיל ודמנחות] ויצק ונתן והביאה מלמד שיציקה ובלילה כשרין בזר, הכהנים וקמץ מקמיצה ואילך מצות כהונה [בת״כ ובמנחות דף ח׳ ובזבחים דף כ״ג ומה שכתב שי״א אמה מקום דריסה במדות וביומא דף ט״ז] וקמץ משם ממקום שרגלי הזר עומדות ללמדך שהקמיצה כשרה בכל מקום בעזרה אף באחד עשרה אמה של מקום דריסת רגלי ישראל, [שם בת״כ]. מלא קומצו יכול מבורץ מבצבץ ויוצא לכל צד ת״ל במקום

אחר והרים ממנו בקומצו אין לך כשר אלא מה שבתוך הקומץ אי בקומצו יכול חסר ת"ל מלא קומצו הא כיצד חופה שלש אצבעותיו על פס ידו וקומץ ובמחבת ובמרחשת מוחק בגודלו מלמעלה ובאצבעו קטנה מלמטה וזו היא אחת מעבודות קשות שבמקדש כדאי' במנחות [דף י"א], בת"כ [דלעיל] על כל לבונתה לבד כל הלבונה יהא הקומץ מלא לבונתה והקטיר אף לבונה בהקטרה מלא קומצו מסלתה ומשמנה [שם ובמנחות דף ו'] הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט של לבונה פסול, את אזכרתה הקומץ העולה לגבוה הוא וזכרון המנחה שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח, [שם כתיב פ' י"א] לאהרן ולבניו כ"ג נוטל חלק בראש שלא במחלוקת והדיוטות במחלוקת. קדש קדשים הוא לה' מאישי ה' אין להם חלק בה אלא לאחר מתנות האישים [שם ומבואר בסוטה דף ט"ו]:

והא לך מעשה מנחת מחבת ומרחשת השוות למנחת סלת לעניין מתנות שמן כאשר ביארנו שנאמר

ואם מנחה על המחבת קרבנך סלת בלולה בשמן מצה תהי' פתות אותה פתים ויצקת עליה שמן מנחה היא, ואם מנחת מרחשת קרבנך סלת בשמן תעשה [מפי' רש"י ות"כ פ' ויקרא י"ב כל הסוגיא ע"ס] פירוש ואם מנחה על המחבת שאמר הרי על מנחת מחבת [כב"ה וכר' חנינא במנחות דס"ג] וכלי הוא שהי' במקדש שאופין בו מנחה זו על האור בשמן והכלי אינו עמוק אלא צף מעשה המנחה שבתוכו כולן קשין לפי שמתוך שהיא צפה האור שורף את השמן, סלת בלולה בשמן [כחכמים במנחות דף ע"ד וע"ה] מלמד שבוללן בעודן סלת, פתות אותה פתים [שם דף ע"ה] לרבות כל המנחות הנאפות קודם קמיצה לפתיתה. ויצקת עליה שמן [שם] לרבות כל המנחות שטעונות שמן ליציקה יכול אף מנחת מאפה ת"ל עליה אוציא את החלות ולא אוציא את הרקיקין ת"ל היא. [ג"כ כרי חנינא דלעיל] ומרחשת כלי הוא שהי' במקדש ועמוק ומתוך שהמרחשת עמוקה שמנה צבור ואין האור שורפו לפיכך מעשה מנחה העשויין בתוכה רוחשין, כל דבר רך ע"י משקה נראה כרוחש ומנענע, [כחכמים דלעיל] במחבת ומרחשת נותן שמן בכלי תחילה ואח"כ נותן עליו את הסלת ונותן על המלח שמן אחר ובוללה ואח"כ לשה בפושרין ואופה אותה במחבת או במרחשת כמו שנדר ופותת אותה פתים ויוצק עליה שמן ונותן עליה לבונה ולאחר שהגישה הכהן בקרן מערבית דרומית כמו שיתבאר מסלק את כל לבונתה לצד אחד וקומץ ממקום שנתרבה שמנה שנאמר מסלתה ומשמנה ונותן הקומץ בכלי שרת וחוזר ומלקט כל לבונתה ונותנה על הקומץ שבכלי ומעלה אותו ע"ג המזבח ומולחו ונותן מן הכלי ע"ג האישים כדמפרש בסוטה [דף י"ד], וכן בכל המנחות

הנקמצות, ואם מנחת כהנים היא אינו קומץ אלא נותן מלח על כולה ומשליך הכל ע"ג האישים כדאי' [במנחות דף נ"א]:

והא לך מעשה מנחה מאפה תנור שנאמר

וכי תקריב קרבן מנחה מאפה תנור סלת חלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן ומפרש במנחות [דס"ג] שהאומר הרי עלי מנחה מאפה תנור לימד הכתוב שיביא חלות או רקיקין החלות בלולות והרקיקין משוחים ונחלקו שם [במנחות דף ע"ה] במשיחתן יש אומר מושחן וחוזר ומושחן עד שכלה כל השמן שבלוג שכל המנחות טעונות לוג ויש אומר מושחן כמין כ"י ושאר השמן נאכל בפני עצמו לכהנים ושנינו עוד במנחות [דף ע"ו והרקיקים באין עשר עשר כת"ק דר"ש בפ' כל המנחות באות מצה (מנחות דף ס"ג) וכדפסק רב בפרק שם דף נ"ט] כל המנחות האפויות קודם קמיצתן ונקמצות ע"י פתיתה כולן באות עשר עשר חלות והאמור בה רקיקין מלשון פתות אותה פתים דורש בפ' ואלו מנחות [דף ע"ה] שהמנחות האפויות כופל החלה לשנים ושנים לארבעה ומבדיל ואם היא מנחת כהנים אינו מבדיל לפי שאינה נקמצת ועוד מסיק בסוף המשנה [שם] וכולן פותתן כזתים [בגמרא שם] ולתנא דבי ר' אלעזר מחזירן לסילתן שנינו במנחות [דף י"ח וי"ט כל הסוגיא] לא יצק כהן אלא זר כשרה אבל יציקה מעכבת שהרי נאמרה במנחת הסלת ונשנה במנחת מחבת ולא בלל כלל כשרה שאע"פ ששנה הכתוב בנשיאים י"ב פעמים מ"מ הואיל ולא כתב בשום מקום ובללת כמו שכתוב ויצקת אינה מעכבת ואומר שם ר' זירא דלכל הפחות ראוי לבילה צריך שכל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת בו כגון האומר הרי עלי מנחה ששים ואחד עשרון בכלי אחד ששים נבללין בכלי אחד בלוג אחד ששים ואחד אין נבללין בכלי אחד בלוג אחד לכך בילה מעכבת בו ויביא ששים בכלי אחד בלוג אחד והשאר בכלי אחר וכן לא פתת ולא הגיש אלא כדי קמיצה ולא משח כלל את הרקיקין כשרה לא נאמרו כל הדברים אלא למצוה ואין קומצין עד אחר הגשה שנא' והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה להי' והקריבה אל הכהן והגישה אל המזבח והרים הכהן מן המנחה את אזכרתה והקטיר המזבח אשה ריח ניחח להי' והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו קדש קדשים מאישי ה' ובפרשת צו כתב וזאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן לפני ה' אל פני המזבח והרים ממנו בקומצו מסלת המנחה ומשמנה ואת כל הלבונה אשר על המנחה והקטיר המזבח ריח ניחח אזכרתה להי' והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו מצות תאכל במקום קדש בחצר אהל מועד יאכלוה לא תאפה חמץ חלקם נתתי אותה מאישי קדש קדשים הוא כחטאת וכאשם כל זכר מבני אהרן יאכלנה חק עולם לדורותיכם מאישי ה' כל אשר יגע בהם

יקדש זאת תורת המנחה [כל פירוש הפרשה עיין שם מפירש"י ות"כ שם פ"ב ופ"ג] תורה אחת לכולן להטעינן שמן ולבונה האמור בעניין שיכול אין לי שטעונה שמן ולבונה אלא מנחת ישראל שהיא נקמצת מנחת כהנים שהיא כליל מניין ת"ל זאת תורת. והגשה היא הגשה בקרן דרומית מערבית [מבואר בפ' ה' מביא דף י"ד ובפ' קדשי קדשים (זבחים דף ס"ג) ובפ' הקומץ רבה די"ט] לפני ה' הוא מערב שהוא לצד אהל מועד אל פני המזבח הוא הדרום שהוא פניו של מזבח שהכבש נתון לאותו רוח בקומצו שלא יעשה מדה לקומץ [ביומא דמ"ז] מסלת המנחה ומשמנה שיקמוץ ממקום שנתרבה שמנה [במס' סוטה דף י"ד] ואת כל הלבונה אשר על המנחה והקטיר שמלקט את לבונתה לאחר קמיצתה ומקטיר ולפי שלא פי' עניין זה אלא באחת המנחות בויקרא הוצרך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות כמשפטן. במקום קדוש ואי זהו בחצר אהל מועד דורש בתמורה [דף כ"ג] ובמנחות [דף כ"א] כתוב יאכלו וכתוב יאכלוה דמשמע לבדה יאכלו בא ללמד שאם היא מועטת אוכלין עמה חולין ותרומה כדי שתהא נאכלת על השבע יאכלוה שאם היתה מרובה אין אוכלין עמה חולין ותרומה כדי שלא תהא נאכלת אכילה גסה לא תאפה חמץ חלקם אף השירים אסורין בחימוץ [בפ' כל המנחות דף כ"ה, במנחות דף ב' והסוגיא בתוס' שם] כחטאת וכאשם מנחת חוטא הרי היא כחטאת לפיכך קמצה שלא לשמה פסולה. מנחת נדבה הרי היא כשלמים לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה והא דכתב כאשם לפי שאינה כחטאת אבל מאשם אינו יכול ללמוד שזה למד מן הלמד כדמוכח בפרק ואיזהו מקומן [דף נ', בפ' טבול יום (זבחים דף ק"ב)] כל זכר אפי' בעל מום למה נאמר אם לאכילה הרי כבר אמור לחם אלהיך מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל אלא לרבות בעלי מומין למחלוקת [בת"כ דלעיל] כל אשר יגע וגו' קדשים או חולין שיגיעו בה ויבלעו ממנה נקדשו להיות כמוה שאם פסולה יפסלו ואם כשרה היא יאכלו כחומר המנחה שנינו במשנת כל המנחות באות מצה [דף ס' וס"א] שכל המנחות הקריבות לגבי המזבח טעונות הגשה ואין טעונות תנופה חוץ מנחת סוטה ומנחת העומר ששניהם טעונות תנופה והגשה [שם דף נ"ט] כל המנחות הקרבות לגבי המזבח טעונות שמן ולבונה חוץ ממנחת קנאות ומנחת חוטא כאשר נתבאר בספר מל"ת [ס"ל פ"ז ושכ"ח]. חמש מיני מנחות הבאות בנדר ובנדבה הם מנחת סלת מנחת מחבת מנחת מרחשת מנחת מאפה חלות מנחת מאפה רקיקין יש לו להתנדב ולנדור מהם כל מה שירצה אפי' אלף עשרון [ממשמעות הברייתי' פ"ז דמנחות ע"ש בתוס' וכן בתוספתא שם פ"ח] אבל המנחות הבאות חובה כגון מנחת העומר ומנחת קנאות ומנחת חוטא ומנחת חינוך וחביתין כל אחת מהן עשרון אחד לא פחות ולא יותר [בת"כ פרשת ויקרא

פרק ט' וכן משמע במנחות דף ק"ו] מתנדב אדם או נודר יין בפני עצמו או שמן בפני עצמו או לבונה בפני עצמה או עצים למערבה מפני שהן כקרבן שנא' ולקרבן העצים עולה ושלמים באים בשותפות כאשר ביארנו למעלה [מ"ע קפ"ג] אבל במנחה אין ריבוי ואינה באה בשותפות [כדאי' בת"כ דלעיל פ"י ובמנחות דף ק"ד] מה בין נדר שאמר הרי עלי לנדבה שאמר הרי זו שבנדר אם נאבד או נגנב חייב באחריותו אבל בנדבה פטור כמו ששנינו במסכת קינין [דף כ"ב] בנדרים ובנדבות אינו צריך להוציא בשפתיו אלא אם גמר בלבו ולא הוציא בשפתיו כלו' חייב כיצד גמר בלבו שזו עולה או שיביא עולה הר"ז חייב להביא שנא' כל נדיב לב יביאה את תרומה ה' בנדיבות הלב יתחייב להביא וכן כל כיוצא בהן מנדרי קדשים ונדבותם כדאי' בשבועות [דף כ"ו] ולעניין שבועות אינו כן שנאמר לכל אשר יבטה שנינו במנחות [דף ק"י] נאמר בבהמה ריח ניחוח ונאמר בעוף ריח ניחוח ונאמר במנחה ריח ניחוח ללמדך שאחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים:

מצות עשה קפז

מצות עשה שיביא (א) אדם ברגל שפגע בו תחילה כל מה שהוא חייב בין מנדרים ונדבות בין מדברים אחרים כמו שדורש בירושלמי דר"ה [פ"ק] ובת"כ [פ' אמור פ' ט"ו] ממקרא שנא' בפ' ראה ובאת שמה והבאת שמה עולותיכם וזבחיכם ואת מעשרותיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבותיכם ובכורות בקרכם וצאנכם ואכלתם שם לפני ה' אלהיכם ושמחתם איזהו זמן שמחה ברגל ועל זה אומר ובאת שמה כלו' כשתבא שם לרגל תביא כל מה שאתה חייב וכן ראיתיה בספרי [פרשה ראה] ואמר רבא בר"ה [דף ו'] שאם הגיע הרגל ולא הביא הרי זה בטל מצות עשה ואם עברו עליו שלש רגלים עובר על לא תאחר בכל יום כאשר נתבאר בסמל"ת [ל"ת של"א]:

מצות עשה קפח

[**ראה מצוה קפט**]:

מצות עשה קפט

מצוות קפח, קפט: מצות עשה להקריב (א) כל הקרבנות בבית הבחירה שנ' בפרשת ראה והי' המקום אשר יבחר ה' אלהיכם לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולותיכם וזבחיכם מעשרותיכם ותרומת ידכם וכל מבחר נדריכם אשר תדרו להי' וגו' ושם תעשה את כל אשר אנכי מצוך וכן מצות עשה שהקרבנות שנתחייב אדם בחוצה לארץ והתמורות וולדות קדשים שיביאם להקריבם בבית הבחירה שנ' רק קדשך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה' ודרשי' בבכורות [דף

י"ז] ובתמורה [דף י"ד] רק קדשך אלו התמורו' אשר יהיו לך אלו הוולדות ונדריך בכולן אני קורא בהן תשא ובאת ובתמורה שנינו [דף כ"א] שכל הקדשים הם באין מחוצה לארץ לארץ חוץ מן המעשר והבכור תניא בספרי [פ' ראה] ונדריך תשא ובאת במה הכתוב מדבר אם בקדשי' הרי כבר אמור הא אינו מדבר אלא בקדשי חוצה לארץ תשא ובאת שחייב בטפול הבאה עד שיביאם לבית הבחירה:

מצות עשה קצ

הלכות תמידין

כתוב (א) בפ' פנחס צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי תשמרו להקריב לי במועדו ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו להי' כבשים בני שנה תמימים שנים ליום עולה תמיד את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים ועשירית האפה סלת למנחה בלולה בשמן כתית רביעית ההין עולת תמיד העשויי' בהר סיני לריח ניחוח אשה להי' ונסכו רביעית ההין לכבש האחד בקדש הסך נסך שכר להי' ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר וכנסכו תעשה אשה ריח ניחוח להי' [ומפירש"י וספרי שם] ואמרת להם אזהרה לב"ד. את קרבני זה הדם. לחמי אלו האימורים. וכן הוא אומר והקטיר הכהן המזבח לחם אשה תשמרו שיהו הכהנים לווים וישראלים עומדין על גביו מכאן למדו [בפרק בתרא דתענית דכ"ח] ותיקנו מעמדות. במועדו ואפי' בשבת ואפי' בטומאה איברין של תמיד דוחין את הטומאה ואין דוחין את השבת שאע"פ שבשאר ימות השבוע האיברין ואימורין שלא נתאכלו מהפכין בהם כל הלילה עד הבקר [כדאיתא בתמורה דף י"ד] שנא' היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר איברי תמיד של ערב שבת אין מקטירין אותן אלא ביום שהתמיד תחילתו דוחה שבת וסופו אינו דוחה שבת כך אמר רבה אליבא דרב הונא ביומא [דף מ"ו] ורב חסדא חולק ואומר כי אף סופו דוחה שבת אמנם בלא משלה בהם האור מבע"י הכל מודים שאינן דוחין שבת כדאמרינן [בפסחים דף נ"ט ופ"ג] ולא עולת חול בשבת ולא עולת חול ביי"ט. ורבי' יצחק פי' [בתוס' דף מ"ו דלעיל] דבמערכה דבין הערבים שהוקטרו עליה הכל מודים שדוחה את השבת ומהפכין בהן כל הלילה לא נחלקו אלא לעשות להם לשחר בשבת מערכה שנייה, [היינו כר' עקיבא בשבת דף קי"ד] חלבי שבת קרבין בלילי י"ט שחל להיות במ"ש אבל אין קרבין בלילי יה"כ שנאמ' עולת שבת בשבתו ולא בשבתות אחרות ולא עולת חול ביי"ט [בפסחים דף נ"ט] וי"ט שחל להיות בשבת מקטירין חלבי הפסחים בלילי י"ט מפני שהן כחלבי שבת. שנים ליום דרשינן בתמיד [דף ל"א] שנים ליום נגד היום שהרי לפשוטו לא הוצרך שזה הייתי יודע

מהכבש א' תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים אלא שנים ליום כנגד היום נגד השמש מכאן אמרו תמיד של שחר היה נשחט על קרן צפונית מערבית על טבעת שנייה ושל בין הערבים שהשמש במערב היה נשחט על קרן צפונית מזרחית על טבעת שנייה שלא אפילו כותלי ההיכל והאולם [מפירש"י וספרי דלעיל] את הכבש האחד אע"פ שכבר נאמר בפ' ואתה תצוה וזה אשר תעשה היא היתה אזהרה למילואין וכאן צוה לדורות. העשויה בהר סיני להטעינה כלי כעולת הר סיני אותה שנקרבה לפני מתן תורה שכתוב בה וישם באגנות. הסך על המזבח נסך שכר יין המשכר פרט ליין מגיתו. [ביומא דף כ"ה] תמיד של שחר זמן שחיטתו משיאירו פני המזרח ומושך זמנו עד ד' שעות ביום [בברכות דף כ"ו] ותמיד של בין הערבים מכי ינטו צללי ערב והוא משש שעות ומחצה ולמעלה עד סוף היום והיו רגילין בכל יום לשוחטו בח' שעות ומחצה וקרב בתשעה ומחצה כדאי' [בפסחים דף נ"ח] ושם מפרש הטעם שיהא פנאי להקריב נדרים ונדבות קודם תמיד של בין הערבים ות"ר בפסחים [שם] מניין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר ת"ל וערך עליה העולה ואמר רבא העולה העולה ראשונה שנאמרה ראשונה בפרשת פנחס. ות"ר [שם] אין שוחטין שום קרבן אחר תמיד של בין הערבים דאמר מר [שם] והקטיר עליה חלבי השלמים עליה של מערכת השחר השלם כל הקרבנות כולן חוץ מקרבן פסח לבדו דאמר מר בזבחים [דף י"ב] ובתמיד [דף נ"ט] יאוחר דבר שנאמר בו בערב בין הערבים לדבר שלא נאמר בו אלא בין הערבים בלבד [שם דף נ"ח] לפיכך ערב פסח בין בחול בין בשבת היה תמיד נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמנה ומחצה כדי שיהא להם פנאי לשחוט את פסחיהן ואם חל ערב פסח להיות ערב שבת היו שוחטין אותו בשש שעות ומחצה בתחלת זמנו וקרב בשבע ומחצה כדי שיהא להם ריוח ביום כדי לצלות את פסחיהם קודם שיכנס השבת:

מצות עשה קצא

[**ראה מצוה קצב**]:

מצות עשה קצב

מצוות קצא, קצב: הזהירה (א) תורה להדליק אש בכל יום על המזבח וכן הזהירה תורה לעשות תרומת הדשן בכל יום שנא' בפ' צו זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר ואש המזבח תוקד בו ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן אשר תאכל האש את העולה על מזבח ושמו אצל המזבח ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר

וערך עליה העולה והקטיר עליה חלבי השלמים אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה. זאת תורת העולה דרשינן בזבחים [דף פ"ד] ריבה תורה אחת לכל העולים שאם עלו לא ירדו אע"פ שהן פסולין ולבד שיהא פיסולן אחר ששחטו ונתקדשו בקדושת כלי יכול אף הרובע והנרבע שהן פסולין בקדש לא ירדו ת"ל היא למעט, [מפירש"י ות"כ פ' צו פ"ב] מדו היא הכתנת ומה ת"ל מדו שתהא כמדתו. ותניא ביומא [דף י"ב] מה ת"ל ילבש להביא מצנפת ואבנט להרמה דברי ר' יהודא. על בשרו שלא יהא דבר חוצץ. והרים את הדשן שנינו בתמיד [דף כ"ו] מי שרוצה לתרום את המזבח משכים וטובל עד שלא יבא הממונה ולא כל העיתים שוות פעמים שהוא בא מקרות הגבר או סמוך לו בין מלפניו או מלאחריו והממונה בא והם פתחו לו אמר להם מי שטבל יבא ויפיס והפיסו וזכה מי שזכה. וביומא [דף כ"ז] תניא מי שזכה לתרום הדשן יזכה בסדור המערכה ובשני גזרי עצים [בפ"ק דתמיד] מי שזכה לתרום את המזבח הוא יתרום את המזבח אומר לו הזהר שלא תגע בכלי עד שתתקדש ידיך ורגליך מן הכיור והרי המחתה נתונה במקצוע בין כבש למזבח במערבו של כבש ואין אדם נכנס עמו ולא נר בידו אלא מהלך לאור המערכה לא היו רואין אותו ולא היו שומעין את קולו עד ששומעין את קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור והם אומרי' הגיע עת קידש ידיו ורגליו מן הכיור נטל מתחת הכסף עלה לראש המזבח ופנה הגחלים אילך ואילך וחתה מן המאוכלות הפנימיות וירד פירש רבי' חיים כ"ג אבי אמי דאאיברי העולה המאוכלין עומד שנאמר והרים את הדשן אשר תאכל האש את העולה וגו' ביומא [דף כ"ד] תניא נאמר כאן והרים ונאמר להלן והרים מה להלן בקומצו אף כאן בקומצו ופי' רבי' שלמה כלו' לא יפחות מאומד מלא הקומץ ואם רצה להוסיף יוסיף אבל אין לומר כמשמעו שיקמוץ רמץ גחלים רותחין בידו [בדף כ"ח דלעיל] לאחר שירד הגיע לרצפה והפך פניו לצפון הלך למזרחו של כבש כעשר אמות צבר את הגחלים על גבי הרצפה רחוק מן הכבש שלשה טפחים מקום שנותנין מוראת העוף ודישון מזבח הפנימי והמנורה [שם ריש פ"ב] ראוהו אחיו הכהנים שירד והם רצו ובאו ומהרו וקדשו ידיהם ורגליהם מן הכיור נטלו את המגרפות ואת הצינורות ועלו לראש המזבח והאברים והפדרין שלא נתאכלו מבערב מסנקין אותן לצידי המזבח אם אין הצדדין מחזיקין סודרין אותן בסובב או על גבי הכבש, [שם ועניין הפסכתר בפ"ה דף ל"ג ומביאו לקמן] החלו מעלין באפר על גבי תל דשן עגולה כתפוח שהיה על המזבח וגורפין מאותו התל בפסכתר והוא כלי גדול מחזיק לתך ומורידין אותו למטה וברגלים היו מניחין כל התל על המזבח מפני שהוא נוי למזבח ומעולם לא נתעצל כהן מלהוציא את הדשן. תניא בת"כ [פ"ב דלעיל] ומביאה ביומא [דף כ"ג] ופשט את בגדיו

ולבש בגדים אחרים מקיש בגדים שלובש להוציא את הדשן לבגדים שפשט מה להלן בגדי קדש אף כאן בגדי קדש א"כ מה ת"ל אחרים פחותים מן הראשונים [בתמיד דף כ"ט] החלו מעלין בגוזרין לסדר את המערכה כל העצי' כשרים למערכה חוץ משל זית ושל גפן אבל באלו היו רגילין בענפים של תאנים ושל אגוז ושל עץ שמן סידר המערכה גדולה מזרחה וחזיתה מזרחה כמין חלון פתוח למזרח מאי טעמא [בגמ' שם דף נ'] רב הונא ורב חסדא חד אמר כדי שתהא הרוח מנשב' בו וחד אמר שיהו מציתין את האליתין משם הם זנבות עצים קטנים וריוח היה בין הגזרין שהיו מציתין גם משם את האליתין. [בדף כ"ט] אח"כ בררו מדיר העצים עצי תאינה יפים לסדר המערכה שנייה של קטרת מכנגד קרן מערבית דרומית משוכה מן הקרן כלפי צפון ד"א ובה כמין ה' סאין גחלים ובשבת עושין בה כמין שמנת סאין גחלים מפני שעליה מקטירין בכל שבת שני בזיכי לבונה של לחם הפנים, [שם] האיברים והפדרים שלא נתאכלו מבערב מחזירין אותן למערכה הציתו שני מערכות באש וירדו ובאו ללשכת הגזית. אמרי' ביומא [דף כ"ו] שמצוה לעלות בשני גיזרין של עץ תמיד של שחר יתר על עצי המערכה שני ובער עליה הכהן עצים ואומר שם [דף ל"ג] שמערכה שנייה של קטרת קודמת לסידור שני גזרי עצים שעל המערכה הגדולה שני עליה ולא על חברתה מכלל דאיתא לחברתה וסידור שני גזרי עצים קודמין לדישון מזבח הפנימי שהואיל והתחיל במערכות גומר וכן מוסיפין שני גיזרין עם תמיד של בין הערבים שנאמר וערכו העצים על האש כך אומר שם רבי שמעון בן יוחי [בדף כ"ו דלעיל] שבתמיד של בין הערבים הכתוב מדבר שאם אינו עניין לתמיד של שחר שנאמר ובער עליה הכהן עצים תנהו עניין לתמיד של בין הערבים מעלין אותן שני כהנים כל אחד ואחד עץ יחידי בידו שנא' וערכו הרי כאן שנים אבל של שחר בכהן אחד שנ' ובער. והגיזורין פי' רבי שלמה שהם שני בקעיות עצים ארוכות כמידת רוחב המערכה ונותנו ממעל לעצי המערכה. עוד אומר שם ביומא [דף מ"ה] שיש בפרשה שלש יקידות למניין המערכות שהיתה עוד שם מערכה שלישית לקיום האש כך אומר ר' יוסי ונחלקו שם על עניין זה רבי מאיר אומר ארבע ורבי יהודא אומר שתים. נחזור לסדר משנת התמיד [בפ"ג דף ל'] אמר להם הממונה בואו והפיסו מי שוחט ומי זורק כו' ומפ' בירושלמי נשמיענו מן הדין מי שזכה בכף אומר לזה שעל ימינו זכה עמי במחתה וכן בכאן מי שזכה בשחיטת התמיד י"ב אחיו הכהנים העומדים על ימינו נמשכין עמו כיצד השני שהוא עומד על ימינו הוא מקבל את דם התמיד והוא זורק והשלישי הסמוך לשני מדשן מזבח הפנימי והרביעי שבצדו מדשן המנורה ומטיב את הנרות והחמשי מעלה ראש התמיד ורגלו לכבש הששי מעלה שתי הידי' והשביעי מעלה העוקץ והרגל

והשמיני מעלה החזה והגרה והט' מעלה שתי הדפנות והעשירי מעלה הקרביים והי"א מעלה סלת הנסכים והשני' עשר מעלה החביתין והי"ג מעלה היין של נסכים והפיסו וזכה מי שזכה, [דף ל' דלעיל] אמר להם צאו וראו אם הגיע זמן שחיטה שהיה אחד צופה על הגג להגיד כשיאיר המזרח עד שיכולין לראות חברון משם ומפ' בירושלמי [דיומא] שכדי להזכיר זכות אבות מזכירין חברון. [בדף ל' דלעיל] אח"כ אמר להם צאו והביאו טלה מלשכת טלאים והרי לשכת טלאים היתה במקצוע צפונית מערבית של בית המוקד וארבע לשכות היו שם אחת לשכת הטלאים ואחת לשכת החותמות וחותמות אלו ביארנו עניינם במצות הנסכים [סי' קפ"ג] ואחת לשכת בית המוקד ואחת לשכה שעושין בה לחם הפנים ולמעלה בבניין הבית במדות [בפ"ק דף ל"ד ובפ"ק דיומא דף ט"ו רמי להו אהדדי ומשני] אינם מבוארים כמו בכאן בשבת [דף י"ט] פי' רבינו שלמה שבבית המוקד גדול הי' אש לחמם רגלי הכהני' מפני שהיו הולכין יחפים ע"ג הרצפה ובלשכת בית המוקד קטן יש לפרש שהי' שם אש להביא משם אש למערכה כשהיתה כבויה על ידי גשמים או ע"י דבר אחר. שנינו בפ' אין בערכין [דף י"ג] אין פוחתין מששה טלאי' המבוקרין בלשכת הטלאים ארבעה ימים קודם שחיטה כמו שדרש שם שהתמיד טעון ביקור ארבעה ימים קודם שחיטתו [כדף ל' דלעיל] נכנסו ללשכת הכלים והוציאו משם כל כלי שרת הצריכין להם והשקו את התמיד מים בכוס של זהב כדי שיהא נוח להפשיט עורו אע"פ שמבוקי' מבערב מבקרין אותו לאור האבוקות [שם] מי שזכה בשחיטת התמיד מושכו לבית המטבחיים שהי' בצפון המזבח מי שזכו באיבריו הולכין אחריו ובית המטבחיים היה לצפונו של מזבח ועליו הי' שמנה עמודים ננסין ורביעין של ארז על גביהן ואונקליות של ברזל קבועין בהן לתלות בהן כשהן מפשיטין על השלחנות [שם] ושוהין שם עד שפותחין שער ההיכל הגדול ובשעת פתיחת השער שוחטין את התמיד [שם] ואח"כ נכנסין להיכל שני הכהנים האחד שזכה בדישון המזבח הפנימי והשני שזכה בדישון המנורה והמדשן את המזבח מדשנו בשעה שהשוחט שוחט את התמיד ואחר כך זורק את הדם זה שקבל ואחר שזורקין את הדם מטיב זה שבהיכל חמש נרות ויוצאין שניהם מן ההיכל אליבא דרבנן דאבא שאול בפ"ק דיומא [דף י"ד] ובפ"ג [דף ל"ד] מעמיד סתם משנה כמותן אע"פ שיכול להעמידה כאבא שאול ולאביי דמסדר מערכה משמיה דגמ' אליבא דאבא שאול בפ"ג דיומא [דף ל"ג] אומר הטבת חמש נרות קודם לדם התמיד ואחר כך הטבת שתי נרות ואחר כך הקטרת [בריש פ"ד דתמיד ד"ל והטעם שכתב בגמרא שם דף ל"א] לא היו כופתין את הטלה מפני חוקי המינין אלא מעקידין אותו עקדת יד ורגל כיצחק בן אברהם ומי שזכו באיבריו אוחזין בו כך היתה

עקידתו ראשו לדרום ופניו למערב והשוחט עומד במזרח פניו למערב. אחר הטבת חמש נרות מפשיטין ומנתחין בבית המטבחים וכל אחד מעלה אבר שזכה בו לכבש [שם דף ל"א] ונותנין האיברים מחצי הכבש ולמטה במערבו מלחום וירדו ובאו להם ללשכת הגזית לקרוא את שמע [שם ריש פ"ה דף ל"ב] אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והיא אהבה רבה או יוצר אור כך מפרש בברכות [דף י"א] והם ברכו וקראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמע אמת ויציב רצה ושים שלום ובשבת מוסיפין ברכה אחת והיא [שם דף י"ב] שיאמרו אנשי משמר היוצא לאנשי משמר הנכנס מי ששיכן שמו בבית הזה ישכן ביניכם אהבה ואחוה ושלום וריעות [בדף ל"ב דלעיל] ואחר כך אומר הממונה לכל אנשי בית אב של אותו היום חדשים לקטרת שלא הקטירו מעולם באו והפיסו מי שזכה בכף אומר לזה שעל ימינו זכה עמי במחתה כדאי בירו' [פ"ב דיומא] ואחר כך אומר להם הממונה [בדף ל"ב דלעיל] חדשים וגם ישנים בואו והפיסו מי מעלה איברים מן הכבש למזבח אחר שהפיסו וזכה מי שזכה שאר הכהני' מוסרין אותן לחזני' ומפשיטין אותן את בגדי הקדש ולא היו מניחין עליהם אלא המכנסיים בלבד עד שלובשין בגדי חול וחוזרין ופושטין את המכנסיים של קדש כך מפרש לה רב ששת בפ' שני [דף כ"ד] ומחזירין החזנים את הכלים לחלונות שהיו שם וכתוב עליהן מבחוץ שם הכלים שבתוכם [בדף ל"ב דלעיל] מי שזכה בקטרת היה נוטל את הכף והכף דומה לתרקב של זהב מחזיק שלשה קבין והבזך בתוכו מלא וגדוש וכסוי הי' לו מלמעלה [שם דף ל"ג] מי שזכה במחתה נוטל מחתת הכסף ועולה לראש המזבח החיצון ופינה הגחלים אילך ואילך וחתה מן הגחלים המאוכלות הפנימיות וירד ועירן לתוך של זהב נתפזר ממנה כקב גחלים הי' מכבדן לאמת המים שבעזרה ובשבת היו כופין עליהם פסכתר ופסכתר הי' כלי גדול מחזיק לתך ושתי שרשרות היו בה אחת שהוא מושך בה ויורד ואחת שאוחז בה מלמעלה בשביל שלא תתגלגל ושלשה דברים היתה משמשת כופין אותה על גבי גחלי' ועל גבי השרץ בשבת ומורידין בה את הדשן מעל גבי המזבח [שם] הגיעו בין האולם ולמזבח נטל אחד את המגרפה וזורקה בין האולם ולמזבח אין אדם שומע קול חבירו בירושלם מקול המגריפה ושלשה דברים היתה משמשת כהן שהיה שומע קולה יודע שאחיו הכהנים נכנסין להשתחוות והוא רץ ובא בן לוי שהיה שומע את קולה יודע שאחיו הלוי' נכנסין לדבר בשיר והוא רץ ובא וראש המעמד כשהיה שומע קולה הי' מעמיד את הטמאים בשערי המזרח מפ' בפרק כיצד צולין (פסחים דף פ"ב) מפני החשד שידעו הכל שעדיין לא הביאו כפרתן [שם ריש פ"ו דתמיד] החלו עולין במעלות האולם מי שזכה בדישון מזבח הפנימי והמנורה היו מקדימין לפניהם

מי שזכה בדישון מזבח הפנימי נכנס ונטל את הכלי שבו הדישון והשתחוה ויצא מי שזכה בדישון המנורה נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקים מדשן את המזרחי ומניח את המערבי דולק שממנה היה מדליק את המנורה בין הערבים כדדרשינן בת"כ [פרשת אמור ספי"ז] ובמסכת שבת [דף כ"ב וכן במנחות דף פ"ו] להעלות נר תמיד שיהא נר מערבי תדיר שממנה יהא מתחיל ובה יהא מסיים ומשנה זו כמאן דאמר [בפרק שתי הלחם דף צ"ח] קני מנורה מערב ומזרח היו מונחים מצא מערבי שכבה מדשנו ומדליקו ממזבח העולה נטל הכלי שבו דישון המנורה וכוז הי' שמו ממעלה השנייה והשתחוה ויצא [בדף ל"ג דלעיל] מי שזכה במחתה צבר את הגחלים ע"ג המזבח ורדדן בשולי המחתה והשתחוה ויצא [שם] מי שזכה בקטרת נוטל הבזך מתוך הכף ונותנו לאוהבו או לקרובו נתפזר ממנו לתוכו ונותנו לו בחפניו ומלמדין אותו הזהר שלא תתחיל מפניך שלא תכוה אלא ברחוק מפזר אבק הקטרת ומתקרב לצד עצמו לא הי' המקטיר מקטיר עד שהממונה אומר לו הקטר ואם הי' כ"ג אומר לו בקול רם אישי כ"ג הקטר בקול רם כדי שישמעו העם ויפרשו מן ההיכל ומבין האולם ולמזבח ולא היה שם אדם עד שיצא זה שהקטיר הקטרת [בפרק ד' דיומא דף מ"ד] וכן בשעת שיכנס בדם החטאת הנעשה בפנים פורשין הכל מבין האולם ולמזבח עד שיצא שנאמר וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש וגו' בניין אב לכל כפרה שבמקדש שלא יהיה שם אדם אחר שפרשו העם הקטיר והשתחוה ויצא במס' יומא [דף י"ד] משמע שהטבת שתי נרות לא היתה עד אחר הקטרת אליבא דרבנן דאבא שאול ואחר כך נכנס זה שזכה בדישון המנורה ומטיב שתי הנרות ויוצא זה שהקטיר עם מדשן המנורה ומה שמפסיקין בהטבה דורש רבי יוחנן ביומא [דף ל"ג] בבקר בבקר בהטיבו את הנרות חלק ההטבה לשנים כלו' מקצתן יקדמו לעבודה אחת ומקצתן יקדמו לעבודה אחרת והואיל והתחיל עושה כל הנרות חוץ משתים שאין הטבה בפחות משתים שני הנרות נחזור לסדר המשנה [פ"ז דתמיד דף ל"ג כל הסוגיא עד סוף] בזמן שכהן גדול נכנס להשתחוות שלשה אוחזין בו אחד בימינו ואחד בשמאלו ואחד באבנים טובות וכיון ששמע הממונה קול רגליו של כהן גדול שהי' יוצא הגביה לו את הפרוכת והשתחוה ויצא ונכנסו אחיו הכהנים והשתחוו ויצאו פי' ההשתחואות בכלל העבודה הם ודורשם מן המקראות בתורת כהנים. ובאו ועמדו על מעלות האולם עמדו הראשוני' לדרום אחיהם הכהני' וחמשה כלים בידם הטני ביד אחד והוא הכלי שבו דישון מזבח הפנימי והכוז שבו דישון המנורה ביד אחר והמחתה ביד אחר והבזך ביד אחר וכף וכיסוי ביד אחר ברכו העם ברכה אחת והיא ברכת הכהנים ביחד אבל במדינה אומרין אותה שלשה ברכות במקדש אומרים השם

ככתבו ובמדינה בכינוי כאשר ביארנו בהלכות ברכת כהנים [סי' ב'] אע"פ שהמשנה סתמה הסדר למדנו מתוך המקראות וההלכות שבמסכת יומא [דף ל"ג ול"ד כל הסוגיא עד סוף] שאלו העומדין על מעלות האולם לא היו נושאין את כפיהם עד שהעלה מי שזכה באיברי' את האיברי' מן הכבש למזבח ואחר העלאת האיברים היו נושאין את כפיהם שנאמר וירד מעשות החטאת והעולה וגו' וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם [בת"כ פ' שמיני מפורש שזה מקרא מסורס ובמגילה מפרש בענין אחר ע"ש]. ות"ר בפ' תמיד נשחט (פסחים דף נ"ט) אין לך דבר שקודם לאיברי תמיד של שחר אלא קטרת בלבד שנ' בבקר בבקר ואין לך דבר שמתעכב אחר איברי תמיד של בין הערבי' אלא קטרת ונרות ופסח ומחוסר כפרה בערבי פסחים שטובל ואוכל פסחו לערב ואחר ברכת כהנים מעלין הסלת לנסכים שנאמר עולה ומנחה ואחר הסלת מקטיר החביתין שגם הם מנחה ואחר החביתין מעלין את היין לניסוך שזהו גמר זבח התמיד שנאמר זבח ונסכים נחזור לסדר המשנה [פ"ז דלעיל] כשנתנו לו יין לניסוך הסגן עומד על הקרן והסודרין בידו ושני כהנים עומדים על שלחן החלבים ושתי חצוצרות בידם תקעו והריעו ותקעו ובאו ועמדו אצל הבקי להשמיע קול בצלצל אחד מימינו ואחד משמאלו שחה לנסך הניף הסגן בסודרים והקיש הלה בצלצל ודברו הלוים בשיר הגיעו לפרק כלומר לסוף המזמור או המליצה תקעו והשתחוו כל העם בעזרה על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחואה ואין פוחתין שם מתשע תקיעות על התמיד וזהו סדר עבודת התמיד בבית אלהינו שיבנה במהרה בימינו [שם וברי"ה דף ל"א] השיר שהלוי' היו אומרי' בבית המקדש ביום הראשון היו אומרי' לה' הארץ ומלאה תבל ויושבי בה. בשני היו אומרים גדול ה' ומהולל מאד. בשלישי היו אומרי' אלהי' נצב בעדת אל ברביעי היו אומרים אל נקמות ה' בחמישי היו אוי' הרנינו לאלקי' עוזינו בששי היו אומרים ה' מלך גאות לבש וגו'. בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת [שם] ובמס' ר"ה מפרש שבמוספי שבת היו אומרים שירת האזינו וחולקין אותה לו' פרקים הזי"ו ל"ך כדרך שקורין אותה ו' בבה"כ ואומרים פרק אחד בכל שבת גמרו השירה בששה שבתות חוזרין לראש במנחה של שבת אומרים אז ישיר משה, [שם דף ל'] במוסף ר"ה היו אומרים הרנינו לאלהים עוזינו ואם חל להיות בחמישי אומרים הסירותי מסבל שכמו במנחה של ר"ה אומרים קול ה' יחיל מדבר ר"ח שחל להיות בשבת שירה של ר"ח דוחה שירת שבת כדי לפרסמו שהיום ר"ח וכן ישנו בירושלמי דסוכה גרסינן ביומא [דף כ"ו] א"ר יוחנן כל כהן שזכה בעבודה מן העבודות שחרית יזכה בה בין הערבים חוץ מן הקטרת שמפייסין בה פיוס אחר [שם] ואמרינן מעולם לא שנה אדם בהם וכמשפט תמיד הבקר כך היה תמיד של

בין הערבים לבד מסדור המערכות ותרומת הדשן והפייסות שלא היו כי אם בשחרית בלבד ועוד מחלק שם במשנה בפ"ג [דף ל"א] שקטרת של בין הערבי' היתה קרבה בין איברי' למנחת נסכים [בגמ' שם דף ל"ד] שנ' במנחת הבקר וכנסכו שהיתה אחר הקטרת ולא כאיברי בקר ודווקא לכתחילה קאמר שהרי איברי' הקטירן כל הלילה [כמבואר לעיל מ"ע קפ"ג] ואחר הנסכים מדליק הנרות [ביומא דף ט"ו ובזבחים דף י"ב] שנא' מערב ועד בקר אין לך עבודה שכשרה מערב ועד בקר אלא זו בלבד כלו' אין לך עבודה כשרה אחר זו [בסוכה דף נ"ו] בשבת שיש שם תמידין ומוספין ושני בזיכי לבונה כיצד הם עושין מפיסין בשחר אנשי בית אב של משמר היוצא ומקריבין תמיד של שחרית ושני כבשי עולה של מוספין וכל שזכה בעבודה מעבודת תמיד של שחר הוא זוכה בשני כבשי מוסף ומקטירין שני בזיכי לבונה אחר המוספין קודם ניסוך יין של מוספין לר' ישמעאל בפסחים [דף נ"ח] ואמר אביי דמסתברא כמותו, [ביומא דף כ"ו] והמשמר האחר שיכנס בשבת מפייסין פייסות אחרות לתמיד של בין הערבים ואלו ואלו חולקין בלחם הפנים ואוכלין אותו אחר הקטרת הבזיכין כדאי' במנחות [דף צ"ט] ובסוכה [דף נ"ו] בכל שבתות השנה נוטל משמר היוצא שש חלות ומשמר הנכנס שש חלות אליבא דרבנן ובזמן שיהי' י"ט אחר השבת משלש רגלים וכן בשבת שבתוך החג חולקין כל המשמרות בשוה בלחם הפנים כמו ששנינו בסוכה [דף נ"ו] כיצד היו הפייסות כל כהני בתי אבות של יום נכנסין ללשכת הגזית והממונה שעל הפייסות עמהם והם עומדים בהקפה והממונה נוטל מצנפת מעל הראש של א' מהם ומחזירה והוא האיש שמתחילין למנות ממנו ומסכימין על מנין שמונין מאה או אלף או כל מנין שיסכימו עליו והממונה אומר להם הצביעו כדאי' ביומא [דף כ"ב וב"ה] והן מוציאין אצבעותיהן אחת או שתים ואם הוציא אצבע שלישי עם האצבעות מונין לו אחת ואין מוציאין גודל במקדש מפני הרמאין שגודליהן קצר ונוח להוציאו ולכסותו והמוציא גודל אין מונין אותו לו ומתחיל הממונה למנות מן האיש הידוע שהסיר מצנפתו תחילה ומונה על אצבעותיו וחוזר חלילה עד שישלימו המנין שהסכימו והאיש שנשלם המנין אצל אצבעו הוא שזכה בפייס ומה שמונין האצבעו' ולא באנשי' לפי שאסור למנות את ישראל אלא ע"י דבר אחר שנ' ויפקדם בטלאי':

מ"ע להקטיר קטרת בהיכל בכל יום על מזבח הזהב שנא' בפרשת תצוה והקטיר עליה הכהן קטרת סמים בבקר בבקר בהטיבו את הנרות יקטירנה ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבי' יקטירנה קטרת תמיד לפני ה' לדורותיכם [בכריתות דף ו' ובמשנה פ"ד דיומא] משקל מנה היה מקטיר עליו בכל יום חציו ערבית וחציו שחרית [מפרשיי פי'

חומש שם] ובהטיבו לשון ניקוי הבזיכין של מנורה מן דשן הפתילות שנשרפו בלילה ונרות הם לוצ"ש בלע"ז וכן כל נרות האמורות במנורה חוץ מן הנרות שנאמ' שם העלאה שהוא לשון הדלקה ובהעלות כשידליקם לעלות להבתן. וכבר בארנו עניין הקטרת במצות מעשה הקטרת [לעיל במ"ע קס"ז] ומעשה הקטרת והקטרתו מ"ע אחת היא כמו שמנינו מעשה שמן המשחה ומשיחתו במצות עשה אחת [לעיל במ"ע קס"ו]:

מצות עשה קצג

ואתה (א) תצוה את ב"י ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד באהל מועד מחוץ לפרכת אשר על העדות יערוך אותו אהרן ובניו מערב ועד בקר לפני ה' חוקת עולם לדורותם מאת בני ישראל [ומפרש"י שם כל הסוגיא ודרשה דלהעלות בשבת דף כ"א] להעלות נר מדליקין עד שתהא שלהבת עולה מאליה תמיד כל לילה ולילה קרוי תמיד כמו שאתה אומר עולת תמיד ואינה אלא מיום ליום וכן במנחת חביתין שאינה באה אלא מחציתה בבקר ומחציתה בערב אבל תמיד האמור בלחם הפנים משבת אל שבת הוא. וביומא [דף מ"ה] דרשינן אש תמיד תוקד על המזבח אף אש מנורה שני בו תמיד מעל מזבח החיצון תקחנו [במנחות דף פ"ט] מערב ועד בקר תן לה מדתה שתהא דולקת מערב ועד בקר ושיערו חכמים חצי לוג לליל תקופת טבת הארוכים ופרש"י שכשהלילות מתקצרין ונותר מן השמן אין בכך כלום יש מפרשי' שמה שאנו אומרי' ביומא [דף כ"ג ועיקרו בשקלים דף ז'] בן בכרי הי' ממונה על הפקיעות פי' שהי' מפקיע פתילות לפי הלילות כי בלילות קצרות עושין אותן גסות כדי שיכלה כל השמן וכן מצינו זה הלשון בפתילות כדאמרינן בשבת [דף ל"א ועיקרו בסוכה דף י"א] מבלאי מכנסי הכהנים ומהמנייהן מהן היו מפקיעין פתילות למקדש וכן ישנו בירושלמי דפאה אמנם ביומא [דף כ'] גרסינן אמר אביי מריש הוה אמינא מאי פקיע פתילה כדתנן מפקיעין כיון דשמעתא להא דתניא ולא עוד אלא שלוקה מן הממונה בפקיע אמינא מאי פקיע מלקות:

מצות עשה קצד

מצות עשה שיקריב (א) כ"ג מנחה בכל יום עשירית האיפה והיא נקראת מנחת חביתין שנאמר בפרשת צו זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' ביום המשח אותו עשירית האיפה סלת מנחה תמיד מחציתה בבקר ומחציתה בערב וכבר בארנו פרשה זו במצות מעשה המנחות [לעיל במצות עשה קפ"ז]:

מצות עשה קצה

הלכות מוספין

מצות עשה להוסיף (א) בשבת שני כבשים עולות שנא' בפ' פנחס וביום השבת שני

כבשים בני שנה תמימים שני עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו עולת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה, [מפירש"י וספרי שם] הרי שלא הקריבו בשבת זו יכול יקריב בשבת הבאה שתים ת"ל בשבתו מגיד שאם עבר יומו בטל קרבנו על עולת התמיד כלו' מוספין אלו נוספין על עולת התמיד וכן כל עולת התמיד האמור בכ"מ:

מצות עשה קצו

מצות עשה להסדיר (א) לחם ולבונה לפני ה' בכל שבת שנאמר בפר' אמור ולקחת סלת ואפית אותה י"ב חלות שני עשרוני' יהי' החלה האחת ושמת אותם שתים המערכות שש המערכת על השלחן הטהור לפני ה' ונתת על המערכת לבונה זכה והיתה ללחם לאזכרה אשה להי' ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני ה' תמיד מאת ב"י ברית עולם והיתה לאהרן ולבניו ואכלוהו במקום קדוש כי קדש קדשים הוא לו מאישי ה' חק עולם, [מפרש"י ות"כ שם פרק י"ז וי"ח] על השלחן הטהור שהי' מזהב טהור וכן על המנורה הטהורה. ד"א טהור על טהרו של שולחן שלא יהו הסניפין מגביהין את הלחם מעל השלחן וכן על המנורה הטהורה על טהרה של מנורה שידשן תחלה את האפר והיתה ללחם לאזכרה ונא' גבי קומץ אזכרה מה להלן קומץ אף כאן קומץ והם שני קמצי לבונה מלא קומץ לסדר זה ומלא קומץ לסדר אחר. כך שנינו בת"כ [שם] שנינו במנחות [דף ס"ט] אין התמידין מעכבין את המוספין ולא המוספין מעכבין התמידין ולא המוספין מעכבין זה את זה לא הקריבו כבש בבקר יקריבו אותו בין הערבים אמר רבי שמעון אימתי בזמן שהיו שוגגין או אנוסין אבל אם היו מזידין אם לא הקריבו כבש בבקר אל יקריבו בין הערבים [בגמ' שם דף ג'] בד"א שלא נתחנך המזבח אבל נתחנך יקריבו בין הערבים א"ר שמעון [בדף מ"ט] וכולה היתה קרבה בין הערבים שאין מחנכין מזבח הזהב אלא בקטרת הסמי' של בין הערבי' ולא מזבח העולה אלא בתמיד של שחר ולא את השולחן אלא בלחם הפני' בשבת ולא את המנורה אלא בשבעה נרותיה בין הערבים. שנינו בפרק שתי הלחם (מנחות דף צ"ט) שני שלחנות היו באולם מבפנים על פתח הבית אחד של כסף ואחד של זהב על של כסף נותנין לחם הפנים בכניסתו ועל של זהב ביציאתו שמעלין בקודש ואין מורידין ואחד של זהב מבפנים שעליו לחם הפנים תמיד בשעת הסידור ארבע כהנים נכנסין שם שנים בידם שני סדרים ושנים בידם שני בזיכין וארבעה מקדימין לפניהם שנים ליטול שני סדרים ושנים ליטול שני בזיכין שהיו שם הנכנסים עומדין לצפון ופניהם לדרום והיוצאים עומדין בדרום ופניהם לצפון אלו מושכין ואלו מניחין טפחו של זה בצד טפחו של זה שנא' לפני תמיד והלכו ונתנו את הלחם על השלחן של זהב שהי' באולם הקטירו הבזיכין והחלות מתחלקות לכהנים ע"כ

לשון המשנה [ביומא דף י״ז] והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו מכאן שכ״ג נוטל לעולם מכל המשמרות חצי החלות ולא יטול פרוס שאין זה כבודו שנינו עוד במנחות [דף נ״ד] לחם הפנים נילושות אחת אחת ונאפות שתים שתים ומפרש בברייתא [שם] שגי׳ דפוסין היו להם אחד שנותנין בו החלה בעודי בצק וכמין דפוס הי׳ לה בתנור וכשהוא רודה אותה נותנה בדפוס אחר כדי שלא תתקלקל ואינו יכול להחזירה לדפוס הראשון מפני שנפחה מחמת האפייה. שנינו עוד שם [בדף צ״ו] השולחן ארכו עשרה ורחבו ח׳ ולחם הפנים ארכו י׳ ורחבו ה׳ נותן ארכו כנגד רחבו של שלחן וקפל טפחיים ומחצה מכאן וטפחיים ומחצה מכאן שני׳ לחם הפנים שיהיו לו פנים נמצא ארכו כמלא רוחבו של שלחן דברי ר׳ מאיר. ור׳ יהודא אומר שלחן ארכו שנים עשר טפחים ורחבו ששה טפחים נותן אורך החלה על רוחב השלחן נמצאת החלה יוצאת שני טפחים מכאן ושני טפחים מכאן וקופל את היוצא למעלה מכאן ומכאן ונשאר ריוח באמצע כדי שתהא הרוח מנשבת בו וכן מניח חלה על גבי חלה עד שעורך שש חלות וכן עושה בצדה מערכה שנייה שש חלות ונותן את הלבונה מלמעלה למערכות [שם דף צ״ה] אין אפיית לחם הפנים דוחה שבת ולא י״ט אלא בערב שבת אופין אותו ועורכין אותו למחר ואם חלו שני ימים טובים של ר״ה להיות בחמישי ובערב שבת אופין אותו מיום רביעי. ולא סידור קנין ולא נטילתן דוחה שבת כמו ששנינו שם [בדף צ״ו] אלא מערב שבת נכנס ושומטן ונותנן לאורך השולחן ובאחד בשבת נכנס ומכניס את הקנים בין החלות זה שאמר למעלה בענין השולחנות שבאולם שמעלין בקדש ולא מורידין דורשו שם במנחות [דף צ״ט] מנלן דאין מורידין אמר ר׳ אמי דאמר קרא ויקם משה את המשכן ויתן את אדניו וישם את קרשיו ויתן את בריחיו ויקם את עמודיו ויפרוש את האהל על המשכן וישם את מכסה האהל עליו מלמעלה ומנלן דמעלין אמר רב אחא בר רבי יעקב דאמר קרא את מחתות החטאי׳ האלה בנפשותם ועשו אותם רקועי פחים ציפוי למזבח כי הקריבום לפני ה׳ ויקדשו בתחלה היו תשמישי מזבח ועכשיו גופו של מזבח:

מצות עשה קצז

מצות עשה להקריב (א) מוסף בראש חודש כמו שכתוב בפרשת פנחס ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה׳ פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים ושעיר עזים אחד לחטאת וכבר בארנו מעשה העולה ונתיחתה [במצות עשה ק״פ] ומעשה החטאת [במצות עשה קפ״א]:

מצות עשה קצח

מצות עשה להקריב (א) כל שבעת ימי פסח מוסף כמו בר"ח שנא' בפ' פנחס והקרבתם אשה עולה לה' פרים בני בקר שנים ואיל אחד ושבעה כבשים בני שנה הכל עולות ושעיר חטאת נאכלת:

מצות עשה קצט

מצות עשה להקריב (א) ביום שני של פסח שהוא יום ששה עשר בניסן יתר על המוסף של כל יום כבש לעולה עם עומר התנופה שנ' בפ' אמור כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן והניף את העומר לפני ה' לרצונכם ממחרת השבת יניפנו הכהן ועשיתם ביום הניפכם את העומר כבש תמים בן שנתו לעולה לה' ומנחתו שני עשרונים וגו' ובפ' ויקרא כתוב ואם תקריב מנחת בכורים לה' אביב קלוי באש גרש כרמל תקריב את מנחת בכוריך ונתת עליה שמן ושמת עליה לבונה מנחה היא והקטיר הכהן אזכרתה מגרשה ומשמנה על כל לבונתה אשה לה' [כך משמע בפרק ט' דמנחות דף פ"ד] הכתוב תלה מצות העומר בביאת הארץ ובקצירה ללמדך שאין העומר בא אלא מא"י ושנינו במנחות [דף ס"ד] מצות העומר להביא מן הקרוב לירושלם לא בכר הקרוב מביאין אותו מ"מ מא"י עוד שנינו שם [דף ע"א] מצות העומר להביא מן הקמה לא מצא יביא מן העומרים מצותו להביא מן הלח שנא' כרמל לא מצא יביא מן היבש מצותו לקצור בלילה של ששה עשר ואם נקצר ביום כשר ודוחה את השבת ומקשה בנמ' והתנן כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטיר חלבים ואיברים זה הכלל דבר שמצותו ביום כשר כל היום דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה קתני לילה דומיא דיום מה יום בלילה לא אף לילה ביום לא אמר רבא ההיא ר' אליעזר בר' שמעון היא ומתניתין כר' דתניא שנחלקו בזה וכו' ומסיק שם אמר ר' יוחנן רבי אלעזר ב"ר שמעון בשיטת רבי עקיבא רבו של אביו אמרה דתנן כלל אמר ר' עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת וסבר לה כר' ישמעאל דתנן ר' ישמעאל אומר בחריש ובקציר תשבות מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהיא מצוה ודוחה את השבת ואי ס"ד נקצר שלא כמצותו כשר כר' אמאי דחי את השבת נקצריה מערב שבת אלא מדדחי שבת ש"מ נקצר שלא כמצותו פסול ופוסק רבי' יעקב [בתו' שם דף ס"ו בד"ה דלית] שאע"פ שהלכה כר' מחבירו [כדאי' בערובין דף מ"ו] כאן הלכה כרבי אליעזר ברבי שמעון שסובר כר' ישמעאל כי דברי ר' ישמעאל עיקר כדמוכח במ"ק [דף ד'] שאומר שם שרבן גמליאל ובית דינו סוברין כרבי ישמעאל. ואע"פ שבזמן הזה אין אנו צריכין לפסוק זה לעניין הקצירה לעניין הספירה אנו צריכין לו שאם

שכח ולא ספר בלילה אינו סופר ביום לפי דברי רבי אליעזר ברי שמעון כי הספירה תלויה בקצירה כאשר יתבאר במצות הספירה [מ"ע ר']. קבלה בידנו רב מפי רב עד משה רבינו שהעומר הי' בא מן השעורים וכן היו נוהגין בבית שני מפי חגי זכריה ומלאכי והסמיכו רבותינו למקראות בפי' ר' ישמעאל (מנחות דף ס"ח) נאמר כאן אביב ונאמר להלן כי השעורה אביב וגו' אומרים שם חכמים במשנה [ריש פירקא דף ס"ג] כי אחד שבת ואחד חול הי' העומר בא משלש סאין ובשלשה בני אדם ומשלש קופות ומשלש מגלות [שם דף ס"ה] כיצד היו עושין שלוחי ב"ד יוצאים מערב יו"ט ועושין אותן כריכות כריכות במחובר לקרקע כדי שיהא נוח לקצור כל העיירות הסמוכות לה מתכנסות לשם כדי שיהא נקצר בעסק גדול כיון שחשיכה אומר הקוצר לכל העומדין שם בא השמש אומרין לו הן בא השמש אומרי' לו הן בא השמש א"ל הן מגל זה א"ל הן מגל זה א"ל הן מגל זה אומרים לו הן קופה זו אומרים לו הן קופה זו אומרים לו הן קופה זו אומרים לו הן ואם היה שבת אומר להם שבת זו הן שבת זו הן שבת זו הן אומר להם אקצור והן אומרים לו קצור ג"פ על כל דבר ודבר וכל כך למה מפני הבייתוסין שיצאו למינות בבית שני והיו אומרים שאין קצירת העומר במוצאי יו"ט אלא במוצאי שבת בראשית שני ממחרת השבת ועל פי הקבלה מפי הנביאים מפי משה רבינו שהיו מניפין את העומר בששה עשר בניסן בין בחול בין בשבת וכן הדעת נוטה שאם אתה אומר ממחרת שבת בראשית כל השנה מלאה שבתות ואינך יודע איזו היא ועוד ערכו רבותי' כמה תשובות כנגדם כדאיתא במנחות [דף ס"ה] ומזקנים אתבונן בשם רבי' משולם ברבי קלונימוס שראייה לדבר מפסח גילגל שכתוב שם והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון וכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי לימד שחמשה ימים לא אכלו ישראל מעבור הארץ מפני שהיתה תבואה חדשה עד שהקריבו העומר ממחרת הפסח ושם פירש לך כי ממחרת השבת הוא ממחרת הפסח וכן תמצא בר"ה וי"ה וסוכות שכתוב בהן שבת לפי שיש בהן שביתת מלאכות. וגם אחרי כן ראיתיה במקצת בס' רבי' משה [בפרק ז' דהלכות תמידין ומוספין] וכתב אם תאמר שאותו פסח בשבת אירע כמו שדימו הטפשים היאך תלה הכתוב היתר אכילתו בדבר שאינו העיקר ולא הסיבה אלא נקרה במקרה [בפי' ר' ישמעאל דף ס"ו] קצרוהו ונתנוהו בקופות הביאוהו לעזרה ולדברי חכמים היו חובטין אותו תחלה וזורין ובוררין ולוקחין השעורים ונתנוהו לאבוב על האש והאבוב הי' כלי מנוקב כדי שתהא האור שולטת בכולו שנא' אביב קלוי באש. אח"כ שטחוהו בעזרה והרוח מנשבת בו. נתנוהו לריחים של גריסות ומוציאין מכל השלש סאין עשרון שהוא מנופה בשלש עשרה נפה והשאר נפדה ונאכל לכל וחייב בחלה ופטור מן המעשרות

[שם דף ס"ז] בא לו לעשרון נתן עליו שמנו ולבונתו יצק ובלל והניף והגיש קמץ ומלח והקטיר והשאר נאכל לכהנים ועוד שנינו שם [בדף ס"ח] העומר מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש אין מביאין מנחות וביכורי' קודם לעומר ואם הביא פסול קודם לשתי הלחם לא יביא ואם הביא כשר [שם דף ע'] החיטין והשעורין והכוסמין ושיבולת שועל ושיפון אסור לקצור לפני הפסח כדתניא בת"כ [פרשת אמור פרק י"א] ראשית קצירכם שיהא תחילה לכל הנקצרים תניא [במנחות דף ע"א] ר' בנימין אומר כתוב אחד אומר וקצרתם את קצירה וכתוב אחד אומר ראשית קצירכם הא כיצד ממקום שאתה מביא אי אתה קוצר וממקום שאי אתה מביא כגון בית השלחים ושבעמקים אתה קוצר אבל לא גודשין [בת"כ פרשת ויקרא פי' י"ד ובמכילתא פרשת יתרו פי' י"א ומשפטים פי' י"ט] זש"ה ואם תקריב אם זה הוא חובה כמו אם כסף תלוה את עמי וכמו אם מזבח אבנים תעשה לי שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה. שנינו בפסיקתא אמר להם הקב"ה לישראל כמה עומרים נתתי לכם במדבר לפיכך הביאו לי עומר אחד ולא עוד שאינו של חיטין אלא של שעורים:

מצות עשה ר

וספרתם (א) לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום והקרבתם מנחה חדשה להי' תניא בת"כ [פרשת אמור פי' י"ב] ומביאה במנחות [דף ס"ו] מיום הביאכם יכול יספור ויביא ואימתי שירצה יקצור ת"ל מהחל חרמש בקמה כך הגירסא בתורת כהנים וכן הפירוש יכול יספור ויביא ביום ב' ואימתי שירצה יקדים לקצור אפי' שבוע קודם ת"ל מהחל חרמש אינך רשאי להחל חרמש אלא ביום הספירה נחזור לברייתא אי מהחל חרמש יכול יקצור ויספור ואימתי שירצה יביא ת"ל מיום הביאכם אי מיום הביאכם יכול יקצור ויספור ויביא ביום ת"ל שבע שבתות תמימות תהינה אימתי אתה מוצא תמימות בזמן שאתה מונה מבערב הא כיצד קצירה וספירה בלילה והבאה ביום וכבר ביארנו שפוסק ר"ת כרבי אליעזר ברבי שמעון שאם לא קצר בלילה אינו קוצר ביום לפיכך אם לא ספר בלילה אינו סופר ביום ונהגו העם לספור בלא ברכה אבל בלילה מברכין אקב"ו על ספירת העומר [בתו' שם דף כ"ה] אבל זבה אינה מברכת על ספירתה מפני שאם ראתה סותרת ספירתה ונמצאת ברכה שברכה היתה לבטלה [בדף ס"ו דלעיל] אמר אביי מצוה למימני יומי שנא' תספרו חמשים יום ומצוה למימני שבועים שנא' שבע שבתות וגו' רבנן דבי רב אשי מנו יומי ומנו שבועי אמימר מני יומי ולא מני שבועי אמר זכר למקדש הוא והלכה כרבנן דבי רב אשי וכתב רבי' שמשון ברבי אברהם [וכן בתוס' שם

בד"ה דלית] דלכל הפחות אהני מה שאינו אלא זכר למקדש דבספק חשיכה יכול לברך [בתוס' שם דף ס"ה בד"ה כתוב] פירוש המקרא כך הוא עד ממחרת השבת השביעית שהיא יום נ' תספרו ולא יום חמשים בכלל דבר אחר עד ממחרת השבת השביעית תספרו וביום חמשים תקריבו מנחה חדשה להי:

מצות עשה רא

מצות עשה להביא (א) בחג השבועות שהוא יום חמשים קרבן מוסף כמו בפסח ור"ח שנאמר בפרשת פנחס וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה להי בשבועותיכם וגו' והקרבתם עולה ריח ניחוח להי פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים שעיר עזים אחד לכפר עליכם מלבד עולת התמיד:

מצות עשה רב

מצות עשה להביא (א) בחג השבועו' שתי הלחם היא המנחה חדשה עם הקרבנות הבאי' על הלחם כמו שאומר בפרשת אמור והקרבתם מנחה חדשה להי ממושבותיכם תביאו לחם תנופה שתים שני עשרונים סלת תהיינה חמץ תאפנה ביכורי' להי והקרבתם על הלחם שבעה כבשים תמימים בני שנה ופר בן בקר אחד ואילים שנים יהיו עולה להי ומנחתם ונסכיהם אשה ריח ניחוח להי ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח שלמי' והניף הכהן אותם על לחם הביכורי' תנופה לפני ה' על שני כבשים קדש יהיו להי שתים שני עשרונים עשרון לכל חלה [במנחות דף פ"ג] ואין שתי הלחם באות מחוצה לארץ שנ' ממושבותיכם תביאו לחם תנופה לחם תרומה המורם לשם גבוה ביכורים ראשונה לכל המנחות אף מנחת קנאות הבאה שעורים לא תקרב מן החדש קודם שתי הלחם על הלחם בגלל הלחם חובה ללחם ותניא במנחות [דף מ"ה] יכול שבעה כבשים ושעיר האמורין בספר ויקרא הם שבעת כבשים ושעיר האמורים בפרשה פנחס אמרת כשאתה מגיע אצל פרים ואלים תמצא העניין הכוך אמור מעתה אלו לעצמן ואלו לעצמן אלו באין למוספין ואלו באין בגלל לחם והניף הכהן אותם מלמד שטעונים תנופה חיים יכול כולם ת"ל על שני כבשים ומפרש במנחות [דף ס"ב] שנותן לחם בצד הכבשים ומניף. ועל זה פי' בסמוך קדש יהיו לפי ששלמי יחיד קדשים קלים הוצרך לומר בשלמי ציבור שהיו קדשי קדשים. שנינו במנחות [שם] זבחי שלמי ציבור טעונין תנופה חיין ושחוטין. ות"ר בגמ' [שם ובדף ס"ח] זבחי שלמי צבור טעונין תנופה ותנופתן כמו שהם דברי רבי וח"א בחזה ושוק פירוש שלאחר שהניפו כבשים חיים שוחטן ומפשיטן ולוקח חזה ושוק מכל א' משניהם ומניחן בצד שתי הלחם ומניח שתי ידיו מלמטה ומניף הכל כאחד במזרח במקום כל התנופות מוליך ומביא מעלה ומוריד ומקטיר האימורים

והבשר והלחם נאכל לכהנים. שנינו במנחות [דף צ"ד] שתי הלחם נילושות אחת אחת ונאפות אחת אחת ואומר שם [בדף צ"ו] שאורך כל חלה שבעה טפחים ורחבה ד"ט. [שם דף צ"ה] אחת שתי הלחם וא' לחם הפנים לישתן ועריכתן בחוץ ואפייתן בפנים ואינן דוחות את השבת. ולא שבת בלבד אלא אפי' י"ט שנאמ' הוא לבדו יעשה לכם לכם ולא לגבוה [בפסחים דף מ"ז]. לפיכך אם היה ערב י"ט שבת אופין אותו מערב שבת ונאכלין בשלישי לאפייתן שהוא י"ט כמו ששנינו שם בסוף הפ' [דף ק']. שנינו במנחות [דף נ"ב] חמץ תאפנה רבי מאיר אומר השאור בורה להם מתוכן ומחמצן רבי יהודא אומר אף היא אינה מן המובחר אלא מביא השאור ונותנו לתוך המדה וממלא את המדה ודברי רבי יהודא עיקר כדאמרי' בפ' מי שהוציאהו [דף מ"ו]:

מצות עשה רג

מצות עשה להקריב (א) קרבן מוסף בר"ה כמו שאמור בפרשה פנחס ובחדש השביעי באחד לחדש וגו' ועשיתם עולה לריח ניחוח לה' פר בן בקר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים ושעיר חטאת מלבד עולת החדש ומנחתה ועולת התמיד ומנחתה פי' מלבד עולת החדש הוא מוסף ר"ח ובתו' דשבועות [דף ש"מ] מונה שלשים ושתים שעירים שהיו קרבים בכל שנה ומונה י"ב שעירים של ראשי חדשים ועוד שעיר ר"ה, [בר"פ כל התדיר דף פ"ט] ואם חל ר"ה להיות בשבת שיש שם שלשה מוספין מקריב מוסף של שבת ואחריו של ר"ח ואחריו של י"ט שכל התדיר תדיר קודם:

מצות עשה רד

מצות עשה להקריב (א) בי"ה מוסף כמו בר"ה שנא' ובעשור לחדש השביעי הזה וגו' והקרבתם עולה לה' ריח ניחוח פר בן בקר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה וגו' שעיר עזים אחד חטאת מלבד חטאת הכיפורים ואיל זה הוא הנק' איל העם [ביומא דף ע']. ושעיר חטאת הי' נאכל לערב וחטאת הכיפורים הוא הי' בן זוגו של שעיר המשתלח והי' נשרף:

מצות עשה רה

מצות עשה להקריב (א) קרבן מוסף בשבעת ימי החג כאמור בפרשת פנחס ובחמשה עשר יום לחדש השביעי וגומר והקרבתם עולה וגו' פרים בני בקר שלשה עשר אילים שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימים כולן עולות ושעיר עזים אחד חטאת וכן בכל יום ויום משבעת ימי החג מקריבין שני אלים וי"ד כבשים ושעיר חטאת. אבל הפרים פוחתין אחד א' בכל יום. כל ז' ימי החג מנסכין המים ע"ג המזבח ודבר זה הל"מ [בסוכה דף מ"ד]. ונרמז בקרבנות החג כדאית' בשבת [דף ק"ג] בשני הוא אומר ונסכיהם

ובכל השאר לא אמר כי אם ונסכה מ"ם דונסכיהם ובששי אומר ונסכיה יו"ד דונסכיה ובשביעי כמשפטם מ"ם דכמשפטם הרי כאן מי"ם ובכולן לא תמצא אחת מן השלשה אותיות אלו שישתנו חוץ מבאלו ומפרש בסוכה [דף ס"ח] כיצד היו עושין צלוחת של זהב מחזקת שלשה לוגין היה ממלא אותה מן השילוח הגיעו לשער המים תקעו והריעו ותקעו ועלה לכבש ונד לשמאלו. מסקינן ביומא [דף כ"ו] שעם ניסוך היין של תמיד של שחר הי' מנסך המים לבדן בקרן דרומית מערבית למעלה מחצי המזבח. ומפרש בסוכה [דף מ"ח] שהיו שם שני ספלים של כסף מערבי לשל מים מזרחי לשל יין ונתן המים מן הצלוחית לתוך הספל מערבי ובי' הספלים היו מנוקבים כמין ב' חוטמין דקין ושל מים הי' נקב שלו דק משל יין כדי שיכלה המים עם היין כאחד והכל יורד לשיתין זה שמנסך המים היו אומרים לו הגבה ידך שפעם א' ניסך א' על רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהן שאמרו מין הוא שהן אומרי' שאין מנסכין המים וכמעשהו בחול כן מעשהו בשבת אלא שהיה ממלא מע"ש כלי גדול של זהב ואינו מכלי שרת ומניחו בלשכה ולמחר ממלא ממנו ואם נשפך ממלא מן הכיור ומנסך תניא בפי' החליל (סוכה דף נ"ה) בכל יום ויום מימי החג היו אומרי' שיר בפני עצמו על מוסף היום בראשון מימי חולו של מועד היו אומרים הבו לה' בני אלים בשני היו אומרי' ולרשע אמר אלהי' בג' היו אומרי' מי יקום לי עם מרעי' בד' בינו בוערים בעם בה' הסירותי מסבל שכמו בויו ימוטו כל מוסדי ארץ:

מצות עשה רו

מצות עשה להקריב (א) קרבן מוסף בשמיני עצרת שנא' בפרשה פנחס וביום השמיני עצרת וגו' והקרבתם עולה פר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים כולן עולות ושעיר חטאת הנאכלת, [בסוכה דף מ"ח] שמיני עצרת רגל בפני עצמו הוא לעניין פז"ר קש"ב ופירוש רבינו שלמה פייס לעצמו זמן לעצמו לברך שהחיינו רגל בפני עצמו שאומר בברכת קידוש ובברכת המזון ובתפלה חג שמיני עצרת הזה קרבן לעצמו כאשר בארנו שיר לעצמו לא פירש והריב"ן פי' שהיו אומרים למנצח על השמינית וראיתי במס' סופרים [פרק י"ט]. ברכה שהיו מברכין לתפלת חיי המלך כך מפורש בתוס' דסוכה על שם ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך ורבינו יעקב פירי' [בתוס' שם בד"ה רגל] ברכה בברכת המזון ובתפלה שמזכירין שמיני עצרת. ורגל פירש לעניין לינה שטעון לינה בפני עצמו. ור"ח פירש רגל לעניין אבילות כדאיתא במו"ק [דף כ"ד] דיום א' לפני סוכות וסוכות ושמיני עצרת הרי אלו עשרים ואחד יום:

מצות עשה רז

[**ראה מצוה רח**]:

מצות עשה רח

מצווה רז, רח: מצות עשה לשרוף (א) את הנותר באש שני והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף. ופגול וכל פסולי המוקדשין למדנו ממנו ונשרפין אמנם אמרינן בפי כיצד צולין (פסחים דף פ"ב) דשאר פסלי קדש בשריפה הילכתא גמירי לה בטמא יש מצות עשה מבוארת בפני עצמה ואינה למדה מנותר שני והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף ואמרינן בת"כ [פרשה צו] אין לי אלא נותר מניין לנשחט בלילה ונשפך דמו ושיצא דמו חוץ לקלעים והלן והיוצא ושנטמא ושנשחט חוץ לזמנו וחוץ למקומו ושקבלו פסולין את דמו וזרקו והניתנין למטה שנתנן למעלה והניתנין בפנים שנתנן בחוץ או להפך והפסח והחטאת ששחטן שלא לשמן מניין ת"ל לא יאכל כי קדש הוא כל שבקדש פסול טעון שריפה ובלא יאכל לפי ברייתא זו צריך לדקדק למה צריך פסוק בטמא ומתרץ בפרק כיצד צולין (פסחים דף פ"ב) דסד"א הטמא הואיל ופסולו נוהג בחולין מה שאין כן בשאר פסולי קדשים אימא תיסגי ליה בקבורה קמ"ל ובסוף מסכת זבחים [דף ק"כ] אומר אמרה תורה הלן ישרף והיוצא ישרף. וכיוצא באלו מצינו [בפי כיצד צולין דף פ"ב] מצינו בשעיר שנשרף שאמר להם משה שמא יצתה אמרו לו פנימה היתה מכלל שאם יצאה שדינם לישרף מן התורה ובסוף מסכת תמורה [דף ל"ג] שנינו ואלו הן הנשרפין קדשי קדשים שנשחטו חוץ לזמנו וחוץ למקומן ואשם תלוי שנודע לו שלא חטא אחר שנזרק דמו וחטאת העוף הבאה על הספק והנשרפין לא יקברו. רבינו משה לא מנה כאן [בספר מניין המצות מצ' צ' וצ"א] כי אם שתי מצות עשה לשרוף את הטמא ולשרוף את הנותר [בפסחים דף פ"ב ובזבחים דף ק"ד] קרבן שנתפגל או שנפסל ישרף במקדש מיד וכל שפסולו מספק תעובר צורתו ואח"כ ישרף במקדש אמרינן (ב) בזבחים [דף נ"ו] שאין שורפין את הנותר אלא ביום שנאמר ביום השלישי באש ישרף. וכן הפיגול אינו נשרף אלא ביום [בפרק כיצד צולין דף פ"ג ובשבת דף כ"ד] ואין שריפת נותר וטמא ופיגול דוחה יום טוב ואין צריך לומר שבת ומותר לשרוף נותר וטמא ופיגול כאחד. שנינו בשקלים [פ' בתרא] קדשי קדשים שנטמא בפנים שורפין אותו בפנים נטמא בחוץ שורפין אותו בחוץ. שנינו בפסחים [דף מ"ט] מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קדש אם עבר צופים שורפו במקומו ואם לאו אם יש בו כזית או יותר חוזר ושורפו בירושלים ואם אורח הוא שאין לו בית שורפו לפני הבירה מעצי המערכה:

מצות עשה רט

הלכות עבודת יום הכיפורים

מצות עשה לעשות (א) כל מעשה יום הכיפורים על הסדר כמו שכ' בפ' אחרי ונבאר מתחלה העניין כמו ששנינו ביומא [דף ב'] ששבעת ימים קודם יום הכיפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פרהדרין שלא היתה קדושה ואותה פרישה נדרשת שם [בדף ג' ודי] על פי הקבלה ומפרישין אותו מאשתו כל שבעת ימים ומפ' בגמרא [דף ו'] שמא תמצא נדה בשעת ביאה ונמצא טמא שבעת ימי' ואינו יכול לעבוד [במני' דלעיל] ומתקנין לו כ"ג אחר שאם יארע בזה פסול שיעבוד אחר תחתיו ואע"פ שלא הופרש. ופסקינן [שם דף י"ג] הלכ' כר' יוסי [בדף י"ב] שאומר אחר יום הכיפורים ראשון חוזר לעבודתו ושני אינו ראוי לא לכ"ג ולא לכהן הדיוט משום מעלין בקדש ולא מורידין בגמ' [בדף ח'] תני' שמזין על כ"ג בשלישי להפרשתו ובשביעי שהוא ערב יום הכיפורים שמא נטמא במת ומסקינן שם שאם חל יום השבת בשלישי או בשביעי שלו דוחין את ההזאה [בדף י"ד] כל שבעת הימים מרגילין אותו בעבודות והוא זורק את הדם ומקטיר את הקטר' ומטיב את הנרות ומקטיר את איברי התמיד על המזבח ושאר כל ימות השנה אם רצה כ"ג להקריב מקריב שכ"ג מקריב בראש ונוטל חלק שיבחר בראש [בדף י"ח] מוסרין לו זקנים מזקני בית דין וקוראין לפניו בסדר היום ואומרים לו אישי כ"ג קרא אתה בפיך שמא שכחת או שמא לא למדת [שם] ערב יום הכיפורים בשחרית מעמידין אותו בשער המזרח ומעבירין לפניו פרים ואילים וכבשים כדי שיהא מכיר ורגיל בעבודה [שם] כל שבעת הימים לא היו מונעין ממנו מאכל ומשתה ערב יום הכיפורים עם חשיכה לא היו מניחין אותו לאכול הרבה שרוב מאכל מביא לידי שינה ואמרי' בגמ' [שם] שאין מאכילין אותו דברים המרגילין לקרי כגון בצים וחלב וכיוצא בהן [שם] מסרוהו זקני בית דין לזקני כהונה הוליכוהו לעליית בית אבטינס השביעוהו ונפטרין והולכין להם וכן אומרי' לו אישי כהן גדול אנו שלוחי בית דין ואתה שלוחינו ושליח בית דין משביעין אנו עליך במי ששיכן שמו בבית הזה שלא תשנה דבר מכל מה שאמרנו לך ומפרש בגמרא [בדף י"ח] שבועה זו למה שלא יתקן מבחוץ ויכניס מבפנים כדרך שהצדוקין עושין שהיו אומרי' קטרת של יום הכיפורים מניחין אותה על גבי האש בהיכל חוץ לפרוכת וכשיעלה עשנה מכניס אותה לפני' בקדשי הקדשים מן המקרא הזה שכתוב כי בענן אראה על הכפרת ואומר שהוא ענן הקטרת כעניין שאמרנו אבל הקבלה בתורה שבעל פה שאין נותן הקטרת אלא בקדש הקדשים לפני הארון שנא' ונתן הקטרת על האש לפני ה' וזהו שכתוב כי בענן וגומ' מלמד שנותנין בו עשב שמעלה עשן זקוף כמקל עד שמגיע

לשמי קורה ואח"כ מתפשט משם עד שיתמר הבית עשן ומעשה בצדוקי אחד שתיקן מבחוץ והכניס מבפנים ונשמע כמין קול בעזרה שבא מלאך וחבטו על פניו ונכנסו אחיו הכהנים ומצאו מכת רגל עגל בין כתיפיו שנא' ורגליהם רגל ישרה וגו' והשבועה מפי בגמר' [שם] שכך היו אומרים לו משביעין אנו עליך על דעת המקום ועל דעתנו ועל דעת ב"ד והוא פורש ובוכה שחשדוהו צדוקי והם פורשין ובוכין דאמר ריש לקיש החושד בכשרים לוקה בגופו [בדף י"ח] כל ליל יום הכפורי' כ"ג יושב ודורש ואם אינו ת"ח דורשין לפניו אם רגיל לקרות קורא ואם לאו קורין לפניו במה קורין לפניו באיוב בעזרא בדברי הימי זכרי' בן קבוטל אומר הרבה פעמי' קריתי לפניו בדניאל [בדף י"ט] בקש להתנמנם פרחי כהונה מכין לפניו באצבע צרדה ואומרי' לו אישי כ"ג עמוד והפג אחת להצטנן על הרצפה ומעסיקין אותו עד שמגיע זמן השחיטה שנינו שם [בדף כ'] שתרומת הדשן היתה ביום הכיפורים מחצות לילה ואח"כ עושין סידור המערכה ודישון מזבח כדרך שעושין בכל יום כמו שביארנו במצות התמיד [לעיל במ"ע קצ"א] עד שיגיעו לשחיטת התמיד [רפ"ג דף כ"ח] אמר להם הממונה צאו וראו אם הגיע זמן שחיטה אם הגיע הרואה אומר ברק ברקאי מתיא בן שמואל אומר האיר כל פני המזרח וזה שלמטה אומר לו עד שהוא בחברון כלו' אם הוא יום גדול כל כך שאתה יכול לראות חברון משם והרואה אומר הן ומפר' בירושלמי [שם] שכדי להזכיר זכות ישני חברון אומר כן [בדף כ"ה דלעיל] אח"כ הורידוהו לבית הטבילה [שם דף ל'] ואין אדם נכנס לעזרה לעבודה אפי' טהור עד שיטבול וחמש טבילות טובל בו ביום וכולן בקדש על גג בית הפרוה חוץ מזו בלבד ות"ר בגמ' [שם דף ל"א] חמש טבילות ועשרה קידושין כ"ג טובל ומקדש בו ביום וכולן בקדש על בית הפרוה חוץ מן הראשונה שהיתה בחול על גב שער המים ובצד לשכתו היתה ואיתן המים נמשכין מעין עיטם הוא מעין מי נפתוח האמור בספר יהושע כך נראה לרבי שלמה שמשם הגבול משפע למזרח ולמערב והוא הגבוה שבכל ארץ ישראל כי גם מקרקע העזרה הי' גבוה עשרי' ושלש אמות כמו שמוכיח שם [בדף ל'] פרשו סדין של בוץ בינו לבין העם כדי שיכיר שעבודת היום בבגדי בוץ [בדף ל"א שם כל הסוגיא] ירד וטבל עלה ונסתפג הביאו לו בגדי זהב ולבש וקדש ידיו ורגליו מקיתון זהב הביאו לו את התמיד קרצו כלו' שחטו ברוב שנים ומרק אחר שחיטה על ידו וקבל הדם וזרקו ואח"כ נכנס להיכל ומטיב חמש נרות ומקטיר קטרת של שחר ומטיב שתי נרות ומקטיר איברי תמיד והמנחה והחביתין והנסכים כמנהג של כל יום ואחר התמיד מקריב את הפר ושבעה כבשים של מוסף היום כרבי עקיבא דתוספתא [פ"ג דיומא] שנא' מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה ואח"כ עבודת היום ואח"כ

שעיר הנעשה בחוץ שנ' שעיר חטאת אחד מלבד חטאת הכיפורים ואח"כ אילו ואיל העם ואימורי חטאת ואחר כך תמיד של בין הערבים עד כאן דברי רבי עקיבא בפ' בא לו (יומא דף ע'):

מכאן ואילך סדר עבודת היום שכתוב בפרשת אחרי

בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה כתונת בר קדש ילבש וגו' כל הפרשה עד והיתה זאת לכם לחוקת עולם לכפר על ב"י מכל חטאתם אחת בשנה [בפ' בתרא דהוריות דף י"ב כל הסוגיא] כל עבודת יום הכיפורים אינה כשרה אלא בכהן גדול ולפי שנאמרה כל הפרשה באהרן הוצרך לומר וכפר הכהן אשר ימשח אותו ללמד שכהן גדול הבא אחריו שיעשה כמותו ואין לי אלא משוח בשמן המשחה מרובה בגדיו כגון משנגנז שמן המשחה מניין ת"ל ואשר ימלא את ידו וגו' וכפר את מקדש הקדש זה לפני ולפנים פירש רבי' יצחק אלו מתנות בין הבדים ואת אהל מועד אלו מתנות הפרוכת ואת המזבח אלו מתנות המזבח:

והא לך פי' העבודה. [מפירש"י פי' חומש שם]

בזאת יבא וגו' ואף זו לא בכל עת כי אם ביום הכיפורי' כמו שמפורש בסוף הפרשה בעשור לחדש. כתנת בד קדש וגו' מגיד שאינו משמש בפנים בשמנה בגדים שהוא משמש בהן בחוץ שיש בהן זהב. [בר"ה דכ"ו] לפי שאין קטיגור נעשה סניגור אלא בד' בגדים ככהן הדיוט וכולן של בוץ ולאחר שעשה עבודת תמיד של שחר עם מקצת המוספים שהם פר העולה ושבעת כבשים בבגדי זהב קדש ידיו ורגליו ופשט בגדי הזהב וטבל ולבש בגדי לבן וקידש עוד ידיו ורגליו כן אמרו רבנן דר' מאיר [בפ' אמר להם הממונה דף ל"א והסוגיא בדף ל"ב] קדש פשט טבל לבש קדש וכן בכל חליפותיו עושה כסדר הזה ותניא [שם] ופשט בגדי הבד אשר לבש שאין ת"ל אשר לבש כלום אדם פושט אלא מה שלובש אלא מקיש פשיטה שתטען קדוש כמו הלבישה בעוד שהוא לבוש [בפרק הוציאו לו דף נ"א] את פר החטאת אשר לו הוא האמור למעלה ולמדך כאן שמשלו הוא בא ולא משל ציבור [בפרק אסר להם דממונה דף ל"ו] וכפר בעדו ובעד ביתו מתודה על עונותיו ועונות ביתו ואחר כך אומר והקריב וכפר ושחט ואי איפשר לומר כפרת הדם קודם שחיטה אלא כפרת דברים היא. שנינו בפ' אמר להם הממונה (יומא דף ל"א) שפרו הי' עומד בין אולם למזבח פי' בצפון כנגד אויר שבין אולם ולמזבח ראשו לדרום ופניו למערב והכהן עומד במזרח ופניו למערב וסמך שתי ידיו עליו בין קרניו ומתודה וכך הי' אומר אנא השם חטאתי עויתי ופשעתי לפניך אני וביתי אנא השם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך אני וביתי

ככתוב בתורת משה עבדך כי ביום הזה יכפר וגו' עד לפני ה' והם עונים אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. [שם דף ל"ז] בא לו למזרח העזרה לצפון המזבח כלומר נגד האויר שבין מזבח לכותל צפוני בשער ניקנור כדתניא בת"כ [פרשת אחרי פ"ב] שנא' והעמיד אותם לפני ה' פתח אוהל מועד וכתיב בתריה ונתן על שני השעירים גורלות [בדף ל"ז דלעיל] הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו ושם שני השעירים וקלפי היתה שם ובה שני גורלות של אשכרוע ברוי"ש בלעז בן גמלא עשאו בבית שני של זהב ומזכירין אותו לשבח. שנינו בפי' טרף בקלפי [ריש פירקא דף ל"ט] טרף בקלפי העלה לו שני גורלות אחד כתוב עליו לשם ואחד כתוב עליו לעזאזל אם של שם עלה בימינו הסגן אומר לו אישי כ"ג הגבה את ימינך ואם בשמאלו עלה ראש בית אב אומר לו אישי כ"ג הגבה את שמאלך נתנם על שני השעירים של ימין בימין ושל שמאל בשמאל ואומר להי' חטאת ובתוספתא [דיומא] מפרש שכ"ג אומר להי' והסגן אומר חטאת [ביומא דף מ"א] קשר לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח ומעמידו כנגד בית שילוחו פירש רבינו שלמה כנגד שער שיוציאוהו בו ולנשחט כנגד בית שחיטתו. [שם] בא לו אצל פרו שנייה וסמך שתי ידיו ומתודה וכך היה אומר אנא השם חטאתי עויתי ופשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושיך אנא השם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושיך ככתוב כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' וגו' [בשבועות דף ב'] זה שאמרה תורה בוידוי זה השני ובעד ביתו הם אחיו הכהנים שמתכפרים בו מטומאת מקדש וקדשיו כמו שנא' וכפר על הקדש מטומאות בני ישראל וכולן קרויין ביתו שנא' בית אהרן ברכו וגו', [ביומא דף מ"ג] ואח"כ שוחט את הפר וקבל את דמו במזרק נתנו למי שממרס בו ומנדנדו על הרובד הרביעי שבהיכל כדי שלא יקרוש כלו' אחר שיצא מן ההיכל מונה ג' שורות של רצפה ובשורה הרביעית מניחו והיא קרוייה רובד הרביעי אבל בהיכל לא היה רשאי להיות בשעת הקטרה [שם] נטל את המחתה ועלה לראש המזבח ופנה את הגחלים אילך ואילך ונטל מן המאוכלות הפנימיות וירד שני ולקח מלא המחתה וגו' מעל המזבח מלפני ה' זה מזבח החיצון שמקצתו לפני ה' ואין כלו לפני ה' כן תניא ביומא [דף מ"ה] והניחו על הרובד שבעזרה. ביומא [דף מ"ז] שנינו הוציאו לו כף ריקן מלשכת הכלים ומחתה גדושה של קטרת דקה מן הדקה מלשכת בית אבטינס וחפן מלא חפניו ונתן לתוך הכף הגדול לפני גדלו והקטן לפי קטנו וכך היה מדתה ונותן לתוך הכף ותניא ביומא [דף מ"ח] מלא חפניו שאמרו לא מחוקות ולא גדושות אלא טפופות [בדף מ"ז] נטל מחתת אש בימינו וכף הקטרת בשמאלו [בדף נ"א] ומהלך בהיכל בין שתי

פרוכת המבדילות בין הקדש וכן קדש הקדשים וביניהן אמה [בדף נ"ב] החיצונה פרופה מן הדרום והפנימית מן הצפון פירוש פרופה פתוחה שנכפלת לצד חוץ ונאחזת בקרש של זהב להיות פתיחה ועומדת ומהלך ביניהם עד שמגיע לצפון והפך פניו לדרום מהלך לשמאלו וימינו למערב לצד השכינה עד שמגיע לארון [שם] הגיע לארון נותן את המחתה בין שני הבדים [בדף נ"ג] ובבית שני שלא היה שם ארון היה מניח על אבן שתייה גבוה מן הארץ שלש אצבעות. ותניא בגמרא [בדף מ"ט] שאוחז שפת הכף בראשי אצבעותיו או בשיניו ומערה הקטרת בגודלו לתוך חפניו עד שמחזירה למלא חפניו כשהיתה וזו היא עבודה קשה שבמקדש [בדף נ"ב] וצובר את הקטרת ע"ג הגחלים בידיו לפנים כדי שתהא הקטרת קרובה לאור תחילה רחוקה מפניו. [שם] ותניא מלמדים אותו הוי זהיר שלא תתחיל מפניך שלא תכוה, [שם] וממתין שם עד שיתמלא הבית עשן [בדף נ"ג] וכסה ענן הקטרת את הכפורת אשר על העדות ולא ימות הא אם לא עשאה כתיקנה חייב מיתה [בדף נ"ב ונ"ג] יצא ובא לו כדרך כניסתו כלו' פניו לקדש ואחוריו להיכל כך הי' מהלך מעט מעט אחורנית עד שיצא מן הפרוכת. ומתפלל שם בהיכל אחר שיצא תפלה קצרה שלא להבעית את ישראל שלא יאמרו מת בהיכל ומפי רב יהודא בגמ' [שם] שזו היתה תפלתו יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שאם שנה זו שחונה תהי' גשומה ולא יעדי עביד שולטן מדבית יהודא ולא יהיו עמך ישראל צריכין לפרנסה זה מזה ובירושלמי [שם] מסיים בה ולא יגביהו שררה זה על זה ע"כ הירושלמי. ואל תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים בשעה שהי' כהן גדול מקטיר בקדש הקדשי' כל העם פורשין מן ההיכל בלבד כך א"ר אליעזר ביומא [דף מ"ד] שאין פורשין אף מבין אולם ולמזבח אלא בשעת הקטרת בהיכל בכל יום ובשעת מתן דמים בהיכל כדברי ר"י. [ביומא דף נ"ג] נטל דם הפר ממי שהוא ממרס בו ונכנס לבית קדשי הקדשים למקום שנכנס ועמד במקום שעמד והזה ממנו לפני הכפורת אחת למעלה ושבע למטה ולא היה מתכוון להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף [שם דף נ"ח] מאי כמצליף מחוי רב יהודא כמנגדנא. [דף נ"ה] תנא כשהוא מזה אינו מזה על הכפורת אלא כנגד עוביה של כפורת כשהוא מזה למעלה מצדד ידו למטה וגב כפו למטה כשהוא מזה למטה מצדד ידו למעלה וגב כפו למעלה ופירש בערוך [בערך צד] ששתי מיני הזאות היו נופלין בארץ בין המזה ובין הארון. ומפרש במשנה [בדף נ"ג] שכך הי' מונה אחת אחת ואחת אחת ושתים אחת ושלש אחת וארבע אחת וחמש אחת ושש אחת ושבע, [בדף נ"ה] ולמה היה מונה בענין זה כדי שלא ישכח וימנה הזאה ראשונה מן הכלל. [בדף נ"ג] יצא והניחו על כן זהב שהי' בהיכל. הביאו לו את השעיר שחטו וקבל דמו במזרק בעזרה ונכנס לבית קדשי הקדשים למקום

שנכנס ועמד במקום שעמד והזה ממנו א' למעלה ושבע למטה ולא הי' מתכוון להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף וכך הי' מונה כמו שביארנו [מפרש"י פי' חומש] והזה באצבעו אחת במשמע ולפני הכפרת יזה שבע פעמים הרי אחת למעלה ושבע למטה [בדף נ"ג] יצא והניחו על כן שני שהי' בהיכל נטל דם הפר והניח דם השעיר והזה ממנו על הפרוכת שכנגד הארון מבחוץ אחת למעלה ושבע למטה ולא היה מתכוון להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף וכך הי' מונה כמו שביארנו. [שם] נטל דם השעיר והניח דם הפר והזה ממנו על הפרוכת שכנגד הארון אחת למעלה ושבע למטה לא הי' מתכוון להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף וכך היה מונה כמו שביארנו [שם] עירה דם הפר לתוך דם השעיר ומחזיר הכל במזרק ריקן שהי' בו דם הפר כדי שיתערבו יפה יפה [שם דף נ"ה] ויצא אל המזבח אשר לפני ה' מלמד שיוצא מבין הפרוכת ולמזבח הזהב והולך בין מזבח הזהב והמנורה עד שמגיע למזרחו של מזבח. וכפר עליו על מזבח הזהב מתחיל מחטא ויורד מהיכן הוא מתחיל מתחיל מקרן מזרחי' צפונית צפונית מערבית מערבי' דרומית דרומית מזרחית ואח"כ חותה הגחלי' אילך ואילך עד שמגלה זהבו ומזה מדם התערובת על טהרו של מזבח שבע פעמים בצד הדרום כדברי ר' יוסי [בד' נ"ט] במקום שישלמו מתנות קרנותיו. [שם ובדף נ"ח] ויוצא ושופך שירי הדם על יסוד מערבית של מזבח החיצון [בשבועות דף ב' ובגמ' דז'] מה שהפר מכפר על הכהנים מכפר השעיר על ישראל והוא השעיר אשר עלה עליו הגורל לשם וטהרו וקדשו טהרו לשעבר וקדשו לעתיד לבא מטומאות ב"י בין שוגג בין מזיד בין שנכנס למקדש בטומאה ולא נודע להם בסוף שני לכל חטאתם וחטאת היא שוגג ומפשעיהי' אלו הנכנסים במזיד בטומאה שנינו ביומא [דף ס"ו] שאח"כ בא לו אצל שעיר המשתלח וסומך שתי ידיו על ראשו ומתודה וכך הי' אומר אנא השם חטאו ועוו ופשעו לפניך עמך בית ישראל אנא השם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעי' שחטאו ושעוו ושפשעו לפניך עמך בית ישראל ככתוב בתורת משה עבדך כי ביום הזה יכפר עליכם, [ביומא דף ל"ט] עשרה פעמים היה מזכיר שם המפורש ככתבו בי"ה בכל וידוי ג"פ הרי תשעה העשירי כשאומר על גורל השעיר להי' חטאת [בקידושין דף ע"א] בראשונה היה מגביה את קולו בשם כיון שרבו פריצים חזרו לומר אותו בקול נמוך ומבליעו בנעימות אחיו הכהנים [כך משמע ביומא דל"ה ול"ז] כל הכהנים והעם שהיו עומדין בעזרה כשהיו שומעין את השם המפורש יוצא מפי כ"ג בקדושה ובטהרה היו כורעים ומשתחוים ונופלי' על פניהם ואומרי' ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שנא' כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו והפייט יסד כי בשלשת הוידויים הי' מתכוין לגמור את השם כנגד המברכים ואומר להם תטהרו ואינו

בתלמוד ואולי בשום מדרש הוא ת"ר [ביומא דף ל"ו] עונות אלו הזדונות וכן הוא אומר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה ופשעים אלי המרדים וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי חטאים אלו השגגות וכן הוא אומר ונפש כי תחטא בשגגה לפיכך מתודה חטאו עוו ופשעו תחילה על השגגות ואח"כ על הזדונות ואח"כ על המרדים וכן בדוד הוא אומר חטאנו עם אבותינו העוינו והרשענו וכן בשלמה הוא אומר חטאתי והעויתי והרשעתי וכן בדניאל הוא חטאנו והעויני והרשענו ומה שאמר משה נושא עון ופשע וחטאה אמר משה לפני הקב"ה בשעה שחוטאי' ישראל ועושין תשובה עשה להם זדונות כשגגות כך אומרים רבנן דר' מאיר [שם] ופוסק רב אלפס [ביומא] כמותם, [ביומא דף ס"ו] אחר שהתודה על השעיר מסרו למי שמוליכו והכל כשרים להוליכו אלא שעשו הכהנים קבע ולא היו מניחין את ישראל להוליכו, [שם ובדף ס"ז] וסוכות היו עושין מירושלים עד תחילת המדבר שהיה שם סלע גבוה ושובת שם איש אחד או אנשים הרבה בכל סוכה וסוכה כדי שיהו מלוין אותו מסוכה לסוכה ויקירי ירושלים היו מלוין אותו עד סוכה ראשונה ואנשי סוכה אחרונה לא היו מלוין אותו עד הצוק הוא הסלע אלא עומדין מרחוק ורואין את מעשיו ועל כל סוכה וסוכה אומרים לו הרי מזון והרי מים. [שם] תנא מעולם לא הוצרך אדם לכך אלא לפי שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו ומה היה עושה חולק לשון של זהורית שבקרניו חציו היה קושר בסלע וחציו הי' קושר בקרניו. ושנינו בשקלי' [פ"ד] זה הלשון הי' בא משירי הלשכה ולשון של מעלה שנקשר בראשו הי' בא מתרומת הלשכה. [בדף ס"ז דלעיל] ודוחפו לאחוריו ומתגלגל לאחוריו ויורד ולא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה איברים איברים בא ויושב לו תחת סוכה האחרונה עד שתחשך ומאימתי מטמא בגדי' משיצא חוץ לחומת ירושלם ר"ש אומר משעת דחייתו לצוק. ורבי יוסי אומר בגמרא [שם] משעת שיגיע לצוק. וטעם שלהם מפורש בברייי' בגמרא [שם], [שם] ת"ר עזאזל קשה שבהרים וכן הוא אומר ואת אילי הארץ לקח ועז לשון קשה ור' אברהם אבן עזרא פירש לעזאזל כמו גלעד שתי תיבות כאחד לעזאזל לקשה הולך, [שם] אחר ששלח את השעיר ביד מוליכו חוזר אצל הפר והשעיר שהזה דמו לפניי וקרען והוציא את אימוריהם ונותנן בכלי להקטירם על גבי המזבח ומחתך שאר בשרו עור על גבי בשר חתיכות גדולות מעורות זו בזו כמין קלייה ואינו מפרק אותן ומשלחן ביד אחרים להוציאם לבית השריפה ומנתחין אותן שם בעורן ומפרקין אותם ושורפין אותן. [שם] מאימתי מטמאין בגדים משיוציאם חוץ לחומת העזרה ר' שמעון אומר משיצית האור ברובן, [בדף ס"ח] אמרו לו לכ"ג הגיע שעיר למדבר ומניין היו יודעין שהגיע שעיר למדבר מקומות גבוהים היו עושים בדרך

ומניפין בסודרין מזה לזה ומודיעין שהגיע שעיר למדבר [שם ר"פ בא לו] בא לו כ"ג לקרות בתורה בעזרת נשים וקריאה זו אינה עבודה אם רצה לקרות בבגדי בוץ קורא ואם רצה לקרות באצטלית לבן משלו קורא [שם] חזן הכנסת הוא השמש נוטל ס"ת ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת לסגן והסגן נותנו לכ"ג וכהן גדול עומד ומקבל וקורא אחרי מות ואך בעשור שבפ' אמור עד סוף העניין וגולל ס"ת ומניחה בחיקו ואומר יותר ממה שקריתי לפניכם כתוב כאן שלא להוציא לעז על התורה וקורא ובעשור לחדש שבפ' פנחס ע"ס העניין בע"פ ומקשה בגמ' [דף ע'] למה קורא בעל פה ויגלול ס"ת עד שיגיע לפרשת פנחס ויקרא אמר רב ששת בריה דרב יהושע לפי שאין גוללין ס"ת בציבור מפני כבוד הציבור ומקשה עוד [שם] ויביאו ס"ת אחר ויקרא בו ומתרץ אמר רב הונא בריה דרב יהודא מפני פגמו של ס"ת ראשון לא יקרא איש אחד בשני ספרי תורות, ובירושלמי [שם] מקשה אהא דאין גוללין בציבור והא תני קורא אחרי ואך בעשור שניא היא שהיא סדרו של יום תדע דאמר ר"ל בכל אחד אסור לקרות בעל פה וכאן קורא על פה פירי התירו גלילה מועטת מפרי אחרי לפרי אמור מפני שהוא סדרו של יום אבל גלילה מרובה לא רצו להתיר והתירו לקרות אותה בעל פה מפני שהוא סדרו של יום ואינו אלא כמגיד עבודת היום [בדף ס"ח] בעת שקורא מברך לפניה ולאחריה כדרך שמברכין בבית הכנסת ומוסיף אחריה ז' ברכות ואלו הן רצה ומודים וסלח לנו אבינו כתיקונן ומברך על המקדש ברכה בפני עצמה שהיא עניינה שיעמוד בהמ"ק ושכינה בתוכו וחותם ב"א ה' שוכן בציון. ומברך על ישראל ברכה בפני עצמה שהיא עניינה שיברך הקב"ה את ישראל ויושיעה ולא יסור מהם מלך וחותם ב"א ה' הבוחר בישראל ואלו שתי ברכות אין נזכר מטבע שלהם בתלמוד אלא בירושלמי [דלעיל] אומר שכך הי' העניין וכן מפורשות כולם בירושלמי [שם ומברך הכהנים ברכה בפני עצמה ויהא עניינה שירצה המקום מעשיהם ועבודתם ויברכם ואותם ב"א ה' מקדש הכהנים ומברך על שאר תפלה. ות"ר [בדף ע'] שאר תפלה. תחינה רינה ובקשה שעמך ישראל צריכין להוושע וחותם בשומע תפלה [בדף ס"ח] הרואה כ"ג כשהוא קורא אינו רואה פר ושעיר הנשרפין. הרואה פר ושעיר הנשרפין אינו רואה כ"ג כשהוא קורא לא מפני שאינו רשאי אלא שהיתה דרך רחוקה ומלאכת שניהם היתה כאחד [בדף ע'] אם בבגדי בוץ קרא קדש ידיו ורגליו ופשט ירד וטבל עלה ונסתפג הביאו לו בגדי זהב ולבש קדש ידיו ורגליו ועשה שעיר הנעשה בחוץ שהוא מכלל קרבנות מוסף היום הוא שכתוב בפרי פנחס שעיר עזים אחד לחטאת מלבד חטאת הכיפורים כן אומר ר' עקיבא דתוספתא שדבריו תופס עיקר ביומא [שם] ואח"כ מקריב אילו ואיל העם הם שנא' בהם ויצא ועשה את עולתו ואת עולת העם

ומקטיר האימורים של פר ושעיר הנשרפין ומקריב תמיד של בין הערבים. [שם] קדש ידיו ורגליו ופשט בגדי זהב ירד וטבל עלה ונסתפג ולבש בגדי לבן וקדש ידיו ורגליו ונכנס לבית קדשי הקדשים ומוציא את הכף ואת המחתה. ועל כניסה זו אמר הכתוב ובא אהרן אל אהל מועד ופשט את בגדי הבד אשר לבש בבאו אל הקדש והניחם שם [ביומא דף י"ב ובפ"ב דף כ"ד] כי שוב לא ילבשם לא בי"ה זה ולא בי"ה אחר. ת"ר בפ' אמר להם הממונה (יומא דף ל"ב) שכל הפרשה נאמרה על הסדר חוץ מפסוק זה שאין דינו להכתב עד אחר והשורף אותם יכבס וגו' ואחרי כן יבא אל המחנה ובא אהרן וגו' ואמר רב חסדא שם גמירי חמש טבילות ועשרה קידושין ומסמיכן שם אמקראות ואם כסדר הכתוב לא משכחת להו אלא שלש טבילות ששה קידושין [בדף ע' דלעיל] אחר שקידש פשט בגדי לבן והניחם טבל ולבש בגדי זהב וקדש ידיו ורגליו ומקטיר קטורת של בין הערבים ואח"כ מנחת חביתי' ונסך ואח"כ מדליק את הנרות ונושא את כפיו ומה ששני' ביומא [שם] נכנס להקטיר קטרת ולהדליק נרות לאו דווקא כאשר ביארנו במצות התמיד [מ"ע קצ"א]. ואח"כ קדש ידיו ורגליו ופשט הביאו לו בגדי עצמו ולבש ומלוין אותו עד ביתו ויום טוב היה עושה כהן גדול לכל אוהביו שיצא בשלום:

מצות עשה רי

הלכות מעילה

מצות עשה שישלם (א) המועל בקדשי ה' קרן וחומש ואשם שנא' בפרשת ויקרא נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה' והביא את אשמו לה' איל תמים מן הצאן כערכך כסף שקלים בשקל הקדש לאשם ואת אשר חטא מן הקדש ישלם ואת חמישיתו יוסף עליו ונתן אותו לכהן והכהן יכפר עליו באיל האשם ונסלח לו תניא בת"כ [שם פרק י"ט] ומביאה במעילה [דף י"ח] נאמר כאן וחטאה בשגגה מקדשי ה' ונאמר להלן בתרומה ולא תשאו עליו חטא מה להלן פגם ונהנה אף כאן פגם ונהנה עוד תניא [שם] שתמעול מעל ריבה שאר הנאות בלא אכילה ואפי' אכילתו והנאת חבירו שמצטרפין לשוה פרוטה עוד תניא [שם פ"ב] שמרבה מקדשי ה' כל הקדשים המיוחדים לה' ואפי' קדשי בדק הבית. עוד תניא [שם] אין לי אלא שהקדיש דברים הראויין למזבח למזבח דברים הראויין לבדק הבית לבדק הבית הקדיש דברים הראויין למזבח לבדק הבית או דברים הראויים לבדק הבית למזבח או הקדיש דברים שאינן ראויין לא לזה ולא לזה כגון ציר דגים וחגבים מניין ת"ל מקדשי ה' ריבה. והיכן הוזהר פי' רש"י [בפי' חומש שם] מחטא חטא בתרומה מה להלן הזהיר אף כאן הזהיר ואם כדבריו ראוי היה זה למנותו בפני עצמו בחשבון הלאוין אבל רבינו משה פירש [בפ"א דהלכות מעילה] שאזהרתו מלא תוכל לאכול בשעריך וגו'

ונדריך ודרשו במכות [דף י״ז אזהרה לאוכל בשר העולה והוא הדין לכל קדש המיוחד לה׳ שאם נהנה ממנו בשוה פרוטה לוקה ולאו זה כבר מנינו אותו בחשבון הלאוין [ל״ת שכ״א], [בת״כ פרק י״ט דלעיל וכ״ש לוקה היינו כחכמים בסנהדרין דף פ״ג] לא נאמר חומש ואיל בכסף שקלים כלומר בשתי סלעים לאשם אלא במועל בשגגה אבל אם הזיד במעילה לוקה ומשלם מה שפגם מן ההקדש בלבד [בת״כ פ״ב ומבואר בב״ק דף קי״א] והכהן יכפר עליו באיל האשם איל ואשם מעכבין את הכפרה ואין החומש מעכב כלו׳ איל ואשם אשם הוא הקרן לימדך שהקרבן ותשלום הקרן בלבד מעכבין את הכפרה, [כרבא דאית ליה חומש בתחילת הקדש בב״מ דף נ״ד] ונהנה מן החומש הר״ז מוסיף חומש על חומש שני׳ במעילה [דף ד׳] כלל אמר ר׳ יהושע כל שהיתה לה שעת היתר לכהנים אין מועלין בה וכל שלא היתה לה שעת היתר לכהנים מועלין בה איזהו שהיתה לה שעת היתר לכהנים שלנה ושנטמאה ושיצתה ואיזו היא שלא היתה לה שעת היתר לכהנים שנשחטה חוץ לזמנה וחוץ למקומה ושקבלו פסולין וזרקו את דמה ואמר רבי יוחנן בגמרא [שם דף ה׳] היתר זריקה שנינו. ובפרק שני מפרש [דף ח׳] דחטאת העוף מועלין בה משהוקדשה עד שיזה דמה הוזה דמה אין בה מעילה [שם דף ט׳ וי׳] ועולת העוף ועולת בהמה והוא הדין לקומץ וללבונה ומנחת כהנים וחביתים ומנחת נסכים מועלי׳ בהן משעת הקדשן עד שיצאו אחר שריפתן מעל המזבח לבית הדשן. [שם דף ט׳] וכן פרים הנשרפים ושעירים הנשרפין מועלין בהן משעת הקדשן עד שישרפו ותגמר שריפתן בבית הדשן ויתיך הבשר אבל קודם שיתיך מועלין בהם אף בבית הדשן [שם] חטאת בהמה ואשם וזבחי שלמי צבור פועלין בכולם משהוקדשו עד שיזרוק את הדם נזרק את הדם מועלין באימוריהם עד שיצאו לבית הדשן ואין מועלין בבשר שתי הלחם מועלין בהן משהוקדשו בטרם ישימו אותם בתנור עד שיזרוק דם הכבשים נזרק דם הכבשים הותרו באכילה ואין בהן מעילה לחם הפנים מועלים בו משהוקדשו אע״פ שעדיין לא נאפי׳ עד שיקטיר הבזיכין הקטיר הבזיכין הותר באכילה המנחות מועלין בהן משהוקדשו אע״פ שעדיין לא נתקדשו בכלי שרת עד שיקטיר הקומץ קרב הקומץ הותרו השירים באכילה ואין שם מעילה אבל מועלין בקומץ עד שיצא לבית הדשן כאשר ביארנו תניא [בת״כ דלעיל] מקדשי ה׳ קדשים המיוחדים לה׳ פרט לקדשים קלים שאין בהן מעילה כלל אלא באימורים לאחר זריקת דמים ומועלין באימוריהן עד שיצאו לבית הדשן שהרי הן לאישים ואין מועלין בבשר שנינו במעילה [דף י״א] דם קל בתחילתו וחמור בסופו נסכים חמורים בתחלתן וקלים בסופן כיצד דם בתחילה אין פועלין בו יצא לנחל קדרון מועלין בו מפני שנמכר לגננים ודמיו הקדש הנסכים בתחילה מועלין בהן

משהוקדשו ירדו לשיתין אין מועלין בהן ובגמרא אמר זעירי המקיז דם לבהמת קדשים אסור בהנאה ומועלין בו פי' הואיל ואינה יכולה לחיות בלא דם הרי הוא כגופה [שם פ"ב דף ט'] דישון מזבח החיצון שעל התפוח אף אחר הרמת הדשן מועלין בו, [בפ"ג דף י"א] דישון מזבח הפנימי והמנורה לא נהנין ולא מועלין וצריך להתיישב בלשון הגמרא שאומר בשלמא מזבח החיצון כתיב ושמו אצל המזבח אלא מזבח הפנימי מנלן כו' [בפ"ב דף ט'] הנהנה מקדשי קדשים לפני זריקת דמים או שנהנה מן העולה או מן הקומץ והלבונה ומנחת כהני וחביתי יפול מה שנהנה לנדבה. מעל בקרבנות הציבור יפול מה שנהנה ללשכה [במיימון רפ"ד דהלכות מעילה] המפריש מעות לחטאתו ולעולתו ולאשמו לתורי ובני יונה מועלין בהן משעה שהפרישן הפרישן לשלמים אין מועלין בהן, [במעילה דף י"א] הפריש מעות לנזירותו אסור ליהנות בהן ואם נהנה לא מעל מפני שראוין לבא כולם שלמים ואין בשלמים מעילה אלא באימורין לאחר זריקת דמים תניא בתוס' אין מועלין בקדשי בדק הבית אלא בתלוש מן הקרקע אבל נהנה בקרקע עצמה או במחובר בה לא מעל אפי' פגם. שנינו בפ"ג [דף י"ג] גידולי הקדש פועלין בהן כיצד הקדיש שדה והוציאה עשבים אילן ועשה פירות מועלין בהן אבל המקדיש את הבור ריקם ואח"כ נתמלא מים שובך ונתמלא יונים הואיל ואין גדולן מן הקרקע ואינן גדולי הקדש אין מועלין בהן [שם בב"ב דף כ"ו] אילן של הקדש הסמוך לשדה הדיוט ושרשיו יוצאין בתוך השדה אם הי' בתוך שש עשרה אמה מועלין בהן יתר על כן לא נהנין ולא מועלין בתמורה [דף ב' וג'] אמרינן קדשי גוים אם לבדק הבית הוקדשו מועלין בהן ואם קדשי מזבח הם אין בהם מעילה מה"ת שנ' בקרבנות דבר אל ב"י אבל אסור ליהנות בהן מד"ס [בפסחים דף כ"ו] קול ומראה וריח אין בהן מעילה אבל איסורא דרבנן איכא ובקטרת דווקא אחר שתעלה תימרותו שכבר נעשית מצותו ואין מועלין בו אבל הריח בו כשהעלה תימרותו מעל. [מל"ה דף תע"ה] המועל בקדשי בדק הבית כיון שמעל בשגגה נתחלל ההקדש וזה שיהנה אחריו פטור מעל בזדון הואיל ואינו חייב קרבן מעילה לא נתחלל ההקדש אלא הרי הוא בהווייתו ואם בא אחר ונהנה בו בשגגה מעל. בד"א כשמעל בהקדש והוציאו בתורת חולין והקנהו לאחר אבל אם נהנה בו ופגמו ולא הקנהו לאחר יש בו מועל אחר מועל ואין מועל אחר מועל בהקנותו לאחר במוקדשין אלא בבהמה למזבח וכלי שרת בלבד כדמפרש שם במעילה [דף י"ט] הטעם בכלי שרת אם אחרים מביא לידי קדושה הוא עצמו לא כל שכן. ותניא בתוספות [דמעילה] כיצד ביקע בקורדום של הקדש ונהנה בפרוטה ופגם ובא חבירו ובקע בו ונהנה ופגם כולן מעלו נטל הקרדום ונתנו לחבירו הוא מעל אבל חבירו לא מעל רכב על גבי חמור ונהנה

בפרוטה ופגם ובא חבירו ורכב עליו ונהנה ופגם כולן מעלו נתן החמור לחבירו במתנה או מכרו הוא מעל וחבירו לא מעל וכן המשאיל קורדום של הקדש הוא מעל לפי טובת הנאה שבו וחבירו מותר לבקע בו לכתחילה והוא הדין לבהמה. אבל בקדשי מזבח שיש בהן קדושת הגוף יש מועל אחר מועל כיצד תלש צמר מן החטאת ובא חבירו ותלש ובא חבירו ותלש כולן מעלו וכן אם נתנה לחבירו וחבירו לחבירו כולן מעלו והוא הדין בכלי שרת. פירש רבינו משה [שם] שמה שאמרו הנוטל אבן או קורה של הקדש ונתנה לחבירו שניהם מעלו ואם נתנה ליד הגזבר שהיתה תחת ידו הוא מעל והגזבר לא מעל שאין הדברים אמורין אלא במועל בזדון שהרי לא נתחלל ההקדש הנוטל פרוטה של הקדש על דעת שהיא שלו לא מעל עד שיוציא אותה בחפציו או עד שיתן אותה במתנה נתנה לחבירו הוא מעל וחבירו לא מעל תניא [במעילה דף כ'] נטל אבן או קורה של הקדש לא מעל שהרי לא בנאה עדיין בתוך ביתו בנאה בביתו מעל נתנה על גבי חלון שבתקרה ולא חיברה לא מעל עד שידור תחתיה בשוה פרוטה עוד שם מי ששגג ולקח הקדש או מעות הקדש ונתנן לשליח להוציאן בתורת חולין אם עשה השליח את שליחותו המשלח הוא שמעל ואם לא עשה שליחותו אלא עשה השליח מדעת עצמו השליח הוא שמעל כיצד בעל הבית שאמר לשלוחו תן מאותו בשר לאורחים הלך ונתן להם כבד או שאמר תן להם כבד ונתן להם בשר השליח מעל ואם עשה כדבריו בע"ה מעל [שם] השולח פרוטה ביד שלוחו לקנות לו בה חפץ ונזכר בעל הבית שהיא הקדש קודם שהגיע ליד החנווני השליח מעל שהוא שוגג ובעל הבית כבר נזכר ואין המזיד חייב בקרבן מעילה כמו שביארנו [לעיל] ועל מעילת השליח אמרינן [שם] שהלכות מעילה כהררים התלויין בשערה שהרי אנוס הוא נזכר אף השליח ויודע שהיא של הקדש קודם שהגיע לחנווני שניהן פטורין מקרבן מעילה וחנווני חייב לכשיוצי' אותה פרוטה שנתערבה במעותיו שהרי הוא שוגג הודיעו לחנווני שפרוטה שנתנו לו הקדש שניהם פטורין ונתפס המקח להקדש [שם] וכיצד יעשה כדי להציל החנווני מן החטא עד שיהא מותר להשתמש בכל המעות נוטל פרוטה של חולין או כלי כל שהוא ואומר פרוטה של הקדש בכל מקום שהיא מחוללת על זה ותעשה אותה פרוטה או הכלי הקדש ויהא מותר החנווני להשתמש בכל מעותיו. שנינו במעילה [דף כ"א] המפקיד מעות של הקדש אצל בעה"ב ונשתמש בהן והוציאם בע"ה מעל שהרי אין לו רשות מן הדין להשתמש בהן הפקידן אצל שלחני או חנווני לר' יהודא ולא היו חתומין ולא קשורין קשר משונה הואיל ויש לו רשות מן הדין להשתמש בהן שניהם פטורין כי גם בעל הפקדון פטור שהרי לא אמר לו השתמש בהן גרסינן במנחות [דף כ"א] ת"ר מלח שעל גבי האבר מועלין בו שעל

גבי הכבש ושבראשו של מזבח אין מועלין בו. עוד גרסינן שם תנן התם תנאי ב"ד הוא על המלח ועל העצים שיהיו הכהנים ניאותין בהן אמר שמואל לא שנו אלא לאכילת קרבן אבל לאכילת חולין אין ניאותין חולין פשיטא מה עניין חולין למקדש ומתרץ אע"ג דאמר מר יאכלו שאם המנחה מועטת יאכלו עמה חולין ותרומה כדי שתהא נאכלת על השובע אפילו הכי מלח דקדשים לא יהבינן להו:

מצות עשה ריא

קדש (א) לי כל בכור פטר כל רחם בב"י באדם ובהמה לי הוא וכל הבכורות לכהנים שנאמר בפ' קרח כל פטר רחם כל אשר באדם ובבהמה יהי' לך וגו' אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה אך בכור שור או בכור כשב או בכור עז לא תפדה קדש הם את דמם תזרוק ואת חלבם תקטיר ובשרם יהיה לך וגו'. וכבר בארנו מצות בכור האדם ומצות בכור פטר חמור [לעיל במ"ע קמ"ד וקמ"ה] כתוב בפר' ראה כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש להי' אלהיך וגו' ונאמר בפר' בחקותי אך בכור אשר יבוכר להי' בבהמה לא יקדיש איש אותו אם שור אם שה להי' הוא ומפורש בערכין [דף כ"ט] כתיב תקדיש וכתיב לא יקדיש הא כיצד אי אתה מקדשו קדושת מזבח אבל אתה מקדשו קדושת חביבות פירי שמוזהר ישראל בהולד בכור בהמה טהורה לומר הרי הוא מקודש בקדושת בכור אע"פ שהוא קדוש מעצמו מצוה להקדישו בקדושת בכור מפני חביבות המצוה, שנינו בבכורות [דף י"ג] הלוקח עובר פרתו של נכרי והמוכר לו אע"פ שאינו רשאי והמשתתף עמו והנותן לו בקבלה והמקבל ממנו פטור מן הבכורה שנאמ' כל בכור בישראל ולא באחרים. וגרסינן בפ"ק [דף ג'] אמר רבא לית דחש לה להא דר' יהודא דאמר שותפות גוי חייבת בבכורה [בדף י"ג דלעיל] והכהנים והלוים חייבים לא נפטרו אלא בפדיון הבן ופטר חמור אבל לא מבכור בהמה טהורה פסק רבינו משה [בהלכות בכורות] כי הלוקח בהמה חולבת מן הגוי שחלב פוטר מן הבכורה שהרי בכל התורה כולה הולכין אחר הרוב ורוב בהמות אינן חולבות אא"כ יולדות ואין הלכה כדברי האומר חלב אינו פוטר בו [בפרק הלוקח בהמה דף כ"ד] והא דמשמע בפ' הלוקח בהמה (בכורות דף כ') דרבי יוחנן אית ליה דרשב"ג דאמר הלוקח בהמה מניקה מן הגוי פטורה מן הבכורה דלא מרחמא אא"כ ילדה משמע החלב לבדו שלא ראינוה מניקה אינו פוטר דחיישינן למיעוט דחולבות אף ע"פ שאינן יולדות אומר רבינו יצחק שלשם מדבר בראינוה חולבת קודם לידה דבההיא מודה דחלב לבדו אינו פוטר אם לא שראינוה מניקה אבל בעלמא סבירא ליה החלב פוטר דהלך אחר הרוב תדע שכן הוא דהא רשב"ג לא חייש למיעוט בע"ז [דף מ'] דלא גזר שאר מקומות אטו

אותו מקום כדגזר ר' מאיר מטעם דחייש למיעוט וגם רבי יוחנן לא חייש בחולין [דף ה'] דאכל משחיטת כותי ולא חייש למיעוט החשודים כדקאמר התם [בשבת דף קל"ה] גבי ר"מ דגזר על יינן ומה שאומר בפ' אם לא הביא [דף ו'] שרשב"ג אומר כל שלא שהה לי' יום באדם אפי' נפל מן הגג או אכלו ארי הוא ספק נפל אלמא חייש למיעוט נפלים ושם [בדף קל"ו] פוסק כרשב"ג יש לחלק שחוששין למיעוט המצוי כזה כמו מים שאין להם סוף [ביבמות דף קכ"א] דאשתו אסורה וגוסס שאין מעידין עליו להשיא את אשתו והרוצה לפטור בהמתו מן הבכורה בין טמאה בין טהורה לאחר שנתעברה הבהמה וניכר העובר דהיינו לשליש עבורה יקנה העובר לגוי במשיכה שימשוך הגוי הבהמה לקנות אזן הבכור דק"ל כרב הונא שאומר בפ' ראשון [דף ג'] שאפי' בשותפות אזנו פטרה ואע"ג דרבה ורב חסדא מצריכין דבר שעושה אותה נבילה או טריפה כרב הונא ק"ל שהרי ר' יוחנן הולך בשיטתו שאומר [שם] שאפי' מום קל וכן היה עושה רב מרי בר רחל כאשר יתבאר דגרסינן בבכורות [שם כל הסוגיא עד סוף] דרב מרי בר רחל הוי ליה הנך חיותא דהוה מקני אזנייהו לגוים ואסר להו בגיזה ועבודה ויהב להו לכהני' וכלו חיותא דרב מרי משום דמפקא להו מקדושתייהו ואע"פ שהי' אוסרם בגיזה ועבודה בחולין גמורין היה נוהג קדושה. ואומר שם כי מאחר דאסר להו בגיזה ועבודה ויהיב להו לכהנים אמאי מקני אזנייהו לגוים דילמא אתי בהו לידי תקלה דגיזה ועבודה ומקשה שם למה נענש רב מרי והאמר רב יהודא בפרי כיצד מערימין (תמורה דף כ"ד) בזמן הזה שאין מקדש מותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם שלא יבא לאיסור גיזה ועבודה ומתרץ התם מקדושת מזבח מפקע ליה מקדושת כהן לא מפקע ליה הכא אפי' מקדושת כהן מפקע ליה ואומר שם לישנא אחרינא דרב מרי הוה ידע לאקנויי קניין גמור כעין שביארנו למעלה וכולי עלמא לא ידעי ויקנו קניין שאינו מועיל שיאמרו אזני עובר פרתי אני מוכר לך שזהו כמו פירות דקל אני מוכר לך ואין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ולכך נענש אע"פ שעשה קניינו כדין שהקנה פרתו במשיכה לאזן עוברה שזהו כמו דקל לפירותיו וכבר ביארנו [לשל בסי' קמ"ה] בשם ר"י דדוקא רב מרי נענש משום דהוה אפשר ליה למיעבד כדרב יהודא ולא היתה שם הפקעה ללשון ראשון ולא תקלה ללשון אחרון אבל אנן דלא בקיאינן לא מיענשינן ולא עוד אלא מצוה לעשות כן שלא יבא לאיסור תקלה דגיזה ועבודה וגרסינן בפרק מעשר בהמה (בכורות דף נ"ג) ומנא תימרא דחיישינן לתקלה דתניא אין מקדישין ואין מעריכין כו'. וכשם ששותפות העובר פוטר בבכורה כך פוטר שותפות האם כדאמרינן בבכורות פ"ק [דף ג'] אמר רב פפא ומאי שנא בו דבעינן כל בכור בישראל וליכא אם נמי בעינן כל מקנך תזכר

וליכא ומביאה שם באותו הפרק לפטור שותפות האם גם בפטר חמור. אם לא הפקיעו מקדושה ונולד כיצד יעשה ינעיל דלת לפניו וימית שלא יבא לידי תקלה כדתני׳ בע״ז [דף י״ג] אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין בזמן הזה ואם הקדיש והעריך והחרים בהמה תעקר וכו׳ איזהו עיקור נועל דלת בפניה והיא מתה מאיליה ואין לחלק בזה בין קדושה הבאה מאיליה לקדושה שאינה באה מאיליה. אמנם אמר לנו מורי רבינו יהודא בשם רבו רבינו יצחק והרב רבי אלחנן בנו [וכן בתוס׳ שם] שימתין עד שעה שיפול בו מום מאחר שהוא קדוש מאיליו. לפי שאמרנו למעלה שלשיש עיבורה ניכר העובר אנו צריכין להביא הא דת״ר דבכורות [דף ח׳] שהבהמה דקה טהורה יולדת לחמשה חדשים וכנגדה באילן גפן. בהמה גסה טהורה לתשעה חדשים וכנגדה באילן זית. בהמה גסה טמאה ל״ב חדש וכנגדה באילן דקל. הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והפיל והקוף הקיפוד לשלש שנים וכנגדן באילן בנות שוח אפעה לשבעי׳ שנה וכנגדה באילן חרוב. חרוב משעת נטיעתו עד גמר פירותיו שבעים שנה וימי עיבורו שלש שנים והנחש לשבע שנים. והתרנגולת לעשרים ואחד יום וכנגדו באילן לוז. כלב לחמשים יום וכנגדו באילן תאנה חתול לחמשים ושנים יום וכנגדו באילן תות חזיר לששים יום וכנגדו באילן תפוח. שועל וכל מיני שרצים שלשה חדשים וכנגדן באילן תבואה. ואם נולד בקדושה ונולד בו מום קבוע נשחט עליו דכתיב בפי׳ ראה וכי יהי׳ בו מום פסח או עור כל מום רע לא תזבחנו להי׳ אלהיך בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדיו כצבי וכאיל ובבכורות [דף ל״ז] פירשו חכמים איזהו מום קבוע דהוי דומיא דעור ופסח. ואע״פ שיצא מקדושתו במומו אינו נוהג בו כחולין לגמרי ונוהג בהן קדושה כפסולי המוקדשין שנפדו דתנן בבכורות [דף י״ד] ואין יוצאין לחולין ליגזוז וליעבד ומצינו בכור חמור מהן [שם פ״ה דף ל׳] דתנן כל פסולי המוקדשין נשחטין ונמכרים באיטליז ונשקלין בליטרא חוץ מן הבכור והמעשר. ואפי׳ בבכור בעל מום קאמר כדאיתא בגמ׳ וכדאמרי׳ בפי׳ אלו טריפות (חולין דף מ״ד) אמרה ליה בת רב חסדא לרבא אבא שרי בוכרא ולא זבין מיניה בישרא ומפרש טעמא משום דבשומא מזדבן ולא במתקלא ואיכא חשדא ובבעל מום קאמר דהא בבבל הוה ולאחר חורבן אלמא בעל מום אינו נשקל הילכך אפי׳ בעל מום אסור בגיזה ובעבודה בכור בעל מום מותר להאכילו לעכו״ם ולכלבים שנא׳ כצבי וכאיל דתנן בפרק כל פסולי המוקדשין (בכורות דף ל״ב) בית שמאי אומרים לא ימנה ישראל עם הכהן על בכור בעל מום ובית הילל מתירין אפילו לעכו״ם ואע״פ שחולק תנא דבריי׳ [שם] ואומר דבית הילל זר ולא עכו״ם קאמרי במתניתין ק״ל [בתוס׳ שם כל הסוגיא] בד״א בבכור שנשחט ונמצא כשר אבל בכור שמת או נשחט ונמצא טרפה אסור להאכילו לעכו״ם ולכלבים

דכל היכא דלא קרינא ביה תאכלנו לא קרינא ביה כצבי וכאיל להתירו לעכו"ם ולכלבים. ומזה הטעם שנינו בחולין [דף ק"ל] ואם מתו יקברו שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים [כדאי' בפ"ו דתמורה דף ל' ול"א]. דכל היכא דלא קרינא ביה תזבח ואכלת לא קרינא ביה כצבי וכאיל אבל פסולי המוקדשין שנשחטו בכשרות מותר להאכילן לעכו"ם ולכלבים תדע שכן הוא שאם לא כן קשיא דר' עקיבא אדר' עקיבא שהרי ר' עקיבא אומר בבכורות [בדף ל"ב דלעיל] דבכור בעל מום מאכילין אותו לעכו"ם ואילו בזבחים [דף ק"ג] שנינו שרבי עקיבא אומר שהשוחט בכור בעל מום בגבולין ונמצא טריפה שיאותו הכהני' בעורו משמע ולא בבשרו הרי למדת שמאחר שנמצא טריפה דלא קרינא ביה תאכלנו שלא יהנו בבשרו להאכילו לעכו"ם וכן פירש רבינו שלמה שלא התיר ר' עקיבא אלא עורו ולא בשרו וגר' שם [בדף ק"ד] אמר רבי חייא בר אבא הלכה כרבי עקיבא ואף רבי עקיבא לא אמר אלא כשהתירו מומחה אבל לא התירו מומחה לא. ויש ספרים שגורסין שם אח"כ והלכה כדברי חכמי' בשר בקבורה ועור בשריפה ורש"י אינו גורס שם אלא והילכתא כדברי חכמים ולא קאי אבכור בעל מום שדבר בו ר' עקיבא שמזה פסקינן הלכה שיאותו בעורו אבל קאי אעור קדשי מקדש וארישא קאי דא"ר חנינא סגן הכהני' [שם דף ק"ג] מימי לא ראיתי עור שיוצא לבית השריפה וחכמים אומרים אין לא ראינו ראיה אלא יצא לבית השריפה. ואם הבכור בעל מום שראוי לישחט עליו אינו יכול לשוחטו אלא על פי שלשה ישראלים שיאמרו יכול לישחט עליו דתנן בפי כל פסולי המוקדשין (בכורות דף ל"ו) בכור שניסמת עינו ונקטעה רגלו או ידו הרי זה ישחט על פי שלשה בני הכנסת. וגרסינן בגמרא [שם] התרת בכור בחוצה לארץ על פי שלשה בני הכנסת פירוש שאינן מומחין ואמר רבא ובמומין מובהקין ודווקא במקום שאין מומחה שנתן לו הנשיא או ראש גולה רשות להתיר בכורות. דאמר רב [שם] שלשה מתירין את הבכור במקום שאין מומחה הא במקום מומחה צריך מומחה. שנינו בערכין [דף כ"ח] השוחט את הבכור ואחר כך הראה את מומו ר' יהודא מתיר ור' מאיר אומר הואיל ונשחט שלא על פי מומחה אסור. ואמרינן בגמרא [שם] דגזר רבי מאיר אפי' במומין שאינן עשויין להשתנות לאחר מיתה אטו מומין העשויין להשתנו' לאחר מיתה ואומר שם דקנסא הוא דקניס רבי מאיר. [בתוס' שם] לפיכך אין הלכה כר' מאיר כדפסק רב יהודאי גאון שהל' כרבי מאיר בגזירותיו אבל לא בקנסותיו גבי הא דתניא ביבמות [פרק החולץ דל"ו] לא ישא אדם מעוברת חבירו ומנקת חבירו שהסוגיא הולכת שם [דף ל"ז ובתוס' שם] כרבנן גבי מי עבוד רבנן תקנתא לכהן או לא. שנינו בפרק עד כמה [ריש פירקא דף כ"ו] עד כמה ישראל חייב ליטפל בבכור בבהמה דקה עד שלשים יום

ובגסה עד חמשים יום ואם אמר הכהן בתוך הזמן הזה תנהו לי ואטפל בו לא יתן לו מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות ואם היה בעל מום ואמר תנהו לי שאוכלנו או תמים בשעת המקדש ואמר תנהו לי שאקריבנו מותר [שם] ותנן הבכור נאכל בתוך שנתו בין תם בין בעל מום שנ' לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה וגו' וכי יהי' בו מום פסח או עור וגו' בשעריך תאכלנו. ותניא בגמ' [שם דף כ"ח] בכור בזמן הזה עד שלא נראה להראותו לחכם פי' שלא נולד בו מום רשאי לקיימו שתים ושלש שנים פירוש שהרי אין יכול להקריבו ורבינו שמשון [וכן בתוס' שם] כתב שלא נזדמן לו חכם אחר שנפל בו מום רשאי לקיימו שתים ושלש שנים ואין זקוק להוליכו למקום אחר רחוק במקום שהחכם שם ומשנר' להראותו לחכם נולד בו מום בתוך שנתו רשאי לקיימו כל י"ב חדש לאחר שנתו אינו רשאי לקיימו אפי' יום אחד ואפי' שעה אחת אבל מפני השבת אבידה לבעלים רשאי לקיימו שלשים יום ואמר רבי אלעזר [שם] בכור נותנין לו שלשים יום משעה שנולד בו מום ואע"פ שמתאחר לאחר שנתו ומאימתי מונה לו אמרינן בר"ה [דף ו'] אם תם הוא מונה לו מיום השמיני שהוא ראוי להקרבה ואם נולד בעל מום מונה לו מיום שנולד והוא שכלו לו חדשיו שהרי נראה לאכילה ביום לידתו אבל אם לא ידע בוודאי שכלו לו חדשיו מונה לו מיום השמיני שנינו בפרק כל פסולי המוקדשין (בכורות דף ל"ה) כל מומין הראוין לבא בידי אדם רועי ישראל נאמנים רועי כהנים אינם נאמנים רשב"ג אומר נאמן על של חבירו ואינו נאמן על שלו רבי מאיר אומר החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו ובפרק בתרא דיומא [דף ע"ח] פוסק כרשב"ג ובגמ' [דף ל"ה דלעיל] תניא רבי יהושע בן קפוסאי אומר בכור ביד כהן צריך שנים מן השוק להעיד עליו שנפל בו מום מאליו ורשב"ג אומר אפילו בנו ואפילו בתו מעידין עליו ר' יוסי אומר אפי' הם עשרה והם בני ביתו אין מעידין עליו פירש מפני שכל הכהנים חשודים להטיל מום בבכור כדי לאוכלו בחוץ. ושנינו [שם דל"ג] שהמטיל מום בבכור לא ישחוט על אותו המום עד שיפול בו מום אחר מאליו. ופוסק התלמוד [בדף ל"ה דלעיל] והלכתא כרבן שמעון בן גמליאל ודוקא בנו ובתו אבל אשתו לא דאשתו כגופו דמיא ובפרק חבית (שבת דף קמ"ה) מסקינן שאין עד מפי עד כשר אלא לעניין עדות אשה ולעדות בכור בהמה שלא נפל מומו בידי אדם. וכן בפי' כל פסולי המוקדשין (בכורות דף ל"ו), [פרק הלוקח בהמה ד"י"ט] כל בהמה שהיא ספק בכור דינה שתרעה עד שיפול בה מום ותאכל לבעליה. ואם תפש אותה הכהן אין מוציאין אות' מידו כרבה דתניא כוותיה בבבא מציעה [דף ו'] ואוכל אותה במומה אבל אינו מקריבה שאין מקריב לעולם אלא בכור ודאי שמא ישחוט חולין בעזרה. שני' בפרק הזרוע (חולין דף ק"ל) ובבכורות [ד"י"ד] כל קדשים שקדם מום

קבוע להקדשן ונפדו חייבין בבכורה ובמתנות ויוצא לחולין ליגזז וליעבד וולדן וחלבן מותר לאחר פדיונן והשוחטן בחוץ פטור ואין עושין תמורה ואם מתו יפדו חוץ מן הבכור והמעשר וכל מי שקדם הקדשו את מומו או מום עובר את הקדשו ונפדו פטורים מן הבכור ומן המתנות ואין יוצאין לחולין ליגזז וליעבד וולדן וחלבן אסור לאחר פדיונן והשוחטן בחוץ חייב ועושין תמורה ואם מתו יקברו שני' במס' תמורה [דף כ"א] מה בין בכור והמעשר לבין כל הקדשי' שהקדשי' נשחטין ונמכרין באיטליז ונשקלין בליטרא חוץ מן הבכור והמעש' ויש להם פדיון ולתמוריהם פדיון חוץ מן הבכור והמעשר ובאין מחוץ לארץ לארץ חוץ מן הבכור והמעשר ואם באו תמימים יקרבו ואם בעלי מומין יאכלו במומם לבעלים ואומר בגמ' [שם] ורמינהו בן אבטינס העלה בכורות מבבל דא קיבלו ממנו א"ר ששת ההיא ר' עקיבא היא ומתני' ר' ישמעאל כו' דתניא ר"ע אומר יכול יעלה אדם בכור מחוצה לארץ בזמן שבית המקדש קיים ויקריבנו ת"ל ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך ובכורות בקרך וצאנך מקיש בכור למעשר מה מעשר אינו בא אלא מן הארץ אף בכור אינו בא אלא מן הארץ ומה שממעט שם ר"ע בכור ח"ל דווקא לעניין הקרבה אבל מקדש קדיש כמו שמוכיחות כל ההל' ההיא דאילו טריפות [דמ"ד] בבבל אבא שרי בוכרא ולא זבין מיניה בישרא. וההיא דהתרת בכור בח"ל שאמרנו למעלה [בעמוד שבסמוך] וכן הרבה. ובעניין זה מצינו מעשר בהמה במס' בכורות כאשר יתבאר במצות המעשר [שבסמוך], ומצוה זו נוהגת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית כמעשר דגן עוד גרסי' שם בפ' אלו קדשים (תמורה דף כ"א) אחרי' אומרי' בכור שעברה שנתו יכול יהא כפסולי המוקדשין ויפסל ת"ל ואכלת מעשר דגנך מקיש בכור למעשר מה מעשר אינו נפסל משנה לחבירתה אף בכור אינו נפסל משנה לחבירת' עוד גרסי' בתמורה [ד"ח] אר"י אין רואין בכור לישראל אא"כ הי' כהן עמו פי' שמא יאמר לו המומחה מום הוא ומותר לשחוט עליו וילד וישחטנו לעצמו ולא יתננו לכהן:

מצות עשה ריב

מצות עשה לעשר (א) כל הוולדו' הנולדי' לאדם בכל שנה בבקר ובצאן שנא' בפ' בחוקותי כל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהי' קדש לה' ותניא בת"כ [שם פ' י"ג] מניין למעשר בהמה בעמוד ועשר ר' יוסי הגלילי אומר והעברת פי' ילפינן העברה מבכור ור' עקיבא לומדו מעשר תעשר. ורבי מאלה המצות האמור בסוף הפרשה, שנינו בבכורות [דף נ"ג] מעשר בהמה נוהג בין בארץ בין בחוצה לארץ בפני הבית ושלא בפני הבית בחולין אבל לא במוקדשין אף בקדשים קלים ונוהג בבקר ובצאן ואין מתעשרין מזה על זה בכבשי' ובעזים ומתעשרי' מזה על זה בחדש

ובישן ואין מתעשרין מזה על זה שהי' מן הדין ומה אם החדש והישן שאינם כלאי' זה בזה אין מתעשרין מזה על זה שני' עשר תעשר שנה שנה בשני מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן כבשים ועזים שהן כלאי' זה עם זה אינו דין שאין מתעשרין זה על זה ת"ל בקר וצאן משמע כל צאן אחד. ואמר בגמ' [שם] נימא מתני' דלא כר"ע דתניא ר' עקיבא אומר יכול יעלה אדם מעשר בהמה מחו"ל ויקריבנו ת"ל והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם ואת מעשרותיכם בשתי מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן ממקום שאין אתה מעלה מעשר דגן אי אתה מעלה מעשר בהמה ומתרץ אפי' תימא ר' עקיבא לא אמר ר"ע אלא ליקרב אבל מודה הוא שהוא קדוש דיקא נמי דקא נסיב תלמודא והבאתם שמה ש"מ ומפרש שם [בדף נ"ג] שעכשיו אין אנו מפרישין מעשר בהמה בזמן הזה שלא יבא לידי תקלה בגיזה ועבודה או יאכלהו תמים ונמצא בא לידי איסור כרת שהיא שחיטת קדשים בחוץ' ואמר בפ' האשה רבה (יבמות דף צ') שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בשב ולא תעשה פן יבא לידי עון גדול אבל ודאי אם עבר ועשר אף בזמן הזה הר"ז מעשר ונאכל במומו ומקשינן שם [בדף נ"ג דלעיל] אי הכי בכור נמי לא ליקדש בזמן הזה אטו בדידן תליא מילתא ברחם הוא קדוש ואומר הכי קאמינא ליקני אזנייהו לגוים ולא ליקדש מעיקרא כדי שלא יבא לידי תקלה ומתרץ איפשר כדרב יהודא דאמר מותר להטיל מום קודם שיצא לאויר העולם מכאן אני מביא ראי' לפי' רבי' יצחק שפי' בהלכות בכור [לעיל] שהואיל ואין אנו בקיאין לעשות כרב יהודא מצוה להקנות אזנם לגוים שלא יבא לידי תקלה שנינו בזבחים [דף נ"ו] הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה ודמן טעון מתנה אחת ובלבד שיתן כנגן היסוד שינה באכילתן הבכור נאכל לכהנים והמעשר לכל אדם ונאכלין בכל העיר בכל מאכל לשני ימים ולילה אחד. הפסח אינו נאכל אלא בלילה וכו'. בד"א במעשר תמים אבל במעשר בעל מום בין שנפל בו מום בין שהפרישו מתחילה במומו הר"ז נאכל בכל מקום והכל חייבין במעשר בהמה כהנים לוים וישראלים שנינו בפרק מעשר בהמה (בכורות דף נ"ז) הכל נכנסין לדיר להתעשר אף נרבע ונעבד חוץ מכלאים וטריפה ויוצא דופן ומחוסר זמן ויתום איזהו יתום כל שמתה אמו או שנשחטה בגמר הלידה שצריך שתחייה האם מעט אחר הלידה דבעינן עם אמו שהוא והאם יהיו בעולם שעה אחת. יכול יהא עם אמו כל שבעה ת"ל תחת אמו כלו' שנשארה חליפי אמו כך היא בת"כ [פרשת אמור פ"ז] והוא היתום שאנו דורשין שם והי' שבעת ימים תחת אמו פרט ליתום והטעם של כולן מפרש בגמרא [דף נ"ד] עוד שנינו [שם דף נ"ז] מעשר בהמה מצטרף כמלא רגל בהמה רועה פירוש כמו שהרועה מניח רגל בהמותיו לרוץ

ולרעות וכמה היא רגל בהמה רועה ששה עשר מיל. [שם] אם היו לו חמשה טלאים מכאן וחמשה טלאים מכאן מצטרפין. עוד שנינו שם [בדף נ"ז] שלש גרנות למעשר בהמה בפרוס הפסח ובפרוס עצרת ובפרוס החג ומפרש שם [בדף נ"ח] כדי שתהא בהמה מצויה לעולי רגלים דאע"ג דתנן [שם] עד שלא הגיע הגורן מותר למכור ולשחוט ניחא ליה דליתעביד מצוה בממוניה והדר ליזבון וליכול. ואמאי קרי ליה גורן דטבלה כגורן פי' משיגיע זמן אחד מהם אסור למכור ולשחוט עד שיעשר ואם שחט הרי זה מותר כדאיתא במשנה [שם]. [בגמרא שם] מאי פרוס ר' יוסי בר' יהודא אומר אין פרוס פחות מחמשה עשר יום קודם החגים מאי משמע א"ר אבהו פרוסה פלגא פלגא דמאי פלגא דהלכות הפסח כדתניא [שם ובפסחים דף י'] שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום תניא בת"כ [פרשת בחקותי ס"ש י"ב] מניין למעשר בהמה שאין מתעשר משנה על חבירתה ת"ל עשר תעשר וגו' שנה שנה בשני מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן. ואיזהו ר"ה שלהן כדתנן סתם משנה בר"ה [דף ב'] באחד באלול ר"ה למעשר בהמה, [בפרק מעשר בהמה דף נ"ז] לפיכך אם נולדו חמשה טלאים בכ"ט באלול וחמשה באחד בתשרי מצטרפין. שנינו שם [בדף נ"ח] מי שהיה לו עשרה טלאים והפריש אחד מעשר או היו לו מאה והפריש עשר אין אלו מעשר אלא כיצד עושה כונס כל הטלאים או כל העגלים לדיר ועושה לו פתח קטן כדי שלא יצאו שנים כאחד. ומפרש בברייתא [שם] שמעמידין אמותיהן מבחוץ והן גועות כדי שישמעו הטלאים קולן ויצאו מן הדיר לקראתן שנאמר כל אשר יעבור תחת השבט שיעבור מעצמו ולא שיוציאנו בידו [במשנה שם] וכשיצאו מן הדיר זה אחר זה מתחיל ומונה בשבט אחד שנים ושלשה ארבעה וחמשה ששה שבעה שמונה תשעה והיוצא עשירי בין זכר בין נקבה בין תמים בין בעל מום סוקרו בסיקרא ואומר הרי זה מעשר לא סקרו בסיקרא ולא מנאו בשבט או שמנאן רבוצין או עומדין הרי אלו מעשר הואיל ומנאן עשרה עשרה וקדש עשירי הרי זה מעשר ותניא בת"כ [דלעיל פי"ג] אין לי שקידש אלא בזמן שקרא שמו עשירי מניין אפי' לא קרא שמו עשירי ת"ל העשירי מכל מקום מניין שאם קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי ששלשתן מקודשין ת"ל העשירי יהיה קדש לרבות והיאך דינם מפרש במשנה [דף ס'] התשיעי אינו קרב אלא נאכל במומו והעשירי מעשר והאחד עשר יקרב שלמים וטעון נסכים כשלמי' ואינו עושה תמורה מפני שהוא עצמו כתמורה. בד"א בבעל הבהמות אבל בשליח אין מתקדש אלא עשירי בלבד כמו שאומר שם בסוף הפרק [דף ס"א] דא"ל לתקוני שדרתיך ולא לעוותי וממעט בת"כ [דלעיל] שמיני ושתים עשרה מדין זה שאמרנו שהטעות מתקדש. שנינו כמשנה [דף ס' דלעיל] קרא לתשיעי

עשירי ולעשירי עשירי ולאחד עשר עשירי אין אחד עשר מקודש זה הכלל כל שלא נעקר שם עשירי ממנו אין אחד עשר מקודש ואפי' שתק כשיצא העשירי ואח"כ קרא לאחד עשר עשירי לא נתקדש כמו שאומר שם שהעשירי מעצמו נתקדש [שם דף נ"ה] שנינו הלוקח טלאים שנולדו בשנה זו או שנתנו לו במתנה הרי הן פטורין מן המעשר עד שיולדו ברשותו, [שם דנ"ו] לפיכך השותפין שנשתתפו בבהמה והביא זה מאה טלאי' וזה מאה טלאים וערבו אותם ונשתתפו בהן הרי המאתים פטורין מן המעשר שכל טלה מהם כמכור וכן האחין שירשו טלאי' מאביהן הרי הן פטורין מן המעשר אבל הנולדי' להם בשותפות לאחר מכאן מאלו הבהמות בין לשותפים בין לאחים חייבין במעשר. עוד שנינו שם [בדף נ"ו] שאם חלקו האחין והשותפין אחר שנולדו להם הבהמות ברשותן וחזרו ונשתתפו הרי אלו פטורין מן המעשר כדאמר ר' יוחנן [שם דף נ"ז] האחין שחלקו לקוחות הן וכן השותפין בשעה שחלקו נעשו לקוחין והלוקח פטור וכשחזרו ונשתתפו הרי נשתתפו בבהמות ועדיין לא ילדו להם ברשותם אחר שיתוף זה השני ואע"פ שחלקו גדיים כנגד גדיים וטלאים כנגד טלאים ועשרה כנגד עשרה הכל פטורין מן המעשר ואין אומר זהו חלקו המגיעו משעה ראשונה כר' נחמן ור' יוחנן [שם דף נ"ו] ורבי' שלמה פי' בחולין [דף כ"ה] שהאחין שחלקו ולבסוף נשתתפו פטורין מן המעשר כל ימי שותפותן כל הנולדים להם שני יהי' לך ולא של שותפות ובבכורות [דף נ"ו] מוקי לה במעשר בהמה אע"פ שנכתב בבכור. אבל לא חלקו מעולם חייבין לעשר כל הטלאי' הנולדי' להם כל ימי שותפותם דאמרינן התם יכול אפי' קנו בתפוסת הבית ת"ל יהי' [שם] א"ר יוסי א"ר יוחנן הלוקח עשרה עוברין במעי אמן כולן נכנסין לדיר להתעשר שהרי ברשותו נולדו כל בהמה שהיא ספק אם בת מעשר היא או אינה בת מעשר הרי היא פטורה מן המעשר כדמסיק אביי בב"מ [דף ז'] עשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק ומדבר בספק שהי' לו שעת הכושר למעשר קודם שנולד הספק ובאותה דסוף בכורות [דף נ"ח] קפץ אחד מן המנונין לתוך הדיר כולן פטורים שכל אחד ספק אם הוא המנוי והמנוי פטור מאשר יעבור ולא שכבר עבר. לפיכך טלאים שנתערב בהן יתום או לקוח וביוצא בהן הרי אלו פטורין שכל אחד ספק הוא שנינו שם [בדף נ"ח] קפץ אחד מן המעושרין לתוך הדיר כולן ירעו עד שיסתאבו ויאכלו במומן לבעליהם אמר רבא [שם דף נ"ט] מניין הראוי למעשר פוטר אותם שכבר נמנו אע"פ שלא הפריש עליהן כמו שיתבאר דאמר קרא אשר יעבור תחת השבט ולא שכבר עבר מאי שכבר עבר אי דעישר עליהם צריכא למימר אלא לאו דאיפטרו להו במניין הראוי ש"מ תניא כוותיה דרבה היו לו עשרה טלאים והכניסן לדיר ומנה חמשה ומת אחד מהן אם מן המנויין מת מונה ומשלים עליהם ואם משאינן

מנויין מת המנויין פטורין מפני שהמניין הראוי למעשר פוטר ושאינן מנויין מצטרפין לגורן אחד ואמר רבא [שם] היו לו חמשה עשר טלאים לא יאמר אברור עשרה ואכניס׳ לדיר ואטול מהן אחד והשאר פטורין אלא כונסן לדיר ומוציאן עשרה ונוטל אחד מהן והשאר מצטרפין לגורן אחד:

מצות עשה ריג

הלכות קרבן שגגות

מצות עשה שיקריב (א) היחיד קרבן חטאת על שגגתו כשעשה עבירה שחייבין על זדונה כרת שנא׳ בפרשת ויקרא ואם נפש א׳ תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה אחת ממצות ה׳ אשר לא תעשינה ואשם או הודע אליו חטאתו אשר חטא והביא את קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא וסמך את ידו על ראש החטאת ושחט את החטאת במקום העולה ולקח הכהן מדמה באצבעו ונתן על קרנות מזבח העולה ואת כל דמה ישפך אל יסוד המזבח ואת כל חלבה יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמי׳ והקטיר הכהן המזבח לריח ניחח לה׳ וכפר עליו הכהן ונסלח לו ואם כבש יביא קרבנו לחטאת נקבה תמימה יביאנה וסמך ידו וגו׳ ואת כל חלבה יסיר כאשר הוסר חלב הכשב מעל זבח השלמים [בת״כ שם] פירי לרבות האליה בכבש אמרו רבותינו במס׳ כריתות [פ״ק דף ג׳] שאין חטאת באה אלא על דבר שזדונו לאו וכרת ועל דבר שיש בו מעשה וגרסינן במס׳ הוריות [דף ח׳] ובפרק כלל גדול [דת ס״ח] מתני ליה ר׳ יהושע לבריה תורה א׳ יהיה לכם לעושה בשגגה והנפש אשר תעשה ביד רמה ונכרתה הוקשה כל התורה לע״ז מה ע״ז דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אף כל דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת בכריתות [דף ב׳] מונה שלשים ושש כריתות ומסיק בסוף על אלו חייבין על שגגתן חטאת ועל לא הודע שלהם אשם תלוי חוץ ממטמא מקדש וקדשיו שהוא בעולה ויורד דברי ר׳ מאיר וח״א אף המגדף מפני שאין בו מעשה ונ׳ בעשותה פרט למגדף שאין בו מעשה כשתגיע לתמצית חשבון כריתות העריות כאשר בארנו אותה בהלכות עריות [בסמל״ת ממל״ת פ״ט ואילך] ולתמצית שאר העבירות שחייבים עליהם כרת תמצאם שתים וארבעים עבירות שמביאין על שגגתן חטאת קבועה ואלו הן: א הבא על אמו. ב הבא על אם אשתו. ג הבא על אם אמה. ד הבא על אם אביה. ה הבא על בתו. ו הבא על בת בתו. ז הבא על בת בנו. ח הבא על בת אשתו. ט הבא על בת בתו. י הבא על בת בנה. יא הבא על אחותו. יב הבא על אחות אביו. יג הבא על אחות אמו. יד הבא על אחות אשתו. טו הבא על אשת אביו. טז הבא על אשת אחי אביו. יז הבא על אשת בנו. יח הבא על אשת אחיו. יט הבא על אשת איש. כ הבא על הנדה. כא השוכב עם הזכר. כב

הבא על אביו. כג הבא על אחי אביו. כד השוכב עם בהמה. כה האשה שהביאה בהמה עליה. עד כאן כריתות שבעריות. ואלו הן כריתות משאר עבירות: א. העובד ע"ז במעשה. ב. הנותן מזרעו למולך. ג. בעל אוב. ד. בעל ידעוני לדברי ר"ע [בכריתות ד"ג] במעשה זוטא. ה. המחלל את השבת. ו. העושה מלאכה ביוה"כ. ז. האוכל והשותה ביוה"כ. ח. האוכל חמץ בפסח. ט. האוכל חלב. י. האוכל דם. יא. האוכל נותר. יב. האוכל פיגול. יג. השוחט קדשי חוץ לעזרה. יד. המעלה קרבן חוץ לעזרה. טו. המפטם את הקטרת. טז. המפטם שמן המשחה. יז. הסך בשמן המשחה. הרי בין הכל שתים וארבעי' ורבינו משה [בהלכות שגגות] מנה שלש וארבעים שמונה בעריות אחותו מאנוסת אביו ואחותו שהיא בת אשת אביו לשתים ות"ר ביבמות [דף כ"ב] הבא על אחותו שהיא בת אשת אביו חייב שתים אחת משום אחותו ואחת משום בת אשת אביו. על כל אלו שמנינו מביא על שגגתו כשבה או שעירה. ואם הוא מלך מביא שעיר עזים לחטאת שנ' אשר נשיא יחטא ועשה אחת מכל מצות ה' אלהיו אשר לא תעשינה בשגגה ואשם או הודע אליו חטאתו אשר חטא בה והביא את קרבנו להי' שעיר עזים זכר תמים וסמך את ידו וכפר עליו מחטאתו אשר חטא ונסלח לו. ותניא בת"כ [ויקרא ספי"ו] ואשם למד שמביא אשם תלוי אם לא הודע אליו. ואם הוא כהן משיח מביא פר בן בקר לחטאת והוא נשרף שנאמ' בפרשת ויקרא נפש כי תחטא בשגגה מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ועשה מאחת מהנה ואם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים להי' לחטאת והביא את הפר אל אהל מועד לפני ה' וסמך את ידו על ראש הפר ושחט את הפר לפני ה' ולקח הכהן המשיח מדם הפר והביא אותו אל אהל מועד וטבל הכהן את אצבעו בדם והזה מן הדם שבע פעמים לפני ה' את פני פרוכת הקדש ונתן הכהן מן הדם על קרנות מזבח קטרת הסמי' לפני ה' אשר באהל מועד ואת כל דם הפר ישפוך אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד ואת כל חלב החטאת ירים ממנו את החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהם אשר על הכתלים ואת היותרת על הכבד על הכליות יסירנה כאשר יורם משור זבח השלמים והקטירה הכהן על מזבח העולה ואת עור הפר ואת כל בשרו על ראשו ועל כרעיו ועל קרבו ופרשו והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה אל מקום טהור אל שפך הדשן ושרף אותו על העצים באש על שפך הדשן ישרף [מפרש"י כל הסוגיא ות"כ שם דיבור שני פ"א] פירוש מאחת מהנה ממקצת אחת מהן [בשבת דף ק"ג] כגון הכותב בשבת שם משמעון ונח מנחור דן מדניאל. אם הכהן המשיח וגו' [בת"כ דלעיל] מדרשו אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה כמו שנאמר לאשמת

העם ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו. ופשוטו לפי אגדה כשכהן גדול חוטא אשמת העם היא שהם תלוים בו לכפר עליהם והוא נעשה מקולקל. [בת"כ פ"ג] פר יכול זקן ת"ל בן אי בן יכול קטן ת"ל פר הא כיצד זה בן שלש אל אהל מועד למשכן ובית עולמים להיכל [שם] את פני פרוכת הקדש כנגד בית קדושתה מכוון כנגד בית הבדים ולא היו נוגעין דמים בפרוכת ואם נגעו נגעו, [בזבחים כ"ה] ואת כל הד' שירי הד' [בת"כ פ"ד] כאשר יורם באותן האימורין המפורשין בשור זבח השלמים וכי מה פירש בשור זבח השלמים שלא פי' כאן ולימד מכאן בזבחים [דף כ'] שאין למדין למד מן הלמד בקדשים שאם לא נכתב בפירוש לא היה יכול ללמד פר כהן משיח על פר העלם דבר דדבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש. [בת"כ פ"ה] מחוץ למחנה חוץ לגי מחנות ובבית עולמים חוץ לעיר כמו שפירשו רבותינו ביומא [דף ס"ח] ובסנהדרין [דף מ"ב] אל שפך הדשן מקום ששופכין שם הדשן המסולק מן המזבח כמו שנאמ' והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה על שפך הדשן ישרף שאין ת"ל אלא ללמד שאפי' אין שם דשן [בפסחים דף ע"ה]. שנינו בהוריות [דף ט'] בד"א בשאר עבירות אבל בשגגת ע"ז בין הדיוט בין מלך בין כהן משיח מביא עז בת שנתה לחטאת שני בקרבן עבודה זרה בפי שלח לך ואם נפש אחת תחטא בשגגה והקריבה עז בת שנתה לחטאת, [שם ד"ח] ובין בע"ז ובין בשאר עבירות אין חילוק בין יחיד ששגג לרבי ששגגו שכל אחד ואי מביא הקרבן שאמרנו שני תורה אחת יהי' לכם לעושה בשגגה ומה שציבור מביאין פר לעולה ושעיר לחטאת זהו ברוב ישראל ששגגו ועשו על פי הוראת ב"ד כדאמרי' בהוריות [ד"ה], [בכריתות דף נ'] והמבטל מילה וקרבן פסח אע"פ שיש בהן כרת אין בהן חטאת לפי שהן מצות עשה ואין חטאת בא אלא על לא תעשה שנא' אשר לא תעשינה. אין קרוי שגגה לעניין קרבן אם היתה לו ידיעה כלל לא בתחילה ולא בסוף עד שתגמר העבירה כדתנן בפרק הזורק (שבת דף ק"ב). בכל חייבי חטאות שגגת קרבן לא שמה שגגה שאם אמר יודע אני שעבירה זו בכרת אבל איני יודע אם חייבין עליה קרבן אם לאו הר"ז פטור מן הקרבן מפני שזה נחשב מזיד אבל אם אומר יודע אני שעבירה זו בלא תעשה אבל איני יודע אם חייבין עליה כרת הרי זה שגגה לעניין קרבן כדמוכח בפרק כלל גדול במסכת שבת [דף ס"ט] והוא הדין אומר מותר. שנינו במסכת כריתות [דף י"ט]. חלב ונותר לפניו ואכל את אחד מהן ואינו יודע איזה מהן אכל אשתו נדה ואחותו עמה בבית ושגג באחת מהן ואינו יודע באיזה מהם שגג שבת ויום הכיפורים ועשה מלאכה ואינו יודע אם בשבת עשה אם ביום הכיפורים עשה רבי אלעזר מחייב חטאת ורבי יהושע פוטר ובגמ' [שם כל הסוגיא] תניא אמר ליה רבי יהושע הרי הוא אומר אשר חטא בה עד שיודע לו במה חטא. ואומר שם רבי אלעזר האי

בה מאי עביד ליה מיבעי ליה פרט למתעסק בשבת כגון שנתכוון להגביה את התלוש וחתך את המחובר ולרבא קרוי מתעסק אף נתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר כאשר יתבאר לפני' [בסוף המצוה]. ומביא שם הא דאמר רב נחמן אמר שמואל המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה והמתעסק בשבת פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה ופירוש נתכון להגביה את התלוש ונמצא שהיה מחובר וחתכו אבל אין לפרש נתכוון להגביה תלוש זה וחתך מחובר אחר שאפי' נתכוון לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר פטור דתניא בכריתות [דף כ'] היו לפניו שתי נרות דולקות נתכוון לכבות זו וכיבה את זו פטור. שנינו שם [דף י"א] אמרו לו שנים אכלת חלב והוא אומר לא אכלתי ר"מ מחייב חטאת וחכמים פוטרי' א"ר מאיר ק"ו אם הביאוהו ב' לידי מיתה חמורה לא יביאוהו לידי קרבן הקל אמרו לו מה אם ירצה לומר מזיד הייתי פטור פי' שיש לנו להאמינו במה שמתרץ דבריו אם יאמר מה שאמרתי שלא אכלתי רצוני הי' לומר לא אכלתי שוגג אלא מזיד ולא להשי' עצמו רשע אומר כך אלא לעשות תשובה שלא להביא חולין בעזרה. אבל אם שתק מסקינן שם שאפי' אמרה לו אשה אחת אכלת חלב ושתק חייב להביא חטאת דת"ר [שם] או הודע אליו ולא שיודיעוהו אחרים יכול אפילו אין מכחישן ת"ל או הודע אליו מ"מ במאי עסקינן אלימא בתרין תרין ואין מכחישן קרא בעיא אלא לאו בחד וקתני כי אין מכחישן מחייב ש"מ. גרסינן בכריתות [דף ב'] ל"ו כריתות בתורה ואמרינן בגמרא [שם] מניינם למה לי א"ר יוחנן שאם עשאן כולם בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת תו הא דתנן [בשבת דף ע"ג] אבות מלאכות ארבעים חסר אחת מניינא למה לי א"ר יוחנן שאם עשאן כולם בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת ובכריתות [דף ט"ו] למדנו מן המשנה שהבא על עריות הרבה בהעלם אחת אע"פ שכולן משם אחד הואיל והן גופין מחולקין חייב על כל אחת ואחת כיצד הרי שבעל חמש נדות או שבא על חמש אחיותיו בהעלם אחת חייב על כל גוף וגוף [שם וכן משמע בכריתות די"ז וי"ח] הידיעות מחלקות לשגגות כיצד מי שבא על הערוה בשגגה ואח"כ נודע לו וחזר ושגג בה עצמה חייב על כל בעילה ובעילה אבל אם לא נודע לו בנתים אע"פ שהיה בין בעילה לבעילה ימים הרבה הכל שגגה אחת היא ואינו חייב אלא חטאת אחת הואיל ואין כאן אלא גוף אחד. הבא על אשתו שלא בשעת ווסתה וראתה דם בשעת תשמיש הרי אלו פטורין מקרבן חטאת כדאי' בשבועו' [דף י"ז וי"ח] שזה כאנוס הוא ואינו שוגג שהשוגג היה לו לבדוק ולדקדק ואילו בדק ודקדק יפה לא הי' בא לידי כך אבל זה מה היה לו לעשות הרי טהורה היתה ושלא בשעת ווסתה בעל אין זה אלא אונס. אמר אביי בשבועות [שם] מי שעבר ובעל סמוך לווסתה על דעת שתקדם ביאתו לראיית הדם והרגישה האשה

שנטמאה בשעת התשמיש ואמרה לו נטמאתי אסור לו לפרוש כשהוא מתקשה ואם לא ידע שאסור לפרוש מיד ופי' חייב שתי חטאות א' על כניסתו שהרי בעל נדה ואחת על יציאתו שיציאתו הנייה לו כביאתו בד"א כשידע שאסור לבעול בשעת הווסת והי' סבור שתקדום בעילתו לראייתה ולא ידע שאסור לפרוש מיד שנמצאו לו שתי העלמות בשתי ביאות אבל אם לא ידע שאסור לבעול בשעת הווסת ולא ידע שאסור לפרוש מיד אע"פ שפירש מיד כשהוא מתקשה אינו חייב אלא חטאת אחת מפני שכניסתו ויציאתו שהן כשתי בעילות בשגגה אחת הן ובהעלם אחת עשה הכל. שנינו בכריתות [דף י"ג] יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ד' חטאות ואשם אחד טמא שאכל את החלב והוא נותר מן המוקדשים בי"ה ומפ' בגמ' [שם דף י"ד] טהור מעיקרא לא אסור אלא בחלב הוה ליה טמא מגו דמיתסר בחתיכות טהורות איתסר נמי עלויה חלב וכגון זה קורא איסור כולל בכל התלמוד שכולל דברי' המותרי' עם דברים האסורין וחלב מעיקרא לא אסור אלא באכילה אקדשיה מגו דאיתוסף ביה איסור הנאה מפני ההקדש איתוסף נמי ביה איסור אכילה מפני ההקדש. ואכתי להדיוט הוא דאסור אבל לגבוה שרי הוה לי' נותר מגו דאיתוסף ביה איסור לגבי גבוה איתוסף נמי איסורא לגבי הדיוט חל עליה יה"כ מגו דאיתוסף ביה איסורא לגבי חולין איתוסף ביה נמי איסורא לגבי גבוה וכגון אלו קרוין איסור מוסיף בכל התלמוד מלבד יוה"כ שהוא כולל חלב עם החולין. העושה מלאכה בי"ה שחל להיות בשבת חייב שתי חטאות מפני ששני האיסורין באין כאחד וכגון זה קרוי איסור בת אחת בכל התלמוד ואע"פ שאין איסור חל על איסור בענין זה חל אם הי' איסור מוסיף או איסור כולל כאשר בארנו. ובענייני' אלה אומר לשם שעל ביאה אחת חייב כמה חטאות עוד שנינו שם [בדף י"א] אכל חלב וחלב בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת. אכל חלב ודם פיגול ונותר בהעלם אחד חייב על כל אחד ואחד. אכל חצי זית וחזר ואכל חצי זית בתוך כדי אכילת פרס ממין א' חייב משני מינין פטור. אמרינן בפ' ד' מיתות [סנהדרין דף ס"ב וס"ג] שהמשתחווה לע"ז וזיבח וקיטר וניסך בהעלם אחת חייב ד' חטאות וכן אם פער עצמו לפעור וזרק אבן למרקוליס בהעלם אחד חייב שתים ובלבד שהזיד בע"ז ושגג בעבודות שלא ידע שהן אסורות אבל הזיד בעבודות ושגג בע"ז אינו חייב אלא חטאת אחת. שנינו בשבת [דף ס"ז ובגמ' דף ע'] כלל גדול אמרו בשבת כל השוכח עיקר שבת ושכח שנצטוו ישראל על השבת או שנשבה בין הגוים כשהוא קטן אע"פ שעשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת שהכל שגגה אחת היא והוא הדין שחייב חטאת אחת על כל חלב שאכל וחטאת אחת על כל דם שאכל וכן כל כיוצא בעבירות אלו. וכל היודע עיקר שבת אבל שכח שהיום

שבת אע"פ שעשה בו מלאכות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת על כל היום כולו. וכל היודע שהיום שבת ושגג במלאכות ולא ידע שהמלאכות אלו אסורות או שידע שהן אסורות ולא ידע שחייבין עליהן כרת ועשה מלאכות הרבה חייב חטאת על כל אחת ואחת. שכח שהיום שבת ושגג אף במלאכות שלא ידע שהמלאכות אלו אסורות אינו חייב אלא חטאת אחת. העושה אב ותולדה שלו אינו חייב אלא אחת. ועל שני אבות או על שני תולדות מתחייב שתים וכך מפ' בב"ק [דף ב'] במתעסק שאמרנו למעלה שפטור בשבת אומר רבא בשבת [דף ע"ב] שהמכוון לחתוך התלוש וחתך את המחובר אע"פ שמתכוון לחתיכה הואיל ולא עשה מחשבתו פטור מן החטאת שזה כמתעסק ולא אסרה תורה אלא מלאכת מחשבת:

מצות עשה ריד

מצות עשה שיקריב (א) אשם מי שנסתפק לו אם חטא אם לא חטא עד שיודע לו ויביא חטאתו וזהו הנקרא אשם תלוי שנא' בפ' ויקרא ואם נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם ונשא עונו והביא איל תמים מן הצאן בערכך לאשם אל הכהן וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע ונסלח לו אשם הוא אשם אשם לה'. [הכי אי' בכריתות דף י"א וי"ז] העניין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו כגון חלב ושומן לפניו כסבור שניהם היתר ואכל אחד מהם אמרו לו אחת של חלב היתה שם הר"ז מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא יודע לו שודאי חטא ואם יודע לו לאחר זמן מביא חטאת. ולא ידע ואשם ונשא עונו. תניא בת"כ [שם פרק כ'] ר' יוסי הגלילי אומר הרי ענש הכתוב את מי שלא ידע על אחת כמה וכמה שיענוש את מי שידע רבי יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים צא ולמד מאדם הקדמוני שלא נצטווה אלא במצות לא תעשה ועבר עליה ראה כמה מיתות נקנסו עליו ועל תולדותיו וכי איזו מדה מרובה מדה טובה או מדת פירענות הוי אומר זו מדה טובה. החושך עצמו מן הפיגולין ומן הנותרות והמתענה ביום הכיפורים על אחת כמה וכמה שזכה לו ולדורותיו עד סוף כל הדורות. רבי עקיבא אומר על פי שנים עדים או שלשה עדים אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט לך הכתוב שלשה אלא בא שלישי להחמיר עליו מפני שנטפל לעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שכר טוב למטפל לעושה מצוה כעושה מצוה רבי אלעזר בן עזריה אומר הרי הוא אומר כי תקצור קצירך וגו' למען יברכך הכתוב קבע ברכה למי שבאת מצוה על ידו בלא ידיעה אמור מעתה היתה לו סלע צרורה בכנפו ונפלה ממנו ומצאה עני ונתפרנס בה הכתוב קבע לו ברכה [שם] בערכך לאשם בערך האמור למעלה בכסף שקלים [שם פ' כ"א] שגג והוא לא ידע הא אם

ידע לאחר זמן לא נתכפר לו באשם עד שיביא חטאת הא למה זה דומה לעגלה ערופה שנתערפה ואחר כך נמצא הרוצח הרי זה יהרג [מפי רש"י שם] אשם הוא אשם אשם הראשון כולו קמץ שהוא שם דבר והשני חציו קמץ וחציו פתח שהוא לשון פעל. ודרשו בת"כ [פרשה כ"א] להביא אשם שפחה לכסף שקלים יכול שאני מרבה אשם נזיר ואשם מצורע ת"ל הוא אבל בפי' רבינו שלמה כתב להביא אשם שפחה שהוא איל בן שתי שנים ואין כך הגירסא שם ועוד איל כתיב בו בפירוש שסתמו בן שתי שנים. כל עבירה שחייבין על שגגתה חטאת חייבין על ספקה אשם תלוי כמו ששנינו בפי קמא דכריתות [דף ב'] שלשים ושש כריתות וכו' על אלו חייבין על זדונם כרת ועל שגגתן חטאת ועל לא הודע שלהם אשם תלוי. גרסינן במסכת כריתות בפרק ספק אכל [דף י"ז] אמר רב יהודא אמר רב היו לפניו שתי חתיכות אחת של שומן ואחת של חלב ואכל אחת מהן ואינו יודע איזה מהן אכל חייב אשם תלוי כדמפרש שם רב נחמן [בדף י"ח] מפני שיש שם איסור ודאי קבוע אבל חתיכה אחת ספק של חלב וספק של שומן ואכלה פטור שאין שם איסור ודאי קבוע ואף על פי שמצינו [שם] שרבי אלעזר חולק על זה קסבר שאין הלכה כרב אלעזר אלא כחכמים שחולקין עליו. שנינו במשנה בפרק ספק אכל [דף י"ז] כשם שאם אכל חלב וחלב בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת כך על לא הודע שלהן אינו מביא אלא אשם תלוי אחד ואם היתה לו ידיעה בינתיים כשם שהוא מביא חטאת על כל אחת ואחת כך מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת. כשם שאם אכל חלב ודם ופיגול ונותר בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת כך על לא הודע שלהן מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת:

מצות עשה רטו

מצות עשה שיקריב (א) החוטא אשם על עבירות ידועות וזהו נקרא אשם ודאי וה' הן ונזכרים בזבחים [דף נ"ד] אשם גזילות אשם מעילות אשם שפחה חרופה אשם נזיר אשם מצורע אשם גזילות מפורש בפרי ויקרא כל שגזל את חבירו הפקיד אצלו וכחש בו וכן באותו העניין בתשומת יד או מצא אבידה וכחש בה ונשבע על שקר והשיב את הגזילה וגו' וחמישתו יוסף עליו לאשר הוא לו יתתנו ביום אשמתו ואת אשמו יביא להי' איל תמים מן הצאן. והקרן והאשם מעכבין את הכפרה אבל החומש אינו מעכב את הכפרה כמו שנתבאר בהלכות גזילות [בסי' ע"נ] אשם מעילות בפי' ויקרא נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה' והביא את אשמו להי' איל תמים מן הצאן וגו' ואת אשר חטא מן הקדש ישלם וחמישתו יוסף עליו וגם שם הקרן והאשם מעכבין את הכפרה ואין החומש מעכב כמו שביארנו שם [לעיל בסי' ר"י] שנינו בכריתות [דף ט"ו] האוכל מדבר

שמועלין בו בחמשה תמחויין בהעלם אחד אע"פ שהוא מזבח אחד אם יש בכל אכילה ואכילה שוה פרוטה חייב אשם על כל אחת ואחת שהתמחויין מחלקין במעילה והרי הן כמינין הרבה אע"פ שאין מחלקין בחיוב הכריתות כדאי' בכריתות [דף ד'] אליבא דרבנן דר' יהושע עוד מפרש שם [בדף ט"ו] כשרוצה ללמוד שאר איסורין ממעילה לא אם אמרת במעילה שהרי עשה בה המאכיל כאוכל ואת המהנה כנהנה וגם מצטרפה לזמן מרובה מש"כ במקום אחר. כל חטא שחייבין עליו אשם ודאי אם נסתפק לו אם עשאו ואם לא עשאו פטור מכלום לפיכך הבא על ידו ספק מעילות אינו חייב כלום כרבנן דר' עקיבא בכריתות [דף כ"ב]. אשם שפחה חרופה נאמר בפ' קדושים ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע והיא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או חפשה לא נתן לה בקרת תהיה לא יומתו כי לא חופשה והביא את אשמו להי' אל פתח אהל מועד איל אשם. שנינו בכריתות [דף ט'] אלו מביאין על הזדון כשגגה הבא על שפחה חרופה ונזיר שנטמא ועל שבועת העדות ועל שבועת הפקדון. עוד שני' [בדף י'] כל העריות אחד האיש ואחד האשה שוין במכות ובקרבן ובשפחה לא השוה את האיש לאשה במכות. ולא את האשה לאיש בקרבן. כל העריות עשה בהן מערה כגו' וחייב על כל ביאה וביאה משא"כ בשפחה. ות"ר [שם דף י"א] בקורת תהיה מלמד שהיא לוקה יכול שניהם לוקין ת"ל תהיה היא לוקה והוא אינו לוקה ומנלן דהאי בקורת לישנא דמלקות הוא א"ר יצחק תהא בקראי כדתניא במכות [דף כ"ג] גדול שבדיינין קורא והבי מונה והגי אוי הכהו. ר' אשי אמר בביקור תהי' אין אומדין אותה אלא במכות הראויות להשתלש. ות"ר [שם] בזמן שהאשה לוקה האיש מביא קרבן אין האשה לוקה אין האיש מביא קרבן שנאמר בקורת תהיה ואחר כך כתיב והביא את אשמו שהי' לו לכתוב והביא את אשמו תחילה שהרי בענין האיש מדבר ואיש כי ישכב וגו' אמר רבי יצחק [שם] לעולם אינו חייב אלא על שפחה בעולה בלבד שני' נחרפת כעניין שני' אם תכתוש את האויל במכתשת בתוך הריפות בעלי כבר בארנו בסמ"ל [סי' קכ"ה] ששפחה חרופה האמורה בתורה היא חציה שפחה וחציה בת חורין המקודשת לעבד עברי שני' לא יומתו כי לא חופשה הא נשתחררה כולה חייבין עלי' מיתת בית דין שהרי תעשה אשת איש גמורה ושם [בדף ט'] דורש ונסלח לו מחטאתו אשר חטא לרבות המזיד כשוגג. מסקינן שם שהבא על חמש שפחות חרופות חייב על כל אחת ואחת הואיל והן גופין מחולקין:

מצות עשה רטז

מצות עשה להביא (א) קרבן עולה ויורד החוטא בשמיעת קול אלה וביטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו והיולדת והמצורע ות"ר בכריתות [ד"י] יש מביא בדלות

ובעשירות ויש מביא בדלות ובדלי דלות היולדת והמצורע מביאין בדלות ובעשירות. ושמיעת הקול וביטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו מביאין בדלות ובדלי דלות והא לך הפ' בפ' ויקרא ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או בנבלת חיה טמאה או בנבלת בהמה טמאה או בנבלת שרץ טמא ונעלם ממנו והוא טמא ואשם. או כי יגע בטומאת אדם לכל טומאתו אשר יטמא בה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם. או נפש כי תשבע לבטא בשפתי להרע או להטיב לכל אשר יבטא האדם בשבועה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם לאחת מאלה. והי' כי יאשם לאחד מאלה והתודה אשר חטא עלי' והביא את אשמו לה' על חטאתו אשר חטא נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עיזים לחטאת וכפר עליו הכהן מחטאתו ואם לא תגיע ידו די שה והביא את אשמו אשר חטא ב' תורים או ב' בני יונה לה' אחד לחטאת ואחד לעולה. והביא אותם אל הכהן והקריב את אשר לחטאת ראשונה ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל והזה מדם החטאת על קיר המזבח והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח חטאת היא ואת הב' יעשה עולה כמשפט וכפר עליו הכהן מחטאתו אשר חטא ונסלח לו. ואם לא תשיג ידו לב' תורים או לב' בני יונה והביא את קרבנו אשר חטא עשירית האיפה סלת לחטאת לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבונה כי חטאת היא והביאה אל הכהן וקמץ הכהן ממנה מלא קומצו את אזכרתה והקטיר המזבחה על אשי ה' חטאת היא ובפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא מאחת מאלה ונסלח לו והיתה לכהן כמנחה, [מפירש"י ות"כ שם] והא לך פירושה ושמעה קול אלה בדבר שהוא עד בו שהשביעוהו שבועה שאם יודע בעדות שיעיד לו. ות"ר בכריתות [דף ט'] בכולן נאמר בהן ונעלם וכאן לא נאמר ונעלם לחייב על המזיד כשוגג. או נפש כי תגע ואחר הטומאה הוא יאכל קדשים או יכנס למקדש שהם דברים שכתוב בהן על זדונן כרת כך דורשו בשבועות [דף י"ד] ונעלם מכלל שהיתה לו ידיעה בתחילה ואח"כ כת' והוא ידע מכלל שהיתה לו ידיעה בסוף והעלמה בינתים ונעלם ונעלם ב"פ לרבות את הזכור לטומאה ונעלם ממנו קדש ומקדש כיצד נטמא וידע שזה קדש וזה מקדש ואח"כ נעלמה ממנו הטומאה ושכח שנטמא ונכנס למקדש או אכל קדש והוא ידע שזה קדש וזה מקדש. או שגג ושכח שזה מקדש או שזה בשר קדש אבל הוא יודע שהוא טמא ואח"כ נודע לו דברי' שנתעלמו ממנו ה"ז מביא קרבן עולה ויורד הכתוב בפ'. עוד שם [בדף י"ד] ונעלם ממנו זה וזה השתחוה למערב אף בלא שהיה או ששהה כדי השתחואה או שבא לו בארוכה חייב ובקצרה פטור. [בגמרא שם] אפי' הוא מהלך עקב בצד גודל ובארוכה חייב אפי' בא במרוצה אבל בשאר כריתות אינו כן שהרי נאמר בעשותה א'

ממצות ה' אשר לא תעשינה ואשם או הודע אליו חטאתו כיון שידע בסוף אע"פ שלא ידע בתחלה ה"ז מביא קרבן. או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להטיב בשפתים ולא בלב [בת"כ פ' י"ג]. [שם ובדף כ"ז] להרע לעצמו ולהטיב לעצמו כמו אוכל ולא אוכל אישן ולא אישן. לכל אשר יבטא לרבות לשעבי' ונעלם ממנו ועבר על שבועתו. כל אלה בעולה ויורד המפורש כאן אבל שבועה שיש בה כפיר' ממון אינה בקרבן זה אלא באשם והקריב אשר לחטאת ראשונה חטאת קודמת לעולה. ומפרש בזבחים [דף ז'] להי"ד לפרקליט שנכנס לרצות ריצה פרקליט נכנס דורון אחריו. וכפר הכהן על חטאתו אשר חטא כאן שינה הכתוב שהרי בעשירות ודלות נאמר חטאתו וכאן בדלי דלות נאמר על חטאתו ומדקדק מכאן בכריתות [דף כ"ז] שאם חטא עשיר והפריש מעות לכשבה או לשעירה והעני יביא ממקצתן ב' תורים לכך נאמר מחטאתו כלו' ממקצתו הפריש מעות לב' תורים והעני יבא ממקצתן עשירית האיפה הפריש מעות לעשירית האיפה והעשיר יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר לכך נאמר בו על חטאתו. [בת"כ פי"ט] מאחת מאלה מאחת מג' כפרות האמורות בעניין או בעשירות או בדלות או בדלי דלות ומה ת"ל שיכול בחמורים שבהם יהיו בכשבה או שעירה והקלים יהיו בעוף והקלים שבקלים יהיו בעשירית האיפה ת"ל מאחת מאלה להשוות קלים לחמורים לכשבה או שעירה אם השיגה ידם ואת החמורים לקלים לעשירית האיפה בדלי דלות. והיתה לכהן כמנחה ללמד על מנחת חוטא שיהיו שיריה נאכלין ודרשו רבותינו [במנחות דף ע"ג] ואם חוטא זה כהן הוא תהא לו כשאר מנחת נדבת כהן שהיא בכליל תהי' לא תאכל. ובעניין הוולדת כתוב בפר' תזריע ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש בן שנתו לעולה ובן יונה או תור לחטאת ואם לא תגיע ידה די שה ולקחה שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת. ובעניין המצורע בפרשת זאת תהיה תורת המצורע מפרש שכשיטהר מביא שלש בהמות שני כבשים אחד עולה ואחד אשם וכבשה אחת לחטאת ואם אין ידו משגת מביא שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה וכבש לאשם. שנינו במסכת שבועות [ריש פרק קמא דף ב' כל הסוגיא] טומאת מקדש וקדשיו שהי' לו ידיעה בתחילה ולא הי' ידיעה בסוף שעיר של יום הכיפורים הנעשה בפנים ויום הכיפורים תולין עד שיודע לו ויבא קרבן עולה ויורד ושאין בה ידיעה בתחילה אבל יש בה ידיעה בסוף שעיר הנעשה ביום הכיפורים בחוץ ויום הכיפורים מכפרין עליו ושאין בה ידיעה לא בתחילה ולא בסוף שעירי רגלים ושעירי ראשי חדשים מכפרין ועל זדון טומאת מקדש וקדשיו פר כהן גדול של יום הכיפורים מכפר אם הי' המזיד מן הכהנים

ואם הי' המזיד מישראל דם שעיר הנעשה בפנים וי"ה מכפר שנאמ' וכפ' על הקדש מטומאות בני ישראל:

מצות עשה ריז

מצות עשה שיקריבו (א) הסנהדרין שבלשכת הגזית קרבן אם טעו והורו שלא כהל' באחת מן העבירו' החמורות שחייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת ועשו הקהל או רובו על פיהם שנא' בפ' ויקרא ואם כל עדת (בני) ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ואשמו ונודעה החטאת אשר חטאו עליה והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת והביאו אותו לפני אהל מועד וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראש הפר ושחט את הפר לפני ה' והביא הכהן המשיח מדם הפר אל אהל מועד וטבל הכהן את אצבעו מן הדם והזה שבע פעמים לפני ה' את פני הכפרת ומן הדם יתן על קרנות המזבח אשר לפני ה' אשר באהל מועד ואת כל הדם ישפוך אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אוהל מועד ואת חלבו ירים ממנו והקטיר המזבח ועשה לפר כאשר עשה לפר החטאת כן יעשה לו וכפר עליהם הכהן ונסלח להם והוציא את הפר אל מחוץ למחנה ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון חטאת הקהל הוא. תניא בת"כ [שם פ"ה וכן בפ"ק דהוריות ד"ד והי'] עדת ב"י יכול בכל העדה הכתוב מדבר ת"ל עדת ולהלן הוא אומר ושפטו העדה מה להלן ב"ד אף כאן ב"ד אי מה עדה האמורה להלן כ"ג אף כאן כ"ג ת"ל עדת ישראל עדה המיוחדת לכל ישראל ואיזו זו סנהדרי גדולה היושבת בלשכת הגזית הי' אחד מהן גר או נתין או ממזר או זקן שאינו ראוי לבנים יכול יהיו חייבין ת"ל עדת ולהלן הוא אומר ושפטו העדה מה להלן הראוים להוראה אף כאן הראוי' להוראה לא הי' מופלא שבבית דין שם או אמר אחד מהן איני יודע או שאמר להם טועים אתם יכול יהיו חייבין ת"ל ואם כל עדת וגומר אין חייבין אלא על העלם דבר של הוראה ב"ד עם שגגת מעשה של הקהל שנא' ישגו ונעלם דבר וגו' ולמד שם ע"ז בגזרה שוה מעיני מעיני שאין חייבין שם קרבן האמור בפ' שלח אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה עוד תניא שם [בפרק הנזכר] הורו ב"ד ועשו יכול יהיו חייבין ת"ל הקהל ועשו הוראה תלויה בבית דין והמעשה תלוי בקהל שנינו במס' הוריות פ"ב [דף ד' וה' כל הסוגיא ע"ס] הורו ב"ד ועשו כל הקהל או רובו על פיהן מביאין פר ובע"ז מביאין פר ושעיר דברי ר' מאיר שנא' בפ' שלח והי' אם מעיני העדה נעשתה בשגגה ועשו כל העדה פר בן בקר וגו' ושעיר עזים אחד לחטאת. רבי יהודא אומר שנים עשר שבטי' מביאין שנים עשר פרים ובע"ז מביאין שנים עשר פרים וי"ב שעירים. ורבי שמעון אומר י"ג פרים ובע"ז י"ג פרים וי"ג שעירים פר ושעיר לכל שבט פר ושעיר לב"ד שסובר שב"ד

מביאין קרבן וציבור מביאין קרבן ור' מאיר ורבי יהודא חולקין עליו ופוטרין הציבור וטעם שלהם מפורש שם קרבן ע"ז הפרים עולות והשעירי' חטאות. והחטאות מתן דמן על הפרוכת ומזבח הזהב ואינן נאכלות כדילפינן בסיפרא [פרשת ויקרא פ"ו] ובמסכת זבחים [דף מ"ז ובפי' ב"ש דף ל"ט ומ"א הוקשו לפר העלם לכל דבר] ובשאר מצות הפרים חטאות הנשרפות מניין שאין חייבין אלא על מצוה שזדונה כרת ושגגתה חטאת דתניא [בפ"ב דהוריות דף ח' ובפ"ק דיבמות דף ט'] רבי אומר ונודעה החטאת אשר חטאו עליה ונאמר להלן באחות אשה לגלות ערותה עליה בחייה מה להלן דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אף כאן דבר שחייבין על זדונו כרת יתחייבו על שגגתו חטאת. שנינו שם [בפ"ק דהוריות ד"ג] הורו ב"ד לעקור כל גוף המצוה פטורין כיצד אמרו אין שבת בתורה פטורין לבטל במקצת ולקיים מקצת חייבין כיצד יש שבת בתורה אבל המוציא מרשות הרבים לרשות היחיד פטור חייבין שנא' ונעלם דבר ולא כל הגוף [שם דף ד'] מאי משמע אמר רב אשי יליף דבר דבר מזקן ממרא מה להלן מקצת אף כאן מקצת והתם מנלן דכתיב לא תסור מן הדבר מקצת דבר [שם] ואמר רב יהודא אמר שמואל הורו ב"ד בדבר שהצדוקין מודים בו אינה הוראה דזיל קרי בי רב הוא. מסקנת ההלכות במס' הוריות [בפ' קמא] שאין הדברים הללו אמורים שסנהדרי גדולה שהורו יהיו חייבים והציבור פטורין מפני שתלו בב"ד אלא כשהיו בהן התנאין שביארנו למעלה על פי הברייתא דתורת כהנים ומסכת הוריות. וגם מפ' שם [דף ב'] שצריך שיאמרו לעם כפי' מותרים אתם אבל אם חסר אחד מהן ב"ד פטורין מן הקרבן וכל מי ששגג ועשה מעשה מביא חטאת קבועה על שגגתו [שם ד"ה] עשו רוב אנשי ישראל על פיהם אע"פ שאילו העושי' שבט אחד וכן אם רוב השבטים אע"פ שהם מיעוט הקהל ב"ד חייבין והעושין פטורין לא נאמר [בזבחים פ' ב"ש (זבחים דף מ"א)] בפר העלם דבר את פני פרוכת הקדש כמו שנאמר בפר כהן משיח אלא פני פרוכת ולא יותר משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מיעוטה סרחה פמליא שלו מתקיימת ואם כולה סרחה אין פמליא שלו מתקיימת אף כאן כשחטא כהן משיח עדיין שם קדושת המקום על המקדש וכשחטאו כולם חס ושלום נסתלקה הקדושה, [בפ' איזהו מקומן במשנה וגמ' דף מ"ז וצ"ב] אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד זהו יסוד מערבי שהוא כנגד הפתח [בפרק ב"ש בזבחים דף מ"א] ואת כל חלבו ירים אע"פ שלא פירש כאן יותרת הכבד ושתי הכליות למדין הן מועשה לפר כאשר עשה וגו' ומפני מה לא נתפרשו בו כדתני רבי ישמעאל משל למלך שזעם על אוהבו ומיעט בסירחונו מפני חיבתו יעשה לפר זה כאשר עשה לפר החטאת כמו שמפורש בפר כהן משיח להביא יותרת הכבד ושתי כליות שפי' שם

מה שלא פירש כאן [שם דף ל"ט וכל הסוגיא מו"ס ומלשון פרש"י פרשה ויקרא] ולכפול במצות העבודות וללמד שאם חסר אחת מכל המתנות פסל ולפי שמצינו [שם דף ל"ו] בניתנין על המזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כיפר הוצרך לומר כאן שמתנה אחת מהן מעכבת:

משפט [בפ' כהן משיח דף ו' י"ז] כהן משיח בהוראת עצמו כמשפט הקהל להוראת ב"ד לכל דבר שנאמר בו לאשמת העם הרי הוא כאשמת העם לפיכך אין כהן משיח מביא קרבן אלא בהעלם דבר בהוראה עם שגגת מעשה אבל אם שגג במעשה בלבד בלא הוראה אינו מביא קרבן כלל ושנינו בפ"ב דהוריות [דף ו'] הורה כהן משיח לעצמו שוגג ועשה שוגג מביא פר שוגג ועשה מזיד מזיד ועשה שוגג פטור שהוראת כהן משיח לעצמו כהוראת ב"ד לציבור [בדף ז'] הורה בפני עצמו ועשה בפני עצמו מתכפר לו בפני עצמו הורה עם ב"ד ועשה עם הציבור מתכפר לו עם הציבור. [שם] אין ב"ד חייבין עד שיורו לבטל מקצת וכן המשיח ולא בע"ז חייבין עד שיורו לבטל מקצת ולקיים מקצת. [שם] אין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה וכן המשיח ולא בע"ז אלא בהעלם דבר עם שגגת המעשה [בדף ח'] אין חייבין אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת ותניא בגמר' [בדף ז'] אי מה בית דין שהורו ועשו אחרים בהוראתן מתחייבין אף כהן משיח שהורה ועשו אחרים בהוראתו חייב ת"ל על חטאתו אשר חטא על מה שחטא הוא מביא ואינו מביא על מה שחטאו אחרים. שנינו בפרק אחרון דהוריות [דף י'] שכהן משיח ונשיא שחטאו עד שלא נתמנו ונתמנו הרי הן כהדיוטות [בדף ט'] חטאו אחר שנתמנו אף ע"פ שעברו מגדולתן אחר שחטאו משיח מביא פר ונשיא מביא שעיר חטאו אחר שעברו מגדולתן משיח מביא פר ונשיא כהדיוט. שנינו עוד שם [בדף י"א] איזהו נשיא זה מלך שנא' מכל מצות ה' אלהיו שאין על גביו אלא ה' אלהיו איזהו משיח זה משוח בשמן המשחה ולא מרובה בגדים אין בין כהן משיח למרובה בגדי' אלא פר הבא על כל המצות ושם [בדף י"ב] מפורש הטעם ושנינו בת"כ [פרשת ויקרא פ"ו ומביא בדף י"א דלעיל] יכול נשיא שבטים כנחשון נאמר כאן ה' אלהיו ונאמר להלן למען ילמד ליראה את ה' אלהיו מה להלן מלך שאין על גביו אלא ה' אלהיו אף כאן מלך שאין על גביו אלא ה' אלהיו:

מצות עשה ריח

[**ראה מצוה רכא**]:

מצות עשה ריט

[**ראה מצוה רכא**]:

מצות עשה רכ

[**ראה מצוה רכא**]:

מצות עשה רכא

הלכות קרבן המטהרים

מצוות ריח–רכא: מצות עשה שתקריב (א) הזבה קרבן כשתטהר. וכן מצות עשה שיקריב הזב קרבן כשיטהר וקרבן כל אחד מהם כתוב בתורה בפ' זאת תהי' שהוא שתי תורים או שני בני יונה אחד עולה ואחד חטאת. וכן מצות עשה שתקריב היולדת קרבן כשתטהר וכן מצות עשה שיקריב המצורע קרבן כשיטהר וכבר בארנו [לעיל במ"ע רט"ז] קרבן יולדת ומצורע בעניין עולה ויורד שנינו בפ"ב דכריתות [בריש פירקא דף ח'] ד' מחוסרי כפרה הזב והזבה והיולדת והמצורע ונקראו מחוסרי כפרה אע"פ שטבלו והעריב שמשן והרי הן מותרין לאכול בתרומה [כדאיתא בפר' הערל דף ע"ד] שנא' ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים אע"פ כן אסורין לאכול בקדשים עד שיביאו כפרתן שנאמ' וכפר עליה הכהן וטהרה הזב וזבה והמצורע מביא כל אחד ואחד משלשתם כפרה ביום השמיני לטהרתן שכל אחד מהם סופר ז' ימי טהרה וטובל ביום השביעי ומעריב שמשו ומביא קרבנותיו ביום השמיני והיולדת אינה מביאה קרבנה ביום ארבעים לזכר או ביום שמונים לנקבה אלא מערבת שמשה ומביאה קרבנה למחר שהוא יום אחד וארבעים לזכר ויום אחד ושמנים לנקבה והוא היום שנאמר בו ובמלאת ימי טהרה [בת"כ פרשה תזריע פי"ג] והחטאת מעכבתה מלאכול בקדשים אבל העולה והאשם אין מעכבין גר' בפ"ב דכריתות תני תנא קמיה דרב ששת זאת תורת היולדת מלמד שמביאה קרבן אחת על ולדות הרבה יכול תביא על לידה שלפני מלאת ועל לידה שלאחר מלאת ת"ל זאת מיעט שצריך שיהו כל הולדות בתוך ימי מלאת ובפרק ראשון [דף ז'] שנינו המפלת אור לשמנים ואחד פי' ליל שמנים ואחד ב"ש פוטרין מן הקרבן ובית הילל מחייבין שחושבין אותו אחר מלאת ובגמרא [שם דף ח'] תניא אמרו להם בית הילל לבית שמאי הרי הוא אומר או לבת לרבות המפלת אור לשמנים ואחד. שנינו במסכת קינין [ספ"ב דף כ"ג] האשה שהביאה חטאתה ומתה יורשין מביאין עולתה עולתה ומתה לא יביאו יורשין חטאתה החטאת שמתו בעליה היא אחת מחטאות המתות, [כדאיתא בפרק שני דתמורה דף ט"ז וברפ"ד דף כ"א] האשה שיש עליה לידה או זיבה מביאה מעות הקינין ונותנת בשופר ואוכלת בקדשים לערב חזקה אין בית דין של כהנים עומדין משם עד שיכלו כל המעות שבשופר ויקריבו כנגדן קינין כדאיתא בירושלמי דמסכת שקלים [פ"ו] שנינו בפ"ה דכריתות [דף ח' ע"ב] האשה שיש עליה ספק חמש לידות ספק חמש זיבות

מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים ואין השאר עליה חובה חמש לידות ודאית חמש זיבות ודאות מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים והשאר עליה חובה מעשה שעמדו קינין בירושלים בדינרי זהב אמר רשב"ג המעון הזה לא אלין הלילה הזה בירושלים עד שיהא בדינרין נכנס לבית המדרש ולימד שהאשה שיש עליה ה' לידות ודאות ה' זיבות ודאות מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים ואין השאר עליה חובה לגירסת רבינו שלמה משום עת לעשות לה' וגו' ועמדו קינין בו ביום ברבעתים, [בפ"ק דמס' זבין וכן מזה בפ' בתרא דנידה שלהי דף ע"ב] ואיזה זבה זו שזב דמה שלשה ימים זה אחר זה בלא עת נדתה וזו היא זבה גדולה שצריכה ספירת שבעה וחייבת בקרבן תניא בפ' בנות כותים (נדה דף ל"ה) הזב האמור בתורה הוא שיצא ממנו לחה הדומה למי בצק של שעורין ודחויה ודומה ללובן ביצה המוזרת אבל שכבת זרע לבנה קשורה ודומה ללובן ביצה שאינה מוזרת רק שלובן ביצה סולד מן האור פירוש מתייבש ומגליד ושכבת זרע דוחה מן האור כלומ' נבלע בבגד ואינו מתייבש ומגליד כדאיתא בפרק הניזקין (גיטין דף נ"ז) כתוב בפרשת זאת תהיה דבר אל ב"י ואמרת אליהם איש איש כי יהיה זב מבשרו זובו טמא הוא וזאת תהיה טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא ותניא בת"כ [שם פ' זבים דף ל"ז כל הסוגיא עד סוף] ב"י מטמאין בזיבה ואין הגוים מטמאין בזיבה ואע"פ שאין מטמאין בזיבה מטמאין כזבין כדמסקינן בפרק אין מעמידין [עבודה זרה דף ל"ו ול"ז] גוי בן תשע וגויה בת שלשה שנים שורפין עליהן את התרומה כלו' על מגע גופן. ולא על זיבתן כדאיתא בפרק בנות כותים (נדה דף ל"ד). ואין חייבין עליהן על ביאת מקדש. מניין לרבות את הגרים ואת העבדים ת"ל ואמרת אליהם מניין לרבות את האשה ואת הקטן ת"ל איש איש דברי ר' יהודא ר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר הרי הוא אומר והזב את זובו לזכר ולנקבה זכר כל שהוא זכר בין גדול בין קטן נקבה כל שהיא נקבה בין גדולה בין קטנה כי יהי' זב יכול זב מכל מקום יהי' טמא ת"ל מבשרו ולא כל בשרו אחר שחלק הכתוב בין בשר לבשר זכיתי לדין טימא בזב וטימא בזבה מה זבה ממקום שהיא מטמאה טומאה קלה נדה מטמאה טומאה חמורה זיבה אף הזב ממקום שהוא מטמא טומאה קלה קרי מטמא טומאה חמורה זיבה מבשרו עד שתצא טומאתו חוץ מבשרו והלא דין הוא ומה אם הזבה שאין מטמאה אלא בשלש ראיות לשלשה ימים מטמאה בפנים ובחוץ זב שהוא טמא בשלש ראיות ביום אחד אינו דין שיטמא בפנים כבחוץ ת"ל מבשרו עד שתצא טומאה חוץ מבשרו. מבשרו טמא ולא מחמת דבר אחר ולשון התלמוד בפ"ק דקידושין שאומר מזובו ולא מחמת אנסו על מבשרו סומך. מכאן אמרו [בפ"ב דמסכת זבין ובנזיר דף ס"ח] בשבעה דרכים בודקין את

הזב עד שלא נזקק לזיבה במאכל ובמשתה במשא ובקפיצה בחולי ובמראה בהירהור משנזקק לזיבה אין בודקין אותו. אונסו וספקו ושכבת זרעו טמאין שרגלי' לדבר מפרש בסוף מסכת נזיר [דף ס"ו] ספק מחמת זרע ספק מחמת זיבה זהו ספקו ושכבת זרעו מטמא במשא כיצד [מהמיי' פ"ב דהלכות מחוסרי כפרה] אכל אכילה גסה או שתה הרבה או שאכל או שתה אוכלין ומשקין המביאין את האדם לידי שכבת זרע או שנשא משאוי כבד או שקפץ ממקום למקום ובכלל דבר זה אם הוכה על גבו או שהיה חולה או שראה אשה והתאוה לה או שהרהר בעסקי בעילה אע"פ שלא הרהר בבעילת אשה שהוא מכירה אם קדם אחד מכל אילו וראה ראייה של זוב תולין בו ואין מטמא ראייה שלישית אין בודקין אותו בה אלא אפי' ראה אותה מחמת אונס הואיל ונזקק לטומאה שהרי הראיות שנעשה בהן זב מחמת בשרו היו לפיכך יתחייב בקרבן שרגלים לדבר כדאיתא בת"כ [בפרק הנזכר] ובפ"ב דמסכת זבין [דף ע'] הרואה ראייה אחת של זוב הרי היא כשכבת זרע לטומאת ערב כדתניא בת"כ [דלעיל פ"ט] שנא' זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע לטמאה בה הוקשו יחד לטומאת ערב ומה זוב סותר בזב אף שכבת זרע סותרת בזב אי מה זב סותר הכל אף שכבת זרע סותרת הכל ת"ל לטמאה בה אין לה אלא יום אחד [במגילה ד"ח וכן בפ' יוצא דופן (נדה דף מ"ג)] ותניא מנה הכתוב שתים וקרא טמא זב זובו טמא ואח"כ מנה שלש וקרא טמא בזובו זובו מזובו טומאתו היא הא כיצד ראה שתי ראיות לטומאה לספור שבעה נקיים ושלש לקרבן עוד תניא [שם פ"ה] בתורת כהנים וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים חיים וטהר מזובו וספר אף מקצת זובו טעון ספירת שבעה ולהביא את שראה שתי ראיות שטעון ספירת שבעה וספר לו לעצמו. עוד שם ובנדה [דף ס"ח] הזב והזבה שבדקו עצמן ביום הראשון ומצאו טהור ביום השביעי ומצאו טהור ושאר הימים לא בדקו רבי אליעזר אומר הרי הן בחזקת טהרה ופוסקים שם רבי יוסי ור"ש הלכה כרבי אליעזר ובפ"ק דנדה [דף ז'] פוסק שמואל שהלכ' כרבי אליעזר בארבע וזו אחת מהן [בת"כ דלעיל כל הסוגיא] שבעת ימים יכול בין סמוכים בין מפוזרי' ת"ל לטהרתו שתהא טהרתו אחת וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים הקיש רחיצת בגדיו לרחיצת גופו מה רחיצת גופו בנקיון אף כיבוס בגדים בנקיון הא למדנו שיש חוצצין בכלים ורחץ בשרו במים חיים ואין המצורע טעון ביאת מים חיים בשרו במים חיים ולא כליו במים חיים בתוספתא [פ"ג דמסכ' זבים] תניא חומר בזב מבזבה שהזב טעון ביאת מים חיים והזבה אינה טעונה ביאת מים חיים אלא אפילו במי מקוה. עוד תניא בת"כ [בפרק הנזכר] וכפר עליה הכהן לפני ה' מזובו מקצת זבין מביאין קרבן ומקצת זבין אין מביאין קרבן הא

כיצד ראה שתים לא יביא קרבן ראה שלש יביא קרבן תלה הכתוב את הזב בראיות ואת הזבה בימים. כדתניא בת"כ [שם פ"א] וזאת תהי' טומאתו בזובו בזובו תלויה ואינה תלויה בימים אבל הזבה תלויה בימים [שם ספ"ז] שנא' כי יזוב זוב דמה ימים שנים רבים שלש לפיכך ראה הזב שלש ראיות בין ביום אחד בין בשלשה ימים הר"ז זב גמור לקרבן בלבד שלא יהא הפסק בין ראייה לראייה יום גמור כגון שראה ראייה ראשונה בשבת וראייה שניה בשני בשבת אין מצטרפין תניא בת"כ [פ"א דלעיל] בזובו זובו מזובו מלמד שהזב מטמא בג' ראיות אין לי אלא גדולות קטנות מניין ת"ל תהי' אפי' כל שהו החתים אפי' כל שהו בשרו אפי' כל שהוא למה נאמרו קטנות וגדולות ליתן שיעור לגדולות שאם ראה ראייה אחת מרובה כשלש שהן כדי שתי טבילות ושתי סיפוגי הר"ז זב גמור לקרבן. ראה אחת מקצתה בסוף היום ומקצתה בתחילת הלילה אף על פי שאינה ארוכה כשתים הרי אילו שתי ראיות שהימים מחלקין הראייה לפיכך שנינו במס' זבים [דף ע'] אם ראה ראייה אחת בין השמשות הר"ז ספק לטומאה כדמפרש במס' שבת [דף ל"ד] שבין השמשות ספק כולו מן היום ספק כולו מן הלילה ספק יש בו מן היום ומן הלילה מסקי' בפ"ק דכריתות [דף ח'] שכל ראייה שהיא סותרת אינה מביאה לידי קרבן אפי' ראה שלש ראיות בסוף יום שביעי של שבעת ימים נקיים אינו מביא קרבן שראוין אילו לסתירה הם. ראה שלש ראיות בליל שמיני מביא קרבן שאין ראיות אילו סותרין בד"א בזב בעל שתי ראיות אבל בזב בעל שלש ראיות שראה שלש ראיו' בליל שמיני שאחר שבעה ימים נקיים אינו מביא קרבן שני על שלש אילו אלא קרבן אחד על שלש ראשונו' שאע"פ שאין השלש האחרונות סותרות את הראשונות הרי זה יצא לזמן שראוי לקרבן: המצורע כשיתרפא וספר שבעת ימים בין טהרת צפורים להבאת קרבנותיו וגלח וטבל בשביעי מביא בשמיני קרבנותיו שנא' וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת בת שנתה תמימה והיא תהיה לחטאת ושלשה עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן לנסכי שלשה כבשים הללו שחטאתו ואשמו של מצורע טעונין נסכים. ולוג אחד שמן להזאת שבע וליתן ממנו על תנוך אזן ומתן בהונות. ושמן של נסכי המנחה לא תזקק הכתוב לפרש והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואותם לפני ה' פתח אהל מועד. תניא בת"כ [פרשת מצורע פ"ב] ובפרק בתרא דנגעים הוא משנה מעמידם בשערי נקנור אחוריהן למזרח ופניהם למערב. [בפ"ק דמסכת כלים ד"ה] ולא בעזרה עצמה לפי שהוא מחוסר כפורים, [בפ' כיצד צולין דף פ"ח] אבל שערי נקנור לא נתקדשו בקדושת עזרה. [בת"כ דלעיל כל הסוגיא] ולקח הכהן את הכבש האחד והקריב אותו לאשם ואת לוג השמן והניף אותם תנופה לפני ה' מלמד שהאשם מצורע טעון תנופה חי עם לוג השמן

ומניין שאם הניף זה בעצמו וזה בעצמו יצא ת"ל תנופה ולא תנופות. לפני ה' במזרח כשאר כל התנופות ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת ואת העולה במקום הקדש כי כחטאת האשם היא לכהן לפי שיצא אשם מצורע לידון בהעמדה יכול במקום העמדה תהא השחיטה ת"ל במקום אשר ישחט החטאת וגו' כי כחטאת האשם הוא לכהן. ותניא [בפי' איזהו מקומן דף נ' ובפ"ק דיבמות ד"ז] לפי שיצא אשם מצורע לידון בדבר החדש פי' שכל שאר האשמות כל הדם למזבח וזה ניתן ממנו לבהונות יכול לא יהא טעון מתן דמים לגבי מזבח ת"ל כי כחטאת האשם הוא השוה אשם לחטאת ליטען מתן דמים ואימורי' לגבי מזבח עוד תניא בת"כ [דלעיל פ"ג] מה חטאת מן החולין ביום ובידו הימנית אף אשם מצורע כן ומה חטאת טעונה כלי אף אשם מצורע טעונה כלי נמצאת אומר שני כהנים מקבלין את דמו אחד ביד ואחד בכלי זה שקבל בכלי בא וזרקו ע"ג המזבח וזה שקבלו ביד בא לו אצל מצורע ומצורע טבל בשמיני בלשכת המצורעים ובא ועומד בשער נקנור ר' יהודא אומר לא היה צריך טבילה שהרי טבל מבערב. וטעמא דת"ק מפורש בפ"ג דיומא [דף ל'] מפני שהיה רגיל בטומאה בימי חלוטו ואינו נזהר משום טומאה גם כאן יש לחוש שנטמא אחר שטבל ולקח הכהן מדם האשם ונתן הכהן על תנוך אזן המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית. מפי' בת"כ [בפי' הנזכר] תנוך זה גדר האמצעי אבל הפותרים לועזים טנרו"ן בלע"ז. ולקח הכהן מלוג השמן ויצק על כף הכהן השמאלית וטבל הכהן את אצבעו הימנית מן השמן אשר על כפו השמאלית והזה מן השמן באצבעו שבע פעמים לפני ה'. ותניא בת"כ [שם כל הסוגיא עד סוף] מצוה שיצוק על כפו של חבירו ואם יצק לתוך כף שלו יצא. וטבל ולא מספגו. וטבל והזה על כל הזאה טבילה ומזה באצבע שבע פעמי' כנגד בית קדשי הקדשים. ומיתר השמן אשר על כפו יתן הכהן על תנוך אזן המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית. על מקום דם האשם שיקדים הדם לשמן או אינו אלא אם יש שם דם יתן אם אין שם דם לא יתן ת"ל על מקום דם האשם הוי אומר אין הדם גורם אלא המקו' גורם. והנותר משמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטהר וכפר עליו הכהן לפני ה' אם נתן כפר ואם לא נתן לא כפר. ושירי הלוג נאכל בעזרה לזכרי כהונה כאשם שהרי הוקשו יחד. ועשה הכהן את החטאת וכפר על המטהר מטומאתו מלמד שהכפרה תלויה בחטאת. ואחר ישחט את העולה והעלה הכהן את העולה ואת המנחה המזבחה וכפר עליו הכהן וטהר א"ר שמעון חטאת דומה לפרקליט שנכנס לרצות יצא פרקליט נכנס דורן אחריו כך העולה דורן אחר שריצה החטאת. בד"א בעבודת הדם שחטאת קודמת אבל אימורי העולה קודמין לאימורי חטאת מפני שהם כליל לאישים

כמו ששנינו במסכת זבחים [דף פ"ט] ובע"ז [שם דף צ'] העולה שהיא הפר קודמת לחטאת וכל מעשה העולה קודמין לחטאת שהוא השעיר לכך לחטאת דכתיב גבי ע"ז חסר לומר שהוא משונה בזה משאר חטאת:

מצות עשה רכב

מצות עשה שהממיר (א) בקרבנו שתהי' התמורה קדש אע"פ שעבר בלא תעשה שנ' ואם המר ימיר בהמה בבהמה והיה הוא ותמורתו יהיה קדש ומשפטי התמורה בארנו בסמל"ת [ל"ת שמ"ה]:

מצות עשה רכג

הלכות קרבן פסח

מצות עשה לשחוט (א) את הפסח במועדו ושיהא שה תמים זכר בן שנה שנאמר שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים ומן העזים תקחו והיו לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים. שנינו בפ' תמיד נשחט (פסחים דף נ"ח) שבערב פסח תמיד נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמנה ומחצה והפסח אחריו חל ערב פסח להיות בערב שבת תמיד נשחט בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה והפסח אחריו, ומפרש בגמ' [שם] שצריך למהר מפני צלייתו שאינה דוחה שבת, [שם דף ס"א] שחטו קודם חצות פסול שנאמ' בו בין הערבים שחטו קודם לתמיד כשר ובלבד שיהא אחד ממרס בדמו שלא יקרוש עד שיזרוק דם התמיד ואם נזרק קודם דם התמיד כשר. ותניא שם [בדף צ"ח] תמיד נשחט קודם לקטרת וקטרת קודם לנרות ונרות קודמו' לפסח יאוחר הפסח שני' בו בערב ובין הערבים לתמיד שלא נאמר בו אלא בין הערבים בלבד. שנינו [בדף ס"ד] שם הפסח נשחט בג' כיתות שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים קהל ועדה וישראל וא"ר יצחק נפחא [שם] בגמ' אין הפסח נשחט אלא בג' כיתות של שלשים שלשים בני אדם מספקא ליה האי קהל ועדה וישראל אי בבת אחת אי בזה אחר זה הילכך עבדינן שלש כיתות של שלשים שלשים בני אדם אי בבת אחת הא איכא אי בזה אחר זה הא איכא הילכך כשאין שם אלא חמשי' נכנסין בתחילה שלשי' ושוחטין ויוצאין עשרה ונכנסין עשרה, [שם במשנה] כיצד נשחט נכנסה כת ראשונה עד שנתמלאת העזרה ונועלין דלתות העזרה ומתחילין לשחוט את פסחיהן וכל זמן שהן שוחטין ומקריבין הלוים קורין את ההלל כמו שמפורש אחרי כן במשנה [שם] אם גמרו שנו ואם שנו שלשו אע"פ שלא שלשו מימיהן רבי יהודא אומר מימיהם של כת שלישית לא הגיעו לומר אהבתי כי ישמע ה' מפני שעמה מועטין מפרש במשנה [שם] שתוקעין שלש תקיעות בחצוצרות תקעו והריעו ותקעו בשעת שחיטה על קריאת

הלל והטעם הואיל ואין לו נסכים לתקוע בשעת ניסוך תוקעין בשעת שחיטה, [שם] הכהנים עומדין שורות שורות ובידיהם מזרקי זהב שורה שכולה כסף שורה שכולה זהב ולא היו מעורבין כדי שיהא להם נוי ולא היו למזרקין שולים רחבי' מלמטה שלא יניחום ויקרוש הדם, שחט השוחט וקבל הכהן נתנו לחבירו וחבירו לחבירו כדי שיתעסקו רבים במצוה עד שיגיע הדם אצל הכהן הקרוב למזבח וזורקו זריקה אחת כנגד היסוד ומקבל מזרק אחד מלא ואח"כ מחזיר את הריקן [שם] כיצד תולין ומפשיטין אונקליאות של ברזל היו קבועים בכתלים ובעמודים שבהם תולין ומפשיטין וכל מי שאין לו מקום לתלות ולהפשיט מקלות דקים וחלקים היו שם ומניחו על כתיפו ועל כתף חבירו ותולה ומפשיט קרעו ומיחה את קרביו והוציאו את אימוריו נתנן בכלי מולחן ומקטירן על גבי המזבח. [שם] אח"כ יצאה כת ראשונה ונכנסת כת שנייה יצאה כת שנייה ונכנסת כת שלישית כמעשה הראשונה כך מעשה השניה והשלישית. [שם] חל י"ד להיות בשבת כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת ומדיחין את העזרה בשבת אחר שיצאה כת שלישית כדרך שעושין בחול שלא ברצון חכמים. ומפ' בגמ' [שם דף ס"ה] דוקא לר' אלעזר דאמר המכבד והמרבץ בשוגג בשבת חייב חטאת אבל חכמים אומרים אינו אלא משום שבות וברצון חכמים היו עושין שאין איסור שבות במקדש ורב אשי אמר רבי נתן היא דאמר לא התירו במקדש אלא שבות שהוא צורך עבודה, [במשנה דלעיל] אין כל אחד ואי מוליך פסחו לביתו בשבת אלא כת הראשונה יוצאין בפסחיהן ויושבין בהר הבית שנים יוצאין בפסחיהן ויושבין בחיל והשלישית עומדת במקומה בעזרה ושוהין עד מוצאי שבת והולך כל אחד בפסחו לביתו, שנינו בפרק אילו דברים [דף ס"ה] ואילו דברים בפסח דוחין את השבת שחיטתו וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר חלביו והטעם הוא שהרי אי אפשר לעשותו מערב שבת שהרי קבוע לו זמן שנא' במועדו. אבל הרכבתו על כתפו והבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו בכלי אין דוחין את השבת שהרי איפשר לעשותן קודם השבת ואם יכול לחתוך יבלתו בידו בשבת חותך ואם היתה יבשה חותכה אפי' בכלי שאין שבות במקדש כלל, וכן צלייתו והדחת קרביו אין דוחין את השבת שהרי איפשר לעשותן מערב שבת [שם דף ס"ח] ובגמרא מפרש מאי מיחוי קרביו רב הונא אמר מנקבן בסכין חייא בר רב אשי אמר שירקא דמיעיא דנפיק אגב דוחקא [שם דף ס"ו] ת"ר הלי זו נעלמה מבני בתירה שפעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת ושכחו ולא ידעו אם פסח דוחה שבת אם לאו אמרו כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה שבת אם לאו אמרו להן אדם אחד יש שעלה מבבל והילל שמו ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון שלחו בשבילו ושאלוהו אמר להם נאמר מועדו בפסח ונאמר

מועדו בתמיד מה מועדו האמור בתמיד דוחה שבת שנאמר עולת שבת בשבתו אף מועדו האמור בפסח דוחה שבת מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם והי' יושב ודורש בהלכות הפסח כל היום כולו והתחיל מקנטרן אמר להם מי גרם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם עצלות שהיתה בכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון. אמרו לו שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו אמר להם הלכה זו שמעתי ושכחתי אלא הנח להם לישראל אם אינם נביאי' בני נביאי' הם למחר מי שפסחו טלה תחב לו בצמרו את הסכין מי שפסחו גדי תחב לו בין קרניו ומכישו עד שמביאו לעזרה ומקדישו שם ואף ע"פ שהוא מחמר בשבת מחמר כלאחר יד הוא, ובמקום מצוה מותר ראה ונזכר הלכה ואמר כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון, מכאן אמרו [שם] כל המתייהר חכמתו מסתלקת ממנו. ומפ' שם בד"א שעשו כמו שביארנו וכן הי' הילל נוהג [שם] דתניא אמרו עליו על הילל הזקן מימיו לא מעל אדם בעולתו אלא מביאה כשהיא חולין לעזרה ומקדישה בעזרה וסומך עליה ושוחטה, אבל אם הקדישה תחילה לא יביא סכין עליה מפני שהיא עבודה בקדשי' [יבב] ומקשינן והא אנן תנן לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין ולא מגביהין תרומות ומעשרות ביום טוב אמרו ק"ו בשבת ומתרץ ה"מ בחובות שאין קבוע להם זמן אבל בחובות שקבוע להן זמן מותר דאמר רבי יוחנן מקדיש אדם פסחו בשבת וחגיגתו ביום טוב [במיימוני רפ"ב דהלכות קרבן פסח] ממשמעות הגמרא פרק תמיד נשחט [פסחים דף ס"א ופ' האשה דף פ"ט] אין שוחטין את הפסח אלא למנויו שנ' תכוסו על השה מלמד שהן מתמנין עליו כשהוא חי ואלו המתמנין על הפסח הם הנקראין בני חבורה. ובפסחי' פ' האשה [דף פ"ז] שנינו האשה (ב) שהיא בבית בעלה שחט עליה אביה שחט עליה בעלה תאכל משל בעלה היתה רדופה לילך בבית אביה ברגל הראשון הסמוך לנשואיה כדרך כל הבנות ושחט עליה אביה ושחט עליה בעלה תאכל משל אביה וכן א"ר יוסי ברי' אבין [שם] בירושלמי דרגל ראשון הוא רגל רדופין מכאן ואילך תאכל במקום שהיא רוצה והוא שתברר לה מקום שתרצה בשעת שחיטה. וכן [במשנה דלעיל] יתום ששחטו עליו אפוטרופין יאכל ממקום שהוא רוצה ומפ' בירושלמי [דלעיל] בד"א ביתום שהוא עצמו קטן אבל גדול נעשה כממנה עצמו על שתי פסחים והממנה עצמו על שתי פסחי' אינו אוכל אלא מן הנשחט ראשון. שנינו שם [בדף פ"ט] לעולם נמנין עליו עד שיהא בו כזית לכל אחד ואחד. נמנין ומושכין ידיהם ממנו עד שישחט אבל משנשחט אינו יכול למשוך ידו ממנו שהרי נשחט עליו, עוד שנינו שם [בדף פ"ט] הממנה אחרים בחלקו ולא ידעו בהן בני החבורה הרי בני החבורה רשאין ליתן לו חלקו אחר שיצלה בעת האכילה ובני חבורה אוכלין משלהם ואוכל הוא

את חלקו עם מנויו אשר מינה על חלקו, עוד שם [דף צ"א כל הסוגיא] אין שוחטין את הפסח אלא על מי שראוי לאכול הי' אחד מבני החבורה קטן או זקן או חולה אם יכול לאכול כזית שוחטין את הפסח עליו ואם לאו אין שוחטין עליו שנאמר איש לפי אכלו עד שיהא ראוי לאכול. אפי' חבורה של מאה ואין אחד מהן יכול לאכול כזית אין שוחטין עליו. אין שוחטין את הפסח על היחיד שנאמר יעשו אותו דברי ר' יהודא ור' יוסי מתיר. ותניא [שם] וגם בירושלמי [שם] מביאה אין עושין חבורת נשים ועבדים וקטנים מפני קלות ראש שביניהם אבל עושין חבורה כולה נשים או כולה עבדים. עוד שם [בדף כ"א דלעיל] אין שוחטין על חבורה שכולם חולין בפני עצמן וכן אם היו כולם זקנים או אוננין אע"פ שהם יכולין לאכול הואיל ואכילתן מועטת שמא ישאירו את הפסח ויביאוהו לידי פסול ואם עברו ושחטו על חבורה זו כשר. תניא עוד בפ' האשה [דף פ"ח] שוחט אדם ע"י בנו ובתו הקטנים ע"י עבדו ושפחתו הכנענים בין מדעתן בין שלא מדעתן אבל אינו שוחט ע"י בנו ובתו הגדולים ע"י עבדו ושפחתו העברים אלא מדעתן ואם שתקו ולא מיחו הר"ז מדעתן. שנינו בפר' תמיד נשחט (פסחים דף ס"א) שחטו שלא לאוכליו ושלא למנויו לערלים ולטמאין פסול. ובגמרא [שם] ת"ר כיצד שחטו שלא לאוכליו שחטו לחולה ולזקן וכיצד שלא למנוייו נמנו עליו חבורה זו ושחטו לחבורה אחרת. ות"ר [שם] במכסת נפשות מלמד שאין הפסח נשחט אלא למנוייו יכול שחט שלא למנוייו יהא עובר המצוה וכשר ת"ל במכסת תכוסו שינה הכתוב לעכב רבי אומר לשון סורסי הוא זה כאדם שאומר לחבירו כוס לי טלה זה פירוש סורסי הוא מלשון סוריא לשון לבן הארמי אינו תרגום ממש שהרי גל מתרגמינן דגורא ולבן קרא לו יגר אשכחן שלא למנוייו שלא לאוכליו מניין אמר קרא איש לפי אכלו תכוסו ואיתקש אוכלין למנוייו. שנינו בזבחים [דף כ'] ובפ' תמיד נשחט (פסחים דף נ"ט) שהפסח בזמנו ששחטו שלא לשמו פסול, [בפרק התודה דף פ"ג ובפ"ב דשקלים] המפריש מעות לפסחו והותירו המותר יביא שלמים. [בפסחים דף צ"ו וצ"ז וכן בתו' שם ומה שכתב והשני יקריב שלמים מלשון המיימוני פ"ד דקרבן פסח ע"ש בהשגות] מי שאבד פסחו ומצאו אחר שהפריש פסח אחר והרי שניהן עומדין יקריב איזה מהן שירצה לשם פסח והשני יקריב שלמים. מצאו אחר ששחט פסח הר"ז יקריב שלמים. תניא בסוף פ' התודה [מנחות דף פ"ג וכן בדף צ"ו וצ"ז דלעיל] פסח שעברה שנתו ושלמים הבאים מחמת פסח הרי הן כשלמים לכל דבר וטעונים סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק מה שאין כן בפסח:

מצות עשה רכד

כתוב (א) בפרשת בהעלותך ויהי אנשים אשר היו טמאי לנפש אדם ולא יכלו לעשו' הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא ויאמרו האנשי' ההמה אליו אנחנו טמאי לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו בתוך ב"י וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל ב"י לאמר איש איש כי יהי' טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדורותיכם ועשה פסח לה' בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבי' יעשו אותו על מצות ומרורי' יאכלוהו לא ישאירו ממנו עד בקר ועצם לא ישברו בו ככל חוקת הפסח יעשו אותו והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההיא מעמיה כי את קרבן ה' לא הקריב במועדו חטאו ישא האיש ההוא. וכי יגור אתכם גר ועשה פסח לה' כחוקת הפסח וכמשפטו כן יעשה חוקה אחת יהיה לכם לגר ולאזרח הארץ. שנינו בפרק מי שהיה טמא (פסחים דף צ"ג) א"ר יוסי לכך נקוד על היא שברחוקה לומר לא רחוקה היא ודאי אלא שהיה חוץ לאיסקופת העזרה כל זמן שחיטה ורבי עקיבא אומר שם איזהו דרך רחוקה מן המודיעים ולחוץ וכמדתה לכל רוח שהוא שיעור חמשה עשר מיל. שנינו שם [בריש פירקא דף צ"ב] מי שהי' טמא או בדרך רחוקה ולא עשה את הראשון יעשה את השני שגג או נאנס ולא עשה את הראשון יעשה את השני אם כן למה נאמר טמא או בדרך רחוקה שאילו פטורין מן הכרת ואילו חייבין בהכרת, [כל הסוגיא עד סוף מלשון המיימוני פ"ה דקרבן פסח וכרבי שם דף צ"ג] כיצד מי ששגג או נאנס ולא הקריב בראשון אם הזיד ולא הקריב בשני חייב כרת ואם שגג או נאנס אף בשני פטור הזיד ולא הקריב בראשון הר"ז מקריב בשני ואם לא הקריב בשני אע"פ ששגג חייב כרת שהרי לא הקריב במועדו והיה מזיד. אבל מי שהיה טמא או בדרך רחוקה ולא עשה את הראשון אע"פ שהזיד בשני אינו חייב שהרי נפטר מפסח ראשון מן הכרת. [שם דף צ"ב] ומי שהי' בדרך רחוקה ושחטו וזרקו עליו את הדם אע"פ שבא לערב לא הורצה וחייב עליו בפסח שני, [כך משמע שם דף צ"ד ובפרק אלו דברים דף פ"ט] טמא שיכול להטהר בפסח ראשון שלא טבל אלא ישב בטומאתו עד שעבר זמן הקרבן וכן הערל שלא מל עד שעבר זמן הקרבן הר"ז מזיד בראשון לפיכך אם לא עשה בשני אפי' בשגגה חייב כרת. [בפרק מי שהי' טמא דף צ"ו ובפרק הערל (יבמות דף ע') וע"א ועיקרו במכילתא פרשת בא פ' ט"ו] כשם שמילת עצמו מעכבתו מלעשות הפסח כך מילת בניו הקטני' ומילת כל עבדיו בין גדולים בין קטנים מעכבת אותו שני המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו. ואם שחט קודם שימול אותו הפסח פסול, [בתוספתא פ"ז דפסחים] וכן טבילת אמהותיו לשם עבדות מעכבת

אותו ודבר זה מפי הקבלה שהטבילה לשפחות כמילה לעבדים. הקטן אין מילת עבדיו וטבילת שפחותיו מעכבת אותו מלהמנות על הפסח שני וכל עבד איש להוציא את הקטן תניא [בפרק מי שהי' טמא דף צ"ג] רבי אומר גר שנתגייר בין פסח ראשון לפסח שני וכן קטן שהגדיל בין שני פסחים חייבין לעשות פסח שני ואם שחטו עליו בראשון פטור. בפרק האשה [דף צ"א] א"ר יהודא וסובר רבי אליעזר כמותו נשים שנדחו לפסח שני בין מפני האונס והשגגה בין מפני הטומאה ודרך רחוקה פסח שני להן רשות רצו שוחטין רצו אין שוחטין לפיכך אין שוחטין עליהן בפני עצמן בשבת בפסח שני אבל אם הי' האשה אחת מבני החבורה מותר. ת"ר [בפ' מי שהי' טמא דף צ"ג] איזהו טמא שנדחה לפסח שני כל מי שאינו יכול לאכול את הפסח בלילי ט"ו מפני טומאתו כגון זבים וזבות נדות ויולדות ובועלי נדות [שם ובפ' האשה דף צ'] אבל הנוגע בנבלה ושרץ וכיוצא בהם ביום י"ד הרי זה טובל ושוחטין עליו אחר שיטבול ולערב כשיעריב השמש יאכל את הפסח כתב רבינו משה [בפ"ו דקרבן פסח] וע"ש בהשגות טמא מת שחל שביעי שלו להיות בערב הפסח אע"פ שהוזה וטבל עליו והרי הוא ראוי לאכול קדשים לערב אין שוחטין עליו אלא נדחה לפסח שני כמו שמפרש שם [בפ' האשה דף נ'] שהטמאי' במת ששאלו בימי משה ששביעי שלהן היה וכן דורש גם כן בפרק הישן [דף צ"ה] שלא יכלו לעשות את הפסח ביום ההוא הא למחר יכולין לעשות ועל זה שאלו אם ישחטו עליהן והם יאכלו לערב ופירי להן שאין שוחטין עליהם. בד"א שנטמא בטומאות מן המת שהנזיר מגלח עליהן אבל אם היה טמא בשאר טומאות מן המת שאין הנזיר מגלח עליהם שוחטין עליו בשביעי שלו אחר שיטבול ויזה עליו וכשיעריב שמשו אוכל פסחו. ע"כ דבריו. ואנו כתבנו לפנים את הנראה בעינינו. בפ' האשה [דף צ'] אמרי' שזב שראה שתי ראיות וספר שבעת ימים וטבל בשביעי שוחטין עליו והוא אוכל לערב ואם ראה זוב אחר שנזרק את הדם הר"ז פטור מלעשות פסח שני וכן שומרת יום כנגד יום שטובלת ביום השמור שוחטין עליה והיא אוכלת לערב. ואם ראתה דם אחר שנזרק דם הפסח פטורה מלעשות פסח שני ואין שוחטין על הנדה בשביעי שלה שהרי אינה טובלת עד ליל שמיני ואינה ראויה לאכול קדשים עד ליל תשיעי. [שם] מחוסרי כיפורים שחל יום הבאת קרבנותיהם בארבעה עשר שוחטין עליהם ומקריבין קרבנותיהם בארבעה עשר בין קודם שחיטת הפסח בין לאחר שחיטת הפסח ואוכלין פסחיהן לערב ואין שוחטין עליהן עד שימסרו קרבניהם לבית דין שמא יפשעו ולא יקריבו אותן. עוד בפרק האשה [דף צ"ב] תניא מצורע שחל שמיני שלו להיות בערב פסח וצריך לבא בשער ניקנור ולהכניס ידיו לבהונות לעזרת ישראל והותרה לו ביאה זו שהיא במקצת ושער נקנור

עצמו לא נתקדש בקדושת עזרה [כדאיתא בפ' כיצד צולין (פסחים דף פ"ה)] ופי' רבינו יעקב הטעם כדי להגן על המצורעים מפני החמה והגשמים וראה קרי בו ביום וטבל אמרו חכמים אף ע"פ שאין טבול יום אחר נכנס לעזרת נשים כדתנן במס' כלים [פ"ק] זה נכנס מוטב יבא עשה דפסח שיש בו כרת וידחה איסור שאינו אלא מדבריהם שנגזר בימי יהושפט כמו שאומר [בדף צ"ג] שם. [שם] אמר רבא ערל הזאה ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת. אונן ומצורע ובית הפרס לא העמידו דבריהם במקום כרת ערל כיצד כמו שאומר שם אליבא דבית הלל שישראל ערל שמל בערב פסח שוחטין עליו אחר שמל אבל גר שנתגייר ביום י"ד ומל וטבל אין שוחטין עליו שאינו אוכל לערב שבית הילל אומר הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר שצריך שבעה ימים ואח"כ יטהר גזירה שמא יטמא גר זה לשנה הבאה במת ביום י"ד ויטבול ויאכל לערב ויאמר אישתקד כך עשו לי ישראל כשמלתי טבלתי ואכלתי לערב. והלא גזירה זו מדבריהם והפסח בכרת והיאך העמידו דבריהם במקום כרת ביום הקרבן שהוא יום י"ד. מפני שאין הגר מתחייב במצות עד שימול ויטבול ואינו טובל עד שירפא מן המילה כמו שביארנו בעניין הגרו' [בסמל"ת ל"ת סי' קט"ז] לפיכך העמידו דבריהם במקום זה שהרי זה המל יש לו שלא לטבול עד שיבריא ולא יבא לידי חיוב כלל. הזאה פי' רבינו משה [פ"ו דקרבן פסח וע"ש בהשגות] כיצד טמא מת שחל שביעי שלו להיות בשבת אין מזין עליו אלא למחר ואפי' חל ז' שלו להיות ביי"ג בניסן והוא שבת ידוחה ליום י"ד ומזין עליו ואין שוחטין עליו אלא ידחה לפסח שני' והלא איסור הזאה משום שבות והפסח בכרת ואיך העמידו דבריהם במקום כרת. מפני שהיום שהוא אסור בהזאה משום שבות אינו זמן הקרבן שחייבין עליו כרת לפיכך העמידו דבריהם במקומן אע"פ שהדבר גורם לעתיד לבא לעמוד במקום כרת אלו דברי רבינו משה. אבל ראיתי בירושלמי דאלו דברים בפסחים ההיא. דהשיב רבי עקיבא [במשנה קמייתא דהתם דף ס"ה] ואמר הזאה תוכיח שהיא משום מצוה ואינה דוחה את השבת ומדקדק בירוי' וכי מצוה להזות ומתרץ תפתר כגון שחל יום שביעי שלו להיות בשבת שאלו הי' חול הי' מזה עליו ואח"כ הי' בא ושוחט לו את פסחו ונכנס ואוכלו בערב מתוך שהוא שבת ואינו מזה עליו נמצא מעכב מן המצוה. ובעניין פי' הברייתא שהביא בגמ' שלנו [שם דף ס"ט] השיב רבי עקיבא הזאת טמא מת שחל שביעי שלו להיות בערב פסח שחל להיות בשבת תוכיח שהיא משום מצוה והיא משום שבות ואינה דוחה את השבת משמע שסובר שוחטין וזורקין על טמא שרץ. אבל רב בפרק האשה [דף צ'] אומר אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ סובר שטמאי' ששאלו למשה שביעי שלהן הי' בחול בע"פ ואמר ולא יכלו ביום ההוא אבל למחר יכולין ואמר

רחמנא לידחו. ורבי עקיבא יכול לסבור שאותו שביעי בשבת הי' ולכך לא יכלו ביום ההוא הא למחר יכולין. איזמל דתניא [שם ובפרי ר"א דמילה דף ק"ל] כשם שאין מביאין אותו לצורך למול דרך ר"ה כך אין מביאין אותו דרך גגות וקרפיפות. וכתב רב אלפס [בפ' ר"א דמילה] דרבא אליבא דרבנן קאמר אבל לר"ש דפסקי' כוותיה בפרק כל גגות (עירובין דף צ"א) שכולן רשות אחד הן מותר אפי' לדבר הרשות, אונן כיצד כמו שאמר שם [בפ' האשה דף צ"ב] שהאונן ראוי לאכול את הפסח לערב מפני שאנינות לילה מדבריהם לא העמידו דבריהם בדבר הזה במקום כרת אלא שוחטין עליו וטובל ואח"כ אוכל. בד"א שמת לו מת אחר חצות שכבר נתחייב בקרבן פסח אבל אם מת לו מת קודם חצות אין שוחטין עליו אלא ידחה לפסח שני כדאי' בפ' טבול יום (זבחים דף ק') ואם שחטו עליו וזרקו את הדם טובל ואוכל לערב כדמוכח בפ' מי שהיה טמא (פסחים דף צ"ב), [בפרי טבול יום דף צ"ט] מת לו מת בי"ג וקברו בי"ד הרי הוא ביום קבורה אונן מדבריהם ואינו תופש את לילו מדבריהם לפיכך שוחטין עליו וטובל ואוכל לערב אף בשאר הקדשים. ויום שמועה ויום ליקוט עצמות הרי הוא כיום קבורה כדאי' בזבחי' פ' טבול יום (זבחים דף ק') לפיכך מי שלקטו לו עצמות מתו ביום י"ד או שמע שמת לו מת שוחטין עליו וטובל ואוכל בקדשים לערב ומצורע אמרנו למעלה ובית הפרס מפורש שם [בפ' האשה דף צ"ב] אמרינן בפ' כיצד צולין (פסחים דף ע"ט) רבים שהיו טמאי מתים בפסח ראשון אם היו מיעוט הקהל טמאים הרי אילו נדחים לפסח שני כשאר הטמאים אבל אם היו רוב הקהל טמאי מתים או שהיו הכהנים או כלי שרת טמאים טומאת מת אינן נדחים אלא יקריבו כולם הפסח בטומאה הטמאים עם הטהורי' שנ' ויהי אנשים אשר היו טמאים וגו' יחידים נדחים ואין ציבור נדחה ודבר זה בטומאת מת בלבד שיקריבו טמאים כמו שכתבנו בהל' איסור מקריבין. [היינו בסמל"ת ש"ה]. [שם] היו הקהל מחצה טהורי' ומחצה טמאים אמר רב מחצה על מחצה כרוב וכולן עושין בראשון והטהורים עושין לעצמן בטהרה והטמאין עושין לעצמן בטומאה ואוכלין אותו בטומאה ואם היו טמאי מתים עודפין על הטהורים אפי' אחד יעשו בטומאה כולם. פסח שהקריבוהו בטומאה הרי זה נאכל לטמא מת בלבד ולטמא מגע ולא יאכלו ממנו זבין וזבות נדות ויולדות ואם אכלו פטורין כמו ששנינו בפ' מי שהי' טמא [דף צ"ה] ודורש בגמ' [שם] שנא' כל טהור יאכל בשר והנפש אשר תאכל וגו' הנאכל לטהורים חייבין עליו טמאים משום טומאה ושאינו נאכל לטהורים אין חייבין עליו טמאין משום טומאה בפרק כיצד צולין (פסחים דף ע"ה) מחלק שאם נטמאו הציבור לאחר זריקת הדם לא יאכלו בטומאה ואם שחטוהו בטהרה ונטמאו רוב הציבור קודם זריקת הדם זורק את

הדם והפסח לא יאכל גזירה שמא יטמאו אחר זריקה לשנה אחרת ויאכלוהו בטומאה. ת"ר שם [דף ע"ט] אפי' ישראל וכהנים טהורים וכלי שרת טמאים יעשו בטומאה ומחלק שם רב חסדא בין נטמא הסכין במת שהאיש עצמו מטמא דחרב הרי הוא כחלל ואין יכול לעשות בטהורים לנטמא בשרץ ורבא אינו מחלק:

מצות עשה רכה

[**ראה מצוה רכו**]:

מצות עשה רכו

מצות עשה לאכול (א) הפסח בליל חמשה עשר כמצותו שנאמר בפ' בא ואכלו הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו. ותניא בסוף מסכ' פסחים [דף ק"כ] ובברכות [ד"ט] רבי אלעזר בן עזריה אומר נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות. רבי עקיבא אומר הרי הוא אומר בחפזון עד שעת חפזון שזהו עד הבקר שנא' ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. [בתוספ' ספ"ב דמגילה דף כ"א וס"פ איזהו מקומן (זבחים דף נ"ז)] פוסק רבי יצחק כרבי אלעזר בן עזריה שהרי בפ' ערבי פסחים (פסחים דף ק"כ) ובמסכת ברכות [דף צ'] ובזבחים [דף צ"ו] סתם לן תנא כראב"ע. וצריך להזהר אמצה משום דאמר רבא בערבי פסחים [דף ק"כ וכל הסוגיא לעיל בסי' מ'] אכל מצה אחר חצות לראב"ע לא יצא ידי חובתו ואע"ג דבפ' הקורא המגילה למפרע [דף כ'] סתם לן תנא כרבי עקיבא בטל אותה סתמא יחידית מפני כל אלה הסתמות, [כך משמע בפסחים ד"ע] מצוה מן המובחר לאכול בשר הפסח אכילת שובע לפיכך אם הקריב שלמי חגיגה בארבעה עשר אוכל מהן תחילה ואח"כ אוכל בשר הפסח כדי לשבוע ממנו ואם לא אכל אלא כזית יצא ידי חובתו:

וכן אכילת בשר פסח שני בליל חמשה עשר לחדש אייר מ"ע שני בו על מצות ומרורים יאכלוהו ושניהם אין נאכלין אלא צלי אש מתוך משנתינו שבפ' מי שהי' טמא [דף צ"ה שם כל הסוגיא] ומתוך ההלכות למדנו מה בין פסח ראשון לפסח שני הראשון אסור בבל יראה ובל ימצא ואינו נשחט על חמץ ואין מוציאין ממנו חוץ לחבורה וטעון הלל באכילתו ומביאין עמו חגיגה ואיפשר שיביא בטומאה אם נטמאו רוב הקהל טומאת מת. אבל פסח שני חמץ ומצה עמו בבית ואין טעון הלל באכילתו ומוציא אותו חוץ לבית אכילתו ואין מביאין עמו חגיגה ואינו בא בטומאה. ובברייתא חולק רבי יהודא ואומר דוחה הטומאה שם ובפ' הוציאו לו [דף צ"א] ושניהם דוחין את השבת וטעונין הלל בעשייתן ונאכלין צלי בבית אחד על מצה ומרור ואין מותירין ממנו ואין שוברין

בהם את העצם ודורש בפ' מי שהי' טמא [דף צ"ה] מה שבירת עצם מיוחדת שהיא מצוה שבגופו ושוה בזה לפסח ראשון אף בכל מצוה שבגופו ישוה לפסח ראשון ולא בשאר דברים. וכן מצינו חילוק בין פסח מצרים לפסח דורות כמו ששנינו שם [בדף צ"ו] שפסח מצרי נלקח מבעשור וטעון הגעת הדם באגודת אזוב למשקוף ועל שתי המזוזות ושיאכל בחפזון מה שאין כן בפסח דורות ושאר דיני הפסח נתבארו בסמל"ת [במל"ת ש"צ עד שנ"ט]:

מצות עשה רכז

[**ראה מצוה רכט**]:

מצות עשה רכח

[**ראה מצוה רכט**]:

מצות עשה רכט

הלכות קרבן חגיגה

מצוות רכז–רכט: גרסינן בחגיגה [דף ו'] תניא רבי יוסי הגלילי אומר שלש מ"ע נצטוו ישראל בעלייתם לרגל ראייה חגיגה ושמחה. הראיי' כולה לגבוה מה שאין כן בחגיגה ושמחה. וחגיגה ישנה לפני דיבור מתן תורה מה שאין כן בראייה ושמחה ועולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד היתה. והשמחה נוהגת באנשים ובנשים מה שאין כן בראייה וחגיגה, שלשה מצות אילו הם כתובים בסוף פרשת ראה ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך שבעת ימים תחוג להי' אלהיך במקום אשר יבחר ה' כי יברכך ה' אלהיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח ג' פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא יראה את פני ה' ריקם איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך, [בספרי שם] השמחה האמור' כאן ושמחת בחגך היא שיקריב ברגל שלמי שמחה מן הבהמה ומן הבקר ומן הצאן שנאמר וזבחת שלמי' ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך וכן בעצרת כתוב ושמחת אבל לא בפסח אבל מדכתיב שלש רגלי' תחוג לי בשנה למדנו מצות חגיגה בחג המצות ומדכתיב ושמחת בחגך יש ללמוד שבכ"מ שיש חגיגה יש שמחה [בפ' ערבי פסחים דף ק"ט] תניא רבי יהודא בן בתירא אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר בשלמי שמחה עכשיו אין שמחה אלא ביין שני' ויין ישמח לבב אנוש. עוד תניא בערבי פסחים [שם] חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל שני' ושמחת בחגך אתה ובנך וגו' ובמה משמחן ביין ר' יהודא אומר האנשים בראוי להם ביין ונשי' בראוי להם בבבל בבגדי צבעוני' בא"י בכלי פשתן

המגוהצין. שני׳ במסכת סוכה [דף מ״ח] החליל והשמחה שמנה, ותניא [שם] והיית אך שמח לרבות לילי י״ט האחרון לשמחה, [בחגיגה דף ז׳] החגיגה (ב) האמורה בתורה הוא שיקריב שלמים מן הבהמה בי״ט הראשון של חג. והראי׳ היא שיראה בעזרה בי״ט הראשון של חג ויביא עמו קרבן עולה בין מן העוף בין מן הבהמה. אמר לי׳ רב פפא לאביי בחגיג׳ [דף י׳] ממאי דהאי וחגותם זבחא הוא ודילמא חוג חגא קא׳ רחמנא ומסיק אתיא מדבר מדבר כתיב הכא ויחגו לי במדבר וכתיב התם הזבחים והמנחה הגשתם לי במדבר מה להלן זבחים אף כאן זבחים ועל זה אומר שם כי החגיגות הרי הם כהררין התלויין בסערה דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן כי העיקר הוא הקבלה מתורה שבעל פה. שנינו בחגיגה [דף כ׳] הכל חייבין בראיי׳ חוץ מחרש שוטה וקטן וטומטום ואנדרוגינוס ונשים ועבדים שאינם משוחררי׳ החגר והסומא והחולה והזקן ומי שאינו יכול לעלות ברגליו מירושלים להר הבית. ות״ר [שם דף ד׳] זכורך להוציא את הנשי׳ שלא נלמד ראייה ראייה מהקהל לחייבם ומאחר שהנשים פטורין הוא הדין לעבדים. ותניא [בד״כ] ר׳ יוחנן בן דהבאי אומר יראה יראה כדרך שבא ליראות מן האדון ראייה שלמה כך בא לראות בית שכינתו בראייה שלמה פרט לסומא באחד מעיניו שפטור מן הראייה. ותניא [בדף ג׳] למען ישמעו להוציא חרש אפי׳ באחת מאזניו [מאינו שומע שמיעה גמורה ולמען ילמדו להוציא מי שאינו מדבר שכל המצווה ללמוד מצווה ללמד. ות״ר [בדף ד׳] רגלים פרט לבעלי קבין ד״א רגלי׳ פרט לחגר ואמר רבי תנחום אפי׳ ברגלו אחת ולסומא ולחולה ולזמן ושאינו יכול לעלות ברגליו לאתויי מאי אמר רבא להביא את המעוננים ני׳ דכתיב כי תבאו ליראות פני מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי. תניא [שם] הערל והטמא פטורין מן הראייה בשלמא טמא כתיב ובאתם שמה והבאתם שמה כל שאינו בביאה אינו בהבאה אלא ערל מנלן הא מני רבי עקיבא היא דמרבי ערל כטמא דתניא רבי עקיבא אומר איש איש לרבות הערל אומר בית הילל במשנה [שם ד״ב] שכל קטן שיכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלם להר הבית אביו חייב להעלותו כדי לחנכו במצות. ת״ר [שם דף ח׳] ושמחת בחגך לרבות כל מיני שמחות לשמחה מכאן אמרו יוצאין ישראל ידי שלמי שמחה בנדרים ונדבות ומעשר בהמה והכהנים בחטאת ואשם ובכור וחזה ושוק יכול אף בעופות ובמנחות ת״ל ושמחת יצאו אילו שאין בהן בשר המשמח שנינו במסכת פאה [רפ״ק] אילו דברים שאין להם שיעור הפאה והביכורים והראיון היא הראייה ופירש רבי אושעיא בר רב בפ״ק דחגיגה [דף ז׳] שהראיון אין לה שיעור לא למעלה ולא למטה. וכן החגיגה אין לה שיעור מה״ת אבל חכמים נתנו בה שיעור כמו ששנינו שם [דף כ׳] שבית הילל אומר שלא יפחות בראייה פחות ממעה

כסף ולא בחגיגה פחות מב' כסף אבל לשלמי שמחה לא נתנו שום שיעור. עוד שנינו שם [בדף ח'] מי שיש לו אוכלין מרובין ונכסים מועטין מביא שלמים מרובים ועולות מועטות אוכלין מועטין ונכסי' מרובין מביא עולות מרובות ושלמי' מועטין זה וזה מועט על זה נא' מעה כסף שתי כסף זה וזה מרובה על זה נאמר איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך. עוד שנינו שם [בדף מ"ט] מי שלא חגג ביו"ט הראשון של חג חוגג כל הרגל ויום טוב האחרון עבר הרגל ולא חגג אינו חייב באחריותו ועל זה נא' מעוות לא יוכלו לתקן וגו' ותניא בגמ' [שם] וחגותם אותו חג להי' שבעת ימים יכול יהא חוגג והולך כל שבעה ת"ל אותו אותו אתה חוגג ואי אתה חוגג כל שבעה אם כן למה נאמר שבעה לתשלומין ומניין שאם לא חגג י"ט הראשון של חג שחוגג את כל הרגל וי"ט האחרון של חג ת"ל בחדש השביעי תחוגו אותו יכול יהא חוגג והולך כל החדש כולו ת"ל אותו אותו אתה חוגג ואי אתה חוגג חוצה לו. ובחגיגה [דף י"ז] גרסינן א"ר אלעזר אמר רבי אושעיא מניין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה ת"ל בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות מקיש חג השבועות לחג המצות מה חג המצות יש לו תשלומין כל שבעה אף חג השבועות יש לו תשלומין כל שבעה ומקיש חג הסוכות לחג המצות מה חג המצות טעון לינה שני' ופנית בבקר והלכת לאהליך אף חג הסוכות טעון לינה [כך משמע שם ובפרק הוציאו לו דף ג' ובפ' שני דתמורה דף י"ד] ועולת ראיי' ושלמי חגיגה אינן דוחין לא את השבת ולא את הטומאה לפי שאין להם זמן קבוע בקרבנות ציבור שאם אינו חוגג היום חוגג למחר אבל דוחין יו"ט כמו ששנינו בחגיגה [די"ז] בית הילל אומרי' מביאין שלמים ועולות וסומכין עליהן ובעולת ראייה ושלמי חגיגה מדבר שהרי אין מקריבין נדרים ונדבות ביום טוב, [כדאי' בביצה דף י"ט], [ובתמורה דף י"ד] מותר להקריב נדרים ונדבות בחולו של מועד שני' אלה תעשו להי' במועדיכם לבד מנדריכם ונדבותיכם מכלל שקרבין ברגל ודרשינן בתמורה [שם] לעולותיכם להביא עלות יולדות ועולו' מצורע ולמנחותיכ' להביא מנחת חוטא ומנחת קנאו' ולשלמיכ' לרבות שלמי נזיר הכל קרבין ביו"ט. מסקינן בחגיגה [דף ז'] לרבי יוחנן כל מי שבא לעזרה בתוך ימי החג אינו חייב להביא עולה בידו בכל עת שיכנס שזה שנאמר ולא יראו פני ריקם אינו אלא בעיקר הרגל בלבד שהוא יום ראשון או תשלומי ראשון ואם הביא בכל עת שיבא מקבלין ממנו ומקריבין אותם לשם עולת ראייה שהראייה אין לה שיעור:

מצות עשה רל

צוה (א) הקב"ה בקרוא המלך את התורה שיבאו כולם לשמוע שני' בפ' וילך מקץ שבע שני' במועד שנת השמיטה בחג הסוכות בבא כל ישראל לראות תקרא את התורה הזאת

נגד כל ישראל באזניהם ונא' הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו וגו'. ואמרי' בחגיגה [דף ג'] דרש רבי אלעזר בן עזריה אם אנשים ונשים באין לשמוע טף למה בא לתת שכר למביאיהם. שנינו בסוטה [דף ל"ב] אילו נאמרין בלשון הקדש פרשת המלך [שם דמ"א] כיצד הוא קורא תוקעין בחצוצרות בכל ירושלם כדי להקהיל את העם ביום ראשון מחול המועד של חג הסוכות ומביאין בימה גדולה והיא של עץ היתה ומעמידין אותה באמצע עזרת נשים והמלך עולה ויושב עליה כדי שישמעו קריאתו וכל ישראל העולין לחג מתקבצין סביביו וחזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש בית הכנסת וראש בית הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול וכהן גדול נותנו למלך משום ברוב עם הדרת מלך ושנינו [שם] המלך עומד ומקבל ויושב אם רצה וקורא מתחלת חומש אלה הדברים עד סוף פרשת שמע ומדלג לוהיה אם שמוע וגו' אותה ומדלג לעשר תעשר וקורא מעשר תעשר על הסדר עד סוף פרשת ברכות וקללות עד מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ואם קרא מעומד הרי זה משובח, [שם שמברך מה שכ"ג מברך] המלך כשהוא קורא מברך לפניה ולאחריה כדרך שמברכין בבית הכנסת ומוסיף שבע ברכות שביארנו בהלכות עבודת יום הכיפורים [לעיל מצות עשה ר"ס] ומנין שזה שאמרה תורה תקרא את התורה שבמלך דבר הכתוב דבר זה מדברי נביאים למדנו שנאמר ביאשיהו וישלח המלך ויאספו אליו וגו' ונאמר ויקרא באזניהם את כל דברי הברית הנמצא בית ה':

מצות עשה רלא

אלו הן מצות עשה התלויות בטומאות וטהרות

מצות עשה שיהא (א) המת מטמא ככל האמור בפרשת זאת חקת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת או בעצם אדם או בקבר יטמא שבעת ימים וכל אשר יגע בו הטמא יטמא והנפש הנוגעת תטמא עד הערב, [מפי רש"י וספרי שם כל הסוגיא ע"ס וקצתה מפ"ק דחולין דכ"ה] למדך כאן שהמת מטמא באהל ובמגע ושהמת אבי אבות הטומאה והאדם הנוגע בו אב הטומאה וטמא טומאת שבעה ומטמא אדם במגעו לטמאו טומאת ערב וזה שאמר וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו וגומר בכלי חרש הכתוב מדבר שאין מקבל טומאה מגבו אלא מתוכו לפיכך אם אין מגופת צמידתו פתולה עליו יפה בחיבור טמא הוא הא אם יש פתיל עליו טהור משמע אפי' יחדם לאשתו נדה מכאן אמרו בפרק רבי עקיבא (שבת דף פ"ד) שמדרס כלי חרס טהורה פתיל לשון מחובר כמו נפתולי אלהים נפתלתי נתחברתי עם

אחותי ולמדנו שכלי חרס אינו נעשה אב הטומאה לטמא אדם וכלים מדגרסי׳ בירושלמי דפסחים [פ״ק] הוא טמא ואינו נעשה אב הטומאה לטמא אדם וכלי׳ טומאת אהל ומגע שמענו טומאת משא לא שמענו ובפי׳ שנינו בתחיל׳ מסכת כלים [ד״ה] ומסכת אהלות [דכ״ו] שהמת מטמא במשא, ונדרש בספרי [לא מצאתיו בספרי שלנו אלא בספרי זוטא פרשת חקת] בקל וחומר מנבילה שאינה מטמאה אלא בטומאת ערב ואינה מטמאה באהל מטמא במשא ובמגע מת לא כל שכן שיטמא במשאו ובמגעו. שנינו בתחילת מסכת אהלות [דכ״ו כל הסוגיא] שנים טמאים במת אדם הנוגע במת טמא טומאת שבעה ואדם הנוגע בו טמא טומאת ערב שלשה טמאים במת כלים הנוגעים במת וכלים בכלים טמאים טומאת שבעה השלישי בין אדם בין כלים טמאים טומאת ערב ארבעה טמאים במת כלים הנוגעי׳ במת ואדם בכלים וכלים באדם טמאי׳ טומאת שבעה הרביעי בין אדם בין כלים טמאין טומאת ערב. אמר רבי עקיבא יש לי חמישי השפוד שהוא תחוב באהל האהל והשפוד ואדם הנוגע בשפוד וכלים באדם טמאים טומאת שבעה החמישי בין אדם בין כלים טמאים טומאת ערב אמרו לו אין האהל מתחשב. פירש רבינו יעקב כי אותה המשנה מדברת בכלי מתכות כדדרשינן במסכת נזיר [דף נ״ג וקצת מהסוגיא ע״ש בתו׳ שם ובדף נ״ד ובפי׳ רבינו שמשון פ״ק דאהלות] בחלל חרב חרב הרי הוא כחלל ואף על ידי קבלת טומאה של אהל נחשב כחלל כמו שדורש שם המקרא אף לעניין אהל ואין חילוק בכל כלי מתכות בין נהרג בו בין לא נהרג בו כי במגעו או בקבלת טומאה של אהל נעשה אבי אבות הטומאה. וכן כל כלי מתכות הנוגע בטמא מת הרי הוא כיוצא בו וכן מוכיח בחולין [דף נ׳] ובלבד שיהא אותו טמא מת אדם אבל כלים שהן טמאי מת כלי מתכות הנוגעין בהן אינן נעשין כיוצא בהן דדוקא חרב הרי הוא כחלל אמרה תורה כשנגע באדם. ושאל רבי׳ חיים כהן גדול אבי אמי אל רבינו יעקב מאחר שחרב הרי הוא כחלל על ידי קבלת טומאה של אהל איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי כי אין בית אשר אין שם מת ומסמרים קבועים בבית ולא השיב לו על זאת אל נכון ואחר כך שלח לו זקני בכתב דתני עלה בתוספתא [פ״ק דמסכת אהלות] בד״א בתרומה וקדשים אבל אין הנזיר מגלח אלא על המת בלבד ולביאת מקדש אינו חייב אלא על השנים בלבד הראשון שנגע במת והשני שנגע בו כדין המפורש בתורה וכל אשר יגע בו הטמא יטמא. ותניא במסכת שמחות [פ״ד] כל טומאה שהנזיר מגלח עליה כהן מוזהר עליה אין הנזיר מגלח עליה אין כהן מוזהר עליה. ואע״פ שמצינו רביעית דם שאין הנזיר מגלח עליה כמו ששנינו שם בנזיר [פ״ז דף נ״ז] וכהן מוזהר עליה כדדרשינן בסנהדרין [דף ד׳] לרביעית דם הבאה משני מתים שמטמא מעל כל נפשות מת לא יבא זה אינו

קשה דשם טומאה ר"ל במסכת שמחות ועל חצי לוג דם נזיר מגלח [בנזיר דף מ"ט] ועל אותה ששנינו שם [דף נ"ד] הסככות אילו שריגים היוצאין מן האילן והפרעות היוצאין מן הגדר הגולל והדופק וארץ העמים ורביעית דם ואוהל רובע עצמות וכלי הנוגעין במת וימי ספרו וימי גמרו על אילו אין הנזיר מגלח ומזה בשלישי ובשביעי. ומקשה הספר שם כלים בני הזאה נינהו פי' אדם הנוגע בהם שרוב כלים אינן ממתכת ומסיק אשארא. ואומר זקני רבינו חיים דמשום כלים הוצרך לומר אשארא שהרי יכול להעמידו אף בשל מתכת כיון שאין הנזיר מגלח עליהם כדתניא בתוספתא [דלעיל] אלא לכך מתרץ כך דעל כרחינו לאו אכולהו קאי דהא קתני בהדייהו מצורע בימי ספרו וימי גמרו דלאו בר הזאה הוא. והא דתניא בספרי בפר' פרה אדומה לפי שנא' בחלל חרב למדנו לחרב שהוא טמאה טומאת שבעה ואדם הנוגע בו טמא טומאת שבעה כלים ואדם וכלים מניין ת"ל וכבסתם בגדיכם ביום השביעי אותם כלים בתכשיטי מתכות מיירי וכבסתם בגדיכם היינו טבילה. והא דתניא בתוספתא דטהרות [פ"ו דכלים] חמת שהיא נתונה בתנור ובתוכו עצם כשעורה כרוך בסיב ובנייר ופיו למעלה מן התנור טהור והתנור טהור אחז בו והעלהו נטמא האדם וטמא את החמת חזרה חמת וטמא את התנור פירושו שהאדם האוחז בו מחובר במת בשעה שאוחז בו ובחבורין יכול לטמאות כל דבר טומאת שבעה כמו שהי' נוגע במת עצמו כמו שמוכיח בע"ז [דף ל"ז] וכאשר יתבאר והילכך החמת אע"פ שהיא מעור יכול לטמאות התנור שהרי אב הטומאה הוא שאמרה תורה [בספרי דלעיל] כל הורג נפש וכל נוגע בחלל תתחטאו בהרגו בדבר המקבל טומאה הכתוב מדבר ולמדך הכתוב שהכלי מטמא אדם בחבור המת כאילו נגע במת עצמו או אינו אלא אפי' זרק בו חץ והרגו ת"ל וכל נוגע בחלל הקיש הורג לנוגע מה נוגע ע"י חיבור אף הורג ע"י חיבור. ותנן במסכ' כלים [פ"ק] אחר ששנה טומאת בועל נדה וטומאת זב וטומאת מצורע שנה אח"כ חמור מכולם המת שהוא מטמא באוהל מה שאין כולן מטמאין. ומה שמצורע מטמא בביאה ובב"ק דקדושין [דף נ"ג] מביא ההיא דמס' נגעים [פי"ג] טמא יושב תחת האילן וטהור עובר טמא ומסיק וכן באבן המנוגעת אין דומה זה לזה שהרי גבי מצורע שנינו בפרק י"ג דנגעים מצורע שנכנס לביהכ"נ עושין לו מחיצה גבוה עשרה ובכך יש די דלא קרינן ביה והבא אל הבית וגבי מת אין מועיל מאחר שהם באהל אחד [מלשון המיימוני פרק א' דהלכות טומאת מת] טומאת אהל האמורה בכל מקום הוא שתטמא אותה טומאה את האדם ואת הכלים באחד משלשה אילו שהאהיל האדם או הכלי אפי' מחט שהאהילה על המת או שהאהיל המת על האדם או על הכלי או שהיה המת עם האדם או עם הכלים תחת אהל אחד. הרי אילו טמאים. אחד הבא כולו

לאהל המת או הבא מקצתו הרי זה נטמא באהל אפיי הכניס ידו או ראשי אצבעותיו או חוטמו לאהל המת הר"ז נטמא כולו כדאי' בפ' שלשה מינין (נזיר דף מ"ג) דאע"ג דביאה ליכא מפני שהיא במקצת טומאה איכא וגדולה מזו שנינו בפ' י"ב דמסכת אהלות הנוגע במשקוף טמא והנוגע באיסקופ' רבי אליעזר מטמא ורבי יהושע אומר מטפח ולמטה טהור מטפח ולמעלה טמא ונראה לרבינו משה [בפ' הנזכר] שטומאה זו מדבריהם, [בפ' הבא על יבמתו דף ס"א] ביבמות ומקומות אחרים תניא רבי שמעון בן יוחי אומר קברי עכו"ם אין מטמאין באהל שנאמר ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם אתם קרויין אדם ואין אומות העולם קרויין אדם ובענין אהל כתיב אדם כי ימות באהל. ואמרינן [שם] ביבמות נהי דמעטינהו מאהל ממגע וממשא לא מעטינהו ופוסקין רבינו משה [בפ' הנזכר] וגדולים אחרים כרבי שמעון בן יוחי שהרי בפרק המקבל (בבא מציעא דף קי"ד) גרסינן אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו דהוה קאי בבית הקברות של עכו"ם אמר ליה ולאו כהן את מר אמר ליה ולא תני מר סדר טהרות דתניא רבי שמעון בן יוחי אומר וכו' [בתוס' שם בד"ה מהו וכן בתוס' פ' הבא על יבמתו בד"ה ממגע] אבל רבינו יעקב פוסק שאין הלכה כר' שמעון בן יוחי שהרי רשב"ג חולק עליו במשנה [פ' בתרא דף ל"ו] במסכ' אהלות וקיימא לן כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הל' כמותו. ומה שאמר אליהו לרבה בר אבוה אין זה אלא דיחוי שהי' דוחהו ועיקר טעמא היה סומך על רוב ארונות שיש בהן פותח טפח ובסדר אליהו רבה מצינו שאמר שהוא מזרעו של רחל שכך כתוב ביחוסו של בנימן ואליה וזכרי בני ירוחם ולפיכך פסק רבינו יעקב צריכין כהנים ליזהר מקברי עכו"ם. שנינו בפ"ק דאהלות אדם אינו מטמא עד שתצא נשמתו אפילו מגוייד ואפילו גוסס וזוקק לייבום ופוטר מן הייבום מאכיל בתרומה ופוסל מן התרומה שנינו בפ' שני דאהלות אילו מטמאין באהל כזית מן המת כזית נצל זה הבשר שנימוח ונעשה לחה סרוחה והוא שנתקרשה אותה הלחה הנמצאת מן המת שאם קדשה בידוע שהיא מבשרו ואם לא קרשה אינו מטמא חוששין שמא כיחו ונויעו הוא כדאי' בנזיר [דף ג'] ומלא תרווד רקב והשדרה שלמה וגולגולת שלמה ורוב מניינו שהם קכ"ה אברים ורוב בניינו שתי שוקיים וירך אחת אע"פ שאין בהם רובע עצמות ורובע אע"פ שאין בהן לא רוב מניין ולא רוב בניין ואבר מן המת ואבר מן החי שיש עליהן בשר כראוי ורביעית דם תבוסה ממת אחד איזהו דם תבוסה פירשו רבנן דר' אליעזר בר' יהודא בנדה [דף ע"א] מת שיצא ממנו רביעית דם מקצתו בחייו ומקצתו לאחר מותו אותו התערובת קרוי דם תבוסה ומטמא באהל אע"פ שדם החי טהור [שם פ' האשה דף ס"ב ובפר' הגוזל קמא דף ק"א] וטומאה זו מד"ס [כך משמע במשנה דלעיל ע"ש בפיי הר"מ] מלא

תרוד רקב שאמרנו מטמא במשא ובאהל ואינו מטמא במגע לפי שאי איפשר ליגע בכולו שאינו גוף אחד. [שם ושיעור הסלע בפ"ו דבכורות דל"ז] ואילו מטמאין במגע ובמשא ואין מטמאין באהל עצם כשעורה וארץ העמים ובית הפרס ואבר מן המת ואבר מן החי שאין עליו בשר כראוי השדרה והגולגולת שחסרו כמה הוא חסרונם בשדרה כדברי בית הילל אפי' חוליא אחת ובגולגולת כסלע, [ותוס' פ"ב דאהלות] היו בה נקבים קטנים כולם מצטרפים לכסלע, [במשנה דלעיל דל"ז הגולל והדופק מטמאין באהל ובמגע ואינן מטמאין במשא איזהו דופק את שהגולל נשען עליו אבל דפק דפקים טהור דרשינן בפ' בהמה המקשה [דע"ב] וכל אשר יגע על פני השדה לרבות גולל ודופק וכן זה המדרש נדרש גם לעניין אהל בנזיר בפ' כהן גדול. (נזיר דף נ"ג) פי' רבינו יעקב [בתוס' פ"ק דכתובות דף ד' בד"ה עד שיסתם] כי גולל הוא אבן גדולה לשון וגללו את האבן שרגילין להניח על קברו של מת לסימן והיא הנקראת מצבה כדכתיב היא מצבת קבורת רחל עד היום ורגילים להניח בצדדין ובצד רגליו של מת ומראשותיו אבנים שהמצבה יושבת עליהם מפני כובד האבן שלא תכביד על המת וכשיש שתים זו אצל זו גמרא השניה דפק דפקין ופעמי' שקושרין שם בהמה או חבית לסימן עד שיזדמן להם אבן שלא יאבד מקום הקבר כמו ששנינו במס' אהלות [פ' מ"ו] חבית שהיא מלאה משקין טהורין ומוקפת צמיד פתיל ועשאה גולל לקבר הנוגע בה טמא טומאת שבעה והחבית והמשקין טהורין שצד פנימי של גולל טהור וחוצץ בפני הטומא' בהמה שעשאה גולל לקבר הנוגע בה טמא טומאת שבעה בעודה שם כו'. והא דאמרי' בפ' נגמר הדין [דמ"ז] אמר רב אשי אבילות מאימת חיילא מסתימת הגולל פי' דבר זה הוא לאחר שהושיבו האבן על הקבר רגילים היו להניח סביב האבן אבנים קטנות וטיט מתחתיה ליסד האבן על מכונה. וא"ת במקום שאין גולל מתי יחול האבילות יחול אחר שנתכסה הקבר כהווייתו כך פירש רבינו יעקב. אומר רבינו משה [בפ"ג דטומאת מת] כי מאחר שאין הנזיר מגלח אלא על חצי קב עצמות ועל חצי לוג דם ואינו מגלח על טומאת אבר שאין עליו בשר כראוי כמו ששנינו במס' נזיר [דף מ"ט] נראין הדברים שטומאת אבר זה וטומאת רובע עצמות ורביעית דם אינו אלא מד"ס מאחר שאין הנזיר מגלח עליהן [שם דף צ"ו] ואין חייבין עליהן על ביאת מקדש, [בפ' בתרא דאהלות] בית הפרס ששנינו למעלה הוא שדה שנחרש בה קבר ואבדו עצמות המת בעפרה היא הנקראת בית הפרס ועפרה מטמא במגע ובמשא שמא יש בו עצם כשעורה ואינה מטמאה באהל' וכן כל ארצות העמים עפרן מטמא במגע ובמשא מפני העצמות שאינם נזהרין בהן. וטומאת בית הפרס וארץ העמים מד"ס [בפ"ק דשבת דף ט"ו ובסוף פ"ב דכתובות דף כ"ה ובפ' עד כמה (בכורות דף כ"ח)

וביתר מקומות] במסכת נידה [דף כ"ז] אמרינן שאין רקב המת מטמא עד שיקבר ערום בארון של שייש או של זכוכית וכיוצא בו ויהא כולו שלם לפיכך אין רקב להרוג שחסר דמו ובשייש ובזכוכית וערום לא יתערב בו לא רקב העץ ולא רקב הבגד ולא חלודת המתכת. שנינו בפ' ג' דאהלות כל שבמת טמא חוץ מן השינים והשער והצפורן הואיל וגזען מחליף ובשעת חיבורן הכל טמא. זה שאמרה תורה והזה על האהל אינו מדבר אלא באהל המטלטל הנעשה מדברים המקבלין טומאה כגון מבגד או עור או שק וכעניין שאמר הכתוב ויפרוש האהל על המשכן. ושנינו בפרק במה מדליקין [שבת דף כ"ז והסוגיא בגמ' שם דף כ"ח] כל היוצא מן העץ ואינו כלי אינו מטמא טומאת אהלים אלא פשתן. ובמסכת כלים [פר' י' ודכל שבים טהור בפ' י"ז דהתם דף י"ז ושיעור מ' סאה בפט"ו דט"ו] שנינו שעצמות הדג ועורו בעשה מהן כלים אינם מקבלין טומאה אף מד"ס שכל מה שבים טהור וכן כלי אבנים כלי גללים כלי אדמה וכלי עץ העשוי לנחת כגון התיבה וכן כל כלי עץ הבאי' במדה שהן מחזיקין ארבעי' סאה בלח שהם כוריים ביבש כולם אין מקבלין טומאה לא מדין תורה ולא מד"ס [בפ"ח דאהלות] ואע"פ שאם עשאן אהל אין מקבלין טומאה מ"מ מביאין טומאה לכל אשר יהיה תחתיהן כשאר אהלים [בפ"ב דכלים] כלי עץ פשוטיהן טהורין ומקבליהן טמאין וכלי חרס פשוטיהן טהורים ומקבליהן טמאים ואינם מטמאין אלא מאוירן או בהיסט הזב [מבואר לקמן מ"ע רמ"ג]. [בפרק ו' דעדיות ובפ"ד דזבין דף ע"א] המת אינו מטמא משכב ומושב ולא מדף שעל גביו והמת שיש לו על גביו עשרה בגדים זה למעלה מזה ועשרה בגדים מתחתיו אין טמא אלא הראשון שנגע במת וכן השני משום דיקרב בדיקרב טומאת שבעה והשלישי טומאת ערב בין למעלה בין למטה והשאר טהורים אא"כ היתה שם טומאה רצוצה או טומאת אהל, [בפ"ב דע"ז דל"ז] תניא בספרי בפ' פרה אדומה כל הבא אל האהל דרך פתחו מטמא ואינו מטמא מכל צדדין כשהוא פתוח ומכאן אתה דן למה שהכתוב אומר או בקבר ומה אהל שהוא מקבל טומאה אינו מטמא כל צדדים כשהוא פתוח קבר שאינו מקבל טומאה אינו דין שלא יטמא כל צדדין כשהוא פתוח הוי אומר או בקבר שמטמא כל צדדין בקבר סתום. בד"א כשיש בקבר חלל טפח על טפח ברום טפח אף על פי שהטומאה ממעטת החלל אבל אם אין שם טפח על טפח ברום טפח הנוגע מן הצדדין טהור והטומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת לנוגע או מאהיל כנגדה מלמעלה ומלמטה וזו היא טומאה רצוצה הנזכרת בכל מקום. וכן שנינו בפ' שביעי דאהלות נפש אטומה הנוגע בה מצדדין טהור מפני שהטומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת ואם היה מקום הטומאה טפח על טפח ברום טפח הנוגע בה מכל מקום טמא מפני שהוא כקבר סתום.

טומאה רצוצה אם היא בכותל שבין שני בתים רואין לאיזה צד היא יותר קרובה ובוקעת לאותו צד ומטמא׳ כל מה שיש באותו אהל כמו ששנינו בפ׳ שביעי דאהלו׳ [שם] וכתב הרב ר׳ אברהם אב״ד שאם יש טפח פנוי חלל בין הטומאה לאהל אינו מטמא באהל מלמעלה אבל מטמא כל סביביו במגע כדאמרינן בפ׳ מי שמתו (ברכות דף י״ט) מדלגי׳ היינו על גבי ארונות לצאת לקראת מלכים ואומר שם רבה אהל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה ושאין בו חלל טפח אינו חוצץ בפני הטומאה ורוב ארונות יש בהן חלל טפח וגזרו רבנן שיש בו משום שאין בו ומשום כבוד מלכים לא גזרו רבנן ופי׳ רבינו משה [בפ׳ י״ב דטומאת מת] שדין ארונות חלוק מדין קבר בזה שאפי׳ יש בקבר טפח פנוי חלל המאהיל על גביו מלמעלה טמא מן התורה כדין קבר סתום. טפח על טפח מרובע על רום טפח מביא את הטומאה וחוצץ בפני הטומאה כדאיתא בפ׳ מי שמתו [פ״ג דאהלות] וכן שנינו בטהרות. ובלבד שלא יהא האהל מדבר המקבל טומאה ולא העמודים מדבר המקבל טומאה שכל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה. וכן שנינו בפר׳ ששי דאהלות ארבעה כלים אפילו כלי גללים או אנשים נושאין את הלוח טומאה תחתיו כלים שעל גביו טמאין טומאה על גביו כלים שתחתיו טמאים נתון על ארבע אבנים או על דבר שיש בו רוח חיים טומאה על גביו כלים שתחתיו טהורין טומאה תחתיו כלים שעל גביו טהורים הנה למדנו שכשם שהאהל מטמא כל מה שתחתיו כך מציל כל מה שחוצה לו ובלבד שלא יהא לא הוא ולא סומכין מדבר המקבל טומאה ואפי׳ היו סומכין כלי גללים הואיל ושם כלי עליהן הר״ז אינו חוצץ. ומוכח במס׳ אהלות [פ״ח] שכלי עץ הבא במדה הוא חשוב כאהל ולא ככלי׳ וכל שכן כלי גללים הבא במדה. [בפ׳ ט״ו דאהלות דף ל״ד] טומאה שבתוך הבית והכלים טמונים בקרקעיתה אפי׳ תחת מאה אמה טמאין ואם יש במקומן טפח על טפח טהורין שהרי הן תחת אהל אחר הא למה זה דומה לעלייה שע״ג הבית וטומאה בעלייה שהבית טהור. ושנינו בפ״ג דאהלות ביב שהוא קמיר פי׳ קמור מכוסה תחת הבית ויש בו פותח טפח ויש בפתחו שהוא חוץ לבית פותח טפח והיתה טומאה בתוכו הבית טהור היתה טומאה בבית מה שבביב טהור היה בו פותח טפח ואין ביציאתו פותח טפח והיתה טומאה בתוכו הבית טמא טומאה בבית מה שבתוכו טהור אין בו פותח טפח ואין ביציאתו פותח טפח טומאה בתוכו הבית טמא טומאה בבית מה שבתוכו טמא מפני שהן ככלים הטמונים בקרקע וקרקע הבית כמוהו עד תהום ומכאן אתה למד כל שיש בו פותח טפח ואין ביציאתו טפח שמטמא באהל מלמעלה וצריך לחלק בין זה לארונות כמו שחילק רבינו משה. פי׳ הרב רבי יצחק ברבי מרדכי חלוקי החלונות מתוך המשנה שבמסכת אהלות [פ״ג]

שחלון שבין בית לבית או שבין בית לעלייה אם הוא עשוי לתשמיש ויש בו טפח על טפח מרובע והיתה טומאה באחת מהן הבית השני טמא ואם מעטו מטפח אפי' משהו אינו מביא את הטומאה. והוא שימעטנו בדבר החוצץ בפני הטומאה גם יהא דבר שאין בדעתו לפנותו ומבטלו שם כדאי' בפ' לא יחפור (בבא בתרא דף י"ט) ואפי' אינו מבטלו במקום שסותם הכל חוצץ כדתנן בסוף מסכת שבת [דף קנ"ז] ופקקו את המאור בטפיח של חרש שאינו מטמא מגבו ועל כרחינו אינו מבטלו בשבת שאם כן היה חייב משום בונה. וחלון העשוי לאורה בידי אדם כגון שאין עליו תקרה וגלוי לשמש שיעורו כאיסר האיטלקי שהוא כסלע נירונית שהוא כמלא מקדח גדול כדמוכח בפ' אילו מומין [דף ל"ז]. התחיל לסתום את החלון הזה ולא הספיק לגומרה אם נשאר ממנו רום אצבעי' על רוחב גודל מביא את הטומאה פחות מכאן הרי הוא כסתום. וחלון שנעשה שלא בידי אדם כגון חררוהו שרצים שיעורו כמלא אגרופו של בן אבטיח והוא כראש גדול של כל אדם [כדאי' בפרק י"ז דכלים] וחלון העשוי לאויר כגון לשמור גנות ופרדסים שיעורו כמלא מקדח סתם. שנינו בפ"ג דאהלות כזית מן המת פתחו טפח והמת פתחו ארבעה טפחים להציל את הטומאה על הפתחים הפחותים מד' טפחים אבל להוציא את הטומאה בפותח טפח וגדול מכזית כמת שלם. וכל השיעורין שבתורה הל"מ [בפ"ק דעירובין דף ד' ובפ"ק דסוכה דף ה'] בפ"ז דאהלות שנינו ומביאה בפ"ק דביצה [דף י'] ובפ' הדר (עירובין דף ס"ח) המת בבית ובו פתחים הרבה בזמן שכולם נעולים כולם טמאין. וכן תניא בב"ב [דף י"ב] בית סתום מטמא כל סביביו והיושב בצד כל פתח ופתח מהן או תחת התקרה היוצאה על הפתח נטמא. נפתח אחד מהן או שחישב להוציאו באחד מהן אמרי ב"ה אע"פ שחישב אחר שמת המת כדמסקינן בביצה [דף י'] אומר רבא שאפי' למפרע מציל ואין טמא אלא כנגד הפתח שנפתח או אותו שחישב עליו והשאר טהורי' מפני שהם נעולי' והרי אין הבית כקבר סתום. שנינו בפ"י דאהלות ארובה שהיא באמצע תקרת הבית בין שיש בה פותח טפח בין שאין בה פותח טפח והיתה טומאה תחת תקרת הבית כנגד הארובה טהור שהרי הוא גלוי לאויר ושאר הבית טמא היתה הטומאה כנגד הארובה בלבד כל הבית טהור למדנו מכאן כשהטומאה מכוונת כנגד הנקב שנכנסת בו אע"פ שאין הנקב פותח טפח. ובפ' י"ד שנינו זוז שהוא סובב כל הבית ואוכל בפותח טפח מביא את הטומאה לבית היה אוכל בפתח שלש אצבעות טומאה בבית כלים שתחתיו טמאים טומאה תחתיו רבי אליעזר מטמא את הבית ורבי יהושע מטהר שדרך טומאה לצאת ואין דרך טומאה ליכנס וכן בחצר שהיא מוקפת אכסדרא. הנה שנינו בפ"ג דאהלו' שבטפח על טפח ברום טפח שמביא את הטומאה

וחוצץ בפני הטומאה אין חילוק בין נעשה להאהיל בין נעשה מאיליו אחד חור שחררוהו מים וא' חור שחררוהו שרצים או שאכלתו מלחת או שצבר אבנים או קורות ונעשה בהן חלל טפח הרי זה אהל ומביא וחוצץ. ובפ' ח' [דף ל' כל הסוגיא עד סוף] שנינו יש מביאין הטומאה וחוצצין מביאין ולא חוצצין חוצצין ולא מביאין לא חוצצין ולא מביאין ואילו מביאין וחוצצין השדה והתיבה והמגדל כוורת הקש וכוורת הקנים ובור ספינה אלכסנדרית שיש להם שולים והן מחזיקות מ' סאה בלח שהן כורים ביבש והם הנקראי' כלי עץ הבאי' במדה ופשוטי כלי עור ויריעה וסדין ומפץ ומחצלת שהם עשויין אהלי בהמו' או חיות בין טמאו' בין טהורו' והעוף ששכן בחלון והחוטט בשיבולין מקום לקטן להצילו מן השמש ואוכלין שלא הוכשרו שאינן מקבלין טומאה וירקות המתקיימין בימות החמה ובימות הגשמים כגון האירוס והקיסוס וירקות חמור ודלעת יוונית והזיזין והגזוזטראות והסככות והפרעות שהם יכולין לקבל מעזיבה בינונית ואילו הן הסככות אילן שהוא מיסך על הארץ ופרעות אבנים היוצאין מן הגדר. אילו מביאין ולא חוצצין כלי עץ שאינם באים במדה מפני שהן ככל הכלים ומטמאין וה"ה לאדם ופשוטי כלי עור ויריעה וסדין ומפץ ומחצלת שאינן עשויין אהלים פירוש אלא מתוחין בלבד ואין להם שיפוע ואין שם כתלי' ובהמה וחיה שמתו ואוכלין טמאין ומוסף עליהם ריחים של יד אדם פירי' שהן בכלל כלי אבנים שאמרנו למעלה שאין חוצצין, ואלו חוצצין ולא מביאין מסכת פרוסה וחבלי מטה והמשפלות והסריגות שבחלונות פירוש שאם הי' חלון בין שתי בתים והטומאה בבית אחד ויהיה אחד מאילו מתוח בחלון זה וסתמו אע"פ שיש ביניהם אויר הרי אילו חוצצין ולא יצטרפו נקבי הסריגות לפותח טפח. פירוש מסכת פרוסה זו הבגד קודם שיארג והמשפלות הם קופות שמוציאין בהן זבלים והסריגות הם חבלים סרוגין כמו מסרגין את המטות נקבים נקבים. ואילו לא מביאין ולא חוצצין הזרעים והירקות שהם מחוברין לקרקע חוץ מן הארבעה שמנינו וכפת הברד והשלג והכפור והגליד והמלח והקופץ ממקום למקום והעוף הפורח וטלית המנפנפת וספינה שהיא שטה על פני המים קשר את הספינה בדבר שהוא יכול להעמידה כבש האבן על גבי הטלית מביאה את הטומאה ואינה חוצצת מפני שמקבלת טומאה כההיא דמרדע שמביא בשבת [דף י"ז] ושנוייה בפרק ט"ז דאהלות ומסקינן מדברו רבי עקיבא שאדם שנשא כלי כגון מרדע וכיוצא בו והאהיל צד הכלי האחד על הטומאה אם הי' בהקיפו טפח אע"פ שאין ברוחבו טפח הרי זה מטמא את הנושא ומביא לו טומאה מדבריהם גזרו על שיש בהיקפו טפח אע"פ שאין ברחבו טפח משום שיש ברוחבו טפח אבל אינו מביא את הטומאה לכלים שתחתיו ולא לשאר אדם שיאהיל עליהם ועל הטומאה עד

שיהא בו רוחב טפח. שנינו בפ' י"ב דאהלות קורה שהיא נתונה מכותל לכותל וטומאה תחתיה אם יש בה פותח טפח מביאה את הטומאה תחת כולה פירוש אע"פ שאין כולה שוה ומקצתה פחותה מטפח ואם לאו טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת וכמה יהא בהקיפה ויהא בה פותח טפח בזמן שהיא עגולה הקיפה ג' טפחים ובזמן שהיא מרובעת ד' שהמרובע יותר על העגול רביע. שנינו שם בפ' ט"ז דאהלות ומביאה בכתובות [דף כ'] התלוליות הקרובות לעיר הסמוכה לבית הקברות או לדרך בית הקברות אחד חדשות ואחד ישנות הרי אלו בחזקת טומאה מפני שהנשים קוברות שם נפליהם ומוכי שחין את זרועותיהם אבל הרחוקות החדשות טהורות והישנות טמאות מפרש בתוספתא [שם פרק י"ז ור"ש מביא בפירושו שם] שמא היו קרובות מעיר שחרבה או מדרך שאבדה ואיזהו תל קרוב כל שאין תל קרוב ממנו וישן שאין אדם זוכרו [בפרק י"ח דאהלות ועיין בפירוש ר"ש שם] שדה שאבד בה קבר בתוכה עפרה מטמא במגע ובמשא כבית הפרס שמא נדוש הקבר בה ויהיו עצמות כשעורה בתוך עפרה וכל השדה כולה המאהיל עליה נטמא שמא האהיל על הקבר. [שם בפ' י"ז] החורש את הקבר הר"ז עושה בית הפרס ק' אמה שכן שערו שהמחרישה מולכת את עצמות המת ודילמא נגע או הסיט המהלך עצם כשעורה שמטמ' במגע ובמשא וחששי זו מד"ס היא כדאיתא בכתובות [דף כ"ח] לפיכך אומר שם בית הפרס שנידש דישה מרובה טהור שתולין להקל שכל העצמות נכתתו לפחות מכשיעור. בסנהדרין [דף מ"ז] תניא קבר הנמצא מותר לפנותו ואם פנוהו מקומו טהור ומותר בהנאה. וקבר הידוע אסור לפנותו ואם פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה ומעמידה שם בקבר בניין שהרי קרקע עולם אינה נאסרת. קבר שהוא מזיק את הרבים מפנין אותו ומקומו טהור ואסור בהנאה. ואמרי' בירו' [פ"ז דנזיר] הפוגע במת מצוה אם מצאו בתוך התחום מביאו לבית הקברות מצאו חוץ לתחום אפי' בתוך שדה כרכום קנה מקומו ויקבר במקום שנמצא מצאו על המצר מסלקו לצדדין כל המוצא קבר או מת או דבר שמטמא באהל חייב לציין עליו בסיד ממחה ושופך ע"ג מקום הטומאה [רפ"ק דף ב'] והסוגיא בגמ' [דף ה' ודף ו'] ובמועד קטן אמרי' שבחולו של מועד היו יוצאין מב"ד לציין על הקברות כדי שלא יהא תקלה לאחרים בפ"ג דבכורות [דף כ"ב] ובפ' המפלת (נדה דף כ"ז) מסקי' האשה שמת עובר בתוך מעיה אם נעשה ראש הנפל כפיקה של שתי שקורין לימשייל בלע"ז כיון שנפתח הרחם עד שנראה הראש נטמא הבית מפני העובר אע"פ שעדיין לא יצא. והאשה שהפילה שיליא הבית טמא ודאי חזקה היא שאין שיליא בלא ולד. אמרי' בפרק יוצא [דף מ"ג ומ"ד] קטן בן יומו מטמא בכל הטמאות אפי' בטומאת מת שנאמ' ועל כל הנפשות אשר היו שם [בפ' חרש דף קי"ד] ותניא אמור

ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים, [בפ"ח דאהלות ור"ש מביאה בפירושו פ"ז דאהלות] גר' בתוספתא בתים הפתוחים לאכסדרה והמת באחד מהן אם הי' דרכו של מת לצאת בחצר הרי הבית שער והבתי' טהורי' ואם לאו בית שער טמא והבתי' טהורין פי' הר"ר אברהם אב ב"ד שאם יש לאותו הבית דרך לחצר מצד אחד ופתחי הבתים שהן לאכסדרה מגופין כולם טהורים והאכסדרה טהורה ואם לאו בית שער טמא שעתיד לצאת בו והבתים טהורים ובאכסדרה מקורה עסקי' והיא הבית שער עכ"ל. [בפ"ז דטומאת מת] אבל רבינו משה גורס ברישא הרי הבית שער והבתים טמאים. בפרק משוח מלחמה (סוטה דף מ"ד) אמר רבי אליעזר בן יעקב הקבר והמת אפילו בלא שום אהל תופסין ד' אמות לטומאה וצריכין כהנים להתרחק אותם ד' אמות ובה"ג הביאו. שנינו בפי' אחרון דאהלות מדורות הגוים טמאי' שמא קברו בו נפלים כמה ישהא בתוכו ויהא צריך בדיקה מ' יום כדי יצירת הולד ואע"פ שאין עמו אשה ואם היו עבד או אשה משמרי' אותו שלא יקברו שם נפל אין צריך בדיקה. את מה הם בודקין את הביבין העמוקין ואת המים הסרוחין וכל מקום שחולדה וחזיר יכולין להלך אין צריך בדיקה [שם] עשרה מקומות אין בהם משום מדורו' העכו"ם לפי שאין דירתם קבע לא גזרו עליהן טומאה ואילו הן אהלי הערבים. והסוכות והצריפין והבורגנין ותקרה שעל העמודי' ואין לה דפנות והן בתי הקיץ ובית שער ואוירה של חצר והמרחץ ומקום שעושין בו החיצים והלגיונות. [שם] ובתוס' אמרינן שלא גזרו על מדורות העכו"ם בחוצה לארץ פירוש לאסור לעבור שם כהנים בח"ל דווקא באי"י גזרו שיש שם תרומות ומעשרות מן התורה מצאתי בשם רבינו יעקב שבזמן הזה כהן המטמא בבית הקברות אינו לוקה ומביא ראיה מדתניא במס' שמחות [פ"ד דף ל"ה] הרי שקבר את מת ובא מת אחר כל זמן שעוסק בבית הקברות יכול לעסוק בו פירש מן הקבר אם חזר וקבר לוקה דברי רבי עקיבא רבי טרפון אומר כל היום אינו לוקה מפני שאינו מרבה עליו ימי טומאה ובהלכות גדולות פוסק כרבי טרפון ואם כן בזמן הזה מה מרבה טומאה יש כיון שמי חטאת אינם נוהגות. משא והיסט האמורים בכל מקום פי' רבינו שלמה במס' שבת [דף פ"ג] שהמשא הוא שהטהור נושא את הטומאה אפילו נשאו בתוך בית הסתרי' נטמא אא"כ נבלע הטומאה בתוך בטנו שמאז אין לו שום טומאה והיסט הוא שהטמא נושא דבר טהור ומטמאו בהיסטו. אמנם בפי' העור והרוטב (חולין דף קכ"ד) מקשה אטו נושא לאו מסיט הוא אלא הכי קאמר אחד הנוגע ואחד המסיט בלא נושא משמע שהיסט הוא נידנוד בלא משא. וכן כרע הזב טמא שכנגדו מטעם היסט בפרק רבי עקיבא (שבת דף פ"ג). וכן שנינו במסכת זבין פרק אחרון [דף ע"א] אחד הנוגע ואחד המסיט אחד הנישא ואחד הנושא וכן משמע

בפי בכל מערבין (עירובין דף ל"ח) הקיש על גבי שידה תבה ומגדל טמאין ורבי ישמעאל מטהר ואומר דברעדה מחמת כחו קא מיפלגי כגון שהקיש על גבי קרקע ורעדו מר סבר הוי היסט ומר סבר לא הוי היסט מאחר שלא רעדו מכחו ממש. והיסט נפקא לן מאשר יגע בו הזב וכשהטמא נושא את הטהור זה קרוי בלשון משנה נישא הוא עליונו של זב דנפקא לן מוהנשא אחר וי"ו ודרשינן והנישא כאשר יתבאר במצות הזבין [לקמן מ"ע רמ"ג ושם מסימן כל הסוגיא עד סוף] וכשהטהור נושא את הטמא הוא טמא מחמת מדרס הזב. ומגע הוא שיגע בבשרו לטומאה אפילו בלשונו הרי זה נטמא. אבל תחב אדם טומאה בכוש והכניסה לתוך גרונו של חברו הרי זה מגע בית הסתרים וכל מגע בית הסתרין טהור, הנה מצוה זו ונשלמה בטהרה:

מצות עשה רלב

[**ראה מצוה רלג**]:

מצות עשה רלג

מצוות רלב, רלג: זאת (א) חוקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול ונתתם אותה אל אלעזר הכהן וגו' ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו וגו' ושרף את הפרה לעיניו וגו' ולקח הכהן עץ ארז ואזוב וגו' וכבס בגדיו הכהן ורחץ וגו' והשורף אותה יכבס בגדיו וגומר ואסף איש טהור את אפר הפרה והניח וגו' וכבס האוסף את אפר הפרה את בגדיו וגו' והיתה לב"י וגו'. הנוגע במת לכל נפש אדם יטמא שבעת ימים הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי וגו' ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת וגו' ולקח אזוב וטבל במים איש טהור וגו' והזה הטהור על הטמא ביום השלישי וביום השביעי וגו' והיתה לכם לחוקת עולם ומזה מי הנדה יכבס בגדיו והנוגע במי הנדה יטמא עד הערב. בפרי זו יש שתי מצות עשה דין פרה אדומה ודין טומאת מי נדה וטהרתן. וכתב בה חוקת [כל פי' הפרשה מפרש"י שם] לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת לכם לפיכך כתב בה חוקה גזרה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה שנינו בתחילת מסכת פרה רבי אלעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים וחכמים אומרי' עגלה בת שתים ופרה בת שלש או בת ארבע ואם היתה זקנה כשרה אלא שאין ממתינין לה שמא תשחיר ותפסל. ויקחו אליך לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר, [לא מצאתיו בספרי שלנו אלא בספרי זוטא שם] ועוד דורש בסיפרי שתהא פרה בשעת לקיחה ולא יקחו עגלה לגדל אותה. ויש מפרשין שמה ששנינו במס' פרה פרק שני [והסוגיא כפי' ר"ש שם] ר' אליעזר אומר פרת חטאת המעוברת כשרה וחכמים

פוסלים שנחלקו על הבת וחכמים פוסלים מטעם שאמרו אבל באם אפי' ר' אליעזר מודה שהרי לא מצינו שנחלק על משנת עלה עליה פר פסולה השנויה באותו פ' [שם] אדומה תמימה שתהא תמימה באדמות כמו ששנינו [שם] בפרק שני דפרה היו בה שתי שערות שחורות או לבנות בתוך גומא אחת פסולה היו בתוך שתי גומות והן מוכיחות זו על זו פסולה היו בה שתי שערות עיקרן משחיר וראשן מאדים עיקרן מאדים וראשן משחיר הכל הולך אחר הנראה דברי רבי מאיר וח"א אחר העיקר. שנינו עוד שם [בדף מ"ו] פרה שקרניה וטלפיה שחורות יגוד כלו' יחתוך [שם] גלגל העין והשינים והלשון אין מראיהן פוסלין בפרה [שם ובפ"ק דחולין דף י"א ובפ' אין מעמידין (עבודה זרה דף כ"ג) ומבואר בתוספ' ובפירוש ר"ש שם] הכתוב קראה חטאת ללמד שכל הפוסל קדשים למזבח כגון אתנן ומחיר וטריפה ונרבע וכיוצא בהן פוסל בפרה אע"פ שהיא כקדשי בדק הבית, [הכי איתא בזבחים דף י"ד ובכמה דוכתי'] והמום מפורש בה שנא' אשר אין בה מום. יתירה פרה על הקדשים שהעבודה פוסלת בה כמו שדורש בסוטה [פרק בתרא דף מ"ו] אשר לא עלה עליה עול ובעגלה ערופה הוא אומר אשר לא עובד בה אשר לא משכה בעול מה עול האמור בעגלה עשה בה שאר עבודות כעול אף עול האמור בפרה עשה בה שאר עבודות כעול אלא שהעול פוסל בה בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה שאם קשר עליה עול אע"פ שלא חרש בה פסולה ושאר עבודות אין פוסלות אלא בשעת העבודה שאם הכניסה לדוש אינה נפסלת עד שידוש בה. ושנינו במסכת פרה פ"ב [דף מ"ו] רכב עליה נשען עליה נתלה בזנבה ועבר בה את הנהר קיפל עליה את המוסרה נתן טליתו עליה פסולה אבל אם קשרה במוסרה לשומרה עשה בה סנדל בשביל שלא תחליק פי' טליתו עליה מפני הזבובים כשרה. זה הכלל כל שהוא לצרכי' כשרה לצורך דבר אחר פסולה. כתיב עבד וקרינן עובד ללמוד מה עבד דניחא ליה אף עובד דניחא ליה לפיכך שנינו בפ"ב דפרה [דף מ"ו] שכן עליה עוף כשרה עלה עליה זכר פסולה פירי' שאם באת להכשיר הוה ניחא ליה. ותניא בתוספתא [פ"ח דפרה ור"ש מביאה בפי' פ"ב דפרה] לעניין פרה אדומה הכניסה לרבקה עם אמה ודשה כשירה פי' שאין רצונו להטריח פרה בחורה הכניסה כדי שתינק ותדוש פסולה שהרי עשה רצונו וכל כל כיוצא בזה ורבינו חננאל גורס לרבקה לפטמה ומביאה בפסחי' [דף כ"ו] ובב"מ [ד"ל] שנינו בפ"ג דפרה שבעת ימים קודם שריפת הפרה מפרישין כהן השורף את הפרה ללשכה שעל פני הבירה הוא מקום בהר הבית צפונה מזרחה. ובריש מסכת יומא [דף ב'] פירש כדי להזכירו שזו כחטאת הנשחטת בצפון אף על פי שהיא נשחטת בחוץ הילכך צריכה צפון וגם צריכה מזרח כאשר יתבאר. ואותה לשכה בית אבן היתה

נקראת ולמה נקראת שמה לשכת בית אבן שכל מעשיה היו בכלי גללים כלי אבנים כלי אדמה ומפרש בתחילת מס' יומא [שם] מאי טעמא כיון דטבול יום כשר בפרה אע"פ שעדיין לא העריב שמשו דתנן [בפ"ג דפרה] מטמאין היו הכהן השורף את הפרה ומטבילין אותו כדי להוציא מלבן של צדוקין שהיו אומרים במעורבי שמש היתה נעשית כי חכמים קבלו מפי השמועה כי זה שנאמר בכל הפרשה איש טהור הוא טהור למעשר שני אע"פ שאינו טהור לתרומה עד שיעריב שמשו וכן כל הכלים שמכניסין לתוכן אפר הפרה כולם טבולי יום היו. ומפני מה עשו בה מעלות יתירות והרחקות גדולות פן יבאו לזלזל בה. ותניא ביומא [דף ח'] שכל שבעת ימים לא היו אחיו הכהנים נוגעים בו כדי להרבות בטהרתו וכן מעלות אחרות עשו בה מפני חששא זו. ואומר שם [דף ב'] מנא הני מילי שצריך הפרשת שבעת ימים בי"ה ובפרה אמר רבי יוחנן דאמר קרא כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות לכפר עליכם לעשות זה מעשה פרה לכפר זה מעשה יום הכיפורים שנינו במס' פרה [פ"ג] כל שבעת ימים מזין עליו מכל הפרות שנשרפו כבר. [שם דמ"ז] לא מצאו משבע עושין משש מחמש מארבע משלש משתי' מאחד ומי עשאן הראשונה עשה משה והשנייה עשה עזרא ושבעה מעזרא ואילך שמעון הצדיק עשה שתים ויוחנן שתים אליה ועיני וחנמאל המצרי וישמעאל בן פאבי עשו אחת אחד ומדקדק ביומא [דף ה'] בשלמא ראשון מזין עליו שמא הוא שלישי לטומאה שני שמא שלישי שלישי שמא שלישי חמשי שמא שביעי ששי שמא שביעי שביעי שביעי שמא שביעי אלא רביעי למה לי הזאה לא בשלישי איכא לספוקי ולא בשביעי איכא לספוקי שאם הוא שביעי נמצא שלא הזו עליו בשלישי וליטעמך הזאה כל שבעה מי איכא והא קיימא לן הזאה שבות ואינה דוחה שבת אלא מאי אית לך למימר לבד משבת הא נמי לבד מרביעי [שם] אמר רבא הילכך כ"ג בי"ה דלאו בדידן תליא מילתא זמן הפרשתו אלא בקבועא דירחא תליא מילתא דבתלתא בתשרי בעינן לאפרושי כל אימת דמתרמי תלתא בתשרי מפרשין ליה וכהן השורף את הפרה דבדידן תליא מילתא מפרשינן ברביעי כי היכי דתרמי רביעי שלו בשבת. נחזור לסדר המשנה [דף מ"ז] חצרות היו בנויות בירושלם על גבי הסלע ותחתיהן חלל מפני קבר התהום ומביאין נשים עוברות ויולדות שם ומגדלות שם את בניהם וכשירצו להזות על הכהן השורף מביאים שוורים מפני שכריסיהן רחבות ומניחין על גביהן דלתות ויושבין עליהן התינוקות על גבי הדלתות כדי שיהי' אהל מבדיל שם בינם ובין הארץ מפני קבר התהום וכוסות של אבן בידם והולכין עד לשילו' הגיעו לשילוח יורדין שם וממלאין שאין לחוש שם מפני קבר התהום שאין דרך בני אדם לקבור בנהרות ועולין ויושבין על גבי הדלתות והולכין עד שמגיעין להר

הבית באו להר הבית יורדין ומהלכין על רגליהם מפני שכל הר הבית והעזרו' תחתיהן היה חלול מפני קבר התהום ומהלכים עד פתח העזרה ובפתח העזרה היה קלל של אפר ונוטלי' את האפר ונותנין במים שבכוסו' ומזין על הכהן השורף את הפרה אף על פי שהתינוקות לא היו צריכין להזות כדברי ר' עקיבא [שם] שהרי לא נטמאו במת מעולם מכל מקום היו מטבילין אותם שמא נטמאו בטומאה אחרת כדתניא בתוספתא [שם פ"ב דף בשע"א במתני' דלעיל] וכבש היו עושין מהר הבית להר המשחה כיפין על גבי כיפין כיפה כנגד האוטם כדי שיהי' תחת הכל חלול מפני קבר התהום שבו הכהן השורף את הפרה. ופרה וכל המסעדין בשריפתה יוצאין על גבי כבש זה להר המשחה ששם היה מקום שריפתה שנא' והוציא אותה אל מחוץ למחנה, [שם] זקני ישראל היו מקדימין ברגליהם להר המשחה ובית הטבילה היה שם ומטמאין היו הכהן השורף את הפרה מפני הצדוקין שהיו אומרים במעורבי שמש היתה נעשית. סמכו ידיהם עליו ואמרו לו אישי כ"ג טבול אחת ירד וטבל עלה ונסתפג ועצים היו מסודרין שם עצי ארזים וברושים ועצי תאנה חלקה ועושין מערכה כמין מגדל ומפתחי' בה חלונות להצית את האור דרך שם וחזיתה מערבה. פי' בערוך שבזה הסמיכה היו מטמאין אותו שהרי אמרנו למעלה [בעמוד שבסמוך] שאפי' אחיו הכהנים אין נוגעין בו. ויש מי שאומר בירושלמי דיומא [פ"ק דף ל"ה ע"א] כי מעלה בעלמא היא בפרה כי בלא זה הוא טמא מחמת הזיותיו ורבי חנינא אומר לשם שלא היו נוגעין בו שלא יטמאו ממנו. [במתניתין דלעיל] כפתוה בחבל של מגג ונתנוה על גבי המערכה ראשה לדרום ופניה למערב והכהן עומד במזרח ופניו למערב והוא שוחט בימינו ומקבל את הדם בשמאלו ומזה באצבעו הימנית מן הדם שבכפו השמאלית שבע פעמים כנגד בית קדש הקדשים על כל הזייה טובל אצבעו בדם ושירי הדם שבאצבעו פסולין להזאה לפיכך על כל הזאה מקנח אצבעו בשפת המזרק כדאיתא בפ"ק דמנחות [דף ז'], [במתני' דלעיל ומה שכתב שהכהן עומד ומשמר לה וכו' בספרי פרשה חקת דף כ"א ע"א] גמר מלהזות קינח את ידיו בגופה של פרה ויורד מן המערכה והצית את האש באליתות פירוש בעצים קטנים והכניסם תחת עצי המערכה והתחיל האש בה והכהן עומד ברחוק ומשמר לה עד שיצית האש ברובה ותבקע בטנה אח"כ נטל עץ ארז ואזוב ושני תולעת הוא צמר הצבוע בתולעת ואומר לעומדים שם עץ ארז זה עץ ארז זה עץ ארז זה אזוב זה אזוב זה אזוב זה שני תולעת כו' שלשה פעמים על כל דבר ודבר והם אומרים לו שלשה פעמים הן הן הן על כל אחד ואחד פי' כל זה היו עושין לפי שמיני ארזים הם שבעה ומיני אזוב ארבעה והצבע אדום יש שצובעין אותו בפא"ה שקורין אותו גרנצ"א בלע"ז ויש שצובעין אותו בלכ"א פרק"א בלעז ויש

שצובעים אותו בתולעת והתולעת היא גרגרים אדומים ביותר דומים לגרעיני החרובים והם כמו החוג והתולעת כמו יתוש ויש בכל גרגיר מהן לפיכך מודיע לכל ומגלה להם שהן המינין האמורין בתורה. והאזוב האמור הוא האזוב שאוכלין בעלי בתים ומתבלין בו הקדירות וקרוי בלעז אישופא"י תניא בתוספתא דמנחות [פ"ט דף תשמ"ו ע"ד] שני תולעת הוא התולע שבהרי' שלא מן התולעת שבהרים פסולה, [במתניתן דלעיל] כרכן בשירי הלשון והשליך לתוך שריפת הפרה נגמרה שריפתה חובטין אותה במקלות היא וכל עצי המערכה שנשרפה בהן וכוברין הכל וכל שחור שאיפשר שיכתש ויהיה אפר בין מבשרה בין מן העצם כותשין אותו עד שיעשה אפר ושאין בו אפר מניחין אותו וכל עצם מעצמה שנשאר בלא שריפה בין כך ובין כך היה נכתש. [בתוספתא ספ"ב דפרה דף תשע"א ור"ש מביא בפי' מתני' דלעיל] אין מניחין מעפרה כלום להניח בעזרה שנ' והניח מחוץ למחנה וכל האפר מחלקין אותו לג' חלקין אחד נותן בחיל ואחד נותן בהר המשחה ואחד הי' מתחלק לכל המשמרות זה שמתחלק לכל המשמרות היה ליטול ממנו בני העיירות וכל הצריכין ליטהר זה שבהר המשחה כהנים גדולים מקדשין ממנו לפרות אחרות וזה שבחיל נתן למשמרת מגזרת הכתוב שנאמר והיתה לעדת בני ישראל למשמרת. שנינו בפ"ד דפרה [דף מ"ז] פרת חטאת ששחטה וקבל והזה שלא לשמה פסולה ושלא רחץ ידים ורגלים פסולה ככהן גדול פסולה פירוש שסובר שמצותה בסגן שנאמ' ונתתם אותה אל אלעזר הכהן ועדיין אהרן קיים ורבי יהודא מכשיר. ובמחוסר בגדים פסולה ובכלי לבן היתה נעשית. גרסינן במנחות [דף ו'] שחיטת פרה בזר פסולה מפני שנאמ' בה אלעזר וחוקה [במתניתן דלעיל דף מ"ח] כל העוסקים בפרה מתחילה ועד סוף כתוב בהן תכבוסת בגדים בשוחט ומשליך עץ ארז ואזוב והשורף והאוסף ופוסלין אותה במלאכה וכל מעשיה ביום ובכהן והמלאכה פוסלת במים עד שיטילו לתוכן את האפר. ותניא בסיפרי [פרי חקת] אין לי אלא שתהא מלאכה פוסלת אלא בפרה. במים מנין ת"ל למשמרת למי נדה יכול אפי' קידשו ת"ל וכו', [שם ובפ' טרף בקלפי (יומא דף מ"ג)] הכל כשרין לאסוף את אפר הפרה אפילו ישראל חוץ מחש"ו שנא' ואסף איש טהור מכלל שאינה צריכה כהן וכאילו נא' אדם טהור בין איש בין אשה. וכן שנינו [בפר"ב דפרה דף כ"ג] הכל כשרין לחזות וכו'. וביומא [דף מ"ג] דרשו רבנן לעניין הזאה וטבל במים איש טהור איש ולא אשה טהור להכשיר את הקטן ואומר שם כי כל הפרשה משמע מוציא מיד משמע ומשמע ממילא פירוש כשתדקדק בה אינך יכול להשוות שיטת פרשת הפרה אלא במקראותיה יש מהן שמשמע מקרא זה מוציא מכלל מקרא שלפניו מה שפוסל זה מכשיר זה ויש בהן משמע ממילא כלו' שהמשמע

עומד במקומו ואינו מוציא מכלל חבירו, [מלשון המיימוני פ"ה דהלכות פרה אדומה וכן בתוספ' פ"ק דבב"ב דף ט' בד"ה דהא ממשמעות ת"כ פ' שמיני ספ"ה] כ"מ שנא' בתורה יכבס בגדיו לא בא ללמדנו מן הבגדים שעליו בלבד שהם טמאים אלא ללמד שכל בגד או כלי שיגע בו הטמא הזה בשעת חיבורו במטמאין הרי הן טמאין אבל אחר שיפרוש ממטמאין אינו מטמא בגדים. כיצד הנושא את הנבלה אחד בגד שעליו או כלי שיגע בו כל זמן שהוא נושא אותה הרי הן טמאין פירש ממטמאין אינו מטמא בגדים מפני שאינו אב הטומאה אלא ראשון לטומאה ואין אדם וכלים מקבלין טומאה אלא מאב הטומאה. שנינו בפ"א דפרה [ד"נ ומה שכתב עד שיעשו אפר וכו' בת"כ פרשה אחרי פ"ו ובפ' י"ב דזבחים דף ק"ו וגם הבניין אב בת"כ שם ובזבחים דף פ"ג]. השורף הפרה ופרים הנשרפין והמשלח את השעיר מטמאין הבגדים עד שיעשו הנשרפין אפר ושידחה את השעיר שהרי הוא אומר בפר ושעיר של יום הכיפורים והשורף אותם יכבס בגדיו זה בניין אב לכל הנשרפי' שמטמאין בגדי' עד שיעשו אפר והפרה והפרים עצמן אינן מטמאין לא אדם ולא כלים הנוגעין בהן אלא המתעסקין בהן בלבד הן טמאין וטעונין טבילה ומטמאין בגדים כל זמן שעוסקין בהן פרשו אין מטמאין בגדי' והרי אילו הבגדי' שקבלו טומאה מן המתעסקין אומרים למתעסק מטמאיך לא טמאוני ואתה טמאתני הארכתי בלשון המשנה כדי לפרשה [בספרי פרשה חקת] אין ממלאין לקידוש אלא מן המעיינות הנובעין והנהרות המושכים מהן שנאמר מים חיים ונתינת אפר הפרה על המים שנתמלאו הוא הנקרא קידוש ואותן המים שנתן עליהן האפר נקראין מי חטאת ומי נדה כלו' מי הזאה בתרגומו מי אדיותא. ותניא בפ"ק דתמורה [דף י"ב] הקדים אפר למים פסול דבעינן מים חיים אל כלי וזה שכתוב ונתן עליו מים חיים שיערב האפר במים ור"ש מכשיר. ושנינו בפ"ה [דמ"ח כל הסוגיא] הכל כשרין לקדש חוץ מחש"ו ובכל הכלים מקדשין אפי' בכלי גללים בכלי אבנים בכלי אדמה משמע כ"ש בשאר הכלים ומה שאמרנו [למעלה] שכל מעשיה בכלי גללים בכלי אבנים זהו עד שתעשה אפר אבל אין מקדשין לא בדופנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא במגופת חבית ולא בדופניו מפני שאין ממלאין ואין מקדשין ואין מזין ממי חטאת אלא בכלי' ושנינו בסוף מסכת פרה [דף נ"ג] אין מזין אלא ביום משתנץ החמה וכולם שעשו משעלה עמוד השחר כשר. שנינו בפ"ו דפרה נתן ידו או רגלו או עלי ירקות כדי שיעברו מים לחבית של קידוש מן הקילוח היורד מההר פסולין. עלי קנים ועלי גפנים ועלי אגוזים כשרין זה הכלל כל דבר שמקבל טומאה פסול שאינו מקבל טומאה כשר. ודרשינן במסכת זבחים [דף כ"ח] מנא ה"מ אמר קרא אך מעיין ובור מקוה מים יהי' טהור הוייתן דמים המטהרין על ידי

דבר טהרה תהא. שנינו בפרק ח' [דף נ'] כל הימים כמקוה שנאמר ולמקוה המים קרא ימים דברי ר"מ ר' יהודא אומר הים הגדול בלבד כמקוה לא נא' ימים אלא שיש בו מיני ימים הרבה. [שם] מי קרמיון ומי פוגה פסולין מפני שהן מי בצעים. מי ירדן מי ירמוך פסולים מפני שהן מי תערובת פירוש בכל אלה מעורב טיט ועפר וחוצץ בין מים לכלי ואין כאן מים חיים אל כלי. שנינו בפ"ז [דף מ"ט] הממלא בידו אחת ועושה מלאכה בידו אחרת או הממלא לו ולאחר או שמילא לשנים כאחד שניהם פסולין וכיוצא בזה שנינו למעלה [בפ"ד] שהמלאכה פוסלת במים עד שיטילו במים את האפר. עוד שנינו בפ' ז' מי שהיו מימיו על כתיפו והורה הוראה לאחרי' או דן דין או שהראה לאחרים את הדרך או שהרג נחש ועקרב או נטל אוכלין מן השוק להצניען הרי אותן מים פסולים מפני שנתעסק בדבר אחר קודם שיתן את האפר על המים המקדיש צריך שיכוון ויתן את האפר בידו על המים שנ' ולקחו לטמא עד שיהא מתכוון לקידוש למילוי ולהזאה לפיכך שנינו בפרק ו' [דף מ"ט] המקדש ונפל קידוש על ידו או על הצד ואחר כך נפל לשוקת פסול. וכן המזה צריך להתכוון ולהזות על הטמא לטהרו ואם הזה שלא בכוונה הזאתו פסולה אבל זה שמזין עליו אין צריך כוונה אלא מזין על האדם לדעתו ושלא מדעתו. נתכוון המזה להזות לפניו והזה לאחריו לאחריו והזה לפניו הזייתו פסולה כמו ששנינו במסכת פרה פרק י"ב. שנינו בפרק ט' [דף נ'] מי חטאת ששתתה מהן בהמה או חיה פסולי' וכל העופות פוסלין במי חטאת חוץ מן היונה מפני שהיא מוצצ' ואין הריר יוצא מפיה ומתערב במים וכל השרצים אין פוסלין חוץ מן החולדה מפני שהיא מלקלקת בלשונה ונמצאת הליחה יוצאת מפיה במים. עוד שנינו שם [דף נ"א] מי חטאת ואפר חטאת לא יעברום ממקום למקום בנהר ובספינה ולא ישיטם על פני המים ולא יעמוד בצד הנהר מכאן ויזרקם בצד השני אבל עובר אדם עד צוארו במים ובידו אפר פרה או מים מקודשין וכן אדם וכלים הריקנים שהן טהורין לחטאת ומים שנתמלאו לחטאת ועדיין לא נתקדשו מעבירין אותן בנהר ובספינה. אבל מעבירין מים מקודשין בספינה בים הגדול ושטין בהן על פני המים לפי שלא גזרו על מים המקודשין ועל האפר אלא בנהר כעין מעשה שהיי שפעם אחת הוליכו כלי שהיה בו מי חטאת בספינה בירדן ונמצא כזית מן המת בקרקע הספינה ונטמאו המים באותה שעה גזרו ב"ד הגדול גזרה זו ומביא את הדברים בפ' האשה שהלכה (יבמות דף קט"ז) ובפרק חומר בקדש [דף כ"ג] ובפרק במה אשה (שבת דף ס'). שנינו בפרק י"א [דף נ"ב] ומביאה בחולין [דף ט'] צלוחית שיש בה מי חטאת שהניחה מגולה ומצאה מכוסה פסולה שמא אדם שאינו טהור לחטאת נגע בהן שהרי בודאי אדם כסה אותה הניחה מכוסה ובא ומצאה מגולה

אם יכולה חולדה לשתות מהם או שירד בה טל בלילה פסולה ואם לאו כשרה מפני שיש בה ספק ספיקא ספק אדם גילה אותה ספק בהמה או שרצים גילו אותה ואם תמצא לומר אדם גילה אותה שמא טהור הי' לחטאת. עוד שנינו שם [דף נ"ב] מצות אזוב לטהר טמאי מתים לוקח איש טהור ג' וקלחי' של אזוב ואוגדן אגודה אחת וקלח שיש בו ג' בדין מפסגן ואוגדן פסגו ולא אגדו אגדו ולא פסגו לא אגדו ולא פסגו כשר רבי יוסי אומר מצות אזוב שלשה קלחים ובהן שלשה גבעולין שיריו שנים וגרדומיו כל שהו פי' גרדומיו קורא באזוב ובציצית כשנפל ונשר עד שלא נשתייר כי אם כל שהוא ובציצית שישתייר כשיעור שביארנו שם. [בהלכות ציצית לעיל] שנינו בפי' י"ב [דף צ"ב] האזוב הקצר מספקו בחוט ובכוש ואוגדו שם וטובל במים את הגבעולין ואוחז באזוב ומזה נסתפק לו אם מן החוט הזה או מן הכוש או מן הגבעול הזיותו פסולה. בפרי' י"א [דף צ"ב] שנינו כל אזוב שיש לו שם לווי פסול כגון אזוב יון אזוב כותלית אזוב רומי אזוב מדברי פסול ואין כשר אלא הנקרא אזוב סתם ואזוב שהזה בו כשר לטהר בו את המצורע. [בתוספות בפ' החולץ (יבמות דף מ"ו) בד"ה דאין] פי' רבינו יעקב כי כל המקבל הזאה הי' טובל תחילה לקבל הזאה בטהרה כדאמרי' בכריתות [דף ט] מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת הזאת דמים והוא ששנינו במס' פרה [ס"פ י"ב דף צ"ג] אין טובלין האזוב בלילה ומזה ביום אבל האדם עצמו טובל בלילה ומזה ביום. ולאחר ההזאה טובל מפני שנטמא בהזאה והוא ששני' בספרי [בפרשת חקת וקצת נשמט מן הדפוסים] וכבס בגדיו ורחץ במים הקדים טבילה להזאה לא יצא. [שם] טמא מת שהזה עליו בשלישי ובשביעי טובל אחר ההזאה ביום השביעי ומעריב שמשה והרי הוא טהור לערב. מסקינן ביומא [ד"ח] דרבי מאיר ורבי יוסי ור' חנינא סגן הכהנים סוברין טבילה בזמנה מצוה ולא מקשינן הזאה לטבילה לבד רבי מאיר שסובר מקשינן. וכן פייט רבי אליהו הזקן באזהרות טבילה בזמנה מצוה, [וכן בתו' שם בד"ה דכולי עלמא] אמנם מורי רבי' יהודא כתב דהאידנא ק"ל כרבי יוסי ברי' יהודא דאמרה בפרק המפלת [נדה דף ל' וגם בתוספ' שם הסוגיא בד"ה וש"מ] דלא אמרינן טבילה בזמנה מצוה תדע שהרי נשים שלנו אינן טובלות אחד שבעה ימי נידות בפרי' י"ב [דף צ"ב] שנינו מזין הזאה אחת על כמה בני אדם ועל כמה כלים כאחד ואפי' הן מאה נתכוון להזות על דבר המקבל טומאה או על אדם והזה מאותה טבילה על דבר שאינו מקבל טומאה או על הבהמה אם נשאר מים באזוב אינו צריך לחזור ולהטביל אלא מזה מן השאר על האדם או על הכלים הטמאין שהרי תחילת טבילתו בכשרות היתה אבל אם תחילת טבילתו היתה להזות על דבר שאינו מקבל טומאה צריך להטביל את האזוב פעם שנייה. וכן מפרש בתוס' [שם

פי"א ור"ש מביאה בפירושו] דתניא טבל האזוב לשם דבר שאינו ראוי להזות והזה על דבר שהוא ראוי להזות הואיל ותחילת טבילתו פסול כך הזייתו פסולה כולה. ורש"י פי' ביומא [דף י"ד] להפך נתכוון להזות על הבהמה והזה על האדם יש באזוב ישנה כלו' ראויים השירים להזות על זה שצריך הזאה דלא נתכוון לו וחוזר ושונה ואין צריך לחזור ולהטביל אבל להפך לא ישנה דהזאת בהמה אין שם הזאה עליה והוו להו כמים שנעשית בהן מלאכה. כל הטמאין מקבלין הזאה כיצד זבין וזבות ונדות ויולדות שנטמאו במת מזין עליהן שלישי ושביעי והרי הן טהורין מטומאת מת ואע"פ שהן טמאין בטומאה אחרת שנאמ' והזה הטהור על הטמא הא למדת שהזאה מועלת לו אע"פ שהוא טמא וכן אומר בפ' דם חטאת (זבחים דף צ"ג) שהרי נדה מזין עליה והיא טהורה אדם שנטמא במת והוזה עליו כיון שנגע כל שהו מימי נדה בכל מקום מעור בשר של טמא עלתה לו הזאתו אפי' נפלה לו מן ההזאה על ראש אצבעו או על שפתו אבל אם נגע בלשונו אינה כלום לרבנן דר' אע"פ שהלשון כאיברים שבגלוי לעניין טומאה כדאי' במסכת קידושין [דף כ"ה] אינה כאיברים שבגלוי לעניין הזאה וטבילה. וכן כלי שנטמא במת והוזה עליו כיון שהגיע לגופו של כלי כל שהו ממי נדה עלתה לו הזאה, [בפרק אין דורשין דף י"ח] הטהור לקודש בין אדם בין כלים אינו טהור למי חטאת עד שיטבול לשם חטאת. וכן כל האוכלים והמשקים אע"פ שהן טהורין הרי הן לענין חטאת כאוכלין ומשקין הטמאים. וכן כלי הראוי למשכב או למושב אע"פ שהוא טהור לגבי הקודש הרי הוא לגבי חטאת כמדרס הזב עד שיטבלוהו לשם חטאת [שם] ור' יוחנן בן גודגדא היה אוכל בטהרת הקודש כל ימיו והיה מטפחתו כמו מדרס לחטאת. כל ולד הטמאות אע"פ שאינו מטמא אדם ולא כלים לקודש הרי הוא מטמא כלים לחטאת. לפיכך שנינו במסכת פרה בפ' ח' [דף צ'] המקדש מי חטאת לא ינעול את הסנדל שמא יפלו משקין כל שהו על הסנדל ונמצא הסנדל טמא שכל המשקין אפי' טהורי' טמאין הן לגבי מי חטאת ויתטמא זה המקדש בנגיעתו בסנדל ונמצאו מי החטאת טמאי' והר"ז המקדש אומר לסנדל מטמאיך לא טמאוני ואתה טמאתני פי' שאילו משקין טהורי' נופלי' על האדם לא טמאוהו עד שיהו שלשה לוגין ויפלו על ראשו ועל רובו כדאי' בשבת [דף י"ג] כך פי' בערוך פי' משנה זו [בעיר ר"ס]. שנינו בפר' עשירי [דף נ"א] קלל של חטאת שנגע בשרץ טהור נתנו על גביו רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאין פי' שנא' והניח מחוץ למחנה במקום טהור ואין זה מקום טהור ולא על גבי שרץ בלבד אלא אפי' הניחו על גבי אוכל שני נטמא וגם מטעם זה שנינו בפרק י"א [דף נ"ב] שמי חטאת אין מצילין בצמיד פתילן עוד שנינו בפרק י"א כל הטעון ביאת מים מד"ס מטמא מי חטאת ואת אפר

חטאת ואת המזה מי חטאת במגע ובמשא וכן מטמא את האזוב המושכר ואת המים שנתמלאו ועדיין לא נתקדשו ואת הכלי הריקן הטהור לחטאת נטמא כל אחד ואחד מאילו במגע ולא במשא. שנינו בפי' י"ב [דף נ"ג] הטהור לחטאת שנטמאו ידיו נטמא כל גופו ומטמא את חבירו וחבירו את חבירו אפי' הן מאה וכן עניין זה בתוס' דפרה [פי"א ר"ש מביא בפי' פי"ב] הנוגע במי חטאת שלא לצורך הזאה אם אין שם כשיעור הזאה על זה נאמר והנוגע במי נדה יטמא עד הערב ואין טעונין תכבוסת בגדים ואם היה בהן כדי הזאה מטמאין במגע ובמשא והנוגע בהן או הנושאן שלא לצורך מטמא בגדים בשעת מגעו או בשעת משאו עד שיפריש ממנה שני' ומזה מי הנדה יכבס בגדיו. ותניא בספרי [פרשת חקת] וגם בפ"ק דנדה [דף ט'] שאינו מדבר במזה ממש שהרי אם טיהר את הטמא ק"ו שיהא טהור הוא, ועוד אומר רבי' יצחק [וכן בתוס' שם בד"ה מאי] כי והזה הטהור משמע שאינו מקבל טומאה על ידי הזאה. אלא בא ליתן שיעור לנוגע ולנושא שלא לצורך כשיעור הזאה שיהא טעון תכבוסת בגדים [בפי"ב דפרה דף נ"ג] וכמה יהא בכלי ויהא בו שיעור הזאה כדי שיטבול ראשי גבולים ויזה וכן פירש רבינו משה [רפט"ו דהלכות פרה אדומה] שמה ששנינו בתחילת מסכת כלים [דף ד'] שאין נוגע צריך שיעור זהו לקבל טומאה לעצמו אבל לטמא אחרים צריך שיעור. שנינו פרק אחרון דמס' פרה [דף צ"ב] שמי חטאת שעשו מצותן אין מטמאין שאם הזה על הטמא ומי ההזאה שתתו לארץ אותן מים הנוגע בהן והנושאן טהור:

מצות עשה רלד

הלכות טומאת צרעת ושאר נגעים

מצות עשה לעשות (א) בנגעי אדם כמשפט הכתוב בפרי' תזריע אדם כי יהי' בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והי' בעור בשרו לנגע צרעת והובא אל אהרן הכהן או אל אחד מבניו הכהני' וראה הכהן את הנגע בעור הבשר ושער בנגע הפך לבן ומראה הנגע עמוק מעור בשרו נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטמא אותו ואם בהרת לבנה היא בעור בשרו ועמוק אין מראה מן העור ושערה לא הפך לבן והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים וראה הכהן ביום השביעי והנה הנגע עמד בעיניו לא פשה הנגע בעור והסגירו הכהן שבעת ימים שנית וראה הכהן אותו ביום השביעי שנית והנה כהה הנגע לא פשה הנגע בעור וטהרו הכהן מספחת היא וכבס בגדיו וטהר ואם פשה תפשה המספחת בעור אחרי הראותו אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן וראה הכהן והנה פשתה המספחת בעור וטמאו הכהן צרעת היא. נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחית בשר חי בשאת צרעת נושנת היא

בעור בשרו וטמאו הכהן לא יסגירנו כי טמא הוא ואם פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר את הנגע כולו הפך לבן טהור הוא וביום הראות בו בשר חי יטמא וראה הכהן את הבשר החי וטמאו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא או כי ישוב הבשר החי ונהפך ללבן ובא אל הכהן וראה הכהן והנה נהפך הנגע ללבן וטהר הכהן את הנגע טהור הוא לשון בהרת חברבורות טק"א בלעז כמו בהיר הוא בשחקים. [תזריע ריש פרשת נגעים וכן מזה בפ"ק דשבועות דף ו'] ובת"כ שנינו מה לשון שאת מוגבהת כמראה הצל שהוא גבוה ממראה החמה כלו' שאינה לבנה כבהרת מה לשון עמוק עמוקה כמראה החמה שהיא עמוקה ממראה הצל מה לשון ספחת טפלה כמו ספחני נא אל אחת מן הכהונות לאכול לחם [שם] הטיל הכתוב ספחת בין שאת לבהרת כלו' שאת וספחתה בהרת וספחתה הוא ששנינו במס' נגעים [רפ"ק] מראות נגעי' שתים שהן ארבע בהרת עזה כשלג שנייה לה כסיד ההיכל שאת כצמר לבן של כבש בן יומו שנייה לה כקרום של ביצה ותניא בת"כ [פרשת נגעים דלעיל פ"ב ורבי' שמשון הביאה בפי' המשנה דלעיל] יכול כשם שהבהרת שלישית לכתוב כך תהא שלישית למראות ת"ל לבנה היא ואין למעלה הימנה וכמה תהא לבנוניתה כשלג שנאמ' והנה מרים מצורעת כשלג יכול כל מראות השלג יהיו טמאים ושאר כל המראות יהיו טהורין ת"ל בוהק הוא טהור הוא ממנו ולמעלה טמא. וכל הארבע מראות למעלה ממנו. ועוד תניא שם [בפ"א] והי' עשה הכתוב הוייתן אחד מלמד שמצטרפין זה עם זה בין להקל בין להחמיר בין בתחילת ראיית הנגע בין בסוף השבוע בין לאחר שנפטר המצורע או נחלט כיצד אחד נגע שהוא כולו כשלג או כסיד ההיכל או כצמר נקי או כקרום ביצה ואחד נגע שהיה מקצת הלובן כמראה הבהרת ומקצתו כמראה השאת ומקצתו כמראה הספחת הכל כמראה אחד הוא חשוב, [שם פ"ב דף ל"א ע"א] ושאל רבי יהושע בנו של עקיבא את רבי עקיבא א"כ למה ירדו חכמים למניין מראות הנגעים שתים שהן ארבע ויאמרו מקרום ביצה ולמעלה טמא ומצטרפין זה עם זה אמר לו ללמד שכל כהן שאינו מכיר את המראות ושמותיהן לא יראה את הנגעים פירו' והוא שסומך על הוראת עצמו כמו שיתבאר לפנים [בהיפוך הדף ע"ב] שנינו במסכת נגעים [ריש פרק שני דף ל"ז] ובת"כ [פרק א'] בהרת שהיא עזה כשלג נראית בגרומני כהה ובהרת שהיא כהה נראית בכושי עזה לפיכך אין משערין הכל אלא בבינוני שאינו לא לבן ולא שחור פירי' גרומני אדם לבן. שנינו בפרק ו' דנגעים [דף ל"ט] גופה של בהרת כגריס הקלקי מרובע מקום הגריס תשע עדשות מקום העדשה ד' שערות שתים אורך ושתים רוחב נמצאו שלשים ושש שערות

כשתסדרם שש שערות אורך ושש שערות רוחב ושיעור זה לכל נגעי אדם ונגעי בגדיי וכל השיעורים הל"מ [הכי איתא בפ"ק דעירובין דף ד' וביתר מקומות] ופחות משיעור זה אינו נגע צרעת. היה במראות הלובן מד' מראות אילו מקצת אדמומית מעורבת בו גם זה נגע צרעת הוא שנ' או בהרת לבנה אדמדמת וה"ה לשאת וספחתה וגם לספחת הבהרת והמראית הזה שהוא מעורב מן לבנונית ומעט אודם הוא הנקרא פתוך במסכ' נגעים [פ"ק דף ל"ו] ובת"כ [פרק כ'] וכיצד מראה הפתוך בארבעה מראות אילו באילו הן ד' כוסות מלאות חלב ונתערב בכוס הראשון שני טיפי דם ובשני ארבע טיפין ובשלישי ח' טיפין וברביעי ט"ז טיפין הפתוך שבבהרת היא המראה הרביעי והפתוך שבשאת כמראה כוס שלישי והפתוך שבספחת הבהרת כמראה כוס השני והפתוך שבספחת השאת כמראה כוס הראשון ואינו מפרשם כן במשנה חלה בבריי' בשבועות [דף ו'], [בפ"ק דנגעים] וכל המראות האילו בין הלבן בין הפתוך מצטרפין זה עם זה וכמראה אחד הן חשובין ובין שהיי הנגע כולו לבן ומקצתו לבן או מקצתו אדמדם הכל כמראה אחד הוא בין להקל בין להחמיר ומראה הנגע עמוק וגומ' תניא בת"כ [פרק הנזכר] לא שיהא ממש עמוק אלא בראיית עין כמראה החמה שהיא נראית לעין עמוקה מן הצל. שנינו במס' נגעים פ"ג נגע עור הבשר מטמא בשני שבועות ובשלשה סימנים בשער לבן ובפסיון ובמחיה וג' סימנים הללו מפורשים בתורה, [מלשון המיימוני פ"א דהל' טומאת צרעת כל הסוגיא ע"ס ממשמעות המשנה פ"ק דנגעים] כיצד מי שנולדה בו בהרת בה שער לבן או מחית בשר חי כשיראהו הכהן יחליטו ויאמר טמא. לא היה בה שער לבן ולא מחיה יסגיר שבעת ימים ובשביעי רואה אם נולד שער לבן בבהרת או מחיה או שפשתה והוסיפה הרי זה מוחלט לא נולד בה לא מחיה ולא שער לבן ולא פשתה בעור יסגיר שבוע שני' ואם נולד בה אחת משלשתן מחליטו ואם לא נולד בה אחת משלשתן הרי זה טהור ויפטור אותו שאין בנגעי עור הבשר יתר על שני שבועות. ואם לאחר שפטרו וטהרו פשה הנגע או נולד בה שער לבן או מחיה הרי הוא מוחלט לטומאת זה שאמר הכתוב והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור וטהרו הכהן פירושו שאם כהה מארבע מראות נגעים למטה מכולן טהור אבל עזה כשלג שכהה והרי הוא כקרום ביצה אין כהה כזה טהור לא כהה אלא עמד בעיניו ולא פשה ולא נולד בה שער לבן ולא מחיה הרי זה טהור וזה שאמר הכתוב והנה כהה פירושו כהה כמו שהיתה בתחילה ועמוק אין מראה מן העור. תניא בת"כ [סוף פ"ב ור"ש מביאו בפיי פ"ד דנגעים] ומחית בשר חי מה שער לבן מקום שתי שערות אף המחיה מקום ב' שערות יכול לא תהא טמאה עד שיהא בה שער לבן ומחיי ת"ל צרעת נושנת היא היא טמאה ואינה צריכה דבר אחר

לסעדה וא"כ למה נא' שער לבן ומחית בשר חי מלמד שלא תהא טמאה עד שיהא בה כדי לקבל שער לבן ומחיה יכול שער לבן מצד זה ומחיה מצד זה ת"ל בשאת שתהא מבוצרת בשאת פירוש כמו מבצר סביב סביב נמצא מקום שתי השערות מימינה ומקום שתי השערות משמאלה וכן למעלה ממנה וכן למטה ממנה מרובעות נמצאו שלשי' ושש שערות. שנינו במס' נגעים פ"ד יש בשער לבן מה שאין כן בפסיון ויש בפסיון מה שאין כן בשער לבן ששער לבן מטמא בתחילה קודם ההסגר אבל הפסיון אינו סימן טומאה עד שיהא אחר ההסגר אבל אם בא בתחילה וראה הכהן את הנגע שהוא פושה והולך אינו מחליט אלא מסגירו עד סוף השבוע ויראה. ועוד יש חילוק ששער לבן מטמא בכל מראה לובן אפי' במראה בוהק ואין בו סי' טהרה אבל הפסיון צריך שיה' ממראה אחד מארבע מראות נגעים ויש בפסיון שהפסיון מטמא בכל שהו ומטמא בכל הנגעין כשיפשה חוץ מן הנגע מה שאין כן בשער לבן שצריך שיהא שתי השערות בתוך הבהרת [שם] יש במחיה מה שאין כן בפסיון שהמחיה מטמא בתחילה ומטמא בכל מראה אפי' במראה אודם או שחור או לבן והוא שלא יהי' הלובן מארבע מראות ואין בה סימן טהרה מה שאין כן בפסיון ויש בפסיון שהפסיון מטמא בכל שהו ומטמא את הנגעים חוץ לנגע מה שאין כן במחיה. [שם] ויש בשער לבן מה שאין כן במחי' ששער לבן מטמא בשחין ומכוה במכונס ובמפוזר מבוצר ושלא מבוצר מה שאין כן במחיה פי' ששתי שערות לבנות שהן בתוך הנגע אע"פ שיש שער שחור ביניהם והם מפוזרות אחת כאן ואחת כאן הרי אילו סימן טומאה ואפילו יהיה הנגע כגריס מצומצם אין מקום שער שחור ממעטו כמו שדורש בת"כ [בפרק הנזכר ובפי' ר"ש הנזכר] ובין שהיו שתי השערות בתוך הבהרת והיא מקפת אותם ובין שהיו בסוף הבהרת הרי הוא טמא אבל המחי' אינה סימן טומאה אלא במבוצר כמו שביארנו למעלה. ויש במחי' מה שאין כן בשער לבן שהמחי' מטמאה בקרחת ובגבחת ומטמא הפוכה ושאינה הפוכה כלו' בין שקדמה מחיה את הבהרת בין שקדמה בהרת את המחי' לפי שלא נא' בה והיא הפכה ומעכבת את ההופכת כולו לבן ומטמאה בכל מראה מה שאין כן בשער לבן. עוד שנינו בפ"ד [דף ל"ט] ב' שערות שבנגע עיקרן משחיר וראשן מלבין טהור עיקרן מלבין וראשן משחיר טמא וכמה יהא בלבנונית רבי מאיר אומר כל שהו ורבי שמעון אומר כדי לקרוץ בזוג פי' שיהו יכולת להנטל בזוג ובפרי' מי שהוציאוהו [צ"ע דשם אינו כן אלא בעיא הוא בדף מ"ו רבי מאיר ור"ש מאי ונשארה בתיקו א"כ הל' כדברי המחמיר בשניהם וכן פסק רבי' משה כאן בפי' המשנה כר"מ וגם במיימוני פרק שני דהלכות טומאת צרעת תפס שיטתו כן, אכן בת"כ פ"ב מצאתי ששנו דברי ר' שמעון בלשון חכמים והביאה רבי' שמשון

בפי' משנה זו ע"ש] תופס רבי שמעון עיקר לגבי רבי מאיר, [שם סוף פירקא] עוד שנינו אם בהרת קדמה לשער לבן טמא שנ' והיא הפכה שער לבן ואם שער לבן קדמה לבהרת טהור ואם ספק טמא. שנינו בפ"ז דנגעים עשרים וארבע ראשי איברים באדם שאינם מטמאי' משום מחי' ראשי אצבעות ידים ורגלי' ראשי אזנים ראש החוטם וראש הגוי' כלו' ראש העטרה וראשי דדים שבאשה פי' בהרת שהיתה בראש אחד מאיברים הללו והמחי' באמצע הבהרת בראש האבר אינה סי' טומאה מפני ששפוע המחיה חולק את הנגע ונמצא מקצתו שופע מכאן ומקצתו שופע ויורד מכאן ונאמר בנגעים וראהו הכהן שיהא רואה את הנגע כולו כאחד. בפירש"י [בפי' חומש פרי תזריע כל הסוגי'] כתוב ועמוק אין מראה מן העור לא ידעתי פירושו מספחת שם נגע טהור הוא צרעת נושנת היא מכה ישנה היא זו ונעשית בריאה מלמעלה ותחתי' מלא' ליחה שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה אטהרנה. מראשו של אדם ועד רגליו [בפ"ב דנגעים] לכל מראה עיני הכהן פרט לכהן שחשך מאור עיניו או שסומא באחת מעיניו שאינו רואה את הנגע'. וביום מה ת"ל ללמד שיש יום שאתה רואה ויש יום שאין אתה רואה בו מכאן שנינו במס' נגעים [שם פ"ג] ובת"כ [פ"ה] ובמועד קטן [דף ז'] חתן נותנין לו כל שבעה ימי המשתה לו ולאיצטליתו ולכסותו וכן ברגל נותנין לו כל ימי הרגל והרי הכתוב אומר וצוה הכהן ופנו את הבית אם המתינה תורה לדבר הרשות שלא יטמא כליו ק"ו לדבר מצוה. וביום הראות בו בשר חי יטמא תניא בת"כ [בפ' הנזכר] בא ללמד על ראש האבר שאינו מטמא משום מחיה שאם נתגלה שיפוע ע"י שומן כגון שהבריא ונעשה רחב ונראית בו מחיה למדנו הכתוב שהוא מטמא:

והא לך דין נגע שחין ומכוה ובשר כי יהיה בעורו שחין ונרפא והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונרא' אל הכהן וראה הכהן והנה מראה שפל מן העור ושערה הפך לבן וטמאו הכהן נגע צרעת היא בשחין פרחה. ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה איננה מן העור והיא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים ואם פשה תפשה בעור וטמא הכהן אותו נגע הוא. ואם תחתי' תעמוד הבהרת לא פשתה צרבת השחין היא וטהרו הכהן. או בשר כי יהיה בעורו מכות אש והיתה מחית המכוה בהרת לבנה אדמדמת או לבנה וראה אותה הכהן והנה נהפך שער לבן בבהרת ומראה עמוק מן העור צרעת היא במכוה פרחה וטמא אותו הכהן נגע צרעת היא ואם יראנה הכהן והנה אין בבהרת שער לבן ושפלה איננה מן העור והיא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים וראהו הכהן ביום השביעי אם פשה תפשה בעור וטמא הכהן אותו נגע צרעת הוא ואם תחתיה תעמוד הבהרת ולא פשתה בעור והיא כהה שאת המכוה היא וטהרו הכהן

כי צרבת המכוה היא שנינו בפ"ט דנגעים [ומביאה בפ"ק דחולין דף מ'] שחין ומכוה מטמאין בשבוע אחת בשני סימנין בשער לבן ובפשיון שאם לסוף השבוע לא היו בהן אחד משני סימנין הללו אע"פ שעמד הנגע בעיניו ולא כהה טהור. פי' ולא כהה ממה שהיתה בתחילה ומה שכתב בפסוק והיא כהה פי' כמו שהיתה בתחילה ושפלה איננה מן העור. וחלקו הכתוב בשתי פרשיות ללמד שאין מצטרפין זה עם זה, [שם] איזהו שחין לקה בעץ באבן בגפת בחמי טבריא וכל דבר שאינו מחמת האש זהו שחין ואיזוהי מכוה מכוה בגחלת וברמץ ובכל דבר הבא מחמת האש זו היא מכוה. ותניא בת"כ [פרק ז'] שחין יכול מורד כלו' בתחילת חולי השחין ת"ל ונרפא אי ונרפא יכול עד שיתרפא לגמרי ויעשה במקומו צלקת ת"ל שחין הא כיצד נרפא ולא נרפא וכן הוא אומר למטן צרבת השחין עד שתקרם כקליפת השום והמכוה והשחין שוות בזה כי בשניהם שנינו בפ"ט [דף מ"ב] היו מורדים טהורים. [מפי' רש"י פי' חומש שם] צרבת השחין כתרגומו רושם שיחנא אינו אלא רושם החימו' הניכר בבשר. כל צרבת לשון רגיעה עור הנרגע בבשר מחמת חימום כמו ונצרבו בה כל פני' דתריינדרא בלע"ז

והא לך דין נגעים ראש וזקן ואיש או אשה כי יהי' בו נגע בראש או בזקן וראה הכהן את הנגע והנה מראה עמוק מן העור ובו שער צהוב דק וטמא אותו הכהן נתק הוא צרעת הראש או הזקן הוא. וכי יראה הכהן את נגע הנתק והנה אין מראהו עמוק מן העור ושער שחור אין בו והסגיר הכהן את הנתק שבעת ימים. וראה הכהן את הנגע ביום השביעי והנה לא פשה הנתק ולא הי' בו שער צהוב ומראה הנתק אין עמוק מן העור והתגלח ואת הנתק לא יגלח והסגיר הכהן את הנתק שבעת ימים שנית וראה הכהן את הנתק ביום השביעי והנה לא פשה הנתק בעור ומראהו איננו עמוק מן העור וטהר אותו הכהן וכבס בגדיו וטהר. ואם פשה יפשה הנתק בעור אחרי טהרתו וראהו הכהן והנה פשה הנתק בעור לא יבקר הכהן לשער הצהוב טמא הוא וטהרו הכהן, [מפירוש רש"י שם] בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימן טומאתו בשער צהוב וזה בשער לבן ושם הנגע שבמקום שער קרוי נתק שיפול השער שבהן מעיקרו וישאר מקום השער פנוי וזהו הנקרא נתק. שנינו בפ"י דנגעי' הנתקי' מטמאין בשני שבועות ובשני סימנים בשער צהוב דק ובפסיון כאשר מפורש בתורה. שער שחור הוא סימן טהרה בנתקים ואין זקוק להסגר תניא בת"כ [פרק ז'] ומראה עמוק אין לי אלא מראה עמוק מניין לרבות השוה לגבוה ת"ל והנה אין מראהו עמוק מן העור אם כן למה נא' עמוק יכול אם נתק אדם יהא טמא ת"ל מראהו עמוק מה מראהו עמוק בידי שמים אף אין לי אלא דבר שהוא בידי שמים. והרב רבי יעקב אחי הרב רבי שלמה מדרוייש כתב

דגרסי׳ מניין לרבות השוה ואת הגבוה פי׳ שאם יש בו שער לבן טמא ת״ל ועומק אין מראה מן העור ושערה לא הפך לבן והסגירו הכהן הא אם הפך לבן אע״פ שאין מראהו עמוק אלא שוה לעור או גבוה מן העור טמא. שנינו בנגעים [פ״י] ובת״כ [בפרק הנזכר ששער צהוב הוא דק לקוי וקצר ודומה לתבנית הזהב אבל אם היה ארוך אינו סימן טומאה. עוד שנינו שם [בדף מ״ב] שער צהוב דק מטמא מכונס ומפוזר ומבוצר ושלא מבוצר הפוך ושלא הפוך דברי רבי יהודא כלו׳ אפי׳ קדם השער הצהוב לנתק ור׳ שמעון אומר אינו מטמא אלא הפוך. ותניא בת״כ [בפי׳ הנזכר] מיעוט שער שנים בין בצהוב בין בשחור שיעורו שתי שערות. ותניא [שם] בראש או בזקן מלמד שאין מצטרפין זה עם זה יכול לא יצטרפו זה עם זה אבל יפשו מזה לזה ת״ל צרעת הראש או הזקן הוא כשם שאין מצטרפין זה עם זה כך אין פושין מזה לזה. ושנינו במס׳ נגעים פרק י׳ איזהו הדקן מפ׳ של לחי העליון עד פיקה של גרגרת. עוד שנינו [שם] בפ״י כיצד מגלחין את הנתק מגלח חוצה לו ומניח שני שערות סמוך לו כדי שיהא מכיר את הפשיון ותניא בת״כ [פ״ט] אחרי טהרתו אין לי אלא פשה לאחר הפטור מניין אף בסוף שבוע ראשון או בסוף שבוע שני ת״ל פשה יפשה מכל מקום [שם] שער שחור מניין אף הירוק והאדום שאינו צהוב ת״ל ושער [שם] טהור הוא וטהרו הכהן הא טמא שטהרו הכהן לא יטהר. שנינו בפ״י [רמ״ב] שב׳ שערות שחורות שצמחו בנתק טהור הנתק ומצילין מן הפשיון ומיד השער הצהוב בין מבוצר בין שלא מבוצר מכונס ומפוזר אבל נשארו ב׳ שערות שחורות בנתק אינן מצילות עד שיהו רחוקות מן הקומה שתי שערות:

דין בוהק ואיש או אשה כי יהי׳ בעור בשרם בהרות כהות לבנות בוהק הוא פרח בעור טהור הוא [מפירש״י שם] בוהק הוא כמו לובן המבהיק באדם עדשן בין עדשה לעדשה:

דין קרחת וגבחת ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא טהור הוא ואם מפאת פניו ימרט ראשו גבח הוא טהור הוא וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם צרעת פורחת היא בקרחתו או בגבחתו וראה אותו הכהן והנה שאת לבנה אדמדמת בקרחתו או בגבחתו כמראה צרעת עור בשר. שנינו בת״כ [פ״י] ובמס׳ נגעים [פ״י] מי שנשר שיער ראשו משפוע קדקד מלפניו קרוי גבחת ואף הצדעי׳ שמכאן ומכאן בכלל ומשפוע קדקד כלפי אחוריו קרוי גבחת טהור הוא מטומאת נתקים שאין קרחה נידון בסימני ראש וזקן שהוא מקום שער אלא מטמאין בשני סימנים במחיה ובפשיון ויש בהן הסגר שתי שבועות שנא׳ בהן כמראי צרעת עור בשר ולפי שאין בהן שער אין שער לבן סימן טומאה בהן. בת״כ [פ״י כל הסוגיא] תניא נגע לבן אדמדם אין לי אלא פתוח מניין לרבות שאר המראות ת״ל נגע צרעת פורחת היא צרעת מלמד שהן מטמאין במחי׳ פורחת מלמד

שהן מטמאין בפשיון היא למעט שלא יטמאו בשער לבן. כמראה צרעת עור בשר בב' שבועות. כיצד היתה בהרת בקרחתו או בגבחתו אם היתה בה מחיה יחליט לא היתה בה מחיה יסגיר ויראה בסוף השבוע אם נולד בה מחיה או פסיון יחליט לא נולד בה כלום יסגיר שבוע שניה פשתה או שנולד בה מחיה יחליט לא נולד בה כלום פטור ואם פשתה או נולד בה מחי' לאחר הפטור יחליט. ושנינו [בפ"ג דנגעים] שכל ימי הסגירות שבנגעים אינן אלא שלשה עשר יום. עוד תניא [בת"כ בפי הנז' וכן במשנה דלעיל ור"ש הביאה ג"כ בפי' שם] בקרחת או בגבחת מלמד שאין מצטרפות זו עם זו יכול לא יצטרפו זו עם זו אבל יפשו מזו לזו ת"ל בקרחתו או בגבחתו מלמד שלא יפשו מזו לזו שנינו בפ"ו [ד"מ] אילו מקומות באדם שאין מטמאין בהרת תוך העין ותוך האזן ותוך החוטם ותוך הפה. יש ספרים גורסים והקמטים שבבטן והקמטים שבצואה ותחת הדד ובית השחי וכף הרגל והצפורן והראש והזקן שיש בה שער השחין והמכות והמורדין. כל אילו המקומות אין מטמאין בנגעים ואין מצטרפין בנגעים ולא הנגע פושה לתוכו ואין מטמאין משום מחיה ואין מעכבין את ההופך כולו לבן לפי שנאמ' בעור בשרו וכל אילו אינן עור גלוי אלא מהן שאינו עור ומהן שהוא עור והוא מכוסה ואינו גלוי ואם פרחה בכולו חוץ מבאלה המקומות לא מעכבי וטהור, [בתוספתא פ"ה דנגעים] ואודם השפתי' נידון כבית הסתרים ואינו מטמא בנגעים' [במתניתן דלעיל] חזר הראש והזקן ונקרחו השחין והמכוה ונעשו צהבת הרי אילו מטמאין בנגעים ואין מצטרפי' זה עם זה ואין נגע עור הבשר פושה לתוכו ואין מטמאין משום מחי' אבל מעכבין את ההופך כולו לבן אבל כל שאינו ראוי לטמא בנגע בהרת אינו מעכב הפריח' כמו שבארנו וכן שנינו שם ובפ"ח עוד שנינו שם [בפ"ו] הראש או הזקן עד שלא העלו שער והדלדולין שבראש ושבזקן נידונין כעור הבשר ומטמאים בשלש סימנים ושני שבועות. שנינו בפ"ב [דף ל"ח] כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו ר' מאיר אומר אף לא נגעי קרוביו. כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו ר' יהודא אומר אף לא נדרי אשתו שבינה לבין אחרים. כל הבכורות אדם רואה חוץ מבכורי עצמו. שנינו בפי' ג' [שם ריש פירקא ומה שכתב אפי' קטן וכו' בפ"ק דערכין דף ג'] הכל מטמאין בנגעים אפי' קטן בן יומו והעבדי' אבל לא גוים ולא גר תושב והכל כשרין לראות את הנגעי' אלא שהטומאה והטהרה תלויה בכהן כיצד כהן שאינו יודע לראות החכם אומר לו אמור טמא והכהן אומר טמא אמור טהור והוא אומר טהור הסגירו והוא מסגירו שנאמ' ועל פיהם יהי' כל ריב וכל נגע ומה ששנינו בת"כ הכהן שאינו בקי במראות נגעים ובשמותיהם לא יראה את הנגעים זה כשאינו סומך על דברי החכם אלא על דברי עצמו ובפ"ק דערכין [דף ג'] מתרץ שלשם

מדבר במסברו ליה ולא סבר [פ"ב דף ל"א ע"א ובפ"ק דשבועות דף ז' גר' כהן ע"ש] ובת"כ שלפנינו לא גרס כהן כלל אלא מלמד שאם אין בקי בהן ובשמותיהן לא יראה את הנגעים [בפ"ק דמ"ק ד"ח] אין רואין את הנגעים אלא ביום שני ביום וביום. ושנינו בפ"ב [דף ל"ה] אין רואין הנגעים בשחרית ולא בין הערבים ולא בתוך הבית ולא ביום המעונן לפי שכהה נראית עזה ולא בצהרי לפי שעזה נראית כהה ואימתי רואין בשעה רביעית וחמישית ושמינית ותשיעית כדברי ר' יהודא. ובת"כ [פ"ג דף ל"א ע"א] ראה רבי יוסי את דבריו. תניא בת"כ [פ"ב כן בפ"ג דנגעים דף ל"ח] וטמאו הכהן לא יסגירנו למדנו שאין מסגירין המוחלט מניין שאין מחליטין את המוסגר ולא מחליטין את המוחלט אם נולד בו נגע אחר ת"ל לא יסגירנו כי טמא הוא כל שנקרא עליו טמא אין זקוק לו. אין הכהן זקוק לבקש תחת אצילי ידו של נגוע או בין פחדיו או מתוך הקמטים שמא יש שם נגע שנאמי לכל מראה עיני הכהן וכן תניא בת"פ [פ"ד ובפ"ב דנגעים] לכל מראה עיני הכהן פרט לבית הסתרים מכאן אמרו שכשיעמוד לפני הכהן אם איש הוא יעמוד ערום כעודר וכמוסק זיתים כעודר בבית הסתרים וכמוסק זיתים בבית השחי ואם אשה היא נראית ערומה כיושבת ועורכת וכמניקה את בנה כעורכת בבית הסתרים וכמניקה את בנה תחת הדד וכאורגת בעמודים שמגבהת את ידה הימנית עד שנגלה בית השחי אם הי' הנגע נראה בהן בזמן שהן עומדים כך הר"ז טמא ואם אינו נראה בהן כשהם עומדים כך אין נזקקין לו ומסיים כשם שהוא נראה לנגעו כך הוא נראה לתגלחתו פי' שהשער שאינו נראה בעניין זה הר"ז תגלחת כשרה אם לא גלחו:

מצות עשה רלה

מצות עשה שיתנהג (א) המצורע כמשפט הכתוב בפרשה שני' איש צרוע הוא טמא הוא טמא יטמאנו הכהן בראשו נגעו. והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהי' פרוע ועל שפם יעטה וטמא טמא יקרא כל ימי אשר הנגע בו יטמא טמא הוא בדד ישב מחוץ למחנה מושבו. תניא בת"כ [פרשת תזריע ריש פי"ב ומביאה בפ"ג דסוטה דף כ"ג] איש אין לי אלא איש מניין לרבות את האשה ואת הקטן ת"ל צרוע בין איש בין אשה בין קטן אם כן למה נאמר איש לעניין שלמטן האיש פורע ופורם ואין האשה פורעת ופורמת ואין לי אלא נתקים למשפט הכתוב בפרשה מניין לרבות שאר המנוגעי' ת"ל טמא יטמאנו לרבות את כולם ועל כולם הוא אומר בגדיו יהיו פרומים פי' קרועים וראשו יהי' פרוע פי' מגודל שער, [שם בת"כ] והצרוע אשר בו וגו' ואפי' כהן גדול פורע ופורם שעשה דוחה ל"ת ועל שפם יעטה תניא בת"כ [שם] חופה ראשו כאבל. ובמס' מועד קטן [דף ט"ו כל הסוגיא] מפרש שאסור בשאילת שלום כל ימי חלוטו כאבל שנא' ועל

שפם יעטה שיהו שפתיו דבוקות אבל קורא ושונה ודורש ואסור לספר ולכבס כל ימי חלוטו והרי הוא מותר ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ותשמיש המטה. טמא טמא יקרא אומר פרוש מניין לרבות שאר הטמאין המטמאין את האדם שחייבין להודיע לכל שהן טמאין כדי שיפרשו מהם ת"ל וטמא טמא יקרא כך שנינו בת"כ [פ' הנזכר] שנינו במגילה [דף ח'] אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה ואומר בגמ' [שם] הא לעניין שלוח וטומאה זה וזה שוין מנא ה"מ. אמר רבא אמר קרא והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהי' פרוע מי שצרעתו תלויה בגופו יצא זה שאין צרעתו תלויה בגופו אלא בימים. עוד שנינו שם [בדף ח'] אין בין טהרה מתוך הסגר לטהרה מתוך החלט אלא תגלחת וצפורים [שם] ואומר בגמרא תגלחת וצפורים מאי טעמא לא בעי בטהור מתוך הסגר אמר אביי ואיתימא רבא דאמר קרא יצא הכהן אל מחוץ למחנה וראה והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע מי שצרעתו תלויה ברפואות יצא מוסגר שאין צרעתו תלויה ברפואות אלא בימים [בת"כ דלעיל] בדד ישב מחוץ למחנה מושבו מחוץ לשלש מחנות [ושנינו במס' כלים פ"ק] עיירות המוקפות חומה שבא"י משלחין מתוכן את המצורעין בדד ישב תניא בת"כ [שם] שלא ישבו אפי' טמאים עמו [שם] מושבו מושבו טמא מכאן אמרו היה עומד תחת האילן ועבר אדם טהור תחת האילן נטמא היה הטהור עומד תחת האילן ועבר המצורע תחתיו לא טמאהו ואם עומד נטמא שהרי נעשה לו מושב זאת הגירסא היא במשנה במסכת נגעים [פי"ג] והוא עיקר ומסיים בסיפא [שם] וכן באבן המנוגעת באדם הנושא אותה פירוש שצריך שיעמוד אבל לא מהלך אע"פ שהאבן אינה מהלכת ומוכיח מכאן בקידושין [דף ל"ג דרכוב כמהלך. עוד שנינו במס' נגעים פי"ג נכנס לבית הכנסת עושין לו מחיצה גבוה עשרה טפחים על רוחב ארבע אמות נכנס ראשון ויוצא אחרון. וכן שנינו שם ובמסכת כלים [פ"ק] שהמצורע מטמא בביאה שאם נכנס לבית בין בימי החלט בין בימי הסגר נטמא כל אשר בבית בין אדם בין כלים ואף על פי שלא נגע בהן ונעשו ראשון לטומאה. שנינו בתחילת מסכת כלים שהמצורע בימי ספרו אב הטומאה לטמא אדם וכלים במגע וכלי חרס באויר ואינו מטמא במשא אבל בימי חלוטו מטמא במשא. ותניא בת"כ [פרשת מצורע פ"א כל הסוגיא ועיין בפי' ר"ש פ"ק דכלים משנה ג' ובתוספות פ"ו דפסחים דף ס"ז בד"ה שכן ולקמן מ"ע רמ"ג] וכבס המטהר את בגדיו מלטמא משכב ומושב. ואף ע"פ שבימי ספרו אינו מטמא משכב ומושב ואינו מטמא בביאה בימי גמרו מטמא משכב ומושב אפי' תחת האבן כזב ומטמא בביאה ובין המצורע המוחלט ובין המוסגר שוין בזה:

מצות עשה רלו

[**ראה מצוה רלז**]:

מצות עשה רלז

שתי (א) מצות עשה יש במצורע כשיטהר דין טהרתו ודין תגלחתו שנא' זאת תהי' תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן ויצא הכהן אל מחוץ למחנה וראה הכהן והנה נרפא נגע צרעת מן הצרוע. וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהורות ועץ ארז ושני תולעת ואזוב. וצוה הכהן ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים. את הצפור החיה יקח אותה ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב וטבל אותם ואת הצפור החיה בדם הצפור השחוטה על המים החיים והזה על המטהר מן הצרעת שבע פעמים וטהרו ושלח את הצפור החיה על פני השדה. וכבס המטהר את בגדיו וגלח את כל שערו ורחץ במים וטהר ואחר יבא אל המחנה וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים. והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו ואת כל שערו יגלח וכבס את בגדיו ורחץ את בשרו במים וטהר. שנינו במס' נגעים בפ' אחרון [ריש פירקא כל הסוגיא ע"ס] כיצד מטהרין את המצורע מביא מזרק קרוי בלשון משנה פיילי של חרס חדשה. השותי' במזרקי יין תרגם דשתיין בפיילי חמר ובערוך [בערך פייל] פי' לשון לעז פיילא. וטעם חדש מפ' בסוטה [דף ט"ו] דומיא דמים חיים שלא נשתנו ונותן לתוכו רביעית של מים חיים ומביא שתי צפרי דרור ומפרש בתוספתא [פ"ח דנגעים ור"ש הביאה בפי' משנה זו] אלו הן הדרות בבתים ושוחט הברורה שבשתיהן כך מפרש בת"כ [שם פ"א] על המים החיים שבכלי חרס וממצה עד שיהא הדם ניכר במים וחופר וקובר את הצפור השחוטה בפניו שהיא אסורה בהנאה. ונוטל עץ ארז ואזוב ושני תולעת שני יקח קיחה אחת לשלשתן שכורך האזוב עם הארז בלשון זהורית ומקיף להם ראשי אגפים וראש הזנב של צפור החיה וזהו שני וטבל אותם ואת הצפור החיה וטובל ארבעתן במים שבכלי ובדם שעליהם ומזה שבע פעמים על גב ידו של מצורע ויש אומרים על מצחו וטהרת נגעי בתים כתוב בהן עניין זה רק שהי' מזה על המשקוף של בית מבחוץ [במתניתין דלעיל] בא לו לשלח את הצפור החיה אינו הופך את פניו לא לים ולא לעיר ולא למדבר אלא אחר הזאה חוזר לעיר ועומד בעיר זורקו חוץ לחומה שנאמר ושלח את הצפור החיה אל מחוץ לעיר אל פני השדה וקודם שלוח אסורה בהנאה. שהרי שנינו המקדש בצפורי מצורע אינה מקודשת משמע בשתי הצפרים. אבל לאחר השלוח מותרת לא אמרה תורה שלח לתקלה כדאיתא בקידושין [דף נ"ז והמשנה שם בדף נ"ו], [במתניתין דלעיל כל הסוגיא עד סוף] בא לו לגלח את המצורע העביר תער

על כל בשרו. ותניא בת"כ [פרק א' ור"ש הביא בפיי המשנה] וגלח את כל שערו יכול אף בית הסתרים ת"ל שערו שערו לג"ש מה שערו האמור בימי ספירו פרט לבית הסתרים כאשר יתבאר אף שערו האמור בימי גמרו פרט לבית הסתרים. ואחר כך וכבס בגדיו ורחץ במים אפי' במי מקוה וטהר מלמטא בביאה ומלטמא במשכב ומושב ומשא אבל מטמא כשרץ במגע נכנס לפנים מן החומה מנודה מביתו שבעת ימים ואסור בתשמיש המטה. אבל המצורעת מותרת [בפ"ב דכריתות דף ח'] ביום השביעי ומגלחו תגלחת שנייה כתגלחת ראשונה כבס בגדיו וטבל וטהר מלטמא כשרץ במגע והרי הוא טבול יום ואוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים נמצאו שלש טהרות במצורע ושלש ביולדת. ותניא בת"כ [פרק שני ובפיי ר"ש דלעיל] וגלח את כל שערו יכול אף בית הסתרים ת"ל גבות עיניו אי מה גבות עיניו מקום כינוס שער ונראה לכל מניין לרבות כינוס שער שאינו נראה לכל פיזור שער ונראה לכל פיזור שער ואינו נראה לכל ת"ל את כל שערו יגלח פירוש ולא בא אלא למעט בית הסתרים כגון שער החוטם שאינו נראה כלל או כעניין שאמרנו למעלה האיש נראה כעודר וכו'. [שם] ראשו מה ת"ל לפי שנא' בנזיר תער לא יעבור על ראשו יכול אף נזיר מצורע כן ת"ל ראשו זקנו מה ת"ל לפי שנא' ופאת זקנם לא יגלחו אומר אני אף מצורע כן ת"ל זקנו מה ת"ל ראשו וזקנו לפי שהראש בנזיר אסור במספרים כבתער וזקנו של כל אדם אין אסור במספרים כבתער הראש מותר בכל אדם והזקן אסור בכל אדם ולפי שיש בזה מה שאין בזה הוצרך לומר שניהם [שם ובמתניי' דלעיל] שלשה מגלחין ותגלחתן מצוה הנזיר והמצורע והלוים וכולם שגלחו שלא בתער או ששיירו שתי שערות לא עשו כלום. אמרינן בנגעים ומבואר בפרק שני שעירי [דף מ"ח] שתי ציפורים מצותן שיהו שתיהן שוות במראה ובקומה ובדמים ולקיחתן כאחד ואע"פ שאינן שוות או שלקח אחת היום ואחת למחר כשרות:

מצות עשה רלח

מצות עשה לעשות (א) בנגעי בגדים כמשפט הכתוב בפרשה שנאמר והבגד כי יהיי בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים או בשתי או בערב לפשתים וצמר או בעור או בכל מלאכת עור והיה הנגע ירקרק או אדמדם בבגד או בעור או בשתי או בערב או בכל כלי עור נגע צרעת הוא והראה אל הכהן. וראה הכהן את הנגע והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים. וראה את הנגע ביום השביעי כי פשה הנגע בבגד או בשתי או בערב או בעור לכל אשר יעשה העור למלאכה צרעת ממארת הנגע טמא הוא. ושרף את הבגד או את השתי או את הערב בצמר או בפשתים או את כל כלי העור אשר יהיי בו הנגע כי צרעת ממארת היא באש תשרף ואם יראה הכהן והנה לא פשה הנגע בבגד או בשתי או

בערב או בכל כלי עור וצוה הכהן וכבסו את אשר בו הנגע והסגירו שבעת ימים שנית. וראה הכהן אחרי הוכבס את הנגע והנה לא הפך הנגע את עינו והנגע לא פשה טמא הוא באש תשרפנו פחתה היא בקרחתו או בגבחתו. ואם ראה הכהן והנה כהה הנגע אחרי הוכבס אותו וקרע אותו מן הבגד או מן העור או מן השתי או מן הערב. ואם תראה עוד בבגד או בשתי או בערב או בכל כלי עור פורחת היא באש תשרפנו את אשר בו הנגע. והבגד או השתי או הערב או כל כלי העור אשר תכובס וסר מהם הנגע וכובס שנית וטהר זאת תורת נגע הצרעת בגד הצמר או הפשתים או השתי או הערב או כל כלי עור לטהרו או לטמאו. שנינו במסכת נגעים פרק ג' הבגדים מטמאין בשני שבועות ובשלשה סימנין בירקרק ובאדמדם ובפסיון ופרק י"א שנינו הבגדים מטמאין בירקרק שבירוקים ובאדמדם שבאדומים הי' ירקרק ופשה אדמדם אדמדם ופשה ירקרק טמא נשתנה ופשה נשתנה ולא פשה כאילו לא נשתנה. [שם] העומד בשבוע ראשון בעיניו יכבס ויסגיר העומד בשני ישרף הפושה בזה ובזה ישרף הכהה בראשון יכבס ויסגיר הכהה בשני קורעו ושורף מה שקרע וצריך מטלת אחר לתפור במקום הקרע ופוטר שאר הבגד ומכבסו כולו כיבוס שני ומטבילו ויטהר. שנינו בת"כ [פרשה תזריע פרק י"ד] ובמס' נגעים פרק י"א [ודנקט בבגדים דווקא מלשון המיימוני פ' י"ב דטומאת צרעת ע"ש בהשגות] הפשיון הסמוך בבגדים כל שהו הרחוק כגריס או החוזר כגריס כיצד הרחוק כגון בגד שהוסגר ונולד בו נגע אחר כגריס רחוק מן הנגע שהוסגר בו הרי זה פשיון ונשרף ואם היתה פחות מכגריס אין משגיחין בו. כיצד החוזר בגד שנקרע ממנו הנגע בסוף שבוע שני וחוזר בו נגע כגריס ישרף [במיימוני דלעיל רפי"ג ובת"כ דלקמן] אין מטמאין בנגעי' אלא צמר ופשתים בלבד או השתי או הערב של צמר ופשתים ותניא בת"כ [פרק י"ג] יכול יהו מטמאין בין צבועי' בין שאינן צבועים ת"ל בבגד צמר או בבגד פשתים מה פשתים כברייי' אף צמר כברייתו אוציא את הצבוע בידי אדם ולא אוציא את הצבוע בידי שמים ת"ל לפשתים ולצמר מה פשתים לבנים אף צמר לבנים. אבל עורות מטמאין אפי' צבועין לרבי יהודא שדבריו עיקר דתניא בת"כ [שם] שמרבה אף עורן של שרצים מעור בעור ריבה ומסיים בה יכול יהו מטמאין בין צבועים בין שאינן צבועי' ת"ל בגד מה בגד כולו לבן אף עורות כולן לבנות דברי רבי מאיר רבי יהודא אומר או בעור לרבות הצבועים. ובירושלמי דפ"ט דכלאים אומר כי צמר ופשתים האמור בכלאים אסור אפי' בצבועים אבל בנגעים שנה עליו הכתוב צמר צמר שני פעמים לדרוש מה פשתן כברייתה אף צמר כברייתו. ושנינו במסכת נגעים פרק י"א השתי והערב מטמאין בנגעים מיד דברי רבי מאיר רבי יהודא אומר השתי משישלק והערב מיד והאונין של

פשתן משיתלבנו וכמה יהא בפקע ותהא מטמאה בנגעי׳ כדי לארוג ממנה שלש על שלש שתי וערב אפי׳ כולה שתי ואפי׳ כולה ערב. היתה הפקעת מחוטין פסוקין אין מטמא בנגעים. בת״כ [בפרק הנזכר] מרבה מן והבגד שיטמא בנגעים אפי׳ כלאים בגד שהוא מן הצמר ומן הפשתים. ושנינו במסכת נגעים פרק י״א כל הבגדים מטמאין בנגעים חוץ משל גוים הלוקח בגדים של גוים יראו בתחילה. עורות הים אינן מטמאין בנגעים חיבר להם מן הגדל בארץ אפי׳ חוט ואפי׳ משיחה דבר שהוא מקבל טומאה טמא. [שם] צמר גמלים או צמר ארנבים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב מן הגמלים אינו מטמא בנגעים מחצה על מחצה מטמא בנגעים וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה. בת״כ [פרק י״ד] מרבה והי׳ הנגע ירקרק או אדמדם שמצטרפין זה עם זה. [כל פי׳ המקראות ע״ס מפירש״י שם] צרעת ממארת לשון סילון ממאיר פוויינ״ט בלע״ז. [שם בת״כ] ומדרשו תן בו מארה שלא תהנה ממנו. ושרף את הבגד וגו׳ בצמר או בפשתים תניא בת״כ [פרק ט״ו] יכול יבא גיזי צמר או אניצי פשתן וישרפם עמו ת״ל באש תשרפנו אין צריך דבר אחר עמה א״כ מה ת״ל בצמר או בפשתים להוציא את האומריו׳ שבו שהוא ממון אחר אומריות אמריות לשון שפת אימרא [שם] וכבסו את אשר בו הנגע יכול מקום הנגע בלבד יכבס ת״ל אשר בו הנגע יכול כל הבגד כולו טעון כיבוס ת״ל הנגע הא כיצד יכבס מן הבגד עמו. והנה לא הפך הנגע את עינו ולא פשה טמא הוא ואין צ״ל לא הפך ופשה וכבר בארנו [לעיל] משפט העומד והכהה על פי המשנה פחתת היא לשון גומא כמו באחת הפחתים כלו׳ שפלה היא הנגע שמראיו שוקעין. בקרחתו או בגבחתו כתרגום בשחיקותיה או בחדתותי׳ כשם שהקרח מאחוריו והגבחת לפניו ותפש לשון זה מפני המדרש שהוצרך לג״ש דתניא [בפי׳ איזהו נשך ד״ג] נאמר קרחת וגבחת באדם ונאמר קרחת וגבחת בבגדים מה להלן פרח בכולו טהור אף בבגדים אם אחר ההסגר פרח הנגע בכולו טהור, [שם פרק י״ז] פורחת היא דבר החוזר וצומח. באש תשרפנו את כל הבגד. וכבס שנית וטהר ומתרגמינן ויצטבע לפי שכיבוס זה לטבילה אבל שאר הכיבוסים שאינן אלא לליבון מתרגמינן ויתחור אחד בגד או כלי עור או השתי או הערב המוסגר או המוחלט לענין טומאה הרי הוא אב מאבות הטומאה כאדם מצורע לכל דבר ומטמא במגע ובמשא ובביאה ועושה משכב ומושב אפילו המשכב מתחת האבן והן למעלה מן האבן כדמרבה בת״כ [שם ור״ש הביא בפי׳ פ׳ י״ג דנגעים] ומה שכתב ועושה משכב ומושב וכן לקמן באבן המנוגע. היינו כדעת ר״ת שמביא לממן [והמיימוני פ׳ י״ג דהלכות טומאת צרעת וע״ש בהשגות] מזאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק ולצרעת הבגד ולבית הוקשו כולן יחד:

מצות עשה רלט

מצות עשה לעשות (א) בנגעי בתים כמשפט הכתוב בפרשׁ׳ שני׳ כי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזה ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם. ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית. וצוה הכהן ופנו את הבית בטרם יבא הכהן לראות את הנגע ולא יטמא כל אשר בבית ואחר כך יבא הכהן לראות את הבית. וראה את הנגע והנה הנגע בקירות הבית שקערורות ירקרקות או אדמדמות ומראיהן שפל מן הקיר. ויצא הכהן מן הבית אל פתח הבית והסגיר את הבית שבעת ימים. ושב הכהן ביום השביעי וראה והנה פשה הנגע בקירות הבית. וצוה הכהן וחלצו את האבנים אשר בהן הנגע והשליכו אתהן אל מחוץ לעיר אל מקום טמא. ואת הבית יקציע מבית סביב ושפכו את העפר אשר הקצו אל מחוץ לעיר אל מקום טמא. ולקחו אבנים אחרות והביאו אל תחת האבנים ועפר אחר יקח וטח את הבית ואם ישוב הנגע ופרח בבית אחר חלץ את האבנים ואחרי הקצות את הבית ואחרי הטוח. ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית צרעת ממארת היא בבית טמא הוא. ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו ואת כל עפר הבית והוציא אל מחוץ לעיר אל מקום טמא. והבא אל הבית כל ימי הסגיר אותו יטמא עד הערב. והשוכב בבית יכבס בגדיו והאוכל בבית יכבס בגדיו. ואם בא יבא הכהן וראה והנה לא פשה הנגע בבית אחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית כי נרפא הנגע. ולקח לחטא את הבית שתי צפורים וגו׳. ותניא בת״כ [פרשת מצורע פ״ג ומביאה בפ״ק דיומא דף י״ב קצת בפרק המגרש (גיטין דף פ״ב)] אחוזה מטמאה בנגעים ואין ירושלים מטמאה בנגעים שלא נתחלקה לשבטים. ר׳ ישמעאל אומר אחוזתכם מטמאה בנגעי׳ ואין אחוזת גוים מטמאה בנגעי׳ וכשם שאין אחוזתם מטמאה בנגעים כך אין בגדיהם וגופם מטמא בנגעים. שנינו במס׳ נגעים בפי׳ י״ב כיצד ראיית נגע הבית בא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית ואפילו ת״ח ויודע שהוא נגע ודאי לא יגזור ויאמר נגע נראה לי בבית. וצוה הכהן ופנו את הבית אפי׳ חבילי עצים ואפי׳ חבילי קנים דברי רבי יהודא רבי מאיר אומר וכי מה מטמא לו אם תאמר כלי עציו ובגדיו ומתכותיו מטבלין והן טהורים על מה חסתה תורה על פכו ועל חרסו שאין להן טהרה במקוה אם כך חסה תורה על ממונן של רשעים קל וחומר על ממונם של צדיקים ואחר כך יבא הכהן לראות את הבית. [בת״כ דלעיל ובפי״ב דנגעים] ובית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו שנאמ׳ כנגע נראה לי ולא לו ולנכרי׳ וראה את הנגע והנה הנגע בקירות הבית ותנן [בפי׳ י״ב דנגעים] ר׳ עקיבא אומר שיעורו שיראה כשני גריסין על שתי אבנים לא על אבן אחת רוחבו כגריס שקערורות שוקעות במראיהן ירקרקות

או אדמדמות ירוק שבירוקין אדום שבאדומין. ומראיהן שפל מן הקיר ולא ממשן. ע"כ בתורת כהנים [בפרק הנזכר] שנינו במשנה [דלעיל] אינו הולך לא לתוך ביתו ומסגיר ולא עומד בתוך הבית שהנגע בתוכו ומסגיר אלא עומד פתח הבית שהנגע בתוכו ומסגיר שנאמר ויצא הכהן מן הבית אל פתח הבית וגו'. שנינו שם [בפ' י"ג דף מ"ד ועניין הי"ג ימים שכתב בפ"ג דף ל"ח] הכהה בסוף שבוע ראשון או שהלך לו קולפו והוא טהור פי' קולפו שיקלף מקום הנגע בלבד. הפשה בראשון חולץ וקוצה אף הטיח שסביב אבני הנגע. הקצות כמו אשר קצצו וכן יקציע מעניין זה ואחר כך טח ונותן לו שבוע בין הכל י"ג יום שיום השביעי עולה לכאן ולכאן וכן בכל שני הסגירות שבנגעי' בת"כ דלעיל פ"ד ור"ש הביאה בפי' משנה פ' י"ב דלעיל] ומניין שנותן לו שבוע שנאמר אחר וטח את הבית ואם ישוב הנגע ופרח בבית ונא' למעלה ושב הכהן ביום השביעי מה שיבה האמורה למעלה בסוף שבוע אף שיבה זו כן ולא הפושה בראשון בלבד נותן לו שבוע אלא אפי' מצאו שעמד בעיניו בראשון ולא פשה מסגיר שבוע שני כאשר יתבאר. נחזור לסדר המקרא ואם ישוב הנגע ופרח בבית אחר חלץ וגו' ובא הכהן וראה והנה פשה וגו' ונתץ את הבית לשון המשנה [דלעיל] על זה חזר ינתץ לא חזר טעון צפרים ותניא בת"כ [בפ' הנזכר ובפי' ר"ש דלעיל] יכול יהא מקרא זה כמשמעו שלא יהא החוזר טמא אלא אם כן פשה נא' צרעת ממארת בבתים ונאמר צרעת ממארת בבגדים מה בגדים טימא החוזר אע"פ שלא פשה אף הבתים כן הא למדת שפשה האמור כאן אין זה מקומו וסדר המצוה הוא ואם ישוב הנגע ונתץ את הבית ואע"פ שלא פשה. אם כן למה בא המקרא הזה ובא הכהן וראה והנה פשה בא ללמד על העומד בעיניו בשבוע ראשון שמסגירו שבוע שני בא בסוף שבוע שני שהוא יום י"ג ומצאו שפשה מה יעשה לו יכול ינתץ מיד כמו שסמך לו ונתץ ת"ל ובא הכהן וראה והנה פשה ונאמר למעלה ושב הכהן ביום השביעי וראה והנה פשה ושיבה וביאה הכל ענין אחד הוא מה פשה האמורה בשיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע אף פשה האמורה בביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע להסגירו כך תניא בת"כ [שם כל הסוגיא מו"ס] ולשון המשנה [דלעיל] על זה עומד בראשון ופשה בשני חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ולסוף השבוע אם חזר הנגע ינתץ לא חזר טעון צפרים. מקומו של מקרא זה הוא בין והאוכל בבית ובין אם בא יבא הכהן ודבר בפני עצמו הוא. סתם ולא פירש אלא בעל פה והמקרא של אחריו ואם בא יבא בא ללמדנו שאם. הנגע עמד בעיניו בראשון ובשני שחולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ולסוף השבוע השלישי שהוא יום י"ט שהרי יום שביעי עולה לכאן ולכאן וכן יום י"ג עולה לכאן ולכאן אם חזר הנגע ינתץ ואם לא חזר טעון צפרים שאין בנגעים יותר

משלשה הסגרות. ולשון המקרא על אופניו לפי עניין זה הוא ובא הכהן וראה והנה פשה בשני וכו' ואם בא יבא וראה והנה לא פשה בשני ביאות הללו הסמוכות זו לזו על פי המדרש משפט אחד להם כאשר ביארנו. ואחרי הטוח את הבית כלומר אחר שחולץ וקוצה וטח ונתן לו שבוע וטהר הכהן את הבית בצפרים יכול אפי' חזר הנגע ת"ל כי נרפא הנגע לא טיהרתי אלא הרפוי שלא חזר אבל אם חזר ינתץ ופשט המקרא לפי עניין זה כי כמו ואם כמו ואת כי שטית וטהר את הבית אם נרפא הנגע. וגמרו של דבר אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר חליצה וקצוי וטיחה וטהרת הבית וטהרת האדם הכל מענין אחד כאשר בארנו למעלה [במ"ע ר"ל] אלא שהזאת הבית על המשקוף מבחוץ אף בנגעי בתים שנינו הפסיון הסמוך בכל שהו והרחוק כגריס והחוזר כשני גריסין ופירושו כאשר ביארנו למעלה [במ"ע רל"ח] תניא בת"כ [שם רפ"ד ור"ש מביאה בפי' פ' י"ב דנגעים]. וצוה וחלצו הצווי בכהן והחליצה בכל אדם. וחלצו מלמד שאם היה כותל בינו ובין חבירו שניהן חולצין שניהן קוצצין את העפר שניהם מביאין אבנים אחרות מכאן אמרו אוי לרשע או לשכנו. אבל בעל הבית לבדו מביא את העפר [שם] שנאמר ועפר יקח וטח את הבית אין חבירו מטפל עמו בטיחה. [שם] כשהוא אומר אבנים אחרות ועפר אחר מלמד שאינו נוטל אבנים ועפר מצד זה ונותן לצד זה ואינו טח בסיד אלא בעפר. וכשהוא אומר אל תחת האבנים מלמד שלא יתן אבן אחת תחת שתים ולא שתים תחת אחת. עוד דורש מכאן [בתחילת ת"כ בברייתא דר' ישמעאל כן בפ' י"ב דנגעים] שאין הבית מטמא בנגעים עד שיהו ב' אבנים ועצים ועפר. ובית סתם הנזכר בתחלת הפרשה הוא דבר הלמד מסופו. תניא בת"כ [ספ"ד דלעיל וכן בפ' י"ג דנגעים ובפ' מצות חליצה (יבמות דף ק"ג)] צרעת ממארת היא בבית טמא הוא. טמא מה ת"ל וכי טהור היה אלא לפי שמצינו בבית המוסגר שאינו מטמא אלא מתוכו שנא' והבא אל הבית כל ימי הסגיר אותו וגו' יכול אף המוחלט כן ת"ל טמא הוסיף לו טומאה על טומאתו שיהא כולו טמא ויטמא בין מתוכו בין מאחוריו [כך משמע בפרק י"ג דנגעים ובת"כ סוף פרשה תזריע ולעיל בסוף סי' רל"ח הביאו ע"ש] דין אבן המנוגעת ועצים ועפר כמצורע לכל דבר לטמא בביאה ובמשכב ובמושב. [בת"כ שם פ"ד ובתו' ס' פ"ז דנגעים] ויתרין עליו שמשתלחין חוץ לעיר אע"פ שאינה מוקפת חומה. תניא בת"כ [שם פ"ה] והבא אל הבית כשיכנס ראשו ורובו וצריך להתישב בעניין שבארנו באהלות לעיל במ"ע רל"א] והבא אל האהל אפילו משהו. ובפ"ב דשבועות דף י"ז] דורש מכאן טהור שנכנס לבית המנוגע דרך אחוריו אפי' נכנס כולו חוץ מחוטמו טהור שדרך ביאה אסרה תורה ומטעם זה פוטר שם טמא שנכנס להיכל דרך גגין [בת"כ דלעיל ובפי' ר"ש פ' י"ג דנגעים] כל ימי

הסגיר אותו ולא ימים שקלף את נגעו יכול שאני מוציא את המוחלט שקלף את נגעו ת"ל כל ימי. יטמא עד הערב מלמד שאין מטמא בגדים יכול אפי' שהה כדי אכילת פרס ת"ל והאוכל בבית יכבס בגדיו אין לי אלא אוכל שוכב מניין ת"ל והשוכב בבית יכבס בגדיו לא אוכל ולא שוכב מניין ת"ל יכבס יכבס ריבה אם כן למה נאמר אוכל ושוכב ליתן שיעור לשוכב כאוכל ואחד השוכב או עומד אם שהה כדי אכילת פרס נטמאו בגדיו. שנינו במס' נגעים פי"ג מי שנכנס לבית המנוגע וכליו על כתיפיו וסנדליו וטבעותיו בידיו הוא והם טמאים מיד פי' שאף בהן אני קורא והבא אל הבית. הי' לבוש כליו וסנדליו ברגליו וטבעותיו בידיו הוא טמא מיד והם שבטלין אצל גופו אינם מטמאין אלא מגופו לפיכך הם טהורים עד שישהא בכדי אכילת פרס פת חיטין ולא פת שעורין מיסב ואכלה בלתן וכל השיעורין הל"מ [כדאיתא בפ"ק דסוכה דף ה'] יש במד' ובתוספתא דנגעים [פ"י ור"ש הביאה בפי' פ' י"ב דנגעים] שהמספר לשון הרע באין נגעי' בביתו להוכיחו שיעשה תשו' אם עשה תשובה יטהר הבית ואם לא עשה תשובה ינתץ. ואם בכל זה לא שב באין נגעי' בכלי העור שלו שהוא יושב עליהם ומשתמש בהם אם עשה תשובה יטהרו ואם לאו ישרפו. ואם בכל זאת לא שב באין נגעים על בגדי' שהוא לובש אם עשה תשובה יטהרו ואם לאו ישרפו. ואם בכל זאת לא שב באין נגעים על גופו אם עשה תשובה יתרפא ואם לאו יהא מוחלט ובדד ישב. ותניא בת"כ [פ"ג] שיאמר לו הכהן דברי כיבושים בני אין הנגעים באין אלא על לשון הרע שכן מצינו במרים שלא נענשה אלא על לשון הרע שנאמ' השמר בנגע צרעת וגו' וסמיך ליה זכור אשר עשה ה' למרי' וכי מה עניין זה לזה אלא מלמד שלא נענשה אלא על לשון הרע והלא דברים ק"ו ומה מרים שדברה שלא בפניו של משה כך המדבר בגנותו של חבירו בפניו על אחת כמה וכמה. ר"ש בן אלעזר אומר אף על גסות הרוח נגעי' באין שכך מצינו בעוזיה מלך יהודא שבאו נגעים עליו על כך שנא' ובחזקתו גבה לבו וגו' ויבא אל היכל ה' להקטיר וגו' וכבר בארנו בסמל"ת הלכות לשון הרע [בסי' י"ט] וכל זה גורם דרך חטאים ומושב לצים ועל זה אמר דוד אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח:

מצות עשה רמ

הלכות טומאת זבים ויולדת

מצות עשה שיהא (א) הזב טמא ומטמא לאחרים:

מצות עשה רמא
מצות עשה שתהא הנדה טמאה ומטמאה לאחרים:

מצות עשה רמב
מצות עשה שתהא הזבה טמאה ומטמאה לאחרי':

מצות עשה רמג
מצות עשה שתהא היולדת מטמה כנדה. והא לך פרשיות שלהן. איש איש כי יהיה זב מבשרו זובו טמא הוא. וזאת תהיה טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא. כל המשכב אשר ישכב עליו הזב יטמא וכל הכלי אשר ישב עליו יטמא. ואיש אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב. והיושב על הכלי אשר ישב עליו הזב יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב. והנוגע בבשר הזב יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב. וכי ירוק הזב בטהור וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו יטמא עד הערב והנושא אותה יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב. וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב וכלי חרס אשר יגע בו הזב ישבר וכל כלי עץ ישטף במים:

והא לך פרשת הנדה ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זבה בבשרה שבעת ימים תהיה בנדתה וכל הנוגע בה יטמא עד הערב. וכל אשר תשכב עליו בנדתה יטמא וכל אשר תשב עליו יטמא וכל הנוגע במשכבה יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב. וכל הנוגע בכל כלי אשר תשב עליו יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב ואם על המשכב הוא או על הכלי אשר היא יושבת עליו בנגעו בו יטמא עד הערב. ואם שכב ישכב איש אותה ותהי נדתה עליו וטמא שבעת ימים וכל המשכב אשר ישכב עליו יטמא:

והא לך פרשת הזבה ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת נדתה או כי תזוב על נדתה כל ימי זוב טומאתה כימי נדתה תהי' טמאה היא. וכל המשכב אשר תשכב עליו כל ימי זובה כמשכב נדתה יהיה לה. וכל הכלי אשר תשב עליו טמא יהיה כטומאת נדתה וכל הנוגע בה יטמא וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב:

והא לך פרשת היולדת אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה. ואם נקבה תלד וטמאה שבועים כנדתה וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה. והא לך פירושן ומשפטן על פי התורה שבעל פה וכבר בארנו במעשה הקרבנות [לעיל במ"ע ר"ח] עניין קרבנותיהן וגם טומאת הזב בראיות והזבה

בימים רר בשרו את זובו פירוש [מפירש"י בפי' חומש שם] שזב מבשרו זוב צלול כמו ריר או החתי' בשרו מזובו פירוש שיצא מבשרו זוב עב וסתם פי האמה. תניא בת"כ [פרשה מצורע פר' זבים פ"א] מזובו טומאתו הוא. מזובו אף מקצת זובו מטמא משכב ומושב להביא בעל שתי ראיות שמטמא משכב ומושב. זובו טומאתו טומאתו בלובן ולא בדם טומאתו הוא האיש בלובן והאשה בדם. מכאן שנינו במגילה [דף ח'] אין בין זב הרואה שתי ראיות לרואה שלש אלא קרבן הא לעניין משכב ומושב וספירת שבעה זה וזה שוין. [בת"כ דלעיל פ"ב] אשר ישכב עליו הזב יטמא יכול אף על הדלת ת"ל משכב משכב המיוחד יכול יטמא אף שכב על דף של נחתומין והעריבה גדולה שלפעמים שוכבין שם ת"ל אשר ישכב המיוחד לשכיבה ולא שאומר לו עמוד ונעשה מלאכתנו [שם ומביאה בפי חומר בקודש (חגיגה דף כ"ג)] אשר ישב עליו הזב יטמא יכול אפי' כפה סאה וישב עליה תרקב וישב עליה ת"ל אשר ישב עליו המיוחד לישיבה ולא שאומר לו עמוד ונעשה מלאכתנו אין לי אלא בזמן ששכב על המשכב וישב על המושב מניין שכב על המושב וישב על המשכב עומד ונשען ונתלה כגון שנכרע בכף מאזנים מניין ת"ל יטמא יטמא ריבא, [שם בת"כ] הזב ולא בעל קרי הזב ולא מת וטמא מת שכולן אין מטמאין משכב ומושב וכמו כן דורש בנדה [דף נ"ד] הזב ולא אבן המנוגעת שלא תעשה משכב ומושב לטמא אדם לטמא בגדים כי אם לטמא אוכלים ומשקין ופי' רבינו יעקב [בתו' שם בד"ה יכול] שהוא הדין שנא' הזב ולא המצורע כענין זה. וכן שנינו בפ"ב דמסכת זבים הזב מטמא המשכב והמושב בחמשה דרכי' לטמא אדם לטמא בגדי' עומד ויושב ושוכב נשען ונתלה והמשכב מטמא את האדם בשבעה דרכים עומד יושב שוכב נתלה ונשען במגע ובמשא. וכן שנינו במסכת זבים [פ"ד] שאם הזב בכף מאזנים ומשכב ומושב בכף שנייה כרע הזב טהורים מדין משכב וטמאים ככלים שנגע בהן להיות ראשון כרעו הם הרי הן כדין משכב להיות אב הטומאה ורבי' שלמה גורס בפי' ר' עקיבא (שבת דף פ"ג) וכן בכל הספרים כרע הזב טמאין כרעו הן הן טהורין וגורם אוכלין ומשקין בכך שנייה. [בת"כ דלעיל] ואיש אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו אבל משכב הנוגע במשכב הזב אין מטמא בגדים ובשעת מגעו מטמא בגדים פירוש אינו מטמא בגדים. מניין לעשות שאר כלים כבגדים ת"ל יטמא. יכול יטמא אדם וכלי חרש ת"ל בגד ולא אדם וכלי חרס. וכל המטמא בגדים בשעת מגעו מטמא אוכלין ומשקין להיות תחילה והידים להיות שניות ומטמא שאר כלים כבגדים ואינו מטמא לא איש ולא כלי חרש לאחר פרישתן מטמאין משקין להיו' תחילה והידי' והאוכלין להיות שניות ואין מטמאין בגדים ואין צ"ל אדם וכלי חרס, [שם פ"ג] והיושב על הכלי אשר ישב עליו יטמא אין לי אלא בזמן שיושב

עליו ונוגע בו מניין לעשרה מושבות זו על גב זו אפילו על גבי האבן כלומר שהוא יושב על האבן והמושבות מתחת האבן ת"ל והיושב על הכלי אשר ישב. אין לי אלא משכב מרכב מניין ודין הוא אם מצינו שלא חילק הכתוב בין נישא לנושא למשכב כך לא נחלוק בין נושא לנישא למרכב. מה למשכב שלא חלק מגעו ממשאו אבל מרכב שחלק מגעו ממשאו כמו שיתבאר נחלוק בו בין נישא לנושא ת"ל כלי לרבות את המרכב. [שם] וכי ירוק הזב בטהור ונגע בו או נשאו. ומה רוק מתעגל ויוצא אף כל מתעגל ויוצא כגון זובו ומימי רגליו. [בפרק דם הנדה דף נ"ה] ותשעה משקין בזב הזיעה והליחה סרוחה והרעי טהורים מכלום. דמעת עינו ודם מגפתו וחלב האשה מטמא טומאת משקין זובו ורוקו ומימי רגליו מטמאין טומאה חמורה זהו לשון ת"כ, [פ"א דזבי'] ואף ע"פ שלא מנה שכבת זרעו הרי הוא מן המניין וכמו כן לא מנה כיחו וניעו ומי האף שמרבה שם בת"כ [פרק ג'] כרוק. וכן מפרש בפרק דם הנדה (נדה דף נ"ה) ששנה רוקו וכל המתרבה ממנו. וכן בפי' שנינו בפ"ה דמס' זבים ובפ"ק דמס' כלים הנוגע בזובו של זב ברוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו בדם הנדה מטמא שנים ופוסל אחד. אחד הנוגע ואחד המסיט. ובפ' דם הנדה [דנ"ה ונ"ו] דורש מן המקראות. וראיה ראשונה של זב כשכבת זרע אינה מטמאה במשא כמו שדורש בת"כ [שם פ"ט] מזאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע הרי ראיה ראשונה של זב כשכבת זרע [בפ' בנות כותי' דל"ה וכן הסוגיא במיימוני פ"א דהלכות מטמאי משכב ומושב פ' דם הנדה (נדה דף נ"ד)] אבל ראיי' ראשונה של מצורע מטמאה במשא שני כל צרוע וכל זב הרי הצרוע כזב גמור לעניין ראיי' ראשונה. דם הנדה וזבה ויולדת מטמא לח ויבש. אבל זובו של זב ורוקו ושכבת זרעו אינו מטמא אלא כל זמן שהוא לח כדאי' במסכת נדה נחזור לסדר המקרא [בת"כ דלעיל פ"ג] כל המרכב ואף ע"פ שלא ישב עליו כגון התפוש של סרגא שקורי' ארצו"ן בלע"ז טמא משום מרכב והאוכף שקורין אלו"ש טומאת מושב עליו עד שינשא רובו עליו. וכל הנוגע בכל אשר יהי' תחתיו תחתיו של זב בא ולימד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא ואין טעון כיבוס בגדים וזה חומר במשכב מבמרכב אבל אין יכול לומר תחתיו של מרכב כי אפי' זב החמור אינו מטמא כלי שטף אלא במגע כך מפרש בתורת כהנים [שם פ"ד] עוד דורש בפרק בנות כותים (נדה דף ל"ב) עליונו של זב טמא מדכתיב והנשא חסר וי"ו דורש והנישא על זב יטמא בטומאה קלה שלמעלה והמסורת מאי אשלפניו והמקרא קאי אשלאחריו שהרי גבי נישא לא שייך אותם [בתוס' שם] וחולק על ספרים שלנו שבכולם כתיב והנושא מלא בוי"ו וכן חולק בשבת [דף נ"ה ובתוס' שם] גבי בני עלי שאומר מעבירם כתיב וכל הספרי' שלנו כתיב מעבירי' ביו"ד וכן במסורת. [בת"כ

דלעיל] והנושא אותם כלל בזה כל האמור בעניין זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמושב והמרכב שיהא משאו מטמא אדם לטמא בגדים. ושנינו בפרק אחרון דמס' זבים הנושא את המרכב והנישא עליה והמסיטו מטמא שנים ופוסל אחד פירוש מטמא אחד ופוסל אחד. וידיו לא שטף במים מפרש בת"כ [פרק הנזכר] בעוד שלא טבל מטומאתו ואפי' פסק מזובו וספר שבעה ומחוסר טבילה מטמא בכל טומאתיו וזה שהוציא הכתוב טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים ללמוד שאין בית הסתרי' טעונין ביאת מים אלא אבר הגלוי כמו ידים. ולמעלה מזה בתוספ' כל אשר יגע בו הזב והוא היסט הזב שצריך שיהיה בגלוי בידיו. מכאן אמר ריש לקיש בפ' יוצא דופן (נדה דף מ"ג) קנה בקומטו של זב והסיט בו את הטהור טהור פיר' קומטו קמטים שתחת שחיו או שאר קמטים. ומכאן למדנו לכל הנגיעות הכתובות בטומאות שיהו מבחוץ פרט לבית הסתרים. אבל מטמא במשא אם יש בבית הסתרי' שלו טומאה אבל טומאה בלועה אף במשא אינה מטמאה דתנן בתוספתא דאהלות [פ' י"ב] כלב שאכל בשר המת ונכנס לתוך הבית טהור שכל הבלועים באדם ובבהמה ובחיה ובעופות טהורים. וכלי חרס אשר יגע בו הזב ישבר יכול יטמאנו מאחוריו אמרת אפי' מת לא יטמאנו ומסקי' [בת"כ פ' הנזכר] איזהו מגעו שהוא ככולו הוי אומר זהו היסטו. וכל כלי עץ ישטף במים [שם] אמר רבי שמעון מה בא זה ללמדנו אם הנוגע בבשר הזב מטמא כלי שטף במגע הזב עצמו לא כל שכן אלא בא ללמד שיעשה על גביו מדף והוא עליונו של זב שהוא מטמא טומאה קלה לטמא אוכלין ומשקין:

והא לך פירוש פרשת הנדה תניא בת"כ [שם פרק ו' ומביאה בפרק יוצא דופן (נדה דף מ"ה)] אשה אין לי אלא אשה גמור' מניין לרבות את הקטנה ת"ל ואשה מכאן אמרו בת יום אחד לנדה בת עשרה ימים לזיבה שאינה יכולה להיות זבה עד שתראה ג' ימים אחר ז' ימים של נדה [בת"כ דלעיל כל הסוגיא] כי תהי' זבה יכול זבה מ"מ תהי' טמא ת"ל והיא גילתה את מקור דמיה לימד על דמים טמאים שאינם אלא מן המקור בבשרה מלמד שמטמאה בפני' כבחוץ וכבר בארנו במצות הנדה בסמל"ת [מל"ת קי"א] ה' מראות דמים טמאים באשה ואין לי אלא נדה זבה מניין ת"ל זובה בבשרה שבעת ימים תהיה בנדתה מלמד שאין טבילתה עולה מבעוד יום ואין לי אלא ימים לילות מניין ת"ל תהיה לרבות הלילות. [שם בת"כ] כל הנוגע בה יטמא יכול לא יהא הנוגע בה מטמא בגדים במגע ודין הוא אם מטמא המשכב לטמא אדם לטמא בגדים במגע היא עצמה לא תטמא אדם לטמא בגדים במגע. אם כן למה נא' כל הנוגע בה יטמא ללמד שאין הנוגע בה מטמא אדם וכלי חרס במגע אע"פ שהיא חמורה יותר מן הזב שהיא מטמאה את בועלה ואין

הזב מטמא את שהוא בועל כאשר מפורש בת"כ בנדה [שם פ"ח] וכל אשר תשכב וכל אשר תשב וכל הנוגע במשכבה בכולן כמו שבארנו בזב משפט אחד להם, [מפירש"י פי' חומש שם] וכל הנוגע בכל כלי אשר תשב עליו יכבס בגדיו ואם על המשכב הוא או על הכלי אשר היא יושבת עליו כלומר לא הנוגע בלבד טעון כיבוס בגדים אלא אפי' שוכב או יושב על משכבה או על מושבה אפי' לא נגע בו הוא כדין המגע ליטען כיבוס בגדים כמו בזב. ותניא בת"כ [שם סוף פ"ו] כלי לרבות מרכב ועליו נאמר בנגעו בו איזהו דבר שחלק מגעו ממשאו הוי אומר זה מרכב שהמרכב אין מגעו מטמא אדם לטמא בגדי' אבל משאו מטמא אדם לטמא בגדים [שם פ"ז ומביאה בפ' בנות כותים (נדה דף ל"ג)] ותהי נדתה עליו יכול יעלה לרגלה שאם בא עליה בחמישי לנדתה לא יטמא אלא ג' ימים כמוה ת"ל וטמא שבעת ימים. ומה ת"ל ותהי נדתה עליו מה היא מטמאה אדם במגע וכלי חרס בהיסט אף הוא מטמא אדם וכלי חרס במגעו אבל בנושא את הנבילה אע"פ שמטמא כל בגדים וכלים אינו מטמא אדם וכלי חרש [שם] וכל המשכב אשר ישכב עליו יטמא מה ת"ל והלא כבר שמענו שנדתה עליו אלא נתקו הכתוב מטומאה חמורה שלא יטמא כמשכב נדה עצמה ותלאו בטומאה קלה שלא יטמא אלא אוכלין ומשקין נמצא בו משכבו כמגעו מה מגעו לטמא אחד ולפסול אחד אף משכבו לטמא אחד ולפסול אחד והוא ששנינו בתחילת מסכת כלים בועל נדה מטמא משכב ומושב תחתון כעליון כלו' כעליונו של זב שאינו מטמא אלא אוכלין ומשקין. עד הנה בארנו בשי' ת"כ מכאן ואילך נבאר על פי הלכות מסכת נדה ושם מוכח [בדף מ"ד ומ"ה] שאם היה הבועל פחות מבן ט' והנבעלת פחותה מבת ג' אינו מטמא משום בועל נדה ואינו אב הטומאה אלא משום נוגע בנדה בלבד שהוא וולד ואינו אב. הנדה והזבה ושומרת יום כנגד יום והיולדות אע"פ שלא ראתה דם כולן מטמאות למפרע מעת לעת או מפקידה לפקידה וזהו הנקרא מעת לעת שבנדה בנדה [דף ב' והסוגיא בדף ד'] כיצד אשה שהיתה טהורה ואין לה ווסת ובדקה את עצמה בשחרית ומצאה טהורה ובחצי היום בדקה ומצאה דם הרי כל הטהרות שעשתה משעת פקידה ראשונה עד שעת פקידה שנייה טמאות למפרע וכן אם בדקה היום ומצאה טהורה ולאחר שנים או שלשה ימים בדקה ומצאה דם כל הטהרות שעשתה מעת שמצאה דם עד כ"ד שעות למפרע מטמאות ואומר שם שמואל [בדף ח'] שעד שלאחר תשמיש הרי הוא כפקידה והלפני תשמיש מפני המהירות אינה כפקידה מפני שאינה בודקת בו יפה. עוד שם [דף ב'] אשה שיש לה ווסת וראתה דם דייה שעתה ואינה מטמאה למפרע [שם פ"ב דף ט"ז כל הסוגיא עד סוף] הגיע שעת ווסתה ולא בדקה עצמה ולאחר ימים בדקה עצמה ומצאה דם הרי זה טמאה למפרע והרי היא

בחזקת נדה משעת ווסתה וזו היא טומאת ווסתות האמורות בכ"מ ואם מצאה עצמה טהורה כשבדקה עצמה אחר הווסת הרי זו טהורה. ואפי' לא בדקה נמי טהורה כדאמר שם גבי דם הבא מחמת מכה אפי' בימי נדתה טהורה דווסתות דרבנן ושם אין לבדוק אם ראתה אם לאו שהרי היא רואה מחמת מכה ודווקא דם בדיקה מטהרת על יד מכתה אבל דם שבשעת ווסתה לא תטהר בכך שאם כן לא תהי' טמאה לעולם. וכן פסק בשאלתות דרב אחאי [פרשת מצורע סי' פ"ט וכן פסקו התוס' שם בד"ה ורב נחמן] דווסתות דרבנן שהרי רב נחמן בר יצחק שהוא אחרון מעמיד דברי רב כמאן דאמר ווסתות דרבנן והלכ' כרב באיסורי לגבי שמואל [כדאיתא בפרק יש בכור (בכורות דף מ"ט)] ומעמיד גם דברי רבי יהושע ורבנן דרבי מאיר כמאן דאמר ווסתות דרבנן אמנם צריכה לכתחלה לבדוק [בנידה ד"ה] אמר שמואל משום רבי חנינא בן אנטיגנוס הרואה כתם טמאה למפרע עד עת הפקידה, [שם דנ"ו] וכן הבגד שנמצא עליו את הכתם טמא למפרע ועד כמה עד שתאמר בדקתי את החלוק הזה ולא הי' עליו כתם ואפי' נמצא כתם לח הרי זה מטמא למפרע עד שעת הפקידה שאנו אומרים מימים היה שם ועתה נפלו עליו מים ונעשה לח [בדף ה' דלעיל] וכל הנשים שדיין שעתן כתמן כראייתן ואינן מטמאות למפרע. [שם ובדף ו'] כל אילו הנשים הטמאות למפרע בין רואה דם בין מצאה כתם מטמאות משכב ומרכב למפרע לטמא אדם ובגדים וכן רוקן ומימי רגליהן טמאין למפרע ואפילו כלי חרס המוקף צמיד פתיל מטמאות אותו למפרע אבל אינן מטמאות את הבועלי' למפרע משום בועל נדה אלא משום נוגע בלבד אבל הרואה כתם הבועל אותה אחד שנמצא הכתם טמא משום בועל נדה. עוד בנדה [דף ו'] פסקי' הלכה כרבי אליעזר שאומר ארבע נשים דיין שעתן ואינן מטמאות למפרע ואילו הן מעוברת ומניקה ובתולה וזקנה, [שם] איזוהי מעוברת משיכיר עוברה [שם ד"ט] איזוהי מניקה כל עשרים וארבעה חדש מיום הלידה ואפילו מת בנה בתוך זמן זה או שנטלתו או נתנו למינקת דייה שעתה אבל אחר כ"ד חדש אע"פ שמניקה והולכת הרי"ז מטמאה למפרע ככל הנשים, [בדף ח'] איזוהי בתולה כל שלא ראתה דם מימיה בתולת דמים אמרו ולא בתולת בתולים כיצד אפי' נשאת וראתה דם מחמת נישואין או ילדה וראתה דם מחמת לידה עדיין היא בתולה לעניין טומאה ודייה שעתה, [בדף ט'] איזוהי זקנה כל שעברו עליה שלשה חדשים סמוך לזקנתה ולא ראתה דם ואיזהו סמוך לזקנתה כל שחברותיה קוראות לה זקנה בפניה ואינה מקפדת, [שם] תינוקת שלא הגיע זמנה לראות וראתה דם פעם ראשונה ושנייה דייה שעתה שלישית הרי היא ככל הנשים ומטמאה למפרע ותינוקת שהגיע זמנה לראות וראתה פעם ראשונ' דייה שעתה שנייה מטמאה למפרע [בדף ז'] וכן מעוברת ומניקה

וזקנה בראייה ראשונה דייה שעתה ובשנייה מטמאה למפרע חכמים תקנו להן לבנות ישראל להיות בודקות עצמן בכל יום שחרית וערבית שחרית מפני טהרות של ערבית וערבית מפני טהרות של שחרית וכל אוכלת בתרומה בודקת עצמה בשעה שאוכלת בתרומה. וכל אשה בודקת בשעה שהיא עובר' לשמש מטתה מפני הטהרות אבל אם לא היתה עוסקת בטהרות אינה צריכה בדיקה לבעלה שכל הנשי' שיש להן ווסת בחזקת טהרה הן לבעליהן כדמסקי' בפ"ק דנדה [דף י"א ומבואר יותר בסמל"ת סימן קי"א] אמרינן בנדה [דף ס"א] כל הכתמים הטמאין מעבירין עליו שבעה סמנין ואח"כ בין עבר הכתם בין לא עבר מטבילו וטהור שאם לא עבר כלל הרי הוא צבע ואם עבר או כהה הר"ז כתם. ותני רבי חייא [שם דף ס"ב] אפי' דם הנדה ודאי מעבירין עליו שבעה סמנין ומבטלו ומטבילו ועושה על גביו טהרות:

הנה היולדת כמשפט הנדה שנאמר כימי נדת דותה תטמא ושנינו במס' זבין פ' אחרון [וע"ש בפי' ר"ש ובתוס' פ"ו דפסחים דף ס"ז בד"ה שכן] הנוגע בזב ובזבה ובנדה וביולדת ובמצורע ובמשכבן ומושבן מטמא שנים ופוסל אחד פירוש מטמא אחד ופוסל אחד אחד הנוגע ואחד המסיט ואחד הנושא ואחד הנישא וכן תניא בת"כ בכמה מקומות [מהם הביא לעיל במ"ע רל"ה] שהמצורע בימי הסגירו ובימי חלוטו מטמא משכב ומושב ומטמא בביאה. יולדת שלא טבלה אחר שבעת ימים לזכר וי"ד לנקבה כל דם שתראה אע"פ שהוא בתוך ימי טוהר הרי הוא כדם הנידות לטהרו' בלבד ומטמא לח ויבש שהרי לא תלה בימים בלבד אלא בימים ובטבילה כדאי' במס' נדה [דף ל"ה], [בנדה דע"א ודיולדת בזוב סופרות י' נקיים בדף ל"ה] יולדת שטבלה אחר שבעת ימים לזכר ואחר י"ד לנקבה או אחר ספירת שבעה ימים נקיים אם היתה יולדת בזוב הרי היא בכל ימי טוהר שלה כטמא שטבל ועדיין לא העריב שמשו והרי היא טבולת יום בכל אותן הימים ואינה צריכה טבילה אחרת בסוף ימי טוהר ובמלאת הימים הרי היא כטבול יום שהעריב שמשו ועד שלא ימלאו הימים אוכלת במעשר ופוסלת בתרומה ומטמאה את הקדש. ונראה לרבי' משה [בפי"ה דהל' מטמאי משכב ומושב] שצריכה טבילה בסוף ימי מלאת לקדש:

הנה בארנו הל' הזב והנדה והיולדת והא לך פי' פרשת הזבה תניא בת"כ [פרשת מצורע פי"ז ומביאה בפ' בנות כותים (נדה דף ל"ו)] ואשה בין גיורת בין שפחה בין משוחררת בין בת ישראל, כי יזוב זוב דמה דמה מחמת עצמה ולא דמה מחמת אונס ולא דמה מחמת ולד כשהוא אומר זוב לרבות האונסין הא מה אני מקיים דמה דמה מחמת עצמה ולא דמה מחמת ולד. ואומר רבי יוסי ורבי שמעון אין קישוי יותר משתי שבתות [שם

בת"כ] ימים שנים רבים שלשה כי מיעוט ימים שנים ומיעוט רבים שלשה יכול שנים ושלשה הרי חמשה וכי נאמר ימים ורבים והלא לא נא' אלא ימים רבים הא כיצד הימים האילו מרובי' על השנים וכמה הן שלש [שם פ"ח] בלא עת נדתה אחר שיצאו שבעת ימי נדתה או כי תזוב שלשה ימים הללו על נדתה כלו' מופלג מנדתה זו היא זבה. ומשפטה חרוץ בפרשה זו ולא כדת הנדה מכל וכל שהרי זבה טעונה שבעת ימים נקיים וקרבן וזו אינה טעונה ספירת שבעה אלא שבעת ימים תהי' בנדתה בין רואה בין שאינה רואה אלא ראיי' ראשונה. ודרשו רבותינו בת"כ זו אחד עשר יום שבין סוף נדה לתחילת נדה שכל שלשה רצופי' שתראה באחד עשר יום הללו תהי' זבה. ויראה לי לפרש להפך כי על נדתה מפרש בסוף מסכת נדה [דף ע"ג] שפירושו בסמוך ממש אחר שיצאו ימי נדתה וכן אנו מפרשים בכל מקום על בסמוך. ובלא עת נדתה הוא רחוק מנדתה. ובסוף מסכת נדה [שם] ובפ' בנות כותים [דל"ח] קורא בלא עת נדתה עד בסוף אחד עשר יום. [בת"כ דלעיל] תהיה טמאה לרבות את בועלה. טמאה היא מטמאה את בועלה ואין הזב מטמא את שהוא בועל. כל המשכב וכל הכלי וכל הנוגע בכל אלה הדברים שוין הזב והזבה והנדה והיולדות. וכלל שנינו פרק אחרון בדמסכת זבין [כל הסוגיא] שכל שיהיי למעלה מן הזב טמא בין אדם בין כלים העשויין למשכב ולמושב ולמרכב בין שאר כל הכלים בין אוכלין בין משקין כולן נקראים מדף לפי שאינו אלא ראשון לטומאה וכל שיהיה למטה מן הזב ולא יגע בו טהור חוץ מן האדם או כלי העשוי למשכב ולמושב ולמרכב וכן דרשו בת"כ [שם פ"ב] [פרק ד'] אלא שהאדם ראשון והמשכב והמושב והמרכב אב הטומאה ואפי' הן תחת האבן ואצבע הטהור תחת האבן והזב על האבן וגם זה גמרא מדרס הזב בכל מקום וכענין זה מדבר בנדה [דף ס"ט] שאומר מאי משא אבן מסמא. ובפרק דם הנדה (נדה דף נ"ה) מביאה על המקרא מהנושא אותם אבל אם כלי הראוי למשכב ולמושב מתחת האבן זה מרבה בת"כ [פ' ז'] מוכל המשכב ואפי' במרכב נוהג דין זה כדתניא בת"כ [פרק ג'] וגם בתחילת מסכת כלים שנינו שהמרכב מטמא אפי' מתחת אבן מסמא. פירשו רבינו שמואל ורבינו יעקב [בתוספות דנדה דף נ"ה בד"ה אבן] האבן מסמא הנזכרת בכל מקום היא אבן גדולה שצריכה שימה שמביא בנדה [דף ס"ט] על זה ושומת על פום גובא וכשהזב יושב עליה אינו מכביד כלום על מה שתחתיה מחמת כובדה [בפ' ר' עקיבא דף פ"ג ושאר הסוגיא מלשון המיימוני פ"ה דהלכות מטמאי משכב ומושב] אין בכל אבות הטומאה כולן טומאה שמסטת את האדם הטהור או את הכלי הטהור ותטמא אותן אלא הזב והזבה והנדה והיולדת ואפי' היתה קורה מוטלת על ראש הגדר ואדם וכלי חרש על קצתה והניד הזב את הקצה השני הואל

ונתנדנדו מחמת הזב הר"ז כמו שנגע בהן וטמאין ונעשו ראשונים לטומאה וכל שכן אם נשאן הזב. אין משכב ומרכב מטמא כלים או אוכלין או משקין אלא במגע בלבד. אבל אם היו כלים או אוכלין או משקין למעלה מן המדרס או שהי' המדרס למעלה מהן שנינו בפרי אחרון דמסכת זבין שאפי' לא הפסיק ביניהם אלא נייר הואיל ולא נגע בהן הרי אילו טהורין [בתוספתא שם ור"ש מביאה בפי' שם] וכן אם הסיט המשכב את הכלים או את האוכלים והמשקין הרי אילו טהורים. שנינו בפ"ג דמסכת זבין זב שהכה את הטהור טמאהו שאם ימשוך הטהור הרי הטמא נופל ונמצא כאילו נשען עליו ולפיכך אף בגדי הטהור טמאין מדרס אבל טהור שהי' מכה את הזב הר"ז טהור פירוש מטומאת מדרס וכן משמע בתוספתא [ריש פ"ד דזבין ור"ש הביאה בפי' בפ"ג דלעיל] אבל טמא כעליונו של זב:

מצות עשה רמד

[**ראה מצוה רמו**]:

מצות עשה רמה

[**ראה מצוה רמו**]:

מצות עשה רמו

הלכות טומאת נבלות ושרצים

מצוות רמד-רמו: בפרשת (א) נבילות ושרצי' כתובי' שלשה מצות עשה דין טומאת נבילה ודין טומאת שרצים ודין טומאת משקין ואוכלין והכשירן. והא לך הפרשיות הכתובות בפרשת שמיני. ולאלה תטמאו כל הנוגע בנבלתם יטמא עד הערב. וכל הנושא מנבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב לכל הבהמה אשר היא מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת וגרה איננה מעלה טמאי' הם לכם כל הנוגע בהם יטמא. וכל הולך על כפיו בכל החיה ההולכת על ארבע טמאים הם לכם כל הנוגע בנבלתם יטמא עד הערב. והנושא את נבלתם יכבס את בגדיו וטמא עד הערב טמאים הם לכם. וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ החולד והעכבר והצב למינהו והאנקה והכח והלטאה והחומט והתנשמת. אלה הטמאים לכם בכל השרץ כל הנוגע בהם במותם יטמא עד הערב. וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא מכל כלי עץ או בגד או עור או שק או כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד הערב וטהר. וכל כלי חרס אשר יפול מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשברו. מכל אוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים יטמא וכל משתה אשר ישתה בכל כלי יטמא וכל אשר יפול מנבלתם עליו יטמא תנור וכירים יותץ טמאים הם וטמאים יהיו לכם. אך מעיין ובור מקוה מים יהיה טהור והנוגע

בנבלתם יטמא. וכי יפול מנבלתם על כל זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא. וכי יתן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא לכם. וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנוגע בנבלתה יטמא עד הערב. והנושא את נבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב:

והא לך פירושן

תניא בתורת כהנים [פ' שמיני פ"ה כל הסוגיא] ולאלה תטמאו במה הוא מדבר אם במיתתן הרי מיתתן אמורה פי' שנא' וכי ימות וא"ו מוסף על ענין ראשון אם באבר מן המת הרי אבר מן המת אמור למטה כמו שיתבאר אלא בא לרבות אבר מן החי מן הבהמה ומן החיה שיטמא. אבל העופות בין טמאים בין טהורין אבר מן החי הפורש מהן טהור ואין בו טומאה כלל שנ' ולאלה תטמאו לכל הבהמה וגו' יצאו עופות שאין להם פרסה. אבל אבר מן המת מן העוף הרי הוא כנבלת העוף שפי' ממנו כמו שיתבאר [לקמן] בענין נבלת עוף טהור. יכול הבשר הפורש מן החי יטמא ת"ל נבילה מה נבילה גידין ועצמות אף אבר גידין ועצמות. והנוגע בנבלתם יטמא עד הערב אין הנוגע מטמא בגדי' אבל הנושא מטמא בגדי' שנ' והנושא יכבס בגדיו. מניין לעשות שאר כלים כבגדי' שיטמאו קודם שיפרוש ממנו ת"ל וטמא יכול יטמא אדם וכלי חרס ת"ל בגד ולא אדם וכלי חרס [שם פ"ו] לכל הבהמה להביא את השליל שיהא אבר מן החי ממנו מטמא כל הנוגע בהם יטמא להביא בהמה טמאה שלא תהא שחיטתה מטהרתה מידי טומאת נבילה. הולך על כפיו זה הקוף. כל הולך להביא את הקופר וחולדת הסנאין ואבני השדה וכלב הים. חיה אין לי אלא חיה טהורה חיה טמאה מניין ת"ל כל ההולכת על ארבע. בכל החיה להביא את הפיל. כל הנוגע בנבלתם יטמא והנושא את נבלתם אם נאמרו למעלה למה נאמרו למטה אלא שהעליונים לרבות אבר מן החי והתחתונים באבר מן המת. שנינו במסי עוקצין פרק אחרון חלב בהמה טהורה אינו מטמא טומאת נבלות שנאמ' וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה וגו' לפיכך הוא צריך הכשר לקבל טומא' אוכלין חלב בהמה טמאה מטמא טומאת נבלות לפיכך אינו צריך הכשר. למטה הוא אומר וכי ימות מן הבהמה אשר היא וגו' תניא בת"כ ושם פי"א ומביאה בזבחים דף ס"ט] יש מן הבהמה מטמאה ויש מן הבהמה שאינה מטמאה פרט לטרפה שנשחט' שאינה מטמאה היא מטמאה במשא ואין השרץ מטמא במשא. בנבלתה ולא בגידים ולא בקרנים ולא בטלפים ולא בעור. [שם ומביאו בפ' יוצא דופן (נדה דף מ"ב)] והאוכל מנבלתה יכבס בגדיו יכול כמשמעו שתטמאנו אכילתו כשהוא אומר בנבלת עוף טהור לא יאכל לטמאה בה בה אתה מטמא בגדים באכילתה ואין נבלת בהמה טמאה מטמאה בגדי' באכילתה בלא משא כגון אם תחבה לו חבירו בבית הבליעה והוסיף רבי' שלמה

ולא זז משם עד שבלעה ואם כן מה ת"ל והאוכל ליתן שיעור לנוגע ולנושא כדי אכילה והוא כזית. וטמא עד הערב אף על פי שטבל צריך הערב שמש כתוב בפרשת אחרי וכל נפש אשר תאכל נבילה וטריפה באזרח ובגר וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב וטהר ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו. ותניא בת"כ [שם פי"ב כל הסוגיא עד סוף ומה שכתב והרי בגדי האוכל אומרים וכו' בפ"ה דפרה] שאינו מדבר אלא באוכל נבילת עוף טהור בלבד שהוא אסור משום נבילה וטריפה ולמעלה הזכיר עוף טהור שנא' כי יצוד ציד חיה או עוף ועל חיה לא נאמר שהוא בכלל בהמה. ומפרש שם שאינה מטמאה בתוך המעים ולא בתוך הפה שנאמר נפש אינה מטמאה אלא כשהיא בבית הנפש וזה אשר נאמר תאכל ליתן שיעור לטומאה כשיעור אכילה בכזית. ואינה מטמא אדם ובגדים לא במגע ולא במשא ואין לה אלא טומאה זו בלבד והרי בגדי האוכל אומרים לאוכל מטמאיך לא טמאוני ואתה טמאתני. וטריפה האמורה כאן לא נאמר אלא לדרוש כמו שאומר שם יכול תהא נבלת עוף טמא מטמאה בגדים אבית הבליעה ת"ל טריפה מי שיש במינו טריפה יצא עוף טמא שאין במינו טרפה מניין לעשות שאר כלים כבגדים ת"ל וטמא יכול יטמא אדם וכלי חרס ת"ל בגד ולא אדם וכלי חרס. ונשא עונו אם יאכל קדש או נכנס למקדש חייב על טומאה זו ככל שאר טומאות ועל רחיצת גופו ענוש כרת ועל כיבוס בגדיו מלקות. ובתחילת מסכ' טהרות [דף נ"ג] שנינו שלשה עשר דברים נאמרו בנבלת עוף טהור צריכה מחשבה פירוי שיחשוב עליה לאכילה אז היא מטמאה טומאת אוכלין בכביצה אע"פ שלא נגע בה טומאה אחרת והרי היא כאוכל ראשון לטומאה אבל אינה צריכה מחשבה ליטמא כזית ממנה בבית הבליעה ואינה צריכה הכשר ומטמאה טומאת אוכלין בכביצה. וכזית בבית הבליעה והאוכלה טעון הערב שמש. וחייבין עליה על ביאת מקדש ושורפין עליה את התרומה, והאוכל אבר מן החי ממנה סופג את הארבעים ושחיטתה מטהרת טריפתה. ולא מליקתה לדברי רבי יוסי הכנפיי והנוצה אע"פ שהן נאכלין ומטמאין טומאת אוכלין אינם מצטרפין בנבלת עוף טהור לכזית אבל המקומית הרכים הקרובים לבשר כגון החרטום והצפורנים הרי הן כבשר ומצטרפין לכזית [שם] נבלת עוף טמא צריכה מחשבה. וצריכה הכשר. מטמא' טומאת אוכלין בכביצה וכחצי פרס לפסול את הגויה. ואין בה טומאת כזית בבית הבליעה. והאוכלה אינו טעון הערב שמש. ואין חייבין עליה על ביאת מקדש וקדשיו. אבל שורפין עליה את התרומה. והאוכל אבר מן החי ממנה אינו סופג את הארבעי'. ואין שחיטת' מטהרתה. הכנפים והנוצה מטמאין ומיטמאין ומצטרפין, [שם דף כ"ד]

ובבהמה העור והרוטב והאלל והקיפה והעצמות והגידין מצטרפין לטמא טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבלות: עד כאן המשנה

והא לך דין טומאת שרצים

וזה לכם הטמא בשרץ תניא בת"כ [פרשה שמיני פ"ו] בפי' העור והרוטב מקצתה [דף קכ"ו וקכ"ז] וזה להביא דמו שיטמא כבשרו מה שאין כן בבהמה החולד מושטיילה והצב פרוייט שדומה לצפרדע. למינהו להביא כל מינין של צב כגון תברבר וסלמנדרא הגדלה באור כשהיה מגיע ר' עקיבא לפסוק זה הי' אומר מה רבו מעשיך ה' ברא בריות הגדלות בים וגדלות ביבשה הגדלות בים אם עלו ליבשה מתות הגדלות ביבשה אם ירדו לים מתות. ברא בריות הגדולות באור כגון סלמנדרא וברא הגדילות באויר הגדלות באור אם פרשו לאויר מתות הגדלות באויר אם פרשו לאור מתות מקום חייו של זה מיתתו של זה מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית. אנקה הריצו"ן בלעז. כח לא איתפרש הלטאה לישאורא. חומט לימצא תנשמת טלפ"א. והעכבר יכול אפי' עכבר שבים ת"ל על הארץ להוציא את שבים אלה הטמאים לכם בכל השרץ אין לך מטמא בשרץ אלא אילו בלבד [בריש מסכת כלים] שמנה שרצים אילו כל אחד מהם כשימות הוא אב הטומאה לטמא אדם וכלים במגע וכלי חרס באויר ואינו מטמא במשא והנוגע בו אינו מטמא בגדים בשעת מגעו ושיעור טומאתו בכעדשה וכל השרצי' מצטרפין לכעדשה. כדתניא בת"כ [שם פ"ו] טמאים מלמד שמצטרפין זה עם זה. עוד מרבה שם מטמאין עורותיהן וביצת השרץ שיטמאו כבשר השרץ כי ג' טמאין כתובין בפרשה [שם] כל הנוגע בהם במותם יטמא לרבוי ידות הכלים. יטמא עד הערב ואין האוכל אוכלין טמאים ולא השותה משקה טמאין מטמא טומאת ערב. [שם] וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא מכל כלי עץ או בגד או עור או שק וגו' במה המקרא הזה מדבר אם במיתתן הרי מיתתן אמור אם באבר מן המת הרי אבר מן המת אמור למטה הא אינו בא אלא ללמד על אבר מן השרץ החי שיטמא בשרץ יכול הבשר הפורש ממנו מן החי יטמא ת"ל שרץ מה שרץ בשר וגידין ועצמות אף אבר כן. [שם] מכל כלי עץ ולא כל כלי עץ הרי זה בא למעט כל כלי עץ בא לרבות שלא כתב מכלי עץ אחר שריבה הכתוב ומיעט יש לך להעמיד הריבוי בדומה והמיעוט בדומה ונדרש מה שק שהוא מייוחד שהוא משמש את האדם ואת משמשי האדם אף אני אביא את השלחן ואת הטבלא ואת הדולבקי שהם משמשי האדם ואת משמשי האדם וממעט אני את הסולם שהוא משמש את האדם ואינו משמש משמשי האדם. וממעט אני את הקולב ואת הנחותה ואת המנורה שהן משמשין את משמשי האדם ואינן משמשין את האדם. יכול שאני מרבה כוורת הקש וכוורת הקנין ובור ספינה

אלכסנדרית שיש להם שולים והן מחזיקות ארבעי סאה בלח שהן כורים ביבש ת"ל שק מה שק מיוחד שהוא מיטלטל מלא וריקן יצאו אילו שאינן מיטלטלין במילואן [שם] בגד מניין לעשות שאר כלים כבגדי ת"ל וטמא מניין לרבות הלבדי ת"ל או בגד מה בגד מין הגדל בארץ אף עור מין הגדל בארץ יצאו עורות שבים. או עור לרבות את שחיבר לו מן הגדל בארץ כל שהו אפי' חוט או משיחה ובלבד שיחברנו לו כדרך חיבורו לטומאה יכול אף עור המצה ועור החיפה במשמע ת"ל כל מלאכת עור יצאו אילו שאינן עבודין ולא נעשה בהן מלאכה יכול שאני מוציא עורות אהלים ת"ל כל כלי אשר יעשה בהן מלאכה לרבות עורות האהלים, [שם פ"ח ובפ' במד אשה דף ס"ד] שק אין לי אלא שק מניין לרבות הקלקי והחבק והם פוייטראל וציגנאל"ה בלעז של סוסי' ת"ל או שק יכול יטמא חבלי' ומשיחות ת"ל שק מה שק מיוחד טווי וארוג את כל טווי וארוג הרי הוא אומר במת וכל מעשה עזים יכול יטמא חבלים ומשיחות ת"ל בגד ועור בגד ועור לגזירה שוה מה בגד ועור האמורים בשרץ לא טימא אלא טווי וארוג אף בגד ועור האמור במת כן. [שם] שק אין לי אלא העשוי מן העזים העשוי מן החזיר מזנב של פרה מניין ת"ל שק אין לי אלא בשרץ במת מניין ת"ל בגד ועור לגזרה שוה. כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם ולא לכלים העושים מלאכה לאחרים. בהם פרט לחיפוי הכלי' במים יובא כולו כאחת יכול אפי' מקצתו ת"ל ובא השמש וטהר מה ביאת שמשו כולו כאחת אף ביאת מים כולו כאחת [שם ומביאה בפ' הערל (יבמות דף ע"ד) בפ' כל שעה (פסחים דף ל"ה)] וטמא עד הערב טבל ועלה אוכל במעשר אבל טמא הוא לתרומה עד שיעריב שמשו. וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשבורו ותניא בת"כ [בפ"ה דלעיל] כלי חרש מניין לרבות כלי נתר ת"ל כלי חרס אל תוכו את שיש לו תוך טמא ואת שאין לו תוך טהור מלקבל טומאה אף מגבו. כגון המטה והכסא והספסל והמנורה של חרש וכיוצא בהן זו העדות שהעיד חזקיה אבי עקש לפני רבן גמליאל שאמר משום ר"ג הזקן כל שאין לו תוך בכלי חרש אין לו אחוריים [שם] אל תוכו מתוכו הוא מטמא ואינו מטמא מאחוריו. כלי חרש אל תוכו ולא כלי שטף אל תוכו שאין כלי שטף מטמא מאוירו. אל תוכו ולא כשיפול אל תוך תוכו. כיצד חבית נתונה בתנור ופיה למעלה מן התנור השרץ בחבית אוכלין ומשקין שבתנור טהורין. וכן אם השרץ באויר התנור אוכלין ומשקין שבתוך החבית טהורין שני' כל אשר בתוכו יטמא ולא שבתוך תוכו. יכול אע"פ שנקבה החבית ת"ל כל אשר בתוכו יטמא וכמה שיעורו של נקב בכלי חרש בכונס משקה בכלי שטף במוציא זתים כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשבורו מלמד שאין לו טהרה אלא שבירה. דבר אחר אותו אתה שובר לטהרתו ואי אתה שובר אוכלין

לטהרתן. [שם פ"ט ומבואר בפרק תולין (שבת דף קל"ח)] יכול אף הכלים יהו מטמאין באויר כלי חרש ת"ל מכל האוכל אוכל ומשקה מטמא מאויר כלי חרש ואין כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרש לפי שהשרץ אב הטומאה והכלי שנטמא ממנו ולד הטומאה לפיכך אינו חוזר ומטמא כלי שמתוכו. ולמדנו שהשרץ שנפל לאויר התנור והפת בתוכו ולא נגע השרץ בפת התנור ראשון והפת שנייה ולא נא' רואין את התנור כאילו כולו מלא טומאה ותהא הפת תחלה שאם אתה אומר כן לא נתמעטו הכלים מלטמא מאויר כלי חרש שהרי טומאה עצמה נוגעת בהן [שם בת"כ] האוכל משמע האוכל המיוחד פרט לאוכלי בהמה, אשר יאכל פרט לאוכל סרוח אוכל יטמא מלמד שמקבל טומאה בכל שהו יכול יטמא אף לאחרים בכל שהו ת"ל אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת [ביומא דף פ'] ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזקת יותר מביצת תרנגולת. [שם בת"כ] מכל האוכל ולא כל האוכל פרט למוקף צמיד פתיל בכלי חרש ונתון לתוך התנור. יכול אף הדלעת שנפלה לאויר התנור ולא הוכשרה תהא טמאה ת"ל אשר יבא עליו מים אין לי אלא מים מניין לרבות הטל והדבש והיין והשמן והדם והחלב ת"ל אשר יבא עליו מים וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל, ונדרש וכל משקה כמו או כל משקה אי וכל משקה יכול מי תותים ומי רימונים ושאר כל מי פירות יהו מכשירין ת"ל מים מה מים שאין להם שם לווי יצאו אילו שיש להם שם לווי יכול אפי' הן בבורות שיחין ומערות יהו מכשירין ת"ל בכל כלי יטמא מה כלי מיוחד שהוא תלוש מן הקרקע יצאו אילו שהן מחוברין. ושנינו במס' מכשירין [פ"ד] צנון שבמערה נדה מדיחתו והוא טהור העלהו כל שהו מן המים טמא [שם] פירות שנפלו לתוך אמת המים ופשט מי שהיו ידיו טמאות ונטלן ידיו טהורות ופירות טהורין. ואם חשב בשביל שיודחו ידיו ידיו טהורו' והפירו' הרי הן בכי יותן פי' לאחר שהעלם מן המים. ומה שמרבה במס' פסחים [דף ט"ז] דמים מחוברין מכשירין זהו לאחר שהעלם מן המים כמו שבארנו. שנינו בתחילת מסכת מכשירין כל משקה שתחלתו לרצון אע"פ שאין סופו לרצון או שסופו לרצון אע"פ שאין תחילתו לרצון הר"ז בכי יותן פיר' כדרשינן בב"מ [דף כ"ב] ובכמה מקומות כתיב [ומהם בפ"ג דקדושין דף נ"ט] כי יתן וקרינן כי יותן מה יתן לרצון אף יותן לרצון ותחילתו לרצון הוא כגון שחישב בירידת מים לצורך דבר אחר וירדו על הפירות. ובת"כ דורש [בפ' ט' דלעיל] שצריך שיחשב בירידתן לצורך דבר תלוש דתניא יכול אפי' חישב עליהן שירדו לבורות שיחין ומערות יהו מכשירין ת"ל אשר ישתה כו' וסופו לרצון [בב"מ דף כ"ב] כגון שירד טל בלילה על הפירות ובבקר בעוד הטל עליהן ידע ושמח ומשקין [סוף מתני' דלעיל] טמאין מטמאים לרצון ושלא לרצון פי' שמטמאין

ומכשירין כאחד. עוד שנינו שם [בדף ס"ו] הטומן פירותיו במים מפני הגנבים אינן בכי יותן הנותן פירותיו מפני כבדן בשבולת הנהר להביאן עמו אינן בכי יותן. ובפ"ג [דף ס"ז] שנינו המוליך חטין לטחון וירדו עליהם גשמים אם שמח הרי הן בכי יותן [שם] היו זיתים נתונין בגג וירדו עליהן גשמים אם שמח הרי הן בכי יותן [שם] החמרים שהיו עוברין בנהר ונפלו שקיהן למים אם שמחו הרי הן בכי יותן ובפרק ו' שנינו [דף ס"ח] המעלה פירותיו לגג מפני הכנימה פי' תולעים וירד עליהן טל אילן בכי יותן ואם נתכוין לכך הרי הן בכי יותן. אשר ישתה פרט למשקה סרוח כך דורש בת"כ [בפ' הנזכר] עוד שם [בפ' י'] וכל אשר יפול מנבלתם עליו יטמא במה הוא מדבר אם במיתתן הרי מיתתן אמורה אם באבר מן החי הרי אבר מן החי אמור למעלה הא אינו מדבר אלא באבר מן המת מנבלתם ולא מן העצמות וגידין ולא מן השינים ולא מן הצפורנים ולא מן השער שלה [מלשון פירש"י בפי' חומש שם ממשמעות ת"כ פ"ח הנזכר לעיל] תנור וכיריי' יותץ שאין לכלי חרס טהרה במקוה בטבילה. [בת"כ פ"י דלעיל] וטמאים יהיו לכם שלא תאמר מצווה אני לנותצם ת"ל טמאים יהיו לכם אם רצה לקיימם בטומאה רשאי [מלשון פרש"י דלעיל ממשמעות משנה פ"ק דמקוואו' ותוס' שם] אך מעיין ובור מקוה מים יהי' טהור לפי פשוטו מלקבל טומאה שאין מים מחוברין לקרקע מקבלין טומאה. ועוד יש ללמוד יהיה טהור הטובל בהן מטומאתו כאשר יתבאר במצות המקוה [מ"ע רמ"ח] ונוגע בנבלתם יטמא תניא בת"כ [בפ"י דלעיל כל הסוגיא] הילל אומר אפי' הנבילה בתוך מעיין ובור הנוגע בה יטמא שלא תאמר הואיל והמים מטהרין הטמא קל וחומר שיצילו הטהור מלטמא. ר' יוסי הגלילי אומר ונוגע בנבלתם יטמא במגע הם מטמאים ואינם מטמאין במשא, רבי עקיבא אומר ונוגע מנבלתם יטמא לרבות כלי עצם. רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר כל מעשה עזים לרבות כל העשוי מן העזי' אפי' מן הקרנים ומן הטלפיים. משאר בהמה וחיה מניין ת"ל מעשה אם כן למה נאמר עזים פרט לעוף [שם פי' י"א] וכי יפול מנבלתם יש מנבלתם מטמא ויש מנבלתם שאינו מטמא פרט לנבלה יבשה שאינה יכולה להשרות. מניין לזרעים טמאין שאם זרען טהרו ת"ל אשר יזרע טהור. יכול אפי' שלא השרישו ת"ל הוא, [שם כל הסוגיא] וכי יתן מים על זרעו אע"פ שכבר למדנו בכלי חרש שלא יטמא הזרעים אלא לאחר הכשר הוצרך ללמד גם על השרץ שלא יטמא את הזרעים אלא לאחר הכשר מפני שהשרץ חמור יותר ולא הי' למד מכלי חרש. ומניין לעשות שאר משקין כמים ת"ל מים מים לג"ש מה מים האמורים למעלה עשה בהן שאר משקין כמים אף מים האמורים למטה עשה בהן שאר משקין כמים אין לי אלא שנתן מים על גבי זרע נתן זרע על גבי מים מניין

ת"ל טמא הוא לכם כל שהוא לצרכיכם לרבות את ידות האוכלין כגון עוקצי הפירות שאם הוכשר היד הוכשר כל האוכל, [בפרק העור והרוטב דף קי"ח] וכן לעניין טומאה [שם דף קי"ז] ומניין לשומרי האוכלין כגון הקליפות שהן מתטמאין עם האוכלין כשהן מחוברין בהן שנא' על כל זרע זרוע אשר יזרע כדרך שבני אדם מוציאין לזריעה חטין ושעורין ועדשין בקליפתן והוא הדין לשאר שומרי' זרע זרוע זריעה של מיני זרעונים זרוע שם דבר הוא כמו ויתנו לנו מן הזרעינים. [מלשון פירש"י פי' חומש דלעיל וכן משמע בת"כ פי' י"א דלעיל] הרי למדנו מפרשה זו שאין שום אוכל מקבל טומאה עד שיבא עליו מים לאחר שנתלש שאם תאמר יש הכשר במחובר אין לך זרע שלא הוכשר במחובר. ומשבאו עליו מים פעם אחת בתלוש מקבל טומאה ואפילו נגוב, [מלשון המיימוני פרק ט"ז דהלכות טומאת אוכלין וכן בפירוש ר"ש פ"ב דטהרות] מותר לאכול חולין טמאים ולשתות משקין טמאין שהרי נא' בתורה והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל מכלל שהחולין מותרין שהרי אינו מדבר אלא בבשר קדשי' אם כן למה שנינו בפ"ב דטהרות הראשון שבחולין טמא ומטמא והשני פוסל ולא מטמא לא שיהא השני אסור באכילה אלא למנות ממנו לתרומה ולקדש כמו שאומר שם שאם נגע שני של חולין בתרומה פוסלה ועשה אותה שלישי וכן אם נגע באוכלין של קדש טמאין שהשלישי עושה רביעי בקדש [שם] רבי יהושע אומר האוכל אוכל ראשון ואוכל שני נעשה גופו שני לקדש ואם נגע בתרומה פסלה. האוכל אוכל שלישי נעשית גופו שני לקדש ולא לתרומה ובאיזה חולין אתה מוציא שלישי בחולין שנעשו על טהרת הקדש. עוד שנינו שם בפ"ב דטהרות השני שבחולין מטמא משקה חולין ופוסל אוכלי תרומה השלישי שבתרומה מטמא משקה קדש ופוסל אוכלי קדש [בתוס' פ' בתרא דיומא דף פ' ופ"ח דעירובין דף פ"ב בד"ה וחצי] פי' ר"ת כי שתי גזירות היו בפסול התרומה כי מתחילה היו אומרים כמו כן שמותר לטמא תרומה במיעיו כמו כן בחוץ ולא היו יודעין שבמעיו טומאה בלועה היא וגזרו על האוכל שתי ביצים שיהא נפסל גופו מלאכול בתרומה וזהו שאומר בתלמוד בפ' אף על פי (כתובות דף ס"ד) על ככר שיש מהן שלש בקב חציי' לבית המנוגע וחצי חציה לפסול את הגויה שהן שני בצים ובדין הוא שדי בכביצה אלא שגזרו כן מפני שכשאוכלה נשאר ממנה בין השיניי' ובין החנכים ואיידי דאפקוה מכביצה אוקמוה אשני בצים וגם הקלו שיהו שוחקות כדאמרי' בעירובין [דף פ"ג] אבל משקה הנכנס כולו לתוך מעיו לא בעינן כי אם רביעית לפסול הגויה. ואחרי כן גזרו י"ח דבר על פסול מגע שבפה שלשם די בכביצה [בפ"ק דר"ה דף ט"ז כל הסוגיא] מותר לאדם ליגע בכל הטמאות ולהתטמא בהן שהרי הזהיר הכתוב את בני אהרן ואת הנזיר מלהטמא במת מכלל שכל

העם מותרין, [בפ"ג מינין דף מ"ג] ואף הכהנים ונזירים מותרין להטמא בשאר טמאות חוץ מטמאת מת. וכל ישראל מוזהרים להיות טהורים בכל רגל מפני שהן נכונים ליכנס למקדש וזה שני ובנבלתם לא תגעו ברגל בלבד ואם נטמא אינו לוקה אבל בשאר ימות השנה אינו מוזהר. מפרשה זו למדנו שהבגדים והשקים וכלי עור וכלי עצם וכלי עץ וכלי חרס מקבלים טומאה. ומפרשת כלי מדין למדנו שכלי מתכות מקבלים טומאה שנאמ' אך את הזהב ואת הכסף ואת הברזל ואת הבדיל ואת העופרת כלי זכוכית אין מקבלין טומאה מן התורה ואמרינן במסכת שבת [פ"ק דף ט"ו וט"ז] שחכמים גזרו עליהן שיהו מקבלין טומאה הואיל ותחילת ברייתן מן החול ככלי חרש. ומפני שתוכו נראה כבחוץ לא גזרו עליהן שיטמאו מאוירן עד שיגע הטומאה בהן בין מתוכן בין בגבן ככלי מתכות ולא גזרו טומאה על פשוטיהן אלא על מקבליהם ואין להם טהרה במקוה ואין שורפין עליהם תרומה וקדשים שלא גזרו עליהם אלא לתלות. וכן שנינו בפ' שני דמס' כלים [ריש פירקא] כלי עץ כלי עור כלי עצם כלי זכוכית פשוטיהם טהורים ומקבליהן טמאים נשברו טהרו חזר ועשה מהן כלים מקבלין טומאה מכאן ולהבא. ובפ' המוכר את הבית (בבא בתרא דף ס"ו) אמרי' שפשוטי כלי עץ טמאין מד"ס והוא הדין לכלי עור וכלי עצם. אמנם אומר רבינו יצחק [וכן בתוספות שם כל הסוגיא בד"ה ושאני] שלשם מדבר בשלחן וכיוצא בו שהוא מתרבה בת"כ [פרשת שמיני פ"ז והביא לעיל] מפני שהן דומיא דשק שמשמש את האדם ומשמשיו ואותה דרשה אסמכתא ואינו אלא דרבנן. בד"א שטומאת פשוטיהם מד"ס בשאר טמאות. אבל במדדס הזב והזבה והנדה והיולדת מטמאין מן התורה שנא' כל המשכב אשר ישכב עליו וגו' כל העשוי למשכב או למרכב. וכן אומר בפ' על אילו מומין [דף ל"ח] בהנך דחזי ומדרסות דלא איתקוש לשק. ואמרינן בסוכה [דף ב'] כל המטמא במדרס מטמא טמא מת. ואפילו פשוטי כלי זכוכית העשוי למשכב מטמא מדרס רק שטומאתו מדבריהם. שנינו בפרק י"א דכלים כלי מתכות פשוטיהם ומקבליהם טמאים נשברו טהרו חזר ועשה מהם כלים חזרו לטומאתן הישנה רשב"ג אומר לא לכל הטמאות אמרו אלא לטומאת נפש בלבד. וטעם טומאה ישנה מפורש במס' שבת [דף ט"ז] ואפילו כלי של מתכת שהן מחזיקין ארבעים סאין בלח שהן כוריים ביבש טמאים שנאמר כל דבר אשר יבא באש וגו', [ממשמעות ספרי פרשה חקת ופי' דכלים דף י"א ומקומות אחרים] כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה אין מקבלים טומאה אפי' טומאת מדרס לא מדברי תורה ולא מד"ס ובין פשוטיהן ובין מקבליהם טהורים. וכן פשוטי כלי חרס טהורין מלקבל אפי' טומאת מדרס לא מדברי תורה ולא מד"ס כמו שבארנו למעלה על פי הברייתא דת"כ דכל שאין לה תוך בכלי חרס טהור. שנינו במס'

כלים [פי כ"ה] כל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה פי' כגון בכלי שעתיד לשוף ולגרר דאמרינן בחולין [דף כ"ה] דטהור לחשב שלא לשוף המחשבה גומרת הכלי. ואין עולין מטומאתן אלא בשינוי מעשה שיתחיל לשוף וכן כל כיוצא בזה. שנינו בפ' ו' דמס' טהרות כל שאתה יכול לרבות ספיקות וספקי ספקות ברה"י טמא בר"ה טהור ואמרי' בנדה [דף ד' וילפותא דסוטה בדף ג' שם בחולין דף ט'] ובקידושין [דף פ'] דבדבר שאין בו דעת לישאל לא דמי לסוטה ואף ברה"י ספיקו טהור ומזכרה שם שני דברים שאין בהם דעת לישאל ועשאום חכמים כמו שיש בהם דעת לישאל ואין לי להאריך בדבר הזה ורבנן דר' עקיבא בפ' רבי עקיבא (שבת דף פ"ב) אמרו עבודה זרה מטמאה כשרץ שני שקץ תשקצנו. וארבעה אבות טומאות יש בה עבודה זרה עצמה ומשמשיה תקרובי עבודה זרה. ויין נסך שנתנסך לה וטומאת כולם מדבריהם כדאי' במס' שבת [דף פ"ג] ויש לה רמז מן התורה שנא' הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם. [שם דף פ"ב] עבודה זרה מטמאה בשרץ במגע אבל לא במשא לרבנן [כן הוא במיימוני פ"ו דהלכות שאר אבות הטומאות ובהקדמתו לסדר טהרות דף ב' ע"ד וכן נכון לפי שיטת הגמ' שם אכן בכל הספרים שראיתי הי' אבל וצ"ע]. וכן משמשי ע"ז [בפ"ק דחולין דף י"ג] ותקרובת עבודה זרה מטמאה במגע ובמשא כנבלה שהכתוב קראה זבחי מתים [בפ' אין מעמידין דף ל"ו ודהוקש לזבח בדף כ"ט] וכן יין שנתנסך לה שהוקש לזבח שנאמ' אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם. אבל סתם יינם אינה מטמא אלא טומאה קלה כשאר כל משקין טמאין ועבודה זרה ומשמשיה שבטלו טהורין:

מצות עשה רמז

מצות עשה שיהא (א) שכבת זרע טמא ומטמא שנא' בפרשת זאת תהי' ואיש אשר תצא ממנו שכבת זרע ורחץ במים את כל בשרו וטמא עד הערב. וכל בגד וכל עור אשר יהי' עליו שכבת זרע במים יובא וטמא עד הערב. ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע ורחצו במים וטמאו עד הערב. ותניא בת"כ [שם פ"ו] איש פרט לקטן יכול שאני מוציא בן תשע שנים ויום אחד ת"ל איש. כי תצא ממנו שכבת זרע עד שתצא ממנו טומאה חוץ לבשרו. שכבת זרע פרט למערה [שם] נאמר בגד ועור בשכבת זרע ונאמר בגד ועור בשרץ מה בגד ועור האמור בשרץ עשה שאר כלים כבגד ועור אף בגד ועור האמור בשכבת זרע עשה שאר כלים כבגד ועור. אשר יהי' עליו אף על מקצתו. שכבת זרע מה שכבת זרע האמור למטה בשוכב עם אשה כברייי' אף כאן כברייתה פרט לשכבת זרע שנמרחה כגון הפולטת שכבת זרע לאחר שלשה ימים כדברי חכמים דפרי' רבי עקיבא תניא בת"כ בפ' אמור [דף פ"ו] ומביאה בפ' יוצא דופן (נדה דף מ"ג) אשר תצא ממנו שכבת זרע זה בעל

קרי ומניין לרבות אדם הנוגע בשכבת זרע ת"ל או איש [בת"כ פ"ו דלעיל] אשה פרט לקטנה יכול שאני מוציא בת שלש שנים ויום אחד ת"ל ואשה [שם ומביאה בפ' יוצא דופן דמ"א] ורחצו במים וטמאו עד הערב גזירת המלך היא ולא מטעם נוגע בשכבת זרע שהרי אין מגע בית הסתרים מטמא ובתחילת מסבת כלים שנינו אבות הטומאה השרץ ושכבת זרע וטמא מת ומצורע בימי ספרו ומי חטאת שאין בהן כדי הזייה הרי אילו מטמאין אדם וכלים במגע וכלי חרס באויר ואינן מטמאין במשא. ובפ' אחרון דמס' זבים שנינו שהנוגע באבות טמאות הללו מטמא אחד ופוסל אחד [שם] ובעל קרי כמגע שרץ פירוש שהוא ראשון כנוגע בשרץ [בפ' יוצא דופן דף מ"ג] ואין חילוק בין בעל קרי לנוגע בשכבת זרע אלא שהנוגע בכעדשה והרואה בכל שהוא. ובלבד שיהא כל גופו מרגיש בה כדאיתא במסכת נדה [שם] שכל שכבת זרע שאין כל גופו מרגיש בה אינה שכבת זרע וטהורה:

מצות עשה רמח

הלכות מקוואות

מצות עשה שיטהרו (א) כל הטמאים במים והזב בלבד כתוב בו ורחץ בשרו במים חיים אבל שאר כל הטמאים אפי' במי מקוה כדתניא בתוספתא דמס' זבים [רפ"ג ור"ש הביאה בפי' פ"ד דזבים] חומר בזב מבזבה שהזב טעון מים חיים והזבה אינה טעונה מים חיים אלא אפי' במי מקוה. ותניא בת"כ [פרשת מצורע פ"ה] בעניין הזב ורחץ בשרו במים חיים הזב טעון ביאת מים חיים ולא המצורע אע"פ שטעון הזיית מים חיים ק"ו לשאר הטמאים שאינן טעונים הזיית מים חיים שאינן טעונין ביאת מים חיים. עוד תניא שם [בפ' הנזכר] וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים חיים. בשרו במים חיים. פרט לבגדיו. אלא בגדיו ככל הטמאים במי מקוה מדלא כתיב ורחץ בשרו ובגדיו במים חיים. ותניא בת"כ [שם פ"ו] ומביא [בעירובין דף ד'] ורחץ את בשרו במים. שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים. במים במי מקוה. את בשרו את הטפל לבשרו וזהו שערו כל בשרו במים מים שכל גופו עולה בהן וכמה הן אמה על אמה ברום שלש אמות. ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה וטבילה לנדה ולזבה למדנו מקל וחומר ממגעה שנאמר והנוגע במשכבה יכבס בגדיו רחץ במים הם עצמם לא כ"ש וכמו כן למדנו בת"כ [פ"ו דלעיל] ממקרא זה בקל וחומר שהנוגע בנדה עצמה יכבס בגדיו שאין כתוב שם כי אם הנוגע בה יטמא. עוד פירשנו טעמים אחרים בענין הנדה בסמל"ת [ל"ת קי"א וילפותא דף ק"ו] ממגעה הביא שם בשם רב האי גאון עוד תניא בת"כ [פי' אמור פ"ד] כי אם רחץ בשרו במים ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים יכול יהא מרחיץ כל גופו אבר אבר ת"ל ובא

השמש וטהר ולא כתב וטמא עד הערב כמו בשאר מקומו׳ ללמד מה ביאת שמשו כולו כאחת. אף ביאת בשרו במים כולו כאחד. ומשם נלמוד לכל הרחיצות שבתורה שיהו כא׳ תניא בת״כ בפ׳ שמיני [פרק י׳] אך מעיין ובור וגו׳ יכול מילא מים על כתפו ועשה מקוה בתחילה ממים שאובין יהא טהור ת״ל מעיין מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים. אי מה מעיין שאין בו תפישת יד אדם כלל. אף מקוה שאין בו תפישת יד אדם כלל ונוציא המניח כלים וקנקנים בראש הגג לנגבן ת״ל ובור לרבות. פירוש כדתנן במסכת מקואות פ״ב המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים. רבי יהושע אומר הר״ז ישבור את הקנקנים או יכפה אותן. והמים הנקוים מהם כשרים לטבילה אע״פ שכל אילו המים היו בכלים. הואיל ולא מילאן בידו כשרין אבל לא יערה. שאם הגביה את הקנקנים ועירה אותן הרי כל המים שאובין ודברי ר׳ יהושע אנו למדין מריבוי דבור שיש בו תפישת יד אדם סוף הבריי׳ [דלעיל] אי בור יכול אפי׳ בור הספינה יהא טהור. ת״ל מעיין מה מעיין שעיקרו בקרקע אף מקוה שעיקרו בקרקע. אי מה מעיין מטהר בכל שהוא אף המקוה מטהר בכל שהוא. ת״ל אך למעט. שדווקא המעיין מטהר בכל שהוא. והמקוה בארבעי׳ סאה. אי מה מעיין מטהר בזוחלין אף מקוה מטהר בזוחלין. ת״ל אך מעיין מעיין מטהר אף בזוחלין והוא הדין באישבורן [כך פי׳ ר״ת וה״ג ובסמל״ת סימן קי״א הביאם וראייתם לקמן] שבכל עניין נקרא מעיין והמקוה אינו מטהר אלא באשבורן. והם המים שאינן זוחלים אלא נקוים למקום אחד דכתיב יקוו המים אל מקום אחד. מסקינן בשבת [דף ט״ז] על משנתינו רפ״ד דמקוואות המניח כלים תחת הצינור תמיד בכל עת ובכל זמן אחד כלים קטנים ואחד כלים גדולים אפי׳ כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה ונתמלאו מי גשמים הרי אילו פוסלין את המקוה אחד המניח ואחד השוכח שאפי׳ שכח הכלים תחת הצינור פסולין. גזרו על השוכח מפני המניח לבית שמאי ואמר ר׳ מאיר נמנו ורבו בית שמאי על בית הילל. ורבי יוסי אומר שם לא רבו ב״ש על ב״ה. ומודים כולן בשכח בחצר. אפי׳ בשעת קישור העבים שלא גזרו שם משום מניח אע״פ שבהניח פסולין הניח הכלים בחצר בשעת פיזור העבים ובאו עבים ונתמלאו הרי אילו כשרים כמי שהניחן בראש הגג לנגבן. וכן אם הניח בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו ונתמלאו הרי אילו כשרים אם שברן או כפאן המים הנקוים מהם כשרים. תקנתי בספרד בכמה מקומות נסרים פשוטין מחוברין מלמטה כעין סילון לקבל מי גשמים לירד למקוה שאינן פוסלין את המקוה מפני שאינן עשוין לקבלה. ותנן בפ״ד דמקואות המניח טבלא תחת הצינור אם יש לה לבזבז פוסלת ואם לאו אינה פוסלת זקפה להדיח בין כך ובין כך אינה פוסלת פי׳ לבזבז שפה מארבעה רוחותיה. עוד שנינו שם [דף ס״ב] החוטט בצינור

לקבל צרורות בשל עץ בכל שהוא בשל חרס ברביעית ר' יוסי אומר אף בשל חרס בכל שהוא כו'. ירד לתוכו עפר ונכבש במקום קבלתו כשר. סילון שהוא צר מכאן וצר מכאן ורחב באמצע אינו פוסל את המקוה מפני שאינו עשוי לקבלה. ותניא בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא דף ס"ח) ובמקומות אחרים [ומהם בפ' מרובה ד"ס] צינור שקבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל את המקוה חקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה מאחר שהי' שם כלי עליו בתלוש. וצריך לפרש שצינור זה חטטוהו באמצע לקבל צרורות כדי שיהא עשוי לקבלה כאשר בארנו למעלה [בתוס' פרק המוכר את הבית דס"ו בד"ה מכלל] ודווקא שהמקוה חסר אבל אם המקוה שלם כל מים שאובין שבעולם אינן פוסלין אותו דתנן במסכת מקואות [פ"ו דף ס"ג] אחד עליון ואחד תחתון והיו בעליון ארבעים סאה ובתחתון אין כלום ממלא בכתף ונותן בעליון עד שירדו לתחתון ארבעי' סאה וכן מוכח בכמה מקומות במסכ' מקואות. ומה ששנינו שם [פ"ז דף ס"ד] מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחד ונפל מהן סאה לתוכו לא העלהו. היו מ' סאה נתן סאה ונטל סאה כשר ומפרש בפ' הערל (יבמות דף פ"ב) ועד כמה אמר ר' יוחנן עד רובו. אומר רבינו יעקב [וכן פי' ר"ש בפ"ו דמקוואות] שאותה משנה מדברת במי פירות כמו שמוכיח שם למעלה אבל מים לא היו פוסלין אותו אפי' בכולו כיון שהמקוה שלם, [בתו' פ' המוכר את הבית (בבא בתרא דף ס"ה) בד"ה צינור] בד"א שמי הצינור פוסלין את המקוה כשהמים נופלין מן הצינור למקוה אבל אם נופלין מן הצינור לקרקע ומן הקרקע למקוה המשכה היא ואינו פוסל אם כבר יש במקוה כ"א סאה כדתניא בפ"א דתמורה [דף י"ב] רבי אליעזר בן יעקב אומר המקוה שיש בו עשרים ואחת סאה מי גשמי' ממלא בכתף י"ט סאה ופותקן למקוה הן טהורין מפני שהשאיבה מטהרת ברביה ובהמשכה. ואומר רבינו יעקב שאף על פי שבפ' המוכר את הבית [בבא בתרא דף ס"ג ובתוס' שם כל הסוגיא ע"ס בד"ה מכלל] אמרינן דשאיבה דרבנן דווקא מקצת שאיבה אבל כולו שאוב פסול מן התורה מדרשה דתורת כהנים שהבאנו למעלה ואינו דומה שתהא אותה דרשה אסמכתא אלא דרשה גמורה היא כמו שאר דרשות שדורש שם מזה המקרא ומפני שכולו שאוב מן התורה גזרו שיהא המקוה פסול בהשלמת ג' לוגין מים שאובין. ועוד מביא רבינו יצחק ברבי אברהם ראי' לדבריו מדתניא בתוספתא דמקוואות מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא כשר מפני שהוא ספק מים שאובין למקוה וחזקת מימי מקוואות כשרין. עכ"ל התוספתא. פירוש משמע דווקא משום חזקה היא דכשר שדרך עושי מקואות לעשותן ממים הראויין לטבול בהן אבל אם לא כן הי' פוסל מספק דכל ספק שבתורה הולכין להחמיר. ועוד הביא ראי' מדתני בתוספתא באותו הפ' [שם] שני מקואות של ארבעים

ארבעים סאה אחד שאוב ואחד כשר וטבל באחד מהן מטומאה חמורה ועשה טהרות הטהרות תלויות וכשאינו מטהר מספק למדנו שכולו שאוב מן התורה. והא דאמרינן בפסחים [דף י"ז] גבי משקה בית מטבחיא בכלים טמאין בקרקע טהורין ומשמע קרקע דומיא דכלים שהוא כולו שאוב ועוד כשמחלק שם בין דם למים ובין מים למים היה לו לחלק בין מים שאובין למים שאינן שאובים אלא ודאי בכולו שאוב מדבר. ואף על פי כן אומר שם בקרקע טהורין מפני שהן ראוין להטביל בהן מחטין וצינוריות. ועוד שסתם משקה בית המטבחיים הם שאובין. משמע שם שכולו שאוב אינו מן התורה. פי' הרב רבי' משה מפונטי"ז שזהו הטעם דאי אפשר למים הנופלים לארץ שלא ימשכו לכאן ולכאן ושאיבה שהמשיכה כולה טהורה מן התורה כי אף מדרבנן אמרינן במס' תמורה [פ"ק דף י"ב] כי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן שאובה שהמשיכה כולה טהורה ומאחר שטהורה לכל הפחות מן התורה במקדש לא גזרו על שאיבה שהמשיכה ולכך אומר שם בקרקע טהורין וכמו כן מה שאומר שם בקרקע טהורין שראויין להטביל בהן מחטים וצנוריות אין זה מדרבנן שהרי בטלו רביעית דמקוה אלא הואיל ומן התורה מטהר טהורין. ורבי' יצחק בר ר' שמואל הי' אומר שאפי' כולו שאוב מן התורה כשר ואינו נר' לרבינו יצחק בר רבי אברהם אלא כמו שאמרנו. כתב רבינו משה [בפ"ד דהל' מקוואות] הורו מקצת גאוני מערב ואמרו חכמים [בפ"ק דתמורה דלעיל] שאובה שהמשיכוה כולה טהורה אין אנו צריכין שיהיו שם רוב מים כשרים וזה שהצריך רוב והמשכה דברי יחיד הן וכבר נדחו שהרי אמרו בסוף שאיבה שהמשיכוה כולה טהורה ולפי דברי זה אם היה ממלא בכלי ושופך והמים זוחלין והולכין למקום אחר הרי זה מקוה כשר וכן כל אמבטי שבמרחצאות שלנו מקואות כשרין שהרי כל מים שבהם שאוב שנמשך הוא ומעולם לא ראינו מי שעשה מעשה בעניין זה. עד כאן לשונו. כתוב בשאלתות דרב אחאי [פרשת אחרי סי' צ"ו] בפ"ק דתמורה [דף י"ב] מקוה חסר שנפלו בו שלשת לוגין מים שאובין פסול ואם היתה משיכה מושכת מן החוץ ע"י צינור שקבעו ולבסוף חקקו ונפלו לתוך המקוה אינן פוסלין דכי אתא רב דימי אמר שאיבה שהמשיכה כולה טהורה, ואיצטרופי נמי מצטרפי לארבעים סאה דתניא [שם] רבי אליעזר בן יעקב אומר גת שיש בו עשרים ואחת סאה מי גשמים ממלא תשע עשרה סאה בכתף ופותקן למקוה על ידי המשכה והן טהורין שהשאיבה מטהרת ברבייה והמשכה כלומר שיש שם רוב מים כשרין והשואבין באין למקוה ע"י המשכה ואם המשיכן ע"י צינור שחקקו ולבסוף קבעו פוסלין את המקוה. [שם] ותנן אין מים שאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון. ואומר רב פפא [שם] לפי חשבון כלים ומני רב יוסף בן חוני היא. כיצד מקוה שנפלו

שלשת לוגין מים שאובין מכלי אחד או משנים ושלשה כלים מצטרפין והוא שיתחיל השני עד שלא פסק הראשון אבל מארבעה כלים אין מצטרפין עד כאן דבריהם. משמע מתוך דבריהם דרב דימי ורבי אליעזר בן יעקב אינם חולקין וראב"י שאמר שתשע עשרה סאה שאובין שהומשכו מצטרפין להשלים המקוה לטבול בו מיד ושאובה שהמשיכה כולה טהורה דקאמר רב דימי הוא פירושו שאם היי כל המקוה מים שאובין שהומשכו לא פוסלין ולא מטבילין בהן עד שירדו עליהם מי גשמים ארבעים סאה אבל אם לא הומשכו אפילו שלשת הלוגין מים שאובין בתחילה פוסלין את המקוה אפיי היי אחרי כן מי סאה כשרין. זאת השיטה באה מחכמי לוניל בימי רבינו יצחק, [בתוס' שם כל הסוגיא מו"ס בד"ה אלא] והשיב כי לפי דברי השאלתות הדין עמהם וגם כל הסוגיא מתיישבת בזה. דלרבי אלעזר בן יעקב אומר ר' חייא בר אבא מתחלה דברייה והמשכה כשר לטבול בו מיד אבל אם אין שם רוב של מים כשרים כי אם החצי שהם עשרים סאה פסול לטבול בו עכשיו אם ישלימנו אחרי כן לארבעים סאה מי גשמים ועולה על דעתו עתה שזהו פירוש משנתינו שאומרת שמים שאובין פוסלין את המקוה לפי החשבון כלומר כשחשבון השאובין כחשבון הכשרים אפיי יהיו השאובין נמשכין ומתניי רבי אליעזר בן יעקב היא ומקשה אחרי כן מכלל דרבנן אפיי ברבייה של כשרים פסול לטבול בו עתה וגם אם אחרי כן נפלו בו גשמים ארבעים סאה יהא פסול מדאוקמת משנתינו דווקא כרבי אליעזר בן יעקב אנא הא דכי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן שאיבה שהמשיכה כולה טהורה כלומר אינה פוסלת את המקוה שאם יוסיפו שם ארבעים סאה מי גשמים כשר לטבול בו הא מני לא ר' אליעזר ולא רבנן אלא ודאי הא דרב דימי דברי הכל היא הלכה למעשה ולא נחלקו רבי אליעזר וחכמים לפסול את המקוה אלא ע"י צירוף המשכת מים שאובין בלבד שלרבי אליעזר צריך רוב כשרים ולרבנן אף ברוב הכשרים פסול אבל כשיהיה שם אחרי כן ארבעים סאה של מי גשמיי יהא כשר לטבול בו לדברי הכל. ומדקדק אחרי כן אלא מתניי דאמרה דלפי חשבון פוסלין את המקוה ועולה על דעתו שפירושו כשיש החצי מים שאובין שהומשכו שהם כ' סאה נפסל המקוה שאין לו תקנה עוד אף בהשלמת מ' סאה של מי גשמים מני לא רב אליעזר בן יעקב ולא רבנן שהרי אמרנו דההיא דרב דימי דברי הכל היא ואין לומר דפוסלין דמתניתין היינו לטבול בו עכשיו אבל בהשלמת ארבעים סאה מי גשמים יהא כשר אם כן מה הוא אומר פוסלין את המקוה ממה הוא פוסל עתה ממה שהיה קודם שהיו בו השאובין שגם אז לא היי ראוי לטבול בו שלא היה בו מ' סאה אלא אמר רב פפא לפי חשבון כלים רוצה לומר וכאשר בארנו למעלה. ולפי זה מתיישב ההיא דישבר הקנקניי שבארנו למעלה וההיא

דממלא בכתף ונותן לעליון ואינו ממשיכם בקרקע בלא נתינה לעליון מפני שזה לא יועיל לטבול בו עד שישלמו אחרי כן מ' סאה מי גשמים כאשר בארנו. וכן פסק הרב רבי אברהם אב בית דין. ולפי זה אומר אני דההיא דתוספת' דטהרות שהבאנו לפנים מקוה שאוב שהגליד ונימוח כשר להקוות עליו שמדבר בעניין זה להוסיף אחרי כן מ' סאה מי גשמי' ומושב הגליד ונימוח כמו שאיבה שהמשיכה. אמר רבינו יצחק ברבי שמואל כי יש להביא ראי' למה שבארנו למעלה שהמעיין מטהר בין בזוחלי' בין באשבורן מדתנן במס' פרה פ' ו' המפלה את המעיין לתוך הגת לתוך הגבים פסולין לזבין ולמצורעים ולקדש בהן מי חטאות מפני שלא נתמלאו בכלי, [בפירוש הר"מ שם] והאי מפני אמי חטאת ומצורעים לבד עומד. למדנו דלטבילת זבים דווקא שטעונין מים חיים פסלינן אבל לשאר טבילות כשרים אע"פ שנעשו אשבורן שהן בתוך הגבים או בתוך הגת הא למדת שהמעיין מטהר באשבורן. ועוד הביא רבי' יעקב ראיה [בתוס' פר' בת' דבכורות דף נ"ה בד"ה שמא] מדתנן במס' מקואות ומביאה בפ' שמונה שרצים [דס"ג] כל הימים כמקוה שנא' ולמקוה המים קרא ימים פירוש ואין מטהרין בזוחלין אלא באשבורן רבי יהודא אומר הים הגדול בלבד כמקוה רבי יוסי אומר כל הימים מטהרין בזוחלין ופסולין לזבים ולמצורעים ולקדש מי חטאת משמע שאין רבי יוסי חולק על מה שמטהרין באשבורן במקוה אע"פ שחושבן כמעיין לעניין שמטהרין בזוחלין ועוד יש ראייות אחרות ואין לי להאריך. ואומר (ב) רבינו יצחק בר ר' שמואל דהא דתניא בת"כ [פ' שמיני פ"י] המעיין מטהר בכל שהו והמקוה בארבעי' סאה זהו מדרבנן דמן התורה די ברביעית אם כל גוף הנטבל עולה בו כגון מחטין וצינוריות וכשם שאומר המקוה בארבעי' סאה מדרבנן כך מעיין מטהר בכל שהוא אפי' מדרבנן ואע"פ שבטלו רביעית דמקוה [בפ"ג מינין דל"ח והסוגיא בתוס' שם ובתוס' פ"ק דפסחים דף י"ז בד"ה אלא] לא בטלו משהו דמעיין. ובמשנת מסכת מקואות [פ"ק ופ"ה] משמע דכל שהו ממש אמנם לטבול אדם צריך אף במעיין ארבעי' סאה כדאמרי' בפ' חומר בקודש (חגיגה דף כ"ב) תדע דבעינן בשפופרת הנוד דהא ארעא חלחולי מחלחלא ובעינן ארבעים סאה במקום אחד ולשון חלחולי אינו אלא במעיין. אומר רבינו יעקב שאע"פ שבפ' במה אשה יוצאה [שבת דף ס"ה ופר"ת בתוספות שם בד"ה דאמר] אוסר רב לטבול בנהרות שמא ירבו הנוטפין על הזוחלין והוו להו מי גשמים רובה ושנינו [בפ"ה דמקוואות ודהלכה כרב באיסורי בפרק יש בכור (בכורות דף מ"ט)] הזוחלין במעין והנוטפין במקוה ואין מקוה מטהר בזוחלין והלכה כרב באיסורי מ"מ בזו אין הלכה כרב אלא כשמואל שאומר שם נהר מסלעו וממקורו מתברך ואף על פי שאנו רואין שהנהרות מתברכין יותר בשעה שהמטר יורד זהו הטעם

כדתניא בסוף סדר תעניות [דף כ"ה] רבי שמעון בן אלעזר אומר אין לך כל טפח וטפח שיורד מלמעלה שאין התהום עולה לקראתו טפחיי' מלמטה וגם משם סייעתא לדברי שמואל ולכך הלכה כמותו. ועוד תניא בבכורות [דף נ"ה] רבי מאיר אומר לא פרת שמו אלא יובל שמו ולמה נקרא שמו פרת שמימיו פרין ורבין מסייע ליה לשמואל דאמר נהרא מכיפיה מבריך ואף על פי שלשמואל כל הנהרות פרין ורבין תופס פרת מפני שהוא עיקר שהרי עיקר הנהר שבגן עדן פרת שמו שנאמר ומשם יפרד והיי לארבעה ראשים, ומקשה והא כתיב והנהר הרביעי הוא פרת ומתרץ הוא פרת דמעיקרא וגם בכל הנהרות מתערב פרת כדאמר בנדרים [דף מ'] הנודר ממי פרת אסור בכל מימות שבעולם. שנינו בפ"ו דמקוואות [דף ס"ג] ומביאה בפ"ק דיבמות [דף ט"ו ומבואר בתו' שם] עירוב מקוואות כשפופרת של נוד בעוביה ובחללה של שפופרת שהם כשתי אצבעות חוזרות למקומן לסבבן בנקב בריוח. ודווקא כשיש כותל מפסיק בין שני המקוואו' צריך שיהא שם נקב כשפופרת לחברן יחד להכשיר מקוה חסר על ידי כן אבל אם אין דבר מפסיק בין שני המקוואות אין צריך אלא שיהו המים מחברין אותם ברום כקליפת השום על רוחב כשפופרת דתנן במסכ' פרה [פ"ה] שתי שקתות המים שבאבן אחת קידש אחת מהן המים שבשנייה אינן מקודשין היו נקובות מזו לזו כשפופרת הנוד או שהיו המים צפין על גביהן כקליפת השום קדש א' מהן המים שבשנייה מקודשין עוד שנינו בפ"ו דמקוואות [דף ס"ג] כותל שבין שני מקוואות. שנסדק לשתי מצטרף לערב אין מצטרף עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנוד נפרצו זה לתוך זה על רום כקליפת השום ועל רוחב כשפופרת הנוד. ומה ששנינו בפ"ח דטהרות מקל שהיתה מליאה משקין טמאין כיון שהשיקה למקוה טהורה דברי רבי יהושע וח"א עד שיטבול את כולה הנצוק והקטפרס ומשקה טופח אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה הא טופח להטפיח חיבור ואין צריך רום כקליפת השום ההיא לעניין השקה דווקא שנויה ולטהרה דומיא דלטומאה דאם יש כאן מים טמאין ומשיקן לנהר ע"י טופח להטפיח חיבור וכן משמע בגיטין [דף י"ז והסוגיא בתו' שם בד"ה הנצוק] דמסקינן עלה דההיא דנצוק דילמא לעניין מקוואו' ורבי יהודא היא מכלל שעד עתה לא הי' מעמידה במקוואות אלא בדבר אחר וגם כי מעמידה במקוואות מעמידה דווקא כרבי יהודא אבל לרבנן בעינן רום כקליפת השום על רוחב כשפופרת. כשם שמועלת השקה למים הטמאי' לטהרם ובת"כ [פרשת שמיני פ"י] דורשו מן המקראות. מניין שאם היה טמא יטהרנו ת"ל אך מעיין ובור וגומ' מעיין יהיה טהור ובור יהיה טהור ומקוה מים יהיה טהור מלמד שמטהרין זה את זה כך מועלת השקה למים שאובין להכשירן דתנן בפי' ו' דמקוואו' שלשה מקוואות בכל אחד עשרי'

סאה והמקוה השלישי מים שאובין אם השאוב מן הצד וירדו שלשה וטבלו בשלשתן ועלו המי' מכולם ונתערבו מלמעלה המקוואו' כשרין והטובלין טהורין שהרי נעשה הכל ששי' סאה מהן ארבעי' סאה כשרין זה בצד זה ואין המים השאובין שבצדן פוסלין מקוה שלם ולא עוד אלא שהשאוב נכשר ע"י השקת המקוה השלם אבל אם הי' השאוב באמצע המקוואות כמו שהיו והטובלין טמאין כמו שהיו שהרי אין כאן מקוה שלם הואיל והשאוב מבדיל ביניהם. [שם] עוד שנינו באותו הפרק השידה והתבה שבים אין מטבילין בהן אלא אם כן היו נקובין כשפופרת הנוד משמע שאם היו נקובין כשפופרת הנוד מטבילין בהן, ועוד שנינו במס' ביצה [דף י"ז מבואר בדף י"ח] ואין מטבילין כלי טמא על גב מימיו שצריכין השקה לטהרן. מכל אלה למדנו שמים שאובין יכולין ליטהר על ידי השקה והא דאמרינן במכות [דף ד'] אמר רב יהודא אמר רב חבית מלאה מים שנפלה לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה גורס [שם בתו'] רבינו יעקב חבית מלאה יין. ומה ששנינו במס' מקוואות פ' שלישי בור שהוא מלא מים שאובין והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו לעולם הוא בפסולו עד שיתחשב שלא נשאר מן השאובין שהיו בבור שלשה לוגין. ובענין זה אומר שם [בריש פ"ה] גבי מעיין שהעבירו על גבי השוקת צריך לפרש שם שמה שאין הבור טהור שם ע"י השקת האמה זהו לפי שאין מעיין מטהר בכל שהו לטבילת אדם כמו שבארנו למעלה והואיל ואין מי האמה מרובין שם שיהו ראוין לטבילי' אדם אין מועלת השקתו להכשיר מי הבור. גרסינן בירושלמי דיומא בפרק אמר להם הממונה רבי שמעון בן כיסנא בשם רבי אחא אומר הים הי' בית הטבילה לכהני' לרחצה בו. ומקשה לאו כלי הוא בתמיה ומתרץ בההיא דאמר רבי יהושע בן לוי. אמת המים מושכי' לו מעין עיטם והיו רגלי השוורי' פתוחי' כרמוני' ומה שנעשו כן זהו שיהו מוציאין ומביאין המי' מעין עיטם בריוח כי להכשירו ע"י חיבור המעיין הי' די כשפופרת הנוד כאשר בארנו למעלה אבל אין לומר שמפני כן היו פתוחים כרמונים כדי להוציאו מתורת כלי שלא יטמאוהו הכהני' העולין לטבול שם וכדאמרי' במס' שבת [דף צ"ה] כלי שנפחת כמוציא רימון טהור אין לומר כך כי הכהנים טמאין לא היו נכנסין שם במקדש אלא כהנים טהורים הרוצים לעבוד עבודה ומורי כתב בשם הרב רבי אלחנן לפי שכל שפע המעיין נכנס בתוך הים והם טובלין בו לכך צריך מוציא רימון שדומה כלי לגמרי. ותניא נמי בתוס' [פ"ד] מעיין היוצא לתלמי ומתלמי לבריכה ראשונים ראשונים הרי אילו פוסלים מפני שהם כשאובים משמע שהתלמי הוא כלי ואפי' יש במעיין ארבעי' סאה מתחילה מכל מקום הואיל ועיקר הקילוח של מעיין לתלמי הוא נכנס נחשבין שאובין ואף על פי שאומר שם בסיפא דבריי' כיצד עושה נוקבו כל שהו התם

שאני שאין טובלין בתלמי אלא בבריכה ואין לחוש כל כך למראית העין וכל שהו לאו דווקא וצריך כשפופרת הנוד או ככונס משקה. מוכח במס' מקוואות [פ"ו] ובתוספתא [פ"ד ופ"ה] שהלוקח כלי גדול כגון חבית גדולה או עריבה גדולה ונקבו נקב המטהר אותו וקבעו בארץ ועשהו מקוה הר"ז כשר. עוד שנינו בפ"ד השוקת שבסלע אינה פוסלת את המקוה היתה כלי אע"פ שחברה בסיד פוסלת את המקוה ניקבה מלמטה או מן הצד ואינה יכולה לקבל מים כל שהו' כשרה וכמה יהא בנקב כשפופרת הנוד תניא בתוספתא בפ' שני דטהרות [ושם הגירסא מי חטאת שהגלידו וכו'] מים טמאין שהגלידו בחורף ואין בהם משקה טופח טהורין נימוחו חזרו לטומאתן ישנה. [שם] מקוה שאוב שהגליד טהור משום מים שאובין נמוחו כשר להקוות עליו פירי' כשר לטבול בו שהוא מקוה כשר וכן לשון התוספתא בכמה מקומות וגם בתוספתא דשקלים [פ"ק] מקוה שיש בו ארבעי' סאה כשר להקוות עליו ולמעלה ביארנו לשון אחר. שנינו במסכת מקוואות פרק ז' [כל הסוגיא] יש מעלין את המקוה ולא פוסלין פוסלין ולא מעלין לא מעלין ולא פוסלין ואלו מעלין ולא פוסלין השלג והברד והכפור והגליד והמלח וטיט הנדוק כיצד מעלין ולא פוסלין מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת ונפל לתוכו סאה מאחד מאילו הר"ז עולה להשלימו והרי המקוה כשר ושלם נמצאו מעלין ולא פוסלין. ואילו פוסלין ולא מעלין מים שאובין בין טהורין בן טמאין מי כבשי' ומי שלקות והתמד עד שלא החמיץ. כיצד מקוה שיש בו ארבעי' סאה חסר קורטוב ונפל מאחד מאילו קורטב שהוא דבר מועט לתוכו לא השלימו ואם נפל מאחד מהן שלשה לוגין לתוך המקוה פוסלין את המקוה. ואילו לא פוסלין ולא מעלין שאר משקין כגון דם וחלב ומי פירות והציר והמוריי' והתמד שהחמיץ. כיצד מקוה שיש בו מ' סאה חסר אחת ונפל מאחד מאילו סאה לתוכו לא השלימו וגם לא פוסלו אם לא שינו את מראיו אבל אם שינו את מראיו אפילו היו בו מ' סאה פסול, ומפר' שם מה יעשה אם היו בו מ' סאה ממלא בכתף ונותן לתוכו עד שיחזרו מראיהן למראה מים. ופעמים שאילו שאמר מעלין את המקוה כמו שמפרש שם היו בו מ' סאה ונפל סאה מאילו ואחר כך נטל סאה מן המקוה הרי זה כשר. אמרינן במס' זבחים [דף כ"ב] שהטיט שהפרה שוחה ושותה ממנו הר"ז נמדד עם המקוה ואם אין פרה שוחה ושותה ממנו אינו נמדד עם המקוה ובסוכה [דף י"ט] אמרינן ומי איכא מידי דאיהו לא חזי ומצטרף. טיט הנדוק יוכיח דאיהו לא חזי ומצטרף. ובמסכת מקוואות פרק שני [דף ס"א] שנינו מקוה שיש בו ארבעים סאה מים וטיט מטבילין בטיט ובמים כדברי ר' יהושע באיזה טיט מטבילין בטיט הרך שהמים צפין על גביו. היו מים צפין מצד אחד והטיט הרך מצד אחר מטבילין במים ואין מטבילין בטיט ובפ' ז' דמקוואות

שנינו הטביל בו את המטה אף על פי שדחק רגלי המטה בטיט העבה שבקרקע המקוה עד שצפו עליה המים מלמעלה הרי זה טהורה שהרי לא נטבעו בטיט עד שיטבלו במים תחילה שהמים מקדימין לאותן הגומות של כרעי המטה. שנינו בפר' ה' דמקוואות גל שנתלש מן הים ונפל על האדם או על הכלים אם יש בו ארבעים סאה טהורים לחולין שאין הטובל לחולין צריך כוונה כדמסקינן בחולין [דף ל"א] שכן סוברין רב ורב נחמן ורבא. וכן פוסק ר"ח ולא כרבי יוחנן שמצריך כוונה לחולין. [שם] היה יושב ומצפה עד שיפול הגל ויטבול בו עלתה לו טבילה לדבר שנתכוון לו. [שם] ואומר במסכת חולין ובחגיגה [דף י"ט] מטבילין בראשין של גל הנוגעין בארץ ואין מטבילין בכפה שלו מפני שהוא באויר. עוד שנינו שם בפרק ה' [דף ס"ג] בית הלל אומרין אין מטבילין בחרדלית פי' חרדלית במו הרדלית והן מי גשמים הנזחלין מדליו של הר אין מטבילין בהם כשהם נזחלין עד שיקוו וינוחו באשבורן מ' סאה. שנינו בפ' שני [דף ס"א] ספק מים שאובין שטהרו חכמים כיצד מקוה שנסתפק לו אם נפלו לתוכו מים שאובין או לו נפלו ואפי' נפלו ספק יש בהם מ' סאה ספק אין בהם או ב' מקוואות אחד יש בו מ' סאה ואחד אין בו מ' סאה נפל לאחד מהן ואין ידוע לאיזה מהן נפל ספיקו טהור מפני שיש לו במה יתלה. גרסינן בעירובין [דף ד'] ובנדה [דף ס"ז], א"ר יצחק דבר תורה כלומר מהל"מ שהרי שיעורין חציצין ומחיצות הל"מ רובו ומקפיד עליו חוצץ מיעוטו אינו חוצץ אף ע"פ שמקפיד וגזרו חכמים על רובו שאינו מקפיד גזירה משום רובו המקפיד וכן גזרו על מיעוטו המקפיד משום רובו המקפיד פירוש רבי' שלמה דרובו רוב שערי קאמר שבנדה [שם] מביאה על עניין שער שאומר שם נימא אחת קשורה חוצצת מפני שמהודקת יפה שתים אינן חוצצות. ואמר ר' יוחנן אין לנו שתהא חוצצות אלא אחת. ואמר רבי יצחק שאם רוב שערו קשור אחת אחת ומקפיד עליו חוצץ. ור"ח פי' [בתו' שם בערובין] דהוא הדין בגוף אם רוב גופו מכוסה מדבר החוצץ בו וכן מוכיח בפ' הערל (יבמות דף ע"ח) גבי נכרית מעוברת שנתגיירה בנה אין צריך טבילה שמקשה שם והאמר רב כהנא לא שנו אלא רובו אבל כולו חוצץ ומתרץ שאני עובר דהיינו רבותיה. ועוד כי במסכת מקוואות [פ"ט] נותן שיעור בחציצת בגדים ואין לחלק בין גוף הבגד לגוף האדם אלא ודאי מדבר גם בגופו או בגוף הכלי אם הי' על רובם דבר המקפיד עליו חוצץ ולאחר גזירה אף כשאינו מקפיד. ורבינו משה כתב [בפרק שני דהלכות מקוואות] שהורו הגאונים שאם רוב שערו קשור אחת אחת אע"פ שאינו מקפיד עליו חוצץ אבל נראה לו ששערו של אדם כגופו הוא חשוב לעניין טבילה ואינו כגוף בפני עצמו כדי שנא' רוב השער אלא אע"פ שכל שער ראשו קשור נימא אם אינו מקפיד עליו עלתה לו טבילה אלא אם כן

נצטרף לחוצץ אחר על גופו ונמצא הכל רוב גופו עד כאן דבריו. מקצת דיני חציצה בארנו בהלכות נדה בסמל"ת [ל"ת קי"א] ונבאר עוד כאן מקצתן דתניא בתוספתא [פ"ו דמקוואות ד' תשע"ו ור"ש הביאה בפירושו פ"ט דמקוואות] השירים הנזמים והטבעות והקטלאות אווצין חוצצין רופין אין חוצצין פי' אווצין דחוקין וכן בה"ג כתב שטבעת חוצצת. ובמסכת מקוואות פרק ט' [כל הסוגיא עד סוף] שנינו אילו חוצצין באדם חוטי צמר וחוטי פשתן והרצועות שבראשי הבנות אבל חוטי שער אין חוצצין שהמים באין בהן אע"פ שאינן רפין קלקי הלב והזקן חוצצין פירש שער שעליהן שנתקשר ונעשה קלקי'. ובית הסתרים באשה פירוש עד שתדיחנו תחילה מפני הזיעה וליפלוף שחוץ לעין ובהלכות נדה בארנו מפני שסתמו יבש, [בתו' דנידה דף ס"ז בד"ה ליפלוף] ורבינו יעקב מפרש שאין חילוק בחוץ לעין בין לח בין יבש וגלד שעל גבי חמה מבחוץ פי' ריר היוצא מן המכה ונתייבש. ורטיי' שעל בשרו וגלדי צואה שעל בשרו וטיט ובצק שתחת הצפורנים וטיט היון וטיט היוצרים וטיט הדרכים שנמצא אף בימות החמה כל אילו חוצצין ושאר כל הטיט כשהוא לח אינו חוצץ שהרי נמחה במים וכשהוא יבש חוצץ. ואילו שאין חוצצין באדם קלקי הראש ובית השחי ובית הסתרים באיש ולפלוף שבעין וגלד שבמכה ולכלוכי צואה שעל בשרו וצואה שתחת הצפרנים וצפורן המדולדלת כל אילו אין חוצצין. השיב רבינו יצחק בתשובה אחת כי יבלת בכל מקום שתהיה בגוף ותבלול בעין אינן חוצצין שהן בטלין בגוף וכן תלתולין של בשר וכיוצא בהן ויתרת אפי' עומדת לחתך ואבר ובשר המדולדלין באדם שנינו [בתוספ' פ"ו דמקוואות ור"ש הביאה בפי' פ"ט דמקוואות] שאין חוצצין ונראה אפי' עומדין לחתך, [שם] תניא בתוס' הדם והדיו והדבש והחלב ושרף תות ושקמה ותאנה לחים אין חוצצין יבשים חוצצין ושאר כל השרפין בין לחים בין יבשים חוצצין מפני שהן ליכלוך הפירו' פי' ודרך בני אדם להקפיד עליהן והוא הדין בדם שנסרך בבשר שאפי' לח חוצץ מטעם זה וכן כתב רבינו משה [בפ' שני דהלי' מקוואות אמנם בזבחים [דף ל"ה] או שבח הוא לבני אהרן שיהלכו עד ארכובותיהם בדם והא קא הוי חציצה לח הוה ולח לא הוי חציצה אלמא אף בבשר לח אינו חוצץ. שנינו במסכת מקוואות [פ"ט] ומביאה בשבת [דף ט"ו] אילו חוצצין בכלים הזפת והמור בכלי זכוכית ובתוספתא [פרק ז' דמקוואות] שונה זפת מור וקימוס. וקימוס דומה למור כדתני' בספרי שלא יערב קימוס במור. וגם משם משמע דלא גרסינן החומר אלא המור גרסינן ברוב ספרים. ופירש רבינו שלמה [בשבת דלעיל] דווקא זפת ומור אבל טיט ודבר אחר אינו חוצץ לפי שנופל מאליו ואינו מקפיד. ואינו נראה לרבינו יצחק לומר כן להכשיר שאר דברים שחוצצין עליו בשעת טבילה אלא מפרש

דכל שכן שאר דברים שחוצצין בכל הכלים אפי' זפת ומור שאין חוצצין בשאר כלים שדרך לזופתן בכלי זכוכית חוצצין [במתני' דלעיל] הזפת והמור שהן על השלחן ועל הטבלא ועל הדרגש אם היו נקיים חוצצין מפני שהוא מקפיד עליהן נמצאו על בגדים אם בגדי עם הארץ הם אם נמצאו משני צדדין חוצץ מצד אחד אין חוצץ אבל נמצאו על בגדי תלמיד חכם אפי' מצד אחד חוצץ מפני שמקפידין על מלבושיהן להיות נקי וטהור. וזהו כדברי רבי יוסי שאומר שם בנאים מצד אחד חוצץ. ולמה נקראו ת"ח בנאים מפרש בפרק ואילו קשרים [דף קי"ד] מפני שעוסקין בתורה שהיא בניינו של עולם כל ימיהם שני אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי גרסי' בפי' שני שעירי' [דף ס"ז] ת"ר את משפטי תעשו דברים שאילמלא לא נכתבו דין הוא שיכתבו ואילו הן עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכת דמים וגזל וברכת השם ואת חוקותי תשמרו דברים שהשטן משיב עליהן ואומות העולם משיבין עליהם ואלו הם חזיר ושעטנז וחליצת יבמה וטהרת מצורע ושעיר המשתלח שמא תאמר מעשה תוהו הם ת"ל אני ה' אני ה' חקקתים ואין לך רשות להרהר אחריהם:

יתברך ויתעלה השם הנכבד והנורא שעזרנו להשלים מצות עשה שצוה אל משה בהר סיני:

עשין דרבנן

הלכות עירובין

אחרי שסיימנו מ"ע של תורה נחל לבאר מצות עשה שהם מד"ס ומהם מדברי נביאים והם חמש מצות. מצות עירובין. מצות אבל. מצות תשעה באב. מצות מגילה. מצות חנוכה. וכבר בארנו מצות נטילת ידים שהיא מד"ס בהל' ברכות [לעיל].

גרסינן (א) בפי' שני דעירובין [ד' כ"א] אמר רב יהודא אמר שמואל בשעה שתקן שלמה המלך עירובין ורחיצת ידים יצתה בת קול ואמרה בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני' והשיב רב הייא גאון בתשובה אחת כי לכך לא נתקנו עד שלמה המלך מפני שהיו כל הימים במלחמות עד שלמה שבימיו נתן הקב"ה שלום. ושנינו בפרק ראשון דעירובין [דף י"ז] ד' דברי' פטירין במחנה במלחמה מביאין עצים מכל מקום ופטורין מרחיצת ידים ומדמאי ומלערב ערובי חצירות. ועיקר תקנתו היתה מפני שמה"ת אין קרוי רשות הרבים אלא סרטיא [כדאי' בפ"ק דשבת דף ו'] והיא דרך המלך ההולכת מעיר לעיר ופלטיא הם המקומות שחוץ לעיר רחבים מאד שמתקבצין שם ביום השוק. וכן בתוך העיר ימצא ר"ה כגון שרחוב שלה רחב שש עשרה אמה שכל דברי שבת אנו למדין

ממשכן ועגלות של לוים ברוחב שש עשרה אמה היו הולכין כדאמר במסכת שבת [דף צ"ט] הילכך אין חשוב רשות הרבים בפחות מרוחב שש עשרה אמה ומפולש משער לשער ובוקעין בו ששים ריבוא כמו בדגלי מדבר וכן פי' רבינו שלמה במס' עירובין [ד"ב] וגרסי' בעירובין [דף ו'] אמר רבה בר בר חנה ירושלם אילמלא שדלתותיה נעולות בלילה חייבין עליה משום ר"ה שלה ופיר' שם רש"י ירושלם ר"ה שלה מכוון משער לשער ומפולש ויש בה דריסת ששים ריבוא ורוחב שש עשרה אמה ואילמלא שנועלים דלתותיה בכל לילה חייבין עליה בשבת משום ר"ה אבל נעילת דלתות משויא לה בחצר של רבים ומערבין את כולה וכל זמן שלא עירבו הויא כרמלית ולא מחייבין עלה והכי נמי אמרינן בפ' בתרא [דף ק"א] דירושלים כרמלית היא עכ"ל. מכל זה אתה למד כי מה"ת הי' מותר להוציא מן הבתים לרחובות ירושלם וכל שכן מן הבתי' לחצר ואפי' יש בחצר כמה בעלי בתים מפני שהחצר רשות היחיד גמורה היא וכן מן החצר למבוי שאינו מפולש שיש לו שלשה מחיצות והוא רשות היחיד גמורה מן התורה. כשעמד שלמה המלך ובית דינו וראו כי היו בני אדם אומרי' כיון שהבית מיוחד לאדם אחד והחצר מיוחדת לרבים ואע"פ כן מותר להוציא מן הבית לחצר שהיא מיוחדת לרבים או חצר שהיא של אדם אחד מותר להוציא ממנה למבוי שהוא מיוחד לרבים וכן מן הבתים לרחובות העיר שרבים בוקעין בהן ובזה היו טועין לומר מעתה אין ההוצאה מלאכה ומותר להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים גמורה. עמד שלמה ותיקן שלא יטלטלו מן הבית לחצר שיש בתוכו בעלי בתים אחרים אלא על ידי עירוב ולא יטלטלו מן הבית למבוי אלא על ידי שיתוף והעירוב שעושין בחצרות והשיתוף שעושין במבואות עושה הכל רשות אחד ועל ידי כן מותרין להוציא ומעתה לא יטעו לומר שמותר להוציא מרשות היחיד לסרטיא ופלטיא גדולה ולכל רשות הרבים גמורה שאין יכולין לערב שם. כתוב בה"ג לא מבעיא ר"ה דאורח מלכא הוא דאסור לטלטולי ד' אמות היכא דליכא עירוב אלא אפי' מן מבוי למבוי וכן ממבוי לחצר וכן מחצר לחצר וכן מחצר לבית וכן מבית לבית וכן מבית לחצר אסור לטלטולי ואפי' במבוי גופיה אסור לטלטל ארבע אמות אלא אם כן עירבו שנאמ' ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת. עד כאן דבריהם. נר' לי מתוך דברי רב יהודאי גאון כי בימי ירמי' הנביא לא שמרו דברי גזירת שלמה המלך לערב בחצרות ולשתף במבואות אלא היו מוציאים בלא עירוב ומתוך כך היו מביאין מן העיירות שסביבות ירושלם כל מיני משא מבתיהם דרך סרטיא שמעיר לעיר שהיא רשות הרבים ומביאין אותן משאות בשערי ירושלים ולכך כשהזהיר ירמי' על גוף האיסור של תורה הזהיר גם על גזירת שלמה שלא להוציא שום משא אף מן הבית

לחצר אלא אם כן עירבו וזהו לשון הנביא כה אמר ה' השמרו בנפשותיכם ואל תוציאו משא ביום השבת והבאתם בשערי ירושלים זה גוף האיסור של תורה ואחר כך אמר ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת זו גזירת שלמה המלך כי לבני ירושלם היה מזהיר. וכבר אמרנו כי מן התורה מותר להוציא מן הבתים לרחובות ירושלם אלא ודאי על גזירת שלמה הזהיר מפי הגבורה שעל ידי שעברו גזירתו באו לגוף האיסור של תורה. תניא (ב) בפ' הדר במס' עירובין [דף ע"א] מערבין לחצרות בפת ואם רצו לערב ביין אין מערבין ומשתתפין למבואות ביין ואם רצו להשתתף בפת משתתפין ותניא בפרק חלון (עירובין דף פ"א) בכל מערבין עירובי תחומין ומשתתפין שתופי מבואות ולא אמרו לערב בפת אלא בחצר בלבד. כך הגירסא בספרי' ישנים ובפי' ר"ח [וכן בתו' שם] בפ' בכל מערבין (עירובין דף כ"ז) אמר שמערבין ערובי תחומין ומשתתפין שתופי מבואות בכל דבר חוץ מן המים בפני עצמן והמלח בפני עצמו אבל במים ובמלח מעורבין יחד מערבין. בפ' חלון (עירובין דף פ') אמרינן שאין מערבין בחצרות אלא בפת שלמה בלבד ואפי' ככר מאפה סאה והיא פרוסה אין מערבין בה היתה שלמה והיא כאיסר מערבין בה, [שם דף פ"א] ואמר רב חייא בר אשי אמר רב מערבין בפת עדשים ומר עוקבא משמיה דשמואל אמר מערבין בפת אורז אבל לא בפת דוחן. בפ' מי שהוציאוהו [דף ע"ד] ובפ' הדר [דף מ"ט] אמר כי הבית שמניחין בו העירוב אין צריך ליתן פת אבל מכל בית ובית של אחרים גובין לחם פת אחד שלם ומניחין הכל בבית אחד מבתי החצר או אם רצה אחד מבני החצר ליקח להם אחד משלו ולזכותיה לכל בני החצר הרשות בידו כאשר יתבאר. ובין כך ובין כך מברך המזכה או המקבץ העירוב ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב ואומר בעירוב זה יהא מותר להוציא ולהכניס מן הבתים לחצר ומן החצר לבתים ומבית לבית לכל הדרים בחצר. בפ' חלון (עירובין דף פ') מפרש כמה שיעור שתופי מבואות ומפ' שם י"ח גרוגרות הם שיעור ב' סעודות לפיכך צריך שיהא בו אוכל כי"ח גרוגרות אבל גרוגרות עצמן אם שיתף בהן צריך קב ובזמן שיש שם בעלי בתים מרובים יתר על שמנה עשר שיעור השיתוף שתי סעודות לכולן שהן כשיעור שמנה עשר גרורות וכשהם י"ח או פחות כגרוגרות לכל אחד ואחד ובפ' בכל מערבין (עירובין דף כ"ט) מסקינן שדבר שמטבילין בו כגון חומץ ומלפתין בו את הפת כגון בשר צלי שיעורו כדי לאכול בו שתי סעודות ומפ' שם שאם נשתתפו ביין מבושל הרי הוא כחומץ ושיעורו כדי לאכול בו שתי סעודות וזהו רביעית כדאמר בפ' כיצד משתתפין [דס"ח] וליקנו להו רביעיתא דחלא בחביתא, ואם נשתתפו ביין חי שיעורו ב' רביעיות לכולן וכן בשכר ב' רביעיות. בצים שתים משתתפין בהם אפי' הן

חיות כדאמר רב שימי בר חייא ותניא רבי שמעון בן אלעזר אומר עוכלא תבלין וליטרא ירק עשרה אגוזים וה' אפרסקים ושני רמונים ואתרוג אחד ומסקינן קב גרוגרות ומנה דבילה. ואמר רב יוסף תמרים בקב. ואמר רב נחמן תפוחין בקב. פי' עוכלא שמינית של ליטרא אמנם בתו' גרסי' וכמה היא עוכלא אחד מחמשה ברובע ומביאה בפרק הספינה (בבא בתרא דף צ') בד"א בתחילתו אבל בסוף הלכה כרבי יוסי דאמר [בפ' חלון דף פ'] שירי עירוב בכל שהו. שנינו בפ' כיצד משתתפין (עירובין דף פ"ה) הניתן עירובי חצירות בבית שער אכסדרה ומרפסת אי' עירובו עירוב והדר שם אינו אוסר על בעל החצר שאין לו זו דירה [שם] בית התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות הרי זה עירוב והדר שם אוסר עליו ולפנים יתבאר שאינו אוסר עד שיהא מקום פיתא, רבי יהודא אומר [שם] אם יש תפיסת יד של בעל הבית אינו אוסר עליו ומפרש שם [בדף פ"ו] אפי' אין לבעל הבית שם כי אם יתד של מחרישה הרי זו תפיסת יד ואינו אוסר אפי' יהא מקום פיתא, [בפרק מי שהוציאוהו דף מ"ו] והל' כדברי המיקל בעירוב. ואומר שם בגמ' [בדף פ"ה דלעיל] שאם הניחו השיתוף אפי' באכסדרא ומרפסת או בבית קטן שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות או אפי' בחצר הר"ז שיתוף. אבל עירוב אין מניחין בבית קטן כל כך דתניא בפ"ק דסוכה [דף ג'] בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות פטור מן המזוזה ומן המעקה ואינו מטמא בנגעי' ואינו נחלט בבתי ערי חומה ואין חוזרין עליו ממערכי המלחמ' ואין מערבין בו ואין משתתפים בו ואין מניחין בו עירוב שמאחר שאינו ראוי לדירה אין מניחין בו עירוב אבל שיתוף מניחין בתוכו כאשר ביארנו. ואע"ג דאמרינן בפרק כיצד משתתפין (עירובין דף פ"ה) שיתופי מבואות בחצר שמבוי בפרק הדר [עירובין דף ע"ג עיין בתוס' שם בד"ה בפת דף ע"א] פירש רבי' שלמה דכל שכן בבית וכן משמע בירושלמי דפרק הדר המערב לכל בני מבוי או לכל בני חצר אם רוצה לזכות להם משלו יזכה להם ע"י מי שאין ידו כידו. דתנן בפ' חלון (עירובין דף ע"ט) כיצד משתתפין במבוי מניח את החבית של שיתוף ואומר הר"ז לכל בני מבוי ומזכה להם ע"י בנו ובתו הגדולים ועל ידי עבדו ושפחתו העברים ועל ידי אשתו אבל אינו מזכה להם ע"י בנו ובתו הקטנים ולא ע"י עבדו ושפחתו הכנענים מפני שידם כידו ואומר שם [בדף פ"א] שאין צריך להודיע לבני חצר ולבני מבוי שעירב להם וזוכה להם שזכות הוא להם וזכין לאדם שלא בפניו אומר ר"ת [בתוס' שם דף ע"ט בד"ה ומזכה כל הסוגיא] דלרבי יוחנן דאמר גבי מציאה בפ' שנים אוחזין [בבא מציעא די י"ב וגם בתוס' שב הסוגיא] לא גדול גדול ממש ולא קטן קטן ממש אלא גדול וסמוך על שלחן אביו זהו קטן קטן ואינו סמוך על שולחן אביו זהו גדול הוא הדין בכאן. וצריך להזהר שלא לזכות בעירוב על

ידי בנו הגדול שמאחר שסמוך על שלחנו ידו כיד אביו ואע"ג דשמואל חולק עליו שם ואומר דגדול גדול ממש הלכה כרבי יוחנן לגבי שמואל. ואין לתמוה היאך יש יד לקטן לזכות דמה נפשך אמה העבריה קטנה היא שהרי יוצאה כשתביא שתי שערות. ואע"ג דבמקום אחר אין קטן זוכה לאחרים הא אמרינן בפ' התקבל (גיטין דף ס"ד) דשתופי מבואות דרבנן ולכך זוכה. והא דאמר שמואל שם בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ט) עירוב משום קניין וקטן לאו בר אקנויי הוא מפרשין שם [בתוס' בד"ה וקטן] דבבית קטן רוצה לומר. ואם תאמר אמה העבריה היאך זוכה והלא היא סמוכה על שלחן רבה ואומר רבינו תם דבשכרה אוכלת. ועוד אומר רבינו יצחק דאין נחשב כידו מפני סמיכת השלחן אלא דווקא בנו. והרב רבי שמשון מפלייאר"א פסק כשמואל וכתב רבינו שמשון ברבי אברהם בפ"ק דב"מ ובדברי זקני הרב רבי שמשון נראה מתוך סוגית הירושלמי דעירובין פרק חלון דאין מביא כלל שם דברי רבי יוחנן אלא מוכחת הסוגיא שמדבר בקטן ממש. ובירושלמי דבבא מציעא [פ"ק] מביאו. עכ"ל וכן בה"ג דרב יהודאי גאון לא הביא כלל דברי רבי יוחנן אלא משמע לגמרי שסוברין כשמואל. וכן רבינו משה [פ"א דהל' ערובין] ובירושלמי דמעשר שני [פ"ד וכן בירושלמי דעירובין הנזכר] גרסי' תמן תנינן הפעוטות מקחן מקח וכו'. ותנינן אבל אינו מזכה על ידי בנו ובתו הקטנים רבנן דקיסרין אמרי כאן כשיש בו דעת כאן כשאין בו דעת משמע דבעירובין קטן קטן ממש לבני א"י שהיו תלמודי רבי יוחנן. גרסינן בפרק חלון (עירובין דף פ') אמר רב נחמן נקיטינן אחד ערובי תחומין ואחד ערובי חצרות ואחד שיתופי מבואות צריך לזכות. וכן ערובי תבשילין אמר רב יהודא אמר שמואל [שם] צריך לזכות. וכן פסק בשאלתות דרב אחאי בפ' ויהי בשלח [סימן נ'] דגם עירובי תבשילין צריך לזכות עוד שם [בדף ע"ט] אמר רב יהודא חבית של שתופי מבואות צריך להגביה מן הקרקע טפח פי' רבינו שלמה כשהוא מזכה אותה להם שכל זמן שהיא ברשותו אינה זכייה. וכן תניא בתוספ' [רפ"ו דעירובין] אם משלהם אין צריך לזכות ואם משלו השליח מגביה מן הקרקע ואומר זכיתי לכם. שנינו בפרק במה מדליקין (שבת דף ל"ד) דאף בספק חשיכה יכולין לערב וגרסי' על זה בירושלמי [שם סוף פירקא] אמר רבי חייא בר אשי אמר רב הדא דאת אמרת בעירובי חצרות אבל בעירובי תחומין דבר תורה הן ואין מערבין אותן אלא מבעוד יום. וצריך שיהא העירוב או השיתוף מצוי ואיפשר לאוכלו כל בין השמשות ושנינו בפ' בכל מערבין (עירובין דף ל"ח) שאם אבד או נשרף מבעוד יום אינו עירוב משחשיכה הרי זה עירוב ואם ספק אמר רבי יוסי אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים שספק עירוב כשר. ופרק הדר (עירובין דף ע"א) ובפרק חלון (עירובין דף פ') אמרי' שהמשתתפין

במבוי צריכין לערב בחצרות שלא לשכח תורת עירוב מן התינוקות. פי' רבינו שלמה בפ' חלון [שם] שלא לשכח תורת עירובי חצרות מתינוקות הבאי' הילכך מקילינן ביה להכשיר בשירי עירוב כל שהו. וכן פירש רבינו משה [בפ"א דעירובין] ונותן טעם לפי שאין מערבין בפת אלא בחצר לפיכך אין התינוקות מכירין מה הוא שיתוף המבוי לפיכך אם נשתתפו במבוי בפת סומכין עליו ואין צריך לערב בחצרו' שהרי התינוקות מכירין בפת. עכ"ד וזהו כדברי האומר בפ' הדר (עירובין דף ע"א) דאם נשתתפו בפת בחדא סגיא והל' כמותו להקל בעירוב. ופירש ר"י [בתוס' שם בד"ה בפת] בחדא סגי אם נשתתפו במבוי בפת. ובפ' מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ו) פירש רבינו שלמה שלא לשכוח תורת עירובי תחומין מדורות הבאים העיקר עירוב בתחומין הוא. [פרק חלון דף כ"ד ע"ב] ובירושלמי מפ' אמר ריב"ל מפני מה מערבין בחצרות מפני דרכי שלום. מעשה באשה אחת שהיתה דובבת לחברתה ושלחה עירובין ביד בנה נסבתיה וגפפתיה ונשקתיה אתא אמר קומי אימוי אמרה היכן הות רחמא ולא הוינא ידענא מתוך כך עשו שלום ביניהן וזה מה שאמר הכתוב דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. פי' מפני מה מערבין בחצרות אחר שנשתתפו במבוי. דובבת שונאה כמו בעל דבבא. אמר קומי אימוי ספר לאמו מה שעשתה לו ונראין הדברי' כי לא לחלוק על משנתנו בא אלא אומר שגם טעם זה ראה עם טעם משנתנו. אומר רבינו יצחק שצריך ליזהר כשאדם עושה עירוב שלא יערב בדבר שהוא מקפיד עליו כגון אותן דברים שתיקן לכבוד השבת או אם יש לו ככר נאה שקורין גשטי"ל או פאשטיד"א וכיוצא בו. כדאי' בפ' הדר [עירובין דף ס"ה ודר"י בתו' שם בד"ה כיון] שאומר אביי שלא שיתף במבוי שלו מפני שאם הי' מקנה להם פת משלו והי' אחד מהם צריך לאכול מן השיתוף והיה שואלו ממנו לא היה יכולת בידו לוותר את שלו בכל השבת לכך נמצא שאין בלבו להיות להם בו חלק גמור ובטל השיתוף אמר ר"י דאע"ג דמסקינן בפרק חלון [דף ס' וכל הסוגיא בתוספות שם בד"ה רגיל] דאשתו מערבת שלא מדעתו מכל מקום אינה יכולה לזכות לאחרים שלא מדעתו. ואם אין הבעל והאשה בעיר צריך לדקדק אם יכולין בני הבית לערב כלל שהרי שנינו שם [בדף פ'] דנתוספו דיורין מוסיף ומזכה וצריך להודיע אם דעתן בעירוב ופי' רבינו שלמה כגון שמערב משלהן. שנינו בפ' הדר (עירובין דף ס"ט) ומפרש לה בגמ' כך אנשי החצר ששכח אחד מהן ולא עירב עם האחרים ומחמת שהי' אוסר עליהן להוציא מבתיהם לחצרו עמד וביטל להם רשות חצרו אבל לא רשות ביתו או אפי' ביטל רשותו סתם כך המשפט שרשות חצרו ביטל רשות ביתו לא ביטל לפיכך אסור להכניס ולהוציא מביתו לחצר בין הוא בין שאר בני החצר ובתים שלהם מותרין להוציא מהם

לחצר לו ולהם ואם ביטל גם רשות ביתו כל הבתים מותרין לו ולהם שהרי לא נשאר לו רשות והרי הוא כאורח אצלם והאורח אינו נאסר. והמבטל רשותו אומר שם [בדף ט'] רבא שצריך לבטל רשותו לכל אחד ואחד שיאמר רשותי מבוטלת לך ולך ולך [בדף ס"ט] ואם אילו הרבים שערבו בטלו רשותם לזה שלא עירב הוא מותר שהרי כל הרשות שלו והם אסורין שאין אומרים יהיו כאורחין אצלו שאין רבים אורחין אצל אחד [שם] היו אילו שלא עירבו שנים יכולין לבטל רשותם לאותם שעירבו אבל אם אותם שעירבו בטלו להם רשותם אין מועיל להם כי שניהם אוסרין זה על זה ואפי' חזר האחד שלא עירב ובטל רשותו לשני שלא עירב ה"ז אסור מאחר שבשעה שבטלו להם המערבין היה אסור [בדף ע'] היו שלשה בעלי בתים בחצר השנים עירבו והשלישי לא עירב אם הא' שעירב בטל רשותו לאותו שלא עירב אין זה הביטול מועיל מפני שחבירו אוסר עליו אבל השלישי שלא עירב מבטל רשותו לאחד מאותם שעירבו והשני שעירב יבטל גם הוא לחברו שעירב את רשותו ומסיק שם [בדף ע'] רב נחמן שאם מת בעל הבית יורשו מבעל רשותו. הלי כרבי יוחנן שאומר [שם דף ס"ו] יש ביטול רשות מחצר לחצר. וגם אומר שם [בדף ס"ח] רבא אנא כרבי יוחנן סבירא לי' ואומר רבינו יצחק [בתוספת שם דף ס"ד בד"ה אם כן כל הסוגיא] דהוא הדין מבית לבית ומעשה בא לפני רש"י בחופה אחת ששכחו ולא עירבו והוצרכו להוציא מבית לבית והתיר להם ע"י שביטלו רשותם לאחד ואין זה הביטול מועיל בעירוב שהרי בעל הבית אינו יכול להוציא כליו מן החדר שעיכב לעצמו ולא ביטלה אל רשות חבירו מפני שדומה לחוזר בו מביטולו כאשר יתבאר לקמן בסמוך וכיון שמפסיד בדבר א"כ לא בטלת תורת עירוב. וחולק היה רבינו יעקב ואומר שאין ביטול רשות מבית לבית מאחר שלא נתפרש בדברי שמואל ורב יוחנן. ועוד בפ' הדר (עירובין דף ס"ז) באותו תינוק שהיו רוצין למולו בשבת ונשפכו מים חמין שלו שחממו מאתמול והתירו לומר לגוי שיביא מים חמין מתוך ביתו של רבה ואע"פ שלא עירבו לפי שלא מצינו תקנה בעניין אחר. למה לא בטלו כולן רשותן לאותו בית שהי' בו הקטן אלא ודאי אין ביטול רשות מבית לבית. ואומר רבינו יצחק דאין משם ראי' שעל כרחך חצרות ומבוי היו שם כמו שאומר שם והא לא ערבינן והא לא שתפינן והיו יכולין להביא החמין ע"י ביטול דרך חצרות ומבוי לבית שהיה בו התינוק ומה שלא עשו כן שמא מפני שלא היו שם הבעלים. איתמר בפר' הדר (עירובין דף ס"ח) רב אמר מבטלין וחוזרין ומבטלין ושמואל אמר אין מבטלין וחוזרים ומבטלין והלכה כרב לגבי שמואל באיסורי ואע"ג דאמר רבה [שם] אנא כשמואל סבירא לי מ"מ קיימא לן כרב אשי דהוא בתראה דאסקיה לדרב ושמואל בפלוגתא דרבי אלעזר ורבנן ומעמיד

רב כרבנן ושמואל כר"א ש"מ דהילכתא כרב. וכן פסק רב אלפס [שם] לפיכך שנים הדרי' בחצר אחת ולא עירבו מבטל זה רשותו לזה עד שיעשה צרכיו ויחזור זה ויבטל לזה שנינו שם [בדף ס"ט] מי שנתן רשותו והוציא בין בשוגג בין במזיד לאותו רשות שנתן אוסר דברי רבי מאיר מפני שדומה כחוזר בו מביטולו ור' יהודא אומר במזיד אוסר בשוגג אינו אוסר והלכה כרבי יהודא. שנינו עוד שם [ריש פירקא דף ס'] הדר עם הנכרי בחצר או עם מי שאינו מודה בעירוב הרי זה אוסר עליו. ראב"י אומר אינו אוסר עד שיהו שני ישראלי' אוסרים זה על זה. ומפ' בגמ' [שם דף פ"ב] שלדברי הכל חצרו של גוי הרי הוא כדיר של בהמה ומן הדין לא יאסור אלא קנס הוא שגזרו שיאסור כדי שיתרחקו מן הגוי פן ילמדו ממעשיו. ובישראל אחד לא גזרו לדברי ראב"י מפני שאין זה דבר מצוי שידור ישראל יחיד עם הגוי בחצר פן יהרגנו הגוי ועל כל דבר שאינו מצוי לא גזרו, [שם והסוגיא בתוספ' שם] אמר רב יהודא אמר שמואל הלכה כראב"י במסכת תענית [דף כ"ו] מפרש דהלכ' דרשינן בפירקא ורב הונא אומר מנהג כראב"י מפרש שם דמנהג בפירקא לא דרשו אבל אורויי מורינן רבי יוחנן אמר נהגו העם כראב"י שם מפרש דנהגו אורויי נמי לא אורינן אבל אי עבוד לא מחינן בידייהו. והל' כשמואל דאר"י ב"ל בפ' מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ו) הלכה כדברי המיקל בעירוב. וכן משמע בפר' הדר (עירובין דף ס"ב) שסוברין אביי ורב יוסף כשמואל. מתוך כך אומר ר"י [בתוס' שם בד"ה ואפי'] דאותם יהודי' הדרים יחידים בכרכי' המוקפי' חומה שיש שם מחיצות גמורות ודלתותיהן נעולות בלילה מותרי' לטלטל בכולן בשבת מאחר שאין שם שני ישראלי' אוסרין זה על זה. אומר שם [בדף ס"ב] שאין עירוב מועיל במקום גוי ואין ביטול רשות מועלת במקום גוי. לפיכך שני ישראלים וגוי אחד הדרים בחצר אחת אין להם תקנה עד שישכרו ממנו רשותו ונעשה הגוי כאילו הוא אורח עמהם וכתב בהלכות גדולות ואי מתא דגוים היא צריכין למיזבן רשותא מכל גוים דאית ביה כי היכי דתיקו מתא כולא ברשותא דישראל והדר ערבו. אומר שם [בדף ס"ח] רבי יוחנן ששוכרין מן הגוי אפילו בשבת שהשכירות כביטול רשות היא שאינה ודאית אלא היכר בלבד. ואמר רבי יוחנן [שם דף ס"ו] שוכרין מן הגוי אפי' בפחות משוה פרוטה. ומסקינן [בפרק חלון דף פ'] שאשתו של גוי משכרת שלא מדעתו. וכן שכירו ושמשו משכירין שלא מדעתו אפי' היה שכירו או שמשו ישראל דאמר רבא מבוי שאין הגוי רוצה להשכיר להם רשותו ילך אחד מהם וישאל מקום מן הגוי להניח בו חפציו ואם ישאילנו לו נעשה כשכירו ולקיטו שהרי נשתתף עמו ברשותו ומשכיר שלא מדעתו, [בתוספ' שם דף ס"ו בד"ה מערב] והא דאמר רבי יוחנן בירושלמי ישראל וגוי שהיו דדין בבית א' צריכין ישראל והגוי להשכיר

יש לפרש שלשם מדבר ששניהם שותפים בבית ואין נחשב הישראל כשכירו של גויי ואמר ר' יוחנן [בדף ס"ו] מה מערב חמשה ששרויין בחצר אחת אחד מערב ע"י כולן אף שוכר מן הגוי חמשה ששרויין בחצר אחת אחד שוכר ע"י כולן ואותו ששכר מערב עם שאר הישראלים ויותרו כולן. ר"ח פוסק [בתוי' שם בד"ה יפה] כרבי יוחנן שאומר למעלה שוכרין מן הגוי אפי' בשבת ואח"כ מבטלין רשותן לאחד מהם ואותו לבדו מותר להוציא אע"פ ששמואל חולק עליו ואומר [שם] כל מקום שהבעלי בתים אוסרין זה על זה היו רוצים לערב מערב שבת אין יכולין לערב כגון שהיה שם גוי או אפילו לא היה שם גוי מע"ש שיכולין לערב כאשר יתבאר [לקמן בסמוך] ובא הגוי בשבת שביטל העירוב אין מבטלין מ"מ הל' כר' יוחנן לגבי שמואל וכדברי המיקל בעירוב. ורבינו יצחק פוסק כשמואל שהרי שם בפרק הדר (עירובין דף ע') מפרש סתם תלמודא הברייתא כשמואל דתניא זה הכלל כל שנאסר למקצת השבת נאסר לכל השבת כולה כגון שני בתים בשני צידי רשות הרבי' והקיפום גוים מחיצות בשבת ואומר שם זה הכלל לאתויי מת גוי בשבת דאין מבטלין וזהו דלא כרבי יוחנן כדמוכח שם למעלה [בדף ס"ז] דבעי מיניה רב חסדא מרב ששת שני ישראלים וגוי הדרים בחצר אחת ולא שכרו ולא ערבו ומת הגוי בשבת מהו לבטל זה על זה אליבא דרבי יוחנן דאמר לעיל [שם דף ס"ה] כשבא הגוי בשבת ששוכרין ממנו ואחר כך מבטלין לא תבעי לך דהשתא תרתי עבדינן שכירות וביטול לחודיה מיבעיא ודאי מבטלין כי תיבעי לך אליבא דמאן דאמר אין שוכרין אמר ליה אני אומר מבטלין והמנונא אמר אין מבטלין. הא למדנו שמה שאומר סתם התלמוד זה הכלל לאתויי מת גוי בשבת דאין מבטלין שזהו דלא כרבי יוחנן. אומר שם [בדף ס"ה] ר' אפס שהגוי שהשכיר מגוי ואין השוכר כאן אלא המשכיר אם אין המשכיר יכול להוציא השוכר עד זמן שכירותו אין שוכרין מן המשכיר ואם יכול להוציאו שוכרין ממנו פי' רבינו שלמה בפירושי' אחרוני' שאותם ששאלו דבר זה לרב אפס היו יראים שמא יבא הגוי השוכר בשבת ואז הי' בטל העירוב אפי' יחזרו וישכרו ממנו. [בתוס' שם בד"ה דאתא] ולא דמי לספינות קשורות שעירבו מזו לזו בפרק הזורק (שבת דף ק"א) שאומר שם דנפסקו נאסרו חזרו ונתקשרו חזרו להתירן הראשון. דהתם שאני שלא היו הספינו' עומדות ליפסק [בתוספי' דלעיל בד"ה איקלעי] ומשמע עוד שרוצה לומר שאם לא הי' בא לא היה אוסר וזהו כרבי יהודא דתנן בפרק כיצד משתתפין (עירובין דף פ"ז) המניח את ביתו והלך לשבות בעיר אחרת אחד נכרי ואחד ישראל אוסר דברי רבי מאיר. רבי יהודא אומר אינו אוסר. רבי יוסי אומר נכרי אוסר ישראל אינו אוסר לפי שאין דרך ישראל לבא בשבת. רבי שמעון אומר אפי' הניח את ביתו והלך לשבות אצל בתו באותה העיר אינו

אוסר שכבר הסיח מדעתו אבל לא אצל בנו. ואמר רב שם הלכה כרבי שמעון ולעניין נכרי יש לפסוק כרבי יהודא דאמר ריב"ל [בפ' מי שהוציאוהו דף מ"ו] הלכה כדברי המיקל בעירוב ואף על פי שרבי יוחנן חלק על זה הפסק דריב"ל דלגמרי כולל בפרק מי שהוציאוהו דרבי יהודא ור"ש הלכה כר"י אפי' יהא מחמיר ואפי' בעירוב מדבעו שם לדקדק דרב לית ליה הני כללי דרבי יוחנן מדאשכחן דפסיק כר"ש בההיא דעירוב מ"מ דברי ריב"ל עיקר שהרי בסדר התנאים ואמוראים כתב יד רבינו יוסף טוב עלם פוסק כריב"ל בכ"מ אפי' לגבי ר' יוחנן כל שכן לגבי רב ושמואל. וגם מזה תוכל לדקדק שמה שאמר שמואל בפ' חלון (עירובין דף פ"א) כ"מ שאמר רבי יהודא בעירובין הלכה כמותו שאין הל' כמותו אליבא דריב"ל אלא אם כן הוא מיקל [בפ' הדר דף ס"ט] תניא ישראל משומד המשמר שבתו בשוק הרי הוא כישראל ומבטל רשות. ומחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כגוי ואינו מבטל רשות לישראל עד שישבור. שנינו בפ' חלון (עירובין דף ע"ז) חלון שבין שתי חצרות בתוך עשרה [שם] ומפרש בגמ' שיהא קצת ממנו ואפי' משהו בתוך עשרה לקרקע אם רצו מערבין שנים כלו' שני עירובין אילו לעצמן ואילו לעצמן ואסורין זו עם זו. ואם רצו מערבין אחד שיתנו עירובן של חצר זו באחרת ויערבו עמהם ויהיו אחד. [שם] וגרסינן בגמרא אמר רב נחמן לא שנו אלא חלון שבין שתי חצרות אבל חלון שבין שני בתים אפי' למעלה מעשרה נמי אם רצו מערבין יחד מאי טעמא כיון דאית ליה גג כמאן דמלי דמי ובלבד שיהא בחלון ארבעה על ארבעה שבפחות מכאן לא יחשב פתח. בפ' כיצד מעברין (עירובין בדף נ"ט) אמרינן שכותל שבין שתי חצרות גבוה עשרה אם יש שם הסולם הרי הסולם נחשב כפתח אם רצו מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד אבל אם אין שם סולם אין מערבין אלא שנים. שנינו בפרק כל גגות (עירובין דף פ"ט) רבי שמעון אומר אחד גגות ואחד חצרות ואחד קרקיפות לכלים ששבתו בתוכם רשות אחד הן לטלטל מזה לזה ואפי' הן של בעלים הרבה ולא עירבו יחד ולא לכלים ששבתו בתוך הבית והביאום לחצר על ידי שעירבו אסור להוציאם מחצרן לחצר אחרת או לגג או לקרפף בלא עירוב ובסוף פ' עושין פסין [עירובין דף כ"ד וכ"ה] מוכיח דקרפף יתר מבית סאתי' לר"ש הוי כרמלית לטלטול כיון דלא הוקף לדירה. אלא מדבר בקרפף שאינו יותר מבית סאתים ולכך מותר לטלטל בתוכו. ובפרק עושין פסין (עירובין דף כ"ג) תניא קרפף יתר מבית סאתי' שהוקף לדירה אם נזרע רובו הרי הוא כגינה ואסור שהרי הוא ככרמלית. נטוע רובו הרי הוא כחצר ומותר. [פרק כל גגות דף צ"א] ובגמרא תניא גג וחצר אכסדרא ומרפסת כולן רשות אחד הן. קרפף ומבוי כולם רשות אחד הם לכלי' ששבתו בתוכן. [בפ' עושין פסין דף כ"ג] בית סאתים שלא הוקף

לדירה אם אורכו כשנים ברחבו שהוא מאה על נ' כחצר המשכן מטלטלין בו היה אורכו יתר על שנים ברחבו אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות. [בפ' כל גגות דף צ"א] אמר רב הלכה כר' שמעון והוא שלא עירבו בני החצרות כל אחת לעצמה שעתה אין מצוין כלי הבתי' בחצר אבל עירבו חוששין שמא יבא מכלי הבתי' ששבתו בתוכן והוציאן לחצר שיוציאם לחצר אחרת ובזו אוסר ר"ש. ורבי יוחנן אמר מי השך בין עירבו בין לא עירבו פי' מי לחש באזניך דבר זה לומר והוא שלא עירבו כי זה אינו כלום כי הלי' כר"ש אף בעירבו ושמואל סובר שם כרבי יוחנן וכן הל', [מלשון המיימוני פ"ג דעירובין] לפיכך כלי ששבת בתוך החצר בין עירבו אנשי החצר בין לא עירבו מותר להעלותו מן החצר לגג ומן הגג לגג אחר הסמוך לו ומן הגג אחר לחצר שניה ומחצר שנייה לגג שלישי ומגג שלישי למבוי אע"פ שאם נשתתפו בו מותר לטלטל בכולו וכן מן המבוי לגג רביעי עד שיעבירנו בכל המדינה כולה ובלבד שלא יכנס בכלי זה לבית מן הבתים אח"כ עירבו כל אנשי המקומות האילו עירוב אחד. גרסינן בפרק עושין פסין (עירובין דף כ"ה) קרפף בית שלש וקירה בו בית סאה אמר רבא אויר קרויו מייתרו מבית סאתים ולא אמרינן פי תקרה יורד וסותם משום דעביד כי ארזילא. ור"ח גריס [בתוספות שם] כי ערסלא כמלונה במקשה מתרגמינן כערסלא דמכתותא והם חבלים מתוחים מאילן לאילן כעין מטה שישן עליהם השומר בלילה ותחתיהן יושב בצל ביום ותחתיהן פתוח מכל צד ולהכי קאמר רבא האויר קרוי מייתרו [שם] והלכה כרבי זירא דמיקל בעירוב דאף בעניין זה אמרינן פי תקרה יורד וסותם. וכן באכסדרא בבקעה בפ' כל גגות [עירובין דף צ' וצ"ד] פסקי' כרב דאמר פי תקרה יורד וסותם רוח רביעית וכלישנא קמא דמיקל דאית ליה פי תקרה אפי' ביתר מעשר שהרי כל הסוגיא כאותו לשון. וכן פסק ר"ח ואומר ר"ת [וכן בתוס' שם בד"ה משתי] דמשתי רוחות לא אמרינן פי תקרה במקום שמפולשת משני עבריה כדמשמע בפ"ק דסוכה [דף י"ח ומבואר בתוס' שם בד"ה אכסדרה] במחלוקת דאביי ורבא גבי אכסדרא ושם פרש"י דלא אמרינן פי תקרה אא"כ יש בתקרה עובי טפח. ופי תקרה מועיל אפי' גבוה מבי' ובאיסקופת בית בשבת [דף ט'] הוצרך להעמידה בשקירה בשתי קורות דאם בקורה אחת הייתי אומר פי תקרה יורד וסותם רק שתהא רחבה ארבעה כמו שאומר שם. ובסוף פרק כל גגות (עירובין דף צ"ד) אומר דקרויו באלכסון לא אמרי' פי תקרה. ופירש רש"י שהוא בשיפוע כעין גגין שלנו דליכא פה דהיינו כארזליא ורבינו יצחק פי' [בתוס' שם] דמיירי כגון שנפרץ הקרוי באלכסון עם המחיצות בקרן זוית ובעניין זה לא אמרי' פי תקרה יורד וסותם. בור שבין שתי חצרות חציו בזו וחציו בזו אין ממלאין ממנו בשבת מפני שממלא מרשות חברו אא"כ עשו לו

מחיצה גבוה עשרה טפחים וכן שנינו בפ' כיצד משתתפין (עירובין דף פ"ו) ומסיק רב יהודא בגמרא [שם] אליבא דבית הילל שצריך שתהא המחיצה עשרה חוץ למים וטפח בתוך המים דתני יעקב קרחה צריך שישקע ראשי הקנים טפח בתוך המים שבית הילל מצריכין היכר מחיצה מלמעלה כך פוסק ר"ח ור' יצחק [וכן בתוס' שם] ולא כשיטת רש"י ואין הלכה כר' יהודא שאומר במשנה [שם] כי הכותל המפסקת בין החצירות העוברת על פי הבור עולה להן משום מחיצה. ועוד פוסקין הלכה כרב נחמן אמר רבה בר אבוה שאומר שם [בדף פ"ז] שאם עשו על פי הבאר קורה רחבה ד' זה ממלא מצד הקורה וזה ממלא מצד השני אע"פ שהדלי הולך במים מצד זה לצד זה אין לחוש שקל הוא שהקלו במים. עוד שנינו שם [בדף פ"ז] אמת המים שעמוקה י' ורחבה ד' שיש לה דין כרמלית העוברת בחצר אין ממלאין ממנה בשבת אלא א"כ עשו מחיצה גבוה עשרה טפחים בתוך אוגניה על פני רחבה בכניסה וביציאה שיהא ניכר שבשביל אמת המים נעשית מחיצה זו. ומחיצת החצר התלויה ועוברת על גבה אינה מועלת שאין מחיצה תלויה מתרת במים אלא במקום שנראית שנעשית מחיצה זו להתיר המים. ופי' רב אלפס [שם דף ט"ז] שצריך שתהא מחיצה זו משוקע' במים להבדיל בין מים למים כמו שבארנו למעלה [לשון המיימוני פ' ט"ו דהלכות שבת ממשמעות הגמר' דעירובין י"ב] והוא הדין אם היה ברחבה שבתוך החצר יתר מעשר אע"פ שאין בגובה עשרה שצריך מחיצה שכל יתר מעשר פרצה היא ומפסדת המחיצה וגם אסור לטלטל בחצר אא"כ נשאר מצד הפרצה פס מכאן ופס מכאן בכל שהו או פס רחב ד' טפחים מרוח אחת. בפ' הדר (עירובין דף ע"ב) אמר רב נחמן אמר רב הל' כר' יהודא הסכך בכ"ף גרי' רב"ח שאומר [בתוספות שם] על חמש חבורות ששבתו בטרקלין אחד לא נחלקו בית שמאי ובית הילל שאם יש ביניהם מחיצות המגיעות לתקרה שצריכים עירוב לכל חבורה וחבורה על מה נחלקו על מחיצות שאין מגיעות לתקרה שבית שמאי אומרי' עירוב לכל חבורה וחבורה ובית הילל אומר עירוב אחד לכולן. [בתו' שם בד"ה ומודים] אומר רבי יצחק שמה שאמר דצריך עירוב לכל חבורה וחבורה זהו שבכל אחד ואחד יש לו פתח פתוח לחצר שאם לא כן הייתי אומר פנימי נותן עירובו ודיו לשמואל ולר' יוחנן שני הפנימי' דאיתמר בסוף פ' הדר (עירובין דף ע"ה) אמר שמואל עשרה בתים זה לפנים מזה פנימי נותן עירובו ודיו פירש שכולן נחשבין בית שער זה לזה שהרי החיצון בלבד פתוח לחצר וכולם דריסת רגליהם עליו ופנימי דורס על כולן לפיכך כולן נחשבין בית שער חוץ מן הפנימית. ושנינו שם [בפרק כיצד משתתפין דף פ"ה] שהדר בבית שער אינו אוסר. הילכך כשבאין שאר דיורין הפתוחין לחצר לערב את חצרן הפנימי בלבד נותן פת בעירוב והשאר אין צריכין

ור' יוחנן אומר שני הפנימים נותנים אע"פ שהתשיעי הוא בית הוא בית שער לעשירי בית שער דיחיד לא שמיה בית שער לעניין זה פי' ואוסר הואיל ועשוי לדירה. [בתוספות דף ע"ה דלעיל בד"ה ור' יוחנן] והא דאמרינן בפרק כיצד משתתפין (עירובין דף פ"ה) דבית שער של יחיד אינו אוסר זהו בבית שער שאין עשוי לדירה, [בתוס' דיבור ומודים דלעיל] ופוסק רבינו יצחק שאם יש לאדם סופר או מלמד בביתו או כעין אותם בחורים הבאי' ללמוד תורה ושרוי כל אחד בחדר או בעלייה בפני עצמו לא מבעיא אם כולם אוכלין מככר אחד שאין אוסרים זה על זה אלא אפי' כל אחד אוכל משלו וישן בחדרו אין אוסרים זה על זה מאחר שכולן משתמשים באותו הבית כל עיסקי תשמישם באפייה ובישול ובכל דבר ונחשבין כולם כאילו אוכלין וישנים במקום אחד אע"פ שיש להם פתח לצד ר"ה שהכל נקרא על שם בעל הבית ועוד שאין משאיל להם רשותו לאסור עליו ולא זה על זה ויכול לסלקם. שנינו שם [בפ' הדר דף ע"ב] שאחין האוכלין על שלחן אביהם וישינים בבתיהם צריכין עירוב לכל אחד ואחד פי' רבינו שלמה אישנים בבתיהם והם ואביהם ואחרים עמהם דרים בחצר אחת אם רוצים אותם אחרים לערב עם אביהם בחצר צריכין בניו כולם לתת כל אחד פת ומפרש הטעם בגמ' [שם דף ע"ג במתניתין דלעיל] מגו דשאר דיורין אסרי אינהו נמי אסרי. ומסיים ב"ה [במתניתן דלעיל] לפיכך שבח אחד ולא עירב מבטל רשותו אימתי בזמן שמוליכין עירובן למקום אחר אבל אם הי' העירוב בא אצלם שכל עירוב בני החצר בא אצל אביהם לא הוזקקו לערב דאמרינן בפ' מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ט) בית שמניחין בו עירוב אינו צריך ליתן פת והם כולם נמשכים בו. או שאין עמהן דיורין אחרים שאין אחרים מזקיקין אותם לערב אין צריכין לערב דכיחידים הם. ומקשינן בגמרא [בדף ע"ב] ש"מ מקום לינה גורם דאי הוו ישנים בבית אביהם אפי' מוליכין עירובן למקום אחר אין צריך לערב אלא אביהם בלבד ונימא תיהוי תיובתא דרב דאמר לקמן [בדף ע"ג] מקום פיתא גרים והרי אילו אוכלין אצל אביהן וחושבן כחלוקין ומתרץ אמר רב במקבלי פרס שנו פי' אינם אוכלין על שלחן אביהם ממש אלא הוצאתם מקבלין מבית אביהם ואע"ג דמקום לינה ופיתא בבתיהם מהני מה שאוכלין משל אביהם ואם היה עירוב בא אצלו או שאין עמהם דיורין אחרים אין צריכין לערב [שם] ובגמר' מסקינן שדין תלמיד אצל הרב כדין הבן אצל האב. איתמר בפרק הדר [שם] רב אמר מקום פיתא גורם ושמואל אמר מקום לינה גורם והלכה כרב לגבי שמואל. [שם דף ע"ב] ולפיכך מי שהיה לו בחצר חברו בית שער שהרבים דורסים בו או אכסדרה ומרפסת או בית הבקר או בית התבן או בית העצים או אוצר אינו אוסר עליו עד שיהי' לו עמו בחצר מקום דירה שהוא סומך עליו לאכול בו פתו ואח"כ יהיה

אוסר עליו עד שיערב עמו. שנינו בפ' כיצד מעברין (עירובין דף נ"ט) עיר של יחיד שלא היו נכנסין בה תמיד ששים ריבוא של בני אדם ואינה תשובה רשות הרבים מפני שאינם דומה לדגלי מדבר ונעשית של רבים שניתוספו בה דיורין או נקבעו בה שווקים מערבין את כולה בלא שום שיור שהרי היא כחצר של יחיד. [שם] ותני עלה בגמ' אין מערבין אותה לחצאין אלא או כולה או מבוי בפני עצמו פי' [מפירש"י שם] אין מערבין אותה לחצאין הואיל ומתחילה היתה אחת אוסרין זה על זה הא למה הדבר דומה למבוי ששכחה אחת מן החצירות ולא נשתתפה בו שאוסרת על כולם ומקשה הספר [שם] א"כ מבוי בפני עצמו נמי היאך מועיל למה לא יאסרו זה על זה מאחר שמתחילה היתה של יחיד והורגלו לערב את כולה ולהיות כל אחד אוסר זה על זה אפי' עשו לחי או קורה למבוי לא יועיל ומתרץ הכא במאי עסקינן דעבוד דקה דאמר רב חסדא אחד מבני מבוי שעשה דקה על פתחו אינו אוסר על בני מבוי. פי' רש"י דקה פתח נמוך בראש כל מבוי שגלו דעתם להסתלק כל אחד מחבירו ור"ח [בתוס' שם] פי' דקה איצטבא. אמנם לפנים בריש פ' כל גגות (עירובין דף פ"ט) גבי בנה עלייה על גבי ביתו ועשה לפני הדקה ד' הותר בכל הגגין כולן לא יתכן לפרש שם כלל אלא לשון פתח שעל ידי שעשה אותו פתח לצד הגגין גילה דעתו שמחזיק בהן והם לא הקפידו ומחלו אצלו. נחזור למשנתינו דפרק כיצד מעברין (עירובין דף נ"ט) עיר של רבים ונעשית של יחיד אין מערבין את כולה אא"כ עשו לה שיור ומסקינן בגמ' [שם דף ס'] אפי' בית אחד בחצר אחת. פי' [מפירש"י בפי' במתני' שם] אע"פ שנתמעטו אוכלוסיה והרי היא של יחיד אין מערבין את כולה הואיל ומתחילה היתה של רבים ועוד שאם יערבו זאת יבא לערב של רבים והרי היא של רבים ואסור לערב עיר של רבים בלא שיור שלא תשתכח תורת ר"ה ואותו שיור הרי הוא היכר כדי שידעו שהעירוב התיר להם לטלטל במדינה זו שרבים בוקעין בה שהרי המקום הנשאר ולא נשתתף עמהם אין מטלטלין בו אלא אילו לעצמן ואילו לעצמן. תניא בגמרא [שם דף נ"ט] עיר של רבים והרי היא של רבים ואין לה אלא פתח אחד מערבין את כולה שמאחר שאינה מפולשת לשני פתחים אינה דומה לדגלי מדבר, [שם] רבי זירא עירב לכולה מתא דרי' חייא ולא שבק לה שיור אע"פ שהיתה של רבים אמר ליה אביי מ"ט עבד מר הכי אמר ליה דאמרי לי סבי דידה דרב חייא בר אשי הוה מערב לכולה מתא ואמינא ש"מ עיר של יחיד ונעשית של רבים היא [בתוס' שם] משמע מכאן שאם עשה לה שיור שהיה מודה אביי שעשה בטוב אע"פ שהיה סבור שעיר שהיתה של רבים והרי היא של רבים וזהו כמו ובארנו במשנה שעיר של רבים והרי היא של רבים שמועיל לה שיור. ונראה לי שאין הדברים אמורים שעיר של רבים והרי היא של

רבים שמערבין אותה אלא כגון ירושלם שדלתותיו נעולות בלילה ונחשבת מה"ת ע"י כן ככרמלית כאשר פירשתי בתחילת המצוה מבוי שאמרנו שכשנשתתפו בו מותר לטלטל בכולו יש שם חלוקין מבוארין בפ"ק דעירובין שאם היה מבוי סתום שיש לו שלשה כתלים אומר בית הילל הכשירו בלחי או קורה ודי לו בכך מפני ששלש מחיצות רשות היחיד מן התורה ואם הוא מפולש שאין לו כי אם שני כתלים בלבד זה כנגד זה והעם נכנסין ברוח זו ויוצאין בשכנגדה אומר שם [בדף ו'] שעושה לו צורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן לת"ק ואפי' ב' ראשין מפולשין לרשות הרבים דיו בכך ולחנניה אליבא דבית הילל אם הם מפולשין לר"ה עושה לה דלת מכאן שיהא ראוי לנעול אע"פ שאינו נעול ולחי או קורה מכאן והאמוראים היו עושין שם מעשה כחנניה [שם דף ח'] ולפנים גבי מבוי העשוי כנדל משמע שהלכה כת"ק וכן פסק רב אלפס. [שם דף קפ"ה] מסקי' שם לרב נחמן בפ"ק [דף ח' וי"ב] ולרב בפ' הדר (עירובין דף ע"ג) שאין מבוי ניתר בלחי או קורה עד שיהו בתים וחצרות פתוחים לתוכו [מפו' רש"י שם ובפרק ר"א דמילה (שבת דף קל"א)] שני בתים לחצר ושתי חצרות למבוי. וכן פירש גם רבי יוחנן בירושלמי דפ"ק [שם] ויהיה ארכו מארבע אמות ולמעלה. ויהיה ארכו יתר על רחבו. אבל מבוי שארכו כרחבו הרי היא כחצר ואינו ניתר אלא בשני לחיים מב' רוחותיו כל לחי במשהו או בפס רחב ארבעה מרוח אחת [שם] חצר שארכה יתר על רחבה הרי היא כמבוי וניתרת בלחי וקורה [שם] ומבוי שאין בתים וחצרות פתוחין לתוכו או שאין ברחבו ארבע אמות אינו ניתר אלא בשני לחיים או בפס ארבעה. א"ר יוחנן בפ"ק [דף ח'] שמותר להשתמש תחת הקורה. וכן אמר רבא [דף ח'] שמותר להשתמש גם כנגד הלחי כשפתוח לר"ה אבל אם פתוח לכרמלית מצא כרמלית שכנגד הלחי את מינו שחוצה לו וניעור. ושיעור לחי [בדף י"ד] אפי' דק כל שהוא. [בדף י"ג] ורוחב הקורה טפח ועוביה כל שהו והוא שתהא בריאה כדי לקבל אריח שהוא חצי לבינה של שלשה טפחים [בדף י"ד] ומעמידי הקורה צריך שיהו בריאים כדי לקבל קורה וחצי לבינה. ופוסק ר"י דק"ל כרבא שהוא בתראה שאומר בפ"ק [דף י"ב] דקורה משום היכר ולא משום מחיצה ולא אמרי' פי תקרה יורד וסותם להתיר תחת הקורה אלא כשהיא רחבה ארבע. אבל אין הל' כרבא במה שאומר בפ"ק [שם] הלחי משום היכר שהרי פוסקין הגאונים כאביי בלחי העומד מאליו וטעמיה דאביי משום דאזיל לטעמיה דאית ליה לחי משום מחיצה כמו שמפורש בהלכה ההיא בפי' [שם דף ט"ו]. שנינו בתחילת עירובין [דף ב' כל הסוגיא] מבוי שהוא גבוה למעלה מכ' אמה ימעט פרש"י שהניחו הקורה למעלה מכ' אמה ישפילנה ובגמ' שם [דף ג'] מפרש הטעם. ומבוי הרחב יותר מעשר אמות ימעט שזהו שיעור רוחב סתם

פתחי׳ ויותר מכאן אינו קרוי פתח אלא פרצה ואנו מצריכין פתח וצריך לנעוץ קנים למעט רוחב כניסתו ולהעמידו על עשר או על פחות. ואם יש לו צורת פתח שהוא לחי מכאן [כדאיתא שם דף י״א] ולחי מכאן וקורה על גביהן אע״פ שרחב מי׳ אמות אין צריך למעט צורת הפתח שאינו רחב יותר מי׳ מתיר אפי׳ מד׳ רוחות כדאי׳ בפ״ק דעירובין [דף י״א] גבי נעץ ארבע קונדיסין מארבע פינות השדה ומתח זמורה עליהם וכו׳ ואומר שם אילימא בי׳ בהא נימא רבי יוחנן בשבת לא גר׳ בפ״ק [דף ט״ו] לחי העומד מאליו כלומר שלא נעשה לשם תיקון מבוי אביי אמר הוי לחי ורבא אמר לא הוי לחי והלי׳ כאביי ואומר הגאוני׳ שזו היא הלמד מסימנות יעל קגם שהלכה כאביי לגבי רבא ומסקינן שם שאף אביי לא אמר שיהא לחי אלא כשסמכו עליו מאתמול צורת הפתח שאמרו מסקי׳ [שם דף י״א] שהקנה העליון שעל גבי הקני׳ אע״פ שאינו נוגע בקנה שבצדדין או אפי׳ תלוי למעלה מהן באויר, [שם] וצריך שתהא צורת הפתח בריאה כדי לעמוד בה דלת אפילו דלת של קשים. אמר ריש לקיש [שם] משום ר׳ ינאי צורת הפתח צריכה היכר ציר מאי היכר ציר אמר רב אויא אנקתא פירוש הוא חור שציר הדלת סובב בו ואע״פ שאינה צריכה דלת מ״מ צריך שתהא ראויה לדלת. ואמר רב חסדא [שם] צורת הפתח שעשאה מן הצד ולא על גביהן לא עשה ולא כלום ורבינו משה פירש [בפי׳ ט״ז דהלכות שבת] מן הצד בקרן זוית. גרסינן בפ׳ בכל מערבין (עירובין דף ל״ח) ובפ׳ כיצד משתתפין [דף ע״ב] אמר רב יוסף אין מערבין ערובי תחומין אלא לדבר מצוה פירוש כגון שהיה רוצה לילך לבית האבל או לבית המשתה של נישואין או להקביל פני רבו וכיוצא בזה. וזהו לשון הלכו׳ גדולות מ״ט מישרא שביתא בשבתא לדבר הרשות לא שרינן ומשום מילתא דמצוה עבדי רבנן תקנתא דמנח עירובא ממעלי שבתא בסוף אלפים אמה ממתא דיתיב בנוה ומשתרי ליי לסגויי מן היכא דיהיב עירוביה ולקמיה אלפים אמה טפי לא משתרי ליה ואי קא מנח ליה לעירוביה למיזל לדבר הרשות או דקא מזמני ליה למיזל לסעודת הרשות או לכל דבר דרמי ליה לא מישתרי ליה. ורבינו משה כתב [בפי׳ ו׳ דערובין] דמשתרי ליה. ושנינו בתחילת פרק כיצד משתתפין [דפ״ב] כיצד משתתפין בתחומין מניח את החבית ואומר הר״ז לכל בני עירי לכל מי שילך לבית האבל או לבית המשתה כל מי שקבל עליו מבעוד יום לסמוך על עירוב זה מותר משחשיכה אסור שאין מערבין משתחשך. [שם] וכמה שיעורו מזון שתי סעודות לכל אחד ואחד וכו׳ על משנה זו אמר רב יוסף [שם] אין מערבין אלא לדבר מצוה. תניא בפ׳ כיצד מעברין (עירובין דף ס״א) שבת בעיר אפילו הוא גדולה כאנטוכיא ובמערה אפילו כמערת צדקיהו מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. ובמשנה שנינו [שם] מי שהיה בעיר קטנה ונתן עירובו בעיר

גדולה או להפך מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה פי' נתחשב לו כל העיר כד' אמות כאילו שבת שם. רבי עקיבא אומר אין לו ממקום עירובו אלא אלפים פי' שמחלק בין נותן עירובו לשבת ומסיק רבא [שם] לית דחש לה לדר' עקיבא שאין הלכה כמותו. א"ר אידי א"ר יהושע בן לוי [שם דף ס'] היה מודד ובא ממקום עירובו או ממקום שבא בדרך והחשיך לו וכלתה מדתו של אלפים פסיעות בינוניות בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר שהעיר עולה במדות האלפים ולא ילך מחצי העיר ולהלן אפי' אמה אחת ואם כלתה מדתו בסוף העיר שכל העיר מובלעת בתוך האלפים נעשית לו העיר כולה כד"א ומשלימין לו את השאר כיצד היתה עיר גדולה רחבה אלף אמה ומן העיר לעירובו פחות מאלף אפי' אמה אחת או פחות נמצאת כל העיר מובלעת בתוך האלפים תיחשב העיר כולה כד"א וישלים תשע מאות ושמה ותשעים אמות חוצה לה להשלים האלפים. בפ' מי שהוציאוהו [דף ס"ז] מסקינן הל' כרבי יוחנן דאמר חפצי הגוי קונין שביתה במקומן ויש להם אלפים אמה לכל רוח ממקומן ואומר שם שאילים שהביאו גוים מחוץ לתחום למברכתא שבני מברכתא יכולין לקנות אותם דכולא מברכתא לדידהו כד"א דמיא פי' מפני שמברכתא מוקפת מחיצות וכן פירש"י בתחילת מי שהוציאוהו [דף מ"א והסוגיא בתו' דף מ"ז דלעיל בד"ה דכולא] הוליכוהו לעיר אחרת והרי היא מוקפת מחיצות. דומיא דדיר וסהר וספינה וכי ההיא דתניא שם [בדף מ"ב] הי' מודד ובא וכלתה מדתו בחצי העיר שמותר לטלטל בכל העיר ע"י זריקה שעל כרחנו מדבר שיש שם מחיצות. ואע"ג דנותן עירובו בתוך עיבורה של עיר בפ' בכל מערבין (עירובין דף ל"ב) משמע דנותן עירובו או ששבת שם שכל העיר כארבע אמות אע"פ שאין כאן מחיצות מכ"מ למובא שם מחוץ לתחום אינו חשוב כארבע אמות בלא הקף מחיצה. שנינו שם [בפרק כיצר מעברין דף ס'] הנותן עירובו בעיבורה של עיר והם המקומות המצטרפין לעיר שמודדין התחום חוץ מהם הר"ז כנותנו בתוך העיר ששבת שם ולא עשה ולא כלום שאין מודדין לו ממקום עירובו כלום אלא הרי הוא כבני העיר שיש להם אלפים אמה לכל רוח העיר, [עיין שם בגמ'] והנותן עירובו חוץ לתחום אינו עירוב. כל המניח עירובו יש לו במקום עירובו ד"א לפיכך אמרי' בפרק בכל מערבין (עירובין דף ל"ה) שאם נתגלגל חוץ לד' אמותיו שאינו יכול להגיע אל עירובו אינו עירוב. ובמשנה שנינו [שם] אם נפל עליו גל או נשרף או עירב בתרומה ונטמאה מבעוד יום אינו עירוב משחשכה הר"ז עירוב שעיקר קניית העירוב בבין השמשות ואם ספק רבי יוסי ור' שמעון אומרי' הרי זה עירוב שספק עירוב כשר וכן הל' הא למדת שאם נאכל בין השמשות הרי זה עירוב כבר הזכרנו למעלה מה שאמר רב נחמן בפרק חלון נקיטינן עירובי תחומין צריך לזכות

כלומר שאם עשה אחד עירוב על כולם צריך לזכות להם ע"י אחר שתי סעודות לכל אחד ואחד מן המערבין. [מלשון המיימוני פ"ו דערובין] וכשם שמברכין על עירובי חצירות ושתופי מבואות כך מברכין על עירובי תחומין ואומר בזה העירוב יהא מותר לי להלך ממקום זה אלפים אמה לכל רוח ואם הי' אחד מערב ע"י רבים אומר בזה העירוב יהא מותר לפלוני ופלוני להלך ממקום זה אלפי' אמה לכל רוח. שנינו בפ' חלון (עירובין דף פ"א) אמר רבי יהודא בד"א שאין מערבין לאדם אלא מדעתו בע"ת אבל בע"ח מערבין בין מדעתו בין שלא מדעתו לפי שזכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לאדם אלא בפניו ובתחומין חוב הוא לו כי שמא לא ירצה לערב באותו הרוח שעירב לו זה. תנו רבנן בפרק כיצד משתתפין (עירובין דף פ"ב) מערב אדם עירובי תחומין ע"י בנו ובתו הקטנים וע"י עבדו ושפחתו הכנענים בין מדעתן בין שלא מדעתן לפיכך אם עירב עליהן ועירבו לעצמן יוצאין בשל רבן אבל אינו מערב ע"י בנו ובתו הגדולי' ולא על ידי עבדו ושפחתו העברים ולא ע"י אשתו אלא מדעתן. ומסקינן שם [בדף פ"ב] שאם עירב עליהן ושמעו ושתקו ולא מיחו יוצאין בעירובו עירב על אחד מהן ועירבו הן לעצמן אין לך מחאה גדולה מזו ויוצאין בעירוב עצמן. ואומר רב אסי [שם] קטן בן שש יוצא בעירוב אמו ואין צריך להניח עליו מזון שתי סעודות לעצמו. שנינו בפ' בכל מערבין (עירובין דף ל"א) השולח עירובו ביד חש"ו או ביד מי שאינו מודה בעירוב אינו עירוב ואם אמר שיאמר לאחד כשר לקבלו ממנו הר"ז עירוב ומעמידו בגמר' [שם] והוא שיהי' עומד ברחוק עד שיראה זה הפסול מגיעו אצל הכשר. עוד מסיק בגמרא [שם] בד"א בעירובי תחומין אבל בעירובי חצירות קטן גובה את העירוב. שנינו בפ' מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ט) מי שבא בדרך וחשכה לו והיה מכיר אילן או גדר שהוא בסוף אלפים ממקום רגליו ומשם לביתו אלפים ואומר שביתתי תחתיו שלא סיים מקום לא אמר כלום. ובגמרא [שם דף ג'] מפרש הטעם. אמר שביתתי בעיקרו מהלך ממקום רגליו עד עיקר אלפים אמה ומעיקרו עד ביתו אלפים אמה נמצא מהלך משחשכה ארבעת אלפים אמה. ומפרש בגמ' [דף נ"א] והוא שהיה מגיע לאותו אילן קודם שתחשך אם ירוץ בכל כחו, [סוף מתניתן דלעיל] ואם אינו מכיר אילן או גדר או שלא למד הלכות תחומין ואינו יודע שיועיל לו ולא אמר כן אלא אמר תהא שביתתי במקומי זכה לו מקומו ויש לו אלפים אמה לכל רוח. תניא בגמר' [שם דף נ"א כל הסוגיא ודהלכה כר' יהודא וכו' ג"כ בדף מ"ו שם] אחד עני ואחד עשיר מערבין בפת ובשאר דברים אבל לא יצא עשיר חוץ לתחום ויאמר תהא שביתתי במקומי ואח"כ יחזור ללון בעירו לפי שלא אמר לערב ברגל אלא מי שבא בדרך וחשכה לו שאין בידו פת דברי רבי מאיר ר' יהודא אומר אחד עני ואחד עשיר מערבין ברגל

ויצא העשיר חוץ לתחום ויאמר תהא שביתתי במקומי ואח"כ יחזור ללון בעיר וזהו עיקרו של עירוב. והתירו לו לבעל הבית לשלח עירובו ביד בנו ביד עבדו ביד שלוחו בשביל להקל עליו שלא יצטרך ללכת שם. והלכה כרבי יהודא לגבי ר' מאיר ומסיק שם רב נחמן דאומר שביתתי במקום פלוני דברי הכל עני אין עשיר לא [כך היא מסקנת האלפסי פ"ק דביצה והביאו בסמל"ת ע"ה וכן משמעות הסוגיא בגמ' דכריתות דף י"ד ופר' בכל מערבין דף ל"ה ול"ט ובפ"ב דביצה דף ט"ו וי"ז] יוהכ"פ הרי הוא כשבת לעניין עירובי חצירות ועירובי תחומין וכן יום טוב כשבת לעניין עירובי תחומין אבל לא לעניין עירובי חצירות שהרי מותר להוציא ביום טוב מרשות לרשות. שנינו בפ' מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ה) מי שישב בדרך לנוח שהיה עיף ולא היה יודע שהוא בתחום העיר וחשכה וכשעמד ראה שהוא סמוך לעיר בתחומה הואיל ולא היתה כוונתו לכך לא יכנס דברי רבי מאיר פי' לא יכנס לעיר להיות כאנשי העיר אלא ממקום שחשכה לו ימדוד לו אלפי' פסיעות בינוניות רבי יהודא אומר יכנס והל' כר' יהודא עוד שנינו שם [בדף מ"ה] מי שישן בדרך ולא ידע שחשכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי ר' יוחנן בן נורי וח"א אין לו אלא ד' אמות ור' אלעזר אומר והוא באמצען ור' יהודא אומר לאיזה רוח שירצה ומודה ר' יהודא שאם ברר לו שאינו יכול לחזור בו. ופוסק שם [בדף מ"ו] שהלכה כרבי יוחנן בן נורי שמיקל בעירוב אומר היה ר"ת [בתוס' שם דף נ"א בד"ה כזה ועניין עמוד ומעביר בגמרא שם] דבאלפים של תחום שבת וגבי עמוד גבוה עשרה ורוחב ארבעה ומעביר ארבע אמות ברשות הרבים צריך שיהא הן ואלכסונן לכל צד ולא הוצרך לפרש אלא בדבר שהוא עגול כגון כוורת בפ"ק דשבת [דף ח'] וחולק עליו רבינו שמואל ואומר שמה שאומר בפ' מי שהוציאוהו [דף נ"ח] שצריך אלכסון זהו דווקא לאלכסון העולם כיצד הרי שהעביר ארבע אמות בר"ה מצד מזרחית צפונית לצד מערבית דרומית אז צריך אלכסון אבל ממזרח למערב די בד' אמות וכן תפרש באלפים של תחום שבת. הנה סדרנו עירובי תחומין כאן עם עירובי חצירות שהוא מד"ס מפני שגם עירובי תחומין של אלפים אמה מד"ס כמו שבארנו [בסמל"ת ס"ו] דאע"ג דשמעינן ליה לשמואל בפר' חלון (עירובין דף פ"א) שפוסק כר' יהודא בעירובין ואילו בפ' בכל מערבין [עירובין דף ל"ה ול"ו משמעות כל הסוגיא] סובר ר' יהודא תחום אלפים דאוריי' גבי ספק עירוב. בזאת אין הלכה כר' יהודא אלא כר' יוסי שאומר שם ספק עירוב כשר דתחומין דאלפים דרבנן ועוד בפ' מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ו) אמר לי' רבא לאביי מכדי עירובי תחומין דרבנן וכו'. ובפרק בכל מערבין (עירובין דף ל"ז) גר' מאן תנא דאפילו בדרבנן לית ליה ברירה דתניא האומר לחמשה הריני מערב כו' ואין רוצה לומר דקסבר עירובי תחומין

דאורייתא. וגם אמר ריב"ל הל' כדברי המיקל בעירוב גם בתחומין. ובסוף פרק כיצד מערבין [דף ס"א] אומר לית דחש ליה להא דר' עקיבא שמחמיר בתחומין. והא דבסוף פ"ק [דף י"ז] תני ר' חייא לוקין על עירובי תחומין דבר תורה ומחזיר שם רב אשי ליישב דבריו אליבא דר' חייא מפרש לי' ולי' לא סבירא לי' אלא ודאי כן הל' שתחום אלפי' מדבריהם כמו שמוכיחות הראיות הכתובות למעלה:

הלכות אבילות

המצוה (א) השנית מד"ס היא מצות אבילות. מתוך דברי הה"ג משמע שמצוה להתאבל מן התורה על הקרובים ביום ראשון שהוא יום המיתה ויום הקבורה וזה לשונם. מי שמת לו מת ביו"ט ראשון או ביו"ט שני או בחולו של מועד או ביום ראשון של יו"ט האחרון אינו מונה שבעה עד אחר הרגל אבל שלשים מונה מיום שנקבר המת כדת"ר במסכת מועד קטן [דף ב'] ואמרו בשם גאון שיום האחרון של יום טוב האחרון הואיל ומד"ס הוא עולה למניין שבעה אף ע"פ שאינו נוהגין בו אבילות כלל. אבל מת לו מת ביום טוב אחרון הואיל ועיקר אבילות יום ראשון הוא דכתיב ואכלת חטאת היום היום אסור ולמחר מותר וכתיב ואחריתה כיום מר ומאחר שיום ראשון דאבל דאורייתא ויום טוב אחרון ספיקא דרבנן אתי עשה ודאי דיחיד וחייל על עשה ספק דרבים. עד כאן דבריהם. ויש להשיב כי משמע בפי' ג' שאכלו [דף מ"ז] דעשה דרבים דרבנן כגון לשמוע קדושה או ברכו דוחה עשה דיחיד דלעולם בהם תעבודו. ועוד כי לא מצינו אבילות מה"ת כלל אחר שנקבר המת כי אותו המקרא לעניין אנינות וקדשים וכבר בארנוהו בסמל"ת [רס"ג ובסימני הספר ג"כ מבואר] אע"פ שני' בתורה ויעש לאביו אבל שבעת ימים ניתנה תורה ונתחדשה הלכה [בירושלמי פרק בתרא דמ"ק ובתו' שם דף כ' מביא בד"ה מה] ועוד תניא בכתובות [דף ג'] אם מת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי המשתה ואחר כך נוהג שבעת ימי אבילות אלמא שימי המשתה שהם מד"ס דוחין אפי' יום ראשון דאבלות לכך אין ראוי למנות אבלות בחשבון מ"ע של תורה. ואע"פ שבירושלמי [הנ"ל] דוחה להביא מקראות מה"ת שאבלות שבעה אינו מ"ע מיוחד' לכל אלא סמך למנהג מביא. [בפרק ואילו מגלחין דף מ"ט] אבל משנכנס יום ז' אפילו כל שהו מותר ברחיצה לכל דבר שמותר אחר השבעה דק"ל מקצת היום ככולו. ואם מת לו מת לפני הרגל יום אחד או שני ימים אפי' ששה ימים אע"פ שלערב דוחה הרגל את האבלות מעליו אין אומרים מקצת היום ככולו אלא נוהג אבילות כל ערב יו"ט עד שיבא הרגל דאמר רב הונא בריה דרב יהושע [שם] הכל מודים שאם חל שלישי שלו להיות ערב הרגל

שאסור ברחיצה עד הערב ושלישי לאו דוקא אלא אפילו ששה ימים אבל שביעי ודאי אמרי' מקצת היום ככולו. אמנם רבי' יצחק בר ר' אברהם כתב שאם מת לו מת יום אחד לפני הרגל שמותר סמוך לחשכה בכל גזרת שבעה. ומדקדק בלשון שאסור ברחיצה עד הערב ואינו אומר עד הלילה. ומתוך כך אומר שיוסף הכהן שמתה אשתו בערב פסח ואמר לאחותה בבית הקברות לכי ופרנסי בני אחותך בזבחים פרק טבול יום (זבחים דף ק') שאותו מעשה בכניסה סמוך לחשיכה היה והרב ר' יוסף דו"ן בענדי"ט היה אומר כדבריו כתוב בה"ג מי שבאת לו שמועה בשבת עולה לו שבת מן המניין וקורע באחד בשבת ומברכין לו ברכת אבלים בשבת מידי דהוה אדברים שבצנעא דאמר מר דברים שבצנעא נוהג. ומר רב יהודאי גאון אמר אין מברכין ברכת אבלים בשבת דכיון דמברכינן בשלשה או בעשרה לאו דברים שבצינעא הוא ואסור לנהוג אבלות בשבת אלא דברים שבצינעא כגון תשמיש המטה ורחיצה בחמין אבל דברים שבגלוי אינו נוהג. בה"ג פוסק כר' יוחנן [בפרק ואילו מגלחין דף כ"ד והסוגיא בתוס' שם] דאמר דברים שבצנעא נוהג דתניא כוותיה בפ"ק דכתובות [דף ד' וגם שם בתוספות הסוגיא] ופרשו דהא דאמרי' [בפ' יש בכור דף מ"ט ובפ' ואילו מגלחין דף י"ח וי"ט] הלכה כדברי המיקל באבל זהו בתנאים ולא באמוראים והילכתא שבת עולה ואינה מפסקת [בנמ' שם דף י"ט] מאי טעמא עונג כתיב ביה רגלים מפסיקין ואינן עולין שמחה כתיב בהו. היכי דמי אין עולין כגון שקברו ברגל אבל קברו לפני הרגל אפי' יום אחד או אפי' שעה אחת בטלה הימנו גזירת שבעה ורגל עצמו ז' הרי י"ד. ואם קברו ח' ימים לפני הרגל בטלה הימנו גזירת שלשים ומותר לספר ערב הרגל ולאו דוקא שמנה אלא אפי' שבעה שכך אמר אבא שאול [שם כל הסוגיא] שסובר שמקצת היום ככולו ויום שביעי עולה לכאן ולכאן ואמר רבא הלכה כאבא שאול ביום ל' ואין הלכה כמותו ביום ז' נהרדעי אמרי הלכה כאבא שאול בזו ובזו דאמר שמואל הל' כדברי דמיקל באבל. עוד גרסי' בירושלמי [שם] ר' אבהו בשם ר' יוחנן אומר הלכה כאבא שאול. ותניא בתוספות [שם פ"ב] לא ספר ערב הרגל אסור לספר עד שיעברו עליו ל' יום כרבנן דאבא שאול ובירושלמי [הנ"ל] א"ר יוחנן אע"פ שלא גילח ערב הרגל יגלח לאחר הרגל. ר"א הורה לר' שמעון בר אבא לגלח אחר הרגל וזהו כשיטת אבא שאול וכן הלכה שמיקל באבל ועוד דמעשה רב. ותנן רבן גמליאל אומר ר"ה וי"ה לענין זה כרגלים מאי טעמא הוקשו כל המועדים זה לזה. אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל. [שם] והקובר את מתו קודם חג הסוכות בטלה ממנו גזרת שבעה וסוכות שבעה ושמיני עצרת שהוא רגל בפני עצמו שבעה הרי כ"א יום. ואומר שם בפ' ואילו מגלחין [דף י"ט] ומודים חכמים לאבא שאול כשחל להיות שמיני שלו בשבת

ערב הרגל שמותר לגלח בערב שבת ומפרש בירושלמי כגון שהיה יום שמועה בשבת או גררתו חיה ונתייאשו בשבת מלבקשו. כתב רבינו משה [בפ"ו דהלכות אבל] שאם חל שביעי שלו להיות ערב הרגל והרי הוא שבת בטלה הימנו גזירת ל' ומותר לו לגלח בתוך המועד שהרי הוא אנוס דאי איפשר לו לגלח בשבת. וזהו כתנא ברא שסובר [שם דף י"ז] כאבא שאול לפיכך מתירו בגילוח [שם דף כ'] ת"ר שמועה קרובה נוהגת שבעה ושלשים שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד ודרשוהו רבותינו [שם] מזה שנ' והפכתי חגיכם לאבל ומצינו חג עצרת מיום אחד. ואיזו היא קרובה ואיזו היא רחוקה קרובה בתוך שלשים רחוקה לאחר שלשים דברי ר' עקיבא. ואף ע"פ שחכמים מחמירין גם ברחוקה הלכה כר' עקיבא שמקל באבל. אמר ר' יוסי בר אבין שמע שמועה קרובה ברגל ולמוצאי הרגל נעשה רחוקה עולה לו ואינה נוהגת אלא יום אחד. תנא אדא דמן קסרין לקמיה דר' יוחנן באה לו שמועה קרובה בשבת ולמוצאי שבת נעשת רחוקה עולה לו ואינה נוהגת אלא יום אחד ואפי' שמועת אביו ואמו כך מפרש בה"ג. ועוד פוסק והלכתא יום שלשים בחול כיום שלפניו דמי יום שלשים בשבת כיום שלאחריו דמי. וכן מפ' בירושלמי [שם דף פ"ב ע"ב] ובשמועה רחוקה נחלקו רב אמר אינו קורע ר' חנינא אמר קורע. ופסקו הגאונים כרב דאמר אינו קורע וכן מוכיח בפסחים [דף ד'] בעניין ר' חייא שלא מצינו שקרע בשמועה רחוקה אפי' על אביו ועל אמו. אמנם בירושלמי [שם] גרסי' א"ר מנא יש קריעה בלא איבול שכן על אביו ועל אמו קורע והולך אפי' לאחר כמה ימים א"ר יוחנן [בפ' ואלו מגלחין דף כ"ב] הל' כר"ש באבל שאומר [שם] מי שמת לו מת קרוב ולא ידע עד שבא אם היה במקום קרוב שהיא מהלך י' פרסאות שאיפשר שיבא ביום אחד אפילו בא ביום השביעי אם מצא מנחמין אצל גדול הבית אע"פ שננערו לעמוד הואיל ומצא מנחמין עולה לו ומונה עמהם תשלום שלשים יום ואם לא מצא מנחמין מונה לעצמו וכן אם היה במקום רחוק אפי' בא ביום שני מונה לעצמו שבעה ושלשים מיום שבא, [שם דף כ"ג] ת"ר אבל שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו שנייה יוצא מפתח ביתו ואינו יושב במקומו שלישית יושב במקומו ואינו מדבר רביעית הרי הוא ככל אדם. ת"ר [שם דף כ"א] אילו דברי' שאבל אסור בהם אסור במלאכה ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ואסור לקרוא בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה בהלכות ובאגדות ואם היו רבים צריכין לו מותר ובלבד שלא יעמיד מתורגמן. [שם דף כ"ב] ובירושלמי תניא אבל שונה במקום שאינו רגיל. עוד יש ארבעה דברי' מפורשי' בפ' אילו מגלחין [כיבוס וזקוף המטה בדף ט"ו וספור בדף י"ד ושאילת שלום בדף ט"ו וכ"א] אסור לכבס ולספר ולזקוף את המטה ולשאול בשלום הכל.

ומניין שאבל אסור בתספורת שהרי הזהיר בני אהרן ראשיכם אל תפרעו מכלל ששאר המתאבלין חייבין לגדל פרע, [במסכת שמחת דף פ"ז] וכשם שאסור לגלח שער ראשו כך אסור לגלח זקנו וכל שער שיש בו. ואמרינן בירושלמי היה מגלח ושמע שמת אביו משלים תגלחת ראשו מסקינן שם [בדף י"ח] שהלכה כר' יוסי שמתיר ליטול צפורנים בימי אבלו רק שיטלם בשיניו כמו שעשה ר' יוחנן שם והוא הדין צפורן בצפורן שהוא מותר אבל בגנוסטרי אסור פירוש במספרים והוא הדין בתער ופוסק בה"ג שלאחר ז' אף בגנוסטרי נמי מותר וכן משמע ההלכה [ומבואר בתו' שם בד"ה ובגנוסטרי] ודלא כרבינו משה שאוסר בכלי עד שלשים [שם דף ט"ו] ומנין שהאבל אסור לכבס בגדיו ולרחוץ גופו ולסוך שנאמר וישלח יואב תקוע ויקח משם אשה חכמה ויאמר התאבלי נא ולבשי בגדי אבל ואל תסוכי שמן. [שם] ורחיצה בכלל סיכה שהרי הרחיצה קודמת לסיכה שנאמר ורחצת וסכת. וכשם שהאבל אסור בכיבוס בגדים כך אסור ללבוש כלים לבנים חדשים ומגוהצים אפי' כל שלשים כמו שאומר בירושלמי [שם] גזירת שלשים גיהוץ איחוי ותספורת אע"ג דאמר בכתובות [דף ו'] גיהוץ שלנו ככיבוס שלהם מכל מקום משמע שם דרבא היה מחמיר כרשב"א בגיהוץ אע"פ שהיה בבבל. ובפ"ק דתענית [דף י"ג] פסקינן והלכתא אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו ואם להעביר הזוהמא מותר, [שם] וכן אסור ברחיצת מקצת גופו בחמין אבל בצונן רוחץ פניו ידיו ורגליו אבל לא כל גופו. אבל אסור להניח תפילין מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל שהכל אסורין. והלכה כרבי יהושע שאומר שם [בדף כ"א כל הסוגיא] אבל שני ימים הראשונים אסור להניח תפילין משני ואילך שני בכלל מותר להניח תפילין ואם באו פנים חדשות חולץ ולרבא אינו חולץ ופסק רב אלפס כרבא ואע"פ שר' אליעזר חולק עליו הל' כר' יהושע דאמר עולא הלכה כרבי אליעזר בחליצה שאומר אם באו פנים חדשות אינו חולץ משלישי ואילך ושלישי בכלל והלכה כר' יהושע בהנאה אמנם שנינו במסכת שמחות [דף פ"ו] וכן בירושלמי דמי שמתו ובירושלמי דמועד קטן לר' יהושע בראשון ובשני אינו נותן תפילין בשלישי נותן תפילין באו אחרים לנחמו חולצן רבי אליעזר אומר ביום הראשון בלבד. והלכה כרבי אליעזר כדמסיק רב בפרק הישן (סוכה דף כ"ה) דאבל אינו אסור להניח תפילין כי אם יום ראשון בלבד ובפי' גרסי בירושלמי דמועד קטן על דברי ר' אליעזר שאומר שם בשני נותן תפילין ורב ירמיה בשם רב אומר הלכה כר' אליעזר [בפרק ואל' מגלחין דף ט"ו] אבל אסור בשאילת שלום כדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל האנק דום. מסקי' בפ' ואילו מגלחין [דף כ"א] שכל שלשה ימים הראשוני' מי שנותן לו שלום אינו מחזיר לו שלום אלא מודיעו שהוא אבל ומשלשה ועד שבעה משיב

ואינו שואל. ומשבעה ועד שלשי׳ שואל ומשיב כדרכו אם שאלו בשלומו ואין צריך להודיעם ולכתחילה אין שואלים בשלומו עד אחר שלשים יום [שם] ועל אביו ועל אמו אינו מדבר עמו תנחומין כדרכו עד שנים עשר חדש. אם האבל נאסר בשאילת שלום ק״ו שהוא נאסר להרבות דברים ולשחוק ואמר רב פפא [שם דף כ״ו] תנא באבל רבתי שלא יאחוז תינוק בידו כדי שלא יביאנו לידי שחוק. [שם דף ט״ו] אבל אסור בד״ת מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל האנק דום. ומאחר שמצינו שבא להקל באבילות יחזקאל בדברים אחרים סברא היא שבדברים שמחמיר עליו שהוא אסור לכל האבלים, [בתוס׳ שם דכ״א בד״ה ואיסור והיתר דט׳ באב בסוף מסכת תענית דף ל׳] ורבי יצחק מתיר לקרות בקינות ובדברים רעים שבירמיה כמו בט׳ באב. אבל חייב בקריעה מדקאמר ליה רחמנא לבני אהרן בגדיכם לא תפרומו מכלל שהאבלין חייבין בזה. אבל אסור בעשיית מלאכ׳ דכתי׳ והפכתי חגיכם לאבל מה חג אסור בעשיית מלאכה אף אבל אסור בעשיית מלאכה. ות״ר אבל אסור בעשיית מלאכה כל ג׳ ימים הראשוני׳ אפי׳ עני המתפרנס מן הצדקה מכאן ואילך אם הי׳ עני עושה בצנעא בתוך ביתו והאשה טווה בפלך בתוך ביתה. אפי׳ הדברים המותרים לעשותן בחול של מועד אסור לאבל לעשותן בידו בימי אבלו אבל אחרים עושין לו בדבר האבד כדאיתא בפ׳ מי שהפך. ואומר שם שהאריסין והחכירים שלו והקבלנים הרי אילו יעשו כדרכן. אבל החמרים והגמלים בבהמות שלו והספנים בספינה שלו הרי אילו לא יעשו ואם היו מוחכרין או מושכרין מקודם לזמן קצוב הרי אילו יעשו שכיר יום אפי׳ בעיר אחרת לא יעשה לו. האבל שהיתה מלאכת אחרים בידו בין בקבלנות בין בשכירות לא יעשה ואם היתה מלאכתו בין אחרים בביתו לא יעשו בבית אחרים יעשו כדאיתא בפ׳ מי שהפך היה לו דין עם אדם אינו תובע אותו כל ז׳ ימי אבלות ואם היה דבר אבד עושה שליח. כך הורו הגאונים [בפרק ואלו מגלחין דף כ״ח] האבל יושב על הארץ שנאמ׳ ויקם המלך ויקרע את בגדיו וישכב ארצה [שם דף ט״ו] וחייב לכפות המטה כל שבעה ולא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל מטות שיש לו בתוך הבית הוא כופה [בתוספ׳ שם דף כ״א בד״ה אלו] ועכשיו באילו המלכיות לא נהגו בזה משום דאמרי׳ [בירושלמי שם] המתארח בפונדוק פטור מכפיית המטה דילמא אמרי חרש הוא כלו׳ שלשם מכשפות עושה דבר זה וכמו כן עבדים ושפחות וגוים מצויין בינינו ויש לנו לחוש שמא יאמרו מכשפות הוא. אבל חייב בעטיפת הראש מדקא׳ ליה רחמנא ליחזקאל לא תעטה על שפם מכלל דכולי עלמא מחייב. והסודר שמכסה בו את ראשו עוטה בו מקצתו מעט על פניו שנא׳ ועל שפם יעטה ותרגם אונקלוס כאבילא יתעטף וכן ראיתי בספרד נוהגי׳ כן אבל במלכיות האילו לא נהגי מפני שמביא לידי

שחוק גדול שהגוי' שוחקין עלינו וגם השפחות שבבית והעבדי' והנערים. אבל אסור בנעילת סנדל מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל ונעלך תשים ברגליך מכלל ששאר אבלים אסורין היה בא בדרך נועל והולך וכשיכנס בעיר חולץ מנעליו [שם] אבל אסור בתשמיש המטה שנאמ' וינחם דוד את בת שבע ויבא אליה וישכב עמה מכלל שהיה אסור מקודם. [כך משמע בכתובות דף ד'] ואעפ"כ מותר להתייחד עם אשתו. [שם דף כ"ז] אבל אסור לאכול סעודה ראשונה משלו מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל לחם אנשים לא תאכל מכלל דשאר אבלים אוכלין. וגרסי' בירושלמי דמועד קטן ובירושלמי דפ' מי שמתו בבית האבל פריס מנחם גדול דבהון שנא' פרשה ציון בידה מפני שאין מנחם לה ובשבת פריס כי אורחיה שנא' ברכת ה' היא תעשיר ולא תוסיף עצב עמה. ובמ' שמחות שנינו [פרק י"א] מברין על האיש ואין מברין על האשה רבי יהודא אומר יש לה בנים קטנים מברין עמהן כבר בארנו [לעיל] שיש בירושלמי גזירת שלשים גיהוץ איחוי תספורת והרי הכתוב אומר ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים מכלל שהאבל מצטער כל שלשים יום. ותניא באבל רבתי [פרק ז'] שבתספרות הוא אסור בין בשער ראשו בין בזקנו בין בשאר שער שבגופו. במה דברים אמורים באיש אבל אשה מותרת בנטילת שער לאחר שעה, [שם ובפרק אלו מגלחין (מועד קטן דף כ"ג)] ומסקינן מדברי רבי ור' אליעזר ברי' שמעון שאסור ללבוש כלים לבנים ומגוהצים חדשים אבל היו צבועים ומגוהצים או אפי' לבנים רק שהם ישנים ומגוהצים מותרין. וכתב רבינו משה [בפ"ו דהלכות אבל] כלי פשתן אין בהן משום גיהוץ. וגם בפרק ואילו מגלחין [דף י"ח] אמרו משום ר' יוחנן כלי פשתן משום שמתקלקלין מותר לכבסן במועד והוא הדין באבל אבל שאר בגדים אף לכבס להניח אסור כמו בתשעה באב כך השיב ר"י בתשובה אחת [וכן בתוס' שם דף פ"ג בד"ה כל]. [שם דף כ"ב] איחוי כיצד שאמרו חכמי' על כל המתי' כולן שולל את הקרע לאחר שבעה ומאחה לאחר שלשים. אע"פ שאמרנו גזרת שלשים גיהוץ איחוי תספורת אין צריך לומר דברים של שמחה כגון שמחת נישואין ושמחת מריעות שאסור בהן כל ל' יום. [שם דף כ"ג] מפשוטן של ברייתות מוכיח שאבל אסור בנשואין כל שלשי' יום ודוקא נישואין גמורין שיוכל לבעול אבל נשואין לבד פעמים שמותר, [כדעת המיימוני בפ' הנזכר] ומותר לארס אפי' ביום המיתה אבל אין עושין סעודת אירוסין. ולכאורה משמע בפרק החולץ (יבמות דף מ"ג) דאף לארס אסור גבי שאני אבילות חדשה שאסור לארס מה שאין כן באבלות ישנה דתשעה באב. ומי שמתה אשתו אסור לישא אחרת עד שיעברו עליו שלש רגלים בד"א שקיים מצות פריה ורביה מקודם וגם יש לו מי שישמשנו וגם אין לו בנים קטנים אבל יש לו בנים קטני' או שאין לו מי שישמשנו

כדאי׳ בירושלמי [פ״ד דיבמות] מותר לארס ולכנוס מיד לאחר ז׳ או שמא אפילו תוך ז׳ כמו שמצינו ביוסף הכהן ובירושלמי במקום יוסף הכהן שונה ר׳ טרפון שאמר לאחותה בבית הקברות לכי ופרנסי את בני אחותך ומסיים בה אע״פ שכנסה לא בא עליה עד לאחר שלשים יום הילכך אסור לו לבא עלי׳ עד אחר שלשים יום. ומי שאין לו בנים כלל לא יכנוס עד לאחר שלשים יום שיוכל לבעול כך כתב רבינו שמשון בשם רבינו יצחק בתוספתא דכתובות, [וכן בתוספת פרק החולץ בד״ה שאני דף מ״ג] והא דתניא במסכ׳ שמחות [פרק ז׳] בד״א כשיש לו בנים גדולים אבל אם אין לו בנים או שיש לו בנים קטנים מותר לישא אשה אחרת אחר שלשים יום ועתה לישא לאו דווקא למי שיש לו בנים קטנים דאפי׳ תוך שלשי׳ יום מותר כאשר בארנו אלא לישא ולבעול קאמר ואיידי דנקט לישא למי שיש לו בנים לפירוש רבינו יצחק נקט לישא למי שיש לו בנים קטנים. ואשה מותרת לינשא בתוך ימי אבלותה למי שיש לו בנים קטנים כמו שמצינו ביוסף הכהן שמתה אשתו בערב הפסח, [כדאיתא בפרק טבול יום (זבחים דף ק׳)] ורבינו יצחק ברבי אברהם אומר [בתוס׳ דף כ״ג דלעיל בד״ה ואמר] כי אותה כניסה היתה נמי לאחר שבעה שהרי יום אחד לפני הרגל בטלה הימנו גזירת שבעה. וקשה קצת לפי הירושלמי ששונה רבי טרפון ושם לא מצינו שמתה אשתו בערב פסח, [בפי׳ ואילו מגלחין דף כ״ב ובמס׳ שמחות פ״ט] על כל המתים כולם המדחה מטתו וממהר לקברו הר״ז משובח על אביו ועל אמו הרי זה מגונה היה ערב שבת או ערב יום טוב או שהיו גשמים מזלפין על מטתו הרי זה משובח שאינו עושה אלא לכבוד אביו ואמו. [שם] על כל המתים כולן רצה חולץ כתפו רצה אינו חולץ על אביו ועל אמו חולץ כתפו עד שיתגלה לבו וזרועו עד אחר שיקבר [שם] על כל המתים כולם רצה ממעט בעסקו רצה אינו ממעט על אביו ועל אמו ממעט בעסקו, [שם] על כל המתים כולם מספר לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו. [שם] ובירושלמי גרסי׳ עד שיגדל פרע או עד שיגערו בו חביריו ויאמרו צא מעמנו. [בדף כ״ב דלעיל] על כל המתי׳ כולם נכנס לבית המשתה לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו לאחר י״ב חדש, [בתו׳ שם בד״ה עד דלעיל] מכאן למדנו דדבר שאינו תלוי בשבעה ושלשים אין רגל מפסיק. וכן פוסק בירושלמי. ותניא במס׳ שמחות [פרק ט׳] אם היתה סעודה של מצוה מותר והרב רבי יוסף ומורי רבינו יהודא מפי רבינו יעקב ורבינו יצחק היו מתירין לבא לסעודת חתן. ובירושלמי [דלעיל] גרסינן אם היתה חבורת מצוה או קידוש החדש מותר מכאן התיר רבינו יעקב למי שמת אביו או אמו לכנוס לאחר שלשים יום. ותניא נמי [בפי׳ ואלו מגלחין דף כ״ג] סתם כל שלשים יום לנישואין ואין מחלק בין אביו ואמו לשאר מתים [שם דף כ״ב] אמר רבא

בר רב הונא לשמחת מריעות שחייב לפרוע אותה מותר ליכנס לה מיד אחר שבעה אבל אם אין חייב לפורעה [שם] תניא שאסור ליכנס לה עד שלשים יום. [שם] על כל המתים קורע טפח על אביו ועל אמו עד שמגלה את לבו. [שם] ואמר רבי אבהו מאי קראה ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם ואין אחיזה פחותה מטפח [שם] על כל המתים כולם אפי' לבוש עשרה חלוקין קורע העליון ועל אביו ועל אמו קורע את כולם ואפקריסותו אינה מעכבת אחד האיש ואחד האשה רבי שמעון אומר אשה קורעת את התחתון ומחזירתו לאחוריה וחוזרת וקורעת את העליון רבותינו שבצרפת רגילין לומר שהמטרונא אין בה חיוב קריעה שהוא כעניין אפקריסותו שהוא סודר העליון שאינו אלא לצניעות. אבל רבינו משה פירש [בפ"ה דהלכות אבל] אפקריסיתו שהוא בגד הזיעה הדבוק לבשרו וכן פי' בערוך [בערך אפקיריסין] והוא פתוח בכתפיו וכשלובשו קושרו כדאמרינן במסכ' מקוואות הקשר של אפקרסותו שבכתף. ותניא במס' דרך ארץ [פרק ט'] הנכנס למרחץ כיצד עושה חולץ מנעליו ומסלק כובעו וטליתו ומתיר חגורו פושט חלוקו ואח"כ מתיר אפקריסותו התחתונה. [בפרק ואילו מגלחין דף כ"ו] ומהיכן קורעו מלפניו והקורע מאחריו או מן הצדדין או מלמטה לא יצא ידי חובת קריעה אלא כ"ג בלבד שהוא פורם מלמטה כדאי' בפ' אחרון דהוריות [דף י"ג]. ואין צריך להבדיל שפת הבגד כרבנן דרבי יהודא [בדף כ"ב דלעיל] אבל על אביו ועל אמו צריך להבדיל. [שם] על כל המתי' כולן שולל לאחר שבעה ומאחה לאחר ל' על אביו ועל אמו שולל לאחר ל' ואינו מאחה לעולם והאשה שוללת לאלתר מפני כבודה. כי אתא [שם] רבין א"ר יוחנן על כל המתים קורע אף בכלי על אביו ועל אמו אינו קורע אלא בידו [שם] אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן על כל המתים כולם קורע מבפנים על אביו ועל אמו קורע מבחוץ פירוש מבפנים בחדר שלא בפני העם ומבחוץ בפני העם כמו שמפורש שם אחוי קרעא לעמא [שם בדף כ"ד שם] תניא כל ז' קורעו לפניו ואם בא להחליף מחליף וקורע ובשבת קורעו לאחוריו ואם בא להחליף מחליף ואינו קורע [שם] ומסקינן כי תניא ההיא משום כבוד אביו ואמו אבל בשאר מתים אם בא להחליף מחליף ואינו קורע שכל קרע שאינו בשעת חימום אינו קרע כלומר אין בו חיוב קרע מאחר שקרע כבר. שהרי הברייתא שבסמוך אומרת נזדמן לו חלוק בתוך ז' קורע. וצריך לדקדק אם כן מה הקשה שם לרבי יוחנן שקרע י"ג כלים ושם משמע שלא שמע בלתי היום אם לא נא' שמקשה למה הוצרך לקרוע כלי אחר כלי ומשמע מכאן שאין צריך שיהא כל שבעה קורעו לפניו בשאר מתים. וכן פסק רבינו משה [בפ"ח דלעיל] והשיב ר"י בתשובה אחת כי החזרת קרע אינו חובה בשבת אם יש לו מנעלי' ברגליו כי מנעליו מוכיחי' עליו [שם] כדאמר רבי יוחנן גבי

פריעת הראש. [שם דף כ'] תני אבוה דרבי זירא מי שאין לו חלוק לקרוע ונזדמן לו חלוק בתוך ז' קורע לאחר ז' אינו קורע עני רב חייא בתריה בד"א בחמשה מתי מצוה אבל על אביו ועל אמו קורע והולך משום כבוד אביו ואמו. [שם דף כ"ו] ת"ר חולה שמת לו מת אין מודיעין אותו שמא תטרף דעתו עליו ואין מקרעין אותו ומשתקין את הנשים בפניו ומקרעין לקטן מפני עגמת נפש וקורע אדם על חמיו ועל חמותו מפני כבוד אשתו. [שם דף כ'] ת"ר כל האמור בפרשת כהנים שכהן מטמא להם אבל מתאבל עליהן הוסיפו עליהן אחיו ואחותו מאמו ואחותו נשואה בין מאביו בין מאמו. כל הקרובין שהוא חייב להתאבל עליהן הרי זה מתאבל עמהם בפניהם מד"ס כיצד הרי שמת בן בנו או אחי בנו חייב לקרוע בפני בנו ולנהוג אבילות בפניו אבל שלא בפניו אינו חייב וכן בשאר קרובין שהל' כחכמי' שאומרי' כן במו"ק [דף כ'] ואומר שם כי אמימר מת בן בנו וקרע עליו שלא בפני בנו וכשבא בנו חזר וקרע עליו מיושב נז' שטעה לקרוע מיושב וחזר וקרע מעומד. עוד מסיק שם [בד"כ] ששאתו הנשואה אע"פ שהוא מתאבל עליה אינו מתאבל עמה על שאר קרוביה אלא על אביה ועל אמה בלבד משום כבוד אשתו נוהג אבלות עליהם בפני' [שם דף י"ז ובפ"ק דתעניות דף י"ג] תניא מי שתכפוהו אבליו והכבי' שערו מקל בתער אבל לא במספריי' ומכבס כסותו במים אבל לא בנתר ולא בחול [שם] ורוחץ כל גופו בצונן אבל לא בחמין. וכן מסקינן שם [בדף י"ז דלעיל] מי שתכפוהו אבליו ובא ממדינת הים או מבית השבייה או שיצא מבית האסורין או שהי' מנודה והותר או שהי' נזיר ונשאל על נדרו והותר וכל היוצא מטומאה לטהרה הרי אלו מגלחין בימי אבלם הואיל ותכף אותם אבל אחר אבל ולא מצאו פנאי [שם דף י"ג] ובמועד מותרין לגלח כל אלה אף בלא תכפו אבליו, [שם דף כ"א] ת"ר האבל שלשה ימים הראשונים אינו הולך לבית אבל אחר מכאן ואילך הולך ואינו יושב במקום המנחמין אלא במקום המתנחמין ולא יצא למקום אחר מפתח ביתו כל שבת ראשונה. תניא בנדרי' [דף פ"ז] מי שהי' לו חולה בתוך ביתו ונתעלף וכסבור שמת וקרע ואח"כ מת אם מת בתוך כדי דיבור אינו חוזר וקורע ואם אחר כדי דיבור חוזר וקורע קרע אחר ומסיק שם כל תוך כדי דיבור כדיבור דמי חוץ ממגדף ועובד ע"ז ומקדש ומגרש. וכן יש פרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ט). עוד שם [בדף פ"ז דלעיל] אמרו מת אביו וקרע ואחר כך בתוך כדי דיבור נמצא שהוא בנו יצא ידי קריעה [בפרק ואלו מגלחין דף כ"ו] מי שמתו לו מתים הרבה קורע קריעה אחת לכולן הי' בכללן אביו או אמו קורע על כולן קרע אחד ועל אביו ועל אמו קרע אחר. [שם] בירושלמי מי שמת לו מת וקרע עליו ואחר כך מת לו מת אחר אם בתוך שבעה קורע קרע אחד כלומר די לו בראשון ואם לאחר שבעה מוסיף על הקרע

הראשון כל שהו מת לו מת שלישי אחר ז' של שני מוסיף כל שהו וכן מוסיף והולך עד טיבורו הגיע לטיבורו מרחיק ג' אצבעות וקורע נתמלא מלפניו מחזירו מלאחריו ות"ר בפ' ואילו מגלחין [דף כ"ו] אמרו לו מת בנו וקרע ואחר ז' מת אביו או אמו אין די לו בתוס' אלא קורע קרע אחר דאמר שמואל הל' כרבי יהודא שאומר שם כן [שם] כדרך שקורע אדם על אביו ועל אמו כך הוא חייב לקרוע על רבו שלמדו תורה על הנשיא ועל אב בי"ד ועל רוב ציבור שנהרגו ועל ברכת השם ועל ס"ת שנשרף ועל ערי יהודא ועל ירושלים ועל המקדש כל אילו הקרעים קורע עד שמגלה לבו ואינו מתאחה לעולם [שם] ואע"פ שאין מתאחין מותר לשוללן למוללן ללקטן לעשותן כמין סולמות לא אסרו אלא באיחוי אלכסנדרי בלבד גרסי' בירושלמי [שם] איזו היא איחוי אמר רבי אחא כל שאין מקומו ניכר [בדף כ"ו דלעיל] ת"ר כל הקורע מתוך השלל מתוך המלל או מתוך הליקוט לא עשה כלום אבל קורע הוא מתוך האיחוי אלכסנדרי [שם] אפילו הפך הכלי ונעשה שפתו למטה לא יתאחה לדברי רבי שמעון בן אלעזר ולדברי חכמים יתאחה. [שם] וכשם שהמוכר אסור לאחותו כן הלוקח לפיכך המוכר צריך להודיע ללוקח שקרע זה אינו מתאחה. [שם] ומניין שקורע על רבו כדרך שקורע על אביו שנא' והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשני קרעים מכאן שחייב להבדיל השפה [שם] ומניין שקורע על נשיא ועל אב בית דין ועל שמועה שבאה שנהרג רוב הצבור שנ' ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם וגם כל האנשים אשר אתו ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב על שאול ועל יהונתן בנו וגו' על שאול זה נשיא ועל יהונתן בנו זה אב בית דין ועל עם ה' ועל בית ישראל כי נפלו בחרב זו שמועה רעה. [שם] ומניין שקורעין על ברכת השם שנ' ויבא אליקי' בן חלקיהו ושבנא הסופר וגו' אל חזקיהו קרוע בגדים [שם] אחד השומע ואחד השומע מפי השומע חייבין והעדי' אין חייבין לקרוע כשיעידו בב"ד שכבר קרעו בשעה ששמעו [שם] ומניין שקורעין על ס"ת שנשרף שנאמר ויהי כקרוא יהודי שלש דלתות וגו' עד תום כל המגילה באש ולא פחדו ולא קרעו את בגדיהם המלך וכל עבדיו מכלל שחייבין לקרוע וחייבין לקרוע שתי קריעות אחת על הגויל ואחת על הכתב שנאמר אחרי שרוף המלך את המגילה ואת הדברים באש [שם] ומניין שקורעין על ערי יהודא ועל ירושלם ועל המקדש שנ' ויבאו האנשים משכם ומשילה ומשומרון שמנים איש מגולחי זקן וקרועי בגדי'. [שם דכ"ה] כל מי שעמד על המת בשעת יציאת נשמתו חייב לקרוע אף ע"פ שאינו קרובו [שם] וכן אדם כשר שמת הכל חייבין לקרוע עליו אף ע"פ שאינו חכם וקורע טפח כשאר כל האבלים. אבל חכם שמת הכל קורעין עליו עד שמגלין לבם וחולצין מימין [שם דף כ"ב] ובית מדרשו של אותו חכם בטל כל ז'

וכבר נהגו ת"ח בכל מקום לקרוע זה על זה טפח אף ע"פ שהן שוים ואין אחד מהם מלמד חבירו. והא דאמרי' בפ' אלו מציאות [בבא מציעא דף ל"ג והסוגיא בתו' שם ובפ' האורג (שבת דף ק"ה) בדבור המתחיל הכל] ת"ח שבבבל מקרעין זה על זה זהו קרע שאינו מתאחה כדרך תלמיד על הרב. [בדף כ"ה דלעיל] וכל הקורעים על החכם שמת כיון שהחזירו פניהם מאחרי המטה שוללין. אמרו עליו על רבינו שלמה שקרע על מת אחד בחול המועד [בתוס' שם דף כ' בד"ה שכבר ודאין אומרים ברכת אבלים במשנה שם דף כ"ז] וכן יש אומרין שמברין את האבלים בחול המועד רק שאין אומרים ברכת אבלים ואני כתבתי בהלכות חול המועד [בסמל"ת] בשם רבינו שלמה שאין צריך להברות [כך משמע שם דף כ"ז וכ"ח ובמגילת תענית פרק ט' וי"ב ומבואר בפ"ב דשבת דכ"א ובפ"ק דמגילה דף ה'] ואין מספידין על המת בחנוכה ובפורים ולא בראשי חדשים אבל נוהגין בהן כל דברי אבילות. שנינו בפ' ואילו מגלחין [דף כ"ח] הנשים במועד מענות אבל לא מטפחות ובראשי חדשים בחנוכה ובפורים מענות ומטפחות אבל לא מקוננות לא בזה ולא בזה נקבר המת לא מענות לא מטפחות איזהו עינוי שכולן עונות כאחת קינה שאחת אומרת וכולן עונות אחריה שני' ולמדנה את בנותיכם נהי ואישה רעותה קינה. [שם דף כ"ז] בד"א בשאר מתים אבל ת"ח סופדין אותם במועד וכל שכן בחנוכה ובפורים וראשי חדשים ואין סופדין אותם בימים אילו אלא בפניו כל זמן שלא נקבר. שנינו במועד קטן [דף ח'] לא תעורר אשה על מת שלה שלשי' יום קודם לחג כדי שלא יבא החג והם דווים שאין המת משתכח מן הלב כל ל' יום [בירושלמי שם] בד"א במת ישן ושכבר נשתכח אבל אם מת שלשים יום סמוך לחג מעוררת. תניא בפ"ק דכתובות [דף ד' כל הסוגיא] מת אביו של חתן או אמה של כלה ונתן מים על גבי בשר שאי אפשר למכור אותו מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות וכל אותן הימים נוהג בדברים שבצנעה לפיכך הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים כדי שלא ישמש מיטתו. ואין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום. היו במקום שאיפשר למכור הבשר אע"פ שנתן עליו מים מוכר ונוהג אבילות תחילה. אמרינן בשבת [דף ק"ב] כל המתעצל בהספדו של חכם אינו מאריך ימים וכל המתעצל בהספד של אדם כשר ראוי לקוברו בחייו וכל המוריד דמעות על אדם כשר הרי שכרו על כך שמור אצל הקב"ה. שנינו במס' שמחות [פרק י"ב] כל שקורעין עליו בשעת מיתתו קורעין עליו בשעת ליקוט עצמות [במ"ק ד"ח] המלקט עצמות אביו ואמו הר"ז מתאבל עליהם כל היום ולערב אין מתאבל עליהם ואפי' צרורין לו בסדינו ואין אומר עליהם קינות וכן ישנו בירושלמי בפ' האשה בפסחים גרסינן בפ'

כ"ג (סנהדרין דף כ') ת"ר מקום שנהגו נשים לצאת לפני המטה יוצאות לפני המטה ומפ' בירושלמי [שם] טעם אותו מנהג מפני שהם גרמו מיתה לעולם. ומקום שנהגו נשים לצאת לאחר המטה יוצאות אחרי המטה. ומפרש בירושלמי [דלעיל] והטעם מפני כבודן של בנות ישראל שלא יסתכלו בהן האנשים. במס' שמחות [דף קמ"א] הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו ואין קושרין לחייו ואין פוסקין נקביו ואין מליחין בלי מתכות וכלי מיקר על טיבורו שלא יטפח ולא ספין ולא מדיחין אותו ולא מטילין אותו על החול ולא על המלח עד שעה שימות והנוגע בו הר"ז שופך דמים למה זה דומה לנר שמטפטף כיון שיגע בו אדם יכבה וכל המעמץ עיניו עם יציאת הנפש הר"ז שופך דמים אלא ישהא מעט שמא נתעלף כדתניא בשבת [דף קנ"א] וכן אין קורעין עליו ולא מספידין עליו ולא מכניסין עמו ארון ותכריכין בבית עד שימות. בפ' מי שמתו [ברכות דף י"ז ומביאה בפ' אילו מגלחין דף כ"ג] מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו אין לו בית לחבירו עושה מחיצה גבוה עשרה טפחים ואוכל אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ובין כך ובין כך אינו מיסב ואוכל ולא אוכל בשר ולא שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו ופטור מקרית שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ובשבת מיסב ואוכל בשר ושותה יין ומזמן ומברך ומברכין עליו ומזמנין עליו וחייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מתשמיש המטה. גרסינן בירושלמי [פרק ואילו מגלחין ובפ"ג דברכות ומביאה בתוספת דף י"ז וכ"ג דלעיל בד"ה ואינו מברך] אונן אינו אוכל ושותה כל צרכו ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ולא מזמנין עליו ואם ברך אין עונין אחריו אמן ואחרים שברכו אינו עונה אחריהם אמן. עוד גרסינן שם אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו מפני כבודו של מת ואומר שם שבחול המועד פטור מנטילת לולב למדנו משם שבחול המועד שייך אינות. אמנם אומר שם בירושלמי שפטור מתקיעת שופר וחולק על התלמוד שלנו שאומר ביו"ט ושבת מותר בכולן. מסיק שם רב אשי [בפרק פי שמתו דף י"ח] שמוטל לפניו לאו דווקא אלא כיון שמוטל עליו לקוברו כמי שמוטל לפניו דמי וכשנקבר המת אפי' נקבר ביום המיתה נהגו העם לבטל האנינות אע"פ שלקדשים אינו בטל כל היום אף ע"פ שנקבר המת כדאי' בזבחים [דף ק' וק"א] הורה ר' יצחק הלכה למעשה על אחד שמת ותפשו המושל ולא הניח לקוברו כמה חדשים שאין אנינות חלה על הקרובים שאין מוטל עליהם לקוברו וכן אם האונן בבית האסורי' מותר לאכול בשר ולשתות יין כיון שאין מוטל עליו לקוברו. ומעשה אירע שנפטרה אחות רבינו יעקב [בתו' דלעיל כל הסוגיא] והודיעוהו בעיר אחרת שהיה שם ואכל בשר ושתה יין כי אמר מאחר שיש לה

בעל שחייב בקבורתה אינו אסור בבשר ויין ואיפשר גם אם היה עמה בעיר היה מיקל. אמר בירושלמי דמי שמתו דמשנמסר המת לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפיי כנמסר לרבים דמי. מסקי' בסוף אילו מגלחין האבל מיסב בראש [זה נשמט מן הדפוסים ומצאתיו שם במפר מוגה] ואין המנחמין רשאין לישב אלא על גבי קרקע שנ' וישבו אתו לארץ. ובירושלמי דמי שמתו גרסינן על הארץ לא נאמר אלא לארץ דבר שהוא סמוך לארץ מכאן שהיו יושבים על גבי מטות כפופות, [בדף כ"ח דלעיל] ואין רשאין לומר דבר עד שיפתח האבל את פיו תחילה שנא' ואין דבר אליו דבר כי ראו וגו' וכתיב ואחרי כן פתח איוב את פיהו ויען אליפז. אמר רב יהודא בפרק שואל (שבת דף קנ"ב) מת שאין לו אבלים להתנחם באים עשרה בני אדם כשרים ויושבין במקומו [בפ' ואלו מגלחין דף כ"ג] כל שבעת ימי אבילות אין אומרין שמועה ואגדה בבית האבל. וכן אמר ריש לקיש בברכות [דף נ'] אין אומרים בפני המת אלא דברים של מת אבל לעסוק בד"ת לפניו או בבית הקברות אסור. ואמרינן בפ' שואל (שבת דף קנ"ב) כל שאומרים בפני המת יודע עד שיסתום הגולל. [בפרק ואילו מגלחין דף כ"ז] אין בוכין על המת יותר על שלשה ימים ואין מספידין עליו יתר על שבעה. [במיימוני פי"ג דהלכות אבל ויצא לו מצואת רבי בפ' הנושא (כתובות דף ק"ג)] ואם היי ת"ח בוכין עליו לפי חכמתו ואין בוכין עליו יתר משלשה יום כל ג' ימים הראשונים יראה אדם עצמו כאילו חרב מונחת לו על כתפו מג' ועד ז' כאילו מונחת בקרן זוית מכאן ואילך כאלו עובר כנגדו בשוק שנאמר והחי יתן אל לבו והרי הכתוב אומר הכיתה אותם ולא חלו מכלל שצריך לחלות. בתחילת מסכת פאה שנינו אילו דברים שאין להם שיעור וכו' וגמילות חסדים וביקור חולים ונחמת אבלים. ומפרש בירו' [שם] בחסד שמגופו כגון תקוני המת והכלה. אבל בממונו יש שיעור שהרי אמרו חכמים [בכתובות ד"נ ובערכין דף כ"ח] המבזבז אל יבזבז יותר מחומש [במיימוני דלעיל פי"ד] הלויה הוא החוק שחקקו אברהם אבינו ודרך החסד שנהג בה מאכיל עוברי דרכי' ומשקה אותם ומלוה אותם. וגרסינן בפ' הרואה (ברכות דף נ"ה) המאריך על שלחנו מאריכין לו ימיו ושנותיו שמא יבא עני על השלחן וכתיב המזבח עץ שלש אמות וגו' ומסיי בה וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' מלמד ששלחנו של אדם בזמן הזה מכפר עליו כמו המזבח. וגדולה הכנסת אורחין מהקבלת פני שכינה שנא' וירא והנה שלשה אנשים וגו' כדאי' בפ' מפנין (שבת דף קכ"ז). ולויתם גדולה מהכנסתם אמרו חכמי' [בסוטה דלימא] כל שאינו מלוה כאילו שופך דמים [שם] אפיי המלוה חבירו בעיר ארבע אמות יש לו שכר מרובה. מפרש בסוטה [דף מ"ו] כמה שיעור לויה שחייב בה אדם הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר והאיש לחבירו עד תחום שבת

והתלמיד לרב עד פרסה ואם הי' רבו מובהק עד שלשה פרסאות מסקינן פ' באין בין המודר [דף ל"ט] ביקור חולין מצוה על הכל אפי' גדול מבקר את הקטן וכל המבקר את החולה כאילו נטל חלק מחולין והקל מעליה [שם דף מ'] וכל שאינו מבקר את החולה כאילו שופך דמים אמרינן בירו' דפאה דרך ארץ שהרחוקין אין מבקרין את החולה אלא מיום שלישי והלאה ואם קפץ עליו החולי והכביד מבקרין אותו מיד ואמרינן בפ' אין בין המודר (נדרים דף מ') שאין מבקרין לא בג' שעות ראשונות ביום ולא בשלשה אחרונות מפני שהן מתעסקין בצרכי החולה באחרונות ובראשונות מבקש רחמי' ואין מבקרין לא חולי מעים ולא חולי העין ולא מיחוש הראש מפני שהביקור קשה להם. עוד שם [בדף מ'] רבא יומא קמא דחליש אמר לא תגלו לאינשי דלא ליתרע מזליה מכאן ואילך אמר פוקו ואכריזו בשוקא מאן דסני לי' יחדי וכתיב בנפול אויבך אל תשמח וגו' פן יראה יי"י והשיב מעליו אפו ומאן דרחים לי' ליבעי רחמי עלי'. אמרי' בשבת [די"ב] הנכנס לבקר החולה לא ישב על גבי המטה ולא על גבי ספסל ולא על גבי כסא ולא על גבי מקום גבוה ולא למעלה מראשותיו אלא על גבי קרקע ומבקש עליו רחמים ויצא, [מלשון המיימוני פיי"ד דהלכות אבל כר' ישמעאל בתוספתא פ"ג דמגילה וחסידים הראשונים בפי' י"ב דשמחות וצ"ע דלא מייתי קרא דדריש התם] מי שהיה לפניו מת וכלה מניח את הכלה ומתעסק במת וכן הוא אומר לב חכמים בבית אבל. מת וכלה שפגעו זה בזה בדרך מעבירין המת מלפני הכלה. והכל עוברין מלפני המלך כדאי' בכתובות פ"ב [דף י"ז]. עוד שם מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה אומר מורי רבי' יהודא דווקא בשעת הוצאת וקבורה מבטלין. ובפ"ק דמגילה [ד"ג] משמע דווקא להוצאת מת מצוה מבטלין שאומר מת מצוה ות"ת מת מצוה עדיף, [שם בד"ה מת מצוה וכן בתו' דכתובות דף י"ז בד"ה להוצאת] אבל בתוספות פירי' דלאו דווקא נקט מת מצוה לעניין זה אלא נקטיה לדברים אחרים שמביא שם. ובירו' דאילו עוברין גרסינן רבי אבהו שלח רבי חנינא בריה בטבריא אתון אמרין לי' גמול חסד הוא שלח לי' המבלי אין קברי' בקיסרין שלחתיך בטבריא כבר נמנו בעליית בית אריס בלוד שהתלמוד קודם למעשה רבנן דקיסרין אמרן הדא דאת אמר אם יש שם מי שיעשה אבל אין שם מי שיעשה המעשה קודם לתלמוד. עוד שם [בדף י"ז דלעיל] מבטלין ת"ת להוצאת המת בד"א כשאין לו כל צרכו אבל יש לו כל צרכו אין מבטלין. אבל אותם שאין לומדין חייבין להתעסק עמו. ואמרי' במועד קטן [דף כ"ז] מת בעיר כל בני העיר אסורין בעשיי' מלאכה עד שיקברוהו ואם יש חבורתא מותרין פי' שיש חבורות המתחלקין להתעסק במתי' שמאחר שיש שם מי שיתעסק בצרכיו מותרין. [בדף י"ז דלעיל] ת"ח שמת אם לא היו עמו ששים ריבוא מבטלין ת"ת

להוצאתו היו שם ששים ריבוא אין מבטלין ואם היה רב מלמד לאחרים אין לו שיעור אלא מבטלין הכל להוצאתו. ופסק בשאלתות דרב אחאי [בסי' ל"ד] דממילא שמעינן דלמאן דלא קרי ולא תני אין מבטלין אם יש לו מתעסקין כדי קבורה בעלמא קוברין מתי גוים ומנחמין אבליהן ומבקרין חוליהם מפני דרכי שלום כדאיתא בפרק הניזקין (גיטין דף ס"א), [במיימוני דלעיל ממשמעות הגמ' פ' נגמר הדין ובפ' בת' דמגילה דלקמן] בתי קברות אסורין בהנאה כיצד אין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין עושין בהן מלאכה ולא קורין בהן ולא עונין בהן כללו של דבר אין ניאותין בהן ואין נוהגין בהן מנהג קלות ראש. ובמגילה [דף כ"ט] תניא אין מלקטין בהם עשבים מפני כבוד המתים ואם לקטן שורפן במקומן. כתב מורי דווקא כשהן על הקברים עצמן. תניא בפרק מי שמתו [די"ח] לא ילך אדם בתוך ארבע אמות של קבר ותפילין בראשו או ספר תורה בזרועו ולא יתפלל שם וברחוק ד' אמות מותר. וכן בפ' משוח מלחמה (סוטה דף מ"ג) אמר רבי אליעזר בן יעקב מת תופס ארבע אמות לקרית שמע אמר שמואל בפ' נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ז) עפר הקבר אינו אסור בהנאה שאין קרקע עולם נאסרת אבל קבר הבניין אסור בהנאה אחר שנקבר בו המת. אע"פ שפינה המת למקום אחר. [בע"ז דף כ"ט ובערכין דף ז'] המת אסור בהנאה כולו חוץ משערו וכן ארונו וכל תכריכיו אסורים בהנאה. אבל כלים המוכנים לתכריכין לא נאסרו בהנאה. והלכה כרבא שאמר בפ' נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ז) אפי' ארג בגד למת לא נאסר עד שיגע במטה הנקברת עמו שאין ההזמנה אוסרת. מסקינן שם [דף מ"ח] כי כל הכלים הזורקין על המת על המטה הנקברת עמו אסורין בהנאה שלא יתחלפו בתכריכין [שם] היו אביו ואמו מזרקין בו כלים מצוה על האחרי' להצילם. ואם הגיעו למטה הנקברת עמו אין מצילין אותם [בפ' נגמר הדין דף מ"ז ובפ' ואלו מגלחין (מועד קטן דף כ"ז) ושאר הסוגיא מהמיימוני פ"א דהל' אבל] מאימתי יתחייב אדם באבל משיסתום הגולל אבל כל זמן שלא נקבר המת אינו אסור בדבר מן הדברי' שהאבל אסור בהן. ומפני טעם זה רחץ המלך דוד וסך כשמת הילד קודם שנקבר. שנינו במסכת שמחות הרוגי מלכות שאין מניחין אותם ליקבר מאימתי מתחילין להתאבל עליהן ולמנות שבעה ושלשים משנתייאשו לשאול למלך לקוברם אע"פ שלא נתייאשו מלגנוב אותם. [שם] עוד שנינו מי שטבע בים או מי שאכלתו חיה רעה משנתייאשו לבקשו. מצאוהו איברים איברים אין מונין לו עד שימצא ראשו ורובו או יתייאשו מלבקשו. [פרק אלו מגלחין דף כ"ב והסוגיא כדעת המיימוני בפ' הנזכר וכן הוא בירושלמי שם אליבא דחד מ"ד] ובמועד קטן אמרינן כי מי שדרכם לשלוח את המת למדינה אחרת לקברו ואינם יודעין מתי יקבר מעת שיחזרו פניהם מללוותו

מתחילין למנוי שבעה ושלשי׳ ומתחילין להתאבל הנפלים אין מתאבלין עליהן וכל שלא שהה שלושים יום באדם הר״ז נפל ואפי׳ מת ביום ל׳ אין מתאבלין עליו כדמסקי׳ בפ׳ יש בכור (בכורות דף מ״ט) והא דתנן במסכת שמחות [פ״ד והסוגיא בתוס׳ פרק החולץ (יבמות דף ל״ו) בד״ה הא ובפ׳ יוצא דופן (נדה דף מ״ד) בד״ה רקום] הספקות אוננין ומתאבלין עליהן נר׳ דמיירי בספק בן תשעה לראשון ספק בן שבעה לאחרון דגנאי הדבר שלא יתאבלו לא זה ולא זה. שנינו במסכת שמחות [פרק ב׳] כל הפורשים מדרכי צבור והם האנשי׳ שפרקו עול המצו׳ והמיני׳ והמשומדי׳ והמסורות אין מתאבלים עליהן אלא קרובים לובשים לבנים ואוכלין ושותין ושמחין שנ׳ באבוד רשעים רינה, [שם] שנינו במסכת שמחות המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו לכל דבר ולא מתאבלין עליו ולא מספידין אותו אבל עומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים וכל דבר שהוא כבוד לחיים, [בפ׳ אלו מציאות ד״ל] דרשי׳ והודעת להם זה בית חייהם פירוש זו אומנות את הדרך זה גמילות חסדים ילכו זה ביקור חולים אף בבן גילו בה זו קבורה ואת המעשה זה הדין אשר יעשון זה לפנים משורת הדין ולא חרבה ירושלים אלא מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה:

הלכות תשעה באב

המצוה (א) השלישית היא הלכות ט׳ באב ותענית הרי הוא מפורש בדברי הנביאים צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי וגומר צום הרביעי [בפ״ק דר״ה דף י״ח] זה שבעה עשר בתמוז שהוא בחדש הרביעי וצום החמישי זה ט׳ באב שהוא בחדש החמישי צום השביעי זה ג׳ בתשרי שהוא בחדש השביעי וצום העשירי זה עשרה בטבת שהוא בחדש העשירי, שנינו במסכ׳ תענית [דף כ״ו ומבואר בגמ׳ בדף כ״ח] חמשה דברים ארעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז בו נשתברו הלוחות ובטל התמיד מבית ראשון והובקעה ירושלם בחורבן שני ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל, ובתשעה באב נגזרה גזירה על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשנייה ונלכדה ביתר שהיתה עיר גדולה לאלהים והיו בה אלפי׳ ורבבות מישראל ובה היה מלך גדול ובן כוזיבא שמו איש מצליח ולבסוף נהרג הוא ועמו וכן בו חרש טורנוס רופוס הרשע שהיה ממלכי אדום את ההיכל ואת סביבותיו לקיים מה שנא׳ ציון שדה תחרש. גרסינן בירושלמי דתענית [שם] בשבעה באב נכנסו גוים להיכל בשמיני היו מקרקרין בו בתשיעי הציתו בו את האור בעשירי נשרף, [שם] ר׳ אבין ור׳ יהושע בן לוי היו מתענין תשיעי ועשירי בג׳ בתשרי בו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבה גחלת ישראל הנשארת וסובב להם גלות וצרה גדולה ובעשרה בטבת סמך נבוכדנצר

על ירושלם והביאה במצור ובמצוק [כך משמע בפ"ק דמגילה דף ב' וע"ש באשירי ריש פירקא] עוד מתענין בי"ג באדר זכר לתענית שנתענו בימי המן וחילוק יש ביניהם שהרי י"ג באדר שחל להיות בשבת מקדימין ומתענין בחמישי שהוא י"א אבל אם חל אחד מארבע צומות הללו בשבת דוחין אותו לאחר השבת [הכי איתא בפ"ק דמגילה דף ה' לגבי ט' באב וה"ה לשאר תעניות] ובכולן קורין בתורה שחרית ומנחה ויחל משה ואוכלין ושותין בלילה חוץ מט' באב וכולן מתענין בהן בערב שבת ומשלימין כדמסקינן בפ' בכל מערבין [דמ"א ומביאה הירושלמי בתוס' שם בד"ה שאני] ולא עוד אלא אומר בירושלמי [ספ"ב דתענית] בשם רב הונא אפילו יחיד גוזר על עצמו תענית בערב שבת ומתענה ומשלים. בפי אין מעמידין [דל"ד וכל הסוגיא בתו' שם] פסקי' הילכתא מתענין לשעות ואם השלים מתפלל תפילת תענית ופי' רבינו שלמה כגון שקבל עליו תענית משש שעות ומעלה שהרי כל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית [כדאי' בפ"ק דתענית די"ב] אמנם לא אכל בשש שעות ראשונות אבל לא לשם תענית נתכוון וכן היא בהדיא בפ"ק דתענית [שם] והא דאמר שמואל [שם] כל תענית שלא קבלו עליו מבעוד יום לא שמיה תענית ואי יתיב דמי למפוחא דמלי דקא יש לפרש כגון דאמר מאתמול שאם לא יאכל למחר עד חצות יהא כתענית עד שתחשך. אי נמי יש לפרש דשמואל מיירי באדם שנדר להתענות יום אחד ולא ברר באיזה יום וכשבא יום אחד להתענות אם לא קבלו מאתמול אינו יוצא בה ידי נדרו ומעשה באחד שעשה כמה תעניות ולא קבלם מאתמול ואמר רבינו יעקב שלא הפסיד תעניותיו וגרסינן בפ"ק דתענית [שם] מאימתי מקבלה רב אמר במנחה ושמואל אמר בתפילת המנחה [מפירש"י שם] פי' שיאמר ענינו בתעניתי שאעשה למחר ואמר רב יוסף [שם] כוותיה דשמואל מסתברא ובירושלמי דנדרים [פ"ח] לקח שיטה אחרת דגרסינן שם מדר' יוחנן ודרבי יונה ומדרב למדנו שמתענין לשעות דרבי יוחנן אמר הריני בתענית עד שאסיים פרקי עד שאסיים פרשתי ור' יונה הלך לצור ושמע שנפטר בנו של רבי יוסי הגלילי אף ע"ג דאכל גובנא ושתה מיא אסקיה בצום כל ההוא יומא ורב אמר לווה אדם תעניתו ופורע תניא בתוספתא דתענית יש אוכל ושותה ומתפלל תפילת תענית כגון לילה שלפני התענית ויש שרוי בתענית ואינו מתפלל תפילת תענית כגון לילה שלאחר התענית אמנם לא נהגו העם לומר ענינו אלא במנחה שמא יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן בתפילתו רק שליח צבור בלבד מתפלל בבקר ענינו שאי אפשר שלא יתענה א' מן הקהל ע"פ שמתוך ההלכ' אינו חושש לזה מדקאמר התם לוזיף מר וליפרע אע"פ שכבר התפלל תפילת תענית ואינו נחשב שקרן מאחר שבדעתו היה להתענות, יפה תענית לחלום כאש לנעורת ואפי' בשבת

ויושב בתענית יום א' מפני שהתענה בשבת וביטל עונג שבת. גרסי' בפ"ק דתענית [דף י"א] היושב בתענית נקרא חוטא שנאמר מאשר חטא על הנפש ומעמידה באדם שאינו בריא וחזק ולא מצי מצער נפשי' ואי מצי מצער נפשיה נקרא קדוש ומסקי' שם [בדף י"א] אין ת"ח רשאי לישב בתענית מפני שממעט ממלאכת שמים ואעפ"כ כשהציבור בצער חייב לצער עצמו עמהם כמו שמצינו במשה ויקחו אבן וישימו תחתיו ולא כר וכסת כדאי' במסכת תענית [שם] ובירושלמי [שם] אמרי' דתענית שאין עוברות ומניקות מתענות בו אין נוהגות תפנוקין אלא כדי קיום הולד ובפי' אין עומדין [דף נ"ב] גרסינן גדולה תענית יותר מן הצדקה שזה בגופו וזה בממונו ובתוספתא [פרק שני דתענית] תניא עיר שהקיפוה גוים וכן יחיד הנרדף מפני גייס או ליסטין או רוח רעה אין רשאין להתענות שלא לשבר כחן גרסי' בתענית [דף י"ב ודהלי כר' מחבירו בערובין דף מ"ו] ת"ר עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר דברי רבי ר"א בן ר' שמעון אומר עד קרות הגבר והלי כרבי מחבירו וגרסי' [שם] לחד לישנא אמר רבא לא אלא שלא ישן אבל ישן שינה גמורה כדרך שינת הלילה אינו אוכל אבל מתנמנם אוכל וגרסינן בירושלמי [שם] ובפירוש ר"ח [וכן בתוס' דף י"ב דלעיל בד"ה נים] הביאו לא שנו אלא שלא התנה אבל התנה מותר אפי' ישן שנינו בפ' סדר תעניות כיצד (תענית דף ט"ו) אין גוזרין תענית על הציבור בראשי חדשי' בחנוכה ובפורים ואם התחילו אין מפסיקין [שם בסוף פירקא דף י"ח] ומסקי' לרבנן דמתענה ומשלים ובפ"ק דר"ח [דף י"ט] מסקינן דבשבתות ובימים טובים מותרין להתענות לפניהם ולאחריהם אבל בחנוכה ובפורים אסור לפניהן ולאחריהן מפני שמד"ס הן וצריכין חיזוק בהגדת איכה רבתי [בפסוק ויגרס בחצץ שיניו וכן הביאו התוס' בפ' בכל מערבין (עירובין דף מ"א)] משמע דבתענית שפוסק מבעוד יום אע"פ שפוסק חוזר ואוכל עד שיבא השמש שאומר שם דרבי יהודא בן בתירא אזל לנציבין בערב צומא רבא אתא ריש כנישתא לזמוניה אמר ליה כבר אכלי ופסקי לי אמר לי' אשגח עילוי דלא לימרו ההוא רבי לא אשגח עילויה אזל עימיה ואכל מכל עיגול חד פיתות ואכל מכל תבשיל חד פס ושתה מכל חבית חד כוס. שנינו בתענית [דף כ"ו] משנכנס אב ממעטין בשמחה [שם] שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס ומסקינן בגמ' דאפי' לכבס ולהניח אחר תשעה באב אסור [שם] ובגמ' תניא חל להיות ערב שבת מותר לכבס בחמישי מפני כבוד השבת ואמר רבא שם [בדף ל'] הלכה כרבי מאיר [שם דף כ"ט] שאוסר לספר לכבס מראש חדש ועד התענית והלי כרשב"ג שאומר [שם] שאינו אסור אלא אותה שבת בלבד ולא מראש חדש ואף אותה שבת אין אסור אלא עד התענית כרבי מאיר דלפניו אסור לאחריו מותר [שם] שלחו משמיה דרבי

יוחנן אע"פ שאמרו כלי פשתן אין בהן משום גיהוץ אסור ללובשן בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אמר שמואל אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד פירוש בבבל שאין צריכין להתענות על הגשמים אין שם חומר תענית ציבור לאסור במלאכה ולהפסיק מבעוד יום אלא ט' באב בלבד [בתענית דף כ"ו] שנינו ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין ומסקינן בגמ' [שם דף ל'] שאוכל בשר מליח אחר שני ימים ולילה אחד שעבר זמן אכילת שלמים ושותה יין מגיתו כל זמן שהוא תוסס שזהו שלשה ימים אמר רב יהודא אמר רב [שם] לא שנו אלא משש שעות ולמעלה אבל ו' שעות ולמטה מותר לאכול בשר ולשתות יין ואפי' הפסיק בה ואמר רב יהודא אמר רב [של] לא שנו אלא בסעודה המפסיק בה אבל בסעודה שאין מפסיק בה מותר אפי' משש שעות ולמעלה [שם] ותניא בשני הלשונות וכן הלכה וכן פוסק בה"ג וכבר נהגו כל ישראל שלא לאכול שום בשר ושלא לשתות שום יין כל היום כולו רבינו יצחק בר רבי אברהם היה אוסר לאכול תפוחים מבושלים אחר תבשיל אחד בסעודה המפסקת מדאמר בירושלמי דנדרים [פ"ו] היוצאין בהם משום עירובי תבשילין הילכך אם יש תבשיל אחר אסור אמר רב יהודא אמר רב כך הי' מנהגו של רבי יהודא בר אילעי ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח וישב בין תנור לכירים ואוכל ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו תניא ט' באב שחל להיות בשבת וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל רצונו אפילו בסעודה המפסקת ומעלה על שלחנו אפי' כסעודת שלמה המלך בשעתו ונהגו רבותינו לאסור כל אותה שבוע לספר ולכבס אע"פ שנדחה לאחר השבת בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נ"ד) דרש רבא עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב כדרך שמתענין ומשלימין ביום הכיפורי' ובין השמשות שלו אסור וכן אמרו [שם] משמיה דר' יוחנן. גרסינן במס' תענית [דף ל'] ת"ר כל המצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב אסור באכילה ובשתייה וברחיצה בין בחמין בין בצונן ובפסחים אמרינן דאפי' להושיט אצבעו במים אסור וביומא [דף ע"ח] אמר שריב"ל היה נוהג שבערב תשעה באב מביאין לו מטפחת ושורה אותה במים למחר מקנח בה פניו ידיו ורגליו נחזור אל הברייתא ואסור בסיכה של תענוג ובנעילת סנדל ובתשמיש המטה ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה ובמדרש בהלכות ואגדות אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות דברי רבי מאיר ר' יהודא אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות אבל קורא הוא בקינות ובדברי הרעי' שבירמיה ותינוקות של בית רבן בטלין משום שני פקודי ה' ישרים משמחי לב

ולהניח תפילין יש שמגמגמין מפני שנקראו פאר אע"פ שאבל ביום ב' מותר להניח תפילין כאשר בארנו בהלכות אבל. תנן התם [בדף נ' דלעיל ועיקרו בפ' מקום שנהנו דף נ"ד] מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין מקום שנהנו שלא לעשות אין עושין ובכל מקום ת"ח בטלים רשב"ג אומר לעולם יעשה אדם עצמו כת"ח בפ"ק דגיטין [דף ז'] אוסר בין זמרא דפומא בין זמרא דמנא אחר החורבן ופי' רבי' שלמה לשורר בבית המשתאות משום בשיר אל ישתו יין [בתו' שם] אמנם לשמח חתן וכלה שהוא שיר של מצוה מותר ואף בבית המשתאות פי' רב אלפס [בפ' אין עומדין] בשם גאון דדוקא שירות של אהבת אדם ושבח אדם אבל שירות ותשבחות וזכרון חסדי המקום מותרין שנינו בסוטה [דף מ"ט] בפולמוס של אספסיינוס קיסר גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס הוא זג המקשקש בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות ושלא ילמד אדם את בנו חכמת יונית וגרסינן [שם] בגמ' אמר רב לא שנו אלא של מלח ושל גפרית אבל של הדס ושל וורד מותר ושמואל אמר דוקא של קנים מותר ולוי אמר אף של קנים אסור ובפ"ק דגיטין [דף ו'] אמרינן כי כלילא שאומר במשנה דאסור זהו מדרבנן ופי' רבינו שלמה שהוא עטרה ממש ורבי' יעקב [וכן בתוס' שם] פי' שזהו טלמ"א בלע"ז וכן פי' רבי' קלונימוס איש רומי והעטרות תהי' לחלם ולטוביה בספר זכריה ומה שכתב ולקחת כסף וזהב ועשית עטרות ושמת בראש יהושע ב' צוויים הם וטלמא שלנו מותר כדאי' בפ"ב דברכות [דף ט"ז] ר' אמי ור' אסי קטרו ליה גננא לר' אלעזר ותניא נמי בתוספתא דסוטה [פ' בתרא] אבל עושה הוא אפיפירות ותולה בו כל מה שירצה אפיפירות בערוך [בסוטה דמ"ט] פי' מין אילן שעושה פירות הרבה ומביאה [בסוטה דף מ"ט] ויכול להיות שהוא כאותה שלנו גרסינן בפרק חזקת הבתים [ד"ס] ת"ר כשחרב הבית באחרונה רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין נטפל להם רבי יהושע בן חנניה וכו' אמר להם בני בואו ואומר לכם שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר שכבר נגזרה גזרה ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר שאין גוזרין גזירה על הציבור אלא א"כ יכולין רוב הציבור לעמוד בה אלא כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בה דבר מועט וכמה אמר רב יוסף אמה על אמה אמר רב חסדא וכנגד הפתח עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר בה דבר מועט ומאי היא אמר רב פפא אפילו כסא דהרסנא עושה אשה כל תכשיטה ומשיירת דבר מועט מאי היא בת צידעא שנאמ' אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני וגו' מאי על ראש שמחתי א"ר יצחק זה אפר מקלה הוא אפר הכירה שבראש חתני' א"ל רב פפא לאביי היכא מנח ליה א"ל הכי א"ר יצחק במקום תפילין שנא' לשום לאבילי ציון

לתת להם פאר תחת אפר וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה שנא' שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה:

הלכות מגילה

המצוה (א) הרביעית מד"ס הלי מגילה. שנינו בפי שני דמגילה [דף י"ט] הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן ורבי יהודא מכשיר בקטן ואין הלכה כמותו [כדאי' בר"ה דף כ"ט] שכל שאינו בן חובה אין מוציא אחרי' ידי חובתן ותני' במגילה [דף נ'] כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמד' מבטלין מעבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה של בית ר' היו מבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגילה ומסיק רבא [שם] דמקרא מגילה ומת מצוה שאין לו קוברים מת מצוה עדיף דאמר מר [שם] גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה. א"ר יהושע בן לוי [שם דף ד'] נשים חייבות במקרא מגילה שאף הם היו באותו הנס ואמר רבי יהושע בן לוי [שם] חייב אדם לקרוא את המגילה בלילה ולשנות' ביום ונראה לרבינו יעקב [בתוס' שם בד"ה חייב] דאע"פ שבירך בלילה זמן חוזר ומברך ביום שעיקר הקריאה ביום [הכי איתא בתו' פ"ב דף כ'] דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים ואמר מר [בפ"ק דף ז'] סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו ורבי' משה פירי' [פ"א דהלכות מגילה] שמאחר שבירך בלילה לא יברך ביום תניא בתוספתא [פ' שני דמגילה] הכל חייבין במקרא מגילה כהנים לוים וישראלי' וגרים ועבדי' משוחררי' וטומטי' אינו מוציא לא את מינו ולא שאינו מינו דשמא האחד זכר והשני נקבה משמע דאף ע"ג דנשים חייבות במקרא מגילה אינן מוציאות את הזכרים ואל תשיבני נר חנוכה דאמרי' בפ' במה מדליקין (שבת דף כ"ג) דאשה מדלקת דמשמע אף להוציא האיש דשאני מקרא מגילה שהוא כמו קריאת התורה לכך אינה מוציאה את האיש ואף ע"פ שיש דברי' שהקלו במגילה יותר מבתורה בזה לא הקלו שנינו במגילה [דף כ"ג] הקורא את המגילה עומד ויושב קראה אחד קראוה שנים יצאו מה שאין כן בתורה מקום שנהגו לברך יברך שלא לברך לא יברך אמר אביי [שם] לא שנו אלא לאחריה אבל לפניה מצוה לברך מאי מברך מנ"ח ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מקרא מגילה ושעשה ניסים ושהחיינו ולאחריה במקום שנהגו מאי מברך א"ר יוחנן [שם] האל הרב את ריבנו והדן את דינינו והנוקם את נקמתינו והנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשינו ברוך אתה ה' האל הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם האל המושיע. מצוה לקרות את המגילה כולה שכך פוסק רב בפ"ב [דף י"ט] ושנינו [שם דף ב'] שכל היום כשר לקרות את המגילה והוא הדין בקריאת הלילה שכשר כל הלילה מפרש בפ"ק [דף ב'] שזמנים הרבה תיקנו להם חכמים כמו

ששנינו [שם] מגילה נקראת באחד עשר ובשנים עשר ובשלשה עשר בי"ד בט"ו לא פחות ולא יותר ומפרש בגמ' [שם] שיוצא זה מן המקרא שנא' בזמניהם שהי' לו לומר בזמנם שהוא ארבעה עשר וחמשה עשר וכתב בזמניהם לרבות עוד שנים והיא אחד עשר ושנים עשר ואין צריך רבוי לשלשה עשר שזמן קהילה לכל היא ויש לפרש שנקהלו בו היהודי בעריהם להנקם מאויביהם ועיקר הנס הי' בו וכן גרסי' בירושלמי [שם] יום שלשה עשר מלחמה הי' ואין לרבות שום יום אחר חמשה עשר שהרי כתוב ולא יעבור כך שיטת הגמ' [בדף ב' דלעיל] [שם דף ב' וג'] כרכין המוקפין חומה מימות יהושע אע"פ שאין להם חומה עכשיו קוראין בחמשה עשר יום כמו בשושן הבירה [בדף ב'] ושושן הבירה אע"פ שלא היתה מוקפת חומה מימות יהושע קורין בחמשה עשר מפני שבה הי' הנס כמו שנ' ונוח בחמשה עשר בו ומפ' בירושלמי [שם] שתלו היקף הכרכי' מימות יהושע לחלוק כבוד לעיירות ארץ ישראל שהיו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון ועכשיו הן חריבות שיקראו כמו בשושן ויהא להם חשיבות בזכרון נס זה אמנם לא חילקו בכל היקף כרכי' אף בחוצה לארץ [במשנה דף ב' דלעיל] ושאר כל העיירות קורין בארבע עשר [שם] בני הכפרים שאינן מתקבצים בבתי כנסיות אלא בשני ובחמישי תקנו להם שיהו מקדימין וקוראין ביום הכניסה [בתוס' דיבמות בד"ה כי דף י"ד] וכן אמר אבי אמי רבינו חיים כהן שבעירם היו קוראין בו ביום בני הכפרים כמו שיש בירו' [פרק שני דמגילה] בן כרך אינו מוציא בן כפר שכל מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתם ופעמים שיום הכניסה הוא באחד עשר או בשנים עשר או בי"ג תניא בנמ' [דמגילה דף ב'] שבזמן הזה לא יקראו אף בני הכפרים אלא בי"ד ונותן טעם הואיל ומסתכלין בה פי' למנות משם לפסח שלשים יום ואם יקראו אילו בזמן זה ואילו בזמן זה יטעו לאכול חמץ בפסח אבל בזמן בית המקדש היו מקדשין ע"פ הראייה ושולחין שלוחין להכריז באיזה יום נקבע הפסח [שם דף ו'] שנינו קראו את המגילה באדר א' ונתעברה השנה קורין אותה באדר ב' מסקי' בגמ' [שם דף ד'] בברייתא שאם חל זמן קריאתה בשבת אין קורין אותה בשבת אלא מקדימין וקוראין קודם השבת ומפרש בשבת מ"ט לא קרינן אמר רבה הכל חייבין במקרא מגילה ואין הכל בקיאין במקרא מגילה גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנו ד' אמות בר"ה והיינו טעמא דלולב והיינו טעמא דשופר ובפר' לולב וערבה (סוכה דף מ"ג) מפרש מפני מה אין לולב ביום א' דוחה את השבת ואו' שם משום דלא ידעינן בקבועא דירחא ומספק אין לדחות שבת וזה הטעם עצמו בשופר ויש לדקדק בטעם זה ואין לי להאריך ושם פי' ר"י [בתוס' שם] שאין אומר דלא ידעינן עתה אלא גזירה שמא יגזרו שמד שלא ללמוד ולא נדע שנינו במגילה [דף י"ז] הקורא

את המגילה למפרע לא יצא שנאמר נזכרים ונעשים הזכירה בסדר כמו העשיה ומסקינן שם [בדף י״ח] שאם קרא ושהה מעט וחזר וקרא ואפילו שהה כדי לגמור את כולה יצא [בדף י״ח] והקורא את המגילה על פה לא יצא ידי חובתו. שאנו למדים נזכרים מכתוב זאת זכרון בספר אבל שאר דברים שבכתב לא נאסרו על פה אלא להוציא אחרים ידי חובתן כדאמרי׳ במסכ׳ תענית [דף כ״ח] אמר ר׳ יוסי היאך יכול יחיד לקרות בציבור על פה והלל שאני שאינו אלא דברי שבח וכן מלכיות זכרונות ושופרות שאומרים בראש השנה הם שבח מעניינו של יום וכן כי פדה ה׳ את יעקב נתקן שם לצורך חתימה מעין פתיחה, [בדף י״ח דלעיל] היתה כתובה עברית וקראה תרגום הר״ז על פה שנינו עוד שם [דף י״ז] ומפרש בגמ׳ [דף י״ח] היתה כתובה תרגום וקראה תרגום היתה כתובה לעז וקראה לעז יוצאין בה המכירין באותו לשון ואומר שם רב אשי שלעז יווני לכל כשרה ושנינו עוד שם [בדף י״ז] הלועז ששמע אשורית יצא פי׳ אשורית הוא לשון הקדש שלנו וכתב הקדש שלנו [בגמ׳ שם דף י״ח] ואע״פ שאינו יודע מה הם אומרי׳ יצא ידי חובתו מידי דהוה אנשים ועמי הארץ וגם אנו אין אנו יודעים מהו האחשתרנים בני הרמכים [ממשמעות המשנה וגמ׳ שם והעיקר בפ״ג דר״ה דף כ״ז וכ״ח] ופסקי׳ עוד שם שהקורא צריך כוונה לצאת ולהוציא וכן השומע צריך כוונה לצאת ושאין מתכוין לא יצא [שם דף ע״ג ע״א] בירושלמי אמר דמגילה אין מדקדקין בטעיותי׳ משמע שאם קרא אותה קריאה משובשי׳ יצא במגילה [די״ט] אמר רבי יוחנן הקורא את המגילה הכתובה בין הכתובי׳ לא יצא וה״מ בציבור אבל יחיד יוצא ידי חובתו מכאן פסק רבי׳ חננאל דמגילה בזמנה ביחיד כרב [שם פ״ק ד״ה וכפסק ר״ח בתו׳ שם בד״ה הוה] אע״ג דחש ליה רב להא דרב אסי [שם] דא׳ מגילה אף בזמנה בעשרה אין הלכה כן דאפי׳ הוו רב ורב אסי באחד הלכה כר׳ יוחנן לגבייהו ובה״ג פוסק כרבי אסי אבל ר״ת תופס עיקר כר׳ יוחנן [בפ׳ שני דהל׳ מגילה] פסק רבינו משה שמגילה אינה צריכה עיבוד לשמה ונראה לי ראייתו מדקרינן במגילה הכתובה בין הכתובי׳ ביחיד [בפ״ק דמגילה דף ט״ז] אבל צריכה שירטוט כאמיתה של תורה שנא׳ דברי שלום ואמת וזו היא מזוזה שיש בה אמיתות מלכות שמים וגם שנינו שם [בפ״ב די״ז] שצריך שתהא כתובה אשורי׳ על הספר ובדיו כספר תורה עוד בפ״ב [דף י״ט] אמר רב מגילה נקראת ספר ונקראת אגרת נקראת ספר שאם תפרה שלא בגידין פסולה ונקראת אגרת שאם הטיל בה שלשה חוטי גידין כשרה [שם] אמר רב נחמן בר יצחק ובלבד שיהו משולשין פירוש ג׳ תפירות בקצה היריעה ושלשה באמצעה וג׳ בקצה השני אבל רבינו שלמה פי׳ [שם והסוגיא בתו׳ שם] שיהא מראש הדף עד הגיד כמגיד לחבירו. וכן [בפ׳ שני דמכות דף ט׳] בערי מקלט

שהיו משולשו' שהי' מדרום לחברון כמו מחברון לשכם ומחברון לשכם כמשכם לקדש ומשכם לקדש כמקדש לצפון. בפ"ק דמגילה [דף ט"ז] א"ר אבא צריך הקורא לקרות בני המן ועשרת בנשימה אחת כדי להודיע לעם שכולו נתלו ונהרגו כאחד עוד שם [בדף ט"ז] ושירה זו אריח על גבי אריח ולבינה על גבי לבינה שלא תהא תקומה למעלתן של רשעים ופירש בהלכות גדולות איזהו אריח את ואת ואת לבינה פרשנדתא דלפון אספתא שאריח חצי לבינה [שם] וכענין זה במלכים דיהושע ובשירת האזינו דמוכח במסכ' סופרים [פרק י'] שהיה לבינה על גבי לבינה שהן שוות יש לפרש שלא תהא תקומה לשופכי דמים של ישראל כדכתיב ודם עבדיו יקום כתוב במסכת סופרים [פרק י"ג] איש בראש דפא ואת בסופה ועשרת בסוף דפא ופירש רבינו יצחק כזה ומדקדק מלשון ואת בסופה על כרחנו בסוף השיטה ר"ל שאם בסוף הדף והלא אמרינן שעשרת בסוף דפא אלא בראש שיטה ובסוף שיטה רוצה לומר עוד יש שם במס' סופרים [פרק ב'] צריך שיהא התפר חוץ לכתב ולא מבפני' כתב רב האיי גאון שמנהג כל ישראל שהקורא את המגילה קורא ופושטה כאיגרת וכשיגמור חוזר וכורכה ומברך. י"ד וט"ו אסורין בהספד ותענית לכל אדם בין לבני עיירות בין לבני כרכים כדאי' במגילת תענית [פרק י"ב] ומביאה בפ' סדר תעניות (תענית דף י"ח) כיצד ובפ"ק דמגילה [דף ה'] ואמר רבא [שם] לא נצרכה אלא לאסור של זה בזה וכמו כן אסורין שני ימים הללו בהספד ותענית באדר הראשון כמו באדר השני כמו ששנינו בפ"ק דמגילה [דף ו'] אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים ואומר בגמ' [שם] הא לעניין הספד ותענית וסדר פרשיות זה וזה שוין פירוש סדר פרשיות אם עשו ארבע פרשיות באדר הראשון אין צריך לעשותם בשני אמנם פסקינן שם הלכה כרשב"ג דאמר [שם] שכל מצות שנוהגות בשני אין נוהגות בראשון ולעניין פרשיות נמי צריך לעשותן בשני ומעמיד שם משנתינו [שם] כרשב"ג וכן שונה אותה אין בין ארבעה עשר שבאדר הראשון לארבעה עשר שבאדר השני אלא מקרא מגילה ומתנות לאביוני' הא לעניין הספד ותענית זה וזה שוין עוד בפ"ק [דף ה'] כתוב מתחילה שמחה ומשתה ויו"ט ולבסוף כתוב ימי משתה ושמחה ולא כתיב יום טוב מלמד שלא קבלו ישראל עליהם כי אם לעשות משתה ושמחה אבל יו"ט לא קבלו עליהם ליאסר במלאכה ואעפ"כ במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אין עושין [שם] שרב קלל אדם אחד שראה שזרע פשתן ביום פורי' ולא צמח הפשתן ההוא מפני שבאותו מקום נהגו שלא לעשות מלאכה, תני רב יוסף [שם ד"ז] ומשלוח מנות איש לרעהו אילו שני מנות לאדם א' ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם ואמרינן בירושלמי [שם דף ע' ע"ב] אין מדקדקין במעות פורי'

אלא כל הפושט ידו ליטול נותנין לו ובפרק המקבל [דף ע"ח] ובפ' האומנין [דף ק"ו] תניא מגבת פורים לפורים ואין העני רשאי לקנות מהן רצועה לסנדלו אלא אם כן התנה במעמד אנשי העיר זו דברי רבי מאיר שאמר משום רבי עקיבא ורשב"ג מיקל והלכה כרבי עקיבא מחבירו אמנם יש ספרים שגורס זו דברי רבי יעקב שאמר משום רבי מאיר ולפי זה יכול להיות שהל' כרשב"ג שמיקל בשל סופרי אמר רבא [בפ"ק דמגילה ד"ז] סעודת פורים שאכלה בלילה ממש לא יצא ידי חובתו מ"ט ימי משתה ושמחה כתיב ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר:

הלכות חנוכה

המצוה (א) החמשית מד"ס היא מצות חנוכה, עיקרי מצוה זו מבוארין במס' שבת דתנו רבנן [שם דף כ"א] בעשרים וחמשה ימים בכסליו חנוכה תמניא יומי דלא למספד בהון שכשנכנסו גוים והם מלכות יון להיכל טמאו כל השמני' שבהיכל וכשגברה יד בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא הי' בו אלא כדי להדליק יום א' ונעשה נס והדליקו בו שמנה ימים לשנה אחרת קבעום שמונה ימים טובים בהלל ובהודאה ובמס' ערכין [בפ"ב ד"י] ובמסכ' תענית [דף כ"ח] א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק י"ח ימים בשנה יחיד גומר בהן את ההלל ואלו הן ח' ימי חנוכה וח' ימי החג וי"ט ראשון של פסח וי"ט של עצרת ובגולה כ"א יום ח' ימי חנוכה ותשעה ימי החג וב' ימים טובים ראשונים של פסח ושני ימים טובים של עצרת ובירושלמי דמס' סוכה [פ"ד] גרסי' בי"ח יום ולילה אחת קורין את ההלל ומונה ליל פסח ויומו פי' רבי' יעקב וכן בה"ג מה שהוא אומר יחיד גומר בהן את ההלל אפי' צבור קרויין יחיד כיון שאין כל ישראל ביחד כגון בשחיטת פסחים [בפרק תמיד נשחט דף ס"ד] וכעין שתקנוהו נביאים הראשונים שיאמרוהו על כל צרה שנגאלים ממנה בשביל כל ישראל ביחד [בפ' ערבי פסחים דף ק"ז] והא דתני' בתענית [שם דכ"ח] יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר פירוש אם באת עליו צרה וניצל הימנה לא יתחיל לקרות את ההלל ולגמרו אבל צבור דכל ישראל בכל ימות השנה אם נגאלים מצרתן מתחילין וגומרין נחזור להלכות המבוארות בפרק במה מדליקין שבית הילל אומרים [שם דף כ"א] יום ראשון מדליק נר אחד מכאן ואילך מוסיף והולך [שם דכ"ג] אמר רב יצחק בר רדיפה נר שיש לה שתי פיות עולה לשני בני אדם ואמר רבא [שם] מילא קערה שמן והקיפוה פתילות כפה עליה כלי עולה לכמה בני אדם לא כפה עליה כלי עשאה כמדורה ואפילו לאחד אינו עולה [שם דכ"א] הלכה היא שנר חנוכה שכבתה אין זקוק לה לחזור ולהדליקה [שם] ואסור להשתמש לאורה לא להרצות מעות ולא שום תשמיש אחר לפיכך אף

השמנים והפתילות שאין מדליקין בהן בשבת שמא יטה מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת לפי שאסור להשתמש לאורה וכן סובר שם אביי שהוא בתראה וכן רבא אומר שם וצריך נר אחרת להשתמש לאורה וגם או' בשאלתות דרב אחאי בפרי וישלח יעקב [בסי' כ"ו] שנר חנוכה שכבה בליל ראשון בליל שני מומיה עליה שמן כל שהו ומדליק כבה בליל שני בליל שלישי מוסיף עליה שמן כל שהו ומדליק וכן כולם בליל שמיני עושה לה מדורה קטנה בפני עצמה ושורפה והכי נקיטינן. ובפ' במה מדליקין (שבת דף כ"א) אומר ורמינהי מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כביא הדר מדליק לה לא דאי לא אדליק מדליק אי נמי לשיעורא פירוש שצריך ליתן שמן בנר כדי שתהא דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק א"ר יצחק [בתוס' שם] שנהגו העם כלשון ראשון אי נמי שמא אין אנו צריכין לשיעור מאחר שאין אנו מדליקין כי אם בפנים ואין כאן פרסום נס אלא לבני הבית וכל זמן שאין בני הבית ישנים שייך פרסום נס אפילו עד עמוד השחר. [שם] ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ היה דר בעלייה מניחו בחלון הסמוכה לרשות הרבים ואומר שם [בדף כ"ב] שנר חנוכה שהניח למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי וסובר שם רבא [בדף כ"א] שמצוה להניחה בתוך עשרה ואע"פ שיש שם דיחוי על זה אומר רבינו יצחק דאדיחוי לא נסמוך ורבא לא חזר בו וכן הל' [שם דף כ"ב] אמר רבא מצוה להניח בטפח הסמוך לפתח והיכא מנח ליה מסקינן שם הילכתא משמאל כדי שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה משמאל מסקינן שם [בדף כ"ג] שהדלקה עושה מצוה מדמברכינן להדליק נר של חנוכה ואע"פ כן אמר רבא [בדף כ"ב] היה תופש נר חנוכה ועומד לא עשה כלום מפני שהרואה אומר לצרכו הוא תופש אותה וכן אמר רבא שם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא עשה כלום שהרואה אומר לצרכו הדליקה ומסקי' שם [דכ"ג] והשתא דאמרת הדלקה עושה מצוה הדליקה חש"ו לא עשה כלום [שם ועיין בתוס' פ"ק דמגילה ד"ד בד"ה שאף] אבל אשה ודאי מדלקת דא"ר יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס כגון יהודית בחנוכה וכן אסתר בפורים אמר רב הונא חצר שיש לה שני פתחים צריכה שני נרות משתי רוחות שלא יאמרו העוברים ושבים ברוח זה לא הניח נר חנוכה ואומר רבינו יצחק דלאו דוקא נקט חצר דהא לא מצינו שיצטרך נרות בחצר אלא בבית שבחצר קאמר מסקי' שם [בדף כ"ב] שמותר להדליק נר של חול או קיסם מנר של מצוה כגון של חנוכה במקום שמדליק מאותה של חול נר של מצוה אחרת כגון של שבת או להפך אבל אם אינו רוצה להדליק ממנה שום נר של מצוה אסור להדליק נר של חול מנר של מצוה אמר רב שימי אכסנאי דלא נסיב חייב בנר של חנוכה [בדף כ"ב] א"ר זירא מתחילה

כשהייתי לומד בבית רבותי הייתי משתתף בפרוטי בהוצאות הנרות עם בעל הבית אחר שנשאתי אשה אמרתי איני צריך עוד להשתתף שהרי בביתי מדליקים בשבילי המדליק והרואה חייב לברך ורואה זה כגון יושב בספינה שאין לו בית להשתתף וגם שאינו נשוי מאי מברך אמר רב יהודא שם המדליק יום א' מברך שלש והרואה מברך שתים מכאן ואילך המדליק מברך שתים והרואה מברך אחת מאי מברך באי"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של חנוכה ושעשה נסים ושהחיינו והרואה מברך נס וזמן מיום ראשון ואילך המדליק מברך להדליק ונס והרואה מברך על הנס בלבד היכן ציונו רב אויא אמר מלא תסור רב נחמן בר יצחק אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. גרסינן בפ"ק דמגילה במתניתא תנא לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם לא מאסתי בימי כשדים שהעמדתי להם חנניה מישאל ועזריה ולא געלתים בימי יוונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק ומתתיה בן יוחנן כהן גדול חשמנאי ובניו לכלותם בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר להפר בריתי אתם בימי רומיים שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי הדורות כי אני ה' אלהיהם לעתיד לבא שאין כל אומה יכולה לשלוט בהם. גרסי' במס' מכות דורש ר' שמלאי תרי"ג מצות נצטוו למשה בסיני שס"ה לאוין כמניין ימות החמה רמ"ח עשה כמניין איבריו של אדם שנ' תורה צוה לנו משה תורה בגימטריי"א תרי"א ואנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום: